14

॥ अथ श्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांड प्रारंभः ॥

नि ह

...सुता ॥ ...
...ण हरोनि हटा...

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ ॥ उदार गंभीर सुंदरकांड ॥ तें संपऊनि अतिशयें गाड ॥ पुढां उठावलें युद्धकांड ॥ आत[illegible]
प्रतापी ॥ १ ॥ वाखाणावया युद्धकांड ॥ माझें केंवी सरतें तोंड ॥ तरी जनार्दन कृपा अखंड ॥ जे कांडे कांड अर्थवी ॥२॥ रामा
यणींचा सखोल अर्थु ॥ वक्ता जनार्दन समर्थु ॥ सबाह्य परिपूर्ण रघुनाथु ॥ ग्रंथ परमार्थु श्रीराम ॥३॥ रामायणींचें निजसार ॥
क्षरीं कोंदलें अक्षर ॥ पदपदार्थी चिदचिन्मात्र ॥ परम पवित्र रामकथा ॥ ४ ॥ कथेमाजीं कथार्थु ॥ सबाह्य कोंदला रघुनाथु॥
हाचि ग्रंथींचा परमार्थु ॥ निजात्मस्वार्थु साधका ॥ ५ ॥ विषम जरीं रामचरित्र ॥ तरी ते कथा चिन्मात्र ॥ जनार्दनकृपा अति
उदार ॥ कथा सुख सादर स्वानंदें ॥६॥ माझें जें वदतें वदन ॥ स्वयें जाला रघुनंदन ॥ वचनावचनीं निर्वचन॥ कथा पावन श्री
रामें ॥७॥ श्रीरामकथेचा गुह्यार्थु ॥ यथार्थ वदवी रघुनाथु ॥ माझे हातीं लेखणी दवतु ॥ कथा लिहिवितु श्रीराम ॥ ८ ॥ माझे
दृष्टींचें देखणेपण ॥ श्रीराम होवोनि आपण ॥ दावी कथा निरूपण ॥ जाग्रतिस्वप्नसुषुप्तीं ॥ ९॥ जाग्रति स्वयें कर्म करितां॥ तं
व कर्मी प्रगटे श्रीरामकथा॥ स्वप्नीं प्रगटे निजगुजवार्ता ॥ होय सांगता श्रीरामु ॥१०॥ सुषुप्तीं करितां सुखें शयन ॥ तेथें नाहीं
जन्ममरण ॥ नाहीं कर्मधर्माचरण ॥ सुषुप्ति पूर्ण श्रीरामु ॥ ११ ॥ करूं बैसतां भोजन ॥ ग्रासोग्रासीं रामायण ॥ जेवणीं गोड
श्रीरामभजन ॥ दावी आपण श्रीरामु ॥ १२ ॥ चवी चाखतां रस आंतु ॥ रसस्वादु श्रीरघुनाथु ॥ करोनि भोजनाचा अंतु ॥
रामायणार्थु राम दावी ॥ १३ ॥ चाखूं जातां रसस्वादन ॥ रसु रसना रघुनंदन ॥ श्रीरामें स्वानंद भोजन ॥ रामायण अतिगो
ड ॥ १४ ॥ चाखतां रामायण गोडी ॥ रसु रसना रसत्वा सांडी ॥ दृष्टि दृश्यातें वोसंडी ॥ जोडितां जोडी रामकथा ॥१५॥ करूं
जातां सुखें शयन ॥ विसरों नेदी रामायण ॥ शेज बाज अंथरुण ॥ होय आपण श्रीराम ॥ १६ ॥ रामायण लिहावया अर्थीं ॥
जागृती स्वप्न आणि सुषुप्ती ॥ विसंबेना रघुपती ॥ अहोरात्रीं रामकथा ॥ १७ ॥ रामायण लिहावयासाठीं ॥ [illegible]
सी पाठीं ॥ [illegible] हरोनि हटाहटीं ॥ कथा मराठी स्वयें दावी ॥ १८ ॥ श्री[illegible] रामकथा ॥ ते [illegible] ॥

निर्भर्त्सून चहूं पुरुपार्था ॥ कथार्थेना परब्रह्म ॥ १९ ॥ गर्वस्ा साधकाचा स्वार्थ ॥ साधावया श्रीरघुनाथ ॥ रामायण स्वयें लिहि
त ॥ शुद्धपरमार्थ रामकथा ॥ २० ॥ असो हरिकथा निरोपण ॥ नित्य करितां नामस्मरण ॥ स्वयें ब्रह्म येवो रसोनें ॥ जेंवि
कां धेनु वत्सासीं ॥२१॥ रामस्मरणासाठीं ॥ परब्रह्मीं पडे मिठी ॥ तें नाम सांडून करंटीं ॥ करिती अटाटी कुशमृत्तिका ॥२२॥
नकर्मणा नप्रजया श्रुती ॥ कर्में नव्हे पदप्राप्ती ॥ कर्में ते देहधर्मस्थिती ॥ परब्रह्मप्राप्ति रामनामें ॥ २३ ॥ ऐसी रामनामाची
ख्याती ॥ तो श्रीराम लंकेप्रती ॥ घेवोनि आला वानरपंक्ती ॥ लंकापती दंडावया ॥ २४ ॥ ॥ श्लोक ॥ ससैन्येसागरेतीरेस्
मेदशरथात्मजे ॥ अमात्यौरावणःश्रीमानब्रवीच्छुकसारणौ ॥ १ ॥ वानरींतनुमास्थायपरिसंख्यातुमर्हथः ॥ बलंयात्राविधानंच
योधानांचविनिर्णयः ॥ २ ॥ व्यवसायंचरामस्यवीर्यंप्रहरणानिच ॥ लक्ष्मणस्यचसौमित्रेस्तत्त्वतोज्ञातुमर्हथः ॥ ३ ॥ ॥टीका॥
समुद्रीं सेतु बांधोन ॥ वानरसेना घेऊन ॥ लंके आला रघुनंदन ॥ भेरी निशाणें लाऊनी ॥ २५ ॥ आला देखोनि रघुनंदन ॥
रावण जाला अतिउद्विग्न ॥ पाचारोनि शुक सारण ॥ दुःख दारुण आलोचीं ॥ २६ ॥ माझे प्रधान उन्मत्त पूर्ण ॥ नाहीं स्वहि
ताची आठवण ॥ करितां वारुणी माध्वी मद्यपान ॥ तेथें पाठवी कोण हेर चार ॥२७॥ असो माझ्या प्रधानांची कथा ॥ माझी म
जचि पडली चिंता ॥ लंके आल्या श्रीरघुनाथा ॥ काय त्यां आतां करावें ॥ २८ ॥ तुह्मीं जावोनि हेरवृत्ती ॥ श्रीरामसैन्य आहे
किती ॥ झुंजार आणि वीरवृत्ती ॥ संख्या मजप्रती सांगावी ॥ २९ ॥ श्रीरामाचा उत्साह पूर्ण ॥ शस्त्रास्त्रीं दुर्धर बाण ॥ सखा
सौमित्र लक्ष्मण ॥ त्याची आंगवण मज सांगा ॥ ३० ॥ श्रीरामाचें बळ दळ ॥ वानरांचें शौर्य शील ॥ लक्ष्मणाचा रणकल्लोळ ॥
करोनि विवळ मज सांगा ॥३१॥ ॥श्लोक॥ इतिप्रतिसमादिष्टौराक्षसौशुकसारणौ॥ कपिरूपधरौवीरौप्रविष्टौवानरंबलं ॥४॥ तौ
गत्वामाययाछन्नौराक्षसेंद्रस्यमंत्रिणौ ॥ सारणश्चशुकश्चैवसंख्यातुंनाधिजग्मतुः ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ जातां राक्षसवेषस्थिती ॥
कपि तुमचा घात करिती ॥ घेवोनि वानरवेष बुंथी ॥ सैन्यसंपत्ती गणावी ॥ ३२ ॥ ऐकोनि रावणाचें वचन ॥ शुक आणि

१ [illegible] २ [illegible] ३ करी [illegible] ४ [illegible] ५ लढाऊ. ६ पराक्रम. ७ विशद, स्पष्ट. ८ आच्छादन.

सारण ॥ वानरवेष धरोनि जाण ॥ आले आपण कपिसैन्यीं ॥३३॥ सैन्य पाहतां निवाडें [illegible]
थ्वी दृष्टी नपडे ॥ मागें पुढें कोंदले ॥३४॥ वानर दाटले भूतळीं ॥ वानर दाटले नभस्थळीं ॥ वानर दाटले जळीं स्थळीं ॥ लंका
मूळीं कलकलती ॥३५॥ तेथें करितां शंखस्फुरण ॥ वानरसंख्या नकरवे जाण ॥ थोटावले शुक सारण ॥ वानरगण नगणव
ती ॥३६॥ एक आदळले लंकेसीं ॥ असंख्य वानर आकाशीं ॥ कपि कोंदले पृथ्वीसीं ॥ सिंधुपासीं अगणित ॥३७॥ मागून
वानरांच्या परवडी ॥ सवेग धांवती तांतडी ॥ नळ नीळ अंगद वीर कोडी ॥ अतिकडाडीं पैं आले ॥ ३८ ॥ श्रीरामा पाठीसीं
वानर ॥ अर्बुदें निर्वुदें पद्म निकर ॥ त्यांमागें सुग्रीवाचा भार ॥ अतिअपार असंख्य ॥३९॥ त्याहि वेगळे पैं जुत्पंती ॥ वेगळे
वेगळे भार नेणो किती॥ संख्या करितां शंखस्फुर्ती ॥ सैन्यसंपत्ती नगणवे ॥४०॥ शोधितां वानरपाळी गणें ॥ तंव वोळखिले
बिभीपणें ॥ त्यांचीं लक्षून लक्षणें ॥ धरिलें तेणें सांटोपें ॥४१॥ ॥श्लोक॥ तौददर्शमहामायौप्रतिच्छन्नौविभीपणः॥ग्राहयित्वाम
हातेजावानरैर्वानरापमौ॥६॥आचचक्षेसरामायतावुभौशुकसारणौ ॥ तौदृष्ट्वाव्यथितौरामंनिराशौजीवितंप्रति॥७॥सुप्रसन्नोब्रवी
द्रामःसर्वभूतहितेरतः ॥ वधार्हौवांप्रमुंचामिदृष्टासैन्यंसमंततः॥८॥वक्तव्योरक्षसंगत्वायथोक्तंवचनंमम ॥ श्वोभूतेनगरींलंकांस
प्राकारांसतोरणां॥९॥ रक्षसांचबलंपश्यशरैर्विध्वंसितंमया ॥१०॥ ॥टीका॥दोहीं हेरांचें लक्षण ॥ लक्षूं जाणे बिभीपण ॥ त्याही
लक्षणांचें लक्षण ॥ अतिविंदान अवधारा ॥४२॥ उड्डाण विराण उलटें किराण ॥ करूं नेणती शुकसारण ॥ अग्रचे ह्मणती कप
टीपूर्ण ॥ धरी धांवोन बिभीपण ॥४३॥ आणिकें त्यांसीं धरूं जातां ॥ दोघे पळती लघुलाघवता ॥ बिभीपण जाणे राक्षसम
ता ॥ हेर धरिता धांवोनी ॥४४॥ वानरीं बांधोनि वानरवेषीं ॥ शीघ्र आणिले रामापासीं ॥ राम कृपाळू सर्व भूतांसीं ॥ काय
त्यांसीं बोलत ॥ ४५ ॥ रावण चोर तुह्मी त्याचे हेर ॥ वधा योग्य बोले शास्त्र ॥ तरी मी तुमची [illegible] ॥ वानरभार पहा मा
झा ॥४६॥ आणिकांपासून हे पळतां ॥ ह्मणोनि दिधले हनुम्या हातीं ॥ राक्षस मायांची [illegible] ॥ पुच्छाप्रती घालेना ॥४७॥

१ [illegible] २ [illegible] ३ [illegible] ४ [illegible] ५ [illegible] ६ [illegible] ७ [illegible] ८ पुर्ण.

दोघे धरोनि पुछावर्ती ॥ स्तोमेंस्तोमें ऋक्ष [illegible]त्पति ॥ दार्ग्यवित्ती सैन्यसंपत्ती ॥ रावणाप्रति सांगावया ॥ ४८ ॥ तुह्मी दोघे मारिलिया जाण ॥ कोण आमुचें दादुलेपण ॥ रावणापासीं माझें वचन ॥ स्वयें गर्जोन सांगावें ॥ ४९ ॥ प्रातःकाळीं कडकडाट ॥ करीन राक्षसां सपाट ॥ बाणीं भेदून त्रिकूट ॥ दशकंठ छेदीन ॥ ५० ॥ माझे बाण सुटल्या देखा ॥ झाडिती तोरणें पताका ॥ बाणीं विध्वंसूनि लंका ॥ दशमुखा छेदीन ॥ ५१ ॥ अपराधी निरपराधी ॥ श्रीराम पाहे समानबुद्धि ॥ दोघे सोडविले त्रिशुद्धी ॥ कृपानिधी कृपाळू ॥ ५२ ॥ सांगोनि पराक्रम पुरुषार्थ ॥ दोघां करविलें निर्मुक्त ॥ स्वयें चळचळां कांपत ॥ लंके आंत ते आले ॥ ५३ ॥ ॥ श्लोक ॥ इतिप्रतिसमादिष्टौराक्षसौशुकसारणौ ॥ आगम्यनगरींलंकामब्रूतांराक्षसाधिपं ॥ ११ ॥ विभीषणगृहीतौतौवधार्थेराक्षसेश्वरः ॥ दृष्ट्वाधर्मात्मनामुक्तौरामेणामिततेजसा ॥ १२ ॥ एकस्थानगतायत्रचत्वारःपुरुषर्षभाः ॥ रामोदाशरथिःश्रीमान्लक्ष्मणश्चविभीषणः ॥ १३ ॥ सुग्रीवश्चमहातेजामहेंद्रसमविक्रमः ॥ एतेशक्ताःपुरींलंकांसप्राकारांसतोरणां ॥ ॥ १४ ॥ उत्पाट्यसंक्रामयितुंसर्वेतिष्ठंतुवानराः ॥ यादृशीश्रीहिरामस्यवीर्यंप्रहरणानिच ॥ १५ ॥ हनिष्यतिपुरींलंकामेकस्तिष्ठंतुतेत्रयः ॥ १६ ॥ ॥ टीका ॥ चोर अपराधी वधयुक्त ॥ ते श्रीरामें केले निर्मुक्त ॥ धाकें चळचळां कांपत ॥ आले धांवत लंकेसीं ॥ ५४ ॥ रावण देखतांही दृष्टी ॥ धाकें धापा नसमाये पोटीं ॥ बोबडी वळलीसे होटीं ॥ सांगतां गोष्टी चळकांपु ॥ ५५ ॥ स्वस्थ होवोनि निवाडें ॥ गोष्टी सांगती रावणापुढें ॥ वानरसैन्य असंख्य गाढें ॥ संख्या नघडे निश्चित ॥ ५६ ॥ आह्मी जातां दोघेजण ॥ बिभीषणें धरिलें वोळखोन ॥ नेतां रामापासीं बांधोन ॥ अचुक मरण आह्मी मानूं ॥ ५७ ॥ मारावें ह्मणे बिभीषण ॥ मारा ह्मणती वानरगण ॥ राम धर्मात्मा आपण ॥ दिधलें सोडून प्रतापदृष्टीं ॥ ५८ हे मारिल्या दोघेजण ॥ आह्मी काय जिंतिला रावण ॥ [illegible] दाखवा वानरसैन्य ॥ पाळीगर्णप्रयुक्तीं ॥ ५९ ॥ देवोनि हनुमंताचे हातीं ॥ आह्मां दाखविली सैन्यसंपत्ती ॥ असंख्य वानरांच्या जाती ॥ संख्या सर्वार्थी नकरवे ॥ ६० ॥ एकएक वानर [illegible] रिती [illegible]

१ हळूहळू. २ पुरुषार्थ. ३ [illegible] निरनिराळ्या वानरांचे [illegible] आच्छादन.

का मानिती [illegible] वानरां ॥ ६१ ॥ सप्राकार सतोरण ॥ [illegible]सावया लंकाभुवन ॥ चौघां पासीं प्रताप पूर्ण ॥ कोण कोण ते [illegible] ॥ श्रीराम आणि लक्ष्मण ॥ घरचा भेदी बिभीषण ॥ सुग्रीव राजा विजयी पूर्ण ॥ ह्मणती क्षणें रावण निर्दाळूं ॥ ६३ ॥ [illegible] समूळीं ॥ निक्षेपावया समुद्रजळीं ॥ हेचि चौघे आतुर्बळी ॥ करावया होळी राक्षसां ॥ ६४ ॥ असो या तिघांच्या ख्याती ॥ एकला एक रघुपती ॥ रावण वधून बाणावर्ती ॥ लंका भस्मांतीं नेऊं पाहे ॥ ६५ ॥ आडवे आलिया प्रधान ॥ इंद्रजित मकराक्ष कुंभकर्ण ॥ अतिकायादि पुत्रदळण ॥ लंकाभुवन भस्मांत ॥ ६६ ॥ राक्षसांची जाती व्यक्ती ॥ रणीं करील समाप्ती ॥ एवढा प्रतापी श्रीरघुपती ॥ एकला त्रिजगतीं दमूं शके ॥ ६७ ॥ प्रताप पुरुषार्थ गर्जोन ॥ स्वयें बोलिला रघुनंदन ॥ प्रभातें रणकंदन ॥ करीन रावण वधार्थ ॥ ६८ ॥ ऐकोनि सारणाचें वचन ॥ रावण जाला अतिउद्विग्न ॥ तें देखोन त्याचें चिन्ह ॥ सांगे सारण हितवाक्य ॥ ६९ ॥ युद्ध करितां दशशिर ॥ रणीं नाटोपती वानर ॥ निर्दाळोनि निशाचर ॥ लंकापुर विभांडिती ॥ ७० ॥ वानरांपुढें नुरे दळ ॥ वानरांसीं नचले बळ ॥ वानरांसीं युद्धकल्लोळ ॥ सर्वथा सळ करूं नये ॥ ७१ ॥ ॥ श्लोक ॥ प्रहृष्टयोद्धाध्वजिनीवनौकसांमहात्मनांसंप्रतियुद्धमिच्छतां ॥ अलंविरोधेनशमोविधीयतांप्रदीयतांदाशरथायमैथिली ॥ १७ ॥ ॥ टीका ॥ श्रीराम आणि लक्ष्मण ॥ शस्त्रास्त्रीं अतिप्रवीण ॥ त्यांसीं सर्वथा नकरवे रण ॥ सुटल्या बाण प्राणांत ॥ ७२ ॥ हेचि चौघे रणकंदनार्थ ॥ करावया हर्षयुक्त ॥ शस्त्रास्त्रीं अतिउदित ॥ राक्षसांत श्रीराम ॥ ७३ ॥ तैसेच वानर समस्त ॥ युद्धीं थांववोनि श्रीरघुनाथ ॥ निर्दाळावया लंकानाथ ॥ आज्ञा पुसत आल्हादें ॥ ७४ ॥ विजयध्वजी वानरसेना ॥ सुग्रीवें पाळिली जाणा ॥ निर्दाळावया रावणा ॥ आंगवणा उपरमती ॥ ७५ ॥ सुग्रीव राजा उठाउठीं ॥ उडी घालोनि त्रिकूटीं ॥ मारील राक्षसांच्या कोटी ॥ अवघ्यां शेवटीं रावणु ॥ ७६ ॥ असो ह्या महावीरांची मातु ॥ एकला एक हनुमंतु ॥ करूं पाहे तो लंकाघातु ॥ त्याचा पुरुषार्थ तुह्मी जाणा ॥ ७७ ॥ त्यासीं नकरावें रण ॥ त्रिसत्य सत्य रावणा जाण ॥ सीता देऊनि रिघतां शरण ॥ कृतकल्याण पावसी ॥ ७८ ॥ सीता अर्पावी श्रीरघुनाथा ॥ यालागिं चरणीं ठेवितों माथा ॥ नको नको युद्धकथा ॥ प्रा

णोनि व्यथा पावसी ॥ ७९ ॥ सीता नेऊनि अवश्यक ॥ सख्य केलिया रघुकुळटिळक ॥ सार्थक इहलोक परलोक ॥ परम सुख पावसी ॥ ८० ॥ हित पथ्य सत्य पूर्ण ॥ ऐकोनि सारणाचें वचन ॥ रावण वदे दुरभिमान ॥ दुष्ट दुर्जन दुरुक्ती ॥८१॥ श्लोक॥ तदुक्तं पथ्यमक्लिष्टं सारणेनाभिभाषितं ॥ निशम्य रावणो राजा प्रत्यभाषत सारणं ॥ १८ ॥ यदि मामभियुंजीरन्देवगंधर्वदानवाः ॥ नैवसीतांप्रदास्यामिसर्वलोकभयादपि ॥ १९ ॥ त्वंतुसौम्यपरित्रस्तस्तांदृष्ट्वाहरिवाहिनीं ॥ प्रतिप्रदानंसीतायाअत स्त्वंसाधुमन्यसे ॥ २० ॥ ॥टीका॥ देव दानव गंधर्वयुक्त ॥ सुरेंद्र आलिया पायां पडत ॥ तरी सीता नकरीं मी निर्मुक्त ॥ जाण निश्चित सारणा ॥८२॥ शिव आलिया त्रिशूळयुक्त ॥ ब्रह्मा आलिया शाप देत ॥ ऐसाही मांडल्या प्राणांत ॥ सीता निर्मुक्त मी नकरीं ॥८३॥ तूं तव भेड हीन दीन ॥ देखोनि वानरांचें सैन्य ॥ भय घेतलें दारुण ॥ कंपायमान बोलसी ॥८४॥ भेणें भयें ह्मणसी आतां ॥ सीता अर्पावी रघुनाथा ॥ हे तंव तुझी सभयकथा ॥ मी सर्वथा नायकें ॥ ८५ ॥ आतां कळलें मज तत्वतां ॥ श्रीराम नकरी तुमच्या घाता ॥ दोघे सोडिले जीवें जीता ॥ यालागीं सीता तूं दे ह्मणसी ॥ ८६ ॥ अनुसरलासि श्रीरामाकडे ॥ त्याचें भय मज सांगसी गाढें ॥ जें जें बोलसी तें कुडें ॥ दोनीं भ्याडें नपुंसक ॥८७॥ जो ज्याचें राखी जीवित ॥ तो त्याचा होय अतिआप्त ॥ यालागीं तूं ह्मणसी येथ ॥ सीता निर्मुक्त करावी ॥८८॥ आतां तुह्मी दोघेजण ॥ श्रीरामाचे आप्तपूर्ण ॥ मज सन्मुख माझे अवगुण ॥ अतिकठिण अनुवादसी ॥ ८९ ॥ ॥श्लोक॥ राजदंडपरामृष्टास्तिष्ठंतेनापराधिनः ॥ हन्यामहंत्विमौ पापौशत्रुपक्षप्रशंसकौ ॥२१॥ तेनैवमुक्तौसप्रीतावुभौतौशुकसारणौ ॥ रावणंजयशब्देनप्रतिपूज्याभिनिसृतौ ॥२२॥ ॥टीका॥ राजदोष जे अनुवादती ॥ ते अपराधी शास्त्रनीतीं ॥ दंड पावला माझे हातीं ॥ पापमूर्ति तुह्मी दोघे ॥ ९० ॥वीर्य शौर्य बळ संपूर्ण ॥ वैरियाचे अत्यंत वाणा गुण ॥ माझे अनुवादा अवगुण ॥ वध्य संपूर्ण तुह्मी दोघे ॥ ९१ ॥ सत्यासत्यविवेक पूर्ण ॥ नक रितांचि रावण ॥ वधावया शुक सारण ॥ शस्त्र सज्जन उठिला ॥९२॥ रावणा वधिती वानरगण ॥ ऐसें अनुवादा दोघेजण ॥ तुमचा घेईन मी प्राण ॥ पक्षपाती पूर्ण रामाचे ॥९३॥ हेरचार अवध्य पूर्ण ॥ श्रीरामें दिधले सोडून ॥ त्यांचें मी केवि करीं हनन ॥ ल ॥ ३ ॥

ज्जायमान रावणु ॥९४॥ ऐसियापरि रावण ॥ दवडोनि शुक सारण ॥ कोपें ह्मणे काळें वदन ॥ मुख परतोन नदावादें ॥९५॥ जयशब्दें रावणस्तुती ॥ करूनि शुक सारण फडकती ॥ रावण पडला चिंतावर्ती ॥ सबळ रघुपती देखोनि ॥९६॥ गेलिया शुक सारण ॥ चिंतावर्ती पडे रावण ॥ शार्दूल चार विचक्षण ॥ धाडी कपिसैन्य गणावया ॥९७॥ चारामाजि प्रबळबळ ॥ लघुलाघवी अतिकुशळ ॥ यालागीं नांवें शार्दूळ ॥ वानरदळ गणूं आला ॥ ९८ ॥ शार्दूळ जंव स्वयें पाहत ॥ तंव वानरसैन्य असंख्यात ॥ गणावया वाचा चित्त ॥ जेथिचा तेथें पांगुळला ॥९९॥ ॥श्लोक॥ बिभीषणेनतत्रस्थानिगृहीतायदृच्छया ॥ शार्दूलोग्राहितस्त्वेकःपापोयमितिराक्षसः ॥२३॥वानरैरर्दितास्तेतुविक्रांतैर्लघुविक्रमैः ॥पुनर्लंकामनुप्राप्तोविमुक्तोरामशासनात् ॥२४॥ ॥टीका॥ शार्दूळ येतांच देखोन ॥ बिभीषणें धरिला वोळखोन ॥ नेला दृढपाशीं बांधोन ॥ रघुनंदन सभेसीं ॥ १०० ॥ वानर हाणिती दृढमुष्टी ॥ लाता देती कटीं पृष्ठीं ॥ श्रीराम कृपाळू जगजेठी ॥ कृपादृष्टी सोडिला ॥१॥ धरूनि आणिला अतिसंकटीं ॥ चोर हेर मारिल्यासाठीं ॥ काय ते वाढीव होय मोठी॥ बुद्धि करंटी अल्पक ॥२॥ श्रीरामें शार्दूळ पाचारून ॥ दाखवून वानरसैन्य॥ त्यासीं देवोनि सन्मान ॥ दिधला सोडून साक्षेपें ॥३॥ श्रीरामें सोडितांचि देख ॥ घेवोनि वानरांचा धाक ॥ शार्दूळ लंके सन्मुख॥ गेला दशमुख ठाकोनी॥४॥सर्वांगीं रुधिरोक्षित॥शार्दूळ देखोनियां येत॥दचकला लंकानाथ॥वळोदृत वानरू॥५॥शार्दूळाचा अति पुरुषार्थ॥त्यासीं वानरीं घातली लात ॥रडत पडत अतिकुंथत ॥ आला थकत सभेसीं ॥६॥ श्रीराम कटकीं चारपण ॥ न चले बिभीषणा भेणें ॥ तो धरितां दृढ बांधोन ॥ रघुनंदन सोडवित ॥ ७ ॥ एकाजनार्दना शरण ॥ रावणें पाहतां वानरसैन्य ॥ श्रीराम करील छत्रभंजन ॥ अनुसंधान वाणें एकें ॥ ८ ॥ ऐसें गोड निरोपण ॥ श्रोतीं व्हावें सावधान ॥ एका जनार्दना शरण ॥ रामायण अतिरम्य ॥ ९ ॥ रम्य रामायणी कथा ॥ अतिरमणीय वाल्मीक वक्ता ॥ अनागत भाष्य वदला कथा ॥ साधुसंता सुखकारी ॥ ११० ॥ कथा सकामासिं गोड ॥ निष्कामाचें पुरवी कोड ॥ सदाशिवासिं सुखसुरवाड ॥ गोड ही गोड रामकथा ॥११॥ ॥स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांचारप्रेरणंनामप्रथमोऽध्यायः ॥१॥

भा.रा.यु.कां.अ.२ रा.

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ ॥ पूर्वप्रसंगवृत्तांत ॥ रडत पडत कुंथत ॥ शार्दूळ आला रुधिरोक्षित ॥ त्यासिं पुसत लंकेश ॥ १ ॥ ॥श्लोक॥ वीक्ष्यमाणोविपण्णंतुशार्दूलंशोककर्षितं ॥ उवाचप्रहसन्नेवरावणोभीमदर्शनः ॥ १ ॥ अयथावच्चतेवर्णोदीनश्वासिनिशाचर ॥ नास्तिकच्चिदमित्राणांक्रुद्धानांवशमागतः ॥ २ ॥ इतितेनानुदृष्टस्तुवाचंमंदमुदीरयत् ॥ नतेचारयितुंशक्याराजन्वानरपुंगवाः ॥ ३ ॥ नापिसंभावितुंशक्यंसंप्रश्नोपिनलभ्यते ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ शार्दूळ देखोनि अतिदुःखित ॥ त्यासिं पुसे लंकानाथ ॥ वैरियासिं जालासि हस्तगत ॥ रुधिरोक्षित दिसतोसी ॥ २ ॥ सादरें पुसतां रावण ॥ शार्दूळ बोले अतिकुंथोन ॥ असंख्यात वानरांचें सैन्य ॥ संख्या कोण करूं शके ॥ ३ ॥ अमुके एक वानर असती ॥ ऐसी भावना नकरवे चित्तीं ॥ संख्या पुसतां वानरांप्रती ॥ तेही सांगती असंख्य ॥ ४ ॥ वाचस्पतीची वाचा मुरडे ॥ वेद वादा बोबडी पडे ॥ रामसैन्याची संख्या नघडे ॥ निजनिवाडें लंकेशा ॥ ५ ॥ श्रीराम सैन्याचें गणित ॥ करावया ब्रह्मा नसे समर्थ ॥ आह्मी काय मशक तेथ ॥ संख्या समर्थ करावया ॥ ६ ॥ श्रीरामकटकीं चारपण ॥ सर्वथा नकरवे जाण ॥ मुख्य वैरी आह्मां बिभीपण ॥ तो वोळखोन धरीतसे ॥ ७ ॥ ॥ श्लोक ॥ बिभीपणेनज्ञातोहंवानरैश्चप्रधर्पितः ॥ परिणीयचसर्वत्रनीतोहंरामसंसदि ॥ ५ ॥ हरिभिर्वध्यमानश्चयाचमानःकृतांजलिः ॥ राघवेणपरित्रातोजीवन्नेवविमोचितः ॥६॥ ॥टीका॥ आह्मी अतिगुप्त मायावेपी ॥ माव नचले बिभीपणापासीं ॥ तेणें धरोनि अतिवेगेसीं ॥ वानरांपासीं दिधलें ॥८॥ वानर नेतां कटकाआंत ॥ स्तोमेंस्तोमें हिंडवीत ॥ लाता बुक्या टोले देत ॥ तेणें कल्पांत मज जाला ॥ ९ ॥ बळ सांगावया रावणापासीं ॥ दळ दाखवितां मजसीं ॥ वानरीं करोनि कासाविसी ॥ रामसभेसीं मज नेलें ॥१०॥ हेर मारल्या कोण पुरुपार्थ ॥ ऐसें बोलिला रघुनाथ ॥ तेणें मज केलें निर्मुक्त ॥ जीवें जीत मग आलों ॥११॥ श्रीरामाचें प्रतापबळ ॥ असंख्य त्याचें दळ सबळ ॥त्यासीं नचले युद्धकल्लोळ॥ जनकबाळा अर्पावी ॥१२॥ सीता अर्पिल्या श्रीरघुनाथा ॥ मरणोन्मुक्त लंकानाथा ॥ स्वस्थ राक्षसां समस्तां ॥ निर्भयता तिहीं लोकीं ॥ १३ ॥

१ रक्ताने भरलेला. २ बृहस्पतीची. ३ निश्चये. ४ सैन्यांत. ५ हळू हळू.

॥श्लोक॥ पुरप्राकारमायांतिक्षिप्रमेकतरंकुरु ॥ सीतांचासंप्रेयच्छाशुयुद्धंवासंप्रदीयतां ॥७॥ शार्दूलस्यमहद्वाक्यंश्रुत्वोवाचसराव
णः ॥ यदिमांप्रतियोत्स्यंतेदेवगंधर्वदानवाः ॥ ८ ॥ नैवसीतांप्रदास्यामिसर्वलोकक्षयादपि ॥९॥ ॥टीका॥ उडोनियां वान
रवीर ॥ लंका घेती सप्राकार ॥ अथवा कायसा विचार ॥ शीघ्रतर करी एक ॥ १४ ॥ युद्धा निघावें लंकानाथा ॥ कीं
श्रीरामा द्यावी सीता ॥ येविपर्यी विलंबू करितां ॥ कुळक्षयार्था पावाल ॥१५॥ ऐकोनि शार्दूलवचन ॥ रावण झाला कंपायमा
न। मिथ्या धरोनि दुरभिमान ॥ स्वयें गर्जोनि बोलतु ॥ १६ ॥ आदिकरोनि श्रीराघव ॥ युद्धा आलिया देवदानव ॥ साह्य
दैत्यादि गंधर्व ॥ सीता स्वयमेव मी नसोडीं ॥ १७ ॥ राक्षस मारिलया समस्ता ॥ श्रीरामें केल्या कुळघाता ॥ मजही मांडल्या
प्राणांता ॥ तरी मी सीता सोडीना ॥ १८॥ मज रावणा जीवें जिता ॥ सर्वथा मी नसोडीं सीता ॥ ऐसें बोलणें बोलतां ॥ परम
चिंता पावला ॥ १९ ॥ चार मारणें नाहीं रघुनाथा ॥ तेथूनि चार येथें येतां ॥ श्रीरामा अर्पी शीघ्र सीता ॥ मज तत्वतां सांगती ॥
२० ॥ ऐसा बोलिला बिभीषण ॥ तैसेंचि बोलिला शुक सारण ॥ शार्दूळ सांगतो आपण ॥ भय दारुण रामाचें ॥ २१ ॥ श्रीरा
मापासीं वानरवीर ॥ कोण धुरा थोर थोर ॥ आतुर्बळी कोण झुंजार ॥ दशशिर पूसतु ॥२२॥ ॥ श्लोक ॥ तदपारमसंख्येयं
वानराणांमहद्बलं ॥ निशम्यरावणोराजाशार्दूलंपर्यपृच्छत ॥ १० ॥ एवंकेवानराःशूराःकेमुख्याःकेमहाबलाः ॥ केपूर्वमभिवर्तं
तःकेमहोत्साहसंस्थिताः ॥ ११ ॥ क्षिप्रमाचक्ष्वशार्दूलसप्रधानाःप्लवंगमाः ॥ श्रुत्वातद्राक्षसेंद्रस्यवचनंपरिपृच्छतः ॥ १२ ॥
संख्यातुमुपचक्रामप्राज्ञोमुख्यान्प्लवंगमान् ॥१३॥ ॥ टीका ॥ रावणें पुसिले जुत्पत्ती ॥ वीर झुंजार आहेत किती ॥ शार्दूळ
आपुल्या वित्पत्ती ॥ संकळितु सांगतु ॥२३॥ नळ नीळ रंभ पनस पन्नक ॥ मंद द्विविद सुमुख दुर्मुख॥केशरी शतवळी दधिमुख॥
गवय गवाक्ष महावीर ॥ २४ ॥ विनीत प्रमाथी क्रोधन ॥ ऋषभ शरभ गंधमादन ॥ हर्षनाद शंकूसुषेण ॥ इंद्रजानु जाण म
हावीर ॥ २५॥ गजु गोरंभ तार तरळ ॥ उन्नाह सन्नाह कुमुद कुशाळ॥ क्रकच कराळ विक्राळ॥ गोळांगुळ रणयोद्धे ॥२६॥ जां

१ हेर. २ प्रमुख योद्धे. ३ वानर. ४ लढाऊ. ५ युक्ती. ६ संक्षिप्त, एकत्र. ७ वानर.

बुवंताचा ज्येष्ठबंधु ॥ धूम्राक्ष नामा अतिप्रसिद्धु ॥ रीस समुदाय सन्नद्धु ॥ अतिउन्नद्ध रणमारा ॥२७॥ श्रीरामाजवळी जांबुवं
त ॥ आतुर्बळी बुद्धिवंत ॥ मशकें राक्षसां मानित ॥ कुंभकर्णा तृणप्राय ॥२८॥ वीर दुर्धर हनुमंत ॥ लंकेत केला अतिआकांत॥
तो अग्रगणी सैन्यांत ॥ त्याचा पुरुषार्थ तुह्मी जाणा ॥ २९ ॥ ऋषि रामायणीं वीर ॥ सांगितले अतिअपार ॥ तितुका न
धरींच मी विस्तार ॥ कथा अपार वाढेल ॥ ३० ॥ हनुमंताचेनि नांवें ॥ रावणु दचकला जीवें भावें ॥ इतर महावीरांचे यांवे ॥
कोण साहे लंकेशा ॥ ३१॥ श्रीरामाचें प्रताप बळ ॥ ऐकोनि वानरसेना सबळ ॥ रावणा लागली तळमळ ॥ जनकबाळा जिरेना
॥३२॥ ॥ श्लोक ॥ एवमुक्त्वामहातेजारावणःपुनरब्रवीत् ॥ चारिताभवतासेनाशूराःकेतत्रवानराः ॥ १४ ॥ किंप्रजाःकीदृशाः
सौम्यवानरायेदुरासदाः ॥ कस्यपुत्राश्चपौत्राश्चतत्वमाख्याहिराक्षस ॥ १५॥ अथैवमुक्तःशार्दूलोरावणंपुनरब्रवीत् ॥ इदं
वचनमारेभेवक्तुंरावणसंनिधौ ॥१६॥ ॥ टीका ॥ वानरवीर अतिअपार ॥ कोण कोणाचा पुत्र पौत्र॥ सत्कुळ किंवा वनचर ॥ हें
ही समग्र मज सांग ॥ ३३ ॥ मुख्य ब्रह्मयाचा सुत ॥ आतुर्बळी बुद्धिवंत ॥ नांवें जांबुवंत ऋक्षनाथ ॥ अतिविख्यात रणयोद्धा
॥३४॥ सूर्याचा निजसुत ॥ सुग्रीवराजा वीर विख्यात ॥ करावया राक्षसांचा घात ॥ लंके आंत रिघों पाहे ॥३५॥ अंगद युवरा
जा विख्यातु ॥ जोकां स्वयें शक्राचा नातु ॥ लंका उपडून न्यावया शक्तु ॥ काळकृतांतु रणयोद्धा ॥३६॥ धर्मसुत सुषेण देख ॥
सोमसुत दधिमुख ॥ दोघे वीर अतिनेटक ॥अंतका अंतक रणमारा ॥३७॥ सुमुख दुर्मुख मृत्युपुत्र॥ केवळ मृत्यूचाच अवतार॥
रणीं मर्दिती निशाचर॥ यां समोर कोण राहे ॥३८॥ अग्निपुत्र नामें नीळ॥ त्या आधीन वानरदळ॥ सेनापति प्रबळ ॥ राक्षसकुळ
मारावया॥३९॥मैंद द्विविद महावीर॥अश्विनौ देवाचे कुमर॥यमाचे पंच पंच पुत्र॥अतिदुर्धर ते ऐका॥४०॥ गज गवाक्ष गवय जा
ण॥शरभ आणि गंधमादन॥वैवस्वत पुत्र पांचही जण॥वीर दारुण रणमारा॥४१॥ विकर्म्याचा नळ सुत जाण॥ जेणें बांधिलें सेतु
बंधन॥उतरोनि वानर सैन्य ॥ लंकादहन करूं आला ॥४२॥ केशरीचा क्षेत्रज सुतु ॥ वायुपुत्र जोकां विख्यातु ॥ दोहीं बापांचा

१ भ्याला. २ युद्धकौशल्य. ३ इंद्राचा ४ यमाचा मुलगा.

हनुमंतु ॥ ज्याचा पुरुषार्थु तिहींलोकीं ॥ ४३ ॥ हनुमा वीर अतिबळी ॥ लंका करूं पाहे रंगोळी ॥ शिरें खेळतु चेंडूफळी ॥ रण रवंदळी राक्षसां ॥ ४४ ॥ ॥ श्लोक ॥ दशवानरकोट्यश्चसुराणांयुद्धकांक्षिणां ॥ श्रीमतांदेवपुत्राणांशेषंनाख्यातुमुत्सहे ॥१७॥ ॥ टीका ॥ दशकोटी वानरवीर ॥ श्रेष्ठ अग्रगणी सेनाधर ॥ याहूनि असंख्य अपार ॥ सांगावया वेंक्र सरेना ॥ ४५ ॥ गणवेल पृथ्वीच्या अंकुरा ॥ सुखें गणवती पर्जन्यधारा ॥ तरी नगणवे वानरभारा ॥ दशशिरा हें सत्य ॥ ४६ ॥ वानरांचा सबळ सद्रावो ॥ एकएकतळीं सैन्य समुदावो ॥ कोट्यानुकोटी अर्बुदें खर्व ॥ सेना सर्व वागविती ॥ ४७ ॥ वीरानुवीरीं सैन्यवृत्तांत ॥ प्रत्येकें लिहितां वाढेल ग्रंथ ॥ आतां सांगेन मुख्यार्थ ॥ सैन्यसंख्यार्थ दोघांचा ॥ ४८ ॥ अंगद युवराजा कपिपती ॥ सुग्रीव महाराजा भूपती ॥ त्या दोघांची सैन्यसंपत्ती ॥ संकलितार्थीं सांगेन ॥ ४९ ॥ ॥ श्लोक॥ एवंवानरराजेनसुग्रीवेणाभिभाषितः॥ वीरपद्मसहस्रेणवृतःशंकुशतेनच ॥ १८ ॥ युवराजोंगदोनामलामाव्हयतिसंयुगे ॥१९॥ ॥टीका॥ श्रीरामआज्ञा यथोचित ॥ अंगदा युवराज प्राप्त ॥ सुग्रीवराजा अभिषिंचित ॥ मंत्रयुक्त उल्हासें ॥ ५० ॥ अंगदाची सैन्यसंपत्ती ॥ ऋषि वाल्मीक वदला ग्रंथीं ॥ तेचि सांगेन उपपत्ती ॥ यथानिगुतीं अवधारा ॥ ५१ ॥ शतसहस्त्रीं लक्ष ह्मणती ॥ शतलक्षीं कोटि गणती ॥ शत कोटी अर्बुद ख्याती ॥ निर्बुद ह्मणती तत्शतें ॥ ५२ ॥ शता निर्बुदीं खर्व गणती ॥ शतखर्वीं निखर्व ह्मणती ॥ शतनिखर्वीं पद्म वदती ॥ जाण निश्चितीं महाराजा ॥ ५३ ॥ पद्मसहस्त्र वीर रणरंगीं ॥ चालती अंगदाच्या वामभागीं ॥ दक्षिणभागींच्या प्रयोगीं ॥ वीर विभागीं अवधारा ॥ ५४ ॥ पद्मशताच्या गणती ॥ शंकुशब्दें त्यातें ह्मणती ॥ शंकुशतें वीर ख्याती ॥ दक्षिण हस्तीं अंगदा ॥ ५५ ॥ अंगद बोलिला पुरुषार्थी ॥ सैन्य प्रधान मशक किती ॥ रणीं मारीन लंकापती ॥ तुज युद्धार्थीं पाचारी ॥ ५६ ॥ अंगदसेना संख्यास्थिती ॥ पद्मसहस्त्र वामभागार्थीं ॥ शंकुशतें दक्षिणहस्तीं ॥ रणकंदनार्थीं महाबळी ॥ ५७ ॥ ऐकतां अंगद सैन्य संपत्ती ॥ राक्षसमहाशंखें करिती ॥ रावणु दचकला चित्तीं ॥ चिंतावर्ती प्रधान ॥५८ ॥ शार्दूळ ह्मणे दशानना ॥ ॥ २ ॥

१ नाश, कल्लोळ. २ मुख. ३ शेष.

राजचिन्हीं गडगर्जना ॥ आली सुग्रीवराजसेना ॥ तिची गणना तूं ऐकें ॥५९॥ सुग्रीव श्रीरामकिंकर ॥ रामें केला राज्यधर ॥त्याच्या सैन्याचा संभार ॥ सविस्तर अवधारीं ॥६०॥ ॥श्लोक ॥ रामेणवालिनंहत्वातस्यराज्येभिषेचितः ॥ सुग्रीवस्तस्ययत्सैन्यंतत्सर्वंकथयामिते ॥२०॥ शतंशतसहस्त्राणांकोटिमाहुर्मनीषिणः ॥ शतंसहस्त्रकोटीनांशंकुरित्यभिधीयते ॥२१॥ शतंशंकुसहस्त्राणांवृंदमाहुर्मनीषिणः ॥ शतंवृंदसहस्त्राणांमहावृंदमिहोच्यते ॥ २२ ॥ महावृंदसहस्त्राणांशतंपद्ममितिस्मृतं ॥ शतंपद्मसहस्त्राणांमहापद्ममितिस्मृतं ॥ २३ ॥ एवंकोटिसहस्त्रेणमहापद्मशतेनच ॥ एवंवृंदसहस्त्रेणमहावृंदशतेनच ॥ २४ ॥ एवंपद्मसहस्त्रेणमहापद्मशतेनच ॥ सुग्रीवःसंहितोराजासंप्रहारार्थमुद्यतः ॥ २५ ॥ ॥ टीका ॥ श्रीरामें मारूनि वाळीसीं ॥ राज्य दिधलें सुग्रीवासीं ॥ ते राजसेना तयापासीं ॥ समुदायेंसीं सन्नद्धें ॥ ६१ ॥ सहस्त्रांचें जें शत ॥ त्यातें लक्ष ऐसें बोलत ॥ लक्षाचें जें शत गणित ॥ त्यातें ह्मणत कोटि ऐसें॥६२॥वाल्मीक बोलिला एथ ॥ तोच श्लोकींचा श्लोकार्थ॥ सहस्त्र कोटि सहस्त्र संख्यार्थ ॥ शंकु निश्चित त्यानांव ॥६३॥ शतशंकूचें सहस्त्र गणित ॥ वृंद ऐसें त्यातें ह्मणत ॥ वृंदशतें सहस्त्रसंख्यात ॥ महावृंद निश्चित त्या नांव ॥६४॥ महावृंद शतसहस्त्री ॥ पद्म संख्या निर्जरनिर्धारी ॥ पद्मशतें सहस्त्रवरी ॥ ते संख्या खरी महापद्म॥६५॥ सहस्त्रकोटि आणि शंकूशतक ॥ सुग्रीवापुढें नित्य सन्मुख ॥ वीर वांढिवे चालती देख ॥ एक एक रणयोद्धे ॥६६॥ सहस्त्रवृंदें वीर नेटकें ॥ महावृंदें शतानुएक ॥ दक्षिणबाहू सुग्रीवा देख ॥ येती सन्मुख दशमुखा ॥ ६७ ॥ गणितां सहस्त्र पद्में पद्म ॥ सुग्रीवाचे बाहू वाम ॥ वीर वाढिवे प्लवंगम ॥ अतिदुर्गम रणयोद्धे ॥६८॥ शतसंख्या महापद्म ॥ सुग्रीवापाठीं कपिसत्तम॥चालती वीर निरुपम ॥ रणकंदन रणमारा ॥६९॥ आणिक वानर अतिउद्भट ॥ सुग्रीवा मागें पुढें थाट ॥ वाम सव्य घनदाट ॥ भट सुभट महाबळी ॥७०॥ याही समुदायीं वीर वानर ॥ सुग्रीवासवें अतिदुर्धर ॥ ठाकोनि आले लंकापुर ॥ दशशिर मर्दावया ॥७१॥ करावया राक्षसांचें दळण॥ लंकाशिखरावरी उड्डाण ॥ करिताति वानरगण ॥ मुख्य रावण दंडावया ॥ ७२ ॥ ऐसेचि वेगळे वेगळे

१ दास. २ तयार. ३ बळाभिमानें. ४ योद्धे, संनद्ध. ५ वानर. ६ श्रेष्ठ. ७ योद्धे.

वीर ॥ सांगों जातां सैन्यसंभार ॥ कथा वाढूं पाहे फार ॥ तरी वानर नगणवती ॥७३॥ ॥ ॥ श्लोक ॥ यदत्रानंतरंकार्यंतद्भवान् कर्तुमर्हति ॥ इत्युक्तो रावणःक्रुद्धउत्थितःपरमासनात् ॥ २६ ॥ आरुरोहततःश्रीमान्प्रासादंहिमपांडुरं ॥ बहुतालसमुत्सेधंरावणोयद्दिदृक्षया ॥ २७ ॥ ताभ्यांचराभ्यांसहितःसददर्शमहाबलं ॥ २८ ॥ ॥ टीका ॥ शार्दूल ह्मणे दशानना ॥ सांगितली वानरसेना ॥ याउपरी जें येईल मना ॥ त्या साधना शीघ्र साधीं ॥७४॥ ऐकोनि वानरांची सेना ॥ कोप आला दशानना ॥ सांडोनियां निजसिंहासना ॥ पाहावया नयनीं ऊठिला ॥ ७५ ॥ सातखणी प्रासाद थोर ॥ त्याहीवरी दीर्घ गोपुर ॥ तेथें चढला दशशिर ॥ वानरभार पाहावया ॥७६॥ उंची सप्तताळ अधिक ॥ पांडुरवर्ण प्रासाद चोख ॥ तेथ चढला दशमुख ॥ कपिकटकें पाहावया ॥७७॥ हेर चोर सहित प्रधान ॥ गोपुरा चढला दशानन ॥ पाहूं चढले लंकाजन ॥ वानरसैन्य समुदावो ॥७८॥ समुद्रतटीं लंकानिकटीं ॥ दाटली वानरांची थाटी ॥ सुवेळे पुढें वानर दाटी ॥ रिती सृष्टी दिसेना ॥७९॥ लंके सभोंवता वेढा ॥ वानरीं घातला गाढा ॥ सरों नये मागां पुढां ॥ हुडोंहुडां वानर ॥ ८० ॥ मुंग्या झोंबती गुळासीं ॥ तेंवि वानर लंकेच्या चौपासीं ॥ झोंबताती अतिआवेशीं ॥ रावणासीं नोकोनी ॥ ८१ ॥ वानरीं कोंदलें जळ स्थळ ॥ वानरीं कोंदलें कुळाचळ ॥ दशदिशा गोळांगुळ ॥ नभीं कपिकुळ कोंदलें ॥ ८२ ॥ अतिसाक्षेपें पाहतां वानरसेना ॥ दृष्टी टणकली दशानना ॥ मूर्च्छा आली विसां नयनां ॥ वानरसेना असंख्य ॥ ८३ ॥ पाहतां वानरसेना गाढी ॥ दृष्टी भागली वापुडी ॥ पडली डोळियां झांपडी ॥ रिती सवडी दिसेना ॥ ८४ ॥ वानरसेना देखोनि दृष्टीं ॥ लंकेमाजीं बोंब उठी ॥ अतिविस्मय दशकंठीं ॥ राक्षसकोटी किलकिलिती ॥ ८५ ॥ वानरसेना अपरिमित ॥ पाहतां रावण तटस्थ ॥ घरोघरीं आकांत ॥ चळीं कांपत राक्षस ॥ ८६ ॥ दहाही छत्रें रावणशिर्सीं ॥ छाया पडली कपिकटकासीं ॥ श्रीराम पुसे बिभीषणासीं ॥ अभ्रें कायसीं अकाळीं ॥ ८७ ॥ बिभीषण ह्मणे रघुनाथ ॥ तुझा शत्रुसेना पाहत ॥ त्याचे छत्रांची येथ ॥ छाया पडत समस्तांवरी ॥ ८८ ॥ ऐकोनि बिभीषणाचें वचन ॥ कोपा चढिला रघुनंदन ॥

१ राजवाडा. २ पुराचा दरवाजा. ३ सैन्य. ४ जासूद ५ दृढ, पूर्ण. ६ चुनावर. ७ वानर.

सज्जोनियां धनुष्यबाण ॥ काय आपण बोलत ॥ ८९ ॥ शत्रुछाया सैन्यावरी ॥ हे तंव मज लज्जा भारी ॥ सरोख धनुष्य सज्जोनि करीं ॥ बाण सांवरी सांटोपें ॥ ९० ॥ ॥ श्लोक ॥ रामःश्यामःकमलनयनस्तत्रधन्वीसरोपंलंकांपश्यन्भ्रमयतिशरंपाणिनादक्षिणेन ॥ २९ ॥ ॥ टीका ॥ नवजलद घनतनु ॥ कासे पीतांबर विराजमानु ॥ श्रीराम राजीवलोचनु ॥ बाहू आजानु सांगद ॥ ९१ ॥ मुकुट कुंडलें वनमाळा ॥ कंठीं पदक कटी मेखळा ॥ तोडरू गर्जे चरणकमळा ॥ तेणें कळिकाळा अतिधाकू ॥ ९२ ॥ वीर कंकणें करीं मुद्रिका ॥ दशावतारी सुरेख टीका ॥ धनुष्य सज्जोनियां देखा ॥ पाहे लंका सरोषें ॥ ९३ ॥ दक्षिण करीं भ्रमे बाण ॥ जीवें मारावया रावण ॥ दुश्चिता मारूं नये आपण ॥ छत्रछेदन करावें ॥ ९४ ॥ चमत्कारें सोडूनि बाण ॥ दाहाही छत्रें पैं छेदून ॥ लंकेबाहेर पाडोन ॥ शर परतोन रिघे भातां ॥ ९५ ॥ देखोनियां छत्रसंपात ॥ रिपुगुणा रिझला लंकानाथ ॥ परम धार्मिक श्रीरघुनाथ ॥ शिरसंपात नकरीची ॥ ९६ ॥ ॥ श्लोक ॥ संमतीचेंवाक्य ॥ शत्रोरपिगुणाग्राह्याः ॥ जेणें छेदिलीं दाहीं छत्रें ॥ क्षणें छेदितां दाहाही शिरें ॥ अधर्म नकरिजे रघुवीरें ॥ दशशिरें गुण घेइजे ॥ ९७ ॥ गुणा रिझतां दशानन ॥ प्रहस्त बोलिला प्रधान ॥ दुसरा सुटलिया बाण ॥ करील कंदन लंकेशा ॥ ९८ ॥ ऐकोनि प्रहस्ताचें वचन ॥ श्रीरामाच्या बाणा भेणें ॥ रावण गेला पळोन ॥ अचुक मरण चुकविलें ॥ ९९ ॥ अचुक संधानी श्रीरघुनाथ ॥ लक्ष भेदोनि जेथींचा तेथ ॥ बाण परतोनि भाता येत ॥ अत्यद्भुत धनुर्वाडा ॥ १०० ॥ मुळींच झालें छत्रछेदन ॥ हाचि मुख्य अपशकुन ॥ रणीं मरेल रावण ॥ लंकाजन जल्पती ॥ १ ॥ श्रीरामाच्या शरसंधाना ॥ देखोनि वानरांची सेना ॥ कल्पांत मांडला दशानना ॥ छत्रभंजना अपशकुन ॥ २ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ पुढें गोड निरोपण ॥ कपट करील रावण ॥ त्याचें निर्दळण श्रीरामें ॥३॥

॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांरावणछत्रभंगोनामद्वितियोऽध्यायः ॥ ॥ २ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥१०३॥

॥ श्लोक ॥ ॥ २९ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १३२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ दुर्क्तीनें, क्लानें. २ नूतन मेघ. ३ आनंदांत झाला.

भा.रा.यु.कां.अ.३ रा.
रावणः
विद्युतजीव्हनामा राक्षसः
सीताः
दासीः
विद्युनजिव्ह राः

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ साधावया रणागण ॥ मुळींच रावणा अपशकून ॥ श्रीरामें केलें छत्रभंजन ॥ अतिउद्विग्न लंकेश ॥ १॥ ॥श्लोक॥ विसर्जयित्वासचिवान्प्रविवेशस्वमालयं ॥ ततोराक्षसमादायविद्युज्जिव्हंमहाबलं ॥ १ ॥ मायाविनंमहाघोर मब्रवीद्राक्षसाधिपः ॥ मोहयिष्यामहेसीतांमाययाजनकात्मजां ॥ २ ॥ शिरोमायामयंगृह्यराघवस्यनिशाचर ॥ मांत्वंसमुपतिष्ठस्वमहच्चसशरंधनुः ॥३॥ एवमुक्तस्तथेत्याहविद्युज्जिव्होनिशाचरः ॥ तस्यतुष्टोभवद्राजाप्रददौचास्यभूषणं ॥४॥ ॥टीका॥ छत्रभंगाचा अपशकुन ॥ तेणें उद्विग्न रावण ॥ विसर्जूनियां प्रधान ॥ आला आपण निजधामा ॥२॥ सबळबळें श्रीरघुनाथा ॥ वानर सैन्य असंख्याततता ॥ काय म्यां करावें आतां ॥ प्रबळ चिंता लंकेशा ॥ ३ ॥ बळेंचि जानकी भोगूं जातां ॥ मजपरीस सबळ सीता ॥ ते करूं शके माझ्या घाता ॥ मज मारितां ते नये ॥४॥ श्रीराम सेवा अनुवृत्ती[2] ॥ जन्ममरणाहूनि परती ॥ स्वयें सीतेची नित्य वस्ती ॥ सीता निश्चितीं नमारवे ॥५॥ करितां श्रीरामनामस्मरण ॥ तेणें ये मरणासीच मरण ॥ तिसिं नचाले मारकपण ॥ सीता संपूर्ण विदेही ॥६॥ करितां श्रीरामनामस्मरण ॥ उठोनि पळेजन्म मरण ॥ तिसिं नचाले मारकपण ॥ सीता संपूर्ण विदेही ॥७॥ भोगितां नभोगवे सीता ॥ नमारवे मारूं जातां ॥ रणीं नजिंकवे रघुनाथा ॥ काय मी आतां करावें ॥८॥ रणीं मारिल्या रघुनाथा ॥ वश्य होय जनकदुहिता[3] ॥ श्रीराम नमारवे सर्वथा ॥ छळणें सीता वश्य करूं ॥९॥ स्वयें कपटी रावण ॥ विद्युज्जिव्ह कपटी पूर्ण ॥ करावया सीताछळण ॥ त्यासीं आपण गुज सांगे ॥ १० ॥ करावया सीतेचें छळण ॥ श्रीरामाचें शिर संपूर्ण ॥ मायीक करावें आपण ॥ धनुष्यबाण समवेत ॥११॥ विद्युज्जिव्ह ह्मणे आपण ॥ शीघ्र शिर करीन निर्माण ॥ त्यासिं संतोषोनि रावण ॥ करकंकण अर्पितु ॥ १२॥ मायीक शिर रघुनाथा ॥ करितां नकरवे सर्वथा ॥ विद्युज्जिव्हा परम चिंता ॥ काय लंकानाथा मुख दाखवूं ॥१३॥ मायीक करितां रामशिर ॥मोडलें मुढ्ळें[4] हतियेर ॥ जवानवैसे कोरकोर ॥मायीक शिर नकरवे ॥१४॥ श्रीराम नव्हे पैं रंगिक ॥ रंगें वारंगले सकळीक ॥ विद्युज्जिव्हयासीं परम दुःख ॥ दशमुख क्षोभेल ॥ १५॥ माया जाणोनि

१ रजादेऊन. २ प्रकार, आवृत्ता. ३ कन्या ४ बोधड झालें. ५ आच्छादिले.

समस्ता ॥ माव नचले श्रीरघुनाथा ॥ विद्युज्जिव्हासीं परम चिंता ॥ काय म्यां आतां करावें ॥१६॥ माया नाहीं श्रीरामासीं ॥
मायीक शिर नघडवे त्यासीं ॥ विद्युज्जिव्ह कासाविसी । विश्वकर्म्यापासीं मग गेला ॥१७॥ चरण वंदोनियां त्याचे ॥मायीक शि
र श्रीरामाचें ॥ करोनि द्यावें निश्चयाचें ॥ ऐसें वाचे अनुवादे ॥१८॥ विश्वकर्मा वदे सांचें ॥ मायीक शिर श्रीरामाचें ॥ ह्मणतां
कुट लागे वाचे ॥ कुळ नाशाचें निजमूळ ॥१९॥ जेथें कपट तेथें तळपट ॥ वेदानुवाद घडघडाट ॥ भ्रमें भुलला दशकंठ ॥ मरे
ल स्पष्ट सकुळेंसीं ॥२०॥ श्रीराम सत्याचें निजसत्य ॥ माया केवळ मिथ्याभूत ॥ त्याचें मायीक शिर येथ ॥ मज निश्चित नकरवे
॥२१॥ तुमचें निर्दान आलें गाढें ॥ यालागिं कपट मांडिलें कुडें ॥ कपट नचले सीतपुढें ॥ रणीं रोकडें मराल ॥२२॥ ऐसें ऐकतां व
चन ॥ विद्युज्जिव्ह करी रुदन॥ श्रीरामशिर ननेतांजाण॥दशानन मारील॥२३॥रावण सीतासन्निपातु॥नकळे स्वार्थुना परमार्थु॥ अ
वश्य करील माझा घातु ॥ तो अनर्थु चुकवावा ॥२४॥ दातीं धरोनि अंगुठेजाण ॥ मस्तकीं धरिले दृढचरण ॥तुझा शिष्य मी पुरात
न॥माझे प्राण वांचवीं॥२५॥ मायीक विद्येची विंपत्ती ॥ तुजपासून मज प्राप्ती॥तेचि नचले श्रीरामाप्रती॥ कृपामूर्ती वांचवीं॥२६॥
पुढतीं धरिले दृढ चरण॥घालोनियां लोटांगण॥विश्वकर्मा पैं आपण ॥कृपेनें पूर्ण कळवळला॥२७॥संतचरणरज वंदून ॥ ब्राह्मणच
रणतीर्थ प्राशून ॥ विश्वकर्मा स्वयें आपण ॥ श्रीरामध्यानआरंभी॥२८॥ब्राह्मण पदरज वंदिती॥सकळ संपत्तीची अवाप्ती॥समस्त
निर्दळती आपत्ती॥श्रीराममूर्ति स्वयें भेटे॥२९॥ब्राह्मणचरणरज महिमान॥ होती वांछीत अर्थ संपूर्ण॥भुक्तिमुक्ति आंदण ॥ सुप्रस
न्न श्रीरामु॥३०॥ विश्वकर्म्याची ध्यानस्थिती ॥ प्रगटली श्रीराममूर्ती ॥ मायीक शिराची पैं प्राप्ती ॥वरदोक्ति स्वयें मागत॥३१॥
विश्वकर्म्याची ध्यानमूर्ती ॥ अनुवादे तयाप्रती ॥ तुझी मागणें वरदोक्ती ॥ कठिण प्राप्ती ते ऐका ॥ ३२ ॥ शिर नये करणी करि
तां ॥ शिर नघडे स्वयें घडितां ॥ कल्पनीक शिरसंस्था ॥ निजवरदार्था मी देइन ॥३३॥ आरसा बिंबें प्रतिवदन ॥ रूपरेखा
समसमान ॥ तैसें कल्पित शिरसंपूर्ण ॥ समयीं जाण पावशील ॥३४॥ जेव्हां मागेल रावण ॥ विद्युज्जिव्ह तेव्हांचि जाण ॥ क ॥ १ ॥

१ बोले. २ सत्य ३ मरण. ४ प्रयोग. ५ दृढता. ६ प्राप्ति. ७ सहज पाप

ल्पनीक शीर संपूर्ण ॥ स्वर्गें आपण पावेल ॥३५॥ आदर्शांत प्रतिमुख दिसे ॥ परी तें तयामाजि नसे ॥ मनःकल्पित शिर
तैसें ॥ अनायासें पावसी ॥ ३६ ॥ तेंही शिर अचेतन ॥ परिकल्पित धनुष्यबाण ॥ समयीं पावेल जाण ॥ ऐसें वरदान पाव
ला ॥ ३७ ॥ ऐसें लाहोनि वरदान ॥ विद्युज्जिव्ह येतांचि जाण ॥ अशोकवना निघे रावण ॥ अतिसंपूर्ण सोटोपें ॥ ३८ ॥
॥ श्लोक ॥ अशोकवनिकायांचसीतादर्शनलालसः ॥ नैर्ऋतानामधिपतिःसंविवेशमहाबलः ॥ ५ ॥ ततोदीनामदीनांतांददर्शध
नदानुजः ॥ अधोमुखींशोकपरामुपविष्टांमहीतले ॥ ६ ॥ भर्तारमनुध्यायंतीमशोकवनिकांगतां ॥ उपसृत्यततःसीतांप्रहृष्टेनां
तरात्मना ॥ ७ ॥ इदंचवचनंधृष्टमुवाचजनकात्मजां ॥ सांत्वमानामयाभद्रेयमाश्रित्यविमन्यसे ॥८ ॥ खरहंतासतेभर्ताराघवः
समरेहतः ॥ छिन्नंतेसर्वथामूलंदर्पश्चनिहतोमया ॥ ९ ॥ व्यसनेनात्मनःसीतेममभार्याभविष्यसि ॥ विमृजैतांमतिंमूढेकिंमृतेन
करिष्यसि ॥१०॥ ॥ टीका ॥ करीत हरिखांचा गजर ॥ अशोकवना अतिसत्वर ॥ स्वयें आला दशशिर ॥ सीता सुंदर प्रलो
भावया ॥३९॥ बाह्यमळीं दिग्ध दिसे दीन ॥ अंतरीं सुखैक श्रीरामध्यान ॥ सीता देखोनि दशानन ॥ काय आपण जल्पतु ॥४०॥
श्रीराम बळाच्या अभिनिवेशीं ॥ माझें वचन उपेक्षिसी ॥ राम वांढीव अहर्निशीं ॥ प्रजल्पसी सर्वदा ॥४१॥ मारिला ह्मणसी
त्रिशिरा खर ॥ ऐसा बळिया श्रीरामचंद्र ॥ मारून आला इंद्रजितकुमर ॥ आणिलें शिर रामाचें ॥४२॥ माझा राम शूर श्रेष्ठ॥
माझा राम वीर सुभट ॥ राम वाणिसी रणश्रेष्ठ ॥ मज फोलकट मानिसी ॥४३॥ ज्याचें धरोनियां बळ ॥ मजसीं सदा चाळविसी
सळ ॥ तो म्यां केलासे निर्मूळ ॥ वरीं तात्काळ मजलागीं ॥४४॥ रणीं मारिलें रघुनाथा ॥ आतां कोण सोडवील सीता ॥ त्याची
सांडोनि चिंतावार्ता॥वरीं मज लंकानाथा उल्हासें ॥४५॥ गर्वें ह्मणसी पतिव्रता ॥ ते तूं आतुडसी लंकानाथा ॥ तुज मी नसोडीं
सर्वथा ॥ उल्हासता वरीं मज ॥४६॥ आतां रावणु नवरितां ॥ तुज तंव गति नाहीं अन्यथा ॥ सांडोनियां अतिमूर्खता ॥होय तूं
कांता लंकेशा ॥ ४७ ॥ रणीं मारिले रामलक्ष्मण ॥ निर्दळिले वानरगण ॥ आतां तुझा आग्रह कोण ॥ करीं रावण प्रियभ

१ दर्पण, आरसा. २ गर्वानें. ३ आनंदाचा. ४ फसविण्यास. ५ मोठेपणा. ६ योद्धा. ७ कलह.

र्ता॥४८॥ श्रीराम पडियला रणीं ॥ सौमित्रेंसहित वानरश्रेणी ॥ भेरी त्राहाटिल्या निशाणी ॥ रावणा राणी सती सीता ॥४९॥ ऐकोनि श्रीराममरण ॥ सीते नकरिसी रुदन ॥ मिथ्या ह्मणसी माझें वचन ॥ रणकंदन तें ऐकें ॥ ५० ॥ ऐसें रावण जल्पतां ॥ कांहीं नवोले सती सीता ॥ समूळ जाणे मिथ्या वार्ता ॥ श्रीरघुनाथाचेनि धर्में ॥५१॥ घाला घालोनि इंद्रजितु ॥रणीं मारिला रघुनाथु ॥ सत्य नमानिसी माझी मातु ॥ रणवृत्तांतु तो ऐक ॥ ५२ ॥ ॥ श्लोक ॥ श्रणुभर्तृवधंसीतेघोरंवृत्रवधोयथा ॥ वलेन महतारामोव्रजत्यस्तंदिवाकरे ॥ ११ ॥ सन्निविष्टःसमुद्रस्यतीरमासाद्यचोत्तरं ॥ अथाध्वनिपरिश्रांतमर्धरात्रेस्थितंबलं ॥१२॥ सुखसुप्तंतमासाद्यचारितंप्रथमंचरैः ॥ तत्प्रहस्तप्रणीतेनवलेनमहतामम ॥१३॥ बलमस्यहतंरात्रौयत्ररामःसलक्ष्मणः ॥ पट्टिशान्परिघांश्चक्रानृष्टीन्दंडान्महायुधान् ॥ १४ ॥ उद्यम्योद्यम्यरक्षोभिर्वानरेपुनिपातिताः ॥अथसुप्तस्यरामस्यप्रहस्तेनप्रमाथिना ॥ १५ ॥ असक्तकृतहस्तेनशिरश्छिन्नंमहासिना ॥१६॥ ॥टीका॥ जेविं इंद्र वधी वृत्रासुरासीं ॥ तेविं राक्षसीं वधिलें श्रीरामासीं ॥ भ्रतार वधिला कोणे प्रदेशीं ॥ तेंही तुजपासीं सांगेन ॥ ५३ ॥ सेतु वांधोनि सागरीं ॥ वानरभारें निजगजरीं ॥ राम समुद्राच्या पारीं ॥ दक्षिणतीरीं राहिला ॥ ५४ ॥ जंव जाला अस्तमान ॥ मार्गीं भागिले वानरगण ॥ अवघीं केलें सुखें शयन ॥ रामलक्ष्मणा समवेत ॥ ५५ ॥ विभीपणाचें भय दारुण ॥ तोही जाला निद्रापन्न ॥ ऐसी पाळती आणोनि पूर्ण ॥ निघे प्रधान प्रहस्त ॥ ५६ ॥ ससैन्य इंद्रजित प्रहस्त ॥ घाला घातला रातोरात ॥ निद्रिस्थ मारिला रघुनाथ ॥ समवेत सुमित्रु ॥ ५७ ॥ सुग्रीवादि वानरसैन्य ॥ मध्यरात्रीं निद्रापन्न ॥ प्रहस्तें घाला घालोन ॥ रणकंदन त्यां केलें ॥ ५८ ॥ फरश पट्टिशें तोमर ॥ गदा मुद्गल वाण चक्र ॥ पाचारोनियां वानर ॥ रणीं समग्र मारिले ॥५९॥ निष्ठुर प्रहस्ताचे करें ॥ छेदोनि श्रीरामाचें शिर ॥ एथें आणिलें वो साचार ॥ तुझा भ्रतार मारूनि ॥६०॥ श्रीरामाचें धनुष्यवाण ॥ राम मारोनि आणिलें जाण ॥ ऐसें सांगतां दशानन ॥ सीता रुदन करीना ॥ ६१ ॥ रणीं मारिला श्रीरामचंद्र ॥ सत्य नमानी सीता सुंदर ॥ तेणें क्षोभोनि दशशिर ॥ वीर

१ वृतांत, गोष्ट. २ सेना ३ निद्रिस्थ. ४ पट्टा. ५ हात. ६ रागावून.

महामार सांगतु ॥ ६२ ॥ राम लक्ष्मण निद्रितां घातु ॥ सुग्रीवाचा ग्रीवापातु ॥ जानुवा घातें मरे हनुमंतु ॥ जांवुवंत कटिभंगें ॥ ६३ ॥ करोनियां जानुविहीनु ॥ रणीं पाडिला इंद्रजानु ॥ शूळें विदारिला सुपेणु ॥ गंधमादनु पट्टिशें ॥६४॥ वर्षोनियां वाण जाळ ॥ रणीं पाडिले नळनीळ ॥ मैंद द्विविद प्रवळ ॥ छेदिलें कपाळ असिधारा ॥६५॥ तार तरळ गवय गवाक्ष ॥ कुमुद महावीर देख ॥ पांचही मारिले निःशेप ॥ शस्त्रें अनेक वर्षोनी ॥ ६६ ॥ पिकोनियां फणस झडे ॥ तेंवि फणसाचें शिर पडे ॥ वानर अतिगाढे ॥ रणीं रोकडे मारिले ॥ ६७ ॥ हरिमुख दधिमुख ॥ सुमुख आणि दुर्मुख ॥ रणीं वानरांचें कटकें ॥ एकएक मारिलें ॥ ६८ ॥ वाहु भेदोनि सहस्कंध ॥ रणीं पाडिला अंगद ॥ रात्रीं निशाचर प्रवुद्ध ॥ रणविमर्द वानरां ॥ ६९ ॥ अश्व रगडिले एकएक ॥ गज मर्दिले अनेक ॥ एवं वानरांचें कटक ॥ रणीं निःशेप मारिलें ॥७०॥ दिवसा सवळ वानर ॥ रात्रीं दुर्धर निशाचर ॥ तिहीं करोनि रात्रीं मार ॥ नर वानर रणीं मारिले ॥ ७१ ॥ ॥ श्लोक ॥ एवंतेनिहतोभर्तासंसैन्योममसेनया ॥ क्षतजार्द्ररजोध्वस्तमिदंतस्याहृतंशिरः ॥ १७ ॥ विद्युज्जिव्हस्तदागृह्यशिरस्तस्याग्रतःस्थितः ॥ तमब्रवीत्ततोराजारावणोराक्षसंस्थितं ॥ १८ ॥ विद्युज्जिव्हंमहाजिव्हंसमीपपरिवर्तिनं ॥ अग्रतःकुरुसीतायाःशिघ्रंदाशरथेःशिरः ॥ १९ ॥ एवमुक्तंतुतद्रक्षस्तच्छिरःप्रियदर्शनं ॥ पुरोनिक्षिप्यसीतायाःक्षिप्रमंतरधीयत ॥ २० ॥ रावणश्चापिचिक्षेपभासुरंकार्मुकंतदा ॥ त्रिपुलोकेपुविख्यातंरामस्यतदितिब्रुवन् ॥ २१ ॥ ॥ टीका ॥ माझें सैन्य सेनानी निशाचर ॥ जावोनि रातोरातीं सत्वर ॥ निजल्या जागीं मारोनि रघुवीर ॥ त्याचें शिर आणिलें ॥ ७२ ॥ माझ्या वचनाची वचनोक्ती ॥ सत्य नवाटे सीतेप्रती ॥ हें घे शिर देतों हातीं ॥ भेट निजपतीसीं स्वानंदें ॥ ७३ ॥ ऐकोनि रावणाची गोष्टी ॥ सीता सज्ञान पैं मोठी ॥ पालवीं बांधिली शकुनगांठी॥ अचुक भेटी श्रीरामीं ॥७४॥ शत्रुमुखीचें वचन॥ वदविता रामचिद्घन ॥ तुज भेटवितों रघुनंदन ॥ राम परिपूर्ण भेटेल ॥७५॥ रावण वोले उपहासता ॥ शीघ्र भेटवीन रघुनाथा ॥ तोही शकुन मानी सीता ॥ छळणार्थता शिर दावी ॥

१ मानमोडणें. २ पट्टयानें. ३ खड्गानें. ४ सैन्य. ५ जागें. ६ रणकंदन. ७ पदरीं.

॥७६॥ गर्जोनि बोले दशशिर ॥ विद्युज्जिव्ह येई शीघ्र ॥ श्रीरामाचें शिर सुंदर॥ देई सत्वर सीतेसीं ॥७७॥ मायीकशिर सीतेसिं देतां ॥ विद्युज्जिव्ह चळी कापतां ॥ रावणु दंडील नदेतां ॥ अतिभीतता देतसे ॥७८॥ मिथ्या शिर सीतेसिं देतां ॥ क्षोभें शापील पतिव्रता ॥ विद्युज्जिव्हा भयभीतता ॥ अदृश्यता पळाला ॥७९॥ मिथ्या जाणोनि श्रीरामशिर ॥ तेथेंही सीता भजनतत्पर ॥ स्वयें देखतां दशशिर ॥ करी नमस्कार साष्टांग ॥ ८० ॥ श्रीरामाचें धनुष्यबाण ॥ देखोनियां सीता आपण ॥ अनन्य घाली लोटांगण ॥ स्वयें रावण देखतां ॥८१॥ श्रीरामशिर देखोनि छिन्नें ॥ सीता मिथ्या करी रुदन ॥ रुदनामाजि महिमान॥ ऐके रावण तैसें गाय ॥८२॥ जन्ममरणा परता ॥ नित्यवस्ती श्रीरघुनाथा ॥ त्यासिं राक्षसीं केल्या घाता ॥ केंवि सत्यता घडे रामा ॥ ८३ ॥ निजबळें स्वयें खद्योतें ॥ जें सूर्याचा करी घात ॥ तरी राक्षसीं रघुनाथ ॥ रणाआंत नमारवे ॥ ८४ ॥ श्रीराम नित्य सावधान ॥ जागृति स्वप्न सुषुप्ति विहीन ॥ त्यासिं निद्रिता राक्षसीं हनन ॥ केलें हें वचन केंवि घडे ॥ ८५ ॥ धूमें धुंकेंटेना आकाशाशीं ॥ तेंवि निद्रा नलागे श्रीरामासीं ॥ सुखावस्था वधिलें त्यासीं ॥ निश्चयेसीं केंवि मानूं ॥८६॥ उदकीं असोनियां गगन ॥ अंगीं नलागे वोलेपण ॥ तेंवि श्रीराम द्वंद्वविहीन ॥ त्यासि मरण केंवि मानूं ॥ ८७ ॥ पर्जन्यधारा समुद्रासी ॥ कदा नरुपती ज्याच्या त्यासीं ॥ तेंवि शस्त्रें श्रीरामासीं ॥ निजांगासीं नलागती ॥ ८८ ॥ उंदीर करंडूं शके चांदु ॥ तरी श्रीरामा शिरछेदु ॥ करूं नशके राक्षसमंदु ॥ अबद्ध बोधु केंवि मानूं ॥ ८९ ॥ श्रीरामपवाडे पढतां सीता ॥ उकसांबुकसीं स्फुंदतां ॥ तंव रावण चरफडता ॥ सीता छळणार्थी मानीना ॥ ९० ॥ स्वयंवरीं वाहतां त्र्यंबक॥ केलें रावणाचें काळें मुख ॥ त्यारामाचें प्रचंड धनुष्य॥कोण मशक आणूं शके॥९१॥ श्रीरामाचा निजबाण॥रणीं करूनि रिपुमर्दन॥स्वयें भाता रिघे परतोन ॥ वेगळा कोण करूं शके॥९२॥ ऐकतां सीतेचें रुदन॥ लज्जात पिटी दशानन॥सर्वथा सीतेसिं नचले छळण॥तळमळी पूर्ण अभिलाषी ॥९३॥ तळमळितां दशानन॥तंव झालें आनेआन॥श्रीरामशिराचें परिज्ञान॥पाहे सुचिन्ह जानकी॥९४॥ ॥श्लोक॥सासीतातच्छिरोदृष्ट्वात ॥ ३ ॥

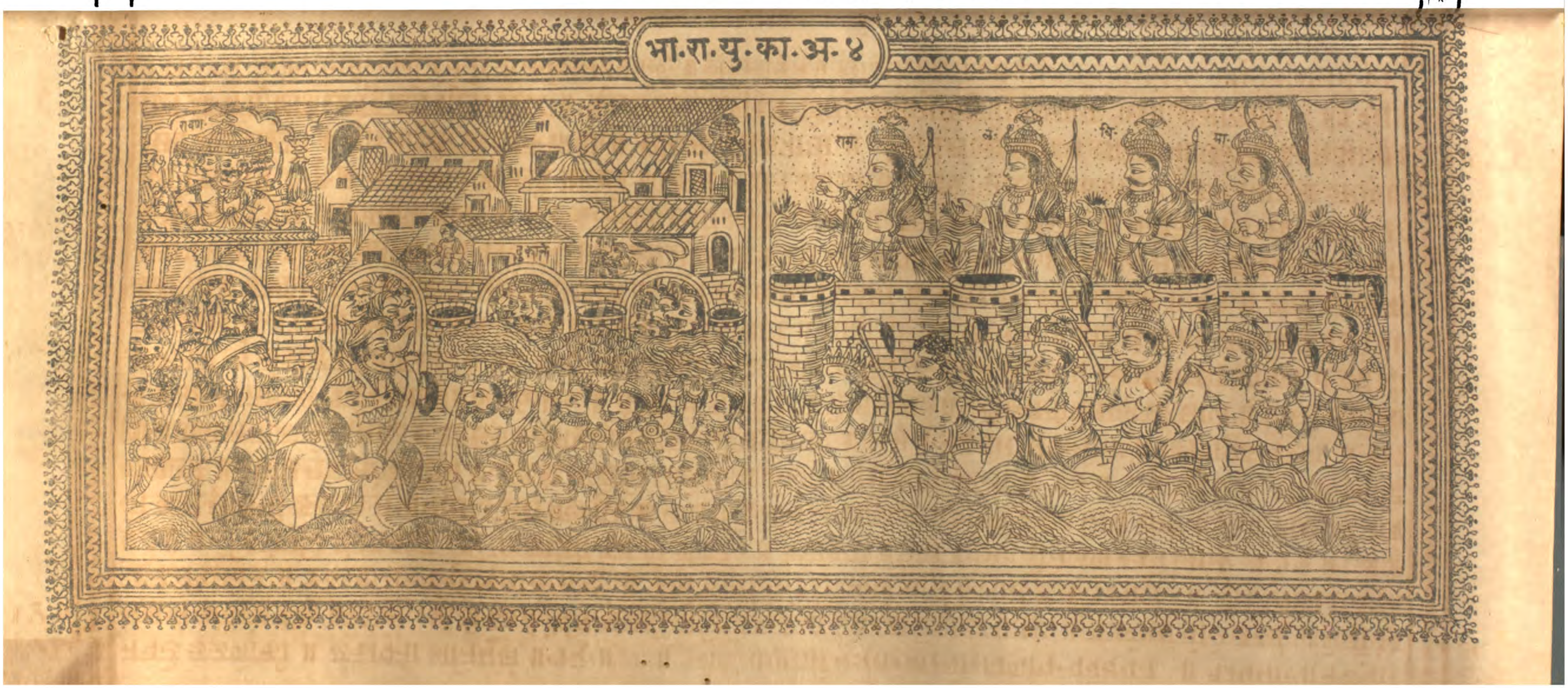
१ छेदलेलें. २ काजवा. ३ मलिन होत नाहीं. ४ तोडूं. ५ अयुक्तीक ६ शत्रुसंहार.

च्चकार्मुकमुत्तमं॥नयनेमुखवर्णंचभर्तुस्तत्सदृशंभवेत्॥२२॥ अंतर्धानंचतच्छीर्षंतच्चकार्मुकमुत्तमं॥जगामरावणस्यैवनिर्याणसमनंतरं॥२३॥ ॥ टीका॥ सादरें पाहे सीता सुंदर ॥ श्रीरामासारिखें शिर ॥ परी रामाचें नव्हे साचार॥ वदे गंभीर श्लोकपद॥९५॥ श्लोकपद अतिसुरस ॥ श्रीरामशिर सादृश्य ॥ हाचि पदगर्भविलास ॥ जाणे अनायासें जानकी ॥९६॥ श्लोकपदगर्भ गंभीर ॥ श्रीराम शिरासारिखें शिर ॥ रघुनाथाचें नव्हे साचार ॥ सीता सुंदर स्वयें जाणे ॥९७॥ नेत्र वक्त्र श्रवण घ्राण ॥ ओष्ठ वदन भंवया दशन ॥ श्रीराम मुखासीं समान ॥ केलें अन्योन्य कृत्रिम॥९८॥मिथ्या देखोनि श्रीरामघात॥यालागीं गजबजेना सीता॥ राक्षसां नमारवे रघुनाथा॥समूळ कथा अवधारा ॥९९॥शस्त्रें सतेज सज्जून॥ सर्वथा नछेदवे गगन ॥ तेंवि श्रीराम शिरच्छेदन ॥ राक्षसां जाण नकरवे॥१००॥शस्त्र करांडितां दुधार ॥ मुखछेदें मरे उंदीर॥ राक्षसां नछेदवे श्रीरामशिर॥रामें निशाचर मरतील॥१॥ सर्वही रस चाखे माशी ॥ दीपचाखितां पोळे मुखासीं॥ राम नमारवे राक्षसांसीं॥ श्रीरामें त्यांसीं प्राणांतु ॥ २॥ कृत्रिम शिर रघुनाथा॥ घडितां नघडवे सर्वथा॥ सादरें पाहूं जातां सीता॥अदृश्यता उडालें॥३॥ शिर देवोनियां सीतेच्या करीं ॥विद्युज्जिव्ह पळे बाहेरी ॥ सीता पाहतां शिर निर्धारीं ॥ क्षणामाझारीं अदृश्य॥ ४॥ थिल्लरीं सूर्य बिंबला पाहीं॥ काढूं जातां तो तेथें नाहीं ॥ कल्पित शिराची नवाई ॥ ठाईंच्याठाईं अदृश्य ॥५॥ कल्पित शिरेसीं धनुष्यबाण ॥ सीतेनें पाहतां निर्धारून ॥ अदृश्यगतीं गेलें उडोन ॥ सत्य संपूर्ण तें नव्हे॥६॥ सीतेचिये दृष्टीपुढें ॥ सर्वथा राहों नशके कुडें ॥ मिथ्यात्वें तें समूळ उडे ॥ मागेंपुढें रामें रामु ॥ ७ ॥ सीता सतीचा भजनानुक्रम ॥ नयनीं राम वदनीं राम॥ शयनीं राम जीवनीं राम ॥ तीपुढें भ्रम केंवि राहे ॥ ८ ॥ स्मरणीं रामु करणीं रामु ॥ पंचभूतेंसिं धरणीं रामु ॥ क्षराक्षरेसिं वाणीं रामु ॥ तीपुढें भ्रमु केंवि राहे ॥ ९ ॥ कर्मीं रामु धर्मीं रामु ॥ आश्रम विश्राम स्वयें रामु ॥ सदा स्वधर्मीं श्रीरामु ॥ तीपुढें भ्रमु केंवि राहे ॥११०॥ गति श्रीरामु स्थिति श्रीरामु ॥ वृत्ति श्रीरामु धृति श्रीरामु ॥ सर्वांभूतीं सदा श्रीरामु ॥ तीपुढें भ्रमु केंवि राहे ॥ ११ ॥ ऐसिया परी सीता सती ॥ विनटली श्रीरामभक्ती ॥ तीसीं

१ सत्य. २ नभीई. ३ तोडतां. ४ निश्चयें. ५ लहानडबक्यांत. ६ नवल.

नचले छळणोक्ती ॥ लंकापती अतिमूर्ख ॥ १२ ॥ ॥ श्लोक ॥ एतस्मिन्नंतरेद्वास्थोरावणायन्यवेदयत् ॥ कार्यमात्यंतिकंघोरं
संज्ञयाभ्रांतलोचनः ॥२४॥ ॥ टीका ॥ तेचि समयीं अतिविव्हळ ॥ उत्तरद्वारींचा द्वारपाळ ॥ रावणेसीं बोले बरळे ॥ नेत्रीं वि
व्हळभयाभीत ॥ १३ ॥ सहपरिवार वानरगण ॥ लावोनियां भेरी निशाण ॥ लंके आले राम लक्ष्मण ॥ दुर्धर वाण सज्जूनि
॥ १४ ॥ विध्वंसूनि लंकाभवन ॥ राक्षसांसीं करूनि कंदन ॥ वधावया दशानन ॥ दोघेजण स्वयें आले ॥ १५ ॥ अजू
नि काय सीतेसीं छळ ॥ संग्रामासीं नीघ तात्काळ ॥ नातरी देवोनि जनकबाळ ॥ शरण केवळ निघें रामा ॥१६॥ द्वारपाळें राव
णापासीं ॥ गोष्टि सांगतांचि ऐसी ॥ छळण सांडोनि सीतेसीं ॥ निजसभेसीं स्वयें आला ॥ १७ ॥ ॥ श्लोक ॥ सीतांतुमोहि
तांज्ञात्वासरमानामराक्षसी ॥ तांसमाश्वासयामाससखीस्नेहेनसुव्रतां ॥ २५ ॥ नहतोराघवःसीतेश्रीमान्शत्रुनिवर्हणः ॥ राव
णेनन्टशंसेनमायामायाविनाकृता ॥ २६ ॥ ॥ टीका ॥ रावणें ठेविली राखण ॥ सरमानामें राक्षसी जाण ॥ तिसीं सीतेसीं
आप्तपण ॥ मैत्रीपूर्ण सदाकाळीं ॥ १८ ॥ रावणें सीतेसिं केलें छळण ॥ ऐसें जाणोनि संपूर्ण ॥ सरमा तिसीं आपण ॥ आश्वा[३]
सून अनुवादे ॥१९॥ तुज छळावया येथ ॥ मिथ्यावादी लंकानाथ ॥ नाहीं वधिला रघुनाथ ॥ होईं तूं स्वस्थ जानकिये ॥१२०॥
सरमा वदे जाणोनि पूर्ण ॥ स्वस्थ श्रीराम लक्ष्मण ॥ स्वस्थ लाडका हनुमान ॥ वानरगण स्वस्थ सुखी ॥ २१ ॥ तुझें करावया
छळण ॥ मायीक शिर धनुष्यबाण ॥ रावणें दाखविलें जाण ॥ कपटी पूर्ण महापापी ॥ २२ ॥ श्रीरामें सहित कपिकटक[४] ॥ अंग
द सुग्रीवादि देख ॥ वधावया दशमुख ॥ लंकेसन्मुख स्वयें आले ॥ २३ ॥ पैल पाहे वानरभार ॥ करीत आले गडगजर ॥ ऐ
कोनि सरमेचें उत्तर ॥ सुखनिर्भरें जानकी ॥२४॥ सीतेसीं देवोनि आलिंगन ॥ हर्षें[५] दिधलें करकंकण ॥ एका जनार्दना शरण ॥
समाधान श्रीरामें ॥ २५ ॥ श्रीरामें सुखसंपत्ती ॥ श्रीरामें सुखैकप्राप्ती ॥ श्रीरामें सीता सती ॥ छळणार्थी छळेना ॥१२६॥ स्व
स्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांजानकीछळणंकपटशिरोदर्शनंनामतृतीयोऽध्यायः ॥३॥ ॥ओव्या॥ ॥१२६॥ ॥ ४ ॥

१ विक्षिप्तचित्त. २ संहार. ३ समजावून ४ वानर सैन्य. ५ सुखाने, उल्हासीत.

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ प्रबळबळें रघुनंदन ॥ आला ऐकोनि रावण ॥ अतिशयें चिंतानिमग्न ॥ म्लानवदन सभेसीं ॥१॥
॥ श्लोक ॥ तेनशंखविमिश्रेणभेरीशब्देनरावणः ॥ मुहूर्तंध्यानमास्थायसचिवानभ्युदैक्षत ॥ १ ॥ ततस्तुसुमहाप्राज्ञोमाल्यवा
न्नामराक्षसः ॥ उवाचरावणंमंत्रीकृतबुद्धिर्बहुश्रुतः ॥ २ ॥ तन्मह्यंरोचतेसंधिःसहरामेणरावण ॥ यदर्थमभियुक्तोसिसीतातस्मै
प्रदीयतां ॥ ३ ॥ तस्यदेवर्षयःसर्वेगंधर्वाश्चजयैषिणः ॥ विरोधमागमस्तेनरामेणामिततेजसा ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ सभेसचिं
त दशानन ॥ तंव शंख भेरी ढोल निशाण ॥ श्रीरामकटकीं त्राहाटिले पूर्ण ॥ तेणें रावण गजबजिला ॥ २ ॥ ऐकोनि वाजंत्र्यां
चा गजर ॥ त्यांमाजि वानरांचा भुभुक्कार ॥ तेणें दचकला दशशिर ॥ मुहूर्तमात्र तटस्थ ॥ ३ ॥ कार्य कारण कर्तव्यता ॥ कांहीं
नाठवे लंकानाथा ॥ तेव्हां माल्यवंत जाला बोलता ॥ निजहितार्थ शिकवावया ॥ ४ ॥ रावणाचा परम आप्त ॥ वृद्ध रा
क्षस माल्यवंत ॥ बहुश्रुतत्वें बुद्धिवंत ॥ धर्मी धर्मवंत सुनीती ॥ ५ ॥ तो ह्मणे ऐक लंकानाथा॥ दिवि भुवि अंतरिक्षगता ॥ त्रिवि
ध उत्पातीं लंका व्याप्ता ॥ आला कुळघात राक्षसां ॥६॥ मध्याहीं उल्कापात ॥ राजद्वारीं भूस्फोट होत ॥ दिवाभीतें घराआं
त ॥ वळेचि रिघत झडपोनी ॥७॥ रुधिरवृष्टी होत नगरीं ॥ गोमायु गर्जती चौबारीं ॥ भांणीं झडपोनि नेती घारी ॥ आली म
हामारि राक्षसां ॥ ८ ॥ यालागीं ऐक लंकानाथा ॥ सीता अर्पूनि रघुनाथा ॥ रामा रावणा अतिसख्यता ॥ करीन सर्वथा क्ष
णार्धें ॥ ९ ॥ येथें कलहाचें कारण ॥ मुख्यत्वें सीताचि जाण ॥ ते केलिया रामार्पण ॥ कृतकल्याण सर्वांसीं ॥ १० ॥ श्रीरामा
ची निजकांता ॥ रामार्पण करितां सीता ॥ रावणा तुज कां व्यर्थ व्यथा ॥ हेंचि कुळघाता निजमूळ ॥११॥ श्रीरामाचा प्रतापपू
र्ण ॥ समुद्रीं तारिलें पापाण ॥ लंके आणिलें वानरसैन्य ॥ त्या सन्मुख कोण राहुं शके ॥ १२ ॥ गजापुढें मशक जाण ॥ सिं
हापुढें भुंके श्वान ॥ तेंवि श्रीरामीं रावण ॥ करितां रण निमेल ॥ १३ ॥ सूर्यासीं करावया रण ॥ उठावले घृतकण ॥ तैसा
श्रीरामीं रावण ॥ मरेल पूर्ण रणरंगीं ॥१४॥ मतंग अग्नीसीं झगडा ॥ करूं पाहे पंख झडाडा ॥ तेंवि रावणु रामापुढां ॥ मरेल

१ वाजविले. २ भ्याला. ३ पढीक. ज्ञानानें. ४ पृथ्वीवर. ५ आकाशांतील लोक. ६ नक्षत्रपतन. ७ धरणींकंप. ८ घुबड. ९ कोल्हे. १० पात्रें.

रोकडा बाणें एके ॥ १५॥ धरोनियां शाहणपणा ॥ सुबुद्धि ऐकावी रावणा ॥ सीता अर्पूनि रघुनंदना ॥ कुळकल्याण साधावें ॥ १६ ॥ ॥ श्लोक ॥ तत्तुमाल्यवतोवाक्यंहितमुक्तंदशाननः ॥ नमर्षयतिदुष्टात्माकालस्यवशमागतः ॥ ५ ॥ अमर्षात्परिवृत्ताक्षोमाल्यवंतमथाब्रवीत् ॥ मानुषंकृपणंराममेकंशाखामृगाश्रयं ॥ ६ ॥ समर्थंमन्यसेकेनत्यक्तंपित्रावनाश्रयं ॥ वीरद्वेषेणवाशंके पक्षपातेनवारिपोः ॥ ७ ॥ एवंब्रुवाणंसंरब्धंक्रुद्धंविज्ञायरावणं ॥ व्रीडितोमाल्यवांस्तूर्णंतस्माद्देशादपाक्रमत् ॥ ८ ॥ ॥ टीका ॥ क्षीरें ज्वरिता कडू विख ॥ तेंवि हितवाक्य दशमुख ॥ माल्यवंताचें नमानूनि सुख ॥ परम दुःख पावला ॥ १७ ॥ परम क्रोधें दशकंठ ॥ वाटरूनि नेत्र वाट ॥ स्वामिनिंदक तूं अतिदुष्ट ॥ शठ नष्ट माल्यवंता ॥ १८ ॥ राम बापुडें मनुष्यमात्र ॥ घेवोनि आलें वानरभार ॥त्यासिं वाणिसी थोर थोर॥मी राज्यधर मज निंदिसी॥१९॥शत्रुपक्षाचा अभिमान॥वाणिसी श्रीराममहिमान॥ निखंदिसी दशानन॥कुळनिर्दळण श्रीरामें ॥२०॥ श्रीरामासीं करितां रण॥रणीं राक्षसां निर्दळण॥मुख्य मरेल रावण॥ऐसें कठिण वदतोसी ॥२१॥ तुवां भेडसाविलया जाण ॥ मज रामाचें भय कोण ॥ रणीं मारीन रामलक्ष्मण ॥ वानरगण समवेत ॥२२॥ विरुद्ध अनुवादतां येथ ॥ तुझा करावा म्यां घात ॥ अतिवृद्ध परम आप्त ॥ ह्मणोनि हात राखिला ॥२३॥ कोपला देखोनि दशवदन ॥ माल्यवंत स्वयें मरकोन ॥ सत्वर गेला पैं निघोन ॥ मुख परतोनि पाहेना ॥२४॥ सीता अर्पावी रघुनाथा ॥ ऐसें माल्यवंत सांगतां ॥ रावण करूं पाहे घाता ॥ तो अदृश्यता फडकला ॥ २५ ॥ माल्यवंतु गेलिया जाण ॥ प्रधाना सांगे रावण ॥ दुर्ग सज्जून दारुण ॥ वीरीं सावधान राहावें ॥ २६ ॥ ॥ श्लोक ॥ लंकायास्तुतदागुप्तिंकारयामासराक्षसः ॥ प्रहस्तंव्यादिदेशाथपूर्वद्वारे निषूदनं ॥ ९ ॥ दक्षिणेतुमहावीर्यौमहापार्श्वमहोदरौ ॥ पश्चिमेतुतथाद्वारेपुत्रमिंद्रजितंतदा ॥ १० ॥ उत्तरेचापिसद्वारेव्यादिश्य शुकसारणौ ॥ स्वयमत्रभविष्येहमितितान्मंत्रिणोब्रवीत् ॥ ११॥ राक्षसंतुविरूपाक्षंमहाबलपराक्रमं ॥ मध्येसंस्थापयामास बहुभिःसहराक्षसैः॥१२॥ ॥टीका॥ रावणु करी दुर्गसंस्था॥पूर्वद्वारींठेवीप्रहस्ता ॥ दक्षिणद्वारीं होय ठेविता॥महोदर तथा महापा

१ दूध. २ वाणिशी. ३ निंदितोस. ४ संहार. ५ बोलतां. ६ व्यवस्था, रचना.

र्श्व ॥२७॥ पश्चिमद्वारींचा निर्धार ॥ इंद्रजित ठेविला ज्येष्ठ कुमर ॥ कोट्यानुकोटी निशाचर ॥ सहपरिवार सहसैन्य ॥२८॥ उत्तरद्वारीं पैंजाण ॥ तेथें ठेविले शुक सारण ॥ सहपरिवारें रावण ॥ तेद्वारीं आपण स्वयें राहे ॥ २९॥ उत्तरद्वारीं श्रीरघुनाथ ॥ निश्चयें येईल येथ ॥ यालागीं तेथें लंकानाथ ॥ स्वयें राहत सावधान ॥ ३० ॥ अमित सैन्य देवोनि त्यासीं ॥ मध्यगुल्मीं ठेविलें विरूपाक्षासीं ॥ उणें देखावें ज्या द्वारासीं ॥ साह्य त्यासीं तेणें जावें ॥ ३१ ॥ येरीकडे लंकाभवन ॥ दुर्ग घ्यावया वानरगण ॥ रामापासीं अवघेजण ॥ कर जोडून राहिले ॥ ३२ ॥ मिळोनियां वानरवीर ॥ नमस्कारोनि रामचंद्र ॥ आज्ञासीं घ्यावया लंकापुर ॥ आज्ञा सत्वर दे स्वामी ॥ ३३ ॥ आज्ञा पुसतां जुत्पती ॥ बिभीषण श्रीरामाप्रती ॥ सांगे दुर्गाची पाळती ॥ प्रधानाहस्तीं जे आणविली ॥ ३४ ॥ ॥ श्लोक ॥ अथतेपुबुवाणेपुरावणावरजोब्रवीत् ॥ अनलःपनसश्चैवसंपातिःप्रमतिस्तथा ॥ १३ ॥ गत्वालंकाममात्यामेपुरींपुनरिहागताः ॥ भूत्वाशकुनयःसर्वेप्रविष्टाश्चरिपोर्बलं ॥ १४ ॥ संविधानंयदाहुस्तेरावणस्यदुरात्मनः ॥ रामतेब्रुवतःसर्वंयाथातथ्येनमेशृणु ॥ १५ ॥ ॥ टीका ॥ लंका घ्यावया हातोहातीं ॥ गर्जत उठतां वानरपंक्ती ॥ बिभीषणें थांबवोनि जुत्पती ॥ दुर्गपाळती स्वयें सांगे ॥ ३५ ॥ करूं जातां रणकंदन ॥ रणीं पडे पारखें सैन्य ॥ ऐसें दुर्गाचें विंदान ॥ बिभीषण स्वयें सांगे ॥ ३६ ॥ यंत्रीं शतघ्नी गुप्तगोळ ॥ दारुयंत्र पाषाण प्रबळ ॥ निर्दाळावया पारिखें दळ ॥ दुर्ग प्रबळ सजिले ॥ ३७॥ माझे चौघेही प्रधान ॥ धांडोळोनि लंकाभवन ॥ दुर्गाचें मारक विंदान ॥ पाळती पूर्ण घेवोनि आले ॥ ३८ ॥ तुझ्या चौघा प्रधानांसीं ॥वोळखी सर्वत्र सर्वांसीं ॥पाळती आणिली कैसी॥बिभीषणासीं पुसे रामु ॥३९॥ माझे चौघे प्रधान ॥ ऐक त्यांचें नामाभिधान ॥ अनळ हरू प्रघस संपाती जाण ॥ अतिविचक्षण कामरूपी ॥४०॥ पक्षिवेषाचे अनुवृत्ती ॥ रिघोनियां लंकेप्रती ॥ तिहीं दुर्गाची पाळती ॥ यथार्थगती आणिली ॥४१॥ पूर्वे प्रहस्त अतिप्रसिद्ध ॥ दक्षिणे महोदर महापार्श्वद ॥ पश्चिमे इंद्रजित अगाध ॥ सन्नद्ध बद्ध सैन्येसी ॥४२॥ उत्तरद्वारीं शुक सारण ॥ ठेविलें नाममात्र

१ असंख्य. २ सेनेच्या व्यूहामध्यें. ३ वानर. ४ शत्रूची युक्ती. ५ लोकांचे. ६ चमत्कार. ७ शेवाराचा प्राण घेणार. ८ बुद्धिमान. ९ युक्तीनें.

जाण ॥ सकळ सैन्येंसीं आपण ॥ राहे रावण ते द्वारीं ॥४३॥ सैन्य समुदाय मध्यगुल्मासीं ॥अग्रगणी केलें विरूपाक्षासीं ॥मोड
जाल्या ज्या द्वारासीं॥साह्य त्यासीं तेणें जावें॥४४॥मारावया वानरपंक्ती॥हुडो हुडीं गुप्तगती॥यंत्रें जोडिलीं नेणो किती ॥क्रोधानुवृ
ती रावणें॥४५॥दुर्गासिं झोंबतां वानरें॥मारावया गुप्तमारें॥चर्याचर्या सज्जिलीं यंत्रें॥दशशिरें रणमारा॥४६॥दुर्ग सज्जिळे दारुण॥
दुर्गीं झोंबतां वानगण ॥ यंत्रमारें मरती पूर्ण ॥ ऐसें आपण नकरावें ॥ ४७ ॥ यंत्रोयंत्रीं दीर्घ ध्वजा॥ श्वेत पीत आरक्त विरजा ॥
दुर्गवेष्टणी समसमाजा ॥ उभविल्या वोजा शोभती ॥४८॥ हुलमुखे दीर्घ हुंडे ॥ विचित्र निर्वाळिले कडे ॥ पताका सज्जिल्या
चहूंकडे ॥ राक्षस गाढे राखती ॥४९॥ ऐकोनि बिभीषणाची युक्ती ॥ वानर गदगदां हांसती ॥ आमच्या उड्डाणविर्पत्ती ॥ दु
र्ग किती यंत्रेंसीं ॥५०॥ लंकेचिया शिखरावरी ॥ उड्डाण कीजे वानरीं ॥ तेथें दुर्गाच्या यंत्रमारीं ॥ कवणावरी पडावें ॥५१॥ ऐ
कोनि वानरांची मातु ॥ बिभीषण अतिविस्मितु ॥ श्रीराम स्वानंदें हांसतु ॥ अतिपुरुषार्थु वानरां ॥५२॥ दुर्गातळीं जे राहती
यंत्रमारें ते मरती ॥ वानरां दुर्गावरी गती ॥ यंत्र जाती सुनाट ॥ ५३ ॥ बिभीषणाचिये पाळती ॥ ऐकोनि दुर्गाची संस्थिती ॥
श्रीराम सांगे सुग्रीवाप्रती ॥ द्वारानुवृत्ती निरोधा ॥५४॥ दुर्गामाजि तर्ढा पडे ॥ तैसी धरावीं पाणीयांडें ॥ दुर्ग वेढावे चहूंकडें
मागेंपुढें ढळो नेदी ॥५५ ॥ भीतरील्या बाहेर नव्हे गती ॥ बाहेरील भीतरीं जावों नशकती ॥ दुर्ग निरोधावे ऐशा रिर्ती ॥ स्वयें
रघुपती सांगतु ॥५६॥ ॥श्लोक॥ कपीनामुग्रवीर्याणांसहस्त्रैर्बहुभिर्वृतः ॥ नीलःप्रहस्तंप्लवगोराक्षसंप्रतिधावतां ॥१६॥ अंगदो
वालिनःपुत्रोबलेनमहताद्वृतः॥ दक्षिणे धावतांद्वारेमहापार्श्वमहोदरौ ॥१७॥ हनूमान्पश्चिमंद्वारंनिष्पीड्यपवनात्मजः ॥ प्रविश
त्वप्रमेयात्माकपिभिर्बहुभिर्युतः॥१८॥ परिक्रामतियत्सर्वांल्लोकान्संतापयन्प्रजाः॥तस्याहंराक्षसेंद्रस्यरावणस्यवधेधृतः॥ १९ ॥
उत्तरंनगरद्वारमहंसौमित्रिणासह ॥ निपीड्याभिप्रवेक्ष्यामिसबलोयत्ररावणः॥२० ॥ वानरेंद्रश्चबलवानृक्षराजश्चवीर्यवान् ॥
राक्षसेंद्रानुजश्चैवगुल्मेभवतुमध्यमे ॥ २१ ॥ ॥टीका॥ प्रहस्त पूर्वद्वारानुवृत्ती ॥ त्यासीं भिडावया नीळ दळपती ॥ सर्वे वानर ॥ २ ॥

१ मधच्या थव्यांत. २ प्रति बुरुजावर. ३ स्वच्छ. ४ बुरुज ५ निर्मळ, स्वच्छ ६ युक्ति. ७ व्यर्थ. ८ तोटा. ९ खंदक

भद्रजाती ॥ दुर्गगती निरोधा ॥ ५७ ॥ दक्षिणद्वारीं महावीर ॥ महापार्श्वद महोदर ॥ त्यांवरी अंगद वाळीकुमर ॥ द्वार
निर्धार रणकंदना ॥ ५८ ॥ पश्चिमद्वारीं इंद्रजितु ॥ त्याचा करावया घातु ॥ बळिया ठेविला हनुमंतु ॥ रणकंदनार्थु राक्षसां
॥ ५९ ॥ मुख्यत्वें कपटीपूर्ण ॥ उत्तरद्वारीं असे रावण ॥ त्याचें करावया कुळ निर्दळण ॥ राम लक्ष्मण आह्मी दोघे ॥ ६० ॥
राजा सुग्रीव जांबुवंत ॥ बिभीषण शरणागत ॥ यांहीं राहावें मध्य गुल्मांत ॥ सैन्य समस्त लक्षूनी ॥ ६१ ॥ कोणे द्वारीं कैसें
रण ॥ वीरां वानरां युद्ध कंदन ॥ भंगलिया वळासीं जाण ॥ साह्य संपूर्ण इहीं व्हावें ॥ ६२ ॥ ऐसा मध्यगुल्मवृत्तांतु ॥ दुर्ग
रोधूं सांगे रघुनाथु ॥ते वानरीं ऐकोनि मातु॥ लंकाग्रहणार्थु मांडिला ॥६३॥ ज्यांच्या वाट्यां जें आलें द्वार॥ ते ते द्वारीं वानर वीर॥
करिते झाले चरित्र ॥ अतिविचित्र अवधारा ॥ ६४ ॥ दुर्गतळीं राहतां वीर ॥ होईल यंत्रांचा महामार ॥ हें जाणोनियां वान
र ॥ करिती दुर्धर तें ऐका ॥ ६५ ॥ लंकेहूनि उंच पर्वत ॥ आणोनियां योजनांत ॥ वानर निजद्वारीं स्थापित ॥ राक्षसांत कराव
या॥६६॥ पर्वतीं वेंघले वानरबळी ॥ लंकादुर्ग राहेलें तळीं ॥ राक्षस दुर्गाचिये पौळी ॥ घायातळीं आतुंडले ॥६७ ॥ त्यांसीं हा
णितां शिळाशिखर ॥ घायीं अष्टांगें होती चूर ॥ वानरीं करितां महामार ॥ दुर्गधर पळाले ॥६८॥ वीर धीर सपुरते ॥ हुडोहुडा
नित्य जागते॥ वानर देखोनि आपणा वरते ॥ तेही निश्चितीं गजबजिले॥६९॥ आह्मीं तळीं ते दुर्गावरी ॥ येथें झाली विपरीत
परी॥ वानरीं आणोनि महागिरी ॥ आह्माही वरी वळघले॥७०॥ हुडोहुडां वीर अमित ॥ वानर करिती पर्वत घात ॥ शत सहस्त्र
चूर्ण करित ॥ हुडे खचत आघातें ॥७१॥ पारख्या करितां महामारी ॥ दुर्गीं जोडल्या यंत्रहारी ॥ त्याही उचटोनि वानरीं ॥ नेवो
नि सागरीं घातल्या॥७२॥ दुर्गासभोंवते याचि परी॥ हुडोहडा पैं वानरीं ॥ राखणाइतां महामारी॥ अर्पापरी राक्षसां ॥ ७३ ॥
एकी निमालीं प्राणांत ॥ एकी घायवट हुंवत ॥ उरलीं जीव घेवोनि पळत ॥ दुर्ग निर्मुक्त कपिभयें ॥ ७४ ॥ दुर्गाचिया पौळोपौ
ळीं ॥ राक्षसां करोनि रवंदळी ॥ वानरवीर अतुर्बळी ॥ नगर धांडोळी मांडिली ॥ ७५ ॥ एकाचे मुगुट आंसुडती ॥ एका

१ संहार. २ सेनेच्या व्यूहांत. ३ ठेवित. ४ वसले. ५ सापडले. ६ बुरुजावर. ७ असंख्य. ८ हिसकावून. ९ गोंधळ. १० कंदन.

चीं शस्त्रें हिसकिती ॥ वीर हाणितां अघातीं ॥ उडोनि जाती आकाशीं ॥ ७६ ॥ नघेतां रत्नें मुक्ताफळें ॥ हाटवाटीचीं विकतीं फळें ॥ आणोनियां निजबळें ॥ सुख समेळें भक्षिती ॥ ७७ ॥ आणोनि गुळाचिया भेंडा ॥ वानर खाती मटमटां ॥ दुकानींचा काढोनियां सांटा ॥ मधु घटघटां सेविती ॥७८॥ आणोनियां फुटाण्यांचो पांटी ॥ वानर खाती लाल बुंटी ॥ चारें चोरें लुटती हाटीं ॥ नाचती चौहाटीं लंकेच्या ॥ ७९ ॥ देखोनि वानरांची धाडी ॥ निशाचरीं द्धिधली दडी ॥ घरोघरीं कडाफोडी ॥ केलीं वापुडीं राक्षसें ॥ ८० ॥ श्रीराम ह्मणे सुवेळागिरी ॥ वळंघोनियां तयावरी ॥ युद्ध होत लंकागिरी ॥ वीरीं वानरीं तें पाहों ॥ ८१ ॥ ॥ श्लोक ॥ सतुकृत्वासुवेलस्यमतिमारोहणंप्रति ॥ लक्ष्मणानुमतोरामःसुग्रीवमिदमब्रवीत् ॥ २२ ॥ विभीपणंचधर्मज्ञमनुरक्तंनिशाचरं ॥ लंकामालोकयिष्यामोनिलयंतस्यरक्षसः ॥ २३ ॥ रामःसुवेलमारोहद्वासार्थंचित्रकाननं ॥ अध्यारोहंतशतशःसुवेलंयत्रराघवः ॥ २४ ॥ शासनादथरामस्यसुग्रीवस्यविभीपणः ॥ द्वारेद्वारेप्लवंगानांकोटिंकोटिंन्यवेशयत् ॥ २५ ॥ ॥ टीका ॥ राम जावया सुवेळेप्रती ॥ लक्ष्मणाच्या विचारवृत्ती ॥ सांगोनियां सुग्रीवकपीप्रती ॥ विभीपणानुमतीं निघे रामु ॥ ८२ ॥ आतां येथून अहर्निशीं ॥ नित्यवस्ती सुवेळेसीं ॥ ऐसें सांगोनि सर्वांसीं ॥ निघे वेगेंसीं श्रीरामु ॥८३॥ऐसी ऐकताचि गोष्टी ॥ वानरवीर कोट्यानुकोटी ॥ धांवोनियां सुवेळापृष्ठीं ॥ शिळा समपुष्ठी आंथुरिती ॥८४॥ लंके आंतील वृत्तांतु ॥ सुवेळेहूनि असे दिसतु ॥ याचि अनुलक्षीं रघुनाथु ॥ सुवेळा आंतु राहिला ॥८५॥ लावोनिया निशाण भेरी ॥ श्रीराम चढे सुवेळागिरी॥ परिवारिलों वानरभारीं ॥ निजगजरीं पैं आला ॥ ८६ ॥ लंका देखोनि रघुपती ॥ स्वयें सांगे वानरांप्रती ॥ दुर्ग घ्यावें हातोहातीं ॥ लंकापती गांजोनी ॥ ८७ ॥ राक्षसीं भय घेतलें भारी ॥ कोणी नये लंके बाहेरी ॥ आपण रिघोनियां भीतरीं ॥ सहपरिवारीं दुर्ग घ्यावें ॥ ८८ ॥ ऐकोनि श्रीरामाची मातु ॥ सुग्रीव वानरां सांगतु ॥ करोनि राक्षसांचा घातु ॥ दुर्गाआंत रिघावें ॥ ८९॥ बिभीपण सांगे रामाजवळी ॥ जेजे आले लंकेच्या मुळीं ॥ त्यात्या सैन्या होती रांगोळी ॥ यंत्रानुमेळीं महामारी॥९०॥ ॥ ३ ॥

१ बाजारातील. २ बसोन. ३ धारणानें ४ [illegible]. ५ [illegible].

लंकेसिं वारा वाजतां भीत ॥ पक्षी भोंवों नशकती तेथ ॥ रावणें राखिली अतिगुप्त ॥ जालें विपरीत ते ठायीं ॥ ९१ ॥लंकेहूनि उंच योजनांत ॥ वानरीं आणिले पर्वत ॥ वीर वळंघोनि तेथ ॥ रणकंदनार्थ राक्षसां ॥ ९२॥ श्रीरामप्रताप नव्हाळी ॥ लंकादुर्ग राहीलें तळीं ॥ पर्वता वरूनि वानर बळी ॥ करिती रांगोळी राक्षसां ॥ ९३॥ लाहोनि श्रीरामसामर्थ्य ॥ वानरीं केला विपरीतार्थ ॥ जोडोनियां पर्वता पर्वत ॥ लंका समस्त रोधिली ॥ ९४॥ पाडोनि दुर्गाच्या पोळी ॥ यंत्रें उचटून समुळीं ॥ सागर भरिला यंत्रगोळीं ॥ आतुर्बळी वानर ॥ ९५॥ वानरांच्या भयेंकरी ॥ हौट चौहाटा लंकापुरी ॥ कोणी वागेना बाहेरी ॥ अपांपरीं राक्षसां ॥९६॥ ऐसें बोलोन बिभीपण ॥ वानरां सांगें आपण ॥ आतां घ्यावें लंकाभवन॥ रणकंदन करीतची ॥९७॥ श्रीराम असतां पाठीराखा ॥ कायसा पाडु दशमुखा ॥ कांहीं नधरोनि शंका ॥ अवश्य लंका तुह्मीं घ्यावी ॥ ९८ ॥ ऐसें ऐकतां उत्तर ॥ वानरीं केला जयजयकार ॥ देवोनि रामनामें भुभुःकार ॥ लंकापुर ठाकिलें ॥ ९९ ॥ श्रीराम आज्ञेची थोरी ॥ लंका वेढिली वानरीं ॥ गुळीं जैशा मुंग्यांच्या हारी ॥ तैश्या परी झोंबती ॥ १०० ॥ नलगे अर्गळा काढणें ॥ नलगे शृंखळा तोडणें॥ नलगे कपाटें उघडणें ॥ वानर किलाणें गड घेती ॥ १ ॥ राक्षसीं हाणावें हातियेरीं ॥ वानर उंच पर्वताग्रीं ॥ मारावें जों यंत्रमारीं ॥ यंत्रें वानरीं बुडविलीं ॥ २ ॥ लंके भोंवतीं दुसरी ॥ पर्वत लंका केली वानरीं ॥ त्यावरी वळंघोनि महावीरीं ॥ दुर्गाभीतरीं प्रवेशु ॥३॥ वानर वीर जगजेठी ॥ असंख्य निघाले लंकात्रिकूटीं ॥ मारितां राक्षसांच्या कोटी ॥ सुग्रीवें पाठी राखिली ॥४॥ करितां राक्षसां महामारी ॥ वानर ठेसले लंकेभीतरीं ॥ बोंव सुटली घरोघरीं ॥ अपांपरी राक्षसां ॥५॥ ॥श्लोक॥ततःसहस्त्रयूथाश्चकोटियूथाश्चयूथपाः ॥ कोटियूथशताश्चान्येलंकामारुरुहुस्तदा ॥ २६ ॥ जयत्युरुबलोरामोलक्ष्मणश्चमहबलः ॥ राजाजयतिसुग्रीवःश्रीरामेणानुपालितः ॥ २७ ॥ परिखांपूरयंतश्चगंभीरविमलोदकां ॥ पांसुभिस्तृणकाष्ठैश्चपर्वताग्रैश्चवानराः ॥ २८ ॥ इतितेघोपयंतश्चगजंतश्चप्लवंगमाः ॥ अभ्यधावंतलंकायाःप्राकारंकामरूपिणः ॥ २९ ॥ ॥ टीका ॥ श्रीराम आ

१ बसोनि. २ चमत्कार. ३, बाजार. ४ गोंवळ. ५ कुलुपें. ६ सांखळ. ७ गर्जनाकरून.

ज्ञामंत्रिटी ॥ वानर लक्षानुलक्षकोटी ॥ वृंदानुवृंद जगजेठी ॥ लंकापीठीं प्रवेशले ॥ ६ ॥ यूथपावरी यूथप ॥ वानर आले स
प्रताप ॥ विध्वंसावया मठ मंडप ॥ अतिमाटोप चालिले ॥ ७ ॥ फाडिती पताका तोडिती तोरणें ॥ पाडिती मंदिरें मत्तगणें ॥
राजमंदिरें शोभायमानें ॥ करिती कंदनें वानरें ॥ ८ ॥ खंदक बुजिती आतुर्बळी ॥ खंदकामाजि घालिती धुळी ॥ पर्वतशिखरें
काष्ठें शिळी ॥ परिघं समूळीं बूजिला ॥ ९ ॥ करिती राक्षसांची होळी ॥ पाडिती दुर्गांचिया पौळी ॥ वानर येवोनि आतुर्बळी ॥
पिटिती टाळी जयाची ॥११०॥ आह्मी श्रीरामाचे दूत ॥ प्रवेशलों लंके आंत ॥ श्रीराम जाला यशवंत ॥ हर्षे गर्जत वानर ॥११॥
श्रीराम नित्य विजयान्वित ॥ लक्ष्मण सदा यशवंत ॥ श्रीरामें सुग्रीवा राज्यप्राप्त ॥ तोही निश्चित निजविजयी ॥१२॥ जयज
यकाराचा गजर ॥ रामनामें गर्जती वानर ॥ लंका घेतली सत्वर ॥ श्रीरामचंद्र निजविजयी ॥ १३ ॥ लंकाराज्य समस्त ॥
बिभीषणासि जालें प्राप्त ॥ ऐसें वानर गर्जत ॥ हर्षयुक्त स्वानंदें १४ ॥ यापरी स्वयें लंकेआंत ॥ वानर गर्जत नर्तत ॥ रा
क्षस त्रासले समस्त ॥ सांगती आकांत लंकेशा ॥ १५ ॥ ॥ श्लोक ॥ ततस्तेराक्षसास्तत्रगत्वारावणमंदिरं ॥ न्यवेदयन्पुरी
रुद्धारामेणसहवानरैः ॥ ३० ॥ रुद्धांतुनगरीं श्रुत्वाजातकोपोदशाननः ॥ विधानंद्विगुणंकृत्वाप्रासादंचाप्यरोरुहत् ॥ ३१ ॥ स द
दर्शावृतांलंकांसशैलवनकाननां ॥ असंख्यातैर्हरिगणैःसर्वतोयोद्धुमाहवे ॥ ३२ ॥ सदृष्ट्वावानरैःसर्वैःकाननंकपिलंकृतं ॥ कथं
क्षपयितव्याःस्युरितिचिंतापरोभवत् ॥ ३३ ॥ ॥ टीका ॥ वानरीं त्रासिले निशाचर ॥ रावणा सांगती सत्वर ॥ पर्वतशिळा
शिखरांचा मार ॥ करीत वानर पैं आले ॥ १६ ॥ दुर्गाहूनि योजनांत ॥ लंकेसभोंवते पर्वत ॥ वानर वळंघोनि तेथ ॥ केला
निर्घात राक्षसां ॥ १७ ॥ वानर पर्वताग्रीं महाबळी ॥ लंकादुर्ग राहिलें तळीं ॥ वर्षोनि पर्वत शिखरशिळीं ॥ केली रांगोळी
राक्षसां ॥ १८ ॥ कपींसीं नचाले हतियेर ॥ उंच पर्वताग्रीं वानर ॥ त्यांसि नचले यंत्रमार ॥ निशाचर चरफडती ॥ १९ ॥ वा
नरां नलगे दुर्ग पाडणें ॥ नलगती कपाटें उघडणें ॥ त्रिकूट घेतलें जी निजकिराणें ॥ अतिसंत्राणें उडोनि ॥ १२० ॥ उड्डाण

१ स्थितीनें, आज्ञेप्रमाणे. २ खंदक. ३ वगैरे. ४ संहार ५ आप पाकृतीनें. ६ जोरानें.

बळें जगजेठी ॥ वानरांच्या कोट्यानुकोटी ॥ पैल पाहें लंकापीठीं ॥ वीर त्रिकूटीं दाटले ॥ २१ ॥ वानरांचे माराभेण ॥ राक्ष
स जाले पळायमान ॥ राक्षस पळती जीव घेऊन ॥ दुर्गरक्षण असेना ॥२२॥ यापरी गा लंका एथ ॥ वानरीं करोनि निर्मुक्त ॥
प्रवेशले रामदूत ॥ कपि गर्जत रामनामें ॥ २३ ॥ वृथा वाणिती प्रधानप्रौढी ॥ आह्मी मारूं वानरकोडी ॥ आल्या वानरांच्या
धाडी ॥ देवोनि दडी लपताती ॥ २४ ॥ सवेग येतां वानरधाडी ॥ दुर्गीच्या फांजी पौळी पाडी ॥ खंदक बुजिले निर्वेडी ॥ क
डा फोडी लंकेसीं ॥२५॥ ऐकोनि राक्षसांची मातु ॥ गजबजिला लंकानाथु ॥ वानर भरले लंके आंतु॥ पाहूं चढत अटाळीं॥२६॥
रावण चढोनि गोपुरीं ॥ पाहे तंव वानरहारी ॥ दाटले लंके आंत बाहेरी ॥ वनीं वनांतरीं कपिभार ॥२७॥ वानरसैन्य असंख्या
त॥ नसमाये लंकेआंत ॥ पौळी वानर समस्त ॥ वनीं वृक्षस्थ ढेंसले ॥२८॥ वानरसभेच्या समेळीं ॥ पिंवळ्या दिसती दुर्गपौ
ळी ॥ कपिप्रभा प्रभावळी ॥ दिसती पिंवळीं वृक्षवनें ॥२९॥ लंका सबाह्य संपुटी ॥ देखोनियां वानरथाटी ॥ रावणा चळकांप
उठी॥ कैसें निकटीं कपि धाडी ॥१३०॥ रावण देखोनि गोपुरीं ॥ जो तो वानर उपराउपरी॥ युद्धालागीं स्वयें पाचारी ॥ निघे बाहेरीं
नपुंसका॥३१॥एकीं देवोनि किरीण ॥ ढिलाऊं पाहती रावण ॥ तें देखोनि दशानन ॥ अतिउद्विग्न स्वयें जाला ॥३२॥मज दशमुखा
समोर ॥ वनचरें पालेखाईर ॥ युद्धा धांवती सत्वर ॥ वानरवीर महाबळी ॥३३॥ वानर देखोनि दुर्धर ॥ तळीं उतरला दशशिर ॥
कपीसीं करावया रणमार ॥ सैन्य सत्वर मोकली ॥३४॥ ॥ श्लोक ॥ ततःकोपपरीतात्मारावणोराक्षसाधिपः ॥ निर्वाणसर्व
सैन्यानांद्रुतमाज्ञापयत्तदा ॥ ३४ ॥ निष्पतंतितदासेनाहृष्टारावणचोदिताः ॥ एतस्मिन्नंतरेरौद्रःसंग्रामःसमपद्यत ॥३५
राक्षसानांवानराणांघोराणांकामरूपिणां ॥ तेगदाभिःप्रवृत्ताभिःशूलशक्तिपरश्वधैः ॥ ३६ ॥ निर्जघ्नुर्वानरान्घोरान्कंपय
तःस्वविक्रमान् ॥ तदावृक्षैर्महाकायाःपर्वताग्रैश्चवानरान् ॥ ३७ ॥ निर्जघ्नूरथरक्षांसिनखैर्दंतैश्चवेगिताः॥ ॥ ३८ ॥
॥ टीका ॥ कपि प्रवेशले लंकेआंतु ॥ तेणें कोपला लंकानाथु ॥ निजसैन्या स्वयें मोकलीतु ॥ रणकंदनार्थु वानरां ॥ ३९ ॥

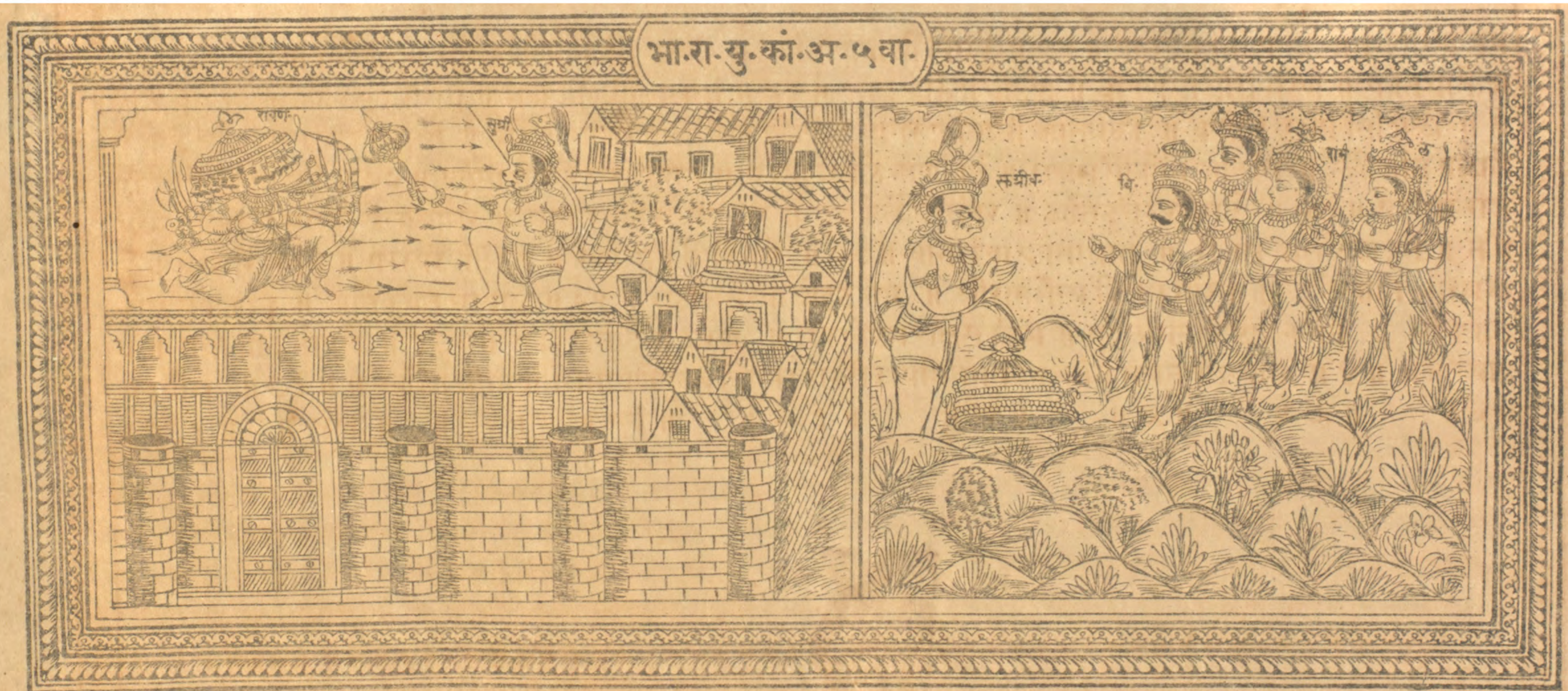
१ जमलि. २ पूर्ण. ३ गच्ची. ४ युद्ध कौशल्य.

सैन्य पाठविलें सत्वर ॥ तेथें वानर निशाचर ॥ युद्ध करिती घोरांदर ॥ येरयेरां नोकुंनी ॥ ३६ ॥ राक्षस आले करीत गजर ॥ नामें वानरांचा भुभुकार ॥ घाय हाणिती निष्ठूर ॥ येरयेरां उपमर्दु ॥ ३७ ॥ राक्षमांचा शस्त्रसंपात ॥ वानर तळपोनि चुकवित ॥ कपींनीं करितां पर्वतघात ॥ रणीं हुंबत राक्षस ॥३८॥ वानर धरोनियां पुच्छीं ॥ उपटितां अतिआवेशीं ॥ वानरें वरबडोनि नेत्रांसीं ॥ आणिलें राक्षसांसीं अंधत्व ॥३९॥ वामहस्तें नेत्र फोडी ॥ दक्षिणहस्तें देवोनि थापडी ॥ राक्षसां तें तळीं पाडी ॥ नाक कान करांडी अतिरागें ॥१४०॥ वानर धरोनि चरणकमळीं ॥ उपटूं जातां अतुर्बळी ॥ पुच्छें त्याची निमटून नळी ॥ पाडिती भूतळीं राक्षसां ॥४१॥ राक्षसां वानरां उठाउठी ॥ रणीं झाली लटापटी ॥ झोंटी धरोनि पाडिती सृष्टीं ॥ हाणिती मुष्टी निष्ठुरा ॥४२॥ गदा मुद्गल शूळ शक्ती ॥ राक्षस निजवळें हाणिती ॥ शालताल शिळा पर्वतीं ॥ वानर मारिती राक्षसां ॥ ४३॥ दंडीं मुंडपी उरीं शिरीं ॥ थडका हाणिती शिरोदरीं ॥ पुच्छ हाणोनी उरावरी ॥ पाडिती हारी राक्षसां ॥४४॥ शस्त्रास्त्रांसीं घडघडाट ॥ आले राक्षस रथ थाट ॥ तें देखोनियां मर्कट ॥ रथांनिकट स्वयें आले ॥४५॥ शस्त्रें हाणितां राक्षसांसीं ॥ वानर उसळले आकाशीं ॥ वर्षोनियां पर्वतांसीं॥ सहित रथेंसीं चकचूर ॥४६॥ वानर वेगीं निमिषार्धांत ॥ मर्कर तोंडीं धरोनि रथ ॥ बळें भूतळीं उपडित ॥ केले भस्मांत असंख्य ॥ ४७॥ राक्षसरथ कोट्यानुकोटी ॥ वानरें उपडितां सृष्टीं ॥ रणीं एक बोंब उठी ॥ लंकात्रिकूटीं आकांतु ॥ ४८ ॥ वानरश्रेणी पडतां रणीं ॥ श्रीरामाच्या नामस्मरणीं ॥ व्यथा जावोनि तत्क्षणीं ॥ उठती रणीं संग्रामा ॥ ४९ ॥ नाम स्मरतां प्रल्हादासीं ॥ शस्त्रें नरुपती अंगासीं ॥ श्रीराम असतां पाठीसीं ॥ वानरांसीं भय काय ॥१५०॥ आम्ही श्रीरामाचे दूत ॥ वानर निजनामें गर्जत ॥ गज वाजि रथांचा निःपात ॥ असंख्यात राक्षसां ॥ ५१ ॥ ॥ श्लोक ॥ स संप्रहारस्तुमुलोमांसशोणितकर्दमः ॥ राक्षसानांवानराणांबभूवाद्भुतदर्शनः ॥ ३९ ॥ वनौकसांतवतुसन्निनादोलंकागतानांचनिशाचराणां ॥ प्रक्ष्वेडितास्फोटितनर्दितानांद्वाभ्यांमहत्भ्यामिवसागराभ्यां ॥ ४० ॥ ॥ टीका ॥ वानरां राक्षसां रणांगणीं ॥ ॥५॥

१ लक्षून. २ लढायी. ३ तोंडी. ४ नक. ५ अश्व.

भिडिन्नले आयणीपायणी ॥ मांसशोणितें कर्दम धरणीं ॥ पर्वत पाषाणीं विमर्दु ॥ ५२ ॥ वानर वर्षती पर्वत ॥ निवारण नचलेचि तेथ ॥ अनिवार पर्वतघात ॥ तेणें प्राणांत राक्षसां ॥ ५३ ॥ आड धरितां वोडण ॥ वोडणेसीं वीरा मरण ॥ पर्वतघातें शत चूर्ण ॥ अचुक मरण राक्षसां ॥ ५४ ॥ राक्षस दुर्गाचिया पौळीं ॥ वानर पर्वताग्रीं आतुर्बळी ॥ वर्षोनि वृक्षपर्वतशिळीं ॥ केली रांगोळी राक्षसां ॥ ५५ ॥ पर्वतीं नचले शस्त्रसंपात ॥ पर्वतीं नचले बाणावर्त ॥ राक्षस पावोनि आकांत ॥ लंकेआंत पळाले ॥ ५६ ॥ दोनी समान सैन्यसागर ॥ समान बळ समान शूर ॥ युद्ध केलें घोरांदर ॥ अतिदुर्धर रणमर्दु ॥ ५७ ॥ परस्परें गर्जेत ॥ परस्परें नर्तत ॥ परस्परें नोकित ॥ रणोन्मत्त भिडिंनले ॥ ५८ ॥ वानरांचा पर्वताघात ॥ राक्षस त्रासले अद्भुत ॥ ते पळाले लंकेआंत ॥ अतिकुंथत घायाळ ॥ ५९ ॥ राक्षससैन्या वोहटु तेथ ॥ श्रीरामसैन्य विजय भरित ॥ हें देखोनि श्रीरघुनाथ ॥ सुग्रीवादि तोपले ॥ १६० ॥ एका जनार्दना शरण ॥ लंकावेष्टन राक्षसकंदन ॥ पुढें अंगदशिष्टाई कथन ॥ सावधान अवधारा ॥ ६१ ॥ ॥ स्वस्तिश्रीमावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांप्रथमयुद्धकथनंनामचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ओंव्या॥ ॥ १६१ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ ४० ॥ ॥ एवं ॥ ॥ २०१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ आळीपाळीनें. २ मांस रक्ताचा चिखल. ३ ढाल. ४ शरवर्षाव.

भा·रा·यु·कां·अ·५वा·
रावण·
सुग्रीव·
बि·
ल

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ ॥ सुवेळे बैसल्या रघुकुळटिळका ॥ मनोहर दिसताहे लंका ॥ सन्मुख देखोनि दशमुखा ॥ केला आवांका सुग्रीवें ॥ १ ॥ ॥ श्लोक ॥ ततोरामःसुवेलाग्रंयोजनद्वयमंडलं ॥ आरुरोहससुग्रीवोहरियूथैःसमन्वितः ॥ १ ॥ ददर्शलंकांसुव्यक्तांरम्यकाननशोभितां ॥ तस्यांगोपुरशृंगस्थंराक्षसेंद्रंदुरासदं ॥ २ ॥ श्वेतचामरपर्यंतंविजयछत्रशोभितं ॥ पश्यतांवानरेंद्राणांराघवस्यापिपश्यतः ॥ ३ ॥ दर्शनाद्राक्षसेंद्रस्यसुग्रीवःसहसोत्थितः ॥ अचलाग्रादथोत्थायपुप्लुवेगोपुरस्थले ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ श्रीराम चढला सुवेळेवरी ॥ सहित सुग्रीव कपिसंभारीं ॥ दोनी योजनें सुवेळाग्रीं ॥ सभा वानरीं शोभत ॥ २ ॥ तंव देखिलें लंकानगर ॥ वनीं काननीं अतिसुंदर ॥ त्यामाजिं रावणाचें गोपुर ॥ दीर्घ मनोहर रमणीय ॥ ३ ॥ श्रीरामसेना वानरसंभार ॥ आले देखोनि अपार ॥ ते पाहावया दशशिर ॥ सवेग गोपुर वळंघला[1] ॥ ४ ॥ रावण अंजनाभ[2] काळा ॥ सुवर्णभूषणीं सोज्वळा ॥ कासे आरक्त पाटोळा ॥ आरक्त माळा रत्नाढ्य ॥ ५ ॥ सवें निशाचरांचा भार ॥ युग्मचामर श्वेतातपत्र[3] ॥ ऐसा देखोनि दशशिर ॥ सुग्रीव वीर क्षोभला ॥६॥ माझ्या स्वामीची चोरिली कांता ॥ कायसें छत्र याचिया माथा ॥ याच्या करीन मी घाता ॥ साटोपता[4] खवळला ॥७॥ वळिला पुच्छाचा आंकोडा ॥ रोमें थरकती चहूंकडा ॥ वेग नधरवे गाढा ॥ अतिवेंगाढा उडाला ॥ ८ ॥ श्रीरामासिं नपुसतां ॥ कोणासिं नविचार सांगतां ॥ गेला गोपुरा आंतौता ॥ लंकानाथा सन्मुख ॥ ९ ॥ ॥श्लोक॥ स्थित्वामुहूर्तंसंप्रेक्ष्यनिर्भयेनांतरात्मना ॥ तृणीकृत्यचतद्रक्षःसोब्रवीत्परुषंवचः ॥५॥ लोकनाथस्यरामस्यसखादासोस्मिराक्षस ॥ नमयामोक्ष्यसेद्यत्वंपार्थिवेंद्रस्यतेजा ॥६॥ इत्युक्त्वासहसोत्पत्यपुप्लुवेतस्यचोपरि ॥ आकृष्यमुकुटंचित्रंपातयामासतद्भुवि ॥७॥ ॥टीका॥ पडतां सुग्रीवाची उडी ॥ निशाचरें झालीं वेडीं ॥ रावणासिं शंका गाढी ॥ वळली बोबडी सर्वांची ॥ १० ॥ खुंटली राक्षसांची युक्ती ॥ सुग्रीव गर्जे रावणाप्रती ॥ श्रीरामाचा सखा सांगाती ॥ जाण निश्चितीं सेवकु ॥ ११ ॥ सुग्रीव तो मी विख्यातु ॥ तुझा करूं आलों घातु ॥ माझेनि हातें लंकानाथु ॥ आजि जिवंतु वांचेना ॥ १२ ॥ ऐसें बोलोनि निष्ठुर ॥ निःशंक

[1] युक्ति. [2] पुरदरवाना. [3] चढला. [4] काजळाप्रमाणें. [5] पांढरी छत्री. [6] क्रोधानें, गर्वानें.

उभा सुग्रीववीर ॥ कोणा नबोलवे उत्तर ॥ अधोमुख राक्षस ॥ १३ ॥ सुग्रीव उभा मुहूर्त ॥ कांहीं नबोले लंकानाथ ॥ उडोनि
उरावरी देत लात ॥ मुकुटा हात घातला ॥ १४ ॥ मुकुट आंसुडितां तात्काळीं ॥ दोघेजण आतुर्बळी ॥आदळले क्षितितळीं॥
रावण ते काळीं मूर्च्छित ॥१५॥ मुकुट घेवोनियां जाण ॥ सुग्रीव निघतां त्वरा करून ॥ सावध होवोनि रावण ॥ काय आपण
बोलतु ॥ १६ ॥ ॥ श्लोक ॥ समीक्ष्यतूर्णमायातंतंबभाषेनिशाचरः ॥ सुग्रीवत्वंपरोक्षेमेहीनग्रीवोभविष्यमि ॥ ८ ॥ इत्युक्त्वो
त्थायतंक्षिप्रंबाहुभ्यामाक्षिपत्तले ॥ कंदुवत्ससमुत्थायबाहुभ्यामाक्षिपद्धरिः ॥ ९ ॥ परस्परंस्वेदविदग्धगात्रौपरस्परंश्लिष्टनिरुद्ध
चेष्टौ ॥ परस्परंशोणितरक्तदेहौपरस्परंशाल्मलिकिंशुकौयथा॥ १० ॥ मुष्टिप्रहारैश्चतलप्रहारैरंघ्रेःप्रपातैश्चकराग्रपातैः ॥ तौच
क्रतुर्युद्धमसह्यरूपौमहाबलौवानरराक्षसेंद्रौ॥ ११ ॥ ॥ टीका ॥ मुकुटेंसिं सुग्रीव जातु ॥ त्यासिं पाचारी लंकानाथु ॥ मी दुश्चि
त्त होतों मूर्च्छितु ॥ युद्ध नकरितां तूं केंवि जासी ॥१७॥ मजवरी घालोनियां उडी ॥ आतां पळतोसि तांतडी ॥ कराग्रें हाणोनियां
थापटी ॥ ग्रीवा रोकडी पाडीन ॥१८॥ जरी आहे आंगेवण ॥ परत करवयासिं रण ॥ पुढें जासी तें काळें वदन ॥कोपें रावण अ
नुवादे ॥१९॥ वेगें उडोनियां लंकानाथ ॥ सुग्रीवातें आंसुडित ॥ तेणें तो गदगदां हासत ॥ तुझा पुरुषार्थ इतुकाचि ॥२०॥ सु
ग्रीवें आंसुडितां रावण ॥ तोंडघसीं पडला जाण ॥ वीसही बाहू स्वयें टेंकून ॥ दशानन ऊठिला ॥ २१ ॥ तेणें रागें पैं रावण ॥
सांडोनियां शस्त्रास्त्रीं रण ॥ आंगीं आदळला आपण ॥ विचार आन कल्पुनी ॥२२ ॥ वानरा अंगीं दोनचि हात॥ विसांहातीं मी
समर्थ ॥ कळा लावोनि सर्वांगातें ॥ कपि निश्चित मारीन ॥२३॥ पालेखाइर वानर किती ॥ याचे अंगीं कायसी शक्ती ॥ मी स
बळबळें लंकापती ॥ हातोंहातीं मारीन ॥२४॥ तंव तो वानर आतुर्बळी ॥ विसां हातांची पैं मोळी ॥ पुच्छीं बांधिली तात्काळीं ॥
रावणु तेवेळीं गजबजिला ॥२५॥ तेकाळीं दशानन ॥ पुच्छासीं डसला आपण ॥ तेव्हां सुग्रीवें हांसोन ॥ दिधला सोडून उपेक्षुनि ॥ १ ॥
॥२६॥ मल्लविद्येच्या निर्वेडी ॥ दोघे भिडतां पटिपाँडी ॥ उलट लोट घाय घटमोटी ॥गुप्त थापटी कपिघातु॥२७॥ झोंबी घेतां

१ भूमीवर. २ मान. ३ शक्ति. ४ सोडील. ५ [illegible] ६ [illegible] ७ प्रकार.

अत्यद्भुत ॥ स्वेदें न्हाले डवडवित ॥ कळा लावितां वर्मस्थ ॥ निचेष्टित होती दोघे ॥२८॥ नखक्षतांचे महामार॥ दोघांही अंगीं
वाहे रुधिरें ॥ वसंतीं फुलले किंशुक तरुवर॥ तैसे महावीर भासती ॥२९॥ तळपोनियां मुष्टिघात॥परस्परें वंचोनियां देत॥चुकवि
तां मुष्टिघात ॥ पापरा हाणिती साटोपें ॥ ३० ॥ पापर चुकवितां तेथें॥ उठतां हाणिती तळाघात ॥ तळाघातें तळीं पाडित ॥
मग हाणिती हुमण्या ॥३१॥ पदाभिघाताची पैं थोरी ॥ तडवे हाणिती परस्परीं ॥ उलट लोट देती उरीं ॥ हाणितीं शिरीं करा
घात ॥३२॥ दोघांचें युद्ध घोरांदर ॥ सुरासुरां अतिदुर्धर ॥ वानर आणि निशाचर ॥ करिती विचित्र मंडळें ॥ ३३ ॥ गोपुर भू
मिका समस्थळ ॥ दोघीं युद्ध केलें चिरकाळ ॥ युद्ध देखोनि कळिकाळ ॥ धाकें चळचळ कांपती ॥३४॥ ॥ श्लोक ॥ कृत्वानियु
द्धंभृशमुग्रवेगौकालंचिरंगोपुरवेदिमध्ये ॥ उत्क्षिप्यचोत्क्षिप्यविनम्रदेहौपादक्रमाद्गोपुरवेदिलग्नौ ॥१२॥ अन्योन्यमापीड्यविलग्न
देहौतौपेततुःसालनिखातमध्ये ॥ उत्पेततुर्भूतलमस्पृशंतौस्थित्वामुहूर्तंत्वभिनिःश्वसंतौ ॥ १३ ॥ ॥ टीका ॥ गोपुर भूमिके
माझारां ॥ युद्ध तगटल्या दोनी धुरा ॥ उपटूं धांवती येरयेरां ॥ मल्लविद्या द्वारा तळपोनी ॥ ३५ ॥ येरयेरां निघोनि तळीं ॥ उ
पटितां आतुर्बळी ॥ तोही तळपोनि तत्काळीं ॥ दुजा आकळी उपटावया ॥ ३६ ॥ येरयेरां झोंबी घेती ॥ झोंबल्या युक्ति आ
कळिती ॥ कटीं कंठीं कळा लाविती ॥ दोघे राहती निचेष्टित ॥ ३७ ॥ खवळोनि दोघे दुर्धर ॥ वाम सव्य चमत्कार ॥ उलट
टोले देतां पापर ॥ येरयेरां मिळाले ॥३८॥ उरीं शिरीं खांदा कोंपरीं ॥ घाय देती उदरोदरीं ॥ हुमणी हाणोनि मुखावरी ॥ च
क्राकारीं भोंवंडिती ॥ ३९ ॥ खचोनियां गोपुरीहूनि अवनीं ॥ दोघे पडले सभास्थानीं॥अंग नलागतां धरणीं ॥ उडोनि गगनीं
भीडती ॥४०॥ आकाशगति स्वयें वानर ॥ दुजा सहजचि खेचर॥ दोघे भिडती निराधार ॥ सुरासुर विस्मित ॥४१॥ ॥श्लोक॥
आलिंग्यचालिंग्यचबाहुयोक्त्रैःसंयोजयामासतुराहवेतौ ॥ संरंभशिक्षाबलसंप्रयुक्तौसुचेरतुःसंप्रतियुद्धमार्गे॥१४॥शार्दूलसिंहा
विवजातदंष्ट्रौगजेंद्रपोतविवसंप्रयुक्तौ ॥ संहत्यसंवेद्यचतौकराभ्यांतौपेततुर्वैयुगपद्धरायां ॥ १५ ॥ उद्यम्यचान्योन्यमधिक्षिपं

१ घामानें. २ रक्त. ३ पळसाचें झाड. ४ फसवून. ५ लात. ६ कोपर. ७ भिडल्या. ८ आकाशचारी.

तौसंचक्रमातेबहुयुद्धमार्गैः ॥ व्यायामशिक्षाबलसंप्रयुक्तौक्रमंनतौजग्मतुराशुवीरौ ॥ १६ ॥ बाहूत्तमैर्वारणवारणाभैर्निवारयन्तौपरवारणाभौ ॥ चिरेणकालेनभृशंप्रयुद्धौमंचेरतुर्मंडलमार्गमाशु ॥ १७॥ ॥ टीका ॥ मुहूर्तमात्र राहोनि स्थिर ॥ धापा जिरवोनि महावीर ॥ युद्धा मिसळले दुर्धर ॥ येरयेरां हाकोनी ॥४२॥ बाहुबळें लाऊनि वेसणी ॥ आंमडोनि आणितां धरणीं॥ येरयेरां नाकळे कोणी ॥ समान दोन्ही संग्रामीं ॥ ४३ ॥ वीस भुजीं लावितां झडका ॥ सुग्रीवें हाणिल्या थडका ॥ दाहीं शिरीं उठिल्या तिडका ॥ तेणें दशमुखा आक्रांत ॥४४॥ वानर नाटोपे पैं देखा ॥ ऐसें कळलें लंकानायका ॥ तरी युद्धाचा आंवांका ॥ स्वयें दशमुखा नसांडवे ॥४५॥ साटोपोनियां रावण ॥ पुढती करूं आला रण ॥ थरक सरक वेगु विंदान ॥ रणप्रवीण ते दोघे॥४६॥ घातु पातु चपेट अघातु ॥ उलट पांपरा प्राणांतु ॥ ऐसे मल्लविद्या संकेतु ॥ दोघे दावितु रणमारें ॥४७॥ दोघे वीर अतिदुर्धर॥ रगडोनि हाडें करावया चूर ॥ खेंवें देतां पैं सत्वर ॥ अति विचित्र तेथं झालें ॥४८॥ विसां भुजांचें बंधन ॥ द्विभुजीं सांडिलें आकळून ॥ कळ लागली दारुण ॥ दशानन कुसुमुसी ॥४९ ॥ कळ लावितां दारुण ॥ नवांचे रावणाचा प्राण ॥ सुग्रीवें देतांचि सोडून ॥ पुढतीं रण करूं आला ॥५०॥ उरीं उराड हाणितां देखा ॥ शिरीं शिरांसिं हाणिती थडका ॥ दंडीं मुंडपीं हाणिती टका ॥ लाविती सडका पदबंधें ॥५१॥ पदबंधाच्या कुसरी ॥ भिडतां गोपुर वेदिकेवरी ॥ दोघेजण एकसरी ॥ धरेवरी आदळले ॥५२॥ सवेंचि उठोनियां जाण ॥ बोटवडीचें दाविती रण ॥ हिंका दाविती थरकोन॥ मुष्टिपात नउचाटे ॥५३॥ उलटलोट विकट रण ॥ हेटकीचें युद्ध दारुण ॥ विविध बंधांचें निर्वाण ॥ रणविंदान दोघांचें ॥५४॥ दोघे राज व्योमधारी ॥ शिक्षा दीक्षा जाणोनि खरी ॥ भवंडितां चक्राकारी ॥ नये गिरि गिरि भवंडीचे ॥ ५५ ॥ रणविद्येचा उद्बोधु ॥ युद्ध करितां नबाधी खेदु ॥ युद्धसमर्थां परम आल्हादु ॥ दोघां रणमदु युद्धाचा ॥ ५६॥ गजदंती गज जाण ॥ युद्ध करिती खणाण ॥ तेंवि हे वीर दोघेजण ॥ करिती रण बाहुबळें ॥५७॥ दोघां दुर्धर रणकल्लोळ ॥ दोघीं युद्ध केलें चिरकाळ ॥ दोघां श्रम नाहीं अळुमाळ ॥ दोघे प्रबळ युद्धार्थी ॥५८॥

१ बपन २ प्रयोग. ३ कथा, युक्ति. ४ लत्ता. ५ आलिंगन ६ युक्तीनें. ७ अजही.

दाविती क्रौंचाकार मंडळ ॥ चक्राकार फिरती प्रबळ ॥ रंजकाकार उपटिती सबळ ॥ रण तुंबळ कंडणीप्राय ॥ ५९ ॥ युद्ध करितां मृगगती ॥ सवेंचि दाविती छागगती ॥ निराधारें श्येनगती ॥ दोघे गजगती दाविती रण ॥६०॥ कुक्कुटाचिये निजगती ॥ युद्धीं माघारे नसरती ॥ नातरी केसरीच्या स्थितीं ॥ उडी घालिती साटोपें ॥६१॥ दोघां पूर्ण युद्धवित्पत्ती ॥ नाना मंडळें नाना गती ॥ दोघेजण रणमारार्थी ॥ निजविजयार्थी उन्मत्त ॥ ६२ ॥ ॥ श्लोक ॥ तौपरस्परमासाद्ययत्तावन्योन्यसूदने ॥ मार्जाराविवभक्षार्थेवितस्थातेमुहुर्मुहुः ॥१८॥ मंडलानिविचित्राणिस्थानानिविविधानिच ॥ परिमोक्षंप्रहाराणांवर्जनंपरिधावनं ॥ १९ ॥ ॥टीका॥ मल्लविद्येच्या विंदानीं ॥ दोघे भिडती सर्वांगग्रहणीं ॥ येरयेरांतें मारावें रणीं ॥ घाय निर्वाणी हाणिती ॥६३॥ तिरकस तिरकस थरकती ॥ चक्राकृती झोले देती ॥ पदाभिघाताच्या वित्पत्ती ॥ घाय चुकविती तळपोनी ॥६४॥ बिडाळ बिडाळाच्या परी ॥ गुरगुरती एकएकावरी ॥ तैसेचि हेही परस्परीं ॥ येरयेरांवरी मिसळले ॥ ६५ ॥ छागाच्या परी मागें सरती ॥ सवेंचि येऊनी दोघे भिडती ॥ नानापरीच्या गती विगती ॥ रणवित्पत्ती मारांगीं ॥६६॥ स्थान मान विविध गती ॥ नाना मंडळें वित्पत्ती ॥ गोमूत्रिका वक्रगती ॥ दोघे दाविती थरकोनी ॥ ६७ ॥ युद्धामाजी लगतागत ॥ येरयेरांवरी उसळत ॥ येरयेरां तळीं तळपत ॥ पदाभिघात पदबंधें ॥ ६८ ॥ एकएकातें पाडोनि अवनीं ॥ दिसे जैसा मारिला रणीं ॥ तंव तो पदाघातें उलथोनी ॥ घोळसी धरणीवरी लातें ॥६९॥ भिडती पडती तडकती ॥ तळीं तळपोनीं उसळती ॥ येरयेरांतें आकळिती ॥ कळा लाविती वर्मस्थ ॥७०॥ वर्मी लाविताति कळे ॥ वीर उलथोनि आदळे ॥ आदळला तो सवेंचि उसळे ॥ वक्षस्थळें ताडिती ॥७१॥ अष्टांगीं मोकळी सोडिती ॥ सवेंचि तळाघातें पाडिती ॥ येरयेरांतें आंसुडिती ॥ झिंझाडिती सर्वांगें ॥७२॥ धरणें मारणें सोडणें ॥ सवेंचि पदबंधें पाडणें ॥ अष्टांगेंसीं झाडणें॥ आंसुडणें आक्रोशें ॥७३॥ झाला युद्धाचा शेवट ॥ ऐसें वानिती सुर वरिष्ठ ॥ तरी दोघे वीर उद्भट ॥ कडकडाट युद्धाचा ॥७४॥ ॥श्लोक॥ अभिद्रावणमाप्लावमवस्थानंसविग्रहं ॥ परावृत्तमपावृत्तमपद्रुतम

१ मृग. २ कांडणाप्रमाणें. ३ मेंढा. ४ ससाणा. ५ कोंबडे. ६ सिंह. ७ मांजर.

वप्लुतं ॥२०॥ उपन्यस्तमपन्यस्तंयुद्धमार्गविशारदौ ॥ तौविचेरतुरन्योन्यंवानरेंद्रश्चरावणः॥२१॥एतस्मिन्नंतरेरक्षोमायाबलमथा त्मनः ॥ आरब्धुमुपसंपेदेज्ञात्वातंवानराधिपः ॥ २२ ॥ उत्पपाततदाकाशंजितकाशीजितक्लमः ॥ रावणःस्थितएवात्रहरिराजे नवंचितः ॥२३॥ ॥टीका॥ दोघे आवेशें धांवती ॥ वोसरोनि आदळिती ॥ प्रतिज्ञेच्या ठायाचेती ॥ तेथें बैसविती सा टोपें ॥ ७५ ॥ बैसलिया ठायाप्रती ॥ उठतां नुठवे निजशक्तीं ॥ येणें बळें पें दाटती ॥ शूरशक्ती सांटोपें ॥ ७६ ॥ पा ठिमोरे तळपती ॥ सवेंचि सन्मुख भिडती ॥ येरयेरांतें कांपविती ॥ मग पाडिती साटोपें ॥ ७७ ॥ पडत पडतांचि क्षितीं ॥ दोघे गगनां उसळती ॥ थरकती चवकती सरकती ॥ नानावित्पत्ती युद्धाची ॥७८॥ गुडघा कोंपर मुष्टिघात ॥ मुंडपी मुंडप मुर डित॥ तेते घाय शुन्य करित ॥ अंग चुकवित लघुविद्या ॥ ७९ ॥ दोघे वीर विचक्षण ॥ दोघे युद्धीं अतिप्रवीण ॥ दोघे करितां निर्वाण ॥ सुग्रीवें रावण क्षीण केला ॥ ८० ॥ रावणें आणोनि मायाशक्ती ॥ सुग्रीव धरावा कपटगती ॥ हें जाणोनि कपिपती ॥ केली युक्ती ते ऐका ॥८१॥ बाहु वाहुसीं कवळित ॥ पदीं पदा आकळित ॥ शिरीं शिरातें आदळत ॥ पुच्छ नाकांत सूदलें ॥८२॥ रावण सटसटां सिंकी ॥ सुग्रीव हाणी बुक्याबुकी ॥ तेणें लंकेश अतिदुःखी ॥ अधोमुखीं पाडिला ॥ ८३ ॥ दाहाही कंठीं ता त्काळ ॥ पुच्छें लावोनियां कळ ॥ रावण सर्वांगें विकळ ॥ पाडिला तात्काळ सुग्रीवें ॥ ८४ ॥ रावण पडिला अचेतन ॥ यासीं मा रितां नलगे क्षण ॥ जीवें मारितांचि रावण ॥ राम संपूर्ण क्षोभेल ॥८५॥ श्रीरामें वाहिली असे आण ॥ स्वहस्तें मारावा रावण॥ त्यासिं मारितां आपण ॥ श्रीराम दारुण कोपेल ॥८६॥ श्रीरामाची हे प्रतिज्ञा ॥ मिथ्या करणें हें अवज्ञा ॥ हें कळलें सुग्रीवा सर्वज्ञा ॥ दशानना नमारीच ॥ ८७॥ मारितांचि रावणासीं ॥ द्रोही व्हावें श्रीरामासीं ॥ वृथा अंतरणें सेवेसीं ॥ यालागीं त्या सीं नमारीच ॥८८॥ रणीं गांजोनि रावण ॥ मुकुट घेवोनियां जाण ॥ सुग्रीव जातां मी आपण ॥ केलें गर्जन लंकेसीं ॥ ८९ ॥ इंद्रजित आणि कुंभकर्ण ॥ निधडे वीर प्रधान ॥ ज्यासीं असेल आंगवण ॥ करावया रण तिहीं यावें ॥ ९० ॥ कुंभकर्ण ॥ ३ ॥

१ बलामे. २ भूमीवर. ३ हुशार. ४ घातले ५ योद्धे, शूर. ६ शक्ति.

निद्रापन्न ॥ इंद्रजित धाकें कंपायमान ॥ लपाले ससैन्य प्रधान ॥ पडिलें मौन राक्षसां ॥९१॥ ऐसें गर्जोनि लंकेसीं ॥ घेवोनि रावणाचे मुकुटासीं ॥ सुग्रीव उडाला आकाशीं ॥ श्रीरामापासीं यावया ॥९२॥ सुग्रीव निधडा वीर परम ॥ नाहीं संग्रामीं स्वेदें श्रम ॥ अपार क्रमोनियां व्योम ॥ आला श्रीराम ठाकूनी ॥९३॥ मूर्च्छित पाडोनियां रावणासीं ॥ मुकुट घेतला नकळतां त्या सीं ॥ सुग्रीव आला श्रीरामापासीं ॥ विजयाभिनिवेषीं डुल्लत ॥९४॥ ॥श्लोक॥ अथहरिवरनाथःप्राप्तसंग्रामकीर्तिर्निशिचरपति माजौयोजयित्वाश्रमेण ॥ गगनमतिविशालंलंघयित्वार्कसूनुर्हरिगणबलमध्येरामपार्श्वेजगाम ॥२४॥इतिससवितृसूनुस्तत्रतत्कर्म कृत्वापवनगतिरनीकंप्राविशत्संप्रहृष्टः ॥ रघुवरनृपसूनोर्वर्धयन्युद्धहर्षंमृगतरुगणमुख्यैःपूज्यमानोहरींद्रः॥२५॥ ॥टीका॥ वा नरांचा राज्यधर ॥ जोकां सुग्रीव राजेंद्र ॥ तेणें संग्रामीं दशशिर ॥ स्वयें दुर्धर जिंकिलों ॥ ९५ ॥ जो नाटोपे सुरां असुरां ॥ जो नाटोपे यक्षकिन्नरां ॥ जो नाटोपे नृपां नरवरां ॥ जो विखारां नाटोपे॥९६॥ नाटोपे दानवां घोरांदरां ॥ नाटोपे दैत्यां दुर्धरां ॥ ज्या चा त्रैलोकीं दरारा ॥ त्या दशशिरा जिंकिलें ॥ ९७ ॥ सुग्रीव संग्रामाची कीर्ति ॥ असुर सुर नर वाणिती ॥ येवढी पावो नि विजयकीर्ति ॥ आला कपिपती रामा जवळी ॥ ९८ ॥ उडोनियां सावकाशीं ॥ अपार क्रमोनि आकाशीं ॥ सुग्रीव आला कपिसेनेसीं ॥ श्रीरामासीं वंदावया ॥ ९९ ॥ सुग्रीव जोकां सूर्यसुतु ॥ रावण विजयें अतिविख्यातु ॥ वंदावया श्रीरघुना थु ॥ आंतंभूत स्वयें आला ॥ १०० ॥ रावणाच्या मुकुटासीं ॥ ठेवोनि श्रीरामपायापासीं ॥ सुग्रीव लागला पायांसीं ॥ अति उल्हासीं स्वानंदें ॥ १ ॥ देखोनि सुग्रीवाची ख्याती ॥ एकांगें जिणोनि लंकापती ॥ तेणें वानर उल्हासती ॥ पायां लागती जयशब्दें ॥ २ ॥ विजयी जाला सुग्रीववीर ॥ सुखावला श्रीरामचंद्र ॥ वानरांचा जयजयकार ॥ केला गजर हरिनामें ॥ ३ ॥ श्रीरामाच्या कृपादृष्टी ॥ सुग्रीवासीं विजयपुष्टी ॥ एकला नमाये सृष्टीं ॥ स्वानंदकोटी आल्हादें ॥ ४ ॥ रघुवंशींचा रघुनाथ ॥ त्यासिं द्यावया सुखार्थ ॥ सुग्रीवें जिंकिला लंकानाथ ॥ तेणें कपि पूजित कपिनाथा ॥ ५ ॥ ॥श्लोक॥ अथतस्मिन्निमित्तानिदृ

१ शूर १ घाम.•३ आकाश. ४ सर्पांनां. ५ प्रेमानें, सादर.

द्वालक्ष्मणपूर्वजः ॥ सुग्रीवंसंपरिष्वज्यरामोवचनमब्रवीत् ॥ २६ ॥ असंमंत्र्यमयासार्द्धंतदिदंसाहसंकृतं ॥ एवंसाहसमत्युग्रंनकुर्वं
तिजनेश्वराः ॥२७॥ संशयेस्थाप्यमांचेदंबलंचेमंविभीषणं ॥ कष्टंकृतमिदंवीरसाहसंसाहसप्रिय ॥ २८ ॥ इदानींमाकृथावीर
एवंविधमरिंदम ॥ त्वयिकिंचित्समापन्नेकिंकार्यंसीतयामम ॥ २९ ॥ भरतेनमहाबाहोलक्ष्मणेनबलियसा ॥ शत्रुघ्नेनचशत्रु
घ्नस्वशरीरेणवापुनः ॥ ३० ॥ ॥टीका॥ युद्धाभिघात कपिपती ॥ तें देखोनि रघुपती ॥ आलिंगोनि अतिप्रीती ॥ काय त्या
प्रति बोलतु ॥ ६ ॥ सुग्रीव राजा तूं आपण ॥ मजसीं नपुसतांचि जाण ॥ एकल्या जावोनि केलें रण ॥ धुरेचें लक्षण हें नव्हे
॥ ७ ॥ आजि माझें भाग्य समर्थ ॥ जे तूं आलासी जींवें जीतें ॥ जें तुज मारिता लंकानाथ ॥ तें मज प्राणांत बोढवता ॥८॥ भि
डतां सुग्रीव लंकानाथ ॥ मज निःसंदेहो पैं प्राणांत ॥ विभीषणासीं अतिकल्पांत ॥ वृथा पुरुषार्थ संग्रामीं ॥ ९ ॥ एकाकी संग्रा
म गोष्टी ॥ हे तंव तुझी बुद्धि खोटी ॥ असतां सैन्य कोट्यानुकोटी ॥ वृथा अटाटी कां केली ॥११०॥ सुग्रीव मारिल्या शरणागता ॥
भरत शत्रुघ्न तिघी माता ॥ प्राप्त जालियाही सीता ॥ प्राण सर्वथा राखींना ॥ ११ ॥ शरणागताचें जें मरण ॥ तेंचि माझें प्रा
णोत्क्रमण ॥ सखा असतांही लक्ष्मण ॥ प्राण सर्वथा राखितेंना ॥ १२ ॥ मज सांडितांची प्राण ॥ निर्मेती सीता लक्ष्मण ॥
निमते भरत शत्रुघ्न ॥ सूर्यवंशा कंदनें सर्वांतें ॥ १३ ॥ रावणु सुग्रीवा करिता घात ॥ तें सूर्यवंशा होता अंत ॥ दैवें चुकविला कु
ळकंदनार्थ ॥ पुढें ऐसें कृत्य नकरावें ॥ १४ ॥ सुग्रीव युद्धीं अतिसमर्थ ॥ तुझा जाणें मी पुरुषार्थ ॥ जेणें होय कुळकंदनार्थ ॥ तें
सा अनर्थ नकरावा ॥ १५ ॥ ॥ श्लोक ॥ तमेवंवादिनंरामंसुग्रीवःप्रत्यभाषत ॥ तवभार्यापहर्तारंदृष्ट्वाराघवरावणं ॥ ३१ ॥ म
र्षयामिकथंवीरज्ञात्वापौरुषमात्मनः ॥ इत्येवंवादिनंवीरमभिनंद्यसराघवः ॥३२॥ लक्ष्मणंलक्ष्मिसंपन्नमिदंवचनमब्रवीत् ॥३३॥
॥ टीका ॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ सुग्रीवें घातलें लोटांगण ॥ मस्तकीं वंदोनियां चरण ॥ काय आपण बोलतु ॥ १६ ॥ तु
झी भार्या चोरोनि नेता ॥ त्या देखोनि लंकानाथा ॥ धीर नधरवेचि पुरुपार्था ॥करावया घाता खवळलों ॥१७॥पूर दाटला पुरुपा

१ प्रमुखपुरुषाचें. २ जिवंत. ३ त्रास. ४ मरती. ५ नाश. ६ क्षोभ आला.

र्था ॥ तुज पुसावें नाठवे चित्ता ॥ रणीं मारावें लंकानाथा ॥ सवेग या अर्था उडालों ॥ १८ ॥ अंगीं असतां आंगवण ॥ धीर न
धरवे अर्धक्षण ॥ हेंचि पुरुपार्थाचें लक्षण ॥ सत्य जाण श्रीरामा ॥ १९ ॥ ऐकोनि सुग्रीव भाषण ॥ पुरुपार्थाचें निजलक्षण ॥
तेणें संतोषोनि रघुनंदन ॥ दे आलिंगन स्वानंदें ॥ १२० ॥ लक्ष्मणा लक्ष्मीवंता ॥ सुग्रीवा निजविजयार्था ॥ फळें पुष्पें अतिउ
त्तमता ॥ होय अभिषिंचिता श्रीरामु ॥२१॥ एका जनार्दना शरण ॥ जालें सुग्रीव रावणरण ॥ पुढें करील श्रीरघुनंदन ॥ रणकं
दन अवधारा ॥ १२२ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांसुग्रीवरावणयुद्धप्रसंगोनामपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥
॥ ओंव्या ॥ ॥ १२२ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ ३३ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १५५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ शक्ति. २ वर्षाव करितो. ३ संहार. ४ ऐका.

भा·रा·यु·कां·अ·६ वा·
अंगद·
राम·
वि·
ल·

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ पूर्वप्रसंगीं रणांगणीं ॥ वानरीं मारिल्या वीरश्रेणी ॥ रुधिरप्रवाह देखोनि धरणीं ॥ श्रीराम मनीं कळवळला ॥ १ ॥ कृपा उपजली रघुनाथा ॥ एकाचिया अपकारता ॥ करूं नये सकळांच्या घाता ॥ राजधर्मता हे नव्हे ॥ २ ॥ सुग्रीवराजा आणि जांबुवंत ॥ अंगदादि वानर समस्त ॥ नळनीळादि हनुमंत ॥ शरणागत बिभीषण ॥ ३ ॥ ॥ श्लोक ॥ राघवःसन्निवेश्यैवंस्वसैन्यंरक्षसांवधे ॥ संमंत्र्यमंत्रिभिःसार्धंनिश्चित्यचपुनःपुनः ॥१॥ आनंतर्यमभिप्रेप्सुःक्रमयोगार्थतत्ववित् ॥ विभीपणस्यानुमतेराजधर्ममनुस्मरन् ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ दुर्गपरिधीं द्वारबंध ॥ करावया राक्षसांचा वध ॥ सैन्य ठेविलें सन्नद्ध वीर विविध आतुर्बळी ॥४॥ याउपरी काय कर्तव्यता ॥ श्रीराम पुसे समस्तां ॥ अवघे ह्मणती रघुनाथा॥युद्ध तत्वतां करावें ॥५॥ तुह्मी वृद्धवृद्ध धर्मयुक्त ॥ सुबुद्धि बुद्धिवंत ॥ यापुढील कर्तव्यार्थ ॥ सुनिश्चित मज सांगा ॥ ६ ॥ वानरभारांच्या गजरीं ॥ सेतु बांधोनि सागरीं ॥ रावण मारावया सहपरिवारीं ॥ लंकेवरी आह्मीं आलों ॥ ७ ॥ ससैन्य मारावें लंकानाथा ॥ विचार कायसा पैं आतां ॥ ऐसें समस्तीं सांगतां ॥ तें रघुनाथा नमानेची ॥ ८ ॥ जे राजधर्म वेदविहित ॥ तेणेंचि साधे परमार्थ ॥ ऐसे धर्म श्रीरघुनाथ ॥ उपपादित सच्छास्त्रें ॥ ९ ॥ अतिशयेंसिं अतिसमर्थ ॥ शिष्टं धाडावा लंकेआंत ॥ ऐसें बोलतां श्रीरघुनाथ ॥ वानर समस्त क्षोभले ॥१०॥ आमची चोरोनि नेली सीता ॥ आह्मीच शिष्ट पाठवावा आतां ॥ हें तंव अयुक्त रघुनाथा ॥ युद्ध करितां भय काय ॥ ११ ॥ नाहीं पां हटलों रणें ॥ नाहीं युद्धीं आलें उणें ॥ याही वरी शिष्ट धाडणें ॥ लाजिरवाणें आह्मांसीं ॥ १२ ॥ ऐसें बोलतां समस्त ॥ श्रीराम सांगे राजधर्मार्थ ॥ भूतदया आणि परमार्थ ॥ समचित्त उपपादी ॥ १३॥ युद्धधर्म चतुर्विध ॥ साम दान दंड भेद ॥ अनादिसिद्ध हे प्रसिद्ध ॥ ऐका विशद विभागु ॥१४॥ धुरेचे आंगीं गाढेंपण ॥ तेथें युद्ध करी कोण ॥ गजवाजी रथ देवोनि धन ॥ शत्रु बुझाऊंन बोळवावे ॥ १५ ॥ नातरी देवोनि देशदुर्ग ॥ वांचवावें धुरेचें अंग ॥ यानांव गा दानप्रयोग ॥ भेदु विभाग तो ऐक ॥ १६ ॥ पडल्या धुरेसीं दारुण युद्ध ॥ नाहीं सेनानी सैन्य सन्नद्ध ॥ तेणें परसैन्या करोनि भेद ॥ करावें युद्ध तदन्व

---

१ रक्ताचापूर. २ घेर, वर्तूळ. ३ शूर, पराक्रमी. ४ सैन्याचा. ५ वकील. ६ स्पष्ट. ७ समजूत करून.

यें ॥१७॥ भेदाचिये अनुवृत्तीं ॥ रणीं परचक्रा लाविती ख्याती ॥ ऐसी भेदाचिये गती ॥ सामस्थिती ते ऐका ॥ १८ ॥ युद्ध समयीं सामानुक्रम ॥ हा मुख्यत्वें राजधर्म ॥ सामीं भूतदया संभ्रम ॥ साम तो परम परमार्थु ॥ १९ ॥ साम नकरितां जाण ॥ युद्ध करितां दारुण ॥ असंख्य मरती प्राणिगण ॥ ते हत्या कोण सोशील ॥ २० ॥ स्वयें साम पैं करितां ॥ साम नमानी जो सर्वथा ॥ भूतहत्या त्याचे माथां ॥ राजधर्मता सुनीती ॥ २१ ॥ श्रीराम स्वयें परब्रह्म ॥ अनुवादला राजधर्म ॥ तेचि भूतदया निःसीम ॥ परमार्थ परम संग्रामीं ॥ २२ ॥ करितां युद्ध रणकंदनार्थु ॥ तेथेंचि लाभे पैं परमार्थु ॥ ऐसें बोलतां रघुनाथु ॥ वेदविस्मितु विरिंची[2] ॥ २३ ॥ स्वधर्म बोलतां रघुपती ॥ चाकाटला बृहस्पती ॥ चाकाटल्या वेदश्रुति ॥ टकमकती शास्त्रार्थ ॥२४॥ ॥ श्लोक ॥ यस्यनाहंकृतोभावोबुद्धिर्यस्यनलिप्यते ॥ हत्वापिसइमांल्लोकान्नहंतिननिबध्यते ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ गीतेमाजि श्रीभगवंतु ॥ युद्धीं बोलिला परमार्थु ॥ तोचि अनुवादे श्रीरघुनाथु ॥ तोचि श्लोकार्थु अवधारा ॥ २५ ॥ ज्यांसिं नाहीं रणाभिमान ॥ कर्मी नाहीं कर्माभिमान ॥ ज्यांसिं देहीं नाहीं देहाभिमान ॥ ते तूं जाण नित्यमुक्त ॥ २६ ॥ ते जेंजें करिती कर्माचरण ॥ तेंतें कर्मचि होय ब्रह्मपूर्ण ॥ त्यांसिं नाहीं दोषदर्शन ॥ चैतन्यघन निजदृष्टि ॥२७॥ ज्यांच्या बुद्धीच्या पैं ठायीं ॥ देह देही दोनी नाहीं ॥ कर्मबाधु[3] त्यां नबाधी कांहीं ॥ देही विदेही ते पुरुष ॥ २८ ॥ ऐशा पुरुषीं करितां रण ॥ मरते मारिते नाहीं जाण ॥ ठसाठसावोनि पूर्ण ॥ करिती रण रणमारें ॥ २९ ॥ ब्रह्म पावोनि तटस्थ जाला ॥ तो तंव सत्वगुणें प्राशिला ॥ त्रिगुणा जिर्णोनि[4] दादुला ॥ युद्धीं तगटला तो शूर ॥ ३० ॥ समूळ स्वधर्माची कथा ॥ स्वयें सांगतां श्रीरघुनाथा ॥ अतिविस्मय हनुमंता ॥ जांबुवंत तटस्थ ॥ ३१ ॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ हनुमा घाली लोटांगण ॥ अंगद सुग्रीव बिभीषण ॥ वानरगण समयोगें ॥ ३२ ॥ येथोनियां श्रीरघुनाथा ॥ आमच्या युक्ति खुंटल्या आतां ॥ तुझ्या मानेल अनुमता ॥ त्या कार्यार्था तूं करीं ॥ ३३ ॥ ऐकोनि वानरांचें वचन ॥ स्वयें पुसे पैं सर्वज्ञ ॥ शिष्ट पाठवावा कोण ॥ तो निवडून मज सांगा ॥ ३४ ॥ शिष्ट नसावा महाभेंड[6] ॥ शिष्टें नधरावी भीड ॥ शि

१ बोलला. २ ब्रह्मदेव. ३ कर्मदोष. ४ जिंकोनि. ५ उद्युक्त भ न्या. ६ फार भित्रा.

ष्ट बोलका सुघडें ॥ निधडा प्रौढ निजबळें ॥ ३५ ॥ शिष्ट नसावा कानकुडा ॥ शिष्ट नसावा मेमळंगाडा ॥ शिष्ट नसावा ज्ञानमूढा ॥ पाहिजे निधडा अतियोग्य ॥ ३६ ॥ शिष्ट पाहिजे अतिचतुर ॥ उत्तरीं देणें प्रत्युतर ॥ राहोनियां धुरेसमोर ॥ अतिप्रखर बोलका ॥ ३७ ॥ धुरे सन्मुख बोलतां ॥ सभा क्षोभें नुपजे चित्ता ॥ आपल्या दावोनि पुरुषार्था ॥ स्वामिकार्यार्था साधकु ॥ ३८ ॥ दूत पाहिजे अत्यंत लाटा ॥ क्षोभल्या गांजी दशकंठा ॥ रावणसभेचा उन्माद ताठा ॥ जो वाटिपांठा रणमर्दें ॥३९॥ श्रीरामीं सर्वज्ञत्व चोखडें ॥ आह्मीं तंव वानर माकडें ॥ काय बोलावें तुजपुढें ॥ जेंवि सूर्यापुढें खद्योतें[7] ॥ ४० ॥ जे वदलासि दूत कथा ॥ तो लक्षेना आमुच्या चित्ता ॥ जो तुज मानेल रघुनाथा ॥ त्यासिं तत्वतां धाडावें ॥४१॥ शिष्ट धाडावा हनुमंता ॥ येणें गांजिलें लंकानाथा ॥ लंका जाळून आला आतां ॥ यासिं सर्वथा नये धाडूं ॥४२॥ नीळ दूत विचँक्षण ॥ बोलूं जाणें सुलक्षण ॥ त्याच्या ठायीं अवलक्षण ॥ अतिअवगुण तो ऐका ॥४३॥ शिष्टाई नघेतां रावण ॥ नीळ नपरते आपण ॥ त्यासींच करील रण कंदन ॥ बळाभिमान बळदर्प ॥४४॥ नळही त्याचसारिखा ॥ नकळे स्वामिकार्याचा आवांका ॥ जावोनि झोंबेल दशमुखा ॥ बाहुबळें देखा मारावया ॥ ४५ ॥ दूत पाठवावें दधिमुखा ॥ संधि नमाने दशमुखा ॥ तो पावोनियां अतिदुःखा ॥ मर्दील लंका अविवेकें ॥४६॥ दूत पाठवावा जांबुवंतु ॥ अतिवृद्ध पाईं अशक्तु ॥ तो अतिमंत्री बुद्धिवंतु ॥ असावा सततु मजपासीं ॥ ४७ ॥ दूतत्वें धाडूं पनस ॥ परी तो अतिशयें कर्कश ॥ नेणें सदुक्ति अनुप्रवेश ॥ झोंबेल उदास दशकंठा॥४८॥दूत धाडितां कुमुदु ॥ करील रावणासिं विवादु ॥ बोलत बोलतां चढेल क्रोधु ॥ करील उपमर्दु लंकेशा ॥ ४९ ॥ दूत पाठवावा सुषेण ॥ चतुर बोलका सुलक्षण ॥ संधि नमानितां रावण ॥ देईल प्राण सीतेसाठीं ॥५०॥ श्रेष्ठत्वा दूत केशरी ॥ त्यासिं रावणाचा राग भारी ॥ सर्पा मुंगसाच्या परी ॥ परस्परें भिडतील ॥ ५१ ॥ ऋषभ शरभ गवय गवाक्ष ॥ मंद द्विविद रंभु पद्माक्ष ॥ नेणतां शिष्टाईचा पक्ष ॥ अतिदक्ष संग्रामीं ॥ ५२ ॥ इतर जेंजें वानरवीर ॥ नेणती शिष्टाईचा प्रकार ॥ मारावया दशशिर ॥ अवघे सत्वर ऊठती ॥५३॥

१ स्पष्ट. २ असमंजस. ३ मूढ. ४ क्रोध. ५ शूर, पूर्ण. ६ काजवे. ७ हुषार. ८ निःकार, अमर्यादा.

सुग्रीव मुख्य वानरराजा ॥ धाडूं नये दूतकाजा ॥ दूत लक्षावया दशरथात्मजा ॥ वानर समाज शोधितु ॥ ५४ ॥ दूत पाठवितां बिभीषण ॥ अवश्य मारील रावण ॥ मग मज देणें प्राण ॥ हेंही आपण नये करूं ॥ ५५ ॥ तंव बोलिला हनुमंतु ॥ विनंती परियेसीं श्रीरघुनाथु ॥ युवराजा अतिविख्यातु ॥ दूत कार्यार्थु साधील ॥ ५६ ॥ ॥ श्लोक ॥ वेदेंदुपद्ममितवानरवाहिनीयंत्रोढप्रतापनिधयःकपयोत्वसर्वे ॥ तत्रापिचप्रखरबुद्धिवचःप्रतापंजानेंगदंरघुपतेतवदूतयोग्यं ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ हनुमा ह्मणे रघुनंदना ॥ मुख्य मुख्य धुराच्या गणना ॥ वीस पद्में संख्या जाणा ॥ आंगेवणा आतुर्बळी ॥ ५७ ॥ यांही माजी वाळिसुतु ॥ अंगदु अतिबळें विख्यातु ॥ रावणाच्या सभेआंतु ॥ अतिसमर्थु बोलावया ॥ ५८ बोलतां राक्षस सभेमधीं ॥ सभाक्षोभ यासीं नबाधी ॥ शत्रुवाक्यें वाक्यें निषेधी ॥ अतिसुबुद्धि बोलका ॥ ५९ ॥ अंगद बोलोनि निगरघट ॥ अंगद वीर धीर सुभट ॥ अंगद गांजूं शके दशकंठ ॥ वीर वरिष्ठु अंगदु ॥६०॥ अंगदामाजी परम धीर ॥ अंगद अतिशयेंसीं शूर ॥ अंगदाचा निजनिर्धार ॥ अतिगंभीर क्षीरोंद ॥ ६१ ॥ छळावया रावणाच्या युक्ती ॥ अंगदामाजिं अतिविख्याती ॥ अंगद एकला पुरुषार्थी ॥ रणकंदनार्थी राक्षसां ॥ ६२ ॥ अंगद निधडा स्वामिकार्यार्थी ॥ अंगदापासीं अनेक युक्ती ॥ अंगदा अंगीं अगाध शक्ती ॥ रणकंदनार्थी राक्षसां ॥ ६३ ॥ अंगद वाळीचा लाडका सुतु ॥ दूतकार्यार्थी योग्य युक्तु ॥ ऐसें बोलतां हनुमंतु ॥ श्रीरघुनाथु तोषला ॥ ६४ ॥ ॥ श्लोक ॥ अंगदंवालितनयंकोसलेंद्रोब्रवीद्वचः ॥ गच्छसौम्यदशग्रीवंब्रूहिमद्वचनादिदं ॥ ५ ॥ अराक्षसमिमंलोकंकर्तास्मिनिशितैःशरैः॥ नचेच्छरणमभ्येपितामादायचमैथिलीं ॥ ६ ॥ यद्याविशसिलोकांस्त्रीन्पक्षीभूत्वामनोजवः ॥ ममचक्षुपथंप्राप्यनजीवन्प्रतियास्यसि ॥ ७ ॥ ॥ टीका ॥ पाचारोनि अंगदासीं ॥ श्रीराम आलिंगी हृदयासीं ॥ शिष्ट जावोनि रावणापासीं ॥ सांगे हें त्यासीं मद्वाक्य ॥ ६५ ॥ दंडासीं कारण मुख्य चोरी ॥ तुवां चोरिली माझी नारी ॥ तुज दंडावया बाणधारीं ॥ आलों मी निर्धारीं सीताकांतु ॥६६॥ मुख्य परदारा हरण ॥ तुझ्या मरणा हेंचि कारण ॥ सुटल्या माझे दुर्धर बाण ॥ तुज

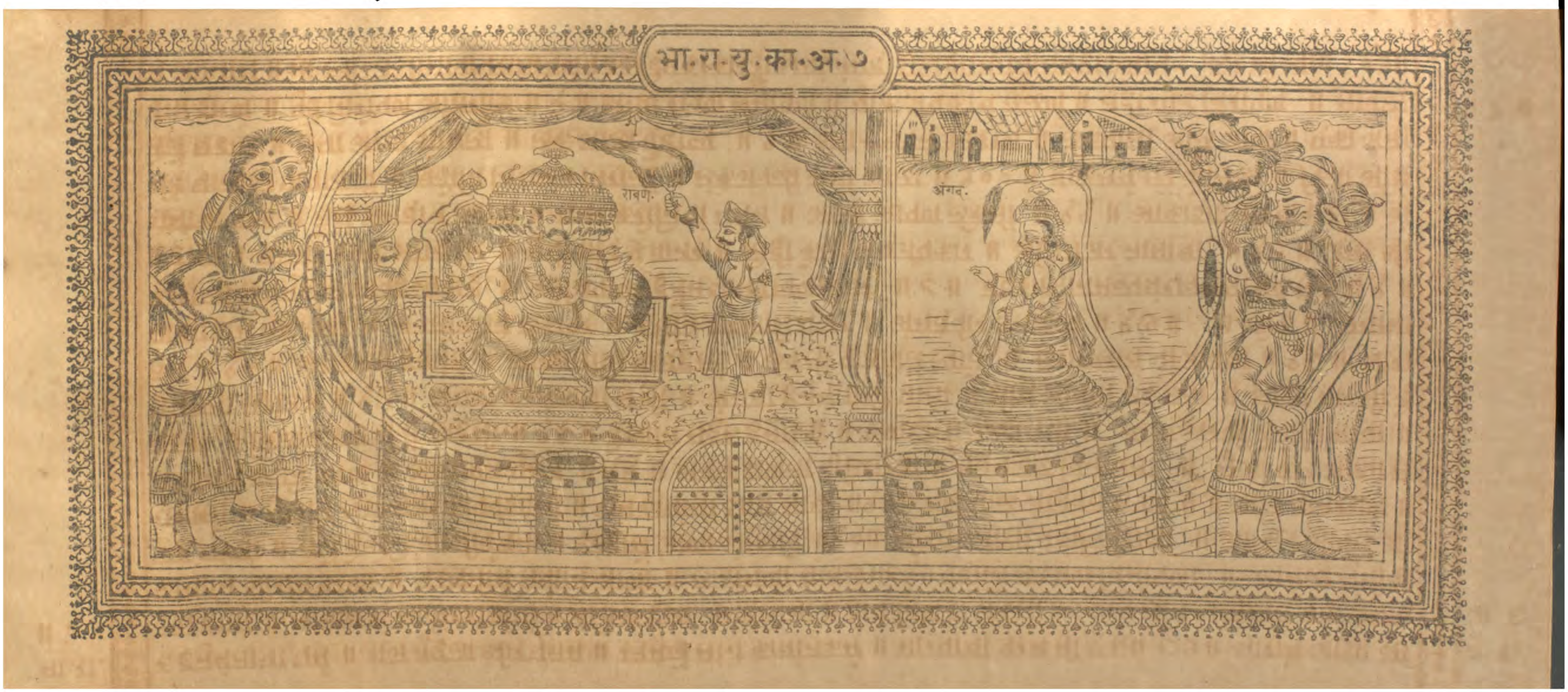
१ शक्ति. २ पुरं हुशार. ३ क्षीरसमुद्र. ४ कोशल्य.

कोण राखील ॥६७॥ सावध ऐकें दशमुखा ॥ सबंधु सपुत्र ससैन्यका ॥ अराक्षसी करीन लंका ॥ बाण संपर्का निजनेटें ॥६८॥ लंकेसीं आणोनि माझी कांता ॥ ह्मणसी श्रीरामा नसुटे सीता॥तो मी वधावया आलों लंकानाथा ॥ केउता आतां पळसील॥६९॥ सीता अभिलाषितां काका ॥ पाठी लाविली दर्भशिखा ॥ त्यासीं पळतां तिहीं लोकां ॥ ठाव देखा नमिळेची ॥ ७० ॥ मग तो मज आला शरण ॥ म्यां वामनेत्र घेऊन ॥ त्याचा वांचविला प्राण ॥ हें विंदान इषीकेचें ॥ ७१ ॥ ऐसी दर्भशिखा दारुण ॥ सुटल्या माझे दुर्धर बाण ॥ पक्षि होवोनि पळतां जाण ॥ जीवें रावण मारीन ॥ ७२ ॥ त्रैलोक्यीं पळतां दिग्पटीं॥ बाण नसोडी पाठी ॥ आतुडल्या माझे दृष्टीं ॥ दशकंठीं निःपातु ॥ ७३ ॥ काक अपराधी संपूर्ण ॥ मज अनन्य रिघतां शरण ॥ शरणागता नाहीं मरण ॥ मग त्याचा प्राण वांचविला ॥ ७४ ॥ रावणा तूंही तैसाची जाण ॥ सीता देवोनि रिघाल्या शरण ॥ लंका राज्य स्थापून ॥ जन्ममरण येवों नेदीं ॥७५॥ बिभीषणा लंकादान ॥ तदर्थी ऐके सावधान॥ नवी लंका करून निर्माण ॥ तेथें बिभीषण स्थापीन ॥७६॥ सागरीं तारिले पाषाण॥ त्या मज श्रीरामासीं जाण॥ करितां नवी लंका निर्माण॥ अर्ध क्षण लागेना ॥७७॥ यालागीं श्रीरामा अर्पितां सीता॥ स्वस्थ जीवित लंकानाथा ॥ लंका निजराज्य स्वस्थता॥ श्रीरघुनाथाचेनि धर्मे ॥७८॥ ऐसें श्रीरामें आपण॥ स्वमुखें अंगदासीं सांगोन॥ अमृतफळें देवोनि जाण ॥ करवी गमन लंकेसीं ॥७९॥ अमृतफळांचा शकुन ॥ ज्यासिं करवी रघुनंदन ॥ मर्दूनि परांचा मानाभिमान ॥ विजयी पूर्ण तो होय॥८०॥ अंगदा तुझी शौर्यशक्ती ॥ धृति कीर्ति सहनशांती ॥ परम पुरुषार्थाची ख्याती ॥ हनुमंतें मजप्रती सांगितली ॥८१॥ अंगद ह्मणे श्रीरघुनाथा ॥ आज्ञा प्रमाण जी समर्था ॥ स्वयें पुरुषार्थ बोलतां ॥ अतिमूर्खता येऊं पाहे ॥८२॥ असो आमुचिया पुरुषार्था ॥ तुझी आज्ञा श्रीरघुनाथा ॥ कार्यसिद्धीचिये माथा ॥ आह्मां विजयता श्रीरामें ॥८३॥ वानर वनचर पालेखाईर ॥ झाले श्रीरामाचे किंकर ॥ तेणें आमुचा प्रताप थोर ॥ सुरासुर वंदिती ॥ ८४ ॥ श्रीरामा तुझे आज्ञेपुढें ॥ रावण कायसें बापुडें ॥ आजि माझें भाग्य चोखडें ॥ कार्य मजकडे सांगितलें ॥८५॥ आजि माझें सफळित मनोरथ ॥ स्वयें स्वमुखें श्रीरघुनाथ ॥ मज सांगितला कार्यार्थ ॥ भाग्यवंत मी एक ॥८६॥ सद्गु

रु हनुमंताचा धर्म ॥ मज तुष्टला श्रीरघूत्तम ॥ स्वमुखें सांगे कार्यानुक्रम ॥ भाग्याचा परम मी एक ॥ ८७ ॥ श्रीराम आज्ञा आ
ल्या हाता ॥ साधावया स्वामिकार्यार्था ॥ अतिउल्हास अंगदचित्ता ॥ होय निघता लंकेसीं ॥८८॥ करोनि श्रीरामातें प्रदक्षिणा॥
लागोनि श्रीरामचरणा ॥ चरणतीर्थ घेवोनि जाणा ॥ लोटांगणा घातलें ॥८९॥ वंदोनि लक्ष्मण विभीषणा ॥ लागला सुग्रीवा
च्या चरणा ॥ तेणें देवोनि आशीर्वचना ॥ उल्हासें जाणा अनुवादे ॥९०॥ श्रीराम आज्ञा वंदोनि शिर्शी ॥ जीवित्व अर्पिलें श्री
रामासीं ॥ तुझेनि श्लाघ्यता कपिवंशासीं ॥ रामकार्यासीं शीघ्र साधी ॥९१॥ नळ नीळ जांबुवंत सुषेण ॥ इत्यादि वानरगण ॥
लोटांगणें वंदूनि चरण ॥ आज्ञापन पूसतु ॥ ९२ ॥ अवघे ह्मणती वाळिसुता ॥ मृदुमंजुळ विनीतता ॥ सुखी केलें आह्मां स
मस्तां ॥ निजविजयार्था तूं लाहसी ॥ ९३ ॥ देखोनि सद्गुरु हनुमंता ॥ अंगदासीं उल्हासता ॥ त्याचे चरणीं ठेवोनि माथा ॥
सप्रेमता सद्गदित ॥ ९४ ॥ अंगदा हनुमंताची भक्ती ॥ अंगदा हनुमंतासीं प्रीती ॥ शीघ्र जावया लंकेप्रती ॥ आज्ञा मारुती दे
तसे ॥ ९५ ॥ अंगदासीं हनुमंतें ॥ आश्वासोनि वरदहस्तें ॥ लंकेसीं पाठविलें त्यातें ॥ दशमुखातें गांजावया ॥ ९६ ॥ श्रीरा
मा साष्टांग नमस्कार ॥ अवलोकोनि लंकापुर ॥ करोनि रामनामें गजर ॥ अंगदवीर उसळला ॥ ९७ ॥ ॥ श्लोक ॥ जगामा
काशमाविश्यमूर्तिमानिवहव्यवाट् ॥ सोभिपत्यमुहूर्तेनश्रीमद्रावणमंदिरं ॥ ८ ॥ ददर्शासीनमव्यग्रंरावणंसचिवैःसह ॥ ९ ॥
॥ टीका ॥ गगनीं जातां अंगदवीर ॥ सुग्रीवादि पैं वानर ॥ तिहीं केला जयजयकार ॥ अतिगजर नामाचा ॥ ९८ ॥ जैसा श्री
रामाचा बाण ॥ तैसें अंगदाचें उड्डाण ॥ सत्वर करोनियां गमन ॥ आला आपण लंकेसीं ॥ ९९ ॥ आकाशाचिये पोकळीं ॥ अं
गदें घालोनि पायांतळीं ॥ चढोनि निरालंब निराळीं ॥ लंकेजवळीं स्वयें आला ॥ १०० ॥ बाळसूर्य रसें वोतिला ॥ किंवा अग्नि
तेजें घडला ॥ तैसा अंगद शोभला ॥ लंके आला दैदीप्य ॥ १ ॥ अंगदाचें निजउड्डाण ॥ लंकेपासीं आलें जाण ॥ एका जना
र्दना शरण ॥ पुढें निरोपण अतिगोड ॥ २ ॥ अंगद रावण संभाषण ॥ युक्ति प्रयुक्तीचें छळण ॥ तेंही गोड निरोपण ॥ सावधा
न अवधारा ॥३॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांअंगदशिष्टाईगमनंनामषष्ठोऽध्यायः ॥६॥ओव्या॥ १०३॥

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ अंगद आकाशमार्गेंसीं ॥ शीघ्र आला तो लंकेसीं ॥ प्रवेशला रावण सभेसीं ॥ अतिविन्यासी तें ऐका ॥१॥ ॥श्लोक॥ सोभिपत्यमुहूर्तेनश्रीमद्रावणमंदिरं ॥ ॥ ददर्शासीनमव्यग्रंरावणंसचिवैःसह ॥१॥ ततस्तस्याविदूरेणनिपत्यहरिपुंगवः ॥२॥ ॥टीका॥ रावणसभेपुढें जाण ॥ आलें अंगदाचें उड्डाण ॥ तेणें दचकला दशानन ॥ कंपायमान भयाभीतु ॥२॥ पडतां अंगदाची उडी ॥ लंका अत्यंत हडबडी ॥ दडाल्या वीरांचिया कोडी ॥ जालीं बापुडीं राक्षसें ॥३॥ करावया अवघ्यांचा घातु ॥ पुढतीं आलारे हनुमंतु ॥ ऐसा वळसा लंकेआंतु ॥ अतिआकांतु राक्षसां ॥४॥ कपिभयें भयाभीतु ॥ रावणसभापें समस्त ॥ जैसे चित्रींचे लिखित ॥ तैसे तटस्थ अवघेही ॥५॥ अंगदेंसीं स्वयें सन्मुख ॥ बोलों नशके दशमुख ॥ आणीक कोण बोले मशक ॥ टकमक पाहती राक्षस ॥६॥ होतां अंगदाचें आगमन ॥ राक्षसां पडिलें महामौन ॥ चाकाटला दशानन ॥ तें देखोन कपि बोले ॥७॥ मी तंव सभेचा अतीत ॥ कोणी पुसेना स्वागत ॥ भयभ्रमें अतिभ्रांत ॥ निज निश्चित महामूर्ख ॥८॥ तुह्मां अवघ्यांसिं पडिलें मौन ॥ त्याही मौनाचें कारण ॥ तें म्यां लक्षिलें संपूर्ण ॥ सावधान अवधारा ॥९॥ वानरांच्या निजदळीं ॥ श्रीराम आला ओंतुबळी ॥ तेणें तुह्मां दांतखिळी ॥ वचनावळी खुंटली ॥१०॥ अचुकसंधानी श्रीरघुनाथ ॥ देखोनियां छत्रपात ॥ वेडावला लंकानाथ ॥ युक्तायुक्त विसरला ॥११॥ येतां देखोनि रघुनंदन ॥ राक्षससभा आणि प्रधान ॥ अवघ्या पडलें महामौन ॥ वचनावचन खुंटलें ॥१२॥ असोही श्रीरामाची ख्याती ॥ तुह्मांसिं गांजिलें मारुतीं ॥ खुंटली हनुमंतें वचनोक्ती ॥ तेही उपपत्ती अवधारा ॥१३॥ हनुमा अशोकवनीं बळी ॥ केली राक्षसां खंदळी ॥ तेणें तुह्मां दांतखिळी ॥ वचनावळी खुंटली ॥१४॥ हनुमा पुच्छाच्या निजज्वाळीं ॥ लंका करितां पैं होळी ॥ तेणें बैसली दांतखिळी ॥ वचनावळी खुंटली ॥१५॥ अचुकसंधानी रघुनाथ बळी ॥ कपिपुच्छाच्या निजज्वाळीं ॥ केली राक्षसां खंदळी ॥ वचनावळी खुंटली ॥१६॥ रावणें फुंकितां अग्निज्वाळी ॥ खांडमिशा जाहली होळी ॥ तेणें बैसली दांतखिळी ॥ वचनावळी खुंटली ॥१७॥ हनुमंतें राक्षसां

१ गोंधळ. २ भ्याला. ३ पाहुणा. ४ पराक्रम. ५ वाणीप्रयोग. ६ कंदन.

स ॥ रणीं दिधला अतित्रास ॥ तेणें वाचा पडली वोस ॥ कोणी कोणास पुसेना ॥१८॥ लंकेसि भोवंडोनि आवर्तु ॥ आतुर्बळी
हनुमंतु ॥ कैसा असे राम कटकांतु ॥ कपिवृत्तांतु अवधारा ॥ १९ ॥ ॥श्लोक॥ योयुष्माकमदीदहत्पुरमिदंयोदीदलल्काननंयो
क्षंवीरममीमरद्गिरिगुहांयोबीभरद्राक्षसान् ॥ सोस्माकंकटकेकदाचिदपिनोवीरेपुसंभाव्यतेदूतत्वेनइतस्ततःप्रतिदिनंसंप्रेष्यते
सांप्रतं ॥ ३ ॥ ॥टीका॥ जोकां अशोकवना आंतु ॥ वनउपाडें हनुमंतु ॥ करोनि अखयाचा घातु ॥ केला निःपातु राक्ष
सां ॥ २० ॥ वनकर किंकर प्रधानपुत्र ॥ हेही मारिले समग्र ॥ गांजोनि इंद्रजित ज्येष्ठकुमर ॥ सैन्यसंभार निर्दाळिला
॥ २१ ॥ रावण अपमानोनियां भारी ॥ जाळोनियां लंकापुरी ॥ मारोनियां राक्षसहारी ॥ लंका गिरिदरीं पूर्ण केली ॥२२॥
राक्षसदांतांच्या राशी थोरी ॥ हनुमा मोजी कुडवेंवरी ॥ तो श्रीराम कटकामाझारीं ॥ महावीरीं गणिजेना ॥२३॥ सापें सापें पें देख
॥ चिट्ठी पत्राचें पाईक ॥ लंके धाडिलें तें एक रंक ॥ अतिमशक हनुमंतु ॥ २४ ॥ करावया अंगदाचें छळण ॥ दुरुक्ति बोलाचें
विंदान ॥ स्वयें अनुवादे रावण ॥ सावधान अवधारा ॥२५॥ सांडूनि दुर्गद्वारभूमी ॥ तूं आलासि अमार्गगामी ॥ यालागिं तु
जसीं नबोलों आह्मी ॥ मौनानुक्रमीं राहिलों ॥२६॥ अमार्गगाम्यासीं संभाषण ॥ हें तंव आह्मांसि अतिदूपण ॥ ऐकोनि राव
णाचें वचन ॥ हास्य वदन अंगदु ॥ २७ ॥ ॥ श्लोकार्ध ॥ संपश्यतिपरदोषमात्मदोषंनपश्यति ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ रावणा ऐ
क सावधान ॥ देखती पुढिलाचे अवगुण ॥ आपुलें नदेखती दूपण॥रासभें पूर्ण तो एक॥ २८ ॥पुच्छ रासभाचे ठायीं॥हें तंव लां
डें गधडे पाहीं ॥ स्वधर्म विवेक ज्या नाहीं ॥ तें नर भुई भारभूत ॥२९॥ वानरां आकाशगमन ॥ हें तंव आमुचें स्वधर्माचरण ॥
स्वधर्मा लाविजे जें दूपण ॥ शूकर श्वान तो एक ॥३०॥ मुख्य अधर्म तस्करपण ॥ तेंही परदाराहरण ॥ खतेलों पापी तूं रावण
काळें वदन तिहीं लोकीं ॥३१॥ वेदबाह्य तूं एकजाण ॥ स्वधर्मकर्मीं तुज दूपण ॥ महापापीं तूं रावण ॥ काळें वदन तिहीं लोकीं ॥ १ ॥
॥३२॥ निकट देखोनि रावण ॥ त्याचे करावया निर्दळण ॥ आलें अंगदासीं स्फुरण ॥ रोम संपूर्ण थरकती ॥ ३३ ॥ रावण मा

१ प्रलय. २ वननाश. ३ युक्ती ४ गाढव. ५ घाणेरडा.

रिलिया ठायीं॥ अवघी खंडली शिष्टाई ॥ ह्मणोनि सरसावला पाहीं ॥ आठव कांहीं नाठवे ॥ ३४ ॥ अंगद खवळला देखोन ॥
चळी कांपे दशानन ॥ राक्षस कांपती प्रधान ॥ दुसरें विघ्न हें आलें ॥३५॥ पहिला करोनि गेला होळी ॥ दुसरा आला त्याहून ब
ळी ॥ राक्षस कांपती चळाळी ॥ आतुर्बळी वानर ॥ ३६ ॥ लंका निरोधी श्रीरघुनाथु ॥ निःशंक एकला रामदूत ॥ आह्मांसि क
रूं आला अंत ॥ चळीं कांपत राक्षस॥ ३७ ॥ अंगदाचे दृष्टीकडे ॥ पाहतां रावण जालें वेडें ॥ राक्षस सैन्य तें बापुडें ॥ येरु दडे ये
शमागें ॥ ३८ ॥ रावणहंता श्रीरघुनाथु ॥ यालागिं नमारीच हनुमंतु ॥ मूर्खपणें मी उन्मत्तु ॥ लंकानाथु मारूं पाहे ॥३९॥ क
रितां श्रीरामनामस्मरण ॥ समूळ पळे मूर्खपण ॥ क्रोधानुवृत्ति गिळोनि जाण ॥ सावधान पैं जाला ॥ ४० ॥ स्वमुखें बोलिला
रघुपती ॥ अंगदा अंगीं शौर्य शांती ॥ गिळोनियां क्रोधानुवृत्ती ॥ सभेप्रती बैसला ॥४१॥ ॥ श्लोक ॥ तस्यवेदवसुयोजन
मानंभद्रपीठमुदवेक्ष्यसुंदरं ॥ वायुसूनुरिवपुच्छविवृद्धियातुधानसममाशुववर्ध ॥५॥ ॥ टीका ॥ चौऱ्यांयसीं संख्या योजन ॥
उंच रावण सिंहासन ॥ अंगद ही तत्समान ॥ घाली आसन तें ऐका ॥४२॥ जेंवि लंका दहन हेतु ॥ पुच्छ वाढवी हनुमंतु ॥ रा
वणासम आसनार्थु॥ पुच्छपुरुषार्थु अंगदु ॥४३॥ पुच्छ वाढवोनियां जाण॥ त्याचें वळोनि पुच्छासन॥ अंगद बैसला आपण॥ स
मसमान दशमुखा ॥ ४४ ॥ दशमुखेंसीं सन्मुख ॥ अंगद बैसला निःशंक ॥ रावणा लागली टकमक ॥ अतिसाशंक राक्षस ॥
॥ ४५ ॥ अंगदा येथोनि परता सर ॥ ऐसें ह्मणावया दशशिर ॥ नसंभवे पैं उत्तर ॥ ऐसा अत्युग्र कपि भासे ॥ ४६ ॥ रावणास
न्मुख सिंहासनीं ॥ अंगद बैसोनि पुच्छासनीं ॥ वांकुल्या दावी फळें खाऊनी ॥ मिचकावूनी नयनांतें ॥ ४७ ॥ अंगद श्रीरामा
चा दूत ॥ एकला आलासे सभेआंत ॥ तेणें राक्षसां आकांत ॥ भयाकुळित रावणु ॥ ४८ ॥ अंगद बैसला देखोन ॥ हळूच पु
से दशानन ॥ हनुमान नव्हेसी तरी तूं कोण॥ आगमन किमर्थ ॥४९॥ ऐसें पुसतां लंकानाथु॥ अंगद आपुला वृत्तांतु ॥ स्वयें अ
से पैं सांगतु ॥ श्रीरघुनाथु स्मरोनी ॥५०॥ ॥ श्लोक ॥ दूतोहंकोशलेंद्रस्यरामस्याक्लिष्टकर्मणः ॥ वालिपुत्रोंगदोनामयदितेश्रोत्र

१ रावण संहारकर्ता २ निर्भय. ३ भयभीत. ४ येणें.

मागतः ॥६॥ ॥ टीका ॥ ज्याचा निर्दुष्ट पुरुपार्थु॥जेणें खर दूपणा केला घातु॥त्या श्रीरामाचा मी दूतु॥वाळीसूतु अंगदु॥५१॥ मारीची मारिला वनाआंतु ॥ ज्या सन्मुख नये लंकानाथु ॥ त्या श्रीरामाचा मी दूतु॥वाळिसूतु अंगदु॥५२॥कौसल्या उदरपंचानन॥ कौसल्या आनंदवर्धन ॥ त्या श्रीरामाचा दूत मी जाण ॥ वाळिनंदन अंगदु॥५३॥ देवां वाळी दैत्यां वाळी ॥ सुरां असुरां दानवां वाळी ॥ त्या वाळीचा अंगदबळी ॥ आलों तुजजवळी तें ऐका ॥ ५४॥ रावणा सूनी काखेतळीं ॥ सप्तसमुद्रीं केली आंघोळी ॥ त्यावाळीचा पुत्र मी अंगद बळी ॥ रामें तुजजवळी धाडिलें ॥५५॥ दुंदुभि मारिला किष्किंधेजवळी ॥ तत्पुत्र मारिला विवरसमेळीं ॥ त्या वाळीचा पुत्र मी अंगद बळी ॥ रामें तुजजवळी धाडिलें ॥ ५६ ॥ साहामासा निराहारी निरुदक ॥ विवरीं मारिले दैत्य अनेक ॥ त्यावाळीचा मी अंगद देख॥ रामें आवश्यक मज धाडिलें ॥५७॥ सीता देवोनि शरणागत ॥ जाहल्या वांचेल लंकानाथ ॥ येरव्हीं त्याचा करीन घात ॥ ऐसें रघुनाथु बोलिला ॥५८॥ छळावया अंगदोक्ती ॥ क्षोभें बोले लंकापती ॥ रावणाच्या छळणोक्ती ॥ अतिविर्पित्ती अवधारा ॥ ५९ ॥ ॥ श्लोक ॥ रेरेअंगदसांप्रतंतवपितारामेणहत्वास्वयंसत्यंतेममनारदेनकथितंतारार्पिता सुग्रिवे ॥ दूतत्वेनकथंनलज्जसिकपेरामस्यलोकस्यवाभूभारःशृणुजीवनंकपिकुलेसाधर्मनष्टाधम ॥ ७ ॥ ॥टीका॥ धिग्धिग् अंगदा तुझा पुरुपार्थु ॥ धिग्धिग् अंगदा तुझा बळार्थु ॥ जेणें पित्याचा केला घातु ॥ त्याचा दूतु ह्मणविसी ॥ ६० ॥ सन्मुख संग्रामीं नकरी घातु॥ ठकूनि मारिला युद्धाआंतु॥ ऐसा नष्ट श्रीरघुनाथु॥त्याचा दूतु ह्मणविसी ॥६१॥ आणिक एक अभिनव कहाणी ॥ नारदें सांगितली मजलागूनी ॥ रामें हिरोनि तुझी जननी ॥ केली निजपत्नी सुग्रीवा ॥ ६२ ॥ ठकवोनि केला पित्याचा घातु ॥ मातेसीं आणीक योजिला कांतु ॥ ऐसा नष्ट श्रीरघुनाथु ॥ त्याचा दूतु ह्मणविमी ॥ ६३ ॥ अंगदा तूं निर्लज्ज मूर्तिमंतु ॥ आमचेही सभे आंतु ॥ नलाजसी ह्मणवितां रामदूतु ॥ धिग् पुरुपार्थु अंगदा ॥ ६४ ॥ पोटीं पुत्र व्हावा रूढ ॥ तेणें घ्यावा पित्याचा सूड ॥ तूं तंव जन्मलासि दगड ॥ वृथा माकड श्लाघसी ॥ ६५ ॥ अंगदासारिखा निलाजिरा ॥ पाहतां नदिसे ॥ २ ॥

१ पवित्र. २ सुखवाढवणारा. ३ पराभवकरी. ४ दडपून. ५ युक्ती. ६ उत्पन्न. ७ गर्व वाहतोस.

दूसरा ॥ काय मुख दाविसी वानरा ॥ रिघोनि सागरा जीव देईं ॥ ६६ ॥ नातरी करीं आड विहिरी ॥ कां पोटीं घालीं सुरी ॥ जळो तुझी वाढीव थोरी ॥ निंद्य संसारीं तूं एक ॥६७॥ छळणा बोले लंकानाथु ॥ अंगदा तूं सभाग्यवंतु ॥ मज रावणासिं जाहल्या शरणागतु ॥ अभयहस्तु तुज माझा ॥ ६८ ॥ साधावया पितृकार्यार्थ ॥ मिथ्या ह्मणविसी रामदूत ॥ हाही कळला तुझा वृत्तांत ॥ शरणागत तूं माझा ॥६९॥ सूड घ्यावया पिता वाळी ॥ शरण आलासी मजजवळी ॥ मी रावण आतुर्बळी ॥ तुज तत्काळीं कुढावीन ॥७०॥ मारोनि श्रीराम लक्ष्मण ॥ करोनि सुग्रीवा रणकंदन ॥ अंगदा देईन किष्किंधाभवन ॥ सत्य वरदान हें माझें ॥ ॥७१॥ ऐसें बोलतां दशानन ॥ अंगद झाला हास्यवदन॥ कैसें देतो प्रतिवचन ॥ सावधान अवधारा ॥ ७२ ॥ स्वयंवरीं धनुर्ष्यी वाहतां गुण ॥ सभें पडलासि उलथून ॥ तुझ्या अंगीं नपुंसकपण॥ केंवि म्यां शरण रिघावें ॥७३॥ स्वयंवरीं श्रीरामें आपण॥ करितां त्र्यंबकभंजन ॥ रावणाचें काळें वदन ॥ तुज म्यां शरण केंवि यावें ॥ ७४ ॥ सन्मुख नयेववे रघुनाथा ॥ मारीचि देवोनि मरणार्था ॥ सीता चोरोनि होसी पळता ॥ शरणागता कोण राखे ॥ ७५ ॥ नपुंसक हीन दीन रावण ॥ त्यातुज मी केंवि रिघावें शरण ॥ उलटें हाणितां चडकण ॥ धाकेंचि प्राण सांडिसी ॥ ७६ ॥ ह्मणोनि उचलितां हातु ॥ गजबजिलों लंकानाथु ॥ अंगदें कोप करोनि शांतु ॥ अनुवादतु रामाज्ञा ॥ ७७ ॥ बहुत ऐकिले रावण ॥ त्यामाजील तूं कोण ॥ विविध रावणाचें लक्षण ॥ वदे विचक्षण अंगदु ॥ ७८ ॥ एका रावणाची थोरी ॥ सहस्त्रार्जुनासीं युद्ध करी ॥ तेणें कवळोनि वामकरीं ॥ क्षणा माझारीं धरियेला ॥ ७९ ॥ सहस्त्रार्जुन कृपावंत ॥ रावण हीन दीन अशक्त ॥ नगरोद्वंधे संरक्षित ॥ कारागृहांत नघालीच ॥८०॥ दुर्गद्वारपाळ पाचारून ॥ स्वमुखें सांगे सहस्त्रार्जुन॥ दाहामुखाचा रावण ॥ बाहेर आपण जाऊं नेदीं ॥८१॥ नगरदुर्ग उद्वंधन ॥ पाईं शृंखलाबंधन ॥ यापरि राखोनि रावण॥ वाहवी जीवन रेवेचें ॥८२॥ रावणाच्या दाहाशिरीं ॥ देवोनियां दाहा घागरी ॥ जळ वाहे निरंतरीं ॥ घरोघरीं उदकार्थ ॥८३॥ राजगृहींचें जें भातें ॥ खावया नपुरे रावणातें ॥ दाहाही मुखें मसमासितें ॥

१ मोठेपणा. २ संरक्षीन. ३ शिवचापभंग. ४ प्याला. ५ कारागृह. ६ नर्मदानदी.

केलें तेथें तें ऐका ॥८४॥ बैसोनियां जांत्यावरी ॥ गीत गाई दाहाही स्वरीं ॥ कणीकचरडा जाल्यावरी ॥ दाहाही शिरीं देती टो
ले ॥८५॥ कुटका भाकरी हाता येत ॥ रावण धांवसे तेथें नाचत ॥ इफिइफि पिंगा गात ॥ मागे भात घरोघरीं ॥८६॥ दाही मु
खें दोहरे गात ॥ वीसही नाचवी हात ॥ थैथैकु थाक दावित ॥ चणे मागत पसारा ॥८७॥ ताक मागावया लागूनी ॥ श्वानवा
णी रासभवाणी ॥ रावण भुंके दाहाही वदनीं ॥ दावी रडणी श्वानाचीं ॥८८॥ सहस्त्रार्जुनें कानडदेवतेसीं ॥ राखण ठेविलें नग
रासीं ॥ तिचें रक्षण चौखूर्णी ॥ अहर्निशीं सावध ॥८९॥ रावण पळतां आकाशगती ॥ कानडदेवता रक्षणस्थिती ॥ टाटाटि
परी माथा वाजती ॥ पडे क्षितीं मूर्च्छित ॥९०॥ ऐसा सहा महिनेवरी ॥ निर्गमु नपुरेचि ते नगरीं ॥ नेसणें फाटल्या उघड्या टि
री ॥ उवाका शिरीं बुचबुचेत ॥ ९१ ॥ तेथें पौलस्ती पुत्रस्नेहेसीं ॥ येवोनि सहस्त्रार्जुनापासीं ॥ मुक्त करवी रावणासीं ॥ तंव
तो त्यासीं नाठवे ॥९२॥ पौलस्तीस पाठवी कारागृहांत ॥ देखे दशमुख असंख्यात ॥ तेणें पौलस्ती अतिविस्मित ॥ रावण ते
थें असेना ॥९३॥ तंव रावणशिरीं घागरी ॥ थैथै नाचे नानापरी ॥ चण्यावारी घरोघरीं ॥ देखोनि दुरी पौलस्ती ॥९४॥ रावण
धरोनियां हातीं ॥ पौलस्ती नेतां लंकेप्रती ॥ द्वारपाळीं केली विनंती ॥ नव्हे निर्गती अचिन्हीं ॥ ९५ ॥ पौलस्ती पुसे चिन्हसं
ज्ञा ॥ काळें करोनियां वदना ॥ नाकीं लाविलिया चुना ॥ उद्बंधनें निर्मुक्ती ॥ ९६ ॥ राजमुद्रा घेवोनि करीं ॥ शीघ्र आलिया न
गरद्वारीं ॥ सुखरूप निर्गमाची थोरी ॥ जाण निर्धारीं ऋषिवर्या ॥ ९७ ॥ पौलस्ती आणू गेला मुद्रेसीं ॥ रावणें मसी लावोनि मु
खासीं ॥ चुना लावोनियां नाकासीं ॥ केला द्वारेसीं निर्गमु ॥ ९८ ॥ सावध ऐकें लंकापती ॥ ऐसी एक्या रावणाची गती ॥ ऐक
दुजियाची स्थिती ॥ ते मी तुजप्रती सांगेन ॥९९॥ दुजा रावण उन्मादबळी ॥ सवेग रिघोनि सुतळीं ॥ रणीं जिणावया बळी ॥
क्रोधानळीं चालिला ॥१००॥ बळी द्वारीं द्वारपाळ वामन ॥ तेणें जावों दिधला रावण ॥ बळीपुढें दशकंठ तृण ॥ लज्जायमान रा
हिला ॥ १ ॥ वळि आणि विंध्यावळी ॥ सारीपाट खेळती सुखसमेळीं ॥ रावण आलिया जवळी ॥ मशकसमेळी लक्षेना ॥ २ ॥

१ विषाद, नाश. २ आनंदें, मेहनतीनें. ३ मुक्तता. ४कारागृह. ५ काजळ.

रावणु दशमुखीं किडें ॥ किंवा आलेंसें घुंगुरडें ॥ हें नदिसे बळिपुढें ॥ खेळाकडे विगुंतला ॥३॥ बळी तृणप्राय नगणी ॥ कळलें
रावणाचे मनीं ॥ त्यासिं मारावें सिंतरूनी ॥ आवांका धरोनि उभा असे ॥४॥ सारीपाट खेळतां आवेशा ॥ हातींचा गळोनि पडि
ला फांसा ॥ देदे ह्मणतां लंकेशा ॥ त्यासिं तो सहसा उचलेना ॥५॥ एके हातीं दोही हातीं ॥ चहूंहातीं दाहाही हातीं ॥ वामनें
आकर्पिली शक्ती ॥ विसां हातीं उचलेना ॥६॥ उचलूं जातां लज्जामेळीं ॥ फांसा आदळला कपाळीं ॥ देवोनि आक्रंदें आरोळी॥
पडिला तळीं मूर्च्छितु ॥ ७ ॥ रावण पडतांचि भूतळीं ॥ दाहाही मुखीं भरली धुळी ॥ देखोनि हांसे विंध्यावळी ॥ पिटिली टाळी
सेवकीं ॥८॥ रावण पडतां मूर्च्छितु ॥ कपाळीं अशुद्ध प्रवाहतु ॥ तेणें तो दिसताहे आरक्तु ॥ जैसें कां प्रेतु अहेवेचें ॥ ९ ॥ दाहा
ही शिरें वीस हात ॥ करंटें कोणें आणिलें येथ ॥ याचें पडों नये रक्त ॥ काढा ह्मणे विंध्यावळी ॥ ११० ॥ येवोनि बळीचे सेवक ॥
अलंकार एक एक ॥ वस्त्रें शस्त्रें हिरोनि देख ॥ नेला दशमुख अतिदूरी ॥११॥ अतिबळेंसीं कुंथत ॥ युद्धा आला लंकानाथ ॥ त्या
चा निवडला पुरुषार्थ ॥ विटंवनार्थ तो ऐका ॥ १२ ॥ आगें लंड पिछें गांड ॥ सेवकीं केलें भंडोभंड ॥ रावणाचें काळें तोंड ॥ ल
ज्जावितंड तेणें त्यासीं ॥ १३ ॥ रावण राजा अतिसमर्थ ॥ न्हावी नमिळेचि तेथ ॥ केश लांब दाहा दाहा हात ॥ असे दावीत ज
गासीं ॥ १४ ॥ आशीर्वाद दिधला ऋषीं ॥ केशवृद्धी जाली त्यासीं ॥ जोतो रावण उपहासी ॥ उकसावुकसीं स्फुंदत ॥ १५ ॥
रावणाच्या निजमूळीं ॥ वामन लागला समूळीं ॥ तेणें मेळविला धुळी ॥ केली रांगोळी गर्वाची ॥ १६ ॥ लज्जान्वित दशानन ॥
जाऊं पाहे जीव निघोन ॥ वामनें राखिलासे कोंडोन ॥ द्वार धरोन बैसला ॥१७॥ रावण ह्मणे वामनासीं ॥ तूं कां आतां द्वंद्वाचा
लिंसी ॥ स्फुंद स्फुंदोन रडे उकसाबुकसीं ॥ सोडीं आह्मासीं जाऊंदे ॥१८॥ वामन ह्मणे मी बळीचा सेवक ॥ राजआज्ञा वांचून
देख ॥ जाऊं नेदी राव रंक ॥ व्रत निष्टंक हें माझें ॥१९॥ वामनातें चुकाऊन ॥ खेचरगती दशानन ॥ जातां गगनीं देखे वामन॥
पळे परतोन भयाभीत ॥ १२० ॥ पाताळगतीं करितां गमन ॥ धराधर देखे वामन ॥ भयाभीत दशानन ॥ येतपरतोन माघारा

१ फसवून. २ हेतू. ३ सुवासिनी स्त्रीचें. ४ पूर्ण, पवित्र. ५ आकाशगती.

॥ २१ ॥ राक्षसां अदृश्यगती गमन ॥ अदृश्यद्रष्टा वामन ॥ त्यातें देखोन रावण ॥ पळे आपण अतिधाकें ॥ २२ ॥ पूर्व पश्चिम दक्षिणदिशीं ॥ पळों जातां उत्तरेसीं ॥ वामन कोंदला आकाशीं ॥ देखे दशदिशासीं वामनु ॥ २३ ॥ रावण चिंता करितां गहन ॥ चिंतामुळीं देखे वामन ॥ दाहाही मुखीं शंखस्फुरण ॥ करी रावण अतिभयें ॥ २४ ॥ वामनें पुरविली पाठी ॥ खुंटली निर्गमाची गोष्टी ॥ जाजावोनि दशकंठी ॥ होवोनि हिंपुटी राहिला ॥ २५ ॥ ठकवोनियां रघुपती ॥ पुढें चोरील सीता सती ॥ तेणें रागें वामनमूर्ती ॥ परम आपत्ती भोगवी ॥ २६ ॥ निर्गमुं नलभेचि दशानन ॥ क्षुधेनें पीडिला रावण ॥ चणे मागावया जाण ॥ गेला आपण अश्वशाळे ॥ २७ ॥ अश्ववाहकांची कथा ॥ जरी तूं लीद वाहसी माथां ॥ मूठ मूठ चणे देऊं आतां ॥ मानी क्षुधार्त रावणु ॥ २८ ॥ जंव लागली नाहीं भूक ॥ तंव राजा दशमुख ॥ वामनें चेतविली अधिक ॥ मागवी भीक उदरार्थ ॥ २९ ॥ दशमुकुट लंकानाथा ॥ लीद चढती तये माथां ॥ पोट नभरे चणे खातां ॥ दुःखावस्था तळमळी ॥ १३० ॥ कांतन कोष्ट्यासि सांगे लंकानाथ ॥ मज आहेत वीस हात ॥ दाहाही राहाटीं कांतीन सूत ॥ अन्न निश्चित मज द्यावें ॥ ३१ ॥ वाटूं जातां कापुसासीं ॥ रावण पडला तोंडघसीं ॥ सरक्या रिघतां नासिकासीं ॥ अतिलज्जेसीं सलज्ज ॥ ३२ ॥ कांताया बैसला लंकानाथ ॥ वांकलें स्वधर्माचें चात ॥ तुटलें सूक्ष्मत्वाचें सूत ॥ फिसकें कांतें तडतडां ॥ ३३ ॥ ह्मणती दशमुख खोटा ॥ मोडिलें सत्कर्माचे राहटा ॥ पिंजिला रूं नाशिला सांटा ॥ देती थापटा नरनारी ॥ ३४ ॥ नाशिला मुदलीचा सांटा ॥ अवघे मोडलिये राहटा ॥ दशमुख पोटींचा खोटा ॥ देती चापटा नरनारी ॥ ३५ ॥ उपाय येती अपायासीं ॥ तेणेंचि नमिळे खावयासीं ॥ वामनें आपदा लाविली ऐसी ॥ उकसाबुकसीं स्फुंदत ॥ ३६ ॥ लंकापती दशमुखा ॥ मागें पुढें लाविला सुडका ॥ पोटेवीण केला रोडका ॥ वामनें देखा गांजिला ॥ ३७ ॥ पहिलें येतां दशानन ॥ वामन दिसे हीन दीन ॥ आतां याचा प्रताप गहन ॥ तेणें त्रिभुवन व्यापिलें ॥ ३८ ॥ रात्रीं पळतां रावण ॥ अंधारीं देखणा वामन ॥ तेणें गांजिला दशानन ॥ करी रुदन अतिदुःखें ॥ ३९ ॥ सोडवावया रावणासीं ॥

१ मुक्तेचि. २ निराश. ३ दुःख. ४ मुक्तता. ५ कापूस.

पौलस्ती आला बळीपासीं ॥ अतिसन्मानें पूजोनि त्यासीं ॥ कार्यार्थासीं बळी पुसे ॥ १४० ॥ पौलस्ती सांगे पैं आपण ॥ तुवां कां रोखिला रावण ॥ ऐकतां ऋषीचें वचन ॥ अतिउद्विग्न बळी जाला ॥ ४१ ॥ बळीनें वाहिली आण ॥ माझ्या राज्यामाजी जाण ॥ रोगराईचें नाहीं बंधन ॥ बंदिखान येथें कैंचें ॥ ४२ ॥ कोणें ठायीं कोणें देशीं ॥ कोणें राखिलें रावणासीं ॥ शोधोनि आणा मजपासीं ॥ सन्मानेसीं सोडीन ॥ ४३ ॥ पौलस्ती स्वयें पाहूं जातां ॥ लिदीच्या पांट्या दाहाही माथां ॥ पोट नभरे चणे खातां ॥ भीक मागतां देखिला ॥ ४४ ॥ दाहाही मुखें भुंके रावण ॥ खंडेरायाचें होवोनि श्वान ॥ हडहड करितां जन ॥ लज्जायमान पौलस्ती ॥ ४५ ॥ भुंकिन्नला होवोनि श्वान ॥ पौलस्ती देखतां आपण ॥ तेणें रावणु लज्जायमान ॥ अधोवदन राहिला ॥ ४६ ॥ पौलस्ती पुसे रावणासीं ॥ येवढ्या लावोनि आपदांसीं ॥ येथें कां बळीनें राखिलासी ॥ अतिलज्जेसीं सांगतु ॥ ४७ ॥ वामनें घालोनि अटका ॥ मागें पुढें लावोनि सुडका ॥ क्षुधा तृषा केला रोडका ॥ अतिदुःखें देखा गांजिलें ॥ ४८ ॥ वामनापासीं विद्या सकळ ॥ वामनापुढें नचले बळ ॥ म्यांही विद्या करितां प्रबळ ॥ नचले छळ वामनासीं ॥ ४९ ॥ कार्य नाहीं बळीपासीं ॥ आज्ञा पुसिल्या वामनासीं ॥ सुखेंचि आहे निर्गम आह्मांसीं ॥ पौलस्तीसीं सांगितलें ॥ १५० ॥ मग घेवोनियां पुत्रासीं ॥ पौलस्ती आला वामनापासीं ॥ आज्ञा द्यावी रावणासीं ॥ निजनगरासीं न्यावया ॥ ५१ ॥ पौलस्ती येतांचि आपण ॥ वामनें घातलें लोटांगण ॥ मस्तकीं वंदोनियां चरण ॥ धर्मवचन अनुवादे ॥ ५२ ॥ मी तंव बळीचा सेवक ॥ द्वारपाळ प्रतीहारक ॥ आज्ञेवेगळा येकायेक ॥ राव रंक जाऊं नेदीं ॥ ५३ ॥ राजआज्ञा आणिलिया जाण ॥ सुखेंचि करावें गमन ॥ नाहीं तरी केलिया चिन्ह ॥ निर्गमन राजाज्ञा ॥ ५४ ॥ पौलस्ती पुसे कैसें चिन्ह ॥ वामन सांगे संतोषोन ॥ दाहाही मस्तकां वपन ॥ आणि मुंडण खांडमिशा ॥ ५५ ॥ काळें करोनि दशवदन ॥ दाहाही नाकीं कवड्या बांधोन ॥ वदनीं श्वेत पीत लेखन ॥ निर्गमन येचिचिन्हीं ॥ ५६ ॥ पौलस्ती ह्मणे रावणासीं ॥ जाऊं चाल बळीपासीं ॥ आज्ञा देईल सन्मानेसीं ॥ निजनगरासीं जावया

१ अडकाविला. २ जाण्याची परवानगी, मुक्तता. ३ बोले. ४ सेवक. ५ मुंडण.

॥ ५७ ॥ रावण ह्मणे हेंचि बरवें ॥ मान्य केलें माझिया जीवें ॥ परंतु वळीपासीं जावें ॥ जिवें भावें मानेना ॥ ५८ ॥ मूर्च्छित पडिलों फांसा देतां ॥ त्यापासीं म्यां मुख दावितां ॥लज्जाप्राण जाईल ताता ॥ नयें सर्वथा त्यापासीं ॥ ५९ ॥ युद्धा गेलों आतिसंत्राणें ॥ त्या मज जालें लाजिरवाणें ॥ येथेंचि आतां प्राण देणें ॥ नाहीं येणें वळीपासीं ॥ १६० ॥ ऋपि ह्मणे निपिद्ध राजवपन ॥ येरु ह्मणे कैंचें राजलक्षण ॥ सुडका लागला अतिदीन ॥ केल्या मुंडण भय काय ॥ ६१ ॥ जे जे होती बंदिनिर्मुक्त ॥ त्यांसिं पाहिजे प्रायश्चित ॥ मज आजीच आला सिंहस्थ ॥ निपिद्धार्थ नवदाया ॥ ६२ ॥ वामनापासून निर्मुक्ति ॥ कदा नव्हेगा कल्पांतीं ॥ माझेंनि भाग्यें वपनावृत्ती ॥ बोलिला निगुंती वामनु ॥ ६३ ॥ ऐसें बोलोनि दशवदन ॥ खांडमिशा मस्तकवपन ॥ काळें करोनि वदनचिन्ह ॥ आला आपण अतिशीघ्र ॥ ६४ ॥ देखोनि रावणाचें चिन्ह ॥ लाजाविती सकळ जन॥ गोमयें पिंडीं अभिपिंचन ॥ दिधला सोडून वामनें ॥ ६५ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ अंगदवक्ता विचक्षणं ॥ रावणातें निर्भर्त्सून॥ वदे आपण निःशंक ॥ ६६ ॥ पुढील प्रसंगीं रावणकथा ॥ विचित्र वाणी अंगदवक्ता ॥ अपूर्व अप्रमेय अभिनव वार्ता ॥ यावें श्रोतीं अवधान॥६७॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांअंगदरावणछळनंनामसप्तमोऽध्यायः॥७॥ ओव्या ॥१६७॥

१ जोरानें, गर्वानें. २ अविचि, अयुक्त. ३ पूर्ण, युक्ती. ४ शेण. ५ शहाणा. ६ निर्भय.

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ ॥ मागिले प्रसंगीं जाण ॥ वामनें गांजिला रावण ॥ तिज्या रावणाचें प्रकरण ॥ सांगे आपण अं गदु ॥ १ ॥ पूर्वप्रसंगीं स्वभावता ॥ जाली दों रावणांची कथा ॥ तिज्या रावणाची प्रौढता ॥ ऐक तत्वतां लंकेशा॥२॥ परिसतां अंगदवचन ॥ रावणा हृदयीं खोंचती बाण ॥ कांहीं नचले आंगवण ॥ ऐके आपण कुसमुसित ॥३॥ एक रावण मूर्खावेषीं ॥ स्वयें निघाला श्वेतद्वीपासीं ॥ तेथें गति नचले विमानासीं ॥ सेवकांसीं अगम्य ॥४॥ मागें सांडोनि विमान ॥ राहवोनियां से वकजन ॥ एकला निघे रावण ॥ मूर्खाभिमान आक्रोशी ॥ ५ ॥ श्वेतद्वीपीचें राज्य समस्त ॥ करावया हस्तगत ॥ येणें अभिलो पें लंकानाथ ॥ असे जात श्वेतद्वीपा ॥ ६ ॥ श्वेतद्वीपासीं स्वयें जाण ॥ नारद जाऊं नशके आपण ॥ तेथें वापुडें रावण ॥ मशक कोण प्रवेशे ॥ ७ ॥ रावण चालतां पण्मास ॥ श्वेतद्वीप नठाके त्यास ॥ मार्गीं शिणला बहुवस ॥ परम क्लेश पावला ॥ ८ ॥ न कळे उदय अस्तमान ॥ नमिळे अन्न ना जीवन ॥ नसे बसावया वस्तीतें स्थान ॥ दशानन अतिदुःखी ॥ ९ ॥ पुढें लक्षेना पैं स्प ष्ट ॥ मागें यावया भुलला वाट ॥ भ्रमणचक्रीं दशकंठ ॥ परम कष्ट पावला ॥ १० ॥ निरंजनीं विजनवासीं ॥ रावण रडे उकसा बुकसीं ॥ कोण संबोखील त्यासीं ॥ परदेशीं एकाकी ॥ ११ ॥ तंव जळ न्यावया नगराआंतु ॥ गंगाप्रवाहें श्वेतकेतु ॥ जळवा हकां दासींचा मातु ॥ ऐके निवांतु रावण ॥ १२ ॥ जळ वाहतां देखोन दासी ॥ रावण जाला अतिउल्हासी ॥ मी पावलों श्वेत द्वीपासीं ॥ हरिखें तीपासीं पुसों आला ॥ १३ ॥ देखोनियां दशमुखासीं ॥ स्वयें विनोदें धरिती त्यासीं ॥ खेळणें करावया दश शिसीं ॥ कौतुकेसीं आणिला ॥ १४ ॥ दाहा मुखें वीस हात ॥ दाहाही शिरें मुगुटांकित ॥ अभिनव किडें आलें तेथ ॥ दासी ध रिती साक्षेपें ॥ १५ ॥ सोडवावया आपणाप्रती ॥ नचले रावणाची शक्ती ॥ जेंवि कां चिडियाँ पारध्याहातीं॥ तैसिया रीती धरि येला ॥१६॥ पारध्याहातीं चिडि चीचात ॥ दासीं पासीं लंकानाथ ॥ अडकला कुंथेकुंथत ॥ कांहीं सामर्थ्य चालेना ॥१७॥ धरि ला देखोन दशानन ॥ भोंवते मिळाले पैं जन ॥ विनोदें अवघेजण ॥ करिती छळण तें ऐका ॥१८॥ काड्या घालोनियां नासीं ॥

१ पराक्रम. २ लोभानें. ३ जल. ४ समजूत करील. ५ पाणी भरणारी. ६ विलक्षण. ७ पालखूं. ८ नाकांत.

विचंकाविती दाहाही मुखांसीं ॥ टोले ह्मणोनियां शिर्सी ॥ डोळे विसी मिचकावी ॥ १९ ॥ एकें ह्मणोनियां लात ॥ एक हीर
णुली नाचवित ॥ एक गटांगळ्या देत ॥ अवघेही दांत विंचकावया ॥ २० ॥ काकस्वरें श्वानस्वरें ॥ खरस्वरें जंबुकस्वरें ॥ भुं
कविती पैं लेंकुरें ॥ घुघुःस्वरें पैं एक ॥ २१ ॥ एक घालविती कोल्हाटे ॥ एक घालविती हेलाटे ॥ दुःख पावोनि दशकंठ ॥ ह्मणे ये
थें कोठें मी आलों ॥ २२ ॥ अवघ्या मिळोनियां दासी ॥ चेंडू करोनि रावणासीं ॥ एक टाकिती एकीपासीं ॥ एकी चौपासीं घालिती
॥ २३ ॥ एकी टाकिती एकीवरी ॥ एकी झेलिती माझारीं ॥ एकी उडविती घरच्यावरी ॥ दुःख दुर्धरी रावणु ॥ २४ ॥ जळो ते मा
झी शौर्यशक्ती ॥ जळो ते माझी प्रताप व्यक्ती ॥ जळो ते माझी यशकीर्ती ॥ दासी झेलिती तृणप्राय ॥ २५ ॥ चाकावली माझी
बुद्धी ॥ विध्वंसली माझी शुद्धी ॥ येथें कां आलों मी दुर्बुद्धी ॥ पडिलों बंदीं दासींच्या ॥ २६ ॥ दासी परस्परें टाकिती ॥ रावण डस
ला एकीचे हातीं ॥ चाविरें ह्मणोनि निश्चिती ॥ झुगारिती लंकेसीं ॥ २७ ॥ आदळतां लंकापुरीं ॥ सर्वांग दातांची चक्करी ॥ ना
क चेंदलें वाहे रुधिरीं ॥ राजद्वारीं आकांतु ॥ २८ ॥ ऐसा कोण निधडा दादुला ॥ अंतरिक्षीं संग्राम केला ॥ तेथोनि रावण झुगा
रिला ॥ तो आदळला लंकेसीं ॥ २९ ॥ इंद्रजितासहित कुमरजन ॥ वृत्तांत पुसती प्रधान ॥ रावण झाला लज्जायमान ॥ प्रति
वचन नेदीच ॥ ३० ॥ तिज्या रावणाची ख्याती ॥ श्वेतद्वीपगमनानुवृत्ती ॥ सांगितली सर्वही तुजप्रती ॥ यथानिगुति लंकेशा
॥ ३१ ॥ चौथ्या रावणाची स्थिती ॥ अतिशयें अभिनव कीर्ती ॥ तेंमी सांगेन तुजप्रती ॥ लंकापती अवधारीं ॥ ३२ ॥ चवथा रा
वण आतुर्बळी ॥ ध्यान देखोनियां वाळी ॥ त्यासि धरितां कपटमेळीं ॥ तेणें काखेतळीं दडपिला ॥ ३३ ॥ रावण घालोनि काखे
तळीं ॥ सवेग उडोनियां वाळी ॥ सप्तसमुद्रीं करोनि आंघोळी ॥ ध्यानानुमेळीं बैसला ॥ ३४ ॥ रावणा दुःख लागलें थोर ॥ त
रफडी परी नचले बळ ॥ नाकीं तोंडीं भरलें कक्षाजळ ॥ जाला विकळ ते काळीं ॥ ३५ ॥ निजभवना येतां वाळी ॥ अंगद उचलितां
सुखसमेळीं ॥ काखेचा रावण पडिला तळीं ॥ वानरीं सकळीं देखिला ॥ ३६ ॥ वीस भुजा दशशिर ॥ मुगुट कुंडलें मनोहर ॥

१ जबरीनें उघडती. २ रागेनें. ३ कोल्हाट्या स्वरानें. ४ आकांत. ५ रक्त. ६ शूर. ७ दासी. ८ सर्व. ९ निश्चय. १० काखेतील पाणी. ११ आपल्यावरी.

कंठीं विविध विचित्र हार ॥ अतिसुंदर अंगदीप्ती ॥ ३७ ॥ पाचू पदक हृदयावरी ॥ मुक्ताफळांच्या झालरी ॥ कटिसूत्र कटिव
री ॥ झळकत हारी क्षुद्रघंटा ॥ ३८ ॥ ऐसा देखतां वानरीं ॥ अंगदाच्या पाळण्यावरी ॥ रावण बांधिला खेळण्यावारी ॥ हेम
सूत्रीं शृंखळा ॥ ३९ ॥ बाळलीला पदसंचारी ॥ लाथा ह्मणे मुखावरी ॥ अंगद मुताची धार धरी ॥ रिघे मुखांतरीं रावणाच्या
॥ ४० ॥ चिमटितां वानरवानरीं ॥ दांत विचकी नानाविकारी ॥ टोले देतां शिरावरी ॥ डोळे त्यांवरी मिचकावी ॥ ४१ ॥ लाता
हाणितां सन्मुखा ॥ क्षतें पडलीं दाहाही मुखा ॥ अंगदु पारखोनि निका ॥ तेणें दशमुखा वोळखिलें ॥ ४२ ॥ अंगद ह्मणे त्यांती
ल तूं कोण ॥ हें पुसावें नलगे जाण ॥ माझ्या लातांचे वण ॥ तुझे मुखीं संपूर्ण दीसती ॥ ४३ ॥ माझ्या मुताची बाळधार ॥ तुझे मु
खीं पडतां निरंतर ॥ तेंही चिन्ह उभय अधरें ॥ घासली कोर दिसतसे ॥ ४४ ॥ तो तूं अतिशयें हीन दीन ॥ भर्रीं बैसलासि राव
ण ॥ तुज कैंची आंगवण ॥ करावया रण रामासीं ॥ ४५ ॥ अंगदाचे वाग्बाण ॥ हृदयीं खोंचले संपूर्ण ॥ तेणें तळमळी रावण ॥
वचनें प्राण जाऊं पाहे ॥ ४६ ॥ अंगदवाक्य खडंतर ॥ शतधा खोंचलें जिव्हार ॥ तेणें तळमळी दशशिर ॥ सर्वथा वानर नाटोपे
॥ ४७ ॥ अंगद नाटोपे वचनानुमेळीं ॥ अंगद नाटोपे करितां कळी ॥ अंगद बैसला आतुर्बळी ॥ रावण चळीं कांपतु ॥ ४८ ॥ अं
गदासीं करावया रण ॥ स्वयें साशंकित दशानन ॥ कुमर कांपती प्रधान ॥ कंपायमान राक्षस ॥ ४९ ॥ हनुमंतें लाविला धाक ॥
त्याहूनि अंगद निःशंक ॥ तेणें धाके एक एक ॥ सैन्य सेवक सेनानी ॥ ५० ॥ ऐसें देखोनियां चिन्ह ॥ बुद्धिवंत दशानन ॥
अतिकोप हास्य वदन ॥ काय आपण अनुवादे ॥ ५१ ॥ सभेसिं बैसोनि वानरा ॥ किती जल्पसी सैरावैरा ॥ तोंडीं नाहीं थोडाया
रा ॥ दशशिरा नोळखसी ॥ ५२ ॥ ऐक माझी आंगवण ॥ वंदीं घातलें सुरगण ॥ श्रीराम बापुडें तें कोण ॥ सन्मुख रण कराव
या ॥ ५३ ॥ माझी वाजतांचि हाक ॥ सुरासुरीं अतिधाक ॥ श्रीराम बापुडें मशक ॥ मज सन्मुख केंवि राहे ॥ ५४ ॥ ॥ श्लोक ॥
इंद्रंमाल्यकरंसहस्रकिरणंद्वारेप्रतीहारकंचंद्रंछत्रधरंसमीरवरुणौसंमार्जयंतौगृहान् ॥ पाच्यत्वपरिनिष्ठितंहुतवहंकिमद्दृष्टेनेक्षसेर

१ अंगतेज. २ सोन्याचा दोरा. ३ व्रण. ४ ओष्ट. ५ तीक्ष्ण. ६ भयाभीत. ७ निर्भय.

क्षोभक्ष्यमनुष्यमात्रवपुपंत्वंराघवंस्तौपिकिं ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ रणीं करोनियां दुर्धर मार ॥ वंदी घातले सुरवर ॥ कौमारे केले समग्र ॥ तोही प्रकार अवधारीं ॥ ५५ ॥ पाचारोनियां कुसुमाकेर ॥ विचित्र सेजा विचित्र हार ॥ इंद्रे आणावे सत्वर ॥ माल्यधर तो केला ॥ ५६ ॥ सूर्य जो कां सहस्त्रकर ॥ द्वारपाळ निरंतर ॥ मलयानिळ चवरधर ॥ चंद्रें छत्र धरावें ॥ ५७ ॥ वायूचा अधिकार जाण ॥ बिंदीं झाडाव्या संपूर्ण ॥ वरुण येवोनि आपण ॥ सडा संमार्जन करावें ॥ ५८ ॥ स्वयें नलावितां इंधन ॥ फुंकिते रांधिते नसोन ॥ आग्नि निपजवी अन्न पक्कान्न ॥ सूपविधान शास्त्रार्थे ॥ ५९ ॥ जाहलिया पाकविधान ॥ स्वयें अग्नीनें आपण ॥ करावें वस्त्रक्षाळेण ॥ रंग राखोन सावध ॥ ६० ॥ सबळ डाग बैसले पोटीं ॥ ते काढावे उठाउठीं ॥ जावोंन द्यावी कांनवटी ॥ मळमळवटी फेडावी ॥६१॥ जळावांचून सकळ मळ ॥ सबाह्य करावें निर्मळ ॥ ऐसा क्षाळक कुशळ ॥ अधिकारी प्रबळ नेमाचा ॥६२॥ विधी दळा कांडाकरी ॥ चंडी तराळी माझे नगरीं ॥ माझ्या सामर्थ्याची थोरी ॥ घरोघरीं पाहेंपा ॥६३॥ वृहस्पति माझे कीर्तीचा भाट ॥ व्रह्मा नित्य जपे शांतिपाठ ॥ माझ्या सामर्थ्याचा लोट ॥ अतिवरिष्ठ तिहीं लोकीं ॥ ६४ ॥ राम बापुडें मानवीनर ॥ आमुचें खाजुकें ग्रास मात्र ॥ वानर जें कां पालेखाइर ॥ धाकेंचि समग्र निमतील ॥ ६५ ॥ मुख्य भक्ष्य राम लक्ष्मण ॥ वानर तिखटें कोशिंबिरी जाण ॥ एकेंचि घांसें कुंभकर्ण ॥ भक्षील आपण निमिपार्धे ॥ ६६ ॥ शंभु समवेत गौरी ॥ म्यां आंदोळिला कैलास गिरी ॥ त्या मज रावणाची थोरी ॥ चराचरीं अतुळित ॥६७॥ तोमी ऐकतां दशानन ॥ मानवी श्रीरामाचें स्तवन ॥ अंगदा वल्गसी गर्जोन ॥ आने आन सैराची ॥६८॥ श्रीरामें कोठें केलें रण ॥ कोण देमिले वीर दारुण ॥ मारिले त्रिशिरा खर दूपण ॥ हेंचि उचकेंण मज देशी ॥ ६९॥ ऐसें बोलतां दशानन ॥ अंगद वक्ता अतिसज्ञान॥श्रीरामाचे गुण गर्जोन ॥ वदे संपूर्ण पुरुपार्थु ॥७०॥ धिग्धिग् रावणा तुझी कथा ॥ सन्मुख नयेववेचि रघुनाथा ॥चोरून पळालासि सीता ॥ वृथा पुरुपार्थी जल्पसी ॥ ७१ ॥ जेणें तुज बैसवूनि काखेतळीं ॥ केली सप्तसमुद्रीं आंघोळी ॥ तो श्रीरामें मारोनि वाळी ॥ तुज सहकु

१ सेवक. २ वसंत. ३ वायू. ४ मार्ग. ५ धोत्रेधुणें. ६ घडी. ७ मरतोल. ८ हालविला. ९ संहारिले. १० भय, दूषण.

ळीं वधूं आला ॥७२॥ जया विराधा भेणें ॥ सर्वदा पळे रावण ॥ तो श्रीरामें मारोनि जाण ॥ राक्षसकंदन करूं आला ॥७३॥ स्वयंवरीं नुचलेचि कोदंड ॥ तें श्रीरामें केलें दुखंड ॥ तयाही पुढें बळबंड ॥ वृथा तूं लंड वल्गसी ॥७४॥ ज्यासिं समुद्र आला शरण ॥ जेणें समुद्रीं तारिले पापाण ॥ त्या श्रीरामा माणुसपण ॥ मूर्ख रावणा तूं ह्मणसी ॥७५॥ ॥श्लोक॥रेरेरावणहीनदीनकुमते रामोपिकिंमानुपःकिंगंगापिनदीगजःसुरगजोउच्चैःश्रवाकिंहयः ॥ किंरंभाप्यबलाकृतंकिमुयुगंकामोपिधन्वीनुकिंत्रैलोक्यप्रभवप्रतापविभवःकिंरेहनुमान्कपिः ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकें रावणा कुमती ॥ दुष्ट बुद्धि तूं दुर्मती ॥ चैतन्यविग्रही श्रीराममूर्ती ॥ मनुष्य त्याप्रती तूं ह्मणसी ॥७६॥ रामनामें मनुष्य तरती ॥ मनुष्य मानिसि त्या रघुपती ॥ रावणा तुज अतिदुर्मती ॥ द्वेपानुवृत्ती मरसील ॥७७॥ इतर वोहळां समान ॥ मानूं नये गंगाजीवन ॥ जिचे जळीं करितां स्नान ॥ परम पावन जडजीव ॥७८॥ समुद्रमंथनींचा ऐरावती ॥ मानूं नये रानवट हस्ती ॥ उच्चैःश्रवा अश्वजाती ॥ पशु अश्वस्थिती मानूं नये ॥७९॥ कर्पूर कर्दळीं जन्मस्थान ॥ रंभायुवती स्वर्गभूपण ॥ ते जड मूढ स्त्रिया समान ॥ सर्वथा जाण ते नव्हे ॥८०॥ कृतयुगाचें महिमान ॥ सत्यवादी सात्विक जन ॥ इतरयुगेसीं समान ॥ तें युग जाण नये मानूं ॥८१॥ अंगीं नुमटतां वण ॥ स्त्रीपुरुपा भेदी पंचबाण ॥ तो स्थूळ धनुर्धरा समान ॥ सर्वथा जाण नये मानूं ॥ ८२ ॥ समुद्राचें उल्लंघन ॥ राक्षसकंदन लंकादहन ॥ ऐसा हनुमंताचा प्रतापपूर्ण ॥ त्रैलोक्यीं जाण स्वयें वंद्य ॥८३॥ ऐसा हनुमंत कपींद्र ॥ ज्यासिं आत्मत्वें मानी श्रीरामचंद्र ॥ त्यासिं तूं ह्मणसी वानर ॥ तूं दशशिर महामूर्ख ॥८४॥ गंगानदी नव्हे पाडिपोंडें ॥ ऐरावता हस्तित्व नघडे ॥ उच्चैःश्रवा नव्हे घोडे ॥ कृतयुगा नघडे इतरयुगत्व ॥ ८५॥ रंभा नव्हे इतर नारी ॥ हनुमा नव्हे तनु वानरी ॥ राम परब्रह्म अवतारी ॥ मनुष्य देहधारी तो नव्हे ॥८६॥ राम नव्हे मानुपवेप ॥ राम त्रैलोक्यीं तारक ॥ राम परमात्मा चोख ॥ राम निष्टंकें परब्रह्म ॥८७॥ मरमर रे लंकानाथा ॥ मनुष्य मानिसी रघुनाथा ॥ बळें कुंथतोसि आतां ॥ तुझें बळ वृथा तें ऐक ॥८८॥ शंभु सहित स्वयें गौरी ॥ आंदोळिलां कैलासगिरि ॥ ह्मणसी त्याब

१ धनुष्य. २ देही. ३ केळ. ४ प्रकारानें. ५ शुद्ध, पवित्र. ६ हालविला.

भा. रा. ळाची थोरी ॥ तृणावारी सरेना ॥ ८९ ॥ ॥ श्लोक ॥ रेरेरावणशंभुशैलमथनेप्रख्यातवीर्यंकथंरामेणप्रतियोद्धुमिच्छसिमुधाचेत्त यु. कां.
॥३॥ त्रयुक्तंतव ॥ रामस्तिष्ठतुलक्ष्मणेनधनुपारेपाकृतालंघितातद्वारेणचलंघितोजलनिधिर्दग्धाहतोक्षःपुरी ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ कै अ. ८
लास आंदोळणाचें बळ ॥ सीता चोरितांचि तत्काळ ॥ तुझें तुज जालें निर्फळ ॥ तूं निर्बळ नपुंसकू ॥९०॥ ह्मणसी श्रीरामीं क
रीन युद्ध ॥ अयुक्त वचन अबद्ध बोधा ॥ श्रीरामाभेणें पळसी सदा ॥ त्यासीं युद्धा तूं केंवि मिळसी ॥९१॥ तुज नाहीं आंगवण ॥
श्रीरामासीं नकरवे रण॥ लक्ष्मणरेखे पुढें जाण ॥ काळें वदन तुझें जालें ॥ ९२ ॥ लक्ष्मणाची धनुष्यरेखा ॥ नुल्लंघवेचि दशमु
खा ॥ तूं सदाचि काळमुखा ॥ वृथा आवांका बळदर्प ॥ ९३ ॥ तुज नुल्लंघवे धनुष्यरेखा ॥ श्रीराम सेवकाचा आवांका ॥ समुद्र
लंघोनियां देखा ॥ येवोनि लंका विध्वंसी ॥ ९४ ॥ वनकर किंकर प्रधान पुत्र ॥ जंबुमाळी अखयाकुमर ॥ मारोनियां निशाचर
॥ लंकापुर जाळिलें ॥ ९५ ॥ तुह्मां माजी इंद्रजित अदट ॥ त्याचें हनुमानें काढिलें चरपट ॥ पळावया पुढें नफुटे वाट ॥ विवरीं
स्पष्ट लपाला ॥९६॥ श्रीरामाचा निजसेवक ॥ हनुमा एकला एक ॥ तेणें मर्दूनि तुझें कटक॥ तुझें दशमुख जाळिलें ॥९७॥ हनु
मानें जाळिलें तुझ्या तोंडा ॥ सभेसिं बैसलासी काळ तोंडा ॥ वृथा बोलसी बळबंडा॥ ऐक लंडा निजहित ॥९८॥ सीता अर्पूनि आ
पण ॥ श्रीरामासीं रिघाल्या शरण ॥ तैंच तुझे वांचती प्राण ॥ येरवीं मरण सकुळेसीं ॥ ९९ ॥ श्रीरामा सीता नदेतां जाण ॥
रावणा तुज राखेल कोण ॥ मीच तुझा घेईन प्राण ॥ आंगवण पाहें माझी ॥१००॥ रावणा तुझीं दाहाही शिरें ॥ मी छेदितों न
खांधें ॥ परी तीं शिवनिर्माल्य अपवित्रें ॥ ह्मणोनि करें नास्पर्शे ॥१॥ शिरें वाहून विश्वनाथा ॥ परतोनि वाहिलीं माथां ॥ पूर्ण
पापी तूं लंकानाथा ॥ तुजमारितां दोष नाहीं ॥२॥ स्मरोनियां श्रीरघुनाथा ॥ पाप नबाधी तुज मारितां ॥ दाहाही शिरीं हाणो
नि लाता ॥ रणीं आतां पाडीन ॥३॥ दशमुखा सन्मुख ॥ अंगद आला निःशंक ॥ रावणा तूं रंक मशक ॥ मारितां देख कोण ॥ ३ ॥
राखे ॥४॥ अतिशयेसिं निगरघट ॥ अंगीं आदळला मर्कट ॥ तेणें गजबजिला दशकंठ ॥ करील शेवट वानरू ॥५॥ ॥श्लोक॥

१ हलवण्याचें, चाळनाचें. २ शक्ति. ३ गर्व ४ महापराक्रमी, अनिवार. ५ सैन्य. ६ निर्भय. ७ दांडगा. ८ घाबरला.

ततःसरोषमापन्नःशशासमसचिवांस्तदा ॥ गृह्यतामितिदुर्मेधावध्यतामितिचासकृत् ॥४॥ रावणस्यवचःश्रुत्वादीप्ताग्निमिवतेज
सा ॥ आलंबुस्ततोघोराश्चत्वारोरजनीचराः ॥ ५ ॥ ग्राहयामासतारेयःस्वयमात्मानमात्मवान् ॥ बलंदर्शयितुंवीरोनिशाचर
गणेतदा ॥६॥ सतान्बाहुद्वयासक्तानादायपतगानिव ॥ ७ ॥ ॥ टीका ॥ अंगद आदळला अंगासीं ॥ बोलिला निष्ठुर वाक्या
सीं ॥ तेणें रावण कासाविसी ॥ अतिकोपेंसीं कोपला ॥ ६ ॥ रावणासीं विविध बाधु ॥ स्वयेंचि भय स्वयेंचि क्रोधु ॥ धरा ह्म
णावया अंगदु ॥ महसा शब्दु नबोलवे ॥ ७ ॥ वांचवावया आपणासीं ॥ आक्रोशें सांगे प्रधानांसीं ॥ धरा मारारे वानरासीं ॥
मज सभेसीं निर्भर्त्सि ॥८॥ नधरितां भीड चाड ॥ सभेमध्यें हा माकड ॥ माझें ह्मणे काळें तोंड ॥ खंड विखंड करा यासीं ॥
॥ ९ ॥ माझे अपवाद असंख्यात ॥ हा बोलिला सभेआंत ॥ अवश्य याचा करावा घात ॥ तुह्मीं समस्त मिळोनि ॥ ११० ॥ ऐ
कोनि रावणाचें वचन ॥ अंगदु धरावया जाण ॥ सैन्य सेनानी प्रधान ॥ अतिगर्जोन धांवती ॥११॥ अंगद विचारी मानसीं ॥
मारूं नये रावणासीं ॥ अलोट रावणाच्या बळासीं ॥ आणि सैन्यासीं शक्ति किती ॥१२॥ यालागीं अंगदें आपण ॥ थोडेंचि केलें
उड्डाण ॥ त्यासिं धरावया सकळ सैन्य ॥ आतिसंत्राणें धांविन्नलें ॥१३॥ गदा मुद्गल परिघ पाषाण ॥ शिळा शिखरें विंधिती बा
ण ॥ अंगदासिं धरावया पूर्ण ॥ रक्षोगण धांविन्नले ॥ १४ ॥ धरीं मारीं पाडीं पाडीं ॥ करीत आले राक्षसकोडी ॥ अंगदा नबा
धी भयसांकडी ॥ लव वांकडी नव्हेची ॥ १५ ॥ लांब सोडिली पुसाटी ॥ तेथें झोंबल्या राक्षसकोटी ॥ एक झोंबले चरणसंन्नि
धीं ॥ एकीं तो कंठीं कवळिला ॥ १६ ॥ पक्षी उडोनि आकाशीं ॥ झडपोनि धरिती वृक्षासीं ॥ तेंवि चौघे वीर पक्षाभिवेषीं ॥
अंगदासीं झोंबले ॥ १७ ॥ चौघांही वीरां बळ बहू ॥ अंगद धरिला दोहीं बाहू ॥ रामस्मरणें निःसंदेहु ॥ नाहीं संदेहु अंगदा
॥ १८ ॥ जेंवि कां गुळावरी मासी ॥ तेंवि अंगदु राक्षसीं ॥ वेढिला तो चौपासीं ॥ तरी अंगदासीं नाहीं शंका ॥१९॥ ॥श्लोक॥
प्रासादंशैलसंकाशमुत्पपातांगदस्तदा ॥ तेंतरिक्षाद्विनिर्धूतास्तस्यवेगेनराक्षसाः ॥८॥ भूमौनिपातिताःसर्वेराक्षसेंद्रस्यपश्यतः ॥

१ सेनापति. २ वगार्ते. ३ राक्षस. ४ संकट. ५ निकटीं, संनिध.

भंक्त्वाप्रासादशिखरंनामविश्राव्यचात्मनः ॥ ९ ॥ आस्फोटयामासतदाविनद्यंचक्रमेपुनः ॥ वायुवेगंसमालंब्यरावणस्यतदांगदः ॥ १० ॥ जग्राहमुकुटंचीरंपादमास्थायमस्तके ॥ अंगदेनपदाक्रांतोरक्षःसंसदिरावणः ॥ ११ ॥ रावणस्तुपरंचक्रेक्रोधंप्रासादधर्षणात् ॥ विनाशमात्मनोपश्यन्निःश्वासपरमोभवत् ॥ १२ ॥ ॥ टीका ॥ कटीपृष्ठीं बाहुमूळीं ॥ अंगद धरिला राक्षसीं सकळीं ॥ तेणेंसीं तो आतुर्बळी ॥ स्वयें तत्काळीं उडाला ॥ १२० ॥ लंकेसिं शिखरासमान ॥ रावणाचें निजभवन ॥ अंगदाचें निजउड्डाण ॥ सवेग जाण तेथें आलें ॥ २१ ॥ तेथोनियां पाहतां तळीं ॥ भूमिका दिसताहे जवळी ॥ ह्मणोनि अंगदु बळियाबळी ॥ वेगें निरोळीं उडाला ॥ २२ ॥ अंग झाडितां आतुर्बळी ॥ राक्षसीं धरिला होता बळी ॥ अंगवातें पडोनि तळीं ॥ जाली रांगोळी अवघ्यांची ॥ २३ ॥ पाणी न मागतां देख ॥ निमाले एक एक ॥ महावीरीं घेतला धाक ॥ त्यासन्मुख नये कोणी ॥ २४॥ तेथोनि अंगदाचें उड्डाण ॥ सवेग येतांचि सत्राणें ॥ तळीं पाडोनि रावण ॥ मस्तकीं चरण दीधला ॥२५॥ अंगदें हाणितांचि लाथा॥ रावण पडिला पालथा ॥ त्यासिं होतां पैं उलथा ॥ बळें सर्वथा राहवेना ॥ २६ ॥ रावण घालोनि पायांतळीं ॥ अंगद गर्जे महाबळी ॥ धुर सोडवावया येकाळीं ॥ राक्षसकुळीं कोण आहे ॥ २७ ॥ इंद्रजित अथवा कुंभकर्ण ॥ सैन्य सेनानी प्रधान ॥ सोडवावया स्वयें रावण ॥ आंगवण नव्हे कोणा ॥ २८ ॥ कुंभकर्ण निद्राग्रस्त ॥ वानरभयें इंद्रजित ॥ स्वयें चळचळां कांपत ॥ भयें आकांत प्रधानां ॥ २९ ॥ राक्षसांचे सभेआंतु ॥ लिढाविलाँ लंकानाथु ॥ अंगद अतिशयें गर्जतु ॥ नव्हे पुरुषार्थु राक्षसां ॥१३०॥ नाम विख्यात वाळीसुतु ॥ अरे मी अंगद श्रीरामदूतु ॥ दमावया राक्षसपुरुषार्थु ॥ लंकेआंतु आलों असें ॥३१॥ कोणाअंगीं असेल बळ ॥ कोणी करूं शकेल सळ ॥ तेणें येवोनि तत्काळ ॥ रणकल्लोळ करावा ॥ ३२ ॥ माझ्या पायातळीं दशानन ॥ अडकलासे संपूर्ण ॥ ज्यासिं असेल आंगवण ॥ तेणें सोडवण करूं यावें ॥ ३३ ॥ सभामंडपीं अतिआवेशीं ॥ अंगद पाचारी युद्धासीं॥ कोणी नये सोडवणेसीं ॥ घेतला राक्षसीं अतिवासु ॥ ३४ ॥ विध्वंसावें लंकाभवन ॥ तें शरणागतां दिधलें दान ॥ तेणें क्षोभेल

१ पराक्रमी. २ आकाशीं. ३ वेगानें. ४ मुख्य वीर. ५ सेनापती. ६ शक्ति. ७ ढिला केला. ८ युद्ध.

रघुनंदन ॥ ऐसें आपण नये करूं ॥ ३५ ॥ दान दिधलें शरणागता ॥ ते म्यां लंका मोडितां ॥ क्षोभ वाटेल रघुनाथा ॥ यालागीं स्वस्थता राखिली ॥ ३६ ॥ स्वयें मारूंनये रावण ॥ अंगदें जाणोनि आपण ॥ पायीं दडपोन दशानन॥ मुगुट हिरोन घेतला ॥३७॥ मुगुट घेवोनि आपण ॥ अंगद उडतां सत्राणें ॥ मस्तकें मंडप उचलिला पूर्ण ॥ नाहीं ज्ञान अंगदा ॥३८॥ धन्य अंगदाचा सांटोप ॥ ऐशीं सहस्र स्तंभ मंडप ॥ उपडितां नकळेचि अल्प ॥ परम प्रताप कपीचा ॥ ३९ ॥ ख्याती करोनि उद्भट ॥ शिरीं मंडप हातीं मुगुट ॥ अंगद आला वीर वरिष्ठ ॥ देखिला स्पष्ट वानरीं ॥१४०॥ मागें लंकेमाजी जाण ॥ कळकळिती राक्षसगण ॥ नेलें सभेचें मंडण ॥ भाग्यें रावण वांचला ॥४१॥ अंगद वीर उद्भट ॥ रावण घोळसोनि स्पष्ट ॥ हिरोनि घेतला मुगुट॥ भाग्यें दशकंठ वांचला ॥४२॥ अंगदा पासून रावणें ॥ भाग्यें सुटल्या जीवें प्राणें ॥ आजि करायाचें जीतानें ॥ वर्धावणें जिवितांचें ॥४३॥ रावण सांगे स्वभावता ॥ अंगदें हाणितांचि लाथा ॥ प्राण जावा पैं तत्वतां ॥ सभाग्यता वांचलों ॥४४॥ ह्मणों पुरुपार्थी हनुमंतु ॥ त्याहून अंगद विख्यातु ॥ देखोनि वानराचा पुरुपार्थु ॥ साशंकितु रावण ॥४५॥ मंडप अंगदाचे शिरीं ॥ रत्नकळसांचिया हारी ॥ मुक्ताफळांच्या झल्लरी ॥ पताका बरी विचित्र ॥४६॥ वानर सांगती उल्हासता ॥ सगळी लंका घेवोनि माथां ॥ अंगद आला ऊर्ध्वपंथा ॥ पाहें पुरुपार्थी श्रीरामा ॥४७॥ मंडप देखोनियां माथां ॥ कोप आला श्रीरघुनाथा ॥ अंगदें केली अधर्मता ॥ तुझ्या घाता मी करीन ॥४८॥ लंका दिधली शरणागता ॥ तेथींचा अर्थ येथें आणितां ॥ मज लागेल अधर्मता॥ तुज या अर्था दंडीन ॥४९॥ अंगद ह्मणे ऐकें रघुनाथा ॥ निजबळें मज उडतां ॥ केव्हां मंडप बैसला माथां ॥ नकळतां मज येथें आला ॥१५०॥ मस्तक बळें उपडोन ॥ मंडपाचें येथें आगमन ॥ सर्वथा मज नाहीं ज्ञान ॥ तुझी आण श्रीरामा ॥५१॥ ऐकोनि अंगदाची आण ॥ श्रीराम झाला सुप्रसन्न ॥ अंगदें करोनि रामस्मरण ॥ केलें विंदान तें ऐका ॥५२॥ पुढील येतें जें उड्डाण ॥ करोनि उलटें किंराण ॥ लक्षोनियां सभास्थान ॥ मंडप संपूर्ण सांडिला ॥५३॥ बाप अंगद विंदानीं ॥ उथाळी बैसली

१ क्रोध. २ वेगानें. ३ झर्की, युक्ती. ४ अत्यंत. ५ भूषण. ६ वाढवणें. ७ सभय. ८ युक्ती. ९ उड्डाण, क्रीडा.

स्तंभस्थानीं ॥ समूळ सूत्र चुको नेदुनी ॥ ठेविला स्वस्थानीं मंडप ॥५४॥ मंडप येतां कडकडाट ॥ राक्षसां होय ह्रदयस्फोट ॥
आक्रंदला दशकंठ ॥ आलें अरिष्ट अनिवार ॥५५॥ अंगद मंडप गेला घेवोनी ॥ श्रीरामें सोडविला परतोनी ॥ रावणें ऐकतां
चि कानीं ॥ धाकें मनीं भयाभीतु ॥५६॥ अंगद ह्मणे दशानना ॥ रामें मंडप धाडिला जाणा ॥ लंका दिधली बिभीषणा ॥ रणीं
रावणा मारूनी ॥५७॥ ऐसें सांगोनि लंकानाथा ॥ अंगद परतला तत्वतां ॥ भेटावया श्रीरघुनाथा ॥उल्हासता स्वानंदें॥५८॥
॥श्लोक॥ अंगदःपुनरागत्यववंदेचरणौततः ॥ सुग्रीवस्यचरामस्यलक्ष्मणस्यतथैवच ॥ १३ ॥ अन्योन्यंतेमहावीरानभिवाद्यमहा
बलाः ॥ मुकुटंरक्षोराजस्यराघवायन्यवेदयत् ॥१४॥ तंदृष्ट्वामुकुटंरामोरत्नसारविभूषितं ॥ आबबंधमहाबाहूरावणानुजमस्तके
॥१५॥ ॥टीका॥ लंकेसीं मंडप सांडुन ॥ अंगदें करोनियां उड्डाण ॥ सवेग येवोनि आपण ॥ श्रीरामचरण वंदिले ॥५९॥ वंदो
नि सौमित्रचरण ॥ सुग्रीवासीं अभिवंदून ॥ वंदोनियां बिभीषण ॥ लोटांगण हनुमंता ॥१६०॥ आणीकही वानर वीर ॥ नळ
नीळ जांबुवंतादि थोर ॥ अवघे वंदोनि वानर ॥ केला भुभुक्कार रामनामें ॥६१॥ सर्वेचि अंगद महावीर ॥ येवोनि श्रीरामासमो
र ॥ पुरुषार्थाचें निजसार ॥ केलें चरित्र तें दावी ॥६२॥ अनर्घ्य[1] रत्न अतितेजिष्ठ ॥ रावणाचा महामुगुट ॥ श्रीरामापुढें ठेवोनि
स्पष्ट ॥ पायां मर्कट लागला ॥६३॥ तुझिया कृपा श्रीरघुनाथा ॥ लंकेसिं जावोनि तत्वतां ॥ रावणापासीं मागतां सीता ॥ अ
तिअहंता अनुवादे[2] ॥६४ तेथें म्यां केल्या तीव्रगोष्टी ॥ जेणें रावण कपाळ पिटी ॥ तरी तो राक्षस महाहट्टी ॥ सीता गोरटी सो
डीना ॥६५॥ तुह्मांसिं मागतां कोरान्न ॥ मी तंव सीता नेदीं चिद्रत्न ॥ ऐसें बोलतां दशानन ॥ कोप दारुण मज आला ॥ ६६ ॥
रावणा ऐसा अतिबळिष्ठ ॥ घायें ढिलावला[3] सुभट ॥ पायें चेपून दशकंठ ॥ शिरींचा मुगुट हरियेला ॥६७॥ राक्षसांच्या वीर
श्रेणी ॥ धांविन्नल्या माझ्या ग्रहणीं[4] ॥ त्या म्यां आपटितां अंवनीं[5] ॥ रुधिरें धरणी प्रवाहे ॥ ६८ ॥ रावण गांजिलिया पाठी ॥
राक्षस निघाले दिग्पटीं ॥ तिहीं सांडिल्या युद्धगोष्टी ॥ सन्मुख दृष्टी कोणी नये ॥ ६९ ॥ तेथून मज सवेग येतां ॥ मंडप आला

१ अमूल्य. २ बोले. ३ निःसत्व केला. ४ पकडण्यास. ५ पृथ्वी.

नकळतां ॥ तो म्या सांडिला मा गुता ॥ सत्य रघुनाथा हे गोष्टी ॥१७०॥ ऐकोनि अंगदाच्या गोष्टी ॥मुगुट देखोनियां दृष्टी॥श्री
राम सुखावला पोटीं ॥ स्वानंदपुष्टी आलिंगी ॥ ७१ ॥ धन्य अंगदाचा पुरुषार्थु ॥ रणीं गांजोनि लंकानाथु ॥ मुगुट घेवोनि आ
ला व्यक्तु ॥ अतिविस्मितु श्रीराम ॥ ७२ ॥ संतोषोनि रघुनंदन॥ ह्रदयीं आलिंगी सुप्रसन्न ॥ करी अंगद मुखचुंबन ॥ अंगद
धन्य श्रीरामें ॥ ७३ ॥ श्रीरामें मुगुट घेवोन ॥ पाचारोनि बिभीषण ॥ त्याचे मस्तकीं आपण ॥ संतोषोन स्वयें घाली ॥७४॥
बिभीषण जाला राज्यधर ॥ वानरीं केला जयजयकार ॥ रामनामें गर्जे अंबर[1] ॥ देती भुभुक्कार स्वानंदें ॥ ७५ ॥ मुगुट बिभी
षणाचे मौळीं[2] ॥ देखोनि वानरीं सकळीं ॥ हरिखें[3] पिटोनियां टाळी ॥ सुखकल्लोळीं नाचती ॥ ७६ ॥ नळ नीळ जांबुवंत ॥ सु
ग्रीव सुषेण हनुमंत ॥ अंगदाचा पुरुषार्थ ॥ वानर वाणिती आल्हादें ॥ ७७ ॥ अंगदवीर अतिउद्भट[4] ॥ अंगदवीर भट सुभट ॥
तेणें गांजोनि दशकंठ ॥ आणिला मुगुट प्रत्यक्ष ॥ ७८ ॥ ऐसी अंगदाची वाटिव ॥ वानर वाणिताती सर्व ॥ अंगद मानसीं
श्रीराघव ॥ भाग्यें अभिनव[5] अंगदु ॥ ७९ ॥ शिष्टायी नमानीच रावण ॥ तेणें क्षोभला रघुनंदन ॥ आतां करील रणकंदन ॥
दुर्धर बाण सोडूनी ॥ १८० ॥ वानर निशाचर रणीं ॥ भिडती झोटधरणी ॥ अशुद्धें[6] पूर वाहेल धरणीं ॥ आयणीपांयणी[7] भि
डतील ॥ ८१ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ अंगदशिष्टाई जाली पूर्ण ॥ पुढें गोड निरोपण ॥ रम्य रामायण श्रीरामें ॥ ८२ ॥ स्व
स्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांअंगदशिष्टाईनिरोपणन्नामअष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १८२ ॥
॥ श्लोक ॥ ॥ १५ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १९७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ आकाश. २ मस्तकीं. ३ आनंदें. ४ अत्यंतशूर. ५ विलक्षण. ६ रक्तानें. ७ कमानें.

भा.रा.यु.कां.अ.९ वा.
अंगद
इंद्रजीत

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ सभेंन गांजूनि रावणातें ॥ अंगदें आणिल्या मुगुटातें ॥ श्रीरामें आपुल्या निजहातें ॥ विभीपणातें वाहिला ॥ १ ॥ मुगुट बाणतां विभीपणासीं ॥ देवोनि उल्हास वानरांसीं ॥ राजशोभा शोभली त्यासीं ॥ श्रीरामासीं आल्हादु ॥ २ ॥ ॥ श्लोक ॥ ददृशुर्वानरावीराभीपणंचविभीपणं ॥ मुकुटेनप्रभासंतंत्रिकूटमिवमंदरं ॥ १ ॥ रामस्तुबहुभिर्हृष्टैर्विनदद्भिःप्लवंगमैः ॥ वृतोरिपुवधाकांक्षीयुद्धायैवप्रवर्तत ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ मुकुट बाणतां विभीपणासीं ॥ कैसी शोभा आली त्यासीं ॥ जेंवि मंदराद्रि रत्नशिखरेंसीं ॥ शोभा तैसी विभीपणा ॥ ३ ॥ मस्तकीं बाणतांचि मुगुट ॥ जैसा जाला राज्यपट ॥ तैसा दिसताहे तेजिष्ठ ॥ अतिवरिष्ठ विभीपणु ॥ ४ ॥ विभीपण आज्ञेचें भय भारी ॥ जेंवि राजमुद्रा बाणली शिरीं ॥ ऐसा देखोनि वानरीं ॥ नवल परी तिहीं केली ॥५॥ मिळोनियां वानरवीरीं ॥ रामआज्ञा वंदूनि शिरीं ॥ छत्र धरोनि विभीपणावरी ॥ जयजयकारीं गर्जती ॥ ६ ॥ नवछत्र रावणावरी ॥ झडपून आणिलें वानरीं ॥ धरोनि विभीपणावरी ॥ जयजयकारीं गर्जती ॥ ७ ॥ विभीपण देखोनि छत्रांकित ॥ अतिउल्हासें उल्हासित ॥ स्वयें जाला श्रीरघुनाथ ॥ नामें गर्जत वानर ॥ ८ ॥ सत्यसंकल्प श्रीरघुनाथ ॥ विभीपण जाला राज्यप्राप्त ॥ वानर आल्हादें नाचत ॥ स्वयें गर्जत हरिनामें ॥ ९ ॥ छत्र नसतां रघुनाथा ॥ मज धरूं नये सर्वथा ॥ स्वामिमर्यादा संरक्षिता ॥ अतिज्ञाता विभीपणु ॥१०॥ छत्र ठेवोनियां दुरी ॥ गदा घेवोनियां करीं ॥ मिळोनि सुग्रीवा माझारीं ॥ नमस्कारी श्रीरामा ॥ ११ ॥ विभीपण निजवित्पत्ती ॥ अंगदाची शौर्य शक्ती ॥ अंगदाची अगाध ख्याती ॥ अनुवादे कीर्ति आल्हादें ॥१२॥ ज्याचे वंदी सुरगण ॥ तोही आक्रमून रावण ॥ चरणीं दशकंठ मर्दून ॥ मुगुट हिरोन आणिला ॥ १३ ॥ ऐसी करावया ख्याती ॥ त्रिलोकीं कोणा नाहीं शक्ती ॥ अंगदाची अगाध कीर्ती ॥ सुर वाणिती स्वर्गस्थ ॥ १४ ॥ अंगदाची वीर वाढिव ॥ वानर करिताती भाटिव ॥ गुण अनवादे श्रीराघव ॥ भाग्य वैभव अंगदा ॥१५॥ शिटाई नमानीच रावण ॥ तेणें क्षोभलाँ रघुनंदन ॥ करावया रिपुदलन ॥ रणगर्जनें चालिला ॥ १६ ॥ ॥ श्लोक ॥ उत्तरंद्वार

१ घातला. २ युक्ती. ३ बांधे. ४ पराभवून. ५ मोठेपणा. ६ स्तुति. ७ क्रोधाविष्ट झाला. ८ शत्रुसंहार.

मागत्यरामःसौमित्रिणासह ॥ आवृत्यबलवान्तस्थौसुग्रीवश्चमहाबलः ॥ ३ ॥ गजोगवाक्षोगवयःशरभोगंधमादनः ॥ भीमोद धिमुखश्चैवकेसरीपनसस्तथा ॥ ४ ॥ एतस्मिन्नंतरेचक्रुस्कंधावारनिवेशनं ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ लंका उत्तरद्वाराजवळी ॥ राम आला महाबळी ॥ सौमित्रही आला तात्काळीं ॥ शस्त्रसमेळीं सन्नद्ध ॥ १७ ॥ गेला देखोनि रघुनाथ ॥ सुग्रीव जो कां वानरनाथ ॥ कपिसमुदायासमवेत ॥ आला तेथें अतिशीघ्र ॥ १८ ॥ सन्नद्ध बद्ध गदापाणी ॥ बिभीषण आला तत्क्षणीं ॥ भिडावया रणांगणीं ॥ रामाज्ञेलागूनी तिष्ठतु ॥ १९ ॥ गेला देखोनि रघुनाथ ॥ नळ नीळ जांबुवंत ॥ अंगदादि हनुमंत ॥ वानर समस्त स्वयें आले ॥ २० ॥ आपुलाल्या विभागनेटीं ॥ वानरवीर जगजेठी ॥ राहिले पैं नेहटानेहटीं ॥ युद्धसन्निधीं सन्नद्ध ॥ २१ ॥ गज गवाक्ष गवय जाण ॥ शरभ ऋषभ गंदमादन ॥ भीम दधिमुख सुषेण ॥ केसरी दारुण रणयोद्धा ॥ २२ ॥ वीर वानर जो कां पनस ॥ युद्धालागीं अतिकर्कश ॥ करावया राक्षसांचा नाश ॥ अतिउल्हास युद्धाचा ॥२३॥ हे अकराही वीर जाण ॥ युद्धार्थी अतिदारुण ॥ तिहीं केलें जें विंदान ॥ करावया रण तें ऐका ॥२४॥ लंकादुर्गाहून उंच पर्वत ॥ वानरीं आणोनियां त्वरित ॥ अकरा वीर वेघोनि तेथ ॥ राक्षसांत मांडिला ॥ २५ ॥ तें देखोनि वानर वीर ॥ अवघीं आणोनि गिरिवर ॥ त्यांवरी वेघोनि सत्वर ॥ राक्षस मार मांडिला ॥ २६ ॥ लंका चौपासीं वानर ॥ पर्वताग्रीं महावीर ॥ करीत रामनामाचा गजर ॥ आले दुर्धर युद्धार्थ ॥ २७ ॥ लंकेआंत अतिआकांतु ॥ देखोनियां लंकानाथु ॥ करावया वानरांचा अंतु ॥ स्वयें धाडितु निजयोद्धे ॥२८॥ ॥श्लोक॥ रुद्धांतुनगरींश्रुत्वाजातकोपोदशाननः ॥ विधानंद्विगुणंकृत्वायुद्धार्थायप्रचोदिताः ॥ ६ ॥ तेहयैःकांचनापीडैर्गजैश्चाद्भुतदर्शनैः ॥ रथैश्चादित्यसंकाशैःकवचैश्चमनोरमैः ॥ ७ ॥ विनिर्जग्मुर्महावीरानादयंतोमहीतलं ॥ राक्षसाभीमकर्माणोरावणस्यजयैषिणः ॥ ८ ॥ वानराणामपिचमूर्महती जयमिच्छतां ॥ युध्यतांतुतदातेषांवानराणांमहात्मनां ॥ ९ ॥ राक्षसांचबभूवाथबलकोपसुदारुणः ॥ १० ॥ ॥ टीका ॥ वानरीं रोधिलें लंकाभवन ॥ ऐसें ऐकोनि दशानन ॥ करावया वानरांसीं रण ॥ युद्धार्थी आपण स्व

१ तयारीनें. २ जोरानें. ३ चमत्कार. ४ बमोन.

सैन्य धाडी ॥ २९ ॥ देखोनियां वानर प्रबळ ॥ त्याहूनि द्विगुणित राक्षसदळ ॥ नावानिगे वीर सकळ ॥ रणकल्लोळ करूं धाडी ॥ ३० ॥ अश्व सैन्य सहपरिवारीं ॥ सुवर्णाभरणें त्यामाझारीं ॥ होहोमामाजीजी करो ॥ वीर संभारीं चालिले ॥३१॥ गज सैन्याचे पैं थाट ॥ मदोन्मत्त अतिउद्भट ॥ दंतीमणिबंध तिखट ॥ ते गजघंट असंख्य ॥३२॥ सन्नद्ध बद्ध शस्त्रास्त्रीं ॥ चालिल्या रथांचिया हारी ॥ ध्वज पताका त्यांवरी ॥ झळकती झालरी मोत्यांच्या ॥३३॥ अढाऊं चव्हाण कोयतकार ॥ सेली सावळी धनुर्धर ॥ आले पायाचे मोगर ॥ वीर दुर्धर गर्जती ॥ ३४ ॥ रत्नें मुक्ताफळें हिरा ॥ कवचें बाणलीं महावीरा ॥ अश्वीं झळकती पाखेरा ॥ शस्त्रसंभार लखलखित ॥३५॥ राक्षसवीर आतुर्बळी ॥ दिधली सिंहनादें आरोळी ॥ निर्घोष ऊठला पाताळीं ॥ नाद निराळीं कोंदला ॥३६॥ देखोनि राक्षसांचा भार ॥ युद्धा खवळले वानर ॥ रामनामाचा गजर ॥ दिधला भुभुकार महावीरीं ॥३७॥ लंकाद्वारीं राक्षसकोटी ॥ दोहीं सैन्या दृष्टादृष्टी ॥ सुटली शस्त्रास्त्रांची वृष्टी ॥ कांपत पोटीं यमकाळ ॥३८॥ राक्षसवीर स्वयें गर्जती ॥ विजयी आमुचा लंकापती ॥ वानर रामनामें गर्जती ॥ रघुपती निजविजयी ॥३९॥ वीरांवानरां होत मेळू ॥ रणीं उठिला हलकल्लोळू ॥ खवळला रणवेताळू ॥ रणगोंधळू नाचती ॥४०॥ एक हाणिती शक्तिशूळें ॥ दुजे हाणिती शालतालें ॥ एक वर्षती शरजाळें ॥ दुजे अंतराळें महाशिळा ॥४१॥ एक हाणिती चेंडूचक्रें ॥ दुजे हाणिती शिळाशिखरें ॥ एक हाणिती तोमरें ॥ वृक्षाग्रें पैं एक ॥४२॥ वीर वर्षती विचित्र बाण ॥ वानर वर्षती पाषाण ॥ परिघ हाणितां दारुण ॥ तत्काळ मरण राक्षसां ॥४३॥ करितां शस्त्रास्त्रीं घात ॥ वानर वर्षती पर्वत ॥ अश्व गजा चूर होत ॥ रथ मोडत ध्वजेंसीं ॥४४॥ वानरवीर भद्रजाती ॥ पुच्छीं बांधोनियां हस्ती ॥ बळें उपटितां क्षितीं ॥ असंख्य मरती पायांचे ॥४५॥ निधंडे वीर पडिले ठाईं ॥ पाईंचीं रगडिलें पाईं ॥ वानरां शिवणें नाहीं भुई ॥ मारीत पाहीं गगनस्थ ॥४६॥ वानर वीरीं घालोनि उडी ॥ रथ भंगिले कोट्यानुकोटी ॥ रणीं मर्दिलीं रणघोडीं ॥ गर्चकवेडी पाडिल्या ॥४७॥ राक्षसीं वानरांचा करितां घात ॥ कपि उसळती गगनांत ॥ तेथोनि करिती प

१ बलवान. २ सैन्य. ३ वेष्ठन, जीववगैरे. ४ बलाढ्य. ५ [illegible]नी. ६ आकाशीं. ७ शूर. ८ तुकडे.

वेतपात ॥ वीर मारित असंख्य ॥४८॥ वानर घायवट होत ॥ श्रीरामपदरजें पायवणी सेवित ॥ स्वयेंचि येवोनि युद्धा आंत ॥
वीर मारीत रणमारें ॥४९॥ वानर वीर पडतां रणीं ॥ रामनामाच्या स्मरणीं ॥ मरण पळे त्यापासूनी ॥ उठती रणीं रणमारे ॥५०॥
श्रीराम असतां पाठीसीं ॥ भय नाहीं वानरांसीं ॥ रणीं मर्दुनि राक्षसांसीं ॥ अतिसंत्रासीं त्रासिले ॥५१॥ करितां रामनामस्म
रण ॥ तेथें रिघो नशके मरण ॥ तो श्रीराम असतां जाण ॥ वानरां निधन असेना ॥५२॥ नचले अंगीक निजबळ ॥ शस्त्रास्त्रें
सुटलीं सकळ ॥ वानरवीर अतिप्रबळ ॥ राक्षस दळ भंगलें ॥५३॥ मारितां राक्षसांच्या श्रेणी ॥ अशुद्ध वाहों लागलें धरणीं ॥
जाली मांसाची चिडाणी ॥ उरले जे रणीं ते तळपती ॥५४॥ मोडलें देखोनि निजसैन्यासीं ॥ कोप आला इंद्रजितासीं ॥ तोही
निघाला युद्धासीं ॥ अतिआवेशीं सन्नद्ध ॥५५॥ ॥श्लोक॥ एतस्मिन्नंतरेतेपामन्योन्यमभिधावतां ॥ रक्षसांवानराणांचद्वंद्वयुद्धम
वर्तत ॥११॥ ॥टीका॥ चोवीसजण वानरवीर ॥ चोवीस योद्धे निशाचर ॥ द्वंद्वयुद्ध घोरांदर ॥ सविस्तर अवधारा ॥५६॥ इंद्र
जित आणि अंगद ॥ दोघांजणां द्वंद्वयुद्ध ॥ प्रजंघ अति क्रुद्ध ॥ करिती युद्ध संपातीसीं ॥५७॥ अतिकाय रावणपुत्र ॥ विनित
आणि रंभुवानर ॥ यादोघांसीं युद्ध दुर्धर ॥ करी सत्वर अतियुक्ति ॥५८॥ महोदर आणि सुपेण ॥ मकराक्ष जांबुवंतेसिं रण ॥
विद्युज्जिव्हा शतबळी जाण ॥ गजप्रतपम द्वंद्वयुद्ध ॥५९॥ जांबुवंताचा बंधु धूम्र ॥ त्यासिं कुंभक कुंभकर्णपुत्र ॥ देवांतक राव
णकुमर ॥ गवाक्षवीर तेणेंसीं ॥६०॥ सारण आणि कपि ऋपभ ॥ त्रिशिरा आणि शरभ ॥ नरकांतकपुत्र वानरप्रगल्भ ॥ पनस
स्वयंभ तेणेंसीं ॥ ६१ ॥ अकंपन आणि कुमुदहारी ॥ धूम्राक्ष आणि केसरी ॥ महापार्श्व गंधमादनावरी ॥ शुक रणाग्रीं
वेगदर्शी ॥ ६२ ॥ जंबुमाळिसीं हनुमा आपण ॥ मित्रघ्नेंसीं बिभीपण ॥ निकुंभ नीळेसीं महारण ॥ तपन तो जाण नळासीं
॥ ६३ ॥ प्रघसा सुग्रीवासीं रण ॥ विरूपाक्ष आणि लक्ष्मण ॥ अशनिप्रभा द्विविद कंदन ॥ वज्रमुष्टी पूर्ण मैंदासीं ॥६४॥ ऐसे
चोवीसही जोडे ॥ युद्धा मिसळले गाढे ॥ युद्ध केलें पडिपाडें ॥ निजनिवाडें अवधारा ॥६५॥ वाजंत्र्यांच्या निजगजरीं ॥ ढोल

१ मरण. २ सैन्य. ३ पंक्ती. ४ रक्त. ५ चिखल. ६ प्रकारें.

निशाणी टमकी भेरी ॥ सिंहनाद करोनि वीरीं ॥ परस्परीं मिसळले ॥ ६६ ॥ इंद्रजित अतिविंदानीं ॥ अंगद लक्षोनिया रणीं ॥
शस्त्रास्त्र वर्षोनि बाणीं ॥ येरें चुकवोनि सांडिले ॥ ६७ ॥ अंगदाच्या हृदयभेदा ॥ करावया सोडिली दुर्धर गदा ॥ गगना उसळ
ला योद्धा ॥ घावो तुमधा तळीं गेला ॥ ६८ ॥ तेथोनि घालोनियां उडी ॥ सारथी सहित मारिलीं घोडीं ॥ रथ भंगला कडाडीं॥
छत्रें मोडिलीं पुच्छाग्रें ॥६९॥ इंद्रजित धाकें घालितां उडी ॥ वानर मुकुटातें आंसुडी ॥ सवेंचि देतां पैं थापडी ॥ आली भवंडी प्रा
णांता॥७०॥पूर्वील हनुमंत आघात ॥ तेणें इंद्रजित नित्य धाकत ॥ पुढती अंगदाचा घात ॥ आला प्राणांत रोकडा॥७१॥वानरें के
ला अस्ताव्यस्त ॥ मोकळे केशीं आणि विरथ ॥ पळों जातां लंकेआंत ॥ लज्जान्वित इंद्रजित ॥ ७२ ॥पळोनि जातां इंद्रजिता
सीं ॥ अंगदें धांवोनि धरिला केशीं ॥ येरें कापूनि बुचड्यासीं ॥ अंतर्धानेसीं पळला ॥ ७३ ॥ रणीं वानरासीं सन्मुख ॥ युद्धीं
माझें नमरेचि मुख ॥ इंद्रजितासीं परम दुःख ॥ पोटीं आणिक तेणें धरिलें ॥ ७४ ॥ करोनियां निःसीम युद्ध ॥ रामलक्ष्मणादि
कपिसन्नद्ध ॥ अवधियां करीन शरबद्ध ॥ ऐसें विरुद्ध मनीं धरिलें ॥ ७५ ॥ येरिकडे द्वंद्वयुद्ध ॥ वीरां वानरां अतिउन्नद्ध ॥ आय
णीपायणींचे बाध ॥ तेंही युद्ध अवधारा ॥ ७६ ॥ प्रजंघ वीरें तींबाणीं ॥ संपाती कपि विंधला रणीं ॥ तेणें ते बाण चुकउनी ॥ अ
श्वकर्णी हाकिला ॥७७ ॥ अश्वकर्णा ऐसीं पत्रें पूर्ण ॥ तो वृक्ष ह्मणती अश्वकर्ण ॥ तेणें तो वृक्ष ठाकुन ॥ मूर्च्छापन्न प्रजंघु ॥७८॥
अतिकायासुत रावणी ॥ रंभु विनीत वानर दोनी ॥ पाचारूनि रणांगणीं ॥ अमितां बाणीं विंधले ॥ ७९ ॥ वंचूनि त्याचे बाण दुर्ध
र ॥ कोपें खवळले वानर ॥ वर्षले शिळा पर्वत घोर ॥ केले चकचूर राक्षस ॥ ८० ॥ अतिकाया पर्वतपातीं ॥ धनुष्य भंगुन ठेच
ला लातीं ॥ रथ भंगून सारथी ॥ पडिला क्षितीं मूर्च्छितु ॥८१॥ महोदरें रणीं सुपेण ॥ हृदयीं विंधले पांच बाण ॥ तेणें त्याचा जा
वा प्राण ॥ रामस्मरणें जाण वांचला ॥ ८२ ॥ करितां रामनामस्मरण ॥ आलें चौगुणी स्फुरण ॥ पंचयोजनें शिळा दारुण ॥
घाली सुपेण त्यावरी ॥ ८३ ॥ महोदरें लवडसवडी ॥ लंकेमाजी घातली उडी ॥ रथ सारथी मारिलीं घोडीं ॥ सैन्य शिळेबुडीं

१ युक्तीनें. २ उडाला. ३ मार. ४ नदाखवर्वी. ५ असंख्य. ६ त्वरेनें.

असंख्य ॥ ८४ ॥ मकराक्ष खरात्मज ॥ जांबुवंत ऋक्षराज ॥ दोहींसीं युद्धाचें व्याज ॥ रणसमाज रणमारें ॥ ८५ ॥ जांबुवंत घेवोनि वृक्ष ॥ रणीं ठोकिला मकराक्ष ॥ येरें छेदोनियां देख ॥ बाण असंख्य वर्षला ॥ ८६ ॥ जांबुवंतें करतळीं ॥ हाणोनि पाडिला सभामंडळीं ॥ रावणाच्या पायांजवळीं ॥ मूर्च्छा समेळीं मकराक्षु ॥ ८७ ॥ जांबुवंतें करांगुळीं ॥ मर्दून सैन्य केलि रांगोळी ॥ रथ सूत अश्वसमेळीं ॥ मेळविला धुळी मकराक्ष ॥ ८८ ॥ विद्युज्जिव्ह राक्षस वळी ॥ वाणीं विंधिला शतवळी ॥ अश्वपर्णवृक्ष पैं कपाळीं ॥ हाणोनि तळीं पाडिला ॥ ८९ ॥ गज आणि प्रतपन ॥ दोघीं केलें दुर्धर रण ॥ वाम पार्श्वी गजामि जाण ॥ शूळें संपूर्ण खोचिलें ॥ ९० ॥ गजु क्षोभला दुर्धरशक्ती ॥ शाल वृक्ष घेवोनि हातीं ॥ हाणून लघु लाघवगती ॥ पाडिला क्षितीं प्रतपन ॥ ९१ ॥ कुंभ जो कां कुंभकर्णकुमरू ॥ जांबुवंत बंधु धूम्राक्ष वीरू ॥ दोघां द्वंद्वयुद्ध दुर्धरू ॥ येरायेरू नाटोपती ॥ ९२ ॥ दोघे वीर आतुर्बळी ॥ रणीं विचरत सैन्यमेळीं ॥ गदा पट्टिश तोमर त्रिशूळीं ॥ शाल तालीं वानरू ॥ ९३ ॥ धूम्रें हाणितां पायांरीं ॥ कुंभ मूर्च्छित जाय चांचरी ॥ सेवकीं नेला लंकेमाझारीं ॥ जाली माहामारी राक्षसां ॥ ९४ ॥ देवांतकु जो रावणी ॥ गवाक्ष विंधिला पांचबाणीं ॥ तेणें ठेंचून पाय पापाणीं ॥ ततक्षणीं मोडिले ॥ ९५ ॥ गवाक्ष कोपोनि वानर ॥ शालवृक्ष उपडोनि थोर ॥ रागें हाणो जातां रावणपुत्र ॥ तेणें तो सत्वर छेदिला ॥ ९६ ॥ आणिक विंधितां नव बाण ॥ गवाक्षें वरीचेवरी झेलून ॥ मग शिळा शिखरें वर्षोन ॥ केलें कंदन देवांतका ॥ ९७ ॥ धनुर्बाण शस्त्र सारथी ॥ अश्वरथ उपडिला क्षितीं ॥ देवांतक वीर पदांती ॥ मुष्टिघातीं मिसळला ॥ ९८ ॥ उरीं शिरीं खांदां कोपरीं ॥ दंडीं मुंडीं थडका उरीं ॥ तंडवे हाणोनि परस्परीं ॥ चक्राकारीं भवंडिले ॥ ९९ ॥ दोघे पुरुषार्थी दादुल ॥ उसण्या घाई भिडिन्नले ॥ दोघे श्रमस्वेदें क्लिन्न जाले ॥ दोघे पडिले मूर्च्छित ॥ १०० ॥ सारणें वीरें युद्धावरी ॥ ऋषभु पाचारिला रणाग्रीं ॥ एकाएकीं उरावरी ॥ शाल वृक्ष वरी ठोकिला ॥ १ ॥ वृक्ष आदळतांचि उराडीं ॥ दोहीं डोळां आली भोंवंडी ॥ जावोनि अडखळे गडबडी ॥ पडिली मुरकुंडी सारणाची ॥ २ ॥ मेघवर्ण कुंजरावरी ॥ त्रिशिरा बैसोनियां गजरीं ॥ वेगें येवोनि

१ कार्य. २ भूमिवर. ३ मोठपराक्रमी. ४ मूर्च्छा. ५ पादचारी. ६ लाथा. ७ डवडवळ.

शरभावरी ॥ तोमरें शिरीं ताडिला ॥ ३ ॥ तोमर लागावा जों शिरीं ॥ घाव चुकविला लाघवें करीं ॥ सप्तपर्ण तरु संभारीं ॥ गजकुंभावरी ताडिला ॥ ४ ॥ गजु हाणितां कुंभावरी ॥ वृक्ष आदळला त्रिशिरावरी ॥ दोघे जावोनि चांचरी ॥ धरेवरी लवंडले ॥ ५ ॥ नरांतक रावणसुतु ॥ पनस वानर विख्यातु ॥ त्यासि युद्धकंदनार्थु ॥ बाणीं विंधितु ऊठिला ॥ ६ ॥ येतां देखोनि त्या बाणासीं ॥ पनस उडाला आकाशीं ॥ तेथोनि सोडितां पर्वतासीं ॥ कासाविसी नरांतकु ॥ ७ ॥ वर्षतां शिळासंपातीं ॥ शिरींचा मुगुट पडला क्षितीं ॥ रथींचा मारिला सारथी ॥ घोडे रथ नेती सुनाट ॥ ८ ॥ घोडीं रथ नेला लंकाभिमुख ॥ नरांतकु झाला विमुख ॥ कटकीं वाजली एकचि हाक ॥ तें परम दुःख नरांतका ॥ ९ ॥ अकंपनें कुमुदासीं ॥ परिघें हाणितांचि शिसीं ॥ मेटें वळलीं वानरासीं ॥ मग भूमीसीं बैसला ॥ ११० ॥ सवेंचि उठोनि उठाउठीं ॥ अकंपनें देखोनि दृष्टी ॥ कुमुदें हाणितां मुष्टी ॥ पडिला सृष्टीं निर्जीव ॥ ११ ॥ धूम्राक्ष आणि केसरी ॥ युद्ध करितां चक्राकारी ॥ एक वर्षे शरधारी ॥ शिळाशिखरीं पैं दुजा ॥ १२ ॥ केसरी उडोनि प्रत्यक्ष ॥ पायीं धरोनि धूम्राक्ष ॥ बळें भोंवंडोनि देख ॥ अधोमुख पाडिला ॥ १३ ॥ महापार्श्व गंधमादन ॥ दोघीं युद्ध केलें दारुण ॥ शस्त्रास्त्रीं बाण पापाण ॥ रणकंदन अत्युग्र ॥ १४ ॥ गंधमादनें लवडसवडी ॥ माहापार्श्वावरी घालोनि उडी ॥ बळें झोंबून कडाडी ॥ तडाफोडी तो केला ॥ १५ ॥ पुच्छें आकळोनि स्पष्ट ॥ नखीं नांगरिलें पोट ॥ दांतीं करांडिला कंठ ॥ रणीं यथेष्ट गांजिला ॥ १६ ॥ वेगदर्शी वीर वानर ॥ शुक लाघवी निशाचर ॥ दोघां युद्ध घोरांदर ॥ अतिदुर्धर तिहीं केलें ॥ १७ ॥ वेगदर्शी स्वयें उडोन ॥ रथ उपटितां जाण ॥ अश्व सारथी जाले चूर्ण ॥ शुक पळोन स्वयें गेला ॥ १८ ॥ तपन आणि वानर नळ ॥ दोघीं युद्ध केलें तुंबळ ॥ नळें थाप देवोनि सबळ ॥ डोळे तत्काळ फोडिले ॥ १९ ॥ तपन जालें आंधळें ॥ युद्ध करीना मागें पळे ॥ पडिलें रणभूमीसीं लोळे ॥ मग तें नळें उपेक्षिलें ॥ १२० ॥ पूर्वी जंबुमाळी जाण ॥ हनुमानें मारिला आपण ॥ त्याचा सूड घ्यावया पूर्ण ॥ जंबु आन स्वयें आला ॥ २१ ॥ जंबु झाला पैं रथस्थ ॥ रथविंपत्ती दावी समस्त ॥ तेणें तींबाणीं हनुमंत ॥ हृदयाआं

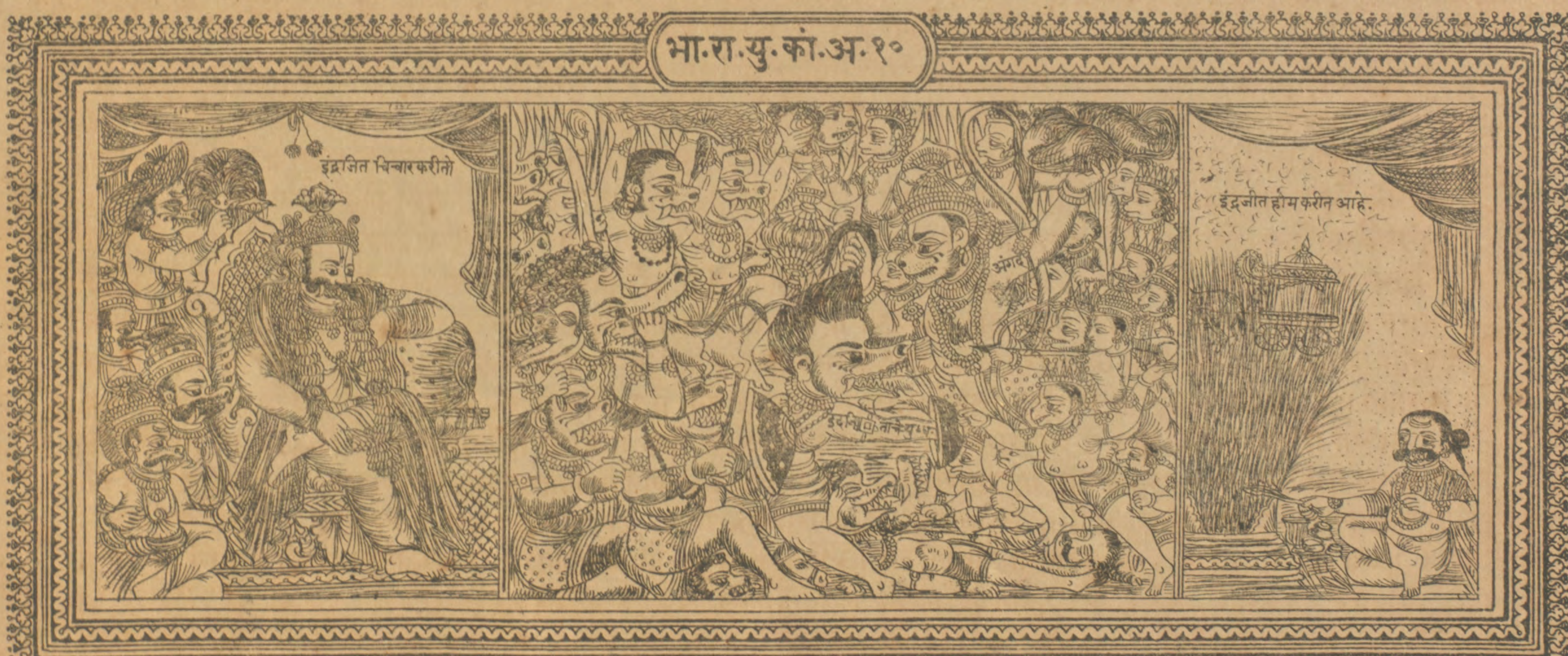
१ मारला. २ मूर्च्छित. ३ रिकामा. ४ सैन्यां. ५ ताडिला. ६ कुशल. ७ कौशल्य.

त विंधिला ॥२२॥ हनुमंत वज्रदेही ॥ बाण विंधिल्या नव्हे कांहीं ॥ ते बाण उमळोनियां पांहीं ॥ जंबुच्या देहीं खडतरले ॥२३॥त याच्या लघुलाघवा आंतु ॥ रथीं येवोनि हनुमंतु ॥ तळप्रहारें शिरःपातु ॥ जंबु रणांतु पाडिला ॥ २४॥ मित्रघ्न चाप विंदानी ॥ बिभीषण विंधिला बाणीं ॥ बिभीषणें गदा हाणोनी ॥ पाडिला धरणीं मित्रघ्नु ॥२५॥ सैन्य त्रासित घसाघस ॥ अतिबळी वीर प्रघस ॥ स्वयें जिणावया सुग्रीवास ॥ रणाभिवेष युद्धार्थी ॥२६॥ प्रघस जंव सोडी बाण ॥ तंव सुग्रीवें आपण ॥ वृक्ष घेवोनि स प्त पूर्ण ॥ घेतला प्राण प्रघसाचा ॥२७॥ सुग्रीवाच्या घायापुढें ॥ प्रघस कायसें बापुडें ॥ घायें चूर केलीं हाडें ॥ अशुद्ध उडे आका शीं ॥२८॥ विरूपाक्ष आणि लक्ष्मण॥ दोघीं आरंभिलें लाघवी रण ॥ लक्ष्मणें विंधोनि विकट बाण ॥ घेतला प्राण बाणें एकें॥२९॥ वज्र मुष्टीसीं कपि मैंद ॥ दोघां जालें दुर्धर युद्ध ॥ घाय हाणोनि विविध ॥ रणविमर्द तिहीं केला ॥१३०॥ वज्रमुष्टीसुनी दृष्टी ॥ मैं द हाणितां निजमुष्टी ॥ घायें पाडियेला सृष्टीं ॥ जेंवि धूर्जटी त्रिपुरातें ॥३१॥ द्विविद अशनी पडिपाडी ॥ युद्धीं द्विविदें मारिलीं घोडीं ॥ रथ मोडतां कडाडी ॥ पाडिली मुरकुंडी अशनि प्रभेची ॥३२॥ निकुंभ आणि सेनानी नीळ ॥ दोघां जाहलें युद्ध तुंब ळ ॥ निकुंभे सोडूनि शरजाळ ॥ नीळासीं तत्काळ उपहासी ॥३३॥ तूं तंव वानर बापुडें ॥ केंवि राहसी मजपुढें ॥ रणीं मारीन रोकडें ॥ निजकुऱ्हाडे सोडिले ॥३४॥ निकुंभाचे सतेज शर ॥ पुच्छें छेदोनि समग्र ॥ घेवोनि त्याचें रथचक्र ॥ छेदोनि शिर पा डिला ॥३५॥ रावणाच्या सैन्याआंत ॥ चौघेजण वीर विख्यात ॥ दृष्टी नाणितां लंकानाथ ॥ बळोद्धत अतिबळी ॥३६॥ गाढी ब ळाची आंगवणं ॥ वानरवीर अतिदारुण ॥ अवघे लेखिती तृण ॥ श्रीरामीं रण करूं आले ॥३७॥ यज्ञकेतु आणि सुप्तघ्न ॥ र श्मिकेतु यज्ञकोपन ॥ चौघे वीर अतिदारुण ॥ रामीं रण करूं आले ॥३८ चौघेजण येतां देख ॥ हनुमा ह्मणे हे रंक मशक ॥ मी असतां सिद्धसेवक ॥ धुरे सन्मुख केंवि येती ॥३९॥ मारावया चौघेजण ॥ हनुमंतासीं आंगवण ॥ सवेग करितां उड्डाण ॥ गेलें किराण सत्यलोका ॥१४०॥ लघुलाघवी चौघेजण ॥ विकट विचित्र विंदानें ॥ श्रीरामासिं विंधोन बाण ॥ रणगर्जन तिहीं के ॥ ८ ॥

१ जिंकावया. २ रक्त. ३ भयंकर. ४ रणगंद्दार. ५ शंकर ६ मोठी. ७ शक्ति. ८ चमत्कार

लें ॥ ४१ ॥ धन्य धनुर्वाडा श्रीरामचंद्र त्यांचे निवारोनियां शर ॥ चौघांचेंही छेदोनि शिर ॥ रणीं महावीर मारिले ॥ ४२ ॥ वे गविंदानी श्रीरघुनाथ ॥ परतोनियां ये हनुमंत ॥ तंव चौघांचाही करोनि घात ॥ केलें विपरीत तें ऐका ॥४३॥ शिरें छेदितां आ वेशीं ॥ वेगें उडालीं आकाशीं ॥ गगनीं भेटलीं हनुमंतासीं ॥ गुह्य त्यापासीं सांगत ॥ ४४॥ सवेगहस्तें श्रीरघुनाथ ॥ शिरें छे दोनि केलीं मुक्त ॥ तुझा अबळ पुरुषार्थ ॥ आतां कां व्यर्थ धांवसी ॥४५॥ ऐकोनि शिरांचें वचन ॥ निराळीं हनुमा लज्जायमान॥ वंदोनि श्रीरामचरण ॥ जीवें निंबलोण स्वयें केलें ॥४६॥ हनुमा ह्मणे मी शीघ्रगती ॥ ऐसा गर्व होता चित्तीं ॥ त्याहून श्रीराम शि घ्रहस्ती ॥ वाणूं किती पुरुषार्थ ॥ ४७ ॥ ॥ श्लोक ॥ भल्लैःखड्गैर्गदाभिश्चशक्तितोमरसायकैः ॥ अपविद्धैश्चभग्नैश्चरथैःसांग्रामि कैर्हयैः ॥ १२ ॥ निहतैःकुंजरैर्मत्तैस्तथावानरराक्षसैः ॥ चक्राक्षयुगदंडैश्चभग्नैर्भूतलमाश्रितैः ॥ १३ ॥ बभुवायोधनंघोरंगो मायुगणसंकुलं ॥ कबंधानिसमुत्पेतुस्तस्मिन्युद्धैःसुदारुणे ॥ १४ ॥ ॥टीका॥ खड्ग भाले शूळशक्ती ॥ गदा तोमर बाणगुप्ती ॥ रथ भंगले नेणों किती ॥ निमोले हस्ती असंख्य ॥४८॥ रथ मोडितां कडाडी ॥ सारथ्यांचीं मारिलीं घोडीं ॥ सांग्रामिक ह यकोडी ॥ रणीं पडिपाडी पाडिले ॥ ४९ ॥ रुधिराची नदी दुर्गम ॥ मांस शोणिताचा कर्दम ॥ वृक व्याघ्रादि गृध विहंगम ॥ मांसें सुगम भक्षिती ॥१५०॥ शस्त्रास्त्रेंसीं सन्नद्ध ॥ रणीं उठले कबंध ॥ करावया दुर्धर युद्ध ॥ रणीं विविध धांवती ॥५१॥ कोटि सैन्य पडिल्या अंतीं ॥ शस्त्रें घेवोनियां हातीं॥शिरेंविण धडें धांवती ॥ कबंध ह्मणती त्या नांव ॥५२॥ एका जनार्दना शरण ॥ जा लें द्वंद्व युद्ध दारुण ॥ पुढील कथा रणविंदान ॥ युद्ध दारुण अवधारा ॥ ५३ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीका यांद्वंद्वयुद्ध निरूपणन्नामनवमोऽध्यायः ॥९॥॥ओव्या॥ ॥१५३॥ ॥श्लोक॥ ॥१४॥ ॥एवं॥ ॥१६७॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ आकाशीं. २ मरण पावले. ३ भयंकर. ४ चिखल. ५ पक्षी. ६ चमत्कार.

भा.रा.यु.कां.अ.१०
इंद्रजित विचार करीतो
अंगद
इंद्रजीत होम करीत आहे.

॥ श्रीमद्रघुरामचंद्रायनमः ॥ ॥ रणीं करितां द्वंद्वयुद्ध ॥ इंद्रजित गांजिला सुबद्ध ॥ त्याचे पोटीं अतिविरुद्ध ॥ रात्रीं शरबंध करावया ॥ १ ॥ प्रथम गांजिलें हनुमंतें ॥ तें बहु दुःख इंद्रजितातें ॥ अंगदें गांजितां येथें ॥ अतिलज्जेतें पावला ॥ २ ॥ अपमानानें आतिचरळ ॥ रामलक्ष्मणादि वीर विविध ॥ रणां करावया शरबंध ॥ रात्रीं युद्ध मांडिलें ॥ ३ ॥ ॥ श्लोक ॥ युद्ध्यतामेवतेषांतुतदावानररक्षसां ॥ रविरस्तंगतोरात्रिःप्रवृत्ताप्राणहारिणी ॥ १ ॥ अन्योन्यंबद्धवैराणांघोराणांजयमिच्छतां ॥ संप्रवृत्तंनिशायुद्धंतदावानररक्षसां ॥ २ ॥ राक्षसोसीतिहरयोवानरोसीतिराक्षसाः ॥ अन्योन्यंसमरेजघ्नुस्तस्मिंस्तमसिदारुणे ॥ ३ ॥ हतदारयमेहीतिकथंविद्रवसीतिच ॥ एवंसुतुमुलःशब्दस्तस्मिंस्तमसिशुश्रुवे ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ रणीं भिडतां वानरवीर ॥ राक्षस गांजिले थोरथोर ॥ निबिड दाटल्या अंधकार ॥ निशा निशाचर इच्छिती ॥ ४ ॥ रात्रीं प्रबळ निशाचर ॥ तेथें निर्बळ वानर ॥ ऐसा करितां विचार ॥ दिवाकर[1] अस्तु जाला ॥ ५ ॥ निजबळें सबळ रजनी[2] ॥ सुपुष्टी प्राण्या प्राणहरणी ॥ तें गुडुप पडतां रणीं ॥ कोणा कोणी देखेना ॥ ६ ॥ अरे तूं काय होसी वानर ॥ कपीसीं पुसती निशाचर ॥ अडखळोनि[3] येरयेर ॥ रणीं मत्सर मारिती ॥ ७ ॥ राक्षसां वानरां बद्धवैर ॥ राक्षसां साह्य अंधकार ॥ वानरां साह्य श्रीरामचंद्र ॥ युद्ध दुर्धर मांडलें ॥ ८ ॥ छेदी भेदी रणीं पाडी ॥ पायीं धरोनियां वोढी ॥ वेगीं उपटोरे तांतडी[4] ॥ वीर कडाडी गर्जती ॥ ९ ॥ आमुचा अधिक पुरुषार्थ ॥ इतर मशकें कायसीं येथ ॥ ऐसें अंधारीं गर्जत ॥ करीत घात येरयेरां ॥ १० ॥ पाडीं पाडीं म्हणती रणीं ॥ मिसळल्या वीरश्रेणी[5] ॥ युद्ध होतसे दोटधरणी ॥ मागें कोणी नसरती ॥ ११ ॥ ॥ श्लोक ॥ तस्मिंस्तमसिदुःपाररराक्षसाःक्रोधमूर्च्छिताः ॥ परिपेतुःसुसंक्रुद्धाभक्षयंतोवनेचरान ॥ ५ ॥ हयानकांचनपीडांश्चध्वजांश्चाभरणानिच ॥ आप्लुत्यदशनैस्तीक्ष्णैर्नखैश्चविचकर्षिर ॥ ६ ॥ कुंजरानकुंजरारोहानपताकाध्वजिनोरथान ॥ आप्लुत्यविचकर्षुस्तेदशनैःक्रोधमूर्च्छिताः ॥ ७ ॥ लक्ष्मणस्त्वथरामश्चशरैराशीविषोपमैः ॥ आदिश्यादिश्यरक्षांसिप्रवराणिनिजघ्नतुः ॥ ८ ॥ तुरंगखुरविध्वस्तंरथनेमिसमुद्धतं ॥ रुरोधकर्णौयोधानांचक्षूंपिच

१ अपत. २ गडद. ३ सुरे. ४ तात. ५ अडकून. ६ त्वरित. ७ पंक्ति.

महीरजः ॥ ९ ॥ ॥ टीका ॥ आपणा नदिसे आपुलें शरीर ॥ तेथें कोण देखे येरयेर ॥ तमोबळें निशाचर ॥ युद्धार्थ दुर्धर पेट
ले ॥ १२ ॥ निशाबळें निशाचरीं ॥ लाऊन आले निशाण भेरी ॥ नाद ऐकोनि वानरीं ॥ राक्षसभारीं मिसळले ॥ १३ ॥ वान
र धरोनि अंधारांत ॥ राक्षसमुखीं खावों घालित ॥ दांतीं करांडून दांत ॥ जिव्हा तोडित नखाग्रीं ॥१४॥ कपि घालितां मुखांत
रीं ॥ निघोनियां कर्णद्वारीं ॥ लात हाणोनियां शिरीं ॥ धरेवरी पाडिती ॥१५॥ वानर खावों सुनी पोटीं ॥ ऊर्ध्व उडोनि जगजेठी॥
फोडून ब्रह्मांडकंवटी ॥ राक्षसां सृष्टीं पाडिती ॥१६॥ सुवर्णाभरणीं शोभती गाढे॥रणीं पाखरिले पैं घोडे ॥ त्यांवरी उडउडों माक
डें ॥ रणीं रोकडे पाडिती ॥ १७॥ नखीं चिरोनि उदरें ॥ मुखीं फाडोनि पांखरा ॥ रणीं पाडिती मुख्य धुरा ॥ असिवारा समवेत
॥१८॥पताका फाडोनियां दांतीं ॥ गजदंत उपटोनियां घेती ॥ रणीं पाडोनि गजपती॥मारिले हस्ती असंख्य ॥१९॥वानरीं घालो
नियां उडी ॥ रथसारथी सहितघोडीं ॥ मोडिल्या रथांचिया कोडी ॥ रणपरवडी राक्षसां ॥२०॥ राक्षसें हाणितां नानाशस्त्रीं ॥
वानर उडाले अंबरीं ॥ वृथा घाय जाती अंधारीं ॥ राम साहाकारी वानरां ॥२१॥ श्रीरामतेजें निरंतर ॥ अंधारीं देखणे वानर॥
तिहीं मारिलें निशाचर ॥ सैन्य समग्र रणमारें ॥ २२ ॥ रणीं पाडोनि निशाचर ॥ सैन्य मारोनि समग्र ॥ रामनामाचा गजर ॥
केला भुभुःकार वानरीं ॥ २३ ॥ येरीकडे रामसौमित्र ॥ मुख्य धुरा थोरथोर ॥ नांवानिगे निशाचर ॥ रणीं समग्र मारिले ॥२४॥
सुवर्णपत्री कंकपत्री ॥ बाण वर्षोनि बहुपत्री ॥ मारिल्या राक्षसांच्या हारी ॥ रणमहामारी श्रीरामु ॥२५॥ रथ छेदिले सचक्र ॥
छेदिले अश्वांचे खुर ॥ कंठनाळ छेदूनियां वीर ॥ रणीं समग्र पाडिले ॥ २६ ॥ शुंडादंड दांतेंसहित ॥ छेदोनि पाडिले गजघ
ट ॥ वीरांचे छेदोनि नेत्रवाट ॥ रणीं सुभट पाडिले ॥ २७ ॥ श्रीराम देखणा अंधारीं ॥ वांयेकांड नाहीं करीं ॥ पाचपाचारूं
धुरा थोरी ॥ रणमहामारीं मारिल्या ॥ २८॥ श्रीरामें वर्षोनि बाणजाळ ॥ सैन्यासगट धुरा प्रबळ ॥ क्षणें मारिल्या सकळ ॥
हलकल्लोळ ऊठिला ॥ २९॥ रावण ह्मणे प्रधानासीं ॥ मारूं ह्मणां श्रीरामासीं ॥ तो करितो रणकंदनासीं ॥ तुह्मी युद्धासीं कांन

१ रात्रीच्या साह्यानें. २ सैन्यीं. ३ चावून. ४ घालती. ५ मस्तक. ६ पसरले. ७ पोट. ८ स्वार. ९ आकात. १० प्रमथान. ११ महायाद्धे. १२ व्यर्थ शर.

वचों ॥३०॥ सत्य बोलिला बिभीषण ॥ त्याचें वचन अतिप्रमाण ॥ करावया श्रीरामासीं रण ॥ आंगवण नाहीं तुह्मां ॥ ३१ ॥
ऐकोनि रावणाचें वचन ॥ स्वयें विनविती प्रधान ॥ तुझें नहोतें आज्ञापन ॥ ह्मणोनि रण नाहीं केलें ॥ ३२ ॥ रावणवचनें ल
ज्जायमान ॥ युद्धा निघाले प्रधान ॥ नावांनिगे साहीजण ॥ रणप्रवीण ते ऐका ॥३३॥ ॥श्लोक॥ यज्ञशत्रुश्चदुर्धर्षोमहापार्श्व
महोदरौ ॥ वज्रदंष्ट्रोमहाकायस्तौचोभौशुकसारणौ ॥१०॥ तेपांरामःशरैःपड्भिःपड्जघाननिशाचरान् ॥ निमेपांतरमात्रेण
घोरैरग्निशिखोपमैः ॥११॥ तेतुरामेणबाणौघैर्लघुहस्तेनताडिताः ॥ युद्धादपसृतास्तत्रसावशेपायुपोभवन् ॥ १२ ॥ सुवर्णपुंखे
र्विशिखैःसंपतद्भिःसमंततः ॥ दिशश्चकारविमलाःप्रदिशश्चमहाबलः ॥ १३ ॥ येत्वन्येराक्षसावीरारामस्याभिमुखेस्थिताः ॥
तेपिनष्टाःसमासाद्यपतंगाइवपावकं ॥ १४ ॥ ॥टीका॥ श्रीरामासीं करावया रण ॥ नावानिगे जे प्रधान ॥ युद्धा आले
सहाहीजण ॥ कोण कोण ते ऐका ॥ ३४ ॥ महापार्श्व महोदर ॥ वज्रदंष्ट्र महाकाय वीर ॥ शुक सारण चतुर ॥ सहाही दु
र्धर युद्धार्थी ॥३५॥ निजसैन्याचा कडकडाट ॥ महारथांचा घडघडाट ॥ श्रीरामासन्मुख उद्भट ॥ वीर वरीष्ठ पैं आले ॥ ३६ ॥
येतां देखोनि सहाहीजण ॥ त्यांचा निःशेप घ्यावया प्राण ॥ रामें सज्जिले सहा बाण ॥ वेगविंदान तें ऐका ॥ ३७ ॥ सहाहीज
णीं धनुष्यातें ॥ निर्वाण बाण सज्जिले तेथें ॥ विंधों जातां श्रीरामातें ॥ तंव रघुनाथें विंधिले ॥३८॥ त्यांचे छेदोनि चाप बाण ॥
रथ सारथी करोनि चूर्ण ॥ धुळीं मेळवोनि सहाहीजण ॥ मुकुट छेदून पाडिले ॥३९॥ जरी ते रणीं नदेती पाठी ॥ राम मारि
ता जगजेठी ॥ आयुष्य होतें अदृष्टीं ॥ देवोनि पाठी पळाले ॥४०॥ श्रीराम नमारी पळत्यातें ॥ हें तिहीं पूर्वीं ऐकिलें होतें ॥
वांचवावया जीवितातें ॥ रणीं रामातें विमुख झाले ॥४१॥ पळतां देखोनि प्रधान ॥ स्वयें हांसती वानरगण ॥ तरी ते पलाय
मान ॥ रामबाणा भेणें सलज्ज ॥४२॥ पळालियाते प्रधान ॥ त्यांचे सेनानी आणि सैन्य ॥ रामें केलें रणकंदन ॥ दुर्धर बाण
वर्षोनि ॥ ४३ ॥ सुवर्णकवचें वीरश्रेणी ॥ खिळोनि सांडिले धरणीं ॥ असंख्य वीर शिरें छेदूनि ॥ पाडिले रणीं हुंबत ॥४४॥

१ जा. २ पराक्रम. ३ प्रघशात. ४ शूर. ५ युक्तो. ६ पारख्यीं. ७ भूमीवर.

जो रणीं मिरवी हात ॥ बाणीं होत शिरःपात ॥ जो रणीं हाक देत ॥ जिव्हा सदंत छेदी बाणें ॥ ४५ ॥ यापरी गमें रणां गणीं ॥ धडमुंडांकित केली धरणी ॥ उरले ते जीव घेवोनि ॥ गेले पळोनि लंकेसीं ॥ ४६ ॥ ॥श्लोक॥ ततःक्रोधसमाविष्टःशरवर्षेणरावणिः ॥ अंगदस्यचमूंघोरांनाशयामाससर्वतः ॥ १५ ॥ ततःक्रोधपरीतात्मायुवराजोंगदोवली ॥ शिलामुत्पाटयामासबाहुभ्यांप्रणदन्मुहुः ॥१६॥ तांसमुक्षिप्यतेजस्वीछादयानःशरोर्मिभिः ॥ रथंबभंजवेगेनशिलयाकपिकुंजरः ॥१७॥ वर्तमानेचातिरौद्रेसंग्रामेतिभयंकरे ॥ अंगदोविरथंकर्तुंरावणिंसमुपाद्रवत् ॥ १८ ॥ इंद्रजित्तंरथंत्यक्त्वाहताश्वोहतसारथिः॥ अंगदेनमहामायस्तत्रैवांतरधीयत ॥१९॥ ॥टीका॥ प्रधान पळाले त्वरान्वित ॥ सैन्य भंगलें समस्त ॥ तेकाळीं इंद्रजित॥ अंगद सैन्यांत मिसळला ॥४७॥ इंद्रजित धनुर्वांडा चपळ ॥ रागें वर्षत बाणजाळ ॥ अंगद सैन्या हलकल्लोळ ॥ रणकल्लोळ मांडला ॥ ४८ ॥ निजसैन्यासीं आवर्तु ॥ तेणें अंगद क्रोधान्वितु ॥ रणीं मर्दावया इंद्रजितु ॥ केला पुरुषार्थु तो ऐका ॥४९॥ पंचयोजनें सबळ शिळा ॥ अंगद उचली बाहुबळा ॥ त्याच्या छेदोनि बाणजाळा ॥ सवेग शिळा सोडिली ॥ ५० ॥ इंद्रजित विंधी अमित शर ॥ परी ते शिळा दुर्निवार ॥ धाकें सांडूनि रहंवर ॥ पळे सत्वर इंद्रजितु ॥ ५१ ॥ त्या शिळेच्या निजघातीं ॥ सहितरथ अश्वसारथी ॥ इंद्रजित रणांगणीं विरथी ॥ लाधिली ख्याती अंगदें ॥५२॥ होतां शिळेचा संपातु ॥ तेणें मरावा इंद्रजितु ॥ परी तो राक्षस बुद्धिवंतु ॥ त्वरान्वितु पळाला ॥ ५३ ॥ हताश्व हतसारथी ॥ इंद्रजित रणांगणीं विरथी ॥ धनुष्य वाण शस्त्रसंपाती ॥ शिळासंपाती शतचूर्ण ॥ ॥ ५४ ॥ विरथी पळतां इंद्रजितासीं ॥ अंगदें धांवोनि धरिला केशीं ॥ येरें कापून बुचडयासीं ॥ लागवेगेंसीं पळाला ॥५५॥ अंधारीं पळतां गुप्तगती ॥ अंगदें उडोनि धरितां हातीं ॥ तंव तो अंतर्धान स्थिती ॥ खचरगती तडकला ॥५६॥ इंद्रजित पावतां अंतर्धान ॥ अंगदें केलें गडगर्जन ॥ निर्दाळून त्याचें सैन्य ॥ वळवाहन परतला ॥ ५७ ॥ द्वंद्वयुद्ध आणि आतांचें रण ॥ दोहीं रणकाळीं आपण ॥ अंगदापुढें पलायमान ॥ अतिउद्विग्न इंद्रजित ॥ ५८ ॥ प्रथम

१ धनुर्धारी. २ आक्रांत. ३ असंख्य. ४ रथ. ५ गुप्त. ६ उडाला. ७ [illegible]. ८ शक्तिमान.

मज गांजी हनुमंत ॥ अंगदें दोनी वेळां येथ ॥ जळो जळो माझा पुरुषार्थ ॥ केलों हताहत वानरीं॥५९॥ रणीं नजिंकवती वानर॥ ॥ केंवि जिंकावें रामचंद्र ॥ इंद्रजित स्वयें चिंतातुर ॥ करी अभिचार शरसंबंधा ॥ ६० ॥ इंद्रजितासीं शिववरदान ॥ शिवाचें जें सर्पभूषण ॥ तेंचि होवोनियां बाण ॥ शरबंधन वीरासीं ॥ ६१ ॥ सर्प जेकां शिवभूषण ॥ तेचि स्वयें होवोनि बाण ॥ भलतैसा वीर विचक्षण ॥ शरबंधीं जाण बांधिती ॥ ६२ ॥ केला तदर्थ अभिचारिक ॥ रणीं होय फलोन्मुख ॥ येरवीं ते निरर्थक ॥ ऐसें देख शिववरदान ॥ ६३ ॥ यालागीं इंद्रजित आपण ॥ करावया अभिचारिक यज्ञ ॥ करिता होय यज्ञसाधन ॥ विधिविधान तें ऐका ॥ ६४ ॥ ॥ श्लोक ॥ सयज्ञभूम्यांविधिवत्पावकंजुव्हतेस्त्रवित् ॥ जुव्हतस्तस्यतत्राग्निंरक्तपीतांबरस्त्रजः ॥ २० ॥ आजन्हुस्तत्रसामग्रींराक्षसायत्ररावणिः ॥ शस्त्राणिशतपत्राणिसमिधाश्वविभीतकाः ॥ २१ ॥ लोहितानिचवासांसिस्त्रिवंकादायसंयथा ॥ सर्वतोग्निंसमास्तीर्यशतपत्रैःसतोमरैः ॥ २२ ॥ छागस्यचापिकृष्णस्यकंठेजग्राहजीवितं ॥ शोणितंतत्रविधिवत्सजुहावरणोत्सुकः ॥ २३ ॥ ॥ टीका ॥ आरक्त वस्त्र आरक्त माळा ॥ आरक्त शेंदुराचा टिळा ॥ गोरोचन रक्तींच्या पीत माळा ॥ घातल्या गळां यज्ञसिद्ध्यर्थ ॥ ६५ ॥ अभिचार होमविधानीं ॥ शस्त्रें मंथोनि काढिला अग्नी ॥ रक्तचंदन इंधनीं ॥ पेटविला वन्ही लखलखित ॥ ६६ ॥ अग्नि पेटवितां धूम निघे ॥ तें कल्यासिं अपजयो लागे ॥ विधूम ज्वाळा निघतां वेगें ॥ तें लागवेगें रणविजय ॥ ६७ ॥ आणिक तेथील यागविधान ॥ उलूंक रक्कें परिसमूहन ॥ शस्त्रांचें परिस्तरण ॥ करी आपण इंद्रजित ॥ ६८ ॥ राक्षसीं आणिले शस्त्रसंभार ॥ इंद्रजित प्रोक्षी जपोनि मंत्र ॥ परिस्तरणाचा प्रकार॥ शास्त्रविचार तो ऐका ॥६९॥ शतपत्रा शतघ्नी ॥ खड्ग त्रिशूळ तोमर बाणी ॥ गदा मुद्गल गुप्तघ्नी॥ परिस्तरणीं हीं शस्त्रें ॥७०॥ तिखें काढिलें लोह गाळोनी ॥ त्याच्या शुभा होमविधानीं ॥ इंद्रजितातें करीं धरोनी ॥ होम अवदानि छागरक्ता ॥ ७१ ॥ ज्या छागांसिं पांढरा तिलक ॥ तेणें यजमाना लागे मिक ॥ निखळ कृष्णवर्ण देख ॥ छाग आवश्यक आणिला ॥७२॥ छाग मारोनि निघतां रक्त ॥

१ पराजित. २ हिंसार्थविधी. ३ बुद्धिमान. ४ लांकडें, सर्पण. ५ धुररहित. ६ तात्काळ. ७ घुबड. ८ उदकानें संमार्जन करणें. ९ चहूंबाजूंस दर्भ ठेवणें. १० बोकड.

होमसिद्ध तो विपरीत ॥ शस्त्रास्त्रें निर्जीव होत ॥ नव्हे सामर्थ्य रणमारा ॥ ७३ ॥ यालागीं छाग जीवें जीत ॥ त्याचे कंठीचें घे
वोनि रक्त ॥ इंद्रजित स्वयें होम करित ॥ जालें विपरीत तें ऐका ॥७४॥ इंद्रजित जपतां मंत्रमेळीं ॥ त्याची बेमली दांतखिळी ॥
स्वयें क्षोभली कंकाळी ॥ क्रोधानुमेळीं वाग्देवी ॥ ७५ ॥ रणीं मारावा श्रीरघुनाथु ॥ उच्चारितां हा मंत्रार्थु ॥ वाग्देवता चळिकां
पतु ॥ तीतें वचनार्थु खुंटला ॥ ७६ ॥ श्रीराम जगाचें जीवन ॥ श्रीराम परमात्मा चिद्घन ॥ त्यासि नाहीं जन्ममरण ॥ मंत्रो
च्चारण खुंटलें ॥ ७७ ॥ श्रीराम जन्ममरणातीत ॥ श्रीराम सबाह्य सदोदित ॥ त्यासि सर्वथा नचले घात ॥ मंत्रीं मंत्रार्थु खुंटला
॥ ७८ ॥ मंत्रशक्ति जे कंकाळी ॥ शिववरदान शक्तिशूळीं ॥ दोघीं क्षोभोनि क्रोधानळीं ॥ मंत्रार्थ शैली खुंटली ॥७९॥ मंत्र नाठ
वे हृदयकमळीं ॥ शब्द नुच्चारी जिव्हामूळीं ॥ होमसिद्धीच्या निजकाळीं ॥ माझी वचनावळी खुंटली ॥ ८०॥नाठवे मंत्रार्थ ना मं
त्र ॥ मुखीं नुच्चारे अक्षर ॥ तेव्हां रावण ज्येष्ठकुमर ॥ दुःख दुर्धर पावला ॥८१॥ शिववरदेंसीं समर्थु ॥ शरीं बांधावया श्रीरघु
नाथु ॥ जो जो केला म्यां पुरुषार्थु ॥ तो तो व्यर्थु मज माझा ॥८२॥ होमसिद्धिकाळ प्राप्त ॥ माझा खुंटला वचनार्थ ॥ जिंकणें ठ
ला रघुनाथ ॥ दुःखाभिभूत इंद्रजितु ॥ ८३ ॥ नजिंकवे रघुकुळ टिळक ॥ इंद्रजितासीं परम दुःख ॥ विलपतसे अधोमुख ॥
करी महाशंख अतिदुःखें ॥ ८४ ॥ तें जाणोनि श्रीरघुनाथु ॥ ह्मणे इंद्रजिताचा पुरुषार्थ ॥ केंवि बांधेल शरबंधांत ॥ तोही युद्धार्थ
पाहूंपा ॥ ८५ ॥ स्वयें विचारी श्रीरघुनाथ ॥ मी तंव जन्ममरणातीत ॥ सौमित्र मरणेसीं अलिप्त ॥ शरबंधार्थ भय काय ॥ ८६ ॥
शिववरदें इंद्रजितासीं ॥ मिथ्या नकरीं मी शिवासीं ॥ अंगीं साहेन शरबंधासीं ॥ शिववरदासीं सत्यत्वा ॥ ८७ ॥ माझा गेलि
याही प्राण ॥ मिथ्या नकरीं शिववरदान ॥ शरबंधाचें भय कोण ॥ साहतां कठिण मज नाहीं ॥८८॥ प्राकृतीं भ्यावें शरबंधासीं ॥
त्याचें भय काय आह्मांसीं ॥ सत्य करोनि शिववरदासीं ॥ शरबंधासीं साहोनी ॥८९॥ ऐसें विचारोनि तत्वतां ॥ राम वाग्देवतेची
देवता ॥ इंद्रजिताच्या वचनार्था ॥ निर्मुक्तता श्रीरामें ॥ ९० ॥ वाचा होतांचि निर्मुक्त ॥ इंद्रजित जाला हर्षयुक्त ॥ मंत्र आणि

१ रागावली. २ भाषण. वाणी. ३ दुःखकरी, रडे. ४ भिन्न. ५ साधारण वीरांनें.

मंत्रबीजार्थ ॥ हृदयीं समस्त प्रगटले ॥९१॥ कृष्णछागाचें घेवोनि रक्त ॥ उग्र मंत्रीं मंत्रबीजार्थ ॥ होम करितां विधियुक्त ॥ सा
श्वरथ प्रगटला ॥ ९२ ॥ रथ देखतां सामग्रीसीं ॥ अतिउल्हास इंद्रजितासीं ॥ युद्ध करावया श्रीरामासीं ॥ अतिआवेशीं चा
लिला ॥ ९३ ॥ ॥ श्लोक ॥ आरुरोहरथंश्रेष्ठमंतर्धानचरंशुभं ॥ अवह्यवाजिभिर्युक्तंशस्त्रैश्चविविधैर्युतं ॥ २४ ॥ समारोपितनं
पथ्यंशस्त्रशक्तिसमन्वितं ॥ भल्लैस्तथार्धचंद्रैश्चतूणीरैःसमुपास्थतं ॥ २५ ॥ जाज्वल्यमानंवपुषातपनीयविभूषितं ॥ जांबूनदम
योनागस्तरुणादित्यसन्निभः ॥ २६ ॥ बभूवेंद्रजितःकेतौवैडूर्यसमलंकृतः ॥ २७ ॥ ॥ टीका ॥ रथ होमीं नाहीं प्रगटला ॥ कें
चा कैसा कोठून आला ॥ मघनादें नाहीं लक्षिला ॥ अवचट आला अभंगु ॥९४॥ अभंग रथ अवह्य वारू ॥ वरी दिव्यास्त्र सं
भारू ॥ ऐसा देखोनि रहंवरू ॥ रावणकुमरू उल्हासे ॥ ९५ ॥ रथीं शस्त्रांचा संभारू ॥ शतघ्नी शक्ती सहस्त्रावरू ॥ भाले परिघ
चंद्रार्ध शरू ॥ बाण तूणीर शूळशक्ती ॥ ९६ ॥ ऐशी शस्त्रास्त्रांची संपत्ती ॥ जिये रथीं असे पुरती ॥ त्यासीं नेपथ्य ह्मणती ॥
शास्त्रप्रयुक्ती अभिधान ॥ ९७ ॥ ऐसा देखोनियां रथु ॥ इंद्रजित करी होम समाप्तु ॥ रथीं बैसला उल्हासितु ॥ हर्षान्वितु तेज
स्वी ॥ ९८ ॥ सुवर्णाभरणीं सुशोभितु ॥ रथीं झळकत गजेंद्रकेतु ॥ तोही वैडूर्य सालंकृतु ॥ रथीं शोभतु अतिशोभा ॥ ९९ ॥
अभिचाराचा पुरुषार्थु ॥ साधूनि इंद्रजित उल्हासितु ॥ हाता आल्या अभंग रथु ॥ मग गर्जतु स्वानंदें ॥ १०० ॥ अंतर्धान रथ
गती ॥ नये दुजियासीं अभिव्यक्ती ॥ निरालंब मार्गाप्रती ॥ अतर्क्य शक्ती रथवेगा ॥ १ ॥ ॥ श्लोक ॥ हुत्वाग्नौराक्षसैर्मंत्रै
स्ततोवचनमब्रवीत् ॥ अद्यहत्वावधार्हौतौमिथ्यासंजल्पतौरणे ॥ २८ ॥ जयंपित्रेप्रदास्यामिरावणायमनःप्रियं ॥ निर्वाणबाणै
र्विहतंराघवंसहलक्ष्मणं ॥ २९ ॥ करिष्यामिससुग्रीवामित्युक्त्वांतरधीयत ॥ ३० ॥ ॥ टीका ॥ राक्षस विजयाचे निजमंत्र ॥
होम करोनि अभिचार ॥ अभंग पावलों रहंवर ॥ विजयी सर्वत्र मी एक ॥ २ ॥ मारीन कपिकुंजर कोटी ॥ सुग्रीव पाडीन उठा
उठी ॥ निर्वानर करीन सृष्टी ॥ तरी मी हटी इंद्रजित ॥ ३ ॥ आतां माझ्या प्रतापापुढें ॥ श्रीराम कायसें बापुडें ॥ रणीं मारीन

१ बाकडावें २ इंद्रजितानें ३ सामुग्री. ४ रथ. ५ नाम. ६ आकाश. ७ सत्वर.

रोकडें ॥ फोडीन हाडें सौमित्राचीं ॥ ४ ॥ जटाधारी वल्कलपरिधान ॥ कपटी दोघे रामलक्ष्मण ॥ विंधोनियां वरद बाण ॥ घे
ईन प्राण दोहींचा ॥५॥ घरींचा वैरी बिभीषण ॥ त्याचें छेदीन नाक कान ॥ येवढा करोनि अपमान ॥ लंकाभुवन देखेना ॥ ६ ॥
श्रीरामाच्या संग्रामासीं ॥ परम आंधी रावणासीं ॥ रणीं मारून त्या दोघांसीं ॥ सुखी पित्यासीं करीन ॥७॥ अभिचारिक वर
दवाणी ॥ तेणें मी विजयी त्रिभुवनीं ॥ इंद्रजित गर्जतां आल्हादोनी ॥ आकाशवाणी तंव जाली ॥ ८ ॥ शिववरदाच्या सर्पबा
णीं ॥ राम जिंतिला शरबंधनीं ॥ परी तो तुह्मांस मारील रणीं ॥ दुर्धर बाणीं वर्षोनि ॥ ९ ॥ श्रीरामा साह्य शंकर ॥ रामनाम ज
पे निरंतर ॥ निजसर्पाचा बाणभार ॥ स्वयें शंकर उखळील ॥ ११० ॥ मोकळे होवोनि रामसौमित्र ॥ वर्षोनियां दुर्धर शर ॥ र
णीं पाडिती दशशिर ॥ निशाचर निर्वटिती ॥ ११ ॥ विकट वर्षोनियां बाण ॥ रणीं पाडिला कुंभकर्ण ॥ तुज मारील लक्ष्मण ॥
कुळनिर्दळण श्रीरामें ॥ १२ ॥ कुमर सेनानी प्रधान ॥ इतर चतुरंग सैन्य ॥ श्रीराम करील रणकंदन ॥ कुळनिर्दळण श्रीरामें
॥ १३ ॥ लंकाराज्यीं बिभीषण ॥ श्रीराम स्थापील आपण ॥ सीता श्रीरामें सुखसंपन्न ॥ सत्यवचन हें मानी ॥ १४ ॥ ऐकोनि
आकाशवाणीची मातु ॥ चळी कांपे इंद्रजितु ॥ अंतर्धानामाजीं लपतु ॥ झणीं रघुनाथु मज देखे ॥ १५ ॥ शिववरदें समर्थ ॥ प्र
त्यक्ष रथ जाला प्राप्त ॥ आकाशवाणी मिथ्याभूत ॥ भय कोण येथें तियेचें ॥१६॥ अशरीरी आकाशवाणी ॥ जिव्हा नाहीं ति
जलागूनि ॥ जे बोलती मिथ्या काहणी ॥ कोण मानी सत्यत्वें ॥ १७ ॥ शिववरदाचे सर्पबाण ॥ वृथा नवचती जाण ॥ बाणीं मा
रीन रामलक्ष्मण ॥ वानरगण समवेत ॥ १८ ॥ क्षणा भेडं क्षणा धाकडें ॥ इंद्रजितासीं अतिसांकडें ॥ पुढील युद्धाच्या पटिंपा
डें ॥ कथा अतिगोड श्रीरामें ॥ १९ ॥ रामायणीचें गोडपण ॥ स्वयें श्रीराम आपण ॥ त्याचें चरित्र अतिविंदान ॥ परम पाव
न शिवप्रिय ॥१२०॥ एका जनार्दना शरण ॥ श्रीराम पाळील शिववरदान ॥ साहोनियां शरबंधन ॥करील कंदन राक्षसां॥१२१॥ ॥ ४ ॥
स्वस्तिश्री०युद्धकांडेएकाकारटीकायांशरबंधहोमविधानोनामदशमोऽध्यायः ॥१०॥ ॥ओव्या॥ ॥ १२१ ॥ ॥श्लोक॥ ॥ ३० ॥

१ दुःख. २ संगारिती. ३ भयंकर. ४ महार. ५ मनपरी. ६ नजानी ७ भित्र [illegible]

॥श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ ॥ पूर्वप्रसंगीं इंद्रजित वीर ॥ होम करोनि अभिचार ॥ शस्त्रें पावला रहंवर ॥ तेणें तो दुर्धर खवळला ॥ १ ॥ अभंग रथ अश्व अमर ॥ रथीं दिव्यास्त्रें संभार ॥ ऐसा पावोनि रहंवर ॥ रणीं जावया निघाला ॥ २ ॥ बैसोनि तया रथावरीं ॥ अदृश्य इंद्रजित गगनांतरीं ॥ येतां रणभूमीवरी ॥ देखे जुंझारी नरवानर ॥ ३ ॥ ॥श्लोक॥ सदृदर्शमहावीर्यस्तावुभौरामलक्ष्मणौ ॥ क्षिपतौशरजालानिकपिमध्येव्यवस्थितौ ॥१ सतुवैहायसंप्राप्यरथंतौरामलक्ष्मणौ ॥ आचचक्षरणे तस्मिन्विव्याधनिशितैःशरैः ॥ २ ॥ तौतस्यशरवेगेनपतितौभ्रातरावुभौ ॥ गृहीत्वाधनुषोव्योम्निघोरान्मुमुचतुःशरान्॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ देखिले राम लक्ष्मण वीर ॥ वानरभार सहपरिवार ॥ करिती निशाचर मार ॥ रणीं वानर खवळोनी ॥ ४ ॥ इंद्रजित नभीं रथस्थिती ॥ राहोनियां अदृश्यगती ॥ राम लक्ष्मण उभयमूर्ती ॥ शरसंपातीं विंधिले ॥ ५ ॥ बाणीं वेढिले राम सौमित्र ॥ बाणीं व्यापिलें अंबर ॥ बाण वर्षोनि दुर्धर ॥ धरा समग्र खिळियेली ॥६॥ गगनाहून अतिदुर्धर ॥ येतां देखोनियां शर ॥ क्षोभोनि रामसौमित्र ॥ धनुष्य सत्वर वाहिलें ॥७॥ पुढें लक्षेना लक्ष्य जाण ॥ कशावरी विंधावे बाण ॥ ऐसें लक्षितां रघुनंदन ॥ ऐके गुणगुण राक्षसांची ॥८॥ आकाशीं अदृश्यगती ॥ इंद्रजिताची परम शक्ती ॥ स्वयें आल्हादें अनुवादती ॥ धरूं रघुपती शरबंधें ॥ ९ ॥ राम शब्दवेधी निपुण ॥ अचुक बाणीं अनुसंधान ॥ शब्दानुगती विंधोनि बाण ॥ छेदी वदन वक्त्याचें ॥१०॥ वीर सांगती वाढिवे लाठी ॥ शब्दासवें शर उठी ॥ बाण भेदोनियां कंठीं ॥ पाडी सृष्टीं राक्षसां ॥ ११ ॥ राक्षस गर्जती चवकोन ॥ गजरा सवें विंधोनि बाण ॥ शब्दवेधी रघुनंदन ॥ करी कंदन राक्षसां ॥१२॥ बाणीं त्रासिले देतां हाक ॥ हाके सवें बाण असंख्य ॥ विंधोनियां एक एक ॥ निर्दाळी कटक शत्रूचें ॥१३॥ वीरीं वाणितां आंगर्वण ॥ शब्दासवें विंधोनि बाण ॥ जिव्हा सदंत छेदून ॥ करी कंदन राक्षसां ॥१४॥ घायवट वीर कुंथतां जाण ॥ कुंथासवें येवोनि बाण ॥ त्यांचें कंठनाळ छेदून ॥ करी कंदन राक्षसां ॥१५॥ उंच करूं जातां गोष्टी ॥ बाण येवोनि भरती कंठीं ॥ बोंबलूं जातां पैं शेवटीं ॥ सपिच्छ ओठीं बाण भ

१ रथ. २ घोडे. ३ सैन्य. ४ बोलती. ५ पुरुषार्थ, मोठेपणा. ६ घाबरोन. ७ सैन्य. ८ शक्ति.

रती ॥ १६ ॥ इंद्रजित धनुष्याचा झणाण ॥ ऐकोनियां रघुनंदन ॥ नादामवें विंधोनि बाण ॥ चाप छेदून पाडिलें ॥१७॥ श्रीराम आहे शब्दवेधी ॥ इंद्रजित जाणो सरला बुद्धी ॥ बोलणें सांडोनि त्रिशुद्धी ॥ निःशब्दवादी राहिला ॥ १८ ॥ कांहीं बोलतां आपण ॥ अंगीं वाजती श्रीरामबाण ॥ वीरीं सांडून अनुवादन ॥ महामौन राक्षसां ॥१९॥ अदृश्यगती गुप्तगमन ॥ तेथें येवोनि श्रीरामबाण ॥ राक्षसांसीं केलें कंदन ॥ रघुनंदन दृढ योद्धा ॥ २० ॥ शब्दवेधें श्रीराम शर ॥ येवोनि अतिदुर्धर ॥ मारिले राक्षसांचे भार ॥ श्रीरामचंद्र दृढ योद्धा ॥२१॥ श्रीराम आहे शब्दवेधी ॥ इंद्रजितें जाणोनि त्रिशुद्धी ॥ तेणें कैसी केली बुद्धी ॥ तेही विधी अवधारा ॥ २२ ॥ सैन्य सेनानी प्रधान ॥ त्यांसि इंद्रजित सांगे आपण ॥ येथोन धरावें दृढ मौन ॥ बोलतां मरण रामबाणीं ॥२३॥ ॥श्लोक॥ नैवज्यातलनिर्घोषोनापिनेमिखुरस्वनः ॥ शुश्रुवेचरतस्तस्यनचरूपंस्मदृश्यते ॥४॥ संविधायांधकाराणि मायाबलसमन्वितः ॥ दिशश्चांतर्दधेवीरोनीहारतिमिरावृतः ॥५॥ राघवौसूर्यसंकाशौघोरैर्दत्तवरैः शरैः ॥ विभेदसमरेक्रुद्धःसर्वगात्रेपुरावणिः ॥६॥ ॥टीका॥ अवचट वारु हिंसल्या जाण ॥ सवेग येतां श्रीरामबाण ॥ धांकें अश्वरसना बांधोन ॥ रथचक्रें पूर्ण वाजों नेदी ॥ २४ ॥ निःशब्दवादें निशाचर ॥ वाजों नेदेती अश्वांचे खुर ॥ अंधारीं देखणा श्रीरामचंद्र ॥ झांकी स्वशरीर धुईमाजीं ॥२५॥ करोनि अविद्या अभिचार ॥ धुई ऊठली दुर्धर ॥ घुडुघुप दाटलें कुहर ॥ इंद्रजित वीर त्यामाजि विचरे ॥ २६ ॥ जैसें अपर दिवाकर ॥ तैसे रामसौमित्र वीर ॥ त्यांवरी इंद्रजित वर्षे शर ॥ रामसौमित्र लक्षोनी ॥२७॥ अंधारीं दाटलें कुहर ॥ त्यांत कपटी इंद्रजित वीर ॥ गगनींहूनि वर्षे शर ॥ अतिदुर्धर कोपोनी ॥२८॥ ॥श्लोक॥ तौहन्यमानौनाराचैर्धाराभिरिवपर्वतौ ॥ हेमपुंखान्नरव्याघ्रौघोरान्मुमुचतुःशरान् ॥७॥ अंतरिक्षात्समासाद्यतेरिपुंकंकवाससः ॥ निपेतुरुर्व्यांविशिखाःशराःशतसहस्रशः ॥ ८ ॥ ॥टीका॥ लक्ष्मण आणि रघुनाथ ॥ निशाचरें विंधिले अत्यद्भुत ॥ धारावर्षी जैसे पर्वत ॥ तैसे बाणांत झांकोळले ॥ २९ ॥ देखोनि शत्रूची शरवृष्टी ॥ लक्ष्मण वीर जगजेठी ॥ धनुष्य सज्जोनि निजमुष्टी ॥ सावधदृष्टी विंधित ॥ ३० ॥ श्रीराम नित्य सावधान ॥ ये

१ भाषण. २ संहार. ३ सैन्य. ४ घोड्याची जाम. ५ धुकटांत. ६ संचार. ७ आकाशाची पोकळी. ८ सूर्य. ९ पर्जन्याने.

तां इंद्रजिताचे बाण ॥ निजबाणीं ते छेदून ॥ पाडिले पूर्ण दुखंडी ॥३१॥ एक दोन पांच सात ॥ शत सहस्र असंख्यात ॥ बाण छेदिले समस्त ॥ सूक्ष्म लक्षार्थे श्रीरामें ॥ ३२ ॥ धन्य धनुर्धरा श्रीरामराणा ॥ सूक्ष्मदृष्टीचा देखणा ॥ लक्षून इंद्रजिताच्या बाणा ॥ छेदोनि जाणा पाडिले ॥ ३३ ॥ अभिचाराचे वरद शर ॥ रामें छेदिले समग्र ॥ इंद्रजित ह्मणे मर मर ॥ रणीं रघुवीर नाटोपे ॥ ३४ ॥ रणीं जिंकावया रघुपती ॥ इंद्रजित जावोनि शिवाप्रती ॥ सर्पबाण शिववरदोक्ती ॥ शीघ्रगती आणिले ॥३५॥ ॥ श्लोक ॥ पन्नगैस्तुशरोद्भूतैरावणिःप्रहसन्रणे ॥ अतिमात्रशरौघेन पीडयामासराघवौ ॥ ९ ॥ तानिपून्पततोभल्लैरनेकैर्निचकर्ततुः ॥ तेनविद्धाश्चहरयोनिहताश्चगतासवः ॥ १० ॥ राघवार्थेपरिक्रांताधरण्यामुपशेरते ॥ लक्ष्मणस्तुसुसंक्रुद्धःक्रोधाद्द्रुतमब्रवीत् ॥ ११ ॥ ब्राह्ममंत्रप्रयोक्ष्यामिवधार्थेसर्वरक्षसां ॥ १२ ॥ ॥ टीका ॥ सर्प जे कां शिवभूषण ॥ तेचि स्वयें होवोनि बाण ॥ करावया श्रीरामा शरबंधन ॥ विंधी गर्जोन इंद्रजित ॥ ३६ ॥ शिवाचे शिववरद बाण ॥ त्यांसीं राम नकरी निवारण ॥ मिथ्या होऊं नेदी शिववचन ॥ निजांगीं बाण खडतरतां ॥३७॥ जीव जाईल तरी जावो ॥ परी शिववचन मिथ्या न होवो ॥ ऐसा श्रीरामाचा भावो ॥ बाण वर्षावो स्वयें साहे ॥३८॥ वानर वीर भिडतां रणीं ॥ मूर्च्छित पडियेले धरणीं ॥ तेही विंधोनियां बाणीं ॥ रामकारणीं देहत्यागु ॥ ३९ ॥ श्रीरामाच्या निजकार्यार्था ॥ वानरीं वेंचितां जीविता ॥ अधिकाधिक उल्हासता ॥ पाय मागुता नकाढिती ॥ ४० ॥ देह वेंचितां रामकार्यार्थी ॥ ठाकठोक ब्रह्मप्राप्ती ॥ पळोनि जातांचि मागुती ॥ अधोगती नरकांत ॥४१॥ पळोन जातां ऐसें घडे ॥ श्रीरामसेवे अंतर पडे ॥ भुक्ति मुक्तिसीं कीर्ति उडे ॥ नरकीं पडे आकल्प ॥४२॥ निर्धारी वानरांची आंगवण ॥ श्रीरामकार्जी वेंचितां प्राण ॥ आह्मांसि नाहीं जन्ममरण ॥ ब्रह्मप्राप्ती पूर्ण सुगमत्वें ॥ ४३ ॥ ऐसिया निर्धार सन्निष्ठी ॥ वानर वीर कोट्यानुकोटी ॥ सुखें साहती शरवृष्टी ॥ राम दृष्टीं लक्षोनि ॥ ४४ ॥ पडिले देखोनि वानरगण ॥ निज अंगीं खडतरतां बाण ॥ अतिसक्रोधें लक्ष्मण ॥ श्रीरामीं आपण बोलतु ॥ ४५ ॥ पडिले आमुचे वानरगण ॥ अंगीं भेदती दुर्धर

१ धनुष्यधारी. २ लागतां. ३ निश्चल. ४ शक्ति.

र बाण ॥ तुजही रुपले शर दारुण ॥ उगाचि आपण काय पाहसी ॥ ४६ ॥ मारावया राक्षसांसीं ॥ ब्रह्मास्त्र आहे मजपासीं ॥ श्रीराम ह्मणे लक्ष्मणासीं ॥ होईल जगासीं प्राणांतु ॥ ४७ ॥ इंद्रजित अपराधामाठीं ॥ मारूं नये सकळ सृष्टी ॥ दीन जन कोट्यानुकोटी ॥ वृद्धें धाकुटीं मरतील ॥ ४८ ॥ अंडज जारजादि जीवांला ॥ चराचरां भूतां सकळां ॥ नाश होईल स्त्रियां बाळां ॥ अस्त्रसमेळां प्रळयांतु ॥४९॥ ऐसें अस्त्राचें महिमान ॥ प्राणांतें करूं नये प्रेरण ॥ आणीक एक माझें वचन ॥ सावधान अवधारीं ॥५०॥ शिववरदाचे सर्पबाण ॥ सर्वथा छेदूं नयेति आपण ॥ मिथ्या करितां शिववचन ॥ परम दूषण आह्मांसीं ॥५१॥ आह्मी शिवाचे निजभक्त ॥ मिथ्या करूं नये शिववरदार्थ ॥ हाचि आमचा परमार्थ ॥ मुख्य पुरुषार्थ या नांव ॥५२॥ विचारितां मूळान्वयीं ॥ मज तुज दोघां मरण नाहीं ॥ शिववरद बाण साहतां देहीं ॥ भय काय आह्मांसीं ॥५३॥ यालागीं शिववरद बाण ॥ स्वयें साहावें शरबंधन ॥ ऐसें सांगतां रघुनंदन ॥ पावली खूण लक्ष्मणा ॥ ५४ ॥ प्रतिपाळावा शिववरदार्थ ॥ दोघांचें एक ह्रद्गत ॥ पुढील कथेचा कथार्थ ॥ सावचित्त अवधारा ॥ ५५ ॥ ॥ श्लोक ॥ ततस्तौराघवौवीरौसर्वमर्मातिगैःशरैः ॥ भृशमाविद्यांचक्रेरावणिःसमितिंजयः ॥ १३ ॥ सरामंलक्ष्मणंचैवघोरैर्दत्तवरैःशरैः ॥ बिभेदसमरेक्रुद्धःसर्वगात्रेपुरावणिः ॥ १४ ॥ तौसंप्रचलितौवीरौविधितौमर्मभेदिभिः ॥ निपेततुर्महेष्वासौजगत्यांजगतीपती ॥ १५ ॥ ॥ टीका ॥ ते काळीं इंद्रजित आपण ॥ श्रीराम आणि लक्ष्मण ॥ वर्मीं विंधितां संपूर्ण ॥ निश्वासें प्राण उडोनि जाती ॥ ५६ ॥ इंद्रजित वर्षे जे जे बाण ॥ श्रीराम श्वासमात्रें जाण ॥ वाहातुळी मार्जी उडे तृण ॥ तैसे उडोन शर जाती ॥५७॥ इंद्रजिताचे जे जे बाण ॥ न करितां निवारण ॥ श्वासमात्रें गेले उडोन ॥ नव्हे सामान्य श्रीरामु ॥ ५८ ॥ म्यां विंधिले जे शर सत्राण ॥ ज्याचे श्वासें उडती बाण ॥ त्याचे सुटल्या शरसंधान ॥ करील कंदन राक्षसां ॥ ५९ ॥ इंद्रजित क्षोभोनि दारुण ॥ शिववरदाचे वरद बाण ॥ रागें घेवोनि आपण ॥ अतिसत्राण विंधिले ॥ ६० ॥ शिववरद वदे सम्यक ॥ शरबंधनीं रघुकुळटिळक ॥ राक्षस येतां सन्मुख ॥ छेदील मस्तक निमिषार्धें ॥६१॥

१ ऐके. २ आदिकरून. ३ गवत. ४ बाण. ५ आवेशानें. ६ संहार. ७ क्रुद्ध होऊन. ८ नाराच.

शरबंधनीं सर्पबाण ॥ करिती श्रीरामाचें स्तवन ॥ रामु शरबंधीं सावधान ॥ सत्य जाणें इंद्रजित ॥ ६२ ॥ शिववरदाचे वरद शर ॥ तिहीं भेदिले रामसौमित्र ॥ बाणें खिळिलें गात्रें गात्र ॥ प्रवाहे रुधिर धरणीसीं ॥ ६३ ॥ शिववरदाचे वरद बाण ॥ अंगीं रुपतां राम लक्ष्मण ॥ स्वयें न करिती निवारण ॥ आंगवेण असतांही ॥६४॥ किंशुकें फुलले वसंतीं ॥ तैसे दोघे शेंदुराकृति ॥ अशुद्धें बंबाळले शोभती ॥ रघुपती सौमित्र ॥६५॥ वर्मीं भेदले वरद बाण ॥ तेणें दोघे कंपायमान ॥ श्रीराम आणि लक्ष्मण ॥ मूर्च्छापन्न ते पडिले ॥ ६६ ॥ सौमित्र आणि श्रीराममूर्ति ॥ जगतीं पडिले जगत्पती ॥ तेकाळीं स्वयें क्षिती ॥ जाली मृद्वति पुष्पप्राय ॥६७॥ अंगीं खडतरले बाण ॥ लागती जैसें चंद्रकिरण ॥ श्रीराम आणि लक्ष्मण ॥ सावधान शरबंधीं ॥६८॥ ॥ श्लोक ॥ पतितःप्रथमंरामःशरतल्पेनिपीडितः ॥ पुनश्चलक्ष्मणोवीरोनिश्चेष्टोधरणींगतः ॥१६॥ पश्चात्सराक्षसेंद्रोवैबबंधशरपंजरे ॥ नालीकैरर्धनालीकैर्भल्लैर्मुक्तैःसहस्रशः ॥ १७ ॥ नाराचैर्वत्सदंतैश्चसिंहदंष्ट्रैःशितैःशरैः ॥ तौतुवीरौशरैर्बद्धौराक्षसाःकामरूपिणः ॥ १८ ॥ युद्धमानंनक्षमतेशक्रोपित्रिदशेश्वरः ॥ द्रष्टुमासादितुंवापिनशक्तःकिंपुनर्युवा ॥ १९ ॥ ॥ टीका ॥ शरबंध शरतल्पाच्या ठायीं ॥ प्रथम राम पाडिला पाहीं ॥ सवेंचि लक्ष्मण तोही ॥ भूमिशायीं पाडिला ॥ ६९ ॥ इंद्रजित कपटी निशाचर ॥ वरद बाणांचा शरपंजर ॥ बांधले दोघे रामसौमित्र ॥ गात्रें गात्र खिळोनि ॥ ७० ॥ नाळीक प्रमाण अरत्निमात्र ॥ अर्धनाळीक वितस्तिशर ॥ निकट वेधाचा पैं मार ॥ अतिदुर्धर जयाचा ॥ ७१ ॥ विद्युत्प्राय तेजाकार ॥ भाळीं धगधगीत वैश्वानर ॥ त्यांहीं विंधोनि अपार ॥ रामसौमित्र बांधले ॥ ७२ ॥ चांपेकळीच्या जैशा अग्रा ॥ सगज भेदिती पाखरा ॥ नाराच ह्मणती तया शरा ॥ विंधिले अपार शरबंधा ॥ ७३ ॥ वत्सदंताचिया परी ॥ जाभाळीं शिरोनि हारी ॥ केल्या सतेज कुसरी ॥ ऐसिया शरीं शरबंधु ॥७४॥ भाळीं जेकां अर्धचंद्रा ॥ सिंह दंष्ट्रा अत्यंत उग्रा ॥ शरबंधनीं श्रीरामचंद्रा ॥ अतिविचित्रा विंधल्या ॥ ७५ ॥ श्रीराम आणि लक्ष्मण ॥ शरबंधनीं बांधोनि पूर्ण ॥ इंद्रजित स्वयें जाण ॥ करी गर्जन तें ऐका ॥७६॥ पायां लागती सुरगण ॥ अमरेंद्र जो आ

१ रक्त. २ पराक्रम. ३ पळसाचें झाड. ४ अतिमृदु. ५ कोंपरापेवढे. ६ वीत. ७ अग्नी. ८ युक्ती.

पण ॥ त्यासिही अलक्ष युद्ध महिमान ॥ आणिला बांधोन शरबंधें ॥ ७७ ॥ माझ्या युद्धाची गुप्तगती ॥ पावों नशके अमरपती ॥ तुह्मी दोघे मनुष्य किती ॥ व्यर्थ मरणार्थी आलेती ॥७८॥ ऐकोनि इंद्रजिताचें वचन ॥ खवळला स्वयें लक्ष्मण ॥ श्रीरामा पुसत आपण ॥ शरबंधन छेदावया ॥ ७९ ॥ मी तंव शेषावतार पूर्ण ॥ निवारीन सर्पाद्भुत बाण ॥ नरवानरां निर्बंधन ॥ करीन जाण निमिषार्धें ॥ ८० ॥ देवोनियां फुफुत्कार ॥ मारीन इंद्रजित निशाचर ॥ बोहरी करीन लंकापुर ॥ दशशिर निर्वटोनि ॥८१॥ राक्षसांच्या शिरकमळीं ॥ आजि खेळेन चेंडुफळी ॥ माजवीन रणकंकाळी ॥ रणरवंदळी राक्षसां ॥८२॥ वाहती अशुद्धाचे पूर ॥ भूतें भक्षिती मांस रुधिर ॥ तृप्त होती श्येन घार ॥ ऐसें चरित्र करीन ॥८३॥ आज्ञा देईं श्रीरामचंद्रा ॥ऐसें पुसतां सौमित्रा ॥ हासूं आले रघुवीरा ॥ निजनिर्धारां सांगतु ॥८४॥ प्रकट करितां शेषावतार ॥ आह्मीं उच्छेदिलें वेदशास्त्र ॥ उच्छेदिलें पुराणपत्र ॥ अनागत चरित्र उच्छेदिलें ॥८५॥ उच्छेदिली धर्म नीती ॥ उच्छेदिली लोकस्थिती ॥उच्छेदिली भगवद्भक्ती ॥ ऐसी अपख्याती होईल ॥८६॥ बहुरूप्याची रावराणी ॥ मिथ्या स्त्री पुरुष जाणोनी ॥ तोचि करिती संपादाणी ॥स्त्रीपुरुषपर्णीं सत्यत्वें॥८७॥ तैसेंच अवतारचरित्र ॥ प्रतिपाळावें वेदशास्त्र ॥ स्वधर्म लौकिकाचें सूत्र ॥ अतितत्पर रक्षावें ॥८८॥ समूळ मूळींचें लक्षण ॥ आह्मां दोघां नाहीं मरण ॥ साहतां शिववरदाचे बाण ॥ कठिण कोण सौमित्रा ॥ ८९ ॥सौमित्रा एक सावधान ॥ शिववरदाचें शरबंधन ॥ आह्मासीं नबाधी अनुप्रमाण ॥ सुप्रसन्न शिव आह्मा ॥९०॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ मस्तकीं वंदोन श्रीरामचरण ॥ लक्ष्मण घाली लोटांगण ॥ काय आपण अनुवादे ॥ ९१॥ श्रीरामा तुझी अगाध स्थिती ॥ श्रीरामा तुझी अगाध कीर्ती ॥ श्रीरामा तुझी अगाध शांती ॥तेथें मी किती जाणावया ॥९२॥ जेथें वेदा मौन पडे ॥ शास्त्रानुवाद नचले पुढें ॥ तुझें महिमान अगाध गाढें ॥ केंवि मी वेडें अनुवादुं ॥९३॥ राम अभिमानी निरभिमान ॥ सगुण वर्ततां निर्गुण ॥ देहीं असोनि विदेहपण ॥ राम परिपूर्ण परब्रह्म ॥९४॥ ऐसें श्रीरामस्तवन ॥ आल्हादें अनुवादोनि पूर्ण ॥ शरबंधीं लक्ष्मण ॥ पडे आपण रामाज्ञा॥९५॥

१ इंद्र. २ मुक्त ३ नाश. ४ संहारून. ५ कल्लोळ. ६ समाणा.

॥ लक्ष्मणाचा क्रोध अद्भुत ॥ श्रीरामें करोनि शांत ॥ दोघेजण शरबंधांत ॥ पडिले दिसत निचेष्टित ॥९६॥ हातीं धनुष्य पाठिसीं भाते ॥ सुवर्णपत्री बाण तेथें ॥ पडिले देखोनि दोघांतें ॥ इंद्रजितातेंआल्हादु ॥ ९७ ॥ शरबंधीं स्वयें आपण ॥ श्रीराम आणि लक्ष्मण ॥ बांधले सत्यत्वें मानून ॥ इंद्रजित पूर्ण वल्गिंजे ॥९८॥ श्रीरामीं लागला शरबंधु ॥ इंद्रजितासिं अतिआल्हादु ॥ निजपुरुषार्था करी अनुवादु ॥ परमानंदु जयाचा ॥९९॥ शिववरदाचें वचन ॥ मिथ्या नकरी लक्ष्मण ॥ स्वयें सत्यमानून शरबंधन ॥ केलें विंदान तें ऐका ॥ १०० ॥ एका जनार्दना शरण ॥ श्रीरामा लागलें शरबंधन ॥ शिववरदाचे सर्पबाण ॥ रामें आपण मानूनि ॥१०१॥स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांश्रीरामशरबंधनंनामएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥
॥ ओव्या ॥ १०१ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ १९ ॥ ॥ एवं ॥ १२० ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ बढायी मारूं लागला. २ चमत्कार.

भा.रा.यु.कां.अ. १२
रावण
सीता
राम

॥श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः॥ ॥शरबंधनीं बांधोनि रघुनाथु ॥ इंद्रजित अतिशयें श्लाघतु ॥ तेचि अर्थींचा श्लोकार्थु ॥ स्वयें वदतु तें ऐका ॥१॥ ॥ श्लोक ॥ इंद्रजित्त्वात्मनःकर्मतौशयानौनिरीक्ष्यच ॥ उवाचपरमप्रीतोहर्षयन्सर्वनैर्ऋतान् ॥ १ ॥दूषणस्यचहंतारौखरस्यचमहाबलौ ॥ सादितौमामकैर्बाणैर्भ्रातरौरामलक्ष्मणौ ॥ २॥ नैतौमोक्षयितुंशक्यौचैतस्मादिपुबंधनात् ॥ सर्वैरपिसमागम्यसर्पसंधैःसुरासुरैः॥३॥ यत्कृतेचिंतयानस्यशोकार्तस्यपितुर्मम ॥ अयंमूलमनर्थस्यसर्वेषांनिहतोमया ॥४॥ ॥टीका॥ शरबंधीं राम लक्ष्मण ॥ दीर्घ शयन अचेतन ॥ पाडिले देखोनि दोघेजण ॥ इंद्रजित आपण वल्गिजे ॥ २ ॥ जिहीं मारिले खर दूषण ॥ त्रिशिराचा घेतला प्राण ॥ चौदासहस्र राक्षसगण ॥ विंधोनि बाण निर्वटिले ॥ ३ ॥ एकला श्रीराम पदाती ॥ तेणें एवढी केली ख्याती ॥ हें ऐकोनि लंकापती ॥ अहोरातीं चळिकांपे ॥ ४ ॥ श्रीरामाच्या प्रतापा भेणें ॥ सदा वोसणावे रावण ॥ ते दोघे राम लक्ष्मण ॥ शरबंधीं पूर्ण म्यां पाडिले ॥ ५ ॥ अठ्यांयसी सहस्र ऋषिगण ॥ शिव शक्र चतुरानन ॥ मिळाल्या सुरासुर पूर्ण ॥ शरबंधन सोडवेना ॥ ६ ॥ माझ्या शरबंधापासून ॥ सोडऊं शके येथें कोण ॥ शरबंधीं रामलक्ष्मण ॥ शरें दोघेजण संपूर्ण मारिले ॥ ७ ॥ इंद्रजित वीर जगजेठी ॥ शरबंधाचे परिपाठी ॥ वानरवीर कोट्यानुकोटी ॥ रणीं परिपाठी पाडिले ॥ ८ ॥ ज्यासिं धाके लंकानाथु ॥ ज्याचेनि लंकेसिं आकांतु ॥ तो म्यां मारिला रघुनाथु ॥ वानरें सहितु सौमित्र ॥९॥ राक्षस वैराचें दृढमूळ॥राम लक्ष्मण वीर प्रबळ॥ प्राणांत भेदोनि शरजाळ॥ केलें निर्मूळ वैराचें॥१०॥ राहिली रावणाची अटाटी ॥ सरल्या युद्धाचिया गोष्टी ॥ राम लक्ष्मण वीर जगजेठी ॥ शरसंकटीं पाडिले ॥ ११ ॥ वानरसमुदाया समवेत ॥ रणीं जिंकिला रघुनाथ ॥ रणीं विजयी इंद्रजित ॥ निघे नगरांत आल्हादें ॥ १२ ॥ निजविजयाच्या भेरी ॥ निशाणें त्राहटिल्या मोहरी ॥ वीर गर्जती जयजयकारीं ॥ प्रवेश नगरीं आल्हादें ॥ १३ ॥ निजविजयाच्या गजरीं ॥ शृंगारिली लंकापुरी ॥ गुढिया मखरें घरोघरीं ॥ डोलती अंबरीं पताका ॥ १४ ॥ सडे चौक रंगमाळा ॥ अतिआल्हाद राक्षसकुळा ॥ इंद्रजित जे त्याचा सो

१ प्रतिष्ठा मारी. २ मारिले. ३ भीत होत. ४ इंद्र. ५ संकट. ६ फडकविल्या. ७ आकाशीं.

हृळा ॥ पाहावया डोळां आल्हादु ॥ १५ ॥ ॥श्लोक॥ सइंद्रजिन्महामायः सर्वसैन्यसमन्वितः ॥ प्रविवेशपुरींलंकांजीमूतभि
वभास्करः ॥५॥ तत्ररावणमासीनमभिवाद्यकृतांजलिः ॥ आचचक्षेप्रियंपित्रेनिहतौरामलक्ष्मणौ ॥६॥ उत्पपाततताेहृष्टःपुत्रंच
परिपस्वजे ॥ रावणोरक्षसांमध्येश्रुत्वाशत्रूनिपातितौ ॥७॥ मूर्ध्निचैनमुपाजिघ्रन्पप्रच्छप्रीतमानसः ॥ प्रहसंस्तुततस्तस्मैपित्रे
वृत्तंन्यवेदयत् ॥ ८ ॥ सहर्षवेगानुगतांतरात्माश्रुत्वागिरस्तस्यमहारथस्य ॥ जहोज्वरंदाशरथेः समुत्थंप्रहृष्टवाचाभिननंदपु
त्रं ॥ ९ ॥ ॥ टीका ॥ महाकपटी इंद्रजित ॥ सकळ सैन्यासमवेत ॥ स्वयें प्रवेशे लंके आंत ॥ जेंवि भास्वत महाअभ्रीं ॥१६॥
विजयवाद्यांच्या गजरीं ॥ छत्रें पल्लव छत्रें शिरीं ॥ विद्यमान युग्मचामरीं ॥ लंकापुरीं प्रवेशु ॥ १७॥ सिंहासनीं दशानन ॥
त्यासिं करोनि अभिवंदन ॥ सखेबंधु सुहृज्जन ॥ प्रिय प्रधान आलिंगी ॥ १८ ॥ सभे समस्तां देखतां ॥ बैसवोनि लं
कानाथा ॥ विजय संग्रामाची कथा ॥ होय सांगता इंद्रजितु ॥ १९ ॥ करोनि शरबंध विंदान ॥ प्रथम पाडिला रघुनंदन ॥
सर्वांचि पाडिला लक्ष्मण ॥ वानरगण एक एक ॥ २० ॥ अंगद सुग्रीव जांबुवंत ॥ रणीं पाडिला हनुमंत ॥ वानर वीर आतिसम
र्थ ॥ मारिले समस्त शरबंधें ॥ २१ ॥ ऐकोनि इंद्रजिताचें वचन ॥ रावण गर्जे आल्हादोन ॥ हरिखें करोनि उल्लंघन ॥ दे आ
लिंगन पुत्रातें ॥ २२ ॥ वीस भुजीं आलिंगितां ॥ धणी नपुरे लंकानाथा ॥ पुनः पुनः मुख चुंबितां ॥ अवघ्राही माथां आल्हादें
॥ २३ ॥ अनर्घ्यरत्नांचा अभिषेक ॥ निजपुत्रासिं करी दशमुख ॥ रणीं विजयाचा हरिख ॥ परम सुख लंकेशा ॥ २४ ॥ श्रीरा
म युद्धाच्या आधीं ॥ रावणा होती क्षयव्याधी ॥ इंद्रजितानें ती त्रिशुद्धी ॥ आधि व्याधी छेदिली ॥ २५ ॥ रणीं मारिलें राम ल
क्ष्मण ॥ ऐकोनि इंद्रजिताचें वचन ॥ निंसूर जाला रावण ॥ शत्रु संपूर्ण निमाले ॥ २६ ॥ राम लक्ष्मण सहवानरीं ॥ रणीं मार
लिया वरी ॥ वैरी मज नाहीं संसारीं ॥ निश्चय करी रावण ॥ २७ ॥ शरबंधीं रामसौमित्र ॥ पडिले देखोनि वानरवीर ॥ रक्षा ॥ १ ॥
वया श्रीरामचंद्र ॥ कपिकुंजर पावले ॥ २८ ॥ ॥ श्लोक ॥ तस्मिन्प्रविष्टेलंकायांकृतार्थेरावणात्मजे ॥ ररक्षुःपरिवार्याथराघ

१ सूर्य. २ आप्तजन. ३ युक्ती. ४ आनंदें. ५ धावणें, उडी. ६ प्रीती, आवड. ७ निर्भय.

मारोनि लंकेशासीं॥सोडऊन आणिल्या सीतेसीं॥ते पुसेल श्रीरामासीं ॥ मुख तीपासीं काय दाऊं ॥४२॥ रडत पडत अतिनिंदवु ॥
म्हणाल नपुंसक सुग्रीऊ॥राम अंतरला जीवींचा जीऊ॥प्रताप दाऊं कोणासीं॥४३॥माझ्या अंगीं अतिपुरुषार्थु ॥ क्षणें निर्दाळीन लं
कानाथु॥रणीं उपटीन इंद्रजितु॥तरी रघुनाथु नभेटे॥४४॥रणीं निमाला श्रीरघुनाथु ॥ऐसा मानोनि इत्यर्थु ॥ श्रीरामदुःखें दुःखाभि
भूतु ॥ सुग्रीव प्राणांतु करूं पाहे ॥ ४५ ॥ श्रीरामामागें राहणें ॥ तें तंव मज निंद्य जिणें ॥ रामविरहें प्राण देणें ॥ या कारणें उद्य
तु ॥४६॥ त्यासि बिभीषण संबोखितु ॥ नाहीं निमाला रघुनाथु ॥ समूळ नघेतां वृत्तांतु ॥ व्यर्थ प्राणांतु कां करिसी ॥४७॥ चाल
पाहीं शस्त्रघातु ॥ श्रीराम निमाला कीं जितु ॥ समूळ घेवोनि इत्यर्थु ॥ मग कार्यार्थु विचारूं ॥४८॥ ॥श्लोक॥ एवमुक्त्वाततस्तस्य
जलक्लिन्नेनपाणिना ॥ सुग्रीवस्यशुभेनेत्रेप्रममार्जविभीषणः ॥ १७ ॥ विमृज्यवदनंतस्यकपिराजस्यधीमतः ॥ अब्रवीत्कालसं
प्राप्तमसंभ्रातमिदंवचः ॥ १८ ॥ तस्मादुत्सृज्यवैक्लव्यंसर्वकार्यविनाशनं ॥ हितंरामपुरोगाणांसैन्यानामनुचिंतय ॥ १९ ॥ अ
थवारक्षतांरामोयावत्संज्ञाविपर्ययः ॥ लब्धसंज्ञौहिकाकुत्स्थौभयंनौव्यपनेष्यतः ॥ २० ॥ ॥ टीका ॥ सुग्रीवासीं संबोखून ॥
जलहस्तें बिभीषण ॥ त्याचे नेत्र परिमार्जून ॥ हितवचन अनुवादे ॥४९॥ तूं तंव राजा वानरनाथु ॥तुज देखोनियां रडत पडतु॥
इंद्रजित येवोनि त्वरितु ॥ करील घातु सर्वांचा ॥ ५० ॥ श्रीरामाच्या हितकार्यार्था ॥ प्रवर्तावें गा तत्वतां ॥ येवों नद्यावी
विकळता ॥ संरक्षितां श्रीरामा ॥ ५१ ॥ श्रीराम होईल सावधान ॥ त्रिसत्य सत्य माझें वचन ॥ विकल्प नधरावा आपण
॥ ऋषि आपण वाल्मीकी ॥ ५२ ॥ सेना सैनिक प्रधान ॥ मेळवोनि वानरगण ॥ श्रीराम रक्षावा आपण ॥ सावधान जंव हो
य ॥ ५३ ॥ सावध जाल्या रघुनाथ ॥ करील रावणाचा घात ॥ इंद्रजित कुंभकर्णा समवेत॥रणीं प्राणांत राक्षसां ॥५४॥ राक्षसां
ची जाती व्यक्ती ॥ उरों नेदी रघुपती ॥ सकळ भयाची समाप्ती ॥ जाण निश्चिती श्रीरामें ॥ ५५ ॥ सुग्रीव आणि बिभीषण ॥ ॥ २ ॥
ऐकोनि दोहींचें अनुवादन ॥ अंगद जाला हास्यवदन ॥ श्रीराम महिमान अलक्ष ॥ ५६ ॥ श्रीराम नामाच्या स्मरणीं ॥ जन्म

१ सहारीन. २ आश्वासन देत. ३ पुसून. ४ बोले.

वौघ्नग्रगर्पभाः ॥ १० ॥ हनूमानंगदोनीलःसुपेणःकुमुदोनलः ॥ गजोगवाक्षःपनसःसानुप्रस्थोमहाहरिः ॥ ११ ॥ जांबवानृऋपभःसुंदोरंभःशतबलिःपृथुः ॥ व्यूढानीकाश्चयत्ताश्चद्रुमानादायसर्वतः ॥ १२ ॥ ॥ टीका ॥ इंद्रजित विजय गजरा ॥ प्रवेशला लंकापुरा ॥ शरबंधीं श्रीरामचंद्रा ॥ रक्षण वानरा अतियत्नें ॥ २९ ॥ शरबंधीं राम सौमित्र ॥ संरक्षणीं वानर वीर ॥ पावले पें थोर थोर ॥ परम शूर वाढिवा ॥ ३० ॥ हनुमंत अंगद आणि नीळ ॥ सुपेण कुमुद आणि नळ ॥ सानुप्रस्थ वीर प्रबळ ॥ रणकल्लोळ शतबळी ॥ ३१ ॥ गज गवाक्ष पनस रंभ ॥ जांबुवंत ऋपभ शरभ ॥ पृथु वानर स्वयें सुप्रभ ॥ सैन्य समारंभ सज्ज केला ॥ ३२ ॥ राम पाडिला शरपंजरीं ॥ भोंवत्या वानरांच्या हारी ॥ द्रुमपाणी महावीरीं ॥ सैन्यसंभारीं रक्षण रामा ॥ ३३ ॥ राम सौमित्र शरपंजरीं ॥ विकळ देखोनि वानरीं ॥ यालागीं मिळोनि महावीरीं ॥ शिळा शिखरीं सन्नद्ध ॥ ३४ ॥ वानरवीर श्रेष्ठश्रेष्ठ ॥ राम रक्षणीं अतिसन्निष्ट ॥ वारया वाहों नशके वाट ॥ व्यूह दुर्घट तिंहीं केला ॥ ३५ ॥ ॥ श्लोक ॥ रामलक्ष्मणयोर्दृष्ट्वा शरीरेसायकैश्चिते ॥ वानरेंद्रस्यसंजातंसुग्रीवस्यमहद्भयं ॥ १३ ॥ तमुवाचपरित्रस्तंवानरेंद्रंबिभीपणः ॥ सबाष्पवदनंदीनंक्राधव्याकुललोचनं ॥ १४ ॥ अलंत्रासेनसुग्रीवबाष्पवेगोनिगृह्यतां ॥ एवंप्रायाणियुद्धानिविजयोनास्तिनैष्ठिकः ॥ १५ ॥ सभाग्यशेपतास्माकंयदिवीरभविष्यति ॥ मोहादेतौविमुच्येतेभ्रातरौरामलक्ष्मणौ ॥ १६ ॥ ॥ टीका ॥ शरबंधीं राम सौमित्र ॥ बाणें भेदिलीं गात्रें गात्र ॥ रिता ठाव नाहीं तिळमात्र ॥ पडिले वीर निचेष्टित ॥ ३६ ॥ ऐसें देखोनि दोघांसीं ॥ भय त्रास सुग्रीवासीं ॥ अश्रु स्रवती लोचनासीं ॥ उकसांबुकसीं स्फुंदत ॥ ३७ ॥ शरबंधाच्या बंधनीं ॥ मुख्य धुरा निमाल्या दोनी ॥ गुह्य बिभीपणा सांगोनी ॥ तळमळोनि विलपत ॥ ३८ ॥ सिद्धि नपवोचि कार्यार्थु ॥ व्यर्थ गेला माझा पुरुपार्थु ॥ रणीं निमाला श्रीरघुनाथु ॥ विलपतु अतिदुःखें ॥ ३९ ॥ भाक दिधली श्रीरामचरणीं ॥ सीता आणीन बंदापासोनी ॥ राम निमाला शरबंधनीं ॥ श्रीराम ऋणी मी उरलों ॥ ४० ॥ श्रीराम गेला परलोकासीं ॥ सवें नेलें लक्ष्मणासीं ॥ ऋण फेडावें कोणापासीं ॥ अतिदुःखेसिं विलपतु ॥ ४१ ॥ रणीं

१ पराक्रम. २ हातीं वृक्ष ज्यांन्या. ३ नष्ट चेष्टा. ४ तत्पर. ५ पडतात. ६ अग्रभाग. ७ मेरा

मरणा समूळ पळणी ॥ तो राम पडला शरबंधनीं ॥ सत्य मानी तो मूर्ख ॥ ५७ ॥ शस्त्रघात लागल्या स्वप्नीं ॥ तेणें जागृतीं नमरे कोणी ॥ तेंवि राक्षस शरबंधनीं ॥ श्रीराम रणीं केंवि पडे ॥ ५८ ॥ राम काळाचा कृतांतु ॥ राम जन्ममरणातीतु ॥ राम परब्रह्म सदोदितु ॥ त्यासिं रणघातु केंवि घडे ॥ ५९ ॥ श्रीराम जगाचें जीवन ॥ राम सर्वांगें चैतन्यघन ॥ राम शस्त्राचें तिखटपण ॥ त्यासिं लागती बाण हें कदां नघडे ॥ ६० ॥ राम अवतारी ब्रह्मपूर्ण ॥ त्यासिं नाहीं जन्म मरण ॥ त्याचे अंगीं लागोनि बाण ॥ पावला निधन तें मिथ्या ॥ ६१ ॥ राम चैतन्यविग्रही ॥ राम देहींच विदेही ॥ श्रीरामासीं द्वंद्वबाधा नाहीं ॥ पडिला घाईं तो मिथ्या ॥ ६२ ॥ करितां रामनाम स्मरण ॥ मरणासीं ये अलोट मरण ॥ त्या श्रीरामा लागोनि बाण ॥ निमाला पूर्ण तें मिथ्या ॥ ६३ ॥ शरबंधनीं रघुनंदन ॥ चित्स्वरूपें सावधान ॥ रामबंधनीं निर्बंधन ॥ हें मुख्य लक्षण रामाचें ॥ ६४ ॥ राम शरबंधनीं बंधातीत ॥ तरी कां पडोन राहिला येथ ॥ त्याही अर्थींचा वृत्तांत ॥ सावचित्त अवधारा ॥ ६५ ॥ शिववरदाचे वरद बाण ॥ मिथ्या नकरी रघुनंदन ॥ स्वयें साहोनि शरबंधन ॥ शिववरदान प्रतिपाळी ॥ ६६ ॥ ऐसी श्रीरामाची मूळकथा ॥ अंगद सांगे आल्हादता ॥ तेणें उल्हास हनुमंता ॥ सप्रेमतां आलिंगी ॥ ६७ ॥ परमप्रीतीं पाठि थापटी ॥ श्रीरामस्वरूप कसवटी ॥ अंगदाची गोड गोष्टी ॥ सकळां पोटीं आल्हादु ॥ ६८ ॥ श्रीरामासिं नाहीं मरणावस्था ॥ श्रीरामीं नाहीं विकळता ॥ कोण पाड इंद्रजिता ॥ मज हनुमंता असतांही ॥ ६९ ॥ ऐकोनि हनुमंत उत्तर ॥ उल्हासले स्वयें वानर ॥ अवघे करिती जयजयकार ॥ हर्पें निर्भर सुग्रीव ॥ ७० ॥ येरीकडे स्वयें रावण ॥ सीता वश करावया आपण ॥ रणीं निमाले राम लक्ष्मण ॥ साक्षेपें श्रवण स्वयें करवी ॥ ७१ ॥ ॥ श्लोक ॥ राक्षस्यस्त्रिजटाचापिशासनात्तमुपस्थिताः ॥ ताउवाचततोहृष्टोराक्षसीराक्षसेश्वरः ॥ २१ ॥ हताविंद्रजिताख्यातौवैदेह्यारामलक्ष्मणौ ॥ पुष्पकंतांसमारोप्यदर्शयध्वंरणेहतौ ॥ २२ ॥ यस्याश्रयादवष्टब्धासीतामांनोपतिष्ठते ॥ सोस्याभर्तासहभ्रात्रानिहतोरणमूर्धनि ॥ २३ ॥ ॥ टीका ॥ त्रिजटा वृद्ध राक्षसी ॥ साक्षेपें पाचारोनि तिसीं ॥ रावणसांगे तियेसीं ॥ अतिउ

१ यम, अंतक. २ मरण. ३ चैतन्यदेहधारी. ४ सुखदुःखादिद्वंद्वदुःखें. ५ नियमुक्त. ६ अनुभव. ७ उल्हासयुक्त,

ल्हासीं गर्जोनी ॥७२॥ इंद्रजितानें करोनि रण ॥ रणीं मारिले राम लक्ष्मण ॥ ऐसें सीतेसिं सांगोनि आपण ॥ करवीं दर्शन दो
हींचें ॥७३॥ सीता पुष्पकीं वाहोनि जाण ॥ तिसीं दाखवी रणांगण ॥ जेथें पडले राम लक्ष्मण ॥ विंधोनि बाण शरबंधीं ॥७४॥
श्रीरामवळें तळतां ॥ मज दृष्टी नाणी सीता ॥ त्या मारिलें रघुनाथा ॥ सहितभ्राता सौमित्र ॥७५॥ रणीं मारिलें रघुकुळटिळ
का ॥ सीते सांडोनि समूळ शंका ॥ उल्हासें वरीं लंकानाथा ॥ सकळ सुखा पावसी ॥ ७६ ॥ ॥ श्लोक ॥ विमानंपुष्पकंसीतां
शनैरारोपयन्शुभं ॥ रावणःकारयन्लंकांपताकाध्वजमालिनीं ॥ २४ ॥ घोपयामासचतदास्वपुर्याराक्षसेश्वरः ॥ हताविंद्रजिता
संख्येताबुभौरामलक्ष्मणौ ॥ २५ ॥ विमानेनतुसासीतातदात्रिजटयासह ॥ ददर्शवानराणांतुसर्वसैन्यंनिपातितं ॥ २६ ॥ ततः
सीताददर्शोभौशयानौशरतल्पगौ ॥ लक्ष्मणंचैवरामंचविसंज्ञौशरपीडितौ ॥ २७ ॥ तौदृष्ट्वाभ्रातरौतत्रशोकबाष्पसमाकुला ॥
वेपंतीदुःखितासीताकरुणंविललापह ॥ २८ ॥ ॥ टीका ॥ सीता वाहोनि विमानीं ॥ त्रिजटा निघाली घेवोनी ॥ तंव रावण
लंकाभुवनीं ॥ गुढिया उभवोनिं हरिखेजे ॥ ७७ ॥ इंद्रजितानें विंधोनि बाण ॥ रणीं पाडिले राम लक्ष्मण ॥ भेरी त्राहाटिल्या
निशाण ॥ गडगर्जन लंकेसीं ॥ ७८ ॥ राम मारिला निशाचरीं ॥ अनुवादती नरनारी ॥ वानरांच्या मारिल्या हारी ॥ बहु बा
णाग्रीं विंधोनी ॥७९॥ वानरांचें निवासस्थान ॥ देखिलें चालतां विमान ॥ रणीं पाडिले राम लक्ष्मण ॥ रणांगण देखिलें ॥८०॥
श्रीराम आणि सौमित्र ॥ पडिले क्षितितळीं महावीर ॥ बाणीं भेदले गात्रें गात्र ॥ प्रवाहे रुधिरें सर्वांगीं ॥८१॥ देखोनि श्रीराम
दर्शन॥सीता हरिखली संपूर्ण॥ धन्य धन्य रावण छळण॥श्रीराम निधन देखिलें॥८२॥रावणाचा कृतोपकारू॥हा मज आजि घड
ला थोरू॥ स्वयें भेटविला श्रीरामचंद्रु॥ दशशिरु कृपाळू ॥८३॥ विमानीहून आपण॥हरिखें घाली लोटांगण॥ देखतां श्रीरामच
रण ॥ सुख संपूर्ण सीतेसीं ॥८४॥ देखोनि श्रीरामावस्था ॥ अवघें मिथ्या मानी सीता ॥ राक्षस माव हे तळतां ॥ मृत्यु रघुना ॥ ३ ॥
था असेना ॥८५॥ ऐकतां रामनाम गजर ॥ मृत्यु पळे अतिसत्वर ॥ नयेववे रामनामा समोर ॥ श्रीरामचंद्र नमारवे ॥८६॥ श्री

१ आनंद करी. २ जोराने घोष केला. ३ बोलती. ४ रक्त. ५ मृत्यु. ६ माया.

राम काळाचा आकळिता ॥ त्यासीं नाहीं मरणावस्था ॥ रणीं मारिलें रघुनाथा ॥ मिथ्या वार्ता मायीक॥ ८७॥ श्रीराम शस्त्रांची
निजशक्ती ॥ श्रीराम गतीची निजगती ॥ श्रीराम जगदात्मा त्रिगजतीं ॥ शस्त्रसंपातासीं अलिप्त ॥ ८८ ॥ शस्त्रें छेदितां आका
शासीं ॥ शस्त्रें वृथा जाती आपैसीं ॥ तैसीच गति श्रीरामासीं ॥ शस्त्रघातासीं अलिप्त ॥ ८९ ॥ श्रीराम निजांगें आपण ॥ स
कळ शस्त्रांचें तिखटपण ॥ त्याच्या अंगीं रुपले बाण ॥ वृथा विंदान मायिक॥ ९० ॥ श्रीरामाच्या स्वस्वरूपासीं ॥ ठाव नाहीं
जन्म मृत्युसीं ॥ तेणें मारिलें श्रीरामासीं ॥ वृथा राक्षसीं अनुवादु ॥९१॥ निजांनिश्चयें तळतां ॥ मरण नाहीं श्रीरघुनाथा ॥ ये
णें निश्चयें असतां सीता ॥ नबाधे व्यथा अणुमात्र ॥ ९२ ॥ श्रीराम शिव सीता शक्ती ॥ येरयेरांच्या जाणती गती ॥ तेही लो
क रक्षणार्थी ॥ असे विलपत तें ऐका॥ ९३ ॥ माझ्या सर्वांगीं शुभलक्षण ॥ मज नयावें वैधव्यपण ॥ रणीं मारिल्या रघुनंदन ॥
अवलक्षण लक्षेना ॥ ९४ ॥ हातीं पद्में पायीं पद्म ॥ टाळु मस्तकीं सौभाग्यपद्म ॥ रणीं मारिल्या श्रीराम ॥ पद्में अपद्म मज मा
झीं ॥९५॥ निजलक्षणें सीता सती ॥ स्वयें असे अनुवादती ॥ अतिदुःखें विलपती ॥ श्रीरघुपतीवियोगें ॥ ९६ ॥ सौभाग्यव
ती तूं संपूर्ण ॥ वशिष्ठाचें आशीर्वचन ॥ मिथ्या जालें त्याचें ज्ञान ॥ रघुनंदन निमाल्या ॥ ९७॥ मज श्रीराम अभिषिंचन ॥ ऐ
सें अगस्तीचें वचन ॥ त्याचेंही मिथ्या जालें ज्ञान ॥ रघुनंदन निमाल्या ॥ ९८ ॥ अनुसूया पतिव्रता पूर्ण ॥ निजसौभाग्य अ
र्पी आपण ॥ तिचेंही उडालें सतीपण ॥ रघुनंदन निमाल्या ॥ ९९ ॥ अरुंधती श्रेष्ठ नारी ॥ तिणें मज दिधली गळसरी ॥ श्री
राम निमालियावरी ॥ तिचीही थोरी अतिमिथ्या ॥ १०० ॥ विश्वामित्र वरद परम ॥ नित्य सीता सौभाग्यसंभ्रम ॥ त्याचाही
मिथ्या वचनधर्म ॥ रणीं श्रीराम निमाल्या ॥१॥ हा राम हा लक्ष्मण ॥ दीर्घ स्वरें करी रुदन ॥ दिव्यास्त्र असतां पूर्ण ॥ सर्वां
गीं बाण वेधले कैसे ॥२॥ सर्वांगीं खडतरोनि बाण ॥ क्षितीं लोळती राम लक्ष्मण ॥ सीता आक्रंदे करोनि रुदन ॥ काय आपण
अनुवादे॥३॥रणीं निमाल्या राम लक्ष्मण॥निःशंक मज गांजील रावण॥मीही आतांच सांडीन प्राण ॥ कास संपूर्ण घातली॥४॥

१ कार्य, युक्ती. २ कथा. ३ शोककरी. ४ स्थिती. ५ भूमीवर.

घालोनियां वज्रासन ॥ अर्धोन्मीलित करोनि नयन ॥ सबाह्य श्रीराम चिंतून ॥ त्यजावया प्राण उदित ॥ ५ ॥ तंव त्रिज
टा ह्मणे सीतेसीं ॥ तूं काय जालीस परम पिसी ॥ स्वस्थ असतां श्रीरामासीं ॥ तूं कां त्यजिसी निजप्राण ॥६॥ ॥श्लोक॥ परि
देवयतींसीतांराक्षसीत्रिजटाब्रवीत् ॥ माविषादंकृथादेविभर्तायंतवजीवति ॥ २९ ॥ कारणानितुवक्ष्यामिमहांतिसदृशानिच ॥
नैतौशक्यौरणेजेतुमपिसर्वैःसुरासुरैः ॥३०॥ इदंविमानंवैदेहिपुष्पकंनामनामतः॥ दिव्यंनधारयेत्वांहियदिरामोहतोभवेत्॥३१॥
त्यजशोकंचदैन्यंचदुःखंचजनकात्मजे ॥ रामलक्ष्मणयोरर्थेनैतौशूरौविजीवितौ ॥३२॥ ॥ टीका ॥ ऐकोनि सीतेचें रुदन ॥ देखो
नि प्राणांत निर्वाण ॥ त्रिजटा बोले आपण ॥ सीते सावधान अवधारीं ॥ ७ ॥ नाहीं निमाले राम लक्ष्मण ॥ हें माझें सत्य भा
पण ॥ शरबंधीं सावधान ॥ दोघेजण निजबोधें ॥ ८ ॥ दिव्यास्त्रें असती त्यांपाशीं ॥ केंवि सांपडे शरबंधासीं ॥ त्याही समूळ
कारणांसीं ॥ ऐक तुजपासीं सांगेन ॥ ९ ॥ इंद्रजितें करोनि अभिचार ॥ प्रसन्न करोनि श्रीशंकर ॥ शिववरदाचे सर्पशर ॥ अ
तिअनिवार मागीतले ॥ ११० ॥ शिववरदें सम्यक् ॥ जातां श्रीरामा सन्मुख ॥ तो तुझें छेदील मस्तक ॥ अंधारीं लागे अत
र्क्य शरबंधु ॥११॥ माझ्या वरद बाणास्तव आपण ॥ शरबंधीं पडती दोघे जण ॥ तुज सन्मुख गेलिया जाण ॥ घेतील प्राण
निमिषार्धें ॥ १२ ॥शरबंधीं राम सौमित्र ॥ सावधानत्वें निर्धडे शर ॥ सन्मुख आल्या निशाचर ॥ छेदिती शिर निमिषार्धें
॥१३॥ ऐसिया शिववरदाभेणें ॥ कदा सन्मुख नये रावण ॥ इंद्रजित स्वयें नये आपण ॥ राक्षसगण नयेती ॥१४॥ सत प्रहर
जाल्या पाठी ॥ सुटती शरबंधाच्या गांठी ॥ दोघे उठती कडकडाटी ॥ राम जगजेठी अनिवार्य ॥१५॥ आणीक आहे गुह्य गो
ष्टी ॥ गरुड येईल श्रीरामभेटी ॥ शरसर्प पळती उठाउठी ॥ दोघे जगजेठी निर्मुक्त ॥ १६ ॥ असत्य नवदे माझें वदन ॥ पूर्वी
विटाळलें नाहीं जाण ॥ पुढें नबोले असत्य वचन ॥ सत्य भाषण हें माझें ॥१७॥ सीता सतीचे संगती ॥ त्रिजटेसीं ज्ञानस्फुर्ती ॥ ॥४॥
दृष्टीं देखिल्या रघुपती ॥ विज्ञानस्थिति ठसावे ॥१८॥ आणीक प्रत्यक्ष दृष्टांत ॥ विधवास्पर्शे विमान पतित ॥ हें तंव घडलें ना

१ उत्सुक. २ दर्शनिश्चय. ३ निशाचरपक्षपां. ४ निर्भय.

हीं येथें ॥ तूं सौभाग्यवती श्रीरामें ॥ १९ ॥ निमाला असतां रघुनाथ ॥ तरी हें विमान होतें पतित ॥ तूं सौभाग्यें भाग्यवंत ॥ स्व
स्थ रघुनाथ शरबंधीं ॥१२० ॥ ज्यासि स्वभावें विमान प्राप्त ॥ तो त्रैलोक्यीं होय समर्थ ॥ तें विमान देत लंकानाथ ॥ तूं सौभा
ग्यवंत भाग्याची ॥ २१ ॥ दाटून प्राप्त होय विमान ॥ या भाग्याचें निजमहिमान ॥ येथें गणूं शके कोण ॥ तूं भाग्यपूर्ण श्रीरामें
॥ २२ ॥ शरपंजरीं श्रीराम स्वस्थ ॥ सत्य मानून वचनार्थ ॥ शोक दैन्य दुःखार्थ ॥ सांडीं समस्त जानकीये ॥ २३ ॥ संरक्षणाचे
अनुवृत्ती ॥ त्रिजटेसिं सीतासंगती ॥ तेणें पावली ज्ञानस्फुर्ती ॥ धन्य संगती संतांची ॥ २४ ॥ त्रिजटा केवळ सत्वमूर्ती ॥ नाहीं
असत्याची अनुवृत्ती ॥ तेणें फळली संतसंगती ॥ विज्ञानस्थिती अनुवादे ॥ २५ ॥ ॥ श्लोक ॥ श्रुत्वाचवचनंतस्याःसीतासुर
सुतोपमा ॥ कृतांजलिरुवाचेममेवमास्त्वितिमैथली ॥ ३३ ॥ विमानंपुष्पकंततुसन्निवर्त्यमनोजवं ॥ दीनात्रिजटयासीतालं
कांभूयःप्रवेशिता ॥ ३४ ॥ ततस्त्रिजटयासार्द्धंपुष्पकादवतीर्यसा ॥ अशोकवनिकामेवराक्षसीभिःप्रवेशिता ॥ ३५ ॥ ॥टीका॥
स्वस्थ श्रीराम लक्ष्मण ॥ ऐकोनि त्रिजटेचें वचन ॥ सीता जाहली सुप्रसन्न ॥ स्वानंदें पूर्ण अनुवादे ॥ २६ ॥ जें अनुवादली सी
ता साजणी ॥ तथास्तु हो तुझी वाणी ॥ ऐसी सीता अनुवादोनी ॥ श्रीरामदर्शनीं सादर ॥ २७ ॥ परतवितां विमान ॥ श्रीरा
माचें दूरदर्शन ॥ सीता पाहे सावधान ॥ प्रत्यंगीं मन न्यासूनी ॥२८॥ ठाण माण गुण लक्षण ॥ सबाह्य श्रीराम लक्ष्मण ॥ सी
ता निरखी आपण ॥ सावधान पतिरूपीं ॥२९॥ सबाह्य श्रीराम मूर्च्छापन्न ॥ अंतरीं स्वयें सावधान ॥ बाह्य अर्धोन्मीलित नय
न ॥ देखणापूर्ण सर्वांगें ॥ १३० ॥ बाह्य श्रीरामा शरबंधन ॥ अंतरीं बंधमोक्षविहीन ॥ बाह्य रुधिरोक्षित मळक्लिन्न ॥ अंतरीं
निर्मळ निर्गुणत्वें ॥ ३१ ॥ बाह्य विकळता रघुपती ॥ अंतरीं सावध सर्वाभूतीं ॥ बाह्य पडला दिसतो क्षितीं ॥ गुणातीती विश्रां
तु ॥३२॥ लक्षितां श्रीराम ठाण मान ॥ वेद शास्त्रा पडे मौन ॥ मांजि हरपे गगन गहन ॥ त्याचेंही महिमान कोण वर्णी ॥ ३३॥
ऐसें देखोनि रघुनाथा ॥ आप आपणा विसरे सीता ॥ सबाह्य कोंदली स्वरूपता ॥ पति परमार्था देखोनी ॥ ३४ ॥ छळूं जातां

१ मेला. २ कार्य. ३ बोल. ४ रक्तबंबाळ. ५ मळानें भरलेला. ६ मूर्च्छा. ७ भूमीवरी.

स्वयें रावण ॥ छळणीं श्रीराम सुप्रसन्न ॥ देवोनि निजात्मदर्शन ॥ सुखसंपन्न मज केलें ॥ ३५ ॥ रावण ह्मणोनये कपटी ॥ जे
णें श्रीरामें करोनि भेटी ॥ निंवविलें सुखसंतुष्टी ॥ उपकार कोटी मज त्याचा ॥ ३६ ॥ स्वप्नीं नायकें श्रीरामगोष्टी ॥ तो प्रत्य
क्ष दाविला दृष्टीं ॥ रावण ह्मणोंनये कपटी ॥ सुखसंतुष्टी निववविलें ॥ ३७॥ यापरी दावोनि रणांगण ॥ भेटवोनि श्रीराम लक्ष्म
ण ॥ त्रिजटा परतली आपण ॥ घेवोनि विमान सीतेसीं ॥३८ ॥ शोक नाहीं सीतच्या मनीं ॥ यालागिं पावली अशोकस्थानीं॥
सुखसंपन्न निजबंधनीं ॥ श्रीरामपत्नी सुखरूप ॥ ३९ ॥ उल्लंघोनि लंकाभवन ॥ ठाकोनि आली अशोकवन ॥ तेथें खचोनि
विमान ॥ ठेवी आपण सीतेसीं ॥ १४० ॥ छळण करितां रावण ॥ छळणीं सीता सुप्रसन्न ॥ एका जनार्दना शरण ॥ रामायण
अतिरम्य ॥ ४१ ॥ श्रीरामा करितां शरबंधन ॥ राम शरबंधीं सुप्रसन्न ॥ एकाजनार्दना शरण ॥ रामायण अतिरम्य ॥ ४२ ॥
रावणें करितां अतिबंधन ॥ श्रीराम सीता सुप्रसन्न ॥ एका जनार्दना शरण ॥ रामायण अतिरम्य ॥ ४३ ॥ श्रीरामसीता दर्श
न ॥ देखतां दोघे सुप्रसन्न ॥ एका जनार्दना शरण ॥ रामायण अतिरम्य ॥ १४४ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएका
कारटीकायांजानकीश्रीरामदर्शनंनामद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ ॥ ओव्या ॥१४४ ॥ ॥ श्लोक ॥ ३५ ॥ ॥एवं॥ ॥१७९॥

१ आनंदीत केले. २ सुखदुःखादिविलक्षणपरमानंदरूपस्थानीं.

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ ॥ सीता नेलिया अशोकवना ॥ मागें शरबंधीं रघुनंदना ॥ पावोनि लब्धचेतना ॥ आप आपणा अवलोकी ॥१॥ ॥श्लोक॥ अथदीर्घेणकालेनसंज्ञांलेभेनरोत्तमः ॥ प्रत्यवेक्षतचात्मानंशोणितेनपरिप्लुतं ॥ १ ॥ अदीनो दीनयावाचारामःपरमसत्ववान् ॥ अभ्यभापतदीनात्माहरिभिःपरिवारितः ॥ २ ॥ लक्ष्मणंपतितंदृष्ट्वादुःखशोकसमान्वितः ॥ विललापततोरामोमंदमश्रूण्यवर्तयन् ॥ ३ ॥ किंनुमेसीतयाकार्यंलब्धयाजीवितेनवा ॥ शयानंयोद्यपश्यामिलक्ष्मणंशुभलक्षणं ॥ ४ ॥ यत्रक्वचिल्लभेद्दार्यांपुत्रान्मित्रांश्चबांधवान् ॥ नलक्ष्मणसमोभ्रातासचिवःसांपरायिकः ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ शरबंधनीं रघुनंदन ॥ स्वयें होवोनि सावधान ॥ निजांगीं खडतरले[2] बाण ॥ रुधिरें छिन्न[3] भूमिशायो ॥ २ ॥ सर्वेचि पाहे लक्ष्मण ॥ तंव यासिं नदेखे प्राण ॥ सज्ञान होवोनि अज्ञान ॥ मिथ्या रुदन स्वयें दावी ॥ ३ ॥ नाहीं लक्ष्मणा जीवघातु ॥ ऐसें जाणोनि श्रीरघुनाथु ॥ पहावया वानरवृत्तांतु ॥ आक्रंदतु अतिदुःखें ॥४॥ वाचा विकळ भ्रष्टस्वर ॥ ऐकतां देखती वानर ॥ रणीं पडला सखा सौमित्र ॥ तेणें रघुवीर विलपतु ॥ ५ ॥ रावण इंद्रजित कुंभकर्ण ॥ मारिल्या मज सुख कोण ॥ सखा नभेटे लक्ष्मण ॥ सांडीन प्राण यालागीं ॥ ६ ॥ करोनि राक्षसकंदन ॥ घेतालिया लंकाभुवन ॥ सखा नभेटे लक्ष्मण ॥ सांडीन प्राण त्यालागीं ॥ ७ ॥ स्त्रिया सीते ऐशा जाण ॥ असंख्य मिळती संपूर्ण ॥ तैसा नमिळे सखा लक्ष्मण ॥ सांडीन प्राण त्यालागीं ॥८॥ स्त्रिया मेळविल्या मिळती ॥ पुत्र पौत्र होय संतती ॥ सख्या लक्ष्मणाची प्राप्ती ॥ त्रिजगतीं दुर्लभ ॥ ९॥ प्रवेशल्या अयोध्येसीं ॥ भरत शत्रुघ्न कौसल्येसीं ॥ केंवि मुख दाखऊं सुमित्रेसीं ॥ त्यजीन प्राणासिं यालागीं ॥१०॥ वना आलों दोघेजण ॥ पुसती केउता तो लक्ष्मण ॥ तेव्हां माझें काळें वदन ॥ त्यजीन प्राण यालागीं ॥११॥ लक्ष्मणावांचून आपण ॥ सर्वथा नकरीं फळ भक्षण ॥ त्यावीण नघें मी जीवन ॥ त्यजीन प्राण यालागीं ॥ १२ ॥ लक्ष्मणावांचून आपण ॥ पदमात्र नकरीं गमन ॥ त्यालागीं त्यजीन मी प्राण ॥ सत्यभापण हें माझें ॥ १३ ॥ दुःख आठवलें दारुण ॥ नयनीं आले अश्रु पूर्ण ॥ आपुल्या कर्मांचें दूपण ॥ स्वयें आप

१ सावधानता. २ रुतले. ३ डवडवलेले. ४ विकळवाचा. ९ नल.

ण अनुवादे ॥१४॥ ॥श्लोक॥ अयंमिथ्याप्रलापोमेहत्वायुद्धेदशाननं ॥ यन्मयानकृतोराजाराक्षसाणांबिभीषणः ॥६॥ ॥टीका॥ रणीं मारोनि रावण ॥ राक्षसराजा बिभीषण॥ माझेंनि नकरवेचि जाण ॥ शेकलें ऋण मज त्याचें ॥ १५ ॥ परम माझें मज दूष ण ॥ लंका बिभीषणा दिधली दान ॥ तेमी नव्हेचि उत्तीर्ण ॥ शेकलें ऋण मज त्याचें ॥ १६ ॥ भरतासिं पत्र देतां जाण ॥ ते णें रणीं विंधोनि रावण ॥ राजा करील बिभीषण ॥ ऋण उत्तीर्ण त्याचेंनि ॥ १७ ॥ आमची ऐकोनि मरणावस्था ॥ भरत शत्रु घ्न तिघी माता ॥ प्राण देतील तत्वतां ॥ उत्तीर्णता नव्हे तेणें ॥ १८ ॥ अंतकाळींचें जें ऋण ॥ वंदून बिभीषणाचे चरण ॥ त्या सिं देवोनि धनुष्य बाण ॥ ऋण उत्तीर्ण मी होईन ॥१९॥ दिव्यास्त्रेंसिं धनुष्यबाण ॥ माझें पावल्या बिभीषण ॥ त्रैलोक्यीं पूज्य होईल पूर्ण ॥ निजवरदान हें माझें ॥ २० ॥ ऐकोनि श्रीरामवचन ॥ बिभीषण मूर्च्छापन्न ॥ स्वयें दीर्घ करी रुदन ॥ अभाग्य पूर्ण मज माझें ॥२१॥ बुद्धि सांगे रघुनंदन ॥ आह्मां दोघांचा गेल्या प्राण ॥ गजरें येवोनि रावण ॥ करील कंदन वानरां ॥२२॥ मज सन्मुख करोनि रण ॥ वानर मारतील रक्षोगण ॥ मागें तुह्मांसिं नयावें मरण ॥ शीघ्र गमन तुह्मी करा ॥२३॥ जुत्पत्ती वीर वानर गण ॥ त्यांसीं माझें लोटांगण ॥ सवेग नयेतां रावण ॥ शीघ्र गमन तुह्मी करा ॥ २४ ॥ मजपुढें करोनि रण ॥ वीर मारि ले रक्षोगण ॥ जालेति सर्वस्वें उत्तीर्ण ॥ शीघ्र गमन करावें ॥ २५ ॥ ॥ श्लोक ॥ अस्मिन्मुहूर्तेसुग्रीवप्रतियातुमिहार्हसि ॥ सत्वहीनंहिमांराजारावणोभिद्रविष्यति ॥ ७ ॥ अंगदंतुपुरस्कृत्यससैन्यंससुहृद्गणं ॥ सागरंतरसुग्रीवपुनस्तेनैवसेतुना ॥ ८ ॥ ॥ टीका ॥ सुग्रीवा बुद्धि ऐक पां खरी ॥ येचि समयींचे अवसरीं ॥ जंव पडली आहे अंधारी ॥ सहपरिवारीं निघावें ॥२६॥ वान रवीर सुहृज्जन ॥ सैन्य सेनांनी कपिगण ॥ एकवटोनि आपण ॥ करावें गमन किष्किंधे ॥ २७ ॥ वानर वीरांसमवेत ॥ सुग्रीव राजा जीवें जीत ॥ ऐकोनि येईल लंकानाथ ॥ करावया घात वानरां ॥ २८ ॥ वानरराजा तूं कपिपती ॥ तुजवीण वानर नचाल तीं ॥ तुवां निघावें शीघ्रगती ॥ किष्किंधेप्रती नेमस्त ॥ २९ ॥ अंगदें आणिलें मुकुटासीं ॥ तो राग पोटीं रावणासीं ॥ पुढें घा

१ बोले. २ प्राप्त झाले, उरले. ३ वानर. ४ सेनापती.

लोनियां त्यासीं ॥ सकळ सैन्येसिं निघावें ॥३०॥ करोनि आलों सेतुबंधन ॥ तेणें मार्गें गा आपण ॥ शीघ्र करावें गमन॥ किष्किं धाभवंन ठाकोनि ॥ ३१ ॥ ऐकोनि श्रीरामवचन ॥ सुग्रीव नढळे अणुप्रमाण ॥ पुढतीं बोले रघुनंदन ॥ शीघ्र गमन करीं बापा ॥ ३२ ॥ ॥ श्लोक ॥ यत्तुकार्यंवयस्येनसुहृदावापरंमम ॥ कृतंसुग्रीवतत्सर्वंभवताधर्मभीरुणा ॥ ९ ॥ मित्रकार्यंकृतमिदंभवद्भि र्वानरर्षभाः ॥ अनुज्ञातामयासर्वेयथेष्टंगंतुमर्हथ ॥१०॥ शुश्रुवुस्तस्ययेसर्वेवानराःपरिदेवितं ॥ तेसर्वेचक्रुरश्रूणिनेत्रैःकृष्णेतरेक्ष णाः ॥ ११ ॥ ॥ टीका ॥ आमुचें तुमचें सख्यत्व परम ॥ त्या सख्यत्वा कृतकर्म ॥ तुवां संपादिलें सुगम ॥ आत्माराम मी जाणें ॥३३॥ मित्रकार्या तूं विख्यात ॥ संपादिला मित्रकार्यार्थ ॥ सुखी केला हा रघुनाथ ॥ परम आप्त तुह्मी मज ॥ ३४ ॥ असंख्य मे ळवोनियां दळें ॥ महावीर कपि प्रबळ ॥ सेतु बांधोनि तत्काळ ॥ आलेति सकळ मत्कार्या ॥ ३५ ॥ सखया सुग्रीवा परियेसीं ॥ वानर कष्टले परदेशीं ॥ यांसिं नेवोनि स्वगृहासीं ॥ स्त्रीपुत्रांसीं भेटवीं ॥ ३६ ॥ तुवांही किष्किंधा भवनीं ॥ तारा रुमा दोन्ही प त्नी ॥ सुख भोगावें अनुदिनीं ॥ सिंहासनीं स्वानंदें ॥३७॥ अंगद युवराजा जाण ॥ वीर शूर सुभट पूर्ण ॥ त्याचेही लळे पाळून॥ सुखी संपूर्ण करावें ॥३८॥ माझिया कार्यालागीं जाण ॥ वानरीं वेंचिलें आपुले प्राण ॥ समस्तां माझें लोटांगण ॥ शीघ्र गमन क रावें ॥३९॥ तुह्मी शीघ्र नकरितां गमन ॥ येथें येवोनि दशानन ॥ करील वानरां रणकंदन ॥ दुःख दारुण तें मज ॥४०॥ मज न बाधी माझी दुःखावस्था ॥ परी सुग्रीवाची परमचिंता ॥ दुःख नहोतां कपिसमस्तां ॥ शीघ्रगमनता निघावें ॥ ४१ ॥ लक्ष्मणा च्या दुःखावस्था ॥ मी प्राण त्यागीन आतां ॥ प्राण त्यागील स्वयें सीता ॥ यालागीं शीघ्रता तुह्मीं जावें ॥४२॥ ऐसें श्रीरामाचें विलपन ॥ऐकोनियां वानरगण ॥ अश्रुपूर्ण जाले नयन॥ रुदन स्फुंदोन ते करिती ॥४३॥ ऐकोनि श्रीरामवचन ॥ सुग्रीव बोलिला गर्जोन ॥सांडोनियां रामचरण ॥ मागें आपण सरूंना ॥४४॥ निकट आल्या प्राणांतु॥वोढवलिया कल्पांतु॥नाहीं सांडणें रघुनाथु॥ निश्चितार्थु हा माझा॥४५॥कैचें राज्य कैचें छत्र॥कैचें कलत्र कैचे पुत्र॥सखा सांडोनि श्रीरामचंद्र॥अणुमात्र ढळूंना ॥४६॥ सांडोनि

१ नगर. २ पूर्ण ३ सैन्य. ४ महायोद्धा. ५ रुदन. ६ नजीक. ७ स्त्री.

यां रघुनंदन ॥ आठवी स्त्रियादि भोग भवनं ॥ तेव्हांचि त्याचें काळें वदन ॥ आकल्प पतनें तयासीं ॥४७॥ ॥श्लोक॥ विभीषण स्तुरामस्यदृष्ट्वागात्रंशरैश्चितं ॥ लक्ष्मणस्यचधर्मात्माबभूवव्यथितस्तदा ॥१२॥ जलक्लिन्नेनहस्तेनतयोर्नेत्रेविमृज्यच ॥ शोकसंपीडितमनारुरोदविललापह ॥१३॥ टीका ॥ सर्वांगीं खोंचोनियां बाण ॥ रणीं पडले राम लक्ष्मण ॥ तें देखोनि बिभीषण ॥ करी रुदन अतिदुःखें ॥ ४८ ॥ बैसोनियां सुग्रीवापासीं ॥ बिभीषण रडे आक्रोशीं ॥ कपटें छळोनि राक्षसीं ॥ रणीं रामासीं पाडिलें ॥४९॥ खोंचले देखोनियां बाण ॥ जळहस्तें बिभीषण ॥ श्रीराम आणि लक्ष्मण ॥ करी स्पर्शन सर्वांगीं ॥५०॥ बिभीषण हस्तीचें उदक ॥ तेणें निवारे देहदुःख ॥ श्रीराम लक्ष्मण नावेक ॥ पावले सुख शरबंधीं ॥५१॥ बिभीषण हस्तोदक गुण ॥ दोघे झाले सावधान ॥ परी सर्वांगीं विकळपण ॥ अर्धक्षण बैसवेना ॥ ५२॥ सुग्रीव आणि बिभीषण ॥ दोघे देखोनि अतिउद्विग्न ॥ ते काळीं अंगद आपण ॥ बोले गर्जोन तें ऐका ॥ ५३ ॥ श्रीराम आणि लक्ष्मण ॥ सुग्रीवादि वानरगण ॥ सुख पावती संपूर्ण ॥ तें मी करीन अवधारा ॥ ५४ ॥ ॥श्लोक॥ अथाब्रवीद्वानरेंद्रःसुग्रीवःपुत्रमंगदं ॥ सुषेणंश्वशुरंपार्श्वेसमाहूयेदमब्रवीत् ॥ १४ ॥ सह शूरैर्हरिगणैर्लब्धसंज्ञावरिंदमौ ॥ उभौप्रापयतःक्षिप्रंकिष्किंधांरामलक्ष्मणौ ॥ १५ ॥ ॥टीका॥ सुग्रीव सांगे अंगदासीं ॥ पाचारोनि सुषेण शूरासीं ॥ सकळ सैन्य समुदायेसीं ॥ न्यावे किष्किंधेसीं राम सौमित्र ॥ ५५ ॥ ऐकोनि सुग्रीवाची युक्ती ॥ अंगदें अतिविनयवृत्ती ॥ सुग्रीवादि सकळ जुत्पत्ती ॥ केली विनंती अभिवंद्य ॥५६॥ सुग्रीव राजा कपिपती ॥ घेवोनि सौमित्र सीतापती ॥ नवचतां किष्किंधेप्रती ॥ ॥ वानर नटळती ससैन्य ॥ ५७ ॥ स्वामी तुज सुग्रीवेंविण ॥ वेगळे नहोती वानरगण ॥ घेवोनि राम लक्ष्मण ॥ जावें आपण किष्किंधेसीं ॥ ५८॥ ॥श्लोक॥ अहंतुरावणंहत्वासपुत्रंसहबांधवं ॥ मैथिलीमानयिष्यामिशक्रोनष्टामिवश्रियं ॥ १६ ॥ सर्वेगच्छंतुविश्वासाद्वज्रांगोमारुतात्मजः ॥ अनेनाहंसहायेनहनिष्येराक्षसाधिपं ॥ १७ ॥ ॥टीका॥ ॥ २ ॥ सुग्रीव सुषेण जुत्पती समस्त ॥ नळ नीळादि जांबुवंत ॥ अंगद लोटांगणें विनवित॥ निजपुरुषार्थ लक्षोनि ॥ ५९ ॥ लब्धसंज्ञा

१ गृह. २ अधोगती. ३ नम्रतेनें. ४ वानर.

रामलक्ष्मण ॥ दोघे जाले सावधान ॥ येथोनि यांसीं नाहीं मरण ॥ विकळ पूर्ण सर्वांगीं ॥ ६० ॥ जंव विकळ रामलक्ष्मण ॥ तंव सुग्रीवादि वानरगण ॥ समस्ता हीं होवोनि सावधान ॥ न्यावे दोघेजण किष्किंधे ॥ ६१ ॥ मागें मी एकला आपण ॥ मारीन इंद्रजित कुंभकर्ण ॥ रणीं निर्दाळीन रावण ॥ सपुत्र प्रधान सैन्येसीं ॥६२॥ माझेनि विश्रामें समस्त ॥ सुखी जावें सुनिश्चित ॥ एक ठेवावा हनुमंत ॥ रणसाह्यार्थ मज लागीं ॥६३॥ याचेनि रणसाह्यपणीं ॥ करीन रावणाची धळधाणी ॥ मारीन राक्षसांच्या श्रेणी ॥ सीता जननी सोडवीन ॥ ६४ ॥ करोनियां समुद्रमंथन ॥ इंद्रें श्री काढिली शोधून ॥ तेंवि राक्षस दमून ॥ सीता चिद्रत्न आणीन ॥६५॥ लंका बिभीषणा दिधली दान ॥ जेका श्रीरामवाचाऋण ॥ तेमी होईन उत्तीर्ण ॥ बिभीषण येथें ठेवा ॥ ६६ ॥ रणीं मारोनि रावणासीं ॥ स्वयें सोडवीन सीतेसीं ॥ राज्यदेईन बिभीषणासी ॥ राम ऋणासीं उतराई ॥६७॥ इतुकें करोनि लंकेसीं ॥ सीता घालोनि शिबिकेसीं ॥ गर्जत येईन किष्किंधेसीं ॥ सत्य वचनासीं मानावें ॥ ६८ ॥ ऐकोनि अंगद अनुवादन ॥ सुखावला सुग्रीव आपण ॥ हरिखें चुंबोनियां वदन ॥ संतोषोन स्वयें बोले ॥ ६९ ॥ धन्य अंगदा तुझी वचनावळी ॥ धन्य अंगदा तुझी शैली ॥ वीर शूर आतुर्बळी ॥ वानरकुळीं अंगदु ॥७०॥ जैसा बोलिलासि तैसीशक्ती ॥ तैसी करूं शकसी ख्याती ॥ निधडा वीर तूं त्रिजगतीं ॥ वाणूं किती गुण तुझे ॥ ७१ ॥ तूं एकला करसी रण ॥ आह्मी घेवोनि रामलक्ष्मण ॥ किष्किंधे जातां पैं पळोन ॥ अतिजघन्य पैं आह्मां ॥७२॥ नगरीं हांसिजे वानरीं ॥ स्वर्गीं हांसिजे सुरवरीं ॥ हांसिजेल ऋषीश्वरीं ॥ चराचरीं अतिनिंद्य ॥७३॥ इंद्रजित आलिया कुंभकर्ण ॥ ससैन्यें आलिया रावण ॥ मागें सरणें नाहीं जाण ॥ केलें निर्वाण सुग्रीवें ॥ ७४ ॥ ऐकोनि अंगदाची मातु ॥ हरिखला हनुमंतु ॥ आला स्वानंदें गर्जतु ॥ राक्षसांतु कृतकारी ॥ ७५ ॥ अंगद माझा निजसखा ॥ मी अंगदाचा पाठिराखा ॥ मारावया दशमुखा ॥ विचार इतका कायसा ॥ ७६ ॥ जांबुवंत सुग्रीव बिभीषण ॥ नळ नीळादि वानरगण ॥ श्रीरामाचें शरबंधन ॥ निर्बंधनें केंवि होय ॥ ७७ ॥ ऐसा करितां विचारू ॥

१ मूर्छित. २ संहारीन. ३ पंक्ती. ४ संहारून. ५ पाळखींत. ६ भाषण. ७ आनंदें. ८ निंद्यता. ९ निश्चय. १० आनंदला. ११ मुक्तता.

तंव तपतेजाचा डोंगरू ॥ आला नारद मुनीश्वरू ॥ करित गजरू नामाचा ॥७८॥ नारदाची निजआवडी ॥ श्रीराममारील राक्षसकोडी ॥ डोळे भरी पाहीन गोडी ॥ कडोविकेंडी नाचतु ॥ ७९ ॥ शस्त्रास्त्रीं वीर वानरगणीं ॥ श्रीराम भिडेल झोंटधरणी ॥ त्याही युद्धाची घेईन धणी ॥ शेंडी थरकोनि थडथडित ॥८०॥ पाताळीं युद्ध नपडे दृष्टी ॥ नारद पायें पृथ्वी पिटी ॥ नसतां मृत्युलोकीं रणगोष्टी ॥ तें त्या उठी पोटशूळ ॥ ८१ ॥ स्वर्गीं नाहीं रणकल्लोळु ॥ तें नारदा कपाळशूळु ॥ लंकाभवनीं रणगोंधळु ॥ केला सुकाळु श्रीरामें ॥८२॥ संग्रामें पीक आलें प्रबळ ॥ पडिले शरबंधनाचे टोळ ॥ नारद उडवील तत्काळ ॥ रण सुकाळ पाहावया ॥८३ ॥ पाहावया श्रीरामरणगोडी ॥ नारदासीं परम आवडी ॥ फेडावया शरबंधसांकेंडी ॥ अतितांतडीं तो आला ॥८४॥ श्रीरामाचा निजबाण ॥ ज्या लागे तो ब्रह्म पूर्ण ॥ ऐसें पहावया निर्वाण रण ॥ आवडी गहन नारदासीं ॥ ८५ ॥ ॥श्लोक॥ एतस्मिन्नेवकालेतुमहायोगबलान्वितः ॥ आजगाममहातेजादेवर्पिर्नारदस्तथा ॥ १८ ॥ राघवस्यसमीपेतुनिःपपातसखीकृतः॥ कृत्वाप्रदक्षिणंरामंतेपांमध्येवनौकसां ॥१९॥ अभितुष्टावकाकुत्स्थंस्मारयन्पूर्वजन्मच॥ रामराममहाबाहोशृणुष्ववदतांवर॥२०॥ दिव्यंलक्ष्मणसंयोगंकिमात्मानंनबुद्धयसे ॥ भवान्नारायणः श्रीमान्सर्वलोकनमस्कृतः॥ २१ ॥ ॥टीका॥ श्रीराम देखोनि शरबंधनीं ॥ नारद येवोनि तेच क्षणीं ॥ प्रदक्षिणा लोटांगणी ॥ लागला चरणीं रामाच्या ॥८६॥ अगाध नारदाचें महिमान ॥ तपस्तेजें देदीप्यमान ॥ मानूनि श्रीरामभक्त पूर्ण ॥ वानरगण स्वयें वंदिले ॥८७॥ मी एक श्रेष्ठ महामुनी ॥ वानर वनचर हीनें भजनीं ॥ ऐसें नारद कदा नमानी ॥ घाली लोटांगण समसाम्य ॥८८॥ जोच भाव श्रीरामचंद्रीं ॥ तोचि भाव वानरांवरी ॥ प्रदक्षिणा नमस्कार करी ॥ भिन्नत्व नधरी अणुमात्र ॥८९॥ ऐसी साधूंची शुद्धशैली ॥ नारदीं नांदे सुखसमेळीं ॥ तो येवोनि श्रीरामाजवळी ॥ सांगे समूळीं मूळकथा ॥ ९० ॥ तुझें स्वरूप द्वंद्वविहीन ॥ मिथ्या मानिसी शरबंधन ॥ होवोनियां सावधान ॥ करीं कंदनं राक्षसां ॥९१॥ तुझें होताहे निर्वाण रण ॥ पाहूं आलों मी आपण ॥ घेवोनियां धनुष्यबाण ॥ करीं कंदन राक्षसां ॥९२॥ ऐसें सांगतां

१ कोंशल्य. २ आवड. ३ युद्ध. ४ संकट. ५ नीच. ६ संहार.

नारदमुनी ॥ श्रीराम नुठी शरबंधनीं ॥ मुख्य स्वरूप प्रबोधोनि ॥ अनुवादे वाणी ते ऐका ॥९३॥ तूं तंव सर्वभूतीं सबाह्य पूर्ण ॥ पूर्णपणें निज निर्गुण ॥ निर्गुणत्वें तूंचि सगुण ॥ निजलक्षण निर्धारीं ॥ ९४॥ मत्स्यरूपें अवतरोन ॥ शंखासुरातें मर्दून ॥ स्वयें केलें वेदोद्धरण ॥ तूं आदिकारण श्रीरामा ॥९५॥ कूर्मरूपें तूं आपण ॥ पृष्ठभागीं धरा धरोन ॥ करोनियां समुद्रमथन ॥ काढिलीं पूर्ण चौदारत्नें ॥९६॥ वराहरूपें तूंचि जाण ॥ निमग्न धरा उद्धरोन ॥ हिरण्याक्ष निर्दाळून ॥ जालासि आपण स्वयें वराह॥९७॥ प्रल्हादकैवारालागीं जाण ॥ अचेतन खांब फोडून ॥ हिरण्यकश्यपा विदारून ॥ जालासि आपण नृसिंह रामा ॥ ९८ ॥ कां उपेंद्ररूपें आपण ॥ दानप्रसंगें बळीचें छळण ॥ शेखीं जालासी बळीचे अधीन ॥ ह्मणती वामन द्वारपाळू ॥ ९९ ॥ परशुराम तूं ब्रह्मक्षत्री ॥ गाई ब्राह्मणाचा कैंवारी ॥ सहस्रार्जुनासीं करिसीं बोहरी ॥ धरा निक्षेत्रीं त्रिसप्तक ॥१००॥ तो तूं सातवा अवतार ॥ प्रत्यक्षाकारें श्रीरामचंद्र ॥ मिथ्या शरबंध शरपंजर ॥ उठीं सत्वर रिपुदळणीं ॥१॥ ऐसें नारदें सांगतां आपण ॥ शिव वरदाचे वरदबाण ॥ मिथ्या नकरी श्रीरघुनंदन॥ ऋपी पूर्ण जाणों सरला ॥२॥ तूं तंव साक्षात नारायण ॥ शेपशायी श्रीजनार्दन ॥ तूं तंव जगाचा जीवन॥गरुडवाहन श्रीरामा॥३॥गरुड तुझा निजसेवक ॥ हात जोडोनि उभा सन्मुख॥शरबंध छेदावया देख॥ त्यासीं अवश्यक स्मरावें॥४॥ श्रीराम ह्मणे नारदाप्रती ॥ गरुड स्वामी मी रघुपती॥शरबंधाची निवृत्ती॥ सेवका काकुलती केंवि करूं ॥५॥ माझा स्वामी श्रीशंकर॥निवारील शरपंजर॥ऐसें ऐकतां उत्तर॥शिव सत्वर धांविन्नला॥६॥शिव सांगे गरुडासीं ॥ तूं तंव महामूर्ख होसी॥शरबंध लागला श्रीरामासीं ॥ शीघ्र त्यापासीं तूं जाय॥७॥माझ्या वरदाचे वरद बाण॥स्वयें छेदीना रघुनंदन ॥तुवां जावोनि आपण॥शरबंधन छेदावें॥८॥माझ्या वरदाचे सर्पशर॥तिहीं बांधिला श्रीरामचंद्र॥तुवां जावोनि सत्वर॥नागशर छेदावे ॥९॥ ऐकोनि शिवाचें उत्तर ॥ गरुडासिं उल्हास थोर ॥ वंदावया श्रीरामचंद्र ॥ अतिसत्वर चालिला ॥ ११० ॥ ॥ श्लोक ॥ एतस्मिन्नंतरेवायुर्मेघाश्चासन्त्सविद्युतः ॥ पर्यस्तंसागरेतोयंकंपंतेचमहीधराः॥ २२ ॥ महतापक्षवातेनसर्वेतीररुहाद्द्रुमाः ॥ बहवःपा ॥ ३ ॥

१ जागृतकरून. २ संहारून. ३ पृथ्वी. ४ मारून. ५ नाश. ६ एकवीस वेळ. ७ शत्रुहनन.

तिताभग्नाःसमूलालवणांभसि ॥ २३ ॥ ततोमुहूर्तांद्गरुडंवैनतेयंमहाबलं ॥ वानरादृदृशुःसर्वेज्वलंतमिवपावकं ॥ २४ ॥ तमागत
मभिप्रेक्ष्यनागास्तेविप्रदुद्रुवुः ॥ यैस्तुतौपुरुषौबद्धौशरभूतैर्महाबलैः ॥ २५ ॥ ततःसुपर्णःकाकुस्थौदृष्ट्वाप्रत्यभिवाद्यच ॥ विमम
र्शचपाणिभ्यांमुखेचंद्रसमप्रभ ॥२६॥ ॥ टीका ॥ गरुडें करितां उड्डाण ॥ उभयपक्षांचा पवनें ॥ पर्वतवृक्ष उन्मळोन ॥ पडती
आपण समुद्रीं ॥ ११ ॥ खचोनि पडती गिरिकडे ॥ पक्षी किलकिलती बापुडे ॥ समुद्रजळ गगना उडे ॥ अतिझडाडें पक्षां
च्या ॥ १२ ॥ पक्षवात तो मेघ निर्वाहे ॥ उमळलें जळ वर्षताहे ॥ सुवर्ण पक्ष विद्युत्प्राय ॥ झळकताहे आकाशीं ॥ १३ ॥ ते
जोराशी दैदिप्यमान ॥ कपि देखती गरुडागमन ॥ नलागतां अर्धक्षण ॥ आलें उड्डाण शरबंधा ॥१४॥ येतां गरुडाचें उड्डाण॥
सर्पोद्भूत शरबंधन ॥ पळोनि जाले शिवभूषण ॥ गरुडा भेणें अतिधाकें॥१५॥वेगळें राहतां आपण॥गरुड करील पैं विदारणें॥ स
र्प जाले शिवभूषण ॥ निजमरण चुकवावया ॥ १६ ॥ शिवाचिया अंगावरी ॥ बाहुभूषणें उरीं शिरीं ॥ लपती सर्पांचिया हारी ॥
देखोनि सर्पारी अतिधाकें ॥ १७॥ शरबंधीं सर्पबंधन ॥ ते सर्प जातांचि पळोन ॥ श्रीराम आणि लक्ष्मण ॥ सावधान स्वयें जा
ले ॥ १८॥ सावध होतां रघुनंदन ॥ गरुड घाली लोटांगण ॥ मी तंव अपराधी दारुण ॥ क्षमा संपूर्ण मज कीजे ॥ १९ ॥ पुढती
नमन लोटांगण ॥ पुढती करी प्रदक्षिण ॥ मी तंव अपराधी दारुण ॥ क्षमा संपूर्ण मज कीजे ॥१२० ॥ मज लागल्या शरबंधन ॥
तुवां सांडिलें उपेक्षून ॥ ऐसें श्रीरामा तूं नह्मण ॥ शठत्व पूर्ण मज नमानीं ॥ २१ ॥ शरबंधाचीये संकटीं ॥ म्यां नाहीं ऐकिलें जग
जेठी ॥ शिवें सांगतांचि गोष्टी ॥ उठाउठी मी आलों ॥ २२ ॥ मज येतांचि पैंजाण ॥ फिटलें सर्पशरबंधन ॥ माझेनि दोघां मु
क्तपण ॥ सेवा संपूर्ण हे माझी ॥ २३ ॥ मी तंव घरगुती आप्त ॥ दोघांही केलें शरनिर्मुक्त ॥ हेचि सेवा सुनिश्चित ॥ श्रीरघुनाथ
सुखार्थी ॥२४॥ सर्पशरबंध दारुण ॥ आल्या सुरासुरगण ॥ मिळालिया सिद्ध चारण ॥ शरबंधन सुटेना ॥ २५॥ ब्रह्मा शक्र कु ॥ ४ ॥
बेर वरुण ॥ आल्या कोटिकोटि सुरगण ॥ सर्पोद्भुत शरबंधन ॥ सर्वथा जाण सुटना ॥ २६॥ अठ्यायशीं सहस्र ऋषिपंक्ती ॥

१ बापू. २ फाडणें. ३ गरुड. ४ इंद्र.

आल्या तपस्वी तेजोमूर्ती ॥ सर्प शरबंधनिवृत्ती ॥ त्यांच्या निजशक्ति नकरवे ॥ २७॥ सर्पशरबंध अतिकठिण ॥ ब्रह्मादिकां
अगम्य जाण ॥ त्याचें केलें म्यां निवारण ॥ सेवा संपूर्ण श्रीरामीं ॥ २८॥ असतां दिव्यास्त्रें संपूर्ण ॥ दोघां दुर्गम शरबंधन ॥ तें
म्यां निवारिलें जाण ॥ सेवा संपूर्ण हे माझी ॥ २९॥ तुमच्या अंगीं रुतले बाण ॥ त्यांचे बुजवावया वण ॥ करितां गरुडें परिमार्जे
न ॥ लज्जायमान स्वयें जाला ॥ १३० ॥ श्रीराम आणि लक्ष्मण ॥ अंगीं रुपले नाहींत बाण ॥ अंगासिं पडला नाहीं वण ॥
परिमार्जन तें काय ॥ ३१ ॥ शरबंधीं सर्प शिवभूषण ॥ करिती श्रीरामस्तवन ॥ शरबंधीं रघुनंदन ॥ सुखसंपन्न स्वानंदें॥ ३२ ॥
शरबंधीं सर्प सतत ॥ शोधितसत्व समस्त ॥ भाग्यें उठिला रघुनाथ ॥ नित्यमुक्त श्रीराम ॥ ३३॥ शरबंधीं सुखसंपन्न ॥ स
र्प करिती मधुर स्तवन ॥ लक्ष्मण तोचि शेषशयन ॥ रघुनंदन सुखशायी ॥ ३४ ॥ गरुडें सोडविलें सर्पबंधन ॥ हें तो माझें मि
थ्या वचन ॥ श्रीराम नित्यमुक्त चिद्घन ॥ लज्जायमान वैनतेय ॥ ३५॥ शरबंधीं राम सुखसंपन्न ॥ शरसर्प करिती रामस्त
वन ॥ अगाध श्रीराम महिमान ॥ मी केंवि दीन आकळीं ॥ ३६ ॥ श्रीरामप्रतापनिजनिवाडें ॥ सेवा कीजे चंद्रचूडें ॥ तेथें मी का
य बापुडें ॥ श्रीरामापुढें सामर्थ्यें ॥ ३७॥ शरबंध करावया निर्मुक्त ॥ अतिशयेंसिं मी समर्थ ॥ ऐसा गर्वे होता फुंजत ॥ तोही
गर्वहत श्रीरामें ॥ ३८॥ श्रीराम सामर्थ्य चोखडें ॥ कळिकाळ नमांडे पुढें ॥ तेथें मी कायसें बापुडें ॥ पायां पडे अनुतापें ॥ ३९॥
॥ श्लोक ॥ रावणंचरणेहत्वासीतांत्वमुलप्स्यसे ॥ इत्येवमुक्त्वावचनंसंपूर्णःशीघ्रविक्रमः ॥२७॥ रामंचनीरुजंकृत्वामध्येतेपांवनौ
कसां ॥ प्रदक्षिणंतुतंकृत्वापरिष्वज्याभिवाद्यच ॥ २८ ॥ जगामाकाशमाविश्यगरुडःपवनोयथा ॥ नीरुजोराघवौदृष्ट्वाते तुवानरयू
थपाः ॥ २९ ॥ प्रहृष्टाःससृजुर्नादान्राक्षसानांभयावहान् ॥ ततोभेरीःसमाजघ्नुर्मृदंगांश्चाप्यवादयन् ॥ ३० ॥ दध्मुःशंखान्
संप्रहृष्टाःक्ष्वेलंत्यपियथापुरं ॥३१॥ ॥टीका॥ तेकाळीं गरुडें आपण ॥ प्रदक्षिणा लोटांगण ॥ हरिखें वंदोनि वानरगण ॥ प्रे
म संपूर्ण श्रीरामीं ॥१४०॥ वानर पूर्ण श्रीरामभक्त ॥ गरुडें जाणोनि निश्चित ॥ कपिकुळा समवेत ॥ श्रीरघुनाथ अभिवंदी ॥४१॥

१ निवारण, युक्ती. २ धुवणें, क्षालन. ३ गरुड. ४ समजे. ५ शंकरें.

पुढती पुढती प्रदक्षिणा ॥ पुढती पुढती लोटांगणा ॥ हर्षें वंदी वानरगणा॥करावया गमना पुसतु॥४२॥देखोनि गरुडाचें प्रेमपूर्ण॥ श्रीराम जाला सुप्रसन्न ॥ देवोनि आलिंगन समाधान ॥ करवी गमन स्वानंदें ॥ ४३ ॥ गरुडें करितांचि गमन ॥ श्रीरामासीं आशीवर्चन ॥ अनुवादतां संतोपोन ॥ गिरागर्जन तें ऐका ॥ ४४ ॥ रणीं मर्दुनि रावणासीं ॥ राज्य देवोनि विभीपणासीं ॥ सीता आणोनि स्वानंदेसीं ॥ सुखी होसी श्रीरामा ॥ ४५ ॥ गरुडें नमुनि श्रीरामासीं ॥ वेगी उसळला नभासीं ॥ पवन प्रवेशे आकाशीं ॥ तेणें वेगेंसीं निघाला ॥४६॥ राम रावण झुंझारीं ॥ पाहावया उल्हास गरुडा भारी ॥ श्रीराम भात्या भीतरीं ॥ गरुड गरुडास्त्रीं प्रवेशे ॥ ४७ ॥ अस्त्रदैवतें अत्यद्भुतें ॥ यश पावावया श्रीराम हस्तें ॥ भातां दाटलीं समस्तें ॥ रणसाह्यार्थ श्रीरामा ॥४८॥ राम शस्त्राची निजगती ॥ राम अस्त्रदेवता निजशक्ती ॥ राम जगदात्मा त्रिजगतीं ॥ राम निश्चितीं परब्रह्म ॥४९॥ गरुडें केलिया गमन ॥ श्रीराम देखोनि सावधान ॥ वानरां आलें स्फुराण ॥ करिती गर्जन हरिनामें ॥ १५० ॥ हरिखांच्या निजगजरीं ॥ निशाणें त्राहाटिल्यों भेरी ॥ ताल घोळ मृदंग मोहरी ॥ शंख वानरीं आस्फुंरिले ॥ ५१ ॥ श्रीराम नित्य सावधान ॥ वर्म जाणोनि वानरगण ॥ रणीं मर्दावया रावण ॥ गुढिया उभवोनि नाचती ॥५२ ॥ वाजंत्र्यांचा ध्वनी गंभीर॥ वानरीं केला भुभुक्कार ॥ त्यामाजि रामनामाचा गजर ॥ नादें अंबरें कोंदलें ॥ ५३ ॥ नाद कोंदले गगनीं ॥ आनंद झाला त्रिभुवनीं ॥ दचकल्या राक्षसश्रेणी ॥ ऐकतां ध्वनी सुटला कंपु ॥ ५४ ॥ ऐकतांच ते नादध्वनी ॥ रावण दचकला सिंहासनीं ॥ इंद्रजित दचकोनि मनीं ॥ राम शरबंधनीं सुटला ॥५५॥सुटोनियां शरबंधन ॥ श्रीराम जाला सावधान ॥ सुंमनें वर्पती सुरगण ॥ उल्हास संपूर्ण सर्वांसीं ॥५६॥ एकाजनार्दनाशरण ॥ श्रीराम नित्य सावधान ॥ पुढील कथा अतिपावन ॥ मोक्षोपपादन श्रोतयां ॥५७॥ नर वानर निशाचर ॥ युद्ध करिती घोरांदर ॥ तें मोक्षाचें निजमाहेर ॥ कथा पवित्र श्रीरामें ॥५८ ॥ ॥स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांरामशरबंधनिर्मुक्तिर्नामत्रयोदशोध्यायः॥१३॥ ॥ओव्या॥ ॥१५८॥ ॥श्लोक॥ ॥ ३१ ॥

१ आकाशीं. २ युद्ध. ३ आनंदाच्या. ४ वाजविल्या. ५ वाजविले. ६ आकाश ७ पुष्पें. ८ अत्यंत पवित्र.

श्रीमद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ सर्पशरबंधापासून ॥ सुटले राम लक्ष्मण ॥ दोघीं सज्जिले धनुष्यबाण ॥ ठाण माण साटोपें
॥१॥ सावध होवोनि रघुनाथ ॥ सुग्रीव अंगद जांबुवंत ॥ बिभीषण हनुमंत ॥ कपि समस्त आलिंगी ॥२॥ एक एक वानरवीर॥
स्वयें आलिंगी रामचंद्र ॥ वानरीं केला भुभुक्कार ॥ जयजयकारें गर्जती ॥ ३ ॥ रामनामाचा गजर ॥ वानरीं केला अतिसंध
र ॥ नामें दुमदुमिलें अंबरें[2] ॥ दशशिर दचकला ॥४॥ ॥श्लोक॥ तेषांतु तुमुलंशब्दंवानराणांतरस्विनां ॥ नर्दतांराक्षसैःसार्द्धं
तदाशुश्रावरावणः ॥१॥ उवाचरक्षसांश्रेष्ठोसमीपपरिवर्तिनः ॥ ज्ञायतांपूर्णमतेषांसर्वेषांवनचारिणां ॥ २ ॥ तौचबद्धौशरैस्ती
क्ष्णैर्भ्रातरौरामलक्ष्मणौ ॥ शोककालेसमुत्पन्नेहर्षकारणमुत्तमं ॥ ३ ॥ तेतथोक्तास्तुसंभ्रांताःप्राकारमधिरुह्यच ॥ विषण्णवद
नाःसर्वेराक्षसेंद्रमुपस्थिताः ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ वानरांचा गिरागजर ॥ ऐकोनियां दशशिर ॥ आप्त पाचारोनि निशाचर ॥
सांगे विचार भयचकित ॥५॥ शरबंधीं राम लक्ष्मण ॥ बांधोन टाकिले अचेतन ॥ वानरां शोककाळ दारुण ॥ हर्ष संपूर्ण कैसे
नी ॥६॥ तरी तुह्मी सौमित्रासमवेत ॥ पाहावा शरबंधीं रघुनाथ ॥ वानरां हर्ष किमर्थ ॥ समूळ वृत्तांत आणावा ॥७॥ देखोनि
वानरांचें स्फुरण ॥ बाहेर येतां राक्षसगण ॥ धाकें जाऊं पाहे प्राण ॥ कंपायमान भयभीत ॥ ८ ॥ पाहावया वानरवृत्तांतु ॥
गोपुरीं[3] चढले रावणदूतु ॥ तेथोनि टकमकां पाहतु ॥ अत्यद्भुतु देखिलें ॥९॥ तोडोनियां शरबंधन ॥ श्रीराम आणि लक्ष्मण ॥
वाहोनियां धनुष्यबाण ॥ आले दारुण संग्रामा ॥१०॥ दोहीं बाहीं कपिकुंजर ॥ नामें गर्जती वानर ॥ शिळाशिखरेंद्रुमपाणी॥
वीर ॥ आले सत्वर युद्धार्थी ॥११॥ उठिला देखोनि रघुनंदन ॥ दूतांचा जाऊं पाहे प्राण ॥ अतिशयें म्लान वदन ॥ आले पर
तोन सभेसीं ॥१२॥ धाकें दूतांचें पळालें पाणी ॥ तोंड कोरडें विकळ वाणी ॥ राम सुटोनि शरबंधनीं ॥ आला कोपोनि रणमारा
॥ १३ ॥ ॥श्लोक॥ तदप्रियंदीनमुखारावणस्यनिशाचराः ॥ न्यवेदयन्यथावृत्तंसर्वेवाक्यविशारदाः ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ शर
बंधीं सूटला रघुनाथु ॥ ऐकोनि दूतांचा वृत्तांतु ॥ रावण जिव्हारीं कांपतु ॥ इंद्रजितु स्वयें धाके ॥१४॥ इंद्रजित धाके जीवा आंतु ॥

१ मोठा, प्रचंड. २ आकाश. ३ नगरदरवाजा. ४ वृक्षधारी.

जरी उठिला रघुनाथु ॥ तरी राक्षसां आला अंतु ॥ कुळघातु समूळीं ॥१५॥ वानरभार अतिदुर्धर ॥ साह्य झाल्या श्रीरामचंद्र॥ रणीं मारिती निशाचर ॥ लहान थोर निवटोनी ॥१६॥ ॥श्लोक॥ तत्श्रुत्वावचनंतेपांराक्षसेंद्रोथरावणः ॥ चिंतारोपपरीतांगो विवर्णवदनोभवत् ॥६॥ अब्रवीद्रक्षसांमध्येधूम्राक्षंनामराक्षसं ॥ वलेनमहतायुक्तोरक्षसांभीमविक्रमः ॥ ७ ॥ निष्क्रमस्वबधाय शुराघवस्यवनौकसां ॥ एवमुक्तस्तुधूम्राक्षोराक्षसेंद्रेणधीमता ॥ ८ ॥ कृत्वाप्रणामंसंह्टष्टोनिर्जगामनृपाज्ञया ॥ ९ ॥ ॥टीका॥ शरबंधीं मुक्त राम लक्ष्मण ॥ ऐकोनि हेरांचें वचन ॥ चिंतातूर दशानन ॥ म्लान वदन होंसरलें ॥ १७ ॥ कोप आला रावणासीं ॥ पाचारोनि धूम्राक्षासीं ॥ रणीं मारावया वानरांसीं ॥ धाडी युद्धासीं साक्षेपें ॥ १८ ॥ तुझा जोकां सैन्यभार ॥ निधडे वीर निशाचर ॥ ध्वज रथ अश्व कुंजरें ॥ संग्रामा शीघ्र निघावें ॥ १९ ॥ ऐकोनि रावणाचें वचन ॥ धूम्राक्षें करोनियां नमन ॥ अतिउल्हासें गर्जोन ॥ निघे आपण संग्रामा ॥ २० ॥ युद्धा निघालें निशाचर ॥ करोनियां वीरशृंगार ॥ चालिले पायांचे मोगर ॥ गर्जत वीर आल्हादें ॥२१॥ फरशु पट्टीश तोमर ॥ शूळ परिघ गदा मुद्गर ॥ लहुडि भिंडिमाळा खड्ग चक्र ॥ धनुर्धर पायांचे॥२२॥अश्वीं बाणली मोहाळी॥अरिसे झळकती पाखरातळीं॥वीर वळंघले आतुर्बळी॥घोडीं रणमेळीं नाचविती॥२३॥मदगाळिती कुंजर ॥ पालाणिले अतिअपार ॥ घंटा घागरिया अलंकार ॥ ध्वजा विचित्र शोभती ॥ २४ ॥ दांतीं लोहशेंब्या तिखट ॥ वरी वळंघले वीर थाट ॥ रथ चालिले घडघडाट ॥ वीर उद्भट युद्धार्थी ॥ २५ ॥ ॥श्लोक॥ वृकसिंहमुखैर्युक्तंखरैःकनकभूपणेः ॥ आरुरोहरथंदिव्यंधूम्राक्षःखरनिस्वनः॥१०॥ सनिर्ययौमहातेजाधूम्राक्षोराक्षसैर्वृतः ॥ पश्चिमेनतुद्वारेणहनूमान्यत्रतिष्ठति॥११॥ रथशीर्षेमहाभीमोगृध्रोविनिपपातह ॥ ध्वजाग्रेपक्षिणस्तस्यनिपेतुर्मांसभोजनाः ॥ १२ ॥ रुधिरार्द्रैमहच्छ्वेतंछत्रमस्यपपातह ॥ सउत्पातांश्चतान्दृष्ट्वाराक्षसानांभयावहान् ॥ १३ ॥ प्रादुर्भूतान्महाघोरान्धूम्राक्षोव्यथितोभवत् ॥ १४ ॥ ॥ टीका ॥ सिंहमुख वृकमुख खर ॥ तिहीं जुंपिला रहंवरँ ॥ सुवर्ण पाखरा अलंकार ॥ रथावरी शोभती ॥ २६ ॥ रथीं ध्वज अतिविचित्र ॥

१ सैन्य. २ संहारून. ३ झाला. ४ हत्ती. ५ पायदळ ६ शृंगारिले. ७ रथ.

झळके माथां श्वेत छत्र ॥ रथीं बैसतां धूम्राक्ष ॥ जालें विचित्र तें ऐका ॥ २७॥ ॥ गृध्र येवोनि त्वरेंकरी ॥ बैसला रथाच्या ध्वजावरी ॥ मांस भक्षितां गलितरुधिरीं ॥ श्वेतछत्रेंकरी आरक्त ॥ २८ ॥ ध्वजीं गृध उडवितां ॥ धूम्राक्ष झडपिला माथां ॥ करून त्याच्या छत्रपाता ॥ होय उडता आकाशीं ॥२९॥ अनेक उठिले उत्पात ॥ भूस्फोट राजद्वारीं होत ॥ सवेंचि जाला अशनिपात ॥ वाजला आघात आकाशीं ॥ ३० ॥ वायु प्रतिकुळ दुर्धर ॥ रजें झांकोळले नेत्र ॥ गगनींहूनि वर्षे रुधिर ॥ दुश्चिन्हें थोर ऊठलीं ॥३१॥ दुश्चिन्हें अत्यद्भुत ॥ देखोनियां अतिउत्पात ॥ धूम्राक्ष जाला भयाभीत ॥ चिंताग्रस्त पैं जाला ॥ ३२ ॥ ऐशा अपशकुनाभेणें ॥ मागें परततां आपण ॥ विटंबें दंडील रावण ॥ नाक कान छेदोनि ॥ ३३ ॥ मागें पळतां विटंबन ॥ रणीं भिडतां मुक्तपण ॥ येणें उल्हासें तो जाण ॥ निघे आपण युद्धासीं ॥ ३४ ॥ नरकपातु मागें पळतां ॥ रणीं पडल्या सायुज्यता ॥ श्रीरामचरणीं प्राण देतां ॥ ब्रह्मस्वरूपता सुलभ ॥ ३५ ॥ येणें विचारें संपूर्ण ॥ धूम्राक्ष स्वयें आपण ॥ नमानून अपशकुन ॥ करावया रण स्वयें आला ॥ ३६ ॥ पश्चिमद्वारें जंव निघतु ॥ ते द्वारीं यूथप हनुमंतु ॥ वानरभारें संयुक्तु ॥ काळकृतांतु बैसला ॥ ३७॥ ॥ श्लोक ॥ निर्यांतंप्रेक्ष्यधूम्राक्षंराक्षसंभीमदर्शनं ॥ विनेदुर्वानराःसर्वेप्रहृष्टायुद्धकांक्षिणः ॥ १५ ॥ तेपांसुतुमुलंयुद्धंसंजज्ञेहरिरक्षसां ॥ अन्योन्यंपादपैर्घोरैर्जघ्नुस्तेशूलशक्तिभिः ॥ १६ ॥ वानराराक्षसैर्घोरैर्व्यथिताश्चविदारिताः ॥ वानरैराक्षसाश्चापिद्रुमैर्भूमिःसमीकृता ॥ १७ ॥ विदार्यमाणारक्षोभिर्वानरास्तेमहाबलाः ॥ जगृहुःपादपांश्चैवशिलाश्चहरियूथपाः ॥१८॥ तेभीमवेगाहरयोनर्दमानाःसहस्रशः ॥ ममंथूराक्षसान्घोरान्नामानिचवभापिरे ॥१९॥ ॥ टीका ॥ धूम्राक्षमहानिशाचर ॥ गज वाजी रथ सहपरिवार ॥ येतां देखोनि वीरसंभार ॥ हरिखें वानर नर्तती ॥३८॥ येतां देखोनि राक्षसभार ॥शिळा वृक्ष पर्वत शिखर ॥ वानर उठिले करित मार॥ तेणें निशाचर खवळले ॥३९॥ वानर आणि निशाचर ॥युद्धास मिसळले सत्वर॥ येरयेरां करिती मार ॥ घाय निष्ठुर हाणोनी ॥ ४० ॥ शूळ शक्ति गदा मुद्गर ॥ मुसळें मारितां वानर॥ करीत गोफणगुंडा मार ॥

१ रक्त वाहत आहे ज्यामधून. २ वज्रपात. ३ सेनापती. ४ आनंदें.

निशाचर खवळले ॥ ४१ ॥ घाय चुकवोनि वानर ॥ पुच्छें निवारून शस्त्रसंभार ॥ नखीं विदारिले निशाचर ॥ वाहे रुधि
र महावीरां ॥४२॥ वानर हाणोनि मुष्टीघात ॥ राक्षसां पाडिती मूर्च्छित ॥राक्षस जंव मारूं जात ॥तंव ते उडत आकाशीं ॥४३॥
गगना उसळतां वानर ॥ राक्षसीं विंधोनियां तीर ॥ बाणें खिळोनि केला मार ॥ नाचती कपींद्र रणोन्मत्त ॥४४॥ करावया राक्ष
सांसीं घात ॥ वानर होवोनि एकभूत ॥ गगना उसळोनि समस्त ॥ शिळा पर्वत वर्षती ॥४५॥ होतां शिळा पर्वतपातु ॥ वोडं
ण खड्ग बाण समस्तु ॥ शिळातळीं चूर्ण होतु ॥ वीर निमैतु असंख्य ॥४६॥ वानर हरिनामें गर्जत ॥ राक्षस क्षितितळीं कुंथत ॥
घायवट आक्रंदत ॥ आला अंत राक्षसां ॥ ४७ ॥ मणिमुक्त सुवर्णकवचें ॥ वीर लेईले ब्रीदाचे ॥ हृदय पर्वतीं चेंदोनि त्यांचें ॥
पाडिले वीरांचे मणिमुकुट ॥४८॥ होतां पर्वत महामार ॥ अश्व सारथी रहंवर ॥ करंटभिन्न कुंजर ॥ केले चकचूर रणरंगीं॥४९॥
आह्मी श्रीरामाचे भद्रजाती ॥ वानर वीर निजनांवाची ख्याती ॥ रणीं गर्जोगर्जोनि युद्ध करिती ॥ आली समाप्ती राक्षसां॥५०॥
अश्व मारिले अपरिमित ॥ रणीं मोडले रथेंरथ ॥ वीर मारिले असंख्यात ॥ नेली भस्मांत गजसेना ॥ ५१ ॥ छत्रभंग प
डिले धरणीं ॥ छत्रें लोळती रणांगणीं ॥ रणीं मारिल्या वीरश्रेणी ॥ रुधिर अवनीं प्रवाहे ॥ ५२॥ वानर गगनीं राक्षस अवनीं ॥
मारिलें पर्वत पाषाणीं ॥ वीरीं रणकाया घेऊनी ॥ रणांगणीं वोसरले ॥ ५३ ॥ वानरीं करितां महामार ॥ मारिला रा
क्षसांचा भार ॥ रणीं पळती निशाचर ॥ घाईं दुर्धर गांजिले ॥ ५४ ॥ रणीं मोडला राक्षसपक्ष ॥ तेणें कोपला धूम्राक्ष ॥ धनु
ष्यीं साधोनियां लक्ष ॥ मारावया विपक्ष चालिला ॥ ५५ ॥ ॥ श्लोक ॥ धूम्राक्षोथधनुष्पाणिर्वानरान्रणमूर्धनि ॥ हसन्वि
द्रावयामासदिशस्तांञ्छरवृष्टिभिः ॥ २० ॥ नाराचैराहताःकेचित्केचिच्छकलीकृताः ॥ केचिद्विमथिताभूमौरुधिरार्द्रावनौकसः
॥ २१ ॥ केचिद्विद्राविताननष्टाःसंक्रुद्धैराक्षसैर्युधि ॥ विभिन्नहृदयाःकेचिदेकेपार्श्वेनशायिताः ॥ २२ ॥ ॥ टीका ॥ स्वयें धूम्राक्ष ॥ २ ॥
आपण ॥ वाहोनियां धनुष्यबाण ॥ वानरां करूं लागला कंदन ॥ तीक्ष्णबाण विंधोनी ॥५६॥ जेंवि पर्वतीं पर्जन्यधारा ॥ तें

१ जर्जरकरून २ ढाल ३ मरत. ४ रथ ५ गंडस्थळ ६ पृथ्वीवर ७ भिडले ८ शत्रू

वि बाणीं विंधिलें वानरां ॥ एका लागल्या रुधिरधारा ॥ एक अंबरीं उडाले ॥ ५७ ॥ एक सर्वांगा क्षतें विक्षत ॥ एक पडिले मू
र्च्छित ॥ सर्वांचि उठोनि युद्ध करित ॥ एक विव्हळत शरघातें ॥५८॥ एक रुधिरें थबथबित ॥ तैसेचि वानर युद्ध करित ॥ एका बा
ण भेदले हृदयां आंत ॥श्रीरामा स्मरत महाबळी ॥ ५९ ॥ करितां रामनाम स्मरण ॥ स्वयें विरोनि जाती बाण ॥ येकाचे वाम
पार्श्व विंधोन ॥ वानरगण त्रासिले ॥ ६० ॥ होतां देखोनि वानर त्रस्त ॥ तेणें कोपला हनुमंत ॥ रणीं खवळला कृतांत ॥ करा
वया घात धूम्राक्षा ॥ ६१ ॥ ॥ श्लोक ॥ धूम्राक्षेणार्दितंसैन्यंव्यथितंप्रेक्ष्यमारुतिः ॥ अभ्यवर्ततसंक्रुद्धःप्रगृह्यमहतींशिलां
॥ २३ ॥ क्रोधाद्विगुणरक्ताक्षःपितुस्तुल्यपराक्रमः ॥ शिलांतांपातयामासधूम्राक्षस्यरथंप्रति ॥ २४ ॥ आपतंतींशिलांदृष्ट्वागदा
मुद्यम्यसंभ्रमात् ॥ रथादाप्लुत्यवेगेनवसुधायांव्यतिष्ठत ॥ २५ ॥ साप्रमथ्यरथंतस्यनिपपातशिलाभुवि ॥ सचक्रंकूबरमुखं
सध्वजंसशरासनं ॥ २६ ॥ भित्वातुसरथंतस्यहनूमान्पवनात्मजः ॥ २७ ॥ ॥टीका॥ हनुमंत कोपेंकरी ॥ सप्त योजन शिळा थो
री ॥ घाली धूम्राक्ष रथावरी ॥ गिरा गजरीं गर्जोनी ॥ ६२ ॥ जीवें मारावया धूम्राक्ष ॥ क्रोधें जाला तो रक्ताक्ष ॥ दृढ साधोनि
अनुलक्ष ॥ शत्रुपक्ष छेदावया॥६३॥ हनुमंतें हाणीतली शिळा ॥ नढळे विंधितां बाणजाळा ॥ नतुटे नफुटे शस्त्रसमेळा॥ अस्त्र सक
ळा अनिवार्य ॥ ६४ ॥ ऐसें जाणोनि निर्धारीं ॥ धूम्राक्ष ते अवसरीं ॥ गदा घेवोनियां करीं ॥ पळाला दुरी लघुवेगें ॥ ६५ ॥ अ
श्व सारथी रथ कुंजर ॥ ध्वजा पताका रथ चक्र ॥ चाप शर छत्र चामर ॥ केलें चकचूर शिळाघातें ॥६६॥ गदा घेवोनि करतळीं॥
धूम्राक्ष पळाला महाबळी ॥ तेणें हनुमंत कोपानळीं ॥ राक्षसदळीं मिसळला ॥ ६७ ॥ पिल्या वायूचा आक्रम ॥ तैसाचि हनुमं
तीं पराक्रम ॥ करावया राक्षसांचें भस्म ॥ स्वयें संग्राम मांडिला ॥६८॥ पुच्छें कवळोनि सैन्यसमेळीं ॥ शिर छेदितु करतळीं ॥
कपीची नतुटे रोमावळी ॥ शस्त्रानुमेळीं राक्षसां ॥६९॥ द्रुमपाणी आतुर्बळी ॥ राक्षसां करीत रणरांगोळी ॥ बांब उठिली नादा
वळी ॥ राक्षसदळीं आक्रांतु ॥ ७० ॥ ऐकतां हनुमंताचें नांव ॥ भेणें मांडू पाहती जीव ॥ तोचि संग्रामीं आला स्वयमेव ॥

१ पापाठ. २ आक्रंदन ३ काळ ४ पराक्रम

कल्पांत भय राक्षसां ॥ ७१ ॥ हनुमंतेसीं रणरंवंदळी ॥ निशाचर कांपती चळचळी ॥ रागें देतां पें आरोळी ॥ दांतखिळी राक्षसां ॥ ७२ ॥ फोडोनि राक्षसांची फळी ॥ आला धूम्राक्षा जवळी ॥ तोही राक्षस आतुर्बळी ॥ युद्धानुमेळीं खवळला ॥ ७३ ॥ ॥श्लोक॥ ॥ विद्राव्यराक्षसानीकंहनूमान्पवनात्मजः ॥ गिरिशृंगंतुसंगृह्यधूम्राक्षंऽयद्रवद्वली ॥ २८ ॥ तमापतंतंधूम्राक्षोगदामुद्यम्यवीर्यवान् ॥ विनर्दंतंहनूमंतंगदांतांबहुकंटकां ॥२९॥ पातयामासधूम्राक्षःस्तनदेशेहनूमतः ॥ सकपिर्मारुतवलस्तंप्रहारमाचिंतयन् ॥३०॥ धूम्राक्षस्यशिरोमध्येगिरिशृंगमपातयत् ॥ सविव्हलितसर्वांगोगिरिशृंगेणपोथितः ॥ ३१ ॥ पपातसहसाभूमौविशीर्णइवपर्वतः ॥ निहतंराक्षसंदृष्ट्वाहतशेषानिशाचराः ॥ ३२ ॥ त्रस्ताःप्रविविशुर्लंकांवध्यमानावनौकसैः ॥ ३३ ॥ ॥टीका ॥ करोनि सैन्यासिं रवंदळी ॥ धूम्राक्ष मारावया महाबळी ॥ शिखर घेवोनि करतळीं ॥ आला तत्काळीं हनुमंतु॥७४॥ हनुमा आला देखोनि जवळी ॥ धूम्राक्ष झाला क्रोधानळीं ॥ गदाघातें ल्हदयकमळीं ॥ मरणानुमेळीं हाणितला ॥ ७५ ॥ घावो लागला ल्हदयकमळीं ॥ गदा होवोनि गेली रांगोळी ॥ धूम्राक्ष तयेकाळीं ॥ स्वयें न्याहाळी विस्मितु ॥ ७६ ॥ शक्तिवरदाचे उद्रेक ॥ तेंचि गदेसिं कंटक ॥ वरदगदा सकंटक ॥ तिसीं अंतक धाकतु ॥ ७७ ॥ वरदगदा अतिवरिष्ठ ॥ घायें मारावा मर्कट ॥ शेखीं गदाच केली पीठ ॥ बळें उद्भट वानरू ॥ ७८ ॥ ऐसें धूम्राक्ष जंव विचारी ॥ तंव हनुमंतें शिळाशिखरी ॥ दृढ टाकिली मस्तकावरी ॥ जातां चांचरी लवंडला ॥ ७९ ॥ धूम्राक्ष पडतांचि धरणीं ॥ पिवों नमागतां पाणी ॥ प्राण गेला तत्क्षणीं ॥ रणभंगाणी राक्षसां॥८०॥रणीं पडलिया मुख्य धूर ॥ सैन्यसंभार निशाचर ॥ मारितां उरले जे वीर ॥ अतिसत्वर पळाले ॥८१॥ एक हुंबत हुंबत ॥ एक कण्हत कुंथत ॥ एक अतिशयेंसिं थिकंत ॥ लंकेआंत पें आले ॥ ८२ ॥ रणीं गौरविले वीरां ॥ वोढिती अंत्रमाळा शिरा॥ एक वाहती रुधिरधारा ॥ एकाचे उदरा नखघात ॥८३॥ वानर वीर जगजेठी ॥ नलागती पळत्यापाठीं ॥ घायाळ गेले लंकात्रिकूटीं ॥ बोंब उठी राक्षसां ॥८४॥ वानरवीर रणप्रवीण ॥ केलें राक्षसां रणकंदन ॥ हनुमंतें पैंआपण ॥ घेतला

१ युद्धकल्लोळ. २ नाश ३ अतिशय ४ काळ. ५ यम. ६ मुर्च्छा ७ पाकंडत ८ भातडां.

प्राण धूम्राक्षाचा ॥ ८५ ॥ धूम्राक्ष गदा वरदपातु ॥ तो हनुमंतें केला व्यर्थु ॥ हनुमंतें केला शिखराघातु ॥ तेणें प्राणांतु राक्षसां ॥ ८६ ॥ ऐसें ऐकोनि दशानन ॥ स्वयें जाला क्रोधायमान ॥ पाचारोनि अकंपन ॥ धाडिला आपण संग्रामा ॥ ८७ ॥ येरीकडे रामकटकांनें ॥ वानर रामनामें गर्जत ॥ आह्मी श्रीरामाचे दूत ॥ विजयान्वित सर्वदा ॥ ८८ ॥ रामनामाच्या स्मरणीं ॥ वानरां विजय अनुदिनीं ॥ धाकें अपेश गेलें निमोनी ॥ जागृती स्वप्नीं दिसेना ॥ ८९ ॥ स्मरणापासीं विजयवृत्ती ॥ स्मरणापासीं यशकीर्ती ॥ स्मरणापासीं ब्रह्मप्राप्ती ॥ हे विख्याती स्मरणाची ॥ ९० ॥ विस्मरणें अपेशप्राप्ती ॥ विस्मरणीं नित्य अपकीर्ती ॥ विस्मरण स्वयें पापमूर्ती ॥ नरकप्राप्ती विस्मरणें ॥ ९१ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ कथा रम्य रामायण ॥ हनुमंतें स्वयें आपण ॥ केलें निर्वाण धूम्राक्षा ॥ ९२ ॥ लागला हनुमंताचा घातु ॥ कोटी जन्माचा मरणावर्तु ॥ चुकोनि जाला नित्य मुक्तु ॥ भाग्यवंतु धूम्राक्ष ॥ ९३ ॥ एका जनार्दना शरण श्रीरामदृष्टी पुढें मरण ॥ वाण भेदितां ब्रह्म पूर्ण ॥ समाधिचिद्घन संग्रामु ॥ ९४ ॥ येथें मूर्छनेचा जो बोध ॥ तो तंव केवळ आनंदकंद ॥ एका जनार्दनीं उद्बोधें ॥ परमानंद संग्रामीं ॥ ९५ ॥ जो अहंममतेसीं करी संग्राम ॥ तो निधडा योद्धा परम ॥ त्यासीं साह्य सदा श्रीराम ॥ स्वयमेव ब्रह्म तो होय ॥ ९६ ॥ ॥ स्वस्ति श्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांधूम्राक्षवधोनामचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ ९६ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥३३॥ ॥ एवं ॥ ॥ १२९ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥ छ ॥

१ सैन्यांत. २ नष्ट होऊन. ३ संहार. ४ जन्ममरणाचा अटाटी. ५ ज्ञान. ६ शूर.

भा॰रा॰यु॰कां॰अ॰१५
अंगद॰
श्रीराम॰
अकंपन
रा॰
ल॰
रा॰
मा॰

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ ॥ श्लोक ॥ धूम्रक्षंनिहतंश्रुत्वारावणोराक्षसेश्वरः ॥ क्रोधेनमहताविष्टोनिःश्वसन्नुरगोयथा ॥ १ ॥
दीर्घमुष्णंचनिःश्वस्यक्रोधेनकलुषीकृतः ॥ अब्रवीद्राक्षसंक्रूरंवज्रदंष्ट्रंमहाबलं ॥ २ ॥ गच्छत्वंवीरनिर्याहिराक्षसैःपरिवारितः ॥
जहिदाशरथिंरामंसुग्रीवंवानरैःसह ॥ ३ ॥ तथेत्युक्त्वाद्रुततरंमायावीराक्षसेश्वरः ॥ निर्जगामबलैःसार्धंबहुभिःपरिवारितः ॥ ४ ॥
॥ टीका ॥ धूम्राक्ष राक्षस बळिवंत ॥ त्याचा हनुमंतें केला घात ॥ तें ऐकोनि लंकानाथ ॥ क्रोधान्वित अतिदुःखें ॥१॥ धूम्राक्षाचें
युद्ध मरण ॥ ऐकोनि स्वयें रावण ॥ सर्पप्राय फुंपावे पूर्ण ॥ क्रोधें प्राण त्यजूं पाहे ॥ २ ॥ धीर वीर महाशूर ॥ वज्रदंष्ट्र निशाचर ॥
त्यासिंसांगे दशशिर ॥ युद्धा सत्वर निघावें ॥ ३ ॥ रणा जावोनि आपण ॥ मारावे राम लक्ष्मण ॥ अंगद सुग्रीव कपिगणं[1] ॥
हनुमा साधून धरावा ॥ ४ ॥ राक्षसांचा दुर्धर भार ॥ सबळ सैनेसिं सपरिवार ॥ सहराम मारावे वानर ॥ लहान थोर शोधूनी
॥ ५ ॥ ऐकोनि रावणाचें वचन ॥ वज्रदंष्ट्र उल्हासोन ॥ वंदोनियां दशानन ॥ निघे आपण संग्रामा[2] ॥ ६ ॥ मुकुट कुंडलें बाहुभूष
णें ॥ केयूरान्वित करकंकणें ॥ अंगत्राणें[3] शिरस्त्राणें ॥ करत्राणें गोधांगुळी ॥ ७ ॥ वज्रदंष्ट्र वीर दारुण ॥ लेवोनियां रणाभरणं[4] ॥
सज्जोनियां धनुष्य बाण ॥ निघे आपण संग्रामा ॥ ८ ॥ वाजी पदाती खर उष्ट्र ॥ वाहनारूढ निशाचर ॥ रथ ध्वजी मत्तकुंजर ॥
सैन्यसंभार सजूनी ॥ ९ ॥ विचित्र पताका कडकडाट ॥ रथ चालिले घडघडाट ॥ विचित्रध्वज अतिवरिष्ठ ॥ वीर उद्भट चालि
ले ॥ १० ॥ हेमाभरणीं सालंकृत ॥ ध्वजपताकीं रथशोभत ॥ वज्रदंष्ट्र बैसला तेथ ॥ दक्षिणावर्त साधूनी ॥ ११ ॥ गदा परिघ
बाणयुत ॥ खड्ग तोमर शूळहस्त ॥ एक वीर मुशळान्वित ॥ एक झेलित मुद्गल ॥ १२ ॥ वोडणखँगें महावीर ॥ एक पाईंचे धनु
र्धर ॥ पायदळाचे मोर्गर ॥ वीर झुंजार गर्जती ॥ १३ ॥ वीरा अंगीं आंगवणं ॥ कासा घातल्या नानावरण ॥ अंगप्रत्यंगीं र
णाभरण ॥ उल्हास पूर्ण युद्धाचा ॥ १४ ॥ दोहीं बाहीं गजथाट ॥ गजयोद्धे वीर उद्भट ॥ शूळ त्रिशूळ तोमर निकट ॥ गजघट चा
लविती ॥ १५ ॥ गजयुद्धाचा वित्पत्ती ॥ त्या दाविती गनी विगती ॥ परसैन्या लाविती स्याती ॥ दाविती युक्ती रणमारें ॥ १६ ॥

१ वानरसैन्य. २ युद्धास. ३ कवच. ४ लढायीच्या वेळीं घालण्याचीं भूषणें. ५ पायदळ. ६ सुवर्णालंकार. ७ ढाल. ८ पायदळ. ९ शक्ति.

अश्व गज रथ घडघडाट ॥ वीरीं वीरांचा कडकडाट ॥ दक्षिणद्वारें सैन्यसंघाट ॥ वज्रदंष्ट्र निघाला ॥ १७ ॥ ॥ श्लोक ॥ निःसृतादक्षिणद्वारादंगदोयत्रयूथपः ॥ तेषांनिष्क्रममाणानामशुभंसमजायत ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ अंगद यूथप दक्षिणद्वारीं ॥ सैन्य निघतांचि वाहेरी ॥ तेथें जाली नवलपरी ॥ निशाचरीं अशुभार्थे ॥ १८ ॥ उलूक तळपोनि अंबरीं ॥ वैसला वज्रदंष्ट्रावरी ॥ भालू भुंकती उंचस्वरीं ॥ निशाचरीं अशुभार्थ ॥१९॥ वज्रदंष्ट्र वीर जेठी ॥ अपशकुना नाणी दृष्टी ॥ युद्धा निघे उठाउठी ॥ कडकडाटीं ससैन्य ॥२०॥ अंगदाचे वानरवीर ॥ युद्धा मिसळले सत्वर ॥ राक्षस हाणिती हतियेर ॥ वहुप्रकारें वानरीं ॥२१॥ मृदंग शंख भेरी गहन ॥ काहेळा वीणा आणि विषाण ॥ रणीं त्राँहाटिलें निशाण ॥ आलें स्फुरण उभयदळीं ॥ २२ ॥ राक्षस हाणिती हतियेर ॥ घाय चुकविती वानर ॥ वाहुवळें निशाचर ॥ रणीं सत्वर उपटिती ॥२३॥ वानर आणि निशाचर ॥ युद्धा मिसळले दुर्धर ॥ घाय हाणिती निष्ठुर ॥ येरयेरां नोकोनि ॥२४॥ शस्त्रें हाणितां निशाचर ॥ गगनीं उसळती वानर ॥ घाय टाळूनि कपींद्र ॥ करिती विचित्र तें ऐका ॥२५॥ धनुष्याची तोडिती शिंतें ॥ आंसडोनि घेती शस्त्रांतें ॥ निःशस्त्र करोनि राक्षसांतें ॥ मुष्टिघातें मारिती ॥२६॥ वाहुवळें महावीर ॥ झोंबी घेताती दुर्धर ॥ मल्लयुद्धाचा प्रकार ॥ चमत्कार दाविती ॥२७॥ मुष्टिघात तळवेघात ॥ चरणघात वाहुघात ॥ वानर खवळले रणांत ॥ करिती घात राक्षसां ॥ २८ ॥ गुडघ्या खांदे कोंपरीं ॥ तडवे हाणिती परस्परीं ॥ धडका हाणोनियां उरीं ॥ महामारी राक्षसां ॥२९॥ रणीं वानर वृक्षहस्त ॥ रथी सारथी साश्वरथ ॥ अवघ्यां करोनि एकघात ॥ वीर कुंथत पाडिले ॥३०॥ वानर गगनीं उसळोन ॥ शिळा पर्वत पाषाण ॥ टाकोनियां करिती चूर्ण ॥ रणकंदन राक्षसां ॥ ३१ ॥ भग्नजानु भग्नकटी ॥ वीर पाडिले कोट्यानुकोटी ॥ वज्रदंष्ट्रें देखोनि दृष्टीं ॥ रणसंकटीं क्षोभला ॥३२॥ वानरीं मारिले निशाचर ॥ वाहती रुधिराचे पूर ॥ देखोनि वज्रदंष्ट्रवीर ॥ रथ सत्वर प्रेरिला ॥ ३३ ॥ स्वयें वज्रदंष्ट्र आपण ॥ सज्जोनियां धनुष्यवाण ॥ सांटोपोनि रणांगण ॥ वानरसैन्य विंधिलें ॥ ३४ ॥ रणोन्मत्त अतिदुर्धर ॥ वाण नगणती वानर ॥ तिहीं वेढिला वज्रदंष्ट्र ॥ शिळाशिखर द्रुमपाणी ॥३५॥ रणीं नाटोपती वानर ॥ चिंतानिमग्न वज्रदंष्ट्र ॥ सर्व संहारक जें अस्त्र ॥ अतिदुर्धर योजिलें ॥ ३६ ॥ तो वळवंत

१ सेनापती. २ घुवड. ३ कोल्ही. ४ झांज. ५ जोरानें वाजविला. ६ नजर चुकवून, लक्ष धरून. ७ वाण. ८ लाथा. ९ क्रोधाविष्ट झाला. १० कौशल्यानें पाहून.

॥ १ ॥

अस्त्रवेत्ता ॥ करावया वानरांच्या घाता ॥ होय अस्त्रातें सोडिता ॥ साटोपता समंत्र ॥ ३७ ॥ अस्त्रविद्येचें वळ गाढें ॥ मागील मागें पुढील पुढें ॥ वानरां भेटले कुऱ्हाडे ॥ चहूंकडे रणमार ॥ ३८ ॥ अस्त्रविद्येचिया वाणीं ॥ वानर पाडिले रणांगणीं ॥ एक उसळतां गगनीं ॥ पाडी विंधोनि साटोपें ॥ ३९ ॥ जेंवि पाहोनि प्रळयांत ॥ अंतक करी जीवघात ॥ तेंवि वानरां रणावर्त ॥ असे करित वज्रदंष्ट्र ॥ ४० ॥ देखोनि वानरांच्या मारा ॥ क्रोधें कांपतसे थरथरां ॥ सज्जोनियां वाणधारा ॥ रणीं वानरां निवटिता ॥ ४१ ॥ अस्त्रविद्येचिये वाणीं ॥ वानरसेना भंगली रणीं ॥ अंगदें देखिली दुरोनी ॥ आला गर्जोनी साटोपें ॥ ४२ ॥ भंगली देखोनि कपिसेना ॥ अंगद कोपला चौगुणा ॥ वृक्ष उपटोनियां जाणा ॥ राक्षससेना निर्दाळी ॥ ४३ ॥ सिंह देखतांचि दृष्टी ॥ मृगें पळती वाटावाटी ॥ अंगद वृक्षघायासाठीं ॥ राक्षसकोटी नीमती ॥४४॥ वळें हाणतां वृक्षघातीं ॥ राक्षस शिरें पडती क्षितीं ॥ रुधिराचे पूर वाहती ॥ अंगदें ख्याती लाविली ॥४५॥ जे जे युद्धा सन्मुख येती ॥ वृक्ष हाणितां रणीं पडती ॥ वृक्ष घेवोनियां हातीं ॥ अतिआघातीं मारितु ॥ ४६ ॥ जेंवि प्रळयकाळींचा वन्ही ॥ वाढे उदक निर्दाळुनी ॥ तेंवि राक्षस निर्दाळूनी ॥ अंगद रणीं खवळला ॥ ४७ ॥ मूळ छेदल्या वृक्ष लवंडती ॥ तेंवि राक्षस पाडोनि क्षितीं ॥ गज रथ अश्व सारथी ॥ वृक्ष घातीं शतचूर्ण ॥ ४८ ॥ भंगिले रथ ध्वज विचित्र ॥ युद्धें मारिले छत्रधार ॥ छत्रभंगें अलंकार ॥ हार केयूर लोळती ॥ ४९ ॥ मुकुट कुंडलें सशिरें ॥ वाहु लोळती सर्पाकारें ॥ करकंकणें केयूरें ॥ शस्त्रें वस्त्रें लोळती ॥ ५० ॥ लोळती वस्त्रें अलंकार ॥ तेणें शोभे भूमि विचित्र ॥ शरत्काळीं जेंवि नक्षत्र ॥ निशि सचंद्र शोभत ॥ ५१ ॥ रणीं मारितां निशाचर ॥ वाहती रुधिराचे पूर ॥ तेणें भूमि भयंकर ॥ अतिदुस्तर भासत ॥५२॥ तुटोनि दूर गेलीं शिरें ॥ अरुंडें लोळती शरीरें ॥ गजकलेवरें महाथोरें ॥ अंगदवीरें पाडिलीं ॥ ५३ ॥ देखोनि अंगदाच्या मारा ॥ पळ सूटला निशाचरां ॥ अवघीं कांपती थरथरां ॥ धीर वीरां नधरवे ॥५४॥

१ श्रेष्ठ, मोठें. २ शस्त्रपात. ३ कौशल्य. ४ काळ. ५ संहारिता. ६ मरती. ७ शोषुन. ८ वाहुभूषणें. ९ धडें. १० प्रेतें.

लागतां वायूचा आघात ॥ मेघमंडळ हताहत ॥ तेंवि राक्षस समस्त ॥ रणीं पळत अतिधाकें ॥ ५५ ॥ राक्षसांचे सबळ दळ ॥ अंगदें मर्दिले सकळ ॥ वज्रदंष्ट्र महाबळ ॥ कोपें प्रबळ चालिला ॥ ५६ ॥ इंद्रचापसम दुर्धर ॥ विस्फारोनि धनुष्य घोर ॥ नादें कांपे चराचर ॥ महावीर वज्रदंष्ट्र ॥५७॥ इंद्रचापीं नाद दुर्धर ॥ तैसा धनुष्यीं ठणत्कार ॥ लक्षोनि वानरांचा भार ॥ शर दुस्तर सोडिले ॥ ५८ ॥ वज्रदंष्ट्रा सवें शूर ॥ निधडे भरंवशाचे वीर ॥ रथीं बैसोनि अपार ॥ युद्धा दुर्धर मिसळल ॥५९॥ युद्धा मिसळतां निशाचर ॥ कपिसेना दुर्धर वीर ॥ युद्धा खवळले वानर ॥ साश्च रहंवरें उपडिती ॥ ६० ॥ वानरसैन्याचिया कोटी ॥ रणीं पावल्या उठाउठी ॥ राक्षसांच्या झोंटमिठी ॥ रणीं सन्निष्टी भीडती ॥ ६१ ॥ राक्षसांचे निधडे वीर ॥ त्याहून बळवंत वानर ॥ युद्ध करिती घोरांदर ॥ योद्धे दुर्धर पाडोनी ॥ ६२ ॥ राक्षस भिडती सर्वांगें ॥ वानर नसरतीच मागें ॥ पाय हाणितां पैं रागें ॥ करिती अष्टांगें शतचूर्ण ॥६३॥ बाण शूळ त्रिशूळ घात ॥ वृक्ष शिळा गिरि पर्वत ॥ परस्परें घाय हाणित ॥ रुधिरोक्षित महावीर ॥६४॥ अर्दट दाटुगे वानरें ॥ राक्षसांचीं छेदिती शिरें ॥ बाहुभंगें निशाचरें ॥ अवनीं रुधिरें वाहती ॥ ६५ ॥ वानर रणीं पडतां जाण ॥ लाविती श्रीरामचरणरेण ॥ तेणें घायें कानपोनें ॥ उठती गर्जोन संग्रामीं ॥६६ ॥ वानर वर्षती पर्वत ॥ तेणें शस्त्रें चूर होत ॥ राक्षसवीर पडिले बहुत ॥ पर्वतपात माहामारें ॥६७॥ शिळा शिखरें पर्वतपात ॥ तेणें राक्षसां प्राणांत ॥ बोंब उठली सैन्यांत ॥ रणकंदनार्थ राक्षसां ॥६८॥ रणीं पडले अतिदुर्धर ॥ काक बक श्येनें घार ॥ वृक जंबूक श्वान सूकर ॥ मांस रुधिर भक्षिती ॥६९॥ शिरें गेलीं पैं तुटोनी ॥ कैबंधें धांवती रणीं ॥ भूतें नाचती गर्जोनी ॥ घेती धणी मांसाची ॥७०॥ राक्षसांचे भुजाभार ॥ तुटोनि पडिले कर शिर ॥ तेणें रणभूमि भयंकर ॥ अतिदुर्धर भासत ॥७१॥ युद्धीं खवळोनि वानर ॥ रणीं पाडिले निशाचर ॥ निशाचरीं करोनि मार ॥ रणीं वानर पाडिले ॥ ७२ ॥ वानर पडतां निर्वाणें झुंजे ॥ सवेंचि उठती रामपदरजें ॥ राक्षस पडती युद्धव्याजें ॥ रणसमाजें प्राणांत ॥ ७३ ॥ श्रीराम बळें वनचर ॥ रणीं उद्भट वानरवीर ॥ धाकें पळती निशाचर ॥ राक्षसभार भंग

१ उध्वस्त. २ सैन्य. ३ टणत्कारून ४ निर्भय. ५ रथ. ६ एकत्र. ७ रक्तानें भरलेले. ८ दुर्धर. ९ पृथ्वीवर १० भरा होऊन. ११ तसाच १२ कोल्हा १३ धड १४ तृप्ती १५ निश्चयें.

ले ॥ ७४ ॥ वानरांच्या रणसंग्रामीं ॥ भय घेवोनि राक्षसीं ॥ वज्रदंष्ट्राचे पाठीसीं ॥ चळकांपेंसि निघाले ॥ ७५ ॥ वज्रदंष्ट्र सांगती सकळ ॥ वानरांचें प्रबळ बळ ॥ तुम्ही येथोनि शीघ्र काढा पळ ॥ शिळा कपाळ भेदिती ॥७६॥ पर्वतांच्या घायें जाण ॥ शस्त्रें तितुकीं होती चूर्ण ॥ आडवें नचले वोडण ॥ वृथा प्राण कां देसी ॥७७॥ ॥श्लोक॥ स्वबलस्यचघातेनअंगदस्यबलेनच ॥ राक्षसःक्रोधमाविष्टोवज्रदंष्ट्रोमहाबलः ॥ ६ ॥ विस्फार्यचधनुर्घोरंशक्राशनिसमप्रभं ॥ वानराणामनीकानिप्राकिरन्शरवृष्टिभिः ॥ ७ ॥ ॥ टीका ॥ राक्षसांचें दीन वचन ॥ सैन्य भंगलें देखोन ॥ वज्रदंष्ट्र कोपायमान ॥ धनुष्यबाण साजिले ॥ ७८ ॥ राक्षसांचें रणमर्दन ॥ वानरीं केलें कंदन ॥ तें वज्रदंष्ट्रें देखोन ॥ ताम्रनयन क्षोभला ॥ ७९ ॥ धनुष्य घेवोनियां जाण ॥ कंकपत्री सतेज बाण ॥ करी वानरां विदारण ॥ खोंचोनि बाण सर्वांगीं ॥ ८० ॥ वृक्ष शिळा शिखरें पर्वत ॥ बाणीं तोडिले समस्त ॥ वानर पाडिले बहुत ॥ क्षतें विक्षत शरघातें ॥८१॥ बाण लाघवी विद्या पूर्ण ॥ सात पांच नव जण ॥ घायें पाडी आठजण ॥ केलें कंदन वानरां ॥८२॥ घायीं अडकले असतां शर ॥ सन्मुख भिडती वानर ॥ रामनामें बळ थोर ॥ वज्रदंष्ट्र विस्मित ॥८३॥ देखोनि बाण महामार ॥ रणीं भंगले वानर ॥ अंगदापासीं सत्वर ॥ आले समग्र ठाकोनी ॥ ८४ ॥ जेवीं जाल्या व्यसन प्राप्त ॥ पित्यापासीं ये अपत्य ॥ तेंवि अंगदापासीं त्वरित ॥ आले धांवत वानर ॥ ८५ ॥ मोडली वानरांची सेना ॥ वालिसुतें देखोनि नयना ॥ कोप आला चौगुणा ॥ घ्यावया प्राणा तयाच्या ॥८६॥ अंगद क्रोधें ताम्राक्ष ॥ येवोनि वज्रदंष्ट्रा सन्मुख ॥ पुनःपुनः पाहोनि मुख ॥ मारूं निःशंक चालिला ॥८७॥ निशाचर मज मारिती ॥ हें भय नाहीं अंगदाचित्तीं ॥ करावया राक्षसांची शांती ॥ भद्रजाती खवळला ॥८८॥ देखोनि अंगद महावीर ॥ शिष्टाईचा हा वानर ॥ येणें गांजिला दशशिर ॥ निशाचर कांपती ॥८९॥ देखोनियां वाळीकुमर ॥ खळवळिला राक्षसभार ॥ तेव्हां अंगदा समोर ॥ वज्रदंष्ट्र स्वयें आला ॥९०॥ मदोन्मत्त गज केसरी ॥ दोघे भिडती तैशियापरी ॥ घाय हाणिती नानाकुसरी ॥ शिरीं उदरीं तळपोनी ॥ ९१ ॥ वज्रदंष्ट्रें धांवोनी ॥ घाय हाणितां पड

१ ढाल. २ अलर्मा. ३ दुःख ४ आरक्त नेत्र. ५ निर्भय, ६ सिंह. ७ युक्ती प्रयुक्तीनें

ला अवनीं ॥ अंगद उसळला गगनीं ॥ उडी टाकोनि मारावया ॥ ९२ ॥ वज्रदंष्ट्र स्वयें आपण ॥ वर्मस्थान लक्षोन ॥ वर्षे शतसहस्र बाण ॥ घ्यावया प्राण अंगदाचा ॥ ९३ ॥ अंगदबाणें रुधिरोक्षित ॥ रणभैरव रणोन्मत्त ॥ तैसा रणरंगीं डुल्लत ॥ करावया घात राक्षसां ॥ ९४ ॥ वज्रदंष्ट्राचे जे बाण ॥ अंगदासि तृणासमान ॥ त्याचा घ्यावयासि प्राण ॥ आला गर्जोन साटोपें ॥ ९५ ॥ त्याचा करावया चूर ॥ सहस्रशाखांचा तरुवर ॥ नगें उपटोनि दुर्धर ॥ रणीं सत्वर सोडिला ॥ ९६ ॥ आलें देखोनियां झाड ॥ राक्षसां थोर हडबड ॥ घायें करीं हो निवाड ॥ हाडें हाड फोडूनी ॥ ९७ ॥ हडबडिलें राक्षससैन्य ॥ वज्रदंष्ट्र सावधान ॥ कैसें केलें रणकंदन ॥ निवा ण वृक्षाचें ॥ ९८ ॥ देखोनि वृक्षाचें पतन ॥ वज्रदंष्ट्र सावधान ॥ गदा साटोपें घेऊन ॥ रथावरून उडाला ॥ ९९ ॥ वज्रदंष्ट्र महाबळी ॥ गदाघातें वृक्ष निर्दाळी ॥ छेदोनि पाडिला भूतळीं ॥ पिटिली टाळी राक्षसीं ॥ १०० ॥ ॥ श्लोक ॥ तमापतंतंतंदृष्ट्वारथादाकुन्यवीर्यवान् ॥ गदापाणिरसंभ्रांतःपृथिव्यांसमतिष्ठत ॥ ८ ॥ अंगदेनशिलाक्षिप्तागत्वातुरणमूर्धनि ॥ वज्रदंष्ट्रस्यशिरसिपातयामासवानरः ॥ ९ ॥ ॥ टीका ॥ अंगदवीर तेणेंकाळीं ॥ उडोनियां अंतराळीं ॥ दीर्घ घेवोनियां शिळी ॥ घाली कपाळीं वज्रदंष्ट्र ॥ १ ॥ श्लाघोनि जंव बैसला रथावरी ॥ तंव शिळा बैसे येवोनि शिरीं ॥ कासावीस होत चांचरी ॥ कटेंकरी पळाला ॥ २ ॥ शिळा पडतां रथावरी ॥ रथ सारथी शस्त्रसामग्री ॥ सचक्र साटा अंक धुरी ॥ केली चकचुरी ध्वजेसीं ॥ ३ ॥ शिळेतळीं निजशरीर ॥ चुकवोनि वांचला वज्रदंष्ट्र ॥ तेणें कोपला वानर ॥ पर्वत थोर उचलिला ॥ ४ ॥ नाना वृक्ष सुशोभित ॥ उपटिला उचलोनि पर्वत ॥ वज्रदंष्ट्रावरी घालित ॥ क्रोधान्वित अंगद ॥ ५ ॥ घायापाठीं घायासीं ॥ येतां राक्षस कासाविसी ॥ निवारण नाठवे त्यासीं ॥ तंव पर्वत शिरीं वाजला ॥ ६ ॥ पर्वत पडतांचि सबळ ॥ त्याचें फुटोनियां कपाळ ॥ जाला अशुद्ध बंबाळ ॥ मूर्च्छा तात्काळ त्या आली ॥ ७ ॥ गदा टेंकोनि दोंही हातीं ॥ मूर्च्छापन्न पडला क्षितीं ॥ मुहूर्त एक मूढमती ॥ कांहीं स्फुर्ति स्फुरेना ॥ ८ ॥ वज्रदंष्ट्र पडतां अवनीं ॥ बोंब उठली राक्षससेनीं ॥ वानर नाचती रणांगणीं ॥ पडि

१ भूमीवर. २ रक्तानें भरलेला. ३ गवांनें. ४ मोठा वृक्ष. ५ छेदी ६ आकाशीं ७ मूर्च्छेनें. ८ रक्तानें

ला रणीं वज्रदंष्ट्र ॥ ९ ॥ उत्साह आणि आकांत ॥ दोहींदळां माजि होत ॥ मूर्च्छा भंगूनियां त्वरित ॥ सावचित्त तो झाला ॥ ११० ॥ वज्रदंष्ट्र सावध होत ॥ गदा घेवोनि क्रोधान्वित ॥ लक्षोनियां वाळीसुत ॥ त्याच्या वधार्थ धाविन्नला ॥ ११ ॥ गदा घेवोनि क्रोधेंकरी ॥ अंगद ताडिला उरावरी ॥ तो नडंडळी तिळभरी ॥ जेंवि का गिरि पर्जन्यें पें ॥ १२ ॥ डंडळेना वाळिसुत ॥ वृथा गेला गदाघात ॥ अंगदें उडोनि धरिला हात ॥ आला प्राणांत करावया ॥ १३ ॥ हाणो येतां मुष्टिघात ॥ मल्लविद्या आकळित ॥ वज्रदंष्ट्र क्रोधान्वित ॥ अनुलक्षित मारावया ॥ १४ ॥ बळें निमटोनियां गळां ॥ परस्परें लाविती कळा ॥ लाता देतां हृदयकमळा ॥ लागे डोळा अर्धचंद्री ॥ १५ ॥ सवेंचि होवोनि सावचित्त ॥ आघातघातें उलटघात ॥ चिकाट्या तळीं तळघात ॥ घायें वर्मस्थ हाणिती ॥ १६ ॥ वानर आणि निशाचर ॥ जाले घायीं अतिजर्जर ॥ सर्वांगीं वाहे रुधिर ॥ येरांयेर नढळती ॥ १७ ॥ किंशुक फुलले वसंतांत ॥ तैसे दोघे रणीं आरक्त ॥ युद्धश्रमें श्रमभूत ॥ तरी भिडत साटोपें ॥ १८ ॥ अंगदें उडोनि तेकाळीं ॥ सुशोभित पुष्पीं फळीं ॥ वृक्ष उपडोनि समूळीं ॥ रणकल्लोळीं पातला ॥ १९ ॥ अंगदाचें बळ वितंडें ॥ वृक्ष देखोनि प्रचंड ॥ राक्षसाचें बळवंड ॥ खंड विखंड हो सरलें ॥ १२० ॥ वज्रदंष्ट्र सावचित्त ॥ वोढण खड्ग घाली हात ॥ वोपत्रिप तळप देत ॥ करावया घात अंगदा ॥ २१ ॥ अर्धचंद्र दृढ वोढण ॥ ज्वाळमाळा रत्नभूषण ॥ धडक धडकूं दे किराणें ॥ दावी आंगवण वज्रदंष्ट्र ॥ २२ ॥ एक वोढण खड्गहस्त ॥ दुजा वीर वृक्षहस्त ॥ निर्वाणांचे घाय देत ॥ निजविजयार्थ साधावया ॥ २३ ॥ भैरव चर्ची सिंदूर ॥ तैसे रक्तें आरक्त वीर ॥ धांवती येरयेरांसमोर ॥ घाय निष्ठुर हाणोनी ॥ २४ ॥ अंगदाचा वृक्षघात ॥ राक्षसाचा खड्गघात ॥ दोघे पडले मूर्च्छागत ॥ सावचित्त संग्रामीं ॥ २५ ॥ संग्रामीं अतिश्रांत ॥ दोघे घायीं जर्जरित ॥ रणीं पडिले मूर्च्छित ॥ तोही वृत्तांत अवधारा ॥ २६ ॥ दोघे वीर महाहटी ॥ रणीं बैसले मेटींखुटीं ॥ घर्मी बाष्प दाटले कंठीं ॥ नेत्रवाटी विकळ ॥ २७ ॥ अंगदवीर मूर्च्छे आंत ॥ रामनामें सावचित्त ॥ वज्रदंष्ट्राचा केला घात ॥ निमिष्यांत तो ऐका ॥ २८ ॥ वृक्षघाय गेला व्यर्थ ॥ तेणें अंगद क्रोधान्वित ॥ सर्प जैसा दंडाहत ॥ तैसा धांवत

१ पर्वत, प्रहार. २ रक्त ३ पळत. ४ भावळी. ५ प्रचंड ६ ढाल. ७ कोंदा. ८ शाका.

साटोपें ॥२९॥ अंगद वीर निधडा जाण ॥ वज्रदंष्ट्रामें मावधान ॥ स्वयें करोनि आपण ॥ केलें हनन गर्जोनि॥१३०॥ ॥श्लोक॥
निर्मलेनसुधौतेनखड्गेनास्यमहच्छिरः ॥ जघानवज्रदंष्ट्रस्यवालिसूनुर्महाबलः॥ १० ॥ ॥टीका॥ वज्रदंष्ट्राचें खर्ग थोर ॥ अति
निर्मळ सतेज धार ॥ अंगदें हिरोनि सत्वर ॥ छेदिलें शिर तयाचें ॥ ३१ ॥ अंगदवीर अतिविख्यात ॥ त्याच्या शस्त्रें त्याचा
घात ॥ करोनियां मस्तकपात ॥ रणीं गर्जत हरिनामें ॥३२॥ अंगदवीर अतिनिधडा ॥ घायें शिर उडविलें पुढां ॥ अशुद्ध वा
हे भडभडां ॥ केला नितोंडा राक्षसां ॥ ३३ ॥ वज्रदंष्ट्राचा केला घात ॥ राक्षससैन्य भयाभीत ॥ अवघे पळती भयान्वित ॥ वा
नरीं अंत पुरविला ॥ ३४ ॥ मुकुट कुंडलें शस्त्रास्त्रें ॥ अनर्घ्य भूपणें विचित्रें ॥ मांडोनि पळती निशाचरें ॥ लंकाद्वारीं आकांत
॥३५॥ एक रडत एक पडत ॥ एक अत्यंत चरफडत ॥ एक पाणी पैंमागत ॥ खुणा हातें दाऊनी ॥ ३६ ॥ एक हंबते हुंबते ॥ ए
क कुंथते कण्हते ॥ एकाचीं लोंबती अंतें ॥ लंकेशातें निंदिती ॥ ३७ ॥ चोरोनियां सीता सुंदरी ॥ आह्मांसिं केली महामारी ॥
धाड आणिली लंकेवरी ॥ होत बोहरी राक्षसां ॥३८॥ राक्षससैन्य समस्त ॥ पळोनि गेलें लंके आंत ॥ विजयी जाला वालिसु
त ॥ श्रीरघुनाथ कृपेनें ॥ ३९ ॥ मारोनियां वज्रदंष्ट्र ॥ विजयी जाला वाळिकुमर ॥ वानरांसिं हर्ष थोर ॥ सुखें निर्भरें अंगद ॥
॥१४०॥ मारोनियां वृत्रासुर ॥ शोभे जेंवि सुरेश्वर ॥ तैसा शोभे अंगद वीर ॥ सपरिवार वानरीं ॥ ४१ ॥ अंगदाचें सबळ बळ ॥
वानर वाणिती सकळ ॥ श्रीरामदर्शना प्रेमळ ॥ आला निजदळा समवेत ॥४२॥ सन्मुख देखोनि रामचंद्र ॥ अवघीं केला जयजय
कार ॥ श्रीरामनामाचा गजर ॥ नमस्कार घातला ॥ ४३ ॥ वंदोनियां रामचरण ॥ अभिवंदिला लक्ष्मण ॥ सुग्रीवासिं लो
टांगण ॥ बिभीषण वंदिला ॥ ४४ ॥ प्रेमें वंदिला हनुमंत ॥ नळ नीळादि जांबुवंत ॥ वानर समुदाय समस्त ॥ अभि
वंदित अंगद ॥ ४५ ॥ राजकुमर बळिवंत ॥ सत्वगुणी अतिसमर्थ ॥ अंगद वीर विख्यात ॥ स्वयें वाणित श्रीराम
॥ ४६ ॥ अंगदें केलें रणविंदान ॥ झालें वज्रदंष्ट्र हनन ॥ पुढें येईल अकंपन ॥ तेंही रण अवधारा ॥ ४७ ॥ सुग्रीव

१ संहार. १ नाश. ३ उल्हासीत. ४ इंद्र.

वीरें समरा आंत ॥ वज्रदंष्ट्राचा केला घात ॥ हें ऐकोनि लंकानाथ ॥ क्रोधान्वित स्वयें जाला ॥ ४८ ॥ ॥श्लोक॥ वज्रदंष्ट्रं
हतंश्रुत्वावालिपुत्रेणरावणः ॥ बलाध्यक्षमुवाचेदंकृतांजलिमुपस्थितं ॥ ११ ॥ शीघ्रंनिर्यांतुदुर्धर्षाराक्षसाघोरदर्शनाः ॥ अ
कंपनंपुरस्कृत्यसर्वशस्त्रास्त्रकोविदं ॥ १२ ॥ ततोनानाप्रहरणाभीमाक्षाभीमदर्शनाः ॥ निर्ययूराक्षसामुख्यावलाध्यक्षप्रणोदिताः
॥ १३ ॥ ॥ टीका ॥ अतिक्रोधें दशानन ॥ पाचारोनि अकंपन ॥ तूं तंव वीर पंचानन ॥ रणप्रवीण रणयोद्धा ॥ ४९ ॥ सौमि
त्रें सहित श्रीराम ॥ रणीं मर्दून प्लवंगम ॥ माझे निंडळीचा पुसीं घाम ॥ प्रिय परम मज करीं ॥१५०॥ ऐकोनि रावणाचें वचन ॥
गर्जिन्नला अकंपन ॥ वानरेंसिं राम लक्ष्मण ॥ नलागतां क्षण निवटीन ॥ ५१ ॥ आलिया सुरासुरगण ॥ मागें नसरें मीं अकंप
न ॥ राम लक्ष्मण बापुडे कोण ॥ वानर तृण मजपुढें ॥५२॥ ज्याचे देखतां दर्शन ॥ भयानक अतिदारुण ॥ धाकेंचि वीर सांडी
प्राण ॥ अत्युग्र सैन्य साजिलें ॥ ५३ ॥ ज्याचें देखतां विकट वदन ॥ सैन्य पडे मूर्च्छापन्न ॥ ऐसें दुर्धर सज्जोनि सैन्य ॥ अकंपन
निघाला ॥ ५४ ॥ कात्या त्रिशूळ तोमर ॥ गदा मुद्गल परिघ घोर ॥ झेलीत शस्त्रसंभार ॥ निशाचर निघाले ॥५५॥ अकंपना
अंगीं आंगवण ॥ सबळबळाचा गर्व पूर्ण ॥ रावणें देवोनि सन्मान ॥ करावया रण धाडिला ॥ ५६ ॥ ॥ श्लोक ॥ रथमास्थाय
विपुलंतप्तकांचनभूषणं ॥ अकंपनस्तुतैर्घोरैराक्षसैःसहनिर्ययौ ॥ १४ ॥ तस्यनिर्धावमानस्यसंरब्धस्ययुयुत्सया ॥ अक
स्माद्दैन्यमागच्छद्धयानांरथवाहिनां ॥ १५ ॥ प्रस्फुरन्नयनंचास्यसव्यंयुद्धाभिकांक्षिणः ॥ तानुत्पातानधःकृत्वानिर्जगामनि
शाचरः ॥१६॥ ॥टीका॥ शस्त्रास्त्रीं रथ सज्जून ॥ रथीं बैसला अकंपन ॥ कवच कुंडलें तप्त कांचन ॥ विराजमान महावीर॥५७॥
अकंपन महावीर ॥ स्वभावें क्रूर आणि अत्युग्र ॥ घेवोनि निशाचरांचा भार ॥ युद्धा सत्वर निघाला॥५८॥रथ चालतां घडघडाट॥
शुद्ध भूमिका मार्ग सपाट ॥ चहूं वारुवां वळली मेट ॥ मारितां ही साट न ऊठती॥५९॥वारुवें दांतीं धरलीं भोय॥उठवितां नउठ
तो पाहे ॥ अकंपनें धरिलें भय ॥ करावें काय नाठवे ॥१६०॥ सचिंत होतां मुख्य धुर ॥ अशुभें लवे वामनेत्र ॥ भयाभित निशा

१ वानर. २ मस्तकांचा. ३ संहारीन ४ विक्राळ ५ शकों ६ सुवर्ण.

चर ॥ दुश्चिन्हें थोर देखोनी ॥ ६१ ॥ सांटोप धरोनियां पोटीं ॥ वारु उठवी जगजेठी ॥ त्यांची थापटोनियां पाठी ॥ रथसन्निर्टी
सज्जिला ॥ ६२ ॥ वारु करोनि सुप्रसन्न ॥ रथीं बैसला अकंपन ॥ सवेग करितां रथाभिगमन ॥ पुढें दुश्चिन्ह देखिलें ॥ ६३ ॥ ट
क जंबूक सिंह व्याघ्र ॥ ऊर्ध्वमुखें विवर्ण स्वर ॥ शब्द वदती अत्युग्र ॥ पक्षीही क्रुर शब्द करिती ॥ ६४ ॥ निधडा वीर अकंपन॥
शूर पुरुपार्थी पंचानन ॥ उत्पात सांडिले हेळसून ॥ करावया रण निघाला ॥ ६५ ॥ शंके देखोनि जो उत्पात ॥ त्याचें अंगीं नाहीं
पुरुपार्थ ॥ जय नपवे तो युद्धांत ॥ जो भयाभीत अपशकुनें ॥ ६६ ॥ अकंपन वीर उद्भट ॥ करोनि वाढिवेचा नेट ॥ रथ प्रेरिला
घडघडाट ॥ अतिकडकडाट युद्धाचा ॥ ६७ ॥ ॥ श्लोक ॥ तस्यनिर्यातमानस्यरक्षसःसहराक्षसैः ॥ बभूवसुमहान्नादःक्षो
भयन्निवसागरं ॥ १७ ॥ तेनशब्देनवित्रस्तावानराणांमहाचमुः ॥ द्रुमशैलप्रहाराणांयोद्धुंसमवतिष्ठतां ॥ १८ ॥ तेपांयुद्धंमहाघोरंब
भूवकपिराक्षसां ॥ रामरावणयोरर्थेसमरेत्यक्तजीविनां ॥ १९ ॥ अन्योन्यंरजसातेनकौशेयारुणपांडुना ॥ संवृतंधूम्र
धूम्रेणदद्दश्रुस्तेरणाजिरं ॥ २० ॥ नध्वजोनपताकावाचर्मवातुरगोपिवा ॥ आयुधंस्यंदनंवापिददृशुस्तेनरेणुना ॥ २१ ॥
॥ टीका ॥ वीरीं करोनि रणशृंगार ॥ मुकुट कुंडलें कवच वीर ॥ अकंपनासवें दुर्धर भार ॥ निशाचर चालिले ॥ ६८ ॥ सिंहना
दें गिरागजर ॥ गर्जत येतां राक्षसभार ॥ तें देखोनि कपिकुंजर ॥ युद्धा सत्वर मिसळले ॥ ६९ ॥ शिळा शिखरें वृक्ष पर्वत ॥ वा
नर भिडती युद्धाआंत ॥ घायें राक्षसां करिती घात ॥ सैन्यकंदनार्थ मांडिला ॥ १७० ॥ त्रिशूळ कात्या शक्ति तोमर ॥ राक्षसें घेवो
नि हतियार ॥ रणीं खोंचले वानर ॥ वाहत रुधिरें भडभडां ॥ ७१ ॥ रावणाच्या निजकार्यार्थ ॥ राक्षसीं वेंचितां जीवित्व ॥ वा
नरीं करोनि पर्वतघात ॥ असंख्यात मारिले ॥ ७२ ॥ वानरीं करोनि युद्ध निर्वाणें ॥ श्रीरामकार्जी वेंचितां प्राण ॥ त्यांसि नवा
धी जन्ममरण ॥ नामस्मरण करितांची ॥ ७३ ॥ वानर घाई होतां निर्बुजें ॥ त्यांविनी श्रीरामचरणरज ॥ घाय पानपोन होती
निरुंज ॥ कपिसमाज गर्जतु ॥ ७४ ॥ करितां रामनामस्मरण ॥ नामें वानरां बळ संपूर्ण ॥ नामबळें करोनि कंदन ॥ बळवाहन ॥ ५ ॥

१ धैर्य, गर्व. २ पुरुषार्थाचा ३ रक्त ४ निकराचे ५ मूर्च्छा ६ निर्योधां.

गर्जती ॥ ७५ ॥ वीरां वानरां करितां रण ॥ रणीं उठले रजःकण ॥ रविबिंबेंसि झांकती किरण ॥ आपणा आपण नदेखती ॥ ७६ ॥
ध्वज पताकांसि नदिसे रथ ॥ अश्वसारथी वीर विख्यात ॥ मुख्य अकंपन तटस्थ ॥ सैन्य समस्त कैंचि देखे ॥ ७७ ॥ निशाच
र देखती रातीं ॥ ऐसी सर्वत्र वदंती ॥ तेही करोनि सामान्य शक्ती ॥ देखणी स्थिति वानरां ॥ ७८ ॥ श्रीराम दीप्तीची निजदी
प्ती ॥ श्रीराम स्वयें तेजोमूर्ती ॥ त्याचेनि तेजें जुत्पैती ॥ देखणी शक्ति वानरां ॥ ७९ ॥ वानरां अंगीं शुद्ध उड्डाण ॥ त्यावरी आलें
देखणेपण ॥ रणीं राक्षसां केलें कंदन ॥ सावधान अवधारा ॥ १८० ॥ ॥ श्लोक ॥ एतस्मिन्नंतरेवीरावानराश्चमहाबलाः ॥ सं
रब्धाःपरमंक्रुद्धाश्चक्रुर्युद्धमनुत्तमं ॥ २२ ॥ तेमुष्टिभिर्महावेगाराक्षसानांचमूमुखे ॥ कंदनंसुमहच्चक्रुर्लीलयाहरिपुंगवाः ॥ २३ ॥
शब्दश्चसुमहांस्तेपांनर्दतामभिधावतां ॥ श्रूयतेतुमुलोयुद्धेनरूपाणिनकाशिरे ॥ २४ ॥ तदाचरक्षोगणमुन्नदंतंमभ्रांतनागा
श्वरथंविकृष्टं ॥ महोदधेःपूरमिवानुरूपंनिशाचरणांबलमावभासे ॥ २५ ॥ ॥ टीका ॥ रणीं रज पटलें दुर्धर ॥ तयेमधीं वानरवी
र ॥ राक्षसां केला दुर्धर मार ॥ शिळा शिखर द्रुमपाणी ॥ ८१ ॥ निशाचर सूनि दृष्टी ॥ वानरवीरीं वळोनि मुष्टी ॥ मारिती राक्ष
सांच्या थाटी ॥ रणीं सन्निर्टीं गर्जोनी ॥ ८२ ॥ कोपोनियां अतिदुर्धर ॥ रणीं खवळले वानर ॥ करितां शिळा शिखरमार ॥
निशाचर भंगले ॥ ८३ ॥ वोडँण खड्ग शूळ दुर्धर ॥ पर्वतघातें करिती चूर ॥ वानरीं भंगियेलीं हातियेरें ॥ निशाचर मर्दूनी
॥ ८४ ॥ रणीं राक्षसां होतां घात ॥ त्यांसि प्रतिकूळ महावात ॥ तोच वानरां अनुकूळ होत ॥ श्रीरघुनाथाचेनि साह्यें ॥ ८५ ॥
असुर वानर करितां रण ॥ उठले होते रजःकण ॥ अशुद्धें वाहतां रणांगण ॥ रज दारुण उपशमले ॥ ८६ ॥ बळें उन्नद्ध रा
क्षसभार ॥ वानरीं करितां पर्वतमार ॥ रथाश्व गज सारथी वीर ॥ निशाचर कळकळती ॥ ८७ ॥ मंदरें मथितां सागर ॥ क्षो
भला गर्जे अतिदुर्धर ॥ कपि माथितां राक्षसभार ॥ निशाचर कळकळती ॥ ८८ ॥ भंगले देखोनि रक्षोगण ॥ तीव्र को
पला अकंपन ॥ धनुर्ष्यीं सज्जूनियां बाण ॥ सांगे आपण सारथ्या ॥ ८९ ॥ मर्दूनि राक्षसांचे भार ॥ गर्जत उभे वानर वीर ॥

१ कथा २ वानर ३ संहार. ४ दाटवूळ. ५ पाहून ६ एकत्र. ७ ढाल

शीघ्र प्रेरीं रहंवर ॥ कपिकुंजर वधावया ॥ १९० ॥ ॥ श्लोक ॥ ततद्दष्ट्वासुमहत्कर्मकृतंवानरसत्तमैः ॥ क्रोधमाहारयामासयुधि
तीव्रमकंपनः ॥ २६ ॥ दृष्ट्वातत्कर्मशत्रूणांसारथिर्वाक्यमब्रवीत् ॥ तत्रैवत्वरितंयाहिसारथेयत्रवानराः ॥ २७ ॥ एतेहिब
लिनोघ्नंतिसुबहून्राक्षसान्रणे ॥ एतान्निहंतुमिच्छामिसमरश्लाघिनोह्यहं ॥ २८ ॥ ततःप्रजवितारश्वेनरथेनरथिनांवरः ॥ हरीन
भ्यहनत्क्रोधात्किरन्वाणानकंपनः ॥ २९ ॥ नशेकुर्वानराःस्थातुंकिंपुनर्योद्धुमाहवे ॥ अकंपनशरैर्भग्नादुद्रुवुःसर्ववानराः ॥३०॥
॥ टीका ॥ ऐकोनि अकंपनवचन ॥ सारथियें रथ प्रेरून ॥ जेथें वानर करिती रण ॥ तेथें आपण आणिला ॥९१॥ अकंपन महा
वीर ॥ बाणीं व्यापिलें अंबर[2] ॥ उडोनि जातां पैं वानर ॥ केला मार शरघातें ॥ ९२ ॥ शिळा शिखरें द्रुम पाषाण ॥ शराग्रें करो
नि शतचूर्ण ॥ सपिच्छी विंधोनियां बाण ॥ वानरसैन्य त्रासिलें ॥९३॥ वाम सव्य दशदिशां ॥ निघों जातां वानरांसीं ॥ बाण भेदि
ती सपिच्छी ॥ रणभूमीसीं राहवेना ॥९४॥ जैसी पर्जन्याची वृष्टि ॥ त्याहून सवेग शरसुटी ॥ वानर बाणीं होयोनि हिंपुटी[3] ॥ उ
ठाउठी पळाले ॥ ९५ ॥ रावणाच्या कटकाआंत ॥ अकंपन वीर विख्यात ॥ कायसी वानरांची मात ॥ रणीं रघुनाथ मारीन
॥ ९६ ॥ रणीं उभा अकंपन ॥ गर्जतसे अतिश्लाघोन ॥ पळतां देखोनि वानरगण ॥ हनुमा आपण चालिला ॥ ९७ ॥ रामनामें
स्वयें गर्जतु ॥ वानरां नाभिकार देतु ॥ करावया अकंपनाचा घातु ॥ आला हनुमंतु साटोपें[4] ॥ ९८ ॥ ॥ श्लोक ॥ समीक्ष्यहनु
मान्ज्ञातीनुपनस्थेमहाबलः ॥ तंमहाप्लवगंदृष्ट्वासर्वेतेप्लवगर्षभाः ॥ ३१ ॥ समेत्यसमरेवीराःसहिताःपर्यवारयन् ॥ अकंपनस्तु
शैलाभंहनूमंतमवस्थितं ॥ ३२ ॥ महेंद्रइवधाराभिःशरैरभिववर्षह ॥ अचिंतयित्वावाणौघान्शरीरेपतितान्कपिः ॥ ३३ ॥ अ
कंपनवधार्थायमनोदध्रेमहाबलः ॥ शालमुत्पाटयामासगिरिशृंगमिवस्थितं ॥ ३४ ॥ समुद्यम्यमहाशालंभ्रामयामासमारुतिः ॥
भ्रामयंतंसचिच्छेदशरैःशालमकंपनः ॥ ३५ ॥ ॥ टीका ॥ येतां देखोनि हनुमंत ॥ पळते वानर समस्त ॥ स्वयें परतले यु
द्धार्थ ॥ बळोन्मत्त हनुमंत ॥ ९९ ॥ मेरु शिखरा समान ॥ हनुमा आला देखोन ॥ अकंपन कंपायमान ॥ दुर्धर विघ्न मज आ

१ रथ. २ आकाश. ३ पराभूत, व्याकूळ. ४ आवेशानें.

लें॥२००॥ राक्षसांचा कंदकुदाळू[1] ॥ मुख्य हनुमा अतिबळू ॥ यासिं करोनि रणकल्लोळू ॥ गोळांगुळु[2] मारीन ॥ १ ॥ आजि मरणें
कां मारणें ॥ ऐसें निर्वाण युद्ध करणें ॥ रणीं गर्जोन सत्राणें[3] ॥ निर्वाण बाणें विंधितु ॥२॥ जेंवि मेरूच्या शिखरा ॥ मेघ वर्षती
मुसळधारा ॥ तैसे बाण पैं कपींद्रा ॥ विंधी वानरा सर्वांगीं ॥ ३ ॥ अकंपनाची शरसुटी ॥ हनुमंतासिं पुष्पवृष्टी ॥ बाणातें न
गणी जगजेठी ॥ शंका पोटीं असेना ॥ ४ ॥ गिरिशिखरेसिं समान ॥ शाल वृक्ष उपटून ॥ मारावया अकंपन ॥ हनुमा जा
ण चालिला ॥ ५ ॥ बळें हाणितां शालवृक्ष ॥ अकंपन अतिदक्ष ॥ हातींच्या हातीं छेदिला देख ॥ साधोनि लक्ष संग्रामीं ॥६॥
बळें हाणितां अत्यद्भुत ॥ वृक्ष छेदिला हातांत ॥ तेणें हनुमा अतिविस्मित ॥ वीर विख्यात अकंपन ॥७॥ हनुमंताचा आघात॥
निवारूं शके इंद्रजित ॥ अकंपन वीर विख्यात ॥ केला घात शालवृक्षा ॥ ८ ॥ बळें हाणितां मारुती ॥ वृक्ष छेदिला हातीं
च्या हातीं ॥ अकंपनाची रणवित्पत्ती ॥ सुर वाणिती स्वर्गस्थ ॥९ ॥ ॥ श्लोक ॥ विध्वस्तंकर्मततद्दृष्ट्वाहनूमान्प्रेक्ष्यविस्मि
तः ॥ सगृहीत्वागिरेःशृंगंजवेनाभिससारतं ॥ ३६ ॥ दूरादेवमहावाणैरर्द्धचंद्रैर्व्यदारयत् ॥ तंपर्वताग्रमाकाशेरक्षोवाण
विदारितं ॥ ३७ ॥ विकीर्णपतितंदृष्ट्वाहनूमान्क्रोधमूर्च्छितः ॥ सोश्वकर्णसमासाद्यरोपदर्पान्वितोहारिः ॥ ३८ ॥ तूर्णमुत्पाटया
मासमहागिरिमिवोचितं ॥ तंगृहीत्वामहाकायंभ्रामयामाससंयुगे ॥ ३९ ॥ प्रधावन्नुरुवेगेनबभंजतरसाद्रुमान् ॥ ४० ॥
॥टीका॥ अकंपनें छेदिला शालद्रुम ॥ कपीचें वृथा गेलें कर्म ॥ तेणें हनुम्यासिं विस्मय परम ॥ दृढ विक्रम अकंपना ॥२१०॥घायें
मारावया अकंपन ॥ गिरिशिखर घेवोनि जाण ॥ हनुमा धांवला आपण ॥ शिखरें प्राण घ्यावया ॥ ११ ॥ शिखर हाणितां हनुमा
वीर ॥ लघुलाघवें विंधोनि शर ॥ शतधा छेदिलें शिखर ॥ बळें दुर्धर अकंपन ॥ १२॥अकंपनें छेदितां शिखर ॥ राक्षस करिती जय
जय कार ॥ बळ वाणिती ऋपीश्वर ॥ स्वर्गीं सुरवर[5] वाणिती ॥१३॥ अर्धचंद्र बाण झडाडा ॥शिखर छेदूनि पाडितां पुढां ॥ हनुमा
विस्मित जाला गाढा[4] ॥ निर्वाण निधडा[6] अकंपन ॥१४॥ देखोनि अकंपनाची ख्याति ॥ बाण लाघवी शीघ्र गती ॥ राक्षसांमाजिं

१ बीज निर्मूलन करणारा. २ वानर. ३ निकराचें. ४ आवेशानें. ५ श्रेष्ठ. ६ निर्भय.

अति पुरुपार्थी ॥ त्यासिं मारुती मारूं पाहे ॥१५॥ अकंपनाचा घ्यावा प्राण ॥ वृक्ष उपटोनि अश्वकर्ण ॥ हनुमा धांवोनि आपण॥ वृक्ष भवंडोनि हाणित ॥ १६ ॥ अश्वकर्णाच्या आघातीं ॥ लघुलाघवें हाणी मारुती ॥ वृक्ष मोडिले नेणो किती ॥ पडावया क्षितीं अकंपन॥ १७ ॥ बाणलाघवी अकंपन ॥ चमत्कारें शर विंधोन ॥ वृक्ष छेदितां अश्वकर्ण ॥ छेदी आन आन द्रुमा ॥ १८ ॥ वृक्ष छेदोनि पाडितां तळीं ॥ अकंपन दे आरोळी ॥ आल्हाद राक्षसांच्या दळीं ॥ पिटिली टाळी मकळिकीं ॥ १९ ॥ सुरासुर नर वानर ॥ अवघे आश्चर्य मानिती थोर ॥ अकंपन निधडा वीर ॥ स्वयें संग्राम मानिती ॥२२०॥ हनुमंताचे तीन विक्रम ॥ अकंपनें केले निर्धर्म ॥ तेणें कपोसीं सुखसंभ्रम ॥ आल्हाद पूर्ण युद्धाचा ॥ २१ ॥ अकंपना तुझी युद्धख्याती ॥ रणीं तुटलों मी मारुती ॥ तुज मी नमारीं युद्धावर्ती ॥ जाय लंकेप्रती विजयेसीं ॥२२॥ ऐकोनि हनुमंताचें वचन ॥ हास्य करी अकंपन ॥ जंव तुझा घेतला नाहीं प्राण ॥ तंववरी जय मज नाहीं ॥२३॥ आधीं मारीन हनुमंता ॥ मग मारीन सौमित्र रघुनाथा ॥ अंगद सुग्रीव जांबुवंतां ॥ मारीन समस्तां वानरां ॥२४॥ इतुकें केलिया रणकंदन ॥ माझ्या अंगीं विजय पूर्ण ॥ ऐसें ऐकतांचि वचन ॥ हनुमा दारुण क्षोभला ॥ २५ ॥ ॥ श्लोक ॥ हनूमान्परमःक्रुद्धश्चरणैःकंपयन्महीं ॥ जघानसमरेक्रुद्धान्पदांतींश्चापरान्वहून् ॥ ४१ ॥ तमापतंतंसंरब्धंराक्षसानांभयावहं ॥ ददर्शाकंपनोवारश्चुक्रोधचननादच ॥ ४२ ॥ सचदुर्दशभिर्बाणैर्विशिखैर्मर्मभेदिभिः ॥ निर्बिभेदमहावीर्यंहनुमंतमकंपनः ॥ ४३ ॥ सतथातेनविद्धोपिबहुभिर्मार्गणैःशितैः ॥ हनूमान्ददृशेवीरोरुधिरेणसमुक्षितः ॥ ४४ ॥ उत्पाट्यमहमावृक्षंकृत्वावेगमनुत्तमं ॥ शिरस्यभिजघानाशुराक्षसेंद्रमकंपनं ॥ ४५ ॥ ॥ टीका ॥ हनुमा रागें धांवतां पाहीं ॥ राक्षससैन्य रगडी पाईं ॥ पुच्छघायें वीर पाडित ठाईं ॥ अकंपन पाहीं कोपला ॥२६॥ चौदा बाणीं त्वरितु ॥ हृदईं विंधिला हनुमंतु ॥ तोही बाणीं कपि उन्मत्तु ॥ क्रोधान्वितु चालिला ॥ २७ ॥ वृक्ष उपटोनि सत्राणें ॥ मस्तकीं टाकितां संपूर्ण ॥ रथा सारथ्यासहित जाण ॥ मांडिला प्राण अकंपनें ॥ २८ ॥ अकंपनें मांडितां प्राण ॥ धाकें पळती

१ व्यथ. २ आवेशानें.

रक्षोगण ॥ त्यांसिं वानरें केलें कंदन ॥ रणमर्दन राक्षसां ॥ २९ ॥ वोडेण खर्ग धनुष्य बाण ॥ मांडोनि अलंकार आभरण ॥ राक्षस घेवोनि पळती प्राण ॥ रणीं अकंपन पाडिला ॥२३०॥ राक्षस अतिभयें पळत ॥ लंकाद्वारीं विमर्द होत ॥ वानर आले रे मारित ॥ बोंब सांगत नगरस्थां ॥ ३१ ॥ पुढें पळत मागें पाहत ॥ अवघे आले लंकेआंत ॥ रावणासिं स्वयें सांगत ॥ केला घात अकंपना ॥ ३२ ॥ घायाळ आले कुंथत ॥ ते सांगती निजवृत्तांत ॥ एकला येवोनि हनुमंत ॥ केला घात सर्वांचा ॥३३॥ हें ऐकोनि लंकानाथ ॥ करावया राक्षसांचा घात ॥ मुळीं लागला हनुमंत ॥ चिंताग्रस्त रावण ॥३४॥ ॥ श्लोक ॥ समेत्यहरयःसर्वेहनूमंतमपूजयन् ॥ सोपिप्रहृष्टस्तान्सर्वान्वानरान्प्रत्यपूजयत् ॥ ४६ ॥ ॥ टीका ॥ मर्दूनि राक्षससैन्य ॥ करितां राम नाम गर्जन ॥ परतले वानरगण ॥ उल्हास पूर्ण विजयाचा ॥ ३५ ॥ वानर मिळोनि समस्त ॥ लोटांगण नमनयुक्त ॥ अवघीं पूजिला हनुमंत ॥ यशवंत रणरंगीं ॥ ३६ ॥ निगर्वी वीर हनुमंत ॥ अंगद सुग्रीव जांबुवंत ॥ नळनीळादि महंत ॥ वानर समस्त वंदिले ॥ ३७ ॥ घालोनियां लोटांगण ॥ वंदिले श्रीराम लक्ष्मण ॥ जयजयकारें गर्जे गगन ॥ हर्षें त्रिभुवन कोंदलें ॥ ३८ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ स्वयें हनुमंत आपण ॥ अकंपनातें निर्दाळून ॥ श्रीरामचरण वंदिले ॥ २३९ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांवज्रदंष्ट्रअकंपनवधोनामपंचदशोऽध्यायः ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ २३९ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ ४६ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ २८५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ संहार. २ ढाल. ३ संहार. ४ मारून.

भा.रा.यु.का.अ.१६
नल
प्रहस्त
राक्षस
नल.
राम
ल.
रावण.
राक्षस.

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ ॥ पूर्वील प्रसंगीं हनुमंतें ॥ रणीं मारिलें अकंपनातें ॥ ऐकोनियां लंकानाथें ॥ क्रोधान्वित उद्वे
गी ॥ १ ॥ ॥ श्लोक ॥ ततस्तुरावणःक्रुद्धःश्रुत्वाहतमकंपनं ॥ पुरींपरिययौलंकांसर्वगुल्मानवेक्षितुं ॥ १ ॥ रुद्धांतुनगरींदृष्ट्वा
रावणोराक्षसेश्वरः ॥ उवाचात्महितंकालेप्रहस्तंयुद्धकोविदं ॥ २ ॥ पुरस्योपनिरुद्धस्यसहसापीडितस्यच ॥ नान्यंसमर्थं
पश्यामियुद्धेयुद्धविशारद ॥ ३ ॥ अहंवाकुंभकर्णोवात्वंवासैन्यपतिर्मम ॥ इंद्रजिद्वानिकुंभोवावहेयुर्भारमीदृशं ॥ ४ ॥ सर्वंबलमि
दंशीघ्रंमायथापरिगृह्यच ॥ विजयायाशुनिर्याहियत्रसर्वेवनौकसः ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ एकें हनुमंतें रणांगणीं ॥ अकंपन पा
डोनियां रणीं ॥ मारिल्या राक्षसांच्या श्रेणी[२] ॥ त्यापुढें कोणी उरेना ॥ २ ॥ अकंपनाचा भरंवसा होता ॥ मारील सौमित्रा रघुना
था ॥ अंगदादि हनुमंता ॥ मारील समस्तां वानरां ॥ ३ ॥ तंव जाला विपरीतार्थ ॥ अकंपना मारी हनुमंत ॥ दुःखें तळमळे लं
कानाथ ॥ आला आकांत राक्षसां ॥ ४ ॥ अकंपना ऐसा देखा ॥ आणीक नमिळे युद्धसखा ॥ परम धाक दशमुखा ॥ सन्नद्ध[३] लं
का तो करवी ॥५॥ लंकादुर्ग संरक्षण ॥ गुल्मोगुल्मीं[४] हिंडे रावण ॥ दृढ कपाटें बंधन ॥ करवी आपण साक्षेपें[५] ॥ ६ ॥ दुर्गपरिधी[६]
सखोल आगडँ[७] ॥ यंत्रमारें[८] मारक दगड ॥ रावणें दुर्ग केले गूढ ॥ अतिअवघड पारखिंया ॥ ७ ॥ आगड गुल्में यंत्रसंभार ॥
दुर्घट दुर्ग कायसे थोर ॥ शिखरें उडोनि आले वानर ॥ निशाचर निर्दाळिती ॥ ८ ॥ वानरीं रोधिलें लंकाभुवन ॥ धाकिन्नला द
शानन ॥ प्रहस्त पाचारोनि प्रधान ॥ युद्धविधान आलोची[९] ॥ ९ ॥ ध्वज पताका विध्वंसून ॥ करित राक्षसां कंदन ॥ वानरीं
व्यापिलें लंकाभुवन ॥ अतिदारुण युद्धार्थी ॥ १० ॥ रणीं पडिल्या अकंपन ॥ वानरांसीं करावया रण ॥ आह्मी मुख्यत्वें पां
चजण ॥ युद्धविधान रणवेत्ते ॥ ११ ॥ रावण आणि कुंभकर्ण ॥ प्रहस्त सेनानी प्रधान ॥ इंद्रजितासिं आंगवण ॥ पांचवा जा
ण निकुंभ ॥१२॥ जैसाच मी राजा रावण ॥ तैसाच तूं प्रहस्त प्रधान ॥ दोहींची समान आंगवण ॥ विचक्षण रणवेत्ते ॥१३॥ प
दाती सेनानी महावीर ॥ पालाणुंनि[१०] अश्वकुंजर ॥ संजोगोनि रहंवरें[११] ॥ युद्धा सत्वर निघावें ॥१४॥ राम लक्ष्मण पाडोनि रणीं ॥

१ दुःखी. २ समुदाय. ३ सज्ज, तयार. ४ दुर्ग. ५ काळजीनें. ६ दुर्गपरिवेष्टन. ७ खंदक. ८ शत्रूस. ९ कल्पी. १० सज्जकरून. ११ रथ.

वानर उरों नेदी कोणी ॥ वैरी निर्दाळूनि रणीं ॥ मजलागोनि सुख द्यावें ॥१५॥ तुवां जावोनि संग्रामांत ॥ इतुका करावा पुरुपार्थ॥
कंठमाळ दे लंकानाथ ॥ सार्थी विजयार्थ प्रहस्ता ॥१६॥ इंद्रजिताचें काळें वदन ॥ वृथा गेलें शरबंधन ॥ तैसें नकरावें आपण॥
राम लक्ष्मण मारावे ॥ १७ ॥ प्रहस्त ह्मणे लंकापती ॥ बिभीषणें केली विनंती ॥ श्रीरामा अर्पिल्या सीता सती ॥ सुखप्राप्ती स
वांसीं ॥ १८ ॥ त्याचें नायकतां वचन ॥ युद्ध मांडलें निर्वाण ॥ सत्य बोलिला बिभीषण ॥ तें हें रण वोढवलें ॥१९॥ समग्र माझे
लळे पाळून ॥ तुवां केलें प्रतिपाळण ॥ तुझे कार्या वेंचितां प्राण ॥ रणांगण पाहें माझें ॥ २० ॥ ॥ श्लोक ॥ मद्बाणानांतुवेगे
नहतानांतुरणाजिरे ॥ अद्यतृप्यंतुमांसादाःपक्षिणःकाननौकसः ॥ ६ ॥ नहिमेजीवितंरक्ष्यंपुत्रदारधनानिच ॥ संपश्यमांजुह्वयंतं
त्वदर्थेजीवितंरणे ॥७॥ हुताशनंतर्पयित्वाब्राह्मणांश्चप्रणम्यच ॥ स्रजश्चविविधाकाराजगृहुस्त्वभिमंत्रिताः ॥ ८ ॥ रावणंप्रेक्ष्य
राजानंप्रहस्तःपर्यवारयत् ॥ अथामंत्र्यतुराजानंभेरीमाहत्यभैरवां ॥ ९ ॥ आरुरोहरथंदिव्यंप्रहस्तःसज्जकार्मुकः ॥ ब्राह्मणाः
स्वस्तिवचनाःसंग्रामायजयाशिपः ॥१०॥ ॥टीका॥ सन्मुख ऐकतां रावण ॥ प्रहस्त बोले आंगवेंण ॥ प्रथम विंधितांचि बा
ण ॥ राम लक्ष्मण मारीन ॥२१॥ अंगद सुग्रीव हनुमंत ॥ मारीन नळ नीळ जांबुवंत ॥ वानर मारीन समस्त॥रणा आंत निर्मंनि
सूं ॥२२॥ वाहवीन अशुद्धाचे पूर ॥ वृक जंबूक श्येनें घार ॥ मांस भक्षिती वनचर ॥ ऐसा रणमार करीन ॥ २३ ॥ मांडोनि
जीविताची आस ॥ रणांगणीं घातली कास ॥ त्यजून स्त्री पुत्रविलास ॥ स्वामिकार्यास साधीन ॥ २४ ॥ सुमुहूर्तो करितां प्रया
ण ॥ घृतप्लुतादि अवदान ॥ प्रथम पूजिला हुताशन ॥ पूजिले ब्राह्मण विधियुक्त ॥२५॥ मुख्य ब्राह्मणाचें पूजन ॥ अन्न धन
आणि सन्मान ॥ प्रहस्त घाली लोटांगण ॥ आशीर्वचन रणविजयी ॥२६॥ मुकुट कुंडलें रणकंकण ॥ कवच शोभे रत्नभूषण॥
सज्जोनियां धनुष्यबाण ॥ करी प्रयाण प्रहस्त ॥ २७ ॥ बाहु अंगदें पदक गळां ॥ हिरे रत्न कंठीं मुक्तमाळा ॥ अंगीं बाणोनि ॥ १ ॥
रणसोहळा ॥ रावणाजवळी पूसतु ॥२८॥ जो जो गेला संग्रामासीं ॥ परतोनि नये रायापासीं ॥ हेचि भेटी तुह्मां आह्मांसीं ॥

१ निकराचें. २ पुरुषार्थ. ३ शोभून. ४ रक्ताचे १ सताणा. ६ अग्नि.

लागे पायासीं प्रहस्त ॥ २९ ॥ ऐकोनि प्रहस्तवचन॥ रावणासीं आलें रुदन ॥ धांवोनि दिधलें आलिंगन ॥ दोघेजण गहिंवर
ती ॥३०॥ बोलती सभेचे सज्ञान ॥ दोघांचेंही अशुभ चिन्ह ॥ युद्ध प्रयाणीं रुदन ॥ अपशकुन मुख्यत्वें ॥ ३१ ॥ जैसाचि स्व
यें रावण ॥ तैसाचि प्रहस्त प्रधान ॥ ध्वज पताका शोभायमान ॥ सेना सज्जून आणिली ॥३२॥ ज्वाळमाळ रत्नांकित ॥ रथ
अतिशयें शोभिवंत ॥ वरी ध्वज लखलखीत ॥ घोंस लोंबत मुक्तमाळा ॥ ३३ ॥ नमस्कारोनि रावण ॥ सज्जोनियां धनुष्य
बाण ॥ प्रहस्तें करितां रथारोहण ॥ भेरी निशाण त्राहाटिलें ॥ ३४ ॥ ॥ श्लोक ॥ लंकायानिर्ययौशीघ्रंबलेनमहतावृतः ॥
निनदंतःस्वरान्घोरान्राक्षसाजग्मुरग्रतः ॥ ११ ॥ तस्यनिर्याणघोषेणराक्षसाणांचगर्जतां ॥ ववर्षुरुधिरंदेवाः प्रहस्तस्य
रथोपरि ॥ १२ ॥ ध्वजमूर्धनिगृध्रश्चविलीनोदक्षिणामुखः ॥ प्रयातस्यचसंग्रामेहयश्चविकृतोभवत् ॥ १३ ॥ अश्रुपूर्णमुख
श्चास्यदक्षिणःस्खलितोहयः ॥ सारथेर्बहुधाचास्यपतनामेवगाहतः ॥ १४ ॥ प्रतोदोन्यपतद्धस्ताद्धरण्यांहयशासिनः ॥ नि
र्याणश्रीश्चतस्यासीद्भास्वराचसुदुर्लभा ॥१५॥ साननाशमुहूर्तेनसमेचस्खलिताहयाः ॥१६॥ ॥ टीका ॥ वाजंत्र्यांचा निजगजर॥
निधडे वीर निशाचर ॥ उघडोनि लंकाद्वार ॥ राक्षसभार चालिले ॥ ३५ ॥ प्रहस्त रथासमोर ॥ राक्षस गर्जती घरघर ॥
सिंहनाद करिती घोर ॥ भार दुर्धर चालिले ॥ ३६ ॥ तेचि समयीं निरभ्रीं ॥ प्रहस्ताच्या रथावरी ॥ रुधिरवृष्टी आर
क्तधारीं ॥ उल्का चौफेरीं स्वयें पडती ॥ ३७ ॥ अश्रुमुख रथींचे घोडे ॥ दक्षिणवारू अडखळोनि पडे ॥ सारथिंगें उठवितां निवा
डें ॥ चाबूक पडे रथचक्रीं ॥ ३८ ॥ जेणें करावें अश्वशासन ॥ तो प्रतोद झाला भग्न ॥ सारथ्याचें सचिंत मन ॥ अपशकुन धुरे
सीं ॥ ३९ ॥ वारू सज्जोनि वाडंकोडें ॥ रथ सज्जोनि चालतां पुढें ॥ एकवेळे चारी घोडे ॥ अडखळतां पडे सारथी ॥ ४० ॥ एवं
सैन्याच्या संभारीं ॥ पाडिले घोडे सांडोनि दुरी ॥ रथ सज्जिला वारुवांतरीं ॥ सारथी वरी बैसला ॥ ४१ ॥ त्याचकाळीं ध्वजीं दे
ख ॥ गीध बैसे दक्षिणाभिमुख ॥ भालू भुंकती अग्निमुख ॥ परम दुःख प्रहस्ता ॥ ४२ ॥ प्रहस्त जंव पाहे पुढें ॥ तंव अशिर छाया

१ जोरानें वाजले. २ निर्भय. ३ चाबूक. ४ प्रमुखाला. ५ युक्तिने. ६ कोल्हा. ७ शिररहित.

भूमीं पडे ॥ मरण आलें मज रोकडें ॥ जीवीं धडपुडें कळों सरलें ॥ ४३ ॥ मागें मरतांचि आपण॥ अपमानें दुंडील रावण ॥ श्री
रामापुढें देतां प्राण ॥ ब्रह्म परिपूर्ण मी होईन ॥ ४४ ॥ ऐसिया करोनि निश्चयासीं ॥ अवश्य जावें युद्धासीं ॥ परम उल्हास प्रह
स्तासीं ॥ निजसैन्येसीं अवलोकी ॥ ४५ ॥ दारुण देखोनि अपशकून ॥ सैन्य सेनानी उद्विग्न ॥ अवघे जाले मनोरथ भग्न ॥ तं
व कळलें चिन्ह प्रहस्ता ॥ ४६ ॥ आपली दावोनि आंगवण ॥ सैन्येसीं उल्हास द्यावया पूर्ण ॥ ऐसें साधोनि विंदानें ॥ के
लें गर्जन प्रहस्तें ॥ ४७ ॥ ॥श्लोक॥ कालोभवेयंकालस्यदहेयमपिपावकं॥ मृत्युंमरणधर्मेणसंयोजयितुमुत्सहे ॥ १७ ॥
तस्यतद्वचनंश्रुत्वाप्रहस्तस्यरणाजिरे ॥ सुसंरब्धाश्चतेनेदूराक्षसायुद्धकांक्षिणाः ॥ १८ ॥ ततःप्रहस्तंनिर्यांतंभीमंभीमपरा
क्रमं ॥ गर्जंतंसुमहाकायंराक्षसैरभिसंवृतं ॥ १९ ॥ ददर्शमहतींसेनांवानराणांवलीयसां ॥ अतिसंजातहर्षाणांप्रहस्तमभि
गर्जतां ॥ २० ॥ ॥ टीका ॥ म्यां साधिलें रणांगण ॥ आजि काळातें निर्दाळीन ॥ अंतकातें आकळीन ॥ अग्नीतें जाळीन प्रता
पें ॥ ४८ ॥ राम लक्ष्मण मानवी दोन्ही ॥ वानरांतें कोण गणी ॥ मृत्यु मारोनियां रणीं ॥ बांधवेणी विजयाची ॥ ४९ ॥ ऐ
कोनि प्रहस्ताचें वचन ॥ वीरीं केलें सिंहगर्जन ॥ उल्हासलें त्याचें सैन्य ॥ रणकंदन करावया ॥ ५० ॥ प्रहस्त देखोनि ससै
न्य ॥ वानरांसीं उल्हास पूर्ण ॥ राक्षसांचें करावया कंदन ॥ वीर गर्जोन चालिले ॥ ५१ ॥ राक्षसांचा गिरागजर ॥ सिंह
नाद करिती थोर ॥ वानर करिती भुभुःकार ॥ रामनामें वीर गर्जती ॥ ५२ ॥ ॥ श्लोक ॥ तेपामन्योन्यमासाद्यसंग्रामःसुमहा
नभूत् ॥ वहूनामश्मवृष्टिंचशरवृष्टिंचवर्षतां ॥ २१ ॥ वहवोराक्षसायुद्धेवहून्वानरयूथपान् ॥ वानराश्चापिरक्षांसिनिजघ्नु
र्वहवोवहून् ॥ २२ ॥ तेशूलैःप्रथिताःकेचिद्वानराःपरमायुधैः ॥ परिघैराहताःकेचित्केचिच्छिन्नाःपरश्वधैः ॥ २३ ॥ वानरैराक्षसा
श्चैवपार्श्वतश्चविदारिताः ॥ पादपैर्गिरिशृंगैश्चसंपिष्टाधरणीतले ॥ २४ ॥ ॥ टीका ॥ वानर आणि निशाचर ॥ युद्धा मिसळ
ले दुर्धर ॥ घाय हाणिती निष्ठुर ॥ येरयेरां नोकोनी ॥ ५३ ॥ धीर वीर राहें साहें ॥ मागें नठेविती पाये ॥ माथां वाजती घाये ॥

१ सेनापती. २ युक्ता. ३ काळातें. ४ प्राणी. ५ लक्षून.

रुधिर वाहे भडभडां ॥५४॥ राक्षस खोंचिती शूळाग्रें ॥ वानर टाकिती शिळा शिखरें ॥ राक्षस हाणिती तोमरें ॥ कपि वृक्षाग्रें झि
लाविती ॥५५॥ वीरीं विंधितां दृढ वाण ॥ वानर वर्षती पापाण ॥ शक्ति हाणिती रक्षोगण ॥ पर्वतीं प्राण वानर घेती ॥५६॥ घाईं
वानर पडतां धरणीं ॥ रामनामाच्या स्मरणीं ॥ व्यथा जावोनि तत्क्षणीं ॥ भिडती रणीं रणमारें ॥ ५७ ॥ वानरवीरां प्रताप
श्रेष्ठ ॥ शिळा शिखरें कडकडाट ॥ रणीं राक्षसां करोनि पीठ ॥ पाडिले स्पष्ट क्षितितळीं ॥ ५८ ॥ कपि मर्दितां निशाचर ॥ रणीं
उठिला हाहाकार ॥ प्रहस्त प्रधान चौघे वीर ॥ वानरां मार करूं आले ॥ ५९ ॥ ॥ श्लोक ॥ करंधमःकुंभहनुर्महानादःसमुन्न
नः ॥ एतेप्रहस्तसचिवाःसर्वेजघ्नुर्वनौकसः ॥ २५ ॥ जांववांस्तुसुसंरब्धःप्रगृह्यविपुलांशिलां ॥ पातयामासतेजस्वीमहाना
दस्यवक्षसि ॥ २६ ॥ द्विविदोगिरिशृंगेणजघानैकंकरंधमं ॥ दुर्मुखःपुनरुत्थायकपिःसविपुलंद्रुमं ॥ २७ ॥ राक्षसंक्षिप्रह
स्तंतुसमुन्नतमपोथयत् ॥ अथकुंभहनुस्तत्रतारेणासाद्यवीर्यवान् ॥ २८ ॥ वृक्षेणमहताप्राणान्कपिस्तस्यसमाददे ॥
अमृप्यमाणस्तत्कर्मप्रहस्तोरथमास्थितः ॥ २९ ॥ चकारकदनंघोरंधनुःपाणिर्वनौकसां ॥ ३० ॥ ॥ टीका ॥ प्रहस्त
प्रधान चौघे वीर ॥ रण प्रवीण महा जुंझारें ॥ मारावया वानरभार ॥ अतिदुर्धर चालिले ॥ ६० ॥ करंधम आणि महानाद ॥
कुंभहनु आणि समुन्नद्ध ॥ चौघे वीर रणउन्नद्ध ॥ करावया युद्ध लोटले ॥६१॥ वर्षोनियां वाण जाळा ॥ वृक्ष पर्वत छेदोनि शिळा ॥
रणीं मर्दिती वानरदळा ॥ वक्षस्थळा विंधोनि ॥६२॥ चौघेजण चहूंकडोनी ॥ वानर शरजाळें वेढोनी ॥ मारूं आदरिले रणीं ॥ दु
र्धर वाणीं भेदोनी ॥ ६३ ॥ वानर उडतां आकाशीं ॥ बाण भेदोनि सपिच्छीं ॥ सर्वांचि पाडिती भूमीसीं ॥ कासाविसी कपिसेना
॥६४॥ वानरीं करितां उड्डाण ॥ उरीं शिरीं विंधिती वाण ॥ हाणितां पर्वत पापाण ॥ कर छेदून पाडिती ॥६५॥ ऐसे प्रधान चौघेजण॥
करितां वानरां कंदनें ॥ कपि धांविन्नले चौघेजण ॥ प्रधानप्राण घ्यावया॥६६॥ द्विविद दुर्मुख क्रोधान्वित ॥ तार आणि जांबुवंत॥क
रावया प्रधानांचा घात॥युद्धाआंत मिसळले ॥६७॥ द्विविद येवोनि गर्जोन॥ करंधमातें पाचारोन॥पुच्छें छेदोनि धनुष्यवाण॥गिरी

१ माले. २ लढाऊ. ३ रणप्रवीण. ४ संहार.

शृंगें पूर्ण ठोकिला ॥६८॥ गिरिशिखरें हाणितां पूर्ण॥ रणीं अशुद्ध वमून ॥ करंधमें सांडिला प्राण ॥ अर्धक्षण नलागतां ॥६९॥ दुर्मु खासि आला क्रोध ॥ पाचारोनि समुन्नद्ध ॥ दोघीं केलें मल्लयुद्ध ॥ विविध बंध रणमारें ॥७०॥ आणोनि प्रहस्ता सन्मुख ॥ उपटो नियां तमालरूख ॥ समुन्नद्धा हाणितां देख ॥ नघेतां उदक निमाला ॥७१॥ रणीं खवळला जांबुवंत ॥ महानादातें पाचारित॥ शीघ्र करोनि शिळाघात ॥ युद्धाआंत पाडिला ॥७२॥ कुंभहनु निशाचर ॥ त्यासीं तगटला तार वीर ॥ करितां चपे टघात मार ॥ पाईं वानर धरियेला ॥७३॥ रागें उपटितां त्यासीं ॥ पुच्छें निमटिलें घाटीसीं ॥ कुंभहनु पाहे कासाविसी ॥ बळ कपीसीं चालेना ॥७४॥ कुंभहनु मूर्च्छापन्न ॥ तार गेला पैं निसटून ॥ सवेंचि शालवृक्ष हाणोन ॥ घेतला प्राण कुंभहनूचा ॥७५॥ चारी प्रधान योद्धे पूर्ण ॥ रणमारें विचक्षण॥ त्यांचा वानरीं घेतला प्राण ॥ शंखस्फुरण राक्षसां॥७६॥ चहूं प्रधानां झा ला घात ॥ बोंब उठली राक्षसांत ॥ येरयेरांपुढें पळत ॥ अतिआक्रांत राक्षसां ॥७७॥ चौघे मारून प्रधान ॥ राक्षसांचें केलें कंदन ॥ प्रहस्त चालिला आपण ॥ दुर्धर बाण सज्जूनी ॥७८॥ निर्दाळावया वानर भारा ॥ दांत खातसे करकरां ॥ ज्वाळा नि घती नेत्रद्वारा ॥ रहंवेरा पेलिलें ॥७९॥ करितां वानर सेना पीठ ॥ रथ लोटिला घडघडाट ॥ बाण विंधोनि तिखट ॥ वीर वि कट खोंचले ॥८०॥ वानरांचे निजघात ॥ पर्वत शिळा द्रुम आघात ॥ बाणाग्रें छेदोनि समस्त ॥ रणीं खोंचित वानरां ॥८१॥ मधु माधवमासाआंत ॥ पळस फुलती आरक्त ॥ तैसे वानर रुधिरोक्षित ॥ प्रवाहे रक्त रणरंगीं ॥८२॥ प्रहस्त धनुर्वाडा दुर्ध र ॥ रणयोद्धा अतिचतुर ॥ बाणीं विंधित वानर ॥ प्रवाहे पूर अशुद्धाचा ॥८३॥ ॥ श्लोक ॥ सामहीरुधिरौघेनप्रच्छन्नासंप्र काशते ॥ संच्छन्नामाधवेमासिपलाशैरिवपुष्पितैः ॥३१॥ शोणितौघांमहातोयांनदींसागरवाहिनीं ॥ गृध्रहंसवराकीर्णांकंकसारस नादितां ॥३२॥ मेदःफेनसमाकीर्णामावर्तस्वननिःस्वनां ॥३३॥ ॥ टीका ॥ वानर आणि निशाचर ॥ रणीं भिडले घोरांदर ॥ वाहती अशुद्धाचे पूर॥नदी दुस्तर उलथली ॥८४॥ प्रहस्तें करितां रणख्याती ॥ अशुद्धें पूर्ण जाली क्षिती॥चारी वोटें नदिमे रिती॥

१ रक्त. २ भिडला. ३ गळा ४ मरोन. ५ रथ. ६ भयंकर. ७ रक्तबंबाळ. ८ भूमी.

पूर वाहती रुधिराचे॥ ८५॥ गीध कंक बक घार ॥ वृक जंबूक रानसूकर ॥ मांस भक्षिती अपार ॥ प्राशिती रुधिर यथेष्ट ॥८६॥ रणनदीमयसागर ॥ प्रवाहें प्राप्त यमद्वार ॥ रणीं असतां श्रीरामचंद्र ॥ प्रवाहे पूर परब्रह्में ॥८७॥ धन्य राक्षसांची ख्याती ॥ र णीं पडतां ब्रह्मप्राप्ती ॥ बाप कृपाळू रघुपती ॥ सायुज्य मुक्ति शत्रूंसीं ॥८८॥ ऐसा रणनदी विनोद ॥ रणप्रवाहें सुखस्वाद ॥ हं स सारस करिती शब्द ॥ अतिअगाध अक्षोभ्य ॥८९॥ ऐसी दुस्तर रणनदी ॥ भेंडा नुतरवे त्रिशुद्धी॥ प्रहस्त मर्दितां वानरमां दी ॥ नीळ सक्रोधी क्षोभला ॥९०॥ ॥श्लोक॥ ततःसृजंतंबाणौघान्प्रहस्तंस्यंदनेस्थितं ॥ ददर्शतरसानीलोनिघ्नंतंवैप्लवंगमान् ॥३४॥ सतंपरमदुर्धर्षमायांतंतंमहाकपिः ॥ प्रहस्तंताडयामासवृक्षमुत्पाट्यवीर्यवान् ॥३५॥ सतेनाभिहतःक्रुद्धोनर्दन्राक्षसपुंग वः॥ ववर्षशरवर्षाणिप्लवंगानांचमूपतौ ॥३६॥ रोपितःशरवर्षेणशालेनमहतामहान् ॥ निजघानहयान्नीलःप्रहस्तस्यमहाजवान् ॥३७॥ ॥टीका॥ रथारूढ प्रहस्तकुशळ ॥ विर्पांत्ति वर्षतां बाणजाळ ॥ तेणें त्रासितां वानरदळ ॥ नीळ तात्काळ क्षोभला ॥९१॥ वृक्ष उपडोनि सबळ ॥ प्रहस्तासि हाणितां नीळ ॥ तेणें वर्षोनि बाणजाळ ॥ वृक्ष समूळ छेदिला ॥९२॥ वृक्ष छेदोनियां जाण॥ नीळावरी अतितीक्ष्ण ॥ प्रहस्त वर्षला बाण ॥ हस्तविंदान लाघवी ॥९३॥ येतां प्रहस्तबाण कडाडी ॥ पडत डोळिया झांप डी ॥ वानरें कायसीं बापुडीं ॥ नीळासमपाडी विंधिला ॥९४॥ प्रहस्ताच्या बाणश्रेणी ॥ नीळ निवारी पुच्छपापाणीं ॥ रागें शा लवृक्ष उपटोनी ॥ घावो निर्वाणीं घोपिला ॥९५॥ प्रहस्त गेला हातोहातीं ॥ अश्व ध्वज रथ सारथी ॥ घायें नेले पैं भस्मांतीं ॥ विस्तीर्ण क्षितीं पाडिला ॥९६॥ येतां शालवृक्ष आघात ॥ धाकें गजबजिला प्रहस्त ॥ रथ सांडोनि सवेग पळत ॥ नीळ कृतां त क्षोभला ॥९७॥ नीळ सेनापती महाबळी ॥ सरथ अश्व सारथ्या करोनि होळी ॥ पुढें चालिला रणसमेळीं ॥ रणकल्लोळीं गर्जे त ॥९८॥ ॥ श्लोक ॥ विधनुःसकृतस्तेनप्रहस्तोवाहिनीपतिः ॥ प्रगृह्यमुशलंघोरंस्यंदनादवपुप्लुवे ॥३८॥ ततस्तौवाहिनी मुख्यौजानक्रोधौतरस्विनौ ॥ सिंहशार्दूलसदृशौसिंहशार्दूलविक्रमौ ॥३९॥ आजघानतदानीलंललाटेमुशलेनसः ॥ प्रहस्तः

१ कोल्हा. २ भिरडाला. ३ समुदाय. ४ कौशल्याने. ५ हस्तकौशल्य. ६ एकदम. ७ काळ.

परमायत्तस्ततःसुस्त्रावशोणितं ॥ ४० ॥ ततःशोणितसंसिक्तःसंगृहीत्वामहातरुं ॥ प्रहस्तस्योरसिक्रुद्धोविससर्जमहाकपिः ॥ ४१ ॥ तमचिंत्यप्रहारंसःप्रगृह्यमुशलंमहत् ॥ अभिदुद्रावबलिनंबलान्नीलंप्लवंगमं ॥ ४२ ॥ ॥ टीका ॥ देखोनि शाल वृक्षआघात ॥ मुसळ घेवोनि हातांत ॥ रथावरूनि उडे प्रहस्त ॥ सांडून तेथें चाप शर ॥ ९९ ॥ नील कपि सेनाधिपती ॥ प्रहस्त रावणसेनावृत्ती ॥ सेनापतीसीं सेनापती ॥ दोघे भिडती रणरंगीं ॥१००॥ जैसे शरत्काळींचे पोळ ॥ दोघे जैसे सिंह शार्दूळ ॥ दोघां अंगीं प्रबळबळ ॥ दोघे चपळ रणमारा ॥१॥ एक विंधि दृढ बाणीं ॥ दुजा पिष्ट करी पापाणीं ॥ एक हाणी गदा विंदानीं ॥ दुजा द्रुमपाणी रणमारें ॥२॥ रथ भंगिला सहसारथी ॥ प्रहस्त जाला पदाती ॥ मुसळ घेवोनियां हातीं॥ लघुवित्पत्ती तळपत ॥३॥ मुसळयुद्धीं अतिकुशळ ॥ लघुलाघवें हाणोनि मुसळ ॥ भेदिलें निळाचें कपाळ ॥ केला बंबाळ अशुद्धें ॥ ४ ॥ अशुद्धें डवरलें वानर ॥ शोभे जैसा नृसिंहवीर ॥ करावया प्रहस्तासिं मार ॥ उडे सत्वर आकाशीं॥५॥ उडी घालोनियां गजरीं॥निघातें हाणी उरावरी ॥ प्रहस्त चालिला चांचरी ॥ स्वयें सांवरी मूर्च्छेतें॥६॥ वीर प्रबळ प्रहस्त ॥ कपीचा नमानूनि घात ॥ मुसळ घेवोनि धांवत ॥ करावया घात नीळाचा ॥७॥ ॥श्लोक॥ तस्ययुद्धाभिकामस्यमृधेमुशलयोधिनः॥प्रहस्तस्यशिलांनीलोमूर्ध्नितूर्णमपातयत् ॥ ४३ ॥ नीलेनकपिमुख्येनविमुक्तामहतीशिला ॥ बिभेदबहुधाघोराप्रहस्तस्यशिरोमहत् ॥ ४४ ॥ सगतासुर्गतश्रीकोगतसत्वोगतेंद्रियः ॥ पपातसहसाभूमौछिन्नमूलइवद्रुमः ॥४५॥ ॥टीका॥ लघुलाघवी मुसळहस्त ॥ येतां देखोनि प्रहस्त ॥ नीळ आनंदें नाचत ॥ करावया घात पडिपाडें ॥८॥ प्रहस्त झेलितां मुसळ ॥ सवेग मारूं आला नीळ ॥ नीळें घेवोनि शीघ्र शिळ ॥ त्याचे कपाळीं वोपिली ॥९॥ सबळ बळें हाणितां शिळा ॥ शतधा भेदिलें कपाळा ॥ अशुद्ध वाहत भळभळां ॥ क्षितितळा उलंडला ॥११०॥ आयुष्य गेलें हातोहातीं ॥ प्राण सांडिला इंद्रियवृत्ती ॥ देहींची पैं गेली मती ॥ पाडिला क्षितीं भणभणित ॥११॥ गेलें यश गेली कीर्ती ॥ गेली त्याची शौर्य शक्ती॥ गेली गेली सन्मान महंती ॥ पाडिला क्षितीं भणभणित ॥१२॥ ॥ ४ ॥

१ मार. २ युक्तिनें. ३ कौशल्यानें. ४ भरला. ५ मूर्छित. ६ पाषाण. ७ घातला.

पुष्पित सपल्लव सफळ॥ वृक्ष उलंडे छेदितां मूळ ॥ तेंवि प्रहस्त वीर प्रबळ॥ पडे तात्काळ क्षितितळीं ॥१३॥ ॥ श्लोक ॥ हतेप्रहस्तेनीलेनतदकंप्यंमहाबलं ॥ नशेकुःसमवस्थातुंनिहतेवाहिनीपतौ ॥ ४६ ॥ सेतुबंधंसमासाद्यविशीर्णंसलिलंयथा ॥ रक्षःपतिगृहंगत्वाध्यानमूकत्वमागतः ॥ ४७ ॥ ततस्तुनीलोविजयीमहाबलःप्रशस्यमानःसुकृतेनकर्मणा ॥ समेत्यरामेणसलक्ष्मणेनप्रहृष्टरूपोथबभूवयूथपः ॥४८॥ ॥ टीका ॥ नीळें मारिला प्रहस्त ॥ बोंब उठली राक्षसांत ॥ मुख्य धुरेचा जाला घात॥ अतिआकांत लंकेसीं ॥ १४ ॥ सन्मुख राहावया जाण ॥ कोणी नधरिती आंगवण ॥ पळतां राक्षस कंपायमान ॥ लंकाभवन ठाकेना ॥ १५ ॥ पळतां पायीं वेंगडी वळत ॥ धाकें धाकें मागें पाहत ॥ रणीं पडल्या प्रहस्त ॥ अतिआकांत राक्षसां ॥१६॥ देखोनि प्रहस्ताचें मरण ॥ एका पडिलें महामौन ॥ भयें मूर्च्छित जालें मन ॥ कार्याकारण विसरले ॥१७॥ कुंभ भंगिलिया जाण॥ सैरा पसरे जीवन ॥ प्रहस्त निमाल्या प्रधान॥ पळे सैन्य सैरावैरा॥१८॥नीळ सुग्रीव सेनापती ॥ प्रहस्त मारोनि रणवित्पत्ती॥स्वयें पावला विजयवृत्ती ॥ वानर स्तविती स्वानंदें ॥१९॥ नीळाची विजयख्याती ॥ स्वयें जुत्पंती वाणिती ॥ स्वमुखें वाणी रघुपती॥ वाणी कीर्ति सौमित्र ॥ १२० ॥ नीळ येवोनि आपण ॥ श्रीरामा घाली लोटांगण ॥ रामें दिधलें आलिंगन ॥ समाधान स्वानंदें ॥२१॥ लक्ष्मणाचे वंदी चरण ॥ तेणेंही दिधलें आलिंगन ॥ नीळाचें भाग्य गहन ॥ करिती स्तवन सुरवर्य ॥२२॥ अंगद सुग्रीव जांबुवंत ॥ साक्षेपें वंदिला हनुमंत ॥ नळ कुमुदादि जुत्पती समस्त ॥ नीळ वंदित स्वानंदें ॥ २३ ॥ सुग्रीवें थापटिली पाठी ॥ अंगद स्वानंदें लावी कंठीं ॥ वानर सांगती विजयगोष्टी ॥ नीळ जगजेठी रणयोद्धा ॥२४॥ श्रीराम असतां पाठिराखा ॥ रणीं वानरां नाहीं शंका ॥ जिणावया दशमुखा ॥ करिती आवांका अवघेही ॥२५॥ एका जनार्दना शरण ॥ श्रीरामदृष्टीपुढें रण ॥ रण नव्हे तें ब्रह्म पूर्ण ॥ घायतें जाण महाबोध ॥ १२६ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांप्रहस्तवधोनामषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥१२६॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ ४८ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १७४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ सामर्थ्य. २ मेटें. ३ पाणी, ४ युद्धकौशल्य. ५ वानर. ६ हेतु.

भा.रा.यु.कां.अ.१७
रावणः
सुग्रीवः
रामः
ल.

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ ॥ पूर्व प्रसंगीं रणाआंत ॥ नीळें मारिला प्रहस्त ॥ ऐकोनियां लंकानाथ ॥ अतिआकांत पावला
॥ १ ॥ रावणाचा अतिआप्त ॥ प्रधान सेनानी प्रहस्त ॥ त्याचा नीळें केला घात ॥ लंके आंत आकांत ॥२॥ ॥श्लोक॥ प्रहस्त
स्यवधंश्रुत्वारावणोभ्रांतमानसः ॥ राक्षसानादिदेशाथराक्षसेंद्रोमहाबलः ॥ १ ॥ कार्याशत्रुपुनावज्ञायेरिंद्रबलसूदनः ॥ सू
दितःसेन्यपालोमेसानुयात्रःसकुंजरः ॥ २ ॥ सोहंरिपुविनाशायविजयायविचारयन् ॥ स्वयमेवगमिष्यामिरणशीर्षंतदद्भु
तं ॥ ३ ॥ अद्यतद्वानरानीकंरामंचसहलक्ष्मणं ॥ निर्दहिष्यामिबाणौघैःशुष्कंवनमिवानलः ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ नीळें मारिला
हो प्रहस्त ॥ बोंब उठली लंकेआंत ॥ तें ऐकोनि लंकानाथ ॥ जाला भ्रांत सक्रोधी ॥ ३ ॥ इंद्र बळेंसीं समसमान ॥ तो प्रहस्त
मारिला प्रधान ॥ शत्रु वाढले संपूर्ण ॥ त्यांचें मर्दन मी करीन ॥४॥ लक्ष्मणासहित श्रीरघुनाथ ॥ मी मारीन ह्मणे लंकानाथ ॥
करावया वानरांचा अंत ॥ रावण निघत संग्रामा ॥ ५ ॥ युद्धा जातो लंकानाथ ॥ धेंडा पिटिला नगरांत ॥ वीरीं निघावें त्वरित॥
अश्व गज रथ भारेंसीं ॥६॥ स्वयें रावण आपण ॥ विरूपाक्ष अकंपन ॥ मारिला प्रहस्त प्रधान॥ शत्रु सामान्य ह्मणों नये ॥७॥
शत्रु ह्मणोनये सामान्य ॥ त्याचें करो नये हेळण ॥ यालागिं स्वयें रावण ॥ निघे आपण संग्रामा ॥ ८ ॥ शुष्क तृण जाळी अनै
ळ ॥ तैसें मारीन वानरदळ ॥ राम लक्ष्मण वीर प्रबळ ॥ मारीन तत्काळ रणमारें ॥ ९ ॥ एकें धनुष्यीं श्रीरामशक्ती ॥ दाहा ध
नुष्यें माझे हातीं ॥ त्यासीं पाडून बाणावर्तीं ॥ पाडीन क्षितीं बंधु दोनी ॥ १० ॥ ॥ श्लोक ॥ एवमुक्त्वामहातेजारावणोराक्ष
सेश्वरः ॥ अगच्छत्सहसाक्रूरोमहासैन्येनसंवृतः ॥ ५ ॥ सएवमुक्त्वातुविमानरूपंरथंतुरंगैर्बहुभिःसुयुक्तं ॥ प्रकाशमानंवपु
षाज्वलंतंसमारुरोहामरराजशत्रुः ॥ ६ ॥ सशंखभेरीपणवप्रणादैराक्ष्वेडितास्फोटितसिंहनादैः ॥ पुण्यैःस्तवैश्चापिसु
पूज्यमानस्तदाययौराक्षसराजमुख्यः ॥७॥ सशैलजीमूतनिकाशरूपैर्महाबलैःपावकदीप्तनेत्रैः ॥ बभौवृतोराक्षसराजमुख्योभूतै
र्वृतोरुद्रइवामरेशः ॥ ८ ॥ ततोनगर्याःसहसामहौजानिष्क्रम्यतद्वानरसैन्यमुग्रं ॥ महार्णवाभ्रस्तनितंददर्शसमुद्यतपादप

१ युद्धार्थ. २ ससैन्य. ३ अग्नि. ४ शरवर्षाव करून.

शैलहस्तं ॥ ९ ॥ ॥टीका॥ मारावया राम सौमित्र ॥ निर्दाळावया वानरभार ॥ युद्धा निघाला दशशिर ॥ सैन्य संभारस
ज्जूनी ॥ ११ ॥ अतिरथी महारथी ॥ अश्वपती गजपती ॥ युद्धा आले नरपती ॥ सैन्य संपती सज्जूनी ॥ १२ ॥ कंगल टो
प राधावळी ॥ पाखरा लखलखित तेजाळी ॥ झळकती अश्वाची माहळीं ॥ दाटली फळी असिवारांची ॥ १३ ॥ होहो मामा
जीजी करी ॥ नाचविती तीं पायांवरी ॥ एक वारू उडविती अंबरीं ॥ एक धरेवरी थरकती ॥ १४ ॥ चढोनियां असिवारीं ॥
सिंहनादें गर्जती गजरीं ॥ यावों दाविलिया स्वारीं ॥ शस्त्रसंभारीं लखलखित ॥ १५ ॥ वारु जुंपोनियां श्रेष्ठ ॥ रथीं बैसले सुभ
ट ॥ ध्वज पताका लखलखाट ॥ घडघडाट रथांचा ॥ १६ ॥ आढाऊ चव्हाण अलंगाइत ॥ सेली सांबळी वाणाईत ॥ शूळ
कट्यार फरशहस्त॥अपरिमित पायाचे॥१७॥तुळवे तळपती थैकारीं॥जेठी पिलंगती हुंकारीं॥ भिंडिमाळा घेवोनि करीं॥केला वीरीं
गडगर्जु॥१८॥एका हातियेर मुसळ॥एका खट्वांग प्रबळ॥एका यष्टिका सबळ॥मिनलें दळ पायाचें ॥१९॥असंख्य दोहीं बाहीं कुंज
र॥मदोन्मत्त सालंकार॥वरी वळंघले वीर॥परम शूर गजयोद्धे॥२०॥जैसें चालतें विमान ॥तैसा रथ शोभायमान ॥ध्वजीं शोभे गज
चिन्ह॥पताका संपूर्ण झळकती॥२१॥नाळमाळा खचित रत्न॥मणिमुक्ताफळा परिलंबन॥रथीं बैसला दशानन ॥ शोभायमान अ
तिशोभा॥ २२ ॥ रथीं बैसला रावण ॥ वीर करूं येती वंदन॥सेवक सांगती गर्जोन॥ पहावें नमन धुरींचें ॥२३॥ पर्वत प्राय निशाच
र॥मेघ सदृश महावीर॥एकाचे धगधगीत नेत्र॥वैश्वानर समप्रभ॥२४॥कराळ विक्राळ दांताळी॥ ऐशा वीरांच्या समेळीं॥रावण नि
घे आतुर्बळीं॥रणकल्लोळीं भिडावया॥२५॥घेवोनि गण साठी सहस्त्र॥जेंवि कां निघे महारुद्र॥तेंवि निघाला दशशिर॥ सैन्यसंभार
समवेत ॥ २६ ॥ छत्र शशांक त्याचे शिरीं ॥ सूक्ष्म शलाका मणिमंजरी ॥ मुक्ताफळांच्या झालरी ॥ शोभती हारी पाचूच्या
॥२७॥ घावो घातला निशाणीं ॥ शंख भेरी मृदंगध्वनी ॥ ढोल टमकी किंकिणी ॥ रणविंदानीं गाजती ॥२८॥ गिडबिड थाप
डी गजरी ॥ शृंग वेणु गर्जती गहिंवरी ॥ खाखाइली रणमोहरी ॥ भाट कैंवारीं गर्जती ॥ २९ ॥ काहळा वाजती चिनकाहळा ॥ ॥ १ ॥

१ मारावया. २ आक्रम. ३ ग्रंथन. ४ मुख्य शूराचे. ५ महापराक्रमी. ६ झांजा.

तुरंगाचा ध्वनि आगळा ॥ रणीं त्राहाटिला भोगळा ॥ राक्षसदळा आल्हादु ॥३०॥ ऐसें सैन्य महपरिवारी ॥ वाजंत्र्यांच्या नि
जगजरीं ॥ रावण निघाला बाहेरी ॥ नरवानरीं युद्धार्थ ॥ ३१ ॥ सैन्य पताका असंख्यात ॥ श्वेत आरक्त सुनीळ पीत ॥ दाडिं
ब सुमनीं शोभत ॥ भिंदूरान्वित अनेका ॥ ३२ ॥ देखोनि राक्षससंभार ॥ वानरीं आल्हाद अपार ॥ घेवोनि वृक्ष शिळा शिख
र ॥ युद्धा सत्वर निघाले ॥ ३३ ॥ जैसा अक्षोभ्य सागर ॥ तैसा वानरांचा भार ॥ तें देखोनियां दशशिर ॥ निशाचर सकं
प ॥३४॥ ॥श्लोक॥ तद्राक्षसानीकमतिप्रचंडमालोक्यरामोभुजगेंद्रबाहुः॥ विभीषणंशस्त्रभृतांवरिष्ठमुवाचसेनानुगतःपृथुश्रीः॥१०॥
नानापताकाध्वजछत्रजुष्टंप्रासासिशूलायुधशस्त्रजुष्टं ॥ कस्येदमक्षोभ्यमभीरुजुष्टंसैन्यंमहेंद्रोपमनागजुष्टं ॥ ११ ॥ ततस्तुरा
मस्यवचोनिशम्यविभीषणःशक्रसमानबुद्धिः ॥ शशंसरामस्यबलप्रवेकंमहात्मनांराक्षसपुंगवानां ॥ १२ ॥ ॥ टीका ॥ सु
वेळाग्रीं श्रीरामचंद्र ॥ देखोनि राक्षससेनाभार ॥ सैन्य अतिशयें अपार ॥ वीर दुर्धर रणयोद्धे ॥ ३५ ॥ विभीषणा पुसे श्रीरामचं
द्र ॥ नाना पताका ध्वज विचित्र ॥ कोणाचा हा सैन्यसमुद्र ॥ अतिदुस्तर अक्षोभ्य ॥ ३६ ॥ रावण सदा भयाभीत ॥ राक्षस
सेना भयचकित ॥ निःशंक कैसेनि पैं येत ॥ अतिगर्जत उल्हासें ॥ ३७ ॥ शूळशक्ति खड्गधार ॥ गदा मुद्गल लहुडी चक्र ॥ घे
वोनियां शस्त्रसंभार ॥ वीर दुर्धर भद्रजाती ॥३८॥ ऐसें बोलत बोलतां ॥ येतां देखोनि लंकानाथा ॥ रणश्री चढली रघुनाथा॥
करावया घाता निजशत्रूच्या ॥३९॥ आजानुबाहु भुजगेंद्र समता ॥ स्फुरण आलें श्रीरघुनाथा॥धनुष्य सज्जोनियां हातां ॥ होय
पुसता विभीषणा ॥ ४० ॥ सैन्यामाजिं रणप्रवीण ॥ निधडे निःशंक कोण कोण ॥ त्यांचें सांग पां सुचिन्ह ॥ रणीं शोधून मारा
वया ॥४१॥ ऐकोनि श्रीरामवचन ॥ विभीषण शुक्रबुद्धिसमान ॥ राक्षस सैन्य वीर दारुण ॥ त्याचें सुचिन्ह सांगतु ॥४२॥ सावध
ऐकें श्रीरामचंद्रा ॥ मुख्य करोनि दशशिरा॥रणप्रवीण बारा धुरा॥अतिदुर्धरा ते ऐक ॥४३॥ बालार्के तेजेसिं समान॥गजस्कंधीं आ
रोहण॥गज डुल्लतां डुल्ले आपण ॥ अकंपन तो जाण॥४४॥ मागें मारिला अकंपन॥ त्याच्या बळासीं समान ॥ अतिशयेंसिं रणप्रवी

१ जोरानें वाजला. २ फुलांनीं. ३ शांत. ४ शूर.

ण ॥ निधडा पूर्ण रणयोद्धा ॥ ४५॥ ज्याच्या ध्वजीं सिंहकेतु ॥ बळें गजबळें उन्मत्तु ॥ इंद्र धरोनि आणिला तितु ॥ इंद्रजितु तो
जाला ॥ ४६ ॥ धनुष्यीं करोनि टणत्कार ॥ रथीं रणयोद्धा विचित्र ॥ अतिकाय महावीर ॥ अतिदुर्धर सुरवर्यां ॥ ४७॥ घंटा स
नाद सालंकार ॥ खरारूढ महोदर ॥ गर्जताहे खरस्वर ॥ आरक्तनेत्र रणयोद्धा ॥ ४८ ॥ सुवर्ण पार्खर विचित्र वारू ॥ त्यावरी
बैसोनि रावणकुमरू ॥ नरांतक महावीरू ॥ खड्ग दुर्धरू रणमारा ॥ ४९ ॥ किंकणी ज्वाळमाळा विभूषितु ॥ गजारूढ शूळह
स्तु ॥ त्रिशिरा गज योद्धा विख्यातु ॥ विबुधांतक रणमर्दी ॥ ५० ॥ ज्याच्या रथीं पन्नगकेतु ॥ रथानुगति अतिविख्यातु ॥ धनु
र्बाणीं रणाभिवर्तु ॥ कुंभ उन्मत्तु रिपुघाती ॥ ५१ ॥ सुवर्णखचित रत्नकंठ ॥ अष्टौघंटा परिघ उद्भट ॥ रणाभिमर्दनीं कुंभ श्रेष्ठ ॥
शत्रुसंकट रणविजयी ॥५२॥ ध्वज पताका शोभित ॥ धनुर्धारी अतिपुरुपार्थ ॥ देवांतक रावणमुत ॥ रणोन्मत्त रणमारा ॥५३॥
आरूढोनि शुभ्र गज ॥ किरीट कुंडलें कवचीं सज्ज ॥ धनुर्धारी विकटभुंज ॥ खरात्मज मकराक्ष ॥ ५४ ॥ व्याघ्रमुख उग्रमु
ख ॥ तरस तगर सिंहमुख ॥ ऐसें सैन्य ज्याचें विटंक ॥ सैराट देख विकृतास्य ॥ ५५ ॥ पैल राजा दशशिर ॥ शशिप्रभा श्वेत
छत्र ॥ कनकदंडी युग्म चामर ॥ धुरा थोर थोर दोहीं वाहीं ॥ ५६ ॥ ऐसा देखोनि सैन्यसमुद्र ॥ स्वयें बोले श्रीरामचंद्र ॥ रावण
उग्रा अत्युग्र ॥ सुरासुर कांपती ॥ ५७ ॥ रावण आला दृष्टितळीं ॥ त्यासि विंधोनि बाणजाळीं ॥ त्याची करीन मी रांगोळी ॥
गर्वानुमेळीं कुंथत ॥ ५८ ॥ रावणाचें उग्र स्वरूप ॥ रावणाचा उग्र प्रताप ॥ तोडावया रावणदर्प ॥ दृढ साटोप श्रीरामा ॥५९॥
॥ श्लोक ॥ एवमुक्त्वाततोरामोधनुरादायवीर्यवान् ॥ लक्ष्मणानुचरस्तस्थौममुद्धृत्यशरोत्तमं ॥ १३ ॥ ॥ टीका ॥ ऐसें बोलो
नि आपण ॥ रणां लक्षोनि रावण ॥ श्रीराम आणि लक्ष्मण ॥ धनुष्यीं बाण मांडिले ॥ ६० ॥ येरीकडे दशशिर ॥ देखोनि वान
रसैन्यसमुद्र ॥ जैसा मथिजे क्षीरसागर ॥ तेंवि रावण वीर विमर्दी ॥ ६१ ॥ जेंवि मकर सागरीं खळाळ ॥ तेंवि वानरांचें दळ ॥
रावणें केला हलकल्लोळ ॥ शरजाळ वर्षोनी ॥ ६२ ॥ रावणाचे उग्र शर ॥ तेणें भेदले वानर ॥ घायें तळमळित धीर ॥ कपिसं

१ जीव वगैरे. २ घागऱ्या. ३ देवांचा काळ. ४ सर्प चिन्ह. ५ भयंकर लढणारा. ६ आक्रम.

भार खळबळिला ॥६३॥ येतां देखोनि रावण ॥ सुग्रीवासीं आलें स्फुरण ॥ त्यासीं करावया रण ॥ केलें उड्डाण अतिवेगें ॥६४॥
रे रावणा ह्मणे राहें साहें ॥ माझा यावा आला पाहें ॥ तुज राखेल कोण माये ॥ एकें घायें मारीन ॥६५॥ चोरोनि श्रीरामाची अंतु
री ॥ जावोनि लपसी लंकापुरीं ॥ आजि आलासि बाहेरी ॥ मारीन महामारी रणमारें ॥ ६६ ॥ ज्यावरी शिखरें असंख्यात ॥
प्रचंड उपटोनि पर्वत ॥ रणीं ठोकिला लंकानाथ ॥ क्रोधान्वित सुग्रीवें ॥ ६७ ॥ बाणीं विंधिले अमित ॥ परी तो भंगेना पर्वत ॥
गजबजिला लंकानाथ ॥ रणीं प्राणांत बोढवला ॥६८॥ येतां देखोनि गिरिवर ॥राक्षसदळीं हाहाकार ॥ पर्वत आला अनिवार ॥
दशशिर वांचेना ॥६९॥ रावण होवोनि सावचित्त ॥ बाण ब्रह्मवरददत्त ॥ तेणें विंधोनि पर्वत ॥ शतधान्वित छेदिला ॥७०॥ वृ
था जातांचि पर्वत ॥सुग्रीवें रथीं दिधली लात ॥ रथसारथी अश्वयुक्त ॥ परिभ्रमत रणभूमीं ॥७१॥ रथ भोंवतां चक्रान्वित ॥ रा
वण जाला अतिविस्मित॥ सुग्रीव बळिया बळिवंत॥ परम पुरुपार्थ कपिकुळीं॥७२॥ सुग्रीव उसळोनि गगना ॥ पर्वत हाणितां रा
वणा ॥ कोप आला दशानना ॥ वरदबाणें विंधिलें ॥७३॥ ॥श्लोक॥ ससायकार्तोविपरीतचेताःकूजन्पृथिव्यांनिपपातवीरः ॥ तंप्रे
क्ष्यभूमौपतितंविसंज्ञंनेदुःप्रहृष्टायुधियातुधानाः ॥१४॥ ततोगवाक्षोगवयःसुपेणोमैंदोनजोज्योतिमुखोनलश्च ॥ शिलाःसमुद्यम्यवि
वृद्धकायाःप्रदुद्रुवुस्तंप्रतिराक्षसेंद्रं ॥१५॥ तेपांप्रहारानूसचकारमोघानूरक्षोधिपोबाणशतैःशिताग्रैः ॥ तेवानरेंद्रास्त्रिदशारिबाणै
र्भिन्नानिपेतुर्भुविभीमकायाः ॥१६॥ तेवध्यमानाःपतिताश्चशूराःसंताड्यमानाभयशल्यविद्धाः ॥ तेवानराराावणसायकार्ताजग्मुःश
रण्यंशरणंस्मरामं ॥ १७ ॥ ॥ टीका ॥ वरदबाण आतुर्बळी ॥ भेदतांच ह्रदयकमळीं ॥ रामनामें देवोनियां आरोळी ॥ पा
डिला भूतळीं सुग्रीव ॥ ७४ ॥ सुग्रीव राजा पडतां क्षितीं ॥ राक्षस जयजयकारें गर्जती ॥ आमचा विजयी लंकापती ॥ गुढिया
उभारिती स्वानंदें ॥ ७५ ॥ धूर पडतांचि रणीं ॥ रावण नेईल काढोनी ॥ यालागीं वानरवीरश्रेणी ॥ चहूंकडोनि पावले॥७६॥
शिळा शिखर वृक्ष पर्वत ॥ वानर निजबळें हाणित ॥ जांजावला लंकानाथ ॥ वानरीं रथ वेढिला ॥ ७७ ॥ गुळासिं लागती

१ पत्नी. २ असंख्य. ३ पराक्रमी ४ मुख्य योद्धा. ५ त्रासला.

मांकोडे ॥ तैसीं रावणासीं माकडें ॥ झोंबिन्नलीं चहूंकडे ॥ मागें पुढें कवळोनी ॥ ७८ ॥ चुकवी पुढीलाचे आघात ॥ मागून वानर करिती घात ॥ जंव मागिला निवारित ॥ तंव हाणित वामसव्य ॥ ७९ ॥ रावणाच्या अंगावरी ॥ चालती वानरांच्या हारी ॥ जाजाविला वनचरीं ॥ नचले थोरी बळाची ॥ ८० ॥ अंगप्रत्यंगीं चौपासीं ॥ मुंग्या झोंबती सर्पासीं ॥ त्यावरी वळ नचले त्यासीं ॥ तेंवि रावणासीं कपिभारीं ॥ ८१ ॥ रावण जंव बाण सोडी ॥ एक वानर शींत तोडी ॥ एक बाणांतें आमुडी ॥ एक तो वोढी धनुष्यातें ॥८२॥ सुग्रीव पडतां अचेतन ॥ तयालागीं वानरगण ॥ स्वयें वेंचूं पाहती प्राण ॥ रणीं रावण वेढूनी ॥८३॥ सुग्रीव न्यावया लंकेप्रती ॥ उचलोनि घालूं पाहे रथीं ॥ वानरीं वेढिला लंकापती ॥ विस्मित चित्तीं रावण ॥ ८४ ॥ पमरोनि वीसभुजा भारू ॥ कवळोनि मारितां वानरू ॥ गगनीं उसळोनि सत्वरू ॥ लहान थोरू निष्ठले ॥८५॥ मूर्च्छित पडतां मुख्य धूर ॥ वेगीं पावले कपिकुंजर ॥ करीत नामाचा भुभुःकार ॥ वानरवीर ते ऐका ॥ ८६ ॥ गज गवाक्ष गवय तिन्ही ॥ सवेग आले पैं ठाकोनी ॥ मैंद द्विविद वीर दोन्ही ॥ रणनिर्वाणीं खवळले ॥८७॥ सुदंष्ट्र वीर प्रबळ ॥ नळ नीळ तार तरळ॥वानर पावले सकळ॥ वृक्ष शिळा प्रबळ पर्वतहस्ती ॥ ८८ ॥ मुख्य लक्षोनि रावण ॥ वानरवीरीं मांडिलें रण ॥ शिळाशिखरें द्रुम पाषाण ॥ रणकंदन लंकेशा ॥ ८९ ॥ रणीं कोपोनि दशानन ॥ सज्जोनियां धनुष्यबाण ॥ तोडोनि द्रुम शिळा पाषाण ॥ कपिकंदन मांडिलें ॥९०॥ वानर आले अतिवेगेंसीं ॥ तोडोनि त्यांच्या आयुधासीं॥बाण भेदूनि सपिच्छी॥रणभूमीसीं पाडिले ॥९१॥ विंधोनियां निर्वाण बाणीं ॥ मुख्य धुरा पाडिल्या धरणीं ॥ वानरवीरांचिया श्रेणी ॥ रणकंदनीं त्राशिल्या ॥९२॥ अनिवार्य रावणबाण ॥ वानर वीर रणीं त्रासून ॥ सांडोनियां रणांगण ॥ आले शरण श्रीरामा ॥९३॥ सुवर्णपत्री भालीं सुधार॥रणीं त्राशितां वानरां ॥ शरण आले श्रीरामचंद्रा॥जीवन वानरां श्रीरामु ॥९४॥ ॥ श्लोक ॥ ततोमहात्मासधनुर्धनुष्मानादायरामःमहसाजगाम ॥ तंलक्ष्मणःप्रांजलिरभ्युपेत्यप्रोवाचवाक्यंपरमार्थयुक्तं ॥ १८ ॥ अहमार्यसुपर्याप्तोवधायास्यदुरात्मनः ॥ वधिष्याम्यहमद्यैवमनुजानीहिमांवि ॥ ३ ॥

१ माशा. २ बाणाग्र. ३ कडोळ.

भो ॥ १९ ॥ तमब्रवीन्महातेजारामःसत्यपराक्रमः॥गच्छत्वंवचनंचेदंनिबोधममलक्ष्मण॥२०॥ तस्यच्छिद्राणिमार्गस्वस्वच्छिद्राण्यपिलक्षय ॥ चक्षुषाधनुषाचैवरक्षात्मानंसमाहितः ॥ २१ ॥ राघवस्यवचःश्रुत्वासंपरिष्वज्यपूज्यच ॥ अभिवाद्यततोरामंययौसौमित्रिराहवे ॥ २२ ॥ ॥ टीका ॥ रावणाचे दुर्धर बाण ॥ वानर त्रासले देखून ॥ श्रीरामें घेवोनि धनुष्य बाण ॥ युद्धा आपण निघाला॥९५॥युद्धीं निघतां रघुनंदन ॥ लक्ष्मणें धांवोनि धरिले चरण ॥ आजिचें मज द्यावें रण ॥ कृपा करून श्रीरामा ॥ ॥९६॥ रावण बापुडें तें किती ॥ तुवां नरिघावें युद्धार्थी ॥ त्यासिं मी रणीं लावीन ख्याती ॥ रणविंदपत्ति पाहें माझी॥९७॥ ऐकोनि लक्ष्मणाचें वचन ॥ संतोषला रघुनंदन ॥ रावणासीं करावया रण ॥ बुद्धि संपूर्ण सांगत ॥९८॥ रावणाची बुद्धि खोटी ॥ रावण अतिशयें कपटी ॥ त्यापासीं माया कोटी ॥ रणसंकटीं सितरावया ॥ ९९ ॥ त्यासीं करावया रण ॥ स्वयें व्हावें सावधान ॥ दृढ राखोन अनुसंधान ॥ वधावे बाण अलक्षलक्षें ॥ १०० ॥ देहीं नफुटतां घावो ॥ शत्रु जीवें मारावा पाहा हो ॥ हाचि धरोनियां भावो ॥ रणनिर्वाहो करावा ॥ १ ॥ ब्रह्मरूप अनुसंधान ॥ ब्रह्मरूपीं विंधितां बाण ॥ ब्रह्मरूप आपणा आपण ॥ हें रणांगण साधावें ॥ २ ॥ ऐसिया साधोनि रणरंगास ॥ सांडोनि शरीराची आस ॥ कळिकाळावरी घालोनि कांस ॥ रणीं उदास विचरावें ॥ ३ ॥ मरणभय ज्याचे पोटीं ॥ तो तंव शूर नव्हे सृष्टीं ॥ त्याची आशंका लागे त्या पाठीं ॥ मरे शेवटीं निजभयें ॥४॥ चैतन्य तेजें लखलखाट ॥ देहीं विदेहत्वाचा नेट ॥ ऐसेनि धैर्यें अतिसुभट ॥ ते वीरश्रेष्ठ संग्रामी ॥ ५ ॥ तेथें नचले शठ कपट ॥ तेथें नचले मायेचें कचाट ॥ निर्दळे शत्रु पक्ष संकट ॥ करीं सपाट पापपुण्या ॥ ६ ॥ ऐकोनि श्रीरामवचन ॥ लक्ष्मणा आनंद गहन ॥ एका जनार्दना शरण ॥ युद्ध दारुण अवधारा ॥१०७॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांसुग्रीवमूर्च्छापतनंनामसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ ओव्या ॥ १०७ ॥ ॥ श्लोक ॥२२॥ ॥ एवं ॥ ॥ १२९ ॥ ॥छ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ युद्धकुशलता. २ फसवाया. ३ मरे.

भा·रा·यु·कां·अ·१८.
राक्षस
सैन्य.
मारुती.
नळ मूर्च्छित पडला.
रावण

श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ श्रीरामें निरूपण सांगून ॥ बंधूसिं पावली मुळींची खूण ॥ मग घालोनि लोटांगण ॥ श्रीरामचरण वंदिले ॥ १ ॥ वंदितां श्रीरामचरण ॥ लक्ष्मणासिं आलें स्फुरण ॥ श्रीरामें देवोनि आलिंगन ॥ धाडिला आपण संग्रामा ॥२॥ ॥ श्लोक ॥ सरावणंवारणहस्तबाहुंददर्शभीमोद्यतदीप्तचापं ॥ प्रच्छादयंतंशरवृष्टिजालैस्तान्वानरान्बाणविकीर्णदेहान् ॥ १ ॥ तमालोक्यमहातेजाहनूमान्मारुतात्मजः ॥ निवार्यशरजालानिविदुद्रावसरावणं ॥ २ ॥ रथंतस्यसमासाद्यतोदमाक्षिप्य सारथेः ॥ त्रासयन्रावणंधीमान्हनूमान्वाक्यमब्रवीत् ॥ ३ ॥ एपमेदक्षिणोबाहुःपंचशाखःसमुद्यतः ॥ विधमिष्यतितेदेहेभूतात्मानंचिरोपितं ॥४॥ ॥ टीका ॥ रावणाचें उग्र स्वरूप ॥ अत्युग्र वाहोनियां चाप ॥ अनिवार शरप्रताप ॥ वानर दर्प भंगिला ॥ ॥ ३ ॥ रावणाच्या निजबाणीं ॥ वानरां जाली भंगोणी ॥ पाठिराखा नाहीं कोणी ॥ रणमर्दनीं त्रासिले ॥४॥ श्रीराम आणि सौमित्र ॥ करितां धर्मयुद्ध विचार ॥ रावणे त्राशितां वानर ॥ हनुमा सत्वर पावला ॥ ५ ॥ रणीं गर्जोनि मारुती ॥ येतां देखोनि शिघ्रगती ॥ रावण बाण जंव सज्जिती ॥ तंव तो रथीं आदळला ॥६॥ बाण बोढावया पुरती ॥ रावणा सवडी नुरेचि रिती ॥ आंसड आंसडूनियां मारुती ॥ रथींचा सारथीं घोळशिला ॥ ७ ॥ हनुमा ह्मणे रावणातें ॥ पंचांगुळी दक्षिणहस्तें ॥ तुझ्या मारीन भूतात्म्यातें ॥ तळघातें हाणोनी ॥ ८ ॥ भूतात्मा तुझ्या देहाआंत ॥ बहुकाळ वसिंनला अधर्मयुक्त ॥ त्याचा करीन मी घात ॥ दक्षिणहस्ताचेनि घायें ॥९॥ रावण ह्मणे हनुमंता ॥ शीघ्र करीं माझ्या निःपाता ॥ तुझ्या देखोनि पुरुपार्था ॥ मग तुझ्या घाता मी करीन ॥१०॥ जेव्हां मारिला अखयासुत ॥ तेव्हांचि तुझा प्राणांत ॥ आतां मेला ना जित ॥ मिथ्या पुरुपार्थ तूंवल्गसी[3] ॥ ॥११॥ ऐकोनि कपीच्या वाक्यातें ॥ कोपें प्रज्वळोनि लंकानाथें ॥ उरावरी हनुमंतातें ॥ निष्ठुर घातें ताडिला ॥१२॥ हृदयीं लागतां तळघातु ॥ उल्हास कपीच्या हृदयांतु ॥ करावया रावणाचा घातु ॥ स्वयें हाणितु तळघातें ॥ १३ ॥ ॥श्लोक॥ आजघानचसंक्रुद्धस्तलेनैवासुरद्विपं ॥ दशग्रीवःपपातोर्व्यांयथाभूमितलेचलः ॥ ५ ॥ संग्रामेतंतथादृष्ट्वारावणंतलताडितं ॥ ऋपय

१ पराभव. २ ओढून. ३ बडबडतोस.

श्चारणाःसिद्धानेदुर्देवाश्चवानराः ॥ ६ ॥ अथाश्वस्यमहातेजारावणोवाक्यमब्रवीत् ॥ साधुवानरवीर्येतेश्लाघनीयोमिमेरिपुः
॥ ७ ॥ रावणेनैवमुक्तस्तुमारुतिर्वाक्यमब्रवीत् ॥ धिगस्तुममवीर्यंस्ययत्वं जीवसिरावण ॥ ८ ॥ ॥ टीका ॥ हनुमंतें हाणितां क
रतळ ॥ रावण होवोनियां विव्हळ ॥ भूकंपें उलथे अचळ ॥ तैसा विव्हळ लवंडला ॥ १४ ॥ चंद्री लागली विसां नेत्रीं ॥ खरसी
दाही मुखांतरीं ॥ रावण पडतांचि क्षितीवरी ॥ निशाचरीं आकांतु ॥ १५ ॥ जाणोनि हनुमंत अतिउद्भट ॥ त्यासि कां भिडों गेला
दशकंठ ॥ तेणें तळघातें केला शेवट ॥ राज्य लोट लंकेचा ॥ १६ ॥ बोंब सुटली दळभारीं ॥ बोंब सुटली निशाचरीं ॥ बोंब सुट
ली लंकेमाझारीं ॥ केली वोहरी हनुमंतें ॥ १७ ॥ आतुर्बळी वायुनंदन ॥ पूर्वी जाळिलें लंकाभुवन ॥ आतां मारिला दशानन ॥
केलें कंदन राक्षसां ॥ १८ ॥ देखोनि हनुमंताची ख्याती ॥ सुरवर जयजयकार करिती ॥ असुर आंगवण वाणिती ॥ ऋषि स्तवि
ती जयशब्दें ॥ १९ ॥ सिद्ध गंधर्व चारण ॥ वाणिती कपीची आंगवण ॥ रणीं ढिलाविला रावण ॥ बळ संपूर्ण हनुमंता ॥ २० ॥ अदृ
ष्टगतीचें विंदान ॥ कपीचेनि हातें नाहीं मरण ॥ रावणाचा परतला प्राण ॥ सावधान स्वयें जाला ॥ २१ ॥ रावण सावधान हो
तां ॥ धन्य ह्मणे हनुमंता ॥ अप्रमेय बळ पुरुषार्था ॥ शौर्य श्लाघ्यता तिहीं लोकीं ॥ २२ ॥ तुझ्या ऐसें बळ सत्राण ॥ इंद्रादिदेवां
नाहीं जाण ॥ दानव मानव बापुडें कोण ॥ तुझी आंगवण त्यां नाहीं ॥ २३ ॥ दैत्य ह्मणविती अदृढ ॥ ते तुझे वाटिवेचे भाट ॥ तूं
वीरां वीर वरिष्ठ ॥ शौर्यश्रेष्ठ मी मानीं ॥ २४ ॥ ऐकोनि रावणाचें वचन ॥ हनुमा बोले लज्जायमान ॥ जळो माझी आंगवण ॥
घायें रावण न मारवेची ॥ २५ ॥ माझा लागतां आघात ॥ निःशेष मरावा लंकानाथ ॥ तो तूं सावधान बोलत ॥ धिक् पुरुषार्थ
पैं माझा ॥ २६ ॥ ॥ श्लोक ॥ तेनवानरवाक्येनकोपस्तस्यप्रजज्वले ॥ समुद्धिंपातयामासवज्रकल्पंमहायशाः ॥ ९ ॥ सतेना
भिहतोगाढंविमंज्ञोविव्हलोभवत् ॥ विव्हलंतंतदादृष्ट्वाहनूमंतंमहाबलं ॥ १० ॥ रथेनातिरथःक्षिप्रंनीलंप्रतिसमाद्रवत् ॥ ११ ॥ ॥ १ ॥
॥ टीका ॥ ऐकोनि हनुमंताचें वचन ॥ रावण जाला कोपायमान ॥ रागें वज्रमुष्टि वळोन ॥ हाणी धांवोन हनुमंता ॥ २७ ॥ हृदयीं

१ पर्वत. २ फेंस. ३ संहार, नाश. ४ पराक्रमी. ५ चमत्कार, योगायोग. ६ जोर. ७ अचल. ८ मोठपणाचे.

लागतां मुष्टिघात ॥ नावेक हनुमा मूर्च्छित ॥ रावणाचा झणाणिला हात ॥ व्यथाभूत रथावरी ॥ २८ ॥ मुष्टि हाणितां तडकला
हात ॥ तों हनुमा जाला सावचित्त ॥ निमिषार्धे करील घात ॥ निघे लंकानाथ अतिधाकें ॥ २९ ॥ रण सांडोनि मागें जातां ॥
उपहास लंकानाथा ॥ रणीं चुकवावया हनुमंता ॥ प्रेरी निजरथा नीळावरी ॥ ३० ॥ हनुमंत युद्धसंकट ॥ चुकवोनि रथ घडघ
डाट ॥ नीळावरी आला दशकंठ ॥ बाण उद्भट वर्षतु ॥ ३१ ॥ रावण रणीं वर्षे बाण ॥ नीळें हाणोनि पाषाण ॥ रावणाचे बाण क
री चूर्ण ॥ रणविंदान दोहींचें ॥ ३२ ॥ ॥ श्लोक ॥ अंतकप्रतिमैर्बाणैःपरमर्मविभेदिभिः ॥ क्षिप्रमापीडयामासनीलंहरिचमू
पतिं ॥ १२ ॥ सशरौघंसमायांतंनीलःपरमदारुणं ॥ गिरिशृंगंचशैलाभंरक्षोधिपतयेक्षिपत् ॥ १३ ॥ हनूमानपितेजस्वीसमा
श्वस्तोमहाबलः ॥ समीक्ष्यमाणोयुद्धेप्सुःसरोषमिदमब्रवीत् ॥ १४ ॥ नीलेनसहसासक्तोरावणोराक्षसाधिपः ॥ नन्याय्यं
हिमयायोद्धुंक्षत्रधर्मविजानता ॥ १५ ॥ ॥ टीका ॥ रावण विंधी जेजे बाण ॥ नीळें वर्षोनि पाषाण ॥ अवघे करितां शतचूर्ण ॥
रणीं रावण क्षोभला ॥ ३३ ॥ साधोनियां रणांगण ॥ अंतक तुल्य घेवोनि बाण ॥ तोडून नीळाचे पाषाण ॥ शर संपूर्ण विंधिले ॥
३४ ॥ वर्मी भेदतांचि शर ॥ तेणें क्षोभला वानर ॥ मलयाद्रि सम गिरिवर ॥ रागें सत्वर उपटिला ॥ ३५ ॥ नधरत नसावरत ॥
रागें ठोकिला लंकानाथ ॥ तेणें रावण अतिविस्मित ॥ पर्वतपात देखोनी ॥ ३६ ॥ श्रीरामाच्या निजदळीं ॥ जो तो वानर आतु
र्बळी ॥ पर्वत उपडोनि समूळीं ॥ रणकल्लोळीं भिडताती ॥ ३७ ॥ मारिलें माझ्या प्रहस्तासीं ॥ तो सूड घेईन मी तुजपासीं ॥
नीळ ह्मणे रावणासीं ॥ तुज प्रहस्तासीं भेटवीन ॥ ३८ ॥ तुह्मां दोघां जाहल्या भेटी ॥ प्रहस्त सांगेल गुह्य गोष्टी ॥ तेणें
रावण क्षोभोनि पोटीं ॥ शरवृष्टी वर्षतु ॥ ३९ ॥ येरीकडे हनुमंत ॥ मूर्च्छा शांतवून सावचित्त ॥ रणीं मर्दावया लंकाना
थ ॥ असे पाहत सांटोपें ॥ ४० ॥ रावण नीळेसिं युद्धासक्त ॥ तें देखोनि हनुमंत ॥ स्वयें सांडी युद्धकंदनार्थ ॥ धर्मयुक्त विवेकी ॥ ४१ ॥
दोघे वीर एकजणासीं ॥ युद्ध करणें पापरासी ॥ यालागीं त्यजून रावणासीं ॥ श्रीरामापासीं कपि आला ॥ ४२ ॥ रावण आणि नीळ ॥

१ क्षणभर. २ भयंकर. ३ युद्धकौशल्य. ४ काळ. ५ तयारीनें, संधीनें.

दोघेजण रणप्रबळ॥दोघे करिती रणकल्लोळ॥दोघे कुशळ रणमारा ॥४३॥ नीळें टाकिला प्रचंड गिरी॥रावणें नव बाणें करीं॥छेदू
न पाडिला धरेवरी ॥ शतधा करी विखंड ॥४४॥ श्लोक ॥ तद्विशीर्णंगिरेःशृंगंदृष्ट्वाहरिचमूपतिः ॥ अन्यांश्चविविधान्वृक्षान्नीलश्चि
क्षेपसंयुगे॥१६॥सतानापततःशीघ्रंवृक्षान्चिच्छेदरावणः ॥ नीलस्याप्याहनद्गात्रे दर्शयंश्चस्वलाघवं ॥ १७ ॥ र्‍हस्वंकृत्वाततोरू
पंध्वजाग्रेनिपपातह ॥ ध्वजाग्रेधनुपश्चाग्रेकिरीटाग्रेचतंहरिं ॥ १८ ॥ सौमित्रिःसुग्रलोरामोहनूमान्विस्मयंगतः ॥ रावणोपिमहा
सत्वःकपिलाघवविस्मितः॥१९॥नीललाघवसंभ्रांतंदृष्ट्वारावणमाहवे ॥२०॥ ॥ टीका ॥पर्वत छेदोनि प्रचंड॥ बाणीं केला खंड विखं
ड॥नीळ कोपला वितंड॥रावण बंड दंडावया ॥४५॥ नीळ होवोनि कोपायमान ॥ वृक्ष घेतला बहुशाख जाण॥दंडावया दशानन ॥
दावी आपण हस्तवेगु ॥ ४६ ॥ अश्वकर्ण शाल्मली शाल ॥ चूत चंपक तमाल ताल॥खर्जूरी पोफळी सरळ ॥ पिंपळ लघुलाघ
वें ॥ ४७ ॥ जांवळी वेहकळी प्रचंड खैर ॥ वृक्षीं वासला दशशिर॥दुर्धर तरुवांचा मार ॥ रणीं धीर नधरवे ॥४८॥ एक वृक्ष जंव
तोडित ॥ तंव वृक्ष येती शतानुशत ॥ जाजावला लंकानाथ ॥ रणीं उसंत घेवों नेदी ॥ ४९ ॥ वृक्ष आदळती शिरीं ॥ वृक्ष आद
ळती उरावरी ॥ वृक्ष आदळती भुजांवरी ॥ धनुष्य करीं धरूं नेदी ॥ ५० ॥ अश्व हाणितां मुखावरी ॥ सारथी पडला रथावरी ॥
रथ भ्रमे चक्राकारीं ॥ भ्रमे चांचरी रावण ॥५१॥ सारथी मूर्च्छित रथावरी ॥ अश्व वांगोरे कोण आंवरी ॥ रथ भोंवे भैरावैरीं ॥ अ
पांपरी रावणा ॥५२॥ नीळें ऐशा ऐशापरी ॥ रावणु त्राशिला तरुवरीं ॥ रावण लघुलाघवें करीं॥नीळ शरधारीं विंधिला ॥ ५३ ॥
रावण धनुर्वाडा अतिदक्ष॥ विकट साधोनियां लक्ष॥छेदोनि सांडिले वृक्षें वृक्ष॥नीळ सन्मुख विंधिला॥५४॥ रावणाचें बाण लाघव॥
नीळें लक्षोनियां सर्व ॥ स्वयें झाला अतिर्‍हस्व ॥ र्‍हस्वान्वयें विंदानी ॥५५ ॥ र्‍हस्वरूपें नीळ वानरीं ॥ बैसला रावणाच्या ध्वजा
वरी ॥ ध्वजीं विंधोनि जातां शरीं ॥ धनुष्याग्रीं बैसला ॥५६॥ धरूं जातां धन्युष्याग्रीं ॥ सवेंचि भ्रमे मुकुटावरी ॥ धरूं जातां मुकुटा ॥ २ ॥
ग्रीं ॥ध्वजाग्रीं आभासे ॥५७॥देखोनि नीळाचें चरित्र॥गदगदां हांसे सौमित्र॥ हनुमा सुग्रीव रामचंद्र॥वानरवीर हांसती ॥५८॥ध्व

१ अत्यंत २ सावरींचें झाड. ३ खैराचें झाड. ४ त्रासला. ५ विश्रांती. ६ मूर्च्छा. ७ उगाम. ८ युक्तीने.

जाग्रीं धनुष्याग्रीं ॥मुकुटाग्रीं बाणाग्रीं॥ सवेंचि भासतु रथाग्रीं ॥ नीळ निर्धारीं लक्षेना ॥ ५९॥ विस्मय मानी श्रीरघुनाथ॥ विस्मित
हनुमंत सौमित्र ॥ विस्मित वानर समस्त ॥ नीळें लंकानाथ गांजिला ॥ ६० ॥ वीस बाहु वीस डोळे ॥ रावण एकाग्र केला नी
ळें ॥ युद्ध काय होतें तें नकळे ॥ संभ्रांत मेळें तटस्थ॥६१॥वानर मिशांसिं घेती हिंदोळा ॥ एक काढिती कंठमाळा ॥ एक पदकें
घालिती गळां ॥ रावण भुलला संग्रामीं ॥ ६२ ॥ एक आसुडिती वीर कंकणें ॥ एक घेती बाहुभूषणें ॥ नीळें रावणें एकाग्रकर
ण ॥ देह विसरणें संग्रामीं ॥ ६३ ॥ एवं रणीं गांजोनि दशशिर ॥ नीळें केला भुभुकार ॥ वानरांचा जयजयकार ॥ केला गज
र हरिनामें ॥ ६४ ॥ ऐकोनि वानरांचा गजर ॥ रणीं क्षोभला दशशिर ॥ मारावया नीळ वानर ॥ बाण दुर्धर वर्षला ॥ ६५॥
रावण बाणाच्या आवर्णीं ॥ लक्षा नयेचि सेनापती॥शर सूटले सैनाट जाती॥ लंकापती क्षोभला ॥६६॥ नीळ जोकां सेनापती ॥
आटोपेना शस्त्रावर्ती ॥ मग दिव्यास्त्रें लंकापती ॥ तद्वधार्थी प्रयोजी ॥ ॥ ६७ ॥ ॥ श्लोक ॥ वानराणांप्रणादेनसंक्रुद्धोरा
वणस्तदा ॥ अस्त्रमाहारयामासदीप्तमाग्नेयमुत्तमं ॥ २१ ॥ अग्नेयास्त्रेणसंयुक्तंगृहीत्वारावणःशरं ॥ ध्वजशीर्षस्थितं
नीलमुद्देक्षतनिशाचरः ॥ २२ ॥ ततोब्रवीन्महातेजारावणोराक्षसेश्वरः ॥ कपलाघवयुक्तोसिमाययापरयायुतः ॥ २३ ॥
त्वद्वधायमयाक्षिप्तःसायकश्चाभिमंत्रितः ॥ जीवितंखलुरक्षस्वयदिशक्तोसिवानर ॥ २४ ॥ एवमुक्त्वामहाबाहूरावणोरा
क्षसेश्वरः ॥ संधायबाणमस्त्रेणचमूपतिमताडयत् ॥ २५ ॥ ॥ टीका ॥ वानरांचा जयजयकार ॥ ऐकोनि क्षोभला दशशि
र ॥ नीळ मारावया वानर ॥ आग्नेअस्त्र सज्जिलें ॥ ६८॥ धगधगीत सज्जून बाण ॥ रागें विंधितां रावण॥ नीळें होवोनि अणुप्र
माण ॥ गेला उडोन ध्वजाग्रीं ॥६९ ॥ नीळ नाढळे बाणासीं ॥ लक्ष लक्षेना लक्षासीं ॥ अग्निअस्त्र न लागे त्यासीं ॥ मनीं कुसुमु
सी रावणु ॥७०॥ नीळाची सूक्ष्म लाघव गति ॥ निर्बंधावया लंकापती ॥ दमनीं अस्त्र प्रयुक्ती॥ नीळाप्रती प्रयोजी॥७१ ॥ दम
नीं अस्त्र मंत्र प्रयुक्ती ॥ नीळाची खुंटली सर्व शक्ती॥ अग्निअस्त्र घेवोनि हातीं ॥ लंकापति गर्जतु ॥७२॥ लघुलाघव सूक्ष्म गती॥

१ ओढतात. २ कल्लोळीं. ३ व्यर्थ. ४ दुःखपावे. ५ दमावया, पकडण्यास.

दाविसी नाना मायाविप्ती ॥ ते म्यां तुझी दंडिली शक्ती ॥ रणाभिवर्ती मारावया ॥७३॥ तुझा घ्यावया निजप्राण ॥ म्या सोडिला आहे बाण ॥ पाहूं तुझी आंगवण ॥ आपणा आपण वांचवी ॥७४॥ नीळ लक्षोनि ध्वजाग्रीं ॥ अग्निबाण घेवोनि करीं ॥ रावण निघो नि निजनिर्धारीं ॥ रणगजरीं गर्जोनी ॥७५॥ येतां देखोनि अग्निबाण ॥ नीळा करितां नये उड्डाण ॥ शस्त्रास्त्रें निजशक्ती क्षीण ॥ हृदयीं बाण खडतरला ॥७६॥ हृदयीं लागतांचि बाण ॥ नीळ करी श्रीरामस्मरण ॥ येतां येतां पळालें मरण ॥ परतोनि बाण खडतरेले ॥७७॥ जेथें श्रीरामनामस्मरण ॥ तेथें कल्पांतीं न रिघे मरण ॥ नीळाचा वांचला प्राण ॥ परतोनि बाण लागला ॥७८॥ ॥श्लोक॥ शस्त्रयुक्तेनबाणेननीलोवक्षसिताडितः ॥ निर्दह्यमानःसहसानिपपातमहीतले ॥२६॥ विसंज्ञंवानरेंद्रंतुदृष्ट्वादशग्रीवोरणोत्सुकः ॥ रथेनांबुदघोषेणसौमित्रिमभिदुद्रुवे ॥ २७ ॥ ॥टीका॥ लागतां अग्निअस्त्रघात ॥ नीळ भूतळीं पडे मूर्च्छित ॥ तेथेंही जालें विप रीत ॥ अत्यद्भुत तें ऐका ॥७९॥ अग्निअस्त्रें करावें घाता ॥ तंव अग्नि नीळाचा पिता ॥ तो न करीच प्राणघाता ॥ नीळ सर्वथा वांचला ॥ ८० ॥ लागतां अग्निअस्त्राचा बाण ॥ नीळें केलें रामस्मरण ॥ घालोनियां पीतांबर ॥ मूर्च्छापन्न तो पडिला ॥ ८१ ॥ अग्निअस्त्राचा ताप शमोनि ॥ श्रीरामनामस्मरणें पोळलाचोन ॥ नीळ सुखें मूर्च्छापन्न ॥ सुखरूपसन्न श्रीरामें ॥८२॥ वानर रामाचे नि जभक्त ॥ त्यांसि पडतां रणाआंत ॥ साक्षात्‌ प्रकटोनि रघुनाथ ॥ रक्षी भक्त स्वानंदें ॥ ८३ ॥ अंतकाळींचा सोयरा रघुनाथ ॥ शस्त्राभिघातीं सुखोन्मत्त ॥ यापरी रक्षी निजभक्त ॥ युद्धाआंत श्रीराम ॥ ८४ ॥ श्रीरामें सुखरूप रण ॥ श्रीरामें नाठे जन्म मरण ॥ श्रीरामें वानरां समाधान ॥ सुखसंपन्न संग्रामीं ॥८५॥ श्रीरामाचे निजसंगतीं ॥ रणीं वानरां सुखसंगती ॥ बाप कृपाळु रघुपती ॥ संग्रामस्थिती स्वानंदु ॥ ८६ ॥ नीळ सेनानि वीर सुभट ॥ रणीं पडिला अतिश्रेष्ठ ॥ रणीं घालोनि घडघडाट ॥ जाऊं स्पष्ट लंकेमाजी ॥ ८७ ॥ रावणें रणीं लाधोनि ख्याती ॥ पाडोनि आणिला सेनापती ॥ हनुमंत नरी विजय वृत्ती ॥ लंकेप्रती हो माझी ॥ ८८ ॥ रावणें जाणे नीळें मराट ॥ तंव सौमित्र आला निकट ॥ तेणें गळमळे दशकंठ ॥ म्हणे अ

१ कोडाळ्य. २ कनले. ३ कमी झाकन. ४ आनेबोती.

दृष्ट हें माझें ॥ ८९ ॥ यशेंसि जावया आपण ॥ वोडि तुरंगि अनुक्रमाण ॥ युद्धा आलासे लक्ष्मण ॥ निर्वाण कंदन हा करील ॥ ९० ॥ लंकागमन राहिलें स्पष्ट ॥ युद्ध करणें विचार श्रेष्ठ ॥ रथ मुरडोनि घडघडाट ॥ रागें दशकंठ परतला ॥ ९१ ॥ एक प्र द्युम्न एक शंबर ॥ एक वृत्र एक देवेंद्र ॥ तैसा रावणेंसि सौमित्र ॥ युद्धीं सत्वर मिसळला ॥ ९२ ॥ सौमित्र रावणाचें रण ॥ शा स्त्रास्त्री विचित्र दारुण ॥ एका जनार्दना शरण ॥ श्रोतीं अवधान मज द्यावें ॥ ९३ ॥ तेणें पदबंध विंपत्ती ॥ तेणें कथेची संग तीं ॥ रामायण वदवी रघुपती ॥ कथाप्रयुक्ति प्राकृत ॥ ९४ ॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांनील रावणयुद्धप्रसंगोनामअष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ ओंव्या ॥ ॥ ९४ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ २७ ॥ ॥ एवं ॥१२१॥

१ मार्ग. २ निकराचें. ३ व्यापक.

भा.रा.यु.कां.अ.१९
मारु.
रावण-
लक्ष्मण
रावण.

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ ॥ पूर्व प्रसंगाच्या अंतीं ॥ नीळ मूर्च्छित पडिला क्षितीं ॥ रावण मिरवी यशकीर्ती ॥ गर्वोन्नती विजयाची ॥ १ ॥ ॥ श्लोक ॥ विसंज्ञंवानरंदृष्ट्वादशग्रीवोरणोत्सुकः ॥ रथेनांबुदघोषेणसौमित्रिमभिदुद्रुवे ॥ १ ॥ तमाहसौमित्रिरदीनसत्वोविस्फारयंतंधनुरप्रमेयं ॥ अन्वेहिमामद्यनिशाचरेंद्रनवानरांस्त्वंप्रतियोद्धुमर्हसि ॥ २ ॥ सतस्यवाक्यंप्रतिपूर्णघोषंज्याशब्दमुग्रंचनिशम्यराजा ॥ आसाद्यसौमित्रिमुपस्थितंतंरोषान्वितंवाक्यमुवाचरक्षः ॥ ३ ॥ दिष्ट्यासिमेराघवदृष्टिमार्गंप्राप्तोंतगामीविपरीतबुद्धिः ॥ अस्मिन्क्षणेयास्यसिमृत्युलोकंसंछाद्यमानोममबाणजालैः ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ श्रीरामस्मरणें सुखसंपन्न ॥ नीळ निजसुखें मूर्च्छापन्न ॥ त्यातें देखोनि विसंज्ञ[1] ॥ दशानन विचारीं ॥ २ ॥ वानरांचा सेनापती ॥ रावणें आणिला रणख्याती ॥ ऐसी मिरवावया कीर्ती ॥ नीळ लंकेप्रति स्वयें न्यावा ॥ ३ ॥ तंव नीळाची सोडवण ॥ करूं पावला लक्ष्मण ॥ सज्जोनियां धनुष्यबाण ॥ सन्मुख रावण लक्षूनी ॥ ४ ॥ रावण ह्मणे निजचित्तीं ॥ राम सैन्यीं वीर भद्रजाती ॥ मज नलभे यश कीर्ती ॥ उर्मिलापती स्वयें आला ॥ ५ ॥ आजि लक्ष्मणासीं रण ॥ युद्ध करणें निजनिर्वाण ॥ ऐसा करोनियां पण ॥ स्वयें रावण परतला ॥ ६ ॥ मेघ गर्जती कडकडाट ॥ तैसा रथाचा घडघडाट ॥ लक्ष्मणेसिं निकटानिकट ॥ युद्धा दशकंठ स्वयें आला ॥ ७ ॥ रावणासिं ह्मणे सौमित्र ॥ लंकाधिपती तूं दशशिर ॥ मस्तकीं ढळती छत्र चामर ॥ त्या तुज वानर गां जिती ॥८॥ जरीं अंगीं आहे आंगवण[3] ॥ तरी मजसीं करीं पां रण ॥ लक्ष्मणें साधिलें रणांगण ॥ धनुष्यबाण सज्जूनी ॥९॥ लक्ष्मणें करितां ज्याघोष[4] ॥ नादें त्रासला लंकेश ॥ जीवीं बैसला परम त्रास ॥ वीरविंत्रास[5] सौमित्रु ॥१०॥ ज्याघोष तळघोषेसिं जाण ॥ ऐकोनि सौमित्राचें वचन ॥ कोपें कोंदला दशानन ॥ रणीं गर्जोन अनुवादे ॥११॥ आजि माझे मनोरथ ॥ शिवें संपूर्ण केले येथ ॥ लक्ष्मण आला रणाआंत ॥ करीन घात बाणें एकें ॥ १२ ॥ शूर्पनखीचे नाक कान ॥ येणें छेदिले आपण ॥ तिचें व्हावया उत्तीर्ण ॥ घेईन प्राण बाणें एकें ॥१३॥ दृष्टी पडतां लक्ष्मणासीं ॥ बाणीं निर्दाळून त्यासीं ॥ अवश्य धाडीन मृत्युपासीं ॥ गर्जे आवेशीं

१ मूर्च्छित. २ निकराचें. ३ शक्ति. ४ धनुष्याचा टणत्कार. ५ शत्रुभंजनकर्ता.

रावणु ॥१४॥ ऐकोनि रावणाचें गर्जन ॥ सौमित्र जाला हास्यवदन ॥ करून दावीं रणविंदान ॥ वृथा जल्पोन कार्य काय ॥१५॥
॥ श्लोक ॥ जानामिवीर्यंतवराक्षसेंद्रबलंप्रतापंचपराक्रमंच ॥ अवस्थितोहंशरचापपाणिरागच्छकिंमोघविकत्थनेन ॥ ५ ॥ सए
वमुक्तःकुपितःससर्जरक्षोधिपःसप्तशरान्सुपुंखान् ॥ तान्लक्ष्मणःकांचनचित्रपुंखैश्चिच्छेदबाणैर्निशितैःसुपत्रैः ॥ ६ ॥ क्षुरार्धचं
द्रोत्तमकर्णभल्लैःशरांश्चचिच्छेदनचुक्षुभेच ॥ सतान्प्रचिच्छेदनिशाचरेंद्रं शितान्शरान्लक्ष्मणमाजघान ॥ ७ ॥ ॥ टीका ॥ सु
मित्र ह्मणे दशानना जाण ॥ तुझें वीर्य शौर्य प्रताप पूर्ण ॥ सर्वेही मज आहे ज्ञान ॥ सावधान अवधारीं॥१६॥स्वयंवरीं वाहतां हर
कोदंड॥तुझें जालें काळें तोंड॥तरी वांढिवेसो बळवंड॥ अति तूं लंड निःसंगु॥१७॥ वाळीनें घालोनि काखेतळीं ॥ केली सप्तसमुद्रीं
आंघोळी ॥ तो तूं ह्मणवितोसी बळी ॥ राक्षसकुळों निःसंगु॥१८॥तूं निःसंगलाचा निखिल राशी ॥ राजा आणि भीक मागसी ॥ तो
ही कपटी कपटवेषी ॥ परदारेसीं हरावया ॥१९॥ राजा निजांगें चोरी करी ॥ हे तुझ्या प्रतापाची थोरी ॥ वाखाणिली दिगंतरीं ॥
निःसंग संसारीं तुं एक॥२०॥चोरी करोनियां परनारी॥पळोनि लपसी लंकापुरीं॥तरी वाणिसी बळाची थोरी॥निःसंग संसारीं तूं एक
॥२१॥ तुज श्वेतद्वीपा प्रति॥ दासी लाता देवोनि नाचविती॥हेही तुझी परमख्याती॥निर्लज्ज निश्चिती तूं एक॥२२॥कपटवेषें भी
क मागतां ॥ सीतेसिं स्वयें ह्मणविसी माता ॥ तिसींच करूं पाहासी कांता ॥ मातृगामिता महापापी ॥२३॥ चोरी मारी परद्वारी ॥
मातृगामी दुराचारी ॥ इतुकीं ब्रीदें तुझ्या शिरीं ॥ लाज संसारीं तुज नाहीं ॥२४॥ असो हा तुझा निंद्य वृत्तांतु ॥ माझा करीन ह्मण
सी घातु ॥ तो मी शरचाप समन्वितु॥ युद्धा आंतु उभा असें॥२५॥ रणीं करोनि दावी ख्याती ॥ त्यात वीर शूर प्रतापी ह्मणती ॥
जेकां वृथा वडवड करिती ॥ त्यांतें निंदिती अधमत्वें ॥ २६ ॥ सज्जूनियां धनुष्यबाण ॥ ज्यां साधिलेसें रणांगण ॥ माझा घेणें
आहे प्राण ॥ यावें आपण संग्रामा ॥ २७ ॥ शूर्पनखेचे नाक कान ॥ छेदिलें हें कर्म सामान्य ॥ नाककानेंसीं दशानन ॥ आजि
छेदीन संग्रामीं ॥ २८ ॥ रावणा ऐकें माझी गोष्टी ॥ संग्रामीं देवों नको पाठी ॥ मग मी नलागे तुझ्या पाठीं ॥ कडकडाटी झुं

१ युद्धकौशल्य. २ धनुष्य. ३ पुरुषार्थाची. ४ पापी.

जावें॥२९॥ ऐकतां सौमित्राचें वचन ॥ व्हदयीं पोळला दशानन ॥ सुवर्णपत्रीं निर्वाण बाण ॥ विंधि दारुण शरसप्त ॥३०॥ राव
णाचे सातही बाण ॥ हेळा सौमित्र सांडी तोडून ॥ तेणें क्षोभला रावण ॥ असंख्य बाण वर्पला ॥३१॥ ज्या बाणाच्या कडोवि
कडी ॥ सुरासुर पाडिले निर्वेडी ॥ ते ते बाण सौमित्र तोडी ॥ जेंवि सर्पकोडी खगेंद्र ॥३२॥ गरुड छेदी भुजंगभार ॥ तेंवि राव
णाचे दुर्धरशर॥ ॥ रणों पसरले अपार ॥ तेणें दशशिर गजबजितु ॥३३॥ तेचि समयीं सौमित्र ॥ निर्दाळावया दशशिर ॥ सु
वर्णपत्री सपुंख शर ॥ विंधिले विचित्र ते ऐका ॥३४॥ स्वरूप भाळीं सतेज शर ॥ नाराच नाळीक अर्धचंद्र ॥ सवेग विंधितां सौ
मित्र ॥ बाणीं जर्जर लंकेशु ॥३५॥ तरी बळियाढा रावण ॥ निवारोनि लक्ष्मणाचे बाण॥ घ्यावया लक्ष्मणाचा प्राण॥ अस्त्र नि
र्वाण प्रयोजी ॥३६॥ काळा कराळी कंकाळास्त्र ॥ देहदमनी दाहकास्त्र ॥ अखंडास्त्र विखंडास्त्र॥ दंडदंडास्त्र मारक ॥ ३७ ॥ चं
डास्त्र प्रचंडास्त्र ॥ दंडास्त्र वितंडास्त्र ॥ घातन्यास्त्र पातन्यास्त्र ॥ निमिषें सौमित्र निवारी ॥३८॥ निर्वाणास्त्र अतिक्रूर ॥ ज्याचे
नि होय सर्व संहार ॥ रागें मोकली दशशिर ॥ तें सौमित्र निवारी ॥ ३९ ॥ निर्वाणास्त्रें माझीं समस्त ॥ हेळा सौमित्रें केलीं व्य
र्थ ॥ रावण चुरी दोनी हस्त ॥ दांत खात करकरां ॥ ४० ॥ व्हदयीं आली आठवण ॥ ब्रह्मदत्त वरद बाण ॥ रणीं मारावया ल
क्ष्मण ॥ रागें रावण विंधितु ॥४१॥ ॥श्लोक॥ शरेणकालाग्निसमप्रभेणस्वयंभुदत्तेनललाटदेशे ॥ सलक्ष्मणोरावणसायकार्तश्च
चालचापंशिथिलंप्रगृह्य ॥८॥ पुनःससंज्ञांप्रतिलभ्यकृच्छ्राच्चिच्छेदचापंत्रिदशेंद्रशत्रोः ॥ निकृत्तचापंत्रिभिराजघानबाणैस्तदादा
शरथिःशिताग्रैः ॥९॥ ससायकार्तोविचचालराजाकृच्छ्राचसंज्ञांपुनराससाद ॥ सकृत्तचापःशरताडितश्चमेदार्द्रगात्रोरुधिरावसि
क्तः ॥ १० ॥ ॥ टीका ॥ ब्रह्मदत्त वरद बाणासीं ॥ रावण विंधि रणाभिवेषीं ॥ लक्ष्मण निवारीच ना त्यासीं ॥ वंदिली शिरसीं
ब्रह्माज्ञा ॥ ४२ ॥ श्रीराम आणि लक्ष्मण ॥ अन्यथा नकरिती ब्रह्मवचन ॥ ललाटीं वंदिला वरद बाण ॥ दिसे संपूर्ण रुत
लासा ॥४३॥ ब्रह्मवराचा वरदहस्त॥ बाण नव्हेती गंधाक्षत ॥ सौमित्रासिं रणाभिषिक्त ॥ स्वानंदें करित स्वयंभू ॥४४॥ पुढील

१ सहज. २ समग्र.

कथेची महिमा भारी ॥ बाण खंडतरतांचि शिरीं ॥ लक्ष्मण धैर्याची थोरी ॥ मूर्च्छा सांवरी येतयेतां ॥४५॥ धनुष्याग्र लावोनि शिरा पुढां ॥ मूर्च्छा सांवरी वीर गाढा ॥ सवेग उठोनि वेगाढा ॥ सजिला मेढा शरशुद्धी ॥४६॥ शिथिल चाप शिथिल दर्प ॥ शिथिल युद्ध खटाटोप ॥ तेकाळीं सुमित्र प्रताप ॥ भरी साटोप तें ऐका ॥४७॥ सौमित्राची शौर्य थोरी ॥ रावण विंधितांचि शरीं ॥ एक उरीं एक शिरीं ॥ एक चाप करीं छेदिलें ॥ ४८ ॥ भेणें स्वेद कंप शरीर ॥ सर्वांगीं वाहे रुधिर ॥ सौमित्रें दशशिर ॥ केला जर्जर बाणजाळें ॥४९॥ छिन्नधन्वा लंकानाथ ॥ लागतां बाणांचा आघात ॥ चांचरी जात गडबडीत ॥ पडत पडत सांवरी ॥ ५० ॥ वृथा गेला वरदबाण ॥ रणीं नमरेचि लक्ष्मण ॥ तेणें क्षोभला रावण ॥ शक्ति दारुण स्वयें सज्जी ॥ ५१ ॥ ॥ श्लोक ॥ जग्राह शक्तिंसमहामुचंडांस्वयंभुदत्तांयुधिदेवशत्रुः ॥ सतांसधूमानलसन्निकाशांवित्रासनींवानरराक्षसानां ॥ ११ ॥ चिक्षेपशक्तिंस हसाज्वलंतींसौमित्रयेराक्षसराजसिंहः ॥ प्रदीप्यमानांरघुनंदनस्तांजघानबाणैरनलप्रकाशैः ॥ १२ ॥ तथापिसातस्यविवेश शक्तिर्भुजांतरंदाशरथेर्विशालं ॥ १३ ॥ शक्त्यातयाससौमित्रस्ताडितोपिस्तनांतरे ॥ विष्णोरमीमांस्यभागमात्मानंप्रतिसोस्मरन् ॥ १४ ॥ ॥ टीका ॥ ब्रह्मयानें दिधली निर्वाणार्थी ॥ ब्रह्मयाची ब्रह्मशक्ति ॥ अनिवार त्रिजगतीं ॥ लक्ष्मण वधार्थी मोकली ॥ ५२ ॥ रावणें सोडितांचि शक्तिसी ॥ कोटि सूर्य समप्रकाशीं ॥ कडाडिली पैं आकाशीं ॥ तेज चौपासीं नसमाये ॥५३॥ तेजें राक्षसां पडिपाडी ॥ वानरां पडली झांपडी ॥ उभयसेना त्रासली बापुडी ॥ शक्ति कडाडी सहभ्रांत ॥ ५४ ॥ शक्ति तेजें देदीप्यमान ॥ नादें कडाडितां गगन ॥ लक्ष्मण तेकाळीं सावधान ॥ शरचापबाण सज्जूनी ॥ ५५ ॥ शक्ति येतां अतिप्रचंड ॥ लक्ष्मणाचें बळ वितंड ॥ बाणीं करोनि शतखंड ॥ शक्तीचें तोंड ठेचिलें ॥ ५६ ॥ मागें नसरे ब्रह्मशक्ती ॥ पुढें नतिघवे ना णाहातीं ॥ जाजावली रणावर्ती ॥ वांचती गती दिसेना ॥ ५७ ॥ लक्ष्मणाचा कराकरा घात ॥ तो राहिला शक्ति पुरुषार्थ ॥ शक्तीसीं आला प्राणांत ॥ वीर विख्यात सौमित्र ॥५८॥ अचुक लक्ष्मणाचे बाण ॥ चुकवितां नचुकती जाण ॥ शक्ति सौमित्रा आ

१ रतता. २ चपळ. ३ ढिला. ४ घाम. ५ समचाप. ६ मुर्छा. ७ निरुत्तर.

ला शरण ॥ माझा प्राण वांचवी ॥५९॥ शरणागता नाहीं मरण ॥ हें तव तुमचें ब्रीद संपूर्ण ॥ वांचवावया निजप्राण॥ शक्ति लोटांगण स्वयें घाली ॥ ६० ॥ दृढ ब्रह्मचारी तूं लक्ष्मण ॥ मी ब्रह्मयाची ब्रह्मशक्ती जाण ॥ तुझ हातें कन्यारत्न ॥ हृदयीं संपूर्ण सांठवी ॥६१॥ तूंचि माता तूंचि पिता ॥ मी जालें तुझी दुहिता ॥ लक्ष्मणा कृपावंता ॥ माझ्या घाता करूं नको ॥६२॥ शक्तीनें ह्मणतांचि शरण ॥ लक्ष्मणें विंधों सांडिले बाण ॥ शक्तीसीं दे हृदयस्थान ॥ कृपाळू पूर्ण शरणागता ॥६३॥ शक्तीनें देतांचि आलिंगन ॥ होईल परदारास्पर्शन ॥ लक्ष्मणें सांडोनि देहाभिमान ॥ जाला परिपूर्ण परब्रह्म ॥६४ ॥ जेथें नाहीं पुरुष प्रकृती ॥ जेथें नाहीं शिवशक्ती ॥ लक्ष्मण राहिला ते अद्वैतीं ॥ सहजस्थिती स्वानंदें ॥६५॥ लक्ष्मण पावला विश्रांती ॥ निर्मुक्त केली ब्रह्मशक्ति ॥ श्रीरामभजनाची हे ख्याती ॥ सकळ विश्रांति श्रीरामें ॥६६॥ धर्मयुद्धाची निजनीती ॥ पूर्वी शिकविली रघुपती ॥ लक्ष्मण राहिला तेचि गती ॥ सहजस्थिती स्वानंदें ॥६७॥ घातुं आली ब्रह्मशक्ती ॥ तिसीं दिधली नित्यमुक्ती ॥ धन्य संताची संगती ॥ सुखसंवित्ती घातका ॥६८॥ बाह्यकथेची अनुवृत्ती ॥ ह्मणती योद्धा लंकापती ॥ लक्ष्मणा भेदूनि शक्ती ॥ पडिला क्षितीं मूर्च्छित ॥६९॥ ॥श्लोक॥ विसंज्ञंपतितंदृष्ट्वासौमित्रिंराक्षसेश्वरः ॥ अवतीर्यरथात्तूर्णमभिदुद्रावलक्ष्मणं ॥ १५ ॥ ततोदानवदर्पघ्नंसौमित्रिंदेवकंटकः ॥ तंपीडयित्वाबाहुभ्यांनप्रभुर्लंघनेभवेत् ॥ १६ ॥ विष्णोरथेनंभागस्तुसंग्रामादहमास्थितः ॥ तंगृहीत्वातुबाहुभ्यांचिंतयामासराघणः ॥१७॥ हिमवान्मंदरःशैलःकैलासश्चमहाचलः ॥ शक्योभुजाभ्यांसंवोढुंनत्वयंराघवानुजः ॥ १८ ॥ ॥ टीका ॥ विसंज्ञ देखोनि लक्ष्मण ॥ रथाहूनि उडोनि रावण ॥ सवेग येवोनियां आपण ॥ मुष्टिघातें पूर्ण ताडिला ॥७०॥ रावणें हाणतां मुष्टिघात ॥ झणाणिले दोनी हस्त ॥ धापा दाटला लंकानाथ ॥ पडत पडत सांवरी ॥ ७१ ॥ लक्ष्मण हाणितां मुष्टिघात ॥ माझा होऊं पाहे प्राणांत ॥ यासि न्यावें लंकेआंत ॥ परम पुरुषार्थ हा माझा ॥ ७२ ॥ मुख्य धूर लक्ष्मण ॥ रथीं घालितां रावण ॥ त्यासिं नुचले तो अणुप्रमाण ॥ सर्वशक्तिपूर्ण शिणतांही ॥ ७३ ॥ एके दोनी चौहातीं ॥ लक्ष्मण नुचले लंकापती ॥ सात पांच

१ कन्या २ मोकळी. ३ मारण्यास. ४ आनंदप्राप्ति. ५ मूर्च्छित. ६ सेनापती.

दाहाही हातीं ॥ विसां हातीं कुंथत ॥ ७४ ॥ लक्ष्मणा येवढी धूर प्राप्त ॥ माझेनि ननेववे लंके आंत॥ कपाळ पिटी लंकानाथ॥ अभागी निश्चित मी एक ॥ ७५ ॥ लक्ष्मण नमरे मुष्टिघाता ॥ लंके ननेववे घालोनि रथा ॥ यासिं करितां शस्त्रघाता ॥ शस्त्रें वृथा स्वयें जाती ॥ ७६ ॥ शस्त्रें हाणितां आकाशासीं ॥ जेंवि नरुपती तयासीं ॥ तेंवि शस्त्रपात लक्ष्मणासीं ॥ अंग घायेंसीं आढळेना ॥ ७७ ॥ आकाश मोटे बांधु जातां ॥ जेंवि चौपाळवी ये हाता ॥ तेंवि लक्ष्मणासीं उचलितां ॥ लंकानाथा अतिलज्जा ॥ ७८ ॥ भाग्यें सांपडला येथ ॥ नचले मुष्टिघात शस्त्रपात ॥ न नेववे लंके आंत ॥ तळमळित रावण ॥ ७९ ॥ लक्ष्मण सांडितां देहअहंता ॥ देहीं कोंदली ब्रह्मरूपता ॥ तेणें तो नुचले लंकानाथा ॥ स्वयें कुंथता सांटोपें ॥ ८० ॥ रावण विस्मित मानसीं ॥ ह्मणे शिवासगट कैलासीं ॥ म्यां आंदोळिलें निजबळेसीं ॥ परी लक्ष्मणासीं नुचलवे ॥ ८१ ॥ मेरु मंदार गिरिवर ॥ निमिषें उचलीन मी दशशिर ॥ परी नुचलवे हा सौमित्र ॥ रामानुचर बळिष्ठ ॥ ८२ ॥ अचेतन पडिला लक्ष्मण ॥ त्यासिं नचले आंगवण ॥ जळो माझें रावणपण ॥ आपणा आपण निर्भर्त्सी ॥ ८३ ॥ लक्ष्मणासिं धरितां लंकानाथ ॥ कोपें खवळला हनुमंत ॥ वज्रप्राय मुष्टिघात ॥ स्वयें हाणित लंकेशा ॥ ८४ ॥ ॥ श्लोक ॥ ततःक्रुद्धोवायुसुतोरावणंसमभिद्रवत् ॥ आजघानोरसिव्यूढवज्रकल्पेनमुष्टिना ॥ १९ ॥ तेनमुष्टिप्रहारेणरावणोभीमविक्रमः ॥ जानुभ्यांन्यपतद्भूमौचचालनिपपातच ॥ २० ॥ विसंज्ञंरावणंदृष्ट्वासमरेभीमविक्रमं ॥ ऋषयोवानराश्चैवनेदुर्देवाश्चसासुराः ॥ २१ ॥ हनूमानपितेस्वीलक्ष्मणंशुभलक्षणं ॥ आनयद्राघवाभ्याशंबाहुभ्यांपरिगृह्यवै ॥ २२ ॥ वायुसूनोःसुहृत्वेनभक्त्यापरमयापसः ॥ अकंप्योपिहिशत्रूणांलघुत्वमगमत्कपेः ॥२३॥ ॥ टीका ॥ लक्ष्मण मूर्च्छान्वितु ॥ लंके नऊं पाहे लंकानाथु ॥ तेणें कोप येवोनि हनुमंतु ॥ दे मुष्टिघातु लंकेशा ॥८५॥ तेणें मुष्टिघातें रावणासीं॥गुडघे आदळोनि भूमीसीं॥ पालथा पडिला तोंडघसीं॥मोकळ्या केशीं विसंज्ञे ॥८६॥ बळिया बळी लंकानाथ॥ज्यासिं सुरासुर नित्य कांपत॥त्यासिं लागतां वानरघात॥पडे मूर्च्छित लंकेशु॥८७॥ ॥ ३ ॥

१ वस्त्र. २ गर्वानें. ३ हलविलें. ४ मूर्च्छित.

रावण पडतां मूर्च्छित॥वानर रामनामें गर्जत ॥ सुरासुर जयजयकार करित॥ऋषि वदत पुरुषार्थ ॥८८॥ देखोनि हनुमंताचें बळ ॥ स्वर्ग मृत्यु पाताळ ॥ जयजयकारीं गर्जती सकळ ॥ राक्षसदळ खळबळिलें ॥८९॥ राक्षसदळीं हाहाकारू ॥ पुढें जोजो जाईल वीरू ॥ त्यासीं कपि करील संहारू ॥ द्वंद्वी वानरू राक्षसां ॥ ९० ॥ विकळ पाडोनि रावणासीं ॥ हनुमंत गेला लक्ष्मणापासीं ॥ उचलोनियां सावकाशीं ॥ श्रीरामापासीं आणिला ॥९१॥ होतां श्रीरामदर्शन ॥ ब्रह्मशक्तीतें उद्धरोन ॥ सौमित्र जाला सावधान॥ अगाध महिमान भक्तीचें॥९२॥भक्तिपासीं यश कीर्ती ॥ भक्ति पासीं शांति विरक्ती ॥ भक्तिपासीं ब्रह्मस्थिती ॥ स्वानंदें वर्तती सर्व कर्मी॥९३॥ भक्तीस विकला भगवंत ॥भक्ताचें उच्छिष्ट स्वयें काढित॥रणांगणीं घोडे धूत॥ शेखीं होत द्वारपाळ॥९४॥ भक्तसांकडीं समस्त॥सदा सोशी भगवंत॥ते भक्ति हनुमंतांत॥ सप्रेम वर्तत स्वानंदें॥९५॥विसां हातीं स्वयें रावण॥शिणतां नुचलेचि लक्ष्मण॥ तोचि हनुमंतें आपण ॥ पुष्पप्राय जाण उचलिला॥९६॥अभक्ता जो दुर्धर नेमस्त ॥ तो भक्ता जड नव्हे भगवंत ॥यालागिं पुष्पप्राय हनुमंत ॥ स्वयें उचलित सौमित्र ॥९७॥होतां श्रीरामदर्शन ॥ सौमित्र जाला सावधान ॥वानरां उल्हास पूर्ण ॥ केलें गर्जन रामनामें॥९८॥ ॥श्लोक॥ रावणोपिमहातेजाःप्राप्यसंज्ञांमहाहवे ॥ आददेनिशितान्बाणान्जग्राहविपुलंधनुः ॥ २४ ॥ अस्वस्थश्चविशल्यश्चलक्ष्मणःशत्रुसूदनः॥ एतस्मिन्नंतरेवीरोदृष्ट्वारावणविभ्रमं ॥२५॥ ॥टीका ॥ लागतां हनुमंताचा घात ॥ रावण पडला होता मूर्च्छित ॥ तो होवोनि स्वयें स्वस्थ ॥ शरचापयुक्त रथीं बैसे ॥ ९९ ॥ येरीकडे लक्ष्मण ॥ स्वयें होवोनि सावधान ॥ सज्जोनियां धनुष्य बाण ॥ पाहे रावणा युद्धार्थी ॥ १०० ॥ मज हाणोनि ब्रह्मशक्ती ॥ केउता गेला लंकापती ॥ त्यासिं रणीं लावोनि ख्याती ॥ बाणावर्ती मारीन ॥ १ ॥ माझे लागलिया बाण ॥ रणीं वांचला रावण ॥ हें मज उणेपण ॥ घेईन प्राण बाणें एकें ॥ २ ॥ सोडुनियां बाणावर्तु ॥ रणीं रावणासिं करीन घातु ॥ लक्ष्मण चालिला गर्जतु ॥ शरचापयुक्तु सांटोपें ॥ ३ ॥ लक्ष्मण निघतां उल्हासेसीं ॥ श्रीरामें धरिला पोटासीं ॥ अतिप्रीति सप्रेमेसीं ॥ गुह्य त्यापासीं सांगतु ॥ ४ ॥ रणीं मारावा दशा

१ दुःखें. २ बाणवर्षावकरून. ३ आवेशानें.

नन ॥ माझी प्रतिज्ञा हे प्रमाण ॥ प्रतिपाळावी आपण ॥ रणीं रावण मज द्यावा ॥ ५ ॥ तुवां करितांचि रण ॥ निमिषें मारि
शील रावण ॥ माझी प्रतिज्ञा होऊं नेदीं शून्य ॥ सखा संपूर्ण तूं माझा ॥ ६ ॥ किती रावणाचें बळ ॥ रणमाराचें कैसें सळ ॥ तु
कोन पाहूं दे एक वेळ ॥ संग्रामशीळ तयाचें ॥ ७ ॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ सौमित्र घाली लोटांगण ॥ श्रीरामा देवोनि रा
वण ॥ वंदूनि चरण परतला ॥ ८ ॥ ॥ श्लोक ॥ लक्ष्मणंचसमाश्वस्तंसैन्यंचमुदितंपुनः ॥ निपातितानांवीराणांवानराणांमहा
चमूः ॥२६ ॥ दृष्ट्वारामोरणंगत्वाप्रत्ययाद्रावणंयुधि ॥ आयांतमुपसंगम्यहनूमान्वाक्यमब्रवीत् ॥ २७ ॥ रामपृष्ठेसमारुह्यजह्येनं
पापराक्षसं ॥ श्रुत्वाहनूमतोवाक्यंरामोदाशरथिस्ततः ॥ २८ ॥एवमुक्तस्तथेत्युक्त्वासमारुह्यप्लवंगमं ॥ २९ ॥टीका॥ स्वस्थ
राखोनि सौमित्रासीं ॥ संग्रामा निघतां श्रीरामासीं॥युद्ध करावया रावणासीं॥वानरांसीं उल्हासु॥९॥ वानर घाईं अति निर्बुज॥ ला
विती श्रीरामचरणरज ॥ अवघे होवोनि निरुजें ॥ नाचती भोज संग्रामीं ॥ ११० ॥ करितां श्रीरामनामस्मरण ॥ वानरां बाधे
ना जन्म मरण ॥ येणें निःशंकपणें जाण ॥ रावणीं रण करूं येती ॥११॥ मांडून माहेश्वरी ठाण ॥ सज्जूनियां धनुष्यबाण ॥ सन्मुख
लक्षोनियां रावण ॥ श्रीराम रण करूं आला ॥ १२ ॥ श्रीराम करितांरणगर्जन ॥ कांपिन्नलें त्रिभुवन ॥ हडबडिला दशानन ॥
राक्षससैन्य खळबळिलें ॥१३॥ रावण रथी श्रीराम विरथी ॥ देखोनि क्षोभला मारुती ॥ येवोनियां श्रीरामाप्रती ॥ करी विनंती
अति नम्र ॥ १४ ॥ रणीं मर्दावया रावण ॥ स्वयें स्वामीनें कृपा करून ॥ माझे पृष्ठीं करावें आरोहण ॥ ह्मणोनि चरण दृढ धरि
ले ॥१५॥ ऐकोनि हनुमंताची विनंती ॥ संतोषला श्रीरघुपती ॥ हनुमंताचे पृष्ठाप्रती ॥ शौर्यशक्ती बैसला ॥ १६ ॥
गरुडासन वृषभासन ॥ इंद्र ऐरावतीं आरोहण ॥ अवघे दिसती तृणासमान ॥ श्रीरामासन कपिपृष्ठीं ॥ १७ ॥ आधीं
च हनुमंत परमशूर ॥ तो जाला श्रीराम रहंवर ॥ त्यावरी बैसला श्रीरामचंद्र ॥ आला संहार राक्षसां ॥ १८ ॥ चालतां बो
लतां रथु ॥ स्वयें जालासे हनुमंतु ॥ आला राक्षसांसीं अंतु ॥ रणप्राणांतु रावणा ॥ १९ ॥ पशु अश्व जुंपिता रथीं ॥ त्यापा

१ दुःख. २ परिखून. ३ युद्धकौशल्य. ४ मूर्च्छित. ५ व्याधीरहीत. ६ रथ.

सीं पाहिजे सारथी ॥ तो नाहीं श्रीरामरथीं ॥ एकला मारुती रथयंता ॥ १२० ॥ ॥ श्लोक ॥ राघवःसमराकांक्षीहंतुकाम
स्तुरावणं ॥ गंभीरोदग्रयावाचाराक्षसेंद्रमुवाचह ॥ ३० ॥ तिष्ठतिष्ठममत्वंहिकृत्वाविप्रियमीदृशं ॥ क्वनुराक्षसशार्दूलगत्वा
मोक्षमवाप्स्यसि ॥ ३१ ॥ यदींद्रवैवस्वतभास्करान्वास्वयंभुवैश्वानरशंकरान्वा ॥ गमिष्यसित्वंदशधादिशोवातथापिनैवाद्य
गतोविमोक्ष्यसे ॥ ३२ ॥ ॥ टीका ॥ रणीं मर्दावया दशानन ॥ सकोपें कोपे रघुनंदन ॥ गिरा गंभीर गर्जोन ॥ काय आप
ण बोलतु ॥ २१ ॥ चोरोनियां सीता सुंदरी ॥ येवोनि लपसी लंकापुरीं ॥ माझ्या दृष्टी पडल्यावरी ॥ कैशापरी वांचसी ॥ २२ ॥
माझे लागलिया घाय ॥ तुज कोण राखेल माय ॥ सुरासुर जाल्या साह्य ॥ तरी पाहें सोडींना ॥ २३ ॥ इंद्र चंद्र वरुण कुबे
र ॥ यम वायु वैश्वानरें ॥ माझे देखोनि दुर्धर शर ॥ सुरासुर कांपती ॥ २४ ॥ माझे सुटल्या बाण ॥ दशदिशा पळतां जाण ॥
कोणी राखों नशके प्राण ॥ अलोट मरण तुज आलें ॥ २५ ॥ माझे सुटल्या बाण ॥ धाकें सुरवर सांडिती प्राण ॥ तेथोनि तुज
राखेल कोण ॥ अलोट मरण तुज आलें ॥ २६ ॥ जन्मोनियां ब्रह्मवंशीं ॥ महापापी तूं जालासी ॥ ब्रह्मा क्षोभलासे मानसीं ॥
राक्षसांसीं प्रळयांत ॥ २७ ॥ चोरी मारी परदारी ॥ इतुकीं पापें रावणा तुझे शिरीं ॥ तेणें ब्रह्मा क्षोभला भारी ॥ निशाचरीं प्र
ळयांत ॥ २८ ॥ माझे सुटलिया बाण ॥ ब्रह्मा बापुडें ब्राह्मण ॥ त्यासिं नव्हे निवारण ॥ अलोट मरण तुज आलें ॥ २९ ॥ राव
णा तूं तंव पापमूर्ती ॥ अतिउन्माद विषयासक्ती ॥ भोग मागतां पार्वती ॥ शिव तुजप्रती क्षोभला ॥ १३० ॥ स्वामीची जे नि
जकांता ॥ ते तंव सेवकाची निजमाता ॥ मातृगामी तूं लंकानाथा ॥ उमा मागतां प्रळयांतु ॥ ३१ ॥ चोरितां श्रीरामाची दा
रा ॥ परम क्षोभ श्रीशंकरा ॥ निर्दाळावया निशाचरां ॥ प्रळयरुद्रां प्रेरिलें ॥ ३२ ॥ ऐकोनि श्रीरामवचन ॥ हृदयीं खोंच
ला दशानन ॥ हनुमंतावरी दुर्धर बाण ॥ रागें रावण विंधितु ॥ ३३ ॥ ॥ श्लोक ॥ राघवस्यवचःश्रुत्वाराक्षसेंद्रोमहा
कपिं ॥ आजघानशरैस्तीक्ष्णैःकालवैश्वानरोपमैः ॥ ३३ ॥ ततोरामोमहातेजारावणेनकृतंव्रणं ॥ दृष्ट्वाप्लवगशार्दूलं

१ रथां. २ अग्नी.

क्रोधस्यवशमभ्यगात् ॥ ३४ ॥ तस्याभिसंगम्यरथंसचक्रंसाश्वध्वजछत्रमहापताकं ॥ ससारथिंसाशनिशूलखङ्गंरामःप्र
चिच्छेदशरैःसुतीक्ष्णैः ॥ ३५ ॥ ॥ टीका ॥ तीव्र बोलतां रघुनाथ ॥ हृदयीं पोळला लंकानाथ ॥ करावया हनुमंताचा घा
त ॥ बाण सज्जित साटोपें ॥ ३४ ॥ खुंटोनि माझी रथगती ॥ सव्यासव्य चक्राकृती ॥ रणीं विचरतो मारुती॥दुर्धर श
क्ती वानरा ॥ ३५ ॥ येणें मारिला अखयासुतु ॥ इंद्रजित केला हताहतु ॥ मुख्य द्वेषी हा हनुमंतु ॥ याचा घातु मी करी
न ॥ ३६ ॥ माझ्या रथासीं समान ॥ येणें आणिला रघुनंदन ॥ याचें करीन मी हनन ॥ सवर्म बाण विंधोनी ॥ ३७ ॥ आ
डकलाहे श्रीरामातळीं ॥ उडोन जाऊं नशके वळो ॥ तंव मी याची करीन होळी ॥. बाणजाळीं विंधोनी ॥ ३८ ॥ ऐ
सें बोलोनि दशशिर ॥ बाण घेवोनि दुर्धर ॥ रणीं लक्षोनियां वानर ॥ शर सत्वर विंधिला ॥ ३९ ॥ बाण लागतांचि जीवीं ॥
हनुमा निर्द्वंद्वे सर्वभावीं ॥ रावणातें वांकुल्या दावी ॥ घायाची पदवी पोंचट ॥ १४० ॥ बाण नव्हे ती सुमनमाळा ॥ तुवां घातली
माझे गळां ॥ घायें उल्हास गोळांगुळा ॥ राक्षस दळा दंडावया ॥४१॥ हें ऐकोनि दशशिर ॥ बाण घेऊनि दुर्धर ॥ रणीं लक्षो
नि वानर ॥ शर सत्वर विंधित ॥ ४२ ॥ हनुमा जाला श्रीरामरथ ॥ पुसे राक्षस सैन्यघात ॥ मुख्य धुरा तेंचि घोळसीत ॥ रण
कंदनार्थ कपिपुच्छ ॥ ४३ ॥ कपिपुच्छाचा दुर्धर मारू ॥ राक्षसदळीं हाहाकारू ॥ तेणें दचकला दशशिरू ॥ रणीं वानरू नाटो
पे ॥ ४४ ॥ हनुमंतासीं बाणघात ॥ देखोनियां रुधिरोक्षित ॥ रणीं कोपला श्रीरघुनाथ ॥ लंकानाथ दंडावया ॥ ४५ ॥ अति
लाघवी रघुनंदन ॥ कैसें कैसें केलें रणविंदान ॥ भ्रमचक्रीं पडे रावण॥तैसे बाण सोडिले ॥४६॥ बाण पिसारियाचा पवन॥रा
रथ उडविला रावण॥ वाहटुळी माजीं भ्रमे पान ॥ तेंवी भ्रमण लंकेशा ॥४७॥ बाण पिसारीयाचा वारा॥ रावण उडविला अं
बरा ॥ परिभ्रमे गरगरां ॥ रथीं थरथरां कांपतु॥ ४८ ॥ श्रीरामयुद्धाची कडाडी ॥ रावणा पाडिली रणझांपडी॥ अतिशयेंसिं
हडबडी ॥ रणनिर्वेडी विसरला ॥४९॥ बाप लाघवी रघुनाथ ॥ अश्व सारथी ध्वजेसिं रथ ॥ बाणीं छेदिला आकाशांत ॥

१ आवेशें. २ सुख दुःखारहीत. ३ वानरा. ४ संहारीत. ५ रक्ताने भरलेला. ६ युद्धकाय.

छत्र पातसचक्र ॥१५०॥ तयाचे लाघवा माझारीं ॥ चाप छेदोनि धरच्यावरी ॥ मुकुट छेदोनियां शिरीं ॥ धरेवरी पाडिला ॥५१॥
छेदोनि पाडितांचि रथ ॥ पालथा मुखी लंकानाथ ॥ धरेवरी आदळत ॥ पर्वतपात जेंवि होय ॥ ५२ ॥ ॥ श्लोक ॥ तंविज्वलं
तंतुसमीक्ष्यरामःसमाददेदीप्तमथार्द्धचंद्रं ॥ तेनार्कवर्णंसहसाकिरीटंचिच्छेदरक्षोधिपतिंमहात्मा ॥ ३६ ॥ तन्निर्विपाशीविपसन्नि
काशंशांतार्चिपंसूर्यमिवप्रकाशं ॥ गतश्रियंकृत्तकिरीटकुंडलंप्रोवाचरामोयुधिराक्षसेंद्रं ॥ ३७ ॥ कृतंत्वयाकर्ममहत्सुतीव्रंहतप्रवी
रश्चकृतस्त्वयाहं ॥ तस्मात्परिश्रांतइतिव्यवस्यनत्वांशरैर्मृत्युवशंनयामि ॥ ३८ ॥ ॥ टीका ॥ बाणार्द्धचंद्र कडकडाट ॥ सकुं
डल छेदिला मुकुट ॥ रणीं गांजिला दशकंठ ॥ वीर वरिष्ठ श्रीरामु ॥ ५३ ॥ दांत पाडलिया देख ॥ जैसें सर्पाचें शमे विख ॥ तें
वि संग्रामीं दशमुख ॥ बळें निःशेप सांडवला ॥५४॥ जेंवि शांत होय हुताशन ॥ सूर्यासि गिळी अभ्रघन ॥ तेंवि संग्रामीं दशा
नन ॥ हीन दीन आभासे ॥ ५५ ॥ मुकुट कुंडलें छेदिलीं शिसीं ॥ विरथ रावण मोकळे केशीं ॥ सन्मुख देखोनि श्रीरामासीं ॥
कासाविसी होतसे ॥ ५६ ॥ बाण पिसारियाचा वारा ॥ सरथ उडविला अंबरा ॥ त्यासिं भिडावया श्रीरामचंद्रा ॥ नधरवे धीरा
लंकेशा ॥५७॥ करितां श्रीरामासीं रण ॥ माझी नपुरे आंगवण ॥ आतां त्याचे सुटल्या बाण ॥ अवश्य प्राण घेतील ॥५८॥रणीं
साहाय यावा दुसरा ॥ तंव कपिपुच्छ निशाचरा ॥ थोर लाविला भेंदरा ॥ मुख्य धुरा घोळसूनी ॥५९॥ हनुमा होवोनि श्रीराम
रथ ॥ पुच्छें राक्षसा करी आघात ॥ जो तो दंडे जेथिचा तेथ ॥ लंकानाथ कोण पाहे ॥१६०॥ कपिपुच्छें राक्षसश्रेणी ॥ त्रासिये
ल्या रणांगणीं ॥ रावणा साह्य नये कोणी ॥ तोही रणीं धाकतु ॥६१॥ कपिपुच्छें राक्षसभार ॥ रणीं गांजिले निशाचर ॥ रामें
गांजिला दशशिर ॥ दुर्धर शर वर्षोनी ॥ ६२ ॥ छत्रपात शस्त्रपात ॥ रथपातेसिं कळापात ॥ दीन देखोनि लंकानाथ ॥ आश्वा
सित श्रीराम ॥६३॥ सावध ऐकें दशानना ॥ तुज म्यां दिधलें जीवदाना ॥ आजि मी नघें तुझ्या प्राणा ॥ जाय परतोनि लंके
सीं ॥ ६४ ॥ तुझे पुत्र आणि प्रधान ॥ वानर ह्मणती हीन दीन ॥ तिहीं तुजसीं केलें रण ॥ आंगवण जंव पुरे ॥६५॥ वानरासीं करि

१ नष्ट होई. २ अग्नी. ३ ढगांचीं दाट पटलें. ४ नाश, धाक. ५ शक्ति.

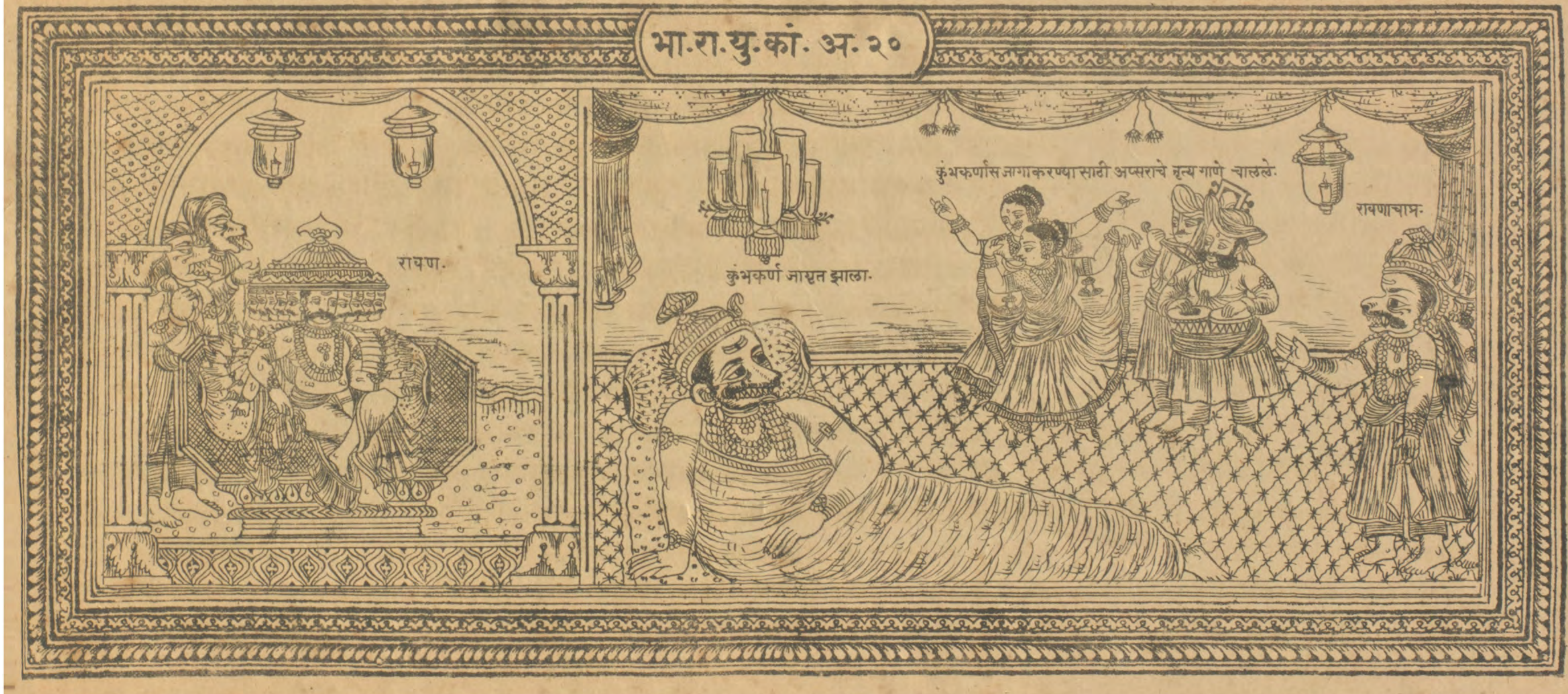
तां रण ॥ भागलासि संपूर्ण ॥ माझे साहतां दुर्धर बाण ॥ अतिक्षीण जालासी ॥ ६६ ॥ भंगल्याचा करितां घातु ॥ हा तंव नव्हे गा पुरुषार्थु ॥ आजिचा चुकला आघातु ॥ लंकेआंतु जाय वेगीं ॥६७॥ जावोनि भगिनी निजकलत्र ॥ संबोखीं पुत्र पौत्र ॥ सुखें सुहृद स्वगोत्र ॥ पाहें समग्र लंकेशा ॥ ६८ ॥ माझ्या बाणाचा बाणावर्तु ॥ तो तुज रावणा प्राणांतु ॥ एकवेळां जावोनि लंकेआंतु ॥ भोगीं मुख्यार्थु प्रियकांता ॥ ६९ ॥ ॥ श्लोक ॥ सएवमुक्तोहतमानदर्पोनिकृत्तचापःसहताश्वसूतः ॥ अन्यंरथंसारथिनाप्रणीतंसमारुरोहाथविरूढलज्जः ॥ ३९ ॥ शोकार्दितःकृत्तमहाकिरीटोविवेशलंकांसहसागतश्रीः ॥ तस्मिन्प्रविष्टेरजनीचरेंद्रेमहाबलेदानवदेवशत्रौ ॥ ४० ॥ हरीन्विशल्यान्सहलक्ष्मणेनचकाररामःपरमाहवाग्रे ॥ ४१ ॥ ॥ टीका ॥ तुज दिधलें जीवदान ॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ रावण जाला हीन दीन ॥ लज्जायमान रणरंगीं ॥१७०॥ रावणा गेली राजकळा ॥ अंगीं बाणली अवकळा ॥ शौर्य वीर्य धैर्य बळा ॥ रामें नागविला रणरंगीं ॥७१॥ रावणाचें ब्रीद गहन ॥ आपणा ह्मणवी अरिदर्पघ्न ॥ श्रीराम दर्पघ्ना दर्पघ्न ॥ दशानन दंडूनी ॥ ७२ ॥ रावणाच्या शरीरभारा ॥ मुसमुसितें गर्व फुगारा ॥ बाणपिसारियाचा वारा ॥ दशशिरा गर्व झाडी ॥७३॥ रणीं क्षोभोनि रघुनाथ ॥ रावणा केलें हताहत ॥ आणिक आणोनियां रथ ॥ लंकेआंत प्रवेशे ॥७४॥ निर्वाण शस्त्र अतिप्रबळ ॥ शर चाप त्रिशूळ शूळ ॥ परिघ पट्टिश शक्ति सबळ ॥ केलें निर्मूळ श्रीरामें ॥७५॥ मुकुट कुंडलें नाहींत शिरीं ॥ रथीं बैसला मोकळे केशीं ॥ परम लज्जा रावणासीं ॥ स्वयें लंकेसीं प्रवेशला ॥७६॥ रावण जातां पैं लंकेसीं ॥ मुखीं उतरल्या तीन मसी ॥ मुख नदाखवी कोणासीं ॥ अधोमुखेसीं निघाला ॥ ७७ ॥ युद्धीं अपजयो राक्षसेंद्रा ॥ तेणें रुदन दशशिरा ॥ नयनीं स्रवती अश्रुधारा ॥ लंकापुरीं प्रवेशे ॥ ७८ ॥ स्वयें येवोनि रघुपती ॥ लक्ष्मणासीं भेदली शक्ती ॥ आलिंगूनि अतिप्रीतीं ॥ निःशल्य करिती सौमित्रा ॥ ७९ ॥ माझे सखे जुत्पती ॥ घायवट रणीं पडती ॥ त्यांसीं द्याया सुख विश्रांती ॥ स्वयें रघुपती रणा पाहे ॥ १८० ॥ घायवट पडतां कपिभुज ॥ लाविती श्रीरामचरणरज ॥ तेणें जावोनि दुःखसमाज ॥ नाचती भोज रण

१ पत्नी. २ शांत करी. ३ दीनावस्था. ४ शत्रूंच्या गर्वाचे हनन करणारा. ५ काजळ. ६ वानर.

रंगीं ॥८१॥ वानरवीर रणांगणीं ॥ रणीं पडला नाहीं कोणी ॥ रामनामाच्या स्मरणीं ॥ उल्हासोनी गर्जत ॥ ८२ ॥ रणीं भंगला दशशिर ॥ विजयी जाला श्रीरामचंद्र ॥ वानर करिती जयजयकार ॥ नामें कपींद्र गर्जती ॥ ८३ ॥ लागली विजयवाद्यांची ध्वनी ॥ घाव घातला निशाणीं ॥ मंगळ तुरें मंगळ ध्वनी ॥ कपियें रणीं नाचती ॥८४॥ वानरां हर्ष अपार ॥ अवघे करिती जयजयकार ॥ नामें गर्जत अंबर ॥ श्रीरामचंद्र निजविजयी ॥ ८५॥ एका जनार्दना शरण ॥ रणीं भंगला रावण ॥ नित्य विजयी रघुनंदन ॥ बिभीषण आल्हादी ॥ ८६ ॥ बिभीषणाचे मनोरथ ॥ पुरवावया लागीं रघुनाथ ॥ रणीं दंडिला लंकानाथ ॥ विजयान्वितश्रीरामु ॥ १८७ ॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांरावणपराजयोनामएकोनविंशतितमोऽध्यायः ॥ १९ ॥ ॥ ओव्या ॥ १८७ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ ४१ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ २२८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ वाद्यें. २ आकाश.

भा. रा. यु. कां. अ. २०
रावण.
कुंभकर्ण जाग्रत झाला.
कुंभकर्णास जागा करण्या साठी अप्सराचे नृत्य गाणे चालले.
रावणाचा प्र.

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ ॥ श्रीरामासीं करितां रण ॥ रणीं भंगला रावण ॥ लज्जायमान अतिउद्विग्न ॥ आला आपण लंकेसीं ॥ १ ॥ ॥ श्लोक ॥ सप्रविश्यपुरींलंकांरामबाणभयार्दितः ॥ भग्नदर्पस्तदाराजाबभूवव्यथितेंद्रियः १ ॥ मातंगइव सिंहेनगरुडेनेवपन्नगः ॥ अभिभूतोभवद्राजाराघवेणमहात्मना ॥ २ ॥ ब्रह्मदंडप्रतीकानांविद्युत्सदृशवर्चसां ॥ स्मरन्राघवबाणानांविव्यथेराक्षसेश्वरः ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ हीन दीन लज्जायमान ॥ राजा प्रवेशे लंकाभुवन ॥ आठवतां श्रीरामबाण ॥ धाकेंचि प्राण निघों पाहे ॥ २ ॥ जैसा विजेचा लखलखाट ॥ तैसा बाणांचा कडकडाट ॥ श्रीरामबाणें दशकंठ ॥ धाकें यथेष्ट धाकतु ॥ ३ ॥ ब्रह्मदंडा नचले निवारण ॥ तैसे अनिवार श्रीरामबाण ॥ तिहीं बाणीं त्रासिला रावण ॥ आक्रंदे पूर्ण अतिधाकें ॥४॥ सिंह मदगजा रवंदळी[1] ॥ गरुड सर्पा करी चिरफळी ॥ तेंवि श्रीराम बाणजाळीं ॥ त्रासें तळमळी लंकेशु ॥ ५॥ वीर्य शौर्य रणसाटोप॥ रावणा आंगीं खटाटोप ॥ देखोनि श्रीरामप्रताप ॥ भग्नदर्प लंकेशु ॥६॥ रणीं भेदरला[3] रावण ॥ रात्रीं वोसणाये आपण॥आले आले श्रीरामबाण ॥ माझा प्राण घ्यावया ॥७॥ जागृति स्वप्न सुषुप्ति अवस्था ॥ श्रीरामभय लंकानाथा ॥ आणीक कांहीं नाठवे चित्ता ॥ भयार्तता संत्रस्त ॥८॥ सुख नाहीं सुमनसेजेसीं ॥ सुख नाहीं स्त्रीभोगापासीं॥ श्रीराम भय रावणासीं ॥ अहर्निशीं संतप्त ॥९॥ ॥श्लोक॥ सकांचनमयंदिव्यमाश्रित्यपरमासनं ॥ अवेक्षमाणःसचिवान्रावणोवाक्यमब्रवीत् ॥४॥ सर्वंतत्खलुमोघंमेयत्तप्तंपरमंतपः ॥ इंद्रेणयःसमानोहंमानुपेणपराजितः ॥५॥ देवदानवगंधर्वैर्यक्षराक्षसपन्नगैः ॥ अवध्यत्वंमयाप्राप्तंपरिभूतास्तुमानुपाः ॥६॥ सत्यंबिभीषणेनोक्तंयत्तद्वाक्यंमहात्मना ॥ मयादर्पबलोत्सेकादन्यथाचिंतितंतदा ॥ ७ ॥ तदिदंमामनुप्राप्तंबिभीषणवचःशुभं ॥ तस्यप्रत्युतवाक्यस्यनान्यथाजातुसांप्रतं ॥ ८ ॥ ॥टीका॥ रावण लज्जान्वितु मनीं ॥ बैसला हेमसिंहासनीं ॥ ज्या सिंहासनीच्या महिमानीं ॥ येती लोटांगणी सुरवर ॥ १० ॥ ते आसन महिमा समस्त ॥ रामें केलीं हताहत ॥ ते आसनीं लंकानाथ ॥ अतिसचिंत अनुतापी ॥ ११ ॥ इंद्रादिक सुरगण ॥ नित्य माझे बंदीजन[4] ॥ श्रीरामें त्या मज करितां

१ पराभूत झाला. २ हल्ला करी. ३ बडबडे. ४ सेवक.

रण ॥ तृणासमान मज केलें ॥ १२ ॥ माझी पाहतां आंगवण ॥ चळीं कांपती सुरगण ॥ त्या मज मनुष्यामीं करितां रण ॥ तृणासमान मज केलें ॥ १३ ॥ इंद्रादिक सुरगण ॥ निवातकवच दैत्यगण ॥ दानव मानव करितां रण ॥ अवध्य रावण मी सर्वथा ॥ १४ ॥ यक्ष गंधर्व विद्याधर ॥ किंपुरुषादि पन्नगविस्तार ॥ त्यांसीं युद्ध करितां घोरांदर ॥ दशशिर अवध्य ॥१५॥ ऐसा अवध्य मी रावण ॥ श्रीरामेंसीं करितां रण ॥ मज केलें फल्गुसमान ॥ घेईल प्राण बाणें एक ॥ १६ ॥ मज देवांनि जीवदान ॥ रामें सोडिलें आपण ॥ तो मज जरी विंधिता बाण ॥ जाता प्राण निमिषार्धें ॥१७॥ सत्य बोलिला बिभीषण ॥ रामबाणें घेईल प्राण ॥ ते मज प्रचीती आली पूर्ण ॥ करितां रण रामासीं॥१८॥ बिभीषण हितवाक्यार्थ ॥ तें मी नमानीच गर्वोन्मत्त ॥ तें मज आतां जालें प्राप्त ॥ रण प्राणांत श्रीरामें॥१९॥ माझा बिभीषण येथें असता ॥ तरी तो चुकविता आघाता ॥काय म्यां करावें आतां॥परम चिंता मज वाटे॥२०॥चिंतेनें होतां अतिउद्विग्न ॥आठवला कुंभकर्ण॥त्यासि उठवावया रावण॥ धाडी आपण प्रधानसैन्या॥२१॥ ॥श्लोक॥ सचाप्रतिमगांभीर्येदेवदानवदर्पहा ॥ ब्रह्मशापाभिभूतस्तुकुंभकर्णोविबोध्यतां ॥ ९ ॥ समरेजितमात्मानंप्रहस्तंचहतंरण ॥ ज्ञात्वारक्षोबलंभीममादिदेशमहाबलः ॥१०॥ निद्रावेशसमाविष्टःकुंभकर्णोविबोध्यतां ॥ सहिसंख्येमहाबाहुःककुदंसर्वरक्षसां ॥११॥ वानरान्राजपुत्रौचक्षिप्रमेवहनिष्यति ॥ नवसप्तदशाष्टौचमासान्स्वपितिराक्षसः ॥ १२ ॥ विबोधयित्वातंक्षिप्रंकुंभकर्णंमहाबलं ॥ भविष्यतिनमेशोकःकुंभकर्णेविबोधिते ॥१३॥ ॥टीका॥ कुंभकर्ण आतुर्बळी ॥ शीघ्र उठवारे ये काळीं ॥ राक्षस मारिले महाबळी ॥ रणकल्लोळी वानरीं ॥ २२ ॥ वानरीं करून कंदन ॥ विरूपाक्ष अकंपन ॥ प्रहस्त मारिला प्रधान ॥ जो जीवप्राण लंकेशा ॥ २३ ॥ श्रीरामासीं रावण ॥ सन्मुख साटोपें करितां रण ॥ पार्थे केला तृणासमान ॥ हीन दीन मशकत्वें ॥ २४ ॥ ऐसें सांगोनि निर्वाण ॥ शीघ्र उठवा कुंभकर्ण ॥ तो मारून रा॰ लक्ष्मण ॥ आमचे प्राण राखील ॥२५॥ कुंभकर्ण बळिया बळी ॥ भिडत भिडतां रणकल्लोळीं ॥ राम सौमित्र सगळे गिळी॥ करील होळी वानरां ॥२६॥ ॥ १ ॥

१ महापराक्रमी. २ संहार. ३ गर्वानें. ४ निश्चय. ५ संहार.

कुंभकर्णाची रणविरक्ती ॥ आह्मां आहे परम विश्रांती ॥ तो उठवावा शीघ्रगती ॥ लंकापती सांगतु ॥२७॥ निवारावया वानर विघ्न ॥ प्रबोधावया कुंभकर्ण ॥ सैन्य सेनानी प्रधान ॥ शीघ्र रावण पाठवी ॥ २८ ॥ ब्रह्मशापाची संपूर्ण ॥ कुंभकर्णा निद्रा दारुण ॥ त्यासि प्रबोधावया रावण ॥ धाडी आपण प्रधानसेना ॥२९ ॥ प्रथम प्रबोध सातमास ॥ कदाचित् लागती आठमास ॥ केव्हां केव्हां नवमास ॥ एकवेळ दशमास लोटले ॥ ३० ॥ उरीं आदळलें मरण ॥ अद्यापि सुखनिद्रा कोण ॥ शीघ्र उठवा कुंभकर्ण ॥ स्वयें रावण गर्जतु ॥३१॥ शक्र शिवतुल्य बळ यासीं ॥ उपयोगा नयेगा या समयासीं ॥ व्यर्थ पोसिले मांसराशी ॥ रावण आवेशीं गर्जतु ॥ ३२ ॥ ॥श्लोक॥ तेपितद्वचनंश्रुत्वाराक्षसेंद्रस्यराक्षसाः ॥ जग्मुःपरमसंभ्रांताःकुंभकर्णनिवेशनं ॥ १४ ॥ तस्यनिश्वासवातेनकुंभकर्णस्यराक्षसाः ॥ बलवंतोपिपुरतःस्थातुंनाशक्नुवंस्तदा ॥ १५ ॥ कुंभकर्णस्यनिःश्वासैरवधूतामहाबलाः ॥ प्रतिप्रमाणाःकृच्छ्रेणयत्नात्प्रविविशुर्ग्रहान् ॥ १६ ॥ऊर्ध्वरोमांचिततनुंश्वसंतमिवपन्नगं ॥ ददृशुर्नैर्ऋतव्याघ्राःशयानंभीमविक्रमं ॥१७॥ भीमप्राणबलंभीमंपातालविपुलाननं ॥१८॥ ॥ टीका॥ऐकोनि रावणाचें उत्तर ॥ प्रधान सेनानी निशाचर ॥ प्रबोधावया कुंभकर्ण वीर ॥ अवघे सत्वर निघाले ॥ ३३ ॥ अश्वसंभार गजघट ॥ रथ चालिले घडघडाट ॥ प्रबोधावया कुंभकर्ण स्पष्ट ॥ वीर वरीष्ठ चालिले ॥ ३४ ॥ कुंभकर्ण गृहाआंत ॥ रिघतां राक्षस समस्त ॥ अवघे चळचळां कांपत॥ जिवीं धुकधुक धाकती ॥३५॥ पाताळतळ विवरदरा ॥ तैसें वदन निशाचरा ॥ काळें करूं शके अंधारा ॥ तैसी शरीरा कालिमा ॥ ३६ ॥ काळें करूं शके काजळा ॥ ऐसा सबाह्य निखळ काळा॥ नातो कोळशियाचा घडला पुतळा॥किंवा बोतिला मोढयाचा ॥ ३७ ॥ राक्षस येतां द्वाराप्रती ॥ शतानुशत श्वासानुवर्ती ॥ आवर्ती पडले हस्ती ॥ येती जाती निःश्वासीं ॥३८॥नासिकरंध्रामाझारीं ॥ अडकलीं आरडती कर्न्हीं ॥ हैसे गुंतले त्यामाझारीं ॥ निर्गमू बाहेरी पुरेना ॥३९॥ निःश्वासाचा तीव्र वारा ॥ अश्व पदाति रथ कुंजरा ॥ वेगें उडविलें अंबरा ॥ भोंवती गरगरां आकाशीं ॥ ४० ॥ राहतां त्याच्या सुखासन्मुख ॥ जोतों

१ कौशल्य. २ जागृत करण्यास. ३ इंद्र. ४ समुदाय. ५ संकटीं. ६ सिद्ध.

पावे असुख ॥ अवघे जाले पराङ्मुख ॥ प्रबोधीं दुःख राक्षसां ॥ ४१ ॥ राक्षसीं करोनि अतियत्न ॥ चुकवोनि त्याचें श्वा
सावर्तन ॥ प्रयासें प्रवेशले भवन ॥ प्रबोधन करावया ॥४२॥ तिखटशस्त्रें तेजाळीं ॥ तैशा ऊर्ध्व रोमावळी ॥ हात लावितां
सर्वांग फळीं ॥ कोणी जवळी येऊं नशके ॥ ४३ ॥ भयानक प्राण परिचार ॥ भयानक शरीरभार ॥ भयानक मुख अत्युग्र ॥
भासे क्रूर सर्वांसीं ॥ ४४ ॥ कुंभकर्णाची क्षुधा दारुण ॥ सिद्ध भक्ष्य नसतां जाण ॥ भक्षील अवघें लंकाभुवन ॥ यालागीं भक्षण
रावण धाडी ॥४५॥ ॥ श्लोक ॥ तत्रोपजह्रुःक्षिप्रंतेकुंभकर्णाग्रतस्तदा ॥ भूतानांमेरुसंकाशंराशिंपरमतर्पणं ॥ १९ ॥ मृगा
णांमहिषाणांचवराहाणांचसंचयान् ॥ चक्रुर्नैर्ऋतशार्दूलाराशिमन्नस्यचाद्भुतं ॥ २० ॥ ततःशोणितकुंभांश्चमांसानिविविधा
निच ॥ पुरस्तात्कुंभकर्णस्यचक्रुस्त्रिदशशत्रवः ॥ २१ ॥ गंधमाल्यंतथापानंभक्ष्यंचादायसत्वरं ॥ आसाद्यभवनंतस्यविवि
शुस्तेनृपाज्ञया ॥ २२ ॥ ॥टीका॥ पक्वान्नांचे डोंगर ॥ अन्नाचे गिरिवर ॥ स्वयें रिचवी दशशिर ॥ क्षुधा दुर्धर कुंभकर्णा ॥४६॥
अन्नें तृप्ति नव्हे कुंभकर्णासीं ॥ मृगवराह मेंढे महिषासीं ॥ रावण धाडी भक्षावयासीं ॥ बहुकळपासीं असंख्य ॥ ४७ ॥ मद्या
चे कोटिकोटि घट ॥ तैसेचि अशुद्धाचे लोट ॥ शीघ्र धाडी दशकंठ ॥ कुंभकर्णाचे तृप्तिलागीं ॥४८॥ कुंभकर्णासि समाधान ॥
द्यावया लागीं दशानन ॥ तांबूलादि सुमनचंदन ॥ धाडी आपण सुखार्थ ॥४९॥ भक्ष्य भोज्य अन्न पान ॥ घेवोनियां प्रधान ॥
प्रवेशले कुंभकर्ण भवन ॥ कंपायमान अतिधाकें ॥ ५० ॥ ॥श्लोक॥ कुंभकर्णंमहानिद्रंबोधनायप्रचक्रिरे ॥ जलदाइवउन्नेदु
र्यातुधानास्ततस्ततः ॥ २३ ॥ बिभिदुश्चास्यगात्राणिघ्नंतोतिव्यनदंस्तथा ॥ कुंभकर्णविबोधार्थंचक्रुस्तेविपुलंस्वनं ॥ २४ ॥
उष्ट्रान्खरान्हयान्नागान्जघ्नुर्दंडकशांकुशैः ॥ भेरीशंखमृदंगांश्चसर्वप्राणैरवादयन् ॥ २५॥ निजघ्नुश्चास्यगात्राणिमहाकाष्ठकटं
करैः ॥ मुद्गरैर्मुशलैश्चैवसर्वप्राणसमुद्यतैः ॥ २६ ॥ ॥ टीका ॥ कुंभकर्णनिद्रा घोरांदर ॥ त्यासि बोधावया निशाचर ॥ मेघ ॥ २ ॥
गडगडे गिरागजर ॥ करिती समग्र महानादीं ॥ ५१ ॥ टाळ घोळ मृदंग भेरी ॥ गिडबिड वाजती अतिगजरीं ॥ शंख वाहिले

१ फाडा. २ श्वासोच्छ्वास. ३ ललाम करी. ४ रक्ताचे. ५ गूढ.

निशाचरीं ॥ दिधल्या असुरीं आरोळया ॥ ५२ ॥ अंकुशें गज किरकिरती ॥ दंडें उष्ट्र आरडती ॥ दीर्घ स्वरें खर भुंकती ॥ अ
श्व हिंसती समकाळें ॥५३॥ अश्व गज खर उष्ट्र ॥ हाक देतां निशाचर ॥ कुंभकर्ण निद्रा असुर ॥ प्रबोधपर तो नव्हे ॥५४॥ अ
सुर खळवळले अत्यंत ॥ काष्ट तराटें टोणपे घात ॥ एक मुसळवरी घालित ॥ एक हाणित गदाप्रहार ॥५५॥ एक हाणिती गुड
घे कोंपर ॥ एक लाताविती त्याचें शरीर ॥ एक ते हाणिती मुद्गर ॥ एक ते दुर्धर देती बुक्या ॥५६॥ एक त्यावरी अतितांतडी॥स
र्व शक्ति घालिती उडी ॥ एक काष्ठें घालोनियां बुडी ॥ आपुल्या प्रौढी उचलिती ॥ ५७ ॥ ॥श्लोक॥ ततःसहस्त्रंभेरीणांयुगप
त्समहन्यत ॥ तद्रक्षोबोधयिष्यंतश्चक्रुरन्येपराक्रमान् ॥ २७ ॥केशान्प्रलुलुपुश्चान्येकर्णानन्येदशंतिच ॥ अन्येचबलिन
स्तस्यकूटमुद्गरपाणयः ॥ २८ ॥ मूर्ध्निवक्षसिगात्रेपुनिर्दयंसमपातयन् ॥ दशराक्षससाहस्त्राजग्मुर्भीमपराक्रमाः ॥२९॥ राक्ष
सानांसहस्त्रंतुशरीरेस्यप्रधावति ॥ कुंभकर्णस्तदासुप्तोनैवसंप्रत्यबुध्यत ॥ ३० ॥ ततोगजसहस्त्रंतुशरीरेसंप्रधावति ॥ सह
न्यमानोपितदानचाबुध्यतराक्षसः ॥३१॥ ॥ टीका ॥ सहस्त्र भेरी नाद कल्लोळ ॥ त्राहाटिल्या समकाळ ॥ ब्रह्मशापें निद्रा प्र
बळ ॥ नव्हे अळुमाळ प्रबोध ॥५८॥ प्रबोध नवचे कुंभकर्ण ॥ तेणें क्षोभोनि राक्षसगण ॥ दीर्घ मुद्गर घेवोनि जाण ॥ घाय दा
रुण हाणिती ॥५९॥ उरीं शिरीं सर्वगात्रा ॥ घाय हाणिजेति निशाचरीं ॥ कुंभकर्णा निद्रा भारी ॥ प्रबोध नधरी आघातें ॥६०॥
पिसा वळवळती अंथरुणीं ॥ तैसीं राक्षसांचीं मारणीं ॥ कुंभकर्ण तें कांहीं नमानीं ॥ सुखशयनीं सुपुप्ती ॥६१॥ एक झोंटी धरो
नि आंसुडिती ॥ एक केशांतें वोढिती ॥ एक रागें कानीं डसती ॥ तरी सुपुप्ती भंगेना ॥ ६२ ॥ दाहासहस्त्र वीर विख्यात ॥ वि
क्रमें शरीर लोटित ॥ तेणें कुंभकर्णा ऐसें होत ॥ पोटकुळया देत अतिनिद्रा ॥६३॥ रावणा सांगती निशाचर ॥ प्रयत्न करितां घो
रांदर ॥ जागा न होय कुंभकर्ण वीर ॥ तेणें दशशिर क्षोभला ॥६४॥ शरीर दडपितां संभार ॥ जागा होईल कुंभकर्ण वीर ॥
गज धाडिले सहस्त्रें सहस्त्र ॥ शरीरभारें दडपावया ॥६५॥ निद्रा प्रवोधनीं अतिचतुर ॥ भरंवसियाचे सहस्त्रवीर ॥ रावणें धा

१ उंट. २ वाजविल्या. ३ अल्पही. ४ जागृती. ५ निद्रा.

डिले प्रबोधकर ॥ देहीं निरंतर धांवावया ॥६६॥ देहीं निरंतर धांवतां ॥ प्रबोध न होय कुंभकेता ॥ या काकुलती लंकानाथा ॥ होय धाडिता वीरांसीं ॥६७॥ कुंजर आणि निशाचर ॥ धांवतां कुंभकर्ण शरीर ॥ तेथें जाल चरित्र ॥ अतिविचित्र तें ऐका ॥६८॥ कुंभकर्ण रोमावळी आंत ॥ गज हरपले महावता सहित ॥ उदय अस्त न कळे तेथ ॥ परिभ्रमत घोर वनीं ॥६९॥ पुढिला मागील न देखती ॥ मागिला पुढील न दिसती ॥ रोमामाजीं अतिभ्रांती ॥ परिभ्रमती अवासवा ॥७०॥ पुढें मार्ग न दिसे स्पष्ट ॥ मागें परतावया न कळे वाट ॥ महावतेंसि गजघट ॥ पावती कष्ट चालतां ॥७१॥ गज निर्बुजले किरकिरती ॥ महावते हाका देती ॥ धांवण्या कोणी तेथें नपवती॥ परिभ्रमती अति दुःखीं ॥७२॥ न धरत न सांवरत ॥बुडाले नाभिं महागर्त ॥ गज पडिले असंख्यांत ॥ त्यांसि प्राणांत तेथेंची ॥७३॥ गज चालतां अंगावरी ॥ ह्मणे मर्दन अतिचतुरी ॥ निंदसुरिया हाणितां तोंडावरी ॥ महामारी असंख्य ॥७४॥ गजसैन्य देतां हाक ॥ परतावया न सरे मुख ॥ निर्बुजोनि एकाएक ॥ गज निःशेष निमाले ॥७५॥ कुंभकर्णाच्या अंगावरी ॥ असंख्य गजां जाली बोहरी ॥ तरी जागा नव्हे विवरीं ॥ निशाचरीं आक्रांतु ॥७६॥ सहस्त्र वीर वळें करी॥वळंघले त्याच्या अंगावरी॥अवघे येतां उरावरी॥लोमां माझारीं अडकले ॥७७॥ पूर्व पश्चिम ते कोण ॥ न कळे उत्तर दक्षिण॥ पुढारां केउतें गमन ॥ पुनरागमन लक्षेना ॥७८॥ सैरा धांवती निशाचरी ॥ पडिले दोहीं काखेमाझारीं॥कांखवळां पैभीतरीं॥ राक्षसहारी निमाल्या ॥७९॥ एक सन्मुख हृदयावरी ॥ पडिले श्वासोश्वासयंत्रीं ॥ येतजात नासारंध्रीं ॥ वायुचक्रीं विगुंतले ॥८०॥ ऐसे शिणतां राक्षसगण ॥ जागा नव्हे कुंभकर्ण ॥ मग उपाव मांडिला कोण ॥ सूक्ष्मसान तो ऐका ॥८१॥ कुंभकर्ण प्रबोधार्थ ॥ मांडिलें स्त्रियांचें अनुगीत ॥ त्याही गीताचा वृत्तांत ॥ सावचित्त अवधारा ॥८२॥ ॥श्लोक॥ प्रमदाश्चागतास्तत्रमंमृष्टमणिकुंडलाः ॥ नागराक्षसकन्याश्चतथागंधर्वकन्यकाः ॥३२॥ मनुजानांदुहितरःकिन्नराणांतथैवच ॥ प्रविष्टाभवनंरम्यं तप्तकांचनकुट्टिमं ३३॥ ताःस्त्रियोगीतवादित्रैःकुंभकर्णाग्रतःस्थिताः ॥ दिव्यादिव्यैरलंकारैर्दिव्यधूपेनधूपिताः ॥३४॥

१ घाबरले. २ मेळे. ३ नाश. ४ केश.

॥टीका॥ कुंभकर्ण प्रबोधना ॥ करावया संगीतगायना ॥ नागकन्या गंधर्वकन्या ॥ राजकन्या आणविल्या ८३ ॥ गावों जाणती नानाकुसरी ॥ किन्नरी आणि खेचरी ॥ कुंभकर्ण मंदिरामाझारीं ॥ त्वरें करी आणविल्या ॥८४॥ कन्या आणिल्या सालंकार ॥ हेमभूमिका हेममंदिर ॥ तेथें पहुडला निशाचर ॥ घोर अंबर गर्जत ॥८५॥ त्याच्या घोरापुढें स्त्रीगायन ॥ होवोनि गेलें तृणासमान ॥ तें देखोनि दशानन ॥ उपाय आन आरंभी ॥८६॥ घृताची रंभा मेनका ॥ नारायणदत्त उर्वशी देखा ॥ तिसीं मुख्यत्व देवोनि देखा ॥ अष्टनायका आणिल्या ॥ ८७ ॥ त्यांसीं सांगे दशानन ॥ तुह्मीं प्रबोधावा कुंभकर्ण ॥ नाहीं तरी नाक कान छेदीन ॥ त्यावरी दंडीन खरारोहीं ॥ ८८ ॥ ऐकोनि रावणाचें वचन ॥ अप्सरा जाल्या कंपायमान ॥ कुंभकर्णाचें भवन ॥ गेल्या ठाकोन प्रबोधा ॥ ८९ ॥ सज्जोनि वीणा स्वर सन्नद्ध ॥ रागानुरागीं साधिला नाद ॥ गातां विविध बोधप्रबंध ॥ नव्हे प्रबोध कुंभकर्णा ॥ ९० ॥ कुंभकर्ण घोरे दारुण ॥ त्यापुढें कळा विचित्रगायन ॥ अवघें गेलें हरपोन ॥ जेंवि भानुपुढें खद्योत ॥९१॥ सकळ कळा जाली क्षीण ॥ प्रबोध नपवे कुंभकर्ण ॥ तेणें घृताची रंभा मेनका जाण ॥ अतिउद्विग्न भयाभीत ॥९२॥ नुठवितां कुंभकर्ण ॥ स्त्रीदेहासिं विटंबन ॥ रावण छेदील नाक कान ॥ खरारोहण अपमान ॥ ९३ ॥ ऐसें देखोनियां विघ्न ॥ उर्वशी जाली सावधान ॥ निजात्ममूळ जो नारायण ॥ त्याचें स्तवन आदरिलें ॥ ९४ ॥ उर्वशी नारायण निजशक्ती ॥ कृपेनें धाडिली स्वर्गाप्रती ॥ तिणें नारायणाची स्तुती ॥ अनुतापवृत्तीं अनुवादे ॥९५॥ भूतीं भूतात्मा परात्पर ॥ तुझिये सत्ता प्राण प्रचार ॥ निमेषोन्मेषाचा व्यापार ॥ तुझेनिं साचार चालती ॥९६॥ भूतीं भूतात्मा वेदोक्त ॥ भूतां सबाह्य तूं भगवंत॥ तुझेनि भूतें विधियुक्त ॥ सदावर्तत निजकर्मीं ॥९७॥ तूं मनाचें उन्मन ॥ तूं बुद्धीची समाधी धन ॥ तूं अभिमानी निरभिमान ॥ चित्तास चिंतन तुझेनिं ॥९८॥ तूं प्राणाचा निजप्राण ॥ तूं जीवाचा जीव आपण ॥ प्रबोधावया कुंभकर्ण ॥ कृपा संपूर्ण करावी ॥९९॥ प्रबोधोनि कुंभकर्ण ॥ निवारावें माझें विघ्न ॥ ऐसें ऐकतां विज्ञापन ॥ श्रीनारायण तुष्टला ॥ १०० ॥ अंतर्यामीं श्रीनारायण ॥

१ युक्ती २ जागृत करावा. ३ करी.

ऐकतां उर्वशी गायन ॥ चेतवी असुराचा प्राण ॥ चेतना संपूर्ण चेतविली ॥१॥ घोर गर्जत धांवे प्राण ॥ तो अंतर्यामीं आवरून॥
हृदई आणोनि आपण ॥ दशधा संपूर्ण स्थापिला ॥ २ ॥ प्राणपरिचार प्रयुक्तो ॥ चेतना जे चिच्छक्ती ॥ तिणें चेतविल्या
इंद्रियवृत्ती ॥ देहस्फूर्ति आठवली ॥ ३ ॥ ॥ श्लोक ॥ गीतवादित्रशब्देनस्वेरणमधुरेणच ॥ दिव्येनचैवगांधर्वस्वरेण
विविधेनच ॥ ३५ ॥ विबुद्धःकुंभकर्णोसौभीमोभीमपराक्रमः ॥ तस्यजाजृंभमाणस्यवक्त्रंपातालसन्निभं ॥ ३६ ॥ ददृशेमरुशृं
गाग्रेदिवाकरइवोदितः ॥ राक्षसास्त्वरितंजग्मुर्दशग्रीवनिवेशनं ॥ ३७ ॥ तेभिगम्यदशग्रीवमासीनंपरमासने ॥ ऊचुर्ब
द्धांजलिपुटाःसर्वएवनिशाचराः ॥३८॥ प्रबुद्धःकुंभकर्णोवैभ्रातातेराक्षसेश्वरः ॥ ३९ ॥ ॥ टीका ॥ देहस्फुर्तीचेनि कैवाडें ॥ उघ
डी नेत्राचीं कवाडें ॥ श्रवणाचे टाळे उघडे ॥ वाचा निवाडे वदे स्पष्ट ॥४॥ प्राण परिचारितां घ्राणीं ॥ सावधानता सकळ कर्णीं ॥
बुद्धि बोद्धव्य बोधणी ॥ संकल्प मनीं चेतविले ॥५॥ एक निःशंकमुंदरा ॥ चंदन चर्चिती निशाचरा ॥ एक घालिती विंझणवारा ॥
एकी राक्षसेंद्रा थापटिती ॥६॥ गीत वाद्य यंत्र सुस्वर ॥ प्रमदा गायन अतिमधुर ॥ ऐकोनि उठिला निशाचर॥ अतिदुर्धर भयानक
॥ ७ ॥ उग्र क्रूर भयानक दृष्टी ॥ कळिकाळ चळी कांपे पोटीं ॥ प्रमदा पळाल्या उठाउठी ॥ सैन्य बाराबाटी पळालें ॥८॥ जांभया
देतां निशाचर ॥ जैसें उघडलें पाताळविवर ॥ तैसें मुख पसरिलें दुर्धर ॥ अतिउग्रभयानक ॥ ९ ॥ विजुतेजें अतिकडाडी ॥
जिव्हा लखलखित तांबडी ॥ कराळ विक्राळ दाढांची जोडी ॥ प्रळयाग्नि पाडी सतेजदृष्टी ॥११०॥ भयानकरूप भयानक दृष्टी॥
भयानक सर्वांगाची पुष्टी ॥ परम भयानक उठिला सृष्टी ॥ कांपती पोटीं सुर सिद्ध ॥११॥ प्रबोध जाला कुंभकर्णा॥ राक्षस सांगों ये
ती रावणा ॥ प्रवेशोनि लंकाभवना ॥ सभास्थानां ते आले ॥१२॥ सिंव्हासनीं दशानन ॥ दूत घालिती लोटांगण ॥ प्रबो
ध पावला कुंभकर्ण ॥ कर जोडून सांगती ॥१३॥ उर्वशीचा चमत्कार ॥ वीणा सज्जोनि सुस्वर ॥ प्रबोधिल निशाचर ॥ महा
वीर कुंभकर्ण ॥१४॥ रावण सांगे दूतांसीं ॥ परम क्षुधा कुंभकर्णासीं ॥ तृप्तीभोजन देवोनि त्यासीं॥मजपासीं मग आणावा॥१५॥ ॥ ४ ॥

१ प्रार्तीनें. २ खिपानें. ३ जागृती.

शीघ्र नपवे अन्नआहार ॥ पुढें पाठविला फळआहार ॥ मेष वराह जंबूक उष्ट्र ॥ कळप अपार गीळितु ॥१६॥ मेंढरें घालितां मुखां
त ॥कानावाटे निघती मेमत ॥ एक ते गेली उर्शांत ॥ तेणें शिंकत सटमटां ॥ १७ ॥ शेंबुडाच्या वेडक्यांत ॥ राक्षस दडपती
असंख्यात ॥ रावणाचे सभेआंत ॥ शेंबूड पर्वत वीरांवरी ॥ १८ ॥ कुंभकर्णाच्या शेंबुडांत ॥ सभा जाहली सचैल स्नात ॥ त
री तो नव्हे तृप्त ॥ मृगें भक्षित चितळेसीं ॥ १९ ॥ कऱ्हीं घशांत आरडत जात ॥ वराह गिळी बोरडत ॥ रानह्मैसे घशांत जुं
झत ॥ धडका देत कळप गिळी ॥ १२० ॥ हस्ती सांपडल्या हातातळीं ॥ ध्वजा पताका महावतेंसीं गिळी ॥ रावण शंकला ते
काळीं ॥ करील होळी लंकेची ॥ २१ ॥ ॥श्लोक॥ द्रष्टुमिच्छतितेराजासर्वराक्षसपुंगवः ॥ कुंभकर्णःसुदुर्धर्षोभ्रातुराज्ञायशासनं
॥ ४० ॥ तथेत्युक्त्वामहावीर्यःशयनादुत्पपातसः ॥ प्रक्षाल्यवदनंहृष्टःस्नातःपरमभूषणः ॥ ४१ ॥ ॥टीका॥ दुरोनि सांगती
दूत ॥ लंकेश भेटीसीं वाट पहात ॥ ज्येष्ठाज्ञा मानोनि समर्थ ॥ उठिला त्वरित कुंभकर्ण॥ २२ ॥ कुंभकर्ण सभे अत्युग्र ॥ सर्वा
र्थीं गमे क्रूर ॥ भ्रातृआज्ञेचा किंकर ॥ मानी उत्तर सर्वस्वें ॥ २३ ॥ मुख प्रक्षाळितां तेथें ॥ गुरळी सवें शतानुशत ॥ राक्षस वा
हों वाहून जात ॥ चळी कांपत उपकंठें ॥ २४ ॥ गुरळीच्या पुराआंत ॥ तारूं घालोनि वीर काढित ॥ अमित बुडाले जेथिचे
तेथ ॥ आणिले असंख्यात लावोनि कासे ॥ २५ ॥ ॥श्लोक॥ पिपासुस्त्वरयामासपानंमद्यसमन्वितं ॥ ततस्तुत्वरितास्तस्यरा
क्षसारावणाज्ञया ॥४२॥ मद्यंभक्ष्यांश्चविविधान्क्षिप्रमेवानयंस्तदा ॥४३॥ ॥टीका॥ पशु भक्षितां असंख्यात ॥ कुंभकर्ण जा
ला तृषित ॥ मद्याचे घट अमित ॥ मुखीं रिचवती अतित्वरा ॥२६॥ मुखीं रिचवितां सहस्त्रघट॥ त्यांचा होय एक घोंट॥ कंठ वा
जे घडघडाट ॥ हृदयस्फोट राक्षसां ॥२७॥ तेसंधी अतितांतडी ॥ असंख्य पक्वान्न परवडी ॥ लगवेगें रावणधाडी ॥ राक्षस
कोडी धांवत ॥ २८ ॥ ओदनांचे गिरीवर ॥ शिड्या लावोनि निशाचर ॥ स्वयें रिचविती पर्वताकार ॥ तैसेच डोंगर पक्वान्ना
चे ॥२९॥ बापकुंभकर्णाची थोरी ॥ एकचि घांसें गटका करी ॥ तृप्ति दिसेना पुढारीं ॥ निशाचरीं आकांत ॥ १३० ॥ तृप्ति नपुरे

१ उंट. २ सिंह. ३ डुकर. ४ दास. ५ असंख्य. ६ ओतती. ७ प्रकार. ८ अतिलवेर. ९ भाताचे.

कुंभकर्णा ॥ धाक राक्षसां आणि रावणा ॥ बुद्धि आठवली दशानना ॥ मांस भोजना उपपादी ॥ ३१ ॥ ॥ श्लोक ॥
प्रहर्पणार्थमनसोदीप्तास्योरक्तलोचनः ॥ आददेक्षुधितोमांसंशोणितंतृपितोपिवत् ॥ ४४ ॥ मेदःकुंभांश्चमद्यंचपपौ
शक्ररिपुस्तदा ॥ ततस्तत्सइतिज्ञात्वासमुत्पेतुर्निशाचराः ॥ ४५ ॥ शिरोभिश्चप्रणम्यैनंसर्वतःपर्यवारयन् ॥ किमर्थमहमादृ
त्यभवद्भिःप्रतिबोधितः ॥ ४६ ॥ कच्चित्सुकुशलंराज्ञोभयंवानेहकिंचन ॥ ४७ ॥ ॥ टीका ॥ क्षुधेनें मुख अतिविस्तीर्ण ॥ आर
क्त जिव्हा आरक्त नयन ॥ तृप्ति नपवे कुंभकर्ण ॥ धाडी रावण मांस आहारा ॥ ३२ ॥ मांसपाक अतिचोखट ॥ मैरेयक मद्य श्रे
ष्ठ ॥ मद्याचे कोटिकोटि घट ॥ धाडी दशकंठ आहारार्थ ॥ ३३॥ सुखी व्हावा कुंभकर्ण ॥ उत्तम पदार्थ रावण ॥ स्वयें धाडी मा
क्षेपून ॥ हर्ष संपूर्ण व्हावया ॥ ३४ ॥ मांस मद्याचे पैं घट ॥ कुंभकर्णें केले गट ॥ तरी क्षुधेचा लळलळाट ॥ चाटी घोट ममम
सितु ॥ ३५ ॥ त्यासि सांगे स्वयें रावण ॥ रणीं ठेमले वानरगण ॥ भक्षूनि श्रीराम लक्ष्मण ॥ तृप्ति संपूर्ण पावसी ॥ ३६ ॥ मै
रेयक मद्यपान ॥ साक्षेपें करी रावण ॥ तृप्ति पावोनियां पूर्ण ॥ कुंभकर्ण डुल्लत ॥ ३७॥ मैरेयक मद्यपान परिपाठी ॥ कुंभकर्णा
तुष्टिपुष्टी ॥ हर्षे उचंबळला पोटीं ॥ आनंद मूर्ती नसमाये॥३८॥ तृप्ति पावोनि संपूर्ण ॥ स्वस्थ बैसल्या कुंभकर्ण ॥ तेव्हां सेव
क प्रधान ॥ करिती नमन साष्टांगें ॥३९॥ पूर्वी येतां क्षुधितापासीं ॥ जें देखे त्यातें ग्रासी ॥ स्वस्थ बैसला सावकाशीं ॥ आला
त्यापासीं परिवार ॥ १४० ॥ सेवक देखोनि प्रधान ॥ त्यांसि पुसे कुंभकर्ण ॥ मज उठवावया काय कारण ॥ स्वस्थ रावण आहे
कीं ॥ ४१ ॥ स्वस्थ लंकाराज्यानुबंधु ॥ स्वस्थ माझे ज्येष्ठबंधु ॥ तरी कां केला मज प्रबोधु ॥ कार्यानुवादु मज सांगा ॥ ४२ ॥
॥ श्लोक ॥ नह्यल्पकारणमुप्तंप्रबोधयतिमादृशं ॥ तत्कथ्यतांयथार्थेनममबोधनकारणं ॥ ४८ ॥ अथवाध्रुवमन्येभ्योभयंपरमु
पस्थितं ॥ यदर्थमेवत्वरितैर्भवद्भिःप्रतिबोधितः ॥ ४९ ॥ अद्यराक्षसराजस्यभयमुत्मादयाम्यहं ॥ पोथयिष्येमहेंद्रंवाभक्षयिष्या ॥ ५ ॥
मिवानलं ॥ ५० ॥ ॥ टीका ॥ अल्पकार्या कारणें ॥ मज नुठाविजे रावणें ॥ मज साक्षेपें उठवणें ॥ तो मांगणें कार्यार्थु ॥४३॥

१ विचारकरून. २ अमल. ३ चाकर वगैरे. ४ आकृति.

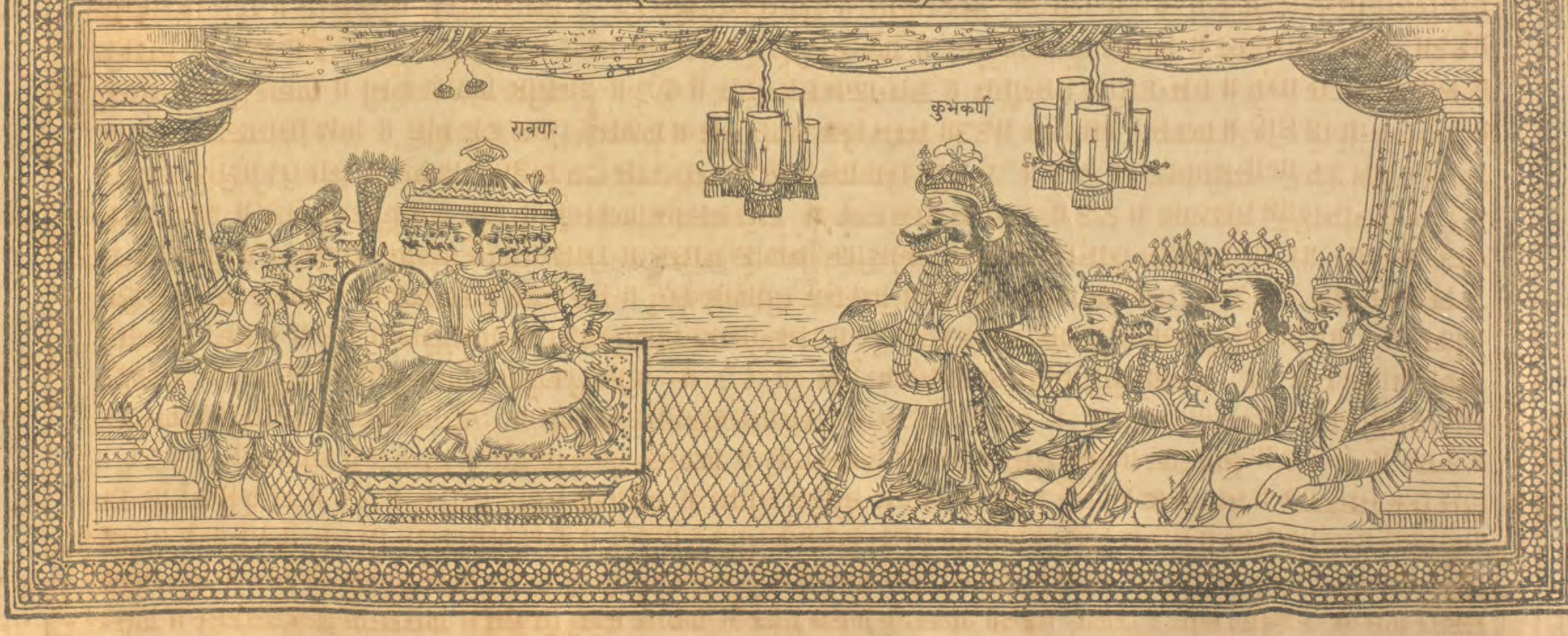
अतिशयेसिं अग्निनिर्वाण ॥ तुह्मांसि आलें विघ्न दारुण ॥ यालागिं माझें प्रबोधन ॥ करवी रावण साक्षेपें ॥ ४४ ॥ रावणाचे
अरिवीर ॥ इंद्र चंद्र वरुण कुबेर ॥ त्यांचा करीन मी संहार ॥ दशशिर सुखार्थ ॥ ४५ ॥ रावण शत्रूची करीन होळी ॥ क्षणें क
रीन रणकल्लोळी ॥ तरीच मी आतुर्बळी ॥ धुरे जवळी सुबंधु ॥ ४६ ॥ रावण हिताच्या समेळीं ॥ प्रळयानळ सगळा गिळीं ॥
मर्दीन शत्रूची समफळी ॥ तरी मी बळी सुबंधु ॥ ४७ ॥ ॥ श्लोक ॥ एवंब्रुवाणंसंरब्धंकुंभकर्णमरिंदमं ॥ यूपाक्षःसचिवोरा
ज्ञःकृतांजलिरुवाचह ॥ ५१ ॥ ननोदेवकृतंकिंचित्भयमस्तिकदाचन ॥ गंधर्वदानवेभ्योवाभयमस्तिननःक्वचित् ॥ ५२ ॥ यादृ
शंमानुषाद्राज्ञोभयंघोरमुपस्थितं ॥ वानरैःपर्वतकारैर्लंकेयंपरिवारिता ॥ ५३ ॥ सीताहरणदुःखार्ताद्रामान्नःपरमंभयं ॥ ५४ ॥
॥ टीका ॥ कोपला देखोनि कुंभकर्ण ॥ यूपाक्ष तयाचा प्रधान ॥ त्यासि विनवी कर जोडून ॥ विघ्नचिन्ह सांगावया ॥ ४८ ॥
देव दानव गंधर्व ॥ गरुडादि पक्षी पन्नग सर्व ॥ यक्ष रक्षादि स्वयमेव ॥ त्यांपासाव भय आह्मां नाहीं ॥ ४९ ॥ घेवोनि वानरां
चे भार ॥ मनुष्यावतारी श्रीरामचंद्र ॥ तेणें क्षीण केला दशशिर ॥ युद्धीं दुर्धर गांजोनी ॥ १५० ॥ राघवें विंधितांचि बाण ॥
लंकेशाचा जावा प्राण ॥ रामें देवोनि जीवदान ॥ रणीं रावण सोडिला ॥५१॥ रावणें केलें सीताहरण ॥ तेणें रागें रघुनंदन ॥ दुर्धर
सज्जूनियां बाण ॥ त्याचा प्राण घेऊं पाहे ॥५२॥ तरी कृपाळु रघुनाथ ॥ रावणा सोडिला जीवें जीत ॥ रणीं सांपडल्या लंकाना
थ ॥ नकरीच घात श्रीराम ॥ ५३ ॥ श्रीरामापरतें सर्वथा ॥ भय नाहीं लंकानाथा ॥ ऐसें कुंभकर्ण ऐकतां ॥ सक्रोधता गर्जिन्न
ला ॥५४॥ ॥ श्लोक ॥ सयूपाक्षवचःश्रुत्वाभ्रातुश्चभयमागतं ॥ कुंभकर्णोविवृत्ताक्षोयूपाक्षमिदमब्रवीत् ॥५५॥ सर्वमद्यैवयूपा
क्षहरिसैन्यंसलक्ष्मणं ॥ राघवंचरणेहत्वापश्चात्द्रक्ष्यामिरावणं ॥ ५६ ॥ तस्याथवाक्यंवदतोनिशम्यसगर्वितंरोपविवृद्धघोरं ॥
महोदरोराक्षसयोधमुख्यःकृतांजलिर्वाक्यमिदंबभाषे ॥ ५७ ॥ पश्चादपिमहाबाहोशत्रून्युधिविजेष्यसि ॥ त्वद्दर्शनपरंतावत्भ्रात
रंद्रष्टुमर्हसि ॥ ५८ ॥ महोदरवचः श्रुत्वाराक्षसैःपरिवारितः ॥ कुंभकर्णोमहातेजासंप्रतस्थेमहाबलः ॥ ५९ ॥ ॥ टीका ॥ ऐ
कोनि यूपाक्षवचन ॥ श्रीराम युद्धीं दुःखी रावण ॥ ऐसें ऐकतां कुंभकर्ण ॥ करावया रण खवळला ॥ ५५ ॥ मारोनियां राम ल

क्ष्मण ॥ निर्दाळूनियां वानरगण ॥ मग मी येईन आपण ॥ स्वयें रावण वंदावया ॥५६॥ वानरांचें मांस शोणित ॥ तेणें राक्षस करोन तृप्त ॥ राम लक्ष्मणाचें मांस रक्त ॥ तें मी समस्त भक्षीन ॥ ५७ ॥ रावणशत्रूसिं मर्दून ॥ रणीं करोनि दृढबंधन ॥ सुखी करोनि दशानन ॥ मग मी येईन नमस्कारा ॥ ५८ ॥ ऐकोनि कुंभकर्ण गर्जन ॥ महोदर मुख्य प्रधान ॥ स्वयें बोलिला सुलक्षण॥ कर जोडून तें ऐका ॥ ५९ ॥ भेटीसीं उदित दशानन ॥ त्यासिं भेटोनि आपण ॥ त्याचें घेवोनि आज्ञापन ॥ रणकंदन करीं सुखें ॥ १६० ॥ महोदराचें युक्त वचन ॥ ऐकतां सुखी कुंभकर्ण ॥ भेटावया दशानन ॥ निघे आपण आल्हादें ॥ ६१ ॥ ॥ श्लोक ॥ उदाराणांसमद्यानांतदाराक्षसपुंगवः ॥ पीत्वाघटसहस्त्रेद्वेतथाभुंक्त्वाचभोजनं ॥ ६० ॥ सज्जकर्णान्सजठरान्महिषान्शूलपैष्ठकान् ॥ अष्टौपशुशतान्येवपुरुपाश्चैकविंशतिः ॥ ६१ ॥ संभुज्यसुमहाकायोदावाग्निरिवतुतूर्णं ॥ कुंभकर्णोमहाबाहुर्गमनायोपचक्रमे ॥ ६२ ॥ सरोपश्चोत्कटोमत्तस्तेजोबलसमन्वितः ॥ सोगच्छद्भवनंराज्ञोरक्षोगणसमन्वितः॥६३॥ ॥ टीका ॥ भेटी जालिया रावण ॥ अवश्य करणें पडेल रण ॥ ऐसें जाणोनि कुंभकर्ण ॥ प्राशी आपण महामद्या ॥ ६२ ॥ सहस्त्रें सहस्त्र घटांच्या हारी ॥ रिचविती त्याच्या मुखामाझारीं ॥ तैसींच लोणचीं कोशिंबिरी ॥ भोजनोपचारीं महामद्य ॥६३॥ सांडिया कुरवडिया पापड ॥ लाडू निळवियाचे जोड ॥ कुंभकर्णा भोजन गोड ॥ पुरत कोड मद्येंसीं ॥ ६४ ॥ आठशत छौशियांच्या हारी ॥ गिळिले कोशिंबिरीवारी ॥ एकवीस सहस्त्र पशु सोपचारी ॥ लोणच्यावारी भक्षिले ॥ ६५ ॥ दावाग्निमार्जी पडे तृण ॥ तें जेंवि जळे नलागतां क्षण ॥ तेंवि जेंजें भक्षी कुंभकर्ण॥ तेंतें संपूर्ण करी भस्म ॥६६॥ महाबाहु कुंभकर्ण॥ तृप्ति होवोनि संपूर्ण ॥ भेटावया स्वयें रावण ॥ निघे आपण अतिगर्वें ॥ ६७ ॥ मदोन्मत्त बळोन्मत्त ॥ गर्वोन्मत्त अतिउन्मत्त ॥ ऐसा राजगृहाआंत ॥ प्रवेशत कुंभकर्ण ॥ ६८ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ सन्मुख देखोनि रावण ॥ स्वयें कुंभकर्णें आपण ॥ लोटांगण घातलें ॥६९॥ बंधुबंधूची भेटी ॥ दोघे सांगती गुह्य गोष्टी ॥ तेते कथेची कसवटी ॥ सावध दृष्टिं अवधारा ॥१७०॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांकुंभकर्णप्रबोधनंनामविंशतितमोऽध्यायः ॥ २० ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १७० ॥ ॥ श्लोक ॥ ६३ ॥

भा.रा.यु.कां.अ.२१

कर्णाचा पूर्ववृत्तांत ॥ असे सांगत श्रीरामा ॥ १२ ॥ ॥ श्लोक ॥ सैपविश्रवसःपुत्रःकुंभकर्णोनिशाचरः ॥ एतेनजातमात्रे णक्षुधितेनमहात्मना ॥ ९ ॥ भक्षितानिसहस्राणिसत्वानिसुमहांत्यपि ॥ प्रजाभिःसहशक्रस्तुययौस्थानंस्वयंभुवः ॥ १० ॥ कुंभ कर्णस्यदौरात्म्यंशशंसुस्तेप्रजापतेः ॥ प्रजानांभक्षणंचैवशशंसुस्तेदिवौकसः ॥ ११ ॥ एवंयदिप्रजानित्यंभक्षयिष्यतिराक्षसः ॥ अचिरेणैवकालेनशून्योलोकोभविष्यति ॥ १२ ॥ ॥ टीका ॥ तो हा विश्रव्याचा पुत्र जाण ॥ नांवें विख्यात कुंभकर्ण ॥ येणें उ पजतांचि जाण ॥ केलें भक्षण प्रजेचें ॥१३॥ शतसहस्र भूतावळी ॥ प्रजा भाक्षिल्या जन्मकाळीं ॥ तरी तृप्ति नव्हे आतुर्बळी ॥ जि व्हा ळळळी हकेंहकित ॥१४॥ स्वर्गींचे भक्षी देव[illegible] ॥ मृत्युलोकींचे मानव जाण ॥ सर्व पक्षी सिद्ध चारण ॥ भक्षी संपूर्ण जीव जात ॥१५॥ ऐसा देखोनि भूतावर्त ॥ शक्रें प्रजा समवेत ॥ ब्रह्मयासीं गार्‍हाणें देत ॥ भूतभक्षणार्थ कुंभकर्ण ॥१६॥ करावया भूतां चा घातु॥ भला निर्मिला कुंभकर्ण नातु ॥ ब्रह्मसृष्टीचा भक्षार्थु ॥ भोजनावर्तु कुंभकर्ण ॥१७॥ कुंभकर्ण भोजनासाठीं॥ त्रिसंध्य रात्रीं शून्य सृष्टी ॥ हा करील उठाउठीं ॥ शक्रें परमेष्ठी प्रार्थिला ॥१८॥ नित्य भक्षितां भूतानुकोटी ॥ तृप्ति नव्हे याचे पोटीं ॥ भूतशून्य करील सृष्टी ॥ पोटासाठीं कुंभकर्ण ॥१९॥ ॥ श्लोक ॥ वासवस्यवचःश्रुत्वासर्वलोकपितामहः ॥ रक्षःसमाव्हयामासकुंभ कर्णंददर्शच ॥ १३ ॥ कुंभकर्णंसमीक्ष्यैवाविस्मितोभूत्प्रजापतिः ॥ कुंभकर्णमहावीर्यंस्वयंभुरिदमब्रवीत् ॥ १४ ॥ शयितोह्येपप ण्मासमेकाहंजागरिष्यति ॥ असौतुवीरएकान्हाक्षुधितोविचरन्भुवि ॥ १५ ॥ आत्मनाव्यसनेनाद्यकुंभकर्णोविबोधितः ॥ त्व त्पराक्रमभीतश्चराजासंप्रतिरावणः ॥१६॥ ॥ टीका ॥ ऐकोनि इंद्राची गोष्टी ॥ सादर जाला परमेष्ठी ॥ कुंभकर्ण पाहावया दृ ष्टीं ॥ उठाउठीं आणविला ॥ २० ॥ कराळ विक्राळ दारुण ॥ अतिउग्र कुंभकर्ण ॥ त्यातें देखोनि चतुरानन ॥ विस्मयापन्न स्वयें जाला ॥ २१ ॥ पोटासाठीं भूतविघातीं ॥ निर्माण केला हा पौलस्ती ॥ कुंभकर्णासीं प्रजापती ॥ शापोन्मुक्ति स्वयें वदला ॥ १ ॥
॥२२॥ मृतकल्प अतिअंसोस ॥ नित्य निद्रा तुज षण्मास ॥ जागा होशी एक दिवस ॥ त्यामाजीं त्रास क्षुधेचा ॥२३॥ ब्रह्मशा

१ बलाढ्य. २ मलमलीत. ३ इंद्र. ४ एकवीस. ५ ब्रह्मा. ६ प्राण्यारहीत. ७ प्राणीनाशक. ८ अखंड, पूर्ण.

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ प्रबोधोनि कुंभकर्णा ॥ भेटों जातां पैं रावणा ॥ भय उपजलें वानरगणा ॥ त्याच्या उग्रपणा देखो
नी ॥ १ ॥ ॥ श्लोक ॥ जगामतत्रांजलिमालयावृतःशतक्रतुर्गेहमिवस्वयंभुवः ॥ तंमेरुशृंगप्रतिमंकिरीटिनंस्पृशंतमादित्य
मिवात्मतेजसा ॥ १ ॥ वनौकसःप्रेक्ष्यविवृद्धमद्भुतंभयार्दितादुद्रविरेसमंततः ॥ केचिच्छरण्यंशरणंस्मरामंव्रजंतिकेचिद्व्य
थिताःपतंति ॥ २ ॥ केचिद्दिशश्चत्वरिताःप्रयांतिकेचिद्भयार्ताभुविशेरतेस्म ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ मेघांचिया मेघमाळा ॥ शोभ
ती कुंभकर्णाच्या गळां ॥ मुकुट टेंकला नभोमंडळा ॥ तेजें रविकळा लोपती ॥ २ ॥ कराळ विक्राळ भयानक वदन ॥ प्रळयतेजें
अत्युग्र नयन ॥ देखोनि त्याचें भ्यासुरपण ॥ वानरगण त्रासले ॥ ३ ॥ उग्र देखोनि कुंभकर्ण ॥ वानर श्रीरामा आले शरण ॥
एक पडले मूर्च्छापन्न ॥ एकाचे प्राण निर्बुजले ॥४॥ एकाची वळली बोबडी ॥ एका भरली अरडीदरडी ॥ एक पडलीं उबडीं ॥
तोंडें कोरडीं एकाचीं ॥ ५ ॥ एक वानर लरेकरी ॥ गेले समुद्र परतीरीं ॥ एक झालीं रानभरी ॥ एक घरेवरी लवंडली ॥६॥ ना
वांनिगे जे जुत्पती ॥ वानरवीर भद्रजाती ॥ कुंभकर्णाच्या युद्धार्थी ॥ आज्ञा पुसती श्रीरामा ॥७॥ ॥ श्लोक ॥ ततोरामोमहा
तेजाधनुरादायवीर्यवान् ॥ किरीटिनंमहाकायंददर्शातिभयंकरं ॥ ४ ॥ यंदृष्ट्वाविद्रुतादिग्भ्योवानराणांमहाचमूः ॥ सुवि
स्मितमिदंरामोविभीषणमुवाचह ॥ ५ ॥ कोयंपर्वतसंकाशःकिरिटी हरिलोचनः ॥ आचक्ष्वमेमहान्कोसौराक्षसोयादिवासुरः॥६॥
नमयेवंविधंभूतंदृष्टपूर्वंकदाचन ॥ संपृष्टोराजपुत्रेण[illegible]णाक्लिष्टकर्मणा ॥ ७ ॥ विभीषणोमहाप्राज्ञःकाकुत्स्थमिदमब्रवीत् ॥८॥
॥ टीका ॥ दीर्घ मुकुट अतिदारुण ॥ भयानक कुंभकर्ण ॥ श्रीरामें देखोनि आपण ॥ धनुष्यीं बाण सज्जिला ॥८ ॥ नाहीं पूर्वी
ऐकिला ॥ नाहीं पुराणीं परिसिला ॥ अकस्मात दीर्घ दादुला ॥ रामें देखिला एकाएकीं ॥ ९ ॥ तेणें अतिशयें विस्मित ॥ वि
भीषणा पुसे श्रीरघुनाथ ॥ ॥ अतिदीर्घ लंकेआंत ॥ कोण दिसतो विक्राळ ॥ १० ॥ ज्याचें देखतां उग्रपण ॥ पळाले माझे
वानरगण ॥ मुकुट कुंडलें पिंगट नयन ॥ सांग हा कोण मजपासीं ॥ ११ ॥ ऐसें पुसतां रघुनाथ ॥ विभीषण बुद्धिवंत ॥ कुंभ

१ भयंकरपणास. २ मुख. ३ भ्याले. ४ चक्कर येणें ५ प्रमुख. ६ वानर.

पें निद्रा पूर्ण ॥ तो हा जाण कुंभकर्ण ॥ तुजसीं करावया रण ॥ भयें रावणें उठविला ॥ २४ ॥ तुझेनि संग्रामें रावण ॥ धाकेंचि
सोडूं पाहे प्राण ॥ ह्मणोनि तुजसीं करावया रण ॥ कुंभकर्ण उठविला ॥२५॥ त्यासिं देखतांचि जाण ॥ वानर पळती घेवोनि प्रा
ण ॥ त्यांसीं सन्मुख करावया रण ॥ नाहीं आंगवण कपींसीं ॥२६॥ इंद्र चंद्र कुबेर वरुण ॥ विद्याधर सिद्ध चारण ॥ कुंभकर्णे
करोनि रण ॥ रणीं सुरगणें जिंकिले ॥२७॥ दैत्य दुर्धर दानव ॥ यक्ष राक्षस गणगंधर्व ॥ पाताळपन्नग मानव ॥ येणें सर्वां जिं
तिलें ॥२८॥ या कुंभकर्णाची पाठी ॥ कोणी देखिली नाहीं सृष्टीं ॥ देव दैत्य दानव कोटी ॥ येणें रणसंकटीं गांजिले ॥२९॥ ऐसा
दुर्धर कुंभकर्ण ॥ क्षुधेनें पीडिला दारुण ॥ भक्षावया वानरगण ॥ येईल आपण आक्रोशें ॥३०॥ ॥श्लोक॥ सएपक्षुधितोवीरो
निर्गतःशिबिरात्खलु ॥ वानरान्भृशसंक्रुद्धोभक्षयिष्यतिवीर्यवान् ॥ १७ ॥ बिभीषणवचःश्रुत्वाहेतुमत्सुमुखोद्गतं ॥ उवाचराघ
वोवाक्यंनीलंसेनापतिंतदा ॥१८॥ गच्छसैन्यानिसर्वाणिव्यूह्यातिष्ठस्वपावके ॥ द्वाराणिसंक्रमांश्चैवलंकायायूथपैःसह ॥ १९ ॥
राघवेणसमादिष्टोनीलोहरिचमूपतिः॥ शशासवानरानीकंयथावत्कपिकुंजरः ॥ २० ॥ ॥ टीका ॥ साक्षेपें सांगे बिभीषण ॥ अ
ति खादाड कुंभकर्ण ॥ भक्षावया वानरगण ॥ येईल आपण संग्रामा ॥३१॥ ऐकोनि बिभीषणवचन ॥ हांसिन्नला रघुनंदन ॥
मी असतां कुंभकर्ण ॥ वानरगण केंवि भक्षी ॥३२॥ एक एक वानरगण ॥ गांजूं शकती कुंभकर्ण ॥ सर्व याची आंगवण ॥ करि
तां रण कळेल ॥३३॥ देखोनियां मांसें मोठा ॥ ह्मणसी कुंभकर्ण लाठा ॥ लागतां वानरचपेटा ॥ धाटा मोठा घोळसिती ॥३४॥
आणोनि नीळ सेनापती ॥ स्वमुखें सांगे रघुपती ॥ वानरभार वीर जुत्पती ॥ सन्नद्धस्थितीं सज्जावे ॥ ३५ ॥ शिळाशिखरें द्रुम
पाषाण ॥ पर्वतपाणी वानर गण ॥ सन्नद्धबद्ध सावधान ॥ लंकाभुवन रोधावें ॥ ३६ ॥ आलिया रावण कुंभकर्ण ॥ इंद्रजितास
गट सैन्य ॥ अवघ्यां करीन रणकंदन ॥ रघुनंदन गर्जत ॥ ३७ ॥ पळत्या देवोनि नाभिकार ॥ दृढ सज्जिला वानरभार ॥
अरे मी असतां श्रीरामचंद्र ॥ कपींसिं मारूं कोण शके ॥३८॥ नीळें ऐकतां श्रीरामवचन ॥ पळत्या आलें अतिस्फुरण ॥ भ्यार्डा श

१ शक्ती. २ देव. ३ सर्प. ४ जबरदस्त. ५ झपाटा. ६ वानर. ७ तयारीनें. ८ भित्र्यास.

तधा आंगवण ॥ रणीं रावण गांजावया ॥ ३९ ॥ नीळ सेनापती आपण ॥ स्वमुखें करितां गर्जन ॥ ऐकोनि श्रीरामवचन ॥
वानरगण हरिखले ॥ ४० ॥ श्रीरामाचें आज्ञापन ॥ दृढ रोधावें लंकाभवन ॥ वानरीं करोनि उड्डाण ॥ त्रिकुटीं जाण वळंघले ॥
४१॥ येरीकडे लंकेआंतु ॥ भेटावया लंकानाथु ॥ हरिखें कुंभकर्ण जातु ॥ तोही कथार्थु अवधारा ॥ ४२ ॥ ॥ श्लोक ॥ सोभि
गम्यगृहंभ्रातुःकक्ष्यामभिविगाह्यच ॥ ददर्शासीनमाविष्टंविमानेपुष्पकेगुरुं ॥ २१ ॥ अथदृष्ट्वादशग्रीवःकुंभकर्णमुपस्थितं ॥
तूर्णमुत्थायसंहृष्टःसन्निकर्षमुपानयत् ॥ २२ ॥ अथासीनस्यपर्यंकेकुंभकर्णोमहाबलः ॥ सजग्राहतदाभ्रातुःपादौराक्षसपुंगवः ॥
॥ २३ ॥ उत्पत्यचैवमुदितोरावणःपरिषस्वजे ॥ सभ्रात्रासंपरिष्वक्तोयथावच्चाभिनंदितः ॥ २४ ॥ कुंभकर्णस्ततोदिव्यंप्रतिपेदे
वरासनं ॥ सतदासनमाश्रित्यकुंभकर्णोमहाबलः ॥ २५ ॥ संरक्तनयनःक्रोधाद्रावणंवाक्यमब्रवीत् ॥२६ ॥ ॥टीका ॥ कुंभकर्ण
महाबळ ॥ भ्रातृभेटीस उतावेळ ॥ जातां सप्त द्वारपाळ ॥ पायां सकळ लागती ॥ ४३ ॥विमानसदृश सिंहासन ॥ तेथें बैस
ला दशानन ॥ त्यासिं देखोनि कुंभकर्ण ॥ लोटांगण घातलें ॥४४॥ रावणें उठोनि आपण ॥ हातीं धरोनि कुंभकर्ण ॥ आपणा
जवळी आणून ॥ आलिंगन दीधलें ॥ ४५ ॥ पर्यंकारूढ रावण ॥ त्याचे कुंभकर्णें आपण ॥ मस्तकीं वंदिले चरण ॥ प्रेम संपू
र्ण बंधूचें ॥४६ ॥ अतित्वरेनें रावण ॥ सिंहासनींचा उठोन ॥ पुढतीं दिधलें आलिंगन ॥ समाधान दोघांसीं ॥ ४७॥ कुंभक
र्ण दशानन ॥ दोघीं देतां आलिंगन ॥ दोघे जाले सुखसंपन्न ॥ समाधान दोघांसीं ॥ ४८ ॥ तेवेळीं रावण उल्हासोन ॥ आप
ल्या समसमान ॥ कुंभकर्णासिं वरासन ॥ संतोषोन दीधलें ॥ ४९ ॥ तया आसनीं कुंभकर्ण ॥ बैसोनियां सावधान ॥ सन्मु
ख करोनि दशानन ॥ सादरें प्रश्न पूसतु ॥५०॥ ॥ श्लोक ॥ किमर्थमहमादृत्यत्वयाराजन्प्रबोधितः॥ शंसकस्माद्भयंतेऽद्यको
वाप्रेतोभविष्यति ॥ २७ ॥ पर्वतांश्चूर्णयिष्यामिदारयिष्यामिमेदिनीं ॥ देवान्विद्रावयिष्यामित्रैलोक्येपार्थिवानपि ॥ २८ ॥ ॥ २ ॥
अद्यपश्यंतुभूतानिभक्ष्यमाणानिमद्वशः ॥ सोद्यतृप्तिंगमिष्यामिभक्षयित्वासुरासुरान् ॥ २९ ॥ कुंभकर्णवचःश्रुत्वाजहर्षपरराव

१ आनंदले. २ बसले. ३ उंच आसन.

णस्तदा ॥ पुनर्जातमिवात्मानंमेनेसरजनीचरः ॥ ३० ॥ ॥टीका ॥ रावणासिं पुसे कुंभकर्ण ॥ मज उठवावया काय कारण॥
कोण भय आलें दारुण ॥ मजलागीं तें सांगें ॥५१ ॥ तुजलागीं लंकानाथा॥ सुरांअसुरांच्या करीन घाता ॥ चूर्ण करीन पर्वता॥
पृथ्वी आतां विदारीन ॥ ५२ ॥ जरी एक अपराध केला ॥ तो जाण पां प्रेतत्वा गेला ॥ माझेनि हातें रणीं निमाला ॥ संशय बो
ला धरूं नको ॥५३॥ देव दानव मानव॥ यक्ष किन्नर गंधर्व सर्व ॥ भूतें गिळोनि सावयव ॥प्रताप गौरव पाहें माझा ॥५४॥ सु
रासुर भक्षून येथ ॥ सहसा मी नव्हे तृप्त ॥ पुढें माझा कार्यार्थ ॥ सावचित्त अवधारीं ॥५५॥ तुझे वैरी जे समस्त ॥ भक्षावया मी अ
तिक्षुधित॥जें जें भक्षूं सांगसी येथ॥तें तें त्वरित गिळीन ॥५६॥ ऐकोनि कुंभकर्णाचें वचन ॥हरिखेला दशानन॥मरोनि वांचलों आ
पण ॥ नवा जन्म जाण कुंभकर्णा॥५७॥॥श्लोक॥ अयंतेसुमहान्कालःशयानस्यनिशाचर ॥ स्वपितस्त्वंनजानीषेममरामान्महद्भ
यं ॥३१॥ एषदाशरथीरामःसुग्रीवसहितोबली ॥ समुद्रंलंघयित्वातुकुलंनःपरिकृंतति ॥३२॥ नदेवासुरनागेभ्योगंधर्वेभ्यःकदाच
न ॥भूतपूर्वंभयंतादृक्याद्दृशंमानुषादिदं ॥३३ ॥ ॥टीका ॥ऐकें कुंभकर्णा सावधान ॥ तुवां निद्रा केलिया जाण ॥ मज श्रीरामभ
य दारुण ॥ जाग्रतिं स्वप्न सुषुप्तीं ॥ ५८ ॥ श्रीरामबाणीं रणार्दितु ॥ अहर्निशीं धुकधुकितु ॥ श्रीरामें माझा प्राणांतु ॥ जाण
निश्चितु कुंभकर्णा ॥५९॥ अश्व ध्वज रथ सारथी ॥ छेदोनि मुकुट पाडिला क्षितीं ॥ विरथी केलें मज क्षीणशक्ती ॥ रणीं रघुपती
नमारीच ॥६०॥ श्रीराम कृपा संपूर्ण ॥ सांपडला नघेच प्राण ॥ देवोनियां जीवदान ॥ रणीं रावण सोडिला ॥ ६१ ॥ अतिग
र्वी मी लंकानाथ ॥ मोकळा केशी करोनि विरथ ॥ आणि नागवा हळहळित ॥ लंके आंत धाडिला ॥६२॥ पूर्वीं ऐसा अपमान॥
दानव मानव सुरगण ॥ त्यांही पासून अतिदारुण ॥ नाहीं आपमान देखिला ॥६३ ॥ नभूतपूर्व अपमान ॥ स्वप्नीं नदेखे दशा
नन ॥ तैसाही श्रीरामें गांजून ॥ तृणा समान मज केलें ॥ ६४ ॥ आणिक एक नवल जाण ॥ समुद्रीं तारून पाषाण ॥ करोनि
यां सेतुबंधन ॥ आला आपण लंकेसीं ॥ ६५ ॥ त्याच्या सेतूच्या परिपाटी ॥ लंके आल्या वानरकोटी ॥ दुर्गे वेढिले मर्कटीं ॥

१ भयंकर. २ फाडीन. ३ मरण पावला. ४ आनंदला. ५ युद्धांत दुःखीत. ६ साह्यानें.

आपुले दृष्टीं पाहेंपा ॥ ६६ ॥ वनीं उपवनीं वानरथाटी ॥ दुर्गीं झोंबती कोट्यानुकोटी ॥ पैल पाहें लंकात्रिकूटीं ॥ वीर जगजेठी वळंघले ॥६७ ॥ करितां वानरांसीं रण ॥ विरूपाक्ष अकंपन ॥ प्रहस्त मारिला प्रधान ॥ नलागतां क्षण वानरीं ॥ ६८ ॥ येव ढाले महावीर ॥ युद्धा आलिया दुर्धर ॥ नुठी श्रीराम ना सौमित्र ॥ केला रणमार वानरीं ॥६९॥ सुग्रीव अंगदादि कपिपती ॥ हेही नाहीं आले युद्धार्थी ॥ वानरीं लावोनियां ख्याती ॥ तिघे पुरुषार्थी मारिले ॥ ७० ॥ विरूपाक्ष अकंपन ॥ एकें हनुमंतें मारिले जाण ॥ नीळें प्रहस्त प्रधान ॥ नलागतां क्षण निर्दाळिला ॥७१॥ नीळें मजसीं करितांरण ॥ मज केलें तृणासमान ॥ गाढीं वानरांची आंगवण ॥ निधडे दारुण संग्रामीं ॥ ७२ ॥ ॥ श्लोक ॥ येराक्षसामुख्यतमाहतास्तेयुधिवानरैः ॥ वानराणांक्षयंयुद्धेनपश्यामिकदाचन ॥ ३४ ॥ ॥ टीका ॥ मुख्य धुरेसें निशाचर ॥ वानरीं मारिले अपार ॥ एकही नमरेचि वानर ॥ रण दुर्धर करितांही ॥७३॥ घायीं जर्जर वानर भुज ॥ लाविती श्रीरामचरणरज ॥ सर्वेचि उठोनि कपिसमाज ॥ नाचती भोज रणरंगीं ॥७४॥ अपार मरती निशाचर ॥ एकही नमरेचि वानर ॥ हेंचि मज आश्चर्य थोर ॥ दशशिर सांगतु ॥ ७५ ॥ तुझा श्रीरामाजिं जाण ॥ वैर पडावया काय कारण ॥ ऐसें पुससी जरी आपण ॥ तरी समूळ निरूपण ऐकावें ॥ ७६ ॥ ॥श्लोक॥ पुरात्वंनाभिजानीपेयदासीतामयाहृता ॥ सीताहरणसंतप्ताद्रामान्मेसुमहद्भयं ॥ ३५ ॥ हंतावेक्षस्वलंकायावनान्युपवनानिच ॥ सेतुनासुखमागम्यवानरैकार्णवंकृतं ॥ ३६ ॥ नगरंशत्रुणारुद्धंहतायुद्धेसुहृज्जनाः ॥ कोशश्चक्षयितःसर्वःसलमग्रप्रपश्यतां ॥ ३७ ॥ त्रायस्वेमांपुरींलंकांबालवृद्धावशेपितां ॥ भ्रातुरर्थेमहाबाहोकुरुसाहाय्यमुत्तमं ॥ ३८ ॥ मयैवंनोक्तपूर्वोहिभ्रातःकश्चित्परंतप ॥ त्वय्यस्तितुममस्नेहःपरासंभावनाचमे ॥ ३९ ॥ ॥ टीका ॥ तुवां निद्रा केलिया जाण ॥ पंचवटीं जावोनि आपण ॥ मारीचि मृगें करोनि छळण ॥ सीताहरण म्यां केलें ॥ ७७ ॥ तेणें रागें रघुनंदन ॥ मेळवोनि वानर सैन्य ॥ करोनियां सेतुबंधन ॥ बळवाहन लंके आला ॥७८॥ लंके यावया रघुनंदन ॥ मुख्य द्वंद्वी वायुनंदन ॥ विध्वंसोनि अशोकवन ॥ ॥ ३ ॥

१ बसले. २ मारिला. ३ मोठी. ४ शूर. ५ बलाढ्य.

राक्षसकंदन तेणें केलं ॥ ७९ ॥ मारिले वनकर किंकर ॥ पंच सेनानी प्रधानपुत्र ॥ मारिला जंबुमाळी महावीर ॥ अखयाकुमर मुख्यलें ॥ ८० ॥ अखयाकुमर कैवारार्थ ॥ युद्धा जातां इंद्रजित ॥ रणीं करोनि हताहत ॥ केला निःपात सैन्याचा ॥८१॥ ब्रह्मपाशाचिये गती ॥ लंके आणिला मारुती ॥ तेणें केली अतिख्याती ॥ सांगों किती सुबंधु ॥ ८२ ॥ जाळोनियां लंकाभवन ॥ मजही देवोनि अपमान ॥ असंख्य राक्षस मारून ॥ गेला निघोन किष्किंधे ॥ ८३ ॥ किष्किंधे जावोनि आपण ॥ घेवोनि आला रघुनंदन ॥ निरोधोनि लंकाभवन ॥ माझें कंदन करूं आला ॥८४॥ पूर्वी ऐसा काकुलती ॥ नाहीं आलों कोणाप्रती ॥ तूं सखा बंधु रणसाह्यार्थी ॥ यालागिं तुजप्रति सांगितलें ॥ ८५ ॥ सेतुद्वारा वानरवीर ॥ येवोनि वेढिलें स्वनगर ॥ विध्वंसिलें लंकापुर ॥ द्वारें द्वार रोधूनी ॥ ८६ ॥ विध्वंसोनि लंकाभवन ॥ रणीं मारिले सुहृज्जन ॥ ठेविले ठायीं भांडार क्षीण ॥ जालें जाण सुबंधु ॥ ८७ ॥ दुर्धर आह्मां आलें विघ्न ॥ माझें करीं पां संरक्षण ॥ लंका रक्षावी आपण ॥ बाळें वृद्धजन कुळ रक्षीं ॥८८॥ तुझ्या भुजांची मज आस ॥ तुझा मज अतिविश्वास ॥ शत्रु समुदाय करोनि ग्रास ॥ दुःखक्लेश निवारीं ॥ ८९ ॥ रणीं गांजिलों संपूर्ण ॥ त्वां साह्य करावें आपण ॥ ऐसें सांगतां रावण ॥ आलें रुदन अनिवार्य ॥ ९० ॥ तूं तंव पराक्रमी परम ॥ माझा निरसीं सकळ श्रम ॥ साह्य करीं अतिउत्तम ॥ सुखसंभ्रम जेणें वाढे ॥ ९१ ॥ ऐसी हे समूळकथा ॥ सांगितली यथार्थता ॥ वैरासिं मुख्य कारण सीता ॥ जाण तत्वता सुबंधु ॥ ९२ ॥ प्रयासीं केलें सीताहरण ॥ ते त्वां भोगिली आपण ॥ नाहीं ह्मणतां रावण ॥ पुसे कुंभकर्ण छळणोक्ती ॥९३॥ ॥श्लोक॥ किंकार्यंप्रतिबोधितोवदसखेरामांगनास्त्याहृता ॥ साभुक्तानहिकिंयतोनरमतेरामात्परं जानकी ॥ रामंकिंभवितासिनोशृणुसखेतारामलंशामलं ॥ रामांगंभजतोममापिकपटोभावोहिसंशाम्यति ॥ ४० ॥ ॥ ॥ टीका ॥ कुंभकर्ण ह्मणे लंकानाथा ॥ मज उठविलें कोण्या अर्था ॥ सीताहरण दुःखावस्था ॥ तुज तत्वतां सांगावया ॥९४॥ हरूनि आणिलो जे सीता ॥ ते त्वां भोगिली लंकानाथा॥ रामावांचून सर्वथा॥ आणिकेंसीं सीता रमेना ॥ ९५ ॥ रूप रेखा लक्षल

१ उध्वस्त. २ संहार. ३ अडवून. ४ नष्टकरी. ५ सुखाचा उल्हास.

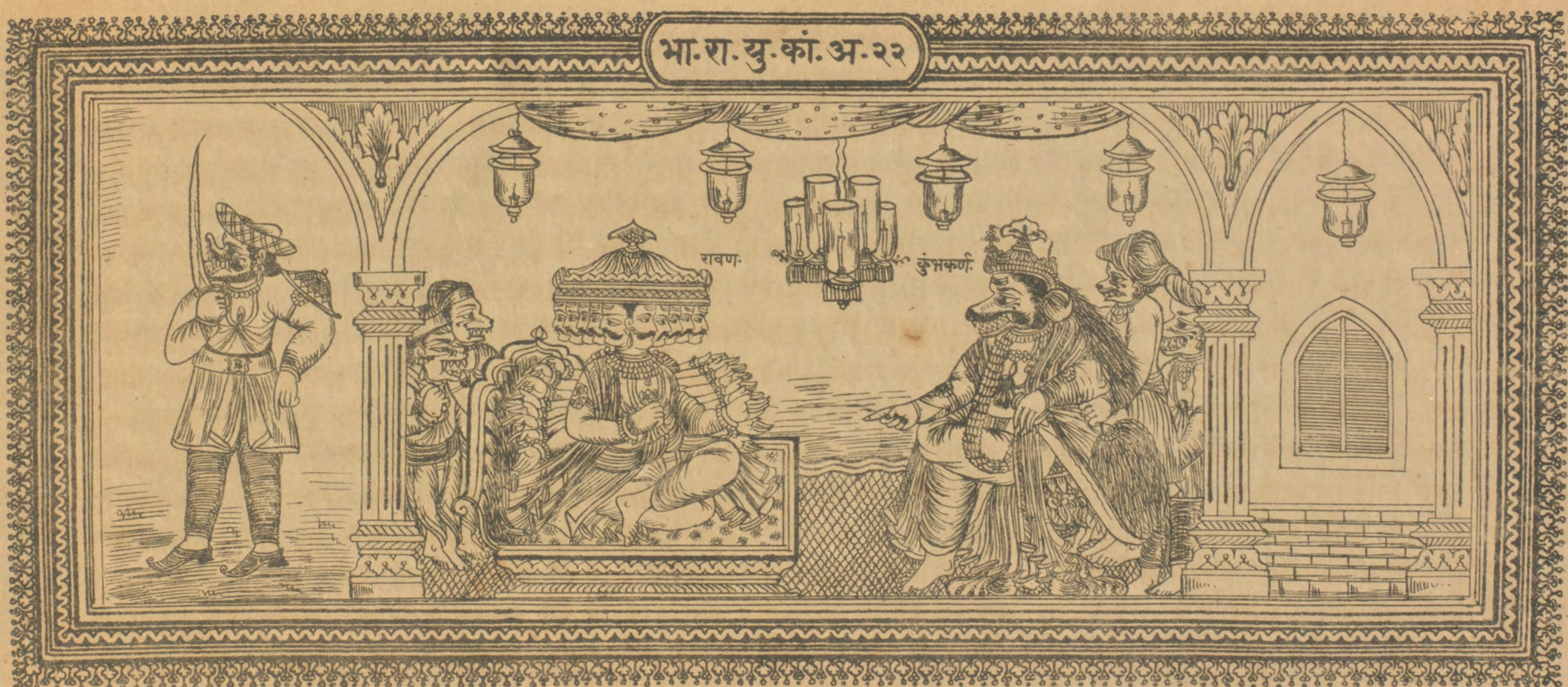
क्षण ॥ हावभाव कटाज गुण ॥ चाप सज्जोनी ठाणमाण ॥ गंभीर गहन विन्यासें ॥ ९६ ॥ शामसुंदर कमल नयन ॥ श्रीराम
होवोनि आपण ॥ सीता नभोगावया काय कारण ॥ कुंभकर्ण पूसतु ॥९७॥ नानापरीच्या लंकानाथा ॥ माया जाणसी समस्ता॥
श्रीराम होवोनि भोगितां सीता ॥ विलंबता कां केली ॥ ९८ ॥ कुंभकर्णा ऐक आतां ॥ तुज मी सांगेन तत्वतां ॥ माव नचले श्री
रघुनाथा ॥ छळणें सीता न भोगवे ॥ ९९ ॥ मज स्वयें श्रीराम होतां ॥ कैंचा राम कैंची सीता ॥ ठाव नाहीं लंकानाथा ॥ भोग्य
भोक्ता असेना ॥१००॥ नाहीं तेथें ध्येय ध्याता ॥ नाहीं तेथें कर्म कर्ता ॥ समूळ तेथें नाहीं सीता ॥ नाहीं भोक्ता रावणु ॥ १ ॥ ना
हीं द्रष्टा दृश्य दर्शन ॥ नाहीं धर्माधर्म लक्षण ॥ नाहीं कर्म क्रियाआचरण ॥ मीतूंपण असेना ॥ २ ॥ श्रीराम होतां इत्थंभूत ॥ ज
नीं विजनीं श्रीरघुनाथ ॥ भूत महाभूतें समस्त ॥ सदोदित श्रीराम ॥ ३ ॥ श्रीराम जीवन पावन ॥ श्रीरामही हुताशन ॥ श्री
राम दशदिशा आपण ॥ जग संपूर्ण श्रीराम ॥४॥ ऐसें मज श्रीराम होतां ॥ समूळ तेथें नाहीं सीता ॥ काय म्यां भोगावें गा आ
तां ॥ रावण भोक्ता असेना ॥ ५ ॥ ऐकतां रावणाचें वचन ॥ कुंभकर्णा आलें रुदन ॥ श्रीराम परब्रह्म परिपूर्ण ॥ कुळनिर्दळण
विरोधें ॥ ६ ॥ माव बाधेना श्रीरघुनाथा ॥ कपटें भोगवेना सीता ॥ ऐसें कळोनि लंकानाथा ॥ विरोध वृथा कां करिसी ॥७॥ क
पटें श्रीराम स्वयें होतां ॥ पावली पूर्ण अगाधता ॥ त्यासीं सप्रेम भावें भजतां ॥ स्वानंदता सुखवासु ॥ ८ ॥ समुद्रीं तारिले पा
पाण ॥ त्यासिं अवश्य रिघावें शरण ॥ सखा करोनि रघुनंदन ॥ सुखसंपन्न नांदावें ॥ ९ ॥ श्रीरामस्वरूपाची प्रतीती ॥ तुज
वाणली लंकापती ॥ विरोध सांडोनियां चित्तीं ॥ शरण रघुपती निघावें ॥ ११० ॥ रामासिं निघाल्या शरण ॥ स्वप्नीं नाहीं ज
न्ममरण ॥ विघ्नाचि होय निर्विघ्न ॥ सुखसंपन्न नांदावें ॥ ११ ॥ शरण निघाल्या श्रीरघुनाथा ॥ भयचि होय निर्भयता ॥ सख्य
केलिया काकुत्स्थां ॥ अतिश्लाघ्यता तिहीं लोकीं ॥ १२ ॥ ॥ श्लोक ॥ सतुश्रुत्वामहाराजःकुंभकर्णस्यभापितं ॥ भ्रूकुटिंचैवसं
चक्रेक्रुद्धश्चैवमुवाचह ॥ ४१ ॥ मान्योगुरुरिवाचार्यःकिंमांत्वमनुशाससि ॥ किंवाकृच्छ्रगतंकर्तुंकालयुक्तंविधीयतां ॥ ४२ ॥ क्रु

१ एकांतीं. २ चेतन्य. ३ अग्नी. ४ क्षय. ५ रामाबरोबर. ६ वंद्यता.

द्धोयमितिविज्ञायशनैःश्लक्ष्णमुवाचह ॥ कुंभकर्णःशनैर्वाक्यंबभापेपरिसांत्वयन् ॥ ४३ ॥ शृणुष्वेदंमहाराजममवाक्यमरिंद
म ॥ यदर्थंतुपुरासौम्यनारदात्श्रुतवानहं ॥ ४४ ॥ ॥टीका॥ शत्रु मर्दील कुंभकर्ण ॥ उल्हासें प्रबोधी रावण ॥ तो ह्मणे रा
मा निघावें शरण ॥ तेणें उद्विग्न लंकेशु ॥ १३ ॥ श्रीरामा निघावें शरण ॥ निश्चयें वदला बिभीपण ॥ तैसेंचि वदतां कुंभकर्ण॥
तेणें रावण अतिदुःखी ॥ १४ ॥ ऐकतां कुंभकर्ण उत्तर ॥ रावण कोपला दुर्धर ॥ नेत्र भोवंडी चक्राकार ॥ भृकुटी विक्राळ सक्रो
धें ॥ १५ ॥ कुंभकर्ण सुनी दृष्टी ॥ रावण भंवया दिधली गांठी ॥ क्रोधें खवळला पोटीं ॥ वदतां गोष्टी साशंक ॥१६॥ क्रोधानु
वादें कुंभकर्ण ॥ बिभीपणा ऐसा आपण ॥ श्रीरामासीं गेलिया शरण ॥ मग रक्षण मज कैंचें ॥१७॥ यालागिं स्वयें दशानन ॥
निजक्रोधातें आंवरून ॥ कुंभकर्णासिं मृदु वचन ॥ कोपायमान अनुवादे ॥१८॥ जेंवि कां शिष्यासिं नेमून ॥ सद्गुरू करी आज्ञाप
न ॥ तैसाचि तूं मजलागून ॥ निग्रहून वदतोसी ॥१९॥ मी ज्येष्ठ तूं कनिष्ठ ॥ ही सांडोनि नीट वाट ॥ धरोनि जाणिवेचा लोटँ ॥
गुरुत्वें स्पष्ट नेमिसि मज ॥ १२० ॥ शत्रु निर्दाळिसी करोनि रण ॥ तुझा भरंवसा होता पूर्ण ॥ शेखीं श्रीरामा निघावें शरण॥ नि
ग्रहून वदतोसी ॥ २१ ॥ बहु बोलाचें काय कारण ॥ उचित काळ अनुलक्षून ॥ माझिया साह्यालागिं जाण ॥ करावें रण रामा
सीं ॥२२॥ बहुता दिवसांचा क्षुधितु ॥ उठविलासि निद्रिस्थु ॥ श्रीराम वानरांचा घातु॥ करीं निःपांतु निजभक्षें ॥२३॥ कुंभकर्ण
अतिसज्ञान ॥ कोपला देखोनि रावण ॥ त्यासिं द्यावया समाधान ॥ काय आपण अनुवादे॥२४॥श्रीरामेंसिं नरवानरां ॥ देखोनियां
दशशिरा ॥ मीचि कांपतों थरथरां ॥ मृत्यु खरा हा आह्मां॥२५॥नारदाचें त्रिसत्य सत्य वचन ॥ सुटल्या श्रीरामाचे बाण ॥ रावण इं
द्रजित कुंभकर्ण ॥ कुळनिर्दळण राक्षसां॥२६॥ त्रिसत्य सत्य नारद वचन ॥ तुज त्यासीं कोठें दर्शन॥ कैसें केलें संभाषण ॥ पुसे राव
ण सांक्षेपें ॥२७॥ एका जनार्दना शरण ॥ नारद इतिहासलक्षण॥ हें समूळ मुळींचें रामायण॥ सावधान अवधारा॥१२८॥स्वस्ति
श्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांरावणकुंभकर्णसंवादोनामएकविंशतितमोऽध्यायः॥२१॥ओव्या॥१२८॥श्लोक॥४४॥

१ उपदेशकारी. २ भिवई. ३ पाहून. ४ भितीसंबंधीं. ५ बोले. ६ ज्ञानाचा. ७ गर्व. ८ संहार. ९ रूप. १०आशंकेनें.

भा.रा.यु.कां.अ.२२
रावण.
कुंभकर्ण.

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ नारदसंवाद लक्षण ॥ समूळ मूळचें रामायण ॥ रावणासीं कुंभकर्ण ॥ स्वयें आपण सांगतु ॥ १ ॥
॥ श्लोक ॥ शृणुष्वेदंमहाराजममवाक्यमरिंदम ॥ यदर्थंतुपुरासौम्यनारदात्श्रुतवानहं ॥१॥ षण्मासादहमुत्थायअशित्वाभक्ष्यमुत्तमं ॥ नचतृप्तोस्मिराजेंद्रततोहंप्रस्थितोवने ॥२॥ बहूनिभक्षयित्वाहंसत्वानिविविधानिवै ॥ भुक्त्वाचाप्रीणयन्कृत्वाशिलातलमुपाविशम् ॥ ३ ॥ ॥टीका॥ शत्रुदमनीं अतिसमर्था ॥ ऐकें[1] बापा लंकानाथा ॥ नारदमुखें मी ऐकिली कथा ॥ सावधानता अवधारीं ॥ २ ॥ सहामासा मज जागेपण ॥ खातां उत्तम अन्नपक्वान्न ॥ तृप्ति नपवेचि संपूर्ण ॥ मग मी आपण वना गेलों ॥ ३ ॥ जावोनियां वनाप्रति ॥ भक्षितां जीव नानाजाती ॥ तेणें मज जाली तृप्ती ॥ अतिविश्रांति पावलों ॥ ४ ॥ अतिविस्तीर्ण शिळातळ ॥ वरी छाया सुशीतळ ॥ तेथें बैसलों मी निश्चळ ॥ नभमंडळ[2] निरीक्षोनि ॥ ५ ॥ तंव ब्रह्मवीणा झणत्कार ॥ करीत रामनामाचा गजर ॥ येतां नारदमुनीश्वर ॥ नभीं सत्वर म्यां देखिला ॥ ६ ॥ दिव्यचंदनाची उटी ॥ त्रिपुंड्रेंरेखिला ललाटीं ॥ दिव्य सुमनमाळा कंठीं ॥ स्वानंदपुष्टीं डुल्लत ॥ ७ ॥ ॥ श्लोक ॥ शिलातलस्थोपश्यंवैनारदंशशिसंप्रभं ॥ आकाशेनद्रुतंयांतंमांचदृष्ट्वासतुस्थितः ॥ ४ ॥ अवतीर्णश्चसहसामयाचैवाभिवादितः ॥ उपविष्टःशिलायांतुततोहंतुतमब्रुवं ॥ ५ ॥ कुतआगम्यतेब्रह्मन्कुतोवाप्रतिगम्यते ॥ एवमुक्तोमहाराजनारदोमामुवाचह ॥ ६ ॥ देवानामालयंमेरुंगतोहंदेवसंसदि ॥ युष्मत्तोभयभीतानांसमाजस्तत्रसंवभौ ॥ ७ ॥ ॥टीका॥ तपतेजें देदीप्त ॥ तेजें शशिसूर्य लपत ॥ नारद नभोमंडळीं येत ॥ अकस्मात देखिला ॥ ८ ॥ मज नारदें देखोनि नयनीं ॥ क्षणेक स्थिरावला गगनीं ॥ सवेंचि उतरोनि अवनीं[3] ॥ आला मुनी मजपासीं ॥ ९ ॥ मग म्यां उठोनि आपण ॥ मुनीस घातलें लोटांगण ॥ मस्तकीं वंदोनियां चरण ॥ शिळातळीं बैसविला ॥ १० ॥ शिळातळीं बैसविल्या जाण ॥ मुनीसीं म्यां पुसिला प्रश्न ॥ कोठोनि तुमचें आगमन ॥ पुढारें गमन तें कोठें ॥ ११ ॥ ऐसा पुसतां प्रश्न ॥ नारद हांसे गदगदोन ॥ मग साक्षेपें[4] आपण ॥ सकारण गुज सांगे ॥ १२ ॥ मेरुगिरि वरीं देवसभेंत ॥ तुमचेनि भ

१ ऐकें. २ आकाश. ३ भूमीवर. ४ संपूर्ण.

यें भयाभीत ॥ समाज मिळाला समस्त ॥ रावणांतें उपाया ॥ १३ ॥ देव दानव मानव ॥ यक्षोरग ऋषि गंधर्व ॥ ब्रह्मा विष्णु सदाशिव ॥ सर्व समुदाव मिळाला ॥ १४ ॥ ॥ श्लोक ॥ मंत्रैसंमंत्रितेतत्रवधेरक्षः कुलस्यच ॥ देवराजोनिबद्धश्चयमःसंख्येप राजितः ॥ ८ ॥ जितौतुसबलौसंख्येकुबेरवरुणावपि ॥ यज्ञाविध्वंसिताःसर्वेधर्मिष्ठाश्चहतान्नृपाः ॥ ९ ॥ देवोद्यानानिभग्नानि स्त्रियोनीतायथेप्सितं ॥ चिंतयध्वंवधोपायंरावणस्यदुरात्मनः ॥ १० ॥ एवमुक्तोतुवचनेब्रह्मादेवानुवाचह ॥ अवध्यत्वंमया दत्तंदेवदैत्यैश्चराक्षसैः ॥ ११ ॥ मानुषेभ्योभयंतस्यवानरेभ्यश्चदेवताः ॥ १२ ॥ ॥टीका॥ तेथें मिळोनि देवसमुदाव ॥ रावण वधाचा उपाव ॥मुख्य रावणाचा अन्याय ॥ साभिप्राय तो ऐका ॥१५॥ मुख्य इंद्रघातला बांधवंडीं॥ आणीक देव तेहतीस कोडी॥ कुबेर जिंतिला रणधांदडी॥केलीं बापुडीं यम वरुण ॥१६॥ विध्वंसिले याज्ञिक यज्ञ॥ येणें मारिले धार्मिक जन॥मारिले अग्निहोत्री ब्राह्मण ॥ अन्याय संपूर्ण लंकेशा ॥१७॥ चैत्रवन नंदनवन॥ विध्वंसूनि देवोद्यान ॥ येणें वाढविलें अशोकवन॥ स्त्रियांसीं रमण रमावया ॥१८॥देवस्त्रिया असुरस्त्रिया॥नागकन्या पद्मिणीप्रिया॥बळेंचि आणिल्या धरोनियां॥मुख्य अन्याय हें मूळ ॥१९ ॥ पर दारेचें जें हरण ॥ हाचि अन्याय अतिदारुण॥ यालागीं रावणाचें मरण ॥ अवघे जाण चिंतिती ॥२०॥ तेथें बोलिला ब्रह्मदेव॥ माझ्या वरदाचा अभिप्राव ॥ मिळाल्या सुरसमुदाव ॥ तरी दशग्रीव अवध्यें ॥ २१ ॥ दाराहरण कैवारा ॥ करूं आल्या नरवा नरा ॥ तत्काळ मरण दशशिरा ॥ सत्य साचार ब्रह्मवाणी ॥२२॥ ॥ श्लोक ॥ सुरासुरसमूहोपिवधस्तस्यनविद्यते ॥ तस्मा देष हरिर्देवःपद्मनाभस्त्रिविक्रमः ॥ १३ ॥ पुत्रोदशरथस्यास्तुचतुर्व्यूहःसनातनः ॥ भवंतोवसुधांगत्वाविष्णोरस्यमहात्मनः ॥१४॥ वानराणांतनुंधृत्वासाहाय्यत्वंकरिष्यथ ॥ एवमुक्त्वाततोब्रह्मातत्रैवांतरधीयत ॥ १५ ॥ एतदाख्यातवान्मह्यंनारदोभ गवानृषिः ॥ यथातत्वमशेषेणततोयातःसुरालये ॥ १६ ॥ सोयंविष्णुःसुरैःसार्द्धंवानरत्वमुपागतैः ॥ तन्मह्यंरोचतेसीता रामायप्रतिदीयतां ॥ १७ ॥ नमस्वरामंराजेंद्ररक्षचात्मानमात्मना ॥योग्यश्चराघवोमित्रंसंसंधिश्चोत्तमोभवेत् ॥ १८ ॥ टीका ॥ ॥ १ ॥

१ रावणाचा नाश. २ कारागृहीं. ३ युद्धप्रसंगीं. ४ देवांचें वन. ५ अमर.

सुरासुरीं अवध्यता ॥ ब्रह्मवरदें लंकानाथा ॥ नरवानरांचिये घाता ॥ होय सांगता स्वयंभू ॥ २३ ॥ पद्मनाभ विष्णु विख्या तु ॥ तोहोईल दशरथाचा सुतु ॥ रामलक्ष्मण शत्रुघ्न भरतु ॥ व्युह चतुर्थ पुरुषार्थे ॥ २४ ॥ रणीं गांजावया दशशिरु ॥ सक ळ जेकां सुरवरू ॥ होती दुर्धर वानर भारू ॥ निशाचरू मारावया ॥२५॥ वानर साह्य श्रीरामासीं ॥ श्रीराम रक्षिता वानरांसीं॥ ऐसें ब्रह्मयानें देवांपासीं ॥ निश्चयेंसीं नेमिलें ॥ २६ ॥ मिळोनियां वानरभार ॥ रणीं मारिती निशाचर ॥ श्रीराम मारील द शशिर ॥ सबंधु पुत्र ससैन्य ॥२७॥ परम कपटी इंद्रजितु ॥ अभिचारी निकुंबळे आंतु ॥ त्याचा सुमित्र करील घातु ॥ निजपु रुषार्थु प्रतापें ॥२८॥ नरवानर मिळोन ॥ करितील राक्षसां निसंतान ॥ ऐसें विरंचीवरदान ॥ ब्रह्मवचन नव्हे मिथ्या ॥ २९ ॥ वर वदोनियां स्पष्ट ॥ ब्रह्मा जाला अदृष्ट ॥ ते हे नरवानर सुभट ॥ आले यथेष्ट लंकेसीं ॥३०॥ आमच्या नाशासिं कारण ॥ स मुद्रीं तरती पाषाण ॥ रावणा निश्चयेसिं जाण ॥ आलें मरण आह्मांसीं ॥३१॥ मिथ्या नहोय नारदवचन ॥ जालें प्रत्यक्ष प्रमा ण ॥ तेहे वानर जाण ॥ आले गर्जोनि लंकेवरी ॥ ३२ ॥ राक्षस मरती कपि नमरती ॥ तुवांचि सांगितलें मजप्रती ॥ काळ सा ह्य रघुनाथीं ॥ जाण निश्चितीं लंकेशा ॥३३॥श्रीराम परमात्मा ब्रह्ममूर्ती ॥ विरोध नकरावा त्याप्रती ॥ त्यासिं अर्पून सीतास ती ॥ सुखसंवित्ती भोगावी ॥ ३४ ॥ राक्षस मरती कपि नमरती ॥ हे आत्मत्वाची निजप्रतीति ॥ समुद्रीं पाषाण तरती ॥ दु जीप्रतीति ईश्वरत्वाची ॥३५॥ जेणें भंगिलें शिवचाप॥ त्यासीं नचलेगा प्रताप॥ देखतां विरोधें श्रीरामरूप ॥ येतो चळकांप स र्वांगीं ॥ ३६ ॥ श्रीरामासीं करितां रण ॥ प्राणांतें जालासि क्षीण ॥ रणीं रामें दिधलें जीवदान ॥ त्यासिं कां शरण नरिघावें ॥ ३७ ॥ आत्मसत्ता ईश्वरसत्ता ॥ नित्य अधीन श्रीरघुनाथा॥ त्यासीं नये विरोध करितां॥ अर्पून सीता करीं सख्य ॥३८॥घा लोनियां लोटांगण ॥ सीता करोनि रामार्पण ॥ श्रीरामासिं रिघाल्या शरण ॥ सुखसंपन्न सर्वदा ॥ ३९ ॥ श्रीरामासिं रिघो नि शरण ॥ मुख्यत्वें वांचवीं निजप्राण ॥ तोचि सकळकुळा संरक्षण ॥ आमुचेंही मरण चुकेल ॥ ४० ॥ श्रीरामासिं रिघा

१ ब्रह्मदेव. २ सैन्य. ३ हिंसार्थयज्ञकरणारा. ४ लक्ष्मण. ५ ब्रह्मदेव. ६ आनंदस्फूर्ति.

त्या शरण ॥ स्वप्नीं नाहीं जन्म मरण ॥ विघ्नाचें होय निर्विघ्न ॥ सुखसंपन्न सर्वदा ॥४१॥ सती श्रीरामाची सीता ॥ स्वयें श्रीरामासिं अर्पितां ॥ तुज संदेह कोण लंकानाथा ॥ विरोध वृथा कां करिसी ॥ ४२ ॥ ॥श्लोक॥ कुंभकर्णवचःश्रुत्वारावणोराक्षसेश्वरः ॥ तूष्णींभूतश्चिंतयित्वाततोवाक्यमुवाचह ॥ १९ ॥ कुंभकर्णमहाप्राज्ञकुरुष्ववचनंमम ॥ कोसौविष्णुरितिख्यातोयस्यत्वंतात बिभ्यसे ॥ २० ॥ दैवत्वेननमन्येहंतथान्येदेवदानवाः ॥ मानुष्यत्वंगतेतस्मिन्किंभयंत्वामुपस्थितं ॥ २१ ॥ नित्यमाहारभूतास्तु मानुषाःस्मसदाबलाः ॥ खादयित्वातुयंपूर्वंकथंपश्चान्नमाम्यहं ॥ २२ ॥ प्रणम्यमानुषंरामंसीतांदत्वातुतस्यवै ॥ हास्यास्पदत्वंलोकानामनुयास्यामिपृष्ठतः ॥ २३ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकोनि कुंभकर्णाचें वचन ॥ रावणा पडियेलें मौन ॥ महादुःखें आंदोलायमान ॥ अतिउद्विग्न सचिंत ॥४३॥ ज्याचेनि वळें करावें रण ॥ तोचि कुंभकर्ण आपण ॥ सीता श्रीरामासिं अर्पून ॥ राघवें शरण सांगतु ॥४४॥ बिभीषण येचअर्थी ॥ नानापरीचिया उपपत्ती ॥ चाळूनियां सवर्म युक्ती ॥ शरण रघुपतीसीं रिघा ह्मणे ॥४५॥ सन्मुख लक्षोनि कुंभकर्ण ॥ सरोषें बोले रावण ॥ झोंपें जालासि सज्ञान ॥ बोलसी वचन चापल्यें ॥४६॥ विष्णु विष्णुपणें असता ॥ मज सन्मुख नयेचि युद्धार्था ॥ तो नीचत्वें आला मनुष्यता ॥ त्याची सभयता ते किती ॥४७॥ मनुष्य विष्णु स्वयें सांगसी ॥ सांग सांगों स्वयें भिसी ॥ शेखी मजसी भेडसाविसी ॥ थोर जालासि पुरुषार्थी ॥४८॥ मनुष्य आमचें खाजुकें ॥ सगळीं भक्षूं यथासुखें ॥ तूं भितोसी त्याचेनि धाकें ॥ थोर तवकें पुरुषार्थी ॥४९॥ अतिधाकें धाकोनि थोर ॥ अजेसिं वंदितां लाजे व्याघ्र ॥ तेंवि म्यां वंदितां श्रीरामचंद्र ॥ लज्जा थोर मज माझी ॥५०॥ मनुष्य आमचा आहार ॥ त्यासिं म्यां करावा नमस्कार ॥ नें मज हांसती सुरासुर ॥ निशाचर उपहासिती ॥ ५१ ॥ रणीं इंद्र आणितां बांधोन ॥ बंदीं घालितां सुरगण ॥ विष्ण लपाला मजभेणें ॥ नकरीच रण अतिधाकें ॥५२॥ विष्णु सकट इंद्रादिदेव ॥ दैत्य दानव मानव ॥ म्यां तृणप्राय केले सर्व ॥ त्या मज भय मनुष्याचें ॥५३॥ श्रीराम मनुष्यमात्र जाण ॥ सीता अर्पून रिघावें शरण ॥ हे मज लज्जा अतिदारुण ॥ भय कोण रामाचें ॥ ५४ ॥ सर्पें वंदावें मूप

१ पतिव्रता. २ कंपायमान. ३ विवेक. ४ मूर्खत्वें. ५ करें. ६ शेळीला.

कासीं ॥ गरुडें वंदावें सर्पासीं ॥ तेंवि भक्ष्यभूत श्रीरामासीं ॥ केंवि म्यां त्यासीं वंदावें ॥५५॥ पूर्वीं भक्षिलें मनुष्यासीं ॥ तेंचि मनुष्यत्व श्रीरामासीं ॥ मज शरण रिघतां त्यासीं ॥ उपहासासीं पावेन ॥ ५६ ॥ श्रीरामाचे शरणपणें ॥ नित्यावृत्ति त्याचें होणें ॥ पाठिसीं चालतां रावणें ॥ लाजिरवाणें तिहीं लोकीं ॥५७॥ ॥ श्लोक ॥ यदिवाराघवोविष्णुर्व्यक्तंतेश्रोत्रमागतः ॥ देवतानांहितार्थायप्रविष्टोमानुषींतनुं ॥२४॥ अत्यंतवैरिणंरामंयंनमस्कर्तुमिच्छसि ॥ अस्मान्हंतुंकिलायातःससंधेयःकथंमया ॥ २५ ॥ यदि रामःस्वयंविष्णुर्लक्ष्मणःशेषसंमितः ॥ सवानराणांराजानंसुग्रीवंशरणंगतः ॥ २६ ॥ आहोस्यसदृशंसख्यंतिर्यग्योनिगतैःसह ॥ वीर्यहीनस्तुकिंविष्णुर्योगतोऋक्षवानरान् ॥ २७ ॥ ॥टीका॥ श्रीराम विष्णु तत्वतां ॥ मुनिमुखें त्वां ऐकिली कथा ॥ तो देवांचिया हितार्था ॥ आमुच्या वधार्था मनुष्य जाला ॥५८॥ विचारितां निजनिर्धारीं ॥ श्रीराम आमुचा अत्यंत वैरी ॥ त्यासिं अर्पूनि सीता सुंदरी ॥ ह्मणसी तूं करीं नमस्कार ॥५९॥ आमुच्या वधाकारणें ॥ श्रीरामें मनुष्यत्व धरणें ॥ त्यासीं म्यां सख्य करणें ॥ जीवें प्राणें घडेना ॥६०॥ सर्पा मुंगसासीं सौजन्य ॥ करवी ऐसा आहे कोण ॥ तेंवि राम आणि रावण ॥ सख्य संपूर्ण घडेना ॥६१॥ श्रीरामासिं सौजन्य ॥ करूनि देतां आलिंगन ॥ खेंवा सवेंचि मी गिळीन ॥ मनुष्य भक्षण तें आह्मां ॥६२॥ केळें दिधल्या वानराकरीं ॥ तें काय आठ प्रहर धीर धरी ॥ तात्काळचि गटका करी ॥ तेंवि खेंवामाझारीं श्रीरामु ॥६३॥ श्रीराम विष्णु जरी आपण ॥ सौमित्र शेषावतार संपूर्ण ॥ तरी कां सुग्रीवा गेला शरण ॥ शुद्धयर्थ जाण सीतेच्या ॥ ६४ ॥ श्रीरामासिं विष्णुत्व कदा नघडे ॥ सीतेलागिं होवोनि वेडें ॥ वनीं रडे पडे झडे ॥ विष्णुत्व घडे कैसेनी ॥६५॥ तिर्यग्योनी जे वानर ॥ पालेखाइरे वनचर ॥ त्यांच्यांशीं सख्य करी रामचंद्र ॥ तो राघवेंद्र अतिनीच ॥६६॥ विष्णूसिं नाहीं पुरुषार्थ ॥ बळीसीं नकरीच युद्धार्थ ॥ छळणें झाला तो अतीतें ॥ यज्ञसमयीं याचकु ॥ ६७ ॥ स्वयें वामनरूपें मागोन ॥ त्रिविक्रमाक्रमें घेतां जाण ॥ समुद्र मेखळा पृथ्वीदान ॥ करोनि छळण घेतली ॥६८॥ पृथ्वी घेवोनियां दान ॥ सवेंचि कैसा कृतघ्न ॥ दैत्यांसिं लाविलें बंधन ॥ कपटी पूर्ण श्रीविष्णु ॥६९॥ पुढिलासिं

१ प्रतिअवतारीं. २ मैत्री. ३ आलिंगना. ४ पशुयांनी ५ याचक.

करितां छळ ॥ सदाचें अपेशी कपाळ ॥ बळीनें केला द्वारपाळ ॥ सर्वकाळ तिष्ठतु ॥ ७० ॥ कुडो कपटी हीन दीन ॥ विष्णुमीं नाहीं आंगवण ॥ त्यांतही आलें मानुपपण ॥ आह्मीं कां शरण रिघावें ॥७१॥ उपकारा अपकार करणें ॥ याचपरी विष्णूचें जिणें ॥ त्यासिंही म्यां शरण रिघणें ॥ लाजिरवाणें तिहींलोकीं ॥७२॥ ॥श्लोक॥ यदामेनिर्जितादेवाःस्वर्गंगत्वात्वयामह॥ तदा किंनास्तिविष्णुत्वंतस्यदेवस्यराक्षस ॥२८॥ सांप्रतंकुतआयातःसविष्णुर्येनविभ्यसि ॥ शरीररक्षणार्थायध्रुवंतेवाक्यमीदृशं॥२९॥ नायंक्लीवयितुंकालःकालोयुद्धेनिशाचर ॥आयुःपितामहात्प्राप्तंत्रैलोक्यंचवशीकृतं ॥३०॥ राघवंप्रणमेकस्माध्दीनवीर्यपराक्रमं॥ गच्छस्वशयनीयायशश्वत्त्वंविगतज्वरः ॥३१॥ शयानंनचहन्यात्त्वांराघवोलक्ष्मणस्तदा ॥३२॥ ॥टीका॥ पूर्वीं तुज समवेत म्यां जाण ॥ स्वर्गीं जिंतिले देवगण ॥ तैं कां विष्णु नकरी रण ॥ आतां आंगवण त्या कैंची ॥७३॥ विष्णूस असतें विष्णुपण ॥ तें मजसीं नकरीच रण ॥ आतां आलें मानुपपण ॥ त्यासिं कुंभकर्ण भयाभीतु ॥७४॥ श्रीरामासिं नकरवे रण ॥ आपुला वांचवावया प्राण ॥ रघुनाथा रिघावें शरण ॥ भय संपूर्ण आह्मां सुचविसी ॥ ७५ ॥ क्लीव[1] आणि दिससी लाठा ॥ वृथा वाढलासि कार्गे दिवटा ॥ हीन दीन तूं मांस मोठा ॥ अतिकरंटा नपुंसक ॥ ७६ ॥ आपुलिया मरणाभेणें ॥ श्रीरामा रिघा ह्मणसी शरण ॥ हें तुझें भेडपणें ॥ मज संपूर्ण कळों सरलें ॥ ७७ ॥ आजिचा युद्धकाळ दारुण ॥ तुवां सांडिली आंगवण ॥ आतां जावोनि करीं शयन ॥ अनुद्विग्न सुचित्त ॥ ७८ ॥ तुज निजलिया जाण ॥ निद्रितासिं राम लक्ष्मण ॥ सर्वथा नमारिती जाण ॥ निजावें आपण सुचित्त॥ ७९ ॥ तुझी थोर आस होती देख ॥ तिसीं म्यां दिधलें तिळोदक ॥ दाऊं नको काळें मुख॥ जाय आवश्यक करीं निद्रा ॥८०॥ दीर्घायु दिधलें ब्रह्मयानीं ॥ ते म्यां वश केली अवनी ॥ तुवां निजोनि दीर्घशयनीं ॥ केली हानी आयुष्या ॥८१॥ कुंभकर्णा भागलासी ॥ निदसुरा तूं डुकली जासी ॥ जाऊन करावें पूर्ण निद्रेसीं ॥ रण रामासीं मी करीन ॥८२॥ ॥श्लोक॥ अहंरामंवधिष्यामिससुग्रीवंसलक्ष्मणं ॥ वानरांश्चवधिष्यामिततोदेवान्महारणे ॥३३॥ विष्णुंचैववधिष्यामियेचतस्यानुयायिनः॥ ॥ ३ ॥

१ खोटा. २ पराक्रम. ३ नपुंसक. ४ कावळा. ५ भित्रपणा ६ पृथ्वी.

गच्छगच्छस्वकंधामचिरंजीवसुखीभव ॥ ३४ ॥ जानामिसीतांधरणीप्रसूतांजानामिरामंमधुसूदनंवा ॥ अहंहिजानेस्वयमस्य वध्यस्तेनाहृतामेजनकात्मजेपा ॥ ३५ ॥ नकामाच्चैवनक्रोधात्त्यजामिजनकात्मजां ॥ ३६ ॥ ॥ टीका ॥ करोनियां रणकंदन ॥ मुख्यत्वें श्रीराम वधीन ॥ सुग्रीव वधीन सहलक्ष्मण ॥ वानरगण रणमारें ॥ ८३ ॥ सुरवरांच्या साह्यासीं ॥ राम आला मृत्युलोकासीं ॥ श्रीरामविष्णु सुरवरांसीं ॥ मृत्युपासीं धाडीन ॥ ८४ ॥ सुरवरांचिया थाटी ॥ रणीं मारीन उठाउठी ॥ मग लागोनि विष्णूच्या पाठीं ॥ रिघोन वैकुंठीं मारीन ॥ ८५ ॥ जे विष्णूचे उपासक ॥ आणि विष्णूचे सेवक ॥ रणीं शोधुशोधोनि देख ॥ एकएक मारीन ॥ ८६ ॥ असो हे वाढिवे[2]ची कथा ॥ कोण श्रीराम कोण ते सीता ॥ हें मज कळलें तत्वतां ॥ सावधानता अवधारीं ॥ ८७ ॥ धरणीपासाव प्रसूता ॥ अयोनिजा सती सीता ॥ परब्रह्मत्व रघुनाथा ॥ मजही तत्वतां कळलेंसे ॥ ८८ ॥ श्रीरामाचे स्वबोधबाण ॥ त्यांसिं म्यां अर्पिला जीवप्राण ॥ तरी सीता देवोनि आपण॥श्रीरामा शरण रिघेना ॥८९॥ अभिलाषितां जनकदुहिता[3] ॥ श्रीराम करील माझ्या घाता ॥ तरी श्रीरामा अर्पून सीता ॥ शरण रघुनाथा रिघेना ॥ ९० ॥ सीता अभिलाषितां मज मरण ॥ जाणोन केलें सीताहरण ॥ सीता नकरीं रामार्पण ॥ नरिघें शरण श्रीरामा ॥९१॥ राज्यलोभ सकामता॥ नसांडीं मी जनकदुहिता ॥ श्रीराम आला सक्रोधता ॥ तरी मी सीता सोडीना ॥ ९२ ॥ देहलोभ सभयता ॥ मृत्यु भय वाजतां माथां ॥ तरी मी नसोडीं गा सीता ॥ निजपरमार्थाचेनि लोभें ॥ ९३ ॥ ऐकें कुंभकर्णा सावधान ॥ तुझ्या अंगीं भेडसपण[4] ॥ वांचवावया निजप्राण ॥ निघावें शरण श्रीरामा ॥९४॥ सेवितां श्रीरामाचे पाय जाण॥ तुज बाधेना जन्मरण ॥ नित्य निर्भय व्हावया जाण ॥ रिघावें शरण श्रीरामा ॥ ९५ ॥ सेवितां श्रीरामाचे पाय ॥ तुज बिभीषण होईल साह्य ॥ यालागीं तूं शीघ्र जाय ॥ शरण लवलाहें श्रीरामा ॥९६॥ आतां जावोनि करीं शयन ॥ कां श्रीरामा रिघें शरण ॥ ऐसें गर्जतां रावण ॥ कुंभकर्ण क्षोभला ॥ ९७ ॥ ॥ श्लोक ॥ कुंभकर्णःपुनर्वाक्यंसाश्रुपूर्णमभापत ॥ अलंराक्षसशार्दूलसंतापमुपगम्यहि ॥ ३७ ॥

१ समुदाय. २ मोठेपणाची. ३ कन्या. ४ भय.

रोषशोकौपरित्यज्यस्वस्थोभवितुमर्हसि ॥ अवश्यंतुहितंवाच्यंसर्वावस्थंमहीपतिं ॥ ३८ ॥ बंधुवादादभिहितंभ्रातुःस्नेहाच्च पार्थिव ॥ सदृशंयत्तुकार्येस्मिन्कर्तुंस्निग्धेनबंधुना ॥ ३९ ॥ अनभिज्ञाहिशास्त्राणांबहवःपशुबुद्धयः ॥ मूर्खमंत्रिगणोपेतोभ्रातामेपापबुद्धिभिः ॥४०॥ वस्त्रांतेनाहरन्नग्निंपापैर्नप्रतिषेधितः ॥ ४१ ॥ ॥ टीका ॥ रावणाचें कठिण वचन ॥ ऐकोनियां कुंभकर्ण ॥ कोपें नेत्रीं अश्रु पूर्ण ॥ तरी शांतवचनें अनुवांदे ॥९८॥ ऐकें सुबंधु सावधान ॥ परापवाद अनुवादन ॥ तेणें तुज सुख कोण ॥ करीसी गर्जन दशमुखें ॥ ९९ ॥ इतराची गोष्टि कायसी ॥ मजाचि सख्या निजबंधूसीं ॥ वर्मी वाग्बाण विंधिसी ॥ अतिक्षोभेंसीं क्षोभोनी ॥१००॥ विनंती ऐकें दशानना ॥ कोप आंवरून मना ॥ स्वस्थ बैसोनि सावधाना ॥ कार्य कारणा विवंचीं ॥ १ ॥ बंधू बंधूच्या हितोक्ती ॥ नपुसतां सांगाव्या भूपती ॥ ऐसी आहे स्नेहाची जाती ॥ तूं कां तदर्थी कोपसी ॥२॥ निजबंधूचें निजहित ॥ स्वयें सांगती कालोचित ॥ आप्तवादें निग्रहांतें ॥ नेमून सांगत बंधुत्वें ॥ ३ ॥ बिभीषणें हित सांगतां ॥ वृथा क्षोभलासि लंकानाथा ॥ त्यासीं हाणोनियां लाता ॥ शरण रघुनाथा धाडिला ॥ ४ त्याचि बिभीषणाच्या वचना ॥ प्रचीति आली दशानना ॥ आतां करितोसि रुदना ॥ स्वहित ज्ञाना नेणसी ॥५॥माझा बिभीषण येथें असता ॥तरी तो चुकविता अनर्था ॥ ऐसें बोलतां लंकानाथा ॥ शेखीं स्वहिता नेणसी ॥ ६ ॥ राजा रावण तूं अगाधु ॥ सहावा बंधूचा अपराधु ॥ स्वहित मानूनि विरोधु ॥ सखा बंधु दवडिला ॥ ७॥ स्वयें राजा तूं अज्ञान ॥ प्रधान पशुबुद्धि समान ॥ रामें करितां सेतुबंधन ॥ तें कां विघ्न नकरीची ॥ ८ ॥ सेतु बांधितां रघुनाथा ॥ गर्वे नकळलें लंकानाथा ॥ प्रधान अतिउन्मादता ॥ कोणें स्वहिता लक्षावें ॥ ९ ॥ लावोनियां भेरी निशाण ॥ लंके आला रघुनंदन ॥ देखोनि वानरांचें सैन्य ॥ आतां उद्विग्न होतसां ॥ ११० ॥ अग्नि बांधोनि वस्त्रासीं ॥ जेंवि नेसविजे शरीरासीं ॥ तैसी दशा रावणासीं ॥ केली पापरासी प्रधानीं ॥ ११ ॥ आणितां श्रीरामपरदारा ॥ कोणी निषेधीना लंकेश्वरा ॥ अनुमोदन दशशिरा ॥ पापाचारा प्रवर्तविलें ॥ १२ ॥ सीता कोपतेजानुवृत्ती ॥ राक्षसांची शौर्य शक्ती ॥

१ बोले. २ कोपानें. ३ आवरून, निश्चित

निःशेष गेली गा भस्मांतीं ॥ उरले दिसती निर्वीर्य ॥ १३ ॥ अभिलापितां सीता सती ॥ रावणाची यश कीर्ती ॥ अवघी जाली गा अपकीर्ती ॥ जग निंदिती नष्टत्वें ॥ १४ ॥ रावण भोगी सीतारत्न ॥ आह्मी रामासीं करूं रण ॥ ऐसें बोलिले प्रधान ॥ काळें वदन तयाचें ॥ १५ ॥ तुमची यश कीर्ती शौर्यवृत्ती ॥ जळाली सीताक्रोधानुवृत्ती ॥ अवघियांची क्षीण शक्ती ॥ रणीं मारुती नजिंकवे ॥ १६ ॥ एकला एक हनुमंतु ॥ तेणें मारिला अखयासुतु ॥ इंद्रजित करोनि हताहंतु ॥ केला निःपातु सैन्याचा ॥ १७ ॥ तेकाळीं कपीसीं रण ॥ करावया नाहीं आंगवण ॥ पळाले सैन्येंसिं प्रधान ॥ जीव घेऊन लंकेशा ॥१८॥ येथें आणिली सीता सती ॥ तुमची भस्म जाली शक्ती ॥ रणीं नये यश कीर्ती ॥ जाण निश्चितीं लंकेशा ॥१९॥ रावण ह्मणें कुंभकर्ण बंधु ॥ किती लाविसी गतापराधु ॥ पुढां ओढवला युद्धसंबंधु ॥ आला सन्नद्धु कपिभार ॥ १२० ॥ ऐकोनि रावणाचें वचन ॥ कुंभकर्णा आलें स्फुरण ॥ करावया रणकंदन ॥ काय गर्जोन बोलत ॥ २१ ॥ ॥ श्लोक ॥ नैवमर्हसिवक्तुंत्वंमयिजीवतिपार्थिव ॥ तमहंशासयिष्यामियत्कृतेपरितप्यसे ॥ ४२ ॥ शत्रूणांकंदनंपश्यक्रियमाणंमयानघ ॥ अद्यपश्यमहाबाहोमयासमरमूर्द्धनि ॥ ४३ ॥ हतंरामंसहभ्रात्राद्रवंतींकपिवाहिनीं ॥ अद्यरामस्यदृष्ट्वात्वंमयानीतंरणेशिरः ॥ ४४ ॥ सुखीभवमहाराजसीताभवतुदुःखिता ॥ अद्यरामस्यनिधनंपश्यंतुसुमहत्प्रियं ॥ ४५ ॥ ॥ टीका ॥ त्रिसत्य सत्य नारद वचन ॥ श्रीरामबाणीं आह्मां मरण ॥ हेंचि बोलतां आपण ॥ दुःखी रावण होतसे ॥२२॥ आह्मां अवश्य आलें मरण ॥ दुःखी नकरावा रावण ॥ जेणें पावे सुख संपूर्ण ॥ तैसें आपण अनुवांदे ॥ २३ ॥ कुंभकर्ण ह्मणे रावणा ॥ मज जीवें जीता जाणा ॥ तुज मी जाऊं नेदीं रणा ॥ रघुनंदनासीं युद्धार्थी ॥ २४ ॥ मी घरचा सेवक निजबंधु ॥ असतां स्वामीसीं युद्धसंबंधु ॥ पडो देतां सेवक मंदु ॥ परम बाधु सेवकत्वा ॥२५॥ स्वयें करावया जाईन रणा ॥ ऐसें नबोलावें वचना ॥ तुझ्या शत्रूचे मर्दनां ॥ मी करीन लंकेशा ॥ २६ ॥ ज्याचा धाक अहोरातीं ॥ नित्य वाहसी लंकापती ॥ ते म्यां मारिले रणख्याती ॥ मानीं निश्चितीं लंकेशा ॥ २७ ॥ राम लक्ष्मण निंधडे दोनी ॥ ते मी मारी

१ हतवीर्य. २ संहार. ३ शक्ति. ४ तयार. ५ बोले. ६ मूर्ख. ७ संहार. ८ शूर, निर्भय.

न,रणांगणीं ॥ मारीन वानरांच्या श्रेणी ॥ रणभंगाणी कपिकुळा ॥२८॥ रणीं मारिले राम सौमित्र ॥ हें बोलणें अनुमानकर ॥ दोहींचे देईन आणूनि शिर ॥ तरी मी साचार सेवकु ॥ २९ ॥ आणिल्या श्रीरामाचें शिर ॥ सुखी होईल दशशिर ॥ दुःखी होईल सीता सुंदर ॥ ऐसा रणमार करीन ॥ १३० ॥ रणीं पाडिले राम सुमित्र ॥ स्वर्गी देखती सुरवर ॥ भूतळीं देखती नर किन्नर ॥ ऐसा रणमार करीन ॥ ३१ ॥ ॥ श्लोक ॥ अद्यरामंससौमित्रंससुग्रीवंसमारुतिं ॥ सर्वानिकायनेहन्मिप्रतिज्ञामेतवाग्रतः ॥ ४६ ॥ ॥ टीका ॥ गर्जोन बोले कुंभकर्ण ॥ आजिचें माझें मुख्य रण ॥ शत्रु मारोनि संपूर्ण ॥ आंगवण दावीन मी ॥ ३२ ॥ श्रीराम आणि लक्ष्मण ॥ अंगद सुग्रीव हनुमा गहन ॥ अवघे मारीन वानरगण ॥ एकला जाण मी एकु ॥ ३३ ॥ रणप्रवीण दोघे येथ ॥ सुमित्र आणि रघुनाथ ॥ त्यांसीं भिडेन रणाआंत ॥ जंव पुरुपार्थ पुरे त्यांचा ॥ ३४ ॥ दोघे मारून रणाआंत ॥ वानर भक्षीन समस्त ॥ सुग्रीव अंगद हनुमंत ॥ लोणच्या अर्था खाईन ॥ ३५ ॥ एकला एक मी आपण ॥ ऐसें करीन रणकंदन ॥ रावणा वाहतों तुझी आण ॥ परमप्रमाण हें माझें ॥ ३६ ॥ ह्मणसी ऐसें कोणेकाळीं ॥ आजचि आतां येवेळीं ॥ मर्दून शत्रूंची समफळी ॥ तुजजवळी येईन ॥ ३७ ॥ सायुधसज्ज सन्नद्ध जाण ॥ युद्धा निघतां कुंभकर्ण ॥ मंदोदरी आली आपण ॥ रणकंदन वारावया ॥ ३८ ॥ युद्धा जातां कुंभकर्ण ॥ क्षणार्धें राम घेईल प्राण ॥ रणीं निमाल्या कुंभकर्ण ॥ शिष्टाई पूर्ण चालेना ॥ ३९ ॥ श्रीरामासीं करितां रण ॥ अवश्य मरेल कुंभकर्ण ॥ रावणातें निवारावया जाण ॥ आली आपण मंदोदरी ॥ १४० ॥ एका जनार्दना शरण ॥ पुढें गोड निरूपण ॥ मंदोदरी आणि रावण ॥ अनुवादन निजगुह्य ॥ ४१ ॥ स्त्रीपुरुषांचा एकांतु ॥ विवादामाजिं परमार्थु ॥ बाप लाघवी रघुनाथु ॥ वैरियां देतु सायुज्य ॥ १४२ ॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांरावणकुंभकर्णसंवादोनामद्वाविंशतितमोऽध्यायः ॥ २२ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १४२ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥४६॥ ॥ एवं ॥ ॥ १८८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ पंक्ति. २ संहार. ३ लक्ष्मण. ४ बल. ५ बलाढ्य. ६ भाषण.

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ ॥ सन्नद्धबद्ध सायुध पूर्ण ॥ युद्धा निघतां कुंभकर्ण ॥ काय बोलिला गर्जोन ॥ एकला मारीन अव घ्यांतें ॥ १ ॥ राम लक्ष्मणा करीन घात ॥ वानर भक्षीन समस्त ॥ अंगद सुग्रीव हनुमंत ॥ फळशाखार्थ गिळीन ॥ २ ॥ ऐकोनि कुंभकर्ण गर्जन ॥ रावणा आलें अतिस्फुरण ॥ नगरीं त्राहाटिलें निशाण ॥ युद्धा आपण निघावया ॥ ३ ॥ ॥श्लोक॥ कुंभकर्णवचःश्रुत्वारावणोलोकरावणः ॥ गंतुमिच्छदतिक्रोधःसर्वसैन्येनसंवृतः ॥ १ ॥ संग्राममभिकांक्षंतंरावणंश्रुत्यभामिनी ॥ तत्रोत्थायततोदेवीनाम्नामंदोदरीतथा ॥ २ ॥ माल्यवंतंकरेगृह्ययूपाक्षसहितातथा ॥ मंत्रिभिर्मंत्रतत्वज्ञैस्तथान्यैर्मंत्रिसत्तमैः ॥ ३ ॥ छत्रेणध्रियमाणेनअतिकायपुरःसरा ॥ चामैरर्वीज्यमानैश्चवीज्यमानास्वलंकृता ॥ ४ ॥ सेवार्थमार्गेविपुलंध्वजमाल्योपशोभितं ॥ उत्सारणंप्रकुर्वद्भिर्वेत्रझर्झरपाणिभिः ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ रणीं त्राहाटूनि निशाण ॥ युद्धा निघतो दशानन ॥ हें मंदोदरीनें ऐकोन ॥ आली आपण अतिशीघ्र ॥ ४ ॥ सालंकृत मनोहर ॥ मस्तकीं शोभे शशांकछत्र ॥ ढळताहे युग्म चामर ॥ चाले सुंदर गडगर्जें ॥५॥ माल्यवंत आणि यूपाक्ष ॥ आणीक मंत्री मंत्रदक्ष ॥ विवेकवंत आणि जे मुख्य ॥ ते ते सकळिक मांगातें ॥ ६ ॥ सर्वे सखियांचा समाज ॥ मार्गं शोभा पुष्पध्वज ॥ राजपत्नीची गमनवोजें ॥ दावीत सहज स्वयें चाले ॥ ७ ॥ मार्ग संकुळिता निवार ॥ करावया वेत्रपाणी वीर ॥ वेत्रनादांचा झणत्कार ॥ तेणें समग्र दूर पळती ॥८॥ अतिकाय जो रावणपुत्र ॥ तेणें येवोनि धरिलें छत्र ॥ देवांतक नरांतककुमर ॥ युग्मचामर ढाळिती ॥ ९ ॥ जें सतीत्वाचें निजभूषण ॥ तें रावणराजाचें मंडण ॥ ते मंदोदरी आपण ॥ सभास्थान पावली ॥ १० ॥ ॥ श्लोक ॥ प्रविवेशसभांदिव्यांप्रभयाद्योतमानया ॥ प्राप्तांदेवीं ततोराजाप्रियांमंदोदरींतदा ॥ ६ ॥ दृष्ट्वाससंभ्रमस्तूर्णंपरिष्वज्यदशाननः ॥ किमागमनकृत्यंतेदेविशीघ्रंतदुच्यतां ॥ ७ ॥ तूर्णंममसमीपंतुकिमर्थंत्वमिहागता ॥ मंत्रिभिःसहिताकिंतुब्रूहिसाध्वियथातथं ॥ ८ ॥ ॥ टीका ॥ मंदोदरी शोभायमान ॥ प्रवेशली सभास्थान ॥ तिसीं देखोनि दशानन ॥ दे आलिंगन अतिप्रीतीं ॥ ११ ॥ रत्नपर्यंकीं आपणापासीं ॥ बैसवोनि निज

१ तयार, सज्ज. २ आगेळी, घोष ३ जोरानें वाजवणें. ४ चालण्याची पद्धत. ५ दाटी आलेला ६ वेताची छडी घेणार ७ भूषण.

प्रियेसीं ॥ कोण कार्या तूं आलीसी ॥ तें मजपासीं शीघ्र सांगें ॥ १२ ॥ प्रधानासहित सपुत्र ॥ येथें आलीस अतिसत्वर ॥ यथातथ्य जो विचार ॥ तो सांग समग्र मजपासीं ॥ १३ ॥ कोण कार्या उद्देशासाठीं ॥ तूं आलीस माझिये भेटी ॥ ते सांगावी गुह्य गोष्टी ॥ प्रीती मोठी मज तुझी ॥ १४ ॥ ॥ श्लोक ॥ एवमुक्तातुराजानंप्रियावचनमब्रवीत् ॥ विश्वस्यशृणुराजेंद्रयाचेत्वाहंकृतांजलिः ॥ ९ ॥ श्रुतामेनगरीरुद्धाश्रुतामेराक्षसाहताः ॥ धूम्राक्षसहितावीराःप्रहस्तेनसहैवतु ॥ १० ॥ भवान्वैयुद्धकामश्चनिर्गंतुंकृतनिश्चयः ॥ इतिसंचिंत्यराजेंद्रममागमनकारणं ॥ ११ ॥ ॥टीका॥ सत्य सांग वो सुंदरी ॥ आलीस कोण कार्यावारी ॥ रावणें पुसतां अत्यादरीं ॥ स्वयें मंदोदरी अनुवादे ॥ १५ ॥ कर जोडून तुह्मांप्रती ॥ बहुतां दिवसां करितें विनंती ॥ अवधारोनियां भूपती ॥ माझी वचनोक्ती करावी ॥ १६ ॥ स्त्रियेचें वचन केवळ ममता ॥ तैसें नव्हेगा लंकानाथा ॥ जें उपयोगी अर्थस्वार्था ॥ जें परमार्था पावन ॥ १७ ॥ समुद्रीं तारोनि पाषाण ॥ लंकेसि आले राम लक्ष्मण ॥ वानरीं रोधिलें[1] लंकाभवन ॥ हें अपूर्व देखोन भी आलें ॥ १८ ॥ वानरीं व्याप्त[2] लंकाभवन ॥ रणीं मारिले राक्षस गहनै[3] ॥ धूम्राक्ष आणि अकंपन ॥ मुख्य प्रधान प्रहस्त ॥ १९ ॥ त्याचे संगती थोर थोर ॥ रणीं पडले निशाचर ॥ एकही नमरेचि वानर ॥ युद्ध दुर्धर करितांही ॥२०॥ प्रहस्तादि वीर दारुण ॥ कडकडाटें करितां रण ॥ नाहीं उठले राम लक्ष्मण ॥ वानरीं भिडोनि मारिले ॥ २१ ॥ प्रहस्त एवढा वीर गहन ॥ नीळें मारिला नलागतां क्षण ॥ येरां राक्षसांसीं जाण ॥ केलें कंदन वानरीं ॥२२॥ राक्षसां करावया घातु ॥ मुळीं लागला हनुमंत ॥ जो जो येतो युद्धाआंतु ॥ त्याचा निःपांतु[4] करीतसे ॥ २३ ॥ ऐसें जाणोनि संपूर्ण ॥ श्रीरामासीं करावया रण ॥ केंवि निघतां आपण ॥ मुख्यत्वें प्राण द्यावया ॥ २४ ॥ काल श्रीरामें रणांगणीं ॥ सोडिलासी जीवदानीं ॥ तें नाठवे तुझ्या मनीं ॥ पुढें मरावया रणीं धांवसी ॥ २५ ॥ ॥श्लोक॥ नत्वंयुक्तंप्रमुखतःस्थातुंतस्यमहात्मनः ॥ राघवस्यससौमित्रेर्यस्यनास्तिसमोयुधि ॥१२॥ नचमानुषमात्रोस्तिरामोदशरथात्मजः ॥ एकेनयेनवैपूर्वंबहवोराक्षसाहताः ॥ १३ ॥ ॥टीका॥ श्रीरामा ॥ १ ॥

१ वोले. २ वेढिले. ३ बलाढ्य. ४ संहार.

सीं सन्मुख ॥ राहूं नशके दशमुख ॥ रामप्रताप अलोलिक[1] ॥ राक्षसांतक श्रीराम ॥ २६ ॥ ताटिका मारिली बाळपणीं ॥ मारीची उडविला बाणपिसारेनीं ॥ सुबाहू मारिला यज्ञस्थानीं ॥ राक्षसश्रेणी[2] समवेत ॥ २७ ॥ रामें हरचाप भंगून ॥ सभेमाजिं दशानन ॥ यथेष्ट पावला अपमान ॥ श्रीरामेसीं रण तुह्मां नटिके ॥ २८ ॥ येच सीतेच्या अभिलाषमेळीं[3] ॥ विराध मारिला अतुर्बळी[4] ॥ एके बाणें केली होळी ॥ वनसमेळीं श्रीरामें ॥ २९ ॥ शूर्पनखा करितां छळण ॥ तिचे घेतले नाक कान ॥ तिच्या कैंवारालागिं जाण ॥ केलें कंदन राक्षसां ॥ ३० ॥ एकला पदाति श्रीरामचंद्र ॥ मारिले त्रिशिरा दूषण खर ॥ चवदा सहस्र निशाचर ॥ रामें समग्र मारिले ॥ ३१ ॥ मारीचि लागला मृगसमेळीं ॥ कबंध छेदिला बाहुमेळीं ॥ बाणें एकें छेदिला वाळी ॥ जो आतुर्बळी तिहीं लोकीं ॥ ३२ ॥ तुह्मी उद्विग्न वाळिभेणें ॥ त्याचा श्रीरामें घेतला प्राण ॥ त्या श्रीरामासीं करावया रण ॥ आंगवण तुह्मां कैंची ॥३३॥ समुद्रीं तारोनि पाषाण ॥ लंके आणिले वानरगण ॥ श्रीराम मनुष्य नव्हे जाण ॥ अवतार पूर्ण परब्रह्म॥३४॥ सीता देवोनि त्रिशुद्धी ॥ श्रीरामासीं करावी संधी॥श्रीरामेसीं रणसमृद्धी ॥ विजयसिद्धि तुह्मां नाहीं ॥३५॥ ॥श्लोक॥प्रहस्तेनकृतंकिंचित्युध्यताराक्षसेबले॥धूम्राक्षेणचराजेंद्रनित्यंसमरगाहिना॥१४॥महाकायेनचतथामहामायेनराक्षस॥ अकंपनेनवीरेणयुध्यताराक्षसेश्वर ॥१५॥ तथातैर्युध्यमानैश्चकिंकृतंवानरेबले ॥ नहतोयूथपःकश्चिद्बलाद्देपेणरावण ॥१६॥ येषांनास्तिसमोवीर्येतेहतावानरैर्युधि ॥ नचापिवानराःशक्याहंतुंपादपयोधिनः॥१७॥ ॥टीका॥ रावणबळेंसीं समान ॥ नावांनिगे वीर सैन्य ॥ युद्धा जावोनि प्रहस्त प्रधान ॥ काय आंगवण तेणें केली ॥ ३६ ॥ रणीं एकही वानरगण ॥ प्रहस्तें नमारितांचि जाण॥वानरीं त्याचा घेतला प्राण॥सैन्य संपूर्ण मारूनि ॥३७॥प्रहस्ताची ऐसी गती ॥ धूम्राक्ष रणगर्वार्थी॥नित्य कुंथे रणोन्मत्ती॥ तोही कपिहस्तीं निमालॅ॥३८॥महाकाय महामाय॥रणप्रवीण उभयोनि बाहे॥लागतां वानरघाये॥आक्रंदें पाहें निमाले ॥३९॥ज्याचेनि बळें दशानन॥कळिकाळा नगणी आपण॥वीर दुर्धर अकंपन॥रिपुभंजन रणमर्दी॥४०॥तोही वानरीं युद्ध करितां॥मारिला पा

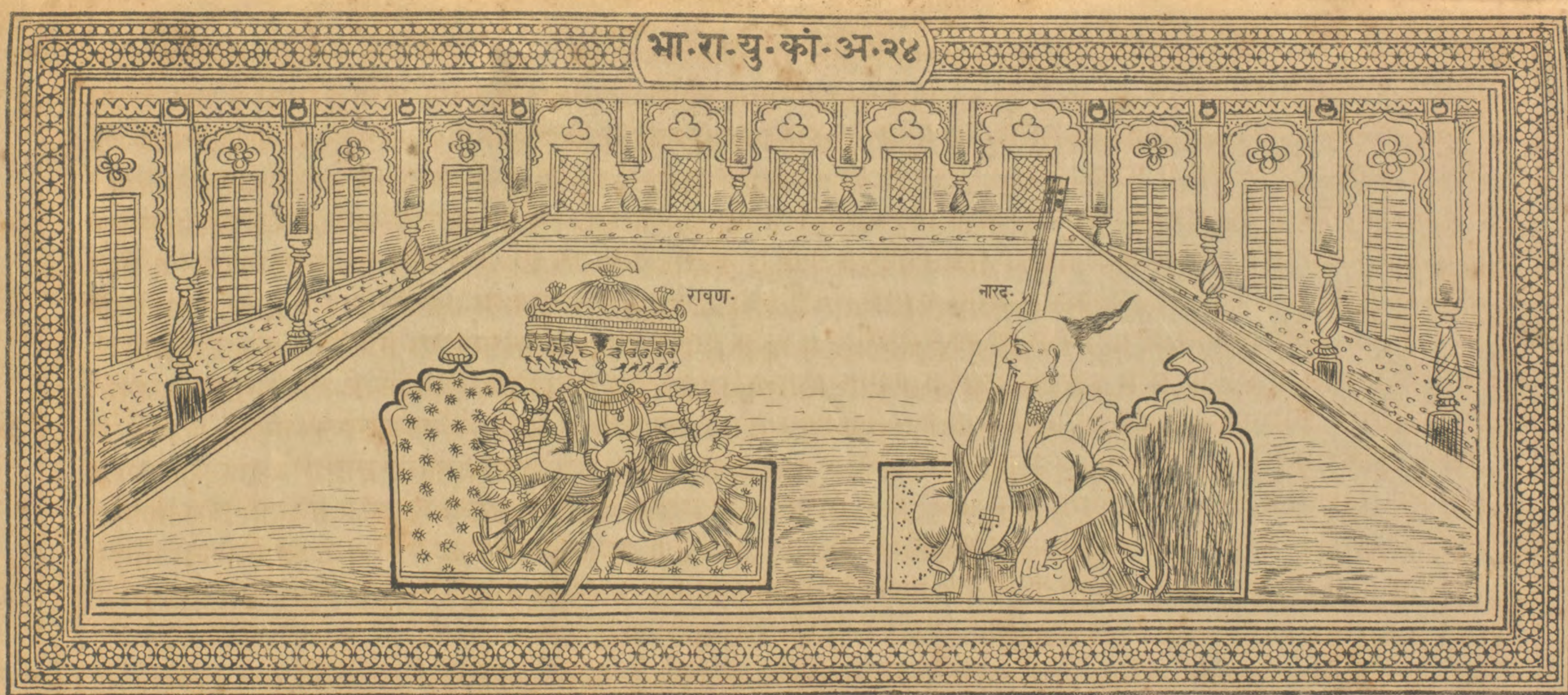
१ अलौकिक. २ समुदाय. ३ कामासक्तीमुळें. ४ बलाढ्य. ५ शक्ति. ६ प्रख्यात, नावाजलेले. ७ मरणपावला.

णी नमागतां ॥ विजय घेवोनि लंकानाथा ॥ कोणी मागुता नयेचि॥४१॥ हे तंव वीर अतिदारुण॥युद्ध करितां अतिसत्राण॥नुठतां
राम लक्ष्मण ॥ वानरींच जाण मारिले ॥ ४२ ॥ वानरीं मारिले वीर सप्राण॥ अवघे राक्षस करितां रण ॥ एकही नमरेचि वानर
गण ॥ राम रक्षण वानरां ॥४३॥ रणीं राक्षस निःशेष मरती ॥ एकही नमरे कपिपती॥श्रीराम पूर्ण अवतारमूर्ती ॥ वानरार्थी रक्षिता
॥ ४४॥ ॥ श्लोक ॥ येषांनास्तिसमोवीर्येतेहतावानरैर्युधि॥नचापिवानराःशक्याहंतुंपादपयोधिनः॥ १८ ॥ रक्ष्यमाणास्तुरामेणसु
ग्रीवेणचपालिताः ॥ तन्नतेरोचतांसंधिःसहरामेणलक्ष्मणः ॥१९॥ रामभार्यासतीह्येपारामायप्रतिर्दीयतां ॥ बिभीषणेनचैवोक्तं
पूर्वमेवमहात्मना ॥२०॥ गतस्तत्रैवरामश्चतद्वचोयंकरिष्यति ॥२१॥ ॥टीका॥ वानरांसीं करावया सळे ॥ राक्षसांमाजि नाहीं
बळ ॥ कपि मारिती राक्षसदळ ॥ संग्रामीं प्रबळ भिडोनी ॥४५॥ रणीं निर्मैतां निशाचर ॥ एकही नमरेचि वानर ॥ कपि रक्षि
ता रामचंद्र ॥ पूर्ण अवतार परब्रह्म ॥४६॥ सुग्रीव पाळी वानरभार ॥ सुग्रीवा पाळी श्रीरामचंद्र ॥ श्रीरामबळें वानर ॥ अजराम
र निजविजयी ॥ ४७ ॥ ज्याचेनि विजयी वानर ॥ त्यासिं करावें नित्यमित्र ॥ सखा करावा श्रीरामचंद्र ॥ सीता सुंदर अर्पूनि
॥ ४८ ॥ तेथें आहे बिभीषण ॥ तो संधि करील संपूर्ण ॥ सीता देवोनि आपण ॥ रिघावें शरण श्रीरामा ॥ ४९ ॥ श्रीरामा रि
घाल्या शरण ॥ सकळ कुळासिं कल्याण ॥ तुमचें चुकलें मरण ॥ कुंभकर्ण वांचेल ॥ ५० ॥ ॥ श्लोक ॥ तस्यास्तुवचनंश्रुत्वा
प्रियायाराक्षसेश्वरः ॥ उष्णंदीर्घंचनिःश्वस्यनिरीक्ष्यचसभासदान् ॥ २२ ॥ त्वयाहंहितकांक्षिण्यावचोयद्बहुभापितं ॥ नतन्म
नसिमेदेवियत्प्रोक्तंवैप्रियंप्रिये ॥ २३ ॥ देवान्जित्वारणेपूर्वंससुरासुरमानवान् ॥ प्रणमेमानुपंकस्माद्वानराण्यःसमाश्रितः
॥ २४ ॥ हस्तेमंदोदरींगृह्यवाचमेतदुवाचह ॥ नतुसंधिंकरिष्यामिराघवेणसहैवतु ॥ २५ ॥ वैदेहींनार्पयिष्यामिनकरिष्यामि
संनतिं ॥ २६ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकोनि मंदोदरीचें वचन ॥ रावणासिं पडिलें मौन ॥ उगाचि राहिला आपण ॥ अतिउद्विग्न ॥ २ ॥
अनुतापी ॥ ५१ ॥ जिंतिले सुरासुर दानव ॥ पादाक्रांत केलें विश्व ॥ राम जाणे रणलाघव ॥ तरी राघव वंदीना ॥ ५२ ॥ नि

१ मोठ्यावेगानें, २ युद्ध, विरोध. ३ मरणपावतां, ४ देऊन ५ तट, मर्त्य, ६ दुःखी,

धड्या नव्हे श्रीरघुनाथ ॥ केवळ वानरांचा आश्राइत ॥ त्यासिं मी वंदीं लंकानाथ ॥ तरी जगांत जघन्य ॥ ५३ ॥ रणीं जातांही
माझा प्राण ॥ सीता देवोनि आपण ॥ श्रीरामासिं नरिघे शरण ॥ सत्य भापण हें माझें ॥ ५४ ॥ मंदोदरी धरोनि हातीं ॥ रा
वणें नेली एकांतीं ॥ जीवींची जे निजगुह्योक्ती ॥ स्वयें तीप्रति सांगतु ॥ ५५ ॥ शरण रिघा ह्मणे बिभीषण ॥ तैसेंचि सांगत
कुंभकर्ण ॥ आणीक ही वहुसाल जन ॥ रिघावें शरण तूं ह्मणसी ॥ ५६ ॥ मी कां नायकें आपण ॥ तेही अर्थीचें कारण ॥ तें तूं
ऐक सावधान ॥ माझें ज्ञान हृदयस्थ ॥ ५७ ॥ म्यां अभिलापिली सीता सती ॥ अन्यत्र मरण नरकप्राप्ति ॥ श्रीरामहस्तें अंत
गती ॥ सायुज्य मुक्ति सहजचि ॥ ५८ ॥ लागोनि श्रीरामाचा बाण ॥ रणीं माझा गेलिया प्राण ॥ तेव्हांच मी ब्रह्मपूर्ण ॥ जन्म
मरण मग कैंचें ॥ ५९ ॥ पंचवटीं रामा सन्मुख जातां ॥ मीच पावतों सायुज्यता ॥ सकळ कुळ उद्धारणार्था ॥ आणिली सीता
चोरोनि ॥ ६० ॥ अंतीं राम राम स्मरतां ॥ रंक पावे सायुज्यता ॥ श्रीरामहस्तें स्वयें मरतां ॥ ब्रह्मपूर्णता पावेन ॥ ६१ ॥ ला
गोनि श्रीरामाचा बाण ॥ जों माझा जाय प्राण ॥ तों सीता नसोडीं आपण ॥ सत्य भापण हें माझें ॥ ६२ ॥ लागतां श्रीरामा
चा बाण ॥ माझ्या जन्ममरणासिं ये मरण ॥ मी होईन ब्रह्म परिपूर्ण ॥ हें मज ज्ञान नारदोक्तें ॥ ६३ ॥ यालागीं श्रीरामा नरिघें
शरण ॥ नवंदीं श्रीरामाचे चरण ॥ यालागिं संदेह नमनीं जाण ॥ नारदवचन विश्वासें ॥ ६४ ॥ जरी तूं पतिव्रता लोंठी ॥ तरी
हे माझी गुह्य गोष्टी ॥ कोठ नवदावी वाग्पुटीं ॥ राखावी पोटीं अतिगुह्य ॥ ६५ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ मंदोदरी सुखसंपन्न॥
वंदोनि रावणाचे चरण ॥ निघे आपण निजधामा ॥ ६६ ॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांरावणमंदो
दरीसंवादोनामत्रयोविंशतितमोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ ६६॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ २६ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ ९२ ॥

१ शूर. २ अंकित. ३ निंद्यता. ४ पाय. ५ श्रम. ६ वाणीनें. ७ स्वगृहीं.

भा॰रा॰यु॰कां॰अ॰२४
रावण
नारद

॥ श्रीमद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ ॥ श्रीरामपदांबुजीं नित्य न्हातां ॥ श्रीरामकीर्ति अखंड गातां ॥ श्रीरामरूपीं मन वसतां ॥ श्रीरामता उन्मनेसीं ॥ १ ॥ मंदोदरीचिया भवनासीं ॥ स्वभावें आला धर्मऋषी ॥ तिणें पुजोनियां त्यासीं ॥ अत्यादरेंसीं पुसिलें ॥ २॥ नारदमुनीच्या वचनासीं ॥ परम विश्वास रावणासीं ॥ हे पूर्व कथा जाली कैसी ॥ विदित तुह्मांसीं तरी सांगा ॥३॥ ऋषि ह्मणे मी स्वधर्मता ॥ जाणें भूतभविष्यार्था ॥ तुझ्या प्रश्नाची निजकथा ॥ सावधानता अवधारीं ॥ ४॥ पूर्वी भेटी सनत्कुमारेसीं ॥ त्याच्या वचनार्था श्रद्धेसीं ॥ तेंचि पुसतां नारदापासीं ॥ जाला विश्वासी परमार्था ॥ ५ ॥ परी विरोधें घ्यावी मुक्ती ॥ हेचि आवडी रावणाचे चित्तीं ॥ विरोध करावयाची स्थिती ॥ ऐक तुजप्रती सांगेन ॥ ६ ॥ ॥ श्लोक ॥ पुराकृतयुगेनामप्रजापतिसुतंप्रभुं ॥ सनत्कुमारमासीनंरावणोराक्षसाधिपः ॥ १ ॥ सदृशंसूर्यसंकाशंज्वलंतमिवतेजसा ॥ विनयावनतोभूत्वाह्यभिवाद्यकृतांजलिः ॥ २ ॥ उक्तवान्रावणोराजातमृषिंसत्यवादिनं ॥ कोह्यस्मिनप्रवरेलोकेदेवानांबलवत्तरः ॥ ३ ॥ यंसमाश्रित्यविबुधाजयंतिसमरेरिपून् ॥ कंयजंतिद्विजानित्यंकंध्यायंतिचयोगिनः ॥ ४ ॥ एतन्मेशंसभगवन्विस्तरेणतपोधन ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ रावण बैसोनि विमानीं ॥ स्वभावें जातां गगनीं ॥ सनत्कुमार देखिले नयनीं ॥ देदीप्यमान तेजस्वी ॥ ७ ॥ जयाचिया अंगप्रभा ॥ रविसोमेंसिं हरीच आभा ॥ रात्री दिवसाची लोपली शोभा ॥ सदाचिद्राभा तेजस्वी॥ ८ ॥ ऐसे ते तेजस्वी सदोदित ॥ ब्रह्मयाचे मानससुत ॥ रावणें देखिले अकस्मात ॥ जाला विस्मित मानसीं ॥ ९ ॥ कृतयुगाचे परमप्रांतीं ॥ सनत्कुमार तेजोमूर्ती ॥ ते भेटले लंकापती ॥ ऐक उपपत्ती तयांची ॥ १० ॥ श्रद्धायुक्त स्वयें रावण ॥ घालोनियां लोटांगण ॥ मस्तकीं वंदोनियां चरण ॥ विनीतें प्रश्न पुसत ॥ ११ ॥ ब्रह्मयाचा नातु आपण ॥ माझें नांव पैं रावण ॥ कृपा करोनि संपूर्ण ॥ पुसतों प्रश्न सांगावा॥१२॥द्विज कोणाचे करिती यजन ॥ योगी कोणाचें धरिती ध्यान॥भक्त कोणाचें करिती भजन॥ तुह्मांसि चिंतन कोणाचें ॥१३॥ कोणाचे बळें देवगण॥रणीं करिती रिपुदळण॥ऐसा बळवत्तर कोण॥कृपा करून सांगावें ॥१४॥ तुमचे गांठीं त

१ वैराग्ययुक्त. २ सुर्ते. ३ शेवटीं. ४ विचार. ५ नम्रतेनें. ६ आलाप. ७ शरमतात

पोधन॥भगवद्भाव सनातन॥त्याचें श्रेष्ठ महिमान॥चरणा शरण सुरश्रेष्ठ॥१५॥शिव विष्णु शक्र ब्रह्म॥त्रिपदा गायत्री उमा रमा ॥ चरणा शरण येती तुझ्या॥त्याचा महिमा अगाध॥१६॥तपोधना भीती सुरासुर॥तपोधना भीती यक्ष किन्नर ॥ तपोधना देखोनि स मोर॥स्वयें हरिहर वंदिती ॥१७॥ ॥ श्लोक ॥विदित्वाद्दृतंतस्यध्यानदृष्टिमहायशाः॥उवाचरावणंप्रेक्ष्यश्रूयतामितिपुत्रक ॥ ६ ॥ योधंभर्ताजगत्कृत्स्नंयस्योत्पत्तिर्नविद्महे ॥ सुरासुरैर्नतोनित्यंहरिर्नारायणःप्रभुः ॥ ७ ॥ येनसर्वमिदंसृष्टंविश्वंस्थावरजंगमं ॥ तंसमाश्रित्यविबुधाविधिनाहरिमध्वरे ॥ ८ ॥ पिबंतिह्यमृतंचैवमानवाश्रयजंतितं ॥ ध्यायंतियोगिनोनित्यंक्रतुभिश्चयजंतितं ॥ ९ ॥दैत्यदानवरक्षांसियेचान्येवामरद्विषः ॥ सर्वान्जयंतिसंग्रामेसदासर्वैःसुपूज्यते ॥ १० ॥ ॥टीका॥ रावणाचें मनोगत ॥ ध्यानदृष्टि समस्त ॥ जाणोनियां ते संत ॥ मग सांगत प्रश्नातें ॥१८॥ नाहीं आदि मध्य निधन ॥ जो सदोदित सनातन ॥ तो स्वामी श्रीनारायण ॥ ज्यासि त्रिभुवन सदा वश्य ॥ १९ ॥ ज्यासि वंदिती सुरासुरगण ॥ ज्याचें योगी करिती ध्यान ॥ यज्ञीं यजती ज्या ब्राह्मण ॥ तो स्वामी नारायण सर्वांचा ॥२०॥ जो विश्व स्रजी संपूर्ण ॥ जो अंगें विश्व आपण ॥ ज्याचेनि बळें सुरगण॥ अमृतपान करिताती ॥ २१ ॥ ज्याचेनि योगें निजस्थिती ॥ तिळभरी वाढ नाहीं रिती ॥ तो कोंदलासे त्रिजगतीं ॥ तो सर्वांभूतीं सबाह्य ॥ २२ ॥ ऐसा जो कां जगत्स्वामी ॥ जो कां वंद्य आगमनिगमीं॥ ज्याचेनि बळें सुरोत्तमीं ॥ रिपु संग्रामीं निर्दळिजे ॥ २३ ॥ ज्याचेनि आश्रयें नर ॥ यक्ष राक्षस किन्नर ॥ रणीं जिंकिती सुरासुर ॥ तो स्वामी साचार स्वयें विष्णु ॥२४॥नामीं रतले पुरुष ॥ ते स्वर्गीं नंदती अशेष ॥ त्रिभुवनीं समाये यश ॥ हृषीकेश निजस्वामी ॥२५॥ इंद्रियां प्रेरिता वारिता ॥ ऐसी ज्याची निजसत्ता ॥ हृषीकेश तो तत्वतां ॥ साह्य निजभक्तां सर्वार्थीं ॥२६॥ जनीं जनार्दन निजीं निज ॥ जनीं जनार्दन सहजीं सहज ॥ जनीं जनार्दन भजनीं भज ॥ सर्वार्थीं पूज्य जनार्दनु ॥ २७ ॥ ऐकोनि ऋषीचें वचन ॥ अतिविनीत प्रीति प्रश्न ॥ स्वयें पुसत रावण ॥ वंदून चरण ऋषीचे ॥ २८ ॥ ॥ श्लोक ॥ श्रुत्वामहर्षेस्तद्वाक्यंरावणोराक्षसाधिपः ॥ उवाचप्रणतोभूत्वापुनरेव

१ ऋषि. २ भेत. ३ उत्पन्न करी. ४ स्वर्ग. ५ [illegible]. ६ [illegible]. ७ [illegible]. ८ [illegible]. ९ [illegible].

॥ १ ॥

महामुनिं ॥ ११ ॥ दैत्यदानवरक्षांसियेहताःसमरेसुराः ॥ कांगतिंप्रतिपद्यंतेकिंवातेहरिणाहताः ॥ १२ ॥ रावणस्यवचःश्रुत्वाप्रत्युवाचमहामुनिः ॥ दैवतैर्निहतानित्यंप्राप्नुवंतिनभस्तलं ॥ १३ ॥ पुनस्तस्मात्परिभ्रष्टाजायंतेवसुधातले ॥ पूर्वार्जितैश्चसुकृतैर्जायंतेचम्रियंतिच ॥ १४ ॥ येयेहताश्चक्रधरेणराजन्त्रैलोक्यनाथेनजनार्दनेन ॥ तेतेगतास्तन्निलयंनरेंद्रक्रोधोपिदेवस्यवरेणतुल्यः ॥१५॥ ॥टीका॥ परम श्रद्धा अतिप्रीती ॥ रावण पुसे मुनीप्रती ॥ सुरासुरातें मारिती ॥ त्यांसीं कोण गती मज सांगा ॥ २९ ॥ जेकां श्रीविष्णूच्या हातीं ॥ निधडे वीर रणीं पडती ॥ त्यांसि होय कोण गती ॥ तेंही मजप्रति सांगावें ॥ ३० ॥ ऐकोनि रावणाचा प्रश्न ॥ सनत्कुमार स्वयें आपण ॥ सांगे ते गतीचें लक्षण ॥ सावधान अवधारा ॥ ३१ ॥ सुरवरहस्तें जे मरती ॥ त्यांसि स्वर्गपंथ ऊर्ध्वगती॥ क्षीणपुण्यें तेथोनि रिचवती ॥ माघारे येती गर्भवासा ॥३२॥ गर्भवासाचें सांकडें॥ अतिशयेंसिं दुःख गाढें ॥ रावणा तें मी सांगेन तुज पुढें ॥ निजनिर्वाडें अवधारीं ॥ ३३ ॥ केवळ रजस्वलेचें रुधिरें ॥ मातपित्याचें रेतमात्र ॥ तें हें विटाळाचें शरीर ॥ अपवित्र निंद्यत्वें ॥३४॥ मातेचिया उदरकुहरीं ॥ विष्टा मूत्राचे दाथरांवरी ॥ जठराग्नी माझारीं ॥ नवमासवरी उकाडा ॥ ३५ ॥ गर्भवासाचें दुःख गाढें ॥ विष्टालेप चहूंकडे ॥नाकीं तोंडीं रिघती किडे ॥ कोणापुढें सांगेल ॥ ३६ ॥ देखोनि गर्भीची आटंक ॥ जीव अनुतापें करी शंख॥ विषयसुखें गर्भीचें दुःख ॥ आक्रंदे हाक स्वयें मारी ॥ ३७ ॥ विषयांपासीं जन्ममरण ॥ विषयें गर्भदुःख दारुण ॥ विषयसुख तें नागवण ॥ विषय ते जाण महाभेद ॥ ३८ ॥ विषय देहदरीचा वाघ ॥ विषय विश्वासि मारक सांग ॥ विषय तोचि सर्वांगदाघ ॥ विषय सांग महावैरी ॥ ३९ ॥ गर्भवासा पुढें देख ॥ अंधतामिस्र महानरक ॥ तें तंव बापुडें मशक ॥ परम दुःख गर्भवासीं ॥ ४० ॥ जे देवांचेनि हातें मरती ॥ तेंत पडती दुःखावर्तीं ॥ स्वर्ग संसार आवर्तीं ॥ जन्म भोगिती अविश्रमें ॥ ४१ ॥ विष्णूचे हातें जे जे मरती ॥ तयां सध्यां ब्रह्मप्राप्ती॥ सायुज्यादि चारी मुक्ती ॥ शरण येती तयांतें ॥४२॥ चक्रधर जो जनार्दन ॥ त्याचे

१ शुक्र. २ पडती. ३ मोठें. ४ निश्चयाने. ५ रक्त. ६ उकाडा सोसून. ७ दुःख. ८ मोठें, भयंकर. ९ नाश. १० मोठेंदुष्ट. ११ अशा. १२ फेरा. १३ सतत.

नि हातें सभाग्य मरण ॥ अभाग्या नाठवे नामस्मरण ॥ मग दर्शन तें केंचें ॥ ४३ ॥ क्रोध आणि सुप्रसन्न ॥ विष्णूच्या ठायीं दो
नी समान ॥ भक्ता आणि वैरिया जाण ॥ समान देणं ब्रह्मसायुज्य ॥४४॥ ऐकोनि ऐसें रावण ॥ अतिशयें विस्मयापन्न ॥ अ
तिश्रद्धे उल्हासोन ॥ पुढती प्रश्न पुसतु ॥ ४५ ॥ ॥श्लोक॥ श्रुत्वाततस्तद्वचनंनिशाचरःसनत्कुमारस्यमुखाद्विनिर्गतं ॥ त
थाप्रहृष्टःसबभूवविस्मितःकथंनुयास्यामिहारेंमहाहवे ॥ १६ ॥ एवंचिंतयतस्तस्यरावणस्यदुरात्मनः ॥ पुनरेवापरंवाक्यंव्या
जहारमहामुनिः ॥ १७ ॥ मनश्चोत्कंठितंयत्तेभविष्यतितदाहवे ॥ सुखीभवमहाबाहोकिंचित्कालमुदीक्षय ॥ १८ ॥ ॥टीका॥
विष्णूचेनि हातें मरण ॥ तें ब्रह्मसायुज्य कृतकल्याण ॥ मुनिमुखें ऐकोनि रावण ॥ सुखसंपन्न स्वयें जाला ॥ ४६ ॥ ऐसा सभा
ग्य काळ कोण ॥ मज विष्णूसीं घडे रण ॥ विष्णुहस्तें जाय माझा प्राण ॥ स्वयें रावण हेंचि वांच्छी ॥४७॥ श्रीविष्णूसीं करितां
रण ॥ केव्हां जाईल माझा प्राण ॥ हेंचि वांच्छी स्वयें रावण ॥ आवडी गहन युद्धाची ॥४८॥ श्रीविष्णूसीं महारण ॥ स्वयें पा
वेल रावण ॥ ऐसें बोलिले मुनिगण ॥ तेथ विलंबन काळाचें ॥ ४९ ॥ यथाकाळें पावे मरण ॥ तंव प्रतीक्षा करावी आपण ॥ पु
ढें युद्ध अतिदारुण ॥ अलोट जाण होईल ॥५०॥ जैसें तुझें मनोगत ॥ तैसें युद्ध करील रघुनाथ ॥ हें ऐकोनि लंकानाथ ॥ उल्हा
सित स्वयें जाला ॥५१॥ करोनियां प्रदक्षिणा ॥ लागोनि मुनीच्या चरणा ॥ रावण निघे ब्रह्मसदना ॥ मुनि अनुष्ठाना स्वयें गेले
॥ ५२ ॥ श्रीविष्णूसीं महारण ॥ कें मी देखेन आपण ॥ ऐसें अहोरात्र जाण ॥ करी ध्यान युद्धार्थी ॥ ५३ ॥ ॥श्लोक॥ ब्रह्मलो
कान्निवर्ततंसमासाद्यमहामुनिं ॥ उवाचहृष्टमनसानारदंरावणस्तदा ॥ १९ ॥ आब्रह्मभुवनाल्लोकास्त्वयादृष्टाह्यनेकशः ॥ कस्मि
ल्लोकेमहाभागमानवाबलवत्तराः ॥ २० ॥ यद्भूमिस्थापितैःसार्द्धंयथाकामंयदृच्छया ॥ चिंतयित्वामुहूर्तंतुनारदःप्रत्यभाषत ॥२१॥
श्रूयतांसर्वमाख्यास्येनवराक्षसपुंगव ॥ २२ ॥ ॥ टीका ॥ ब्रह्मभवनाहूनि रावण ॥ परतोनि येतां आपण ॥ झालें नारदाचें
दर्शन ॥ तेणें दशानन आल्हादी ॥ ५४ ॥ रावण ह्मणे मी संकळितार्थ ॥ नारदमुनी भेटला येथ ॥ त्याचेनि माझे मनोरथ ॥ ॥ २ ॥

१ इच्छा. २ मोठा. ३ आकाश ४ आपणास

कृतकृतार्थ मुनिवाक्यें ॥५५॥ ऐसें बोलोनि आपण ॥ रावण घाली लोटांगण ॥ वंदोनि नारदाचे चरण ॥ आदरें प्रश्न पुसतु ॥५६॥
आब्रह्मभवनलोक ॥ स्वामिनीं देखिले अशेष ॥ मजसीं युद्ध करावया देख ॥ बळी पुरुष आहे कोणी ॥ ५७ ॥ माझिया भुजां
चें त्राण ॥ पुरे ऐसें करावया रण ॥ सृष्टीमाजीं बळिया कोण ॥ त्याचें लक्षण मज सांगा ॥५८॥ त्याची कैसी कैसी स्थिती ॥ त्याचि
कैसी कैसी गती ॥ त्याची अवयव आकृती ॥ यथानिगुती मज सांगा ॥५९॥ ऐसा रावणें पुसतां प्रश्न ॥ नारद अंतर्यामीं आप
ण ॥ जाणोनि ह्रदयस्थ संपूर्ण ॥ त्याचेंचि लक्षण अनुवादे ॥६०॥ रावणा आवडी तुझी पूर्ण ॥ मुख्य देवासीं करावें रण ॥ त्या
चें द्विविध लक्षण ॥ सगुण निर्गुण विभागें ॥६१॥ सगुण निर्गुण विभागोन ॥ तें मी सांगेन विवंचून ॥ रावणा ऐक सावधान ॥
कृतकल्याण पावावया ॥६२॥ ॥श्लोक॥ सहिसर्वगतोदेवःसूक्ष्मोव्यक्तःसनातनः ॥ तेनसर्वमिदंव्याप्तंत्रैलोक्यंसचराचरं ॥२३॥
अहश्चरात्रिश्चउभेचसंध्येदिवाकरश्चैवयमश्चसोमः ॥ सएवकालोह्यनिलोनलश्चब्रह्मेंद्ररुद्राश्चसएवसर्वः ॥ २४ ॥ ॐकारश्चै
वसत्यंचसावित्रीपृथिवीचसः ॥ धराधरधरोदेवोह्यनंतइतिविश्रुतः ॥ २५ ॥ ॥टीका॥ जेथोनि नाना अवतार ॥ सबळबळें उठ
ती साचार ॥ तें मुख्य स्वरूप निराकार ॥ निर्विकार तें ऐका ॥६३॥ भूतां सबाह्य भगवंत ॥ कोंदला आहे सदोदित ॥ अतिसूक्ष्म
त्वें नव्हे व्यक्त ॥ जेविं गुळांत निजगोडी ॥६४॥ गूळ सबाह्य निखळ गोडी ॥ तेथें गूळ हे वार्ता कुडी ॥ तेविं मिथ्याभूत परवडी ॥
चित्सत्ता रोकडी सबाह्य नांदे ॥ ६५ ॥ जेविं सूक्ष्म लक्षितां तंतु ॥ वस्त्र मात्र मिथ्या मातु ॥ तेविं लक्षितां भगवंतु ॥ प्रपंच व्य
र्थ मिथ्यत्वें ॥६६॥ दोराअंगीं सर्पचि नसे ॥ नसतांचि सर्प भ्रांतासि भासे ॥ तेविं भगवंतीं प्रपंच नसे ॥ मिथ्या आभासे मूर्खा
सीं ॥६७॥ स्वरूप लक्षितां साचार ॥ मिथ्या ब्रह्मा विष्णु शिव शक्र ॥ तेथें केंचें गा चराचर ॥ वस्तुमात्रें सदोदित ॥६८॥ ना
हीं आकार विकार विलास ॥ नाहीं आयुष्य मग केंचा नाश ॥ यालागीं अव्यय अविनाश ॥ ह्मणती परेश परमात्मा ॥ ६९ ॥ते
थें नाहीं अहोरात्र ॥ नाहीं नक्षत्रें रवि चंद्र ॥ नाहीं वरुणादि यम कुबेर ॥काळ दुर्धर तेथें मिथ्या ॥७०॥ ऐसी वस्तु जे अविनाशी॥

१ सर्व. २ वेग, बळ. ३ यथार्थ. ४ सांग. ५ इंद्रियगोचर. ६ परिपूर्ण. ७ मिथ्या. ८ भेद, प्रकार. ९ व्यापकत्वानें. १० प्रतीत होतो. ११ [illegible]

तेचि कोंदलीसे जगामाजीं ॥ तिचेनि गति इंद्रियांसी ॥ तिचेनि प्राणासीं प्राणत्व ॥७१॥ तिचेनि प्रकाशें अहोरात्र ॥ तिचेनि तपती रवि चंद्र ॥ तेचि पंचभूतें साचार ॥ तिणें चराचर अतिव्याप्त ॥ ७२ ॥ तेचि ओंकार आपण ॥ तिचेनि सत्या सत्यपण ॥ तिचेनि गायत्री पावन ॥ वेद ब्राह्मण तेणें तेजें॥ ७३॥ ब्रह्मा विष्णु शंकर ॥ हेही वस्तुचे गुणावतार ॥ वस्तु निर्गुण निर्विकार॥ चराचर व्यापूनी॥७४॥उभें आडवें विणून सूत ॥ त्यानांव पैं वस्त्र ह्मणत ॥ तेंवि व्यापक भगवंत॥ त्यासींच ह्मणत प्रपंचु॥७५॥ तोचि धरा तोचि धराधर ॥ तोचि विश्व तोचि विश्वाधार ॥ तोचि भूत भूतात्मा साचार ॥ त्यासिं संसार मानिती मूर्ख ॥ ७६ ॥ ऐकोनि नारदाचें वचन ॥ रावण झाला अतिउद्विग्न ॥ पुढती करोनियां नमन ॥ काय आपण पूसतु ॥ ७७ ॥ रूप सांगितलें निर्गुण ॥ त्यासीं करितां नये रण ॥ माझ्या भुजांचें पुरे त्राण ॥ तैसा संपूर्ण बळी सांग ॥ ७८ ॥ नारद ह्मणे दशानन ॥ तुजसीं करावया रण ॥ देव दानव मानव जाण॥ नाहीं आंगवण येसमर्थी ॥७९॥ मज पाहतां लोक तिहीं ॥ युद्ध करावया तुझे ठाईं ॥ बळिया नदिसे येसमर्थी ॥ सत्य पाहीं लंकेशा ॥ ८० ॥ रावण अनुवादे आपण ॥ दिग्विजयो करितां जाण ॥ नाहीं योद्धा मजसमान ॥ हेंही संपूर्ण मी जाणें ॥ ८१ ॥ मजसीं करावया रण ॥ थोरल्या देवासिं आंगवण ॥ इतर योद्धे मज पुढें तृण॥ त्याचें लक्षण मज सांग ॥ ८२ ॥ थोरल्या देवासिं आंगवण ॥ तो कां नये करावया रण ॥ तोही लपतो मज भेणें ॥ त्याचें भेटपण मज सांगा ॥ ८३ ॥ ऐसें बोलतां दशानन ॥ नारद विस्मयें हास्यवदन ॥ मुख्य देवासीं करावया रण ॥ काय कारण तें सांग ॥ ८४ ॥ देवासीं करितां रण ॥ निमाल्या नसोडी जन्म मरण ॥ मुख्यदेवें वधिल्या जाण॥ब्रह्म परिपूर्ण अवाप्ती ॥८५॥ हेंही मजलागीं निजखूण ॥ सनकादिकीं सांगितली जाण ॥ यालागीं मुख्य देवासीं रण ॥ करावया मन उद्यत ॥८६॥ ऐकोनि रावणाची उक्ती ॥ नारद संतोपला चित्तीं ॥ जेणें पावे ब्रह्मप्राप्ती ॥ ते श्रीराममूर्ति स्वयें सांगे ॥८७॥ ॥श्लोक॥ नीलोत्पलदलश्यामः किंजल्कारुणवाससः॥प्रावृट्कालेयथाव्योम्निमतडित्तोयदस्तथा॥२६॥श्रीमान्मेघवपुःश्यामःशुभपंकजलोचनः॥श्रीव ॥ ३ ॥

१ प्रकाशती. २ पवित्र. ३ अनुतापी. ४ शक्ती. ५ पराक्रम. ६ बोलि. ७ भीतीनें. ८ समयता. ९ प्राप्ती १० तयार

त्सेनोरसायुक्तःशशांककृतलक्षणः ॥ २७ ॥ ॥ टीका ॥ नीलोत्पलदल श्याम ॥ राजीवलोचन श्रीराम ॥ ज्याचिया श्यामता लोपलें व्योम ॥ घनश्याम श्रीराममूर्ती ॥८८॥ श्रीरामश्यामता संपूर्ण ॥ मेघश्याम त्यापुढें तृण ॥ ज्याची श्यामता देखिल्या जाण ॥ सुखसंपन्न सबाह्य ॥ ८९ ॥ नेत्रोपम कमळदळें ॥ ते तंव नश्वर तत्काळें ॥ श्रीरामाचे देखणे डोळे ॥ सर्वकाळ सद्रूप॥ ॥ ९० ॥ विजु घालोनियां पुटीं ॥ सबाह्य शोधिली गोमटी ॥ तैसा पीतांबर माळ घाटीं ॥ शोभे परवंटी श्रीरामा ॥ ९१॥श्रीराम कासे लागोनि जाण ॥ विजु विसरली अस्तमान ॥ दिव्य तेजें विराजमान ॥ सर्वदा जाण लखलखीत ॥९२॥ मुकुट कुंडलें मेखळा ॥ कांसे कसिला सोनसळा ॥ कंठीं मनोहर माळा ॥ तुळसी दळासमयुक्त ॥ ९३ ॥ बाहु अंगदें रत्नभूषणें ॥ करमुद्रिका करकंकणें ॥ श्रीराम लेणियाचें लेणें ॥ कैसा कवणें वाणावा ॥ ९४ ॥ लक्ष्मी डावलोनि संपूर्ण ॥ दक्षिणांगीं विप्रचरण ॥ शोभे श्रीवत्सलांच्छन ॥शशांकचिन्ह जेंवि नभीं ॥९५॥श्रीरामपद सामुद्रिका॥चतुर्मुखा पंचमुखा॥नवर्णवे षण्मुखा॥सहस्रमुखा निजमौन ॥९६॥ वांकी अंदुवाचा गजर॥चरणीं गर्जती तोडर॥बळिया बळी श्रीरामचंद्र॥सुरासुर कांपती ॥९७॥ मांडून माहेश्वरीठाण॥ सज्जूनियां धनुष्यबाण ॥ श्रीरामासीं करावया रण ॥ सन्मुख कोण राहील ॥ ९८ ॥ श्रीरामासीं करावया रण ॥ बापुडें काय सें तूं रावण ॥ एकें बाणें घेईल प्राण॥सत्य जाण लंकेशा ॥९९॥ ऐकोनियां नारदाची मातु ॥ रावण आल्हादु नाचतु॥श्रीरामासीं युद्धकंदनार्थु ॥ कोण्या काळीं होईल ॥ १०० ॥ युद्धीं तगटे श्रीरामचंद्र ॥ तें युद्ध व्हावें अतिशीघ्र ॥ ऐसें पुसतां निशाचर ॥ मुनीश्वर सांगतु ॥ १ ॥ भूत भविष्य वर्तमान ॥ नारदासीं नित्यज्ञान ॥ श्रीरामाचें समूळ कथन ॥ स्वयें आपण सांगतु ॥ २ ॥ श्रीरामाचें निजलक्षण ॥ नारद सांगे संतोषोन ॥ सावध ऐक दशानन ॥ युद्धकारण लक्षूनी ॥३॥ ॥श्लोक॥ कृतेयुगेव्यतीतेतुमुखेत्रेतायुगस्यच ॥ हितार्थंदेवमर्त्यानांभवितानृपविग्रहः ॥ २८ ॥ इक्ष्वाकूणांकुलेराजाभाव्योदशरथोभुवि ॥ तस्यसूनुर्महातेजारामोनामभविष्यति ॥ २९ ॥ महातेजामहाबुद्धिर्महाबलपराक्रमः॥महाबाहुर्महासत्वाःक्षमयापृथिवीसमः॥३०॥

१ नीलकमळ पत्राप्रमाणें. २ आकाश. ३ कमर. ४ उपेक्षून. ५ गोष्ट ६ भिड.

आदित्यइवदुष्प्रेक्ष्यःसमरेशत्रुभिःसदा ॥ भविताहितदारामोनरोनारायणःप्रभुः ॥ ३१ ॥ ॥टीका ॥ कृतयुगा
चा होतां प्रांतु ॥ त्रेतायुगाचे प्रारंभांतु ॥ होईल राजा दशरथु ॥ त्याचा सुतु श्रीराम ॥४॥ देव स्थापावया निजपदीं ॥ भक्तां द्या
वया मोक्षसिद्धी ॥ मनुष्य लावावया सुबुद्धी ॥ श्रीराम त्रिशुद्धि अवतार ॥ ५॥ सूर्यवंशीं वंशभूषण ॥ काकुत्स्थकुळीं उत्पन्न ॥ अ
वतार श्रीरघुनंदन ॥ चैतन्यघन विग्रहीं ॥ ६ ॥ जें आदिकारणा कारण ॥ ज्यासिं श्रुति ह्मणती नारायण ॥ तेंचि श्रीराम स्वरू
प जाण ॥ स्वामी संपूर्ण सर्वांचा ॥ ७ ॥ ज्याचेनि तेजप्रतापें ॥ चंद्रसूर्याची प्रभा लोपे ॥ आकाश शून्यत्वें हरपे ॥ श्रीरामदी
पें निजतेजें ॥ ८ ॥ धन्य श्रीरामाची निजबुद्धि ॥ वैरिया दे सायुज्यसिद्धी ॥ वोखटें करूं नेणे त्रिशुद्धी ॥ बुद्धीची सुबुद्धी श्रीराम
॥ ९ ॥ श्रीराम बळाचिये सिद्धी ॥ समूळ छेदी देहबुद्धी ॥ मी तूंपणाचिये विधी ॥ स्वयें त्रिशुद्धी निर्दाळी ॥ ११० ॥ आजानु
बाहु श्रीरघुनाथ ॥ द्वैतदळणीं निजपुरुपार्थ ॥ भवभीता अभयहस्त ॥ रक्षी निजभक्त वरहस्तें ॥ ११ ॥ अगाध श्रीरामाचें
सत्व ॥ जग जन्ममरणविकाररहित ॥ सकळ विश्व प्रतिपाळीत ॥ नकरितां घात निर्दाळी ॥ १२ ॥ श्रीराम शांतीची नवल प
री ॥ अपकार साहोनि अंगावरी ॥ अपकारिया होय उपकारी ॥ अगाध थोरी शांतीची ॥१३॥ ऐसिया श्रीराम शांतस्थिती ॥
साहोनि भूतांची उद्धती ॥ पृथिवीस आली परम शांती ॥ सहजा स्थिति निजशांती ॥ १४ ॥ माध्यान्हकाळींच्या सूर्यापुढें ॥
पाहतां दृष्टीं अंधार पडे ॥ तेंवि संग्रामीं श्रीरामापुढें ॥ कोण बापुडें राहील ॥ १५ ॥ देखतां श्रीरामाचे बाण ॥ धाकेंचि वीरांचे
जाती प्राण ॥ त्यासीं सन्मुख करावया रण ॥ राहे कोण संग्रामीं ॥ १६ ॥ श्रीरामस्वरूपदर्शन ॥ सहसा पावों शके कोण ॥
तेही विपर्यीचें निरूपण ॥ सावधान अवधारीं॥ १७ ॥ ॥ श्लोक ॥ नशक्यतेसुरेंद्रैर्द्रष्टुंनासुरैर्नचपन्नगैः॥यस्यप्रसादंकुरुतेसवैतंद्र
ष्टुमर्हति ॥ ३२ ॥ नहियज्ञफलैस्तातनतपोभिश्चसंचितैः ॥ शक्यतेभगवानूद्रष्टुंनदानेननचेज्यया ॥३३॥ ॥टीका॥ ज्यासिं श्री
राम सुप्रसन्न॥त्यासींच भेटे रघुनंदन ॥इतराचें ज्ञान ध्यान ॥ तृणासमान श्रेष्ठत्व ॥१८॥ हृदईं वैराग्य संपूर्ण॥त्यानांव राम सुप्रसन्न॥ ॥ ४ ॥

१ अंत. २ पुत्र. ३ देहधारी. ४ नष्टहोई. ५ अवस्थाण. ६ नाशी. ७ अपकार.

वैराग्यावीण ज्ञान ध्यान॥ तृणासमान श्रेष्ठत्व॥ १९ ॥देखावया श्रीराममूर्ती ॥ सुरवरांचा नचले शक्ती ॥ असुर पन्नगादि सिद्ध पं
क्ती ॥ त्यांसिंही रघुपती दुःप्रेक्ष्य ॥१२०॥ तपस्वी तपोयुक्ती॥सांचिती देह तपसंपत्ती ॥तपाची स्वर्गावरी गती॥ त्यासिं रघुपती भे
टेना ॥२१॥ करोनियां पशुहनन ॥ यज्ञीं करिती यजन ॥ तेथें हिंसेचें आयतन ॥ रघुनंदन नभेटे ॥२२॥ देतां नानाविध दान ॥
दातेपणाचा अभिमान ॥ दानफळही वांच्छित मन ॥ तेथें रघुनंदन नभेटे ॥२३॥ यज्ञ दान तपसंपत्ती ॥ याची योगा सामर्थ्य श
क्ती ॥ श्रीरामाची नव्हे प्राप्ती ॥ जाण निश्चिती लंकेशा ॥ २४ ॥ पावावया श्रीरामप्राप्ती ॥ दृढ वैर का अनन्यभक्ती ॥ येणें पा
विजे रघुपती ॥ जाण निश्चिती लंकेशा ॥ २५ ॥ अनन्यभक्तीचें लक्षण ॥ पहिलें सांगेन परिपूर्ण ॥ पाठी वैराचें कारण ॥ के
ल्या निर्वाण तें साधे ॥ २६ ॥ ॥ श्लोक ॥ तद्भक्तैस्तद्गतप्राणैस्तच्चित्तैस्तत्परायणैः ॥ शक्यतेभगवानूद्रष्टुंज्ञाननिर्दग्धकिल्बिपैः
॥ ३४ ॥ अथवापृच्छराजेंद्रयदितंद्रष्टुमिच्छासि ॥ कथयिष्यामितेसर्वंश्रूयतांयदिरोचते ॥ ३५ ॥ ॥ टीका ॥ सांडोनियां प्रपं
च साधन ॥ देह केला रामार्पण ॥ श्वासोश्वासीं श्रीरामसेवन ॥ तद्गतप्राण या नांव ॥ २७ ॥ सोहंहंसाच्या अनुवृत्ती ॥ ज्या
च्या प्राणवृत्ति विचरती ॥ तद्गतप्राण त्यातें ह्मणती ॥ हे योगस्थिती अतिगुह्य ॥२८॥ सांडोनि प्रपंचाचिंता ॥ नित्य चिंतितां
निजात्मता ॥ चित्त रातलें भगवंता ॥ मच्चित्तता या नांव ॥२९॥ नानाचिंतेचे प्रबळ अर्थ ॥ पुढें येवोनि झाल्या प्राप्त ॥ चित्त
विसरेना भगवंत ॥ जाण मच्चित्त अहर्निशीं ॥ १३० ॥ उत्तम मध्यम अधमाभूतीं ॥ भगवद्भाव अहोरातीं ॥ यानांवें मुख्य भग
वद्भक्ती ॥ स्वप्न सुपुप्ती भगवंतु ॥ ३१ ॥ सद्गुरु जागृति स्वप्न सुपुप्ती ॥ ज्यासिं स्फुरेना देहस्फुर्ती ॥ ऐसाही चालवी वेदोक्ती ॥
जाण तो निश्चितीं मत्पर॥३२॥सद्गुरुवाक्य अतिनिपुण॥जाणोनि देहाचें मिथ्यापण ॥ मी आत्मा चिद्रूप परिपूर्ण ॥मत्परायण या
नांव॥३३ देहीं देहाचें नाहीं स्फुरण॥ वेदोक्त चालवी कर्माचरण॥ज्यासिं नुठे आत्माभिमान॥मत्परायण तो एक॥३४ ॥ नित्य कारि
तां भगवद्भजन॥ संकल्प विकल्प गेले विरोन ॥ त्यासीच भेटे रघुनंदन ॥ अनन्यभजन या नांव॥३५॥वैर करावया आवडी पूर्ण ॥

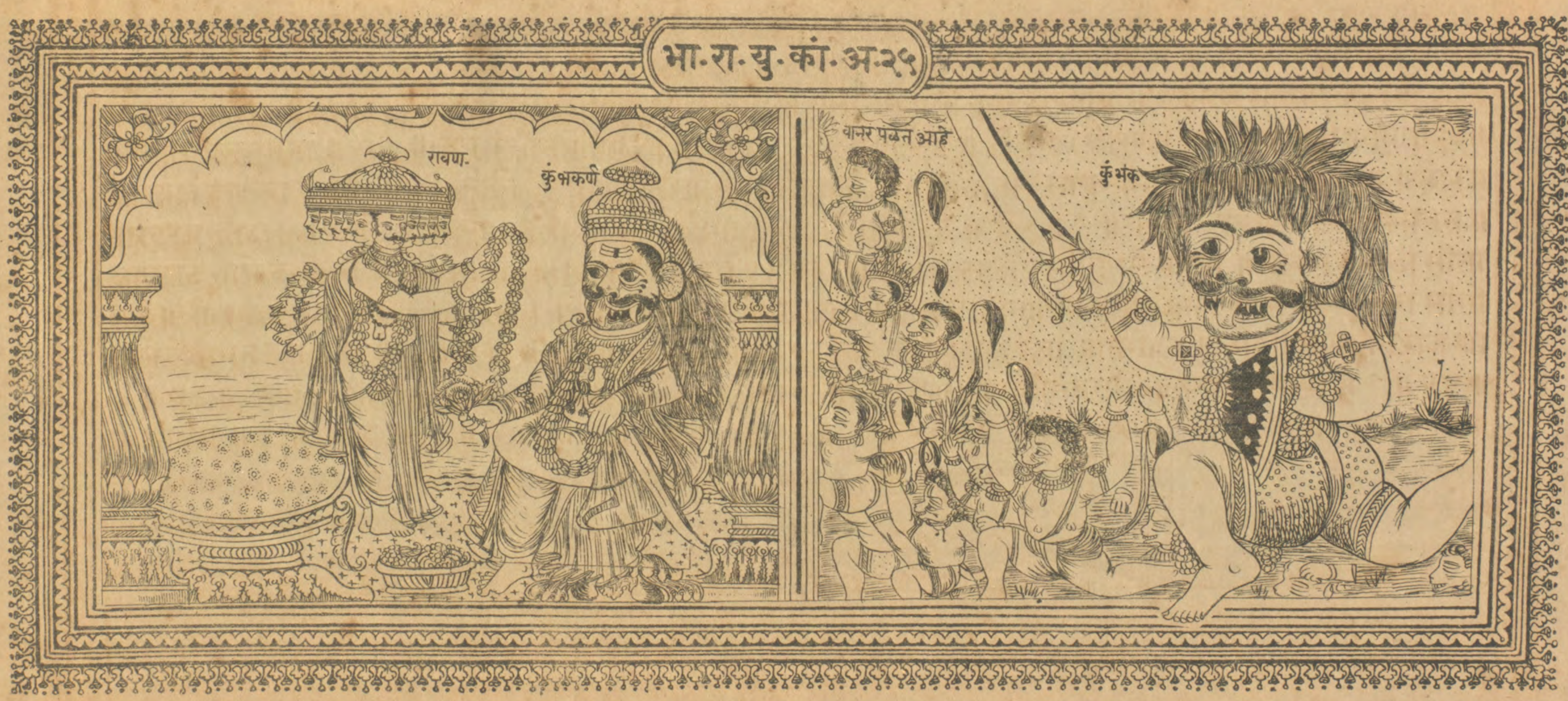
१ अलक्ष्य. २ संग्रह करतात. ३ स्थान. ४ आवृत्ती, अनुसंधान. ५ रममाण झाले.

अंगी असेल आंगवणं ॥ तरीच वैराचें पूर्ण कारण ॥ सांग संपूर्ण सांगेन ॥ ३६ ॥ मुख्य वैराचें कारण ॥ करावें गा दारहरण॥
तेचि विपर्यीचें निरूपण ॥ नारद आपण सांगत ॥ ३७ ॥ ॥ श्लोक ॥ तस्यपत्नीमहाभागालक्ष्मीःसीतेतिविश्रुता ॥ दुहिता
जनकस्यैपाप्रोत्थितावसुधातलात् ॥ ३६ ॥ रूपेणाप्रतिमालोकेसर्वलक्षणलक्षिता॥ छायेवानुगतारामंनिशाकरमिवप्रभा॥३७॥
शीलाचारगुणोपेतासाध्वीधैर्यसमन्विता ॥ ३८ ॥ ॥टीका॥ त्या श्रीरामाची निजकांता ॥ परम सुंदर पतिव्रता सीता ॥ ति
च्या स्वरूपासीं समता ॥ नाहीं सर्वथा तिहीं लोकीं ॥ ३८ ॥ रंभा उर्वशी तिलोत्तमा ॥ तृणप्राय यांची उपमा ॥ खद्योतप्राय[1]
उमा रमा ॥ सीतेसीं समान त्या नव्हती ॥ ३९ ॥ रूपा वेगळी नव्हे छाया ॥ तेंवि सीता श्रीरामराया ॥ वेगळी नव्हे कांहीं के
लिया ॥ अनुगत[2] तया अहर्निशीं ॥ १४० ॥ जेंवि चंद्राची द्योतकर्ता[3] ॥ वेगळी नकरवे सर्वथा ॥ तेंवि श्रीरामा वेगळी
सीता॥ नव्हे तत्वतां निश्चित ॥ ४१ ॥ ते जनकाची निजदुहिता ॥ नित्यानुकूल श्रीरघुनाथा ॥ शील साध्वी पतिव्रता ॥
सीता सती निजसत्व॥४२॥ ॥श्लोक॥ एवंतेसर्वमाख्यातंमयारावणविस्तरात् ॥ महतोदेवदेवस्यशाश्वतस्याव्ययस्यच ॥३९॥ ए
वंश्रुत्वामहाबाहोराक्षसेंद्रःप्रतापवान् ॥ त्वयासहविरोधेच्छुश्चिंतयामासराघव ॥४०॥ ॥टीका॥ सावध करोनि रावण ॥ नारद
अनुवादे पैं आपण ॥ श्रीरामाचें स्वरूप लक्षण ॥ तुज म्यां संपूर्ण सांगितलें ॥ ४३ ॥ सगुण आणि निर्गुण ॥ दोहीं स्वरूपीं स
मपूर्ण ॥ हें म्यां सांगितलें विवंचून ॥ स्वरूपलक्षण सीतेचें ॥४४॥ देवाधिदेव श्रीरघुनाथ ॥ अजन्मा अव्यय अच्युत ॥ त्या
चा सांगितला वृत्तांत॥ समूळ साद्यंत लंकेशा ॥ ४५ ॥ यावरी तुला उचित॥ जो देखसी निजहितार्थ ॥ तोतो करावा निश्चित ॥
हें नारदोक्त ऐकोनी ॥ ४६ ॥ स्वयें बोलतां रावण ॥ युद्धीं माझा जाय प्राण ॥ ऐसें श्रीरामीं करणें रण ॥ तें वैरकारण मज
सांगें ॥४७॥ भूत भविष्य वर्तमान ॥ स्वामीसीं आहे निजज्ञान ॥ श्रीरामासीं वैरकारण ॥ कृपा करून मज सांगा ॥४८॥ श्रीरा ॥ ५ ॥
मासीं झोंटधरणी[4] ॥ दुर्धर युद्ध करणें रणीं ॥ ऐसी आवडी माझे मनीं ॥ ते स्वामींनीं पुरवावी ॥४९॥ श्रीरामहस्तें निमाल्यां[5] जा

१ शक्ती. २ काजव्याप्रमाणें. ३ एकत्र. ४ प्रभा ५ झोंटे. ६ मरण पावल्या.

ण ॥ मी पावेन ब्रह्म पूर्ण ॥ यालागिं करावया रण ॥ उद्यत[1] मन पैं माझें ॥१५०॥ ऐसें पुसत दशानन ॥ नारद वदे हास्यवदन॥
मुख्य वैरासि कारण ॥ वनप्रयाण श्रीरामु ॥५१॥ ॥श्लोक॥ पितुर्नियोगात्सविभुर्दंडकाविषयवने ॥ विचरिष्यतिधर्मात्मामह
भ्रात्रासपत्निकः ॥४१॥ ॥टीका॥ दशरथआज्ञा श्रीरघुनाथ ॥ वनीं वनवासीं दंडकारण्यांत ॥ लक्ष्मण सीतासमवेत ॥ येईल
निश्चित जनस्थाना ॥ ५२ ॥ तेथें करोनियां छळण ॥ करावें त्याचें दाराहरण ॥ हें वैराचें कारण॥ रणीं रावण मारावया[2]॥५३॥
श्रीरामबाणाच्या आघातीं ॥ निमोनि देह पडे क्षितीं[3]॥ तंव नसोडावी सीता सती ॥ सायुज्यमुक्ति पावावया ॥५४॥ ॥श्लोक॥
नारदस्यतुतद्वाक्यंचिंतयित्वामुहुर्मुहुः ॥ रावणोमुमुदेश्रीमान्युद्धार्थीविचचारह ॥ ४२ ॥ ॥टीका॥ ऐकोनि नारदाचें वचन ॥
आल्हादें नाचे दशानन ॥ श्रीरामासीं करावया रण ॥ हर्ष पूर्ण युद्धाचा ॥५५॥ संक्षेपें सांगितलें बहुतीं ॥ रावण नसोडी सीता
सती॥श्रीरामहस्तें पावावया मुक्ती॥मुनि वचनोक्ती विश्वासें॥५६॥हा इतिहास पुरातन॥धर्मरूपीनें[4] आपण॥ मंदोदरी प्रति सांगो
न॥केलें गमन स्वाश्रमा ॥५७॥ एका जनार्दना शरण ॥जाहलें पूर्व निरूपण॥पुढील कथा अतिगहन ॥ श्रोतीं सावधान मज द्या
वें ॥ ५८ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांनारदरावणसंवादोनामचतुर्विंशतितमोऽध्यायः ॥ ॥ २४ ॥
॥ ओव्या ॥ ॥ १५८ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ ४२ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ २०० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ तयार, निश्चित. २ टोले, मारानें. ३ भूमीवर. ४ समजावूनही.

भा·रा·यु·कां·अ·२९
रावण·
कुंभकर्ण
वानर पळत आहे
कुंभक

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ ॥ पूर्वप्रसंगा माझारीं ॥ सभेसिं आली मंदोदरी ॥ तिसीं एकांत गुह्योत्तरीं ॥ धाडी अंतःपुरीं रावणु ॥ १ ॥ ॥ श्लोक ॥ अंतःपुरायगच्छत्वंसुखिनीभवसस्नुपा ॥ एवमुक्लापरित्यज्यभार्यांप्रीतमनाइव ॥ १ ॥ रावणस्तुततोवाक्यंराक्षसानिदमब्रवीत् ॥ कल्पतांमेरथःशीघ्रंक्षिप्रमानीयतांधनुः ॥ २ ॥ अथादायशितंशूलंशत्रुशोणितरंजितं ॥ कुंभकर्णोमहातेजारावणंवाक्यमब्रवीत् ॥ ३ ॥ अहमेकोगमिष्यामिरणंरणविशारद ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ रावणें मंदोदरीप्रती ॥ सांगोनि एकांत गुह्योक्ती ॥ समाधान सुखानुवृत्तीं ॥ अंतःपुराप्रति पाठवी ॥२॥ सपुत्रस्नुपेसीं आपण ॥ सांडोनि चिंता अनुद्विग्न ॥ सुखी राहावें समाधान ॥ सुप्रसन्न सुखरूप ॥ ३ ॥ ऐकोनि रावणाचें वचन ॥ मंदोदरी सुखसंपन्न ॥ करोनियां साष्टांग नमन ॥ आली आपण निजधामा ॥ ४ ॥ येरीकडे दशानन ॥ पाचारोनि सैन्य प्रधान ॥ रथ आणवी गर्जोन ॥ रणकंदन करूं आजी ॥ ५ ॥ ऐकोनि रावणाचें गर्जन ॥ काळ कृतांतासमान ॥ स्वयें उठला कुंभकर्ण ॥ शूळ घेवोनि साटोपें ॥६॥ शत्रु रुधिरें पैं रंजला ॥ मेदमांसें माखला ॥ धगधगीत शूळ घेतला ॥ मग गर्जला कुंभकर्ण ॥७॥ मी जवळी असतां जाण ॥ युद्धा कां निघे रावण ॥ एकला एक मी आपण ॥ करीन कंदन शत्रूचें ॥८॥ शत्रु बापुडे ते किती ॥ मज सन्मुख केंवि राहती ॥ एकला एक मी निश्चिती ॥ करीन समाप्ती शत्रूंची ॥ ९ ॥ ॥ श्लोक ॥ कुंभकर्णस्यवचनंश्रुत्वोवाचमहोदरः ॥ कुंभकर्णकुलेजातोवृथाप्राकृतदर्शनः ॥ ५ ॥ येनपूर्वंजनस्थानेबहवोराक्षसाहताः ॥ तंशूरंराघवंसंस्येकथमेकोहनिप्यासि ॥ ६ ॥ एवमुक्तस्तुसंक्रुद्धःकुंभकर्णोमहोदरं ॥ उवाचरक्षसांमध्येराक्षसंरावणोपमं ॥ ७ ॥ सतथोक्तोविनिर्भर्त्स्यकुंभकर्णोमहोदरं ॥ आददेनिशितंशूलंशत्रुशोणितरंजितं ॥ ८ ॥ खड्गंकालायसंदीप्तंतप्तकांचनभूपितं ॥ इंद्राशनिसमंघोरंवज्रप्रतिमभैरवं ॥ ९ ॥ ॥ टीका ॥ एकला एक रणविप्तत्ती ॥ करीन शत्रूची समाप्ती ॥ महोदरें ऐकोनि युक्ती ॥ कुंभकर्णाप्रति वर्म बोले ॥१०॥ कुंभकर्णा तूं सुकुळीन ॥ तुज सन्मानी दशानन ॥ तुझ्या आंगीं बळ संपूर्ण ॥ परी मूर्खपण विशेष ॥११॥ राम राक्षसकंदकुद्दाळ ॥ राम राक्षसां केवळ काळ ॥ त्यासिं एक

१ महाली. २ दुःखरहीत. ३ यमा. ४ आवेशें. ५ रक्तानें. ६ संहार. ७ उत्पाटनकर्ता.

ला रणकल्लोळ ॥ करिसी केवळ मूर्खत्वें ॥ १२ ॥ एकला पदाति रामचंद्र ॥ चौदासहस्त्र निशाचर ॥ त्रिशिरा दूषण आणि खर ॥
विंधोनि शर मारिले ॥ १३ ॥ एकेंचि बाणें वाळी ॥ लोळविला आतुर्बळी ॥ तुज मारितां रणकल्लोळीं ॥ करील होळी बाणें एकें
॥ १४ ॥ अतिस्थूळ तुझें शरीर ॥ तेणें दिसतोसि दुर्धर ॥ परी लागतां श्रीरामाचे शर ॥ नमागतां नीरें मरशील ॥ १५ ॥ ऐको
नि महोदरवचन ॥ कोपा चढला कुंभकर्ण ॥ महोदरातें निर्भर्त्सून ॥ काय आपण अनुवादे ॥ १६ ॥ तूं तंव केवळ हीन दीन ॥ यु
द्धापासीं पलायमान ॥ एकल्या नकरवे रण ॥ नपुंसकपण तुजपासीं ॥१७॥ युद्धा जातां येईल मरण ॥ हें तुजपासीं भेडपणें ॥ यु
द्धापासीं पलायमान ॥ नपुंसक पण तुजपासीं ॥१८॥ युद्धा जातां ज्यासिं जाण ॥ नाठवे देह गेह मरण ॥ तोचि शूर पैं संपूर्ण ॥ विज
यपूर्ण त्यापासीं ॥१९॥ नपुंसक जो हीन दीन ॥ तोतूं रावणाचा प्रधान॥सभेसिं पावसी सन्मान ॥ काळें वदन पैं तुझें ॥२०॥तुझे बु
द्धीचें प्राधान्य ॥ अधर्मी केला दशानन ॥ जळो तुझें काळें वदन ॥ निंद्य रावण तुझेनी ॥ २१ ॥ तुज जरी असती सुबुद्धि ॥ तरी
सीता देवोनि रामीं संधी ॥ कां नकरिसी तूं कुबुद्धी ॥ तुझेनि दुर्बुद्धी रावण ॥२२॥ आह्मां सांगतोसि बुद्धी ॥ सर्वथा नरिघावें युद्धीं ॥
हागिरभ्याड तूं विशुद्धी ॥ सभेमधीं नसावासी ॥ २३ ॥ ऊठ वेगें नीघ सभे बाहेरी ॥ नाहींतरी हाणीन तोंडावरी ॥ महोद
रातें नानापरी ॥ कुंभकर्ण भारी निंदितसे ॥ २४ ॥ ऐसें बोलोनि आपण ॥ शूळ घेवोनियां जाण ॥ स्वयें उठला कुंभकर्ण ॥ अ
तिगर्जोन युद्धार्थी ॥२५॥ केवळ तिख्याचा दारुण ॥ शतधार शूळ पूर्ण ॥ सुवर्णबंदीं शोभायमान ॥ विद्युत्समान निजतेज
॥ २६ ॥ शत्रुरुधिरें न्हाणिला ॥ मेदें मांसें दिसे माखला ॥ कुंभकर्णें शूळ घेतला ॥ स्वयें चालिला युद्धासीं ॥ २७ ॥ कुंभकर्ण
अतिआवेशीं ॥ स्वयें निघतां युद्धासीं ॥ अतिउल्हास रावणासीं ॥ सर्वे त्यासीं सन्मानी ॥ २८ ॥ ॥ श्लोक ॥ अथासनात्स
मुत्पत्यमणिसूर्यसमप्रभं ॥ आबंबधमहातेजाकुंभकर्णस्यमस्तके ॥ १० ॥ अंगदेह्यंगुलीयानिकवचंचमहाधनुः ॥ हारंचश ॥ १ ॥
शिसंकाशंसबबंधमहामनाः ॥ ११ ॥ दिव्यान्सुगंधमाल्यांश्चरत्नानिविविधानिच ॥ गात्रेपुयोजयामासकुंडलेचमहाभु

१ पादचारी. २ पराक्रमी. ३ पाणी. ४ बोले. ५ भय. ६ गृह. ७ सत्य. ८ निजप्रमाणें.

जः ॥१२॥ कांचनांगदकेयूरनिष्कप्रवरभूषणः ॥ कुंभकर्णोमहाबाहुर्हुतोनलइवाबभौ ॥१३॥ ॥टीका॥ उठोनियां अतिआवेशीं ॥
त्यागोनियां सिंहासनासीं ॥ स्वयें रावण कुंभकर्णासीं ॥ अतिउल्हासें पूजित ॥ २९ ॥ तेव्हां कुंभकर्णा लागूनी ॥ मुकुट म
स्तकीं महामणी ॥ दिव्यतेजें लोपतो तरणी ॥ तैसा आणोनि बांधिला ॥ ३० ॥ बाहीं बाहुवटे रत्नभूषणें ॥ करमुद्रिका करकं
कणें ॥ अनर्घ्यकुंडलें रावणें ॥ प्रीतीं पूजिला कुंभकर्ण ॥ ३१ ॥ कवचादि दिधलें अमोलिक ॥ माळा दिधल्या अलोलिक ॥
श्वेत रक्त अतिमुटंक ॥ चंदन चोख चर्चिलें ॥३२॥ दिव्य चंदनाचा रोळा ॥ तेणें शोभतु वीरमर्गळा ॥ त्यावरी दिव्य सुमनमाळा॥
घातल्या गळां रावणें ॥ ३३ ॥ कंठीं पदक एकावळी ॥ जडितरत्न प्रभावळी ॥ दोहीं भागीं मुक्ताफळीं ॥ इंद्रनीळीं महाशोभा
॥ ३४ ॥ रत्नखचित अलंकार ॥ रावणें अर्पिले अपार ॥ होमीं हविला वैश्वानर ॥ तैसा दुर्धर आभासे ॥३५॥ ॥श्लोक॥ श्रो
णीसूत्रेणमहताकांचनेनविराजितः ॥ अमृतोत्पादनेनद्धोभुजगेनेवमंदरः ॥ १४ ॥ सर्वाभरणजुष्टांगःशूलपाणिःसराक्षसः ॥
सारावणंपरिष्वज्यकृत्वाचापिप्रदक्षिणं ॥ १५ ॥ प्रणम्यशिरसाचैनंसंप्रतस्थेमहाबलः ॥ तस्यसूतोरथंदिव्यंपंचनल्वप्रमाण
तः ॥ १६ ॥ युक्तंखरसहस्त्रेणयुद्धध्वजविभूपितं ॥ १७॥ ॥ टीका ॥ कुंभकर्णासिं कटिसूत्र ॥ देता जाला दशशिर ॥ कैसा
बाणला अलंकार ॥ तोही चमत्कार अवधारा ॥ ३६ ॥ समुद्रमंथनीं जेंवि मंदर ॥ वासुकी वेष्टिला महपरिकर ॥ तेंवि कुंभक
र्णा कटिसूत्र ॥ मनोहर आभासे ॥३७॥ सर्वाभरणीं शोभायमान ॥ युद्धा निघतां कुंभकर्ण ॥ आलिंगोनि दशानन ॥ मस्तकीं
चरण वंदिले॥ ३८ ॥ करोनियां प्रदक्षिणा ॥ पुढती लागला चरणा ॥ येथोनि आतां रावणा ॥ भेटी दोघांजणा खंडली ॥३९॥
रणीं भिडोनि रघुनाथा ॥ परतोनियां येईन मागुता ॥ तंव सहसा नघडे कथा ॥ लंकानाथा सत्यत्वें ॥४०॥ तुझिया निजकार्या
र्था ॥ युद्ध करोनियां दुर्धरता ॥ तुजलागोनि वेंचीन जीविता ॥ सत्य वार्ता हे माझी ॥४१॥ ऐकोनि कुंभकर्णवचन ॥ दोघां धं
धूंसीं आलें रुदन ॥ तेव्हां कुंभकर्ण आपण॥केलें गर्जन मोटोपें॥४२॥सारथियें आणिला शीघ्र रथ॥सहस्त्रखरीं संयोजित॥ युद्धध्व

१ सूर्य. २ बांधल्या. ३ अप्रतिम, अमूल्य. ४ शोभायमान. ५ अग्नि. ६ अलंकारीं. ७ आवेशें.

जें अतिशोभित॥प्रमाण तेथें पंचपंच॥४३॥कुंभकर्णाचे पंचहस्त॥तेचि प्रमाण रथीं रथस्थ॥तेथें बैसोनियां त्वरित॥ निघे युद्धार्थ कुंभकर्ण॥४४॥ ॥श्लोक॥ महाजलधिनिर्घोषंकैलासशिखरोपमं ॥ अष्टचक्रंमहावेगमुपनीतंमहारथं ॥१८॥ सतंसमारुह्यययौमेघगंभीरनिस्वनः॥ सोतिकायोमहातेजाराक्षसैःपरिवारितः ॥१९॥ तमाशीभिःप्रशस्ताभिःप्रेषयामासरावणः ॥ शंखदुंदुभिनिर्घोषैःसैनिकैश्चवरायुधैः॥२०॥ तेगजैश्चचतुर्दंतैःस्यंदनैश्चांबुदस्वनैः॥अन्वगच्छन्महात्मानोरथिनंरथिनांवरं॥२१॥ सपुरद्वारमासाद्यराक्षसोघोरदर्शनः॥ निपपातमहातेजाकुंभकर्णःप्रतापवान्॥२२॥ ॥टीका॥ प्रळयमेघाचा कडकडाट ॥ तैसा रथाचा घडघडाट ॥ कैलास शिखरासम श्रेष्ठ ॥ रथचक्रें घडघडती ॥४५॥ कुंभकर्ण बैसोनि तेथ ॥ रथ प्रेरिला गर्जत ॥ रावणें संतोषोनि तेथ ॥ सैन्य समस्त सवें धाडी ॥४६॥ पुरस्करोनियां विशदें ॥ रावणें देवोनि आशीर्वाद॥कुंभकर्ण वीर प्रसिद्ध॥ करावया युद्ध धाडिला ॥४७॥ चतुर्दंतगजसंभारीं ॥ सवें चालती सालंकारी ॥ अश्व गज रथांची हारी ॥ केला घोरीं गडगर्ज ॥ ४८ ॥ शंख भेरी मृदंग गहन ॥ त्राहाटिलें रणनिशाण ॥ कुंभकर्णा आलें स्फुरण ॥ स्वयें गर्जोन चालिला ॥ ४९ ॥ कुंभकर्णाचे पाठीसीं ॥ सैन्य दाटलें चौपासीं ॥ अनुलक्षोनियां त्यासीं ॥ संग्रामासीं निघालें ॥ ५० ॥ कुंभकर्ण महावीर ॥ रथ प्रेरिला सत्वर ॥ ठाकोनि आला नगरद्वार ॥ छत्रातपत्रें शोभती ॥५१॥ ॥श्लोक॥ सपुष्पपर्णैरवकीर्यमाणोधृतातपत्रःशितशूलपाणिः ॥ महोत्कटःशोणितपानमत्तोविनिर्ययौराक्षसयोधमुख्यः॥२३॥कुंभकर्णोमहावक्त्रःप्रहसन्वाक्यमब्रवीत् ॥ अद्यवानरमुख्यनांतानियूथानिभागशः ॥२४॥ निर्दहिष्यामिसंक्रुद्धःशलभानिवपावकः॥सर्वैरामसहायश्चयेचान्येममशत्रवः॥ २५ ॥ नापराध्यंतिमेकामंवानरावनचारिणः ॥ हतेयस्मिन्हताःसर्वेतंहनिष्यामिसंयुगे ॥ २६ ॥ एवंतस्यब्रुवाणस्यकुंभकर्णस्यराक्षसः ॥ बभूवुर्घोररूपाणिनिमित्तानिसमंततः ॥ २७ ॥ ॥ टीका ॥ युद्धा निघतां कुंभकर्ण ॥ पुष्पवृष्टि करी रावण ॥ छत्रचामरीं शोभायमान ॥ उल्हास पूर्ण युद्धाचा ॥ ५२ ॥ रुधिरपानें रुधिरोन्मत्त ॥ मद्यपानें मदोन्मत्त ॥ युद्ध करावया बळोन्मत्त ॥ सैन्या समवेत निघाला ॥ ५३ ॥ वि ॥ २ ॥

१ स्पष्ट. २ सैन्यासह. ३ वाजविलें. ४ सहीत.

क्राळवदन कुंभकर्ण ॥ करावया रणकंदन ॥ स्वयें बोलताहे गर्जोन ॥ आगवणें युद्धाची ॥ ५४ ॥ वानर यूथप बहुत ॥ रणकर्कश रणोन्मत्त ॥ ते मी मारीन समस्त ॥ जेंवि वणव्यांत पतंग ॥५५॥ अंगद सुग्रीव जांबुवंत ॥ नळ नीळादि हनुमंत ॥ यूथपें यूथप समस्त ॥ मारीन येथें शोधुं शोधूं ॥ ५६ ॥ वानर बापुडे वनचर ॥ त्यासीं मज नाहीं वैर ॥ मुख्य वैरी श्रीरामचंद्र ॥ त्यासीं वानर रणीं साह्य ॥ ५७ ॥ लक्ष्मणासीं समवेत ॥ रणीं मारिल्या रघुनाथ ॥ वानर निमाले समस्त ॥ ऐसा युद्धार्थ साधीन ॥ ५८ ॥ श्रीराम आणि सुमित्र ॥ दोघे बंधु मनुष्यमात्र ॥ आधीं गिळीन ते स्वतंत्र ॥ मग वानर भक्षीन ॥५९॥ कुंभकर्णाचा गिरागजर ॥ तेणें कांपती गिरि सागर ॥ त्यामाजि गर्जती निशाचर ॥ युद्धा सत्वर निघाले ॥६० ॥ ऐसेनि अतिउल्हासीं ॥ युद्धा जातां कुंभकर्णासीं ॥ अपशकुन जाले त्यासीं ॥ चहूंभागीसें दुश्चिन्ह ॥६१॥ ॥श्लोक॥ निपपातचगृध्रोस्यरथस्योपरिगच्छतः॥ प्रास्फुरन्नयनेचास्यसव्योबाहुरकंपत ॥२८॥ गगनान्निपपातोल्काज्वलंतीभीमनिःस्वना ॥ आदित्योनिष्प्रभश्चासीन्नवातिचसुखोनिलः ॥२९॥ अचिंतयन्महोत्पातानुत्थितान्जीवितांतकान् ॥ निर्ययौकुंभकर्णस्तुकृतांतबलनोदितः ॥ ३० ॥ ॥टीका॥ कुंभकर्ण निघतां गजरीं ॥ उलूक बैसला ध्वजावरी ॥ गीध बैसला त्याचे शिरीं ॥ शिवा श्वान खरी भुंकती ॥६२॥ भूस्फोट नगरद्वारीं ॥ भूकंप होत नगरीं ॥ विजू पडली निरभ्रीं ॥ प्राणसंहारी कडकडाट ॥ ६३ ॥ अशुभ पक्षी किळकिळित ॥ अपसव्य परिभ्रमत ॥ क्रूर उल्कापात होत ॥ जीवितांत राक्षसां ॥६४॥ कुंभकर्णाचा स्वयें आपण ॥ अशुभें लवे वामलोचन ॥ वामबाहूचें अशुभ स्फुरण ॥ जयो संपूर्ण लाभेना ॥ ६५ ॥ सूर्य जाला प्रभाहीन ॥ प्रतिकूळ वायूचा रणाण ॥ आजिच्या युद्धीं नवांचती प्राण ॥ अचुक मरण राक्षसां ॥ ६६ ॥ कुंभकर्ण ते अवसरीं ॥ अपशकुनांतें अव्हेरी ॥ अंतका अंतक बळाची थोरी ॥ आला संभारीं रणरंगीं ॥६७॥ ॥ श्लोक ॥ सानिष्क्रम्यपुरीद्वारात्कुंभकर्णोमहाबलः ॥ सननादमहानादंसमुद्रइवपर्वणि ॥ ३१ ॥ तंदृष्ट्वाराक्षसश्रेष्ठंवानराःपर्वतोपमं ॥ वायुक्षिप्तायथामेघाययुःसर्वादिशस्तदा ॥ ३२ ॥ तद्वानरानीकमतिप्रचंडंदिशोद्र

१ शक्ति. २ मेंढ. ३ घुबड. ४ कोल्ही.

वह्निन्नमिवाभ्रजालं ॥ सकुंभकर्णःसमवेक्ष्यहर्षान्ननादनादंघनवद्घनाभः ॥ ३३ ॥ तेतस्यघोरानिनदंनिशम्ययथानिनादंदिविवारिदस्य ॥ पेतुर्धरण्यांबहवःप्लवंगानिकृत्तमूलाइवशालवृक्षाः ॥ ३४ ॥ ॥टीका॥ येवोनि नगरा बाहेरी ॥ मेना देखोनि वानरीं ॥ कुंभकर्ण गिरागजरीं ॥ घर्घर स्वरीं गर्जिन्नला ॥ ६८ ॥ ज्याचा ऐकतांचि रवं ॥ मूर्छित पडती देव दानव ॥ तेणें नादें वानर सर्वे ॥ घेवोनि जीव पळाले ॥ ६९ ॥ नाद ऐकतां कडकडाटी ॥ लहान सान वानर थाटी ॥ धाकें पडले पटपटी ॥ मूर्छित मृष्टीं कपिकुळ ॥७०॥ कुंभकर्ण क्रूराभासा ॥ वानरीं सांडिला युद्धविवसां ॥ स्वयें पळती दशदिशा ॥ एक आकाशा लंघिती ॥७१॥ पळतां देखोनि वानर ॥ कुंभकर्णा हर्ष थोर ॥ पुढती गर्जे दीर्घ स्वर ॥ तेणें वनचर विव्हळ ॥ ७२ ॥ समुद्र लंघितां वानरीं ॥ एक निघाले गिरिकंदरीं ॥ एक लपाले वृक्षावरी ॥ एक ते विवरीं दडाले ॥ ७३ ॥ एक ते जाले पिमी ॥ एक ते पळती चौपासीं ॥ अंगद अभय देत वानरांसीं ॥ दशा ऐसी देखोनि ॥ ७४ ॥ उलंडती शाल ताल ॥ तैसें वानरांचें दळें ॥ छेदिल्या वृक्षाचें पें मूळ ॥ अतिविव्हळ देखोनि ॥ ७५ ॥ ॥ श्लोक ॥ तांस्तुविद्रवतोदृष्ट्वाराजपुत्रोंगदोब्रवीत् ॥ आत्मनस्तानिविस्मृत्यवीर्याण्यभिजनानिच ॥३५॥ साधुसौम्यानिवर्तध्वंकिंप्राणान्परिरक्षथ ॥ नालंयुद्धायवैरक्षोमहतीयंविभीषिका ॥३६॥ विक्रमाद्विधमिष्यामोनिवर्तध्वंप्लवंगमाः ॥ कृच्छ्रेणमहताश्वास्यसंस्तभ्यचततस्ततः ॥ ३७ ॥ शिलापादपहस्तास्तेतस्थुःसंग्राममूर्धनि ॥ निर्जघ्नुःपरमक्रुद्धाःसमदाइवकुंजराः ॥ ३८ ॥ ॥ टीका ॥ पळतां देखोनि वानर ॥ अंगदु जो कां राजकुमर ॥ परतावया कपिसमग्र ॥ काय उत्तर बोलतु ॥ ७६ ॥ रणीं मारूं दशानन ॥ श्रीरामापासीं बोलां गर्जोन ॥ ते तुह्मी नर्कागतां रण ॥ केंवि पळोन जातसां ॥ ७७ ॥ पळोनि जातां गांवामाजीं ॥ स्त्रिया निर्भर्त्सिती तुह्मांसीं ॥ पाठि दिधली संग्रामासीं ॥ ग्रामसुखेंसी आलेती ॥ ७८ ॥ स्त्रिया ह्मणती काळतोंडें ॥ पळोनि आलीं माकडें ॥ मरणाहूनियां गांढें ॥ दुःख रोकडें पावाल ॥ ७९ ॥ जळो तुमचें काळें वदन ॥ नपुंसकाहूनि हीन दीन ॥ रणीं सांडोनि रघुनंदन ॥ केंवि पळोन आलेती ॥ ८० ॥ पळोनि गेलिया वानर ॥

१ ध्वनी. २ धैर्य. ३ सैन्य. ४ युद्धास ५ काळिमुख घेऊन. ६ माजे.

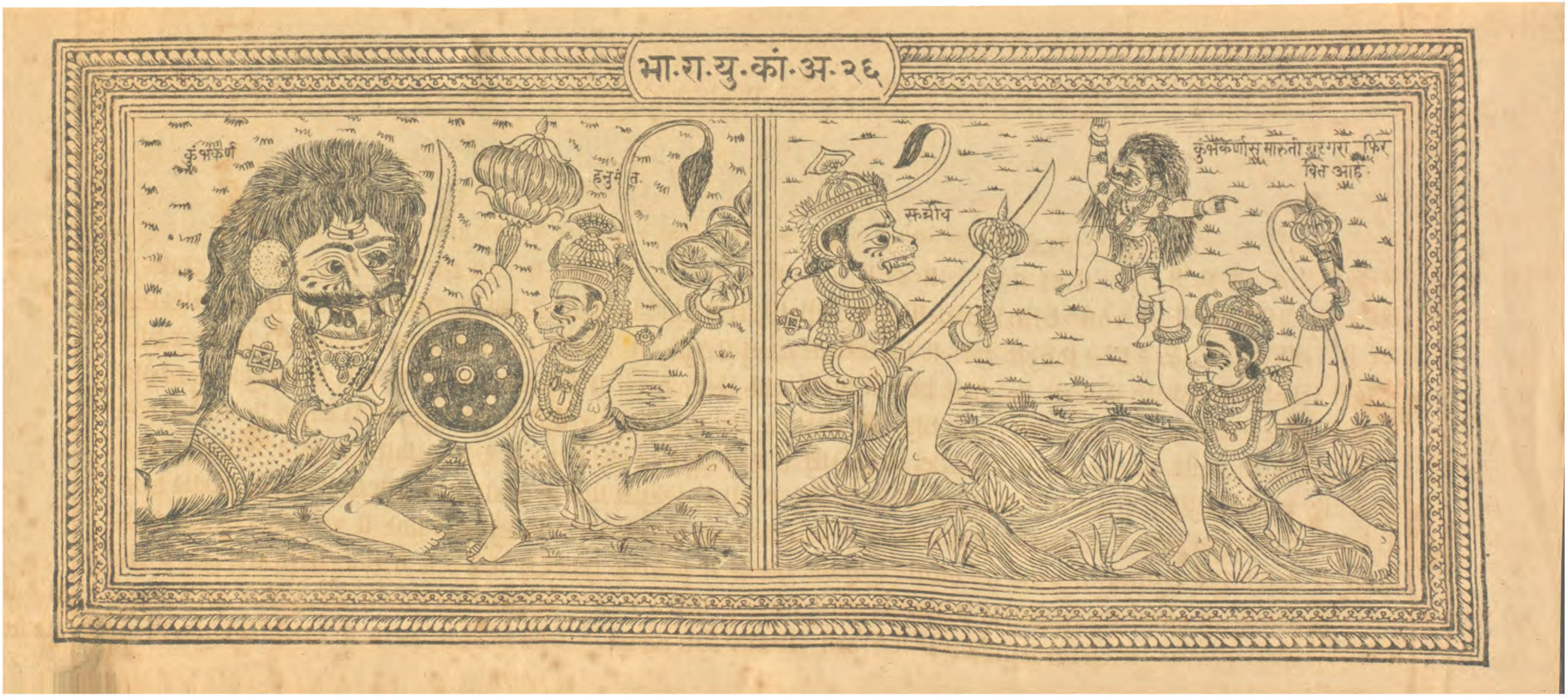
तुह्मीं काय व्हाल अजरामर ॥ पळणें हीन दीन विचार ॥ मांडोनि शीघ्र परतावें ॥ ८१ ॥ आह्मी सुकुळींचे वानर ॥ जन्मोनियां वीर शूर ॥ करितां पळण्याचा विचार ॥ ब्रीदें समग्र हरविलीं ॥ ८२ ॥ पूर्वजांसि आणोनि उणें ॥ पळोनि जातां नरका जाणें ॥ यालागिं धरोनि आंगवणें ॥ स्वयें परतणें संग्रामा ॥ ८३ ॥ धरोनि देहलोभाचा स्वार्थु ॥ रणीं सांडिता रघुनाथु ॥ पदोपदीं नरकपातु ॥ आकल्पांतु पावाल ॥ ८४ ॥ कुंभकर्णाची पैं गोष्टी ॥ पोंचट तन मांसमोठी ॥ तेणें भेणें तुह्मीं करंटीं ॥ उठाउठीं पळतसां ॥ ८५ ॥ करितां श्रीरामनामस्मरण ॥ आह्मां बाधूं नशके मरण ॥ बिभांडीन मी कुंभकर्ण ॥ आंगवण पहा माझी ॥ ८६ ॥ ऐकोनि अंगदाचें वचन ॥ परस्परें आश्वासून ॥ परतले वानरगण ॥ आंगवण साशंक ॥ ८७ ॥ अंगद सांगे जिवींची खूण ॥ सांडून देहलोभ विस्मरण ॥ करितां रामनाम स्मरण ॥ आंगवण पावाल ॥ ८८ ॥ करितां रामनाम स्मरण ॥ वानरां आलें अतिस्फुरण ॥ शतधा वाढली आंगवण ॥ कुंभकर्ण संग्रामा ॥ ८९ ॥ करितां रामनाम गजर ॥ मदोन्मत्त जेंवि कुंजरँ ॥ तैसे परतले वानर ॥ निशाचर रणमारा ॥ ९० ॥ शिळा शिखरें तरुवर ॥ वानरीं सज्जून हातियेर ॥ युद्धीं परतले दुर्धर ॥ करीत गजर नामाचा ॥ ९१ ॥ अंगदाचे गोष्टी साठीं ॥ वानरवीरांचिया कोटी ॥ धैर्य धरोनियां पोटीं ॥ उठाउठीं परतले ॥ ९२ ॥ ॥ श्लोक ॥ निजघ्नुःपरमक्रुद्धाःकुंभकर्णंवनौकसः ॥ पांसुभिर्वालतालैश्वशिलाभिश्चमहाबलाः ॥ ३९ ॥ पादपैःपुष्पिताग्रैश्चवध्यमानोनचुक्षुभे ॥ वानरास्तुसुसंक्रुद्धागिरिशृंगैर्महाबलाः ॥ ४० ॥ राक्षसानामनीकानिविनिर्जघ्नुःसहस्रशः ॥ तच्छैलवेगाभिहतंहयाश्वरथवारणं ॥४१॥ ॥टीका॥ वानरीं धरोनि आंगवण ॥ पाचारोनि कुंभकर्ण ॥ शिळा पर्वत पाषाण ॥ सन्मुख गर्जोन हाणिती ॥ ९३ ॥ शतसहस्त्र कोट्यानुकोटी ॥ वानर भिडती जगजेठी ॥ शिळा पर्वत वृक्ष वृष्टि ॥ कडकडाटी हाणित ॥ ९४ ॥ वानरीं व्यापिलें भूतळ ॥ वानरीं व्यापिलें नभोमंडळ ॥ कुंभकर्णातें कपि सकळ ॥ शाल ताल हाणिती ॥ ९५ ॥ जैशा माशा मोहळासीं ॥ तैसे वानर चौपासीं ॥ वेढूनियां कुंभकर्णासीं ॥ अतिआवेशीं हाणिती ॥९६॥ वानर हाणिती जेजे घाय ॥

१ धैर्य. २ युद्धार्थ. ३ शरीर. ४ संहारीन. ५ समजूत करून. ६ समय. ७ हत्ती. ८ आता

कुंभकर्णासिं तृणप्राय ॥ वानर बापुडे ते काय ॥ अलक्ष पाहे लक्षेना ॥ ९७ ॥ कुंभकर्णासिं पर्वत ॥ लागूनि शतचूर्ण होत ॥ शिळा होती शकलीभूत ॥ वृक्ष मोडत शाल ताल ॥ ९८ ॥ जैसे कां ढेंकुण सेजेसीं ॥ तैसे वानर चौपासीं ॥ झोंबती कुंभकर्णासीं ॥ परी तो त्यांसीं गणीना ॥ ९९ ॥ नडंडळी कुंभकर्ण ॥ वानरीं जाणोनि आपण ॥ त्याच्या सैन्यासिं केलें कंदॅन ॥ रणविंदान अवधारा ॥ १०० ॥ रणीं क्षोभोनि वानर ॥ करोनि पर्वतांचा मार ॥ सैन्य मारिलें शतसहस्र ॥ गज खगोष्ट्र रथाश्व ॥ १ ॥ अश्व सारथी रहँवॅर ॥ गजपति निशाचर ॥ रणीं मारिले अपार ॥ अॅवनीं रुधिर प्रवाहे ॥ २ ॥ रणीं क्षोभोनि प्लवंगमॅं ॥ दुर्धर केला पैं संग्राम ॥ मांस शोणितकर्दम ॥ रण दुर्गम राक्षसां ॥ ३ ॥ मारोनियां निशाचर ॥ रणीं गर्जती वानर ॥ अवघीं केला जयजयकार ॥ करीत गजर हरिनामें ॥ ४ ॥ मारिली देखोनि निजसेना ॥ कोप आला कुंभकर्णा ॥ मारावया वानरगणा ॥ आंगवणा ऊठिला ॥ ५ ॥ थोर थोर वानरगण ॥ कुंभकर्णामीं करितां रण ॥ एका जनार्दना शरण ॥ सावधान अवधारा ॥ ६ ॥ सावध ऐकतां रामायण ॥ चारी मुक्ति येती शरण ॥ करितां नित्य नामस्मरण ॥ ब्रह्म परिपूर्ण स्वयें होती ॥१०७॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांकुंभकर्णयुद्धप्रारंभोनामपंचविंशतितमोऽध्यायः ॥२५॥ ॥ओव्या॥ ॥१०७॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ ४१ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १४८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ तुकडे तुकडे. २ बिछान्यावर. ३ संहार. ४ क्रुद्ध होऊन. ५ रथ. ६ भूमीवर. ७ वानर. ८ चिखल.

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ रणीं मारिले निशाचर ॥ कुंभकर्णासि क्रोध फार ॥ गिळावया पैं वानर ॥ अतिसत्वर धांवला ॥ १ ॥ सन्मुख येतां कुंभकर्ण ॥ मागां नसरती वानरगण ॥ अंगदें आश्वासिले पूर्ण ॥ करावया रण उद्यत ॥२॥ ॥श्लोक॥ तेनिवृत्तामहाकायाःश्रुत्वांगदवचस्तदा ॥ नैष्ठिकींबुद्धिमास्थायसर्वेसंग्रामकांक्षिणः ॥ १ ॥ अथवृक्षान्महाकायाःशृंगाणिसुमहांतिच ॥ वानरास्तूर्णमुत्पाट्यकुंभकर्णमभिद्रवन् ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ देवोनि रामनामाचा धीर ॥ अंगदें परतविले वानर ॥ करोनि वोढिवेचा गजर ॥ धांवले समोर कुंभकर्णा ॥ ३ ॥ सांडोनि शरीराची आस ॥ मरणावरी घालोनि कास ॥ वानरवीरां विशेष ॥ अतिउल्हास संग्रामीं ॥ ४ ॥ रामनामाच्या गजरीं ॥ मरण घालून तोडरीं ॥ कुंभकर्णासीं समरीं ॥ युद्ध वानरीं मांडलें ॥ ५ ॥ कुंभकर्ण आवेशें येत ॥ त्यासिं वानरवीर समस्त ॥ शिळा शिखरें पर्वत ॥ स्वर्गे हाणित साटोपें ॥ ६ ॥ कुंभकर्ण रागेंकरी ॥ वानरां करावया बोहरी ॥ धरोनियां दोहीं करीं ॥ मुखाभीतरीं घालित ॥ ७ ॥ वानर घालितां मुखांतरीं ॥ सर्वेचि निघती कर्णद्वारीं ॥ बैसोनियां नाकावरी ॥ भुभुक्कारीं गर्जत ॥ ८ ॥ रिघोनियां कर्णद्वारीं ॥ वानर चढले मुकुटावरी ॥ एक बैसले ध्वजाग्रीं ॥ एक छत्राग्रीं वळंघले ॥ ९ ॥ वानर गेले हातोहात ॥ मुख राहिलें हकहाकित ॥ चवी नलभेचि निश्चित ॥ ससमसित अवाळी ॥१०॥ जिव्हा राहिली वणवणीत ॥ असांवले ठेले दांत ॥ कांहीं नाढळे मुखांत ॥ चरफडित कुंभकर्ण ॥११॥ वानर नाढळती घांसासीं ॥ राग आला कुंभकर्णासीं ॥ मारावया वानरांसीं ॥ अतिआवेशीं चालिला ॥१२॥ छेदावया वानरांचा कंदु ॥ कुंभकर्णा आला क्रोधु ॥ तंव पावला अंगदु ॥ रणबंधु समवेत ॥ १३ ॥ ॥ श्लोक ॥ अंगदःकुमुदोनीलोगवाक्षोगवयोहरिः ॥ मंदोथद्विविदश्चैवजांबवान्विनतस्तथा ॥ ३ ॥ युगपद्व्यहनन्सर्वेकुंभकर्णमहाबलं ॥ तस्यगात्रविनिक्षिप्ताःशिलाःशैलनिभास्तदा ॥ ४ ॥ ध्वजेरथंखरांश्चैवशूलंचैवन्यपातयन् ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ कोपें येतां कुंभकर्ण ॥ अंगदादि दाहीजण ॥ उठावले वानरगण ॥ कोण कोण ते ऐका ॥१४॥ अंगद कुमुद नील प्रख्यात ॥ गवाक्ष गवय आणि विनत ॥ मंद द्विविद जांबवंत ॥ हरिवि

१ धीर दिला. २ श्रेष्ठपणाचा. ३ पायीं. ४ युद्धीं. ५ आवेशे ६ नाश ७ लटके ८ ओष्ठ. ९ अद्भुत.

ख्यात महावीर ॥१५॥ येहीं दाहाजणीं वीरीं ॥ क्षोभें कुंभकर्णा वरी ॥ शिळा शिखरें पर्वत गिरी ॥ बहु तरुवरीं हाणिती ॥१६॥
कुंभकर्णाच्या अंगावरी ॥ शिळा शिखरें पर्वत गिरी ॥ पिष्ट होइजे तरुवरीं ॥ महावीरीं हाणितां ॥ १७ ॥ अंगदाची प्रबळ शि
ळा ॥ नभेदीच त्याच्या शूळा ॥ रथ सांडोनि उडाला ॥ गजबजिला कुंभकर्ण ॥१८॥ रथ सारथी सहस्र खर ॥ ध्वजा पताका शाहि
त छत्र ॥ अवघा केला चकचूर ॥ अंगदवीरें गर्जोनी ॥१९॥ अंगदें थोर केली ख्याती ॥ कुंभकर्ण केला विरथी ॥ तेणें गदा घेत
ली हातीं ॥ कोपानुवृत्ति धांविन्नला ॥ २० ॥ ॥ श्लोक ॥ सोवह्युच्चरथाद्वीरोगदामुद्यम्यसत्वरं ॥ वेगेनाभ्युत्पपाताशुपक्षशा
निवपर्वतः ॥ ६ ॥ सकुंभकर्णःसंक्रुद्धःशूलमुद्यम्यवीर्यवान् ॥ शतानिसप्तचाष्टौचसहस्राणिचवानराः ॥ ७ ॥ प्रकीर्णाःशरतेभूमौ
कुंभकर्णनिपातिताः ॥ षोडशाष्टौचदशचसहस्रंवापिवानरान् ॥ ८ ॥ संपरिष्वज्यबाहुभ्यांनिष्पिपेषसराक्षसः ॥९॥ ॥ टीका ॥
रथ सारथी होतां चूर ॥ उडोनि गेला निशाचर ॥ गदा शूळेसिं सहस्र ॥ मारूं वानर धांवला ॥ २१ ॥ अंगदवाक्य प्रबोध
नीं ॥ वानरवीर रणांगणीं ॥ पाठी देणें नाहीं कोणी ॥ भिडती रणीं सांटोपें ॥२२॥ कुंभकर्ण शूळहस्तें ॥ एकें घायें वानरांतें ॥
सातशतें आठ शतें ॥खोंचून अैमितें पाडिलीं ॥२३॥ पसरोनियां दोन्ही हात॥ सोळाशत अठराशत॥ दहासहस्र असंख्यात ॥
कपि मारीत आवेशीं॥ २४॥ वानरवीर असंख्यात ॥ कुंभकर्णे खेंव्यां आंत ॥ रगडूनियां अपरिमित॥ रणीं बहुत पाडिले॥२५॥
वानरवीरांचिया श्रेणी ॥ कुंभकर्णे पाडिल्या रणीं ॥ अशुद्ध प्रवाहे धरणीं ॥ जाली चिडाणी मेदमांसा ॥ २६ ॥ वानरवीर पड
तां रणीं ॥ सुषेणवैद्य शिरोमणी ॥ श्रीरामचरणरज घालोनी ॥ वानरश्रेणी ऊठविल्या ॥ २७ ॥ मांस भक्षावया तेथ ॥ कुंभ
कर्ण असे पाहत ॥ वानर उठले समस्त ॥ अतिविस्मित तेणें जाला ॥२८॥ भक्तां साह्य श्रीरघुनाथ ॥ मरों नेदी निजभक्त ॥ रा
मनामें पें गर्जत ॥ कपि समस्त ऊठले ॥ २९ ॥ रणीं वाढला कुंभकर्ण ॥ त्यासीं करावया रण ॥ कपि पावले पांचजण ॥ शि
ळापाषाण द्रुमयोद्धे ॥ ३० ॥ ॥ श्लोक ॥ ऋषभःशरभोनीलोगवाक्षोगंधमादनः॥ पंचवानरशार्दूलाःकुंभकर्णमुपाद्रवन्॥१०॥

१ पोट. २ धावरला. ३ आवेशें. ४ असंख्य. ५ मानर. ६ मीठात. ७ पेतो. ८ रक्त. ९ चिखल.

शैलैर्वृक्षैस्तलैःपादैर्मुष्टिभिश्चमहाबलाः ॥ कुंभकर्णमहाकायंसर्वतोऽभ्यनहन्दृढं ॥ ११ ॥ स्पर्शानिवप्रहारांस्तान्मन्यमानो
नविव्यथे ॥ ऋषभंतुमहावेगंबाहुभ्यांपरिषस्वजे ॥ १२ ॥ कुंभकर्णभुजाभ्यांतुपीडितोवानरोत्तमः ॥ पपातऋषभोभूम्यां
मुखादागतशोणितः ॥ १३ ॥ ॥ टीका ॥ पांचही वीर संग्रामशीळ ॥ ऋषभ शरभ आणि नीळ ॥ गवाक्ष गवय अतिप्रब
ळ ॥ वीरशार्दूळ संग्रामीं ॥ ३१ ॥ नीळ निजांगें आपण ॥ घेऊन पर्वत पाषाण ॥ सन्मुख ठाकोनि कुंभकर्ण ॥ रणीं गर्जो
न सांटोपें ॥ ३२ ॥ लागतां पर्वतांचा घात ॥ कुंभकर्ण रुधिरोक्षित ॥ तेणें रागें मुष्टिघात ॥ नीळासि देत निजहस्तें ॥३३॥
लागतांचि मुष्टिघात ॥ तेणें नीळ रुधिर वमितें ॥ विकळ पडिला मूर्च्छित ॥ जेंवि पर्वत वज्रघातें ॥ ३४ ॥ नीळ पडतांचि
मूर्च्छितु ॥ श्रीरामस्मरणान्वितु ॥ सर्वेचि होवोनि सावचित्तु ॥ आला गर्जतु संग्रामा ॥ ३५ ॥ शिळाशिखरें प्रचंड शैलें ॥ त
ळघातें शाल ताल ॥ मुष्टि हाणितां वर्मस्थळ ॥ संग्रामकुशळ कपियोद्धे ॥३६॥ पांचही वीर एकभूत ॥ होवोनियां संग्रामांत ॥
कुंभकर्णासीं भिडत ॥ आले गर्जत साटोपें ॥ ३७ ॥ ऐसे लागतां प्रहार ॥ कुंभकर्ण केला जर्जर ॥ ते घाय नमानूनि निशाचर ॥
रणीं दुर्धर खवळला ॥३८॥ ऋषभ वीर आतुर्बळी ॥ आकळोनियां करतळीं ॥ खेंवें देवोनि रांगोळी ॥ केला तत्काळीं कुंभक
र्णे ॥ ३९ ॥ अतिबळें बळवंत ॥ ऋषभवीर अतिविख्यात ॥ स्वयें रुधिरातें वमित ॥ रणीं मूर्च्छित पाडिला ॥४०॥ ॥ श्लोक ॥
मुष्टिनाशरभंचापिजानुनानीलमाहवे ॥ आजघानगवाक्षंचतलेनेंद्ररिपुस्तदा ॥ १४ ॥ शरैरामर्दितस्तत्रसुगंधोगंधमादनः ॥
दत्तप्रहाराव्यथितामुमुहुःशोणितोक्षिताः ॥ १५ ॥ निपेतुश्चापिमेदिन्यांनिकृत्ताइवकिंशुकाः ॥ तेषुवानरमुख्येषुपातितेषुमहात्म
सु ॥ १६ ॥ वानराणांसहस्राणिकुंभकर्णंप्रदुद्रुवुः॥तेवानराःखमुत्पत्यसंन्नदंतोमहाबलाः ॥ १७ ॥ तंनखैर्दशनैश्चैवजानुभिर्मुष्टि
भिस्तलैः ॥ कुंभकर्णमहाकायंतेनिजघ्नुःप्लवंगमाः ॥ १८ ॥ ॥ टीका ॥ ऋषभा पाडोनि मूर्च्छापन्न ॥ उरले जेकां चवघेजण ॥
त्यांवरी धांवला कुंभकर्ण ॥ रणीं गर्जोन साटोपें ॥ ४१ ॥ शरभें हाणितला पर्वत ॥ येरें दिला मुष्टिघात ॥ पर्वत पिष्ट करोनि

१ आवेशें. २ रक्तानें भरलेला. ३ आकंत. ४ सावध. ५ पर्वत. ६ आलिंगन.

तेथ ॥ शरभ मूर्च्छित पाडिला॥४२॥ नीळें हाणितां शिळाशिखर ॥ रागें दिधला पांपर ॥ त्याता शिखर करोनि चूर ॥ नीळ महा
वीर पाडिला॥४३॥गवाक्ष वीर अतिविख्यात॥कुंभकर्णाचे पाडिले दांत॥येरें हाणोनि तळघात॥गर्णीं मूर्च्छित पाडिला॥४४॥ गंध
मादन वीर दारुण॥शाल ताल वृक्षोंजाण॥हाणोनियां कुंभकर्ण॥रुधिरें पूर्ण न्हाणिला॥४५॥रागें त्रिशूळ हाणितां जाण॥गगना गे
ला गंधमादन॥कुंभकर्ण स्वयें उडोन॥धरी धांवोन सांटोपें॥४६॥सुगंध देखोनि गंधमादन॥त्याचें केलें अंगमर्दन ॥ ऐसे पाडिले पां
चही जण ॥ केलें गर्जन कुंभकर्णें॥४७॥ पळवावया वानरभार ॥ धांविन्नला निशाचर ॥ तंव ते निधडे महावीर ॥ युद्धा सत्वर मिस
ळले ॥४८॥ करोनियां रामनामस्मरण ॥ गगना उडोनि वानरगण ॥ शिळा पर्वत पाषाण ॥ शाल ताल पूर्ण हाणिती ॥ ४९ ॥
कुंभकर्ण आतुर्बळी ॥ हाणोनियां निजशूळीं ॥ शिळावृक्ष पर्वत जाळीं ॥ छेदून तात्काळीं सांडिलें ॥ ५० ॥ मारावया वानरको
टी ॥ धांविन्नले उठाउठीं ॥ वानरवीर जगजेठी ॥ कंठीं मुकुटीं झोंबले ॥ ५१ ॥ कुंभकर्णाचे अंगावरी ॥ चालिल्या वानरांच्या
हारी ॥ एक चिरिती नखाग्रीं ॥ एक दशनाग्रीं मारिती ॥ ५२ ॥ एक गुडघ्या हाणिती तळीं ॥ मुष्टिघातें आतुर्बळी ॥ एक हा
णिती करतळीं ॥ तनु रक्ताळी तिहीं केली ॥ ५३ ॥ वानर मिळोनि समस्त ॥ निष्ठुर हाणोनियां घात ॥ कुंभकर्ण रुधिराक्त ॥
केला रणांत वानरीं ॥ ५४ ॥ ऐसें वानरीं करितां रण ॥ कोपा चढला कुंभकर्ण ॥ शूळ घेवोनि आपण ॥ कपिकंदन मांडिलें
॥ ५५ ॥ ॥ श्लोक ॥ बाहुभ्यांवानरान्सर्वानाकृष्यसुमहाबलः ॥ भक्षयामाससंक्रुद्धोगरुडःपन्नगानिव ॥ १९ ॥ मर्दयन्वान
रान्सर्वान्संक्रुद्धोराक्षसोत्तमः ॥ मांसशोणितसंक्लेदांकुर्वन्भूमिंसराक्षसः ॥ २० ॥ वज्रहस्तोयथाशक्रःपाशहस्तोयथांतकः ॥
शूलहस्तोबभौयुद्धेकुंभकर्णोमहाबलः ॥ २१ ॥ यथाशुष्कान्यरण्यानिग्रीष्मेदहतिपावकः ॥ तथावानरसैन्यानिकुंभकर्णोदद्दा
हसः ॥ २२ ॥ ॥ टीका ॥ हाणतां शूळाचा आघात ॥ वानर उडती आकाशांत ॥ कुंभकर्ण पसरोनि हात ॥ कपि समस्त
आंकळिले ॥५६॥ एक रगडोन भक्षित ॥ एक सगळेचि गिळित ॥ एक शिळातळीं मर्दित ॥ एक चघळित दांतातळीं ॥ ५७॥ ॥ २ ॥

१ लात. २ रक्तें. ३ जठानें. ४ आतुर्बळी. ५ शरीर. ६ रक्तबंबाळ. ७ वानरसंहार. ८ टोळ्या. ९ पराक्रमें

रणीं मारितां प्लवंगम ॥ जाला मांस शोणित कर्दम ॥ रणभूमि अतिदुर्गम ॥ वानरां परम प्रळयांतु ॥ ५८ ॥ इंद्र वज्रें पर्वत छेदू
न ॥ पाशहस्तें यम घे प्राण ॥ तेंवि शूळाघातें कुंभकर्ण ॥ वानरां कंदन करीतसे ॥ ५९ ॥ जेंवि कां शुष्कवनीं तृणें ॥ ग्रीष्मीं
जाळिजे हुताशनें ॥ तेंवि वानर पाळीगणें ॥ कुंभकर्णें त्रासिले ॥ ६० ॥ ॥ श्लोक ॥ ततस्तेवध्यमानास्तुकुंभकर्णेनवानराः ॥
राघवाभ्याशमाजग्मुर्व्यथितानष्टचेतसः ॥ २३ ॥ ॥ टीका ॥ कुंभकर्ण करितां घात ॥ वानरां आश्रय श्रीरघुनाथ ॥ त्यापासीं
आले समस्त ॥ दुःखाभिभूत कपिकुळें ॥६१॥ कुंभकर्णाच्या आटाटी ॥ श्रीरामें लक्षोनियां दृष्टी ॥ वानर आले कोट्यानुकोटी ॥
रणीं संकटीं त्रासूनी ॥ ६२ ॥ वानर सैन्याची महाआटी ॥ हनुमंतें देखोनियां दृष्टी ॥ रागें उठला कडकडाटी ॥ फोडावया घा
टी कुंभकर्णाची ॥ ६३ ॥ सीताशुद्धि करितां जाण ॥ दीर्घ देखिला कुंभकर्ण ॥ त्यासींच आपण करावें रण ॥ हा संकल्प पूर्ण ह
नुमंतीं ॥ ६४ ॥ बळी वाखाणिला कुंभकर्ण ॥ त्यासींच करोनियां रण ॥ त्याची पाहावया आंगवण ॥ उल्हास पूर्ण हनुमंता
॥ ६५ ॥ आजि माझें भाग्य समर्थ ॥ प्रसन्न जाला श्रीरघुनाथ ॥ रणीं सांपडला कुंभकेत ॥ युद्धपुरुषार्थ तुकावया ॥ ६६ ॥
॥ श्लोक ॥ हनुमान्शैलशृंगाणिशतशोथसहस्रशः ॥ ववर्षकुंभकर्णस्यशरीरेवानरर्षभः ॥ २४ ॥ तानिपर्वतशृंगाणिशूलेनपर
माहवे ॥ बिभेदपरमायत्तःकुंभकर्णोमदोत्कटः ॥ २५ ॥ ततोहरीणांतदनीकमुग्रंदुद्रावशूलंनिशितंप्रगृह्य ॥ तस्थौचतस्यापत
तःपुरस्थान्महीधराग्रंहनुमान्प्रगृह्य ॥ २६ ॥ ॥ टीका ॥ पहिलें पुच्छाचें करोनि रण ॥ पाहूं कुंभकर्णाची आंगवण ॥ ना
टोपे तरी आपण ॥ देवोनि उड्डाण निर्दाळूं ॥ ६७ ॥ ऐसें विचारोनि हनुमंत ॥ पुच्छाग्रें प्रेरितां पर्वत ॥ वर्षे पर्वत शतानुशत ॥
असंख्यात ते वेळां ॥६८॥ शतानुशत पर्वत ॥ पुच्छ लागवेगें वर्षत ॥ तेणें कुंभकर्ण साशंकित ॥ गिरि तोडित शूळहस्तें ॥६९॥
पर्वत सहस्त्रें सहस्त्र ॥ तोडितां श्रमला निशाचर ॥ झणाणिले त्याचे कर ॥ कपि दुर्धर पुच्छाग्रें ॥ ७० ॥ ऐसें त्याचें पुच्छ बळी॥
करोनि राक्षसा रेवंदळी ॥ केली लंकेची पैं होळी ॥ आतुर्बळी कपिपुच्छ ॥७१॥ पुच्छाग्रबळें जाण ॥ केलें अखयाचें निर्दाळण॥

१ वानर. २ चिखल. ३ संहार. ४ अग्नीनें. ५ समुदाय. ६ त्रासानें ७ अतिदुःख ८ परिक्षावया. ९ नष्टित. १० समय. ११ नाश. १२ संहार.

इंद्रजितासिं रणीं गांजून ॥ करावया रण कपिपुच्छ ॥ ७२ ॥ कपिपुच्छ प्रतापवंत ॥ धाक लाविला लंकेआंत ॥ निधडा वीर हनुमंत ॥ ऐसें निश्चित मानलें ॥ ७३ ॥ ऐसा कपिपुच्छाचा धाक ॥ कुंभकर्णे घेतला देख ॥ हनुमंत आला पैं सन्मुख ॥ देवो नि हाक सांटोपें ॥ ७४ ॥ जैसा अचळ गिरिवर ॥ तैसा कुंभकर्णा समोर ॥ उभा ठेला हनुमा वीर ॥ शैलशिखर झेलितु ॥७५॥ कुंभकर्ण मदोन्मत्त ॥ सैरा धांवे शूळहस्त ॥ पुढें देखोनि हनुमंत ॥ साशंकित तो जाला ॥ ७६ ॥ हाणितां पुच्छाभिघात ॥ कुंभकर्ण चांचेरी जात ॥ झणाणिला शूळहस्त ॥ शूळ गळत रणांगणीं ॥ ७७ ॥ शूळ रणीं गळोनि पडत ॥ तेणें कुंभकर्ण क्रोधान्वित ॥ शूळ घेवोनि धांवत ॥ रणीं हनुमंत मारावया ॥७८॥ ॥श्लोक॥ सशूलमाविध्यतडित्प्रकाशंगिरिर्यथाप्रज्वलिताग्रशृंगं॥ सतेनवीरोभिहतस्तनांतरेसविव्हलःशोणितमुद्वमन्मुखात् ॥२७॥ रणेबभासेहनुमान्महायशायथातपांतेसजलोबलाहकः ॥२८॥ ॥ टीका ॥ कुंभकर्णाची आंगवण ॥ पाहावया हनुमंत आपण ॥ पुढें राहिला सावधान ॥ मरण मारून प्रतापी ॥ ७९ ॥ याच्या अंगीं किती शक्ती ॥ घावो हाणेल कैशा रितीं ॥ तें पाहावया मारुती ॥ सावधवृत्ति राहिला ॥ ८० ॥ मारावया हनुमंत ॥ कुंभकर्ण शूळहस्त ॥ रागें रणरंगीं गर्जत ॥ स्वयें धांवत साटोपें ॥८१॥ जेंवि विजू धगधगित ॥ तैसा शूळ सेंदुरार्चित ॥ जैसा दैदीप्यमान पर्वत ॥ तैसा भासत महाशूळ ॥ ८२ ॥ घाव हाणितां कपींद्रा ॥ शूळ नफुटेचि वानरा ॥ भवंडी आली निशाचरा ॥ पडे माघारा चांचरितु ॥८३॥ पुढें अशुद्धातें वमित ॥ मूर्च्छापन्न हनुमंत ॥ देखोनि कुंभकर्ण धांवत ॥ कपीचा घात करावया ॥८४॥ हनुमंत अतिविंदानी ॥ कुंभकर्णे धरोनि चरणीं ॥ गर्जत उठिला तो रणीं ॥ गरगरोनि भवंडितु॥८५॥ क्षणेक भवंडी भूतळीं ॥ क्षणेक भवंडी नभस्थळीं ॥ हनुमा वीर महाबळी ॥ चक्रानुमेळीं भवंडिला ॥ ८६ ॥ त्यासिं टाकितां समुद्रजळीं ॥ समुद्र लागेल नाभिमुळीं ॥ आपटितां पैं भूतळीं ॥ होईल रांगोळी पाताळा ॥ ८७ ॥ यासिं टाकितां अंबरीं ॥ गिळील विमानांचिया हारी ॥ यासिं मारूं कैशापरी ॥ विचार करी हनुमंत ॥ ८८ ॥ कुंभकर्ण येवढें धेंड ॥ उचलोनिया कैवाडें ॥ ह ॥३॥

१ शूर. २ आवेशीं. ३ मूर्च्छागत. ४ रक्त. ५ ओकत. ६ व्हावर्या. ७ आकाशीं. ८ कौशल्ये.

नुमा मातला रणसुखाडें ॥ वांडेकोडें नाचतु ॥ ८९ ॥ श्रीराम संतोषोनि पूर्ण ॥ सुग्रीवासिं सांगे आपण ॥ हनुमंताची आंगवण ॥ रणविंदानें पाहेंपां ॥ ९० ॥ ऐकतां श्रीरामवचन ॥ सुग्रीवासीं आलें स्फुरण ॥ स्वयें करोनि उड्डाण ॥ कुंभकर्ण हांकिला ॥ ९१ ॥ एकावरी दोघेजण ॥ हा पुरुषार्थ नव्हे जाण ॥ हनुमंतें कुंभकर्ण ॥ स्वयें आपण सोडिला ॥ ९२ ॥ जैसा होता स्वयें उचलिला ॥ तैसाच तेथें उभा केला ॥ निधडा हनुमंत दादुला ॥ उडोनि आला श्रीरामापाशीं ॥९३॥ घालोनियां लोटांगण॥ मस्तकीं वंदोनियां चरण ॥ हनुमंत कोपायमान ॥ कायआपण बोलतु ॥ ९४ ॥ हनुमा ह्मणे श्रीरामातें ॥ धूर्तलक्षण नाहीं तूतें ॥ काय उणें देखोनि मातें ॥ सुग्रीवातें धाडिलें ॥ ९५ ॥ नाहीं वीर्य धैर्य सांडिलें ॥ नाहीं उणेंपण मज आलें ॥ सुग्रीवासीं कोणें बोलें ॥ त्वां धाडिलें श्रीरामा ॥ ९६ ॥ धाडोनियां युद्धसंग्रामासीं ॥ तुवां दिधलें आणिकासीं ॥ गाऱ्हाणें सांगुं कोणापासीं ॥ उकसाबुकसीं स्फुंदत ॥ ९७ ॥ देखोनि हनुमंताची व्यथा ॥ कृपा आली श्रीरघुनाथा ॥ आलिंगोनि एकात्मता ॥ आश्वासिता होय त्यासीं ॥ ९८॥ हनुमंताच्या उदरांत ॥ डोई घालोनि रघुनाथ ॥ माझे अपराध समस्त ॥ क्षमा निश्चित करीं बापा ॥९९॥ पाहे हनुमंताचें रण ॥ ह्मणतां त्यासीं आलें स्फुराण ॥ मजही नपुसतां जाण ॥ केलें उड्डाण सुग्रीवें ॥ १०० ॥ तुझी आण हनुमंता ॥ सुग्रीव मज नपुसतां ॥ रणीं आला साटोपता ॥ सत्यवार्ता हे माझी ॥ १ ॥ श्रीरामाच्या मृदुवचनीं ॥ हनुमा लोळे गडबडोनी ॥ त्रिसत्य सत्य तुझी वाणी ॥ वेदपुराणी अतिवंद्य ॥ २॥ हनुमा चरणीं ठेवोनि माथा ॥ ह्मणे सुखी जालों श्रीरघुनाथा ॥ परिहारें सुचों नको आतां ॥ पुढील कथा अवधारीं ॥ ३ ॥ एकाजनार्दना शरण ॥ हनुमंत कुंभकर्ण रण ॥ जाहलें दोहींचें संपूर्ण ॥ पुढें निरूपण अवधारा ॥ १०४ ॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांहनुमंतकुंभकर्णयुद्धवर्णनंनामषड्विंशतितमोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ ओंव्या ॥ १०४ ॥ ॥ श्लोक ॥ २८ ॥ ॥ एवं ॥ १३२ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥

१ युद्धकौशल्य. २ बळिया. ३ प्रमुखतेचें. ४ गर्वानें. ५ अपमान, संकट. ६ कथा.

भा·रा·यु·कां·अ·२७
सुग्रीव मुर्छीत
पड़ला·
कुंभकर्ण·
कुंभकर्ण
कान
सुग्रीव
नाक

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ स्वयें बोले श्रीरघुनंदन ॥ सुग्रीव आणि कुंभकर्ण ॥ दोघांमीं मांडलेंसें रण ॥ सावधान अ
वधारा ॥ १ ॥ ॥ श्लोक ॥ उत्पपाततदावीरःसुग्रीवोवानराधिपः ॥ सशालहस्तःसहसामसाविध्यमहाबलः ॥१॥ अभिदुद्राववेगे
नकुंभकर्णमहाबलं ॥ तमापतंतंसंप्रेक्ष्यकुंभकर्णःप्लवंगमं ॥ २ ॥ तस्थौविवृत्तसर्वांगोवानरेंद्रस्यसंमुखः ॥ कुंभकर्णस्थितंदृष्ट्वासु
ग्रीवोवाक्यमब्रवीत् ॥ ३ ॥ निहताश्चत्वयावीराःकृतंकर्मसुदुष्करं ॥ सहस्वैकंनिपातंमेशालवृक्षस्यराक्षस ॥ ४ ॥ ॥टीका॥
सुग्रीव कपिराज आपण ॥ लक्षोनियां कुंभकर्ण ॥ सवेग करोनि उड्डाण ॥ आला गर्जोन शालहस्ती ॥ २ ॥ कुंभकर्ण अतिवि
स्मितु ॥ मज उचलोनि हनुमंतु ॥ होता गरगरां भोंवंडितु ॥ तो कां नमारितां स्वयें गेला ॥३॥ मज कुंभकर्णाची शक्ती ॥क्षणा
र्धे केली नसरती ॥ निधडा बळियाढा मारुती ॥ धर्मस्थिती रणयोद्धा ॥४॥ एकावरी दोघेजण ॥ श्रेष्ठीं करूं नये रण ॥ तें धर्म
शास्त्र प्रतिपाळून ॥ स्वस्थ ठेऊन मज गेला ॥ ५ ॥ बळें भवंडितां आकाशीं ॥ येतां देखोनि सुग्रीवासीं ॥ मज स्वस्थ ठेवोनि भू
मीसीं ॥ श्रीरामापासीं स्वयें गेला ॥ ६ ॥ हा तंव नव्हे हनुमंतु ॥ सुग्रीवराजा अतिविख्यातु ॥ याचा करीन मी घातु ॥ संग्रामां
तु निमिषार्धे ॥ ७ ॥ ऐसें बोलोनि आपण ॥ सुग्रीवातें अनुलक्षून ॥ सन्मुख आला कुंभकर्ण ॥ शूळ घेऊन सांटोपें ॥८॥ शूळ
हस्ती शालहस्ती ॥ दोघे वीर भद्रजाती ॥ येरयेरांतें निर्भर्त्सिती ॥ स्वयें बोलती नोकोनी ॥ ९ ॥ सन्मुख देखोनि कुंभकर्ण ॥
सुग्रीव स्वयें बोले आपण ॥ नीचा कपीसीं करोनि कंदन ॥ दादुलपणें मिरविसी ॥१०॥ आतां मी आलों शालहस्ती ॥ किती
आहे तुझी शक्ती ॥ ते दाखवीं का मजप्रती ॥ रणवित्पत्ती विचारोनी ॥ ११ ॥ मी एकला शालहस्ती ॥ श्रीरामसेवक भद्रजा
ती ॥ तुझी करीन समाप्ती ॥ रणवित्पत्ती महामारें ॥१२॥ ऐकोनि सुग्रीववचन ॥ हांसोनि बोले कुंभकर्ण ॥ वीर नबोलती आं
गवण ॥ करोनि रण दाविती ॥ १३ ॥ जे कां बहुविध जल्पती ॥ त्यांसि नाहीं संग्रामशक्ती ॥ जरी तूं होसील पुरुषार्थी ॥ करो
नि ख्याती दावीं मज ॥ १४ ॥ सुग्रीवासीं करावया रण ॥ कुंभकर्णा उल्हास पूर्ण ॥ सरसावले दोघेजण ॥ अतिनिर्वाण संग्रा

१ वृक्ष. २ पराक्रमी ३ आवेशें ४ अनुलक्षन. ५ संहार ६ पुरुषार्थ. ७ कौशल्य. ८ बडबडती ९ निकरानें

मीं ॥ १५ ॥ ॥ श्लोक ॥ सकुंभकर्णस्यवचोनिशम्यव्याविध्यशैलंसहसामुमोच ॥ तेनाजघानोरसिकुंभकर्णंशैलेनशक्राश निसन्निभेन ॥ ५ ॥ तच्छैलशृंगंसहसाप्रभग्नंभुजांतरेतस्यतदाविशाले ॥ सशैलशृंगाभिहतश्चकोपननादरोपाच्चविदृत्यवक्रं ॥ ६ ॥ विव्याधशूलंचतडित्प्रकाशंचिक्षेपहर्यृक्षपतेर्वधाय ॥ तत्कुंभकर्णस्यभुजप्रणुन्नंशूलंशितंकांचनदामजुष्टं ॥ ७ ॥ क्षिप्रंम मुत्पत्यविगृह्यदोर्भ्यांबभंजवीरस्तरसाबलेन ॥ ८ ॥ कृतंभारसहस्रस्यशूलंकालायमंदढं ॥ बभंजजानुमारोप्यसंप्रहृष्टःप्लवं गमः॥९॥ ॥टीका॥ ऐकोनि कुंभकर्णवाक्यासीं ॥ कोप आला सुग्रीवासीं ॥ शूळ हाणितां आवेशीं ॥ शालवृक्षीं त्यासीं ठोकिलें ॥ १६ ॥ शाल लागतां भुजांतरीं ॥ शूळ पडिला धरेवरी ॥ कुंभकर्णा आली घेरी ॥ अर्धचंद्री लागली ॥ १७ ॥ विकळ जातां चां चरी ॥ राक्षस मूर्च्छेतें सांवरी ॥ शूळ घेवोनियां करीं ॥ सुग्रीवावरी धांविन्नला ॥ १८ ॥ कुंभकर्णें अर्धक्षणीं ॥ वानरराज पाडि ला रणीं ॥ राक्षससैन्याचिया श्रेणी ॥ आल्हादोनी गर्जती ॥ १९ ॥ शूळ ताडितां कोपंकरीं ॥ सुग्रीववळाचीपें थो री ॥ उडोनि शूळ दोहींकरीं ॥ वरिच्यावरी झेलिला ॥ २० ॥ जेसें उंसाचें करबाडें ॥ गुडघीं घालोनि मोडिती गोड ॥ तै सा शूळ अतिप्रचंड ॥ केला दुखंड सुग्रीवें ॥ २१ ॥ शतत्रय पुरुपांसीं ॥ शूळ नुचले अतिआवेशीं ॥ सुग्रीवें झेलोनि आकाशीं ॥ जानुप्रदेशीं मोडिला ॥ २२ ॥ निखळ तिख्याचा धगधगित ॥ तुळितां भार शतानुशत ॥ रत्नालंकारां लखलखित ॥ अत्यद्भु त महाशूळ ॥ २३ ॥ तोही वरिच्यावरी झेलोनी ॥ सुग्रीवें सांडिला मोडूनी ॥ हरिखें श्रीरामनामवाणी ॥ गर्जत रणीं महावीर ॥२४॥ शूळ भंगितां सत्वर ॥ स्वर्गी नाचती सुरवर ॥ सुग्रीव राजा महाथोर ॥ कर्म दुर्धर स्वयें केलें ॥२५॥ ॥ श्लोक ॥ सतंत दाभग्नमवेक्ष्यशूलंचुकोपरक्षोधिपतिर्महात्मा ॥ उत्पाट्यशृंगंसहसागिरेस्तज्जघानसुग्रीवमभिप्रतर्दन् ॥ १० ॥ सशैलशृं गाभिहतोविसंज्ञःपपातभूमौयुधिवानरेंद्रः ॥ तंप्रेक्ष्यभूमौपतितंविसंज्ञंनेदुःप्रहृष्टायुधियातुधानाः ॥ ११ ॥ ततस्तमासाद्यज गामवीरंसंस्तूयमानोयुधिराक्षसोघैः ॥ शृण्वन्निनादंत्रिदिवालयानांप्लवंगराजग्रहविस्मितानां ॥ १२ ॥ ततस्तमादायतदासमे

१ भूमीवर. २ मूर्छा ३ पंक्ती. ४ पैरें. ५ तीनशें. ६ समग्र. ७ वजनी. ८ आनंद.

नेहरींद्रमिंद्रोपममिंद्रवीर्यः ॥ अस्मिन्हृतेसर्वमिदंप्रशांतंसराघवंसैन्यमितींद्रशत्रुः ॥ १३ ॥ ॥ टीका ॥ जेणें शूळें सुरासुर ॥ यक्ष गंधर्व किन्नर ॥ रणीं भंगिला अमरेंद्र ॥ तो येणें सत्वर मोडिला ॥ २६ ॥ माझा शूळ अत्यद्भुत ॥ झेलून भंगिला आका शांत ॥ तेणें कुंभकर्ण विस्मित ॥ धन्य पुरुपार्थ सुग्रीवा ॥२७॥ शूळ भंगिला महाथोर ॥ तेणें कोपला निशाचर ॥ घेवोनियां गि रिशिखर ॥ सुग्रीवावरी टाकिलें ॥ २८ ॥ सुग्रीव उडतां आकाशीं ॥ शिखर आदळलें उरासीं ॥ मूर्च्छित पडिला भूमीसीं ॥ सं ज्ञा त्यासीं असेना ॥२९॥ कुंभकर्णें अर्धक्षणीं ॥ वानरराजा पाडिला धरणीं ॥ राक्षसवीरांची श्रेणी ॥ उठली गर्जोनि जयजय कारें ॥ ३० ॥ वानरराजा रणांत ॥ मज जाला हस्तगत ॥ यश आलें अत्यद्भुत ॥ रणीं डुल्लत कुंभकर्ण ॥ ३१ ॥ सुग्रीव मारि ला रणांत ॥ वानरसेना हताहत ॥ रामसौमित्र हनुमंत ॥ तेही समस्त मारीन ॥ ३२ ॥ मज विचरतां रणाआंत ॥ बापुडे मनु ष्य रघुनाथ ॥ मुख्य मारिल्या हनुमंत ॥ रणकंदनार्थ संपला ॥ ३३ ॥ यश सिखवावया रावणा जवळी ॥ सुग्रीव वीर आतुर्बे ळीं ॥ स्वयें सुनी काखेतळीं ॥ निघे तत्काळीं लंकेसीं ॥ ३४ ॥ निशाणें त्राहाटिल्या भेरी ॥ भाट गर्जती कैवारी ॥ स्तुति करिती निशाचरी ॥ लंकेमाझारीं निघाला ॥ ३५ ॥ ॥श्लोक॥ विद्रुतांवाहिनींदृष्ट्वावानरगणांततस्ततः ॥ कुंभकर्णेनसुग्रीवंगृहीतंचापिवा नरं ॥ १४ ॥ हनूमांश्चिंतयामाससमतिमान्मारुतात्मजः ॥ एवंगृहीतेसुग्रीवेकिंकार्यंवेमयाभवेत् ॥ १५ ॥ यत्तुन्याय्यंमयाकर्तुंत त्करिष्यामिसर्वथा ॥ भूत्वापर्वतसंकाशोनाशयिष्यामिराक्षसं ॥ १६ ॥ मयाविमोक्षितस्यास्यसुग्रीवस्यमहात्मनः ॥ अप्रीति श्चभवेत्कष्टाकीर्तिनाशश्चशाश्वतः ॥ १७ ॥ ॥ टीका ॥ कुंभकर्णें रणाभिनिवेशीं ॥ धरोनि नेतां सुग्रीवासीं ॥ प्रळय मांड ला वानरांसीं ॥ पळती चौपासीं किरकिरत ॥ ३६ ॥ तें देखोनि हनुमंतु ॥ स्वयें उठिला बळान्वितु ॥ सोडवावया वानरनाथु॥ असे गर्जतु साटोपें ॥ ३७ ॥ धरोनि नेतां मुख्य धूर ॥ उगेच पाहती वानर ॥ तैसा नव्हे मी किंकर ॥ करीन उद्धार स्वामिका र्याचा॥३८॥हाणोनियां मुष्टिघातु॥ सोडवीन कपिनाथु॥ कुंभकर्णाचा करीन घातु॥ असे गर्जतु साटोपें ॥ ३९ ॥ मारोनियां कुंभ कर्णासीं ॥ म्यां न सोडवितां सुग्रीवासीं ॥ परम अपकीर्ति रायासीं ॥ प्राण लाजेसीं सांडील ॥ ४० ॥ रणीं मारितां कुंभकर्ण ॥

मज नलगे अर्धक्षण ॥ लाजे सुग्रीव सांडील प्राण ॥ यालागिं स्थिर आपण व्हावें ॥ ४१ ॥ संज्ञा सांगे रघुनंदन ॥ सुग्रीव आप
ली आपण ॥ करील आपली सोडवण ॥ तुह्मीं आंगवण नकरावी ॥ ४२ ॥ तुह्मीं करितां पुरुषार्थ ॥ राक्षस त्याचा करितील घा
त ॥ तेव्हां होईल अनर्थ ॥ उगे स्वस्थ राहा येथें ॥ ४३ ॥ ऐसें सांगतां रघुनाथ ॥ वानरवीर निवांत ॥ उगा राहिला हनुमंत ॥
पुढील कार्यार्थ अवधारा ॥ ४४ ॥ लंके जातां कुंभकर्ण ॥ त्यासीं होती अपशकुन ॥ आडवे जाती बिडाळगण ॥ करितीं रुदन
म्याऊं शब्दें ॥ ४५ ॥ ॥ श्लोक ॥ सकुंभकर्णोथविवेशलंकांस्फुरंतमादायमहाहरिंतं ॥ विमानचर्यागृहगोपुरस्थैःपुष्पाग्रवर्षैरभि
पूज्यमानः ॥ १८ ॥ ततःससंज्ञांप्रतिलभ्यकृच्छ्राद्बलीयसस्तस्यभुजांतरस्थः ॥ अवेक्षमाणःपुरराजमार्गंविचिंतयामासमुहुर्म
हात्मा ॥ १९ ॥ एवंगृहीतेनकथंनुनामशक्यंमयामंप्रतिकर्तुमद्य ॥ तथाकरिष्यामियथाहरीणांभविष्यतीष्टंममचैवपथ्यं ॥ २० ॥
ततःकराग्रैःसहसोर्ध्वमेत्यराजाहरीणाममरेंद्रशत्रोः ॥ चकर्तकर्णौदशनैश्चनासांददारपार्श्वेपुचकुंभकर्णं ॥ २१ ॥ ॥ टीका ॥
सुग्रीव धरिला कपिनाथ ॥ महाशयें मदोन्मत्त ॥ कुंभकर्ण लंकेआंत ॥ असे जात उल्हासें ॥ ४६ ॥ लंकामंदिरें विमानाकारीं ॥
त्यावरी राहूनि नरनारी ॥ हर्षें कुंभकर्णावरी ॥ सुमनधारी वर्षती ॥ ४७ ॥ घरोघरोंच्या नारी उल्हासीं ॥ अक्षता टाकोनि
यां शिर्शीं ॥ वोंवाळिती कुंभकर्णासीं ॥ विजयाभिनिवेशीं जातसे ॥ ४८ ॥ बिभीषणाची निजकांता ॥ जे कां परम पतिव्रता ॥
तिणें कुंभकर्ण वोंवाळितां ॥ विपरीत तता तेथें जाली ॥ ४९ ॥ कुंभकर्ण उंच भारी ॥ अक्षता नवचती तेथवरी ॥ त्या पडिल्या सु
ग्रीवाच्या शिरीं ॥ ह्मणे झडकरी विजयी होईं ॥५०॥ पतिव्रतेचें वचन ॥ सुग्रीवासीं फळलें पूर्ण ॥ मूर्च्छा जावोनि संपूर्ण ॥ सा
वधान स्वयें जाला ॥५१॥ कुंभकर्णाचे काखे भीतरीं ॥ धरोनि आणिला लंकापुरीं ॥ सुटका होय कैशा परी ॥ ऐसें विचारी सुग्रीव
॥५२॥ श्रीरामनामाच्या आवर्ती ॥ सकळ श्रमाची निवृत्ती ॥ तत्काळ होय बंधनमुक्ती ॥ तें स्मरे चित्तीं सुग्रीव ॥ ५३ ॥ करितां
रामनाम स्मरण ॥ सुग्रीव सुटला संपूर्ण ॥ विटंबावया कुंभकर्ण ॥ स्वयें आपण विचारी ॥५४॥ निघोनियां काखे बाहेरी ॥ बैसो
नि त्याच्या उरावरी ॥ नाका काना केली बोहरी ॥ तेही परी अवधारा ॥५५॥ मदोन्मत्त बळोन्मत्त ॥ राज्योन्मत्त गर्वोन्मत्त ॥ विज

योन्मत्त महामत्त ॥ पंचोन्मत्त कुंभकर्ण ॥५६॥ पंचोन्मताची पैं भुली ॥ सुग्रीव सुटला काखेतळीं ॥ कुंभकर्णा नाठवे ते काळीं ॥ वि
जयोन्मेळीं उन्मत्त ॥५७॥ सुग्रीव बैसोनि उरेसीं ॥ नखीं छेदिलें नाकासीं॥ दांतीं छेदिलें कानासीं ॥ गेला आकाशीं उडोनी॥५८॥
पंचोन्मत्त आवेशीं ॥ देह नाठवे कुंभकर्णासीं ॥ विटंबिलें नाक कानासीं ॥ हें तयासीं स्मरेना ॥५९॥ ॥श्लोक॥ सकुंभकर्णोहृतकर्ण
नासोभृशंनदन्वेदनयान्वितश्च ॥ रोषाभिभूतःक्षतजार्द्रगात्रःसुग्रीवमाविध्यपिपेषभूमौ ॥ २२ ॥ सभूतलेभूरिबलेनपिष्टःसुरारि
भिस्तैरभिहन्यमानः ॥ जगामखंकंदुकवज्जवेनपुनश्चरामंसहसाजगाम ॥ २३ ॥ ॥टीका॥ नाक कापोनि दोहीं हातीं ॥ कान
छेदोनियां दांतीं ॥ गगना उसळला कपिपती ॥ हें नेणे निश्चिती कुंभकर्ण ॥६०॥ जेंवि मद्यपी विसरे शरीर ॥ तेंवि देह विसरे निशा
चर ॥ काय करोनि गेला वानर ॥ नकळे विचार कुंभकर्णा॥६१॥यशोन्मदें डुल्लत ॥ लंकेमाजीं असे जात ॥ नाक काना जाला घात॥
नेणे वृत्तांत कुंभकर्ण ॥ ६२ ॥ कुंभप्राय वाटोळे कान ॥ यालागिं नांव कुंभकर्ण ॥ वानरें छेदिले ते श्रवण ॥ आतां विकर्ण शोभ
तु ॥६३॥ स्वर्गीं सुरवरीं पिटिली टाळी ॥ बाप सुग्रीव आतुर्बळी ॥ निष्टोनियां काखेतळीं ॥ केली होळी नाक काना ॥६४॥ सु
ग्रीव उसळोनि गगना ॥ तेथून सांडितां नाक काना ॥ दडपोनि राक्षसांची सेना॥ मुकली प्राणा लक्षांत ॥ ६५ ॥ कुंभकर्ण नाकाची
बोहरी ॥ धाड आली लंकेवरी ॥ बोंब सुटली घरोघरीं ॥ राक्षसहारी निमाल्या ॥६६॥ छेदोनियां नाक कान ॥ सुग्रीवें करोनि उ
ड्डाण ॥ श्रीरामाचे ठाकिले चरण ॥ यशस्वी पूर्ण कपिनाथ ॥६७॥ सुग्रीव येवोनि आपण ॥ घालोनियां लोटांगण ॥ वंदितां श्री
रामाचे चरण ॥ केलें गर्जन वानरीं ॥६८॥ निशाणें त्राहाटिल्या भेरी ॥ गुढिया उभविल्या वानरीं ॥ रामनामाच्या गजरीं ॥ ज
यजयकारीं गर्जती ॥६९॥ आमुचा राजा बळिवंतु ॥ कुंभकर्ण बळोन्मत्तु ॥ त्याच्या नाक काना करोनि घातु ॥ विजयान्वितु
स्वयें आला ॥ ७० ॥ स्वयें सुग्रीव सांगे आपण ॥ श्रीरामा ऐकें सावधान ॥ वृथा आमुची आंगवण ॥ तुजवीण रघुनाथा॥७१॥
कुंभकर्णें धरितां जाण ॥ निःशेष जातां माझा प्राण ॥ आठवतांचि नामस्मरण ॥ आलें स्फुरण मज तेव्हां ॥ ७२ ॥ रामनामा
च्या बळापुढें ॥ राक्षसबळ तें बापुडें ॥ मशक मानूं घुंगुरडें ॥ मज बळ गाढें रामाचें ॥७३॥ रामनाम बळें जाण ॥ त्याचे छेदि

ले नाक कान ॥ नामें पावलों तुझे चरण ॥ विजयी संपूर्ण रामनामें ॥ ७४ ॥ नामापासीं यश कीर्ती ॥ नामापासीं विजयवृत्ती ॥
नामापासीं भुक्ति मुक्ती ॥ रामनाम स्मरती ते धन्य ॥७५॥ धन्य श्रीरामाचे चरण ॥ धन्य श्रीरामाचें दर्शन ॥ धन्य श्रीरामाचें
स्मरण ॥ बंदिमोचन रामनामें ॥७६॥ धन्य श्रीरामाची कीर्ती ॥ धन्य श्रीरामभजनभक्ती ॥ धन्य श्रीरामनित्यानुवृत्ति ॥ ना
म स्मरती ते धन्य ॥ ७७॥ नामासिं नाहीं विधि विधान ॥ नामासिं नलागे कर्मबंधन ॥ नामचि दासीं अनुष्ठान ॥ नाम परिपू
र्ण परब्रह्म ॥ ७८॥ नामासिं नलागे सूतक ॥ नाम भस्म करी पातक ॥ नाम सर्वदा नित्य निर्दोष ॥ स्मरतें सुख रामनामें ॥७९॥
नामासिं नाहीं अनाध्यावो ॥ नामस्मरणीं नित्य स्वाध्यावो ॥ नाम स्मरती ते सभाग्य पाहाहो ॥ नाम स्वयमेव परब्रह्म ॥८०॥
ऐसें बोलतां सुग्रीवासीं ॥ प्रेम वोसंडलें श्रीरामासीं ॥ आलिंगोनियां हृदयासीं ॥ आपणापासीं बैसविला ॥ ८१ ॥ जीवा परि
स परम आप्त ॥ सुग्रीवा मानी श्रीरघुनाथ ॥ तोहि उठोनियां त्वरित ॥ चरण धरित हनुमंताचे ॥ ८२ ॥ माझे अपराध सम
स्त ॥ क्षमा करावे त्वां निश्चित ॥ म्यां केलें गा जें उद्धत ॥ तें सावचित्त अवधारीं ॥ ८३ ॥ तुझिया संग्रामा आड ॥ मी आलों
गा महामूढ ॥ विचार नकरितां दृढ ॥ केला कैवाड संग्रामा ॥ ८४ ॥ तुझिया संग्रामा अभक्ती ॥ मी पावलों बंधनप्राप्ती ॥ सुट
लों रामनामानुवृत्ती ॥ क्षमा मारुती मज कीजे ॥ ८५ ॥ मी सुग्रीव प्रतापराशी ॥ केंवि सांपडें कुंभकर्णासीं ॥ तुझिया संग्राम
विक्षेपासीं ॥ मी त्यापासीं अडकलों ॥८६ ॥ तेव्हां आठवावया श्रीरघुनाथ ॥ हनुमा सद्गुरुकृपा समर्थ ॥ तेणें जालों नित्यमुक्त॥
जाण निश्चित कपिवर्या ॥ ८७ ॥ तुवां भेटविला श्रीरघुनाथ ॥ तूं गुरु आह्मी शिष्य समस्त ॥ जें जें केलें म्यां उद्धत ॥ क्षमा
समस्त मज कीजे ॥ ८८ ॥ ऐकोनि सुग्रीवाचें वचन ॥ हनुमा घाली लोटांगण ॥ येरें दिधलें आलिंगन ॥ समाधान श्रीरामें
॥ ८९ ॥ दोघांचे गेले गुणागुण ॥ दोघां नाठवे दोनपण ॥ एका जनार्दना शरण ॥ कृपापूर्ण श्रीरामाची ॥ ९० ॥ करितां राम
नामस्मरण ॥ सुग्रीवें विटंबिला कुंभकर्ण ॥ एका जनार्दना शरण ॥ गोडनिरूपण पुढें आहे ॥ ९१ ॥ स्वस्तिश्री भावार्थरामाय
णेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांसुग्रीवकुंभकर्णयुद्धेसुग्रीवविजयप्राप्तिर्नामसप्तविंशतितमोऽध्यायः ॥ २७ ॥ ॥ ओव्या ॥९१॥ ॥ ६८ ॥

श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ ॥ कुंभकर्णा लावोनि ख्याती ॥ सुग्रीव पावोनि विजयवृत्ती ॥ स्वयें आला श्रीरामाप्रती ॥ वानर गर्जती उल्हासें ॥ १ ॥ येरीकडे कुंभकर्ण ॥ विजयउल्हासें आपण ॥ लंकेसिं जातसे जाण ॥ दशानना वंदावया ॥ २ ॥ हांसतील लंकेचे जन ॥ हारवोनियां नाक कान ॥ विजय मिरवितो आपण ॥ काळें वदन कुंभकर्णा ॥ ३ ॥ कुंभकर्ण अतिउन्मत्तु ॥ नाक काना झाला घातु ॥ कोणी सांगों नशके मातु ॥ तेणें लंकानाथु अतिदुःखी ॥४॥ शत्रु मर्दील कुंभकर्ण ॥ ऐसा भरंवसा होतां पूर्ण ॥ शेंखीं हिरवोनि नाक कान ॥ आला आपण फेंपात ॥५॥ सुग्रीवें छेदिले नाक कान ॥ हें कुंभकर्णा व्हावया ज्ञान ॥ दीर्घ काष्ठीं आरसा बांधोन ॥ दावी रावण कुंभकर्णा ॥६॥ आरसा देखतां सन्मुख ॥ आरशासीं भांडे देख ॥ नापिकेंहस्तें तूं काळमुख ॥ मज निर्नासिक दाविसी ॥ ७ ॥ हातें पाहों जातां स्पष्ट ॥ नाक कान सरसपाट ॥ सुग्रीवें केलें यथेष्ट ॥ अहा कट कट कुंभकर्णा ॥ ८ ॥ सुग्रीव पाहतां काखेतळीं ॥ तेणें सुटोनि तेचिकाळीं ॥ नाक काना करोनि होळी ॥ श्रीरामाजवळीं तो गेला ॥९॥ जळो माझी रणवित्पत्ती ॥ शिमुरेपणें विजयवृत्ती ॥ कीर्ति जाली अपकीर्ती ॥ केंवि लंकापती मुख दाऊं ॥ १० ॥ हारवोनि नाक कान ॥ केंवि वंदूं दशानन ॥ कोंपें परतला कुंभकर्ण ॥ वानरसैन्य निर्दाळावया ॥ ११ ॥ ॥ श्लोक ॥ कर्णनासाविहीनस्तुकुंभकर्णोमहाबलः ॥ रराजशोणितोत्सिक्तोगिरिःप्रस्त्रवणैरिव ॥ १ ॥ पुनःसपुर्याःसहसामहात्मानिष्क्रम्यतद्वानरसैन्यमुग्रं ॥ बभक्षरक्षोयुधिकुंभकर्णःप्रजागुगांताग्निरिवप्रदीप्तः ॥ २ ॥ बुभुक्षितःशोणितमांसगृध्नुःप्रविश्यतद्वानरसैन्यमाशु ॥ चखादरक्षांसिहरीन्पिशाचानृक्षांश्चमोहाद्युधिकुंभकर्णः ॥ ३ ॥ एवंद्वौत्रीन्बहूंश्चापिवानरान्राक्षसैःसह ॥ समादायैकहस्तेनमुखेप्रक्षिपतिस्मसः ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ सुग्रीवें नेले नाक कान ॥ अपमानला कुंभकर्ण ॥ कोपें परतला आपण ॥ वानरगण मारावया ॥१२॥ नाकीं कानीं रुधिर धारा ॥ रक्तें न्हाणिलें निशाचरा ॥ गेरु शोभे जेंवि गिरिवरा ॥ तेंवि साजिरा रणीं दिसे ॥ १३ ॥ सांडोनियां लंकाभवन ॥ केलें कुंभकर्णें उड्डाण ॥ मर्दूनियां वानरगण ॥ स्वयें आपण भक्षितु ॥ १४ ॥ वा

१ मुख. २ संहारील. ३ अंतीं. ४ हजामाच्याहातें. ५ फजीतपणा. ६ नकटेपणें. ७ मारावया. ८ काख.

टारोनियां दोनी नयन ॥ पसरोनियां दीर्घ वदन ॥ भक्षीतसे वानरगण ॥ कुंभकर्ण आक्रोशें ॥ १५ ॥ एक दोन तीन च्यारी ॥
वानरसैन्याचियाहारी ॥ राक्षससैन्या त्याचि परी ॥ मुखाभीतरीं घालितु ॥ १६ ॥ रणीं मानला अतिदुर्धर ॥ त्यासि नाठवे
आपपर ॥ वानर आणि निशाचर ॥ भक्षी एकत्र समसगट ॥ १७ ॥ प्रळयकाळीं हुताशन ॥ सर्व भक्षी होय आपण ॥ तेंवि वा
नर रक्षोगण ॥ कुंभकर्ण भक्षितु ॥१८ ॥ मांस खावया येतीं भूतें ॥ कुंभकर्ण भक्षी त्यांतें ॥ पिशाच कंकाळें समस्तें ॥ अस्वला
तें भक्षितु ॥ १९ ॥ ॥ श्लोक ॥ तेवद्ध्यमानाहरयोरामंजग्मुःसतांगतिं ॥ राघवश्चसमुत्पत्यधनुरुग्रममाददे ॥ ५॥ सवानरग
णैस्तैस्तुवृत्तःपुरपुरंजयः ॥ लक्ष्मणानुगतोरामःसंप्रतस्थेमहाबलः ॥ ६ ॥ ॥टीका॥ कुंभकर्ण पर्वत पापाण ॥ वानरीं युद्ध
करितां निर्वाण ॥ रणीं नागवे कुंभकर्ण ॥ आले धांवोनि श्रीरामापाशीं ॥ २० ॥ कुंभकर्ण नाकेंविण ॥ रणीं वानरां करितां कंद
न ॥ देखोनि कोपला रघुनंदन ॥ धनुष्यबाण सज्जूनी ॥ २१ ॥ सुवर्णवंदीं अतिसुंदर ॥ मणि रत्नांकित मनोहर ॥ पाचूबंद
परिकर ॥ चाप गंभीर शोभत ॥ २२ ॥ ऐसिया सज्जोनि धनुष्यासीं ॥ वानर घालोनि पाठीसीं ॥ राम खवळला रणाभिनिवेशीं॥
कुंभकर्णासीं निवटावया ॥ २३ ॥ श्रीरामें सज्जोनियां मेढा ॥ उभा कुंभकर्णा पुढां ॥ राम नेटका धनुर्वाडा ॥ मागां पुढां हालें ने
दी॥२४॥ दोहीं वाहीं वानरगण ॥ निकटवर्ती लक्ष्मण ॥ रणीं क्षोभतां रघुनंदन ॥ विभीपण धांविन्नला ॥ २५॥ घालोनियां
लोटांगण ॥ वंदोनि श्रीरामचरण ॥ मृदु मंजूळ मधुर वचन ॥ विभीपण विनवितु ॥२६॥ कुंभकर्णा आवडी मोठी ॥ त्याची घे
वोनियां भेटी ॥ जंव मी सांगेन जीवींच्या गोठी ॥ तंव शरवृष्टी नकरावी ॥ २७ ॥ निवारून वानरगणा ॥ युद्ध ठेवोनि अर्धक्ष
णां ॥ भेटावया कुंभकर्णा ॥ आज्ञापन मज द्यावें ॥२८॥ कृपेनें बोले रघुनाथु ॥ कुंभकर्ण अतिउन्मत्तु ॥ रागें करील तुझा घातु॥
कुळक्षयार्थु वाढेल ॥ २९ ॥ ऐकतां श्रीरामवचन ॥ विभीपणा आलें रुदन ॥ प्रेम देखोनि रघुनंदन ॥ आज्ञापन दीधलें॥३०॥ ॥ १ ॥
॥श्लोक॥ विभीपणःपुरोदृष्ट्वामालिनींयंलघुःसदा ॥ करुणाक्रोधलज्जाभिर्व्याप्तोविव्हलतांगतः ॥ ७ ॥ विभीपणोमहाबाहुःकुंभ

१ अग्रा. २ निकरानें. ३ नाश. ४ सुंदर. ५ संहारावया. ६ समीपवर्ती.

कर्णमुवाचह ॥ गदितंमेकुलस्यास्यरक्षणार्थमरिंदम ॥ ८ ॥ नकृतंसर्वरक्षोभिस्ततोहंराममागतः॥क्षमितव्यंतुभवतासुकृतंदुष्कृ
तंतुवा ॥ ९ ॥ एवमुक्त्वाश्रुपूर्णाक्षोगदापाणिर्बिभीपणः ॥ एकांतमाश्रितोभूत्वाचिंतयामासतत्क्षयं ॥ १० ॥ ॥ टीका ॥ स
न्मुख देखोनि विभीपण ॥ कुंभकर्णा आलें रुदन ॥ बाळपणा पासून ॥ प्रतिपालन येणें केलें ॥ ३१ ॥ माता पिता धाय धा
ता ॥ त्याहून त्याची अधिक प्रेमता ॥ त्यासि रावणें हाणितल्या लाथा ॥ अतिविव्हलता स्फुंदतु ॥ ३२ ॥ देखोनि कुंभकर्णा
चें रुदन ॥ स्वयें बोले विभीपण॥ कुळरक्षणार्थ आपण॥ स्वहित संपूर्ण सांगीतलें ॥३३॥ हा सविवेक प्रपंच हिता ॥ हाचि हिता
र्था परमार्था ॥ त्यासिं रावणें हाणितल्या लाथा ॥ दुःखावस्था स्फुंदतु ॥३४॥ ते स्वहिताची माझी मातु ॥ नायके इंद्रजित लं
कानाथु॥ प्रधान परिवार समस्तु॥ शेखीं प्रहस्तु नायके॥३५॥ लाथा हाणितल्या सभेप्रती ॥ मज क्षोभ चढला नाहीं चित्तीं ॥ ब
लात्कारें धरोनि हातीं ॥ श्रीरामाप्रती दवडिलें॥३६॥ यालागीं गा आपण ॥ श्रीरामासीं आलों शरण ॥ माझे अपराध जे दारु
ण ॥ क्षमा संपूर्ण करावे ॥ ३७॥ ऐकतां विभीपणवचन ॥ कुंभकर्णा आलें रुदन ॥ दोघां पडिलें आलिंगन ॥ स्रवती नयन दो
घांचे ॥ ३८॥ विभीपण धरोनि हातीं॥ कुंभकर्णे नेला एकांतीं ॥ वैर करितां रघुपती ॥ कुळसमाप्ती कुळक्षयो॥ ३९ ॥ देखोनि
यां अतिएकांत॥ कुंभकर्ण सांगे अतिभावार्थ ॥ बिभीपणा तुझें भाग्य समर्थ ॥ श्रीरघुनाथ पावलासी ॥ ४० ॥ करितां जप त
प ध्यान ॥ योगायोग अनुष्ठान ॥ स्वप्नीं नदिसे रघुनंदन ॥ तो सुप्रसन्न तुज जाला ॥ ४१ ॥ ॥ श्लोक ॥ आत्मकार्यंकृ
तंवत्सयस्त्वंराममुपागतः ॥ त्वमेकोरक्षसांलोकेसत्यधर्माभिरक्षितः ॥ ११ ॥ नास्तिसत्याभिसक्तानांव्यसनंतुकदाचन ॥ सं
तानार्थंत्वमेवैकःकुलस्यास्यभविष्यसि ॥ १२ ॥ राघवस्यप्रसादश्चरक्षसांराज्यमाप्स्यसि ॥ प्रकृत्याहंसुदुर्धर्षःशीघ्रंमार्गा
दपक्रम ॥ १३ ॥ नस्थातव्यंपुरस्तान्मेसंभ्रमान्नष्टचेतसः ॥ नवेद्मिसंयुगेसक्तःस्वान्परान्वानिशाचर ॥ १४ ॥ रक्ष
णीयोसिमेवत्ससत्यमेतद्ब्रवीमिते ॥ १५ ॥ ॥ टीका ॥ दोघां बंधूचा एकांत ॥ कुंभकर्ण सांगे भावार्थ ॥ पूर्णावता

१ रडत. २ अनुचर. ३ क्रोध. ४ गळती.

र श्रीरघुनाथ ॥ निश्चितार्थ मी जाणें ॥ ४२ ॥ नारदवाक्याच्या निर्धारीं ॥ श्रीराम अवतार अवतारीं ॥ त्य॥सि
पाहतां वैराकारी ॥ करील बोहेरी कुळाची ॥ ४३ ॥ श्रीरामवैरी करितां जाण ॥ सपुत्र ससैन्य प्रधान ॥ क्षय पावेल रावण ॥
हेंही संपूर्ण मी जाणें ॥४४॥ तुवां थोर केलें उचित ॥ होवोनि श्रीरामा शरणागत ॥ कुळ तारिलें निश्चितार्थ ॥ आह्मी समस्त उ
द्धरिलों ॥ ४५ ॥ राक्षसांच्या कुळाप्रती ॥ बिभीषणा तूं भावार्थी ॥ तुझ्या ठायीं श्रीरामभक्ती ॥ परम परमार्थी तूं एक ॥ ४६॥
राक्षसकुळीं सधर्म भूषण॥सत्यानुवृत्ति बिभीषण ॥ तुझ्या धर्माचे निशाण ॥ वैकुंठीं जाण गाजत ॥ ४७ ॥ ज्याच्या ठाईं श्रीरा
मभक्ती ॥ त्यास भय नाहीं कल्पांतीं ॥ कळिकाळ शरण येती ॥ पायां लागती महाविघ्नें ॥ ४८ ॥ रणीं खवळला श्रीरघुनाथ ॥
करील राक्षसांचा घात ॥ मजसगट लंकानाथ ॥ कुळ समस्त निर्दाळील ॥ ४९ ॥ रिघोनि श्रीरामासीं शरण ॥ राक्षसकुळा सं
रक्षण ॥ तूं वांचलासि बिभीषण ॥ तिळ तर्पण पिंडदान ॥ ५० ॥ तुझें भाग्य अतिसमर्थ ॥ तुज तुष्टला श्रीरघुनाथ ॥ लंकारा
ज्य होईल प्राप्त ॥ जाण निश्चित बिभीषणा ॥ ५१ ॥ धन्य प्रतापी रघुनंदन ॥ नजिणतां दशानन ॥ लंकाराज्य दिधलें दान ॥
अन्यथा कोण करूं शके ॥ ५२ ॥ आह्मीं जोडिला लौकिकार्थु ॥ दाटुगेपणाचा पुरुषार्थु ॥ तुवां जोडिला श्रीरघुनाथु ॥ निजमो
क्षार्थु राक्षसां ॥ ५३ ॥ लागतां श्रीरामाचे बाण ॥ मी पावेन ब्रह्मपूर्ण ॥ परम उल्हासें आपण ॥ कुंभकर्ण अनुवादे ॥ ५४॥ घा
लोनियां लोटांगण ॥ वंदून बिभीषणाचे चरण ॥ श्रीरामासीं करावया रण ॥ आज्ञापन मज देईं ॥ ५५॥ मज कोप आल्या घो
रांदर ॥ युद्धीं नाठवे आपपर ॥ तूं येथोनि परता सर ॥ आह्मी निशाचर अविवेकी ॥ ५६ ॥ आह्मी राक्षस अतिउन्मत्त ॥ स
न्मुख तुजला असतां येथ ॥ अवचट होईल अनर्थ ॥ नीघ निश्चित सुबंधू ॥५७॥ तूं श्रीरामाचा शरणागत ॥ तुज मारणें नाहीं
येथ ॥ जवळी असतां होईल अनर्थ ॥ नीघ निश्चित सभाग्या ॥ ५८ ॥ ठाकूनि जाईं श्रीरघुनाथ ॥ तेथें तुज नलागे आघात ॥
ऐसें बोलोनि कुंभकेत ॥ रणा आंत निघाला ॥ ५९ ॥ ॥ श्लोक ॥ मर्दंतंवानरान्संख्येकालांतकयमोपमं ॥ तंदृष्ट्वाराक्षसश्रेष्ठं

१ निश्चये. २ क्षय. ३ संहारील. ४ बऱ्याचा. ५ बोले.

प्रदीप्तानलवर्चसं ॥ १६ ॥ विस्फारयामासतदाकार्मुकंपुरुषर्षभः ॥ सतस्यचापनिर्घोषात्कुपितोनैर्ऋतर्षभः ॥ १७ ॥ अमृष्य
माणस्तंघोषमभिदुद्रावराघवं ॥ तस्मिन्कालेसुमित्रायाःपुत्रःपरबलार्दनः ॥ १८ ॥ चकारलक्ष्मणःक्रुद्धोयुद्धंशस्त्रविदांवरः॥सकुं
भकर्णस्यशरान्शरीरेसप्तवीर्यवान् ॥ १९ ॥ निचखानाददेचान्यान्विससर्जसलक्ष्मणः ॥ अतिक्रम्यमसौमित्रिंकुंभकर्णोमहाब
लः ॥२०॥ राममेवाभिदुद्रावकंपयन्निवमेदिनीं ॥२१॥टीका॥जैसा काळ भूतां आकळित ॥ कां यम यमपाशीं बांधित ॥ अंतक स
ग़ळाचि गिळित ॥ तेंवि वानरांतें कुंभकर्ण ॥६०॥ जेंवि वन्ही वनाआंत॥वनस्थळीं भस्म करित॥तेंवि कुंभकर्ण वानरांत॥कंदन क
रित कपिकुळा॥६१॥करित वानरां मर्दन ॥ येतां देखोनि कुंभकर्ण॥तेणें क्षोभला रघुनंदन॥धनुष्यबाण सज्जूनी॥६२॥करितां धनु
ष्यीं टणत्कार॥नादें दुमदुमिलें अंबर॥कुंभकर्णाचें जिव्हार॥अतिदुर्धर दचकलें॥ ६३॥ऐकोनि चापगर्जन ॥ कोपें खवळला कुंभक
र्ण ॥ लक्षूनियां रघुनंदन ॥ सवेग आपण धांवला ॥६४॥ धांवोनि येतां कुंभकर्ण ॥ आडवा आला लक्ष्मण॥धनुष्य सज्जोनि सं
पूर्ण ॥ सात बाण विंधिले ॥ ६५ ॥ लागतां ही सातबाण ॥ डंडळीना कुंभकर्ण ॥ तें देखोनि लक्ष्मण ॥ बाण दारुणें विंधिले ॥
॥६६॥अव्हेरून त्याचे बाण ॥ उपेक्षोनियां लक्ष्मण ॥ लक्षूनियां रघुनंदन ॥ कुंभकर्ण धांवला ॥ ६७ ॥ ॥ श्लोक ॥ कुंभकर्णो
महातेजाराघवंवाक्यमब्रवीत् ॥ नाहंविराधोविज्ञेयोनकबंधःखरोनच ॥ २२ ॥ नवालीनचमारीचःकुंभकर्णमवेहिमां ॥ प
श्यमेमुद्गरंघोरंसर्वंकालायसंदृढं ॥ २३ ॥ अनेननिर्जितादेवादानवाश्चमयारणे ॥ शक्रश्चनिर्जितोरामनप्ताहंचस्वयंभुवः ॥
२४ ॥ विकर्णनासइतिमांनावज्ञातुमिहार्हसि ॥ अल्पापिहिनमेपीडाकर्णनासाविकर्तनात् ॥ २५ ॥ ॥ टीका ॥ श्रीरामाची
आंगवण ॥ नोकोनि बोले कुंभकर्ण॥ रणीं मारिले रक्षोगण ॥ ते उपेक्षून अनुवादे॥ ६८ ॥विराध नव्हें मी वनगोचर ॥ त्रिशि
रा दूषण नव्हें मी खर ॥ मी तंव नव्हें वाळी वानर ॥ दुश्चित्ता शर विंधावया ॥ ६९ ॥ कबंध नव्हें मी पायेविण ॥मारीच नव्हें
मो कनकहरिण ॥ माझें नांव कुंभकर्ण ॥ राम लक्ष्मण मर्दावया ॥७०॥ माझे हातींचा मुद्गर ॥ तिखट तिख्याचा दुर्धर॥ येणें जिं

१ पकडीत. २ यम, काल. ३ आकाश. ४ भयंकर. ५ अनुलक्षून.

तिले सुरासुर ॥ यक्ष किन्नर पन्नग ॥ ७१ ॥ दैत्य दानव मानव ॥ येणें जिंतिले म्यां सर्व ॥ रणीं मारावया राघव ॥ घेवोनि धांव
आलों असें ॥७२॥ इंद्र धरिला जीवें जीतु ॥ तो मी ब्रह्मयाचा नातु ॥ नाककाना जाला घातु ॥ उपेक्षितु नमाना ॥ ॥ ७३ ॥
नाककानाची हे व्यथा ॥ अल्प बाधीना माझ्या चित्ता ॥ उणीव नव्हेची पुरुषार्था ॥ रणीं रघुनाथा मर्दीन ॥७४॥ ऐकोनि कुंभ
कर्णवचन ॥ रामें विंधिले दुर्धर बाण ॥ तेणें नढळे कुंभकर्ण ॥ मग निर्वाण मांडिलें ॥७५॥ रामें विंधितां रुद्रास्त्र ॥ त्याचें हृदया
भेदला शर ॥ अतिविव्हळ निशाचर ॥ हातींचा मुद्गर गळाला ॥७६॥ मुद्गर पडतांचि क्षितीं ॥ कोपें खवळला भद्रजाती ॥
तोचि मागुता घेवोनि हातीं ॥ श्रीरामाप्रति धांविन्नला ॥७७॥ रणीं मर्दीत वानर ॥ आपुले भक्षी राक्षसभारें ॥ गिळित अश्व
खर कुंजरें ॥ आपपर नोळखे ॥७८॥ रणीं मातला निशाचर ॥ नोळखे आपपर ॥ मारावया श्रीरामचंद्र ॥ घेवोनि मुद्गर धां
विन्नला ॥७९॥ मुद्गरेसीं घेवोनि धांव ॥ निकट ठाकिला राघव ॥ तो जंव हाणे घाव ॥ केलें लाघव श्रीरामें ॥८०॥ ॥ श्लोक ॥
दर्शयेक्ष्वाकुशार्दूलवीर्यंगात्रेपुमेनघ ॥ ततस्त्वांभक्षयिष्यामिदृष्टपौरुषविक्रमं ॥ २६ ॥ वायव्यमादायततोमहास्त्रंरामःप्रचिक्षेप
निशाचराय ॥ समुद्गरंतेनजहारबाहुंनिकृत्तबाहुस्तुमुलंननाद ॥ २७ ॥ सकुंभकर्णोस्त्रनिकृत्तबाहुर्महासिकृत्ताग्रइवाचलेंद्रः ॥ उ
त्पाटयामासकरेणवृक्षंततोभिदुद्रावरणेनरेंद्रं ॥ २८ ॥ तंतस्यबाहुंमहशालवृक्षंसमुद्यतंपन्नगभोगकल्पं ॥ ऐंद्रास्त्रयुक्तेनजहार
रामोबाणेनजांबूनदभूषितेन ॥ २९ ॥ ॥ टीका ॥ निकट येतां कुंभकर्ण ॥ वायव्यास्त्र सज्जून ॥ श्रीरामें सोडिला बाण ॥ नि
जनिर्वाण साटोपें ॥ ८१ ॥ धन्य त्या बाणाची नव्हाळी ॥ मुद्गर असतांही करतळीं ॥ बाहु छेदोनि समूळीं ॥ भूमंडळीं पाडिला
॥८२॥ बाहु छेदितां समूळीं ॥ कुंभकर्ण आतुर्बळी ॥ तेणें घायें नडंडळी ॥ आला आरोळी देऊनी ॥८३॥ छेदिलिया वामहस्त
॥ माझा नवचे पुरुषार्थ ॥ दक्षिण हस्तें मी समर्थ ॥ रणीं रघुनाथ मारावया ॥८४॥ श्रीराम लक्ष्मण केवळ ॥ दीर्घ उपडोनियां शा
ल ॥ धांविन्नला उतावेळ ॥ रणकल्लोळ संग्रामीं ॥८५॥ रणीं सरकत थरकत ॥ शालहस्तें तळपत ॥ मारावया श्रीरघुनाथ ॥ ॥ ३ ॥

१ निकराचे युद्ध. २ भूमावर. ३ ??? ४ दंता. ५ आंत्रा. ६ चमत्कार.

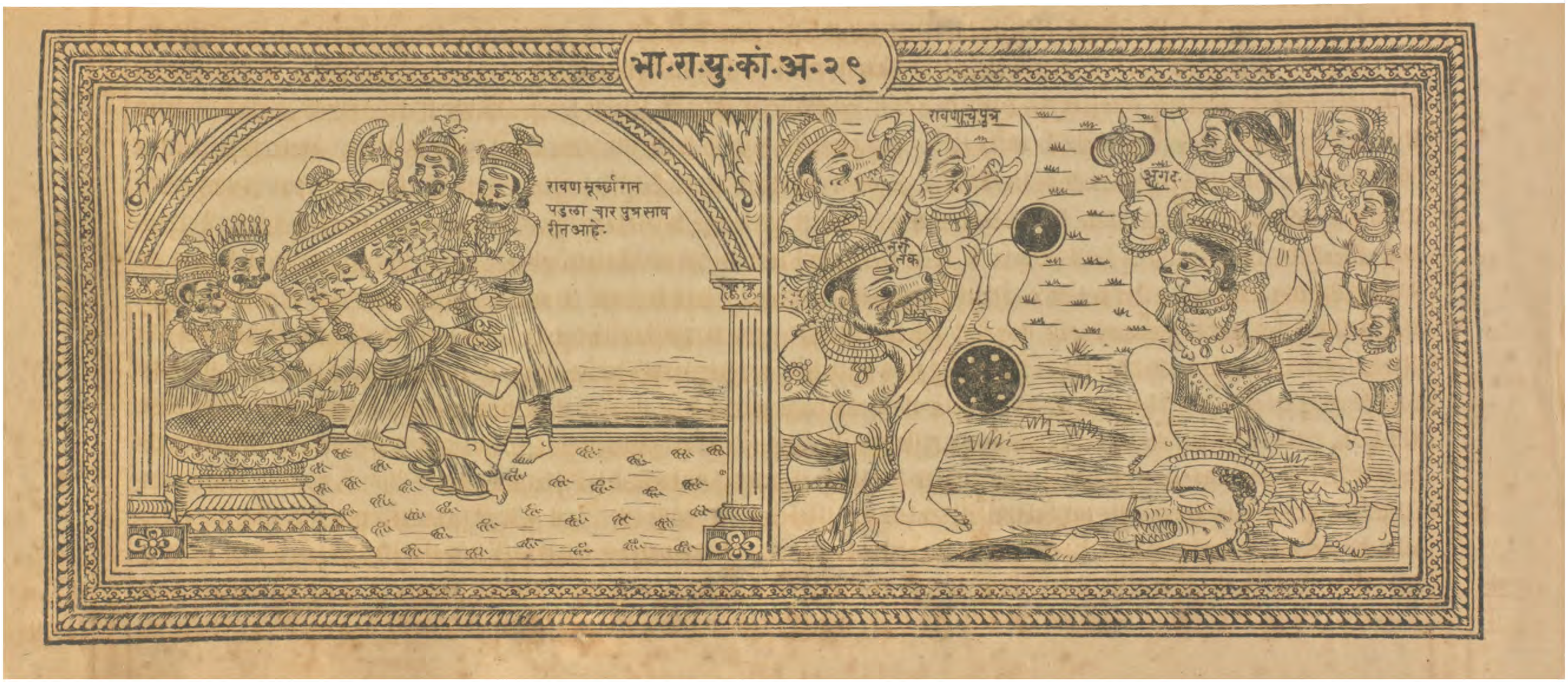
असे धांवत साटोपें ॥ ८६ ॥ श्रीरामाचे येतां बाण ॥ शालहस्तें मोडून ॥ रणीं मारावया रघुनंदन ॥ आला गर्जोन कुंभ
कर्ण ॥ ८७ ॥ आजानुबाहु अत्यंत थोर ॥ शोभा शोभे भुजंगाकार ॥ मारावया श्रीरामचंद्र ॥ सशालवृक्ष उचलिला ॥
॥ ८८ ॥ त्याचा जंव लागे घावो ॥ तंव श्रीरामें करोनि लवलाहो ॥ इंद्रास्त्र सज्जूनि पाहाहो ॥ सशाल बाहु छेदिला ॥
॥ ८९ ॥ सुवर्णपत्री बाण शोभत ॥ छेदोनि कुंभकर्णाचा हात ॥ बाण परतोनि भातां रिघत ॥ श्रीरघुनाथ प्रतापी ॥ ९० ॥
उभयभुजा रघुपती ॥ छेदोनि पाडिलिया क्षितीं ॥ धनुष्य ठेवोनियां हातीं ॥ श्रीरघुपती राहिला ॥ ९१ ॥ उभय भुजा
जाल्या क्षीण ॥ रणीं निःशस्त्री कुंभकर्ण ॥ त्यावरी नविंधी बाण ॥ धर्मप्रवीण श्रीराम ॥ ९२ ॥ कुंभकर्ण ह्मणे श्रीरामासीं ॥
तूं कां रे युद्ध न करिसी ॥ प्रळयशक्ति आहे मजपासीं ॥ तुह्मां दोघांसीं मारावया ॥९३॥ मज न मानी निःशस्त्री क्षीण ॥ क
रोनियां रणउड्डाण ॥ दोघां करीन शतचूर्ण ॥ वानरसैन्या समवेत ॥९४॥ ऐसें बोलोनि कुंभकर्ण ॥ दुर्धर धांव घेतली जाण ॥
मारावया रामलक्ष्मण ॥ आला आपण साटोपें ॥९५॥ अमित विंधितां पैं बाण ॥ मागें नसरे कुंभकर्ण ॥ दोघां करावया शत
चूर्ण ॥ दीर्घ उड्डाण तेणें केलें ॥ ९६ ॥ ॥ श्लोक ॥ तंकृत्तबाहुंसमवेक्ष्यरामःसमापतंतंसहसोन्नदंतं ॥ ततोर्धचंद्रौनिशितौगृ
हीत्वाचिच्छेदपादौयुधिराक्षसस्य ॥ ३० ॥ सकृत्तबाहुर्विनिकृत्तपादोविदार्यवक्त्रंवडवामुखाभं ॥ दुद्रावरामंसहसाभिगर्ज
न्राहुर्यथाचंद्रमिवांतरिक्षे ॥ ३१ ॥ ॥ टीका ॥ बाहु छेदिल्या निशाचर ॥ मारावया रामचंद्र ॥ धांविन्नला अतिसत्वर ॥
कोपें दुर्धर उडाला ॥ ९७ ॥ सवेग घालोनि उड्डाण ॥ चूर्ण करावे राम लक्ष्मण ॥ येणें लाघवें कुंभकर्ण ॥ आला धांवोन आवेशें ॥
॥ ९८ ॥ ह्मणे रामा राहें साहें ॥ माझा यावा आला पाहें ॥ तुज कोण राखेल माये ॥ गर्जोनि लवलाहें उडाला ॥ ९९ ॥ येतां दे
खोनि निशाचर ॥ बाण काढिला अर्धचंद्र ॥ ज्याची लागतांचि धार ॥ छेदि जिव्हार वायूचें ॥१००॥ श्रीराम धनुर्वाडा संपूर्ण ॥
विंधोनि अर्धचंद्र बाण ॥ उडतां विंधोनि दोनी चरण ॥ कुंभकर्ण पाडिला ॥ १ ॥ नाहीं नाक नाहीं कान ॥ छेदोनियां कर चर

१ आवेशें. २ असंख्य. ३ कौशल्य, आगमन. ४ लागलाच.

ण ॥ रणीं पाडिला कुंभकर्ण ॥ तरी आंगवण मांडीना ॥ २ ॥ पसरोनियां निजमुख ॥ झेंपावे श्रीरामा सन्मुख ॥ तें देखोनि शक्रादिक ॥ आलोलिक मानिती ॥ ३ ॥ नाहीं नासिक नाहीं कर्ण ॥ नाहीं त्यासीं कर चरण ॥ अभिनव सोंग कुंभकर्ण ॥ वानर गण हांसती ॥४ ॥ मुख नाडिलें सुग्रीवें ॥ कर चरण खंडिले राघवें ॥ कुंभकर्ण हें सोंग नवें ॥ उचित पावे श्रीरामें ॥५॥ श्रीराम उदार चक्रवर्ती ॥ त्याची छेदोनि दरिद्र कुमती ॥ त्यासि देईल ब्रह्मप्राप्ती ॥ वेद गर्जती पवाडे ॥६॥ जेंविकां राहु आकाशीं ॥ ग्रासूं धांवे पूर्ण चंद्रासीं ॥ तेंवि कुंभकर्ण श्रीरामासीं ॥ ग्रासावयासीं धांवतु ॥ ७ ॥ सुवर्णपत्री श्रीरामबाण ॥ मुखें ग्रासी कुंभकर्ण ॥ जे जे सोडी रघुनंदन ॥ ते ते आपण स्वयें ग्रासी ॥ ८ ॥ ॥ श्लोक ॥ अथाददेसूर्यमरीचिकल्पंमत्रब्रह्मदंडांतककालतुल्यं॥अरिष्टमैंद्रंनिशितंसुपुंखंरामःशरंमारुततुल्यवेगं ॥ ३२ ॥ तंकार्मुकेसमाधायविकृष्यचमहाबलः ॥ ससर्जकुंभकर्णस्यवधाय शरमुत्तमं ॥३३॥ दिव्यंमघवतादत्तंज्वलंतमिवतेजसा ॥ सविसृष्टोबलवतारामेणनिशितःशरः ॥ ३४ ॥ कुंभकर्णस्यहृदयंभित्वाधरणिमाविशत् ॥ ३५ ॥ ॥ टीका ॥ निजमुखें कुंभकर्ण ॥ रणांगणीं ग्रासी बाण ॥ तेणें क्षोभोनि रघुनंदन ॥ शर दारुण सज्जिले ॥ ९ ॥ घ्यावया राक्षसांचा प्राण ॥ जेंवि खडतर सूर्यकिरण ॥ तैसे सज्जिले निर्वाण बाण ॥ ज्यांसि निवारण असेना ॥११०॥ श्रीरामें सज्जूनि कोदंड ॥ काळदंड यमदंड ॥ अनिवार ब्रह्मदंड ॥ तैसाच प्रचंड शर विंधे ॥ ११ ॥ अग्न्यास्त्र आणि रुद्रास्त्र ॥ दोन्ही अस्त्रें अनिवार ॥ रामें सज्जून समंत्र ॥ रणीं रघुवीर विंधितु ॥१२॥ ऐसे विंधितां निर्वाण बाण ॥ हृदय भेदे कुंभकर्ण ॥ घाई पडला मूर्च्छापन्न ॥ धरा भेदून शर गेला ॥ १३ ॥ ॥श्लोक॥ अथाददेशरंचान्यंदिव्यंदिव्याभिमंत्रितं ॥ कुंभकर्णवधस्यार्थेराघवोहिमहाबलः ॥ ३६ ॥ सतंमहापर्वतकूटसंन्निभंसुवृत्तदंष्ट्रंचलचारुकुंडलं ॥ चकर्तरक्षोधिपतेःशिरस्तदा यथैववृत्रस्यपुरापुरंदरः ॥ ३७ ॥ तद्रामबाणाभिहतंपपातरक्षःशिरःपर्वतसन्निकाशं ॥ बभंजचर्यागृहगोपुराणिप्राकारमुच्चंतमपातयच्च ॥३८॥ ॥टीका॥ हृदयीं भेदलिया बाण ॥ तरी मरेना कुंभकर्ण ॥ श्रीरामासीं करावया रण ॥ उपमे आपण साटोपें॥१४॥ ऐसें देखोनियां जाण ॥ दिव्यास्त्र परम निर्वाण ॥ श्रीरामें सज्जिला बाण ॥ कुंभकर्ण मारावया ॥ १५ ॥ सुवर्णपत्री सतीक्ष्ण ॥ श्रीरामें स्वयें अभिमंत्रून ॥ मारावया कुंभकर्ण ॥ निर्वाण बाण सोडिला ॥ १६ ॥ अचुकहस्ती श्रीरामचंद्र ॥ पर्वतप्राय त्याचें शिर ॥ छेदूनि पाडिलें भूमीवर ॥ तरीं निशाचर मरेना ॥ १७ ॥ शिर उडोनि आकाशीं ॥ ग्रासूं धांवे श्रीरामासीं ॥ धड गडबडित वेगेंसीं ॥ ये रघुरायासीं रगडावया ॥ १८ ॥ श्रीरामें शरधारीं ॥ शिर उडविलें अंबरीं ॥ धड विंधोनि बाणेंकरीं ॥ लंकेमाझारीं पाडिलें ॥ १९ ॥ धड पाडितां लंकेआंत ॥तेथेंही मांडला आकांत॥गृहें गोपुरें पाडित॥रगडूं रघुनाथ धड धांवे ॥१२०॥ धड धांवे रगडावयासीं ॥ तें पिटून घाली बाणेंसीं॥ शिर येतां ग्रासावयासीं ॥ उडवी आकाशीं शराग्रें ॥ २१ ॥ धड धांवे धरेसीं ॥ शिर धांवे आकाशीं ॥ श्रीराम पिटी त्या दोहींसीं ॥ लघुलाघवेंसीं बाणाग्रें ॥२२॥ कुंभकर्ण वरदाची थोरी ॥ दुधड केलिया शरीरीं ॥ पाठिमोरा नव्हतां वैरी ॥ तो धरेवरी पडेना ॥२३॥ शिववरदाची निजथोरी ॥ रणीं पाठिमोरा जाल्या वैरी ॥ तेंच पडावें धरेवरी ॥ प्रेतापरी अचेतन ॥२४ ॥ बिभीषण ह्मणे श्रीरामासीं ॥ क्षणार्ध पाठि द्यावी यासीं ॥ तरीच मरण कुंभकर्णासीं ॥ येरवीं आकल्पेसि मरेना ॥ २५॥ ऐकतां बिभीषण वचन ॥ क्षोभा चढला रघुनंदन ॥ आकल्पांत करितां रण ॥ पाठी आपण दावीना ॥२६॥ तिळभरी मागें सरणें ॥ तरी सूर्यवंशा आलें उणें ॥ पूर्वजांसि लाजिरवाणें ॥ निंद्य जिणें क्षत्रियांचें ॥२७॥ मागें सरणें नाहीं सर्वथा ॥ हें नित्यव्रत श्रीरघुनाथा ॥ बिभीषणासीं परम चिंता ॥ होय सांगता कपीप्रती ॥ २८ ॥ पाठि नदेतां रघुनंदन ॥ आकल्प करितां रण ॥ तरी मरेना कुंभकर्ण ॥ अटक संपूर्ण वोढवलें॥ २९ ॥ अंगद सुग्रीवादि जुत्पती ॥ अवघे गजबजिले ठाती॥ कोणें बुझवावा रघुपती ॥ चिंतावर्ती समस्त॥ १३० ॥ कार्य साधावया आकांत॥ एक बळियाढा हनुमंत॥ अतर्क्य साधील कार्यार्थ ॥ तोही वृत्तांत अवधारा ॥ ३१ ॥ युद्ध करितां धड शिरेसीं ॥ हनुमा येवोनि पाठीसीं ॥ पुच्छें डंवची श्रीरामासीं ॥ तो फिरोनि त्यासि पूसत ॥ ३२ ॥ राम फिरतां रणांगणीं ॥ धड शिर पडलें धरणीं ॥ जयजयकारें देववाणी ॥ स्वर्गीं निशाणी गाजतु ॥ ३३ ॥ एकवेळ जयजयकार ॥ अवघे गर्जती वानर॥विजयी जाला श्रीरामचंद्र॥निशाचर पाडिला ॥३४॥ क्षोभों नदेतां रघुनाथ॥ हनुमंतें साधिला कार्यार्थ ॥ अवघे वानर आल्हादयुक्त॥ हरिखें गर्जत हरिनामें॥ ३५ ॥ माझें राखोनि

सत्यव्रत ॥ कळों नदेतां विमुख पुरुपार्थ ॥ हनुमंतें साधिला कार्यार्थ ॥ तेणें रघुनाथ तुष्टला ॥ ३६ ॥ बळवंत विवेकवंत ॥
भक्ति वैराग्य ज्ञानवंत ॥ सर्वार्थी साधक हनुमंत ॥ श्रीरघुनाथ तुष्टला ॥ ३७ ॥ ऐसे अनुवादोनि गुण ॥ संतोपोनि रघुनंद
न ॥ देवोनि हनुमंता आलिंगन ॥ सुखसंपन्न स्वयें केला ॥३८॥ सुखसंपन्न सुरगण ॥ सुखसंपन्न सिद्ध चारण ॥ सुखसंपन्न वान
रगण ॥ रणीं कुंभकर्ण पाडिला ॥ ३९ ॥ ॥ श्लोक ॥ तंतुभूमौनिपतितंरक्षोविक्षिप्तभूपणं ॥ राक्षसानांमहस्त्रेद्वेकायेनाति
व्यपोथयत् ॥ ३९ ॥ सचातिकायोहिमवत्प्रकाशोरक्षोधिपस्तोयनिधेःसमीपे ॥ ग्राहान्परान्मीनवरान्भुजंगान्विक्षोभ्य
भूमिंचतथापपात ॥ ४० ॥ संप्राकंपतदालंकाप्राकारास्तोरणानिच ॥ तस्मिन्निपतितेभूमौचुक्षुभेचमहोदधिः॥४१॥ ॥टीका॥
मुकुट कुंडलें सालंकार ॥ विक्राळ दंष्ट्रा दशन क्रूर ॥ कुंभकर्णाचें दीर्घ शरीर ॥ रामें सत्वर छेदिलें ॥१४०॥ श्रीरामें शिर छेदोनि
बाणीं ॥ सवेग पाडितांचि धरणीं ॥ दोन सहस्र राक्षसश्रेणी ॥ दडपोनि रणीं निमाले॥ ४१ ॥ दडपोनि मारावया श्रीरामार्मीं॥
धड गडबडितां आवेशीं ॥ असंख्य दडपिले राक्षसांसीं ॥ अतिआवेशीं रणमर्दे ॥ ४२ ॥ शरीर रणवेगें गडबडित ॥ जावोनि प
डिलें समुद्रांत ॥ तेथें जळचरांचा विघात ॥ केला वृत्तांत तो ऐका॥४३॥ तिमी तिमिंगिळ मत्स्य मगर॥ कच्छप नक्र जळचर ॥
या अवघियांचा करितां चूर ॥ गेले सत्वर पाताळा ॥ ४४ ॥ कुंभकर्ण पडतां तळीं ॥ भूकंप जाला ते काळीं ॥ गडबडिल्या लंका
पौळी ॥ समुद्र तेकाळीं उचंबळला ॥ ४५ ॥ बैसतांचि रसातळीं ॥ महाभुजंगांच्या मेळीं ॥ पन्नग दडपले देहातळीं ॥ नेटें पा
ताळीं बैसला ॥४६॥ जैसा हिमाचल गिरिवर ॥तैसें शरीर महाथोर ॥करित जळचरांचा चकचूर ॥ गेलें सत्वर रसातळा॥४७॥
रणीं मारितां वानर ॥ उरले जे कां निशाचर ॥ दीर्घ करोनि बोंबस्वर ॥ रणीं सत्वर पळाले ॥ ४८ ॥ युद्धाभिघातें अति
श्रांत ॥ रणमारें जर्जरीभूत ॥ कण्हत कुंथत कांपत ॥ लंके आंत पळाले ॥ ४९ ॥ जेंवि इंद्रें मारिला वृत्रासुर ॥ तेंवि रामें मारि
ला महावीर ॥ सुमनें वर्षती सुरवर ॥ जयजयकारें गर्जोनि ॥ १५० ॥ एका जनार्दना शरण ॥ रणीं मारोनि कुंभकर्ण ॥ विज
यी जाला रघुनंदन॥ सुखसंपन्न कपिकुळें॥५१॥स्वस्तिश्रीभावा०कुंभकर्णवधोनामअष्टाविंशतितमोऽध्यायः॥२८॥ओव्या॥१५१॥

श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ ॥ रामें मारिला कुंभकर्ण ॥ ऐकोनियां पैं रावण ॥ स्वयें करी शंखस्फुरण ॥ दुःखें प्राण निघों पाहे ॥१॥ ॥ श्लोक ॥ कुंभकर्णंहतंश्रुत्वाराघवेणमहात्मना ॥ राक्षसाराक्षसेंद्रायरावणायन्यवेदयन् ॥ १ ॥ सश्रुत्वानिहतंसंख्येकुंभकर्णं महाबलं ॥ रावणःशोकसंतप्तोमुमोहचपपातच ॥ २ ॥ राज्येननास्तिमेकृत्यंकिंकरिष्यामिसीतया ॥ कुंभकर्णविहीनस्य जीवितेनास्तिमेस्पृहा ॥ ३ ॥ तदिदंमामनुप्राप्तंबिभीषणवचःशुभं यदज्ञानान्मयातस्यनगृहीतंमहात्मनः ॥ ४ ॥ ॥टीका॥ येवोनि घायाळ रक्षोगण ॥ सांगती कुंभकर्णाचें मरण ॥ सुग्रीवें छेदिले नाक कान ॥ रामें कर चरण छेदिले ॥ २ ॥ ऐसा विटंबोनियां जाण ॥ रणीं मारिला कुंभकर्ण ॥ अदटे श्रीराम आंगवण ॥ नलागतां क्षण निर्दाळिला ॥ ३ ॥ कुंभकर्णाची जे वरदावस्था ॥ श्रीरामें तेही केली वृथा ॥ रणीं छेदून पाडिला माथा ॥ क्षणार्धेंता बाणें अर्धचंद्रें ॥ ४ ॥ विटंबोनि मारिला कुंभकर्ण ॥ ऐसें ऐकोनि रावण ॥ बंधुस्नेहें तळमळोन ॥ पडे आपण मूर्च्छित ॥५॥ सवेंचि होवोनि सावधान ॥ दीर्घस्वरें करी रुदन ॥ कुंभकर्ण निमाल्यां जाण ॥ मज कोण चाड राज्याची ॥ ६ ॥ मज चाड नाहीं राज्यासीं ॥ मज चाड नाहीं सीतेसीं ॥ चाड नाहीं जीवितासीं ॥ अतिआक्रोशीं स्फुंदत ॥ ७ ॥ देव दैत्य दानवांसीं रण ॥ करितां नाटोपे कुंभकर्ण ॥ त्यासीं मानवी श्रीरामबाण ॥ लागतां प्राण सांडिला ॥ ८ ॥ विभीषण बोलिला वचन ॥ तेंतें वाक्य अतिप्रमाण ॥ म्यां तैं केला गर्वाभिमान ॥ तेंहें निदान पावलों ॥ ९ ॥ रणीं निघोनि कुंभकर्ण ॥ शत्रु निर्दळील संपूर्ण ॥ तोचि रणीं पडला आपण ॥ आतां मी प्राण राखेंना ॥१०॥ बंधुस्नेहें रावण ॥ अतिदुःखें दुःखीं निमग्न ॥ अतिशयें आक्रंदोन ॥ मूर्च्छापन्न तो पडिला ॥११॥ पिता पडतांचि मूर्च्छित ॥ अतिकायादि पुत्र समस्त ॥ महोदर महापार्श्वयुक्त ॥ आक्रंदत स्वयें आले ॥ १२ ॥ ॥श्लोक॥ पितृव्यंनिहतंदृष्ट्वादेवांतकनरांतकौ ॥ त्रिशिराश्चातिकायश्चरुरुदुःशोकपीडिताः ॥ ५ ॥ भ्रातरंनिहतंश्रुत्वारामेणाक्लिष्टकर्मणा ॥ महोदरमहापार्श्वौशोकाक्रांतौबभूवतुः ॥६॥ ॥ टीका ॥ रावण लोळतां भूमीसीं ॥ पुत्र आले तयापासीं ॥ रडत स्फुंदत आक्रोशीं ॥ पितृदुःखेंसिं अतिदुः

१ विलक्षण. २ मारिला. ६ मेल्या.

खी ॥१३॥ देवांतक नरांतक ॥ त्रिशिरा अतिकाय देख॥चौघे पुत्र अतिनेटक॥आले दशमुखा ठाकोनि ॥१४॥ दीर्घस्वरें रडे राव
ण ॥ ऐकोनियां तयाचें रुदन ॥ महोदर आला आपण ॥ सवेंचि जाण महापार्श्व ॥ १५ ॥ रणीं पडतां कुंभकर्ण ॥ महोदर महा
पार्श्व जाण ॥ तेही बंधु दोघे जण ॥ आले धांवोन अतिदुःखी ॥ १६ ॥ ऐकोनि रावण विलपन ॥ त्रिशिरा पुत्र आला आपण ॥
सिंहासनीं राजरुदन ॥ धुरेचें लक्षण हें नव्हे ॥ १७ ॥ ॥ श्लोक ॥ रावणंशोकसंतप्तंत्रिशिरावाक्यमब्रवीत् ॥ ननुमत्पुरुषाए
वंविलपंतियथाभवान् ॥ ७ ॥ ननुत्रिभुवनस्यापिपर्याप्तस्त्वंविनिग्रहे ॥ सकथंप्राकृतइवशोचस्यात्मानमीदृशं ॥ ८ ॥
मसर्वायुधसंपन्नोराघवंहंतुमर्हसि ॥ कामंतिष्ठमहाराजनिर्गमिष्याम्यहंरणे ॥ ९ ॥ उद्धरिष्यामितेशत्रुंगरुडःपन्नगंयथा ॥ तथाऽ
द्यशयितारामोमयायुद्धेनिपातितः ॥ १० ॥ ॥ टीका ॥ शोकें संतप्त रावण ॥ देखोनियां संपूर्ण ॥ त्रिशिरा बोले आपण ॥
राजलक्षण धुरेचें ॥ १८ ॥ त्रैलोक्यराजा तूं रावण ॥ बंदीं घातले सुरगण ॥ तो तूं करिसी रांडरुदन ॥ राजलक्षण हें नव्हे
॥ १९ ॥ दुधड तुटल्या महावीर ॥ ग्लानि नकरिती अणुमात्र ॥ रडतां देखोनि दशशिर ॥ लोक समग्र निंदिती ॥ २० ॥ रड
तां नुरे शौर्य शक्ती ॥ रडतां नुरे धैर्यवृत्ती ॥ रडतां नुरे यश कीर्ती ॥ अपेश प्राप्ती रडतांची ॥ २१ ॥ रुदनें नेली आंगवण ॥
रुदनें नेलें राजमहिमान ॥ रुदनें वाढिवे नागवण ॥ तें तूं रावण स्वयें करिसी ॥ २२ ॥ रणीं निमाल्या कुंभकर्ण ॥ काय गेली
आमुची आंगवण ॥ मी एकला करोनि रण ॥ रणीं रघुनंदन मारीन ॥ २३ ॥ मारीन राम लक्ष्मण ॥ विध्वंसीन वानरगण ॥
धरिले रावणाचे चरण ॥ आज्ञापन मज देईं ॥ २४ ॥ ॥ श्लोक ॥ श्रुत्वात्रिशिरसोवाक्यंरावणोराक्षसाधिपः ॥ पुनर्जातमिवा
त्मानंमेनेतस्यसुभाषितं ॥ ११ ॥ ततःश्रुत्वातुतद्वाक्यंदेवांतकनरांतकौ ॥ अतिकायश्चतेजस्वीबभूवुर्युद्धकांक्षिणः ॥ १२ ॥ त
तोहर्षसमाविष्टाजगर्जुर्नैर्ऋतर्षभाः ॥ रावणस्यसुतावीराःशक्रतुल्यपराक्रमाः ॥१३॥ ततस्तान्तुपरिष्वज्यपूजयित्वाविभूषणैः ॥ ॥ १ ॥
आशीर्भिस्तुप्रशस्ताभिःप्रेषयामाससंयुगे ॥ १४ ॥ महोदरमहापार्श्वौभ्रातरौचापिरावणः ॥ रक्षणार्थंकुमाराणांप्रेषयामाससं

१ रुदन. २ मुरयाचे. ३ पुरुषार्थ.

युगे ॥ १५ ॥ ॥ टीका ॥ एकला मी करोनि रण ॥ रणीं मारीन राम लक्ष्मण ॥ ऐकोनि त्रिशिराचें वचन ॥ दशानन हरिखे
ला ॥२५॥ जेंवि अचेतन पडे प्रेत ॥ त्यासि मागुती ये जीवित ॥ त्रिशिरा वचनें लंकानाथ ॥ पावला मानीत पुनर्जन्म ॥ २६ ॥
त्रिशिराचे वचनें देख ॥ संतोषला दशमुख ॥ तेणें देवांतक नरांतक ॥ युद्धासि हरिखे अतिकाय ॥ २७ ॥ रावणाचे चौघे सु
त ॥ शक्रासमान बळिवंत ॥ युद्धार्थी अतिउद्यत ॥ तेणें लंकानाथ हरिखला ॥ २८ ॥ मुकुट कुंडलें वीर कंकणें ॥ चौघां देवोनि
भूषणें ॥ चौघे आलिंगोनि रावणें ॥ पुत्र धाडिले संग्रामा ॥ २९ ॥ राखावया चौघां पुत्रांसीं ॥ महोदर महापार्श्वांसीं ॥ रावणें
धाडिलें त्यांपासीं ॥ संग्रामासीं साह्यार्थ ॥ ३० ॥ पदाति रथ वाजी कुंजर ॥ अदट दाटुगा सैन्य संभार ॥ युद्धा निघतां राज
कुमर ॥ केला दुर्धर गडगर्जु ॥ ३१ ॥ शस्त्रास्त्रीं सन्नद्ध बंधु ॥ चौघां पुत्रां युद्धदुर्मदु ॥ महोदर महापार्श्व बंधु ॥ वीर प्रसिद्ध नि
घाले ॥ ३२ ॥ ऐसे वीर सहाही जण ॥ संग्रामीं अतिप्रवीण ॥ मारावया राम लक्ष्मण ॥ धाडी रावण संग्रामीं ॥ ३३ ॥ युद्धा
निघतां सहाही जण ॥ रथाश्व गज वाहन ॥ कोणा कोणासि कोण कोण ॥ सावधान अवधारा ॥ ३४ ॥ ऐरावत कुळींचा गज गं
भीर ॥ त्यावरी बैसोनि महोदर ॥ युद्धा निघाला सत्वर ॥ जेंवि भास्कर मेघावरी ॥ ३५ ॥ त्रिशिरा तिन्ही मुकुट शिरीं ॥ बैसो
नियां रथावरी ॥ इंद्रचापा समान चाप करीं ॥ निघे बाहेरी संग्रामा ॥ ३६ ॥ अतिकाय महारथी वीर ॥ रथ मर्गजाचा आंखच
क्र ॥ त्यावरी रत्नाढ्य कूबर ॥ वारू विचित्र जुंपिले ॥ ३७ ॥ ते रथीं बैसोनि पाहे ॥ संग्रामा आला अतिकाय उत्साहें ॥ त्या
चा यावा कोण साहे ॥ दुर्धर होय सुरासुरां ॥ ३८ ॥ उच्चैःश्रवा समसुंदरु ॥ बळें बळवंत श्वेत वारु ॥ त्यावरी नरांतक वीरू ॥
युद्ध दुर्धरु शोभत ॥ ३९ ॥ विद्युत्प्राय खड्ग हातीं ॥ दुर्धर त्याची संग्राम शक्ती ॥ त्यासि विचरतां युद्धक्षितीं ॥ स्वर्गीं कांपती
सुरसिद्ध ॥ ४० ॥ जोकां अंतका अंतक ॥ महावीर देवांतक ॥ रथीं बैसोनि एकाएक ॥ आला निःशंक संग्रामा ॥ ४१ ॥ म
थावया क्षीर सागरीं ॥ जैसा विष्णुहातीं मंदरगिरी ॥ तैसा परिघ घेवोनि करीं ॥ आला बाहेरी देवांतकु ॥ ४२ ॥ महापार्श्व

१ आनंदला. २ इंद्रासम. ३ युद्धार्थ. ४ अश्व. ५ भयंकर. ६ सूर्य. ७ रणांगणीं. ८ काल. ९ निर्भय.

रथावरी ॥ दुर्धर गदा घेवोनि करीं ॥ करावया महामारी ॥ आला झडकरी संग्रामा ॥ ४३ ॥ नौघे रथीं एक कुंजरीं ॥ एक तो शोभे अश्वावरी ॥ करावया वीर महामारी ॥ आला झडकरी संग्रामा ॥ ४४ ॥ ॥ श्लोक ॥ प्रगृहीतावभौतेषां छत्राणामावलिःशुभा ॥ शरदभ्रप्रतीकाशाहंसानामावलिर्यथा ॥ १६ ॥ मरणंचापिनिश्चित्यशत्रूणांचपराजयं ॥ इतिकृत्वामतिं वीरानिर्जग्मुःसंयुगार्थिनः ॥१७॥ जगर्जुश्चापितेनेदुश्चिक्षिपुश्चापिसायकान् ॥ क्ष्वेडितास्फोटितानांवैसंचचालेवमेदिनी ॥१८॥ ततोनिष्क्रम्यमुदिताराक्षसेंद्रामहाबलाः ॥ ददृशुर्वानरानीकंसमुद्यतशिलानगं ॥ १९ ॥ ॥ टीका ॥ जेंवि का हंसावळि अंबरीं ॥ तेंवि श्वेत छत्रांचिया हारी ॥ शोभती राजपुत्रांवरी ॥ युग्म चामरी मंवीज्य ॥ ४५ ॥ आजि मरणें कां मारणें ॥ ऐसा श्रीरामीं संग्राम करणें ॥ दृढ निश्चय करितां मनें ॥ युद्धाकारणे ते आले ॥ ४६ ॥ अश्व रथ महाकुंजर ॥ अदट पांयाचे मोगर ॥ चतुरंग सैन्य संभार ॥ आले सत्वर संग्रामा ॥ ४७ ॥ ध्वजा पताका अतिविचित्र ॥ किंकिणी ज्वाळमाळा मनोहर ॥ युद्धा निघतां राजकुमर ॥ रथ कुंजर शृंगारिले ॥ ४८ ॥ छत्रें शोभती शिरीं ॥ मुक्ताफळांच्यी झालरी ॥ निशाणें त्राहाटिल्या भेरी ॥ रणमोहरी गर्जतु ॥ ४९ ॥ अवघे मिळोनियां वोर ॥ सिंहनाद केला थोर ॥ नादें उतटतें अंबर ॥ धरा भूधर सकंप ॥ ५० ॥ देखोनि छत्रपतिभार ॥ रणीं नाचती वानर ॥ कौतुक पाहे श्रीरामचंद्र ॥ निशाचर मारितां ॥ ५१ ॥ शिळा शिखरें गिरिवर ॥ हरिखें झेलिती वानर ॥ एक परिजिती तरुवर ॥ राजकुमर मारावया ॥ ५२ ॥ देखोनि वानरांचें बळ ॥ खवळलें राक्षसदळ ॥ घाय हाणिती प्रबळ ॥ युद्ध तुंबळ मांडलें ॥ ५३ ॥ गदा मुद्गर पट्टिश ॥ शक्ति शूळ परिघ फरश ॥ घाय हाणिती राक्षस ॥ आला आवेश वानरां ॥ ५४ ॥ करावया रणकंदन ॥ सरसावले अवघेजण ॥ वानरीं केलें विंदानं ॥ सावधान अवधारा ॥ ५५ ॥ ॥ श्लोक ॥ समुद्यतमहाशैलाःमुदानेदुःपुनःपुनः ॥ अमृष्यमाणारक्षांसिप्रतिनर्दंतवानराः ॥ २० ॥ केचिदाकाशमाविश्यकेचिदुर्व्याप्लवंगमाः ॥ तेपादपशिलाशैलैश्चक्रुर्वृष्टिमनुत्तमां ॥ २१ ॥ बाणौघैर्वार्यमाणाश्चहरयोभीमविक्रमाः ॥ केचिद्रथगतान्योग ॥ २ ॥

१ हंसपंक्ती. २ भयंकर. ३ पायदळ. ४ मारायांच्या ५ परिपूर्ण. ६ आनंद. ७ धुकी.

नृगजवाजिगतानपि ॥ २२ ॥ निर्जघ्नुःसहसाप्लुत्ययातुधानान्प्लवंगमाः ॥ शैलशृंगान्वितांगास्तेमुष्टिनिक्रांतलोचनाः ॥ २३ ॥ चेलुःपेतुश्चनेदुश्चतत्रराक्षसपुंगवाः॥२४॥ ॥टीका॥ वानर उदित युद्धासीं ॥ सपर्वत उडोनि आकाशीं ॥ पुनःपुनः गमनामेसीं ॥ अनिआवेशीं गर्जत ॥५६॥ वानरवीर नभस्थळीं ॥ राक्षस भोर ते भूतळीं ॥ वर्षती पर्वत शिळीं ॥ होत रांगोळी वीरांची ॥५७॥ बाणीं निवारितां पर्वत ॥ वानरवीर अत्यद्भुत ॥ भूतळा येवोनि समस्त ॥ करिती घात राक्षसां ॥५८॥ राक्षसांचे शस्त्रसंपात ॥ वानर तळपोनि करिती व्यर्थ ॥ शिळा द्रुमें पर्वतहस्त ॥ रणीं विचरत रणमारें ॥ ५९ ॥ एक वानर आकाशीं ॥ वर्षती शिळा पर्वतेसीं ॥ सर्वांग छेदोनि राक्षसांसीं ॥ कटिभंगेसिं खुरडैत ॥६०॥ यावरी वानर आकाशीं ॥ कंदन करिती राक्षसांसीं ॥ एक ते राहून पृथ्वीसीं ॥ निशाचरांसीं निर्दाळिती ॥६१॥ वानरीं साधोनियां रण ॥ मुष्टिघातें पाडिती नयन ॥ एक राक्षसां दंत भग्न ॥ एका वमन रुधिरांचें ॥६२॥ एक राक्षस पडिले रणीं ॥ एक आरडती आक्रंदोनी ॥ एक मागती पाणी पाणी ॥ रणांगणीं पळताती ॥६३॥ एक मर्दिती रथस्थ॥एक मर्दिती गजस्थ ॥ एक मर्दिती अश्वगत ॥ रणकंदनार्थ राक्षसां ॥६४॥ ॥श्लोक॥ वानरैर्वानरेरणेवजघ्नुर्घोराहिराक्षसाः ॥ राक्षसैराक्षसेनैवपिपिपुर्वानराभुवि ॥ २५ ॥ आक्षिप्यबलिनोजग्मूराक्षसावानरांस्तथा ॥ मुहूर्तेनावृताभूमिरभवच्छोणितप्लुता ॥ २६ ॥ भग्नचर्मतनुत्राणाराक्षसावानरैर्हताः ॥ सुस्रावरुधिरंतेभ्यःसरितःपर्वतादिव ॥ २७॥ रथेनरथिनंचापिराक्षसंराक्षसेनच ॥ हयेनचहयान्केचिन्निःष्पिपेपुर्बलीमुखाः ॥ २८ ॥ ॥टीका॥ शस्त्रसामग्री जाली चूर्ण ॥ पायीं पिष्ट पर्वत पाषाण ॥ विचंबले हातियेरावीण ॥ ते काळींचें रण अवधारा ॥ ६५ ॥ वानरीं उचलोनि वानरासीं ॥ रणीं मारिती राक्षसांसीं ॥ राक्षसीं उचलोनि राक्षसांसीं ॥ रणीं वानरांसीं निर्दाळिती ॥६६॥ रणीं रणमदें उन्मत्तवीर ॥ तयां नाठवे आपपर ॥ रण मांडलें घोरांदर ॥ येरयेरा निर्दाळिती ॥६७॥ पाचारोनि रणांगणीं ॥ निधडे वीर झोंटधरणी ॥ भिडताती रणांगणीं ॥ आयणीपायणी संग्रामु ॥६८॥ ॥ रणीं मोडलीं वोढणें ॥ घाई झडलीं अंगत्राणें ॥ राक्षस मागिले जिवेंप्राणें ॥ पर्वत पाषाणें वानरीं ॥६९॥ जेंवि

१ सैन्य. २ वृक्ष. ३ मोडीत. ४ सहार. ५ रक्ताचे. ६ श्रमलें. ७ मारिती. ८ ढाली.

पर्वतीं आरक्त पाझर ॥ तैसे वाहती रुधिरपूर ॥ रणीं खवळले वानर ॥ निशाचर मारितां ॥ ७० ॥ रणभूमि अतिदुर्गम ॥ मांस शोणित कर्दमें ॥ रणीं खवळोनि प्लवंगम ॥ राक्षसां परम गांजिलें ॥ ७१ ॥ दुर्धर वानरांचा मारू ॥ रणीं उठला हाहाकारु ॥ मोडला राक्षसांचा भारू ॥ पाईं जर्जरू विव्हळती ॥७२॥ दुर्धर वानरांचा मार ॥ कोपें खवळला नरांतक वीर ॥ अश्वारूढ अति दुर्धर ॥ वानरां मार करूं आला ॥ ७३ ॥ शिळा शिखरें वृक्ष पर्वत ॥ वानरीं झोडिले अत्यद्भुत ॥ खड्गें निवटोनि समस्त ॥ वानरां घात करूं आला ॥ ७४ ॥ ॥ श्लोक ॥ ततोहयंमारुततुल्यवेगमारुह्यशक्तिंनिशितांप्रगृह्य ॥ नरांतकोवानरराजसैन्यंविवेशमीनश्चयथार्णवौघं ॥ २९ ॥ सवानरान्सप्तशतानिवीरःप्रासेनदीप्तेनविनिर्बिभेद ॥ एकःक्षणेनेंद्ररिपुर्दुरात्माजघानसैन्यंहरिपुंगवानां ॥ ३० ॥ नशेकुर्वानराःसोढुंतेविनेदुर्महास्वरान् ॥ तेत्रस्तावानरश्रेष्ठाःसुग्रीवमुपतस्थिरे ॥ ३१ ॥ ॥ टीका ॥ ठाणमाण शुभ्र सुंदरु ॥ वायुवेगाहून सवेग वारू ॥ अश्वारूढ नरांतक वीरू ॥ वानरां मारू करूं आला ॥ ७५ ॥ तुरंगासनीं खड्गहस्त ॥ सातदशक दाहा शत ॥ वानर मारी शतानुशत ॥ होत आक्रांत कपिकुळां ॥ ७६ ॥ शिळा शिखरें वृक्ष पर्वत ॥ वानर सांटोपें हाणित ॥ खड्गहस्तें तोडूनि समस्त ॥ करी प्रळयांत वानरां ॥७७॥ करावया रणमारा ॥ वानरीं उपडितां गिरिवरा ॥ उडतां वाजे खड्गधारा ॥ वमिती रुधिरा पाडिले ॥ ७८ ॥ वानर उसळले गगनासीं ॥ वारु उडवोनि आकाशीं ॥ निरालंबी निवटी त्यांसीं ॥ कपि प्रळयासीं नरांतकु ॥ ७९ ॥ पूर्वी नांव नरांतकु ॥ आतां जाला वानरांतकु ॥ अवघीं घेवोनि युद्धधाकु ॥ एकेएकु पळाले ॥ ८० ॥ जेंवि कां मातला मगर ॥ स्वयें खळबळी सागर ॥ तेंवि वानरसैन्य समग्र ॥ त्रासिलें थोर नरांतकें ॥ ८१ ॥ नरांतकाच्या समोर ॥ राहूं नशकती वानर ॥ किंकाळ्या देवोनि समग्र ॥ सुग्रीव भुरे ठाकिले ॥८२॥ सुग्रीव आमुचा कपिनाथ ॥ संग्रामीं राखील स्वस्थ ॥ येणें विचारें समस्त ॥ आले धांवत तयापासीं ॥ ८३ ॥ वानर पीडिले शस्त्रघात ॥ सुषेण वैद्य अतिसमर्थ ॥ देवोनि श्रीरामचरणतीर्थ ॥ उठविले समस्त संग्रामीं ॥ ८४ ॥ लाविता श्रीरामपादकण ॥ पानपर्ले घाया ॥ ३ ॥

१ रक्तपूर. २ चिखल. ३ [illegible] ७ सहारी. ८ बरेझाले.

चे वण ॥ करितां श्रीरामनामस्मरण ॥ वानरगण ऊठले ॥ ८५ ॥ घेतां श्रीरामचरणोदक ॥ स्वस्थ झाले सकळिक ॥ पुढें मारावया नरांतक ॥ सुग्रीव सम्यक क्षोभला ॥ ८६ ॥ ॥ श्लोक ॥ दृष्ट्वोवाचमहातेजाःसुग्रीवोहरिपुंगवः ॥ कुमारमंगदंवीरं शक्रतुल्यपराक्रमं ॥ ३२ ॥ गच्छैनंराक्षसंवीरंयोसौतुरगमास्थितः ॥ भक्षयंतंचसैन्यानिक्षिप्रंप्राणैर्वियोजय ॥ ३३ ॥ सभर्तुर्वचनंश्रुत्वानिष्पपातांगदस्तदा ॥ निरायुधोमहातेजाःकेवलंनखदंष्ट्रवान् ॥ ३४ ॥ नरांतकमुपागम्यवालिसुनुरुवाचह ॥ तिष्ठकिंप्राकृतैरेभिर्हरिभिस्त्वंकरिष्यासि ॥ ३५ ॥ अस्मिन्वज्रसमस्पर्शेप्रासंक्षिपममोरसि ॥ ३६ ॥ ॥ टीका ॥ नरांतकें त्रासिले वानर ॥ तें देखोनि सुग्रीव वीर ॥ त्यासीं करावया रणमार ॥ अंगद कुमर स्वयें धाडी ॥ ८७ ॥ अश्वारूढ घोर विक्रांत ॥ करी वानरां प्राणांत ॥ तयाचा करीं जीवघात ॥ सुग्रीव सांगत अंगदासीं ॥ ८८ ॥ शक्रबळेंसिं समान ॥ अंगदाची आंगवण ॥ ऐकोनि सुग्रीवाचें वचन ॥ आलें स्फुरण अंगदा ॥ ८९ ॥ श्रीरामासीं लोटांगण ॥ वंदूनि हनुमंताचे चरण ॥ सुग्रीवासिं अभिवंदून ॥ केलें उड्डाण अंगदें ॥ ९० ॥ करावया नरांतकासीं झगडा ॥ अंगद वीर असे गाढा ॥ येवोनि उभा ठेला पुढां ॥ जैसा कडा मेरूचा ॥९१॥ येऊनि नरांतका समोर ॥ उदार धीर अतिगंभीर ॥ अंगद बोलिला उत्तर ॥ निःशंक शूर प्रतापी ॥९२॥ पालेखाइरे वनचर ॥ किंकरें कां मारिसी वानर ॥ मी आलों असें तुजसमोर ॥ हाण हतियेरें मजलागीं ॥ ९३ ॥ शस्त्रास्त्रांची सामग्री ॥ जे जे असेल तुजपासीं खरी ॥ तेते घालीं मजवरी ॥ अंगद गजरीं गर्जतु ॥ ९४ ॥ अंगदाच्या कठिण उत्तरीं ॥ नरांतक क्षोभें करी ॥ निजखड्गाच्या खड्ग धारीं ॥ हृदयावरी हाणितला ॥ ९५ ॥ ॥ श्लोक ॥ अंगदस्यवचःश्रुत्वासचक्रुद्धोनरांतकः ॥ संपीड्यदशनैरोष्ठौनिःश्वस्यचपुनःपुनः ॥ ३७ ॥ तंप्रासमादायसमुज्वलंतंससर्जवेगेनचवानराय ॥ सवालिपुत्रोरसिवज्रकल्पेबभूवभग्नःपतितश्चभूमौ ॥ ३८ ॥ ॥ टीका ॥ दांत खावोनि करकरां ॥ खड्ग भोंवंडोनि गरगरां ॥ हृदयावरी वानरा ॥ खड्गधारा हाणितलें ॥ ९६ ॥ अंगदाचें बळ वितंड ॥ घाव हाणितां प्रचंड ॥ खड्ग जालें दुखंड ॥ गेलें बळवंड राक्षसा ॥९७॥ अखंड

१ भयंकर. २ इंद्र. ३ पराक्रम. ४ बलाढ्य. ५ निर्भय. ६ भयंकर, मोठे.

रामनामस्मरण ॥ अंगदहृदय अच्छेद्य जाण ॥ खड्गभंगासि कारण ॥ रामस्मरण सप्रेम ॥ ९८ ॥ आणी स्मरतां श्रीरघुनाथ ॥ द्वंद्वबाधा नित्यमुक्त ॥ काय खड्गाचा आघात ॥ निमिषार्धांत भंगेल ॥ ९९ ॥ खड्ग आदळतां हृदयआरामीं ॥ दुखंड होवोनि पडिलें भूमीं ॥ अंगद गर्जोनि संग्रामीं ॥ युद्धानुक्रमीं खवळला ॥ १०० ॥ ॥ श्लोक ॥ असिममालोक्यनदाचभग्नंसपूर्णकृतोरगभोगकल्पं ॥ मुष्टिंसमुद्यम्यसवालिपुत्रस्तुरंगमंतस्यजघानमूर्धनि ॥ ३९ ॥ सतस्यवाजिर्निपपातभूमौतलप्रहारेणविशीर्णशीर्षः ॥ नरांतकःक्रोधवशंजगामहतंतुरंगंपतितंसमीक्ष्य ॥ ४० ॥ समुष्टिमुद्यम्यमहानुभावोजघानशीर्षेयुधिवालिपुत्रं ॥ अथांगदोमुष्टिनिपातधीरःसुस्रावतीव्रंरुधिरंचशीर्ष्णः ॥ ४१ ॥ मुहुःप्रजज्वालमुमोहचापिसंज्ञांसमामाद्यचविस्मितोभूत ॥ ४२ ॥ ॥ टीका ॥ गरुड छेदी जेंवी उरग ॥ तेसें छेदोनि सांडिलें खड्ग ॥ अंगदासि आला राग ॥ राक्षस सांगे वधावया ॥ १ ॥ विद्युत्प्राय वारू तळपत ॥ अंगदें ताडितां मुष्टिघात ॥ टाळू फोडोनि सदंत ॥ वारू रणांत पाडिला ॥ २ ॥ धन्य त्या मुष्टिघाताची थोरी ॥ नेत्र पडले धरेवरी ॥ वारु न्हाणोनि रुधिरीं ॥ रणामाझारीं पाडिला ॥ ३ ॥ वारु मारितां निःक्षेप ॥ दूर उडाला नरांतक ॥ शस्त्र सामग्री नसतां देख ॥ अतिनवक युद्धाचा ॥ ४ ॥ मुष्टि वळोनि क्रोधें करीं ॥ अंगद ठोकिला उरावरी ॥ जात जात अतिचांचरी ॥ स्वयें सांवरी मूर्च्छेतें ॥ ५ ॥ ब्रह्मांडीं तडकला मुष्टिघातु ॥ नाकीं तोंडीं रुधिरोक्षितु ॥ अंगद पडिला मूर्च्छितु ॥ रणांआंतु मुष्टिघातें ॥ ६ ॥ अंगद पडतांचि मूर्च्छितु ॥ स्वयें स्मरे श्रीरघुनाथु ॥ श्रम जावोनि समस्तु ॥ उठिला गर्जतु संग्रामा ॥ ७ ॥ करितां श्रीरामनामस्मरण ॥ श्रम जावोनि संपूर्ण ॥ आलें शतगुणें स्फुरण ॥ राक्षसकंदन करावया ॥ ८ ॥ आघातीं आठवे श्रीरघुनाथ ॥ त्याचें भाग्य अतिसमर्थ ॥ त्यासि बोधना अनर्थ ॥ विजयान्वित तिहीं लोकीं ॥ ९ ॥ रामनामस्मरणा पुढें ॥ विघ्न कायसें बापुडें ॥ अंगदाचें बळ गाढें ॥ युद्ध केवांडें मांडिलें ॥ ११० ॥ ॥ श्लोक ॥ अथांगदोवज्रसमानवेगःसंवर्त्यमुष्टिंगिरिशृंगकल्पं ॥ निपातयामासतदामहात्मानरांतकस्योरसिवालिपुत्रः ॥ ४३ ॥ नरांतकोभूमितलेपपातयथाचलोवज्रनिपातभग्नः ॥ त

१ सर्प. २ समग्र. ३ जोर, आवेश. ४ मूर्च्छेत. ५ आदरानें. ६ महा. ७ कारण

दांतरिक्षेत्रिदशोत्तमानांवनौकसांचापिमहाप्रणादः ॥ ४४ ॥ बभूवतस्मिन्निहतेग्र्यवीर्येनरांतकेवालिसुतेनसंख्ये ॥ ४५ ॥ ॥ टीका ॥ मूर्च्छा भांजोनि अंगद ॥ स्वयें होवोनि सावध ॥ करावया नरांतकाचा वध ॥ अतिउन्नद्ध उठिला ॥ ११ ॥ मुष्टि वळोनि क्रोधें करीं ॥ वेगें हाणितां उरावरी ॥ हाडें करोनि चकचुरी ॥ धरेवरी पाडिला ॥ १२ ॥ नाकीं तोंडीं रुधिरधारा ॥ लागल्या नरांतक वीरा ॥ एकें घायें करोनि पुरा ॥ निशाचरा पाडिलें ॥ १३ ॥ नरांतक महाबळी ॥ अंगदें पाडिला क्षितितळीं ॥ कपि नाचती सुखसमेळीं ॥ पिटली टाळी सुरसिद्धीं ॥ १४ ॥ एक रावण राजकुमर ॥ दुजा वाळीसुत राजपुत्र ॥ युद्ध करोनि घोरांदर ॥ कुमरें कुमर मारिला ॥ १५ ॥ करोनि रामनाम गजर ॥ हरिखें नाचती वानर ॥ स्वर्गीं नाचती सुरवर ॥ अंगद वीर निजविजयी ॥ १६ ॥ एका शरण जनार्दनीं ॥ नरांतक पडिला रणीं ॥ उरल्या वीरीं पांचजणीं ॥ केली करणी ते ऐका ॥ १७ ॥ अंगदें नमिला रघुनंदन ॥ रामें दिधलें आलिंगन ॥ वंदून लक्ष्मणाचे चरण ॥ अभिवंदन हनुमंता ॥ १८ ॥ सुग्रीव राजेंद्रा दंडवत ॥ वानर वीर जे समस्त ॥ अंगद पायावरी लोळत ॥ अवघे गर्जत स्तुतिवादें ॥ १९ ॥ वीर शूर प्रतापवंत ॥ राजपुत्र आणि विनीत ॥ अवघे हरिनामें गर्जत ॥ स्तुति वदत अंगदा ॥ १२० ॥ रम्य रामायण कथार्थ ॥ नरांतका जाला अंत ॥ एका जनार्दना शरणागत ॥ रणीं परमार्थ श्रीरामें ॥ १२१ ॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांनरांतकवधोनामएकोनत्रिंशतितमोऽध्यायः ॥ ॥ २९ ॥ ॥ ओव्या ॥ १२१ ॥ ॥ श्लोक ॥ ४५ ॥ ॥ एवं ॥ १६६ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ सावधान. २ तयारीनें. ३ भूमीवर. ४ आनंदें.

भा·रा·यु·कां·अ·३०
रावणाचे तिघे पुत्र
कुंभकर्ण
नीळ
मारुती
अंगद

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ ॥ अंगदें मारिला नरांतक ॥ राक्षसदळीं परम धाक ॥ पळोनियां वीरनायक ॥ लंके सन्मुख निघाले ॥ १ ॥ पळतां देखोनि राक्षसभारें[1] ॥ कोपा चढला राजकुमर ॥ अवघे होवोनि एकत्र ॥ निशाचर परतले ॥ २ ॥ ॥श्लोक॥ नरांतकंहतंदृष्ट्वाचुक्रुशुर्नैर्ऋतर्पभाः ॥ देवांतकस्त्रिमूर्धाचपौलस्त्यश्चमहोदरः ॥ १ ॥ आरूढोमेरुसंकाशंवानरेंद्रंमहोदरः ॥ वालिपुत्रंमहावीर्यमभिदुद्राववीर्यवान् ॥ २ ॥ भ्रातृव्यसनसंतप्तस्तदादेवांतकोबली ॥ आदायपरिघंघोरमंगदंसमभिद्रवत् ॥ ३ ॥ रथमादित्यसंकाशंयुक्तंपरमवाजिभिः ॥ आस्थायत्रिशिराश्चापिवालिपुत्रमुपाद्रवत् ॥ ४ ॥ सत्रिभिर्मेघसंकाशैर्नैर्ऋतैस्तैरभिद्रुतः ॥ वृक्षमुत्पाटयामासमहाविटपमंगदः ॥ ५ ॥ ॥टीका ॥ अंगद वीरशिरोमणी ॥ नरांतक पाडिला रणीं ॥ तें देखोनि पांचही जणी ॥ आले गर्जोनि संग्रामा[2] ॥ ३ ॥ त्यांहीमाजी तिघे वीर ॥ त्रिशिरा देवांतक महोदर ॥ रणीं मारावया अंगद वीर ॥ अतिसत्वर धांवले ॥ ४ ॥ रणीं मर्दावया अंगदवीर ॥ गजारूढ महोदर ॥ धांविन्नला अतिदुर्धर ॥ घायें वानर मारावया ॥ ५ ॥ बंधुस्नेहें आत्यंतिक ॥ खवळोनियां देवांतक ॥ परिघ हाणावया सन्मुख ॥ देवोनि हाक पैं आला ॥ ६ ॥ अनर्घ्य[3] रथु अनर्घ्य वारू ॥ त्यावरी बैसोनि त्रिशिरा वीरू ॥ रणीं मारावया वानरू ॥ अतिसत्वरु धांविन्नला ॥ ७ ॥ रणीं मारावया जुत्पत्ती[5] ॥ एक गर्जी दोघे रथीं ॥ धांवतां संग्रामवित्पत्ती ॥ अंगदें ख्याती लाविली ॥ ८ ॥ रावणकुमर रणप्रवीण ॥ एकावरी तिघेजण ॥ येतां देखोनियां जाण ॥ आलें स्फुरण अंगदा ॥ ९ ॥ अतिरथी तिघेजण ॥ करीत आले गडगर्जन ॥ करावया तिघांसींही रण ॥ आलें स्फुरण अंगदा ॥ १० ॥ जैसा शनैश्चर[6] जाण ॥ तीन राशी भोगी आपण ॥ तैसाच अंगद रणप्रवीण ॥ तिघजण मर्दावया ॥ ११ ॥ मेघगर्जनें गर्जती वीर ॥ रामनामें गर्जे वानर ॥ युद्ध मांडलें घोरांदर ॥ शस्त्रसंभार मूटले ॥ १२ ॥ ॥ श्लोक ॥ महोदरंसमासाद्यशालमुत्पाट्यवीर्यवान् ॥ देवांतकायतंवीरश्चिक्षेपसहसांगदः ॥ ६ ॥ महावृक्षंमहाशैलंशक्रोदीप्तमिवाशनिं ॥ त्रिशिरास्तंतुचिच्छेदशरेराशीविपोपमैः ॥ ७ ॥ वृक्षंनिकृत्तमालोक्यसमुत्पत्यततोंगदः ॥ सववर्पत

१ सैन्य. २ युद्धार्थ. ३ अमूल्य ४ वानर. ५ युद्धकौशल्य. ६ शनी.

तोटक्षांश्छिलाश्चकपिकुंजरः ॥ ८ ॥ तांश्चिच्छेदसुसंक्रुद्धस्त्रिशिरानिशितैःशरैः ॥ परिघाग्रेणतान्वृक्षांश्छिलाश्चनिजघा न
सः ॥ ९ ॥ ॥ टीका ॥ दोघे रावण राजकुमर ॥ महाबळ महोदर ॥ क्षोभला अंगद वाळिकुमर ॥ तिघे वीर मारावया ॥१३॥
पर्वत भारेंसीं संभार ॥ उपडोनि शालवृक्ष थोर ॥ देवांतकावरी वानर ॥ रागें सत्वर सोडितु ॥१४॥ वाजतां अंगदाची हाक ॥
येतां देखोनि सन्मुख ॥ अवो भुली देवांतक ॥ उपाव एक सुचेना ॥ १५ ॥ येणें मारिला नरांतक ॥ तैसाच मारील देवांतक ॥
त्रिशिरा धांवोनियां देख ॥ शालवृक्ष छेदिला ॥१६॥ वृक्ष छेदितां शतधा करी ॥ अंगदें लोटोनि पुच्छें करीं ॥ पाडितां राक्षसांचे
भारीं ॥ शतसहस्त्रीं प्राणांत ॥ १७ ॥ राक्षसदळीं हाहाकारू ॥ अंगदें केला महामारू ॥ विस्मित त्रिशिरा महोदरू ॥ धन्य
वानरू प्रतापी ॥ १८ ॥ तिघांसीं युद्ध करीं समोर ॥ पुच्छें मारी राक्षसभार ॥ अंगद प्रतापी वानर ॥ सुरासुर वाणिती ॥१९॥
माझ्या वृक्षाचा आघात ॥ तिघीं मिळोनि केला व्यर्थ ॥ अंगद क्षोभला अत्यंत ॥ रणकंदनार्थ करावया ॥ २० ॥ मारावया नि
शाचर ॥ पाचारोनि निजवानर ॥ ह्मणें शिळा पर्वत शिखर ॥ रणीं सत्वर पुरवावे ॥ २१ ॥ ऐसें सांगोनि वानरांसीं ॥ अंगद उ
सळला आकाशीं ॥ मग मांडिलें संग्रामासीं ॥ अतिआवेशीं क्षोभोनि ॥ २२ ॥ शिळा शिखरें अत्यद्भुत ॥ वृक्ष पाषाण पर्वत ॥
अंगद गर्जगर्जोनि वर्षत ॥ रणीं प्राणांत राक्षसां ॥२३॥ शिळाशिखरें अत्यद्भुती ॥ रणीं लावोनियां ख्याती ॥ करीन तिघांची
समाप्ती ॥ रणविरूपत्ती पाहा माझी ॥ २४ ॥ उपमर्दून तिन्ही गुण ॥ सुख पावती योगीजन ॥ तुह्मीं मारिल्या तिघेजण ॥ रण
कल्याण मज तेव्हां ॥ २५ ॥ ऐसें गर्जोनि समर्थ ॥ शिळाशिखरें द्रुमें पर्वत ॥ लांगवेगें पैं वर्षत ॥ रणकंदनार्थ राक्षसां ॥ २६ ॥
द्रुमादि पर्वतशिखरें थोर ॥ चेपला राक्षसांचा भार ॥ रणीं उठला हाहाकार ॥ राजकुमर विस्मित ॥ २७ ॥ आह्मांसीं युद्ध करि
तां सन्मुख ॥ मागें राक्षस गांजिले निःशेष ॥ अंगद वीर अतिअटंक ॥ पाडिलें टक तिघांसीं ॥ २८॥ बाणीं पर्वत निवारित ॥ ॥ १ ॥
तंव येती असंख्यात ॥ तेही सांटोपें जंव तोडित ॥ येती आघात वृक्षांचे ॥२९॥ वृक्ष निवारितां जाण ॥ मस्तकीं वाजती पाषाण॥

१ क्रुद्धझाला. २ कौशल्य. ३ संहारून. ४ वृक्ष. ५ तात्काळ. ६ सैन्य. ७ बलाढ्य. अनिवार. ८ आवेशें.

घाबिरे केले तिघेजण ॥ रणप्रवीण अंगदें ॥ ३० ॥ बाण तोमर परिघाग्र ॥ तिघीं निवारून गिरिवर ॥ अंगद वर्षे सत्वर ॥ शि
ळा शिखर पर्वतीं ॥ ३१ ॥ जैशा पर्जन्याच्या धारा ॥ तैसा वर्षे गिरितरुवरां ॥ उसंत नाहीं तिघां वीरां ॥ राजकुमरां गांजिलें
॥३२॥ पुरुषार्थाची परम कीर्ती ॥ तिघे वीर ते अतिरथी ॥ अंगदें लावोनियां ख्याती ॥ रणविरूपत्ती गांजिले ॥३३॥ त्रिशिरा वीर
रणप्रवीण ॥ वज्रास्त्रें विंधोनि बाण ॥ पर्वत तरुवर छेदून ॥ केले शतचूर्ण रणरंगीं ॥ ३४ ॥ पर्वत पुरवीत्या वानरांसीं ॥ त्रिशि
रा विंधी अतिआवेशीं ॥ तिहीं घेवोनि त्रासासीं ॥ सुग्रीवापासीं पळाले ॥ ३५ ॥ देवांतकाचा परिघ थोर ॥ महोदराचा तोम
र ॥ त्रिशिरा विंधी तीव्र शर ॥ अंगदवीर मूर्च्छित ॥३६॥ अंगद वानरीं युवराजा ॥ सांपडला आमच्या समाजा ॥ त्यासिं बांधो
नियां वोजा ॥ नेऊं विजयध्वजा लंकेसीं ॥ ३७ ॥ त्यासिं बांधवेना संपूर्ण ॥ त्याच्या अंगीं आंगवण ॥ मंडप घेवोन उडाला जा
ण ॥ त्यासिं कोण बांधील ॥३८॥ सांपडला आहे हाताआंत ॥ तंव याचा करूं घात ॥ ऐसें विचारितां समस्त ॥ केलें विपरीत
अंगदें ॥३९॥ अंगद पडतां मूर्च्छित आपण ॥ स्मरे श्रीरामनामस्मरण ॥ मूर्च्छा जावोनि संपूर्ण ॥ आलें स्फुरण अंगदा ॥४०॥
महोदरा देवोनि लात ॥ गर्जों पाडिला मूर्च्छित ॥ देवांतकासिं चपेटघात ॥ तोही रथस्थ पाडिला ॥४१॥ त्रिशिरा याचे धनुष्या
चें शिंत ॥ पुच्छें छेदोनियां तेथ ॥ त्याचे बाण करोनियां व्यर्थ ॥ रणीं गर्जत अंगदु ॥ ४२ ॥ तिघे महावीर दारुण ॥ अंगदासीं
करितां रण ॥ धन्य अंगदाची आंगवण ॥ तिघांही जणा नाटोपे ॥ ४३ ॥ ॥ श्लोक ॥ त्रिशिराश्चांगदंवीरमभिदुद्रावसायकैः ॥
गजेनसमभिद्रुत्यवालिपुत्रंमहोदरः ॥ १० ॥ सत्रिभिर्नैर्ऋतश्रेष्ठैर्युगपत्समभिद्रुतः ॥ नविव्यथेमहातेजावालिपुत्रःप्रतापवान्
॥ ११ ॥ ॥ टीका ॥ अंगद नाटोपे रणप्रवीण ॥ त्रिशिरा क्षोभला अतिदारुण ॥ काढोनियां निर्वाण बाण ॥ आला गर्जोन
संग्रामा ॥ ४४॥ गजावरून अतितांतडी ॥ महोदरें घातली उडी ॥ तोमरेंसीं लवडसवडी ॥ अंगद कडाडीं ठोकिला ॥ ४५ ॥
देवांतक तेच अवसरीं ॥ परिघ घेवोनियां करीं ॥ अंगद ताडिला हृदयावरी ॥ गडगर्जें गर्जोनी ॥ ४६ ॥ परिघ तुळोनि सांटोप

१ विश्रांती. २ आनंदें. ३ सामर्थ्य. ४ शर. ५ अंतींचे. ६ सत्वर. ७ काळी. ८ आवेशें.

ता ॥ बळें रणरंगीं तळपतां ॥ घाव मागुता मागुता ॥ होय हाणिता वारंवार ॥४७॥ तिघे वीर अतिविख्यात ॥ सबळ बळें घाव हाणित ॥ अंगद नव्हे व्यथाभूत ॥ घाय मानीत तृणप्राय ॥४८॥ अंगदें उडोनि कडाडी ॥ गजासि देतां पैं थापडी ॥ डोळे फाडोनियां बापुडीं ॥ रणपडिपाडीं पाडिला ॥ ४९ ॥ ॥ श्लोक ॥ तलेनभृशमुत्पत्यजघानगजमंगदः ॥ पेततुर्नयनेतस्यविननाशसवारणः ॥ १२ ॥ विषाणंचास्यनिष्कृष्यवालिपुत्रोमहाबलः ॥ देवांतकमभिद्रुत्यमजघानतदोरसि ॥ १३ ॥ सविव्हलितसर्वांगोवातोद्धूतइवद्रुमः ॥ लाक्षारससवर्णचसुस्रावरुधिरंमुखात् ॥ १४ ॥ अथाश्वस्यमहातेजाःकृच्छ्राद्देवांतकोबली ॥ आविध्यपरिघंवेगादाजघानतदांगदं ॥ १५ ॥ ॥ टीका ॥ महोदराचा महाहस्ती ॥ थापा हाणोनि पाडिला क्षितीं ॥ गजदंत उपडोनियां हातीं ॥ देवांतकाप्रति धांविन्नला ॥५०॥ अंगदें पूर्वरागें करीं ॥ देवांतकाचे उरावरी॥गजदंत हाणोनि निजगजरीं ॥ धरेवरी पाडिला ॥ ५१ ॥ नाकीं तोंडीं सुटलें रक्त ॥ लाक्षारंगासम आरक्त ॥ मुखीं रुधिरातें वमित ॥ रणीं मूर्च्छित पडियेला ॥ ५२ ॥ तोंडीं सुटलें रक्त तडफडी ॥ हात पाय स्वयें वोढी ॥ अतिकष्टाच्या पडिपाडीं ॥ मूर्च्छा गाढी भांजिली ॥ ५३ ॥ मूर्च्छा भांजोनि संपूर्ण ॥ देवांतक स्वयें आपण ॥ परिघ घेवोनि दारुण ॥ अंगद जाण ठोकिला ॥ ५४ ॥ परिघ लागतां निजनेटी ॥ रणरंगीं मेटीकुटी ॥ घालोनि बैसला जगजेठी ॥ मूर्च्छा पोटीं सांवरूनी ॥५५॥ अंगदें करितां उड्डाण ॥ त्रिशिरा विंधी दारुण बाण ॥ महोदर स्वयें आपण ॥ हाणी निर्वाण तोमरें ॥५६॥ सर्पप्राय त्रिशिरा बाण ॥ ललाटीं भेदला दारुण ॥ धन्य अंगदाची आंगवण ॥ अनुप्रमाण नढळेची ॥५७॥ दोहीं कटकीं वाजली हाक ॥ अंगद वळिया चोख ॥ तेणें हनुमंता हरिखें ॥ आला तर्वक नीळासीं॥५८॥ ॥श्लोक॥ ततोंगदंपरिक्षिप्तंत्रिभिर्नैर्ऋतपुंगवैः॥ हनूमानथविज्ञायनीलश्चापिप्रतस्थतुः ॥१६॥ ततस्त्रिक्षेपशैलाग्रंनीलस्त्रिशिरसेतदा ॥ तद्रावणसुतःशूरोनिर्बिभेदशितैःशरैः ॥१७॥ ततश्चूर्णितमालोक्यहर्षाद्देवांतकस्तदा ॥ परिघेणाभिदुद्रावमारुतात्मजमाहवे ॥१८॥ तमापतंतमुत्पत्यहनूमान्कपिकुंजरः ॥ आजघानतदामृष्टिवज्रकल्पेनमुष्टिना॥१९॥

१ युद्धकौशल्यें. २ रक्तातें. ३ त्यागिली; सांवरली. ४ मदत. ५ मस्तकीं. ६ नीचां ७ आनंद. ८ आवेश.

समुष्टिनिष्पिष्टविभिन्नमूर्धाविशीर्णदंताक्षिविलंबिजिव्हः ॥ देवांतकोराक्षसराजसूनुर्गतासुरुर्व्यांसहसापपात ॥२०॥ ॥टीका॥ तिघांजणांसीं भिडतां ॥ अंगद श्रमला युद्ध करितां ॥ हनुमंत त्यासीं साह्य जातां ॥ नीळही तत्वतां स्वयें आला ॥ ५९ ॥ त्रिशिरा अंगदा विंधी बाण ॥ त्यासिं नीळें पाचारून ॥ दीर्घ पर्वत अतिसघन ॥ घाली गर्जोन मस्तकीं ॥ ६० ॥ त्रिशिरा धनुर्वाडा चोख ॥ लक्ष साधून शरसन्निष्ट ॥ घायें पर्वत केला पिष्ट ॥ पाडिला सकूट पृथ्वीसीं ॥६१॥ पर्वत छेदिला त्रिशिरेनी ॥ तेणें देवांतक हरिखेंजोनी ॥ निजपरिघेंसिं गर्जोनी॥ हाणी धांवोनि हनुमंता ॥ ६२ ॥ हनुमा रणीं धीट नीट ॥ त्याचा परिघ करोनि पीठ ॥ टोला देतां चतुर्वोटें ॥ पाडिला स्पष्ट पृथ्वीसीं ॥ ६३ ॥ कैसा टोल्याचा आघात ॥ भग्न मस्तक रुधिराक्रांत ॥ पृथ्वीतळीं सनेत्र दांत ॥ जिव्हा लोळत सलंब ॥ ६४ ॥ देवांतक रावणसुतु ॥ टोल्यासाठीं करोनि घातु ॥ रणीं पाडिला निश्चेष्टितु ॥ केला प्राणांतु हनुमंतें ॥ ६५ ॥ ॥श्लोक॥ ततस्तुनीलःप्रतिलब्धसंज्ञःसशैलमुत्पाट्यसवृक्षखंडं ॥ सुदूरमुत्पत्यखमुग्रवेगोमहोदरंतेनजघानमूर्ध्नि ॥ २१ ॥ सतेनशैलेनसमाहतस्तुरक्षोधिपोभूमितलेपपात ॥ महोदरोजीवितमुत्ससर्जयथागजःसिंहबलाभिभूतः ॥ २२ ॥ ॥टीका॥ येरीकडे नीळ महोदर॥ युद्धा पेटले दुर्धर ॥ नीळ क्षोभोनि सेनाधर ॥ केला संहार तो ऐका ॥ ६६ ॥ महोदराचा तोमर ॥ नीळ उड्डाणें हरी सत्वर ॥ रागें उपडिला गिरिवर ॥ त्यावरी थोर द्रुमशिखरें ॥ ६७ ॥ नीळें देवोनियां हाक ॥ पर्वत टाकितां सन्मुख ॥ महोदरासीं टकमक ॥ अवो भुली देख रणमारें ॥६८॥ देखतां नीळाची आंगवण ॥ महोदर धाकें संपूर्ण॥ धाकेंचि त्याचा गेला प्राण ॥ गिरिनिवारण कोण करी ॥ ६९ ॥ नीळें पर्वत घालितां पैं शिरीं ॥ महोदर पडिला धरेवरी ॥ जाहाली हाडांची चकचुरी ॥ प्राणांत करी वानर ॥ ७० ॥ देवांतकातें हनुमा मारी ॥ नीळ महोदरातें संहारी ॥ रावणा जाली पोरमारी ॥ अँपांपरी राक्षसां ॥ ७१ ॥ ॥श्लोक॥ पितृव्यंनिहतंदृष्ट्वात्रिशिराक्रोधमूर्च्छितः ॥ हनुमंतंसुसंक्रुद्धोविव्याधनिशितैःशरैः ॥२३॥ ततोहनूमानुत्पत्यहयांस्त्रिशिरसस्तदा ॥ ददारकरजैस्तीक्ष्णैर्गजेंद्रंमृगराडिव ॥ २४ ॥ अथ

१ अतिजड. २ धनुष्यधारी. ३ शिखरांसह. ४ आनंदोनी. ५ चारभागानें. ६ शार्फ. ७ दाणादाण

शक्तिंसमादायकालरात्रिमिवांतकः॥ हनूमंतंप्रचिक्षेपत्रिशिरारावणात्मजः ॥ २५ ॥ दिविक्षिप्तांमहोल्काभांशक्तिंतांतुमहाप्रभां॥ बभंजहनुमांस्तस्यहर्षाद्वेविननादह ॥ २६ ॥ ॥ टीका ॥ अंगदें नरांतकसंहारू ॥ देवांतका हनुमा वीरू ॥ नीळें मारिला महोदरू ॥ त्रिशिरा दुर्धरू क्षोभला ॥७२॥ त्रिशिरा कोपोन दारुण ॥ हनुमंतासिं विंधिले बाण ॥ पुच्छाग्रें करोनि चूर्ण॥ केलें उड्डाण हनुमंतें ॥ ७३ ॥ हनुमा तळपोनि अंबरीं ॥ त्रिशिराराथाचे वारू चारी ॥ विदारिले ते नखाग्रीं ॥ जेंवि केसरी गजातें ॥७४॥ विदारूनि वारु चारी ॥ रथ करोनि चकचूरी ॥ हनुमा गर्जे गिरागजरीं ॥ जो महामारी राक्षसां ॥ ७५ ॥ बांधावया हनुमा वीर ॥ त्रिशिरा कोपला अत्युग्र ॥ शक्ति काढिली दुर्धर ॥ रणीं वानर मारावया ॥ ७६ ॥ उल्का जेमी कडाडित ॥ कीं काळरात्री धडधडित ॥ करावया हनुमंताचा घात ॥ त्रिशिरा सोडित महाशक्ती ॥ ७७ ॥ शक्ति अतिशयें दुर्धर भारी ॥ तेज नसमाये अंबरीं ॥ कडकडोनि प्रळय गजरीं ॥ हनुम्यावरी लोटली ॥ ७८ ॥ धन्य बळिया हनुमंत ॥ पुच्छें शक्तीया केला घात ॥ मोडून सांडिली रणाआंत ॥ कपि गर्जत स्वानंद ॥७९॥ शरचाप रणीं केलें व्यर्थ॥दुर्धर शक्तीचा केला घात ॥ त्रिशिरा स्वयें कोपान्वित ॥ खड्ग काढित सांटोपें ॥ ८० ॥ ॥ श्लोक ॥ ततःखड्गंसमुत्पाद्यत्रिशिराराक्षसोत्तमः ॥ निचखानतदाशृंगेवानरेंद्रस्यवक्षसि ॥ २७ ॥ खड्गप्रहाराभिहतोहनूमान्प्लवगोत्तमः ॥ आजघानत्रिशिरसंतलेनोरसिवीर्यवान् ॥ २८ ॥ सतलाभिहतस्तेनस्त्रस्तकेशांबरोभुवि ॥ निपपातमहातेजाविसंज्ञस्त्रिशिरास्तदा ॥ २९ ॥ यत्नतस्तस्यखड्गं तुसमाक्षिप्यमहाकपिः ॥ ननाद गिरीसंकाशस्त्रासयन्सर्वराक्षसान् ॥ ३० ॥ ॥ टीका ॥ रणीं खवळोनि त्रिशिरा भारी ॥ खड्ग काढोनि कोशाबाहेरीं ॥ हनुमा हाणितला उरावरीं ॥ खड्गधारी साटोपें ॥ ८१ ॥ रणप्रवीण हनुमंतें ॥ त्रिशिरा हाणोनि तळाघातें ॥ हिरोन घेऊन खड्गातें ॥ पाडिला तेथें मूर्च्छित ॥ ८२ ॥ खड्गहस्ती हनुमा वीर ॥ रणीं गर्जती वानर ॥ चळी कांपती निशाचर ॥ अतिदुर्धर हनुमंत ॥ ८३ ॥ चेतना लाहोनि त्रिशिरा ॥ देखोनि खड्गहस्त वानरा ॥ दांत खावोनि करकरां ॥ हाणी कपींद्रा मुष्टिघातु ॥ ८४ ॥

१ आकाशीं. २ सिंह. ३ आवेशें. ४ पासहोऊन.

माझें खड्ग वानरा हातीं ॥ देखोनि प्रज्वळला चित्तीं ॥ हनुमा हाणी मुष्टिघातीं ॥ सर्वशक्ति साटोपं ॥ ८५ ॥ हनुमंतासिं मुष्टिघात ॥ हाणतां झणाणिला हात ॥ त्रिशिरा चांचरी जात ॥ स्वयें सांवरीत विव्हळ ॥ ८६ ॥ लागतां त्याचा मुष्टिघातु ॥ डळमळिना हनमंतु ॥ खड्गहस्तें क्षणाआंतु ॥ केला निःपातु तिहींशिरां ॥ ८७ ॥ ॥ श्लोक ॥ सतेनखड्गेनमहाशिरांसिकपिःसमस्तानिसकुंडलानि ॥ क्रुद्धःप्रचिच्छेदतदाहनूमांस्त्वष्टुःसुतस्यैवशिरांसिशक्रः ॥ ३१ ॥ तस्मिन्हतेदेवरिपौत्रिशीर्षेहनूमताशक्रपराक्रमेण ॥ नेदुःप्लवंगाःप्रचचालभूमीरक्षांसिसर्वाणिविदुद्रुवुश्च ॥ ३२ ॥ हतांत्रिशिरसंदृष्ट्वातथैवचमहोदरं ॥ हतौप्रेक्ष्यदुराधर्षौदेवांतकनरांतकौ ॥ ३३ ॥ चुकोपपरमामर्षीमत्तोराक्षसपुंगवः ॥ जग्राहार्चिष्मतींचापिगदांसर्वायसींतदा ॥ ३४ ॥ ॥ टीका ॥ खड्ग घेवोनि हनुमंतें ॥ छेदिलें त्रिशिराचे तिहीं शिरांतें ॥ समुकुट सकुंडलातें ॥ लखलखीत पाडिलीं ॥८८॥ विप्ररूपाचीं महाशिरें ॥ जैसीं कां छेदिलीं इंद्रें ॥ तैसीं त्रिशिराचीं शिरें ॥ रणीं कपींद्रें पाडिलीं ॥८९॥ वीर शृंगार उद्भटें ॥ शिरें शोभती लखलखाट ॥ वटारिले नेत्रवाट ॥ पाडिले स्पष्ट रणरंगीं ॥ ९० ॥ त्रिशिरा सुरवरांचा वैरी ॥ हनुमंतें रणमारी ॥ शिरें छेदून शस्त्रधारी ॥ धरेवरी पाडिला ॥ ९१ ॥ सुरवर करिती जयजयकार ॥ नामें गर्जती वानर ॥ धाकें पळती निशाचर ॥ रणीं महाशूर मारिले ॥ ९२ ॥ त्रिशिरा मारिला महाशूरू ॥ मारिला बंधु महोदरू ॥ देवांतकु राजकुमरू ॥ मारिला वीरू नरांतकु ॥ ९३ ॥ देखोनि सुहृदांचा मारू ॥ महापार्श्व महावीरू ॥ दुःख शोकें अतिजर्जरू ॥ चढला पुरू मोहाचा ॥ ९४ ॥ महापार्श्व मोहान्वित ॥ स्वयें होवोनि सावचित्त ॥ रणीं राहोनि ध्यानस्थ ॥ कर्तव्यार्थ विचारी ॥ ९५ ॥ पळोनि जातां लंकेआंत ॥ पुत्रशोकें लंकानाथ ॥ अवश्य करील माझा घात ॥ कीं अपमानांत गांजील ॥९६॥ मुखीं लावील मसीचा टिळा ॥ रासभारोहणीं गोमयगोळा ॥ उपानहाच्या माळा गळां ॥ होईल सोहळा शिमग्याचा ॥ ९७ ॥ ऐसें अपमानें जिणें ॥ त्याहून श्रेष्ठ रणीं मरणें ॥ निमाल्या निजमोक्ष पावणें ॥ जिंतल्या जिणें जगद्वंद्य ॥ ९८ ॥ ऐसें विचारोनि जाण ॥ म

१ कोपला. २ आवेशें. ३ मुर्च्छित. ४ छेद. ५ असंत, प्रबळ. ६ आप्तांचा. ७ कोळशाचा. ८ गाढवावर बसणें. ९ जोड्यांच्या.

भा.रा.यु.कां.अ.३१
अतिकायः

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ ॥ चौघे मिळोनि वानर ॥ तिघे रावण राजकुमर ॥ महापार्श्व आणि महोदर ॥ पांचही महा शूर मारिले ॥ १ ॥ आह्मीं ह्मणों हे वानर ॥ पालेखाइरे वनचर ॥ परी हे निधडे महाशूर ॥ दुर्धर वीर मारिले ॥ २ ॥ सखे बंधु मारिले तिन्ही ॥ पितृव्य निमाले दोन्ही ॥ तें देखोनियां नयनीं ॥ अतिकाय मनीं क्षोभला ॥ ३ ॥ मारिले देखोनि स्वजन ॥ अतिकाय कोपायमान ॥ रविप्रभेसीं समान ॥ देदीप्यमान तेजस्वी ॥ ४ ॥ एवढिया तेजासिं कारण॥ ब्रह्मदत्त वरद संपूर्ण ॥ प्राकृताचेनि हातें मरण ॥ सर्वथा जाण नपावसी ॥ ५॥ ॥ ब्रह्मवरदें बळिवंतु ॥ देव दानव दैत्यघातु ॥ स्वयें करी रणाआंतु ॥ निजपुरुपार्थु मिरवोनी॥६॥सारथ्यासिं स्वयें सांगत॥जेथें आहे रघुनाथ॥वानरांसिं नलाऊं हात॥रणीं रघुनाथ मारावया॥७॥पाठिसीं असतां श्रीरघुनाथ ॥ रणीं वानर नाटोपत ॥ तेथवरी प्रेरीला रथ ॥ त्यासिं रणांत मारावया ॥ ८ ॥ वानरांचें बळ कारण ॥ मुख्य श्रीराम लक्ष्मण ॥ ते मारिल्या दोघेजण ॥ वानरगण निमाले ॥९॥ अखया मारून जाळिलें नगर ॥ देवांतक नरांतक त्रिशिर ॥ महापार्श्व महोदर ॥ सुहृद समग्र निर्दाळिले ॥ १० ॥ ते व्हावया उत्तीर्ण ॥ सुखी करावया रावण ॥ रणीं मारीन रामलक्ष्मण ॥ तरी मी जाण अतिकाय ॥ ११ ॥ रणीं मारिल्या श्रीरामचंद्र ॥ मारणें नलगती वानर ॥ तेही विपर्यीचा विचार ॥ ऐक साचार सांगेन ॥१२॥ श्रीराम वृक्ष लक्ष्मण दंड ॥ हनुमा एक पिंड मध्यविड ॥ सुग्रीवादि शतशाखा प्रचंड ॥ विस्तारदंड कपिसेना ॥ १३ ॥ सीतासुंदर सुमन फळ ॥ रावण भुलला तत्काळ ॥ हित सांगतांहि सकळ ॥ तो अळुमाळ उमजेना ॥१४॥ रणीं मारिल्या जी रघुवीर ॥ निमाले हनुमा सौमित्र ॥ निमाले सुग्रीवादि वानर ॥ सीता सुंदर स्ववश ॥१५॥ ऐसी करावया ख्याती ॥ अतिकाय मी रणार्थी ॥ घायें मारीन रघुपती ॥ बाणावर्ती वर्षोनी ॥ १६ ॥ रणीं मारावया रघुनाथ ॥ मी अतिकाय आलों येथ ॥ विस्फारोनि चापहस्त ॥ रणीं गर्जत साटोपें ॥ १७॥ मुकुट कुंडलें वीरकंकणें ॥ अतिकाय शोभला तेणें ॥ बाहु अंगदें अंगत्राणें ॥ जेंविका किरणेंश्रीसूर्य ॥ १८ ॥ धनूर्ष्यीं करितां टणत्कार ॥ दुमदुमिले गिरिकंदर ॥ भूकंपें उलथती सागर ॥

१ शूर, निर्भय. २ मेले. ३ आप्त. ४ संहारिले. ५ किंचितही. ६ टणत्कारून. ७ आवेशें.

भेणें वानर पळाले ॥१९॥ अतिकाय देखोनि दुर्धर ॥ भयें त्रासिले वानर ॥ पळोन आले ते समग्र॥ श्रीरघुवीर ठाकोनी ॥२०॥
जो शरण्य शरणागता ॥ ठाकून आले त्या रघुनाथा ॥ अभय देतांचि समस्तां ॥ कपि स्वस्थता पावले ॥२१॥ अतिकाय तो अ
तिदुर्धर ॥ रथीं बैसला दिसे अत्युग्र ॥ त्यातें देखोनि रघुवीर ॥ विस्मय थोर पावला ॥ २२ ॥ स्वयें श्रीरामें आपण ॥ पाचारो
नि बिभीषण ॥ ह्मणे पैल हा वीर येतो कोण ॥ रणप्रवीण निःशंकें ॥ २३ ॥ हाकाऊन बिभीषण ॥ स्वयें पुसे रघुनंदन ॥ पर्वत
प्राय अतिदारुण ॥ येतो कोण तें सांग ॥२४॥ धनुर्धारी पिंगाक्ष ॥ रथीं बैसला अतिदक्ष ॥ येतो आमचें धरून लक्ष ॥ रणाध्य
क्ष प्रतापी ॥ २५ ॥ रथीं जुंपिले अश्व सहस्र ॥ दोनशतें वीस तूणीरें ॥ असि चाप गदा मुद्गर ॥ त्रिशूळ तोमर रथस्थ ॥ २६ ॥
छत्र पताका युग्मचामरीं ॥ ध्वजीं मुक्तमाळा झल्लरी ॥ राहूचें शिर ध्वजावरी ॥ रणमहामारी ब्रीदेंतें ॥ २७ ॥ बाहु अंगदं मु
कुट शिरीं ॥ कुंडलांचें तेज भारी ॥ लखलखी मुखावरी ॥ जेंवि भास्करीं निजकिरण ॥२८॥ हेमसन्नद्ध चापबाण ॥ रथीं बैसला
निःशंक पूर्ण ॥ मज सन्मुख यावया जाण॥ आंगवण केंवि यासीं ॥२९॥ तेच विपयींच निरोपण॥ स्वयें सांगतो बिभीषण॥अति
कायाची आंगवण॥बळ संपूर्ण वरदोक्ती॥३०॥ ॥श्लोक ॥ भीमकर्मामहातेजारावणोराक्षसाधिपः ॥ तस्यैपवीर्यवान्पुत्रोरावणप्रति
मोबली ॥१॥ वृद्धसेवीश्रुतिधरःसर्वास्त्रविदुपांवरः ॥ अश्वपृष्ठेनागपृष्ठेखड्गेधनुंपिकर्पणे ॥२॥ भेदेसांत्वेचदानेचन्यायेमंत्रेचसंम
तः ॥ तनयंविद्धिमालिन्याअतिकायमिमंविदुः ॥३॥ ॥टीका॥रावण जाला लंकापती ॥ महामालिनीगर्भसंभूती ॥ याची जाली पैं उ
त्पत्ती॥नामें निश्चिती अतिकाय ॥३१॥अतिकाय वीर विख्यात॥रावणा समान बळवंत॥परी हा साधुसेवी अतिविनीत॥आणि श्र
वणवंत सच्छास्त्रीं॥३२॥जाणे रथगती चक्रभ्रमण॥गज वाजी आरोहण ॥ खड्ग पदाति करावया रण॥आंगवण अतिकाया ॥३३॥
शूळ त्रिशूळ मुद्गर ॥ फरश पट्टीश तोमर ॥ अचुक संधानी धनुर्धर॥प्रवीण शास्त्रीं अतिकाय ॥३४॥ भेदाचें परिमार्जन॥लोभा दं
भाचें सांत्वन ॥ दान देवोनि उदार पूर्ण ॥ विनीतपण सर्वांसीं ॥ ३५ ॥ निर्दाळोनि अनीती ॥ दृष्टि पुढें वोळंगे नीती ॥ विचारा

१ आश्रय. २ निर्भय. ३ भाते. ४ खड्ग. ५ सोन्याने मढविलेलीं. ६ शक्ति. ७ अतिलीन. ८ घोडे. ९ याग. १० शरण येई.

विपयीं हा बृहस्पती ॥ सांगे सुखोक्ती संवाद ॥ ३६ ॥ ऐसा सर्वार्थी निपुण ॥ संग्रामीं जिंतले सुरगण ॥ मशकप्राय करोनि जा
ण ॥ इंद्र संपूर्ण गांजिला ॥ ३७ ॥ संग्रामीं अतिप्रखरु ॥ प्रतापतेजें जैसा रुद्रु ॥ सर्वार्थी अतिदुर्धरु ॥ रावणकुमरु अतिकाय
॥ ३८ ॥ ॥ श्लोक ॥ अनेनाराधितोब्रह्मातपसाभावितात्मना ॥ अस्त्राणिचास्यदत्तानिरिपूणांचपराजये ॥ ४ ॥ सुरासुरैरव
ध्यत्वंदत्तमस्यस्वयंभुवा ॥ एतच्चकवचंदिव्यंरथश्चरविभासुरः ॥ ५ ॥ एतेनशतशोदेवादानवाश्चपराजिताः ॥ एपोतिकायो
बलवान्राक्षसानामथर्पभः ॥ ६ ॥ तदस्मिन्क्रियतांयत्नःक्षिप्रंपुरुपपुंगव ॥ ७ ॥ ॥ टीका ॥ पूर्वी अतिकाय निरन्न ॥ करू
नि ब्रह्मयाचें आराधन ॥ ब्रह्मा करोनि सुप्रसन्न ॥ ब्रह्मवरदान पावला ॥ ३९ ॥ पराभवून शत्रुसमुदाव ॥ नित्य संग्रामीं निज
विजय ॥ ऐसा शस्त्रअस्त्र समुदाव ॥ ब्रह्मदेव स्वयें अर्पी ॥ ४० ॥ सुरासुरांसीं करितां रण ॥ सर्वथा युद्धीं नये मरण ॥ अवध्य
त्याचें वरदान ॥ दिधलें आपण ब्रह्मदेवें ॥ ४१ ॥ अभेद्य कवच अभेद्य रथ ॥ ब्रह्मा देत हर्पयुक्त ॥ तेणें देव दानव समस्त ॥ र
णीं गांजित अतिकाय ॥ ४२ ॥ वरदबळें बळोन्मत्त ॥ अतिकाय येतो गर्जत ॥ शीघ्र याच्या वधार्थ ॥ यत्न निश्चितें करवावा
॥ ४३ ॥ अभेद्य कवच अनिवार्य बाण ॥ येणें बळें अतिकाय जाण ॥ येतो तुजसीं करावया रण ॥ आंगवण वरदाची ॥४४॥ या
चे न सुटतां बाण ॥ प्रयत्न देखावा आपण ॥ ऐसें बोलतां बिभीषण ॥ रघुनंदन हांसिला ॥४५॥ ब्रह्मवरद तें बापुडें ॥ अतिका
य मशक घुंगुरडें ॥ त्याचें भय वांडेकोडें ॥ काय मजपुढें सांगसी ॥ ४६ ॥ माझा सुटलिया बाण ॥ कळिकाळाचा घेईल प्राण ॥
अतिकाय तें बापुडें कोण ॥ मरेल आपण निमिपार्धे ॥ ४७ ॥ अतिकाय प्रेरून रथ ॥ आला वानरसैन्याआंत ॥ धनुष्य टण
त्कारोनि तेथ ॥ असे गर्जत रणरंगीं ॥ ४८ ॥ रणरंगीं वारंवार ॥ सिंहनाद करितां थोर ॥ तेणें क्षोभोनि वानरवीर ॥ यु
द्धा सत्वर मिसळले ॥ ४९ ॥ अतिकाय अतिभयंकर ॥ देखोनि श्रेष्ठ श्रेष्ठ वानर ॥ युद्धा मिसळले दुर्धर ॥ शिळा शिखर द्रुमपाँ
णी ॥५०॥ कपि हाणितां द्रुम पापाण ॥ अतिकाय त्यांसिं नविंधी बाण ॥ हीन दीन वानरें जाण ॥ मारिल्या कोण पुरुपार्थे॥५१॥

१ युद्धीं. २ फारभयंकर. ३ अन्नविरहीत, उपोषित. ४ मच्छर. ५ संपूर्ण, कौशल्य. ६ कुठ्ठाकुठा. ७ दातीं तृण धारणकरून.

वानर वनचर ते किती ॥ पालेखाईर यांची जाती ॥ यांसि मारिल्या कोण कीर्ती ॥ रणीं रघुपती मारीन ॥५२॥ वानरांसीं करणें र
ण ॥ हेंचि मज उणेंपण ॥ मुख्य धूरें मी मारीन ॥ रघुनंदन संग्रामीं ॥ ५३ ॥ वानरांचे द्रुमं पापाण ॥ अतिकाय मानून तृण ॥
श्रीरामासीं करावया रण ॥ आला आपण साटोपें ॥ ५४ ॥ वानर बापुडे ते किती ॥ त्यांवरी धनुष्य नधरी हातीं ॥ रणीं माराव
या रघुपती ॥ संग्रामशक्ति मज आहे ॥ ५५ ॥ निवारून द्रुम पापाण ॥ उपेक्षून वानरगण ॥ श्रीरामासीं करावया रण ॥ आ
ला गर्जोन अतिकाय ॥ ५६ ॥ घेवोनियां धनुष्य बाण ॥ युद्धा आलों मी आपण ॥ ज्यासिं असेल आंगवॆण ॥ तेणें मजसीं र
ण करावें ॥ ५७ ॥ तुह्मांमाजीं कोणाप्रती ॥ जरी असेल संग्रामशक्ती ॥ तरी तेणें येवोनि मजप्रती ॥ रणविॆंपत्ति भिडावें
॥ ५८ ॥ ॥ श्लोक ॥ ततस्यवाक्यंब्रुवतोनिशम्यचुकोपसौमित्रिरमित्रहंता ॥ अमृष्यमाणश्चसमुत्पपातजग्राहबाणांश्चततःप्र
हस्य ॥ ८ ॥ पुरस्ताच्चातिकायस्यविचकर्षमहाधनुः ॥ पूरयित्वामहींशैलानाकाशंसागरंदिशः ॥ ९ ॥ ज्याशब्दोलक्ष्मणस्याग्रे
त्रासयन्रजनीचरान् ॥ विसिस्मियेमहातेजाराक्षसेंद्रसुतोबली ॥ १० ॥ अथातिकायःकुपितोदृष्ट्वालक्ष्मणमग्रतः ॥ आदायनि
शितंबाणमिदंवचनमब्रवीत् ॥ ११ ॥ ॥ टीका ॥ ज्यासिं असेल आंगवण ॥ तेणें मजसीं करावें रण ॥ ऐकोनि अतिकायाचें
वचन ॥ आलें स्फुरण लक्ष्मणा ॥ ५९ ॥ वंदून रामाचे चरण ॥ सज्जोनियां धनुष्यबाण ॥ करून स्वानंदें उड्डाण ॥ आला ग
र्जोन सुमित्रु ॥ ६० ॥ सबळबळें अतिगाढा ॥ दृढ सज्जोनियां मेढा ॥ आला अतिकाया पुढां ॥ रणीं निधडा सुमित्रु ॥ ६१ ॥
करितां धनुष्यीं टणत्कार ॥ भूकंप सपर्वत ससागर ॥ नादें उठत अंबर ॥ गिरिकंदर दुमदुमिलें ॥ ६२ ॥ टाळी बैसली दिग्गजां
सीं ॥ नाद कोंदला दशदिशीं ॥ भय सूटलें राक्षसांसीं ॥ कासाविसी ज्याघोपें ॥ ६३ ॥ ऐकतां ज्याघोप दारुणें ॥ अतिकाया
चा जाऊं पाहे प्राण ॥ उठत अंतरीं अंतःकरण ॥ निधडा पूर्ण सौमित्र ॥ ६४ ॥ सन्मुख निधडा लक्ष्मण ॥ देखतां अतिकाया ॥ २ ॥
कोप पूर्ण ॥ धनुष्यीं सज्जोनियां बाण ॥ रागें गर्जोन बोलतु ॥ ६५ ॥ मागां सांडून रघुकुळटिळक ॥ पुढें आलासि तूं बाळक ॥

१ नायक. २ वृक्ष. ३ अभिमाने, आवेशें. ४ शर्था. ५ युद्धकौशल्य. ६ धनुष्य. ७ निर्भय. ८ आकाश. ९ धनुष्टणत्कार. १० भयंकर.

माझी वाजतांचि हाक ॥ मरसी निःशेप घायेंविण ॥ ६६ ॥ धरोनियां अभिमान ॥ मजसीं करूं ह्मणसी रण ॥ माझे साहावया
निर्वाण बाण ॥ आंगवण तुज कैंची ॥ ६७ ॥ सुटतां मद्बाणशैली ॥ तुज पळतां रणकल्लोळीं ॥ लपतां भूतळीं कीं नभस्थळीं ॥
शोधून होळी करतील ॥ ६८ ॥ हेमपत्री सुतीक्ष्ण बाण ॥ सुटल्या घेतील तुझा प्राण ॥ मजसीं करितां रणांगण ॥ वृथा मरण
पावसी ॥ ६९ ॥ सांडोनियां धनुष्य बाण ॥ शीघ्र पळावें आपण ॥ तुज म्यां दिधलें जीवदान ॥ सर्वथा जाण मारीना ॥ ७० ॥
त्यजून संग्राम संकट ॥ सांडून युद्ध कडकडाट ॥ तुज म्यां दिधली धर्मवाट ॥ घडघडाट पळावें ॥७१॥ अतिकायाच्या निंद्य उ
त्तरीं ॥ कोप नयेचि सौमित्रीं ॥ अगाध शांतीची निजथोरी ॥ शब्दचातुरी अवधारा ॥ ७२ ॥ स्वमुखें बोलतां निजकीर्ति ॥ ते
तंव शूरासें अपकीर्ति ॥ शब्दचातुर्य वित्पत्ती ॥ काय पुरुपार्थी जालासी ॥ ७३ ॥ बोलतां शब्दाची आंगवॆण ॥ त्वां काय जिं
तिलें रणांगण ॥ व्यर्थ बोसांचें दादुलपण ॥ निर्लज्ज पूर्ण तूं एक ॥ ७४ ॥ जे बडबडती वितंडें ॥ त्यांतें ह्मणती केवळ भांड ॥
भंडपुराण तुझें तोंड ॥ तूं रणनिर्लंड निर्लज्ज ॥ ७५ ॥ घेवोनियां धनुष्य बाण ॥ सन्मुख उभा मी लक्ष्मण ॥ बोला सारखी आं
गवण ॥ करून आपण दावावी ॥ ७६ ॥ ॥ श्लोक ॥ बालोयमितिविज्ञायनचावज्ञातुमर्हसि ॥ बालोवायदिवावृद्धोमृत्युंजाना
तिसंयुगे ॥ १२ ॥ ॥ टीका ॥ बालत्व मानिलें कुमाराशीं ॥ तेणें मर्दिलें लवणासुरासीं ॥ तेंवि या बाळत्वें राक्षसीं ॥ रणमर्देंसिं
मर्दीन ॥७७॥ नवग्रहाचें बळ घटासीं ॥ तरी युद्ध नकरवे पापाणासीं ॥ तेंवि तूं शूर देव दैत्यांसीं ॥ संग्राम मजसीं नकरवे ॥७८॥
मज मानूनि बाळपण ॥ सर्वथा नकरावें हेळण ॥ माझ्या बाळपणाचें लक्षण ॥ सावधान अवधारीं ॥७९॥ धाकुटी दीपकळिका
जैसी ॥ स्वयें लाविता वळचणीसीं ॥ जाळीत उठे पुर नगरासीं ॥ गिरि दुर्गासें भस्मांत ॥८०॥ तैसें माझें धाकुटपण ॥ संग्रामीं
राक्षसां कुळकंदन॥ मारीन इंद्रजित रावण ॥तेथें तूं कोण मशक ॥८१॥ माझे सुटल्या निर्वाण बाण॥अतिकाया तुज राखेल कोण॥
क्षणार्धें घेईन तुझा प्राण ॥ तुझी आंगवण दावीं पां ॥८२॥ ऐसें बोलतां लक्ष्मण ॥ अतिकाय कोपला दारुण ॥ काढोनि निर्वाण

१ अतिप्रखर. २ युद्ध. ३ कौशल्य. ४ पराक्रम. ५ शाब्दीक. ६ अत्यंत. ७ कार्तिकस्वामीला. ८ संहारीन. ९ उपेक्षा, निंदा.

वाण ॥ सौमित्र संपूर्ण विंधिला ॥८३॥ ॥ श्लोक ॥ लक्ष्मणस्यवचःश्रुत्वाहेतुमत्परमार्थवत् ॥ अतिकायःप्रचुक्रोधवाणंचास्यन्नमाद
दे ॥ १३ ॥ तमापतंतंसौमित्रिस्त्रिधाचिच्छेदलाघवात् ॥ रावणिःपरमामर्षीशरैरेनमुपाद्रवत् ॥ १४ ॥ ततःशरसहस्रेणसंस्था
प्यरघुनंदनं ॥ विभीषणंचसामात्यंशरवर्षैर्महाभुजः ॥ १५ ॥ अर्धचंद्रेणचिच्छेदलक्ष्मणःपरवीरहा ॥ ततोविद्याधराभूतादेवादै
वर्षयस्तथा ॥ १६ ॥ गुह्यकाश्चमहात्मानस्तद्युद्धंददृशुस्तदा ॥१७॥ ॥टीका॥ आपली स्तुति करितां आपण ॥ हें शूरासिं निं
द्य दूषण ॥ ऐसें धर्मयुक्त वचन ॥ स्वयें लक्ष्मण बोलिला ॥ ८४ ॥ हृदयीं भेदला वाग्वाण ॥ तेणें कोपें अतिकाय
आपण ॥ घेवोनियां निर्वाण वाण ॥ रणीं लक्ष्मण विंधिला ॥८५॥ लक्ष्मणें लघुलाघवें करीं ॥ वाण छेदोनि वरच्यावरी ॥ त्रि
धा भेदून अंवरीं ॥ धरेवैरी पाडिला॥८६॥निर्वाण वाण रणाआंत॥करावया लक्ष्मणाचा घात॥तो वाण येणें केला व्यर्थ॥धन्य पुरु
षार्थ सौमित्रा॥८७॥ श्रीराम आणि लक्ष्मण ॥ दोघांही निधडी आंगवण ॥ दोघे योद्धे रणप्रवीण ॥ संग्रामीं जाण नाटोपती ॥८८॥
ठकून मारिल्या विभीषण ॥ नलगे झुंझ नलगे भांडण॥ दोघे स्वयें सांडिती प्राण ॥ तैसें विंदानें मांडिलें ॥८९॥ ब्रह्मदत्ताचे सहस्र
वाण ॥ अनिवार्य अतिदारुण ॥ विंधोनि गोविला लक्ष्मण ॥ मारून विभीषण शरवर्षे ॥९०॥ शरणागता वज्रपंजर ॥ सत्य शस्त्री
लक्ष्मण वीर ॥ सोडून वाण अर्धचंद्र ॥ शरें शर छेदिला ॥९१॥ वाण येतांचि कडाडी ॥ अतिकायें अतिशय हडवडी ॥ डोळां
चालली झांपडी ॥ पडली मुर्कुंडी घायेवीण ॥ ९२ ॥ अतिकाया ब्रह्मवरदान ॥ प्राकृता हातीं नये मरण ॥ अवतार पुरुषाहातीं
जाण ॥ दिनांतीं प्राण जातील ॥ ९३ ॥नहोतां सूर्य अस्तमान ॥ अतिकायासीं नमारीच वाण ॥ ॥ पाळोनियां ब्रह्मवरदान ॥
आला परतोनि तूणीरीं ॥ ९४ ॥ लक्ष्मणाचें रण विचित्र ॥ पाहूं आले सुरासुर॥ सिद्ध चारण विद्याधर॥यक्ष किन्नर गुह्यक॥९५॥
देवऋषी नारदमुनी ॥ युद्ध पाहूं आला धांवोनी ॥ हरिखें नाचे उपरमोनी ॥ धन्य करणी सौमित्रा ॥ ९६ ॥ अनिवार ब्रह्मवरद
वाण ॥ घायें निवारोनि संपूर्ण ॥ शरणागता संरक्षण ॥ धन्य लक्ष्मण पैं योद्धा ॥ ९७ ॥ वाण निवारोनि समस्त ॥ स्वस्थ रा

१ आकाशीं. २ भूमीवर. ३ अत्यंत. ४ युक्ती. ५ भात्यात. ६ आनंदें.

खोन शरणागत ॥ नलावितां त्यासिं आघात ॥ पाडी मूर्च्छित अतिकाया ॥ ९८ ॥ युद्ध पहावया पडिपाडें ॥ पाहूं लागला लंके
पुढें ॥ नारद हरिखें नाचे उडे ॥वाडेकोडें गर्जतु ॥ ९९ ॥ स्वर्गीं गर्जती सुरवर ॥ ऋषि करिती जयजयकार ॥ नामें गर्जती
वानर ॥ धन्य सौमित्र रणयोद्धा ॥ १०० ॥ अतिकाय उघडी नयन ॥ तंव वाण गेला परतोन ॥ दुर्धर होवोनि कोपायमान ॥
निर्वाण रण मांडिलें ॥ १ ॥ लक्ष्मणाचे पंचप्राण ॥ घ्यावया सोडिले पांच वाण ॥ निश्चयाचें निजनिर्वाण ॥ परम दारुण संग्रा
मीं ॥ २ ॥ अतिकायाचे पांचही वाण ॥ छेदून सांडी लक्ष्मण ॥ जेंवि सर्पातें गरुड जाण ॥ छेदी आपण नखाग्रें ॥ ३ ॥ छेदून
त्याचें शरसंधान ॥ स्वयें लक्ष्मण आपण ॥ तेजस्वी घेऊन वाण ॥ वोढी काढून विंधिला ॥ ४ ॥ कडकडाटें येवोनि वाण ॥ ल
लाटीं लागला दारुण॥ तेथेंचि जाला निमग्न॥ जेंवि सर्पा गमन वारुळीं॥५॥अतिकायें करितां निवारण॥त्याचें छेदूनियां वाण॥ जा
ला ललाटीं निमग्न ॥ कंपायमान राक्षसु ॥ ६ ॥ रुधिराचियां धारा ॥ रक्तें न्हाणिलें निशाचरा ॥ घायें दंडिलें महावीरा ॥ रणीं
थरथरां कांपतु ॥ ७ ॥ जेंवि त्रिपुराचें त्रिपुर ॥ रुद्र वाणीं करी जर्जर ॥ तैसाच येथें निशाचर ॥ लक्ष्मणें दुर्धर गांजिला॥८॥ वा
णमात्रें महाबळी ॥ लोळविला रथातळीं ॥ घायें मेळविला धुळी ॥ आतुर्बळी सौमित्र ॥ ९ ॥ ॥श्लोक॥ चिंतयामासचाश्वास्य
विश्रम्यचमहावलः ॥ साधुमुक्तेनवाणेनश्लाघनीयोसिमेरिपुः॥ १८ ॥ स्यंदनोपस्थमादायचापमादायचोत्तमं॥ एकत्रीन्पंचसप्त
तिसायकान्राक्षसर्षभः ॥१९॥ ततस्तान्राक्षसोत्सृष्टांच्छरौघान्राघवानुजः ॥ असंभ्रांतःप्रचिच्छेदनिशितैर्बहुभि शरैः ॥२०॥
॥ टीका ॥ अतिकाय शरसमेळीं ॥ लोळविला रथातळीं ॥ मूर्च्छा भांजून ते काळीं ॥ जाला महाबळी सावधु ॥ ११० ॥
माझी निवारोनि शरसुटी ॥ वाण भेदिला ललाटीं ॥ धन्य धनुर्वाडा तूं श्रेष्ठी ॥ वीर जगजेठी मी मानीं ॥ ११ ॥ देव दानव दै
त्य पन्नग ॥ सदा संग्रामीं मजसीं विन्मुख ॥ त्याही त्वां मज लाविला धाक ॥ योद्धा नेटक मी मानीं ॥१२॥ ऐसा शत्रूचा घेतां गु
ण ॥ अतिकाय कोपला दारुण ॥ घेवोनियां निर्वाण वाण॥विंधी आपण सांटोपें ॥१३॥ प्रथम विंधिला वाण एक॥लक्ष्मणें तोडि

१ समग्र. २ आनंदें. ३ निकराचें. ४ मस्तकीं. ५ रक्ताच्या. ६ शंकर. ७ पराक्रमी. ८ सांवरून, घालवून. ९ सर्व. १० श्रेष्ठ. ११ आवेश.

ला तो देख ॥ सर्वेचि विंधी पांच आणिक ॥ तेही निःशेष तोडिले ॥१४॥ सर्वेचि विंधिले वाण तीन ॥ तेही सांडिले छेदून ॥ आणीक विंधितां सात वाण ॥ तेही तोडून सांडिले ॥१५॥ एक तीन पांच सात ॥ वाण छेदिले समस्त ॥ अतिकाय तेणें कोपान्वित ॥ दांत खात संग्रामीं ॥ १६ ॥ ॥श्लोक॥ तान्शरान्युधिसंप्रेक्ष्यनिकृत्तान्रावणात्मजः ॥ चुकोपत्रिदशेंद्रारिर्जग्राहचशितंशरं ॥ २१ ॥ तेनसौमित्रिमायातमाजघानस्तनांतरे ॥ सोतिविद्धोवलवतालक्ष्मणोलक्ष्मवर्द्धनः ॥ २२ ॥ सुस्त्रावरुधिरंभूरिमदमत्तइवद्विपः ॥ सचकारतदात्मानंविशल्यंसहसाविभुः ॥२३॥ ॥ टीका ॥ अतिकायाचे निर्वाण शर ॥ लक्ष्मणें छेदिले समग्र ॥ तेणें क्षोभोनि रावणकुमर ॥ शर दुर्धर सज्जिला ॥ १७ ॥ तेणें वाणेसिं गर्जोन ॥ हृदयीं विंधला लक्ष्मण ॥ वाण भेदलियाही संपूर्ण ॥ सौमित्र जाण नडंडळी ॥ १८ ॥ सुटलिया रुधिरधारा ॥ शोभे जैसा रणनोवरा ॥ रणीं गर्जतां सौमित्रा ॥ निशाचरा आकांतु ॥१९॥ जेंवि महागज मदच्युतु ॥ डुल्लत विचरे वनाआंतु ॥ तेंवि लक्ष्मण रुधिरोक्षितु ॥ स्वानंदें डुल्लतु रणरंगीं ॥१२०॥ हृदयीं रुपला जो वाण ॥ तो स्वयें उपडोनि आपण ॥ हृदय निःशल्य केलें जाण ॥ रणप्रवीण सौमित्र ॥२१॥ जो हृदयींचें शल्यं फेडी ॥ त्याचें तोडरी विघ्न कोडी ॥ प्रपंच परमार्थ विजयगुढी ॥ उभवी रोकडी तिहीं लोकीं ॥२१॥ जो शल्य फेडी हृदया आंतु ॥ त्यासिं रणरंगीं परमार्थु ॥ तोचि विजय संग्रामांतु ॥ जो करी घातु अहंममतेचा ॥२३॥ यापरी तो वीर धीर लक्ष्मण ॥ हृदयींचें सर्व शल्य काढून ॥ अतिकायाचा घ्यावा प्राण ॥ अस्त्रसंधान संयोजी ॥ २४ ॥ निधडा धनुर्वाडा वीर ॥ रणवित्पत्ती शूर सौमित्र ॥ अस्त्र मंत्र बीजाक्षर ॥ सतेज शर सज्जिला ॥ २५ ॥ ॥ श्लोक ॥ जग्राहचशरंतीक्ष्णंतमस्त्रेणाभिसंदधे ॥ आग्नेयेनमहाबाहुःसर्वाविद्योतयन्दिशः ॥ २४ ॥ अतिकायायचिक्षेपकालदंडमिवांतकः ॥ दृष्ट्वातुतंमहाबाहुःशरंजग्राहकोपनः ॥ २५ ॥ उत्ससर्जतदावाणंदीप्तंसूर्यास्त्रसंयुतं ॥ तावुभावंबरेबाणावन्योन्यमभिजघ्नतुः ॥ २६ ॥ तावन्योन्यंविनिर्भिद्यपेततुर्धरणीतले ॥२७॥ ॥टीका॥ सौमित्र युद्धीं सावधान ॥ घ्यावया अतिकायाचा प्राण ॥ अग्निअस्त्र सज्जून वाण ॥ विंधी आपण साटोपें॥२६॥

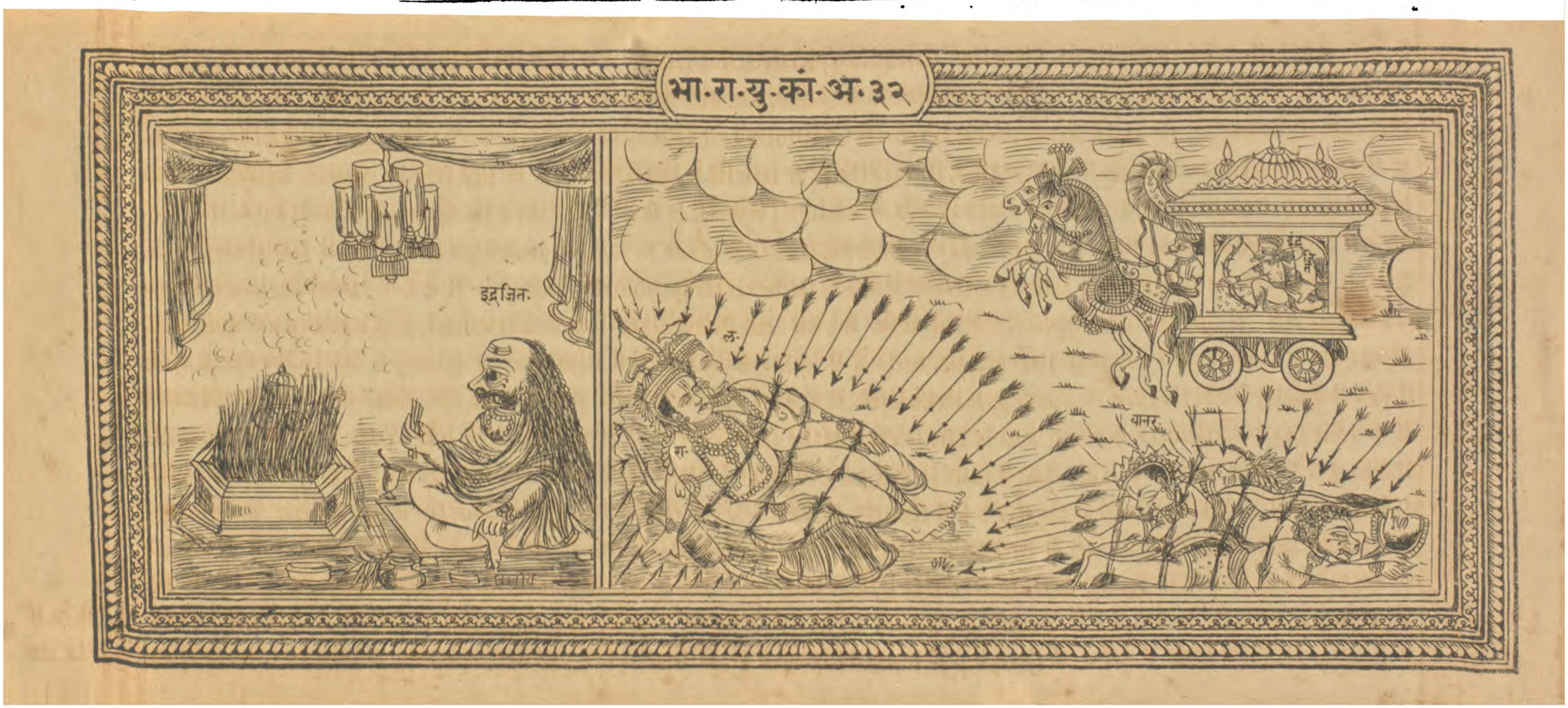
१ समग्र. २ युद्धीं. ३ निकराचे. ४ रक्ताच्या. ५ भरलेला. ६ बाण. ७ शूर. ८ कौशल्य.

वाण सुटतां तेजोराशी ॥ प्रधान माय आकाशीं ॥ अतिकाय देखोनि त्यासीं ॥ सूर्यास्त्रासीं विंधिलें ॥२७॥ अग्नि सूर्य तेजोराशी ॥ वाण भिडतां आकाशीं ॥ तेज मिळालें तेजासीं ॥ अस्त्रें अस्त्रासें निवारण ॥२८॥ पहात पाहतां वाडेंकोडें ॥ तेजीं तेज मिनलें गाढें॥ दोहींचीं निर्वीर्य कांडें ॥ रणीं दुखंडें तीं पडलीं ॥२९॥ दोनी अस्त्रें जालीं निराकार ॥दोघे विसांवले वीर ॥ रणीं क्षोभोनि निशाचर॥ इषीकास्त्र सोडिलें ॥१३०॥ रणीं क्षोभोनि निशाचर॥ रागें सोडिलें इषीकास्त्र ॥ लक्ष्मण निधडा धनुर्धर॥छेदिलें सत्वर इंद्रास्त्रें॥३१॥ छेदिलें देखोनि इषीकास्त्र ॥ कोपोनियां रावणपुत्र॥सोडिता जाला याम्यास्त्र॥रणीं सौमित्र लक्षोनि ॥३२॥ येतां देखोनि याम्यास्त्र॥ अस्त्रविंदानी सौमित्र ॥ वायव्यास्त्रें तेंही अस्त्र ॥ रणीं सत्वर छेदिलें ॥३३॥ रणीं खवळोनि सौमित्र ॥पर्ज्यन्यधारा वर्षे शर ॥ पावोनि अतिकाय शरीर ॥ वाण समग्र भंगले ॥३४॥ ब्रह्मदत्त कवच त्यासीं ॥ वाण नरुपती अतिकायासीं ॥ तेणें लक्ष्मण अतिआवेशीं ॥ वाणायुतेसिं विंधिला ॥३५॥ रणीं कोपोनि सौमित्र ॥ अयुतायुत विंधितां शर ॥ ब्रह्मकवचें अतिकाय वीर॥ व्यथा अनुमात्र पावेना ॥३६॥ ॥श्लोक॥ सदृष्यमाणोवाणौघैरतिकायोमहावलः ॥ ब्रह्मदत्तवरोवीरोराक्षसेंद्रोनविव्यथे ॥२८॥ नशशाकरुजंकर्तुंयदातस्य महाशरैः ॥ अथैनमभ्युपागम्यवायुर्वाक्यमभाषत ॥२९॥ ब्रह्मदत्तवरोह्येषह्यभेद्यकवचावृतः ॥ ब्राह्मेणास्त्रेणभगवन्जहिदैवतकंटकं ॥ ३० ॥ ॥टीका॥ लक्ष्मणाचे दुर्धर शर ॥ भेदूं नशकती निशाचर ॥ ब्रह्मदत्त कवचें.वीर ॥ व्यथा अणुमात्र पावेना ॥३७॥ ऐसें देखोनि लक्ष्मण ॥ विचारीं पडला संपूर्ण ॥ अतिकाया नभेदती वाण ॥ काय आपण करावें॥३८॥ तंव गुप्तत्वें येऊनी॥वायु गूज सांगे कानीं ॥ यासिं नभेदवे बाणीं ॥ ब्रह्मवरदानी कवचावृत ॥३९॥ यासिं ब्रह्मयाचें वरदान ॥ ब्रह्मास्त्रें विंधोनि वाण ॥ सवेग याचा घ्यावा प्राण ॥ दुष्ट दारुण देवद्रोही ॥१४०॥ देवद्रोही देवकंटक ॥ भूतद्रोही जीवघातक ॥ धर्मद्रोही दुःखदायक ॥ यासिं आवश्यक मारावें ॥४१॥ ऐकोनि वायूचें वचन ॥ रणीं हर्षला लक्ष्मण ॥ अतिकायाचा घ्यावया प्राण ॥ ब्रह्मास्त्र पूर्ण सज्जिलें ॥४२॥ अचुक संधानी सौमित्र ॥ हेमपत्री सित पीत शर ॥ बाणीं सज्जिलें ब्रह्मास्त्र ॥ निशाचर मारावया ॥४३॥ अस्त्रतेजाचा लखलखाट ॥ वाण वळाचा कडकडाट ॥ शर पिसारियाचा सुसाट ॥ भंवत आट सुरासुरा ॥४४॥ दैत्य दानव सुरगण ॥ चंद्र सूर्यादि ग्रहगण ॥ सु

टतां लक्ष्मणाचा बाण ॥ आंदोलायमान राक्षस ॥४५॥ क्षोभें उलथत सागर ॥ कंपें कांपती धराधर ॥ बाण सोडितां सौमित्र ॥
चराचर हडबडिलें ॥ ४६ ॥ ऐसा येतां देखोनि बाण ॥ स्वयें अतिकाय आपण ॥ दृढ साधूनि रणांगण ॥ धनुष्या गुण वाहि
ला ॥ ४७ ॥ अतिकाय महावीर ॥ लघुलाघवें विंधी शर ॥ ते बाण छेदूनि समग्र ॥ ब्रह्मास्त्र लोटलें ॥ ४८ ॥ येतां देखोनि ब्र
ह्मास्त्रासीं ॥ अतिकाय विंधी बहुबाणांसीं ॥ त्या छेदूनि सर्वांसीं ॥ आलें अंगासीं ब्रह्मास्त्र ॥ ४९ ॥ जेंवि गरुड छेदी अजगर ॥
तेंवि ब्रह्मास्त्रें छेदोनि शर ॥ अतिकायाचें छेदावया शिर ॥ आलें ब्रह्मास्त्र अंगासीं ॥ १५० ॥ सरलें हाणतां शस्त्रास्त्र ॥ मग हाणी प
र्वत शिखर ॥ तरी नधरवे ब्रह्मास्त्र ॥ हाहाकार ऊठिला ॥५१॥ निर्वाणीचे विंधितां बाण ॥ तेहि ब्रह्मास्त्रें करोनि चूर्ण ॥ अतिकाया
चा घ्यावया प्राण ॥ आलें जाण अंगासीं ॥५२॥ शक्ति शूळ गदा तोमर ॥ फरश पट्टिश खड्ग कुठार ॥ हाणितांही परिघ मुद्गर ॥ ब्र
ह्मास्त्र ढळेना ॥ ५३ ॥ समस्तही शस्त्रजाळ ॥ ब्रह्मास्त्रें करोनि निर्फळ ॥ अतिकायाचें कंठनाळ ॥ रणीं तात्काळ छेदिलें ॥ ५४ ॥
मुकुट कुंडलें सुशोभित ॥ निजतेजें लखलखीत ॥ शिर छेदोनि रणांत ॥ देदीप्य पाडिलें भूमीसीं ॥ ५५ ॥ ॥श्लोक॥ तच्छिरःस
शिरस्त्राणंलक्ष्मणेनप्रमर्दितं ॥पपातसहसाभूमौशृंगंहिमवतोयथा ॥३१॥ तंभूमौपतितंदृष्ट्वाविक्षिप्तंवीरभूषणं ॥ बभूवुर्व्यथिताः
सर्वेहतशेषानिशाचराः ॥ ३२ ॥ ॥टीका॥ कुंभकर्णाची परमख्याती ॥ त्यातें महारथी ह्मणती ॥ अतिकाय तो अतिरथी ॥ पाडि
ला क्षितीं सौमित्रें ॥५६॥ धन्य वळियाढा लक्ष्मण ॥ मुकुट कुंडलें सशिरस्त्राण ॥ शिर पाडिलें छेदून॥ विराजमान भूतळीं ॥५७॥
जैसें हिमाद्रीचें शिखर ॥ तैसें छेदोनि पाडिलें शिर ॥ तें देखोनि निशाचर ॥ पळती सत्वर लंकेसीं ॥५८॥ मारितां उरली राक्षस
सेना ॥ पळोनि जावोनि लंकाभवना ॥ वृत्तांत सांगती दशानना ॥ जे साहीजणा मारिलें ॥५९॥ देवांतक नरांतक त्रिशिरा ॥ म
हापार्श्व महोदरा॥मारिलें अतिकाया दुर्धरा॥सहाही महावीरां प्राणांतु॥१६०॥रणीं लक्ष्मणाच्या हातीं ॥ अतिकाय पावला ब्रह्म
प्राप्ती॥श्रीरामदृष्टि युद्धस्थिती ॥ परममुक्ती राक्षसां ॥६१॥एका जनार्दना शरण॥कुमर मारिले साही जण॥पुढील कथेचें अनुसंधा
न॥सावधान अवधारा॥६२॥स्वस्तिश्रीभावा० अतिकायवधोनामएकत्रिंशततमोऽध्यायः॥३१॥ओव्या॥ १६२ ॥श्लोक॥ ३२ ॥

॥श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ अतिकाय तो अतिरथी॥सौमित्र केवळ पदाती ॥ तेणें त्यासि पाडिलें क्षितीं ॥ वानर गर्जती हरिनामें ॥ १ ॥ ॥श्लोक॥ प्रहर्षयुक्ताबहवश्चवानराःप्रबुद्धपद्मप्रतिमाननास्तदा ॥ अपूजयन्लक्ष्मणमिष्टभागिनंहतेतिरपौभीमबले दुरासदे ॥ १ ॥ ॥टीका॥ जैसीं उत्फुल्लित पद्मकमळें ॥ तैसीं वानरांचीं मुखकमळें ॥ स्वानंदें शोभती प्रांजळें ॥ अतिकाय बळें मारलिया ॥ २ ॥ अतिकाय तो अतिरथी ॥ लक्ष्मणें मारिला पदाती ॥ तें देखोनि रघुपती ॥ सौमित्रा पूजिती स्वानंदें ॥ ३ ॥ स्वर्गीं गर्जती सुरवर ॥ नामें गर्जती वानर ॥ ऋषि करिती जयजयकार ॥ विजयी सौमित्र संग्रामीं ॥ ४ ॥ रणीं मारितां राक्षसभार ॥ शेष उरले निशाचर ॥ भेणें ठाकून लंकापूर ॥ सांगती सत्वर लंकेशा ॥ ५ ॥ रडत पडत कुंथत ॥ घाई आले जर्जरित ॥ येवोनियां सभेआंत ॥ वृत्तांत सांगत लंकेशा ॥ ६ ॥ मागिल्या वीरांच्या कथा ॥ त्यां ऐकिल्या लंकानाथा ॥ अतिकाय मारिला आतां ॥ आह्मां देखतां सौमित्रें ॥ ७ ॥ अतिकाय मारिला सौमित्रें ॥ हें ऐकोनि लंकेश्वरें ॥ अतिदुःखी दुःख भारें ॥ काय उत्तरें बोलतु ॥ ८ ॥ मागिलें दुःख आठवून ॥ स्वयें अनुवादे रावण ॥ समस्त वीर रणप्रवीण ॥ मारिले स्वजन संग्रामीं ॥ ९ ॥ धूम्राक्ष वज्रदंष्ट्र ॥ अकंपन प्रहस्त धुरें ॥ कुंभकर्ण सहोदर ॥ महोदर महापार्श्व ॥ १० ॥ माझिया कुमरां महावीरां ॥ ज्यांचा धाक सुरासुरां ॥ जे नाटोपती इंद्रा उपेंद्रा ॥ त्या महाशूरां मारिलें ॥ ११ ॥ देवांतक आणि त्रिशिरा ॥ मारिलें नरांतक वीरा ॥ आक्रंदत रुदनद्वारा ॥ दशशिरा अतिदुःख ॥ १२ ॥ भरंवशाचा कुंभकर्ण ॥ कुमर मारिले प्रधान ॥ आतां त्या रामासीं रण ॥ करील कोण संग्रामीं ॥१३॥ सुग्रीवें मेळविलें दळें ॥ श्रीरामें आश्वासिलें सकळ ॥ वानरीं करोनि रणकल्लोळ ॥ धुराचि प्रबळ मारिल्या ॥ १४ ॥ आमच्या वर्मींचे आघात ॥ सांगावया बिभीषण तेथ ॥ तेणें मांडिला कुळक्षयार्थ ॥ अतिकायघात तेणें केला ॥ १५ ॥ ब्रह्मास्त्रें अतिकाया मरण ॥ हें वर्म सांगे बिभीषण ॥ तेणें संग्रामीं लक्ष्मण ॥ झाला संपूर्ण विजयी ॥१६॥ श्रीराम आणि लक्ष्मण ॥ अंगद सुग्रीव हनुमा जाण ॥ यासीं कोण करील रण ॥ रडे रावण आक्रोशें॥१७॥ ऐकोनि

१ पादाचारी. २ विशेष, पूर्ण. ३ बोले. ४ सेनापती. ५ सैन्य. ६ संरक्षिलें.

रावणाचें रुदन ॥ इंद्रजित आला धांवोन ॥ आपला पुरुपार्थ आपण ॥ बोले गर्जोन तें ऐका ॥ १८ ॥ इंद्रजित जीतें असतां ॥ तुज दुःख कोण लंकानाथा ॥ राम लक्ष्मणाच्या करीन घाता ॥ आणि समस्तां वानरां ॥ १९ ॥ तूं राजा सर्वार्थीं प्रबळ ॥ दुःख शोकाचा नव्हे काळ ॥ आजि माझें पाहें वळ ॥ रणकल्लोळ संग्रामों॥ २० ॥ सुटल्या माझे निर्वाण बाण॥सर्वांग बाणों खिळोन॥ मारीन राम लक्ष्मण ॥ प्रतिज्ञा प्रमाण हे माझी ॥२१॥ वानरें कायसीं बापुडीं ॥ बाणीं विंधोनि निर्वंडी ॥ पाडीन कपींचिया कोडी ॥ रणधोंदडी संग्रामीं ॥२२॥ ऐसी बोलोनि आंगवण ॥ घेवोनियां आज्ञापन ॥ करून रावणासीं नमन ॥ रथारोहण तेणें केलें ॥२३॥ रथीं जुंपोनि महाखर ॥ वरी बैसला निशाचर ॥ ध्वज पताका छत्र चामर ॥ शस्त्रसंभार संयोगें ॥२४॥ वायुवेगें अत्यद्भुत ॥ सबळ संजोगोनि रथ ॥ इंद्रजित बैसोनियां तेथ ॥ निघाला गर्जत संग्रामा ॥२५॥ जे रथीं बैसला देख ॥ समाधिसुखाहून अधिक ॥ संग्रामीं जयो वाढे सुख ॥ तेणें सन्मुख युद्धा आला ॥२६॥ युद्धा निघतां इंद्रजित ॥ सैन्य निघालें अत्यद्भुत ॥ रथस्थ गजस्थ अश्वस्थ ॥ निघाले समस्त गडगर्जें ॥२७॥फरश पट्टीश तोमर ॥ शूळ त्रिशूळ मुद्गर ॥ अचुक संधान धनुर्धर ॥ सैन्य संभार चालला ॥२८॥ जेंवि तमाँबाहेर भास्कर ॥ स्वयें निघे तेजाकार ॥ तेंवि इंद्रजित महावीर ॥ निघे सत्वर लंकेआंतोनी ॥२९॥ शंख भेरी निशाण ॥ वाजंत्र्यांचा नाद गहन ॥ इंद्रजित निजतेजें विराजमान ॥ अपरंभान रणरंगीं ॥३०॥ सूर्यतेज फांके गगनीं॥ह्याचें तेज संग्रामस्थानीं ॥ इंद्र आणिला बांधोनी ॥ रणांगणीं जिणोनियां ॥३१॥ सन्नद्ध सेना संभार ॥ युद्धा निघतां रावणकुमर ॥ संतोपोनि दशशिर ॥ काय उत्तर बोलत ॥ ३२ ॥ रणीं जिणोनि इंद्रासीं ॥ बांधोनि आणिलें मजपासीं ॥ तैसेंचि राम लक्ष्मणासीं ॥ आणीं मजपासीं बांधोनी ॥३३॥ रणीं नबांधवे रघुपती ॥ दोघे मारावे रणवित्पत्ती ॥ तूं तंव योद्धा महारथी ॥ करावी ख्याती संग्रामीं ॥३४॥ ऐकोनि पित्याचें वचन ॥ करोनि प्रदक्षिणा नमन ॥ इंद्रजित निघे आपण ॥ घेवोनि सैन्य संभारा ॥ ३५ ॥ ॥ १ ॥
दोघे निधडे राम सौमित्र ॥ भेणें कांपे इंद्रजित वीर ॥ त्यांसिं करावया अभिचार ॥ गेला सत्वर निकुंबळे ॥३६॥ निकुंबळा अट

१ जिवंत. २ निकराचें. ३ संपूर्ण. ४ कल्लोळ. ५ जुंपून. ६ समुदाय. ७ अंधःकारांतून. ८ सूर्य. ९ तेजस्वी. १० सज्ज. ११ कौशल्यें. १२ शूर. १३ हिंसार्थयज्ञ.

कगिरी ॥ तेथें अभिचार सामग्री ॥ इंद्रजित दुष्ट दुराचारी ॥ करवी ती परी अवधारा ॥ ३७ ॥ इंद्रजित नव्हे निधडा वीर ॥ कपटें करोनि अभिचार ॥ रणीं जिंतिले सुरासुर ॥ तैसा रघुवीर नजिंकवे ॥ ३८ ॥ ॥ श्लोक ॥ स्थापयामासरक्षांसिरथंप्रतिसमंततः ॥ सर्वतोग्निंसमास्तीर्यशस्त्रपात्रैःसतोमरैः ॥ २ ॥ जुहावरक्तकृष्णस्यकंठाच्छागस्यजीवतः ॥ सकृदेवसमिद्धस्यविधूम्रस्य महार्चिपः ॥ ३ ॥ ततस्तंहुतभोक्तारंहुतभुक्सदृशप्रभः ॥ जुहुवेराक्षसश्रेष्ठोविधिवन्मंत्रसत्तमैः ॥ ४॥ सहविर्लाजसत्कारैर्माल्यगंधसुसंयुतैः ॥ जुहुवेपावकंतत्रराक्षसेंद्रःप्रतापवान् ॥५॥ ॥ टीका ॥ करावया अभिचारासीं ॥ इंद्रजित आला निकुंबळेसीं ॥ तरी धाकतु मानसीं ॥ कळल्या रामासीं येईल धाडी ॥ ३९ ॥ यालागिं निकुंबळा चौपासीं ॥ द्वार द्वारमार्ग मार्गासीं ॥ राखण ठेविलें राक्षसांसीं ॥ ससैन्यासिं सावध ॥ ४० ॥ श्रीरामाच्या कर्णपुटीं ॥ बिभीपण हे सांगतां गोष्टी ॥ वानर धाड येईल लाठी ॥ हेंही पोटीं धाकतु ॥४१॥ वारयासिं नफुटे वाट ॥ ऐसीं राखणें ठेवोनि स्पष्ट ॥ आपण सेविलें यज्ञवाट ॥ हव्यवाट प्रतिष्ठा ॥४२॥ नागबाण शिववरदोक्त ॥ मागां बांधिले राजसुत ॥ ते तैंच जाले भस्मांत ॥ श्रीरघुनाथप्रतापें ॥४३॥ श्रीरामीं मिनली शस्त्रदेवता ॥ ते परतोन नयेचि हाता ॥ इंद्रजित ह्मेय कुसुमुशिता ॥ गेले वृथा नागपाश ॥४४॥ वृथा गेले नागबंधन ॥ आतां उरलें ब्रह्मवरदान ॥ त्या ब्रह्मपाशाचें बंधन ॥ सावधान अवधारा ॥ ४५ ॥ ब्रह्मवरदान इंद्रजितासीं ॥ होम करितां अभिचारासीं ॥ होमदेवता तात्काळेसीं ॥ होईल तुझासीं सुप्रसन्न ॥४६॥ मागां शरबंध परिपाठी ॥ बंदीं घातल्या देवकोटी ॥ ते नचले श्रीरामीं गोष्टी ॥ सावधान दृष्टि शरबंधीं ॥४७॥ श्रीरामीं नचले अभिचारिक ॥ येतां देखे शरबंधा सन्मुख ॥ इंद्रजित हो दशमुख ॥ छेदिल मस्तक राक्षसांचें ॥४८॥ यालागिं शरबंधा समोर ॥ येतांचि देखे निशाचर ॥ श्रीराम त्याचें छेदील वक्त्र ॥ अतर्क्य शर वर्पोनी ॥४९॥ शस्त्रदेवतेसिं देवोनि मान ॥ शरबंधीं पडिले आपण ॥ त्यासिं नलागे शरबंधन ॥ नित्यसावधान श्रीरामु ॥५०॥ हे ब्रह्मयाची ब्रह्मवरदोक्ती ॥ पूर्वींच सांगितली होती ॥ तेचि अभिचारस्थिती ॥ आरंभीं पुढती इंद्रजित ॥५१॥ रिघोनियां य

१ प्रकार. २ हल्ला. ३ मोठी. ४ अग्नी. ५ अनुकूळ झाली. ६ मुख.

ज्ञवाटा ॥ प्रतिष्ठोनि हव्यवांटा ॥ होम सामग्रीची निष्ठा ॥ निंद्य पापिष्ठा ते ऐका ॥५२॥ द्विजकपाळांची जाण ॥ प्रणीतापात्र तें संपूर्ण ॥ असि तोमरादि धनुष्य बाण ॥ परिस्तरण शस्त्रांचें ॥ ५३ ॥ मद्याचें परिसमूहन ॥ मातंग मज्जा आधारण ॥ अशुद्धांचा होम जाण ॥ तोही सावधान अवधारा ॥ ५४ ॥ निखळ कृष्ण छाग खग ॥ तोही जीवंत असतां पुरा ॥ त्याचे कंठी देवोनि सुरा ॥ धरिलें रुधिरा नरशिरीं ॥ ५५ ॥ स्रुक् स्रुवापात्र विचार ॥ घडविलें अश्ममार ॥ तेणें स्तुवेनें निशाचर ॥ होमीं रुधिर हुताशीं ॥ ५६ ॥ अस्त्रदेवता आव्हानून ॥ मंत्र तंत्र क्रिया विधान ॥ सर्व साधूनि सावधान ॥ करी हवन इंद्रजित ॥५७॥ मातंगींचें आणून दशन ॥ त्यांच्या लाह्या केल्या भाजून ॥ गोरोचनाचें गंध विधान ॥ सुमनें संपूर्ण करवीर ॥५८॥ सर्षप भिल्लातक मद्येसीं ॥ काळी चिंडी दिवाभीतासीं ॥ जीतचि खिळणा करोनि त्यासीं ॥ होमिजे राक्षसीं अभिचारिक ॥५९॥ होम करितां प्रधान ॥ यज्ञभोक्ता जो हुताशन ॥ संतोषोनि आपण ॥ ब्रह्मवरदान देता जाला ॥ ६० ॥ ॥ श्लोक ॥ सोस्त्रमाहारयामासब्राह्ममस्त्रविदांवरः ॥ धनुःशरान्रथंचैवसर्वंतत्राभ्यमंत्रयत् ॥ ६॥ तस्मिन्नाहूयमानेऽस्त्रेहूयमानेचपावके ॥ सार्कग्रहेंदुनक्षत्रंवितत्रासनभस्थलं ॥ ७ ॥ सपावकंपावकदीप्ततेजाहुत्वामहेंद्रप्रतिमप्रभावः ॥ सचापबाणासिरथाश्वसूतःखेंतर्दधेत्मानमचिंत्यरूपः ॥ ८ ॥ ॥ टीका ॥ ब्रह्मवरदाचें वरदान ॥ करितां ब्रह्मास्त्र आवाहन ॥ स्वयें शस्त्रदेवता येऊन ॥ सुप्रसन्न होंसरली ॥ ६१ ॥ त्याचेनि मंत्रोदकें जाण ॥ रथ खड्गादि धनुष्य बाण ॥ अवघीं अभिमंत्री आपण ॥ इंद्रजित जाण मंत्रोक्त ॥६२॥ होम करितां प्रधान ॥ मंत्रोदकें अभिषिंचन ॥ रथाश्व सारथी चाप बाण ॥ अंतर्धान पावलीं ॥ ६३ ॥ देवता अंतर्धानगती ॥ इंद्रजित हरिखेला चित्तीं ॥ सांडून सैन्यभार संपत्ती ॥ बैसला रथीं साटोपं ॥ ६४ ॥ अंतर्धानाचें लक्षण ॥ रथाश्व सारथी चाप बाण ॥ स्वयें इंद्रजित आपण ॥ कोणासिं जाण नदिसती ॥ ६५ ॥ ऐसिये अदृश्य गती ॥ देखोनि इंद्र चंद्र बृहस्पती ॥ सूर्य वरुण ग्रहपंक्ती ॥ धरा कांपती सपर्वत ॥६६॥ इंद्रजिताची अदृश्य गती ॥ केसेनि वांचे रघुपती ॥ स्वर्गीं सुरवर गजबजिती ॥

१ अग्नी. २ रक्ताचा. ३ पुरं. ४ वोकड. ५ मागाण. ६ कण्हेरीचां. ७ पक्षी. ८ घुबड. ९ सोडतापून. १० अग्नी. ११ आनंदला. १२ सामग्रीन. १३ गा ान. १४ भिता.

ऋषि धाकती ससिद्ध ॥ ६७ ॥ ऐसिये अदृश्यगती ॥ इंद्रजित बैसोनियां रथीं ॥ धनुष्य वाहोनियां हातीं ॥ वानरांप्रती शर वर्षे ॥ ६८ ॥ ॥ श्लोक ॥ ततःसरक्षोधिपतिर्महात्मासर्वादिशोबाणगणैःशिताग्रैः ॥ प्रच्छादयामासरविप्रकाशैर्विद्रावयामासचवानरेंद्रान् ॥ ९ ॥ सशूलनिस्त्रिंशपरश्वधानिदीप्तानलार्कद्युतिसन्निभानि ॥ सविस्फुलिंगैर्ज्वलपावकानिववर्पतस्मिन्प्लवगेंद्रसैन्ये ॥ १० ॥ ॥ टीका ॥ अदृश्यगति निशाचर ॥ बाण वर्षे शरधार ॥ आच्छादोनि रविचंद्र ॥ दिशा समग्र बाणाकुळितें ॥ ६९ ॥ बाण येतां नदिसती ॥ अवचितें अंगीं आदळती ॥ तेणें वानरां खडतरती ॥ रणीं पडती आक्रंदें ॥७०॥ वानरांची जाति व्यक्ती ॥ रणीं खिळले शरसंपातीं ॥ अदृश्य गतीची वित्पत्ती ॥ वानरां ख्याती लाविली ॥७१॥ सन्मुख योद्धा नदिसे जाण॥ कोणासिं हाणूं द्रुम पाषाण ॥ कोणासिं करूं आंगवण ॥ ह्मणतांचि बाण खडतरती ॥७२॥ ऐसे वर्षोनि शरजाळ ॥ वानरांचें प्रबळ दळें ॥ रणीं खिळोनियां तें सकळ ॥ पाडिलें विकळ रणभूमी ॥ ७३ ॥ अदृश्यगति शस्त्रसंभार ॥ परशु पट्टीश गदा मुद्गर ॥ शूळ परिघ तोमर ॥ रणीं वानर खोंचले ॥ ७४ ॥ अदृश्य विंधी वानरवीरां ॥ लाविला मेघनादें दरारा ॥ विंधिल्या मुख्य मुख्य धुरा ॥ त्याही अवधारा सांगेन ॥ ७५ ॥ अदृश्य विंधी इंद्रजितु ॥ खवळोनि अत्यद्भुतु ॥ मुख्य धुरांचा करित घातु ॥ अकस्मातु अतर्क्य ॥७६॥ अदृश्य रथाश्व सारथी ॥ अदृश्य इंद्रजित महारथी ॥ बाण येतां नदिसती ॥ अंगीं वाजती अतर्क्य ॥७७॥ सुग्रीव राजा हनुमंतु ॥ अंगद नळ नीळ जांबुवंतु॥ रणीं पाडिलें मूर्च्छितु ॥ अतर्क्य घातु महावीरां॥७८॥ येतां नदिसती बाण ॥ जरी करावें निवारण ॥ योद्धा सन्मुख नदिसे जाण ॥ आंगवण करावया ॥ ७९ ॥ मैंद द्विविद गंधमादन ॥ केसरी दधिमुख सुषेण ॥ कुमुद कुमुदाक्ष जाण ॥ मूर्च्छापन्न पाडिले ॥ ८० ॥ गज गवय गवाक्ष ॥ हरि लोमा पावकाक्ष ॥ विद्युज्जिव्ह उल्कामुख ॥ पाडिले असंख्य मूर्च्छित ॥ ८१ ॥ असंग वेगवंत पनस ॥ धूम्र शतबली ज्योतिर्मुख॥ सूर्यानळ आणि सुमुख॥ बाणीं असंख्य पाडिले ॥ ८२ ॥ करावया इंद्रजित संहार ॥ तार तरळ हरि वानर ॥ गगना उसळले सत्वर ॥ रावणकुमर वधाव

१ सभय. २ व्याप्त. ३ आरोळीनें. ४ कौशल्य. ५ सैन्य. ६ विसंज्ञ. ७ इंद्रजितें. ८ उडाले.

या॥८३॥ अतर्क्य बाणाचा आघांत॥शरें भेदले हृदयांत ॥ तेणें घाईं विव्हळत ॥ मूर्च्छान्वित पाडिले ॥८४॥ अतर्क्य शरांचा म हामार ॥ आणीकही वानरवीर ॥ पाडून शरबंधीं समग्र ॥ हर्षे निर्भर इंद्रजित ॥ ८५ ॥ शरबंधीं वानरमात्र ॥ रणीं पाडिले समग्र ॥ आतां वधावया राम सौमित्र ॥ निशाचर खवळला ॥ ८६ ॥ सन्मुख देखतां रघुनाथ ॥ निमिषार्धें करील घात ॥ अ तर्क्य ब्रह्मवरदांत ॥ भोगी पुरुषार्थ इंद्रजित ॥८७॥ ब्रह्मवरदाचें ब्रह्मास्त्र ॥ होमीं साधून अभिचार ॥ तेणें बळें इंद्रजित वीर ॥ रणीं वानर पाडिले ॥ ८८ ॥ होमीं तोषवोनि हुताशन ॥ लाधोनियां वरद बाण ॥ घेवोनि ब्रह्मास्त्राचें वरदान ॥ वानर सैन्य पा डिलें ॥ ८९ ॥ सौमित्रा सांगे रघुनंदन ॥ पूर्विला ऐसें शरबंधन ॥ करावया इंद्रजित आपण ॥ वरद बाण वर्षतु ॥ ९० ॥ वानर माझेनि वीर्यवंतु ॥ माझेनि धैर्यें धैर्यवंतु ॥ माझेनि प्रतापें प्रतापवंतु ॥ब्रह्म रणीं उपमर्त मद्बळें ॥९१॥ वरद बाण अतिगुप्त ॥ अं गीं लागती अकस्मात ॥ तेणें घायें कपि समस्त ॥ रणीं हुंवत पाडिले ॥ ९२ ॥ अतर्क्य ब्रह्मवरदविंदान ॥ नादिसे योद्धा न दिसती बाण ॥ अदृश्य शस्त्रीं वानरगण ॥ शरबंधनीं जाण बांधिले ॥ ९३ ॥ मंत्र अस्त्र ब्रह्मास्त्र देवो ॥ मिळोनि तिहींचा समु दावो ॥ कपि शरबंधीं बांधिले पहाहो ॥ सांगे रघुरावो सुमित्रा ॥ ९४ ॥ ब्रह्मवरद बाणधारा ॥ शरबंधीं बाणल्या वानरा ॥ मुख्य उरल्या दोन धुरां ॥ बांधावया शरावर्तु ॥ ९५ ॥ आह्मी उभे असतां दोन्ही ॥ इंद्रजित विंधिल विकट बाणीं ॥ ते निवा रावया विरुद्ध करणी ॥ शरबंधनीं पहुडावें ॥ ९६ ॥ मागां साहिलें शिववरदान ॥ तैसेंच सहावें ब्रह्मवरदान ॥ मिथ्या करितां ब्रह्मवचन ॥ दोष दारुण सुमित्रा ॥ ९७ ॥ मिथ्या करितां नये ब्रह्मवचन ॥ दोष ब्रह्महत्ये समान ॥ यालागिं ब्रह्मवरदान ॥ स्वयें आपण पाळावें ॥ ९८ ॥ अवमानितां ब्राह्मणासीं ॥ क्षोभ उपजेल भगवंतासीं ॥ मिथ्या करितां ब्रह्मवरदासीं ॥ परम दो षी होईजे॥९९॥समूळ मुळींचें लक्षण॥आह्मा दोघांसिं नाहीं मरण॥साहतां ब्रह्मशरबंधन॥ संदेह कोण सौमित्रा ॥१००॥ऐकतां श्रीरामाचें वचन॥शरबंधीं पहुडे लक्ष्मण॥ त्याचिसवें रघुनंदन ॥ शरबंधीं जाण पहुडला ॥ १ ॥सव्यहस्तें धनुष्यबाण ॥ दोघे दे

१ मार. २ बाण. ३ उ.हसित. ४ अमा. ५ संरक्षित. ६ चमत्कार. ७ सेनापती. ८ भयंकर.

खोनि विसंज्ञ ॥ इंद्रजित हरिखलें संपूर्ण ॥ भेरी निशाण त्राहाटिलें ॥ २ ॥ करोनियां वाजंत्र्यांचा गजर ॥ पुढें नाचती निशाच र ॥ रणीं जिंतिले रामसौमित्र ॥ सांगे समग्र लंकेशा ॥ ३ ॥ ॥ श्लोक ॥ संस्तूयमानःसतुयातुधानैःपित्रेचसर्वेंहपितोभ्युवाच ॥ तयोस्तदासादितयोरणाग्रेमुमोहसैन्यंहरियूथपानां ॥ ११ ॥ सरामसौमित्रिमथाप्रमेयंविशाद्यसर्वैसहसारणाग्रे ॥ सर्वेविपण्णा विगतप्रभाश्चनचापिकिंचित्प्रतिपेदिरेस्म ॥ १२ ॥ ॥टीका॥ शरबंधेंसीं बांधोनि वैरी ॥ इंद्रजित प्रवेशतां नगरीं ॥ भाट गर्जे ती कैवारीं ॥ निशाचरीं स्तुतिवादु ॥ ४ ॥ शरबंधीं राम सौमित्र ॥ बांधिले वानर समग्र ॥ इंद्रजित हर्षे निर्भर ॥ सांगे सत्वर लंकेशा ॥ ५ ॥ शरबंधीं बांधितां जाण ॥ वीर्य धैर्य शौर्य क्षीण ॥ मुख्य करोनि राम लक्ष्मण ॥ आंगवणें नकरवे ॥ ६ ॥ शरबं धाचें लक्षण ॥ लागतांचि सूर्यकिरण ॥ अवघियांचे जातील प्राण ॥ कोणासिं कोण सोडवील ॥ ७ ॥ श्रीरामकटकीं शरपंज र ॥ शरबंधीं बांधले वानर ॥ इंद्रजित विजयी महावीर ॥ हर्षे निर्भर लंकेशु ॥ ८ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ मिथ्या शरबंधीं राम लक्ष्मण ॥ स्वयें पडोनि आपण ॥ ब्रह्मवरदान प्रतिपाळी ॥ १०९ ॥ स्वतिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायां रामलक्ष्मणशरबंधनंनामद्वात्रिंशतितमोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १०९ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ १२ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १२१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥

१ मूर्च्छित. २ आनंदला. ३ वाजविलें. ४ स्तुतिपाठक. ५ पराक्रम.

भा·रा·यु·कां·अ·३२
रामलक्ष्मणादि वानरांसहित शरबंधात पडली आहे.
वानर·
राम·
मारुती·

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ ॥ प्रतिपाळावया ब्रह्मवरदान ॥ श्रीराम आणि लक्ष्मण ॥ शरबंधीं पडोन आपण ॥ विसंज्ञपणें दाविती ॥१॥ बहुरूपी प्रेताचें सोंग धरी ॥ आपण सावध अंतरीं ॥ राम सौमित्र तयापरी ॥ शरपंजरीं सावध ॥ २ ॥ शरबंधीं बांधले दोघेजण ॥ विकळ दिसती राम लक्ष्मण ॥ परी ते सबाह्य सावधान ॥ प्रतापें पूर्ण पुरुषार्थी ॥३॥ ब्रह्मयाचे वरदें देख ॥ येतां शरबंधा सन्मुख ॥ इंद्रजित अथवा दशमुख ॥ छेदील मस्तक श्रीराम ॥ ४ ॥ यालागीं शरबंधा समोर ॥ कोणी नयेती निशाचर ॥ करित विजयाचा गजर ॥ गेले समग्र लंकेसीं ॥५॥ लागतां शरबंधाचे बाण ॥ वानरांचा जावा प्राण ॥ करितां रामनामस्मरण ॥ अवघेजण वांचले ॥ ६ ॥ शरबंधीं राम लक्ष्मण ॥ शरबंधीं वानरगण ॥ तें देखोनि बिभीषण ॥ आला आपण सांक्षेपें ॥ ७ ॥ शरबंधीं वानरसैन्य ॥ बाणीं पाडिलें खिळोन ॥ शरबंधीं राम लक्ष्मण ॥ दोघे विसंज्ञ महावीर ॥ ८ ॥ ऐसें देखोनि शरबंधन ॥ स्वयें आला बिभीषण ॥ बाणीं खिळिले वानरगण ॥ सावधान नाहीं कोणी ॥ ९ ॥ कपटबुद्धि राक्षसाधमा॥ रणीं बांधिलें रघूत्तमा ॥ बिभीषण धार्मिक धर्मात्मा ॥ शुद्ध सत्वात्मा सात्विकु ॥ १० ॥ वानरराजा सुग्रीव जाण ॥ त्यापासीं येवोनि बिभीषण ॥ त्यासि करी सावधान ॥ युक्तवचन अनुवादे ॥ ११ ॥ ब्रह्मशापाचें वरदान ॥ स्वयें पाळी रघुनंदन ॥ त्यासिं नवाधी शरबंधन ॥ सावधान शरबंधीं ॥ १२ ॥ नाहीं भयाचा संकेत ॥ विषादें सांडावा समस्त ॥ शरबंधीं श्रीरघुनाथ ॥ सावचित्त स्वानंदें ॥ १३ ॥ ब्रह्मदत्तवरदान ॥ तेंहें ब्रह्मास्त्र दारुण ॥ ब्रह्मवरद मिथ्यापण ॥ रघुनंदन येऊं नेदी ॥ १४ ॥ हृदयीं साहोनियां लात ॥ श्रीवत्सलांछन मिरवित ॥ तोहा स्वयें श्रीरघुनाथ ॥ मिथ्या वरदार्थ होऊं नेदी ॥ १५॥ ऐसिया वरदानपरी ॥ वानरवीरांचिया हारी ॥ खिळोनि पाडिल्या शरपंजरीं ॥ नाहीं त्यांतरी जीवभय ॥ १६ ॥ ब्रह्मास्त्रा देवोनि मान ॥ शरबंधीं रामलक्ष्मण ॥ तैसाच हनुमंत आपण ॥ तो देत सन्मान ब्रह्मास्त्रा ॥१७॥ हनुमता नवाधी शरबंधन॥ तोही ब्रह्मास्त्रा देतसे मान ॥ ऐकोनि बिभीषणवचन ॥ मारुती आपण बोलतु ॥ १८ ॥ ॥ श्लोक ॥ बिभीषणवचःश्रुत्वाहनूमानिदमब्रवीत् ॥

१ मूर्च्छा. २ सविवेक. ३ बोले. ४ दुःख.

अस्मिन्‌शस्त्रहतेसैन्येवानराणांमनस्विनां ॥ १ ॥ योयोधारयतिप्राणास्तंतमाश्वासयावहे ॥ तावुभौयुगपद्वीरौवायुपुत्रविभीषणौ ॥ २ ॥ उल्काहस्तौतदारात्रौरणशीर्षेविचेरतुः ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकोनि विभीषण वाक्यासी ॥ हांसें आलें हनुमंतासी ॥ ब्रह्मास्त्र नबाधी आम्हांसी ॥ हें तूं जाणसी कैसेनी ॥ १९ ॥ अशोकवनीं ब्रह्मपाश ॥ ब्रह्मयानें घालितां सावकाश ॥ तंव तूं वश नहोसी त्यास ॥ मग ब्रह्मास्त्रास केंवि होसी ॥ २० ॥ ऐकोनि विभीषणाचें वचन ॥ हनुमा जाला सुखसंपन्न ॥ पडलें देखोनि वानरसैन्य ॥ काय आपण बोलतु ॥२१॥ वानरवीर पडिले क्षितीं ॥ कोणाची कैसी गती ॥ दोघीं चुडी घेऊनी हातीं ॥ शोधूं निश्चितीं रणभूमी ॥२२॥ ऐसें बोलतांची जाण ॥ संतोषला विभीषण ॥ चुडी उजळोनि देदीप्यमान ॥ दोघेजण निघाले ॥२३॥ वानरवीरांचिया श्रेणी ॥ खिळून पाडिल्या शरबंधनीं ॥ अशुद्ध वाहत धरणीं ॥ होत चिंडाणी मेदमांसा ॥ २४ ॥ वानरवीरांच्या वडवाळी ॥ खिळोनि पाडिल्या भूतळीं ॥ मुख्य धुरा आतुर्बळी ॥ त्याही शरजाळीं पाडिल्या ॥ २५ ॥ सुग्रीव अंगदादि जुत्पत्तीं ॥ जे पूर्वप्रसंगीं लिहिले आहाती ॥ तेचि वीर वानर क्षीतीं ॥ पडिले मारुती स्वयें देखे ॥ २६ ॥ असंख्य वानर पडिले क्षितीं ॥ संख्या नकरवे निश्चिती ॥ संख्या करूं शकला मारुती ॥ तेही संख्योक्ती अवधारा ॥ २७ ॥ पावत पावतां दिनांत ॥ वानर पडिले रणाआंत ॥ त्यांची संख्या हनुमंत ॥ विभीषण युक्त सांगतु ॥ २८ ॥ अस्त पावतां दिनकर ॥ सदुसष्टकोटी वानर ॥ रणीं पाडिले महाशूर ॥ विंधोनि शर ब्रह्मास्त्रें ॥ २९ ॥ नमेभक्तःप्रणश्यति ॥ हे रामाची अगाध कीर्ति ॥ वानर सर्वथा नमरती ॥ केली युक्ती हनुमंतें ॥३०॥ वानर सदुसष्टकोटी ॥ पाडिले देखोनि रणसंकटीं ॥ हनुमंत कृपादृष्टीं ॥ कानीं गोष्टी अनुवादे ॥३१॥ कानीं सांगतां श्रीरघुनाथ ॥ वानर व्यथेसिं निर्मुक्त ॥ ब्रह्मवरदानें गोविले तेथ ॥ उठों नशकती निजबळें ॥३२॥ रामनाम स्मरण करीं ॥ वानर सावध शरपंजरीं ॥ तिळभरी व्यथा नाहीं शरीरीं ॥ नसुटे तरी शरबंधीं ॥ ३३ ॥ धन्य ब्राह्मणाचें महिमान ॥ उल्लंघीना रघुनंदन ॥ स्वयें शरबंधीं पहुडोन ॥ ब्राह्मणवचन प्रतिपाळी ॥३४॥ ऐसी वरदानाची ख्याती ॥ तेथ वानर ते किती ॥ ॥ १ ॥

१ भूमीवर. २ पंक्ती. ३ रक्त. ४ चिखल. ५ घास, शरीरें. ६ पराक्रमी. ७ वानर. ८ सूर्य.

केसेनि शरबंधीं सूटती ॥ ब्रह्मवरदोक्ती बांधले ॥३५॥ बाप कृपाळू हनुमंत ॥ कानीं जपोनि श्रीरघुनाथ ॥ शरबंधीं सावचित्त ॥ केले समस्त वानर ॥ ३६ ॥ वानर शरबंधीं समस्त ॥ देखोनि विभीषण हनुमंत ॥ शोधावया जांबुवंत ॥ स्वयें निघत साक्षेपें ॥३७॥ अतिवृद्ध जांबुवंत ॥ अतिशयेंसि बुद्धिवंत ॥ वानर व्हावया निर्मुक्त ॥ उपायार्थ सांगेल ॥३८॥ अत्यंत जर्जरित जराबाणीं खिळिले शरीरा ॥ देखोनि जांबुवंत वीरा ॥ आला पुढारां विभीषणु ॥ ३९ ॥ तयासिं पुसे विभीषण ॥ सर्वांगीं खडतरले बाण ॥ तुझे वांचले कैसेनि प्राण ॥ ते संपूर्ण मज सांगा ॥४०॥ जांबुवंत सांगे आपण ॥ अंगीं खडतरतां बाण ॥ तेव्हांचि माझा जावा प्राण ॥ वांचलों जाण रामस्मरणें ॥ ४१ ॥ ॥ श्लोक ॥ बिभीषणवचःश्रुत्वाजांबवान्‌ऋक्षपुंगवः ॥ कृच्छ्रेणधारयन्प्राणानिदंवचनमब्रवीत्‌ ॥ ४ ॥ नैर्ऋतेंद्रमहावीर्यस्वरेणत्वाभिलक्षये ॥ विद्धगात्रःशितैर्बाणैर्नत्वांपश्यामिचक्षुषा ॥ ५ ॥ अंजनासुप्रजायेनमातरिश्वाचनिर्ऋतः ॥ क्वचिद्धारयतिप्राणान्‌हनूमान्प्लवगर्षभः ॥ ६ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकोनि विभीषणाची मातु ॥ बाणीं खिळिला विव्हळितु ॥ अतिप्रयासें जांबुवंतु ॥ असे बोलतु तें ऐका ॥ ४२ ॥ ओळखूनियां शब्दज्ञान ॥ तुज मी जाणें बिभीषण ॥ बाणधारा विकळें पूर्ण ॥ डोळे उघडोन पाहवेना ॥ ४३ ॥ असो हे विकळतेची मातु ॥ अंजनीपुत्र अतिविख्यातु ॥ तो स्वस्थ आहे कीं हनुमंतु ॥ त्याचा वृत्तांतु मज सांग ॥४४॥ धन्य हनुमंताचें भजन ॥ धन्य हनुमंताचें आचरण ॥ धन्य हनुमंताची आंगवण ॥ लंकाकंदन जेणें केलें ॥४५॥ चौदासहस्र वनकर ॥ ऐशीं सहस्र किंकर ॥ जंबुमाळी प्रधान पुत्र ॥ अखया कुमर मारिला ॥ ४६ ॥ ससैन्य गांजिला इंद्रजित ॥ लंकें गांजिला लंकानाथु ॥ परम पराक्रमी हनुमंतु ॥ त्याचा वृत्तांतु मज सांगा ॥ ४७ ॥ ऐसें बोलतां जांबुवंतु ॥ विभीषण अतिविस्मितु ॥ सांडून श्रीरामाची मातु ॥ पुसे हनुमंतु साक्षेपें ॥ ४८ ॥ तेंचि त्याचें मनोगत ॥ समूळ शोधावया भावार्थ ॥ विभीषण असे पुसत ॥ तोचि श्लोकार्थ अवधारा ॥४९॥ कोठें आहे हनुमंतु ॥ ऐसें पुसतां जांबुवंतु ॥ त्याचा पहावया भावार्थु ॥ वाक्य वदतु विभीषणु ॥ ५० ॥ बांधोनि सेतुबंधासीं ॥ ज्यालागीं आलों लंकेसीं ॥

१ काळजीनें २ वार्धक्य. ३ विव्हळ. ४ पराक्रम.

सांडून त्या राम लक्ष्मणासीं ॥ हनुमा पुससी किमर्थ ॥ ५१ ॥ सुग्रीवराजा वानरनाथु ॥ अंगद युवराज विख्यातु ॥ सांडून जुत्प
तीवृत्तांतु ॥ कां पां हनुमंतु पूससी ॥ ५२ ॥ सांडून ज्येष्ठबंधु धूम्रासीं ॥ सांडून श्रेष्ठां वानरांसीं ॥ हनुमा सांक्षेपें पुससी ॥
कोण अर्थासीं सांगपां ॥ ५३ ॥ सांडून श्रीरामाची भक्ती ॥ नाहीं सुग्रीवआसक्ती ॥ हनुमंतिं अतिप्रीती ॥ कोण अर्थी तें सांग
॥ ५४ ॥ ॥ श्लोक ॥ विभीपणवचःश्रुत्वाजांबवानिदमब्रवीत् ॥ शृणुनैर्ऋतशार्दूलयन्मांपृच्छसिमारुतिं ॥ ७ ॥ तस्मिन्जीवति
वीरेहिहतमप्यहतंबलं ॥ हनूमतिहतेसर्वेजीवंतोपिहतावयं ॥ ८ ॥ एतत्श्रुत्वाशुभंवाक्यंप्रत्युवाचविभीपणः ॥ ध्रियतेमा
रुतिस्तातमारुतप्रतिमोजवे ॥ ९ ॥ वैश्वानरसमंतेजोधारयन्प्लवगर्पभः ॥ त्वामेवमार्गणायातोमयैवाद्यसहप्रभो ॥ १० ॥
॥ टीका ॥ कां पुसिला हनुमंत ॥ ऐसें विभीपण पुसत ॥ त्यापुढें जांबुवंत ॥ प्रताप सांगत हनुमंताचा ॥५५॥ जीत असतां हनुमं
त ॥ मेले वानर समस्त जीत ॥ ऐसा मारुति प्रतापवंत ॥ जीवन निश्चित कपिसैन्या ॥ ५६ ॥ जरी तो निमाला हनुमंत ॥ तरी
आह्मी मेलों जीवजीत ॥ कोण करील सावचित्त ॥ शरबंधीं समस्त वानर ॥५७॥ लागतां सूर्योदयींचे किरण ॥ शरबंधीं वानरग
ण ॥ आदीकरोनि रामलक्ष्मण ॥ अवघ्यांचे प्राण जातील ॥ ५८ ॥ जीत असलिया हनुमंत ॥ आणोनि द्रोणाद्रि पर्वत ॥ वा
नर वांचवील समस्त ॥ यालागिं हनुमंत पूसिला ॥५९॥ जांबुवंताचें गोड वचन ॥ ऐकोनियां विभीपण ॥ संतोपोनियां आपण ॥
हनुमंत लक्षण सांगतु ॥६०॥ हनुमा वज्रदेही आपण ॥ याच्या अंगीं नरुपती बाण ॥ त्यासिं बांधिना शरबंधन ॥ सावधान सा
टोपें ॥ ६१ ॥ तो महावीर हनुमंत ॥ मजसवें तुज गिवसित ॥ स्वयें आला असे येथें ॥ जाण निश्चित ऋक्षराजा ॥६२॥ प्र
ळयतेजें विराजमान ॥ वायुबळेंसिं समान ॥ हनुमा आला असे आपण ॥ तुझें दर्शन घ्यावया ॥६३॥ ऐसें बोलतां विभीपण ॥
हनुमंतें घातलें लोटांगण ॥ जांबुवंता करितां नमन ॥ येरें आलिंगन दीधलें ॥ ६४ ॥ ॥ श्लोक ॥ ततोऽब्रवीन्महातेजाहनूमं
तंसजांबवान् ॥ आगच्छहरिशार्दूलवानरांस्त्रातुमर्हसि ॥ ११ ॥ भवान्विक्रमसंपन्नस्त्वमेपांपरमागतिः ॥ त्वत्पराक्रमका

१ वानर. २ काळजीनें. ३ मरणपावला. ४ जिवंत असतांही. ५ बळानें. ६ शोधीत.

लोयंनान्यंपश्यामिकंचन ॥ १२ ॥ ऋक्षवानरवीराणामनीकानिप्रहर्पय ॥ विशल्यौकुरुचाप्येतौभ्रातरौरामलक्ष्मणौ ॥ १३ ॥
॥ टीका ॥ आला जाणोनि हनुमंत ॥ आह्मी वांचलों समस्त ॥ पुनर्जन्म जाला प्राप्त ॥ ऐसा हर्पित जांबुवंतु ॥ ६५ ॥ आलिंगो
नि हनुमंतासीं ॥ जांबुवंत बोले त्यासीं ॥ वांचवावया कपिसैन्यासीं ॥ दिसे तुजपासीं पराक्रम ॥ ६६ ॥ शरबंधीं राम लक्ष्मण ॥
त्यांची करावया सोडवण ॥ तुझ्या अंगीं आंगवण ॥ नदिसे आन तीहीं लोकीं ॥ ६७ ॥ वानर सैन्याची मांदी ॥ पडली आहे
शरबंधीं ॥ ते तूं वांचवीं त्रिशुद्धी ॥ दिव्यौपधी आणोनी ॥ ६८ ॥ शरबंधीं वानर सकळ ॥ पडिले आहेत अतिविकळ ॥ आजि
तुझा प्रतापकाळ ॥ प्रबळ बळ पुरुपार्थी ॥६९॥ तुझ्या बळाची अगाध थोरी ॥ दिव्यौपधी आणोनि हारी ॥ उठवीं कपिसेना सं
भारीं ॥ होईं उपकारी श्रीरामा ॥७०॥ आमच्या भाग्यास्तव जाण ॥ शरबंधीं तूं सावधान ॥ वांचवावया वानरगण ॥ आंगव
ण तुजपासीं ॥७१॥ कोठोनि आणूं औपधीसीं ॥ ऐसें कांहीं पुसों पाहसी ॥ त्याही सांगेन स्थळासीं ॥ अतिवेगेंसिं निघावें ॥७२॥
विलंब न साहे व्यवधान ॥ लागतांचि सूर्यकिरण ॥ निर्मेती श्रीराम लक्ष्मण ॥ वानरगण समवेत ॥७३॥ यालागिं नुगवतां गभ
स्ती ॥ शीघ्र जावोनि रातोरातीं ॥ आणाव्या दिव्यौपधीप्रती ॥ श्रीरघुपती निजसेवा ॥७४॥ ऐकोनि जांबुवंत वचन ॥ आलें हनु
मंता स्फुरण ॥ शीघ्र करावया उड्डाण ॥ औपधीस्थान पूसतु ॥७५॥ आदरें पुसतां हनुमंतु ॥ दिव्यौपधींचा पर्वतु ॥ हर्पें सांगे जां
बुवंतु ॥ तोचि श्लोकार्थु अवधारा ॥७६॥ ऐका दिव्यौपधीचें स्थान ॥ सागरावरौतें जाण ॥ लंघून महागगन ॥ विजन वन टाकावें
॥७७॥ तेथें हिमाचल पर्वत ॥ ठाकून जावें सुनिश्चित ॥ त्याच्या हेमशिखराआंत ॥ द्रोणाद्रि त्वरित पावसी ॥७८॥ ऐकें तो चतुष्को
ण विस्तृत ॥ दिव्यौपधी लखलखित ॥ तेजें दशदिशा दीप्तिमंत ॥ तेज नभाआंत नसमाये ॥७९॥ ऐसा निजतेजें विराजमान ॥
त्या औपधी कोण कोण ॥ उपयोगी गुण लक्षण ॥ विशद व्याख्यान अवधारीं ॥८०॥ मेले वांचवी वायुस्पर्शनीं ॥ तीस नांव अमृ
त संजीवनी ॥ हृदईंचें शल्य जाय विरोनी ॥ विशल्यकरणी ते दुजी ॥८१॥ घाईं तुटले दुघड वण ॥ जिचेनि जाती पैं बुजोन ॥

१ शक्ती. २ समुदाय. ३ आळस. ४ मरती. ५ सूर्य. ६ विशाल. ७ सतेज. ८ स्पष्ट.

अंगीं घाव नदिसे वण ॥ सुवर्णाकरिणी ते जाण ॥ ८२ ॥ तुटली हडि छिन्नभिन्न ॥ पूर्विलीं ऐसीं जाती सांधून ॥ सर्वथा नदिसे तुटलेपण ॥ संधिनी जाण ते चवथी ॥८३॥ चौऔषधीं समवेत ॥ शीघ्र यावें रातोरात ॥ वानर वांचवीं समस्त ॥ श्रीरघुनाथ संतोषा ॥ ८४ ॥ ऐकतां जांबुवंत वचन ॥ आलें हनुमंता स्फुरण ॥ जेंवि चंद्रोदयीं जाण ॥ भरे संपूर्ण क्षीराब्धी ॥८५॥ जांबुवंतवाक्यें जाण ॥ औषधी आणावया आपण ॥ हनुमंतें मांडिलें उड्डाण ॥ तेंही लक्षण अवधारा ॥ ८६ ॥ हनुमा अंगें आतुर्बळी ॥ साटोपें देतां आरोळी ॥ लंकेमाजीं बैसली टाळी ॥ दांतखिळी राक्षसां ॥८७॥ अंगें गर्जला हनुमंत ॥ इंद्रजित धाकें लंकानाथ ॥ राक्षसांसीं अतिआकांत ॥ प्रळयावर्त लंकेसीं ॥ ८८ ॥ रामकटकींचा वृत्तांत ॥ पाहूं येतां राक्षस भीतें ॥ अवघे दडाले लंकेआंत ॥ साशंकित कपिभयें ॥ ८९ ॥ पायें दडपोनि लंकागिरी ॥ वानर उडतां अंबरीं ॥ माड्या गोपुरें लंकापुरीं ॥पडती सागरीं अंगवातें ॥ ९० ॥ मुख आरक्त अतिविक्राळ ॥ थरकत सर्पप्राय लांगूळ ॥ टंवकारोनि कर्णयुगुल ॥ कपि प्रबळ उडतसे ॥ ९१ ॥ खालावोनि निजपृष्टीं ॥ भ्रूभंगा देवोनि गांठी ॥ पर्वत लक्षोनियां दृष्टीं ॥ उठाउठी उडाला ॥ ९२ ॥ पर्वत दडपतां तळीं ॥ सर्प गजबजती पाताळीं ॥ वृक्ष उपडिती निराळीं ॥ जेंवि वाहुटळीं तृणपर्णे ॥९३॥ उचंबळलें समुद्रजळ॥ सरिता उचंबळल्या तात्काळ ॥ तेणें तिंबलें ध्रुवमंडळ ॥ कपीचें प्रबळ उड्डाण ॥ ९४ ॥ करोनि प्रदक्षिणा उड्डाण ॥ इंद्र चंद्रादि ग्रहस्थान ॥ सूर्य वरुणादि यमसदन ॥ उल्लंघून चालिला ॥ ९५ ॥ शोधावया सूर्याची गती ॥ पूर्वे उडाला मारुती ॥ तेंवि देखोनियां अपार राती ॥ उत्तरपंथीं उडाला ॥ ९६ ॥ जनोलोक तपोलोक ॥ वोलांडोनि सत्यलोक ॥ टाकिलें मेरु मस्तक ॥ एका एक हनुमंतें ॥ ९७ ॥ सन्निहित कैलासाद्री ॥ तेथें देखिला हेमाद्री ॥ द्रोणाद्रि तो त्यामाझारी॥ जयावरी दिव्यौषधी॥९८॥ दिव्यौषधी दितिमंत ॥ तेजें नभ लखलखीत ॥ तें देखोनि हनुमंत ॥ अतिविस्मित स्वयें जाला ॥९९ ॥ ॥श्लोक॥ कैलासमुग्रंहिमवच्छिलाश्चतंवैवृषपंकांचनशैलमग्र्यं ॥ प्रदीप्तसर्वौषधिसंप्रदीप्तंददर्शसर्वौषधिपर्वतेंद्रं ॥ १४ ॥ ॥ टीका ॥ कैलासा निकट

१सागर. २ बलाढ्य. ३ आवेशें. ४ सभय. ५ पुच्छ. ६ दोन्हीकान. ७ आकाशीं. ८ नद्या. ९ भिजलें. १० समीप

हेमाद्री ॥ द्रोणाद्रि तो त्या माझारीं ॥ दिव्यौषधी त्यावरी ॥ निजतेज करी लखलखित ॥१००॥ वायु रुद्राचा निजदूतु ॥ मारुती त्याचा निजसुतू ॥ वेगें उडोनि हनुमंतु ॥ औषधी आणूं स्वयें आला ॥ १ ॥ दिव्यौषधी पर्वतीं ॥ कपि नेऊं आला निश्चिती ॥ तेणें त्या ठेल्या अदृश्यगती ॥ वेढा मारुती लाविला ॥ २ ॥ पुढां औषधी लखलखिती ॥ हनुमा उडे जंव त्यांप्रती ॥ तंव त्या मागें दिसती ॥ त्याही होती अदृश्य ॥ ३ ॥ पुढां औषधी दिसती ॥ हनुमा धांवे तयांप्रती ॥ तंव त्यामागें आभासती ॥ त्याही होती अदृश्य ॥ ४ ॥ औषधी नलागतीच हातीं ॥ तेणें क्षोभला मारुती ॥ गर्जोनि कोपानुवृत्ती ॥ पर्वताप्रति बोलिला॥५॥मी श्रीरामाचा निजदूत ॥ शरबंधीं पडला श्रीरघुनाथ ॥ विशल्य करावया निश्चित ॥ औषधार्थ मी आलों॥६॥तुवां औषधी केलिया गुप्त ॥ आतां पाहूं तुझा पुरुषार्थ ॥ पुच्छें कवळोनि पर्वत ॥ औषधीसहित उपाडिला ॥७॥ कपिशक्ति अतिवाड॥ पर्वत उपडितां कडाड ॥ स्वर्गीं सुरवरां हडबडे ॥ कांपती प्रौढ दिग्गज ॥८॥ देखोनि कपिची आंगवण ॥ सुरा असुरांचा दचके प्राण ॥ विद्याधर सिद्ध चारण ॥ कंपायमान धराधर ॥९॥दिव्यौषधी समवेत ॥ उपडोनि तो पर्वत॥ सवेग हनुमा असे येत॥ जेंवि भास्वत प्राचीसीं ॥११०॥ ॥श्लोक॥ संस्तूयमानःसुरसिद्धसंघैर्जगामवेगादतिचंडवेगः॥ सतेनशैलेनभृशंरराजशैलोयमोगंधवहस्यसूनुः ॥१५॥ सतंगृहीत्वानिपपाततस्मिन्शैलोत्तमंवानरसैन्यमध्ये ॥ हर्युत्तमैस्तैरभिशस्यमानोविभीषणेनापिचशस्यमानः ॥ १६ ॥ ततस्तुतौमानुपराजपुत्रौतंगंधमाघ्रायमहौषधीनां ॥ बभूवतुस्तत्रतदाविशल्यौसंरूढसर्वव्रणनष्टशोकौ ॥१७॥ ॥टीका॥ उपडोनि द्रोणाद्रि पर्वत ॥ घेवोनि जातां हनुमंत ॥ सुर सिद्ध स्तुतिवाद करित ॥ श्रीरामभक्त कपिमुख्य ॥ ११ ॥ स्वामी करावया सावधान ॥ सगळा पर्वत उपडोन ॥ घेऊन आला वायुनंदन ॥ आंगवण आतुर्ळित ॥ १२ ॥ निवारावया स्वामिसंकट ॥ पर्वत उपटिला उद्भट ॥ आंगवण अतिश्रेष्ठ ॥ वीर वरिष्ठ हनुमंत ॥ १३ ॥ विष्णुचक्र सवेग जात ॥ त्याहून वेगें हनुमंत ॥ औषधीं सहित पर्वत ॥ स्वामिकार्यार्थ आणिला ॥१४॥ पर्वत घेवोनि हनुमंत ॥ कैसिया शोभा शोभत॥

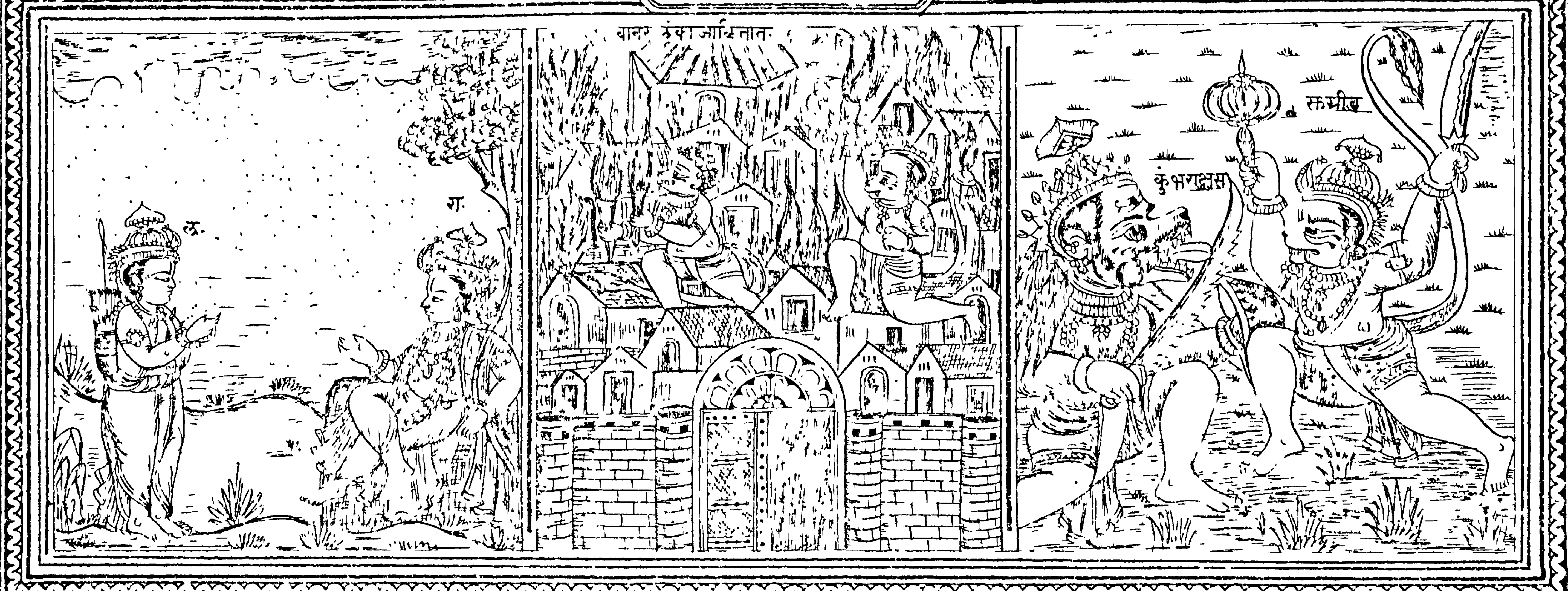
१ सक्षोध झाला. २ बांधून. ३ फार मोठी. ४ भय. ५ शक्ती. ६ सूर्य. ७ पूर्वेकडे. ८ अतुल्य.

जैसा विष्णु चक्रयुक्त ॥ तैसा दिसत महावीर ॥ १५ ॥ सपर्वत ओपधीवरी ॥ आणितांचि वानरभारीं ॥ त्या वायुस्पर्शें वानर
हारी ॥ शरपंजरीं सूटल्या ॥ १६ ॥ राम लक्ष्मण दोघे बंधु ॥ येतां दिव्योपधी गंधु ॥ विरोनि गेला शरबंधु ॥ निर्मुक्त बोधु
पावले ॥ १७ ॥ वानरां अंगीं घाय दारुण ॥ बुजोनि गेले पैं संपूर्ण ॥ अंगीचे पानपेल वण ॥ अस्थी संपूर्ण सांधिल्या ॥ १८ ॥
घाय बुजती हे नवल कोण ॥ वानरांच्या अस्थी शतचूर्ण ॥ त्याही अस्थिबंधें सांधून ॥ सावधान उठवील ॥ १९ ॥ श्रीरामें स
न्मानिला हनुमंतु ॥ सुग्रीव अंगद जांबुवंतु ॥ बिभीषण सन्मानितु ॥ स्तुति वदतु स्वानंदें ॥ १२० ॥ वानरां देतां विश्रांती ॥
जाला स्वयें मारुती ॥ अवघेजण अभिवंदिती ॥ सन्मानिती स्तुतिवादें ॥ २१ ॥ शरबंधीं सुटला रामचंद्र ॥ वानर करिती ज
यजयकार ॥ रामनामाचा गजर ॥ नामें अंबर कोंदलें ॥ २२ ॥ बाप बळियाढा हनुमंतु ॥ उचलोनि ओपधी पर्वतु ॥ जेथील
तेथें ठेवोनि स्वस्थु ॥ आला त्वरितु स्वामिपासीं ॥ २३ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ जालें शरबंधमोचन ॥ पुढील कथा गोड गह
न ॥ सावधान अवधारा ॥ १२४ ॥ ॥ स्वतिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांशरबंधमोचनंनामत्रयस्त्रिंशतितमोऽ
ध्यायः ॥ ३३ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १२४ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ १७ ॥ ॥एवं॥ ॥ १४१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ बरे झाले. २ आकाश.

भा.रा.यु.कां.अ.३४

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ ॥ स्वयें बिभीषण बोलतु ॥ हनुमा वीर अतिविख्यातु ॥ शरबंधीं श्रीरघुनाथु ॥ सैन्या समवेतु
ऊठिला ॥ १ ॥ अंगद सुग्रीव राज्यधर ॥ जुत्पंती समवेत वानर ॥ येणें उठविले समग्र ॥ वीर शूर स्वामिभक्त ॥२॥ मारुतीस
मानी श्रीराघव ॥ मारुतीस मानी सत्य सुग्रीव ॥ मारुतीस मानिती वीर सर्व ॥ कीर्ति अभिन्नव येणें केली ॥ ३ ॥ निमिषें आ
णोनि पर्वत ॥ वानर उठवोनि समस्त ॥ ठेवोनि आला जेथिचा तेथ ॥ श्रीरामभक्त हनुमंतु ॥ ४ ॥श्लोक॥ ततोब्रवीन्महाते
जाःसुग्रीवोवानराधिपः ॥ अर्थ्यंविज्ञापयन्नेवंहनूमंतमिदंवचः ॥ १ ॥ यतोहतःकुंभकर्णःकुमाराश्चनिपूदिताः ॥ नेदानीमुप
निर्हारंरावणःकर्तुमर्हति ॥ २ ॥ लंकामभिपतंत्वाशुप्रगृह्योल्काःप्लवंगमाः ॥ ततोस्तंगतआदित्येरौद्रेतस्मिन्निशामुखे ॥ ३ ॥
लंकामभिमुखाजग्मुःसोल्कास्तेहरियूथपाः ॥ ४॥ ॥ टीका ॥देखोनि हनुमंताची ख्याती ॥ सुग्रीव सुखावोनि चित्तीं ॥ काय
बोले वीरांप्रती ॥ धन्य मारुती प्रतापी ॥ ५ ॥ ऐकें बापा पवनैपुत्रा ॥ ज्याचा भरंवसा दशशिरा ॥ त्या मारिलें रावणकुमरा ॥ स
हपरिवारा संगतु ॥६॥ देवांतक नरांतक वीरा ॥ मारिला अतिकाय त्रिशिरा ॥ परी त्या मारिलें रावणकुमरा ॥ रणीं समग्रा निर्दा
ळिलें ॥ ७ येणें दुःखें दशकंठ ॥ करील नानाविध कपट ॥ तंवचि वानरीं उद्भट ॥ लंकात्रिकूट जाळावें ॥८॥ ऐकतांचि सुग्रीव
वचन ॥ रातोरातीं वानरगण ॥ अग्निचुडी घेवोनि जाण ॥ लंकादहन मांडिलें ॥ ९ ॥ हातीं घेवोनि अग्नि चुडी ॥ वानर वीरां
चिया कोडी ॥ लंकेमाजीं घालोनि उडी ॥ आगी धडाडी लाविती ॥१०॥ ॥ श्लोक॥ उल्काहस्तैर्हरिगणैःसर्वतःसमभिद्रुताः ॥
आरक्षस्थाविरूपाक्षाराक्षसाःसंप्रदुद्रुवुः ॥ ५ ॥ गोपुराट्टप्रतोलीपुचर्यासुविविधासुच ॥ प्रासादेपुचसंहृष्टाःससृजुस्तेहुता
शनं ॥ ६ ॥ तेपांगृहसहस्राणिददाहहुतभुक्तदा ॥ तेपांशतसहस्राणिरक्षसांपुरवासिनां ॥ ७ ॥ अदहत्पावकस्तत्रजज्वालच
पुनःपुनः ॥ ८ ॥ ॥टीका॥ उल्काहस्ती वानर वीर ॥ जाळूं आले लंकापुर ॥ देखोनि राखते निशाचर ॥ अतिसत्वर पळाले
॥ ११ ॥ ठेवोनि राक्षस सैन्यासीं ॥ नगर रक्षिता विरूपाक्षासीं ॥ येतां देखोनि वानरांसीं ॥ तोही धाकेंसीं पळाला ॥१२॥ पळ

१ वानर. २ विलक्ष". ३ हनुमंता. ४ संहारिलें. ५ शूर. ६ राक्षस.

तां देखोनि निशाचर ॥ पाठी लागती वानर ॥ येतां मारिले घरटीकार ॥ जाळिले अपार जागेकरी ॥१३॥ जेथें जेथें जागेकरां चीं घरें ॥ तेथें तेथें आग लाविती वानरें ॥ बाहेर निघावया सघनपुरे ॥ जाळितां वानरें समग्रें ॥१४॥ घरें मंदिरें धवळारें ॥ हेम माड्या गोपुरें ॥ प्रासाद पौळी शिखरें ॥ जाळिती वानरें अतिक्षोभें ॥ १५ ॥ शरबंधीं बांधले राघवेंद्र ॥ अतिनष्ट हे निशाचर ॥ इंद्राजित जाळूं दशशिर ॥ लंकापुर पुरदाहो ॥ १६ ॥ ऐसें बोलोनि वानर ॥ जाळूं आदरिलें नगर ॥ सहस्रसंख्या लक्षांतर ॥ असंख्याकार गृहदाहो ॥ १७ ॥ माणिकनिबद्ध अवनीं ॥ रत्नजडित स्तंभश्रेणी ॥ मुक्ताफळें मंडपाभरणीं ॥ उत्तमा भवनीं महादाहो ॥ १८ ॥ लहान सहान घरें ॥ आगी नलाविती कपींद्रें ॥ सुंदर भवनें सुप्राकारें ॥ साक्षेपें वानरें जाळिती ॥ १९ ॥ सुंदर मनोहरगृहांसीं ॥ शोधून जाळिती साक्षेपेसीं ॥ वानर पडले द्वंद्वांसीं ॥ आगी चौपासीं लाविली ॥ २० ॥ हनुमंतें जाळिलें नगर ॥ तेव्हां दिवस होता दिनकर ॥ हा रात्रिं दाहो निर्धार ॥ स्त्रिया कुमर कळकळती ॥ २१ ॥ आगी लाविली चौफेरीं ॥ पळती राक्षसांच्या हारी ॥ आक्रांत होत नरनारी ॥ अपांपरी नगरस्थां ॥२२॥ दंपत्यें निजसेजेसीं ॥ निद्रिस्थ असतां दोहींसीं ॥ जळोनियां जैसीं तैसीं ॥ गृहदाहेंसीं भस्मांत ॥ २३ ॥ नाना सामग्री उपकरण ॥ शस्त्रास्त्र अंगत्राण ॥ धनुष्य बाणेंसिं बोढेंण ॥ वस्त्राभरणें जाळित ॥ २४ ॥ पुरुष उठवितां स्त्रियेसीं ॥ ते ह्मणे सुखें भोगा कामासीं ॥ आगी आगली गृहासीं ॥ नीघ वेगेंसिं निसंगें ॥२५॥ जेथिच्या तेथें घरोघरीं॥ राक्षस जळती निद्राभरीं ॥ बहुतां रिघू नपुरे बाहेरी ॥ अग्निमाझारीं कोंडलीं ॥२६॥ हाका देती शंखस्फुरणें ॥ आक्रंदती अतिसंत्राणें ॥ दुर्धर अग्नीचें जाळणें ॥ कोणासीं कोणें राखावें ॥ २७ ॥आगी कोंडोनि चौफेर ॥ महायोद्धे दहासहस्र ॥ जळोनि मेले निशाचर ॥ घोरांदर आकांतु ॥ २८ ॥ अग्नी खवळला अनिट ॥ चहूंकडे धडधडाट ॥ लंकेमाजी नचले वाट ॥ कलकलाट राक्षसां ॥ २९ ॥ शरबंधीं करोनि कपट ॥ श्रीराम बांधिला वरिष्ठ ॥ त्याचें फळ हें अनिष्ट ॥ होत तळपट राक्षसां॥३०॥ ॥श्लोक॥ शयनेपुमहार्हेपुप्रसुप्तानांप्रियैःसह ॥ त्रस्तानांगच्छतांचैवपुत्रानादायसत्वरं॥९॥धूमजालपरीतांगाबहवस्तुदरार्दिताः ॥राक्षसाविनर्दंतिस्मवन्हिज्वालाभयाकुलाः ॥१०॥ ॥टीका॥ घरोघरचीं समस्त ॥ महामंचकीं सुनिश्चित॥स्त्रीपुरुषें निद्रान्वित ॥ अग्नि तेथें पोळित पावे ॥३१॥ स्त्रिया पुत्र घेवोनि पळतो ॥ पुरुष गजबजिले आक्रंदती ॥ घरोघरीं हाका देती ॥ धूमाकुलित आरडत ॥ ३२ ॥ धूमाकुलित नदिसे वाट ॥ अग्नि पोळित चटचट ॥ राक्षसांसीं भंवत आंट ॥ अतिकष्ट स्त्रीबाळां ॥ ३३ ॥ राक्षस पडले ज्वलनावर्तीं ॥ ज्वालाकुळित जाली क्षिती ॥ सहसा निर्गम नपावती ॥ हाका देती आक्रोशें ॥ ३४ ॥ जे जे राक्षस बाहेर येतो ॥ ते ते उचलोनि जुर्पेती ॥ अग्निमाजीं निक्षेपिती ॥ द्वंद्वानुवृत्ति वानर ॥ ३५ ॥ शरबंधीं धरला रामचंद्र ॥ तेणें रागें पैं वानर ॥ जाळूं आदरिले निशाचर॥ लहान थोर कवळोनी ३६॥ श्रीराम परब्रह्म स्पष्ट॥ त्यासिं राक्षसीं केलें कपट ॥ त्यांचें करावें तळपट ॥ द्वंद्वा मर्कट पेटले ॥ ३७ ॥ जे राक्षस बाहेर येत ॥ त्यांस कपि घालिती अग्नींत ॥ राहुं जातां लंकेआंत ॥ ज्वलनावर्त जाळितु ॥ ३८ ॥ ऐसा राक्षसां आकांतु ॥ आरंभिला लंकेआंतु ॥ हाकबोंबेचा आवर्तु ॥प्रळयांतु नगरस्थां ॥३९॥ ॥श्लोक॥ उष्ट्रैर्मुक्तैर्गजैर्मुक्तैर्मुक्तैश्चतुरगैरपि ॥ बभूवलोकेलंकायांभ्रांतग्राहइवार्णवः ॥११॥ अपरेहेमकक्षाश्वसंनद्धावरवारणाः ॥ त्रस्ताबंधात्समाक्षिप्य्येनकेनप्रदुद्रुवुः ॥ १२ ॥ पानीयंपातुमिच्छंतःपरिभ्रमणतर्पिताः ॥ प्रतिबिंबंजलेदृष्ट्वातमभिमितिमेनिरे ॥ १३ ॥ ॥टीका॥ देखोनियां दहनावर्त ॥ हस्ती घोडे कर्‍हे मुक्त ॥ अग्निभयें अतिभ्रांत ॥ परिभ्रमत अव्हासव्हा ॥ ४० ॥ अवघीं जळतृपा तृपित ॥ उदक प्राशनार्थ येत ॥ अग्निप्रतिबिंब जळांत ॥ देखोनि पळत माघारीं॥४१॥जळ नव्हे तो मानूनि अग्नी ॥ पळती उदक नघेऊनी ॥ ऐसी परी लंकाभवनीं ॥ अग्निदहनीं आकांतु ॥४२॥ धनुष्य सज्जोनि लक्ष्मण ॥ विंधोनियां अग्निबाण ॥ करितां राक्षसां कंदंन ॥ लंकाभवन कळकळित ॥४३॥ भेदितां सौमित्राच्या शरीं॥ आक्रंदती नर नारी ॥ बोंब सुटली निशाचरीं ॥ अपांपरी राक्षसां ॥४४॥ ऐसें देखोनियां कंदन ॥ कृपेनें द्रवला रघुनंदन॥निवारोनि लक्ष्मण ॥ बोले आपण सुग्रीवासीं॥४५॥विंधोनियां अग्निबाण ॥ निद्रिताचें करितां दहन ॥ आह्मासिं पुरुषार्थ कोण॥निंद्य ल

१ पहारेवाले. २ गृहें. ३ राजवाडे. ४ अतिक्रोधें. ५ भूमी. ६ गृहीं. ७ लक्षून. ८ कलहास. ९ गोंधळ. १० ढाल. ११ मूर्खे. १२ जोराने.

१ घाबरले. २ दुःख. ३ मुक्तता. ४ वानर. ५ फेंकती. ६ प्रलय. ७ संहार. ८ दाणादाण.

क्षण क्षात्रधर्म॥४६॥ दहनीं घालोनि लंकाभवन॥जाळितां निद्रितादि जन॥ तरी काय मारिला दशानन ॥ निंद्य लक्षण क्षात्रध
र्मा॥४७॥रात्रीमाजी द्वंद्व जें करणें ॥चोरोनियां अग्नि लावणें॥हीं तंव अधर्माचीं चिन्हें॥लाजिरवाणें क्षात्रधर्मा ॥४८॥बाहेर आल्या
रणांगणीं॥मारीन वीरांचिया श्रेणी॥धडमुंडांकित धरणी॥अर्धक्षणीं मी करीन॥४९॥मज असतां श्रीरामचंद्रा॥कायमा राक्षमां चा
दरारा॥विंधोनियां बाणधारा॥दशशिरा निवटीन॥५०॥निवारोनियां लक्ष्मण॥वर्जोनियां वानरगण॥नजाळवे निद्रित जन॥ लंका
भवन नजाळावें॥५१॥निद्रित जाळितांचि देख॥अंगीं लागे महापातक॥तें वर्जोनि रघुकुळटिळक॥युद्ध सन्मुख करूं इच्छी ॥ ५२ ॥
सन्मुखा सन्मुखीं अतिनिर्वाण॥करावया रावणासीं रण॥सैन्य सज्जावें संपूर्ण॥रघुनंदन आज्ञापी॥५३॥ऐकोनि श्रीरामवचनां॥सुग्री
व घाली लोटांगण ॥ हरिखें गर्जोनि आपण॥वानरगण नेमितु॥५४॥श्लोक॥आदिष्टावानरेंद्रास्तेसुग्रीवेणमहात्मना॥आसन्नंद्वारमा
श्रियप्लवंगायुद्धकांक्षिणः ॥१४॥ यश्चवोवितथंकुर्यात्तत्रशत्रावुपस्थित॥सहंतव्योभिसंहत्यबलवान्यःपलायते ॥१५॥ ॥टीका॥
रावणासीं करावया रण ॥ श्रीरामें नेमिलें आपण ॥ सुग्रीव आज्ञा अतिदारुण ॥ वानरगण नियमार्थी ॥५५॥ आजिचें करितां र
णांगण ॥ वेंचावा श्रीरामकाजीं प्राण ॥ मागें पळाला तो जाण ॥ अंगदें आपण मारावा ॥ ५६ ॥ मातुळ मावमा मेहुणा नातु॥
चुलता पुतण्या बंधु सुतु ॥ स्त्रियेचा बंधु अत्यंत आप्तु ॥ करावा घातु रणीं सरतां ॥ ५७ ॥ श्रीरामकाजीं वंचकपण ॥ त्यासि मा
रावें आपण ॥ त्याचा घेतल्याही प्राण ॥ दोष दारुण बाधेना ॥५८॥ अंगद बोलिला हांसोन ॥ पळत्या देवोनि अभयदान ॥
मी मारीन दशानन ॥ रणविंदान पाहा माझें ॥५९॥ ऐकोनि अंगदाची मातु ॥ संतोषला श्रीरघुनाथु ॥टाळी पिटली वानरांतु ॥
रणीं लंकानाथु वधावया ॥६०॥ दिवस उगवतांचि जाण ॥ देखोनियां लंकादहन ॥ कोपा चढला दशानन ॥ घातु दशन आनि
रागें ॥ ६१ ॥ कुंभकर्णाचे कुमर ॥ कुंभ निकुंभ महाशूर ॥ युद्धा धाडिले सत्वर ॥ नरवानर मारावया ॥ ६२ ॥ कुंभ निकुंभ दोघे
जण ॥ वाढिवे गर्जती आपण ॥ वानर बापुडे ते कोण ॥ राम लक्ष्मण निर्दाळूं ॥ ६३ ॥ ॥श्लोक॥ लंकायानिर्ययुर्वीरान्नदंतो

१ अमीत. २ संहारीन. ३ आनंदे. ४ कार्यी. ५ कपट. ६ कौशल्य. ७ दांत. ८ अभिमानें.

भीमविक्रमाः ॥ कुंभकर्णात्मजौवीरौपरिगृह्यसमंततः ॥ १६ ॥ बहुसैन्यैःपरिवृतौशीघ्रंरावणनोदितौ ॥ भीमंचरथमा
तंगहयवाहनसंकुलं ॥१७॥ तंवदृष्ट्वाबलमायांतराक्षसानांमहत्तदा ॥ संचचालकपीनांतुबलमुच्चैर्ननादच ॥ १८ ॥ ॥टीका॥
कुंभ निकुंभ दोघे वीरीं ॥ सैन्य सज्जोनि समग्रीं ॥ निघाले लंकेबाहेरी ॥ वीर गजरीं गर्जती ॥६४॥ रथाश्वेसिं मत्त मातंग ॥ स
न्नद्ध बद्ध चातुरंग ॥ कुंभकर्ण पुत्र चांग ॥ वीरनिर्व्यंग युद्धार्थी ॥६५॥ रावणाचे आज्ञेवरी॥ नाना वाद्यांचे गजरीं॥ दोघे निघतां
चि बाहेरी ॥ येतां वानरीं देखिले ॥ ६६॥ देखोनि राक्षसांचें दळ ॥ रणीं खवळले गोळांगुळ ॥ युद्धा मिसळले तात्काळ ॥ रणक
ल्लोळ माजविला ॥ ६७ ॥ रामनामाचा गजर ॥ वानरीं केला भुभुक्कार ॥ सिंहनादें निशाचर ॥ घोरांदर गर्जती ॥ ६८ ॥ का
त्या त्रिशूळ भाले ॥ राक्षस युद्धा मिसळले ॥ वृक्ष पर्वत शाल ताले ॥ वानर बळें भिडताती ॥६९॥ वानर आणि निशाचर ॥ यु
द्धा पेटले दुर्धर ॥ नोकोनियां येरयेर॥घाय निष्ठुर हाणिताती ॥७०॥ राक्षस आणि वानरगण॥ ज्याची जैसी आंगवण॥युद्ध करिती
भिन्न भिन्न ॥ रणप्रवीण रणयोद्धे॥७१॥युद्ध करितां निशाचर ॥ पाठीराखे येरयेर॥तैसेचि योद्धे कपिकुंजर ॥ येरयेरां रक्षिती ॥७२॥
॥ ॥ श्लोक ॥ प्रवीरानभितोजघ्नुरक्षसांमंतरेस्थितान्॥ घ्नंतमन्यंजघानान्यःपतितोन्यमपातयत् ॥ १९ ॥ गर्हमाणंजगर्हान्यो
दशंतमपरोदशत् ॥ देहीत्यन्योददात्यन्योददामीत्यपरःपुनः ॥ २० ॥ रक्षसांदशसप्तेतिवानराजघ्नुराहवे ॥ वानरानपिसप्ताष्टौद
शराक्षसपुंगवाः ॥२१॥ ॥टीका॥मथून राक्षस व्यूह संबंध ॥ वाढिवा लाठिवा वीर प्रबुद्ध॥त्यासिं वानरीं द्वंद्वयुद्ध॥अतिसुबद्ध आदरि
लें॥७३॥महावीर रणप्रवीण ॥अंगीं प्रबळाची आंगवण ॥येरयेरातें पाचारून॥बाणें सारून भीडती॥७४॥आह्मी श्रीरामाचे दूत॥
रामनामें घाय हाणित ॥ तैसेच राक्षस विख्यात ॥ रणीं भीडत रणमारें ॥ ७५ ॥ एक एकातें घाय हाणित॥ तोही घाया घाव दे
त ॥ एकएकातें तळीं पाडीत ॥ तोही पाडित उलथोनी ॥ ७६ ॥ वानर अशक्त पालेखाईर ॥ तुह्मासीं युद्धीं कैंचा धीर ॥ तुह्मी
महापापी निशाचर ॥ चोरटी धूर्त परद्वारी ॥ ७७ ॥ चोरी मारी परद्वारी ॥ इतुकीं पापें दशशिरीं ॥ त्याचे तुह्मीं साहाकारी ॥

१ हत्ती. २ वानर. ३ लक्षूनियां. ४ पराक्रम. ५ नायक.

पापाचारी अशक्त ॥ ७८ ॥ पापें मारिलें तुह्मासीं ॥ मारणें नलगे आह्मासीं ॥ ऐसें निंदून राक्षसांसीं ॥ कपि आवेशीं भीडती ॥
७९॥ श्रीराम स्वयें सोज्वळ ॥ नित्य निष्पाप निर्मळ ॥तुमची धूर कश्मळ ॥ पापी केवळ परदारी ॥ ८० ॥ त्या पाप्याचे होवोनि
दूत ॥ संग्रामासीं आलेति येथ ॥ जयो नपावा निश्चित ॥ रणीं समस्त मराल ॥ ८१ ॥ राक्षसां डसती वानर ॥ वानरां डसती
निशाचर ॥ पुच्छें ठोकोनि सत्वर ॥ फोडिती वक्त्रें राक्षसांचें ॥ ८२ ॥ घायें करोनि दंत भग्न ॥भुई पाडोनि दशनें ॥ राक्षसांसिं
करोनि कंदन ॥ कपिगण गर्जती ॥ ८३ ॥ एक ह्मणे राहे साहें ॥ दुजा ह्मणे पुढें पाहे ॥ माथां हाणिती दुर्धर घायें ॥ रुधिरें वाहे
भडभडां ॥ ८४ ॥ दे दे ह्मणतां निशाचर ॥ घाय देती वानर ॥ अशुद्धाचा वाहे पूर॥घोरांदर रणमारू ॥ ८५ ॥ राहें साहें धरीं
धीरू॥घाय साहे तो महाशूरू॥ नोकोनियां येरयेरू ॥ करिती मारू रणमार ॥८६ ॥ एवं राक्षस गोळांगुळं ॥युद्धिं भिडती अति
तुंबळ॥रणीं खवळला रणवेताळ ॥ हलकल्लोळ रणांगणीं ॥ ८७ ॥ वानर वीर रणाआंत ॥ राक्षस दाहा पांच सात ॥ एकवेळें
करिती घात ॥ रणोन्मत्त महामारें ॥ ८८ ॥ याचि परी राक्षसवीर ॥ सप्ताष्टदश वानर ॥ घायें मारिती निशाचर॥ रणीं दुर्धर
गर्जोनी ॥८९॥ ऐशापरी रणांगणीं ॥ वीरां वानरां झोंटधरणी ॥ होतां देखूनियां नयनीं ॥ आला गर्जोनि अंगद ॥ ९० ॥
॥श्लोक ॥ प्रवृत्तेसंकुलेत्स्यर्थेतस्मिन्वीरवरक्षये ॥ अंगदःकंपनंवीरमाससादरणोत्कटः ॥ २२ ॥ आहूयसोंगदंकोपात्ताडयामा
सवेगतः ॥ गदयाकंपनःश्रीमान्सपपाताचलोपमः ॥ २३ ॥ ॥टीका ॥ कुंभनिकुंभांचा प्रधान ॥ मुख्य सेनानी अकंपन ॥
त्यासिं उत्कट करावया रण ॥ अंगद आपण पाचारी ॥ ९१ ॥ अंगद येतांचि गर्जतु॥ अकंपनें गदाघातु ॥ हाणोनि पाडिला मू
र्च्छितु॥ जेंवि पर्वतु वज्रघातें ॥ ९२ ॥ मूर्च्छा सांवरोनि सत्वर ॥उठोनियां अंगद वीर ॥रागें हाणोनि शिळा शिखर ॥ केला शत
चूर अकंपना ॥ ९३ ॥ नमागतां प्यावया पाणी ॥ अकंपन पाडिला रणीं ॥ राक्षससैन्या जाली भंगाणी ॥ गेले पळोनि कुंभाप्र ॥ ३ ॥
ती ॥ ९४ ॥ राक्षसांचे सैन्य संभार ॥ धाकें पळोनि सत्वर ॥ कुंभ निकुंभ महावीर ॥ आले समग्र त्यांपासीं ॥ ९५ ॥ अकंपना

१ सपाप. २ मुख. ३ दांत. ४ संहार. ५ रक्त. ६ लक्षून. ७ वानर. ८ सेनापती. ९ पराभव, मोड.

चा केला घातु ॥ हाक वाजली सैन्याआंतु ॥ तेणें कुंभ क्रोधान्वितु ॥ शरचापयुक्त चालिला ॥ ९६॥ ॥श्लोक॥ आपतंतींचवेगेन
कुंभस्तांसांलयन्चमूं ॥ तेनहाटकवर्णेनपत्रिणाचित्रवाससा ॥ २४ ॥ आकर्णकृष्टमुक्तेनविव्याधद्विविदंबली ॥ सतयाभिहत
स्तेनविप्रमुक्तपदःस्फुटं ॥ २५ ॥ निपपाताद्रिकूटाभोविव्हलोगाढवेदनः ॥ कुंभमभ्यपतत्क्षिप्रंप्रगृह्यमहतींशिलां ॥ २६ ॥ तां
शिलांसलताजालांतस्मैचिक्षेपरक्षसे ॥ २७ ॥ ॥टीका॥ मारिलिया अकंपन ॥ पळत आलें राक्षससैन्य ॥त्यासिं कुंभें आश्वासून ॥
निघे आपण संग्रामा ॥९७॥ कुंभ योद्धा महाशूर ॥ श्रेष्ठ श्रेष्ठ वानर वीर ॥ शोधोनियां विंधी वीर ॥ लहान थोर मारीना॥९८॥ वा
नर सैन्य नानाव्यक्ती॥त्यातें कुंभ नधरी हातीं ॥ श्रेष्ठ श्रेष्ठ जे जुत्पत्ती ॥ बाण त्यांप्रति विंधितु॥९९॥धनुष्य बाण स्वयें सज्जूनी ॥
आकर्णांत वोढी काढूनि ॥ द्विविद विंधोनियां बाणीं ॥ पाडिला रणीं मूर्च्छित ॥१००॥ बाण विंधितां सुदृढ॥ द्विविद पडिला गाढ
मूढ ॥ बळें करोनि अतिगूढ ॥ रणसुरवाड संग्रामीं ॥१ ॥ मूर्च्छित पडतांचि द्विविद ॥ बंधु क्षोभला महामैंद ॥ कुंभासीं करावया
युद्ध ॥ सन्नद्ध बद्ध चालिला ॥ २॥ वृक्ष वल्ली द्रुमें सकळा॥ सपर्वत उपडोनि शिळा ॥घालितां कुंभाच्या कपाळा ॥ तेणें तत्काळीं
छेदिली ॥३॥ विंधोनियां पांच बाण ॥ शिळा छेदून केली शतचूर्ण ॥ मैंदासीं शर दारुण ॥ विंधी आपण सोटोपें ॥४॥ ॥श्लोक॥
वक्ष्यस्यपिचतेनासौमैंदंविव्याधराक्षसः ॥ रुधिरानुगतोभूमौनिपपातहिमूर्च्छितः ॥ २८॥ ततोंगदस्तौपतितौमातुलावभिज
ग्मिवान् ॥ अभिदुद्रावबेगेनकुंभमुद्यतकार्मुकं ॥ २९ ॥ तमापतंतंविव्याधकुंभंपंचभिरायसैः ॥ त्रिभिश्चान्यैस्त्रिभिर्बाणैर्मा
तंगमिवतोमरैः ॥ ३० ॥ ॥ टीका ॥ मैंदें सोडिले शिळा पर्वत ॥ कुंभें छेदोनि समस्त ॥ सुवर्णपत्री बाणयुक्त ॥ हृदया आंत विं
धिला ॥५॥ हृदयीं भेदतां ते शर ॥ वमूंन रुधिरांचे पूर ॥ मूर्च्छित मैंद वानर ॥ रणीं सत्वर पाडिला ॥६॥ मैंद द्विविदवीर प्रबळ॥
दोन्ही अंगदाचे मातुळ॥ रणीं पडतां अतिविव्हळ ॥ अंगद तत्काळ क्षोभला ॥ ७ ॥ करावया कुंभाचा घात ॥ अंगदें उपडोनि
पर्वत ॥ धांविन्नला त्वरान्वित ॥ रणीं गर्जत साटोपें ॥८॥ कुंभें विंधोनि पांच बाण ॥ येतां पर्वत केला चूर्ण ॥ अंगदासीं तीन

१ धीरदेऊन. २ वानर. ३ वृक्ष. ४ आवेशीं. ५ ओकून.

बाण ॥ अतिसत्राणें विंधिले ॥ ९ ॥ अंगद वीर अतिविख्यात ॥ जरी बाणीं जाला जर्जरित ॥तरी कुंभाच्या करावया घात ॥ स
वृक्षहस्त स्वयें आला ॥११०॥ पर्वता मागें पर्वत ॥ वृक्षामागें वृक्ष वर्षत ॥ कुंभ करितां अस्ताव्यस्त ॥ तोही सावचित्त रणमा
रें ॥ ११ ॥ कुंभ वीर रणाभिनिवेशीं ॥ तोडोनि वृक्ष पर्वतासीं ॥ अंगद विंधिला भूप्रदेशीं ॥ रुधिर त्यासीं सूटलें ॥१२॥ गज आ
वरीजे अंकुशेसीं ॥ तेंवि अंगद बाणेसीं ॥ नावरेचि युद्धाभिनिवेशीं ॥ शालहस्तेसिं लोटिला ॥१३॥ ॥ श्लोक ॥ अंगदःपा
णिनानेत्रेविमृज्यरुधिरोक्षितः ॥ शालमासन्नमेकांतेपरिजग्राहपाणिना ॥ ३१ ॥ तमिंद्रकेतुप्रतिमंशालंशालभुजोबली ॥
उत्ससर्जांगदोवेगात्तंदूरादन्वधैक्षत ॥३२॥ ॥ टीका ॥ अंगदकपाळीं विंधिला शर ॥ प्रवाहे अशुद्धाचा पूर ॥ नेत्रींचें पुसो
नियां रुधिर ॥ अंगद सत्वर धांविन्नला ॥१४॥ जैसा इंद्राचा इंद्रकेतु ॥ तैसा शोभे शालहस्तु ॥ लाता हाणोनि सारथी रथु ॥
केला निःपातु रणभूमी ॥ १५ ॥ आह्मी ह्मणो हे वानर ॥ हीन दीन पालेखाईर ॥ तंव हे निधडे महाशूर ॥ पूर्ण जुंझार रणरंगीं
॥१६॥ शाल हाणतां सत्वर ॥ कुंभ निधडा धनुर्धर ॥ सतेज विंधोनिया शर ॥ शाल समग्र छेदिला ॥१७॥ हेमपुंखी सरळ शर ॥
धगधगीत तेजाकार ॥ अंगद विंधिला वानर ॥ वज्रधार दृढ बाणीं ॥१८॥ सबळ अंगदाचें उड्डाण ॥ हृदयीं भेदतां वज्रबाण ॥
क्षितीं पडला मूर्च्छापन्न ॥ आपणा आपण विसरला ॥१९॥ युवराजा पडतां क्षितीं ॥ कोपें खवळले जुत्पंती ॥ युद्ध करावया कुं
भाप्रती ॥ कोधानुवृत्ती चालिले ॥ १२० ॥ ॥ श्लोक ॥ अंगदंव्यथितंदृष्ट्वासीदंतमिवकुंजरं ॥ दुराधर्षंराजपुत्रंधूम्रोह्यभ्यवप
द्यत ॥ ३३ ॥ अथधूम्रःशिलाहस्तःकोपसंरक्तलोचनः ॥ रिरक्षिषंतोभ्यपतन्नंगदंवानरर्षभाः ॥ ३४ ॥ ॥ टीका ॥ अंगद युवरा
जा विख्यात ॥ रणीं पडतांचि मूर्च्छित ॥ कुंभ होवोनि हर्षयुक्त ॥ त्यासिं नगरांत नेऊं पाहे ॥२१॥ भंगिला रथ सारथी ॥ अंग
द न्यावा कैशारिती ॥ कुंभ विचारी जंव चित्तीं ॥तंव धूम्राची अवचिती उडी आली ॥२२॥ धूम्र वीर तयेकाळीं ॥ आरक्त नयन ॥ ४ ॥
क्रोधानळीं॥ पर्वत झेलीत करतळीं ॥ कुंभाजवळी पातला ॥२३॥ बाण पिसारियाचा वारा ॥ धूम्र उडविला अंबरा ॥ तेणें हाहा

१ जोरानें. २ रक्त. ३ संहार. ४ लढणारे. ५ वानर. ६ आकाशीं.

कारू वानरां ॥ निशाचरां आल्हादु ॥२४॥ धूम्र ज्येष्ठ बंधु जांबुवंता ॥त्यासीं रणीं कुंभें गांजितां ॥ नाहीं अंगदासीं रक्षिता ॥
तेणें जांबुवंता कोप आला ॥ २५ ॥ जांबुवंत निघे आपण ॥ सवें निघाला सुषेण ॥ वेगदर्शी वानर जाण ॥ करावया रण चालि
ला ॥२६॥ येतां देखोनि वानरांसीं ॥कुंभ वीर रणाभिनिवेशीं ॥ बाणीं खुंटले कपिमार्गासीं ॥ अंगदापासीं येवों नेदी ॥ २७ ॥
वर्षोनियां शरौघ ॥ कपि प्रताप केला मोघ ॥ बाणीं खिळिलें सर्वांग ॥ रणोद्वेग चालेना ॥ २८ ॥ जेंवि का वायु आकाशासीं ॥
तोडोनि ने मेघजळासीं॥ तेंवि कुंभें वानरांसीं ॥बाणाभिनिवेशीं वारिलें ॥२९॥ अंगद धरिला राजकुमर ॥ रणीं उठला हाहाकार
॥ तें देखोनि सुग्रीव वीर ॥ कोपें दुर्धर चालिला ॥ १३० ॥ सांडोनि कुंभबाणमार्गासीं ॥ अलक्ष उडोनि आकाशीं ॥ सुग्रीव
आदळला अंगेसीं॥ अंगद पाठीसीं घालोनी ॥ ३१ ॥ ॥ श्लोक ॥कुंभस्यधनुराच्छिद्यबभंजेंद्रायुधोपमं ॥ अवप्लुत्यततःशी
घ्रंकृत्वाकर्मचदुष्करं ॥ ३५ ॥ अब्रवीत्कुपितःकुंभंभग्नशृंगमिवर्षभं ॥ कृतंकर्मपरिश्रांतोविश्रांतःपश्यमेबलं ॥ ३६ ॥ तेनसु
ग्रीववाक्येनसावमानेनमानितः ॥ ततःकुंभःसमुत्पत्यसुग्रीवमभिपत्यच ॥ ३७ ॥ ॥ टीका ॥ सुग्रीवें घालोनि उडी ॥ कुंभा
चें धनुष्य आंसुडी॥ रागें मोडोनि कडाडी ॥ आदळला प्रौढी अंगेसीं ॥३२ ॥जैसें इंद्रचाप आकाशीं॥तैसें धनुष्य कुंभापाशीं ॥ सु
ग्रीवें मोडून आवेशीं ॥ काय त्यासीं बोलतु ॥३३॥ तुवां घेऊन धनुष्य बाण ॥ रणीं त्रासिले वानरगण ॥ तें म्यां चाप भंगिलें जा
ण॥ आतां आंगवण तुज कैंची ॥ ३४ ॥ भग्नशृंग वृषभासीं ॥जेंवि नकरवे संग्रामासीं ॥ तेंवि भंगिल्या चापासीं ॥ प्रौढी युद्धा
सी तुज कैंची ॥ ३५ ॥ आजवरी म्यां रणीं ॥ वीर मारिला नाहीं कोणी ॥ प्रथम करीन तुझी बोहणी ॥ पुढें वीरश्रेणी मारावया
॥ ३६ ॥ ऐसें सुग्रीवाचे उत्तरीं ॥ कुंभासीं कोप आला भारी ॥ कोपें मुष्टी उरावरी ॥ वज्रप्रहारीं हाणितली ॥३७॥ फोडोनि देही
च्या चर्मासीं ॥ मुष्टि पावली अस्थीपासीं ॥ भेदून अंगींच्या वर्मासीं ॥ अतिआवेशीं हाणितां ॥ ३८ ॥ येवढी कुंभाची मुष्टी ॥
सुग्रीवें नेली तृणासाठीं ॥ अशुद्धें डवरलां जगजेठी ॥ रणसंतुष्टी डुल्लतु॥३९॥ जैसा गेरु का मिरवे मेरु ॥ कां वडवाग्नी सागरू ॥

१ बाणवर्षाव. २ व्यर्थ. ३ निवारण केलें. ४ शक्ति. ५ शिंग मोडलेल्या. ६ भरला.

अशुद्धें डवरिला वानरु॥ रणीं कपींद्रु शोभतु ॥ १४० ॥ ॥ श्लोक ॥ सतथाभिहतस्तेनसुग्रीवोवानरेश्वरः ॥ मुष्टिंसंवर्तयामास वज्रवेगांमहाबलः ॥ ३८ ॥ मुष्टिंसंपातयामासकुंभस्योपरिवानरः ॥ मुष्टिनाभिहतस्तेननिपपातसराक्षसः॥ ३९ ॥ ॥ टीका ॥ कुंभ महाबळी वीर ॥ मुष्टी हाणितां निष्ठुर ॥ डंडळेना सुग्रीव वीर॥ वानरेश्वर प्रतापी ॥ ४१ ॥ सुग्रीवें वळोनि वज्रमुष्टी ॥ कुंभास हाणितां उठाउठी ॥ फोडोनि मस्तकाची कवटी ॥ पाडिला सृष्टिं निःप्राण ॥ ४२ ॥ कुंभ पडिला महावीर ॥ विजयी जाला वानरेश्वर॥ वानर करिती जयजयकार ॥ नामें अंबरें गर्जत ॥ ४३ ॥ स्वयें उठोनि श्रीरघुनाथ ॥ आलिंगिला वानरनाथ ॥ सुग्रीव होवोनि लज्जान्वित ॥ काय बोलत तें ऐका ॥४४॥ कुंभ कायसें बापुडें ॥ रणीं मारिलें म्यां किडें ॥ तें यश मिरवूं तुजपुढें॥ हें तंव कुडें मजलागीं ॥ ४५ ॥ रावणाच्या दाहाही शिरांसीं ॥ मुरडोनि आणीन पायांपासीं ॥ तेचि मी करीन सेवेसीं ॥ पुरुषार्थेंसिं सुग्रीव ॥४६॥ ऐसें सुग्रीवाचें वचन॥ उल्हासें मानी रघुनंदन ॥ एका जनार्दना शरण ॥ कुंभनिर्दळण रणीं झालें ॥ ४७ ॥ कुंभा चारणीं केला घातु ॥क्षोभला निकुंभ विख्यातु॥ त्यासिं मारील हनुमंतु ॥ कथावृत्तांतु अवधारा ॥१४८॥ स्वस्ति श्री भावार्थरामायणे युद्धकांडे एकाकारटीकायां कुंभवधो नामचतुस्त्रिंशतितमोऽध्यायः ॥३४॥ ॥ओव्या॥ ॥१४८॥ ॥श्लोक॥३९॥

१ आकाश. २ व्यर्थ, उणें. ३ कुंभाचा संहार.

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ ॥ सुग्रीवें झोंटधरणी ॥ कुंभ पाडिलिया रणीं ॥ तें देखोनियां नयनीं ॥ निकुंभ क्षोभोनि चालिला ॥ १ ॥ ॥श्लोक॥ निकुंभोभ्रातरंदृष्ट्वासुग्रीवेणनिपातितं ॥ प्रदहन्निवकोपेनसुग्रीवंप्रत्यवेक्षत ॥ १ ॥ कृतसंग्राममालंचदत्तपचांगुलंशुभं ॥ आददेपरिघंघोरंनगेंद्रशिखरोपमं ॥ २ ॥ निकुंभोभूपणैर्भातिपरिघेणायतेनच ॥ नगर्याविटपावत्यागंधर्वनगरैरपि ॥ ३ ॥ सहसैवामरावत्यासवैश्चभुवनैःसह ॥ निकुंभपरिघोद्धुतंभ्रमतीवनभस्थलं ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ कुंभपडतांचि रणीं ॥ निकुंभ चालिला कोपोनी ॥ सुग्रीवा जाळिले नयनीं ॥ क्रोधोन्मानीं अवलोकी ॥ २ ॥ मागें वहुतां रणांगणीं ॥ जेणें केलिया संग्रामश्रेणी ॥ जो दाटुगा[1] अरिदळणी[2] ॥ तो परिघ घेवोनि चालिला ॥ ३ ॥ परिघ माथां पंचपांकोळी ॥ दृढ धरिला पंचागुळी ॥ निकुंभ वीर महावळी ॥ घेऊन करतळीं चालिला ॥ ४ ॥ मुकुट कुंडलें पदक कंठीं ॥ वाहुभूपणें सुगंध उटी ॥ अंगत्राण लखलखाटो ॥ परिघ मुष्टी डुल्लतु ॥ ५ ॥ परिघ साधुनि प्रत्यावृत्ती ॥अमरावती अलकावती ॥ वसतां हातीं वीटे[3] पावती ॥ भ्रमणावर्ती पाडिल्या ॥ ६ ॥ भ्रमें गंधर्वांचें नगर ॥ सचंद्र ताराग्रह समग्र ॥ परिभ्रमतां परिघाग्र ॥ काळचक्र परिभ्रमे ॥७॥ निकुंभा अंगीं प्रवळ वळ ॥ परिघ साधोनि अतिकुशळ ॥ भ्रमत भासे नभमंडळ ॥ भासे भूतळ परिभ्रमतें ॥ ८ ॥ परिघाच्या भ्रमणद्वारा ॥ छेदिले वृक्ष शिळा शिखरा ॥ पुढें रिघवेना वानरा ॥ परिघधारा महामारें ॥ ९ ॥ भंवता परिघाचा आवर्तु ॥ नचले वानरांचा पुरुपार्थु ॥ कपिप्रताप गेला व्यर्थु ॥ संग्रामार्थु चालेना ॥ १० ॥ वानर होतां लज्जान्वित ॥ देखोनि आला हनुमंत ॥ पहावया निकुंभाचा पुरुपार्थ ॥ संग्रामीं येत सन्मुख ॥ ११ ॥ हनुमा ह्मणे निकुंभ वीरा ॥ तुझ्या परिघाचा थोर दरारा ॥ आधीं मज मारी वानरा ॥ मग पुढारां संग्रामु ॥ १२ ॥ मारिले सुर नर समस्त ॥ दैत्य दानवां केला घात ॥ मज मारिल्या हनुमंत ॥ तुझा पुरुपार्थ कळेल ॥१३॥ मागील वडिवारांचे[4] वोल ॥आज मी करीन तुझे फोल ॥ पाहूं पां किती तुझें वळ ॥ परिघें प्रवळ हाण मज ॥१४॥ ऐकोनि हनुमंताच्या उत्तरा ॥ दांत खावोनि करकरां ॥ परिघ भोंवंडोनि गरगरां ॥ मारूं

१ शूर. २ शत्रुमर्दनीं. ३ नाश. ४ अभिमानाचे.

वानरां धांवला ॥१५॥ परिघ गाळींव लोहांन्वित[1] ॥ सुवर्ण वंदी रत्नांकित ॥ पाच पेरीजीं लखलखित ॥ सिंदूरार्चित नरमांसें ॥
१६॥ निकुंभें परिघ घेवोनि करीं ॥ भोंवंडोनि चक्राकारीं ॥ हाणितां हनुमंताचे उरावरी ॥ शतसहस्त्रीं भंगला ॥ १७ ॥ वज्र
देही कपि बळकट ॥ लागतां परिघ झाला पीठ ॥ निकुंभ करीं कटकट ॥ ह्मणे फटफट हनुमंतु ॥ १८ ॥ तुझे अंगीं पोंचट बळ ॥
घाव हाणसी तो पोकळ ॥ परिघ जैसा एरंड सरळ ॥ गेला तात्काळ मोडूनी ॥ १९ ॥ पुढां तिखट मागें पोंचट ॥ तैसे तुझे बोल
फळकट ॥ वृथा संग्रामीं करिसी कष्ट ॥ आजि तूं स्पष्ट मरसील ॥ २० कंप नयेचि धराधरा ॥ आकाश कांपेना थरथरां ॥ तेंवि
मज हनुमंता वीरा ॥ नाहीं भेदरा[2] परिघाचा ॥ २१ ॥ गज हाणितां फुलेसीं ॥ तैसा परिघ हनुमंतासीं ॥ नाहीं मूर्च्छा ना कासा
विसी ॥ रणाभिनिवेशीं गर्जतु ॥ २२ ॥ जेंवि गगनीं उल्कापात ॥ तेंवि परिघ खंडें समस्त ॥ उडोनि पडलीं धगधगीत ॥ लख
लखित धरेवरी ॥२३॥ तुझा घेतां परिघ घात ॥ तेणें मी जालों रिणाईत ॥ उतराई व्हावया येथ ॥मुष्टिघात सांहे माझा ॥२४॥
निकुंभाचा परिघघातु ॥ हनुमंतें केला व्यर्थु ॥ त्यासिं हाणावया मुष्टिघातु ॥ जाला उदितु वानर ॥ २५ ॥ पंचांगुळीं अंगुष्ठ
नेटीं ॥ दृढ वळोनि वज्रमुष्टी ॥ निकुंभा हाणतां नेटपाटीं[3] ॥ पाडिला सृष्टीं धुकधुकितु ॥ २६ ॥ धन्य कपिची आंगवण ॥ फोडो
नियां अंगत्राण ॥ देहीचें चर्म भेदून जाण ॥ मुष्टि दारुण लागली ॥ २७ ॥ मुष्टिहाणितां गोळांगुळा[4] ॥ राक्षसहृदयीं निघती
ज्वाळा ॥ प्रताप तेजाचा उमाळा ॥ जेंवि अंतराळां[5] महाविजु ॥ २८ ॥ ऐसें हनुमंतें आपण ॥ निकुंभ पाडिला जाण ॥ तरी
त्यासीं नये मरण ॥ आंगवण सांडीना ॥२९॥ हनुमंतें हाणोनि मुष्टिघातु ॥ निकुंभ पाडिला मूर्च्छितु ॥ पडल्या पडल्या जांभया
देतु॥नव्हे प्राणांतु तयाचा॥३०॥पडल्या पडल्या रणाआंतु॥ राक्षस स्वयें श्रमरहितु ॥ राक्षस होवोनि सावचित्तु॥धरी हनुमंतु क
वळोनी॥३१॥ निमाला[6] मानूनि निश्चितु॥ हनुमंतें टाकिला उपेक्षितु॥ राक्षस होवोनि सावचित्तु ॥ धरी हनुमंतु कवळोनी ॥३२॥ ॥ १ ॥
धरिला मानूनि हनुमंतु ॥ उल्हास राक्षससैन्यांतु ॥ एक जावोनि लंकेआंतु ॥ हरिखें[7] सांगतु लंकेशा ॥ ३३ ॥ वहुता प्रकाराचा

१ लोखंडाचा. २ भीति. ३ जोरानें ४ वानरा. ५ आकाशीं. ६ मेला. ७ आनंदें.

वैरी ॥ हनुमा धरिला युद्धामाझारी[1] ॥ ऐसें सांगतां निशाचरीं ॥ दशशिरा अतिधाकु ॥ ३४ ॥ जरी धरिला हनुमंतु ॥ तरीं त्या
चा नकरवे घातु ॥ जरी आणिला लंकेआंतु ॥ करील आकांतु राक्षसां ॥ ३५ ॥ मागें धरिला ब्रह्मपाशीं ॥ तें नमारवेचि आह्मा
सीं ॥ मारोनियां राक्षसांसीं ॥ जाळून लंकेसीं प्रतापें गेला ॥ ३६ ॥ कपि नधरवे संग्रामांतु ॥ ऐसें मानी लंकानाथु ॥ येरीकडे
पैं हनुमंतु ॥ करी घातु निकुंभाचा ॥ ३७ ॥ निकुंभें धरितां हनुमंतासीं ॥ तोही मुष्टि हाणी त्यासीं ॥ मिठी नसोडून मारुतीसीं॥
पडे तेणेंसीं रणभूमीं ॥ ३८ ॥ नसुटे निकुंभाची मिठी ॥ हनुमा पडल्या पडल्या लाठी ॥ चेंपितां राक्षसांची घांटी ॥ अतिसंक
टीं सोडिला ॥ ३९ ॥ स्वयें सोडोनि ऐसिया परी ॥ हनुमा उडोनि अंबरीं[3] ॥ उडी घातली निकुंभावरी ॥ संग्रामगजरीं गर्जो
न ॥ ४० ॥ ॥श्लोक॥ हनूमानुत्पपाताशुनिकुंभंमारुतात्मजः ॥ समुत्पत्यचवेगेननिपपातास्यवक्षसि ॥ ५ ॥ परिगृह्यचवाहुभ्यां
परिवृत्यशिरोधरां ॥ अपातयत्तस्यशिरोभैरवंनदतेमहत् ॥ ६ ॥ अथनिनदतिसादितेनिकुंभेपवनसुतेनरणेवभूवयुद्धं ॥ दशरथ
सुतराक्षसेंद्रसूनोर्भृशतरमागतरोपयोःसुभीमं ॥ ७ ॥ ॥ टीका ॥ हनुमंतें गिरागजरीं ॥ उडी घालोनि निकुंभावरी ॥ दोन्ही
वाहु मुरडोनि[4] करीं ॥ शिर नखाग्रीं खुडिलें[5] ॥ ४१ ॥ छेदोनि निकुंभाचें शिर ॥ रामनामाचा गजर ॥ हनुमंतें केला भुभुकार ॥
गर्जती वानर हरिनामें ॥४२॥ हनुमंतें वळांनुबद्धें[6] ॥ निकुंभ मारिला महायुद्धें ॥ वानर नाचती आनंदें ॥ जयजयशब्द गर्जो
नी ॥ ४३ ॥ निकुंभ मारिला पराक्रमें ॥ हें देखोनियां श्रीरामें ॥ कोपा चढला क्षात्रधर्में ॥ पुरुपानुक्रमें बोलतु ॥ ४४ ॥ लहान सा
हान मारितां येथ ॥ युद्ध नव्हे पैं समस्त ॥ मारावया लंकानाथ ॥ धनुष्या हात घातला ॥ ४५ ॥ निर्दाळावया[7] रावण ॥ आलें श्रीरा
मा स्फुरण ॥ वाहु थरकती संपूर्ण ॥ धनुष्यवाण सज्जूनी ॥४६॥ रावण मारावया कडाडी ॥ काढोनि धनुष्याची वोढी ॥ श्रीरामें घा
लितां उडी ॥ आले तांतडी[8] त्रिवर्ग ॥४७॥ सुग्रीव बिभीपण हनुमंत ॥ तिघींजणीं श्रीरघुनाथ ॥ निववोनि कोप केला शांत ॥ सभा
स्वस्थ वैसली ॥ ४८ ॥ ॥श्लोक॥ व्यपेतेतुजीवेनिकुंभस्यहृष्टाविनेदुःप्लवंगादिशःसस्वनुश्च ॥ चचालेवचोर्वीपफालेवसाद्यौर्वलंरा

१ युद्धांत. २ मान. ३ आकाशीं. ४ मोडून. ५ तोडिलें. ६ जोराने. ७ मारावया. ८ सत्वर.

क्षसानांभयंवाविवेश ॥ ८ ॥ ॥टीका॥ निकुंभ देखोनि निर्जीव ॥ करोनि रामनामाचा रव ॥ हरिखें नाचती वानर सर्व ॥ केलें अपूर्व
हनुमंतें॥ ४९॥हनुमंताची आंगवण॥देखोनि पृथ्वी कंपायमान॥स्वर्गीं धाकती सुरगण॥भय संपूर्ण राक्षसां॥५०॥देखोनि हनुमंता
ची ख्याती ॥ राक्षस चळचळ कांपती॥चळी कांपे लंकापती॥रणीं मारुति नाटोपे॥५१॥विजयाच्या निजगजरीं॥वानर गर्जती ना
मेंकरी॥नाम कोंदलें चराचरीं॥दशदिशा माझारीं हरिनाम ॥५२॥ निकुंभाच्या बळाची थोरी॥ज्यासि कांपिजे सुरासुरीं॥तोही मा
रिला निर्धारीं ॥ क्षणामाझारीं हनुमंतें ॥ ५३ ॥ हनुमंतें बळोद्भटु ॥ केला निकुंभाचा वधु ॥ पुढील कथा संबंधु ॥ श्रोता सावधु
परिसीजे ॥ ५४ ॥ निकुंभ पडतांचि रणीं ॥ राक्षसां जाली महापळणी ॥ पळोनि गेले लंकाभवनीं ॥ घायवट रणीं कुंथत ॥५५॥
कुंभ निकुंभ दोघेजण ॥ कपीनीं मारिले करोनि रण ॥ तें ऐकोनि रावण ॥ दुःख दारुण पावला ॥५६॥ आजानुबाहु विशालाक्ष ॥
वीरपुत्र जोकां मकराक्ष ॥ संग्रामीं परम दक्ष ॥ विपक्षेंपक्षछेदक ॥ ५७ ॥ त्यासीं पाचारोनि रावण ॥ गुह्य सांगे स्वयें आपण ॥
रणीं मारावे राम लक्ष्मण ॥ वानरगण समवेत ॥ ५८ ॥ धरोनि पुरुपार्थाचें बळ ॥ राम लक्ष्मण माझें शल्य ॥ तें त्वां करावें निःश
ल्य ॥ वानरदळ दमूनि ॥ ५९ ॥ पितृघातक मुख्य वैरी ॥ त्यासिं तूं साधोनियां मारीं ॥ तुझ्या पुरुपार्थाची थोरी ॥ सुरासुरीं कां
पिजे ॥६०॥ ऐसें बोलोनि दशानन ॥ स्वयें सांडून सिंहासन ॥ मकराक्षासिं आपण ॥ गौरवी रावण युद्धार्थी ॥ ६१ ॥ दिव्य
गंध सुमनमाळा ॥ मुकुट कुंडलें कटि मेखळा ॥ अंगत्राण पदक गळां ॥ मुक्ताफळां समवेत ॥ ६२ ॥ ऐकोनि रावणाचें वचन ॥
शूराभिमानी खरनंदन ॥ मारोनि राम लक्ष्मण ॥ विशल्य करीन लंकेशा ॥६३॥ नमस्कारोनि रावणा ॥ त्यासिं करोनि प्रदक्षि
णा ॥ मकराक्षें केली गर्जना ॥ शीघ्र रथ आणा सैन्येंसीं ॥ ६४ ॥ राम लक्ष्मण मनुष्यमात्र ॥ मनुष्य आमुचा नित्य आहार ॥
वानर ते पालेखाईर ॥ मारीन समग्र रणमारें ॥६५॥ मकराक्ष आज्ञा समर्थ ॥ सैन्येंसिं आणिला रथ ॥ प्रदक्षिणा करोनि तेथ॥
रथीं बैसत सांटोपें ॥६६॥ स्वयें सारथियासीं सांगतु ॥ जेथें आहे रघुनाथु ॥ तेथवरी जाऊंदे रथु ॥ संग्रामार्थु तेणेंसीं ॥ ६७ ॥

१ ध्वनी. २ आनंदें. ३ मोठेडोळेज्याला असा. ४ शत्रु. ५ बाण. ६ वानरसैन्य. ७ पुष्पमाळा. ८ दुःखमुक्त. ९ आवेशानें.

लहान सहानासिं हातु ॥ नाहीं घालणें रणाआंतु ॥ स्वयें निवटीन रघुनाथु ॥ निश्चितार्थु हा माझा ॥ ६८ ॥ राक्षसाप्रति गर्जो
न ॥ मकराक्ष सांगे आपण ॥ रणीं मारावे राम लक्ष्मण ॥ स्वयें रावण मज सांगे ॥ ६९ ॥ आजि रणीं आपण ॥ वधीन राम ल
क्ष्मण ॥ सुग्रीवातें निर्दाळीन ॥ वानरसैन्या समवेत ॥७०॥ मकराक्षाचें सबळ सैन्य ॥ विकट दाढा विक्राळ वदन ॥ एका अंगीं रो
म दारुण ॥ जैसे बाण सतेज ॥ ७१ ॥ व्याघ्रमुख तरसमुख ॥ वडवामुख तगरमुख ॥ राक्षससैन्या अनेक ॥ भयानक गडग
र्जे ॥७२॥ मत्तवृषभा ऐसें डरकत ॥ मदगजा ऐसें गडगर्जत ॥ राक्षस मिळाले असंख्यात ॥ मकराक्ष तेथें मुख्य धूर ॥ ७३॥
घाव घातला निशाणा ॥ शंख भेरी विकट विराणा॥ दुंदुभि गाजती दणदणा॥ विक्राळ गर्जना वीरांची ॥ ७४ ॥ ऐसा वीरांचा
गडगजर ॥ चालतां मकराक्षाचा संभार ॥ निष्ठोनि सारथ्यांचा कर ॥ अंसूड सत्वर तळीं पडला ॥७५॥ वीर वीरांची आरोळी
॥ सैन्य चालतां गजदळीं ॥ निष्टोनि सारथ्या करतळीं ॥ अंसूड तळीं पडोंसरला ॥ ७६ ॥ वेगें काढितां अंसूडा ॥ रथातळीं जा
ला रगडा ॥ अश्व चालतांना पुढां ॥ चरणाची उवेंडा वळली मेटें ॥७७॥ वारुवांची क्षीण शक्ती ॥ समभूमीं मेटें वळती ॥ अव
घे अडखळोनि पडती ॥ खुंटली गती रथाची ॥ ७८॥ उठवोनि अश्वसमाजु ॥ रथ करूं जातां सज्जु ॥ रथाचा मोडोनि पडिला
ध्वजु ॥ जैंवि कां विजू लखलखित ॥७९॥ प्रातिकूळ वायु खवळला बळी ॥ डोळा नुघडे रिघे धूळी ॥ जोतो दोन्ही डोळे चोळीं॥
अश्रूतें गाळी राजाश्व ॥ ८० ॥ करीत वाजंत्र्यांचा गजर ॥ येतां मकराक्षाचा भार ॥ तो देखोनि वानरवीर ॥ युद्धा सत्वर मिस
ळले ॥८१॥ ऐसे देखोनि अपशकुन॥ मकराक्ष सांडी उपेक्षून ॥ जेथें उभे राम लक्ष्मण ॥ तेथें आपण शीघ्र आला ॥ ८२ ॥ उ
डउडों पैं वानर ॥ झांबडेंती राक्षसभार ॥ तैसेच क्षोभती निशाचर ॥ रणीं वानर मर्दिती ॥ ८३ ॥ रणीं खवळला वेताळ ॥ वान
रां निशाचरां प्रबळ ॥ रोमहर्षे युद्ध तुंबळ ॥ हलकल्लोळ राक्षसां ॥८४॥ शूळ पट्टीश विंधिती बाण ॥हाणिती शिळा द्रुम पाषाण॥
फोडोनियां अंगत्राण ॥ धनुष्य बाण मोडिती ॥८५॥ जैसे दानवांसीं सुरवर ॥ रणीं भिडती अतिदुर्धर ॥ तैसेचि वानर निशाचर॥

१ संहारीन. २ मारीन. ३ भयंकर ४ तगरनावाचापशु. ५ माजलेलाबैल. ६ सेनापती. ७ नगारा. ८ समुदाय. ९ चाबुक. १० पाळथा. ११ मारिती.

पळती सत्वर मकराक्षाकडे ॥ ८६ ॥ मोडिलें देखोनि निशाचरसैन्य ॥ मकराक्षें वाहोनियां गुण ॥ रणीं त्रासिले वानरगण ॥ स
पिच्छ बाण भेदूनि ॥८७॥ सपिच्छी खडतरतां बाण ॥ रणीं त्रासिले वानरगण ॥ श्रीरामासीं अवघेजण ॥ आले पळोनि अ
तिभीत ॥ ८८ ॥ श्रीरामकृपा संपूर्ण ॥ निवारोनि राक्षसबाण ॥ आश्वासोनि वानरगण ॥ अभयदान दीधलें ॥ ८९ ॥
॥ श्लोक ॥ वारितान्राक्षसान्दृष्ट्वामकराक्षोनिशाचरः ॥ क्रोधानलसमाविष्टोवचनंचेदमब्रवीत् ॥ ९ ॥ क्वासौरामःसुदुर्बुद्धिर्येनमे
निहतःपिता ॥ जनस्थानगतःशूरःसानुजःसपरिच्छदः ॥ १० ॥ ॥ टीका ॥ आश्वासोनि वानरगण ॥ संत्रासितां राक्षससे
न्य ॥ तें मकराक्षें देखोन ॥ रागें आपण जल्पतु ॥ ९० ॥ कोण तो राम कैसा येथें ॥ जेणें जिंणोनि जनस्थानातें ॥ मारिलें मा
झिया पितयातें ॥ बंधुसहित ससैन्य ॥ ९१ ॥ ते तुझी संग्राम ख्याती ॥ आजि मी आणीन समाप्ती ॥ तुझी बापुडी मनुष्यें कि
ती ॥ माझे शरघातीं उरावया ॥ ९२ ॥ जनस्थानीं मी नव्हतों तेथें ॥ ह्मणोनि पावलेति यशातें ॥ आतां जाणवेल येथें ॥ सं
ग्रामातें पुरुषार्थी ॥ ९३ ॥ पुरुषार्थाचिया प्रौढी ॥ मारीन राम लक्ष्मण जोडी ॥ वानरांची करीन झोडी ॥ तीं तंव बापुडीं वनचरें
॥ ९४ ॥ ॥ श्लोक ॥ अद्यगंतास्मिवैरस्यपारंतेरजनीचर ॥ सुहृदांचैवमर्वेषांनिहतानांरणाजिरे ॥ ११ ॥ हत्वारामंसुदुर्बुद्धिं
लक्ष्मणंचनराधमं ॥ तयोःशोणिततनिस्यंदैःकरिष्येसलिलक्रियां ॥ १२ ॥ एवमुक्त्वामाहाबाहुर्युद्धेपुरजनीचरः ॥ रथेनांबुदघो
षेणययौराममदिदृक्षया ॥ १३ ॥ आहूयमानोबहुभिर्वानरैर्बलशालिभिः ॥ युद्धायसमहातेजारामादन्यंनचेच्छति ॥ १४ ॥ ॥ टीका ॥
रणीं मारिले माझे पितर ॥ त्या वैराचें परपार ॥ आजि मी पावेन साचार ॥ राम सौमित्र मारूनि ॥ ९५ ॥ मारोनि दोघे महाब
ळी ॥ त्यांच्या असृ॑ड्याची अंजुळी ॥ पितरां देईन तिळांजुळी ॥ तेचि काळीं उत्तीर्ण ॥ ९६ ॥ या दोघांचें घेवोनि रक्त ॥ रणीं मा
रिले सुहृद आप्त ॥ तेते तर्पीन समस्त ॥ पितृकायार्थ उत्तीर्णत्वें ॥ ९७ ॥ प्राशावें लक्ष्मणाचें रक्त ॥ ऐसा शूर्पणखेचा मनोरथ ॥
तिचाहि पुरवीन अर्थ ॥ दोघे रणांत मारूनि ॥ ९८ ॥ ऐसा बोलोनि बडिवारु ॥ युद्धालागीं खरपुत्रु ॥ मेघगडगर्जनें रहंवरु ॥ ॥ ३ ॥

१ अंगींहपता. २ समजावून. ३ जिंकून. ४ रक्ताची. ५ कृतकृत्य. ६ रथ.

पेलोनि सत्वरु संग्रामा आला ॥ ९९ ॥ वानरवीर अतिआवेशीं ॥ मकराक्ष पाचारी युद्धासीं ॥ उपेक्षूनि त्यां समस्तांसीं ॥ श्री
रामा गवसी संग्रामा ॥ १०० ॥ श्रीरामावांचून आणिकासीं ॥ नाहीं करणे संग्रामासीं ॥ ऐसा करोनि नेमासीं ॥ श्रीरामा ग
वसी सांटोपें ॥ १ ॥ वीर धीर श्रीरघुनाथ ॥ ऐसा पवाडा अतिविख्यात ॥ तो कां लपतो वानरांत ॥ संग्रामार्थ निघेना ॥ २ ॥ श्री
रामासीं रणकल्लोळ ॥ करावया मकराक्षाचे बळ ॥ डौंवलोनि वानरदळ ॥ आला तत्काळ संग्रामा ॥ ३ ॥ ॥ श्लोक ॥ दृष्ट्वा
रामंसुदूरस्थंलक्ष्मणंचमहारथं ॥ सेपुणापाणिनाहत्यततोवचनमब्रवीत् ॥ १५ ॥ तिष्ठरामयासार्द्धंद्वंद्वयुद्धंप्रयच्छमे ॥ त्याज
यिष्यामितेप्राणान्धनुर्मुक्तैःशितैःशरैः ॥ १६ ॥ यत्तदादंडकारण्येपितरंहतवान्मम ॥ दह्यंतेभृशमंगानिदुरात्मन्ममराघव ॥
॥ १७ ॥ दिष्ट्यासिगोचरंराममम्लंप्राप्तवानसि ॥ कांक्षितोऽसिक्षुधार्तस्यसिंहस्येवेतरोमृगः ॥ १८ ॥ ॥ टीका ॥ ऐसा विच
रतां रणाआंत ॥ दूरी देखिला रघुनाथ ॥ तंव मकराक्ष बाणहस्त ॥ असे पाचारित कराग्रें ॥ ४ ॥ ऐकें श्रीरामा सावध ॥ मज
सिं द्यावें द्वंद्वयुद्ध ॥ आह्मा तुह्मा युद्धसंबंध ॥ इतरीं विनोद पाहावा ॥ ५ ॥ दोघांच्या संग्रामांतु ॥ जो तिसरा घालील हातु ॥ त्या
चा तेथेंच करावा घातु ॥ हा निश्चितार्थु करावा ॥ ६ ॥ संगें नको वानरगण ॥ कायसें बापुडें लक्ष्मण ॥ तुजसीं करावें रणांगण ॥
संकल्प पूर्ण हा माझा ॥ ७ ॥ त्रिशिरा मारिला खर दूषण ॥ त्या द्वंद्वाचा संताप पूर्ण ॥ तुझा घ्यावया प्राण ॥ रणांगण वांछितों
॥ ८ ॥ होका माझेनि दृष्टिपथें ॥ भाग्यें भेटलासी तूं येथें ॥ जेंवि क्षुधिता सिंहातें ॥ भेटे अवचितें लांडगें मृग ॥ ९ ॥ क्षुद्रमृग सिं
हासिं ग्रासु ॥ तैसा मी तुझा करीन घांसु ॥ कायसा संग्रामविलासु ॥ श्रीराम पशु भेटला ॥ ११० ॥ जरी असेल आंगवण ॥
तरी मजसीं करावें रण ॥ त्याही युद्धाचें लक्षण ॥ सावध न अवधारीं ॥ ११ ॥ तूं श्रीराम प्रतापें प्रबळ ॥ मी मकराक्ष संग्रामशी
ळ ॥ माझा तुझा रणकल्लोळ ॥ लोक सकळ देखतु ॥ १२ ॥ शस्त्रास्त्रीं धनुष्यबाणीं ॥ शूळ मुद्गल गदापाणी ॥ अथवा मल्लवि
द्या विंदानीं ॥ बाहुप्रहरणीं भिडूं दोघे ॥ १३ ॥ जेंजें अभ्यासिलें रघुपती ॥ मजसीं भिडावें त्वां वित्पंत्ती ॥ श्रीरामाची यश कीर्ती ॥

१ शोधि. २ आवेशें. ३ कीर्ति. ४ एकीकडेसारून. ५ शक्ती. ६ युक्ती. ७ कौशल्यकला.

करीन समाप्ती संग्रामीं ॥ १४ ॥ श्रीरामनामें त्रिदाईत ॥ सत्कुळकुळीं प्रसूत ॥ मज दावा द्वंद्वयुद्धार्थ ॥ कळेल पुरुषार्थ दो
घांचा ॥ १५ ॥ तुझिया पुरुषार्थाची झडती ॥ घेवों आलों मी निश्चिती ॥ वानरांमाजीं लपसी किती ॥ निघ युद्धार्थी श्रीरामा
॥ १६ ॥ ऐकोनि मकराक्षाचें वचन ॥ श्रीराम बोले हास्यवदन ॥ ज्याचे ठायीं बहुत जल्पन ॥ आंगवण त्या नाहीं ॥ १७ ॥ महा
शूरांची नवल गती ॥ युद्धीं करोनि दाविती ख्याती ॥ वृथा जे कां वडबडिती ॥ ते तंव निश्चितीं तोंडभांड ॥१८॥ गेरा वडबट क
रिती भांड ॥ त्याचे बोलाची भेंडउभंड ॥ तैसेंचि जाण तुझें तोंड ॥ अतिवितंड जल्पसी ॥ १९ ॥ बोलाचिया बळावरी ॥ कोणीं
जिंतिला नाहीं वैरी ॥ तूं तंव निर्लज्ज संसारीं ॥ भांडाच्या परी जल्पसी ॥ १२० ॥ जरी असेल आंगवण ॥ तरी करोनि दावीं र
ण ॥ वडबडेचें फळ कोण ॥ सीतारमण बोलिला ॥ २१ ॥ नाहीं बळ नाहीं पुरुषार्थ ॥ तोंड भंड जल्पसी येथ ॥ ऐसें बोलतां र
घुनाथ ॥ पोळला जीवांत मकराक्ष ॥ २२ ॥ बोलाचिया बळावारी ॥ कोणीं जिंतिला नाहीं वैरी ॥ ऐसेंही बोले जिव्हारीं ॥ पो
ळला भारी मकराक्ष ॥ २३ ॥ धनुष्या वाहोनियां गुण ॥ शत सहस्र अमित बाण ॥ श्रीरामावरी क्षोभोन ॥ वर्षे आपण मकरा
क्ष ॥ २४ ॥ सुवर्णपुंखी मनोहर ॥ रत्नांकित अतिगंभीर ॥ मकराक्षाचे तीव्र शर ॥ रामें समग्र छेदिले ॥ २५ ॥ बद्धगोधांगु
ळी त्राण ॥ ज्यांघोषें तळघोषें जाण ॥ तेणें नादें कोंदलें गगन ॥ त्रिभुवन ऐसें दुमदुमिलें ॥२६॥ मकराक्ष आणि श्रीरामचंद्र ॥
युद्धीं मिसळले महाशूर ॥ कौतुक पाहवया सुरवर ॥ विमानीं समग्र दाटले ॥ २७ ॥ देव दानव ऋषीश्वर ॥ महोरग नर किन्नर ॥
सिद्ध गंधर्व विद्याधर ॥ विमानीं अंबर कोंदलें ॥ २८ ॥ मकराक्ष वर्षे शर ॥ बाण वर्षे श्रीरामचंद्र ॥ तेणें लोपल रवि चंद्र ॥ दि
शा समग्र कोंदल्या ॥ २९ ॥ बाणीं खिळोनि धरा ॥ बाणीं खिळियेला वारा ॥ बाणीं व्यापिलें अंबरा ॥ दिशा समग्र कोंदल्या
॥ १३० ॥ निशाचर विंधी जेजे शर ॥ तेते तोडी रामचंद्र ॥ श्रीरामाचे शर दुर्धर ॥ निशाचर स्वयें छेदी ॥३१॥ छेदितां बाणीं बाण
॥ कोपा चढला रघुनंदन ॥ अनिवार शर दारुण ॥ विंधी आपण सेंटोपें ॥ ३२ ॥ ॥श्लोक॥ततःक्रुद्धोमहाबाहुर्धनुश्चिच्छेद

१ वडबड. २ अमृत, ३ पराक्रम. ४ वदती. ५ रागावून. ६ गोरपड. ७ धनुष्यनाद. ८ माजे सव ९ पृथ्वी. १० भारा.

संयुगे ॥ अष्टाभिरथनाराचैःसूतंविव्याधराघवः ॥ १९ ॥ छित्वाशरैरथेरामोहलाचाश्वानपोथयत् ॥ विरथोवसुधांप्राप्यम
कराक्षोनिशाचरः ॥२०॥ अधिकंक्रोधसंरब्धःशूलंजग्राहपाणिना ॥ त्रासयन्सर्वभूतानांयुगांताग्निसमप्रभं ॥ २१ ॥ विभ्राम्या
थचतत्शूलंप्रज्वलंतंनिशाचरः ॥ क्रोधाच्चप्रहिणोत्तस्मैराघवायमहात्मने ॥ २२ ॥ ॥टीका॥ मकराक्षें आपण ॥ निवारि
तां बाणें बाण ॥ श्रीरामें धनुष्य छेदोनि आपण ॥ पाडिलें जाण क्षितितळीं ॥३३॥ सवेंचि विंधोनियां बाण ॥ सारथ्याचा घेत
ला प्राण ॥ चारी वारु मारिले जाण ॥ श्रीरामें क्षोभोनि संग्रामीं ॥ ३४ ॥ हतांश्व हतसारथी ॥ मकराक्ष जाला विरथी ॥ स
क्रोध शूळ घेवोनि हातीं ॥ श्रीरामाप्रती धांविन्नला ॥३५॥ मकराक्षें निर्वाण भलें ॥ शूळी हातें वरद शूळ ॥ धगधगीत अतिप्र
बळ ॥ अग्निकल्लोळ तेजस्वी ॥ ३६ ॥ जेंवि कां भूतांसि घातक ॥ दंडहस्तें धांवे अंतक ॥ तेंवि शूळहस्तें मकराक्ष ॥ रामास
न्मुख धांविन्नला ॥ ३७ ॥ ज्वाळा निघती नेत्रद्वारा ॥ दांत खातसे करकरां ॥ शूळ परजोनि गरगरां ॥ श्रीरामचंद्रा हाणितला
॥ ३८ ॥ शूळ येतांचि कडाडी ॥ सर्व भूतां पडे झांपडी ॥ स्वर्गीं सुरवर जाले वेडीं ॥ रामें निर्वेडी विंधिला ॥ ३९ ॥ ॥श्लोक॥
आपतंतंज्वलंतंतुखरपुत्रकराच्युतं ॥ बाणैश्चतुर्भिराकाशेशूलंचिच्छेदराघवः ॥२३॥ सच्छिन्नोबहुधाशूलोदिव्यहाटकचित्रितः ॥
व्यशीर्यतमहोल्केवरामबाणार्दितोभुवि ॥ २४ ॥ तंदृष्ट्वाविफलंशूलंमकराक्षोनिशाचरः ॥ मुष्टिमाधायकाकुत्स्थंतिष्ठतिष्ठेतिचा
ब्रवीत् ॥ २५ ॥ सतंदृष्ट्वापतंतंतुप्रहस्यरघुनंदनः ॥ पावकास्त्रंततोरामःसंदधेस्वशरासने ॥ २६ ॥ तेनास्त्रेणहतंरक्षःश्रीरामे
णमहात्मना ॥ संभिन्नहृदयस्तत्रपपातचममारच ॥ २७ ॥ ॥ टीका ॥ शूळ येतां धगधगित ॥ राम रणयोद्धा सावचित्त ॥
तीबाणीं आकाशांत ॥ छेदूनि निश्चित पाडिला ॥१४०॥ शिववरद शूळ शक्ती ॥ श्रीराम शिवाची ध्येय मूर्ती ॥ देखोनि पळाली
तेपरती ॥ शूळ या युक्तीं छेदिला ॥ ४१ ॥ बाप धनुर्वाडा श्रीरघुनाथ ॥ जैसा गगनीं उल्कापात ॥ तैसा शूळ धगधगित ॥ र
णां आंत पाडिला ॥४२॥ शूळ जातांचि निष्फळ ॥ मकराक्ष करी तळमळ ॥ श्रीरामासीं नचले बळ ॥ सिद्धि सर्ळ नपवेचि ॥४३॥

१ ज्याचे घोडे मेले. २ निकराचे. ३ भाले. ४ यम. ५ परिपूर्ण. ६ धनुष्यधारी. ७ नक्षत्रपतन.. ८ कपट.

ह्मणें श्रीरामा राहें राहें ॥ माझा मुष्टिघाव साहें साहें ॥ ह्मणूनि उभवोनि बांहे[1] ॥ आला लवलाहें राक्षसु ॥ ४४ ॥ मकराक्ष येतां दारुण ॥ श्रीरामें सज्जिला अग्निबाण ॥ हृदयीं विंधितांचि जाण ॥ पडे निःप्राण क्षितितळीं[2] ॥ ४५ ॥ बोंब सुटली राक्षसदळीं ॥ वानरीं पिटिली टाळी ॥ मकराक्ष महाबळी ॥ रामें तत्काळीं मारिला ॥ ४६ ॥ ॥ श्लोक ॥ दृष्ट्वातेराक्षसाःसर्वेमकराक्षस्य पातनं ॥ लंकामेवप्रधावंतिरामबाणभयार्दिताः ॥ २८ ॥ ॥टीका॥ श्रीरामें निमिषार्धांत ॥ मकराक्षाचा केला घात ॥ राक्षससेना भयाभीत ॥ लंकेआंत पळाली ॥ ४७ ॥ दुर्धर मारिला निशाचर ॥ विजयी जाला श्रीरघुवीर ॥ वानर करिती जय जयकार ॥ श्रीरामचंद्र निजविजयी ॥ ४८ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ जालें मकराक्षाचें दळण[3] ॥ पुढील गोड निरूपण ॥ रामायण अतिरम्य ॥१४९॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांमकराक्षवधोनामपंचत्रिंशततमोऽध्यायः ॥३५॥ ॥ ओव्या ॥ ॥१४९॥ ॥श्लोक॥ ॥२८॥ ॥एवं॥ ॥१७७॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ हस्त. २ भूमीवर. ३ संहार.

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ ॥ करोनि मकराक्षाचा घातु ॥ विजयी बैसला श्रीरघुनाथु ॥ येरीकडे इंद्रजितु ॥ क्रोधान्वितु तळमळी ॥ १ ॥ ॥श्लोक॥ निहतंमकराक्षंतंदृष्ट्वारामेणसंयुगे ॥ शक्रजित्सुमहाक्रुद्धोविवेशरणसंकटं ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ मकराक्ष मारिला महाकपटी ॥ तें देखोनियां दृष्टीं ॥ इंद्रजित पडिला रणसंकटीं ॥ त्याची गोष्टी अनुवादे ॥ २ ॥ मारिले भरंवशाचे वीर ॥ जेकां निधडे महाशूर ॥ त्यासिं मारिती वानर ॥ पालेखाइर पशुदेही ॥ ३ ॥ मारिला कुंभकर्ण महावीर ॥ देवांतक नरांतक त्रिशिर ॥ वधिला अतिकाय दुर्धर ॥ महोदर महापार्श्व ॥ ४ ॥ प्रहस्त पावला रणीं मरण ॥ कुंभ निकुंभ दोघेजण ॥ मकराक्षाचा घेतला प्राण ॥ विंधोन बाण श्रीरामें ॥५॥ भरंवशाचे वीर दारुण ॥ तेते पावले रणीं मरण ॥ आलें राक्षसांचें निर्दान॥ काय आपण करावें ॥ ६ ॥ राखावया मकराक्षाची पाठी ॥ मज धाडी दशकंठी ॥ ते गोष्टी जाली उफराटी ॥ तोही शेवटीं मारिला ॥७॥ शिणोन मारावे वानर ॥ श्रीरामतीर्थें ते वनचर ॥ अवघे उठती पालेखाइर ॥ अतिदुर्धर रणयोद्धे ॥ ८ ॥ मारिल्या राक्षसांच्या कोडी ॥ नदिसे वानरांची करवंडी ॥ हे श्रीरामाची कृपा गाढी ॥ प्राणांत पाडी संरक्षी ॥ ९ ॥ राम लक्ष्मण महाशूर ॥ तैसेच निधडे वानर ॥ आतुर्बळी हनुमा वीर ॥ अतिदुर्धर सर्वार्थी ॥१०॥ त्यासिं नचले आंगवण ॥ काय करावें आपण॥ बळें करूं जातां रण ॥ माझाही प्राण घेतील ॥ ११ ॥ यासिं नचले पैं वरदार्थु ॥ रावणपापें वरद व्यर्थु ॥ आला राक्षसांसीं अंतु ॥ रणीं रघुनाथु क्षोभला ॥१२॥ परतोनि जातां लंकेआंतु ॥ मज कोपेल लंकानाथु ॥ इंद्रजित चिंताक्रांतु ॥ असे चिंतित उपावो ॥१३॥ राम लक्ष्मण हनुमंतु ॥ अंगद सुग्रीव जांबुवंतु ॥ अवघियांचा होईल घातु॥ तो कार्यार्थु साधीन ॥१४॥ ॥श्लोक॥ मेघनादस्तदादृष्ट्वाभ्रातरौरामलक्ष्मणौ ॥ रणायाभ्युद्यतौवीरौजुहुवेपावकंतदा ॥ २ ॥ ततोरथमवस्थाप्यरावणीराक्षसैर्वृतः ॥ सीतांमायामयींकृत्वातस्यावधमरोचयत् ॥ ३ ॥ सर्वेषांमोहनार्थायबुद्धिंकृत्वासुदुर्मतिः ॥ हंतुंसीतांव्यवसितोवानराभिमुखोययौ ॥ ४ ॥ ॥टीका॥ श्रीराम आणि लक्ष्मण ॥ दोघे उद्यत करावया रण ॥ देखोनि इंद्रजित आपण ॥ अभिचारयज्ञ आरं

१ बोले. २ अत्यंत निर्भय. ३ मरण. ४ प्रेत. ५ मोठी. ६ शक्ती. ७ स्वच्छंद.

भी ॥ १५ ॥ इंद्रजित सदा कपटानुवृत्ती ॥ स्वप्नीं हीं नाहीं सुमती ॥ मावेची करोनि सीता सती ॥ रणानुवृत्ती मारीन ॥१६॥ दे
खतांचि सीतेचें मरण ॥ तत्काळ अवघे त्यजिती प्राण ॥ श्रीराम आणि लक्ष्मण ॥ वानरगण समस्त ॥ १७ ॥ माईक सीतेचें
दर्शन ॥ तेंचि अवघ्या परम मरण ॥ ऐसें मानोनि दुर्जन ॥ सीतार्थी हवन आरंभी ॥ १८॥ ऐसिया दुर्गाचिया स्थिती ॥ अभि
चार होम मंत्रोक्ती ॥ करितां नकरवे सीता सती ॥ नये अभिव्यक्ती आकारू ॥१९॥ सीता नाकळे होमद्वारा ॥ सीता नाकळे मं
त्रतंत्रा ॥ सीता नाकळे अभिचारा ॥ निशाचरा अतिचिंता ॥२०॥ जारण मारण उच्चाटण ॥ मोहन अथवा स्तंभन ॥ यासीं
सीता नाकळे जाण ॥ निर्बंधेंन श्रीरामें ॥२१॥ करितां श्रीरामनाम स्मरण ॥ पळे जारण मारण उच्चाटण ॥ सीता चिच्छक्ती आ
पण ॥ मायाबंधन बाधेना ॥ २२ ॥ सबळबळें अंधकारू ॥ नव्हे सूर्यासिं गोचरू ॥ तैसा माईक पेव्हारू ॥ सीते समोरू होऊं
नशके ॥२३॥ माईक नकरवे सीता ॥ इंद्रजितासीं परमाचिंता ॥ मारावया रघुनाथा ॥ काय म्यां आतां करावें ॥ २४ ॥ शिवव
रद मज त्रिशुद्धी ॥ अभिचारिक करितां सिद्धी ॥ आजीचा सुनाट गेला विधी ॥ पुसों बुद्धि सदाशिवा ॥२५॥ इंद्रजित शिवस
भेसीं ॥ स्वयें रडे उकसांबुकसी ॥ मिथ्यत्व आलं तुझ्या वरदासीं ॥ कोणापासीं मी सांगूं ॥२६॥ माईक सीता यावया हाता ॥
तुझ्या वरदोक्ती होय करिता ॥ प्राप्त नव्हेचि सती सीता ॥ आली मिथ्यता वरदासीं ॥२७॥ मायातीत श्रीराम सीता ॥ तिसीं
नचले अभिचारता ॥ माईक सीता नये हाता ॥ शिव सत्यता स्वयें वदला ॥२८॥ ऐकोनि शिवाचें वचन ॥ इंद्रजित करी रुदन॥
सीता नयवतां जाण ॥ समाधान मज नव्हे ॥ २९ ॥ दृढ धरितां शिवाचे चरण ॥ शिव बोलिला आपण ॥ माईक सीतेलागीं
जाण ॥ पार्वती आपण प्रार्थावी ॥ ३०॥ छळावया रघुनाथा ॥ पार्वती जाली माईक सीता ॥ तिचेनि वरदानें तत्वतां ॥ माईक
सीता पावसी ॥३१॥ इंद्रजित पार्वती प्रार्थितां ॥ ते ह्मणे म्यां छळावया रघुनाथा ॥ माईक जालें होतें सीता ॥ तिच्याही घाता ॥ १ ॥
शिव चिंती ॥ ३२ ॥ पुढिलाचें करितां छळण ॥ जो छळी तो पावे मरण ॥ इंद्रजित मरावया जाण ॥ मागे आपण माईक सी

१ हननार्थ यज्ञ. ४ निवाबुनी. ५ निवळला.

ता ॥३३॥ पार्वती ह्मणे इंद्रजिता ॥ विनवोनियां विश्वनाथा ॥ माईक मागतोसी सीता ॥ मरणावस्था तुज आली ॥३४॥ माईक
नकरवे श्रीरामकांता ॥ माईक नकरवे गा सीता ॥ माया नचले श्रीरघुनाथा ॥ मायामर्दिता श्रीरामु ॥ ३५॥ माईक सीतेच्या
स्वरूपता ॥ मी छाया धाडीन तत्वतां ॥ तिच्या करितांचि घाता ॥ इंद्रजिता मरशील ॥३६॥ कां मागसी माईक सीता ॥ अ
शोकवनीं आहे सीता ॥ जाऊनि करी तिच्या घाता ॥ मग पुरुपार्थो कळेल ॥३७॥ मारितां अशोकवना आंत ॥ सीता करील भ
स्मांत ॥ ऐकोनि उमा हांसत॥ धिक् पुरुपार्थ कपटलें ॥ ३८ ॥ माईक सीतेचें मागणें ॥ तूं बैसलासि मरणा धरणें ॥ उमा बोले
क्षोभपणें ॥ जीवें प्राणें मरशील ॥ ३९ ॥ इंद्रजित ह्मणें आपण ॥ मज सर्वथा नये मरण ॥ निजमरणाचें लक्षण ॥ स्वयें आ
पण अनुवादे ॥ ४० ॥ बारावर्षे निराहारी ॥ जो कां बाळब्रह्मचारी ॥ ऐसा पुरुप नाहीं संसारीं ॥ मी केंसेपरी मरेन ॥४१॥ ऐसें
मानूनि निश्चयेसीं ॥ इंद्रजित येवोनि सैन्येंसिं ॥ माईक सीतेच्या मूर्तीसीं ॥ गडगर्जेसीं काढिली ॥ ४२ ॥ दडदडां निशाण
घोपीं ॥ शंख भेरी गडगर्जेसीं ॥ सीता आणितां युद्धापासीं ॥ वानरीं तिसीं देखिलें ॥ ४३॥ जेका पार्वती वरदत्त ॥ माईक सी
ता रथीं रथस्थ ॥ राक्षस सेना परिवारयुक्त ॥ आणिली वधार्थ संग्रामा ॥४४॥ शिव सांगे वायुपासीं ॥ गुह्य सांगावें हनुमंतासीं॥
मारितां माईक सीतेसीं ॥ कैवारासीं नकरावें ॥ ४५॥ देखतां सीतेचिया घाता ॥ हनुमा करील अतिअनर्था ॥ मारोनि राक्षसां
समस्ता ॥ स्वयें सीता सोडवील ॥ ४६ ॥ वाल्मीक भाष्य अनागत ॥ सिद्धि पावावें समस्त ॥ पार्वतीचा वरदार्थ ॥ तोहि गु
ह्यार्थ पाळावा ॥ ४७ ॥ ऐकोनि वायूचा वचनार्थु ॥ शिववाक्य वंदी हनुमंतु ॥ पार्वतीचा वरदार्थु ॥ प्रतिपाळितू मारुति ॥ ४८॥
करावया सीतेच्या घाता ॥ रथीं वाहूनि माईक सीता ॥ इंद्रजित होय आणिता ॥ कपि देखतां संग्रामीं ॥ ४९ ॥ ॥ श्लोक ॥
एकवेणीधरांसीतांरक्षोहरणकर्शितां ॥ परिक्लिष्टैकवसनांमलिनांहतमंडनां ॥ ५ ॥ रथरेणुसमादिग्धांभीतरूपांवराननां ॥
रजोमलाभ्यामालिप्तैःसर्वगात्रैरवेक्षितां ॥ ६ ॥ ददर्शहनुमांस्तत्रसपंकामिवपद्मिनीं ॥ समुहूर्तमिवध्यात्वासीतेयमिति

१ संहारकरिता. २ बोले. ३ गुह्यांत. ४ भविष्य.

वानरः ॥ ७ ॥ बभूवचिरदृष्टाहितेनसाजनकात्मजा ॥ ८ ॥ ॥ टीका ॥ इंद्रजिताच्या रथावरी ॥ माईक सीता सोभाग्य थोरीं ॥ भासतसे करुण्या परी ॥ जेंवि कां खरी जानकी ॥ ५० ॥ माथाचिया केशश्रेणी ॥ जटाबंध नवळली वेणी ॥ एक वस्त्रशय्या धरणीं ॥ दीनवदनी जानकी ॥५१॥ नघे आस्तरण प्रावरण ॥ नघे अभ्यंग मर्दन ॥ तेणें सर्वांग पैं जाण ॥ दिसे संपूर्ण मलदिग्ध ॥५२॥ नघे मंडण भूषण ॥ नघे सुमन चंदन ॥ नघे तृपार्थ जीवन ॥ श्रीरामध्यानें तन्निष्ठ ॥५३॥ राक्षसीं आणितां रणाआंत ॥ स्त्रीस्वभावें भयाभीत ॥ रथरजेंरेणु सर्वांगव्याप्त ॥ दिसे भयाभीत जानकी ॥५४॥ सीता देखोनि हनुमंत ॥ सांडोनियां निजपुरुषार्थ ॥ शिववाक्यें पैं ध्यानस्थ ॥ दिसे तटस्थ पैं राहिला ॥५५॥ ॥श्लोक॥ तांदीनांमलदिग्धांगींरथस्थांप्रेक्ष्यजानकीं ॥ बाष्पपर्याकुलमुखोहनूमान्व्यथितोभवत् ॥ ९ ॥ कृत्वाविकोशंनिस्त्रिंशंप्रजहासमहास्वनः ॥ तांप्रगृह्यसकेशेपुरावणिर्जनकात्मजां ॥१०॥ क्रोशंतींरामरामेतिकृत्वामायामयींतदां ॥ खड्गरत्नमसिंगृह्यकेशपक्षेपरामृशत् ॥ ११ ॥ ॥टीका॥ इंद्रजितें हस्तगत ॥ रथीं जानकी आक्रंदत ॥ तीतें देखोनि हनुमंत ॥ अश्रु स्रवंत अतिदुःखें ॥५६॥ सीतासतींचें हनन ॥ हनुमंतें स्वयें देखोन ॥ अश्रुधारा स्रवती नयन ॥ करी रुदन अतिदुःखें ॥५७॥ देखोनि सीतेचा पैं घातु ॥ हनुमा करील अतिअनर्थु ॥ होता इंद्रजित घाकतु ॥ नेणें तो रडतु देखिला ॥५८॥ रडतां देखोनि हनुमंता ॥ केशीं धरोनियां सीता ॥ इंद्रजित सांटोपें गर्जता ॥ इर्मी मी आतां मारीन ॥५९॥ हे तंव मुख्य अवलक्षण ॥ इचे अंगीं अशुभ चिन्ह ॥ इचें करितां पाणिग्रहण ॥ रघुनंदन अतिदुःखी ॥६०॥ इच्या लग्नाचे माझारीं ॥ परशुरामेंसिं झुंझारी ॥ पडली श्रीरामाचिये शिरीं ॥ भाग्यें करी वांचला ॥६१॥ हे तंव समूळ करंटी ॥ बैसोनि श्रीरामाचे पाठीं ॥ अयोध्ये येतां उठाउठी ॥ घातला दिग्पटीं श्रीराम ॥६२॥ वना काढितां श्रीरघुनाथा ॥ जीवें मारिलें दशरथा ॥ मुख्य मूळ हे अनर्था ॥ दुःखावस्था इचेनि ॥६३॥ करितां सीतेचें वरण ॥ गेलें राज्याचें मंडण ॥ सेवे लागोनि आपण ॥ वनोवन हिंडवी ॥६४॥ हिंडवितां वनोवन ॥ नाहीं अन्न ना रसपान ॥ तृणशय्येचें शय ॥ २ ॥

१ पत्नी. २ पृथ्वी ३ जड. ४ रडत ५ गळत. ६ आवेश. ७ युद्ध ८ वनवास

न ॥ अवलक्षण जानकी ही ॥६५॥ सीता निखळ दुःखराशी ॥ दुःखी करावया श्रीरामासी ॥ स्वयें आली वनवासासी ॥ दुःख बहुतांसीं दिधलें ॥ ६६ ॥ विराधें धरिलें वाटे येतां ॥ दुःखी केला निजभर्ता ॥ विराधें मारावें रघुनाथा ॥ तोचि अवचितां निमाला ॥६७॥ सीता स्वरूपें निखळ पाप ॥ सखा लक्ष्मण नित्य निष्पाप ॥ त्यावरी घातला अभिशाप ॥ दुःखरूप जानकी ॥६८॥ संगें अतिअनर्थ सीता ॥ दुःखें पंचवटी असतां ॥ मृगामागें धाडोनि भर्ता ॥ दुःखावस्था तिघांसी ॥६९॥ इचें देखतांचि मुख ॥ लंकेशासि लागली भीक ॥ इचे अभिलाषें दशमुख ॥ परम दुःख पावला ॥ ७० ॥ इर्सी आणितां लंकेआंत ॥ लंका जळाली समस्त ॥ कुमर वीर कुंभकर्णांत ॥ महोदर प्रहस्त निमाले ॥७१॥ हे दुःख दायक महाआगी ॥ हे सुहृदनुबंधुमंगभंगी ॥ हे मी मारीन रणरंगीं ॥ खड्ग सवेगीं उचलिलें ॥ ७२ ॥ काढोनि कोशावाहेरां ॥ पुसोनियां खड्गधारा ॥ मारावया सीता सुंदरा ॥ निशाचराआवेशा ॥ ७३ ॥ पुरुषाचे सामुठी हस्त ॥ ते पद्रत्नीं खड्ग ह्मणत ॥ तेणें खड्गेंसीं इंद्रजित ॥ सीतेचा घात करूं आला ॥७४॥ रामनामें आक्रंदतां ॥ केश कलाप धरोनि हातीं ॥ मारावया सीता सती ॥ क्रोधानुवृत्ती इंद्रजित ॥७५॥ ॥श्लोक॥ गृहीतांतांतदादृष्ट्वाहनूमान्दैन्यमागतः ॥ दुःखजंवारिनेत्राभ्यामसृजत्पवनात्मजः ॥ १२ ॥ ॥टीका॥ शिव आज्ञा सांगे वायुपिता ॥ मिथ्या मायामय सीता ॥ इंद्रजित करितां घाता ॥ तूं सर्वथा भिडूं नको ॥७६॥ जन्ममरणातीत सीता ॥ तिच्या कोण करील घाता ॥ सीता मायीक मारितां ॥ तूं अनर्था करूं नको ॥७७॥ मानून शिवाचें वचन ॥ देखोनि सीतेचें हनन ॥ हनुमा मिथ्या करी रुदन ॥ मायीक लक्ष्मण जाणूनी ॥७८॥ देखतां सीतेचिया घाता ॥ हनुमा करिता अतिआकांता ॥ मारिता इंद्रजिता लंकानाथा ॥ आणि समस्तां राक्षसां ॥७९॥ जाणोनि मायीक सीता ज्ञान ॥ पाळून शिवाचें वचन ॥ हनुमा मिथ्या करी रुदन ॥ स्रवंती नयनीं अश्रुधारा ॥८०॥ मुख्य शिवाचें वचन ॥ सांगोनि गेला पिता पवन ॥ तें तें हनुमंतें पाळून ॥ मिथ्या रुदन करीतलें ॥ ८१ ॥ ॥श्लोक॥ परिवार्यहनूमंतंप्रत्युवाचेंद्रजित्तदा ॥ सुग्रीवस्त्वंचरामश्चयन्निमित्तमिहागताः ॥ १३ ॥ तांहनिष्यामि

१ मरण पावला. २ परिपूर्ण. ३ रडत. ४ रागानें खवळलेला. ५ रहीत. ६ संहार. ७ गळती.

वैदेहीमद्यैवतवपश्यतः ॥ इमांहत्वाततोरामंलक्ष्मणंत्वांचवानर ॥ १४ ॥ सुग्रीवंचहनिष्यामितंचानार्यंविभीषणं ॥ नमेवमु क्त्वारुदतींसीतांमायामयींततः ॥१५॥ शितधारेणखड्गेननिजघानेंद्रजित्स्वयं ॥ यज्ञोपवीतमार्गेणछिन्नातेनतपस्विनी ॥१६॥ ॥टीका॥ मारितां देखोनियां सीता ॥ हनुमा करील अतिआकांता ॥ ऐसा इंद्रजित धाकत होता ॥ तों कपि रडतां देखिला ॥८२॥ रडतां देखोनि हनुमंतु ॥ इंद्रजित जाला उल्हासितु ॥ रणरंगीं स्वयें गर्जतु ॥ निजपुरुषार्थु अनुवादे ॥८३॥ सीता सोडवणे हेतु ॥ शिळीं बांधोनियां सेतु ॥ लंके आला श्रीरघुनाथु ॥ सुग्रीवयुक्त ससैन्य ॥८४॥ ते हे जनकदुहिता ॥ सीता वोळख तूं हनुमंता ॥ इच्या करितों मी घाता ॥ तुज देखतां संग्रामीं ॥८५॥ इसीं मारितां जाण ॥ आधीं तुझा घेईन प्राण ॥ वृथा करूं नको रुदन ॥ आलें निदान हनुमंता ॥ ८६ ॥ आधीं तुझा घेवोनि प्राण ॥ मग मारीन राम लक्ष्मण ॥ अंगद सुग्रीव राजे जाण ॥ वानरगण वधीन ॥ ८७ ॥ बिभीषण आमचा चुलता ॥ परी पेटला आमुच्या घाता ॥ परी साधुत्व याचे माथां ॥ तोही मी आतां मारीन ॥ ८८ ॥ हनुमंतासीं निर्भर्त्सून ॥ इंद्रजित करितां गर्जन ॥ शिववाक्य प्रतिपाळून ॥ धरिलें मौन हनुमंतें ॥ ८९ ॥ इंद्रजित मारितां मायीक सीता ॥ तुवां नकरावें पुरुषार्था ॥ सांगोनि गेला पर्वन पिता ॥ तेंही तत्वतां प्रतिपाळी॥९०॥ निवांत देखोनि हनुमंतु ॥ तंव तंव इंद्रजित गर्जतु॥ मायीक सीतेचा करावया घातु॥ खड्गा हातु घातला॥९१॥ सीता रडत पडत ॥ रामनामें आक्रंदत ॥ तिचे झोंटीसें घालोनि हात ॥ खड्ग तुळित इंद्रजित॥९२॥ मायीक सीता वधद्वारा॥अतिउल्हास निशाचरा ॥ अशनीशिंतखड्गधारा ॥ सीतेच्या शिरा छेदिलें ॥ ९३ ॥ द्विज घालिती यज्ञोपवीत ॥ तैसा करितां शस्त्रघात ॥ मायीक सीतेंचें पैं प्रेत ॥ नदिसे व्यक्त रणरंगीं ॥ ९४ ॥ नाहीं रथावरी शिर ॥ नाहीं धरेवरी शरीर ॥ अवघें झालें निराकार ॥ आश्चर्य थोर सुरसिद्धां ॥ ९५ ॥ मारितां दोराच्या सर्पासीं ॥ तळीं प्रेतत्व नाहीं त्यासीं ॥ तेंवि माईक सीतेसीं ॥ नाहीं देहासीं देहत्व ॥ ९६ ॥ माईक सीता प्रेममूर्ति ॥ नाहीं रथीं ना क्षितीं॥ देखोनि इंद्रजित निजचित्तीं ॥ भय भ्रांती पावला ॥ ९७॥ तंव तेथें

१ बोल. २ कन्या. ३ नाश. ४ वायु. ५ केशांस. ६ परजीत. ७ अती तीक्ष्ण.

आकाशांतु ॥ शब्द उठिला भयाभीतु ॥ रिघों नशके लंकेआंतु ॥ होईल प्राणांतु संग्रामीं ॥९८॥ जितुकें तुवां केलें कपट ॥ आतां त्याचा आला शेवट ॥ सौमित्र छेदील तुझा कंठ ॥ रणीं यथेष्ट भिडोनि॥९९॥ मारितां मायीक सीता ॥ कोप आला हनुमंता॥ करावया इंद्रजिताच्या घाता ॥ होय उचलिता महाशिळा ॥ १०० ॥ ॥ श्लोक ॥ सतुशोकेनचाविष्टःकोपेनचमहाकपिः ॥ हनूमान्राक्षसरथेपातयामासवैशिलां ॥ १७ ॥ भीमांपतंतींदृष्ट्वातुरथःसारथिनासह ॥ विवेशधरणींभित्वासाशिलाव्यर्थतांगता ॥ १८ ॥ पतितायांशिलायांतुरक्षसांव्यथिताचमूः ॥ तामध्यगच्छन्शतशोनदंतःकाननौकसः ॥ १९ ॥ वृक्षशैलशिलावर्षंविसृजंतःप्लवंगमाः ॥ शत्रूणांकदनंचक्रुर्नेदुश्चविविधैःस्वनैः ॥ २० ॥ ॥टीका॥ घालावया इंद्रजिताच्या कपाळा ॥ कोपें हनुमंतें सोडिली शिळा ॥ इंद्रजितानें देखोनि डोळां ॥ बाणजाळा वर्षत ॥ १ ॥ विंधितां कोटिकोटि बाण ॥ शिळा नफुटे अतिदारुण ॥ विंधितांही वज्रबाण ॥ अणुप्रमाण भंगेना ॥२॥ ऐसें देखोनियां डोळां ॥ उघडोनियां तेथींचिया बिळा ॥ इंद्रजितें रथेसिं सगळा ॥ स्वयें पळाला त्यामाजी ॥३॥ चुकला इंद्रजिताचा घात ॥ शिळा पडतां सैन्याआंत ॥ अवघ्यां एकचि जाला घात ॥ जाला प्राणांत शिळातळीं ॥ ४ ॥ शिळातळीं राक्षससंभार ॥ मारितां देखोनि वानर ॥ आले गर्जत अपार ॥ शिळा शिखर तरुहस्ती ॥ ५ ॥ एक मारिती शिळाशिखरीं ॥ एक मारिती तरुवरीं ॥ राक्षससैन्यासिं बोहरी ॥ करूं वानरीं आदरिली ॥ ६ ॥ इंद्रजित अडकला बिळाआंतु ॥ राखण बैसला हनुमंतु ॥ बाहेर निघतां करील घातु ॥ तेणें धाकतु इंद्रजित ॥ ७॥ येरीकडे वानरभारीं ॥ बोंब सुटली एकसरी ॥ इंद्रजितानें खड्गधारीं ॥ सीता सुंदरी मारिली ॥ ८ ॥ ऐसी ऐकतांचि मातु ॥ धाकिन्नला हनुमंतु ॥ सीताविरहें श्रीरघुनाथु ॥ झणीं प्राणांतु करील ॥ ९ ॥ बिळीं सोडोनि इंद्रजितासीं ॥ हनुमा आला वानरसेनेंसीं ॥ निवारी त्यांच्या युद्धासीं ॥ श्रीरामापासीं यावया ॥ ११० ॥ ॥ श्लोक ॥ यन्निमित्तंचयुध्यामोसाहताजनकात्मजा ॥ इममर्थंचविज्ञाप्यरामंसुग्रीवमेवच ॥ २१ ॥ तौयत्प्रातिविधास्येतेतत्करिष्यामहेवयं ॥ शनैःशनैरसंभ्रांतःसबलःसंनिवर्त

१ मारतां. २ समुदाय. ३ नाश.

त ॥२२॥ ततःप्रेक्ष्यहनूमंतंव्रजंतंयत्रराघवौ ॥२३॥ ॥टीका॥ जी निमित्त युद्ध करणें ॥ ती सीता मारिली इंद्रजितानें ॥ हा वृ
त्तांत सांगावया कारणें ॥ शीघ्र जाणें श्रीरामापासीं ॥ ११ ॥ आह्मां मुख्य श्रीरामचंद्र ॥ सुग्रीव आमचा राजेंद्र ॥ सीता वधा
चा विचार ॥ सांगों समग्र त्यांपासीं ॥ १२ ते तंव विचार चक्रवर्ती ॥ कैसा काय विचार करिती ॥ विचार करोनि जें सांगती ॥
तेंचि निश्चितीं करूं आह्मी ॥१३ ॥ इंद्रजितानें मारिली सीता ॥ सत्य न माने श्रीरघुनाथा ॥ जन्ममरणाची कथा ॥ सीतेसिं स
र्वथा असेना ॥ १४ ॥ युद्धापासूनि वानर ॥ शनैःशनैः काढोनि समग्र ॥ पुढें होवोनि हनुमा वीर ॥ आले सत्वर रामापासीं ॥
॥ १५ ॥ पाळोनिया शिववरदान ॥ हनुमा आला करीत रुदन ॥ तें देखोनि रघुनंदन ॥ पावलो खूण वरदाची ॥१६॥ इंद्रजिता
नें मारिली सीता ॥ ऐसें हनुमंतें सांगतां ॥ मिथ्या कळोनि तत्वतां ॥ आली रघुनाथा महामूर्च्छा ॥१७॥ ॥श्लोक॥ तस्यतद्व
चनंश्रुत्वारामोदुःखेनमूर्च्छितः ॥ निपपाततदाभूमौकृत्तमूलइवद्रुमः ॥ २४ ॥ लक्ष्मणस्तंतुबाहुभ्यांपरिष्वज्यसुदुःखितः ॥ उवा
चराममस्वस्थंवाक्यंहेत्वर्थसंयुतं ॥ २५ ॥ राममाश्वासयामासलक्ष्मणोभ्रातृवत्सलः ॥ अवेक्ष्यगुल्मान्सकलांस्ततःप्राप्तो
बिभीषणः ॥२६॥ ॥टीका॥ मायीक सीता मायीक वार्ता ॥ मिथ्या जाणोनि तिच्या घाता ॥ मूर्च्छा आली श्रीरघुनाथा ॥ शिववरदा
र्था पाळावया ॥१८॥ गंगातीरींचा तरुवर॥उन्मळोनि पडे थोर॥तैसा पडिला रघुवीर॥दुःख दुर्धर सीतेचें ॥१९॥ श्रीराम मूर्च्छित प
डतां ॥ लक्ष्मणासीं दुःखावस्था॥आलिंगोनि बंधुवत्सळता॥अंकीं भ्राता नीजवी ॥१२०॥ अंकीं वाहोनि श्रीरघुनाथा ॥ स्वयें ल
क्ष्मण होय बोलता ॥ इंद्रजितानें मारिली सीता॥उपाव आतां दिसेना ॥२१॥ महापाप मारणें सीता ॥तेणें सुखरूपता इंद्रजिता॥
आह्मी वर्ततों स्वधर्मता॥दुःखावस्था आह्मांसीं ॥२२॥ धर्माधर्म विवंचना॥नकळे सहसा अज्ञाना॥येतां श्रीरामा मूर्च्छना ॥अतिवेद
ना वानरां ॥२३॥ वानर मिळोनियां सकळ॥नीलोत्पलीं सुगंधजळ॥शिंपितां श्रीराममुखकमळ॥जाला अळुमाळ सावध ॥२४॥ हं
नुमंताचिया समता॥पाळावया शिववरदार्था॥अत्यंत मूर्च्छा श्रीरघुनाथा ॥ आली विकळता सर्वांगीं ॥२५॥ ऐसें देखोनि श्रीरघुना ॥ ४ ॥

१ बंधुस्नेहानें. २ मांडीवर. ३ विचार. ४ कमळीं. ५ किंचित्. ६ अंगाशिथिलता.

था॥लक्ष्मणासीं दुःखावस्था॥इंद्रजितानें मारिल्या सीता॥राम सर्वथा वांचेना ॥२६॥ श्रीरामें सोडितांचि प्राण ॥ आह्मां अवघ्यां
तेंचि मरण॥दुःखें मरतील भरत शत्रुघ्न॥सांडितील प्राण तिघी माता ॥२७॥ निमालिया रघुनंदन ॥ निमतील अयोध्येचे जन॥कि
ष्किंधे निमतील वानरगण॥प्रळय पूर्ण पैं आला ॥२८॥ जातांच शरीराचा प्राण॥खुंटे इंद्रियाचें चळण॥तेंवि निमाल्या रघुनंदन॥
आह्मीही जाण निमालों ॥२९ ॥ देहींहून जातां आत्मा ॥ प्रेतरूप राहे प्रतिमा ॥ तैसेंच होय गा आह्मां ॥स्वयें श्रीरामा मरतां
चि॥१३०॥श्रीराम जीव आह्मीं देहवंतें॥श्रीराम आत्मा आह्मीं भूतें॥श्रीराम चैतन्य आह्मीं चित्तवंतें॥अन्यथा येथें असेना ॥३१॥
करोनि सीतेचा निजघातु॥साधिला इंद्रजितानें पुरुषार्थु॥आमुचा विध्वंसोनि स्वार्थु॥अति आकांतु वोढवला ॥ ३२ ॥ इंद्रजितानें
मारिली सीता ॥ कांहीं उपाय नचले सर्वथा ॥ कैंवि वांचे रघुनाथा ॥ परमचिंता अवघ्यांही ॥३३॥ श्रीरामाचें हृद्गत ॥ स्वयें जा
णे हनुमंत ॥ हनुमंताचें मनोगत ॥ श्रीरघुनाथ स्वयें जाणे ॥३४॥ लक्ष्मणासिं करितां रुदन ॥ वानर अवघे चिंतामग्न ॥ मिथ्या
सीतेचें हनन ॥ आला शोधून बिभीषणु ॥३५॥ दूत धाडोनि लंकेआंत ॥ अशोकवनीं सीता स्वस्थ ॥ इतुका घेवोनि वृत्तांत ॥
आला त्वरित बिभीषण ॥ ३६ ॥ तंव वानर कटकांत ॥ वर्तताहे अतिआकांत ॥ ऐकोनि सीतेचा मरणार्थ ॥ श्रीरघुनाथ मूर्च्छि
त ॥ ३७ ॥ ॥श्लोक॥ ददर्शमोहमापन्नंलक्ष्मणस्यांकमाश्रितं ॥ व्रीडितंशोकसंतप्तंप्रेक्ष्यरामंबिभीषणः ॥२७॥ अंतर्दुःखेनदी
नात्माकिमेतदितिसोब्रवीत् ॥ उवाचलक्ष्मणोवाक्यमिदमश्रुपरिप्लुतः ॥ २८ ॥ हतामिंद्रजितासीतांसम्यक्श्रुत्वैवराघवः ॥
हनूमद्वचनाद्दीनस्ततोमोहमुपागतः ॥ २९ ॥ कथयंतंतुसौमित्रिंसंनिवार्यबिभीषणः ॥ पुष्कलार्थमिदंवाक्यंविसंज्ञंवाक्यमब्रवी
त् ॥ ३० ॥ टीका ॥ महामोहें अतिमोहितु ॥ मूर्च्छापन्न श्रीरघुनाथु ॥ तेणें दुःखें दुःखाभिभूतु ॥ शोकान्वितु बिभीषणु ॥३८॥
लक्ष्मणाचे मांडीवरी ॥ श्रीरामीं विकळता भारी ॥ स्वामी मूर्च्छित कैशापरी ॥ पुसे सादरीं बिभीषण ॥ ३९ ॥ कोण लागला
आघातु ॥ केसेनि श्रीराम मूर्च्छितु॥ ऐसें बिभीषण पूसतु ॥ त्यासिं सांगतु सौमित्र ॥१४०॥ इंद्रजितानें मारिली सीता ॥ ऐसें

१ मरण पावल्या. २ शरीर. ३ आला. ४ संहार. ५ सैन्यांत. ६ लक्ष्मण.

हनुमंतें सांगतां ॥ मूर्च्छा आली श्रीरघुनाथा ॥ उपाव आतां दिसेना ॥ ४१ ॥ हनुमंताचा वचनार्थ ॥ मिथ्या नमानी श्रीरघुनाथ ॥ तेणें सांगितला सीतेचा घात ॥ मूर्च्छाभिभूत श्रीरामु ॥ ४२ ॥ ऐकोनि सौमित्राचें वचन ॥ बिभीषण हास्यवदन ॥ सीतेसिं नाहीं जन्म मरण ॥ वृथा कां रुदन तुह्मी करां ॥४३॥ महाकपटी इंद्रजित ॥ मायीक सीतेचा केला घात॥तिचें तळीं नूरेचि प्रेत ॥ कैसेनि सत्य हनुमंत मानी ॥४४॥ अशोकवना आंत ॥ सीता स्वस्थ आहे तेथ ॥ जाऊन आले माझे दूत ॥ तुह्मी कां रडत अतिदुःखें ॥ ४५ ॥ सावध नव्हे श्रीरघुनाथ ॥ बिभीषण दुःखाभिभूत ॥ अंगद सुग्रीव जांबुवंत ॥ वानर समस्त अतिदुःखी ॥ ॥४६॥ हें देखोनि हनुमंत ॥ स्वयें आला पैं गर्जत ॥ मारीन इंद्रजित लंकानाथ ॥ मारीन समस्त राक्षस ॥ ४७ ॥ मिथ्या मायीक सीताघात ॥ तळीं तिचें नुरेचि प्रेत ॥ हें म्यां जाणोनि इत्थंभूत ॥ सांगावया येथें मी आलों ॥४८॥ मिथ्या सीतेचें हनन ॥ मिथ्या मूर्च्छित रघुनंदन ॥ ऐकतां हनुमंत गर्जन ॥ जाला सावधान श्रीरामु ॥ ४९ ॥ श्रीराम आणि हनुमा बळी ॥ खूण पावोनि वरदानमेळीं ॥ पिटूनि टाळिया टाळी ॥ जाला तत्काळीं सावधु ॥१५०॥ जवळीं येतांचि हनुमंतु ॥ सावध जाला श्रीरघुनाथु ॥ स्वामिसेवकाचा वृत्तांतु ॥ नकळे गुह्यार्थु वेदासीं ॥५१॥ सावध होतां श्रीरामचंद्र ॥ वानरीं केला जयजयकार ॥ रामनामाचा गजर ॥ देती भुभुकार स्वानंदें ॥ ५२ ॥ अशोकवना प्रति ॥ स्वस्थ आहे सीता सती ॥ हे बिभीषणाची वचनोक्ती ॥ मानी रघुपती त्रिसत्य सत्य ॥५३ ॥ बिभीषणाचें वचन ॥ मिथ्या नमानी रघुनंदन ॥ हृपें देवोनि आलिंगन ॥ सावधान बैसले ॥५४॥ सांडून मोह शोक दुर्धर ॥ सुखी बैसला सौमित्र ॥ सुखी सुग्रीवादि वानर ॥ गर्जती समग्र रामनामें ॥५५॥ एका जनार्दना शरण ॥ मिथ्या मायीक सीतामरण ॥ जाणोनियां रघुनंदन ॥ सावधान बैसला ॥ ५६ ॥ श्रीराम नित्य सावधान ॥ श्रीराम जगाचें जीवन ॥ नाहीं मोह ममताबंधन ॥ स्वानंदघन श्रीराम ॥५७॥ रामनामाच्या आवर्तीं ॥ मोह ममता समूळ जाती ॥ तो मोह ममता श्रीरामाप्रति ॥ कदा कल्पांतीं घडेना ॥ १५८ ॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांमायीकसीतावधोनामषट्त्रिंशतितमोऽध्यायः ॥ ३६ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १५८ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ ३० ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १८८ ॥छ॥

लवोनि मातांगीचें रक्त ॥ मद्य मेळवोनि त्याआंत ॥ होममंत्रोक्त विधिवादें ॥ १५ ॥ जेंवि मिरवे बाळादित्य ॥ तेंवि अग्नि धगधगित ॥ परिस्तरणीं सुशोभित ॥ होम करीत इंद्रजित ॥१६॥ काळी चिंडी कोकणघारी ॥ उलूक खिळोनि त्यामाझारीं ॥ कृष्ण सर्प अर्धशिरीं ॥ होमावरी बांधिला ॥ १७ ॥ त्या सर्पाचे स्त्रवे गरळें ॥ तेचि वसोर्धारा प्रबळ ॥ मानी इंद्रजित अमंगळ ॥ पापी केवळ अभिचारी ॥१८॥ प्राणियासिं करोनि घात ॥ पूर्ण रुधिर धरोनि बदबदित ॥ मेळवोनि ब्राह्मणांचें रक्त ॥ होम करित इंद्रजित ॥१९॥ बेहडा अपवित्र जगांत ॥ त्याच्या समिधा होम करित ॥ कडू भोंपळयाच्या पात्राआंत ॥ मद्य भरित होमार्थ ॥ ॥२०॥ आरक्त वस्त्र आरक्त रावित ॥ रक्ताचा टिळा मस्तकांत ॥ आरक्त माळा कंठीं शोभत ॥ अभिचारयुक्त इंद्रजित ॥ २१ ॥ जपहोममंत्रयुक्त ॥ विकळ उच्चार हों नेदित ॥ इंद्रजित स्वयें होम करित ॥ अभिचारार्थ साटोपें ॥२२॥ सरड वेडूक मत्स्य मगर॥ पिंगळा घोलका गीध घार ॥ होमीं जाळिती अपार ॥ निशाचर महापापी ॥२३ ॥ यापरी इंद्रजितु ॥ निकुंबळें होम करितु ॥ जाणोनि त्याचा वृत्तांतु ॥ बिभीषण सांगतु श्रीरामा ॥ २४ ॥ ॥श्लोक॥ निकुंभिलायांकाकुत्स्थजुहोतिहिनसंशयः॥सबलास्तत्रगच्छामोयावत्तन्नसमाप्यते ॥ ६ ॥ लक्ष्मणंप्रेषयास्माभिःसहसैन्यानुकर्षिभिः ॥ एषतंनरशार्दूलरावणिंनिशितैःशरैः ॥ ७ ॥ त्याजयिष्यतितत्कर्मप्राणनिष्ठांचसंयुगे ॥ तपसातेनवीरेणवरदानात्स्वयंभुवः ॥ ८ ॥ अस्त्रंब्रह्मशिरःप्राप्तंकामगाश्चहयोत्तमाः ॥ सएवंविदधेचास्यधीमतःपुण्यकर्मणः ॥ ९ ॥ निकुंभिलायांसंप्राप्तोजुव्हतेग्निंचयोरिपुः ॥ त्वामाव्हयिष्यतेयुद्धेइंद्रशत्रोःसतेवधः ॥ १० ॥ इत्येवंतस्यविहितोवधोपायोदुरात्मनः ॥ ११ ॥ ॥ टीका ॥ बिभीषण सांगे श्रीरामाप्रती ॥ इंद्रजित अभिचार होमस्थिति ॥ निकुंबळे गेलासे दुर्मती ॥ कपटानुवृत्ति दुरात्मा ॥ २५ ॥ ब्रह्मवरदी शिववरदी ॥ अभिचार होमविधी ॥ तात्काळ त्यासीं व्हावी सिद्धि ॥ वरद विशुद्धी तयासीं ॥२६॥ होम नहोतां संपूर्ण ॥ मध्येंचि विध्वंसिल्या जाण ॥ तेंचि इंद्रजितासीं मरण ॥ शिववरदान सत्यत्वें ॥ २७ ॥ होम नहोतां समाप्ती ॥ मध्येंचि जाल्या विघ्नप्राप्ती ॥ तेणें मरण रणावर्ती ॥ हे व

१ मांगीण. २ प्रातःकालचासूर्य. ३ पक्षी. ४ घुरड. ५ विष. ६ अयोग्य.

चनोक्ती ब्रह्मयाची ॥२८॥ वरदास्तव इंद्रजित तेथ ॥ ब्रह्मशिरोस्त्र जाल्या प्राप्त ॥ कामग हय कामग रथ ॥ तेणें तो विख्यात तिहीं लोकीं ॥ २९ ॥ तेणें बळें रणकडाडी ॥ देव जे कां तेहतीसकोडी॥इंद्रजित घाली बांधवडी ॥ वरदप्रौढिप्रतापें ॥३०॥ येणेंचि वळें युद्धाआंत ॥ इंद्र धरिला जीवें जीत ॥ नांव पावला इंद्रजित ॥ शिववरदार्थ प्रतापें ॥३१॥ दोहीं शरबंधीं इंद्रजितु ॥ युद्धीं इंद्रजित प्रतापवंतु ॥ त्याचा श्रीरामें केला घातु ॥ तळमळित इंद्रजितु ॥३२॥ दोशरबंधीं इंद्रजित ॥ युद्धीं परम प्रतापवंत त्याचा श्रीरामें केला घात ॥ इंद्रजित तळमळी ॥ ३३ ॥ तेणें रागें इंद्रजित आपण ॥ मारावया श्रीराम लक्ष्मण ॥ अभिचार करितो निर्वाण ॥ अतिदारुण विधिभागें ॥ ३४ ॥ पुढें मागुता युद्धाआंतु ॥ नचले शरबंध पुरुषार्थु ॥ श्रीरामें छेदिला वरदार्थु॥ तळमळितु इंद्रजित ॥ ३५ ॥ त्याच्या कर्मा करावया विघ्न ॥ बिभीषण निघाला आपण॥ मजसवें धाडा लक्ष्मण ॥ वीर दारुण प्रतापी ॥ ३६ ॥ लक्ष्मण वीर धीरू ॥ लक्ष्मण परम शूरू ॥ करील इंद्रजिताचा संहारू ॥ सखा सौमित्र प्रतापी ॥३७॥होमस्थान अतिगुप्त ॥ आणिकासिं नव्हे प्राप्त ॥ तें मी दाखवीन साद्यंत ॥ करावया घात इंद्रजिताचा ॥ ३८ ॥ होम जालिया समाप्त ॥ इंद्रजित तिन्ही लोकां अजिंत ॥ करील समस्तांचा घात ॥ हा वरदार्थ शिवाचा ॥ ३९ ॥ यालागिं अतिशीघ्रगतीसीं ॥ श्रीरामा आज्ञा देईं आम्हांसीं ॥ सवें द्यावें सौमित्रासीं ॥ विघ्न होमासीं करावया ॥ ४० ॥ सुटल्या सुमित्रांचा बाण॥ विध्वंसील होमस्थान ॥ इंद्रजित उठतांचि जाण ॥ घेईल प्राण रणमारें ॥४१॥ त्याच्या होमासिं होतांचि विघ्न ॥ रणीं इंद्रजित मरेल जाण॥ ऐसें शिवाचें वरदान ॥ यालागिं आपण धाडावें शीघ्र ॥ ४२ ॥ ॥ श्लोक ॥ बिभीषणवचःश्रुत्वारामोलक्ष्मणमब्रवीत् ॥ जानामितस्यरौद्रस्यमायामेतांदुरात्मनः ॥ १२ ॥ तस्यांतरिक्षेचरतःसरथस्यपरंतप ॥ नगतिर्वेदितुंशक्यासूर्यस्येवाभ्रसंप्लवे ॥ १३ ॥ तंमायागमसंप्राप्तंमहावीर्यमरिंदमं ॥ जहिबाणैरिदंकर्मकुरुसत्यपराक्रमः ॥ १४ ॥ यद्दक्षराजस्यबलंतेनसर्वेणसंवृताः ॥ युवराजोंगदस्यार्द्धमनेनचहनूमता ॥ १५ ॥ गच्छतंराक्षसेंद्रस्यतनूजंजहिलक्ष्मण ॥ १६ ॥ ॥टीका॥ ऐकोनि बिभीषणवचन ॥

१ कारागृह. २ निकराचें. ३ निर्भय. ४ नाश. ५ अजिंक्य, दुर्जय. ६ लक्ष्मणाचा.

संतोपला रघुनंदन ॥ पाचारोनियां लक्ष्मण ॥ काय आपण सांगतु ॥४३॥ तूं निधडा वीर पंचानन ॥ रणरंगीं रणप्रवीण ॥ इंद्र
जित महामायावी जाण ॥ कपटी संपूर्ण वंचेकु ॥ ४४ ॥ उभा नराहे युद्धा क्षितीं॥ सवेग जाणेंनभस्थिती॥रथ वारु मारथी॥गुप्त
गति खेंचर ॥४५॥जेंवि का गगनीं गभस्ती ॥अभ्रामाजी नये व्यक्ती॥ तेंवि इंद्रजित गुप्तगती॥रणानुवृत्ती लक्षेना॥४६॥कवंडा रा
होनियां गगनीं ॥ अलक्ष मीन लक्षी जीवनीं ॥ तेंवि इंद्रजित गुप्त गतिरणीं ॥ सूक्ष्म दर्शनीं लक्षावा॥४७॥नांव रूप गुण लक्षण॥
स्वयें सांडावें विवंचून ॥ लक्षावें कारणा कारण ॥ सूक्ष्मदृष्टि जाण या नांव ॥४८॥ लक्षिल्या कार्या कारण ॥ नकरितां रणांगण ॥
इंद्रजित मरेल हापण ॥ मात्रार्द्धबाण विंधितां ॥ ४९॥ यापरी रणरंगीं ॥ शत्रु मारावा अंगोवांगीं ॥ पंगीस्त नव्हावें दुजिया
लागीं ॥ हे रणभागीं लक्षूनी ॥ ५० ॥ यापरी सौमित्रासीं ॥ संग्रामा धाडी इंद्रजितासीं ॥सवें धाडिलें वानरांसीं ॥ निधडया
वीरांसीं तें ऐका ॥५१॥ बळवंत बुद्धिवंतु ॥ अंगद युवराज विख्यातु ॥ ससैन्य निघे जांबुवंतु ॥ सैन्यासमवेतु चालिला ॥ ५२॥
भरंवशाचा वीर विख्यातु ॥ सवें दिधला हनुमंतु ॥ ज्याचेनि बळें श्रीरघुनाथु ॥ स्वयें निश्चिंतु सर्वार्थी ॥ ५३ ॥ अतिशयें बळें प्र
बळ ॥ सवें दिधले नळ नीळ ॥ देखोनि वानरांचा मेळ ॥ हर्प प्रबळ सौमित्रा ॥५४॥ जावोनियां निकुंबळेसीं ॥ युद्ध करावया इं
द्रजितासीं ॥ अतिउल्हास लक्ष्मणासीं ॥ आलें बाहूंसीं स्फुराण ॥ ५५ ॥ ॥ श्लोक ॥ अयंत्वांसचिवैःसार्द्धंमहात्मारावणात्म
जः ॥ अभिज्ञातस्यदेशस्यपृष्ठतोनुगमिष्यति ॥ १७ ॥ सरामस्यवचःश्रुत्वालक्ष्मणःपरवीरहा ॥ जग्राहकार्मुकंश्रेष्ठंभीमं
भीमपराक्रमः ॥१८॥ सन्नद्धःसशरीखङ्गीकवचीवामचापभृत् ॥ रामपादावुपस्पृश्यहृष्टःसौमित्रिरब्रवीत् ॥ १९ ॥ अद्यमत्का
र्मुकोत्सृष्टाःशरानिर्भिद्यरावणिं ॥ लंकामभिपतिष्यंतिहंसाःपुष्करणीमिव ॥ २० ॥ ॥ टीका ॥ श्रीराम ह्मणे सौमित्रासीं ॥
तुह्मी गेलिया निकुंबळेसीं ॥ यज्ञवाट नकळे तुह्मासीं ॥ अतिगुप्तेसीं महागूढ ॥ ५६ ॥ त्या यज्ञ वाटाचें लक्षण ॥ अतिगूढ गुप्तग
हन ॥ गिरि निर्गा स्थान मान ॥ ते बिभीपण सांगेल ॥ ५७॥ यालागीं तुह्मां सांगातें ॥ मी देतों बिभीपणातें ॥ तुह्मी संरक्षावें

१ निर्भय. २ कपटी. ३ आकाशगामी. ४ सूर्य. ५ बगळापक्षी. ६ संपूर्ण.

यातें ॥ जेंवि जीवातें निजात्मा ॥५८॥ माझा जीव आत्मा प्राण ॥ तो हा मूर्तिमंत बिभीपण ॥ यासिं रक्षावें आपण ॥ अवघे ज
ण मिळोनि ॥ ५९ ॥ महाकपटी इंद्रजितु ॥ सिंतरोनि करील घातु ॥ मारलिया शरणागतु ॥ तोचि कल्पांतु आह्मासीं ॥६०॥
सांगतां त्याचें वर्म कर्म ॥ इंद्रजितासीं द्वेप परम ॥ ठकून करील घातक कर्म ॥ पापकर्मा पापात्मा ॥६१॥ राम सांगे हनुमंतासीं॥
संरक्षावें बिभीपणासीं ॥ साह्य व्हावें सौमित्रासीं ॥ दोघे तुजपासीं दीधले ॥ ६२ ॥ ऐकतां श्रीरामवचन ॥ हनुमंतासीं उ
ल्हास पूर्ण ॥ तुझें नाम संरक्षण ॥ सर्वार्थी जाण सर्वदा ॥ ६३ ॥ रामा तुझिया नामाचें ॥ आह्मांसिं वज्रकवच साचें ॥ भय ना
हीं कळिकाळाचें ॥ इंद्रजिताचें तोंड कोण ॥ ६४ ॥ ऐसें ऐकतां वचन ॥ लक्ष्मणासिं आलें स्फुराण ॥ सज्जोनियां धनुष्य बाण॥
जाला आपण सन्नद्धबद्ध ॥६५॥ कवची खड्गी हेममाळा ॥ लक्ष्मणें घालोनि गळां ॥ येवोनि श्रीरामाजवळां ॥चरणकमळा वंदित
॥ ६६ ॥ वंदूनि श्रीरामचरण ॥ करोनि त्रिवार प्रदक्षिण ॥ लक्ष्मण बोले आंगवेण ॥ सावधान अवधारा ॥ ६७ ॥ आजि माझे
सुटल्या बाण ॥ घेतील इंद्रजिताचा प्राण ॥ सव्य बाहु तोडूनि जाण ॥ पाठवीन लंकेसीं ॥६८॥ हंस बुडी देती पुष्करणीसीं ॥ तें
वि बाण भेदती राक्षसासीं ॥ ऐसें बोलोनि श्रीरामासीं ॥ संग्रामासीं निघाला ॥६९॥ ॥श्लोक॥ निकुंभिलामभिययोहंतुंरावणिमा
हवे ॥ विभीपणेनसहितोराजपुत्रःप्रतापवान् ॥ २१ ॥ कृतस्वस्त्ययनोभ्रातालक्ष्मणोनिर्ययौतदा ॥ वानराणांसहस्त्रैश्चबहुभि
र्हनुमत्सह ॥ २२ ॥ विभीपणश्चसहसारामभ्रातरमन्वगात् ॥ महाकपिबलौघैस्तुसंपतन्निवसर्वतः ॥ २३ ॥ ऋक्षराजबलंचैवमहा
भ्रमिवनादयन् ॥ सगत्वादूरमध्वानंसौमित्रिर्मित्रनंदनः ॥२४॥ ॥टीका॥ वधूं जातां वृत्रासुरासीं ॥ जें स्वस्त्ययन केलें इंद्रासीं ॥
तें स्वस्त्ययन सौमित्रासीं ॥ करी आदरेसीं श्रीराम ॥ ७० ॥ बाणें छेदावया त्रिपुरासीं ॥ जें स्वस्त्ययन शंकरासीं ॥ तें स्वस्त्य
यन सौमित्रासीं ॥ करी सांक्षेपेसिं श्रीराम ॥७१॥ मर्दूं जातां मुरु दैत्यासीं ॥ जें स्वस्त्ययन केलें भगवंतासीं ॥ तें स्वस्त्ययन सौमि
त्रासीं ॥ करी साक्षेपेसीं श्रीराम ॥ ७२ ॥ ऐसें करोनि स्वस्त्ययन ॥ स्वयें हनुमंत बिभीपण ॥ देखोनियां वानरसैन्य ॥ धाडी ल

१ फसवून. २ तयार. ३ शक्ती. ४ लक्षपूर्वक.

क्ष्मण निकुंबळेसीं ॥ ७३ ॥ काळें अभ्र अतिगहन ॥ तैसें जांबुवंताचें सैन्य ॥ करितां रामनाम गुणगुण ॥ निकुंबळे जाण निघालें ॥७४॥ नळनीळ अंगद जांबुवंतु ॥ आतुर्बळी हनुमंतु ॥ बिभीषण विचारवंतु ॥ सवें चालतु सौमित्रा ॥७५॥ बिभीषणाचे प्रधान चारी ॥ मार्गद्रष्टे चतुर भारी ॥ चालती अवघियांच्या पुढारीं ॥ अंतरावरी साटोपें ॥ ७६ ॥ किराणें करिती वानरवीर ॥ चढले निकुंबळा पाठार ॥ पुढें देखिलें दुर्धर ॥ घोरांदर महावन ॥ ७७ ॥ वनवृक्ष वनस्थळीं ॥ कंटक निबिड समूळीं ॥ उडों जातां गोळांगुळीं ॥ होती चिरफळी अंगाची ॥७८॥ कंटकीवन घोरांदर ॥ रिघों नशकती वानर ॥ तेथें केंवि रिघती राजकुमर ॥ अटक थोर वोढवली ॥७९॥ मार्ग पाहतां चौपासीं ॥ जागले रोधिले दशदिशीं ॥ वाट न फुटे वारियासीं ॥ पुढें कोणासी नचालवे ॥८०॥ पुसतां बिभीषणा पुढां ॥ मार्ग नकळे चहूंकडां ॥ तोही लागतांचि वेडा ॥ वाहिला मेढा सौमित्रें ॥८१॥ वर्षोनियां बाणजाळीं ॥ विपिन छेदितां समूळीं ॥ वनदेवता सकळी ॥ देती आरोळी अतिदुःखें ॥ ८२ ॥ त्या वनदेवता समस्ता ॥ वाचवावया निजजीविता ॥ शरण आल्या हनुमंता ॥ सांगावया घाता इंद्रजिताच्या ॥ ८३ ॥ आह्मांस केलीसे खिळणी ॥ बोलावया नुरले वाणी ॥ ऐसें हनुमंतें ऐकोनि ॥ गर्जला वाणी रामनामें ॥ ८४ ॥ तुह्मी वनदेवता समस्ता ॥ श्रीरामनाम स्मरा आतां ॥ ऐसें हनुमंतें सांगतां ॥ जाल्या निर्मुक्ता वनदेवता ॥ ८५ ॥ स्मरतां रामनामवाणी ॥ पळाल्या खिळणी पिळणी ॥ अभिचारा समूळ धुंणी ॥ नामस्मरणीं वडिवारु ॥८६॥ वनदेवी उल्हासता ॥ चरणीं लागती हनुमंता ॥ तूं तंव आमुचा प्राणदाता ॥ खिळणी समस्ता सोडविल्या ॥८७॥ खिळणी पिळणी समस्ता ॥ तुवां उपडिल्या हनुमंता ॥ करावया इंद्रजिताच्या घाता ॥ सांगतों आतां तें शीघ्र करीं ॥८८॥ जो हें छेदील कंटकवन ॥ त्याचेनि हातें इंद्रजित आपण ॥ तात्काळ पावेल मरण ॥ हें भाषण शिवाचें ॥८९॥ प्रथमबंध कंटकविपिन ॥ दुजाबंध महापर्जन्य ॥ तिजा झंझावात दारुण ॥ चौथें आवरण महासर्प ॥९०॥ पांचवें पिशाच जाण क्रूर ॥ साहावें गुप्त हतियेर ॥ सातवा तो राक्षससंभार ॥ निशाचर महायोद्धे ॥९१॥ यक्षिणी वटातळीं प्रबळ ॥ अतिगुप्तत्वें महा

१ बलाढ्य. २ अभिमानें. ३ चेष्टा. ४ पृष्ठभाग. ५ कांटे. ६ वानर. ७ प्रसंग. ८ धनुष्य. ९ वन. १० रोधन. ११ नाश.

विळ॥त्यामाजीं आहे होमशाळ ॥ अलक्ष तें स्थळ लक्षेना ॥९२॥ येणें अभिचारें इंद्रजितु ॥ जाला तिहीं लोकीं अजितु॥ इंद्र धरिला जीवें जीतु ॥ येथील अर्थु साधुनी ॥९३॥ ऐसें वनदेवि सांगतां ॥ वृत्तांत कळला हनुमंता ॥ नमस्कारोनि वनदेवता ॥ सन्मानता आश्वासी ॥९४॥ यापरी जिणोनि कंटकवन॥पुढें उल्हासें करी गमन॥लागला दुस्तर पर्जन्य ॥ अतिदारुण अनिवार्य॥९५॥ उपटों पाहती गिरिकूट॥ऐसा विजुवांचा कडकडाट॥धारा येती अतिअचाट ॥प्रळयो स्पष्ट वोढवला॥९६॥मेघ जिणोनि हारिला शब्द॥नांव पावला मेघनाद॥तेणें मार्गे करावया रोध॥घन सुबद्ध वर्षवी ॥९७॥लागतां पर्जन्याच्या धारा॥ अतिहुडहुडी वानरां॥कोप चढिला सौमित्रा॥धनुष्यीं शरा सज्जिलें ॥ ९८ ॥ मेघ गर्जतां कडकडाटा ॥ लक्ष्मणें विंधोनि खिळिल्या वाटा॥पर्जन्य राहिला थंबटा ॥ कोरड्या वाटा चालिलें ॥९९॥ देखोनि सौमित्राचें बळ ॥ मेघीं सांडिलें निरोधस्थळ ॥ अंगीं खडतरतां बाणजाळ ॥ मेघ सकळ निवारले ॥१००॥ पुढें चालतां समस्त ॥ वायु सुटला झंझावात ॥ वानर उडविले गगनांत ॥ जेंवि तृणातें वाहुटळी ॥१॥ लक्ष्मण शेष तत्वतां ॥ सहस्रमुखीं वायु भक्षिता॥ निवारोनि झंझामारुता॥होय सज्जिता महाशस्त्र ॥२॥ वायु जो कां निजपिता ॥ त्यासिं हनुमा होय पुसता ॥मार्ग रोधणें रामदूता॥कवण्या अर्था त्वां केलें ॥३॥ आज्ञा हा इंद्रजित मंत्रवंतु॥खिळोनि राखिला मार्ग रोधितु॥तो ही तुझा अंशभूतु॥ह्मणे हनुमंतु निवारीं॥४॥ऐकोनि हनुमंत वचन ॥ मोकळें केलें मार्गरोधन॥ वायु वायूचें करी प्राशन ॥ वानरगण उल्हासती ॥ ५ ॥ पुढें चालतां हर्षयुक्त ॥ काळियानाग धुंधुवात ॥ सर्प उठिले अत्यद्भुत ॥ स्वयें वमिते महागरळा ॥ ६ ॥ हनुमा ह्मणे सौमित्रा ॥ गरुडास्त्र नकुळास्त्रा ॥ घालोनि पिपीलिकास्त्रा ॥ सर्पा समग्रां निर्दाळीं ॥७॥ लक्ष्मण शेष इत्थंभूत ॥ सर्पसंहारा कळवळित॥ मज गमन करितां येथ ॥ मार्गरोधार्थ कां केला ॥ ८ ॥वंदून लक्ष्मणाचे चरण ॥ सर्प सांगती आपण ॥ आह्मासिं महामंत्रीं खिळून ॥ मार्गरोधन करविलें ॥ ९ ॥ ऐकोनि सर्पाचा वचनार्थु ॥ श्रीरामनामाच्या गजरांतु ॥ खिळणी पळाली चळिकांपतू ॥ केले निर्मुक्त महासर्प ॥११०॥ पुढें चालतां कपिपुंगव ॥ कंकाळ वेताळ नग्न भैरव ॥ झोटिंग पि

१ अतिक्रम. २ पर्वतशृंगें. ३ आला. ४ ओकत. ५ विष. ६ संहारीं.

शाच प्रेतसर्व ॥ घेवोनि धांव छळों येती ॥ ११ ॥ मुकी मैराळी महाकंकाळी ॥ प्रेत उच्छिष्ट चांडाळी ॥ देवोनियां आरोळी ॥ त्याही सकळी धांविन्नल्या ॥१२॥ खाखाते खिखाते ॥ कातिया त्रिशूळ घेवोनि हातें ॥ अवघीं घाघातें घुंघातें ॥ आलीं समस्तें छळावया ॥ १३ ॥ येतां देखोनियां भूतें ॥ उड्डाण केलें हनुमंतें ॥ कवळोनि मारितां समस्तें ॥ शरणागतें तीं आलीं ॥१४॥ सांगती इंद्रजित कपटराशी ॥ कोणी नयावया यज्ञवाटासीं ॥ मंत्रीं खिळोनि आह्मासीं ॥ मार्ग रोधासीं राखील ॥ १५ ॥ ऐसी ऐकोनि त्यांची मातु ॥ त्यांसिं तुष्टला हनुमंतु ॥ गर्जोनि श्रीरामनामावर्तु ॥ केला निर्मुक्त भूतसमूह ॥ १६ ॥ भूतें ह्मणती हनुमंता॥ आह्मासिं आज्ञा देई आतां ॥ मारोनि राक्षसां समस्तां ॥ विजयी सर्वथा होशील॥१७॥ हनुमंत ह्मणे भूतांसीं ॥ सुखें राहावें स्वेच्छेसीं ॥ आह्मी मारूं राक्षसांसीं ॥ तुह्मो प्रेतासीं भक्षावें ॥१८॥ भूतें सांगती हनुमंतासीं ॥ गुप्त शस्त्रें भवंती आकाशीं ॥पुढारें जातां तुह्मासीं ॥ तीं सर्वांसीं वधतील ॥१९॥ ऐसें हनुमंतें ऐकतां ॥ ज्या कां शस्त्रास्त्र देवता॥ज्याचेनि शस्त्रें करिती घाता ॥ त्या समस्ता आकळिल्या[1]॥१२०॥पुच्छें कवळोनि देवता॥हनुमंतें करितां घाता ॥मारूं नको गा कपिनाथा॥येती समस्ता काकुळती ॥२१॥ इंद्रजित महाकपटमूर्ती ॥ आह्मा खिळोनि मंत्रोक्तीं ॥ आह्मासिं स्थापी मार्गरोधनार्थी ॥ दुःखाभिभूतीं महादुःखी ॥ २२ ॥ ऐसें हनुमंतें ऐकतां ॥ रामनामस्मरणावस्था ॥ शस्त्रदेवता समस्ता ॥ केल्या निर्मुक्तता रामनामें ॥ २३ ॥ शस्त्रदेवता समस्ता ॥ नमस्कारोनि हनुमंता ॥ करोनि इंद्रजिताच्या घाता ॥ यश सर्वथा पावाल ॥ २४ ॥ घेऊनियां वानरवीर ॥ सवेग चालतां सौमित्र ॥ पुढें निशाचर भार[3] ॥ अतिदुर्धर देखिला ॥ २५ ॥ ॥ श्लोक ॥ राक्षसेंद्रबलंदूरादपश्यनूव्यूह्यसंस्थितं ॥ अथतंसमवस्थाप्यलक्ष्मणंरावणानुजः ॥ २५ ॥ परेपामहितंवाक्यंस्वार्थसाधनमब्रवीत् ॥ अस्यानीकस्यमहतोभेदनेयत लक्ष्मण ॥ २६ ॥ राक्षसेंद्रसुतोह्यत्रभिन्नदेहोभविष्यति ॥ विभीपणवचःश्रुत्वासंप्रहृष्टःसलक्ष्मणः ॥ २७ ॥ राक्षसेपुमहाभीमंशरवर्पमवर्पत ॥ २८ ॥ ॥टीका॥ देखोनि राक्षसांचा भार ॥ उल्हासला सौमित्र ॥ विभीपण येवोनि सत्वर ॥ सांगे विचार

१ भतांचा मेळा. २ पकडल्या. ३ सैन्य.

संग्रामा ॥ २६ ॥ राक्षसभार दिसता येथ ॥ त्यामाजी इंद्रजित अतिगुप्त ॥ बिळामाजीं होम करित ॥ कर्म समाप्त करावया ॥ २७॥ त्याच्या कर्मा करावया घात ॥ राक्षस निर्दाळितां येथ ॥ प्रकट होईल इंद्रजित ॥ जाण निश्चित सौमित्रा ॥२८॥ऐकोनि बिभीपण उत्तर ॥ उल्हासला वीर सौमित्र ॥ सज्जोनियां चाप शर ॥ राक्षसभार निर्दाळितु ॥२९॥ रणीं खिळोनि वानर ॥ मारिती राक्षसांचे भार ॥ घोळसोनियां वानर ॥ निशाचर भिडताती ॥ १३० ॥ ॥ श्लोक॥ ऋक्षाःशाखामृगाश्चैववृक्षशैलशिलायुधाः ॥ अभ्यधावंतसंह्रष्टास्तदनीकंविभित्सवः ॥ २९ ॥ राक्षसाश्चशितैःशूलैरसिभिःपट्टिशैःशरैः ॥ उद्यतैस्त्वरिताः सर्वेकपीनभिजिघांसवः ॥ ३० ॥ ऋक्षवानरमुख्यैश्चमहाकायैर्महाबलैः ॥ रक्षसांयुध्यमानानांमहद्भयमजायत ॥ ३१ ॥ ॥ टीका ॥ रीस आणि वानरभार ॥ शैल शिला साल तरुवर ॥ करोनि राक्षसांसीं मार ॥ देती भुभुक्कार रामनामें ॥३१॥ शूळ त्रिशूळ चाप शर ॥ असि पट्टिश परिघ तोमर ॥ शस्त्रास्त्रीं निशाचर ॥ करिती मार वानरां ॥३२॥ गगनीं उसळोनि मर्कट ॥ शस्त्रघातें केले सुनाट ॥ वानरीं वर्पोनि गिरिकूट ॥ केले सपाट राक्षसां ॥३३॥ लागतां पर्वत आघात ॥ राक्षस पळाले समस्त ॥ यक्षिणीवट केला निर्मुक्त ॥ आले समस्त त्याठाया ॥ ३४ ॥ यक्षिणीवट अतिदुर्धर ॥ देखतांचि भयंकर ॥ सेंदूरें धगधगीत क्रूर ॥ नरवानर भयाभीत ॥ ३५ ॥ सहस्त्रयोजन शाखा थोर ॥ ऐशिया शाखा अपार ॥ घुघुशब्दें गर्जेघोर ॥ वटविस्तार भयानक ॥ ३६ ॥ वटवृक्ष भयंकर ॥ त्यातळीं गुप्त होमविवर ॥ त्याहिमाजीं इंद्रजित वीर ॥ करी अभिचार होमांत ॥३७॥ तेथें हिंडतां गोळांगुळ ॥ लक्षेनातें होमबिळ ॥ अतिगुप्त वटमूळ ॥ वेडा सकळ लागले ॥ ३८ ॥ येवोनियां बिभीपण ॥ स्वयें पाहत आपण ॥ लक्षेना तें होमस्थान ॥ अवघेजण साचिंत ॥ ३९ ॥ होम नहोतां समाप्त ॥ आह्मी प्रवेशावें तेथ ॥ विवरद्वार नव्हे प्राप्त ॥ वेडा समस्त लाविले ॥ १४० ॥ तेव्हां खवळला हनुमंत ॥ वट उपडोनियां तेथ ॥ शोधीन विवरद्वार गुप्त ॥ तरी मी दूत रामाचा ॥४१॥ वनदेवता शस्त्रदेवता ॥ ज्या हनुमंतें केल्या मुक्ता ॥ त्याचि येऊनि समस्ता ॥ गु

१ युद्धार्थ. २ संहारितां. ३ समूह. ४ तरवार. ५ व्यर्थ. ६ वानर.

ह्य हनुमंता सांगती ॥ ४२ ॥ यक्षवटीची यक्षिणी ॥ मुख्य आमुची स्वा[illegible] नें करोनि खिळणी ॥ विवररक्षणीं रा
खिलीसे ॥ ४३ ॥ तिसीं केलिया निर्मुक्त ॥ विवरद्वार होईल प्राप्त ॥ ऐसें ऐकतां हनुमंत ॥ उल्हासित उमळला ॥ ४४ ॥ वटा
ग्रीं खिळिली यक्षिणी ॥ हनुमा तेथें गेला उडोनी ॥ रामनामाच्या स्मरणीं ॥ अर्धक्षणीं केली मुक्त ॥ ४५ ॥ मुक्त होतांचि यक्षि
णी ॥ लागली हनुमंताच्या चरणीं ॥ वटमूळासिं आणोनि ॥ बीळ उघडोनि दाविलें ॥ ४६ ॥ उघडितां बिळद्वार ॥ रामना
माचा गजर ॥ वानर करिती जयजयकार ॥ हर्पे निर्भर अवघेही ॥ ४७ ॥ द्वार उघडितां यक्षिणीसीं ॥ कपाट नुघडे तियेसीं ॥
शिणतां नानायुक्तीसीं ॥ अलक्ष तिसीं लक्षेना ॥ ४८ ॥ इंद्रजित कपाटाच्या अर्गळा ॥ वज्रार्गळा भुवार्गळा ॥ देवोनि दुबंधा
सांखळा ॥ अढळ शिळा लाविल्या ॥ ४९ ॥ कोणी नये होमाप्रति ॥ ऐसी करोनि निश्चिंति ॥ इंद्रजित बैसला होमाप्रति ॥ जाण
मारुती कपिराजा ॥१५०॥ कपाट उघडावया येथ ॥ तुह्मी विचारा समस्त ॥ ऐसें यक्षिणी सांगत ॥ तंव हनुमंत क्षोभला ॥५१॥
कपाट उघडावया जाण ॥ चिंताग्रस्त बिभीषण ॥ चिंतावर्ती वानरगण ॥ तंव लक्ष्मण खवळला ॥ ५२ ॥ विंधोनियां वज्रबा
ण ॥ कपाट करीन शतचूर्ण ॥ याचा संदेह तो कोण ॥ चाप संपूर्ण सज्जिलें ॥ ५३ ॥ बाण लावितांचि सितीं ॥ हनुमंतें धरिला
हातीं ॥ कपाट बापुडें तें किती ॥ तुवां तेअर्थी नशिणावें ॥५४॥ मी तंव घरगुती सेवक ॥ पाहें माझें कवतुक ॥ ह्मणोनि दिधली
हाक ॥ लोकालोक दुमदुमिले ॥ ५५ ॥ दिग्गजासीं बैसली टाळी ॥ नक्षत्रें पडती भूतळीं ॥ इंद्रजित दचके होम समेळीं ॥ क
पिआरोळी ऐकोनी ॥ ५६ ॥ कैसेनि आलारे मारुती ॥ इंद्रजित पडला चिंतावर्ती ॥ जप होम नरुचे चित्तीं ॥ पूर्णाहुति विसरला
॥ ५७ ॥ नहोतां दुजियाचें आगमन ॥ माझें दुश्चित झालें मन ॥ होमसिद्धीसीं पडिलें विघ्न ॥ विधिविधान नाठवे ॥५८॥ बहुत
आवरणें बाहेरी ॥ हनुमा येईल कैशापरी ॥ ह्मणोनि बैसे होमावरी ॥ ध्यान निर्धारीं धरोनि ॥ ५९ ॥ येरीकडे हनुमंतु ॥ क
पाट भेदून समर्थु ॥ काळ खवळला कृतांतु ॥ करावया घातु होमाचा ॥१६०॥ कपाटें गेहोकोनियां दृष्टी ॥ वळोनियां वज्रमुष्टी॥

१ रोधिली. २ उल्हासित. ३ कुलूप. ४ यम. ५ अनुष्ठान

कपाटा हाणितां जगजेठी ॥ कडकडाटीं वट गर्जे॥ ६१॥ घायें कपाटें केलीं पिठ ॥ वज्रार्गळा शतकूट ॥ शिळा साखळ्या करो
नि पीठ ॥ यज्ञवाट देखिलें ॥ ६२ ॥ तया यज्ञवाटा आंतु ॥ होम धर्मी व्यवस्थितु ॥ बैसला देखोनि इंद्रजितु ॥ ध्यानान्वितु अ
भिचारें ॥ ६३ ॥ मनुष्यरक्तें अतिविराजित ॥ वस्त्रें नेसला आरक्त ॥ रक्तचंदन मस्तकांत ॥ माळा आरक्त सुमनांच्या ॥ ६४ ॥
प्रेतावरी विकटासन ॥ मनुष्यरक्ताचें हवन ॥ धूप दीप हुताशन ॥ यजमान विघ्नसूचक ॥ ६५ ॥ मोकळें पडतां यज्ञद्वार ॥ आ
ला वानरांचा भार ॥ रामनामाचा गजर ॥ जयजयकार करीतचि ॥ ६६ ॥ बिभीषण आणि सौमित्र ॥ वानरवीरांचा भार ॥
इंद्रजित देखोनि महाक्रूर ॥ होमतत्पर ध्यानस्थ ॥६७॥ सटवली तान्हीं बाळें ॥ होम करी तेणें सिसाळें ॥ काढोनियां अंत्रमा
ळें ॥ पूजी कंकाळें कराळी ॥६८॥ तान्ही बाळें आकळोनी ॥ खिळोनि आणिल्या बाळांतिणी ॥ रजस्वला मातंगिणी ॥ न्हा
णीली परटिणी सवंदणीजेळें ॥ ६९ ॥ कृष्णमेषाच्या दावणी ॥ आणीक जीवांचिया श्रेणी ॥ आणिल्या असती खिळोनि ॥ अ
भिचार हवनीं होमावया ॥ १७० ॥ गर्जतां रामनामवाणी ॥ पळालिया खिळणी पिळणी ॥ सोडिल्या जीवश्रेणी ॥ कृपा करो
नि हनुमंतें ॥ ७१ ॥ बैसोनियां अतिध्यानस्थ ॥ इंद्रजित एकाग्र होम करित ॥ त्यासिं उठवील हनुमंत ॥ होम समाप्त नहोतां
चि ॥ ७२ ॥ उठवितां इंद्रजित वीर ॥ त्यासिं भिडेल पैं सौमित्र ॥ युद्ध होईल घोरांदर ॥ अतिदुर्धर संग्रामु ॥७३॥ दोघे वीर
विचक्षण ॥ दोघेजण रणप्रवीण ॥ एका जनार्दना शरण ॥ रणविंदान अवधारा ॥ ७४ ॥ वदनीं वदता श्रीरघुनाथु ॥ श्रीरा
म चालवी कार्यार्थु ॥ एका जनार्दनीं वचनार्थु ॥ निजपरमार्थु श्रीरामें ॥ १७५ ॥ ॥स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाका
रटीकायांनिकुंबलाबिलप्रवेशनंनामसप्तत्रिंशतितमोऽध्यायः॥३७॥ ॥ओव्या॥ ॥१७५॥ ॥श्लोक॥ ॥३१॥ ॥एवं॥ ॥२०६॥

१ पुण्याच्या. २ अग्नि. ३ मस्तकें. ४ आंतडी. ५ मोरीतील पाण्यानें ६ पंक्ता. ७ भयंकर ८ चमत्कार

भा·रा·यु·कां·अ·३८
वी·
मंदोद
इंद्रजीत
मा·
होम कुंड

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ ॥ वानर विळीं प्रवेशोन ॥ जालें इंद्रजित दर्शन ॥ बैसला आहे धरून ध्यान ॥ जपावदान होमनिष्ठा ॥ १ ॥ वानरीं आंसुडितांचि जाण ॥ तो नसांडी प्रेतासन ॥ त्याचें भंगेना तें ध्यान ॥ जपावदान होमनिष्ठा ॥२॥ घाय हाणतां दारुण ॥ इंद्रजिताचें भंगेना ध्यान ॥ हातींचें नराहे अवदान ॥ जपावदान होमनिष्ठा ॥ ३ ॥ वानरवीरांचिया श्रेणी ॥ शंख करिती दोनी कानीं ॥ इंद्रजित डंडळीना ध्यानीं ॥ होमविंदानीं सादर ॥४॥ कष्टतांही वानरगण ॥ ध्यान भंगेना अणुप्रमाण ॥ हातींचें नराहे अवदान ॥ होमविधान खुंटेना ॥ ५ ॥ तये काळीं बिभीपण ॥ त्याचें भंगावया ध्यान ॥ माया मंदोदरी निर्माण ॥ करित रुदन आणिली ॥ ६ ॥ रडत पडत आक्रंदत ॥ आणिली होमशाळे आंत ॥ जेथें वैसला इंद्रजित ॥ शंख करीत तेथें आली ॥ ७ ॥ रावणाच्या दहाही शिरीं ॥ भरोनियां वोटी भरी ॥ नानापरीच्या दीर्घ स्वरीं ॥ रुदन करी तें ऐका ॥८॥ रणीं मारिला दशानन ॥ अझून कायसें रे ध्यान ॥ उघडोनि निजनयन ॥ पाहें दर्शन पित्याचें ॥ ९ ॥ माझा करसील कैवाड ॥ घेशील रावणाचा सूड ॥ आलें तंव तूं ध्यानरूढ ॥ हा मूढ अभिचार ॥१०॥ निघालें रावणाचें मडें ॥ कायसें ध्यानाचें सांकडें ॥ दाहाही शिरं पाहें पुढें ॥ ह्मणोनि रडे अतिदीर्घ ॥११॥ रणीं छेदिला दशमुख ॥ मी पावलें परम दुःख ॥ अझून कायसें अभिचारिक ॥ महामूर्ख जालासी ॥१२॥ रावणाचें निजशरीर ॥ विदारिती गीध घार ॥ तूं उरलासि ज्येष्ठ कुमर ॥ परी संसार नकरिसी ॥ १३ ॥ सांडून अभिचार विधान ॥ करीं पित्याचें पिंडदान ॥ तरी भंगेना त्याचें ध्यान ॥ होमावदान राहीना ॥१४॥ इतुक्यां अवसरांतु ॥ होमकुंडीं अजितँ रथु ॥ आला वारुवे सहितु ॥ तेणें तळमळीतु विभीपण ॥ १५ ॥ इंद्रजित न पडेहो दुश्चित ॥ नकरवेचि कर्मघात ॥ होमीं प्रकटला साश्वरथ ॥ करील प्राणांतु अवघ्यांचा ॥ १६ ॥ सप्तावरणें भेदून ॥ राक्षसांसीं करोन रण ॥ यक्षिणी वटमूळ उघडून ॥ अवघेजण येथें आलों ॥१७॥ अवघेजण आलों येथ ॥ तो उद्योग गेला व्यर्थ ॥ होमीं प्रकटला रथ ॥ आक्रंदत विभीपण ॥ १८ ॥ भाक देवोनि श्रीरामासीं ॥ म्यां आणिलें सौमित्रासीं ॥ होमीं प्रकट

१ ओढितां. २ समुदाय. ३ कानीं. ४ डोळे. ५ संरक्षण. ६ कर्म. ७ अजिंक्य.

ल्या रथासीं ॥ इंद्रजितासीं नमारवे ॥ १९ ॥ रथीं बैसोनि इंद्रजितु ॥ करील लक्ष्मणाचा घातु ॥ अवघ्यां आला पैं प्राणांतु ॥ आक्रंदतु बिभीषण ॥२०॥ इतुका काळ पर्यंत ॥ उगाचि होता हनुमंत ॥ आक्रंदतां शरणागत ॥ काळकृतांत खवळेला ॥२१॥ तो ह्मणे बिभीषणा पैं तूतें ॥ मज निरविलें श्रीरघुनाथें॥तुज कोण मारिता येथें ॥ वृथा कां चित्तें भीतोसी ॥२२॥ मारिलिया शरणागत ॥ धिक् जीवित धिक् पुरुषार्थ ॥ ऐसें बोलोनियां हनुमंत ॥ काळकृतांतु खवळला ॥२३॥ थरकत माथांची पैं शेंडी ॥ वळोनि निजपुच्छाची वेढी ॥ होमकुंडामाजीं तांतडी ॥ घातली उडी हनुमंतें ॥ २४ ॥ अश्वशस्त्रेंसिं समवेत॥ कुंडीं निघत होता रथ ॥ हनुमंतें देवोनि लात ॥ पाताळगत तो केला ॥२५॥ सर्वेचि उसळोनि तांतडी ॥ रागें इंद्रजित आंसुडी ॥ वाचेसिं पडली बोवडी ॥ कर्म निर्वेडी भंगलें ॥ २६ ॥ स्रुवा आंसडोनि कराग्रें ॥ उलंडलीं अशुद्धपात्रें ॥ स्यातीं लाविली वायुपुत्रें ॥ निशाचरें हडबडलीं ॥ २७ ॥ कर्म नहोतां समाप्त ॥ कैसेनि आला हनुमंत ॥ जंव पाहे विवरांत ॥ अत्यद्भुत देखिलें ॥२८॥ निधडा योद्धा वीर धीर ॥ अचुकसंधानी सौमित्र ॥ सवें वानरांचा भार॥वीरीं विवर दाटलें ॥२९॥ अतिदुर्गम पंथ दारुण॥भेदोनियां सप्तावरण ॥ कैसेनि आले अवघेजण ॥ पाहे आपण इंद्रजितु ॥३०॥ तंव देखिला बिभीषण॥आमचें गुह्य गुप्तस्थान॥दाखविता हाएक जाण ॥ कुळनिर्दळण हा आह्मां ॥३१॥ तंव बोलिला हनुमंत ॥युद्धीं इंद्र धरिला जीत॥त्रीदें पढविसी इंद्रजित॥तो पुरुषार्थ आजि दावीं ॥ ३२ ॥ ब्रिदें पढविसी इंद्रजित ॥ शेखीं लपसी विवरांत ॥ कळला तुझा पुरुषार्थ ॥ कपटी निश्चित अभिचारत्वें ॥३३॥ तुजासीं करावया रण ॥ निधडा आलासे लक्ष्मण ॥ दावीं आपुली आंगवण ॥ धनुष्यबाण सज्जूनी ॥ ३४ ॥ ॥ श्लोक ॥ उत्तस्थाविंद्रजिच्छीघ्रमवस्थाप्यैवकर्मकृत् ॥ सतुकर्मण्यनिवृत्तेमनःशल्यमिवोद्वहन् ॥ १ ॥ रथेनादित्यवर्णेनबलवान्रावणात्मजः ॥ इंद्रजित्कवचीखड्गीसध्वजःप्रत्यदृश्यत ॥ २ ॥ लक्ष्मणस्तमुवाचाथरावणिंरघुनंदनः ॥ समाव्हयेत्वांसंग्रामेसौम्ययुद्धंप्रयच्छमे ॥ ३ ॥ टीका ॥ कर्म नहोतां समाप्त ॥ उठतां इंद्रजित तळमळित ॥ होम कुंडीं प्रकटतां रथ ॥ केला हताहत हनुमं

१ क्रोधाविष्ट झाला. २ स्वाधीन केलें. ३ सत्वर. ४ समग्र. ५ रक्तपात्रें. ६ घाबरलीं. ७ निर्भय. ८ क्षय. ९ नष्ट.

तें ॥ ३५ ॥ हनुमंताएवढा वैरी ॥ आणीक नाहीं संसारीं ॥ राक्षसांतें नानापरी ॥ करीत बोहरी येथें आला ॥३६॥ याचेनि कर्मभंगें जाण ॥ मज अलोट आलें मरण ॥ आतां सौमित्रासीं रण ॥ करीन निर्वाणें संग्रामु ॥ ३७ ॥ संग्राम करावया मर्गळा ॥ सांडोनियां होमविळा ॥ शीघ्र आला वटमूळां ॥ सन्मुख पावला सौमित्र ॥३८॥ परतोनि होमविळा आंत ॥ रिघों नेदी हनुमंत॥ बीळ आवरोनि समस्त ॥ राहिला कृतांत बिळद्वारीं ॥ ३९ ॥ पूर्वील जो कामगरथु ॥ आदित्यतेजें लखलखितु ॥ कामग अश्वसंयुक्तु ॥ सालंकृतु ध्वजेंसीं ॥४०॥ मुकुटकुंडलें मेखळा ॥ वीरकंकणें कंठमाळा ॥ कवच लेइला तो मर्गळा ॥ खड्ग करतळां तूंकितु ॥४१॥ ध्वज छत्र पताकान्वित ॥ सारथ्यानें आणिला रथ ॥ तेथें बैसला इंद्रजित ॥ रणीं गर्जत साटोपें ॥ ४२ ॥ सन्मुख देखोनि लक्ष्मण ॥ इंद्र जित बोलिला आपण ॥ आह्मी तुह्मी दोघेजण ॥ करूं निर्वाण संग्रामु॥ ४३ ॥ तुझे हातें मज प्राणांत ॥ कां माझेनि हातें तुझा घात ॥ हाचि आजिचा युद्धार्थ॥ जाण सुनिश्चित सौमित्रा ॥४४॥ ऐसें बोलोनि विस्मित ॥ इंद्रजित स्वयें असे पाहत ॥ क्रमोनियां दुस्तर पंथ ॥ कैसेनि येथें स्वयें आला ॥ ४५ ॥ भेदूनियां सप्तावरण ॥ कैसेनि आले वीर दारुण ॥ तंव देखिला बिभीषण ॥ कुळनिर्दळण हा आह्मा ॥ ४६ ॥ ॥ श्लोक ॥ किंकृतंशाठ्यमाच्छेद्रंप्रहरस्यात्मजेमयि ॥ शोच्यस्त्वमसिदुर्बुद्धेनिंदनीयश्चसाधुभिः ॥ ४ ॥ यस्त्वंस्वजनमुत्सृज्यपरेपांभृत्यतांगतः ॥ नजातित्वंनसौहार्दंनभ्रातृत्वंनबंधुता ॥५॥ रक्षितंनैवशूरत्वंक्लीबत्वंप्रकटीकृतं ॥ ६ ॥ ॥टीका॥ देखोनियां बिभीषण ॥ कोपें इंद्रजित जाला अग्न ॥ कैसें बोले तो निर्भर्त्सून ॥ अनुलक्षून पितृव्या ॥ ४७ ॥ साधु सज्जन सुहृद भावेंसीं ॥ रावणें दिधलें युवराज्यासीं ॥ ज्येष्ठ सन्मान सभेसीं॥ तुज राक्षसीं वंदिजे ॥४८॥ प्रधान आणि सेनाकुमर ॥ केले तुझे आज्ञाधर ॥ तो तूं सांडोनि दशशिर ॥ गेलासि सत्वर श्रीरामा शरण ॥४९॥ जैसा पिता तैसा चुलता ॥ तो तूं मिळोनि रघुनाथा ॥ करावया मज अपत्याचा घाता ॥ गूढ गुह्यार्था दाविसी ॥५०॥ सांडून आमचें सुहृदपण ॥ श्रीरामासीं रिघोनि शरण ॥ करावया कुळ निर्दळण ॥ वर्मे संपूर्ण सांगसी ॥५१॥ दांडा

१ संहार, नाश. २ निकराचें. ३ अंतरद्वार. ४ सूर्यतेजें. ५ पराजित. ६ बलानें. ७ संहार.

जन्मोनि वृक्षावरी ॥ मिळोनि कुऱ्हाडी माझारीं ॥ तो कुळाचाचि छेद करी ॥ तैशापरी तूं येथें ॥५२॥ नाहीं राखिला जातिधर्म॥ नाहीं राखिला कुळानुक्रम ॥ साधूंमाजीं तूं पापी परम ॥ निंद्य जन्म पैं तुझा ॥ ५३ ॥ सांडून युवराज्यासि आंगळिक ॥ जालासि श्रीरामाचा सेवक ॥ शठ नष्ट तूं नपुंसक ॥ परम दांभिक साधुत्वें ॥५४॥ ॥श्लोक॥ क्रुद्धेनेंद्रजितावाक्यंपरुषंरावणानुजः॥ इत्युक्तोभ्रातृपुत्रेणप्रत्युवाचविभीषणः ॥ ७ ॥ अजानन्निवमच्छीलंकिंत्वमेवंप्रवीषिमां ॥ राक्षसेंद्रसुतानार्यपारुष्यंत्यजगौरवात् ॥८॥ परोपिहितवान्बंधुर्वंधुरप्याहितेरतः ॥ अहितोदेहजोव्याधिर्हितमारण्यमौषधं ॥ ९॥ परस्वानांचहरणंपरदाराभिमर्षणं॥ सुहृदामपिसंकोपस्त्रयोदोषाःक्षयावहाः ॥१०॥ ॥टीका॥इंद्रजिताचे निंद्य वचन ॥ ऐकोनियां विभीषण ॥ काय बोलिला आपण॥ धर्मवचन धर्मात्मा ॥५५॥ ऐक बापा इंद्रजिता ॥ तुज कळलीसे माझी शीळता ॥ जाणोनि निंदिसी कां वृथा ॥ दुर्मदता साभिमानें ॥५६॥ तुज संग्रामीं नाहीं बळ ॥ नष्ट कपटी तूं केवळ॥अभिचार हें तुझें शीळ॥पापी प्रबळ तूं एक ॥५७॥ करोनियां अभिचारता ॥ मारूं पाहसी श्रीरघुनाथा ॥ तुझा सौक्षेपें घात करितां ॥ पाप सर्वथा असेना ॥५८ ॥ परद्रव्याचें ज्यासि हरण ॥ परदारा अभिलाषण ॥ सुहृदांचा द्वेष पूर्ण ॥ तेथें मरण सहजचि ॥ ५९ ॥ सीता अभिलाषें हताहत ॥ पापें निमालेति समस्त ॥ तुह्मांसि तुह्मीं केला घात ॥ आत्मा रघुनाथ द्वेषितां ॥६०॥ सखा बंधु करी अनहित॥ तोचि वैरी पैं निश्चित ॥ निरपराधु जो हितान्वित ॥ तो परम आप्त निजसखा ॥ ६१ ॥ अहित देहींचा देहज व्याधी ॥ जोकां आपला आपण बाधी ॥ हित अरण्यस्थ ओषधी ॥ जे आधिव्याधी छेदक ॥६२ ॥ तेंवि आप्त तुह्मी उन्मादता ॥ मज हाणोनियां लाथा ॥ केलें माझिया स्वहिता ॥ शरण रघुनाथा धाडिलें ॥ ६३ ॥ परदारा परद्रव्य हरण ॥ या पापें बुडाला रावण ॥ तुह्मीं अवघे पापी पूर्ण ॥ पावाल मरण निज पापें ॥६४॥ ॥श्लोक॥ विभीषणवचःश्रुत्वारावणिःक्रोधमूर्च्छितः ॥ अब्रवीत्परुषंवाक्यंस्मयन्नूहत्वर्थसंयुतं ॥ ११॥ प्रागेव विश्वविजयीननिषेधयितामम ॥ यदाजहाररत्नानिभुवनेभ्योऽखिलान्यपि ॥ १२॥ तदात्वमपिरत्नानांभागभागभवस्स्वयं ॥ नि

१ चाड. २ स्वभाव. ३ मदांध होऊन. ४ लक्षून. ५ आप्तांचा ६ नष्ट. ७ मेळ. ८ देहामध्यें उत्पन्न होणारा.

हतंवालिनंदृष्ट्वासुग्रीवमभिषेचितं ॥ १३ ॥ त्वयातद्राज्यलुब्धेनदुरात्मन्समनुष्ठितं ॥ १४ ॥ ॥टीका॥ विभीषणाचें निजवचन ॥ धर्मार्थरूप अतितीक्ष्ण ॥ तेणें इंद्रजित क्षोभोनें ॥ काय आपण बोलतु ॥ ६५॥ त्रिभुवनींच्या संपत्ती ॥ हरूनि आणी लंकापती ॥ वांटा घेसी हातोहातीं ॥ उल्हास चित्तीं मानिसीं ॥ ६६ ॥ वांटा घेतां आपण ॥ परद्रव्यापहरण ॥ नह्मणसीच पापाचरण ॥ शठ संपूर्ण तूं एक ॥ ६७ ॥ छेदोनियां वाळीचा कंठ ॥ सुग्रीवा केला राज्यपट ॥ तेंवि राज्यलोभें तूं कपटी नष्ट ॥ श्रीरामीं वरिष्ठ शरणागतु ॥ ६८॥ विभीषण भला साधुसंत ॥ ऐसा पवाडा विख्यात ॥ शेखीं राज्यलोभीं ठेवोनि चित्त ॥ शरणागत श्रीरामीं ॥ ६९ ॥ इंद्रजित स्वमुखें आपण ॥ निंदितां विभीषण ॥ तें देखोन लक्ष्मण ॥ आला आपण सांटोपें ॥७०॥ सज्जोनियां धनुष्य बाण ॥ मांडून माहेश्वरी ठाण ॥ घ्यावया इंद्रजिताचा प्राण ॥ आला लक्ष्मण साटोपें ॥ ७१ ॥ सन्मुख देखोनि लक्ष्मण ॥ इंद्रजित गर्जे आपण ॥ मजसीं करावया रण ॥ आंगवण तुह्मां कैंची ॥७२॥॥श्लोक॥ इंद्रजिद्धनुरादायशरांश्चाशीविषोपमान् ॥ उवाचचेदंसंरब्धःसौमित्रिंसविभीषणं ॥ १५ ॥ तांश्चवानरशार्दूलान्पश्यध्वंमत्पराक्रमं ॥ अद्यवोमामकाबाणामहाकार्मुकनिःसृताः ॥१६॥ गावाणिविधमिष्यंतितूलराशिमिवानलः ॥ अद्यवोगमयिष्यामिसर्वानेवयमक्षयं ॥१७॥ ॥ टीका ॥ धनुष्यासिं घालोनि हात ॥ इंद्रजित रणरंगीं गर्जत ॥ तुह्मी जेजे आलेति येथ ॥ तुह्मां प्राणांत माझेनि ॥७३॥ लक्ष्मण आणि बिभीषण॥प्रथम यांचा घेईन प्राण॥हनुमा वज्रदेही मारीन॥निर्वाणें बाण विंधोनि ॥७४॥ अंगद नळ नीळ जांबुवंत ॥ आणीक वानर समस्त ॥ बाणीं करोनि क्षत विक्षत ॥ मारीन येथ संग्रामीं॥७५॥माझे धनुष्याचा बाण ॥ व्यर्थ नवचे पैं जाण ॥ घेईन अवघियांचा प्राण॥रण निर्वाणें हें माझें ॥७६॥ राम लक्ष्मण तुह्मी दोन्ही॥दोन वेळां शरबंधनीं ॥ घोळसिले रणांगणीं ॥ तेंही विसरोनि आलेती ॥७७॥ ॥श्लोक॥ तच्छ्रुत्वारावणेर्वाक्यंगर्वितंलक्ष्मणस्तदा ॥ अभ्यधावत्सुसंक्रुद्धोराक्षसंवाक्यमब्रवीत् ॥१८॥ नवाचांदुर्गमंपारंकार्याणांराक्षसाधम ॥ वाचाव्याहृत्यजानीषेकृतार्थोस्मीतिदुर्मते ॥ १९ ॥ अंतर्ध्यानगतेनावांयत्वयाभिहतोरणे ॥ तस्कराचरि

१ रागावून. २ कीर्ति. ३ आवेशानें. ४ शक्ती. ५ अनिवार. ६ भ्रम. ७ निकराचें.

तोमार्गोयःसशरैर्नसेवितः ॥ २० ॥ तदाहवपथेप्राप्यस्थितोहंतवराक्षस ॥ दर्शयस्वाद्ययत्तेजोवाचाकिंबहुकथ्यसे ॥ २१ ॥
॥टीका॥ इंद्रजिताचे ऐसे वाक्यार्थ ॥ ऐकोनियां गर्वान्वित ॥ लक्ष्मण बोले उपहासमत ॥ गर्वहत करावया ॥७८॥ वाचेचे बाण प्र
हारीं ॥ कोणीं मारिले नाहीं वैरी ॥ तुझ्या शूरत्वाची थोरी ॥ जे बोल वरी वाढिवा ॥७९॥ शूराचें मख्य लक्षण ॥ करोनि यां दा
विती रण ॥ तूं तंव तोंड भांड जाण ॥ भंडपुराण वाढिव ॥८०॥ वडबडेची आंगवण ॥ तुझे ठायां दिसे संपूर्ण ॥ सन्मुख नकर
वे रण ॥ जामी पळोन कपटत्वें ॥८१॥ अंधारीं लपोनि आपण ॥ आह्मासि केलें शरबंधन ॥ तो तंव चोरीचा मार्ग जाण ॥ न
व्हे लक्षण शूराचें ॥ ८२ ॥ सन्मुख करावया संग्रामता ॥ तुज नाहीं सामर्थ्यता ॥ मारून मायेची सीता ॥ विसरा आतां ता ल
पसी तूं ॥ ८३ ॥ अतिकाय मकराक्ष जाण ॥ सन्मुख करोनियां रण ॥ क्षात्रधर्में दिधला प्राण ॥ कपटी संपूर्ण तूं एक ॥ ८४ ॥
ज्यासिं लाविलें शरबंधन ॥ तो मी आलों स्वयें लक्ष्मण ॥ करोनि दावीं आंगवण ॥ वडबडोनि काम काय ॥८५॥ ॥श्लोक॥एव
मुक्तोधनुर्भीमंपरामृश्यमहाबलः ॥ विससर्जसितान्बाणानिंद्रजित्समितिंजयः ॥ २२ ॥ तदोत्सृष्टाबलवताशरास्तीक्ष्णाविषो
पमाः ॥ संप्राप्यलक्ष्मणंपेतुःश्वसंतइवपन्नगाः ॥ २३ ॥ सशरौघैश्चविद्धांगोरुधिरेणचभूषितः ॥ शुशुभेलक्ष्मणःश्रीमानुविधू
मइवपावकः ॥ २४ ॥ इंद्रजित्त्वात्मनःकर्मप्रसमीक्ष्याथराक्षसः ॥ विनद्यचमहानादमिदंवचनमब्रवीत ॥ २५ ॥ अद्यमत्कार्मु
कोत्सृष्टाःशरास्तीक्ष्णाःसुपत्रिणः ॥ आदास्यंतिशरीरात्तेजीवितंजीवितच्छिदः ॥२६॥ ॥ टीका ॥ ऐकोनि लक्ष्मणाचें वचन ॥
इंद्रजित अतिकोपायमान ॥ उग्र शरचाप सज्जून ॥ तीक्ष्ण बाण विंधिले ॥८६॥ जैसे धुंधुवात विखार ॥ तैसे सोडिले उग्र श
र ॥ वरखंडोनियां शरीर ॥ वाहे रुधिरें सौमित्रा ॥ ८७ ॥ अभेद्य कवची श्रीलक्ष्मण ॥ त्यास भेदूं नशकती बाण ॥ रुधिरोक्षित
शोभायमान ॥ रणगर्जन राक्षसां ॥८८॥ सर्वांगीं वाहतां रुधिर ॥ जैसा तेजस्वी वैश्वानर ॥ तैसा शोभतसे सौमित्र ॥ निशाचर
रणमर्दी ॥८९॥ देखोनि लक्ष्मणाचं रुधिर ॥ इंद्रजित ह्मणे मी योद्धा थोर ॥ बाणीं भेदला सौमित्र ॥ गर्जे थोर सिंहनादें ॥९०॥ ॥ ३ ॥

१ निद्रापूर्वक. २ मोठपणा. ३ गर्व. ४ [illegible] गुन ५ [illegible] ६ [illegible] भर[illegible]. ७ [illegible].

जे जे तुह्मीं आलेति येथें ॥ ते बाणीं भेदोनि समस्त ॥ सौमित्रेसिं समवेत ॥जीवितांत करीन ॥९१॥ माझे सुवर्णपत्राचे बाण॥घे
तील अवघ्यांचा प्राण ॥ ऐकोनि इंद्रजित गर्जन ॥ काय लक्ष्मण बोलतु ॥९२॥ नाहीं आंगवण गांठीं ॥ नुस्तीं बोलाचिये प्रौढी॥
काय जिंतिले रणनिर्वडी ॥ उभयोनि गुढी गर्जसी ॥ ९३ ॥ ॥श्लोक॥ इत्युक्त्वापंचपर्वाणमाकर्णापूरितंशरं ॥ निचखानमहाधे
गंलक्ष्मणोरावणात्मजं ॥ २७ ॥ सशरेणाहतस्तेनसरोषोरावणात्मजः ॥ सुप्रमुक्तैःशितैर्बाणैःप्रतिविव्याधलक्ष्मणं ॥ २८ ॥ स
बभूवमहाभीमोनरराक्षससिंहयोः ॥ विमर्दस्तुमुलोयुद्धेपरस्परवधैषिणोः ॥ २९ ॥ ॥टीका ॥ इंद्रजित गर्वित गर्जन ॥ ऐको
नि स्वयें लक्ष्मण ॥ घेवोनि पंचपर्वी बाण ॥ विंधी आपण सॉटोपें ॥९४॥ लक्ष्मणें रणनिर्वडी ॥ शर चाप जोडोनि जोडी ॥ ओढी
आकर्ण कोनाडी ॥ प्रताप प्रौढी साटोपें ॥९५॥ अभेद्य कवच भेदूनि जाण॥लागतां लक्ष्मणाचा बाण॥घायें इंद्रजित तळमळून॥
अमितें बाण वर्षला ॥९६॥येनां इंद्रजिताचे शर ॥ सौमित्र सोडी बाण अनिवार॥दोघेजण महाशूर॥अतिदुर्धर संग्रामीं ॥९७॥ल
घुलाघवी अतिचपळ॥दोघे वर्षती शरजाळ॥नर राक्षस सिंह शार्दूळ॥दोघे कुशळ संग्रामीं ॥९८॥ वर्मीं विंधोनियां बाण॥येरयेरां
चा घ्यावा प्राण ॥ टपताती दोघेजण ॥ रणप्रवीण रणयोद्धे ॥ ९९ ॥ ॥श्लोक॥ उभौहिबलसंपन्नावुभौविक्रमशालिनौ ॥उभाव
पिचविख्यातौसर्वशस्त्रास्त्रकोविदौ ॥ ३० ॥ उभौपरमदुर्धर्षावुभौपरमतेजसौ ॥ युयुधातेमहात्मानौव्याघ्रकेसरिणाविव ॥३१॥
भूतैर्बहुभिराकाशंविस्मितैरावृतंबभौ ॥ ऋषयःपितरोदेवागंधर्वागरुडोरगाः ॥ ३२ ॥ शतक्रतुंपुरस्कृत्यररक्षुर्लक्ष्म
णंरणे ॥ ३३ ॥ ॥ टीका ॥ दोघेजण बळवंत ॥ दोघेजण अतिविख्यात ॥ दोघेजण प्रतापवंत ॥ दोघे समर्थ संग्रामीं ॥ १००॥
दोघे धनुर्विद्यानिपुण ॥ दोघे शस्त्रास्त्रप्रवीण ॥ लघुलाघवी दोघेजण ॥ दुर्धर रण दोघांचें ॥ १ ॥ दोघेजण महावीर ॥ दोघे
जण महाशूर ॥ दोघेजण परम धीर ॥ दोघे दुर्धर संग्रामीं ॥२॥ दोघां वाढीव प्रसिद्ध ॥ दोघां नाहीं श्रमस्वेद ॥ दोघां चढला र
णमद ॥ दोघे सन्नद्ध संग्रामीं ॥३॥ एक केवळ सत्वस्थिती ॥ एक केवळ कपटमूर्ती ॥ एकामाजिं अगाध शांती ॥ एक छळणो

१ मारून. २ मोठी. ३ रणांगणीं. ४ बळानें. ५ दोरी. ६ असंख्य. ७ पराक्रम. ८ घाम.

की निपुण ॥ ४ ॥ दोघांचेंही युद्ध दुर्धर ॥ पाहूं आले सुरवर ॥ यक्ष गंधर्व किन्नर ॥ विद्याधर किंपुरुष ॥५॥ दैत्य दानव मानव पितर ॥ देव ऋषि सनत्कुमार ॥ युद्धा पाहूं आला इंद्र ॥ वरुण कुबेर यम सोम ॥ ६ ॥ ब्रह्मा आला अतिसत्वर ॥ पाहूं आला युद्ध दुर्धर ॥ उमेसहित श्रीशंकर ॥ सहपरिवार भूतगणीं ॥ ७ ॥ रणीं रक्षावया सौमित्र ॥ अवघे आले पैं सत्वर ॥ विमानीं दाटलें अंबर ॥ विजयमंत्र ऋषींचे॥८॥लक्ष्मण देखोनि दुर्धर ॥ रणीं क्षोभला निशाचर ॥ अनुलक्षोनि सौमित्र॥काय उत्तर बोलतु॥ तु॥९॥श्लोक॥ अद्यतेदर्शयिष्यामितिष्ठेदानींस्थिरोभव ॥ इत्युक्त्वासप्तभिर्बाणैरभिविव्याधलक्ष्मणं ॥ ३४ ॥ दशभिश्चहनूमंतंतीक्ष्णधारैःशरोत्तमैः ॥ ततःशरशतेनैवसुप्रयुक्तेनवीर्यवान् ॥ ३५ ॥ क्रोधाद्द्विगुणसंरंभंनिर्बिभेदविभीषणं ॥ सद्दृष्ट्वाराक्षसेंद्रस्यकर्म रामानुजस्तदा ॥३६॥ अचिंतयित्वाप्रहसन्नैतत्किंचिदपिब्रुवन् ॥ अब्रवीच्चशरान्घोरानुद्यम्यनरपुंगवः ॥३७॥ लघवश्चाल्पवीर्याश्चशराहीमेसुखास्तव॥३८॥ ॥टीका॥ इंद्रजित करूनि गर्जन॥विंधिला सातबाणीं लक्ष्मण ॥ हनुमंतासिं दाहाबाण ॥ अतिदारुण विंधिले ॥११०॥ मारावया बिभीषण ॥ पोटांतून क्रोध दारुण॥विंधिले शतानुशत बाण॥घ्यावया जाण प्राण त्याचा ॥११॥ इंद्रजिताचे सवर्म बाण ॥ येतां देखोनि लक्ष्मण ॥ वरच्यावरीं तोडी आपण ॥ बिभीषण रक्षावया ॥१२॥ छेदूनि इंद्रजिताचे बाण ॥ त्याही कर्माचा अभिमान ॥ स्वमुखें नवदे लक्ष्मण ॥ गंभीर पूर्ण संग्रामीं ॥ १३ ॥ बिभीषण शरणागत ॥ कोणी लावितांचि हात ॥ त्याचा करावया घात ॥ सावचित्त सौमित्र ॥१४॥ इंद्रजिताप्रति लक्ष्मण ॥ स्वयें सांगताहे आपण ॥ पुष्पप्राय लागती बाण ॥ आंगवेण तुज नाहीं ॥१५॥ कपटें भस्म शौर्यवृत्ती ॥ नाहीं सामर्थ्य ना शक्ती ॥ रणीं वल्गसी किती ॥ निर्लज्ज निश्चितीं तूं एक ॥ १६ ॥ ऐसें बोलूनि लक्ष्मण ॥ घ्यावया इंद्रजिताचा प्राण ॥ दुर्धर विंधिले पैं बाण ॥ रणविंदान लघुहस्तें ॥१७॥श्लोक॥ तस्यबाणैरपध्वस्तंकवचंकांचनंमहत् ॥ व्यशीर्यतरथोपस्थेताराजालमिवांबरात् ॥३९॥ निकृत्तवर्मानाराचैर्बभूवसकृतव्रणः ॥ इंद्रजित्समरेशूरःसर्वतोरुधिरोक्षितः ॥ ४० ॥ सशक्रासनसंस्पर्शैर्लक्ष्मणेनहतःशरैः ॥ मुहूर्तमभवन्मूढःस

१ आकाश. २ सामर्थ्य. ३ कौशल्य.

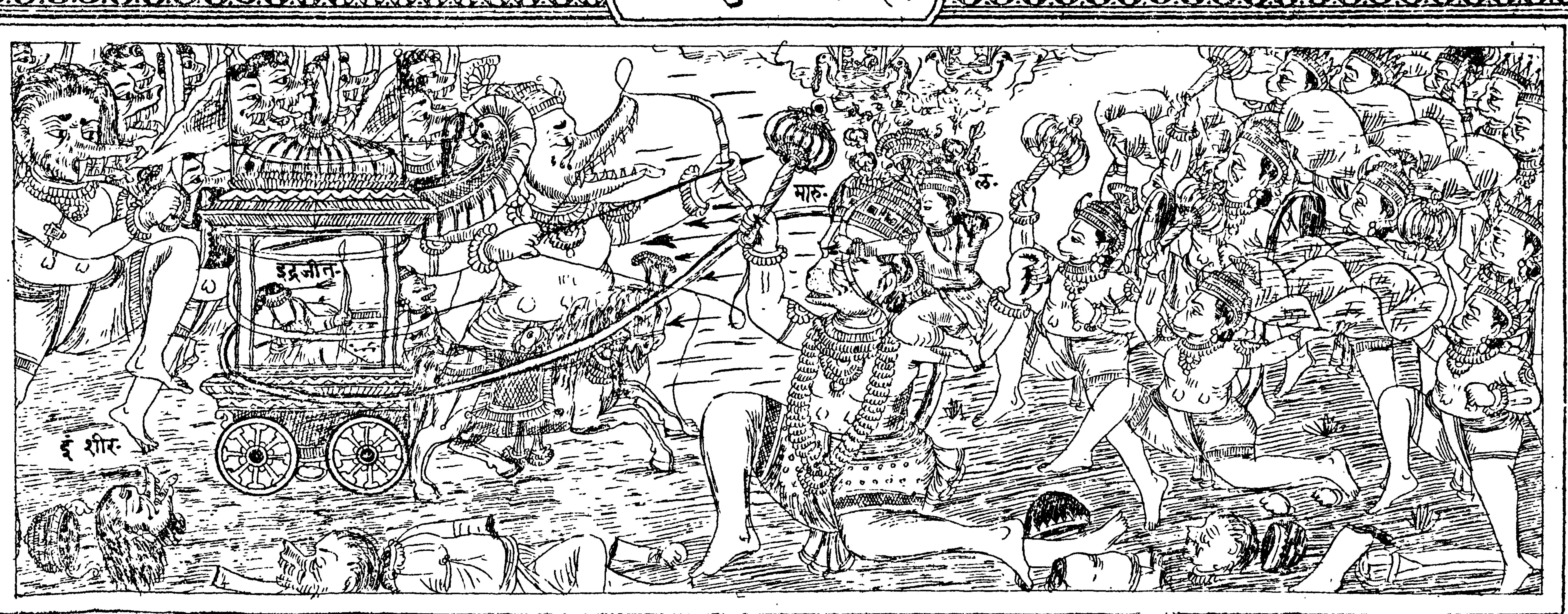
र्वसंक्षुभितेंद्रियः ॥ ४१ ॥ उपलभ्यमुहूर्तेनसंज्ञांप्रत्यागतेंद्रियः ॥ ददर्शावस्थितंवीरमाजौदशरथात्मजं ॥ ४२॥ ॥टीका॥ इंद्रजित रथगत आपण॥त्यासिं लक्ष्मणें विंधोनि बाण॥हेमकवच शोभायमान॥पाडिलें छेदून रणभूमीं ॥१८॥ वर्षोनियां शरजाळीं॥घायें कवचा केली रांगोळी॥शोभे लखलखीत भूतळीं॥नभमंडळी जेंवि तारा ॥१९॥कवच छेदोनि सत्वर ॥ निधडा इंद्रजित झुंजार ॥वायवट केला जर्जर॥वाहे रुधिर सर्वांगीं ॥१२०॥ वज्रप्राय दुर्धर शर॥वर्मीं विंधतां सौमित्र ॥मूर्च्छित पडला निशाचर॥महावीर इंद्रजित॥२१॥घायें लागली अर्द्धचंद्री॥प्राण पांगुळला शरीरीं॥इंद्रियें तटस्थ व्यापारीं॥धरेवरी पाडिला ॥२२॥ चेतना लपाली अंतरीं॥आठव नाठवे शरीरीं ॥मूढमति धरेवरी॥घटका चारी मूर्च्छित ॥२३॥ उपलब्धी येतां जाण॥इंद्रजित होतां सावधान ॥ भोंवतें पाहे आपण॥देखे लक्ष्मण रणरंगीं ॥२४ ॥हातीं वाहोनियां मेढा॥अंतका अंतकु निधडा॥महाकाळाचा सवंगडा॥देखिला पुढां सौमित्र॥२५॥लक्ष्मणाचा खटाटोप॥देखोनि युद्धाचा साटोप ॥इंद्रजितासिं आला कंप॥रणाभिदर्प मावळला ॥२६॥ निधडा देखोनि लक्ष्मण ॥ इंद्रजित जाला कंपायमान ॥ पावोनियां अंतर्धान ॥ करावया छळण विचारी ॥ २७ ॥ करावया लक्ष्मणासीं छळण ॥ इंद्रजित वर्षे अमित बाण ॥ तैसेच वर्षे लक्ष्मण ॥ बाणीं गगन व्यापिलें ॥२८॥ ॥श्लोक ॥तौप्रयुक्तौपुनर्वीरौरणेलक्ष्मणराक्षसौ ॥ शरवर्षैर्हिवर्षंतौजघ्नतुस्तौपरस्परं ॥ ४३ ॥ इंद्रजिल्लक्ष्मणश्चैवपरस्परजयैषिणौ ॥ चक्रतुस्तुमुलंघोरंसन्निपातंमुहुर्मुहुः ॥ ४४ ॥ ॥ टीका ॥ पुढती दोघे महावीरू ॥ नरशूर निशाचरू ॥ युद्धा मिसळले सत्वरू ॥ दुर्धर शर वर्षोनि ॥२९॥ बाण वर्षतां दोघे वीरा ॥ रणीं उठला रणधुळोरा ॥ बाणीं खिळियेली धरा ॥ बाणीं अंबरा व्यापिलें ॥ १३० ॥ बाण कोंदले दशदिशांत॥ बाणीं व्यापिलें दिगंत ॥ आच्छादिलें चंद्रादित्य ॥ दोघे उन्मत्त रणमारें ॥३१ ॥ साधकता बाधकता युद्धस्थिती॥ रण मारका माराच्या युक्ती ॥ दोघां धनुर्विद्या व्युत्पत्ती॥ दोघे भिडती निःशंक ॥३२॥ येरयेरांचा करावया घातु ॥ शस्त्रास्त्रीं मिरवत हनुमंतु ॥ शस्त्रीं शस्त्रांचा निःपातु ॥ वीर कंदनार्थु करिताती ॥३३॥ लक्ष्मण वीर रणोन्मत्त ॥ निधडा याचा पुरुषार्थ ॥ जाणो

१ रक्त. २ संज्ञा. ३ धनुष्य. ४ यम. ५ पुढारी. ६ बळ. ७ व्यापिली. ८ कौशल्य. ९ संहार.

नियां इंद्रजित ॥ निज कपटार्थ मांडिला ॥ ३४ ॥ वर्णी झांकिले रविकर ॥ रणीं पडतां अंधार ॥ गुप्त केला रहंवर ॥ अश्वयं
ता समवेत ॥३५॥ मेघ जिणोनि विविध ॥ नांव पावला मेघनाद ॥ त्यांचे पृष्ठावरी सन्नद्ध ॥ बाण सुबद्ध विंधितु ॥३६॥ इंद्रजि
त जावोनि मेघपृष्ठीं ॥ दुर्धर वर्षे बाणवृष्टी ॥ लक्ष्मण मारी न उठाउठी ॥ वानर कोटी समवेत ॥३७॥ जेणें मार्गें आलेंति येथ ॥
तो बाणें आच्छादिला लंकापथ ॥ पावो नशकां रघुनाथ ॥ तुह्मां प्राणांत माझेनि ॥३८॥ खुंटली श्रीरामाची भेटी ॥ खुंटली श्री
रामासीं गोष्टी ॥ येथें माझिया बाणवृष्टीं ॥ उठाउठी मराल ॥ ३९ ॥ ऐकतां इंद्रजिताचें गर्जन ॥ आक्रंदला बिभीषण ॥ नि
शाचरें केलें छळण ॥ गेला निघोन मेघपृष्ठीं ॥१४०॥ निधडा वीर लक्ष्मण ॥ घायें त्याचा घेतला प्राण ॥ युद्धां संधी करोनि छळ
ण ॥ गेला निघोन मेघपृष्टीं ॥४१॥ तेथें नचले अनुसंधान ॥ त्याचे आह्मा लागती बाण ॥ कैसेनि वांचेल लक्ष्मण ॥ बिभीषण
आक्रंदे ॥४२॥ सुमित्रासिं रणाभिघात ॥ वानर मारील समस्त ॥ आह्मासिं आला प्राणांत ॥ आक्रंदत बिभीषण ॥ ४३ ॥
आक्रंदतां बिभीषण ॥ आलें हनुमंता स्फुरण ॥ शरणागता आलें मरण ॥ धिक् आंगवण पैं माझी ॥४४॥ माझेनि भरंवसें जा
ण ॥ स्वयें श्रीरामें आपण ॥ शरणागत बिभीषण ॥ आणि लक्ष्मण धाडिले ॥ ४५ ॥ जीवें जीता मी हनुमंतु ॥ कोण करूं श
के घातु ॥ आश्वासोनि शरणागतु ॥ रणीं गर्जतु साटोपें ॥४६॥ इंद्रजित केवळ कपटमूर्ति ॥ त्याचें बळ तें छळणोक्ती ॥ याला
गिं आक्रंदसी किती ॥ क्षणानुवृत्तीं मारीन ॥४७॥ करावया इंद्रजिताची शांती ॥ लक्ष्मणा वाहोनियां हातीं ॥ वेगें वाढला मा
रुती ॥ दुर्धरवृत्तीं अत्युग्र ॥४८॥ तळहातीं वाहोनियां जाण ॥ जेथून इंद्रजित विंधी बाण ॥ तेथें आणोनि लक्ष्मण ॥ केलें गर्जे
न हनुमंतें ॥४९॥ ऐकोनि हनुमंतगजर ॥ प्रत्यक्ष देखोनि वानर ॥ येथेंही आणिला सौमित्र ॥ निशाचर दचकला ॥ १५०॥
एका जनार्दना शरण ॥ इंद्रजित लक्ष्मण ॥ दोघे करिती निर्वाण रण ॥ सावधान अवधारा ॥ १५१ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरा
मायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांइंद्रजितमेघपृष्ठगमनंनामअष्टात्रिंशतितमोऽध्यायः ॥ ॥३८॥ ॥ओव्या॥ ॥ १५१ ॥
॥ श्लोक ॥ ॥४४॥ ॥एवं॥ ॥१९५॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

भा.रा.यु.कां.अ. ३९

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ इंद्रजित जातां मेघपृष्टीं ॥ हनुमा त्याची नसांडी पाठी ॥ निर्दाळावया महाकपटी ॥ उठाउठी पावला ॥ १ ॥ करावया इंद्रजिताचा घात ॥ लक्ष्मण घेवोनियां हातांत ॥ वेगें वाढला हनुमंत ॥ मेघा पर्यंत साटोपें ॥२॥ वानरसैन्यां समवेत ॥ तळीं असतां शरणागत ॥ छळणें इंद्रजित करील घात ॥ रक्षणार्थ कपि योजी ॥ ३ ॥ विभीषण लक्ष्मण ॥ आणि समस्त वानरगण ॥ लोम तुटों नेदीं जाण ॥ आंगवण पहा माझी ॥ ४ ॥ पुच्छाचिया आंकोड्या आंत ॥ वानर आणि शरणागत ॥ बैसवोनियां समस्त ॥ वज्रकवचांत राखिले ॥ ५ ॥ येरीकडे हनुमंतु ॥ करावया इंद्रजिताचा घातु ॥ खवळला रणाआंतु ॥ तोही वृत्तांतु अवधारा ॥ ६ ॥ ठाण माण धनुष्य वाण ॥कपिकराग्रीं लक्ष्मण ॥ अंगीं आदळतां जाण ॥ इंद्रजित पूर्ण हडबडिला ॥७॥ कैसेनि आला पैं हा येथ ॥ घेवोनि आला हनुमंत ॥ तें देखोनि इंद्रजित ॥ चळीकांपत अतिधाकें ॥८॥ कायसें बापुडें लक्ष्मण ॥ निधडी कपीची आंगवण ॥ मजसीं करावया रण ॥ आणिला आपण सौमित्र ॥ ९ ॥ सुर नरां अगम्य पूर्ण ॥ तेंहें माझें गुप्तस्थान ॥ तेथेंही आणिला लक्ष्मण ॥ वैरी पूर्ण हनुमंतु ॥१० ॥ इंद्रजितासीं ह्मणे लक्ष्मण ॥ सांडून पळालासीं रण ॥ कपटें करावें छळण ॥ हेंचि आंगवण तुजपासीं ॥११॥ इंद्र जिंतिला ह्मणविसी ॥ शेखीं संग्रामीं पळसी ॥ लाज नाहीं तुजसीं ॥ येवोनि लपसी दुर्गमीं ॥ १२ ॥ हनुमंताचा निजधर्म ॥ दुर्गम तेंतें आह्मा सुगम ॥ ऊठ वरता करीं संग्राम ॥ इंद्रजित परम निखंदिला ॥ १३ ॥ वर्मीं खोंचला निशाचर ॥ कांहीं नदेववे उत्तर ॥ सज्जोनियां चाप शर ॥ युद्धा सत्वर मिसळला ॥ १४ ॥ त्यासीं करावया रण ॥ सन्मुख चालिला लक्ष्मण ॥ धनुष्या वाहोनियां गुण ॥ निर्वाण बाण सज्जिले ॥ १५ ॥ एक गज एक केसरी ॥ एक नर एक नरहरी ॥ एक मुरु एक मुरारी ॥ ऐसिया परी मिसळले ॥ १६ ॥ एक सर्प एक सर्पारी ॥ एक त्रिपुर एक त्रिपुरारी ॥ एक शंबर एक शंबरारी ॥ ऐसिया परी मिसळले ॥ १७ ॥ दोघांचें ही शरजाळ ॥ सुटतां व्यापिलें अंतराळ ॥ बाणीं खिळलें भूतळ ॥ दोघे चपळ लघुहस्तें ॥ १८ ॥ येरयेरांचा प्राणांत ॥ करावया खवळले अत्यद्भुत ॥ वर्में कर्में

१ मारावया. २ बलानें. ३ घाबरला. ४ उपहास केला. ५ निकराचे. ६ सिंह. ७ गरुड ८ आकाश.

घात पात ॥ घाय हाणित लघुवेगें ॥ १९ ॥ दोघे वीर संग्रामश्रेष्ठ ॥ शस्त्रास्त्रवेत्ते अतिवरिष्ठ ॥ दोघे वीर भट सुभट ॥ रण संनि
ठ साटोपें ॥२०॥ इंद्रजिताचे दुर्धर बाण ॥ लक्ष्मणें केले तृणासमान ॥ सौमित्राचे शर दारुण ॥ सर्वांगीं पूर्ण खडतरैले ॥२१॥
जैंवि तृणांकुर गिरीवर ॥ तेंवि बाणीं खिळिला निशाचर ॥ सर्वांगीं वाहे रुधिर ॥ इंद्रजित थोर हडबडिला ॥२२॥ इंद्रजिताची
शौर्य शक्ती ॥ शस्त्रास्त्र रणविर्‍पत्ती ॥ लक्ष्मणें नेली भस्मांतीं ॥ संग्रामीं ख्याती लावोनि ॥ २३ ॥ सौमित्र योद्धा अतिदारुण ॥
सन्मुख भिडतां घेईल प्राण ॥ त्यासीं करावया छळण ॥ मांडिलें विंदान कपटाचें ॥ २४ ॥ रथ सारथी नभोगत ॥ स्वयें संग्रामीं
करोनि गुप्त ॥ अदृश्यगती बाण विंधित ॥ अतर्क्यघात संग्रामीं ॥ २५ ॥ मारावया बिभीषण ॥ गुप्तगति विंधी बाण ॥ हनुमा
नित्य सावधान ॥ सांडिले छेदून पुच्छाग्रीं ॥२६॥ लांगूलँ वज्रकवचा आंत ॥ हनुमंतें राखिले स्वस्थ ॥ नचले बिभीषणासीं घात॥
तळमळित इंद्रजितु ॥ २७ ॥ मुख्य वैरी हनुमंत ॥ त्याचा करावया निःपात ॥ सारथी धांविन्नला गुप्त ॥ गदाघात हाणाव
या ॥२८॥ गदा हाणितां आतुर्बळीं॥घायें गदा जाली रांगोळी ॥ सारथी आदळला भूतळीं॥अतितळमळी आघातें ॥२९॥हनुमं
तें हाणितां लाथ ॥ सवेग सारथी जाला गुप्त ॥ पळोनि गेला रथाआंत ॥ भाग्यें प्राणांत चूकला ॥ ३० ॥ मारावया हनुमंत ॥
सारथी होवोनि गेला गुप्त ॥ लक्ष्मण झोंबला संग्रामांत ॥ करावया घात सारथ्याचा ॥ ३१ ॥ लक्ष्मण आणि हनुमंत ॥ दोघे
क्षोभले रणांत ॥ इंद्रजितानें केला छळणार्थ ॥ तोही वृत्तांत अवधारा ॥३२॥ रथ घडघडी पश्चिमेसीं ॥ वारू हिंसती उत्तरेसीं॥
बाण विंधित दक्षिणेसीं ॥ करी पूर्वेसिं सिंहनादु ॥ ३३ ॥ कपटी इंद्रजित संग्रामांतु ॥ कांहीं केल्या नव्हे अभिव्यक्तुँ ॥ लक्ष्मण
होता चिंताग्रस्तु ॥ तेणें हनुमंतु क्षोभला ॥३४॥ पुच्छ तळपतां आकाशीं ॥ रथ आकळिला वारुवेसीं ॥ छळणें पळणें सिंतरावँ
यासी ॥ कपिपुच्छेसीं चालेना ॥ ३५ ॥ अतिगुप्तत्वें गगनाआंतु ॥ विद्युत्प्राय जो तळपे रथु ॥ तोपुच्छाग्रें बांधोनि हनुमंतु॥ के
ला अभिव्यक्तु संग्रामीं ॥ ३६ ॥ खुंटलें इंद्रजिताचें छळणें ॥ खुंटलें रथाचें पळणें ॥ खुंटलें अभिचारिक करणें ॥ खुंटलें जाणें य

१ योद्धे. २ रुतले. ३ कौशल्य. ४ शेपूट. ५ उघड. ६ फसवावयासीं.

ज्ञवाटा ॥ ३७ ॥ खुंटलें दशमुख देखणें ॥ खुंटलें लंकेमाजीं जाणें ॥ खुंटलें जीवितेसिं जिणें ॥ ऐसें करणें कपिपुच्छें॥ ३८ ॥ मु
ख्य वैरी हनुमंतु ॥ इंद्रजित वज्रघाय हाणितु ॥ वज्र भंगोनि लचके हातु ॥ मग कुंथतु संग्रामीं ॥३९॥ माझ्या निजवज्राचा घा
तु ॥ करिता मुख्य हनुमंतु ॥ त्यासिं नचले घातु पातु ॥ इंद्रजितु अतिदुःखी ॥ ४० ॥ येथून खुंटलें यज्ञवाट ॥ खुंटली लंकेची
निजवाट ॥ देखणें ठेलें दशकंठ ॥ पुच्छाग्रें स्पष्ट बांधलों ॥४१॥ मोकळा असता माझा रथ ॥ तरी मी जातों हातोहात ॥ हनुमं
तें बांधिलों येथ ॥ रणप्राणांत कपिपुच्छें ॥ ४२ ॥ इंद्रजित होतां चिंतामग्न ॥ येरीकडे लक्ष्मण ॥ सज्जोनियां धनुष्यबाण ॥
आला आपण संग्रामा ॥ ४३ ॥ अनुलक्षोनि निशाचर ॥ उपहासें बोले सौमित्र ॥ संग्रामशील अतिगंभीर ॥ वा
क्य खडतर अनुंवादे ॥ ४४ ॥ वीर शूर मिरवीसी ख्याती ॥ शेखीं लपसी अव्यक्तीं ॥ संग्रामशील तें छळणोक्ती ॥ कपट
मूर्ति महापापी ॥४५॥ ऐसें बोलोनि आपण ॥ रथ छेदावया जाण ॥ बाण घेतला अतिकठिण ॥ अतिदारुण अनिवार्य ॥४६॥
॥ श्लोक॥ अथराक्षससिंहस्यकालान्कनकभूषणान् ॥ शरैश्चतुर्भिःसौमित्रिर्विव्याधचतुरोहयान् ॥ १ ॥ धनुर्मेघप्रसूतेनयंतु
र्जीवितमाददे ॥ सयंतरिमहातेजानिहतेरावणात्मजे ॥ २ ॥ प्रजहौचसमुद्धर्षंविवर्णश्चबभूवह ॥ विपण्णवदनंदृष्ट्वारावणिं
हरियूथपाः ॥ ३ ॥ प्रहर्षमतुलंगत्वारथमस्यव्यपोथयन् ॥ ४ ॥ ॥टीका॥ छेदावया इंद्रजिताचा रथ ॥ बाण कनकप
त्रीं सुशोभित ॥ प्रतापतेजें झगझगित ॥ स्वयें विंधितें सौमित्र ॥ ४७ ॥ त्याचें करावया निवारण ॥ इंद्रजित विंधी
अमित बाण ॥ परी ते अनिवार दारुण ॥ अणुप्रमाण ढळेना ॥ ४८ ॥ चहूंबाणांचा मारू ॥ देखोनियां अनिवारू ॥ इंद्रजित
सांडितां रहंवरू॥ चाऱ्ही वारू मारिले ॥४९॥ वारू पडतांचि क्षितिं ॥ सवेग मारावया सारथी ॥ सौमित्रें बाण सज्जिला सीतीं॥
साटोप वृत्ती सन्नद्ध ॥ ५० ॥ इंद्रचापा समान चाप ॥ बाण सज्जिला काळकल्प ॥ देखोनि सारथ्या अहकंप ॥ कपटानुरूप छळ
छद्मी ॥५१॥ सारथी माया लघुलाघवें ॥ सवेग जंव पळून जावें ॥ तंव कपिपुच्छें बांधिला पाहे ॥ ढळों नलाहे सर्वथा ॥ ५२ ॥

१ युद्धीं. २ निंदेनें. ३ बोले. ४ उपहास वचन. ५ मारीत. ६ अमंगल. ७ रथ. ८ धनुर्धी.

कपिपुच्छें हातपाईं ॥ बांधलें हें दिसत नाहीं ॥ ढळों नेदी ठांईच्या ठांईं ॥ केलें काई लक्षेना ॥५३॥ सारथी पातालीं रिघतां॥कपिपुच्छें वोढिजे वरता ॥ सवेग आकाशीं गुप्त होतां ॥ वाजती माथां पुच्छाग्र टोले ॥५४॥ तंव लक्ष्मणाचा बाण ॥ घेऊं सरला त्याचा प्राण ॥ सारथी पडतांचि जाण ॥ करी रुदन इंद्रजित ॥५५॥ होतां सारथ्याचा घात ॥ माझा बुडाला पुरुषार्थ ॥ ऐसा इंद्रजित तळमाळित ॥ दुःखाभिभूत अतिदुःखी ॥५६॥ गेली वाढीव गेलें वीर्य ॥ गेली शक्ति गेलें शौर्य॥ गेलें संग्रामऔदार्य ॥ रणीं धैर्य न धरवे॥५७॥दुःख दाटलें दारुण ॥ अश्रुधारा स्रवती नयन ॥ इंद्रजित होतां दीन वदन॥वानरगण उल्हासती ॥५८॥ इंद्रजित होतां दुःखाभिभूत ॥ वानर वीर जे समस्त ॥ तींहीं भंगिला त्याचा रथ ॥ नामें गर्जत स्वानंदें ॥५९॥ गर्जतां देखोनि थोर वानर ॥ क्षोभला इंद्रजित दुर्धर ॥ रणीं मारावया सौमित्र ॥ दुर्धर शर वर्षत ॥६०॥ त्याच परी सौमित्र क्रूर ॥ बाण वर्षे घोरांदर॥दोघे वीर अतिदुर्धर ॥ येरांयेर नाटोपती ॥ ६१ ॥ ॥श्लोक॥ अन्योन्यंनिशितैर्बाणैर्जघ्नतुर्भीमविक्रमौ ॥ परस्परवधेवीरौनिविष्टौ तौमहाबलौ ॥ ५ ॥ चक्रतुर्घोरमन्योन्यंशरजालाकुलंरणं ॥ ललाटेलक्ष्मणंबाणैःसुघोरैस्त्रिभिरिंद्रजित् ॥ ६ ॥ अभेद्यंकवचंमत्वा विव्याधलघुहस्तवित् ॥ अर्दितस्त्वथबाणौघैस्तेनामित्रेणलक्ष्मणः ॥ ७ ॥ ॥टीका॥ येरयेरांचा घ्यावा प्राण ॥ धगधगीत विंधी बाण ॥ बाणासवें धांव घेऊन ॥ हाणती जाण वज्रमुष्टी ॥६२॥ हाणितांचि वज्रमुष्टी॥दुजा वोपी कोंपराटी॥घायें मूर्च्छित पाडी सृष्टी॥ वीर जगजेठी संग्रामीं ॥६३॥ दोघे उसळती महाबळी ॥ दोघे भिडती अंतराळीं ॥ दोघे उतरोनि भूतळीं ॥ शरजाळीं वर्षतु ॥६४॥ दोघेजण विंधीतां बाण॥बाणीं संपूर्ण केलें रण॥रणीं नाटोपे लक्ष्मण॥इंद्रजित आपण विचारी॥६५॥वज्रकवची लक्ष्मण॥त्यासीं नभेदती बाण ॥ ललाट देश वर्मस्थान ॥ विंधी आपण ती बाणीं॥६६॥ब्रह्मांडीं भेदतांचि बाण ॥ मूर्च्छित पाडिला लक्ष्मण॥कांहीं नाठवे पैं स्फुरण ॥ आपणा आपण विसरला ॥६७॥ विकळ देखोनि लक्ष्मण ॥ त्याचा सवेग घ्यावा प्राण॥इंद्रजित वर्षे अमित बाण ॥ शर दारुण सैंटोपें ॥६८॥ सौमित्र वीर महाबळी॥ औठंकोटी रोमावळी॥ऐसा खिळितां बाणजाळीं॥पडे करतळीं मूर्च्छि

१ मोठेपणा. २ गळती. ३ आकाशीं. ४ आवेशाने. ५साडेतीन कोटी.

तु॥६९॥सर्वांग भेदतांचि शरीं॥हनुमंताच्या हातावरी ॥ मूर्च्छा दाटली सौमित्रीं ॥ निशाचरीं देखिजे॥७०॥इंद्रजित गर्जत आपण ॥ रणीं पाडला लक्ष्मण ॥ आतां मारितां बिभीषण ॥ याचा प्राण कोण राखे॥७१॥बिभीषणाचा निजप्राण॥इंद्रजित घेवों पाहे आपण ॥ ऐसें ऐकतां वचन ॥ आलें स्फुरण सौमित्रा ॥ ७२ ॥ देहीं देहाची विकळता ॥ ते दवडोनि सत्वावस्था ॥ राखावया शरणागता ॥ होय उठता सौमित्र ॥७३॥ श्रीरामाचें नाम स्मरतां ॥ पळाली देहाची विकळता ॥ राखावया शरणागता ॥ होय उठता सौमित्र ॥ ७४ ॥ सावध श्रीराम आठवितां ॥ देहीं असोन विदेहता ॥ तरी राखावया शरणागता ॥ होय उठता सौमित्र ॥ ७५ ॥ शरणागतां वज्रपंजरू ॥ तो हा सत्य सौमित्रु ॥ चापबाणेंसीं सत्वरू ॥ महावीरु ऊठिला ॥ ७६॥ माझी देखोनि विकळवृत्ती ॥ भय न धरावें चित्तीं ॥ मागें नसरावें मारुती ॥ हें मी तुजप्रति मागतों ॥ ७७ ॥ मागें सरतां युद्धस्थिति ॥ सूर्यवंशा अपकीर्ति ॥ माझी बुडाली शौर्यवृत्ति ॥ यशकीर्ति रामाची ॥ ७८ ॥ तिळभरी मागें सरणें ॥ हेंचि आह्मासीं गा उणें ॥ मागें सरोनि जीवें जीणें ॥ त्याहून मरणें वरिष्ठ ॥७९॥ ऐकोनि सौमित्राचें बोलणें ॥ हनुमंतु जीवें प्राणें ॥ त्यासि करित निंबलोणें ॥ शौर्यगुण संतोषु ॥ ८० ॥ घाईं जाल्या ही जर्जर ॥ धैर्य नसांडी सौमित्र ॥ तणें विस्मित वानर ॥ विस्मित वीर हनुमंतु ॥ ८१ ॥ पाठीसीं घालोनि शरणागत ॥ करावया इंद्रजिताचा घात ॥ खवळला काळ कृतांत ॥ रणप्राणांत सौमित्रु ॥ ८२ ॥ ललाटीं लागतां तीन बाण ॥ सौमित्र पडिला मूर्च्छापन्न ॥ सवेंचि होतां सावधान ॥ कैसें चिन्ह शोभत ॥ ८३ ॥ ॥श्लोक॥ शरैस्त्रिभिरदीनात्माललाटस्थैःशरोत्तमैः ॥ लक्ष्मणःशुशुभेवीरस्त्रिशृंगइवपर्वतः ॥ ८ ॥ उद्धवर्षशरान्घोरान्रावणात्मजवारणात् ॥ तमाशुप्रतिविव्याधलक्ष्मणःपंचभिःशरैः ॥ ९ ॥ ततःशोणितदिग्धांगौलक्ष्मणेंद्रजितावुभौ ॥ रणेविरेजतुर्वीरौपुष्पिताविवकिंशुकौ ॥ १० ॥ ॥टीका॥ मस्तकीं लागतां तिन्ही बाण ॥ व्यथा नमानी लक्ष्मण ॥ रणीं दिसे शोभायमान ॥ त्रिशृंगी जाण पर्वतु ॥८४॥ रावण सुत वारणोन्मत्त ॥ रणीं खवळला मदोन्मत्त ॥ त्यासीं मयूरपिच्छांकित॥बाण विंधितें

१ मूर्च्छा. २ जगणें. ३ मदमत्त हत्ती. ४ मोराच्या पिसांनीं चिन्हित. ५ मारीत.

सौमित्र ॥८५॥ पुष्पित तरु पर्वतावरी ॥ तैसे बाण सुवर्णपत्री ॥ शोभती लक्ष्मणाच्या शिरीं ॥ संग्रामगिरी डुल्लत ॥ ८६ ॥ म
यूरपिच्छांकित शर ॥ अंगीं रुतले अपार ॥ पिच्छ पसरोनि नाचे मयूर॥तेंवि निशाचर शोभत ॥८७॥ लागतां सौमित्राचे बाण॥
इंद्रजित क्षोभला दारुण ॥ घेवोनि पांचही निर्वाण बाण ॥ रणीं लक्ष्मण विंधिला ॥८८॥ घातपाता वर्मस्थ ॥ लघुलाघवें घा
य देत ॥ घायें घाय निवारित ॥ दोघे उन्मत्त रणरंगीं ॥८९॥ परस्परें घाय देत ॥ दोघे जाले रुधिरोक्षित ॥ जैसे किंशुक वसं
तांत ॥ तैसे शोभत रणरंगीं ॥ ९० ॥ येरयेरां मारणें आपण ॥ निर्वाण युद्ध अतिदारुण ॥ काढून वरदाचे बाण ॥ घ्यावया प्रा
ण विंधिती ॥ ९१ ॥ ॥श्लोक॥ सलक्ष्मणायसंक्रुद्धःशक्रजित्शरमाददे ॥ उत्तमंरक्षसांमध्येयमदत्तंमहाबलः ॥११॥ तंसमी
क्ष्यमहातेजामहेपुस्तेनसंधितं ॥ लक्ष्मणोप्याददेबाणमन्यत्भीमपराक्रमः ॥ १२ ॥ कुबेरेणस्वयंदत्तंस्वप्नेबाणंमहात्मना ॥ दु
र्जयंदुर्विपह्यंचसेंद्रैरपिसुरासुरैः ॥ १३ ॥ ताभ्यांतुधनुपिश्रेष्ठेसंहितौसायकोत्तमौ ॥ विकृष्यमाणौवीराभ्यांभृशंजज्वलतुःश्रि
यां ॥ १४ ॥ तौभासयंतावन्योन्यंधनुर्भ्यांविशिखौच्युतौ ॥१५॥ ॥टीका॥ घ्यावया लक्ष्मणाचा प्राण ॥ यमदत्त वरद बाण ॥
इंद्रजित सज्जी आपण ॥ अतिनिर्वाण संग्रामु ॥ ९२ ॥ इंद्रजितें देखोनि निजप्राणांत ॥ मग निर्वाणा घातला हात ॥ वरद बा
ण यमदत्त ॥ स्वयें सज्जित संग्रामीं ॥९३॥ यमदत्त वरद बाण ॥ रणीं शत्रूचा घ्यावया प्राण ॥ ऐसें त्याचें वरदान ॥ निवारण
असेना ॥९४॥ इंद्रजित सज्जितां दुर्धर बाण ॥ स्वयें सावध लक्ष्मण ॥ स्वप्नदत्त कुबेर बाण ॥ सज्जी आपण साटोपें ॥ ९५ ॥
लक्ष्मणें नग्न देखतां सीता ॥ विकल्प नुपजे चित्ता ॥ काम कुबेरु यें येकात्मता ॥ स्वप्नावस्था वरदोक्ती ॥९६॥ कामें दिधला निष्का
म बाण ॥ छेदकु स्थूळ लिंग कारण ॥ कुबेर वदला वरदान ॥ जय संपूर्ण पावसी ॥९७॥ ज्यावरी योजिसी हा बाण ॥ त्याचें क
रील निर्दळण ॥ कुबेर वदे वरदान ॥ जाला लक्ष्मण जागृती ॥९८॥ वर वदला स्वप्नस्थिती ॥ तो बाण उरलासे जागृती ॥ इं
द्रजितासि लावावया ख्याती ॥ तोचि शीर्तीं योजिला ॥९९॥ दोघे वीर पडिपाडी ॥ धनुष्य वोढितां कानाडी ॥ लक्ष्मण नवचे

१ वृक्ष. २ खवळला. ३ सात्राचे. ४ रक्ताने भिजलेले. ५ पळसाचे झाड. ६ आवेशें. ७ संहार. ८ धनुर्ध्यां.

निर्वेडी ॥ हडबड गाढी सुरवरां ॥१००॥ यमवरदाचा बाण ॥ अवश्य याचा घेईल प्राण ॥ कैसेनि वाचेल लक्ष्मण॥ चिंता ग
हन स्वर्गस्थां ॥१ भूतळींच ऋषीश्वर ॥ सिद्ध चारण विद्याधर ॥ अवघे करिती हाहाकार ॥ रणीं सौमित्र केंवि वांचे ॥२॥ इं
द्रजित बाण सोडी ॥ तंव सौमित्रें रणनिर्वेडी ॥ समूळ त्याचा बाहु खंडी ॥ पाडिला बुडीं सचाप॥३॥ बाहु छेदितां सत्वर ॥ आ
क्रंदला निशाचर ॥ सुरवर करिती जयजयकार ॥ धन्य सौमित्र धनुर्वाडा ॥४॥ त्याचा येतां शर दारुण ॥ बाणा मागें विंधी बा
ण ॥ बाहु पाडिला छेदून ॥ धन्य लक्ष्मण धनुर्वाडा ॥५॥ यमदत्त वरद बाण ॥ मूळ गुह्य वदे आपण ॥ इंद्रजित हस्तें पापाचर
ण ॥ पुरश्चरण सौमित्रें ॥६॥ श्रीरामाचा सहोदर ॥ तो तंव आमुचाही सुमित्र ॥ बाणें करोनि नमस्कार ॥ रिघे सत्वर तूणी
रीं ॥ ७ ॥ जय द्यावया सुमित्रासुता ॥ सेवा घडावया श्रीरघुनाथा ॥ बाण निघाला लक्ष्मणभातां ॥ करावया घाता इंद्रजिता
च्या ॥८॥ बाहु छेदिला सचाप शर ॥ रणीं खवळला निशाचर ॥ खड्गहस्तीं अतिदुर्धर ॥ मारूं सौमित्रा धांविन्नला ॥ ९ ॥ रु
धिरें वाहत धरधरा ॥ बाण तोडित खड्गधारा ॥ मारावया सुमित्रा ॥ निशाचर साटोपु ॥११०॥ माझा जाल्या भुजपात ॥ मी
नाहीं जालों शंकित ॥ झणी श्लाघसी तूं येथ ॥ करीन घात निमिषार्धें ॥ ११ ॥ बाहु तुटला तें नाठवत ॥ खड्ग घेवोनि तळपत ॥
उड्डाळ देवोनि उसळत ॥ करावया घात सौमित्रा ॥ १२ ॥ थरक सरक चवक ॥ दावित शौर्याची आँगळिक ॥ आला सौमित्रा
सन्मुख ॥ खड्गें मस्तक छेदावया ॥ १३ ॥ सौमित्र सोडी जे जे बाण ॥ खड्गधारा तोडी आपण ॥ रणीं मारावया लक्ष्मण ॥ आ
ला गर्जोन खड्गसीं ॥ १४ ॥ इंद्रजित देखोनि दुर्धर ॥ रणीं खवळला सौमित्र ॥ दंडावया निशाचर ॥ रुद्रास्त्र संयोजी ॥ १५ ॥
॥श्लोक॥ सौमित्रिरयसंक्रुद्धःसंदधेऽस्त्रंसुदारुणं ॥ रौद्रंसचेंद्रजित्क्रुद्धोप्यसृजत्तदनंतरं ॥ १६ ॥ ॥ टीका ॥ सबीजमंत्रें समंत्र॥
अभिमंत्रोनि रुद्रास्त्र ॥ सवेग सोडी पैं सुमित्र ॥ निशाचर दंडावया ॥ १६ ॥ येतां देखोनि शस्त्रपात ॥ इंद्रजित खड्गधारा हा
णित ॥ घायीं ठिणग्या उसळत ॥ लखलखीत आकाशीं ॥१७॥ घाव चुकवावया नेहटीं ॥ पळों जातां गुप्त परिपाठी ॥ रुद्रास्त्रें

१ भीति. २ कौशल्य. ३ तोडी. ४ भायांत. ५ रक्त. ६ अभिमान धरसी. ७ मोठेपणा, श्रेष्ठता. ८ जोराने.

पुरविली पाठी ॥ कपिपुच्छासाठीं पळवेना ॥ १८ ॥ पळों जातां पळवेना ॥ लपों जाता लपवेना ॥ घाव वारितां निवारेना ॥ ला
गली नयना टकमक ॥ १९ ॥ सौमित्राचा शस्त्रघात ॥ खड्गेसीं छेदून हात ॥ पाडिला पैं लंकेआंत ॥सुर गर्जत स्वानंदें ॥१२०॥
छेदितां दोन्ही भुजाभार ॥ निःशस्त्री जाला निशाचर ॥ शस्त्रें नहाणितां सौमित्र ॥ इंद्रजित थोर क्षोभला ॥२१॥ आह्मी गिळा
वें मनुष्यासीं ॥ मुख्य हातेर हें आह्मांसीं ॥ तुज मी गिळीन निमिषेसीं ॥ अतिआवेशीं धांविन्नला ॥ २२ ॥दोहीं वाहीं वाहतां
रुधिर ॥ रणीं खवळला निशाचर ॥ गिळावया सौमित्र ॥ पसरोनि वक्त्र चालिला ॥ २३ ॥ अमितें विंधितां ही बाण ॥ मागें न
सरे आपण ॥ गिळावया लक्ष्मण ॥ पसरोनि वदन धांविन्नला ॥ २४॥ ग्रहणीं राहु गिळी चंद्र ॥ तैसा गिळावया सौमित्र ॥ धां
विन्नला निशाचर ॥ विशाळ वक्त्र पसरोनि ॥ २५ ॥ साधारण बाण घात ॥ तेणें नमरे इंद्रजित ॥ त्याचा करावया शिरःपात॥
निर्वाण शर घेत सौमित्र ॥ २६॥ ॥ श्लोक॥ तमिंद्रदत्तंसौमित्रिःसमरेष्वपराजितः ॥ शरश्रेष्ठंधनुःश्रेष्ठेनरश्रेष्ठोऽभिसंदधे॥१७॥
संधायचधनुःश्रेष्ठंविकर्षन्निदमब्रवीत् ॥ लक्ष्मीवांल्लक्ष्मणोवाक्यमर्थसाधनमात्मनः ॥१८॥ धर्मात्मासत्यसंधश्चरामोदाशर
थिर्यथा ॥ पौरुषेचाप्रतिद्वंद्वस्तथेमंजहिराक्षसं ॥ १९ ॥ इत्युक्त्वाबाणमाकर्णंविकृष्यतमजिह्मगं ॥ लक्ष्मणःसमरेवीरःसम
जेंद्रजितंप्रति ॥ २० ॥ तच्छिरःसशिरस्त्राणंश्रीमज्ज्वलितकुंडलं ॥ प्रमथ्येंद्रजितःकायात्पातयामासभूतले ॥ २१ ॥ ॥टीका॥
घ्यावया इंद्रजिताचा प्राण ॥ इंद्रदत्त वरद बाण ॥ सौमित्रें सजिला आपण ॥ ज्यासिं निवारण असेना ॥२७॥ बाण श्रेष्ठ वीर
श्रेष्ठ ॥ धनुष्य वाहिलें अतिश्रेष्ठ ॥ कानाडी वोढिली यथेष्ट ॥ शत्रुकंठ छेदावया ॥२८॥ हाणितां बहुत शस्त्रघात ॥ नव्हे इंद्रजि
त शिरःपात ॥ यालागीं निर्वाण बाण अद्भुत ॥ स्वयें सजित सौमित्र ॥ २९ ॥ युद्ध मांडलें निर्वाण ॥ सज्जोनि निर्वाणीचा बाण॥
घालोनि श्रीरामाची आण ॥ विंधी आपण सौमित्र ॥ १३० ॥ कैसे कैसे रामशफत ॥ लक्ष्मण घालितां जाला येथ ॥ सावधान
तो वृत्तांत ॥ श्रोते श्रीमंत परिसोत ॥ ३१ ॥ श्रीराम धर्मा धर्मातीत ॥ तोचि धर्मात्मा सुनिश्चित ॥ येणें सत्यें शिरःपात ॥ हो

१ खवळला. २ मुख. ३ असंख्य. ४ लात्रीचा.

रणांत शत्रूचा ॥ ३२ ॥ श्रीराम सत्यासत्यातीत ॥ श्रीराम सत्याचें निजसत्य ॥ जरी हें श्रीरामसत्यव्रत ॥ हो शिरःपात शत्रू
चा ॥३३॥ श्रीराम स्त्रीपुरुषातीत ॥ तोचि स्त्रीपुरुष समस्त ॥ हेंचि श्रीरामाचें निजव्रत ॥ तरी हो शिरःपात शत्रूचा ॥३४॥ श्री
राम दशरथाचा सुत ॥ तोचि ब्रह्म सदोदित ॥ येणें सत्यें इंद्रजित ॥ पडो रणांत या बाणें ॥ ३५॥ श्रीराम स्त्रीपुत्रींयुक्त ॥ सक
ळकुटुंबेसीं नांदत ॥ तो राम सत्य द्वैतातीत ॥ हो शिरःपात बाणें येणें ॥३६॥ रामा नाहीं द्वंद्वभान ॥ तो सर्वांगीं चैतन्यघन ॥ ये
णें शपथें शिरःपतन ॥ पावो आपण इंद्रजित ॥ ३७॥ सकळभूतें श्रीरघुनाथ ॥ हें वेदशास्त्रा सत्य संमत ॥ तरी इंद्रजिताचा शि
रःपात ॥ हो रणांत बाणें येणें ॥ ३८ ॥ माझा आत्मा श्रीरघुनाथ ॥ हेंचि श्रीरामाचें नित्य व्रत ॥ येणें इंद्रजिताचा शिरःपात॥
हो रणांत बाणें येणें ॥ ३९ ॥ घालितां श्रीरामाची आण ॥ इंद्रजिताचा गेला प्राण ॥ लक्ष्मणें विंधोनियां बाण ॥ शिर सत्राणें
छेदिलें ॥ १४० ॥ धन्य निधडा सौमित्र ॥ विंधोनियां बाण दुर्धर ॥ गगना उडवोनियां शिर ॥ निशाचर पाडिला ॥ ४१ ॥
॥ श्लोक ॥ ततःसनिपपाताशुधरण्यांरावणात्मजः ॥ कवचीसशिरस्त्राणोविप्रविद्धशरासनः ॥ २२ ॥ चुक्रुशुस्तेततःसर्वेवान
राःसविभीषणाः ॥ प्रहृष्यन्निहतेतस्मिन्देवाःवृत्रवधेयथा ॥ २३ ॥ अथांतरिक्षेभूतानामृषीणांचमहात्मनां ॥ बभूवजयसन्नादो
गंधर्वाप्सरसामपि ॥ २४ ॥ ॥ टीका ॥ मुकुट कुंडलें शिरस्त्राण शिरीं ॥ कवची खड्गी धनुर्धारी ॥ शिर छेदोनियां बाणाग्रीं ॥
धरेवरी पाडिला ॥ ४२ ॥ इंद्रजित पडतां क्षितीं ॥ वदे सौमित्राची स्तुति ॥ तूं परमात्मा ब्रह्ममूर्ति ॥ मी परम मुक्ति पावलों
॥४३ ॥ नमस्कार हनुमंता॥नमन वानरां समस्तां ॥ नमस्कार श्रीरघुनाथा ॥ परममुक्तता पावलों ॥ ४४॥ इंद्रजित पडतां धरे
वरी ॥ वानरवीरां हर्ष भारी ॥ श्रीरामनामाच्या गजरीं ॥ जयजयकारीं गर्जती ॥ ४५ ॥ विजयी झाला लक्ष्मण ॥ हरिखें ना
चे बिभीषण ॥ स्वर्गीं उल्हासले सुरगण ॥ भेरी निशाणें त्राहाटिलीं ॥ ४६ ॥ गंधर्व गाणीं गाती ॥ हर्षे अप्सरा नाचती ॥ दि
व्य सुमनें नेणो किती ॥ सुर वर्षती स्वानंदें ॥४७॥ इंद्र चंद्र वरुण कुबेर ॥ हरिखें नाचती समग्र ॥ वृत्रवधाहूनि फार ॥ हर्ष नि

१ सुखदुःखादि विकार. २ गृहीत. ३ जोरानें. ४ शूर. ५ आनंदें. ६ देववृंद. ७ वाजविलीं. ८ पुष्पें.

भैंर सुरसिद्धां ॥४८॥ आनंदाच्या सुख निर्भरीं ॥ स्वर्गीं गिरागजरीं ॥ सिद्ध चारण ऋपीश्वरीं ॥ जयजयकारीं गर्जिजे ॥ ४९ ॥ धन्य सौमित्र रामबंधु ॥ केला इंद्रजिताचा वधु ॥ एका जनार्दना स्वानंदु ॥ परमानंदु रामायणीं ॥ १५० ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांइंद्रजितवधोनामएकोनचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥३९॥ ॥ओव्या॥ ॥ १५०॥ ॥श्लोक॥ ॥ २४ ॥ ॥एवं॥ ॥१७४॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ अखंत.

श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ रणीं पाडून इंद्रजित शूर ॥ विजयी जाला सौमित्र ॥ हर्षे उपरमती वानर ॥ जयजयकार करोनि ॥१॥ इंद्रजित पडतांचि रणपाडी ॥ तेचि काळीं तेचि घडी ॥ बिभीषणा हर्षकोडि ॥ जोडिला जोडी आल्हादु॥२॥ ॥श्लोक॥ पतितंरावणिंज्ञात्वासाराक्षसमहाचमूः ॥ वध्यमानाप्रदुद्रावहरिभिर्जितकाशिभिः ॥ १ ॥ केचिल्लंकामभिमुखंप्रविष्टावानरार्दिताः ॥ समुद्रेपतिताःकेचित्केचिच्छैलान्समाश्रिताः ॥२॥ हतमिंद्रजितंदृष्ट्वाशयानंधरणीतले ॥ जहर्षशक्रोभगवान्सहसर्वैर्महर्षिभिः ॥ ३ ॥ जगामनिहतेतस्मिन्राक्षसेपापकर्मणि ॥ ४ ॥ ॥टीका॥ रणीं पडतां इंद्रजित वीर ॥ राक्षसांचे महाभार ॥ वानरीं त्रासितां अपार ॥ निशाचर पैं पळती ॥३॥ धाकें धाकें राक्षस कोडी ॥ धरली समुद्राची थडी ॥ एक पळाले लंकापाहाडी॥ पर्वतीं दडी देती एक ॥४॥ पडिला देखोनि इंद्रजितासीं ॥ अतिउल्हास पैं इंद्रासीं ॥ उल्हास सुर नर सिद्धांसीं ॥ आल्हादेंसीं नाचती ॥ ५ ॥ मारितां इंद्रजिता महापाप्यासीं ॥ परम सुख सदाशिवासीं ॥ अतिउल्हास ब्रह्मयासीं ॥ वंशज दुष्टासिं मारितां ॥ ६ ॥ दश दिशा विधूमवंता ॥ सुप्रसन्न उगवे सविता ॥ निर्मळ जळें वाहती सरितां ॥ सुख समस्ता सौमित्रें ॥७॥ सौमित्राची आंगवण ॥ विविध वाणिती शिवगण ॥ स्वर्गीं वाणिती सुरगण ॥ वानरगण भूतळीं ॥८॥ रणीं लाहोनि निजविजया ॥ उभवोनि पुच्छाचिया गुढिया ॥ वानर नाचती सुखोर्मिया ॥ उभवोनि बाह्या रामनामें ॥९॥ रामनाम गीत गात ॥ विजयसुखें नृत्यान्वित ॥ वानर स्वानंदें डुल्लत ॥ रणीं गर्जत हरिनामें ॥ १० ॥ रणीं विजयाचा उत्साहो ॥ देखोनि वानरांचा लवलाहो ॥ सौमित्र महाबाहो ॥ काय स्वयमेव बोलतु ॥ ११ ॥ ॥श्लोक॥ रुधिरक्लिन्नगात्रस्तुलक्ष्मणःशुभलक्षणः ॥ बभूवहृष्टस्तंहत्वाशत्रुजेतारमाहवे ॥ ५ ॥ ततःसशरभंवीरंजांबुवंतंचवीर्यवान् ॥ सनिपत्यमहातेजास्तांश्चसर्वान्वनौकसः ॥ ६ ॥ ॥टीका॥ लक्ष्मणाचें शुभलक्षण ॥ विकळ जाहालिया प्राण ॥ नसांडून रणांगण ॥ शत्रु संपूर्ण निर्दाळिला ॥१२॥ अवघे ऐकोनि सावचित्त ॥ रामप्रतापें रणाआंत ॥ म्यां मारिला इंद्रजित ॥ स्वयें सांगत सौमित्र ॥१३॥ इंद्रजित मारिला शौर्यवृत्ती ॥

१ आनदती, नाचती. २ स्वच्छ, निर्धूम. ३ सूर्य. ४ नद्या. ५ मूर्च्छापन्न. ६ संहारिला.

ते तंव नव्हे माझी शक्ती ॥ श्रीरामप्रताप प्रयुक्ती ॥ स्मरणानुवृत्ती निर्दाळिलें ॥१४॥ श्रीराम माझें बळाचें बळ ॥ श्रीराम बळें शौर्य शीळ ॥ इंद्रजिताचें शिरकमळ ॥ छेदिलें समूळ श्रीरामसत्तें ॥१५॥ घालोनि श्रीरामांची शफत ॥ म्यां मारिला इंद्रजित ॥ ऐसें लक्ष्मण सांगत ॥ चांचरी जात विकळत्वें ॥१६॥ रणीं भिडतां निशाचरा ॥ बाणीं खिळिलें सौमित्रा॥सर्वांगीं रुधिरें धारा ॥ तेणें शरीर विकळत ॥ १७ ॥ तिन्ही बाण रुतले कपाळीं ॥ ते भेदले ब्रह्मांडमूळीं ॥ बाणीं खिळिल्या रोमावळी ॥ तेणें महाबळी विकळांग ॥१८॥ शरभ जांबुवंत कपिगण ॥ युद्धीं निवारोनि जाण ॥ पाचारोनि बिभीषण ॥ काय लक्ष्मण सांगतु ॥१९॥ मी घायवट सर्वशरीरीं ॥ सर्वांग निथळे रुधिरीं ॥ प्राणांत मज देखिल्यावरी ॥ राम पोटीं सुरी घालील ॥ २० ॥ यालागीं पूर्वसूचनेवरी ॥ सुग्रीवसंज्ञा अनुकारी ॥ शस्त्रें काढवावीं दुरी ॥ पुढें वानरीं जाऊनि ॥ २१ ॥ संतोषावया श्रीरामचंद्र ॥ देवोनि इंद्रजिताचें शिर ॥ पुढें धाडावे वानर ॥ अतिचतुर बोलके ॥ २२॥ बाणाची माझी वाढिव ॥ करावी माझी भाटिव ॥ संतोषलिया राघव ॥ शस्त्रें सुग्रीव काढील ॥२३॥ हें अंतींचें माझें वचन ॥ तुम्ही करावें सावधान ॥ ऐसें बोलतां लक्ष्मण ॥ मूर्च्छापन्न स्वयें पडला ॥२४॥ झांकले दोन्ही नयन ॥ खुंटलें वदतें वदन ॥ तें देखोनियां बिभीषण ॥ वानरगण अतिदुःखी ॥२५ ॥ सखा अंतरला लक्ष्मण ॥ वानर करिती शंखस्फुरण ॥ दुःखीं फुटे बिभीषण ॥ अवघेजण लोळती ॥ २६ ॥ कोण कोणा आश्वांसील॥ कोण कोणा संबोखील ॥ अवघ्यां समान कळवळ ॥ अति तळमळ वानरां ॥२७॥ तंव बोलिला जांबुवंतु ॥ साधिला सौमित्रें कार्यार्थु ॥ मध्यें वोढवला अनर्थु ॥ गडबडितु अतिदुःखी ॥२८॥ अवघ्यां सांगे हनुमंत ॥ सौमित्र आज्ञा करा समस्त ॥ यासि घेवोनि जावें तेथ ॥ श्रीरघुनाथ वंदावया ॥ २९ ॥ मी तव नये रामापासीं ॥ मज निरविलें सुमित्रासीं ॥ रणीं मारवोनि त्यासीं ॥ काय रामासीं मुख दाऊं ॥३०॥ वळी देवोनि लक्ष्मणासीं ॥ रणीं मारिलें इंद्रजितासीं ॥ पूर्ण जहालों अपेशी ॥ काय रामासीं मुख दाऊं ॥ ३१ ॥ वळी दिधला सुमित्रासीं ॥ हें यश मिरऊं अतिश्लाघ्यतेसीं ॥ अपेश कालिमा आली मुखासीं ॥ काय रामासीं मुख ॥ १ ॥

१ मारिला. २ मूर्च्छित. ३ रक्त. ४ सर्व. ५ धीर देईल. ६ समजूत करील. ७ स्वाधीन केलें. ८ अभिमानें. ९ काळेपणा.

दाऊं ॥३२॥ मरों जातां नये मरण ॥ धिक् धिक् चिरंजीवपण ॥ मज नजाळी हुताशन ॥ समुद्र मग्न मज नकरी ॥ ३३ ॥ मरण नये पर्वतपातें ॥ नचले शस्त्राचे आघात ॥ विष घेतल्या नये अंत ॥ अपेशवंत मी एक ॥३४॥ अपेशें गांजिलों मी मोठा ॥ पडल्या पडल्या येथें करंटा ॥ वाळोनि होईन खराटा ॥ परी त्या वाटा मी नयें ॥ ३५॥ तंव बोलिला बिभीषण ॥ भाक देवोनि आपण ॥ आणून मारविला लक्ष्मण ॥ अपेशी पूर्ण मी जालों ॥३६॥ अपेश बैसलें माझे माथां ॥ कांहीं चालेना पैं आतां ॥ केंवि मुख दाऊं रघुनाथा ॥ मरणावस्था मज आली ॥३७॥ अपेश बैसलें दारुण ॥ वांचल्याचें फळ कोण ॥ अवश्य सांडीन मी प्राण॥ बिभीषण अनुवादे ॥३८॥ ऐकोनि क्षोभला हनुमंत ॥ येथें मरतां शरणागत ॥ प्राण सांडील रघुनाथ ॥ ऐसा अनर्थ न करावा ॥३९॥ जाहल्या सुमित्राचा घात ॥ वाचों नशके रघुनाथ ॥ मरतांचि शरणागत ॥ सद्यःप्राणांत श्रीरामा ॥ ४० ॥ लक्ष्मणाचें आज्ञापन ॥ आह्मी करूं अवघेजण ॥ मीही येतों गा आपण ॥ रघुनंदन वंदावया ॥ ४१ ॥ देऊनि इंद्रजिताचें शिर ॥ गुढिया उभवोनि सत्वर ॥ पुढें धाडावे वानर ॥ अतिचतुर ते कोण ॥४२॥ तंव बोलिला बिभीषण ॥ इंद्रजिताचें शिर घेऊन ॥ पुढें जाईन मी आपण ॥ रघुनंदन उल्हासा ॥ ४३ ॥ बिभीषण निशाचर ॥ घेवोनि इंद्रजिताचें शिर ॥ गुढिया उभवोनि वानर ॥ अतिसत्वर निघाले ॥४४॥ मागील जे कां वानरवीर ॥ उचलोनियां सुमित्र ॥ अंगींचा सैलों नदेतां शर ॥ अतिअरुवार चालती ॥४५॥ ॥श्लोक॥ अथाचचक्षेधर्मात्माराघवायविभीषणः ॥ छिन्नमिंद्रजितःशीर्षंलक्ष्मणेनमहात्मना ॥ ७ ॥ निवेदयित्वा रामायतस्थौहृष्टोविभीषणः ॥ ८ ॥ ॥टीका॥ पुढें येवोनि बिभीषण ॥ वंदूनि श्रीरामाचे चरण ॥ लक्ष्मणाचें रणांगण ॥ सांगे आपण तें ऐका ॥ ४६ ॥ सप्तावरणें दुर्धर वाट ॥ करोनि सौमित्रें सपाट ॥ उघडोनियां यज्ञवाट ॥ जाला प्रविष्ट होमस्थानीं ॥४७॥ इंद्रजित होम करित ॥ कुंडीं निघाला साग्निरथ ॥ उडी घालोनि हनुमंत॥इंद्रजित आंसुडिला ॥४८॥ कर्म नहोतां समाप्त ॥ उठविला इंद्रजित ॥ बिभीषण घेवोनि आला येथ ॥ त्या माझा घात करूं धांवे ॥ ४९ ॥ पाठीसीं घालोनि शरणागतु ॥

१ अग्नी. २ [illegible] ३ [illegible] ४ [illegible] ५ [illegible] ६ ओढिला.

सौमित्र आला युद्धाआंतु ॥ त्यासीं देखोनि इंद्रजितु ॥ साशंकित स्वयें जाला ॥५०॥ विवर सांडोनियां कपटी ॥ गेला मेघाचि ये पृष्टीं ॥ मग हनुमंतें उठाउठी ॥ सौमित्र जगजेठी तेथें नेला ॥५१॥ सौमित्र निधडा वीर शूर ॥ अचुक संधानीं दुर्धर ॥ वारु सारथी रहंवर ॥ बाणीं सत्वर छेदिले ॥ ५२ ॥ बाणें बाण निवारून ॥ शस्त्रास्त्रीं निराकरण ॥ दोघे योद्धे विचक्षण ॥ रणप्रवीण संग्रामीं ॥ ५३ ॥ अचुक सौमित्राचा हात ॥ उभयभुजा करोनि घात ॥ सवेंचि केला शिरःपात ॥ तें शिर येथ आणिलेंसे ॥५४॥ बिभीषण अतिचतुर ॥ आणून इंद्रजिताचें शिर ॥ ठेविलें श्रीरामा समोर ॥ देखोनि वानर बुजाले ॥५५॥ धन्य सौमित्र आतुर्बळी ॥ बाण भेदले कपाळीं ॥ हेमपुंखाची मुंडावळी ॥ शिरासीं बांधिली रणरंगीं ॥ ५६ ॥ भिशा मुर्डिवा विशाळा॥ दाढा विकट विक्राळा ॥ बाण भेदले कपाळा ॥ कपाळीं टिळा गोरोचनाचा ॥५७ ॥ देखोनि हरिखेला राघव ॥ बिभीषण संज्ञासुग्रीव ॥ शस्त्रसामग्री नेली सर्व ॥ अतर्क्य लाघव विन्यासें ॥ ५८ ॥ लक्ष्मणा वें बळ दुर्धर ॥ देखोनि इंद्रजिताचें शिर ॥ ऐकोनि बिभीषण उत्तर ॥ हर्षें रघुवीर अनुवादे ॥ ५९ ॥ ॥ श्लोक ॥ बिभीषणवचःश्रुत्वाहर्षव्याकुललोचनः ॥ बिभीषणं पुरस्कृत्यहनूमंतंचराघवः ॥ ९ ॥ जांबुवंतंससुग्रीवंसभाज्यचवनौकसः ॥ शूरमिक्ष्वाकुशार्दूलंसमाश्वासयतोनुजः ॥ १० ॥ रामचंद्रसमोभ्रातालक्ष्मणंशुभलक्षणं ॥ उपवेश्यतमुत्संगेपरिष्वज्यसुपीडितं ॥ ११ ॥ पीडितंसायकैर्दृष्ट्वादुःखितोराघवस्तदा ॥ दुःखहर्षयुतोरामःसमूर्च्छितइवावभौ ॥ १२ ॥ ॥ टीका ॥ देखोनि इंद्रजिताचें शिर ॥ ऐकोनि बिभीषण उत्तर ॥ सौमित्रप्रताप अतिगंभीर ॥ तेणें रघुवीर हरिखला ॥ ६० ॥ लक्ष्मण योद्धा अतिगहन ॥ तेणें हरिखला रघुनंदन ॥ वर्षे स्वानंदजीवन ॥ संतप्त जन निववावया ॥ ६१ ॥ बाप कृपाळु रघुनाथा ॥ बिभीषण हनुमा जांबुवंता ॥ अनुक्रमें आलिंगितां ॥ वानरां समस्तां आल्हाद ॥६२॥ अवघीं केला नमस्कार ॥ अद्यापि कां नये सौमित्र ॥ ऐसें पुसतां श्रीरामचंद्र ॥ जालें चरित्र तें ऐका ॥६३॥ बाणीं जर्जर सर्व शरीरीं ॥ सौमित्र उचलोनियां वानरीं ॥ घालितां श्रीरामाचे मांडीवरी॥नाहीं शरीरीं चेतना ॥६४॥

१ भीत. [illegible] ५ आनंदला. ६ कौशल्यें.

इंद्र वंदी ज्याचे बळासीं ॥ ऐसिया सबळ सौमित्रासीं ॥ बाणीं खिळिलें सर्वांगासें ॥ पाहे चौपासीं श्रीरामु ॥६५॥ तीन बाण हे कपाळीं ॥ रुतले ब्रह्मांडीच्या मुळीं ॥ बाणीं भेदल्या रोमावळी ॥ बाणजाळीं खिळिलासे ॥ ६६ ॥ रणीं विंधितां शरधारीं ॥ रिती जागा अंगावरी ॥ नाहीं उरली तिळभरी ॥ शरीं शरीरीं खीळिला ॥ ६७ ॥ इंद्रजित मरणें सुखोद्भूतु ॥ सौमित्र दुःखें दुःखित रघुनाथु ॥ ऐसा हर्ष शोकान्वितु ॥ पडे मूर्च्छितु श्रीराम ॥६८॥ श्रीराम पडतां मूर्च्छापन्न ॥ गजबजिला बिभीषण ॥ हडबडिले वानरगण ॥ करिती रुदन अतिदुःखें ॥६९॥ दोघे पैढियंते पूर्ण ॥ येरयेरा जीव प्राण ॥ सौमित्रदुःखें रघुनंदन ॥ झणी हा प्राण सांडील ॥ ७० ॥ मूर्च्छित पडतां रघुनंदन ॥ सुग्रीव आणि बिभीषण ॥ मिळोनियां वानरगण ॥ करिती रुदन अतिदुःखें॥७१॥ एक निमाला रणरंगीं ॥ दुजा निमतो तयालागीं॥काय करावें या प्रसंगीं॥ वानरां अंतरीं अतिचिंता ॥७२॥ सौमित्रा तें आलिंगून ॥ श्रीराम पडिला मूर्च्छापन्न ॥ सवेंच चेतना लाहोन ॥ सावधान स्वयें जाला ॥ ७३ ॥ ॥ श्लोक ॥ उपलभ्यततः संज्ञांलक्ष्मणंसमुदैक्षत ॥ मूर्ध्निचैनमुपाघ्रायरामःशरमुपागतं ॥ १३ ॥ कृतंपरमकल्याणंकर्मेदंदुष्करंत्वया ॥ अद्यमन्येहतेपुत्रेरावणंनिहतंयुधि ॥ १४ ॥ निरमित्रकृतोस्म्यद्यनिर्यास्यतिहिरावणः ॥ बलव्यूहेनमहताश्रुत्वापुत्रंनिपातितं ॥ १५ ॥ त्वया लक्ष्मणनाथेनसीताचपृथिवीचमे ॥ नदुष्प्रापाहतेतस्मिन्शक्रजेतरिचाहवे ॥ १६ ॥ ॥ टीका ॥ संज्ञा पावोनि रघुनंदन ॥ घाईं जर्जरीत लक्ष्मण ॥ देखोनियां विगतप्राण ॥ करी रुदन अतिदुःखें ॥७४॥ निकुंबळे जावोनि आपण ॥ इंद्रजित मारोनि दिधला प्राण ॥ तें कल्याण तेंचि अकल्याण ॥ मज तुजवीण सौमित्रा ॥७५॥ ऐकोनि इंद्रजिताचें मरण ॥ निर्वाण युद्धा येईल रावण॥त्यासीं कोणें करावें रण॥तुजवीण सौमित्रा ॥७६॥ बारावर्षें निराहारी ॥ राहोनियां ब्रह्मचारी॥मारून दिधला माझा वैरी॥तरी मजवरी कां रुसलासी॥७७॥बारावर्षें वनवासीं ॥ म्यां नाहीं पुसिलें आहारासीं ॥ तेणें मजवरी रुसलासी ॥ लागोनि पायांसीं बुझाऊं॥७८॥इंद्रजितासीं उठाउठी॥रणीं केली त्वां सवसाटी॥तुजवीण जगजेठी॥मी ये सृष्टी वांचेना ॥७९॥ निकुंबळे धाडिला एकला॥

१ केशपंक्ती. २ लागतां, व्रणांकित होतां. ३ घाबरला. ४ आवडते. ५ मेला. ६ अंगीचा. ७ रणकंदन.

तेणें धरिला त्वां अबोला॥ बंधुस्नेहें आक्रोशिला ॥ आक्रंदला श्रीरामु॥८०॥ दुर्धर इंद्रजिताचें मरण॥ तें त्वां साधिलें करोनि रण ॥ रणांगणीं दिधला प्राण ॥ तें अकल्याण मज केलें ॥ ८१ ॥ करोनि इंद्रजिताच्या घाता ॥ तुवां निर्मुक्त केली सीता ॥ वसुधा व श्य केली माझ्या हाता ॥ सत्य तत्वतां सुबंधु ॥८२॥ सीता सुंदर महासती ॥ कोणें भोगावी वसुमती ॥ तुजवीण ऊर्मिलापती॥ प्राण निश्चिती त्यागीन ॥ ८३ ॥ अनंत अपराध मजपाशीं ॥ तेणें मजवरी रुसलासी ॥ चरण झाडीन मी केशीं ॥ उकसाबुक सीं स्फुंदत ॥ ८४ ॥ धांव पाव गा सौमित्रा ॥ साद दे कां सहोदरा ॥ माझिया दुःखा दुर्धरा ॥ महावीरा निवारीं ॥८५॥ केउता गेलासि सुबंधु ॥ अद्यापि कां नदेसी सादु ॥ करितां श्रीरामासीं खेदु ॥ दुःखबाधु संग्रामीं ॥ ८६ ॥ तुजवीण मी अनाथ ॥ तु जवीण मी हताहेत ॥ तुजवीण निजजीवित ॥ त्यागीन निश्चित सौमित्रा ॥ ८७ ॥ तुजवीण मी प्रभाहीन ॥ तुजवीण मी हीन दीन ॥ तुजलागीं त्यजीन प्राण ॥ सत्य जाण सौमित्रा ॥८८॥ राया दशरथाची आण ॥ तुजवीण मी त्यागीन प्राण ॥ ऐसें बो लोनि रघुनंदन ॥ घातलें आसन प्राणांता ॥८९॥ देवोनि सौमित्रा आलिंगन ॥ चुंबोनियां त्याचें वदन ॥ श्रीरामें त्यागावया प्राण ॥ घातलें आसन प्राणांत ॥९०॥ तें देखोनि हनुमंतु ॥ खळवळला काळ कृतांतु ॥ स्वयें येवोनि गर्जतु ॥ काय सांगतु श्री रामा ॥ ९१ ॥ मी सेवक असतां जाण ॥ कोण मारूं शकेल लक्ष्मण ॥ तूं कां वृथा त्यजिसी प्राण ॥ आंगवण पाहें माझी ॥ ९२ ॥ यमें नेलिया लक्ष्मणासीं ॥ धुळीं मेळवीन यमासीं ॥ शीकें लावीन कळिकाळासीं ॥ सौमित्रासीं नेतांचि ॥ ९३ ॥ इंद्र चंद्र वरुण कुबेर ॥ मुख्य करोनि दिवाकर ॥ त्यांचेनि नमारवे सौमित्र ॥ मारिल्या समग्र निर्दाळीन ॥ ९४ ॥ सौ मित्र नेलिया कैलासासीं ॥ तेथून मी आणीन त्यासीं ॥ जरी नेलिया वैकुंठासीं ॥ ख्याती करीन ते ऐका ॥ ९५ ॥ उ भें करोनियां भगवंतासीं ॥ झाडा घेईन वैकुंठवासीं ॥ वोळखोनि सौमित्रासीं ॥ तुझा तुजपासीं आणीन ॥ ९६ ॥ ने लिया क्षीरसागरासीं ॥ झाडा घेईन शेषापासीं ॥ उलथोनि नारायणासीं ॥ सौमित्रासीं आणीन ॥ ९७ ॥ सौमि

१ पृथ्वी. २ बंधु. [illegible] शक्ति. ७ शिक्षा. ८ सूर्य. ९ संहारीन.

त्र शेषावतार बळी ॥ अडकल्या नारायणातळीं ॥ तोही उलथोनि तात्काळीं ॥ तुझा तुजजवळी आणीन ॥ ९८ ॥ पृथ्वी मिनेली पृथ्वीसीं ॥ आप मिनलें आपासीं ॥ तेज मिनलें तेजासीं ॥ प्राण वायूसीं मीनला ॥ ९९ ॥ आकाश मिनलें आकाशा सीं ॥ चैतन्य मिनलें चैतन्यासीं ॥ कैंचा सौमित्र आणिसी ॥ मूर्ख ह्मणसी वानर ॥ १०० ॥ ऐसा ही आणीन लक्ष्मण॥तरी मी तुझा सेवक जाण ॥ तुझें करितां नामस्मरण ॥ अटक कोण मजलागीं ॥१॥ तुझ्या नामाचेनि बळें ॥ कळिकाळाची शक्ति गळे॥ संसारु आप भयें पळे ॥ मोक्ष मावळे मिथ्यात्वें ॥ २ ॥ नामस्मरण परमधर्म ॥ नाम निर्दाळी कर्माकर्म ॥ नाम केवळ परब्रह्म ॥ पुरुषोत्तम हरिकीर्ति ॥३॥ दार्ढ्यें तुझें नामस्मरण ॥ नामबळें लक्ष्मण ॥ तुझा तुजपासीं आणीन ॥ तेंही लक्षण अवधारीं ॥४॥ पृथ्वी दमिली पृथूनीं ॥ मीही दमीन मेदिनी ॥ सौमित्राचें शरीर अवनी ॥ जंव आणोनि मज अर्पी ॥ ५ ॥ आपीं आपत्व तंव शोधीन ॥ सौमित्राचें निजजीवन ॥ आणोनियां गा आपण ॥ मदर्पण जंव करी ॥६॥ निजतेजाच्या आवेशीं ॥ तेज दमीन ते जासीं ॥ सौमित्राच्या निजतेजासीं ॥ जंव मजपासीं तें अर्पी ॥ ७ ॥ माझा निजपिता पवन ॥ त्याचेंही करीन शोषण ॥ ल क्ष्मणाचा निजप्राण ॥ जंव आणून मज अर्पी ॥ ८ ॥ दंडणें नलगे आकाशासीं ॥ सहज प्रवेश आकाशीं ॥ ध्यान धरोनि चैत न्यासीं ॥ चेतनेसीं आणीन ॥९॥ ध्यानीं धरोनि चैतन्या॥आणीन जीव कळा चेतना ॥ जावया देहींच्या जडपणा॥ते निजप्राणां चेतवी ॥११०॥ धरोनि चेतनेचा हातु ॥ प्राण प्रवेशे देहाआंतु ॥ तंव तंव देहीं देहवंतु॥सावचित्त होय जीव ॥११॥ वांचवावया लक्ष्मण ॥ सांडून स्थूळ लिंग कारण ॥ हनुमा करूं पाहे उड्डाण ॥ तंव सुषेण तेथें आला ॥ १२ ॥ हनुमंता तूं परोपकारी ॥ आणिला होता द्रोणागिरी ॥ दिव्यौषधी तयावरी ॥ त्या म्यां गृहीं संग्रहिल्या ॥ १३ ॥ पर्वता वेगळ्या औषधी जाण ॥ न राह ती अर्धक्षण ॥ घालितां श्रीरामपादकण ॥ औषधी संपूर्ण थांबल्या ॥ १४ ॥ त्यांचा रस देतां जाण ॥ सावध होईल लक्ष्मण ॥ ऐसें बोलतां सुषेण ॥ रघुनंदन सुखावे ॥ १५॥ ऐकतां हनुमंताची कथा ॥ परम सुख रघुनाथा ॥ आलंगिला जीवा परता ॥ उ

१ मिळाली. २ संकट. ३ क्षयकरी. ४ श्रेष्ठ. ५ पृथ्वी. ६ सांठविल्या.

ल्हासता स्वानंदें ॥ १६ ॥ ॥ श्लोक ॥ सतंभ्रातरमाश्वास्यपरिष्वज्यचराघवः ॥ रामःसुषेणंमुदितःसमाभाष्येदमब्रवी
त् ॥ १७ ॥ सशल्योयंमहाप्राज्ञसौमित्रिर्मित्रनंदनः ॥ यथाभवतिनिःशल्यस्तथात्वंकर्तुमर्हसि ॥ १८ ॥ विशल्यकरणीनामवने
हिमवतःशुभा ॥ लक्ष्मणायददोनस्यंसुषेणःपरमौषधीं ॥ १९ ॥ सतस्यागंधमाघ्रायविशल्यःसमपद्यत ॥ तथानिर्वेदनश्चैव
संरूढव्रणएवच ॥ २० ॥ ॥टीका॥ लक्ष्मण व्हावया सावधान ॥ श्रीरामें केलें रुदन ॥ अश्रु नव्हे तें अमृतपान ॥ स्वानंद
जीवन संतप्ता ॥१७॥ अश्रु तेंचि अमृतपान ॥ आलिंगन तेंचि विशल्यकरण ॥ करसंस्पर्शें करी निर्व्रण ॥ कृपाळु पूर्ण श्रीरा
मु ॥ १८ ॥ निजभक्ताची जे जे व्यथा ॥ नानापरीच्या नानावस्था ॥ निवारणें श्रीरघुनाथा ॥ पुढील कथा अवधारा ॥१९॥ रा
वध व्हावया लक्ष्मण ॥ रामें पाचारोनि सुषेण ॥ शल्य विशल्य औषधी जाण ॥ देववी आपण संक्षेपें ॥१२०॥ शल्याशल्य
फेडी संपूर्ण ॥ विशल्या घाय बुजी आपण ॥ अंगींचे हरपती वण ॥ ते सुवर्णा जाण दिव्यौषधी ॥२१॥ अंगीचे पौनपोनि व्रण॥
सुवर्णा करी सुवर्ण वर्ण ॥ ऐशिया दिव्यौषधी जाण ॥ दे सुषेण सौमित्रा ॥ २२ ॥ शल्य विशल्य देतां जाण ॥ शल्यें विराली
संपूर्ण ॥ हर्षें निर्भर अंतःकरण ॥ सावध होय सौमित्र ॥ २३ ॥ औषधी देतां सुवर्ण ॥ पानपोनि अंगींचे व्रण ॥ शरीर जालें सु
वर्णवर्ण ॥ उठला लक्ष्मण स्वानंदें ॥२४॥ पूर्विल्यापेक्षां जाण ॥ शक्ति पावोनि शतगुण ॥ सांटोपें उठिला लक्ष्मण ॥ रणीं राव
ण दंडावया ॥ २५ ॥ ॥ श्लोक ॥ बिभीषणमुखानांचसुहृदांराघवाज्ञया ॥ तामौषधिंमहाबाहुःसुषेणःप्रददौतदा ॥ २१ ॥
॥ टीका ॥ लक्ष्मण जालिया सावधान ॥ बिभीषण सुग्रीव रघुनंदन ॥ पाचारोनि सुषेण ॥ सांगे आपण तें ऐका ॥२६॥ लक्ष्म
णासवें वानर वीर ॥ घाईं जाले अतिजर्जर ॥ औषधी देवोनि सत्वर ॥ करीं समग्र सावध ॥ २७ ॥ ऐसें सांगतां रघुवीर ॥ अ
संख्यात कपि वानर ॥ सुषेणें अपरिमित ऋक्षवीर ॥ केले समग्र सावध ॥२८॥ अपरिमित ऋक्षवीर ॥ असंख्यात कपि वानर॥
बिभीषणाचे निशाचर ॥ घाईं जर्जर अमित ॥२९॥ धन्य सुषेण वैद्यरावो ॥ वेंचून औषधींचा संग्रहो ॥ अंगीं व्रण नदिसे घावो॥

१ निधाय. २ सांवेंचक. ३ भक्षन. ४ उल्हासत. ५ बळाने. ६ असंख्य.

सकळ समुदायो सुखी केला ॥१३०॥ गेला क्लेश श्रमेसिं स्वेदु ॥ गेली शल्यबाधा गेला खेदु ॥ सकळ वीरांसिं आल्हादु ॥ परमा
नंदु श्रीरामें ॥३१॥ पूर्विल्या बळापेक्षां जाण ॥ प्रताप आला पैं चौगुण ॥ उपमति आंगवण ॥ गडगर्जन हरिनामें ॥३२॥ रा
मनामाचा गजर ॥ वानरीं केला भुभुक्कार ॥ संतोषला श्रीरामचंद्र ॥ विशल्य वीर देखोनि ॥ ३३ ॥ जैसें अमरां अमृतपान ॥
तैसें वानरां औषधी जाण ॥ करितांचि अवघ्राण ॥ सुखसंपन्न स्वानंदु ॥३४॥ सुखी जाला लक्ष्मण ॥ सुखी जाला बिभीषण ॥
सुखी जाले वानर गण ॥ सुखसंपन्न सुग्रीव ॥ ३५ ॥ सुखी देखोनि सौमित्र ॥ सुखावला श्रीरामचंद्र ॥ तेणें संतोषें वानर ॥ ह
र्षनिर्भर नाचती ॥ ३६ ॥ इंद्रजित मारोनि दुर्धर ॥ विजयी जाला सौमित्र ॥ वानरीं करोनि जयजयकार ॥ हर्षें निर्भर नाचती
॥ ३७ ॥ किंशुकवृक्ष उचलोनियां ॥ उभवोनि पुच्छाग्रीं गुढिया ॥ वानर नाचती लवलाह्यां ॥ श्रीरामरायाचेनि धर्मे ॥३८॥
एका जनार्दना शरण ॥ स्वानंदें उठला लक्ष्मण ॥ तेणें संतोषला रघुनंदन ॥ कथा पावन श्रीरामें ॥३९॥ इंद्रजिताची निजकां
ता ॥ सुलोचना पतिव्रता ॥ तिच्या सतीलाची कथा ॥ सावधानता अवधारा ॥ १४० ॥ रामें सत्या सत्ववृत्ती ॥ रामें भक्तां भु
क्ती मुक्ती ॥ राम वैरियां परमगती ॥ नामें त्रिजगती पावन ॥ १४१ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडे एकाकारटीकायां ल
क्ष्मणसावधानंनाम चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४० ॥ ॥ओव्या॥ ॥१४१॥ ॥श्लोक॥ ॥२१॥ ॥एवं॥ ॥१६२॥ ॥छ॥

१ घाम. २ शर. ३ समुदाय. ४ उल्हासानें. ५ पवित्र.

भा·रा·यु·कां·अ· ४१
सुलोचना शिवपूजा करीते·
इंद्रजीताची भूज लिहित आहे·
रावण·
सुलोचना
वानर
रा·

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ रणीं मारोनि इंद्रजित ॥ सौमित्र झाला विजयान्वित ॥ तेणें सुखावला रघुनाथ ॥ सुग्रीवयुक्त[1] स्वानंदें ॥ १ ॥ हटी नटी कोटिकपटी ॥ येणें इंद्रजित दुर्धर सृष्टीं ॥ तो मारितां शस्त्रदृष्टीं ॥ सुखानुकोटी सर्वांसीं ॥२ ॥सुखी जाले नरवानर ॥ सुखी जाले ऋपीश्वर ॥ दैत्य दानव सुरवर ॥ सुखी समग्र सौमित्रें ॥ ३ ॥ येरीकडे लंकेमाझारीं ॥ इंद्रजिताची भुजा[2] थोरी ॥ पडली सुलोचना मंदिरीं ॥ खड्गधारी सायुध ॥ ४ ॥ सुलोचना निजमंदिरीं ॥ शिवस्वरूप आणोनि अंतरीं ॥ शिवस्मरणीं निरंतरीं ॥ ध्यान धरीत शिवाचें ॥५॥ जवळी असतां सखिया बहुत ॥ शिवपूजा करीत अद्भुत ॥ तंव अंगणीं पडली अकस्मात ॥ ध्वनी होय भुजदंडाचा ॥ ६ ॥ ऐकोनियां तो ध्वनी ॥ सुलोचना गजबजली[3] मनीं ॥ सर्व सखिया घेऊनी ॥ पाहे अंगणीं निजदृष्टीं ॥ ७ ॥ सख्या ह्मणती सुलोचने ॥ स्वर्गीं देवा दैत्यांशीं दारुण ॥ युद्ध होत आहे जाण ॥ भुजा तेथून पडियेली ॥ ८ ॥ ऐसा संवाद करितां जाणा ॥ घाबरेपणें सुलोचना ॥ जवळी येवोनियां नयनां ॥ पतिहस्त जाण ओळखिला ॥ ९ ॥ देखोनि इंद्रजिताचा कर ॥ सुलोचना भूमीं घाली शरीर ॥ हृदयीं कवळोनियां सत्वर ॥ विचार सोचार पूसतु ॥ १० ॥ ह्मणें भुजे माय बहिणी ॥ मूळ आलीस मज साजणी ॥ पति इंद्रजित रणांगणीं ॥ केंवि सोडूनि आलीस ॥११॥ अभ्यंग मार्जन उद्वर्तन[6] ॥ करोनियां नीराजन ॥ स्वयें घालोनि लोटांगण ॥ पुसे आपण भुजेसीं ॥ १२ ॥ निकुंबळे गेलिया पाठीं ॥ काय वर्तलें रणसंकटीं ॥ तूं आलीस कासयासाठीं ॥ ते गुह्य गोष्टी मज सांगें ॥ १३ ॥ मजपासून इंद्रजित ॥ युद्धा गेलिया वृत्तांत ॥ काय झाला तो साद्यंत ॥ मज यथार्थ सांगावा ॥ १४ ॥ आह्मी तुह्मी वो साजणी ॥ दोघीजणी एकांग बहिणी ॥ काय वर्तलें रणांगणीं॥ समूळ काहणी मज सांगें ॥१५॥ जरी मी असेन सत्यव्रत ॥ पतिव्रता सुनिश्चित ॥ तरी त्वां तेथींचा वृत्तांत ॥ मज साद्यंत सांगावा ॥ १६ ॥ तंव ते अचेतन भुजा ॥ चेतना नाहीं तेथें सहजा ॥ येरीनें स्मरला कैलासराजा ॥ शरण तुज मी स्वामिया॥१७॥पतिभुजा अंगणीं आली ॥ चेतना विरहित पडली ॥ आत्मशक्ती चेतवूनि वहिली ॥ सजीव केली पाहिजे ॥ १८॥ ह्मणोनियां शि

१ जययुक्त. २ भुजदंड, हात. ३ घाबरली. ४ खरोखर. ५ नेण्याला. ६ उटणें लावणें. ७ आरती. ८ पहिली.

बालागीं ॥ स्तुति करितां तयेप्रसंगीं ॥ शिव दयाळू भक्तालागीं ॥ आज्ञा करी इंद्रातें ॥ १९ ॥ ह्मणे भुजांतरीं प्रवेशोन ॥ इंद्रजिताचें समरवर्तमान ॥ समूळ करावें कथन ॥ येथें अनुमान न करावा ॥२०॥ होतां शिवाचें आज्ञापन ॥ भुजांतरीं इंद्र जाण॥ प्रविष्ट होवोनि आपण ॥ करी सचेतन भुजेसीं ॥ २१ ॥ ऐकतां सुलोचनेचें वचन ॥ आलें भुजेसीं स्फुरण ॥ संज्ञा दावूनियां खूण ॥ मागे साधन लेखनाचें ॥ २२ ॥ तंव तिणें भूमिकेवरी ॥ दऊन लेखणी झडकरी ॥ आणोनि ठेविली निर्धारीं ॥ लिहून सत्वरीं मागीतलें ॥ २३ ॥ पाचुबद्ध भूमिकेवरी ॥ दउत लेखणी घेऊन करीं ॥ वळी लिहिल्या व्यक्ताक्षरीं ॥ अर्थकुसरी विन्यासें ॥२४॥ तंव ते भूमी पाचुबद्ध॥अक्षरें उमटलीं शुद्ध ॥ तीं सुलोचना वाची सुबद्ध॥अर्थ विविध जाणूनि॥२५॥पतिव्रते सुलोचने॥ तुज विचारोनि गेलिया जाण ॥ लाहोनि रावणाचें आज्ञापन ॥ युद्ध दारुण मग केलें ॥ २६ ॥ जिंकोनियां वानरगण ॥ निकुंबळेसिं जावोनि जाण ॥ होमासिं आरंभ करून ॥ अग्नि सुप्रसन्न म्यां केला ॥२७॥ प्रसन्न झालिया वन्हीं ॥ रथ प्रकटला प्रत्यक्ष दहनीं ॥ चार अंगुळें चाकें राहोनि ॥ साठा नयनीं देखिला ॥२८॥ रथ होतांचि प्रकट ॥ युद्ध करीन मी अचाट ॥ ऐसा संकल्पाचा लोट ॥ होतां अदृष्ट निर्फळ ॥ २९ ॥ तंव घेऊन वानरभार ॥ बिभीषण आणि हनुमावीर ॥ सवें घेऊनि सौमित्र ॥ घाला सत्वर घातला ॥ ३० ॥ घेवोनियां प्रचंड शिळा ॥ हनुमा होऊनि उतावेळा ॥ रथावरी घालितां गोळांगुळा ॥ रथ झाला भूमिगत ॥३१॥ मज करीं धरोनि जाण ॥ अंगदें आंसुडितां आपण ॥ नेत्र उघडोनि पाहतां जाण ॥ तंव वानरगण देखिले ॥३२॥ मग सावध होवोनियां ॥ सारथियें रथ आणोनियां ॥ रथारोहण करोनियां ॥ युद्ध त्यांसवें मांडिलें ॥ ३३ ॥ लक्ष्मण वीर जगजेठी ॥ प्रवेशोनि यज्ञवाटीं ॥ युद्धा येतां कडकडाटीं ॥ देखिला दृष्टीं म्यां मेघनादें ॥ ३४ ॥ त्यासीं छळ करोनि कपटीं ॥ गेलों मेघाचिये पृष्ठीं ॥ हनुमंतानें उठाउठी ॥ नेला नेर्हटी सौमित्र ॥ ३५ ॥ लक्ष्मण आणि आह्मीं ॥ युद्ध मांडिलें रणभूमीं ॥ लक्ष्मणें बाणाक्रमीं ॥ शरीर रणभूमीं पाडिलें ॥ ३६ ॥ लक्ष्मणें विंधोनि सत्वरीं ॥ उभय भुजा छेदिल्या शरीं ॥ एक पडली धरेवरी ॥ ॥ १ ॥

१ संग्रामातले वर्तमान. २ अथचमत्कार. ३ टाकणें ४ बांगला, पद्मबंध. ५ अग्नि. ६ वानरां. ७ इंद्रजिताने ८ जोराने, जवळ.

लंकेमाझारीं दुसरी ॥३७॥ घालितां श्रीरामाची शपथ ॥ तेणें बाणासि बळ अत्यंत ॥ इंद्रजिताचा शिरःपात ॥ केला निश्चित सौमित्रें ॥३८॥ एकभुजादंड उडाला ॥ तो तुजकारणें मूळ धाडिला ॥ शिर रामचंद्र नमनाला ॥ गेलें तुजला कळावें ॥ ३९ ॥ धड पडिलें निकुंबळेसी ॥ शिर नेलें रामचंद्रापासीं ॥ आतां आपल्या सतीत्वासीं ॥ प्रकट जनासीं दाखवीं ॥४०॥ सतीत्व असेल संपूर्ण ॥ तरी अवलोकावा लक्ष्मण ॥ वंदूनि श्रीरामाचे चरण ॥ शिर आपण मागावें ॥ ४१ ॥ मी प्राण अर्पूनि लक्ष्मणा॥ भवसमुद्रपार झालों जाणा ॥ तुझी मार्गप्रतिक्षा सुलोचना ॥ करितों जाण वेगें येईं ॥४२॥ ऐशा पाचुबद्ध भूमी वरी ॥ वाचिल्या अक्षरांच्या हारी ॥ तेणें सुलोचना सुंदरी ॥ अंग धरेवैरी टाकितु ॥४३॥ इंद्रजिता तुजवीण ॥ मज दाही दिशा झाल्या शून्य ॥ कवणा देऊं आलिंगन ॥ शुभवचन कोणा बोलूं ॥४४॥ मज वांचून तुजला ॥ क्षण वियोग नवचे साहिला ॥ तो तूं आज टाकून मजला ॥ सायुज्यपदाला जाऊं पाहसी ॥ ४५ ॥ तुजवीण मी अनाथ ॥ शिरीं नाहीं मज नाथ ॥ आतां काय हें जीवित ॥ येईन त्वरित तुजपासीं ॥४६॥ पुच्छ तुटल्या सापसुरळी ॥ कीं जळा वेगळी मासोळी ॥ तेंवि सुलोचना तळमळी ॥ नाहीं तेवेळीं देहशुद्धी ॥४७॥ गडबडां भूमीवरी लोळत ॥ नानापरी आक्रंदत ॥ बहुत ग्लानी करित ॥ आक्रोश बहुत मांडिला ॥ ४८ ॥ तंव शांतिमती सखी जाण ॥ आणि विवेक सखा आपण ॥ शांतिमती सुलोचने लागून॥ विवेक विचारून ह्मणे माते ॥४९॥ आतां पतिसमागम ॥ सायुज्यपद अतिसुगम ॥ प्राप्त होय उत्तम धाम ॥ तो उपाय परम योजावा ॥ ५० ॥ ऐसें ऐकतां वचन ॥ सुलोचना विचारी आपण ॥ विना वैराग्यप्राप्तीवीण ॥ रामचरण नातुडती ॥५१॥ सांडोनि प्रपंच विलास ॥ सर्वभावीं झाली उदास ॥ गृहधनादि सर्वस्वास ॥ झाली उदास सुलोचना ॥ ५२ ॥ त्रैलोक्यींची संपत्ती ॥ इंद्रजितीं मेळविली होती ॥ तिची गणना करावी किती ॥ बहुसंपत्ती सागर ॥५३॥ वस्त्रें ललामें अमोलिक ॥ तयांचे नकरवे लेख ॥ सुलोचना मानी ओक ॥ देहस्वार्थत्य मांडिलें ॥ ५४ ॥ आशा तृष्णा कामना ॥ यांची बोळवण करून जाणा ॥ निःस्पृह झाली सुलोचना ॥ दानधर्मा क

१ आणण्याकरितां. २ पृथ्वीवर. ३ फार सोपे. ४ ठिकाण ५ मिळत नाहींत. ६ दागिने. ७ पाठवण.

रूं सरली ॥ ५५ ॥ जडित मुद्रा अलंकार ॥ मणिमंडित उत्तम हार ॥ इंद्रजिताचें भांडार ॥ वांटी समग्र द्विजांमीं ॥ ५६ ॥ बोलावूनि ऋषि ब्राह्मण ॥ आणि सुवासिनी जाण ॥ वांटिती झाली धन ॥ अपरिमित जाण ते काळीं ॥ ५७ ॥ नदेणें दवडोनि दूरी ॥ कृपणता घालूनि बाहेरी ॥ करोनि लोभाची बोहरी ॥ वांटी सुंदरी सर्वस्व ॥ ५८ ॥ लोभें धन पुरों जाती ॥ मुळींच त्याक डे माती ॥ भूमीं निक्षेपेली संपत्ती ॥ तोंडीं माती पापाण ॥५९॥ तैशी नोहे सुलोचना ॥ सर्व संपत्ती दिधली दाना ॥ देतां उल्हास चौगुणा ॥ वांटिले धनां निर्लोभलें ॥६०॥ दास दासी सेवक ॥ त्यांसिं दिधलें यथेष्ट कनैक ॥ मागत्यासिं नव्हे विमुख ॥ सती चोख सुलोचना ॥ ६१ ॥ आप्त याचक तृप्त झाले ॥ धन अपरिमित उरलें ॥ नेतां नेववेना उबगले ॥ धन राहिलें तळीं वहुत ॥ ६२ ॥ मग सुलोचना निजगृहासीं ॥ नमस्कारोनि साष्टांगेसीं ॥ सखिया घेवोनि समागमेसीं ॥ निघे सासूसीं भेटावया ॥६३॥ सतीपणाचे अळंकारीं ॥ पांढरा तोड गळसरी ॥ हरिद्रा कुंकुम सिंदूरीं ॥ दिसे सुंदरी घवघवीत ॥६४॥ शुभ्र कंचुकी शुभ्रवस्त्र ॥ शुभ्र सुमनांचा शृंगार ॥ तेणें शोभतसे सुंदर ॥ मनोहर पतिव्रता ॥६५॥ वाहनारूढ व्हावें जरी ॥ राम नलभे निर्धारी ॥ याकरितां पादचारी ॥ निजनिर्धारीं चालली ॥ ६६ ॥ आदरें भुजेच्या पूजना ॥ करोनि भावें प्रदक्षिणा ॥ घालोनियां लोटांगणा ॥ वाहिली जाणा सुखासनीं ॥ ६७ ॥ करोनियां रामनाम स्मरण ॥ सुलोचना निघे आपण ॥ पदोपदीं पतीचें स्मरण ॥ करीत गर्जन वेळोवेळां ॥ ६८ ॥ आली सभामंडपासीं ॥ रावण देखिला मंदोदरीसीं ॥ साष्टांगें करोनि नमनासीं ॥ वृत्तांतासीं निवेदी ॥ ६९ ॥ करितां सासूसी नमस्कार ॥ तंव ते आक्रंदली थोर ॥ माझा निमाला ज्येष्ठ कुमर ॥ दुःख दुर्धर घोटेना ॥७०॥ येरे माझ्या ज्येष्ठसुता ॥ नांवानिगिया इंद्रजिता ॥ लक्ष्मणें तुझिया केलें घाता ॥ मुखही सर्वथा दिसेना ॥७१॥ तुझेनि मजला परम सुख ॥ अंतीं तुझें नदेखें मुख ॥ तेणें मज झालें परम दुःख ॥ दुःखदायक संसार ॥७२॥ बाणांचिये शेजेवरी ॥ पहुडलासि अमित्राकरीं ॥ मी तंव निजाची सोयरी ॥ अतिदूरी अंतरलें ॥ ७३ ॥ तुझा आश्रय लंकानाथा ॥ निश्चयेसीं केला

१ नांश. २ टाकिली. ३ सेनि. ४ त्रामले. ५ हळद. ६ फुलांचा. ७ मेला. ८ कोंनि वाढविणाऱ्या

होता ॥ रणीं पावलासी घाता ॥ हे दुःखावस्था अनिवार ॥ ७४ ॥ ऐशी आक्रंदोनि भारी ॥ गडबडां लोळे धरणीवरी ॥ संबोखी सुलोचना नारी ॥ निजविचारीं अतिगुह्य ॥ ७५ ॥ तुह्मी नकरावें खेदासीं ॥ अतिसत्यत्वें सतीलासीं ॥ आजिचेनि सातवे दिवसीं ॥ रावणासीं प्राणांत ॥ ७६ ॥ मंदोदरी बोले आपण ॥ मजही आहे हें ज्ञान ॥ शिकविलें नायके रावण ॥ कुळनिर्दळण याचेनि ॥ ७७ ॥ आश्वासोनि मंदोदरी ॥ येतां सुलोचना बाहेरी ॥ रावण देखोनि शंख करी ॥ दीर्घ स्वरीं आक्रंदे ॥ ७८ ॥ तिहीं लोकां दुर्धर देख॥ज्याचा प्रताप अटक॥तो मारिला एकाएक॥मनुष्यमशकें लक्ष्मणें ॥७९॥आठवितां पुत्रदुःख॥दहाही मुखीं करी शंख॥दुःखें तळमळित दशमुख ॥ अधोमुख मूर्च्छित ॥८०॥ दुःखें मूर्च्छित दशानना ॥ थापटोनि सुलोचना॥करोनियां समाधाना॥ गुह्यज्ञाना अनुवादे ॥८१॥ सन्मुख घाईं देतां प्राण ॥वीर पावती कृतकल्याण॥पति पावला ब्रह्मपद पूर्ण॥दुःख आपण न करावें॥८२॥वाणीं श्रीराम शपथ वृत्ती॥सौमित्राचिये निजहस्तीं ॥ इंद्रजितासीं परम गती॥दुःख तदर्थी न करावें॥८३॥धैर्य धरोनि संपूर्ण ॥ सांडा शोक दुःख रुदन ॥ माझें कांहीं विज्ञापन ॥ सावधान अवधारा ॥ ८४ ॥ अहो स्वामी लंकानाथा ॥ श्वशुर आणि माता पिता ॥ तुह्मीच माझे सर्वथा ॥ ऐका आतां वचन माझें ॥८५॥ इंद्रजिताचें शिरकमळ ॥ घेवोनि गेले गोळांगुळ ॥ तें आणोनि द्याल ये वेळ ॥ तरी मज सकळ पावलें ॥८६॥ ऐसें बोलतां सुलोचना ॥ आवेश आलासे रावणा ॥ सैन्यां पाळाणारें पाळणा ॥ सन्नद्ध सेना करा वेगीं ॥८७॥ ह्मणे सुलोचने माये ॥ स्वस्थ होवोनियां राहें ॥ इंद्रजिताचें शिर लवलाहें ॥ आतांचि पहा आणितों ॥८८॥ जिंकोनि सौमित्र रघुनाथ ॥ वधोनियां वानर समस्त ॥ इंद्रजिताच्या शिरासमवेत ॥ भेटी त्वरित पैं येतों ॥ ८९ ॥ तंव पर्यंत आपण ॥ स्वस्थ करोनि अंतःकरण ॥ येथें असावें जाण ॥ युद्धा कारणें मी जातों ॥९०॥ ऐसा आविर्भाव जाणून ॥ मंदोदरीनें सुलोचने लागून ॥ एकांतीं नेऊनि जाण ॥ ऐशापरी सांगितलें ॥ ९१ ॥ रावण बोलतोज्या गोष्टी ॥ त्या अवघ्या मिथ्या चावटी ॥ तुवां स्वयें जाऊन उठाउठी ॥ श्रीरामभेटी पैं घ्यावी ॥ ९२ ॥ नमोनियां रामचरण ॥ तया जावोनियां श

१ समाधान करी. २ नाश. ३ समाधान करून. ४ अचाट. ५ मुर्कुटानें ६ बोलि. ७ वानर. ८ तयार करा. ९ तयार. १० लवकर.

रण ॥ शिर आणोनि स्वहित जाण ॥ आपणा आपण उद्धरीं ॥ ९३ ॥ झालियाविना शरणागत ॥ कार्य न साधे त्वरित ॥ आपलें आपण स्वहित ॥ करावें निश्चित साजणी ॥९४॥ ऐसें जाणोनि साचार ॥ स्वयें करावा विचार ॥ दृढ धरोनियां निर्धार ॥ श्रीरघुवीर सेवीं माये ॥ ९५ ॥ परस्वाधीन जो होय ॥ त्याचें कार्य कधीं न होय ॥ स्वयें आपण आपली सोय ॥ स्वहित पाहे साधावें ॥९६॥ ऐकोनि मंदोदरीची मात ॥ सुलोचना घाली प्रणिपात[1] ॥ येवोनि नमिला लंकानाथ ॥ आज्ञा त्वरित मागतसे ॥ ॥ ९७ ॥ मागावया पतीच्या शिरा ॥ भेटूं जाईन श्रीरामचंद्रा ॥ आज्ञा मज द्यावी दशशिरा ॥ तूं सामुरा मजलागीं ॥९८॥ क्षोभें बोले दशशिर ॥ सीताविरहें विरहातुर ॥ तुज देखोनि अतिसुंदर ॥ रामचंद्र सोडीना ॥ ९९ ॥ ऐकोनि रावणाचें वचन ॥ सुलोचना हास्यवदन ॥ परम भ्रांतें[2] दशानन ॥ नेणे महिमान श्रीरामाचें ॥ १०० ॥ श्रीराम परस्त्रीसहोदर ॥ ज्याचें नाम परम पवित्र ॥ नामे पावन चराचर ॥ श्रीरघुवीर परब्रह्म ॥ १ ॥ विकल्प नांदे रावणापासीं ॥ विकल्प नाहीं रामासीं ॥ पाप नातें[3]ळे रघुवीरासीं ॥ नाम जगासीं तारक ॥ २ ॥ ऐसें बोलतां सुलोचना ॥ मंदोदरी येवोनि जाणा ॥ भेटावया रघुनंदना ॥ आज्ञापना देववी ॥३॥ जाणोनियां भविष्यचिन्ह ॥ आज्ञा देता झाला रावण ॥ मग सुलोचना निघे आपण ॥ रामनमना कारण ॥४॥ करितां योग याग कोटी ॥ स्वप्नीं नव्हे श्रीरामभेटी ॥ तो श्रीराम आज देखेन दृष्टीं ॥ हर्षे गोरटी चालली ॥५॥ हृदयीं कवळोनि भुजादंड ॥ पादचारी अतिप्रचंड ॥ रामनामें गर्जोनि वितंड[4] ॥ ध्यान अखंड रामाचें ॥ ६ ॥ वाजंत्र्यांच्या गडगर्जनीं ॥ चालली सत्वशिरोमणी ॥ पदोपदीं वोंवाळणी ॥ अक्षय वाणीं नारींची ॥७॥ सर्वे सखिया सांगातिणी ॥ रामरूप आणोनि ध्यानीं ॥ सुलोचना एकनिष्ठ मनीं ॥ रामस्मरणीं चालली ॥ ८ ॥ देखतां श्रीरामाचें कटकें[5] ॥ सुलोचनेसि अतिहरिखें[6] ॥ आजि माझें भाग्य चोख ॥रघुकुळटिळक देखेन ॥ ९ ॥ जयजयकारें गर्जन ॥ करोनि घाली लोटांगण ॥ वंदावया श्रीरामचरण ॥ कर जोडूनि राहिली॥११०॥वानरीं देखिली सुलोचना ॥ रावणें सीता धाडिलीजाणा ॥ सर्वी करोनि गर्जना ॥ रामराणा नमियेला ॥११॥ ॥ ३ ॥

१ नमस्कार २ वेडा ३ पारखा करीत नाहीं. ४ फार ५ सैन्य ६ फार आनंद

वानर ह्मणती रामराया ॥ जानकी आदिमाया ॥ रावणें दिधली धाडोनियां ॥ युद्धभया मानूनि ॥ १२ ॥ ऐकोनि वानराचें वचन ॥ काय बोले रघुनंदन ॥ रावण जीवंत असतां जाण ॥ सीता आपण देखों ना ॥ १३ ॥ पुरता वृत्तांत जाणोनि ॥ कोण येतें विचारोनि ॥ समस्त स्वस्थ होवोनि ॥ अवलोकोनि पहा वेगीं ॥१४॥ रामभक्तांसि पाहीं ॥ पापवासना सर्वथा नाहीं॥ तंव सुलोचना येत पायीं ॥ रामनाम गर्जत ॥ १५ ॥ वानरीं खालल्या केल्या माना ॥ तंव आली सुलोचना ॥ घालोनि रामासि प्रदक्षिणा ॥ मस्तक भूमीं ठेविलें ॥ १६ ॥ हनुमंत ह्मणे श्रीरघुनाथा ॥ पैल हे इंद्रजिताची कांता ॥ सुलोचना पतिव्रता ॥ वंदनार्थ आली असे ॥१७॥ तूं तंव कृपाळू रघुनाथ ॥ पुसोनि पूर्ण मनोगत ॥ हिचे पुरवावे मनोरथ॥ ऐसें हनुमंत बोलिला ॥१८॥ श्रीराम ह्मणे वो माये ॥ उठीं उठीं वो सये ॥ इच्छा असेल ती बोल स्वयें ॥ पुरवीन जायें निजधामा[1] ॥ १९ ॥ ऐसें त्रिवार बोलतां ॥ सुलोचना ऊठली तत्वतां ॥ हृदयीं भुजादंड असतां ॥ श्रीरघुनाथा स्तवन करी ॥ १२० ॥ जयजय वो श्रीरामा ॥ भक्तकामकल्पद्रुमा ॥ मी शरण आलें मेघश्यामा ॥ चरणमहिमा कोण जाणे ॥२१॥ मी तंव तुज आलें शरण ॥ वानरीं इंद्रजिताचें शिर जाण ॥ आणिलें तें देवोनि आपण ॥ सनाथ मजला करावें ॥ २२ ॥ भेटवावें सौमित्रा ॥ तो आज्ञा स्वानंदसोयरा ॥ द्यावें इंद्रजिताच्या शिरा ॥ विहिताचारा[2] करीन ॥२३॥ मी तंव तुझी कन्यका ॥ जामातृशिर देवोनि देखा ॥ बोळवण[3] करीं रघुनायका ॥ आणीक मी नमागें कांहीं ॥ २४ ॥ ऐसें बोलतां सुलोचना ॥ हृदयीं कळवळला रामराणा ॥ अवलोकोनि वानरसेना ॥ काय वचन बोलत ॥२५॥ अहो सुग्रीवा जांबुवंता ॥ नळ नीळ अंगदादि तत्वतां ॥ विचार मानला कीं समस्तां ॥ इंद्रजितकांता काय बोले ॥२६॥ हे तंव रावणाची सून ॥ आह्मालागीं आली शरण ॥ इंद्रजिताचें शिर देऊन ॥ बोळवण केली पाहिजे ॥२७॥ ऐसें बोलतां रघुनाथ ॥ सुग्रीव ह्मणे वानरनाथ ॥ सुलोचने तुज वृत्तांत ॥ कैसा[4] त्वरित समजला ॥ २८ ॥ शिर आणिलें वानरीं ॥ तुज श्रुत[5] जालें कवणेपरी ॥ भुज दंड धरिला हृदयावरी ॥ तो झडकरीं दाविला ॥२९॥ परिसें वानरनाथा सुग्री

१ स्वगृहीं. २ योग्य आचरण. ३ सत्काराने विसर्जन. ४ माहित. ५ ऐकें.

वा ॥ माझे अंगणभूमीवरी बरवा ॥ भुजदंड आला जेव्हां ॥ प्रार्थना तेव्हां म्यां केली ॥ १३० ॥ पाचुबद्ध भूमीवरी ॥ वर्तमान लिहिलें सविस्तरीं ॥ तो हा भुजदंड हृदयावरी ॥ ह्मणोनि निर्धारीं दाविला ॥ ३१॥ तंव बोलिला सुग्रीव वीर ॥ तोंडचे तोंडीं स माचार ॥ कोण मानी सोचार ॥ ऐक निर्धार सांगतों ॥ ३२ ॥ शिर प्रत्यक्ष बोलेल ॥ तुझें पातिव्रत्या साक्ष देईल ॥ तरी आ ह्मां साच मानेल ॥ नाहीं तरी बोल फोलकट ॥३३॥ श्रीरामसंज्ञे करोनि ॥ शिर दिधलें आणोनि ॥ सुलोचना देखोनि नयनीं ॥ हर्षित मनीं पैं झाली ॥ ३४ ॥ शिर घेवोनियां सन्निध ॥ अंचलें पुसोनि यथाविध ॥ निढळा मिळवोनि निढळ विनोद ॥ बोलें सुबद्ध सुलोचना ॥ ३५ ॥ आसनीं घातलें पद्मासन ॥ भुजदंड आणि शिर जाण ॥ पुढें मांडीवरी घेऊन ॥ काय आपण बोल तु ॥३६॥ अहो इंद्रजिता स्वामी ॥ वानरीं तुमचें शिर रणभूमी ॥ घेऊन आणिलें झेलीत व्योमीं ॥ तो राग स्वामी नधरावा ॥ ३७॥ मी तंव तुझी निजदासी ॥ प्रतोरणा नकरावी मजसीं ॥ साक्ष देवोनि वानरांसीं ॥ पतिव्रतापणासीं साच करीं ॥ ३८॥ वानरीं मांडिली माझी छळणा ॥ तुजवांचून सांगुं कवणा ॥ ऐसें बोलोनि सुलोचना ॥ करी नमना हस्तेंसीं ॥३९॥ नानापरीं उ पचारीं ॥ शिरालागीं प्रार्थना करी ॥ शिर नबोले निर्धारीं ॥ मग अंतरीं विचारितु ॥ १४० ॥ एका शुद्ध भावावीण ॥ वरपंगी उपचार जाण ॥ करितां नबोले शिर आपण ॥ आतां सतीपण दाऊं यांसीं ॥४१ ॥ जरी मी सत्य पतिव्रता ॥ असेन साचार त त्वतां ॥ तरी साक्ष देवो माझा भर्ता ॥ श्रीरघुनाथा समक्ष ॥४२॥ सबाह्य अभ्यंतरीं आपण ॥ ह्मणे मी पतिव्रता सत्य असेन ॥ इंद्रजिता तुजवांचून ॥ शेपासमान सर्वही ॥४३॥ ऐसा असल्या निर्धार ॥ साक्ष बोलावी प्रखर ॥ बोलो अचेतन हें शिर ॥ पति व्रता साचार सुलोचना ॥४४॥ ऐकतां सतीचें उत्तर ॥ थरथरलें अचेतन शिर ॥ देखतां श्रीरामचंद्र ॥ साक्ष साचार अनुवादे ॥४५॥ जैसा रामचंद्र सत्य सत्य ॥ तैसें सुलोचनेचें पातिव्रत्य ॥ जाणोनियां इत्थंभूत ॥ कार्य निश्चित करीं स्वामी ॥४६॥ ऐशी साक्ष देतां शिर ॥ वानरीं केला जयजयकार ॥ सुखावला श्रीरामचंद्र ॥ चिंतातुर लक्ष्मण ॥ ४७ ॥ केवळ अचेतन शिर ॥ सा

१ निढळें. २ साच. ३ मस्तका. ४ योग्य. ५ आकाशीं. ६ कपट. ७ व्यर्थ.

क्ष वदलें पैं साचार ॥ संतोषोनि श्रीरामचंद्र ॥ काय उत्तर बोलत ॥ ४८ ॥ रघुनंदन ह्मणे सुलोचने ॥ काय इच्छा तें बोलणें ॥ काय मागसी तें देईन सजणे ॥ प्रसन्नवदनें बोलिला ॥ ४९ ॥ सुलोचना ह्मणे गा श्रीरामा ॥ भक्तकामकल्पद्रुमा ॥ पतिशिर देवोनि आह्मां ॥ पुनर्जन्म! देऊं नको ॥ १५० ॥ तुझ्या चरणीं अक्षय वास ॥ तुझ्या नामीं दृढ विश्वास ॥ हेंचि देवोनि आह्मांस॥ निजधामास बोळवीं ॥ ५१ ॥ ऐसें मागे सुलोचना ॥ संतोपला रामराणा ॥ पावाल अक्षयी निजभवना ॥ आशीर्वचना जाण माझ्या ॥ ५२ ॥ आणीक होवोनि हर्षान्वित ॥ काय बोलला रघुनाथ ॥ आतां उठवीन इंद्रजित ॥ ह्मणोनि हस्त उचलि ला ॥५३॥ तंव बोलिला हनुमंत वीर ॥ स्वामीनीं हा परोपकार ॥ पुरे करावा विचार समग्र ॥ आतां उदार नव्हावें ॥५४॥तंव बो लिला लक्ष्मण ॥ हनुम्याचें वचन प्रमाण ॥ स्वामीनीं करोनि आपण ॥ आज्ञापन द्यावें सुलोचने ॥ ५५ ॥ सुग्रीव बोले सुलो चनेप्रति ॥ शिर घेवोनि नीघ त्वरितीं ॥ विलंब नकरावा येअर्थी ॥ जाईं निश्चितीं निजमाये ॥५६॥ ऐसें ऐकतां वचन ॥ शिरा भुजादंड कवळोन ॥ श्रीरामा नमस्कार प्रदक्षिण ॥ करोनि विनवणी करीतसे ॥ ५७ ॥ ऐकें स्वामी रघुनाथा ॥ आजिचा दिव स युद्धवार्ता ॥ आपण नकरावी सर्वथा ॥ वानर आपले आंवरावे ॥ ५८ ॥ अवश्य ह्मणे रघुनंदन ॥ करीं सुग्रीवा आज्ञापन ॥ आजिचा दिवस वानरगण ॥ रणकंदना नजावे ॥५९॥ ऐसें होतां सुलोचना ॥ भुजदंड आणि शिर जाणा ॥ मस्तकीं वाहोनि र णांगणा ॥ निकुंबळे जाणा जाती झाली ॥ १६० ॥ सर्वसखियां समवेत ॥ रामनामें गर्जत ॥ चरणचाली निकुंबळेंत ॥ आ ली जेथें धड होतें ॥ ६१ ॥ शिर जोडोनि धडासीं ॥ उभय भुजा ठेवोनि समीपेसीं ॥ अग्निप्रवेशाचे सामग्रीसीं ॥ स्वयें साहित्या सीं मांडिलें ॥६२॥ तंव रावणाचे हेरीं ॥ वर्तमान निवेदिलें ते अवसरीं ॥ रावण मंदोदरी सहपरिवारीं ॥ स्वयें झडकरीं तेथें आ लीं ॥६३॥ रावणें येवोनि आपण ॥ कुंड करोनि चतुष्कोण ॥ आंत चंदनकाष्टें घालून ॥ त्यांस कृशानु लाविला ॥ ६४ ॥ सुलो चना कुंडासमीप ॥ येती झाली आपेआप ॥ सतीपणाचें घेऊन रूप ॥ अग्नीसमीप उभी ठेली ॥६५॥ इंद्रजिताचें सर्व शरीर॥चि तेमाजीं सपरिकर ॥ घालोनियां अतिसत्वर ॥ अग्नि साचार लाविला ॥ ६६ ॥ आपण राहोनि कुंडाजवळी ॥ सतीपणाचीं

वाणें तेकाळीं ॥ देती झाली वेल्हाळी ॥ सत्या सकळी मिळाल्या ॥६७॥ स्वर्गीं करिती जयजयकार ॥ विमानीं दाटले सुरवर ॥ वन्हि चेतला समग्र ॥ कुंड जाहलें वन्हिमय ॥६८॥ येरी पुजोनि रंगशिळा ॥ कुंडाप्रति प्रदक्षिणा केल्या ॥ उभी राहिली रंगशिळा ॥ चहूंकडे अबळा विलोकी ॥ ६९ ॥ स्वर्गीं दाटलीं विमानें ॥ सत्याही देखिल्या नयनें ॥ सुलोचनेनें एकाग्र मनें ॥ करोनि आपण काय करी ॥ १७० ॥ इंद्रजिताचें निजरूप ॥ ध्यानीं आणिलें आपेंआप ॥ तंव देहभावना निजस्वरूप ॥ आपेंआप विराली ॥ ७१ ॥ विसरोनियां देहभान ॥ इंद्रजिताच्या स्वरूपीं निमग्न ॥ स्वयें होवोनि आपण ॥ अग्निप्रवेशन करिती झाली ॥७२॥ तंव दैदिप्यमान विमानीं ॥ इंद्रजित देखिला नयनीं ॥ उभयतां एकेठायीं होवोनि ॥ सायुज्यसदनीं प्रवेशलीं ॥७३॥ क्षणामाजीं दुजी सृष्टी ॥ देखते झाले सर्वही दृष्टीं ॥ देव करिती पुष्पवृष्टी ॥ जयजयकार बोभाटी गर्जत ॥७४॥ देव गेले आपापल्या स्थाना ॥ लंकावासी जन जाणा ॥ आठवीत सुलोचनेच्या गुणा ॥ आपलाल्या भवना स्वयें गेले ॥ ७५ ॥ लंकानाथ आणि मंदोदरी ॥ अतिआक्रोशें रुदन करी ॥ रावण ह्मणे निर्धारी ॥ ऐकें सुंदरी मंदोदरी ॥७६॥ आजि वडील पुत्र वडील सून ॥ जाली उभयतांची बोळवण ॥ आतां आपणही जाण ॥ सत्वर प्रयाण करावें ॥ ७७ ॥ शोक करणें कामयामीं ॥ आतां राहणें नाहीं आपणांसीं ॥ ऐसें बोलोनि सहपरिवारेंसीं ॥ निजभवनासीं पैं आले ॥ ७८ ॥ ज्या रावणाची संपत्ती ॥ गणितां नगणवे गणती ॥ पुत्र पौत्र बहुसंतती ॥ ऐसा निश्चितीं दुजा नाहीं ॥७९॥ नगरी पाहतां सुवर्णाची ॥ सर्व देव सेवा करिती ज्याची ॥ विपरीत कळा कैसी आजची ॥ एक रावणचि उरला असे ॥१८० ॥ तोही मरेल रामबाणें ॥ निदानीं उरेल विभीषण ॥ ऐसें काळाचें करणें ॥ कोण जाणें कैसें होय ॥८१॥ एका जनार्दना शरण ॥ सुलोचना अग्निप्रवेशन ॥ जालें सकळ निरूपण ॥ सज्जनीं सावधान परिसावें ॥ ८२ ॥ पुढें रामरावणाचें युद्ध ॥ होईल आतां सुसंबद्ध ॥ श्रोते परिसोत विविध ॥ निजबोध रावणा ॥ ८३ ॥ एकाएकीं एकनाथ ॥ शरणागत भावार्थ ॥ जनार्दनाचें मी अपत्य ॥ लळे समस्त पाळित ॥१८४॥॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांसुलोचनाअग्निप्रवेशनंनामएकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥४१॥ ॥ओव्या॥ ॥१८४॥ ॥छ॥

भा·रा·यु·कां·अ·४२

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ ॥ इंद्रजिताचा करोनि घातु ॥ सौमित्र विजयान्वितु ॥ तें ऐकोनि लंकानाथु ॥ दुःखाभिभूतु अतिदुःखी ॥ १ ॥ निकुंबळे विवराआंत ॥ लक्ष्मणें जावोनि तेथ ॥ केला इंद्रजिताचा घात॥ प्रधान सांगत लंकेशा ॥ २ ॥ लक्ष्मणा साह्य हनुमंत ॥ प्रतापें रिघोनि विवरांत ॥ वाहेर काढितां इंद्रजित ॥ मेघपृष्टापर्यंत वाढला ॥३॥ इंद्रजित मेघपृष्ठीं गर्जत॥ लक्ष्मण नेवोनि स्वहस्तें तेथ ॥ मेघनादाचा केला घात ॥ साह्य हनुमंत सर्वार्थी ॥ ४॥ ऐकोनि इंद्रजिताचा घात ॥ रावण महामोहान्वित ॥ सिंहासनातळीं मूर्च्छित ॥ पडे अकस्मात विसंज्ञ ॥ ५ ॥ संज्ञा पावोनियां रावण ॥ दाहाहीं मुखें करी शंखस्फुरण॥ दीर्घस्वरें करी रुदन ॥ पुत्रनिधान अंतरले ॥६॥ दुःखें गडवडा लोळे ॥ केश सुटले मोकळे॥ अश्रुधारा स्त्रवती डोळे ॥ लाळ गळे दशमुखीं ॥७॥ पुत्रशोकें अतिसंतप्त ॥ नेत्रद्वारा अश्रु स्त्रवत ॥ क्रोधें गरगरां नेत्र भ्रमत ॥ अवघे पळत अतिधाकें ॥८॥ जिकडे जिकडे दृष्टि जाय ॥ तिकडे आगी लागों पाहे ॥ कोपें थरथरां कांपताहे ॥ करावें काय स्मरेना ॥९॥ सर्वेचि ह्मणे इंद्रजिता ॥ तुज गेलियारे आतां ॥ मज नाहीं कोणी रक्षिता ॥ दुःखावस्था विलपतु ॥१०॥ शंखस्फुरणें फुटले वोंठ ॥ रडतां शोकले दहाही कंठ ॥ पुत्रशोकाचें यथेष्ट ॥ दुःख अचाट रावणा॥११॥मग बोलिला गर्जोन ॥ इंद्रजिताचा सूड घेईन ॥ रणीं मारीन राम लक्ष्मण ॥ आंगवण पहा माझी ॥१२॥ माझे मारिले थोर थोर ॥ निधडे योद्धे महावीर ॥ सखे बंधु लाडके कुमर ॥ तेंचि दशशिर अनुवादे ॥ १३॥ ॥श्लोक॥ महापार्श्वेविनिहतेराक्षसेचमहोदरे ॥ निशाचरेमहामात्येविरूपाक्षेनिपातिते ॥ १ ॥ विद्रुतेपुचयोधेपुकांदिग्भूतेपुसर्वशः ॥ रावणःशोकसंतप्तःकार्यशेपमाचिंतयत् ॥ २ ॥ चिंतयित्वानातिचिरंस्वसैन्यानिनिवर्त्यच ॥ सूतंसंचोदयामासवाक्यंचेदमुवाचह ॥ ३ ॥ निहतानाममात्यानांरुद्धस्यनगरस्यच ॥ दुःखमेवापनेष्यामिहत्वातौरामलक्ष्मणौ ॥४॥ ॥ टीका ॥ दुःखें वदे दशकंठ ॥ माझे मारिले भट सुभट ॥ वंधु मारिले अतिवळिष्ठ ॥ ज्येष्ठ कनिष्ठ निजकुमर ॥ १४ ॥ किती सोसूं दुःख दारुण ॥ ह्मणाल मारिले कोण कोण ॥ तेमी सांगेन अवघेजण ॥ रणप्रवीण महायो

१ व्याप्त. २ निचेष्ट. ३ गळती. ४ आक्रंदत ५ दुर्धर. ६ पुरुषार्थ. ७ अतिशूर. ८ योद्धे

द्वे ॥ १५ ॥ महापार्श्व महोदर जाण ॥ निधडा मारिला कुंभकर्ण ॥ प्रहस्त मारिला प्रधान ॥ अकंपन महावीर॥ १६ ॥
वज्रदंष्ट्र विरूपाक्ष ॥ कुंभ निकुंभ धूम्राक्ष ॥ अतिकाय त्रिशिरा मकराक्ष ॥ वीर असंख्य मारिले ॥१७॥ देवांतका नरांतका निः
पातु ॥ ज्येष्ठ मारिला इंद्रजितु ॥ तेणें होऊं पाहे प्राणांतु ॥ लंकानाथु तळमळी ॥१८॥ पुच्छ तुटल्या सापसुरळी ॥ जळा वेगळी
मासोळी ॥ तैसा रावण तळमळी ॥ राक्षस कुळी निर्दाळितां ॥१९॥ रणीं मारिले नेणो किती ॥ उरली ज सैन्यसंपत्ती ॥ धाकें
पळाली दशदिशांप्रती ॥ लंकापती अतिदुःखी ॥ २० ॥ मिळोनियां राम लक्ष्मण ॥ माझ्या सुहृदां केलें कंदन ॥ त्या दोघांचा
घेईन प्राण॥गर्जे रावण आक्रोशें ॥ २१ ॥सांडून सैन्याची आस ॥ घालोनि संग्रामाची कास ॥ पाचारोनि सारथ्यास ॥ सांगे
लंकेश तें ऐका ॥२२॥ मिळोनियां वानर नर ॥ सुहृद मारिले समग्र ॥ माझें रोधिलें असे नगर ॥ निशाचर गांजोनि ॥ २३ ॥
त्या दोघांचा करावया अंत ॥ स्वयें मी जातों संग्रामांत॥शीघ्र सज्जोनि आणी रथ ॥ लंकानाथ अनुवादे ॥ २४॥ ॥ श्लोक ॥ क
र्णोस्यहितौमूलंभ्रातरौराघवावुभौ ॥ ययोःप्रशाखासुग्रीवोहरयोऽन्येचयूथपाः ॥ ५ ॥ फलपुष्पेजनकजाशिलादृढश्चमारुतिः॥
मूलेहतेहतंसर्वंतौहनिष्यामिसंयुगे ॥ ६ ॥ ॥ टीका ॥ संग्रामवृक्षाचें मूळ जाण ॥ मुख्य श्रीराम लक्ष्मण ॥ सबळ दिंड तो
सुग्रीव जाण ॥ खांद्या संपूर्ण कपिपुच्छ ॥ २५ ॥ योद्धे वानर शाखा सरळ ॥ जनकजा तें पुष्प फळ ॥ संग्राम वाढवी ते शीळ ॥
जाण केवळ हनुमंत ॥ २६ ॥ लाहोनि हनुमंताचें बळ ॥ संग्रामाचें सबळ शीळ ॥ माझें निर्दाळावया कुळ ॥ द्वंद्वी केवळ हनुमं
तु ॥२७॥ राम लक्ष्मणादि समस्त॥उणें पडत जेथ जेथ॥हनुमा साह्य होय तेथ॥अटक कार्यार्थ साधूनि ॥२८॥ आतां मी जावोनि
आपण ॥ रणीं मारीन राम लक्ष्मण ॥ मूळ छेदिलिया जाण ॥ अवघेजण निमतील ॥ २९ ॥ राम सुमित्र निमाल्यापाठीं ॥ ह
नुमा मरेल उठाउठीं ॥ निमतील वानरांच्या कोटी ॥ निर्वैर सृष्टी करीन ॥ ३० ॥ ऐसे बोलोनि रावण ॥ रथीं बैसला आपण ॥ ॥ १ ॥
अतिक्रोधें क्रोधायमान ॥ गडगर्जन करितचि ॥ ३१ ॥ ॥ श्लोक ॥ सदिशोदशघोषेणरथेनसहसाभृशं ॥ नादयन्राक्षसश्रे

१ अत्यंत शूर. २ संहारिता. ३ आसनाचे. ४ लहार. ५ चढिले ६ बोले. ७ अत्यंत कठीण.

ष्ठोराघवावभ्यवर्तत ॥ ७ ॥ सविस्फार्यमहाचापंकिरीटामृष्टकुंडलः ॥ नामसंश्रावयामासजगर्जेचननादच ॥ ८ ॥ तेराक्षसेंद्रंतं
दृष्ट्वावानरास्त्रस्तचेतसः ॥ शरण्यंशरणंजग्मुर्मनसापुरुषोत्तमं ॥ ९ ॥ ततस्तंराघवोदृष्ट्वारथस्थंपर्वतोपमं ॥ विधुन्वानंधनुर्घोरं
व्यायतास्यमिवांतकं ॥ १० ॥ ॥टीका॥ घडघडाट रथस्पंदें ॥ दशदिशा कोंदल्या नादें ॥ मी रावण येणें शब्दें ॥ गर्जत ब्रीदें
स्वयें आला ॥३२॥ मुकुट कुंडलें मेखळा ॥ अंगदें कंकणें कंठमाळा ॥ चाप सज्जोनि प्रबळ बळा ॥ रथीं बैसला गडगर्जे ॥३३॥
ध्वजा पताका छत्र चामर ॥ कवची खड्गी धनुर्धर ॥ सन्मुख लक्षोनि रामचंद्र ॥ दशशिर चालिला ॥ ३४ ॥ वानरसेनांचिया था
टी ॥ बाणीं त्रासिल्या कोट्यानुकोटी ॥ कपि पळोनि उठाउठी ॥ रिघाले पाठीं श्रीरामाच्या ॥ ३५ ॥ वानर धाकत धापतें ॥
भेणें चळचळां कांपत ॥ अभय देवोनि रघुनाथ ॥ पुढें लंकानाथ देखिला ॥३६॥ पाचारोनि बिभीषण ॥ स्वयें पुसे रघुनंदन ॥
माझे त्रासित वानरगण ॥ येतो कोण तो सांग ॥ ३७ ॥ ॥श्लोक॥ आचचक्षेमहातेजाराघवायविभीषणः ॥ दशग्रीवोमहाते
जाराजावैश्रवणानुजः ॥ ११ ॥ भीमकर्मामहोत्साहोरावणोराक्षसाधिपः ॥१२॥ ॥टीका॥ माझे त्रासित वानर ॥ कवची ख
ड्गी धनुर्धर ॥ कोण येतो निशाचर॥ सांग सत्वर बिभीषणा ॥३८॥ ऐसें पुसतां रघुनंदन॥स्वयें सांगे बिभीषण ॥अतिदुर्धर हा दशा
नन ॥ राजा जाण लंकेचा ॥३९॥ इंद्रजिताचा जाला घातु ॥ पुत्रशोकें अतिसंतप्तु ॥युद्धा आला लंकानाथु ॥ करित प्राणांतु वान
रां॥४०॥करावया निर्वाण रण॥युद्धा आलासे रावण॥त्याचें करावया निर्दाळण॥सज्जीं बाण श्रीरामा ॥४१॥ ऐकोनि बिभीषणवच
न॥संतोषला रघुनंदन॥निर्दाळावया दशानन॥धनुष्यबाण सज्जिलें ॥४२॥ सन्मुख लक्षोनि रावण ॥ धनुष्यीं सज्जोनियां बाण॥
काय बोलिला रघुनंदन॥सावधान अवधारा॥४३॥विंधोनियां दृढ बाण॥घायें मारीन रावण ॥ अभिषेचीन बिभीषण ॥ रण संपूर्ण
समाप्ती॥४४॥माझी दृष्टी पडलिया जाण॥लंकेशाचे नवांचती प्राण॥रणीं मारीन रावण॥प्रतिज्ञा पूर्ण हे माझी ॥४५॥ आजचि र
णसमाप्ती ॥ रामराज्य त्रिजगतीं ॥ करावया रघुपती ॥ बाण शीर्तीं सज्जिला ॥४६॥ बाण वोढोनि कानाडीं ॥ विंधित अतिकडा

१ रथाचें चालीनें. २ गर्दी, समुदाय. ३ श्रांत. ४ अनिवार. ५ [illegible] ७ संहारण. ८ धनुष्यीं. ९ आकर्ण.

डी ॥ रावणु येत येतां तोडी ॥ रणनिर्वंडी साधूनि ॥४७॥ बाण विंधितां रघुवीर॥ती बाणीं छेदी दशशिर ॥ तेणें क्षोभला सौमित्र॥ चाप सत्वर सज्जिलें ॥४८॥ सौमित्राचा चापशब्द॥तेणें रावण जाला स्तब्ध॥सैन्य सेनानींनी जाले मंद ॥ भय मुबद्ध राक्षसां ॥४९॥ सौमित्रें विंधितां शर ॥ दणाणिला दशशिर ॥ हादांदिले निशाचर ॥ राक्षसभार खवळला ॥ ५० ॥ लागतां सौमित्राचे बाण॥ रणीं क्षोभला रावण ॥ सन्मुख देखोनि लक्ष्मण ॥ काय आपण जल्पतु ॥ ५१ ॥ घेतला इंद्रजिताचा प्राण ॥ तूं तंव माझा द्वंद्वी पूर्ण ॥ विंधोनियां निर्वाण बाण ॥ तुज धाडीन यमलोका ॥ ५२ ॥ मारावया सौमित्रा ॥ रागें कांपतु थरथरां ॥ नेत्र भवंडी तो गरगरां ॥ दांत करकरां खातसे ॥ ५३ ॥ त्यासीं सौमित्र ह्मणत ॥ बडबडे कां खासी दांत ॥ करूनि दाखवीं पुरुषार्थ ॥ तूं लंका नाथ प्रतापी ॥ ५४ ॥ बडबड करावया जाण ॥ बहु तोंडीं तोंडाळ दशानन ॥ कांहीं नदिसे आंगवण ॥ रणीं रावण तूं नपुंसकु॥५५॥ माझे सुटलिया बाण ॥ ससैन्य मारीन रावण ॥ ऐसें बोलतां लक्ष्मण ॥ दशानन खवळला ॥५६॥ ॥श्लोक॥ संत्रस्य वानरानीकंशरवर्षैर्महाभुजः ॥ रामोपिराक्षसश्रेष्ठंशरैरब्धयर्कसन्निभैः ॥ १३ ॥ ततःप्रवर्ततेयुद्धंरामरावणयोर्महत् ॥ जीवितांतकरंघोरंपरस्परवधैपिणोः ॥ १४ ॥ ॥टीका॥ सन्मुख लक्षुनि लक्ष्मण ॥ रावणें विंधिले दुर्धर बाण ॥ एक एक त्रिधा भेदून ॥ सांडी लक्ष्मण लघुहस्तें ॥ ५७ ॥ त्रिधा छेदिले बाण संपूर्ण ॥ तेणें क्षोभला दशानन ॥ लक्ष्मणावरी आपण ॥ कोटि कोटि बाण वर्षला ॥ ५८ ॥ लक्ष्मण निवारी जंव बाण ॥ तंव विंधिला बिभीषण ॥ सुग्रीव विंधोनियां जाण ॥ वानरगण त्रासिले ॥ ५९ ॥ अग्न्यर्कतेजस्वी बाण ॥ क्रोधें घेवोनि रावण ॥ दशग्रीवें गर्जोन ॥ रघुनंदन विंधिला ॥ ६० ॥ येतां रावणाचे बाण ॥ रामें सांडिले छेदून ॥ तेकाळीं अतिनिर्वाण ॥ दोघांहीं रण मांडिलें ॥६१॥ दोघे वीर विचक्षण ॥ येरयेरांचे घ्यावया प्राण ॥ लघुलाघवें विंधिती बाण ॥ हस्तविंदान दाउनि ॥ ६२ ॥ ॥ श्लोक ॥ राघवोरावणंसंख्येरावणश्चापिराघवं ॥ अन्योन्यंविशिखैस्तीक्ष्णैःशरैरभिववर्षतुः ॥ १५ ॥ चेरतुश्चरितंचित्रंमंडलेसव्यदक्षिणे ॥ १६ ॥ ॥टीका॥ राम उठावला रावणावरी ॥ रावणु उठा

१ कौशल्य. २ सेनापति. ३ अग्रंत. ४ भ्याले. ५ पराक्रम. ६ अग्नी सूर्याप्रमाणे तेजस्वी. ७ रावण. ८ निपुण. ९ कौशल्य.

वला रामावरी ॥ युद्ध मांडलें जीवाबरी ॥ परस्परीं झगटले ॥ ६३ ॥ विचित्र मंडळें विचरत ॥ लघुलाघवें बाण विंधित ॥ येरयेरांचा करावया घात ॥ रणीं उन्मत्त मातले ॥ ६४ ॥ रावण रणीं रणोन्मत्त ॥ श्रीराम रणीं सावचित्त ॥ दशशिराचा करावया घात॥ संधी पाहत सांटोपें॥६५॥श्रीरामाची निजगती॥नपवे मन बुद्धि मारुती ॥ रावण बापुडें तें किती॥ कैशा रीती पावेल ॥६६॥ पदाती राम रथी रावण ॥मंडळें करितां सव्य दक्षिण ॥रथेसीं श्रमला दशानन॥रघुनंदन नाटोपे॥६७॥रामरावणाचे शर॥आच्छादिती दिनकर ॥रणीं पाडिती अंधकार ॥येरायेर नदेखती ॥६८॥ श्रीरामहस्तींची मुद्रिका ॥ तिचेनि तेजें पैं देखा ॥श्रीरामा आणि दशमुखा॥युद्धाचा आवांका संग्रामीं ॥६९॥ परस्परें घ्यावया प्राण॥संधी पाहती दोघे जण ॥दोघे संग्रामीं विचक्षण ॥रणप्रवीण धनुर्वाडे ॥७०॥ ॥श्लोक॥ उभौचपरमेष्वासावुभौशस्त्रविशारदौ ॥ उभौशस्त्रभृतांश्रेष्ठावुभौयुद्धेनचेलतुः ॥१७॥ एकमेकेनबाणेन त्रिभिस्त्रीन्दशभिर्दश ॥ व्यसृजच्छरवर्षाणिराघवोराक्षसेश्वरः ॥१८॥ ॥टीका॥ दोघे धनुर्विद्यानिपुण ॥ दोघे शस्त्रास्त्र प्रवीण ॥ शस्त्रप्रेरण निवारण॥ दोघेजण जाणती ॥७१॥एकें छेदिती एक बाण॥तीन बाणीं तीन बाण॥दाही छेदिती दाहा बाण॥दोघेजण लघुवेधी ॥ ७२ ॥ अदटें दाटुगे वीर धीरें ॥ चपळहस्तें बाणमारें ॥ रणीं नसरती माघारे ॥ दोघे गजरें गर्जोनि ॥ ७३ ॥ ऐसिया मध्यें रावण ॥ दुर्धर सज्जोनियां बाण ॥ लक्षोनियां रघुनंदन ॥ विंधी आपण सांटोपें ॥ ७४ ॥ त्याचे निवारोनि बाण ॥ रामें विंधिले शर दारुण ॥ रथें सहित रावण ॥ नेला उडवोन आकाशा ॥ ७५ ॥ बाणपिसारियाचा वारा ॥ रथ भोंवे गरगरां ॥ रावणें निवारोनियां शरा ॥ रहंवरा थांबविलें ॥७६॥ रामें विंधोनियां बाण ॥ रणीं उडविला दशानन ॥ तेणें खवळला रावण ॥ अस्त्र निर्वाण सोडिलें ॥७७॥ रावण जपोनि समंत्र ॥ अस्त्र प्रेरिलें आसुर ॥ त्यापासून जीव क्रूर ॥ अतिदुर्धर चालिले ॥७८ ॥ व्रक जंबूक सिंह व्याघ्र ॥ काक कंक गीध घार ॥ वडवा वराह महाखर ॥ सर्प विखार धुंधुवात ॥७९ ॥ नीळ नंकुळ दंश कुक्कुट॥ क्रूर श्वापदांचे थाट ॥ श्रीरामावरी अचाट ॥ सोडी दशकंठ अस्त्रयोगें ॥ ८० ॥ मारावया रामराणा ॥ रावणु क्रोधें काळिया

१ सलक्ष. २ पादचारी. ३ धैर्य. ४ धनुर्धारी. ५ अनिवार. ६ आवेशें. ७ रथा. ८ कोल्हे. ९ एक जनावर. १० मुंगुस. ११ चिलट. १२ कोंबडे. १३ भयंकर.

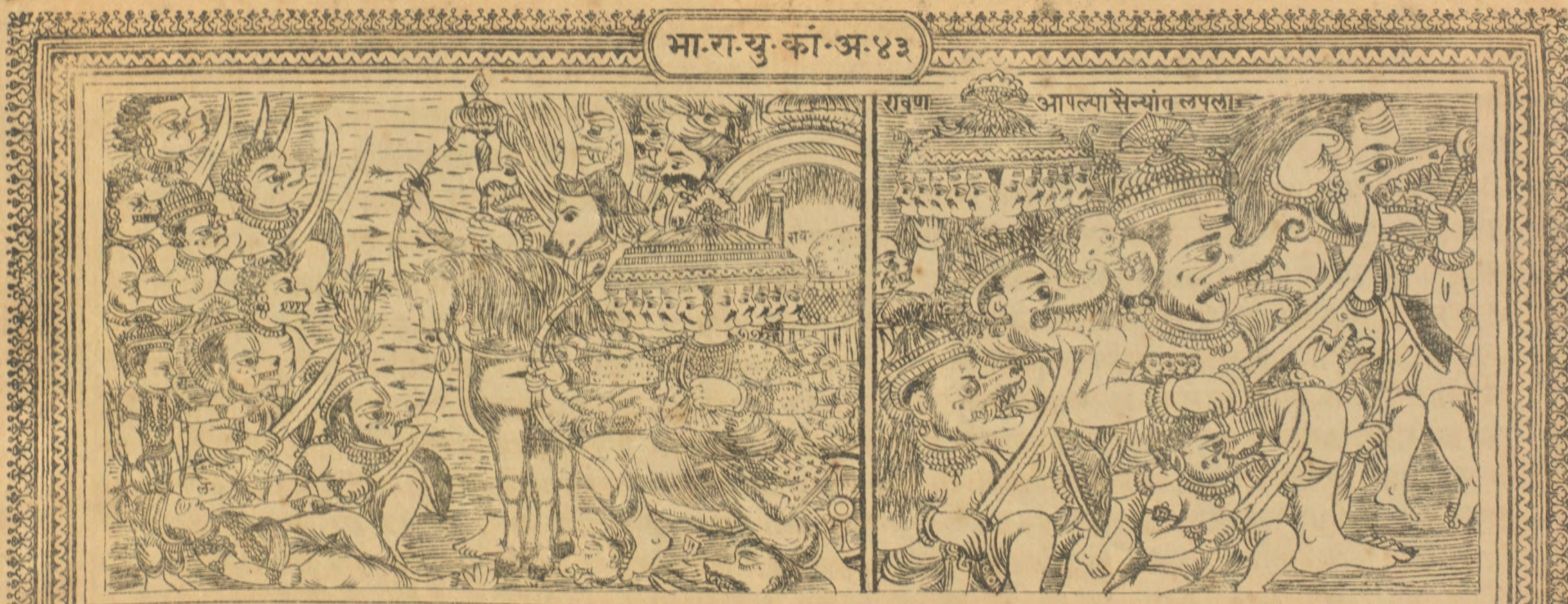
जाणा ॥ सर्पप्राय विंधि वाणा ॥ आंगवण साटोपें ॥८१॥ असुरास्त्र महाघोर ॥ येतां देखोनि अतिक्रूर ॥ अचुकसंधानी रामचं द्र ॥ तेणें अग्निअस्त्र सज्जिलें ॥ ८२ ॥ ॥ श्लोक ॥ आसुरेणसमाविष्टःसोस्त्रेणयुधिरावणः ॥ ससर्जास्त्रंमहोत्साहःपावकंपावकोपमं ॥ १९ ॥ तेरावणशराघोराराघवास्त्रेणमोहिताः ॥ विलयंजग्मुराकाशेविनिकृत्ताःसहस्रधा ॥ २० ॥ ॥ टीका ॥ असुरास्त्र अतिक्रूर ॥ चालिले सिंह वृक व्याघ्र ॥ रामें सोडून अग्निअस्त्र ॥ केले समग्र भस्मांत ॥ ८३ ॥ अस्त्रें निवारोनि अस्त्र ॥ निधडा[१] योद्धा श्रीरामचंद्र ॥ तें देखोनि दशशिर ॥ क्रोधें दुर्धर खवळला ॥ ८४ ॥ ॥श्लोक॥ ततःसंत्रस्तवक्रस्तुरावणोलोकरावणः ॥ नाराचमालांरामस्यललाटेप्रत्यमुंचत ॥ २१ ॥ रौद्रचापप्रयुक्तांचनीलोत्पलमयीमिव ॥ शिरसाधारयन्रामोनव्यथामध्यगच्छत ॥२२॥ ॥ टीका ॥ माझें अस्त्र निजनिर्वाण ॥ रामें सांडिलें छेदुन ॥ तेणें रावण अतिदीन ॥ म्लानवदन पैं जाला ॥८५॥असुरास्त्र केलें वृथा ॥ रणीं मारीन रघुनाथा ॥ पांच वाण विंधिले माथां ॥ लघुलाघवता साटोपें ॥८६॥ येतां रावणाचे वाण ॥ राम नकरी निवारण ॥ पाहुं पां याची आंगवण ॥ दारुणपण वाणांचें ॥ ८७ ॥ कमळमाळा मनोहर ॥ तैसे मस्तकीं शोभती शर ॥ व्यथा नपवे श्रीरामचंद्र ॥ निधडा वीर संग्रामा ॥ ८८ ॥ पुष्पप्राय लागले वाण ॥ तेणें लाजला रावण ॥ जळो माझी आंगवण ॥ रघुनंदन ढळेना ॥ ८९ ॥ निर्वाण वाणाचा आघातु ॥ उघडा अंगीं श्रीराम साहतु ॥ माझा नचले पुरुषार्थु ॥ चिंताक्रांतु रावण ॥९०॥ रावणाचे पांचही वाण ॥ श्रीराममस्तकीं देखोन ॥ सौमित्र क्षोभला दारुण ॥ धनुष्यवाण वाहिलें ॥ ९१ ॥ ॥ श्लोक ॥ एतस्मिन्नंतरेक्रुद्धोराघवस्यानुजोवली ॥ लक्ष्मणःसायकान्सप्तजग्राहपरवीरहा ॥ २३ ॥ तैःसायकैर्महायोगैरावणस्यमहाद्युतेः ॥ ध्वजंमनुष्यशीर्षंचतस्यचिच्छेदवीर्यवान् ॥ २४ ॥ सारथेश्चैववाणेनशिरोज्वलितकुंडलं ॥ जहारलक्ष्मणःश्रीमान्रथादाशुपपातच ॥ २५ ॥ कृष्यमाणंतुचिच्छेदधनुर्गजकरोपमं ॥ लक्ष्मणोराक्षसेंद्रस्यपंचभिःपंचपर्वभिः ॥ २६ ॥ नीलमेघनिभांश्चास्यमदश्वान्पवनोपमान् ॥ निजघानमहावेगान्रावणस्यविभीषणः ॥ २७ ॥ ॥ टीका ॥

१ आवेशें. २ मोठाशूर ३ निकराचे व रागीचे. ४ मार.

धनुष्य वाहोनि लक्ष्मण ॥ गुणीं[१] लाविले सात वाण ॥ क्रोधें लक्षोनि रावण ॥ विंधी आपण साटोपें ॥ ९२ ॥ लक्ष्मण वाणाच्या कडाडी ॥ रावणा पडली झांपडी ॥ काढों विसरला तो वोढी ॥ चेतना वेडी होवोनि ठेली ॥ ९३ ॥ ध्वज नरशिर समयुक्त ॥ ब्रीद मिरवी लंकानाथ ॥ तो छेदोनियां त्वरित ॥ संग्रामांत[३] पाडिला ॥ ९४ ॥ दुसरा येतांचि शर ॥ मुकुट कुंडलें मनोहर ॥ सारथ्याचें छेदोनि शिर ॥ रणीं सत्वर पाडिलें ॥ ९५॥ छत्र पताका झल्लरीं ॥ मुक्ताफळांच्या माळा थोरी ॥ छेदोनि पाडिल्या धरेवरी[४] ॥ वाणाग्रीं सौमित्रें ॥ ९६ ॥ लघुलाघवें लक्ष्मण ॥ सव्यापसव्य विंधोनि वाण ॥ रावणाचें धनुष्यवाण ॥ रणीं छेदून पाडिलें ॥ ९७ ॥ नीळ मेघ पडिपाडे ॥ पवनवेगीं जोड्याजोडे ॥ रावण रथाचे घोडे ॥ मारिले रोकडे विभीषणें ॥ ९८ ॥ बिभीषणें विंधोनि वाण ॥ वारुवांचा[६] घेतला प्राण ॥ तेणें वंधूवरी रावण ॥ काळरूपें पूर्ण क्षोभला ॥९९॥ जवळी असतां लक्ष्मण ॥ करूं नशके आंगवण ॥ कुसमुसूनि रावण ॥ उगाच आपण राहिला ॥ १०० ॥ निधडा शूर लक्ष्मण ॥ रणीं गांजोनियां रावण ॥ विरथी करोनियां जाण ॥ पायीं संपूर्ण पळविला ॥ १ ॥ विजयी जाला सौमित्र ॥ वानर करिती जयजयकार ॥ रामनामाचा गजर ॥ नादें अंबर कोंदलें ॥ २ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ युद्ध जालें अतिनिर्वाण ॥ रावणें मारितां बिभीषण ॥ ते शक्ति लक्ष्मण साहेल ॥ ३ ॥ पुढील प्रसंगीं स्वभावता ॥ शक्तिभेदाची येईल कथा ॥ एका जनार्दनीं सरंता ॥ अवधान श्रोतीं मज द्यावें ॥ ४ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांरावणरथभंगअपजयोनामद्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४२ ॥
॥ ओव्या ॥ ॥ १०४ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ २७ ॥ ॥एवं॥ ॥१३१॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ धनुष्याचेदोरीस. २ आवेशें. ३ युद्धांत. ४ भूमीवर. ५ सारखे. ६ घोड्यांचा. ७ कोपला. ८ आकाश. ९ शरण, श्रेष्ठता.

भा·रा·यु·कां·अ·४३
रावण आपल्या सैन्यांत लपला.

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः॥ ॥ लक्ष्मणें रणाआंत ॥ ध्वज सारथी छेदून रथ ॥ रावण केला हताहत ॥ संग्रामांत साटोपें ॥१॥ रणीं लक्ष्मणें केला विरथ ॥ तो राग नमानी लंकानाथ ॥ बिभीषणें केला अश्वघात ॥ त्यासिं टपत मारावया ॥२॥ लक्ष्मण जालिया परता ॥ करीन बिभीषणाच्या घाता ॥ तो सोडीना शरणागता ॥ क्षणार्धता नविसंबे ॥ ३ ॥ धीर नधरीच रावण ॥ परता नव्हेचि लक्ष्मण ॥ बिभीषणावरी आपण ॥ अतिनिर्वाण मांडिलें ॥ ४ ॥ घोडे मारितां रावण ॥ वेगीं रथ सांडूनि जाण ॥ मारावया बिभीषण ॥ करूनि उड्डाण धांविन्नला ॥५॥ बिभीषण देखोनियां दृष्टीं ॥ दांत खाय सकेंट वोंठीं ॥ त्याचे नळीचें रक्त घोटी ॥ ऐसा दशकंठी क्षोभला ॥६॥ एके घायें होय शांती ॥ ऐसी अभिमंत्रून शक्ती ॥ सोडिली बिभीषणाप्रति ॥ लंकापति साटोपें ॥७॥ रावणें सोडितां शक्ती ॥ लक्ष्मणें बाणावर्ती ॥ त्रिधा छेदून पाडिली क्षितीं ॥ निजशरणार्थी राखिला ॥८॥ राखावया बिभीषण ॥ पाठिराखा लक्ष्मण ॥ पाहों नशके रावण ॥ शक्ति छेदून सांडिली ॥ ९ ॥ शक्ति छेदिली लक्ष्मणें ॥ ऐसें देखोनि रावणें ॥ दुसरी शक्ति सज्जिली तेणें ॥ बिभीषणप्राण घ्यावया ॥१०॥ बिभीषणाचा घ्यावया प्राण ॥ दुजी शक्ति सज्जि रावण ॥ निवारूं जातां लक्ष्मण ॥ दोघेजण मरतील ॥ ११ ॥ शक्ति अनिवार्य दारुण ॥ स्वयें तोलोनि रावण ॥ अनुलक्षोनि बिभीषण ॥ सोडी आपण अतिकोपें ॥ १२ ॥ करावया बंधूची समाप्ती ॥ घाव हाणी विसां हातीं ॥ प्रळयविजेचे दैदीप्तीं ॥ गगनीं शक्ति कडाडी ॥ १३ ॥ शक्ति अनिवार्य दारुण ॥ जाणोनियां बिभीषण ॥ माझे नवांचती प्राण ॥ अचुक मरण मज आलें ॥१४॥ बिभीषण चिंताक्रांत ॥ तंव सौमित्र पावला तेथ ॥ पाठिसीं घालोनि शरणागत ॥ अभयान्वित स्थापिला ॥१५॥ बिभीषणा शरणागता ॥ स्वयें स्मरे रघुनाथा ॥ नामीं नाहीं मरणावस्था ॥ निर्भयता श्रीरामें ॥ १६ ॥ रामनामाच्या अनुवृत्ती ॥ दोघे स्वानंदें नाचती ॥ तें देखोनि लंकापती ॥ विस्मित चित्तीं पैं जाला ॥१७॥ मी सोडिली दुर्धर शक्ती ॥ तें मरणभय नाहीं चित्तीं ॥ दोघे स्वानंदें नाचती ॥ निर्भय स्थिती सौमित्र ॥ १८ ॥ नर वानर नामांकित ॥ मरणभया नाहीं भीत ॥ तें देखोनि लंका

१ पराजित. २ बळानें. ३ निष्ठुर आघात. ४ तट. ५ वर्षाव. ६ भूमीवर. ७ तेज. ८ निर्भय. ९ आवरीनें.

नाथ ॥ अतिविस्मित पैं जाला ॥१९॥ अगाध नामाचें महिमान ॥ पुढील कथानुसंधान ॥ श्रोतीं द्यावें अवधान ॥ शक्ति निवा
रण सौमित्रें ॥ २० ॥ विभीषणाच्या निजघातीं ॥ रावणें सोडिली जे शक्ती ॥ सौमित्रें नेली भस्मांतीं ॥ तेही युक्ति अवधा
रा ॥२१॥ यक्षिणीवटींची मुख्य शक्ती ॥ ते लक्ष्मणा वशवर्ती ॥ शक्तीनें निवारिली शक्ति ॥ पाडिली क्षितीं दुखंडें ॥२२॥ राखाव
या शरणागतु ॥ सौमित्र सदा सावचित्तु ॥ तेणें क्षोभला लंकानाथु ॥ येणें भ्रातृघातु चुकविला ॥२३॥ येणें शक्तिपातें जाण ॥
निःशेष मरावा विभीषण ॥ आडवा येवोनि लक्ष्मण ॥ शक्तिछेदन येणें केलें ॥ २४ ॥ आधीं मारीन लक्ष्मण ॥ मग मारीन वि
भीषण ॥ ऐसें आक्रोशे रावण ॥ शक्ति निर्वाण काढिली ॥२५॥ जिचें नांव ब्रह्मशक्ती ॥ जे निवारेना रघुपती ॥ सौमित्राच्या
निजघातीं ॥ निर्वाणार्थी सोडितु ॥ २६ ॥ विमुख करोनि माझी ख्याती ॥ भस्म केल्या दोन्ही शक्ती ॥ तेणें क्षोभला लंकाप
ती ॥ ब्रह्मशक्ती सोडितु ॥२७॥ नानापरीच्या दुर्धरा युक्ती ॥ मयें केली मायिक शक्ती ॥ ते नचले श्रेष्ठ सुरवरांप्रति ॥ लंकापति
सचिंत ॥२८॥ तेणें प्रार्थिला प्रजापति ॥ मागितली ब्रह्मशक्ति ॥ अनिवार्य त्रिजगतीं ॥ ब्रह्मवरदोक्ती दुर्धर ॥२९॥ ब्रह्मा ह्मणे
गा रावणा ॥ शक्ति सर्वांच्या घेईल प्राणां ॥ अवतारपुरुषीं जाणा ॥ बाधकपणा चालेना ॥ ३० ॥ अवतारपुरुषाप्रति ॥ माझी
बाधेना ब्रह्मशक्ति॥ प्राण नघेववे तिचेनि निश्चितीं ॥ त्याचेनि शक्ति संपेल ॥३१॥ ज्यावरी शक्ति प्रेरणें ॥ तेणें जीवें नाहीं वांचणें॥
ऐसी ब्रह्मशक्ति रावणें ॥ लक्ष्मणाकारणें सज्जिली ॥३२॥ शक्तीनें मारावा विभीषण ॥ तो सौमित्रें वांचविला आपण ॥ सन्मुख ल
क्षोनि लक्ष्मण ॥ काय रावण बोलतु ॥३३॥ शक्ति निवारून जाण ॥ त्वां वाचविला विभीषण ॥ आतां तुझा घेईन प्राण॥शक्ति
दारुण सोडूनि ॥३४॥ शक्ति सोडीन दारुण ॥ तिसीं नचले निवारण ॥ हृदय भेदून संपूर्ण॥घेवोनि प्राण येईल ॥३५॥ माझे श
क्तीचा आघात ॥ चुकविल्या कळेल पुरुषार्थ ॥ ऐसें बोलोनि लंकानाथ ॥ शक्ति सोडित साटोपें ॥३६॥ शक्तितेजाच्या कडाडी ॥
उभय सैन्या पडे झांपडी ॥ प्रळयविजूच्या पडिर्पाडीं ॥ गगन गडाडी गडगर्जे ॥ ३७ ॥ सौमित्र आणि रघुनाथ ॥ तिस ॥ १ ॥

१ अनुकूळ. २ बिभीषणाचा नाश. ३ क्रुद्धझाला. ४ अनिवार. ५ भयंकर. ६ मार. ७ जोराने. ८ समान.

रा वीर हनुमंत ॥ यांचीचि नेत्रें सावचित्त ॥ येर मूर्च्छित शक्तितेजें ॥३८॥ शक्ति देखोनि दुर्धर॥ लक्ष्मण योद्धा वीर धीर ॥ डंडळी
ना अणुमात्र ॥ सज्जोनि शर छेदिजे ॥ ३९ ॥ शक्ति कडाडितां गगनीं ॥ लक्ष्मणें विंधोनि बाणीं ॥ शतधा सांडिली छेदूनि ॥
घातली पिठोनि निरालेंबीं ॥ ४० ॥ ब्रह्मशक्ति अतिनिर्वाणी ॥ गगनीं येतां कडाडूनि ॥ लक्ष्मणाच्या संरक्षणीं ॥ कृपावचनीं
वदे रामु ॥ ४१ ॥ श्रीरामें दृष्टिं अवलोकून ॥ शक्तीची शक्ति केली क्षीण ॥ ब्रह्मशक्तीसीं देवोनि मान ॥ राखिली आपण निर्वी
र्यत्वें ॥ ४२ ॥ श्रीरामें शक्ति केली क्षीण ॥ त्यावरी लक्ष्मणें विंधितां बाण ॥ शक्ति पडत पडतां जाण ॥ झाली रावण सा
टोपें ॥ ४३ ॥ तूं ब्रह्मयाची ब्रह्मशक्ती ॥ निर्फळ कैंवि पडसी क्षितीं ॥ रावणें घेवोनियां हातीं ॥ हाणी पुढतीं सौमित्रा ॥४४॥
जवळून शक्ति हाणितां जाण ॥ लक्ष्मण विंधील तीव्र बाण ॥ येणें भेणें रावण ॥ हाणी आपण दुरोनि ॥ ४५ ॥ रावणें शक्ति घे
वोनि हातीं ॥ आपुलिया सर्वशक्ती ॥ सोडिली सौमित्राप्रति ॥ सकोपवृत्ती साटोपें ॥ ४६ ॥ अंगबळें जांघबळें ॥ बाहुबळें
प्रतापशीळें ॥ शक्ति सोडितां रणकल्लोळें ॥ गगना उसळे कडकडित ॥ ४७ ॥ लक्ष्मण वीरु अतिनिधडा ॥ कदा नसरे मागां पु
ढां ॥ शक्ति छेदिली तडाडां ॥ निजकुऱ्हाडा विंधोनि ॥ ४८ ॥ मयासुरें निर्मिली होती ॥ जे ते छेदिली बाणावर्ती ॥ उरली
केवळ ब्रह्मशक्ती ॥ ब्रह्म वरदोक्ता अनिवार्य ॥ ४९ ॥ शक्ति येतांच संपूर्ण ॥ लक्ष्मणें विंधोनि बाण ॥ सत्यलोकावरती जाण ॥
उडवी आपण साटोपें ॥५०॥ शक्ति निजबळें येऊं पाहे ॥ लक्ष्मण बाणीं पिटीत जाये ॥ शक्ति उर्मस घेवों न लाहे ॥ दुर्धर घाय
हाणितु ॥५१॥ शक्ति तळपोनि गुप्तगती ॥ अंगीं आदळावया पैं टपती ॥ लक्ष्मणें खड्ग घेवोनि हातीं ॥ उडविली मागुती सत्य
लोका ॥५२॥ खड्गघायाच्या खणाणीं॥ शक्ति छेदितां रणांगणीं॥ठिणग्या उसळल्या गगनीं ॥ जेविं तारांगणीं नभशोभा ॥५३॥
लक्ष्मण असतां सावचित्त ॥ होऊं नशके शक्तिपात ॥ हें जाणोनि लंकानाथ ॥ करी छळणार्थ तें ऐका ॥५४॥ लक्ष्मण वीर अति
गाढा ॥ अचुकसंधानी नित्य निधडा ॥ शक्ति येऊं नेदी अंगाकडा ॥ लाविले वेडा लंकेशा ॥ ५५॥ लक्ष्मण पडावया दुश्चित ॥

१ सावध. २ आकाशीं. ३ अनिवार. ४ भूमीवर. ५ अतिक्रोधें. ६ निर्भय. ७ मारित, उडवीत. ८ संधी.

छळण करी लंकानाथ ॥ रणीं मारिला रघुनाथ ॥ राक्षस गर्जत अतिगजरें ॥ ५६ ॥ रावणाच्या निजवाणीं ॥ राम पडिला रणां गणीं ॥ लक्ष्मणें ऐकतां हे वाणी ॥ काया वाचा मनीं विकळ गेला ॥५७॥ मन जालें सचिंत ॥ धनुर्ष्यी विकळ गेला हात ॥ राम विरहें अतिदुश्चित ॥ तंव शक्तिपात आदळला ॥५८॥ शक्ति भेदतां हृदयासीं ॥ रामस्मरण सुमित्रासीं ॥ शक्तिभेद जाला हृद यासीं ॥ वरकांतीसीं लागली ॥ ५९ ॥ जेथें श्रीरामाचें स्मरण ॥ तेथें सर्वथा नरिघे मरण ॥ शक्ति बापुडी ते कोण ॥ वरकांती जाण लागली ॥६०॥ हृदईं लागतांचि शक्ती ॥ लक्ष्मण विकळ पडला क्षितीं ॥ तें देखोनि रघुपती ॥ कृपानुवर्ती गहिंवरला ॥६१॥ आसवें स्त्रवंती लोचन ॥ राम जाला विषण्णवदन ॥ लक्ष्मणाचा गेला प्राण ॥ काय आपण करावें ॥ ६२ ॥ लक्ष्मण रणीं पडल्या जाण ॥ श्रीरामासि दुःख दारुण ॥ अश्रुधारा स्त्रवती नयन ॥ सबाष्प वचन सकंप ॥ ६३ ॥ तेचि काळीं श्रीरघुनाथ ॥ क्षण राहोनियां ध्यानस्थ ॥ लक्ष्मणा नाहीं जीवघात ॥ जाणोनि युद्धार्थ आरंभी ॥ ६४ ॥ रणीं मारावया रावण ॥ काळ कृतांत प्रळयाग्नि पूर्ण ॥ तैसा खवळला रघुनंदन ॥ धनुर्ष्यी बाण सज्जूनि ॥ ६५ ॥ येतां श्रीरामाचे बाण ॥ त्यांसि नचले निवारण ॥ तेणें गजबजिला रावण ॥ पळे आपण अतिधाकें ॥६६॥ लक्ष्मणाचे क्षोभें जाण ॥ रामें मांडिलें निर्वाण ॥ विंधितां बाण घेईल प्राण ॥ धाकें रावण पळे दूरी ॥ ६७ ॥ पळोनियां उठाउठी ॥ गुप्त राहतां सैन्यसंकटीं ॥ तरी रावण धाकें पोटीं ॥ रामशरवृष्टी साहवेना ॥ ६८ ॥ जैसा कां चंडवात ॥ मेघा करीत हताहत ॥ तैसा रावण सैन्याआंत ॥ स्वयें पळत अतिधाकें ॥ ६९ ॥ श्री राम वीर जगजेठी ॥ नलगे पळतया पाठीं ॥ रावण निजसैन्याचे गोठीं ॥ अतिसंकटीं राहिला ॥७०॥ श्रीरामें नेम केला आ पण ॥ रणीं मारावा रावण ॥ रावण सैन्यीं राहिला लपोन ॥ आपणा आपण वांचविलें ॥ ७१ ॥ रणीं असतां लंकानाथ ॥ वि पींद काळ नव्हे येथ ॥ सुमित्र करावा सावचित्त ॥ हा पुरुषार्थ पैं आह्मां ॥ ७२ ॥ ॥ श्लोक ॥ तंददर्शनदारामःशक्त्यानिर्भिन्न माहवे ॥ लक्ष्मणंरुधिरादिग्धंसपन्नगमिवाचलं ॥ १ ॥ सौमित्रिंचैवसाभित्वाविवेशधरणीतले ॥ तांकराभ्यांपराभृश्यरामः

१ मूर्छित. २ मुर्मावर. ३ दयाविष्ट झाला. ४ गळती. ५ उदास वदना. ६ अश्रुपूर्ण. ७ घाबरला. ८ भयंकर घाव. ९ उध्वस्त. १० द ..

शक्तिंभयावहां ॥ २ ॥ बभंजसमरेक्रुद्धोबलेनापचकर्षच ॥ तस्यचाकर्षतःशक्तिंनाराचान्दीप्ततेजसः ॥ ३ ॥ निचखानदशग्रीवःसर्वगात्रेपुवीर्यवान् ॥ अचिंतयित्वातान्बाणानूसमुत्थायसलक्ष्मणं ॥ ४ ॥ अब्रवीद्धहनुमन्तंसुग्रीवंचैववानरं ॥ लक्ष्मणंसंपरिष्वज्यनीलांचैवस्वमालयं ॥ ५ ॥ अस्मिन्मुहूर्तेनचिरात्सत्यंप्रतिशृणोमिवः ॥ अरावणमरामंवाजगत्द्रक्ष्यथवानराः ॥ ६ ॥ ॥ टीका ॥ रावण लपोनि रणमेळीं ॥ राम येवोनि सुमित्रा जवळीं ॥ शक्ति भेदून हृदयकमळीं ॥ धरातळीं प्रवेशली ॥७३॥ जैसा सर्प प्रवेशे वारुळीं ॥ तैसी शक्ति भेदली हृदयकमळीं ॥ ते देखोनि तयेवेळीं ॥ राम कळवळी बंधुस्नेहें ॥ ७४ ॥ राम कृपाळू संपूर्ण ॥ शक्ति उपडावया जाण ॥ वांचवावया लक्ष्मण ॥ करी स्पर्शन अमृतहस्तें ॥ ७५ ॥ शक्ति भेदली हृदयांत ॥ तिसीं श्रीरामें लावोनि हात ॥ स्वयें उपडूं पाहत ॥ बहुत वर्जित नानायुक्ती ॥७६॥ शक्ति उपडितांचि जाण ॥ लक्ष्मणाचा जाईल प्राण ॥ एक ह्मणती ऐसें आपण ॥ सर्वथा जाण नकरावें ॥ ७७ ॥ बाप कृपाळु रघुपती ॥ त्यांच्या उपेक्षोनि नानायुक्ती ॥ शक्ति उपडी निजहस्तीं ॥ कृपामूर्ति कृपाळु ॥ ७८ ॥ श्रीरामें लावितांचि हात ॥ शक्ति जाली वीर्यहत ॥ लक्ष्मण मारावयाचें सामर्थ्य ॥ हताहत होवोनि गेलें ॥ ७९ ॥ ब्रह्मवरदोक्ति पुरती ॥ हृदईं रुतली ब्रह्मशक्ती ॥ ते श्रीरामें धरोनि हातीं ॥ स्वलीळा युक्ति छेदिली ॥८०॥ शक्ति उपडितां रघुनंदन ॥ ते संधी साधोनि रावण ॥ श्रीरामावरी वर्षे बाण ॥ अतिदारुण साटोपें ॥ ८१ ॥ रावणाचे येत बाण ॥ राम मानी तृणासमान ॥ स्वहस्तें उठवोनि लक्ष्मण ॥ दे आलिंगन अतिप्रीतीं ॥ ८२ ॥ हनुमा सुग्रीवादि जाण ॥ पाचारोनि वानरगण ॥ श्रीराम सांगे आपण ॥ न्यावा लक्ष्मण स्वस्थाना ॥ ८३ ॥ ग्रीष्मअंतीं चातकासीं ॥ मेघ निववी जिवनेसीं ॥ तेंवि निववावें लक्ष्मणासीं ॥ तंव रावणासीं मी वधीन ॥८४॥ आजि प्रतिज्ञेचें माझें रण ॥ पृथ्वी देखाल ररावण ॥ कीं अराममय जाण ॥ जग संपूर्ण देखाल ॥८५॥ रामनामीं नये मरण ॥ तो राम केविं मरे आपण ॥ रणीं निंमाला रावण ॥ अवघे जण देखाल ॥ ८६ ॥ राम जगाचा आत्माराम ॥ जेथें नरिघे जन्ममरण ॥ रावणासिं मरणधर्म ॥ अ

१ भूमावर. २ दुःखीन होय. ३ निवारित. ४ दुर्लक्ष करून. ५ निःसत्व. ६ नष्ट. ७ वलानें. ८ जलानें. ९ मेला.

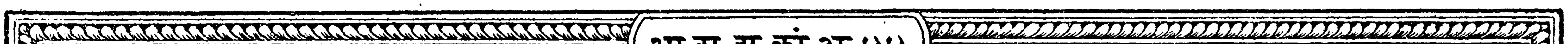
लोट मरण पैं आलें ॥८७॥ राम चैतन्यविग्रही ॥ राम देहींच विदेही ॥ राम द्वंद्वातीत पाहीं ॥ राम ठाईंच्या ठाईं परब्रह्म॥८८॥ रामें वीण सर्वथा ॥ तिळभरी ठाव नाहीं रिता ॥ मिथ्या जन्म मरण वार्ता ॥ पुढील कथा अवधारा ॥८९॥ शिबिरा धाडोनि लक्ष्मण ॥ बाणें विंधितां रावण ॥ त्यावरी श्रीराम आपण ॥ क्षोभला दारुण शरवृष्टी ॥ ९० ॥ ज्यालागिं सुग्रीवा राज्यदान ॥ ज्यालागिं आणिले वानरगण ॥ तो मारीन आजि रावण ॥ निर्वाण बाण विंधोनि ॥ ९१ ॥ ज्यालागिं आणोनि पाषाण ॥ समुद्रीं केलें सेतुबंधन ॥ तो मारीन रावण ॥ निर्वाण बाण विंधोनि ॥९२॥ माझिया युद्धाचा चमत्कार ॥ देखोत सुर नर किन्नर ॥ सिद्ध चारण विद्याधर ॥ देखोत समग्र सुर सिद्ध ॥९३॥ रामें करोनि दुर्धर रण ॥ मारिला अतिगर्वी रावण ॥ पुढे पृथ्वीवरी जाण ॥ हें पढती पुराण सुरसिद्ध ॥९४॥ ऐसें बोलोनि रघुपती ॥ सुवर्णपुंखी भल्ल हातीं ॥ सतेज घेवोनि धगधगिती ॥ लंकापती विंधिला ॥ ९५ ॥ रावणें सज्जोनि बाण ॥ रणीं विंधिला रघुनंदन ॥ समूळ नाराच शर दारुण ॥ विंधी आपण लघुवेगें ॥९६॥ सुटलें दोहिंचें शरजाळ ॥ भूतळ आणि अंतराळ ॥ बाणीं कोंदलें दिङ्मंडळ॥ कुळाचळ कोंदले ॥९७॥ दोघे वीर अतिउद्भट ॥ वारया वाहों नदेती वाट ॥ शस्त्रें हाणितां खणखणाट ॥ हव्यवाट ऊठिला ॥ ९८ ॥ शस्त्रें हाणितां वळोन्मेळीं ॥ ठिणग्या उठती अग्निकल्लोळीं ॥ वाण जळती अंतराळीं ॥ आतुर्बळी रणयोद्धे ॥९९॥ श्रीरामाचे दुर्धर वाण ॥ निवारूं नशके रावण ॥ भेदोनियां अंगत्राण ॥ अंगी संपूर्ण आदळती ॥१००॥ धनुष्य छेदिलें हातींचें हातीं ॥ रथींचा मारिला सारथी ॥ रथींचे वारु पाडिले क्षितीं ॥ केला विरथी लंकेश ॥१॥ छत्रपातु मुकुटपातु ॥ ध्वजपातु रथपातु ॥ पांचवा जाला कळापातु ॥ रणीं रघुनाथु खवळला ॥ २ ॥ छेदावया दशकंठी ॥ रामें शर सज्जिले नेटीं ॥ तंव रावणें देखोनि पाठी ॥ उठाउठी पळाला ॥३॥ रणीं मारावा लंकानाथु ॥ निर्वाण नेमें आला रघुनाथु ॥ रावण पळोनि बुद्धिवंतु ॥ जीवघातु चुकविला ॥ ४॥ ॥श्लोक॥ संकीर्यमाणःशरजालवृष्टिभिर्महात्मनादीप्तधनुष्मतारणे ॥ भयात्प्रदुद्रावसमेत्यरावणोयथानिलेनाभिहतोवलाहकः ॥ ७ ॥ ॥ टीका ॥ रामें मा

१ देही. २ तळाकडे. ३ निकराचे. ४ पिच्छाचे. ५ आकाश. ६ अग्नी. ७ बलाढ्य. ८ चिलखत.

रावें रावणासीं ॥ रावणाची बुद्धि कैसी ॥ पळोनियां रणभूमीसीं ॥ आप आपणासीं वांचविलें ॥ ५ ॥ राम नमारी पळत्यासीं ॥ हें कळलें आहे रावणासीं ॥ पळोनियां लागवेगेंसीं ॥ आप आपणासीं वांचवी ॥ ६ ॥ रामबाणीं जर्जरभूत ॥ रावण जाला हतेहत ॥ कांहीं नचले पुरुषार्थ ॥ मागें पळत अतिधाकें ॥ ७ ॥ लंकेचा जो लंकानाथ ॥ अपमानला रणाआंत ॥ मोकळ्या केशीं पाईं पळत ॥ घाईं कुंथत अतिदुःखी ॥ ८ ॥ मेघ उडती चंडवातें ॥ गज पळती सिंहाभिघातें ॥ गरुड पळवी सर्पातें ॥ तेंवि रावणातें श्रीरामु ॥ ९ ॥ यापरी स्वयें रावण ॥ सांडून गेला रणांगण ॥ पुढील कथानुसंधान ॥ सावधान अवधारा ॥ ११० ॥ एका जनार्दना शरण ॥ रणीं पळऊन रावण ॥ उठवावया लक्ष्मण ॥ कृपाळू पूर्ण परतला ॥ ११ ॥ राम स्वानंद कृपाळू ॥ राम सप्रेम स्नेहाळू ॥ राम स्वयें दीनदयाळू ॥ प्रणतपाळू श्रीराम ॥११२॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायां लक्ष्मणशक्तिभेदोनामत्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४३ ॥ ॥ओव्या॥ ॥११२॥ ॥श्लोक॥ ॥७॥ ॥एवं॥ ॥११९॥ ॥छ॥

१ सत्वर. २ पराजित. ३ मोठ्या वाऱ्यानें. ४ माऱ्यानें.

भा·रा·यु·कां·अ· ४४
राम
वानर
मा
सुषेण
मा
रा

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ ॥ रणीं दंडोनि रावणासीं ॥ सावध करावें सौमित्रासीं ॥ राम आला अतिस्नेहेंसीं ॥ जीवीं जीवासीं जीवन ॥१॥ राम जगाचें जीवन ॥ राम जीवाचें चित्घन ॥ सखा आत्माराम आपण ॥ राम परिपूर्ण परब्रह्म ॥ २ ॥ तोचि राम स्वयें आपण ॥ वांचवावया लक्ष्मण ॥ कृपाळू संतुष्टला संपूर्ण ॥ त्यासिं कल्पांतीं मरण असेना ॥ ३ ॥ राम निजज्ञानें अतिसमर्थ ॥ तोही वानरांचे विचारांत ॥ अनुसरला स्वयें वर्तत ॥ अनुचरित लक्षूनि ॥ ४ ॥ ॥श्लोक॥ विश्रम्यस्वस्थमालोक्यसुषेणंराघवोब्रवीत् ॥ एपरावणवेगेनलक्ष्मणःपतितोभुवि ॥ १ ॥ सर्पवच्चेष्टतेवीरोममशोकमुदीरयन् ॥ २ ॥ ॥टीका॥ भूत भविष्य वर्तमान ॥ सर्वही जाणे रघुनंदन ॥ तरी मनुष्य नाट्यविडंबन ॥ स्वयें आपण दावित ॥५॥ विकळ देखोनि लक्ष्मण ॥ जाणोनि भविष्याचें चिन्ह ॥ वृथा करी विलापन ॥ तेंही लक्षण अवधारा ॥ ६ ॥ लक्ष्मण देखोनि रुधिरोक्षित ॥ धरोनि सुषेणाचा हात ॥ बंधुस्नेहें कळवळीत ॥ काय बोलत श्रीराम ॥ ७ ॥ प्राणापरीस अधिक जाण ॥ सखा बंधु लक्ष्मण ॥ मज यकलें सांडून ॥ स्वयें प्रयाण मांडिलें ॥ ८ ॥ सखे बंधु दोघेजण ॥ येरयेरांचा आश्रय धरोन ॥ वना निघालों आपण ॥ पितृवचन पाळणा ॥९॥ हें वचन ऐकें सुषेणा ॥ लक्ष्मणें वंचलिया प्राणा ॥ चाड नाहीं निजप्राणा ॥ येरा जणा काय चाड ॥ १० ॥ बुडालें धैर्य वीर्य ॥ बुडालें माझें परम शौर्य ॥ बुडालें यश सर्व ॥ बंधु स्वयमेव अंतरला ॥११॥ बुडाली माझी धृति कीर्ती ॥ बुडाली माझी धैर्य शक्ती ॥ बुडाली माझी परम ख्याती ॥ बंधु निश्चिती अंतरला ॥ १२ ॥ नेत्रां येतसे अंधारी ॥ गात्रें कांपती थरथरीं ॥ धनुष्य नधरवे करीं ॥ धीर निर्धारीं नधरवे ॥१३॥ प्राण जाती विकळ ॥ मति नस्मरे अळुमाळ ॥ वाचा जातसे वरळ॥शरीर चळचळ कांपत ॥१४॥ आतां मज युद्धाचें कार्य कोण ॥ यश कोण घे आपण ॥ कोण कार्य वधून रावण ॥ बंधु लक्ष्मण अंतरला ॥१५॥ चाड नाहीं विजयवृत्ती ॥ चाड नाहीं धृतिगती ॥ चाड नाहीं यशकीर्ती ॥ बंधु निश्चिती अंतरला ॥ १६ ॥ जीविताची चाड कोण ॥ उभ्यांच मी सांडीन प्राण ॥ या जिण्याचें सुख कोण ॥ बंधु लक्ष्मण अंतरला ॥ १७॥ धांव पावरे लक्ष्मणा ॥

१ अवतारकार्य. २ खेळ, ढोंग. ३ निःसंज्ञ. ४ रक्तानें भरलेला. ५ जाणे, गमन. ६ आवड. ७ किंचित्. ८ ओवडी. ९ जिवंतपणाचें.

कां करितोसि प्रयाणा ॥ मज सोडोनि दीनवदना ॥ कोण्या स्थाना जातोसी ॥ १८ ॥ वनीं पीडलासी रे उपवासी ॥ ह्मणोनियां
रुसून जातोसी ॥ कीं युद्ध करितां भागलासी ॥ ह्मणोनि जासी विसांवया ॥ १९ ॥ इंद्रजिता सारिखा रणयोद्धा ॥ रणीं आकळा
सि तूं करितां युद्धा ॥ कीं सीता बोलली अपशब्दा ॥ त्या विषादा मानिलें ॥२०॥ लक्ष्मणा येरे येरे ॥ परतोनि मज भेटि देरे ॥ म
जवरी रुसलासि कां रे ॥ दोघेही वनीं ये सांगाती ॥ २१ ॥ तुजवीण नघें जीवन ॥ सर्वथा नसेवीं अन्न ॥ नकरीं अयोध्यागमन॥
उभ्यां प्राण सांडीन ॥२२॥ सीता नलगे मज सर्वथा ॥ काय तोंड दाखऊं त्या भरता ॥ काय उत्तर देऊं निधी माता ॥ बंधु सर्वथा
अंतरला ॥ २३ ॥ शत्रुघ्न मज पुसेल जेव्हां ॥ काय मी मुख दाऊं तेव्हां ॥ गेला सर्वसुखाचा ओलावा ॥ जीवीं जीवा आकांतु
॥ २४ ॥ ह्मणवोनि घातली लोळणी ॥ अंग टाकिलें धरणीं ॥ लक्ष्मणें मोकलिलें रणीं ॥ कोण शिराणी जिण्याची ॥ २५ ॥ व
क्षस्थळ पिटी हातें ॥ डोई पिटी धरणीतें ॥ विकळ जाला सर्व सामर्थ्यें ॥ सुषेणें तेथें धरियेलें ॥२६॥ महामेरु कडाडिला ॥ कीं
धैर्याचा स्तंभ पडतां ॥ कीं तारूं समुद्रीं बुडतां ॥ जाला राखता सुषेण ॥ २७ ॥ मरतया अमृतपान ॥ कीं दुष्काळिया मिष्टान्न ॥
कीं अवर्षणीं वर्षे घन ॥ तेंवि यत्न सुषेणाचें ॥ २८ ॥ ॥ श्लोक ॥ राममेवमुवाचाथशोकविह्वलितेंद्रियं ॥ आश्वासयन्नुवाचेदं
सुषेणःपरमंवचः ॥ ३ ॥ त्यजेमांनरशार्दूलबुद्धिंवैक्लव्यकारिणीं ॥ शोकसंजीवनींचैतांबाणैस्तुल्यांचमूमुखे ॥ ४ ॥ नैवपंचत्व
मापन्नोलक्ष्मणोलक्ष्मिवर्धनः ॥ नह्यस्यविकृतंवक्त्रंनैवश्यामत्वमागतं ॥ ५ ॥ सुप्रभंचप्रसन्नंचमुखमस्याभिवीक्ष्यतां ॥ पद्मपत्र
निभौहस्तौसुप्रसन्नेचलोचने ॥६॥ नेदृशंदृश्यतेरूपंगतासूनांविशांपते ॥ विषादंमाकृथावीरसप्राणोयमरिंदम ॥ ७ ॥ पठ्यचा
स्यप्रसुप्तस्यस्वस्थगात्रस्यभूतलं ॥ सोच्छ्वासंहृदयंवीरकंपमानंमुहुर्मुहुः ॥८॥ ॥टीका॥ ऐकें स्वामी रघुनंदन ॥ तूं सर्वदा पैं साव
धान॥ बंधुवैकल्य यासना जाण॥ वृथा मना भरितोसि ॥२९॥ उभा राहोनि चमूमुखासी॥ विंधिले बाण हृदयीं पैसी ॥ तेणें अत्यंत दुः
खी होसी॥ तैसें मानसीं नधरावें ॥३०॥ नाहीं पंचत्व पावला॥ नाहीं याचा प्राण गेला॥ जीवनऔषधें असे भरला ॥ नाहीं निमाला स

१ गमना. २ युद्ध. ३ [illegible]. ४ अन्न. ५ आवड, प्रीति. ६ [illegible]. ७ युद्धमुख. ८ [illegible]. ९ मरण. १० चैतन्याचें.

र्वथा ॥ ३१ ॥ विशीर्ण नदिसे याचें वदन ॥ नाहीं पालटलें देहचिन्ह ॥ नाहीं काळिमा चढली जाण ॥ जीवें लक्ष्मण जीतु असे
॥ ३२ ॥ श्रीरामा पाहें सावधान ॥ सुप्रसन्न याचें वदन ॥ पद्मदळासारिखें जाण ॥ मुखचिन्ह दिसताहे ॥ ३३ ॥ सुकुमार याचें
करकमळ ॥ शीतळ नलागती चरणतळ ॥ टवटवीत नेत्र युगुळें ॥ लक्ष्मण विकळ नाहीं रामा ॥३४॥ प्राणहीन पैं शरीर ॥ या
चें नदेखों साचार ॥ सावधान याचीं गात्रें वक्त्र॥ शेषावतार हा होय ॥३५॥ सावध ऐकें रघुनंदना ॥ अरिगजसैन्यपंचानना ॥
राक्षस कुळनिभंजना ॥ बंधुरत्ना भय नाहीं ॥ ३६ ॥ शक्तिभेदें लक्ष्मण ॥ पडला असतांही जाण ॥ सर्वथा नाहीं विसंज्ञ ॥
तेंही चिन्ह अवधारीं ॥३७॥ जरी दिसताहे विकळ ॥ तरी पाटव्य असे प्रबळ ॥ धुकधुकित नेत्रकमळ ॥ अळुमाळ दिसता
हे ॥३८॥ सर्वथा यासीं भय नाहीं॥ हें मी जाणतसें पाहीं ॥ प्रतिज्ञा करितों तुझे पाईं॥ भय नाहीं लक्ष्मणा ॥३९॥ मी जाणतसें
वैद्यक ॥ प्रेतचिन्ह आवश्यक ॥ सौमित्रा भय नाहीं देख ॥ प्रतिज्ञा सुटंकें वदतसें ॥ ४० ॥ शक्ति भेदली हृदयसंधीं ॥ त्यासिं
उपाय ऐक कृपानिधी ॥ एकवेळां आणोनि दिव्यौषधी ॥ बंधु सुबुद्धि वांचवीं ॥४१॥ ह्मणसी औषधी येते कैसेन ॥ त्या उपाया
सिं सांगेन ॥ एकवेळां प्रार्थून वायुनंदन ॥ औषधी जाण आणाव्या ॥ ४२ ॥ जंव नव्हे सूर्योदयो ॥ तंव औषधी आणाव्या पा
हा हो ॥ उदया येतां कश्यपतनयो ॥ कार्यान्वयो साधेना ॥ ४३ ॥ उदया येतां गभस्ती ॥ औषधी प्राप्त नव्हती ॥ आणि अ
नावर ब्रह्मशक्ति ॥ ऊर्मिळापती नवांचे ॥४४॥ साधावया या कार्यासीं ॥ सामर्थ्य एक हनुमंतासीं ॥ इतरांची गति कायसी ॥
लक्ष्मणासीं वांचवावया ॥ ४५ ॥ इतुकें सांगोनि श्रीरामासीं ॥ सवेंचि सांगे हनुमंतासीं ॥ आजि सौमित्र वांचवावयासीं ॥ तूं
चि होसी प्राणदाता ॥ ४६ ॥ ॥ श्लोक ॥ एवमुक्त्वामहाप्राज्ञःसुषेणोराघवंवचः॥समीपस्थमुवाचेदंहनूमंतंप्लवंगमं ॥ ९ ॥ सौ
म्यशीघ्रमितोगत्वाशैलंतंतुमहोदयं ॥ पूर्वंवैकथितोयोसौवीरजांबवतातव ॥ १० ॥ दक्षिणेशिखरेजातामोषधींतामिहान
य ॥११॥ ॥ टीका ॥ जवळी बोलावोनि वायुनंदन ॥ गूज सांगे सुषेण ॥ लक्ष्मण पडिला विसंज्ञ ॥ त्यासिं जीवदान त्वां द्या

१ उदास, निस्तेज. २ कमळपत्राप्रमाणें. ३ द्रव. ४ सत्य. ५ शत्रुचे हत्ती. ६ मारका. ७ विकळ. ८ चपलता, तेज. ९ किंचित्, पूर्ण. १० खात्रीची. ११ सूर्य.

वें ॥ ४७॥ वांचविलिया लक्ष्मण ॥ रामासिं सुख समाधान ॥ सुख सुग्रीवा अंगदा जाण ॥ सुखसंपन्न वानर ॥४८॥ तूं श्रीरामाचा निजभक्त ॥ तुज सबाह्य श्रीरघुनाथ ॥ श्रीरामप्रेमें सदा डुल्लत ॥ राम स्मरत सर्वदा ॥ ४९ ॥ तुज सर्वांभूतीं समसमान ॥ अखंडता रामानुसंधान ॥ दृश्य द्रष्टा आणि दर्शन ॥ रामचिद्घन देखसी ॥ ५० ॥ सुग्रीव अंगद जांबुवंत ॥ नळनीळादि वानर समस्त ॥ तुझेनि आह्मी रामभक्त ॥ श्रीराम सेवित सर्वदा॥५१॥तुझेनि आह्मा श्रीरामभेटी ॥ तुझेनि आह्मा श्रीरामीं गोष्टी ॥ तुझेनि राम देखिला दृष्टीं ॥ धन्य सृष्टीं तुझेनि आह्मी ॥५२॥ तुझेनि वानर वनचर ॥ जाले श्रीरामसेवेचे किंकर[1] ॥ तुझेनि भवसमुद्र दुस्तर ॥ जाला समग्र कोरडा ॥ ५३ ॥ जन्ममरणाचे आवर्ती[2] ॥ बुडत होतां मारुति ॥ ते तुवां लावोनि श्रीरामभक्ती ॥ वानरपंक्ति उद्धरिल्या ॥ ५४ ॥ हेंचि नवल सांगों किती ॥ तुवां उद्धरली त्रिजगती ॥ तुझेनि पापी उद्धरती ॥ पापनिर्मुक्ति तुझेनि ॥५५॥ वानरमांदी[3] समवेत ॥ पीडितां उपवासी समस्त ॥ तुवां नेवोनि विवरांत ॥ केले तृप्त फळें जळें ॥५६॥ विवरेंसहित हेमा ॥ तुवां उद्धरिली वीरोत्तमा ॥ समुद्रतीरीं ह्रवंगमा[4] ॥ मरणधर्मा चुकविलें ॥ ५७॥ पांखेंवीण मामाचा गोळा ॥ संपाती उद्धरिला कीं हेळां[5] ॥ शुद्धि लावोनि त्या काळा ॥ समुद्रजळा आक्रमिलें ॥५८॥ छायाग्रह राक्षसी ॥ तिणें सगळाचि गिळिलासी ॥ काळीज उपटोनि वेगेंसीं ॥ दुष्ट राक्षसी मारिली ॥५९॥ सुरसा दानवांची माता ॥ नमारोनि गेलासी परता ॥ पाय देवोनि पर्वतमाथां ॥ तोही तत्वतां उद्धरिला ॥ ६० ॥ अतिदुस्तर समुद्रतीरा ॥ तुवां पराक्रमें कपींद्रा ॥ जावोनियां परतीरा ॥ केलें चरित्रा तें ऐकें ॥ ६१ ॥ झाडा घेवोनि मध्यरात्रीं ॥ लंका शोधिली मारुती ॥ करोनि रावणसभा पालथी ॥ सीता निश्चिती शोधिली ॥६२॥ चोदासहस्त्र वनचर॥तुवां मारिले एकसर॥झाडें झोडोनि समग्र॥वन चौफेर विध्वंसिलें ॥६३॥ जंबुमाळी प्रधानपुत्र॥ तुवां मारिला अखयाकुमर ॥ इंद्रजितासिं करोनि क्षेत्र[6] ॥ रणीं सत्वर गांजिला ॥ ६४ ॥ देखोनि सन्मुख रावण ॥ तुवां करोनि पुच्छासन ॥ तिखटा वाग्बाणीं[7] करून ॥ हृदईं दशानन विंधिला ॥६५॥ आगी लावोनि पुच्छासीं ॥ जाळिलें दाहाही मुखांसीं ॥

१ दास. २ भोंवरे, फेरे. ३ वृंद, समुदाय. ४ वानरा. ५ सहज लीलेनें. ६ [illegible]. ७ रण.

भस्म करोनि लंकेसीं ॥ सीताशुद्धीसीं आणिलें ॥ ६६ ॥ एकल्या एक आपण ॥ अर्द्धरात्रीं तुवां जाण ॥ आणोनि महापापाण ॥ सेतुबंधन संपविलें ॥६७॥ अतिसंकटीं रिगंम[1] करून ॥ खांदीं वाहून लक्ष्मण ॥ वीर इंद्रजित दारुण ॥ तुवां एकलेनि मारविला ॥६८॥ मनीं नधरवती धरितां ॥ तीतीं कर्में केलीं हनुमंता ॥ भक्तोत्तमा कपिनाथा ॥ श्रीरामसुखार्था बंधु उठवीं ॥ ६९ ॥ शीघ्र जावोनि आपण ॥ उदया नयेतां भास्वान ॥ वेगीं दिव्यौषधी आणून ॥ बंधु लक्ष्मण वांचवीं॥७०॥ पूर्वीं वीरें जांबुवंतें॥ तुजलागीं सांगितलें होतें ॥ त्याचि जावोनि द्रोणाद्रीतें ॥ दिव्यौषधीतें आणावें ॥ ७१॥ त्या पर्वताच्या दक्षिणशिखरीं ॥ दिव्यौषधी थोरथोरी ॥ एक त्यांच्या नामाची कुसरी[2] ॥ सविस्तरीं सांगेन ॥७२॥ शैल्यें विशल्य होतीं पूर्ण ॥ विशल्यकरणी तीस अभिधान ॥ अतियुक्तीनें आपण ॥ वेगें शोधून आणावी ॥ ७३ ॥ ॥ श्लोक ॥ विशल्यकरणीनामसुवर्णकरणी शुभा ॥ संजीवनार्थेवीरस्यलक्ष्मणस्यमहात्मनः ॥१२॥ ॥टीका॥ स्वयें घाय जाती बुजोन ॥ क्षत पानपे आपण ॥ अंगीं राहों नशके बण[4] ॥ सुवर्णा जाण तीस नांव ॥७४॥ पानें शीतळ सुकुमार ॥ खुपों नशकती चंद्रकर ॥ फुलें हिरवीं सुंदर ॥ रक्तांबर फळें तिचीं ॥७५॥ वांचवावया लक्ष्मण ॥ करावें सवेग गमन ॥ ह्मणोनि धरिले दोन्ही चरण ॥ वेगें प्रयाण करावें ॥७६॥ तूं आमुचा जीवदाता ॥ तुवां चुकविली भवव्यथा ॥ बहु बोलणें नघडे सर्वथा ॥ सद्गुरु तत्वतां तूं आह्मा ॥७७॥ तुझेनि चुकलों भवभ्रमा[6] ॥ तुझेनि आह्मा श्रीरामीं प्रेमा ॥ प्रिय व्हावया वानरां आह्मां ॥ ह्रवंगमा[7] ऊठ वेगीं ॥ ७८ ॥ चित्तीं धरोनि रघुनंदन ॥ करावें सवेग प्रयाण ॥ तेणें सकळार्थ संपादून॥विजयी होऊन येशील॥७९॥माझेनि स्वामी श्रीरामयासीं॥माझेनि भक्तिसुख वानरांसीं ॥तें मज सांगसी स्मरणासीं ॥ ऐसें मानसीं नमानावें ॥८०॥ प्रेमाची जाति ऐसीच आहे ॥ बोलतां मागें पुढें नपाहे ॥ ऐसी कोणी एक स्थिति आहे ॥ जाणता होय तूं एक ॥ ८१ ॥ स्मरणीं नाहीं द्वंद्वबाधा[8] ॥ स्मरणें नाशे सकळापदा ॥ छेदोनियां द्वंद्वाचिया कंदा ॥ परमानंदा पाविजे ॥८२॥ तें करोनि रामस्मरण ॥ वेगीं करावें उड्डाण ॥ मार्गीं जावें सावधान ॥ मार्गचिन्ह जाणोनि ॥८३ ॥ ॥श्लोक॥

१ प्रवेश. २ सूप. ३ चमत्कार. ४ व्राण, कांटे. ५ नाम. ६ प्रपंचमोहा. ७ वानरा. ८ सुखदुःखादि विकार. ९ दुःखें.

समुद्रंसमतिक्रम्यलवणोदंमहोदधिं ॥ कुशद्वीपमतिक्रम्यक्षीरोदंचमहार्णवं ॥ १३ ॥ ॥ टीका ॥ लवणादि सकळ समुद्र ॥ सांडून कुशद्वीप सुंदर ॥ वोलांडोनि क्षीरसागर ॥ पर्वतेंद्र आणावा ॥ ८४ ॥ पर्वताच्या उत्तरभागीं ॥ दिव्यौपधी अनेगी ॥ सर्वथा नलक्षिती जगीं ॥ त्याही वेगीं परिसें पां ॥ ८५ ॥ अम्लानपुष्पें देदीप्यमान ॥ प्रभा सूर्यतेजा समान ॥ पर्णें सदा नित्य नूतन ॥ समूळ जाण सुस्वादा ॥ ८६ ॥ समुद्रमंथनीं अमृत ॥ निघतां दैत्य भांडत ॥ पर्वतीं सांडलें त्वरित ॥ औपधी तेथें जालिया ॥ ८७ ॥ तेथें गंधर्व राज्य करिती ॥ दुर्धर तयांची स्थिती ॥ औपधी अतियत्नें राखिती ॥ अहोरात्रीं सावध ॥ ८८ ॥ तुज आणितां औपधींसीं ॥ गंधर्व मिसळती युद्धासीं ॥ चुकवोनियां अपायांसीं ॥ दिव्यौपधींसीं आणावें ॥ ८९ ॥ ॥ श्लोक ॥ बहुमायाश्चमार्गेपुराक्षसाःकामरूपिणः ॥ अप्रमत्तेनगंतव्यंत्वयावीरमहाबल ॥ १४ ॥ लक्षत्रयंयोजनानांशतानांविंशतिर्दश ॥ गंतव्यंधीयतांध्यानेद्विगुणंतुगतागतं ॥ १५ ॥ यावन्नक्षीयतेरात्रिर्यावन्नोत्तिष्ठतेरविः ॥ तावत्त्वयामहाबाहोआगंतव्यंमहाबल ॥ १६ ॥ लक्ष्मणोपिविनश्येतनियतंशर्वरीक्षये ॥ १७ ॥ ॥ टीका ॥ राक्षस नष्ट मायावी ॥ कपटें छळिती महालाघवी ॥ मार्गीं घालिती महागोंवी ॥ ते चुकवावी अतियत्नें ॥ ९० ॥ नानापरीच्या छळणोक्ती ॥ राक्षस छळिती अतर्क्य युक्ती ॥ ते सांडून मारुती ॥ शीघ्रगति परतावें ॥ ९१ ॥ दूरपंथ अतिअध्वान ॥ निमिपार्धेसीं क्रमून ॥ मनोवेगें तुज गमन ॥ आम्हीं संपूर्ण जाणतों ॥ ९२ ॥ तथापि मार्गाचिया गणिता ॥ तुज सांगेन कपिनाथा ॥ गमन करावया आतां ॥ संख्या तत्वतां अवधारा ॥ ९३ ॥ तीन लक्ष दहा शतें ॥ दाहा योजनें अधिक तेथें ॥ येतां जातां द्विगुणितें ॥ पंथ निश्चिनें क्रमावा ॥ ९४ ॥ जंव रात्रि आहे मध्यान्ह ॥ सूर्योदय नहोतां जाण ॥ औपधी घेवोनि संपूर्ण ॥ शीघ्र आगमन करावें ॥ ९५ ॥ रात्रि अवघी अतिक्रमितां ॥ सूर्य उदयातें नपावतां ॥ औपधी नयेती हाता ॥ कपिनाथा अवधारीं ॥ ९६ ॥ उदया येतां दिवाकर ॥ औपधी मंदतेजा समग्र ॥ होताति नलागतां क्षणमात्र ॥ नहोती गोचर सर्वार्थीं ॥ ९७ ॥ आणीक बीज एक कपिनाथा ॥ तुज मी सांगेन तत्वतां ॥ दिवाक

१ क्षार. २ पानें. ३ महत्संकट. ४ मार्ग. ५ जाता. ६ सूर्य.

र उदया येतां ॥ कार्य सर्वथा नासेल ॥ ९८ ॥ ब्रह्मशक्तिसीं वरद पूर्ण ॥ उदया येतां सहस्रकिरण ॥ ज्यावरी घालिजे आपण ॥ त्याचा प्राण वांचेना ॥ ९९ ॥ यालागीं कपिनाथा ॥ सवेग गमन करीं आतां ॥ सौमित्रा वांचवोनि सर्वथा ॥ श्रीरघुनाथा सुख देईं ॥ १०० ॥ ॥ श्लोक ॥ गच्छवीर महाबाहोप्रार्थितंमंत्रयस्वनः ॥ १८ ॥ ॥ टीका ॥ राजा सुग्रीव आपण ॥ प्रार्थिता जाला वायुनंदन ॥ शीघ्र करोनि प्रयाण ॥ बंधु लक्ष्मण उठवावा ॥ १ ॥ बिभीपण लागे पायांसीं ॥ सत्वर करावें गमनासीं ॥ वेगें आणोनि औपधीसीं ॥ सौमित्रासीं उठवावें ॥ २ ॥ वडील सकळ वानरांस ॥ तो जांबुवंत बोले सुरस ॥ आणोनियां द्रोणाद्रीस ॥ सुबंधुस वांचवीं ॥ ३ ॥ अंगद युवराजा जो कां ॥ बोलोनियां अतिनेटका ॥ तोही विनवीतसे देखा ॥ कपिनायका आदरें ॥ ४ ॥ तुझेनि सकळ दुस्तर ॥ तरलों आह्मी वानर ॥ तो तुझा उपकार ॥ केंवि सांगुं समग्र हनुमंता ॥ ५ ॥ अतिसंकटीं दुर्गमीं ॥ तुवां वांचविले आह्मी ॥ आह्मां सकळां तूंचि स्वामी ॥ बहु वाचा मी किती बोलूं ॥ ६ ॥ आतां सकळार्थाचें सार ॥ ऐकें कपींद्रा साचार ॥ प्राण त्यागितां सौमित्र ॥ सर्व संहार होईल ॥ ७ ॥ न देखतां लक्ष्मण ॥ राम तत्काळ सोडील प्राण ॥ त्या सवेंचि सुग्रीव जाण ॥ देईल प्राण तत्वतां ॥ ८ ॥ राम सुग्रीवा पाठीं ॥ बिभीपण नराहे सृष्टीं ॥ येरां वानरां काय गोष्टी ॥ सकळ सृष्टीं आकांतु ॥ ९ ॥ ऐकतांचि सीता सुंदर ॥ नलागतां निमिप मात्र ॥ सवेग त्यागील शरीर ॥ अनर्थ थोर होईल ॥ ११० ॥ भरत शत्रुघ्न ऐकतां ॥ प्राण सांडितील सर्वथा ॥ ऐकतांचि तिघि माता ॥ प्राण तत्वतां नराखतीं ॥ ११ ॥ आकांत होईल अयोध्येसीं ॥ आकांत सकळ लोकांसीं ॥ आकांत देवादानवांसीं ॥ सकळ सृष्टीसीं आकांतु ॥ १२ ॥ बांधवेंवडी सोडील कोण ॥ वधील कोण रावण ॥ देवकार्य नसाधे पूर्ण ॥ येवढें विघ्न मांडेल ॥ १३ ॥ यालागीं गा कपिनंदना ॥ वीर शूर सर्वज्ञा ॥ औपधी आणोनि लक्ष्मणा ॥ जीवदाना होईं दाता ॥ १४ ॥ इतकें बोलतां अंगदवीर ॥ सकळ वानरांचा भार ॥ ऐकोनियां श्रीरामचंद्र ॥ काय उत्तर बोलत ॥ १५ ॥ कपिकुळपंचानना ॥ ऐकें हनुमंता सर्वज्ञा ॥ भातृभिक्षेचिया दाना ॥ यालागीं शरण जाणा तुज आ

१ सूर्य. २ विचक्षण. ३ सत्य. ४ कारागृह. ५ सैन्य.

टों ॥१६॥ लक्ष्मणाचें जीवदान ॥ तुज भिक्षा मागों आलों जाण ॥ सर्वथा पराङ्मुख नहोंणें ॥ बंधुजीवदान मज देईं ॥१७॥ वनीं
एकला एक अनाथ ॥ लक्ष्मणेंवीण जालों येथ ॥ आह्मा जीवदाता कपिनाथ ॥ तुवां सनाथ करावें ॥१८॥ वांचलिया लक्ष्मण ॥
आह्मी बंधु चौघेजण ॥ पांचवा हनुमंत आपण ॥ निश्चयें जाण भाक माझी ॥ १९ ॥ पांच मिळतां एके ठाईं ॥ रणीं युद्धाचा पां
ड काई ॥ रावणाचें भय नाहीं ॥ घाईं ठाईं निर्मळ ॥१२०॥ हेंचि नवल सागुं काये ॥ पांचही एक जाले हो पाहे ॥ साधो नशके म
हत्कार्य ॥ सहजान्वयें सांगेन ॥ २१ ॥ होतां पांचांचा एकमेळा ॥ विरे पांचा भूतांचा गोळा ॥ पांचा इंद्रियांचा पाळा ॥ एके
हेळां भस्म होय ॥२२॥ हे पांचा विपयांची विपयस्थिती ॥ एके निमिपार्धे भस्म होती ॥ विपयीं शोभे चिच्छक्ती ॥ जें पांचही
मिळती एकत्र ॥२३॥ इतस्तता विचरती जाण ॥ ते साम्या येती पंचप्राण ॥ चळण सांडोनि आपण ॥ निश्चळ जाण स्वयें हो
तु ॥ २४ ॥ एका आवरिल्या चौघांस ॥ होय पांचाची एकमुस ॥ अहंकार चित्त बुद्धी मानस॥ सहज समरस स्वयें होती॥२५॥
पांचाचिया एकात्मता ॥ कळिकाळातें हाणों लाता ॥ कायसा काळ नियंता ॥ ब्रह्मसायुज्यता हाता चढे ॥ २६ ॥ जिणोनि जी
व शिव पदवी ॥ स्वस्वरूप स्वयें अनुभवी ॥ पूर्णब्रह्मत्व ठसावे जीवीं ॥ पैं पांचही ऐक्यभावीं पद ऐसें ॥ २७ ॥ यालागिं गा क
पिनंदना ॥ शीघ्र करोनि प्रयाणा ॥ वांचवीं बंधू लक्ष्मणा ॥ बहु प्रतारणा काय बोलूं ॥ २८ ॥ ऐसें श्रीरामाचें उत्तर॥ तैसेच जुं
त्पती समग्र ॥ ऐकोनि आल्हादें कपींद्र ॥ काय उत्तर बोलतु ॥ २९ ॥ समुद्र वोलांडोनि आसका ॥ जेणें पालथी केली लंका ॥
भेदरा लाविला दशमुखा ॥ तो हनुमा देखा सरसावला ॥१३०॥ हनुमा साटोपतां जीवीं ॥ सुरदुंदुभि त्राहाटिल्या देवीं ॥ पु
ष्पवृष्टि केली आघवीं ॥ निजवैभवीं कपिंद्रा ॥ ३१ ॥ सत्वर जावोनि कपिपती ॥ औपधी आणील निश्चिती ॥ सौमित्र उठवी
ल मारुती ॥ उदया गभस्ती नयेतां ॥ ३२ ॥ लक्ष्मण उठलिया जाण ॥ श्रीराम स्वयें आपण ॥ निमिपार्धे वधील रावण ॥
राज्यीं विभीपण स्थापील ॥ ३३ ॥ फिटेल सकळांची सांकडी ॥ सुटेल देवांची बांधवडी ॥ आणोनियां अमरकोडी ॥ स्वर्गीं गु

१ प्रतिष्ठा. २ मरेल. ३ समुदाय. ४ एकदम. ५ शास्ता. ६ प्रतिष्ठा. ७ वानर. ८ समग्र. ९ धाक. १० वाजविल्या. ११ सर्व. १२ सूर्य. १३ संकटें.

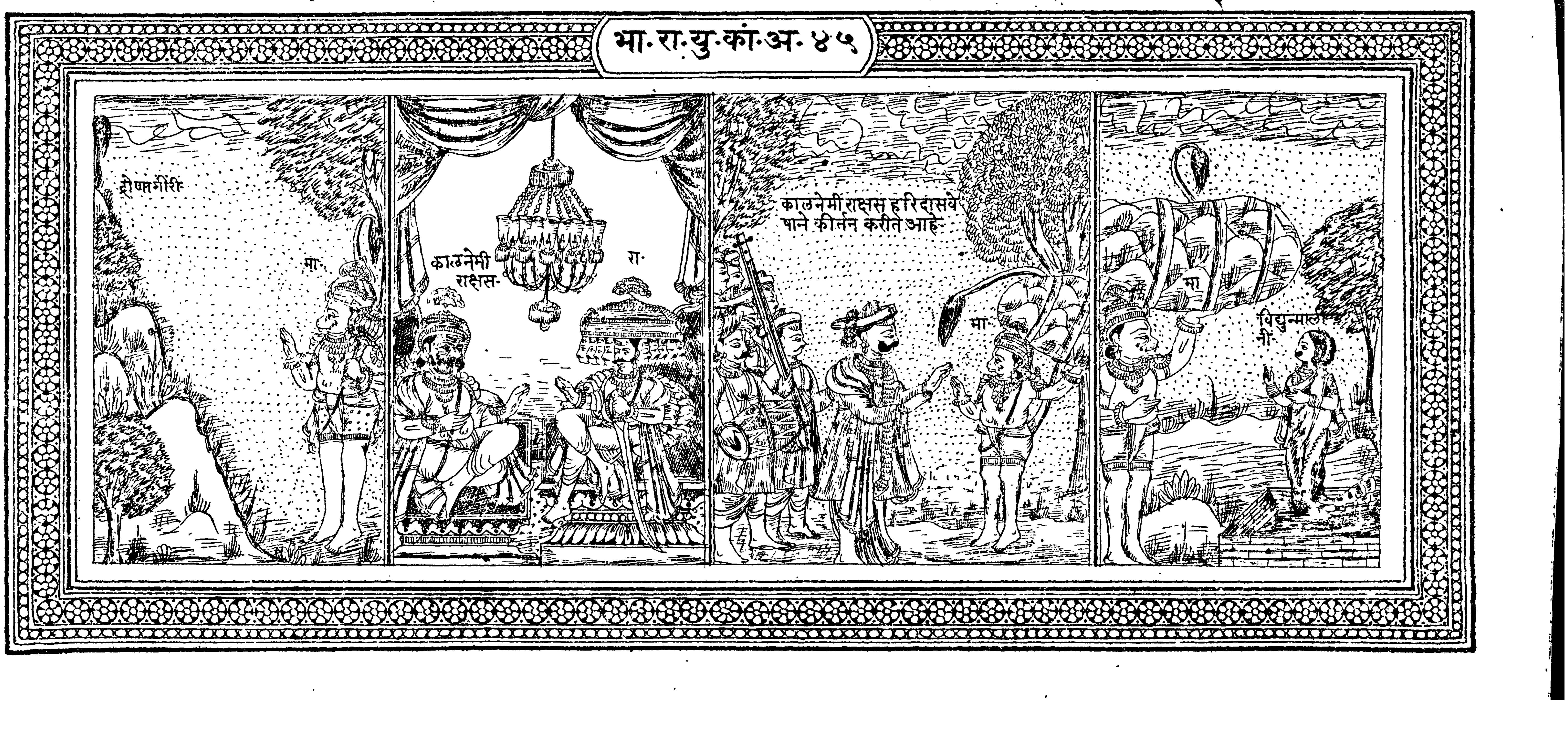
ढी उभारिती ॥ ३४ ॥ ऐसा सरसावला वानर ॥ करोनि रामनामें भुभुःकार ॥ काय बोलिला उत्तर ॥ श्रीरघुवीर परिस
तु ॥३५॥ लोटांगण श्रीरामचरणा ॥ करून अनुवादला जाणा ॥ सावध एक रघुनंदना ॥ विज्ञापना हे माझी ॥३६॥ स्वामीस
येवढी कोण चिंता ॥ दिव्यौपधी समर्था ॥ मज सारिखा दूत असतां ॥ क्षणार्धता आणिन ॥ ३७ ॥ ऐकें नरवीर पंचानना ॥
झणी विकळ करिसी मना ॥ तुझेनि नामें दीन जना ॥ आंगवण जाणा धैर्याची ॥३८॥ तुझेनि नामें यश कीर्ती॥तुझेनि नामें धृ
ति विरक्ती ॥ तुझेनि नामें अगाधशांती ॥ प्राणी पावती रघुराया ॥३९॥ नामें नाहीं जन्म मरण ॥ नामें नाहीं निजपतन ॥ ना
में सदा स्वानंदघन पूर्ण ॥ नामें चित्घन रघुवीरा ॥१४०॥ अत्यंतजड मूढ पापाण॥ नामें उद्धरले संपूर्ण॥ तेथें बापुडें मरण कों
ण ॥ श्रीलक्ष्मण जितावया ॥ ४१ ॥ मुख्य औपधी सकळजनीं ॥ नाम अमृतसंजीवनी ॥ नामें निर्मुक्त भवबंधनीं ॥ चूडाम
णी नरवीरा ॥४२॥ कायसें ब्रह्मशस्त्राचें बळ ॥ कायसें बापुडें काळ ॥ मृत्यूचें मारक सबळ ॥ नाम केवळ रघुनाथा ॥४३॥ ऐसें
असोनियां स्वामी ॥ मज आज्ञा दिधली तुह्मी ॥ तरी दिव्यौपधी आणीन मी ॥ ज्या दुर्गमीं तिहीं लोकीं ॥४४॥ चिंता नकरीं र
घुनाथा ॥ चित्तां दुःख नेदीं सर्वथा ॥ चिंतेचे बाण हृदईं घेतां ॥ दुःखावस्था अनिवार ॥ ४५॥ चिंता संचरल्या शरीरीं ॥ सुख
नेदी तिळभरी ॥ लागतां चिंतेची लहेरी ॥ सुरासुरीं कांपिजे ॥ ४६ ॥ सुख नेदी राजभवन ॥ सुख नेदी भोगायतन ॥ दारा पु
त्रादि जन ॥ सुख जाण नेदेती ॥४७॥ सुख नेदी धन संपत्ती ॥ सुख नेदी सकळ संपत्ती॥सुख नेदी यश कीर्ती ॥ चिंता चित्तीं प्र
वेशतां ॥४८॥ चिंतेनें नव्हे इहलोक ॥ चिंतेनें प्राप्त नव्हे स्वर्गिक ॥ चिंतेनें नसाधे योगसुख॥ चिंतादाह देख भला नव्हे ॥४९॥
परमानंदाचें वन समग्र ॥ चिंतेनें जाळिलें चौफेर ॥ चिंतेनें परमार्थाचें घर ॥ निरंतर उद्वसे ॥ १५० ॥ परमात्मा श्रीरामचंद्र ॥
चिंतेनें केलासि किंकर ॥ इतरांचा कायसा विचार॥ चिंता दुस्तर श्रीरामा ॥५१॥ ते चिंतेचा समूळ दाहो ॥ करितें तुझें नाम पा
हा हो ॥ येवढा तुझा नामनिर्वाहो ॥ महाबाहो श्रीरामा ॥५२॥ ते समूळ चिंता सांडूनि पाहीं ॥ स्वस्वरूपीं सावध होईं ॥ सो

१ बोलला. २ आत्मनाश. ३ जिवंत करावया. ४ ऊर्मी. ५ राजवाडा. ६ चिंताग्नि. ७ प्रताप.

मित्रासीं भय नाहीं ॥ प्रतिज्ञा पाहीं हे माझी ॥५३॥ आतांचि जावोनि सत्वर ॥ आणोनि औषधीसंभार ॥ क्षणें उठवीन सौमि
त्र ॥ प्रतिज्ञा साचार[2] हे माझी ॥५४॥ ऐसें बोलोनि गोळांगुळ[3] ॥ त्राहाटिलें[4] भूमीस लांगूळें[5] ॥ पुढील कथा अतिरसाळ ॥ श्रोते
सकळ परिसतु ॥ ५५ ॥ एका जनार्दनाचें तान्हें ॥ भुकाळु परी मागों नेणें ॥ यालागिं मजकारणें ॥ मुखीं घांसु[6] देणें जनानि
ये ॥५६॥ जें गोड लागे माऊलीसीं ॥ तोंडींचें काढी तें वेगेंसीं ॥ घोपी बाळकाच्या मुखासीं ॥ निजमानसीं[7] स्नेहाळु ॥५७॥एका
जनार्दना शरण ॥ श्रोतीं द्यावें अवधान ॥ हनुमा जावोनि आपण ॥ औषधीसीं आगमन करील ॥१५८॥ ॥स्वस्तिश्रीभावार्थ
रामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांऔषध्यर्थहनुमंतप्रार्थनंनामचतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥ ॥ओव्या॥ ॥ १५८ ॥
॥श्लोक॥ ॥ १८ ॥ ॥एवं॥ ॥ १७६ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१. समुदाय. २ सत्य. ३ वानर. ४ आदाळिलें. ५ पुच्छ. ६ घाली. ७ लक्ष.

श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ ऐसें बोलतां हनुमंतु ॥ संतोपला श्रीरघुनाथु ॥ स्वानंदसुखें डुल्लतु ॥ पाठी थापटितु कपीची ॥ १ ॥ ॥ श्लोक ॥ राघवःपुनरेवेदमुवाचपवनात्मजं ॥ त्वरवीरत्वयावश्यमानेतव्यामहौपधी ॥ १ ॥ स्वस्तितेस्तुमहासत्वगच्छयात्रां प्रसादतः ॥ एवमुक्तस्तुरामेणसुग्रीवेणांगदेनच ॥ २ ॥ सुवेलमभिसंरुह्यसंपीड्याप्लुत्यवानरः ॥ जगामसत्वरंश्रीमानुपर्युपरिसागरे ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ सवेंचि बोले रघुराजा ॥ सवेग उठीं पवनात्मजा ॥ शीघ्र करोनि यावें काजा ॥ बंधुराजा उठवावें ॥२॥ स्वस्थ असो तुझें चित्त ॥ स्वस्थ असो तुझें जीवित ॥ अंग प्रत्यंग समस्त ॥ कपिनाथ निजविजयी ॥३॥ स्वस्ति असो तुजलागीं ॥ कल्याण असो सर्वांगीं ॥ सर्वदा विजयी जगीं ॥ तनु सर्वांगीं सुदृढ ॥ ४ ॥ हनुमंता होईं चिरंजीवी ॥ तेंही जीवित्व ज्ञानानुभवी ॥ ज्ञान विज्ञान पदवी ॥ तुझेनि व्हावी जगासीं ॥५॥ आतां मी तुज देवों आशीर्वाद ॥ तंव पूर्वींच तुझें बळ अगाध[1] ॥ प्रताप कीर्ति अतिप्रसिद्ध ॥ ऐक सावध सांगेन ॥६॥ बाळपणीं आकळिला[2] भानु ॥ तंव वज्रें इंद्रें हाणितला हनु ॥ हनुमंत हें नामाभिधानु ॥ तैं पासून तुज जालें ॥७॥ त्या रवीच्या धांवण्यासीं ॥ आले लोकपाळ वेगेसीं ॥ ख्याति लाविली तयांसीं ॥ ऐक सावकाशीं सांगेन ॥८॥ कुंठित जालें इंद्रवज्र ॥ शिवाचा शूळ जाला चूर ॥ वरुणाचे पाश समग्र ॥ चकचूर पैं जाले ॥ ९ ॥ तुज नबाधी वरुणपाश ॥ दुसरा आश्रमीं आश्रमपाश ॥ तिसरा कर्माचा कर्मपाश ॥ तुज वीरेशा बाधीना ॥ १० ॥ धर्मपाश ज्ञानपाश ॥ अहंकाराचा अहंपाश ॥ परब्रह्मीचा ब्रह्मपाश ॥ तुज सहसा बाधीना ॥ ११ ॥ तेथें वरुणपाश ते किती ॥ तुज बांधावया मारुती ॥ यमाची तेथें कोण शक्ती ॥ तुज निश्चिती दंडावया ॥१२॥ यम नियंता सकळ जगा ॥ पदाभिमानें लगवगा[3]॥दंड घेवोनियां वेगा ॥ तुज सवेगा दंडूं आला ॥ १३ ॥ त्या यमाचा यमदंड पाहीं ॥ मोडून गेला तुझे देहीं ॥ इतर बापुडीं कोण काई ॥ हनुमा पाहीं दंडावया ॥ १४ ॥ अग्नि वायु कुबेर चंद्र ॥ सर्वही जाले तुझे किंकर[4] ॥ येवढा अदट[5] साचार ॥ हनुमा वीर तिहीं लोकीं ॥ १५ ॥ आपुलिया हो प्रतापशक्ती ॥ लाहोनि सकळांची वरदोक्ती ॥ वज्रदेही ऐसी ख्याती ॥ त्रिजगतीं मिरवि

१ अपरिमेय. २ धरला. ३ सत्वर. ४ दास. ५ अनिवार.

जे ॥१६॥ कायसें माझें वरदान ॥ आतुर्बळी वायुनंदन ॥ वेगें करोनि उड्डाण ॥ बंधुरत्न मज देई ॥१७॥ ऐसें बोलतां श्रीराम
चंद्र ॥ सकळ वानरांचे भार ॥ ऐकोनि पिंजारिला कपींद्र ॥ अतिभ्यासुर भासत ॥ १८ ॥ पिंजारिल्या रोमावळी ॥ दिसे वि
क्राळ दांताळी ॥ मस्तक नेला मुंडून पाताळीं ॥ गोळांगुळीं आवेशु ॥१९॥ दोन्ही दिसती नेत्रगोळ ॥ जैसे धगधगीत इंगळ ॥
त्राहाटितां भूमीसीं लांगूळ ॥ लोक सकळ भयाभीत ॥२०॥ वळिला पुच्छाचा आंकोडा ॥ लंघोनि सुवेळेचा कडा ॥ राम स्मरो
नि वेगाढा ॥ केला गाढा भुभुक्कार ॥ २१ ॥ ऐकोनि त्याचा भुभुक्कार ॥ दचके कैलासीं शंकर ॥ ब्रह्मांड हडबडिलें थोर ॥ घोरां
दर मांडिलें ॥२२॥ अकाळीं प्रळयो कायसा सृष्टीं ॥ प्रळय रुद्र निर्मिटी दृष्टी ॥ इंद्रादिक पडिले संकटीं ॥ प्राण कंठीं दाटले ॥२३॥
कडे खचले सागरीं ॥ वृक्ष भ्रमती गगनांतरीं ॥ उड्डाण करितां कपिकेसरी ॥ सुरासुरीं आकांतु ॥२४॥ सप्त सागरां खळबळा ॥
धरा जाऊं पाहे रसातळा ॥ आकांत जीवमात्रा सकळां ॥ गोळांगुळाचेनि धाकें ॥२५॥ करोनियां रामनामस्मरण ॥ सवेग केलें उ
ड्डाण ॥ नलगतां अर्द्धक्षण ॥ सागर संपूर्ण क्रमियेला ॥ २६ ॥ उपर्युपरी गगनांतरीं ॥ सत्यलोक पर्यंत वरी ॥ गेली उड्डा
णाची थोरी ॥ विक्रम भारी कपीचा ॥२७॥ दिशा दुमदुमिल्या संपूर्ण ॥ प्राणांतिक सकळ राक्षसगण ॥ तें ऐकोनियां रावण ॥
अतिचिंता मन उपजवी ॥ २८ ॥ ह्मणे गेलिया कपींद्र ॥ आणील औषधी समग्र ॥ उठविल्या सौमित्र ॥ श्रीरामचंद्र नाटो
पे ॥२९॥ हे तंव एकमेका परीस ॥ वीर रणयोद्धे कर्कश ॥ अवघे मिळाल्या युद्धास ॥ मग आह्मांस प्राणांत ॥३०॥ आतां काय
करूं विचार ॥ प्रधान मारिले समग्र ॥ इंद्रजितादि अखया पुत्र ॥ कुमरें कुमर मारिले ॥३१॥ ऐसें चिंतितां रावणा ॥ करूं विस
रला भोजना ॥ विसरला उदकपाना ॥ अतिचिंता मना पीडित ॥ ३२ ॥ निद्रा नलागे शेजेसीं ॥ करीत असे उठी बैसी ॥ तं
व देखिलें काळनेमीसीं ॥ मग चरणासीं लागला ॥ ३३ ॥ चारीं मुखें सरती लाळा ॥ दाढा विकट विक्राळा ॥ धगधगीत नेत्र
गोळा ॥ जैसे इंगळ खदिराचे ॥३४॥ जिव्हामुखीं समसमित ॥ अतिदीर्घ चारी हात ॥ केश नीळ कठिणांत ॥ उभे दिसत शृं

१ महापराक्रमी. २ केशपंक्ता. ३ वानरीं. ४ पुच्छ. ५ काळो. ६ पृथ्वी ७ उड्डाण.

ळ जैसे ॥३५॥ अति तिखट दाढा चारी ॥ मुख समान पर्वत दरी ॥ खापरा ऐसा काळा शरीरीं ॥ मुखें चारी समसमित ॥ ३६ ॥
वृक्ष रोंविले जैसे असती ॥ तैसे हात पाय दिसती ॥ भिंगुळवाणी शरीराकृती ॥ देखतां भीती यमकाळ ॥ ३७ ॥ अ
तिभयानक शरीर ॥ त्या प्रार्थी दशशिर ॥ तुवां जावोनि सत्वर ॥ पर्वतेंद्र ठाकावा ॥ ३८ ॥ लवणादि सकळ समुद्र ॥
कुशद्वीप समग्र ॥ लंघोनियां क्षीर समुद्र ॥ पर्वतेंद्र ठाकावा ॥ ३९ ॥ तुज नभोवेगें गमन ॥ ह्मणोनि आलों तुज श
रण ॥ तेथें गेला कपिनंदन ॥ त्यासिं विघ्न करावें ॥४०॥ काळनेमी ऐक विनंती ॥ लक्ष्मणा भेदलीसे शक्ति ॥ उदया येतां गभ
स्ती ॥ सौमित्र निश्चितीं मरेल ॥ ४१ ॥ यालागीं वायुनंदन ॥ करोनि सवेग उड्डाण ॥ दिव्यौषधी आणोन ॥ स्वयें लक्ष्मण
उठवील ॥ ४२ ॥ उदया नयेतां गभस्ती ॥ आणोनि औषधी समस्ती ॥ सौमित्र वांचवावया निश्चितीं ॥ प्रतिज्ञा मारुति करू
न गेला ॥ ४३ ॥ तात्काळ औषधी आणोन ॥ आतांचि उठेल लक्ष्मण ॥ मग त्यासीं जुंझेल कोण ॥ राम लक्ष्मण आतुर्ब
ळी ॥४४॥ अतिबळिया हा वायुनंदन ॥ कळिकाळा नाटोपे जाण ॥ बलिष्ठ सकळ वानरगण ॥ त्यांसीं कोण जुंझेल ॥४५॥ कपटें क
रून ब्रह्मशक्ती ॥ आकळिलाहे ऊर्मिलापती ॥ तंव कार्य साधावें हातोहातीं ॥ उदया गभस्ती नयेतां ॥ ४६ ॥ चंद्रामृतें सदा पू
र्ण ॥ चंद्राचल ह्मणती ह्मणोन ॥ एरवीं तो द्रोणाद्रि जाण ॥ नामाभिधान विख्यात ॥ ४७ ॥ रूपा आलें चंद्रामृत ॥ अमृत
संजीवनी त्यासिं ह्मणत ॥ औषधी ऐशा अनंत ॥ पर्वतीं समस्त वर्तती ॥ ४८ ॥ तेथें गेला कपिनंदन ॥ बहुमाया करोनि आ
पण ॥ त्यासिं करावें विघ्न ॥ सूर्योदयो जंव नहोय ॥ ४९ ॥ तेंही मायेचें लक्षण ॥ जटाधारी वल्कलाभरण ॥ सर्वांगीं भस्मोद्धूळ
ण ॥ असाधारण ऋषिवेषु ॥ ५० ॥ तापसवेष धरोन पूर्ण ॥ करावा आश्रम निर्माण ॥ गोंवावया कपिनंदन ॥ माया आपण
करावी ॥ ५१ ॥ सुपक्क फळें सुशीतळ जळ ॥ सुंदर वृक्ष सुपरिमळ ॥ आपण धरावें अतिसुशीळ ॥ गोळांगूळ विगुंतवाव
या ॥५२॥ निष्ठा दावावी ब्रह्मज्ञान ॥ कथेसिं वर्णावा रघुनंदन ॥ तेणें त्यासीं सुख गहन ॥ कपिनंदन विगुंतेल ॥५३॥ आतिथ्य क

१ भयंकर. २ पोंचावा. ३ सूर्य. ४ दागिनें. ५ फसवावया. ६ वानर.

रावें हनुमंता ॥ सुरस सांगावी रामकथा ॥ जेणें गुंती पडे कपिनाथा ॥ तेंतें सर्वथा करावें ॥५४॥ तेथें महाक्रूर राक्षसी ॥ प्राणि मात्रा सगळें ग्रासी ॥ आपण युक्ति साधावी ऐसी ॥ जे कपींद्रासीं ते गिळी ॥ ५५ ॥ औपधी समीप सविस्तर ॥ जळें संपूर्ण सरोवर ॥ सुंदर कमळीं मनोहर ॥ तेथें कपिंद्र गोंवावा ॥ ५६ ॥ ॥ श्लोक ॥ तत्रत्वयाप्रहंतव्यउपायेनप्लवंगमः ॥ हनूमति विनष्टेतुलक्ष्मणोनभविष्यति ॥ ४ ॥ लक्ष्मणस्यविनाशेनरामोवैनभविष्यति ॥ रामस्यचविनाशेनसुग्रीवोनभविष्यति ॥ ५ ॥ सुग्रीवस्यविनाशेनह्यंगदोनभविष्यति ॥ अंगदस्यविनाशेनक्षयंयास्यंतिवानराः ॥ ६ ॥ ध्रुवमस्यजयोवीरगच्छशीघ्रमहाबल ॥ अर्द्धराज्यंप्रदास्यामिकृतेकर्मणिराक्षस ॥ ७ ॥ एवमुक्तंतुतद्रक्षःप्रणिपत्यदशाननं ॥ ८ ॥ ॥ टीका ॥ गमन करोनि शीघ्रगती ॥ सर्व प्रकारें असे शक्ती ॥ जेणें मरण पावे मारुती ॥ तेते युक्ती साधावी ॥५७॥ मी तुज सांगों कपटगती ॥ तंव तूं केवळ कपटमूर्ती ॥ तेथें माझी कायसी युक्ती ॥ सर्वथा मारुति मारावा ॥ ५८ ॥ मरण पावल्या हनुमंत ॥ सौमित्र मरेल त्वरित ॥ मरण पावेल रघुनाथ ॥ दोघां मृत्यु त्याचेनि ॥ ५९ ॥ मरण पावल्या रघुनंदन ॥ कैसेंनि वांचेल बिभीपण ॥ सुग्रीव ही सांडील प्राण ॥ अर्द्धक्षण नलागतां ॥ ६० ॥ नळ नीळ अंगद जांबुवंत ॥ जुत्पती मरतील समस्त ॥ येवढा साधेल कार्यार्थ ॥ जरी हनुमंत मारिला ॥ ६१ ॥ ह्मणोनि धरिले दोनि चरण ॥ देईन अर्द्धराज्य जाण ॥ चिंता सागरीं बुडतां पूर्ण ॥ तारूं आपण स्वयें व्हावें ॥ ६२ ॥ मग ग्लानी भाकी बहुता ॥ पडे चरणावरी मागुता ॥ मज होतसे प्राणांत अवस्था ॥ जीवदाता तूं होई ॥ ६३ ॥ ऐसें ऐकतांचि उत्तर ॥ दचकला राक्षसवीर ॥ हृदईं खोचिला दुर्धर ॥ कपटप्रकार भला नव्हे ॥६४॥ कपट करितां हिरण्यकश्यपु ॥ खंडविखंड केली वपु ॥ तेथें आमचा कोण प्रतापु ॥ रुद्ररूपु जिंकावया ॥ ६५ ॥ कपटें छळिला अमरेंद्र ॥ भगें व्यापिलें शरीर ॥ कपटें छळिला चंद्र ॥ क्षयरोग थोर व्यापिला ॥ ६६ ॥ खाऊन जेवून घर घेणें ॥ ऐसें मांडिलें सहस्त्रार्जुनें ॥ सांडून हस्तपाद छेदून ॥ शेखीं प्राणें निमाला ॥६७॥ येणें रावणें जाण ॥ सांडोनियां राजचिन्ह ॥ भीक मागों गेला आपण ॥

१ गुंतवुन फसवावा. २ वानर. ३ शरीर. ४ मेला.

सीते कोरान्न देई माते ॥६८॥ माता ह्मणे जियेसीं॥भोगूं पाहे तियेसीं ॥ कपटें मेळविलें धुळीसीं॥सपुत्र सैन्येंसिं मारविलें ॥६९॥ इतरांची गति कायसी ॥ कपटें नाडिलें देवासीं ॥ ईश्वरत्व सांडोनि मानसीं॥स्वयें भीकेसीं लागला ॥ ७० ॥ आपण होवोनियां रंक ॥ बळीसीं मागों लागला भीक ॥ तेणें द्वारपाळ केला देख ॥ पुराणें असंख्य बोलती ॥ ७१ ॥ यालागीं कपटाची वार्ता ॥ भली नव्हे गा सर्वथा ॥ कपट करितां कपिनाथा ॥ स्वघातासिं करावें ॥ ७२ ॥ श्रीरामाचे निजभक्त ॥ त्यांसीं कोणी कपट करित ॥ ते स्वयेंचि मरण पावत ॥ नरक भोगित अनिवार ॥७३॥ हनुमा श्रीरामाचा किंकर ॥ श्रीराम भजनीं अतितत्पर ॥ त्यासीं कपट करी जो नर ॥ त्याचें शरीर वांचेना ॥७४॥ ऐसें जाणतां मी आपण ॥ स्वयें सांगतसे रावण ॥ कपीसीं जें विघ्नकरण॥ तें मजचि मरण वोढवलें ॥ ७५ ॥ पायां पडोनि रावणें ॥ अर्द्धराज्य देईन ह्मणें ॥ मज निमालिया प्राणें ॥ राज्य कोणें भोगावें ॥७६॥ आतां नवचतां राहों येथें ॥ तरी रावणचि करील घातें ॥ तयापरीस हनुमंतें ॥ होय आह्मातें हित कांहीं ॥७७॥ हनुमा सबाह्य श्रीरघुनाथ ॥ श्रीरामप्रेमें सदा डुल्लत ॥ होतां त्याचेनि हातें घात ॥ कृतकृतार्थ मी जालों ॥७८॥ ऐसें विचारोनि मनीं ॥ मान देत रावणवचनीं ॥ तुझी आज्ञा उल्लंघोनि ॥ सामर्थ्य जनीं असेना ॥७९॥ ऐसा कोण आहे थोर ॥ जो उल्लंघूं शके तुझें उत्तर ॥ वेगें करोनि नमस्कार ॥ निशाचर उसळला ॥८०॥ पर्वता पावे जंव मारुती ॥ तंव आपण गेला शीघ्रगती ॥ माया केली अतिनिगुती ॥ तेही निश्चिती परिसावी ॥ ८१ ॥ ॥ श्लोक ॥ एवमुक्तंतुतद्रक्षःप्रणिपत्यदशाननं ॥ मनोजवेनवेगेनसंप्राप्तश्चंद्रपर्वतं ॥ ९ ॥ तस्मिन्पर्वतपार्श्वेतुसोकार्पान्मायायाश्रमं ॥ अग्निहोत्रेणदिव्येनसोपवासकृशोदरः ॥ १० ॥ जटामुकुटभारेणचीरवल्कलसंवृतः ॥ दीर्घश्मश्रुधरोभूत्वातस्थौजपपरायणः ॥ ११ ॥ गृह्याक्षमालांहस्तेनतस्यागमनकांक्षया ॥ १२ ॥ ॥ टीका ॥ तेथें जावोनि रक्षोगण ॥ केला आश्रम निर्माण ॥ फळें जळें संपूर्ण ॥ वृक्षारोपण अतिरम्य ॥८२॥ आपण घेवोनि अग्निहोत्र ॥ तापसवेपें निशाचर ॥ दिसे उपवासी निरंतर ॥ गेलें उदर खपाटीं ॥ ८३ ॥ माथां जटांचा संभार ॥ परिधानें त्या

१ दाम. २ कौशल्यानें. ३ खालीं. ४ वस्त्र.

सीं वल्कलांबर ॥ वक्त्रीं वाढले श्मश्रु फार ॥ अतिविचित्र भासती ॥ ८४ ॥ काखवळ हात हात ॥ लिंग बुडालें केशां आंत ॥ वानप्रस्थ रूप तेथ ॥ जप करित एकाग्र ॥८५॥ हातीं घेवोनि जपमाळी ॥ बुबळें नेत्रीं भंवयातळीं ॥ जैसी खेचरी मुद्रा लाविली ॥ तैसी शैली दिसताहे ॥ ८६ ॥ घालोनियां वज्रासन ॥ करोनियां एकाग्रमन ॥ बकवत् धरोनि ध्यान ॥ पाहे आगमन कपीचें ॥८७॥ उदका माजी असे बक ॥ जैसा कोणी सात्विक ॥ जळवासी पुण्यश्लोक ॥ ऐसा देख दिसतसे ॥८८॥ मत्स्य आलिया दृष्टी तळीं ॥ गटकावोनि सगळा गिळी ॥ तेंवि राक्षस कपटी मेळी ॥ कपि आगमनशैली पाहतसे ॥८९॥ तंव दक्षिण दिशेच्या भागीं ॥ जैसी मुरःओतिली आगी ॥ कीं नक्षत्रांचा पुंज स्वर्गी ॥ दिसे वेगीं धांवतु ॥९०॥ कीं बाळसूर्य उदया आला ॥ तैसा येतसे दादुला ॥ नातरी शेषफणाहूनि निटला ॥ मणी निघाला चरावया ॥९१॥ ऐसें उड्डाण कपिनाथा ॥ आलें पर्वताचे माथां ॥ देखतां आकांत राक्षस चित्ता ॥ धीर सर्वथा नधरवे ॥९२॥ डोळां पडली झांपडी ॥ हातां बळली वेंगडी ॥ पडली मनाची मुरकुंडी ॥ नेंविक भवंडी त्यासिं आली ॥ ९३ ॥ मग सावध होवोनि पाहीं ॥ विचारोनि आपुलेच देहीं ॥ ह्मणे मज जालें काई ॥ आठव नाहीं कार्याचा ॥९४॥ सकळ जन्माचें निज सार ॥ मज जोडों आलें साचार ॥ आणि मी दुश्चित पामर ॥ स्वहित विचार नाठवे ॥९५॥ स्यां स्वामिकार्य साधावें येथ ॥ कीं मुक्त व्हावें कपिहस्तें ॥ तें विसरोनि निजकार्यातें ॥ मूर्च्छितचित्तें पडिलों असें ॥९६॥ ऐसें विचारोनि मनीं ॥ स्वस्थ बैसला आसनीं ॥ कपीनें देखिला दुरोनि ॥ मग धांवोनि तेथ आला ॥९७॥ दुरोनि देखिला तापस ॥ हर्षित कपीचें मानस ॥ भरला सर्वांगीं उल्हास ॥ ऋषिनमनास तेथें आला ॥ ९८ ॥ हनुमा श्रीरामकिंकर ॥ रामरूप चराचर ॥ देखे सर्वदा साचार ॥ प्रेमा थोर श्रीरामीं ॥ ९९ ॥ ज्याची जैसी अंतर्वृत्ती ॥ ते जगातें तैसेचि देखती ॥ तेही विषयांची उपपत्ती ॥ श्लोकसंपत्ती परिसावी ॥ १०० ॥ सज्जनाचें मुख्य लक्षण ॥ ब्रह्मस्वरूप स्वयें आपण ॥ जग देखणें ब्रह्मपूर्ण ॥ कपटचिन्ह तो नेणें ॥ १ ॥ ॥श्लोक॥ नारायणमयंधीराःपश्यंतिपरमार्थिनः ॥ जगद्धनमयंलुब्धाःकामुकाःकामिनीमयं ॥१३॥

१ अगपर. २ भय. ३ सेवक. ४ विचार.

॥टीका॥ जिणोनियां काम क्रोध ॥ दमनि इंद्रियाचें द्वंद्व ॥ खाणोनि विषयाचा कंद ॥ परमानंद पावले ॥२॥ त्यांसिं दृश्य द्रष्टा दर्शन ॥ ध्येय ध्याता आणि ध्यान ॥ ज्ञेय ज्ञाता आणि ज्ञान॥अवघें चिद्घन भासत ॥३॥ हें सज्जनाचें लक्षण ॥ लुब्ध जे कां वित्तेपण ॥ सांगों त्याचें ही चिन्ह ॥ सावधान अवधारा ॥ ४ ॥ द्रव्यलाभ देखे ज्यापासीं ॥ सदा वोळखे तयासीं ॥ अनुभाव नुलंघी वचनासीं ॥ ह्मणे सर्वस्वें मी दास तुझा ॥ ५ ॥ देखे धनवंत वेव्हारें ॥ सौजन्य त्यासीं अत्यादरें ॥ विरक्त देखोनि एकसरें ॥ स्वयें दातारें बैसवी ॥६॥ ह्मणे भगवंताची कोण सत्ता ॥ सिद्ध ईश्वरदत्त भोग असतां ॥ सांडून धरली तापसता ॥ अभाग्यता केवढी पां ॥ ७ ॥ वित्तेपणाचा जो नर ॥ त्याचा ऐसा विचार ॥ आतां कामातुर जो नर ॥ संक्षेपाकार सांगेन ॥ ८ ॥ स्त्रीकाम ज्याचे चित्तीं ॥ माय वहिणीतें नोळखती ॥ स्त्रीरूप जाली वृत्ती ॥ जग देखती स्त्रीरूप ॥९॥ बापाभावासीं सांगतां गोष्टी ॥ मायबहिणीचा विकल्प पोटीं ॥ इतराची कायसी गोष्टी ॥ सकळ सृष्टी माझारी ॥ ११० ॥ हनुमा साधुरत्न अगाध ॥ साधुरत्नें अद्वैत वोध ॥ नेणें राक्षसांचे कपटभेद ॥ साधुत्वें शुद्ध नमूं आला ॥ ११ ॥ दिव्याश्रम मनोरम ॥ देखोनियां महोत्तम॥ नमन करितां प्लवंगम ॥ अतिसप्रेम हरिरंगें ॥ १२ ॥ येरु स्वकार्या अतिकुशळ ॥ आला देखोनि गोळांगूळ ॥ घातलें लोटांगण प्रवळ ॥ चरणकमळ वंदना ॥ १३ ॥ बैसों घातलें वरासन ॥ आणिलें चरणक्षाळणा जीवन ॥ अर्घ्यपाद्यादि संपादन ॥ पूजाविधान मांडिलें ॥ १४ ॥ नम्र होवोनि अत्यंत ॥ चरण चुरावया धांवत ॥ आणिलीं फळमूळें समस्त ॥ कपिसीं आतिथ्य मांडिलें ॥ १५ ॥ स्वामी अंगिकारावें फळमूळ ॥ प्राशन करावें शीतळ जळ ॥ मार्गी शिणलेति बहूळ ॥ स्वेदकल्लोळ सर्वांगीं ॥ १६ ॥ दिसतोसि जैसा रामदूत ॥ वानरतनुगृहीत ॥ कोण कार्या त्वरित ॥ तुह्मी येथें येणें केलें ॥ १७ ॥ ह्मणाल तूं काय जाणसी ॥ मज भेटी जाली बहुत ऋषींसीं ॥ तेही सांगितलें वार्तेसीं ॥ ऐक तुजपासीं सांगेन ॥ १८ ॥ राम लक्ष्मण बंधु दोघे ॥ पितृवचनेसिं निघती वेगें ॥ क्रमोनियां मही स्वांगें ॥ वना सवेगें पैं आले ॥१९॥ त्यांचा पुरुषार्थ अत्यद्भुत ॥ परिसतां तो क

१ धनलोभी. २ दातेपणानें. ३ वानर. ४ वानर. ५ पाय धुण्यास. ६ घर्म. ७ फिरून.

पिनाथ ॥ आवडी उठली बहुत ॥ अनुच्चारित परिसावया ॥१२०॥ स्वयंवरीं भंगिलें हरकोदंड ॥ रावणाचें काळें तोंड ॥ झाडिलें भार्गवाचें वळवंड ॥ यश प्रचंड घेतलें ॥२१॥ सीते समवेत दोघेजण ॥ वना निघाले आपण ॥ मारोनि राक्षस दारुण ॥ वाळीही जाण मारिला ॥२२॥ राज्य सुग्रीवां दिधलें ॥ वानर सैन्य आपैसें केलें ॥ तें वानरतनज देखिलें ॥ ह्मणोनि पुसिलें उत्तर ॥२३॥ स्वागत असो गा तुज ॥ सनाथ करावें मज ॥ जरी देखसि अधिकार ओजे ॥ जीवींचें गुज तुज सांगों ॥ २४ ॥ ॥ श्लोक ॥ स्वागतेनार्थयित्वाचसोब्रवीत्त्वंकचागतः ॥ विश्रमस्वकपिश्रेष्ठभुक्त्वापीत्वाचगम्यतां ॥ १४ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वाहनूमान्वाक्यमब्रवीत् ॥ श्रुताचेद्यदिकिष्किंधावानराणांमहापुरी ॥ १५ ॥ सुग्रीवोयत्रवसतिवानरेंद्रोमहाबलः ॥ तस्यमित्रंमहाराजोरामोदशरथात्मजः ॥ १६ ॥ तस्यभार्याजनस्थानेहृतासीतेतिविश्रुता ॥ मायाविनाराक्षसेनरावणेनदुरात्मना ॥ १७ ॥ तन्निमित्तंचलंकायांयुद्धमासीत्सुदारुणं ॥ तस्यभ्राताराघवस्यलक्ष्मणोनामवीर्यवान् ॥ १८ ॥ शक्त्यासौताडितोविप्रविसंज्ञोमेदिनींगतः ॥ तस्यार्थमिहसंप्राप्तऔषधींप्रतितापस ॥ १९ ॥ ॥ टीका ॥ श्रीरामाची निजकथा ॥ तापसमुखें ऐकतां ॥ उल्हास जाला कपिनाथा ॥ देखोनि सादरता वानरीं ॥ २५ ॥ श्रीराम असतां जनस्थानीं ॥ रावण कपटरूपें येवोनि ॥ शून्याश्रम देखोनि ॥ श्रीरामपत्नी चोरिली ॥ २६ ॥ ते सीतेच्या धांवण्यासीं ॥ श्रीराम निघे वेगेसीं ॥ मार्गीं आडवे होतां राक्षसांसीं ॥ श्रीरामें त्यांसीं मारिलें ॥ २७ ॥ वाळीनें पीडून सुग्रीवासीं ॥ हारितलें स्त्रीराज्यासीं ॥ रामें मारोनि त्यासीं ॥ सुग्रीवासीं स्थापिलें ॥ २८ ॥ सुग्रीव राजा महावीर ॥ सकळ वानरांचा भार ॥ जाले श्रीरामाचे किंकर ॥ बद्धोपकार होऊनि ॥ २९ ॥ दोघां पडिलें अतिसख्य ॥ समुद्रीं शिळा बांधिल्या देख ॥ नलागतां निमिष एक ॥ लंकासन्मुख येते जाले ॥ १३० ॥ युद्ध झालें घोरांदर ॥ रावण प्रधानादि कुमर ॥ मारिलें सैन्यजुंझार ॥ मारिले समग्र एक एक ॥ ३१ ॥ दुःखें खवळला रावण ॥ घेऊनि ब्रह्मशक्ति आपण ॥ हृदय सौमित्राचें लक्षून ॥ शक्ति दारुण हाणितली ॥३२॥ शक्ति भेदून हृदयासीं ॥ निघोनि गेली भूमीसीं ॥ ॥ ४ ॥

१ शिवचाप. २ कार्यस्थिति. ३ सेवक.

अतिविकळता सौमित्रासीं ॥ पडिला क्षितीं निचेष्टित ॥ ३३ ॥ वांचवावया सौमित्रासीं ॥ नेवों आलों औषधींसीं ॥ सूर्य नयेतां उदयासीं ॥ मज त्वरेसीं जाणें असे ॥ ३४ ॥ सांगितलें सकळ वृत्त ॥ तूं तपस्तेजें अतिविख्यात ॥ जाणोनि माझें मनोगत ॥ शीघ्र कार्यार्थ साधावा ॥ ३५ ॥ विलंब नकरावा सर्वथा ॥ औषधी सांगाव्या समस्ता ॥ भास्कर उदया नयेतां ॥ मज त्वतां जाणें असे ॥ ३६ ॥ ॥श्लोक॥ पानीयं पातुमिच्छामिशीघ्रंभावयतन्ममे ॥ येनतृप्तिंगमिष्यामितत्कुरुष्वमहातप ॥२०॥ टीका ॥ तव दर्शनें मुनिवरा ॥ सुखानुकोटी मज कपींद्रा ॥ करूं पाहसी पाहुणेरा ॥ सत्वर निरोप मज द्यावा ॥ ३७ ॥ सेवितां सज्जनगृहींचें उदक ॥ अंतर पुनीत होय देख ॥ प्राप्त होय जरी अन्नादिक ॥ ब्रह्मसुख देख तो पावे ॥ ३८ ॥ ॥ श्लोक ॥ याचयेच्छ्रोत्रियस्यान्नंतदभावेपिबेज्जलं ॥ २१ ॥ ॥ टीका ॥ सज्जनाचे घरचें अन्न ॥ घ्यावें वळेंचि मागोन ॥ नाहीं तरी आपण ॥ जीवन तरी मागावें ॥ ३९ ॥ आलियाही ब्रह्मादिक ॥ सज्जनान्न नपवती देख ॥ हें घडलें गा प्रत्यक्ष ॥ गोपाळ सकळ काला करिती ॥ १४० ॥ ह्मणोनि घ्यावें फळमूळासीं ॥ तरी मी आलों रामकार्यासीं ॥ नजातां स्वामिकार्यसिद्धीसीं ॥ सर्वथा आहारासीं नसेऊं ॥ ४१ ॥ सांडून स्वामिकार्यार्था ॥ जो पुढें घालील उदरचिंता ॥ तो महापापी त्वतां ॥ अधःपाता जाय वेगीं ॥ ४२ ॥ यालागीं स्वामिकार्य नहोतां पूर्ण ॥ नकरीं फळमूळ भोजन ॥ तुझिया आदरालागीं जाण ॥ उदकपान करीन ॥ ४३ ॥ ॥ श्लोक ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वारक्षोवचनमब्रवीत् ॥ श्रूयतांवचनंसत्यंत्वयामेवानराधिप ॥२२॥ इदंमहत्सरोदिव्यंपानीयंपातुमर्हसि ॥ २३ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकोनि कपीच्या वचनासीं ॥ राक्षस सुखावला मानसीं ॥ अनायासें पावेल मृत्यूसीं ॥ सरोवर उदकासीं प्राशितां ॥ ४४ ॥ ऐसा निश्चय मानूनि पूर्ण ॥ बोले कपीसीं वचन ॥ स्वामिकार्य नहोतां जाण ॥ आग्रह आपण करूं नये ॥ ४५ ॥ आश्रमासमीप सरोवर ॥ अत्यंत पवित्र तेथिचें नीर ॥ पान करितां अल्पमात्र ॥ औषधी समग्र देखसी ॥ ४६ ॥ हनुमा अत्यंत विश्वासी ॥ कपट सर्वथा नाहीं मानसीं ॥ मानि

१ भूमीवर. २ हकीकत. ३ पवित्र. ४ पाणी.

लें त्याचिया वचनासीं ॥ निजमानसीं कपिनाथें ॥ ४७ ॥ साधुवचनीं विकल्प करी ॥ तो नरु महादुराचारी ॥ यश
नपावे तो संसारीं ॥ चराचरीं अतिनिंद्य ॥ ४८ ॥ ऐसा निश्चय करोनि पूर्ण ॥ मानोनि ऋषीचें वचन ॥ मग दृष्टिं सरो
वर लक्षून ॥ उदकपान करूं आला ॥ ४९ ॥ ॥ श्लोक ॥ पिबतस्तस्यपानीयंपद्मपत्रपुटेनतु ॥ उदकाभ्यंतरेग्राहीपा
दंजग्राहदक्षिणं ॥ २४ ॥ ततस्तांसमहाबाहुर्हनूमान्मारुतात्मजः ॥ जलेनयंतींदृष्ट्वातुनखैस्तीक्ष्णैर्व्यदारयत् ॥ २५ ॥ नि
हतातत्क्षणेदिव्याआकाशेधिष्ठिताब्रवीत् ॥ २६ ॥ ॥ टीका ॥ उदकपान हनुमंत ॥ करावया उदकाआंत ॥ रिघतांचि पा
हीं तेथ ॥ पाईं त्वरित धरियेला ॥ १५० ॥ ब्रह्मशाप सबळ ग्राही ॥ हनुमा धरिला दक्षिणपाईं ॥ येरु निधडा वीर पाहीं ॥
भय नाहीं कोणाचें ॥ ५१ ॥ स्वभावें निधडा हनुमा वीर ॥ त्यावरी श्रीरामाचा किंकर ॥ दमूं शके काळचक्र ॥ ग्रह किंकर
काय त्यापुढें ॥ ५२ ॥ श्रीरामनामें भुभुक्कार ॥ पाय आंसुडितां सत्वर ॥ कडे पडली ते वेगवत्तर ॥ दिव्य शरीर लाधली ॥ ५३॥
कपटेंकरोनि सर्वथा ॥ श्रीरामभक्ताचे पाय धरितां ॥ कळिकाळातें हाणोनि लाता ॥ शापनिर्मुक्तता तत्संगें ॥ ५४ ॥ दंडकसु
त उद्धत जाला ॥ शापें राक्षसत्व पावला ॥ तो अंगद थापा हाणितला ॥ तात्काळ केला निर्मुक्त ॥ ५५ ॥ दक्ष शाप नारदासीं ॥
दोन मुहूर्त स्थिर नराहसी ॥ तो द्वारके राहतां वर्षानुवर्षी ॥ सत्संगासिं शाप नबाधे ॥५६॥ जळचर ग्राही शापदग्ध ॥ लागतां
हनुमंताचें पद ॥ नखाग्रें जाली शुद्ध ॥ अगाध बोध संतचरणीं ॥ ५७ ॥ लागतां कपीचें नखाग्र ॥ सांडिलें शापजन्य शरीर ॥
लाहोनि अवयव सुंदर ॥ गगना सत्वर उसळली ॥ ५८ ॥ अंतरिक्ष गगनांतरीं ॥ राहूनि बोलत सुंदरी ॥ विजयी होईं कपिके
सरी॥निरंतरीं रामप्रेमें॥५९॥ ॥श्लोक॥मांविजानीह्यप्सरसंविद्युन्मालेतिविश्रुतां॥गच्छंत्याकाशमार्गेणस्वर्भानोर्दीप्तविग्रहा॥२७॥
इहमेवसतिर्भद्रवर्षाणामयुतंशतं ॥ उक्ताचतेनऋषिणादीप्तक्रोधेनमानद ॥ २८ ॥ अवज्ञातोमयाशक्रस्तेनाहंपतिताभु
वि ॥ गच्छग्राहीभवस्वेतिशप्ताहंतेनवानर ॥ २९ ॥ यदावीरंहनूमंतंग्रहीष्यसिजलेचरा ॥ तदाशापाद्विमोक्षस्तेभविष्यतिनमं

१ मगरी. २ निर्भय. ३ सेवक. ४ गर्विष्ठ. ५ उडाली.

शयः ॥३०॥ दिष्ट्यात्वमिहसंप्राप्तःशापाच्चैवविमोक्षिता ॥ ३१ ॥ ॥ टीका ॥ कर जोडोनियां वंदन ॥ करोनि विनवी हनु
मान ॥ मी विद्युन्मालिनी अप्सरा जाण ॥ स्वर्गभूषण स्वर्गीचें ॥१६०॥ सूर्यप्रभा सम विमान ॥ करोनि विचरतां गगन ॥ भा
स्करें क्षोभोनियां जाण ॥ ऋषिआश्रमीं विमान पाडिलें ॥ ६१ ॥ तेणें क्षोभले मुनीश्वर ॥ क्रोधा चढले दुर्धर ॥ नविचारिसी पा
त्रापात्र ॥ कामाचार विचरसी ॥ ६२ ॥ महाग्राह जैसा कोणी ॥ येवोनि झोंबे दाटुनि ॥ तैसी आलीसी धांवोनि ॥ आश्रम ल
क्षोनि पापिणी ॥६३॥ ग्राहा ऐसी धांवसी ॥ ते तूं महाग्राही होसी ॥ ऐसें शापिलें वेगेंसीं ॥ तेणें ग्राहत्वासी पावलें ॥६४॥ त्या
सिं होवोनि शरणागत ॥ म्यां प्रार्थिले ते महंत ॥ रवीसीं म्यां केलें उद्धत ॥ दंड तदर्थ मज जाला ॥६५॥ साधूसीं जो करी छळण॥
अथवा करी उद्धतपण ॥ किंवा करी जो हेळण॥ तत्काळ पतन तो पावे ॥ ६६ ॥ नव्हती पुराणीच्या कथा॥माझा अनुभव प्रत्य
क्ष आतां ॥ जे उपेक्षिती साधुसंता ॥ त्यांसिं खस्ता रोकडी ॥६७॥ ऐसें विनवितां ऋषिजन ॥ तेही होवोनि प्रसन्न ॥ मज दि
धलें वरदान ॥ तुझें उद्धरण हनुमंतें ॥६८॥ तूं राहोनि जळवासी ॥ धरिसी कपीच्या पायांसीं ॥ स्पर्श होतां सज्जनासीं ॥ तेणें
उद्धरसी सत्संगें ॥ ६९॥ ॥ श्लोक ॥ नह्यंमयानितीर्थानिनदेवामृच्छिलामयाः ॥ तेपुनंत्युरुकालेनदर्शनादेवसाधवः ॥ ३२ ॥
॥टीका॥ सत्संगास्तव पाहीं ॥ संसार तरती ते देही ॥ इतर शाप बापुडे काई ॥ मुक्त होइजे सत्संगें ॥१७०॥ तैं पासून मी येथ॥
वर्षांचे अयुता अयुत ॥ होतें मी तुझी वाट पाहत ॥ जालें निर्मुक्त तुझेनि आजी ॥७१॥ जन्ममरणावस्था ॥ मज नाहीं गा सर्व
था ॥ ह्मणोनि कळिकाळा हाणोनि लाता ॥ स्वरूपता पावलें ॥७२॥ आपुलेनि सुखें पाहीं ॥ निरोपावें सद्गुरुपाईं ॥ तेंमी लाधलें
सर्वही ॥ जालें उतराई भवश्रमा ॥ ७३ ॥ सद्गुरूची स्थिति ऐसी ॥ स्वयें अनुभवणें ज्या सुखासीं ॥ तेंवि पावें शिष्यासीं ॥ न्यू
नाधिकासीं नकरोनि ॥ ७४ ॥ पित्याचें समस्त वित्त ॥ पुत्र स्वामित्वें अंगीकारित ॥ तैसें सद्गुरुसुख समस्त ॥ शिष्य आक्रमित
भावार्थें ॥७५॥ अजातपक्षाची जाति पाहीं ॥ नेणें माउली वांचून कांहीं ॥ मुख पसरोनि सर्वही ॥ ग्रास अवघाही झेलिती॥७६॥

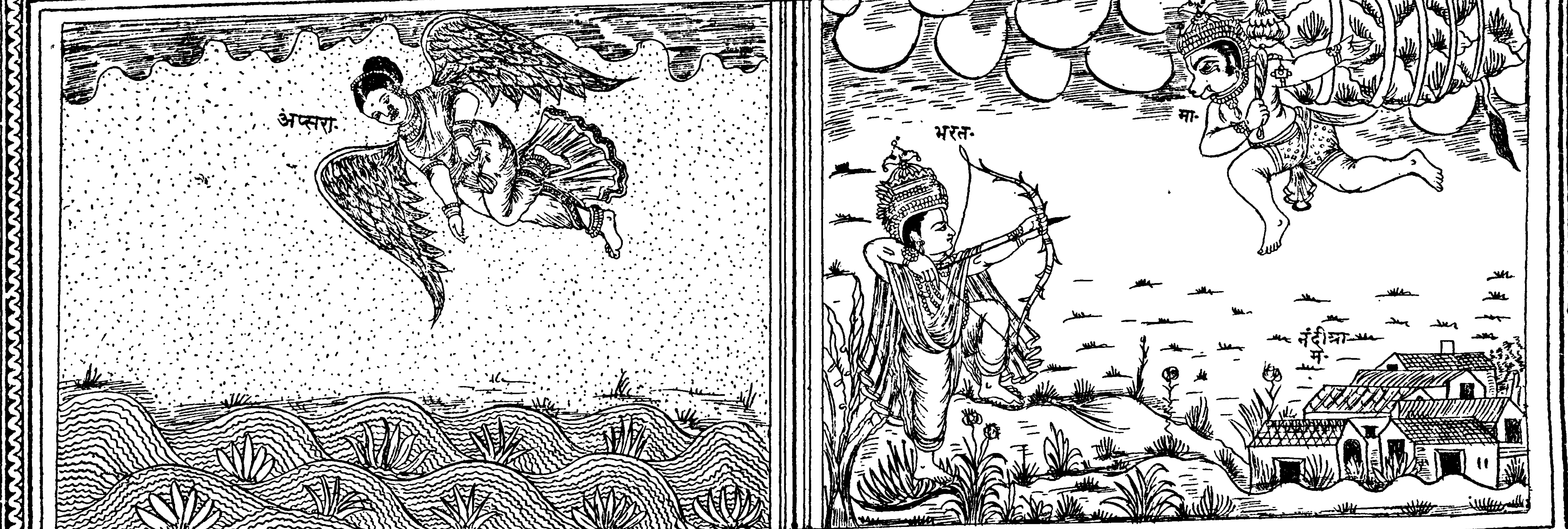
१ फिरतां. २ मकरा. ३ उपेक्षा. ४ दुःख.

तेंही तैसेंचि प्रेमें तेणें ॥ विसरोनि आपुलें खाणें ॥ सगळा घांसु बाळका देणें ॥ बाळकाकारणें अवंचक ॥ ७७ ॥ तूंचि मा
झा ईश्वरु ॥ तूंचि माझा सद्गुरू ॥ मज दीना उद्धारू ॥ केला साचारू तुवां एकें ॥७८॥ संसार सागरीं बुडतां ॥ सद्गुरू वांचूनि
तत्वतां ॥ आन नाहीं सोडविता ॥ सत्य वार्ता हे माझी ॥ ७९ ॥ तुवां एकलेनि एकें ॥ उद्धरलीं ब्रह्मांडें अनेकें ॥ तेथें मजसारि
खीं रंकें ॥ कोणें लेखें लेखावीं ॥१८०॥ भवसागरीं तारक ॥ जगीं तूं एकला एक ॥ तुजवांचूनि अनेक ॥ नदिसे देख त्रिजग
तीं ॥ ८१ ॥एका जनार्दनाचे रंकें॥ अंध पंगु दीन मुकें॥ देखोनियां एका एकें॥ सत्वर देख आलिंगी ॥८२॥ नाम एक रूप एक॥
वर्णाश्रम धर्म एक ॥ जगीं जनार्दन एक ॥ नाम तारक त्रिजगतीं ॥ ८३ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ करोनि अप्सरा स्तवन ॥ सां
गोंपांहे पुढील चिन्ह ॥ सावधान परिसावें ॥ ८४ ॥ सज्जनाचा स्वभावपूर्ण ॥ दीनदयाळु चातकघन ॥ अनाथासीं देखतां जा
ण ॥ घेती धांवोन उचलोनि ॥ ८५ ॥ गोड लागे निजमानसीं ॥ तें वंचोनि स्वगोत्रासीं ॥ नेदोनि स्त्रीपुरुषासीं ॥ अनाथासीं अ
र्पित ॥ ८६ ॥ यापरी मी अनाथ ॥ भवेंदरिद्रें होतों पीडित ॥ एका जनार्दनीं येथ ॥ केला सनाथ त्रिजगतीं ॥८७॥ जालें अप्स
राउद्धरण ॥ पुढें काळनेमीचें मर्दनें ॥ एकाजनार्दना शरण ॥ गोड निरूपण उरलें असे ॥१८८॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणे
युद्धकांडेएकाकारटीकायांअप्सराउद्धरणंनामपंचचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १८८ ॥ ॥ श्लोक ॥ ३२ ॥
॥ एवं ॥ ॥ २२० ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ पूर्णउदार. २ संसारदुःखें. ३ परिपूर्ण. पावन. ४ संहार.

भा·रा·यु·कां·अ·४६

॥ श्रीरामसद्गुरवेनमः ॥ ॥ उद्धरोनियां ते खेचरी ॥ विजयी जाला कपिकेसरी ॥ येरी राहोनि गगनांतरीं ॥ मधुरस्वरीं अनुवादे ॥ १॥ तुझिया उपकारा हनुमंता ॥ काय म्यां उतराई व्हावें आतां ॥ कांहीं विनवीत तत्वतां ॥ सावधानता परिसावें॥२॥ तूं अदटे दाटुगा वीर होसीं ॥ कळिकाळातें दृष्टीं नाणिसी ॥ त्याही वरी रामस्मरणेसीं ॥ अहर्निशीं डुल्लतु ॥ ३ ॥ रामनामस्मरणा पुढें ॥ विघ्न कायसें बापुडें ॥ आश्चर्य देखिलें वाडेंकोडें ॥ तें तुज पुढें सांगेन ॥ ४ ॥ तूं भावार्थी श्रीरामभक्त ॥ नेणसी कपटाची मात ॥ निष्कपट तूं कपिनाथ ॥ राम देखत सर्वत्र ॥ ५ ॥ विनांवेत असें मी तुजप्रति ॥ सावध ऐकें कपिपती ॥ केवळ कपटाची कपटमूर्ती ॥ तो हा राक्षस चित्तीं मानावा ॥ ६ ॥ श्लोक ॥ भृशंप्रीतास्मितेवीरराघवाज्ञांप्रकुर्वतः ॥ पापात्माएपदुर्बुद्धिर्येनत्वंमन्यसेऋपिं १ ॥ जहिरक्षोमहामायंविप्रवेपंमहावलं ॥ एपराक्षसराजेनरावणेनदुरात्मना ॥ २ ॥ प्रेपितस्त्वद्विनाशायकालनेमिर्निशाचरः ॥ इत्युक्त्वावायुपुत्रायसाप्सरा कामरूपिणी ॥ ३ ॥ अंतर्धानंगतातत्रदृश्यमानाहनूमता ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ तूं रामाचा निजभक्त ॥ स्वामिकार्यालागीं उद्युक्त ॥ अतिसंकटीं दूरपंथ ॥ क्रमोनि येथें आलासी ॥ ७ ॥ ज्यासिं ह्मणसी परम साधु ॥ तो हा कपटी महामैंदु ॥ जाण राक्षस दुर्बुद्धु ॥ तुज छळवादु करूं आला ॥ ८ ॥ रावणाचा परम आप्त ॥ प्रतिज्ञा करोनियां येथ ॥ ठाकून आला द्रोणपर्वत ॥ छळणार्थ तुजलागीं ॥ ९ ॥ हा काळनेमी राक्षस ॥ ब्राह्मणरूपें तापस ॥ धरोनि आला तापसवेप ॥ अतिदुर्धर्प महापापी ॥ १० ॥ ह्मणें याचा विश्वास धरिसी ॥ छळण करील क्षणार्धेसीं ॥ छळछद्में याची मिरासी ॥ बहुमायेसीं जाण तूं ॥ ११ ॥ जंव उदया ये सुभानु ॥ तंव गोंवावयां कपिनंदनु ॥ का मारावा सिंतरूनु ॥ ऐसा पण करोनि आला ॥१२॥ सत्य मानीं माझें वचन ॥ वधीं महापापी दुर्जन ॥ नमारितां करील विघ्न ॥ सत्य जाण कपिनाथा ॥१३॥ ऐसें बोलोनि सुंदरी ॥ गेली अंतरिक्ष गगनांतरीं ॥ चाकाटला तो अंतरीं ॥ कपिकेसरी अतिविस्मित ॥ १४ ॥ गेली असतां स्वर्गांगना ॥ आश्चर्य वर्तलें कपिनंदना ॥ विचार आदरिला निजमना ॥ दुष्टहनना लागोनि ॥१५॥ सबाह्य स्मरोनि रघुनाथा ॥ राक्षस

१ अप्सरा. २ अनिवार. ३ संपूर्ण. ४ कपटा. ५ सूर्य. ६ गुंतवावया. ७ फसवून. ८ भाळा.

दुष्ट अवलोकितां ॥ समूळ उडाली कपटता ॥ श्रीरामदूताचेनि भेणें ॥ १६ ॥ देखणा होवोनियां देहीं ॥ पाहणें पाहतां ठाईं ॥ दृश्यादृश्यत्वाचि नाहीं ॥ द्रष्टा तोही हारपे ॥ १७ ॥ द्रष्टा हरपलिया पाहीं ॥ दर्शन नुरेचि कांहां ॥ भावनेसि ठाव नाहीं ॥ वेगळें कांहीं दिसेना ॥ १८ ॥ द्रष्टा होय परिच्छिन्न ॥ तरी भासे दृश्याचें भान ॥ जालिया त्रिपुटिसीं बोळवण ॥ कपट चिन्ह तेथें कें चें ॥ १९ ॥ एका श्रीरामनामासाठीं ॥ उडती कपटाचिया कोटी ॥ तो श्रीराम कपिसंनिष्ठीं ॥ कपट गोष्टी तेथें कैंची ॥२० ॥ निर्धारोनि पाहे तो कपींद्र ॥ दिसे राक्षस भ्यासुर ॥ महापापी दुराचार ॥ यासि सत्वर मारीन ॥ २१ ॥ तेणें आपुला पुरुषार्थ ॥ करूं आला माझा घात ॥ अतिबळी रामदूत ॥ याचा निःपात करीन ॥ २२ ॥ ऐसें बोलोनि कपींद्र ॥ आला राक्षसा समोर ॥ बोल बोलोनि निष्ठुर ॥ स्वयें वानर सरसावला ॥२३॥ अरे पापिया निशाचरा ॥ क्षणीं पळसी दुराचारा ॥ तुझिया करीन मी संहारा॥ कपटाचारा सांडी परतें ॥ २४ ॥ ऋषिरूप धरोनि तापस ॥ करूं आलासि छळणास ॥ आतां होईं सावकाश ॥ करीं युद्धास निजबळें ॥ २५॥ माझेनि हातें त्वरित ॥ आजि नवांचमी जीवें जीत ॥ ऐसें जाणोनि निश्चित ॥ करीं पुरुषार्थ निजबळें ॥२६॥ ऐसें बोलतां मारुती ॥ सरसावला राक्षसमूर्ती ॥ रणीं जिंकावया कपीप्रति॥ सांटोप चित्तीं मांडिला ॥२७॥ ॥ श्लोक॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वाकालनेमिर्निशाचरः ॥ रूपंविकुरुतेघोरंदशकल्पप्रमाणतः ॥ ५ ॥ ऊर्ध्वंतुयोजनंपंचधुन्वन्रूक्षशिरोरुहान ॥ अष्टौदंष्ट्राःसुतीक्ष्णाग्राःसृक्किणीरपिसंलिहन् ॥ ६ ॥ विवृतनयनेघोरेमेघस्तनितनिःस्वनः ॥ अर्द्धदग्धमलातेचप्रगृह्याभ्यपतद्धरिं ॥ ७ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकोनि कपीचें उत्तर ॥ काळनेमी निशाचर ॥ धरीत विक्राळ शरीर ॥ अतिभ्यासुर भासत ॥२८॥ दशयोजनें वाढला उंच ॥ आडवा योजनें पांच ॥ माथांचे उभारले कंच ॥ जैसे वृक्ष शूळप्राय ॥२९॥ आठही दाढा समसमित ॥ मासाचे चाकळे आंत ॥ चघळी अशुद्धें निथळत ॥ कैसा भासत भ्यासुर ॥३०॥ भोंवया तळीं बुबुळें खोल॥ जैसें धगधगीत इंगळ ॥ तैसे दिसती नेत्रगोळ ॥ अतिविक्राळ आकृती ॥ ३१ ॥ जैसा मेघ गडगडिला ॥ तैसा निशाचर गर्जिन्नला ॥ कोलीत घे

१ लयपावे. २ देशकालवस्तुपरिच्छेदयुक्त. ३ नाश, लय. ४ संहार. ५ गर्व. ६ केश ७ रक्त.

वोनि धाविन्नला ॥ हनुमा दृष्टि लक्षानि ॥३२॥ प्रताप देखोनि निशाचरीं ॥ वेगीं वाढला कपिकेसरी ॥ दाहा योजनें गगनांतरीं॥ उसळोनि दूरी चालिला ॥ ३३ ॥ जैसा तापला लोहगोळ ॥ तैसा परतला गोळांगुळ ॥ सवेग चालिला सबळ ॥ जैसा कल्लोळ अग्नीचा ॥ ३४ ॥ लक्षोनियां निशाचर ॥ उडी घातली सत्वर ॥ जालें शतचूर्ण शरीर ॥ कपिभार वरी पडतां ॥३५॥ तरी राक्षस औतुर्बळी ॥ आक्रंदे दिधली आरोळी ॥ कपि तुझी युद्धसमेळी ॥ मी रांगोळी करीन ॥ ३६ ॥ ऐसें बोलतां राक्षस ॥ भूमि आदळला कर्कश ॥ निर्घो उठिला बहुवस ॥ पर्वतेश दणाणिला ॥३७॥ शब्द जाला अत्यद्भुत ॥ गंधर्व होते निद्रिस्थ ॥ ते उठोनियां तेथ ॥ सैरा धांवत पर्वतीं ॥ ३८ ॥ दणका उठिला दुर्धर ॥ जागे झाले सत्वर ॥ घेवोनियां शस्त्रास्त्र ॥ पर्वतेंद्र शोधिती ॥ ३९ ॥ ॥ श्लोक ॥ तंनिहत्यमहानादंननादचमहाकपिः ॥ तेननादेनगंधर्वाःप्रबुद्धाःशैलवासिनः ॥८॥ ॥टीका॥ तंव देखिला कपिकेसरी ॥ भंवता वेढिला समग्रीं ॥ वर्षताति शस्त्रास्त्रीं ॥ निशिमाजिं चोरी केंवि करिसी ॥४०॥ तूं कोण कैंचा कोण आहेसी॥मध्यरात्रीं कां आलासी॥पर्वतीं सैरा विचरसी॥आज्ञा कोणासीं पूसिली ॥४१॥ निशि मध्यान्ह अंधारी ॥ तूं विचरसी गिरिशिखरीं॥पर्वताकार शरीरी॥कोण धरेवरी पाडिला असे॥४२॥एक ह्मणती पुसतां काय॥ धरा बांधा हात पाय ॥ मध्यरात्रीं विचरतु आहे॥तस्कर होय सर्वथा ॥४३॥ ऐसा करिती कल्लोळ॥मिनले सभोंवते सकळ॥तें देखोनि गोळांगुळ॥मधुर बोल बोलतु ॥४४॥ ॥श्लोक॥ गंधर्वाणांवचःश्रुत्वाहनूमान्वाक्यमब्रवीत् ॥ श्रुतावायदिकिष्किंधाजंबुद्वीपसमाश्रया ॥ ९ ॥ वानराधिपतिस्तत्रसुग्रीवोनामविश्रुतः ॥ मित्रकार्यार्थमत्यक्तोरावणेनाद्यविग्रहे ॥ १० ॥ मित्रभ्रातारक्षसेनशक्त्याचविनिपातितः ॥ तदर्थंसंप्रयातोहमोषधीप्रार्थयाम्यहं ॥ ११ ॥ विशल्यकरणींनामज्ञात्वेहपरमौषधीं ॥ विघ्नंनैवप्रकर्तव्यंप्रसादंकर्तुमर्हथ ॥ १२ ॥ अहंवानरराजस्यभृत्यस्तुपरमैर्गुणैः ॥ हनूमानितिविख्यातःस्वाम्यर्थेप्रार्थयाम्यहं ॥ १३ ॥ ॥ टीका ॥ जंबुद्वीपाचे दक्षिण कोणीं ॥ किष्किंधा असे राजधानी ॥ सुग्रीव राजचूडामणी ॥ तये स्थानीं नांदत ॥ ४५ ॥ त्यासि सख्य श्रीरामेंसीं ॥ स्वामि मानी श्री

१ लोखंडाचा गोळा. २ वानर. ३ पराक्रमी. ४ ध्वनी. ५ रात्रीं. ६ जमले.

रामासीं ॥ तनु मन अर्पिलें भक्तिसीं ॥ वानरांसीं अतिप्रेम ॥ ४६ ॥ राम रावणाचें रण ॥ युद्ध जालें अतिदारुण ॥ रावणें ब्रह्म शक्ति सोडून ॥ बंधु लक्ष्मण पाडिला ॥ ४७ ॥ वांचवावया सौमित्रासि ॥ नेऊं आलों औपधींसी ॥ विघ्न नकरावें आह्मांसी ॥ न मन तुह्मांसीं मी करितां ॥ ४८ ॥ उदया येतां गभस्ती[1] ॥ प्राण सांडिल ऊर्मिलापती ॥ ह्मणोनि औपधी मध्यरात्रीं ॥ नेवों नि श्चितां मी आलों ॥ ४९ ॥ सुग्रीवें सहित वानर ॥ सकळ श्रीरामाचे किंकर[2] ॥ माझें नाम हनुमा वीर ॥ मार्ग सत्वर मज द्यावा ॥ ५० ॥ स्वामिकार्य साधितां पूर्ण ॥ सर्वथा करूंनये विघ्न ॥ पुढिलांसि करितां छळण ॥ श्रीरघुनंदन क्षोभेल ॥५१॥ ॥श्लोक॥ हनूमद्वचनंश्रुत्वागंधर्वास्तेमहाबलाः ॥ विचित्रवसनाःसर्वेनानाप्रहरणोद्यताः ॥ १४ ॥ ॥ टीका ॥ ऐसें बोलतां कपिकेसरी ॥ गंधर्व सरसावले भारी ॥ केवढी राम सुग्रीवाची थोरी ॥ औपधी रात्रीं नेवों आला ॥ ५२ ॥ सकळ सैन्य सरसावलें ॥ मारावया सिद्ध जालें॥गदा परिघ तिखट भाले ॥ वर्पों लागले समकाळें ॥ ५३ ॥ चौपासीं धांवती सैरा ॥ होतु गंधर्वा आडदरा[3] ॥ आकळावया वानरा ॥ करिती खरा पुरुपार्थ ॥५४॥ गंधर्व मिनले चौदा सहस्र ॥ एकला एक कपींद्र॥ क्रोधा चढला दुर्धर॥ क रूं संव्हार आदरिला ॥५५॥ रूपें वाढला दारुण ॥ रोमें[4] थरकती संपूर्ण ॥ भयानक दिसे चिन्ह ॥ कपींद्र जाण खवळला ॥५६॥ एक मुष्टिघातें मारिले ॥ एक दांतातळीं रगडिले ॥ उरले ते पुच्छीं बांधिले ॥ मग आपटिले खडकेशीं ॥ ५७ ॥ एकचि वेळें सत्व र ॥ मारिले चौदा सहस्र ॥ केला रामनामें भुभुःकार ॥ विजयी कपींद्र स्वयें जाला ॥ ५८ ॥ ज्याचे मुखीं नामस्मरण ॥ विघ्न त्याचे वंदी चरण ॥ कळिकाळ स्वयें आपण ॥ नित्य नमन त्यासीं करी ॥५९॥ ऐसा नामधारक वीर ॥ विजयी झाला कपींद्र ॥ नामें गर्जोनि सत्वर ॥ औपधी भार[5] पाहतसे ॥ ६० ॥ ॥ श्लोक ॥ हत्वागंधर्ववीराणांसहस्राणिचतुर्दश ॥ पर्यटन्सगिरिंसर्वेनाप श्यतमहौपधीं ॥ १५ ॥ चिंतयामासहनुमान्कृतेकर्माणिनिष्फले ॥ संगृह्यपरिगच्छेयमुपहासंभविष्यति ॥ १६ ॥ सर्वं चपर्वतंदृष्ट्वाप्रयासेमाविलंबत ॥ तत्रज्ञास्यतिवैद्योसौसुपेणःपरमौपधीं ॥ १७ ॥ ॥ टीका ॥ पर्वताचें शिखरा शिखर ॥ पा

१ सूर्य. २ दास. ३ पळापळ, दाणादाण. ४ केश. ५ समुदाय.

हतां औपधी भार ॥ सहसा नव्हती गोचर ॥ तेणें कपींद्र खवळला ॥६१॥ चाळे मांडिले पर्वतें ॥ दिसों नेदि औपधींतें ॥ नेणे माझ्या पराक्रमातें ॥ सामर्थ्य याचें पाहूंपां ॥६२॥ ह्मणोनि खवळला मानसीं ॥ तंव औपधी देखिल्या पश्चिमेसीं ॥ धांवोनि गे ला त्यापासीं ॥ तंव पूर्वेसि देखिल्या ॥ ६३ ॥ उत्तर दक्षिण समस्त ॥ अवघा पर्वत लखलखित ॥ वानर विस्मित जाला तेथ ॥ काय येथें करावें ॥६४॥ औपधी ह्मणोनि धरूं जाय॥ तंव झाडोरा कैचा काय॥ तो सांडोनि आणखी पाहे ॥ तंव तेथें ही होय तें सेंचि ॥ ६५ ॥ ऐसा जाला खेदक्षीण ॥ नव्हेचि औपधींचें दर्शन ॥ चिंतातुर अतिउद्विग्न ॥ काय आपण बोलत ॥ ६६ ॥ आ जि जितुका पुरुपार्थ केला ॥ तितुका अवघा वायां गेला ॥ कपटी राक्षस भेटला ॥ तोही मारिला वायांचि ॥ ६७॥ दुष्कर कर्में केलीं ॥ तीं अवघींच वायां गेलीं ॥ औपधींनीं बुडी दिधली ॥ शक्ति जाली तेही वृथा ॥६८॥ सुग्रीवा काय मुख दाखऊं ॥ श्री रामचरण कैसे पाहूं ॥ अंगदा काय उत्तर देऊं ॥ श्रीरघुराऊ क्षोभेल ॥ ६९ ॥ मी निजाभिमान केला पाहीं ॥ औपधी आणीन अवघ्याही ॥ श्रीराम न साहे हें कांहीं ॥ अहंता सर्वही घातक ॥७०॥ अहंता कर्मसिद्धि नवचे ॥ अहंता सुख नघडे स्वर्गींचें ॥ अहंता सार नपावे वेदाचें ॥ अहंता साच घातक ॥ ७१ ॥ अहंता नसाधे स्वामिकार्य ॥ अहंतेनें साधन हत होय ॥ अहंता य श नलाहे ॥ निंद्य होय अहंता ॥७२॥ अहंता नव्हे चित्तशुद्धी ॥ अहंता नव्हे साधन सिद्धी ॥ अहंता नव्हे सत्वशुद्धी ॥ अहंता त्रिशुद्धी घातक ॥ ७३ ॥ ऐहिक सुख नव्हे देख[1] ॥ अथवा नव्हे पारत्रिक ॥ अहंता भोगिजे नरक ॥ अहंता घातक जगा जा ली ॥७४॥ ते अहंता मी आपण ॥ श्रीरामासन्मुख केली जाण ॥ तेणें नागवलों संपूर्ण ॥ औपधी दर्शन नव्हे मज॥७५॥ह्मणती हनुमा पामर ॥ नेणे औपधी संभार ॥ किती आणिलें कतवार ॥ पालेखाइर मर्कट ॥७६॥ काय विचार करूं आतां ॥ उपडोनि वनस्पति समस्ता ॥ भारा बांधोनियां नेतां ॥ उपहासता होईल ॥७७॥ धांव पावगा श्रीरामा ॥ माझा अपराध करीं क्षमा॥पडि लों संकटीं दुर्गमा ॥ सर्वोत्तमा पाव वेगीं ॥७८॥ मी तुझें निजबाळक॥ज्ञानमूढ अतिउत्सेक ॥ क्षमा करोनि सकळिक॥कृपा आव

१ दृष्ट. २ व्यर्थ. ३ समुदाय. ४ पाचोळ, कचरा. ५ अति अभिमानी.

श्यक करीं मज ॥७९॥ ऐसी उत्कट चिंता ॥ करितां तया कपिनाथा ॥ श्रीराम आठवला चित्ता ॥ बुद्धिदाता निजभक्ता ॥ ८० ॥ जो काया वाचा मनेसीं ॥ शरण रिघे श्रीरामासीं ॥ क्षणार्धें सोडवी त्यासीं ॥ राम भक्तासीं कृपाळु ॥८१॥ बुद्धीची बुद्धी आपण ॥ अंतरात्मा रघुनंदन ॥ तेणें होवोनि प्रसन्न ॥ कपिनंदन प्रबोधिलें ॥८२॥ ॥श्लोक॥ ददामिबुद्धियोगंतंयेनमामुपयांतिते ॥ तेषा मेवानुकंपार्थमहमज्ञानजंतमः ॥१८॥ ॥टीका॥ गजेंद्र ग्राहें धरिला असतां ॥ संकटीं स्मरला भगवंता ॥ काकुळती उडी सत्वरता ॥ घालोनि तत्वतां उद्धरिला ॥८३॥ हनुमा अखंड नामधारक ॥ नामें पावला रघुकुळटिळक ॥ कपीस बुद्धि स्फुरली चोख ॥ सत्वर देख सरसावला ॥८४॥ ह्मणे येवढी कायसी चिंता ॥ मी भ्रांत कां जालों आतां ॥ सगळा पर्वतचि तत्वतां ॥ नेऊं सर्वथा उचलोनि ॥८५॥ सुषेण वैद्यराज तेथें ॥ ओळखील औषधीतें ॥ उठवील सौमित्रातें ॥ अर्धक्षणुं नलागतां ॥८६॥ जरी विलंब करूं येथ ॥ उदया येईल भास्वंत ॥ शक्ति वरद अद्भुत ॥ कार्य समस्त नासेल ॥८७॥ पर्वतें मांडिलें सळ ॥ पाहीं आदरिलें माझें बळ ॥ औषधी लपविल्या सकळ ॥ मज केवळ गोंवावया ॥८८॥ हाही मिनला रावणासीं ॥ गोऊं आदरिलें आह्मांसीं ॥ उपडोनि याच्या कंदासीं ॥ औषधीसीं नेईन ॥८९॥ ऐसा करोनि विचारु ॥ केला रामनामें भुभुकारु ॥ कांपिनले सुरासुरु ॥ चराचरू भयाभीत ॥९०॥ ॥श्लोक॥ इतिसंचिंत्यबलवान्नानारत्नोपशोभितं ॥ सिंहव्याघ्रगजाकीर्णमुज्जहारमहागिरिं ॥१९॥ ॥टीका॥ पुच्छें गुंडाळिलें बुडखातें ॥ शिखर कवळिलें हातें ॥ आंदोलितां पर्वतातें ॥ भूतें आकांतें कलकलती ॥९१॥ करोनियां रामस्मरण ॥ वेगां उपडितां गिरिद्रोण ॥ दणाणिलें त्रिभुवन ॥ शेष फणा तडकला ॥९२॥ दणाणिलें पाताळ ॥ हडबडिले लोकपाळ ॥ वनदेवता खळबळ ॥ केला कोल्हाळ सकळिकीं ॥ ९३ ॥ भेणें पळालीं वनचरें ॥ तिहीं लंघिलीं गिरिकंदरें ॥ ससे ह्मैसे तरस तगरें ॥ चौफेरें कळकळिती ॥९४॥ अट्टहास्य मदगजाचें ॥ आरड ते व्याघ्राचे ॥ सिंहनाद सिंहाचे ॥ तेणें दचके यमलोक ॥ ९५ ॥ आंदोळल्या द्रुमवल्ली ॥ भूतें आकांतलीं सकळीं ॥ त्यांहीं दांतीं तृणें धरलीं ॥ शरण आलीं कपीसीं ॥९६॥ दिशा लंघिल्या पक्षिकुळीं ॥ सर्प रिघा ॥ ३ ॥

१ अत्यंत. २ स्फुर्तियुक्त ज्ञाता. ३ नक्र. ४ सूर्य. ५ द्वंद्व, कपट. ६ फसवावया. ७ हालवितां. ८ घाबरले.

ले पाताळीं ॥ दिग्गजा बैसली टाळी ॥ दांतखिळी कृतांता ॥९७॥ दशयोजनें विस्तार ॥ पंचयोजनें उंची थोर ॥ ऐसा पर्वत सविस्तर ॥ कपींद्रें सत्वर उपडिला ॥९८॥ ॥ श्लोक ॥ दशयोजनविस्तीर्णंपंचयोजनमायतं ॥ दोर्भ्यांसंगृह्यतंशैलमुत्पपातविहायसा ॥ २० ॥ ॥टीका॥ बळें आकळोनि पाहीं ॥ पर्वत उपडिला दोहीं बाहीं ॥ गगना उसळला लवलाहीं ॥ श्रमु नाहीं अणुमात्र ॥ ९९ ॥ छत्राक झेली बाळक ॥ गजशुंडादंडें कमळ देख ॥ तैसा चालिला कपिनायक ॥ गिरी आलोलिक उपडोनि ॥१००॥ तळीं अंधारु पडे गडद ॥ वरी प्रकाश अगाध ॥ हेमवृक्षछाया अतिशुद्ध ॥ कोंदलें नभ उजेडें ॥१॥ तळीं अंधारु प्रकाश माथां ॥ नभीं सवेग उडत जातां ॥ अयोध्येचा प्रदेश पावतां ॥ भरतें तत्वतां देखिला ॥२॥ अतिविस्मित जाला मनीं ॥ निबिड दाटली असतां रजनीं ॥ काय जात आहे गगनीं ॥ लक्षितां चिन्हीं लक्षेना ॥ ३ ॥ इंद्र बैसला विमानीं ॥ सवें अप्सरा घेऊनि ॥ क्रीडा करिताहे गगनीं ॥ लाज मनीं असेना ॥ ४ ॥ अंगत्राणें वात सुटला ॥ तेणें औषधीनाद उठिला ॥ ध्वनि विचित्र उमटला ॥ तो ऐकिला भरतानें ॥ ५ ॥ ह्मणे केवढा हा उद्धत ॥ वाद्यें लावोनि अद्भुत ॥ अप्सरांसह विमानांत ॥ सैरा विचरत आकाशीं ॥६॥ स्वयें घेवोनि वारांगना ॥ विमान हिंडवी गगना ॥ उल्लंघोनि साधु सज्जना ॥ करी आठवण उन्मत्ता ॥७॥ जो स्त्रीसवें निरत जाला ॥ मद्यप्राशनीं मातला ॥ जो धनलोभें भुलला ॥ त्याचा गेला विवेक ॥ ८ ॥ वेश्यागमनीं जे रत ॥ ते सर्वदां उन्मत्त ॥ नाठवे स्वार्थ परमार्थ ॥ स्वेच्छा विचरत खर जैसा ॥ ९ ॥ खर नेणे मर्यादा ॥ दिवसा देखत जनपदां ॥ वेसद्वारीं विचरे सदा ॥ नसरे कदां माघारा ॥११०॥ लाता हाणितां उरावरी ॥ प्रीति धांवे सन्मुख खरी ॥ पदाभिघात मुखावरी ॥ आवडीकरीं झेलितु ॥११॥ तैसा पुरुष कामाचारी ॥ सुखचि मानी निरंतरी ॥ पाऊल जाऊं नेदी दुरी ॥ हृदयावरी झेलितु ॥ १२ ॥ ह्मणे जन्मांतरींचें फळलें भाग्य ॥ इचे पादकमळ हृदईं लागे ॥ देवें दंडिलें अभाग्यें ॥ वृथा वैराग्यें कष्टती ॥ १३ ॥ स्त्रीकाम्याची ऐसी रीती ॥ ऐक मद्यप्याची स्थिति ॥ वेंचून पदरची संपत्ती ॥ स्वयें होती जगनिंद्य ॥१४॥ जेणें द्रव्यें ऐहिक भोग जोडे ॥ स

१ यमाची. २ धरून. ३ हस्तें. ४ छत्री. ५ आसक्त. ६ गांव, नगर.

कामकर्मे स्वर्ग आंतुडे ॥ निष्कामें तरी डोळ्यांपुढें ॥ तिष्ठे रोकडें मोक्षसुख ॥१५॥ वेंचूनियां ऐसें धन ॥ करिताति मद्यपान ॥ ते निजात्मघाती संपूर्ण ॥ नरकसेवन आकल्प ॥ १६ ॥ धनलोभी जे लुब्धकें ॥ स्वप्नीं नदेखती सुख ॥ जन्मादारभ्य देख ॥ भोगिती नरक अनिवार ॥१७॥ मरणांत शटे घेतां ॥ रुका नमिळे सर्वथा ॥ तथापि सायास करितां ॥ आळस चित्ता उपजेना ॥१८॥ ऐसें ऐशा कष्टें मिळे ॥ तें वाढवी उपाय बळें ॥ निजशरीर कष्टविलें ॥ जेणें फळे निजमोक्ष ॥१९॥ जेणें भोगिजे इहभोगु ॥ जेणें भोगिजे स्वर्गभोगु ॥ जेणें साधे महायोगु ॥ जीव शिव विभागु जेथें नाहीं ॥१२०॥ येवढीये प्राप्तीचे दातें ॥ते कष्टती धनार्जनेतें ॥ इतरासि कोण पुसे तेथें ॥ दुःखें समस्तें संगतिचीं ॥२१॥ देव धर्म नेणति कांहीं ॥ पर्वकाळ ठाउका नाहीं ॥ श्राद्धाची संभावना नाहीं ॥ निराश पाहीं सदा पितर ॥ २२ ॥ जें धनाचा वेंच होय ॥ तें प्राणचि जाऊं पाहे ॥ सणावारची नेणे सोय ॥ अतिथी तेथें काय करील ॥ २३ ॥ कष्टें जोडिली संपत्ती ॥ ते ठेविती अतिनिगुंती ॥ तोंडीं दगड माती घालिती ॥ आपण मरती धुळी खात ॥२४॥ ऐसी एक एकाची जाती ॥ अधःपाता स्वयें नेती ॥ तिन्ही एकत्र जेथें मिळती ॥ तें दुःख किती सांगावें ॥२५॥ ऐसा स्त्रीमदें मातला ॥ विमानीं विचरत एकला ॥ सज्जनाचा उलट केला ॥ उन्मत्तु छागेला पाडितसे ॥२६॥ आह्मी सूर्यवंशीं राजे नियामक ॥ आज्ञा स्वधर्म हाचि देख ॥ उद्धतासीं लावणें सीकें ॥ विचारु आणिक असेना ॥२७॥ ह्मणोनि रामनामांकित बाण ॥ धगधगीत अतिदारुण ॥ चापीं सज्जिला आपण ॥ दुष्ट दळण करावया ॥२८॥ करोनि रामनाम स्मरण ॥ भत्यीं वोढी काढुन ॥ बाणासि आज्ञा करुन ॥ दुष्टदळण करावें ॥ २९ ॥ बाण श्रीरामनामांकित ॥ हनुमा श्रीरामभक्त ॥ जीवा परिस अत्यंत आप्त ॥ राम स्मरत सर्वदा ॥ १३० ॥ सुटोनि क्षितीच्या कडकडाटीं ॥ बाण पडिला अतिसंकटीं ॥ कोणावरी करावी शरवृष्टी ॥ अभक्त दृष्टीं दिसेना ॥ ३१ ॥ परतोनि जावें जरी येथून ॥ भरत दंडील संपूर्ण ॥ कपीसीं करावें कंदन ॥ तरी यासि स्मरण श्रीरामाचें ॥३२॥ भरत श्रीरामाचा निजभक्त ॥ कपि सप्रेम राम स्मरत ॥ माझा नचले पुरुषार्थ॥ ॥ ४ ॥

१ प्राप्त[illegible]. २ आसक्त. ३ उपजल्यापासून. ४ [illegible]. ५ माझ्या [illegible]. ६ आक्रम. ७ [illegible]. ८ बाणाला.

बाणविस्मित विचारी ॥ ३३ ॥ भरताची आज्ञा ऐसी ॥ जे दंडावें अतिदुष्टासीं ॥ दुष्ट ह्मणों नये कपीसीं ॥ राम स्मरणेंसीं डुल्लत ॥ ३४ ॥ स्वामीच्या आज्ञेचें उल्लंघन नघडे ॥ साधु अवज्ञा शिरीं नचढे ॥ ऐसें विचारोनि वाडेंकोडें ॥ चरणाकडे चालिला ॥ ३५ ॥ धरलिया सज्जनाचे पाय ॥ अपजय कधींच नहोय ॥ स्वामिकार्य सिद्धीस जाय ॥ विजयी होय त्रैलोक्यीं ॥३६॥ ऐसा निश्चय करोनि पूर्ण ॥ पाईं मिठी घाली बाण ॥ स्वयें विस्मित कपिनंदन ॥ बाण कोण कोणाचा ॥ ३७ ॥ ऐसें विचारितां मनीं ॥ बाण अवलोकित नयनीं ॥ देखतां श्रीरामनामांकित चिन्हीं ॥ वायुनंदनीं अतिविस्मयो ॥ ३८ ॥ श्रीरामाचा बाण होय॥ अतिक्रमु याचा करूंनये ॥ साष्टांगें नमन करिता होय॥रामस्नेहें भावार्थें ॥३९॥ कपि कांक्षी बाणाचें वचन ॥ तंव तो बोलेना संपूर्ण ॥ पाहूं आदरिलें त्याचें चिन्ह ॥ तंव तळीं बाण वोढितु ॥ १४० ॥ उदया येईल दिवाकर ॥ ह्मणोनि सौमित्रासि रघुवीर ॥ घेवोनि आला रामचंद्र ॥ बाण सत्वर तेथें ओढी ॥ ४१ ॥ कीं उठवोनि सौमित्र ॥ वधोनियां दशशिर ॥ करोनि बिभीषण राज्यधर ॥ स्वयें सत्वर येथें आला ॥ ४२ ॥ मी नपुंसक सर्वथा ॥ नपवेंचि स्वामि कार्यार्था ॥ धिक् माझें जीवित्व वृथा ॥ कोण अर्थाजातु असें ॥४३॥ ऐसा जाला अतिदुःखी ॥ सर्वेचि बाणातें अवलोकी ॥ तंव तो वोढी अधोमुखी ॥ एकाएकीं सत्वर ॥ ४४ ॥ कार्य नसाधेच माझेन ॥ वेगें करीन देहपतन ॥ ह्मणोनि कृपाळु रघुनंदन ॥ सत्वर बाण पाठविला ॥ ४५ ॥ आतां असो कांहीं भलतें ॥ आज्ञा करणें निश्चितें ॥ स्वयें अनुसरला बाणातें ॥ विलंबु येथें नयेकरूं ॥ ४६ ॥ हनुमा आज्ञेचा किंकर॥ आज्ञा नल्लंघी अणुमात्र ॥ टाकिलें बाणावरी शरीर ॥ निघाला सत्वर बाण वेगें ॥ ४७ ॥ पातला अयोध्येचा आराम ॥ पुढें देखिला नंदिग्राम ॥ रचना अतिमनोरम ॥ भक्तोत्तम भरत जेथें ॥ ४८ ॥ एकाजनार्दना शरण ॥ दोघांची भेटी अतिगहन ॥ दोघे प्रेमळ संपूर्ण ॥ दोघे दोनीपण विसरती ॥४९॥ एका जनार्दना कृपाळु जननी ॥ गोड नखाय बाळावांचूनि ॥ मुखींचा घांस काढोनि ॥ माझ्या वदनीं घाली तूं ॥१५०॥ जें अत्यंत खावों नेणें ॥ त्याचे मुखीं घांसु देणें ॥ न खातां पायांवरी बळें पाडणें ॥

१ उपेक्षा. २ सूर्य. ३ सेवक. ४ मुखीं.

घांस कोंदणें मुखामाजीं ॥५१॥ वांझेसिं हें नकळें चिन्ह ॥ व्याली जाणे वेधन ॥ कृपालु एका जनार्दन ॥ जिये अभिधान विश्व
माता ॥५२ ॥ ब्रह्मादिक पुत्र व्याली ॥ जियें ब्रह्मांडें सृजिलीं ॥ निजकर्में तृणें मानलीं ॥ मज ते चाली लक्षेना ॥ ५३ ॥ तान्हे
ल्या उदक द्यावें ॥ कीं भुकेल्या जेऊं घालावें ॥ मज हें सर्वथा नसुंवे ॥ तेणें वोल्हावे माउली ॥ ५४ ॥ यासिं काय करूं आतां ॥
जन्मोनि जाला अकर्ता ॥ किती याची करूं चिंता ॥ कांहीं सर्वथा जाणेना ॥५५॥ घांस तोही घेवों नेणें ॥ ह्मणऊनि निजमुखीं
चें काढणें ॥ माझ्या मुखीं कोंदणें ॥ बाळाकारणें कृपालु ॥५६॥ अतिसुरस रामकथा ॥ माउलीसीं घांसु गोड घेतां ॥ आड मी
आलों अवचिता ॥ कांहीं सर्वथा जाणेना ॥५७॥ ते हीं कृपालु कैसी ॥ तोंडीचें काढोनि वेगेसीं ॥ वोपितां माझिये मुखासीं ॥
निजमानसीं सुखावे ॥ ५८ ॥ बाळकाच्या धणी धाईजे ॥ कां शिष्याचेनि जालेपणें होइजे ॥ आणिका हें नकळे सहजे ॥ सद्गु
रूनें जाणिजे कीं प्रसवतिया ॥५९॥ एका जनार्दना शरण ॥ कपि रामाज्ञा धरून ॥ बाणें आणिला आपण ॥ गोड कथन पुढें अ
से ॥१६०॥ श्रोते कोपती ह्मणें ॥ सैराट भरला रानें ॥ वोढिला एका जनार्दनें ॥ कांहीं मनें स्मरेना ॥ १६१ ॥ स्वस्तिश्रीभावा
र्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांहनुमंतनंदिग्रामगमनंनामषट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥४६॥ ॥ओव्या॥ ॥१६१॥ ॥श्लोक॥
॥२०॥ ॥एवं॥ ॥१८१॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ भरवणें. २ दुःख. ३ नाम. ४ नसमजे. ५ घालिता. ६ आनंदिजे.

॥श्रीसद्गुरु रामचंद्रायनमः ॥ हनुमा अत्यंत विश्वासी ॥ अनुसरोनि वाणासीं ॥ आला नंदिग्रामासीं ॥ जेथें भरतासें निवांस ॥१॥ भरत श्रीरामाचा निजभक्त ॥ भरतें भक्ति उल्हासित ॥ आचार्य भक्तीचा भरत ॥ भरतें निर्मुक्त चराचर ॥ २ ॥ भरतें भक्ति विस्तारिली ॥ भरतें भक्ति प्रकाशिली ॥ भरतें भक्ति वाढविली ॥ भरतें पाल्हाळिली[2] निजभक्ती ॥३॥ भरत भक्तीचा निज ठेवा ॥ भरत भक्तीचा विसांवा ॥ भरत भक्तीचा वोलावा ॥ भक्तीच्या गावां रिगम[3] भरत ॥४॥ भरतें सत्य सद्भावो ॥ भरतें साचार अनुभवो ॥ भरतें प्रकट राम रावो ॥ सर्वत्र पहाहो सर्वांसीं ॥ ५ ॥ भरतें आपंगिली[4] भक्ति॥भरतें वाढविली विरक्ति ॥ भरतें पाहिली निजशांति ॥ भरतें भोगिती स्वानंदु ॥ ६ ॥ मलयाद्रीच्या ठायीं ॥ चंदनाची पैं झाडी पाहीं ॥ तेणें डोंगर सर्वही ॥ केला लवलाहीं चंदन ॥ ७ ॥ नाहीं आपण तेथें गेला ॥ नाहीं उपडोनि आणिला ॥ अंगवात वरूनि गेला ॥ तेणें गिरी केला चंदन ॥ ८ ॥ एक वनस्पतीचा वडिवारू ॥ चंदन केला डोंगरू ॥ वहकतसे चौफेरू ॥ सुवासु थोरु आंवरेना ॥ ९ ॥ माझ्याचि हृदईं भगवंत ॥ तो भगवंत मूर्तिमंत ॥ तेणें काय नव्हे प्राप्त ॥ सभाग्य संत त्रिजगतीं ॥ १० ॥ ॥श्लोक॥ चित्तेमुकुंदोवदनेमुकुंदोदृष्टौमुकुंदःश्रवणेमुकुंदः ॥ एवंसदासर्वगतोमुकुंदस्तेमानवाःकिन्नमुकुंदतुल्याः ॥ १ ॥ ॥टीका॥ दृष्टीं विपय समस्त ॥ रामरूपें देखे भरत ॥ दृश्य द्रष्टा दर्शन तेथ ॥ सहज होत रामरूप ॥११॥ श्रवणीं शब्द पडतांचि जाण ॥ सर्वार्थ श्रीराम आपण ॥ श्राव्य श्रावक श्रवण ॥ स्वयें चिद्घन होवोनि ठाके ॥१२ ॥ घ्राणें घेतां वास ॥ वास सबाह्य परेश ॥ घ्रेय घ्राता घ्राण समस्त॥ चिदाकाश होवोनि ठाके ॥ १३ ॥ त्वचा घेवों जाय स्पर्शासीं ॥ तंव दोहींतें राम प्रकाशी ॥ त्वचा स्पर्श स्पर्शनासीं ॥ सहज समरसीं श्रीराम ॥१४॥ रसना[5] रातली आवडी ॥ घेतां रामरसाची गोडी ॥ त्रिपुटी जाली देशोधडी ॥ रसना वोसंडी[6] रसातें ॥१५॥ कर्मेंद्रिय याचि रीतीं ॥ सेवितां श्रीराम चिच्छक्ति ॥ उडाली कर्माची कर्मगती ॥ स्वेच्छा वर्तती निष्काम ॥ १६ ॥ ऐसा भरत रामें कोंदला ॥ तो देशचि राम जाला ॥ हनुमा अत्यंत सुखावला ॥ देखों लागला अपूर्व ॥१७॥ नगरा बाह्य आराम ॥वृक्षध्वनी

१ राहणें. २ वृद्धी केली. ३ प्रवेश. ४ स्वीकारली. ५ जिव्हा. ६ त्यागी.

राम राम ॥ रामरूप सकळ द्रुम ॥ प्लवंगम विस्मित ॥१८॥ दिशा दुमदुमिती रामें ॥ तृणें कोंदली रामनामें ॥ वायु गर्जे रामना
में ॥ व्योम रामें कोंदलें ॥ १९ ॥ सत्संगें धरा सधर ॥ भूतें वागविते निरंतर ॥ सांडून कठिणत्व प्रकार ॥ मृद अरुवार स्वयें
जाली ॥ २० ॥ सत्संगति वोलावली ॥ अतिशांति धरेसि आली ॥ एकात्मता विस्तारली ॥ वर्तो लागली अविरुद्ध ॥ २१ ॥
सत्संगति जाली जीवना ॥ विसरोनि अधोगमना ॥ ऐक्य वृत्ति सकळजना ॥ अतिस्वादना मधुरलें ॥ २२ ॥ गाय देखोनि स
ज्जन ॥ निववी देवोनि जीवन ॥ व्याघ्र पापी ह्मणोन ॥ उपेक्षण नकरीचि ॥ २३ ॥ तेजासि होतां सत्संगति ॥ आकर्पून दाह
कशक्ति ॥ स्वयें प्रकाश सर्वभूतीं ॥ त्रिजगतींमाजि विचरे ॥२४॥ ज्यानें प्रकाशिला निजगृहीं ॥ त्यासि प्रकाशा उणें नाहीं ॥
पारखा चोरू आल्या पाहीं ॥ प्रकाशु त्यासही तैसाचि ॥२५॥ वायु सत्संगा लाधला ॥ चंचलत्व आपुलें विसरला ॥ योगीश्व
रा भेटों आला ॥ निश्चळ जाला निजरूपीं ॥२६॥ विचरे तरी सर्वदेहीं ॥ परी आसक्त नव्हे कांहीं ॥ सुवास दुर्वास न ह्मणे कांहीं ॥
निःसंग पाहीं विचरत ॥२७॥ सत्संग लाधलें आकाश ॥ खुपों नेणें पैं कोणास ॥ विसरोनियां निरवकाश ॥ विरक्त उदास सर्वत्र
वसे ॥ २८ ॥ आपुल्या निजशरीरीं ॥ शीत उष्ण पर्जन्य धारीं ॥ नलिंपे एकही विकारीं ॥ सत्संग थोरी एव्हढी ॥ २९ ॥
ऐसें नगर अवघेंचि संत ॥ श्रीराम भजनीं निरत ॥ धन्य भक्तिप्रतापें भरत ॥ सौभाग्यवंत नांदत ॥ ३० ॥ कोणाही नाहीं दु
र्दशा ॥ कोणी नव्हती हीनमानसा ॥ श्रीरामभजनें उल्हासा ॥ सावकाश नांदती ॥ ३१ ॥ उदीम एक मोहरा करणें ॥ अक्ष
राचें खरें नाणें ॥ जैसें देणें तैसें घेणें ॥ कोणाही उणें असेना ॥ ३२ ॥ एकाचि वस्तु देतां घेतां ॥ एका बोलाची कथा ॥ एका
वांचून सर्वथा ॥ दुजी वार्ता असेना ॥३३॥ दुर्जनपणें दे दलाल ॥ टाकूं पाहे तात्काळ ॥ सर्वस्व देतां नलगे पळ ॥ घेवोनि सबळ
जातसे ॥३४॥ जेथं त्याची उडी पडे ॥ सर्वस्वासि जीवित बुडे ॥ कांहीं उपाय नचले पुढें ॥ पडे रोकडे अनर्थी ॥३५॥ अंगुळुसं
गळु नंदभापा ॥ सवेग निर्वटूं पाहे घसा ॥ प्राणिया नकळे सहसा ॥ दलाल ऐसा द्वैताचा ॥३६॥ भरत नगरीं लोक चतुर ॥ स्वयें

१ वृक्ष. २ वानर. ३ आकाश. ४ नाजूक. ५ अरु. ६ व्यवहार. ७ उद्देशार्थ. ८ मार्ग

उदिमीएकांगवीर ॥ होतां द्वैताचा संचार ॥ वृत्ति सत्वर छेदिती ॥ ३७ ॥ एक एक उदीम ऐसा ॥ आकळी सगळिया आका
शा ॥ द्वैताची तेथें कोण दशा ॥ परम परेशा विनटले ॥३८॥ हाटवटींया चोवारें ॥ कथा कीर्तन चौफेरें ॥ गातां रामकीर्तीगज
रें ॥ अंबर झरे तुषारीं ॥३९॥ आनंद भरताच्या गगनीं ॥ गेलें शून्यत्व बुडोनि ॥ चैतन्यघन होऊनि ॥ निर्विकार जनीं सुस्थि
र ॥ ४० ॥ गर्जतां रामनामकल्लोळें ॥ गगन अवघेंचि मह्युरलें ॥ मोक्षफळीं लगडोनि आलें ॥ ऐक्य जालें हरिरंगीं ॥४१॥ दे
खतां नगर वृत्तांतु ॥ कपि स्वानंदें डुल्लतु ॥ पुढें देखिला भरतु ॥ अतिविस्मितु स्वयें जाला ॥४२॥ जटाधारी वल्कलांबरु ॥ ता
पसवेपी मनोहरु ॥ राजीवलोचन शाम सुंदरू ॥ अतिमनोहरू साजिरा ॥ ४३ ॥ ठाण माण गुण लावण्य ॥ कळा विन्यास
प्रसन्न वदन ॥ देखता कपि उद्विग्न ॥ रघुनंदन येथें कां आला ॥ ४४ ॥ मनोमय करोनि नमन ॥ रणपुरुषार्थें क्षोभोन ॥ काय
वोलत कपिनंदन ॥ कोण विघ्न तुज आलें ॥ ४५ ॥ ह्मणवितोसि आत्माराम ॥ दिससी दुःखाचा आराम ॥ रणीं सांडिला
युद्ध धर्म ॥ परम अधर्म तुवां केला ॥ ४६ ॥ धीर वीर परम उदार ॥ रणप्रवीण महाशूर ॥ पुराणें गर्जती अपार ॥ तें समग्र
लटिकेंचि ॥ ४७ ॥ लटकें तुझें कुळ शीळ ॥ लटकें तुझें व्रत सकळ ॥ लटिकें तुझें प्रताप बळ ॥ लटकाच केवळ पुरुषार्थु॥४८॥
तुज पुरुषत्वचि नाहीं कांहीं ॥ स्त्रीत्वही तुजमाजीं नाहीं ॥ नपुंसकाहूनि पाहीं ॥ वेष तोही लटिकाचि ॥ ४९ ॥ लटकी
तुझी धृति कीर्ती ॥ लटकी तुझी शौर्य शक्ती ॥ लटकी तुझी स्थिति गती ॥ लटका निश्चिति श्रीरामा ॥ ५० ॥ वृथा
चि वाढविलें नाम ॥ वृथा तुझे नेम धर्म ॥ वृथा तुझे धर्माधर्म ॥ रघूत्तम वृथाचि ॥ ५१ ॥ जितुका पुरुषार्थ केला ॥ तितुका वा
यांचि वाढविला ॥ क्षात्रधर्मा बोल लाविला ॥ रणीं सांडिला सौमित्र ॥ ५२ ॥ बिभीषण शरणागत ॥ वानर सांडिले अनाथ ॥
सुग्रीव सांडिला तेथ ॥ रावणें घात करावया ॥ ५३ ॥ आह्मी एक गोळांगुळ ॥ गिळूं शकूं ब्रह्मांडगोळ ॥ कायसें रावणाचें ब
ळ ॥ रण सकळ जिंकावया॥५४॥घाई तळमळी सौमित्र॥ रणीं सांडोनि सत्वर॥पळालासि तूं रघुवीर॥बाण समोर घाडिला ॥५५॥

१ प्रयत्न, धारणा. २ जडले. ३ बाजारांत. ४ आनंदले. ५ कमर. ६ क्रुद्ध होऊन. ७ वानर.

मुहूर्त एक राहतासि तेथें ॥ क्षणें आणितों ओपधीतें ॥ उठवोनि सौमित्रातें ॥ रावणातें मारितों ॥ ५६ ॥ श्रीरामा थोर अन्याय केला ॥ विकळ बंधु रणीं सांडिला ॥ ऐकतां भरत चकित जाला ॥ पाहूं लागला आकाशीं ॥ ५७॥ कपिरूपें पर्वताकार ॥ पुच्छीं बांधोनि डोंगर ॥ गगनीं जातसे सत्वर ॥ गर्जत थोर रामनामें ॥ ५८ ॥ दिसे अतिबळें बळवंत ॥ कळिकाळा दृष्टां नाणितु ॥ बाण देखोनि नामांकितु ॥ सत्वर येथें पैं आला ॥५९॥ होय रामदूत साचार ॥ युद्ध मांडलें घोरांदर ॥ पर्वत नेवोनि सत्वर ॥ करावया संहार जातसे ॥६०॥ प्रसंगें येथें हा पातला ॥ पुसों वृत्तांत वहिला ॥ चौदावर्षांपाठीं भेटला ॥ रामें धाडिला कृपाळुवें ॥ ६१ ॥ श्रीराम दीनदयाळु ॥ राम भावार्थभुकाळु ॥ राम सप्रेम स्नेहाळु ॥ प्रणतपाळु श्रीराम ॥६२॥ राम जीवाचें जीवन ॥ राम जीवाचें अंजन ॥ जीवीं जीवा समाधान ॥ राम चिद्घन बोळला ॥ ६३ ॥ राम कथेवीण येथ ॥ बहुत दिवस होतों पीडित ॥ रामें कृपा करोनि त्वरित ॥ कपि पर्वत पाठविला ॥ ६४ ॥ यासि पुसतां प्रवृत्ति समग्र ॥ रामकथा सविस्तर ॥ आह्मा सांगेल वानर ॥ अतिचतुर दिसताहे ॥ ६५ ॥ ऐसें विचारोनि मनीं ॥ भरत सादर रामश्रवणीं ॥ पुसता जाला तत्क्षणीं ॥ प्रेमें करोनि कपीसीं ॥६६॥ कोण कैंचा आलासि कोठोनि ॥ पुच्छीं पर्वत काय ह्मणोनि ॥ रामभेटी तुज कैसेनि ॥ कोपें करोनि बोलसी ॥६७॥ राम कोठील कोण ॥ तुज कोपाया काय कारण ॥ कोठें पडिला लक्ष्मण ॥ वानरगण ते कैंचे ॥६८॥ कैं चा बिभीपण शरणागत ॥ कोठें रावणेसिं झुंज होत ॥ लक्ष्मण केंवि जाला मूर्च्छित ॥ कोण हा हेतु युद्धार्मी ॥६९॥ कोण्या अर्था तूं गेलासी ॥ पर्वत कशालागीं नेतोसी ॥ वेळोवेळां राम स्मरसी ॥ रामीं तुझ्मासीं सख्य कैचें ॥७०॥ हा समूळ माझा संदेहो ॥ तुवां छेदावा महाबाहो ॥ क्षणें उदास होसी पहाहो ॥ कथान्वयो सांगतां ॥ ७१ ॥ तुझे मुखीं रामस्मरण ॥ ह्मणोनि तुज आलों शरण ॥ पुढती घालितों लोटांगण ॥ रामकथन मज सांग ॥७२॥ भरत प्रेमाचा संपूर्ण ॥ प्रेमें बांधिला कपिनंदन ॥ बोळखोनि भरतचिन्ह ॥ राम ह्मणोनि उपहांसी॥७३॥ उपहासमिपें कपिनाथ ॥ श्रीरामातें वर्णित॥ सूक्ष्म सर्वगत अनंत ॥ सदोदि

१. सर्वश्रेष्ठ. २ शरणागतरक्षक. ३ प्रमन्नता. ४ पूर्णत. ५ निर्मर्गा.

त सांगतु ॥७४॥ किती नेणतेंपण घेसी ॥ लटकाचि प्रेमा दाविसी ॥ जगासिं जैसा ठकवितोसी ॥ तैसें मजसीं चालेना॥७५॥ उघड सर्वत्र अससी ॥ असोनि विश्वा वेड लाविसी ॥ जगींच जगा नदिससी ॥ पहातां लपसी सूक्ष्मत्वें ॥७६॥ जे जे पहावया निघाले॥ ते ते उघडे नागवले ॥ नागवे हळहळीत केले ॥ हिंडविले दिगंतीं ॥७७॥ एकीं अन्नचि वर्जिलें॥ एक पाला खाऊं लागले ॥ एकीं तृणरस सेविले ॥ पाहूं लागले तुजलागीं ॥७८॥ एका माथां जटाभार ॥ एकीं वाळविलें शरीर ॥ एक सेविती उदकमात्र ॥ एकीं नीरही सांडिलें ॥७९॥ एक जाले वल्कलांबर ॥ एक चर्माच्छादनपर ॥ एक तृणाचे शेजार ॥ एका सविस्तर नख केश ॥८०॥ एक जाले जी बोडके ॥ दंडी मुंडी भगवे सुडके ॥ एकीं वेढिलीं फडकें ॥ एक बोलके अतिचतुर ॥८१॥ ऐसें पाहाती तुजलागीं ॥ सर्वथा नदिससी जगीं ॥ असोनि त्यांच्या सर्वांगीं ॥ भ्रमण वेगीं करविसी ॥ ८२ ॥ तें मजसीं नचले मत्त ॥ मी जाणतसें समस्त ॥ लपालासी जेथें तेथें ॥ तें मी समस्त सांगेन ॥८३॥ पाहत्या भेणें लपसी ॥ वापुडीं वेडा लाविलींसी ॥ शेखीं पाहणें होवून राहसी ॥ हें कोणासीं लक्षेना ॥८४॥ निर्धारें मागु काढितां ॥ वेळू नलगे जळीं बुडतां॥मच्छा ऐसा तळपतां॥ लाज सर्वथा असेना ॥ ८५ ॥ बोळखोनि धरितां येथें ॥ रूप आणिकचि धरीत ॥ हात पाय पोटीं घालून तेथें ॥ पाठि करित अतिनिबरें ॥८६॥ पर्वत पडिल्या पाठीवरी ॥ बोळखी नेदीसी तरी ॥ तेथें धरितां निर्धारीं ॥ रूपांतरीं लपतोसी ॥८७॥ धांवण्या धांवतां मागेसीं ॥ भेणें भेणें शूकर होसी ॥ वेगिं दांतीं भोंय धरिसी ॥ करुणा भाकिसी अनिवार ॥ ८८ ॥ तेथें बोळखितां निर्धारी ॥ चाभाडें पसरोनि भारी ॥ गुरगुर करिसी खांवा भीतरीं ॥ नर ना केंसरी होऊन ठार्कसी ॥ ८९ ॥ नख केश तिखट भारी ॥ पाहते धरोनि अंगावरी ॥ उदर चिरोनि नखाग्रीं ॥ करिसी बोहरी पाहत्याची ॥ ९० ॥ निर्धारितां निष्टंकें ॥ होसी भिकारी रंक ॥ दीन कुब्जे होवोनि देख ॥ बळीपासीं भीक मागसी ॥९१॥ बळी राजा चतुर भारी ॥ तेणें बोळखोनि निर्धारी ॥ धरोनि द्वारपाळ करी ॥ अद्यापिवरी तिष्ठतु ॥९२॥ तेथून लपतां लवडसवडें ॥ माग न सांडिती मागाडे ॥ मग आपुले मायेचें

१ पार्णीमुद्धां. २ चर्मवस्त्राधारी. ३ अंतीं. ४ फारकठीण. ५ मार्गानें. ६ पृथ्वी. ७ सिंह. ८ प्रगटतोस. ९ नाश, संहार. १० पूर्ण. ११ न्हस्व.

मर्दे ॥ निजनिर्वाडें काढिसी ॥९३॥ लटकीच मोकलोनि धाय ॥ रडसी ये माये ये माये ॥ लोक ह्मणती जालें काय ॥ अपूर्व पा
हें केवढें ॥९४॥ आतांचि पाहा पां रोकडें ॥ किती मेळविलीं माकडें ॥ सागरीं तारोनियां गुंडे ॥ लंका केवाडें घेतली ॥ ९५ ॥
करोनियां महारण ॥ मारविला लक्ष्मण ॥ शरणागत बिभीषण ॥ तोही सांडून पळालासी ॥ ९६ ॥ तूं राम मी मारुती ॥ लंप
णा नचले मजप्रति ॥ ऊठ चाल शीघ्र गती ॥ उर्मिलापति उठवावया ॥९७॥ घेवोनि मोहाची बुंथी॥घेवोनियां दीक्षितवृत्ती ॥
कोण ह्मणोनि मजप्रति ॥ पुसों निश्चिती आलासी ॥९८॥ एक उरलासे रावण ॥ त्यासिं मारितां न लगे क्षण ॥ नयेतां पुच्छीं
बांधोनि नेईन ॥ सत्य जाण श्रीरामा ॥९९॥ उठवीन लक्ष्मण ॥ निर्दाळीन रावण ॥ अभिषेकीन बिभीषण ॥ तरी मी दूत जाण
रामाचा ॥१००॥ सोडवीन सीता सुंदरी ॥ सुर सोडवीन निजगजरीं ॥ सुरवरांचे जयजयकारीं ॥ अयोध्यानगरीं प्रवेशों ॥१॥
इतुकें केल्यावीण सर्वथा ॥ तुज ढळों नेदीं मी श्रीरघुनाथा ॥ वायां चुकऊं नको आतां ॥ ऊठ तलतां जाऊं तेथें ॥२॥ धूर्र लक्ष्मण
ऐसें नव्हे ॥ जेणें स्वामित्वास बाधा पावे ॥ ऐसें न करावें राघवें ॥ वेगीं निघावें युद्धासीं ॥३॥ तूं युद्धधर्म सांडिसी ॥ दूषण ला
गे सूर्यवंशासीं ॥ आणि सकळांतें मारविसी ॥ हत्या घेसी निजमाथां ॥ ४ ॥ पूर्वी शिष्टाईचे वेळे ॥ झुंझों नेदिसी गोळांगुळें ॥
एकाचेनि पापबळें ॥ दीनें सकळें केंवि मारूं ॥५॥ ऐसा कृपाळु रघुनाथा ॥ नविसंबसी निजभक्तां ॥ तें सकळ रणीं सांडितां॥
दयाळुता काय जाली ॥ ६ ॥ स्वर्गीं चिंतिती सुरवर ॥ रावणा मारील रामचंद्र ॥ बंध सोडवील समग्र ॥ निरंतर वाट पाहती
॥७॥ ऋषि वाल्मीकाचें भाष्य ॥ अनागंत अतिसुरस ॥ राम मारील रावणास ॥ त्या बोलास सांचं करीं ॥ ८ ॥ प्रतिपाळावें वे
दासीं ॥ संरक्षावें पुराणासीं ॥ नुलंघावें ऋषिवचनासीं ॥ प्रतिज्ञा ऐशी श्रीरामा ॥९॥ ते प्रतिज्ञा साच करीं ॥ रावणातें जीवें
मारीं ॥ शरणागताचा कैंवारी ॥ निजभक्तां करी उल्हास ॥ ११० ॥ अशोकवनिके माझारीं ॥ अडकली सीता सुंदरी ॥ ति
सीं सोडऊन झडकरीं ॥ अभिषेक करीं बिभीषणा ॥ ११ ॥ तुझी आण रघुनाथा ॥ पाऊलही न घालवें सर्वथा ॥ तुजवीण आ

१ कौशल्ये, समग्र. २ पाषाण. ३ लीलेने. ४ प्रतारणा. ५ वेष. ६ संहारीन. ७ प्रवृत्त. ८ वानर. ९ भावेष्ट. १० सत्य.

ह्मी सकळ वृथा ॥ असारता भूमिभारू ॥१२॥ किती पाहसी निर्वाण ॥ कामयासाठीं धरसी मौन ॥ तुजवीण न करीं गमन ॥
येथेंचि प्राण आतां सांडीन ॥ १३ ॥ नमन तुझिया पायांसीं ॥ लोटांगण चरणांसीं ॥ बहुत जालों कासाविसि ॥ रणीं युद्धा
सीं नव जातां ॥१४॥ अश्रु आले दोहीं डोळां ॥ गात्रें कांपती चळचळां ॥ सर्वांगीं स्वेदकल्लोळा ॥ कपि विकळा जाऊं पाहे ॥१५॥
देखतां कपीचें चिन्ह ॥ श्रीरामीं प्रेम गहन ॥ भरत जाला मूर्च्छापन्न ॥ देहभावासिं जाण विमरला॥१६॥ नाठवे देह गेहें वृत्ती॥
नाठवे वर्णाश्रम जाती ॥ नाठवे स्वजन संतती ॥ जडली वृत्ति श्रीरामीं ॥ १७ ॥ नाठवे क्रिया कर्म ॥ नाठवे धर्माधर्म ॥
नाठवे रूप नाम ॥ भरत सप्रेम पडियेला ॥१८॥ येरीकडे कपिनंदन ॥ जाला अतिविस्मयापन्न ॥ श्रीराम न होवोनियां कोण ॥
मज संपूर्ण लक्षेना ॥ १९ ॥ दिसे श्रीराम सादृश्य देहीं ॥ एक अंश उणा नाहीं ॥ रूप लावण्यगुण कांहीं ॥ उणें नाहीं श्रीरा
मा ॥१२०॥ ठाणमाण नेटका ॥ मेघश्यामतनु देखा ॥ कासे पीतांबर सुरेखा॥स्वरूप देखा सांजिरें ॥२१॥ कपि विचारी मनांत॥
तंव भरत जाला सावचित ॥ घालोनि लोटांगण त्वरित ॥ कपिनाथ विनविला ॥ २२ ॥ तूं रामाचा निजभक्त ॥ सखा जिवलग
हनुमंत ॥ रामाज्ञेसिं नित्यांकित ॥ रामें सेवित सर्वदा ॥२३॥ श्रीरामाचा धाकटा बंधु ॥ भजनहीन महामंदु ॥ नायकें श्रीरा
मकथागंधु ॥ अभाग्यसिंधु मी एक ॥ २४ ॥ नायकें श्रीरामाचें नाम ॥ नाठवे श्रीरामाचें कर्म ॥ नदेखें श्रीरामाचें प्रेम ॥ भज
नाधम मी एक ॥ २५ ॥ तूं सभाग्य कपिनंदना ॥ सबाह्य वेंचिलें श्रीरामभजना ॥ रामेंवीण नेणसी आना ॥ प्रेमा गहन श्रीरा
मीं ॥ २६ ॥ सर्वेंद्रियाच्या ठायीं ॥ राम कोंदला तुझे देहीं ॥ रामावांचून नेणसी कांहीं ॥ ह्मणोनि पाहीं विनवित ॥२७॥ आजि
चौदा वर्षांपाठीं ॥ कपि तुझ्या वाग्पुटीं ॥ ऐकिली श्रीरामाची गोष्टी ॥ तेणें पोटीं अवस्था ॥ २८ ॥ ऐकावया श्रीरामकथा ॥
अंतरीं अनिवार अवस्था ॥ भक्तोत्तमा कपिनाथा ॥ उदासता नसावी ॥ २९ ॥ अहर्निशीं हें चिंतित ॥ जे कोणी सांगेल रामच
रित ॥ आजि तूं भेटलासि येथ ॥ तरी साद्यंत मज सांग ॥१३०॥ उल्लंघोनि जासी येथ ॥ तरी मज होईल प्राणांत ॥ तुज कोपेल

१ अंत. २ घर्मोद्रेक. ३ निचेष्ट. ४ गृह. ५ देह. ६ सुंदर. ७ सर्वदा तत्पर. ८ अत्यंत. ९ आनंद.

रघुनाथ ॥ उपेक्षिला भरत काय ह्मणोनि ॥ ३१ ॥ तिकडे स्वामी क्षोभेल ॥ इकडे माझा प्राण जाईल ॥ उभय संकटीं शिणशी
ल ॥ विश्वही बोल तुज लाविती ॥३२॥ सदृढ मन विवंचून ॥ मज द्यावें समाधान ॥ ऐकोनिया कपिनंदन ॥ लोटांगण घालि
तु ॥३३॥ मज सांगतां सकळ वृत्तांत ॥ विलंब लागों पाहे येथ ॥ उदया येतांचि भास्वंत ॥ होईल घात सौमित्रा ॥३४॥ ब्रह्मशक्ति
महादारुण ॥ वरी पडतां रविकिरण ॥ सौमित्राचा जाईल प्राण ॥ ह्मणोनि त्वरेनें जातसें ॥ ३५ ॥ जरी प्रीति सौमित्रेंसीं ॥ श्री
रामातें पाहूं इच्छिसी ॥ तरी गोऊं नको मजसीं ॥ औषधीसीं नेऊं दे ॥३६॥ तुज माझें लोटांगण ॥ शीघ्र द्यावें आज्ञापन ॥ विलं
बीं होईल महाविघ्न ॥ प्राण लक्ष्मण सोडील ॥३७॥ ऐकतां कपीची मातु ॥ भरत क्रोधें कृतांतु ॥ उदया येतां भास्वतु ॥ करीन
घात तयाचा ॥ ३८ ॥ वाहतों श्रीरामाची आण ॥ वृत्तांत नसांगतां संपूर्ण ॥ तत्काळ माझा जाईल प्राण ॥ अर्धक्षण नलागतां
॥३९॥ एका वांचऊं जातोसी ॥ दुजियातें जीवें मारिसी ॥ इतुकेनि सुख नव्हे श्रीरामासीं ॥ कपि जाणसी तें करीं ॥१४०॥ माझा
प्राण जाईल येथ ॥ शत्रुघ्न तत्काळ करील घात ॥ तिघी माता त्वरित ॥ प्राणघात करतील ॥ ४१ ॥ ऐकोनि युद्धकथा ॥ आकां
त होईलगा समस्ता ॥ साद्यंत वृत्तांत नसांगतां ॥ करिशील घाता सर्वांच्या ॥ ४२ ॥ मग येथील चरित्र ॥ श्रीरामासिं सां
ग सविस्तर ॥ मारोनि माता सहोदर ॥ येथें सत्वर मी आलों ॥ ४३ ॥ ऐकोनियां भरत वचन ॥ हनुमा अत्यंत विस्मयापन्न ॥
यासिं नदेतां समाधान ॥ गमन आपण करूं नये ॥ ४४ ॥ उल्लंघितां भरतासीं ॥ राम क्षोभेल मानसीं ॥ जगीं होईन अपेशी ॥
सज्जनासिं उल्लंघितां ॥ ४५ ॥ औषधी मंदतेज होती ॥ वेगें क्षोभेल रघुपती ॥ हे चुकवावी अपकीर्ती ॥ भरतचित्तीं सुखाऊ
॥४६॥ उदया येतां गभस्ती ॥ त्यासिं मारीन निश्चिती ॥ रवि माझी जाण शक्ती ॥ बाळपणीं ख्याति केली जे ॥४७॥ आतां त
री जालों टणक ॥ श्रीरामभजनीं अवंचक ॥ रवि बापुडें कोण मशक ॥ उदया देख यावया ॥ ४८ ॥ ऐसें विचारोनि मानसा ॥
छळणें पुसे भरतासीं ॥ उदया येतां रवीसीं ॥ अनर्थासीं कारण ॥ ४९ ॥ ऐकोनि कपीचें उत्तर ॥ पोळलें भरताचें अंतर ॥ धों

१ रागावेल. २ सूर्य. ३ मनु. ४ यम. ५ अंशु. ६ सर्प. ७ निष्कपट. ८ दर्प

लों आदरिलें खडतर ॥ कपि उत्तर ऐकत ॥ १५० ॥ नसाधतां रामकार्यासीं ॥ उदय पावतां रवीसीं ॥ समूळ छेदीन मी त्या
सीं ॥ बाणाग्रेसों क्षणार्धें ॥ ५१ ॥ तुज उशीर होईल जरी ॥ तरी सपर्वत बाणाग्रीं ॥ बैसवोनियां रामभारी ॥ क्षणामाझारीं पा
ववीन ॥ ५२ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ हनुमा देईल समाधान ॥ अतिगोड निरूपण ॥ सावधान परिसावें ॥५३॥ चतुर एका
जनार्दन ॥ करितां निजगुणानुकथन ॥ शब्दासिं उपरती होऊन ॥ निजरूपीं लीन तो जाला ॥५४॥ स्वयें बीजरूपीं लीन जा
ला ॥ तरी नराहे उगला ॥ निजकथा गावया वहिला ॥ राहून ठेला साक्षित्वें ॥ ५५ ॥ कदाचित् चुकवोनि जाय ॥ ह्मणऊन
आड उभा राहे ॥ सरसाचि लागला आहे ॥ परता नव्हे अणुमात्र ॥ ५६ ॥ तरी भरंवसा नाहीं पोटीं ॥ ह्मणवून श्रीरामासिं मज
गांठी ॥ घालोनि ठेला अवचटी ॥ अतिसंकटीं सांडीना ॥५७॥ लागलासि जेथें तेथ ॥ कांहीं ही नचले मत ॥ शोधूनि अहंबुद्धि
मन चित्त ॥ क्षीणवृत्त मज केलें ॥ ५८ ॥ सबाह्य माझा करोनि गोळा ॥ एकाएकीं पालटोनि ठेला ॥ उपाय सर्वथा तुटला ॥ पड
ल्या पडल्या गाववी ॥ ५९ ॥ ह्मणें मी मौनी राहें ॥ ह्मणोनि वाचेसीं स्वयें होये ॥ निजकीर्ति स्वयें गाये ॥ करूं काय मी आतां
॥१६०॥ कांहीं नचले सर्वथा ॥ चौखेरिलोंचि तत्वतां ॥ शरण आलों साधुसंतां ॥ विचार आतां मज सांगा ॥६१॥ नेणें प्रेमाचे
बोल ॥ प्रमेय उथळ कीं सखोल ॥ नेणें योजूनि बोलें बोल ॥ वक्ता केवळ श्रीराम ॥ ६२ ॥ नेणें पदबंध विपत्ती ॥ रीघ नाहीं सं
स्कृतीं ॥ लेखणी देवोनि हातीं ॥ राम निजकीर्ति लिहिविती ॥ ६३ ॥ यालागिं जीस्वामिनाथा ॥ मज बोल नाहीं सर्वथा ॥ व
रदहस्त माझे माथां ॥ ठेऊन आतां क्षमा किजे ॥ ६४ ॥ तंव कृपाळु साधुजन ॥ उभयहस्तें आलिंगून ॥ स्वयें बोलते जाले
वचन ॥ अमृताहून सुखकारी ॥ ६५ ॥ तूं कां भाकितोसि करुण ॥ कासयासी होतोसि दीन ॥ वक्ता एक जनार्दन ॥ तेथें तूं
कोण परिहारा ॥६६॥ तुझेनि मुखें हे कथा ॥ आवडी श्रीरघुनाथा ॥ वाच्य वचन आणि वक्ता ॥ स्वयें तत्वतां होवोनि ठेला ॥६७॥
फुंक भरोनि मसकेसी ॥ आवडे स्वामीचिया मानसीं ॥ ध्वनि वाजवी जैसी तैसी ॥ संबंधु मसकेसीं असेना ॥ ६८ ॥ ऐसें निज

१ शांति. २ उगाच. ३ श्रेष्ठ. ४ चोहोंकडून कोंडल्या गेलों. ५ कौशल्य. ६ भायास

कृपा साधुवचन ॥ विनविला एका जनार्दन ॥ उल्हास पावोनि चौगुण ॥ लोटांगणें विनवित ॥ ६९ ॥ पुढील कथानुसंधान ॥ भरत रामकथा श्रवण ॥ करोनि कपीचें पूजन ॥ बाणीं बैसऊन बोळवीलें ॥ १७० ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणे युद्धकांडे एकाकारटीकायां भरतहनूमादर्शनंनामसप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥ ॥ओव्या॥ ॥१७०॥ ॥श्लोक॥ ॥१॥ ॥एवं॥ ॥१७१ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ पा३।।७.

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ देखोनि भरतप्रेमासीं ॥ नमन करोनि वेगेसीं ॥ सांगावया रामकथेसीं ॥ प्रेम कपीसीं अनिवार ॥ १ ॥ आह्मा निश्चय मनें ॥ स्वयें राम अनुभवणें ॥ जगीं रामरूप देखणें ॥ भरतउल्लंघन केंवि घडे ॥ २ ॥ वंधु धाकटा रामाचा ॥ तोहो आह्मां राम साचा ॥ केंवि उल्लंघूं याची वाचा ॥ लावीन कथेचा अन्वयें[1] ॥ ३ ॥ भरता ऐकें सावधान ॥ चित्रकूटीं रघुनंदन ॥ देवोनि तुह्मांसिं समाधान ॥ पुढारें गमन मांडिलें ॥४॥ घेवोनि अगस्तीची भेटी ॥ सांगोनियां गुह्य गोष्टी ॥ शरभंग ऋषी जगजेठी ॥ उठाउठीं उद्धरिला ॥५॥ विराध येवोनि आडवा ॥ सीता उचलोनि निघे तेधवां ॥ रामें करोनि वाणलोंघवा[2] ॥ महावाहो मारिला ॥६॥ जटायूसीं सख्य पडिलें ॥ येवोनि पंचवटीसीं राहिले ॥ आश्रम मनोरम रचिले ॥ राखण ठेविलें जटायूसीं ॥७॥ करितां वनविहारासीं ॥ सौमित्रें मारिलें शंवरासीं ॥ शूर्पनखा माता होय त्यासीं ॥ लक्ष्मणासिं छळूं आली ॥८॥ सौमित्रें केलें विंदान ॥ सवेग छेदिले नाक कान ॥ खर दूपणा गेली शरण ॥ राम लक्ष्मण मारावया ॥९ चौदासहस्त्र रक्षोगण॥ त्रिशिरा आणि खर दूपण ॥ श्रीराम लक्षोनि आपण ॥ दारुण रण करूं आले ॥१०॥ एकलेनि रामें आपण ॥ मारिले नलागतां क्षण ॥ मुक्त करोनि जनस्थान ॥ द्विजां दान दीधलें ॥११॥ ऐकोनियां ते मातु ॥ तळमळी लंकानाथु ॥ सीताहरणासीं उद्यतु ॥ छळणार्थु करूं आला ॥ १२ ॥ मृगवेप दिधला मारीचीसीं ॥ देखतां सीता उल्हासी ॥ त्वचा मागे कांचोळीसीं ॥ श्रीराम त्यासीं मारूं गेला ॥१३॥ मायेचा मृग निघे वाहेरी ॥ राम काढोनि नेला दूरी ॥ जटायु चरूं गेला वनांतरीं ॥ सीता सुंदरी एकली ॥१४॥ रक्षण ठेविला लक्ष्मण ॥ ऐकोनि मायामृगवचन ॥ त्याचें करोनियां छळण ॥ दिला दवडोन सीतेनें ॥१५॥ रावण येवोनि कपटें करीं ॥ हरिली जानकी सुंदरी ॥ जटायु धांवला झडकरी ॥ त्यासिं मारी रावण ॥ १६ ॥ राम आला धांवोन ॥ तंव जटायूसीं होतां प्राणोत्क्रमण ॥ करोनि त्याचें उद्धरण ॥ पुढें आपण चालिला ॥१७॥ हात पायावीण मोधळा ॥ कवंध गिळावया आला ॥ रामें निजवाणें छेदिला ॥ पाठविला वैकुंठा ॥ १८ ॥ पंपातीरीं महावीर ॥ आह्मीं भेटलों वानर ॥ स्वामी मि

१ वृत्तांत. २ कौशल्य. ३ युक्ति ४ राक्षस. ५ गोळा.

नलो रामचंद्र ॥ भाग्य थोर आमुचें ॥१९॥ वाळी सुग्रीवा वैर भारी ॥ दारा राज्य हिरोनि झडकरी ॥ आह्मां घालोनि बाहेरी ॥
राज्य करी किष्किंधे ॥२०॥ शरण आलों रामासीं ॥ रामें कुढाविलें आह्मासीं ॥ मारोनियां वाळीसीं ॥ सुग्रीवासीं स्थापिलें॥२१॥
वाळिसुत युवराजा ॥ करोनि सीताशुद्धीचिये काजा ॥ झडकरी पाठविला बोजा ॥ सांगातें मज दीधलें ॥ २२ ॥ सीता
शुद्धि आणिली तीहीं ॥ मग निघाले लवलाहीं ॥ कपिसैन्य चालवीत पाहीं ॥ दोहीं बाहीं रघुराजा ॥ २३ ॥ बिभीषण शिकवी
रावणासीं ॥ नमानी तो त्याच्या वचनासीं ॥ लाता हाणितल्या त्यासीं ॥ तो आला रामापासीं पैं शरण ॥ २४ ॥ वानरसैन्य
अपरिमित ॥ हातीं पर्वत झेलित ॥ सागरीं घालिती त्वरित ॥ हेळींचि सेतु बांधिला ॥२५॥ करोनियां लंकालाग ॥ वानर
प्रवेशले दुर्ग ॥ आगी लावोनि सवेग ॥ वस्तु अनेक जाळिल्या ॥ २६ ॥ राक्षससैन्य बहुसाळ मरतां ॥ कृपा उपजली भग
वंता ॥ एकाचिया अपराधता ॥ लोकां समस्तां केंवि मारूं ॥ २७ ॥ श्रीराम दीन दयाळु ॥ श्रीराम सप्रेम प्रेमळु ॥ श्रीराम
कृपाकल्लोळु ॥ प्रणतपाळु श्रीराम ॥ २८ ॥ राम कृपेचा कोंवळा ॥ राम जीवाचा जिव्हाळा ॥ राम कृपेचा कळवळा ॥ लोकां स
कळां देखोनि ॥२९॥ रामें जगाची उत्पत्ती ॥ रामें जगाची स्थिती गती ॥ रामें जगाची विश्रांति ॥ सच्चिन्मूर्ति श्रीरामु ॥३०॥
निरपराधें केंवि मारूं ॥ ह्मणोनि मांडिला शिष्टाचारू ॥ पाठविला अंगद वीरू ॥ अतिचतुरु बोलका ॥ ३१ ॥ तेणें शिकवि
ला बहुत रीतीं ॥ तें न मानेचि लंकापती ॥ मग मांडिली युद्धख्याती ॥ केली शांती राक्षसां ॥३२॥ युद्ध जालें घोरांदर ॥ मंत्री
प्रहस्तादि मनोहर ॥ इंद्रजितादि महावीर ॥ कुमरें कुमर मारिले ॥ ३३ ॥ महाबाहु कुंभकर्ण ॥ उभा चिरिला विंधोनि बाण ॥
आधीं नाक कान कापून ॥ शिरकमळ जाण छेदिलें ॥ ३४ ॥ बंधुपुत्रांचें दुःख भारी ॥ दाहाहीं मुखीं शंख करी ॥ रावणा दुर्दशा
थोरी ॥ सुरासुरीं धाक त्याचा ॥३५॥ दुःखें हरबळेला बहुत ॥ आतुंर्बळी हा रघुनाथ ॥ माझें कांहीं नचले मत ॥ दांत खात क
रकरां ॥३६॥ अर्दट वीर कुंभकर्ण ॥ रामें मारिला विंधोन बाण ॥ इंद्रजित महावीर दारुण ॥ सौमित्रें जाण निवटिला ॥ ३७ ॥

१ मात्र झाला. २ स्त्री. ३ संरक्षिलें. ४ कार्य. ५ लीलेनें. ६ आक्रंदला. ७ पराक्रमी. ८ अनिवार. ९ मारिला.

प्रधान मारिले अघवे ॥ सैन्य सेनानी गेले जीवें ॥ एकलें म्यां काय करावें ॥ रणीं ना गवे रघुनाथु ॥३८॥ दांत करकरां खातु ॥
डोळे गरगरां भवंडितु ॥ रागें दोनी हात चुरितु ॥ शक्ति अद्भुत उचलिली ॥ ३९ ॥ शरणागत मारून आपण ॥ त्या कारणें सां
डितील हे प्राण ॥ लक्षूनियां बिभीषण ॥ शक्ति जाण हाणीतली ॥ ४० ॥ वेगें लक्ष्मण धांविनला ॥ पाठीसीं शरणागत घा
तला ॥ शतधा शक्ति छेदून ठेला ॥ गांढा दादुला सौमित्र ॥४१॥ मंत्रीं खिळिला अतिनिगुर्ती ॥ परततां नये मागुती ॥ ऐसें
विचारोनि चित्तीं ॥ आली काकुळती सौमित्रा ॥ ४२ ॥ मज खिळिलें अभिमंत्रून ॥ क्षीण माझी आंगवण ॥ मागें सरतां राव
ण ॥ दंड संपूर्ण मज करील ॥ ४३ ॥ ह्मणऊन तुज मी आलें शरण ॥ तूं शरणागता शरण्य ॥ नुपेक्षावें मजलागून ॥ कन्या पू
र्ण मी तुझी ॥४४॥ कन्या होवोनि शरण जाली ॥ तेणें अत्यंत कृपा आली ॥ सौमित्र शरणागता माउली ॥ अंगीकारिली ब्रह्म
शक्ती ॥४५॥ कन्या जाली उपहत ॥ जनक तिची थार करित ॥ सौमित्र अत्यंत कृपा भारित ॥ थारा देत निजहृदयीं ॥४६॥ ज
री उपेक्षूं इयेसीं ॥ तरी जगीं होईन उपहासी ॥ ब्रह्मवरद ये शक्तीसीं ॥ ब्राह्मण आह्मांसीं निजपूज्य ॥४७॥ द्विजवचन उपेक्षि
तां ॥ पूर्ण अपजयो बैसेल माथां ॥ वधिलें जरी शरणागता ॥ तरी अनर्थतामाझारीं पडिजे ॥ ४८ ॥ जीवें जातां शरणागत ॥
प्राण सांडील रघुनाथ ॥ सुग्रीवादि कपि समस्त ॥ प्राण निश्चित सांडितील ॥४९॥ मग माझें जिणें काय ॥ वृथा भूमीसीं भा
र होय ॥ चुकवावया सकळ अपाय ॥ जीवें पाहें विनटला ॥५०॥ संरक्षितां शरणागत ॥ सुख वानरां समस्त ॥ सुखावेल श्री
रघुनाथ ॥ सुर समस्त सुखी होती ॥ ५१ ॥ राम वधील रावणा ॥ अभिषेकील बिभीषणा ॥ सिद्धि पावेल पूर्णपणा ॥ वरद
वचना रामाचे ॥ ५२ ॥ एकल्या माझ्या जीवासाठीं ॥ उल्हासती ब्रह्मांडकोटी ॥ राम विजयी सकळ सृष्टीं ॥ मजसाठीं होई
ल ॥५३॥ ऐसें विचारोनि चित्तिं ॥ पसरिली अंगाची वाखांती ॥ हृदयीं झेलिली ब्रह्मशक्ती ॥ केली ख्याती सौमित्रें ॥५४॥ शक्ति
भेदितां लक्ष्मण ॥ गर्जे सिंहनादें रावण ॥ त्यावरी चालिला रघुनंदन ॥ धनुष्यबाण सज्जूनि ॥५५॥ सोडूनियां निर्वाण बाण ॥

१ सर्व. २ सेनापती. ३ बलाढ्य. ४ कुशलतेनें. ५ आश्रय. ६ नष्ट. ७ शिरा. ८ निकराचे.

तत्काळ मारावा रावण ॥ येरें साधिलें विंदान ॥ पाठि देऊन पळाला ॥ ५६ ॥ पळाल्यावरी रामरावो ॥ सर्वथा नकरा घावो ॥
ऐसा जाणोनि दृढ भावो ॥ रावण पाठि देवोनि पळाला ॥ ५७ ॥ पळवोनियां रावण ॥ विजयी जाला रघुनंदन ॥ पाहूं आला
लक्ष्मण ॥ तंव मूर्च्छापन्न देखिला ॥ ५८ ॥ कुरवाळोनि अमृतहस्तीं ॥ केली निर्वीर्य ते शक्ती ॥ विशल्य नकरीच रघुपती ॥
ब्रह्मवचना पुरती राखिली ॥ ५९ ॥ ब्राह्मणाचा अतिक्रम ॥ सर्वथा नकरीच रघूत्तम ॥ आदरिला लौकीक धर्म ॥ बंधूनम
उठवावया ॥ ६० ॥ बोलावोनि सुषेण वैद्यराज ॥ पुसता जाला रघुराज ॥ वेगीं उपाव सांग मज ॥ बंधुराज उठवावया ॥६१॥
सुषेण वैद्य सुबुद्धी ॥ आणविल्या दिव्यौषधी ॥ शक्ती भेदली हृदयसंधी ॥ ते त्रिशुद्धि विरवावया ॥ ६२ ॥ सूर्योदय नहोतां
पाहाहो ॥ आणावया औषधीसमुदावो ॥ ह्मणोनि मज धाडी रामरावो ॥ महाबाहो परियेसीं ॥ ६३ ॥ मी आलों वेग
वत्तर ॥ नोळखे औषधी भाँर ॥ तेथें लागों पाहे उशीर ॥ मग डोंगर उपडिला ॥ ६४ ॥ मार्गीं जातां त्वरान्वित ॥ तंव बाण
रामनामांकित ॥ देखोनि आलों येथ ॥ तंव अद्भुत देखिलें ॥ ६५ ॥ रामरूपें भ्रमलें चित्त ॥ बोल बोलिलों बहुत ॥ ते क्षमाकरी
रघुनाथ ॥ मर्कट उद्धत अविवेकी ॥ ६६ ॥ देखोनि तुझा आश्रम ॥ अत्यंत जालों विश्राम ॥ मनें विसरलों गमनधर्म ॥ सर्व
ही सम रामसुखा ॥ ६७ ॥ पक्षी सिद्धांत बोलत ॥ तेणें लाजिला वेदांत ॥ सरस्वती चित्त भ्रमित ॥ बृहस्पति तेथ वेडावला
॥६८॥ सांडून सकळ मत्सर ॥ भरताश्रमीं निरंतर ॥ भूतें वर्तती एकत्र ॥ निर्मत्सर रामनामें ॥६९॥ वर्णितां श्रीरामाचे गुण ॥
कपीस नाठवे कपिपण ॥ हनुमा जाला मूर्च्छापन्न ॥ देहाचें भान विसरला ॥ ७० ॥ देखोनि कपीची अवस्था ॥ भरत वोसंडला
चित्ता ॥ श्रीरामगुणकीर्ति ऐकतां ॥ विस्मित चित्ता होऊनी ॥७१॥ मन बुद्धि चित्तवृत्ती ॥ अहंकाराची अहंकृती ॥ रामीं मिळा
ली निश्चिती ॥ बाह्य स्फूर्ति विसरला ॥ ७२ ॥ अंग जालें रोमांचित ॥ वाचा जाली प्रेमसद्गदित ॥ नेत्रीं आनंदाश्रु स्रवत ॥ ॥ ७ ॥
भरत मूर्च्छित पडियेला ॥७३॥ श्रवणीं ऐकतां श्रीरामचंद्रा ॥ भरता लागली योगमुद्रा ॥ विसरला तो निद्रा तंद्रा ॥ कृपा र

१ युक्ति. २ अनादर, निंदा. ३ समुदाय. ४ गंहीवरला.

घुवीराची ऐसी ॥७४॥ नाठवे गेह देह भान ॥ रामरूपीं जडला पूर्ण ॥ खुंटला बोल तुटलें मौन ॥ भरतपण विसरला ॥ ७५ ॥
भरत विसरला भरतपण ॥ हनुमा विसरला हनुमापण ॥ दोघांहीं नाठवे दोनीपण ॥ तटस्थ पूर्ण श्रीरामें ॥ ७६ ॥ दोघां विस
रले दोनीपण ॥ कार्या आठव करी कोण ॥ बाप कृपाळु रघुनंदन ॥ चैतन्य पूर्ण चेतविलें ॥ ७७ ॥ जीवनकळा सावध केली ॥
प्राणशक्ति परिचारिली ॥ इंद्रियां पाटव्यता जाली ॥ झांपडी उघडली नेत्रांची ॥ ७८ ॥ चित्तचेतन तेथें धरित ॥ मन पूर्वसं
कल्प आठवित ॥ बुद्धि निश्चियातें अंगीकारित ॥ रामकार्यार्थ साधावया ॥७९॥ अकस्मात सावध होय ॥ ह्मणे मज जालें का
य ॥ उगाचि येथ तटस्थ आहें ॥ आठव नाहीं स्वामिकाजा ॥ ८० ॥ करूं पाहे उड्डाण ॥ भरतें घातलें लोटांगण ॥ मज सनाथ
नकरितां पूर्ण ॥ केंवि प्रयाण करूं पाहसी ॥८१॥ भोजन करावें येथें ॥ तीर्थ प्रसाद द्यावा मातें ॥ उपेक्षूं नये आर्तातें ॥ तुह्मी नि
जचित्तें कृपाळू ॥८२॥ घरा आलिया श्रीरामभक्त ॥ पूजा नकरितां जाऊं देत ॥ त्याच्या सकळ कर्मांचा घात ॥ अधःपात तो भो
गी ॥८३॥ ऐसें निजधर्म विवंचना ॥ तूं जाणतोसी कपिनंदना ॥ सर्वथा उदास नकरीं मना ॥ ह्मणोनि चरणा लागला ॥ ८४ ॥
येरें वारिला त्वरित ॥ जैसा राम तैसा भरत ॥ वेळोवेळां पायां लागत ॥ हें अनुचित सर्वथा ॥८५॥ ऐकोनि कपीचें वचन ॥ भर
त जाला हास्यवदन ॥ तुज सकळधर्मांचें निजज्ञान ॥ मज चाळवणें कां करिसी ॥८६॥ ॥ श्लोक ॥ ब्राह्मणंकुलसंपन्नंभक्तंवि
ष्णोर्महात्मनः ॥ आयांतंवीक्ष्यनोत्तिष्ठेत्सदुःखैःपरिभूयते ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ सर्वांसि अग्रजन्मा ब्राह्मण ॥ कुळ शीळ सगुण ॥
वेदशास्त्रसंपन्न ॥ आलिया आपण पूजावा ॥ ८७ ॥ भलतैसा हो कां भक्त ॥ श्रीरामभजनीं रत ॥ भगवद्बुद्धीनें पूजा करित ॥
तोचि संत सर्वज्ञ ॥८८॥ ज्ञानी आत्मा विश्वाचा ॥ भगवंतचि स्वयें साचा ॥ त्यासिं पूजी तो देवाचा ॥ परमार्थाचा असेल भा
गी ॥८९॥ त्याचें करील जो उपेक्षण ॥ तो महादुःखें दारुण ॥ भोगी आकल्पांत पूर्ण ॥ ऊर्ध्वगमन असेना ॥९०॥ तूं तंव भजन
भक्तीचें ॥ केवळ हृदय श्रीरामाचें ॥ सबाह्य अभ्यंतर साचें ॥ निश्चयाचें रामभजन ॥ ९१ ॥ ज्ञान तरी अत्यद्भुत ॥ जग ब्रह्मरू

१ गूढ. २ परिस्फुट केली. ३ चंचलता. ४ शरणागताते. ५ निवारण केले. ६ फसवणूक.

प देखत ॥ ब्रह्मानंदें सदां डुल्लत ॥ ब्रह्मभूत कपिनाथ ॥ ९२ ॥ ऐसियासी देखोन ॥ जो नकरी पूजन नमन ॥ तो महापापी पूर्ण ॥ रामदर्शन त्यास कैचें ॥ ९३ ॥ राम साधूचिये दृष्टी ॥ राम साधूचिये गांठी ॥ राम साधूचिये पोटीं ॥ सज्जनभेटीं राम भेटे ॥९४॥ राम साधूचिये वृत्ती ॥ राम साधूचिये स्थिती ॥ राम साधूचिये भक्ती ॥ श्रीरामप्राप्ती सत्संगें ॥९५॥ राम सत्संगा आंतुडला ॥ राम सत्संगा विकला ॥ राम सत्संगा लाधला ॥ राम राहिला सत्संगें ॥ ९६ ॥ भक्तां सबाह्य श्रीरामरावो ॥ कपि स्वयें भक्तरावो ॥ भाग्यें भेटला महारावो ॥ सभाग्य पाहाहो केवढा मी ॥ ९७ ॥ ऐकोनि भरताचें उत्तर ॥ हनुमा जाला चिंतातुर ॥ भरता नमूनि सत्वर ॥ काय कपींद्र बोलिला ॥९८॥ श्रीरामानुजा तुझें वचन ॥ सर्वथा नुल्लंघवे पूर्ण ॥ संकोचित अंतःकरण ॥ तें सावधान अवधारीं ॥९९॥ सौमित्र पडिला विसंज्ञ ॥ नाहीं घेतलें जीवन ॥ येथें मी करितां भोजन ॥ तेंचि दूषण रामभजनीं ॥१००॥ श्रीराम बैसला सचिंत ॥ वानरभार शोकाकुलित ॥ बिभीषण दुःखें तळमळित॥मजचि येथ आहार केंवी ॥१॥ स्वामी भरता विनंती ऐक ॥ मज द्यावें चरणोदक ॥ संभावना सकळिक ॥ तेणें देख पावली ॥ २ ॥ तुझें चरणतीर्थ घेतां ॥ विजयी होईन मी सर्वथा ॥ सौमित्रा उठवीन तत्वतां ॥ लंकानाथा जीवघातु ॥३॥ उभवोन रामराज्याची गुढी ॥ तुटेल देवांची बांदवडी ॥ सीता सोडवीन तांतडी ॥ येथें रोकडी आणीन ॥४॥ ह्मणोनि चरणीं ठेविला माथा ॥ तंव भरत ह्मणे मागुता ॥ कांहीं विनवीन कपिनाथा ॥ तें तत्वतां ऐकावें ॥५॥ श्रीरामदर्शना चित्त ॥ बहुत जालें उत्कंठित ॥ आज्ञेस्तव आलों येथ ॥ कांहीं मत चालेना ॥६॥ बाण तुजसवें देईन ॥ त्यावरी करीं आरोहण ॥ माझें वरचें लोटांगण ॥ श्रीरामा आपण करावें ॥७॥ इतुकेंनि कृतकृत्य ॥ जालों तुझेनि सनाथ ॥ तूं कृपाळु श्रीरामभक्त ॥ मनोगत रक्षावें ॥८॥ श्रीरामनाम स्मरतां ॥ तुज श्रम नाहीं सर्वथा ॥ जाणोनि माझ्या मनोगता ॥ वचनार्था संपादीं ॥९॥ ऐकोनि भरतवचन ॥ हनुमंत विस्मयापन्न ॥ कोण उल्लंघी तुझें वचन ॥ ह्मणोनि चरण वंदिले ॥११०॥ वाचेसिं पडिलें महामौन ॥ राहिला दोन्ही कर जोडून ॥ येरें चापीं सज्जोनियां गुण ॥

१ प्राप्त झाला. २ निश्चेष्ट. ३ जल. ४ दुःखाभिभूत. ५ सत्कार. ६ मनार. ७ दोरी.

सीतीं बाण लाविला ॥११॥ ॥श्लोक॥ श्रुत्वेतितस्यवचनंभरतःशराग्रेसाद्रिंकपिंसमधिरोप्यगुणेनयोज्य ॥ मौर्घधनुर्झटितिनिकुंडलिनंचकारतुष्टावतंपरमविस्मयमागतस्य ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ भरतप्रेमअद्भुत ॥ प्रेमें बांधला कपिनाथ ॥ सर्वथा कांहीं नचले मात ॥ बैसे पर्वतासह बाणाग्रीं ॥१२॥ करोनि प्रदक्षिणा नमन ॥ घेतलें चरणतीर्थ मागोन ॥ बाणीं करितां आरोहण ॥ येरें संधान योजिलें ॥१३॥ बोढी काढोनि कानाडो ॥ वरी बैसविला परवंडी ॥ गुणीं सोडून झडाडी ॥ बाण प्रौढीं सोडिला॥१४॥ करोनियां रामस्मरण ॥ भरतें सोडिला निजबाण ॥ कपि करोनियां रामस्मरण ॥ गगनीं सबाण उसळला ॥१५॥ हनुमा जातां गगनांत ॥ गगन अवघें लखलखित ॥ दिव्य तेज अद्भुत ॥ तेजें भास्वंत आच्छादे ॥ १६ ॥ दिव्य दुंदुभि सुरवरीं ॥ स्वर्गीं त्राहाटिल्या भेरी ॥ पुष्पवृष्टी सुरवरीं ॥ केली शिरीं कपीच्या ॥ १७ ॥ गंधर्वांचें गायन ॥ सिद्धांचें जयजयकार गर्जन ॥ देवांगनांचें नर्तन ॥ कपीचें गर्जन निजगजरें ॥ १८ ॥ विजयी जाला कपींद्र ॥ आतां उठवील सौमित्र ॥ निवटून राक्षसभार ॥ दशशिरा मारील ॥१९॥ सुटेल देवांची बांदवडी ॥ नृत्य करिती तांतडी ॥ स्वर्गीं उभविली गुढी ॥ जयजयकारें गर्जताती॥१२०॥ स्वर्गीं हर्षित सुरगण ॥ वेगीं जातसे वायुनंदन ॥ जैसें दरिद्रियाचें मन ॥ क्षण गमन दिगंता ॥ २१ ॥ येरीकडे रघुनंदन ॥ जाला अत्यंत उद्विग्न ॥ सावध परी असावधपण ॥ मार्ग निरीक्षण मांडिलें ॥२२॥ कांपा नयेचि कपिनंदन ॥ कां लागलें विलंबन ॥ नकळे कांहीं जालें विघ्न ॥ राक्षसीं छळून मारिला॥२३॥कीं सगळा पर्वतचि चुकला॥ आणखी पर्वतांतरासिं गेला ॥ कीं जातां मार्गचि भुलला ॥ वेडावला कपींद्र॥२४॥कीं नीट तेथेंचि गेला॥पर्वतही ठाकिला॥ औषधी नोळखेचि वहिलीं ॥ कीं डोळा लागला पर्वतीं॥२५॥राक्षस कोणी मिनले तेथ॥तिहीं माया केली बहुत॥गोऊन पाडिला आहे हनुमंत॥कपिनाथ विटंबिला॥२६॥तो नभीं राक्षसांसीं॥नाकळे सर्वथा मायेसीं॥जिंतून माया राक्षसीं॥निजकार्येंसीं लाधेल॥२७॥औषधीतें राखत॥गंधर्व असती तेथ॥तिहीं देखिला कपिनाथ ॥ औषधी घेतां पर्वतीं ॥ २८ ॥ तिहीं कळी मांडिली तेथें ॥ घेवों नदेती औषधींतें ॥ बळें मिसळोनि युद्धातें ॥

१ कुशलतेने. २ सूर्य. ३ नगारे. ४ वाजल्या. ५ संहारून. ६ श्रेष्ठ.

तिहीं कपीतें गोविलें ॥ २९ ॥ हेंही नघडे कपीसीं ॥ क्षणें मारील गंधर्वांसी ॥ जगतीतळीं हनुमंतासी ॥ रणीं युद्धासीं नभिडवे॥१३०॥चौदासहस्र वनकर ॥ ऐशींसहस्र किंकर ॥ मारिला अखयाकुमर ॥ अदट वीर हनुमंत ॥३१ ॥ अमित राक्षसांच्या पंक्ती ॥ क्षणें मारिल्या मारुती ॥ तेथें गंधर्व बापुडे किती ॥ क्षणें कपिपती निवटील ॥३२॥ नकळे काय पडली गुंती ॥ लोटोनि गेली मध्यरात्री ॥ हनुमा नयेचि शीघ्रगती ॥ रघुपती सचिंत ॥३३॥ प्राण वेंचल्या लक्ष्मण ॥ औषधीचें काय कारण ॥ अश्रु पूर्ण झाले नयन ॥ लक्ष्मण केंवि वांचेल ॥ ३४ ॥ ॥श्लोक॥ हावीरसुमहाबाहोप्रतिवाक्यंप्रयच्छमे ॥ नत्वमर्हसिसौमित्रत्वयकुंदुःखार्दितंहिमां ॥३॥ ॥ टीका ॥ अहा लक्ष्मणा काय केलें ॥ रणीं युद्धातें सांडिलें ॥ शक्तिभेदें शयन केलें ॥ मज मोकलिलें संग्रामा ॥३५॥ ॥ श्लोक ॥ त्वदीयाग्निसमुत्थेनशोकेनाहंविदाहितः ॥ करोम्यराक्षसामुर्वींत्रैलोक्यंचदहाम्यहं ॥ ४ ॥ ॥टीका॥ करोनि अद्भुत पुरुषार्थ ॥ वांचविला शरणागत ॥ शक्ति केली प्रतिहत ॥ शरणागतता तुज आली ॥३६॥ शरणागता शरण ॥ साच एक लक्ष्मण ॥ ब्रीद दाविलें साच करून ॥ शक्ति झेलून निजहृदयीं ॥३७॥ बिभीषण घातला पाठीसीं ॥ शक्ति धरिली पोटेसीं ॥ सौमित्रें ख्याती केली ऐसी ॥ शरणागतासि शरण्य ॥ ३८ ॥ येरयेरांच्या घाता वहिली ॥ येरयेरें प्रवर्तली ॥ येर येरांच्या भयें भ्यालीं ॥ दोनी आलीं मज शरण ॥ ३९ ॥ बिभीषण पहिले शरणार्थी ॥ पाठीसीं घातला निश्चिती ॥ सवेंचि शरण आली शक्ति ॥ ते ठेविली त्वरें हृदयेसीं॥१४०॥प्राण जाईल सर्वथा ॥ परी नुपेक्षावें शरणागता ॥ सौमित्रें साच केलें आतां ॥ प्राणांत व्यथा साहोनि ॥४१॥ बैसोनि लक्ष्मणाजवळी ॥ हात पिटित वक्षस्थळीं ॥ सौमित्रें मांडिली रांडोळी ॥ मजसीं कां बोली बोलेना ॥४२॥ येरे येरे लक्ष्मणा ॥ साद दे कां बंधुरत्ना ॥ मज सांडिलें माजि रणा ॥ निष्ठुर मना करोनि ॥४३॥ मज सांडोनि दुःखार्दित ॥ रणीं निघालासि त्वरित ॥ माझे अपराध बहुत ॥ तुवां समस्त साहिले ॥४४॥ बहुसाल कष्टलासि वनीं ॥ कष्ट करिसी अनुदिनीं ॥ पोट आपुलें बांधोनि ॥ फळें आणोनि मज देसी ॥ ४५ ॥ चरणक्षाळण करिसी नित्य ॥ चरण चुरिसी अहो

१ अडविले. २ अनिवार. ३ नष्ट. ४ आश्रय. ५ धुणें.

रात्र ॥ निद्रा नलगे अणुमात्र ॥ सावचित्त रामभजनीं ॥ ४६ ॥ तुझें कष्ट आठवितां ॥ मज होतसे दुःखावस्था ॥ हृदयस्फोट होईल आतां ॥ नदेखतां सौमित्र ॥ ४७॥ ह्मणऊनि घाली लोटांगणी ॥ सवेंचि सावध झाला मनीं ॥ मी भ्रांत काय ह्मणोनी ॥ कंदेना लागोनि ऊठिला ॥ ४८ ॥ ह्मणे काय झालें येथें ॥ कवण नेईल सौमित्रातें ॥ दमोनियां सकळ भूतें ॥ लोकपाळांतें दमीन ॥ ४९ ॥ पृथूनें दमियेली धरित्री ॥ दुहिल्या औषधी समग्री ॥ मी त्याहून दमीन बाणाग्रीं ॥ सौमित्रशरीरीं उठी जंव ॥१५०॥अगस्तिऋषीनें निश्चिती ॥ शोषियेला अपांपती ॥ मी त्याहून करीन ख्याती ॥ हे त्रिजगती कोरडी ॥ ५१ ॥ सौमित्राची जीवनश्री ॥ आणोनि देईं झडकरी ॥ तंव करीन बोहरी ॥ बाणधारीं आपांची ॥ ५२ ॥ तेज तेजेंचि शोषीन ॥ जंव सतेज होय लक्ष्मण ॥ अन्यथा महाबात प्रेरीन ॥ निःशेष शोषीन तेजासीं ॥ ५३ ॥ बाणें महाशून्य भरडीन ॥ प्राशीन सकळ प्रभंजन ॥ जंव लक्ष्मणाचा निजप्राण ॥ स्वयें आपण आणून देईं ॥५४॥ क्षोभवोनि चिदाकाश ॥ घोटीन सगळेंचि आकाश ॥ सौमित्राचें हृदयाकाश ॥ सावकाश जंव होय ॥ ५५ ॥ दमोनियां सकळ देव ॥ उडवोनियां त्यांची माव ॥ करीन सौमित्रासीं सावयव ॥ तें लाघव करीन ॥ ५६ ॥ दमूनि दिशांची पोकळी ॥ भरीन चिदानंद कल्लोळी ॥ जंव सौमित्राचे कर्णबिळीं ॥ अहळबाहळी निघे शब्द ॥ ॥ ५७ ॥ बाणें पाडोनियां सूर्यासीं ॥ खंडोनि उदय अस्तासीं ॥ घेईन हिरोनि तेजासीं ॥ नेत्रीं लक्ष्मणासीं भरीन ॥५८॥ अश्विनी देव दोनी ॥ निरोध केला आहे घ्राणीं ॥ त्यांचा कंदचि खाणोनि ॥ सौमित्रघ्राणीं वोपीन ॥५९॥ वरुणातें गाळून घ्राणा ॥ जेणें नीरस केली रसना ॥ गोडी हिरोनि आणीन जाणा ॥ चेतवीन सौमित्राची ॥१६०॥ वायूनें मांडली घसघस ॥ केला सौमित्र मंदस्पर्श ॥ पिळोनि त्याचा प्रणांश ॥ करीन सुस्पर्श सौमित्र ॥६१॥ इंद्रें मांडिलें बंड ॥ निर्वीर्य केले बाहुदंड ॥ ठेंचोनियां त्याचें तोंड ॥ सबळ भुजदंड करीन ॥ ६२ ॥ यम संचरे अधोगती ॥ क्षीण केली शरीरशक्ती ॥ त्यासीं लावोनियां ख्याती ॥ अक्षय निश्चिती सौमित्र करीन ॥ ६३ ॥ ब्रह्मयानें केला निरोध ॥ खुंटला रतिस्वानंद ॥ त्याचा छेदोनियां बाध ॥ अखंडानंद भरीन

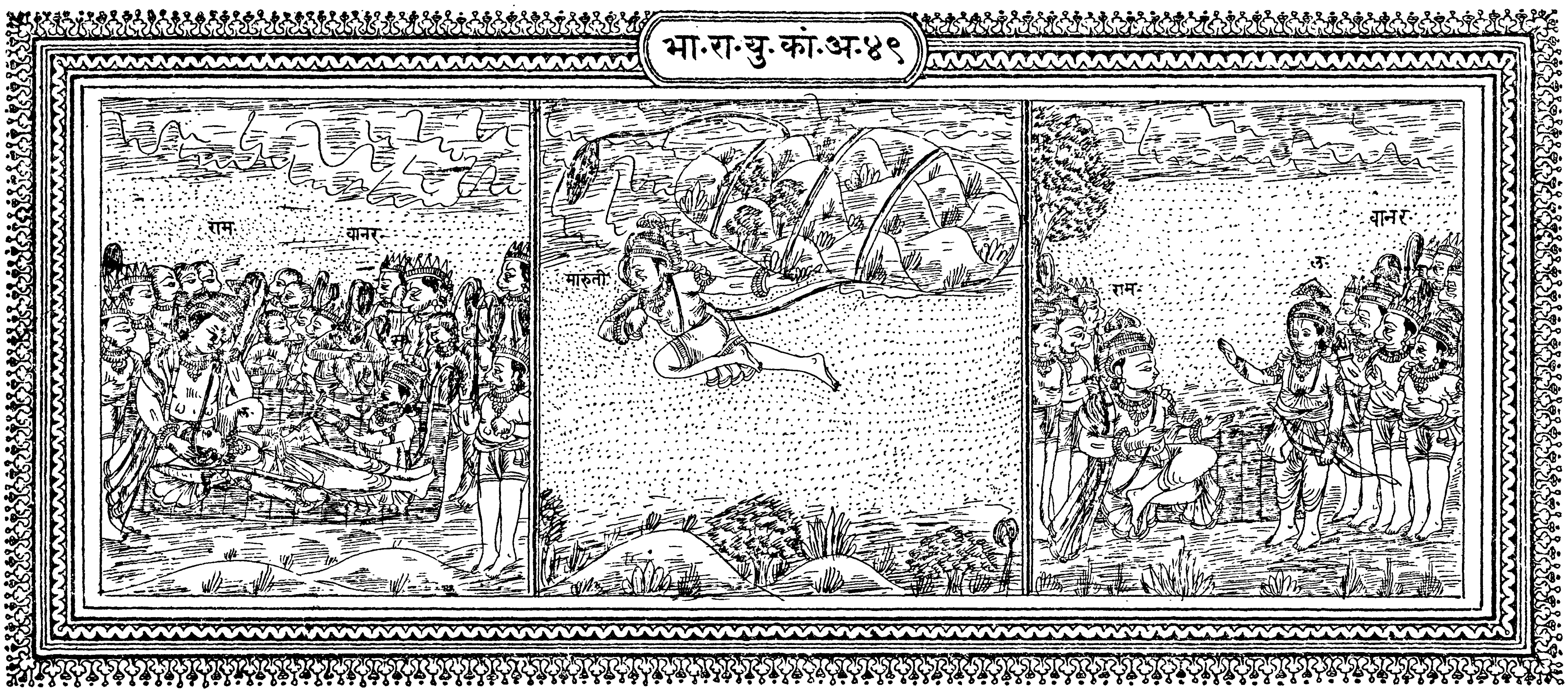
१ फुटणें. २ संहारा. ३ मारून. ४ समुद्र. ५ चैतन्य. ६ संहार. ७ पाण्याची. ८ वायु.

॥ ६४ ॥ केली उपेंद्रें छळणोक्ती ॥ खुंटली गमनागमनशक्ती ॥ त्यासिं लावोनियां स्याती ॥ ऊर्मिळापती उठवीन ॥६५॥ ब
ळीनें द्वारपाळ केला ॥ वामन त्रिविक्रम भला ॥ खिळीन सौमित्राच्या पाउला ॥ चालवीन मग सुखें ॥६६॥ नभं मांडिलें द्वंद्वें॥
निःशेप खुंटला शब्द ॥ उडऊनि त्याचा शून्यवाद ॥ अनुहतशब्द काढीन ॥ ६७ ॥ चंद्र पीडिला क्षयरोगें ॥ तरी नराहे उगें ॥
सौमित्राचें मन वेगें ॥ मूर्च्छित करोनि राहिलें ॥६८॥ ऐसें दंडीन मी त्यासीं ॥ स्वयें दंडीन निजधर्मासीं ॥ सांडून संकल्प विक
ल्पासीं ॥ उठवीन सौमित्रासीं निर्विकल्प ॥ ६९ ॥ ब्रह्मयानें बुद्धि केली मंद ॥ उठवीन त्याचें ब्रह्मपद ॥ सौमित्रासिं निर्विकल्प
शुद्ध ॥ स्वस्वरूपाववोध जंव करी ॥ १७० ॥ रुद्रें अहंकार केला क्षीण ॥ त्यासिं सोहंमार करीन ॥ संवर्तका संहारून ॥ ध
री स्वरूपाभिमान सौमित्रा ॥ ७१ ॥ विष्णु येवोनियां त्वरित ॥ नकरी सौमित्रा सावचित्त ॥ तरी तो करीन पदच्युत ॥ सर्वगत
देशधडी ॥ ७२ ॥ लक्ष्मणाचे विरहें जाण ॥ पूर्ण क्षोभला रघुनंदन ॥ अंतका अंतक होऊन ॥ धनुष्यबाण सज्जिलें ॥ ७३ ॥
मारीन राक्षस सकळ ॥ जाळीन हें जगतीतळ ॥ ज्वाळा क्रोधाग्नि कल्लोळ ॥ काळाकाळ रघुवीर ॥ ७४ ॥ ॥ श्लोक ॥ एवमुक्त्वा
महाबाहुःप्रगृहीतंचकार्मुकं ॥ ततःसंत्रस्तमनसावानराभीमविक्रमाः ॥ ५ ॥ किमेतदितिभापंतःससुग्रीवविभीषणाः ॥ प्रणि
पत्याग्रतःस्थित्वासर्वेप्रांजलयोब्रुवन् ॥ ६ ॥ एकस्यार्थेमहाबाहोत्रैलोक्यंघातुमिच्छसि ॥७॥ ॥टीका॥ अकाळ मांडला युगां
त ॥ लोकपाळ हडबडित ॥ राम होतां क्रोधान्वित ॥ डोळां झांकी प्रळयरुद्र ॥७५॥ ब्रह्मा ह्मणे काय जालें ॥ काळें वीण प्रळ
यांत मांडिलें ॥ दुणें कष्ट मज वोढवले ॥ पुन्हा केसें सकळ ब्रह्मांड रचूं ॥ ७६ ॥ होतां सकळां आर्डदरा ॥ पळती मर्कट सैरा॥तें
देखोनि थोर थोरा ॥ वानरवीर पुढें जाले ॥ ७७ ॥ नळ नीळादि जांबुवंत ॥ अंगद मुख्य सुग्रीव तेथ ॥ बिभीषण शरणागत ॥
श्रीरघुनाथा प्रार्थिती ॥७८॥ पूर्णावतार रामरावो ॥ अकाळीं करूनये प्रळयो ॥ कांपतसे ब्रह्मदेवो ॥ नवी सृष्टी पाहाहो करवे
ना ॥७९॥ अकाळ प्रळयो करितां ॥ बोल लागेल निजव्रता ॥ तूं सकळांतें पाळिता ॥ निरपराधता नये करूं ॥ १८० ॥ एकाचे ॥ ५ ॥

१ युक्त करीन. २ वैर. ३ सोऽहंध्वनी. ४ प्रलयीचे मेघ. ५ यमास. ६ भीत. ७ दुप्पट. ८ दर्शनपा पळीकडे.

अपराधासाठीं ॥ संहारणें सकळ सृष्टी ॥ ते प्रतिपाळावया गोष्टी ॥ केंवि जगजेठी बोलावी ॥ ८१ ॥ तूं जनकु सकळांचा ॥
पिता पितामहांचा ॥ निरपराध निजबाळांचा ॥ संहार कैसा करितोसी ॥ ८२ ॥ ह्मणोनि धरिले दोनी चरण ॥ नको प्रयोजूं
गुणीं बाण ॥ तूं कृपाळु रघुनंदन ॥ क्रोधोपशमन करीं रामा ॥८३॥ भक्तजनाचा कृपाळु ॥ श्रीराम दीनदयाळु ॥ बोलला कृ
पाकल्लोळु ॥ प्रणतपाळु श्रीराम ॥८४॥ तृपार्त दीन चातक ॥ देखतांचि एकाएक ॥ वर्षोनियां कृपापीयूप ॥ निववि्ले देख
दयाळुत्वें ॥८५॥ निजभक्ताचें वचन ॥ नुलंघीत रघुनंदन ॥ केलें क्रोधाचें उपशमन ॥ भक्त अवगणन नकरीच ॥ ८६ ॥ एका
एकपणाची दिठी ॥ एकाजनार्दनीं नाथिली गोष्टी ॥ घालितां श्रीरामीं मिठी ॥ ब्रह्मत्वें सृष्टी हेलावे ॥८७॥ एकाजनार्दना शर
ण ॥ प्रार्थूनियां रघुनंदन ॥ केलें क्रोधाचें उपशमन ॥ निजजन कृपाळु ॥१८८॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाका
रटीकायांरघुनाथक्रोधोपशमनंनामअष्टचत्वारिंशोऽध्यायः॥ ॥४८॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १८८ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ ७ ॥
॥ एवं ॥ ॥१९५॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ ब्रह्मदेवाचा. २ दोरीस. ३ शांती. ४ अमृत.

भा·रा·यु·कां·अ·४९
राम
वानर
मारुती
राम
वानर

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ ॥ प्रार्थितां वानरगण ॥ शरणागत बिभीषण ॥ सृष्टि घातला कळवळोन ॥ केलें उपशमन क्रोधाचें ॥ १ ॥ शांत करोनि कोपासीं ॥ आविष्टोनि मोहावेशीं ॥ काय बोलत सुग्रीवासीं ॥ सावकाशीं परियेसा ॥ २ ॥ ॥श्लोक॥ प्रशांतिमगमत्कोपोराघवस्यमहात्मनः ॥ भूयःशोकसमाविष्टोरामोदशरथात्मजः ॥ १ ॥ अब्रवीद्राघवोदीनःसुग्रीवंवानरेश्वरं ॥ सुग्रीवगच्छकिष्किंधांसहवानरसेनया ॥ २ ॥ कृतंमित्रसहायंतुयदन्यैर्भुविदुष्करं ॥ अहंचाद्यमहाबाहोयत्करिष्यामि तच्छृणु ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ पुढें घेवोनि लक्ष्मण ॥ सुग्रीवातें बोलावोन ॥ अदीन परी दीनवचन ॥ दशरथनंदन बोलतु॥३॥ सुग्रीवा परीस विनंती ॥ तूं अवंचक मित्रकार्यार्थी ॥ तुझे उपकार किती ॥ म्यां वचनोक्तीं बोलावे॥ ४ ॥ मज नबोलवे सर्वथा ॥ काय तोंड दाऊं समस्तां ॥ कुढावीच न शरणागता॥ वचन वृथा वल्गलों ॥ ५ ॥ माझें अंतकाळीचें वचन ॥ तुवां नुल्लंघावें आपण ॥ सवें घेवोन वानरगण ॥ किष्किंधे गमन करावें ॥६॥ विभीषणही सवें न्यावा ॥ सर्व प्रकारें संरक्षावा ॥ रावण करोनियां मावा ॥ घेईल जीवा याचिया ॥७॥ वृथा जल्पलों यासीं ॥ संहारीन रावणासीं ॥ अभिषेकीन बिभीषणासीं ॥ निजगजरेसीं अतिवोजां ॥८॥ वृथा गेला हा पण ॥ नमारवेचि रावण ॥ नकुढावितां बिभीषण ॥ प्राणें लक्ष्मण वेंचला ॥९॥ सौमित्राचे निजबळें॥ छेदीन रावणाचें शिसाळें ॥ तें अवघेंचि वृथा गेलें ॥ रणीं मोकलिलें सौमित्रें ॥१०॥ रावण बापुडें किती ॥ सौमित्र बळें त्रिजगतीं ॥ नागवें मी रघुपती ॥ ते शक्ति प्रतिहती जाली माझी ॥ ११ ॥ सौमित्र माझा निजप्राण ॥ सौमित्र माझें जीवन ॥ सौमित्रें मी सुबळ जाण ॥ त्रिभुवना आक्रमीं ॥ १२ ॥ सौमित्र माझी स्थिति गती ॥ सौमित्र माझी धृति विरक्ती ॥ सौमित्र माझी अढळ शांती ॥ त्रिजगतीं माझारी ॥ १३ ॥ सौमित्र माझा निजावा ॥ सौमित्र माझा विसांवा ॥ सौमित्र माझा बोलावा ॥ सौमित्रेविण जीवा जीवपण कैचें ॥१४॥ सौमित्रें मोकलितां येथ ॥ कांहीं नाहीं मी रघुनाथ ॥ जळो जळो हें जीवित ॥ अतिनिंदित लौकिकीं ॥१५॥ विभीषणाचा ऋणी ॥ मी जालों सकळ जनीं ॥ उत्तर नबोलवे वचनीं ॥ लाज मनीं वाटत ॥ १६ ॥ तुज अ

१ निरसन. २ प्रवेशकरून. ३ निष्कपट. ४ संरक्षी. ५ आनंदें. ६ मस्तक. ७ ग्रासिले. ८ अप्राप्त. ९ [illegible] १० व्यापीं. ११ आप्त, आत्मा.

सेल सामर्थ्य ॥ तरी निवटोनि लंकानाथ ॥ अभिषेकीं शरणागत ॥ मज ऋणमुक्त तूं करीं ॥ १७ ॥ इतुकेनि मी तुमचा ॥ कृ
तोपकारी जन्माचा ॥ ऋणी आहें सकळांचा ॥ बहुत वाचा काय बोलूं ॥ १८ ॥ ह्मणोनि घातलें लोटांगण ॥ सुग्रीवा तुझे धरि
ले चरण ॥ करावें किष्किंधागमन ॥ बिभीषणा समवेतु॥१९॥कृपा करावी वानरांसीं॥सुख द्यावें प्रजेसीं॥भोगीं स्त्रीपुत्रराज्यासीं॥
शरणागतासि कुंढावीं॥२०॥सौमित्रावांचून जाण॥माझे नवांचती प्राण॥सौमित्र गेला मोकलून॥उभ्यां प्राण सांडीन॥ २१॥ चेत
ऊनि योगाग्नी ॥ देह जाळीन ततक्षणीं ॥ लोकांतरी झाडा घेऊनि ॥ सौमित्रासीं भेटेन॥२२॥ जेथें गेला लक्ष्मण॥ तेथें तेथें सर्व जा
ईन ॥ प्राण नराहती अर्धक्षण ॥ करीन गमन सांगातें ॥२३॥ जेंवि शुष्ककाष्ठ जळे ॥ सर्वांग माझें तेंवि हुरपळे ॥ गात्रें विकं
ळ जालीं सकळें ॥ शरीर चळचळें कांपतु ॥२४॥ ॥ श्लोक ॥ एवमुक्तस्तुरामेणसुग्रीवोवाक्यमब्रवीत् ॥ किमर्थमुह्यसेदेवत्वा
दृशोनैवमुह्यति ॥४॥ ॥ टीका ॥ सुग्रीव ह्मणे रघुनाथा ॥ हें बोलणें नघडे सर्वथा ॥ तुजवीण राज्य भोगितां ॥ महादोष माथां
वाजती ॥२५॥ तुजवीण जें राज्य भोगणें ॥ तें जेंवि अभक्ष्य भक्षणें ॥ तुजवीण स्त्रीसेवणें ॥ मात्रागमन तो दोष ॥२६॥ तुजवी
ण जो विषयभोग ॥ तो जाणावा क्षयरोग ॥ कैंचा संसार स्वर्ग ॥ नरकभोग भोगावा ॥ २७ ॥ तुजवीण भोगणें सुख ॥ त्याहू
न मरण भलें देख ॥ सांडून जातां रघुकुळटिळक ॥ आकल्प नरक भोगावा ॥ २८ ॥ तुज सांडितां रघुपती ॥ तेव्हांचि आह्मा
क्षीण शक्ती ॥ रावण येवोनि शीघ्रगती ॥ घात निश्चिती करील ॥२९॥ मरावें जें रावण हस्तें ॥ तें येथेंचि मांडूं देहांतें ॥ अनु
सरल्या श्रीरामातें ॥ केंवि मागुतें परतावें ॥३०॥ श्रीरामा ऐक सावधान ॥ एकाएकीं निर्वाण ॥ करूं नये गा आपण ॥ तूं रघु
नंदन विवेकी ॥३१॥ दृढ नविचारितां चित्तीं ॥ निर्वाण नकरावें निश्चिती ॥ गेला आहे मारुती ॥ तो कार्यसिद्धीप्रति साधी
ल ॥३२॥ संधी लोटली तीन प्रहर ॥ रात्र उरली एक प्रहर ॥ आतां येईल कपींद्र ॥ औषधींभार घेऊनी ॥३३॥ हनुमा येथोनि
गेला ॥ समाचार देखोनि वहिला ॥ तेणें विलंब लाविला ॥ तो रिता वहिला परतेना ॥३४॥ कांहां पडली असेल गुंती ॥ क्षणें

१ मारून. २ सहीत. ३ रक्षीं. ४ जळ. ५ निलंब. ६ समुदाय. ७ संपूर्ण.

उठवील मारुती ॥ अतुळ तयाची शक्ती ॥ त्रिजगतीं नाटोपे ॥३५॥ अदट दाटुगा महावीर ॥ मुखीं रामनाम निरंतर ॥ त्या को
ण अर्थ दुस्तर ॥ कार्य सत्वर साधेल ॥३६॥ ब्रह्मादिकां दुर्धर शक्ती ॥ तो रिता परते मारुती ॥ ऐसें नमानावें रघुपती ॥ शीघ्र
गती येईल ॥ ३७ ॥ ॥ श्लोक ॥ इतितेषांब्रुवाणानांहनूमान्मारुतात्मजः ॥ प्रदीप्तइवशैलेंद्रोगगनेसमदृश्यत ॥ ५ ॥ किमेत
दितिसंभ्रांताःकपयोजातविस्मयाः ॥ ६ ॥ ॥ टीका ॥ तंव उत्तरेच्या दिशाभागीं ॥ जैसी धगधगीत आगी ॥ दिसताहे लाग
वेगीं ॥ येतु स्वर्मार्गी देखियेला ॥३८॥ आधींच हनुमा ढिसाळ ॥ पुच्छीं पर्वत समूळ ॥ देखोनिया वानरपाळें ॥ येकीहेळां प
ळाले ॥३९॥ एकीं लंघिलीं गिरिकंदरें ॥ एकीं पर्वतशिखरें ॥ एकीं समुद्राचे तीरें ॥ वेगवत्तरें पळाले ॥ ४० ॥ एक रिघाले क
पाटीं ॥ एक रिघाले दिग्पटीं ॥ एकीं झाडां घातली आंठी ॥ एक संकटीं पडियेले ॥ ४१ ॥ एक भरले दशदिशा ॥ एकाचा दा
टला घसा ॥ एका बोलवेना सहसा ॥ एकीं धिंवसा सांडियेला ॥४२॥ एक सरसावले युद्धासीं ॥ एक वृक्षातें हातवंसी ॥ एक
घेवोनि पर्वतासीं ॥ सन्मुख रणासीं चालिले ॥४३॥ एकीं चालियेल्या मुष्टी ॥ दांत खाती करकराटीं ॥ एकीं वळली पुच्छाटी ॥
भ्यासुर दृष्टि देखोनी ॥ ४४ ॥ ॥ श्लोक ॥ आगच्छंतंप्रधावंतिऊर्ध्वपुच्छाइतस्ततः ॥ मायावीराक्षसःकोयमस्मान्हंतुमुपाग
तः ॥ ७ ॥ इतितत्संभ्रमंदृष्ट्वारामःसुग्रीवमब्रवीत् ॥ वानराधिपमाभैषीरियंरक्षोविभीषिका ॥ ८ ॥ निर्भीर्भवमहाबाहोनि
हन्म्येनंपतत्रिभिः ॥ ९ ॥ ॥ टीका ॥ वानर महाभयाभीत ॥ इतस्तता पळत ॥ अंतरिक्षीं काय दिसत ॥ जाले विस्मित सक
ळिक ॥ ४५ ॥ देखोनि कपींचा आकांतु ॥ क्रोधें जाला क्रोधान्वितु ॥ चाप करोनि सज्जितु ॥ काय बोलतु रघुवीर ॥ ४६ ॥
सुग्रीव आणि बिभीषण ॥ अंगदादि वानरगण ॥ स्वस्थ करोनि अंतःकरण ॥ माझें वचन परिसावें ॥४७॥ भेणें पळती वान
रगण ॥ त्यासिं द्यावें अभयदान ॥ मायावी राक्षस दारुण ॥ येतो धांवोन आकाशीं ॥४८॥ रूप धरोनि ढिसाळ ॥ जैसा दिसे
अग्निकल्लोळ ॥ मारूं आला गोळांगुळ ॥ रूपें विशाळ भासतु ॥ ४९ ॥ भेडसावीतसे सर्वांसीं ॥ पळवीतसे वानरांसीं ॥ वा

१ अनिवार. २ वृंद. ३ एकदम. ४ मिठी, लपणें. ५ धैर्य. ६ हातांवरी. ७ आकाशीं. ८ उग्र. ९ वानर. १० मित्रवीं.

णीं निवटीन मी यासीं ॥ निमिषार्धेंसिं सत्वर ॥५०॥ क्षोभोनियां श्रीरामचंद्र ॥ करावा जंव संहार ॥ चापीं सजितां शर ॥ तं
व कपींद्र बोळखिला ॥५१॥ सवें बाण पुच्छीं डोंगर ॥ जैसा दिसे कालाग्निरुद्र ॥ रूप धरोनि भयंकर ॥ तेथें सत्वर पावला ॥५२॥
॥ श्लोक ॥ एतस्मिन्नंतरेवीरःसोवतीर्येनभस्तलात् ॥ निक्षिप्यपर्वतंभूमौनानारत्नविभूषितं ॥ १० ॥ विनीतःप्रांजलिर्भूत्वा
राघवंवाक्यमब्रवीत् ॥ विज्ञप्तिःश्रूयतांदेव ससुग्रीवविभीषण ॥ ११ ॥ औषधिंनाधिगच्छामिविदित्वापिनरेश्वर ॥ व्यति
क्रममवेहित्वंक्षंतुमर्हसिसुव्रत ॥ १२ ॥ बहुविघ्नाश्चतत्रासन्येनाहंचविलंबितः ॥ १३ ॥ ॥ टीका ॥ सैन्याचे मेळीकारीं ॥
गिरि ठेवोनि पृथ्वीवरी ॥ नमाया कपिकेसरी ॥ वानरभारीं चालिला ॥ ५३ ॥ क्षेम सांगावें भरतासीं ॥ उठवीन या सौमित्रा
सीं ॥ निर्दाळून रावणासीं ॥ अयोध्येसीं शीघ्र येऊं ॥ ५४ ॥ आज्ञापित भरतबाण ॥ बाणें करोनियां नमन ॥ गगना उसळ
ला जाण ॥ अर्धक्षण नलागतां ॥५५॥ बोळवितां भरतबाणासीं ॥ बाण उसळला वेगेसीं ॥ विजु तळपे आकाशीं ॥ तेणें वेगेंसीं
चालिला ॥ ५६ ॥ लखलखीत डोंगर ॥ जैसा दिसे रत्नाकर ॥ ठेवोनि मेळीकारीं सत्वर ॥ दर्शना कपींद्र चालिला ॥ ५७ ॥
लोटांगण श्रीरामचरणा ॥ पुढति पुढती करी नमना ॥ नमन सुग्रीवा बिभीषणा ॥ अंगदही जाणा नमियेला ॥ ५८ ॥ नळ नी
ळ जांबुवंत ॥ नमिले जुत्पति समस्त ॥ होवोनि अतिविनीत ॥ काय बोलत कपींद्र ॥५९॥ मज विलंब लागला तेथ ॥ विघ्नें उ
ठलीं बहुत ॥ औषधी आच्छादी पर्वत ॥ वेडा निश्चित लाविलें ॥६०॥ शक्ति जाली प्रतिहत ॥ कांहींच नाठवे मत ॥ बहुत चुकू
र जालों तेथ ॥ मग रघुनाथ स्मरियेला ॥ ६१ ॥ अंतरात्मा श्रीरामचंद्र ॥ बुद्धि दिधली खडतर ॥ समूळ उपडोनि डोंगर ॥ म
ग सत्वर चालिलों ॥६२॥ मार्गीं येतां सत्वर ॥ आश्चर्य वर्तलें थोर ॥ बाण पातला वेगवत्तर ॥ अतिसुंदर नामांकित ॥ ६३ ॥
बाणीं रामनाम देखतां ॥ अतिविस्मय जाला चित्ता ॥ नामीं अनुसरोनि तत्वतां ॥ गेलों रघुनाथा बाणासंगें ॥६४॥ मी अविवे
की पालेखाईर ॥ मर्कट नेणें विचार ॥ नामें भुलविलें अंतर ॥ गेलों सत्वर बाणासंगें ॥ ६५ ॥ नामीं चित्त वेधलें पाहीं ॥ निज

१ मार्गीन २ रागावून. ३ समुद्रायां. ४ समुद्र. ५ वानर. ६ नम्र. ७ चकित.

कार्याचा आठव नाहीं ॥ पुढें अपूर्व देखिलें कांहीं ॥ तें तुझे पाईं निवेदूं ॥ ६६ ॥ बाणासवें पर्वता सहित ॥ आलों नंदिग्रामा
त्वरित ॥ देखिला बंधु भरत ॥ जैसा मूर्तिमंत श्रीराम ॥६७॥ रामभ्रमें भ्रमलें माझें चित्त ॥ क्रोधावेपु आला तेथ ॥ सौमित्र सां
डोनि त्वरित ॥ येथें रघुनाथ कां आला ॥६८॥ अविचारी मी वानर ॥ बोल बोलिलों खडतर ॥ अतितिखट वाग्वज्र ॥ तें रघु
वीर क्षमा करू ॥६९॥ भरतप्रेमा अद्भुत ॥ प्रेमें लोभलेंसें चित्त ॥ देह गेहें नसांभाळित ॥ प्रेमें डुल्लत सर्वदा ॥७०॥ धन्य भर
ताचें जीवित ॥ धन्य भरताचें आचरित ॥धन्य भरताचें व्रत ॥ राम सेवित सर्वदा ॥७१॥ धन्य भरताचें जीवन ॥ धन्य भरता
चें भजन ॥ धन्य भरताचें ज्ञान ॥ राम चिद्घन सेवी सर्वदा ॥ ७२ ॥ धन्य भरताचा भावार्थ ॥ धन्य भरताचा इत्यर्थ ॥ धन्य
भरताचा सिद्धार्थ ॥ श्रीरघुनाथ सर्व कर्मीं ॥ ७३ ॥ धन्य भरताचें कुळ ॥ धन्य भरताचें शीळ ॥ धन्य सूर्यवंशमाळ ॥ अविक
ळ रामभजनीं ॥ ७४ ॥ भरत रामप्रेमा लोभला ॥ भरत रामें कोंदला ॥ भरत श्रीरामें धालां ॥ सबाह्य भरला श्रीराम ॥७५॥
भरत देखोनि राघवा ॥ मन लोभलें भरतभावा ॥ भरतें गिळिलों आघवा ॥ देहभावा विसरलों ॥ ७६ ॥ देखतां भरतप्रेमा
गहन ॥ नेत्रांची वृत्ति जाली क्षीण ॥ देखणेंपणें भरत जाण ॥ माझे नयन व्यापिले ॥ ७७ ॥ ऐकतां भरतकथा निरूपण ॥ श्र
वणीं कोंदले श्रवण ॥ नभ जालें शब्दायमान ॥ अनुहत गहन लागलें ॥ ७८ ॥ चाखतां भरतप्रेमा गोडी ॥ रसना रसातें वो
संडी ॥ अद्वैत चवो धडफुडी ॥ सप्रेम आवडी भरताची ॥ ७९ ॥ घेतां भरतभजनगंधु ॥ घ्राण विसरे गंधावबोधु ॥ घ्राणीं कों
दला परमानंदु ॥ प्रेममकरंदु भरताचा ॥ ८० ॥ अवचट भरतसंगीं ॥ वायु लागतां अंगीं ॥ अंगत्व विसरलों निजांगीं ॥
स्पर्शतां अंगीं प्रेमें वायु ॥८१॥ भरतप्रेम मनीं भरलें ॥ संकल्पविकल्पा मुकलें ॥ चंचलत्व हारपलें ॥ निश्चळ जालें प्रेमभा
वें ॥८२॥ नाठवे देह गेह भान ॥ नाठवे कार्याची आठवण ॥ नाठवे भरता भरतपण ॥ मज कपीसीं कपिपण नाठवे ॥८३॥ रभ
तें आकर्षिली वृत्ति ॥मावळली उभयस्फूर्ति ॥ कैंचा राम कैंचा मारुती ॥ ऊर्मिलापति स्मरे कोण ॥८४॥ ऐसा गोविलों सर्वशक्ती ॥

१ सांगूं. २ गृह. ३ स्वभाव. ४ तत्व. ५ दूर. ६ त्यागी. ७ लक्ष्मण. ८ बद्ध झालों.

मर्कट नेणें कार्यस्थिती ॥ उशीर लागला रघुपती ॥ क्षमा निश्चितीं मज करणें ॥ ८५ ॥ ह्मणोनि घातलें लोटांगण ॥ सुदृढ माथां धरिले चरण ॥ मज क्षमा करो रघुनंदन ॥ अविवेकी हीन मर्कट ॥ ८६ ॥ ऐकतां कपीचें वचन ॥ तटस्थ जाला रघुनंदन ॥ रामीं नाठवे रामपण ॥ भरत संपूर्ण कोंदला ॥८७॥ प्रेमें भुलला रघुनाथ ॥ पुढें देखे भरत ॥ उठोनि आलिंगूं धांवत ॥ प्रेम अद्भुत भरताचें ॥ ८८ ॥ मजलागीं कष्टलासी ॥ व्रतें तपें सायासीं ॥ उग्रकर्में आचरलासी ॥ उपवासी मजलागीं ॥ ८९ ॥ उठीं दोघे करूं भोजन ॥ सुंदर षड्रसें राजान्न ॥ सांडी हें वल्कलाभरण ॥ करीं परिधान दिव्य वस्त्रें ॥ ९० ॥ करीं अभ्यंग मज्जन ॥ सोडीं जटांचें बंधन ॥ रत्नखचित मुकुटाभरण ॥ सुंदर भूषण अंगिकारीं ॥ ९१ ॥ भरतभावें कपीसीं ॥ राम आलिंगी हृदयेंसीं ॥ देखतां अंगद सुग्रीवासीं ॥ प्रेमें उत्कर्षीं नसांडे ॥९२॥ जुत्पति सकळ वानरगण ॥ अवघे झाले मूर्च्छापन्न ॥ भरतप्रेम अतिगहन ॥ रघुनंदन भुलविला ॥ ९३ ॥ सकळां टकमक जाली ॥ शब्दासिं कुलुपें पडलीं ॥ भरतप्रेमें उथळलीं ॥ समाधी लागली सर्वांसीं ॥ ९४ ॥ बिभीषण शरणागत ॥ श्रीरामभजनीं सावचित्त ॥ सत्वावस्था गिळोनि तेथ ॥ काय बोलत रामासीं॥९५॥ श्रीरामा पाहें सावधान ॥ विसरोनियां रामपण ॥ आलिंगिला कपिनंदन ॥ कार्या आठवण तुज नाहीं ॥ ९६ ॥ भरतप्रेमें भुललासी ॥ भरत ह्मणोनि कपीसीं ॥ आलिंगोनि राहिलासी ॥ निजकार्यासीं विसरोनि ॥ ९७ ॥ बिभीषणाचें वचन ॥ ऐकोनि हनुमा जाण ॥ स्वयें जाला सावधान ॥ रघुनंदना विनविती ॥ ९८ ॥ स्वामी ऐकें रघुनंदना ॥ भरत नव्हे हनुमा जाणा ॥ आलों पर्वत घेऊन ॥ औषधि गहना जेथें असती ॥९९॥ वेडी जाती प्रेमाची ॥ वेळ नेणें कार्याची ॥ गोष्टि सांगितली भरताची ॥ तेणें श्रीरामुचि भूलला ॥१००॥ शक्तिभेदें सौमित्र जाण॥ पडिलासे विसंज्ञ ॥ यासि करावें सावधान॥ रावणा कंदन करावया॥१॥ मर्कट पालेखाइर ॥ नेणें कार्य कार्यांतर॥बहुत लाविलासे उशीर॥क्षमा रघुवीर मज करो॥२॥ ऐसें बोलोनि हनुमंत॥चरणा लागला त्वरित ॥ सावध होवोनि रघुनाथ ॥ काय बोलत कपीसीं ॥ ३॥ ॥ श्लोक ॥ हनूमतोवचःश्रुत्वारामोवचनमब्रवीत् ॥ सा

१ दांगनें. २ अतिशय. ३ वानर. ४ उचडलीं. ५ श्रेष्ठ, गुप्त. ६ विकळ. ७ संहार.

घुवीरमहाबाहोयस्यचेदृक्पराक्रमः ॥ १४ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकतां भरतगोष्टी ॥ प्रेम उथळलें पोटीं ॥ कांहीं नदेखों दृष्टी ॥ तुजचि मिठी घातली ॥४॥ हा भरतप्रेमें भुलला ॥ मी ह्मणें भरतचि आला ॥ ह्मणोनि कपि आलिंगिला ॥ भला चेववला हनुमंतें ॥५॥ ब्रह्मादिकां नकरवती ॥ ऐसीं कर्में निश्चितीं ॥ तुवां साधिलीं मारुती ॥ निमिषगतीं नलागतां ॥ ६ ॥ तुझ्या उपकारा तत्वतां ॥ मी ऋणी जालों कपिनाथा ॥ वाचा खुंटली सर्वथा ॥ कांहीं तत्वतां नबोलवे ॥७॥ तुझ्या कर्मांची कथा ॥ काय सांगों हनुमंता ॥ सीताशुद्धीची कथा ॥ ऐकतां चित्ता चळकांपु ॥८॥ इंद्रजित वधालागीं सांग ॥ तुवां वोढविलें सर्वांग ॥ ते गोष्टि ऐकतां सवेग ॥ होतां उद्वेग चित्तासीं ॥ ९ ॥ एक एका उपकारा उत्तीर्णा ॥ जीवें नहोइजे कपिनंदना ॥ सर्वस्वेंसिं आपणा ॥ ऋणी संपूर्ण मी तुझा ॥११०॥ कांहीं नबोलवे सर्वथा ॥ ह्मणोनि चरणीं ठेविला माथा ॥ येरें वारोनि तत्वतां ॥ चरण रघुनाथाचे वंदिले ॥११॥ राममारुतिवृत्तांत ॥ देखतां जाले विस्मित ॥ सुषेण वैद्यराज तेथें ॥ त्यासिं बोलत सुग्रीव ॥१२॥ हे दोघेही प्रेमबोधले ॥ निजकार्यातें विसरले ॥ आपण जावोनि वहिले ॥ औषधीभार शोधावे ॥ १३ ॥ विशल्य होय लक्ष्मणा ॥ तें कार्य साधी सुषेणा ॥ ह्मणोनि लागला चरणा ॥ कार्य साधना साधावें ॥१४॥ ऐकोनि सुग्रीव उत्तर ॥ सुषेण निघाला सत्वर ॥ सकळ वानरांचा भार ॥ पर्वत शिखर वळंघलें ॥ १५ ॥ ॥ श्लोक ॥ सुग्रीवस्यवचःश्रुत्वासुषेणोन्येचवानराः ॥ गिरिमारुह्यतं रम्यंनानाधातुविभूषितं ॥ १५ ॥ ॥ टीका ॥ सवें वानरांचा भार ॥ सुषेण वैद्यराज सत्वर ॥ वळंघले पर्वत शिखर ॥ औषधीभार शोधावया ॥ १६ ॥ अतिदीर्घ पर्वतशिखरें ॥ रमणीय गिरिकंदरें ॥ जळें पूर्ण सरोवरें ॥ कमळें मनोहरें शोभती ॥ १७॥ अगराचीं झाडें बहुत ॥ चंदन डोंगर बहकत ॥ पुन्नाग चांपे पारिजात ॥ पर्वतीं बहुत पुष्पजाती ॥ १८ ॥ सरोवरीं कर्णिकारें ॥ सेविती निरंतरें ॥ पक्षिकुळें विचित्रें ॥ चौफेर किलकिलती ॥ १९ ॥ अतिरम्य पर्वत ॥ वानरें सैरा हिंडत ॥ सुषेण वैद्यराज तेथ ॥ औषधी शोधित अतिवेगें ॥ १२० ॥ स्मरोनियां रघुनंदन ॥ पर्वत पाहतां सावधान ॥ जालें औषधीचें दर्शन ॥ वैद्य सु

१ उद्भवले. २ प्रबोधिला. ३ दिलें. ४ उतरावी. ५ भरलें. ६ समुदाय. ७ चढले.

पेण हरिखतु ॥ २१ ॥ ॥श्लोक॥ तामौपधीं गृहीत्वासौह्यवतीर्यमहीतले ॥ शिलायांपेपयित्वातुनस्यंतस्मैप्रयोजयत् ॥ १६ ॥
महौपध्याःप्रभावेनलक्ष्मणःपरवीरहा ॥ विशल्योनिरुजश्चैवउत्थितःसमहीतलात् ॥ १७ ॥ ॥ टीका ॥ रामनामें सत्वर ॥ उ
पटोनि ओपधी संभार ॥ करीत नामाचा गजर ॥ वानरभार चालिला ॥२२॥ उतरोनि पृथ्वीतळीं ॥ ओपधी चूर्ण केल्या शि
ळीं ॥ रस घेवोनि तत्काळीं ॥ शक्तिविळीं वोतला ॥२३॥ रस घालितां सत्वर ॥ सावध नव्हेचि सौमित्र ॥ सुपेण जाला चिंता
तुर ॥ कांहीं विचार स्फुरेना ॥ २४ ॥ ब्रह्मादिकां अनुल्लंघ्य पूर्ण ॥ एवढा प्रयत्न केला दारुण ॥ शेखीं सावध लक्ष्मण ॥ अद्या
पि जाण होईना ॥२५॥ सुग्रीवा देखतां ॥ स्वामी रघुनाथ ऐकतां ॥ वल्गलों मी इतस्तता ॥ सौमित्रातें उठवीन ॥ २६ ॥ ऐसें
बोल बोलून ॥ पाठविला वायुनंदन ॥ महाविघ्नें जिणोन ॥ पर्वताचि जाण आणिला ॥२७॥ औपधी संभारें सगळा ॥ अंगें पि
ळोनियां वहिला ॥ घाईं रस वोतिला ॥ तो वृथा जाला प्रयत्न ॥ २८ ॥ तरी वैद्यक लटिकें जालें ॥ शास्त्र वृथा वेचिलें ॥ शिष्टा
चारा दूपण आलें ॥ काय जालें मज नकळे ॥ २९ ॥ नाहीं रसायन चुकलें ॥ धातूसीं अंतर नाहीं पडिलें ॥ नाहीं अनुपान चुक
लें ॥ नाहीं सांडिलें क्रियेसीं ॥ १३० ॥ काय जालें तत्वतां ॥ मज नकळे सर्वथा ॥ धांव पाव गा रघुनाथा ॥ शास्त्रसंमता संर
क्षीं ॥३१॥ तंव आवेशें वायुनंदनी॥जो भक्तांमाजि चडामणी ॥ बोलता जाला हांसोनि ॥ सुपेण लक्षोनि अनुवादे ॥३२॥सुपेणा
चुकलासी मत्त ॥ ज्याचेनि शास्त्रासीं शास्त्रार्थ ॥ जो वेदीं वेदार्थ ॥ शिष्ट सनाथ ज्याचेनि ॥३३॥ जेणें चिकित्सा पाँहाळी गेली ॥
जेणें शास्त्रें बुझाविलीं ॥ पुराणें वर्तो लागलीं ॥ ज्याची चाली जाणोनि ॥ ३४ ॥ त्या विसरोनि रघुनाथा ॥ स्वबुद्धि वैद्यक करि
तां ॥ शीण पावलासि वृथा ॥ कार्यही सर्वथा नसाधेचि ॥३५॥ उगवतां दिनमणी॥हरपे तत्काळ रजनी॥नक्षत्रेंसह चंद्र गगनीं॥
ठाकती होवोनि खद्योत॥३६॥तेंवि देखतां रघुनाथ ॥ औपधीभार समस्त ॥ शक्ति जाली प्रतिहत ॥ तुझें तेथें काय चाले ॥३७॥ ॥ ४ ॥
एसें नकरावें आपण ॥ प्रार्थोनियां रघुनंदन ॥ घ्यावें चरणतीर्थ मागोन ॥ वांचेल लक्ष्मण तें करीं ॥३८॥ औपधीरसामाजि दे

१ आनंदीत. २ पाषाणीं. ३ सुचेना. ४ जिंकून ५ समुदाय. ६ बोले. ७ विस्तार. ८ नष्ट.

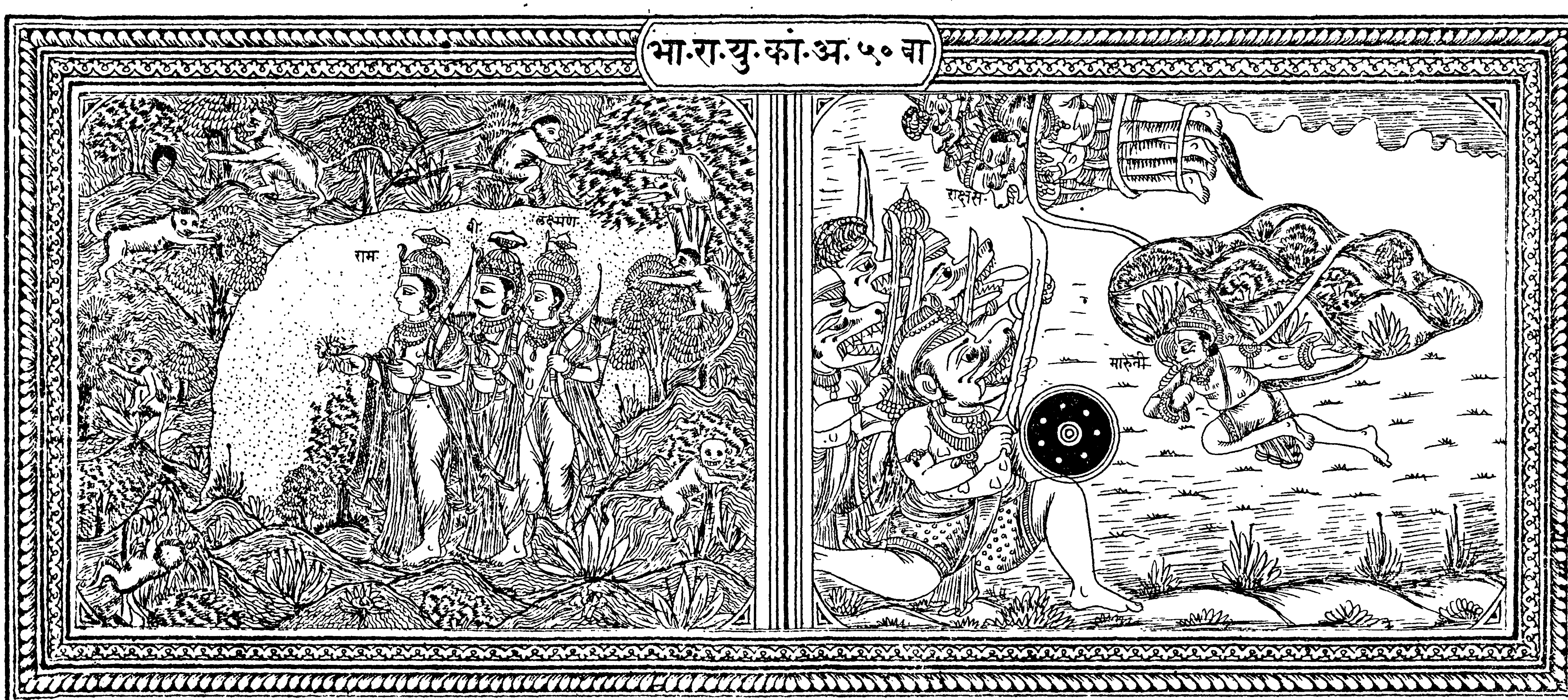
ख ॥ वेगीं घालोनि चरणोदक ॥ रस देतां एकाएक ॥ सकळ दुःख निरसेल ॥ ३९ ॥ कोणासीं हें नकळे जनीं ॥ नाम अमृत
संजीवनी ॥ तो प्रत्यक्ष असतां अनुदिनीं ॥ निजाभिमानी कष्टती ॥१४०॥ आह्मी वैद्यचिकित्सक ॥ क्षणमात्रें प्रतीतीते देख ॥
दाऊं लागतांचि निमिख ॥ तेणेंचि देख नाडिले ॥ ४१ ॥ सिद्धासीं सिद्ध लाभ होतां ॥ अभिमान उठला अवचिता ॥ तरी अव
धेंचि गेलें तत्वतां ॥ कष्ट वृथाचि सोसिले ॥ ४२ ॥ सर्व दुःखाच्या आपदा ॥ प्राप्त जाल्या प्रल्हादा ॥ नाम स्मरतां सर्व
दा ॥ दुःखबाधा छेदिली ॥ ४३ ॥ तो श्रीराम प्रत्यक्ष असतां ॥ तुझा अभिमान जाला वृथा ॥ चरणीं ठेवोनियां माथा ॥
चरणतीर्था मागावें ॥ ४४ ॥ तीर्थासमवेत औपधी ॥ घाईं घालितां त्रिशुद्धी ॥ सौमित्र उठेल सत्वबुद्धी ॥ युक्ति साधीं हे मा
झी ॥४५॥ ऐकोनि कपीचें वचन ॥ संतोपला सुपेण ॥ म्यां केला जो अभिमान ॥ तो रघुनंदन क्षमा करो ॥४६॥ मर्कट नेणें
मी सर्वथा ॥ क्षमा करणें रघुनाथा ॥ चरणीं ठेवोनियां माथा ॥ चरणतीर्था घेतलें ॥ ४७ ॥ औपधी तीर्थासमवेत ॥ घाईं
पिळितां समस्त ॥ सौमित्र जाला सावचित्त ॥ श्रीरघुनाथप्रसादें ॥४८॥ तीर्थें प्रोक्षितां शरीर ॥ सत्वर उठिला सौमित्र ॥ बा
प कृपाळु रघुवीर ॥ वानरभार हरिखेला ॥ ४९ ॥ रामनामें भुभुकार ॥ करीत उठले वानर ॥ नादें कोंदलें अंबर ॥ चराचर दु
म दुमिलें ॥ १५० ॥ नामें कोंदला भूगोळ ॥ नामें व्यापिलें अंतराळ ॥ नामें भेदलें पाताळ ॥ ब्रह्मांडगोळ कोंदला ॥५१॥ ना
में हर्पित जालें चित्त ॥ स्वशरीर नसांभाळित ॥ एक कोल्हाट घालित ॥ एक झेलित द्रुमवल्ली ॥५२॥ एक पर्वत झेलित ॥ एक
पर्वतीं वळंघत ॥ येरयेरां धके देत ॥ येर टाकित येरावरी ॥५३॥ रामसन्मुख वैसती एकें ॥ तोंड करिती रडकें ॥ सौमित्रें केलें
नाहीं निकें ॥ मज सांडून देखें निघाला ॥ ५४ ॥ ह्मणवोनि करीत रुदन ॥ उपहासिती रघुनंदन ॥ हरिखें नाचती वानरगण ॥
विस्मित मन रामाचें ॥ ५५ ॥ स्वयें उठोनि आपण ॥ आलिंगिला लक्ष्मण ॥ सुग्रीव अंगद बिभीपण ॥ आनंदें पूर्ण कोंद
ले ॥ ५६ ॥ नवा लक्ष्मण उपजला ॥ येणें मानें सुखावला ॥ उत्साह ऐसा कोंदला ॥ विसरला रामपणा ॥ ५७ ॥ उचलोनियां

१ चरणतीर्थ. २ नष्ट होईल. ३ क्षण. ४ दुःखें. ५ लागता. ६ आनंदला. ७ योग्य.

लक्ष्मण ॥ नाचों लागला रघुनंदन ॥ एका जनार्दना शरण ॥ निजजन कृपाळु ॥१५८॥ ॥स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडे एकाकारटीकायांलक्ष्मणउत्थापननामएकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १५८ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ १७ ॥ ॥ एवं ॥ १७५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ रामस्मरणें लक्ष्मण ॥ सवेग उठोनियां जाण ॥ नमियेला रघुनंदन ॥ बिभीषण नमियेला ॥ १ ॥
नमस्कारिलें सुग्रीवासीं ॥ नमन केलें अंगदासीं ॥ नमन सकळ वानरांसीं ॥ सौमित्रें सकळांसी नमियेलें ॥ २ ॥ ॥ श्लोक ॥
साधुसाध्विति सुप्रीतः सुषेणं प्रत्यपूजयत् ॥ उत्थितं भ्रातरं दृष्ट्वा रामो हर्षसमन्वितः ॥ १ ॥ परिष्वज्य च सौमित्रिं सबाष्पस्वेद
मब्रवीत् ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ उठिला देखोनि लक्ष्मण ॥ उल्हासें रघुनंदन ॥ आलिंगोनि सुषेण ॥ काय आपण बोलतु ॥ ३ ॥
तुझिया उपकारा उत्तीर्णा ॥ सर्वथा नये गा सुषेणा ॥ सौमित्राचिया जीवदाना ॥ तूंचि जाण जीवदाता ॥ ४ ॥ ऐसा विनवोनि
सुषेण ॥ आलिंगिला आपण ॥ सर्वेंचि धरोनि लक्ष्मण ॥ हृदईं जाण आलिंगी ॥ ५ ॥ कुरवाळितां अमृतहस्तीं ॥ अंगीं घाय
वण नदिसती ॥ अस्थि सांधल्या यथास्थिती ॥ श्रीरघुपती स्पर्शतां ॥ ६ ॥ करोनि औषधीचें मिष ॥ वांचविलें सौमित्रास ॥
स्वसामर्थें पूर्ण परेश ॥ परी कोणास कळेना ॥ ७ ॥ घेवोनि मोहाची बुंथी ॥ बोलतसे सौमित्राप्रति ॥ भेटलासि ऊर्मिलापती ॥
मी त्रिजगतीं सभाग्य ॥८॥ तुझे अंगींचा घावो ॥ देखतांचि महाबाहो ॥ मज प्राणांत झाला पाहाहो ॥ आठवितां देहो पुरेना
॥९॥ निजरूप देखोनि लक्ष्मणा ॥ अतिसुख जालें रघुनंदना ॥पौर्णिमेचा चंद्र जाणा ॥ जेंवि पूर्ण सोळा कळीं ॥१०॥ सुषेणा तूं म
हाचतुर ॥ आणि हनुमा वीर कपींद्र ॥ जाला दोघांचा कृतोपकार ॥ बंधु सौमित्र मज दिधला ॥ ११ ॥ वांचविला लक्ष्मण ॥
मी वांचलों रघुनंदन ॥ वांचले भरत शत्रुघ्न ॥ सीता चिद्रत्न वांचली ॥१२॥ बिभीषण शरणागत ॥ अंगद सुग्रीव वानरनाथ ॥
तिघी माता निश्चित ॥ जन समस्त अयोध्येचे ॥१३॥ हनुमा आणि सुषेण ॥ याचि रीती आपण ॥ स्तविता जाला लक्ष्मण ॥
जीवदान तुह्मीं दिधलें ॥ १४ ॥ ॥ श्लोक ॥ एवमुक्त्वा तु सौमित्रिं राघवस्तं महायशाः ॥ परिष्वजत सौमित्रिं सुग्रीवः पवनात्म
जः ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ ऐसें बोलतां रघुनंदन ॥ आणि बंधु लक्ष्मण ॥ येरीं लागोनियां चरणा ॥ दोघांजणा आलिंगिलें ॥१५॥
ऐकें स्वामी रघुनाथा ॥ ह्मणे उपकार घेसी माथां ॥ आह्मीं मशकें[3] हें तत्वतां ॥ महिमा सर्वथा तीर्थाचा ॥१६॥ तुझें चरणतीर्थ न

१ उत्तरायी. २ वेष. ३ माश्या.

घेतां ॥ प्रयत्नाचि जाला वृथा ॥ घेतां तुझ्या चरणतीर्था ॥ सावधानता सौमित्रासीं ॥१७॥ सामर्थ्य आपुलें लोपविसी ॥ आणि
उपकार माथां घेसी ॥ महत्व वानरां देसी ॥ निजमानसीं कृपाळू ॥ १८ ॥ लोपवोनि स्वसामर्थ्या ॥ महत्व देणें निजभक्ता ॥
हें साजे एक्या रघुनाथा ॥ दीन अनाथा कळे केंवी ॥ १९ ॥ ऐसें करोनियां स्तवन ॥ घालोनियां लोटांगण ॥ तंव सुग्रीव राजा
आपण ॥ रघुनंदन विनवीत ॥ २० ॥ चरणीं ठेवोनियां माथा ॥ विनवीतसे रघुनाथा ॥ अपूर्व देखोनि पर्वता ॥ वानरां सम
स्तां उल्हासु ॥ २१ ॥ ॥ श्लोक ॥ अपूर्वंतंगिरिंदृष्ट्वाकौतूहलसमन्वितः ॥ विज्ञापयतिसुग्रीवोराघवंसचलक्ष्मणः ॥ ४ ॥ कौ
तूहलसमाविष्टोपर्वतारोहणंप्रति ॥ दत्तानुज्ञाराघवेणसुग्रीवेणांगदेनच ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ पहावया पर्वतेंद्र ॥ वानरां आल्हाद
थोर ॥ आज्ञा देणें सत्वर ॥ श्रीरामचंद्रा कृपाळुवा ॥ २२ ॥ ऐकोनि सुग्रीवाचें वचन ॥ राम जाला हास्यवदन ॥ तुझी आज्ञा
उल्लंघन ॥ कोण शके करावया ॥ २३ ॥ पर्वतावरी सुखें जावें ॥ शिखरें शिखर पाहावें ॥ फळ जळ स्वीकारावें ॥ तृप्त करावें
वानरां ॥ २४ ॥ ऐसें रामें आज्ञापिलें ॥ तंव सुग्रीवें मागुती विनविलें ॥ देवें तेथें पाहिजे आलें ॥ वचन मानिलें श्रीरामें॥२५॥
॥ श्लोक ॥ तंसमारुरुहुःशैलंनानारत्नोपशोभितं ॥६॥ ॥ टीका ॥ श्रीरामचंद्रासमवेत ॥ वानर वळंघले पर्वत ॥ नानारत्नीं शो
भत ॥ जैसा दिसत रत्नाकरू ॥ २६ ॥ विचित्र धातु शोभत ॥ विचित्र दिसे जळस्रोत ॥ विचित्र सरोवर तेथ ॥ कमळें शोभ
त विचित्र॥२७॥ विचित्र द्रुमवल्ली तेथ ॥ विचित्र औषधी अनंत ॥ देखतां सौमित्र विस्मित ॥ आश्चर्य मानित श्रीरामु॥ २८ ॥
शोभा देखोनि पर्वतीं ॥ सुग्रीव पुसे सुषेणाप्रती ॥ दिव्यौषधी पर्वतीं ॥ काय निमित्तें राहिल्या ॥२९॥ साद्यंत हा वृत्तांतु ॥ सुषेणा
सांगें इत्थंभूतु ॥ पुसता जाला वानरनाथु ॥ ऐकोनि सांगतु सुषेण ॥३०॥ ॥ श्लोक ॥ सुषेणोभ्यवदत्तांस्तुपूर्ववृत्तानिसूचयन्
इहविष्णुश्चब्रह्माचशक्रोग्निर्वरुणोयमः ॥ ७ ॥ लोकपालाश्चभगवान्कुबेरःसहराक्षसैः ॥ एतद्रम्यंमहास्थानंयत्रदेवाःसमा
गताः ॥ ८ ॥ संप्रीतैश्चाप्सरोभिश्चऋषिभिश्चमहात्मभिः ॥ अत्रराहोःशिरश्छिन्नंविष्णुनाप्रभविष्णुना ॥ ९ ॥ जातातत्रौष

१ पाणी. २ चढले. ३ समुद्र. ४ पाण्याचे झरे.

धीर्दिव्याविशल्यकरणीशुभा ॥ इयंसाचितिदृष्ट्वातांददर्शपरमौषधीं ॥१०॥ ॥टीका॥ ब्रह्मशाप इंद्राप्रति जाला ॥ रत्नसमूह सागरीं
पडिला ॥ ह्मणोनि मंथनादरु मांडिला ॥ देव दैत्य मेळा मिळोनि ॥ ३१ ॥ लोकपाळ समस्त ॥ यक्ष किन्नर समस्त ॥ राक्षस
पातले तेथ ॥ ऋषि बहुत पाहूं आले ॥ ३२ ॥ देवांगना निजगजरीं ॥ नृत्य करिती नानापरी ॥ गंधर्व गाती सप्तस्वरीं ॥ मंथ
न सागरीं पाहूं आले ॥३३॥ मंदरु करोनियां रवी ॥ वासुकी बारंडी बरवी ॥ पुच्छ धरियेलें देवीं ॥ मुख दैत्यीं धरियेलें॥ ३४ ॥
मंदराद्रि जाईल रसातळा ॥ ह्मणोनि कूर्म तळीं राहिला ॥ मंथनारंभ केला ॥ अत्यादरें करोनी ॥ ३५ ॥ आरंभींच हालाहल॥
जाळित जगतीतळ ॥ उठिलें तात्काळ ॥ लोक सकळ तळमळिती ॥३६॥ जाळितां सकळ जनासीं ॥ मग प्रार्थिलें शंकरासीं॥
तेणें गिळिलें विषासीं ॥ जाली त्यासीं अनिवार ॥ ३७ ॥ शिव जाला कासाविसी ॥ तो स्मरे भगवंतासीं॥ येतां रामनाम मुखा
सीं ॥ जाली विषाची उपशांती ॥३८॥ पुढें मंथन आरंभिलें ॥ रत्नाचे समूह निघाले ॥ विभाग करूं आदरिले ॥ तेथें लागलें
भांडण॥३९॥ मद्य दिधलें दैत्यासीं ॥ लक्ष्मी कौस्तुभ विष्णुसीं ॥ येर पाठवितां स्वर्गासीं ॥ आला दैत्यांसीं अतिक्रोध॥४०॥मंथ
न करितां कष्टलों आह्मी ॥ अमृत घेवोनि जाल तुह्मी ॥ ह्मणोनि उठिले संग्रामीं ॥ रणभूमी रणमारें॥४१॥सहज दैत्य बळवंत॥व
री मद्यपानें उन्मत्त ॥ युद्धा मिसळले अद्भुत ॥ देवांचा घात करीताचि ॥४२॥ मंथन करितां श्रमले ॥ देव क्षीणशक्ति जाले ॥ दै
त्य झोडित उठिले ॥ पळते जाले दशदिशां ॥४३॥ एक आरडती बोरडती ॥ भेणें दशदिशां धांवती ॥ धांव पावगा श्रीपती ॥
या आकांतीं संरक्षीं ॥ ४४ ॥ देखोनि देवांची करुणा ॥ विष्णु कळवळिला मना ॥ करिता जाला सूचना ॥ दैत्यहननां लागो
नि ॥४५॥ रूपें जाहला तो मोहिनी ॥ अतिसुंदर त्रिभुवनीं॥विश्व लाविलें ध्यानीं॥दैत्य भुलवोनि मोहिले ॥४६॥ मिळोनि मोहि
नीपासीं ॥ वेढियेलें तियेसीं ॥ लागती वेळोवेळां पायांसीं ॥ तूं आह्मासीं अंगिकारीं ॥ ४७ ॥ ते नपाहे कोणाकडे ॥ दैत्य समू
ह देखोनि रडे ॥ फुंदोफुंदो पायां पडे ॥ आह्माकडे पाहें पां ॥४८॥ अंगीकारीं आह्मासीं ॥ करूं जेंजें तूं सांगसी ॥ नुल्लंघूं तुझि

१ घुसळणें. २ आलं. ३ दोरी. ४ काळकूट विष. ५ शमन. ६ नष्टसामर्थ्य. ७ संहारा.

या वचनासीं ॥ घे भाकेसीं आमुच्या ॥ ४९ ॥ ऐकोनि दैत्यांचें वचन ॥ मोहिनी बोलली आपण ॥ परस्परें काय ह्मणोन ॥ तु
ह्मां भांडण लागलें ॥५०॥ तो समूळ वृत्तांत ॥ मज सांगावा साद्यंत ॥ तुमचा कलह समस्त ॥ मी त्वरित छेदीन ॥ ५१ ॥ ऐक
तां तें वचन ॥ अवघे गेले भुलोन ॥ सांगते जाले आपण ॥ अपूर्वकथन युद्धाचें ॥ ५२ ॥ मंथनीं निघालें अमृत ॥ अवघे देव ने
वीं पाहत ॥ ह्मणोनि आह्मां भांडत ॥ हिरोन अमृत घ्यावया ॥५३॥ देखोनियां तुझी मूर्ती ॥ अतिउल्हास जाला चित्तीं ॥ जें सां
गसी तें निश्चितीं ॥ आह्मीं चित्तीं मानिलें ॥५४॥ नुल्लंघूं तुझें वचन ॥ घे आमचें भाष्यें प्रमाण ॥ तुझ्या वचनालागीं जाण ॥ जी
व प्राण वेंचूं पैं ॥५५॥ अनुसरलेति वचनासीं ॥ तरी बुझावीन दोघांसीं ॥ मद्यामृत समरसीं ॥ उभयसेनेसिं वाढीन ॥५६॥ वेग
ळालिया पंक्ती ॥ उभयसेना बैसावी निगुती ॥ गेलिया येरयेरां पंक्ती ॥ दंड निश्चिती मी करीन ॥ ५७ ॥ वचन मानलें सकळां ॥
पंक्ती बैसल्या दोही पाळां ॥ घटु मायाकृत निर्मिला ॥ लोकां सकळां अलक्ष ॥ ५८ ॥ भीतरीं गेला पटांतरा ॥ उभय रस वो
तिले सैरा ॥ दैत्यां वाढिली सुरा ॥ अमृतधारा देवांसीं ॥५९॥ दैत्य सेविती कठोरावृत्ती ॥ येर गोडिया मिटिक्या देती ॥ राहु
धूर्त जाणे चित्तीं ॥ आला गुप्तगति देवांमाजीं ॥६०॥ अमृत पडतां मुखांतरीं ॥ चंद्रें दाविलें झडकरी ॥ येरीं सुदर्शन प्रेरी ॥ कं
ठनाळ झडकरी छेदिलें ॥ ६१ ॥ चंद्रें दाखविलें राहूसीं ॥ राहु झोंबला चंद्रासीं ॥ अद्यापिवरी आकाशीं ॥ राहु पर्वासीं होत अ
से ॥६२॥ धड पडिलें धरेवरी ॥ लोटत निघालें धरित्री ॥ मोहनी बैसवोनि उरावरी ॥ वास करी नेवासा ॥६३॥ धड पडोनियां
तळीं ॥ वाढियलें महीतळीं ॥ धनवट ऐसी आख्या जाली ॥ तयेकाळीं तयेदेशीं ॥६४॥ शिर उसळलें गगना ॥ तें ग्रहचक्रीं बै
सोनि जाणा ॥ लागे शशिसुभांना ॥ करी ग्रहणा वेळुवेळां ॥६५॥ अमृतें देव तुष्ट पुष्ट जाले ॥ दैत्य मद्यमदें मातले ॥ निजयु
द्धातें मिसळले ॥ देवीं मारिले क्षणमात्रें ॥६६॥ पूर्वविभागाचे स्थिती ॥ रत्नें नेमिलीं शीघ्रगती ॥ राहूचें अमृत क्षितीं ॥ मारि ॥ २ ॥
तां निश्चिती सांडलें ॥ ६७ ॥ तेथें औषधी संभार ॥ होवोनि व्यापिला डोंगर ॥ ऐकतां विस्मित सौमित्र ॥ सुग्रीव वीर विस्मि

१ वचन. २ समजूतकरीन. ३ समग्र. ४ बाजूला. ५ मद्य. ६ चंद्रसूर्य. ७ भूमीवर. ८ समुदाय.

त ॥ ६८ ॥ वानरवीर समस्त ॥ सुग्रीवासीं प्रार्थित ॥ अमृतसंजीवनी येथें ॥ फळें त्वरित भक्षावीं ॥६९॥ प्रार्थोनिया हनुमंता॥
आज्ञा पुसावी रघुनाथा ॥ वानर श्रमले युद्ध करितां ॥ त्यांसिं तृप्त्यर्था आज्ञापी ॥७०॥ सुग्रीवें प्रार्थिला हनुमंत ॥ तेणें विनवि
ला रघुनाथ ॥ फळें भोजनीं कपि समस्त ॥ सोडी रघुनाथ सन्मानें ॥ ७१ ॥ पर्वताचे शिखरें शिखर ॥ वानर हिंडती सैर ॥ वृ
क्ष आसुडिती सत्वर ॥ फळसंभार भक्षिती ॥ ७२ ॥ सकाम हिवें पीडलीं एकें ॥ क्रोधाग्नीनें जाळिलीं अनेकें ॥ लोभवल्लीं गुंडा
ळली एकें ॥ त्यांची वाढी देख खुंटली ॥७३॥ मोहसांदीं एक पडिलीं ॥ एक तृष्णाजळीं बुडालीं ॥ आशाधारीं जे ठेंचिलीं ॥ ते
किंचनलीं झाडींची ॥ ७४ ॥ विकल्पपक्षीं खादलीं एकें ॥ अंतरत्वचें कोरलें देखे ॥ अभाववातें उडालीं एकें ॥ आकल्प एक भ्र
मताती ॥ ७५ ॥ विषयझाडें झाडिलीं ॥ कामिनीकुचकर्दमीं पडलीं ॥ त्यांची निर्गति नव्हे वहिली ॥ अधोद्वारा गेलीं अधोग
ती ॥ ७६ ॥ एकीं कर्मकांडीं पडलीं ॥ ते स्वर्गींचे दरडी गुंतलीं ॥ एकीं संधी निष्टली ॥ सर्वचि पडलीं भगमुखीं ॥७७॥ ऐसि
या फळांचिया जाती ॥ वानर हातीं न शिवती ॥ कृपा वोळला रघुपती ॥ वानरपंक्ती विवेकी ॥७८ ॥ जीं स्नेहदेंठींची सुटलीं ॥
वनितांहातींचीं निष्टलीं ॥ जीं शांतितेजें मुरालीं ॥ जीं पिकलीं निर्विकार ॥७९॥ जीं निराशें मघमघिलीं ॥ शांति दांतीं अरुवा
रलीं ॥ सुखरूपें साकारलीं ॥ फळें सेविलीं वानरीं ॥ ८० ॥ निजात्मबोधें मघमघित ॥ नित्यनैराशु रस गळत ॥ जेथें हंस शु
क झेंपावत ॥ तीं फळें सेवित वानर ॥८१॥ अहं कोहं सोहं विहीन ॥ ब्रह्मीं ब्रह्मत्व जेथें लीन ॥ जेथें नाहीं मी तूं पण ॥ ऐसी स्थि
ती पूर्ण सेविती ॥ ८२ ॥ बहुत दिवस आवरिले ॥ श्रीरामें पर्वतीं सोडिले ॥ नाना रस सेविते जाले ॥ विटांऊं लागले सुरसिद्धां
॥८३॥ विचित्र फळें सेवित ॥ विचित्र जळें प्राशित ॥ श्रीरामप्रेमें डुल्लत ॥ विसरत देहभाव ॥८४॥ हरिखें विटाविती देवांसीं॥
वांकुल्या दाविती ऋषींसीं ॥ वेगीं भजा श्रीरामासीं ॥ अच्युतफळासीं पावाल ॥ ८५ ॥ नभजतां श्रीरामचंद्रा ॥ कदा नचुकती
येरझारा ॥ उकल नव्हे संसारा ॥ दुःखसमुद्रामाजिं पडे ॥ ८६ ॥ नाना औषधींचे रस ॥ कपींनीं सेविले बहुवस ॥ तृप्ति पावो

१ स्वच्छंदें. २ ओरबडती. ३ अर्धीकच्चीं. ४ चिखलांत. ५ पूर्ण. ६ तुटल्या. ७ स्त्री. ८ परिपक्व झालीं, हलकीं झालीं. ९ वेडाऊं. १० आनंदे. ११ जन्ममरणावृत्ती.

नि मानस ॥ अवघे तळास उतरले ॥ ८७ ॥ ॥ श्लोक ॥ अथोवाचहनूमंतंरामःसुग्रीवसन्निधौ ॥ पर्वतोनीयतांवीरमर्यादाचार्णवस्यतु ॥ ११ ॥ एवमुक्तस्तुहनुमानूकृतवेगोमहाकपिः ॥ दोर्भ्यांसंमुह्यतंशैलंप्रयातुमुपचक्रमे ॥ १२ ॥ ॥ टीका ॥ रामासमवेत सुग्रीव वीर ॥ सकळ वानरांचा भार ॥ उतरोनि पर्वत शिखर ॥ काय रघुवीर बोलिला ॥ ८८ ॥ महावीरा हनुमंता ॥ पर्वत नेईं मागुता ॥ स्थापोनियां स्वस्थता ॥ अतिशीघ्रतां परतावें ॥ ८९ ॥ येथें ठेवितां पर्वत ॥ शिष्टाचारा विरुद्ध होत ॥ यालागिं नेवोनियां त्वरित ॥ यथास्थित स्थापावा ९०॥ ब्रह्मयानें सृष्टि निर्मिली जैसी ॥ आपण संरक्षावी तैसी ॥ करूं जातां अन्यारिसी ॥ शिष्टाचारासिं मिळेना ॥ ९१ ॥ सागरु नुल्लंघी वेळेसीं ॥ तेंवि आह्मी ब्रह्मसृष्टीसीं ॥ प्रतिपाळावें अतियत्नेंसीं ॥ मर्यादेसिं रक्षुनि ॥९२॥ ऐसें बोलतांचि रघुवीर ॥ कपीनें केला नमस्कार ॥ नामें करोनि भुभुकार ॥ शैल सत्वर उचलिला॥९३॥ ॥ श्लोक ॥ दिशश्चविमलाःसर्वाजाताश्चहिमपांडुराः ॥ हनुमंतंसविक्रांतमुत्पत्यगगनेस्थितं ॥ १३ ॥ ॥ टीका ॥ धरोनियां दोहीं बाहीं ॥ पर्वत उचलिला लवलाहीं ॥ श्रीराम स्मरोनि हृदईं ॥ गगनीं पाहीं उसळला ॥ ९४ ॥ जैसा श्रीरामाचा बाण ॥ धनुष्यींहून सुटतां गुण ॥ गगनीं उसळले संपूर्ण ॥ रिपुदळैण करितचि ॥९५॥ मेळवोनि द्रव्य तीव्र ॥ जेंवि सोडिजे अग्नियंत्र ॥ तेंवि उडाला कपींद्रं ॥ दुष्टसंहार करीतचि ॥ ९६ ॥ तंव उजळलें उखामंडळ ॥ जालां अरुणोदय तत्काळ ॥ नयन जालेजी निर्मळ ॥ गोळांगुळ देखिला ॥९७॥ राक्षसां जाला आकांतु ॥ तळमळी लंकानाथु ॥ अनावर कपि समर्थु ॥ नाहीं भीतु कळिकाळा ॥ ९८ ॥ आह्मीं काळनेमी पाठविला ॥ तोही तेणें मारिला ॥ पर्वत घेवोनि आला ॥ येणें उठविला सौमित्र ॥९९॥ सर्वेचि पर्वत मागुता ॥ घेवोनि जातो आतां ॥ धरा मारा काय पाहतां ॥ हिरोनि पर्वता घ्या वेगीं ॥१००॥ ॥ श्लोक ॥ अपश्यन्राक्षसाःसर्वेव्रजंतंसागरोपरि ॥ रावणस्त्वब्रवीत्दृष्ट्वासमीपस्थान्निशाचरान् ॥ १४ ॥ हस्तिकर्णंशंकुकर्णंमेघचित्रंचराक्षसं ॥ एतेचान्येपिवहवोआज्ञप्तारावणेनतु ॥ १५ ॥ स्थूलजंघंमहानादंमहाचक्रंमहोरसं ॥ उल्काम्मुखंमहावीर्यंचतुर्वक्त्रंचराक्षसं ॥ १६ ॥ शी

१ मान्य. २ अन्यथा ३ मर्यादेस ४ पर्वत. ५ शत्रुकंदन. ६ वानर.

घ्रंमायाप्रभावेनहनूमान्गृह्यतामिति ॥ योनिगृह्यानयेत्तूर्णंतस्यराज्यंददाम्यहं ॥ १७ ॥ ॥ टीका ॥ स्थूळजंघा सावधान ॥ महानादा ऐकें वचन ॥ महाक्रांता तुवां आपण ॥ कपिनंदन आणावा ॥ १ ॥ महोरसा उल्कामुखा ॥ महावीर्या चतुर्मुखा ॥ हस्तिकर्णा सुरेखा ॥ कपिनायका आणा वेगीं ॥ २ ॥ शंकुकर्णा विचित्रा ॥ मेघचित्रा महावीरा ॥ सावधान माझे उत्तरा ॥ ऐका समग्र सुचित्त ॥३॥ पर्वतेंसहित कपींद्र ॥ धरोनि आणील मज समोर ॥ त्यासिं करीन राज्यधर ॥ जैसा दशशिर तो तैसा ॥४॥ येथें आणिल्या पर्वत ॥ राक्षस वांचून समस्त ॥ घाय कोणाही नबाधित ॥ औषधी अद्भुत तेथें असती ॥५॥ राज्यदानाचें उत्तर ॥ ऐकतांचि सत्वर ॥ उठावला राक्षसंभार ॥ वानरेंद्र धरावया ॥ ६ ॥ मरण देखतांही दृष्टी ॥ उठावले कोट्यानुकोटी ॥ धनलोभाची ममता मोठी ॥ मरणांत कष्टी सांडीना ॥ ७ ॥ उरीं आदळतां मरण ॥ सर्वथा नव्हे उदासीन ॥ मरेन कीं हें साधीन॥ प्रतिज्ञा पण स्वयें करिती ॥८॥ जो मनोरथ करीं बैसे ॥ तो सावध असतांचि पिसे ॥ देह विसरोनि आपैसें ॥ नाचों बैसे मनोरथीं ॥९॥ राज्य देईन ऐसी गोष्टी ॥ ऐकतांचि उठाउठी ॥ उठावल्या कोटीच्या कोटी ॥ मरणोमनिष्टीं सन्नद्धे ॥११०॥ ॥श्लोक॥ श्रुत्वातुराक्षसेंद्रस्यवचस्तेत्वरयान्विताः ॥ विचित्रकवचाःसर्वेनानाप्रहरणोद्यताः ॥ १८ ॥ ॥ टीका ॥ रावणआज्ञा होतांचि पाहीं ॥ वीर सिद्ध जाले ठाईं ॥ कंकलटोप लवलाहीं ॥ कवचें तिहीं वार्णेलीं ॥११॥ नानापरीचीं अंगत्राणें ॥विचित्रालंकार आभरणें ॥ मायावेगें केलें धांवणें ॥ कपि आंगेवण लक्षूनि ॥१२॥ सकळीं वेढिला कपींद्र ॥ जेंवि मेघीं दिवाकर ॥ आच्छादिजे प्रकाशकर ॥ तेंवि वानर कवळिला ॥ १३ ॥ कैंचा रे तूं कोण वानर ॥ वेगीं कवळोनि डोंगर ॥ गगनीं जासी सत्वर ॥ परत निष्ठुर युद्धासीं ॥ १४ ॥ नभीसी तूं देवांसीं ॥ दानवांतें दृष्टी न आणिसी ॥ राक्षसांतें न गणिसी ॥ स्वस्थ जातोसि आकाशीं ॥१५॥ ॥ श्लोक ॥ नत्वांविभेमिदेवानांदैत्यानांचमहात्मनां ॥ एवंतेनिगृहीतास्तुविचिंत्येदंवचोब्रवीत् ॥ १९ ॥ यदिप्राप्ताश्चयालोकाभवद्भिःसहिताःसुराः ॥ ब्रह्माणमग्रतःकृत्वानसमोममकेनचित् ॥ २० ॥ ॥ टीका ॥ कोणानेंही दृष्टी नाणिसी ॥

१ सेना. २ समीप. ३ उद्युक्त. ४ धारण केलीं. ५ चिलखतें ६ अलंकार. ७ पराक्रम. ८ सूर्य.

गगनीं जातोसि वेगेंसीं ॥ सांडीं सांडीं पर्वतासीं ॥ नाहीं तरी मरसी वानरा ॥ १६ ॥ ऐकोनियां राक्षसउत्तर ॥ खवळला तो वानर ॥ आलियाही सुरेंद्र ॥ तरी कपींद्र नाटोपे ॥ १७ ॥ त्रैलोक्यींचे वीर समग्र ॥ आलिया ही सुरासुर ॥ दानव मानव समग्र ॥ तरी कपींद्र नाटोपे ॥१८॥ सृष्टिकर्ते समग्र ॥ ब्रह्मा आणि हरिहर ॥ येऊं नशकती मज समोर ॥ दूत साचार रामाचा ॥१९ ॥ तेथें तुह्मीं काय बापुडीं ॥ धांवतसां लवडसवडी ॥ वृथा मराल रोकडीं ॥ अर्ध घडी नलागतां॥ १२०॥ ऐसें बोलोनि कपिनाथ ॥ पुच्छ वाढविलें अद्भुत ॥ जैसा काळपाश अकस्मात ॥ धावे कवळित जीवांसीं ॥ २१ ॥ हातीं कवळोनि पर्वत ॥ पुच्छ युद्धासिं मोकलित ॥ तेणें कंदन केलें तेथ ॥ राक्षसांत मांडिला ॥२२॥ अरे हा वायुसुत महाबळी ॥ यासीं नचले अहाच कळी ॥ सत्वर मिळोनियां सकळीं ॥ हातफळी मेळवावी ॥२३॥ वेगळालें झुंझ करितां ॥ रणीं नाटोपे सर्वथा ॥ सकळ मिळोनियां तत्वतां ॥ मारूं आतां कपीसीं ॥ २४ ॥ ऐसें विचारोनि मनीं ॥ मिसळले युद्धालागोनि ॥ तंव पुच्छ आलें जी ठाकोनि ॥ ख्याती रणीं लावित ॥ २५ ॥ राक्षस करित झुंजारीं ॥ वर्षते जाले शस्त्रास्त्रीं ॥ तितकीं निवटीत पुच्छाग्रीं ॥ कपिकेसरी बळिवंत ॥२६॥ जैसें अलक्ष काळचक्र ॥ करी जीवांचा संहार ॥ तैसें पुच्छ वेगवत्तर ॥ राक्षसभार निवटीत ॥२७॥ एक शिळा टाकित ॥ एक शस्त्रें वर्षत ॥ अस्त्रें एक प्रेरित ॥ दारुण मंत्र मंत्रोनि ॥ २८ ॥ मंत्रोनियां महाशक्ती ॥ हनुमंतावरी सोडिती ॥ एक निधँडा निश्चिती ॥ केली शांति सकळांची ॥ २९ ॥ शक्तीची निजशक्ती ॥ श्रीराम स्वयें चित्‌शक्ती ॥ तो राम स्मरतां कपिपती ॥ जाली प्रतिहती शक्तीची ॥१३०॥ मुखीं श्रीरामाचें नाम ॥ हृदईं श्रीरामाचें प्रेम ॥ इंद्रियें श्रीरामाचें कर्म ॥ तया दुर्गम कोण अर्थ ॥३१॥ स्मरतां श्रीरघुनंदन ॥ आलें सर्वांगीं स्फुरण ॥ पुच्छें आदरिलें कंदन ॥ राक्षसगण मारिले ॥३२ ॥ शक्ति केलिया प्रतिहत ॥ शस्त्रें पुच्छें पीठ करित ॥ शिळा स्वयें चूर होत ॥ लागतां क्षय होय शस्त्रांचा ॥३३॥ ॥श्लोक॥ एकंद्वित्रिचतुरोविंशच्चत्वारिंशत्तथाशतं ॥ लांगूलाग्रेणतान्वेष्ट्यभ्रामयित्वाव्यचिक्षिपत् ॥ २१ ॥ अन्यांस्तुबलिनःशूरान्राक्षसान्भी

१ क्षोभला. २ त्वरेनें. ३ संहार. ४ समीप. ५ लढाई. ६ संहारित. ७ निर्भय. ८ नाश. ९ अगम्य.

मविक्रमान् ॥ बध्वालांगूलपाशेनपद्भ्यांसंप्रहरत्कपिः ॥ २२ ॥ ॥ टीका ॥ एक दोन तीन चारी ॥ पांच सातशतें वरी ॥ मारिल्या राक्षसांच्या हारी ॥ कपिकेसरी निजपुच्छें ॥ ३४ ॥ महाभयानक क्रूर ॥ रणयोद्धा महावीर ॥ रामदूत महाशूर ॥ केलें चरित्र तें ऐका ॥३५॥ एक बांधोनियां पुच्छासीं॥ आदळिले गिरिपृष्ठेंसीं ॥ पीठ करोनि अस्थींसीं ॥ एक यमसदनासीं पाठविले ॥ ३६ ॥ एक पाईं कवळिले ॥ एक लातातळीं रगडिले ॥ एक धाकेंचि निमाले ॥ वीर पडिले असंख्य ॥३७ ॥ एक पाहतां क्रूरदृष्टी ॥ धाकें धाकें मूत्रवृष्टी ॥ करोनियां उठाउठी ॥ प्राण शेवटीं सांडिती ॥३८॥ एकें भुभुक्कारें भ्याली ॥ निःशेष देहातें विसरलीं ॥ एक दिग्पटीं लागलीं ॥ एक मुकलीं सर्वस्वा ॥ ३९ ॥ ॥ श्लोक ॥ एवंसकंदनंकुर्वन्रक्षसांमेघवर्चसां ॥ दिवाकरइवव्योम्निसोगच्छद्वायुनंदनः ॥ २३ ॥ अतिदेवकृतंकर्मदृष्ट्वातस्यतुदेवताः ॥ साधुसाध्वितिभाषंतःपुष्पवर्षैरवाकिरन् ॥ २४ ॥ हत्वारक्षःसहस्राणिलांगूलचरणायुधैः ॥ स्वस्थानेपर्वतंस्थाप्यरामस्याग्रेसमागतः ॥ २५ ॥ प्रणिपत्यततोरामंसुग्रीवंसहलक्ष्मणं ॥ आचचक्षेतथावृत्तंयावत्पूर्वंचसांप्रतं ॥२६॥ ॥ टीका ॥ जेविं गगनीं रविमंडळ ॥ मेघ आच्छादी सकळ ॥ तेंवि येवोनि राक्षसदळ ॥ गोळांगुळ आच्छादिला ॥१४०॥ तो रवि आपल्या निजकिरणीं ॥ मेघांचें अंतर भेदूनि ॥ स्वप्रकाशें करोनि ॥ अवनी गगनीं प्रकाशी ॥ ४१ ॥ श्रीरामदळीं हनुमा वीर ॥ जेंवि मूर्तिमंत दिवाकर ॥ महामेघ राक्षस वीर ॥ पाहाती कपींद्र आच्छादूनि ॥४२॥ बाप कपिकुळीं दिनमणी ॥ पुच्छरूप निजकिरणीं ॥ अंतरें सकळांचीं भेदूनी ॥ ठेला करोनि वाताहत ॥ ४३ ॥ जेंवि सरोवरीं गज निघे ॥ कमळिणी निवटी वेगें ॥ तेंवि कपीनें लागवेगें ॥ राक्षस रागें मर्दिले ॥४४॥ पर्वतासहित युद्ध करित ॥ देखतां देव समस्त ॥ होवोनि सकळ विस्मित ॥ स्तुति करीत कपीची ॥ ४५ ॥ मानवोनि सुरासुरीं ॥ पुष्पवृष्टि कपिशिरीं ॥ करिते जाले निजगजरीं ॥ जयजयकारीं हर्षित ॥ ४६ ॥ सुर जयजयकार करित ॥ विजयी जाला कपिनाथ ॥ ठेवोनि स्वस्थानीं पर्वत ॥ आला रघुनाथवंदना ॥ ४७ ॥ लोटांगण श्रीरामचरणा ॥ नमन केलें लक्ष्मणा ॥ सुग्रीवासिं केलें नम

१ श्रेष्ठ, सिंह. २ मेले. ३ दाहीदिशां. ४ वानर. ५ पृथ्वी. ६ सूर्य. ७ नाशीं. ८ त्वरें. ९ मारिले.

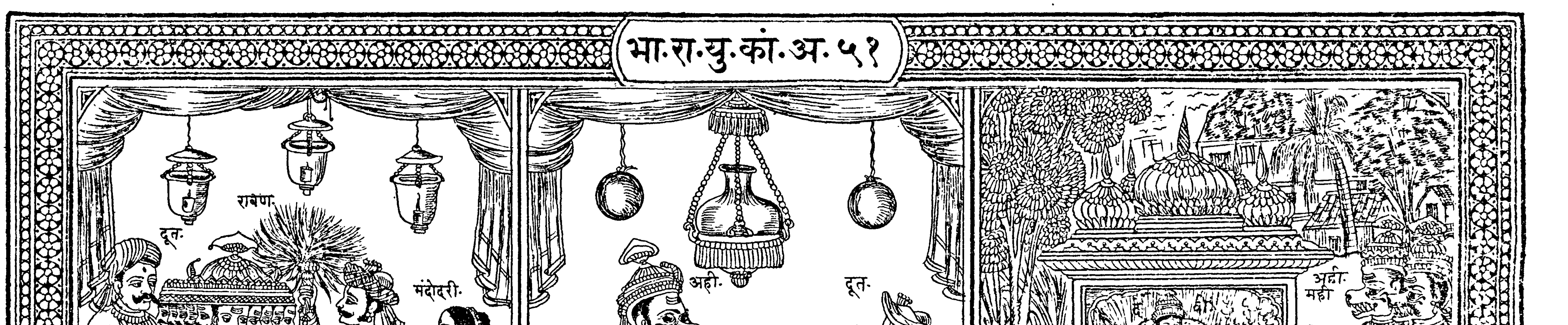
ना ॥ अंगद हीं जाणा नमियेला ॥ ४८ ॥ बिभीषण शरणागत ॥ त्यासीं हीं नमी हनुमंत ॥ येर वानर समस्त ॥ नमी कपिना
थ अतिप्रीतीं ॥४९॥ श्रीरामें दिधलें आलिंगन ॥ हृदईं धरिला कवळून ॥ सौमित्राचें जीवदान ॥ तुवां जाण मज दिधलें॥१५०॥
सौमित्रें आलिंगिलें हनुमंता ॥ तूं आमचा जीवदाता ॥ सुखी केलें श्रीरघुनाथा ॥ बहु आतां काय बोलूं ॥ ५१ ॥ आह्मी
बंधु ते कुबंधु ॥ तूं कांहीं नसोनि सुबंधु॥आमचेनि रामा दुःखावबोधु ॥ सुखावबोधु तुझेनी ॥५२॥ तुझ्या एकएक कर्मा ॥ आठ
वितां ह्रवंगमा ॥ मन विसरे मनोधर्मा॥वीरोत्तमा हनुमंता ॥५३॥ सीताशुद्धीची मात॥स्मरतां चित्त चकित॥वधूं जाता इंद्रजित ॥
जाहालों प्रतिहृत आह्मीं तेथें ॥५४॥ एकलेनि वीरें आपण॥जुंत्पती आदि वानरगण॥शरणागत बिभीषण॥तुवां आपण वांचावि
ला॥५५॥अदट लोक त्रिलोकासीं ॥ त्या मारविलें इंद्रजितासीं ॥ यश दिधलें मज सौमित्रासीं ॥ काय तुजपासीं तुझें सांगूं॥५६॥
शोक करितां रामासीं ॥ तुवां पावोनि वेगेंसीं ॥ सावध करोनि स्वामीसीं ॥ स्वस्वरूपासीं प्रबोधिलें ॥ ५७ ॥ राम सकळ स्वरू
पस्थिती॥तो राम प्रबोधिला मारुती॥दास्य करिसी अहोरात्री॥स्याती त्रिजगतीं रामदूता ॥ ५८ ॥ श्रीरामसुखप्रकाशक ॥ हनु
मा जाला सत्य एक ॥ सुखाचेंही सोळीव सुख ॥ कपिनायक मारुती ॥ ५९ ॥ ऐसा स्तवोनियां हनुमंत॥सौमित्रचरणा लागत ॥
येरें सुखावोनि त्वरित ॥ चरण वंदित बंधूचे ॥१६०॥ ह्मणे सौमित्रा एक विनंती ॥ जितुकी कपीची शक्ती ॥ तितुकी रामनामा
चि ख्याती ॥ नामेंवीण मारुती कांहीं नेणे ॥६१॥ जेव्हां संकट कांहीं पडत ॥ तेव्हांचि रामनाम स्मरत ॥ नामें विघ्न भस्म हो
त ॥ विजयी कपिनाथ त्रटिकाची ॥ ६२ ॥ श्रीरामनाम स्मरतां ॥ द्वंद्वें नधुविती माथां ॥ विघ्नें ह्मणोनियां लाता ॥ कपि तत्वतां
निजविजयी ॥६३॥ जितुकें कपीचें बळ ॥ तितुकें नामाचि केवळ ॥ हें तूं जाणसी सकळ ॥ अतिअविकळ रामभजन ॥ ६४ ॥
ऐसें विनवोनि सौमित्रासीं ॥ आलिंगिलें सुग्रीवासीं ॥ बिभीषणादि अंगदासीं ॥ वानरासीं आलिंगी ॥ ६५ ॥ सांगितलें स
कळ वृत्त ॥ युद्धें जाहलीं बहुत ॥ रामें निवारिलीं समस्त ॥ कपिनाथ रक्षिला ॥ ६६ ॥ पूर्वीं येथून जाते वेळां ॥ रावणें राक्षस

१ वानर. २ कार्य. ३ नष्ट. ४ वानर. ५ अनिवार. ६ जागृत कळ. ७ दुःख. ८ तुळना. ९ तत्पर, सतत.

पाठविला ॥ कपटाश्रम निर्मिला ॥ गोऊं लागला कपीसीं ॥ ६७ ॥ श्रीराम स्मरतां चित्तीं ॥ जाली कपटाची उपहती ॥ रा
क्षस मारितां निश्चिती ॥ प्रतापशक्ती नामाची ॥६८॥ जळसरोवरा भीतरीं ॥ शापदग्ध निशाचरी ॥ गिळावया कपिकेसरी॥
पाईं झडकरीं झोंबली ॥ ६९ ॥ पाईं झोंबतां कपीसीं ॥ राम स्मरोनि कपि आवेशीं ॥ मारूं आदरिलें राक्षसीसीं ॥ रामें
तिसीं उद्धरिलें ॥१७०॥ तिणें राक्षसाची मातु ॥ मज सांगितला वृत्तांतु ॥ कपटी ह्मणोनियां घातु ॥ करितां मुक्तु रामें केला
॥ ७१॥ औषधींतें राखिते ॥ चौदा सहस्र गंधर्व तेथें ॥ रणीं मिसळले युद्धातें ॥ तेश्रीरामें निर्वटिले ॥७२॥ पुढें भरताची भेटी॥
ते सांगितली सकळ गोष्टी ॥ पर्वत नेतां संकटीं ॥ राक्षस कोटी उठावले ॥७३॥ हातीं असतां गिरिवर ॥ युद्ध जालें घोरांदर॥
नामें निवटिले समग्र ॥ क्षणमात्र नलागतां ॥७४॥ स्वस्थ ठेवोनि पर्वत ॥ परतोनि आलों येथ ॥ ऐकतां कपीचा वृत्तांत ॥ वानर
समस्त सुखावले ॥ ७५ ॥ माथां वाहोनि पुच्छाटी ॥ घालिती कोल्हांटे उफराटी ॥हरिखेल्या वानरकोटी ॥ बाप जगजेठी हनुमं
तू ॥७६॥ एका जनार्दना शरण ॥ राक्षस निर्दाळूनि जाण ॥ पर्वत स्वस्थानीं स्थापून॥ कपिनंदन निजविजयी॥१७७॥ स्वस्ति
श्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांहनुमागिरिस्थापनंनामपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १७७ ॥
॥ श्लोक ॥ ॥ २६ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ २०३ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ फसवूं २ नाश. ३ वृत्त. ४ संहारिले. ५ उड्या. ६ आनंदल्या. ७ संहारून.

भा·रा·यु·कां·अ·५१
दूत·
रावण·
मंदोदरी·
अही·
दूत·
अही·
मही

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ स्वस्थानीं ठेवोनि पर्वत ॥ विजयी जाला कपिनाथ ॥ श्रीराम आनंदें डुल्लत ॥ हरिखें नाचत कपिसैन्य ॥ १ ॥ शरणागत विभीषण ॥ राजा सुग्रीव आपण ॥ सौमित्राचें जीवदान ॥ हनुमंतें जाण दीधलें ॥२॥ काळें तोंड लंकानाथा ॥ ब्रह्मशक्ती जाली वृथा ॥ पळोनि गेला नझुंजतां ॥ तोंड मागुता नदाखवी ॥३॥ जरी येताझुंजासीं ॥ क्षणें मारितों रावणासीं ॥ वानर उडती आवेषीं ॥ लंकेशासिं मारावया ॥ ४ ॥ आज्ञा पुसती रामासीं ॥ वेगें निरोप दे आह्मांसीं ॥ अद्यापि याची भीड कायसी ॥ लंकेशासीं मारावया ॥५॥ पाडूं त्रिकुटाचे कडे ॥ उचटूं दुर्गांचे घोडे॥नगर विध्वंसूं रोकडें ॥ श्रीरामा पुढें बोलतु ॥ ६ ॥ तुवां कां धरिलें मौन ॥ कां नदेसी आज्ञापन ॥ वानर करिती उड्डाण ॥ लंकाकंदन करावया ॥७॥ ऐकोनि वानरांचें वचन ॥ बोलता जाला रघुनंदन ॥ रावण पळाला पाठ देऊन ॥ पळतां आपण नये मारूं ॥ ८ ॥ क्षात्रधर्म ऐसा आहे ॥ जो सन्मुख उभा राहे ॥ उशिर्ण्यांघाई युद्ध वाहे ॥ शास्त्रीं पाहें बोलिलें ॥ ९ ॥ सन्मुख रावण नयेतां ॥ केंवि मारूं लंकानाथा ॥ लंका दिधली शरणागता ॥ ते विध्वंसितां महादोष ॥ १० ॥ ऐसें बोलोनि रघुनाथ ॥ केले वानर स्वस्थ ॥ येरीकडे लंकानाथ ॥ जाला संचित निजगृहीं ॥ ११ ॥ सैन्य निमालें समस्त ॥ प्रधान आदि प्रहस्त ॥ कुंभकर्णा केला घात ॥ उभाचि रणांत फोडिला ॥१२॥ खातां नपुरे त्रिभुवन ॥ काळाचा घांस करी आपण ॥ तो मारिला जाण॥विंधोनि बाण कुंभकर्ण ॥१३॥ सुरवरां ज्याचा धाक ॥ ज्यासिं कांपती ब्रह्मादिक ॥ चौदावेळ सुरनायक ॥ आणिला देख बांधोनि ॥ १४ ॥ जाणे शस्त्रास्त्र संपूर्ण ॥ मंत्रतंत्र क्रियाविधान ॥ अभिचाराचें जन्मस्थान ॥ वीर आपण इंद्रजित ॥ १५ ॥ ब्रह्मादिकां नकळे वाहिला ॥ ऐसा प्रयत्न दोनि वेळ केला ॥ तो शरबंध वृथा गेला ॥ वायां गेला खटाटोप ॥ १६ ॥ होम करोनि दारुण ॥ केला शंकर प्रसन्न ॥ अश्वसहित स्यंदन ॥ काढिला आपण अग्निमार्जीं ॥ १७ ॥ भोवतीं आवरणें अत्युग्र ॥ तीं निवटोनियां समग्र॥होम विध्वंसिती वानर ॥ केला घावरा इंद्रजित॥१८॥अत्युग्र मंत्रावरण ॥ नभीं गुप्त शस्त्रावरण॥भूतगणांचें आवरण॥अतिदारुण सभोंवतें॥१९॥शाकिणी डाकिणी

१ आनंदें. २ उपटूं. ३ संहार. ४ सन्मुख. ५ मेलें. ६ पूर्ण. ७ भयंकर. ८ रथ. ९ तोडून.

महाशक्ती ॥ कात्यायनी सैन्यासहिती ॥ चामुंडा होम राखिती॥अहोरात्रीं निजबळें॥२०॥भैरव रक्षण दारुण ॥अतिदारुण वेताळ
जाण ॥ झोटिंगाचें आवरण ॥ सावधान राखतु ॥ २१ ॥ ऐसा अतिबळी बळवंत ॥ अतिनिगुतें होम करित ॥ अग्निकुंडा रथ
प्राप्त ॥ होतां त्वरित धाडि आली ॥ २२ ॥ अदट वीर हनुमंत ॥ कळिकाळ दृष्टी नाणित ॥ रामनामें सदा गर्जत ॥ अवचित ते
थ पातला ॥२३॥ नामें मंत्राची क्षीण शक्ती ॥ नामें शस्त्राची उपहती ॥ नामें आकळिल्या शक्ती ॥ भूतें होती शरणागत ॥२४॥
भूतें शक्ति वेताळ ॥ हनुमंतासीं प्रसन्न सकळ ॥ करोनियां रणकल्लोळ ॥ होमज्वाळ विध्वंसिला ॥ २५ ॥ त्यासि कुरंठा बिभीष
ण ॥ चिंतावोनि कपिनंदन ॥ सवें आणिला लक्ष्मण ॥ इंद्रजित आपण मारविला ॥ २६ ॥ पवनीं दहनीं गगनीं ॥ अवनीं
आणि जीवनीं ॥ जेथें जेथें जाय पळोनि ॥ कपि धांवोनि पावे तेथ ॥२७॥ पळून जातां मेघपृष्ठीं आड ॥ तंव तेथें पावे माकड ॥
करोनियां खंड विखंड ॥ रणीं प्रचंड पाडिला ॥२८॥ सौमित्रा लागली शक्ती ॥ तरी नवचे विकळगती ॥ शिर कापोनि हातोहा
तीं ॥ श्रीरामाप्रति पाठविलें ॥ २९ ॥ शक्तिविकळ लक्ष्मण ॥ तेथें त्वलाहें सुषेण ॥ सांठा औषधीचा काढोन ॥ सुमित्रानंद
न उठविला ॥३०॥ एकेक वीर बळवंत ॥ रणयोद्धे रणोन्मत्त ॥ वानरदळ अत्यद्भुत ॥ संग्रामांत नागविती ॥३१॥ राम सौमित्र
दोघे वीर ॥ अतुळबळाचे जुंझार ॥ दमूं शकती काळचक्र ॥ सुरासुर कांपती ॥ ३२ ॥ तेथें माझी कोण शक्ती ॥ अनावर हा र
घुपती ॥ अत्यद्भुत ब्रह्मशक्तीं ॥ नेली भस्मांतीं सौमित्रें ॥ ३३ ॥ खड्ग लागे हृदयावरी ॥ सौमित्र पडिला धरेवरी ॥ दिव्यौष
धी कपिकेसरी ॥ आणोनि झडकरीं उठविला ॥ ३४ ॥ पर्वत नेतां स्वस्थाना ॥ उठावली राक्षससेना ॥ तितुके मारितां कपिनं
दना ॥ अर्धक्षण नलगेचि ॥३५॥ हातीं असतां डोंगर ॥ जुंझों आले राक्षसभार ॥ पुच्छें निर्वटिले समग्र ॥ क्षणमात्र नलाग
तां ॥३६॥ पुच्छाचिये शरसुटीं ॥ मारिल्या राक्षस कोटी ॥ दुजा वीर नाहीं सृष्टी ॥ बळ मर्कटीं अनिवार ॥३७॥ रणीं नाटोपे ॥ १ ॥
सहसा ॥ सांडिला संग्रामाचा धिंवसा ॥ माझा प्राण वांचेल कैसा ॥ चिंता लंकेशा अनिवार ॥३८॥ चिंतेचा अग्नि दुर्धर ॥ रा

१ गुप्त, कुशलतेने. २ अनिवार. ३ निवारण, नाश. ४ पकडल्या. ५ कपटा. ६ वायूमध्ये. ७ रसातळ. ८ नवल. ९ मारक. १० धैर्य.

वणा लागला अनिवार ॥ नाठवती भोगोपचार ॥ दशशिर तळमळी ॥ ३९ ॥ भय सुटलें दुर्धर ॥ विसरला कर्मतंत्र ॥ कर्मा
कर्मी रघुवीर ॥ सत्य साचार लागला ॥४०॥ बैसों जातां आसनीं ॥ राम प्रकटे सुखासनीं ॥ उठूं जातां तत्क्षणीं ॥ सायुध न
यनीं देखिजे ॥४१॥ अभ्यंग मार्जन करितां ॥ स्नेहीं देखे रघुनाथा ॥ खुंटली स्नेहाची वार्ता ॥ श्रीरघुनाथाचेनि भेणें ॥४२ ॥
रामभय लागलें जीवीं ॥ स्नेह तुटला सर्वभावीं ॥ स्नान मार्जन भोगपदवी ॥ राम भावी सर्वत्र ॥४३॥ वोणें वोगीरलें भोजना॥
षड्रस अन्नताटीं जाणा ॥ घांस घेतां रावणा ॥ रघुनंदना देखिलें ॥ ४४ ॥ ताट भोक्ता परवडी देख ॥ अवघें जा
ला रघुकुळटिळक ॥ वेडावला दशमुख ॥ रघुनायक ग्रासीं दिसे ॥ ४५ ॥ ग्रास घ्यावया पुरता ॥ अवकाश नाहीं रिता॥
नभ मिनलें रघुनाथा ॥ चिदाभासता कोंदलें ॥ ४६ ॥ हातवणी आणिलें कलशीं ॥ तेथें देखे राघवासीं ॥ हाडपी देतां विडि
यांसीं ॥ रघुनाथासीं देखिलें ॥४७॥ नापिकें दावी दर्पण ॥ भीतरीं दिसे रघुनंदन ॥ माझेंचि रूप जालें आन ॥ रावणपण न
दिसे ॥ ४८ ॥ नपाहतां पळों जाय ॥ भूमिका तेही राम होय ॥ सर्वथा नचालती पाय ॥ गमन पाहें खुंटलें ॥४९॥ धाकें आला
निद्रास्थाना ॥ तेथें देखे रघुनंदना ॥ भयें विस्मित जाला मना ॥ दशानना अतिचिंता ॥ ५०॥ जवळी देखतां मंदोदरी ॥ राम
ह्मणोनि हाक मारी ॥ येरी ह्रांसली झडकरी ॥ दशशिरीं आकांतु ॥ ५१ ॥ घर खांब उथाळें भिंती ॥ अवघे रामरूप भासती॥
रावण जालासे चकित चित्तीं ॥ मूर्च्छागतीं पडियेला ॥ ५२ ॥ ॥श्लोक॥ आसनेशयनेतिष्ठन्भुंजानःपर्यटन्महीं ॥ चिंतयानो
हृषीकेशमपश्यत्तन्मयंजगत् ॥१ ॥ ॥ टीका ॥उठणें बैसणें निजणें ॥ खाणें जेवणें अवघ्राणें ॥ देखणें ऐकणें स्पर्शणें ॥ सक
ळ देखणें श्रीराम ॥ ५३ ॥ वाचेची वचनोक्ती ॥ इंद्रियांची क्रियाशक्ती ॥ प्राणाची प्राणशक्ती ॥ राम निश्चितीं होवोनि ठे
ला ॥ ५४ ॥ अहंकाराची अहंकृती ॥ अंतःकरणाची आवरणशक्ती ॥ सर्वभावें लंकापती ॥ स्वयें रघुपती व्यापिला ॥ ५५ ॥ जव
ळी येवोनि मंदोदरी ॥ सावध करी दशशिरी ॥ भ्रांत झालासि कां शरीरीं ॥ धीर निर्धारी सांडिला ॥ ५६ ॥ दृष्टि देखतां स्त्रीलिं

१ लरोखर. २ स्नान. ३ तळांत. ४ वाढिले. ५ प्रकार. ६ समरस झाले. ७ चाकर. ८ हजाम.

ग ॥ योगियाचा योगभंग ॥ तापसाचा तपोभंग ॥ होय सांग स्त्रीवाक्यें ॥ ५७ ॥ व्रतधारियाचा व्रतभंग ॥ याज्ञिकाचा नि जयाग ॥ स्त्रीवाक्यें गेला सांग ॥ होय व्यंग स्त्रीवाक्यें ॥ ५८ ॥ कर्मठासी कर्मभ्रम ॥ धर्मिष्ठासि क्षीण धर्म ॥ नेमिष्ठाचा भ्रमी नेम ॥ करी भस्म स्त्रीवाक्य ॥५९॥ उपासकाची उपासना ॥ ध्यानस्थाचें ध्यान जाणा ॥ ज्ञानियाच्या निजज्ञाना ॥ करी उगा णा स्त्रीवाक्य ॥ ६० ॥ ऐकतां स्त्रीवाक्यासीं ॥ शुक नागवला तपासीं ॥ चढला अभिमान मानसीं ॥ हरिहरांसीं गणेना ॥६१॥ शिव देखतां मोहिनी ॥ ध्यान विसर्जिलें तत्क्षणीं ॥ लंगोटीची दाणादाणी ॥ शंकर मनीं वेडावला ॥ ६२ ॥ तेथें रावण बापु डें किती ॥ क्षणें आणिला देहस्थिती ॥ हडबडित निजचित्तीं ॥ लंकापति उठविला ॥६३॥ काय करूं मी निश्चिती ॥ कैसे माझे प्राण वांचती ॥ सर्वकर्मी रघुपती॥लागला निश्चिती मारावया ॥६४॥काय विचारों मी मंत्र॥तळमळी दशशिर॥तंव आठवला वि चार॥हरिखें थोर वाटला ॥६५॥ दूत धाडूं पाताळासीं॥महिकावतीनगरीसीं॥समाचार वेगेसीं॥अहिरावणासीं जाणऊं ॥६६॥ अ हिरावण महिरावण ॥ सखे बंधु दोघेजण ॥रणयोद्धे अतिदारुण॥राम लक्ष्मण मारतील ॥६७॥ निश्चय मानोनि चित्तीं॥हरिखला लंकापती॥मारावया रघुपती॥दूत निश्चितीं पाठऊं॥६८॥जीविताशा बलीयसी॥दूत धाडी पाताळासीं॥समाचार अहिरावणासीं॥ महिरावणासीं सांगतु ॥ ६९ ॥ दूताप्रति रावण ॥ सांगता जाला मधुरवचन ॥ येथील वृत्तांत आपण ॥ यथातथ्य जाण सांगा वा ॥ ७० ॥ युद्ध जालें श्रीरामासीं ॥ रामें मारिलें सैन्यासीं ॥ प्रधानादि प्रहस्तासीं ॥ राक्षसांसीं मारिलें ॥ ७१ ॥ इंद्रजिता दि कुमर ॥ पुत्र मारिले समग्र ॥ उरला असे रावणमात्र ॥ त्यासिंही सत्वर मारिती ॥ ७२ ॥ ह्मणवोनि तुह्मांपासीं ॥ मज धा डिलें वेगेसीं ॥ सांगविलें युद्धकथेसीं ॥ आतां जाणसी तें करीं ॥ ७३ ॥ ह्मणवोनि आज्ञापिला दूत ॥ गेला पाताळा त्वरित॥ समाचार यथातथ्य ॥ रावणोक्त सांगितला ॥७४॥ अहिरावण आदरेसीं ॥ पुसता जाला दूतासीं ॥ युद्ध राम रावणासीं॥ को ण हेतूसीं लागलें ॥७५॥ हा साद्यंत समाचार॥ मज सांग सविस्तर ॥ मारितां राम सौमित्र ॥ निमिषमात्र मज नलगे ॥७६ ॥ ॥ २ ॥

१ निरर्थक. २ व्यर्थ. ३ घाबरत. ४ आनंद.

ऐकोनि अहिरावण मातु ॥ दूत आदरें सांगतु ॥ जनकराजा अत्यद्भुतु ॥ विदेहस्थु मिथुळेमीं ॥ ७७ ॥ जानकी त्याचें कन्यार त्न ॥ लावण्यगुणनिधान ॥ तिचें स्वयंवर आपण ॥ जनकें जाण मांडिलें ॥ ७८ ॥ मूळें पाठविलीं सकळां ॥ देशोदेशींचे भूपा ळां ॥ नगरीं मिनले सकळा ॥ जनकबाळा साधावया ॥७९॥ यक्षगण गंधर्व ॥ सिद्ध मिनले जी सर्व ॥ पाहों आले स्वर्गींचे देव॥ विमानीं धांव घेवोनि ॥ ८० ॥ रावणही तेथें गेला ॥ राक्षसगणीं परिवारिला ॥ जानकी देखोनि वहिला ॥ होवोनि ठेला मूर्च्छि त ॥८१॥ तेथें आली ऋषिमंडळी ॥ विश्वामित्रादि सकळी ॥ राम सौमित्र त्यांजवळी ॥ शिष्य समेळीं बैसले ॥८२॥ जनकाचा दुर्धर पण ॥ भार्गवदत्त चाप गहन ॥ जो चढवील तयासीं गुण ॥ जानकी जाण तया वरी ॥ ८३ ॥ चाप दृष्टि पाहतां ॥ वीर मू र्च्छित तळतां ॥ राजे चकित जाले चित्ता ॥ जनकदुहिता लाभेना ॥८४॥ राजीं सांडिलें सामर्थ्य ॥देखोनियां जनक बोलत ॥नि र्वीर उर्वी समस्त ॥ वीर निश्चित असेना ॥ ८५ ॥ जनकाचें वचन दारुण ॥ ऐकोनि क्षोभला रावण ॥ चापीं चढवावया गुण ॥ स्वयें आपण सरसावला ॥ ८६ ॥ तंव विपरीत जालें तेथें ॥ माथा राहिला भूमीतें ॥ तळु धरिला वीस हातें ॥ गर्वोन्मत्तें राव णें ॥८७॥ गर्वाचिया उद्धती ॥ सज्ज करितां चापाप्रती ॥ जाली गर्वाची उपहती ॥ गुण निश्चिती चढेना ॥८८ ॥ फिरवितां त्या धनुष्यासीं ॥ घोळसिलें रावणासीं ॥ चंद्री लागली नेत्रांसीं ॥ तोंडा घरसी पैं आली ॥ ८९ ॥ उरावरी पडलें धनु॥ खुडुपे हात पाय रावणु ॥ जनक आला जी धांवोनी ॥ धनुष्य काढोनि उठविला ॥ ९० ॥ बहुत अपमानला चित्तीं ॥ पाहों लागला निश्चि ती ॥ कोण चढवील गुण सीतीं ॥ सभेप्रति धनुर्वाढा ॥ ९१ ॥ तंव उठिला रघुवीर ॥ बाळ निमासुर सुंदर ॥ ठाण मान मनोहर॥ पीतांबर कासेसीं ॥ ९२ ॥ मदन मोहन सांवळा ॥ टिळक रेखिला पिंवळा ॥ कंठीं वैजयंती माळा ॥ मुकुट बाणला रत्नां क ॥९३॥ सज्ज धनुष्य तूणीर ॥ पाठिसीं बंधु सौमित्र॥ रंगामाजिं रघुवीर॥ रावणें समोर देखिला ॥९४॥ बाळ दिसतसे धाकु ला ॥ माथ्याचा जार नाहीं वाळला ॥ मरणा धरणें कां बैसला ॥ शिकविल्या नायके ॥ ९५ ॥ ऐकोनि रावणवचन ॥ राम जा

१ आमंत्रणें. २ जमले. ३ युक्त. ४ पूर्ण, श्रेष्ट. ५ धनुष्य. ६ कन्या. ७ पृथ्वी. ८ शांति. ९ फांस. १० चांचेसूद. ११ माते.

ला हास्यवदन ॥ घेवोनि गुरूचें आज्ञापन ॥ धनुष्या जाण उचलिलें ॥ ९६ ॥ धनुष्या चढवोनियां गुण ॥ वोढी काढितां रघुनं
दन ॥ मध्यें कडाडिलें जाण ॥ गेलें मोडून तीठाईं ॥ ९७ ॥ सबळ देखोनि रघुनाथा ॥ लाज लागली लंकानाथा ॥ सर्वथा नुंध
वीच माथा ॥ निघे मागुता अधोवदन ॥ ९८ ॥ श्रीरामें पर्णिली सीता ॥ तेंपासून लंकानाथा ॥ लागली अनिवार अवस्था ॥ ज
नकदुहिता केंवि साधे ॥९९॥ पितृवचनें रघुनाथ ॥ वना निघाला त्वरित ॥ सीता सौमित्रा समवेत ॥ वनें हिंडत दुर्गम ॥१००॥
पुढें जनस्थाना पातले ॥ खर दूषणासीं युद्ध जालें ॥ त्रिशिरादि राक्षस मिनले ॥ रामें निर्वटिले बाणधारां ॥ १ ॥ चवदा सहस्र
रक्षोगण ॥ त्रिशिरादि खर दूषण ॥ रामें विंधोनियां बाण ॥ मारिले क्षण नलागतां ॥ २ ॥ शूर्पनखा नकटी केली ॥ ती बोंब घे
वोनि वहिली ॥ रावणसभे सांगों आली ॥ रामें गांजिली ह्मणोनि ॥ ३ ॥ नकटें नाक घेवोनि पुढें ॥ रावणा सांगे वाडेंकोडें ॥
जानकीचें रूप गोंढ ॥ निजनिवाडें वाणित ॥ ४ ॥ बंधु मारिल्याचें दुःख ॥ अणुमात्र नाहीं देख ॥ स्वयें जाली निर्नासिक ॥ त
री ही हरिखें सीतेचा ॥ ५ ॥ शिकवोनियां नानायुक्तीं ॥ प्रबोधिला लंकापती ॥ सीताहरणासिं युक्ती ॥ केली निश्चितीं तें ऐका
॥६॥ मृगवेष मारीचासीं ॥ देवोनि धाडी रामापासीं ॥ सीता देखोनि वेगेंसीं ॥ मागे कंचुकीसीं मृगत्वचा ॥७॥ श्रीराम निघा
ला बाहेरी ॥ मृगें काढोनि नेला दूरी ॥ सौमित्रासिं सीता सुंदरी ॥ धाडी झडकरी रामामागें ॥ ८ ॥ गुंफेसिं एकली सीता ॥ जा
णोनियां तत्वतां ॥ भिक्षुकवेषें रावण सीता ॥ हरावया सर्वथा तेथें आला ॥९॥ नकटीच्या बोला भुलला ॥ राज्यपदातें विसर
ला ॥ रंक भिकारी जाला ॥ नकटीनें केला परोपकारू ॥ ११० ॥ मज भिक्षा देवो माते ॥ ह्मणोनि मागे जानकीतें ॥ येरी पूजि
ला आतिथ्यें ॥ निजचित्तें कृपाळु ॥११॥ ते भगवद्बुद्धि पूजित ॥ हा कपटें हात घालित ॥ उचलोनि खांदीं घेत ॥ येरी स्मरत
श्रीरामनाम ॥ १२ ॥ आक्रंदतां सीता सुंदरी ॥ रावणें आणोनि झडकरी ॥ अशोकवनिके माझारीं ॥ ठेविली निर्धारीं दुःखि ॥ ३ ॥
त ॥ १३ ॥ त्या दिवसापासून जाण ॥ विघ्नें उठलीं दारुण ॥ शोकाकुलित रावण ॥ केलें कंदन लंकेचें ॥ १४ ॥ सीताशुद्धीसीं

१ नुचलीच. २ कन्या. ३ आले. ४ मारिले. ५ कौशल्य. ६ श्रेष्ठ. ७ आनंद.

वानर ॥ आला जैसा पर्वताकार ॥ नगर विध्वंसिलें समग्र ॥ घरोघरें जाळिलीं ॥ १५ ॥ चौदासहस्र वनकर ॥ ऐशीं सहस्र
किंकर ॥ जंबुमाळी प्रधानपुत्र ॥ अखयाकुमर मारिला ॥ १६ ॥ इंद्रजितासीं करोनि रण ॥ धुळी मेळविला जाण ॥ सभेम
ध्यें येवोनि आपण ॥ राजा रावण गांजिला ॥ १७ ॥ आगी लावितां पुच्छासीं ॥ जाळिलें दाढ्या मिशांसीं ॥ सर्वांचि उडोनि वे
गेंसीं ॥ माड्या गोपुरांसीं जाळिलें ॥ १८ ॥ परतोनि गेला वानर ॥ घेवोनि आला रघुवीर ॥ शिळीं बुजोनि सागर ॥ दुर्ग चौ
फेर वेढिलें ॥ १९ ॥ बिभीषण शिकवी रावणा ॥ नमानोनि त्याच्या वचना ॥ लाता हाणितल्या जाणा ॥ तो गेला शरण श्रीरा
मा ॥ १२० ॥ पाहिलें करितां रणकंदन ॥ असंख्य सैन्य मारिलें जाण ॥ कळवळोनि रघुनंदन ॥ शिष्टाई आपण मांडिली॥२१॥
ते नमानीच रावण ॥ दूतें निर्भर्त्सिला आपण ॥ मारूं धांवे दशानन ॥ येरु गगनीं उसळला ॥ २२ ॥ गगनीं उसळला वा
नर ॥ मंडप उचलिला समग्र ॥ नेला श्रीरामा समोर ॥ वळियाढा वीर अंगद ॥ २३ ॥ मग खवळला रघुवीर ॥ सकळ वान
रांचा भार ॥ सैन्य मारिलें समग्र ॥ वानरवीर महाबळी ॥ २४ ॥ मारिले प्रधान समग्र ॥ मारिले कुमरें कुमर ॥ इंद्रजित जो
महावीर ॥ तोहि सत्वर मारिला ॥ २५ ॥ कुंभकर्ण काळांतक ॥ त्यासिं मारि रघुकुळटिळक ॥शंख करी दशमुख॥ कांहीं विवेक
स्फुरेना ॥ २६ ॥ समरंगणीं करितां रण ॥ नागवेचि रघुनंदन ॥ रावणें साधिलें विंदान ॥ पाठि देवोन पळाला ॥२७॥ रावण
जरी न पळता ॥ राम त्यासीं जीवें मारिता ॥ धर्मयुद्ध श्रीरघुनाथा ॥ घावो पळतां नघालीच ॥२८॥ शक्ति लागली लक्ष्मणा॥
त्यासिं वांचवावया जाणा ॥ करोनि हनुमंतें उड्डाणा ॥ पर्वत द्रोण आणिला ॥ २९ ॥ पर्वतींच्या दिव्यौषधी ॥ घाईं पिळोनि त्रि
शुद्धी ॥ उठवी सुषेण सुबुद्धी ॥ प्रखर बुद्धी वानरां ॥१३०॥ कांहीं नचलेचि मत ॥ दाहीं मुखीं शंख करित ॥ तळमळीत लंकाना
थ ॥ समाचार येथें पाठविला ॥ ३१ ॥ तुह्मी करोनि धांवणें ॥ राम सौमित्र मारणें ॥ अन्यथा मारिजे रावणें ॥ राक्षसीं होणें
देशोधडी ॥ ३२ ॥ मागुती तुह्मी येथें स्वस्थ ॥ वांचोनि लाहा जीवें जीत ॥ नजिंकितां रघुनाथ ॥ ऐसा आकांत मांडेल ॥३३॥

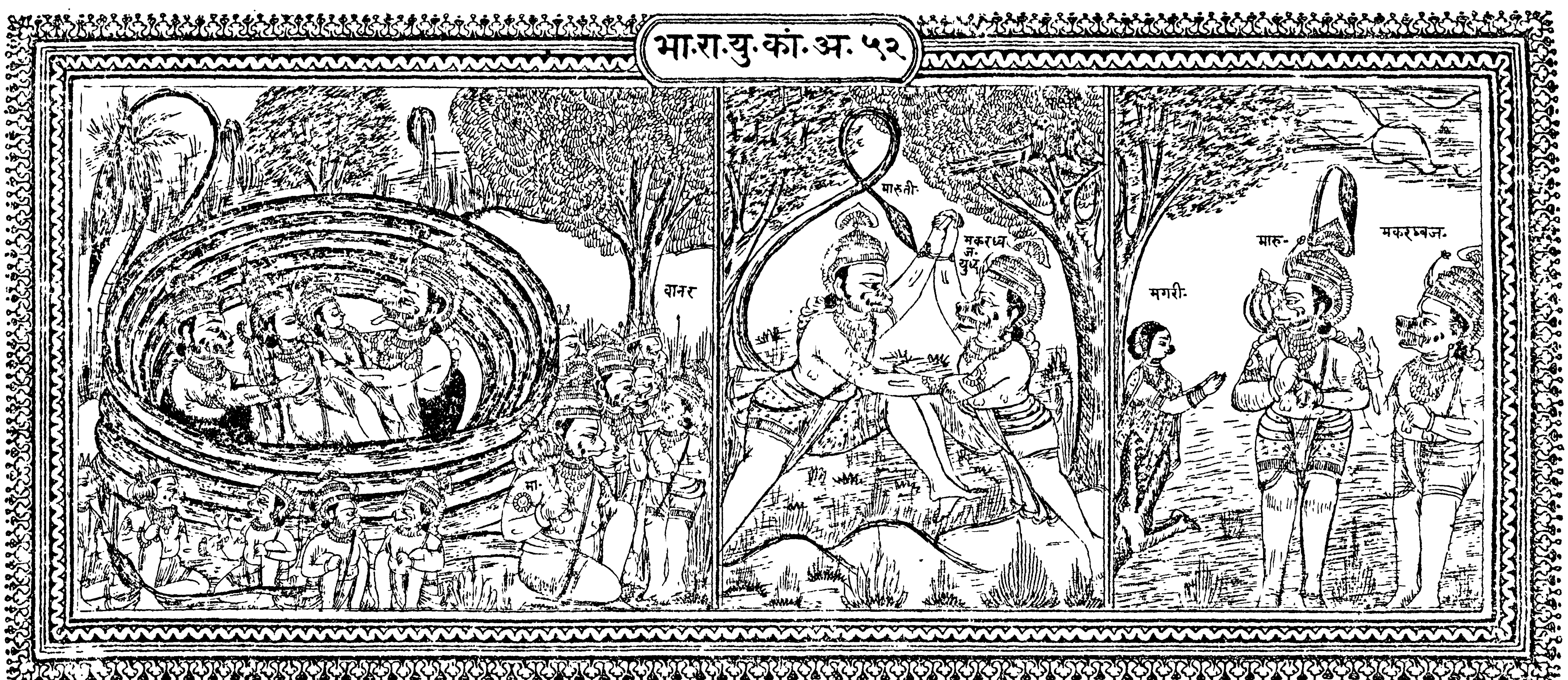
१ पाषाणीं. २ कृतयुक्त होऊन. ३ धिःकारला. ४ उडाला. ५ क्षोभला. ६ सैन्य. ७ काळ नाशकर्ता. ८ युक्ती.

ह्मणवोनि तुह्मी जाण ॥ कुढवांवा रावण ॥ अन्यथा होईल कंदन ॥ राक्षसगण निमतील ॥ ३४ ॥ ऐसें सांगतां दूतासीं ॥ अ
हिरावण मानसीं ॥ क्षोभला अतिआवेषीं ॥ काय दूतासीं बोलत ॥ ३५ ॥ आजवरी तुह्मां काय जालें ॥ सैन्य अवघें मारविलें॥
पुत्र प्रधान जीवें गेले ॥ कुंभकर्णाही वधिलें बाणधारीं ॥ ३६ ॥ सकळ कुळा शांति केली ॥ मग बोंब येथें पाठविली ॥ मूर्खप
णाची शींगें जाली ॥ काय बोलों बोलावें ॥३७॥ दोघे माणुस ते किती ॥ सवें वानरसंपत्ति ॥ त्यासाठीं कुंथाकुंथी ॥ वीर किती
मारविले ॥ ३८ ॥ आह्मां राक्षसांचें भक्ष ॥ देखां उघड मनुष्य ॥ वानरें कोशिंबिरीस ॥ राक्षसांस नपुरती ॥३९ ॥ अवघीं घा
लितां मुखाप्रती ॥ हाडही नलगे दांतीं ॥ तेहीं मारिल्या राक्षसपंक्ती ॥ आश्चर्य किती सांगावें ॥ १४० ॥ सकळ सैन्यां केला
घात ॥ थोर शहाणा लंकानाथ ॥ चिंता नकरीं होईं स्वस्थ ॥ रार्वेवांत मी करीन ॥ ४१ ॥ ऐसें बोलोनि वहिलें ॥ दूत लंकेसिं
धाडिले ॥ रावणातें आश्वासिलें ॥ अहिरावणें महिरावणें ॥ ४२ ॥ सर्वथा नकरीं चिंता ॥ सुखें असावें लंकानाथा ॥ राम सौ
मित्राच्या घाता ॥ निश्चितार्था करूं आह्मी ॥ ४३ ॥ ऐसें गर्जोनि हरिखें ॥ दूत बोलाविले कौतुकें ॥ स्वयें नवसिती अंबिके ॥
माते आवश्यकें कृपा करीं ॥ ४४ ॥ राम सौमित्र हाता ॥ लागतांचि तत्वतां ॥ दोघांचिया निजघाता ॥ करूं सर्वथा तुजपु
ढें ॥४५॥ षोडशोपचारीं पूजा ॥ करोनियां अतिवोजा ॥ प्राप्त व्हावा रघुराजा ॥ प्रसाद वोजा मागती ॥४६॥ प्राप्त जालिया प्र
सादासीं ॥ आह्मी नभिवों कळिकाळासीं ॥ सर्वथा नव्हावें उदासी ॥ द्यावें प्रसादासीं झडकरी ॥ ४७ ॥ बहुतापरी विनविती॥
करुणा अनिवार भाकिती ॥ विचित्रा स्तुति पढती ॥ प्रार्थिती ते जगदंबे ॥ ४८ ॥ जगदंबा जाणे आपण ॥ विश्वात्मा रघुनंद
न ॥ त्याच्या वधालागून ॥ इहीं प्रार्थन मांडिलें ॥ ४९ ॥ कपटी दुरात्मा राक्षस ॥ करून राहिले पाताळवास ॥ भेटि नहोतां
श्रीरामास ॥ हे कोणास नागवती ॥ १५० ॥ यांचा वध नहोतां जाण ॥ धराभार नुतरे पूर्ण ॥ स्वामी कष्टेल रघुनंदन ॥ मागु
तेनि मारावया ॥५१॥ श्रीरामाची दासी ॥ साह्य होईल स्वामीसीं ॥ मारवीन या दुष्टांसीं ॥ श्रीरामासिं सुखार्थ ॥ ५२ ॥ विश्वा ॥ ४ ॥

१ संरक्षावा. २ संहार. ३ पुर्णता, पराकष्ठा. ४ रामलक्ष्मणाचा संहार. ५ पूर्ण. ६ धैर्यादल. ७ आनंदे. ८ आनंदे. ९ पृथ्वीचा भार.

स व्हावया राक्षसांसीं ॥ मोकली वामांग माळेसीं ॥ प्रसाद येतां हातासीं ॥ अतिउल्हासी राक्षस ॥ ५३ ॥ महिरावण संकोच
ला ॥ वांम प्रसाद नव्हे भला ॥ अहिरावणें निर्भर्त्सिला ॥ प्रसादकळा तुज नकळे ॥ ५४ ॥ वाम सव्य भाग पाही ॥ देवा संक
ल्प विकल्प नये कांहीं ॥ मुख्यत्वें देवोचि नाहीं ॥ अवयव काय कल्पिसी ॥५५ ॥ नाबेंदेचे नारळ गोमटे ॥ सबाह्य गोडीचे सा
ठें ॥ त्यासीं काढुं जातां कंवठें ॥ स्वयेंचि करंटे होइजे ॥५६॥ सुवर्णाची केली मूर्ति ॥ नख केश अवयव निगुती ॥ सर्वांगीं पाह
तां निश्चिती ॥ सुवर्णस्फूर्ति ढळेना ॥५७॥ गोडि सबाह्य साकरेसीं ॥ कां घट जैंवि आकाशीं ॥ थिजतां विघरतां तुपासीं ॥ पा
लटीसीं अभावो ॥५८॥ तेंवि देवाची मूर्ति पाहीं ॥ सगुण निर्गुण भेद नाहीं ॥ अवयव कल्पूं नये कांहीं ॥ वाम सव्य पाहीं विभा
ग ॥५९॥ प्रसाद तैसाचि देख ॥ जो आला तो आवश्यक ॥ फळ देईल गा अचूक ॥ जाण निष्टंक महिपती ॥१६०॥ प्रबोधोनि
महिरावण ॥ करिता जाला विवंचन ॥ युक्ति सांगे महिरावण ॥ रघुनंदन साधावया ॥ ६१ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ मातें ऐ
कोनि अहिरावण ॥ विचार करिता जाला पूर्ण ॥ श्रोतीं अवधान मज द्यावें ॥ १६२ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेए
काकारटीकायांअहिरावणमहिरावणसंवादोनामएकपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥५१॥ ॥ ओव्या ॥ ॥१६२॥ ॥ श्लोक ॥
॥ १ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १६३ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ देतसे. २ डावा. ३ खडा सालरेचे. ४ सुंदर. ५ करवंटी. ६ रचना. ७ निश्चयें. ८ उपदेशून. ९ गोष्ट.

भा.रा.यु.कां.अ. ५२
वानर
मा.
मारुती.
मकरध्वज.
युद्ध
मगरी.
मारु.
मकरध्वज.

श्रीमद्रुरुरामचंद्रायनमः ॥ अहिरावण महिरावण ॥ धरावया रघुनंदन ॥ करिते झाले विवंचन ॥ सावधान अवधारीं ॥ १ ॥ पाताळ मांडोनि त्वरित ॥ जाले रणभूमिसीं प्राप्त ॥ धरोनि न्यावया संधि पाहत ॥ अहोरात्र सावध ॥२॥ येरीकडे वानरभारीं॥ दळ सज्जोनि कपिकेसरी ॥ सन्नद्ध बद्ध द्रुम करीं ॥ निजगजरीं हरिनामें ॥ ३ ॥ हनुमा वीर निजभक्त ॥ रामभजनीं सावचित्त ॥ करोनियां कुरवंडी जीवित ॥ स्वामीस राखित अहर्निशीं ॥ ४ ॥ राक्षस मायावीं निश्चिती ॥ युद्धीं पावले उपहती ॥ धूरें चोरिती अतर्क्यगती ॥ ह्मणोनि कपिपती राखितु ॥ ५ ॥ नह्मणे वेळ अवेळ ॥ दिवस रात्र अक्षर पळ ॥ घटिका मुहूर्त काळ वेळ ॥ अचंचळ रामभजनीं ॥ ६ ॥ सर्वशरीर सर्वसंपत्ती ॥ अंतर्बाह्य श्रीरामभक्ती ॥ वेंचिली असे मारुती ॥ संक्षेपस्थितीं अवधारीं ॥७॥ एकलें मन श्रीरामभक्तीं ॥ लावितांचि बाह्यवृत्ती ॥ सहज अर्पिली रघुपती ॥ इंद्रियस्थिती श्रीराम ॥८॥ मनें वचनें कर्मस्थिती ॥ राखता झाला रघुपती ॥ सहज अर्पिली मारुती ॥ कथासंगती सांगेन ॥९॥ मनें कवळोनियां ध्याना ॥ मोकळे जाले रघुनंदना ॥ संकल्प विकल्प गमना ॥ रघुनंदना सरिसेचि ॥ १० ॥ बुद्धि निश्चयें जाण ॥ सावधान रघुनंदन ॥ राखते जाले अनुदिन ॥ क्षणें क्षण नविसंबे ॥ ११ ॥ चित्त चिंतना समवेत ॥ धरोनि राहिले रघुनाथ ॥ अहर्निशीं राम राखित ॥ सावचित्त सर्वदा ॥ १२ ॥ निजाभिमानी कपिपती ॥ रामोऽहमस्मि निजवृत्ति ॥ धरोनि राहिला रघुपती ॥ अहोरात्रीं सावध ॥ १३ ॥ अंतःकरणव्यापकु पाहीं ॥ राम राखे सर्वा ठायीं ॥ बाळाग्रमात्र सवडी नाहीं ॥ राखण पाहीं हनुमंत ॥१४॥ अंतरीं ऐसा हनुमंत ॥ सर्वभावीं रघुनाथ ॥ क्षणक्षणा सांभाळित ॥ बाह्यव्रत अवधारा ॥ १५ ॥ दृष्टिविषय रघुनंदन ॥ दृश्यमात्रीं भरला जाण ॥ राखता जाला अनुदिन ॥ अनुसंधान अखंड ॥ १६ ॥ श्रवणद्वारीं शब्दविषयो ॥ अर्थावबोधें रामरावो ॥ राखतसे महाबाहो ॥ भक्तरावो हनुमंत ॥ १७ ॥ घ्राणद्वारें गंधावबोध ॥ श्रीराम परम मकरंद ॥ श्वासोश्वासीं परमानंद ॥ अगाध बोध कपीचा ॥१८॥ रसनारस विषयस्थिती ॥ श्रीराम स्वयें चिच्छक्ती ॥ गोडियेमाजी रघुपती ॥ वीर मारुती नविसंबे ॥ १९ ॥

१ टी·पा. २ धारले भूत. ३ ओवाळणी. ४ पराजय. ५ प्रमुख. ६ केशाचे टोक. ७ पुष्पाग. ८ निरंतर.

त्वचा आलिंगितां स्पर्शीं ॥ उडऊनि शून्यत्व आकाशीं ॥ मिठी घालोनि श्रीरामासीं ॥ चिदाकाशीं राखतु ॥ २० ॥ वाचेनि शब्दविप्तत्ती ॥ घांटीतळीं रघुपती ॥ बोलतां व्यवहार वदंती ॥ राम मारुती नविसंबे ॥ २१ ॥ हस्तांची क्रियाशक्ति ॥ क्रियामात्र रघुपती ॥ घेतां देतां अर्थजाती ॥ राम मारुती नविसंबे ॥ २२ ॥ चरणाचें गमनागमन ॥ आचरोनि रामीं जाण ॥ पाऊलही नपडे शून्य ॥ रघुनंदना वांचोनि ॥२३॥ लिंगाची स्वानंद रती ॥ तंव ऊर्ध्वरेता मारुती ॥ अखंडानंद रघुपती ॥ सहज स्थिती राखतु ॥२४॥ गुदाचा स्वभाव क्षर ॥ क्षरीं अक्षर रघुवीर ॥ उडवोनि क्षराक्षर ॥ राम कपींद्र राखतु ॥ २५ ॥ राम प्राणाचा पाळकु ॥ कपि रामाचाही रक्षकु ॥ होवोनियां एकाएकु ॥ रघुटिळकु राखिन ॥२६॥ पुच्छदुर्ग करानि कटका ॥ द्वारमुखाचें अलोलिका ॥ कर्णरंध्रीं निर्गम देखा ॥ कपिनायक रचीतसे ॥२७॥ उरलें पुच्छाचें जें अग्र ॥ तें तळींवरी निरंतर ॥ भंवे जैसें विष्णुचक्र ॥ अहोरात्र सावध ॥ २८ ॥ वारियासीं रीघ नाहीं ॥ तेथें राक्षस बापुडीं काई ॥ भ्रमण करिती लवलाहीं ॥ धुरा पाहीं चोरावया ॥२९॥ फेरे केले लक्षांत ॥ तरी राम नोहे प्राप्त ॥ भजनहीना रघुनाथ ॥ नव्हे प्राप्त सर्वथा ॥ ३० ॥ बहुत जाले खेदक्षीणँ ॥ प्राप्त नव्हे रघुनंदन ॥ मग करूं आदरिलें स्तवन ॥ कुळदेवता जाण कामाक्षी ॥३१॥ सकळकामना संपूर्ण ॥ स्मरतांचि करी आपण ॥ ह्मणवोनि तिसीं अभिधान ॥ कामाक्षी जाण बोलती ॥ ३२ ॥ बुद्धीची बुद्धी आपण ॥ परमात्मा रघुनंदन ॥ राक्षसां बोळला संपूर्ण ॥ मोक्षदान द्यावया ॥ ३३ ॥ जंव नुपजे तीव्र अवस्था ॥ शरण नरिघवे रघुनाथा ॥ तंव कैंची मोक्षवार्ता ॥ दुःखावर्तामाजीं पडिजे ॥ ३४ ॥ राक्षस दोघे चिंताक्रांत ॥ राघव साधावया तळमळित॥ तें जाणोनि श्रीरघुनाथ॥ बुद्धि प्रेरी ते ऐका ॥ ३५॥ मांडिलें कामाक्षीस्तवन ॥ तिचा प्रकाशक रघुनंदन ॥ शक्तिरूपें संतोषोन ॥ जाला प्रसन्न राक्षसां ॥३६॥ राक्षसांची करुणा ॥ नसाहवेचि रघुनंदना ॥ बोलावोनि कपिनंदना ॥ मधुर वचना बोलतु ॥ ३७॥ हनुमंता तुझेनि नामें ॥ विघ्नें दिग्पटीं लागावें ॥ भयें माथा नुघेवावें ॥ निर्भय व्हावें चराचर ॥ ३८ ॥ ऐकतां कपिनामोच्चार ॥ भेणें कांपती सुरा

१ शब्दविचार, कौशल्य. २ कंठीं. ३ वाणी. ४ सैन्याला. ५ जण्याचा मार्ग. ६ सेनानायक ७ दुःखी. ८ नाम. ९ [illegible] १० मावरा, फेरा. ११ दशदिशेकडे. १२ नुचलें.

सुर ॥ येवढा ज्याच्या नामाचा निर्धार ॥ तो भेणें दळभार राखतु ॥३९॥ ऐसी तुझी अपकीर्ती ॥ विस्तारेल त्रिजगतीं ॥ ऐसें न करीं मारुती ॥ सांडीं निश्चिती निजभय ॥४०॥ काढीं पुच्छाचा पैं वेढा ॥ करीं दारवंटा उघडा ॥ स्वैर विचरूंदे माकडां ॥ हुडाहुडा आल्हादें ॥ ४१ ॥ श्रीरामकटकीं अवरोध ॥ हे गोष्टीच असंबद्ध ॥ क्षात्रधर्मा पावे बाध ॥ माथां अपवाद बैसेल ॥४२॥ देहभय दारुण ॥ यत्न करावा जरी आपण ॥ तरी सामर्थ्या आली नागवण ॥ काळें वदन तयाचें ॥ ४३ ॥ देहभयें विषयसुख ॥ सर्वथा प्राप्त नव्हे देख ॥ अथवा नव्हे संसारिक ॥ परमार्थ देख तेथ कैंचा ॥ ४४ ॥ देहभयें साधन ॥ सिद्धि नसाधे गा जाण ॥ देहभयें कर्माचरण ॥ वृथा जाण जातसे ॥ ४५ ॥ देहभयें नसाधे योग ॥ देहभयें नसाधे याग ॥ देहभयें स्वर्गभोग ॥ नव्हे सांग निजप्राप्ती ॥ ४६ ॥ देहभयें सकळ दुःख ॥ अणुमात्र नव्हे सुख ॥ आकल्प भोगावे नरक ॥ दुःख अलोलिक देहसंगें ॥ ४७ ॥ तें देहभय आह्मांप्रति ॥ असतां कैंची वीरवृत्ति ॥ सकळ धर्माची होय शांति ॥ भयें निश्चिती देहाच्या ॥ ४८ ॥ लोकापवाद बैसे माथां ॥ देहभय रघुनाथा ॥ तें चुकवावें हनुमंता ॥ वेढा तत्वतां काढोनि ॥४९॥ ऐकोनियां रामवचन ॥ हनुमा घाली लोटांगण ॥ अगाध बोध रघुनंदन ॥ आह्मा पामरां ज्ञान कैंचें ॥५०॥ चरण वंदोनि तत्वतां ॥ वेढा काढिला परता ॥ कर जोडोनियां रघुनाथा ॥ सन्मुखता राहिला ॥ ५१ ॥ सुग्रीवादि वानर भार ॥ त्यांसीं सांगे रघुवीर ॥ सुखें निद्रा करा समग्र ॥ भयमात्र धरूं नका ॥ ५२ ॥ लाहोनियां श्रीरामाज्ञा ॥ वानर गेले निद्रास्थाना ॥ लाज उपजली वायुनंदना ॥ स्वयें विवंचना करीतसे ॥ ५३ ॥ श्रीराम सकळांसि राखिता ॥ त्या सांभाळीतसे रघुनाथा ॥ कोण माझी उद्धतता ॥ कोणा अर्थी जीतसें ॥ ५४ ॥ श्रीराम राखे त्रैलोक्यासीं ॥ त्या मी राखतसें रामासीं ॥ काळिमा लागली ज्ञानासीं ॥ मर्कटवेषीं यथार्थ ॥ ५५ ॥ अगाधबोध रघुनाथा ॥ प्रबोधिलें यथार्थवार्ता ॥ मज येवढी कोण चिंता ॥ स्वस्थ आता सुखें निजों ॥ ५६ ॥ ऐसें जाणोनि कपिकेसरी ॥ वेढा काढिला झडकरीं ॥ आपुलाले मेळीकारीं ॥ सुखें वानरीं निद्रा केली ॥ ५७ ॥

१ सैन्य. २ स्वतंत्र. ३ दुर्गीदुर्गीं. ४ बंध. ५ मुखाँ. ६ सैन्य. ७ उद्धटपणा. ८ जिवंत असे. ९ काळेपणा. १० उपदेशिलीं.

जाणोनियां पुढील कार्यार्थ ॥ निद्रा करी रघुनाथ ॥ राक्षस वेगें आले तेथ ॥ चोरोनि नेत रघुनाथा ॥ ५८ ॥ ॥ श्लोक ॥
निशिनिद्रांसमापन्नोदाशरथिर्जहतुभृशं ॥ कुणपाह्वायुकेपाशेयथापातालमासुरेः ॥ १ ॥ ॥ ॥ टीका ॥ पडली घडघूप अंधारी॥
मध्यरात्रीं निशाचरीं ॥ येवोनियां झडकरीं ॥ केली चोरी धुरेची ॥ ५९ ॥ जैसे यमाचे यमपाश ॥ नलक्षती कोणास ॥ वे
गें काढोनि प्राणास ॥ नेती उदास निर्भय ॥ ६० ॥ सुहृद स्वजना देखतां ॥ भूमिवरी सांडून प्रेता ॥ प्राण हरी तत्वतां ॥ को
णाही सर्वथा लक्षेना ॥ ६१ ॥ तैसें प्रेतरूप वानरां ॥ सांडोनियां मेळीकारां ॥ दोघाजणीं दोनी धुरा ॥ पाताळद्वारा पळविल्या
॥६२॥ राम वानरांचें जीवन ॥ राम वानरांचा जीवप्राण ॥ रामेंवीण वानरगण ॥ प्रेतवत जाण सकळिक ॥६३॥ जरी रामें प्र
बोधिला ॥ तरी नराहे उगलों ॥ घरटीकार होवोनि वाहिला ॥ पाहे वेळोंवेळां हनुमंतु ॥ ६४ ॥ अलंगेचा आला जंव फेरा ॥ तंव
न देखे दोनी धुरा ॥ होवोनि अत्यंत घावरा ॥ पाहे सैरा कटकांत ॥ ६५ ॥ मळमूत्रासिं नाहीं गेला ॥ वनविहारा नवचे वहिला॥
श्रीराम कोणीकडे गेला ॥ वेडावला कपिनाथ ॥ ६६ ॥ युद्ध करितां भागला पूर्ण ॥ गेला मेळिकार सोडून ॥ केलें अयोध्ये
सीं गमन ॥ वंचिलों पूर्ण श्रीरामें ॥ ६७ ॥ हेंही नघडे सर्वथा ॥ तो नविसंबे शरणागता ॥ दीन वानरां ममस्तां ॥ सांडी सर्व
था हें नघडे ॥ ६८ ॥ शरणागता कृपाळु ॥ श्रीराम दीनदयाळु ॥ येवढा ब्रीदाचा कल्लोळु ॥ वानरमेळु सांडील कां ॥६९॥ बि
भीषणा जाणऊं मातुं ॥ आणि सुग्रीव वानरनाथु ॥ गोष्टी फांकतां कटकाआंतु ॥ होईल आकांतु सकळिकांसीं ॥ ७० ॥ गोष्टी
जाईल लंकेसीं ॥ ठाउकें पडलें रावणासीं ॥ धांवोनि येईल वेगेंसीं ॥ अंत सकळांसीं करील ॥ ७१ ॥ रावण बापुडें तें किती ॥
त्यासिं मारावया जुत्तती ॥ एकएकाची अद्भुतशक्ती ॥ करितील शांति रावणाची ॥ ७२ ॥ तथापि राजनीति विचार ॥ आच्छा
दावा समाचार ॥ धुरेवरीच पडले चोर ॥ जघन्य थोर वीरवृत्ती ॥ ७३ ॥ ऐसें विचारोनि कपिनाथ ॥ बिभीषणा सावध करित॥
आणि सुग्रीव वानरनाथ ॥ वृत्तांत सांगत तयां दोघां ॥७४॥ येरां समस्तां कळों नदेतां ॥ पाहों लागले रघुनाथा ॥ कोठें नदेख

१ मनापतीची. २ निश. ३ उपदेशिला. ४ उगाच. ५ रांगेचा- ६ नजाई. ७ बुनात. ८ वानर. ९. निश.

ती सर्वथा ॥ तिघां अतिचिंता वर्तेली ॥ ७५ ॥ बिभीषण सांगे तयांसीं ॥ व्यर्थ जाणं नघडे रामासीं ॥ कांहीं योजिलें कार्यासीं॥
नपुसतां कोणासीं मग गेला ॥ ७६ ॥ सर्वांगाचे दुर्ग करोनि ॥ स्वामी राखतां अनुदिनीं ॥ रामें हनुमंता निवारोनि ॥ कार्या ला
गोनि स्वयें गेला ॥ ७७ ॥ आतां काय करणें विचार ॥ ह्मणोनि जाले चिंतातुर ॥ तंव सरसावला कपींद्र ॥ काय उत्तर बोलतु
॥ ७८ ॥ तुह्मी सावध राहा येथें ॥ कळों नद्यावें कोणातें ॥ संरक्षावें सैन्यातें ॥ अतिसामर्थ्यें सावध ॥७९॥ मी जावोनि वेगेंसीं॥
झाडा घेईन त्रैलोक्यासीं ॥ शोधोनि श्रीरामासीं ॥ अतिवेगेंसीं आणीन ॥ ८० ॥ सप्तपाताळाची चैवडी ॥ उल्लंघीन नलागतां
घडी ॥ खचीन पर्वताच्यादरडी ॥ पृथ्वी रोकडी वाटीन ॥ ८१ ॥ एकवीस स्वर्गांच्या उतरंडी ॥ पाडीन नलागतां घडी ॥
पीठ करो निरोकडी ॥ मिळवीन तांतडी अव्यक्तासीं ॥ ८२ ॥ मोडीन वैकुंठ कैलासासीं ॥ शीकं लावीन महेशासीं ॥ अनुग्रहि
लें रावणासीं ॥ उद्धत त्यासीं करविलें ॥८३॥ रावण बापुडें तें किती ॥ क्षणें नेईन भस्मांतीं ॥ लंकेची करीन शांती ॥ त्रिकूट नि
श्चितीं खचवीन ॥ ८४ ॥ शोधीन विवरें विवर ॥ उल्लंघीन गिरिकंदर॥ तुह्मी दळभारीं राहा समग्र ॥अहोरात्र सावध ॥८५॥मा
त गुप्त करोनि सत्वर ॥ भारीं राहावोनि समग्र ॥ निघता जाला कपींद्र ॥ अतिसत्वर रामकार्या ॥ ८६ ॥ निघोनि कटकाबाहे
री ॥ चिंताक्रांत कपिकेसरी ॥ काय करूंगा श्रीहरी ॥ बुद्धि झडकरी मज देईं ॥ ८७ ॥ तूं अनाथाचा नाथ ॥ निजभक्ता संरक्षि
त ॥ नविसंबसी शरणागत ॥ तो ही रणांत सांडिला ॥ ८८ ॥ शरणागतां वज्रपंजर ॥ ऐसा ब्रीदाचा वडिवार ॥ वाढविला अ
पार ॥ तो साचार करीं रामा ॥ ८९ ॥ उपेक्षिसी शरणागता ॥ बोल लागेल निजव्रता ॥ आणि विरुद्ध वेदशास्त्रार्था ॥ दीन अ
नाथा सांडितां ॥ ९० ॥ ऐसी तीव्र चिंता करितां ॥ कृपा उपजली रघुनाथा ॥ बुद्धि दिधली कपिनाथा ॥ गेला तत्वतां यक्षिणीव
टा ॥ ९१ ॥ यक्षणीवटातळीं मारुती ॥ स्तविता जाला आदिशक्ती ॥ तुज गमन त्रिजगतीं ॥ माझी विनंती परिसावी ॥९२॥
सांडोनि वानरभार संचला ॥ राम सौमित्र कोठें गेला ॥ याचा समाचार वहिला ॥ मज सांगितला पाहिजे ॥ ९३ ॥ तुह्मी पूर्वी

१. प्रप्त झाली. २ कोट. ३ रंदी. ४ सत्वर. ५ शून्यीं. ६ शिक्षा. ७ गोष्ट ८ सैन्या. ९ समग्र.

मज प्रसन्न ॥ ह्मणोनि तुह्मासीं आलों शरण ॥ वेगीं सांगा रघुनंदन ॥ केउतें गमन केलेसे ॥९४॥ मज वृत्तांत नसांगतां ॥ क्षो
भ वाटेल रघुनाथा ॥ ऐसें जाणोनि सर्वथा ॥ शुद्धि तत्वतां सांगावी ॥९५॥ ऐकोनि कपीचे उत्तरा॥ हृदवेंडिली ते सुंदरा ॥ त्या
सिं नसांगितल्या समाचारा ॥ करील संहार सर्वांसीं ॥ ९६ ॥ अद्भुतशक्ती कपिनाथ ॥ नाहीं काळिकासीं भीत ॥ नित्य रा
मनामें गर्जत ॥ राम सेवित सर्वदा ॥९७॥ आह्मीं नसांगतांही वृत्त ॥ कार्य साधील निश्चित ॥ आपण यश घेतल्या येथ ॥ श्री
रघुनाथ सुखावे ॥९८॥ आह्मी नसांगों जरी ॥ कार्य साधील तो तरी ॥ मारील राक्षसांच्या हारी ॥ चराचरीं निजविजयी॥९९॥
क्षोभ आलिया कपीसीं ॥ जीवें मारील सकळांसीं ॥ ह्मणोनि पहिलेंचि कपीसीं ॥ समाचारासीं जाणऊं ॥ १०० ॥ गोष्टि सांगों
जरी स्पष्ट ॥ समाचार होईल प्रकट ॥ क्षोभोनियां रावण दुष्ट ॥ करील सपाट सर्वांचें ॥१॥ काय करूं विचार ॥ ह्मणोनि जा
ली चिंतातुर ॥ बुद्धि स्फुरली सत्वर ॥ प्रकारांतर योजिलें ॥२॥ गीध गीधी वृक्षावरी ॥ बैसलीं असतां परस्परीं ॥ पक्षिणीचे
संचरोनि अंतरीं ॥ कपिकेसरी तें वृत्त सांगे ॥३॥ गीधातें ह्मणे गीधिनी ॥ मज डोहळे होती मनीं ॥ नरमांस पाहिजे भोजनीं॥
तें कोठोनि मेळविसी ॥४॥ तूं माझा प्राणपती ॥ मी तुझी अर्धांगशक्ती ॥ ह्मणें उदास होसी चित्तीं ॥ डोहळे निश्चितीं पुरवा
वे ॥५॥ गीध ह्मणे गीधीप्रति ॥ त्वरा नकरावी सर्वार्थीं ॥ अनायासें मांसप्राप्ती ॥ तुज निश्चितीं होईल ॥ ६ ॥ अहिरावण महि
रावण ॥ सखेबंधु दोघेजण ॥ चोरोनियां रामलक्ष्मण ॥ नेले जाण पाताळा ॥ ७ ॥ त्यांच्या धांवण्यासीं त्वरित ॥ जावोनि
यां कपिनाथ ॥ करील सकळांचा घात ॥ मांस बहुत मिळेल ॥८॥ ऐसें बोलतां तिहीं दोघीं ॥ कपीनें ऐकिलें वेगीं ॥ आनंद भ
रला सर्वांगीं ॥ गर्जे सवेगीं रामनामें ॥ ९ ॥ भूमि हाणोनि लात ॥ विवर केलें अत्यद्भुत ॥ गेला पाताळा हनुमंत ॥ राक्षसनाथ
जेथें असे ॥११०॥ येरीकडे ते राक्षस ॥ घेवोनि आले दोघांस ॥ पुरले नवसिले नवस ॥ जगदंबेसीं पूजित ॥ ११ ॥ पूजोप
चार सामग्री ॥ मेळविली वहुतापरी ॥ अतिउल्हास राक्षसभारीं ॥ निजगजरीं मांडिला ॥ १२ ॥ आतुर्बळी वानर ॥ मार्ग

१ क.ध. २ भ्याली. ३ संहार. ४ उत्पन्न झाली. ५ आवेशें. ६ मारून. ७ दुसरीकडे. ८ अतिपराक्रमी.

काढिला सत्वर ॥ धांवण्या वेगवत्तर ॥ येईल कपींद्र पैं येथें ॥ १३ ॥ मग कांहीं नचले मंत्त ॥ युद्ध करील त्वरित ॥ सोडवील र
घुनाथ ॥ शक्ति अद्भुत कपीची ॥ १४ ॥ ह्मणवोनि नगरबाह्य प्रांतीं ॥ रावणें ठेविलीं सभोंवतीं ॥ मकरध्वज द्वाराप्रती ॥
अद्भुतशक्ती रावण ॥१५॥ चौदासहस्त्र राक्षस ॥ अद्भुतशक्ती दुर्धर्ष ॥ द्वारीं सावध अनिमिषें ॥ मकरध्वजा समवेत ॥१६॥ न
लावितां पातया पातें ॥ द्वार राखिती सावचित्तें ॥ तंव हनुमा पावला तेथें ॥ श्रीरामातें पहावया ॥ १७ ॥ कपिरूपें जातां भीत
रीं ॥ वळखी पडेल राक्षसभारीं ॥ राम आच्छादोनि झडकरी ॥ महामारी उठतील ॥ १८ ॥ युद्धाचें भय नाहीं मज ॥ परि नला
भे रघुराज ॥ सिद्धि नपवे स्वामिकाज ॥ ऐसी वोज नये करूं ॥ १९ ॥ साधावया स्वामिकार्यासीं ॥ जाला कांपडी तीर्थवासी ॥
तापसवेषें राजद्वारासीं ॥ भीतरीं जावयासीं पैं आला ॥ १२० ॥ अत्यंत चतुर कपिपती ॥ रामप्रभावें स्तविली शक्ती ॥ मा
या प्रेरिली निश्चिती ॥ लागली सुपुप्ती सर्वांसीं ॥२१॥ जो स्वामिकार्या सादर॥ त्यासिं नव्हे माया साचार॥सावध मकरध्वज वी
र ॥ निरंतर स्वामिकार्जी ॥ २२ ॥ मध्यान्हीं निशीं वेशीपासीं ॥ देखिला अवचितां तापसी ॥ भीतरीं जातां वर्जिलें त्यासीं ॥
जासी निशीं केउता ॥२३॥ भिन्न असतां मध्यरात्र ॥ कोठें जासी नपुसत ॥ धरोनियां तापसव्रत॥ स्वेच्छें जात नगरांत॥२४॥
भिक्षुकाचा धर्म पाहीं ॥ दिवसा अपराण्ह समयीं ॥ गृहस्थ जेविल्या निजगृहीं ॥ जावें तिहीं भिक्षेसीं ॥ २५ ॥ यजमानेंमीं स
कळ तृप्त ॥ घरींचा वैश्वानर शांत ॥ भिक्षेसिं काळ तोचि प्राप्त॥ यथोचित भिक्षुका ॥२६॥ उचित काळ सांडोनियां जाण॥ अ
काळीं करितां गमन ॥ लागे स्वधर्मा दूपण ॥ ऐसें आपण नकरावें ॥२७॥ तूं अकाळीं गमन करीसी॥निजधर्मा बोल लाविसी॥
स्वामी क्षोभेल आह्मासीं ॥ कोण निशीथीं विचरत ॥ २८ ॥ आणिकीं ठेवावें दूपण ॥ तें आह्मांच करितों प्रार्थन ॥ येथून परता
वें आपण ॥ करावें गमन स्वाश्रमा ॥ २९ ॥ ऐकोनि तयाचें बोलणें ॥ तापस क्षोभला निजमनें ॥ कांहीं धर्माधर्म नेणें ॥ बैसवि
लें कोणें तुज येथें ॥१३०॥ आह्मी विरक्त तापसी ॥ स्वेच्छें विचरूं अहिर्निशीं ॥ कोठेंही निर्बंध नाहीं आह्मासीं ॥ तूं कां वारिसी

१ अतिसत्वर. २ विचार. ३ अनिवार. ४ निद्रजागृत. ५ मात. ६ यात्रेकरू. ७ सत्य. ८ रात्रीं. ९ अग्नि. १० मध्यरात्रीं. ११ प्रतिबंध. १२ निवारण करतोस.

निजमूर्खा ॥३१॥ निवारितां साधूसीं ॥ स्वयें अधःपाता जासी ॥ बोल आह्मासीं ठेविसी ॥ व्यर्थ तापसी शापिलें ॥ ३२ ॥ ऐकोनि त्याचें बोलणें ॥ मकराक्ष क्षोभला मनें ॥ अकाळीं स्वेच्छा विचरणें ॥ हें साधुत्व कोणें शिकविलें ॥३३॥ जरी वांचविणें निजशरीरा॥तरी परतावें माघारां॥मग होसील घाबिरा ॥ धोत्रां वस्त्रां संभाळीं ॥३४॥ ऐकोनि क्षोभें तापस बोले॥तुज कां शाप देणें लागलें॥थापा हाणोनि दोनी डोळे ॥ पाडी तत्काळ भूमीसीं ॥३५॥ येरू क्षोभला तत्क्षणीं ॥ मिसळले युद्धा लागूनी ॥ दोघे आले झोंटधरणीं ॥निष्ठुरवचनीं बोलती ॥३६॥ थापा हाणितली येरयेरां॥गुडघे कोंपर परस्परां॥बुक्या हाणिती सैरा ॥ दोहीं वीरां बळ सम ॥३७॥ परस्परें हाणिती थडका ॥ परस्परें हाणिती ढका॥परस्परें घालिती सटका ॥ एकमेकां मेचेना ॥३८॥ युद्ध करितां दोघेजण॥परस्परें खेदक्षीण॥हनुमा विचारी आपण॥हा कोण कैंचा पां येथें ॥३९॥ माझ्या घायाचेनि आघात॥पीठ होताति पर्वत॥अद्यापि वांचलासि जीवें जीत॥कोण निश्चितीं पुसों पां ॥१४०॥ अरे कोण तूं काय आहेसी ॥ माझ्या घाईं वांचलासी ॥वेगीं सांग मजपासीं॥अन्यथा यमापासीं धाडीन ॥४१॥ ऐकोनि त्याचें बोलणें ॥ मकराक्ष क्षोभला निजमनें ॥ काय बोलत प्रतिवचनें ॥ सावधानें अवधारा ॥४२॥ युद्ध करितां भागलासी॥काकुळती येवोनि पुससी ॥ तरी ऐक यथार्थेसीं ॥ मी तुजपासीं सांगेन ॥४३ ॥ सवेंचि बोले कठिण वचन ॥ तुज सांगोनि कार्य कोण ॥ जाया दिधलें जीवदान ॥ सुखें गमन करावें ॥ ४४ ॥ सुखरूप नकरिसी गमन ॥ तरी स्वर्गा तुज धाडीन ॥ पुसतचि आहेसी तूं कोण ॥ सावधान अवधारीं ॥४५॥ वायुसुत कपिराज ॥ त्या हनुमंताचा आत्मज ॥ माझें नांव मकरध्वज ॥ बळसमाज पित्यासम ॥ ४६ ॥ अहिरावण महिरावण ॥ हे सखे बंधु दोघेजण ॥ तिहीं मज ठेविलें रक्षण ॥ द्वारीं संपूर्ण आपुलिये ॥ ४७ ॥ त्याचे कुळीं कुळस्वामिणी ॥ कामाक्षी जाण यक्षिणी ॥ तिसीं बळिदाना लागोनी ॥ मानव दोनी आणिले ॥ ४८ ॥ त्यांच्या धांवण्या लागून ॥ स्वर्ग मृत्यु लोकींहून ॥ येईल कोणी धांऊन ॥ ह्मणोन राखण ठेविलें ॥ ४९ ॥ आतां स्वास्ति असो तुजलागीं ॥ सुखें जाय आले मार्गीं ॥ अन्यथा वृथा जासी वेगीं ॥ ग्रामभागीं यमा

१ सक्रोध झाला. २ निकरावर. ३ जुन नीतनाहींत ४ घायानें थकलेले. ५ पुत्र. ६ शांक. ७ धासान.

चे ॥१५०॥ ऐकोनि त्याचें उत्तर ॥ क्रोधें जाला कालाग्निरुद्र ॥ नेत्र भवंडी गरगर ॥ बोले कपींद्र तें ऐका ॥ ५१ ॥ ॥ श्लोक ॥ रेरेवानरसावधानमनसावार्ताक्षणंश्रूयतांसोहंमारुतिराघवस्यकृपयापत्नीभगंनेक्षितं ॥ मिथ्याजल्पसियेपवानरतनुःकोणात्मजो लक्ष्यसेएहित्वंसमरेनिशाचरगणैःपुत्रांतकोहंकिल ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ हनुमा ह्मणे तयासीं ॥ तूं राक्षस कपटवेषी ॥ धरोनि वानरवेषासीं ॥ पुत्र ह्मणविसी हनुम्याचा ॥ ५२ ॥ सांडोनि आपुला पिता ॥ आणिकाचा पुत्र ह्मणवितां ॥ स्वयें जातोसि अधःपाता ॥ लाज सर्वथा तुज नाहीं ॥५३॥ ज्याचा पुत्र ह्मणविसी ॥ तो हनुमा मी निश्चियेसीं ॥ जन्मादारभ्य तुज आह्मासीं ॥ भेटि कैसी न जाली ॥ ५४ ॥ कोणी देखिलें ना ऐकिलें ॥ पुत्र ह्मणविसी उगलें ॥ लांच्छन पूर्वजां लाविलें॥ जोड जोडिलें अधःपाता ॥ ५५ ॥ श्रीरामकृपा मी हनुमंत ॥ कौपीन लाधलें उदरस्थ ॥ केव्हांही स्त्रीसंगाची मात ॥ स्वप्नाआंतही नदेखें ॥ ५६ ॥ जन्मादारभ्य पत्नीभोग ॥ म्यां देखिलें नाहीं स्त्रीलिंग ॥ कैंचा पुत्र जालासि सांग ॥ मातेसिं डाग लाविला ॥५७॥ राक्षसाचा पुत्र होसी ॥ आणि आणिकाचा ह्मणविसी ॥ जीवें नाहीं मारिलासी ॥ करुणा भाकिसी अनिवार ॥५८॥ तूं पुत्र आणिकाचा असतां ॥ पिता ह्मणविसी हनुमंता ॥ व्यभिचारी केली निजमाता ॥ देईन प्रायश्चित्ता तुज आजी ॥५९॥ मी स्त्रीमात्रीं सहोदर ॥ मज कैंचा स्त्री पुत्र ॥ सांडीं परता कपटाचार ॥ निघें सत्वर युद्धासीं ॥१६० ॥ राक्षसगणा समवेत ॥ दावीं आपुला पुरुषार्थ ॥ पुत्रांतक मी हनुमंत ॥ जाण निश्चित आलों असें ॥ ६१ ॥ वचनें जाली संकोचता ॥ मग पाचारिली निजमाता ॥ पुसता जाला निजवृत्तांता ॥ माझा पिता तो कोण ॥६२॥ मगरी ह्मणे मकरध्वजा ॥ नोळखिसी तूं पवनात्मजा ॥ भ्रमलासि कवण काजा ॥ ऐक वोजा सांगेन ॥६३॥ ब्रह्मचारी पवनपुत्र ॥ त्यासिं कैंचे स्त्री पुत्र ॥ तुझ्या उत्पत्तीचें चरित्र ॥ ऐक सविस्तर सांगेन ॥ ६४ ॥ सीताशुद्धीलागीं मारुती ॥ आला होता लंकेप्रति ॥ तेथें केली महाख्याती ॥ लंकापति अपमानिला ॥६५॥ पुच्छीं लावोनियां आगी ॥ उपरि धवळारें वेगीं ॥ दुर्गीं लाविली आगी ॥ हुडे सवेगीं खचाविले ॥६६॥ जाळोनियां

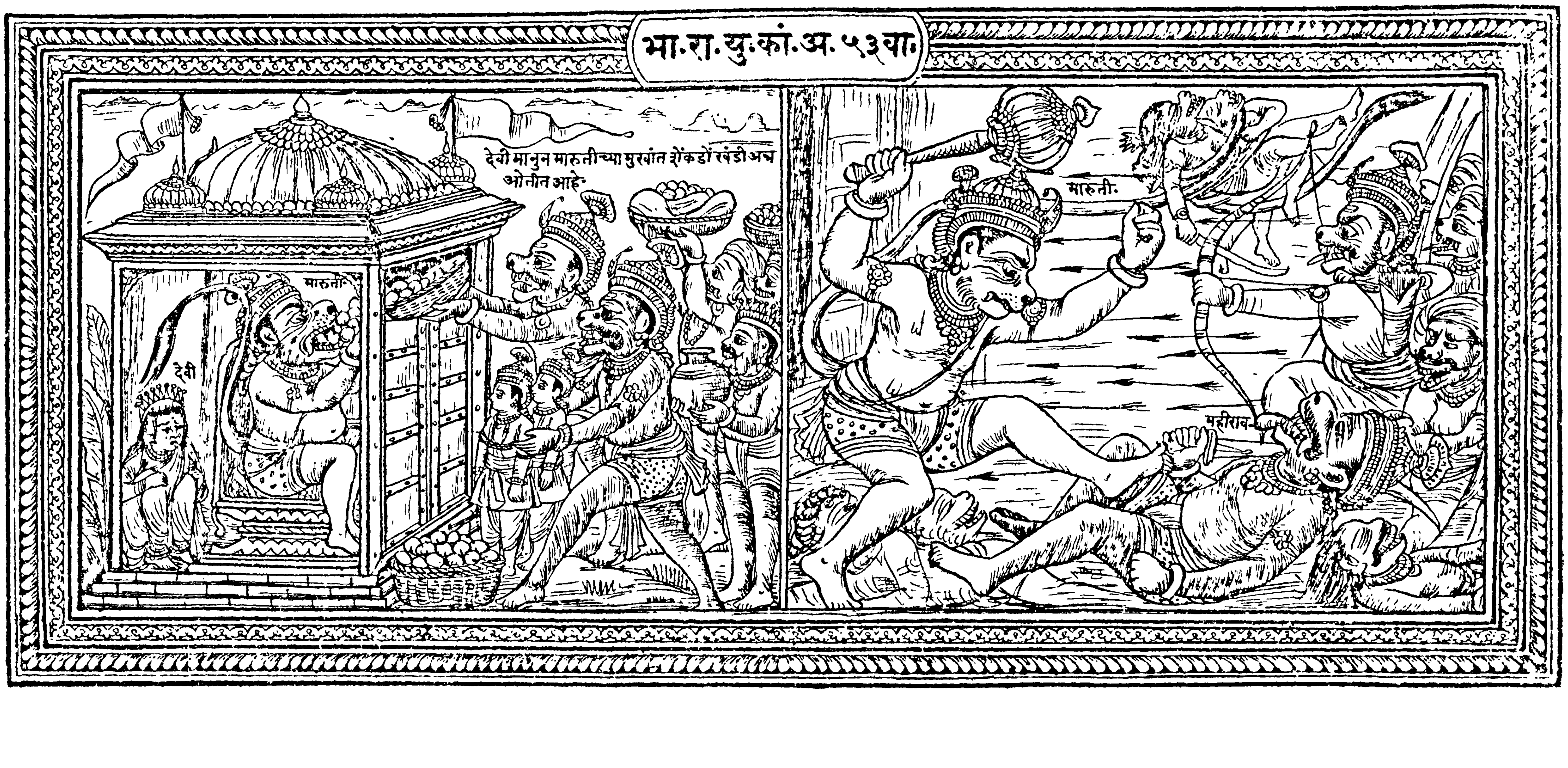
१ जन्मापासून. २ व्यर्थ. ३ प्राप्तझाली. ४ गर्भीं असतांच. ५ गाष्ट. ६ बंधु. ७ पुत्राचा संहार कर्ता. ८ वायुपुत्रास. ९ सत्वर. १० शौर्य. ११ गृह. १२ बुरज.

सकळ नगरा ॥ वेगीं आला समुद्रतीरा ॥ विझवावया पुच्छाग्रा ॥ मांडिली त्वरा सागरीं ॥६७॥ शरण आला समुद्र ॥ तेणें वि
नविला कपींद्र ॥ जळीं विझवितां पुच्छाग्र ॥ जीव समग्र मरतील ॥६८॥ पुच्छ ठेवोनियां तीरीं ॥ हळूच विझवीं लहरी ॥ ऐसें वि
नवितां सागरीं ॥ वचन कपींद्रीं मानलें ॥६९॥ पुच्छ तीरीं ठेऊन ॥ लहरी विझविलें सानेंसान ॥ स्वेदं सांडिला निपटून ॥ तो
आपण गिळियेला ॥ १७० ॥ अमोघवीर्य वायुनंदन ॥ त्याहीवरी रामभजन ॥ स्वेदें जालें गर्भाधान ॥ गर्भ संपूर्ण वाढला
॥ ७१॥ त्या गर्भास्तव पाहीं ॥ तूं झालासि माझ्या हृदयीं ॥ पित्या पुत्रा दोघांही ॥ भाग्यें पाहीं भेट जाली ॥७२॥ तुझां दोघां
वैरभावो ॥ सर्वथा नसावा पहाहो ॥ सांडून युद्धाचा आविर्भावो ॥ महाबाहो आलिंगी ॥ ७३ ॥ ऐकोनि मातेचें वचन ॥ मक
राक्षें घातलें लोटांगण ॥ येरें दिधलें आलिंगन ॥ समाधान दोघांसीं ॥७४॥ एका जनार्दना शरण ॥ जालें पितापुत्र दर्शन ॥
आतां वधूं अहिरावण ॥ महिरावणा समवेत ॥१७५ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांहनुमंतमकरध्वज द
र्शनोनामद्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥५२॥ ॥ओंव्या॥ ॥१७५॥ श्लोक॥ ॥२ ॥एवं॥ ॥१७७॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ पाण्यांत. २ लाटांनीं. ३ समुद्रीं. ४ थोडे थोडे. ५ घाम. ६ फुसून. ७ सफलवीर्य. ८ आवेशें. ९ मारूं.

श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ ऐकतां मगरीचें वचन ॥ जालें हनुमंता समाधान ॥ देवोनि पुत्रासिं आलिंगन ॥ निजविवंचन सांगतु ॥ १ ॥ आमुचा स्वामी श्रीरघुनाथ ॥ निद्राक्रांत कटकांत ॥ वानर मेळिकांरीं निद्रिस्थ ॥ राक्षसीं मत पैं केलें ॥२॥ मोहनास्त्र सावधानता ॥ घालोनियां तत्वतां ॥ मोहन केलें समस्तां ॥ सुपुप्ति अवस्था लागली ॥ ३ ॥ कपटयोद्धे राक्षस ॥ सन्मुख न येतीच संग्रामास ॥ चोरोनियां श्रीरामास ॥ पाताळास आणिलें ॥ ४ ॥ पृथ्वी पाहतां समस्ता ॥ नसांपडती सर्वथा ॥ पाताळासिं आलों आतां ॥ श्रीरघुनाथा पाहावया ॥ ५ ॥ तंव येथ शुद्धि लागली ॥ तुह्मासिं भेटी जाली ॥ श्रीरामप्राप्तीची वहिली॥ बुद्धि भली तुह्मी सांगा ॥ ६ ॥ तुमचें सोयरीकीचें सुख ॥ आह्मांसिं हेंचि अलोलिक ॥ भेटवावा रघुकुळटिळक ॥ आवश्यक तुह्मी आजी ॥ ७ ॥ तुह्मासारिखे साधु संत ॥ पुत्रधर्म आचरत ॥ ऋणत्रयापासून मुक्त ॥ पितर करित तें ऐका ॥८॥ देव पितर मनुष्य ऋण ॥ तिहींत गुंतले प्राणिगण ॥ ऐक याचें लक्षण ॥ विवंचून सांगेन ॥९॥ देवऋण यागादिकीं ॥ पितर मुक्त तिळोदकीं ॥ मनुष्याचें ब्रह्मस्वकीं ॥ फेडितां सुखी स्वयें होती ॥ १० ॥ मज भेटविल्या रघुनाथ ॥ ऋणत्रयासिं तुह्मी निर्मुक्त ॥ विभागरचना यथार्थ ॥ ऐक सुनिश्चित सांगेन ॥ ११ ॥ देवांचा देव रघुनाथ ॥ तो भेटल्या यथार्थ ॥ देवऋण नित्य निर्मुक्त ॥ वेद शास्त्रार्थसंमत ॥ १२ ॥ मनुष्यनाट्य विडंवनें ॥ रूप धरिलें रघुनंदनें ॥ मनुष्यऋणें मुक्त स्वयें होणें ॥ जाण दर्शनें तयाचेनि ॥१३॥ सकळांचा जनकु जाण ॥ स्वयें श्रेष्ठ चतुरानन॥त्याचाही जनक आपण॥रघुनंदन साचार ॥१४॥ त्या श्रीरामाची होतां भेटी ॥ पूर्वज कोट्यानुकोटी ॥ उद्धरती उठाउठी॥श्रीराम दृष्टी देखिलिया ॥ १५ ॥ ऋणत्रय बापुडें तें किती ॥ ब्रह्मांड कोटी उद्धरती ॥ कर्माकर्माची होय शांती ॥ श्रीराममूर्ति देखिल्या ॥१६॥ ऐसें जाणोनि निश्चिती ॥ राम भेटवावा मजप्रति ॥ तेणें आह्मां तुह्मां अतिप्रीती ॥ कल्पांतींही खंडेना ॥१७॥ ऐकोनियां कपिवचन ॥ मकरध्वज बोले संकोचोन ॥ सांगीतलें विवंचन ॥ धर्म जाण तो होय ॥ १८ ॥ परियेसीं संकोचता ॥ स्वधर्माची हनुमंता ॥ तूं माझा निजपिता ॥ ह्मणोनि आतां सांगे

१ सैन्यांत. २ सैन्यांत. ३ युद्धाम. ४ शोध ५ पुर्णता. ६ सुटका. ७ ब्रह्मा. ८ सत्य.

न ॥ १९ ॥ राक्षसांचें वेतन ॥ खावोनियां जाण ॥ देह पोशिला आपण ॥ त्याचें हनन केंवि मागुं ॥२०॥ तूं माझा निजपिता॥ह्म
णोनि पुसतसें ताता ॥ जेणें चुके अधःपाता ॥ त्या अर्था सांगावें ॥ २१ ॥ स्वामिद्रोह नलागे अंगीं ॥ पितृअवज्ञा नघडे जगीं॥
ऐसें विचारोनि वेगीं ॥ कार्यालागीं प्रवर्तावें ॥ २२ ॥ ऐकोनि पुत्राचें वचन ॥ संतोषला कपिनंदन ॥ पुत्राचें स्वधर्मलक्षण॥स्व
यें आपण करिता जाला ॥ २३ ॥ श्रीराम आहे येथं ॥ ऐसें कळलें निश्चित ॥ आतां काय पुसों यातें ॥ वापुडें अनाथ कां गो
वूं ॥ २४ ॥ ऐसें विचारोनि कपींद्र ॥ वेगें स्मरला श्रीरामचंद्र ॥ बुद्धि स्फुरली सत्वर ॥ जाला अगोचर हनुमंतु ॥२५॥ अदृश्य
होवोनि हनुमंत ॥ गेला देवालयां आंत ॥ शक्ति देखिली अद्भुत ॥ सुपूजित दिव्योपचारें ॥ २६ ॥ कर जोडोनि कपिनंदन ॥
आदरिलें शक्तिस्तवन ॥ तुवां कृपा पूर्वीं करून ॥ शुद्धि आपण सांगितली ॥ २७ ॥ यक्षिणीवटातळीं जाण ॥ गीधद्वारा आप
ण ॥ सुरस वाचा बोलोन ॥ कपिनंदन प्रबोधिला ॥ २८ ॥ पावावया रघुनंदन ॥ सांगितलें विवंचन ॥ वंदोनियां तें वचन ॥
केलें आगमन तुजपासीं ॥ २९ ॥ प्रसन्न होवोनि तत्वतां ॥ भेटवावें रघुनाथा ॥ ह्मणोनि चरणावरी माथा ॥ ठेवित तत्वतां हनुमं
त ॥ ३० ॥ ऐकोनियां कपिस्तवना ॥ अंबा संतोषली जाणा ॥ सांडोनियां निजासना ॥ कपिनंदना ठाव दिधला
॥ ३१ ॥ त्यासि नकरितां अभ्युत्थान ॥ क्षणें उठवील देवतपण ॥ सुरासुरां नागवे जाण ॥ यासि कोणें बोलावें ॥
॥ ३२ ॥ श्रीरामाचा निजभक्त ॥ स्वामिकार्या त्वरित ॥ आला असे हनुमंत ॥ याचा कार्यार्थ साधावा ॥ ३३ ॥
सकळ वीर राक्षसगण ॥ क्षणें निर्दाळील जाण ॥ मारोनियां अहिरावण ॥ रघुनंदन नेईल ॥ ३४ ॥ येवढा होईल
गजर ॥ ह्मणोनियां तो कपींद्र ॥ पूजिती जाली खेचर ॥ अतिसत्वर जगदंबा ॥ ३५ ॥ धर्ममर्यादा हेचि देख ॥
घरा आलिया हरिसेवक ॥ पूजावे जी आवश्यक ॥ तेंही देख साधलें ॥ ३६ ॥ ऐसें विचारोनि चित्तीं ॥ गेली जगदं
बा परती ॥ जाणोनियां मनोवृत्ती ॥ वैसे मारुती आसनीं ॥ ३७ ॥ मध्यरात्रीची वेळ ॥ जाला पूर्ण अमुंर काळ ॥ पूजोपचार

१ संहार. २ गुंतूं. ३ उपशिला. ४ स्थान. ५ मत्कार. ६ अपाय. ७ संहारील. ८ आकाशगामी, वानर. ९ मध्यरात्र.

सकळ ॥ घेवोनि तात्काळ भीतरीं आला ॥३८॥ विचित्र बरवी पूजा ॥ समर्पिली अतिवोजा ॥ नैवेद्य नानापरीच्या खाजा ॥
राक्षसराजा आणित ॥ ३९ ॥ आश्चर्य जालें वांडेंकोडें ॥ हात दावित मुखाकडे ॥ तंव पसरली जाभाडें ॥ अन्न निवाडें खाव
या ॥४०॥ अहिरावण ह्मणे नवल ॥ अंबा पसरिते मुखकमळ ॥ ताटें रिचवा सकळ ॥ प्रसन्नकाळ आजिचा ॥ ४१ ॥ पसरो
नियां आपुलें मुख ॥ वोणें घेत असे देख ॥ शीघ्र आणा अन्न चोख ॥ पात्रें असंख्य राहिलीं ॥४२॥ पूजा करूं आजिवरी ॥ मु
ख कधींच नपसरी ॥ आजि दिसे नवल परी ॥ कामेश्वरी प्रसन्न ॥ ४३ ॥ वडे मांडे पूर्णपुरी ॥ चोख मैदाची तेलचरी ॥ साकरें
घोळलिया घारी ॥ मांडे पुर्‍या अतिगोड ॥४४॥ साकरमांडे कोरवडे ॥ आंबवडे चिंचवडे ॥ दहींवडे दूध मांडे ॥ वाडें कोडें क्षी
रघारी ॥ ४५ ॥ भात सोज्वळ जिरेसाळिया ॥ जेंवि मोगरियाच्या कळिया ॥ वरी दाळी मुगाचिया ॥ घातली पाहिजे त्याव
री ॥४६॥ कढी ताकाची चोखट ॥ वेळा मिरें समसकट ॥ फुरके घेतां पैं उद्भट ॥ ब्रह्मांड कोटीगर्जतु ॥४७॥ क्षीर चोख वळवटा
ची॥वरी पंचधार साकरेची ॥ लोणी ताऊन अतिसुरुची ॥ वाटी तुपाची भरियेली ॥४८॥ वेळा मिरें कापुर॥शुंठी आदि सकळो
पचार ॥ करोनियां अतिअरुवार ॥ दहीं भात फार आणियेला ॥ ४९ ॥ ऐशा ताटांचिया हारी ॥ मुखीं घालितां कोटिवरी ॥ तृ
प्त नव्हे ती खेचरी ॥ विचार करी निजचित्तें॥५०॥ जितुकें रांधिलेंसे अन्न॥तितुकेंही वेंचिलें संपूर्ण॥मग मांडिलें फळभोजन॥नाना
जाति जाण परिकरें ॥५१॥ तेंही सरलें पैं देख ॥ मग आणिलें आणिक॥पुढें ठेवितां एकाएक॥गटकां देख पैं केला ॥५२॥ रोटी पो
ळी गुळवरी॥दिवसी मुटकळे भाकरी ॥नलागतां दशनांतरीं ॥ गटका करी जगदंबा ॥५३॥ बहुतां दिवसांची भुकेली ॥ रामागम
नें सुखी जाली ॥ अन्न स्वीकारूं लागली ॥ तृप्ति वंहिली पैं नव्हे ॥५४॥ हनुमंताचा विचार पूर्ण॥राक्षसां वोळेला रघनंदन॥याव
यासि मोक्षदान ॥ येथें गमन पैं केलें ॥ ५५ ॥ श्रीरामाचा मी किंकर ॥ मोक्ष देईन निर्धार ॥ मागें राहतां अणुमात्र ॥ वासना
सत्वर वोढील ॥५६॥ राक्षसांचें सर्वस्वें देखा ॥ नार्पितां रघुकुळटिळका ॥ नपवती मोक्षसुखा ॥ ह्मणोनि देखा गटकावी॥५७॥

१ आनंदें. २ विचित्र. ३ ओता. ४ स्वादिष्ट. ५ अत्यंत. ६ सुंदर. ७ प्रकारें. ८ भक्षण. ९ दांतीं. १० पूर्ण. ११ कृपायुक्त झाला. १२ सेवक. १३ भक्षी.

तंव बोलती रक्षोगण ॥ अहिरावणा परिस वचन ॥ अंबेसि तृप्तीलागीं जाण ॥ रघुनंदन आणावा ॥ ५८ ॥ ऐकोनि राक्षसांच्या बोला ॥ अहिरावण संतोपला ॥ मानु सकळां दिधला ॥ अतिप्रीती करोनियां ॥५९॥ ज्यालागीं कष्टलों बहुत ॥ तो साधला कार्यार्थ ॥ वेगीं आणोनियां रघुनाथ ॥ करूं तृप्त जगदंबा ॥ ६० ॥ ह्मणोनि आज्ञापिले सेवक ॥ वेगीं आणा रघुकुळटिळक ॥ स्नान घालोनि विधिपूर्वक ॥ सत्वर देख येथें पैं ॥६१॥ वेगीं लाहोनि शासन ॥ आले कारागृहा ठाकून ॥ जेथें होता रघुनंदन ॥ दूत जाण तेथें आले ॥ ६२ ॥ करवून अभ्यंग स्नानें ॥ लाविलें हळदीचें उटणें ॥ घातलीं करवीरसुमनें ॥ कंठाभरणें शोभती ॥६३॥ पाशबंधनीं बंधु दोघे ॥ बाहेर काढिले वेगें ॥ लागलीं वाजंत्रीं अनेगें ॥ मिरवितां जगें देखिजे ॥ ६४ ॥ हाटवटींचे लोक ॥ नर नारी असंख्य ॥ देखोनि रघुकुळटिळक ॥ अलौलिक मानिती ॥ ६५ ॥ वृत्ति जडली रघुवीरीं ॥ प्राशन केलें नेत्रद्वारीं ॥ नेवोनियां अभ्यंतरीं ॥ नर नारी भोगिती ॥ ६६ ॥ बोलती नगर नागरिकें ॥ अवलोकितां रघुकुळटिळक ॥ फिकें होत समाधिसुख ॥ त्यासिं देख घात करिती ॥६७॥ मदनमोहन श्रीराम ॥ त्यासिं मारूं नेती अधमें ॥ कृपा करोनि पुरुषोत्तम ॥ होवो भस्म राक्षसां ॥६८॥ यांचा करूं जातां घात ॥ पुरला राक्षसांचा अंत ॥ सहकुळ मरतील निश्चित ॥ भविष्य वदत वाग्देवी ॥६९॥ सत्य जनीं जनार्दन ॥ वृथा नव्हे त्यांचें वचन ॥ मांडलें राक्षसांचें निधन ॥ कपिनंदन मागील ॥७०॥ बाप कृपाळु रघुनंदन ॥ राक्षसां बोळला संपूर्ण ॥ वैरिया द्यावया मोक्षदान ॥ स्वयें अपमान साहतसे ॥७१॥ करितां वाद्यांचा गजर ॥ देवी सन्मुख रघुवीर ॥ आणविला वेगवत्तर ॥ देखतां कपींद्र विस्मित ॥ ७२ ॥ कोण कृपेचें विंदान ॥ मूढ अविवेक राक्षसगण ॥ त्यांसि द्यावया मोक्षदान ॥ येवढा अपमान साहतसे ॥७३॥ प्रत्यक्ष करावें जरी नमन ॥ तंव राहिलेंसे आच्छादून ॥ प्रकट होतां नये जाण ॥ कार्य संपूर्ण जंव साधे ॥७४॥ करोनि मनोमय नमन ॥ चरित्र पाहातसे आपण ॥ तंव बोलिला अहिरावण ॥ रघुनंदन ऐकतु ॥७५॥ खड्गधारा करोनि सतेज ॥ बोलतसे राक्षसराज ॥ आतां वध करीन मी तुज ॥ स्मरें नि ॥ २ ॥

१आज्ञा. २ बाजारींचे. ४ चमत्कार. ४ नगरजन. ५ दुष्ट. ६ संहार. ७ कृपायुक्त झाला. ८ युक्ती.

जगुज आपुलें ॥७६॥ तुझें आराध्य दैवत ॥ त्यातें स्मरें पां त्वरित ॥ मग जालिया तुझा घात ॥ विस्मरणांत बुडसील ॥ ७७ ॥ ह्मणवितोसि आपणियातें ॥ विश्व स्मरत आहे मातें ॥ तो तूं बांधला आहेसि येथें ॥ स्मर निजचित्तें कुळोमा ॥७८॥ ॥श्लोक॥ आत्मात्वंभुवनैकनायकरघोसूक्ष्मातिसूक्ष्मंजगुर्वेदैःसोपनिपत्पुराणगणकैर्बद्धोसिदेव्यग्रतः ॥ तच्छ्रुत्वारघुवंशकेसरियुवारोद्रांतनुं चिंतयन्मुक्तःसानुजराघवश्चपुरतोदृष्टोहनूमान्कपिः ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ आपणिया ह्मणविसी रामा ॥ जो मी विश्वाचा विश्वात्मा ॥ वेदांसि नकळे महिमा ॥ रूप नामा अतीतें ॥ ७९ ॥ सूक्ष्माचेंही अतिसूक्ष्म ॥ लक्षालक्षातीत परम ॥ उपनिषदांसि दुर्गम ॥ मनोधर्म थोटावे ॥८०॥ नेत्रीं देखिला नवचे ॥ व्यवहार खुंटले शब्दांचे ॥ क्षीणकर्म स्मरणाचें ॥ श्रवणीं नवचे आकळिला ॥ ८१ ॥ जेथें मनाची मुरकुंडी ॥ कल्पिला नवचे कडोविकडी ॥ वृत्ति जाली पैं वेडी ॥ इंद्रियें बापुडीं काय करिती ॥ ८२ ॥ पुराणें काय करिती तेथ ॥ वेडावला शास्त्रार्थ ॥ तो स्यां देवी पुढें येथ ॥ श्रीरघुनाथ बांधिला ॥ ८३ ॥ सर्वथा व्यक्ति नयेसी ॥ अव्यक्तामाजिं लपसी ॥ तो नांवरूपा आलासी ॥ देवीपासीं मारावया ॥ ८४ ॥ सर्वातीत रघुनाथ ॥ बंधुसमवेत येथ ॥ स्यां बांधिलासि त्वरित ॥ सुटका निश्चित चिंतीं पां ॥८५ ॥ विलंब कायसा येथ ॥ जगदंबा क्षुधाक्रांत ॥ स्मर आपुलें कुळदैवत ॥ शिरःपात करूं तुझा ॥ ८६ ॥ ऐकोनियां त्याचें वचन ॥ स्वयें विचारी रघुनंदन ॥ करूं कोणाचें स्मरण ॥ विश्वचिंतन करी माझें ॥ ८७ ॥ प्राणिमात्रास संकट पडत ॥ तितुके श्रीरामा स्मरत ॥ तेणें पुरती मनोरथ ॥ जग निर्मुक्त श्रीरामें ॥८८॥ मज वर्ण व्यक्ति नाहीं ॥ ऐशियातें पाहीं ॥ घाला घालोनियां लवलाहीं ॥ धरिलें कांहीं चालेना ॥८९॥ ऐसें असतां सर्वथा ॥ कोणातें स्मरों मी आतां ॥ विचार करितां रघुनाथा ॥ बुद्धि तत्वतां आठवली ॥९०॥ अहंकारें घालोनि घाला ॥ अव्यक्त व्यक्तीं आकळिला ॥ जीवदशेसिं आणिला ॥ वेगीं बांधला कर्मपाशीं ॥ ९१ ॥ लटकेंचि क्रियमाण ॥ करवून संचित जाण ॥ उरले ते भोग दारुण ॥ प्रारब्ध जाण तया ह्मणती ॥९२॥ या त्रिविध कर्मांची संगती ॥ पडिजे जन्ममरणावर्तीं ॥ भो

१ आश्रयास, कुळदैवत परता. ३ अगम्य. ४ खुंटे ५ तर्कानें. ६ त्वर.

गिजेति येनिपंक्ती ॥ उसंत चित्तीं असेना ॥ ९३ ॥ तें छेदावया कर्मबंधन ॥ सबळभक्ति विरक्त जन ॥ मी होवोनियां भजन ॥ माझेंचि जाण करिताती ॥९४॥ अद्वैतभजनाचा संतोष ॥ होती सर्वभावें उदास ॥ करोनि कुर्वंडी सर्वस्व ॥ स्वयें सुखास भोगिती ॥ ९५ ॥ स्वयें स्वसुख भोगिती ॥ उसंत नाहीं अहोरातीं ॥ इतर कर्मबंधीं पडती ॥ तेही येती तया शरण ॥९६॥ बाप कृपाळु दीन दयाळ ॥ न ह्मणती वेळ अवेळ ॥ दीन देखोनि तात्काळ ॥ करिती सकळ सोडवणें ॥९७ ॥ छेदोनि कामक्रोधाचे बंध ॥ आणि कर्माकर्माचे भेद ॥ खाणोनि विषयाचा कंद ॥ स्वरूप शुद्ध प्रबोधिती ॥ ९८ ॥ देहमात्र झाला कृश ॥ त्यासि उपचारिती सुरस ॥ देवोनि अर्धमात्रा रस ॥ जन्ममरणास नाशिती ॥९९॥ येवढें असतां दीनोद्धारीं ॥ मज दीन केलें इहीं किंकरीं ॥ आतां स्मरोनि झडकरीं ॥ करीन वोहरी सकळांची ॥१००॥ ऐसा करोनि निर्धार ॥ सरिसा पावला रामचंद्र ॥ स्मरला तो हनुमावीर ॥ रुद्रावतार प्रत्यक्ष ॥ १ ॥ ऐकतां श्रीरामवचन ॥ पातला कपिपिता पवन ॥ पाश छेदोनियां जाण ॥ रघुनंदन सोडविला ॥ २ ॥ लक्ष्मणा समवेत ॥ श्रीराम केला नित्यमुक्त ॥ अगाधबोध हरिभक्त ॥ नामें निर्मुक्त चराचर ॥३॥ जगा संकट पडलिया जाण ॥ श्रीराम सोडवी आपण ॥ त्या श्रीरामाचें पाशबंधन ॥ निजभक्तें जाण सोडविलें ॥ ४ ॥ यालागिं श्रीरघुनाथ ॥ जाला भक्ताचा अंकित ॥ तो ज्याच्या माथां ठेवी हात ॥ त्यासि मुक्त करी राम ॥५ ॥ भक्तोपकार फेडावया ॥ अवतार धरणें रघुराया ॥ धांवतसे लवलाह्या ॥ राखावया निजभक्तां ॥ ६ ॥ अंबऋषीची जन्मकथा ॥ नसाहावेचि भगवंता ॥ स्वयें जालाचि अंगिकारिता ॥ उणें भक्ता येऊं नेदी ॥ ७ ॥ गजु गांजितां पाणियेथडी ॥ वैकुंठींहोनियां उडी ॥ घालोनियां लवडसवडी ॥ गज तांतडी सोडविला ॥ ८ ॥ दैत्यें पीडिलें प्रल्हादासि ॥ नसाहवे भगवंतासीं ॥ उतटूनियां कोरड्या खांबासीं ॥ निजरूपासि दाविलें ॥ ९ ॥ दैत्य धरोनि मांडीवरी ॥ चिरियेला नखाग्रीं ॥ भक्तकाजकैवारी ॥ नरकेसरी प्रल्हादा ॥ ११० ॥ निजभक्तासीं अटंक ॥ जरी पडलें अलोलिक ॥ तितुकें ही रघुकुळटिळक ॥ स्वांगें देख निवारी ॥ ११ ॥ ऐसा भगवंताचा नि

१ विश्रांति. २ अ.वाळणी. ३ उपदेशगती. ४ दासीं. ५ संहार. ६ वायु. ७ नखोवरीं. ८ फोडून. ९ संकट.

र्धार ॥ ह्मणवोनि हरिभक्त निरंतर ॥ नवचकेती अणुमात्र ॥ हनुमा वीर अग्रगणी ॥ १२ ॥ पुढें देखोनि रघुवीरा ॥ शामसुंदर मनोहरा ॥ प्रेमें कांपतु थरथरां ॥ अश्रुधारा स्रवतोती ॥ १३ ॥ अंगीं रोमांच रवरवित ॥ स्वेदबिंदु डळमळित ॥ कंठीं बाष्पें पैं दाटत ॥ सद्गदित पैं वाचा ॥१४॥ सत्वभरीत नसांवरत ॥ पडिला चरणावरी मूर्च्छित ॥ श्रीराम अतिप्रीतीं उचलित ॥ आलिंगित निजहृदईं ॥ १५ ॥ आंवरून सत्वावस्था ॥ चरणावरी ठेऊन माथा ॥ जाला काय विनविता ॥ सावधानतां परिसावें ॥ १६ ॥ ॥ श्लोक ॥ अप्यग्रणीरात्मभुवांकपींद्रोजगाददेवंजयपूर्वशब्दैः ॥ निःशेषकर्तुंहिनिशाचराणामस्मादृशांवाइह तर्जनाय ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ जो भक्तामाजिं मुकुटमणी ॥ ब्रह्मादिकां अग्रगणी ॥ श्रेष्ठा सकळिकाचा स्त्रंजनी ॥ आत्मभू ह्मणोनि त्यासिं ह्मणती ॥ १७ ॥ भगवंता पासून ज्ञान ॥ प्राप्त जाला चतुरानन ॥ त्यासही लागलें लांच्छन ॥ स्वकन्या देखोन भूलला ॥१८॥ त्याही परीस विशुद्ध ॥ कपिनाथ सावध ॥ अद्वैतज्ञानें अगाधबोध ॥ निजानंद भोगित ॥ १९ ॥ वाती लावोनि पाहतां ॥ दुजें नये दृष्टीचे हातां ॥ तेथें कैची विषयवार्ता ॥ पूज्य तत्वतां आत्मभूमी ॥१२०॥ भक्तांतरीं मुकुटमणी ॥ सबाह्य वेंचिलें श्रीरामभजनीं ॥ उसंत नाहीं अर्धक्षणीं ॥ मनादिकरणीं सर्वथा ॥ २१ ॥ सर्वप्राणें सर्वशक्ती ॥ उसंत नाहीं श्रीरामभक्ती ॥ तो उभा राहोन मारुती ॥ श्रीरामाप्रति विनवितु ॥ २२ ॥ करोनि रामनामें भुभुकार ॥ जयजयकारें गर्जे थोर ॥ श्रीरामासिं उत्तर ॥ काय कपींद्र बोलिला ॥२३॥ तूं अंकळलाघवी रघुनाथा ॥ सांडोनियां शरणागता ॥ दीना वानरां समस्तां ॥ कोणा नपुसतां आलासी ॥२४॥ आह्मां गमत असे चित्तें ॥ वंचोनियां निजभक्तांतें ॥ स्वामी येणें केलें येथें ॥ तें कळलें निश्चितें दातारा ॥ २५ ॥ मारिलिया रावणास ॥ पाताळीं ही राक्षस ॥ प्रबळ होतील बहुवस ॥ मागुतें आपणास येणें घडतें ॥ २६ ॥ ह्मणवोनि श्रीरामा जाण ॥ नमारितां रावण ॥ येथें केलें आगमन ॥ यांची बोळवण करावया ॥ २७ ॥ राक्षसांच मनोगत ॥ रावण मारील रघुनाथ ॥ जाईल अयोध्यें त्वरित ॥ आह्मांसीं येथें सांडूनि ॥२८॥ मग आह्मीं करावें काय ॥ श्रीरामीं भेटी कैंची हो

१ भय न पावती. २ पडतात. ३ घर्म ४ अश्रु. ५ उमाति विषयीं. ६ स्थिरता. ७ इंद्रियीं. ८ अगम्य. ९ समाप्ती.

य ॥ ह्मणवोनि रचिले उपाय ॥ तुज पाहें आणावया ॥ २९ ॥ तूं अजेय गा सर्वथा ॥ रणीं नातुडेसी झुंजतां ॥ आपुलें पूर्वजन्म शोधितां ॥ युक्ति तळतां आठवली ॥ १३० ॥ जन्मांतरीं निष्कामभजनीं ॥ श्रीरामा तुज केलें ऋणी ॥ यास्तव तिहीं पाशेंकरोनि ॥ तुज बांधोनि आणिलें ॥३१॥ नाम स्मरतां श्रीरघुनाथ ॥ महापापी उद्धरत ॥ त्या तुज राक्षस बांधित ॥ असंभावित हे वार्ता ॥३२॥ इहलोकीं परलोकीं ॥ ऋण फेडावें आवश्यकीं ॥ हें जाणावया लोकीं ॥ पाश कौतुकीं साहिले ॥३३॥ हाचि तुझा निजविचार ॥ श्रीरामा आहे साचार ॥ कीं विचारिलें प्रकारांतर ॥ वानरभार छळावया ॥ ३४ ॥ मज राहिलिया गुप्तगती ॥ वानरभार काय करिती ॥ कोठें कोठें मज पाहती ॥ सावधान करिती ते कोण ॥३५॥ तरी साधावया रघुनंदन ॥ जें आचरावें तें बंधन ॥ साधनीं रिघोन अभिमान ॥ वृथाचि जाण धांवडी ॥३६॥ ऐसें जाणोनि मर्कट ॥ सांडिलें साधन कचाट ॥ नाम स्मरती यथेष्ट ॥ तेणें वाट दाविली ॥ ३७ ॥ नामीं अनुसरलों तळतां ॥ शुद्धि लागली नाम स्मरतां ॥ नामें भेटविलें रघुनाथा ॥ उपाय अन्यथा नेणें मीं ॥ ३८ ॥ ऐसा विनवोनियां रघुनंदन ॥ पुसता जाला वीर वायुनंदन ॥ देईं आज्ञा मज लागुन ॥ राक्षस निधन करावया ॥ ३९ ॥ ऐकोनि कपीचें उत्तर ॥ संतोषला रघुवीर ॥ आलिंगिला पैं सत्वर ॥ अतिचतुर तूं होसी ॥ १४० ॥ अद्भुतशक्तिहनुमंता ॥ वाचें नबोलवे सर्वथा ॥ मज सोडविलें रघुनाथा ॥ बहुत आतां काय बोलूं ॥४१॥ पुसणें काय विचार ॥ करी दुर्जनाचा संहार ॥ वचन ऐकोनि कपींद्र ॥ करूं संहार आदरिला ॥ ४२ ॥ पूर्वींच अतर्क्य गती ॥ पुच्छाचा वेढा नगराप्रति ॥ करोनि राहिला मारुती ॥ होता निश्चितीं चिन्ह पाहत ॥ ४३ ॥ श्रीरामाचें आज्ञापन ॥ लाहोनियां कपिनंदन ॥ करिता जाला कंदन ॥ सावधान अवधारा ॥ ४४ ॥ श्रीरामाचे पाश बहुत ॥ स्वयेंचि तुटले समस्त ॥ पुढें देखिला कपिनाथ ॥ अतिआक्रांत राक्षसां ॥ ४५ ॥ एकाचे हात पाय गळाले ॥ एकाचे प्राण कंठीं राहिले ॥ अधोवात सूटले ॥ मुतों लागले उभे उभ्यां ॥४६॥ एक आरडती वोरडती ॥ एक पळाले मागुती ॥ एक येती काकुळती ॥ तृणें दांतीं धरोनि ॥४७॥ एकें लागलीं दिग्भ्रमीं ॥ ॥ ४ ॥

१ अजिंक्य. २ नसापडसी. ३ सत्य ४ सैन्य. ५ पवूनकरी, धावतो ६ संकट. ७ संहार. ८ नाश. ९ दाहीदिशा.

टीं ॥ एकाची रुधली घाटी ॥ तंव अवचित पुच्छाटी ॥ वाजे पाठीं अनिवार ॥ ४८ ॥ देखोनि सकळांची करुणा ॥ नमाहवे महिरावणा ॥ येवोनियां समरांगणा ॥ वायुनंदना पाचारी ॥ ४९ ॥ येरू ठाईंच सावध ॥ श्रीरामप्रभावें विशुद्ध ॥ करूं आदरिलें युद्ध ॥ अतिसुबद्ध झोंटधरणी ॥१५०॥ मिसळले द्वंद्वयुद्धा ॥ मागें नसरती कदा ॥ येरयेरांचिये वधा ॥ करिती सावध येरयेरां ॥ ५१ ॥ येरयेरां लाविती कळा ॥ परस्परें चेपिती गळा ॥ वर्मीं हाणिती सबळा ॥ आणिती तळा परस्परें ॥ ५२ ॥ येरयेरां हाणिती धके ॥ गुडघे कोंपर तिखट नखें ॥ वोरबडे एकमेकें ॥ अतितवकें काढिती ॥ ५३ ॥ हनुमा वज्रदेही वीर ॥ अंगावरी नवचे चीर ॥ राक्षसाचें शरीर ॥ नखीं सत्वर विदारिलें ॥ ५४ ॥ हनुमा विचारी निजचित्त ॥ विलंब कायसा करूं येथें ॥ हाणी आवेशें बहुतें ॥ मुष्टिघातें मस्तकीं ॥ ५५ ॥ माथां लागतां आघात ॥ मस्तक गेला कोथळांत ॥ भडभडां रुधिरें वमित ॥ प्राण निश्चित सांडिला ॥५६॥ देखतां श्रीरघुनाथा ॥ हनुमंताचेनि हातें मरतां ॥ चारी देहा हाणोनि लाता ॥ श्रीरामीं तत्वतां मिळोनि गेला ॥५७॥ स्थूळ सांडी नश्वर ह्मणोन ॥ सूक्ष्म तें मनोजन्य ॥ कल्पनामात्र तें कारण ॥ स्वरूपाभिमान तें चौथें ॥५८॥ होतां श्रीरामदर्शन ॥ अप्राप्तता निमाली पूर्ण ॥ नित्यमुक्ततेची निजखूण ॥ बाणली संपूर्ण राक्षसा ॥ ५९ ॥ पृथ्वी सदा चिंतित ॥ माझे माथां श्रीरघुनाथ ॥ विचरत आहे अहोरात्र ॥ कृतकृतार्थ तेणें मी ॥१६०॥ तेथें स्वरूपाभिमान ॥ राहोनियां कार्य कोण ॥ मग लाजोनियां जाण ॥ जाली लीन श्रीरामीं ॥६१॥ ऐसें पृथ्वीचें अंतर पूर्ण ॥ तिचे नांवाचा महिरावण ॥ दृष्टि देखतां रघुनंदन ॥ जाला जाण नित्यमुक्त ॥ ६२ ॥ कृपाळु श्रीरघुनंदन ॥ फेडावया पूर्वभजनऋण ॥ येवोनि पाताळा आपण ॥ राक्षस जाण उद्धरिला ॥ ६३ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ मारियेला महिरावण ॥ पुढें वधु अहिरावण ॥ सावधान अवधारा ॥१६४॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणे युद्धकांडे एकाकारटीकायां महिरावणवधोनामत्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥ ॥ओव्या॥ ॥१६४॥ ॥श्लोक॥ ॥२॥ ॥एवं॥ ॥१६६॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ अडवली. २ निकराचें. ३ आवेशें. ४ फाडलें. ५ रक्त. ६ नामली. ७ समरस. ८ सहाळ.

भा.रा.यु.कां.अ.५४वा.
अहीरावण
मा.
चंद्रसेना.
मा.
रा.
अही रा.
चंद्र.
रा.
लंकेत प्रवेश

श्रीमद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ पूर्वप्रसंगीं निरूपण ॥ श्रीहनुमंतें महिरावण ॥ रणीं मारिला देखोन ॥ अहिरावण क्षोभला ॥ १ ॥ हनुमंताच्या पुच्छावर्ती ॥ राक्षस पडिले नेणों किती ॥ निधडे निधडे वीर पुढती ॥ वळे लोटती संग्रामा ॥ २ ॥ आह्मी निधडे महावीर ॥ राक्षसांचे भार अपार ॥ एक वानर दोघे नर ॥ करूं चकचूर क्षणार्धें ॥ ३ ॥ ऐकोनि राक्षसांच्या युक्ती ॥ विनवी श्रीरामाप्रति मारुती ॥ मज आज्ञापीं श्रीरघुपती ॥ यांची शांति करीन ॥ ४ ॥ श्रीराम ह्मणे गा पवनात्मजा ॥ सदां यशस्वी तुझिया भुजा ॥ प्राणदाता तूं रघुराजा ॥ कीर्तिध्वजा ब्रह्मांडीं ॥५॥ जानकीमनोरथाची वल्ली ॥ प्रतापजीवनें त्वां जीवविली ॥ मज रघुनाथा वेळ पडली ॥ सांभाळिली त्वां एकें ॥६॥ तुझिया उपकाराचें वोझें ॥ मस्तक उचलूं नशके माझें ॥ तुझें कर्तव्य तुजला साजे ॥ केलीं काजें अनक्यें ॥७॥ सीताशुद्धीपासूनि कर्म ॥ जीं जीं केलीं तीं तीं दुर्गमें ॥ ऐसें बोलोनि रघूत्तमें ॥ मिठी प्रेमें घातली ॥ ८ ॥ श्रीरामें देतां आलिंगन ॥ हनुमा जाला सुखसंपन्न ॥ ब्रह्मप्राप्तीहूनि गहन ॥ समाधान पावला ॥ ९ ॥ आतां ऐकें माझें वचन ॥ तुवां मारिला महिरावण ॥ माझा वांटा अहिरावण ॥ कृपा करून मज द्यावा ॥१०॥ ऐसें बोलतां श्रीरघुनाथें ॥ आवेश नधरे हनुमंतातें ॥ नमस्कारोनि श्रीरामातें ॥ उभयतांतें उचलिलें ॥ ११ ॥ उभयस्कंधीं दोघेजण ॥ घेवोनि श्रीराम लक्ष्मण ॥ केलें हनुमंतें उड्डाण ॥ वळें गर्जोन भुभुकारें ॥ १२ ॥ तया भुभुकाराच्या घोपें ॥ कित्येक निमालीं राक्षसें ॥ अहिरावणही निजमानसें ॥ धाकें त्रासे कपीच्या ॥ १३ ॥ शेष विष्णु श्रीशंकर ॥ तिन्ही जाले एकत्र ॥ श्रीराम हनुमंत सौमित्र ॥ अतिविचित्र शोभती ॥ १४ ॥ असंख्य राक्षसांचें सैन्य ॥ तिहीं वेढिले तिघेजण ॥ युद्ध मांडलें दारुण ॥ सावधान अवधारा ॥१५॥ शक्ति शूळ गदा मुद्गर ॥ फरश पट्टिश लहुडी चक्र ॥ लक्षोनियां नर वानर ॥ शस्त्रें अपार टाकिती ॥१६॥ झणें लागती श्रीरामासीं ॥ ह्मणोनि हनुमंत आकाशीं ॥ उडोनि पुच्छें राक्षसांसीं ॥ अतिआवेशीं ठोकित ॥१७॥ क्षणैक भासे भूमंडळीं ॥ क्षणैक भासे नभमंडळीं ॥ पुच्छें राक्षसां रवंदळी ॥ आंतुर्वळी करीतसे ॥१८॥ धन्य त्या पुच्छाचा प्रताप ॥ राक्षसांसि सुटला कंप ॥

१ क्रोधाविष्ट झाला. २ निर्भय, शूर. ३ युद्धार्थ. ४ सैन्य. ५ मारुती. ६ विरक्षण. ७ मेली. ८ नाश. ९ वल्लिष्ठ.

कंपामाजें मारी थाप ॥ पाडी अमूप पदघातें ॥१९॥ असो यापरी हनुमंतें ॥ रणीं मारिलें राक्षसांतें॥तें देखोनि श्रीरघुनाथें ॥ आश्चर्यातें मानिलें ॥ २० ॥ अहिरावण जों पाहे नयनीं ॥ पाठिराखा नाहीं कोणी ॥ क्रोधें अधरोष्ठ चाऊनि ॥ धांवे रणां माटो पें ॥२१॥ घेवोनियां धनुष्य वाण ॥ मांडिलें माहेश्वरी ठाण ॥ अवलोकोनि रघुनंदन ॥ काय आपण बोलतु ॥२२॥ जेविं होतां सन्निपात ॥ यद्वा तद्वा वडबडत ॥ तैसा लक्षोनि रघुनाथ ॥ अहाजल्पन[3] अविचारें ॥२३॥ जेविं सुरापानीं उन्मत्त ॥ वेदश्रुती तें निंदित ॥ किंवा अधर्मी अदत्त ॥ साधुसंत उपहासी ॥२४॥ तेंवि ह्मणे रे रघुनंदना ॥ तूं तंव कौशल्येचा तान्हा ॥ कैंवि आलासि समरांगणा ॥ व्यर्थ प्राणा द्यावया ॥२५॥ नरमांसाची प्रीत मोठी ॥ हें रावणें जाणोनि पोटीं ॥ तुज पाठविलें उठाउठीं ॥ आह्मासाठीं आप्तलें ॥ २६ ॥ आतां पाहें रणकौतुक ॥ वाणें छेदोनि मस्तक ॥ तोरण देवीच्या सन्मुख ॥ बांधीन देख निर्धारें ॥ २७ ॥ ऐसें ऐकोनियां वचन ॥ हास्य करोनि रघुनंदन ॥ ह्मणे कीटक हीन दीन ॥ गिळीन गगन ह्मणतसे ॥२८॥ राक्षमाचा कुळांतक ॥ दाशरथी मी रघुकुळटिळक ॥ युद्ध करितां मज सन्मुख॥क्षणे देख मरशील ॥२९॥ निद्रिस्थ देखोनि केसरी॥जंबुक त्याची चेष्टा करी ॥ जिव्हा देखोनि मांसावरी ॥ वळें वाहेरी बोढित ॥३०॥ जागृत होतां कुंजरारी ॥ त्याचा एकचि ग्रास करी ॥ तैसि तुजला जाली परी ॥ दृढ विचारी मानसीं ॥ ३१ ॥ वैर नसतां तुज आह्मासीं ॥ चोरोनि आणिलें दोघांसीं ॥ आतां केलें तें पावसी ॥ होईं युद्धासिं सावध ॥ ३२ ॥ ऐसें बोलतां रघुनंदन ॥ क्रोधें क्षोभला अहिरावण ॥ धनुष्य सज्जोनियां पूर्ण ॥ तीक्ष्ण वाण विंधिले ॥ ३३ ॥ तें देखोनि रामचंद्र ॥ वाण सोडोनि दुर्धर ॥ निवारोनि अतिसत्वर ॥ शर अपार वर्पला ॥३४॥ श्रीरामाचे वाणजाळ ॥ तेणें व्यापिलें नभमंडळ ॥ अद्भुत राक्षमांचें वळ ॥ तेणें सकळ छेदिलें ॥ ३५ ॥ निवारोनि श्रीरामवाण ॥ केलें राक्षमें विंदान[6] ॥ शक्तिवरदाचा तीक्ष्ण ॥ शर दारुण विंधिला ॥३६॥ परमयोद्धा श्रीरघुनंदन ॥ क्षणें चूर्ण करितां वाण ॥ शक्तिवरदालागिं मान ॥ स्वयें आपण देतसे ॥३७॥ वाण साहोनि श्रीरघुनाथें ॥राक्षस विंधिला वाणें शतें ॥तेणें निवारितां वाण

१ असत्य. २ आवेशें. ३ वडवडत. ४ मिंद. ५ कान्हा. ६ युक्ती.

त्यातें ॥ कपाळातें खोंचले ॥३८॥ वाण लागतां भाळावरी ॥ तेथं जाली नवल परी ॥ रक्तबिंदु व्रणद्वारीं ॥ भूमीवरी पडतांचि ॥३९॥ जितुका रक्तबिंदु पडत ॥ तितुका अहिरावण उठत ॥ तें देखोनि श्रीरघुनाथ ॥ वाण सोडित आवेशें॥४०॥वेगळाले शर विंधित ॥ लागतांचि रक्तबिंदु पडत ॥ पडतांचि अहिरावण घडत ॥ अतिअद्भुत मांडलें ॥४१॥ एकापासून जाले शत ॥ शतापासून लक्ष होत ॥ लक्षाचे कोटिपर्यंत ॥ अर्बुदांत कोटीचे ॥ ४२ ॥ ऐसें गगन आणि मेदिनी[2] ॥ वाणीं व्यापिलें अहिरावणीं ॥ ऐसें देखोनियां मनीं ॥ कोदंडपाणी[3] खवळला ॥ ४३ ॥ समस्त मिळोनि अहिरावण ॥ गदा परिघ मुसळ वाण ॥ घेवोनियां श्रीरघुनंदन ॥ चहूं कडून वेढिला ॥४४॥ श्रीराम धनुर्वाडा चोखट ॥ तितुकियांचे छेदिले कंठ ॥ कंठ छेदितां उद्भट[4] ॥ चालिले लोट रक्ताचे ॥४५॥ तया रक्ताचे मागुती ॥ रूपें घडती नेणों किती ॥ गदा परिघ मुसळ हातीं ॥ घेवोनि धांवति युद्धासीं ॥४६॥धन्य तयाचें तपश्चरण ॥ धन्य शिवाचें वरदान ॥ धन्य प्रतापी रघुनंदन ॥ अणुप्रमाण ढळेना ॥ ४७ ॥ लावोनियां अग्निवाण ॥ करोनि रक्ताचें शोपण ॥ त्यांचा घ्यावयासिं प्राण ॥ अशक्य कोण श्रीरामा ॥४८॥ सहज संकल्पाची प्रौढी ॥ रची ब्रह्मांडाच्या कोडी ॥ घडोनि सर्वांचि मोडी ॥ घडि विघडी संकल्पें ॥ ४९ ॥ तेथें वापुडें अहिरावण ॥ मारावया नवल कोण ॥ परंतु शिवाचें वरदान ॥ रघुनंदन प्रतिपाळी ॥ ५० ॥ शुद्ध ग्रंथाचा ग्रंथार्थ ॥ पूर्णब्रह्म श्रीरघुनाथ ॥ हाचि जाणावा भावार्थ ॥ त्याचें सामर्थ्य विशेप ॥५१॥ लीलामात्रें अहिरावण ॥ मारावयासिं अशक्य कोण ॥ परंतु भक्ताचें महिमान ॥ स्वयें आपण वाढवी ॥५२॥ अहिरावणाच्या वधानुवृत्ती ॥ देखोनियां अपार व्यक्ती ॥ आश्चर्य करोनि रघुपती ॥ काय चित्तीं विचारी ॥ ५३ ॥ वाण सोडितां रिपुवधार्थी ॥ वैरी अधिकाचि वाढती ॥ परम अद्भुत वर्तलें क्षितीं[5] ॥ काय याप्रति करावें ॥ ५४ ॥ मारितां नमरे एकजण॥ चिंतावला रघुनंदन ॥ उगाचि राहिला आपण ॥ घाय दारुण टाळित ॥५५॥ श्रीरामें नसोडितां बाण ॥ युद्धा पेटले अहिरावण॥ घाय हाणिती अवघे जण ॥ श्रीरघुनंदन टाळित ॥५६॥ ऐसें देखोनि हनुमंत ॥ परम झाला चिंताक्रांत ॥ उपाय कीजे कोण ये

१ मारीत. २ भूमी. ३ धनुष्यधारीराम. ४ अत्यंत. ५ पृथ्वीवर.

थ ॥ श्रीरघुनाथ वांचावया ॥ ५७ ॥ येथें नचले रणविंपत्ती ॥ येथें नचले प्रतापशक्ती ॥ मारितां अधिक उद्भवती ॥ युक्ति कोण ती करावी ॥५८॥ किंवा अवघे अहिरावण ॥ पुच्छप्रतापें आकळून ॥ इतुकियांचे घेऊं प्राण ॥ कळ लाऊन कंठासीं ॥५९॥ ऐसें विचारितां मारुती ॥ युक्ति आठवली निजचित्तीं ॥ जाऊन पुसूं पुत्राप्रती ॥ तो हें निश्चितीं सांगेल ॥६०॥ ऐसें चिंतोनियां जाण ॥ केलें श्रीरामाचें स्मरण ॥ हनुमंतें करोनि उड्डाण ॥ पुत्रसदना पावला ॥६१॥ तेणें नमस्कारिलें ताता ॥ येणें सांगितलें वृत्तांता ॥ मकरें पाचारिली माता ॥ समूळ वार्ता ते सांगे ॥ ६२ ॥ मगरी ह्मणे प्रतापरुद्रा ॥ वचन ऐकें गुणसमुद्रा ॥ संकट पडिलें श्रीरामचंद्रा ॥ त्या परिहार सांगेन ॥६३॥ धर्मपत्नी अहिरावणी ॥ तिचें निजनाम चंद्रसेना ॥ तुह्मी जावोनि तिच्या सदना ॥ तियेसिं जाणा पुसावें ॥ ६४ ॥ पतिव्रता ते सत्यवचनी ॥ परम साध्वी तपस्विनी ॥ तियेसिं पुसतां तत्क्षणीं ॥ तुजलागोनि सांगेल ॥ ६५ ॥ कैसें सांगेल भ्रतारमरण ॥ ऐसी आशंका घेईल मन ॥ तरी ते विपाईं निरोपण ॥ सावधान अवधारा ॥६६॥ नागपाशीं श्रीरघुनंदना ॥ बांधोनि आणितां राजसदना ॥ तेथें आली चंद्रसेना ॥ मनमोहना देखिलें ॥ ६७ ॥ सुंदर देखोनि रघुपती ॥ चंद्रसेनेची मनोवृत्ती ॥ श्रीरामीं वेधली निश्चितीं ॥ ऐसा पती असावा ॥६८ ॥ श्रीरामीं गुंतलें तन मन ॥ नाठवेचि प्रपंचस्फुरण ॥ कांत व्हावा रघुनंदन ॥ ऐसें जाण वांछित ॥६९॥ मी अनुचरी तियेची जाण ॥ तेथें मासें गमनागमन ॥ तिचें हृद्गत कळलें पूर्ण ॥ तेंपासून मजलागीं ॥ ७० ॥ श्रीरामीं गुंतली वासना ॥ त्यालागीं सांगेल कांतमरणा ॥ एतद्विषयीं अनुमाना ॥ पवननंदनां न करावें ॥७१ ॥ ऐसें ऐकोनियां वचन ॥ हनुमा उल्हासला पूर्ण ॥ ह्मणे कृपाळु रघुनंदन ॥ मजलागुन तुष्टला ॥ ७२ ॥ स्मरोनि श्रीरामपायांसीं ॥ तेथोनि उडाला वेगेंसीं ॥ आला चंद्रसेनपासीं ॥ देखोनि तियेसीं ध्यानस्थ ॥७३॥ जैसा श्रीराम देखिला नयनीं ॥ तैसा बिंबला अंतःकरणीं ॥ तेणें ध्यासें श्रीरामध्यानीं॥बाह्यकरणीं तटस्थ ॥७४॥ डोळस सुंदर घनसांवळा ॥ कासे कसिला सोनसळा ॥ आपाद वैजयंती माळा ॥ कटीं मेखळा शोभत ॥७५॥ मुकुट कुंडलें शो

१ पुढें लोटावें. २ मु[illegible] ३ निवारणार्थ. ४ पंडी. ५ वायुवेग. ६ [illegible] ७ [illegible]

भायमान ॥ श्यामसुंदर राजीवनयन ॥ वदन सर्वानंदसदन ॥ कुंदरदन साजिरा ॥७६ ॥ सुरेख भ्रुकुटी शुकनासिक ॥ भाळीं कस्तुरीची रेख ॥ ऐसा देखोनि रघुकुळटिळक ॥ लागली देख समाधी ॥७७॥ कोटिमदनाचें सांडणें ॥ श्रीरामावरोनि वोवाळणें ॥ चंद्रसेना आपुले मनें ॥ भोगी तेणें तटस्थ ॥ ७८ ॥ जैसा साधक हृदयभवनीं ॥ आत्मस्वरूपातें लक्षूनि ॥ तटस्थ राहे सहजासनीं ॥ तेंवि कामिनी देखिली ॥७९॥ नातरी देखोनि सर्पासीं ॥ तटस्थता जेंवि अजेसीं ॥ तेंवि देखोनि श्रीरामासीं ॥ चंद्रसेनेसिं समाधी ॥८०॥ हनुमा पाहे आत्मज्ञानी ॥ तंव ते वेधली श्रीरामध्यानीं ॥ ह्मणे धन्य इयेची जननी ॥ इयेलागूनि प्रसवली ॥ ८१ ॥ राक्षसयोनिमाजिं जनन ॥ आणि इयेसीं श्रीरामध्यान ॥ हें श्रीरामाचें महिमान ॥ होतां दर्शन समाधी ॥८२॥ अतिचंचळत्वें मन विकारी ॥ एकाग्र राहोनि निर्विकारी ॥ त्याचिया भाग्याची थोरी ॥ मज वैखरी नवर्णवे ॥८३॥ मनें गोंविलें साधकातें ॥ मनें भ्रमविलें ज्ञानियातें ॥ मनें नाडिलें योगियातें ॥ तापसातें दंडिलें॥८४॥ ऐसें जें मन विकारवंत॥ चंद्रसेनेनें नेमस्त ॥ करोनि हृदईं श्रीरघुनाथ ॥ असे भोगित स्वानंदें ॥८५॥ धन्य इयेचा भावार्थ ॥ धन्य इयेचा संचितार्थ ॥ धन्य इयेचा परमार्थ ॥ श्रीरघुनाथदर्शनें ॥८६॥ ज्याचे हृदईं श्रीरघुनाथ ॥ त्याचें भाग्य अतिसमर्थ ॥ ऐसें बोलतां हनुमंत ॥ सद्गदीत जाहला ॥ ८७ ॥ आत्मप्रत्ययाची गोष्टी ॥ ऐकतां हर्ष होय पोटीं ॥ नातरी प्रेमळ देखोनि दृष्टी ॥ पडे मिठी प्रेमळा ॥ ८८ ॥ वस्तु देखोनि आवडती ॥ कोणा एका उपजे प्रीती ॥ तैसें देखोनियां सती ॥ जाला मारुती तटस्थ ॥८९॥ हनुमंताची ध्यानमूर्ती ॥ ब्रह्मानंदें श्रीरघुपती ॥ तें देखोनि तिचे चित्तीं ॥ जाला मारुती सद्गद ॥९०॥ देहीं श्रीरामाचें उदेलें ॥ नयनीं प्रेमाश्रु पातले ॥ स्वेदं कंपादि दाटले ॥ पूर्ण जाले मनोरथ ॥९१॥ तेणें विसरला मी तूंपण ॥ विसरला स्थूल लिंग कारण ॥ विसरला विश्व तैजस प्राज्ञ ॥ महाकारण विसरला ॥ ९२ ॥ विसरला अवस्था उन्मनी ॥ परमानंद कोंदला मनीं ॥ नेत्र राहिले उन्मीळोनि ॥ जनीं वनीं श्रीराम ॥ ९३ ॥ हनुमा विसरला देहस्फूर्ती ॥ हृदईं कोंदला श्रीरघुपती ॥ ऐसें ऐकोनि निश्चितीं ॥

१ कमल लोचन. २ गृह, आश्रय. ३ दंत. ४ खा. ५ [illegible] ६ वाचेने. ७ घाम. ८ तटस्थ

आक्षेपिती जरी श्रोते ॥९४॥ दाशरथी श्रीरघुनंदन ॥ पाहतां त्याची मूर्ति सगुण ॥ त्याचें येवढें महिमान ॥ फळ तें कोण नि
र्गुणाचें ॥९५॥ परवस्तूची होतां प्राप्ती ॥ ऐसी तियेची फळश्रुती ॥ ते त्वां सगुणध्यानस्थिती ॥ तैसी निश्चिती स्थापिली ॥९६॥
ऐसी श्रोतियांची युक्ती ॥ ऐकोनि वक्ता करी विनंती ॥ सावध होवोनियां चित्तीं ॥ यथानिगुतीं ऐकावें ॥ ९७ ॥ अणुमाजीं ब्र
ह्म पूर्ण ॥ हें तो प्रसिद्ध वेदवचन ॥ कांहीं रितें नाहीं जाण ॥ जग संपूर्ण परब्रह्म ॥९८॥ आपुलें स्थान नसोडून ॥ कार्य कारणीं
होय उत्पन्न ॥ माया महत्तत्वादि त्रिगुण ॥ ब्रह्मापासून जाहले ॥ ९९ ॥ धरणीआदि पंचभूतें ॥ तेथूनि पावलीं जननातें ॥
परंतु मुकलीं ब्रह्मातें ॥ हें कोणातें नबोलवे ॥ १०० ॥ सुवर्णापासून नगें जाला ॥ तरी सुवर्णत्वा काय मुकला ॥ त्यासि अधिक
लाभ जाला ॥ नाम पावला अलंकार ॥ १ ॥ तेविं जेंजें आलें व्यक्ती ॥ तेंतें ब्रह्मरूप निश्चितीं ॥ मग पूर्णावतार श्रीरघुपती ॥
ब्रह्ममूर्ति केविं नव्हे ॥२॥ अणुही परी ब्रह्मत्वेसीं ॥ कांहीं नसतां प्रतापासीं ॥ हातरी प्रतापाची राशी ॥ ब्रह्मत्व यासी केविं नसे
॥ ३ ॥ ज्याचे गृहीं सर्वसंपत्ती ॥ आणि स्वामित्व लोकांप्रति ॥ भगवद्गीतेंत श्रीपती ॥ माझी विभूती ते ह्मणे ॥४॥ ऐसिया ग
जियांच्या चळथा ॥ नित्य सेविती श्रीरघुनाथा ॥ ज्याचा चतुरानन खेळता ॥ वंदी माथां शंकर ॥५॥ श्रीरामचूडामणि रघुवीर ॥
ज्यासि वंदिती नर सुरवर ॥ पूर्णब्रह्म हा निर्धार ॥ केविं साचार नमानावा ॥ ६ ॥ आणीकही दुसरा अर्थ ॥ रावणभयें सुर स
मस्त ॥ क्षीरसागरा जावोनि त्वरित ॥ रमाकांत प्रार्थिला ॥ ७ ॥ त्यांचें ऐकोनियां स्तवन ॥ शेषशाई श्रीनारायण ॥ स्वयें
झाला रघुनंदन ॥ हें तो वचन वाल्मीकी ॥८॥ नारायण तो श्रीरघुनंदन ॥ शेष तोचि लक्ष्मण ॥ शंख चक्र भरत शत्रुघ्न ॥ वा
ल्मीक वचन प्रसिद्ध ॥९॥ पूर्णब्रह्म श्रीनारायण ॥ तोचि झाला श्रीरघुनंदन ॥ जाला ह्मणणें हेंही गौण ॥ तोचि आपण प्रकट
ला ॥११०॥ जोचि देखिला वाराणसीं ॥ तोचि भेटला अन्यदेशीं ॥ तरी काय भेद जाला त्यासी ॥ देश काळासि भेदत्व ॥११॥
जैसा होता शेषशयनीं ॥ तोचि जाला अयोध्याभवनीं ॥ पूर्णब्रह्मत्व रघुनंदनीं ॥ निश्चयें करोनि पैं असे ॥ १२ ॥ सगुण अस ॥ ३ ॥

१ यथार्थ, समग्र. २ पृथ्वी. ३ उत्पत्ती. ४ अलंकार. ५ पंक्ति समाज ६ भय. ७ न्यून.

तां श्रीनारायण ॥ त्यासि ब्रह्मत्व कैसेन ॥ ऐसें ह्मणती त्याचें ज्ञान ॥ अतिअज्ञान जाणावें ॥१३॥ सगुण मानिती श्रीहरीतें ॥
त्यांचें ज्ञान असो परितें ॥ त्याहून आहे ह्मणतां वरितें ॥ सरतें पुरतें अज्ञान ॥१४॥ असो हे भेदाची मात ॥ पूर्णब्रह्म श्रीरघुना
थ ॥ स्वलीला अवतार धरित ॥ नाना दावित चरित्रें ॥१५॥ ब्रह्म नसतां रघुनंदन ॥ तरी कैसेनि तरती पाषाण ॥ जीवनात्मा
श्रीराम आपण ॥ स्वसत्तें जाण तारिले ॥ १६ ॥ आणीक दुसरा चमत्कार ॥ लंकेपुढें घोरांदर ॥ होतां मरती निशाचर ॥ आ
णि वानर ऊठती ॥ १७ ॥ समुद्रीं पाषाण तरती ॥ हे ईश्वरत्वाची प्रतीती ॥ आत्मत्वाची दुजी ख्याती ॥ कपि वांचती संग्रा
मीं ॥१८॥ बाण फिरोनि भातां रिघती ॥ हे व्यापकत्वाची प्रतीती ॥ आणि स्वकर्मत्वाची ख्याती॥कपि मारिती राक्षसां ॥१९॥
हेचि आशंका पार्वतीसीं ॥ सीता होवोनि वनासीं ॥ छळों आली श्रीरामासीं ॥ श्रीरामें तिसीं वोळखिलें ॥ १२० ॥ ब्रह्म नमता
श्रीरघुपती ॥ तरी कैसेनि वोळखता पार्वती ॥ सर्वज्ञत्वाची हे प्रतीती ॥ श्रीराम निश्चितीं परब्रह्म ॥ २१ ॥ ऐसें ईश्वरत्व आ
त्मत्व सर्वज्ञत्व ॥ व्यापकत्व आणि सर्वकर्तृत्व ॥ त्यासि नमानितां ब्रह्मत्व ॥ अज्ञानत्व ह्मणणें यासी ॥२२॥ सच्चिदानंद आ
त्माराम ॥ तो श्रीराम पूर्णकाम ॥ ज्याचें सहज घेतां नाम ॥ उडे परम अज्ञान ॥२३॥ त्याचें भजन तेंचि साधन ॥ त्याचें स्मर
ण तेंचि मनन ॥ त्याची प्राप्ति तोचि जाण ॥ ब्रह्म पूर्ण त्रिसत्य ॥२४॥ ऐसियापरी श्रीरघुनंदन ॥ पूर्णब्रह्म सनातन ॥ त्याचे
हृदईं करितां ध्यान ॥ जाला लीन हनुमंत ॥ २५ ॥ ऐसें ऐकोनियां वचन ॥ सुखावले श्रोतेजन ॥ ह्मणती वक्ता विचक्षण ॥
समाधान पैं केलें ॥२६॥ पूर्णब्रह्म श्रीरघुनंदन ॥ आह्मा ठावें असे पूर्ण ॥ तुझें पाहावयासि ज्ञान ॥ केला प्रश्न कौतुकीं ॥२७॥
सद्गुरुकृपाघनतुषारें ॥ आनंदविलें मनमयूरें ॥ जालें समाधान पुरें ॥ चालवीं त्वरें कथेसीं ॥ २८ ॥ श्रोतियासीं करोनि न
मन॥वक्ता ह्मणे सावधान॥समाधि पावला हनुमान॥पुढील कथन अवधारा ॥२९॥ सर्ववृत्तीचा निरास ॥ करोनि स्वरूपीं सावका
श॥लीन असतां हनुमंतास॥श्रीरामास अतिचिंता॥१३०॥स्वरूपीं वेधला वायुकुमर॥जाला मत्कार्याचा विसर ॥ ऐसें जाणोनि र

१ एकीकडे. २ श्रेष्ठ, पूर्ण. ३ गोष्ट. ४ युद्ध. ५ चतुर. ६ मेघ. ७ क्षय. ८ सामरस्य.

घुवीर॥करी सत्वर सावध॥३१॥श्रीराम चैतन्याचें चित्त॥श्रीराम आनंदाचें जीवित॥स्फुरण रूपेंसिं प्रकटत ॥ सावध करित हनुमं
ता॥३२॥महाकारणीं प्रवेशोन॥सावध करी रघुनंदन॥येतां वृत्तीवरी हनुमान॥जालें स्मरण कार्याचें ॥३३॥ अवस्था जिरवूनि उद
रीं॥हनुमंत विचारी अंतरीं॥श्रीराम सांडोनि संगरीं॥काय करीं मी येथें॥३४॥आलों वर्म पुसावयासीं ॥ तें स्मरण नाहींच मानसीं ॥
काय गुंतलों समाधीसीं ॥ वेगीं कार्यासिं करावें ॥३५॥ श्रीराम सर्वांसिं बुद्धिदाता ॥ श्रीराम चैतन्या चेतविता॥तेणें चेतविलें हनु
मंता ॥ पुढील कथा अवधारा ॥ ३६ ॥ हनुमा उघडोनि पाहे नयना ॥ तंव ते ध्यानस्थ चंद्रसेना ॥ करोनि हरिनामें गर्जना ॥ टा
ळी जाणा पीटिली ॥३७॥ ऐकतां हनुमंताची टाळी ॥ तिची उघडली कर्णटोळी ॥ सावध होवोनि नेत्रकमळीं ॥ पाहे बाळी सच
कित ॥ ३८ ॥ ह्मणे नवल कैसें जालें ॥ कैचें वानर येथें आलें ॥ यासिं पुसोनि पाहों पहिलें ॥ नमन केलें तंव तेणें॥३९॥देखो
नि बोले राक्षसभार्या ॥ कपि आलासि कोण्या कार्या ॥ तेजें दिससी समान सूर्या ॥ वानरवर्या सांगावें ॥१४०॥ हनुमंत ह्मणे चं
द्रवदने ॥ शुभलक्षणे कुंदरदने ॥ गुणचातुर्यसौंदर्यसदने ॥ माझीं वचनें परिसावीं ॥ ४१ ॥ रावणें निजसामर्थ्येसीं ॥ बंदीं घा
तलें देवांसीं ॥ सुरवरीं प्रार्थिलें श्रीहरीसीं ॥ अतिकरुणेसीं भाकूनि ॥४२॥ त्याचें ऐकोनियां स्तवन ॥ स्वयें अवतरे नारायण ॥
सूर्यवंशीं श्रीरघुनंदन ॥ ब्रह्म पूर्ण प्रकटला ॥४३॥ त्याचा बंधु तो लक्ष्मण ॥ तोचि जाण सहस्रवदन ॥ शंख चक्र अवतार पूर्ण ॥
भरत शत्रुघ्न जाणावे ॥४४॥ पुढें दशरथाचे वचनें ॥ वना पातला श्रीरघुनंदन॥सीता हरिली दशाननें॥कपटभावनें करोनि॥४५॥
तिची करावया सोडवण ॥ मेळवोनि वानरसैन्य ॥ लंके आला श्रीरघुनंदन ॥ समुद्रीं पाषाण घालोनि ॥ ४६ ॥ वानरीं
करोनि घोरांदर ॥ रणीं मारिले निशाचर ॥ रावणाचे बंधु पुत्र ॥ श्रीरामें समग्र मारिले ॥ ४७ ॥ तेणें दुःखें दशानन ॥ अहीम
ही दोघेजण ॥ त्यांसिं जाणवी वर्तमान ॥ साह्य पूर्ण करावें ॥ ४८ ॥ तिंहीं ऐकिलें वचन ॥ निद्रिस्थ श्रीराम लक्ष्मण ॥ येथें आ
णिले चोरोन ॥ त्यांचें हवन करावया ॥ ४९ ॥ ऐसें कळतां मज हनुमंता ॥ वेगीं धांवोनि तत्वतां ॥ केलें महिरावच्या घाता ॥

१ युद्धीं. २ कर्णरंध्र. ३ समग्र. ४ कुंदपुष्पवत दात जिचे. ५ गृह,आश्रय ६ शेष ७ आत्मप्रधान.

श्रीरघुनाथा सोडविलें ॥ १५० ॥ हें देखोनि अहिरावण ॥ दुःखें क्षोभला दारुण ॥ पडेखळोनि रघुनंदन ॥ दुर्धर रण मांडिलें
॥ ५१ ॥ दुर्धर रणयोद्धा श्रीराम ॥ केला अद्भुत संग्राम ॥ तेथें कौतुक जालें परम॥नकळे वर्म राक्षसीं ॥५२॥ बाण लागतां शत्रु
शरीरीं ॥ रुधिर पडतां पृथ्वीवरी ॥ बिंदुपासाव होती वैरी ॥ नवल परी हे मातें ॥ ५३ ॥ चंद्रसेना सत्यवचनी ॥ ऐसें ऐकोनि
यां कानीं ॥ वर्म पुसावयासिं जननी ॥ तुज लागोनि मी आलों ॥ ५४ ॥ वैरी कैसेनि उद्भवती ॥ त्यांची कैसी हो शांती ॥ हें मज
सांगावें निश्चितीं ॥ श्रीरघुपतीसुखार्थ ॥ ५५ ॥ रणसंकटीं पडिला श्रीराम॥ त्याचा जेणें होय निर्गम ॥ ऐसें सांगावें निजवर्म॥
मनोधर्म हा माझा ॥ ५६ ॥ निजधर्माचें संरक्षण ॥ करावया साधूचें पाळण ॥ मारावया दुष्टजन ॥ रघुनंदन अवतरला ॥५७॥
श्रीराम भक्तांचें माहेर ॥ श्रीराम ज्ञानाचें जिव्हार ॥ श्रीराम विश्वाचा आधार ॥ पूर्णावतार श्रीराम ॥५८॥ श्रीराम मुनिज
नाचें ध्यान ॥ श्रीराम योगियाचें भजन ॥ श्रीराम सुरांचें देवतार्चन ॥ मदनमोहन श्रीराम ॥५९॥ श्रीरामा ऐसें निधान ॥ रा
क्षसीं घेतलें वेष्टून ॥ त्यासिं उपाय कीजे कवण॥ कृपाकरून सांगावा ॥१६०॥ ऐसें बोलतां हनुमंता ॥ चंद्रसेनेसीं परमावस्था॥
संकट ऐकोनि श्रीरघुनाथा ॥ जाली तत्वतां विव्हळ ॥६१ ॥ श्रीराम सर्वांग सकुमार ॥ सुवर्णतनु सुंदर ॥ राक्षसाचे शस्त्रप्र
हार ॥ केंवि रघुवीर साहेल ॥६२॥ आणि असावा ऐसा भर्ता ॥ पूर्वसंकल्प चित्तीं होता ॥ ऐसिया बुद्धीची विकळता ॥ सांगे त
त्वतां पतिमरण ॥६३॥ ह्मणे ऐकें श्रीरामदूता ॥ परम साधु परम भक्ता ॥ माझिया पुरविसी मनोरथा ॥ तरी मी तत्वता सांगेन
॥६४॥ साच ऐकोनियां वचन ॥ हृदईं हर्षला हनुमान ॥ ह्मणे सांगसी मजलागून॥तें पूर्ण करीन मी ॥६५॥ चंद्रसेना ह्मणे त्या
तें ॥ सत्य मिथ्या नकळे मातें ॥ जरी तूं देसील भाकेतें ॥ तरी मी तूतें सांगेन ॥ ६६ ॥ आपुला साधावया कार्यार्थ ॥ भाक देवो
नि हनुमंत ॥ ह्मणे काय तो सांग त्वरित ॥ मनोरथ मी कर्ता ॥६७॥ हर्षें बोले चंद्रसेना ॥ ह्मणे ऐक पवननंदना ॥ म्यां भोगावें
श्रीरघुनंदना ॥ मुख्य वासना हे माझी ॥ ६८॥ कांत व्हावा श्रीरघुपती ॥ ऐसी वांच्छा आहे चित्तीं ॥ पूर्ण करीं तूं मारुती ॥ ह्म

१ पूर्ण भरला. २ वेष्टून. ३ युद्ध. ४ मुक्तता. ५ रत्न. ६ शिथिलता. ७ वायुपुत्रा ८ पती.

णोनि सती वंदित ॥६९॥ कांत व्हावा श्रीरघुनंदन ॥ ह्मणोनि मागतें पतिमरण ॥ अवश्य हनुमंतें बोलोन ॥ पुसे फिरोन ते गो
ष्टी ॥ १७० ॥ मग ह्मणे गा ऐकें सत्य ॥ अहिरावण जो माझा कांत ॥ तेणें तप केलें अद्भुत ॥ तोही वृत्तांत अवधारीं ॥७१॥ लो
हकंटकीं एकनिष्ठ ॥ येणें रोंवोनि अंगुष्ठ ॥ तप केलें अतिउत्कृष्ठ ॥ श्रीनीळकंठ प्रीत्यर्थ ॥ ७२ ॥ प्रसन्न होवोनि त्रिनयन ॥ ते
णें दिधलें वरदान ॥ रक्तबिंदु पडतां जाण ॥ अहिरावण जन्मावे ॥ ७३ ॥ भ्रमराळी शिवकंधरीं ॥ तेचि धांवोनि एकसरी ॥
पाताळ अमृत लवकरी ॥ आणोनि रुधिरीं घालिती ॥ ७४ ॥ तेणें उठती अहिरावण ॥ हें हनुमंता सत्य जाण ॥ असत्य नवदे
माझें वदन ॥ पुढील कारण करावें ॥७५॥ ऐसें ऐकतां हनुमंत ॥ चंद्रसेनेनें वंदित॥मज बोळली श्रीरघुनाथ ॥ असे डुल्लत नि
जप्रेमें ॥ ७६ ॥ करोनियां श्रीरामस्मरण ॥ केलें हनुमंतें उड्डाण ॥ वेगीं पातला पाताळभुवन ॥ जेथें स्थान अमृताचें ॥७७॥
सादरें पाहे हनुमंत ॥ तंव भ्रमरीं झांकिलें अमृत ॥ ह्मणे सतीचे वचन सत्य ॥ वर्म निश्चित सांगितलें ॥७८॥ त्या अमृतरुद्रातें
रक्षण ॥ लोकपाळ ठेविले जाण ॥ येरें करोनि अंगवण ॥ मारिले पूर्ण निमिष्यें ॥७९ ॥ पुढें येतां वायुसुत ॥ भ्रमर देखिले अ
मृत नेत ॥ एकामागें एक पळत ॥ त्वरान्वित अतिवेगें ॥ १८० ॥ तेणें क्षोभला हनुमंत ॥ थापा हाणोनि समस्त॥ अवघ्यां क
रोनि प्राणांत ॥ निर्जीवित पाडिले ॥ ८१ ॥ कोणी उरले पांच सांत ॥ ते पळाले भयाभीत ॥ मुख्य जो कां भ्रमरनाथ ॥ जाण
वीत तयासीं ॥ ८२ ॥ तो अतिउग्र स्थूळ शरीरीं ॥ मेरु भ्रमर माळेवरी ॥ गरुडा ऐसा फडत्कारीं ॥ आला सत्वरीं धांवोनि
॥ ८३ ॥ वज्रप्राय चंचु कठिण ॥ हाणी हनुमंता धांवोन ॥ येरें दोनीपक्ष धरोन॥पाडिला जाण भूतळीं ॥८४॥ पाय देवोनि वक्षा
प्रति ॥ पक्ष उपडितां दोहीं हातीं ॥ येरु येवोनि काकुलती ॥ ह्मणे मारुति वांचवीं ॥ ८५ ॥ तुझिया उपकारा उत्तीर्ण॥ मी एक
दां होईन जाण ॥ जेव्हां माझें करिसी स्मरण ॥ मी पावेन ते समयीं ॥८६ ॥ ह्मणसील भ्रमर हीन दीन ॥ होसी उतराई केसेन॥ ॥ ५ ॥
तरी कीटक समुद्रा उत्तीर्ण ॥ जालें ह्मणून एकिजे ॥ ८७ ॥ ऐसें ऐकोनि दीनवचन ॥ कृपें कळवळिला हनुमान ॥ त्याभिंभाकें

१ लोखंडाचे कास्यावर. २ स्पर्धा. ३ रणीं. ४ तुटला. ५ पराक्रम. ६ चाच. ७ दया.

गोंऊन ॥ दिल्हा सोडून भ्रमरेंद्र ॥८८॥ तेथें बैसोनि हनुमंत ॥ स्वेच्छा प्राशिलें अमृत ॥ येरीकडे श्रीरघुनाथ ॥ काय करित
तें ऐका ॥८९॥ सज्जोनियां चाप शर ॥ युद्ध मांडिलें घोरांदर ॥ वाणीं निवटी राक्षसभार॥ श्रीरघुवीर दृढ योद्धा ॥१९०॥ तंव
गर्जली आकाशवाणी ॥ बाण सज्जीं कोदंडपाणी ॥ तुझे शत्रु तुझिया बाणीं ॥ येच क्षणीं निमतील ॥९१॥ शत्रु जेणें पावती ज
नन ॥ तया उपाया पडिलें खाणें ॥ अमृतवृष्टि सरली जाण ॥ विजयी पूर्ण तूं होसी ॥ ९२ ॥ ऐसें अशरीरिणीचें वचन ॥ ऐको
नि श्रीरघुनंदन ॥ चापीं सज्जी अग्निबाण ॥ घ्यावया प्राण शत्रूचा ॥ ९३ ॥ सबीज मंत्रें आव्हानिला ॥ सुसाटध्वनि शर सूट
ला ॥ शत्रुकाननीं लागला ॥ निघती ज्वाळा धडधडा ॥९४॥ बाणें शोषोनि रुधिर ॥ अवघे करोनि एकत्र ॥ कंठ छेदिले स
र्वत्र ॥ निमिष्य मात्र न लागतां ॥९५॥ जितुक्या जाल्या होत्या व्यक्ती ॥ तितुक्यांची केली शांती ॥ धन्य धनुर्बाडा रघुपती॥
निमिषगति न लागतां ॥ ९६ ॥ मुख्य जो कां अहिरावण ॥ तयाचें शिर छेदून ॥ बाणें वंदोनि रघुनंदन ॥ निघे परतोन
भात्यांत ॥ ९७ ॥ समुद्रीं नानातरंग उठती ॥ वायु त्यांची करी शांती ॥ तेंवि निजबाणें श्रीरघुपती ॥ राक्षसव्यक्ति निवटि
ता ॥ ९८ ॥ नातरी मनाचे संकल्प ॥ साधक करी निर्विकल्प ॥ तेंवि अहिरावण अमूप ॥ रविकुळदीपक संहारी ॥ ९९ ॥
जेंवि नाना भूतकृती ॥ असतां नाशी ब्रह्मसंपत्ती ॥ तेंवि राक्षसांच्या व्यक्ती ॥ श्रीरघुपती संहारी ॥ २०० ॥ भेदवाद्याचे श
ब्दार्थ ॥ जेंवि वेदांतीं दूषित ॥ तैसिया परी श्रीरघुनाथ ॥ संहारित राक्षसां ॥ १ ॥ जेंवि उगवतां सूर्यकिरणें ॥ लोपोनि जाती
तारांगणें ॥ ऐसियापरी श्रीरघुनंदनें ॥ रणीं मारणें शत्रूतें ॥ २ ॥ क्रोधावांचून संहार ॥ काम नसतां कामाचार ॥ लोभावां
चूनि परिवार ॥ श्रीरघुवीर संपादी ॥३॥ असो त्याची अतर्क्य गती ॥ तोचि जाणे निश्चितीं ॥ किंवा त्याचे भक्त जाणती ॥ येरा
प्रति टकमक ॥ ४ ॥ ऐशियापरी श्रीरघुनंदन ॥ मारोनियां अहिरावण ॥ विजयी जाला संपूर्ण ॥ पुढील कथन अवधारा
॥ ५ ॥ अहिरावण पडिला रणीं ॥ ऐसें देखोनियां नयनीं ॥ पळों लागल्या राक्षसश्रेणी ॥ जीव घेवोनि श्रीरामभयें ॥६ ॥ धर्म

१ निकराचे. २ संहारी. ३ मरतील. ४ नाश. ५ आकाश वाणीचे. ६ वर्मी.

योद्धा श्रीरघुनंदन ॥ पळत्यावरी नघाली बाण ॥ रणीं उभा रणप्रवीण ॥ सहलक्ष्मण स्वानंदें ॥ ७ ॥ येरीकडे श्रीहनुमंत ॥
उड्डाण करोनियां त्वरित ॥ आला राक्षससैन्यांत ॥ नाम गर्जत श्रीरामाचें ॥८॥ पुच्छ वाढविलें थोर ॥ आवर्त घालोनि चौफेर॥
राक्षसांसिं केला मार ॥ अतिदुर्धर तो ऐका ॥ ९ ॥ गज धरोनि हस्तकीं ॥ हाणी गजाचे मस्तकीं ॥ रथ घेवोनि एकाएकीं ॥ व
ळें टाकी रथावरी ॥२१०॥ मोठा युद्धा आवेश ॥ झोडी राक्षसें राक्षस ॥ पाईं मारिले बहुवस ॥ सावकाश रणरंगीं ॥११॥ एक
आकाशीं झुगारिले ॥ एक सागरीं बुडाविले ॥ एक पाईंच तुडविले ॥ एक झोडिले करघातें ॥ १२ ॥ पुच्छ पसरिलें दुर्धर ॥ रा
क्षस आकळोनि समग्र ॥ लोहार्गळा घेवोनि थोर ॥ केला चूर अस्थींचा ॥ १३ ॥ भयें भ्रमविले निशाचर ॥ पळों लागले सैरा
वैर ॥ एकीं घेवोनि भेंदर ॥ रणीं थरथर कांपती ॥१४॥ एक पळती आकाशांत ॥ भला सांपडला पंथ ॥ ऐसें वदतां पुच्छकेत॥
पाईं धरित अतर्क्यें ॥१५॥ पुच्छ नव्हे हा काळकेत ॥ लपोनि राहतां विवरांत ॥ पुच्छ पातलें उमंगित ॥ वोढोनि काढित बाहे
रीं ॥१६॥ ऐसी राक्षसां करोनि वोहरी ॥ पुच्छें प्रवेश करोनि नगरीं ॥ हनुमा मर्कटचेष्टा करी ॥ नवलपरी ते ऐका ॥ १७ ॥ न
गरीं वागती नगरलोक ॥ तेथें पुच्छ आलें देख ॥ पाईं धरोनि एकाएक ॥ वळें सकळिक आपटिले ॥ १८ ॥ पळोनि जातां निज
गृहांत ॥ पुच्छ पातलें अकस्मात ॥ महानाटकी हनुमंत ॥ राक्षसांत मांडिला ॥ १९ ॥ पुच्छ घालितां नासिकांत ॥ राक्षस स
टसटां शिंकत ॥ नाकीं वदनीं सळसळित ॥ बुळबुळित बृहतीमाजीं ॥ २२० ॥ अधोद्वारा दाटित ॥ वदनद्वारीं काढित ॥ तेणें
राक्षसां प्राणांत ॥ कळकळित कपिभयें ॥ २१ ॥ नगरीं मांडिला आकांत ॥ राक्षस ठाईं ठाईं लपत ॥ सर्वदेखणा हनुमंत ॥
पुच्छ धाडित त्या ठायां ॥२२॥ सर्वभूतीं श्रीरघुनाथ ॥ त्यासिं भजता हनुमंत ॥ जालें सर्वज्ञत्व प्राप्त ॥ जाणें समस्त विश्वहृद
य ॥२३॥ सर्वभूतीं श्रीरघुनाथ ॥ ऐसें जाणोनि हनुमंत ॥ राक्षस मारिले किमर्थ ॥ तोही वृत्तांत अवधारा ॥२४॥ श्रीराम सर्वां ॥ ६ ॥
चा हृदयस्थ ॥ हृदईं असोनि साक्षिभूत ॥ सर्वां साक्षिलें नांदत ॥ नव्हे लिप्त पापपुण्या ॥ २५ ॥ घटीं रविबिंब देखिलें ॥ आ

१ वेढा. २ धरून. ३ लोखंडाची कांब. ४ भीति. ५ शोधीत. ६ संहार. ७ नाकांत.

णि घटासि फोडिलें ॥ तरी काय सूर्यातें भेदिलें ॥ बोलतां बोल मानेना ॥२६॥ सहज फोडितां तरंगार्मीं ॥ काय फोडिलें समु
द्रासीं ॥ तैसें मारितां इतरांसीं ॥ श्रीरामासां काय लागे ॥ २७ ॥ आणि प्रवृत्तिशास्त्रसंमत ॥ देवद्रोही मदोन्मत्त ॥ ब्रह्मद्वे
पी अधर्मरत ॥ त्यांचा घात करावा ॥ २८ ॥ आणिक ही दुसरा अर्थ ॥ मुक्त जें जें कर्म करित ॥ तें तें त्यासि अबाधत ॥नलागे
निश्चित पाप पुण्य ॥ २९ ॥ गोकुळामाजीं श्रीअनंतें ॥ भोगिलें नाना योषितांतें ॥ पाप कोणतें जडलें त्यातें ॥ हेंचि निश्चितें
सांगावें ॥ २३० ॥ तयाचे परी श्रीहनुमंतें ॥ रणीं मारिलें राक्षसांतें ॥ नाहीं मानिलें हत्येतें ॥ तन्मयत्वें संग्राम ॥ ३१ ॥ असो
यापरी हनुमंत ॥ निजात्मध्यासें युद्ध करित ॥ रणीं खवळला अत्यद्भुत ॥ पुच्छकेत सोडिला ॥ ३२ ॥ आला आलारे पुच्छकेत॥
नगरीं मांडिला आकांत ॥ राक्षस शंखस्फुरण करित ॥ सैरा धांवत दशदिशा ॥३३॥ पुच्छ येतां बाजारांत ॥ चौटे दिंडांमाजीं
लपत ॥ वाणी लपती पोत्यांत ॥ पुच्छ वोढित तेथूनि ॥३४॥ तेली लपती घाण्यांत ॥ साळी दडती निजगर्तेत ॥ पान पसारे
अटक्यांत ॥ पुच्छ काढित तेथूनी ॥३५॥ विचारोनि युक्ती शूद्रीं ॥ लपती कडब्या माझारीं ॥ पुच्छ अवचितें पाईं धरी ॥ काढी
बाहेरी वोढोनि ॥३६॥ एक तळघरीं देती दडिया ॥ एक समुद्रीं देती बुडिया ॥ एक टाकिती पेवीं उडिया ॥ पुच्छ पायां सोडींना
॥ ३७ ॥ कोट्यानुकोटी राक्षसभार ॥ मारिले हनुमंतें समग्र ॥ नगरीं उठिला हाहाकार ॥ रजनीचर पळताती ॥ ३८ ॥ धांव
त आले राजगृहासीं ॥ जाणविलें चंद्रसेनेसीं ॥ येरी जाणोनि मानसीं ॥ निजयुक्तीसीं सांगत ॥३९॥ पुच्छ जवळि येतां जाण॥
घाला जानकीची आण ॥ तेचि युक्तीतें करोन ॥ कित्येक जाण वांचले ॥ २४० ॥ ऐसें करोनि चरित्र ॥ उड्डाण करी वायुपुत्र॥
जेथें उभे श्रीराम सौमित्र ॥ तिकडे सत्वर परतला ॥ ४१ ॥ अगाध हनुमंताची ख्याती ॥ स्वर्गीं सुरवर वर्णिती ॥लिहितां नपु
रे येवढी क्षिती ॥ यथामति बोलतां ॥ ४२ ॥ येरीकडे श्रीरघुनंदन ॥ अनुलक्षूनि लक्ष्मण ॥ ह्मणे युद्धाचें लक्षण ॥ कैसें जाण
भासलें ॥४३॥ वैरी कोठूनि उद्भवले ॥ कैसेनि नाशातें पावले ॥ हें तंव महा आश्चर्य जालें ॥ कोणें केलें कळेना ॥४४॥ ऐको

१ लाट लहरी. २ स्त्रियांतें. ३ युद्ध. ४ कापडवाले. ५ पाने ठेवण्याचें बारदानांत. ६ राक्षस. ७ वर्णनकरती, ८ पृथ्वी.

नि बोले सुमित्रासुत ॥ बाढवेळ गेला हनुमंत ॥ त्यावीण हा कार्यार्थ ॥ नव्हे निश्चित दुजियाचा ॥ ४५ ॥ ऐसें दोघे संवादती॥
तंव आकाशपंथें मारुती ॥ उतरोनियां शीघ्रगती ॥ श्रीरघुपति नमियेला ॥४६॥ देवा भक्ता होतां भेटी ॥ निजानंदें कोंदली सृ
ष्टी ॥ गगनीं केली पुष्पवृष्टी ॥ सुखसंतुष्टी सुरवरीं ॥ ४७ ॥ हनुमंतासिं श्रीरघुनंदन ॥ ह्मणे आह्मांतें मांडोन ॥ कोठें केलें
होतें गमन ॥ मजलागून सांगावें ॥ ४८ ॥ ऐसें बोलतां श्रीरघुपती ॥ वरतें नपाहे मारुती ॥ म्लानवदन दीनवृत्ती ॥ श्रीरामा
प्रती अनुवादे ॥ ४९ ॥ दुर्धर देखोनि अहिरावणा ॥ जावोनि प्रार्थिली चंद्रसेना ॥ तुझ्या देवोनि अंतुरीपणा ॥ जय आंदुणा
घेतला ॥२५०॥ तुझें एकपत्नीव्रत ॥ हेंतो घडेना निश्चित ॥ अतएव माझा संचितार्थ ॥ पैं विपरीत फळिन्नला ॥५१॥ तुझें ना
म स्मरतां वदनीं ॥ पापी वसती वैकुंठभुवनीं ॥ माझे पूर्वज नरकायतनीं ॥ तुझे कारणीं पडियेले ॥ ५२ ॥ ऐसें बोलतां हनुमंत॥
कृपेनें कळवळला रघुनाथ ॥ तूं तंव माझा परम आप्त ॥ भला कार्यार्थ साधिला ॥ ५३ ॥ जैसें निवारिलें संकट ॥ तैसें निवारीं हें
दुर्घट ॥ आह्मासिं अणुमात्र खटपट ॥ नलगे स्पष्ट तवधर्में ॥ ५४ ॥ ऐसें बोलतां श्रीरघुवीर ॥ वेगें उडाला वायुकुमर ॥ चंद्र
सेनेचें मंदिर॥ अतिसत्वर ठाकिलें ॥५५॥ तियेसिं बोले हनुमंत ॥ तुझे पुरवावया मनोरथ ॥ येथें आणितों श्रीरघुनाथ ॥ साव
चित्त तूं ऐस ॥ ५६ ॥ श्रीराम सर्वात्मा सर्वज्ञ ॥ श्रीराम त्रैलोक्यातें मान्य॥त्याचें आतिथ्य करितां सामान्य॥सत्य जाण महादो
प ॥ ५७ ॥ ब्रह्मादिकां नपडे दृष्टी ॥ तो येतसे तुझे भेटी ॥ भाग्य तुझें नवदवे होटीं॥धन्य सृष्टीं तूं एक॥५८॥तरी ऐकें एकवच
नार्थ ॥ सेज करावी सुनिश्चित ॥ अणुमात्र भंगल्या श्रीरघुनाथ ॥ उठोनि त्वरित जाईल ॥ ५९ ॥ येरी वरें ह्मणोनि पाहीं ॥ से
ज सांवरी त्वलाहीं ॥ हनुमंतानें तेचि समयीं ॥ भ्रमर हृदयीं आठविला ॥२६०॥ तो स्मरतांचि पातला तेथें ॥ नमस्कारिलें ह
नुमंतातें॥काय आज्ञा करीं मातें॥निजभावार्थें पुसतु॥६१॥ऐकोनि बोलिजे हनुमंतें॥चंद्रसेनेच्या मंदिरांतें॥ तुवां जावोनि गुप्तपंथें॥
मंचकातें कोरावें॥६२॥पोंचट करावा मंचक॥वरी वैसतां रघुकुळटिळक॥भंगोनि जाय एकाएक॥ऐसा देख करावा॥६३॥आज्ञा ह्मणो

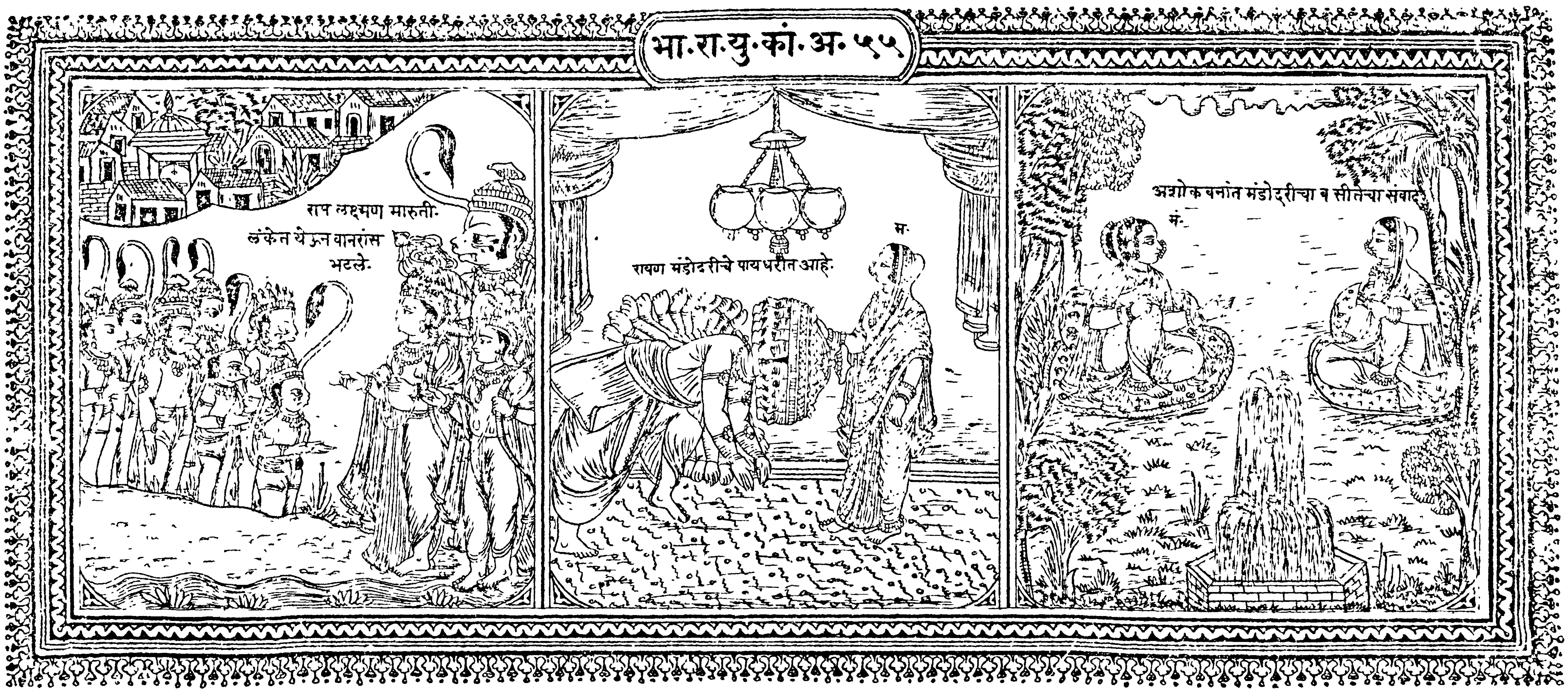
१ बहुतकाळ. २ भरली. ३ पर्णशाला. ४ विकार. ५ गृहीं, वासां. ६ पुत्र. ७ आला. ८ सत्वर. ९ कर्दम.

नि मधुकर॥वेगें पावला राजमंदिर॥मंचक कोरूनि समग्र॥किंचित मात्र रक्षिला॥६४॥कर्दळीपत्र प्रमाण॥त्वचा रक्षोनियां जाण॥
वेगें करोन उड्डाण॥पवननंदन वंदिला॥६५॥तुवां दिधलें जीवदान॥त्याचें नहोववे उत्तीर्ण॥परंतु स्वल्प सेवा जाण ॥ तुजलागुन अ
र्पिली॥६६॥हनुमा येवोनि श्रीरामापासीं॥भ्रमर भेटविला श्रीरामासीं॥श्रीरामें देवोनि आलिंगनासीं॥मधुकरासिं गौरविलें॥६७॥
भ्रमर ह्मणे पवनात्मजा ॥ तुवां उद्धार केला माझा ॥ मज भेटविला श्रीरामराजा ॥ जालों तुझा उपकारी ॥ ६८ ॥ ऐसें
स्तवोनि उभयतांसीं ॥ भ्रमर गेला निजधामासीं ॥ हनुमंतानें श्रीरामासीं ॥ राजगृहासीं चालविलें ॥ ६९ ॥ श्रीराम येतां नि
जमंदिरा ॥ आडवी धांवोनि सुंदरा ॥ नमस्कारोनि श्रीरघुवीरा ॥ निजवोवरा आणिलें ॥२७०॥ श्रीराम बैसतां मंचकावरी ॥
जाली मंचका चकचुरी ॥ तैंच उठोनि झडकरीं ॥ निघे बाहेरी श्रीराम ॥ ७१ ॥ कपट कळलें चंद्रसेनेसीं ॥ मग भरोनि क्रोधावे
शीं ॥ काय बोलिली हनुमंतासीं ॥ कपटी होसी तूं एक ॥ ७२ ॥ अरे कपटिया श्रीरामदूता ॥ आपुलें कार्य साधिलें धूर्ता ॥ मा
रवोनि माझ्या कांता ॥ हितस्वार्था नागविलें ॥ ७३ ॥ अतिभावार्थें पुसोनि वर्म ॥ शेखीं केलें घातक कर्म ॥ कोठें राहिला सत्य
धर्म ॥ महाअधर्म त्वां केला ॥७४॥ आतां शाप घेईं माझा ॥ ह्मणोनि बोलली राक्षसभाजा ॥ कृपा आली राघवराजा ॥ पव
नात्मजा कारणें ॥ ७५ ॥ माझ्या कार्यालागीं जाण ॥ येणें केलें हें विंदान ॥ आणि यावरी शाप दारुण ॥ किमर्थ आपण घाला
वा ॥ ७६ ॥ ऐसें विचारूनि पोटीं ॥ आत्मज्ञानाचे परिपाठीं ॥ चंद्रसेनेसिं सांगे गोष्टी ॥ कृपादृष्टि कृपाळ ॥ ७७ ॥ मी सर्वा
त्मा सर्वदेशीं ॥ व्यापक नव्हे एकदेशीं ॥ व्यापकता नाना आकारासीं ॥ निजदेहासिं व्यापक ॥ ७८ ॥ श्रीरामें धरली धरा रा
हे ॥ श्रीरामें जीवन जीवताहे ॥ श्रीराम प्रतापें वायु वाहे ॥ चाळविताहे सर्वांसीं ॥ ७९ ॥ श्रीरामें दिधला अवकाश ॥ ह्मणो
नि नांदताहे आकाश ॥ श्रीरामें तेजासिं प्रकाश ॥ श्रीराम सर्वांसिं व्यापक ॥२८०॥ श्रीराम बुद्धीसीं बोधविता ॥ श्रीराम चि
त्तासिं चेतविता ॥ अंतःकरणीं सर्वसत्ता ॥ श्रीरघुनाथाचेनि धर्में ॥८१॥ श्रीरामें सबळ अहंकार ॥ श्रीरामें मनाचा व्यापार ॥
श्रीरामें प्राणासिं परिचार ॥ श्रीराम साचार सर्वगत ॥८२॥ श्रीरामें नयनासिं द्रष्टेपण ॥ श्रीरामें श्रवणासिं होय श्रवण ॥ श्री

रामें सुवास घेणें घ्राण ॥ श्रीरामेंविण तें व्यर्थ ॥ ८३ ॥ श्रीरामें गोडी जाणें रसना ॥ श्रीरामें बोले वदन वचना ॥ श्रीरामें प्राणीं मीतूंपणा ॥ जाणें जाणा तत्वतां ॥८४॥ श्रीराम शरीर उठवी बैसवी ॥ श्रीराम शरीर निजवी फिरवी ॥ हें जाणते स्वानुभवी॥ येरां पदवी अतर्क्य ॥ ८५ ॥ श्रीराम प्राणाचाही प्राण ॥ श्रीराम जीवाचें जीवन ॥ श्रीराम मनाचें उन्मन ॥ चैतन्यघन श्रीराम ॥८६॥ ऐसा श्रीराम तो सर्वगत ॥ भोगीत राहें तूं निवांत ॥ सद्गुरुमुखें करोनि प्राप्त ॥ आन किमर्थ वांच्छिसी ॥८७॥ह्मणसी सद्गुरूसीं पुसों जातां ॥ ह्मातिंचा जासील तूं आतां ॥ तरी एतद्विपयीं ऐककथा ॥ तुज सर्वथा सांगेन ॥ ८८ ॥ सकळसृष्टीचा मी कर्ता ॥ ईक्षणमात्रें सृष्टीचा हर्ता ॥ सर्वांमाजी आत्मसत्ता ॥ तो मी तत्वतां उपदेशीं ॥ ८९ ॥ ब्रह्मा माझा नित्यांकित ॥ शंकर माझें ध्यान करित ॥ विष्णु तो मी मूर्तिमंत ॥ उपदेशित तुजलागीं ॥२९०॥ म्यां बोलविल्या वेद बोले॥ म्यां चालविल्या सूर्य चाले ॥ म्यां हालविल्या देह हाले ॥ तो मी बोलें तुजसीं ॥९१॥ ईश्वराचा मी ईश्वरु ॥ गुरूचा ही आदिगुरु ॥ मजहूनि परता सद्गुरु ॥ कोण सधरु असेल ॥९२ ॥ यथा देव तथा गुरु ॥ या श्रुतिवाक्याचा निर्धारु ॥ तो मी स्वमुखें सद्गुरु ॥ करीं सधरु उपदेश ॥९३॥ तुझ्या देहाचा चालक ॥ तो मी आत्माराम देख ॥ त्यासिं भोगिताहें चोख ॥ आवश्यक अंतरीं ॥९४॥ तया भोगाचें लक्षण ॥ नेहीं ऐक सावधान ॥ सर्वसाक्षी चैतन्यघन ॥ तो मी पूर्ण हा ध्यास ॥९५॥ तया ध्यासाच्या परिपाठीं ॥ दृश्य द्रष्टा दर्शन त्रिपुटी ॥ समूळ मावळली हे गोष्टी ॥ पाठी पोटीं श्रीराम ॥९६॥ द्वैताचा ठाव नाहीं जेथें ॥ भोग्य भोक्ता कैंचा तेथें ॥ मज भोगिजे श्रीरघुनाथें ॥ हें कोणातें नाठवे ॥ ९७ ॥ असो ऐसिया निजात्मध्यासें ॥ सांडीं दुजेपणाचें पिसें ॥ हेंचि भोगीं निजमानसें ॥ तुज म्यां जैसें सांगितलें ॥ ९८ ॥ तथापि आवडीच्या भरें ॥ श्रीराम भोगावा शरीरें ॥ ह्मणसी तरी या अवतारें ॥ हें निर्धारें घडेना ॥ ९९ ॥ तथापि भक्तभावासाठीं ॥ मज अवतरणें शुष्ककाष्ठीं ॥ तुझिये प्रीतिस्तव गोरटी ॥ करीन गोष्टी ते ऐक ॥३००॥ यादवकुळीं द्वापारांत ॥ कृष्णरूपें श्रीरघुनाथ ॥ तुजला वरील निश्चितार्थे ॥ वचन सत्य हें जाण ॥१॥ तेथें राजा सत्राजित ॥ त्याचे उदरीं तूं जनित ॥ सत्यभामा होसी सत्य ॥ तुज मी तेथ वरीन ॥२॥ अतिशयेंसि भावार्थ ॥ असे तुजपासीं नांदत ॥ तुझा होईन मी अंकित ॥माझे भक्त मज प्रिय ॥३॥ भक्त जैसे मज नाचवित॥तैसा तैसा मी नाचत॥आता राहें तूं निवांत॥ मज भोगित अंतरीं ॥ ४ ॥ मातें गावें मजला ध्यावें ॥ मातें पाहावें मज स्मरावें ॥ मद्रूप होवोनियां राहावें ॥ ऐसेनि हरावें काळातें ॥ ५ ॥ ऐसें बोलतां श्रीरघुनंदना ॥ तन्मय जाली चंद्रसेना ॥ विसरली मीतूंपणा ॥ श्रीरामवचना अनुसरली ॥६॥ बरवें ह्मणोनि श्रीरामासीं ॥ नमस्कारिलें साष्टांगेसीं ॥ ह्मणे उद्धरिलें दीनासीं ॥ धन्य होसी श्रीरामा ॥ ७ ॥ माझा सद्गुरु वायुकुमर ॥ तेणें भेटविला श्रीरघुवीर ॥ त्याचा नवर्णवे उपकार ॥ दासी किंकर मी त्याची ॥ ८ ॥ परम कृपाळु दशानन ॥ वैकुंठासिं करितां गमन ॥ आमचें त्यासिं जालें स्मरण ॥ श्रीरघुनंदन पाठविला ॥ ९ ॥ आपण गेलिया मोक्षासीं ॥ कोण उद्धरील त्यासीं ॥ श्रीराम नयेचि पाताळासीं ॥ ह्मणोनि यासीं धाडिलें ॥ ३१० ॥ येथें धाडोनि श्रीरघुनंदन ॥ सकुळ तारिला अहिरावण॥ धन्य धन्य दशानन ॥ वाटे पूर्ण कृपाळु ॥ ११ ॥ धन्य धन्य तो राक्षसराज ॥ धन्य धन्य तो पवनात्मज ॥ धन्य श्रीराम विजयध्वज ॥ जेणें मज उद्धरिलें ॥१२॥ ऐसें करोनियां स्तवन ॥ केलें श्रीरामासिं नमन ॥ घालोनियां पद्मासन ॥ बैसली जाण ध्यानस्थ ॥१३॥ यानंतरें श्रीरघुनाथ ॥ मकरध्वज जो हनुमंतसुत ॥ महिकावतिये अभिषेकित ॥ राजा करित तयासीं ॥ १४ ॥ आशीर्वाद वदे श्रीरघुनंदन ॥ जोंवरी लंकेसिं बिभीषण ॥ तोंवरी राजसिंहासन ॥ तुज लागोनि पाताळीं ॥ १५ ॥ ऐसें देवोनि आशीर्वचन ॥ श्रीराम हनुमंत लक्ष्मण ॥ वेगें निघाले तेथून ॥ लंकाभुवन पावावया ॥ १६ ॥ मग हनुमंतें दोघेजण ॥ स्कंधीं बैसविले आपण ॥ वेगें करोनि उड्डाण ॥ आला जाण बिळद्वारा ॥ १७ ॥ विवरीं अवघा अंधकार ॥ श्रीराम स्वयें प्रकाशकर ॥ दर्शनें केला विवरोद्धार ॥ पंथ दुर्धर क्रमियेला ॥१८॥ आले एकाकीं बाहेरी ॥ वानरसैन्या माझारी ॥ अग्नि शशांक सूर्यापरी ॥ वानरवीरीं देखिले ॥ १९ ॥ तीन अहोरात्रें श्रीराम ॥ कोठें होता पूर्णकाम ॥ आतां आला विश्रामधाम ॥ आल्हाद पूर्ण वानरां ॥३२०॥ कोणी नमिती श्रीरामासीं ॥ कोणी भेटती लक्ष्मणासीं ॥ कोणी वंदिती हनुमंतासीं ॥ हरिनामेसीं गर्जती ॥२१॥ आला आला दीनदयाळ ॥ आला आला भक्तवत्सल॥आला आला प्रणतपाळ॥पूर्ण कृपाळु श्रीराम ॥२२॥ आला आला सत्य

प्रतिज्ञ ॥ आला आला हो सर्वज्ञ ॥ आला आला रघुनंदन॥दीनोद्धारण श्रीराम ॥२३॥ आला आला भक्तकैवारी॥आला आला अहिल्योद्धारी ॥ आला आला पौलस्त्यारि ॥ वानरभारीं आल्हाद ॥२४॥ आला आला भक्तां तरंग ॥ आला आला सीतारंग॥ आला आला विश्वतरंग ॥ अंतरंग जो आत्मा ॥२५॥ ऐसिया प्रेमाचिया पडिभरें ॥ गर्जों लागलीं वानरें॥देखोनि श्रीरघुवीरें॥अत्यादरें आलिंगिलीं ॥ २६ ॥ मग सुग्रीव बिभीषण ॥ करीं धरोनि श्रीरघुनंदन ॥ शिबिरामाजिं नेलें जाण ॥ सुखसंपन्न बैसले ॥ २७ ॥ पुढील कथेचें अनुसंधान ॥ रावणहोमविध्वंसन ॥ एका जनार्दना शरण ॥ रामायण अतिरम्य ॥२८ ॥श्रोते ह्मणती नवल कथा ॥ श्रीरामकाव्यामाजीं नसतां ॥ कोठोनि काढिली ही कथा ॥ ऐकोनि वक्ता बोलत ॥२९॥ शतकोटी श्रीराम चरित्र ॥ वदलें वाल्मीकाचें वक्त्र ॥ कोठें कैसें चित्रविचित्र ॥ कोणें समग्र शोधिलें ॥३३०॥ परी प्रस्तुत आग्निपुराण ॥ श्रोतीं पाहावें शोधून ॥ सेतुबंधन महात्म्यीं जाण ॥ हें आख्यान सविस्तर ॥३१ ॥ आळस सांडोनियां चित्तें ॥ क्षणभरी करोनि अवकाशातें ॥ पाहावें शोधून ग्रंथातें ॥ आशंकेतें फेडावें ॥३२॥ एकनाथी रामायण ॥ केलें सप्तकांड कथन ॥ त्यांत अहिरावण आख्यान॥काय ह्मणोन विसरलें ॥ ३३ ॥ ऐसें नवदावें उत्तर ॥ ते तंव विष्णूचा अवतार ॥ त्यांसि स्वप्नीं नाहीं विसर ॥ महाचतुर ग्रंथकर्ते ॥ ३४ ॥ परंतु जाले बहुत दिवस ॥ मुर्खीं पाळितां ग्रंथास ॥ गाहाळिलें ह्या अध्यायास ॥ तिहीं तयास काय कीजे ॥३५॥ मग साक्षेपें जयरामसुतें ॥ करोनि घातलें अध्यायातें ॥ हृदईं रिघोनि एकनाथें ॥ हें मज हातें करविलें ॥३६॥ माझें नव्हे हें ज्ञान ॥ कांहीं नेणें मी व्याख्यान ॥ माझे हृदईं प्रवेशून ॥ केलें कथन श्रीरामें ॥३७॥ श्रीराम नयनाचाही नयन ॥ श्रीराम श्रवणाचाही श्रवण ॥ श्रीराम मनाचें आदिमन ॥ तेणें लेखन हें केलें ॥ ३८ ॥ श्रीराम सर्वां बुद्धिदाता ॥ सर्वां सर्वत्र त्याची सत्ता ॥ हेंहीं करणें श्रीरघुनाथा ॥ काय आतां मी सांगू ॥३९॥ ऐसें श्रोत्यांसिं प्रार्थून ॥ जयरामात्मजें करोनि नमन ॥ ह्मणे पुढील अनुसंधान ॥ सावधान परिसावें ॥ ३४० ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणे युद्धकांडे एकाकारटीकायां अहिरावणवध श्रीरामागमनंनामचतुःपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥५४॥ ॥ओव्या॥ ॥३४०॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥ ९ ॥

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ ॥ आनंद जाला सर्वांसीं ॥ श्रीराम आला निजमेळिकारींसीं ॥ नलागे श्रीरामचरणासीं ॥ रामें हृदयेसीं आलिंगिले ॥ १ ॥ परियेसीं स्वामी श्रीरामा ॥ दीन अनाथा प्लवंगमा ॥ सांडोनि गेलासि आह्मां ॥ सर्वोत्तमा काय केलें ॥ २ ॥ तुझ्या पोटीं होतें जाणें ॥ एकासीं तरी होतें सांगणें ॥ नपुसतां घडलें जाणें ॥ उचित करणें हें नव्हे ॥३॥ तंव बोलिला हनुमंतु ॥ तुह्मां वानरां नकळे मातु ॥ पूर्णावतार रघुनाथु ॥ त्यासीं सांगातु काय करी ॥४॥ जो दुजियाची वाट पाहे॥ त्याचें कार्य कधीं न होये ॥ यश कोठेंचि नलाहे ॥ श्रीराम पाहें तैसा नव्हे ॥५॥ श्रीराम एकला एकांगवीर ॥ नधरी दुजियाचा आधार ॥ तो वानरांसीं विचार ॥ पुसे साचार हें नघडे ॥६ ॥ जाणें होतें पाताळासीं ॥ कळों नदेतां कोणासीं ॥ जावोनियां अतिवेगेंसा ॥ अहिरावणासीं मारिलें ॥ ७ ॥ अहिरावण महिरावण ॥ सखे बंधू दोघेजण ॥ त्यांसीं वधावया जाण ॥ श्रीराम आपण स्वयें गेला ॥ ८ ॥ मारिलिया रावणासीं ॥ अवकाश नपुरे जावयासी ॥ वेढा काढवोनि वेगेंसीं ॥ पाताळासिं स्वयें गेला ॥९॥ जरी जावें पुसोनि ॥ तरी निवारूं आह्मी कोणी ॥ गेला नपुसतां ह्मणोनि ॥ प्रकट जनीं नकरीच ॥ १० ॥ ऐकोनि तो विचार ॥ हरिखेला वानरभार ॥ श्रीराम येकांग वीर ॥ युद्ध थोर पैं केलें ॥११॥ दुसरा कैचा हनुमंतु ॥ ह्मणोनि पुसे वानरनाथु ॥ ऐकोनि तयाची मातु ॥ श्रीरघुनाथु स्वयें सांगे ॥ १२ ॥ वानरभार जैं निजेला ॥ अहिरावणें घालोनि घाला ॥ दोघांजणां धरोनि वाहिला ॥ गेला पाताळा घेऊनि ॥१३॥ मार्ग काढोनि त्वरित ॥ आला पाताळा हनुमंत ॥ मकरध्वज द्वार राखित॥ नगरा आंत रिघों नेदी ॥ १४ ॥ युद्ध जालें दोघांसीं ॥ नलोटती येरयेरांसीं ॥ हनुमा क्षोभोनि पुसे त्यासीं ॥ जाली दोघांसीं वोळखी ॥ १५ ॥ हनुमंताचा स्वेदंज पुत्र ॥ पुसतां निघाला वीर मकर ॥ भेटोनियां पितापुत्र ॥ मज सत्वर सोडविलें ॥१६॥ मारोनियां राक्षसासीं ॥ मुक्त करोनि पाताळासीं ॥ राज्य देतां मकरध्वजासीं ॥ भेटों तुह्मांसीं येथें आलों ॥१७॥ हनुमंताचा आत्मजु ॥ अतिविख्यात मकरध्वजु ॥ ऐकोनि कपिसमाजु ॥ पुच्छध्वजु उभारिले ॥ १८ ॥ क्षेम देती येरायेर ॥ येरयेरां ननस्का

१ स्वरैन्यीं. २ ऐकें. ३ वानरा. ४ सत्य. ५ आनंदला. ६ समग्र,पुर्ण. ७ धर्मोत्पन्न. ८ पुत्र.

र ॥ होवोनियां आल्हादपर ॥ श्रीरघुवीर नमियेला ॥ १९ ॥ जालें सकळां समाधान ॥ हरिखें नाचती वानरगण ॥ तंव राव
णाचे दूत जाण ॥ हेरपण करिती रामकटकीं ॥ २० ॥ वृत्तांत ऐकोनि समग्र ॥ गेले रावणा समोर ॥ सांगितलें सविस्तर ॥ रा
मचरित्र यथाश्रुत ॥२१॥ अहिरावण महिरावण ॥ यांचा वध ऐकोनि जाण ॥ दहामुखें रावण ॥ शंख आपण करीतसे ॥२२॥
मनोरथ नवचती सिद्धी ॥ जाली सकळांची अवधी ॥ आतां काय करूं बुद्धि ॥ लागली आंधी रावणा ॥२३॥ दुर्धर कष्ट करोनि
जाण ॥ आणिलें सीता चिद्रत्न ॥ तेंही नव्हे भोगायतन ॥ कोण प्रयत्न करूं आतां ॥ २४ ॥ प्रार्थोनियां मंदोदरीसीं॥वश्य
करीन जनकदुहितेसीं ॥ भोगितां मैथीलेसीं ॥ केल्या कष्टासिं परिहार ॥ २५ ॥ धरावया मृगगण ॥ घरीं पाळिती भांडतीं हर
ण ॥ स्वयातीसीं विश्वासोन ॥ निजबंधन पावती ॥ २६ ॥ कामी पुरुष कामार्सीं ॥ जार स्त्री पुंश्चळेसीं ॥ किंवा तस्करू तस्क
रासीं ॥ वश्य करी हेरासिं पैं हेरू ॥ २७ ॥ हरिभक्त हरिभक्तासीं ॥ दृष्टि पडतां येरयेरांसीं ॥ मिठी पडे अतिप्रीतीसीं ॥ सेव्य
दोघांसीं परमात्मा ॥ २८ ॥ योगी आकळे योगबळें ॥ ज्ञानिया निजज्ञानमेळें ॥ निःसंगत्वें वैराग्यशीळें ॥ सर्वं आकळे परब्र
ह्म ॥२९॥ तेंवि पतिव्रता पतिव्रतेसीं ॥ वश्य करी क्षणमात्रेसीं ॥ ह्मणोनियां मंदोदरीसीं ॥ सीताप्राप्तीसीं पैं प्रार्थी॥३०॥ ऐसें
विचारोनि रावण ॥ निजकार्या सावधान ॥ अत्यंतप्रीतिकरून ॥ निजकांता जाण पाचारी ॥३१॥ अत्यंत नम्र अतिप्रीतीसीं ॥
बोलता जाला मंदोदरीसीं ॥ तूं सती पतिव्रता होसी ॥ माझ्या वचनासीं नुपेक्षीं ॥ ३२ ॥ पतिव्रतेचा धर्म पूर्ण ॥ नुल्लंघावें पति
वचन ॥ ऐसें आहे वेदवचन ॥ शास्त्रपुराणसंमत ॥ ३३ ॥ ह्मणोनियां तुजप्रति ॥ करीतसे मी विनंती ॥ अनुसरोनि वचनस्थि
ती ॥ कार्या निगुंतीं साधावें ॥ ३४ ॥ जानकीभोगाची आस्था ॥ अत्यंत लागलीसे चित्ता ॥ ते कामना सिद्धि नवचतां ॥ प्राणां
त व्यथा होतसे ॥३५॥ मांडलें अत्यत निर्वाण ॥ निमाले पुत्रादि प्रधान ॥ सैन्य निमालें संपूर्ण ॥ वीर दारुण रणयोद्धे ॥३६॥ ॥ १ ॥
अदेंटवीर कुंभकर्ण ॥ तोही मारिला विटंबून ॥ गोष्टी सांगावया पुरते जाण ॥ सांगतां आन नुरेचि ॥३७॥ सकळ कुळाचें निर्द

१ आनंदे. २ सैन्यीं. ३ जसे ऐकलें. ४ नजातां. ५ अंत. ६ दुःख. ७ भोगविषय. ८ कन्येस. ९ कुठिण. १० तात्काळ. ११ समग्र., युक्तीनें. १२ मेळे. १३ अनिवार.

ळण ॥ जालें असतां संपूर्ण ॥ माझे हृदईचें शल्य जाण ॥ अर्धक्षण नढळेचि ॥३८॥ जेविता रुचेना अन्न॥चवी नेदी पैं जीवन॥
झोंप नये केल्या शयन ॥ अवस्था पूर्ण लागली ॥३९॥ सपुत्रसैन्य निमालें देख ॥ त्याचें अणुमात्र नाहीं दुःख ॥ परी भोगाव
या सीतासुख ॥ आस्था अलौलिक लागली ॥४०॥ त्या आस्थेचें निरसन॥मंदोदरी तुझेनि जाण ॥ मज होईल समाधान ॥ ह्म
णोनि विनवण करीतसें ॥ ४१ ॥ तूं सती पतिव्रता ॥ नुल्लंघिसी पतिवचनार्था ॥ सांडोनियां निजमहत्वा ॥ शरण तत्वतां तुज
आलों ॥ ४२ ॥ कार्य साधावें संपूर्ण ॥ ह्मणोनि धरिले दोनी चरण ॥ सांडोनियां राजचिन्ह ॥ तुज विनवण करीतसें॥४३॥का
मासिं आंतुडला संपूर्ण ॥ तो नपाहे मानापमान॥ स्त्रियेचे धरितां चरण ॥ लज्जा रावण मानीना ॥४४॥ येरी निवारोनि वेगेंसीं॥
स्वयें लागली चरणासीं ॥ भाग्य आलें जी फळासीं ॥ निजकार्यासीं आज्ञापिलें ॥ ४५ ॥ जितुकें माझें युक्तिबळ ॥ तितुकें वे
चोनि सकळ ॥ प्रबोधोनि जनकबाळ ॥ परी प्राप्तकाळ दैवाधीन ॥ ४६ ॥ रावणासीं एकांतीं ॥ संवादोनि महासती ॥ आली
निजधामाप्रति ॥ होतें चित्तीं तें जालें ॥ ४७ ॥ बाप कृपाळु भगवंत ॥ निजभक्तांचे मनोगत ॥ पोषावया सावचित्त ॥ अनाथ
नाथ गोविंद ॥४८॥ होतें मंदोदरीच्या चित्तीं॥ जे भेटावी सीता सती ॥ राम भोगी कोण्या स्थितीं ॥ हें सीतेप्रति पुसावें ॥४९॥
श्रीराम कैसा किमात्मक ॥ श्रीराम भोगी कैसें सुख ॥ सविकल्प निर्विकल्पक ॥ हेंही सकळिक पुसावें ॥ ५० ॥ श्रीरामाचें ठा
णमाण ॥ रूप रेखा गुण लक्षण ॥ सर्वगत कीं परिच्छिंन्न ॥ स्थिति संपूर्ण रामाची ॥५१॥ श्रीराम केवढा कैसा असे ॥ कोठें अ
से कोठें वसे ॥ पुसावया जीवीं उल्हासे ॥ जानकीस अहर्निशीं ॥ ५२ ॥ ऐसें मंदोदरीच्या चित्ता ॥ होती अनिवार अवस्था ॥
कैं भेटेल जनकदुहिता ॥ निजगुह्यार्था पुसेन ॥५३॥ अवचटें सीता सती ॥ हातिची गेलिया निश्चिती॥कोणा पुसावी निजगुह्य
स्थिति ॥ चिंता चित्तीं अनिवार ॥५४॥ भाग्यें भेटल्या साधूसीं ॥ अवश्य पुसावें निजगुह्यासीं ॥ जाणोनि होय उदासी ॥ पा
प त्यापासीं खेंतेंलें ॥५५॥ बहुकाळ ज्यासीं खता चढे ॥साहणें तोंडी तंव तंव झडे ॥ लोहा ऐसें कठिण गांढें ॥ करी रोकडें मृत्ति

१ संहार. २ बाण. ३ जळ. ४ अत्यंत. ५ आकळला. ६ उपदेशून. ७ एकदेशी. ८ कन्या. ९ कुनकें. १० मोठें.

का ॥ ५६ ॥ अभिमानाची जाति पाही ॥ साधु संता नभानी कांहीं ॥ ज्ञानगर्वें बुडाले तेही ॥ शुद्धि नाहीं तयांची ॥५७॥ मनु
ष्यदेहाची निजप्राप्ती ॥ शिणतां नपवे लक्षांतीं ॥ तेथेंही जरि विकल्प चित्तीं ॥ तोंडीं माती पडली ती ॥५८॥ एक नरदेह नेणो
नि गेले ॥ एकीं लटकें ह्मणोनि उपेक्षिले ॥ एक ते गर्वें गिळिले ॥ आह्मी जाणते सज्ञान ॥ ५९ ॥ एक साधनीं ठकले ॥ आपम
ति सैरा भरले ॥ एक करूं करूं ह्मणतां गेले ॥ करणें राहिलें तैसेंचि ॥ ६० ॥ पोटीं अनिवार विपयस्थिती ॥ ज्ञान मिरवी लोकां
प्रति ॥ जीविका त्यावरी करिती ॥ घात निश्चितीं स्वयेंचि केला ॥६१॥ जेणें व्हावी निजप्राप्ती ॥ तें वेंचलें विषयासक्ती ॥ स्व
येंचि नागवले निश्चितीं ॥ भांडवल हातीं असेना ॥ ६२ ॥ स्वप्नीं जोडिजे संपत्ती ॥ ते वेंचितां नये जाग्रतीं ॥ विषयी आणि ब्र
ह्मनिष्ठ ह्मणविती ॥ भ्रम निश्चितीं या नावें ॥६३॥ धांवणें नागवी आपण ॥ तरी कोण करील सोडवण ॥ अभिमानें यापरी जा
ण ॥ सकळ जन नागविले ॥६४॥ ज्ञानगर्वें नागविले ॥ ते काळातें नदेखती वांहिले ॥ सिद्ध आयुष्य वायां गेलें ॥ जें जोडितां
नमिळे पुण्यकोटीं ॥ ६५ ॥ जालिया नरदेहप्राप्ती ॥ परमार्थ साधावा हातोहातीं ॥ जेंवि कूपीवलांची स्थिती ॥ मढें झांकिती
पेरणीसीं ॥ ६६ ॥ आजिचें राहो करीन पाहे ॥ ह्मणतां काळ कृपाळु नोहे ॥ क्षणक्षणा जात आहे ॥ उत्तम आयुष्य घेवोनि
यां ॥ ६७ ॥ ऐसी काळाची काळसत्ता ॥ जाणोनि मंदोदरीच्या चित्ता ॥ लागली अनिवार अवस्था ॥ जनकदुहिता भेटाव
या ॥६८॥ तंव आज्ञापिलें रावणें ॥ उल्हासोनियां चौगुणें ॥ करूं आदरिलें येणें ॥ रामांगनेसीं भेटावया ॥६९॥ अशोकवना
येऊनि ॥ पाहे मंदोदरी नयनीं ॥ तंव देखिली जनकनंदिनी ॥ रामानुसंधानीं आसनस्थ ॥ ७० ॥ श्रवणीं राम नयनीं राम ॥
वाचेसि नित्य वदवी राम ॥ ध्यानीं राम मनीं राम ॥ अनुसंधानीं राम अखंड ॥ ७१ ॥ प्राणाच्या निजसंचारीं ॥ राम नविसंबे
चि सुंदरी ॥ सकळ इंद्रियां विकारी ॥ झाली अधिकारी श्रीरामें ॥७२ ॥ चोर धरियेला राजद्वारीं ॥ त्यासि निग्रहीती नानाप
रीं ॥ तेंवि इंद्रियवृत्ती समग्री ॥ सीता सुंदरीं निग्रहिल्या ॥७३॥ दृष्टिं देखतां जानकीसीं ॥ अतिउल्हास मंदोदरीसीं ॥ विस

१ फसले. २ स्वछंदे. ३ उपजीवन. ४ फसले. ५ सपूर्ण. ६ शेतकऱ्याचा. ७ कन्या. ८ पत्नी. ९ आंवरती.

रोनि गेली देहभावासीं ॥ मिनली प्रीतीसीं अहंत्यागें ॥ ७४ ॥ साधु देखतांचि दृष्टीं ॥ विरे अहंकाराची गांठी ॥ पडे स्वानंदा
ची मिठी ॥ उठी त्रिपुटी अभावें ॥ ७५ ॥ सांडोनियां मीतूंपण ॥ सीतेसि बोलावया जाण ॥ साधूं आदरिलें विंदान ॥ अ
तिविचक्षण मंदोदरी ॥ ७६ ॥ अतिचातुर्याचा प्रश्न ॥ पुसतीजाली विवेंचन ॥ रावणाचें कार्य जाण ॥ साधून विंदान स्वरूप
पुसे ॥ ७७ ॥ शब्दें व्यापिलें गगन ॥ निमालें शून्याचें शून्यपण ॥ परादि वाचा पुसे कोण ॥ अर्थ संपूर्ण आकर्षी ॥७८॥ अहा
च दृष्टि पाहतां ॥ येथींचा अर्थ नये हाता ॥ चित्त विनटलें तत्वतां ॥ तें शब्दार्था पाविजे ॥७९॥ यालागीं श्रोते सज्जन ॥ निज
हितीं कुशल पूर्ण ॥ करोनि सर्वांगाचें अवधान ॥ शब्दार्थ जाण परिसावा ॥८०॥ जीवामाजीं घालोनि जीव ॥ परिसतां हें अर्थ
गौरव ॥ तैं सिद्धि पावे कार्य सर्व ॥ भवविभव निवारे ॥ ८१ ॥ असो आतां जानकीसीं ॥ मंदोदरी अतिप्रीतीसीं ॥ पुसती जा
ली वेगेंसीं ॥ राम अनुभविसी तो कैसा ॥८२॥ राम व्यापक कीं एकदेशी ॥ हें सांगावें मजपासीं॥सकळ देहीं श्रीरामासीं ॥ स्थिति
कैसी वस्तीची॥८३॥जरी ह्मणसी परिच्छिन्न ॥तरि व्यापकत्वा पडिलें खाण॥आत्माराम हें अभिधान॥नघडे जाण तयासीं ॥८४॥
जरी त्यातें व्यापक ह्मणसी ॥ तरी तो सर्वभूतनिवासी॥तेथें उपेक्षितां रावणासीं॥अद्वैतभजनासां अभावो ॥८५॥ ब्रह्मा धरोनि मुं
गीवरी ॥ राम व्यापक चराचरीं ॥ तो रावणाचे ही शरीरीं ॥इंद्रियव्यापारीं नांदतु॥८६॥रामानुसंधान रावणीं॥भजतां होय कोण
हानी ॥ हें सांगावें साजणी ॥प्रीतीकरोनि मजलागीं॥८७॥तंव हांसोनि सीता सुंदरी॥उत्तर देती अतिकुसरीं ॥ तें परिसोनि मंदो
दरी ॥ विश्रांति थोरी पावली॥८८॥सावध ऐकें साजणी ॥ प्रवेशतां रामानुसंधानीं ॥ चित्त चित्तपणा विसरोनि ॥राम होवोनि स्व
यें राहे॥८९॥द्रष्टा परिच्छिन्न होय॥तें दृश्य दृश्यत्वें दिसों लाहे॥श्रीराम स्वयें तैसा नव्हे॥परिस माये सांगेन॥९०॥श्रीराम होवोनि
व्याप्य एक ॥ असतां श्रीरामें व्हावें व्यापक॥त्रिपुटीचा अभावो देख॥व्याप्य व्यापक तेथें कैंचें ॥९१॥ ह्मणसी सर्वांच्या अंतरीं॥
राम असे चराचरीं ॥ तो रावणाच्या शरीरीं ॥ इंद्रिय व्यापारीं वर्ततु ॥९२॥ राम सर्वांच्या हृदईं आहे ॥ धरितां त्या हृदयस्था

१ मिळाली. २ दृश्य, द्रष्टा, दर्शन. ३ स्पष्ट. ४ सावधपणा. ५ नाश. ६ फार चातुर्याने. ७ हृदयांत.

ची सोय ॥ राम रावण कोठें आहे ॥ सांग पा माये यथार्थ ॥९३॥ भोगितां निजहृदयस्थासीं ॥ अवकाश कैंचा भोक्तयासीं ॥
तेथें रावण कैंचा आणिसी ॥ जे तयासीं भोगावें ॥९४॥ दृश्याचिये भेटी ॥ द्रष्टा द्रष्टेपणें उठी ॥ होतां ते तेणेंसीं तुटी ॥ तोही शे
वटीं असेना ॥ ९५ ॥ आतां नाहींपणें असे ॥ आणि असे तोचि दिसे ॥ तरी रावणाचें काय पिसें ॥ सांग सावकाशें साजणी
॥९६॥ ऐकोनि सीतेच्या उत्तरीं ॥ पूर्णावस्था मंदोदरी ॥ चढला स्वेदं कंप शरीरीं ॥ आनंदलहरीं दाटली ॥९७॥ इंद्रिया चि
कळता जाली ॥ चित्त चैतन्या मिठी पडली ॥ अंतरीं सुखोर्मी दाटली ॥ तेणें पडली मूर्च्छित ॥९८॥ बाप सद्गुरूचें सामर्थ्य ॥
अलोलीक अत्यद्भुत ॥ वचनमात्रें शक्तिपात ॥ जाला निश्चित मंदोदरी ॥९९॥ नाहीं हस्तक मस्तक ॥ कृपें कळवळोनि देख॥
वचनमात्रें दिधलें सुख ॥ जाल्या कल्पांत सरेना ॥१००॥ छळणें करोनि बोलतां ॥ तात्काळ जाली समाधि अवस्था॥ सद्भावें
विनटतां संता ॥ नकळे तत्वतां काय देती ॥१॥ जाणोनियां श्रोते सकळ॥ ज्यासीं निजप्राप्तीची कैंळवळ ॥ तेहीं सांडोनियां स्थ
ळ ॥ सेवावे अविकैळ सज्जन ॥२ ॥ परिस फोडावया जाण ॥ सबळ बळें हाणिती घण ॥ त्यासीं करितां सुवर्ण ॥ नलगे क्षण
तत्वतां ॥ ३ ॥ तरी परीस बापुडें तें किती ॥ लोहाचे ठाईं सुवर्णस्फुर्ती ॥ परिस नकरीच निश्चिती ॥ निजस्थिती वंचिली॥४॥
तैसा नव्हेचि चंदन ॥ अंगवात झगटतांचि पूर्ण ॥ उद्यांन केलें आपणा समान ॥ न्युन पूर्ण असेना ॥५॥ खैर धामोडे समग्र॥
वेहकळी टाकळी अत्युग्र ॥ आदिकरोनि पांगार ॥ जाले समग्र चंदन ॥ ६ ॥ आणीक गुण अलोलिक ॥ जो छेदावया आला
देख ॥ त्यासीं परिमळ अधिक ॥ जाळित्या देख तयाहोनि ॥ ७ ॥ तेविं सज्जनाचें लक्षण ॥ छळें द्वेपभावें पूर्ण ॥ जो आला त
यापासीं जाण ॥ त्यासीं समाधान सारिखेंचि ॥ ८ ॥ यापरी सीता सती ॥ मंदोदरीची छळणवृत्ती ॥ छेदोनियां छळणयुक्ती ॥
समाधि निश्चितीं पावविली ॥९॥ बोलतां सीतेसिं बोली ॥ आली वाट भुलविली ॥ जानकियें ख्याती केली ॥ वचनें लाविली
समाधी ॥११०॥ कष्टें आली बाह्यवृत्ती ॥ तरी नमोडे सहजास्थिती ॥ मंदोदरी चंवके चित्तीं॥ कांहीं निजचित्तीं स्फुरेना॥११॥

१ घर्म. २ लाट. ३ अनुसरतां. ४ आस्था. ५ अविश्रांत. ६ व्यर्थझाली. ७ बाग. ८ विलक्षण . ९ देहस्मृती. १० भियी.

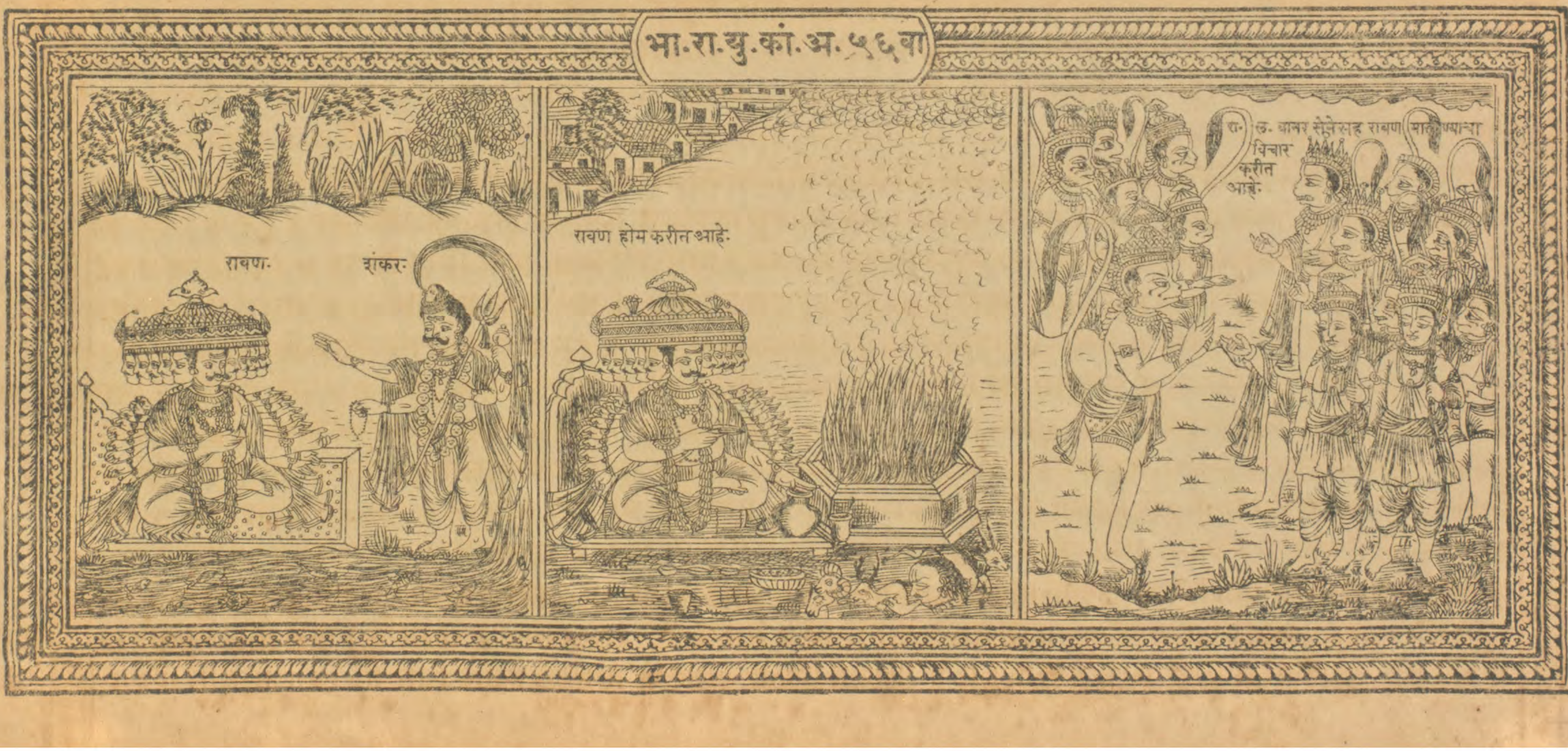
मग कष्टी ह्मणे वो माये ॥ देखिलिया तुझे पाय ॥ जें सुख जालें आहे ॥ तें बोलीं पाहे बोलवेना ॥ १२॥ परादि वाचा नव्हे सौर
स ॥ तेथें बोलासीं कैंचा प्रवेश ॥ वोसंडला अतिउल्हास ॥ राम परेश वोळैला ॥ १३॥ ऐसें बोलतां बाष्पें कंठीं ॥ मन मागुतें
मनपणें नुठी ॥ इंद्रिया सुखसंतुष्टी ॥ पडली मिठी चैतन्यीं ॥ १४ ॥ मग मौन्येंचि लोटांगण ॥ मंदोदरी स्वयें आपण ॥ जान
कीचे निजचरण ॥ हृदईं धरोन राहिली ॥ १५ ॥ दुजिये सन्नद्ध सहजासन ॥ बैसली असतां सावधान ॥ सहज निरसलें मन॥
रामरूपीं नयन निंडारले ॥ १६ ॥ तेथें पाहतां आत्मबिंब ॥ उतरों पाहताहे नैभ ॥ मीतूंपणाची मिथ्यामाव ॥ दोघी स्वयंभ ते
चि जाली ॥ १७ ॥ एकाएकीं जनार्दनीं ॥ दोघी दोनीपणा मुकोनि ॥ मिळाल्या एक होऊनि ॥ अशोकवनीं शोकातीत ॥१८॥
तंव रावणें आपण ॥ हेरपणें दासी जाण ॥ मंदोदरीसवें देऊन ॥ वृत्तांत संपूर्ण आणविला ॥ १९ ॥ दासीमुखें वृत्त समग्र ॥
ऐकोनियां सविस्तर ॥ तळमळिता जाला थोर ॥ दशशिर रावणु ॥१२०॥ मंदोदरी आली तेथ॥ सांगीतलें सकळ वृत्त ॥ दश
वदन चिंताक्रांत ॥ कांहीं मत चालेना ॥ २१ ॥ अहिरावणादि चरित्र ॥ सेतुमहात्म्यीं समग्र ॥ लिहिलें असे सविस्तर ॥ नव्हे
साचार कल्पित ॥ २२ ॥ संदेह असेल ज्याचे मनीं ॥ तिहीं अवकाश करोनि ॥ सेतुमहात्म्य अवलोकूनि ॥ संदेह खाणोनि सां
डावा ॥ २३ ॥ असो आतां तो विचार ॥ किती सुचऊं परिहार ॥ वक्ता एक एकांगवीर ॥ मी कोण किंमात्र परिहारा ॥२४॥ ग्रं
थाचें नामाभिधान ॥ शुद्ध भावार्थरामायण ॥ तो भाव जडला पूर्ण ॥ असतां वक्तेपण मज कैंचें ॥ २५ ॥ भावीं अनुसरोनि रघु
नाथ ॥ वक्ता झाला एकनाथ ॥ माझेनि हातें ग्रंथ लिहिवित ॥ कर्ता करविता तो एकु ॥२६॥ तेथें कैंची परिहारता ॥ ह्मणोनि
श्रोते साधुसंतां ॥ शरण आलों जी तत्वतां ॥ क्षमा आतां मज कीजे ॥२७ ॥ पांवा मधुरध्वनि वाजे॥परि वाजवित्याचेनि गाजे॥
जनार्दनें तैसें कीजे॥ग्रंथ लिहिविजे मजकरीं ॥२८॥ ह्मणोमि श्रोते सज्जनीं ॥ सर्वथा नटाकावें दूपणीं॥ करितों हेंचि विनवणी॥
कृपा अवलोकुनीं सनाथ कीजे ॥२९॥ क्षमा करा ऐसें ह्मणतां ॥ मी पाहें हो काव्य करिता ॥ ह्मणोनि मौनेंचि आतां ॥ लोटांगण

१ अनुभव. २ उन्मथला. ३ कृपायुक्त. झाला. ४ अश्रु. ५ पूर्ण जडलें ६ आकाश. ७ सत्य.

तत्वतां साधूंसीं ॥१३०॥ साधु कृपाळु सज्जनीं ॥ अंतर जाणती तत्क्षणीं ॥ तेथें परिहार कोणा लागूनि ॥ क्षणोक्षणीं सुचवा
वा ॥३१॥ एका जनार्दना शरण ॥ जालें मंदोदरीआख्यान ॥ आतां रावणाचा यज्ञ ॥ अतिविलक्षण परियेसा ॥१३२॥ स्वस्ति
श्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांसीतामंदोदरीसंवादोनामपंचपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १३२ ॥

श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ दूतवचनें रामचरित ॥ अहिरावणाचा निजघात ॥ ऐकोनियां लंकानाथ ॥ नळमळित अतिदुःखी ॥ १ ॥ मंदोदरी सीतेजवळी ॥ पाठविली अतिकुशळी ॥ अतियुक्ति प्रबोधिली ॥ कांहीं केलें तरी वश नव्हे ॥२॥ युद्ध करोनि समरांगणीं ॥ तरी राम नाटोपे रणीं ॥ मस्तक पिटितां दशाननीं ॥ कांहीं करणी चालना ॥३॥ ऐसा जाला चिंतातुर ॥ काय करूं मी विचार ॥ तंव आठवला महामंत्र ॥ जाला शंकर प्रसन्न ॥ ४ ॥ पूर्वीं रावणासि वरद ॥ शिवें दिधला प्रसिद्ध ॥ तें आठवलें विशुद्ध ॥ होम अगाध मांडिला ॥ ५ ॥ करोनि शुद्ध स्नान ॥ शंकर करावया प्रसन्न ॥ मांडिलें अत्युग्र स्तवन ॥ सावधान अवधारा ॥ ६ ॥ ॥श्लोक॥ अद्यरामाभिभूतोहंस्तुत्वाविषमलोचनं ॥ सर्वलोकहरंदेवंत्रिपरघ्नंत्रिसामगं ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ आसनीं भोजनीं शयनीं ॥ श्रवणीं वदनीं नयनीं ॥ रामें व्यापिलें अनुदिनीं ॥ क्षणक्षणीं नविसंबे ॥ ७ ॥ धांव पाव गा शंकरा॥ त्रिपुरघ्ना त्रिनेत्रा ॥ सामगायन गिरागंभिरा ॥ गौरीहरा पाव वेगीं ॥८॥ ईशाना पंचानना वीरा ॥ वरप्रभू वरखड्गधारा ॥ नरनारी आदि चराचरा ॥ विश्वंभरा व्यापका ॥ ९ ॥ वरशूळायुधधरा ॥ वरमकळयोगीश्वरा ॥ वर आदि सुरासुरा ॥ आयुधप्रवराधारकु ॥ १० ॥ चराचरा निजनित्या ॥ सकळलोकेशा शाश्वता ॥ यज्ञमूर्ति यज्ञभोक्ता ॥ वरदाता यज्ञांगा ॥११॥ सुराध्यक्षा गणाध्यक्षा ॥ देवाध्यक्षा वेदाध्यक्षा ॥ योगपति योगाध्यक्षा ॥ सर्वाध्यक्षा शूळपाणी ॥ १२ ॥ शरणागता शरण्या ॥ अभक्ता करी दंडणा ॥ दक्षयज्ञा विध्वंसना ॥ स्वभक्तजन पाळका ॥ १३ ॥ पुष्पधनुष्यभंजना ॥ भगनेत्र विनाशना ॥ रुद्र विश्वजित अभिधाना ॥ आधारस्थान विश्वाचें ॥१४॥ जय चिताभस्मोद्धूळणा ॥ जय पिनाकी वरासना ॥ चंद्रचूडा विभूषणा ॥ शत्रुहनना शंकरा ॥ १५ ॥ त्रिशूळ चक्र खट्वांगधरा ॥ नागभूषणा विचित्रा ॥ वरदाता वरेण्यवरा ॥ वरकार्मुकधारका ॥१६॥ असतां स्त्रीसमवेत ॥ ब्रह्मचर्य नित्यव्रत ॥ परमयोग हा अद्भुत ॥ नित्य शोभत वरासनीं ॥१७॥ गंगावेगधर सौम्य ॥ भ्राजिष्णु अव्यय परम ॥ अंधकांतक उग्रकर्म ॥ मातृमंडलमध्यग ॥१८॥ स्मशाननिलय नित्यरत ॥ रुंडमाळ कपाळहस्त ॥

१ उपदेशिली. २ बडविती. ३ कामदहका. ४ सतेज.

अनंगांतक प्रमथ ॥ कालकालांतक दुरासदा ॥ १९ ॥ नीळकंठा दुर्धर्षा ॥ वृषभध्वजा वीरेशा ॥ वृषस्कंधा वृषभाक्षा ॥ श्रीमहेशा शाश्वता ॥ २० ॥ वृष प्रमथ सर्वविजया ॥ आनंदगिरिजाहृदया ॥ कालचक्रप्रमेया ॥ सुरवर्या सुरेशा ॥ २१ ॥ स्वामि शंकरा ऐक विनंती ॥ सकळ कुळाची जाली शांती ॥ मजही साधावया निश्चिती ॥ लागले आहेति सौमित्र राम॥२२ ॥ आसनीं भोजनीं शयनीं ॥ गमनागमनीं कर्माचरणीं ॥ राम लागला अनुदिनीं ॥ क्षणक्षणीं सोडीना ॥ २३॥ श्रीरामबाणाचें भय पाहीं ॥ मज लागलें सर्वांठाईं ॥ अहर्निशीं उसंत नाहीं ॥ करूं काय आतां मी ॥२४॥ धांव पाव गा शंकरा ॥ निजजन करुणाकरा ॥ मी पडिलों दुःखसागरा ॥ धांव उदारा शूळपाणी ॥२५॥ ऐकोनि रावणाची करुणा ॥ कळवळला कैलासराणा॥ प्रत्यक्ष होवोनि जाणा ॥ काय रावणा अनुवादे ॥ २६ ॥ शिव प्रत्यक्ष व्हावया जाण ॥ अतिखडतर रामानुसंधान ॥ लागलेंसे बहुसाल जाण ॥ भेटी त्रिनयना तेणें जाली ॥ २७ ॥ आश्वासोनि दशशिर ॥ बोलता जाला शंकर ॥ पहिलें प्रसन्न होवोनि सत्वर ॥ दिधला वर तो सांग ॥२८॥ पूर्वी तुवां महावीरा ॥ काढूनि सर्वांगाच्या शिरा ॥ तुवां मस्तकाचा वरा ॥ सज्जिलें यंत्रा अतियुक्तीं ॥ २९ ॥ ॥ श्लोक ॥ गांधर्वेणमाहाभागकैलासेपर्वतोत्तमे ॥ इदमाहमहातेजाःशंकरोलोकपावनः ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ गंधर्वयुक्ति सामगायन ॥ अतिमधुर तुवां जाण ॥ करून केलें मज प्रसन्न ॥ वर संपूर्ण मागावया ॥३०॥ युद्ध मांडिलिया समरांगणीं॥वैरी जिणावया रणीं॥प्रार्थिलें कैलासभवनीं॥विजयी त्रिभुवनीं व्हावया ॥३१॥ तेणें काळें वरदान॥तुज म्यां दिधलें आपण॥ तें स्मरोनियां जाण॥करीं हवन अव्यंग ॥३२॥ मज उद्देशें होम करितां ॥ पावसी सकळ मनोरथा ॥ जाली पाहिजे अविकळता॥ हेचि कठिणता मांडली ॥३३॥ सिद्धि पावलिया अविकळ ॥ तरी कार्य साधे तात्काळ ॥ रथ पावसील प्रबळ ॥ दिव्य तुरंगांसमवेत ॥ ३४ ॥ ॥ श्लोक ॥ तत्रयोदृश्यतेदिव्योरथस्तुरगसंयुतः ॥ ज्वलनार्कप्रतीकाशंकवचंचमहाप्रभं ॥३॥ धनुर्माहेश्वरंचैवदिव्यंत्रिदशपूजितं ॥ मामकान्यपिचास्त्राणिससंहाराणिसर्वशः ॥ ४ ॥ प्राप्स्यंतितवदुर्धर्षशरंकरिकरोपमं ॥ तमारुह्य ॥ १ ॥

१ मदनसंहारकर्ता. २ संहार. ३ विश्रांति. ४ कृपायुक्तझाला. ५ एकचित्त. ६ अश्वसहीत.

रथंदीप्तंसर्वास्त्रपरिवारितं ॥ ५ ॥ हनिष्यसिरणेशत्रून्यादेविघ्नोनतेभवेत् ॥ ६ ॥ ॥ टीका ॥ अग्निकुंडामाझारीं देख ॥ साश्व रथ अलोलिक ॥ देखसी गा तात्काळिक ॥ ज्वलनार्कसमप्रभ ॥३५॥ अभेद्य कवच अतिअपूर्व ॥ शस्त्रास्त्रसामग्री सर्व ॥ माहेश्वर चाप दिव्य ॥ पावसी सर्व मदनुग्रहें ॥ ३६ ॥ सुपूजितें माझीं निजास्त्रें ॥ संहारकारकें विचित्रें ॥ पावसी तूं परिकरें ॥ शस्त्रास्त्रें दारुण ॥ ३७॥ त्या रथावरी बैसोनि वेगीं ॥ शस्त्रास्त्रें संयोगीं ॥ युद्ध करितां रणरंगीं ॥ वैरी भंगों जातील ॥ ३८ ॥ प्रेरिलिया वैरियावरी जाय ॥ उपसंहारिल्या हातासि येय ॥ ऐसा शस्त्रास्त्र समुदाय ॥ प्राप्त होय रथावरी ॥ ३९ ॥ होम निर्विघ्न सिद्धि जाय ॥ तें सिद्ध होय सकळ कार्य ॥ कांहीं उठलिया अपाय ॥ घात होय कार्याचा ॥ ४० ॥ ऐसें सांगोनि त्रिनयन॥ जाला अदृश्य आपण ॥ येरें नमस्कारोनि जाण ॥ मनीं रावण संतोषला ॥ ४१ ॥ आतां करोनियां याग ॥ रथ पावेन अव्यंग ॥ शस्त्रास्त्रें अनेग ॥ सकळ सांग पावेन ॥ ४२ ॥ कोणा मनीं नधरवे सर्वथा ॥ ऐसीं घोरकर्में आचरेन आतां ॥ पराजय पावे रघुनाथा ॥ तैशा अर्था साधीन ॥ ४३ ॥ ॥ श्लोक ॥ एवमुक्त्वामहाबाहुःस्नात्वाजुहावपावकं ॥ ब्राह्मणान्स्वस्तिवचनान्धनादिभिरतर्पयत् ॥ ७ ॥ मुक्त्वाशोकंचमानंचमोहदर्पौमदंतथा ॥ आर्जवींबुद्धिमास्थायजपन्ब्रह्मसनातनं ॥ ८ ॥ रक्तसंवीतवसनोरक्तमाल्यानुलेपनः ॥ रक्तयज्ञोपवीतश्चरक्तनेत्रकरस्तथा ॥ ९ ॥ रम्यंशिवालयंपुण्यंप्रविवेशाथरावणः ॥ शिवमभ्यर्च्यमंत्रैस्तुतत्रकर्मसमारभत् ॥ १० ॥ ॥ टीका ॥ ऐसें बोलोनि महाबाहो ॥ विध्युक्त स्नान केलें पाहाहो ॥ पूजोनि ब्राह्मण समुदावो ॥ स्वस्तिवचन लाहो पैं केला ॥ ४४ ॥ देवोनि धनधान्य संपत्ती ॥ नानारत्नाचिया जाती ॥ विचित्र वसनें द्विजांप्रति ॥ लंकापति अर्पित ॥ ४५ ॥ करोनियां स्वस्थांतःकरण ॥ सांडोनियां मोह मान ॥ पुत्रादि शोक दारुण ॥ तोही जाण सांडिला ॥ ४६ ॥ रावण श्रीरामाचा भक्त ॥ रामीं प्रेमा अत्यंत ॥ अंतरीं अनुराग अत्यद्भुत ॥ तेणें आरक्त सबाह्य ॥ ४७ ॥ रक्तवस्त्रें परिकर ॥ रक्तमाळा विचित्र ॥ यज्ञोपवीत रक्तांबर ॥ अत्युग्र आवरण पू

१ अग्नि सूर्यवत् तेजस्वी. २ समग्र विचित्र. ३ अलौलिक. ४ प्राप्ती. ५ वस्त्रें. ६ प्रीति. ७ लालवस्त्र.

जा ॥४८॥ रक्तचंदनाची उटी परिकर ॥ रम्य शिवालय मनोहर ॥ तेथें बैसोनि दशशिर ॥ होम एकाग्र आरंभी ॥४९॥ रक्तांबर
नेत्र दारुण ॥ करोनियां शिवार्चन ॥ दृढ स्मरे शिवचरण ॥ होमविधान आरंभी ॥५०॥ अतिउग्र आवरणपूजा ॥ यज्ञ राखा
वया वोजा ॥ करिता जाला रावणराजा ॥ बळसमाजा परीस पां ॥ ५१ ॥ स्वस्थ राहावया अंतःकरण ॥ समीप आनंदाचें आ
वरण ॥ त्यामाजें मन घालितांही जाण ॥ विक्षेप आपण रिघों नशके ॥५२॥ सवेंचि दुसरा परिघ पूर्ण ॥ महामोहाचा दारुण ॥
समीप पावतां पारिखे जण ॥ मोहें निमग्न स्वयें होती ॥ ५३ ॥ जे आवरणां प्रवेशतां ॥ मार्ग भुलिजे स्वधर्मता ॥कार्यार्थव हरपे
सर्वथा ॥ मोहनिमग्नता स्वयें होय ॥ ५४ ॥ तिसरी संकलपाची नदी ॥ रावणें निर्मिली मंत्रसिद्धी ॥जिच्या संकल्पाची अवधी ॥
स्वयें विधी पावेना ॥ ५५ ॥ वैरिया निर्गम कैंचा तेथ ॥ बुडती संकल्पविकल्पांत ॥ गमनागमन केलें तेथ ॥ युद्धमात विसरती
॥ ५६ ॥ ऐसें कठिण तिसरें आवरण ॥ चौथा झंझातमारुत जाण ॥ अंगीं लागतांचि पूर्ण ॥ अंगभिन्न होय प्राणी ॥ ५७ ॥
लागतां तेथींचा वारा ॥ पारख्या उडवी अंबरा ॥ कोणा रिघों नेदी अभ्यंतरा ॥ अद्भुत वारा आवरणीं ॥ ५८ ॥ पांचवें बा
ह्यावरण ॥ त्याचें विपरीत चिन्ह ॥ जो भेदूं पाहे विदारून ॥ क्षुधा संपूर्ण व्यापिजे ॥ ५९ ॥ आवरणभेद धरितां पोटीं ॥
अनिवार क्षुधा उठी ॥ कांहीं विचार नपडे दृष्टि ॥ पडे सृष्टिं मूर्च्छित ॥ ६० ॥ यज्ञ राखावया कारणें ॥ अतिउग्र पंचा
वरणें ॥ पंचकोश ज्यातें ह्मणणें ॥ रचिले रावणें दुर्धर्षे ॥ ६१ ॥ हें पंचावरणें जया भेदे ॥ अहिरावण तया साधे ॥ आ
णीक आवरणें विविधें ॥ परिस स्वर्द्धतें सांगेन ॥ ६२ ॥ मंत्रावरण शस्त्रावरण ॥ महाविखाराचें सर्पावरण ॥ भूत प्रेत वेताळ
जाण ॥ गुप्तावरण तयांचें ॥ ६३ ॥ बहिर परिधी राक्षसांची ॥ शस्त्रास्त्र वाणलें कवची ॥ अहर्निशीं शस्त्रें हातींचीं ॥ कैसीं झळ
कती अंतरिक्षीं ॥ ६४ ॥ ऐसा अंतर्बाह्य निश्चित ॥ राम साधावया सावचित्त ॥ रावण होम असे करित ॥ समाहित मान
सें॥ ६५ ॥ येरीकडे दळभारीं ॥ दळवैरी कपिकेसरी ॥ सन्नद्ध बद्ध द्रुमकरीं ॥ रामनाम गजरीं गर्जत॥६६॥विजयी जाला रघुराज॥

१ उल्हासें. २ विकल्प. ३ आवरण ४ अत. ५ बहादेव. ६ पुटका ७ वायु. ८ सत्य. ९ वेढा. १०. एकाग्र.

मारिला अहिरावण दुर्बीज ॥ उभारिला लांगूलध्वज ॥ कपिसमाज अतिगजरें ॥ ६७ ॥ विजयी आमुचा कपिनाथ ॥ मारो
नियां पाताळनाथ ॥ घेवोनि आला रघुनाथ ॥ वळोद्धत हनुमंत ॥ ६८ ॥ करोनि कामाक्षी प्रसन्न ॥ भेदोनि पाताळभुवन ॥
मारोनियां राक्षसगण ॥ श्रीरघुनंदन आणिला ॥ ६९ ॥ विजयी श्रीरामचंद्र ॥ आमुचा हनुमा वीर ॥ विजयी सकळ वानरभा
र ॥ कपि समग्र नाचती ॥ ७० ॥ कायसा रावण महावीर ॥ कायसें लंकादुर्ग दुस्तर ॥ मारावया दशशिर ॥ वानरभार उप
मती ॥ ७१ ॥ उठीं चाल रघुनाथा ॥ अद्यापि कायसी उदासता ॥ क्षणें मारूं लंकानाथा ॥ आळम परता मांडीं स्वामी ॥७२॥
ह्मणोनि घालिती लोटांगणीं ॥ लागती श्रीरामाच्या चरणीं ॥ रावणें कपटें करोनि ॥ जाली भंगाणी वानरां ॥ ७३ ॥ कपटें क
रीं वानर पडत ॥ तुझ्या चरणरजें स्वयेंचि उठत ॥ ऐसें क्षणोक्षणा घडत ॥ तेणें बहुत दुःखरूप ॥७४॥ ऐसी गजबज करिती॥
अत्यंत येती काकुळती ॥ युद्ध करावया रघुपती ॥ प्रार्थिताती वानरें ॥७५॥ तंव उठिला सुमित्रानंदन ॥ अत्यंत विनीत होऊन॥
प्रार्थिता जाला रघुनंदन ॥ मधुर वचन बोलोनि ॥७६॥ ऐक स्वामी राघवा॥तूं रघुकुलाचा बोलावा॥ निजभक्तजनविसावा ॥ वचन
गौरवा परिसावें ॥७७॥ भक्त पडतां जन्मावर्ती ॥ निवारिता तूं रघुपती ॥ तेथें कायसी युद्धख्याती ॥ तूं त्रिजगतीतारक॥७८॥
तें तारिसी नवल कोण ॥ येकलें तुझें नाम जाण ॥ उच्चारितां रघुनंदन ॥ भवबंधन निवारे ॥ ७९ ॥ येवढा तुझा नाममहिमा ॥
तो तूं जवळी असतां श्रीरामा ॥ अत्यंत क्लेश प्लवंगमा ॥ ते सर्वोत्तमा चुकवावे ॥८०॥ नाम स्मरतां रघुनाथु ॥ निवारे भवभ्रमा
ची मातु ॥ तो तूं जवळी असतां रघुनाथु ॥ वानरा आकांतु युद्धाचा ॥८१॥ एक एक गोळांगुळ ॥ गिळूं शके ब्रह्मांडगोळ ॥ तेथें
कायसें रावणाचें बळ ॥ युद्ध तुंवळ करावया ॥८२॥ तथापि कपटयोद्धा रावण ॥ नाहीं युद्धधर्मीं आंगवण ॥ छळ छद्में करोनि जा
ण ॥ वानरगण त्राशितु ॥ ८३ ॥ जारण मारण स्तंभन ॥ मोहन उच्चाटन वशीकरण ॥ दुश्चित वैरी असतां जाण ॥ शिंतरून
मारावे ॥ ८४ ॥ ऐसा कपटयोद्धा दुरात्मा ॥ सन्मुख येतां संग्रामा ॥ रावण वधावया श्रीरामा ॥ प्लवंगमा सोडवीं ॥ ८५ ॥ दुष्ट

१ दुष्ट. २ पुन्छ. ३ परम शक्तिमान. ४ उल्हासानें. ५ मोड. ६ नम्र. ७ वानरा. ८ वानर. ९ पराक्रम. १० कपट. ११ फसवून.

दळणीं साचार ॥ सत्य एक श्रीरामचंद्र ॥ स्वयें धरिला अवतार ॥ रावण किंकर तें किती ॥८६॥ तुझें ब्रीद पूर्वापर ॥ करोनि यां दुष्टसंहार ॥ स्थापावे भक्त ऋषीश्वर ॥ धर्म निरंतर रक्षावा ॥ ८७ ॥ सुख द्यावें जी दीनजना ॥ प्रतिपाळावें गोब्राह्मणा ॥ संरक्षावी भक्तसेना ॥ रघुनंदना निजव्रता ॥ ८८ ॥ ॥ श्लोक ॥ यदायदाहिधर्मस्यग्लानिर्भवतिभारत ॥ अभ्युत्थानमधर्मस्यतदात्मानंसृजाम्यहं ॥ ११ ॥ परित्राणायसाधूनांविनाशायचदुष्कृतां ॥ धर्मसंस्थापनार्थायसंभवामियुगेयुगे ॥ १२ ॥ ॥टीका॥ तुझें निजव्रत श्रीरामा ॥ दुष्ट प्रवर्तती अधर्मा ॥ आच्छादिती स्वधर्मा ॥ निंद्यकर्मा प्रवर्तती ॥ ८९ ॥ धर्मवाढी निःशेष मोडे ॥ अधर्माची शींगें चढे ॥ सत्कर्माचा आवर्तु पडे ॥ सद्भक्ति बुडे सशेंडी ॥९०॥ ठसा पडे विपरीत ॥ तिळतुल्य सत्कर्म आचरत ॥ तेणेंच फुंगारा धरित ॥ त्रिदोषीं पडत निजकर्में ॥९१ ॥ अकर्माचा फुटे फांटा ॥ अधर्माचा चढे तांठा ॥ स्वैर करिती पापचेष्टा ॥ गर्वाचा मोठा फुगारा ॥९२॥ तापलीं त्रिविध अतितापें ॥ वोसंणती विषयजल्पें ॥ अहंममतेचे निजसंकल्पें ॥ अतिअमुपें पीडती ॥ ९३ ॥ विषयरसें बोलावती ॥ स्वयेंचि वियोगें गळे शोकती ॥ क्षणोक्षणें काकुलती येती ॥ पाणी मागती विषयांचें ॥ ९४ ॥ तेकाळीं वैद्यरावो ॥ अवतरसी रामरावो ॥ ब्रह्मरसमात्रा देवोनि पाहाहो ॥ रोग स्वयमेव झाडिसी ॥९५॥ युगायुगाप्रति रामा ॥ अवतरोनि मेघश्यामा ॥ झाडा करिसी अधर्मा ॥ पुरुषोत्तमा श्रीपती ॥ ९६ ॥ अत्यंत रोगें पीडिले देखसी ॥ तेव्हां विधीचे डाग देसी ॥ सत्कथेचें पथ्य लाविसी ॥ अनुपान लाविसी सत्संगा ॥ ९७ ॥ त्यासिं दृढतेचें पथ्य ॥ लाविसी सद्भक्तीसीं नित्य ॥ तेणें रोगाचें विगत ॥ होय निश्चित क्षणें एकें ॥ ९८ ॥ ऐसें तुझे निजभक्त ॥ अहंरावणरोगग्रस्त॥ त्यासिं करावया निर्मुक्त ॥ सज्जीकृत करीं चाप ॥९९॥ देव घातले बांदवडीं ॥ सुरासुर देशधडी ॥ ऋषीश्वरें भ्यालीं वापुडीं॥देवोनि बुडी लपलीं गिरिकंदरीं ॥१००॥ नवग्रहांची केली पांवटी ॥ अग्नि धूतसे मळकटी ॥ विघ्नहर घेवोनि काठी ॥ रासभांपाठी रावण ॥ १ ॥ मेराळ दावी दर्पण ॥ मुख्य चंडिका तराळी जाण ॥ कुंजें झाडी प्रभंजनें ॥ मेघ सडा संमार्जन करीतसे ॥ २॥

१ सय. २ वृद्धी, शेंडी. ३ नाश. ४ आभमान. ५ ओरडती. ६ कोरडे होतात. ७ परिहार. ८ पायरी. ९ गणपती. १० गाढवामागें. ११ वायु.

इंद्र फुलारी वरुण वारी ॥ यम त्याचा नाटिकारी ॥ चंद्र [illegible] ॥ दुर्दशा भारी देवांची ॥ ३ ॥ भोजन करावया रावण ॥ पाक निपजवी हुताशन ॥ खुतिकोवानि चुकल्या जाण ॥ करिती कंडण अग्निसीं ॥ ४ ॥ येवढी दुर्दशा देवा ॥ ऐकतां त्रास उपजे जीवा ॥ शीघ्र कुढावोवें देवां ॥ भक्तां करावा [illegible] ॥ ५ ॥ आमची सीता माउली ॥ गुंफेमाजि एकली ॥ आक्रंदत धरोनि नेली॥गूढ राखिली अशोकवनीं ॥६॥ एकवस्त्रा [illegible] पाहीं ॥ मळिन केश नाहणें नाहीं ॥दीनवदन भूमिशायी॥धरिली कांहीं चालेना ॥७॥ आला देखोनि हनुमंता ॥ चरणावरी लोळे सीता ॥ मज भेटवीं रघुनाथा॥ शरण आतां तुज आलें॥८॥ ऐकतां तिचें करुणावचन ॥ हृदयस्फोट होत जाण ॥ मज द्यावें आज्ञापन ॥ दशानन मारावया ॥ ९ ॥ दारुण शस्त्रें आज्ञापासीं ॥ तेव्हांचि मारितों रावणासीं ॥ क्षणक्षणा तूं निवारिसी ॥ बळ स्वामीसीं चालेना ॥११०॥ आतां तरी करून पुरुषार्थ ॥ निर्दाळीं हा लंकानाथ ॥ नाहीं तरी होईल अनर्थ ॥ कपटें घात करील ॥११॥ युगायुगाच्या ठायीं ॥ श्रीराम अवतरोनि लवलाहीं ॥ दुष्ट मारोनि सर्वही ॥ भक्त लवलाहीं स्थापावे ॥ १२ ॥ ऐसी प्रतिज्ञा पूर्ण ॥ वेदतुल्य तुझें वचन॥ तो वधोनियां रावण॥ भक्त सोडवण करीं स्वामी ॥ १३ ॥ मारोनियां खर दूषण ॥ मुक्त करोनि जनस्थान॥ ब्राह्मणा दिधलें दान ॥ हर्षे ऋषिगण नांदती ॥ १४ ॥ वाळी मारिला दारुण ॥ मुक्त केलें किष्किंधाभुवन ॥ सुग्रीवासिं दिधलें दान ॥ सुखें वानरगण नांदती ॥१५॥ ताटिका पापिणी आपण ॥ मार्ग रोधितां अतिदारुण ॥ ते विंधोनि मारिला बाण ॥ मुक्तगमन मार्गस्थां ॥ १६ ॥ विश्वामित्र यागा जाण ॥ केलें राक्षसीं रोधन ॥ तेणें हर करोनि प्रसन्न ॥ वरदान मागीतलें ॥ १७ ॥ मानवी सूर्यवंशाप्रति ॥ राम अवतरेल दाशरथी ॥ तो राक्षसां करोनि शांती ॥ याग निश्चितीं रक्षील ॥ १८ ॥ त्या शिववरदासाठीं ॥ तुवां एकलेनि जगजेठी ॥ मारोनि राक्षसकोटी ॥ ऋषिइष्टि संपविली ॥१९॥ ते जे तुज शरण आले ॥ ते ते क्षणें कुढाविले ॥ तैसें साह्य पाहिजे केलें ॥ बिभीषणा लागोनि ॥ १२० ॥ एक बिभीषण शरणागती ॥ दुसरे शरण सुरसंपत्ती ॥ तीसरी माउली सीता सती ॥ अतिकाकु

१ अग्नी. २ पाकीं. ३ ताडण. ४ संरक्षावे. ५ [illegible] ७ [illegible]. ८ नगर. ९ विघ्न. १० यज्ञ. ११ प्रतिपाळिले.

लती येतसे ॥२१॥ वानरभारेंसिं जुत्ती ॥ तुज येतांती काकुलती ॥ आपणही करितों विनंती ॥ लंकापती मारावा ॥ २२ ॥
तुझी प्रतिज्ञा रघुपती ॥ रावण मारावा निजहस्तीं ॥ ते आपली वचनोक्ती ॥ साचें निश्चितीं करावी ॥ २३॥ तुवां वाहिली असे
आण ॥ निजहस्तें करूनि रावण ॥ स्वयें मारावा आपण ॥ तें वचन आठवीं ॥ २४ ॥ ॥ श्लोक॥ तांप्रतिज्ञांप्रतिज्ञायपुराम
त्यपराक्रमः ॥ लघुकश्चिद्विवासत्वोनैवत्यक्तुंत्वमर्हसि ॥ १३ ॥ नप्रतिज्ञांहिकुर्वंतिवितथांसत्यवादिनः ॥ लक्षणंहिमहत्वस्यप्र
तिज्ञापरिपालनं ॥ १४ ॥ तद्दलंमास्तुतेवीरनैराश्यमुपगम्यतं ॥ वधेनरावणस्याद्यप्रतिज्ञामनुपालय ॥ १५ ॥ नजीवन्यास्य
तेरामतवबाणपथंगतः ॥१६ ॥ ॥ टीका ॥ सौमित्र ह्मणे रघुनाथा ॥ पूर्वप्रतिज्ञा आठवीं आतां ॥ सत्यप्रतिज्ञा शाश्वता ॥ हो
ईं आतां सन्नद्ध ॥२५॥ तुजसारिखे सत्वसंपन्न ॥ अन्यथा नकरिती प्रतिज्ञावचन ॥ रावण बापुडें हीन दीन ॥ त्यासिं विलंबन
कायसें ॥२६॥ तुझ्या सूर्यवंशांत ॥ सत्यप्रतिज्ञ राजे बहुत ॥ तयांमध्यें संकळित ॥ नामें सुनिश्चित सांगेन ॥२७॥ हरिश्चंद्र सूर्य
वंशीं ॥ मिथ्या नकरीच वचनासीं ॥ स्वप्नदान जाग्रतीसीं ॥ देवोनि कैसी ख्याती केली ॥ २८ ॥ निजराज्या देवोनि लात ॥ ए
काकी स्त्रीपुरुष पुत्रसमवेत ॥ निघता जाला त्वरित ॥ स्वप्नवचनार्थ सत्यत्वा ॥ २९ ॥ स्वप्न दक्षिणेलागिं जाण ॥ स्त्रीपुत्र
दोघें विकून ॥ डोंबाघरीं स्वयें आपण ॥ जळवोहन करितसे ॥ १३० ॥ एकादशी व्रतालागीं जाण ॥ निजपुत्राचें शिर कापून ॥
मोहिनीलागीं देह आपण ॥ प्रतिज्ञा जाण रुक्मांगदु ॥ ३१ ॥ धर्मांगदु त्याचा सुतु ॥ सत्यप्रतिज्ञ विख्यातु ॥ जनकभाके ला
गीं उद्युक्त ॥ शिर छेदवितु आपुले ॥ ३२ ॥ स्वयें तुवांचि रघुनाथा ॥ सत्यत्व यावया दशरथा ॥ अंगिकारिलें महाव्रता ॥
तीव्रघाता साहोनि ॥ ३३ ॥ प्रार्थितां कौसल्यामाता ॥ उपेक्षोनि तिची कथा ॥ वना निघालासि रघुनाथा ॥ पितृवचनार्था ला
गूनि ॥३४॥ स्वहस्तें वसिष्ठें राज्य देतां ॥ उपेक्षोनि गुरुवचनार्था ॥ स्वराज्या हाणोनि लाता ॥ वना त्वतां आलासी ॥ ३५ ॥
अत्यंत करुणा भाकितां ॥ दशरथ तुज राज्य देतां ॥ उपेक्षोनि [illegible] ॥वना त्वतां आलासी ॥३६॥ शिळीं बुजोनि साग

१ वानर. २ [illegible] ६ पाषाणीं

र ॥ उतरोनि आणिला वानरभार ॥ वेगीं वधोनि दशशिर ॥ करीं राज्यधर बिभीषण ॥ ३७ ॥ तुझ्या बाणसंधानापुढें ॥ रा
वण मशक बापुडें ॥ सुटतां तुझे कुन्हाडे ॥ मरे रोकडें क्षणार्धें ॥ ३८ ॥ सिंहें प्रवेशतां वनीं ॥ होय मदग जां भंगाणी ॥ तेविं
रिघोनि राक्षसगणीं ॥ रावणा अवनीं पाडीं रामा ॥३९॥ उदया येतां दिवाकर ॥ निशा हरपे सहित अंधार॥ त्रैलोक्यीं होय प्र
काशकर ॥ स्वधर्माचार चालविती ॥१४०॥ तेविं रावण मोहनिशासुबद्ध ॥ पडलें अधर्माचें गंडद ॥ त्याचा छेदोनियां कंद ॥
स्वधर्म विशद प्रकाशीं ॥ ४१ ॥ आपुल्या निजबाणीं करणें करीं ॥ निरसे रावण मोहअंधारी ॥ भक्ता नित्योदय करीं ॥ स्वध
र्मा करीं उद्धार ॥४२॥ ऐकोनि सौमित्रवचन ॥ पोटांतिल्या हर्षें पूर्ण ॥ बोलता जाला आपण ॥ राजा बिभीषण रामासीं॥४३॥
राजा ह्मणवथा हेंचि कारण ॥ सौमित्रें प्रार्थिला आपण ॥ जें बोलिला सुमित्रानंदन ॥ यथार्थवचन तें रामा ॥४४॥ ॥ श्लोक ॥
लक्ष्मणस्यतदावाक्यंश्रुत्वाराजाबिभीषणः ॥ उवाचहितमत्यंतंराघवंरघुनंदनं ॥ १७ ॥ एवमेतन्महाबाहोयथावदतिलक्ष्म
णः ॥ नप्रतिज्ञांहिकुर्वंतिवितथांसाधवोजनाः ॥ १८ ॥ ॥ टीका ॥ बिभीषणें घालोनि लोटांगण ॥ विनविला रघुनंदन ॥ जें बो
लिला सुमित्रानंदन ॥ यथार्थवचन तें रामा ॥४५॥ जें बोलिला लक्ष्मण ॥ श्रीरामा तें सत्यवचन ॥ तुझें नाम सत्यप्रतिज्ञ ॥
वेदवचन प्रसिद्ध ॥४६॥ श्रीराम सत्य वेदु ॥ श्रीराम सत्य साधु ॥ श्रीराम सत्य बोधु ॥ भवबंधु जेथें नाहीं ॥ ४७॥ श्रीरामें स
त्य शास्त्र ॥ श्रीरामें सत्य मंत्र ॥ श्रीरामें सत्य कर्मतंत्र ॥ होय सर्वत्र अव्यंग ॥४८॥ श्रीरामें सत्य कीर्ती ॥ श्रीरामें दृढ विरक्ती॥
श्रीरामें अढळ शांती ॥ भक्त पावती भावार्थी ॥ ४९ ॥ श्रीरामें सत्य श्रुति ॥ श्रीरामें सत्य स्मृति ॥ श्रीरामें सत्य विश्रांति ॥
भक्त पावती भावार्थी ॥१५०॥ तीर्थीं व्रतीं क्षेत्रीं जाण ॥ कामनापरलें देवतागण ॥ त्यांच्या ठायीं जें सत्यपण ॥ ते कृपा संपूर्ण
रामाची ॥५१॥ जगतीतळीं जें जें सत्व ॥ श्रीरामसत्वें तें सत्ववंत ॥ ऐसा सत्यप्रतिज्ञ रघुनाथ ॥ निजप्रतिज्ञा सत्य करीं स्वा
मी ॥५२॥ सज्ज करोनि चापीं गुण ॥ मांडोनियां देवेंडें ठाण ॥ गुणीं प्रयोजोनि बाण ॥ विंधीं रावण दुरात्मा ॥ ५३॥ ॥ श्लोक ॥

१ माशी. २ बाण. ३ नाश. ४ भूमीवर. ५ सूर्य. ६ तम. ७ स्पष्ट. ८ साग. ९ प्राणी. १० मोठें. , भयंकर. ११ दोरीला.

विध्वंसयशरैस्तीक्ष्णैर्दिवाचयदिवर्तते ॥ प्रतिज्ञांरघुशार्दूलसफलांकुरुमानद ॥ १९ ॥ ॥ टीका ॥ अतितिखट बाणधारीं ॥ रा
वणाचें देह विदारीं ॥ जेविं मदगजातें चिरी ॥ क्रोधें करीं पंचानें ॥ ५४ ॥ इंद्र वृत्रातें विदारी ॥ मुरू लागिं मुरारी ॥ तेविं राव
णातें विदारीं ॥ क्रोधेंकरीं श्रीरामा ॥ ५५ ॥ मधुलागिं मधुसूदन ॥ हिरण्यकशिपूतें सिंहवदन ॥ तैसा वधीं दशानन ॥ क्रो
धेंकरून श्रीरामा ॥ ५६ ॥ येच समयीं आजिचे दिवसीं ॥ वेगीं धनुष्यातें हातवशीं ॥ मारोनियां रावणासीं ॥ करीं सकळांसीं
उत्सावो ॥५७॥ ऐकोनि शरणागतवचन ॥ आणि बंधूची विनवण ॥ बोलता जाला रघुनंदन ॥ निजवचन कृपाळु॥५८॥एका
जनार्दना शरण ॥ सौमित्र विभीपण ॥ देवोनियां समाधान ॥ यागविध्वंसन करतील ॥ ५९ ॥ राम शरणागता वत्सळु ॥ रा
म निजजनस्नेहाळु ॥ आर्तत्राण प्रतिपाळु ॥ रणकल्लोळु श्रीराम ॥१६०॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायां
सौमित्रविभीपणविज्ञापनंनामपट्पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥५६॥ ॥ओव्या॥ ॥१६०॥ ॥श्लोक॥ ॥१९॥ ॥एवं॥ ॥१७९॥

१ भमकरीं. २ सिंह व्याघ्र. ३ नरहरी. ४ ग्रहणकरीं. ५ नाश. ६ दुःखिताचें संरक्षण करणारा. ७ रणशूर.

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ ॥ बहुतापरी लक्ष्मण ॥ विनविता जाला रघनंदन ॥ तैसेंचि बिभीपणही जाण ॥ करी विनवण बहुता परी ॥१॥ विनविला वानरीं ॥ महावीर कपिकेसरी ॥ ऐकतां तिखट उत्तरीं ॥ कोप रघुवीरां पैं आला ॥२॥ त्रिपुरवधालागीं झडकरीं ॥ क्रोध आला त्रिपुरारी ॥ त्याहूनि क्रोध रघुवीरीं ॥ दशशिरा वधावया ॥ ३ ॥ मुरु दैत्य दुर्धर भारी ॥ त्यालागीं खवळे मुरारी ॥ त्याहूनियां कोप रघुवीरीं ॥ दशशिरा मारावया ॥ ४ ॥ सृष्टिप्रळयाचे वेळे ॥ संहारकाळ अतिखवळे ॥ तेंवि छेदावया रावणशिसाळें ॥ क्रोध खवळे श्रीरामीं ॥५॥ ज्याची विक्षेपभ्रुकुटी ॥ क्षणें विध्वंसी ब्रह्मांड कोटी ॥ ते निवटावया दशकंठी ॥ राम जगजेठी खवळला ॥६॥ अत्यंतकोपें कोपायमान ॥ बोले बिभीपणासि वचन ॥ कोठें आहे तो दशानन ॥ वेगें शोधून मज सांगा ॥७॥ रणीं पळाला पाठि देऊन ॥ तो रणा नयेतां दशानन ॥ केंवि मारावा आपण ॥ लागे दूपण धर्मयुद्धा ॥८॥ आतां तुवां करावें एक ॥ चार पाठऊन आवश्यक ॥ कोठें आहे दशमुख ॥ वृत्त सकळिक आणावें ॥९॥ ॥श्लोक॥ क्वासौलंकेश्वरःक्षुद्रोरावणोदुर्मदःखलः ॥ रणभूमिंपरित्यक्त्वाकुत्रास्तेकिंचचेष्टितं ॥ १ ॥ बोद्धव्यःसत्वयावीरशीघ्रमेवममाज्ञया ॥ राघवस्यवचःश्रुत्वाचारैरन्विष्यसर्वतः ॥२॥ ॥टीका॥ बिभीपणा सर्वज्ञ ॥ शीघ्र चार पाठऊन ॥ कोठें आहे तो रावण ॥ काय आचरण करिताहे ॥ १० ॥ कपटी दुरात्मा रावण ॥ अहंमदें मातला पूर्ण ॥ शेखीं रणभूमि सांडून ॥ जीव घेऊन पळाला ॥११॥ त्याचें समूळ ताळ तंत्र ॥ क्रियाविधान विचार ॥ मानसीं आणून समग्र ॥ सविस्तर मज सांगा ॥१२॥ बिभीपणा अतित्वरेसीं ॥ वेगीं आणीव वृत्तांतासीं ॥ ऐसें सांगतां श्रीरामासीं ॥ येरु मानसीं तोपला ॥ १३ ॥ तंव श्रीराम आज्ञेपूर्वीं जाण ॥ चार वेगीं पाठऊन ॥ लंकेमाजि झाडा घेऊन जाण ॥ वृत्तांत पूर्ण आणविला ॥ १४॥ रावणाचें चेष्टित ॥ श्रीरामापुढें सांगत ॥ विनविता जाला यथातथ्य ॥ अतिविनीत बिभीपण ॥ १५ ॥ ॥ श्लोक ॥ उवाचवचनंधीमान्राममेतद्बिभीपणः ॥ शक्त्यानिर्भिद्यसौमित्रिंक्रूरकर्मासरावणः ॥ ३ ॥ सविवेशपुरींतूर्णंलंकामेवसहानुगः ॥ सोवतीर्यरथात्तूर्णंवधमिच्छतिते

१ वानरनाथ. २ अनिवार. ३ शिर. ४ वक्र. ५ मारावया. ६ हेर. ७ अंतीं ८ आनंदित झाला. ९ नम्रतेनें.

नघ ॥ ४ ॥ चिंतयामासकाकुत्स्थोवरदानंमहात्मनः ॥ दत्तंस्वयंभुवापूर्वंसर्वशत्रुविनाशनं ॥ ५ ॥ अजेयंसत्तभिर्लोकैःसमुरासुरमानवैः ॥ रथंसर्वायुधोपेतंदिव्यमद्भुतदर्शनं ॥ ६ ॥ युक्तमस्त्रैर्महावेगैःकामगैःकामरूपिभिः ॥ अभेद्यकवचंचापिसर्वास्त्रैरभिसंगतैः ॥७॥ ॥टीका॥ घालोनियां लोटांगण ॥ विनविता जाला बिभीषण ॥ रावणचेष्टा संपूर्ण ॥ श्रीरघुनंदन परिसतु ॥१६॥ कपटी क्रूरकर्मा रावण ॥ सौमित्रासि शक्ति भेदून ॥ युद्ध नकरितां आपण ॥गेला पळोन लंकेमाजी॥१७॥उतरोनि रथा खालता ॥ तुझ्या ध्यानीं लंकानाथा ॥ अतिआक्रांत वर्तला चित्ता ॥ श्रीरघुनाथा तें ऐक ॥ १८ ॥ करूं जातां भोजन ॥ गोड नलागे तया अन्न ॥ त्यासि दिसे रघुनंदन ॥ अतिदारुण शस्त्रपाणी ॥ १९ ॥ करूं जातां उदकपान ॥ राम जीवना जीवन ॥ देखोनियां दशानन ॥ चळकांपें जाण कांपतु ॥२०॥ तांबूल घेतां लंकानाथा ॥ सेवकामाजीं देखे रघुनाथा ॥ हातीं धनुष्य पाठीसीं भाता ॥ जाला देखता रावण ॥ २१ ॥ स्त्रीगृहामाजी पाहीं ॥ राम देखे सर्वा ठायीं ॥ शयन शेजेतें ही ॥ दिसे लवलाहीं श्रीराम ॥ २२ ॥ स्नान मार्जन सकळ भोग ॥ स्थान गमनागमन वेग ॥ कर्मा कर्माचें अंग ॥ भासे सवेग श्रीराम ॥२३॥ भयें करोनि लंकानाथा॥ प्राण जावा सर्वथा ॥ भाग्य फळासि आलें तत्वतां ॥ शंकर चित्ता आठवला ॥ २४ ॥ रामभय अतिखडतर ॥ रावणा लागलें अतिदुर्धर ॥ तेणें आठवला शंकर ॥ चित्त चमत्कार वचन ज्याचें ॥ २५ ॥ पूर्वी उग्र तप करून ॥ रावणें हर केला प्रसन्न ॥ मागितलें वरदान ॥ शत्रुहनन करावया ॥२६॥ तेंचि ये काळीं आतां ॥ सांगितलें लंकानाथा ॥ तेणें पावोनि उल्हासता ॥ होम करिता पैं जाला ॥ २७ ॥ त्या होमामाजि रथ ॥ साश्वशस्त्रास्त्रीं संयुत ॥ अभेद्यकवच अद्भुत ॥ समरेंसन दिव्यायुधें ॥ २८ ॥ विचित्र कामग अस्त्रें ॥ सकळ लोक संहारकरें ॥ प्रेरिलिया वैरि संहारें ॥ येता उपसंहारें हातासीं ॥ २९ ॥ ऐसें शिवाचें वरदान ॥ अनुस्मरोनि रावण ॥करिता जाला हवन ॥ तुझें हनन करावया ॥ ३० ॥ परी त्याही माजीं अतर्क्य चिन्ह ॥ शिव सर्वात्मा सर्वज्ञ ॥ प्रकट सांगितली खूण ॥ मूर्ख रावण जाणेना ॥३१॥ अविकळ सिद्धि पावे होम ॥ तें वैरियाचें होय भस्म ॥ अल्प

१ ऐकत. २ जळ. ३ त्वरित. ४ भयंकर, अत्यंत. ५ युक्त. ६ सहित. ७ इच्छेप्रमाणें जाणारी. ८ सेवटीं. ९ यथासांग.

विकळ होतां परम ॥ अतिदुर्गम कल्यासीं ॥ ३२ ॥ विकळ होतां यागासीं ॥ समूळ घात कर्त्यासीं ॥ ऐसें सांगोनि रावणासीं ॥ गेला निजधामासीं शंकर ॥३३॥ मूर्ख रावण अहंबुद्धि ॥ ह्मणे अविकळ पाववीन सिद्धि ॥ राम सौमित्र माझे द्वंद्वी ॥ बाणेंवधों निवटीन ॥३४॥ ऐसा करोनि निर्धार ॥ करीतसे कर्मतंत्र ॥ अतिसावध एकाग्र ॥ यज्ञोपचार घेऊनि ॥३५॥ अतिउग्रें सप्तावरणें ॥ रावणें रचिलीं दारुणें ॥ कोणा नकरवती गमनें ॥ अतिदारुणें परीसपां ॥ ३६ ॥ अहंबुद्धि रावण ॥ आपणासि अतिगूढ रक्षण ॥ पंचकोश पंचावरण ॥ रचिलें जाण श्रीरामा ॥ ३७ ॥ आणिकही महादारुण ॥ मंत्रावरण शस्त्रावरण ॥ भूत प्रेत पिशाच जाण ॥ अतिदारुण किळकिळित ॥३८॥ शाकिणी डाकिणी महाशक्ति ॥ अहर्निशीं सावचित्तीं ॥ रावणाचा याग राखिती ॥ महासर्प देती धुधुकार ॥ ३९ ॥ ऐसा अतिबळें बळवंत ॥ रावण याग असे करित ॥ वधावया रघुनाथ ॥ अतिउद्यत सांक्षेपें ॥ ४० ॥ अविकळ सिद्धि गेलें हवन ॥ तरी कोणासीं नागवे रावण ॥ वैरी निर्दाळोनियां जाण ॥ विजयी पूर्ण होईल ॥४१॥ ऐकें स्वामी रघुनाथा ॥ होम करितां लंकानाथा ॥ विघ्न करावें जाऊनि आतां ॥ विलंब सर्वथा नये करूं ॥४२॥ ॥श्लोक॥ तस्यहोमस्यकालोऽयंदेवायतनमास्थितः ॥ जुहोत्यग्निंसमाधिस्थोरौद्रैर्मंत्रैर्महायशाः ॥ ८ ॥ तस्यपापस्यतत्कर्मनसिध्यतिदुरात्मनः ॥ तस्यतावत्त्वयावीरविघ्नंकार्यंबलीयसा ॥ ९ ॥ अवध्यःसभवेत्तस्मिन्कृतेकर्मणिराक्षसः ॥ १० ॥ ॥ टीका ॥ आजि होमाचा होमकाळ ॥ रावण साधितसे अविकळ ॥ आपण होवोनि निश्चळ ॥ विघ्न तात्काळ करावें ॥ ४३ ॥ केवळ रुद्र क्रोधान्वित ॥ ऐसें उग्रकर्म आचरत ॥ रुद्रमंत्रें होम करित ॥ सावचित्त रावण ॥४४॥ होमाचा समीप काळ ॥ आणि फळप्राप्तीची वेळ ॥ रावणा साधों आली सकळ ॥ रथ शस्त्रास्त्र प्रबळ प्रयुक्त ॥ ४५ ॥ येचि काळीं आपण ॥ रावणासि करोनि विघ्न ॥ विध्वंसिलिया हवन ॥ निजकार्य जाण साधेल ॥४६॥ ऐसें नकरितां आपण ॥ जरी सिद्धि गेलें हवन ॥ तरी सर्वथा अवध्य रावण॥ सत्य जाण रघुनाथा ॥ ४७ ॥ ऐकतां बिभीषणवचन ॥ सर्वांगीं दाटलें स्फुरण ॥ एकला आक्रमी त्रिभुवन ॥ ऐसा रघुनंदन

१ वरी. २ संहारीन. ३ प्रवेश. ४ काळजीनें. ५ संहारुन. ६ अमर. ७ उत्पन्न झालें. ८ व्यापी.

भासत ॥ ४८ ॥ ॥ श्लोक ॥ विभीषणस्यतद्वाक्यंघोरंश्रुत्वाभयावहं ॥ ततोरामोमहातेजाःसबलंचापिवीक्ष्यच ॥ ११ ॥ मा
ल्यवंतंसुषेणंचगवाक्षंगवयंतथा ॥ आज्ञापयामासतदावेिनाथंदशयूथपान् ॥ १२ ॥ अंगदंचहनूमंतंशरभंगंधमादनं ॥ ऋ
क्षसेनापतिंचैवनीलंचापिमहाबलं ॥ १३ ॥ लब्धसंज्ञामहावीर्यायूथपाःकृतनिश्चयाः ॥ १४ ॥ ॥ टीका ॥ सकळलोकभय
कारक ॥ रावणाचें कर्म देख ॥ येतांचि रघुकुळटिळक ॥ निजबाहुकौतुक पाहूं इच्छी ॥४९॥ उसण्याघाईं रावणासीं ॥ भिडाव
या निजमानसीं ॥ अतिउल्हास राघवासीं ॥ बाहेर त्यासीं काढूं पाहे ॥ ५० ॥ बाहेर काढावया रावण ॥ सेनापती दहा जण ॥
अतिबळियाढे वानरगण ॥ श्रीरघुनंदन धाडितु ॥५१॥ ज्यांचा ऐकतां प्रताप ॥ काळासि सुटे चळकांप ॥ रावण बापुडें अल्प॥
त्याचा प्रताप तो किती ॥ ५२ ॥ जयांचा अंतकां भेदरा ॥ काम जयांचा तोडरा ॥ यम कांपे थरथरा ॥ ते दशशिरावरी चालले
॥५३॥ जे राक्षसांतें करिती अंत ॥ जे दृष्टी दानवांतें नाणित ॥ भूतगण चळी कांपत॥शक्ति येत लोटांगणीं ॥५४॥ महावीरां दृ
ष्टि नाणित ॥ तो निघाला माल्यवंत ॥ ज्याचा लागतां घात ॥ होय भस्मांत राक्षसां ॥ ५५ ॥ देखोनियां महारण ॥ रणमदें
डुले आपण ॥ युद्धीं सुखावे संपूर्ण ॥ तो सुषेण निघाला ॥ ५६ ॥ दृष्टि पडतांचि अल्प ॥ पळती गाईंचे कळप ॥ ते केंवि साह
ती झडप ॥ तो सिंहप्रताप गवाक्ष ॥ ५७ ॥ गवयही तैसाचि जाण ॥ गाईंचे परी वैरिगण ॥ वळितां नलगे अर्धक्षण ॥ तोही
आपण निघाला ॥ ५८ ॥ वानरसैन्याचें मंडण ॥ तो युवराजा आपण ॥ जेणें अपमानिला रावण ॥ तो अंगद जाण निघाला
॥ ५९ ॥ वणवा लागल्या डोंगरीं ॥ जळती टोळांचिया हारी ॥ तेंवि निवटितां राक्षसवैरी ॥ शरभ निर्धारीं चालिला ॥६०॥ ऋ
क्षसेना आणि वानर ॥ उभयसेनेचे सेनाधर ॥ नीळ आणि जांबुवंत वीर ॥ ज्यांचा धाक थोर रावणा ॥६१॥ सकळवीरांमाजि
मुर्खरणी ॥ जो रणयोध्यांचा अग्रगणी ॥ जो राक्षसां करितसे भंगाणी ॥ मुख्य रावणीं धाक ज्याचा ॥ ६२ ॥ जो श्रीरामा ॥ २ ॥
चा लाडका ॥ अत्यंतप्रिय रघुनायका ॥ ज्याचा भेदरा दशमुखा ॥ जो तिहीं लोकां निजपूज्य ॥६३॥ जो श्रीरामाचें अंगत्राण॥

१ निकरानें. २ शक्तिमान. ३ यमाला. ४ भीति. ५ पार्थी. तोडे ६ भूषण. ७ संहारता. ८ प्रमुख. ९ माड.

जो जानकीशोकविध्वंसन ॥ जो वानरांचा निजप्राण ॥ तो हनुमा जाण चालिला ॥६४॥ जो सौमित्रप्राणरक्षिता ॥ जो बिभी
षणा अभय दाता॥जेणें घोळसिलें लंकानाथा ॥ तो हनुमा तळतां चालिला ॥६५॥ जेवि साधन चतुष्टयसंपत्ती ॥ अधिष्टात्रीं व
श्य होती ॥ तेविं विभीषण साह्यार्थी ॥ दाहाही सेनापति निघाले ॥ ६६ ॥ श्रीरामआज्ञा वंदोनि शिरीं ॥ यूथप सेना वानर हा
री ॥ करावया रावण बोहरी ॥ कपिकेसरी चालिले ॥६७॥ श्रीरामकाजीं निश्चय पूर्ण ॥ धरूनियां वानरगण ॥निघते जाले आ
पण ॥ गेलियाहि प्राण नसरती ॥६८॥ जयजयकारें गर्जत ॥ शिळा पर्वत झेलित ॥ रामनामें किराण देत ॥ वीर उपमत द्रुम
पाणी ॥६९॥ जेविं अक्षोभ्य सागर ॥ तेविं अक्षोभ्य वानरभार ॥ करीत रामनामाचा गजर ॥ वानरभार चालिला ॥७०॥ म
र्यादा नेमिला सागर ॥ अमर्याद वानरभार ॥ सागरीं लहरी अपार ॥ तेविं उठावले थोर वानर ॥ ७१ ॥ सागरीं कांसवाचे भा
र ॥ तेविं वानरीं गिरिवर ॥ सागरीं तळपती महानक्र ॥ शिळा शिखर वानरीं ॥ ७२ ॥ सागरीं तळपती महामीन ॥ सैन्यसा
गरीं द्रुम वृक्ष जाण ॥ वानरें देवोनि किराण ॥ तळपती पूर्ण सैन्यांतु ॥७३॥ ऐसा उद्भट सैन्यसमुद्र ॥ गर्जत चालिला वानरभा
र ॥ करीत नामाचा गजर ॥ वानरवीर चालिले ॥ ७४ ॥ रामनामाचा कल्लोळ ॥ तेणें व्यापिला भूगोळ ॥ नादें कोंदलें अंतरा
ळ ॥ दिग्मंडळ गर्जत ॥ ७५ ॥ नाद भरतांचि गगनीं ॥ गेलें शून्यत्व उडोनि ॥ चैतन्यघन होऊनि ॥ आलें पिकोनि रामना
म ॥७६॥ स्वर्गपाताळाच्या ठाईं ॥ नाम कोंदलें लवलाहीं ॥ गेलें बुडोनि लोकत्रयीं ॥ नाम पाहीं रामाचें ॥७७॥ श्रीरामाची नि
जशक्ती ॥ वानरा अंतरीं रामनामकीर्ती ॥ तेणें कळिकाळा नगणिती ॥ करीत ख्याती निघाले ॥७८॥ ॥ श्लोक ॥ क्षणात्संप्रा
प्यनगरींलंकांरावणपालितां ॥ प्राकारादथचोत्पत्यविविशुस्तेप्लवंगमाः ॥ १५ ॥ ॥ टीका ॥ श्रीरामबळें बळवंत ॥ कळिका
ळ दृष्टी नाणित ॥ निघाले नामें गर्जत ॥ रावणा अंत करावया ॥७९॥ क्षणामाजि वानरगण ॥ पावते जाले लंकाभवन ॥ अ
तिशयें शोभायमान ॥ देखतां मन विस्मित ॥८०॥ जियेसीं नतुंके अमरावती ॥ कुबेराची अलकावती ॥ तेथें उपमा सांगों को

१ सेनापती. २ संहार. ३ उद्ध्व. ४ उल्हासत. ५ अगाध. , गंभीर. ६ लाटा. ७ पृथ्वी. ८ आकाश. ९ अनुभव.

णती ॥ विस्मित चित्तीं सुरसिद्ध ॥८१॥ इतर कृती नाहीं केली ॥ स्वयें विश्वकर्म्यानें रचिली ॥ शंकर कृपा रूपा आली ॥ ते के
विं बोलों वोलवेल ॥ ८२ ॥ पताका पल्लव छत्रें ॥ युक्तघोसें परिकरें ॥ रत्नखचित गोपुरें ॥ अतिविचित्रें भासती ॥ ८३ ॥
चौवारे हाटवटियां ॥ पाच पेरोजे मोहटिया ॥ हिरे निर्वंद उथाळिया ॥ खांब तया गोमेदाचे ॥ ८४ ॥ माणिक पाचू हिरक
णें ॥ कांचननिबद्ध अंगणें ॥ दोहीं वाहीं गुढिया तोरणें ॥ तेणें दुकानें शोभती ॥८५॥ वर्णितां तेथिची महिमा ॥ मन विसरे म
नोधर्मा ॥ स्वयें कर्ता विश्वकर्मा ॥ तेथें उपमा काय द्यावी ॥ ८६ ॥ वरी कृपा शंकराची ॥ अनुपम्य उपमा तेथिची ॥ आणि व
स्ती रावणाची ॥ सीमा भाग्याची कोण जाणे ॥ ८७ ॥ येवढा भाग्याचा वडिवार ॥ जेणें धिक्कारून कुबेर ॥ वसविलें लंकापु
र ॥ प्रसन्न शंकर करोनि ॥८८॥ वरदमदें पूर्ण मातला ॥ सेव्यासेव्यातें विसरला ॥ निजमूळातें चुकला॥तेणें तयातें क्षोभवि
ला शंकर ॥८९॥ माझा स्वामी श्रीरघुनाथ ॥ त्याची कांता चोरोनि नेत॥समूळ याचा करीन घात॥म्हणोनि प्रेरित वानर ॥९०॥
तेथें परिघ सागराचा ॥ गूढ पर्वत त्रिकूटाचा ॥ वरी कोट लंकेचा ॥ तेथें वानरांचा प्रवेश ॥९१॥ रिघोनि लंकाभीतरीं ॥ पता
का फाडिल्या वानरीं ॥ ध्वजा पाडिल्या झडकरीं ॥ अपांपरी तोरणें ॥ ९२ ॥ सांदींबिदीं मुक्ताघोष ॥ रत्नें विखुरलीं असमसा
हस ॥ वानर नपाहती यांस ॥ विरक्त रत्नास रामनामें ॥९३॥ श्रीरामभजनीं जे विमुख ॥ त्यांसि द्रव्य दारेचें अतिसुख ॥ जि
हीं सेविला रघुकुळटिळक ॥ त्यांसिं नित्यसुख श्रीरामें ॥ ९४ ॥ राजहंसापुढें शेण॥तेविं रामभक्तां द्रव्य जाण॥ त्यापुढें नपाहती
थुंकोन ॥ तेथें अभिलाषपणें तें केचें ॥९५॥ जेविं श्वान भक्षी वमन ॥ देखतां कंटाळे मन ॥ तेविं नपाहती थुंकोन धन ॥ भक्तज
न रामाचे ॥९६॥ त्याच परी निश्चिती ॥ श्रीलोभाची ही गती ॥ भक्त दृष्टि नाणिती ॥ जडली वृत्ति श्रीरामीं ॥९७॥ यापरी भ
क्त जाण ॥ महावीर वानरगण ॥ दृष्टि नपाहती थुंकोन ॥ करीत कंदन निघाले ॥९८॥ तोरणें तोडिनाती एक ॥ एक फाडिती
पताक ॥ ध्वजा उपडोनियां देख ॥ मारीत लोक निघाले ॥ ९९ ॥ एक हाणोनियां लाताडें ॥ फोडून मांडिती कवाडें ॥ केले

१ विचित्र. २ बाजार. ३ वेढा. ४ दाणादाण. ५ पसरलीं. ६ जिकडेतिकडे. ७ ओक. ८ संहार.

दारवंटे उघडे ॥ आलीं माकडें मारीत ॥ १०० ॥ एक उपरमे त्राया उडती ॥ दुर्गांचे धोंडे उचटिती॥पाडोनि सांडिल्या भिंती ॥
अद्भुत शक्ति वानरां ॥१ करीत आले माहामारी ॥ रोधोनि राहिले पाणवारी ॥ आकांत होत नरनारी॥दशशिरी निर्मोला ॥२॥
मारीत आलें वानरसैन्य ॥ केलें नगरासीं कंदन ॥ बाहेर निघेना रावण ॥ अद्यापि हवन तें कायी ॥ ३ ॥ बोंब सुटली घरोघ
रीं ॥ स्त्रिया बाळा अपांपरी ॥ देखोनियां निशाचरीं ॥ वानरभारीं मिसळले ॥ ४ ॥ तंव अतिबळी कपिकुंजर ॥ पुढें करोनि प
वनपुत्र ॥ युद्धा मिसळले सत्वर ॥ केला संहार राक्षसां ॥ ५ ॥ ॥ श्लोक ॥ हनूमंतंपुरस्कृत्यसर्वेयुद्धायतस्थिरे ॥ राक्षसाश्च
महावीर्याःप्रासासिपरिघायुधाः ॥ १६ ॥ दंशितास्तस्थिरेसर्वेयुद्धायामितविक्रमाः ॥ बलेनान्योन्यमासाद्ययुयुधुस्तेपरस्प
रं ॥ १७ ॥ ॥ टीका ॥ परिघ पट्टिश गदापाणी ॥ लहुडी मुद्गल धनुष्यबाणी ॥ खड्ग त्रिशूळ तोमर घेऊनि ॥ राक्षसश्रेणी नि
घाल्या ॥६॥ परिघ हाणिती निशाचर ॥ वृक्ष झेलिती वानरवीर ॥ हात लचकोनि सत्वर ॥ भूमीवरी आदळले ॥ ७ ॥ वानर
वृक्ष हाणिती ॥ राक्षस मारिती परिघाप्रति ॥ करोनि परिघाची उपहती ॥ हात मोडिती राक्षसांचे ॥८॥ श्रीरामनामें उपम
ती ॥ राक्षसां संहार करिती ॥ राक्षस गदा हाणिती ॥ ते झेलिती शिळा शेखरें ॥९॥ शिळाघातें गदा पाहे ॥ पीठ होवोनि
यां जाये ॥ वानर वांकुल्या दाविती स्वयें ॥ नधरिती भय राक्षसांचें ॥११०॥ एक चालिला शूळ घेऊनि ॥ वानर देखोनि शिळा
पाणी ॥ हाणितांचि वानरगणीं ॥ घेती हिंसडोनि शूळातें ॥११॥ शिळा हाणितां अवचितीं ॥ राक्षस अंगें सहित अस्थी ॥ मि
ळोनि जाती अव्यक्तीं ॥ जाती व्यक्ती उरेना ॥१२॥ एक घेवोनि येती भाले॥खड्ग तोमरेसीं एक आले ॥ कटारहस्ती एक चालि
ले ॥ एकीं मांडिलें द्वंद्वयुद्ध ॥ १३ ॥ एक हाणिती मुसळें ॥ वानर हाणिती शालताळें ॥ तेथें घोरांदर मांडलें ॥ कंदन जालें तुंब
ळें ॥ १४ ॥ भाले वोपिती निशाचर ॥ अंग भेदोनि वानर ॥ घाय नमानोनि समग्र ॥ करिती संहार राक्षसां ॥ १५ ॥ खड्ग हा
णिती निशाचर ॥ दुधडे होती वानर ॥ प्रवाहे रुधिरधार ॥ तें कपिकुंजर नगणिती ॥ १६ ॥ श्रीरामनामतेजें करी ॥ अतिप्र

१ उल्हासित होण्यास. २ अडकून. ३ जलाशय. ४ मेला. ५ गोंधळ. ६ पंक्ती. ७ नाश. ८ आनंदती. ९ शून्यीं. १० वृक्षविशेष. ११ भोसकती.

ताप कपिकेसरी ॥ दुधड जाले शरीरीं ॥ ते पुच्छें करी गुंडिती ॥१७॥ सर्वेचि मिसळती युद्धार्थीं ॥ हिरोनि घेती खर्गासीं ॥ तेणे
चि मारिती राक्षसांसीं ॥ वानरीं ऐसी ख्याती केली ॥ १८ ॥ मारोनियां निशाचर ॥ नामें देती भुभुःकार ॥ तेणें गर्जत अंबर ॥
आक्रांत थोर राक्षसां ॥ १९ ॥ हाणितां भिंडिमाळापांगोरे ॥ गुंडे झेलिती वानरें ॥ फिरवोनि तेणेंचि करें ॥ निशाचरें मारिती
॥ १२० ॥ नानापरीचीं आयुधें ॥ शस्त्रास्त्रें विविधें ॥ मंत्र तंत्रादि सन्नद्धें ॥ अतिसुबद्धें वर्षती ॥ २१ ॥ वानरांच्या निजचित्तीं॥
श्रीरामतेजें दुर्धरशक्ती ॥ तेणें कळिकाळा नागवती ॥ केली शांति सकळांचि ॥२२॥ युद्धीं खवळले वानर॥करीत ऊठिले संहा
र ॥ निवटिले राक्षसभार ॥ वाहे रुधिरें भडभडां ॥ २३ ॥ एकाचे कर चरण तूटले ॥ एकाचे कटि भंगले ॥ एकाचे ऊर फुटले ॥
उघडे पडिले कोथळे ॥ २४ ॥ मल्लयुद्ध परस्परीं ॥ झोंटधरणी महावीरीं॥गुडघे कोंपर टोले शिरीं ॥ महामारी राक्षसां ॥ २५ ॥
मुद्रिकासाठीं बोटें मोडिती ॥ अंगदासाठीं बाहु तोडिती ॥ कुंडलासाठीं कान उपडिती ॥ माथे तोडिती मुकुटासाठीं ॥२६॥ क
रोनियां घोरांदर ॥ खवळले वानरभार ॥ मारियेले निशाचर ॥ रक्तनदी दुस्तर लोटली ॥ २७ ॥ ॥ श्लोक ॥ निपेतुर्भूतले
भिन्नाःकेचिद्रुधिरकर्दमे ॥ रक्षांसिचतथापेतुर्वानरैर्भीमविक्रमैः ॥ १८ ॥ चूर्णिताविविधैःशैलैःपादपैर्मुष्टिभिस्तदा ॥ दारिता
श्वनखैस्तीक्ष्णैर्दंतैरपिसुदारुणैः ॥ १९ ॥ तत्रवृत्तंमहायुद्धंकबंधीभूतसंकुलं ॥ शूराणांहर्षजननंभीरूणांचभयावहं ॥ २० ॥
तर्पणंसुरनारीणांसर्वदुःखविमोक्षणं ॥ तस्मिन्युद्धेमहाघोरेरक्षोवानरसंक्षये ॥ २१ ॥ प्रावर्ततनदीघोराशोणितोदकवाहि
नी ॥ २२ ॥ ॥टीका॥ वानरीं केलें महारण ॥ कबंधीं दाटलें नभस्थान ॥ नखीं केलें विदारण ॥ मांसें रण कोंदलें ॥२८॥ दां
तें फाडून गोळांगुळें ॥ काढोनि घेती अंतरमाळें ॥ तेणें वोंविती शिसाळें ॥ पाळिती लळे भूतांचे ॥२९॥ वर्षतां शिळापाषाण ॥
द्रुमाचे घाय दारुण ॥ केलें राक्षसां चूर्ण ॥ कर्दमें पूर्ण रणांगणीं ॥ १३० ॥ गजांचिया करवंडी ॥ त्यांचि रणनदीस दरडी ॥ कर्द
म दाटला बुडीं मांस रक्त पैरवडी मिश्रित ॥ ३१ ॥ रुधिर वाहे भडभडां ॥ तो नदीस पूर गाढा ॥ वोसेंणें दाटलीं दोहीं कडां॥

१ अंगभिन्न. २ अंतराळ. ३ गोफण. ४ निकराने. ५ अप्राप्त. ६ मारिले. ७ रक्त. ८ कमर. ९ निर्वाण. १० धडांनीं. ११ वानर. १२ मस्तकें. १३ चिखल. १४ प्रकार. १५ वस्त्र.

विचित्र युद्ध बहुरस ॥३२॥ सचक्र वाहती रथ ॥ तेंचि तारूं नदी आत ॥ सपल्लवी ध्वजीं शोभत ॥ शीड तेंचि तेथें देखा॥३३॥
गजेंकरवडी पडिल्या तळीं ॥ त्याचि सुसरी विक्राळी ॥ भयानक मुखें पसरिलीं ॥ दिसती अवाळी चाटित ॥ ३४ ॥ सबळ ब
ळें वाहती ॥ ते महानक्र नदीप्रति ॥ सपिच्छ बाण तळपती ॥ तेचि निश्चितीं महामीन ॥३५॥ महावीरांचीं वोढणें ॥तेचि कांस
वें पैं दोरुणें ॥ अंबरें वाहती वितानें ॥ तेणें फेणें दाटली ॥ ३६ ॥ विकासलीं मुखकमळें ॥ वाहती नरशिसाळें ॥ तीच नदी मा
जीं उत्पळें ॥ केश उभारले केशरप्राय ॥ ३७ ॥ जे पळोनि जाती रणीं ॥ त्यांसि जैसी वैतरणी ॥ भासतसे क्षणक्षणीं ॥ भय
वाहिनी दारुण ॥३८॥ श्रीरामभक्तांचे हातीं ॥ जे समरंगणीं निमती ॥ त्यांसि सुरांगना वाणिती ॥ वोंवाळिती आरत्या॥३९॥
महापाप्यांतें दुस्तर ॥ निजकर्में उतरावया पार ॥ तेथें तारूं श्रीरामचंद्र ॥ नामें परपार पाववी ॥ १४० ॥ श्रीरामनामें
निजनेटीं ॥ वानरीं मारिल्या कोट्यानुकोटी ॥ कोणी सन्मुख नराहती नेटीं ॥ उठाउठी पळाले ॥ ४१ ॥ निवटून राक्षसगण ॥
विजयी जालें वानरसैन्य ॥ भेदिलें वीरांचें आवरण ॥ रणनदी पूर्ण वाहवोनि ॥४२॥ रण देखोनि घारी गीध॥ करिते जाले आ
ल्हाद ॥ भोजन मिळालें अगाध ॥ मांस विविध भक्षिती ॥ ४३ ॥ ऐसें करोनियां रण ॥ भेदोनि असुरांचें आवरण ॥ पुढें चा
लिले वानरगण ॥ तंव महादारुण वोढवलें ॥ ४४ ॥ नभीं गुप्त शस्त्रावरण ॥ भूत प्रेत पिशाच जाण ॥ भेदिनील वानरगण ॥
रघुनंदन निजकृपा ॥ ४५ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ दुर्धर क्रिया रावण ॥ रचिली जितकी दारुण ॥ तितकी श्रीरामगण भेदि
ती ॥ १४६ ॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांराक्षसावरणभेदोनामसप्तपंचाशतमोऽध्यायः ॥ ५७ ॥
॥ ओव्या ॥ ॥१४६॥ ॥श्लोक॥ ॥२२॥ ॥एवं॥ ॥१६८॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ तुकडे. २ ओंठ. ३ ढाली. ४ भयंकर. ५ वस्त्र. ६ कमले. ७ मरती. ८ स्तवित.

भा.रा.यु.कां.अ.५८
रावण
मंदोदरी
रावण
अंगद

श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ अतिदुस्तर संकल्पावरण ॥ जेणें व्यापिलें त्रिभुवन ॥ तें निरसोनि हरिगण ॥ करीत किराण चालिले ॥१॥ सद्गुरूचे कृपेपुढें ॥ संकल्प कायसें बापुडें ॥ जेंवि रवीपुढें मेहुडें ॥ तेंवि उडे अभावत्वें ॥ २ ॥ निरसून दुस्तर आवरण ॥ करीत रामनामगर्जन ॥ अतिबळियाढे वानरगण ॥ देत किराण चालिले ॥ ३ ॥ केउता आहे तो लंकापति ॥ काळमुखा त्रिजगती ॥ चोरोनि आणिली सीता सती ॥ तेणेंचि शांति जाली त्याची ॥४॥ भस्म जालिया आवरणें ॥ आतां काय करावें रावणें ॥ जीव घेवोन पळोन जाणें ॥ अन्यथा जिणें दिसेना ॥ ५ ॥ वृक्ष झेलिती वानर ॥ एक पर्वतशिखर ॥ करीत रामनामाचा गजर ॥ वीर वानर चालिले ॥ ६ ॥ तंव पुढें अतिदारुण ॥ महामोहाचें आवरण ॥ त्यांत पडिले वानरगण ॥ मोहनिमग्न होवोनि ठेले ॥ ७ ॥ पडली गडवूप अंधारी ॥ नदेखती परस्परीं ॥ वृत्ति जाली पैं घाबिरी ॥ अपांपेरी वानरां ॥८॥ नदिसे स्वसैन्य परसैन्य ॥ मोडलें सन्मार्गदर्शन ॥ भ्रांत होवोनि ठेले मौन ॥ गमनागमन स्मरेना ॥९॥ निजदेहो नाठवे सर्वथा ॥ तेथें कोण जाणे सन्मार्गता ॥ आचरावया कर्माची सामर्थ्यता ॥ स्वधर्मता तेथं कैंची ॥१० ॥ बुद्धि होवोनि ठेली अंध ॥ चित्त जालें पैं स्तब्ध ॥ निजाभिमाना पडलें गडंद ॥ कार्यानुवाद नाठवे ॥ ११ ॥ आह्मी एक रामभक्त ॥ आज्ञा घेवोनियां येथ ॥ आलों मिळोनियां समस्त ॥ तो कार्यार्थ विसरलों ॥१२॥ होम विध्वंसोनि तत्वतां ॥ बाहेर काढोनि लंकानाथा ॥ भेटवावें रघुनाथा ॥ हेंही सर्वथा विसरलों ॥ १३ ॥ आळसें व्यापिलें शरीरा ॥ देती जांभया करकरां ॥ चांचरी जाताति सैरा ॥ मोहें वानरां व्यापिलें ॥ १४ ॥ विसरले कार्यकारण ॥ विसरले धर्माचरण ॥ विसरले रघुनंदन ॥ वानरगण आपणा विसरले ॥ १५॥ उभे उभ्यां खाती झोके ॥ उभेचि घोरती एके ॥ निद्रा व्यापिले सकळिके ॥ वानरें असंख्यें पाडिलीं ॥१६ ॥ मोहाचें वरळ बहुवस ॥ निजों नदेती सावकाश ॥ पडिलेचि स्वप्नीं विलास ॥ असमसाहस देखती ॥१७॥ द्रव्य दारां ममता फार ॥ माझी स्त्री माझे पुत्र ॥ स्वप्नीं मांडी घराचार ॥ पुत्र पौत्र विवाहा ॥१८॥ माझे व्याही माझे भाई ॥ सोयरे धायरे जांवाई ॥ ममता बहु लेंकींचे ठाईं ॥

१ उड्या. २ तम. ३ जगणें. ४ गोंधळ, मोह. ५ मोह, लय. ६ मुर्च्छा. ७ तम. ८ अनिवार. ९ पत्नी.

उचितें पाही दाटतु ॥१९॥ मी स्वगृहीं नांदतु ॥ उदीम व्यवसाय करीतु ॥ सोयरियामिं उदासभूतु ॥ ते गृहस्थु पैं काय ॥२०॥ ऐसी उचितांचि साकेडी ॥ स्वप्नीं पडे आरडीदरडी ॥ जागृतीं केंचि उमंत घडी ॥ मोह कडाडीं आदळला ॥२१॥ चिंतासागरीं बुडाले ॥ उचिताचे सांकडीं पडिले ॥ सर्वेचि निद्रा व्यापिले ॥ घोरों लागले घरघरां ॥ २२ ॥ एक उठोन वोसणंती ॥ एक तयासीं दडपिती ॥ तंव तेही मोहें व्यापिजेती ॥ स्वयें बरळती मी माझें ॥२३॥ त्या मोहाचा निवर्तक ॥ वैराग्ययुक्त विवेक ॥ तेणें हनुमा सबळ देख ॥ मोह निःशेष उडविला ॥२४॥ विवेक वैराग्य समेळीं ॥ देतां नामाची आरोळी ॥ महामोहाची जाली होळी ॥ वानर तात्काळीं सोडविले ॥२५॥ गुरुकृपा अवलोकनें देख ॥ वैराग्य झालें सत्वात्मक ॥ विवेक उपजला निष्टंक ॥ तेणें सकळिक सावध ॥२६॥ महामोहाचें मूळ तत्वतां ॥ अहंता आणि ममता ॥ तिच्या करावया घाता ॥ सविवेकता वैराग्य ॥२७॥ गुरुसंप्रदायीं जाण ॥ स्वस्थ बैसले हरिगण ॥ स्वस्थ करोनि अंतःकरण ॥ निजविवेचन अवधारीं ॥२८॥ गुरु आज्ञा पूर्ण ऐसीं ॥ जे देहातीत आपणासीं ॥ देखोनियां यथार्थेसीं ॥ निजस्वहितासीं विनटवी ॥ २९ ॥ तें विसरोनि गुरुवचन ॥ वृथा पडिले असावधान ॥ पुढें वोढवल्या पतन ॥ सोडवी कोण आह्मासीं ॥३०॥ जो गुरुवचनासीं विसरे ॥ कामातुरें अतिभरें ॥ कां आळसें कांहीं नस्मरे ॥ निद्राभरें अतिभ्रांत ॥३१॥ गुरूसीं नस्मरोनि जाण ॥ विषयीं लुब्धला पूर्ण ॥ तो तंव नागवला जाण ॥ नाहीं स्मरण गुरूचें ॥३२॥ कामातुरा नरक दारुण ॥ निद्रिता उभय लोक शून्य ॥ आळशी तो वृथा जाण ॥ करी पोषण देहाचें ॥ ३३ ॥ ॥ श्लोक ॥ आहारनिद्राभयमैथुनंचसमानमेतत्पशुभिर्नराणां ॥ ज्ञानंनराणामधिकंविशेषोज्ञानेनहीनाःपशुभिःसमानाः ॥ १ ॥ ॥टीका॥ नेणे कर्माची वेळ ॥ नह्मणे सकाळ सांजकाळ ॥ निद्रा घोरले प्रबळ ॥ अळुमाळ स्मरेना ॥३४॥ आहार निद्रा भय मैथुन ॥ पशूंच्या ठायीं समसमान ॥ तैसेंचि देही पशु जाण ॥ पुच्छेंवीण दाढीचे ॥३५॥ पशु भेडावितां परता पळे ॥ विषयी नरकभयें नकंटाळे ॥ घोर नरक अंगीं आदळे ॥ तरी खवळे अधिकाचि ॥३६ ॥ भोगिलिया विषयापाठीं ॥ पशूसिं

१ व्यापार. २ संकटें. ३ सैरा ४ विश्रांतीची. ५ आरडती. ६ नाशक. ७ शुद्ध. ८ प्रामकरवी ९ आम्हा. १० किंचित्. ११ भिवावितां. १२ ठेपे.

अल्पही ममता नुठी ॥ विषयीजनाची नवल गोष्टी॥घालि मिठी अधिकाधिक ॥३७॥ सकृद्विषयभोगे करून ॥ पशू नपाहे परतोन ॥ विषयीजनाचें नवल कोण ॥ सगर्व जाण सोडीना ॥३८॥ पशु विषय भोगूं जाय ॥ मागुता परतोनि नपाहे ॥ विषयीजनाचें अपूर्व आहे ॥ नवल काय सांगूं मी ॥ ३९ ॥ प्रीती जंव जंव भोगु घडे॥तंवतंव ममता अधिक वाढे ॥ मोथड बुंथड भरी चुडे ॥ अलंकार कोडें घडवितु ॥ ४० ॥ विषयीं संतति जाली ॥ तरी अधिकेंचि गुंति पाडिली ॥ ममता अधिक खवळली ॥ सुदृढ जडली जन्मवेडी ॥ ४१ ॥ उचितीं सांकडी पडे ॥ तेणें अधिकाधिक हाव चढे ॥ ऋणामाजिं सपाई बुडे ॥ नरक पुढें अनिवार ॥ ४२ ॥ एका विषयाची ऐसी गती ॥ अहंममता नागविती ॥ आळशी निद्रिस्थाची स्थिती ॥ तेही संकळितीं सांगेन ॥४३॥ ॥ श्लोक ॥ आयुषःक्षणएकोपिनलभ्योहेमकोटिभिः ॥ सचेद्विफलतांयातिकाहानिस्ततस्ततोधिका ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ कोटि वेंचितां सुवर्ण ॥ नरदेहींचें आयुष्य जाण ॥ नमिळे नमिळे अर्धक्षण ॥ नाना साधनें करितांही ॥४४॥ शिणतां नानासाधनीं ॥ सहसा नरदेह यांजनीं ॥ नमिळे हें त्रिभुवनीं ॥ त्याची हानी होतसे ॥४५॥ स्वेच्छा वेंचे विषयसेवनीं॥उसंत नाहीं क्षणोक्षणीं ॥ उपरी उरे शेष जाणोनि ॥ तें ने हिरोनि सुषुप्ती ॥४६॥ नेणें कर्माची वेळ ॥ नह्मणे सकाळ संध्याकाळ॥ निद्रा घोरले प्रबळ ॥ कांहीं अळुमाळ स्मरेना ॥४७॥ नाठवी गेल्या आयुष्या ॥ नाठवी स्वधर्म सहसा ॥ फुंपत पडे सर्प जैसा॥नाठवे सहसा हृदयस्थ ॥४८॥ विषायें चुकल्या सुषुप्ती ॥ तरी आनंडे भरे वृत्ती ॥ स्वेच्छा सारिपाट खेळती॥ नातरी मांडिती बुद्धिबळें॥४९॥ स्वर्गींचे चिंतिती सुरवर ॥ कर्मभूमि नरशरीर ॥ पावतां चुके वेरझार ॥ ऐसा थोर नरदेहो ॥ ५० ॥ ऐसी नरदेहाची योग्यता॥ दुर्लभ ब्रह्मादिकां समस्तां ॥ ते देह पावोनि तत्वतां ॥ विषयीं सर्वथा नाडलेती ॥ ५१ ॥ आह्मी श्रीरामाचे गण ॥ सद्गुरु हनुमंताचे कृपें करून॥ पावलों आतां रघुनंदन ॥ ते मोहनिमग्न केंवि जालों ॥५२॥ अतर्क्य भगवंताची माया ॥ विश्व भुलविलें तया ॥ बाप रावणाची कपटचर्या ॥ सेना वानरांचिया मोहितु ॥ ५३ ॥ तथापि भगवंताचें वरद ॥ हरिभक्तां नबाधी द्वंद्व ॥ निरसोनि

१ एकवेळ. २ आवडीनें. ३ कर्तव्यीं. ४ रात्रंत्र. ५ यज्ञानें. ६ विश्रांति. ७ किंचित्. ८ कदाचित्. ९ अन्यत्र. १० जन्ममरणावस्था. ११ संकट.

मायेचा बाध ॥ स्वरूप शुद्ध भोगिती ॥ ५४ ॥ ॥श्लोक॥ मामेवयेप्रपद्यंतेमायामेतांतरंतिते ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ माझ्या निज
भक्तां कडे ॥ नपडे मायेचें सांकडें ॥ मी आपुल्यातें आपुल्याकडे ॥ नेईं निवाडें निजपदा ॥ ५५ ॥ सूर्यासिं उगवतां तम ॥ अ
ल्पहि नपडे दुर्गम ॥ तेंवि अभक्तासिं माया दुर्गम ॥ अतिसुगम हरिभक्तां ॥ ५६ ॥ सुगम ह्मणतां साच दिसे ॥ परी सत्यत्वें निः
शेप नसे ॥ निजभ्रमें तें आभासे ॥ निद्रावशें स्वप्न जेंवि ॥ ५७ ॥ सूर्यकिरण नपडे दृष्टी ॥ तें मृगजळाचा पूर दाटी॥स्वस्वरूपो
न्मुखें नहोतां शेवटीं ॥ भरत दाटी तमाची ॥ ५८ ॥ तेंवि रावणाचें कपट तम जाण ॥ क्षण एक मोहिले हरिगण ॥ पडतां विवे
करविकिरण ॥ उडालें पूर्ण अभावतम ॥ ५९ ॥ उदया येतां बोधार्क ॥ अज्ञान तम निःशेप ॥ उडोन गेलें एकाएक ॥ ज्ञान उँ
खा देख उजळली ॥ ६० ॥ बोधार्काच्या किरणें देख ॥ भ्रम उडाला निःशेख ॥ सावध जाले सविवेक ॥ अपूर्व आणीक पुढें जा
लें ॥ ६१ ॥ विज्ञानमय कोश जाण ॥ केवळ तमाचें आवरण ॥ भेदितांचि हरिगण ॥ पुढील ही जाण भेदिलें ॥६२॥ नामवळें
असमसाहस ॥ करितां विवेक सावकाश ॥ जाला तमाचा हा ऱ्हास ॥ स्वप्रकाश त्रिजगती ॥ ६३ ॥ विवेकाच्या निजनेटीं ॥
निजकारणेसिं त्रिपुटी ॥ उडोनि गेलीं उठाउठीं ॥ जेंवि रविदृष्टि मृगजळ ॥ ६४ ॥ द्रष्टा दृश्य दर्शन ॥ ज्ञाता ज्ञेय निजज्ञान ॥
कर्ता कार्य आणि कारण ॥ याचें भान उडालें ॥६५॥ भोग्य भोगु भोक्ता ॥ वाच्य वचन वदता ॥ ध्येय ध्यान आणि ध्याता ॥
अभावो सर्वथा त्रिपुटीचा ॥ ६६ ॥ बोधार्काचा उदय जाण ॥ स्वप्रकाशें त्रिभुवन ॥ सबाह्य जालें आनंदघन ॥ वानरगण सु
खरूप ॥६७॥ आनंदमय जाली वृत्ती ॥ विसरले ते बाह्य स्फूर्ती ॥ निघाले होते रावणघातीं ॥ तेही स्थिति विसरले॥६८॥वि
सरले कार्य कारण ॥ विसरले वैरी रावण ॥ विसरले रघुनंदन ॥ वानरपण विसरले ॥ ६९ ॥ निजकार्यालागिं जाण ॥ राव
ण अतिविचक्षण ॥ रचिलें आनंदावरण ॥ होम निर्विघ्न साधावया ॥ ७० ॥ परी तें नव्हे अखंड ॥ भेदें केलें खंड विखंड ॥ वि ॥ २ ॥
षयाकारें उदंड ॥ अतिप्रचंड विस्तारू ॥ ७१ ॥ जे जे रसीं जो जो भरे ॥ तेथोनि मागें नसरे ॥ रावणें मोहिलीं वानरें ॥ सुखो

१ संकट. २ निश्चयें. ३ अंधःकार. ४ सत्य. ५ परमात्मयुक्त. ६ विवेकसूर्य. ७ अरुणोदय. ८ चतुर्थ कोश. ९ समय १० सामर्थ्य.

द्वारें डुल्लती ॥ ७२ ॥ सकळ रसाचेंनिजसार ॥ ब्रह्मरस परिकर ॥ विवेक पावले वानर ॥ गुरुकृपा साचार निजबळें ॥७३॥ त्या
हिमाजीं अतर्क्य जाण ॥ बैसला असे अहंरावण ॥ तेणें साधोनि विंदान ॥ करी हवन अतियत्नें ॥ ७४ ॥ त्यासिं देखतांचि दृ
ष्टीं ॥ सरसावल्या वानरकोटी ॥ निरसितां आवरणकोटी ॥ रावण दृष्टि देखिला ॥ ७५ ॥ जेंवि गुळामाजिं दगड ॥ दिसे गु
ळाचि सारिखा गोड ॥ तोंडीं घालितां अवघड ॥ करीत उपाड दांतांचा ॥७६ ॥ अथवा अंब्याच्या पोटीं ॥ असती रसाची को
टी ॥ त्याहिमाजिं अतिसंकटीं ॥ असे गांठी अतिनिबर ॥७७॥ तेंवि कर्म रावणाचें ॥ बाह्यावरण आनंदाचें ॥ अंतरीं भाव कप
टाचें ॥ घोर त्याचें आवरण ॥७८॥ अहं सुखी आनंदघन ॥ ऐसें जेथें स्फुरे स्फुरण ॥ तें जाणावें अभिमानजन्य ॥ तेणें हरिगण
मोहिजेती ॥७९॥ तंव ते निजनिष्ठा सावध ॥ छेदोनि अहं सोहं याचें बाध ॥ पावले ते अगाध बोध ॥ अहंरावणकंद छेदाव
या ॥८०॥ दृष्टि देखतांचि रावण ॥ सरसावले वानरगण ॥ घृतीं खवळे हुताशन ॥ तेंवि वानरगण खवळले ॥ ८१ ॥ माथां वा
होनि पुच्छाटी ॥ प्रवेशले यज्ञवाटीं ॥ रावण देखोनियां दृष्टी ॥ दोनी मुष्टी वळियेल्या ॥ ८२ ॥ ॥ श्लोक ॥ तथान्येचोदकंहव्यं
दर्भानूपात्राणिचापरे ॥ बलिंचनिर्विकीर्याणाःखमुत्पत्यप्लवंगमाः ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ खवळलें वानरकटक ॥ कुंड विझविती ए
क ॥ प्रणीतापात्रीं भरिलें उदक ॥ तें कुंडीं निःशेप रिंचविलें ॥८३॥ इध्मा बर्हि परिस्तरण ॥ तें विखुरती वानरगण ॥ होमद्र
व्यें भरिले भाणें ॥ घेवोनि गगनीं उपमंती ॥ ८४ ॥ रावण निजकार्यार्थी ॥ सावधान अहोराती ॥ आवरोनि बाह्यवृत्ति ॥
श्रीरामघाती मंत्र जपे ॥८५॥ वधावया राम सौमित्र ॥ मंत्र जपतां अव्यग्र ॥ मंत्रदेवता भयातुर ॥ स्वयें विचार करीतसे॥८६॥
मंत्राधीन माझी शक्ती ॥ जाप्यकाची कार्यस्थिती ॥ साधावया शीघ्र गती ॥ जप करिती सावध ॥८७॥ भाग्यानुसार जाण ॥
मंत्रदेवता प्रसन्न ॥ रावणाचें विचित्र चिन्ह ॥ श्रीरघुनंदन वधार्थ॥८८॥श्रीरामें जगाची उत्पत्ती॥श्रीरामें जगाची स्थिति गती॥श्री
रामें जगाची निजविश्राती ॥ जाण निश्चितों श्रीरामें ॥८९॥ मंत्रदेवता समस्ता॥रामसामर्थ्यें सामर्थ्यवंता॥कैसेनि होय त्याच्या

१ श्रेष्ठ. २ युक्ति. ३ नाश, उत्पाटण. ४ कठीण. ५ भामी. ६ सैन्य. ७ ओतलें. ८ उडविती. ९ पात्र. १० उडती.

ताधा ॥मूर्ख तत्वतां रावणु ॥९०॥ राम जगाचें जीवन ॥ त्याचें करितां हनन ॥ भाग्य विमुख जालें जाण ॥ स्वयें रावण मेरल॥९१॥ आणिकाची असो गती॥ राम आमची जीवनस्थिती ॥ केंवि प्रवर्तो त्याचे घातीं ॥ लंकापति भ्रमलाभे ॥९२॥ निजमूळातें छेदून ॥ वृक्ष केंवि राहे आपण ॥ तुटल्या तळयाचें जीवन ॥ वांचे मीनें हें नघडे॥९३॥ जो राम जगाचा पिता ॥ त्या वर्तला पितृघाता ॥ यासि घावया प्रायश्चित्ता ॥ याच्या घाता प्रवर्तावें ॥९४॥ पितृघातका प्रायश्चित ॥ वेद बोलिला देहांत ॥ तेंचि साधावया कार्यार्थ ॥ करूं घात रावणाचा ॥ ९५ ॥ ह्मणोनि खुंटली वचनावळी ॥ नुच्चारे मंत्रशैली ॥ स्वयेंचि बैसली दांतखिळी ॥ दुःखें तळमळी रावण ॥ ९६ ॥ प्राप्तकाळ आला समीप ॥ तंव विझोनि गेला वाग्दीप ॥ वर्णउच्चारेना स्वल्प ॥ कोण पाप वोढवलें ॥९७॥ शंकरें होवोनि प्रसन्न ॥ मज दिधलें वरदान ॥ शेखीं उच्चारेना वर्ण ॥ दारुण विघ्न वोढवलें ॥ ९८ ॥ होमपात्रें फोडिलीं समस्त ॥ त्रिसंधानें तोडलीं तेथ ॥ स्रुवा हातींचा हिंसडत ॥ नामें गर्जत वानर ॥९९ ॥ पंचकोश पंचावरण ॥ भेदोनियां अतिदारुण ॥ अंगीं आदळले हरिगण ॥ तरी रावण डंडळिना ॥१००॥ अंतरीं निग्रहिली वृत्ती ॥ येवों नेदी बाह्य स्थिती ॥ वानर इतस्तता वोढिती ॥ तरी स्थिती ढळेना ॥ १ ॥ अंगीं आदळतां वानरांसीं ॥ रावण विचारी मानसीं ॥ विघ्न उठिलें होमासीं ॥ सर्वथा यासि मी नमानीं ॥ २ ॥ आठ दुर्ग त्रिकूटाचे ॥ उग्रावरण पंचकोशाचें ॥ भोंवतें राखण महावीरांचें ॥ भय तयाचें यमकाळा ॥३॥ त्याहिमाजीं अतर्क्य स्थिती ॥ शस्त्रें गुप्त नभोगती ॥ सर्वथा कोणा नलक्षती ॥ पारेख्या निर्वटिती क्षण मात्रें ॥४॥ येथें यावया वानरगण ॥ सर्वथा नाहीं आंगवण ॥ निमिषमात्रें सांडिती प्राण ॥ अर्धक्षण नलागतां ॥ ५ ॥ दिसतांही वानर कोटी ॥ तें विघ्न उठविलें यज्ञवाटीं ॥ यासि सर्वथा मी नाणी दृष्टी ॥ ह्मणोनि निर्मटी निजनयन ॥६॥ गर्वाचा ताठा अंतरीं ॥ तेणें नेत्रासीं अंधारी ॥ नेणे हरिगणाची थोरी ॥ केली बोहरी निजगर्वें ॥ ७ ॥ ॥ श्लोक ॥ सालस्यो गर्वितो निद्रापर हस्तेनलेखकः ॥ अल्पविद्यो विवादी च षडेते चात्मघातकाः ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ कष्टीं तपश्चर्या करितां ॥ प्राप्तकाळ समीप ये

१ पाणी. २ मासा ३ भिडऊ. ४ निरोधळी. ५ परक्या. ६ संहारिती. ७ झांकि. ८ झांकी. ९ नाश.

तां ॥ आळस उपजला चित्ता ॥ तरी निजघाता स्वयें केलें ॥८॥ गर्वाचा ताठा चढला ॥ तेणें विवेक बुडविला ॥ त्रिमदें अतिमातला ॥ घात केला स्वयेंचि ॥ ९ ॥ धनमद पानमद ॥ अतिमान्यतेचा राजमद ॥ तेणें घ्रोणीं होय अंध ॥ कार्यानुवाद नाठवे ॥११०॥ निद्रातुराच्या ठाईं ॥ कार्य मात्र स्मरेना कांहीं ॥ सकाळ सांजवेळ नेणे कांहीं ॥ नाडला पाहीं निजहिता ॥११॥ उपजली मंत्राची आर्ती ॥ लेहूं जातां आणिका हातीं ॥ व्यंग लिहिल्या वर्णव्यक्ती ॥ विघ्नप्राप्ती होय सद्य ॥ १२ ॥ विद्येचें सांगतां ज्ञान ॥ करूं जातां आराधन ॥ मंत्रदेवता क्षोभून ॥ सद्य विघ्न पैं करिती ॥१३॥ ज्ञान नाहीं निश्चयात्मक ॥ वाद करूं बैसती एक ॥ निजघात तेणेंचि देख ॥ विचार आणिक असेना ॥१४॥ तैसा निजगर्वें भुलला ॥ हरिगणातें नगणीं वहिला ॥ निजगर्वें नागविला ॥ होमाचा केला निःपातु ॥ १५ ॥ इतस्तता वानर ॥ वोढितातीं सैर ॥ नेत्र उघडी दशशिर ॥ ह्मणे थोर विघ्न ऊठलें ॥१६॥ होमकुंडाची जाली शांती ॥ पात्रें नेलीं भस्मांतीं ॥ यज्ञोपचार विध्वंसिती ॥ परी लंकापती डंडळीना ॥१७॥ घोरकर्मी रावण ॥ सर्वथा डंडळीना मन ॥ सुखावला तारानंदन ॥ निधडी आंगवण लंकेशा ॥ १८ ॥ युद्धीं श्रीरामा सन्मुख ॥ केविं जाय दशमुख ॥ ह्मणोनियां युवराजा देख ॥ मंत्र अलौलिक योजिला ॥ १९ ॥ जवळी देखिली मंदोदरी ॥ तीस पीडितां झडकरी ॥ ध्यान सांडोनि दशशिरी ॥ महामारी उठेल ॥ १२० ॥ काढोनि नेऊं रामापासीं ॥ राम निवटील रावणासीं ॥ कार्य साधेल अनायासीं ॥ ह्मणोनि केशीं धरियेली ॥ २१ ॥ ॥ श्लोक ॥ दृष्ट्वाथरावणंसर्वमिदमाहांगदोवचः ॥ इमां मंदोदरींपार्श्वेनयामितवपश्यतः ॥ ६ ॥ यातेशक्तिर्बलंवीर्यंतेनांतिष्ठत्वमग्रतः ॥ कृत्वाशिरसिपादंतेनयाम्येनांस्त्रियंतव ॥ ७ ॥ ॥ टीका ॥ वानर करितां आकर्षण ॥ डंडळीना तो रावण ॥ तेणें अंगद क्षोभून ॥ केलें विंदान तें ऐका ॥ २२ ॥ हाका मारोनि वेगेसीं ॥ बोलता जाला रावणासीं ॥ मंदोदरी धरोनि केशीं ॥ श्रीरामापासीं पैं नेतों ॥२३॥ रावणा ऐकें तत्वतां ॥ तुज देखतां तुझी कांता ॥ धरोनि नेईन मी आतां ॥ करीं साटोपता युद्धासीं ॥ २४ ॥ शामवदन लंकापती ॥ लांच्छन लागलें तुझे शक्ती ॥

१ सेवने. २ तात्काळ. ३ नत्रुमानी. ४ मुर्झाघ, पूर्ण ५ निमर. ६ विलक्षण. ७ मारी. ८ युक्ती. ९ धैर्य.

चोरोनि आणिली सीता सती ॥ वीरवृत्ति नकरवेचि ॥२५॥ तैसें मी नकरीं जाणा ॥ तुज देखतां तुझी अंगना ॥ नेईन करीत वि
टंबना ॥ श्रीरघुनंदना समीप ॥२६॥ मी रामाचा दूत ॥ निंद्य कर्म नकरीं निश्चित ॥ तुझ्या माथां देवोनि लाथ ॥ नेईन वोढित
तुज आतां ॥ २७ ॥ सामर्थ्य असेल शरीरीं ॥ तरी सोडवीं मंदोदरी ॥ नाक काना करोनि बोहेरी ॥ नेतों अंतुरी मी तु
झी ॥२८॥ ह्मणोनि केलें खस्ताव्यस्त ॥ झोंटी धरोनि वोढित ॥ तेणें ते जाली दुःखित ॥ आक्रंदत अतिथोर ॥२९॥ ॥श्लोक॥
ततोमंदोदरीदीनारावणंवाक्यमब्रवीत् ॥ किन्नपश्यसिमांराजन्ननाथांत्वयिजीवति ॥८॥ ॥टीका॥ वानर करितां खस्ताव्यस्त ॥
मंदोदरी आक्रंदत ॥ रावणाप्रति सांगत ॥ कासया भ्रांत जालासी ॥ १३० ॥ जेविं जळामाजील लता ॥ गज रिघोनि मर्दी स
मस्ता ॥ वानरें तेविं करितां खस्ता ॥ प्राण तळतां जाईल माझा ॥३१॥ जळो तुझी शौर्य शक्ती ॥ जळो तुझी निजकीर्ती॥जळो
तुझी यज्ञस्थिती ॥ झांकिसी किती निजनयना ॥३२॥ वानरीं घेतलें घर ॥ दुर्गीं विचरती अतिसैरें ॥ विध्वंसिले यज्ञोपचार ॥
पात्रें समग्र फोडिलीं ॥ ३३ ॥ तुज करितां खस्ताव्यस्त ॥ सावध नव्हे तुझें चित्त ॥ रामविरोधें केलें भ्रांत ॥ कांहीं स्वहित स्फुरे
ना ॥३४॥ चोरोनियां सीता सती ॥ व्यर्थ दंपिला रघुपती ॥ जीविलाची खुंटली गती ॥ केली शांति निजकर्में ॥३५॥ पुत्र प्र
धान मारविले ॥ सैन्य सेनानी जीवें गेले ॥ बंधुर्सी विटंबन केलें ॥ जीवें घेतलें कुंभकर्णा ॥ ३६ ॥ दुर्धर वाणीं करून ॥ तुज
निवटितां रघुनंदन ॥ नलगेरे अर्ध क्षण ॥ आतां हवन तें काय ॥३७॥ असो तुझी मरणगोष्टी ॥ मज वानरीं घातली मिठी ॥
कोणाप्रति सांगों गोष्टी ॥ कोण संकटीं सोडवील ॥३८॥ तूं जीत असतां शिरावरी ॥ मज दीन केलें वानरीं ॥ वोढिती धरोनि
केशाग्रीं ॥ पीडा भारी करिताती ॥३९॥ शिरावरी असतां कांत ॥ त्याची अंगना अनाथ ॥ जळो त्या पतीचें जीवित ॥ अति
निंदित लोकिकीं ॥ १४० ॥ जीत असता इंद्रजित ॥ रणकंदन करिता येथ ॥ दावोनि निजपुरुपार्थ ॥ मज त्वरित सोडवि
ता ॥४१॥ जीवें निमाला रावण ॥ ह्मणोनि मजलागीं जाण ॥ पीडिताति वानरगण ॥अतिगर्जोन आक्रंदे ॥४२॥ जरी असता

१ खो. २ नाश. ३ कांता. ४ ओढाताण. ५ वेळ ६ स्वेच्छ. ७ सेनापती. ८ जिवंत ९ मेला. १० रडे.

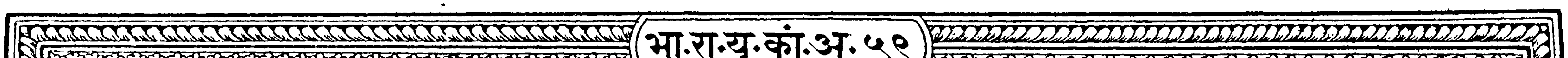
जीवें जीत ॥ तरी करोनि पुरुपार्थ ॥ मज सोडविता येथ ॥ रावण निश्चित निमाला ॥ ४३ ॥ ह्मणोनि आक्रंदे गोरटी ॥ वानरीं
बांधली शकुन गांठी ॥ पतिव्रतेच्या वाग्पुटीं ॥ निघाली गोष्टी ते सत्य ॥ ४४ ॥ ह्मणोनि देती आरोळी ॥ गर्जती नामाच्या क
ल्लोळीं ॥ तेणें रावणा दांतखिळी ॥ उखळली मिठी तत्काळ ॥४५॥ स्त्रियांचे मोहका बोलीं ॥ कोण कोणा नपडे भुली ॥ सिद्ध मे
ळविले धुळीं ॥ विकल्प बोलीं स्त्रियेच्या ॥ ४६ ॥ भस्मासुरासिं मोहिनी ॥ भेटोनियां तत्क्षणीं ॥ क्षणें मारिला मोहोनि ॥ न
मागतां पाणी निमाला ॥ ४७ ॥ श्रीशुकाची अगाध स्थिती ॥ वचनमात्रें निश्चितीं ॥ क्षणें नेली भस्मांतीं ॥ निमिषगती नला
गतां ॥४८॥ तेथें रावण बापुडें तें किती ॥ क्षणें आणिलें बाह्यवृत्ती ॥ मोकळी जाली वचनोक्ती ॥ तेही स्थिती अवधारा ॥४९॥
रामनामाच्या कल्लोळीं ॥ मंत्रदेवता मुक्त जाली ॥ तेणें सुटली वचनावळी ॥ बोलावया बोली पैसे जाला ॥१५०॥ मग ऊठला स
त्वर ॥ दांत खातसे करकर ॥ नेत्र दिसती रक्तांबर ॥ अतिभ्यासुर भासती ॥५१॥ क्रोधें बोले अंगदासीं ॥ स्त्रियेसिं धरोनियां
केशीं ॥ व्यर्थ कांरे वोढितोसी ॥ अधम होसी वीरांत ॥ ५२ ॥ जेणें स्त्रियेसीं दंडणें ॥ त्यासीं वीर कोण ह्मणे ॥ धिक्धिक् त्याचें
जिणें ॥ वृथा पीडणें स्त्रियेसीं ॥५३॥ ऐकोनि त्याचिये गोष्टीसीं ॥ अंगद निर्भर्त्सी तयासीं ॥ मुख दाखवितां नलाजसी ॥ उंच बो
लसी नाकोंडे ॥ ५४ ॥ भिकेचेनि मिषें तत्वतां ॥ चोरोनि नेतां पैं सीता ॥ मार्गीं घोळसिलासि पैं येतां ॥ लाज सर्वथा तुज ना
हीं ॥५५॥ माता ह्मणसी जियेसीं ॥ तिसीं भोगूं पाहसी ॥ पापें मेळविलें धुळीसीं ॥ पुत्र सैन्यासि मारविलें ॥५६॥ ऐशा अंगदा
च्या उत्तरीं ॥ रावण पोळला अंतरीं ॥ धरिली देखतां मंदोदरी ॥ क्रोध शरीरीं चढिन्नला ॥ ५७ ॥ ॥ श्लोक ॥ तच्छ्रुत्वारावणः
क्रुद्धोदृष्ट्वारुद्धांप्रियांतदा ॥ अंगदंमुष्टिनाजघ्नेमूर्ध्निसद्यःपपातह ॥ ९ ॥ ॥टीका॥ मुष्टि वळोनि आवेशीं ॥ धांव घेवोनि वेगे
सीं ॥ माथां हाणितां अंगदासीं ॥ मूर्च्छा तयासी पैं आली ॥५८॥ तें देखोनि मारुती ॥ अंतरिक्ष नभोगती ॥ तो येवोनियां लंका
पती ॥ भुजांतराप्रति ठोकिला ॥ ५९ ॥ तेणें गेला चांचरी ॥ डोळियां आली अंधारी ॥ आंग जातसे भंबरीं ॥ रावण धरेवरी

१ मेला. २ मुखीं, वाणीनें. ३ अवकाश. ४ नाकदाखवून, गर्वानें. ५ मुर्च्छित. ६ विकळ.

पडों पाहे ॥१६०॥ मूर्च्छा भांजोनि अंगद ॥ तात्काळ जाला सावध ॥ हृदई दाटला आनंद ॥ कार्य सिद्ध पैं जालें ॥६१॥ विध्वं
सिलें यागासीं ॥ उठविलें रावणासीं ॥ आतां नेल्या रामापासीं ॥ क्षणार्द्धेसीं निर्वटील ॥ ६२ ॥ श्रीरामनामें गर्जत ॥ अति
बळ वाढे रामभक्त ॥ रावण केला सावचित्त ॥ याग समस्त नासोनि ॥६३ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ विध्वंसिला रावणयज्ञ ॥
करोनि मंदोदरीशांतवन ॥ युद्धा रावण निघाला ॥ ६४ ॥ रसाळ कथानिरूपण ॥ अतिरम्य रामायण ॥ एका विनवी जनार्द
न ॥ श्रोतीं अवधान मज द्यावें ॥ १६५ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांरावणयज्ञविध्वंसनंनाम अष्ट
पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥५८॥ ॥ओंव्या॥ ॥१६५॥ ॥श्लोक॥ ॥९॥ ॥ एवं ॥ ॥ १७४ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ सांवरून. २ संहारील.

॥श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ निजमूर्च्छा सांवरून ॥ सावध जाला रावण ॥ तंव पुढें विझालें हवन॥ रावणें आपण देखिलें ॥१॥सकळ यज्ञसामग्री ॥ वानरीं केली वोहरी ॥ तें देखोनि दशशिरीं ॥ क्रोध शरीरीं चढिन्नला ॥२॥ मंदोदरी स्वयें रडत ॥ देखोनियां लंकानाथ ॥ स्वयें तीस शांतवीत ॥ निजपुरुपार्थ वोलोनि ॥ ३ ॥ ॥श्लोक॥ साभिमानैर्वचोभिस्तांसांत्वयन्निदमब्रवीत् ॥ किंरोदिपिशुभेदीनंमयिजीवतिमानिनि ॥ १ ॥ नमेकश्चित्समोयुद्धेत्रिपुलोकेपुभामिनि ॥ सेंद्राःसुरगणाःसर्वेतिष्ठंतिहिवशेमम ॥ २ ॥ किमल्पसारैःशक्योहंजेतुंवानरमानुपैः ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ निजाभिमानें दशानन ॥ मंदोदरीप्रति वचन ॥ करोनि तिचें शांतवन ॥ स्वयें आपण बोलतु ॥ ४ ॥ सुमंगले मंदोदरी ॥ व्यर्थ रुदनातें नकरीं ॥ तुज खस्तां केली वानरीं ॥ त्यांची वोहरी करीन मी ॥ ५ ॥ शुभानने परियेसीं ॥ संग्रामीं सन्मुख मजसीं ॥ रणा नयेववे कोणासीं ॥ दैत्य दानवांसीं कोण गणी ॥६॥ इंद्रादि सुर समस्त॥वंदी गृहीं सेवा करित॥ ब्रह्मा माझा नित्यांकित॥नित्य पढत शांतिपाठ ॥७॥ तेथें अल्पशक्ति किंकर ॥ मानव आणि वनचर ॥ रणा येती मज समोर ॥ हें उत्तर घडेना ॥ ८ ॥ तुज देखतां भामिनी ॥ वानरमानवांच्या श्रेणी ॥ क्षणें पाडीन मी रणीं ॥ न्हाणीन धरणी अशुद्धें ॥ ९ ॥ माझे क्रोधदृष्टीपुढें ॥ केंवि राहती माकडें ॥ आतां रणीं पाडीन लोंढे ॥ निजनिर्वाडें पाहें तूं ॥ १० ॥ वानर मानवी भूतळीं ॥ शिरांची खेळेन चेंडूफळी ॥ अशुद्धाचा टिळा तात्काळीं ॥ लावीन निंडळीं पैं तुझ्या ॥११॥ जिहीं हातीं तुज निश्चित ॥ तुज केलें खस्ताव्यस्त॥ते उपडीन समस्त॥तुज देखत भामिनी ॥१२॥ हातापायांचीं कांडोरीं ॥ शिरांच्या वडवाळी थोरी ॥ तुज देखतां करीन जरी ॥ तरीच निर्धारीं मी रावण ॥१३॥ निवटोनियां वानरगण ॥ रामसौमित्राच्या रुधिरें जाण ॥ तुझ्या दुःखाचें क्षाळेण ॥ करीन आपण सुंदरी ॥ १४ ॥ ॥ श्लोक ॥ इतितांशोकसंतप्तांसांत्वयित्वातुरावणः ॥ रथमारुह्यवेगेननिर्जगामरणंप्रति ॥ ४ ॥ सक्रुद्धःकवचीखड्गीशरीधन्वीतथैवच ॥ तस्यनिष्क्रममाणस्य दग्धुकामस्यरोदसी ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ आजि पृथ्वी अरावण ॥ कीं अराम देखसी जाण ॥ ह्मणोनि गर्जतां आपण ॥ करीं सां

१ संहार, नाश. २ आक्रंदन. ३ विटंबना. ४ पंक्ती. ५ रक्तें. ६ निश्चयें. ७ मस्तकीं. ८ छेदन. ९ राशी. १० रक्तानें. ११ परिमार्जन.

त्वनें मंदोदरीचें ॥ १५ ॥ ऐसी दुःखसंतप्त मंदोदरी ॥ तिसीं रावणें बहुता परी ॥ शांतवोनि अतिकुसरीं ॥ गिरागजरीं गर्जिन्न
ला ॥१६॥ आजि श्रीरामातें रणीं ॥ बाणें करीन भंगाणी ॥ ह्मणें भय धराल कोणी ॥ पहा करणी करीन ॥ १७ ॥ कुंचा भवंडि
ला सैन्येसीं ॥ सिद्ध व्हावें वेगेसीं ॥ उठा चला रणभूमीसीं ॥ रामसौमित्रासिं वधावया ॥ १८ ॥ घावो घातला निशाणा ॥ वे
गें पालाणा पालाणा ॥ आवेश आलासे रावणा ॥ रणांगणा जावया ॥ १९ ॥ दीपाअस्त होतां पाहे ॥ प्रकाश अधिकाधिक हो
ये ॥ तैसें रावणा जालें आहे ॥ गर्जताहे अतिगर्वे ॥२०॥ पुष्पाचें जें विकासणें ॥ तेंचि त्याचें सुकणें ॥ तेंवि रावणाचें गर्जणें॥
जीवें मरणें तात्काळ ॥२१॥ विजु प्रकाशातें पावणें ॥ तोचि तिसीं अस्त होणें॥ तैसें मांडिलें रावणें ॥ निजमरणें गर्जतु ॥२२॥
काठिंकार सैरा धांवती ॥ सैन्य सन्नद्धबद्ध करिती ॥ रणा निघाला लंकापती ॥ शीघ्रगतीं चालिला ॥ २३ ॥ ह्मणोनियां त्वरि
ता॥ सोटेमार करी दूत ॥ तेणें नगरीं अतिआकांत ॥ कळकळित नरनारी ॥२४॥ नगरीं होत रणवळसा ॥ प्रिया ह्मोंबती प्राणे
शा ॥ मागुती देखावया ऐसा ॥ धीर सहसा उपजेना ॥ २५ ॥ आह्मीं काय करूं आतां ॥ आह्मासिं कोण निरोपिता ॥ मरण
आलें लंकानाथा ॥ सांगाती तत्वतां करीतसे ॥२६॥ आतां आह्मी करणें काई ॥ तुह्मांसिं पाहों कोणे ठाईं ॥ ह्मणोनि कंठीं ह्मोंब
ती पाहीं ॥ लोळणीं तिहीं घातली ॥२७॥ कांतेप्रति कांत सांगत ॥ देह पोपिला दिवस बहुत ॥ रावणाचें वेतन खात ॥ त्या
सिं रणांत सांडूं नये ॥२८॥ जळो तयाचें वेतन ॥ पोट भरूं भिक्षा करून ॥ रणा नवजावें आपण॥ह्मणोनि चरण वंदिती ॥२९॥
तंव दूत हाणिती पाठीवरी ॥ वोढून काढिती बाहेरी ॥ शंखस्फुरण घरोघरीं ॥ नरनारी कळकळिती ॥३०॥ काळें नोंड लंकाना
था ॥ चोरून आणली सती सीता ॥ आतां मरावया जातां ॥ सर्वे समस्तां नेतसे ॥३१॥ तें ऐकोनि हरिगण ॥ देती रामनामें
किराण ॥ श्रीरामा सन्मुख दशानन ॥ युद्धा लागून निघाला ॥३२॥ आतां कायसी खटपट ॥ कासया पडखळूं दशकंठ ॥ ह्म ॥ १ ॥
णोनि हरिखेंले मर्कट ॥ देती उद्भटें किराण ॥३३॥ तंव रावण दळें समस्त ॥ सन्नद्धबद्ध जालें तेथ ॥ वाद्यें लागलीं अद्भुत ॥ ना

१ आश्वासन, समजूत. २ कौशल्यें. ३ संहार, मोड ४ सिद्धव्हा. ५ दूत. ६ रणकल्लोळ. ७ संरक्षिता. ८ झड्या. ९ घेरूं. १० आनंदले. ११ भयंकर. १२ सैन्य.

दें गर्जत भूगोल ॥३४॥ तुर लागला विहद ॥ अनुहताचा निजनाद ॥ ध्वनी उठल्या बहुविध ॥ भाग्य विविध रावणाचें ॥३५॥
भेरी मृदंग [illegible]ण ॥ गुजबुजी गिडबिडी जाण ॥ काहाळें चिनकाहाळा दारुण ॥ भोंगळा संत्राण त्राहाटिल्या ॥३६॥ वीणा वेणु
झल्लरी ॥ ना[illegible] उठिला अतिगजरीं ॥ विराणी वाजती एकसरीं ॥ नादाभीतरीं मन निवे ॥३७॥ रणनोवरा दशशिरी ॥ पर्णाव
या मोक्षनारी ॥ [illegible] निघालासे झडकरी ॥ अनुहतगजरीं लावोनियां ॥३८॥ सन्नद्ध चतुरंगसेना ॥ सवें सकळ युद्धरचना॥शस्त्रास्त्रा
ची विवंचना ॥ [illegible]वडतैर जाणा सांगातें॥३९॥विचित्र कवचांचे भार ॥ खड्ग तोमर लहुडी चक्र ॥ गदा मुद्गल अपार ॥ सवें गाढे भार
चालिले ॥ [illegible]० ॥ विचित्र शस्त्रांचिया जाती ॥ त्रिशूळ चेंडु झेलिती किती ॥ एक वीर परिघ हातीं ॥ पांगोरे फोडिती भिंडिमा
ळा ॥४१॥ [illegible]ढे भरोनि अपार शर ॥ सुवर्णवंदी कोदंडभार॥ज्याचा ऐकतां टणत्कार॥कांपे थरथर त्रिलोक॥४२॥अस्त्रदेवता सम
स्ती ॥ भेणों[illegible] सर्वे चालती॥विपायें वांचला लंकापती॥ करील शांती सकळांची ॥४३॥ येणें भयें करोनि जाण॥समंत्र अस्त्रदेवता
गण ॥ स्वयें चालवी दशानन ॥ विचित्र विंदांनें सेनेचें ॥ ४४ ॥ ध्वज पताका अंबरीं ॥ भाले झळकती चवरी ॥ दिव्य छत्रें सै
न्यावरी ॥ राक्षसभारीं अतिशोभा ॥४५॥ महामदें दाटले गजघट ॥ वारूंचा वाजिन्नला साट ॥ रथचक्रातळीं सपाट ॥ होती
पीठ पर्वत ॥४६॥ पुत्र प्रधानाचें दुःख ॥ स्त्रियेची खस्तीं अलोलिक ॥ आठवोनि दशमुख ॥ क्रोधें देख कांपतु ॥४७ ॥ साधा
वया श्रीरामासीं ॥ रथीं वैसतां रावणासीं ॥ रूप वाढिन्नलें आकाशीं ॥ देखतां लोकांसिं पळ सुटे ॥४८॥ सैन्य चालिलें अतिग
जरीं ॥ यावा दाविला स्वारीं ॥ होहो मामा जीजी कारीं ॥ वारू कुसैरी नाचती ॥४९ ॥ सैन्य चालिलें घनदाट ॥ अश्वगजांचे
पैं थाट ॥ सैन्य रथाचे घडघडाट ॥ रजें अंबर कोंदलें॥५०॥ दिवि भुवि अंतराळ ॥ दिशांच्या पोंकळया सकळ ॥ रजें कोंदल्या
जगतीतळ ॥ रविमंडळ झांकलें ॥५१॥ दिवसाच पडिला अंधार ॥ रजें बुजाले पैं नेत्र ॥ दुर्निमित्तें थोर थोर ॥तेथें सत्वर ऊठि
लीं ॥ ५२ ॥ ॥ श्लोक ॥ निमित्तानिचत्रासनभयशंसीनिसर्वतः ॥ प्रतिलोमंववौवायुर्मंदरश्मिर्दिवाकरः ॥६॥ सागराश्चुक्षु

१ वाद्यें. २ नाना प्रकारचीं. ३ सोडंध्वनीं. ४ झोंजी. ५ जोरानें. ६ वाजविल्या. ७ भयंकर. ८ दोरे. ९ कदाचित. १० कल्पना. ११ विडंबना. १२ कौशल्यें. १३ अशुभचिन्हें.

भुश्चैवचकंपेचवसुंधरा ॥ जानुभिःपेतुरश्वाश्चबाष्पाबिंदूनथामुचन् ॥७॥ तानुत्पातानचिंत्यैवरावणःक्रोधमूर्छितः ॥ सशरंध
नुरादायरणभूमिंविवेशह ॥ ८ ॥ ॥ टीका ॥ शिखाकेतु अग्निकेतु ॥ तयामाजिं उल्कापातु ॥ गगनीं उठिले धूमकेतु ॥ अ
कस्मातु ऊठिले ॥ ५३ ॥ नक्षत्रें पडती टळटळां ॥ भूकंप होतसे वेळोवेळां ॥ भोलू भुंकती समकाळा ॥ अग्निज्वाला वमूनि
यां ॥५४॥ हनुमंतें पूर्वीं प्रबोधिला ॥ तो आठव धरोनि वहिला ॥ प्रतिकूळ वायु सुटला ॥ उडऊं लागला राक्षसां ॥५५॥ वस्त्रें
उडती आकाशा ॥ वायु भरला राक्षसघसा ॥ प्राण परतेना सहसा ॥ थोर दुर्दशा रावणा ॥५६॥ धुळी भरले डोळे ॥ स्वसैन्य
परसैन्य नकळे ॥ पुढें पाऊल ही नचले ॥ भुलविलें सकळांसीं ॥ ५७॥ रवि मंदरश्मि जाला पाहीं ॥ दिशा धुंदल्या सर्वही ॥
सागरींचें जळ तेंही ॥ लवलाहीं उचंबळलें ॥.५८ ॥ ऐसीं दुश्चिन्हें जितुकीं ॥ सकळ ही रावणकटकीं ॥ प्रवेशलीं एकाएकीं ॥
तेणें दशमुखी सचिंत ॥ ५९ ॥ ह्मणे शंकराचें वचन ॥ मिथ्या करूं शके कोण ॥ यज्ञा उठिलिया विघ्न ॥ घात संपूर्ण कर्त्या
चा ॥६०॥ तें आजि दिसतें फळ ॥ दुर्निमित्तें जीं प्रबळ ॥ येथें दिसताति सकळ ॥ समग्र दळ व्यापिलें ॥६१॥ ऐसा जाला स
चिंत ॥ दुर्निमित्तें भ्रमीभूत ॥क्षण एक जाला लंकानाथ॥अतिआकांत वर्तला ॥६२॥ सवेंचि सावध होवोनि पाहीं॥विचारी आपु
ल्याच ठाईं ॥ ह्मणें दुश्चिन्हीं भय काई॥युद्धाच्या ठाईं शूरासीं ॥६३॥ सुचिन्हामाजीं शंकर॥तो दुश्चिन्हीं काय गेला दूर ॥ व्यर्थ
पामराचा विचार ॥ मी चिंतातुर लटकाचि ॥६४॥ रांडवे वायलेच्या परी ॥ चिंतातूर मी शरीरीं ॥ जळो माझी सामर्थ्य थोरी॥
काय संसारीं जीतुसें ॥६५॥ ह्मणोनि जाला सावध ॥ निजसैन्या करीत बोध ॥ मिथ्या उठले जे दुर्द्वंद ॥ त्याचा विषाद नमाना
वा ॥६६॥ शिव पाहों आदरिलें व्रत ॥ युद्धीं लागलिया आघात ॥ रणीं दुश्चित कीं सावचित्त ॥ निश्चितार्थ पहावया ॥ ६७ ॥
ते शंकरकृपा आह्मासीं ॥ आपें आप फळली कैसी ॥ आह्मा सन्मुख विघ्नासीं ॥ रहावयासिं तोंड कैचें ॥६८॥ बाप कृपाळु शंक
र ॥ विघ्न निरसिलें समग्र ॥ भिवों नका चला शीघ्र ॥ नर वानर निवटावया ॥ ६९ ॥ ऐसें सांगोनि सैन्यासीं ॥ आश्वांसोनि त

१ कोल्हीं. २ किरण मंद असा. ३ [illegible] ४ [illegible] ५ जिर्णी. ६ दुश्चिन्हें. ७ भय. ८ पाराव्या. ९ धीर देऊन.

यासीं ॥ [illegible] स्थापूर्वीसी ॥ रथ तोंडघसी आदळला ॥७०॥ विषमस्थळ असतां जाण ॥ भूमि असतां समान ॥ वा
रू चालतां स्यंदन ॥ अडखळोनि पडियेला ॥ ७१ ॥ आवरितां सारथ्यासीं ॥ वारू पडले तोंडघसी ॥ तेणें चिंता रावणासीं ॥
निजमानसीं वर्तली ॥७२॥ तथापि वीरवृत्ती करून ॥ साटोप धरोनि रावण ॥ वारू उठविले जाण ॥ उदकसिंचन करोनियां
॥ ७३ ॥ अश्वांचिया नेत्रद्वारा ॥ अश्रुबिंदु स्रवती धारा ॥ ते पुसोनि वेगवत्तरा ॥ रहंवरा संजोगिले ॥७४॥ वीर रावण जगजे
ठी ॥ विघ्नें घालोनियां पोटीं ॥ धनुष्य बाण धरोनि मुठीं ॥ क्रोधें कडकडाटीं चालिला ॥ ७५ ॥ आठवोनि पुत्राचें निधन ॥ धा
कुटा बंधु कुंभकर्ण ॥ प्रहस्तादि प्रधान ॥ सकळ सैन्य निमालें ॥७६॥ करोनि तयांची आठवणी ॥ क्रोधें जाला काळाग्नी ॥ प्र
वेशला रणांगणीं ॥ देवोनि पाणी सर्वस्वा ॥ ७७ ॥ राज्याशा आणि जीविताशा ॥ सांडूनि भोगाची भोगाशा ॥ सांडून ऐ
श्वर्याची आशा ॥ विरक्त सर्वस्वा रावण ॥७८॥ केवळ क्रोधाचें निजशरीर ॥ तेणें रूपा आला दशशिर ॥ जेंवि मध्यान्हीं अति
उग्र ॥ दिसे खडतर भास्वत ॥ ७९ ॥ माध्यान्हकाळींचा रवी ॥ सहसा होय दुर्निरीक्ष्य जैंवी ॥ तैसा अतिक्रोधाविर्भावीं ॥ द
शग्रीव तेंवि भासे ॥८०॥ अंतरींचें निजसामर्थ्य ॥ तेणें करोनि प्रदीप्त ॥ रणीं गर्जोनि लंकानाथ ॥ काय बोलत रामासीं ॥८१॥
॥ श्लोक ॥ रामत्वंतुसमाश्वस्तःसमाश्वस्ततथाप्यहं ॥ कुर्वेत्वयासमंयुद्धंतिष्ठेदानींस्थिरोभव ॥ ९ ॥ वीरश्चास्मिसुसंवृत्तस्त्व
त्सकाशादरिंदम ॥ क्रमेणपरिनष्टोह्यस्तेनाहमपयातवान् ॥ १० ॥ नाहंबिभ्येसुरणांहिसमस्तानामपिप्रभो ॥ किंपुनर्वान
राणांतुयेपामाश्रयिताभवान् ॥ ११ ॥ ॥टीका॥ रामा तुझे पोटीं ॥ युद्ध करणें कडकडाटी ॥ ते आजि साधिली गोष्टी ॥ ह्मणीं
पाठी देवोनि पळसी ॥ ८२ ॥ बहुता दिवसांचि माझी ॥ असोसिं फळली आजी ॥ राम सांपडला झुंजीं ॥ पुण्यपुंजी फळा आ
ली ॥ ८३ ॥ सावध ऐकें रघुनंदन ॥ होऊं नको पलायमान ॥ जितकी असे आंगवण ॥ तैसें रण करीन आजी ॥८४॥ पूर्वीं म
जपासून पळाला ॥ तो मागुतेनि रणा आला ॥ आतांही पळवीन वहिलें ॥ ह्मणें या बोला भ्रमसील ॥८५॥ तरी एकवेळ ऐसें

१ उंचसखोल. २ रथ. ३ धैर्य. ४ पाणीशिंपडून. ५ गळती. ६ रथाला. ७ संहार. ८ सूर्य. ९आतुरता. १० सवत्र, श्रेष्ठ.

जाहलें ॥ रथसारथी वारू मेले ॥ ह्मणोनि पलायन घडलें ॥ तें सर्वथा पाहिलें विसरावें ॥ ८६ ॥ मी नर्भाये देवांसीं ॥ दृष्टी ना
णीं दानवांसीं ॥ तेथें कोण गणी तुह्मांसीं ॥ जिहीं वानरांसीं आश्रयिलें ॥ ८७ ॥ पालेखाईरें मर्कटें ॥ रणा आलासि त्यांच्या
नेटें ॥ घाव लागतां अवचटें ॥ अतिसंकटें मराल ॥ ८८ ॥ वीरवृत्तीचा गर्व बहुत ॥ तुजमाजि असे नांदत ॥ तेणें रणवीरां नग
णित ॥ तो पुरुपार्थ आजि दावीं ॥ ८९ ॥ ऐसें बोलतां दशानन ॥ उत्तर नेदी रघुनंदन ॥ जेंवि वायसाचें वचन ॥ सांडी उपेक्षो
न राजहंस ॥ ९० ॥ सिंह देखोनि वाडेंकोडें ॥ श्वान भुंके पुढें पुढें ॥ तेंवि श्रीराम रावणाकडे ॥ नपाहे कोडें हामोनि ॥ ९१ ॥
॥ श्लोक ॥ काकुत्स्थोपिमहातेजाःश्रुत्वारावणभापितं ॥ नकिंचिदुक्त्वाधर्मात्मातस्थौसंग्राममूर्धनि ॥१२ ॥ लक्ष्मणःक्षोभया
मासधिक्कृत्यतुदशाननं ॥ लक्ष्मणस्यवचःश्रुत्वासंपीडितमनास्तदा ॥ १३ ॥ ॥ टीका ॥ रावणाच्या तिखट उत्तरीं ॥ राम न
भीच रणकेसरी ॥ जेंवि सिंहा पुढें कोल्हाळ करी ॥ निजगजरीं शूर्कर ॥९२॥ तें देखोनि लक्ष्मण ॥क्रोधें जाला देदीप्यमान॥नि
र्भर्त्सिला रावण ॥ काळेंवदन पैं तुझें ॥९३॥ निर्लज्जा नलाजसी दशकंठा ॥ हीन दीन संग्रामनष्टा॥वृथा वाढलासि मांसें मोठा ॥
धर्मनष्टा दुराचारा ॥९४॥ वृथा बोल बोलसी किती ॥ करोनि दावीं रणख्याती ॥ जाणवेल तुझी शक्ती ॥ शस्त्रप्रयुक्ती पर्यायों
॥ ९५ ॥ महाशराचें लक्षण ॥ करोनि दाविती रणकंदन ॥ वृथा वल्गोनि काय कारण॥भुंके श्वान तैसा तूं ॥९६॥ ऐकोनि सौमि
त्रवचन ॥ क्रोधें खवळला रावण ॥ घृतें खवळे हुताशन ॥ तेंवि दशानन क्षोभला ॥ ९७ ॥ नेत्र भवंडी गरगरां ॥ दांत खात
करकरां॥ मस्तक पिटी सैरा ॥ या रघुवीरा काय करूं ॥९८॥ आतां काय करूं विंदान॥माजवीन रणांगण ॥ तृप्त करीन भूतगण॥
तैं रावण मी सत्य॥९९॥ऐसें बोलतां लंकानाथ ॥ भूतें शकुन मानित ॥ रावणें भूतगण तृप्त ॥ भाष्य वदत वाग्देवी ॥१००॥क्रोधें
खवळोनि रावण ॥ धनुष्य मुष्टि सज्जून॥वेगीं चढवोनियां गुण॥सीतीं बाण लाविला ॥१॥ बाण वोढोनियां कानाडी॥गर्जोनियां ॥ ३ ॥
हाक फोडी.॥ श्रीरामा साहें माझी वोढी ॥ रणनिर्वंडी पुरुपार्थ ॥ २ ॥ तंव उठावलें सकळ दळें ॥ रणीं उठला हलकल्लोळ ॥ भि

... ... २ सौंदर्के. ३ सिंह. ४ इकर. ५ कौशल्य. ६ उडवडून. ७ अग्नी. ८ युक्ती. ९ कौशल्य. १० सैन्य.

डती राक्षस गोळांगुळें ॥ युद्ध तुंबळ मांडलें ॥३॥ राक्षस बळें हाणिती कातीं ॥ वानर हातें झेलिती ॥ फिरवोनि तेंचि वोपिती॥
लोळविती राक्षसां ॥ ४ ॥ राक्षस वोपिती भाले ॥ फुटती वानरांचीं कपाळें ॥ अशुद्धें दिसती बंभाळें ॥ सर्वांग निथळे वानरां
चें ॥५॥ गैरिकादिकें धातु ॥ वोहळतां शोभे पर्वतु ॥ तेंवि वानरसैन्या आंतु ॥ शोभा अद्भुत वानरां ॥६॥ तुटती वानर कल्हाळे॥
ते पुच्छें कवळोनि वळें ॥ सवेंचि भिडती गोळांगुळें ॥ श्रीरामबळें अनिवार ॥७॥ घावो लागे जेथ जेथ ॥ श्रीरामचरणरज ला
विती तेथ ॥ तेणें पानपोनिया खत ॥ नामें गर्जत मारिती ॥८॥ भाले त्रिशूळ मुद्गर कातीं ॥ राक्षस निजबळें हाणिती॥तें देखो
नि जुत्पंती ॥ स्वयें विटांवंती राक्षसां ॥९॥ वांकुल्या दावोनि तयांकडे ॥ सवेंचि हाणिती पर्वत खडे ॥ नामें गर्जती माकडें ॥
भिडती निवाडें रणमारा ॥१०॥ भिंडीमाळाचे पांगोरे ॥ राक्षस हाणिती तोमरें ॥ धोंडे गुंडे पर्वत शिखरें ॥ घेवोनि वानरें ठो
किती ॥११॥ वीर खवळले अतिक्रोधें ॥ रणीं मातले रणमदें ॥ एक नाचती युद्धछंदें ॥ रणछंदें तळपती ॥ १२ ॥ थरक सरक
उड्डाण ॥ वोढणें धडकती तळपोन ॥ वानर देवोनि किर्राण ॥ नेती हिसडोन हातियेरें ॥१३॥ घाईं पडती वानरगण ॥ ते श्री
रामपदरजें करून ॥ तात्काळ होती सावधान ॥ करिती गर्जन रामनामें ॥ १४ ॥ राक्षस पडती घाईं ॥ त्यांसि उठविता कोणी
नाहीं ॥ राक्षसांचें सैन्य सर्वेही ॥ वानरीं पाहीं निवटिलें ॥ १५ ॥ श्रीरामाच्या दृष्टीपुढें ॥ महावीर रणीं निधडे ॥ घाईं पडले
वाडेंकोडें ॥ भाग्य केवढें सांगों मी ॥ १६ ॥ श्रीरामा सन्मुख रणांत ॥ युद्धीं वीर ते पडत ॥ त्यांच्या युद्धाचा निश्चितार्थ ॥ सा
वचित्त परिसावा ॥ १७ ॥ घाईं शिर एक तुटलें ॥ चढोनि इंद्रपदा गेलें ॥ तेथील सुख नश्वर देखिलें ॥ मग परतलें रामाक
डे ॥१८॥ श्रीरामदृष्टीपुढें ॥ स्वर्गसुख तें वापुडें॥ श्रीरामचरणीं सुख गाढें ॥ जन्ममरण पुढें असेना ॥१९॥ एक शिर हो उसळ
लें ॥ सत्यलोका पर्यंत गेलें ॥ भोगक्षयें पतन देखिलें ॥ मग परतलें रामाकडे ॥ १२० ॥ आब्रह्मभुवन लोक ॥ भोग तितुका
कामनात्मक ॥ ऐसें गीता वचन देख ॥ ह्मणोनि शिर परतलें ॥२१॥ शिर उसळलें तुटोन ॥ वैकुंठपर्यंत गेलें उडोन ॥ नावडे

१ वानर. २ ठोकती, देती. ३ खरे. ४ काव वगैरे. ५ वानर. ६ वेडाविती. ७ दोर. ८ उड्या. ९ शूर. १० मोठे.

एकदेशी स्थान ॥ धिक्कारून परतलें ॥२२॥ सलोक समीप स्वरूपता ॥ वोसंडोनि सायुज्यता ॥ श्रीरामचरणीं जीव अर्पितां ॥ निजमुक्तता सहजचि ॥२३॥ शिरें तुटोनि झडकरीं ॥ उडोनि जाती लोकांतरीं ॥ तेथून परतती माघारीं ॥ रामचरणावरी स्वयें पडती ॥२४॥ श्रीरामचरणा पुढें ॥ वैकुंठ कैलास नावडे ॥ ह्मणोनि हरिखें शिर मुरडे ॥ चरणावरी पडे श्रीरामाच्या ॥ २५॥ राम दृष्टीपुढें देखतां ॥ भलत्याचेनि हातें मरतां ॥ चहूं देहा देवोनि लाता ॥ निजमुक्तता पावती ॥२६॥ स्थूल लिंग आणि कारण ॥ चवथा देह महाकारण ॥ निरसून तयाचें भान ॥ श्रीरामचरण सेविती ॥ २७ ॥ शिरें परतोनि मागुती ॥ श्रीरामातें वोंवाळिती ॥ येवोनि चरणावरी पडती ॥ उत्तीर्ण होती चहूं देहा ॥२८॥ मागिले जन्माचें उसणें ॥ वीर काढिती श्रीरामरणें ॥ ऊसण्याघाईं सन्मुख मरणें ॥ जन्ममरणें उठविती ॥२९॥ तें देखोनि समस्तां ॥ वीरां आवेश बहुतां ॥ युद्ध करितां साटोपता ॥ फाडावया खता जन्माच्या ॥ १३० ॥ युद्ध करितां महावीरीं ॥ सरली शस्त्रास्त्रांची सामग्री ॥ मग मल्लयुद्ध कुसरी ॥ वीरीं वानरीं मांडिली ॥ ३१ ॥ सडका घालिती परस्परीं ॥ थडका हाणिती येरयेरीं ॥ उरीं शिरीं खांदीं कोपरीं ॥ जानूवरी ताडिती ॥३२॥ एक ते मागें सरती ॥ छागयुद्धें सवेंचि भिडती ॥ अंगीच्या रोमा पिंजारिती ॥ मग मिसळती कुक्कुट जैसे ॥३३॥ युद्ध करिती विद्वंद ॥ घारयुद्ध श्येनयुद्ध ॥ महाखराचें खरयुद्ध ॥ मारु विविध पैं त्याचा ॥३४॥ मागें फिरती वांडकोंडें ॥ परतोनि हाणिती लातांडें ॥ त्यांसिं पाईं धरिती माकडें ॥ भवंडोनि कोंडें त्राहाटिती ॥ ३५ ॥ मरतां राक्षस बोलती ॥ श्रीरामें थोर युद्धख्याती ॥ युद्धीं परमानंदप्राप्ती ॥ सायुज्यमुक्ति पावलों ॥ ३६ ॥ युद्ध नव्हे हा परमानंद ॥ रण नव्हे आनंदकंद ॥ राम वोळला सच्चिदानंद ॥ अगाध बोध रणरंगीं ॥ ३७ ॥ राम परमामृत पुतळा ॥ राम मुक्तीचा जिव्हाळा ॥ राम आनंदाची कळा ॥ पाळी लळा सकळांचा ॥३८॥ द्वेषबुद्धी युद्ध करितां ॥ वैरिया दे सायुज्यता ॥ अगाध बोध रघुनाथा ॥ परमानंदला अरिमित्रीं ॥३९॥ ॥ ४ ॥
रावण रामाचा नव्हे वैरी ॥ तारक आमुचा निर्धारी ॥ जो द्वेषबुद्धी करी ॥ राम तारी राक्षसां ॥१४०॥ वीरां वानरां रणीं ॥ थो

१ लागून. २ आनंदें. ३ जन्ममरणोद्भवा. ४ गर्वानें, धैर्यानें. ५ कौशल्य. ६ बोकड. ७ कोंबडे. ८ नानाप्रकारचें. ९ सताणः. १० कृपायुक्त झाला.

र जाली क्षाटधरणी ॥ राक्षस निमाले रणीं ॥ रथचक्रश्रेणी समवेत ॥४१ ॥ सैन्य निमालें अपरिमित ॥ अश्व गज रथासमवेत ॥ रणकर्दम झाला तेथ ॥ पूर वाहत रुधिराचा ॥४२॥ मज पाहतां निश्चितार्थ ॥ रुधिर नव्हे तें परमामृत ॥ तयामाजीं जे लोटत ॥ ते नित्यमुक्त स्वयें होती ॥४३॥ मोक्षाचिया आशा जाण ॥ वीर बळेंचि देती प्राण ॥रणीं वोळला रघुनंदन ॥ निशाचरगण उद्धरिले ॥ ४४ ॥ बहुसाल सैन्य मरतां ॥ क्रोध आला लंकानाथा ॥ रणीं जिंकावया रघुनाथा ॥ साक्षेपता चालिला ॥४५॥ जेंवि पतंग दीपावरी ॥ गज जेंवि केसरी वरी ॥ तेंवि आवेशें दशशिरी ॥ श्रीरामावरी चालिला ॥४६॥ कुचभाराचें उभारणें ॥ तयाचि नांव पडणें ॥ तेंवि मारावया रावणें ॥ मांडिलें येणें समरंगीं ॥ ४७ ॥ अतिगर्वे गर्वोन्मत्ती ॥ घेवोनि शस्त्रास्त्रसंपत्ती ॥ रावण चालिला रामाप्रती ॥ भेणें कांपती सुरवर ॥ ४८ ॥ सबळबळें लंकापती ॥ रावणाचा रथ लीलागती ॥ राम एकला पदांतीं ॥ युद्ध ख्याति केंवि होय ॥४९॥ एकाकी भीडतां रावणाप्रती ॥ साह्य नपाहे सांगाती ॥ एकांगवीर रघुपती ॥ करील शांति रावणाची ॥१५०॥ संदेह नाहीं ये अर्थीं ॥ राम धर्माची धर्ममूर्ती ॥ सौमित्रा नसांगे सर्वार्थी ॥ करिल ख्याती निजांगें ॥५१॥ राम कार्य साधील नचुके ॥ रावण निवटील बाणें एकें ॥ सुर सोडवील कौतुकें ॥ भरेल हरिखें त्रिलोकीं ॥ ५२ ॥ कांहीं स्वहितालागीं जाणा ॥ साह्य व्हावें रघुनंदना ॥ ह्मणवोनियां सहस्रनयना ॥ अवस्था दुणी लागली ॥ ५३ ॥ आजवरी श्रीरामसेवा ॥ अंश घडला नाहीं केव्हां ॥ तेणें आंतुडलों दशग्रीवा ॥ घेत सेवा निजबळें ॥५४॥ तो सूड घ्यावयासीं ॥ साह्य होणें श्रीराघवासीं ॥ पाचारोनि सारथ्यासीं ॥ करवी रथासिं सन्नद्ध ॥५५॥ संजोगोनियां स्यंदन ॥ ठाकून जाय रघुनंदन ॥ रथीं करोनि आरोहण ॥ राम रावण निवटील ॥५६॥ एका जनार्दना शरण ॥ श्रोतीं व्हावें सावधान ॥ पुढील रामरावणाचें रण ॥ अतिदारुण परिसावें ॥ १५७ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांरावणयुद्धागमनंनामनवपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५९ ॥ ॥ ओंव्या ॥ ॥ १५७ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ १३ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १७० ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ निकराचें रण २ चिखल. ३ रक्ताचा. ४ तुष्टझाला. ५ अनुलक्षून. ६ पादचारी. ७ आनंद. ८ रथ.

भा.रा.यु.कां.अ.६०

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ मातली सारथी विचक्षण ॥ घातलें इंद्रा लोटांगण ॥ येरें देतां आज्ञापन ॥ करी संयोजन रथाचें ॥१॥ रावण दुरात्मा चांडाळ ॥ बंदी घातले सुरें सकळ ॥ तेणें अत्यंत तळमळ ॥ लागली प्रबळ मातलीसीं ॥२॥ आपुला स्वामी सुरपती ॥ सेवा घेतो त्याचे हातीं ॥ तेथें येराची कवण गती ॥ लंकापती भला नव्हे ॥३॥ तेणें क्रोधें करोनि जाण ॥ केलें रथसंयोजन ॥ शस्त्रास्त्रें सकळ भरून ॥ सामग्री दारुण घातली ॥४॥ कवचें खड्गें अत्यद्भुत ॥ मंत्र तंत्र क्रियायुक्त ॥ रणसामग्री समस्त ॥ रथ त्वरित सिद्ध केला ॥ ५ ॥ आज्ञा पुसोनि इंद्रासीं ॥ मातली निघाला वेगेंसीं ॥ ठाकून आला शीघ्रतेसीं ॥ मृत्युलोकासीं रणभूमी ॥६॥ हातीं घेवोनि धनुष्य बाण ॥ रणीं उभा रघुनंदन ॥ तंव इंद्राचा रथ घेऊन ॥ मातलि आपण तेथें आला ॥ ७ ॥ देखोनि श्रीरामासीं ॥ सुख जालें मातलीसीं ॥ आनंद भरला सर्वांगासीं ॥ निजोल्हासीं डुल्लत ॥ ८ ॥ पाहतां श्रीरामाकडे ॥ यम काळ तें बापुडें ॥ रावण दाहा तोंडाचें किडें ॥ बाणाझडाडें मरेल ॥९॥ हें निश्चित माझें वचन॥तथापि स्वामीचें आज्ञापन ॥ श्रीरामासिं रथ निवेदन[1] ॥ करोनि रावण मारावा ॥ १० ॥ श्यामकर्णी अतिशोभत ॥ श्वेत वारू जुंपिला रथ ॥ विचित्राभरणीं[3] अतिमंडित[4] ॥ वारू गर्जत शत्रुनिर्धनें ॥११॥ चाकें नीळाचीं अतिकठिण ॥ सुवर्ण बंदी शोभायमान॥ आंख वज्राचा सुलक्षण ॥ रथचक्रीं पूर्ण बोलिला ॥१२॥ धुरा वैडूर्यांच्या सुरेखा ॥ सांटा पाचुबंदी नेटका ॥ मरकताचा ध्वज देखा ॥ लोला पताका शोभती ॥१३॥ जाळमाळा किंकिणी ॥ घंटा वाजती गजरें करोनि ॥ खणाणिला रत्नाभरणीं ॥ श्रीरामा लागुनि आणिला ॥ १४ ॥ ॥ श्लोक ॥ तंरथंसमुपादायमातलिःशक्रसारथिः ॥ अभ्यद्रवतकाकुत्स्थमवतीर्यत्रिविष्टपात् ॥१॥ अब्रवीदग्रतोरामंसप्रतोदोरथेस्थितः ॥ प्रांजलिर्मातलिर्वाक्यंसहस्राक्षस्यसारथिः ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ सूर्यप्रभे समान ॥ सायुध रथ सांगत्राण ॥ मातली घेवोनि आला जाण ॥ रघुनंदन जेथें होता ॥१५॥ हातीं आंसूड वांगोरी असतां ॥ रथाखालीं नुतरतां ॥ नमन केलें रघुनाथा ॥ अतिचतुरता सारथ्याची ॥१६॥ सारथ्याचा धर्म ऐसा आहे॥रणामाजिं निघोनि पाहे॥साश्वरथ सोडूं नये ॥

१ देत. २ अर्पण. ३ अलंकारी. ४ सुशोभित. ५ संहारें. ६ सुरेख. ७ घागऱ्या. ८ चिलखत. ९ जाळें, दोरे.

नमिता होय वरुनाचि ॥१७॥ ऐक स्वामी रघुनाथा ॥ तुझा अवतार सुरकार्यार्था ॥ वधावया लंकानाथा ॥ रणा नत्वतां आला
सी ॥१८॥ देव घातले बांदवडी ॥ देखोनि त्यांची करुणा गाढी॥धांविन्नलासि निजप्रौढी॥अतिकडाडी रघुनाथा ॥१९॥ रणामा
जीं लवडसवडी ॥ निवटिल्यों राक्षसकोडी ॥ नाचविली रणधांगडी ॥ अर्धघडी नलागतां ॥२०॥ आतां निवटिल्या रावण॥मग
आमुचें कार्य कोण ॥ साह्य नहोऊंचि रघुनंदन ॥ सहस्रनयना अतिलज्जा ॥ २१ ॥ ह्मणोनि दास्यालागिं तत्वतां ॥ रथ पाठवि
ला रघुनाथा ॥ यावरी वैसोनियां आतां ॥ लंकानाथा निवटावें ॥ २२ ॥ रावण रथी राम पदाती ॥ हें नसाहेचि देवांप्रति ॥ ह्म
णवोनियां रघुपती ॥ रथ तुजप्रति पाठविला ॥२३॥ तुज नलागे रथ सारथी ॥ निजांगें करोनि ख्याती ॥ निवटावया लंकाना
थाप्रति ॥ निमिषगंति लागेना ॥ २४ ॥ ऐसें जाणतसों सकळिक ॥ तरी इंद्र सेवेलागिं देख ॥ रथ पाठवी सुरनायक ॥ वैसो
नि दशमुख निवटावा ॥ २५॥ तुज विजयालार्गी रघुपती ॥ सकळ शस्त्रास्त्रसंपत्ती ॥ पाठविली अमरपती ॥ लंकापति निवटा
वया ॥ २६ ॥ ॥श्लोक॥ इदमैंद्रंमहाचापंकवचंचाग्निसन्निभं ॥ शराश्चादित्यसंकाशाः शक्तयोविमलाःसिताः॥३॥आरुह्यचरथंरान
राक्षसंजहिरावणं ॥ मयासारथिनासार्द्धमहेंद्रइवदानवान् ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ हें घे इंद्राचें महाधनुष्य ॥ शत्रुनिर्दळणीं कर्क
श॥वोढी काढोनि सावकाश ॥ दशमुखास निवटावें ॥ २७॥ अग्निप्रभेसमान जाण ॥ हें घे अंगीचें अंगत्राण ॥ आंगीं घालोनि
आपण ॥ शत्रुनिर्दळण करावें ॥२८॥ सूर्यप्रभेसमान शर ॥ रुक्मपुंखी सपरिकर ॥ चापीं सज्जोनि वेगवत्तर ॥ दशवक्त्र निवटा
वा ॥२९॥ अतिमोहका विमलशक्ती ॥ रणीं दुर्धर शत्रुघाती ॥ तुज पाठविल्या अमरपती ॥ रघुपति महावीरा ॥३०॥ मजसम
वेत रघुपती ॥ वैसोनियां इंद्ररथीं ॥ महेंद्र निवटी दानवपंक्ती ॥ तेवीं लंकापति निवटावा ॥ ३१ ॥ ऐकतां मातलीचें वचन ॥
हासोनि बोले रघुनंदन ॥ रथ सारथियाचें कार्य कोण ॥ मजलागून रणरंगीं ॥ ३२ ॥ रावण बापुडें मशक ॥ दाहामुखाचें
किडें देख ॥ त्यासाठीं काय साधक ॥ नलागतां निमिष निवटीन ॥ ३३ ॥ ह्मणोनि राम हास्यवदन ॥ तें जाणोनियां चिन्ह ॥

१ काराग्रहीं. २ मोठी. ३ मारल्या. ४ पादचारी. ५ क्षण. ६ इंद्र. ७ संहारी. ८ सोन्याच्या पिसाऱ्याचे. ९ समथ.

पुढें जाला बिभीषण ॥ अतिविचक्षण बोलका ॥३४॥ जाणे श्रीरामाचें बळ ॥ रणसंग्राम रणशीळ ॥ नलागतां अर्द्ध पळ ॥ रा
म निवटील रावणासीं ॥ ३५ ॥ तरी इंद्राचें मनोगत ॥ रक्षावें जी निश्चित ॥ ह्मणोनियां अतिविनीत ॥ स्वयें प्रार्थित श्रीरा
मा ॥३६॥ करकमळ जोडूनि पाहीं ॥ मस्तकांजुळी लवलाहीं ॥ लागला श्रीरामाच्या पाईं ॥ विनंती कांहीं परिसावी ॥३७॥ र
थारूढ रघुपती ॥ रणामाजि रणख्याती ॥ करितां देखावा अतिप्रीतीं ॥ ऐसें चित्तीं बहुतांचे ॥ ३८ ॥ राम अलंकारा भूषण ॥
राम रथारथगति जाण ॥ शस्त्रास्त्राचें मारकपण ॥ स्वयें आपण श्रीरामु ॥३९॥ ज्यासिं नाहीं नांव रूप ॥ वेदासिं नकळे स्वरू
प ॥ तेणें अरूपें धरोनि रूप ॥ भक्तसंकल्प पुरवितु ॥४०॥ निजभक्तांचें मनोगत ॥ संरक्षावें यथातथ्य ॥ हें श्रीरामाचें निज
व्रत ॥ निश्चितार्थ वेदवाणी ॥ ४१ ॥ आपुलें निजछंदें ॥ निजभक्त कल्पिती विनोदें ॥ तितुकें अंगिकारी स्वानंदें ॥ अद्वैतद्वं
द्वें घेवोनि ॥ ४२ ॥ लाडकिया भक्तांची स्थिती ॥ युक्तायुक्त नेणती ॥ तरी अंगिकारी रघुपती ॥ भक्तप्रीती भूलला ॥४३॥ अ
नावरासिं अधिष्ठान ॥ सर्वगतासिं आवाहन ॥ चिदंबरा प्रावरण ॥ मूर्ख जन कल्पिती ॥ ४४ ॥ अधिष्ठानासिं आसन ॥ क
ल्पिती अवळा भक्तजन ॥ तथापि लाजेना रघुनंदन ॥ पीठासन अंगिकारी ॥४५॥ श्रीराम सकळांचा शेवटु ॥ त्यासिंही कल्पी
मुकुटु ॥ आभाळासीं मळवटु ॥ श्रवणपाटु अश्रोत्रा ॥ ४६ ॥ विश्वमुखासिं संख्यात्मक ॥ वाणीचें कल्पिती एक मुख ॥ एक्या
अवदानें तृप्ति देख ॥ मानिती आवश्यक नित्यतृप्ता ॥४७॥ विश्वबाहूसीं परिमित हात ॥ विश्वहृदयाचे हृदईं रिघत ॥ स्रक्चं
दनादि समस्त ॥ भोग अर्पीत निजावडी ॥४८॥ ज्यामाजिं अनंत ब्रह्मांड खेळे ॥ तो भक्तभावार्थ मेखळे ॥ माजिं सकळां आ
कळे॥ निजभक्ता लळे पाळितु ॥४९॥ श्रीराम सकळांचे गुह्य राशी ॥ झांकावया त्याच्या गुह्यासीं॥ पीतांबर अर्पिती प्रेमेसीं ॥
येरु आवेशीं वोढितु ॥५०॥ अचरणा कल्पिती चरण ॥ जें त्रिवेणीचें जन्मस्थान ॥ तेथें घालिती वाणीचें जीवन ॥ चरण क्षाळ
ण करावया ॥५१॥ श्रीराम लेणियाचें लेणें ॥ त्या तुज देती रत्नभूषणें ॥ त्या अंगिकारिसी प्रेमें जाणें ॥ रघु भावें लेणें अंगिका

१ अतिनम्र. २ वस्त्र. ३ नियमित. ४ पुष्पमाळा. ५ कमरपटा. ६ जल.

रीं ॥ ५२ ॥ ह्मणोनि घातलें लोटांगण ॥ देखोनि राम हास्यवदन ॥ वेगें उठोनि आपण ॥ हृदईं धरोन आलिंगिला ॥५३॥ अ
तिचतुर बोलका होसी ॥ ह्मणोनि धरिला पोटासीं ॥ अंगिकारोनि वचनासीं ॥ आरोहणासिं सरसावला ॥ ५४ ॥ तंव सुग्रीव
राजा सुबुद्धी ॥ अलंकार अर्पिले उदंधी ॥ ते आणिले तेच संधी ॥ स्वामी हे आधीं अंगीकारीं ॥५५॥ तंव अंगद ही उठावला ॥
लोटांगण घालोनि वहिला ॥ श्रीराम स्वयें विनविला ॥ ऐकावें बोला सकळांच्या ॥ ५६ ॥ तंव विनविलें मारुती ॥ जे विनवि
ताति जुत्पती ॥ तें ऐकावें रघुपती ॥ वचनें मानती श्रीराम ॥ ५७ ॥ अंगिकारोनि भूषणा ॥ रथासिं करोनि प्रदक्षिणा ॥ नम
न करोनियां जाणा ॥ केलें आरोहणा रथावरी ॥५८॥ ॥ श्लोक ॥ इत्युक्त्वासपरिक्रम्यरथंतमभिवाद्यच ॥ आरुरोहरथंरामोतदा
लक्ष्म्याविराजयन् ॥ ५ ॥ ततोभवन्महद्युद्धंसर्वेपांरोमहर्षणं ॥ राघवस्यमहाबाहोरावणस्यचरक्षसः ॥ ६॥ ॥ टीका ॥ सालं
कार रघुपती ॥ बैसतांचि इंद्ररथीं ॥ वाणली वरिश्री पुरती ॥ दुर्धर शक्ती भासत ॥५९॥ प्रकाश पडला सोज्वळ ॥ दिशा उजळ
ल्या सकळ ॥ उजळलें नभोमंडळ ॥ सुर सकळ आनंदले ॥६०॥ रथचक्राचा घडघडाट ॥ वारूंचा वाजिन्नला साट ॥ हाक फुट
ली अचाट ॥ रजें अंबरें कोंदलें ॥६१॥ भारें दाटली महीतळीं ॥ वराह दाढ तडकली ॥ फडा शेषाची दडपली ॥ लपविली मान
कूर्में ॥६२॥ होतें सुरवरांचे चित्तीं ॥ तें संपादिलें रघुपती ॥ आनंदमय जाली वृत्ती ॥ तेणें डुल्लती आनंदें ॥ ६३ ॥ रणीं विराज
मान रघुपती ॥ तेणें आनंदमय जाली वृत्ती ॥ हनुमा येवोनि शीघ्रगती ॥ जीवें रघुपति वोंवाळिला ॥६४॥ इटिमिटी घे विभी
पण ॥ अंगदें केलें निंबलोण ॥ सुग्रीवें येवोनियां जाण ॥ श्रीरामचरण वंदिले ॥६५ ॥ नळ नीळ जांबुवंत ॥ जुत्पती हरिखेंले
समस्त ॥ पर्वत घेवोनि झेलित ॥ रावण घात करावया ॥ ६६ ॥ युद्धीं जिंकोनि परशुरामासिं ॥ रामें पाठवितां तपासीं ॥ क्रो
ध होता तयापासीं ॥ तो श्रीरामासिं अर्पिला ॥६७॥ श्रीराम शांतीचें कल्याण ॥ त्यासिं क्रोध कैंचा जाण ॥ परशुरामें अर्पिला
आपण ॥ तेणें रघुनंदन सक्रोध ॥ ६८ ॥ जमदग्नीच्या तपःसामर्थ्यें ॥ परशुरामाच्या पुरुषार्थें ॥ अनुसरोनि श्रीरामातें ॥

१ सायरानें. २ घानर. ३ भयंकर. ४ आकाश. ५ आनंदले.

राक्षसनिधनातें खवळला ॥ ६९ ॥ तेणें क्रोधें रघुवीर ॥ दिसे जैसा काळाग्नि रुद्र ॥ तैसा भासतु भ्यासुर ॥ दशवक्त्र निवटाव
या ॥ ७० ॥ तैसाच रावण महावीर ॥ क्रोधें खवळला दशवक्र ॥ सिंहनादें गर्जे थोर ॥ रहंवर प्रेरिला ॥ ७१ ॥ पाचारोनि
श्रीरामासीं ॥ बाण वर्पला वेगेंसीं ॥ मेघीं आच्छादिलें पर्वतासीं ॥ तेंवि श्रीरामासीं झांकिलें ॥७२॥ श्रीरामें करोनियां लाघव॥
बाणें बाण निवारिले सर्व ॥ तेणें क्षोभोनि दशग्रीव ॥ मानी अपूर्व लघुवेगु ॥ ७३ ॥ मग विचारिलें मानसीं ॥ अहाच कळी नच
ले यासीं ॥ मग समंत्र अस्त्रातें हातवैसी ॥ श्रीरामासीं भिडावया ॥ ७४ ॥ अभिमंत्रोनि पन्नगास्त्र ॥ रुक्मपुंख काढिले शर ॥
संख्यारहित अनिवार ॥ चापीं सत्वर सज्जिले ॥ ७५ ॥ तें संधान देखोनि दुरोनि ॥ श्रीराम नेटका विंदानी ॥ गरुडास्त्र योजि
लें गुणीं ॥ केली भंगाणी पन्नगांची ॥ ७६ ॥ निरसोनि पन्नगांचे भार ॥ गरुडें गिळिले विंखार ॥ झडपूं लागला निशाचर ॥ क
रीत संहार सैन्याचा ॥ ७७॥ राक्षसमुंडें धरणीहूनि ॥ गरुड खुंडोनि ने गगनीं ॥ चकित जाला दशाननीं ॥ अभिनव करणी
देखोनि ॥ ७८ ॥ अत्यंत क्षोभला लंकापती ॥ अग्निशस्त्र काढिलें निगुंतीं ॥ अभिमंत्रोनि मंत्रोक्ति ॥ लाविलें सीतीं अतिवेगें
॥ ७९ ॥ गुणीं वोढोनि कानाडी ॥ बाण सोडितां झडाडी ॥ डोळियां पडली झांपडी ॥ अग्नि घडाडी देखिलिया ॥ ८० ॥ भड
के उठले प्रबळ ॥ ज्वाळीं व्यापिलें अंतराळ ॥ गरुड जाळिले सकळ ॥ अग्नि प्रबळ खवळला ॥८१॥ शिखा वाढल्या अलोलि
क ॥ जाळूं पाहती सत्यलोक ॥ तें देखोनि रघुकुळटिळक॥सत्वर देख सरसावला ॥८२॥ भडभडां जळती वानर॥ते स्मरती श्री
रामचंद्र ॥ सैन्य निमालें समग्र ॥ अझूनि विचार तो कायी ॥ ८३ ॥ ह्मणोनि खवळला रघुपती ॥ कंकपत्री बाण निगुती ॥ का
ढोनि लाविला सीतीं ॥ मंत्रशक्ती समवेत ॥ ८४ ॥ बाणीं योजिलें पर्जन्यासीं ॥ क्षणें विझविलें अग्नीसीं ॥ त्याही माजी यु
क्ति कैसी ॥ वानरांसिं उल्हासु ॥ ८५ ॥ अमृतवृष्टि वानरां ॥ तेचि राक्षसां वज्रधारा ॥ श्रीराम लाघवीया खरा ॥ वानरभारा
वांचविलें ॥ ८६ ॥ एकेचि संधानें रघुपती ॥ नवल केली युद्धख्याती ॥ एका मुक्ति एका विश्रांती ॥ समान प्राप्ती अरिमित्रा ॥

१ संहारातें. २ रथ. ३ ग्रहणकरी. ४ सर्पास्त्र. ५ कुशल. ६ मोड. ७ सर्प. ८ झडपून. ९ विलक्षण. १० कौशल्यें. ११ बाणीं.

॥८७॥ पर्जन्यवृष्टि वज्रधारा ॥ तेणें मोक्ष निशाचरां ॥ तेचि अमृतवृष्टी वानरां॥नवल रघुवीराचें करणें ॥८८॥ नाम स्मरतां र
घुवीर ॥ तापें निमाला समग्र ॥ वानर विश्रांति बाह्यांतर ॥ करीत भुभुक्कार ऊठिले ॥ ८९ ॥ भुभु याशब्दाचाअर्थ ॥ पुनःपुनः
रघुनाथ ॥ अनिमिषें जे स्मरत ॥ ते नित्यमुक्त संसारीं ॥ ९० ॥ त्यांसिं वर्ततां देह गेहीं ॥ संसारभय अणुमात्र नाहीं ॥ सक
ळ विषयांच्या ठाईं ॥ निर्विषय पाहीं विचरत ॥ ९१ ॥ हा वानरांचा निश्चय पूर्ण ॥ ह्मणोनियां रामस्मरण ॥ अहर्निशीं करितां
जाण ॥ क्षणें क्षणें सावध ॥ ९२ ॥ येरीकडे रावणकटक ॥ पर्जन्यें निमालें सकळिक ॥ वज्रप्राय थेंबुटा एकेक ॥ लागतां देख
निमंताती ॥९३॥ ऐसें बहुसाल सैन्य मरतां ॥ अतिचिंता लंकानाथा ॥ जेंतें शस्त्र जातें वृथा॥श्रीरघुनाथा केंवि जिंकों॥९४॥अ
तिवृष्टि व्हावया दूरी ॥ रावण वायव्यास्त्र प्रेरी ॥ हाक देवोनि दशशिरी ॥ रणामाझारीं गर्जतु ॥ ९५ ॥ मेहुडें उडालें तात्काळ॥
वायु सुटला प्रबळ ॥ उडवित आला वानरदळ ॥ गोळांगुळ त्रासिले ॥९६॥ दोहीं डोळां भरली धुळी ॥गात्रें कांपती चळचळीं॥
नेट नधरवे पायातळीं ॥ वानर अंतराळीं उडविले ॥ ९७ ॥ आवर्तें सुटला भारी ॥ वानर भ्रमती गगनांतरीं ॥ तें देखोनि कपि
केसरी ॥ कोपें करी खवळला ॥ ९८ ॥ करोनि नामाचा भुभुक्कार ॥ पुढें होवोनि हनुमावीर ॥ पितृस्नेहें कळवळिला थोर ॥
काय उत्तर बोलतु ॥ ९९ ॥ वायु हनुमंताचा पिता ॥ तेणें त्यासिं तो ह्मणे ताता ॥ वैभव नेणतां रघुनाथा ॥ निजघाता पावसी
॥१००॥ श्रीरामें सोडोनियां बाण ॥ उडविलें शून्याचें शून्यपण ॥ तेथें तुह्मासिं वांचवी कोण ॥ गमनागमन संचार॥१॥तूं आ
मुचा निजपिता ॥ ह्मणवोनि भीड रघुनाथा ॥ नाहीं तरी करीता तुझ्या घाता ॥ क्षण ही तलतां लागेना॥२॥नाना पूर्वसंकल्प तु
झा ॥ जे सेवेलागें रघुराजा ॥ युद्धीं भिडतां वीसभुजा ॥ प्रतिकूल सहजा मी त्यासीं ॥ ३ ॥ तें तूं नाठविसी जरी ॥ श्रीरामा
च्या बाणधारी ॥ तुझी होईल वोहरी ॥ क्षणामाझारी प्रभंजना ॥ ४ ॥ ऐकतां हनुमंताचें उत्तर ॥ मंत्रदेवता वेगवत्तर ॥ येवो
नि नमिला रघुवीर ॥ फिरली सत्वर रावणावरी ॥ ५ ॥ सोडून वानर सकळ ॥ आर्कळिलें राक्षसदळ ॥ आवर्तें सुटला सबळ॥

१ त्रिविधदुःख. २ मरती. ३ अंधःकार. ४ वानर. ५ भोंवरा. ६ नाश. ७ वायु. ८ व्यापिलें.

प्राणांत केवळ मांडला ॥ ६ ॥ वायुबळें सबळ प्राण ॥ तो वायु क्षोभला आपण ॥ आता राक्षसां राखे कोण ॥ दशानन स
चिंत ॥ ७ ॥ उफराटें जालें कोडें ॥ माझींचि शस्त्रें मजकडे ॥ फिरोनियां वाडेंकोडें ॥ सैन्य निवाडें निवटितें ॥८॥ तें देखोनि
श्रीरामासीं ॥ हांसों आलें निजउल्हासीं ॥ अतर्क्य युक्ति हनुमंतासीं ॥ ह्मणोनि पोटेंसीं धरियेला ॥९॥ येरीकडे वीर रावण ॥
मरतां देखोनियां सैन्य ॥ वायु निवारावया आपण ॥ पर्वतास्त्र पूर्ण आड घाली ॥ ११० ॥ तेणें बुजोनि सांडिला वारा ॥ साव
ध करितां निशाचरा ॥ श्रीराम लाघवियां खरा ॥ योजिलें वज्रास्त्र विनोदें ॥११॥ सोडूनि विषूचिकास्त्र ॥ त्यांत योजिलें वज्रा
स्त्र ॥ वज्रें पर्वत करोनि चूर ॥ रणीं समग्र त्रासिले ॥१२॥ विषूचिकेचें बळ दुर्धर ॥ घोळसिला राक्षसभार ॥ तरळा जालिया वे
गवत्तर ॥ वीरें वीर पडियेले ॥ १३ ॥ हागी वोकी सुटली रणीं ॥ वीर सरती दोहीं वदनीं ॥ वस्त्रें घाणती पोहणी ॥ उठली घों
गाणी रणरंगीं ॥ १४ ॥ एक गडबडां लोळती ॥ एक डोळे वटारिती ॥ एक हात पाय ताणिती ॥ सकळ जुत्पती हासती ते
व्हां ॥१५॥ हांसतसे बिभीषण ॥ हांसतसे लक्ष्मण ॥ हांसतसे वायुनंदन ॥ नवल काय श्रीरामीं ॥ १६ ॥ हरिखल्या वानरको
डी ॥ राम निजयोद्धा निजगडी ॥ रणीं नाचविली रणधांगडी ॥ राक्षसकोडी निवटिल्या ॥ १७ ॥ तेणें खळवळिला रावण ॥ ते
विषूचिका धांवोन ॥ वेगीं आली ठाकून ॥ दशानन जेथें होता ॥१८॥ तेणें जाला वमनोद्गार ॥ ताणताती वीसही नेत्र ॥ वम
नउकळीं धार ॥ लागली थोर दशमुखीं ॥१९॥ विकळ होतां दशानन ॥ वेगें स्मरला त्रिनयन ॥ तेणें विषूचीका निरसोन ॥ के
लें सावधान रावणा ॥ १२० ॥ सर्वेचि खवळोनि दशशिर ॥ एकेवेळे शस्त्रसंभार ॥ वर्षता जाला अपार ॥ श्रीरघुवीर लक्षोनि
॥ २१ ॥ दंडास्त्र आणि खंडास्त्र ॥ वितंडास्त्र आणि प्रचंडास्त्र ॥ घातनास्त्र आणि पातनास्त्र ॥ दशवक्त्र वर्षला ॥ २२ ॥ एकेवे
ळें शस्त्रकल्लोळ ॥ रणीं उठला हलकल्लोळ ॥ खळवळिलें वानरदळ ॥ प्रळयकाळ मांडला ॥ २३ ॥ शस्त्रें कडाडिलीं आकाशीं ॥
अग्निज्वाळा दशदिशीं ॥ प्रळय मांडिला सकळांसीं ॥ अंतकासीं आकांतु ॥ २४ ॥ वानर पळती दशदिशा ॥ एकाचा दाटला

१ क्रुद्धझाला. २ संहारित. ३ मूर्च्छित, मोहित. ४ वानर.

घसा ॥ एकीं साडियेला धिंवसा ॥ रणीं लंकेशा देखोनि ॥ २५ ॥ घालिती येरयेरां मिठी ॥ झोंबती हनुमंताचे कंठीं ॥ आह्मा सोडवीं रणसंकटीं ॥ प्राण कंठीं उरलासे ॥ २६ ॥ जरी प्रार्थूं श्रीरामासीं ॥ तरी भीड नवचे आह्मासीं ॥ प्रार्थोनियां राघवासीं॥ अस्त्रघातासीं निवारीं ॥ २७ ॥ ऐसें बोलोनि वानरवीर ॥ भयातुर जाले समग्र ॥ मिळोनि जुत्पती थोर थोर ॥ देती धीर कपीसीं ॥ २८ ॥ तें देखोनि रघुनाथ ॥ क्रोधें जाला पैं कृतांत ॥ निवारावया अस्त्रघात ॥ लाघव करित तें ऐका॥२९॥ संधानामाजिं संधान ॥ करिता जाला रघुनंदन ॥ अस्त्रें अस्त्र निवारून ॥ धनुष्य जाण छेदिलें ॥ १३० ॥ अदंडें दंडिलें दंडासीं ॥ अखंडें खंडिलें खंडासीं ॥ संजीवनें घातनासीं ॥ अस्त्रें अस्त्रासीं दंडिलें ॥ ३१ ॥ रावणशस्त्रें अतिअवघड ॥ वितंडास्त्र आणि प्रचंड ॥ त्यावरी घातलें अकांडकांड ॥ केलें खंड विखंड पैं तेणें ॥ ३२ ॥ राम धनुर्वाडा विचक्षण ॥ दारुणास्त्रें निवारून ॥ रावणाचें धनुष्य जाण ॥ नलागतां क्षण छेदिलें ॥ ३३ ॥ अहंतसाधोनि विंदान ॥ पातनासिं केलें पतन ॥ पतनीं पडावया जाण ॥ रितें गगन असेना ॥३४॥ तेणें तळमळी रावण ॥ [illegible] अस्त्रसंधान ॥ हातीचें छेदिलें धनुष्य बाण ॥ राम दारुण रणयोद्धा॥३५॥ रागें दोनी हात चुरी ॥ आणीक धनुष्य [illegible] करीं ॥ तें छेदिलें झडकरीं ॥ बाणधारीं श्रीरामें ॥ ३६ ॥ आणीक धनुष्य आणवित ॥ तेंहि छेदी श्रीरघुनाथ ॥ संख्या जाली [illegible] ॥ धनुष्यें समस्त वेंचलीं ॥३७॥ तेणें तळमळ दशाननीं ॥ वायां गेली उग्रकरणी ॥ शंखकरी दशवदनीं ॥ राम [illegible] ॥ ३८ ॥ हरिखेला वानरभार ॥ अवघे करिती भुभुकार ॥ स्वर्गीं मिळोनि सुरवर ॥ जयजयकार करिताती ॥ ३९ ॥ दुष्ट दुराचारी रावण ॥ श्रीराम रणयोद्धा दारुण ॥ अप्रतिम मल्ल दोघेजण ॥ दोघे विचक्षण रणरंगीं ॥ १४० ॥ त्यांचें पहावया रण ॥ यक्ष गंधर्व सिद्ध चारण ॥ स्वर्गीं मिळाले सुरगण॥ पुष्पवृष्टी जाण तिहीं केली ॥ ४१ ॥ वानर नाचती पैं रणीं ॥ उडती उलट्याकिरीणीं ॥ श्रीराम विजयी रणांगणीं ॥ दशवदनीं निवटिला ॥४२॥ अवघे करिती जयजयकार ॥ नामें गर्जती वानर ॥ तेणें दुखावला दशशिर ॥ लाज थोर पैं जाली ॥४३॥ दांत करकरां खात ॥

१ धैर्य. २ वानर. ३ यम. ४ युक्ती. ५ आनंदला. ६ कुशल. ७ ढक्या.

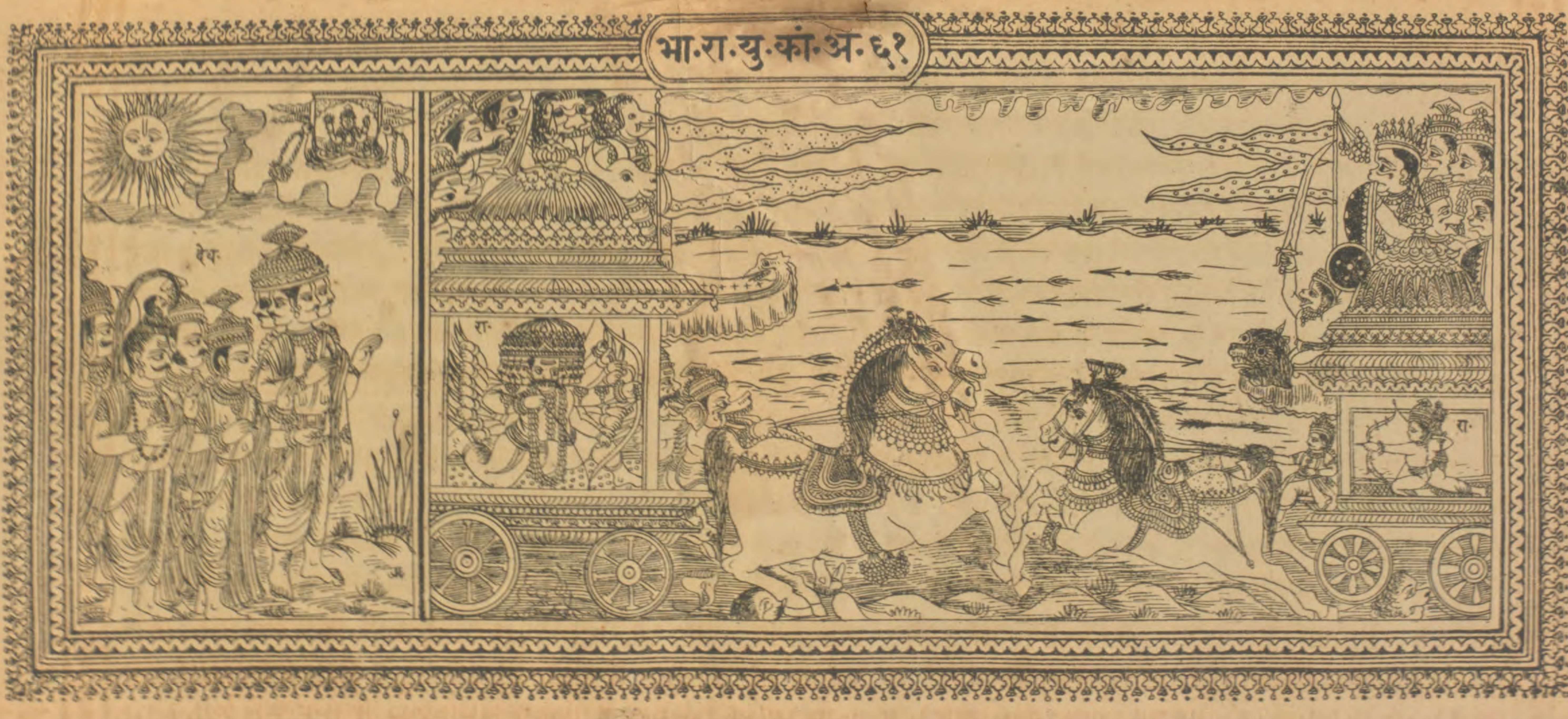
रागें दोनी हात चुरित ॥ परिघ घेतला गुरुदत्त ॥ लक्षून रघुनाथ हाणावया ॥ ४४ ॥ तंव गुरूचाही निजगुरु ॥ राम परात्परस द्गुरु ॥ तयावरी शस्त्रसंहारु ॥ मूर्ख दशशिर करूं पाहे ॥४५॥ तरी नीतीची नीति रघुनंदन ॥ राम शास्त्रीं शास्त्रार्थ पूर्ण ॥ गुरुनाम ऐकतां जाण ॥ शस्त्रप्रहार आपण आंवरिला ॥ ४६ ॥ जगद्गुरु जनीं जनार्दन ॥ व्यापक गुरुनामें ह्मणोन ॥ तें ऐकतां रघुनंदन ॥ अवज्ञा हेळण नकरीचि ॥ ४७ ॥ जेथें गुरुआज्ञा परिपाळण ॥ तेथें सर्वदा विजय पूर्ण ॥ गुरु संरक्षिता आपण ॥ निजगणा विघ्न शिवों नेदी ॥ ४८ ॥ परिघ सोडितां रावण ॥ कडाडिलें त्रिभुवन ॥ आकांतले सुरगण ॥ विमानें तुटोन पडों पाहती॥४९॥ उमा शंकरातें आकळी ॥ दिग्गजांची बैसली टाळी ॥ प्रळयकाळा दांतखिळी ॥ झांपडी पडली सुरसिद्धां ॥ १५० ॥ इतुकें देखोनि विंदान ॥ उगाच पाहतां रघुनंदन ॥ गुरु अवज्ञान करीच जाण ॥ शस्त्रें दारुण असतांही ॥५१॥ परिघ येवोनि त्वरतां॥ वोवाळोनि रघुनाथा ॥ ध्वजीं आदळोनि अवचिता ॥ पाडी खालता आज्ञाबळें ॥ ५२ ॥ परिघ ज्ञाता संपूर्ण ॥ उभय आज्ञा संरक्षण ॥ इंद्राचा ध्वज छेदून ॥ तळीं आपण पडियेला ॥ ५३ ॥ तंव जाला हाहाकार ॥ खळबळिला वानरभार ॥ सुरवरां आकांत थोर ॥ चिंतातुर सहस्राक्ष ॥ ५४ ॥ सकळीं संतोष मानिला होता ॥ राम निवटील लंकानाथा ॥ वंदिमोचन समस्तां ॥ श्रीरघुनाथाचेनि धर्मे ॥५५॥ तें जालें वाताहत ॥ परिघ पातला कंदन करित ॥ केंवि वांचेल रघुनाथ ॥ थोर आकांत सकळिकां ॥५६॥ ध्वज तोडोनियां तरी ॥ परिघ परतो हा झडकरीं ॥ श्रीराम वांचे जीवें जरी॥तरी मारील रावणा ॥५७॥ श्रीराम रणदिवाकर ॥ रणीं उगवतां प्रकाशकर ॥ रावण राहू वेगवत्तर ॥ येवोनि सत्वर गिळियेला ॥५८॥ आमची पुण्यसामग्री जितकी॥ ती श्रीरामा पावो असकी ॥ राम पडिला रावणामुखीं॥ तो एकाएकीं सुटावा ॥५९॥ ऐसे जाले चिंतातुर ॥ तंव परिघें वेगवत्तर॥ नमियेला श्रीरामचंद्र ॥ अस्त्रा अस्त्र श्रीराम ॥ १६० ॥ राम शस्त्राचें निज ॥ राम मंत्राचें निजबीज ॥ राम वीराधिराज ॥ राम सहज परब्रह्म ॥६१॥ राम चैतन्याची मूर्ति ॥ राम शस्त्राची मारकशक्ती ॥ तो राम असतां रथीं ॥ रावण तें किती बापुडें॥६२॥

१ मिठामारा. २ चमत्कार. ३ संहारील. ४ सुटका. ५ व्यर्थ. ६ संहार. ७ सूर्य ८ सामग्र.

परी कृपाळू भक्तजना ॥ खेळवीतसे रावणा ॥ हावभरी करोनि जाणा ॥ दशवदना निवटील ॥६३॥ एका जनार्दना शरण ॥ श्री
रामरथींचा ध्वज जाण ॥ वेगें छेदोनि रावण ॥ करीत गर्जन ऊठिला ॥ ६४ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटी
कायांरघुनाथध्वजच्छेदनंनामपष्ठितमोऽध्यायः ॥६०॥ ॥ओव्या॥ ॥१६४॥ ॥श्लोक॥ ॥६॥ ॥एवं॥ ॥१७०॥

श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ परिघें निर्मेल रघुपती ॥ तें नदेखेच लंकापती ॥ अतिगर्वाची गर्वोन्मत्ती ॥ अंधवृत्ती होयोनि ठेली ॥ १ ॥ गर्वे गर्जतु रावण ॥ श्रीरामातें लक्षून ॥ झणें करिसी पलायन ॥ दशानन देखोनि ॥२॥ वानरांचा आश्रय धरून॥ मजसीं करूं आलासि रण ॥ त्यांसहित तुज निवटीन ॥ अर्द्ध क्षण नलागतां ॥३॥ आह्मा राक्षसांचें भक्ष ॥ देखा प्रत्यक्ष मानुष॥ वानरभार सावकाश ॥ कोशिंविरीस नपुरती ॥ ४ ॥ ते तुह्मी आज मजसीं ॥ रणीं भिडलां रणमारेसीं ॥ तें उबगलेति जगासीं ॥ पाहूं पुरुपार्थासीं जाणवेल ॥ ५ ॥ स्त्रियेसिं मारिलें ताटिकेसीं ॥ मारीच मारिला मृगेसीं ॥ इतुक्यासाठीं आपणासीं ॥ संभावितोसी वीरवृत्ती ॥ ६ ॥ जुनें कीडखादलें कामिट[2] ॥ वोढितां मोडलें अवचट ॥ तेणें बळें वीर उद्भट[3] ॥ तुज मर्कट मानिती ॥७॥ बापुडें परशुराम ब्राह्मण ॥ त्यापुढें तुझी आंगवैंण ॥ वनीं धाडिलें भेडसाऊन ॥ तें विंदान येथें चालेना ॥८॥ युद्ध नकरवेचि समरांगणीं ॥ वाळी मारिला कपटेंकरोनि ॥ तेणें निर्भर्त्सिलें तेक्षणीं ॥ लाज मनीं असेना ॥९॥ नळाच्या हातीं तरती शिळा॥ तो सेतु रामें बांधिला ॥ मूर्ख बोलती या बोला ॥ ताठा चढला तुज तेणें ॥१०॥ आतां जाणवेल बळ॥ करोनि दावीं रणकल्लोळ॥ ह्मणोनि गर्जत तोंडाळ ॥ पण मनीं प्रबळ धुकधुक ॥११॥ जेंवि का पुळईचा कांटा॥ पुढें तिखट मागें पोंचटा ॥ तेंवि रावण वीरलाठा ॥ रणचौहटां गर्जतु ॥१२॥ येरीकडे रघुनंदन॥ ध्वज तुटला देखोन ॥ तळीं उतरला आपण ॥ रणकंदन करावया ॥१३॥ ह्मणोनियां स्यंदन[6] ॥ स्वयें सोडी रघुनंदन ॥ रथाचें मज कार्य कोण ॥ करीन रण निजांगीं ॥ १४ ॥ आरूढोनि रथासीं ॥ जरी निवटीन रावणासीं ॥ लौकिकीं प्रथा होईल ऐसी ॥ सामर्थ्य रामासिं असेना ॥ १५ ॥ रथबळें करोनि जाण ॥ रणीं निवटिला रावण ॥ येव्हढी अपकीर्ति साहे कोण ॥ ह्मणोनि आपण उतरला ॥ १६ ॥ तें देखोनि रावण ॥ अधिक गर्जे संतोपोन ॥ राम विरथी केला जाण ॥ हाक फोडून गर्जतु ॥ १७ ॥ अहंरावण निजमदेंसीं ॥ सज्जोनि निर्वाण शस्त्रासीं ॥ वेगीं चालिला क्रोधावेपीं ॥ रणीं रामासिं भिडावया ॥ १८ ॥ निजाभिमानाची सामग्री ॥ रावणें घेवोनि झडकरीं ॥ पतंग झेंपावे दीपावरी ॥

१ मरेल. २ शिवधनुष्य. ३ बलाढ्य. ४ पराक्रम. ५ भूमी, रणीं. ६ रथ. ७ प्रसिद्धी.

तेंवि श्रीरामावरी चालिला ॥ १९ ॥ देखोनि रावणाच्या बळा ॥ स्वर्गीं सुटला खळबळा ॥ आक्रांत सुरसिद्धां सकळां ॥ जगती तळा आक्रांतु ॥२०॥ दुर्धर देखोनि रावण ॥ स्वर्गीं सुरसिद्धगण ॥ मिळोनियां सकळ जन ॥ विष्णूचें स्तवन आरंभिलें ॥२१॥ धांव पाव गा अच्युता ॥ भक्तवत्सला अनाथनाथा ॥ पावावें सुरकार्यार्था ॥ लंकानाथा निवटावया ॥ २२ ॥ साह्य होवोनि श्रीरामासीं ॥ निवटोनियां लंकेशासीं ॥ संरक्षावें निजभक्तांसीं ॥ बंदिमोचनासीं करवोनि ॥ २३ ॥ राम वधीना रावण ॥ तें बंदिमोचन करी कोण ॥ कष्टताति सुरगण ॥ त्यांचें स्थापन करावें ॥२४॥ ऐसी भाकितां करुणा ॥ कळों सरली रघुनंदना ॥ देवांचा देव रामराणा ॥ सुखी सुरगणा करितसे ॥ २५ ॥ रामरणरंग धीर ॥ सुखी करावया सुरवर ॥ हातीं धरोनि धनुष्य शर ॥ वधावया दशशिर तिष्ठतु ॥२६॥ विचित्रशस्त्रें विंद्रंदें ॥ रावण हाणिला निजमदें ॥ राम छेदील निमिषार्धें ॥ श्रोते आनंदें परिसोत ॥ २७ ॥ आत्माराम अहंरावण ॥ दोघांचें युद्ध अतिदारुण ॥ अंतरक्रियेचें विंदान ॥ सावधान परिसावें ॥ २८ ॥ महामोहाचें करोनि लाघव ॥ बंदीं घातले इंद्रादिदेव ॥ सेवा घेतसे अपूर्व ॥ नित्य विषय भरडणें ॥ २९ ॥ सेविलेचि पुनःपुना जाण ॥ अहर्निशीं विषयसेवन ॥ दळिलेंचि पिष्टपेषण ॥ निजबळें जाण करवितु ॥३०॥ काल भोगिलें ज्या विषयासीं ॥ सर्वेंचि आज आणवी त्यासीं ॥ उसंत नाहीं अहर्निशीं ॥ उद्वेग चित्तासीं उपजेना ॥३१॥ दशेंद्रिय अलोलिक ॥ तेंचि रावणाचें दशमुख ॥ केव्हांही नपवे तृप्तिसुख ॥ जरी त्रैलोक्य चघळिलें ॥३२॥ विचित्र वासनेचें जुवांड ॥ तेचि अनिवार बाहुदंड ॥ कवळितां सगळें ब्रह्मांड ॥ नपुरे कोडें दशमुखा ॥३३॥ उघडी ममतेची दांताळी ॥ चाटीत लोभाची अवाळी ॥ विकल्पाचे चाकळे चघळी ॥ सदाकाळीं समसमित ॥३४॥ वोढोनि कामाचा मेढा ॥ संकल्पबाण धडपुढां॥विंधावया रावण गाढा ॥ श्रीरामापुढां चालिला॥३५॥निजहितीं कळवळा पूर्ण॥ज्यासिं अत्यंत असेल जाण॥त्यांहीं सर्वांगाचे कान॥करूनि श्रवण करावें ॥३६॥ श्रीराम रावणाचें रण ॥ वदावया मज केंचें वदन ॥ अंध पंगु मुकें दीन ॥ अर्थज्ञान मज केंचें ॥३७॥ ऐसिया मज अनाथासीं ॥ जनार्दनें ॥ १ ॥

१ नानाप्रकारींचीं. २ युक्ती. ३ विश्रांति. ४ कंटाळा. ५ विलक्षण ६ जुडी. ७ आवड. ८ ओष्ट. ९ घांस, तुकडे.

निजाभिवंशीं ॥ आज्ञापिलें अतिप्रीतीसीं ॥ निजगुणासीं गावया ॥ ३८॥ ॥ श्लोक ॥ मूकंकरोतिवाचालंपंगुंलंघयतेगिरिं ॥ यत्कृपातमहंवंदेपरमानंदमाधवं ॥१ ॥टीका ॥ भगवंताची कृपा घडे ॥ तें पांगुळही पर्वत चढे ॥ मुकियासीं वाचा जोडे ॥ बोले होंडें बृहस्पतीसीं ॥ ३९ ॥ उपनिषदाचा मथितार्थ ॥ त्याच्या जिव्हाग्रीं नित्य नाचत ॥ वेद वोसंगा रिघत ॥ सावचित्त वाचेसीं ॥४०॥ राजांक लागे जियेसीं ॥ राजपदीं चढे ते दासी ॥ राजवर्गीं मानिती तिसीं ॥ समर्थाची ऐसी निजकृपा ॥ ४१ ॥ जनार्दनें तैसें केलें ॥ रंक राजपदीं बैसविलें ॥ रामचरित्र बोलविलें ॥ मधुर बोलें मजकरवीं ॥ ४२ ॥ मजमाजीं प्रवेशोन ॥ माझे वदनीं घालोनि वदन ॥ वक्ता एक जनार्दन ॥ रसाळ रामायण वदवीत ॥४३॥ माझें जें कां मीपण ॥ साचार एका जनार्दन ॥ तेणेंचि मज सामर्थ्य करोन ॥ निजनिरूपण चालवितु ॥ ४४ ॥ चतुराची कळा ऐसी ॥ केवळ कोरड्या काष्ठासीं ॥ जवळि घेवोनि अतिप्रीतीसीं ॥ युक्तिविशेषीं कर्मावित ॥ ४५ ॥ तंति लावोनि अद्भुत ॥ रागोद्धार करी त्यांत ॥ सज्जनातें रिझवित ॥ ते कळा निश्चितें कर्त्याची ॥४६॥ ऐकतां चतुर्विध जन ॥ सकळ पावती समाधान ॥ हें काष्ठसामर्थ्य नव्हे जाण॥ कळा संपूर्ण कर्त्याची ॥ ४७ ॥ त्या यंत्राचे परी जाण ॥ माझेनि वदनें स्वयें आपण ॥ वक्ता एक जनार्दन ॥ श्रीरामगुण गातसे ॥४८॥ निजवैभव प्रकाशावयासीं ॥ मज हातें लिहविलें ग्रंथासीं ॥ संबंध नाहीं मजसीं ॥ जेंवि साईखड्यासिं सूत्रधारें ॥४९॥असो आतां परिहारता॥परिहार नावडे श्रीगुरुनाथा॥स्वयेंचि कर्ता करविता॥या बोलाचा ही वक्ता श्रीगुरु॥५०॥पुढें राम रावणवृत्तांत ॥ विषयाचा मेढा लंकानाथ ॥ वोढी काढोनि उपमर्त॥श्रीरघुनाथ विंधावया॥५१॥विचित्र संकल्पाचें अनुसंधान॥परिसा त्याचें ही लक्षण ॥ ममताभाली अतिदारुण ॥ पहिलें रावण वर्षला ॥ ५२ ॥ तें देखोनि रघुपती ॥ बाण सोडिला विवेकवृत्ती ॥ तेणें ममतेची केली शांती ॥ तेही स्थिति अवधारा ॥५३॥ जरी असावें दुर्जेपण ॥ ममता त्यासिं करी कंदन ॥ चराचरीं रघुनंदन ॥ ममता पूर्ण निमाली ॥५४॥ ममतेच्या निजशरीरीं ॥ राम व्यापक सबाह्यांतरीं ॥ तेणेंचि जाली वोहरी ॥ धनुष्य करीं छेदि

१ प्रतिज्ञेनें, पैजेनें. २ अंकीं. ३ उपयुक्त करीत. ४ अनेकरागांचे स्वर. ५ आनंददेत ६ उत्सुक. ७ भेली. ८ संहार.

लें ॥ ५५॥ दुजेपणाच्या निजनेटीं ॥ समूळ रावणाची धनुर्वाटी ॥ विवेकाची आतिगोमटी ॥ धनुष्य मुष्टीचें जाळिलें ॥ ५६॥ भेटि होतां विवेक ममतेसीं ॥ वैराग्य भडका वेगेसीं ॥ उठिला तेणें आवेशीं ॥ विषय धनुष्यासीं जाळिलें ॥ ५७ ॥ निर्वाणाचें विषय धनुष्य ॥ जळतां दुःख रावणास ॥ घालोनियां श्वासोश्वास ॥ उद्विग्नमानस स्वयें जाला ॥ ५८ ॥ निःशेष धनुष्याची सामग्री ॥ संग्रहिली होती भारी ॥ त्याची सांडी जाली पुरी ॥ निःशेष करी श्रीराम ॥ ५९ ॥ आतां कायसी रथगती ॥ ह्मणोनि जाला पदाती ॥ सक्रोध भाला घेवोनि हातीं ॥ स्वयें रघुपती हाणों आला ॥ ६० ॥ निजरथा मागें सांडोन ॥ पाईं धांवोनि रावण ॥ लक्षोनियां रघुनंदन ॥ हाणे दारुण धगधगित ॥ ६१ ॥ तें देखोनियां जाण ॥ डंडळीना रघुनंदन ॥ सबाह्य शांतीचें कल्याण ॥ क्रोधाचरण तेथें नचले ॥ ६२ ॥ आधीं सहजचि रघुनाथा ॥ सबाह्य शांतीचा परिघ होता ॥ तेणें क्रोधा प्राणांतव्यथा ॥ निजसत्ता विसरला ॥ ६३ ॥ अप्राप्तकामें क्रोध उठी ॥ श्रीरामातें पाहतां दृष्टीं ॥ अप्राप्तीची कायसी गोष्टी ॥ पूर्णकाम सृष्टीं श्रीराम ॥ ६४ ॥ श्रीरामाचें स्मरतां नाम ॥ दृष्टि वोळंगती सकळ काम ॥ भक्तकामकल्पद्रुम ॥ तो क्रोधा श्रीराम केंवि साधे ॥ ६५ ॥ देखतां श्रीरामाची मूर्ति ॥ अप्राप्तता निमाली निश्चितीं ॥ जाली क्रोधाची उपशांती ॥ लंकापति थोटावला ॥ ६६ ॥ तेणें आवेश दशशिरीं ॥ मग प्रपंच कोशाभीतरीं ॥ निजांगी होती कामनासुरी ॥ तिखट भारी आशाधार ॥ ६७ ॥ तेणें आवेश दशशिरीं जाण ॥ रघुनंदन सोडी नैराश्याचा बाण ॥ तेणें आशासुरी उठविली जाण ॥ कामना संपूर्ण निवटिली ॥ ६८ ॥ सर्वेचि रावण अत्युग्र ॥ अविद्येचें निज शस्त्र ॥ सोडियेलें वासनेचें वज्र ॥ श्रीरघुवीर दंडावया ॥ ६९ ॥ श्रीराम धनुर्धारी नेटकें ॥ वज्र निवटावया देख ॥ निर्वासनाचें तोमर चोख ॥ एकाएक सोडिला ॥ ७० ॥ राम धनुर्वाडा विचित्र ॥ वज्रावरी योजिलें तोमर ॥ तेणें भेदोनि सत्वर ॥ केला दशवक्त्र तटस्थ ॥ ७१ ॥ अंतर्बाह्य दोन्हीं रणें ॥ केलीं दारुण रावणें ॥ तितुकीं निरसिलीं रघुनंदनें ॥ अर्धक्षणें करोनियां ॥ ७२ ॥ बाह्यरण शस्त्रास्त्रीं ॥ कामक्रोधादिक अंतरीं ॥ सामर्थ्य होतें दशशिरीं ॥ रामें क्षणमात्रें उडविलें ॥ ७३ ॥ द्वेषबुद्धि रावण ॥ क ॥ २ ॥

१ आवेशें. २ पादचारी. ३ येती, लगटती. ४ चकीत झाला. ५ सुंदर.

रितां श्रीरामाचें ध्यान ॥ अंतर क्षाळलें संपूर्ण ॥ जाली बोळवण कामक्रोधा ॥ ७४ ॥ शुद्धांतःकरणें रावण ॥ निंदेचे मिषें जाण ॥ स्तविता जाला रघुनंदन ॥ श्रोते सावधान परिसोत ॥ ७५ ॥ लौकिक योद्धे रणाप्रति ॥ सरल्या शस्त्रास्त्रसंपत्ति ॥ तोंडबळें वडबडती ॥ वल्गेंअति इतस्तता ॥ ७६ ॥ साधावया मोक्षश्री ॥ रावणा अवस्था भारी ॥ निंदेमाजि स्तवन करी ॥ निजगजरीं अतिवोजा ॥ ७७ ॥ रावण अत्यंत विचक्षण ॥ वरी वेदशास्त्रसंपन्न ॥ करिता जाला वर्णन ॥ रघुनंदनस्वरूप ॥ ७८ ॥ सूक्ष्मयुक्ति कुशळतेसीं ॥ सोडोनियां वाच्यांशासीं ॥ अंगीकारोनि लक्ष्यांशासीं ॥ श्रीरामासि बोलतु ॥ ७९ ॥ आधिं त्वंपद तो रावण ॥ तें शोधोनियां जाण ॥ आतां तत्पद श्रीरामाचें पूर्ण ॥ स्वरूपवर्णन करीतसे ॥ ८० ॥ तत्पद आत्मारामीं जाण ॥ शुद्ध श्रीरामाचें वर्णन ॥ सूक्ष्म सर्वगत सनातन ॥ पावावया जाण गर्जतु ॥ ८१ ॥ निंदेचेनि मिषें जाण ॥ शुद्ध श्रीरामाचें वर्णन ॥ सूक्ष्म सर्वगत सनातन ॥ स्वयें रावण अनुवादे ॥ ८२ ॥ रावण ह्मणे श्रीरामासीं ॥ किती आतां कपट करिसी ॥ ठकोनि मारिलें वाळीसीं ॥ तैसें मजसीं चालेना ॥ ८३ ॥ आणीक किती सांगों आतां ॥ तुवां पूर्वी ठकविलें बहुतां ॥ कोण ह्मणोनि होसी पुसता ॥ तेंही तत्वतां सांगेन ॥ ८४ ॥ तुज धरोनियां मानसीं ॥ बहुत निघाले साधावयासीं ॥ शेखीं ठकवोनि तयांसीं ॥ दृश्य नव्हेसी सर्वथा ॥ ८५ ॥ लपोनि त्यांच्या सर्वांगीं ॥ सर्वथा नदिससी जगीं ॥ शिणतां साधनीं अनेगीं ॥ तोंड वेगीं नदाविसी ॥ ८६ ॥ कपटविद्या करोनि गाढी ॥ तयामाजीं देसी बुडी ॥ वेडा लाविलीं बापुडीं ॥ वाळोनि कर्वडीं पैं केलीं ॥ ८७ ॥ चौंधीं देखोनि श्रीरामा ॥ आपणा ह्मणविसी आत्मा ॥ छळून घेसी भजन धर्मा ॥ अतिदुर्गमीं साधनीं ॥ ८८ ॥ तुजलागीं मंत्र घेती ॥ असंख्य पुरश्चरणें करिती ॥ शेखीं तेही छळिले निश्चितीं ॥ निजात्मप्राप्ति चुकविली ॥ ८९ ॥ तें मजसीं नचले मत ॥ मी जाणतसें समस्त ॥ मंत्रामाजिं जो मंत्रार्थ ॥ तो तूं निश्चित श्रीरामा ॥ ९० ॥ मंत्री मंत्रामाजीं अक्षर ॥ ॐनमो इत्यादि उच्चार ॥ अक्षरीं अक्षर तूं रघुवीर ॥ हें मी साचार जाणतु ॥ ९१ ॥ पाठकें छळोनियां जाण ॥ साधनीं लाविलें वेदपठण ॥ कोरडी वाचेची टणटण ॥ लाऊनि पूर्ण गोंविलें ॥ ९२ ॥ करितां दशग्रंथ पठण ॥ तेथेंचि

१ स्वच्छकेलें. २ विसर्जन. ३ बडबडती. ४ आनंदें. ५ फसवून. ६ अंतीं. ७ मोठा. ८ शुष्क. ९ फसवून. १० स्वडतर. ११ मोहिलीं.

छळिले संपूर्ण ॥ उदात्त अनुदात्त स्वरित जाण ॥ वादा विचक्षण घालिती ॥ ९३ ॥ ऐसें ठकवोनियां तयासीं ॥ बापुडीं वेडा ला
विलींसी ॥ तैसें नचले मजसीं ॥ तुझे लपणीसीं जाणतु ॥९४॥ वेदमूळ तो ॐकार ॥ तेथें तुझी लपणी थोर ॥ अकार उकार
मकार ॥ त्रिमात्रा स्वर त्रिगुणातीत ॥९५॥ ऐसे पाठक ठकविले ॥ तैसेचि पंडित नाडिले ॥ बापुडियां कांहीं नकळे ॥ गोऊं
न घातले विवादीं ॥९६॥ शास्त्रश्रवण साधन शुद्ध ॥ त्यासींही छळिलें प्रसिद्ध ॥ केले अभिमान विरुद्ध ॥ बहुविध बाध युक्ती
चे ॥९७॥ मजसीं नचलें तें विंदान ॥ मी जाणतसें संपूर्ण ॥ शास्त्रामाजील जाणपण॥लपणी जाण ते तुझी ॥९८॥ तेही घातले
आडवाटा ॥ चढला जाणपणाचा ताठा ॥ तेणें नमनीं पैं वरिष्ठा ॥ फुगारा मोठा गर्वाचा ॥९९॥ पंडितां नकळे हे गती॥शास्त्रामा
जिं जे जे युक्ती ॥ जाणिवा तेथें तुझी वसती ॥ हें सांगती आणिका ॥१००॥ जेविं गूळ उसाचा घाणा॥मुखींचा रसु भरे भाणां॥
शब्द सोपाटीं आपण जाणा ॥ रितेपणा करकरी ॥१॥ शास्त्रामाजिं जे जे युक्ती ॥ ते ते केवळ चैतन्यस्फुर्ती ॥ तेही वंचोनि तयाप्र
ति ॥ अहंमति भुलविले ॥ २ ॥ भोळीं बापुडीं याज्ञिकें ॥ यज्ञद्वारां भरलीं एकें ॥ त्यांसिं गोंविलें कौतुकें ॥ स्वर्गसुखें दावोनि
यां ॥३॥ कुंड साधिती अतिविल्पत्तीं ॥ मेखळा परिमित साधिती ॥ वेदी साधिली अतिनिगुती ॥ मंडप प्रीति करोनियां ॥ ४ ॥
इध्मा बर्हि त्रिसंधान ॥ विचित्र दर्भाचें परिस्तरण ॥ त्याहीवरी पात्रासादन ॥ युक्ति करोन मंडित ॥ ५ ॥ आणिती ओपधी सं
भार ॥ होम द्रव्य अतिविचित्र ॥ मेप श्येनादि परिकँर ॥ आणिती सत्वर यागासीं ॥ ६ ॥ अतियुक्ति साधूनि अरणी ॥ मंथन
करिती काष्ठें करोनि ॥ तेथें प्रकटला जो अग्नी ॥ तो कुंडीं आणोनि स्थापिती ॥७॥ तेथें ॐकार वपट्कार ॥ मंत्र घोपाचे उच्चार॥
ऋत्विज करिती अपार ॥ स्वाहा स्वधाकार विनियोगें ॥ ८ ॥ होते पोते उद्गाते ॥ सुस्नात सावधान्वितें ॥ आज्ञा पुसोनि यज
मानातें ॥ अवदानातें अर्पिती ॥ ९ ॥ न मम ह्मणतां यजमान ॥ ऋत्विज सोडिती अवदान ॥ तेणें बळें याज्ञिकजन ॥ स्वर्गभु ॥ ३ ॥
वन वांच्छिती ॥११०॥ पुण्यक्षयें तेथून पडती ॥ परी नैश्वर्य नमानिती ॥ ऐसीं ठकलीं नेणों किती ॥ तें मजप्रति चालेना ॥११॥

१ लीला, फसवणूक. २ कल्पना. ३ ज्ञानाभिमान. ४ पात्रीं. ५ शुष्ककाष्ठें. ६ कौशल्यें. ७ विचित्र.

तेथील लपणीचें सूत्र ॥ मी जाणतसें समग्र ॥ कर्माकर्मी सूक्ष्म सार ॥ स्वरूपें साचार लपतोसि ॥१२॥ अग्नि आज्य समिधा स
मग्र ॥ तेणें रूपें तूं साचार ॥ याज्ञिका नकळे हें सूत्र ॥ कर्मठ तेणें फार व्यापिले ॥१३॥ यजमानाच्या क्रियाशक्ती॥तेचि तुझी
निजस्थिती ॥ संन्यासही त्याच रीतीं ॥ छळणोक्ती नाडिले ॥ १४ ॥ विरजाहोम करोनि एक ॥ जाळिले ह्मणती कामादिक ॥
शेखीं तिळाज्य जाळिलें देख ॥ कामक्रोधादिक अनेंसुट ॥१५॥ गुरू पासोनि महावाक्य ॥ ज्याकारणें घेतलें देख॥तें राहिलें स
कळिक ॥ पूज्यत्वें चोख भुलविलें ॥ १६ ॥ आह्मी पूज्य परमहंस ॥ ह्मणोनि भुलविलें त्यांस ॥ विसरले महावाक्यास ॥ पंची
करणासिं विसरले ॥ १७ ॥ सांडोनि स्वानंदस्फूर्ती ॥ पूज्यत्वें भुलविले यती ॥ तैसेंचि केलें योग्यां प्रति ॥ सांगू किती कपट
कर्म ॥१८॥ एक ते पैं बापुडीं ॥ तुज पाहावया लवडसवडी ॥ निघाले अतितांतडी ॥ ते घातले कडार्डी योगाचिये ॥१९॥ वारि
यावरी घालिसी ॥ नानासिद्धीसीं गोंविसीं ॥ ऐसा ठकवोनियां लपसी ॥ वेडा लाविसी योगियां ॥ १२० ॥ मार्गु काहाडितां
कडाडी ॥ चढसी वैकुंठीचिया पाहाडीं ॥ नातरी शेपफडीचे बुडीं ॥ निद्रेमिषें लपतोसि ॥२१॥ तेथोनि काढितां निर्धारीं ॥ भे
णें लपसी दशावतारीं ॥ रूप धरितां सिंह सूकरी ॥ लाज निर्धारीं तुज नाहीं ॥२२॥ साधितां नसाधसी बहुतां ॥ तो मज सांप
डलासी आतां ॥ ह्मणें होसी तूं दुश्चिता ॥ येथोनि आतां ढळों नेदीं ॥ २३ ॥ ऐसा सिंहनादें रावण ॥ गर्जता जाला आपण ॥
तंव सारथी अतिविचक्षण ॥ तेणें विंदान साधिलें ॥२४॥ राम धनुष्य तोडितां जाण ॥ सोहं भावाचा मेढा कठिण ॥ ठेविला हो
ता आच्छादून ॥ तो आणोन दीधला ॥२५॥ हातीं पडतां धनुष्य बाण ॥ निष्कपट रणांगण ॥ साधावया वीर रावण ॥ काय
आपण बोलतु ॥ २६ ॥ श्रीरामें रणख्यातीं ॥ करोनि सकळां दिधली मुक्ती ॥ उरले जे तयांप्रति ॥ लंकापती अनुवादे ॥२७॥
आजिवरी म्यां केलें कपट ॥ रामें त्याचें केलें सपाट॥ आतां जालों मी चोखट॥ दशकंठ अतिशुद्ध ॥२८॥ सकळसैन्या समवेत॥
युद्धीं नाटोपे रघुनाथ ॥ तो मी एकांगी लंकानाथ ॥ राम निश्चित साधीन ॥२९॥ करोनि लोटांगण तुह्मासीं ॥ विनवितों मी स

१ घृत. २ अंतां. ३ समग्र, स्वतंत्र. ४ मार्ग. ५ हुषार, कुशळ. ६ आले. ७ पवित्र.

कळांसीं ॥ जो खड्गातें हातवशी ॥ तेणें शिवपूजेसीं भेदिलें ॥ १३० ॥ तुह्मासें शंकराची आण ॥ कोणीं नकरावें युद्धत्राण॥मा
क्षी होवोनि आपण ॥ आंगवेंण पहावी ॥ ३१ ॥ श्रीराम आणि रावण रणीं ॥ युद्धीं भिडती कोण कोणी ॥ जय अपजय दोन्हीं॥
कोण कोणालागुनी पैं होतो ॥ ३२ ॥ ऐसी सकळां विनवण ॥ करिता जाला रावण ॥ तें ऐकोनि रघुनंदन ॥ स्वसैन्यालागून वि
नवित ॥ ३३ ॥ रावणाच्या निजमानसीं ॥ बहुत दिवस आधीं ऐसी ॥ समरांगणीं श्रीरामासीं ॥ निजांगेसीं भिडावें ॥ ३४ ॥
ते रावणाचे मनोरथ ॥ आजि फळले समस्त ॥ रणीं भेटलों मी रघुनाथ ॥ तेणें बहुत हरिखेलें ॥३५॥ माझ्याही हेंचि मानसीं ॥
रावणाच्या मनोरथासीं ॥ सिद्धि पाववीन रणभूमीसीं ॥ मुक्ति रावणासीं देऊनि ॥ ३६ ॥ यालागीं तुह्मीं समस्त ॥ युद्धीं रहावें
निवांत ॥ राम आणि लंकानाथ ॥ कैसे रणांत भिडतील ॥ ३७ ॥ साक्षी होवोनियां तुह्मी ॥ पहावी दोघांची रणभूमी ॥ जा
णोनि रिघे जो संग्रामीं ॥ आण दुर्गमी तयासीं ॥ ३८ ॥ जाणोनि निघेल युद्धासीं ॥ अदंडें दंडीन मी त्यासीं ॥ ऐसें बोलतां राघ
वासीं ॥ कांप सकळांसीं पैं आला ॥ ३९ ॥ वेदतुल्य तुझी आज्ञा ॥ कोण करूं शके अवज्ञा ॥ लागले श्रीरामचरणा॥ तुझी आ
ज्ञा वंद्य आह्मांसीं ॥१४०॥ तंव रावण अतिकडाडी ॥ गर्जोनियां हाक फोडी ॥ बाण काढोनियां तांतडीं ॥ राम निर्वडीं विंधू पा
हे ॥ ४१ ॥ परमप्रीति लंकानाथा ॥ रणीं श्रीरामासीं भिडतां ॥ कोण वाणली अवस्था ॥ सावध श्रोतीं परिसावी ॥ ४२ ॥ भे
दोनियां ब्रह्मांडासीं ॥ विश्वात्मक श्रीरामासीं ॥ देखतां रावण हर्षासीं ॥ निजधर्मासीं विसरला ॥ ४३ ॥ एका जनार्दना शर
ण ॥ श्रीरामासीं करितां रण ॥ स्वयें विसरोनि रावणपण ॥ श्रीराम आपण होईल ॥ १४४ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्ध
कांडेएकाकारटीकायांरामरावणयुद्धप्रसंगोनामएकषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १४४ ॥ ॥श्लोक॥ ॥१॥
॥एवं॥ ॥१४५॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ मदगकरी. २ पराक्रम. ३ चिंता. ४ आनंदेल. ५ युद्धीं. ६ सत्वर ७ समग्र.

श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ सोहंभावाचा मेंढा सुलक्षण ॥ अनुसंधानाचा तीक्ष्ण बाण ॥ लक्षूनियां रघुनंदन ॥ स्वयें रावण विंधों पाहे ॥१॥ तंव अवघा ब्रह्मांडगोल ॥ रामें व्यापिला दिसे सकळ ॥ तेथें कायसें जगतीतळ ॥ राम प्रवळ वाढिन्नला॥२॥ सप्तपाताळातळीं चरण ॥ श्रीरामाचे देखे रावण ॥ ऐका तयाचें लक्षण ॥ सुलक्षण सुचिन्हीं ॥३॥ निजधैर्यशेपफडीवरी॥श्री रामचरण निर्धारीं ॥ सुचिन्हें शोभती कवणें परी ॥ नवल परी तेथींची ॥ ४ ॥ अनुपम्य चरणपंकेज ॥ शोभे सायुज्याचा ध्वज॥ ऊर्ध्वरेखा ते सहज ॥ दावी वोज ऊर्ध्वगती ॥ ५ ॥ वज्र आणि अंकुश दोन्ही ॥ भक्तसाह्या लागोनि ॥ विपक्षीं अंकुश वोढोनि॥ भक्तरक्षणी छेदी वज्रें ॥ ६ ॥ अनंतसूर्यांचीं किरणें ॥ जैसीं मिरवती बाळपणें ॥ त्यांतें आणोनियां उणें ॥ अधिकगुणें चरण तळा ॥ ७ ॥ जैशा नभाचिया कळिका ॥ तैसी शोभा अंगुळिकां ॥ शोभताती अलोलिका ॥ तेजें शोभवी रसातळा ॥ ८ ॥ नखचंद्रीं चंद्ररेखा ॥ रमा रातली चरणपीयूखा ॥ गंगेचें तें माहेर देखा ॥ सकळ लोकां उद्धरी ॥९॥ कैशी घोंटियांची धरव ॥ हे तंव निर्गुणाचे अवयव ॥ वरी कळावियांची ठेव ॥ सागरीं अपूर्व शाम लहरी ॥१०॥ तळातळ लोक जाण ॥ तेणें वसविलें संपूर्ण ॥ वांकी तोडराचें महिमान ॥ वर्णावया वदन मज कैंचें ॥ ११ ॥ यमनियमाच्या कुसरीं ॥ मनें मुरडिलीं माघारीं ॥ ते सोहंभावाच्या गजरीं ॥ वांकी निर्धारीं गर्जत ॥ १२ ॥ भवस्वर्गा प्रळयकाळ ॥ नामें प्रळय घंघाळ ॥ तोडर गर्जोनि केवळ ॥ सांगे प्रवळ सायुज्य दान ॥१३॥ सूर्यबिंबामाजी प्रभा ॥ तैसी जानुचक्रीं शोभा ॥ महातळींचा तो गाभा ॥ दिसे उभा शोभतु॥१४॥ ऊरूची शोभा अद्भुत ॥ सुतळलोक जेथें नांदत ॥ बळी राजा नित्यांकित ॥ राज्य करित पैं तेथें ॥१५॥ बळी चरणाचा अनुरक्त॥ केंवि राहिला सुतळांत ॥ त्या बळीचा निश्चितार्थ ॥ ऐसा सुनिश्चित सांगेन ॥१६॥ ऊर्ध्वलोका देवोनि लात ॥ अधोवदनें नित्य व्रत ॥ सुतळीं राहोनि निवांत ॥ चरण चिंतित रामाचे ॥ १७ ॥ राहोनियां मध्यलोकीं ॥ श्रीरामातें अवलोकी ॥ सांडोनियां अधऊर्ध्वांची उंखी ॥ मेळवित एकीं श्रीरामीं ॥ १८ ॥ कटिप्रदेशीं तळलोक ॥ विस्तारला एकाएक ॥ पाहतां तेथींचा आलोकें॥

---

१ धनुष्य. २ कमल. ३ लक्ष. ४ शत्रुत्र. ५ रममाण झाली. ६ अमृता. ७ सौंदर्य. ८ कौशल्य. ९ विवेक. १० स्थिति, विचार.

लोकालोक हारपे ॥१९॥ सर्वांमाजि तोचि मध्यु ॥ शोभा शोभे विंद्रदु ॥ अतळलोक प्रसिद्धु ॥ तयेस्थानीं सुबद्ध नांदत ॥ २० ॥
विजु देखोनि श्रीरामासीं ॥ विसरली उदय अस्तासीं ॥ जाली पीतांवरु कासेसीं ॥ माळ कंठीशीं मिरवत ॥ २१ ॥ श्रीराम आ
कळे सगळा ॥ तेच भक्तभावार्थ मेखळा ॥ उपनिषदाचा पाळा ॥ येवोनि निघाला किंकिणीमाजी ॥ २२ ॥ चिद्रत्न कटिसूत्र
कटीं ॥ उपरी मिरवे माळगांठी ॥ अनुहताच्या निजनेटीं ॥ ध्वनी गोमटी क्षुद्रघंटा ॥ २३ ॥ जालिया स्वरूपीं भेटी ॥ जेंवि
वृत्ति होय उफराटी ॥ सांडोनियां मत्तचावटी ॥ अधोदृष्टी सलज्ज ॥ २४ ॥ तेंवि अधोमुख घंटिका ॥ पालवीं मुक्तलग नेटका ॥
कासे लागलिया देखा ॥ मुक्ति सकळिकां देत राम ॥२५॥ उदर ह्मणती दामोदर ॥ परी तें जगदोदर साचार ॥ त्रिलोक त्रि
वळी सुंदर ॥ वरी मनोहर रोमरेखा ॥ २६ ॥ अनंत ब्रह्मांड साठोवा ॥ कीं विश्रांती सकळ जीवा ॥ ह्मणोनि दामोदर नांवा॥मिर
वावया आस्था जाली ॥२७॥ नाभी सखोल निजनिर्मळ ॥ रजरागें रातोत्पळ ॥ सृष्टिकर्त्याचें केवळ ॥ जन्म प्रबळ तये स्थानीं
॥ २८ ॥ भूर्लोक अधिष्ठान ॥ उदर श्रीरामाचें पूर्ण ॥ तळीं सप्तपाताळें संपूर्ण ॥ ऊर्ध्वलोकाचें रचन त्यावरी ॥२९॥ हृदय शुद्ध
अव्यंग ॥ संकल्पविकल्पातीत सांग ॥ जेथें रंगलें अंतरंग ॥ अतिसभाग्य साधुजन ॥३०॥ दक्षिणांग विप्रपादें करीं ॥ आ
पुल्या महिम्याची थोरी ॥ वाढविली प्रीति करीं ॥ लात उरावरी साहोनि ॥३१॥ केवळ सुखाचेंही सुख ॥ गुणग्रंथिरहित देख॥
साधूनि रत्नजडित पदक ॥ अलोलिक शोभत ॥३२॥ सोलींव सुखाचें निजसार ॥ श्रीरामहृदयावरी पदकहार ॥ सत्वगुणी
अतिसुंदर ॥ श्रीरघुवीर शोभत ॥ ३३ ॥ भक्ति वैराग्य शुक्तिसंपुटीं ॥ मुक्तमोतियें जन्मलीं गोमटीं ॥ तेंवि श्रीरामाचिये कंठीं॥
वैजयंती गोमटी सुरेखा ॥३४॥ चिंतात्यागें निर्मळवृत्ती ॥ तेचि अम्लान माळा शोभती ॥ भूर्लोकाची तेथें वसती ॥ लंकापती दे
खतु ॥ ३५ ॥ अष्टपत्री निर्मळ ॥ अंतरीं विकसित कमळ ॥ अनन्यगतीच्या दृष्टि वहळ ॥ तुळसीदळ मंडित ॥३६॥ सप्तावर ॥ १ ॥
णाहून उदंड ॥ अतिदीर्घ बाहुदंड ॥ तन्मयाचें मिरवे कोदंड ॥ करीं प्रचंड साजिरें ॥३७॥ दुज करीं निर्वाण ॥ चहूं पुरुषार्थाचे

१ विचित्र. २ सांपडे. ३ पट्टा. ४ घाग-यात. ५ मोत्यें. ६ आश्रय. ७ बहु व्यापक. ८ धनुष्य.

वाण ॥ देहअहंकृति रावण ॥ वधावया जाण धरियेले ॥३८॥ दोहीं हातीं परिकर ॥ दोन्हीं आयुधें विचित्र ॥ दशेंद्रियें दशव
क्र ॥निवटावया सत्वर धरिलीसे ॥३९॥ ओंकार तोचि कंबुकंठ ॥ मात्रात्रयाचें मूळपीठ ॥ वेद तेथोनि प्रकट ॥ जाला उद्भट त्रि
कांडीं ॥४०॥ ते महर्लोकरचन ॥ रचिता जाला रघुनंदन ॥ त्याचे श्रवणाचें महिमान ॥ दशानन विवंची ॥४१॥ समूळ चैतन्या
चें आळें ॥ तैसे रामाचे विशाळ डोळे ॥ मनोगतें पैं सकळें ॥ एके काळें देखणे सदा ॥४२॥ पूर्वोत्तर मीमांसा दोन्ही ॥ अहर्निशीं
भजती भजनी ॥ ह्मणोनियां श्रीरामकर्णीं ॥ कुंडलालागूनि अधिकारू ॥ ४३ ॥ रामें लेणियाचें लेणें ॥ विश्व मुक्त त्याचेनि
श्रवणें ॥ श्रवणें देखिला रावणें ॥ नारदवचनें करोनि ॥४४॥ आनंद विश्रांती आलें ॥ कीं निवोनि सुख मुसावलें ॥ तेंचि साचा
र शोभलें ॥ वदनबिंब निमासुर ॥ ४५ ॥ त्या आनंदसागराचे तरंग ॥ तेचि दशन सुरंग ॥ अधरीं उभय दिसे योग ॥ जी
वशिवभाग एकत्र ॥४६॥ श्रीरामाचें प्रसन्न वदन ॥ तेथें जनासि विश्रांती गहन ॥ ह्मणोनि स्वर्गादिकस्थ जन ॥ करिती ध्या
न रामाचें ॥ ४७ ॥ निजनैराश्य परिकर ॥ एकनिष्ठता मुनिवर ॥ कीं अविच्छिन्न तैलधार ॥ तैसें नासिक सुंदर श्रीरा
ममुखीं ॥४८॥ समूळ चैतन्याचें आळें ॥ तैसे रामाचे विशाळ डोळे ॥ श्रवणांत पैं सकळें ॥ एके काळें देखणे सदा ॥४९॥ रवि
शशी निरंतर ॥ तेजें जाले प्रकाशकर ॥ तेचि सेविती स्वतंत्र ॥ श्रीराम नेत्र होऊनि ॥ ५० ॥ निजात्मबुद्धि उल्हा
सें ॥ तपें केलीं खरेंपुसें ॥ ह्मणोनि नेत्रांचेनि प्रकाशें ॥ वसे सावकाशें तपोलोक ॥ ५१ ॥ श्रवणांत अतिदीर्घता ॥ द्वैत
दृष्टि पैं होतां ॥ नये पाहतां सर्वथा ॥ अतर्क्यता स्वभाव ॥ ५२ ॥ नवल तेथीचें निरीक्षण ॥ करीत कामासि कानन ॥ डोळ्या
डोळे मोहन ॥ आवडी जाण पडतसे ॥५३॥ जेंवि गगनोदरीं धनुष्यरेखा ॥ तैशा भोंवया सुरेखा ॥ कीं वदनेंदूचिया पीयूखा॥
सेविती देखा आर्त चकोर ॥५४॥ जैसें अधिष्ठान निर्मळ ॥ तैसें विस्तीर्ण कपाळ ॥ अखंड नखंड त्रिकाळ ॥ त्रिवळी प्रबळ तेचि
निडळीं ॥ ५५ ॥ संकल्पमृग वधिला लोभीं ॥ काढिला सोहं मृगनाभी ॥ तोही अर्पिला पद्मनाभीं ॥ निरालंबीं मळवटु ॥५६॥

१ समग्र. २ मारावया. ३ शंखाकृतीकंठ. ४ स्पष्ट. ५ अलंकार. ६ एकत्र झाले. ७ सुंदर. ८ एकसारखी. ९ चंद्र. १० परिपक्व. ११ अमृता. १२ भाळीं. १३ मस्तकीं.

स्वस्वरूपें प्रबळ ॥ सबाह्याभ्यंतर निर्मळ ॥ पावोनियां श्रीरामभाळ ॥ वसती सकळ सत्यलोकीं ॥५७॥ नभ शून्यत्वा उबगलें ॥ तें श्रीरामा शरण आलें ॥ येवोनि मस्तकीं राहिलें ॥ नीळालकीं शोभत ॥ ५८ ॥ गजेंद्रदंताची भक्तिफणी ॥ स्वभावें मस्तकीं धरोनि ॥ तियें कुरळ विंचरोनि ॥ वीरगुंठी दाटले ॥ ५९ ॥ वरी शुद्ध सुमनाचीं सुमनें ॥ गुंफोनि अनुसंधानें ॥ सुवासितें चैतन्यपणें ॥ बांधतां ठेंगणें नभ रामा ॥६०॥ वाणूं मुकुटाचा महिमा ॥ कैंची उपमा निरुपमा ॥ तेणें रचना मनोरमा ॥ वैकुंठ आणि कैलासा ॥ ६१ ॥ ऐसें चतुर्दशभुवन ॥ वैकुंठ कैलासादिकरून ॥ प्रकाशीत रघुनंदन ॥ देखोनि रावण तटस्थ ॥ ६२ ॥ अपरिमित चौपामीं ॥ देखोनियां श्रीरामामीं ॥ रावण चढला आवेशीं ॥ बाण सीतांसीं लाविला ॥ ६३ ॥ समरंगणीं निजकडाडी ॥ बाण वोढोनि कानाडी ॥ निजाभिमानें हाक फोडी ॥ लक्ष निर्वेडी भेदावया ॥ ६४ ॥ अनंत ब्रह्मांडाचिया पंक्ती ॥ ज्याचे कटेंवसा भामती ॥ तो विंधावया रघुपती ॥ लंकापति लक्ष पाहे ॥ ६५ ॥ तंव विपरीत जालें तेथें ॥ स्थूळ सूक्ष्म जितुकीं भूतें ॥ वेगळालीं पैं समस्तें ॥ राम निश्चितें दिसतसे ॥ ६६ ॥ वानरसैन्याभीतरीं ॥ राम विंधावया बाणेंकरी ॥ पाहतां जाला दशशिरी ॥ तंव प्रतिशरीरीं श्रीराम ॥ ६७ ॥ गजाकडे जंव पाहत ॥ तंव महावतेंसहित ॥ गज देखिला रघुनाथ ॥ सर्वांचि पाहत रथाकडे ॥ ६८ ॥ तंव रथ वारुसहित ॥ सारथी शस्त्रास्त्रीं समवेत ॥ ध्वजा पताका मंडित ॥ देखे लंकानाथ श्रीराम ॥ ६९ ॥ सपर्वत वानरभार ॥ द्रुम पापाण परिकर ॥ पृथक् पृथक् रघुवीर ॥ दशवक्त्र देखतु ॥७०॥ सुमित्र बिभीपण तेथ ॥ सुग्रीव अंगद जांबुवंत ॥ तार तराळादि समस्त ॥ हनुमासहित श्रीराम ॥ ७१ ॥ निजसेनेचे राक्षस ॥ रणयोद्धे रणकर्कश ॥ त्यांचा लोपोनि राक्षसभास ॥ सावकाश राम जाले ॥ ७२ ॥ फिरोनि पाहे लंकेकडे ॥ रामरूप लंकेचे हुडे ॥ गुप्तद्वारें जें अवघडे ॥ गुढे निगुढे राम जाला ॥ ७३ ॥ घरें चौबारें समस्त ॥ महासोपीनें अद्भुत ॥ दुर्गाची सामग्री समस्त ॥ राम निश्चित होवोनि ठेला ॥७४॥ पाहतां यंत्रगोळाकडे ॥ यंत्रद्रव्य जें अवघडें ॥ ॥ २ ॥

१ कंटाळले. २ केशीं. ३ केश. ४ पुष्पें. ५ धनुर्धारी. ६ संपूर्ण. ७ अकरांशें. ८ समग्र. ९ बुरुज. १० जिने.

दुर्धर शस्त्रें जीं अतिप्रचंडें ॥ निजनिर्वाडें राम जाला ॥७५॥ आपला जोकां निजरथ ॥ वारु सारथी ध्वजेसहित ॥ स्वयें जाला रघुनाथ ॥ अतिविस्मित रावण ॥ ७६ ॥ नेहटून पाहे जंव आपण ॥ तंव निजहस्तीचें धनुष्य बाण ॥ तेंही जाला रघुनंदन ॥ स्वयें रावण विस्मित ॥ ७७ ॥ तळीं पृथ्वीकडे पाहे ॥ तंव ती राम जाली आहे ॥ जीवनाची रससोये ॥ राम स्वयें होवोनि ठेला ॥७८॥ तेजाचें निजतेज ॥ तें रामचि स्वयें सहज ॥ वायूचें ज चळणप [illegible] ळक सहज श्रीराम ॥७९॥ श्रीराम [illegible] थें॥नभ शून्यपणें भासे तेथें ॥ देखिलिया श्रीरामातें ॥ चिद्गगन तेथें राम जाला ॥८० ॥ पवनीं दहनीं अवनीं गगनीं ॥ रामावीण नदिसे नयनीं ॥ ठेला त्रैलोक्य व्यापूनी ॥ दशाननीं अतिविस्मयो ॥ ८१ ॥ सप्तपाताळाचें अंतर ॥ ऊर्ध्व सप्तलोकांचे पदर ॥ दिशांच्या पोकळी समग्र ॥ स्वयें रघुवीर कोंदला ॥ ८२ ॥ निजदेह पाहे रावण ॥ हस्तपादादि अवयव पूर्ण ॥ तोही जाला रघुनंदन ॥ रावणपण खचों पाहे ॥ ८३ ॥ अस्थि चर्म मज्जा मांस ॥ रामें भेदले सप्तकोश ॥ अंतरीं करोनि प्रवेश ॥ निज हृदयास शोधित ॥८४॥ मनाचे संकल्प सर्व ॥ स्वयें जाला पैं राघव ॥ विसरोनि निजस्वभाव ॥ उन्मनभाव बाणला ॥ ८५ ॥ बुद्धि बोधेसीं अवचितीं ॥ राम जाला निश्चितीं ॥ विसरोनि निजस्फूर्ती ॥ समाधिस्थिती बाणली ॥८६॥ चित्तें चिंतितां रघुनंदन ॥ स्वयें जाला चैतन्यघन ॥ तेणें भयें अभिमान ॥ निजचिन्ह ही विसरला ॥८७॥ अहंकार ही कांपिन्नला ॥ तो श्रीरामा शरण आला ॥ तद्रूपतेचा कौल घेतला ॥ सोहं जाला श्रीराम ॥८८॥ अंतःकरणीं व्यापक धर्म ॥ धरून होतें प्रपंच धर्म ॥ तेणें देखतां रघूत्तम ॥ सर्वगत राम स्वयें जाला ॥८९॥ कायसी सुवेळ निकुंबळा ॥ राम जाला बोरी बाभळा ॥दशकंठ भ्रमीत जाला ॥ पाहूं लागला दशदिशा ॥ ९० ॥ जिकडे पाहे तिकडे हरी ॥ रावण पडला भ्रमचक्रीं ॥ भ्रमत असे चक्राकारी ॥ राम निर्धारीं लक्षेना ॥ ९१ ॥ येरीकडे रघुनंदन ॥ तन्मयाचें कोदंड जाण ॥ घेऊनि सायुज्याचा बाण ॥ सीतीं पूर्ण सज्जिला ॥ ९२ ॥ पूर्ण कानाडी वोढोनि पाहीं ॥ बाण सोडितां लवलाहीं ॥ श्रीरामाच्या हस्तीं दोहीं ॥ अपूर्व कांहीं वर्तलें ॥ ९३ ॥ ॥ श्लोक ॥

१ आत्मप्रतीतीनें. २ सलक्ष. ३ जलाची. ४ स्वभाव. ५ वायुमध्यें. ६ पृथ्वीमध्यें. ७ नष्ट होऊं. ८ शुद्धकरीत, प्रकाशित. ९ आत्मभाव. १० गृह. ११ धनुष्य. १२ धनुर्ष्यी.

आरूढेविधिकार्मुकेरघुपतौवामोब्रवीद्दक्षिणंपुण्येकर्मणिभोजनेचपुरतःप्रागल्भ्यमस्मिन्नकिं ॥ वामान्यःपुनरब्रवीत्तमपिरेत्रष्टुंनिजंस्वामिनंछिंद्यांरावणमस्तकानियुगपच्चैकैकमादिश्यतां ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ श्रीरामाचे दोन्ही हस्त ॥ परस्परें अनुवादत ॥ तेणेंचि स्वामीचा पुरुपार्थ ॥ हर्पे सांगत जगार्मा ॥ ९४ ॥ श्रीराम अतिआवेशीं ॥ वाण लावोनि मौतोर्मी ॥ वोढितां दक्षिण हस्तासीं ॥ गेला कानापासीं कानाडी ॥ ९५ ॥ तंव वाम बोले दक्षिणाप्रति ॥ युद्धीं भिडतां रघुपती ॥ मागें सरलासि युद्धख्याती ॥ वीरवृत्ति हे नव्हे ॥ ९६ ॥ पुण्यकाळ देखोनियां पुढें ॥ धांवोनि येसी लवडसवडें ॥ दान करिसी वाडेंकोडें ॥ श्रेय निवाडें घ्यावया ॥ ९७ ॥ तैसेंच सत्कर्माच्या ठाईं ॥ पुढें धांवसी लवलाहीं ॥ भोजनाच्याही समई ॥ कवळ पाहीं घ्यावया ॥९८॥ जैसा तेथें पुढें होसी ॥ तैसा आजि रणभूमीसी ॥ पुढें येवोनि वेगेसीं ॥ पुरुपार्थासीं दाखवीं ॥ ९९ ॥ जेणें बळें सत्कर्मासीं ॥ पुढें होसी आवेशीं ॥ तेणें बळें रंगभूमीसीं ॥ पुरुपार्थासीं दाखवीं ॥ १०० ॥ आजिवरी समग्र वित्त ॥ स्वामीचें भोगिलें समस्त ॥ युद्धसमई मागें सरत ॥ हें अनुचित सर्वथा ॥ १ ॥ ऐकोनि वामाचें बोलणें ॥ दक्षिण हांसिन्नला मनें ॥ निर्बळासीं पुढें करणें ॥ लाजिरवाणें आपणासीं ॥ २ ॥ धनुष्य देवोनि तुजप्रति ॥ पुढें करितांचि काकुळती ॥ येवोनि बोलसी छळणोक्ती ॥ युद्धख्याती नकरवे ॥ ३ ॥ पुढें जावोनि काय केलें ॥ रणीं थोटावलें राहिलें ॥ संधान नकरवे वहिलें ॥ वलगे जल्प वृथाचि ॥ ४ ॥ रणीं पाठि नाहीं देखिली ॥ जे तूं बोलसी छळबोली ॥ वीरवृत्तीची तुवां भली ॥ नाहीं देखिली युद्धरचना ॥ ५ ॥ मागें सरोनि कानासीं ॥ पुसत असें गुज स्वामीसीं । कैसें निवटूं रावणासीं ॥ हें मजपासीं सांगावें ॥ ६ ॥ दहाही शिरें एकवट ॥ [illegible] वीं निवटूं वेगळाले कंठ ॥ स्वामी सांगावें हें स[illegible] याचें ऐसा[illegible] चि ना वो ॥ को[illegible] शिरवावा पावो ॥ तुवां पुढें जावोनि पहाहो [illegible] काण आवा साधला ॥ ८ ॥ ऐसें निजहस्ताचें लाघव [illegible] ॥ ऐकोनि सुखावे रघुराव ॥ तंव येरीकडे पहाहो ॥ अपूर्व रावणें मांडिलें [illegible] ९ ॥ त्या दोघांचिया रणासीं ॥ कैचें सामर्थ्य उपमेसीं [illegible] ॥ त्याची उपमा साजे त्या

१ अनु[illegible]. २ डावा. ३ उ[illegible]. ४ [illegible] [illegible]त्वर. ५ आनंदे. ६ ग्रास. ७ धन. ८ तटस्थ. ९ संपूर्ण, श्रेष्ठ. १० तो[illegible]. ११ पु[illegible]र्थ. १२ कौशल्य.

॥ ३ ॥

सीं ॥ पैस वैखरीसीं असेना ॥ ११० ॥ ॥ श्लोक ॥ रामरावणयोर्युद्धंरामरावणयोरिव ॥ गगनंगगनाकारंसागरःसागरोपमः ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ सगळें सांठवे गगन ॥ ऐसें दुसरें कैचें आन ॥ तैसें रामरावणाचें रण ॥ उपमा समान त्याची त्यासीं ॥ ११ ॥ सागरा सारिखा आन ॥ दुजा सागर कैंचा भिन्न ॥ ह्मणोनि त्याचे उपमेसमान ॥ नदिसे चिन्ह आणिक ॥ १२ ॥ तैसें राम रावणाचें रण ॥ त्यासिं उपमा राम रावण ॥ ह्मणोनि उपमेसीं पूर्ण ॥ वक्तेपण मज नाहीं ॥ १३ ॥ कोदंडपाणी रघुनाथ ॥ गगन भरी लखलखित ॥ देखोनियां लंकानाथ ॥ हर्पितचित्त पैं जालें ॥ १४ ॥ जन्मजन्मांतरीं वहुता ॥ नानासाधनीं कष्टतां ॥ भेटी जाली श्रीरघुनाथा ॥ ह्मणोनि तत्वतां पूजितु ॥ १५ ॥ उभा रणांगणामाझारीं ॥ नाहीं पूजेची सामग्री ॥ ह्मणोनि रामातें वाणधारीं ॥ रावण गजरीं पूजितु ॥ १६ ॥ करोनि वाणाच्या अक्षता ॥ त्यांहीं श्रीरामातें पूजितां ॥ उल्हास रावणाच्या चित्ता ॥ अतिसादरता पूजेची ॥ १७ ॥ पूजावया राघवेशा ॥ रावण पाहे जंव आकाशा ॥ तंव राम कोंदला दशदिशा ॥ निजमानसा उल्हास ॥ १८ ॥ लक्षोनियां रघुनंदन ॥ भलतेकडे टाकी वाण ॥ नेणें स्वसैन्य परसैन्य ॥ करी संधान अद्भुत ॥ १९ ॥ पुढें लक्षोनि रघुनंदन ॥ जंव आवेशीं विंधि रावण ॥ तंव पाठीसीं धनुष्य वाण ॥ घेवोनि जाण उभा असे ॥ १२० ॥ मागें विंधों जाय रावण ॥ तंव वामांगीं रघुनंदन ॥ तिकडे करी जंव संधान ॥ तंव दिसे दक्षिणांगीं ॥ २१ ॥ अधऊर्ध्वदिशा समस्त ॥ कोंदला देखोनि रघुनाथ ॥ वाणीं सर्वत्र पूजित ॥ तेणें हांसत सुर सिद्ध ॥ २२ ॥ राक्षस ह्मणती रावण ॥ भ्रमला अतिशयें दारुण ॥ आह्मांसींच विंधितो वाण ॥ रणकंदन मांडिलें ॥ २३ ॥ राम राहिला येकीकडे ॥ रावणोंचि निजनिवाडें ॥ आमचे काढियेले मेढे ॥ कोणीकडे पळों आतां ॥ २४ ॥ स्वर्गीं हासती सुरगण ॥ सिद्ध हासती संपूर्ण ॥ गणगंधर्वादि चारण ॥ खदखदून हांसती ॥ २५ ॥ वानर हांसती वाडेंकोडें ॥ रावण रागें केलें वेडें ॥ आपुलें पारिखें नदिसे पुढें ॥ जिकडे तिकडे शर टाकी ॥ २६ ॥ नकळे कोणासीं मात ॥ रावणाचें अनुचरित ॥ राम देखोनि सर्वगत ॥ वाणीं पूजित अतिप्रीती ॥ २७ ॥ देखोनियां सर्वगत ॥ भजे जो कां अनुरक्त ॥ जन त्यासीं ह्मणती भ्रांत ॥

१ वर्णित. २ समुद्रा[illegible]. ३ मागी. ४ उजवे कडे. ५ त्ता[illegible]. ६ संहार. ७ निश्चयें. ८ आनंदोल्हास. ९ शत्रूचें. १० भ्रमिष्ट.

अंतरवृत्त कळेना॥२८॥विपरीत ठसा जनाचा॥अतिशयें गुंतला प्रपंचाचा ॥ त्यासिं ह्मणताती देवाचा॥ऐसा लोकांचा निजबोधु ॥२९॥जो उदास प्रपंचासीं॥निर्दैवी करंटा ह्मणती त्यासीं॥अंतर नकळे कोणासीं ॥सांगतां त्यांसीं पैं नये॥१३०॥गूळ गोड स्वभावता॥परी तो नमाने सर्पग्रस्ता ॥ अंतरीं ज्वरें व्यापिलें असतां ॥ दुग्ध सर्वथा ह्मणे कडु ॥३१॥ ऐसीच लौकीकाची स्थिती ॥नकळे हरिभक्ताची वृत्ती ॥ सर्वत्र पूजितां रघुपती ॥ भ्रम मानिती सकळिक ॥३२॥ रावणाची सर्वगतता ॥ जाणोनियां रघुनाथा ॥ कृपा उपजली चित्ता ॥ होय सोडिता बाणातें॥३३॥बाह्य क्रोधाचें विंदानें ॥ अंतरीं कृपेचें आयतन ॥ जेंवि मातेचा कोप दारुण॥ करीत ताडण दोषत्यागा ॥३४॥ देहदोषें अहंरावण ॥ बहुसाल पीडा देखोन ॥ निजकृपा कळवळोन ॥ स्वस्वरूप जाण देऊं पाहे॥३५॥ ॥श्लोक॥ ततःक्रुद्धोमहाबाहूरघूणांकीर्तिवर्धनः ॥ संधायधनुषारामोबाणमाशीविषोपमं ॥ ३ ॥ तेनतस्यशिरश्छिन्नंश्रीमत्ज्वलितकुंडलं ॥ तच्छिरःपतितंभूमौदृष्टंलोकैस्त्रिभिस्तदा ॥४॥ तस्यैवसदृशंचान्यद्रावणस्योच्छ्रितंशिरः ॥ तत्क्षिप्रंक्षिप्रहस्तेनरामेणाक्षिप्टकर्मणा ॥ ५ ॥ द्वितीयंरावणशिरश्छिन्नंसंयतिसायकैः ॥ छिन्नमात्रंततःशीघ्रंपुनरन्यत्प्रदृश्यत ॥६॥ तदप्यशनिसंकाशैश्छिन्नंरामेणसायकैः ॥ एवमेवशतंछिन्नंशिरसांतुल्यवर्चसां ॥ ७॥ नचैवरावणस्यांतोदृश्यतेजीवितक्षये ॥८॥ ॥ टीका ॥ सायुज्याचा निर्वाण बाण ॥ निजकृपेचें संधान पूर्ण ॥ करोनियां रघुनंदन ॥ कंठनाळ जाण छेदिलें ॥ ३६ ॥ दिव्यतेज अद्भुत ॥ मुकुट कुंडलें समवेत ॥ कंठ छेदितां रघुनाथ ॥ आश्चर्य तेथें वर्तलें ॥३७॥ दहाही शिरें भूमीं पडतां ॥ आणीक तैसीच तत्वतां ॥ निघतीं जालीं लंकानाथा ॥ सुरां समस्तां विस्मयो ॥३८॥ तंव श्रीरामाचा अमोघ बाण ॥ संपूर्ण कार्य साधिल्या वीण ॥ मागें सरों नेणें आपण ॥ तेणें मागुतें निवटिलीं ॥ ३९ ॥ दहाही शिरें लंकानाथीं ॥ पुनःपुनःप्रसवती ॥ बाण सर्वेचि निवटिती ॥ अत्यद्भुत लाघव ॥ १४० ॥ शिरें पुनःपुनःनिघती ॥ बाण तितुकींही निवटिती ॥ वानर जयजयकारें गर्जती ॥ विमानीं हांसती सुरसिद्ध ॥४१॥ अनंत शिरांचिया राशी ॥ रावण प्रसवे आवेशीं ॥ तितुकीं निवटितां बाणासीं ॥ नि-

१ स्वरूपस्थिति. २ सापानें चावलेल्यास. ३ युक्ती. ४ स्थान. ५ सफल, फुकट न जाणारा. ६ छेदिलीं. ७ उत्पन्नहोती-

जमानसीं आनंदु ॥ ४२ ॥ बाण छेदित क्षणक्षणा ॥ तरी अतिउल्हास रावणा ॥ पूजावया रघुनंदना ॥ शिरें जोणा प्रसवतु ॥४३॥ रावणाचा भाव पूर्ण ॥ सर्वगत श्रीरघुनंदन ॥ देखोनियां आपण॥ करी निंबलोण निजशिरीं ॥४४॥ कंठीं लागतां श्रीरामबाण ॥ अतिआल्हादें रावण ॥ पजिता जाला रघुनंदन ॥ सावधान अवधारा ॥ ४५ ॥ सर्वगत श्रीरामासीं ॥ देखोनि रावण उल्हासीं ॥ निजशिरें अतिप्रीतीसीं ॥ राघवासीं वोंवाळीं ॥ ४६ ॥ अतिउल्हासी लंकानाथ ॥ दहाही शिरें वोंवाळित ॥ तेणें धणी नमाने चित्त ॥ मग प्रसवत आणिक ॥४७॥ तेंही अर्पितां श्रीरामचरणीं ॥ नपुरे रावणाची धणी ॥ छेदोनि श्रीरामबाणीं ॥ अर्पित चरणीं अतिप्रीतीं ॥ ४८ ॥ अल्प अर्पितां श्रीरामचरणीं ॥ अनंत विस्तार त्रिभुवनीं ॥ ऐसा निश्चय कळावया जनीं ॥ शिरें रामचरणीं अर्पितु ॥४९॥ निजशिरांची लक्षपूजा ॥ रावणें केली रघुराजा ॥ देह धरिला जया काजा ॥ तें अतिवोजा साधिलें ॥ १५० ॥ अनंत शिरांचिया राशी ॥ अर्पितां श्रीरामचरणासीं ॥ अतिउल्हास रावणासीं ॥ निजहर्षें रिखेसीं बोलतु ॥ ५१ ॥ श्रीरामाचें निजसामर्थ्य ॥ स्तविता जाला लंकानाथ ॥ श्रोते अवधान द्यावें तेथ ॥ अतिविख्यात चरित्र ॥ ५२ ॥ श्रीरामरावणाचें रणश्रवण ॥ श्रोता वक्ता अतिपावन ॥ एका जनार्दना शरण ॥ श्रीरामकथन अवधारा ॥ ५३ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांरावणशिरच्छेदनंनामद्विषष्ठितमोऽध्यायः ॥६२॥ ॥ओंव्या॥ ॥१५३॥ ॥श्लोक॥ ॥८॥ ॥एवं॥ ॥१६१॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ दृप्ति. २ कार्यार्थ. ३ समग्र. ४ आनंदे. ५ लक्ष. ६ पवित्र. ७ ऐका.

भा·रा·यु·कां·अ·६३

श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ श्रीराम रावण जाण ॥ निजबोधबाणें करून ॥ निवटितांचि संपूर्ण ॥ काय दशानन बोलतु[1] ॥ १ ॥ ऐका[2] गा हे सेनास्थित ॥ नर वानर राक्षस बहुत ॥ उभय सेनेचे समस्त ॥ माझा वचनार्थ परिसावा ॥२॥ ऐकोत देव दानव ॥ यक्ष आणि गंधर्व ॥ सिद्ध चारणादि सर्व ॥ श्रीरामवैभव परिसतु ॥ ३ ॥ श्रीराम माणुस नव्हे जाण ॥ राम सर्वांतर्यामीं पूर्ण ॥ राम सर्वातीत सनातन ॥ राम चिद्घन चिन्मूर्ति ॥४॥ राम सकळलोककर्ता ॥ राम ब्रह्मादिकां पाळिता ॥ राम काळाचा आकळितां[3] ॥ सकळांचे माथां श्रीराम ॥५॥ श्रीराम आदिहेतुउत्पत्ती ॥ राम स्थितीची निजस्थिती ॥ राम विश्रांतीची विश्रांती ॥ गतीची गति श्रीराम ॥६॥ रामें बोलविल्या वेद बोले ॥ रामें चालविल्या वायु चाले ॥ रामें चाळिल्या प्राण चळे ॥ जेणें रक्षिले देहमात्र ॥ ७ ॥ रामें प्रकाशिल्या भास्कर ॥ जाला सकळां प्रकाशकर ॥ रामें निवविला हिमकर[4] ॥ निववी साचार सकळांसीं ॥ ८ ॥ रामें धरली धरा[5] राहे ॥ राम जीवनां[6] जीवविताहे ॥ श्रीरामतेजें पावक[7] पाहे ॥ देदीप्य होय पावनीं ॥ ९ ॥ रामें मोकळितां सावकाश ॥ गगनीं उदंड अवकाश ॥ राम विस्मरणीं अहंकारास ॥ अतिउल्हास देहबुद्धि ॥१०॥ राम इंद्राचा आदिइंद्र ॥ राम नरेंद्राचा नरेंद्र ॥ राम यमाचा संहारकर ॥ ईश्वरा ईश्वर श्रीराम ॥ ११ ॥ श्रीरामें चेतविलें पाहें ॥ चित्त चेतनेतें धरिताहे ॥ रामें अधिष्ठिला होये ॥ बोध स्वयें बुद्धीसीं ॥ १२ ॥ श्रीरामप्रभावें अल्प ॥ मनीं स्फुरती संकल्प ॥ त्या श्रीरामाचें स्वरूप ॥ वाग्जल्पें केंवि जल्पे ॥ १३ ॥ श्रीरामरणीं रणकल्लोळ ॥ राम कृपाळुवा कृपाळ ॥ राम दीनाचा दयाळ ॥ प्रणतपाळ श्रीराम ॥ १४ ॥ देहदरिद्रें पीडता ॥ देखोन मज लंकानाथा ॥ कृपा उपजली रघुनाथा ॥ वना तळतां तेणें आला ॥ १५ ॥ छळोनियां कैकेयी माता ॥ वना धाडी श्रीरघुनाथा ॥ उद्धरावया लंकानाथा ॥ वना तळतां तेणें आला ॥ १६ ॥ श्रीरामाचा गुरु वसिष्ठ ॥ तो माझा परम गुरु श्रेष्ठ ॥ वसिष्ठें अनिष्ट इष्ट ॥ कळलें स्पष्ट आजि मज ॥१७॥ प्रबोधोनि[8] सकळांसीं ॥ सर्वे दिधलें जानकीसीं ॥ हें अद्यापि कोणासीं ॥ जनीं जनासीं लक्षेना ॥ १८ ॥ उद्धरावया रावण ॥ सद्गुरूसीं कळवळा[9] पूर्ण ॥ तेणें

१ संहारितां. २ ऐका. ३ नियमनकर्ता. ४ चंद्र. ५ पृथ्वी. ६ जलात. ७ अग्नी. ८ उपदेशून. ९ कृपा.

जानकीसीं देऊन ॥ रघुनंदन पाठविला ॥ १९ ॥ श्रीरामाची निजशक्ती ॥ सीता पतिव्रता महासती ॥ अनुग्रहावया लंकापती ॥ लंकेप्रति स्वयें आली ॥ २० ॥ रावण बापुडें अतिदीन ॥ तें केंवि करी सीताहरण ॥ स्वयेंचि येवोनि आपण ॥ दशानन उद्धरिला ॥ २१ ॥ जाणें स्वामोचें मनोगत ॥ निरपराध नकरी घात ॥ करोनि अपराधी लंकानाथ ॥ श्रीरामें घात करूं आली ॥२२॥ श्रीरामाची निजशक्ति सीता ॥ सती शिरोमणी पतिव्रता ॥ विश्वाची ते विश्वमाता ॥ लंकानाथा कळवळी ॥२३॥ मिनधा कोप वरिवरी ॥ माता कृपाळु अंतरीं ॥ कृपें कोपोनि रावणावरी ॥ सहपरिवारी उद्धरिला ॥२४॥ श्रीरामाचा नव्हे बाण ॥ सायुज्याचा मुऱ्हाळी पूर्ण ॥ छेदूनि माझें दशवदन ॥ विश्वमुख पूर्ण मज केलें ॥ २५ ॥ जितुकें रामाचें पूर्णपण ॥ तितुकी माझी व्याप्ति पूर्ण ॥ लागतां श्रीरामाचा बाण ॥ एवढी स्थिति जाण मज आली ॥ २६ ॥ अनंतब्रह्मांडामाजि जाण ॥ तो मजमाजी रघुनंदन ॥ सगळा बुडाला आपण ॥ एवढें पूर्णपण मज जालें ॥ २७ ॥ श्रीरामें वधिला रावण ॥ कीं रावणें राम गिळिला पूर्ण ॥ दोघांचेहीं दोहीपण ॥ हरपोनि पूर्ण श्रीराम झालें ॥ २८ ॥ अवनीं दहनीं जीवनीं जाण ॥ पवनेंसहित गगन ॥ श्रीरामाचें रामपण ॥ स्वयें रावण होऊन ठेला ॥ २९ ॥ माझ्या रावणपणासीं देख ॥ राम जाला स्वयें एक ॥ त्रिसप्तचौदा लोक ॥ लोकालोक तेथें कैंचे ॥ ३० ॥ सकळ सुखाचें सोलींव सुख ॥ स्वयें श्रीराम सम्यक ॥ त्याचाही प्रकाशक ॥ रावण देख मी जालों ॥ ३१ ॥ चंद्रकिरणींचें अमृत ॥ जेंवि सोमकांतें द्रवत ॥ तेंवि श्रीरामसुख समस्त ॥ माझेनि प्रगटत जगामाजीं ॥३२॥ मी विरोधिलें नाहीं श्रीरामासीं ॥ उद्धरावया सकळ कुळासीं ॥ हिरोनि आणिलें जानकीसीं ॥ त्या भावार्थासीं सांगेन ॥३३॥ जेथें जेथें अधिष्ठान ॥ श्रीरामाचें संपूर्ण ॥ त्याचें करोनि रोधन ॥ कुळउद्धरण म्यां केलें ॥ ३४ ॥ श्रीरामकृपा सनातन ॥ देवांवरी आहे पूर्ण ॥ ह्मणोनियां निरोधन ॥ केलें आपण देवाचें ॥ ३५ ॥ सीता रामाची शक्ती ॥ ते म्यां आणिली याचि प्रीती ॥ धांवोनि येईल रघुपती ॥ देईल मुक्ति सकळांसीं ॥ ३६ ॥ आपुलें मागावया ठेवणें ॥ बोल धरिती शाहणे ॥ तैसें म्यां केलें रावणें ॥ ॥ १ ॥

१ कृपायुक्त झाली. २ अल्प, बाह्य. ३ मूळ. ४ पृथ्वीमध्ये. ५ वायूसह. ६ आकलन.

कोप झणें कोणी ह्मणा ॥३७॥ उद्धारावया सकळ कुळासीं ॥ म्यां बोली धरिली सीतेसीं ॥ त्या बोलीलागीं राघवासीं ॥ निजमानसीं कळवळा ॥३८॥ अतिप्रीति श्रीरघुपती ॥ बोल सोडवावया निश्चितीं ॥ येथें येवोनि शीघ्रगती ॥ सकुळ लंकापति उद्धरिला ॥३९॥ लागतां श्रीरामाचा बाण ॥ चहूं देहांसि त्रिपुटीचें भान ॥ एकाएकीं छेदून पूर्ण ॥ चैतन्यघन मज केलें ॥४०॥ श्रीरामाचा तो नव्हे शर ॥ चैतन्याचा धांवणेकर ॥ सकळ कुळेंसें दशवक्त्र ॥ केला चिन्मात्र निमिषार्धें ॥ ४१ ॥ दिवस मास नलागतां ॥ संधान आवेशें करितां ॥ उडाली शून्याची शून्यवार्ता ॥ चिदाभासता कोंदली ॥ ४२ ॥ हेत मात दृष्टांत ॥ नरिघे ज्याचे शिंवे आंत ॥ तो पूर्णब्रह्म रघुनाथ ॥ सदोदित कोंदला॥ ॥ ४३ ॥ नदिसे रामाचें रामपण ॥ सौमित्रादि सुग्रीव सहसैन्य ॥ ससैन्य बुडाला रावण ॥ चैतन्यघन कोंदला ॥ ४४ ॥ जेथें परतल्या श्रुती ॥ उपनिषदें मौनावती ॥ शास्त्रें थोंटावलीं ठाती ॥ रघुपती देखतां ॥ ४५ ॥ निजविश्वासें रावण ॥ या रीति रघुनंदन ॥ स्तवोनियां आपण ॥ करी विनवण जिवलगा ॥४६॥ ॥ श्लोक ॥ रागनीरागतांगच्छद्वेषनिर्द्वेषतांभज ॥ भवतूभ्यांसुचिरंकालमिहप्रक्रीडितंमया ॥१॥ ॥ टीका ॥ रागादिक समुदायेसीं ॥ माझें लोटांगण सकळांसीं ॥ विनवीत आहें तुह्मांसीं ॥ ते विनंतीसीं परिसावी ॥४७॥ तुमचे संगतीस्तव जाण ॥ तुमचेनि धर्में करून ॥ विविध भोग दारुण ॥ म्यां संपूर्ण भोगिले ॥४८॥ सज्जनाची ऐसी स्थिती ॥ अवंचकें मित्रकार्यार्थीं ॥ मज अनुग्रहिलें रघुपती ॥ निजविश्रांति द्यावया ॥४९॥ माझे पुत्र पौत्रादि प्रधान ॥ बंधुसहित सकळ सैन्य ॥ मजही आधि माझे जन ॥ श्रीरामें आपण उद्धरिले ॥५०॥ सकळ कुळा देवोनि मुक्ती ॥ मजही उद्धारावया निश्चितीं ॥ राम उभा रणाप्रति ॥ ह्मणोनि तुह्माप्रति प्रार्थितों ॥५१॥ तुह्मां वेगळा मोक्ष घेतां ॥ लागों पाहे वंचकता ॥ ह्मणोनियां तुह्मी आतां ॥ भजा रघुनाथा सर्वभावें ॥५२॥ विनवित असें कामासीं ॥ भजावें निष्काम रामासीं॥ तेणें निजसुख पावसी ॥ अनायासीं श्रीरामें ॥ ५३ ॥ द्वेषा तुज लोटांगण ॥ निर्द्वेष रघुनंदन ॥ तुवां भजूनि अनविच्छिन्न ॥ पावावें कल्याण शांती

१ प्रतिबंधी, बद्दल. २ स्तब्ध. ३ ऐकाग्री. ४ निष्कपट. ५ सतत.

चें ।।५४॥ वासनादिकां समस्तांसीं ॥ माझें लोटांगण तुह्मांसीं ॥ निर्वासना श्रीरामासीं ॥ अविकळतेसीं भजावें ॥५५॥ तेणें तु
ह्मां निजसुख ॥ वेगें पावाल अवश्यक ॥ यालागीं मिळोनि सकळिक ॥ रघुकुळटिळक भजावा ॥५६॥ ऐसें विनवितां रावण॥तं
व हासिंनले कामादिगण ॥ तुझें तुज नकळे चिन्ह ॥ श्रीरघुनंदन निजकृपा ॥५७॥ आमची वस्ती अंतरीं ॥ राम अंतर्यामी नि
र्धारी ॥ तो पूर्वींच आज्ञावरी ॥ अनुग्रह करी तुजहूनि ॥ ५८॥ पूर्वीं जरी सर्वभावेंसीं ॥ आह्मीं अनुसरलों राघवासीं ॥ तरीच
श्रीरामें रावणा तुजसीं ॥ अतिप्रीतींसीं अंगिकारिलें ॥५९॥ आह्मी अनुसरलों नसतां ॥ कृपा तया रघुनाथा ॥ नये नये गा स
र्वथा ॥ जाण तत्वतां लंकेशा ॥६०॥ तूं आमुचा निजसखा ॥ तुझेनि धर्में सकळिका ॥ भेटी जाली रघुकुळटिळका॥ अनंत सु
खा मेळविलें ॥ ६१ ॥ ऐसें परस्परें येरयेर ॥ कामादिक पैं समग्र ॥ आणि स्वयें दशवक्त्र ॥ येर येर स्तविताती ॥६२ ॥ तंव
श्रीरामाचा निजबाण ॥ करीत शिराचें छेदन ॥ तरी पडेना दशानन ॥ विस्मित बाण स्वयें जाला ॥ ६३ ॥ देखोनि बाणा
चा विस्मयो ॥ रावण बोलतसे पहाहो ॥ श्रीरामाचा पूर्णानुग्रहो ॥ तुज स्वयमेव कळेना ॥ ६४ ॥ श्रीरामामृतकुपिका ॥ अ
खंड माझे हृदईं देखा ॥ ते प्रसवतें[2] असे मुखा ॥ तुझा आंवांका तो किती ॥६५॥ प्रकाशावया निजमहिमान॥शिरें प्रसवत रघुनं
दन ॥ लाजली तुझी आंगवण ॥ नामामृत जाण अनिवार ॥ ६६ ॥ निग्रहो द्यावा तुह्मासीं ॥ राम प्रसवत शिरासीं ॥ अद्या
पि नकळे तुह्मांसीं ॥ जरी अहर्निशीं जीवलग ॥६७॥ ऐकोनि रावणाचें वचन ॥ लाजा संकोचला बाण ॥ अलोट नामाचें महि
मान ॥ माझी आंगवण ते किती ॥ ६८ ॥ अहर्निशीं जवळी असतां ॥ श्रीराममहिमा तत्वतां ॥ नकळे नकळे सर्वथा ॥ आ
लों वृथा संसारा ॥ ६९ ॥ गुळामाजील दगड ॥ सर्वांगीं दिसे जैसा गोड ॥ परी पाकीं दावी निर्वाड ॥ अतिअवघड कठिण
त्वें ॥७०॥ श्रीरामाचे निजभातां ॥ आह्मी अहर्निशीं जवळी असतां ॥ श्रीराम नकळे तत्वतां ॥ काय आतां वल्गेंजों ॥७१॥
श्रीरामवैभव नेणोन ॥ स्वयें थोटावला[6] बाण ॥ क्षीण माझी आंगवण॥करूं कंदन राहिला ॥७२॥ तें देखोनि दशानन ॥नमिता

१ समाहितस्थितानें. २ उत्पन्न करी. ३ मोठेपणा. ४ निश्चय, भिन्नता. ५ बोलों. ६ स्तब्ध झाला.

जाला श्रीरामबाण ॥ तुझेनि धर्में आह्मा जाण ॥ वैभवज्ञान रामाचें ॥ ७३ ॥ कंठीं लागतां तुझा घावो ॥ हृदईं जाला आविर्भा
वो ॥ सर्वसाक्षी श्रीरामरावो ॥ अद्वितीयो अखंड ॥ ७४ ॥ अद्वितीय श्रीरघुनाथ ॥ ऐसा बाणला इत्यर्थ ॥ तेचि नामामृत कू
पिका येथ ॥ शिरें अनंत प्रसवती ॥ ७५॥ एकदेशी परिच्छिन्न ॥ होतों करंटा दशवदन ॥ तो सर्वगत सनातन ॥ श्रीरघुनंदन
स्वयें जालों ॥७६॥ तरी सज्जनाचा ऐसा महिमा ॥ भेटलिया उत्तमा[1]धमा ॥ उडवोनि द्वंद्व[2]धर्मा ॥ निजधामा पाववितो ॥ ७७॥
चोरटा वाल्मीक तत्वतां ॥ नारद भेटला अवचिता ॥ निरसोनि मागील दुरिता[3] ॥ अनागत[4]वक्ता पैं केला ॥७८॥ तैसें तुझे आ
घातें येथें ॥ निरसूनि माझीं सकळ दुरितें ॥ पावविला श्रीरघुनाथें ॥ कृतकृत्य करूनि ॥ ७९ ॥ परस्परें दोघेजण ॥ येरयेरां
चें करितां स्तवन ॥ शब्दासि उपरती होऊनि पूर्ण ॥ समाधान पावले ॥ ८० ॥ उपरती होवोनि शब्दासीं॥स्मरतां श्रीरामस्वरू
पासीं ॥ बाहेर देहाची दशा कैसी ॥नकळतां भूमीसीं उलंडले॥८१॥ रावणाचीं पंचमहाभूतें ॥ मिनलीं भूतात्म्या श्रीरामातें ॥ इं
द्रियचेष्टा ही तेथें ॥ चिन्मूर्तीतें विनटली ॥८२॥ ॥श्लोक॥ सशरोरावणंहत्वारुधिरार्द्रमुखच्छविः॥ भृत्यवत्कर्मणिकृतेसतूर्णंपुनरा
गतः ॥२॥ ॥टीका॥ भूमीवरी पडतां रावण ॥ आनंदमय जाला बाण ॥ कार्य साधिलें संपूर्ण॥नमून रघुनंदन भातां रिघे ॥८३॥जें
वि इतर सेवक॥स्वामिकार्य साधूनि देख॥स्वयें परते येकायेक ॥ विजयसुख सांगत ॥८४॥ जैसी स्वामीची आज्ञा होती॥कार्य सा
धिलें त्याच रीती ॥ ऐसें सांगोनि स्वामीप्रती ॥ धरी उन्नती निजगर्वें ॥ ८५ ॥ तैसा नव्हे श्रीरामबाण ॥ अजय त्रैलोक्यीं राव
ण ॥ त्याचें करोनि निर्दळण[6] ॥ अणुही जाण गर्व नाहीं ॥ ८६ ॥ मौनेंचि करी श्रीरामासीं ॥ बाणें नमोनि वेगेंसीं ॥ जाणोनि
स्वामीच्या वैभवासीं ॥ रिघे पाठीसीं भात्यांत ॥ ८७॥ लौकिकीं प्रथा[7] ऐसी ॥ जे वधावया रावणासीं ॥ प्रसन्न करोनि सूर्यासीं॥
रामें दशवक्त्रासीं निवटिलें ॥ ८८ ॥ ज्याचेनि तेजें रवि शशी ॥ प्रकाशरूप जगासीं ॥ तो शरण जाईल आणिकासीं ॥ कदा
काळेसीं घडेना ॥८९॥ भूमी पडतां दशकंठ ॥ प्रवाहे रुधिराचा लोट ॥ चिंडाणी जाली उद्भट ॥ जाला शेवट युद्धाचा ॥९०॥ द्रुम

१ नीच. २ द्वैतभाव. ३ पाप. ४ भविष्यवादी. ५ समरस झाली. ६ संहार. ७ प्रसिद्धी. ८ प्रवाह, चिखल.

शिखरें सहित ॥ जेंवि उलंडे पर्वत ॥ तेंवि पडला लंकानाथ ॥ अतिविख्यात पुरुषार्थी ॥ ९१ ॥ भूमी पडतां रावण ॥ दणाणि
लें त्रिभुवन ॥ कैलास जाला आंदोलायमान ॥ सत्यलोक पूर्ण डळमळिला ॥ ९२ ॥ विसा खांदियाचें दिंड ॥ झाड उन्मूळि
लें वितंड ॥ तेंवि वीसही बाहु प्रचंड ॥ रावण उदंड उलंडला ॥९३ ॥ सुवर्णबंदी कार्मुक[2] ॥ भूमी लोळत असे देख ॥ बाण पडि
ले रुक्मपुंख[3] ॥ शस्त्रें अनेक लोळती ॥९४॥ रत्नजडित मुकुट ॥ भूमी लोळत तेजिष्ठ ॥ रणीं पडला लखलखाट ॥ जडित उद्भ
ट भूपणें ॥९५॥ महावीर रणकर्कश ॥ रणयोद्धे अतिदुर्धर्ष ॥ रणीं पडले बहुवस ॥ मोकळे केश लोळती ॥९६॥ बाहु लोळती
सांगद ॥ मस्तक मुकुटेसीं विविध ॥ करचरणरहित कबंधें ॥ रणीं बहुविध लोळती ॥ ९७ ॥ कोटि सैन्य रणीं पडत ॥ तें एक
कबंध उठत ॥ ऐसीं कबंधें अनंत ॥ सैरा रणांत धांवती ॥९८॥ असंख्य सैन्य पडिलें रणीं ॥ रत्नखचित मुकुटाभरणीं ॥ तेथें पा
तल्या पक्षिश्रेणी ॥ विचित्र ध्वनि बोलत ॥९९॥ घार गीध श्येन काक ॥ गोमायु पातले असंख्य ॥मांस भक्षणीं अतिहरिख ॥
रणीं सकाळिक मानिती ॥ १०० ॥ भूतें पातलीं तत्क्षणीं ॥ नवकोटी कात्यायनी ॥ छपन्न कोटी दळ घेऊनि ॥ चवंडायणी पात
ली॥१॥औटकोटी भूतावळी ॥ घेवोनि आली कंकाळीं ॥ नाचों लागली गोंधळीं ॥ मांस सकळी सेवावया ॥२॥सेवावया मांस रु
धिर ॥ येरापुढें धांवे येर ॥ दुजे ह्मणती परतें सर ॥ हावें फार भरलीसे ॥ ३ ॥ एक ह्मणे मी आलों पहिलें ॥ दुजा ह्मणे नवल
जालें ॥ शेतीं राखण ठेविलें ॥ त्यासि काय आलें धणीपण ॥ ४ पाहिले होतीं राखण ॥ तरी कां भातें घे पा मोजून ॥
अमूप घ्यावया आंगवण ॥ सर्वथा जाण तुज नाहीं ॥ ५ ॥ बळें घेऊं जाय आवेशीं ॥ दुजा त्यातें सुबद्ध धुमैसी ॥ बोंब
सुटली रणभूमीसीं ॥ कलह भूतासीं लागला ॥ ६ ॥ सकळां श्रेष्ठ चवंडायणी ॥ तिणें देखोनि झोंटधरणी ॥ सकळां समी
प बोलाऊनि ॥ पुसे भांडणा काय काज ॥ ७ ॥ तेही सांगती वृत्तांत ॥ येरी खदखदां हासत ॥ तुमचा कलह समस्त ॥ लाग
ला येथ तोडावा ॥ ८ ॥ श्रीरामरणामाझारीं ॥ पीक आलेंसे घुमरी ॥ तुह्मांसि भांडण परस्परीं ॥ भक्षावारीं लागलें ॥ ९ ॥ ॥ ३ ॥

१ सकंप. २ धनुष्य. ३ सुवर्णपिच्छी. ४ धड. ५ समुणा. ६ आनंद. ७ ताडनकरी. ८ तंटा. ९ अमूप.

पूर्विले वेळे हनुमंतें ॥ विभागून यथार्थें ॥ समजावोनि सकळांतें ॥ केलीं भूतें पैं तृप्त ॥११०॥ त्याहूनि नाम स्मरतां रघुनाथें ॥
महापापी उद्धरतें ॥ संदेह नधरावा चित्तें ॥ नामस्मरणातें पावूनि ॥ ११ ॥ नाम स्मरतां रघुनाथ ॥ महापापी उद्धरत ॥ तो
सन्मुख असतां रणाआंत ॥ कोण अतृप्त राहूं शके ॥१२॥ ज्याचे दासाचेनि सामर्थ्यें ॥ तृप्ति जाली सकळ भूतांतें ॥ तो श्रीराम
असतां येथें ॥ केंवि अतृप्त रहाल ॥ १३ ॥ सहिष्णुर्विजयीभवेत् ॥ ऐसें श्रुति शास्त्र गर्जत ॥ लरा नकरावी तुह्मी येथ ॥ तृप्ति
अद्भुत पावाल ॥ १४ ॥ ऐसें चवंडेश्वरी बोलतां ॥ आनंद जाला सकळ भूतां ॥ कलहें सांडून परता ॥ भाग तत्वतां वांच्छिती
॥ १५ ॥ श्रीराम नेटका विंदानी ॥ आज्ञापिलें बाणा लागूनि ॥ आदरिली भागवांटणी ॥ सावधानी अवधारा ॥ १६ ॥श्रीराम
बाण तो मापारी ॥ नरकपाल कुडवेंकरी ॥ मविता जाला अतिकुसरी ॥ खळेकरी भैरव ॥ १७ ॥ छप्पन्न कोटी भूतावळी ॥ घे
ऊन आली भद्रकाळी ॥ मानिली भूतगणीं सकळीं ॥ स्वामिणी भली राजभागा ॥ १८ ॥ नवकोटी सैन्यासमवेत ॥ कात्याय
नी पातली तेथ ॥ प्रजाभाग पैं समस्त ॥ हातोहात तिणें नेला ॥१९॥ सैन्य घेवोनि औटकोडी ॥ चामुंडा आली लवडसवडी ॥
शेप तळा उडाउडी ॥ अतितांतडी घेऊनि गेली ॥ १२० ॥ निजसमुदाया सकट ॥ जाली कंकाळी प्रकट ॥ पाडेवरीचे जे पाट ॥
तेणें उद्भट सुखावली ॥ २१ ॥ वलुतें काढिलें उभे रासी ॥ मेसको घेवोनि गेली त्यासीं ॥ सुखावोनि निजमानसीं ॥ ह्मणोनि श्री
रामासीं वोंवाळी ॥२२॥ मेसकोची निजदासी ॥ ते मारको आली आवेशीं ॥ खळें मातेरें देवोनि तिसीं ॥ अतिप्रीतीसीं समजा
विली ॥ २३ ॥ पांडव आणि मापरी ॥ कराळी त्यातें अंगिकारी ॥ श्रीराम बाण जो मापारी ॥ आपण करी दास्य त्याचें ॥२४॥
भैरव वेताळ दोन्ही ॥ देव ब्राह्मण त्या लागूनी ॥ देवोनि अतिसन्मानी ॥ रणांगणीं सुखी केले ॥ २५ ॥ पिराणा आणि फकिरा
णा ॥ मैली मुर्की लागोनि जाणा ॥ देवोनियां अतिसन्माना ॥ माजि रणीं गौरविली ॥२६॥ रणामाजि समस्तें ॥ बाणें सम
जाविलीं भूतें ॥ संतोप मानोनि चित्तें ॥ निजभागातें पैं घेती ॥ २७ ॥ मुख्य काळीज तो राजभाग ॥ कालिका घेवोनि गेली सां

१ भांडण. २ सुरेख. ३ कल्पक. ४ कौशल्ये. ५ सत्वर.

ग ॥ मज्जा जो कां प्रजाभाग ॥ कात्यायनी सवेग घेऊन गेली ॥२८॥ मांसभाग चामुंडेसीं ॥ रुधिर तें कंकाळीसीं ॥ मेद दिध
लें मेसकोसीं ॥ अस्थि मारकोसी पैं देखा ॥ २९ ॥ भाग वांटिति येवेळे ॥ मागल्याचे मिळती पाळे ॥ ह्मणोनि धर्मालागीं वाहिले ॥
शिर काढिलें पैं देखा ॥ १३० ॥ धर्मार्थ सार अर्पिती ॥ ते उभयलोकीं सुख भोगिती ॥ यालागीं उत्तमांगें निश्चिती ॥ धर्माप्र
ति अर्पिलीं ॥ ३१ ॥ तेणें भैरव वेताळ ॥ दोघे पावले सुखकल्लोळ ॥ त्वचा काढिली जे सकळ ॥ ते नेली तात्काळ मैळ्यामुख्या
॥३२॥ खांकळी आणिकीं भूतें ॥ निःशेष विसरोनि रामातें ॥ सैरा धांवती खाकीतें ॥ विषयभोगातें वांछूनि ॥३३॥ त्यांचे तृप्ति
लागीं देख ॥ लिंग काढून देती एक ॥ तेणेंचि करोनि तृप्तिसुख ॥ तेही अशेष मानिले ॥ ३४ ॥ एवं सकळां निजतृप्ति ॥ श्रीरा
मबाणें निश्चिती ॥ करोनियां शीघ्रगती ॥ रणीं समस्तीं गौरविलें ॥ ३५ ॥ तेणें सुखावलीं समग्र ॥ होवोनियां आल्हादपर ॥
परस्परें पाहुणेर ॥ अत्यादर मांडिला ॥ ३६ ॥ देखतांचि श्रीरघुनाथ ॥ आनंद कोंदला बहुत ॥ कलह तुटला समस्त ॥ सुख
अद्भुत उलथलें ॥ ३७ ॥ पहिलीं जालीं जीं भांडणें ॥ तीं विसरावया कारणें ॥ घालिती येरयेरां जेवणें ॥ देती बाणें परस्परें
॥ ३८ ॥ अत्यंत होवोनियां नम्र ॥ परस्परें अत्यादर ॥ भोजन मांडिलें एकत्र ॥ मांस रुधिर समरसीं ॥३९॥ महावीरांचा रण
मद ॥ तेंचि भोजनीं घेती मद्य ॥ मांस भक्षिती विविध ॥ अतिआल्हाद मांडला ॥ १४० ॥ मेद आणि मद्य मांस ॥ आवडी से
वितां सप्तकोश ॥ आनंद चढला भूतांस ॥ रणभूमीस नाचती ॥ ४१ ॥ विश्वजननी सीता सती ॥ धरोनि आणिली लंकापती ॥
ते सुटावया निश्चिती ॥ नवसिलीं होतीं नवसिये ॥ ४२ ॥ तो दुरात्मा रावण ॥ श्रीरामबाणें करून ॥ वधिला नलागतां क्षण ॥
आनंद पूर्ण तेणें त्यांसीं ॥ ४३ ॥ सिद्धि पावले नवस ॥ तेणें आनंद भूतांस ॥ मिळोनियां रणभूमीस ॥ निज नवस उजविती
॥ ४४ ॥ आदिशक्ति सीता सती ॥ तीलागीं सकळही भूतीं ॥ मिळोनियां रणाप्रति ॥ गोंधळ घालिती स्वानंदें ॥४५॥ काळी क
राळी कंकाळी ॥ मारको मेसको भद्रकाळी ॥ हरिखें लंकेच्या पावळीं ॥ गोंधळ सकळीं मांडिला ॥ ४६ ॥ काहळा भोंवळा माद

१ समुदाय. २ स्पष्ट, श्रेष्ठ. ३ मस्तकें. ४ ओरडत. ५ आनंदें. ६ वळचणीस. ७ ज्ञान.

ळ ॥ गिडबिडी गुजबुजी टाळ ॥ सूक्ष्म वाद्यें चिनकाहळ ॥ तुरे बंभाळ वाजविलीं ॥ ४७ ॥ रणीं यक्षिणी निजावेशीं ॥ विसरो
नि देहभावासीं ॥ नाचों लागलीं उल्हासीं ॥ अतिप्रीतीसीं स्वानंदें ॥ ४८ ॥ मेद मांस रुधिरें ॥ प्रीतीं वांटती येरा येर ॥ उन्म
त्त जाली अपार ॥ करिती गजर आल्हादें ॥४९॥ तृप्ति जाली रणभूमीसीं ॥ तेणें आनंद भूतांसीं ॥ स्तविते जाले श्रीरामासीं ॥
निजगजरेसीं अतिप्रीती ॥ १५० ॥ दुर्जय जो त्रैलोक्यासीं ॥ जेणें निग्रहिलें देवांसी ॥ त्या निर्दाटिलें रावणासीं ॥ श्रीरामें ऐ
सी ख्याति केली ॥ ५१ ॥ जन्मादारभ्य आजिवरी ॥ सकळ भूतां एकसरी ॥ तृप्तिदाता संसारीं ॥ कोणी धरेवरी नव्हता
चीं ॥५२॥ तीं आजि श्रीरघुनाथें ॥ तृप्त केलीं सकळ भूतें ॥ ह्मणोनि गोंधळ ये रणभूमीतें ॥ सावचित्तें माजविला ॥५३॥ तरी नवल
नाहीं याचें ॥ राम जीवन जगाचें ॥ पाळण करावें सृष्टीचें ॥ हेंचि श्रीरामाचें निजव्रत ॥ ५४ ॥ राम विश्वाचा विश्वात्मा ॥ राम
जीवाचा जीवात्मा ॥ राम पराचा परमात्मा ॥ राम परमात्मा निजाचा ॥ ५५ ॥ ऐसें करितां स्तवन ॥ उडालें भूतांचें भूतपण ॥
अवघीं जालीं चैतन्यघन ॥ श्रीरघुनंदन निजकृपा ॥ ५६ ॥ वधोनियां अहिरावण ॥ विजयी जाला रघुनंदन ॥ एका जनार्दना
शरण ॥ सुख समाधान श्रीरामें ॥ ५७ ॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणे युद्धकांडेएकाकारटीकायांरावणवधोनामत्रिषष्टित
मोऽध्यायः ॥६३॥ ॥ओव्या॥ ॥१५७॥ ॥श्लोक॥ ॥२॥ ॥एवं॥ ॥१५९ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ गजरानें. २ रक्त. ३ बंदींत घातलें. ४ संहारिलें. ५ जन्मापासून. ६ पृथ्वीवर.

भा·रा·यु·कां·अ·६४
विमान·
वानर·
मा·
रा·
रावणाच्या स्त्रिया·
बिभीषण·

श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ करोनियां रणकंदन ॥ ससैन्य रणीं रावण ॥ स्वयें पाडिला आपण ॥ उरलें सैन्य देशोधडी ॥ १ ॥ एकीं दिगंतर लंघिलें ॥ एका कंठीं प्राण उरले ॥ एका गात्रा कंप सूटले ॥ एक निमाले आपधाकें ॥२॥ एक जाले भ्रमित ॥ एका सुटला अधोवात ॥ एका मूत्रवृष्टि होत ॥ प्राण सांडित उभ्यां उभ्यां॥३॥एक होवोनि कासाविसी ॥ रडत पडत रणभूमीसीं॥ बोंब घेवोनि वेगेसीं ॥ आले लंकेसीं सांगत ॥४॥ एक सांडिती लेणीं लुगुडीं ॥ एक तृण धरिती तोंडीं ॥ एकाची वळली बोबडी॥ पडली मुर्कुंडी एकाची ॥५॥ एक येती काकुळती ॥ मारूं नको रघुपती ॥ शरण आलों तुजप्रती ॥ करिसी किती संहारू ॥६॥ एक ह्मणती माजिं रणा ॥ जुंझों आलों नाहीं जाणा ॥ पहावया युद्धरचना ॥ राम रावणा रणामाजी ॥ ७ ॥ एक येवोनि काकुळती ॥ श्रीरामातें विनविती ॥ धरोनि आणिलें बहुतीं ॥ रणख्याती नाहीं आलों ॥ ८ ॥ एक विनविती रामासीं ॥ व्यर्थ नमारीं आह्मासीं ॥ सणा आलों दिवाळीसीं ॥ जामाते परियेसी सासुरियां ॥ ९ ॥ कोणी आला पाहुणा ॥ कोणी आला दिवाळसणा ॥ मारूं नको रघुनंदना ॥ जीवदाना आह्मां देईं ॥१०॥ ऐसे येती काकुळती ॥ भूमी गडबडां लोळती ॥ बाण गेला रामाप्रतीं ॥ तरी वरळती आपधाकें ॥ ११ ॥ रामें वधिला रावण ॥ देखोनियां राक्षसगण ॥ सैरा पळती रानोरान ॥ देहलोभें करून निजभयें ॥१२॥ ॥श्लोक॥ तंदृष्ट्वानिहतंभूमौहतशेषानिशाचराः ॥ हतनाथाभयत्रस्ताःसर्वतोविप्रदुद्रुवुः ॥ १ ॥ सर्वतश्चाभिपेतुस्तान्वानरान्द्रुमयोधिनः ॥ दशग्रीववधंदृष्ट्वाविजयंराघवस्यच ॥२॥ ॥टीका॥ भूमीं पडतां रावण ॥ दशादिशा रक्षोगण ॥ रडत पडत पळती जाण ॥ निशाचरगण अतिःदुःखी ॥ १३ ॥ तें देखोनि वानर ॥ अवघे जाले आल्हादपर ॥ नाचों लागले समग्र ॥ करिती गजर नामाचा ॥ १४ ॥ एक झेलीत पर्वतशिखरें ॥ एक झेलीत वृक्षाग्रें ॥ हरिखें नाचती वानरें ॥ रावण रघुवीरें निवटिला ॥१५॥ नमन करिती येरयेरें ॥ क्षेम देती परस्परें ॥ किराणें देती अतिआदरें ॥ रावण रघुवीरें निवटिला ॥ १६॥ एक गर्जती भुभुकारें ॥ एक गर्जती नामोच्चारें ॥ जालीं आनंदें निर्भरें ॥ रावण रघुवीरें निवटिला ॥ १७ ॥ जो नागवे वेलो

१ पळाले. २ मेले. ३ अलंकार. ४ आनंदें. ५ उड्या. ६ उल्हासित,असंत.

क्यासीं ॥ यम काळ कांपती ज्यासीं ॥ त्या निवटिलें रावणासीं ॥ निजबाणेसीं श्रीरामें ॥ १८ ॥ जो नभिये शंकरासीं ॥ आंदो
ळिलें कैलासासीं ॥ त्या निवटिलें रावणासीं ॥ निजबाणेंसीं श्रीरामें ॥१९ ॥ दंडोनियां लोकपाळांसीं ॥ दंडीं घातलें देवांसीं ॥
त्या निवटिलें रावणासीं ॥ निजबाणेंसीं श्रीरामें ॥ २० ॥ सकळ होवोनि उल्हासी ॥ लागले श्रीरामचरणासीं ॥ रामें आलिंगि
लें प्रीतीसीं ॥ निजमानसीं स्वानंदें ॥ २१ ॥ निजमदें शिवापासीं ॥ भोगुं मागे पार्वतीसीं ॥ त्या निवटिलें रावणासीं ॥ निज
बाणेसीं श्रीरामें ॥ २२ ॥ बिभीषण शरणागत ॥ पुरले त्याचे मनोरथ ॥ होवोनियां आनंदभरित ॥ जिवें वोंवाळीत श्रीरा
मा॥२३॥सुग्रीवराजा वानरनाथ ॥ तेणें धरिलें होतें व्रत ॥ नवधितां लंकानाथ ॥ किष्किंधे निश्चित नाहीं जाणें ॥२४॥ सिद्धि पा
वलें निजव्रत ॥ रामें वधिला लंकानाथ॥ तेणें आनंदें उपमंत ॥ येवोनि रघुनाथ नमियेला ॥२५ ॥ वनें वन हिंडता ॥ अतिश्र
म शुद्धि करितां ॥ जाला होता हनुमंता ॥ लंकानाथा निजघाती ॥२६॥ ते निरसिली सकळ व्यथा ॥ वध झालिया लंकानाथा॥
श्रीरामा भेटेल सती सीता ॥ सार्थकता कष्टाची ॥ २७ ॥ ह्मणोनियां आल्हादपर ॥ प्रेमें नाचे हनुमा वीर ॥ करीत नामाचा ग
जर ॥ श्रीरामचंद्र नमियेला ॥ २८ ॥ हनुमंताचा परम आप्त ॥ अंगद युवराजा विख्यात ॥ त्याचे पुरले मनोरथ ॥ लंकानाथ
निवटिला ॥२९॥ तेणें हरिखें नाचत ॥ श्रीरामप्रेमें डुल्लत ॥ त्याचे पुरले मनोरथ ॥ सावचित्त आनंदें ॥३०॥ नळ नीळ जांबुवं
त ॥ सुषेण वैद्यराज तेथ ॥ तार तराळादि समस्त ॥ हरिखें नाचत अतिप्रेमें ॥ ३१ ॥ रामनामाच्या निजगजरीं ॥ केला भुभुः
कार दीर्घ स्वरीं ॥ श्रीरामचरण प्रीतीकरीं ॥ वानरवीरीं वंदिले ॥ ३२ ॥ अवघे आनंदें नाचती ॥ श्रीरामप्रेमें डुल्लती ॥ श्रीरा
मगुणकीर्ति वर्णिती ॥ गीतिं गाती श्रीरामा ॥ ३३ ॥ एक जाले नृत्यकारी ॥ एक गर्जती कैवारी ॥ वेगें होवोनि नागारी ॥ की
र्ति गजरीं वाखाणिती ॥३४॥ एक होवोनि वैष्णव ॥ पदीं वर्णितां राघव ॥ उथळले अष्टप्रेमभाव ॥ देहभाव विसरले ॥३५ ॥ ॥ १ ॥
एक पैं ते साबडी ॥ तोंडें करोनि वांकुडीं ॥ धरिते जाले बागडी ॥ निजनिर्वेडी निजप्रेमें ॥३६ ॥ निजप्रेमाचेनि समाजें ॥ हरि

१ हालविले. २ उल्हासत. ३ शोध. ४ आनंदे. ५ भांड, भंड ६ आविर्भूत झाले. ७ भोळी. ८ निश्चयें.

खें नाचती निजभोजें ॥ विसरोनियां माझें तुझें ॥ श्रीरघुराजें संतुष्ट ॥ ३७ ॥ तें देखोनियां रघुपती ॥ विसरोनियां स्वस्फूर्ती ॥
खांदीं घेवोनि तयाप्रति ॥ हरिखें नाचती रामनामें ॥ ३८॥ तें देखोनि सुरवर ॥ स्वर्गीं जाले आल्हादपर ॥ विजयी जाला श्री
रामचंद्र ॥ दशवक्त्र निवटिला ॥ ३९ ॥ दिव्यसुमनीं निजगजरीं ॥ वर्षले श्रीरामाचे शिरीं ॥ अवघें कटकें जयजयकारीं ॥ पु
ष्पेंकरी मंडित ॥ ४० ॥ ॥ श्लोक ॥ अथांतरिक्षेव्यनदन्सौम्यःस्त्रिदशदुंदुभिः ॥ दिव्यगंधवहास्तत्रमारुताःसुसु
खंववुः ॥ ३ ॥ निपपातांतरिक्षाच्चपुष्पवृष्टिस्तथाभुवि ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ मंद सुगंध सुशीतळ ॥ वेगें पातला मलयानिळ ॥
समस्तां श्रम स्वेदकल्लोळ ॥ तेणें तात्काळ निरासिला ॥ ४१ ॥ अंतरिक्ष गगनींहूनी ॥ प्रकट जाली आकाशवाणी ॥ राम
विजयी रणांगणी ॥ दशानन निवटिला ॥ ४२ ॥ चिरंजीवी रघुनाथा ॥ निवटोनियां लंकानाथा ॥ सुरां सोडविलें समस्तां ॥
वंदिमोचनता पैं केली ॥४३॥ तेणें सकळ सुरगण ॥ आनंदमय होऊनि पूर्ण ॥ वर्णिती श्रीरामाचे गुण ॥ दुष्ट दशानन निवटि
ला ॥४४॥ जो अजेय त्रैलोक्यासीं ॥ वंदीं घातले सुरवरांसीं ॥ दासीं काम घे आवेशीं ॥ भय मानसीं असेना ॥ ४५ ॥ ते दुष्ट
सेवेपासूनि जाण ॥ श्रीरामें सोडविलें आपण ॥ मिळोनिया गंधर्वगण ॥ करिती गायन आनंदें ॥४६॥ नारद तुंबर दोघेजण ॥
वसुधामा सुलोचन ॥ चित्रांगदासहित जाण ॥ सुस्वर गायन मांडिलें ॥ ४७ ॥ ॥ श्लोक ॥ एतेगंधर्वराजानोह्यंतरिक्षस्थिताज
गुः ॥ उर्वशीमेनकारंभाघृताचीचतिलोत्तमा ॥ ५ ॥ अंतरिक्षेसुसंहृष्टाननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ ६ ॥ ॥ टीका ॥ गंधर्वराजे पांच
हीजाण ॥ वीणा घेवोनि आपण ॥ रागोद्धार करिती पूर्ण ॥ सुस्वर गायन मांडिलें ॥ ४८ ॥ तंव पातल्या स्वर्गनायका ॥ रंभा
उर्वशी मेनका ॥ घृताची तिलोत्तमा देखा ॥ हर्षात्मका नाचती ॥ ४९ ॥ निजानंदें स्वर्गसुंदरी ॥ नृत्य करिती चांचरी ॥ देह
भाव सांडिला दूरी ॥ राम अंतरीं धरोनियां ॥५०॥ देवगंधर्व सकळिक ॥ देवांगना मिळोनि देख ॥ अवघीं नाचती समसुख ॥
रामें दशमुख निवटिला ॥ ५१ ॥ रावण तेजें दुर्धर ॥ झांकोनियां दिवाकर ॥ पडिला होता अंधकार ॥ तो रामें समग्र निवटि

१ आनंदे. २ सैन्य ३ वायु. ४ घाम. ५ मूर्च्छींत पडेपर्यंत. ६ सूर्य.

ला ॥५२॥ श्रीरामतेजभास्कर ॥ उजळोनियां अतिशीघ्र ॥ जाला सकळ प्रकाशकर ॥ दिशा समग्र उजळल्या ॥ ५३ ॥ चंद्र जाला होता प्रभाहीन ॥ तो श्रीरामतेजें करून ॥ उजळला नलागतां क्षण ॥ विज्वर पूर्ण तो जाला ॥५४॥ इंद्र वरुण आणि कुबेर ॥ नैर्ऋत्य ईशान आणि महारुद्र ॥ अग्नि यमादि समग्र ॥ हरिखें थोर दाटले ॥ ५५॥ नष्ट दुरात्मा रावण ॥ करोनि सकळांचें रोधनें[२] ॥ सेवा घेतसे दारुण ॥ रामें निर्दळण[३] केलें त्याचें ॥ ५६ ॥ ह्मणवोनियां आल्हादपर ॥ नृत्य करिती समग्र ॥ मांडिलासे अतिगजर ॥ जयजयकार आनंदें ॥ ५७ ॥ दिवि भुवि अंतरिक्ष ॥ नभोमंडळीं सावकाश ॥ अवघे जाले स्वप्रकाश ॥ दुष्ट राक्षस निर्दळिला ॥ ५८ ॥ तेणें उजळलें जगती तळ ॥ सुर आनंदले सकळ ॥ करिती नामाचा कल्लोळ ॥ सुख सुकाळ माजविला ॥ ५९ ॥ फिटला द्वंद्वदुःख दुकाळ ॥ पाहिला स्वसुख सुकाळ ॥ श्रीराम वोळला[४] प्रबळ ॥ स्वपदीं सकळां स्थापिलें ॥ ६० ॥ ऐसा आनंद सुरवरीं ॥ येरीकडे श्रीरामभारीं ॥ सौमित्रादिक महावीरीं ॥ पूजा प्रीतीकरीं मांडिली ॥ ६१ ॥ सौमित्र आणि हनुमंत ॥ बिभीषण शरणागत ॥ सुग्रीव अंगद जांबुवंत ॥ जुंपति[५] समग्र आनंदें ॥ ६२ ॥ ॥श्लोक॥ ततस्तुसुग्रीवविभीषणादयःसुहृद्विशिष्टाःसचलक्ष्मणस्तदा ॥ समीक्ष्यहृष्टाविजयेनराघवंरणेभ्यनंदन्विधिवच्चपूजयन् ॥ ७ ॥ सतुनिहतरिपुःस्थिरप्रतिज्ञःस्वजनबलाभिवृतोरणेरराज ॥ रघुकुलनृपनंदनोमहात्मात्रिदशगणैरिवसंवृतोमहेंद्रः ॥ ८ ॥ ॥ टीका ॥ मिळोनियां सकळ वीरीं ॥ पूजोपचार सामग्री ॥ तिहीं मांडिली अतिगजरीं ॥ संक्षेपाकरीं सांगेन ॥ ६३ ॥ हनुमा होवोनि सिंहासन ॥ वरी बैसला रघुनंदन ॥ अतिअंतरंग सुमित्रानंदन ॥ पूजाविधान तो करी ॥६४॥ आनंदाश्रु जे स्रवत॥ तेंचि उदक जाण तेथ ॥ पादक्षाळण पुरवित ॥ शरणागत बिभीषण ॥ ६५ ॥ सुग्रीव भावार्थाचें वासें॥पीतांबर राघवास ॥ अर्पिता जाला सावकाश ॥ अतिउल्हास पूजेचा ॥ ६६ ॥ निजप्रेम शुद्ध चंदन ॥ घेवोनि आला सुपेण ॥ सौमित्रें घेवोनि आपण ॥ केलें समर्पण रामभाळीं ॥ ६७ ॥ उरलें जें प्रेमचंदन ॥ तेणें सर्वांगीं रघुनंदन ॥ चर्चियेला संपूर्ण ॥ अतिविचक्षण सौमित्र ॥६८॥ अष्टभाव सालिक

१ आनंदें. २ बंधन. ३ संहार. ४ कृपायुक्त झाला. ५ सैन्यीं. ६ वानर. ७ पडत. ८ वसन, वस्त्र.

क ॥ तेंचि देखा जडितपदक ॥ घेवोनियां एकाएक ॥ जांबुवंत देख पैं आला ॥६९॥ देतां सौमित्राचे हातीं ॥ येरें घेवोनि अतिप्रीती ॥ कंठीं बांधलें रघुपती ॥ सकळ दीप्ति[१] द्योतक ॥ ७० ॥ विविध प्रीतीचे अलंकार ॥ जडित भावार्थें नागर[२] ॥ भक्तिमेखळाअतिपरिकर[३] ॥ जेथें रघुवीर सांपडला ॥७१॥ हनुमंताचा शिष्य अंगद ॥ श्रीरामीं प्रेमा अगाध ॥ त्या प्रेमभावाचा मुकुट शुद्ध ॥ बाणला विशदें[४] रामासीं ॥७२॥ सकळ मिळोनि वानरगणें ॥ राम पूजिती जीवें प्राणें ॥ चैतन्यदीपें वोंवाळणें ॥ निंबलोणें सर्वस्वें ॥ ७३ ॥ एकीं धरिलें तन्मयछत्र ॥ एक जाले चामरधर ॥ एक जाले विंझणेकर ॥ भद्रीं रघुवीर शोभतु ॥ ७४ ॥ करोनियां प्रदक्षिणा ॥ सकळही श्रीरामचरणा॥लागतां तया बिभीषणा॥रावण मना आठवला ॥७५॥ वधिलें देखतां रावणासीं॥ मोह उपजला बंधूसीं ॥ अश्रु आले जी नेत्रासीं॥करी रुदनासीं अतिदुःखें ॥७६॥ ॥ श्लोक ॥ भ्रातरंनिहतंदृष्ट्वाशयानंनिर्जितंरणे॥ शोकवेगपरीतांगोविललापविभीषणः ॥९॥ ॥ टीका ॥ बंधु धरोनि पोटेसीं॥विलाप करी दुःखावेशीं॥बहु शिकविलें नायकसी॥व्यर्थ रामासीं विरोधिलें ॥७७॥ दैवानुसार बुद्धि होय॥तेथें तुज बोल काय॥जैसें प्राक्तन वोढिताहे ॥ प्राणी वर्तताहे तेणें कर्में ॥७८॥ ॥ श्लोक ॥ अथखलुविषमःपुराकृतानांफलतिहिजंतुपुकर्मणांविपाकः ॥ हरशिरसिशिरांसियानिरेजुर्हरिहरितानिलुठंतिगृध्रपादे ॥१०॥ ॥ टीका ॥ निजहस्तेंकरोनि जाण ॥ निजशिरें छेदोनि पूर्ण ॥ शिवासिं अर्पी रावण ॥ तिहीं शिरीं रण वसविलें[५]॥७९॥ जीं शोभतीं शिवमस्तकीं ॥ मुकुटमंडित जडित माणकीं ॥ त्यांसिं झडपिती पांखीं ॥ निजकौतुकीं गीध घार ॥८०॥ जीं नखालावती ब्रह्मादिका ॥ जीं अजेय तिहीं लोका ॥ तीं रणीं लोळती देखा ॥ गोमायुका पायांतळीं ॥८१ ॥ निजप्रीतीच्या कल्लोळीं ॥ शिवें धरियेलीं मौळीं[६] ॥ तीं लोळती पायांतळीं ॥ गीध मंडळीमाझारीं ॥८२॥ प्रारब्धभोग बलवत्तर॥त्यासिं कांहीं नचाले सूत्र ॥ रणीं लोळतो दशवक्त्र ॥ कर्मतंत्र सोडिना ॥८३॥ शंकरवरदें करून ॥ लंकेचा राजा रावण ॥ त्याचीं शिरें धुळीमाजें जाण ॥ रणांगणी लोळती ॥८४॥ निजहस्तीं छेदोनि वाहिलीं[७] ॥ जीं शिवमस्तकीं अर्पिलीं॥ तीं दुष्टकर्में व्यापिलीं ॥ गीधीं विदा

१ तेज. २ सुंदर. ३ विचित्र. ४ शुद्ध. ५ अंगीकारिलें. ६ मस्तकीं. ७ संपूर्ण.

रिलीं घडे केंवी ॥ ८५ ॥ तेंचि विषईं उत्तर ॥ श्रोते परिसोत सादर ॥ अतिसूक्ष्म कर्मसूत्र ॥ नव्हे गोचर सज्ञाना ॥८६॥ शिव सर्वस्वें सेविला ॥ विष्णु द्वेषा वेगळा केला ॥ तेणें भेदें नागवला ॥ डुलें पाडिला भजनासीं ॥८७॥ विष्णु शिवाचें निजध्येय ॥ शंकर विष्णूचें हृदय ॥ उभयांसिं जो भेद पाहे ॥ दुर्दशा लाहे नवल कोण ॥८८॥ ॥श्लोक॥ शिवस्यहृदयंविष्णुर्विष्णोश्चहृदयंशिवः ॥ यथाशिवमयोविष्णुस्तथाविष्णुमयःशिवः ॥ ११ ॥ यथांतरंनपश्यामितथामेस्वस्तिचायुषि ॥ १२ ॥ ॥टीका॥ ब्रह्मा धरोनि मुंगीवरी ॥ शिव व्यापक चराचरीं ॥ विष्णु शंकरा वाह्यांतरीं ॥ दोघांमाझारीं भेद नाहीं ॥८९॥ विष्णु शिवाचें हृदय ॥ शिव विष्णुचें अंतर्बाह्य ॥ निजदेहासिं निश्चय पाहे ॥ भेदाची सोय सांडूनि ॥९०॥ अनवच्छिन्न ऐसें पाहतां ॥ त्यासिं भय ना हीं सर्वथा ॥ निरसोनियां भयाचीवार्ता ॥ अयक्षता सुखरूप ॥९१॥ तैसें नकरीच रावणु ॥ भेद वाढविला शिव विष्णु ॥ वा ढविला [illegible] ॥ द्वेषिला विष्णु भेदबुद्धी ॥९२॥ विष्णुची निजशक्ति तळतां ॥ पतिव्रता माउली सीता ॥ ते अभिलाषि ली लंकानाथा ॥ [illegible]कर्मता आन कोण ॥९३ ॥ श्रीराम जगद्गुरु तळतां ॥ त्याची निजशक्ती सीता ॥ अभिलाषितां लंकानाथा॥ [illegible] ॥ ९४ ॥ गुरुतल्पगतेपुढें आण ॥ पाप कोण आहे दारुण ॥ तेणें घोरकर्मे रावण ॥ गीध चरणीं पूर्ण [illegible] ॥ ९५ ॥ भल्याचें शिकविलें नायके ॥ तो सुखाचें मुख कैंवि देखे ॥ अभिलाषितां रामनायिके ॥ हारविलें सुख महाभाग [illegible]॥९६॥ [illegible] कनकाचा संपूर्ण ॥ जडितरत्नीं सुलक्षण ॥ नवग्रहांची पाउटी जाण ॥ तेथें दशानन शयनस्थ ॥ ९७ ॥ तें शरीर आजि [illegible] ॥ [illegible] रणभूमीसीं लोळत ॥ स्त्रक्चंदनें जें मंडित ॥ तें विदारिती घारीगीध ॥ ९८ ॥ जडित अंगदीं प्रचंड॥जे मं डित [illegible] ॥ त्यांचें जालें खंडविखंड ॥ रणीं वितंड विखुरले ॥ ९९ ॥ जिहीं भुजीं त्रिभुवन ॥ बळें आकळिलें संपूर्ण ॥ ते हे र [illegible] ॥ [illegible]तता जाण विखुरले ॥१००॥ सूर्यप्रभासमान मुकुट ॥ मस्तकीं घाली दशकंठ ॥ त्याचें होवोनियां पी ठ ॥ [illegible] ॥१॥ महाराजे मंडळवर्ती ॥ ज्या चरणा नित्य नमिती ॥ ते तोडरेंसहित लोळती ॥ रणाप्रती वंधुरा

१ व्यंग. २ सबाह्याभ्यांतर, संपूर्ण. ३. भयंकर. ४ रोविला ५ पसरलें. ६ श्रष्ठ.

जा ॥२॥ तुज सांगती शुक सारण ॥ त्यांवरी कोपसी दारुण ॥ हेंचि सांगे प्रहस्त प्रधान ॥ कोप दारुण तयावरी ॥३॥ तुझा पु त्र इंद्रजित ॥ सांगतां त्यासिं मारूं धांवत ॥ तैसेंच कुंभकर्ण विनवित ॥ त्यासिं निर्भर्त्सित अतिरागें ॥४॥ मंदोदरी निजकांता॥ नमानिसी तिच्या वचनार्था ॥ तेथें माझी कायसी कथा ॥ हाणितल्या लाता अतिरागें ॥ ५ ॥ तितुकीं हीं मानिला विषादु ॥ प री नकळे तुझा वाधु ॥ रावण अद्वैत भक्त शुद्धु ॥ निजानंदु पावला ॥६॥ सकळ कळा देखोनि मुक्ती ॥ तुवां विरोधिला रघुपती ॥ वंधु तुझी अतर्क्य युक्ती ॥ कळली निश्चितीं आजि मज ॥ ७ ॥ तत्काळ साधावया निजमुक्ती ॥ सायुज्य साधिला रघुपती ॥ तें साधिलें अतिनिगुती ॥ सकळ संपत्ती अर्पूनी ॥ ८ ॥ होऊनि सर्वस्वा विरक्त ॥ समरंगणीं लंकानाथ ॥ देखोनियां रघुनाथ ॥ आनंदभरित जालासी ॥ ९ ॥ त्या आनंदाचे अतिप्रीतीं ॥ राम जाणें सर्वाभूतीं ॥ देह अर्पिला रघुपती ॥ भूतसंतृप्ती लाग नीं॥११०॥ समो नागेन समो मशकेन ॥ रावणा वाणलें संपूर्ण ॥ देह केला रामार्पण ॥ विश्वमुखें पूर्ण तृप्तीसीं ॥११॥ करोनि दे हाचें हविर्द्रव्य ॥ विश्वमुखीं दशग्रीव ॥ अर्पितांचि रघुराव ॥ तृप्ति स्वयमेव पैं जाली ॥ १२ ॥ ह्मणोनियां रावण ॥ घार गीध मुखीं जाण ॥ आपणा विदारवी आपण ॥ श्रीरघुनंदन सुखार्थ ॥ १३ ॥ कुळ उद्धरिलें सकळिक ॥ तेणें विभीषणा हरिख ॥ ह र्षयुक्त करितां शोक ॥ बोलों आणिक आदरिलें ॥१४॥ पुष्पवाटिकेचें उद्यान ॥क्षणें विध्वंसी पवन ॥ तेंवि क्षणमात्रें रामें जाण ॥ ससैन्य रावण निवटिला ॥ १५ ॥ महामत्तमातंग जैसा ॥ कोणाही नागवे सहसा ॥ रावण मत्त महागजु तैसा ॥ राघवमृगेशा आतुडला ॥१६ ॥ महामत्त वडवानळु ॥ कोणी नशके आकळूं ॥ त्यासिं वर्षोनि घन नीळु ॥ अग्निकल्लोळु करी शांत ॥१७॥ तेंवि श्रीराममेघें करून ॥ रावणाग्नि विझविला पूर्ण ॥ अष्टांगाचे कोळसे जाण ॥ शोभती संपूर्ण रणांगणीं ॥ १८ ॥ ऐसें नानापरी वहुत ॥ वंधु पुढें घेवोनि तेथ ॥ विभीषण विलाप करित ॥ हृदय पिटीत निजकरें ॥ १९ ॥ तें देखोनि रघुनंदन ॥ संबोखीतसे आपण ॥ शास्त्ररीती लौकिकवचन ॥ शांतवन अतिप्रीती ॥१२०॥ व्यर्थ नकरीं शोकातें ॥ नव्हावें जालें निरुतें ॥ सावध हो वोनि निजचित्तें ॥ सांडीं परतें मोहासीं ॥२१॥ घटामाजिं भरलें जळ ॥ त्यांत विंबलें चंद्रमंडळ ॥ काळें वेंचल्या घटजळ ॥ विं

ब तत्काळ हरपले ॥२२॥ त्या बिंबालागीं आपण ॥ शोक करितां दारुण ॥ तेथें श्रमचि उरे जाण ॥ बिंब पूर्ण नये हाता ॥२३॥
घटामाजीं बिंब असतें ॥ शोक करितां तें भेटतें ॥ तेंवि धरलिया प्रेतातें ॥ रावण तेथें भेटेना ॥२४॥ बिभीषणा ऐक विनंती ॥
शोक करितां तुजप्रती ॥ नभेटे गा लंकापती ॥ सांडीं निश्चिती भ्रमातें ॥२५॥ तूं विवेकसंपन्न राजा ॥ इतरां उपदेश व्हावा तु
झा ॥ तो तूं तेथें मोहसमाजा ॥ निमग्न काजा पैं कवण ॥२६॥ ज्यासीं होय अवगती ॥ अवश्य त्याची करावी क्षती ॥ उसण्या
घाई जे निमती ॥ ते वंद्य होती सुरनरां ॥ २७ ॥ रावणें करोनि ख्याती ॥ समरंगणीं सर्वशक्ती ॥ तुच्छ करोनि देहस्थिती ॥
ब्रह्मस्थिती साधिली ॥ २८ ॥ महायोगी काम क्रोध ॥ जिणोनि साधी परमानंद ॥ तेंवि रावणें निजपद ॥ करोनि युद्ध साधि
लें॥२९॥ बाणीचा होता दशमुख ॥ तो जाला विश्वमुख ॥ त्याचा करूं नये शोक॥निजविवेक विचारीं ॥१३०॥ ह्मणोनि शोका यो
ग्य रावण ॥ सर्वथा नव्हे नव्हे जाण ॥ तूं बिभीषण सर्वज्ञ ॥ व्यर्थ रुदन सांडीं परतें ॥ ३१ ॥ गेलियाचा शोक करितां ॥ लागों
पाहे सर्वता ॥ ते सांडोनियां सर्वथा ॥ बंधु स्वधर्मता साधावी ॥ ३२ ॥ रावणाचें ऊर्ध्वदेहिक ॥ तुवां करावें आवश्यक ॥ गोत्र
ज पुत्र निमाले देख ॥ कर्ता आणिक दिसेना ॥३३॥ जो देवद्रोही वेदद्रोही ॥ मुख्य ब्रह्मयाचा ब्रह्मद्रोही ॥ त्याचा शोक सर्वथा
पाहीं ॥ शास्त्रें नाहीं बोलिला ॥३४॥ तूं बिभीषण सविवेक ॥ सांडोनियां दुःख शोक ॥ करीं बंधूचें ऊर्ध्वदेहिक ॥ व्यर्थ दुःख क
रोनि काय ॥३५॥ ॥ श्लोक ॥ सतस्यवाक्यैःकरुणैर्महात्मासंबोधेतःसाधुबिभीषणश्च ॥ आज्ञापयामासनरेंद्रसूनुःस्वर्गार्थमा
धामर्दीनसत्वं ॥१३॥ ॥ टीका ॥ऐसें सांवळेंनि सुंदरें ॥ बुद्धिबोधप्रबोधचंद्रें ॥ सूर्यवंशप्रभाकरें ॥ दशरथकुमरें बोलिलें॥३६॥
जो ईश्वरा ईश्वर ॥जो योगियांचा योगेश्वर ॥जो नरेंद्राचा नरेंद्र ॥तो रघुवीर बोलिला ॥३७॥ ज्याचें ऐकतां वचन ॥उपनिषदां प
डे मौन॥सद्य चित्त चमत्कारें पूर्ण॥समाधान जीवशिवा॥३८॥तेणें श्रीरामें आज्ञापितां॥मोह गेला नदिसे केउता॥सावध होऊनि त
त्वतां॥जाला करिता उत्तरविधी ॥३९॥सत्वांथेला अतिसात्विक॥ बिभीषण परम धार्मिक ॥ श्रीरामवचनें देख ॥ मोह निःशेष सांडि
ला॥१४०॥जेंवि उगवतां दिनमणी॥सचंद्रतारा हरपे रजनी ॥तेंवि श्रीरामवचनें करूनी॥मोह तत्क्षणीं पळाला ॥४१॥सावध होवो

नि मानसीं ॥ अनुसरोनि रामवचनासीं ॥ आनंदमय रणभूमीसीं ॥ प्रेतदहनासीं होय करिता ॥४२॥ स्वर्गादिक्रियेची संस्था ॥
बिभीषण जाला करिता ॥ तंव अंतःपुरीं कळतां वार्ता ॥ आल्या वनिता रावणाच्या ॥ ४३ ॥ ॥ श्लोक ॥ अंतःपुराद्विनिष्पेतू
राक्षस्यःशोककर्पिताः ॥ बहुशश्चेष्टमानास्ताःप्रदिग्धाःक्षितिपांसुभिः ॥ १४ ॥ ॥ टीका ॥ एकी आरडती ओरडती ॥ एकी व
क्षस्थळें पिटिती ॥ एकी गडबडां लोळती ॥ एकी करिती महाशब्द ॥४४॥ एकी केश तोडिती ॥ एकी कान वरबडती ॥ आंग
भूमीवरी टाकिती ॥ मस्तक हाणिती भूमीसीं ॥ ४५ ॥ बहुसाल करिती दुःख ॥ हंबरडे हाणिती देख ॥ जेंवि गाय वधितां श्वपा
क ॥ अलौकिक आक्रंदे ॥ ४६ ॥ पति स्त्रियांचें जीवन ॥ पति स्त्रियांचें सौभाग्य जाण ॥ जीवें जीतां पतीविण ॥ प्रेतरूप जाण
सर्वथा ॥ ४७॥ पति कांतेचें निजवित्त ॥ पति कांतेचे भोग समस्त ॥ पतिवीण ते उपहत ॥ वृथा जीवित तियेचें ॥ ४८ ॥ पतिवी
ण वृथा आचार ॥ पतीवीण वृथा विचार ॥ पतीवीण वृथा शरीर ॥ भोगोपचार ते वृथा ॥ ४९ ॥ पतीवीण वृथा योग ॥ पतीवीण
वृथा भोग ॥ पतीवीण कैचा संग ॥ पतिदाघ अनिवार ॥ १५० ॥ पतीवीण कैचें सुख ॥ पतीवीण कैचा हरिख ॥ अल्पविषय स्फुर
तां देख ॥ आकल्प नरक भोगावे ॥ ५१ ॥ पतीवीण कवणेसीं रती ॥ पतीवीण कवणेसीं प्रीती ॥ पतीवीण नरकप्राप्ती ॥ विष
यचित्तीं आठवत ॥ ५२॥ ऐशा परी दुःखें दुखिता ॥ मृतप्राय समस्तां ॥ मिळालिया रावणवनिता ॥ तळमळिता विलापें ॥ ५३ ॥
पुच्छ तुटलिया सापसुरुळी ॥ कांटा रुतल्या सर्पकपाळीं ॥ जळा वेगळी मासुळी ॥ तेंवि सकळी तळमळती ॥५४॥ ॥ श्लोक ॥
बहुमानंपरिष्वज्यकाचिदेनंरुरोदह ॥ चरणौकाचिदालिंग्यकाचित्कंठेवलंब्यच ॥ १५ ॥ उत्क्षिप्यचभुजंकाचिद्भूमौसंपरिवर्तते ॥
हतस्यवदनंदृष्ट्वाकाचिन्मोहमुपागता ॥ १६ ॥ ॥ टीका ॥पुष्पवटिकेमाजि मातंग ॥ रिघोनि वन विध्वंसी सांग ॥ तेंवि श्रीरा
मबाणें चांग ॥ रावण अंग विध्वंसिलें ॥ ५५ ॥ रणीं धुळीमाजि लंकापती ॥ पडिला देखोनि निश्चिती ॥ रावणांगना आक्रं
दती ॥ शोक करिती महादुःखें ॥ ५६ ॥ जे चुंबिती नित्य वदन ॥ त्यातें देखोनि प्रेतवर्ण ॥ निडळीं निडळ मेळऊन ॥ करीत चुंबन
मुखाचें ॥ ५७ ॥ एकी देती आलिंगन ॥ एकी कर उचलिती जाण ॥ हृदईं धरीती आलिंगून ॥ करिती मर्दन निजकु

चा ॥ ५८ ॥ एकी शेजारीं निजती ॥ उशीं बाहु घालिती ॥ मागुतेनि लंकापती ॥ शयनस्थिती केंवि भेटे ॥ ५९ ॥ चरण चु
रावया धांवती एक ॥ पादसंवाहन करिती एक ॥ युद्ध करितां दशमुख ॥ रणरंगीं देख कष्टला ॥ १६० ॥ रणीं भिडतां श्रीरामा
सीं ॥ बहुत श्रम रावणासीं ॥ ह्मणोनि रडती कांतासीं ॥ नाहीं शोकासीं मर्यादा ॥ ६१ ॥ पडिला देखोनि दशवदन ॥ ह्मणती
चूड्यासि पडिलें खान ॥ बोढवलें मस्तकवपन ॥ मोकळे कान दुर्दश ॥ ६२ ॥ देहलोभें आक्रंदती ॥ कानकेशालागीं रडती ॥
जेणें श्लाघ्य त्रिजगती ॥ देह नवेंचिती त्यासवें ॥ ६३ ॥ दीर्घस्वरें आक्रंदोन ॥ आट्टाहास्यें करिती रुदन ॥ कानकेशा पडि
लें खान ॥ वैधव्य पूर्ण बोढवलें ॥ ६४ ॥ रणीं करोनि रणख्याती ॥ सायुज्य लाधला रघुपती ॥ आह्मां साडोनि लंकापती ॥
साधिली मुक्ती निजांगें ॥ ६५ ॥ मोकलोनियां सकळांसीं ॥ गमन केलें निजपदासीं ॥ आह्मां निरविलें वैधव्यासीं ॥ नापिकापा
सीं बैसाविलें ॥ ६६ ॥ पति निघोन गेला पुढें ॥ मागें कानाकेशा रडे ॥ देहलोभाचें बळ गाढें ॥ नाहीं धडपुडें वैराग्य ॥६७॥ जे
णें सकळ भोग भोगिती ॥ त्यासीं देह देतां रडती ॥ देहलोभाची ऐसी जाती ॥ रांडवा होती देशभरीं ॥ ६८ ॥ आपण स्वयें
अमंगळ ॥ प्रेतरूपी पैं केवळ ॥ त्या मानिती ब्राह्मण विटाळ ॥ दोष अमंगळ करिती पैं ॥६९॥ त्यांचेनि हातें पाचन ॥ तें केवळ अमे
ध्य जाण ॥ तें करिती जे सेवन ॥ पवित्रपण तें व्यर्थ ॥ १७० ॥ ब्राह्मणहस्तीं जें जालें ॥ तें तंव जनीं निंद्य केलें ॥ प्रेतरूपें जा
लें॥ पवित्र मानिलें सर्वत्रीं ॥७१॥ ऐसी जनाची विपरीत गती ॥ निंद्य तेंचि वंद्य करिती ॥ सुवासिनीतें उपेक्षिती ॥ शुचिर्भूती वि
धवांची॥ ७२ ॥आधींच अमंगळवृत्ती ॥ आणि काशी द्वारका करिती ॥ दुणा अभिमान वाढला चित्तीं॥ते वंद्य होती कैसेनि॥७३॥
हेंमी बोलिलों प्रसंगता ॥ क्षोभ नमानावा श्रोता ॥ धर्मशास्त्रीं हे कथा ॥ सत्य सर्वथा ऐसी आहे ॥७४॥ ऐसिया रावणवनिता॥
पतिदुःखें अतिदुःखिता ॥ देहलोभें तळमळितां ॥ नव्हे विरक्तता देहासीं ॥७५॥ तंव पातली मंदोदरी ॥ आक्रंदती दीर्घस्वरीं॥ ॥ ५ ॥
पति धरोनि अंतरीं ॥ आली सुंदरी जवळिके ॥७६॥ एका जनार्दना शरण॥श्रोतीं व्हावें सावधान॥ मंदोदरीचें सहगमन ॥ कृपा
करोनि परिसावें ॥ ७७ ॥ स्वस्तिश्रीभा. रावणवनिताविलपनोनामचतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥१७७॥

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ ॥ ऐशा रावणाच्या वनिता ॥ अतिशोकाकुळिता ॥ विलाप करिती समस्ता ॥ दुःखाक्रांता रणरंगीं ॥ १ ॥ मंदोदरी आली तेथ ॥ अतिदुःखें दुःखार्दित ॥ पडिला देखोनि निजकांत ॥ विलाप करित आक्रोशें ॥ २ ॥ ॥ श्लोक ॥ तासांविलपमानानांतदारावणयोपितां ॥ ज्येष्ठपत्नीप्रियादीनाभर्तारंसमुदेक्षत ॥ १ ॥ दशग्रीवंहतंदृष्ट्वारामेणाक्लिष्टकर्मणा ॥ पतिंमंदोदरीतत्रकृपणंपर्यदेवयत् ॥ २ ॥ ॥टीका॥ विष्णुसंभूत जे स्वयें ॥ वोतिली त्या तेजप्रभवें ॥ चराचर मोहातें पावे ॥ रूपस्वभावें देखतां ॥ ३ ॥ जो त्रिकाल अमलज्ञानी ॥ तो मोहला शूळपाणी ॥ वोळखवेना निजपत्नी ॥ शंकर मनीं वेडावला ॥ ४ ॥ अकळ[१] भगवंताची माया ॥ अन्योन्यरूपें रचिली तया ॥ रावणातें भुलवावया ॥ आणिलिया मंदोदरी ॥५॥ ते रावणाची ज्येष्ठ पत्नी ॥ स्वयें सती शिरोमणी ॥आली रणभूमि ठाकोनि ॥पति लक्षोनि मंदोदरी ॥६॥ निजपति रुधिरोक्षित[३] ॥ विसंज्ञ पडिला रणांत ॥ देखोनियां विलाप करित ॥ प्रताप सूचित पतीचा ॥ ७ ॥ जो अनुज कुवेराचा ॥ पढियंता[४] गण शिवाचा ॥ त्रैलोक्यीं प्रताप तयाचा ॥ तो बाणीं रामाच्या पडियेला ॥८॥ जेणें आंदोळिला कैलास ॥ प्रसन्न केला महेश ॥ तो रणीं पडला क्षितीसि ॥ सांडूनि आस रणरंगीं ॥ ९ ॥ आत्मलिंग मातेकारणें ॥ निमिषगती आणिलें जेणें ॥ तेणें शयन केलें रावणें ॥ श्रीरामबाणें करोनियां ॥१०॥ करोनियां महाख्याती ॥ बंदीं घातला सुरपती ॥ मंडळवर्ती नित्य खालती ॥ तो लंकापति रणीं पहुडला ॥११॥ नित्य वोळंगती सुरवर ॥ चळीं कांपती ऋषीश्वर ॥ भेणें सेविती गिरिकंदर ॥ तो दशवक्त्र रणीं पहुडला ॥ १२ ॥ जिचेनि नांवें विश्व सुखी ॥ जे विश्वमाता जानकी ॥ ते हरिली एका एकी ॥ जालासि लोकीं जगनिंद्य ॥ १३॥ याकारणें समर्थी ॥ प्रहस्तादि मंदोदरीं ॥ सकळ प्रधान थोरथोरीं ॥ नानापरी शिकविलें ॥ १४ ॥ इंद्रजित तुझा ज्येष्ठ कुमर ॥ बंधु कुंभकर्ण महावीर ॥ मानिलें नाहीं त्याचें उत्तर ॥ बहुप्रकारें शिकविती ॥ १५ ॥ धर्मात्मा बिभीषण ॥ युवराजा बंधु जाण ॥ हितोपदेश सांगतां पूर्ण ॥ केलें ताडण लत्ताघातें ॥१६॥ तेंचि हित जालें तयासीं ॥ शरण गेला तो रामासीं ॥ रामें

१ स्त्रिया. २ अगम्य. ३ रक्तबंबाळ. ४ मृत. ५ धाकट बंधू. ६ आवडता. ७ हालविला ८ भूमीवर. ९ पायींलागली.

आश्वासिलें प्रीतीसीं ॥ राज्याभिषेकासीं करोनियां ॥ १७ ॥ बंधु रामा शरण गेला ॥ तो स्वराज्यें सुख पावला ॥ तूं नायकमी
च बोला ॥ तेणेंचि जाला घात तुझा ॥ १८ ॥ जेणें देहें दशशिरी ॥ कैलास मंदर मेरुशिखरीं ॥ क्रीडत होता प्रीति थो
री ॥ तो गीध घारीं उचलिला ॥ १९ ॥ चैतन्यवनीं नंदनवनीं ॥ भोग भोगिले सुभर वनीं ॥ तें शरीर रणांगणीं ॥
पक्षिश्रेणी लुंछिती ॥ २० ॥ नानापरी आक्रंदतां ॥ नबोलसी तूं लंकानाथा ॥ काय लागली सुषुप्ती अवस्था ॥ कीं गेलासि तत्व
तां शिवार्चना ॥ २१ ॥ श्रीरामाच्या निजवाणीं ॥ करोनि देहाची भंगोणी ॥ मोक्ष साधिला रणांगणीं ॥ बळें करोनि लंकेशा ॥
॥२२॥ मी तुझी निजकांता ॥ दुःखसागरीं तळमळतां ॥ मज सांडोनि निजमोक्ष घेतां ॥ तुज वंचकता लागेल ॥२३॥ पुरुषार्थ
चतुर्विध ॥ त्यांत पहिले तीन प्रसिद्ध ॥ स्त्रियेचा भाग विशुद्ध ॥ असे सिद्ध शास्त्रामाजि ॥२४॥ ऐसें नह्मणे लंकानाथा ॥ अवंचक
जे सर्वथा ॥ त्यांसिं उपेक्षोनियां जातां ॥ परमार्थ तलतां हा नव्हे ॥ २५ ॥ तरी तूं आमुचा भ्रतारू ॥ तूंचि आमुचा सद्गुरु ॥ तूं
चि आमुचा ईश्वरू॥तुझेनि संसारीं सुखरूप ॥२६॥ तुझेनि आह्मां इहलोक ॥ तुझेनि आह्मां परलोक॥तुझेनि आह्मां मोक्षसुख॥
देहदुःख जेथें नाहीं ॥२७॥ ऐसा विलाप बहुता रीतीं॥मंदोदरी आक्रंदती॥तें देखोनि रघुपती ॥ निजचित्तीं कळवळला॥२८॥पा
चारोनि बिभीषण ॥ सांगतसे रघुनंदन ॥ भ्रातृभार्येचें शांतवन ॥ तुवां आपण करावें ॥२९ ॥ महासती पतिव्रता ॥ मंदोदरी
अतिदुःखिता ॥ तिसीं शांतवोनि आतां ॥ करीं तत्वतां संस्कारू ॥ ३० ॥ ॥ श्लोक ॥ एतस्मिन्नंतरेरामोबिभीषणमुवाचह ॥
संस्कारःक्रियतांभ्रातुःस्त्रियश्चैतानिवर्तय ॥ ३ ॥ तमुवाचततोधीमान्बिभीषणइदंवचः ॥ विमृश्यबुध्यातत्वज्ञोधमार्थसहितं
वचः ॥४॥ ॥टीका॥ ऐसें श्रीरामाचें वचन ॥ ऐकतांचि बिभीषण ॥ भक्तामाजि अग्रगणी जाण ॥ तो तत्वज्ञ रामभजनें ॥३१॥
जो इहलोक परलोक ॥ उभयसंस्था जाणे देख ॥ तत्वज्ञान अतिसुटंक ॥ ज्ञानटिळक ज्ञानियाचा ॥ ३२ ॥ लाहोनि रा
मआज्ञापन ॥ मंदोदरीसीं विचक्षण ॥ बोलता जाला आपण ॥ सावधान अवधारा ॥ ३३ ॥ तूं सती पतिव्रता ॥ मंदोदरी वि ॥ १ ॥

१ आश्रयिलें. २ उत्तम. ३ कुळें, पंक्ती. ४ नाश. ५ कपट. ६ तमम, निर्मळ.

ष्णुसंभूता ॥ व्यर्थ खेद करणें चित्ता ॥ उचित सर्वथा हें नव्हे ॥ ३४ ॥ असलियाचा संतोष जनीं ॥ गेलियाची हानी मानी ॥ ये
हर्ष शोक जाणती दोनी॥ते ज्ञाते मनीं नधरती ॥३५॥ प्राप्तविषयें सुख भोगावें॥अप्राप्तविषयें दुःख पावावें॥तरी ते प्राकृत जाणा
वे॥ नसंभवे सतीला ॥३६॥तुझे सतीत्वाची स्यार्ती॥ विस्तारिली त्रिजगतीं ॥ ते तूं मढें घेवोनि हातीं ॥ दुःखावर्ती निमग्न॥३७॥
जेव्हां आदरिला शोक ॥ तेव्हांचि सतीत्व गेलें देख ॥ आकल्पवरी करितां दुःख ॥ दशमुख तरी नये ॥ ३८ ॥ रडत पडत शोक
करीत ॥अपूर्ण कामें तळमळित॥ मढें धरोनि आगीं निघत॥अधःपात दोघांसीं ॥३९॥ प्रेत धरोनि आगीं रिघती ॥ त्या भतप्रेतें
पिशाच होती ॥ डांका भोगी अवतरती ॥ मान मागती बहुविध॥४०॥ ऐसी एक गती ॥ एक आणिकचि स्थिती॥पति निमाला भ
ध्यरात्रीं ॥ त्या नेणती देहभ्रमें ॥ ४१ ॥ मध्यरात्रीं निमाला पती ॥ दिवसा मढें मीरवे सती ॥ पति गेला हातोहातीं ॥ मद्याप्र
ति आगीं रिघे ॥ ४२ ॥ जरी देहचि पति होय ॥ तरी तो तैसाचि पडिला आहे ॥ गेला गेला ह्मणती काय ॥ नेणती सोय तया
ची ॥४३॥ एकीं शुद्धसत्वात्मका ॥ पतिचैतन्य जाणोनि देखा ॥ सांडून देहाचा आवांका॥ सायुज्य देखा साधिती ॥४४॥ त्या त्रै
लोक्यासीं मंडण ॥ येरांसिं दुःख दारुण ॥ स्वयें भोगिती अधःपतन ॥ करिती भ्रमण पिशाचत्वें ॥ ४५ ॥ शुद्धस्वरूप नेणे स
ती ॥ मढें धरोनि बहुसाल मरती ॥ त्यांत तुझी कवण गती ॥ नकळे निश्चिती आह्मांसीं ॥४६॥ श्रीरामहस्तें मरतां ॥ अवघ्या
त्रैलोक्या देखतां ॥ सायुज्य जालें लंकानाथा ॥ कुळासहित उद्धरिला ॥४७॥ त्याचा शोक करितां देख ॥ अवघें विश्व ह्मणेल
मूर्ख ॥ तूंही पाहें निजविवेक ॥ दशमुख कवण तो ॥ ४८ ॥ जरी देह ह्मणसी रावण ॥ तरी तो तैसाचि आहे जाण ॥ ह्मणसी
त्याहून विलक्षण॥त्याचें ज्ञान तुज नाहीं ॥४९॥ इंद्रियेंचि ह्मणसी पती ॥ स्वतां चैतन्य तीं नव्हेती ॥ ज्याच्या ठाईं चाळकशक्ती॥
तो निश्चिती वेगळाचि ॥ ५० ॥ ऐसें स्थूळ सूक्ष्म कारण ॥ चौथा देह महाकारण ॥ चाळक त्याहूनि भिन्न ॥ नकळे चिन्ह तया
चें ॥५१॥ याचिलागीं योग करिती ॥ याचिलागीं याग अनुष्ठिती॥उग्र पुरश्चरणें करिती ॥ मंत्र जपती यालागीं ॥५२॥ व्रत तप

१ मेळा. २ ठागव्याव. ३ भाव. ४ भूषण.

आणि दान ॥ याचि लागीं तीर्थाटन ॥ नैष्ठिक्यब्रह्मचर्य पूर्ण ॥ यालागीं जाण आचरती ॥ ५३ ॥ याचिलागीं क्षेत्रवास ॥ याचिलागीं संन्यास ॥ संसारावरी घालूनकांस ॥ होती उदास यालागीं ॥ ५४ ॥ म्हणोनि चाळक तो नेणतां ॥ सकळ साधनें होती वृथा ॥ याकरणें तुवां आतां ॥ चाळक तत्वतां लक्षावा ॥ ५५ ॥ लक्षिलिया निजचाळक ॥ निःशेष नासे द्वंद्वदुःख ॥ स्वयें ब्रह्मत्व ठसावे देख ॥ अगाध सुख पाविजे ॥ ५६ ॥ आतां असो तया गोष्टी ॥ तुज रावणाची अवस्था मोठी ॥ तरी आतां उठाउठी ॥ राम जगजेठी उठवील ॥ ५७ ॥ नेणसी रामाचें महिमान ॥ वृथाचि करिसी विलापन ॥ राम परमात्मा आपण ॥ अलक्ष पूर्ण सुरसिद्धां ॥ ५८ ॥ राम स्रष्ट्यातें उपजविता ॥ राम जीवातें जीववविता ॥ राम काळाचा संहर्ता ॥ राम सर्वथा अलक्ष ॥ ५९ ॥ राम इंद्रियां चेतविता ॥ राम प्राणातें चाळिता ॥ राम मनातें कल्पिता ॥ राम बोद्धव्यता बुद्धीची ॥६०॥ राम चित्ताचें चेतव्य ॥ रामें अहंकारा अहंभाव ॥ अंतःकरणीं आवरणभाव ॥ जाण स्वयमेव श्रीरामें ॥ ६१ ॥ सप्तधातु सप्त कोश ॥ रामें वाढती सावकाश ॥ रामेंवीण सकळ वोस ॥ हें कोणास कळेना ॥६२॥ मृत्तिके वेगळा नाहीं घटु ॥ तंतु वेगळा नाहीं पटु ॥ अक्षरावीण नघडे पाठु ॥ जाण स्पष्टु महासतिये ॥ ६३ ॥ जो जो घट निपजे ॥ गगन सबाह्य त्या व्यापिजे ॥ तेंवि प्रतिमा रघुराजे ॥ निजांगें व्यापिजे निपजतां ॥ ६४ ॥ जेंवि सुवर्णी अलंकार ॥ तेंवि श्रीरामीं चराचर ॥ तो प्रत्यक्ष असतां रघुवीर ॥ मोहें अपार आक्रंदसी ॥ ६५ ॥ ऐसें बिभीषणें सर्वज्ञें ॥ सांगतां हितवचनें ॥ येरी वाणली तत्क्षणें ॥ निजज्ञानें अतिचतुर ॥६६॥ जेंवि मेघमुखीचें उदकें ॥ पडतांचि एकाएक ॥ वरीच्या वरी चातक ॥ झेलून देख पैं नेतु ॥६७॥ उगवतां रजनीकर ॥ ताप निरसोनि समग्र ॥ परमामृतें चकोर ॥ तृप्ति साचार पावती ॥६८॥ बिभीषणवचनें करी ॥ मधुर गिरा अतिकुसरी ॥ प्रबोधिली मंदोदरी ॥ दुःख सागरीं पैं बुडतां ॥ ६९ ॥ येरी होवोनि सावधान ॥ नमियेला बिभीषण ॥ भली दिधली आठवण ॥ होसी सर्वज्ञ रामभक्त ॥७०॥ तुझेनि बोलें मज आतां ॥ मज आठवली पूर्व कथा ॥ याचि रीतीं जनकदुहि- ॥ २ ॥

१ त्यागकरून. २ द्वैतदुःख. ३ आक्रंदन. ४ पाणी. ५ चंद्र. ६ कौशल्ये. ७ कन्या.

ता ॥ श्रीरामसंस्था सांगितली ॥७१ ॥ परी मोहाचें बळ दुर्धर ॥ आठवों नेदी विचार ॥ तुझा जो का वचनभास्कर ॥ किरणें खडतर तयाचें ॥ ७२ ॥ त्यांचा पडतांचि प्रकाश ॥ मोह तमाचा हरासे ॥ जाला नलागतां निमेष ॥ हृदयकोश उजळला ॥७३॥ ॥ श्लोक ॥ रमंतेयोगिनोयत्रसत्यानंदेचिदात्मनि ॥ इतिरामपदेनासौपरब्रह्माभिधीयते ॥ ५ ॥ ॥टीका॥ राम परमात्मा चिद्घन ॥ ऐसें निश्चया आलें पूर्ण ॥ चराचरीं रघुनंदन ॥ अनवच्छिन्न साक्षित्वें ॥७४॥ याच रीती रावण ॥ सर्वगत सनातन ॥ जाणोनियां रघुनंदन ॥ निजशिरीं करून पूजिला ॥ ७५ ॥ सायुज्याचा रघुराजा ॥ निजशिरें छेदोनि वोजा ॥ करितां प्रीति लक्षपूजा ॥ वीस भुजां उल्हास ॥७६॥ दुर्जय कष्टें करोनि जाण ॥ सायुज्य साधिलें आपण ॥ तो उठवितां दशानन ॥ लागेल संपूर्ण स्वामिद्रोह ॥ ७७ ॥ निजदेहो रावण ॥ करोनियां रामार्पण ॥ सायुज्य पावला परिपूर्ण ॥ तेंचि आपण साधावें ॥७८॥ जेणें मार्गें निजपती ॥ साधियेली निजभक्ती ॥ मीही साधीन त्याचि रीतीं ॥ देह रघुपती अर्पीन ॥७९॥ आतां उठविलिया रावण ॥ मरण नचुके जाण ॥ तेणें काळें रघुनंदन ॥ सर्वथा जाण भेटेना ॥ ८० ॥ श्रीरामदृष्टीपुढें मरण ॥ त्यापुढें तुच्छ ब्रह्मसदन ॥ स्वर्गादिकां पुसे कोण ॥ तें आजि जाण सांपडलें ॥८१॥ श्रीरामदृष्टीपुढें देहपतन॥ब्रह्मसायुज्य तेणें पूर्ण॥ तें साडूनि वांछी आन॥नरक दारुण तयासीं॥८२॥सांडोनियां श्री रघुनाथा॥देहलोभें विषय भोगितां॥अनिवार नरकावस्था॥भोगितां कल्पांतीं सरेना॥८३॥म्हणोनियां पतिव्रता॥अनुसरोनियां तत्वतां॥देह त्यागोनियां आतां ॥निजकांता विनटेनें ॥८४॥ऐसा करोनि निर्धार ॥ पुढें चालिली सुंदर ॥ नमूनि सांष्टांगीं रघुवीर ॥ आनखाग्र पाहिला ॥ ८५ ॥ सांग अवलोकोनि रूपडें ॥ पुनःपुनःचाडेंकोडें ॥ मनीं धरिलें प्रेम गाढें ॥ निजनिवाडें सुंदरी ॥ ८६ ॥ येथें ह्मणे श्रोते कोपती ॥ ज्यासीं नाहीं वर्ण व्यक्ती॥ तो अनिवार निश्चिती ॥ आनखाग्रास्थिती तेथें कैंची ॥८७ ॥ ऐसें आक्षेपीं उत्तर ॥ श्रोते परिसोत चतुर॥ राम रूपातीत पर॥ तोचि अवतार धरीतसे ॥८८॥ अबळा भोळे नेणती ॥ केंवि अव्यक्तीं प्रवेशती ॥ ह्मणोनि राम आला व्यक्ती ॥ चिदचिन्मूर्ती

१ निवृत्ति. २ परिच्छेदरहित. ३ युक्तानें. ४ मिळेन, प्राप्त होईन. ५ निश्चयें.

द्विवाहू ॥८९॥ त्यातें सांग अवलोकून ॥ केलें प्रदक्षिणा नमन ॥ तीर्थ घेतलें प्रार्थून ॥ पुसे आज्ञापन सतीला ॥९०॥ तंव श्री
रामतेजें विलक्षण ॥ क्षणेक परतऊनि प्राण ॥ बोलता जाला पैं रावण ॥ स्वहितवचन निजकांते ॥ ९१ ॥ दुकाळिया बुभुक्षि
तासीं ॥ वोगेरिलें असतां षड्रसासीं ॥ तो जेंवि नपुसे कोणासीं ॥ घेत कवळासी तांतडी ॥ ९२ ॥ तेंवि श्रीरामदृष्टि चोखट ॥
विस्तारिलें सायुज्य ताट ॥ तथें आलीस अवचट ॥ तरी यथेष्ट साधावें ॥९३॥ नश्वर देहाचिये साठीं ॥ कैवल्य येथें उठाउठीं॥
पडतां स्वानंदमिठी ॥ राम जगजेठी बोळलों ॥ ९४ ॥ त्या आनंदातें अनुसरोन ॥ श्रीरामातें मनीं धरून ॥ अविलंबें करोनि
जाण ॥ स्वहित आपण मागावें ॥ ९५ ॥ चित्तासीं अतिचंचळता ॥ बुद्धीसीं नाहीं स्वस्थता ॥ तूं सती पतीव्रता ॥ विलंब सर्व
था नकरावा ॥ ९६ ॥ बंधु रामासिं शरण गेला ॥ सुवर्णाचें नगर पावला ॥ विरोधोनि म्या वहिला ॥ राम सायुज्य लाधलों
॥९७॥ मज उद्धरोनि रघुनाथें ॥ दिधलें स्वसुख साम्राज्यातें ॥ तिष्ठत राहिलोंसे येथें ॥ प्रतीक्षा करीत पैं तुझी ॥९८॥ तूं तंव अ
वंचक पतिव्रता ॥ भगवद्बुद्धि निजकांता ॥ भजिन्नलीस यथार्थता ॥ कृपा रघुनाथा तेणें आली ॥९९॥ ते कृपेचें आयतन ॥ दे
हीं देहभाव सांडून ॥ विदेहत्वें करोनि जाण ॥ सायुज्य आपण साधावें ॥ १०० ॥ इतुकें बोलोनि रावण ॥ निवांत राहिला आ
पण ॥ आनंदमय त्रिभुवन ॥ साक्षी दशानन वदतांचि ॥ १ ॥ मंदोदरीचें सतीत्व ॥ श्रीरामाचें निजवैभव ॥ ऐकोनियां अति
अपूर्व ॥ त्रैलोक्यीं सर्व विस्मित ॥ २ ॥ रामनामाच्या दीर्घ स्वरें ॥ खेचरें भूचरें वनचरें ॥ दानवें मानवें समग्रें ॥ जयजयकारें
गर्जती ॥ ३ ॥ येरीकडे महासती ॥ सहगमनाची आईती ॥ करिती जाली अतिप्रीतीं ॥ आनंदचित्तीं अनिवार ॥ ४ ॥ सहस्र
संख्या संभार ॥ चंदनकाष्ठें विल्वागर ॥ तुळसीकाष्ठें अतिपवित्र ॥ वेगवत्तर आणिलीं॥५॥देवोनि सतीत्वाचीं वाणें ॥ श्रीराम
कवळी निजध्यानें ॥ करावया निजधामा पेणें ॥ प्रेमानुसंधानें डुल्लतु ॥ ६ ॥ दहनरचन अतिवोजा ॥ शयन करविलें विसा भु
जा ॥ शिरांचा विखुरला जो पुंजा ॥ दशकंठ भाजा एकवटी ॥७॥ तंव अपूर्व वर्तलें तेथें ॥ निजशिरीं श्रीरामातें ॥ लक्षपूजा पू

१ वाढिलें. २ ग्रास. ३ जलद. ४ प्राप्त झाला, तुष्टला. ५ श्रेष्ठ ६ स्नान. ७ तयारी. ८ व्यापी, लक्षी.

जिलें होतें ॥ तीं समस्तें न दीसती ॥८॥ विस्मित जाली मंदोदरी ॥ शिरें नदिसतां सुंदरी ॥ होउनि अत्यंत घावरी ॥ विचार
करी शिरांचा ॥९॥ देखोनियां तिचें चिन्ह ॥ हांसिन्नला बिभीषण ॥ श्रीरामाचें महिमान ॥ अद्यापि ज्ञान तुज नाहीं ॥११०॥
जें अर्पिलें श्रीरामासीं ॥ तें केंवि परते जाळावयासीं ॥ मंदोदरी ऐसी कैसी ॥ श्रीराममहिमेसीं अनोळख ॥ ११ ॥ जें श्रीरामा
सिं मिनलें ॥ त्याचें नाम रूप तेव्हांचि गेलें ॥ मग प्रयत्नीं शोधिलें ॥ तरी परतलें दिसेना ॥ १२ ॥ अलंकार हरपे सुवर्णीं ॥
तेंवि पतिशिरें रघुनंदनीं ॥ सर्वथा गेलीं हरपोनि ॥ तीं कैसेनि दिसतील ॥ १३ ॥ ऐकोनियां तें वचन ॥ केलें बिभीप
णासिं नमन ॥ करोनियां रामस्मरण ॥ केलें शयन पतिसेजे ॥ १४ ॥ विधियुक्त उपासन ॥ दक्षिणहस्तें करून ॥ मंत्राग्नि
चेतविला पूर्ण ॥ देदीप्यमान तेजस्वी ॥ १५ ॥ चैतन्याग्नि अंतरींचा ॥ वाह्य प्रदीप्त उपासनेचा ॥ भडका उठिला अग्नीचा ॥
प्रकाश दोहींचा एकचि ॥ १६ ॥ जेंवि अग्निमाजीं सुवर्ण ॥ तद्रूपतेसीं देदीप्यमान ॥ भासे अतिसुलक्षण ॥ मंदोदरी जाण तें
वि दिसे ॥१७॥ पतिसंगें होतें शयन ॥ ते वेगीं वैसली उठोन ॥ बोलती जाली आपण ॥ श्रीराममहिमान तें ऐका ॥१८॥ नि
जानंदें करोनि वहिली ॥ जनकदुहिता अनुवादली ॥ प्रयाणकाळीं बोलली ॥ पतिव्रता वहिली सुलोचना ॥१९॥ हेंचि वदला
विभीषण ॥ राम मानवी नव्हे जाण ॥ राम परमात्मा आपण ॥ राम चिद्घन चिन्मूर्ति ॥१२०॥ राम चैतन्याची कळा ॥ राम
जीवाचा जिव्हाळा ॥ राम प्रेमाचा पुतळा ॥ पावली कळा मज आतां ॥२१॥ तीर्थ घेवोनि प्रदक्षिणा ॥ करोनि चरणअवलोक
ना ॥ करितां सवाह्य वोतला जाणा ॥ देहीं देहपणा हरपली ॥२२॥ मुसेचें सांडूनि मेण ॥ रस वोतिजे परिपूर्ण ॥ तेंवि मज स
वाह्य जाण ॥ श्रीरघुनंदन वोतिला ॥२३॥ माझे अंगींचे रोमकूप ॥ श्रीरामतेजें देदीप्य ॥ अग्नीचा जो दाहक प्रताप ॥ नाहीं
अल्प बाधित मज ॥ २४ ॥ हेंचि नवल सांगूं काय ॥ श्रीरामें धरिली धरा राहे ॥ श्रीराम जीवें जीवन पाहें ॥ जीवविताहे सर्वां
सीं ॥२५॥ श्रीरामतेजें करोनि जाण ॥ स्वप्रकाशें देदीप्यमान ॥ त्रिजगतीं हुताशन॥करी पाचन नेमाचें ॥२६॥ श्रीराम साम

१ समरस झालें. २ मिळे, नष्ट होई. ३ श्रेष्ट. ४ पृथ्वी. ५ जल. ६ अग्नी.

थ्यें वायु जाण ॥ निजमर्यादा करी चळण ॥ अंतरीं प्राणवृत्ति पूर्ण ॥ बाह्य संचरण यथाकाळें ॥२७॥ श्रीरामाचे कडवेसा ॥ शू न्यत्वें ठावो आकाशा ॥ जाणितलें राघवेशा ॥ चिदाभासा चिद्घन ॥२८॥ श्रीराम घ्राणाचें निजघ्रेय ॥ तेंचि सुवासीं सौरभ्य होय ॥ निजसौरभ्येंचि स्वयें पाहे ॥ घेत आहे निजावडी ॥ २९ ॥ राम रसाचा अध्यक्षु ॥ राम रसनेचा निजचक्षु ॥ रसज्ञपणें अतिदक्षु ॥ अलौकिकु रसभोक्ता ॥१३०॥ सकळ गोडिया वें जें गोड आहे ॥ तें श्रीरामचि पैं स्वयें ॥ जो सेवितां लवलाहे ॥ र सना होय सर्वांग ॥ ३१ ॥ श्रीरामातें अवलोकितां ॥ रूपचि हरपे वस्तुता ॥ सकळ स्वरूपें प्रकाशिता ॥ पारखी स्वतां स्वरू पाचा ॥ ३२ ॥ स्पर्शेंद्रियें आनंद ॥ श्रीरामचळणें प्रसिद्ध ॥ आनंदानिजानंद ॥ स्पर्शनबोध श्रीराम ॥ ३३ ॥ प्रणवाचा आ दिवेद ॥ नादा भुलविता जोशब्द ॥ निःशब्दा जो निजानंद ॥ श्रवणावबोध श्रीरामें ॥३४॥ त्रिविध जो कां अहंकार ॥ पंची करण प्रकार ॥ राम त्याचाही अंतर ॥ तत्वविचार जेथें निमे ॥३५॥ गुणसाम्य ऐसी अवस्था ॥ तो रामगुणेचि वस्तुता॥महत्त त्वाच्या निजसत्वा ॥ राम तत्वतां प्रकाशक ॥३६॥ ज्यातें ह्मणती हिरण्यगर्भ ॥ हें चराचर ज्याचा गर्भ ॥ तो श्रीरामाचा निजग र्भ ॥ अनुपम्य शोभा जयाची ॥३७॥ ऐसें बोलतां सुंदरी ॥ पुष्पवृष्टि सुरवरीं ॥ केली मंदोदरीचे शिरीं ॥ अतिगजरीं अति प्रीति ॥ ३८ ॥ त्राहाटिल्या सुरदुंदुभी ॥ जयजयकार जाला नभीं ॥ देवांगना निरालंबीं ॥ आनंदगर्भीं नाचती ॥ ३९ ॥ येरीकडे सती आपण ॥ अग्नीमाजि लोटांगण ॥ श्रीरामासिं करोनि जाण ॥ मागुतें स्तवन आदरिलें ॥ १४० ॥ राम गतीची निजगती ॥ राम चेतनेची चिच्छक्ती ॥ राम विश्रांतीसीं विश्रांती ॥ अतर्क्य गति रामाची ॥ ४१ ॥ राम ना दाचा अनादि नाद ॥ राम शब्दाचा निःशब्द॥राम आनंदाचा निजानंद ॥ राम महाबोध बोधाचा॥४२॥राम चेतनाचे चक्षु॥रा म इंद्रियांचा अध्यक्षु ॥ विषयसुखाचा मूळवृक्षु ॥ राम चक्षु अचक्षूचा ॥४३॥ राम स्वर्गाचा आदिस्वर्ग ॥ राम अपवर्गाचा अ पवर्ग ॥ राम जीवशिवाचा योग ॥ राम सुलभ सुलभत्वें ॥४४॥ राम सुखाचें सोलींव सुख ॥ राम विस्मरणीं अगाध दुःख ॥ ऐ ॥ ४ ॥

१ अंशें. २ नाम. ३ वाजल्या. ४ नगारे. ५ आकाशीं. ६ स्वर्ग.

सें बोलतां एकाएक ॥ निजदेह देख विसरली ॥४५॥ मौनेंचि करी महासती ॥ लोटांगण रघुपती ॥ घालोनियां अतिप्रीती॥ सांडिलें निश्चिती कलेवर ॥४६॥ आगीं कापुरा योग होतां ॥ तद्रूप होय एकात्मता ॥ तेंवि देहत्यागें रावणकांता ॥ जाली तत्व तां श्रीराम ॥४७॥ लोकीं प्रथा ऐसी ॥ सहगमन नाहीं मंदोदरीसीं ॥ सतीत्वाची ख्याती जिसीं॥ते वैधव्येंसीं केंवि राहे ॥४८॥ अवघीं केला जयजयकार॥वानरभारीं आल्हाद थोर ॥ सती पतिव्रता पवित्र ॥ केलें चरित्र जगद्वंद्य ॥४९॥ राक्षसांच्या कांता॥ आणि रावणाच्या वनिता ॥ येरी येरीतें वाणें देतां ॥ जाल्या प्रवेशत्या अग्निमाजिं ॥ १५० ॥ धर्मात्मा श्रीरामभक्त ॥ बिभी षण अतिविरक्त ॥ उत्तरविधि माद्यंत ॥ केलि विधियुक्त बंधूची ॥ ५१ ॥ सकळांचे मनोगत ॥ सिद्धि पावलें समस्त ॥ अवघे जाले आनंदभरित ॥ नामें गर्जत अतिगजरें ॥ ५२ ॥ ॥ श्लोक ॥ रामोपिसहसैन्येनसुग्रीवःसहलक्ष्मणः ॥ हर्षंभेजेरिपुंहत्वा वृत्रंवज्रधरोयथा ॥ ६ ॥ ॥ टीका ॥ राम लक्ष्मण सुग्रीव जाण ॥ अंगद जांबुवंत वायुनंदन ॥ मुख्य अग्रगणी हनुमंत जाण॥ चाळक संपूर्ण रामाचा ॥ ५३ ॥ अवघे जाले आनंदभरित ॥ सुरकार्य जालें समस्त ॥ निवटिलों लंकानाथ ॥ साधुसंत अव रोधी ॥ ५४ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ मंदोदरीचें सहगमन ॥ जालें अतिगजरें करून ॥ ख्याती दारुण सतीत्वाची ॥ ५५ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांमंदोदरीसहगमनंनामपंचषष्ठितमोध्यायः ॥६५॥ ॥ओंव्या॥ ॥१५५॥ ॥श्लोक ॥६॥ ॥एवं॥ ॥१६१॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ देह. २ वदंता. ३ सैन्य. ४ संहारिला. ५ छळ करणारा.

भा·रा·यु·कां·अ· ६६
विभीषणास राज्याभिषेक·
वानर·
ल·
मा·
राम·
मातली·

श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ जो सकळ लोकघातक ॥ सकळ धर्मावरोधक ॥ सत्कर्म विच्छेदक ॥ तो रामें दशमुख निर्वटिला ॥१॥ शेतीं केली वाफ धांवणी ॥ जेंवि कृपीवलें सुखावे मनीं ॥ तेंवि निवटून दशाननी ॥ रघुनंदनीं उल्हासु ॥२॥ दीक्षित याग आचरती ॥ दुःसाध्य यज्ञसंपत्ती ॥ साधोनि केली पूर्णाहुती ॥ पावे विश्रांति निजसुखें ॥ ३ ॥ तेंवि रामें करोनि ख्याती ॥ सेतु बांधोनि अपांपती ॥ राक्षसांची करोनि शांती ॥ लंकापती निवटिला ॥ ४ ॥ श्रीराम याज्ञिक चोखट ॥ रणभूमी तोचि यज्ञवाट॥ काळानळ अतिश्रेष्ठ ॥ हव्यवाट आव्हानिला ॥ ५ ॥ सुग्रीवादि हनुमंत ॥ ऋत्विज सेनापती समस्त ॥ बिभीषण ब्रह्मा साक्षी तेथ ॥ कर्म सांगत चुकलें तें ॥६॥ परिसमूहन रक्तसडा होत ॥ परिस्तरण शस्त्रें अद्भुत ॥ पर्युक्षण अस्त्रांचें तेथ॥ अतिआरक्त रुधिरांचें ॥ ७ ॥ श्रीराम नेटका यजमान ॥ हविर्द्रव्य राक्षस सैन्य ॥ स्रुवा बाणाची सुलक्षण ॥ देत अवदान काळानळीं॥८॥ तेथें मंत्राचे मंत्रघोष ॥ सारी मारी पाडी देख ॥ नमम ह्मणतां रघुकुळटिळक॥ काळानळ देख स्वीकारी॥९॥हवि होमिलें सकळ लोक ॥ पूर्णाहुतीसीं दशमुख ॥ रामें घालोनि एकाएक ॥ याग देख संपविला ॥ १० ॥ संपवोनि रणयज्ञ ॥ हातिंचें ठेविलें चाप बाण ॥ तेंचि अवभृथ जालें पूर्ण ॥ राम विचक्षण याज्ञिक ॥११॥ ऋत्विजांसिं निजदक्षिणा ॥ देतां उल्हास रघुनंदना ॥ एका सायुज्य दिधलें जाणा ॥ विदेहत्व दाना एकासीं ॥१२ ॥ एका दिधलें अनंत सुख॥एका दिधलें कीर्तन देख॥ नामें गर्जतां हरिखें ॥ ब्रह्मांडलोक उद्धरती ॥१३॥ ऐसें करोनि दक्षिणादान ॥ रामें संपविला रणयज्ञ ॥ ऋत्विज करोनियां प्रसन्न॥ श्रेयसंपादन विजयश्री ॥ १४ ॥ कोणी करिती अश्वमेध ॥ एक करिती नरमेध ॥ रामें केला राक्षसमेध ॥ अतिविशुद्ध याज्ञिक ॥१५॥ ॥ श्लोक ॥ ततोविमुक्तंशसरंशरासनंमहेंद्रदत्तंकवचंरथंच ॥ विमुच्यरोपंरिपुनिग्रहेकृतंशशीवसौम्यत्वमुपागमत्पुनः ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ निवटोनियां लंकापती ॥ रणामाजिं रणख्याती ॥ करोनि हातिचें चाप रघुपती ॥ ठेविलें क्षितीं बाणेसीं ॥१६॥ फरशुरामदत्त क्रोध॥करावया रावणवध॥जाला होता उद्बुद्ध ॥ तोही निजानंद पावला ॥१७॥ अग्नी पेटविल्या पाहें॥हवि

१ मारिला. २ शेतकरी. ३ समुद्रीं. ४ अग्नि ५ रक्ताचें. ६ कुशल. ७ आनंद. ८ भूमीवर.

द्रैव्य निःशेप खाये ॥ सर्वांचि उपरंत होवोनि राहे ॥ लीन होय निजरूपीं ॥१८॥ तेवि श्रीरामाचा क्रोध॥करोनियां रावणाचा वध॥ कार्य साधिलें अगाध ॥ अतिआल्हाद पावला ॥१९॥ पुढें कांहीं कार्यस्थिती ॥ पुसावया स्वामीप्रती॥विनऊं पाहे विनितवृत्ती ॥ तंव निजचित्तीं आठवलें ॥२०॥ रामें पाहतां कृपादृष्टी ॥ ब्रह्मा स्रजी ब्रह्मांड कोटी ॥ तयाची विक्षेप भ्रुकुटी ॥राम सकळ सृष्टि संहारी ॥२१॥ त्या श्रीरामाचें कार्य जाण ॥ म्यां साधिलें आपण॥ऐसी श्लाघ्यता करील कोण॥श्रीरघुनंदन कृतकार्य ॥२२॥ऐसें विचारोनि चित्तीं ॥लाजिन्नला निजवृत्ती ॥ सांडोनि देहाहंकृती ॥ क्रोध निजशांति पावला ॥२३॥ इंद्रें पाठविला रथ॥त्यासि पूर्वींच रघुनाथ ॥ आरूढला नाहीं तेथ॥रावणघात पैं करितां॥२४॥क्रोध नमूनि रघुपति॥स्वयें पावला निजशांती॥तेणें काळें श्रीराममूर्ति ॥ शोभा अतिदीप्ति शोभतु ॥ २५ ॥ शोभा अतिदेदीप्यमान ॥ प्रभा नव्हे ते अत्यंत उष्ण ॥ अतिशीतळ नव्हे जाण ॥ विलक्षण प्रकाशु ॥२६॥ त्या प्रकाशातें देखतां ॥ अतिउल्हास वाटे चित्ता ॥ देहाचें भान सर्वथा ॥ आठवितां नाठवे ॥२७॥ प्रबोधचंद्र रघुपती ॥ नित्यउदय त्रिजगतीं ॥ उदय अस्त निश्चिती ॥ अस्त पावती निजतेजें ॥ २८ ॥ ॥ श्लोक ॥ तंरावणवधंदृष्ट्वादेवगंधर्वदानवाः ॥ जग्मुःस्वैःस्वैर्विमानैस्तुकथयंतःशुभाःकथाः ॥ २ ॥ अनुरागंचवीर्यंचलक्ष्मणस्यचधीमतः ॥ पातिव्रत्यंचसीतायाहनूमतपराक्रमं ॥ ३ ॥ रावणस्यवधंघोरंरामस्यचपराक्रमं ॥ सुयुद्धंवानरगणांतुसुग्रीवस्यचमंत्रितं ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ ऐसिया रामातें देखून ॥ भ्याला आतुर्बळी दशानन ॥ ज्यासिं कांपे त्रिभुवन ॥ तो क्षणें रामें निर्वटिला॥२९॥तेणें आनंदें सुरवर ॥ विमानस्थ खेचर ॥ अवघे करिती जयजयकार ॥ हर्षे निर्भर आकाशीं ॥ ३० ॥ देव दानव गंधर्व ॥ अप्सरादि गण समुदाव ॥ यक्ष किन्नरादि सर्व ॥ महदाश्चर्य मानिति ॥ ३१ ॥ सकळ मंगल दायक ॥ सकळ कलिमलविध्वंसक ॥ श्रीरामकथा अलौकिक ॥ वर्णिती देख अतिप्रीति ॥ ३२ ॥ अतिघोरकर्मा रावण ॥ त्रैलोक्या अजेय पूर्ण ॥ तो वधिला नलागतां क्षण ॥ विंधोनि बाण श्रीरामें ॥ ३३॥ तेथें वाळीची गोष्टि कायसी ॥ कोण गणी हो कवंधासीं ॥ खर दूपण त्रिशिरायांसीं ॥ व

१ शांत. २ नम्रवृत्ती. ३ वक्र. ४ नलाह्य. ५ संहारिला. ६ उल्हासें.

धितां त्यासीं वेळु नलगे ॥३४॥ महाबाहु कुंभकर्ण ॥ विशाळरूप अतिदारुण ॥ खातां नपुरे त्रिभुवन ॥ वधिला तो बाणें विंधोनी ॥ ३५ ॥ वंदीं घातली सुरमांदी ॥ तो बंधुसह वधिला दुर्बुद्धी ॥ देव सोडविले वंदी ॥ कीर्ती अगाधी श्रीरामीं ॥ ३६ ॥ तैसाचि सौमित्र निजसखा ॥ श्रीरामसेवेलागीं देखा ॥ तुच्छ केलें शरीरसुखा ॥ आहार निःशेप वर्जिला ॥ ३७ ॥ चौदा वर्षे निराहारी ॥ चौदावर्षे ब्रह्मचारी ॥ अतिनैष्ठिकव्रतधारी ॥ प्रीति थोरी रामसेवे ॥ ३८ ॥ अनिवार प्रेमाथिलें ॥ अनिमिष्य रामसेवन केलें ॥ तेणें भजनें सामर्थ्य आलें ॥ दुष्टा वधिलें इंद्रजिता ॥ ३९ ॥ चौदा वेळां सुरपती ॥ बांधोनि आणिला निमिष्यगती ॥ त्याची क्षणार्धें केली शांती ॥ श्रीरामभक्तिप्रतापें ॥ ४० ॥ तैसाचि सुग्रीव कपिपती ॥ लक्ष्मणें स्थापिला अतिप्रीती ॥ तेणें जीवित्व रघुपती ॥ अर्पितां चित्तीं संतोषु ॥ ४१ ॥ जेणें वीर रावणा सारिखा ॥ स्वेदखिन्न केला देखा ॥ आतुर्बळींचा आवांका ॥ छेदी नाका कुंभकर्णाच्या ॥ ४२ ॥ सकळाहूनि विचित्र ॥ हनुमंताचें चरित्र ॥ अमल कीर्ति अतिसुंदर ॥ जेणें पवित्र त्रिलोक ॥ ४३ ॥ जेणें गांजिलें दशवक्त्रा ॥ लंकेमाजी केलें क्षेत्रा ॥ आश्वासिली सीता सुंदरा ॥ युक्ति कपींद्रा अनिवार ॥ ४४ ॥ नलागतां निमिष्यमात्र ॥ एकलेनि वीरें सत्वर ॥ शिळीं बुजोनियां सागर ॥ सैन्य परपार पावविलें ॥४५॥ आणोनियां द्रोणाद्री ॥ वांचविला सौमित्री ॥ अहिरावणाची करोनि बोहरी ॥ स्वामी झडकरीं सोडविला ॥४६॥ अगाध हनुमंताची कीर्ति ॥ जेणें पावन त्रिजगतीं ॥ तैसेचि सकळ जुत्पती ॥ अगाध कीर्ति श्रीरामीं॥४७॥ युद्ध करितां समरांगणीं ॥ शिरें दुधड होती रणीं ॥ पुच्छें बांधितां वेंटाळूनी ॥ सर्वेचि रणीं मिसळती ॥४८॥ सीता माउली पतिव्रता॥अवतार धरी सुरकार्यार्था॥प्रबळ छळितां लंकानाथा॥नाहीं चित्ता विक्षेपु ॥४९॥ श्रीरामवियोगें व्रतस्थ॥फळ मूळ जळ समस्त ॥ सर्वथा नातळे चित्त ॥ सावचित्त रामभजनीं ॥५०॥ श्रवणीं नित्य रामकथा ॥ एकरूप होतां श्रोता वक्ता ॥ सबाह्य स्वानंदसुखावस्था ॥ श्रवण करितां रामाचें ॥ ५१ ॥ वाचेसिं नित्य रामगुण ॥ वर्णीतांचि आनंद पूर्ण ॥ राक्षसीसीं समाधान ॥

१ वृंद, समुदाय. २ प्रेमाधिक्य. ३ घाम. ४ गर्व. ५ संहार. ६ वानर. ७ चल.

देहाचें भान विसरल्या ॥ ५२ ॥ जानकीपासीं रावण असतां ॥ विसरल्या निजक्रूरता ॥ श्रीरामप्रेमें सदा डुल्लतां ॥ समाधि अवस्था राक्षसीसीं ॥ ५३ ॥ जानकीचे निजसंगती ॥ तृणादि सकळ वनस्पती ॥ आदिकरोनि पाषाणजाती ॥ राम जपती अनिमेष ॥ ५४ ॥ जानकीचेनि धर्में तेथें ॥ आन नदिसे सर्वार्थें ॥ राम भासे जेथें तेथें ॥ निजरूपें पाहतांचि ॥५५॥ ऐसी एका एकाची ख्याती ॥ नामें पावन त्रिजगती ॥ एवढी रामभक्ताची कीर्ति ॥ तो रघुपति केंवि वर्णी ॥५६॥ ऐसी श्रीरामाची गुण कीर्ति॥आणि रामसेवकांची ख्याती॥स्वर्गी वर्णोनि सुरपती ॥ निजधामाप्रति स्वयें गेले ॥५७॥ इंद्र सारथी विचक्षण ॥सुवर्णवेदी देदीप्यमान ॥ रथाखालीं उतरोन॥ श्रीरघुनंदन नमियेला ॥५८॥प्रांजळि होऊन विनवित ॥ नमोनियां रघुनाथ॥होवोनियां अति विनीत ॥ आज्ञा पुसत स्वर्गगमना ॥ ५९ ॥ परिसोनियां रघुनंदन ॥ अत्यादरें संतोषोन॥ गंभीर गिरा प्रसन्नवदन ॥ मधुर वचन अनुवादे ॥६०॥ काय कृपेसिं आले कोंभ ॥ कीं अमृता निघाली जीभ ॥ लावण्याचे निजवालंभ ॥ तैसी शोभा शब्दांची ॥६१॥ ॥श्लोक॥ राघवेणाभ्यनुज्ञातोमातलिःशक्रसारथिः ॥ दिव्यंतुरथमास्थायदिवमेवाभ्यपातह ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ अत्यादरें रघुपती ॥ पुजोनियां शक्रसारथी ॥ ह्मणे इंद्राप्रति विनंती ॥ अतिप्रीति सांगतु ॥६२॥ तूं लोकपाळांचा राजा॥तुझेनि सुखी विश्वप्रजा ॥ निवटावया राक्षसराजा ॥ सांभाळ माझा तुवां केला॥६३॥तुवां पाठविला रथ ॥ शस्त्रास्त्रांसीं समवेत ॥ तेणें बळें लंकानाथा ॥ निमिष्यार्धांत निवटिला ॥६४॥ तुह्मी अनुग्रह कराल ज्यासीं॥ तो रंकही राज्यपदासीं॥सुखें चढे अनायासीं ॥ सकळ भोगासीं भोगित ॥ ६५ ॥ अनुग्रहाचें बळ दारुण ॥ तेणें निवटिला दशानन ॥ काय तुमचें व्हावें उत्तीर्ण ॥ ह्मणोनि लोटांगण मौन्येंची ॥६६॥ ऐसें सांगतां मातलीसीं ॥ येरू विस्मित मानसीं ॥ राम स्तवितो इंद्रासीं ॥ जो या विश्वासीं जीवन ॥ ॥६७॥ ज्याची विक्षेपभ्रुकुटी ॥ तळा आणि सकळ सृष्टी ॥ तो इंद्राचा उपकार पोटीं ॥ कृपेसाठीं वाहतसे ॥ ६८ ॥ अत्यादरें मातलीसीं ॥ वस्त्रें भूषणें देवोनि त्यासीं ॥ बोळवितां अतिप्रीतीसीं ॥ येरें साष्टांगेसीं नमियेला ॥ ६९ ॥ ॥ श्लोक ॥ परि

१ पवित्र. २ हस्तजोडून. ३ नम्र. ४ बोले. ५ प्ररोह, ऐश्वर्य. ६ इंद्रसारथी., मातली. ७ वक्र.

ष्वज्यचसुग्रीवंलक्ष्मणेनाभिनंदितः ॥ पूज्यमानोहरिगणैराजगाम्सुरालयं ॥ ६ ॥ ॥ टीका ॥ करोनियां प्रदक्षिणा ॥ मातली लागला रामचरणा ॥ तैसेंचि नमिलें लक्ष्मणा ॥ सुग्रीव ही जाणा नमियेला ॥ ७० ॥ रावणाचेनि मुखें जाण ॥ सर्वगत रघुनंदन ॥ जाणोनियां संपूर्ण ॥ नमी वानरगण रामरूपें ॥ ७१ ॥ हनुमा आदि समग्र ॥ जुत्पती जेकां लहान थोर ॥ नमूनियां वेगवत्तर ॥ जयजयकार पैं केला ॥७२॥ नमन करोनि सकळांसीं ॥ आरूढोनियां रथासीं ॥ हर्षें गर्जत नामेंसीं ॥ स्वधामासि तो गेला ॥७३॥ इंद्र होवोनि शरणागत ॥ श्रीरामा पाठविला रथ ॥ तें देखोनि अत्यद्भुत ॥ आश्चर्य मानित सकळिक ॥ ७४॥ निवटिलिया रावण ॥ खवळोनि वानरगण ॥ विध्वंसावें लंकाभुवन ॥ तंव रामशासनें दुर्धर ॥७५॥शिष्टाईवेळीं अंगदें येथें ॥ मंडपातें आणिलें होतें ॥ तो परतोनि मागुतें ॥ श्रीरामें तेथें पाठविला ॥७६॥ येणेंचि भयें वानरगण ॥ नपाहती लंकाभुवन ॥ तंव देखोनियां बिभीषण ॥ रघुनंदन बोलतु ॥७७॥ ते श्रीरामआज्ञा असतां॥वानरातें अनवाळी करितां ॥क्रोधें जालिया दंडिता ॥ मग राखिता पैं कैंचा ॥७८॥ ऐकें बापा लक्ष्मणा ॥ दुष्टा निर्दळिलें रावणा ॥ आतां निजभक्ता बिभीषणा ॥ लंकाभुवना अभिषेकीं॥७९॥जेणें त्रासिले महर्षी ॥ वंदीं घातलें सुरवरासीं ॥ त्या वधिलें रावणासीं॥ आतां बिभीषणासिं अभिषेची ॥ ८० ॥ जेणें हरिलें जानकीसीं ॥ आणि मारिलें जटायूसीं ॥ त्या वधिलें लंकेशासीं ॥ बिभीषणासिं अभिषेकीं ॥ ८१ ॥ हित सांगतां प्रीतीसीं ॥ लाता हाणितल्या बंधूसीं ॥ त्या निवटिलें रावणासीं ॥ बिभीषणासिं अभिषेकीं ॥ ८२ ॥ ॥ श्लोक ॥ सौमित्रिंसत्वसंपन्नंरामोलक्ष्मणमब्रवीत् ॥ बिभीषणममुंसौम्यलंकायामभिषेचय ॥७॥ अनुरक्तंचभक्तंचतथापूर्वोपकारिणं ॥ एषमेपरमःकामोयदहंरावणानुजं ॥८॥ लंकायांसौम्यपश्येयमभिषिक्तंबिभीषणं ॥९॥ ॥ टीका ॥ सौमित्रा बंधु लक्ष्मणा ॥ सत्वसंपन्न बिभीषणा ॥ करवोनियां मंगलस्नाना ॥ सिंहासना अभिषेकीं ॥ ८३ ॥ आमचे मित्रत्वालागिं जाण ॥ स्वकुळ निर्दाळिलें आपण ॥ महामोहाचें आयतन ॥ तो अहंरावण मारविला ॥८४॥ आमचे भक्तीलागिं वहिलें ॥ जेणें सर्वस्व अर्पिलें आपुलें ॥

१ वानर. २ आज्ञा. ३ अपराध. ४ संहारिलें. ५ स्थान. ६ संपूर्ण.

तया बिभीषणा पाहिलें ॥ अभिषेकिलें पाहिजे ॥८५॥ हेंचि आह्मां निजव्रत ॥ हेंचि परम आचरित ॥ हेंचि अनुष्ठान समस्त ॥ जें शरणागत स्थापावा ॥ ८६ ॥ हाचि आह्मां पुरुषार्थ ॥ हाचि आह्मां स्वार्थ ॥ हाचि आह्मां सिद्धयर्थ ॥ जें शरणागत स्थापावा ॥ ८७ ॥ हाचि आह्मां परमार्थ ॥ हाचि आह्मां भावार्थ ॥ येणेंचि आमचा सत्यार्थ ॥ जें शरणागत स्थापावा ॥ ८८ ॥ हाकाळवरी नवस ॥ नवसिले होते बहुवस ॥ ते उजवावे सावकाश ॥ बिभीषणास स्थापूनी ॥८९॥ माझ्या डोळियांची धणी ॥ सौमित्रा पुरवीं झडकरोनि ॥ बिभीषणा अभिषेकूनि ॥ आरूढ सिंहासनीं मज दावीं ॥ ९० ॥ सिंहासनीं शरणागता ॥ आरूढलें नदेखतां ॥ मज होतसे परमावस्था ॥ बोलों सर्वथा नबोलवे ॥ ९१ ॥ ऐसें बोलतां रघुनाथ ॥ अभिषेकालागीं त्वरित ॥ सौमित्र सिद्ध जाला तेथ ॥ हर्षयुक्त स्वानंदें ॥ ९२ ॥ तें देखोनि बिभीषण ॥ जाला अत्यंत उद्विग्न ॥ श्रीराम नयेवोनि आपण ॥ सांगे अभिषिंचन सौमित्रा ॥९३॥ या शब्दाचा कवण हेतु ॥ ह्मणोनि जाला चिंताक्रांतु ॥ अभिषेका नये श्रीरघुनाथु ॥ ह्मणोनि स्फुंदतु अतिदुःखी ॥९४॥ कोणासिं पुसुं हा विचार ॥ कोण जाणेल अंतर ॥ क्षोभावया रघुवीर ॥ काय विचार पैं जाला ॥९५॥ सांडूनियां रघुनंदन ॥ सर्वथा राज्य नकरीं जाण ॥ नपाहें मी लंकाभवन ॥ सुख कोण अभिषेका ॥ ९६ ॥ ह्मणोनियां म्लानवदन ॥ अत्यंत जाला बिभीषण ॥ तें देखोनियां वायुनंदन॥पुसे आपण अतिप्रीतीं ॥९७॥ बिभीषणा सर्वज्ञा॥समय आला अभिषिंचना ॥ आणि दिसतोसि म्लानवदना ॥ ही विवंचना लक्षेना ॥९८॥ ऐकोनियां त्याचें वचन ॥ येरें घातलें लोटांगण॥सद्गुरूवीण अंतरज्ञान ॥ जाणता आन असेना ॥९९॥ ऐकें स्वामी वायुनंदना ॥ रामें आज्ञापिलें लक्ष्मणा॥जे अभिषेकावें बिभीषणा ॥ तेणें मना अतिचिंता ॥ १०० ॥ जरी प्रीति होती चित्तीं ॥ तरी येवोनि रघुपती ॥ अभिषेकीचना स्वहस्तीं ॥ तेणें चित्तीं अतिचिंता ॥१॥ ऐसें ऐकोनि हनुमंता ॥ अतिविस्मय जाला चित्ता ॥ पुसावया रघुनाथा ॥ होय विचारिता मानसीं ॥ २ ॥ अभिषेकालागीं जाण ॥ त्वरा करितां लक्ष्मण ॥ म्लान देखोनि बिभीषण ॥ श्रीरघुनंदन पूसतु ॥ ३ ॥ सौमित्रा विलंब कायसा येथ ॥ ॥ ३ ॥

१ आवड, इच्छा. २ वसलेला. ३ आक्रंदत.

वेगिं अभिषेकीं शरणागत ॥ ऐकोनियां हनुमंत ॥ काय बोलत तें ऐका ॥४॥ जो बोळंगणा सर्वांगाचा ॥ जो लाडका श्रीरामाचा॥ राम आज्ञाधारक ज्याचा ॥ ऐकें त्याचा वचनार्थु ॥ ५ ॥ भजनाचेनि पडिभरें ॥ सायुज्य तेथें नसरे ॥ तो हनुमा अतिनिष्ठुरें ॥ बोलत उत्तरें रामासीं ॥६॥ राज्याभिलाष तुझे पोटीं ॥ आणि सौमित्रासिं उठाउठी ॥ अभिषेकाची सांगसी गोष्टी॥ते नमने सृष्टिं श्रीरामा॥७॥अंतरीं लोभाचें ठाणें ॥ बाह्य विरक्ती मिरवणें ॥ लौकिकासीं जोगावणें ॥ समर्थ करणें कळेना॥८॥राज्याभिलाष बिभीषणा ॥ सर्वथा नाहीं रघुनंदना ॥ तूं आरूढोनि सिंहासना ॥ लंकाभुवना अंगिकारीं ॥ ९ ॥ अनुसरोनि रामासीं ॥ जो राज्यातें अभिलाषी ॥ तेणें बुडविलें धर्मासीं ॥ अधःपातासिं स्वयें गेला ॥११०॥ यालागिं गा रघुनाथा ॥ लंका अंगिकारोनि आतां ॥ चरणीं स्थापी शरणागता ॥ विचार अन्यथा नकरावा ॥ ११ ॥ ह्मणोनि घातलें लोटांगण ॥ अंगिकारीं सिंहासन ॥ अंगिकारीं राजभुवन ॥ विचार आन नकरावा ॥१२॥ ऐसें विनवितां हनुमंता ॥ आश्चर्य जालें रघुनाथा ॥ सविस्तर वृत्तांत नकळतां ॥ कोण्या अर्था कोपसी ॥ १३ ॥ केंवि माझा लोभ कळला ॥ कोण्या अर्था कोप आला ॥ बिभीषण अव्हेरिला ॥ ह्मणें बोला मज नसाहवे ॥ १४ ॥ प्राण जाईल जावो सुखें ॥ परी बिभीषण असावा निकें ॥ ह्मणोनि नवसियेलें अनेकें ॥ निजहरिखें नवसितु ॥१५॥ बिभीषणा सिंहासनीं॥ कैं देखेन राजधानीं ॥ ऐसी नवसिये अनुदिनीं ॥ प्रतिक्षणीं चिंतितु ॥ १६ ॥ ते हनुमंता आजि समस्त ॥ माझे पुरले मनोरथ ॥ अभिषेकितां शरणागत ॥ हर्षितचित्त पैं माझें ॥ १७ ॥ ॥श्लोक॥ वाचादत्तंमनोदत्तंधारादत्तंनदीयते ॥ अरण्येनिर्जलेदेशेदाताभवतिसूकरः ॥ १० ॥ ॥ टीका ॥ एक करिती धारादान ॥ एक करिती मनोदान ॥ एक करिती वाग्दान ॥ ऐक लक्षण तयाचें ॥१८॥ मनें कर्में आणि वचनें ॥ दिधलें दान नेदीं ह्मणे ॥ सूकर होवोनि वसवी वनें ॥ फळजळाविणें पैं देखा ॥ १९ ॥ आपण तरी प्रत्यक्ष॥ प्राप्त नहोतां लंकेश ॥ अभिषेकिलें बिभीषणास ॥ त्या वचनास केंवि सांडों ॥१२०॥ ज्याची प्रतिज्ञा लटकी होय ॥ धरा त्याचा भार नसाहे ॥ विजयश्री केंवि लाहे ॥ निंद्य होय जगा

१ प्रेमपात्र. २ अतिशयें. ३ सत्य. ४ आनंद. ५ आक्रोशीं. ६ पृथ्वी.

माजीं ॥२१॥ अनृतवादी जे जन ॥ अपत्याचें ही जीवन ॥ सर्वथा नकरी आपण ॥ जाय सांडून तेणें पापें ॥२२॥ अनृतवा
दियाचे देहीं ॥ तेज सर्वथा नाहीं ॥ कळाहीन सदा पाहीं ॥ जग तें ही त्यासीं निंदिती ॥२३॥ अनृतवादियाचा प्राण ॥ भारभू
प वाहे पवन ॥ जीवें जीतां प्रेतचिन्ह ॥ भासे संपूर्ण जगासीं ॥२४॥ त्याचें जें कां देहाकोश ॥ तमें वमविलें सावकाश ॥ परमा
र्थाचें घर वोस ॥ जालें निःशेष सर्वथा ॥२५॥ सत्यप्रतिज्ञेचे जे नर ॥ ते जैं सांडिती उत्तर ॥ तें स्वर्गस्थ त्याचे पितर ॥ ते सत्वर
पें खचती ॥ २६ ॥ पापाचें तें अधिष्ठान ॥ नरकाचें तें निजभवन ॥ तेथूनि त्यांसि नाहीं निर्गमन ॥ स्वयेंचि जाण निजनर
कु॥२७॥ यालागिं वायुनंदना ॥ सूर्यवंशी राजे जाणा ॥ एकनिष्ठ सत्यप्रतिज्ञा ॥ धर्मभूषणा वंशासीं॥२८॥ते वंशीचा दाशरथी॥
माझें नाम रघुपती ॥ तो जैं सांडी वचनोक्ती ॥ तैं अपकीर्ति जोडीली ॥२९॥ तुह्मांसि संदेह निजचित्तीं ॥ तोही कळला निश्चि
तीं ॥ अभिषेका नयेचि रघुपती ॥ ऊर्मिलापति पाठवितों ॥ १३० ॥ हाचि सकळांचा भावो ॥ त्याचा ऐका अभिप्रावो ॥ लं
कादान दिधलें पाहाहो ॥ सर्वथा जावों नये तयांत ॥३१॥ दाता निघे जैं दानांत ॥ तैं श्रेय गेलें वाताहत ॥ नव्हे स्वार्थ ना परमा
र्थ ॥ वृथा जीवित लौकिकीं ॥ ३२ ॥ यालागीं श्रीरघुनंदन ॥ लंकेमाजीं नये जाण ॥ बिभीषणाचें अभिषिंचन ॥ केलें दर्शन
होतांची ॥ ३३ ॥ आतां यावें अभिषिंचना ॥ तैं बांधु आला प्रथमवचना ॥ आन सर्वथा नकरी जाणा ॥ लंकाभुवना नपा
हें ॥ ३४ ॥ जीवाचा जीव तूं कपिनायका ॥ सीताशुद्धि आणिल्या देखा ॥ वाळूची करोनि दाविली लंका ॥ बोलें देखा गुंतली
ते॥३५॥ज्याचि बोल गुंतली राहे ॥ वृथा त्याचें जीणें काय ॥ यश कोठेंचि नलाहे ॥ निंद्य होय लौकिकीं ॥३६॥ निजभक्ताचें क्री
डाभवन ॥ सर्वथा गुंतों नेदीं जाण ॥ बोल सोडवावयालागून ॥ स्वयें लक्ष्मण आज्ञापिला ॥ ३७ ॥ तंव विपरीत जा
लें तेथ ॥ नकळतांहि हा इत्यर्थ ॥ क्षोभलासि तूं हनुमंत ॥ शरणागत ही क्षोभला ॥३८॥ सकळां माझें लोटांगण ॥ क्षमा क
रावी आपण ॥ सकळिकीं लंके जाऊन ॥ बिभीषण अभिषेकावा ॥३९॥ ऐकोनियां तें वचन ॥ तटस्थ जाले सकळ जन ॥ अगा

१ मिथ्याभाषक. २ वायू. ३ पडती. ४ मुक्तता. ५ व्यर्थ. ६ विरोध. ७ शोभ. ८ गहाण, वद्ध.

ध श्रीरामाचें ज्ञान ॥ अनवच्छिन्न निर्लोभ ॥ १४० ॥ ॥ श्लोक ॥ तथेत्युक्त्वाससंहृष्टःसौवर्णघटमाददे ॥ कुंभेनतेनसौमित्रिरभ्य
षिंचद्बिभीषणं ॥ ११ ॥ ॥टीका॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ अतिआल्हादें लक्ष्मण ॥ मस्तकांजलि करोनि नमन ॥ अ
भिषिंचन आरंभी ॥४१॥ आज्ञापितां हनुमंता ॥ अतिउल्हास जाला चित्ता ॥ सामग्री अतिआदरता ॥ होय करिता स्वा
नंदें ॥ ४२ ॥ नगर शृंगारिलें कोडें ॥ गुढिया मखरें कुंकुम सडे ॥ मुक्ताफळांचे मुहांडे ॥ चौक निवाडे शोभती ॥४३॥ सप्तमृत्ति
का सप्तउखरें ॥ सप्तसागरींचीं नीरें ॥ अष्टपल्लव परिकरें ॥ अत्यादरें आणिलीं ॥ ४४ ॥ प्रेमाथिला सुवर्णकुंभ ॥ सर्वांगीं द्रा
वो स्वयंभ ॥ तेचि सहस्त्र धारा प्रेमवालंभ ॥ अतिसुलभ अभिषेकु ॥ ४५ ॥ सद्विवेक परिकर ॥ तेंचि भद्रपीठ औदुंबर ॥ साधू
नियां विरक्ती व्याघ्र ॥ चर्म सनखाग्र आहंत पैं ॥४६॥ गादी बोधाची सुलक्षण ॥ चैल विरजे शोभायमान ॥ आरुढावया बिभी
षण ॥ सिंहासनसामग्री ॥ ४७ ॥ सौमित्र येवोनि आपण ॥ श्रीरामकृपेचें सिंचन जाण ॥ अभिषेकोनि बिभीषण ॥ सिंहा
सनीं पूर्ण बैसविला ॥ ४८ ॥ चिद्रत्नाचे अलंकार ॥ ते लेवविले परिकर ॥ चिदंबरें मनोहर ॥ वस्त्रें परिकर शोभती ॥ ४९ ॥ अ
नन्य प्रीतीचीं सुमनें ॥ गुंफोनियां अनुसंधानें ॥ शृंगारिलें सुमित्रानंदनें ॥ शरणागता जाण कृपाळु ॥१५०॥ सोहंभावाचें नी
रांजन ॥ कुरवंडी बिभीषण ॥ अतिप्रीति सुमित्रानंदन ॥ वोवाळुन सांडितु ॥ ५१ ॥ तेणें काळें बिभीषण ॥ भद्रीं अतिविराज
मान ॥ देखोनियां वायुनंदन ॥ करी निंबलोण सर्वस्वें ॥ ५२ ॥ दीपवाळी नीरांजन ॥ वोवाळिती जीवप्राण ॥ हरिखेले वानर
गण ॥ देती किराणें रामनामें ॥ ५३ ॥ अनन्यगतीचे वाग्जल्प ॥ वर्णितां श्रीरामप्रताप ॥ नामें गर्जती अमूपें ॥ सत्यसंकल्प
श्रीराम ॥ ५४ ॥ देहत्रिकूटनिवासी ॥ वधूनि अहंरावणासीं ॥ मुक्त करोनि लंकेसीं ॥ शरणागतासि स्थापिलें ॥ ५५ ॥ राक्षस
मंडळी माझारीं ॥ बिभीषण सहपरिवारीं ॥ शोभता जाला निजगजरीं ॥ कृपें करीं रामाचे ॥५६॥ राम कृपेचें जीवन ॥राम कृपे
चें अधिष्ठान ॥ रामकृपा सनातन ॥ बिभीषण शोभतु ॥५७॥ श्रीरामकृपेचा पुतळा ॥ श्रीराम कृपेचा कोंवळा ॥ श्रीराम कृपे

१ संपूर्ण. २ आनंदें. ३ सुंदर ४ जलें. ५ सुंदर. ६ प्ररोह. ७ भारलेल्या. ८ शुद्ध. ९ पुष्पें. १० आरती. ११ आनंदलें. १२ उड्या. १३ पुष्कळ.

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ विभीपण राज्यधर ॥ देखोनि वानर निशाचर ॥ अवघीं केला जयजयकार ॥ नामें अपार गर्जती ॥१॥ नामें कोंदलें पाताळ ॥ नामें व्यापिलें जगतीतळ ॥ नामें कोंदलें नभोमंडळ ॥ ब्रह्मांडगोळ व्यापिला ॥ २ ॥ नामें गर्जती माकडें ॥ वर्णिती रामाचे पवाडे ॥ नाचती प्रेमें वांडेंकोडें ॥ बिभीपणापुढें अतिप्रीती ॥३॥ श्रीरामदत्त तेजाकार ॥ रावणमुकुट सपरिकर ॥ आणोनि वाणिला सुग्रीववीर ॥ धरिलें छत्र रामदत्त ॥ ४ ॥ तेणें शोभा अत्यद्भुत ॥ बिभीपण राज्यमंडित ॥ तें देखोनि सुर समस्त ॥ सुमनें वर्पत अतिप्रीतीं ॥५॥ करोनियां जयजयकार ॥ नामें गर्जती सुरवर ॥ नभीं सिद्धांचा जयजयकार ॥ रामचरित्र अनुपम्य ॥ ६ ॥ हनुमादि सुग्रीव वीर ॥ सकळ वानरांचा भारें ॥ विभीपण राज्यधर ॥ निशाचर समवेत ॥ ७ ॥ श्रीरामनमनालागिं जाणा ॥ परम आल्हाद विभीपणा ॥ वानर राक्षसांची सेना ॥ समीप घेऊनि वंदना चालिला ॥ ८ ॥ ध्वज पताकामंडित ॥ मत्तगज अश्व रथ ॥ वीर चालिले असंख्यात ॥ अतिहरिखतें रामनमना ॥ ९ ॥ गजस्कंधीं विभीपण ॥ पाठीसीं सखा सौमित्र जाण ॥ हनुमा अतिविचक्षण ॥ दोहींवाहीं सैन्य सज्जिलें ॥ १० ॥ यथाक्रमें परिकरें ॥ दोहीं भागीं विचित्र ॥ दक्षिणांगीं सुग्रीव वीर ॥ अतिमनोहर वेत्रपाणी ॥११॥ वामांगीं चालत हनुमंत ॥ जो श्री रामाचा आप्त॥ श्रीरामआज्ञा तेथ ॥ पुढें चालत जुत्पत्ती ॥१२॥ वाद्यें विचित्र अतिगजरीं ॥ भोगळा काहळा निशाण भेरी ॥ विराणी वाजती अतिकुंसरीं ॥ ध्वनी विचित्र त्यामाजी ॥१३॥ वाद्यांचा नाद गंहिर ॥ भाट गर्जती अपार ॥ अवघे करिती जयजयकार ॥ आले रघुवीरवंदना ॥१४॥ राज्याभिपेक विभीपण ॥ देखोनियां रघुनंदन ॥ आनंद उथळला पूर्ण ॥ तेणें त्रिभुवन कोंदलें ॥ १५॥ हातीं धरोनि विभीपण ॥ पुढें जाला सुमित्रानंदन ॥ श्रीरामचरणा वंदन ॥ करवी आपण अत्यादरें ॥ १६ ॥ ॥ श्लोक ॥ सतान्गृहीत्वादुर्धर्पोराघवायन्यवेदयत् ॥ मांगल्यंमंगलंसर्वंलक्ष्मणायचवीर्यवान् ॥ १ ॥ कृतकार्यंसमृद्धार्थंदृष्ट्वारामोविभीपणं ॥ यावच्चंद्रश्चसूर्यश्चयावत्तिष्ठतिमेदिनी ॥ २ ॥ यावद्रामकथालोकेतावद्राज्यंविभीपणे ॥ प्रतिजग्राहतत्सर्वंतस्यैवप्रिय

१ स्तुतिपाठ. २ आनंद, कौशल्यें. ३ पुर्ष्पे. ४ सैन्य. ५ आनंदत. ६ बुद्धिमान. ७ समग्र. ८छडीदार. ९ वानर. १० कौशल्यें. ११विचित्र, मोठा.

काम्यया ॥ ३ ॥ उवाचेदंवचोरामोहनूमंतंप्लवंगमं ॥ अनुज्ञाप्यमहाराजमिमंसौम्यविभीषणं ॥ ४ ॥ प्रविश्यनगरींलंकांकुश
लंब्रूहिमैथिलीं ॥ ५ ॥ ॥टीका॥ जैसें श्रीरामाचें मनोगत ॥ तैसें सुमंगल वेदोक्त ॥ देखोनियां रघुनाथ ॥ आनंदभरीत पैं देखा
॥१७॥ अतिदुर्धर्ष रावण ॥ क्षणें निर्वटोनियां जाण ॥ अभिषेकिला विभीषण॥श्रीरघुनंदन सुखमय ॥१८॥ राज्यालंकृत विभीष
ण ॥ देखोनियां रघुनंदन ॥ अतिआल्हाद पावोन ॥ आशीर्वचन पैं देत ॥१९॥ विपर्यये ऐसें घडों शके ॥ जैं भानूनें तम जिंके॥
तरी विभीषणा निकें ॥ अक्षई सुखें राज्यभोगी ॥ २० ॥ चंद्र संतप्त होय आगी ॥ अथवा प्रळय जावो भंगीं ॥ तथापि विभीषणा
जगीं ॥ अभंग भोगीं निजराज्य ॥२१ ॥ वेसका सांडवे कुळाचळा ॥ पृथ्वी जाय रसातळा ॥ तरी जो श्रीरामें स्थापिला ॥ तो
अक्षयी जाला बिभीषण ॥२२॥ जंववरी श्रीरामकीर्ति ॥ शाश्वत आहे त्रिजगतीं ॥ तंववरी सुखसंवित्ती ॥ अक्षयी स्थिति राज्य
करीं ॥ २३ ॥ जंववरी श्रीरामनामकीर्ती ॥ जंववरी श्रीरामाची भक्ती ॥ जंववरी श्रीरामाची ख्याती ॥ तंव राज्यस्थिति बिभी
षणा ॥२४॥ ऐसें देखोनि आशीर्वचना ॥ सवेंचि सांगे वायुनंदना ॥ हनुमंता सर्वज्ञा ॥ लंकाभुवना नेईं यासीं ॥ २५ ॥ सप्रा
कार सतोरण ॥ अतिमंडित लंकाभुवन ॥ महोत्सवें वायुनंदन ॥ राजा विभीषण प्रवेशवीं ॥ २६ ॥ निर्दळूनि रावणासीं ॥
अभिषेकिलें बिभीषणासीं ॥ गुढी उभवोनि जानकीसीं ॥ हे वार्ता तिसीं सांगावी ॥२७॥ ऐकोनियां श्रीरामआज्ञा ॥ अतिउल्हा
स वायुनंदना ॥ मस्तकीं वंदोनियां वचना ॥ घाव निशाणा घातला ॥२८॥ नळनीळादि जुत्पती ॥ सुग्रीव राजा वानरपती ॥
अंगदेंसहित मारुती ॥ अतिप्रीतीं निघाला ॥२९॥ वाद्यें लागलीं विचित्रें ॥ ध्वनी उठला अतिगजरें ॥ हरिखें नाचती वानरें॥
माथां पुच्छाग्रें उभवोनि ॥ ३० ॥ उपायनें बळिदानें ॥ राक्षस आणिती सन्मानें ॥ प्रीतीं घालिती लोटांगणें ॥ बिभीषण संतु
ष्टे ॥३१॥ सुरासुर यथेष्ठ ॥ वानर होवोनियां भाट ॥ श्रीरामगुण उद्भट ॥ कीर्ति अचाट वर्णिती ॥ ३२ ॥ अतिगजरें राज्य मंडि ॥ १ ॥
त ॥ चोघे प्रधान समवेत ॥ वानरमांदी अपरिमित ॥ लंकेआंत प्रवेशले ॥ ३३ ॥ प्रवेशोन लंकाभुवन ॥ बिभीषण अतिविच

१ आनिवार. २ संहारून. ३ कदाचित. ४ सूर्याला. ५ अनुभव,स्फूर्ति. ६ वानर. ७ उल्हासें. ८ बाक्षिसे. ९ आवेशें. १० समाज.

क्षण ॥ रामांगनेलागीं नमन ॥ करावया आपण चालिला ॥ ३४ ॥ प्रवेशोनि अशोकवनीं ॥ देखोनियां जनकनंदिनी ॥ नम
न करावया लागूनि ॥ सकळां मनीं उत्साहो ॥ ३५ ॥ पुढें देखोनि जानकीसीं ॥ सुख दाटलें हनुमंतासीं ॥ लोटांगण अतिप्रीती
सीं ॥ घालोनि चरणासीं लागला ॥ ३६ ॥ देखोनियां हनुमंतासीं ॥ अतिआल्हाद जानकीसीं ॥ उचलोनि अतिप्रीतीसीं ॥
सर्वभावेसीं आलिंगिला ॥३७॥ महार्णवांतून बाळक ॥ सुटोनियां एकाएक ॥ मातेसिं भेटतां आवश्यक ॥ सप्रेम देख आलिंगी
॥३८॥तेंवि पुत्रस्नेहें हनुमंता॥आलिंगितां जनकदुहिता॥आनंद दाटला चित्ता ॥सप्रेमता सद्गदीत॥३९॥श्रीरामभक्तिसुखापुढें ॥
पुत्रस्नेह तें वापुडें ॥ जानकिया प्रेमपाडें ॥ निजांनिवाडें आलिंगिला ॥४०॥ प्रेमाश्रूकरोनि जाण ॥ हनुमंतासि अभिषिंचन ॥
जानकियें करोनि पूर्ण ॥ अमृतहस्तें करोनि कुरवाळी ॥४१॥ येरें वंदोनियां चरण ॥ दोन्ही करसंपुट जोडून ॥ विनविता जाला
आपण ॥ प्रीतीकरून हनुमंत ॥ ४२ ॥ निर्दाळावया रावण ॥ श्रीरामा आला शरण ॥ श्रीरामभजनार्थ जाण ॥ केलें निर्दळ
ण स्वकुळाचें ॥ ४३ ॥ अतिगूढ मारका युक्ती ॥ सांगोनियां श्रीरामाप्रती ॥ मारविला लंकापती ॥ विजयी रघुपति जेणें के
ला॥४४॥ तो हा राजा बिभीषण ॥ श्रीरामें अभिषेकून आपण ॥ तुज करावया नमन ॥ प्रीती करोन पाठविला ॥४५॥ या बिभी
षणाचे संगती ॥ विजयी तुझा श्रीरघुपती ॥ अक्षयी विजयस्थिती ॥ ऊर्मिलापति जाण माते ॥ ४६ ॥ विजयी सुग्रीव कपिरा
जा ॥ विजयी अंगद युवराजा ॥ विजयी सेनापति वोजा ॥ विजयी रघुराजा याचेनि ॥ ४७ ॥ नळनीळादि जांबुवंत ॥ वान
रवीर विख्यात ॥ रणयोद्धे रणोन्मत्त ॥ विजयी समस्त याचेनी ॥४८॥ ऐसें बोलोनि हनुमंत जाण ॥ हातीं धरोनि बिभीषण ॥
नमस्कारिले श्रीचरण ॥ प्रीतीकरोन जानकीचे ॥ ४९ ॥ येरी उचलोनि त्वरित ॥ प्रीती मस्तक अवघ्राणित ॥ प्रेमाश्रूपिंचनें
तेथ ॥ अभिषेकित बिभीषण ॥५०॥ तैसाचि सुग्रीवराजा जाण ॥ हनुमा भेटवी आपण॥ येरी प्रीति उठवोन ॥ केलें अवघ्राण
मस्तकीं ॥५१॥ तंव अंगद पुढें जाला ॥ तोही प्रीतीनें आश्वासिला ॥ नीळें नमस्कार केला॥कुरवाळिला अमृतहस्तीं ॥५२॥ तंव

१ रामपत्नीस. २ समुद्रातून. ३ आत्मभावें. ४ हस्त. ५ संहारार्थ. ६ लक्षण. ७ सजावेला.

पुढें जाला जांबुवंत ॥ सुषेण दधिमुख तेथ ॥ जानकीतें नमस्कारित ॥ अतिविनीत रामप्रेमें ॥५३॥ येरी निजकृपा अवलोकन॥
सकळां देवोन समाधान ॥ हनुमंतासि आज्ञापन ॥ केलें आपण जानकिये ॥ ५४ ॥ श्रीरामें अभिषेकिला ॥ निजराज्य हा पा
वला ॥ अनुग्रहें विराजला ॥ निजभुवना वहिलीं प्रवेशवीं ॥ ५५ ॥ लाहोनियां आज्ञापन ॥ हनुमा अत्यंत सज्ञान ॥ बिभीष
णा आपण ॥ राज्यभुवना प्रवेशविलें ॥ ५६ ॥ सिंहासनादि सकळ भोग ॥ श्रीरामकृपा अव्यंग ॥ बिभीषण पावला सांग ॥
सुख अभंग उथळलें ॥ ५७ ॥ सर्वथा जें दुःप्राप्त राज्य ॥ तें श्रीरामकृपा निज ॥ बिभीषण पावोनि सहज ॥ नाचत भोज आ
नंदें ॥ ५८॥ दुकाळिया जेविं मिष्टान्न ॥ आवर्षणीं वर्षे घँन ॥ सुखतया अंकुरा जाण ॥ होय संपूर्ण अमृतदृष्टी ॥ ५९ ॥ गता
युषा जोडे आयुष्य ॥ रंका इंद्रपद सावकाश ॥ तैसें जालें बिभीषणास ॥ श्रीरामास विनटतां ॥ ६० ॥ येरीकडे मारुती ॥
विनविते जाले कपिपती ॥ जाली सकळ कार्याची स्थिती ॥ सीता सती नेवों आतां ॥ ६१ ॥ ऐकोनि तयाचें वचन ॥ हनु
मा नेदी प्रतिवचन ॥ तेणें खवळले कपिगण ॥ कोल्हाळ संपूर्ण आदरिला ॥ ६२ ॥ सकळ भोगआदि करोनि ॥ राजोपचारा
देवोनि पाणी ॥ पादत्राणेंही सांडूनी ॥ एकली वनीं प्रवेशली ॥ ६३ ॥ श्रीरामसेवेलागीं देखा ॥ सांडणें केलें शरीरसुखा ॥
ते जानकी सत्वर देखा ॥ रघुकुळटिळका भेटवावी ॥ ६४ ॥ आह्मीं विनवितां सकळजन ॥ तूं नेदेसी प्रतिवचन ॥ काय
तुझें आहे मनोज्ञ ॥ तें संपूर्ण चिन्ह लक्षेना ॥ ६५ ॥ तंव भावार्थाचा मेरू ॥ जो आज्ञेचा किंकँरू ॥ श्रीरामहृत्कमलमधुकरू॥
हनुमा वीरू विनवित ॥ ६६ ॥ स्वमुखें श्रीरघुनाथ ॥ बोलिला नाहीं इत्थंभूत ॥ अथवा नाहीं संकेत ॥ ते जानकी येथें आ
णावी ॥६७॥ याकरितां माझें चित्त ॥ जालें अतिशयें भ्रमित ॥ कांहीं योजेना निश्चिनार्थ ॥ राहिलों निवांत ह्मणवोनि ॥६८॥
नकळतां या अर्थासीं ॥ म्यां काय सांगावें तुह्मांसीं ॥ ह्मणोनि निवांत मानसीं ॥ तंव तुह्मांसि क्षोभ आला ॥६९॥ याकरितां ऐ
कोनि वचनार्थ ॥ पुढें जाला जांबुवंत ॥ लक्षोनियां हनुमंत ॥ स्वयें बोलत आवेशें ॥७०॥ हनुमंता सकळ विखीं ॥ तुज वित्प

१ विनतेनें. २ पूर्ण. ३ मेघ. ४ मिळतां, अनुसरतां. ५ प्राप्तावले. ६ नोडे. ७ दास. ८ विषयीं. ९ ज्ञान.

त्ति आहे निकी ॥ स्त्रीपुरुषांची उखीविखी ॥ अनोळखी ते तुज ॥७१॥ स्वमुखें श्रीरघुपती ॥ केंवि सांगे तुह्मांप्रती ॥ मज भेट
वावी सीतासती ॥ ह्मणोनि काकुळती तंव नये ॥७२॥ आपुले ठायीं आपण ॥ विचार करावा पूर्ण ॥ जानकीलागीं रघुनंदन ॥
तनुसंकीर्ण पैं जाला ॥ ७३ ॥ जीलागीं वधिला विराधु ॥ खर दूषण त्रिशिरा बंधु ॥ त्याचा क्षणें केला वधु ॥ तो निजवधु केंवि
सांडी ॥ ७४ ॥ जीलागीं वधिलें मारीचासीं ॥ चर्म काढिलें कंचुकीसीं ॥ जिचेनि उद्धार जटायूसीं ॥ त्या जानकीसीं केंवि सां
डी॥७५॥जीलागीं वनोवन ॥ हिंडता जाला रघुनंदन ॥ तीतें सांडील आपण ॥ सर्वथा जाण हें नघडे ॥७६॥ वाळी वधोनियां
देखा ॥ सुग्रीव जीलागीं केला सखा ॥ ते जानकीतें देखा ॥ रघुकुळटिळकातें नसांडवे ॥७७॥ तुह्मी आह्मीं सकळ वानर ॥ जि
चेनि व्याजें श्रीरामकिंकर ॥ ते सीतासती सुंदर ॥ श्रीरघुवीर केंवि सांडी ॥७८॥ जिचेनि शुद्धीसीं रघुपती॥तूंतें पाठविलें मारु
ती ॥ शोधितां लंका पालथी ॥ केली निश्चिती जीलागीं ॥७९॥ जीलागीं सागर गांजिला ॥ शिळासेतु बांधिला ॥ लंकेचा निरो
ध केला ॥ रावण वधिला जीलागीं॥८०॥जिचेनि सुर तेहतीस कोडी ॥ त्यांची सुटली बांधवंडी ॥ निजराज्याची उभवोनि गुढी॥
स्थापिला निर्वेडी बिभीषण ॥ ८१ ॥ ते सती जनकदुहिता ॥ सांडणें नघडे सर्वथा ॥ सावध होईं हनुमंता ॥ भेटवीं सीता श्री
रामा ॥८२॥ आमचे सेवेचें पैं देख॥हेंचि फळ अलौकिक॥दोघां करावया मेळ एक॥विचार आणिक असेना॥८३॥तियेवेळे निश्चि
त॥स्वयें बोलिला श्रीरघुनाथ॥ जानकीये सांगावें हर्षित ॥ जें लंकानाथ निवटिला ॥८४॥ याचे पोटीं ध्वनितार्थ ॥ बोलोनि गेला र
घुनाथ ॥ सकळ जाला कार्यार्थ ॥ भेटवा निश्चित जानकी ॥ ८५ ॥ हा अर्थ नकळे पैं तुज ॥ स्वयें जालासि निर्बुजें ॥ भेटावया
रघुराज ॥ जनकात्मजा वालोंवा ॥ ८६ ॥ ऐकोनियां तें वचन ॥ हनुमा घाली लोटांगण ॥ तुह्मांहूनि अधिक ज्ञान ॥ सर्वथा
जाण मज नाहीं ॥८७॥ वहुतांच्या मनासिं आलें ॥ तें मज सर्वथा मानलें ॥ उचित पाहिजे केलें ॥ तेंचि वहिलें करावें ॥८८॥
हनुमंताचेनि वचनें ॥ हरिखलीं वानरगणें ॥ देत नामाचीं किराणें ॥ रामांगनें नेवों पाहती ॥ ८९ ॥ ॥ श्लोक ॥ विज्ञापयति

१ स्थिति. २ क्षीण. ३ पत्नी. ४ योगानें. ५ दास. ६ शोधार्थ. ७ कारागृह. ८ संपूर्ण. ९ टेहारिला. १० अज्ञ, गोंधळलेला. ११ ममग्र. १२ आनंदलीं. १३ उड्या. १४ रामस्त्री.

वैदेहींसुग्रीवोथप्रणम्यच ॥ द्रष्टुमिच्छतिभर्तात्वांरामोधर्मभृतावरः॥ ६ ॥ सुस्नातालंकृतामेवसंयुक्तांप्रतिकर्मणा ॥७॥ ॥टीका॥ सकळ वानरांचा वरें ॥ किष्किंधेचा राज्यधर ॥ पुढें होवोनि सुग्रीव वीर ॥ नमन सत्वर पैं केलें ॥ ९० ॥ अतिविनीतें अत्यंत प्रीतीं ॥ लोटांगणी पुढतपुढतीं ॥ अतिमधुर वचनोक्ती ॥ जानकीप्रती विनविंतु ॥ ९१ ॥ ऐकें जानकिये माते ॥ श्रीराम वियोगें व्रतस्थे ॥ जाळूनि सांडिलें देहभावातें ॥ श्रीरामातें आठवितां ॥ ९२ ॥ त्यजिलें अन्न जीवनें ॥ त्यजिलें फळभोजन ॥ त्यजिले भोग गहन ॥ श्रीरघुनंदनवियोगें ॥ ९३ ॥ त्यजिले वस्त्रालंकार ॥ त्यजिले अभ्यंगपरिकर ॥ माथां वळला जटाभार ॥ वल्कलांवरें परिधान ॥ ९४ ॥ रुधिरें शोपिलें समस्त ॥ मांस आटलें जेथिचें तेथ ॥ चर्म जालें अस्थिगत ॥ श्रीरघुनाथवियोगें ॥९५॥ ऐसी उग्र तपश्चर्या ॥ अतिआटकें सुरवर्या ॥ तेणें तेजें रघुवर्या ॥ संताप सबाह्या तेणें जाला ॥९६॥ जानकीवियोगविरहें पूर्ण ॥ अतिसंतप्त रघुनंदन ॥ करोनियां सेतुबंधन ॥ वीर रावण निर्दाळिला ॥ ९७ ॥ राक्षसकुळनिर्दळण ॥ तुजलागीं केलें जाण ॥ लंके राजा बिभीषण ॥ जाला संपूर्ण तुझेनि धर्में ॥ ९८ ॥ अतिदुर्जय त्रिजगतीं ॥ विस्तारली श्रीरामकीर्ति ॥ तथापि श्रीरामविश्रांति ॥ नपवे निश्चितीं तुजवीण ॥ ९९ ॥ बिभीषण राज्यधर ॥ प्रवेशला लंकापुर ॥ श्रीरामें आज्ञोत्तर ॥ तुज सत्वर पाठविलें ॥ १०० ॥ माझे वियोगें गांजली ॥ सीता अत्यंत कष्टली ॥ अस्थिमात्र असे उरली ॥ वेडी जाली मजलागीं ॥ १ ॥ ह्मणवोनियां तुजपासीं ॥ वेगें पाठविलें आह्मांसीं ॥ बिभीषण स्थापावा लंकेसीं ॥ आणि जानकीसीं आणावें ॥ २ ॥ वंदोनि श्रीरामआज्ञापन ॥ विलंब नकरावा आपण ॥ वेगीं घ्यावें रामदर्शन ॥ ह्मणोनि चरणा लागला ॥ ३ ॥ करावें अभ्यंगमार्जनें ॥ दिव्यवस्त्रें परिधानें ॥ विचित्र अलंकाराभरणें ॥ सुमनें चंदनें अंगिकारीं ॥ ४ ॥ स्वामीचिया दर्शनासीं ॥ मळिणवेपें केंवि जासी ॥ अंगिकारावें विनंतीसीं ॥ ह्मणोनि चरणासीं लागला ॥ ५ ॥ ॥३॥ ऐकोनि त्याच्या वचनासीं ॥ हांसूं आलें जानकीसीं ॥ जवळी असोन अहर्निशीं ॥ रामभजनासीं अनोळख ॥ ६ ॥ श्रीरामें

१ श्रेष्ठ. २ नम्र. ३ पाणी. ४ सचैलस्नान. ५ [illegible] ६ रक्त. ७ कठीण. ८ मारिला. ९ स्नान.

वीण जें अन्न ॥ तें केवळ विष्टाभोजन ॥ तांबूल तें रुधिरपान ॥ साचार जाण सुग्रीवा ॥ ७ ॥ श्रीरामावीण उदकपान ॥ तें मरणात्मक विष दारुण ॥ जीवनें त्यातें ह्मणे कोण ॥ सत्य जाण सुग्रीवा ॥ ८ ॥ श्रीरामवासा वांचून ॥ इतर वासें जें परिधान ॥ तेणें व्यभिचार घडला पूर्ण ॥ व्यभिचारिणी ते नारी ॥ ९ ॥ श्रीराम तेजाहून इतर ॥ अलंकार जे रत्नाकार ॥ शरीरीं केवळ तो भार ॥ खदिरांगार तैसे ते ॥११०॥ सुमनमाळा परिकर ॥ ते माळा नव्हती सूचिकाग्र ॥ अभ्यंगचंदन परिकर ॥ ते लेप साचार विष्ठेचे ॥११॥ ऐसें बोलतां जानकीसीं ॥ स्वेदाश्रु रोमांच सर्वांसीं ॥ जानकीची निष्ठा कैसी ॥ देहांत भोगासीं आर्तळतां ॥ १२ ॥ इतर जे रामसेवक ॥ श्रीरामभजनीं अतिदक्ष ॥ जानकी त्यांचा आचार्य देख ॥ निष्ठा अलोलिक दाखविली ॥ १३ ॥ देखोनि तिच्या निश्चयार्था ॥ आनंद सकळांचिया चित्ता ॥ लोटांगणीं सादरता ॥ चरणीं माथा ठेविला ॥१४॥ श्रीराममहिमा अगाध ॥ तैसीच जानकी अगाधबोध ॥ निष्ठा अतिविशुद्ध ॥ सामर्थ्य शुद्ध जानकीचें ॥१५॥ ऐसें करोनियां स्तवन ॥ विनविते जाले सकळही जन ॥ जैसें तुझें मनोज्ञ ॥ तैसें निर्गमन करीं माते ॥१६॥ कायसी आमुची युक्ती॥जे विनंती करूं तुजप्रती ॥ जैसी तुझी मनोवृत्ती ॥ तैसिये स्थिती भेट रामा ॥१७॥ ह्मणोनि राहिले निवांत ॥ तंव बिभीषण शरणागत ॥ शिबिकेसहित आला तेथ ॥ आरोहण येथें करीं माते ॥१८॥ देखोनि त्याच्या आदरासीं ॥ जानकी बोले प्रीतीसीं ॥ तूं जाणता भजनधर्मासीं ॥ व्रत पाहसी तूं माझें ॥१९॥ परकें पायीं राम सांपडे ॥ तरी साधक कां शिणती बापुडे ॥ ऐसें सर्वथा नघडे ॥ जें राम सांपडे परके पायीं ॥१२०॥ प्रवहणावेरी यात्रा करित ॥ यात्राश्रेय तें पैं नेत॥ कर्ता लटकाची वल्गत ॥ अभिमान वसत लौकिकीं ॥ २१ ॥ श्रीरामाची निजप्राप्ती ॥ प्रवहणाची नलगे गती ॥ परपायीं रघुपती ॥ नभेटे निश्चिती कोणाहीं ॥ २२ ॥ पुढिलाचेनि भोजनें ॥ तृप्ति नपवे निजप्राणें ॥ तेंवि जाण परचरणें ॥ रघुनंदन भेटेना ॥ २३ ॥ श्रीरामाची अंतरस्थिती ॥ तो केंवि गावे प्रवहणगती ॥ ह्मणोनियां मुनिपंक्ती॥नातळती यानांसीं ॥२४॥ ऐसें बोलोनियां सती॥मस्तकांजली विनय

१ रक्तप्राशन. २ जल. ३ वस्त्र. ४ इंगळे. ५ पुष्पमाला. ६ सूईचीं अग्रे. ७ घामव अश्रु. ८ स्पर्शतां. ९ इच्छा. १० अन्य. ११ गाडीघोड्यावरून. १२ प्रवहणास.

वृत्ती ॥ उठोनियां अतिप्रीति ॥ सहजस्थिती चालली ॥२५॥ पदसंचाराच्या ठायीं ॥ धरेसि नाहीं राम पाहा ॥ देखोनियां ... ठा
हीं ॥ देह देहीं नाठवे ॥२६॥ जेंवि वायूचें चळण॥सर्वत्र विचरे गगन॥परी अंशही न हे भिन्न॥गगना गगन होऊन राहे॥२७॥जा
नकीच्या पाउलाची मोहर॥ लघुलें अतिअरुवार॥ शून्यल सांडोनि साचार ॥ पदसंचार श्रीरामें ॥२८॥ अतिअरुवार हंसगती॥
सर्वे हरिगणांची संपत्ती॥शीघ्र आली सुवेळेप्रति ॥निकटवर्ती श्रीरामा ॥२९॥ देखोनियां श्रीराम चरण॥आलें जानकीसी स्फुरण॥
वेळोवेळां बाहुस्फुरण ॥रोमांचीं पूर्ण उभविली गुढी ॥१३०॥ अंतरां सुखोर्मी दाटली ॥ते बाह्य चिन्हें प्रकट जाली ॥अंगाची कां
चोळी उतटली॥ पताकीं वहिली मंडित ॥३१॥ जेंवि सूर्योदयीं कमळिणी॥ त्यजोनियां संकोच रजनी ॥ अतिसंतोष विकासना ॥
दिनमणी देखोनियां ॥३२॥ तेंवि सूर्यवंशदिनमणी ॥ अद्वयाब्जविकाशनी ॥ श्रीराम देखोनियां नयनी ॥ जनकनंदिनी विका
सित ॥३३॥ सुप्रसन्न मुखकमळ ॥सुखचंद्र अतिनिर्मळ॥ टवटवीत तनु सोज्वळ ॥ जनकपाळ सतेज ॥३४॥ होतां सूर्यासमोर॥
सूर्यकांतीं वैश्वानर ॥ भासे सकळां गोचर ॥ पचनव्यव्हार संपादी ॥ ३५ ॥ तेंवि देखतां रघूत्तम ॥ जानकीची शोभा परम ॥ भा
से अतिमनोरम ॥ विश्रामधाम जगाचें ॥३६॥ पुढें देखोनि राघव ॥ अतिआवेशें भरला जीव ॥समर्पीन सर्व भाव ॥ह्मणोनि हांव
उथळली॥३७॥ह्मणे भाग्य आलें फळा॥षण्मासाचा वियोग गेला ॥नमावया घनसांवळा॥ जनकबाळा अभिमानली ॥३८॥ सन्मु
ख घालितां लोटांगण॥नपाहेचि रघुनंदन॥पूर्व सांडूनि अपूर्व जाण॥करी वदन पश्चिमेकडे॥३९॥उठोनि पाहे रामवदन॥सन्मुख न
दिसे रघुनंदन ॥ स्वयें दक्षिणेकडे होऊन ॥ केलें नमन श्रीरामा॥१४०॥ वाम सव्य दशदिशे ॥ नमन करितां आवेशें ॥ सन्मुख
राम नदिसे ॥ अतिनिःश्वासें स्फुंदती ॥ ४१ ॥ ॥ श्लोक ॥ अथैतांबाष्परुद्धाक्षींसन्मुखेनाभ्यलोकयन ॥ अथमाभूमिजादुः
खस्वरेणमहतारुदत ॥ ८ ॥ बाष्पव्याकुलताम्राक्षीमध्येतेपांवनौकसां ॥ तस्याविलपितंदृष्ट्वासर्वेतेहरियूथपाः ॥ ९ ॥ रुरुदु
र्जातसंतापाःशोकव्याकुललोचनाः ॥ मुखंवस्त्रेणसंछाद्यसौमित्रिर्विजितसंभ्रमः ॥१० ॥ ॥टीका॥ अतिदुःखें करानि जाण ॥ अ

१ २५॥ अतर्बाह्य. २ निष्ठा. ३ नाजुक. ४ पृथ्वी,आग्न. ५ प्रकट ६ आ. ७ पराक्रीसाठ ८ वासना

श्रुपूर्ण आरक्त नयन ॥ स्फुंदोंस्फुंदोनि करी रुदन ॥ विमुख रघुनंदन मज जाला ॥ ४२ ॥ दीर्घस्वरें आक्रंदत ॥ मज नपाहे रघु
नाथ ॥ वृथा वांचोनि काय येथ ॥ निंद्य जीवित रामाविण ॥४३ ॥ जेव्हांच वियोग रामासीं ॥तेव्हांच सांडावें देहासीं ॥ पापिणी
मी ऐसी कैसी ॥ देहभारेसीं वांचलें ॥४४॥ पृथ्वीये माजि पाहीं॥ पापें आहेत जीं कांहीं ॥श्रीरामवियोगें सर्वही ॥ माझ्या देहीं आ
दळलीं ॥४५॥महापातकियाचें मुख ॥सर्वथा राम नपाहे देख ॥मी केंवि आलें सन्मुख ॥ प्राण निःशेष नव्हे माझा ॥४६॥पाप्यामा
जि महापातक ॥ मज घडलें आत्यंतिक॥सौमित्र शापिला देख॥श्रीराम विमुख तेणें जाला ॥४७॥अत्यंत अनुज आणि सखा॥तो
म्यां अभिशापिला देखा ॥ कोण सुख रघुकुळटिळका ॥ कासया मुखा अवलोकी ॥४८॥ ह्मणोनियां दीर्घस्वरीं ॥आक्रंदतसे सुंद
री ॥ स्वयें पडतां धरेवरी ॥ केला वानरीं हाहाकार ॥ ४९ ॥ जीलागीं रघुनंदन ॥ हिंडता जाला वनोवन ॥ जीवीण नरुचे अन्न
जीवन ॥ समुद्रापालाण जी लागीं ॥ १५० ॥ लंकेलागीं करोनि पूर्ण ॥ दारुण केलें रणकंदन ॥ जीलागीं वधून रावण ॥ रा
जा बिभीषण जीलागीं केला ॥ ५१ ॥ ते जवळी आलियापाठीं ॥ राम नपाहे दृष्टी ॥ स्फुंदत पडलीसे गोरटी ॥ श्रीराम पोटीं क
ठिण भारी ॥ ५२ ॥ देखोनि जानकीची अवस्था ॥ सौमित्र वोसंडला चित्ता ॥ निजपल्लवें तत्वतां ॥ होय झांकिता निजवद
न॥५३॥ पालवें झांकोनियां वदन ॥ सौमित्र करीतसे स्फुंदन ॥ अतिकठिण रघुनंदन ॥ अंतरचिन्ह कळों नेदी॥५४॥ श्रीराम ने
दी समाधान ॥ तेणें आवेशें पैं जाण ॥ विनवावया रघुनंदन ॥ अवघेजण सरसावले ॥ ५५ ॥ अश्रु परिमार्जून हातें ॥ जान
कीचेनि पक्षें तेथें ॥ सकळ दुःखावले निजचित्तें ॥ विनवूं पाहती श्रीरामा ॥ ५६ ॥ तंव स्वर्गीहून अवलीला ॥ आला सुरगणां
चा पाळा ॥ सिद्ध गंधर्व यक्षमेळा ॥ रघुकुळपाळा विनविती ॥५७॥ एका जनार्दना शरण ॥ जानकी देखोनियां जाण ॥ राम
जाला उदासीन ॥ कांहीं वचन बोलेना ॥ ५८ ॥ पुढें दिव्य अद्भुत ॥ जानकीये घेईल रघुनाथ ॥ श्रोतीं अवधान द्यावें तेथ ॥
कथा अद्भुत रामायणीं ॥ ५९ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांजानकीआगमनंनामसप्तषष्ठितमोऽध्या
यः ॥ ६७ ॥ ॥ ओंव्या ॥ ॥ १५९ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ १० ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १६९ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

भा.रा.यु.कां.अ. ६८

श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ ॥ श्लोक ॥ ततोवैश्रवणोराजायमश्र्वपितृभिःसह ॥ सहस्राक्षश्र्वदेवेशोवरुणश्र्वजलेश्वरः ॥ १ ॥ त्रिशूलपाणिर्विश्वेशोमहादेवोवृषध्वजः ॥ कर्तासर्वस्यलोकस्यब्रह्माचभगवान्प्रभुः ॥ २ ॥ सचराजादशरथोविमानेनांतरिक्षगः ॥ अभ्याजगामतंदेशंदेवराजसमद्युतिः ॥ ३ ॥ एतेसर्वेसमागम्यविमानैःसूर्यसंनिभैः ॥ अभ्यभाषंतकाकुत्स्थंमधुरंवाक्यगौरवात् ॥४॥ ॥टीका॥ वैश्रवण जो कुबेर ॥ धनवंताचा राजा सधर ॥ भगवंताचा भांडारधर ॥ तेथें सत्वर पातला ॥१॥ अर्यमा पितरसमवेत ॥ यम पातला प्रेतनाथ ॥ सहस्राक्ष देवनाथ ॥ मरुद्गणेसहित पातला ॥ २ ॥ अपांपती[3] अतिवोजा ॥ वरुण आला अमृतराजा ॥ विनवावया रघुराजा ॥ सीताकाजा पैं आले ॥३ ॥ त्रिशूळपाणि वृपभध्वज ॥ गोक्षीरधाम धवळ सहज ॥ पिनाकयुक्त गणसमाज ॥ साठीसहस्रासमवेत ॥ ४ ॥ त्रिनेत्रपंचवक्त्र ॥ दशभुजा अतिपरिकर ॥ अर्धांगीं गिरिजा सुंदर ॥ अतिमनोहर तेथें आला ॥ ५ ॥ जो स्रजिता सकळांसीं ॥ पितामह ह्मणती ज्यासीं ॥ तो सत्यलोकनिवासीं ॥ जानकीकाजासीं ब्रह्मा आला ॥ ६ ॥ रावण पार्श्वद वैकुंठीचा ॥ श्रीरामें वध केला त्याचा ॥ अधिकार पावोनि निजाचा ॥ गेला जेथींचा पैं तेथें ॥ ७ ॥ तंव तेथें दशरथु ॥ वैकुंठीं देखिला नांदतु ॥ तेणें रावण आनंदभरितु ॥ ख्याती वाणितु रामाची ॥ ८॥ सीताव्याजें करोनि ॥ सागरीं शिळा तारोनि ॥ रामें वधिला दशाननीं ॥ अभिनव करणी पैं केली ॥९॥लंके अभिषेकिला बिभीषण ॥ सोडविलें सीता निधान ॥ अतुल कीर्ति रघुनंदन ॥ ह्मणोनि गुण वर्णित ॥१०॥ उद्धरोनि दशानना ॥ पाठविलें वैकुंठभुवना ॥ अमल कीर्ति रघुनंदना ॥ दाता समान अरिमित्रां ॥ ११ ॥ रावणमुखें श्रीरामकथा ॥ ऐकोनि आनंद दशरथा ॥ पहावया श्रीरघुनाथा ॥ सत्वर तो तेथें आला ॥ १२ ॥ शंकरादिदेवां समवेत ॥ श्रीरामजनक दशरथ ॥ ब्रह्मा इंद्र आले तेथ ॥ जानकीचरित्र पहावया ॥ १३ ॥ सूर्यप्रभा समसमान ॥ विमानें पैं देदीप्यमान ॥ अंतरिक्ष व्यापिलें गगन ॥ श्रीराम आपण जेथें असे ॥१४॥ काकुत्स्थकुळीं उत्पत्ती ॥ ह्मणोनि काकुत्स्थ रघुपती ॥ नामनिर्देश निश्चिती ॥ वेदश्रुति पुराणें ॥१५॥ ब्रह्मा जो कां

१ श्रेष्ठ. २ देवांसहीत. ३ सागर. ४ आनंदें. ५ शुद्ध. ६ सुंदर. ७ पार्वती. ८ कार्यें. ९ विलक्षण. १० आकाश.

लोकपती ॥ मस्तकांजली विनयवृत्ती ॥ सकळदेवेंसीं विनंती ॥ सीता उद्देशें करीतसे ॥१६॥ अतिअक्षोभ्य सागर ॥ शिळांनीं बुजोनि सत्वर॥पराक्रमें वानरभार ॥ क्षणें परपार पावविला ॥१७॥ करोनियां महारण॥इंद्रजित आणि कुंभकर्ण॥रणीं निवटिलों रावण॥सकुळ प्रधान समवेत॥१८॥बिभीषण लंकापति॥जियेलागीं केला रघुपति॥ते भेटलिया सीता सती ॥ उपेक्षावृत्ति कां केली ॥१९॥ राम भक्तजनवत्सळ॥ऐसा ब्रीदाचा कल्लोळ॥तुझें अर्धांग जनकबाळ॥उपेक्षाशीळ कैंवि रामा ॥२०॥ क्षमा करीं रघुनाथा॥ कृपाहस्त ठेवीं माथां॥वेगीं उठवावी सीता॥विचार अन्यथा नकरावा ॥२१॥ ऐसें ऐकोनियां वचन॥उगाचि पाहत रघुनंदन॥कांहीं नेदी प्रतिवचन॥तेणें वानरगण खवळले॥२२॥आधींच मर्कटें आळुंकीं॥वरी संधि साधिली नेटकी॥ कोल्हाळ मांडिला सकळिकीं॥ कांहो जानकी उपेक्षिली ॥२३॥ सुग्रीव राजा वानरनाथ ॥ अंगद आणि जांबुवंत ॥ नळनिळादि बहुत ॥ वानर समस्त बोलती ॥ २४ ॥ जिचेनि धर्में श्रीरामा ॥ स्वामी जोडला आह्मां ॥ श्रीरामभक्ति प्लवंगमां ॥ अगाध महिमा त्रैलोक्यीं ॥ २५ ॥ ते मुख्य सीता सती ॥ जवळी असल्या रघुपती ॥ उपेक्षिली निमिष्यगती ॥ देव विनंती पैं करितां ॥२६॥ तेणें वानरां भय संभवे ॥ कैंवि करावें राम सेवे ॥ जीव गेलियाही जीवें ॥ धीर नव्हे भजनासीं ॥ २७ ॥ उपेक्षिलें निजवधूसीं ॥ तो सेव्य कैंवि वानरांसीं॥ श्रीरामसेवा करूं कैसी ॥ वानरांसीं भय भारी ॥ २८ ॥ थोर मांडिलें निर्वाण ॥ हडबडिले वानरगण ॥ तें देखोनि बिभीषण ॥ करोनि नमन विनवितु ॥ २९ ॥ उपेक्षितां जानकीसीं ॥ भय सुटलें सकळांसीं ॥ राम कृपाळु विश्वासीं ॥ हें पुराणासिं मंडण ॥ ३० ॥ उभारोनियां निजहस्त ॥ गर्जताती शास्त्रार्थ ॥ राम कृपाळु निश्चित ॥ वेदसंमत हे बोली ॥ ३१ ॥ तीं ब्रिदें अंगिकारीं ॥ जानकीतें कृपा करीं ॥ तंव सौमित्र तेसंधी माझारीं ॥ विनंती करी मधुरवाणी ॥ ३२ ॥ विनवीताहे शरणागत ॥ तो मानावा वचनार्थ ॥ तूं कृपाळु रघुनाथ ॥ मनोगत रक्षावें ॥३३॥ ऐसें विनवितां समस्त ॥ श्रीराम उगाचि तटस्थ ॥ मग विनवी कपिनाथ ॥ काय निवांत पाहसी ॥ ३४ ॥ आकांत होतसे सकळांसीं ॥ आणि तूं निवांत मानसीं ॥ निष्ठु

१ नम्रवृत्ती. २ शांत. ३ संहारिला. ४ रागीट. ५ वानरां. ६ स्वपत्नी. ७ घाबरले.

र ऐसा कैसा होसी ॥ जानकीसीं प्राणांतु ॥३५॥ ऊठ चाल पाहसी काय ॥ सीता मूर्च्छित पडली आहे॥क्षणें तिचा प्राण जाय॥ करावें काय मग तेव्हां ॥३६॥ ऐकोनि त्याचा वचनार्थ ॥ हनुमा उल्हासें असे बोलत ॥ स्त्रीपुरुषाचा जो एकांत ॥ त्याचा इत्यर्थ तुह्मी कैंवि जाणा ॥ ३७ ॥ ऐसें बोलोनियां जाण ॥ उठता जाला वायुनंदन ॥ ज्याचें ऐकतां वचन ॥ श्रीरघुनंदन संतुष्ट ॥३८॥ जो भक्तिसुखाचा सागरू ॥ भजनधर्मासीं सद्गुरु ॥ निश्चयाचा महामेरु ॥ धैर्य निर्धारु त्याचेनि ॥ ३९ ॥ अबलांचें तरी जीवन ॥ साधकासीं साधन ॥ सिद्धासिं समाधान ॥ अमृता जीवन वचन ज्याचें ॥ ४० ॥ प्रेमाचे उभांडे देखा ॥ देखोनि जानकीच्या दुःखा ॥ जवळी येवोनि रघुकुळटिळका ॥ सकळ लोकां देखतां ॥४१॥ प्रीति प्रेमाच आवेशीं ॥ तीक्ष्ण उत्तरें श्रीरामासीं॥ बोलता जाला कुशळतेसीं ॥ जानकीपक्षासीं घेवोनि ॥ ४२ ॥ स्वामी सेवकांचें वचन ॥ प्रीतिरोपयुक्त पूर्ण ॥ प्रेमकलहाचें लक्षण ॥ वदावया वदन मज कैचें ॥४३॥ दोहींच्या अंतरीं प्रवेशवे ॥ तें दोहींचें हरिद्रै जाणवे ॥हें असंभाव्य कैंवि संभवे॥ अंतर वद्वे स्वामिसेवकांचें ॥४४॥ परी सत्कुळाचे कुळवंत ॥पंचायतनीचें आदिदैवत ॥ त्या सद्गुरूचें मनोगत ॥विवरे निश्चित मनामाजीं ॥ ४५ ॥ त्याची कृपा उपायदानें॥असंभाव्यही ये भावने ॥ अचिंत्य आकळे चित्त चिंतनें ॥ निर्विकल्प मनें कल्पवे ॥ ४६ ॥ अलक्ष लक्षेवीण दिसे ॥ अमूर्ताची मूर्ति भासे ॥ अवाच्यही शब्दासरिसें ॥ सावकाशें बोलवे ॥४७॥ शंखासुर श्रीअनंतें ॥ निर्वाटिला स्वसामर्थ्यें ॥ कलेवरें पिळूनि जेथें ॥ निजहस्तें काढिलें ॥ ४८ ॥ सर्वेचि प्रीति पुरःसर ॥ प्रसन्न होवोनि वेगवत्तर ॥ हातीं घेऊनि कलेवर ॥ ध्वनि विचित्र वाजवी ॥४९ ॥ तोचि मजलागीं पूर्ण ॥ अवतारला एका जनार्दन ॥ निवटोनि ममाभिमान ॥ कलेवर जाण अंगिकारिलें ॥ ५० ॥ मन बुद्धि चित्ताभिमान ॥ स्वयेंचि होवोनि आपण ॥ गिरामाजीं प्रवेशोन ॥ निजगुणवर्णन करीतसे ॥५१॥ जेंवि शंखाचा उत्तम ध्वनी ॥ संबंध नाहीं पांचजन्यीं ॥ निघालिया कर्कश ध्वनी ॥ लाज मनीं नाहीं शंका ॥५२॥ तेंवि ग्रंथ सुरस विरसता॥एका जनार्दनाचे माथां ॥ जैसें जैसें आवडे चित्ता ॥ तैसी कथा वदतसे॥५३॥

१ दुर्बलाचें,खिन्नाचे. २ उद्गार. ३ बद्दल. ४ शरीर.

यालागिं श्रोते जन ॥ नठेवावें भूषण दूषण ॥ वक्ता एका जनार्दन ॥ कथा कीर्तन करीतसे ॥५४॥ असो आतां परिहार ॥ परिहा
र तोचि अहंकार ॥ वक्ता एक येकांगवीर ॥ वाग्व्यापार चालितु ॥ ५५ ॥ पुढें श्रीराममारुती ॥ बोलते जाले कवणे स्थिती ॥
श्रोतीं अवधान द्यावें चित्तीं ॥ दोघांची स्थिति अनुपम्य ॥ ५६ ॥ उदास देखोनि रघुसत्तम ॥ खवळला तो प्लवंगम ॥ बोलावया
चा तो उपक्रम ॥ स्वयें सुवर्म चालित ॥५७॥ इंद्र शंकर ब्रह्मादिक ॥ नर वानर सकळिक ॥ मस्तकांजुळी देख ॥ करिती आव
श्यक प्रार्थना ॥५८॥अव्हेरून विनंतीसीं ॥ उपेक्षितां जानकीसीं ॥ बोल लागेल स्वधर्मासीं ॥ काठिणता अंगासीं येईल ॥ ५९॥
सर्वांतर्यामीं श्रीराम ॥ अरि मित्र सदा सम ॥ तेणें सांडिला स्वधर्म ॥ परम अधर्म मांडिला ॥६०॥ सती पतिव्रता जानकी ॥
निष्पाप एक तिहीं लोकीं ॥ श्रीरामें ते उपेक्षिली कीं ॥ जघन्य लौकिकीं वाढेल ॥६१ ॥ जीलागिं होवोनियां वेडें ॥ सैरा वनोव
न हिंडें ॥ स्वयें वेटाळून टाकी झाडें ॥ वाडेंकोडें सीताभावें ॥ ६२ ॥ जीलागिं वनांतु ॥ सैरा धांवे रघुनाथु ॥ पाषाणातें आलिं
गितु ॥ आतां होतु उदास ॥ ६३ ॥ जियेचेनि योगबळें ॥ चंद्रकिरणीं श्रीराम पोळे ॥ सुमनमाळा अंगीं सले ॥ जैसें रुपलें सू
चिकाग्र ॥६४॥ चंदनाचें उद्वर्तन ॥ अग्निस्फुलिंगवत् जाण ॥ वियोगें पूर्ण व्यापिलें मन ॥ अवस्था दारुण जीलागीं ॥६५ ॥
सखा बंधु लक्ष्मण ॥ त्यासिं मारूं धांवे आपण ॥ सीतामय झालें मन ॥ वियोग पूर्ण व्यापिला ॥६६॥ दुर्जन अपवाद देख ॥ ज
गीं बोलती अनेक ॥ ऐसें जघन्य अलौकिक ॥ माथां निःशंक वाजेल ॥ ६७ ॥ आणीकही अपूर्व श्रीरामा ॥ विनवि
तां या प्लवंगमा ॥ त्यासिं उत्तर नदेसी रामा ॥ तेणें आह्मां भय भारी ॥ ६८ ॥ श्रीरामकृपेचा सागर ॥ ऐसा ब्रीदाचा गजर ॥
त्यावरी आला तमाचा पूर ॥ कृपा समग्र वाहवली ॥६९॥ तरी हें आजि कळलें देखा ॥ राम प्राकृत आह्मां सारिखा ॥ राम आंतु
डला विकल्पादिका ॥ ऐसें लोकां मानेल ॥ ७० ॥ निरसावया संसार ॥ सेवावा श्रीरघुवीर ॥ तो राहिला पैं विचार ॥ ऐसें स
मग्र मानिती ॥७१॥ सर्वस्व त्यागून वेंहिलें ॥ पोटीं पालें बांधिलें ॥ रामसेवे जीवित्व वेंचिलें ॥ तें फळा आलें रोकडेंचि ॥७२॥ ॥ २ ॥

१ वानर. २ आरंभ. ३ शत्रु. ४ निरा. ५ दुःखदाई. ६ सुईचेंटोक. ७ उटी. ८ वानरा. ९ सांपडला. १० समग्र.

सीताप्राप्तिलागिं येथ ॥ बहुत कष्टला रघुनाथ ॥ सैन्यासीं आहार पुरवित ॥ भातें घालित मोजुं मोजूं ॥ ७३ ॥ आपण मेळवा
वें फळ ॥ सेवूनि भजावें अविकळ ॥ अथवा सेवूनि असावें जळ ॥ राम केवळ साधावया ॥ ७४ ॥ एकें बापुडीं वारियावरी ॥
राहोनियां निर्धारीं ॥ राम पाहती चराचरीं ॥ भेटी तरी पैं नेदी ॥ ७५ ॥ श्रीरामा ऐसा निष्ठुर ॥ ह्मणोनियां चराचर ॥
भयातीत पैं समग्र ॥ केंवि रघुवीर सेवावा ॥ ७६ ॥ यालागिं सकळजना ॥ भय संचलें रघुनंदना ॥ जेणें उपेक्षिली नि
जांगना ॥ तो अबळा जना केंवि सेव्य ॥ ७७ ॥ ऐसें नकरावें स्वामिनाथा ॥ ह्मणोनिं चरणीं ठेविला माथा ॥ आश्वासावी
जनकदुहिता ॥ निर्वाण आतां नपहावें ॥ ७८ ॥ ऐकोनि त्याच्या वचनार्था ॥ आश्चर्य जालें रघुनाथा ॥ निस्पृहेंवरी त
त्वतां ॥ नचले सत्ता कोणाची ॥ ७९ ॥ जे उदास देहावरी ॥ स्वामिलाची आज्ञा करी ॥ उत्तर नेदी सुरासुरीं ॥ तो कपि
केसरी विनवितु ॥ ८० ॥ झणें कोपसी हनुमंता ॥ ह्मणोनि नमन होय करिता ॥ आठवावें पूर्ववृत्तांता ॥ कोप तळतां सांडू
नि ॥८१॥ तुवां सांगितली होती जैसी ॥ आह्मीं देखत नाहीं तैसी ॥ विश्वासों नये गा स्त्रियांसीं ॥ जरी मार्दवेंसीं बोलत ॥८२॥
जो स्त्रियांचा विश्वास धरी ॥ सद्यः अनर्थ त्याचे शिरीं ॥ वाजोनियां क्षणाभीतरीं ॥ करी बोहरी व्रताची ॥ ८३ ॥ भगि
नी अथवा दुहिता ॥ एकांतीं नभेटावी सर्वथा ॥ विपायें पैं भेटि होतां ॥ तेथेंही सर्वथा विकल्प वाढे ॥८४॥ जवळी असतां पती
सीं ॥ रिघोनि त्याच्या मानसीं ॥ केव्हांचि विचरे आणिकासीं ॥ हें कोणासीं लक्षेना ॥ ८५ ॥ मार्गी जातां पैं स्वभावें ॥ व्यंक
टकटाक्षरवें ॥ क्षणें पुरुषातें लोळवावें ॥ कामभावें क्षोभवोनि ॥ ८६ ॥ ॥ श्लोक ॥ यांदृष्ट्वाचित्तवैकल्यंस्पृष्ट्वासत्यांशसंक्ष
यः ॥ संभोगेमरणंयातिसास्त्रीप्रत्यक्षराक्षसी ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ दृष्टि पडतां अवचितीं ॥ सुरासुर मोह पावती ॥ ते भेट
लिया एकांतीं ॥ कवणा विरक्ती उपजेल ॥ ८७ ॥ उभयवर्गामाझारीं ॥ कामक्षोभ एका तऱ्हीं ॥ येरयेरांची वृत्ती हरी ॥
निंद्य संचारीं प्रवृत्ते ॥ ८८ ॥ स्वभावें जरी दृष्टि पडे ॥ तरी विरक्तीही क्षोभा चढे ॥ कामफांसा स्वयेंचि पडे ॥ पडे सांकडें

१ अविश्रांत. २ समजावी. ३ मंजूळ. ४ नाश. ५ कदाचीत. ६ वृकभृकुटीने. ७ चावला. ८ संकट.

अनर्थीं ॥८९॥ हें प्रत्यक्ष घडलें चंद्रचूडा ॥ भिल्लणी आली दृष्टीपुढां ॥ माहादेव जाला वेडा ॥ केला उगाडा विरक्तीचा ॥ ९०॥
पाराशरें नावेभीतरीं ॥ देखोनि निपादकुमारी ॥ दिवसा करोनि अंधारी ॥ तपसामग्री वेंचिली ॥ ९१ ॥ आणीक ऐसें सांगो
किती ॥ नागवले तपस्थिती ॥ स्त्री भेटल्या एकांतीं ॥ नव्हे विरक्ती पैं कोणा ॥९२॥ हे तंव केवळ कामभावें ॥ नेली होती दश
ग्रीवें ॥ ते निःसंग कैंवि मानावें ॥ रूपभावें मनोरम ॥ ९३ ॥ अतिसुकुमार सुंदर ॥ तरुणांगी लावण्याकर ॥ कळा विन्यास प
रिकर ॥ मनोहर पैं रूप ॥९४॥ आणीकही ऐक कपिनाथा ॥ पूर्वीं तुवांचि सांगितली कथा ॥ अस्थिमात्र जनकदुहिता॥असे त
त्वतां पैं उरली ॥ ९५ ॥ रुधिर शोपिलें पैं समस्त ॥ मांस आटलें जेथिचें तेथ ॥ नामें वांचलेंसे जीवित ॥ हर्षयुक्त मांगसी
तूं ॥९६॥ तें नदिसे येथें कांहीं॥अतिविकसित दिसे पाहीं॥रचिली असे ठाईंच्याठाईं॥अपूर्व काइ मी सांगों॥९७॥ ह्मणोनियां सं
देहासीं ॥ कारण हनुमंता परियेसीं ॥ तंव कोप तुझे मानसीं ॥ अतिआवेशीं पैं आला ॥९८॥ तुज माझें लोटांगण ॥ करून को
पाचें उपशमन ॥ सावध ऐकें माझें वचन ॥ ह्मणोनि विनवण करीतसे ॥९९॥ जनापवाद कठिण भारी ॥ दुर्नाम वाजेल माझे
शिरीं ॥ ह्मणतील राम अविचारी ॥ घातली घरीं कामलोभें ॥ १०० ॥ तें चुकवावया हनुमंता ॥ उपेक्षिली जनकदुहिता ॥ तु
ह्मी सर्वज्ञ तत्वतां ॥ निजचित्ता विवंची ॥१॥ मुख्य सीता अग्निमुखीं ॥ ऐसें जाणोनि रघुकुळटिळकीं॥ते भेटावया जानकी॥यु
क्ती निकी माडिली ॥२॥ कैंवि अपवाद चुकविजे ॥ कोण योगें लोक समजे ॥ हें विचारोनि कपिसमाजें ॥ मग सांगिजे मजला
गीं ॥ ३ ॥ अत्यंत कृपा सकळांसीं ॥ जें अंगिकारावें जानकीसीं ॥ तरी दिव्य सीतेपासीं ॥ सकळसंमतेसीं पैं मागा ॥४॥ स
कळ लोकां देखतां ॥ दिव्य उतरलिया सीता ॥ तरी मी अंगिकारीन तत्वतां ॥ विचार अन्यथा असेना ॥५॥ ऐकोनियां तें वच
न ॥ आंदोळिलें त्रिभुवन ॥ कठिण गिरा रघुनंदन ॥ वाग्वज्रबाण मोकलिले ॥६॥ ऐकतां चळकांप चित्ता ॥ भय सुटलें सम ॥ ३ ॥
स्तां ॥ उपाव खुंटला सर्वथा॥जनकदुहिता वांचेना ॥७॥ ऐसें मानोनि सकळिकीं ॥ आशा सांडिली निःशेखीं ॥ होवोनियां अधो

१शंकरास. २ नाश. ३ भिल्लाची कन्या. ४ सुंदर. ५ कन्या. ६ रक्त. ७ निरसन. ८ योग्य. ९ हाल्लें. १० समग्र.

मुखी ॥ दुःखपंकीं निमग्न ॥ ८ ॥ कठिण ऐसें वाग्वज्र ॥ ऐकोनियां हनुमावीर ॥ बोलों आदरिलें उत्तर ॥ श्रीरघुवीर लक्षो
नि ॥ ९ ॥ ऐकें स्वामी रघुनाथा ॥ ह्मणि उपेक्षिसी सीता ॥ पतिव्रतेचा विकल्प धरितां ॥ निजव्रता बोल लागे ॥ ११० ॥
सीतेचेनि तेजानळें ॥ सहरावण पैं वहिलें ॥ कटक अवघेंचि अहाळलें ॥ प्रेतरूप आलें युद्धासीं ॥ ११ ॥ ससैन्य लंकाना
था ॥ आपण वधिलें तत्वतां ॥ ऐसें नमानावें रघुनाथा ॥ वल्गोनि वृथा कार्य नाहीं ॥ १२ ॥ सीतेनें मारिले नसतां ॥ तुज
नमरते रघुनाथा ॥ मारिलेचि मारोनि तत्वतां ॥ जय सर्वथा तुह्मां दिधला ॥ १३ ॥ रावण वधाचिये ख्याती ॥ त्रैलोक्यीं
पावनं कीर्ति ॥ जिचेनि प्रतापें त्रिजगतीं ॥ तुमचें तुह्मांप्रति लक्षेना ॥ १४ ॥ जिचेनि तुझी शौर्यशक्ती ॥ जिचेनि तुझी शौर्य
कीर्ति ॥ ते समूळ जानकी चिच्छक्ती ॥ जाण निश्चितीं श्रीरामा ॥ १५ ॥ जिचेनि तुज नाम रूप ॥ जिचेनि प्रौढ प्रताप ॥
जिचेनि रणीं साटोपं ॥ धैर्य अमूप जिचेनी ॥१६॥ ते तुझी निजशक्ती सीता ॥ तुवां उपेक्षिली निजकांता ॥ तेथें इतराची कोण
कथा ॥ दीनानाथा भजनमार्गीं ॥ १७ ॥ पूर्विल्याहूनि अनाॅरिसी ॥ तुवां देखिली सुंदरवेपीं ॥ अनोळख भक्तिचिन्हांसीं ॥
काय स्वामीसीं ह्मणावें ॥ १८ ॥ सूर्याचें सामर्थ्य गगनीं ॥ स्वयें नेणे दिनमणी ॥ तें जाणतसे कमळिणी ॥ सुखविकासनीं पैं जा
ली ॥१९॥ चुंबकाची चाळकशक्ती ॥ स्वतां नेणे निजस्थिती ॥ जडें लोहें सुखेंचि जाणती ॥ते चळण पावती दर्शनें ॥१२०॥ चं
द्रकिरणींचा अमृतधार ॥ स्वतां नेणे हिमकर ॥ सेवून जाणती चकोर॥दर्शनें अपार आनंद ॥२१॥ तैसी देखतां श्रीराममूर्ति॥
जरी उल्हास नवाणे चित्तीं ॥ ते वज्राहूनि कठीण जाती ॥ श्रीराममूर्ति अनोळख ॥ २२ ॥ स्वस्वरूपीं आराम ॥ त्यातें बोलि
जे श्रीराम ॥ तें अंतरींचें निजप्रेम ॥ सुखें परम वोतलें ॥ २३ ॥ अद्वैतीं सुखसंबंधु ॥ इंद्रियावीण अगाधु ॥ विषयावीण परमा
नंदु ॥ तें स्वरूप शुद्ध तुझें स्वामी ॥२४॥ त्या निजरूपातें देखतां ॥ जरी उल्हास नवाणे चित्ता ॥ इंद्रियें नव्हे पुढता ॥ तरी ते
वृथा पापाणवत ॥२५॥ तुझिया दर्शनाचें सुख ॥ श्रीरामा तुज अनोळख ॥ भक्त जाणती सात्विक ॥ जे नैष्ठिक व्रतधारी॥२६॥

१ त्यागकरसी. २ तेजाग्नीनें. ३ संपूर्ण. ४ दग्धझाले. ५ पवित्र. ६ सामर्थ्य. ७ भिन्न. ८ चंद्र.

तुज देखतां रघुनाथा ॥ अष्टौभाव सात्विकता ॥ गुढी उभविली स्वानंदता ॥ बाहेरी तत्वतां ते आली ॥२७ ॥ तेणें पुष्ट जाली सीता ॥ ते देखतांचि रघुनाथा ॥ विकल्प गमला तुझ्या चित्ता ॥ अंतरव्रता नेणोनि ॥२८॥ वेदपुराणसंमत ॥अंतर्यामी रघुनाथ॥ तें कांहीं नदिसे येथ॥अंतरव्रत कां नकळे॥२९॥तरी भाग्य आपुलेंचि हीनें ॥जें अंतर नेणें रघुनंदन॥सकळांला मी जो सर्वज्ञ॥तें वेदवचन काय जालें॥१३०॥आतां असोत या कथा॥वर्म बोलतां रघुनाथा॥प्रबळ क्षीण वाटेल चित्ता॥आह्मां सीता काय होय॥३१॥ जेणें सुख स्वामीसी॥तेंचि करणें आह्मांसी॥सीतेची भीड ते कायसी ॥दिव्य जानकीसीं पैं मागृ ॥३२ ॥दिव्या उतरल्या सीता सती॥जरी अंगिकारीना रघुपती ॥तरी देहपात करणें समस्तीं ॥आणीक युक्ति असेना॥३३॥ह्मणोनियां क्रोधावेषीं॥आला जानकिये पासीं॥ऊठ हो काय पडलीसी॥दिव्य रामासीं पैं देईं॥३४॥ऐकतां हनुम्याचें वचन॥जानकी जाली आनंदघन॥मज बोळला रघुनंदन ॥दिव्य आपण मागितलें ॥३५॥ दिव्य नघेतां पैं येथ ॥ मज अंगिकारीना रघुनाथ॥लौकिकीं होते विपरीत ॥ जें विपयलुब्ध श्रीराम॥३६॥अहंरावणाच्या घरीं ॥श्रीरामशक्ति सीता सुंदरी ॥राखिली होती षण्मासवरी ॥ते येकाळीं घरीं घातली ॥३७॥ ऐसा जनापवाद होता॥तो चुकविला हनुमंतां॥श्रीरामाची निर्विषयता॥प्रकट तत्वतां तुझेनि आजी॥३८॥जानकीची निष्पापता॥ तुझेनि जाली वायुसुता ॥ दिव्य मागतां रघुनाथा ॥ देईन तत्वतां सर्वांगें ॥३९॥ दिव्य मागतां रघुनंदन ॥ जेणें अंगें देईन जाण ॥ तेचि होईल पावन ॥ निंद्य जाण पैं येर ॥ १४०॥ याकारणें सर्वांगेंसीं ॥ दिव्य देईन श्रीरामासीं ॥ ऐसें बोलतां वेगेंसीं ॥ हनुमंत चरणासीं लागली ॥ ४१ ॥ तुझेनि धर्मे हनुमंता ॥ आजि माझा उजळला माथा ॥ विलंब नकरीं सर्वथा ॥ होय योजिता सामग्री ॥ ४२ ॥ ऐकोनियां तें वचन ॥ आलें हनुम्यासीं स्फुरण ॥ करोनि सर्वांगें निंबलोण ॥ वंदिले चरण जानकीचे ॥४३॥ दिव्य मागता रघुनाथ ॥ जानकीचें हर्षित चित्त॥तेणें सुखमय हनुमंत ॥ सामग्री योजित दिव्याची॥४४॥श्रीराम आज्ञा तत्वतां ॥ सर्वांगें दिव्य देवों पाहे सीता ॥ तो संपादावया हनुमंता ॥ विचार चित्ता आठवला ॥४५॥विश्वाकार विषम कुंड॥ ॥ ४ ॥

१ उणें. २ कृपायुक्त झाला, ३ पवित्र. ४ भयंकर.

हनुमंतें पेटविलें प्रचंड ॥ देखोनि खळबळिलें ब्रह्मांड ॥ अकांड तांड मांडिलें ॥४६॥ ज्वाळा लागती अंतराळीं ॥ आकाश व्यापिलें ज्वाळीं ॥ जवळी येवोनि जनकबाळी ॥ कुंड न्याहळी अतिप्रीती॥४७॥ तंव अपूर्व तेथें जालें ॥ सबाह्य कुंड रामें व्यापिलें॥ तें देखोनि जनकबाळें ॥ आश्चर्य वर्तलें निजचित्तीं ॥४८॥ अभिनव लीला रघुपतीं ॥ दिव्य घेतां मजप्रति ॥ कुंडामाजीं निजस्थिति ॥ अंतरवृत्ति पाहूं आला ॥४९॥ येथें कायसा विचार आन ॥ शुद्धभावार्थाचें प्रमाण ॥ करोनियां अग्निमाजि स्नान ॥ श्रीरामचरण सेवावे ॥१५०॥ ऐसा निश्चय करोनि चित्तीं ॥ रामांगना महासती ॥ स्वयें प्रतिज्ञा झाली बोलती ॥सावध श्रोतीं परिसावें ॥ ५१ ॥ ॥ श्लोक ॥ मनसिवचसिकायेजागरेस्वप्नमार्गेनहिवसतिमनोमेराघवादन्यपुंसि ॥ सपदिदहममांगं पापकृत्पावकेदंसुकृतिनइतिभाजांत्वंहिनःकर्मसाक्षी ॥ ६ ॥ ॥ टीका ॥ राहोनि कुंडासमीप ॥ श्रीरामभजनप्रताप ॥ बोलती झाली आपेआप ॥ सुखस्वरूप श्रीराम ॥ ५२ ॥ निजभजनमहिमान ॥ निजस्थितीचें वर्णन ॥ स्वयें बोलोन ये आपण ॥ परी नबोलतां जाण सरेना ॥ ५३ ॥ पुसतां श्रीरघुनंदन ॥ वेचूंही नये आपण ॥ दिव्य समयीं उच्चारण ॥ केल्याविण सरेना ॥ ५४ ॥ ह्मणोनियां निजस्थिति ॥ बोलती झाली सीतासती ॥ अत्यंत नम्र अतिप्रीती ॥ अग्नीसीं विनंती करीतसे ॥५५ ॥ स्वामि परियेसीं तेजोराशी ॥ तूं साक्षी सर्वकर्मासीं ॥ अंतर सकळ जाणसी ॥ जठरनिवासी जठराग्नी ॥५६॥ अत्यंत चपळ शीघ्रगती ॥ जेथें जेथें जाय मनोवृत्ती॥तेथें तेथें रघुपती॥ चाळक स्थिति सांगातें॥५७॥कल्पनेचेनि योगें॥मन जेथें जाय वेगें ॥ राम सरसा पुढें मागें ॥ परतोनि निघे तेथेंचि ॥५८॥ राम सांडोनियां मना ॥ विषय जरी ये ध्याना ॥ तरी देह हुताशना ॥ करीं दहन क्षणमात्रें ॥ ५९ ॥ व्यापार जे कां वाचिक ॥ स्वर वर्ण उच्चारादिक॥ श्रीराम त्यांचाही चाळक॥ नुच्चारे देख रामेविण ॥ १६० ॥ वाचेसिं वदविता राम ॥ नित्य कथेसिं मेघश्याम ॥ रामेविण नाहीं उपशम ॥ वाग्विश्राम श्रीराम ॥ ६१ ॥ वाचा भलतेउति वोंवडे ॥ परी रामेवीण नवचे पुढें ॥ श्रीरामेंविण उघडें ॥ निजनिवाडें वचन नाहीं ॥६२॥ तेथें सैराट देतां हा

१ मोठें. २ दचकलें. ३ विलक्षण. ४ आकाशीं. ५ विलक्षण. ६ विश्रांति, ७ फिरे. ८ नजायी. ९ निश्चयें.

का ॥ हाकेमाजीं राम नेटका ॥ अनारिसे होतां देखा ॥ देवमुखीं करी भस्म ॥६३॥ हे काया जेथें आंतळे ॥ तेथेंचि श्रीराम मि
ळे ॥ श्रीरामाहूनि वेगळें ॥ नाहीं उरलें सर्वथा ॥६४॥ दिसताहे हा दिसे देहो ॥ ऐसा बहुतांसि संदेहो ॥ ते देहीं श्रीरामरावो ॥
प्रकट पाहों दिसतसे ॥ ६५ ॥ राम अवघे श्वासोश्वास ॥ राम पळ निमेषोन्मेष ॥ श्रीरामीं पैं सावकाश ॥ निजवास रामप
णें ॥६६॥ रामेवीण शरीरा ॥ क्षणही जाये आन मोहरां ॥ तरी देह वैश्वानरा॥क्षणमात्रें भस्म करीं ॥६७॥ शरीर वाचा मानस ॥
त्रिविध प्राण सावकाश ॥ तुजपुढें केला हुताश ॥ श्रीराघवेश पावावया ॥ ६८ ॥ कायिक वाचिक मानसिक ॥ त्रिविध व्य
वहार संसारिक ॥ याचें प्रमाण केलें देख ॥ ऐक आणीक सांगेन ॥६९॥ जाग्रति सुषुप्ति आणि स्वप्न ॥ त्याची ते स्थिती संपूर्ण॥
याचा साक्षी तो रघुनंदन ॥ ऐकें लक्षण पैं तेंही ॥७०॥ जाग्रति जें जें भासत॥त्याचा प्रकाशक रघुनाथ ॥ दृश्य द्रष्टा दर्शन तेथ॥
सहजचि होत श्रीराम ॥७१॥ मावळोनियां जाग्रती ॥ कल्पना वसे स्वप्नस्थिति ॥ त्यातें भासविता रघुपति ॥ जाण निश्चितीं
जठरेशा ॥ ७२ ॥ निरसोनियां जाग्रती ॥ उदेजतां स्वप्नस्थिति ॥ मध्येंचि जे कां सुषुप्ती ॥ जीयेतें ह्मणती गाढ मूढ ॥ ७३ ॥
परी मूढता नाहीं ऐसी ॥ केवळ सुखमय सर्वांसीं ॥ जाग्रतीच्या ज्या श्रमासीं ॥ त्या सुषुप्तीसीं निरसिती ॥ ७४ ॥ नलग
तां पैं सुषुप्ती ॥ केवळ जे स्वप्न जाग्रती ॥ ज्ञाते त्यातें दुखणें ह्मणती ॥ सुखसंवित्ति तेथें नाहीं ॥७५॥ ह्मणोनि सुषुप्ती सुखमय दे
ख ॥ श्रीराम त्याचें ही सोलींव सुख ॥ श्रीरामाहूनि आणिक ॥ नाहीं निःशेष पैं उरलें ॥ ७६ ॥ श्रीरामासि प्रदक्षिण ॥ करो
नि नमिले देवब्राह्मण ॥ करावया अग्निमाजीं स्नान ॥ पाहे रघुनंदन विश्वमूर्ति ॥७७॥ ऐसें परम प्रमाण सीता ॥ बोलतांचि पैं
तळतां ॥ सकळां जाली आश्चर्यता ॥ परमात्रस्था हुताशीं ॥७८॥ सीता बोलतां प्रमाणासीं ॥ नसाहवे जठराग्नीसीं ॥ साक्षी
सांगावें सकळांसीं॥भेदोनि देहासीं बाहेर आला॥७९॥ मंत्रबळें आहुती॥जेंवि प्रवेशे कुंडाप्रती॥तेंवि निजसामर्थ्यें सीता सती ॥ ॥५॥
उडी घालिती पैं जाली ॥१८०॥ सीता स्मरोनि रघुनाथ ॥ उडी घातली अग्निआंत॥आक्रांतले सुर समस्त॥केला निजघात जान

१ सुंदर. २ अन्यथा. ३ अग्नी. ४ स्पर्शे. ५ स्थळीं. ६ स्फुर्ति.

कियें ॥८१॥ तेथें बुजालीं वानरें ॥ भ्यालीं सकळ निशाचरें ॥ सूकरादि खेचरें ॥ जालीं समग्रें भयाभीत ॥ ८२ ॥ कृपाळु श्रीरघु
नंदन ॥ सकळां निश्चय होता पूर्ण ॥ येव्हढें केलें निर्वाण ॥ जीवावरी पूर्ण उठावला ॥ ८३ ॥ तंव आश्चर्य जालें तेथ ॥ धगध
गीत ज्वाळा समस्त ॥ इंगळ जे लखलखित ॥ लोपोनि शोभत जानकी ॥८४॥ तेथें तम धूमाचे घोळ॥आणि रजरक्त कल्लोळ ॥
ते लोपोनि सकळ ॥ जनकबाळ देदीप्य ॥८५॥ तेथें दहनदीप्तिरुखा ॥ मूळ ते जानकी देखा ॥ अग्नीचिया निजशिखा ॥ त्या
चि शाखा तया वृक्षा ॥८६॥ सीता निजतेजकल्लोळें ॥ पावकपापें निःशेष पळे ॥ रावणवंदीं जें घडलें॥होतें चैलें पैं धुतां ॥८७॥
सीता पतिव्रता निर्दोष ॥ अग्नि जाला पैं चोख ॥ जयजयकारें करिती घोष ॥ गर्जती अशेष हरिनामें ॥८८॥ तें देखोनि श्रीरा
घवा ॥ जाकळिलें अतिकणवा ॥ अवघेपणेंचि अघवा ॥ आला खेंवा स्वानंदें ॥ ८९ ॥ ऐसी प्रकृतिपुरुषां भेटी ॥ खेंवां पडो
नि पडली मिठी ॥ हरपली उठाउठी ॥जिराली पोटीं येरयेरां ॥१९०॥ तेथें योग वियोग कांहीं॥स्मरणास्मरण तें नाहीं॥बुझावण
जालें दोहीं ॥ लवलाहीं दोन्हीपणा ॥ ९१ ॥ श्रीरामरूपीं तळतां ॥ मिळोनि गेली जनकदुहिता ॥ ननिवडे पैं सर्वथा ॥ युक्ति
विवरितां बहुविध ॥ ९२ ॥ तेथें अशोकाचा शोक ॥ वियोगभावनेचें दुःख ॥ हरवोनि जंव ह्मणे सुख॥तंव ह्मणतें निःशेष हारपलें
॥ ९३ ॥ ऐसा शिवशक्ति संयोग ॥ अभ्यासेवीण महायोग॥निःशेष कल्पनेवीण भोग॥अतिअव्यंग भोगिती ॥९४॥ एकपणाचे
नि आलें ॥ सर्वथा नुरेचि वेगळें ॥ श्रीरामरूपें सगळें ॥ सामावलें एकाएकीं ॥ ९५ ॥ एकाएकी जनार्दनीं ॥ सहजी सहजचि
मिळणी ॥ प्रकृतिसहित जनकनंदिनी ॥ रामचरणीं सरतीजाली ॥ १९६ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटी
कायांसीतादिव्यनिरूपणंनामअष्टषष्टितमोऽध्यायः ॥ १७८ ॥ ॥ओव्या॥ ॥ १९६ ॥ ॥श्लोक॥ ॥६॥ ॥एवं॥ ॥ २०२ ॥

१ घाबरलीं. २ वृक्षा. ३ ज्वाला. ४ अग्नीचें पाप. ५ वस्त्र. ६ व्यापिलें. ७ आलिंगन. ८ निवटली.

भा·रा·यु·कां·अ·६९
देव·
रा·
सी·
रा·
अग्निकुंड
दशरथ·
वि
रा·

श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ जेंवि सुवर्ण आणि कांती ॥ प्रभा आणि दीप्ति ॥ तेविं सीता आणि रघुपती ॥ स्वयें शोभती निजते
जें ॥१॥ कापुर आणि [illegible] ॥ [illegible] आणि ज्योति ॥ भानु आणि दीप्ति ॥ तेविं भासती एकरूप ॥ २ ॥ साकरेमाजि गोडी दे
खा ॥ सागरी लहरींच्या झळका ॥ तेविं माजी रघुकुळटिळका ॥ जनकदुहिता शोभत ॥३॥ धात्र्याआंगीं सावित्री ॥ उमा शंकर
जानुवरी ॥ रमा समीप मुरारी ॥ तेविं रावणारीजवळी जनकात्मजा ॥ ४ ॥ जानकीयुक्त रघुनाथ ॥ देखोनियां अतिमंडित ॥
सदैव त्रैलोक्यीं समस्त ॥ आनंदभरित पैं जाले ॥५॥ दिव्या उत्तरली जानकी ॥ तेणें आनंद सकळिकीं ॥ वानर नाचती हरि
खीं ॥ पुच्छ मस्तकीं उभवोनि ॥६॥ घालिती [illegible] ॥ वृक्ष झेलिती वाडेंकोडें ॥ एक झेलिती पर्वतखडे ॥ हरिखें मा
कडें नाचती॥७॥नळ नीळादि जांबुवंत ॥ हनुमा आणि सुग्रीव तेथ ॥ येवोनि नमिला रघुनाथ ॥ आनंदभरित सकळिक ॥ ८ ॥
बिभीषणादि प्रमुख ॥ सकळीं नमिला रघुकुळटिळक ॥ सुर नर आनंदले आवश्यक ॥ पुष्पवृष्टि देव तिहीं केली ॥९॥ वानर रा
क्षसांचिये स्थानीं ॥ माजि श्रीरामचूडामणी ॥ समवेत जनकनंदिनी ॥ पुष्पीं करोनि मंडित ॥१०॥ सकळ सभा पुष्पमंडित ॥
देखोनियां रघुनाथ ॥ मस्तकांजुळी अतिविनीत ॥ स्तवन करित देवांचें ॥ ११ ॥ लोटांगण अतिप्रीतीसीं ॥ ब्रह्मा आणि शं
करासीं ॥ इंद्रादिकां सकळांसीं ॥ नमन साष्टांगीं पैं केलें ॥ १२ ॥ लोटांगण दशरथासीं ॥ करून विनवी सकळांसीं ॥ क्षमा
करावी मानसीं ॥ सर्वथा उदासी नव्हावें ॥ १३ ॥ उल्लंघोनि तुमच्या वचनासीं ॥ दिव्य मागितलें जानकीसीं ॥ कोप नकरावा
तद्विषीं ॥ माझे विनंतीसीं परिसावें ॥ १४ ॥ ॥ श्लोक ॥ अनृतंसाहसंमायामूर्खत्वमतिलोभता ॥ अशौचत्वंनिर्दयत्वंचस्त्रीणां
दोषाःस्वभावजाः ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ भलतिया स्त्रियेचे देहीं ॥ करणी नकरितां कांहीं ॥ स्वाभाविक गुण पाहीं ॥ ऐक तेंही सां
गेन ॥१५॥ अमृताची वोतिली राशी ॥ सत्य येवों नेदि दृष्टीसीं ॥ रिघोनि पतीच्या मानसीं॥स्वेच्छा आणिकांसीं विचरत॥१६॥
मनीं उद्यमाची ऐसी हाव ॥ जे आकळीन ब्रह्मांड सर्व ॥ तदर्थींचे युक्तिगौरव ॥ अपार धांव मनाची ॥ १७ ॥ साहस कर

१ तेज. २ वास. ३ अटाचा ४ [illegible]. ५ आनंद. ६ उड्या. ७ नम्र. ८ अनुसरती. ९ व्यापाची, उद्योगाची.

णें बहुत ॥ तदर्थी शक्ति अद्भुत ॥ इकडील तिकडे पर्वत ॥ ठेवितां चित्त कढेना ॥१८॥ बैसका सांडावी पर्वतीं ॥ उलथों शके क्षि
ती ॥ तरी विषयों धरिला वित्तीं ॥ तो नसांडी भय लज्जा ॥ १९ ॥ हिताहित विचार ॥ करणें नाहीं साचार ॥ लोभें बोतिलें श
रीर ॥ क्रिया अपार मूर्खत्वाची ॥ २० ॥ ममतेचें तरी अधिष्ठान ॥ आचार तितुका लोभजन्य ॥ सहसा उपरती नाहीं जाण ॥
अपार श्रवण जरी केलें ॥ २१ ॥ कल्पपर्यंत गंगेप्रति ॥ असतां पाषाणाची स्थिती ॥ तिळही नभिजे निश्चिती ॥ तेवि श्रवण
स्थिति स्त्रियांची ॥२२॥ शौचें त्यांचें केवि सां[illegible] ॥ मद्याचा घट जेवि गंगे ॥ बुडवितांही सर्वांगें ॥ नव्हे वेगें पै शुद्ध ॥२३॥ बाह्य
दाविती आचार ॥ अंतरीं वासना विचित्र ॥ अहर्निशीं कामाचार ॥ वृत्ति अपार सैरा विचरे ॥२४॥ दयेचा तरी गंध नाहीं ॥ क
ठिणताचि बोतिली देहीं ॥ विषयविषाद होतां पाहीं ॥ डसे [illegible]वलाहीं घटीसीं ॥ २५ ॥ माता पिता अथवा पुत्र ॥ भ्रतार होकां
सहोदर ॥ खुंति चुकतां अणुमात्र ॥ घात सत्वर करूं पाहे ॥ २६ ॥ ऐसे स्त्रियेच्या देहीं ॥ सहज गुण असती पाहीं ॥ जनासि
विश्वारा नमने कांहीं ॥ बहु उपायीं झाडा देतां ॥२७॥ जानकीची निष्पाप स्थिति ॥ मीच जाणतों अंतरवृत्ती ॥ इतरांसि याव
या प्रचीती ॥ दिव्य निश्चितीं घेतलें ॥ २८ ॥ कपटबुद्धि दशग्रीवें ॥ नेली होती कामभावें ॥ तो परिहारार्थ केवि संभवे ॥ ह्मणो
नि दिव्यें अंगिकारिली ॥ २९ ॥ निष्पाप जाणावया जानकीसीं ॥ तुह्मींच प्रेरिलें दिव्यासीं ॥ अधिष्ठानत्रय अंतरवासी ॥ नि
जजनासी प्रेरक ॥३०॥ तुमचे आज्ञेवांचून ॥ नाहीं करीत उदक[illegible]पान ॥ कोप नकरावा आपण ॥ आज्ञापन हें तुमचें ॥ ३१ ॥
कव्हा आज्ञापिलें आह्मी ॥ तरी सांगेन ऐका स्वामी ॥ इंद्रियांचे निर्गमागमीं ॥ चाळक तुह्मी सर्वथा ॥ ३२ ॥ कार्य कारण क
र्तव्यता ॥ मज नाहीं नाहीं सर्वथा ॥ तुह्मी प्रेरक नि[illegible] ॥ [illegible] जनकदुहिता शुद्ध केली ॥ ३३ ॥ पृथक् पृथक् सांगों नांवें ॥
तरी सर्वज्ञ तुह्मी स्वभावें ॥ मज सर्वथा उपसाहवे ॥ निजगौरवें [illegible]समावें ॥३४॥ ऐकोनि श्रीरामवचना ॥ आश्चर्य जालें सुगर
णा ॥ घालोनियां लोटांगणा ॥ [illegible] जायजी विशदबोधा ॥ विमलकीर्ति विद्यारविंदा ॥ विश्वात्म्या ॥ १ ॥

[illegible] ७ अनवस्था. ८ निरास. ९ सहन करावे. १० स्पष्ट, निर्मल.

विश्ववंद्या ॥ विश्वातीत विश्वेशा ॥३६॥ विद्याविद्यातीत ॥ सकळशास्त्रां आदिभूत ॥ शास्त्रीं संपादितां अर्थ ॥ तो तूं निश्चित
श्रीरामा ॥३७॥ सर्वांतर्यामी शाश्वत ॥ सकळ जाणता अंतर्वृत ॥ जनापवाद इत्थंभूत ॥ स्वामी यथार्थ संपादिला ॥३८ ॥ जि
चेनि नांवें विश्व मुक्त ॥ जे रामीं नित्य रत ॥ प्रातःस्मरणीं नित्य स्मरत ॥ तिचा भावार्थ प्रकट केला ॥३९॥ इतर सकळ साधकां
सीं ॥ आचार्या जाली परियेसीं ॥ निष्ठेची परी आहे ऐसी ॥ दृढत्वें जगासीं उपदेशु ॥४०॥ अमलकीर्ति श्रीरघुनाथ ॥ निर्मळ जा
नकीचें आचरित॥सृष्टींत तुह्मी दोघें मंडित॥कीर्ति अद्भुत त्रैलोक्यीं॥४१॥ ॥श्लोक॥ सीतालक्ष्मीर्भवान्विष्णुर्देवःकृष्णःप्रजापतिः॥
वधार्थेरावणस्येहप्रविष्टोमानुषींतनुं ॥२॥ तदिदंनस्त्वयाकार्यंकृतंधर्मभृतांवर ॥३॥ ॥टीका॥ अस्मत्कार्यालागीं स्वामी॥पूर्वी प्रा
र्थिलें होतें आह्मीं॥ते प्रार्थनेच्या उपक्रमीं॥अवतार तुह्मीं दोघीं धरिला ॥४२॥ तें संपादावया इत्थंभूत ॥ लक्ष्मी ते सीता निश्चित॥
आह्मांलागीं कष्टली बहुत ॥कर्म देहांत आचरली॥४३॥मनीं नधरवे धरितां॥चळकांप बोलतां चित्ता॥तें कर्म जनकदुहिता॥सुरका
र्यार्था आचरली ॥४४॥ तूं श्रीविष्णु परमात्मा ॥ मनुष्यनाट्यरघूत्तमा ॥ अवतरोनि मेघश्यामा॥ राक्षसाधमा निर्दाटिलें ॥४५॥
राज्यभोगा देवोनि पाणी ॥ दुस्तर निष्ठा अंगिकारूनि ॥ वनवासी जाला वनीं ॥ पावन अवनी करावया ॥ ४६ ॥ निजांगें सा
होनि कष्ट ॥ कर्म केलें पैं अचाट ॥ निवटिला दशकंठ ॥ सुरसंकट निरसिलें ॥ ४७ ॥ एतद्विषयीं दातारा ॥ माथां घ्यावें उप
कारा ॥ सृष्टिरक्षणीं कळवळा पुरा ॥ तुज रघुवीरा पहिलेंचे ॥ ४८ ॥ तूं सकळांचा आदिकर्ता ॥ तूं सकळां प्रतिपाळिता ॥
सृष्टिघातका लंकानाथा ॥ क्षणें रघुनाथा निर्दाटिलें ॥ ४९ ॥ हें नवल नव्हे जगजेठी ॥ तुझी विक्षेपभ्रुकुटी ॥ क्षणें निवटिल स
कळ सृष्टी ॥ मारितां दशकंठी नवल कोण ॥५०॥ अनायासें रघुनाथा ॥ कीर्ति केली जे तत्वतां ॥ उद्धरावया लोकां समस्तां ॥
जाली सर्वथा जगद्वंद्य ॥ ५१ ॥ ॥ श्लोक ॥ इममार्षंस्तवंदिव्यमितिहासंपुरातनं ॥ येनराःकीर्तयिष्यंतिनास्तितेपांपराभवः
॥ ४ ॥ ॥टीका॥ तुझा दास रघुनाथा ॥ वाल्मीक अनागतवक्ता ॥ तेणें गायिली जे कां कथा ॥ ते यथार्थता संपादिली॥५२॥ ग

१ ऐसें. २ आरंभीं. ३ कल्पां. ४ संहारिले. ५ पवित्र. ६ दृष्टी. ७ देवांचें दुःख ८ चक्र. ९ भविष्य.

मकथेवीण जगतीतळ ॥ जालें होतें शून्य मंडळ ॥ तें वसविलें सकळ ॥ कीर्ति मंगळ करोनियां ॥ ५३ ॥ श्रीरामकथा विशुद्ध ॥ ज्याचे वाचेसिं ये सिद्ध ॥ तो पावे अगाध बोध ॥ परमानंद श्रीरामें ॥ ५४ ॥ जो परिसे एकाग्र चित्तें ॥ निमग्न होय निजअर्थें ॥ श्रीराम स्वयें तयातें ॥ निजनिश्चितें स्वयें उद्धरी ॥५५॥ उद्धरी हा उद्धार पाहो ॥ स्वयें नसाहे रामरावो ॥ अर्थ सबाह्य स्वयमेवो ॥ आविर्भावो रामाचा ॥ ५६ ॥ अर्थरूप रघुनंदन ॥ श्रोता वक्ता सबाह्य पूर्ण ॥ स्वयें कोंदे पैं आपण ॥ स्वानंदघन पूर्णत्वें॥५७॥ असो श्रोत्या वक्तियाची कथा ॥ रामकथेचा आदर धरितां॥ कळिकाळातें हाणोनि लाता ॥ निजमुक्तता पाविजे॥५८॥ कथेच्या ठायीं आदर ॥ तरी श्रोते वक्ते जे नर ॥ त्यासिं अनुमोदितां साचार ॥ स्वयें रघुवीर सोडवी ॥ ५९ ॥ ऐसें देवोनि आशीर्वचन ॥ देवीं स्तविला रघुनंदन ॥ रामें घालोनि लोटांगण ॥ सकळ सुरगण वंदिले ॥ ६० ॥ करोनि सकळांचें स्तवन ॥ सुखमय श्रीरघुनंदन ॥ पुढें देखोनि हुताशन ॥ करी विनवण तयाची ॥ ६१ ॥ ॥ श्लोक ॥ भगवन्हव्यवाडीशलोकपावनपावक ॥ शृणुमेस्याःपरित्यागेकारणंत्वंविभावसो ॥ ५ ॥ जानाम्येनामहंसाध्वीमनुरक्तांजितेंद्रियां ॥ दृढव्रतसमाचारामात्मनःकर्मसंयुतां ॥६॥ ॥ टीका ॥ जेंवि कोणी प्राकृत जन ॥ येरयेरांच्या उपकारें पूर्ण ॥ परस्परें करिती स्तवन ॥ तेंवि रघुनंदन विनवितु ॥६२॥ ऐकें स्वामी हुताशा ॥ सकळ जठरनिवासा ॥ कर्मसाक्षी कर्माध्यक्षा ॥ सकळपाळका जठराग्नी ॥६३॥ सकळलोकपावना ॥ ऐकें स्वामी हुताशना ॥ जनकजेच्या महिमाना ॥ सावधाना परिसावें ॥ ६४ ॥ साध्वी परम पतिव्रता ॥ अनुरक्त सती सीता ॥ जितेंद्रिय पैं सर्वथा ॥ हें मी तत्वतां जाणतसें ॥६५॥ जानकीच्या सत्वें करून ॥ पतिव्रता सतीत्व पूर्ण ॥ निजसामर्थ्यें अतिदारुण ॥ स्वयें जाण आभासे ॥६६॥ ते जानकीचा संदेहो ॥ मज सर्वथा नाहीं पहाहो ॥ लोकप्रचीतीचा निर्वाहो ॥ निःसंदेहो पैं केला ॥६७॥ जानकी पतिव्रता पूर्ण ॥ तथापि तुवां रक्षिली जाण ॥ सर्वांगें उडी घालितां आपण ॥ व्हावें दहन तेणें काळें ॥ ६८ ॥ तुवां रक्षिली साचार ॥ तेणें वांचली सुंदर ॥ मज भेटली सत्वर ॥ हा उपकार पैं तुझा ॥६९॥ तुझेनि ध

१ आनंदतां. २ अग्नी. ३ विराजमान होई. ४ सत्य.

र्में हुताशनी ॥ मज भेटली जनकनंदिनी ॥ ह्मणोनियां लोटांगणीं ॥ घाली आपण श्रीराम ॥ ७० ॥ तें देखतां हुताशन ॥ आनंदमय होवोनि पूर्ण ॥ लोटांगणी रघुनंदन ॥ स्वयें आपण विनवित ॥७१॥ ऐकें स्वामी रघुनाथा ॥ निष्पाप तुझी निजशक्ती सीता॥ तिचेनि धर्में तत्वता ॥ नित्यमुक्तता मज आली ॥७२॥ सीतेचेनि स्पर्शें सांग॥ त्रिविधताप जाला भंग॥ निमाला माझा सकळदोष॥ सुख अभंग पावलों ॥७३॥ अहंदुष्ट रावणाचे मेळे ॥ रजरागें अत्यंत काममेळे ॥ विषयभोगी दृढ काटेळे॥ जग भेदिलें दोहिंसवा ॥७४॥ तितुके विटाळाचे मेळे॥ धुतां अत्यंत कष्ट जाले॥ बोली नबोलवे बोलें॥ देह जाले जर्जर ॥७५॥ ते सकळ कष्ट स्वामी॥ जानकीच्या पदसंगमीं ॥ सकळ निस्तरलों आह्मीं ॥ जे कृतश्रमीं नवचती ॥ ७६ ॥ जानकीचे पाय देखतां ॥ सकळ मळाची क्षाळणता ॥ स्वयें जाली रघुनाथा ॥ बहुत आतां काय सांगूं ॥ ७७ ॥ माते जानकीचे संगती ॥ सकळमळाची जाली शांती॥ माझी उजळली निजदीप्ति ॥ स्वप्रकाशस्थिती पावलों ॥७८॥ अभक्तांचा जठरपाक ॥ करितां श्रमलों होतों देख ॥ जानकीसंगें अलौकिक ॥ विश्रांतिसुख पावलों ॥ ७९ ॥ ऐसी जानकीची स्तुति ॥ करोनि नमिला रघुपति ॥ तंव पुढें होवोनियां पशुपति ॥ स्वयें विनंती करितसे ॥ ८० ॥ ॥ श्लोक ॥ शंकरश्चापिभगवान्प्रहृष्टेनांतरात्मना ॥ पुष्कराक्षमहाबाहोकृतंकर्ममहत्त्वया ॥ ७ ॥ दिष्ट्याशत्रुर्हतःपापःसुराणांरावणस्त्वया ॥ दिष्ट्यासर्वस्यलोकस्यप्रवृद्धंदारुणंतमः ॥ ८ ॥ त्वत्तेजसाविनिहतंरामरावणजंभयं ॥ आश्वास्यभरतार्दीश्चकौसल्यामभिवाद्यच ॥ ९ ॥ कैकेयींचसुमित्रांचदेवींलक्ष्मणमातरं ॥ प्राप्यराज्यंप्रियंदेव्यानंदयित्वासुहृज्जनं ॥ १० ॥ ॥ टीका ॥ शंकर ह्मणे रघुनाथा ॥ भाग्य फळासिं आलें आतां ॥ निर्वटिलें लंकानाथा ॥ सुरां समस्तां सोडविलें ॥ ८१ ॥ मेघहुंडे येवोनि दारुण ॥ जेंवि आच्छादि रविकिरण ॥ तेंवि दुरात्मा रावण ॥ सकळ सुरगण अवरोधी ॥ ८२ ॥ बंदीं घातली सुरमांदी ॥ तो दुष्ट दुरात्मा दुर्बुद्धी ॥ क्षणें वधिला बाणसंधी ॥ कृपानिधी रघुनाथा ॥ ८३ ॥ तुझ्या निजप्रतापकिरणें ॥ उजळलीं सकळ भुवनें ॥ उठविलें रावणाचें ठाणें ॥ सुरगणा सो

१ अधिदैविक, अधिभौतिक, अध्यात्मिक. २ दुःख. ३ मळ. ४ शंकर. ५ ढगांचे बुडख.

डविलें ॥ ८४ ॥ तेणें आनंद सकळां ॥ स्वस्थ स्थापिलें सुरकुळा ॥ आलिंगिली जनकबाळा ॥ अभिनवें लीला दाऊनि ॥८५॥
दिव्य घेवोनि रघुपति ॥ विस्तारिली अभिनव कीर्ति ॥ शेखीं विचारितां निश्चिती ॥ अग्निदीप्ति तेहि तूं ॥८६॥ चरित्र केलें अ
त्यद्भुत ॥ यश जोडलें ब्रह्मांडांत ॥ आतां नराहवें येथ ॥ जावें त्वरित अयोध्येसीं ॥८७॥ तुझेनि व्रतें व्रतस्थ ॥ बहु कष्टला भ
रत ॥ जटा वळलिया अद्भुत ॥ देह समस्त वाळविला ॥८८॥ तुझ्या पादुका रघुनाथा ॥ नित्य वंदित भरत माथा ॥ चित्तीं चिं
तितां रघुनाथा ॥ उसंतें भरता असेना ॥ ८९ ॥ इंद्रियां नित्यदास्य परम ॥ वाचेसीं नित्य रामनाम ॥ हृदयीं श्रीरामाचें प्रेम ॥
भक्तोत्तम पैं भरत ॥९०॥ श्रवणीं नित्य रामकथा ॥ नेत्रीं दृश्य मात्र तळतां ॥ न देखे वाचोनि रघुनाथा ॥ उसंत भरता पैं नाहीं
॥ ९१ ॥ करीं पादुका पूजिता ॥ अतिउल्हास भरता ॥ अहर्निशीं रघुनाथा ॥ बहु आस्था भेटीची ॥९२॥ त्यासीं द्यावें समाधा
न ॥ तैसाचि दुसरा शत्रुघ्न ॥ अवस्था भरताची समान ॥ समाधान द्यावें त्यासीं ॥ ९३ ॥ माता कौसल्या सुमित्रा ॥ कैकेयी प
रम पवित्रा ॥ जिणें धाडोनि वनांतरा ॥ दशशिरा मारविलें ॥९४॥ आणीकही दशरथकांता ॥ तुजलागीं आस्थाभूता ॥ त्यां
सीं भेटोनि रघुनाथा ॥ सुख समस्तां पैं देईं ॥ ९५ ॥ पितृदत्त निजराज्या ॥ भोगीं अभंग रघुराजा ॥ सिंहासन मंडित वोजा॥
निजभाजा समवेत ॥ ९६ ॥ अयोध्येचे जन समस्त ॥ तुझेनि वियोगें संतप्त ॥ अतिदुःखें पैं दुःखित ॥ आठवित श्रीरामा
॥ ९७ ॥ भरतादि सकळ लोक ॥ तुजलागीं त्यक्तोदक ॥ जेंवि मेघालागीं चातक ॥ तेंवि सकळिक तुजलागीं ॥९८॥ त्यांसीं दे
वोनि समाधान ॥ आनंदवावे सकळ जन ॥ मधुरगिरा प्रसन्न वदन ॥ ऐसें त्रिनयन बोलिला ॥९९॥ इक्ष्वाकुकुळवर्धना ॥ सूर्य
वंशा निजमंडणा ॥ तिघी माता करोनि नमना ॥ अश्वमेधयज्ञा संपादीं ॥१००॥ करोनि सकळ दिग्विजयो ॥ सुखी करीं समु
दावो॥अगाध दानें देवोनि पहाहो॥सुखी भूदेवें स्वयें करीं ॥१॥ राज्य करोनि अविछिन्नें॥सकळां द्यावें समाधान॥ नगरी विमानीं
घालून ॥ करावें गमन निजधामा॥२॥ जैसी केली विज्ञापना॥तैशा स्थिती रघुनंदना॥संपादोनि अनवच्छिन्न॥यश त्रिभुवना संपा ॥ ३ ॥

१ विलक्षण. २ विश्रांती. ३ सुंदर. ४ ब्राह्मण ५ संपूर्ण.

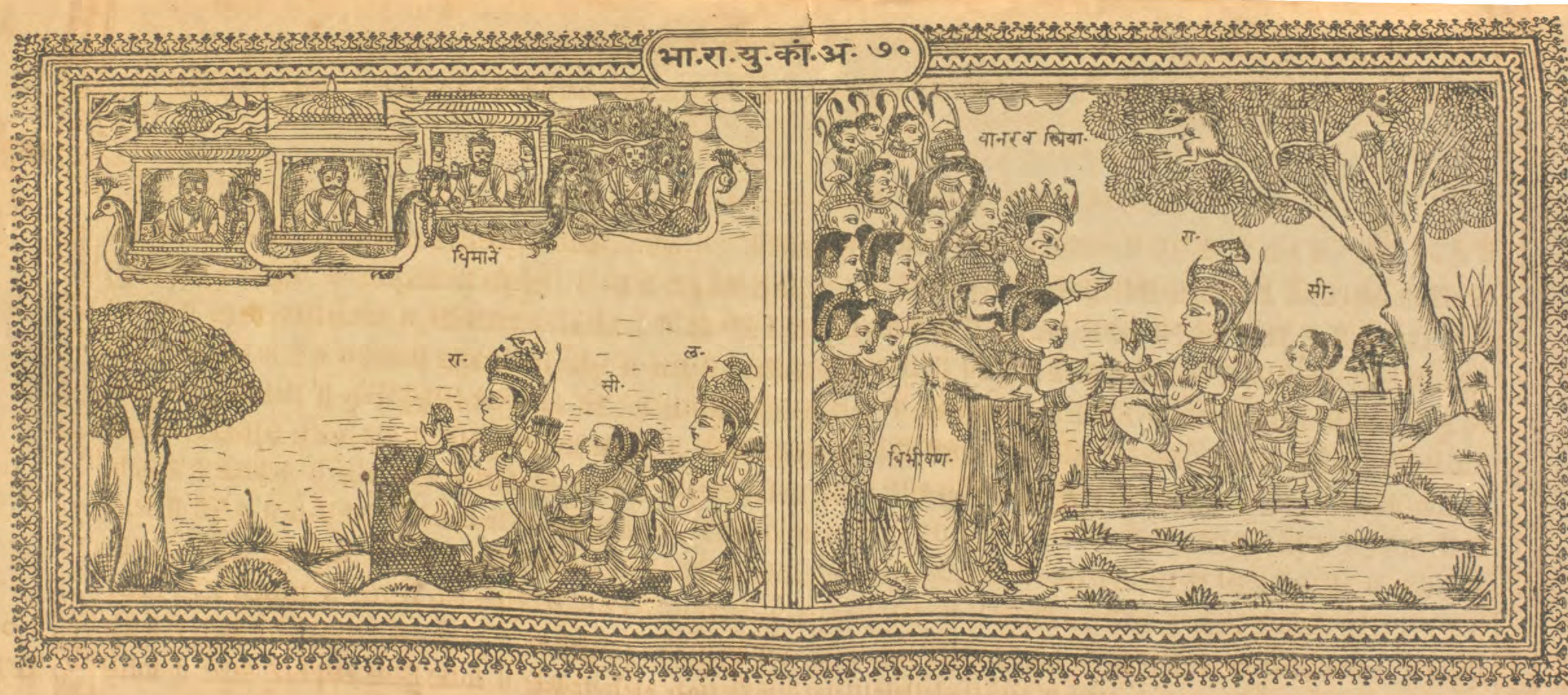
दीं ॥३॥ पैल पिता दशरथ॥तुझी भेटी आकांक्षित ॥अनुमोदोनि त्वरित ॥मनोगत मरक्षीं ॥ ४ ॥ तुझी निजकीर्ति ऐकतां॥उत्तम
लोकदशरथा॥प्राप्त असतां रघुनाथा॥सांडूनि तत्वतां येथें आला ॥५॥ श्रीरामदर्शना पुढें॥स्वर्ग सुख तें बापुडें ॥ परतलिया रामा
कडे॥सुख सुरवाडें भोगिजे ॥६॥ऐकतां पुत्राची निजकीर्ति॥आनंद दशरथाचे चित्तीं॥राम सौमित्र सीता सती॥पाहूं निश्चिती तेणें
आला ॥७॥ त्यासीं करोनि नमन॥द्यावें पित्यासीं समाधान ॥ ऐकोनि शंकरवचन॥दशरथ आपण नमियेला ॥८॥ अंतरिक्ष गग
नांतरीं॥नासमीप नादूरी ॥ राम पित्यातें नमस्कारी॥सीता सुंदरी समवेत ॥९॥ सौमित्रें घातलें लोटांगण ॥ तेणें दशरथा आनं
द गहन ॥ खोंचोनि अंतरिक्ष विमान ॥ मधुरवचन अनुवादे ॥ ११० ॥ ॥श्लोक॥ विमानशिखरस्थस्यप्रणामकरोत्पितुः ॥ दी
प्यमानंस्वयालक्ष्म्यादिवाकरमिवोदितं ॥ ११ ॥ लक्ष्मणेनसहभ्रात्रादददर्शपितरंप्रभुः ॥ आसीनमासनेदिव्येदिव्याभरणभूषि
तं ॥ १२ ॥ हर्षेणमहताविष्टोविमानस्थोमहीपतिः ॥ १३ ॥ ॥टीका॥ देदीप्यमान विमानीं ॥ मोक्षलक्ष्मी करोनि ॥ दशरथ
मंडित गगनीं ॥ जेंवि दिनमणी आकाशीं ॥ ११ ॥ अर्धांगीं सीतासमवेत ॥ विराजमान रघुनाथ ॥ बंधुही लक्ष्मण तेथ ॥न
मन करित पैं तिघे ॥ १२ ॥ तें देखोनि निजमानसीं ॥ आनंद जाला दशरथासीं ॥ विमानीं नाचत हरिखेसीं ॥ निजपुत्रासिं दे
खिलिया ॥ १३ ॥ चित्ररत्नाचे अलंकार ॥ विमानीं मंडितें नृपवर ॥ हरिखें नाचत सत्वर ॥ निजशरीर विसरोनि ॥ १४ ॥ नाम
स्मरतां श्रीरघुनाथ ॥ देहत्यागें वैकुंठांत ॥ निमिष नलागतां प्राप्त ॥ जाले त्वरित श्रीरामें ॥ १५ ॥ ज्याचेनि नामें निर्मुक्त ॥
तो पुत्रत्वें नित्य क्रीडत ॥ माझे घरीं अहोरात्र ॥ भाग्य अद्भुत पैं माझें ॥१६॥ ब्रह्मादिकां लक्षा नये ॥ तो पुत्रत्वें मजकरीं पाहे॥
निजानंदें क्रीडताहे ॥ नवल काय सांगों मी ॥ १७ ॥ तथापि केवढें औद्धत्य ॥ पुत्रत्वें आज्ञापोनि तेथ ॥ वना धाडिला रघुनाथ॥
निंद्य जगांत पैं जालों ॥ १८ ॥ स्त्रियेचिया वचनासाठीं ॥ राम लाविला दिग्पटीं ॥ लौकिकीं विस्तारिली गोष्टी ॥ निंद्य लला
टीं पिंटलें ॥१९ ॥ परी तें हित जालें बहुता ॥ संपादिलें सुरकार्यार्था ॥ द्विजां जाली सुखावस्था ॥ आल्हादें वसतां जनस्था

१ इच्छित. २ अद्भुत, निरतिशय.३ सूर्य. ४ सुशोभित. ५ रात्रंदिवस. ६ मनांत ७ आदळलें. ८ देवांचें कार्य.

तूंपण ॥ लोक लोकांतर नाहीं जाण ॥ तेथें गत्यंतर गणी कोण॥गमनाभिमान सांडूनि ॥५६॥ यालागीं चतुरीं ॥ अहंममता सांडोनि दूरीं ॥ स्वयें ब्रह्मसाक्षात्कारीं ॥ पावती उंरीं नुरवोनि ॥५७॥ ऐकतां श्रीरामवचन ॥ दशरथ जाला सुखायमान ॥ सांडोनियां निजाभिमान ॥ ममता पूर्ण सांडिली ॥५८॥ अहंममता सांडितां तेथ ॥ पूर्णब्रह्म रघुनाथ ॥ ऐसा बाणला निश्चितार्थ ॥ आनंद अद्भुत उथळला ॥ ५९ ॥ पुत्रस्नेह सांडोनि तेथ ॥ बद्धांजुलि अतिविनीत ॥ सांगता जाला निजवृत्तांत ॥ द्वृत जें होतें ॥ १६० ॥ पुत्रवियोगें रघुनाथा ॥ तुझ्या नामाची दृढता ॥ लागली अनिवार चित्ता ॥ राम स्मरतां देहांत ॥६१॥ नामाचें फळ अलौकिक ॥ नामें पावे उत्तम लोक ॥ भोग भोगितां सकळिक ॥ नाम निःशेप नविसरें ॥ ६२॥ नामें जाला साक्षात्कार ॥ प्रत्यक्ष भेटलासि तूं र घुवीर ॥ ताप निमाला समग्र ॥ नाम साचार परब्रह्म ॥६३॥ उत्तम लोकीं असतां॥ममता होती रघुनाथा॥ पुत्र भेटावे तत्वतां ॥ ऐसी चिंता अनिवार ॥६४॥ नावडे वैकुंठ कैलास ॥ स्वर्गभोग पैं निःशेप ॥ ममता होति वहुवस ॥ ते अशेप निमाली ॥ ६५ ॥देखतां श्रीरामाची मूर्ति ॥ ममता निमाली निश्चिती ॥ निःशेप हरपैंली प्रकृति ॥ चैतन्य स्थिति बाणली ॥ ६६ ॥ निमालें मीतूंपण ॥ मावळलें दशरथपण ॥ मावळलें श्रीरामपण ॥ ब्रह्म परिपूर्ण अद्वय ॥६७॥ एका जनार्दना शरण ॥ पितापुत्रांचें दर्शन ॥ अहंममता सांडून ॥ ब्रह्म परिपूर्ण प्रबोधिलें ॥ १६८ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणे युद्धकांडेएकाकारटीकायांदशरथसमाधाननामनवपष्टितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥ ॥ओव्या॥ ॥१६८॥ ॥श्लोक॥ ॥ १६ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १८४ ॥

१ शेष, बिज. २ जाला. ३ हात जोडून. ४ लीनतेनें. ५ अतिशय. ६ खरोखर. ७ गेली. ८ उदय पावलें.

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रा[illegible]नः ॥ ॥ श्रीरामें विनवितां दशरथ ॥ निश्चयें वाणेला वचनार्थ ॥ स्वयें मानोनि कृतार्थ ॥ जाला विरक्त [illegible]लोभ स्वर्गलोभ ॥ पुत्रलोभ विषयलोभ ॥ सांडूनि भुवनभोगलोभ ॥ जाला निर्लोभ दशरथ ॥२॥ अहंता आणि ममता ॥ लोकलोका[illegible] [illegible]गमनागमन पैं तत्वतां ॥ राया दशरथा पैं नाठवे ॥ ३ ॥ नामरूपातीत ॥ वर्णाश्रमधर्मातीत ॥ जाति कुळ गोत्रातीत ॥ स्वयें रघुनाथ जाणितला ॥ ४ ॥ श्रुतिशास्त्रातीत ॥ पूर्णब्रह्म रघुनाथ ॥ रायें करितांचि इत्यर्थ ॥ स्वयें तो अर्थ ठसावला ॥५॥ लक्षूं जातां गुणातीतता ॥ स्वयें ठसावे ते अवस्था ॥ लाभे आपुली निजमुक्तता ॥ गुणातीतता गुणामाजिं ॥६॥ यालागिं मुमुक्षु सकळ ॥ साधक जिज्ञासु प्रबळ ॥ तेहीं सांडोनियां स्थूळ ॥मुक्त केवळ लक्षावा ॥७॥ सांडोनियां कपट ॥ धूर्तवाद वटवट ॥ संत सेवितां निर्दुष्ट ॥ निजमुक्ति स्पष्ट लाहिजे ॥८॥ पुढील कथानुसंधान ॥ मधुरवचनें करून ॥ दशरथ ब्रह्मसंपन्न ॥ केला आपण श्रीरामें ॥९॥ होवोनियां ब्रह्मसंपन्न ॥ पुत्रस्नेह सांडोनि पूर्ण ॥ परमार्थ पैं लक्ष्मण ॥ दशरथें आपण प्रबोधिला ॥१०॥ अविकळ रघुनंदन ॥ सेवितां कीर्तिपावन ॥ पावलासि अनवच्छिन्न॥सुमित्र जाण यथार्थ॥११॥श्रीरामेंसिं सुष्टु मैत्री॥करितां उद्धरली धरित्री॥कीर्ति वाणिजे सुरवरीं॥भजनधात्री झालासी॥१२॥ सकळ झाला सिद्धार्थ ॥ मानूं जातां कृतार्थ ॥ ऐसा नमानावा इत्यर्थ ॥ अभिमानग्रस्त पैं होती ॥१३॥ अंतरंग निजभक्त ॥ भजनधर्मे सावचित्त ॥ मजहूनि आन नाहीं आप्त ॥ ऐसें संचरत मानसीं ॥१४॥ ऐसा भाव उपजे चित्तीं ॥ तेणें भजनाची होय शांती ॥धरी अहंकार उत्पत्ती ॥ अधःपाती तो भावे ॥ १५ ॥ यालागिं साधुसंतीं ॥ भजनीं नमानावी तृप्ति ॥ पुनःपुनः रघुपति ॥ सेवावा निश्चितीं सर्वभावें ॥१६॥ तृप्ति नमानोनि भजनासीं ॥ अविकळ सेवितां रामपायांसीं ॥ जन्ममरणाची गोष्टी कायसी ॥ ब्रह्मत्व अंगासिं स्वयें ये ॥१७ ॥ जेथें नाहीं मीतूंपण ॥ तये स्वरूपीं ठेवोनि मन ॥ सर्वकाळीं रघुनंदन ॥ अनिमिष जाण सेवावा ॥१८॥ ऐसें सांगोनि सौमित्रासीं ॥ स्वयेंचि सांगे जानकीसीं ॥ क्षोभें नमानावा मानसीं ॥ रामें दिव्यासिं घेतलें ॥ १९ ॥

१ अनुभूत झाला. २ उर्ध्वगमनेच्छा, स्वर्गादि लोकाचा वृत्तांत. ३ जाणे येणें. ४ पर. ५ निर्गुणास. ६ अविश्रांत. ७ निरुपाधिक. ८ पोषक, दायी. ९ निरंतर. १० कोप.

॥श्लोक॥ पुत्रिवैदेहिमन्युस्तेनवकार्यस्त्वयानघे ॥ विशुद्धिरेपासततंसर्वलोकेपुदर्शिता ॥१॥ सुदुष्करमिदंपुत्रितवचारित्रलक्षणं॥ कृतंयत्तेनसुभगेयशःसत्यंभविष्यति ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ विदेहाचें हृदयरत्न ॥ वैदेही तुज अभिधान ॥ देहभावाचा अनुरेणं ॥ सर्वथा जाण तुज नाहीं ॥२०॥ तेणें विदेहभावें करून ॥ सर्वकाळ अनवच्छिन्न ॥ त्वां सेविला रघुनंदन ॥ कीर्तिपावन जगद्वंद्य ॥२१॥ देहीं नाहीं देहाभिमान ॥ कर्में नाहीं कर्माभिमान ॥ विषयाच्या ठाईं ममताभिमान ॥ सर्वथा जाण ज्यासिं नाहीं ॥२२॥ त्यासिं करावया दहन ॥ अग्नि वापुडें मशक कोण ॥ हें करावया प्रकट चिन्ह ॥ दिव्य संपूर्ण घेतलें ॥२३॥ विदेहत्वें मज भजतां ॥ अग्नि जाळूं नशके सर्वथा ॥ ऐसें कळावया समस्तां ॥ श्रीरामें तत्वतां घेतलें दिव्य ॥२४॥ तूं रामाची निजशक्ती ॥ प्रकाशावया आपली स्वरूपस्थिति ॥ दिव्य घेतलें तुज हातीं ॥ कोप सर्वथा नमानाथा ॥२५॥ पुढें याहूनि उत्तरोत्तर॥ श्रीरामें स्त्याति तुझें चरित्र ॥ महल पावसी थोर ॥ जगदोद्धार तुझेनि ॥२६॥ साधकीं साधावया निश्चिती ॥ सौमित्र आणि सीता सती ॥ अंगिकारितां याची स्थिती ॥ साधक पावती श्रीरामा ॥२७॥ असो आचरणस्थिति ॥ तुमचे वर्णितां गुणकीर्ति ॥ स्वयें उद्धरी रघुपति ॥ भक्तकीर्ति भुलला असे ॥२८॥ कीर्ति नवर्णवे सर्वथा ॥ भक्तचरित्र श्रवण करितां ॥ भक्ता आधीं उद्धरी श्रोता ॥ जो सादरता कथा ऐके ॥२९॥ त्याकारणें सर्वथैव ॥ सर्वकाळ सर्वभाव ॥ अनवच्छिन्न एकभाव ॥ सर्वत्र राघव सेवावा ॥ ३० ॥ ऐसें सांगतां दशरथा ॥ लोटांगण पैं तत्वतां ॥ विनविती जाली दशरथा ॥ जनकदुहिता स्वानंदें ॥३१॥ सौमित्रेसहित सीता जाण ॥ कर जोडोनि आपण ॥ दशरथासिं विज्ञापन ॥ जनकनंदिनी करीतसे ॥ ३२ ॥ आज्ञापिलें स्वामिनाथा ॥ त्या आचरणीं सामर्थ्यता ॥ आह्मां नाहीं नाहीं सर्वथा ॥ कर्ता करविता श्रीराम ॥ ३३ ॥ पार्थिवाची शरीराकृति ॥ इंद्रियांची क्रियाशक्ती ॥ मानसाची कल्पनावृत्ती ॥ [illegible] पति वर्तवी ॥ ३४ ॥ वुद्धीचा निश्चयो पूर्ण ॥ अहंकाराचें अहंपण ॥ स्वयें हो [illegible] ॥ स्वयें रघु[illegible]सीं ॥ ३५ ॥ आमच्या ठाईं क्रियाशक्ती ॥ अणुमात्र नाहीं भूपति ॥ अंतर्यामिलें रघु

१ जनकाचें. [illegible] आत्माच. ३ क्रि[illegible]हीं स्फूर्ति. ४ निरंतर. ५ कन्या. ६ शरीराची. ७ मनाची. ८ साक्षित्वानें.

पति ॥ वर्तवी निश्चिती आमुतें ॥ ३६ ॥ जेंवि दारुयंत्र खांबावरी ॥ विविधापरी नृत्य करी ॥ तें सामर्थ्य त्याच्या शरीरीं ॥ तिळभरीं असेना ॥३७॥ सूत्रधाराचेनि छंदें ॥ सुखें नृत्य करी विनोदें ॥ ताल संगीत पदबंधें ॥ अतिआनंदें कुसरी ॥ ३८ ॥ तेंवि आमुतें रघुपति ॥ स्वतां चेष्टवी निजशक्ती ॥ आमुच्याठायीं क्रियाशक्ती ॥ अणुही चित्तीं असेना ॥ ३९ ॥ पुढेंही कर्ता करविता ॥ श्रीरामचि तत्वतां ॥ तो ठेवील ज्या सत्ता ॥ रहाणें सर्वथा नृपवर्या ॥ ४० ॥ ह्मणोनि घातलें लोटांगण ॥ दोन्ही करसंपुट जोडून ॥ तेणें दशरथ सुखायमान ॥ रघुनंदन संतुष्ट ॥ ४१ ॥ ॥ श्लोक ॥ विमानमास्थायमहानुभावःश्रियाचसंहृष्टतनुर्नृपोत्तमः ॥ आमंत्र्यपुत्रौसहसीतयाचजगामदेवप्रवरस्यलोकं ॥ ३ ॥ ॥टीका॥ राम सौमित्र जानकीसीं ॥ संतोषें अनुमोदोन तिघांसीं॥नाम स्मरतां संतोषीं ॥ निघे विमानेसिं निजभुवना ॥४२॥ सूर्यप्रभेसम विमान॥निजकांती दैदीप्यमान ॥ मोक्षश्रियां विराजमान ॥ स्वयें आपण दशरथ ॥ ४३ ॥ स्वयें होवोनि ब्रह्मभूत ॥ ब्रह्मानंदें डुल्लत ॥ विमानीं राजा दशरथ ॥ निघे उपमर्त निजधामा ॥ ४४ ॥ दशरथ स्वर्गभुवन ॥ करितां अमरादि देवगण ॥ मस्तकांजलि आपण ॥ केलें नमन श्रीरामा ॥४५॥ अतिविनीतं तत्वतां ॥ विनविते जाले श्रीरघुनाथा ॥ वहुत काय बोलूं आतां ॥ बंदिमोचनता तुवां केली ॥४६॥ येवढिया उपकारा उत्तीर्ण ॥ व्हावया आमुचें तोंड कोण ॥ आह्मां योग्य आज्ञापन ॥ कांहीं आपण करावें ॥ ४७ ॥ ॥श्लोक॥ प्रतियातेतुकाकुत्स्थेमहेंद्रःपाकशासनः ॥ अब्रवीत्परमप्रीतोराघवंप्रांजलिंस्थितं ॥ ४ ॥ एतस्मिन्नतवकिंकार्यंकरोमितवप्रियेस्थितः ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ स्वामी नरवीरपंचानना ॥ कमलापति कमलनयना ॥ आह्मां होवोनियां प्रसन्ना ॥ वंदिमोचना तुवां केलें ॥ ४८ ॥ ऐसियासिं आह्मीं प्रसन्न ॥ जालों ह्मणों हेंचि दूषण ॥ तथापि ऐकोनि विज्ञापन ॥ कांहीं आज्ञापन करावें ॥ ४९ ॥ जेणें सुख तुज उपजे ॥ आह्मीं लागों भजनवोजे ॥ ऐसें कार्य विचारिजे ॥ जें रघुराजें कृपाळुवें ॥५०॥ इंद्र वायु कुवेर चंद्र ॥ अग्नि नैर्ऋत्य यमादि समग्र ॥ लोटांगणीं अतितत्पर ॥ श्रीरघुवीर विनविला ॥ ५१ ॥ कांहीं आज्ञापीं आज्ञांसीं ॥ ह्मणोनि ला

१ लांकडाची बाहुली. २ कौशल्यें. ३ विचारून, अभ्यासून. ४ लोकीं. ५ तेजानें, लक्ष्मीनें. ६ आनंदभरीत. ७ नम्र. ८ उतरायी. ९ सवयी, मार्गीं.

गले चरणासीं ॥ तेणें सुख श्रीरामासीं ॥ अतिआवेशीं उथळलें ॥ ५२ ॥ अमरां देवोनि सन्मान ॥ लोटांगणीं रघुनंदन ॥ वि
नविता जाला आपण ॥ सावधान अवधारा ॥५३॥ स्वामी तुमचे कृपेस्तव ॥ दुष्ट निर्दळिला दशग्रीव ॥ तुमचे प्रसन्नतेचें वैभ
व ॥ अतिअपूर्व काय सांगूं ॥ ५४ ॥ तुमचेनि नामें स्वामिया ॥ यमकाळ लागती पायां ॥ त्या तुह्मांतें सोडवावया ॥ कोण सा
ह्या येवों शके ॥५५॥ स्वयें करोनि लाघव ॥ मारविला दशग्रीव ॥ अधिष्ठोनि तुह्मी सर्व ॥ व्यर्थ राघव रूढविता ॥ ५६ ॥ तुम
ची करणी समस्त ॥ तुह्मीच उपकार मानित ॥ प्रसन्न होवोनियां समस्त ॥ मागा ह्मणत मज स्वामी ॥५७॥ इतर सकळ पदा
र्थ ॥ तुमची कृपा पूर्ण भरित ॥ जो आपुलें निजसामर्थ्य ॥ मागा ह्मणत मज स्वामी ॥५८॥ जो आपुले निजसामर्थ्यें ॥ अनंत
कोटि रची ब्रह्मांडांतें ॥ तेथें उठवावया वानरांतें ॥ श्रीरामातें अटक कोण ॥ ५९ ॥ महत्व द्यावया सुरवरां ॥ श्रीरामासीं कळव
ळा पुरा ॥ ह्मणोनि इंद्रादिकां सुरां ॥ अत्यादरा प्रार्थितू ॥६०॥ ॥ श्लोक ॥ ममहेतोःपराक्रांतागतायेयमसादनं ॥ तेसर्वेजीवि
तंप्राप्यसमुत्तिष्ठंतुवानराः ॥६॥ विरुजान्निर्व्रणांश्चैवसंपन्नवलपौरुषान् ॥ गोलांगुलान्तथाऋक्षान्द्रष्टुकामःसुरेश्वरः ॥७॥ अका
लेचापिपुष्पाणिमूलानिचफलानिच ॥ नद्यश्चविमलास्तत्रतिष्ठेयुर्यत्रवानराः ॥८॥ श्रुत्वातुवचनंतस्यराघवस्यमहात्मनः ॥ महें
द्रःप्रत्युवाचेदंवचनंप्रीतिसंयुतं ॥९॥ महानयंवरस्तातयस्त्वयोक्तोरघूत्तम॥तद्युक्तमनुरूपंचकौसल्यानंदवर्धन ॥ १० ॥ ॥टीका॥
मिळोनियां सुरगण ॥ सकळ जालेति प्रसन्न ॥ तरी ऐका विनवण ॥ सावधान अतिप्रीति ॥ ६१ ॥ रावणासिं युद्ध करितां ॥
वानरीं वेंचिलें जीविता ॥ ते उठवावे मागुती आतां ॥ स्वस्थावस्था निजशक्ती ॥ ६२ ॥ युद्ध करितां समरंगणीं ॥ जाली वानरां
ची भंगाणी ॥ धडें मुंडें विखुरलीं रणीं ॥ करचरणीं समवेत ॥ ६३ ॥ रीस वानर गोळांगुळें ॥ रणीं पडियेले वहळें ॥ ते उठवो
नियां तात्काळ ॥ मज सकळ भेटवावे ॥६४॥ हेचि तुमची प्रसन्नता ॥ पडलिया वानरां समस्तां ॥ वेगें उठवोनि तत्वतां ॥ म
ज मागुती भेटवावें ॥६५॥ माझीं मज वानरें ॥ भेटती जेणें प्रकारें ॥ तेंचि करावें दातारें ॥ सर्वप्रकारें मज तुह्मीं ॥६६॥ मज मा

१ उत्पन्न झालें. २ देवांस. ३ संहारिला. ४ स्तवितां, प्रमुखता देतां. ५ संकट. ६ मोड. ७ पसरलीं. ८ वानर. ९ पुष्कळ.

झे वानरगण ॥ तुह्मीं भेटविल्या आपण ॥ पावली सकळ संभावन ॥ कृतकल्याण मी जालों ॥६७॥ ऐसें विनवितां रघुनंदन॥
विस्मित जाले सुरगण ॥ पूर्णब्रह्म रघुनंदन ॥ आच्छादोन राहिलासे ॥ ६८ ॥ त्याचा दास हनुमंत ॥ चरित्र केलें अत्यद्भुत ॥
आवरणभेदीं समस्त ॥ वानर मृत उठविले ॥ ६९ ॥ करितां श्रीरामाचें ध्यान ॥ दृष्टिअमृत स्रवोन ॥ उठविले वानरगण ॥
अर्धक्षण नलागतां ॥७०॥ तो येथें श्रीराम आपण ॥ उठवावया वानरगण ॥ प्रार्थितसे सुरगण ॥ भाग्य कोण आमुचें ॥७१॥
ह्मणोनियां सुरपंक्ती ॥ सहित तेथें अमरपति ॥ मस्तकांजलि रघुपति ॥ जाले विनंती पैं करिते ॥ ७२ ॥ सकळजनचाळका ॥
सकळलोकप्रतिपाळका ॥ सुरवरसंस्थापका ॥ रघुकुळटिळका परियेसीं ॥ ७३ ॥ अवचटें नाम पडतां कानीं ॥ यम तयासीं न
पाहे नयनीं ॥ तें नाम जपतां अनुदिनीं ॥ यमदंडणें केंवि साहती ॥ ७४ ॥ नामापासीं भुक्ति मुक्ति ॥ नामें जन्ममृत्यु नासती ॥
तुझ्या नामीं नित्य विश्रांति ॥ प्राणी पावती श्रीरामा ॥७५॥ एवढें तुझें नाममहिमान ॥ तो तूं प्रत्यक्ष रघुनंदन ॥ असतां वापु
डें काळ कोण ॥ हरिगण निवटावया ॥७६॥ तथापि तुझें आज्ञापन ॥ कोण करूं शके आन ॥ सकळ उठती वानरगण ॥ अर्ध
क्षण नलागतां ॥ ७७ ॥ आज्ञेप्रमाणें सकळ ॥ सिद्धि पावेल अविकळ ॥ सर्वकाळ फळ जळ ॥ वानरदळ सुखमय ॥ ७८ ॥ अं
गीं नदिसे घाववण ॥ नाठवे तया युद्धत्राण ॥ सुपुप्ती उठे शयनीहून ॥ तेंवि वानरगण उठतील ॥ ७९ ॥ ह्मणोनि सरसावले
सर्वही ॥ निज अवयवाचे ठायीं ॥ प्रवेशोनि लवलाहीं ॥ वानर पाहीं उठविले ॥८०॥ अवयव भिन्न भिन्न जाले॥ करचरण विघंड
विले ॥ तें आपे आप वेंहिले ॥ लागों लागले जेथींचे तेथें ॥८१॥ पुच्छ उसळोनि देखा ॥ लागों पाहे जंव एका ॥ तंव दुजा करी
आवांका ॥ कोठें जासि देखा ह्मणवोनि ॥ ८२ ॥ येकीकडे वोढी एक ॥ दुजेकडे वोढी अनेक ॥ तिजा ह्मणे उजू वोळख ॥ तें पु
च्छ देख पैं माझें ॥८३॥ एकाचे तुटले चरण ॥ ते स्वयें उमगितां जाण ॥ मध्येंचि हिरोन ने आन ॥ येर थोटवोनि पैं राहे ॥८४॥
आपुलें घ्यावया पैं जाण ॥ छिन्नपाद नाहीं आंगवण ॥ श्वासोश्वास घालोनि पूर्ण ॥ थोटावोन पैं राहे ॥ ८५ ॥ मस्तक उथळलें

१ स्वागत. २ देवसमुदाय. ३ इंद्र. ४ अकस्मात. ५ भोग, जीवन. ६ संहारावया. ७ अन्यथा. ८ समग्र. ९ सत्वर. १० तुटलेले. ११ संपुर्ग. १२ निग्रहेच्छा. १३ चकीत.

रणभूमि ॥ निज कवंध जंवआक्रेमी ॥ तंव तें पडे अतिदुर्गमीं ॥ अतिविपमीं पाडिजे ॥ ८६ ॥ केश धरोनि वोढी एक ॥ कान ध
रोनि वोढी आणिक ॥ शिर मध्येंचि लोंवे देख ॥ एक एका वानरें ॥८७॥ एक ह्मणती माझें शिर ॥ दुजा ह्मणे परतें सर ॥ तिजा
ह्मणताहे मरमर ॥ आपपर नोळखसी ॥ ८८ ॥ एकएकाचा वोढी कर ॥ एकएकाचें वोढी शीर ॥ येरयेराचे अपार ॥ चरण स
त्वर वोढिती ॥८९॥ येरयेरांचें पुच्छ आंसुडिती ॥ आपुलाले ढुंगीं कोंदिती ॥ तें देखोनि रघुपती॥स्वयें हांसती स्वानंदें ॥९० ॥
सौमित्र आणि सीता सती ॥ सुग्रीव जांबुवंत मारुती ॥ अंगदादी सकळ जुत्पती ॥ अवघे हांसती गदगदां ॥९१॥ अकळ श्री
रामाचें चरित्र ॥ शरण येवोनि सुरवर ॥ स्वयेंचि उठविती वानर ॥ आपुलें अंतर कळों नेदी ॥ ९२ ॥ ऐसा करितां गदारोळ ॥
गात्रें सांधिलीं सकळ ॥ घायवण नदिसे अळुमाळ ॥ सैन्य सकळ उठविलें ॥९३॥ अंगीं घाव नदुखतां॥वणही नदिसे सर्वथा ॥
सांडोनियां सुपुप्तावस्था ॥ उठती तत्वतां ऐसें जालें ॥ ९४ ॥ लोंहोनि अविकळ शरीर ॥ रामनामें अपार ॥ देती किराणें वा
नर ॥ येवोनि रघुवीर नमिताती ॥ ९५ ॥ श्रीराम देतां आलिंगन ॥ वानरां आनंद गहन ॥ नाठवे तेथें निजमरण ॥ घाव वण
नाठवे ॥ ९६ ॥ नाठवे वानरां वानरपण ॥ नाठवे श्रीरामा रामपण ॥ श्रीराम वोळेला चिद्घन ॥ स्वानंद पूर्ण वानरां ॥ ९७ ॥
प्रयासें सुटली मिठी ॥ परी दोघां दोन्हीपणाची गोष्टी ॥ आल्याही स्फुरेना पोटीं ॥ अकळ गोष्टी रामाची ॥ ९८ ॥ केव्हां मारि
लें दशवक्रें ॥ केव्हां उठविलें रघुवीरें ॥ दोन्ही नेणती वानरें ॥ अकळ चरित्रें रामाचीं ॥ ९९ ॥ येरीकडे सुरगण ॥ ब्रह्मा
आदित्रिनयन ॥ सकळ लोकपाळ मिळोन ॥ करिती विनवण श्रीरामाची ॥ १०० ॥ बंदिमोचन करोनि वहिलें ॥ रावणमुखीं
चे काढिलें ॥ आह्मां स्वपदीं स्थापिलें ॥ सुखी केलें श्रीरामा ॥ १ ॥ अहंरावणग्रस्त ॥ देहदरिद्रें पीडित ॥ होतों वहुसाल क
ष्टत ॥ केलें निर्मुक्त तेथूनि ॥ २ ॥ सुखी केलें आह्मांसीं ॥ तैसेंचि तुह्मी अंतरंगासीं ॥ वेगीं जावोनि अयोध्येसीं ॥ सुखी सकळां ॥ ३ ॥
सीं करीं स्वामी ॥ ३ ॥ ॥ श्लोक ॥ मैथिलींसांत्वयस्वैनामनुरक्तांयशस्विनीं ॥ भरतंभ्रातरंप्राज्ञंशत्रुघ्नंचमहावलं ॥ ११ ॥

१ धड. २ मिळे. ३ संकटां. ४ वोढीती, ५ मस्ती. ६ वानर. ७ अगम्य. ८ गोंधळ. ९ किंचित. १० प्राप्तहोऊन. ११ मोठा. १२ कृपायुक्तझाला.

समेत्यपितृवद्दालंवंलालयितुमर्हसि ॥ कृतकर्मापरिश्रांतःसुखंप्राप्नोतुलक्ष्मणः ॥ १२ ॥ समाप्तवनवासस्त्वमात्मानमभिषेचय ॥
एवमुक्त्वासमामंत्र्यरामंसौमित्रिणासह ॥ १३ ॥ विमानैःसूर्यसंकाशैर्जग्मुर्हृष्टाःसुरादिवं ॥ अभिवाद्यचकाकुत्स्थःसर्वांस्तान्
त्रिदशेश्वरान् ॥ १४ ॥ ॥ टीका ॥ हे हे तुझी निजशक्ती ॥ साध्वी अनुरक्त महासती ॥ केवळ तपाची तपोमूर्ति ॥ तुझी ख्या
ति जिचेनि ॥ ४ ॥ समाधान ते सीतेसीं ॥ स्वयें सुख द्यावें तिसीं ॥ तैसेंचि वंधु सौमित्रासीं ॥अतिप्रीतीसीं सुख देयीं ॥ ५ ॥
अतिकष्टला वनांतरीं ॥ अतिप्रीति निराहारी ॥ अनिमिप तुझी सेवा करी ॥ ब्रह्मचारी नैष्ठिक्य ॥ ६ ॥ नेणें आहार सेजार ॥
श्रीरामसेवेसिं तत्पर ॥ इंद्रजिताचा संहारकर ॥ प्रताप साचार पैं तुझा ॥ ७ ॥ अतिकष्टी करोनि जाण ॥ अत्यंत कष्टला ल
क्ष्मण ॥ त्यासिं द्यावें समाधान ॥ प्रीतिकरून श्रीरामा ॥ ८ ॥ तैसेंचि भरत शत्रुघ्न ॥ श्रीरामभजनीं प्रेमा पूर्ण ॥ दृढ व्रत तुज
लागून ॥ अनवच्छिन्नें चिंतितु ॥ ९ ॥ तुझे वियोगें रघुनाथा ॥ तुच्छ केली शरीरावस्था ॥ सुखावीं त्या शत्रुघ्नभरता ॥ श्रीरघु
नाथा अत्यादरें ॥ ११० ॥ समस्ताही तुझ्या माता ॥ प्रधानादि सुमंता ॥ अयोध्याजनां समस्तां ॥ परमावस्था पैं तुझी ॥११॥
पितृवत्प्रजापालन ॥ स्वामीं करावें आपण ॥ आपणा करोनि अभिपिंचन ॥ व्रतविसर्जन वनवासा ॥ १२ ॥ ऐसें विनवोनि
सुरगण ॥ श्रीरामासें प्रदक्षिण ॥ सकळीं घालोनि लोटांगण ॥ निजधामा आपण निघाले ॥ १३ ॥ सूर्यप्रभा समसमान ॥
बैसोनि देदीप्य विमान ॥ श्रीरामाचे गुणवर्णन ॥ करीत आपण निघाले ॥ १४ ॥ वचनीं श्रीरामवर्णन ॥ मनीं श्रीरामाचें ध्या
न ॥ सर्वांभूतीं रघुनंदन ॥ देखतां सुरगणें सुखमय ॥ १५ ॥ करितां रामकथा श्रवण ॥ नित्य तृप्त सुरगण ॥ श्रीरघुनाथें सुख
संपन्न ॥ निजधामा आपण सुखें गेले ॥ १६ ॥ येरीकडे श्रीरामचंद्र ॥ राक्षसादि महावीर ॥ वैरि निरसोनि समग्र ॥ एकंदर पैं
केले ॥ १७ ॥ शरत्काळींचा निशाकरें ॥ समेघ निरसोनि घनाकारें ॥ निर्मळलें जें अंवरें ॥ अतिपरिकरें शोभवी ॥ १८ ॥ रा
क्षस मेघांचिया हारी ॥ निरसोनि क्षणाभीतरीं ॥ श्रीरामचंद्र सैन्यामाझारीं ॥ अतिकुसरीं शोभत ॥ १९ ॥ जवळी वोद्धा

१ सतत. २ अत्यंतोत्कंठा. ३ त्याग. ४ देववृंद. ५ संहारुन. ६ चंद्र. ७ ढग, मेघ. ८ आकाश. ९ अतिशुद्ध., निर्मळ. १० महाबंजाने, विचित्र·

वोनि सीता गोरटी ॥ हातीं धरोनि हनुवटी ॥ शांतवनाच्या मधुर गोष्टी ॥ राम जगजेठी संबोखी ॥ १२० ॥ विषादें नमानावा
सुंदरी ॥ तुझें चरित्र जगदोद्धारी ॥ जे दाविली भजनपरी ॥ ते उद्धरी जगातें ॥२१॥ जिहीं देखिलें तुझें चरित्र ॥ ते उद्धरिले
साचार ॥ पुढें ऐकती उत्तरोत्तर ॥ ते संसारपार पावती ॥ २२ ॥ दिव्य नघेतां तुजपासीं ॥ उभयतां निंद्य जगासीं ॥ तें चुकलें
अनायासीं ॥ कोप मानसीं नमानावा ॥ २३ ॥ जैं पासोनि वियोग तुझा ॥ तैं पासोनि देह माझा ॥ कांहीं केल्या नये काजा ॥ ये
वढा तुझा वियोगु ॥ २४ ॥ उदकपान पैं करितां ॥ घोटामाजीं आठवे सीता ॥ फळभोजन करूं जातां ॥ जनकदुहिता ग्रासीं
दिसे ॥ २५ ॥ जागृति स्वप्न सुषुप्ती ॥ सीतामय जाली वृत्ती ॥ हे सांगितली असेल मारुती ॥ बहुत किती अनुवादों ॥२६॥
ह्मणोनियां अतिप्रीति ॥ आलिंगितां सीता सती ॥ तंव सीतेमाजि रघुपति ॥ निजस्थिति हरपला ॥२७॥ श्रीरामा नाठवे रा
मपण ॥ तंव येरीकडे जालें आन ॥ सदेह जानकी आपण ॥ श्रीरामीं जाण बुडाली ॥ २८ ॥ लवण जळा होतां भेटी ॥ ह
रपती येरयेरां पोटीं ॥ तेविं श्रीराम जगजेठी ॥ माजि गोरटी हरपली ॥२९॥ दोनी दीप एक होती ॥ दोनीपण जावोनि एकदी
प्ती ॥ तेंवि सीता आणि रघुपती ॥ एकत्वें शोभती दैदीप्य ॥१३०॥ नहोवोनियां दुजेपण ॥ दोन्ही दीप होती भिन्न ॥ तेंवि सी
ता आणि रघुनंदन ॥ आलिंगन सुटलें ॥ ३१ ॥ सुटोनियां आलिंगनीं ॥ जानकीयें श्रीरामचरणीं ॥ मौन्येंचि मस्तक ठेवोनि॥
मधुर वाणी अनुवादे ॥ ३२ ॥ प्रीति करोनि लज्जान्वित ॥ विनविती जाली रघुनाथ ॥ अंतर्यामी तूं निश्चित ॥ कर्ता करविता तूं
चि तूं ॥३३॥ सकळ इंद्रियां चाळकता ॥ तुझेनि स्वामी रघुनाथा ॥ अंतर्बाह्य तुझी सत्ता ॥ कर्ता करविता तूंचि तूं ॥३४॥ ऐ
सें बोलोनि सुंदरी ॥ लोटांगण चरणावरी ॥ घातलें अतिप्रीति थोरी ॥ नामें वानरीं गर्जिजे ॥ ३५ ॥ सुखमय सभा सकळ ॥
बिभीषणादि सुग्रीव वानरदळ ॥ रीस आणि गोळांगुळ ॥ नामें प्रवळ गर्जती ॥ ३६ ॥ नामें कोंदला भूगोळ ॥ नामें कोंदलें पा ॥ ४ ॥
ताळ ॥ रामें संबोखिली जनकबाळ ॥ आनंदकल्लोळ सकळांसीं ॥ ३७ ॥ आनंदमय रघुपति ॥ आनंदमय सीता सती ॥ आ

१ कथनकरी, आश्वासी. २ दुःख. ३ सज्ञ. ४ कार्या. ५ कन्या. ६ बोलों. ७ मग्नझाला. ८ मीठ. ९ वानर. १० भरला. ११ संतुष्ट केली.

नंदमय उत्पत्ती ॥ सकळीं रात्र क्रमियेली ॥३८॥ तंव उजळलें उखामंडळ ॥ प्राची जाली पैं निर्मळ ॥ निजकर्मी लोक सकळ ॥
अधिकारशीळ लागले ॥३९॥ दिशा चोखाळल्या समस्त ॥ जाले पांथिक मार्गस्थ ॥ सदाचारकर्मी प्रवर्तत ॥ उद्धरण करिती
अग्निहोत्री ॥ १४० ॥ उपासक बैसले पूजनीं ॥ योगी प्रवर्तले ध्यानीं ॥ उठले वैष्णव गजरें करोनि ॥ नामसंकीर्तनीं
दें ॥४१॥ वानर उठले समग्र ॥ करीत नामाचा गजर ॥ भुभुःकारें गर्जे अंबर ॥ प्रभाकर उगवला ॥ ४२ ॥ राक्षसराजा
पण ॥ निजानंदें परिपूर्ण ॥ पूजावया रघुनंदन ॥ पूजोपचार घेऊन पैं आला ॥४३॥ ॥श्लोक॥ तांरात्रिमुपितंरामंतथैवव्रतमा
स्थितं ॥ अब्रवीत्प्रांजलिर्वाक्यंजयंदृष्ट्वाविभीषणः ॥ १५ ॥ ॥ टीका ॥ वनवासाचें दृढ व्रत ॥ संपादावया सुरकार्यार्थ ॥ ध
रिलें होतें अतिनियंत ॥ तो कार्यार्थ साधिला ॥४४॥ मस्तकांजलि अतिविनीत ॥ लोटांगण घालोनि तेथ ॥ बिभीषण शरणा
गत ॥ श्रीरघुनाथ विनविला ॥ ४५ ॥ निर्दळोनियां लंकानाथ ॥ बंदि सोडविली समस्त ॥ आतां विसर्जावें व्रत ॥ अत्यद्भुत
धरिलें तें ॥ ४६ ॥ सौमित्र गांजला अवीर्णे ॥ उपवासीं अतिक्लिन्नें ॥ महासती जानकी जाण ॥ अतिक्षीण पैं जाली ॥ ४७ ॥
विसर्जावें वनवासव्रत ॥ जटाबंधनें करावीं मुक्त ॥ लोटांगणीं श्रीरघुनाथ ॥ निजस्त्रीसमवेत नमियेला ॥ ४८ ॥ बिभीषणा
च्या स्त्रिया ॥ पूजा सामग्री घेवोनियां ॥ पूजूं आलिया श्रीरघुराया ॥ श्रीरामजाया समवेत ॥ ४९ ॥ तिहीं घालितां लोटांग
ण ॥ उचलोनियां रघुनंदन ॥ अतिप्रीति करोनि पूर्ण ॥ समाधान दीधलें ॥ १५० ॥ सकळ जालें निःकंटकें ॥ लंकेचें राज्य
अलौकिक ॥ निजपतीसहित देख ॥ तुह्मीं आवश्यक भोगावें ॥ ५१ ॥ ह्मणोनि माथां ठेविला हातु ॥ जंववरी शशि भास्वतु ॥
गगनीं असे वर्ततु ॥ तंव लंकेआंतु राज्य करीं ॥ ५२ ॥ ऐसें देतां वरदान ॥ येरी माथां वंदिले चरण ॥ विनविताहे बिभीषण ॥
तें विज्ञापन मानावें ॥ ५३ ॥ परिस स्वामी श्रीरामा ॥ बिभीषण शरण आला तुह्मां ॥ तेव्हांचि अक्षयीं राज्य आह्मां ॥ श्रीराम
धर्मा विनटल्या ॥५४॥ शरण जातां श्रीरामासीं ॥ अक्षयी राज्य बिभीषणासीं ॥ अक्षयी चुडेदान आह्मांसीं॥तुझें तुजपासीं का

१ वानर. २ अरुणोदय. ३ स्वच्छझाल्या. ४ आकाश. ५ सूर्य. ६ तत्परतेनें, अनर्वग. ७ नम्र. ८ संहारून. ९ अत्यंत. १० व्यथित. ११ सुगम. १२ चंद्र.

य सांगूं ॥५५॥ लोटांगण श्रीरघुनाथा ॥ विनविताति लंकेशवनिता[1] ॥ बहुत कष्टली सती सीता ॥ अभ्यंगार्था[2] आज्ञापी ॥५६॥ बिभीषणें त्याच रीतिं ॥ विनविला श्रीरघुपति ॥ स्वामी परिसावी विनंती ॥ व्रतसमाप्ती करावी ॥ ५७ ॥ ऐसें प्रार्थितां बिभीषण ॥ संतोषला रघुनंदन ॥ मृदु मंजुळ मधुर वचन ॥ भक्तशांतवन करीतसे ॥ ५८ ॥ एका एकीं मधुर वाणी ॥ धर्मशास्त्रार्थ नीतिवचनीं ॥ श्रीरामें बिभीषणा लागोनि ॥ लंकाभवनीं पाठविला ॥ ५९ ॥ एका एकीं जनार्दनी ॥ धन्य कथा रामायणीं ॥ धन्य भाग्याची मांडणीं[3] ॥ ऐकतां श्रवणीं[4] रामकथा ॥१६०॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांदेवभक्त आनंदयोगोनामसप्ततितमोऽध्यायः ॥७०॥ ॥ओव्या॥ ॥१६० ॥श्लोक॥ ॥१५॥ ॥एवं॥ ॥१७५॥

१ स्त्रिया. २ स्नानार्थ. ३ उदय. ४ कानांनीं.

श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ ॥ श्लोक ॥'प्रतिगृहीष्वतत्सर्वमेदनुग्रहकांक्षया ॥ मुनिवेषंसमुत्सृज्यराज्यार्थमनुभूयतां ॥१॥ एवमुक्तस्तुकाकुत्स्थःप्रत्युवाचविभीषणं ॥ धर्मज्ञंधर्मविद्वाक्यंन्यायज्ञोन्यायकोविदं ॥२॥ ॥टीका ॥ लोटांगणीं बिभीषणें ॥ विचित्रालंकार आभरणें ॥ विचित्र रत्नें विचित्र वस्त्रें ॥ आणिलीं आपण पूजेसीं ॥ १ ॥ विचित्र पूजेची सामग्री ॥ घेवोनि बिभीषण विनंती करी ॥ सहित जानकी सुंदरी ॥ पूजा अंगिकारीं मत्प्रीति ॥ २॥ मजवरी अनुग्रह पूर्ण ॥ त्याचें फळ हेंचि जाण ॥ यथासामर्थ्यें पूजाविधान ॥ आणिलें प्रीतीनें अंगिकारीं ॥ ३ ॥ सांडोनि मुनिवेषासीं ॥ अंगिकारीं राजचिन्हासीं ॥ जेणें सुख होय आह्मांसीं ॥ तें प्रीतीसीं आचरावें ॥४॥ निजभक्ताचें मनोगत ॥ संरक्षावें यथातथ्य ॥ हेंचि तुझें निजव्रत ॥ तें सादंत सांभाळीं ॥ ५ ॥ ह्मणोनि घातलें लोटांगण ॥ दृढ धरिले दोन्ही चरण ॥ तेणें कळवळला रघुनंदन ॥ काय आपण अनुवादे॥६॥ लौकिकनीतिशास्त्र प्रयुक्ती ॥ मंजुळ वचनें रघुपती ॥ स्वयें बिभीषणाप्रति ॥ काय विनंती करीतसे ॥७॥ ॥श्लोक॥ उपपन्नमिदंराजन्मयिकल्याणचेतसि ॥ सौहार्देवर्तमानस्यग्राह्यश्चप्रणयान्मया ॥ ३ ॥ मामनुव्रतचारीचभरतःकैकयीसुतः ॥ शत्रुघ्नसहितोविद्वान्मदाराधनलालसः ॥ ४ ॥ राज्यश्रियंपरित्यज्यमुनिवेषधरःकिल ॥ तपस्तप्यतिमेभ्रातानंदिग्रामकृतालयः ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ ऐक लंकाधिपति नृपवरा ॥ तूं मज निजाचा सोयरा ॥ तुझेनि धर्में दशशिरा ॥ बाणधारा निवटिलें॥८॥ जो अजेय त्रैलोक्यासीं ॥ बंदिं घातलें सुरवरांसीं ॥ अदृष्ट कर्म जयापासीं॥ तो बाणें एकेसीं निवटिला ॥९॥ येवढें कर्म करूण ॥ तुझेनि धर्में साधिलें पूर्ण ॥ त्या तुझें निजवचन ॥ केंवि उल्लंघन करूं शकें ॥१०॥ परंतु तुवांचि निजचित्तीं ॥ विचारावें यथानिगुती ॥ भरत सांडोनि अयोध्येप्रति ॥ व्रतसमाप्ती केंवि करणें ॥ ११ ॥ सांडोनि आहार विहार ॥ तुच्छ करोनि राज्य समग्र ॥ भूमिशायी वल्कलांबरं ॥ व्रत घोरं अंगिकारिलें ॥ १२ ॥ सांडोनि आस्तरण प्रावरण ॥ राज्यभोग पैं संपूर्ण ॥ अयोध्ये नवंचे मजवीण ॥ सिंहासन नपाहे ॥ १३ ॥ कैकेयी माता अतिप्रीति ॥ शिकवितांही नानायुक्ती ॥ राज्य नशिवेचि हा

१ दागिने. २ वस्त्रें. ३ संतुष्ट. ४ बोले ५ मारिले. ६ भयंकर, अनिवार. ७ समग्र. ८ विलास. ९ सालीवारण करणारा. १० भयंकर. ११ नवाई.

तीं ॥ धैर्यमूर्ति प्रें भरत ॥ १४ ॥ चित्रकूटाच्या ठाईं ॥ शिकविला बहुसाल मी ही ॥ राज्य देतां लवलाहीं ॥ प्राणावरी पाहीं उ
ठावला ॥ १५ ॥ प्राण त्यागितां भरतासीं ॥ तेथें आला वाल्मीक ऋषी ॥ समजवितां आह्मा दोघांसीं ॥ वाल्मीकासीं
अतिकष्ट ॥ १६ ॥ मी नसांडीं वनवास ॥ भरत अंगिकारीना राज्यभारास ॥ तेणें काळें अनागत भाष्य ॥ ऋषीनें भरतास सां
गितलें ॥ १७ ॥ वनवासीचें सकळ चरित्र ॥ भरता सांगितलें समग्र ॥ तेणें काळें महावीर ॥ दुःखें तत्पर परतला ॥ १८ ॥ करो
नियां अतिनिर्वाण ॥ भरतें वाहिली आण ॥ श्रीरामावांचूनि आपण ॥ राज्य भवन नपाहें ॥ १९ ॥ मागोनि माझ्या पादुका ॥
मस्तकीं बांधिल्या देखा ॥ अयोध्ये नयेतां रघुकुळटिळका ॥ सर्वथा देखा उतरीना ॥ २० ॥ माझीं वनवासाचीं व्रतें ॥ तितुकीं
अंगिकारिलीं भरतें ॥ शत्रुघ्नें ही तैसींच तेथें ॥ कठिण व्रतें आचरत ॥ २१ ॥ तिघी आगळ्या शतसात ॥ माझ्या माता तळमळि
त ॥ अयोध्येचे जन समस्त ॥ आर्तभूतं मजलागीं ॥ २२ ॥ राजधानी सांडूनि वाहेली ॥ भरत नंदीग्रामीं राहिला ॥ त्यासिं
उपेक्षोनि मला ॥ अभिषेक भला केंवि माने ॥ २३ ॥ धर्म नीति नव्हे ऐसी ॥ जगीं होईल उपहासासीं ॥ ह्मणोनि विनवितों तु
ह्मांसीं ॥ दुर्निमित्तासीं चुकवावें ॥ २४ ॥ जें मज अपेश जघन्य ॥ तें तुझासिं नव्हे मान्य ॥ याकारणें तुह्मीं आपण ॥ दुर्नाम
जघन्य सांडावें ॥ २५ ॥ ह्मणोनि घातलें लोटांगण ॥ क्षमा करावी मज संपूर्ण ॥ आह्मांसिं द्यावें आज्ञापन ॥ करावें गमन लंके
सीं ॥ २६ ॥ सुख द्यावें प्रजासीं ॥ सुख द्यावें विश्वजनासीं ॥ सुख देवोनि कलत्रपुत्रांसीं ॥ निजराज्यासीं भोगावें ॥ २७ ॥ माझें
मन उत्कंठित ॥ बंधु माता सुहृदें समस्त ॥ गुरुदर्शनालागीं बहुत ॥ उत्कंठित मनोरथ ॥ २८ ॥ मज दिधलिया आज्ञापन ॥
सकळ पावले पूजाविधान ॥ स्वयें मानोनि समाधान ॥ क्षमा आपण करावी ॥ २९ ॥ ॥ श्लोक ॥ अनुजानीहिमांसौम्यपूजि
तोहंविभीषण ॥ मन्युःखलुनकर्तव्यस्त्वारितंचानुमानय ॥ ६ ॥ ॥ टीका ॥ कोप सांडोनि तत्वतां ॥ आज्ञापावें लंकानाथा ॥ ॥ १ ॥
विलंब नकरावा सर्वथा ॥ उदासता नकरावी ॥ ३० ॥ आपण जावें लंकेसीं ॥ आनंदवावें सर्वांसीं ॥ त्रिजटा सखी जानकी

१ पुष्कळ, नानारीतीनें. २ सत्वर. ३ भविष्य. ४ दृढनिश्चय. ५ गृह. ६ श्रेष्ठ. ७ उत्कंठित. ८ श्रेष्ठ. ९ निंदा. १० निंद्य. ११ पत्नी. १२ आप्त.

सीं ॥ अत्यादरें तिसीं पूजावें ॥ ३१ ॥ जैसी माझ्या ठाईं प्रीति ॥ त्रिजटा पूजावी त्याच स्थिती ॥ तिचेनि संगें सीता सती ॥
तरली निश्चिती दुर्गम ॥ ३२ ॥ रावणाचा कडकडाट ॥ तीव्रकामें दुर्धराट ॥ त्याचें करावया सपाट ॥ संगति निर्दुष्ट त्रिजटेची ॥ ३३ ॥ येई
ल तरी आणी भेटीसीं ॥ परी प्रीति करावी बहु तिसीं ॥ तेणें अतिसुख आह्मांसीं ॥ मद्भक्तासिं पूजिलिया ॥ ३४ ॥ ॥ श्लोक ॥ वैदेह्याश्र्स
खीतत्रत्रिजटानामराक्षसी ॥ अस्यास्तुप्रियहेतोस्त्वमनुज्ञांदातुमर्हसि ॥ ७ ॥ ॥ टीका ॥ जानकीच्या सुखाकारणें ॥ अवश्य त्रिजटे
सीं पूजणें ॥ मद्भक्त पूजिले जेणें ॥ तेणें अनंतगुणें मज पूजिलें ॥ ३५ ॥ ऐकोनि श्रीरामवचन ॥ लोटांगणीं बिभीषण ॥ विनविता जाला
आपण ॥ रघुनंदन वंदूनि ॥ ३६ ॥ आज्ञापिलें स्वामिनाथा ॥ ते मज वंद्य निजमाथां ॥ लंके नवचें मी सर्वथा ॥ येईन भरताचे भेटीसीं
॥ ३७ ॥ त्रिजटेची प्रीति गहन ॥ तरी क्षणही नलागतां जाण ॥ येथें घेवोनि येईन ॥ नमनालागीं स्वामीच्या ॥ ३८ ॥ श्रीराम सांडोनि
यां धनीं ॥ विषयविलासभोगालागूनि ॥ जो प्रवेशे राजभवनीं ॥ श्यामवदनी तो पापी ॥ ३९ ॥ दासाचा धर्म पूर्ण ॥ निजस्वा
मी सुखसंपन्न ॥ प्रवेशल्या राजभुवन ॥ तेंचि आज्ञापन सेवका ॥ ४० ॥ यालागीं स्वामिनाथा ॥ लंके नवचें सर्वथा ॥ सवें
येईन जी तत्वतां ॥ बंधुभरता भेटीसीं ॥ ४१ ॥ ह्मणीं अव्हेरू करिसी माझा ॥ मी सवें येईन रघुराजा ॥ निजभक्त कैवारी हा तु
झा ॥ निजपैजा वडिवारू ॥ ४२ ॥ नुपेक्षीं विज्ञापन ॥ ह्मणोनि केलें प्रार्थन ॥ मज सांडोनि जातां पूर्ण ॥ प्राणोत्क्रमण होईल
माझें ॥ ४३ ॥ ऐकोनियां तें वचन ॥ प्रीतीं आलिंगिला बिभीषण ॥ बाप कृपाळु रघुनंदन ॥ अंतर पूर्ण जाणता ॥ ४४ ॥ निज
भक्ताचें मनोगत ॥ संरक्षावें यथातथ्य ॥ हें जाणता एक रघुनाथ ॥ आणिक वृत्तांत कळेना ॥ ४५ ॥ अंतर जाणता श्रीराम ॥
जो का भक्तकामकल्पद्रुम ॥ भक्त लळे अतिनिःसीम ॥ पाळावे नेम तयाचे ॥ ४६ ॥ रामें अतिप्रिती आलिंगिला ॥ तेणें बिभी
षण सुखावला ॥ ब्रह्मसुखा विटौं लागला ॥ ऐसा जाला आनंदु ॥ ४७ ॥ तेणें आनंदें नाचत ॥ निजदेह नसांभाळित ॥ रा
मरूपें सकळां नमित ॥ हर्षयुक्त लोटांगणीं ॥ ४८ ॥ बोलावोनि निजगण ॥ सांगता झाला बिभीषण ॥ लंकेमाजि जावोनि

१ संकट, दुःख २ पवित्र. ३ मोठी. ४ गृहीं. ५ काळतोंडा. ६ उपेक्षा. ७ वेडावुं.

आपण ॥ ध्यावें दर्शन त्रिजटेचें ॥४९॥ जीवलग सखी जानकीची ॥ अनिवार प्रीती राघवाची ॥ तेणेंचि तयेचे भेटीची ॥ श्रीरामासिं उत्कंठा ॥ ५० ॥ जे अनिमेषें चिंतिती रामासीं ॥ राम चिंतितु तयांसीं ॥ स्मरणाची महिमा ऐसी ॥ देव भक्तासीं ध्यातसे ॥५१॥ देवासिं ध्यान ज्या भक्ताचें॥काय वाणूं भाग्य त्यांचें॥दर्शन ध्यावया त्रिजटेचें ॥मन रामाचें उत्कंठित ॥५२॥श्रीरामाचे प्रियकर ॥ ते वंद्य आह्मां साचारें ॥ विमानीं घालोनि सत्वर ॥ आणावी रघुवीरदर्शना ॥५३॥ कुबेरा पासोनि विमान ॥ घेतलें रावणें हिरोन ॥ तें घेवोनि यावें आपण ॥ श्रीरघुनंदन आरोहणा॥५४॥ऐसें आज्ञापितां दूतांसीं ॥ आज्ञे प्रमाणें लंकेसीं॥ जाऊन भेटले त्रिजटेसीं ॥ लोटांगणेसीं अतिप्रीतीं ॥५५॥ माते त्रिजटे परिसें विनंती ॥ बिभीषणें पाठविलें तुजप्रति ॥ तुझे भेटीची श्रीरघुपती ॥ आस्था चित्तीं लागलीसे ॥५६॥ जरी मानेल तुझिया मना ॥ तरी आरूढ होवोनियां विमाना ॥ भेटावया रघुनंदना ॥ शीघ्रलें जाणा चलावें ॥ ५७ ॥ ऐकोनियां आज्ञापन ॥ त्रिजटा घाली लोटांगण ॥ श्रीरामें केली आठवण ॥ भाग्य गहनें पैं माझें ॥५८॥ आज्ञेप्रमाणें त्वरित ॥ तेथें येईन होई चालत ॥ विमानाचें कार्य येथ ॥ मज सर्वार्थ असेना ॥५९॥माझा गुरु सीता सती ॥ विमाना नातळेचि ते सर्वार्थी ॥ भेटावया रघुपती ॥ गेली चालत निजचरणीं ॥६०॥ जियें वर्जिलें फळ मूळ ॥ मांस जिरालें सकळ ॥ अशुद्ध नाहीं अळुमाळ ॥ अस्थि चर्म केवळ एक जालें ॥६१॥ ते भेटावया रघुपती ॥ गेली चरणीं चालती ॥ तिसीं नपाहेचि रघुपती ॥ कठिणवृत्ति दिव्य मागे ॥६२॥ तेथें इतरांची गति कायसी॥जे राम भेटे विषयविलासीं॥ ज्यासीं विषयेच्छा मानसीं ॥ श्रीराम त्यासीं केविं भेटे ॥६३॥ यालागीं मी आपण ॥ सर्वथा नातळे विमान ॥ गुरुसंप्रदायें करोन ॥ श्रीरामचरण सेवीन ॥ ६४ ॥ जो नलगे संप्रदायासीं ॥ अथवा कां विषयविलासी ॥ तो केंवि पावे रामासीं ॥ जाय निज नरकासीं निजकर्में ॥ ६५ ॥ विषयाचिये संगती ॥ नरका गेले नेणो किती ॥ अद्यापि कायसी विषयस्थिती ॥ निजांगें रघुपती सेवावा ॥ ६६ ॥ ह्मणोनि उठली सुंदर ॥ रामदर्शनीं आल्हादपर ॥ चरणीं चालत वेगवत्तर ॥ श्रीरामचंद्र नमनासीं ॥६७॥ ॥ २ ॥

१ निरंतर. २ सत्य. ३ मोठें. ४ नस्पर्शे. ५ त्यागिलें. ६ रक्त. ७ किंचित.

सीता गेली ज्या रीतिं ॥ आठवोनियां ते स्थिती ॥ अतिहळुवार लघुगती ॥ पदगति संचारू ॥६८॥ अतिसाटोपें देह चालतां॥ सर्वथा चळण नाहीं चित्ता ॥ चित्त जडलें श्रीरघुनाथा ॥ श्रीरामकांताअनुग्रहें ॥ ६९ ॥ अनुग्रहाचें बळ दारुण ॥ सर्वत्र जो अपरिच्छिन्न॥ रहित काळ देश वर्तमान ॥ चित्त निमग्न तेथें जालें ॥ ७० ॥ तेणें अनुसंधानें चालतां ॥ धरा नदिसे पाऊल ठेवितां ॥ दृश्य नये दृष्टीचे हाता ॥ शब्दीं निःशब्दता शब्दार्थे ॥७१॥ निग्रहोनि सर्वेंद्रियवृत्ती ॥ श्रीराम धरोनियां चित्तीं॥ भेटावया रघुपती ॥ आनंदभरिती चालली ॥७२॥ अंतरींचिया निजवृत्ती ॥ त्रिजटा चाले सहजस्थिती ॥पुढें देखतां रघुपती॥ सीता सती समवेत ॥७३॥ जेंवि सागरीं लहरी ॥ क्रीडे त्याची त्यावरी ॥ श्रीरामें सीता सुंदरी ॥ तैसियापरी शोभतु ॥ ७४ ॥ सूर्याचे ठाईं जैसी दीप्ति ॥ कीं कर्पूराचे ठाईं द्युती ॥ कनकाच्या ठाईं कांती ॥ श्रीरामीं शोभते तेंवि सीता ॥७५॥ रामरूपीं जगजननी ॥ देखोनियां जनकनंदिनी ॥ हरिखली राक्षसभगिनी ॥ लोटांगण घालित ॥ ७६ ॥ चुकलिया बाळका माता ॥ भेटलिया आनंद चित्ता ॥ तेंवि देखोनि जनकदुहिता ॥ त्रिजटेच्या चित्ता अतिहरिख ॥ ७७ ॥ मूकिया जोडे वाक्यसिद्धी ॥ कीं निर्दैवा लाभे महांनिधी ॥ पुरश्चरणें मंत्रसिद्धी ॥ जेंवि समाधि योगिया ॥ ७८ ॥ जिज्ञासुवा ब्रह्मज्ञान ॥ तेंवि जानकी रघुनंदन ॥ देखोनियां त्रिजटापूर्ण ॥ आनंदमग्न पैं झाली ॥७९ ॥ ते देखोनि श्रीरामासीं ॥ अतिअवस्था जाली कैसी ॥ देखोनियां निजवत्सासीं ॥ धांवे प्रीतीसीं माउली ॥ ८० ॥ चुकलिया बाळका माता ॥ भेटलिया आलिंगी तत्वतां ॥ तैसें जालें श्रीरघुनाथा ॥ सप्रेमता आलिंगी ॥ ८१ ॥ आलिंगितां रघुनंदन ॥ त्रिजटा आनंदमग्न ॥ सागरीं मिळे जेंवि लवण ॥ तैशी दशा पूर्ण पैं जाली ॥८२॥ अलंकार हरपे सुवर्णीं ॥ तेंवि त्रिजटा रघुनंदनीं ॥ स्वयें गेली पैं बुडोनि ॥ सर्वथा जनीं अलक्ष ॥८३॥ आलिंगनाचे मिषें पूर्ण ॥ स्वरूप समावेश करून ॥ हळूच सोडिली आलिंगून ॥ त्रिजटा आपण श्रीरामें ॥ ८४ ॥ नसोनियां दोनीपण ॥ प्रतिबिंब भासे पूर्ण ॥ तेंवि सुटलें आलिंगन ॥ दोनीपण नुरवोनि ॥८५॥ चरणीं ठेवोनि मस्तक ॥ उथळलें निजसुख॥

१ गमन. २ दक्षतेनें. ३ कृपेचें. ४ व्यापक. ५ पृथ्वी. ६ आकर्षुन. ७ सुगात. ८ आनंदली. ९ मोठाठेव. १० साधकाळा. ११ मीठ. १२ उल्हासलें.

तेणें करोनि रघुकुळटिळक ॥ त्रिजटा देख प्रार्थित ॥८६॥ श्रीरामस्वामी सावधान ॥परिसावें माझें विज्ञापन ॥ तुझे संगतीहूनि
जाण ॥ संगति गहन दासांची ॥८७॥ तुझ्या दर्शनें आलिंगन देख ॥ देसी जें निजात्मसुख ॥ तें देणें अलौलिक ॥ वचन मा
त्रें देख निजभक्तीं ॥८८॥ वेदशास्त्रा नेणवसी ॥ साधकासीं नातुडसी ॥ तो केंवि येरा आतुडसी ॥ दर्शनासीं धांडोळितां॥८९॥
तीर्थोतीर्थीं फिरों जातां ॥ सर्वथा नलभे तुझी वार्ता ॥ अधोमुखें धूम्र घेतां ॥ तूं सर्वथा नातुडसी ॥९०॥पात करितां पर्वतीं ॥दे
ह देतां कर्वतीं ॥ सर्वथा नव्हे तुझी प्राप्ती ॥ सत्संगती वांचूनि ॥ ९१ ॥ उग्रतपीं जो नातुडसी ॥ तो श्रवणकीर्तनापासीं ॥ स
त्संगती पैं तिष्ठसी ॥ अहर्निशीं श्रीरामा ॥९२॥ सत्संगती कथाश्रवण ॥ सद्भावें करितां संपूर्ण ॥ साकल्य सांपडसी पूर्ण ॥ श्र
वणें जाण अनायासें ॥९३॥ अथवा कां हरिकीर्तन ॥ विलज्ज करितां जाण ॥ नामें वोसरंलियासीं आपण ॥ वत्सालागुन धेनु जै
सी॥९४॥सत्संगें नामकीर्तन ॥ निःशंक करितां संपूर्ण ॥ नपाचारितां येसी धांवोन ॥ समाधान कीर्तनीं ॥ ९५ ॥ भक्त विरक्त ज
री चित्तीं॥तरी वोळंगती चारी मुक्ती॥जरी भक्त नधरी हातीं॥दाटोनि निघती घर त्याचें॥९६॥मुक्ति होवोनि अंकित ॥नित्य वोळं
गती तुझिया भक्ता ॥ कृपेनें हात ठेवितां माथां ॥ स्वयें रघुनाथा भेटसी॥९७॥विषमवुद्धी तुजपासीं ॥सर्वस्वें भजती अहर्निशीं ॥
त्यासींच तूं प्रसन्न होसी ॥ वुद्धी ऐसी लाचुंगी ॥९८॥ परी अभक्ताच्या घरासीं ॥ विसरोनियां वचेनासीं ॥ तैसें नाहीं तुझ्या भ
क्तासीं ॥ नाहीं मानसीं अरि मित्र ॥९९॥ निजहितीं चाडँ ज्यासीं ॥ तेहीं सांडोनि इतर संगासीं ॥ दृढ धरितां सत्संगासीं ॥ नि
जसुखासीं पाविजे ॥१००॥ नव्हती आणिकाच्या कथा ॥ माझा अनुभव प्रत्यक्ष आतां॥ भेटलिया जनकदुहिता ॥ श्रीराम त
त्वतां भेटला ॥ १ ॥ कर्म विचारितां राक्षसी ॥ मनुष्याचा आहार आह्मांसीं ॥ भेटी होतां जानकीसीं ॥ निजकर्मासीं विसर
लें ॥२॥ सत्संगें स्मरतां नाम ॥ नामें जालें नित्य निष्काम ॥ प्रत्यक्ष भेटला श्रीराम ॥विश्रामधाम जगाचें ॥३॥ दुष्टकर्मी हाड ॥ ३ ॥
खायेर ॥ त्यासिं भेटला रघुवीर ॥ हा सत्संगाचा वडिवार ॥ वदावया वक्त्रें सरेना ॥४॥ कोण तो संत ह्मणसी ॥ जेणें भेट हो

१ श्रेष्ठ. २ अप्राप्त. ३ स्मरल्लिया, मोठ्यानें घेतल्यास.४ स्पष्ट.,५ प्राप्तहोती. ६ प्रेमळ. ७ इच्छा. ८ विश्र.तीस्थळ. ९ मुख.

य श्रीरामासीं ॥ ऐक त्याच्या चिन्हासीं ॥ यथामतीसीं सांगेन ॥ ५ ॥ स्वस्वरूपीं समाधान ॥ करी तो मुख्य साधु पूर्ण ॥ त्या
सद्गुरु परता जाण ॥ साधु आन असेना ॥ ६ ॥ मुख्य साधुत्व सद्गुरुसीं॥स्वयें सेवितां तयासीं ॥ लात देवोनि संसारासीं ॥ ब्रह्म
ल अंगासीं स्वयं घडे ॥७॥ सकळ साधना श्रेष्ठ पूर्ण ॥ मुख्यत्वें गुरुसेवन ॥ गुरुदास्या परतें जाण ॥साधन आन असेना ॥८॥
निष्काम पुण्याचिये जोडी ॥ केल्या होती जन्मकोडी ॥ तें लाहिजे रोकडी ॥ निजावडी गुरुचरणीं ॥ ९ ॥ नानासाधनीं वहुत॥
कदा काळें नव्हे प्राप्त ॥ तो गुरुदास्यास्तव येथ ॥ होय प्राप्ती निजात्मा ॥११०॥ तीर्थोंतीर्थांचिया भ्रमणें ॥ क्षमा नुपजे ज्ञान
ध्यान ॥ तो गुरुभजनासाठीं जाण ॥ आत्मदर्शन लाहिजे ॥ ११ ॥ योगयागादि नानाव्रतें ॥ स्वतां सामर्थ्य नाहीं त्यांतें ॥ दे
खिलिया सद्गुरूतें ॥ मुरडती समस्तें लाजोनि ॥ १२ ॥ याकारणें भलतेणें ॥ उठावया संसारधरणें ॥ दृढ गुरुदास्य करणें ॥
येर साधनें काज नाहीं ॥ १३ ॥ मुख्य सद्गुरुनामस्मरण ॥ मनीं गुरुमूर्तीचें ध्यान ॥ श्रवणीं गुरुचरित्र श्रवण ॥ करी पूज
न पादसेवा ॥ १४ ॥ पायीं नित्य प्रदक्षिण ॥ अथवा कां दर्शनागमन ॥ वुद्धीचा निश्चयो पूर्ण ॥ आज्ञापालन संप्रदाय ॥१५॥
ऐसें सांगतां सांगतां ॥ पूर्ण भरतें दाटलें चित्ता ॥ नसांभाळे प्रेमावस्था ॥ पडली तत्वतां मूर्च्छित ॥ १६ ॥ तें देखोनियां स
मग्र ॥ अवघीं केला जयजयकार ॥ गुरुमाहात्म्य चरित्र ॥ अतिपवित्र महामहिमा ॥ १७ ॥ साचार श्रीरामाची प्राप्ती ॥ गु
रुवचनीं असे तिष्ठती ॥ येवढी गुरुदास्याची स्थिति ॥ त्रिजटा ख्याति अनुवादली ॥ १८ ॥ सौमित्रादि विभीषण ॥ सुग्रीव
आणि हनुमा जाण ॥ मूर्च्छित सकळ वानरगण ॥ चरित्र पावन ऐकोनि ॥१९॥ तें देखतांचि राघवा ॥ जांकळिलें अतिकणवा॥
विसरला निजस्वभावा ॥ उठाउठी खेंवा मिठी घाली ॥१२०॥ प्रयासीं सुटलें आलिंगन ॥ परी दोघांहि नाहीं दोनीपण ॥ वा
प कृपाळु रघुनंदन ॥ आनंदला पूर्ण भक्तिकीर्ति ॥२१॥ आपुलें प्रतिबिंब पूर्ण ॥ ते हे साधु सज्जन ॥ ऐसें जाणोनि आपण॥त्रि
जटा देखोन सुखावे ॥ २२ ॥ लोटांगण घालोनि सकळांसीं ॥ त्रिजटा बोले अतिप्रीतीसीं ॥ भावें भजतां सज्जनासीं ॥ भेट अ

प्राप्तहोई. २ फिरणें. ३ बंध. ४ काम. ५ सत्य. ६ उर्भी. ७ मोलही. ८ पवित्र. ९ भरलें. १० कृपेनें. ११ आलिंगनीं.

नायासीं श्रीरामाची ॥ २३ ॥ हेळणा कां द्वेषण ॥ सज्जनाचें करितां संपूर्ण ॥ उभय लोकीं निंद्य जाण ॥ नरक दारुण तयासीं॥२४॥ इहलोकीं जननिंद्य॥ पुढें दारुण नरकबाध ॥ वार्ता नव्हे अर्थवाद॥प्रत्यक्ष संबंध घडलासे॥२५॥ माझी भगिनी शूर्पनखा ॥ विरोधितां रामनायका ॥ स्वयें मुकली काना नाका ॥ निंद्य लौकिका पैं जाली ॥२६॥ म्यां सेविली सीता सती ॥ तेणें मज श्रीरामप्राप्ति ॥ विरोधितां जानकीपती ॥ नरकप्राप्ती शूर्पनखे ॥ २७ ॥ इहलोक ना परलोक ॥ स्वयें निंदिती नीचलोक ॥ ऐसी दशा अलौकिक ॥ विरोधितां देख सज्जन ॥२८॥ त्रिजटा निजप्रचीती ॥ अनुवादतां अतिप्रीति ॥ आनंदली त्रिजगतीं ॥ सुर वर्षती सुमनभार ॥२९॥ जानकीसीं लोटांगण ॥ घालूनि दिधलें आलिंगन ॥ तैसाचि सौमित्र जाण ॥ प्रेमें करोनि आलिंगिला ॥१३०॥ देखोनियां बिभीषण ॥ हरिखें घाली लोटांगण ॥ तुझेनि धर्मे करोनि जाण ॥ वंशोद्धरण श्रीरामें ॥ ३१ ॥ शरण जाऊनि श्रीरामासीं ॥ उद्धरिलें सकळ कुळासीं ॥ कीर्ति पावन सकळ जगासीं ॥ हाडेखाइरासीं रामभजन ॥ ३२ ॥ सुग्रीव अंगद जांबुवंत ॥ जुत्पती मिनले समस्त ॥ येरी अत्यादरें तेथ ॥ नमन करीत सर्वांसीं ॥ ३३ ॥ पुढें देखोनि मारुती ॥ आनंद उथळला चित्तीं ॥ लोटांगण अतिप्रीति ॥ मिठी घालिती हनुमंता ॥ ३४ ॥ तुझें नाम मारुती ॥ तूं प्राण सकळांचा निश्चिती ॥ तुझेनि सकळां स्थिति गती ॥ चाळक श्रीरघुपती तूं होसी ॥ ३५ ॥ प्राणें प्राण्या निजगती ॥ प्राणें प्राण्या नित्य विश्रांति ॥ प्राणे प्राण्या जीवनस्थिती ॥ प्राणी वर्तती निजप्राणें ॥ ३६ ॥ असो आणिकांची स्थिति ॥ जानकीचा प्राण तूं निश्चिती ॥ घेवोनि येवोनि श्रीरघुपती ॥ लंकापति निवटिला ॥ ३७ ॥ सोडविल्या सुरपंक्ती ॥ बिभीषण राज्यप्राप्ति ॥ भेटवोनि सीते रघुपती ॥ राक्षसपंक्ती उद्धरली ॥ ३८ ॥ नमन करितां सीता सती ॥ नपाहेचि रघुपती ॥ सुग्रीवादी सकळ जुत्पती ॥ करितां विनंती पाहेना ॥३९॥ बिभीषण आणि सौमित्र ॥ सकळ सुरवरांचा भार ॥ विनवितां अतितत्पर ॥ चरित्र पावन त्रिलोकीं ॥१४०॥ तेकाळीं तुवां आपण ॥ प्रबोधोनि रघुनंदन ॥ ख्याती केली दारुण ॥ पावन चरि ॥ ४ ॥

१ शत्रुत्वधरतां. २ आनंदें. ३ पवित्र. ४ वानर. ५ जमले. ६ लोटला. ७ संहारिला. ८ समाज.

त्र त्रिलोकीं ॥४१॥ दिव्या उतरोनि सीतेसीं ॥ प्रसन्न केलें स्वामीसीं ॥ अतिप्रीति ऐक्यतेसीं॥प्रकृतिपुरुषासीं भेटविली ॥४२॥ तुझिया उपकाराचे स्वामी ॥ अवघे जाण ऋणी आह्मी ॥ ते प्रकृति सरती श्रीरामीं ॥ तुझ्या धर्मी पैं जाली ॥ ४३ ॥ प्रकृति पुरुषा एकात्मता ॥ तुझ्या हातीं गा हनुमंता ॥ देहो श्रीरामा सरता ॥ होय तत्वतां तुझेनि ॥४४॥ ऐसें करितां विनवण ॥ हनुमा घाली लोटांगण ॥ प्राणाचा चाळक रघुनंदन ॥ सकळ पावन त्याचेनि ॥४५॥ बहुत बोलोनि कार्य कोण ॥ सकळीं स्मरावा रघुनंदन ॥ तेणें त्रैलोक्य पावन ॥ सकळोद्धारण श्रीरामें ॥ ४६ ॥ ऐसें श्रीराममहिमान ॥ परस्परें भक्तजन ॥ करिते जाले वर्णन ॥ श्रीरामध्यान संनिष्ठ ॥ ४७ ॥ ऐकतां निजभक्तकथा ॥ परमानंद श्रीरघुनाथा ॥ विस्मित होवोनि तत्वतां ॥ भक्तचरित्रा पाहतसे ॥४८॥ तंव शरणागत बिभीषण ॥ घेवोनि कामग विमान ॥ लोटांगणीं रघुनंदन ॥ प्रीतिकरून विनविला ॥४९॥ कुबेरापासोनि विमान ॥ रावणें हरितलें आपण ॥ तें निवेदोनि बिभीषण ॥ करी विनवण श्रीरामा ॥ १५० ॥ जानकीसहित आपण ॥ सवें सुमित्रानंदन ॥ येथें करावें आरोहण ॥ ॥ करावया गमन अयोध्ये ॥५१॥ अतिरमणीय कामग ॥ संकल्पमात्रें सवेग ॥ अपेक्षित स्थळ अव्यंग ॥ नलागतां निमिष पाविजे ॥ ५२ ॥ जाळमाळ किंकिणी ॥ सुवर्णमय रत्नाभरणी ॥ पाचपेरोजाची मांडणी ॥ तेजें दिनमणी आच्छादी ॥ ५३ ॥ पताका झळकती अंबरीं ॥मुक्तघोपांचिया हारी ॥ हिरे माणकें विचित्र परी ॥ अतिकुसरी खेवाणिली ॥ ५४ ॥ ऐसें अतिमंडित विमान ॥ पुढें ठेवोनि बिभीषण ॥ करोनि चरणासीं नमन ॥ कर जोडून राहिला ॥ ५५ ॥ तें देखोनियां रघुपती ॥ संतोषला निजचित्तीं ॥ अतिमंजुळ मधुरावृत्ती ॥ बिभीषणाप्रति अनुवादे ॥५६॥ जितुकें रावणाचें वैभव ॥ तुज दिधलें म्यां सर्व ॥ तुवां बैसोनियां स्वयमेव ॥ सुख गौरव भोगावें ॥५७॥ जेव्हां निवटिला दशाननी ॥ तेव्हांचि तुझी राजधानी ॥ ऐसें सर्वथा जन मानी ॥ परभोग पतनीं घालिती ॥५८॥ परभुक्त जो विषयो ॥ सर्वथा नातळती योगिये ॥ कदाचित् इच्छा जाये ॥ तैं व्यभिचार पाहें पैं केला ॥५९॥ बिभीषणा झणें भाविसी चित्तीं ॥ज्यांसिं नातळे रघुप

१ श्रेष्ठ, मिळती. २ पवित्र. ३ अर्पण करून. ४ समग्र. ५ घागऱ्या. ६ सूर्य. ७ आकाशीं. ८ मोत्याच्या. ९ कौशल्यें. १० जडली. ११ संहारिला.

ति ॥ ते आपणासिं भोग्य नहोती ॥ ऐसें सर्वार्थीं नह्मणावें ॥ १६० ॥ लंकेचें राज्य समस्त ॥ तुह्मां भोग्य परंपरागत ॥ ह्मणोन अधिकार येथ ॥ भोगीं सावंत असे तुह्मां ॥ ६१ ॥ ऐसें बोलतां रघुनंदन ॥ तटस्थ झाला बिभीषण ॥ एका जनार्दना शरण ॥ रामायण अतिरम्य ॥१६२॥स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांत्रिजटादर्शनंनामएकसप्ततितमोऽध्यायः॥७१॥

॥ ओंव्या ॥ ॥१६२॥ ॥श्लोक॥ ॥७॥ ॥एवं॥ ॥१६९॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ त्रिगुणाची त्रिजटा भारी ॥ सर्वथा नुगवे सुरासुरीं ॥ स्वयें त्याची केली बोहरी ॥ भजनेंकरी रामाच्या ॥ १ ॥ लागोनियां भजनवाटा ॥ सोडिला त्रिगुणाचा कुरठा ॥ नांवें साचार त्रिजटा ॥ भजननिष्ठा उगवली ॥ २ ॥ ऐसी त्रिजटेची ख्याती ॥ चरित्र पावनें त्रिजगतीं ॥ बिभीषणें करोनि विनंती ॥ विमान रघुपति अर्पिलें ॥ ३ ॥ तें नघेच रघुनाथ॥ तेणें बिभीषण साचिंत ॥ विमाना नशिवे रघुनाथ ॥ भाग्यहत मी करंटा ॥ ४ ॥ विमानें करोनि तलतां ॥ कांहीं सेवा रघुनाथा ॥ माझी पावेल अल्पता ॥ सकळ वृथा तें जालें ॥५॥ तरी ऐसें केंवि घडे ॥ बाह्य पदार्थी सेवा जोडे ॥ बाह्य सर्वथा रामा नावडे॥वृथा वेडे शिणताती ॥६॥ ऐसा निश्चय मानोनि चित्तीं ॥ मौन्यें नमिला रघुपति ॥ तंव जाली नवलगति ॥ आला निश्चिती विश्वकर्मा ॥ ७ ॥ घालोनियां लोटांगण ॥ विनविला रघुनंदन ॥ करावया अयोध्यागमन ॥ नवें विमान करीन मीं ॥ ८ ॥ विश्वकर्मा अतिनिगुती ॥ रचिता जाला विमानस्थिती ॥ आजन्मकष्टाची विश्रांती ॥ श्रीरघुपति सेविलिया ॥ ९ ॥ येणें संतोषें करोनि जाण ॥ निर्मिता जाला विमान ॥ संकल्पमात्रें करी गमन ॥ ह्मणोनि अभिधान कामग ॥ १० ॥ अतिप्रचंड पर्वताकार ॥ रचिलें अतिमनोहर ॥ तेथील खणांचा विचार ॥ संक्षेपाकार सांगेन ॥ ११ ॥ कोणी ह्मणती एकखण॥ कोणी भाविती त्रिखण॥ कोणी भाविती पंचखण ॥ कोणी दशखण भाविती ॥ १२ ॥ एक भाविती षोडश ॥ एक सांगती एकवीस ॥ एक सांगती पंचवीस ॥ स्वमतें असोस बोलती ॥ १३ ॥ निश्चय पाहतां संपूर्ण ॥ एकीं अनेक भाविती खण ॥ एकानेक हे वणवण ॥ नाहीं जाण दुखण्यासीं ॥१४॥ अठ्ठावीस छत्तीस ह्मणती ॥ ते जाणावी अवघी भ्रांती ॥ एकीं अनेकाची स्थिती ॥ स्वमतें बोलती बहूविध ॥ १५ ॥ तळीहून चढती खण ॥ शेवटिल्या खणा जातां पूर्ण ॥ हरपे खणाची खणखण ॥ ऐसें विंदान साधिलें ॥ १६ ॥ सातपौळी अतिसुटंक ॥ दहा गंवाक्षें अलोलिक ॥ पंचप्राकारीं रचिलें देख ॥ गांडोरा सुरेख त्रिगुणाचा ॥ १७ ॥ किंकिणी ज्वाळमाळाचे परी ॥ पन्नास आंगोळ्या दोन वरी ॥ तयामाजि मुख्य चारी ॥ निरंतरी वाजत ॥ १८ ॥ इतर माळांचि

१ निरास -२ आश्रा. ३ सत्य. ४ पवित्र. ५ कौशल्यें. ६ स्वेच्छ, पुष्कळ. ७ युक्ती. ८ सुंदर. ९ खिडक्या. १० घागऱ्या.

या द्वारी ॥ शोभताती नानापरी ॥ गुंफलिया त्रिप्रकारी ॥ नादाची परी अलोलिक ॥ १९ ॥ जेजेकाळीं प्रीत जैसी ॥ ध्वनी उमटे तैसी तैसी ॥ दहा चाळक मुख्य त्यासीं ॥ इतर नादासीं नाहीं संख्या ॥ २० ॥ नित्य प्रकाशा लागूनि ॥ दीपशिखा पैं धरोनि ॥ शशिसूर्य अनुदिनी ॥ दिवा रजनी तिष्ठत ॥२१॥ नवलक्ष दीपावळी॥ नित्य शोभती अंतराळीं ॥ आटकोटी भूमंडळीं॥ पताका वोळी मंडित ॥ २२ ॥ मध्यखणीं हुताशनें ॥ नित्य करीतसे पाचन ॥ क्रियाशक्ती संपादन ॥ पाकशासन करीतसे ॥२३॥ अरुचि उपजेल भोजनीं ॥ ह्मणोनि वैद्यराज दोनी॥ अश्विनी देव अनुदिनीं ॥ औषधी घेवोनि वोळंगती॥२४॥भक्ति ज्ञान वैराग्य चोखट ॥ अतिसुरस त्रिकुट ॥ यथाकाळे एकनिष्ठ ॥ अतिनिर्दिष्ट पुरविती ॥२५॥ दशधा वायूचे पदर ॥ तेचि दश दिशा लंगर ॥ जावों नदेती सैर ॥ मर्यादापर वागविती ॥२६॥ चाळक तयासीं मारुती ॥ संकल्पमात्रें गमनस्थिती ॥ नित्य वर्तवी मनोवृत्ती॥ श्रीरघुपति निजमतें ॥२७॥ आज्ञा शासन निरंतर ॥ कर्ता स्वामि सौमित्र ॥ त्याचेनि अनुमतें साचार॥ गगनसंचार विमाना ॥ २८ ॥ अतिजिवलग हितपूर्ण ॥ शुद्धभावार्थी बिभीषण ॥ वागवावया विमान ॥ आज्ञापन त्यासिं केलें ॥२९॥ बिभीषणासिं सखा जाण ॥ सुष्टबुद्धी सुग्रीव पूर्ण ॥ विवेक वैराग्य समान ॥ निजविमान वागविती ॥३०॥ ऐसा निजकळा नागरें ॥ धात्रेनें रचिलें विचित्र ॥ जेथें साक्षी श्रीरामचंद्र ॥ असे अगोचर होऊनि॥३१॥ऐसें साधोनि विंदान ॥ विश्वकर्मा आपण ॥ पुढें ठेवोनि विमान ॥ रघुनंदन नमियेला ॥३२॥ येरीकडे लंकाभवनीं ॥ बिभीषणाची जननी ॥ श्रीरामगमन ऐकोनि ॥ जाली मनीं अतिदुःखी॥३३॥ऐसें होतें निजमानसीं ॥ राम प्रवेशेल लंकेसीं ॥ तेणें काळें अतिप्रीतीसीं ॥यथा सामर्थ्येंसीं पूजीन ॥३४॥ रूप पाहेन डोळे भरी ॥ गोष्टी सांगेन तोंडभरी ॥ बचन ऐकेन कानभरी ॥ तैसेंच अंतरीं पैं ध्यान ॥३५॥अनंत जन्माचें कल्मप पूर्ण ॥ जें पुढें ही करीन दुराचरण ॥ त्याचें करावया क्षाळण ॥ श्रीरामागमन वांच्छित ॥३६ ॥ श्रीरामभजनीं प्रीत गाढी॥तेणें सर्वसंसारबेडी ॥ तुटे नलागतां अर्धघडी ॥ योनी सांकडी पैं निरसे ॥ ३७ ॥ याचि आशा उत्कंठित ॥ श्रीरामाची ॥ १ ॥

१ ज्वाळा. २ चंद्र. ३ उभे. ४ आकाशीं. ५ अग्नी. ६ तत्पर ७ घोस ८ आज्ञा. ९ सत्य. १० सुंदर. ११ चमत्कार. १२ दोष. १३ निरसन. १४ दुःख.

वाट पाहत ॥ तंव ऐकिलें विपरीत ॥ रामगमनस्थ अयोध्ये ॥३८॥ तरी आपुलेंचि भाग्य हीन ॥ उत्कंठा नहोतां पूर्ण ॥ आह्मांसिं नदेतां दर्शन ॥ अयोध्यागमन मांडिलें ॥३९॥ श्रीरामचरणीं नव्हेचि भेटी ॥ वज्र पडोये ललाटीं ॥ भाग्यें अतिशयें करंटीं॥ फुंदे गोरटी अतिदुःखी ॥ ४० ॥ करें पिटी ललाट ॥ हृदयावरी हाणी चपेटे ॥ रामें उद्धरिला दशकंठ ॥ उपेक्षी निष्टंक आह्मांसीं॥४१॥चोरोनि आणिली निजभाजा॥तो उद्धरिला राक्षसराज॥ आह्मां मोकलोनि रघुराज ॥ केविं प्रयाणवोज करीतसे ॥४२॥ धन्य मंदोदरी पतिव्रता ॥ निजांगेंचि तत्वतां ॥ भेटोनियां श्रीरघुनाथा ॥ संसारखता फाडिलें ॥ ४३ ॥ श्रीरामतेजें आपण ॥ पतीसवें सहगमन ॥ करोनियां जन्ममरण ॥ क्षणें जाण निरसिलें ॥ ४४ ॥ करोनियां निजख्याती ॥ सायुज्यिला रघुपती ॥ तैसीच सुलोचनासती ॥ निजमुक्ती साधिली ॥ ४५ ॥ मंदभाग्य मी करंटी ॥ निजांगेंचि उठाउठी ॥ श्रीरामाची निजभेटी ॥ कडकडाटी नेघेंची ॥४६॥ ह्मणोनियां अतिउद्विग्न ॥ उकसांबुकसीं स्फुंदन ॥ स्वयें करीतसे आपण ॥ तेणें राम पूर्ण कळवळला ॥ ४७ ॥ अंतर्यामीं श्रीरघुनाथा ॥ तेणें जाणोनि अवचिता ॥ स्वयें बिभीषणा सांगतां ॥ तुमची माता येथें नयेचि भेटी॥४८॥तुह्मासिं स्मरण नाहीं निश्चित ॥ आह्मीं निजकार्यें दुश्चित ॥ मातेची भेटी नघेत ॥ केविं निघत अयोध्ये ॥४९॥ येरु मस्तक ठेवोनि चरणा ॥ स्वयें विनवी रघुनंदना ॥ स्वामीचिया निजदर्शना ॥ उत्कंठा मना मातेसीं ॥५०॥ स्वामीनें स्मरण नकरिता ॥ [illegible] आणूं नपुसतां ॥ यालागें रघुनाथा ॥ नाहीं माता आणिली ॥ ५१ ॥ आज्ञेप्रमाणें आतां ॥ घेऊन येईन निजमाता ॥ [illegible]नि ठेवी चरणावरी माथा ॥ धाडी सत्वरता दूतासीं ॥५२॥ आज्ञापिलें रघुनंदनीं ॥ भेटों आणि निजजननी ॥ तुह्मी [illegible] ॥ भेटीलागोनि आणावी ॥ ५३ ॥ माझें सांगोनि लोटांगण ॥ श्रीरामभेटी लागून ॥ स्वयें आणावी आपण ॥ [illegible] जाण येथें ॥५४॥ वंदोनियां तें वचन ॥ लंकेमाजि येऊन ॥ माते कैकसी लागून ॥ केलें नमन सेवकीं ॥ ५५ ॥ अयोध्येसिं प्रयाण करितां ॥ तुझे भेटीलागें यथार्थता ॥ राहणें जालें रघुनाथा ॥ मूळं तत्वतां धाडिलें तुज ॥ ५६ ॥ अंगिका

१ भाळीं, मस्तकीं २ ठोसा. ३ संपूर्ण. ४ गमन प्रकार. ५ सत्वर. ६ आमंत्रण.

[illegible] श्रीरामआज्ञा ॥ वेगें बैसोनि विमाना ॥ शीघ्र करावें प्रयाणा ॥ श्रीरामदर्शना लागूनि ॥५७॥ ऐकोनियां तो वचनार्थ ॥ [illegible] आनंद भरित ॥ पूर्वार्जित जे मनोरथ ॥ ते समस्त आजि फळले ॥५८॥ श्रीरामदर्शना चित्त ॥ होतें अत्यंत उत्कंठित ॥ [illegible] कृपाळु रघुनाथ ॥ अंतरवृत्त जाणता ॥ ५९ ॥ भेटावया रघुपति ॥ नचले यानाची निजगती ॥ यानारूढ विषयस्थिति ॥ [illegible] रघुपति भेटेना ॥ ६० ॥ भाग्य फळा आलें माझें ॥ जें स्मरण केलें रघुराजें ॥ चरणीं चालत निजवोजें ॥ भेटी जाइजे हें [illegible] ॥६१॥ ह्मणोनियां राजमाता ॥ चरणीं चालली तत्वतां ॥ भेटावया रघुनाथा ॥ हर्षितचित्ता निघाली ॥ ६२ ॥ निघो नि नगरा बाहेरी ॥ आली रामसैन्याभीतरी ॥ पुढें येवोनि झडकरी ॥ धरिली करीं बिभीषणें ॥ ६३ ॥ नेतां श्रीरामा स न्मुख ॥ आनंदभरीत रघुकुळटिळक ॥ माता देखोनि एकाएक ॥ लोटांगणीं देख नमियेला ॥ ६४ ॥ आलिंगितां देख एकाएक ॥ कैकसी सुखाची जाली देख ॥ जन्म मृत्यु जरा अशेष ॥ स्वयें निःशेष निरसिला ॥ ६५ ॥ विसरली ते पुत्रशोक ॥ विसरली ते द्वंद्वदुःख ॥ इहलोक परलोक ॥ एकाएक विसरली ॥ ६६ ॥ श्रीरामीं देतां आलिंगन ॥ विसरली देहाचें भान ॥ विरोनि गेली स्वयें आपण ॥ जेविं लवर्णं जीवनीं ॥ ६७ ॥ श्रीराम भेटलिया तत्वतां ॥ तुच्छ त्यापुढें समाधि अवस्था ॥ सलो कता सारूप्यता ॥ सायुज्यता सरेना ॥ ६८ ॥ ऐसें पडिलें आलिंगन ॥ ते स्वरूपीं समावे संपूर्ण ॥ युक्ति सोडऊन रघुनंदन ॥ मनोहर आपण वचन बोले ॥ ६९ ॥ रावण आणि कुंभकर्ण ॥ तुझे पुत्रांसहित संतान ॥ वधिता जाला रघुनंदन ॥ ऐसें आपण न ह्मणावें ॥७०॥ अभिलापितां पतिव्रता ॥ सकुळ रावणा क्षोभली सीता ॥ तिणें करविलें त्याच्या घाता ॥ बोल वृथा आह्मां सीं ॥७१॥ जो अभिलापी परनारी ॥ पतिव्रता त्याहीवरी ॥ त्यासिं ठाव नेदी धरित्री ॥ पचे अघोरीं कल्पकोटी ॥ ७२ ॥ सी ता जन्मली धरेभीतरीं ॥ ते अभिलापिली कपटें करी ॥ ह्मणोनि क्षोभली धरित्री ॥ केली बोहरीं सकुळेसीं ॥ ७३ ॥ परदारा गामी नर ॥ त्याचा भार अतिदुर्धर ॥ धरा साहों नशके अणुमात्र ॥ जाय सत्वर रसातळा ॥ ७४ ॥ महापर्वत पाषाण ॥ चतु

१ वहनादिकाची. २ सहजें, आनंदें. ३ समग्र. ४ मांठ. ५ रागावली. ६ छिन्ने. ७ संहार.

र्विध सृष्टि संपूर्ण ॥ त्याचा भार अणुप्रमाण ॥ नाहीं जाण धरेसीं ॥ ७५ ॥ विषयीं विषयलुब्ध देख ॥ परदारागामी विशेष॥ परदाराविक्षेपकें ॥ भार देख धरेसीं ॥ ७६ ॥ तेणें अधर्में दाटली ॥ धरा अतिशयें क्षोभली ॥ सकुळ समाप्ती केली ॥ रावण धुळी मेळविला ॥ ७७ ॥ एका क्षोभली जनकबाळी ॥ सर्वथा नघडे हेही बोली ॥ विश्वद्रोहाची इंगळी ॥ समूळ मुळीं पडिलीसे ॥ ७८ ॥ ब्राह्मणाचें वृत्तिहरण ॥ स्वधर्माचें विच्छेदनें ॥ बंदिं घातले सुरगण ॥ निरोध पूर्ण त्रैलोक्या॥ ७९ ॥ मुख्य ध्येय श्री शंकर ॥ ज्याचेनि सकळ दुस्तर ॥ निरसोनि पाविजे परपार ॥ जो सुख सार निजभक्तां ॥८०॥ त्याचे ठाईं उन्मादता ॥ सेव्या सेव्य नविचारितां ॥ भोगूं मागे स्वामीची कांता ॥ गुरुतल्पगता रावण ॥ ८१ ॥ उमा क्षोभली अतिक्रोधेसीं ॥ सकुळ सैन्या सपुत्रेसीं ॥ भस्म केलें रावणासीं ॥ बोल आह्मांसीं नठेवावा ॥ ८२ ॥ देवद्रोही ब्रह्मद्रोही ॥ विश्वाचा तो विश्वद्रोही ॥ जगद्गुरु शंकराचा पाहीं ॥ गुरुद्रोही रावणु ॥ ८३ ॥ सकळ पापाहूनि विशेषता ॥ मुख्य पाप गुरुतल्पगता ॥ सकुळ तेणें पावला घा ता ॥ जाण तत्वतां कैकसी ॥८४॥ निजपापें करोनि पूर्ण ॥ जावा अधःपाता रावण॥शुद्धधर्मात्मा बिभीषण॥तेणें तो जाण उद्धरि ला ॥ ८५ ॥ बंधूचें सख्यत्व पूर्ण ॥ श्रीशंकरें कृपा करून ॥ केला विश्वात्मक रावण ॥ अपराधी पूर्ण जाणतांही ॥८६॥ रावणा ची सर्वगतता ॥ कळों आली पैं समस्ता ॥ क्रोधें हाणितल्या ज्यासिं लाता ॥ तेणेंचि तत्वतां उद्धरिलें ॥ ८७ ॥ सावध ऐकें कै कसी ॥ धन्य धन्य तुझी कुसी ॥ बिभीषणातें प्रसवलीसी ॥ सकळ कुळासिं उद्धरण ॥८८॥रावणाच्या पापें त्वरित ॥ नरका जा वें कुळासहित ॥ धन्य भाग्याचा हा हरिभक्त ॥ सकुळ निश्चित उद्धरिलें ॥८९॥ दोहींची स्थिति निश्चिती ॥ प्रत्यक्ष दिसे हातो हातीं ॥ असत्पुत्रें नरकप्राप्ति ॥ उद्धारगति सत्पुत्रें ॥ ९० ॥ रावणाचेनि दुष्टाचरणें ॥ जग निंदी मातेकारणें ॥ बिभीषणाचे नि साधुपणें ॥ जनें वाणिणें तुजलागीं ॥ ९१ ॥ ॥ श्लोक ॥ कुलंपवित्रंजननीकृतार्थावसुंधरापुण्यवतीचतेन ॥ अपारसंवित्सु खसागरस्मिन्लीनंपरेब्रह्मणियस्यचेतः ॥१॥ ॥टीका॥ ॥हरिभक्त ब्रह्मसंपन्न ॥ ज्याच्या कुळीं होय उत्पन्न॥तेणें सकळ कुळ पावे

१ हरणकरणारा. २ रागावली. ३ नाश. ४ प्रशंसाकरणें. ५ पवित्र.

न ॥ ब्रह्मसंपन्न पैं होती ॥ ९२ ॥ हरिभक्त जन्मे जिचे कुसीं ॥ अवघें त्रैलोक्य वंदिती तिसीं ॥ तें प्रत्यक्ष घडलें कयाधूसीं ॥ जा
ली जगासीं जगद्वंद्य ॥९३॥ प्रल्हाद उपजतांचि पूर्वीं ॥ नारद मानी सर्वभावीं ॥ वंदिमोचन इंद्रादिदेवीं ॥ प्रसूतिभावीं ऐकतां
॥ ९४ ॥ जेथें राहती भगवद्भक्त ॥ तें भूमंडळ होय पुनीतें ॥ कीर्तन सुखें डुल्लत॥जग उद्धरत ज्याचेनि ॥९५॥ ॥ ॥श्लोक॥वाग्गग
द्गद्रवतेयस्यचित्तंरुदत्यभीक्ष्णंहसतिक्वचिच्च ॥विलज्जउद्गायतिनृत्यतेचमद्भक्तियुक्तोभुवनंपुनाति ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ ज्याचेनि भू
मंडळ पावन ॥ ऐक त्या भक्ताचें लक्षण ॥ स्वयें बोलिला भगवान ॥ जडउद्धरण ज्याचेनि ॥ ९६ ॥ आनंदें करिती हरिकीर्तन॥
नामासवें गर्जे गगन ॥ श्रोतिया वक्तियाचें अंतर क्षाळणें ॥ नलागतां क्षण पैं होय ॥ ९७ ॥ क्षाळलेंनि अंतरें ॥ परमानंद अंत
रीं भरे ॥ चित्त चित्तपणा विसरे ॥ नदेखे दुसरें जगामाजि ॥९८ ॥ जगाचे ठाईं विषमता ॥ चित्तपणें भासवी चित्ता ॥ तेणें श्र
वण कीर्तन करितां ॥ स्वयें भगवंता रातलें ॥९९॥ तेणें अंतर सुखावे तत्वतां ॥ विषम जगामाजि पाहतां॥बुडाली विषमाची वा
र्ता ॥ चिदाभासता सर्वत्र ॥ १०० ॥ जेथें दुजेपणाचें भान ॥ तेंचि लाजेसि आयतन ॥ हरपलिया द्वैतभान ॥ लज्जा पूर्ण नि
माली ॥ १ ॥ उन्मत्ताचे परी जाण ॥ निर्लज्ज करी कीर्तन ॥ तेणें कीर्तनें सदा आपण ॥ करी नर्तन तालछंदें ॥ २ ॥ जो मोल
वेंचूनि मद्यासीं ॥ स्वयें सेवी विषयविलासी ॥ तो विसरे देहभावासीं ॥ द्वैत त्यासि भासेना ॥३॥ उन्मादरस विचित्र ॥ मेळऊन
केलें एकत्र ॥ त्याचा केवढा वाडिवार ॥ क्षणें संसार विसरवी ॥ ४ ॥ सकळरसाचें रसपान ॥ जे गोडियेमाजि होती निमग्न॥तो
ब्रह्मरस सेविलिया जाण ॥ संसारभान केंवि उरे ॥५॥ ऐसें ब्रह्मरस महायोगें ॥ जगीं मद्भक्त दाटुगे॥कळिकाळातें जिणोनि वेगें॥
नामबळें जग उद्धरती ॥६॥ येवढें भक्ताचें महिमान ॥ तो तुझा पुत्र बिभीषण॥भगवद्भजनें अतिपावन॥जगउद्धरण याचेनि॥७॥
हरिभक्ताची नाममाळा ॥ प्रातःस्मरणीं स्मरतां अबळां॥महापातकाचा पाळां ॥ एके हेळा भस्म होती ॥८॥ ॥श्लोक॥ बलिर्विभी
षणोभीष्मःप्रल्हादोनारदोध्रुवः ॥ षडेतेवैष्णवाज्ञेयाःस्मरणंपापनाशनं ॥३॥ ॥ टीका ॥ महाविष्णूचें वर ऐसें॥भक्तस्मरणें पा

१ पवित्र होतात. २ निर्धूत. ३ अनुसरले. ४ स्वानंदघन. ५ स्थान, ६ प्रेमळ. ७ जिंकोन. ८ जीव, खिरांही. ९ समुदाय.

प नासे ॥ तुझें भाग्य उत्कट कैसें॥पुत्र बैसे भक्तवोळी ॥९॥ ऐसें मातेचें शांतवन॥स्वयें करी रघुनंदन ॥ येरी घालोनि लोटांग
ण ॥ करी विनवण स्वामीचें ॥११०॥ ऐकें स्वामी रघुनंदन ॥ तुझ्या निजभजनें सकळ कल्याण ॥ भजनास्तव कुसवो धन्य ॥
धन्य संतान तुझेनि ॥ ११ ॥ धन्य रावण कुंभकर्ण ॥ तुवां निजहस्तें विंधोनि बाण ॥ पुत्रां दिधलें सायुज्यसदन ॥ भाग्य कोण
त्याहूनि ॥ १२ ॥ एकल्या नदेतां मुक्ती ॥ उद्धरली सकुळ संतती ॥ अगाध रामभजनाची ख्याती ॥ राक्षसां मुक्ति हटेंतटें
॥ १३ ॥ विरोधें पावले मुक्तीसीं ॥ नकळे भजे त्या काय देशी ॥ काय वाणूं बिभीषणासीं॥ह्मणोनि चरणासीं लागली ॥१४॥ उ
ठोनियां वेगेसीं ॥ श्रीरामें धरिली हृदयेसीं ॥ धन्य धन्य ते कैकसी ॥श्रीरामभजनासीं विनटली ॥१५॥ श्रोते विषमें मानिनी पो
टीं ॥ मुळीं देखिली नाहीं दृष्टी ॥ कैकसी श्रीरामाची भेटी ॥ नवी गोष्टी हे कैंची ॥१६॥ तरी ज्याचे पोटीं असेल आशंका ॥ तेणें
क्रौंचरामायण पहावें देखा ॥ तेथील हा भाव निको ॥ असेल ठाउका ज्ञात्यांसीं ॥ १७ ॥ तरी शरण येतां रामासीं ॥ माता तुष्ट
ली बिभीषणासीं ॥ श्रीरामीं प्रेमा कैकसीसीं ॥ तेणें भेटीसीं सुचविलें ॥१८॥ अनंतकथा रामायणीं॥शतकोटि वदली वाल्मीका
ची वाणी ॥ सकळ कथा आलोडोनी ॥ कोण शोधनी करूं शके ॥१९॥ माझें लोटांगण तत्वतां ॥ कोण नमानावा श्रोता ॥एका
जनार्दनी वक्ता ॥ तोचि वाक्यार्था चाळितु ॥१२०॥ असो आतां परिहारता ॥ सैराट तरी रामकथा ॥ पावनें करी श्रोता वक्ता॥
नित्यमुक्तता श्रीरामें ॥ २१ ॥ यालागिं श्रोते सकळ जन ॥ आप्त इतर द्वेषी पूर्ण ॥ त्यांसि माझें लोटांगण ॥ क्षमा आपण क
रावी ॥ २२ ॥ श्रीरामें पावन श्रोता ॥ श्रीरामें पावन वक्ता ॥ श्रीरामकथा अनुमोदितां ॥ उद्धारि तत्वतां श्रीराम ॥ २३ ॥ पुढी
ल कथानुसंधान ॥ सवडी पाहोनि पूर्ण ॥ सांडूनि श्रीरामअंकासन ॥ जनकनंदिनी ऊठली ॥ २४ ॥ होतां इतर संवादासीं ॥
उठतां नयेचि जानकीसीं ॥ उत्संकळतां नाहीं तिसीं ॥ मर्यादेसीं मंडणें ॥ २५ ॥ भेटावया सौमित्रासीं ॥ आज्ञा पुसोनि राघ
वासीं ॥ जवळी येवोनि वेगेसीं ॥ लागली चरणासीं अतिप्रीति ॥ २६ ॥ क्षमा करावी निश्चित ॥ मी तुझें निजअपत्य ॥

१ श्रेष्ठ. २ उदर. ३ माखन. ४ चमत्कार. ५ सत्य. ६ शोधून, अभ्यासून. ७ पवित्र. ८ आदरानें श्रवण करितां. ९ चांचल्य. १० भूषण.

नेणतां दोघांचें महत्व ॥ वचन दुरुक्त बोलिलें ॥ २७ ॥ श्रीरामाचा जिवलग ॥ त्यासिं छळितां सवेग ॥ महापापिणी निजडाग॥
मज सवेग लागला ॥ २८ ॥ महापाप तें अल्प ॥ भक्तछळण तें वज्रपाप ॥ निरय भोगिजे आकल्प ॥ नाहीं संकल्प उद्धारु
॥ २९ ॥ तेणें पापें त्वरित ॥ मज धरोनियां लंकानाथ ॥ वेगें नेलें लंकेआंत ॥ श्रीरघुनाथ अंतरला ॥ १३० ॥ नित्यछळण
रावणाचें ॥ रावण क्रूर राक्षसींचें ॥ खाऊं गिळूं भापण त्यांचें ॥ दुर्गें लंकेचे सभोंवते ॥ ३१ ॥ सकृत् छळितां लक्ष्मण ॥ पूर्ण
क्षोभला रघुनंदन ॥ नित्य रावणाचें छळण ॥ सोसिलें पूर्ण षण्मास ॥ ३२ ॥ श्रीराम भक्ताचा अंकितें ॥ श्रीराम भक्ताचा वि
क्रीत ॥ भक्ता सबाह्य श्रीरघुनाथ ॥ नित्य नांदत सर्वदा ॥३३॥ ह्मणोनियां यथार्थ ॥ जेणें पूजिले रामभक्त ॥ तेणें पूजिला रघु
नाथ ॥ उपचारयुक्त षोडश ॥३४॥ घृतप्लुत अवदानीं ॥ भक्त सुखाविले भोजनीं ॥ तेणें पड्रसें करोनि ॥ केला रघुनंदनीं नैवेद्य
॥ ३५ ॥ जेणें विरोधिले रामभक्त ॥ तेणें विरोधिला रघुनाथ ॥ अमूर्त होवोनियां मूर्त ॥ क्षणें घात करी त्याचा ॥३६॥ दुर्धर आ
युधें अलोलिक ॥ सुदर्शन गदादिक ॥ अक्षयी भाते कोदंडें देख॥रघुकुळटिळक वागवी ॥३७॥ भक्तविरोधि दारुण जाणा ॥ तो
चि वैरी रघुनंदना ॥ त्याच्या करावया हनना ॥ करी प्रेरणा शस्त्रांची ॥३८॥ प्रल्हादासीं विरोधितां ॥मरण पावला त्याचा पिता॥
भगवद्भक्ताचा द्वेष करितां ॥ विघ्नघाता वरपंडा होय ॥ ३९ ॥ इतरांच्या कायशा गोष्टी ॥ सौमित्र छळिलिया साठीं ॥ राम
लागोनि माझे पाठीं ॥ क्षणें दिग्पटी लाविलें ॥ १४० ॥ रामसेवेलागीं तळतां ॥ वनवास घेतला माथां ॥ ते नायके श्रीराम
कथा॥ ऐसी अवस्था पैं जाली ॥ ४१ ॥ भक्तद्वेषी महापापिणी ॥ अंतरलें रघुनंदनीं ॥ ते उपसाहविं ह्मणोनि ॥ लोटांगण घा
तलें ॥ ४२ ॥ सौमित्रचरणीं माथा ॥ ठेवोनियां जनकदुहिता ॥ उकसांबुकसीं स्फुंदतां ॥ अतिअवस्था पैं जाली ॥४३॥ तें दे
खोनि सुमित्रानंदन ॥ घालोनि सीतेसीं लोटांगण ॥ अश्रूपूर्ण जाले नयन ॥ करी रुदन अट्टहास्यें ॥ ४४ ॥ तुझेनि वियोगें त
त्वतां ॥ अतिअवस्था रघुनाथा ॥ अंगिकारोनि पिशाचता ॥ होय हिंडता वनोवनीं ॥ ४५ ॥ येवढिया विघ्नासि कारण ॥

१ अयोग्य. २ सत्वर. ३ किल्ले. ४ सेवक. ५ तुपानें मिश्रित. ६ धनुष्य. ७ प्राप्त, अंकीत. ८ क्षमाकरावी. ९ रडतां.

मूळ माझें अधैर्यपण ॥ नसाहवेचि एकवचन ॥ महापापी पूर्ण मी एकु ॥ ४६ ॥ सीता लाविली दिग्पटीं ॥ राम पडिला अतिसं
कटीं ॥ विवरद्वारा उठाउठी ॥ नेती जगजेठी बांधोनि ॥ ४७ ॥ दुर्दशा श्रीरघुपती ॥ मारावया उभा करिती ॥ दैवें पातला मा
रुती ॥ राक्षसपंक्ती निर्वाटिल्या ॥४८॥ संदीसे तेथोनि निघतां बाहेरी ॥ सवेंचि युद्ध महामारी ॥ रावणेसीं झुंझारीं ॥ शरधारी व
र्पती ॥४९॥ आणीक सांगो तें किती ॥ शरबंधनीं रघुपति ॥ विसंज्ञ पडिला क्षितीं ॥ हेही ख्याती पैं माझी ॥१५०॥ रावणें के
लें तुझें छळण ॥ श्रीरामासिं दृढ बंधन ॥ इतुकियासिं मूळ मी पापी पूर्ण॥ सत्य जाण जानकिये ॥५१॥ ऐसें परस्पर दोघेजण॥
येरयेरांचा गळा धरून ॥ निजापराधीं अतिउद्विग्न ॥ करिती रुदन अट्टहास्यें ॥ ५२ ॥ तंव आश्चर्य जालें तेथ ॥ श्रीरामचर
णीं अवचित ॥ दृष्टि पडतां निश्चित ॥ शोक समस्त निमाला ॥५३॥ घालोनियां लोटांगण ॥ विनविता जाला लक्ष्मण ॥मानूं
नको याचें दूषण ॥ रघुनंदन लाघवी ॥५४॥ पूर्ण याचें मनोगत ॥ राक्षस प्रबळले बहुत ॥ त्यांचा करावया घात॥ विंदानें येथ
रचियेलें ॥५५॥ सर्वांतर्यामी श्रीरघुनाथ ॥ सकळ लाघव त्याचें येथ ॥ तेणें संचरोनि हृदयांत ॥ उभयवृत्त संपादिलें ॥ ५६ ॥
तुझें छळणबुद्धिसीं कारण ॥ मुख्य परमात्मा रघुनंदन ॥ माझ्या अधैर्यासीं मूळ पूर्ण ॥ तोचि जाण जानकिये ॥५७॥ शब्दें घा
य नाहीं होत ॥ शब्दीं प्राण नाहीं जात॥शब्दें नव्हे देहपात॥हें मी जाणत सर्वदा ॥५८॥ तेणें म्यां आपण॥शब्दासाठीं जावें सो
डून ॥ हें माझें अधैर्य नव्हे जाण ॥ केलें विंदान श्रीरामें ॥५९॥ अतिदुरात्मा रावण ॥ केलें सकळांचें अवरोधन ॥त्यासिं वधाव
या जाण ॥ करविलें छळण तुजकरवीं ॥१६०॥ श्रीरामशक्ति तत्वतां ॥ ते तूं बोलसी छळणवार्ता ॥ त्यासिं मूळ श्रीरामकर्ता ॥
विषादें सर्वथा नमानावा ॥६१॥ ह्मणोनि घातलें लोटांगण ॥ वंदिले जानकीचे चरण ॥ मजवरी कृपा करावी पूर्ण ॥ विषाद आ
पण नमानावा ॥ ६२ ॥ ऐसी परस्परें विनवण ॥ करिती येरयेरांचें आपण ॥ तेणें विस्मित बिभीषण ॥ वानरगण विस्मित ॥
॥६३॥ लाघव करोनि अद्भुत ॥ निजापराधें पायां पडत॥आपण साक्षी होवोनि तेथ ॥ चरित्र पाहत दोघांचें ॥६४॥ स्मरतां श्री

१ संहारिल्या. २ एकदाचें. ३ युद्ध. ४ विकळ. ५ उच्छ्वासानें. ६ भेटा. ७ शिणारी. ८ युक्ता. ९ बंधन. १० दुःख.

रघुनाथ ॥ महापातकी उद्धरत ॥ यांचा अपराध किती तेथ ॥ नित्यमुक्त श्रीरामें ॥ ६५ ॥ श्रीरामें पावनें वक्ता ॥ श्रीरामें पावन श्रोता ॥ श्रीरामें पावन कथा ॥ जगदोद्धारता श्रीरामें ॥ ६६ ॥ श्रीरामें पावन वदनें ॥ श्रीरामें पावन श्रवणें ॥ श्रीरामें कर पावन ॥ करितां पूजन चराचर ॥ ६७ ॥ करितां श्रीरामाचें ध्यान ॥ श्रीरामें पावन होय मन ॥ श्रीरामें चित्त पावन ॥ करितां चिंतन रामाचें ॥ ६८ ॥ सांडूनि प्रपंचआधी ॥ श्रीरामीं निश्चयें धरितां बुद्धी ॥ तेथं जाली विपरीत विधी ॥ स्वयें समाधि होवोनि ठाके ॥ ६९ ॥ तेथं अभिमानाचें चिन्ह ॥ स्वयेंचि पालटे आपण ॥ सांडोनियां देहाभिमान ॥ स्वयें रघुनंदन होऊनि ठाके॥१७०॥ अगाध श्रीराममहिमान ॥ मनचि होवोनि उन्मन ॥ चित्त होय चैतन्यघन॥बुद्धि ते जाण समाधी ॥७१॥ अहं तेचि आपण ॥ होवोनि ठाके सोहंपूर्ण ॥ एका जनार्दना शरण ॥ लाघवी पूर्ण श्रीराम ॥ ७२ ॥ पुढें अयोध्येचें गमन ॥ श्रीरामाचें अभिषिंचन ॥ सुरस कथा अतिगहन ॥ श्रोतीं अवधान मज द्यावें ॥ ७३ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांसौमित्रजानकीसमाधानंनामद्विसप्ततितमोऽध्यायः ॥७२॥ ॥ओंव्या॥ ॥१७३ ॥श्लोक॥ ॥३॥ ॥एवं॥ ॥१७६॥

१पवित्र. २ मुख. ३ कर्ण. ४ दुःख. ५ प्रकार.

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ पुढें ठेवोनि विमान ॥ विश्वकर्मा आणि बिभीपण ॥ लोटांगण घालोनि पूर्ण ॥ सन्मुख रघुनंदना राहिले ॥ १ ॥ कर जोडोनियां देखा ॥ विमानें सहित सेवका ॥ पुढें देखतां रघुकुळटिळका ॥ अनंत सुखा पावले ॥ २ ॥
॥ श्लोक ॥ तत्पुष्पकंकामगमंविमानमुपास्थितंप्रेक्ष्यहिदिव्यरूपं ॥ रामःप्रहृष्टःसहलक्ष्मणेनपुरायथावृत्रवधेमहेंद्रः ॥ १ ॥
॥ टीका ॥ दिव्यतेजाचिया कोटी ॥ अनंतसूर्य कोट्यानुकोटी ॥ पडतां श्रीरामाची दृष्टी ॥ प्रकाश उठी विमान ॥ ३ ॥ दिव्य तेजें देदीप्यमान ॥ लखलखीत अवघें गगन ॥ देखतांचि रघुनंदन ॥ सुखसंपन्न पैं जाला ॥४॥ आच्छादोनि निजप्रकाशासीं॥ विमानद्वारा तो प्रकाशी ॥ स्वयें देखोनि तयासीं ॥ अतिसंतोपी होतसे ॥५॥ बोलतां जयाचा प्रकाशमहिमा ॥ वेद पावला उपरमा ॥ कोण वर्णी तयाची सीमा ॥ निरुपमता रामाची ॥ ६ ॥ देखतां जयाचे प्रकाशासीं ॥ अनंतसूर्यांचिया राशी ॥ बुडोनियां जाती निजतेजेसीं ॥ कोणे देशीं नाढळती ॥७॥ जयातें देखतांचि दृष्टी ॥ सचंद्र नक्षत्रांचिया कोटी॥करपोनि जाती उठाउठी ॥ ते वैखरी साठीं केवि वर्णे ॥८॥ जेथें परेसीं सौरसें नसे ॥ पश्यंती मध्यमा कोण पुसे ॥ वापुडी वैखरी ते कायसे ॥ स्वरूपांश वर्णावया ॥९॥ येवढा प्रकाशाचा उमाळा ॥ स्वयें आच्छादोनि स्वलीला ॥ विमान देखतां सांवळा ॥ संतोपला अतिप्रीति ॥१०॥ देखोनियां विमानस्थिति ॥ सौमित्र आणि रघुपति ॥ अत्यंत संतोपले चित्तीं ॥ जेंवि सुरपति वृत्रजयें ॥११॥ वधोनियां वृत्रासुर ॥ मरुद्गणेसीं अमरेंद्र ॥ विजयश्रीमनोहर ॥ अतिसुंदर शोभत ॥ १२ ॥ तेंवि वधोनियां दशशिर ॥ सहित वानर निशाचर ॥ अतिसुंदर मनोहर ॥ स्वयें रघुवीर शोभत ॥१३॥ वानरीं निशाचरीं वहिलां॥ श्रीराम भारीं परिवारला ॥ पुढें बिभीपण देखिला ॥ पाचारिला समीप ॥ १४ ॥ अतिप्रीति करोनि जाणा ॥ सुग्रीव आणि बिभीपणा ॥ सांगता जाला रामराणा ॥ वानरसेना पुढें लावी ॥१५॥ ॥ श्लोक ॥ अनुजानामिवःसर्वान्यथेष्टंगम्यतामिति ॥ तेनैवसेतुनातीर्त्वावानरामकरालयं ॥२॥ सुग्रीवश्चमयासार्द्धंविमानेनागमिष्यति ॥ समेतोयुवराजेनतथामुख्यैश्चवानरैः ॥ ३ ॥ इत्युक्तास्तेमहाकायावानराः

१ सीता. २ वाचेने. ३ स्फुरिला, परावाणीला. ४ अनुभव. ५ लोट, अतिशय. ६ श्रेष्ठ.

कामरूपिणः ॥ प्रदक्षिणमवर्ततःप्रहृष्टाःसहलक्ष्मणं ॥ ४ ॥ सुग्रीवमंगदंचैवराजानंचविभीषणं ॥ प्रणम्यचशिरोभिस्तेनिर्ग ताहरियूथपाः ॥ ५ ॥ यथोत्साहंयथाप्रीत्यायथागतमरिंदम ॥ करतालान्विमुच्यंतःसिंहनादांश्चपुष्कलान् ॥६॥ ॥ टीका ॥ ल क्षोनियां वानरसैन्य ॥ बोलता झाला रघुनंदन ॥ दुर्जय करोनियां रण ॥ वैरी रावण निवटिला ॥१६॥ युद्धीं बहुसाल कष्टलेती ॥ केली राक्षसांची शांती ॥ आतां पावावया विश्रांती ॥ निजनगराप्रती चलावें ॥१७॥ सकळ वानरांचिया श्रेणी ॥ बैसतां नयेती विमानीं ॥ बिभीषण करितो विनवणी ॥ बैसा विमानीं ह्मणवोनि ॥१८॥ ऐसिया काय युक्ती ॥ ते सांगावी मजप्रती ॥ बिभीषणाची चि त्तवृत्ती ॥ संतोषस्थिति जेणें पावे ॥१९॥ ऐसें करोनि विवेचन ॥ मज सांगावें आपण ॥ ऐकतां श्रीरामाचें वचन ॥ वानरगण तट स्थ ॥ २० ॥ ऐकें स्वामी रघूत्तमा ॥ तूं विश्वाचा विश्वात्मा ॥ मान देतोसि प्लवंगमां ॥ स्वभक्तमहिमा वाढवूनि ॥२१॥ मर्कटां वि मानें कायसीं ॥ स्मरतां तुझिया नामासीं ॥ वानरां गति आकाशीं ॥ वैकुंठासीं आकळिती ॥ २२ ॥ सैरा उडती गोळांगुळें ॥ ते विमानीं राहती कोंडले ॥ ऐसें नह्मणावें राउळें ॥ रामबळें अनिवार ॥ २३ ॥ ऐकोनियां वानरवचन ॥ संतोषला रघुनंदन ॥ एकलें बैसतां नये जाण ॥ करी विवेचन आरूढावया ॥ २४ ॥ सुग्रीवराजा वानरनाथ ॥ युवराजा अंगदासहित ॥ सेनापति सर्वे अमात्य ॥ संख्या नियत पैं दहा ॥२५॥ मुख्य नीळ सेनापति ॥ प्रधान जांबुवंत महामति ॥ दुसरा प्रधान प्रखरयुक्ति ॥ वी र निश्चिती पैं नळ ॥२६॥ सुषेण वैद्यराज सद्बुद्धी ॥ जेणें वांचविली वानरमांदी ॥ प्रधानामाजि तीक्ष्णबुद्धी ॥ दारुण युद्धी महा वीर ॥२७॥ उग्रकर्मा दधिमुख ॥ संग्रामीं चपळ अतिदक्ष ॥ तैसाचि गंधमादन देख ॥ अतिआवश्यक रामाचा ॥ २८ ॥ ज्या च्या देखोनि सुगंधासीं ॥ कुंभकर्ण निजांगासीं ॥ मर्दिला अतिप्रीतीसीं ॥ केलें अस्थीसीं पैं चूर्ण ॥ २९ ॥ अस्थिमांस त्वचेस हित ॥ अशुद्ध तें हीं सुवासित ॥ पीठ करोनियां तेथ ॥ अंगीं मर्दित कुंभकर्ण ॥३०॥ तेथें कृपाळु श्रीरघुनाथ ॥ लाघव करोनि अद्भुत ॥ निःशेष जालें जें अव्यक्त ॥ ते आणिले निश्चित व्यक्तीसीं ॥३१॥ पृथ्वीनें उभारिले पार्थिव ॥ आपें अशुद्धादि रस स ॥ १ ॥

१ संहारिला. २ पंक्ती. ३ वानरा. ४ उडती. ५रती. ५ वानरें. ६ आपण ७ समुदाय.

वे ॥ ते जें रेतादिक भाव ॥ दृष्टिगौरव नेत्रासीं ॥ ३२ ॥ वायूनें चेतविला प्राण ॥ नभें अवकाश दिल्हें पूर्ण ॥ हृदयाकाश सुप्र सन्न ॥ रघुनंदन निजकृपा ॥३३॥ इंद्रियें अधिष्ठाते देव ॥ राक्षसधाकें स्वयमेव ॥ पळाले होते पैं सर्व ॥ तेही निजावयव अंगिकारिले ॥३४॥ ब्रह्माविष्णु आणि शंकरा ॥ बुद्धि चित्त अहंकारा ॥ तेथें प्रवेशले सत्वरा ॥ श्रीरघुवीर निजकृपा ॥३५॥ मृत्यूनें तेथें धांवोनि ॥ आला ग तायुष्य घेवोनि ॥ नवल श्रीरामाची करणी ॥ विस्मित मनीं सुरसिद्ध ॥३६॥ श्रीरामप्रभावें करून ॥ स्वयें रचला गंधमादन ॥ तोही स्वयें निघे आपण ॥ आरूढोन विमाना ॥३७॥ नरवीर अतिबळियाढा ॥ संग्रामीं शूर निधडा ॥ परसैन्य देखोनि पुढां ॥ करी धड मुंडांकित धरणी ॥३८॥ तैसाचि तरळ ही जाण ॥ निधडी जयाची आंगवण ॥ गवय गवाक्ष दोघेजण ॥ वीर दारुण अतियोद्धे ॥३९॥ दशेंद्रियाचे अधिपती ॥ जेंवि दहाही देव निश्चिती ॥ तैसे दहाही सेनापती ॥ विमानस्थिती चालावें ॥४०॥ वरकड वानर वीर पाहीं ॥ सेतुबंधें त्वलाहीं ॥ पायवाटे चालावें तिहीं ॥ ऐकतां सर्वही सुखमय ॥ ४१ ॥ माथां धरोनि आज्ञापन ॥ लोटां गणीं रघुनंदन ॥ नमूनि सकळ जन ॥ केलें गर्जन रामनामें ॥ ४२ ॥ अतिप्रीतीचेनि पडिभरें ॥ हरिखें नाचती वानरें ॥ सिंह नाद दीर्घ स्वरें ॥ एक भुभुःकारें गर्जती ॥ ४३ ॥ परस्परें वाजविती टाळी ॥ क्षेमालिंगन प्रीतिकल्लोळीं ॥ रावण वधोनि महाब ळी ॥ मेळविला धुळी श्रीरामें ॥ ४४ ॥ सोडवोनि जनकात्मजा ॥ अयोध्येसीं रघुराजा ॥ निघाला गजरें वोजा ॥ वानरफौजा चालती ॥४५॥ सोडविली देवांची बांधवडी ॥ तोडिली नवग्रहांची बेडी ॥ सीता सोडविली तांतडी ॥ वानरकोडी नाचती ॥ ४६ ॥ होवोनियां आनंदभरित ॥ येवोनि नमिला रघुनाथ ॥ स्वामी बैसल्या विमानांत ॥ होती गगनस्थ वानरें ॥ ४७ ॥ ॥ श्लोक ॥ आरुरोहततोरामोविमानमभिपूजयन् ॥ अंकेनादायवैदेहींश्रियंनारायणोयथा ॥ ७ ॥ तथारुरोहतंराजासुग्रीवः सहमंत्रिभिः ॥ लक्ष्मणश्चमहाबाहुर्युवराजोंगदस्तथा ॥ ८ ॥ ॥ टीका ॥ आदिकरोनि कैकसी ॥ त्रिजटेसहित लंकानिवा सी ॥ आज्ञा पुसोनि सकळांसीं ॥ विमानापासीं राम आले ॥ ४८ ॥ विधियुक्त पूजोनि विमान ॥ करोनि प्रदक्षिणा नमन ॥

१ मेलेले. २ निर्भय. ३ पराक्रम. ४ उल्हासे. ५ आनंदे. ६ आनंदें. ७ सत्वर.

आरोहण करितां रघुनंदन ॥ तेजें त्रिभुवन उजळलें ॥ ४९ ॥ विमानीं बैसतां रघुवीर ॥ त्रैलोक्य आनंदनिर्भर ॥ स्वर्गीं आनंदले सुरवर ॥ सुमनेंसंभार वर्षले ॥ ५० ॥ यक्षगणादि किन्नर ॥ नभीं सिद्धांचा जयजयकार ॥ ऋषि करिती मंत्रस्वर ॥ वेदोच्चार निजप्रेमें ॥५१॥ सुमंगल वेदध्वनी ॥ मंगल आदरिलें वानरगणीं ॥ मंगल आदरिलें ब्राह्मणीं ॥ नामें करोनि गर्जत॥५२॥ श्रीरामाचे मांडीवरी ॥ शोभे जानकी सुंदरी ॥ जेंवि गिरिजा त्रिपुरारी ॥ तैशापरी शोभत ॥५३॥ अनुपम्य शोभा शोभित ॥ सत्यलोकीं लोकनाथ ॥ सावित्री सहित शोभत ॥ तेंवि रघुनाथ जानकी॥५४॥जेंवि लक्ष्मी नारायणीं॥शोभे वैकुंठभुवनीं॥तेंवि सीता जनकनंदिनी॥रघुनंदनीं शोभत॥५५॥श्रीराम सीता बाह्य जगीं ॥ सीता रामाच्या अंगसंगीं ॥ सृष्टी शोभत इहीं दोघीं ॥ नदिसे जगीं तीसरें ॥५६॥ धनुर्धारी दीक्षागुरु॥विमानीं बैसलासे सौमित्रु॥आनंदला वानरभारु॥जयजयकारु पैं केला ॥५७॥ आज्ञा देवोनि इतरांसीं॥सेनापति आणि प्रधानांसीं॥सुग्रीवासहित अंगदेसीं॥श्रीरामआज्ञेसीं बैसले ॥५८॥ ॥श्लोक॥ उवाचचैनंकाकुत्स्थः प्रियंमेराक्षसेश्वर ॥ सत्वमेवगुणोविद्वान्कार्यंनिश्चित्यतत्ववित् ॥९॥ क्षिप्रमारोहतुभवान्सामात्यःसपुरोहितः ॥ पुरेप्रतिनिधिंकृत्वाकर्तव्यमितिमेमतिः ॥ १० ॥ ततोबिभीषणोराजाविधायनगरेविधिं ॥ आज्ञाप्यमातरंधीमान्संदिश्यचसमुह्विजन् ॥ ११ ॥ ॥टीका॥ अत्यंत जिवलग आप्त ॥ विरक्त अनुरक्त भावार्थ ॥ गुणी असोनि गुणातीत ॥ श्रीरघुनाथ निजभजनें ॥५९॥ जीवनीं जन्मे मुक्ताफळ ॥ तें निपजतांचि आटे जळ ॥ तथापि परीक्षक कुशळ॥ह्मणती अतिढाळें पाणीआहे ॥६०॥ तैसें श्रीरामभजन करितां ॥ गुणविकारीं वर्ततां ॥ बिभीषण भोगी गुणातीतता ॥ श्रीरघुनाथाचे निजभजनें ॥६१॥ अतिसात्विक बुद्धि करून ॥ निष्कर्मे सेविला रघुनंदन ॥ यालागीं सत्वगुणीं संपन्न ॥ स्वयें रघुनंदन पाचारी ॥ ६२ ॥ विरोधें ह्मणतां लाता ॥ सर्वथा विषाद नाहीं चित्ता ॥ अमर्याद शांति तत्वतां ॥विद्वान् या अर्था ह्मणे राम॥६३॥तत्वज्ञानें संपन्ना॥ऐक सत्वमूर्ति बिभीषणा॥नगरस्थांची संभावना ॥ करोनि विमाना बैसावें ॥ ६४ ॥ प्रतिनिधी करोनि नगरासीं ॥ सवें देवोनि मातेसीं ॥ पाठवावें निजधामासीं॥ ॥ २ ॥

१ अतिशय. २ पुष्प. ३ सैन्य. ४ पाण्यांत. ५ सतेज. ६ दुःख. ७ गुणी.

निजगजरेंसी अतिप्रीति ॥ ६५ ॥ त्रिजटा आणि सरमेसीं ॥ निरवावें कैकसीसीं ॥ सरमा प्रिय जानकीसीं ॥ सखित्वेसीं त्रिजटेच्या ॥ ६६ ॥ त्यादोघींसीं अतिप्रीति ॥ कृपा करावी निश्चिती ॥ बहुडावे सेनापति ॥ सैन्य संपत्ती समवेत ॥६७ ॥ ऐकोनि रामाचें वचन ॥ मातेसिं करोनि नमन ॥ प्रतिनिधी करोनि आपण ॥ निजनगरा जाण बोळविले ॥ ६८ ॥ सवें देवोनि त्रिजटेसीं ॥ बोळविली कैकसी ॥ आज्ञा पुसोनि सकळांसीं ॥ श्रीरामापासीं स्वयें आला ॥ ६९ ॥ रामआज्ञे करून ॥ चौघे प्रधान घेऊन ॥ राजा बिभीषण आपण ॥ स्वयें विमान आरूढला ॥ ७० ॥ श्रीराम ह्मणे हनुमंता ॥ संपादिली सकळ व्यवस्था ॥ विमानारोहण करीं आतां ॥ सकळ वृथा तुजविण ॥ ७१ ॥ जैसें प्राणेवीण शरीर ॥ तेंवि तुजवीण आह्मी समग्र ॥ तुवां बैसोनि सत्वर ॥ गमनसंचार संपादीं ॥ ७२ ॥ आह्मां सकळांचा चाळक ॥ सत्य सार्थक तूं एक ॥ तुझेनि मंडित सकळिक ॥ वेगीं पुष्पक अंगिकारीं ॥७३॥ ऐकतां श्रीरामआज्ञापन ॥ हनुमा घाली लोटांगण ॥ वंदूनि श्रीरामचरण॥ केलें आरोहण विमानीं ॥ ७४ ॥ विश्वकर्मा येवोनि पुढें ॥ श्रीराम नमिला वाडेंकोडें ॥ अतिप्रेमाचेनि सुरवाडें ॥ पडिलें झांपडें नेत्रांसीं ॥ ७५ ॥ अर्धोन्मीलित जाली दृष्टि ॥ बाष्प दाटलें पैं कंठीं ॥ श्वास दाटला असे पोटीं ॥ नये वाक्पुटीं पैं शब्द ॥७६॥ अतिप्रेम देखोनि त्यासीं ॥ कृपा उपजली राघवासीं ॥ स्वयें उचलोनि वेगेसीं ॥ निजहृदयासीं आलिंगिलें ॥ ७७॥ कृपेनें आलिंगितां रघुपति ॥ त्रिविध तापा जाली शांति ॥ पावला परम विश्रांति ॥ जाली निर्मुक्ती भवश्रमा ॥ ७८ ॥ प्रेम देखोनि अद्भुत ॥ आणि विमानाचें कुशळित ॥ तेणें भजनें रघुनाथ ॥ स्वयें वदत वरदासीं ॥७९॥ निजकर्मे आचरतां वित्पत्ती॥ तुझी मळीन नव्हे वृत्ती ॥ अकर्तात्मबोधस्थिति ॥ सुखसंस्फूर्ति स्वानंदें ॥ ८० ॥ सकळ सृष्टीचें संपादन ॥ करितां नवाधी अभिमान ॥ सहजस्थिति समाधान ॥ सच्चिदानंदघन स्वरूप ॥ ८१ ॥ कुल्लाळ भांडे निपजवित ॥ परी गगन न करी घटाकृत ॥ तें जेंवि करणीरहित ॥ तेंवि तूं अलिप्त निजकर्मे ॥८२॥ऐसें देतां आशीर्वचन॥ विश्वकर्मा सुखसंपन्न ॥ छेदोनि त्रिपुटीचें भान ॥

१ स्वाधीन करावे. २ पाठवावे. ठेवावे. ३ पाठविले. ४ त्वरा. ५ प्रीतीने. ६ अतिशयें. ७ अश्रू. ८ कुंभार.

भा. रा. ॥ ३ ॥ | युं. कां. अ. ७३

कर्मबंधन छेदिलें ॥८३॥ कर्मामाजिं निष्कर्मता ॥ सर्वकर्मी श्रीरघुनाथा ॥ स्वयें जाला देखता ॥ स्वयें वर्ततां निजकर्मीं ॥८४॥ आज्ञा पुसोनि सकळांसीं ॥ विमान न्यावया मोक्षपुरीसीं ॥ अतित्वरा राघवासीं ॥ करी सकळांसीं पैं वेगें॥८५॥ ॥श्लोक॥धर्मार्थकुशलैर्वीरैरारूढंतद्यथाविधि ॥ तेष्वारूढेषुसर्वेषुसुखासीनेषुभागशः ॥ १२ ॥ राघवेणाभ्यनुज्ञातंविमानंदिवमुत्पतत् ॥ खेचरेणविमानेनप्रदीप्तेनविराजता ॥ १३ ॥ ॥ टीका ॥ सप्तपुरीं माझारीं ॥ पहिली मोक्षाची अयोध्यापुरी ॥ विमान न्यावया तेथवरी ॥ कळंवळला भारी श्रीराम ॥ ८६ ॥ सुंदर कामग विमान ॥ संकल्पमात्रें करी गमन ॥ पावावया मोक्षभवन ॥ अधिकारिया पूर्ण आज्ञापी ॥८७॥ श्रीरामआज्ञेकरून ॥ स्वधर्मनिष्ठा हरिगण ॥ स्वाधिकारें करोन ॥ स्वस्थानीं पूर्ण बैसले॥८८॥ श्रीरामआज्ञें स्वस्थ ॥ स्वाधिकारें नेमस्थ ॥ निजासनीं बैसले समस्त ॥ श्रीरघुनाथ सुखमय ॥ ८९ ॥ श्रीराम बैसतां विमानीं ॥ आनंद कोंदला त्रिभुवनीं ॥ लागल्या वाजंत्र्यांच्या ध्वनी ॥ विचित्र स्तवनीं त्यामाजिं ॥ ९० ॥ विचित्र नादांचा उपक्रम ॥ ऐकतां मन पावे उपरम ॥ सामगायन मनोरम ॥ बृहत्साम रथंतर ॥ ९१ ॥ वानरांचा भुभुःकार ॥रामनामाचा गजर॥ सुरवरांचा जयजयकार ॥ नभीं खेचर गर्जती ॥ ९२ ॥ रामनामाचा गंभीर ध्वनी ॥ गेला सत्यलोक भेदूनी ॥ दिशांच्या पोंकळी भरोनि ॥ श्रीरामध्वनी कोंदला ॥९३॥ नाम भरतांचि गगनीं ॥ वोसेर चालिला तेथोनी ॥ वर्षो लागला अमृतकणी ॥ तेणें अवनी तिंबली॥९४॥अमृतसिंचनें धरेसीं ॥ तेणें विसरली कठिणत्वासीं ॥ स्वयें मृदु जाली कैसी॥ नवनीतासीं लाजवी॥९५॥ श्रीरामें सुखावली धरा ॥ दुभों लागली ऋषीश्वरा ॥ फळ मूळ धान्य द्वारा ॥ सुखी द्विजवरां करीतसे ॥९६॥ नामें भेदलें पाताळ ॥ जाळित पन्नगाची गरळ ॥ निर्विष जाले व्याळ ॥ नामबळ अनिवार ॥ ९७ ॥ श्रीरामनामाचा गजर ॥ करीत त्रैलोक्याचा उद्धार ॥ स्वयें चालिला रघुवीर ॥ निजनगरप्रवेशा ॥९८॥ विमान उसळतां गगनीं ॥ तळीं दिसे सकळ अवनीं ॥ तेणें संतोष रघुनंदनीं ॥ सीतेलागूनि वृत्त सांगे ॥ ९९ ॥ ॥ श्लोक ॥ अब्रवीन्मैथिलींसीतांरामश्चंद्रनिभाननां ॥ कैलासशिखरा

१ तृप्तला. २ उसळतो. ३ शांती. ४ भरला. ५ वर्षाव. ६ पृथ्वी. ७ भिजली. ८ विष. ९ सर्प.

॥ ३ ॥

कारेत्रिकूटशिखरेस्थितां ॥१४॥ अवेक्ष्यलंकांवैदेहिनिर्मितांविश्वकर्मणा ॥ एतदायोधनंपश्यमांसशोणितकर्दमं ॥१५॥ ॥टीका॥ चंद्रवदना गोरटी ॥ अंकीं बैसवी जगजेठी ॥ हातीं धरोनि हनुवटी ॥ श्रीराम गोष्टी सांगत ॥१००॥ सावध ऐकें सीता सुंदरी ॥ तुजकारणें वानरवीरीं ॥ ख्याती केली त्रिकूटशिखरीं ॥ महामारी राक्षसां ॥१॥ अमरावती समान ॥ रावणाचें लंकाभवन॥ विश्वकर्म्यानें आपण ॥ रचिलें अनेक कुसरी ॥२॥ क्षणमात्रें तिचें दहन ॥हनुमंतें केलेंसे आपण ॥ तेचि सुवर्णमय वोतिली जाण॥ प्रताप पूर्ण हनुम्याचा ॥ ३ ॥ तये लंकेचे चौबारा ॥ मारिल्या थोर थोर धुरा ॥ नद्या रुधिराच्या अपारा ॥ कर्दम थोर मांसाचा॥४॥वीरां वानरां झोंटधरणी॥रणनदी वाहविली रणीं ॥ वानर दुधडेकाय करोनी ॥ ते पुच्छें कळवळोनि मिसळती॥५॥मारिले रावण कुंभकर्ण ॥ इंद्रजित अवघा पुत्रदारुण ॥ मारिले सेनानी प्रधान ॥ सकळ सैन्य निर्दाळिलें ॥६॥ तुझेनि कैवारें सुंदरी ॥ रांडा जाल्या कोटीवरी ॥ शंखस्फुरण घरोघरीं ॥ शस्त्राधारीं सोडविलें ॥७॥ राज्य देवोनि बिभीपणासीं ॥ तुज सोडविलें परियेसीं ॥ इतुकें सांगतां राघवासीं ॥ विमान वेगेंसीं चालिलें ॥ ८ ॥ ॥ श्लोक ॥ एषोहिदृश्यतेदेविसमुद्रःसरितांपतिः ॥ पूर्वजोज्ञातिरस्माकंयेनसख्यंकृतंमया ॥ १६॥ ॥ टीका ॥ पुढें देखोनि सागर ॥ सांगता जाला रघुवीर ॥ हा आमचा परम मित्र ॥ कृतोपकार आह्मां याचा ॥ ९ ॥ आमुच्या पूर्वजीं स्थापिला ॥ तो उपकार स्मरोनि वहिला ॥ सेतुबंधाचा विचार भला ॥ सागरें वहिला सांगितला ॥१०॥ सुग्रीवाचा सेनापति ॥ त्या नळाचेनि पाषाण तरती ॥ सेतु बांधोनि त्याचे हातीं ॥ लंकेप्रति सुखें जावें ॥ ११ ॥ ऐकोनि सुमित्रानंदन ॥ स्वयें जाला हास्यवदन ॥ श्रीराम आपुलें महिमान ॥ गौण करोन सांगतु ॥ १२ ॥ ऐकें जानकिये मातें ॥ उतरावया वानरांतें ॥ मार्ग मागतां सागरातें ॥ श्रीरामातें भेटेना ॥१३॥ तेणें क्षोभला रघुनंदन ॥ शोषावया सागरजीवन ॥ सीतीं साजिला अग्निबाण ॥ अपांपतीं तेणें भयाभीत ॥१४॥ स्त्रीपुत्रासमवेत ॥ श्रीरामा जाला शरणागत ॥ पूजोपचार अद्भुत ॥ घेवोनि त्वरित पुढें आला ॥१५॥ विचित्रा स्तुतिवचन ॥ स्वयें करोनि आपण॥सुप्रसन्न रघुनंदन ॥

१ [illegible]. २ आसमंतीं. ३ चिखल. ४ युद्ध. ५ छिन्न शरीर. ६ सेनापती. ७ सहारिलें. ८ संपूर्ण. ९ धनुर्धी. १० समुद्र.

सागरें जाण पैं केला ॥ १६ ॥ अतिसंकट पाडिलें तेथ ॥ मारूं नये शरणागत ॥ सत्यप्रतिज्ञ रघुनाथ ॥ बाण निश्चित परते
ना ॥१७॥ ऐसें संकट पडिलें भारी ॥ बाण घालूं कोणावरी ॥ तंव आठवलें झडकरी ॥ मरु दैत्यावरी सोडावा ॥१८॥ मरु दैत्य
मारवाडीत ॥ प्रजा पीडीत समस्त ॥ बाण सोडोनियां त्वरित ॥ केला घात पैं त्याचा ॥१९॥वध करोनि तयासीं ॥बाण भेदला
भूमीसीं ॥ अग्निबाणाची आगी कैसी ॥ जळ ते देशीं तूटलें ॥१२०॥ तेथें ही केलें विंदानें ॥ अन्नीच बोळला संपूर्ण ॥ गाई दुभ
ती गहन ॥ तृष्णा जाण निमाली ॥२१॥ उदक मागों येती अतीत ॥ त्यांसीं क्षीरपान करवित ॥ कृपा बोळला रघुनाथ ॥केला
अद्भुत पवाडा ॥ २२ ॥ ऐसें सांगतां जानकीसीं ॥ तंव लंघिलें सागरासीं ॥ जेथें भेटी बिभीषणासीं ॥ त्या ठायासीं पैं आ
ले ॥२३॥ सीते तुजलागीं जाण ॥ बहु कष्टला बिभीषण ॥ नानापरी रावण॥ शिकवितां जाण नायके ॥२४॥ निग्रहोनि सांगतां
त्यासीं ॥ लत्ताघातें बिभीषणासीं ॥ ह्मणतां अतिआवेशीं ॥ आला श्रीरामासीं पैं शरण ॥ २५ ॥ तेणेंचि काळें रघुनाथें ॥ अ
भिषेकिलें बिभीषणातें ॥ निवटोनि रावणातें ॥ मग तूतें सोडविलें ॥ २६ ॥ तुजलागीं सेतुबंधन ॥ केलें तें अक्षयी पूर्ण ॥ मिन
लिया सुरसिद्धगण ॥ अन्यथा कोण करूं शके ॥ २७ ॥ ॥ श्लोक ॥ देवदैत्यमनुष्येषुनेतदन्यःकरिष्यति ॥ पश्यसागरमक्षोभ्यं
वैदेहिवरुणालयं ॥ १७ ॥ ॥ टीका ॥ अतिअक्षोभ्य सागरीं ॥ नानाश्वापदांचिया थोरी ॥ जो नकल्पवे मनें करीं ॥ तो क्षणा
भीतरीं बांधिला ॥२८॥ दैत्यादि दानव ॥ पन्नगं आणि मानव ॥ मिळाल्या त्रैलोक्य सर्व ॥ नकरवे स्वयमेव अन्यथा ॥२९॥
एकल्या हनुमंतें पूर्ण ॥ लक्षपर्वत आणोनि जाण ॥ एकउणें पन्नास योजन ॥ सेतुबंधन संपविलें ॥ १३० ॥ इतर वानरीं स
मस्तीं ॥ अर्द्ध बांधिला अपांपति ॥ अर्द्ध उरला तो मारुती ॥ सेतु समाप्ती पैं केला ॥३१॥ तें हें सेतुबंधन ख्याती ॥ अगाध श्री
रामाची कीर्ति ॥ युगायुगीं वाखाणिती ॥ जड उद्धरती श्रीरामचरित्रें ॥ ३२ ॥ ऐसें सांगता चरित्र ॥ पुढें देखिला रामेश्वर ॥ ॥ ४ ॥
तेथील महात्म्य अपार ॥ वदावया वक्रं मज कैंचें ॥३३॥ ब्रह्महत्यांचिया कोटी ॥ दर्शनीं जळती उठाउठी ॥ त्याच्या माहात्म्या

१ शक्ति. २ कृपायुक्त झाला. ३ मेळी. ४ पांथस्थ. ५ कीर्ति. ६ निवृत्त. ७ सर्प. ८ समुद्र. ९ मुख.

ची गोष्टी ॥ केंवि वाग्पुटीं बोलवे ॥३४॥ परि कृपाळु जनार्दन ॥ जो अवतरला रघुनंदन॥तो मनामाजी प्रवेशोन॥चरित्र पूर्ण व
दवीतसे ॥ ३५ ॥ राम मनाचें अमन मन ॥ राम चित्ताचें निजाचिंतन ॥बुद्धि बोधाचा निश्चयो पूर्ण ॥ स्वयें आपण श्रीराम॥३६॥
श्रीराम अभिमानाचा अभिमान ॥ स्वयें सोहं सिद्ध करून ॥ दांडोरा पिटी चरित्रकथन ॥ आपुलें आपण करीतसे ॥ ३७ ॥ न
लिही ह्मणतां हें चरित्र ॥ श्रीराम हृदयीं हृदयस्थ ॥ तो राहूं नेदी निवांत ॥ अंतरीं करित महामार ॥३८॥ देहगेहाची आवडी॥
सांडवोनि स्त्रीपुत्रांची गोडी ॥ निजचरित्र अतिआवडी ॥ निजेंनिवेंडी चालवित ॥ ३९ ॥ जेथें जेथें ममताजात ॥ तेथें तेथें पा
वोनि रघुनाथ ॥ समूळ ममतेचा निःपात ॥ तत्काळ करित श्रीराम ॥१४०॥ लोभें जाय ममता द्वारीं ॥ तंव राम स्मरोनि झडक
री ॥ समूळ त्याची करोनि बोहरी ॥ वदवी निर्धारी रामकथा ॥४१॥ शरण एकी एकनाथा ॥ जनार्दन सर्वगता ॥ माझें कांहीं
नचले आतां ॥ कर्ता करविता तूं स्वामी ॥ ४२ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ दांडोरा पिटी ग्रंथकथन ॥ चालवी एका जनार्दन ॥
रामेश्वरकथन अवधारा ॥ १४३ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडे एकाकारटीकायांपुष्पकारूढगमनंनामत्रिसप्ततितमोऽध्या
यः ॥ ७३ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १४३ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ १७ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ १६० ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ वाणीनें. २ गृहाची. ३ निजानंदें. ४ निरास.

भा·रा·यु·कां·अ·७४
वा·
रा·
सी·
ल·
वा·
मा·
रामेश्वर
मा·
शंकर·
मा·

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ श्रीरामाचें निजचरित्र गहनें ॥ सांगता सौमित्र विचक्षणें ॥ ऐकती जानकी सावधान ॥ सर्वां
ग श्रवण करोनि ॥ १॥ धन्य श्रवणार्थी सादर सीता ॥ धन्य धन्य तो सौमित्र वक्ता ॥ धन्य चरित्र रामकथा ॥ अनागत वक्ता वा
ल्मीकी ॥ २ ॥ कलियुगीं धन्य जन ते ॥ अखंड गाती रामचरित्रातें ॥ धन्य धन्य ते सादर श्रोते ॥ कथामृत सेविती ॥३॥ श्रव
णद्वारें कथामृत ॥ सेवितां अंतर निर्धूत ॥ प्रकटोनियां रघुनाथ ॥ उद्धरोत जड जीवां ॥ ४ ॥ श्रीरामाचें चरित्र गहन ॥ क्रमें सं
पलें सेतुबंधन ॥ पुढें रामेश्वराचें आख्यान ॥ वर्णी कोण साकल्यें ॥ ५ ॥ अनंत कथा सेतुमहात्म्यीं असती ॥ तितुकी आकळाव
या कैंची मति ॥ किंचित् सांगेन कथासंगती ॥ क्षमा श्रोतीं करावी ॥६॥ क्षमा करा ह्मणावया लागीं॥सामर्थ्य कैंचें माझ्या अंगीं॥
जनार्दनकृपा सत्संगीं ॥ केलों जगीं पैं स्मरता ॥ ७ ॥ तेणें एका एकपणा ॥ पैठा जालों संतचरणा ॥ नये धींटवे करोनि जाणा॥
निःशंक विनवणा करीतसें ॥ ८ ॥ किष्किंधेहूनि श्रीरघुवीर ॥ सवें वानरांचा भांर ॥ नामें गर्जती अपार ॥ भुभुकार गोळांगु
ळीं ॥ ९ ॥ भुभुकार जयकारध्वनी ॥ वानरांच्या उड्डाण किरांणीं ॥ राम निघाला गजरें करोनि ॥ खांदीं बैसोनि हनुमंता
॥ १० ॥ हनुमंत जाला श्रीरामवाहन ॥ मज अंगदें उचलोन ॥ खांदीं घेतलें प्रीतिकरून ॥ आले ठाकून समुद्रतीरा ॥११॥ अ
पूर्व जालें नये ठाईं ॥ श्रीरामा शिवदर्शनाचा नेम पाहीं ॥ समुद्रतीरीं तें नाहीं ॥ नचले कांहीं सर्वथा ॥ १२ ॥ गुंतीं पडली फळ
आहारा ॥ तटस्थ सर्वही वानरा ॥ सन्मुख येती रघुवीरा ॥ वाग्व्यापारा नकरवे ॥१३॥ शिवदर्शनेंवीण जाण ॥ श्रीराम नक
री फळभोजन ॥ गुंती पडली दारुण ॥ कांहीं विंदान चालेना ॥ १४ ॥ जरी स्वयें आत्माराम ॥ तरी स्थापावया भजनधर्म ॥
शिवदर्शनाचा नित्यनेम ॥ अतिनिःसीम चालवित ॥१५॥ सकळ तीर शोधितां पाहीं ॥ प्रतिमालिंग नदिसे कांहीं ॥ तेणें स
चिंत अवघेही ॥ करणी कांहीं चालेना ॥१६ ॥ जरी स्वयें आत्माराम ॥ तरी स्थापावा भजनधर्म ॥ स्वयें करिताहे कर्म ॥ पुरु
षोत्तम आपण ॥ १७ ॥ सचिंत होवोनि अघवे ॥ विचार करिती निजभावें ॥ स्वतां युक्ती नसंभवे ॥ हें पुसों जावें श्रीरा

१ श्रेष्ठ. २ चतुर. ३ भाविष्य. ४ पवित्र. ५ धैर्याचें. ६ निर्भय. ७ सैन्य. ८ वानरीं. ९ व्यापारीं. १० युक्ति. ११ सर्व.

मा ॥१८॥ कैसेनि होईल लिंगप्राप्ति ॥ कोण उपाव कैशा स्थिती ॥ हें नपुसतां रघुपति ॥ आणीक युक्ती स्फुरेना॥१९॥पुसावया श्रीरघुनंदना ॥ येवढी आंगवण कोणा ॥ तुजवांचून वायुनंदना ॥ आणिका वदना पैं कैंचें ॥ २० ॥ मिळोनियां सकळ जुत्पैति॥ विनविते झाले मारुती ॥ फळआहारासि पडली गुंती ॥ विचार रघुपति पुसे वेगीं ॥२१॥ ऐकोनियां तें वचन ॥ पुढें जाला वायुनंदन ॥ लोटांगणीं रघुनंदन ॥ कर जोडून विनविला ॥ २२ ॥ ऐकें स्वामी रघुनाथा ॥ अवघे तरी विचारितां ॥ शिवलिंग नाहीं सर्वथा ॥ यासिं आतां काय करणें ॥२३॥ खुंटल्या वानरांच्या युक्ती ॥ बुद्धि नस्फुरे लिंगार्थी॥ स्वामी सांगती जया स्थिती॥ त्याच रीतीं साधेल ॥२४॥ गुरुमुखें तत्वतां ॥ वस्तुनिश्चय दृढ नहोतां ॥ कोटिजन्में फेरे खातां ॥ नपवे सर्वथा कल्पांतीं ॥२५॥ ऐसें विनवितां हनुमंता ॥ अतिसंतोप रघुनाथा ॥ हृदयीं आलिंगोनि तत्वतां ॥ होय सांगता लिंगप्राप्ति ॥ २६ ॥ सेतुबंधाची प्राप्ति ॥ विस्तारावया त्रिजगतीं ॥ जड जीवा उद्धार गतीं ॥ करावया युक्ती योजिली ॥२७॥ नाहीं वेद शास्त्र विलपत्ती ॥ गांठीं नाहीं तप संपत्ती ॥ गंध नाहीं सत्संगती ॥ त्यासिं गति कैसेनि ॥२८॥ ऐसी पुढिलांची चिंता ॥ उपजली श्रीरघुनाथा ॥ तये कृपेस्तव तत्वतां ॥ होय योजिता उपाव ॥ २९ ॥ अतिप्रीति हनुमंताप्रति ॥ सांगता होय रघुपति ॥ अतिकठिण लिंगप्राप्ति ॥ दुर्गमा स्थिती तयाची ॥३०॥ स्थावरलिंगासीं चळण ॥ सर्वथा करों नये जाण ॥ह्मणोनि मांडिलें कठिण ॥ दुर्गम जाण लिंगप्राप्ति ॥३१॥ तुह्मीं समस्तीं रहावें येथें ॥ मी जाईन शिवदर्शनातें ॥ पूजोनियां सदाशिवातें ॥ शीघ्र येथें येईन ॥३२॥ ऐकतां श्रीरामवचन ॥ हनुमा जाला मूर्च्छापन्न ॥ हातींचा गेलिया रघुनंदन ॥ वृथा जीवोनि भूमिभार ॥३३॥ कठिण ऐकतां वचनार्थ ॥ सुग्रीवादि समस्त ॥ वानर जाले मूर्च्छाभूत ॥ मजही तेथ मूर्च्छा आली॥३४॥ कांहीं नचले विवंचन ॥ सकळ जाले मूर्च्छापन्न ॥ तें देखोनियां रघुनंदन ॥ स्वयें आपण कळवळला ॥३५॥ कुरवाळूनि अमृतहस्तीं॥ रामें उठविला मारुती ॥ लिंगप्राप्तीमीं एक युक्ती ॥ माझ्या चित्तीं स्फुरलीसे ॥ ३६ ॥ परी ते कष्ट तुह्मांसीं ॥ ह्मणोनि शंका मानसीं ॥ काल आणिलें सीताशुद्धीसीं ॥ अतिकष्टेंसी रणमारें ॥ ३७ ॥ सर्वांचे आजि दुसरें ॥ संकट घालावें एकसरें ॥ ह्मणोनि सांगतां नसरे ॥ मन घाबिरें होतसे ॥३८॥ ऐकोनियां तें वचन ॥ हनुमा घाली लोटांगण ॥ देह तुझे कृपें करून ॥ वर्तत जाण श्रीरामा ॥३९॥ तुझिया नामस्मरणा पुढें ॥ संकट कायसें बापुडें ॥ फोडून काळाचें दाभाडें ॥ नामें माकडें अनिवार ॥४० ॥ वैकुंठ कैलास सत्यलोक ॥ पाटां वाटीन मृत्युलोक ॥ लिंगप्राप्ति लागीं देख ॥ पाताळ लोक भेदीन ॥४१॥आज्ञा करितां रघुपति॥जैशा रीति होय प्राप्ति॥तैसी तैसी साधीन युक्ती॥नामें मारुती गर्जतु॥४२॥पाडून काळाचे दांत ॥ ख्याति करीन त्रैलोक्यांत ॥ आज्ञा करितां श्रीरघुनाथ॥शोधीन समस्त ब्रह्मांड॥४३॥तुझें नामें रघुपति ॥ कोण दुष्कर त्रिजगतीं ॥आज्ञा द्यावी शीघ्रगति ॥लिंगप्राप्ति होय कैसी॥४४॥ऐकोनियां तें वचन ॥ संतोषला रघुनंदन ॥ हृदईं धरिला आलिंगून ॥ दुर्लंघ्य कोण तुजलागीं ॥४५॥ आनंदवन महाश्मशान ॥ अविमुक्त वाराणसी स्थान ॥ मोक्षपुरीमध्यें मणी जाण ॥ वेदपुराणें संमत ॥ ४६ ॥ तये काशीपुरीमाझारी ॥ कृपाळु राजा त्रिपुरारी॥तारकब्रह्माचे निजगजरीं॥जग उद्धरी चतुर्विध॥४७॥अंडज स्वेदज पूर्ण॥जारज उद्भिज वो जाण॥तितुकें शिवकृपें करून ॥ मोक्षसदन पावती॥४८॥ महापापें होका पतितें॥देह ठेवितां काशीआंत॥यमयातने देवोनि लात॥नित्य निर्मुक्त स्वयें होती॥४९॥ अगाध वाराणसीची थोरी ॥ शिवें धरिली त्रिशूळावरी ॥ लागली दिसताहे वसुंधरी ॥ अलिप्त निर्धारीं धरेसीं ॥ ५० ॥ देव पदाभिमानें शिणले ॥ ते मोक्ष पावावया वहिले ॥ शंकरासीं शरण गेले ॥ धरणें केलें आनंदवनीं ॥५१॥ ब्रह्मा विष्णु मरुद्गण ॥लोकपाळेसिं पाकशासन ॥ सनकादिक सिद्ध जाण ॥ ऋषिगण वसिष्ठादि ॥ ५२ ॥ यक्ष किन्नर सिद्ध चारण ॥ वाराणसीचे किंकर जाण ॥ शोभा कैलासाहूनि गहन ॥ वैकुंठ जाण पुढें सरेना ॥ ५३ ॥ क्षेत्रपाळाचें नित्य रक्षण ॥ अहर्निशीं नित्य सावधान ॥ विघ्नासि प्रवेश तेथें कैंचेन ॥ दारुण शासन दंडपाणी ॥ ५४ ॥ तेथें जावोनि आपण ॥ सदाशिवासिं लोटांगण ॥ अतिप्रीति घालोनि पूर्ण ॥ माझें विनवण सांगावें ॥ ५५॥ सीताशुद्धीचे कार्यार्थ ॥ साधावया श्रीरघुनाथ ॥ वानर सैन्यासमवेत ॥

१ सुचेना. २ धैर्य. ३ वानर. ४ अडचण. ५ ज्ञान. ६ विचार. ७ कृपायक्त

१ नपे. २ शंकर. ३ स्थान. ४ पापी. ५ पृथ्वी. ६ श्रेष्ठ. ७ देववृंद. ८ इंद्र. ९ सेवक. १० आज्ञा.

आला त्वरित समुद्रतीरा ॥५६॥ शिवदर्शनेंवीण तळतां ॥ फळ मूळ श्रीरघुनाथा ॥ नाहीं घेणें सर्वथा ॥ तीरी पाहतां शिवलिंग नमिले ॥५७॥ ह्मणोनियां स्वामीप्रति ॥ मज पाठविलें लिंगप्राप्ति ॥ ऐसें सांगतां शिवाप्रति ॥ लिंग निश्चितीं देईल ॥ ५८ ॥ ऐसें जरी योजेल ॥ तरी लिंगप्राप्ति होईल ॥ अन्यथा श्रमाचि उरेल ॥ परि नहोईल लिंगप्राप्ती ॥५९॥ ऐसें सांगतां रघुनाथा ॥ आवेश आला हनुमंता ॥ नमन करोनियां तळतां ॥ होय विनविता श्रीरामा ॥ ६० ॥ तुझेनि प्रतापें रघुनाथा ॥ कोणें पदार्थी दुर्गमता ॥ आह्मां नाहीं गा सर्वथा ॥ जाईन आतां क्षणमात्रें ॥ ६१ ॥ कोणीकडे तें काशीपुर ॥ मज सांगावें सत्वर ॥ कृपा करोनि रघुवीर ॥ आज्ञा सत्वर मज देतु ॥ ६२ ॥ ऐकतां हनुम्याचें वचन ॥ संतोपला रघुनंदन ॥ अतिप्रीति आलिंगून ॥ निज विवंचन सांगतु ॥ ६३ ॥ येथोनि नीट उत्तरेसीं ॥ विंध्याद्रिचे पैलदेशीं ॥ अतिविशाळ नगर काशी ॥ तेथें विश्वेश्वरासिं निंवास ॥६४॥ अयोध्येचा निजप्रदेश ॥ अंतर त्यासीं योजने वीस ॥ ऐकतांच वानरेश ॥ केलें आवेशें उड्डाण ॥ ६५ ॥ नमन करितां तये वेळीं ॥ पिंजारल्या रोमावळी ॥ मस्तक नेला मुंडपातळीं ॥ विचित्र शैली नेत्रांची ॥ ६६ ॥ भुभुकार देतां वानरें ॥ वैसलीं काळाचीं दांतेरें ॥ दिग्गज जाले पैं घावरे ॥ टाळी एकसरें वैसली ॥ ६७ ॥ ऐकतांचि भुभुकारासीं ॥ धाकें शारें आलें मेघांसीं ॥ दांतखिळी वैसली त्यांसीं ॥ गडगर्जासिं विसरले ॥६८॥ वळोनि पुच्छाचा आंकोडा ॥ उडतां आवेश माकडा ॥ सागर खळवळिला गाढा ॥ पाणी गगना उसळलें ॥६९॥ जवळी होता रघुनाथ ॥ ह्मणोनि भ्याला अंगवात ॥ तेणें वानर जीवें जीत ॥ राहिले स्वस्थ रामबळें ॥७०॥ वृक्षां लागतां तो वारा ॥ वेगें उडाले अंबरा ॥ भ्रमण करितां गरगरां ॥ विस्मयो रघुवीरा उड्डाणें ॥७१॥ मागें सांडोनि रवि चंद्र ॥ गगना उसळला कपींद्र ॥ लोकपतीचेंही नगर ॥ अतिसत्वर डावलिलें ॥ ७२ ॥ शेपाद्रि आणि श्रीशैलगिरी ॥ किष्किंधादि प्रस्त्रवण गिरी ॥ मागें सांडो[illegible] सह्याद्री ॥ ब्रह्मगिरी वोलांडिला ॥ ७३ ॥ विंध्याद्रि आदि सकळ गिरी ॥ क्षणमात्रें कपिकेसरी ॥ लंघोनिय[illegible] झडकरी ॥ काशीपुरी पावला ॥ ७४ ॥ रामनामाचे कल्लोळ ॥ ॥ २ ॥

१ आगम. २ विचार. ३ स्वरा. ४ अयो[illegible] [illegible]आकाशीं. ६ मागे [illegible]. [illegible]केले. ७ उड्डाण.

ऐकतां तटस्थ जाले रक्षपाळ ॥ देखतांच गोळांगुळ ॥ आश्चर्य सकळ मानिती ॥७५॥ श्रीरामनाम ऐकतां ॥ निषेधें नकरवे सर्वथा ॥ सकळां जाली तटस्थता ॥ कपि देखतां विस्मित ॥ ७६ ॥ पाहतां दिसे वानर ॥ मुखीं रामनाम उच्चार ॥ पराक्रमें महावीर ॥ काळाग्नि रुद्र दिसताहे ॥७७॥ आमुच्या स्वामीचें ध्येय जाण ॥ याच्या मुखीं त्याचें स्मरण ॥ यासिं निषेधितां आपण ॥ शिव संपूर्ण क्षोभेल ॥ ७८ ॥ ऐसें जाणोनि समस्त ॥ उगेच राहिले तटस्थ ॥ हनुमा निघाला नगरांत ॥ श्रीविश्वनाथ दर्शना ॥ ७९ ॥ हाटवटी चौवारें ॥ सप्तखणाचीं दामोदरें ॥ पंचप्रकारें विचित्रें ॥ रचिलीं शंकरें त्रिशूळावरी ॥ ८० ॥ प्रतिराउळीं परिकरीं ॥ कोठडिया बाह्यांतरीं ॥ प्रतिहारका नवनारीं ॥ निगमागम साचारी द्वारें नव ॥८१॥ सुंदर उभवणी चिंतामणीचीं ॥ घरीं दुभतीं कामधेनूचीं ॥ वनें उद्यानें कल्पतरूंचीं ॥ शोभा नगरींची अनुपम्य ॥ ८२ ॥ तेथींचे जे निजजन ॥ त्यां अखंड शंकराचें ध्यान ॥ रुद्राक्षांचें आभरण ॥ भस्मोद्धूलन सर्वांगीं ॥ ८३ ॥ शिवनामाची मुद्रा सार ॥ सुखरूपचि व्यवहार ॥ शिवनामें निरंतर ॥ गर्जती नर सर्वदा ॥ ८४ ॥ तेथें राजा श्रीशंकर ॥ मथूनियां श्रुतिसागर ॥ उपनिपद नवनीत सार ॥ वेगवत्तर काढिलें ॥ ८५ ॥ तेंचि उपनिपद नवनीत ॥ वोधाग्नि करोनि तप्त ॥ रामनाम सार घृत ॥ परमामृत जीवांसीं ॥ ८६ ॥ ॥ श्लोक ॥ पायन्पायन्श्रुतिचुलकितंरामनामामृतंयत्ध्यायन्ध्यायन्मनसिसततंब्रह्मतत्तारकाख्यं ॥ जापन्जापन्प्रकृतिविकृतोप्राणिनांकर्णमूलेवीथ्यांवीथ्यामटतिजटिलःकोपिकाशीनिवासी ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ जटाधारी दिगंबर ॥ उमाकांत कर्पूरगौर ॥ काशीपुरीं श्रीशंकर ॥ राजा निरंतर नांदतु ॥ ८७ ॥ तेणें रामनाम परमामृत ॥ श्रुतीच्या चुळींप्रतियुक्त ॥ काशीच्या विंदोविंदीं धावत ॥ पुकारीत डांगोरा ॥८८॥ श्रीराम परम कल्याण ॥ पूर्णब्रह्म चैतन्यघन ॥ माझें जीवींचें निजगुह्य पूर्ण ॥ समाधान मज तेणें ॥ ८९ ॥ श्रीरामें जीवा जीवपण ॥ श्रीरामें शिवा शिवपण ॥ जीव शिवाची वोळवण ॥ चैतन्यघन श्रीराम ॥ ९० ॥ तें माझें निजगुह्य पूर्ण ॥ निजरूपं करोनि जाण ॥ सांगतसे हाक फोडून ॥ अतिप्रीतिनें निजभक्ता ॥९१॥ प्रकृतित्या

१ प[illegible]र. २ प[illegible]र. ३ ब[illegible]र. ४ गृहें. ५ मुद्रा. ६ अलंकार. ७ लोणी. ८ स्वल्पांत. ९ निरास. १० देह.

गाचे अंतीं ॥ श्रवणीं उपदेशी एकांतीं ॥ ब्रह्म तारक ज्यातें ह्मणती ॥ तें हें निश्चिती रामनाम ॥९२॥ श्रवणद्वारें करितां प्राशन॥ चित्त चित्ता होय चैतन्यघन ॥ मन तेंचि उन्मन जाण ॥ अहंता संपूर्ण श्रीराम ॥९३॥ बुद्धि तेचि समाधिघन ॥इंद्रियांचें मोडलें भान ॥ अनुभवितां पैं चिद्घन ॥ परिच्छिन्नपणें मग कैंचें ॥९४॥ एवढा उपदेशाचा वडिवारु॥देहचतुष्टयाचा संहारु॥वचनमात्रें साक्षात्कारु ॥ चिद्चिन्मात्र स्वयें होणें ॥९५॥ कृमि कीटक पतंगादि पाहो ॥ काशीमाजीं सांडितां देहो ॥ सांडोनियां देहभावो ॥ परब्रह्म पहाहो स्वयें होती ॥९६॥ अगाध स्मरणाचा वडिवार ॥ देखतांचि तो वानर ॥ करितां रामनामाचा भुभुक्कार॥ दर्शना सत्वर चालिला ॥९७॥ श्रीरामभजनीं अतिआदर ॥ नित्य सावधान शंकर ॥ पळे पळे एकाकार॥ध्यान निरंतर रामाचें ॥ ९८ ॥ वाप ध्यानाचा वडिवार ॥ येरें वेधियेला येर ॥ ध्यानवळें पैं साचार॥वर्ण सत्वर पालटले ॥९९॥ महादेव तमोगुण॥मेघश्याम त्याचा वर्ण ॥ श्रीरामाचें करितां ध्यान॥ जाला पूर्ण कर्पूरगौर ॥१००॥ श्रीराम शुद्ध सत्वात्मक निर्मळ ॥ तो शंकरध्यानीं प्रवळ ॥ मेघश्यामता आवकळ ॥ वाणली तात्काळ श्रीरामा ॥१॥ तैसा श्रीरामध्यानें प्रवळ॥शिव गोक्षीरधाम धवळ ॥ पंचवक्त्र जटा विशाळ ॥ दीप्तप्रवळ त्रिनेत्रा ॥२॥ दशभुजा अतिविस्तीर्ण ॥ श्मशानरज उद्धूळण ॥ सर्वांगीं पन्नगभूषण ॥ त्याचेंही लक्षण अवधारीं ॥३॥ विषयत्यागें जी साचार ॥ सर्वेंद्रियें निर्विकार॥तोचि शिवा अंगीं अलंकार॥अतिपरिकरें शोभत ॥४॥ निवटूनि अहं गजासुर ॥ सोहं चर्म सनखाग्र ॥ काढोनि प्रीतिपुरस्सर ॥ वहिर्वस्त्र प्रावरणा ॥ ५ ॥ सिद्ध साधका नागवे पूर्ण ॥ क्षणें नागवती तपोधन॥तो निवटोनि क्रोध पंचानन॥शांतिचर्म जाण काढिलें॥६॥सबाह्याभ्यंतरीं अढळ शांती॥सनख चर्म निश्चिती॥तेंचि प्रावरण पशुपति॥अंतरस्थिति अंतरवास ॥७॥ दशभुजासि परिकर ॥ दशायुधें अतिविचित्र॥नांवें सांगेन सविस्तर ॥ श्रोतें सादर परिसोत ॥८॥ त्रिगुण त्रिपुर अतिदारुण॥त्यासि निवटितां संपूर्ण॥बोधाचा त्रिशूळ जाण॥अतितीक्ष्ण तिधारा ॥९॥ मूळ वेद तोचि डमरु॥अनुहताचा नाद गहिरु॥सात्विकाचें निज अंतरु॥प्रीतिपुरस्सरु जागवितु ॥११०॥समूळ आशा छेदी सत्व

१ एकदेशी न. २ महत्व ३ स्थूळ, सूक्ष्म, कारण, महाकारण हे हाचा. ४ [illegible] शुभ्र. ५ भस्मधारण. ६ सर्प. ७ सुंदर. ८ मनोहर.

र ॥ द्वैतदळणीं सतेज धार ॥ असिलता सुटीसीं परिकर॥ सुरासुर कांपती ॥ ११ ॥ स्वानुभावाचें वोडणें जाण ॥ सर्वेंद्रिया सावधान ॥ अल्प भासों नेदी भान ॥ संरक्षण निजवळें ॥ १२ ॥ आच्छादोनि स्वपक्षासीं ॥ शोधोनि निरासी द्वैतासीं ॥ वोडणखड्गाची कला कैसी ॥ विपक्षांसि उरों नेदी ॥ १३ ॥ पाषांडी सैरा भरती रान ॥ त्यासि भक्तीपासीं आकळून ॥ स्वधर्मा आणोनि पूर्ण ॥ भावफरशें खंडण तयांचें ॥ १४ ॥ सायुज्याचा मेढा संपूर्ण ॥ अनुसंधानाचा तीक्ष्ण वाण ॥ निजसामर्थ्यें करोनि जाण ॥ करीत कंदन अनंगाचें ॥१५॥ प्रमादें अधःपातासीं ॥ जातां कृपेच्या अंकुशासीं ॥ वोढून आणी निजपदासीं ॥ छेदी दोषासीं खट्वांगें ॥१६॥ मनोहर दिगंबर शैली ॥अर्धांगीं शैलवाळी ॥ नंदिकेश्वर दृष्टीतळीं ॥ मेढावळी आसनस्थ ॥१७॥ चंडीशादि भृंगी वाण ॥ सकळां मुख्य गजवदन ॥ महाविघ्नांचें निवारण ॥ नामस्मरण केलिया ॥ १८ ॥ ऐसें देखतां हनुमंतासीं ॥ आल्हाद जाला निजमानसीं ॥ गर्जोनियां जयजयकारासीं ॥ लोटांगणासीं घातलें ॥ १९ ॥ शिवें जाणोनि निजव्रत ॥ उठोनि आलिंगिला हनुमंत ॥ होय साचार रामदूत ॥ हृद्गत सर्व कळलें ते ॥ १२० ॥ माझा स्वामी रघुनाथ ॥ तेणें पाठविला दूत ॥ ह्मणोनि आलिंगिला हनुमंत ॥ प्रेमा अद्भुत श्रीरामीं ॥ २१ ॥ हनुमा सहज श्रीरामभक्त ॥ शंकरा सबाह्य रघुनाथ ॥ दोघांही प्रेम अद्भुत ॥ दोघेही मूर्च्छित पडियेले ॥२२॥ हनुमा रुद्राचा अवतार ॥ स्वयें तोचि श्रीशंकर ॥ उभय ध्येय श्रीरामचंद्र ॥ रूपें साचार अद्वय ॥ २३ ॥ आपआपणा खेंव पडिलें ॥ आपुलेनि सुखें सुखावले ॥ आपआपणा विसरले ॥ वुडोनि गेले निजरूपीं ॥ २४ ॥ गूळ भेटे गोडीसीं ॥ दीप आलिंगी प्रभेसीं ॥ कनका जैसी कांतीसीं ॥ भेटी तैसी दोघांसीं ॥२५॥ येर येरां विसरले ॥ गणसमुदाय तटस्थ ठेले ॥ कोणी कोणासीं नवोले ॥ अवघे राहिले चित्ररूप ॥२६॥ देखोनियां निजचिन्ह ॥ गिळून समाधि उत्थान ॥ शंकर नित्य सावधान ॥ प्रभावें करोन रामाच्या ॥ २७ ॥ तेणें चेतविली चेतना ॥ सावध केलें वायुनंदना ॥ करोनियां पूजाविधाना ॥ विवंचना होय पूसता ॥ २८ ॥ कोठोनि येणें जालें स्वामी ॥ कवण दे

१ [illegible]नीं. २ [illegible] ३ ढाल. ४ द्वैतभाव,पापाडात. ५ काम, रजोगुण. ६ तमोगुणानें, मोहानें. ७ अंतर. ८ आलिंगन.

श कवण भूमी ॥ कवण तुमचा निजस्वामी ॥ कवणे हेतु तुह्मीं बीजे केलें ॥ २९ ॥ तनु दिसताहे वानर ॥ मुखीं रामनामोच्चार ॥ तुह्मीं वनचर तो परात्पर ॥ केविं उच्चार नामाचा ॥ १३० ॥ ऐकतां शंकरवचन ॥ हनुमा घाली लोटांगण ॥ माथा वंदोनि आज्ञापन ॥ यथामति जाण सांगतु ॥ ३१ ॥ जो सृष्टीपूर्वी सनातन ॥ सृष्टिरूपें जो आपण ॥ सृष्टीच्या अवसानीं अनवच्छिन्न ॥ उरे परिपूर्ण अद्वयो ॥ ३२ ॥ जो नामरूपातीत ॥ पूर्णब्रह्म सदोदित ॥ तोचि जाला मूर्तिमंत ॥ निजभक्तकैवारा ॥ ३३ ॥ पौलस्तीचा रावण ॥ लंकापति दारुण ॥ राक्षसीतनु उन्मत्त पूर्ण ॥ बंदीं सुरगण घातले ॥ ३४ ॥ विरोध केला सकळांसीं ॥ उच्छेदिलें गौब्राह्मणांसीं ॥ पीडों आदरिलें अवनीसीं ॥ शरण रामासीं ते आली ॥ ३५ ॥ जो सच्चिदानंदघन ॥ जो अरूप अपार निर्गुण ॥ ज्यातें ध्याती योगीजन ॥ त्याचें अभिधान श्रीराम ॥३६॥जो सच्चिदानंदघन दुर्गम॥ ज्यासीं निजरूपीं आराम ॥ ज्ञानरूप ज्ञानगम्य ॥ त्यातें श्रीराम बोलती ॥ ३७ ॥ तो भक्तकामकल्पद्रुम ॥ नियत करोनि वैकुंठ धाम ॥ नांदतसे आत्माराम ॥ अविश्रम रमेसहित ॥३८॥ मिळोनियां सुरगण ॥ त्यासिं आले अनन्यशरण ॥ सकळां अवरोधी रावण ॥ त्याचें निर्दळण करावया ॥ ३९ ॥ अत्यंत भाकितां करुणा ॥ कृपा उपजली रघुनंदना ॥ आश्वासिलें सुरगणा ॥ वध रावणा मी करीन ॥१४०॥ तुह्मी सकळ सुरवर ॥ रूपें व्हावें वानर ॥ मूळमाया कलहसूत्र ॥ जानकी सत्वर होईल ॥४१॥ मी स्वयें सूर्यवंशाप्रती ॥ नामें श्रीराम दाशरथी ॥ अवतरेन शीघ्र गती ॥ निमिष्यगती नलागतां ॥४२॥ रावण करील सीताहरण ॥ तोचि अपराध ठेवोनि जाण॥ क्षणें निवटीन रावण॥ऐकतां वचन सुखमय ॥४३॥ जो व्यक्ताव्यक्तातीत॥पूर्णब्रह्म सदोदित ॥ तो अवतरला रघुनाथ ॥ सूर्यवंशांत दाशरथी ॥ ४४ ॥ पितृआज्ञेकरोनि जाण ॥ दंडकारण्या वनप्रयाण ॥ तेथें त्रिशिरा खर दूषण ॥ विंधोनि बाण निवटिले ॥४५॥ मुक्त करोनि जनस्थान ॥श्रीरामें द्विजां दिधलें दान ॥ तेणें तळमळिला रावण ॥ करोनि छळण सीता नेली ॥४६॥ श्रीरामाचे दृष्टी पडतां ॥ तरी क्षणें निवटिता लंकानाथा ॥ संन्यासरूपें परोक्षतां॥ ॥ ४ ॥

१ संपूर्ण. २ भूमीस. ३ नाम. ४ ... ५ नकळतां, पाठीमागें.

चोरोनि सीता पैं नेली ॥ ४७ ॥ श्रीरामापासीं दुर्धर बाण ॥ परंतु एकला नमारीच रावण ॥ करावें सकुळ निर्दळण ॥ ह्मणोनि प्राण राखिले ॥४८॥ दर्भशिखेभेणें देखा ॥ काक हिंडविला तिहीं लोका ॥ तेथें मारितां दशमुखा ॥ रघुकुळटिळका काय नवल ॥४९ ॥ मारिलिया लंकानाथ ॥ सकळ खंडेल वनवासव्रत ॥ ह्मणोनि राखिला हात ॥ बहुत कार्यार्थ वनवासीं ॥१५०॥सीताशुद्धीचेनि मिषें जाण ॥ सकळ उद्धरावें दंडकारण्य ॥ ह्मणोनि चालिला रघुनंदन ॥ जगउद्धरण करावया ॥ ५१ ॥ जटायु उद्धरिला पक्षी ॥ वनस्पति अनेकी ॥ गुल्मलता सकळिकी ॥ तृण पाषाणादिकीं उद्धरिले ॥ ५२ ॥ शरभंग आणि शबरी पाहो ॥ रामें उद्धरिला ऋषिसमुदावो ॥ ब्रह्मराक्षसाचा क्रूर भावो ॥ तेही रामरावो उद्धरी ॥५३॥ सीतेचेनि स्पर्शें विराधु ॥ त्याचा श्रीरामें केला वधु ॥ मार्गीं चालतां आल्हादु ॥ परमानंदु सकळांसीं ॥५४॥ पाईं उद्धरिली शिळा ॥ गुरूचा याग सिद्धी नेला ॥ हनुमा सांगतां भुलला ॥ जाश्वनीळा देखूनि ॥५५॥ जो राम तोचि शंकर ॥ तेणें हनुमंता प्रेमा थोर ॥ सांगतां विसरला चरित्र॥ पूर्वापर नाठवेचि ॥ ५६ ॥ स्वस्थ करोनियां चित्ता ॥ सिंहावलोकनें रामकथा ॥ सांगतां उल्हास हनुमंता ॥ होय सांगता मागुतेनिं ॥५७॥ तुझें चाप त्रिपुरारि ॥ भार्गवें ठेविलें जनकमंदिरीं ॥ जानकीच्या स्वयंवरीं ॥ पण निर्धारी हाचि राया ॥५८॥ भार्गव आज्ञेकरोनि पाहो ॥ स्वयंवर मांडी जनक रावो ॥ मूळें पाठविलीं पहाहो ॥ दिङ्मंडळीचे राव भूपाळां ॥ ५९ ॥ स्वयंवर मांडिलें कोडें ॥ पणास चाप आणविलें पुढें ॥ ज्याचेनि हातें यासीं गुण चढे ॥ जानकी रोकडें वरील त्यासीं ॥१६०॥ विश्वामित्राची प्रीति थोरी ॥ जनक त्यासीं मूळ करी ॥ तोही पातला झडकरी ॥ समयावसरीं ठाकोनि ॥६१॥ परिवारला ऋषिगणीं ॥ शिष्यवर्गाची मांडणीं ॥ त्यामाजिं बंधु हे दोन्ही ॥ राम आणि सौमित्र ॥६२ ॥ तेथें पातला रावण ॥ गर्वनिधी अतिदारुण ॥ पुसोनि धनुष्याचा पण ॥ स्वयें आपण सज्जूं पाहे ॥ ६३ ॥ आणविली नोवरी ॥ गजस्कंधीं सालंकारी ॥ देखतां विस्मय सुरा करीं ॥ रावण धरी अभिलापु ॥ ६४ ॥ खेचर भूचर विखार ॥ जानकी वरणीं तत्पर ॥ रावण दुरात्मा दुराचार ॥ विषय

१ मंदार. २ शंकराला. ३ आमंत्रण पत्रिका. ४ कौतुकें, आनंदें.

बुद्धि पामर अभिलापी ॥६५॥ जानकीभांगींचा वहिला ॥ शेंदूर चर्चित तीक्ष्ण भाला ॥ रावणा हृदई खोंचला ॥ तेणें तो जाला विव्हळ ॥ ६६ ॥ विश्वार्चित विश्वमाता ॥ विपयबुद्धि अभिलापितां ॥ दुर्दशा आली लंकानाथा ॥ भ्रम तलतां चढिन्नला॥६७॥ भ्रमाचेनि मदें जाण॥ चापीं चढऊं जाय गुण॥तेणें क्षोभला त्रिनयन ॥ विपरीत चिन्ह पैं जालें ॥६८॥माथा राहिला तळवटीं ॥ तळु धरिला वरिले मुष्टि ॥ कोपें क्षोभला धूर्जटी ॥ गर्वे दृष्टि अंध जाली ॥ ६९ ॥ अभिलापितां विश्वमाता ॥ विमुख जाली इंद्रिय देवता॥धनुष्य बळें फिरऊं जातां ॥ पडिलें तत्वतां उरावरी ॥१७० ॥चंद्री लागली नेत्रीं वीर्सी॥खरसी आली दशमुखार्सी ॥ प्राण रोधिला कंठदेशीं ॥ दुःख कोणासी नमांगवे ॥ ७१ ॥ कृपाळु जनक चक्रवर्ती ॥ तेणें काढविलें शीघ्रगती ॥ उठवोनि लंकापति ॥ उदक सिंपिती मुखावरी ॥७२॥ दुर्दशा देखोनि लंकापति ॥ राजे माथा तळीं करिती॥अभिलापितां सीता सती॥ घात निश्चितीं दिसतसे ॥ ७३ ॥ रायांकडे पाहे नृपपत्नी ॥ तंव ते माथा तुधविती ॥ तेणें उद्वेगला भूपति ॥ वीर निश्चिती दिसेना॥७४॥निर्वीर हें उर्वीतळ ॥ ऐसें बोलतां भूपाळ ॥आवेशला घननीळ ॥ स्फुरण प्रबळ चालिलें ॥७५॥ बाहु थरकती आवेशीं॥ रोम उभारिले वेगेसीं ॥ आज्ञा पुसोनि गुरूसीं ॥ होय धनुष्यासि उचलिता ॥ ७६ ॥ आधींच शिवहस्तें पुनीतें ॥ वरी धरिता जाला रघुनाथ ॥ तेणें होवोनि कृतार्थ ॥ विदेह मुक्त पैं जालें ॥७७॥ हातीं धरोनि रघुनंदन ॥ धनुष्या चढवितां गुण ॥ स्वयें मोडलें कडकडोन ॥ नादें त्रिभुवन गर्जिन्नलें ॥ ७८ ॥ संतोप जाला सकळां ॥ कुढाविलें भूपाळा ॥ जनक स्वयें संतोपला ॥ जनकवाला आनंदली ॥ ७९ ॥ गज पेलोनि पुढारां ॥ माळ घातली रघुवीरा ॥ आनंद जाला सुरवरां ॥ सुमनसंभारा वर्पती ॥१८०॥ साधोनि जनकनंदिनी ॥ विजयी जाला रघुनंदन ॥ तें देखतांचि रावण ॥ हृदई बाण खोंचला ॥८१॥ जाला अत्यंत लज्ञायमान ॥ तुधडीच काळें वदन ॥ अधोवदनें केलें गमन ॥ हृदई बाण खोंचले ॥ ८२ ॥ तें देखोनि संतापला ॥ रावणा संनिपात जाला ॥ कामाभिलापें भुलला ॥ बरळों लागला मनिं सीते ॥८३ ॥ तिये देखोनि अहर्निशीं ॥ आधी लागली रावणासीं॥ ॥५॥

१ भेट २ विश्वपूज्य. ३ फेस. ४ नुचलिती. ५ पवित्र. ६ संरक्षिलें. ७ ढोंग ८ श्याम दु.ख.

आले प्रकाम पंचवटीसी ॥ करी कपटामा साक्षेप ॥८४॥ निजमातुळा मारीचीसीं ॥ मृगवेप देवोनि त्यासीं ॥ सीता मागे कुंचुकीसीं ॥ श्रीराम त्यासीं मारूं गेला ॥८५॥ सौमित्र गेला श्रीरामापासीं ॥ सीता येकली गुंफेसीं ॥ रावण येवोनि संन्यासवेपां॥ बळें जानकीसीं घेवोनि गेला ॥८६॥जानकी हरणादि वृत्तांत ॥ सांगितला कबंधवध पर्यंत ॥ पुढें वाळीचा केला निःपात ॥ तो ही वृत्तांत अवधारीं ॥ ८७ ॥ वाळी सुग्रीव बंधु वानर ॥ राज्यलोभें दोघां वैर ॥ सुग्रीवाची हरोनि दारा ॥ राज्यभ्रष्ठ पैं केला ॥ ८८ ॥ स्त्री राज्याचेनि दुःखें देखा ॥ शरण आला रघुकुळटिळका ॥ पावला देखोनि अतिदुःखा ॥ कृपापीयूपें शिंपिलें ॥८९॥ विलगें मरण वाळीचें ॥ विपम ताल कूर्मपृष्ठीचे ॥ छेदिलिया मरण त्याचें॥ऐसें वरदाचें महिमान ॥१९०॥ तितुके छेदोनि राघवें ॥ वाळी निर्वाटिला बाणलाघवें ॥ सुग्रीव स्वदारेशीं राज्य पावे ॥ कृपावैभवें रामाच्या ॥९१॥ तेणें जाला कृतोपकार ॥ ससैन्य सुग्रीव वीर ॥ जालों श्रीरामाचे किंकर ॥ हनुमा वीर नाम माझें ॥९२॥ तेथोनि सीताशुद्धी विचार ॥ युवराजा वाळीकुमर॥ पाठविला अंगद वीर ॥ सवें वानर देवोनि ॥ ९३ ॥ वेगीं शुद्धी आणिली तिहीं ॥ मग चालिले लवलाहीं ॥ समुद्रतीरा येवोनि पाहीं ॥ उपाव कांहीं योजिला ॥ ९४ ॥ काढोनियां अग्निबाण ॥ सागर शोपावा संपूर्ण ॥ चरणचाली वानरगण ॥ समुद्रलंघन करावया ॥ ९५ ॥ ह्मणोनि क्षोभला श्रीरघुवीर ॥ तंव शरण आला सागर ॥ सेतुबंधन प्रकार ॥ सविस्तर सांगितला ॥९६॥ शिळीं बांधावा सेतु ॥ ऐकतां सुखावे रघुनाथु ॥ वानरीं आणोनि पर्वतु ॥ निमिष्यें सेतु बांधिला ॥९७॥ पुढें करोनियां फळआहार ॥ उतरावया परपार ॥ शिवपुजेलागीं सादर ॥ श्रीरघुवीर पैं जाला ॥ ९८ ॥ शोधितां उभयतीरातें ॥ स्थावर लिंग नदिसे तेथें ॥ अवघीं जालीं सचिंतें ॥ राम फळआहारातें नघे ॥९९॥ शिवदर्शनालागिं जाण॥श्रीराम करूं पाहे गमन॥ तेणें गजबजिले वानरगण ॥ वचनें प्राण जाऊं पाहे ॥२००॥ सुग्रीवादि सकळ वानरगण ॥ शरणागत बिभीपण ॥ घालोनियां लोटांगण ॥ रघुनंदन प्रार्थिला ॥ १ ॥ कोणे परी लिंगप्राप्ती ॥ होय ते सांगावी स्थिती ॥ उपाय योजूं तदर्थी ॥ कृपामूर्ति

१ युक्तीनें. २ पत्ना. ३ अमृतें. ४ विलक्षण. ५ सहारिला. ६ दास. ७ घाबरले.

श्रीरामा ॥ २ ॥ तेणें कळवळोनि मानसीं ॥ सांगितलें उपायासीं ॥ जावोनियां वाराणसीसीं ॥ विश्वेश्वरासिं भेटावें ॥ ३ ॥ होवोनियां वानरवेषी ॥ भाग्य उद्भटे आह्मांसीं ॥ श्रीरामसेवा आली फळासीं ॥ शिवचरणासिं पावलों ॥ ४ ॥ फळ आहाराला गिं रघुनाथ ॥ बैसला असे तिष्ठत ॥ विचारोनियां कार्यार्थ ॥ आज्ञा त्वरित मज द्यावी ॥५॥ ह्मणोनि घाली लोटांगणा॥शीघ्र करावी सूचना ॥ विलंब करितां नये जाणा ॥ रघुनंदन जाणा तिष्ठतु ॥६॥ ऐकोनियां तें वचन ॥ संतोपला त्रिनयन॥आलिंगोनि वायुनंदन ॥ प्रीति करोन पूजिला ॥ ७ ॥ नित्य करीत ज्याचें स्मरण ॥ त्याचा आला देखोनि गण ॥ आनंद उथळला पूर्ण ॥ मारुति उचलोनि नाचतु ॥ ८ ॥ विसरोनि देहभावासीं ॥ नाचतां देखोनि शंकरासीं ॥ हर्प दाटला गणांसीं ॥ ते प्रीतीसीं नाचतीं ॥९॥ प्रेम उथळलें उमेसीं ॥ तेही नाचों लागली कैसी ॥विसरोनि देहभावासीं॥उल्हासेसिं नाचत ॥२१०॥ गणासिं नाठवे गणपण ॥ उमा विसरली उमापण ॥ शिव भुलला शिवपण ॥ रघुनंदन निजनामें ॥ ११ ॥ अगाध स्थिति सदाशिवाची ॥ अगाध प्रीति पार्वतीची ॥ अगाध भक्ती हनुमंताची ॥ कीर्ति रामाची वाणितां ॥ १२ ॥ एका शरण जनार्दनासीं ॥ तिघे विसरले तीनपणासीं ॥ अद्वैतबोधें जालीं पिसीं ॥ एकत्वेसीं डुल्लत॥२१३॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांहनुमंतशंकरदर्शनंनामचतुःसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७४ ॥ ॥ओंव्या॥ ॥२१३॥ ॥श्लोक॥ ॥१॥ ॥एवं॥ ॥२१४॥

१ श्रेष्ठ. २ उमा. ३ उद्भवला. ४ अगम्य.

॥श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः॥ मुक्त करोनि जनस्थान ॥ ब्राह्मणां दिधलें दान ॥ सुग्रीवासि किष्किंधा भुवनें ॥ सेतुबंधन साग
रीं ॥१॥ अगाधबोध रघुनाथा ॥ हनुमंतवचन ऐकतां ॥ संतोषे जाला उमाकांता ॥ होय मांगता पूर्ववृत्त ॥ २ ॥ ब्रह्मपुत्र श्री
नारद ॥ सर्वेंद्रिय ब्रह्मबोध ॥ ब्रह्मवीणा सुस्वर नाद ॥ नित्य आनंद ब्रह्मपदीं ॥३॥ ब्रह्मानंदें डुल्लत ॥ ब्रह्मसृष्टीं विचरत ॥ भु
वनें भुवन हिंडत ॥ अधिकारियां देत परब्रह्म॥४॥उन्मत्तांसि करोनि दंड ॥ स्वेच्छा विचरत ब्रह्मांड ॥ देखोनि विंध्याद्रि प्रचंड॥
आला नारद भेटीसीं ॥ ५॥ येरू उठोनि अतिप्रीती ॥ लोटांगण घातलें क्षितीं ॥ पूजा करोनि नम्रवृत्ती ॥ स्वयें विनंती करीत
से ॥६॥ कोठोनि येणें जालें स्वामी ॥ काय अपूर्व कोण भूमी ॥ कोणाच्या ठाईं कोण लक्ष्मी ॥ बाहुल्यें तुह्मां देखिली ॥७॥कोण
कोण पर्वत ॥ कोण ऐश्वर्यें वर्तत ॥ सांगावें मज इत्थंभूत ॥ कृपान्वित स्वामिना ॥ ८ ॥ तुह्मांसि सर्वत्र गमन ॥ ह्मणोनि केलें
विज्ञापन ॥ तुह्मांसि त्रैलोक्यीं वर्तन ॥ कृपा करोन सांगावें ॥ ९ ॥ ऐकतां विंध्याद्रीची वाणी ॥ हासिन्नला नारद मुनी ॥ यासि
गर्व बहुसाल मनीं ॥ समर्थपणीं वर्तत ॥ १० ॥ रत्नें प्रवाळेंनिकर ॥ नाना धातु विचित्र ॥ जळस्रोत परिकर ॥ औषधी विचित्र
पर्वतीं ॥११॥ चंपक चंदन मांदार ॥ कल्पतरूचें आगार ॥ चिंतामणी सविस्तर ॥ पर्वतीं अपार पसरले ॥ १२ ॥ खिल्लारें का
मधेनूंचीं ॥ पर्वतीं हिंडती सैरचीं ॥ तेणें दृष्टि फिरली बुद्धीची ॥ वाढला उंची अतिगर्वें ॥१३॥ जेथें धनधान्य समृद्धी ॥ तेथें विखें
घारली बुद्धी ॥ विखाहूनि विषयबुद्धी ॥ अधिक त्रिशुद्धी घातक ॥१४॥ विख खादलिया एकदां मरे ॥ विषयें कोट्यानुकोटी फेरे॥
भोगिताति योनिद्वारें ॥ परि माघारे नसरती ॥१५॥ ऐसी ऐश्वर्य मद्यजातीं ॥ तो चढलासे पर्वतीं ॥ याची झडे गर्वस्थिती ॥ तै
सी युक्ती करावी ॥१६॥ ऐसें नेमूनि मानसीं ॥ आदरिलें मेरूसीं ॥ समृद्धी सांग तुझीया ऐसी ॥ अधिक त्यासीं कोटिगुणें॥१७॥
सप्तऋषी त्यासि जाण ॥ नित्य करिती प्रदक्षिण ॥ वैकुंठ कैलासाहूनि गहन ॥ संपत्ति जाण मेरूची ॥१८॥ याचकाचे इच्छेवरी॥
मेरूच्या दातृत्वाची थोरी ॥ पार नाहीं त्याचे गंभीरी ॥ सुरासुरीं वाणिजे ॥ १९ ॥ ब्रह्मा विष्णु उमाकांत ॥ त्याची आज्ञा शिरीं

१ नगर. २ भूमीवर. ३ विशेषत्वें. ४ पोवळीं. ५ झरे. ६ सुंदर. ७ वनें.

वाहन ॥ इंद्र त्याचा शरणागत ॥ समृद्धी मागत तयापासीं ॥२०॥ या ब्रह्मांडा माझारीं ॥ मेरुपर्वतासम सरी ॥ सभाग्य नाहीं च
राचरीं ॥ अगाध थोरी मेरूची ॥२१॥ऐसें सांगूनि नारदमुनि ॥ स्वयें निघाला तत्क्षणीं॥ब्रह्मवीणा झणत्कारुनी॥स्वेच्छा गमनीं
चमकला ॥२२॥ ऐकतां नारदाची मातु॥विंध्याद्री जाला चिंताक्रांतु॥चढला अभिमान पोटांतु ॥वाढला अद्भुतु आकाशीं॥२३॥ग
ति खुंटली रवि शशि ॥ ग्रहगणें जालीं पिशीं ॥ नक्षत्रांची गति कायसी ॥ कासाविसी सुरसिद्ध ॥२४॥ खुंटलें सकळ दिनमान ॥
गडदें पडलें दारुण ॥ खुंटलें यजन याजन ॥ सत्कर्म जाण खुंटलें ॥२५॥ क्षुधा पीडिले सुरवर ॥ याग खुंटले समग्र ॥ कासावीस
ऋपीश्वर ॥ कर्ममात्र स्फुरना ॥ २६ ॥ खुंटली दिनमानाची गति ॥ उदय अस्त नकळे सर्वार्थी ॥ सकळ लोक तळमळती ॥
कांहीं युक्ति स्फुरेना ॥२७॥ पडिला घोर अंधःकार ॥ खुंटला सकळ व्यवहार ॥ ब्रह्माहरीहर इंद्र चंद्र॥ चिंतातुर पैं जाले ॥२८॥
मिळोन सकळ समुदायेसीं ॥ ठाकोनि आले काशीपुरासीं ॥ लोटांगणीं अतिप्रीतीसीं ॥ चंद्रचूडासीं भेटले ॥ २९ ॥ करोनियां
विचित्र स्तवन ॥ सांगते जाले विवंचन ॥ गिरि वाढोन असाधारण ॥ केलें रोधन सकळांसीं ॥३० ॥ खुंटली सकळांची गति ॥
उदय अस्त नदिसती ॥ सर्वथा नकळे दिनराती ॥ कर्म सर्वार्थी राहिलें ॥३१॥ राहिली यागादि क्रिया ॥ लंघन पडिलें सुरवर्या॥
वेदीं करोनि कुढांविया ॥ स्वामीया प्राण संरक्षीं ॥ ३२ ॥ ऐसी करितां विनवण ॥ मजही चिंता दारुण ॥ वर्तली पैं असाधार
ण ॥ युक्तिही जाण खुंटली ॥३३॥ तंव नारद पातला तेथ ॥ तेणें सांगितलें सकळ वृत्त॥ ऐकोनि मेरूचें आचरित ॥ गर्वें पर्वत
वाढला ॥३४॥ त्या गर्वपरिहारासीं ॥ प्रार्थोनियां अगस्तीसीं ॥ पाठवितां दक्षिणेसीं ॥ तो पर्वतासीं दंडील ॥ ३५ ॥ मार्ग
मागोनियां पर्वता ॥ त्यासि घालील पालथा ॥ तेणें निर्मुक्ति समस्तां ॥ शशिभास्वता सुखी गमन ॥ ३६ ॥ गर्वहरण पर्वता
सीं ॥ निर्मुक्ती सकळ कर्मासीं ॥ संपादना यागादिकासीं ॥ तृप्ति सकळांसिं होईल ॥ ३७ ॥ ऐसें नारदें सांगतां ॥ सकळांचि
या मानलें चित्ता ॥ बुद्धि योजिली तत्वतां ॥ आनंद चित्ता पैं जाला॥३८॥ एककार्यें दोनी अर्थ ॥ संपादती इत्थंभूत ॥ दंडकार

१ [illegible] २ [illegible] ४ [illegible] ९ [illegible]

ण ॥ राहिल दक्षिण तीर्थाटन ॥ तुह्मा तेथ केल्या गमन ॥सुखें तें वन वसेल ॥४३॥ [illegible]
त ॥ भूत प्रेत पिशाच तेथ ॥ राक्षस समस्त पळतील ॥४४॥ दंडाकथा राक्षसांसीं ॥ परब्रह्म अनुग्रह तुह्मांसीं ॥ देखतांचि त
यासीं ॥ प्राणांत त्यासीं सहजची ॥४५॥ जेथें ब्रह्मनिष्ठ राहती ॥ तेथें सजीव निर्जीव पंक्ती ॥ त्यासिं अनायासें नित्य मुक्ती ॥
सत्संगती पासाव ॥४६॥ राक्षसांची क्रूरता ॥आणि भूतांची विषमता ॥ दृष्टी पडतां साधुसंता ॥ नित्यमुक्तता जड जीवां॥४७॥
ऐसें साधूचें सामर्थ्य ॥ तें स्वयें तुह्मीं वसतां तेथ ॥ दंडकारण्य अत्यद्भुत ॥ नित्य मुक्त होईल ॥४८॥ राक्षस उद्धरती समस्त ॥
पांथिकां मार्ग निर्मुक्त ॥ तीर्थवासा तीर्थ प्राप्त ॥ उद्धार समस्त जड जीवां ॥४९ ॥ ऐसें सांगतां तयासीं ॥ मूर्च्छा आली अगस्ती
सीं ॥ भूमि आदळला वेगेसीं ॥ अति दुःखासीं पावला ॥५०॥ निर्दैव निजलिया पाहे ॥ स्वप्नीं सांपडे धनलोहे ॥ जागा होतां
हातिचें जाये ॥ तैसें पाहें मज जालें ॥५१॥ कोणें भाग्यें अनायासीं ॥ मज प्राप्त जाली कैसी काशी ॥ सर्वांचि वोढवल्यां पापरा
शी ॥ दुःख कोणासिं मी सांगों ॥ ५२ ॥ नलागतां तपसायास ॥ योग याग व्रत उपवास ॥ करितां वाराणसीवास ॥ मोक्षसु
खास पाविजे ॥ ५३ ॥ पात नकरितां पडणीं ॥ कर्वत नभेदितां मूर्ध्नीं ॥ वास करितां महाश्मशानीं ॥ सुखसमाधानी महामोक्ष
॥५४॥ अंध पंगु मूकें पाहां ॥ ज्यासीं साधनाचा गंध नाहीं ॥ काशीवास करितां तेहीं ॥ सुखें पाही निजमोक्ष ॥५५॥ ऐसें वारा
णसीचें महिमान ॥ ह्मणोनि विश्वास धरोन ॥ राहिलों होतों वास करून ॥ तंव महाविघ्न वोढवलें ॥५६॥ मज सांडितां काशी
भुवन ॥ तेचि काळि देहपतन ॥ विश्वेश्वर दर्शना वांचून ॥ नवांचती प्राण सर्वथा ॥५७॥नित्य मणिकर्णिकेचें स्नान ॥ विश्वेश्व

१ मुक्त. २ पवित्र. ३ मार्गस्था. ४ धनाचा हांडा. ५ प्राप्त झाल्या.

रांचें दर्शन ॥ साडूनि माझें नानिघे मन ॥ क्षणें प्राण जातील ॥५८॥ ह्मणोनि चालिलें स्फुंदन ॥ कंठीं बाष्पं दाटलें पूर्ण ॥ नेत्रीं चालिलें जीवनें ॥ तेणें दृश्यभान लोपलें ॥५९॥ वाचा जाली सद्गदीत ॥ प्राण पांगुळला जेथिचा तेथ ॥ टकमकीत समस्त ॥ जेथिच्या तेथ पैं जालें ॥ ६० ॥ कैंचा वोढावला रावण ॥ कैंचें रोधिलें अरण्य ॥ काशी त्यागाचेंवचन ॥ तें दारुण विघ्न मज केलें ॥ ६१ ॥ काशीत्यागाची वार्ता ॥ ऐकतां अगस्तींच्या चित्ता ॥ जाली परमावस्था ॥ प्राण तलतां जाऊं पाहे ॥ ६२ ॥ ते काळीं सुरवर ॥ जाले सकळ चिंतातुर ॥ अळुमाळ नस्फुरे विचार ॥ कार्य समग्र राहिलें ॥ ६३ ॥ विंध्याद्रि नावरे कांहीं ॥ रविचंद्रां गति नाहीं ॥ दंडकारण्याचे ठायीं ॥ गमन तेंही पैं नव्हे ॥ ६४ ॥ नसांडावें क्षेत्रकाशी ॥ वियोग नसाहवे विश्वेशार्शी ॥ त्यागोनि जातां मणिकर्णिकेसीं ॥ दुःख अगस्तीसीं अनिवार ॥ ६५ ॥ त्याकाळीं म्यां आपण ॥ उभय संकट जाणोन ॥ अगस्तीसीं विनवण ॥ प्रीति करोनि पैं केली ॥ ६६ ॥ ऐक अगस्ती मुनिनाथा ॥ चिंता नकरावी सर्वथा ॥ तुझ्या वियोगाची व्यथा ॥ सकळ तलतां निरसेल ॥ ६७ ॥ विंध्याद्रि वाढला बहुवस॥निरोधिलें उदय अस्तास ॥ सत्कर्म तेणें पडिलें वोस॥याग अशेष राहिले ॥६८॥ तेणें पीडिले सुरगण ॥ क्षुधेनें जाऊं पाहे प्राण ॥ कांहीं नचले विंदान ॥ ह्मणोनि विनवण करूं आले ॥६९॥ निग्रहावया विंध्याद्रीसीं॥वसवावया दंडकारण्यासीं॥सामर्थ्य नाहीं आणिकासीं॥शरण तुह्मांसिं ते आले ॥७०॥ तरी शरणगता शरण्य ॥ साचार तुह्मीं साधु सज्जन॥सेवितां तुमचें श्रीचरण॥भवबंधन लागेना ॥७१॥ तेथें इतर संकट बापुडें ॥ केंवि राहे सत्संगापुढें ॥ तुमचे कृपादृष्टि पुढें[1]॥भवदुःखें कडें राहेना ॥७२ ॥ इतरीं दंडावें पर्वतासीं ॥ तरी स्वधर्मनिष्ट अहर्निशीं ॥ सत्ता नचले स्वधर्मनिष्ठासीं ॥ युक्तिनें [illegible] ॥ ७३ ॥ [illegible] गमन ॥ [illegible] [illegible] यासीं आवरावें ॥७४॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥७५॥ [illegible]

रावी ऐसी ॥ पुनरागमनेसीं ऊठिजे ॥ ७६ ॥ दक्षणे करोनि गमन ॥ वसवावें दंडकारण्य ॥ रुद्र गयादि तीर्थदर्शन ॥ दीनांसिं आपण करावें ॥ ७७ ॥ वाराणसीच्या वियोगासीं ॥ सर्वथा नधरावें मानसीं ॥ ब्रह्मरूप आचरतां कर्मासीं ॥ मुक्ती तुह्मासिं वोळंगती ॥ ७८ ॥ कोणतें ह्मणसी ब्रह्म ॥ ब्रह्मरूप तें कैसें कर्म ॥ मुक्तीचें तें कैसें वर्म ॥ ऐक सुगम सांगेन ॥७९॥ ॥श्लोक॥ शांतब्रह्मवपुर्भूत्वाकर्मब्रह्ममयंकुरु ॥ ब्रह्मार्पणसमाचारोब्रह्मीभवसितत्क्षणात् ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ कामक्रोधसलोभता ॥ तेथें निःशेष नातळे चित्ता ॥ त्या नांव ब्रह्मशांतता ॥ जाण सर्वथा ऋषिवरा ॥८०॥ काम क्रोध लोभ रहित॥सर्व काळीं सर्वगत ॥ अंतर्बाह्य सदोदित ॥ असेव्याप्त आनखाग्र ॥ ८१ ॥ भेदोनि सप्तपाताळांसीं ॥ वैकुंठादि कैलासांसीं ॥ रिता आवकाश नाहीं ज्यासीं ॥ शांतब्रह्म त्यासीं पैं ह्मणतो ॥ ८२ ॥ तये व्यापकीं होवोनि निमग्न ॥ आचरतां सकळ कर्माचरण ॥ सर्वथा नबाधी मानाभिमान ॥ कर्म बंधन तेथं कैंचें ॥८३॥ मुख्यबद्धतेचें आयतन ॥ अहंता आणि ममता जाण ॥ असावें जरी परिच्छिन्न ॥ तरी बाधा पूर्ण तयाची ॥ ८४ ॥ जेथें परिच्छिन्नासिं नाहीं ठावो ॥ तेथें अहंममता समूळ वांवो ॥ बद्धतेचा अभावो ॥ विरमे पहा हो मुक्ति हीं ॥८५॥ जेथं बद्धता समूळ नाहीं ॥ तेथें मुक्तता कैंची कायीं॥ब्रह्मरूप कर्माच्या ठाईं॥ऐसा लाभ पाहीं साधका ॥८६॥ जेंवि सागराच्या लहरी ॥ अद्वैतें क्रीडती सागरीं ॥ स्फुरण नाहीं तिळभरी ॥ ब्रह्मामाझारीं कर्म तैसें ॥८७॥ जेंवि रत्नाचें रत्नकीळ ॥ रत्नापुढें अनिचपळ ॥ अद्वैत वोधाचें अतिप्रबळ ॥ ब्रह्मीं केवळ कर्म तैसें ॥८८॥ येणें अनुसंधानें तलतां ॥ सकळ कर्मी वर्ततां ॥ स्फुरण नाहीं सर्वथा ॥ ब्रह्मरूपता सहजचि ॥ ८९ ॥ देहांतीं काशीचे ठाईं ॥ जें मी उपदेशीं लवलाहीं ॥ तये निष्ठेचे ठाईं ॥ अनायासें पाहीं निजप्राप्ती ॥ ९० ॥ काशीक्षेत्र एकदेशी ॥ ब्रह्म सर्वगत सर्वदेशीं ॥ तूं स्वयें तद्रूपच आहेसी ॥ संदेह मानसीं नधरावा ॥ ९१ ॥ ऐसें ऐकतां माझें वचन ॥ नमानी अगस्तीचें मन ॥ अतियुक्ति केला तेणें प्रश्न ॥ ऐक सावधान सांगेन ॥९२॥ ऐक स्वामी विश्वनाथा ॥ जे सांगितली ब्रह्मसंस्था ॥ तेणें अनुसंधानें असतां ॥ मुक्ति अंकिता पैं होती ॥ ९३ ॥ हें

१ पाया लागती. २ सोडे. ३ स्थान. ४ एकदेशी ५ व्यर्थ, मिथ्या. ६ जाणावें.

मी जाणतों यथार्थता ॥ येथें संदेह नाहीं सर्वथा ॥ परंतु ऐसिये स्थितीचा वक्ता ॥ अधिक तत्वता त्याहूनि तो ॥९४॥ ज्याचेनि व
चनें ब्रह्मस्थिति ॥ काय मांगों त्याची महंती ॥ वेदां नवर्णवे निश्चिती ॥ वेडावती शास्त्रार्थ ॥९५॥ ऐकतां त्याच्या वियोगासी ॥
स्वहितीं कळवळा ज्यासी ॥ प्राणांत हो पाहे त्यासी ॥ तेवृत्तिसीं ठाव कैंचा ॥ ९६ ॥ चहूं वाचासिं उपरम ॥ मनासिं कल्पितां
दुर्गम ॥ तये वस्तूची सुगम ॥ मूस परम वोतली ॥ ९७ ॥ जें असे सर्वदा अगोचर ॥ तें असतां इंद्रियगोचर ॥ सांडूनि जाय
तो पामर ॥ संसार पार केंवि पावे ॥ ९८ ॥ ह्मणोनियां स्वामिनाथा ॥ तुझा वियोग तत्वतां ॥ मज नसहावे सर्वथा ॥ व
हुत आतां काय मांगुं ॥ ९९ ॥ या उपरि विनवितां ॥ क्षोभ स्वामीचिया चित्ता ॥ येईल पैं याकरितां ॥ युक्ति सर्वथा योजे
ना ॥१००॥ जेमें मानेल स्वामीसीं ॥ तैसी आज्ञा करीं आह्मांसीं ॥ ह्मणोनि लागला चरणासीं ॥ उकसाबुकसीं स्फुंदत ॥१॥
संकट पडिलें सर्वासीं ॥ अगस्ती नसांडी वाराणसी ॥ कोण निग्रहील विंध्याद्रीसीं ॥ उदय अस्तासिं गति कैंची ॥२॥ ते काळीं
मी आपण ॥ वहुता युक्ती करून ॥ अगस्तीसीं समाधान ॥ दिधलें जाण अतिप्रीती ॥ ३ ॥ तुज शिवदर्शनाची आवडी ॥ त
द्विपर्यी धडपुडी॥युक्ति सांगेन चोखडी॥ऐक निर्वडी बुद्धि त्याची ॥४॥ श्रीरामदर्शनीं आस्था ॥ अत्यंत आहे माझ्या चित्ता ॥ उभ
य कार्य संस्था ॥ साधे तत्वतां जाणे पैं ॥५॥ ऐसी सांगेन मी युक्ति ॥ उभयार्थ संपादती ॥ सुरवरांची उगवे गुंती॥ अवस्था नि
वृत्ती सत्यत्वें ॥ ६ ॥ पूर्णब्रह्म सदोदित ॥ दाशरथी श्रीरघुनाथ ॥ जनस्थान करोनि मुक्त ॥ रावण घात करूं येईल ॥ ७ ॥
त्रिशिरा आणि खर दूषण ॥ यांसिं करोनि निर्दळण ॥ दक्षिणे येवोनि रघुनंदन ॥ समुद्र पाळाण पर्वतीं ॥८॥ निशाचरां करो
नि घात ॥ लंकेशाचा निःपात ॥ सुरवरांसिं वंदिमुक्त ॥ क्षणें रघुनाथ करील ॥ ९ ॥ त्रैलोक्यासिं विजयोत्सव ॥ स्वयें परतेल
रामराव ॥ तेणें काळें आह्मीं पहाहो ॥ येवोनि स्वयमेव दर्शना ॥ ११० ॥ ॥श्लोक॥ काशीविरहमापन्नोमाभैस्त्वंकलशोद्भव ॥ ॥ ३ ॥
भवदर्थंकरिष्यामिआवामंपूर्वमागरे ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ कलशोद्भवा मुनिवरा ॥ काशीविरहें विरहातुरा ॥ तुजलागीं पूर्वसा

४ संकट. ५ सहाय. ६ आपण.

गरा ॥ वास निर्धारा करीन मी ॥११॥ सकळांच पूर्वे श्रीरघुनाथ ॥ दक्षिणे येईल रावणवधार्थ ॥ ह्मणोनियां विश्वनाथ ॥ पूर्वे
ह्मणत तिये दिशे ॥१२॥ श्रीरामदर्शनाचे मिषें ॥ मी येईन तये दिशे ॥ तुवां जावें सावकाशें ॥ चिंता मानसें नकरावी ॥१३ ॥
॥ श्लोक ॥ श्रीरामनामाक्षरमंत्रबीजंजाप्यंमदीयंपरमामृतंमे ॥ समुद्रजातंगरलंवृथाकृतंध्येयंमदीयंसतुरामचंद्रः ॥३॥ ॥टीका॥
श्रीरामनामा वांचून पाहीं ॥ मज आन प्रिय नाहीं ॥ तुज सांगेन मी तें ही॥सावध पाहीं परियेसीं ॥१४॥ रामनाम युग्म अक्षर॥
वाचेसिं येतां एकवार ॥ सर्वांगीं अमृताचा पूर॥ वेगवत्तर चालिला ॥१५॥ त्या अमृताचेनि तेजें देख॥करपोनि गेलें व्याळविख॥
पन्नग जाले निर्विख ॥ अळंकारें देख वाधीना ॥१६॥ अल्प पन्नगाची गरैळ ॥ त्याहूनि विशेष हळाहळ ॥समुद्रमंथनीं तात्काळ॥
उठलें जगतीतळ जाळीत ॥१७॥ पीडित सकळ सुरगण ॥ यक्ष किन्नर सिद्ध चारण ॥ ऋषि आदि दीनजन ॥ भूमंडळ जाण जा
ळित ॥ १८ ॥ तेणें काळें मी आपण ॥ श्रीरामनामाच्या वळें जाण ॥ नलागतां अर्द्ध क्षण ॥ कंठीं जाण धरियेलें ॥१९॥ अल्प
ही त्याची बाधा नाहीं ॥ त्याहूनि अपूर्व आणीक कांहीं ॥ प्रळयानळातें गिळीं लवलाही ॥ प्रतापें पाहीं रामाच्या॥१२०॥ प्रळ
यकाळीं प्रळयानळ॥उठतां जाळी जगतीतळ ॥ तितुकाही प्राशितां सकळ॥मज आलुमाळें वाधीना ॥ २१ ॥ ऐसा श्रीरामनाम
प्रताप ॥ जेणें विष हळाहळताप ॥ भस्म जालें आपोआप ॥ तें परम जाप्य जाण माझें ॥ २२ ॥ वदनीं जप श्रीरामपूर्ण ॥ म
नीं रामाचें निजध्यान ॥ निःसीम इंद्रियाचरण॥रघुनंदन निजसेवा ॥२३॥ तो मूर्तिमंत रघुनंदन ॥भूमंडळीं अवतरेल पूर्ण॥त्याचें
घ्यावया दर्शन॥अवश्य जाण येईन मी ॥२४॥ नघेतां श्रीरामदर्शन ॥भूमिभार वृथा जीवन ॥यालागीं मी आपण॥येईन जाण भे
टीसीं॥२५॥तुह्मां आह्मां दर्शन॥तेणें काळें होईल जाण॥सकळ भाग्याचें मंडण॥अतिनिरसन श्रीरामें ॥२६॥ तंववरी जनस्थानीं
जाण॥तुह्मीं वसावें आपण॥देवकार्य संपादन॥पर्वतरोधन करावें ॥२७॥ येणें लोभें अगस्तीसीं॥पाठविलें दक्षिणेसीं ॥ निग्रहोनि
पर्वतासीं॥जनस्थानासीं वसविलें ॥२८॥ ऐसें सांगतां वहुता रीति ॥ वियोग नसाहवे ऋषीप्रति ॥ कोणें काळें रघुपति ॥ वनाप्र

१ परम कारण. २ सर्पविष. ३ विष. ४ किंचित.

भा.रा.यु.कां.अ.७६
मा.
रा.
वाळुचे लिंग
वानर मुर्छित पडले.
लिंग.
मा.
रा.
शंकर
मा.
मा.
रा.
महादेव
रा.
ल
सी.
मा.

॥श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ [illegible] हनु[illegible] सवग ॥ उड्डाण केलें अतिचांग ॥ गगन सांग आक्रमिलें ॥ १ ॥ येरीकडे रघुनंदन ॥ जाला अत्यंत उद्विग्न ॥ का पां नयेचि वायुनंदन ॥ काय विघ्न पडिलेंसे ॥२॥ उपवासी वानर वीर ॥ खेदखिन्न क्षुधातुर ॥ आह्मांमीं घेतां फळाहार ॥ वानर आहार नसेविती ॥ ३ ॥ वापुडें वानर गोळांगुळें ॥ आहारेंवीण जाले विकळें ॥ गात्रें जाहलीं बेंबळें ॥ भ्रमती डोळे गरगरां ॥४॥ यांसिं आहार नदेतां ॥ सकळां होईल प्राणांतव्यथा ॥ रामाचा नेम आह्मां भोंवता॥वानरां समस्तां मारिलें क्षुधा ॥ ५ ॥ ऐसी विस्तरेल स्याती ॥ जगीं होईल अपकीर्ति ॥ श्रीरामसेवा सुखार्थी ॥ दुःखप्राप्ति तेथें जाली ॥६॥ सकळ निरसोवया विघ्न ॥ सेवावा श्रीरघुनंदन ॥ तेणेंचि मांडिलें निर्वाण ॥ क्षुधेनें प्राण जाऊं पाहे ॥ ७ ॥ भजनाभिमान वाढवितां देख ॥ दुरापवाद बोलती लोक ॥ सेवितां श्रीरघुकुळटिळक ॥ जीवें निःशेप मारिले ॥८॥ जो आग्रहें गुंतला स्वयें ॥ तो अन्यातें सोडील काये ॥ लहान थोर लोक पाहे ॥ अपवाद स्वयें बोलती ॥९॥ आणीक सिद्धांत नव्हे ऐसा ॥ एकदेशी विश्वेशा ॥ भाऊं नयें गा सहसा ॥ भजन ठसा हा नव्हे ॥१०॥ जो सर्वगत सनातन ॥ ज्यासिं विश्वात्मा हें अभिधान ॥ तो प्रतिमेच्या ठाईं पूर्ण ॥ भाविता जाण क्षोभेल ॥११॥ शिवपूजेचें महिमान॥सद्गुरु वसिष्ठमुखें जाण॥ स्यां ऐकिलें आपण ॥ विश्वमूर्ति पूर्ण शंकर ॥१२ ॥ ज्याचें पूजेचें आँयतन ॥ प्राणिमात्रां सुख जाण ॥ स्यांचि ऐकिलें आपण॥ स्वशक्ति करोन सर्वथा ॥१३॥ ऐसा असतां निर्धार ॥ क्षुधा पीडतां वानर ॥ स्वयें क्षोभेल शंकर ॥ भजन साचार हें नव्हे॥१४॥ श्लोक ॥ येनकेनाप्युपायेनयस्यकस्यापिदेहिनः ॥ संतोपंजनयेत्प्राज्ञस्तदेवेश्वरपूजनं ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ ज्ञानाचें मुख्य लक्ष[illegible] ॥ सर्वांभूतीं श्रीभगवान ॥ स्वयें सेवावा अनवच्छिन्न ॥ श्रुतिवचन गर्जत ॥१५॥ यथासामर्थ्यें यथावित्तें ॥ चित्तें भावार्थें जीवितें [illegible] सुख द्यावें प्राणिमात्रातें ॥ हेंचि निश्चितें निजभजन ॥१६॥ भलते याति भलते योनि ॥ भलतेनि प्रकारें करोनि ॥ सुख प्राणिमात्रा लागूनि ॥ द्यावें अनुदिनीं हेंचि भजन ॥ १७ ॥ मेळवोनि पोडशोपचार ॥ प्रतिमा पूजितां साचार ॥ स्वयें सुखावे

१ सत्वर. २ वानर. ३ मूर्च्छित. ४ मूढ. ५ नासावया. ६ नाम. ७ स्थान. ८ सय. ९ सतत, सर्वगत.

/३०१.

ना शंकर ॥ तेंवि चराचर पूजिलिया ॥ १८ ॥ विश्वमूर्ती विष्वक्सेन ॥ गर्जताहे श्रुति पुराण ॥ तेथें प्रतिमेचें पूजन ॥ तें गौण जाण श्रुतिवाक्यें ॥१९॥ यालागिं विश्वमूर्ति ॥ शंकर पूजावा सर्वाभूतीं ॥ तेथें वानरांची उपेक्षा चित्तीं॥करितां निश्चिती अधर्म ॥ २० ॥ मजलागिं आर्तभूतें॥चित्तें वित्तें जीवितें॥तें सांडोनि तळमळितें॥आमचीं व्रतें तीं किती ॥२१॥ मुख्य पूजेचें आयतन ॥ [illegible]मात्रा सुखदान ॥ बाह्य विधीचें प्रतिपाळण ॥ प्रतिमा जाण लौकिक ॥२२॥ ऐसा करोनि निर्धार॥तृप्ति करावया वानर ॥ [illegible]रसावला रघुवीर ॥ विधि साचार लक्षोनि ॥२३॥ लिंगपूजेवांचून जाण ॥ करितां नये फळभोजन ॥ लौकिक वाढला संपूर्ण ॥ लिंग निर्माण करूं येथें ॥२४॥ समुद्रतीरीं वाळुवेचें ॥ लिंग निर्माण करोनि साचें ॥ पूजन करोनि तयाचें ॥ करूं वानरांचें क्षुधा हरण ॥ २५ ॥ ह्मणोनियां श्रीरामचंद्र ॥ वाळुकालिंग सत्वर ॥ करोनियां पूजोपचार ॥ तेथें रघुवीर प्रतिष्ठा ॥२६॥ प्रतिमेसी आवाहन ॥ स्वयें करितां रघुनंदन ॥ तंव आश्चर्य वर्तलें गहन ॥ सावधान अवधारा ॥ २७ ॥ जाणवलें शंकरासीं ॥ तो खवळला मानसीं ॥ क्षोभ वाटला राघवासीं ॥ आतां जिण्यासि ठाव कैंचा ॥२८॥ मारुतीसीं बोलतां ॥ विलंब लागला सर्वथा ॥ तंव इकडे श्रीरघुनाथा ॥ दर्शनार्था वंचलों ॥२९॥ सांडोनियां निजानुसंधान ॥ वाग्व्यापार करितां पूर्ण ॥ निजात्मा जो अंतरत्न ॥ तो सर्वथा जाण दुरावे ॥३०॥ वृथा करितां तोंडपिटी ॥ कायसी साधनाची गोष्टी ॥ तें साध्याची कैंची भेटी ॥ वृथा वटवटी नागवण ॥ ३१ ॥ साध्य आकळे संपूर्ण ॥ तंव सज्जनामिं करावा प्रश्न ॥ पावलिया निजखूण ॥ वाग्व्यापारु जाण नकरावा ॥ ३२ ॥ आणिकाची कथा कोण ॥ माझी बुद्धि ठकली पूर्ण ॥ भेटतांचि वायुनंदन ॥ घ्यावें दर्शन उठाउठी ॥३३॥ कायसी पर्वताची कथा ॥ सांगावया गुंतलों मारुता ॥ तंव क्षोभ आला रघुनाथा॥उपेक्षा तत्वतां केली म्यां ॥३४॥ प्रसन्न व्हावया रघुवीर ॥ काय करणें विचार ॥ वाळुकालिंगमात्र व्यवहार ॥ केलें सत्वर श्रीरामें ॥३५॥ तेथें प्रवेशोनि आपण ॥ घ्यावें श्रीरामदर्शन ॥ इतुके विकोपाचें विसर्जन ॥ सहजचि जाण होईल ॥३६ ॥ जालिया साक्षात्कार ॥ मग कोपासी कैंचा थार ॥ आणि ॥१॥

[illegible] घायरथा. ६ [illegible]. ७ नागवण [illegible]

श्रीरामाचें चरित्र ॥ तें वंद्य मातें आह्मांसी ॥३७॥ लौलिनें अधिकारी श्रीरघुनाथ ॥ तो आह्मां वंद्य यथार्थ॥ह्मणोनि वाळुकालिंगाआंत ॥स्वयें आपण तेथें प्रवेशे ॥ ३८ ॥ ऐसा करोनि निर्धार ॥ मागें सांडूनि हनुमावीर॥स्वयें येवोनि शंकर॥प्रवेशे सत्वर लिंगामाजि ॥३९॥ श्रीरामें करोनि प्रतिष्ठापन॥स्वयें केलें फळभोजन॥तृप्त केले वानरगण॥क्षुधा संपूर्ण निरसली ॥४०॥ तृप्त जाले हो वानर॥करीत रामनामें भुभुःकार॥बाप कृपाळू रघुवीर ॥ क्षुधा सत्वर निरसिली ॥४१॥ निजतेजें श्रीशंकर॥पुढें आला वेगवत्तर ॥ मागें उरली प्रतिमा मात्र॥आला कपींद्र तेणेंसीं ॥४२॥ तंव आश्चर्य देखिलें तेथें॥लिंग प्रतिष्ठूनि रघुनाथें॥संपादिलें फळआहारातें॥तृप्त समस्तें वानर ॥४३॥ मज पाठवोनि काशीतें॥लिंग आणविलें रघुनाथें॥शेंखीं वाळूचें प्रतिष्ठिलें येथें ॥निजकार्यातें संपादिलें॥४४॥आह्मीं कष्टें कार्य साधित॥श्रीराम करी वातांहत॥तरी आमचें काय जीवित॥वृथा निंदित लौकिकीं ॥४५॥ आतां मी ऐसें करीन ॥ श्रीरामें केलें लिंगस्थापन ॥ तें उपडोनियां सांडीन ॥ प्रतिष्ठीन निजलिंग ॥ ४६ ॥ ह्मणोनि अभिमानला मारुती ॥ पुच्छें कवळोनि लिंगाप्रति ॥ लिंग उपडावया निश्चिती ॥ साटोप मारुती मांडिला ॥४७॥ व्यर्थ करोनि श्रीरामआज्ञेसीं ॥ निजाभिमानें लिंगासीं ॥ उत्थापूं पाहे आवेशीं ॥ तें श्रीरामासि केंवि साहे ॥४८॥ लिंग उपडितां वायुनंदन ॥ उगाचि पाहत रघुनंदन ॥ हनुमा क्षोभला आपण ॥ त्यासि प्रतिवचन काय बोलों ॥४९॥ ह्मणोनि उगाचि रघुवीर ॥ परि कोणाहि नकळे विचार ॥ मौनाचें काय अंतर ॥ नकळे साचार सुरसिद्धां ॥५०॥ अभिमानाचें निजबळ॥ दृष्टि आच्छादिली सकळ ॥ अवघें ब्रह्मांड शून्य मंडळ ॥ गम केवळ भासेना ॥५१॥ जो क्षण ही नविसंबे जाण ॥ तो जवळी असतां रघुनंदन ॥ स्वयें नदेखे वायुनंदन ॥ देखणेंपण बुडालें ॥ ५२ ॥ गम नाहीं जंव तेथें ॥ तंव उपडूनि सांडूं लिंगातें ॥ प्रतिष्ठूनि म्यां आणिलें तें ॥ मग श्रीरामातें पैं भेटों ॥५३॥ नवल अभिमानाची पैं गति ॥ जवळी असतां श्रीरघुपती ॥ सिद्ध सन्मुख नदेखे मारुती॥निजाभिमानें करूनि ॥५४॥ वेंटाळूनि पुच्छें करी ॥ लिंग उपटितां कपिकेसरी ॥ लांगूल तुटलें झडकरी ॥ पडिला धरेवरी मूर्च्छित ॥ ५५॥ प्रळयकाळींचेनि

१ [illegible]. २ गर्जा. ३ भूक. ४ अती. ५ व्यर्थ. ६ मैं. ७ उपडूं. ८ पुच्छ. ९ भूमीवर.

सत्राणें ॥ बळ केलें हनुम्यानें ॥ तितुकें वृथा गेलें अभिमानें ॥ धिक् जिणें अभिमानिया ॥५६॥ वज्रदेही मारुती ॥ ऐसें पुराणें गर्जती ॥ त्याची जाली सकळ शांती ॥ नवल करिती सुरसिद्ध ॥ ५७ ॥ ज्ञानाभिमानें निश्चितीं ॥ सर्वांगीं भगें अमरपति॥ स्वयें जाली निमिष्यगति ॥ सांगों किती नवलावो ॥५८॥ ज्ञानाभिमानें दुर्वासऋषी ॥ छळूं गेला अंबरिषासी ॥ कोल्हिलें त्या ति लाविली त्यासीं ॥ त्रैलोक्यामिं हिंटविलें ॥ ५९ ॥ मग सांडोनि अभिमानस्थिति ॥ शरण आला अंबरीषाप्रति ॥ तेणें वांचविला निमिष्यगति ॥ निरभिमानस्थिति अगाध ॥ ६० ॥ परोक्ष जे अभिमानस्थिती ॥ तिची ऐसी कठिण गति ॥ अपरोक्ष असतां श्रीरघुपति ॥ नचले निश्चितीं अभिमान ॥ ६१ ॥ नविचारितां राममहिमान ॥ स्वयें केला अभिमान ॥ तेणें पडिला उलथोन ॥ लज्जायमान अतिदुःखी ॥ ६२ ॥ सुटले रुधिराचे पाझर ॥ मूर्च्छा आली अतिदुर्धर ॥ भयाभीत वानर वीर ॥ हाहाकार वर्तला ॥६३॥ खुंटल्या सकळांच्या वृत्ती ॥ नचले कोणाची विनंती ॥ कठिण भारी रघुपति ॥ कांहीं युक्ति चालेना ॥ ६४॥ तेणें काळें विश्वनाथ ॥ प्रत्यक्ष होवोनि त्वरित ॥ विनविता जाला रघुनाथ ॥ अतिविनीत होवोनियां ॥ ६५ ॥ त्राहे त्राहे जी श्रीरामा ॥ भक्तकामकल्पद्रुमा ॥ विश्वाचा तूं विश्वात्मा ॥ मेघश्यामा कृपा करीं ॥ ६६ ॥ जन्मजन्मांतरीं अनवच्छिन्न ॥ आह्मीं केलें आराधन ॥ श्रीरामा तेणें समाधान ॥ तुझें दर्शन आजि जालें ॥६७॥ अनवच्छिन्नाखंडता ॥ सर्वाभूतीं तूतें पाहतां ॥ तुझी भेटी झाली आतां॥ऐक तत्वतां सांगेन ॥६८॥ सनकादिकांचें ध्येय पूर्ण॥तें तुझें ध्येय श्रीचरण॥मनीं करितां नित्य चिंतन॥ प्रत्यक्ष जाण भेटलासी ॥६९॥ नारदादिक भक्तवृंद ॥ तुझी चरणकीर्ति अगाध ॥ आवडी गातां पदबंध॥ जाले निर्द्वंद्व सर्वभावें ॥७०॥ तेणें संप्रदायें कीर्ति गातां ॥ संसारभया हाणोनि लाता ॥ तुजसीं भेटी श्रीरघुनाथा ॥ जाली तत्वतां निश्चयें ॥७१॥ सर्वाभूतीं तुझे श्रीचरण ॥ सांडोनियां मानाभिमान ॥ हर्षे नमन करितां जाण ॥ स्वयें आपण भेटलासी ॥७२ सर्वेंद्रियें सर्वभावेंसीं ॥ तुज भजिन्नलों अतिप्रीतीसीं ॥ तें आजि आलें अतिफळासीं ॥ श्रीचरणासीं पावलों ॥ ७३ ॥ आजिचें जन्म सफळ ॥

१ जोगानें. २ इंद्र. ३ त्याचे. ४ नम्र. ५ सतत, [illegible] दुःखादिभावरहित.

[illegible] भक्तसमुदाय. ७ [illegible]

आजिचेनि सफळ कुळ ॥ येणें देहें [illegible] फळ देखिलासी ॥ ७४ ॥ शास्त्रविवंचत्ति व्याख्यान ॥ चिरकाळ साधिलें जाण ॥ तें फळा आलें संपूर्ण ॥ तुझे श्रीचरण देखिले ॥ ७५ ॥ ज्ञानाचें फळ विज्ञान ॥ तेथें त्रिपुटीचें निर्दळण ॥ तेणें तुझें रूप संपूर्ण ॥ सच्चिद्घन श्रीरामा ॥ ७६ ॥ जें नामरूपगुणातीत ॥ निगमें परतें नेति ह्मणत ॥ तें रूपा आलें मूर्तिमंत ॥ भक्तकार्यार्थ श्रीराम ॥ ७७ ॥ भक्तकाजकैवारी ॥ ऐसें गर्जत श्रुतिशास्त्रीं ॥ तो तूं कोपसी आह्मांवरी ॥ तें कैसेनि उरी स्वामिया॥७८॥ हनुमा नव्हे अभक्त॥अथवा नाहीं केलें उद्धत ॥प्रकाशावया तुझें चरित्र ॥ करणी निश्चित हे माझी ॥७९॥ दक्षिणे येवोनि रघुनंदन ॥ पापाणीं करोनि सेतुबंधन ॥ श्रीरामें केलें नलागतां क्षण ॥ चरित्र पावन जगद्वंद्य॥८०॥श्रीरामाचा प्रताप॥प्रकाशावया तीर्थरूप ॥ हनुमे हातीं साटोप ॥ करावया अल्प बुद्धी माझी ॥ ८१ ॥ तंव जालें विपरीत॥ जाला अभिमानाचा घात ॥ नेणोनि श्रीरामाचें सामर्थ्य ॥ मूर्ख मिरवित अभिमान ॥८२॥ तथापि कृपाळु रघुनाथ ॥ उत्संकळ होवों नेदी भक्त ॥ लांगूल छेदोनियां त्वरित ॥ पडिला हनुमंत धरेवरी ॥ ८३ ॥ तेणें माझा अंतराभिमान ॥ हनुमंताचा बळाभिमान ॥ करोनि दोहींचें उपमर्दन ॥ केलें शिक्षण इतरांसीं ॥ ८४ ॥ आमुचा प्रताप किती ॥ जे विस्तारूं श्रीरामकीर्ति ॥ आपुली आपण निजस्फूर्ती ॥ स्वयें रघुपति विस्तारी ॥८५॥ ते कीर्तीचें महिमान ॥ श्रीरामा एक सावधान ॥ सांकल्य सांगावया पूर्ण ॥ सर्वथा ज्ञान मज नाहीं ॥ ८६ ॥ ॥श्लोक॥ क्षेत्रंराममिदंविद्धिद्वितीयमविमुक्तकम्॥विश्वेश्वरोवयंसाक्षाद्धनुमांश्चवसेत्तथा ॥२॥ माकरुण्वात्रसं देहंत्वमहंविद्धिसर्वशः ॥ शिवशिवेतिवचोब्रूयाद्रामःशिवपदंगतः ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ हें रामक्षेत्र विख्यात [illegible] मुक्त ॥ दर्शनें मुक्ति पतिता होत ॥ ख्याति अद्भुत तिहीं लोकीं ॥८७॥ तुझे अंशावतार रघुपति ॥ ब्रह्मा [illegible] आमची कवण गति ॥ तरी अंश निश्चितीं तुझे आह्मीं॥८८॥ पूर्वपरंपरा स्थिति ॥तुझें वचन रघुपति ॥ [illegible] ॥अवघें जग चिन्मूर्ति पैं माझी ॥८९॥ त्यांत आह्मीं ही नाचार ॥ हनुमा आणि मी विश्वंभर ॥ [illegible]

१ [illegible] २ [illegible] ३ [illegible] ४ वेदश्रुती. ५ लिंगदकर्म. ६ पवित्र. [illegible]

॥. रा. ।३ ॥

माचार श्रीरामा ॥९०॥ ये अर्थी संदेहस्थिति ॥ सर्वथा नाहीं रघुपति ॥ [illegible]
सावध व्हावें श्रीरघुनाथा ॥ ऐसें आह्मीं तुज मागतां ॥ लागतां हें उठतना ॥ [illegible]
रघुनाथा ॥ आतां उठवावें कपिनाथा ॥ ऐकतां शिववचनार्था ॥ पावली तवतां निजखूण ॥ ९३ ॥ [illegible]
जाला शिवपदीं लीन ॥ जेथें नाहीं मीतूंपण ॥ ध्येय ध्यान जेथें नाहीं ॥९४॥ केवळ जें सच्चित्घन ॥ [illegible]
थें जाला निमग्न ॥ जेंवि लवण सागरीं ॥९५॥ शिव शिव ह्मणतांच रघुनाथ ॥ जाला शिवपदीं लयंगतें ॥ [illegible]
स्मित ॥ विश्वनाथ आदि करोनि ॥ ९६ ॥ खुंटली सकळांची युक्ती ॥ ध्यानस्थ जाला रघुपति ॥ [illegible] वानरपंक्ती ॥
कार्यस्थिति नासली ॥९७॥ समाधि लागली रघुपति ॥ कोण वधील लंकापति ॥ केंवि सुटे सीता सती ॥ आली ग्रहपति सक
ळांची ॥९८॥ मेलों आणितां पाषाण ॥ कष्टें केलें सेतुबंधन ॥ तेंहीं वृथा गेलें संपूर्ण ॥ दुस्तर विघ्न वोढवलें ॥ ९९ ॥ केंचें मांडलें
फळभोजन ॥ केंचें वोढवलें शिवदर्शन ॥ कोठें पाठविला वायुनंदन ॥ दुस्तर विघ्न वोढवलें ॥ १०० ॥ परमात्मा श्रीरघुनंदन ॥
त्यासीं कां लागलें शिवदर्शन॥लोकसंग्रहार्थ विधिपाळण ॥करितां [illegible] विघ्न केवढें ॥१॥ जो वज्रदेही मारुती ॥ तो मूर्च्छित पडिला क्षि
तीं॥पुच्छ तुटलें निमिष्यगती ॥कार्यस्थिति नासली ॥२॥समाधि [illegible] ली श्रीरामासीं ॥कोण सावध करी त्यासीं ॥कोण सोडवील
जानकीसीं॥वधील रावणासीं पैं कोण ॥३॥जवळी बैसला विश्वनाथ [illegible] ॥तेणेंचि नाशिला कार्यार्थ॥श्रीराम केला समाधिस्थ ॥पडिला
हनुमंत मूर्च्छित ॥ ४ ॥ मूर्च्छित करोनि कपींद्रा ॥ भुलविलें श्रीरा[illegible]मचंद्रा ॥ आपण होवोनि घाबिरा ॥ निवांत ह्मातारा बैसला
से ॥५॥ ह्मणोनि करिती कोल्हाळ॥ कासावीस गोळांगुळ ॥ सुटली [illegible] सकळां तळमळ ॥ कार्य सकळ नासलें ॥६॥ देखोनि सकळां
चें चेष्टित ॥ शंकर जाला अतिसचिंत ॥ होवोनि ठेलें विपरीत ॥ जा[illegible]ला समाधिस्थ श्रीराम ॥ ७ ॥ सावध नकरितां रामासीं ॥ ॥ ३ ॥
आकांत होईल सर्वांसीं ॥ कोण उठवील हनुमंतासीं ॥ वधील रा[illegible]वणासीं पैं कोण ॥८ ॥ सावध नहोतां रघुनाथा ॥ केंवि सुटे

१ [illegible], २ [illegible]. ३ चिरमर्त. ३ [illegible] . ५ भ्यालया. ६ गांधळ. ७ वानर. ८ कष्ट.

जनकदुहिता ॥ सकळ वनवास [illegible] ॥ [illegible] लागेल ॥ ९ ॥ आमुचीही नुरे उरी ॥ उपहास होईल चराचरीं ॥
ह्मणोनि साटोप धरी त्रिपुरारी ॥ समाधि निर्धारीं उतरावया ॥ ११० ॥ श्रीरामसुखाच्या अंतरीं ॥ प्रवेशोनि झडकरीं ॥ लोक
रक्षणाच्या उत्तरीं ॥ जाला कामारी विनविता ॥ ११ ॥ ॥ श्लोक ॥ रामराममहाबाहोमहापुरुषचिन्मय ॥ नार्यविश्रांतिका
लोहिलोकानंदमयोभव ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ चैतन्याचेनि प्रभावें वहिली ॥ जीवकळा सावध केली ॥ प्राणशक्ति परिचारिली ॥
इंद्रियां आली टवटवी ॥ १२ ॥ श्रीरामाच्या निजशरीरीं ॥ जीवत्व नाहींच निर्धारीं ॥ मिथ्याच लोकोपकारी ॥ जीवित धरी
श्रीराम ॥ १३ ॥ सावध होतांचि रघुनाथ ॥ विनविता जाला विश्वनाथ ॥ अकाळीं होतां समाधिस्थ ॥ होईल आकांत सकळां
सीं ॥१४॥ तुज होतां समाधिस्थ ॥ मृषा भाष्य अनागत ॥ तुझे वियोगें अत्यंत ॥अतिदुःखित जानकी ॥१५॥ तिसीं द्यावया
समाधान ॥ वेगीं सोडूनियां बाण ॥ निवटोनियां दशानन ॥ बंदिमोचन सुरगणाचें ॥ १६ ॥ सोडवीं देवांचिया कोडी ॥ तोडीं
नवग्रहांची वेडी ॥ सीता सोडवून तांतडी ॥ उभवीं गुढी रामराज्याची ॥ १७ ॥ निवटोनि दुष्ट राक्षसगण ॥ स्थापीं धर्मात्मा
बिभीषण ॥ चित्तें वित्तें जीवितें करोन ॥ अनन्य शरण तुजलागीं ॥१८॥ अवघ्यां त्रैलोक्यीं तुजविण ॥ जालीं मृतप्राय पूर्ण ॥
त्यांसि नदेतां समाधान ॥ समाधि जाण अतिनिंद्य ॥ १९ ॥ समाधि उत्थाना परता पूर्ण ॥ परमात्मा तूं रघुनंदन ॥ तेणें समा
धिस्थ होऊन ॥ काय अधिकपण साधावें ॥ १२० ॥ सावध ऐकें कृपानिधी ॥ श्रीराम समाधि ते उपाधी ॥ सांडीं परती हीच
बुद्धी ॥ होईं त्रिशुद्धी सावध ॥ २१ ॥ तूं प्रकृतिपुरुषाहूनि भिन्न ॥ चिन्मात्रैक चैतन्यघन ॥ महापुरुष हें अभिधान ॥ यालागीं
जाण तुज ह्मणती ॥ २२ ॥ अवतार नाट्य रघुपती ॥ जैसें घेतलें तैशा रीतीं ॥ संपादावें यथानिगुतीं ॥ सांडी परती समाधी
॥२३॥ करोनि कृपावलोकन ॥ सकळ अपराध क्षमा करून ॥ उठवावा वायुनंदन ॥ दशानन निवटावा ॥ २४ ॥ ऐसी शंकरा
ची विनवण ॥ ऐकतांचि रघुनंदन ॥ आनंद उथळला पूर्ण ॥ लोटांगण करोनि शिव विनविला ॥ २५ ॥ सांडोनियां समाधि अ

१ [illegible]. २ [illegible] कथनास. ३ धैर्य. ४ समग्र. ५ सावध केली. ६ संहारून. ७ नाम. ८ समग्र.

वस्था ॥ विनविता जाला विश्वनाथा ॥ तुझी आज्ञा यथार्थ ॥ वंद्य तलतां मजलागीं ॥ २६ ॥ नव्हे अपराधी हनुमंत ॥ नाहीं केलें उद्धतें ॥ क्षेत्रमहिमा अत्यद्भुत ॥ हनुमंतें साद्यंत प्रकाशिला ॥ २७ ॥ व्हावी सेतुबंधख्याती ॥ पतित उद्धरावे निश्चिती ॥ अल्प नव्हे तपस्थिती ॥ मोक्ष सर्वांसि द्यावया ॥ २८ ॥ ॥ श्लोक ॥ शिवरामाभिधंलिंगंस्थापितंविधिपच्छुभं ॥ सेतौरामेश्वरंलिंगंकेवलंब्रह्मउच्यते ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ ऐकें स्वामि विश्वनाथा ॥ सेतुबंध माहात्म्यकथा ॥ तुज सांगेन साधारणता ॥ साकल्यतां कोण वर्णी ॥२९॥ या सेतुबंधाचे तीरीं ॥ दोन्ही लिंगांची अभिनव परी ॥ जें आणिलें कपिकेसरी॥ तें निर्धारी विश्वनाथा ॥ १३० ॥ स्वामी शंकर आपण ॥ ज्योतिर्मय प्रकाशोन ॥ जेथें प्रत्यक्ष जालासि जाण ॥ ज्योतिर्लिंग पूर्ण तें स्वामी ॥३१॥ कल्पाचिये आदि निश्चित ॥ शिव सनातन सर्वगत ॥ तो तूं आजि प्रगटलासि येथ ॥कृपायुक्त पैं स्वामी ॥३२॥ याकारणें अनादि ॥ ज्योतिर्लिंग पैं त्रिशुद्धि ॥ विश्वोद्धाराचिये विधि ॥ कृपानिधि आलासी ॥३३॥ माझें निजध्येय मं पूर्ण ॥ तें हें ज्योतिर्लिंग जाण ॥ ह्मणोनि माझें अधिष्ठान ॥ निरंतर जाण पैं येथें ॥३४॥ शिव रामात्मक सत्य ॥ जो राम तो ईश्वर नित्य ॥ सुखें अभेदलें नांदत ॥ रामेश्वर निश्चित ह्मणोनि राम ॥ ३५ ॥ ख्याति अद्भुत करून ॥ हनुमंतें आणिलें प्रार्थून॥ विश्वेश्वर तो सत्य जाण ॥ नाम निर्वचनें उभयतां ॥ ३६ ॥ शिवरामात्मक क्षेत्र ॥ सेतुबंध रामेश्वर ॥ अनायासें प्राणिमात्र ॥ उद्धरी साचारें तें ऐका ॥३७॥ भलतेन प्रकारें पाहीं ॥ रथ्यांतरीं पडतां देही ॥ अथवा मूत्र पुरीषाचे ठाईं ॥ स्मशानभूमी माझारी ॥३८॥ योनीमाजि नीच पाहीं ॥ सेव्यासेव्य विभाग कांहीं [२] ॥ देह सांडितां चांडाळगेहीं॥अवसान जेहीं साधिलें ॥३९॥ भलते योनी भलता प्राणी ॥ कृमी कीट पतंगादि योनी ॥ रामक्षेत्रीं [३] प्रयत्न करोनी ॥ अथवा काशीमाजि सहज गति ॥१४०॥निश्चयेसिं देहांतीं ॥ प्राणिमात्रा लाभे मुक्ती ॥ संदेह नाहीं यदर्थीं ॥ वेदशास्त्रार्थीं सिद्धांत ॥ ४१ ॥ ज्यासिं नव्हे योग याग ॥ तपश्चर्या व्रत सांग ॥ तीर्थाटण दानप्रसंग ॥ साधनभाग कांहीं नेणें ॥४२॥ नकरितां कष्ट प्रयास ॥ देह त्यागिल्या सेतुबंधास॥ ॥४॥

…र्क, विष्ठा. ८ गृहीं.

लात देवोनि संसारास ॥ मोक्षपदास पावती ॥ ४३ ॥ असो देहअवसान गोष्टि॥रामेश्वर देखतां दृष्टी ॥ उद्धरती कोट्यानुकोटी ॥ ज्यांचीं खोटीं आचरणें ॥४४॥ ज्यांतें देखतां निर्धारीं ॥ सदाचार पळे दूरी ॥ ऐसे पापी दुराचारी ॥ दर्शनमात्रें उद्धरती ॥४५॥ ब्राह्मण क्षत्रिय वैश्य विविध ॥ सकळांमाजी वर्ण शुद्ध ॥ त्यांही होऊनि विविध ॥ वर्णसंकर सुबद्ध जे जाले॥४६॥ते ब्राह्मणादि सकळ लोक ॥ लिंगदर्शनें एकाएक ॥ चतुर्दह निरसोनि देख ॥ राम सम्यक पावती ॥ ४७ ॥ परमामृत परब्रह्म ॥ गुणागुणातीत श्रीराम ॥ तेथें पावती आराम ॥ रूप नाम हरपोनि ॥४८॥ संकरयोनि नीच जन ॥ ते उद्धरती नवल कोण ॥ महापापी अतिदुर्जन ॥ तेही दर्शनें करोन उद्धरती ॥४९ ॥ महापातकियाचें लक्षण ॥ ब्रह्महत्या मद्यपान ॥ सुवर्णस्तेयी गुरुदारागमन ॥ तत्संसर्गी पांचवा ॥ १५०॥ हे पंचमहापातकी पूर्ण ॥ त्यांचें वेगळालें चिन्ह ॥ तुज मी साकल्य सांगेन ॥ सावधान अवधारीं ॥५१॥ ब्राह्मणातें जिंती वादीं ॥ कां निर्भर्त्सी सभेमधीं ॥अथवा करी परसूत्रें[४]बुद्धी ॥घात त्रिशुद्धी जेणें होय॥५२॥शस्त्रघाताहूनि दारुण॥हे घात अधिक जाण॥शस्त्रघातें एकासिं मरण॥छळणें जाण कुटुंबघात ॥५३॥ऐसी ब्रह्महत्येची गति॥ऐक मद्यपानाची स्थिति ॥सांगेन मी संकोळिती ॥क्षमा श्रोतीं करावी ॥५४॥लौकिकीं प्रसिद्धी पानमद॥त्याहूनि कठिण अगाध॥विषयाचा विषयमद॥आणि धनमद पैं जाण ॥५५॥मद्यपान केलिया पाहीं ॥क्षणें उतरे लवलाहीं॥विषयमदाची नवाई॥कल्पांतीं ही उतरेना॥५६॥कोटिजन्म फेरे खातां॥विषय खवळे अधिकता ॥उतार नव्हे सर्वथा ॥ स्वाहितवार्ता नाठवे॥५७॥घृतीं खवळे हुताशन[६] ॥ तेंवि करितां विषयसेवन ॥ अधिकाधिक खवळे मन ॥ उतार जाण असेना ॥ ५८ ॥ त्याहूनियां अनंत अधिक ॥ धनाचा मद अत्यंतिक ॥ अंध होवोनि ठाके विवेक ॥ हिताहित नाठवे ॥ ५९ ॥ धनमदाची जाती पाहीं ॥ माता पिता दृष्टि नाहीं ॥ आदि करोनि गुरु तोही ॥ दृष्टि नाहीं सर्वथा ॥१६०॥ तेथें अतीतासि पुसे कोण ॥ व्रत तप तीर्थ जाण ॥ त्यांची कैंची आठवण ॥ मद दारुण द्रव्याचा ॥६१॥ सुवर्णस्तेयी जे कां जन ॥ ऐक सांगों त्यांचें चिन्ह ॥ स्वहस्तें चोरिल्या सुवर्ण ॥ स्तेयी जाण नवल न

१ विश्रांति. २ मिश्रोत्पत्ति. ३ परनाश छल. ४ समग्र. ५ नवल. ६ अग्नी.

व्हे ॥६२॥ मार्गीं द्रव्य पडिलें असतां ॥ कोणी माझें ही न ह्मणतां॥ ह्मणोनि स्वयें घेवों जातां ॥ चोरी सर्वथा अंगीं लागे॥६३॥
जरी चोरी नव्हे सर्वथा ॥ तरी भय कां उपजे घेवों जातां ॥ झांकोनि घेवोनि तत्वतां ॥ कोणा नदेखतां पुढें पळे ॥६४॥ द्रव्यलो
भाची वस्ती अंतरीं ॥ तो लोभचि जाण यथार्थ चोरी ॥ करवी अनर्थाच्या हारी ॥ नरकद्वारीं बांधोनि घाली ॥६५॥ लोभ तो
तस्कर पूर्ण ॥ बळें नरका ने बांधोन ॥ आतां गुरुतल्पगाचें लक्षण ॥ सावधान अवधारीं ॥ ६६ ॥ केवळ जें गुरूदारागमन ॥
तें प्रत्यक्ष वज्रपाप दारुण ॥ त्याहूनि आणिक गहन ॥ त्याचें चिन्ह अवधारीं ॥ ६७ ॥ पुढिलाचें चोरितां धन ॥ सुवर्णस्तेयी
पाप दारुण ॥ याहूनियां आणिक गहन ॥ त्याचें चिन्ह अवधारीं ॥६८॥ न्यायोपार्जित संपत्ती ॥ त्याचा व्यय धर्मस्थिति ॥अ
णुमात्र लोभ धरितां चित्तीं ॥ पाप निश्चिंती गुरुतल्पग ॥६९॥ ॥ श्लोक ॥ लक्ष्मीर्विश्वगुरोर्भार्यास्वयमालिंग्यतिष्ठति ॥ न
देयंनोपभोग्यंचसएवगुरुतल्पगः ॥ ६ ॥ ॥ टीका ॥ वेदवक्ता स्वयें नारायण ॥ वर्णविभागें करी शासन ॥ वेदरूप स्वयें आ
पण ॥ विश्वगुरु जाण या हेतु ॥१७०॥ त्या विश्वगुरूची भार्या निश्चिती ॥ लक्ष्मीरूपें जे संपत्ती॥ स्वेच्छा पोटेंसीं धरिती ॥ स्व
यें नार्पिती ज्याची त्यासीं ॥ ७१ ॥ लक्ष्मी देखोनियां जाण॥ जोतो करी अभिलाषण ॥ विचार नकरिती संपूर्ण॥मी केंचा कोण
हे केंची॥७२॥ मी जें आलों जन्मातें॥तें लक्ष्मी नव्हती सांगातें ॥ देहांवसानें निश्चितें॥मज सांगातें पैं नये ॥७३॥ भगवंतें कृपा
न्वित ॥ मज देखोनि अनाथ ॥ प्रसन्न होवोनि त्वरित ॥ लक्ष्मी अद्भुत मज दिधली ॥ ७४ ॥ विश्वात्मा विश्वमूर्ति ॥ त्याची
त्यासीं अर्पावी संपत्ती ॥ हें नकरोनि निश्चिती ॥ स्वयें अभिलाषिती निजलोभें ॥ ७५ ॥ विश्वगुरूची निजपत्नी ॥ त्याची त्या
सि पैं नार्पुनी ॥ अभिलाषी जो लोभें करोनी ॥ गुरुतल्पग कांपें याहूनि नाहीं ॥ ७६ ॥ एकेकाची जाति ऐसी ॥ स्वयें ने अधः
पातासीं ॥ तेथोनि निर्गम नाहीं त्यासीं ॥ जेंवि अधोवासी पार्थ ॥७७॥सर्वथा निर्गती नव्हे त्या [illegible] नाहीं या अर्थासीं॥ ॥ ५ ॥
त्याची संगती घडेल ज्यासीं ॥ त्या दशा तैसी त्याचीही ॥७८॥ एक संगाचें महिमान ॥ ज्या [illegible] तरी त्याचें हि

१ श्रेष्ठमोठें. २ [illegible] मोठादगड. ६ मुक्तता.

[illegible] ठ चिन्ह [illegible] ळ्यांमाजि असतां श्वान ॥ लोम वाढे संपू
र्ण ॥ भासेजाण तद्रूप ॥ १८० ॥ सबाह्य भासे तद्रूपता ॥ नव [illegible] अंतर भेदोनि तत्वतां ॥ संग सर्वथा अंगीं वा
जे ॥८१॥ आळें करोनि कस्तूरीचें ॥ रोप लाविलें पलांडूचें ॥ सुवास आच्छादोनि साचें ॥ दुर्गंधीचें बळ वाढे ॥८२॥ श्वान खा
परी माजि देख ॥ गोधूम पेरितां सुरेख ॥ शुद्धत्व हरपे एका एकें ॥ अशेख होत लसूणचि ॥८३॥ तेंवि दुर्जनाच्या संगें जाण ॥
बुडोनि आपला सद्गुण ॥ त्याचा लागे असद्गुण ॥ तदाचारी जाण प्रवर्ते ॥८४॥ तैसीच सत्संगाची स्थिति ॥ नीच पावती महंती॥
घुरे ते चंदन होती॥जाण संगति चंदनाचें ॥८५॥ उंडणी चढों नेणें भिंती॥ तिसीं भयें होतां भृंगीत्वप्राप्ति॥पालटोनि देहस्थिति ॥
गगनीं उडती देहेसीं ॥८६॥ तैसे अकिंचनें भावार्थी ॥ भावें धरितां सत्संगती ॥ साधुत्वासीं स्वयें येती॥ऐक तदर्थी सांगेन ॥८७॥
निंद्य आचरण वाल्मीकाचें ॥ दर्शन होतां नारदाचें ॥ जगद्वंद्य अनागत ज्याचें॥चरित्र रामाचें प्रसिद्ध ॥८८॥आणीक किती सांगो
नर ॥ खग द्रुम मृग निशाचर॥नामें सांगतां सविस्तर॥ कथा अपार वाढेल ॥८९॥ ह्मणोनि मनसा वाचा कर्मणा ॥सत्संगति सांडो
नि जाणा ॥ असत्संगति करितां पूर्णा ॥ नरक दारुण अंगीं वाजे ॥१९०॥ महापातकियाचे संगती ॥ महापातकी स्वयें होती॥
त्यासिं नाहीं ऊर्ध्वगती ॥ उभयतां निश्चिती पतितें ॥९१॥ त्यांसिं नाहीं उर्ध्वगती ॥ ऐसे दुराचारी निश्चिती ॥ तेही रामेश्वरा
जरी येती ॥ दर्शनें मुक्ति तयांसीं ॥९२॥ दर्शनें होय पापमोचन ॥ ये अर्थी नवल कोण ॥ रामेश्वरस्मरणें करोन ॥ देहपतन ज
री होय ॥९३॥ तरी महापातका देवोनि लात ॥ स्वयें होती नित्यमुक्त ॥ सर्वथा संदेह नाहीं येथ ॥ त्रिसत्य सत्य ये वाणी॥९४॥
आणीक एक पशुपति ॥ तुज मणिकर्णिकेची अतिप्रीति ॥ वास करितां सेतूप्रति ॥ अवस्था चित्तीं लागेल ॥९५॥ यालागीं मी
आपण ॥ नित्य मणिकर्णिकेचें जीवन ॥ तुज स्नानासिं पुरवीन ॥ स्वयें जाण विश्वनाथा ॥९६॥ हेंचि माझें नित्यव्रत ॥ मणिक
र्णिकेचें नीर नित्य ॥ पुरविती तेही नित्यमुक्त ॥ अंश निश्चित पैं माझे ॥९७॥ भलता प्राणी भलते याति ॥ स्वयें जावोनि वाराण

१ गहूं. २ समग्र. ३ दरिद्री. ४ भविष्य. ५ पा[illegible]. ६ जल. ७ पाणी.

अभिषेकिती रामेश्वरा ॥९८॥ ते सकळ कुळेंसहित ॥ स्वयें होती नित्यमुक्त ॥ ऐसें सी प्रति ॥ मणिकर्णिका तीर्थ आणिती ॥ ऐकतां विश्वनाथ ॥ हर्षितचित्त स्वयें जाला ॥९९॥ घालोनियां लोटांगण ॥ विनविला रघुनंदन ॥ मनोरथ जाले संपूर्ण ॥ क्षेत्र महिमान वाढविलें ॥ २०० ॥ आतां उठवावें हनुमंता ॥ पुच्छ सांधावें स्वामिनाथा ॥ कृपाळु वा रघुनाथा ॥ निजभक्ता कृपा करीं ॥१॥ ह्मणोनि धरिले दोन्ही चरण ॥ वेगें उठवीं वायुनंदन ॥ तेणें संतोपला रघुनंदन॥तुझी आज्ञा कोण उल्लंघी॥२॥ कृपेनें करितां अवलोकन ॥ हनुमा घाली लोटांगण॥तेणें संतोपला रघुनंदन॥काय वचन बोलतु ॥३॥ चिंता नकरीं हनुमंता॥तुजपासोनि नघडे अन्यथा॥क्षेत्र महिमेलागिं तत्वतां ॥केलें तत्वतां विश्वेशें ॥४॥ तुज नहोतां हे अवस्था ॥ स्वयें जाला विनविता ॥ स्वामीचें वैभव ने णतां॥केलें उद्धतता मर्कटपणें॥५॥हनुमा जाला सावचित्त॥ तंव श्रीरामाचे वोसंगीं देखत॥ तेणें जाला लज्जान्वित ॥ अतिविख्यात पवाडा॥६॥माझी करणी मजचि फळली॥शीर्के नेटकी लाविली॥श्रीरामाची अवज्ञा केली॥तेणें धुळी मेळविलें॥७॥मी एक भक्त अ नुरक्त॥वरी वज्रदेही विख्यात॥ऐसा फुगारा पोटांत॥होता नांदत निजबळें॥८॥त्याची करोनि भंगाणी॥संस्थापिलें श्रीरामचरणीं॥ कृपेची ख्याती त्रिभुवनीं ॥ पावन करणी जगद्वंद्य ॥ ९ ॥ जरी दंड मज नहोता ॥ तरी निजकर्मे रघुनाथा ॥ स्वयें जातों अधःपा ता ॥ कोण सोडविता मज तेव्हां ॥ २१० ॥ निजकृपेची महिमा ऐसी ॥ चुकविलें अधःपातासीं ॥ श्रीरामें ख्याती केली ऐसी ॥ उणें भक्तासिं येवों नेदी ॥११॥ जरी जाला उद्धतें ॥ तरी दंडोनियां स्वहस्तें ॥ स्वचरणीं स्थापावें निश्चितें ॥ पाहों आणिकांतें नाहीं देणें ॥१२॥ ऐसें विनवोनि आपण ॥ हनुमा घाली लोटांगण ॥ तेणें संतोपला रघुनंदन ॥ काय वचन बोलत ॥१३॥ चिं ता नकरीं हनुमंता ॥ तुजपासोनि नघडे अन्यथा ॥ क्षेत्रमहिमेलागिं तत्वतां ॥ केलें सर्वथा विश्वेशें ॥१४॥ तुज नहोतां हे अव स्था ॥ क्षेत्रमहिमा कोण सांगता ॥ संवाद करितां विश्वनाथा ॥ महिमा तत्वतां प्रकाशला ॥ १५ ॥ ॥ श्लोक ॥ ज्योतिर्मेस्था पितंचात्रज्योतिर्लिंगंभविष्यति ॥ शतकल्पाधिकंज्योतीरामइत्यक्षरद्वयं ॥ ७ ॥ ॥ टीका ॥ चैतन्यज्योति विश्वनाथें ॥

प्रतिष्ठिली माझेनि हातें ॥ ह्मणोनि ज्योतिर्लिंग ऐसें त्यातें ॥ निजनिश्चितें अभिधान ॥ १६ ॥ सनातन आत्मज्योति ॥ त्या वरी कल्पकोटी होती जाती ॥ ह्मणोनि कल्पादि यातें ह्मणती ॥ निजनिश्चिती ज्योतिर्लिंग ॥ १७ ॥ ॥ श्लोक ॥ रामेश्वरंतुम ल्लिंगंसेतुबंधेविराजते ॥ सेतुबंधादिकाख्यानंभक्त्यायःश्रुणुतेनरः ॥८॥ यात्राफलंसप्राप्नोतिगत्वाचपरमांगातिं ॥९॥ ॥टीका॥ ज्योतिर्मय निजनित्य ॥ ज्योतिर्लिंग शिवरामयुक्त ॥ रामेश्वर ह्मणोनि ह्मणत ॥ जाण निश्चित हनुमंता॥१८॥तें हें रामेश्वर लिंग जाण ॥ सेतुबंधीं विराजमान ॥ तेथींची यात्रा दर्शन ॥ उद्धरी पूर्ण नवल नव्हे ॥ १९ ॥ तुझीं आह्मीं आणि विश्वेश्वर ॥ संवाद केला जो साचार॥तें हें सेतुमहात्म्य चरित्र ॥परिसे एकाग्र निजचित्तें ॥२२०॥ सबाह्याभ्यंतर सावधानता ॥तल्लीन होवोनियां श्रो ता॥सेतुमहात्म्य श्रवण करितां ॥निजमुक्तता पाविजे ॥२१॥ कावडी भरोनि मणिकर्णिकेसीं ॥ प्रीति आणोनि सेतुबंधासीं ॥ अ भिषेकितां रामेश्वरासीं ॥ रामरूपासिं स्वयें होय॥२२॥तेंचि फळ निजनिर्धारीं॥सुचित्त चित्तें श्रवण करी ॥यात्रा केल्याचें निजाशि रीं ॥ निजगजरीं मोक्ष पावे॥२३॥ऐसें ऐकतां विश्वनाथ॥ पुढें होवोनि त्वरित॥उठिला देखोनि हनुमंत॥स्वयें वर्णित साटोपें॥२४॥ ॥श्लोक ॥ रामतीर्थेनरःस्नात्वादृष्ट्वारामेश्वरंशिवं ॥ कैवल्यंपुरुषःसाक्षादवाप्नोतिनसंशयः ॥१०॥ काश्यामहंमृतस्यांतस्तारकंब्रह्म कथ्यते॥तदेवपरमंसाक्षाद्रामइत्यक्षरद्वयं ॥११॥ ॥टीका॥ श्रीरामें बांधला पाहीं ॥ त्या सेतुसमुद्राचे ठाईं ॥ स्नान करोनि त्वरा हीं ॥ रामेश्वर जिहीं देखिला ॥२५॥ काय सांगों त्यांचें महिमान ॥ ते स्वशरीरें कैवल्यघन ॥ अणुमात्र संदेह नाहीं जाण ॥ नि श्चयें वचन हें माझें ॥२६॥ आनंदवनीं काशीपुरी ॥ देहांतीं जो उपदेश करी ॥ दोनचि अक्षरें जग उद्धरी ॥ ते मूर्तधारी रामेश्व र॥२७॥श्रीरामनामयुग्म अक्षर ॥ क्षराक्षरातीत पर ॥ वचनें करितां उच्चार ॥ ब्रह्म परात्पर स्वयें पावे ॥ २८ ॥ त्याचेनि दर्शनें त्वरित ॥ कोण नुद्धरे यथार्थ ॥ परब्रह्म मूर्तिमंत ॥ लोकोपकारार्थ अवतरलें ॥ २९ ॥ ऐसें वर्णितां विश्वनाथा ॥ ऐकोनि आनं द समस्तां ॥ श्रीरामनामें तत्वतां ॥ होय गर्जता दळभार ॥२३०॥ अगाध श्रीरामाचें महिमान ॥ अगाध सेतुबंध आख्यान ॥ अगाध विश्वेश्वराचें ध्यान ॥ भक्ति गहन हनुम्याची ॥ ३१ ॥ ऐसें सकळ वानरगण ॥ श्रीरामाचें करिती स्तवन ॥ तंव विश्वे

श्वर मागुतेन ॥ पुढें होवोनि बोलतु ॥३२॥ सेतुबंधा आला रघुपति ॥ त्या सेतुबंधसागराप्रति ॥स्नान करिती रामतीर्थी ॥ दर्शन घेती रामेश्वरा ॥३३॥ ते पुरुपामाजीं पंचानन॥कैवल्यपुरुप पुरातन॥माझें स्वरूप जें चिद्घन ॥ तेंचि ते जाण स्वयें होर्ता ॥३४॥ निष्कर्म माझें स्वरूप परम ॥ तें हें प्रत्यक्ष श्रीराम ॥ त्याचा ज्यांसीं दर्शन नेम ॥ ते परब्रह्म मूर्तिमंत ॥३५ ॥ ये अर्थी संदेहता ॥ सर्वथा नमानावी चित्ता॥त्रिसत्य सत्य माझी वार्ता॥मंनसा वाचा कर्मणा॥३६॥हनुमादि वानरगण॥सौमित्रिसहित विभीपण॥सकळ ऐका माझें वचन ॥ सावधान मानसें ॥३७॥ ह्मणाल बोललों पुनरुक्त॥तरी तें जाणा यथार्थ ॥ श्रीराम महिमा वर्णितां चित्त ॥ नव्हे तृप्त सर्वथा ॥३८॥ श्रीरामनामेंवीण तोंड ॥तें प्रत्यक्ष चर्मकुंड ॥ माजि जिव्हा चामखंड ॥ दुरापवादें काटली ॥३९॥ आनंदवन काशीच्या ठाईं ॥ प्रकृतित्याग करितां देही॥श्रवणीं उपदेशीं लवलाहीं॥तारकमंत्र पाहीं परब्रह्म ॥२४०॥ तें हें साक्षात् निज नित्य ॥ राम ऐसें युग्माक्षर सत्य॥जिव्हा जपमाळें निश्चित॥करोनि जपत सर्वदा ॥४१॥ त्यासिं काशि कां कैकठाच्या ठाईं ॥ अथवा कां चांडाळगेहीं ॥ देह सांडितां लवलाहीं ॥ गति पाहीं समान ॥४२॥ ॥श्लोक॥ योगीपततुवाकाश्यांचांडालस्यगृहेपिवा ॥ ज्ञानप्राप्तिःसमस्तस्यगतोसोविगताशयः ॥१२॥ ॥टीका॥ तुझेनि योगें येवढी ख्याति ॥ स्वयें प्रकाशिली रघुपति ॥ ऐसें ऐकतां च सीता सती ॥ घाली अतिप्रीति लोटांगण ॥४३॥ मी सर्वांसीं सोडवण ॥ परि जग सोडवणें संपूर्ण ॥ यालागिं श्रीरघुनंदन ॥ वना आपण स्वयें आला ॥४४॥ जड मूढ प्राण दीन जन ॥ जे व्रत तप दानहीन ॥ ज्यांसीं नाहीं तीर्थदर्शन ॥ त्याचें उद्धरण केविं होय ॥४५॥ ऐसियातें कृपा श्रीरघुनाथा॥दाटली अत्यंत चित्ता॥ह्मणोनि उद्धरावया अनाथा॥वना तळतां श्रीराम आला॥४६॥ योगी पडतां काशीच्या ठाईं॥अथवा चांडाळाच्या गृहीं॥अथवा पडतां कीकटीं ही॥रामस्मरणें पाहीं निजमोक्ष ॥४७॥ऐसें बोलतां गोरटी॥अंगीं स्वेद बाष्प कंठीं॥प्रेमाश्रु झांकली दृष्टि॥ननिघे वाक्पुटीं पैं शब्द॥४८॥एका जनार्दना शरण ॥अतिरम्य रामायण॥ उठवोनियां जनकनंदिन ॥ रामेश्वर दर्शन घेईल राम॥२४९॥स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांरामेश्वरमहिमाकथनंन [illegible] ॥श्लोक॥ ॥१२॥ ॥एवं॥ ॥२६१॥ ॥छ॥

ति येईल ॥२९॥ कधीं होईल सेतुबंधन ॥ कें मरेल तो रावण ॥ कें सुटती सुरगण ॥ रघुनंदन भेटेल कें ॥१३०॥ ग्लानि भाकि तां दारुण ॥ नकरी दक्षिणे गमन ॥ तेकाळीं मागुतेन ॥ त्यासिं आश्वासन दिधलें ॥ ३१ ॥ नकरितां रावणवधासीं ॥ पहिलें चि रामदर्शनासीं ॥ मी येईन निश्चयेंसीं ॥ ह्मणोनि त्यासीं भाक दीधली ॥ ३२ ॥ येणेंचि कार्यें तळतां ॥ तूं नसुटासि सर्वथा ॥ उत्तरोत्तर या कार्यार्था ॥ असे संस्था तुझेनि ॥३३ पुढील कल्प जो भावी ॥ तुज तेथें व्यास पदवी ॥ अनायासें निज स्वभावी॥ निजगौरवी होईल ॥ ३४ ॥ ऐसें शांतवोनि तयासीं ॥ पाठविलें दक्षिणेसीं ॥ निरोधोनि पर्वतासीं ॥ सत्कर्मासीं निर्मु क्ती॥३५॥ तें कार्य साधलें तें गौण॥ पुढें महत्कृत्य दारुण ॥येवोनियां रघुनंदन ॥ दशानन निवटील ॥ ३६ ॥ ऐसा केला इत्यर्थ॥ तो फळासि आला सिद्ध्यर्थ ॥ राम येवोनि दक्षिणेआंत ॥ केलें निर्मुक्त जनस्थान ॥ ३७ ॥ निवटून राक्षसगण ॥ द्विजां दिधलें जनस्थान ॥ संपविलें सेतुबंधन ॥ आतां दशानन निवटेल ॥ ३८ ॥ या कारणें परियेसीं ॥ लिंगरूपें रामदर्शनासीं ॥ मीच ये तों श्रीरामापासीं ॥ ऐसें हनुमंतासीं सांगितलें ॥ ३९ ॥ येणें रूपें भेटीसीं ॥ सांडोनि येतां वाराणसी ॥ आकांत होईल सकळां सीं ॥ कोणी नगरीसीं नराहे ॥ १४० ॥ ऐसें शंकराचें वचन ॥ ऐकतां वायुनंदन ॥ सुखें जाला सुखेकघन ॥ आनंद पूर्ण उथे ळला ॥४१॥ लागोनियां शिवचरणा ॥ विनविता जाला जाणा ॥ शीघ्र द्यावें आज्ञापना॥श्रीरामदर्शना लागोनि ॥ ४२ ॥ ऐसें हनुमंताचें विनवण ॥ ऐकतांच शंकरें पूर्ण ॥ निजात्मतेज आकर्षुन॥लिंग निर्माण पैं केलें ॥४३॥ देतां हनुमंताचे हातीं ॥ आनंद दाटला चित्तीं ॥ वानरा आत्मलिंग प्राप्ति ॥ अगाध ख्याति रामाची ॥४४॥ तरी हें नवल नव्हे येथ ॥ जड जाड्याचा संघात ॥ धरितांचि त्वरित ॥ मस्तकीं वैसत महंताच्या ॥ ४५ ॥ ॥ श्लोक ॥ उत्तमानांप्रसंगेणसाधवोयांतिगौरवं ॥ पुष्पमालाप्रसंगेणसूत्रंशिरसिधार्यते ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ तेही विपींचा वृत्तांतु॥ अतिजड सूत्रतंतु ॥ जडा सुमनांचा सांगातु ॥ धरितां चढतु राजमुकुटीं ॥ ४६ ॥ सुमनमाळा कंठीं शिरीं ॥ श्रीमंत मिरविती हारीं ॥ तेंवि आह्मां रामसेवेकरीं ॥ वंद्य चराचरीं पैं जा

१ संह्मरील. [illegible] ३ एकीकरण.

[illegible]लों ॥४७॥ विचारितां दोनी जडें ॥ संगें श्रीमंतामुकु[illegible]डोनि अमरावती कोडें ॥ निजनिवाडें निजभक्ती ॥४८॥ तैसा न व्हे रघुनंदन ॥ चिदानंदैकघन पूर्ण ॥ त्याचे सेवितां श्रीचरण ॥ दुःप्राप्य कोण आह्मासीं॥४९॥ऐसें श्रीरामभजन तत्वतां ॥ स्वयें मानोनि कृतार्थता ॥ लिंग घेवोनि होय निघता ॥ श्रीरामदर्शना लागोनि ॥ १५० ॥ विश्वनाथा करोनि नमन ॥ नमिले समस्त शिवगण ॥ स्वयें आज्ञा पुसोन ॥ केलें उड्डाण रामनामें ॥ ५१ ॥ सबाह्य स्मरोनि रघुनंदन ॥ भुभुःकार केला दारुण ॥ तेणें दणाणिलें त्रिभुवन ॥ कुळाचळ पूर्ण गडाडिले ॥ ५२ ॥ दिवि भुवि अंतरिक्ष ऊमपे ॥ जीवमात्रा सुटला कंप ॥ देखतां मारुतिप्रताप ॥ शिव अमूप गजवजिलीं ॥ ५३ ॥ शिवगणें कापिन्नलीं ॥ उमा शंकरा मिठी घाली ॥ सकळ सृष्टि गजबजिली ॥ पडली दांतखिळीं कृतांतीं ॥ ५४॥ उड्डाणसमयीं हनुमा वीर ॥ देखिला अतिशयें उग्र ॥ नेत्र जैसे खदिरांगार ॥ माथां पुच्छाग्र वाहिलें ॥५५॥ पिंजारल्या रोमावळी ॥ बुबुळें गेलीं भंवयातळीं ॥ दिसे विक्राळ दांताळी ॥ जैसा प्रळयकाळीं महारुद्र ॥५६॥ देखतां हनुमंताचें चिन्ह ॥ अतिभयाभीत शिवगण ॥ येरें स्मरोनि रघुनंदन ॥ केलें उड्डाण आकाशीं ॥ ५७ ॥ संधानमात्र श्रीरामबाण ॥ क्षणें आक्रमी गगन ॥ तैसा निघाला वायुनंदन ॥ लाजवी उड्डाण गरुडाचें ॥ ५८ ॥ अतिविस्मय सदाशिवासीं ॥ उमा विस्मित होय मानसीं ॥ परमाश्चर्य शिवगणांसीं ॥ पवनात्मजासीं देखोनि ॥५९॥ तटस्थ जाली काशीपुरी ॥ जयजयकार करोनि खेचरीं ॥ पुष्पवृष्टी कपींचे शिरीं ॥ केली गजरीं अतिप्रीतिं ॥१६०॥स्वर्गीं वंदिती सुरगण॥श्रीरामभक्ताची आंगवणें ॥ जें चरित्र केलें अतिपावन ॥ ख्याति गहन त्रिलोकीं ॥ ६१ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ आत्मलिंग स्वयें आणून ॥ हनुमंतें नमिला रघुनंदन ॥ श्रोते अवधान देतु स्वयें ॥१६२ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांआत्मलिंगानयनंनामपंचसप्ततितमोध्यायः ॥७५॥ ॥ओंव्या॥ ॥१६२॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ ४ ॥ ॥ एवं ॥ ॥१६६॥ ॥छ॥

१ निश्चयें. २ चोहोंकडे. ३ घाबरला. ४ यमाला. ५ पराक्रम. ६ पवित्र.

ना शंकर ॥ तेंवि चराचर पूजिलिया ॥ १८ ॥ विश्वमूर्ती विष्वक्सेन ॥ गर्जताहे श्रुति पुराण ॥ तेथें प्रतिमेचें पूजन ॥ तें गौण जाण श्रुतिवाक्यें ॥१९॥ यालागिं विश्वमूर्ति ॥ शंकर पूजावा सर्वांभूतीं ॥ तेथें वानरांची उपेक्षा चित्तीं॥करितां निश्चिती अधर्म ॥ २० ॥ मजलागिं आर्तभूतीं॥चित्तें वित्तें जीवितें॥तें सांडोनि तळमळितें॥आमचीं व्रतें तीं किती ॥२१॥ मुख्य पूजेचें आयतन ॥ [illegible]णमात्रा सुखदान ॥ बाह्य विधीचें प्रतिपाळण ॥ प्रतिमा जाण लौकिक ॥२२॥ ऐसा करोनि निर्धार॥तृप्ति करावया वानर ॥ [illegible]रसावला रघुवीर ॥ विधि साचार लक्षोनि ॥२३॥ लिंगपूजेवांचून जाण ॥ करितां नये फळभोजन ॥ लौकिक वाढला संपूर्ण ॥ लिंग निर्माण करूं येथें ॥२४॥ समुद्रतीरीं वाळुवेचें ॥ लिंग निर्माण करोनि साचें ॥ पूजन करोनि तयाचें ॥ करूं वानरांचें क्षुधा हरण ॥ २५ ॥ ह्मणोनियां श्रीरामचंद्र ॥ वाळुकालिंग सत्वर ॥ करोनियां पूजोपचार ॥ तेथें रघुवीर प्रतिष्ठा ॥२६॥ प्रतिमे[illegible] आवाहन ॥ स्वयें करितां रघुनंदन ॥ तंव आश्चर्य वर्तलें गहनें ॥ सावधान अवधारा ॥ २७ ॥ जाणवलें शंकरासीं ॥ तो [illegible] ळिला मानसीं ॥ क्षोभ वाटला राघवासीं ॥ आतां जिण्यासि ठाव कैंचा ॥२८॥ मारुतीसीं बोलतां ॥ विलंब लागला स[illegible]था ॥ तंव इकडे श्रीरघुनाथा ॥ दर्शनार्थी वंचलों ॥ २९ ॥ सांडोनियां निजानुसंधान ॥ वाग्व्यापार करितां पूर्ण ॥ निजात्मा [illegible] अंतरज्ञ ॥ तो सर्वथा जाण दुरावे ॥३०॥ वृथा करितां तोंडपिटी ॥ कायसी साधनाची गोष्टी ॥ तें साध्यासी कैंची भेटी ॥ वृथा वटवटी नागवण ॥ ३१ ॥ साध्य आकळे संपूर्ण ॥ तंव सज्जनासिं करावा प्रश्न ॥ पावलिया निजस्व[illegible] ॥ वाग्व्यापारु जाण नकरावा ॥ ३२ ॥ आणिकाची कथा कोण ॥ माझी बुद्धि ठकली पूर्ण ॥ भेटतांचि वायुनंदन ॥ घ्यावें दर्शन उठाउठी ॥३३ ॥ कायसी पर्वताची कथा ॥ सांगावया गुंतलों मारुता ॥ तंव क्षोभ आला रघुनाथा॥उपेक्षा तत्वतां केली माझी ॥३४॥ प्रसन्न व्हावया रघुवीर ॥ काय करणें विचार ॥ वाळुकालिंगमात्र व्यवहार ॥ केलें सत्वर श्रीरामें ॥३५॥ तेथें प्रवेशोनि आपण ॥ घ्यावें श्रीरामदर्शन ॥ इतुके विकोपाचें विसर्जन ॥ सहजचि जा[illegible] ॥ जालिया साक्षात्कार ॥ मग कोपासीं कैंचा थार ॥ आणि

[illegible] घाबरला. ६ निवास. ७ नागव[illegible]

॥१॥

श्रीरामाचें चरित्र ॥ तें वंद्य साचार आह्मांसी ॥३७॥ [illegible] [illegible] ॥ तो आह्मां वंद्य यथार्थ॥ह्मणोनि वाळुकालिंगा आंत ॥स्वयें आपण तेथें प्रवेशे ॥ ३८ ॥ ऐसा करोनि निर्धार ॥ मागें सांडूनि हनुमावीर॥स्वयें येवोनि शंकर॥प्रवेशे सत्वर लिंगामाजि ॥३९॥ श्रीरामें करोनि प्रतिष्ठापन॥स्वयें केलें फळभोजन॥तृप्त केले वानरगण॥क्षुधा संपूर्ण निरसली ॥४०॥ तृप्त जाले हो वानर॥करीत रामनामें भुभुःकार॥बाप कृपाळू रघुवीर ॥ क्षुधा सत्वर निरसिली ॥४१॥ निजतेजें श्रीशंकर॥पुढें आला वेगवत्तर ॥ मागें उरली प्रतिमा मात्र॥आला कपींद्र तेणेसीं ॥४२॥ तंव आश्चर्य दे[illegible]खिलें तेथें॥लिंग प्रतिष्ठूनि रघुनाथें॥संपादिलें फळआहारातें॥तृप्त समस्तें वानर ॥४३॥ मज पाठवोनि काशीतें॥लिंग आणविलें र[illegible]घुनाथें॥शेखीं वाळूचें प्रतिष्ठिलें येथें ॥निजकार्यातें संपादिलें॥४४॥आह्मीं कष्टें कार्य साधित॥श्रीराम करी वार्ताहत॥तरी आमचें क[illegible]य जीवित॥वृथा निंदित लौकिकीं ॥४५॥ आतां मी ऐसें करीन ॥ श्रीरामें केलें लिंगस्थापन ॥ तें उपडोनियां सांडीन ॥ प्रतिष्ठी[illegible]न निजलिंग ॥ ४६ ॥ ह्मणोनि अभिमानला मारुती ॥ पुच्छें कवळोनि लिंगाप्रति ॥ लिंग उपडावया निश्चिती ॥ साटोप मारुत[illegible]ी मांडिला ॥४७॥ व्यर्थ करोनि श्रीरामआज्ञेसीं ॥ निजाभिमानें लिंगासीं ॥ उत्थापूं पाहे आवेशीं ॥ तें श्रीरामासिं केंवि साहे [illegible]॥४८॥ लिंग उपडितां वायुनंदन ॥ उगाचि पाहत रघुनंदन ॥ हनुमा क्षोभला आपण ॥ त्यासिं प्रतिवचन कायें बोलों ॥४९॥ [illegible]ह्मणोनि उगाचि रघुवीर ॥ परि कोणाहि नकळे विचार ॥ मौनाचें काय अंतर ॥ नकळे साचार सुरसिद्धां ॥५०॥ अभिमान[illegible]र्व निजबळ॥ दृष्टि आच्छादिली सकळ ॥ अवघें ब्रह्मांड शून्य मंडळ ॥ राम केवळ भासेना ॥५१॥ जो क्षण ही नविसंबे जाण ॥ तो जवळी असतां रघुनंदन ॥ स्वयें नदेखे वायुनंदन ॥ देखणेंपण बुडालें ॥ ५२ ॥ राम नाहीं जंव तेथें ॥ तंव उपडूनि सांडूं लि[illegible]गातें ॥ प्रतिष्ठूनि म्यां आणिलें तें ॥ मग श्रीरामातें पैं भेटों ॥५३॥ नवल अभिमानाची पैं गति ॥ जवळी असतां श्रीरघुपती ॥ [illegible]सिद्ध सन्मुख नदेखे मारुती॥निजाभिमानें करूनि ॥५४॥ वेंटाळूनि पुच्छें करी ॥ लिंग उपडितां कपिकेसरी ॥ लांगूल तुटलें झड[illegible]करी ॥ पडिला धरेवरी मूर्च्छित ॥ ५५ ॥ प्रळयकाळींचेनि

१ त्वरा. २ गर्जना. ३ भूक. ४ अंती. ५ व्यर्थ. ६ धैर्य. ७ उपडूं. ८ पुच्छ. ९ भूमीवर.

सत्राणें ॥ बळ केलें हनुम्यानें ॥ तितुकें वृथा गेलें अभिमानें ॥ धिक् जिणें अभिमानिया ॥५६॥ वज्रदेही मारुती ॥ ऐसें पुराणें गर्जती ॥ त्याची जाली सकळ शांती ॥ नवल करिती सुरसिद्ध ॥ ५७ ॥ ज्ञानाभिमानें निश्चितीं ॥ सर्वांगीं भगें अमरपति॥ स्वयें जालीं निमिष्यगति ॥ सांगों किती नवलावो ॥५८॥ ज्ञानाभिमानें दुर्वासऋषी ॥ छळूं गेला अंबरिषासीं ॥ कोलितें स्या ति लाविली त्यासीं ॥ त्रैलोक्यासिं हिंडविलें ॥ ५९ ॥ मग सांडोनि अभिमानस्थिति ॥ शरण आला अंबरीषाप्रति ॥ तेणें वां चविला निमिष्यगति ॥ निरभिमानस्थिति अगाध ॥ ६० ॥ परोक्ष जे अभिमानस्थिती ॥ तिची ऐसी कठिण गति ॥ अपरोक्ष असतां श्रीरघुपति ॥ नचले निश्चितीं अभिमान ॥ ६१ ॥ नविचारितां रामहिमान ॥ स्वयें केला अभिमान ॥ तेणें पडिला उ लथोन ॥ लज्जायमान अतिदुःखी ॥ ६२ ॥ सुटले रुधिरांचे पाझर ॥ मूर्च्छा आली अतिदुर्धर ॥ भयाभीत वानर वीर ॥ हाहा कार वर्तला ॥६३॥खुंटल्या सकळांच्या वृत्ती ॥ नचले कोणाची विनंती ॥ कठिण भारी रघुपति ॥ कांहीं युक्ति चालेना ॥ ६४॥ तेणें काळें विश्वनाथ ॥ प्रत्यक्ष होवोनि त्वरित ॥ विनविता जाला रघुनाथ ॥ अतिविनीत होवोनियां ॥ ६५ ॥ त्राहे त्राहे जी श्रीरामा ॥ भक्तकामकल्पद्रुमा ॥ विश्वाचा तूं विश्वात्मा ॥ मेघश्यामा कृपा करीं ॥ ६६ ॥ जन्मजन्मांतरीं अनवच्छिन्न ॥ आ ह्मीं केलें आराधन ॥ श्रीरामा तेणें समाधान ॥ तुझें दर्शन आजि जालें ॥६७॥ अनवच्छिन्नाखंडता ॥ सर्वांभूतीं तूतें पाहतां ॥ तुझी भेटी झाली आतां॥ऐक तत्वतां सांगेन ॥६८॥ सनकादिकांचें ध्येय पूर्ण॥तें तुझें ध्येय श्रीचरण॥मनीं करितां नित्य चिंतन॥ प्रत्यक्ष जाण भेटलासी ॥६९॥ नारदादिक भक्तवृंद ॥ तुझी चरणकीर्ति अगाध ॥ आवडी गातां पदबंध॥ जाले निर्द्वंद्व सर्वभा वें ॥७०॥ तेणें संप्रदायें कीर्ति गातां ॥ संसारभया हाणोनि लाता ॥ तुजसीं भेटी श्रीरघुनाथा ॥ जाली तत्वतां निश्चयें ॥७१॥ सर्वांभूतीं तुझे श्रीचरण ॥ सांडोनियां मानाभिमान ॥ हर्षें नमन करितां जाण ॥ स्वयें आपण भेटलासी ॥७२ सर्वेंद्रियें सर्वभा ॥ २ ॥ वेसीं ॥ तुज भजिन्नलों अतिप्रीतीसीं ॥ तें आजि आलें अतिफळासीं ॥ श्रीचरणासीं पावलों ॥ ७३ ॥ आजिचें जन्म सफळ ॥

१ जोरानें. २ इंद्र. ३ [illegible]काचे. ४ नम्र. ५ सतत, अ[illegible] [illegible] ५ [illegible]. ६ [illegible]निवतास[illegible]दुःखादिमानरहित.

आजिचेन सफळ कुळ ॥ येणें देहें रघुकुळपाळ ॥ [illegible] दाखलासी ॥ ७४ ॥ शास्त्रविवेपत्ति व्याख्यान ॥ चिरकाळ साधिलें जाण ॥ तें फळा आलें संपूर्ण ॥ तुझे श्रीचरण देखिले ॥ ७५ ॥ ज्ञानाचें फळ विज्ञान ॥ तेथें त्रिपुटीचें निर्दळण ॥ तेणें तुझें रूप संपूर्ण ॥ सच्चिद्घन श्रीरामा ॥ ७६ ॥ जें नामरूपगुणातीत ॥ निगमें परतें नेति ह्मणत ॥ तें रूपा आलें मूर्तिमंत ॥ भक्तकार्यार्थ श्रीराम ॥ ७७ ॥ भक्तकाजकैवारी ॥ ऐसें गर्जत श्रुतिशास्त्रीं ॥ तो तूं कोपसी आह्मांवरी ॥ तें कैसेनि उरी स्वा मिया॥७८॥ हनुमा नव्हे अभक्त॥अथवा नाहीं केलें उद्धत ॥प्रकाशवया तुझें चरित्र ॥ करणी निश्चित हि माझी ॥७९॥ दक्षिणे ये वोनि रघुनंदन ॥ पाषाणीं करोनि सेतुबंधन ॥ श्रीरामें केलें नलातां क्षण ॥ चरित्र पावन जगद्वंद्य॥८०॥श्रीरामाचा प्रताप॥प्र काशावया तीर्थरूप ॥ हनुमे हातीं साटोप ॥ करावया अल्प बुद्धी माझी ॥ ८१ ॥ तंव जालें विपरीत ॥ जाला अभिमानाचा घा त ॥ नेणोनि श्रीरामाचें सामर्थ्य ॥ मूर्ख मिरवित अभिमान ॥८२॥ तथापि [illegible] होवों नेदी भक्त ॥ त्यां गूळें छेदोनियां त्वरित ॥ पडिला हनुमंत धरेवरी ॥ ८३ ॥ तेणें [illegible] अंतराभिमान ॥ हनुमंताचा बळाभिमान ॥ करोनि दोहीं चें उपमर्दन ॥ केलें शिक्षण इतरांसीं ॥ ८४ ॥ आमुचा प्रताप [illegible] किती ॥ जें विस्तारके श्रीरामकीर्ति ॥ आपुली आपण निजस्त्या ती ॥ स्वयें रघुपति विस्तारी ॥८५॥ ते कीर्तीचें महिमान ॥ [illegible] श्रीरामा ऐक सावधान ॥ साकल्य सांगावया पूर्ण ॥ सर्वथा ज्ञान मज नाहीं ॥ ८६ ॥ ॥श्लोक॥ क्षेत्रंराममिदंविद्धिद्वितीयमविमुक्तम॥विश्वेश्वरोवयंसाक्षाद्धनुमांश्वतयेतया ॥२॥ माकरुष्वात्रसं देहंत्वमहंविद्धिसर्वशः ॥ शिवशिवेतिवचोब्रूयाद्रामःशिवपदंगच्छन् ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ हें रामक्षेत्र विख्यात [illegible] अवि मुक्त ॥ दर्शनें मुक्ति पतिता होत ॥ ख्याति अद्भुत तिहीं लोकीं [illegible] ॥८७॥ तुझें अंशावतार रघुपति ॥ ब्रह्मा [illegible] आमची कवण गाति ॥ तरी अंश निश्चिती तुझे आह्मीं॥८८॥ पूर्वपरंपरा स्थिति ॥तुझें वचन रघुपति [illegible] ॥अवघें जग चिन्मूर्ति पैं माझी ॥८९॥ त्यांत आह्मीं ही साच ॥ हनुमा आणि मी विश्वेश्वर ॥ [illegible] ॥ [illegible]

१ संपूर्ण. २ ज्ञान. ३ निरसन. ४ वेदश्रुती. ५ निषिद्धकर्म. ६ प[illegible]

व्हे ॥६२॥ मार्गी द्रव्य पडिलें असतां ॥ कोणी माझें हीं न ह्मणतां॥ ह्मणोनि स्वयें घेवों जातां ॥ चोरी सर्वथा अंगीं लागे॥६३॥ जरी चोरी नव्हे सर्वथा ॥ तरी भय कां उपजे घेवों जातां ॥ झांकोनि घेवोनि तत्वतां ॥ कोणा नदेखतां पुढें पळे ॥६४॥ द्रव्यलोभाची वस्ती अंतरीं ॥ तो लोभचि जाण यथार्थ चोरी ॥ करवी अनर्थाच्या हारी ॥ नरकद्वारीं बांधोनि घाली ॥६५॥ लोभ तो तस्कर पूर्ण ॥ बळें नरका ने बांधोन ॥ आतां गुरुतल्पगाचें लक्षण ॥ सावधान अवधारीं ॥ ६६ ॥ केवळ जें गुरूदारागमन ॥ तें प्रत्यक्ष वज्रपाप दारुण ॥ त्याहूनि आणिक गहन ॥ त्याचें चिन्ह अवधारीं ॥ ६७ ॥ पुढिलाचें चोरितां धन ॥ सुवर्णस्तेयी पाप दारुण ॥ याहूनियां आणिक गहन ॥ त्याचें चिन्ह अवधारीं ॥६८॥ न्यायोपार्जित संपत्ती ॥ त्याचा व्यय धर्मस्थिति ॥ अणुमात्र लोभ धरितां चित्तीं ॥ पाप निश्चिती गुरुतल्पग ॥ ६९ ॥ ॥ श्लोक ॥ लक्ष्मीर्विश्वगुरोर्भार्यास्वयमालिंग्यतिष्ठति ॥ नदेयंनोपभोग्यंचसएवगुरुतल्पगः ॥ ६ ॥ ॥ टीका ॥ वेदवक्ता स्वयें मारायण ॥ वर्णविभागें करी शासन ॥ वेदरूप स्वयें आपण ॥ विश्वगुरु जाण या हेतु ॥१७०॥ त्या विश्वगुरूची भार्या निश्चिती ॥ लक्ष्मीरूपें जे संपत्ती॥ स्वेच्छा पोटेंसीं धरिती ॥ स्वयें नार्पिती ज्याची त्यासीं ॥ ७१ ॥ लक्ष्मी देखोनियां जाण ॥ जोतो करी अभिलाषण ॥ विचार नकरिती संपूर्ण॥मी केंचा कोण हे केंची॥७२॥ मी जैं आलों जन्मातें॥तें लक्ष्मी नव्हती सांगातें ॥ देहावसानें निश्चितें॥मज सांगातें पैं नये ॥७३॥ भगवंतें कृपान्वित ॥ मज देखोनि अनाथ ॥ प्रसन्न होवोनि त्वरित ॥ लक्ष्मी अद्भुत मज दिधली ॥ ७४ ॥ विश्वात्मा विश्वमूर्ति ॥ त्याची त्यासीं अर्पावी संपत्ती ॥ हें नकरोनि निश्चिती ॥ स्वयें अभिलाषिती निजलोभें ॥ ७५ ॥ विश्वगुरूची निजपत्नी ॥ त्याची त्यासि पैं नार्पुनी ॥ अभिलाषी जो लोभें करोनी ॥ गुरुतल्पग कोणी याहूनि नाहीं ॥ ७६ ॥ एकेकाची जाति ऐसी ॥ स्वयें ने अधःपातासीं ॥ तेथोनि निर्गम नाहीं त्यासीं ॥ जेंवि अधोवासीं पार्थिर ॥७७॥सर्वथा निर्गती नव्हे त्यासीं ॥ नवल नाहीं या अर्थासीं॥ त्याची संगती घडेल ज्यासीं ॥ त्या दशा तैसी त्याचीही ॥७८॥ ऐक संगाचें महिमान ॥ ज्यासीं संगती घडे पूर्ण॥तरी त्याचें हि

१ श्रेष्ठमोठें. २ … ४ मोठादगड. ५ मुक्तता.

१ शांत. … २ विक्षर्मता. ३. सतत, … ५ … विष्ठो.

॥श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः … हिली ॥ … रघुनाथा ॥ हर्ष … ळ्यांमाजि असतां श्वान ॥ लोम वाढे संपूर्ण ॥ भासेजाण तद्रूप ॥ १८० ॥ सबाह्य भासे तद्रूपता ॥ नवल गीं ॥ राम चा … अंतर भेदोनि तत्वतां ॥ संग सर्वथा अंगीं वाजे ॥८१॥ आळें करोनि कस्तूरीचें ॥ रोप लाविलें पलांडूचें ॥ सुवास आच्छादोनि साचें ॥ दुर्गंधीचें बळ वाढे ॥८२॥ श्वान खापरी माजि देख ॥ गोधूम पेरितां सुरेख ॥ शुद्धत्व हरपे एका एक ॥ अशेख होत लसूणचि ॥८३॥ तैंवि दुर्जनाच्या संगें जाण ॥ बुडोनि आपला सद्गुण ॥ त्याचा लागे असद्गुण ॥ तदाचारी जाण प्रवर्ते ॥८४॥ तैसीच सत्संगाची स्थिति ॥ नीच पावती महंती॥ घुरे ते चंदन होती॥जाण संगति चंदनाचे ॥८५॥ उंडणी चढों नेणें भिंती॥ तिसीं भयें होतां भृंगीत्वप्राप्ति॥पालटोनि देहस्थिति ॥ गगनीं उडती देहेंसीं ॥८६॥ तैसे अकिंचनें भावार्थी ॥ भावें धरितां सत्संगती ॥ साधुत्वासि स्वयें येती॥ऐक तदर्थी सांगेन ॥८७॥ निंद्य आचरण वाल्मीकाचें ॥ दर्शन होतां नारदाचें ॥ जगद्वंद्य अनोंगत ज्याचें॥चरित्र रामाचें प्रसिद्ध ॥८८॥आणीक किती सांगो नर ॥ खग द्रुम मृग निशाचर॥नामें सांगतां सविस्तर॥ कथा अपार वाढेल ॥८९॥ ह्मणोनि मनसा वाचा कर्मणा ॥सत्संगति सांडोनि जाणा ॥ असत्संगति करितां पूर्णा ॥ नरक दारुण अंगीं वाजे ॥१९०॥ महापातकियाचे संगती ॥ महापातकी स्वयें होती॥ त्यासिं नाहीं ऊर्ध्वगती ॥ उभयतां निश्चिती पतितें ॥९१॥ ज्यांसिं नाहीं उर्ध्वगती ॥ ऐसे दुराचारी निश्चिती ॥ तेही रामेश्वरा जरी येती ॥ दर्शनें मुक्ति तयांसीं ॥९२॥ दर्शनें होय पापमोचन ॥ ये अर्थी नवल कोण ॥ रामेश्वरस्मरणें करोन ॥ देहपतन जरी होय ॥९३॥ तरी महापातका देवोनि लात ॥ स्वयें होती नित्यमुक्त ॥ सर्वथा संदेह नाहीं येथ ॥ त्रिसत्य सत्य ये वाणी॥९४॥ आणीक एक पशुपति ॥ तुज मणिकर्णिकेची अतिप्रीति ॥ वास करितां सेतूप्रति ॥ अवस्था चित्तीं लागेल ॥९५॥ यालागिं मी आपण ॥ नित्य मणिकर्णिकेचें जीवन ॥ तुज स्नानासिं पुरवीन ॥ स्वयें जाण विश्वनाथा ॥९६॥ हेंचि माझें नित्यव्रत ॥ मणिकर्णिकेचें नीरं नित्य॥ पुरविती तेही नित्यमुक्त ॥ अंश निश्चित पैं माझें ॥९७॥ भलता प्राणी भलते याति ॥ स्वयें जावोनि वाराण

१ गहूं. २ समग्र. ३ दरिद्री. ४ भविष्य. ५ पाप. ६ जल. ७ पाणी.

सी प्रति ॥ मणिकर्णिका तीर्थ आणिती ॥ अभिषेकिती रामेश्वरा ॥९८॥ ते सकळ कुळेंसहित ॥ स्वयें होती नित्यमुक्त ॥ ऐसें
ऐकतां विश्वनाथ ॥ हर्पितचित्त स्वयें जाला ॥९९॥ घालोनियां लोटांगण ॥ विनविला रघुनंदन ॥ मनोरथ जाले संपूर्ण ॥ क्षेत्र
महिमान वाढविलें ॥ २०० ॥ आतां उठवावें हनुमंता ॥ पुच्छ सांधावें स्वामिनाथा ॥ कृपाळु वा रघुनाथा ॥ निजभक्ता कृपा करीं
॥१॥ ह्मणोनि धरिले दोन्ही चरण ॥ वेगें उठवीं वायुनंदन ॥ तेणें संतोषला रघुनंदन॥तुझी आज्ञा कोण उल्लंघी॥२॥ कृपेनें करितां
अवलोकन ॥ हनुमा घाली लोटांगण॥तेणें संतोषला रघुनंदन॥काय वचन बोलतु ॥३॥ चिंता नकरीं हनुमंता॥तुजपासोनि नघडे
अन्यथा॥क्षेत्र महिमेलागीं तत्वतां ॥केलें तत्वतां विश्वेशें ॥४॥ तुज नहोतां हे अवस्था ॥ स्वयें जाला विनविता ॥ स्वामीचें वैभव ने
णतां॥केलें उद्धतता मर्कटपणें॥५॥हनुमा जाला सावचित्त॥ तंव श्रीरामाचे वोसंगीं देखत॥ तेणें जाला लज्जान्वित ॥ अतिविख्यात
पवाडा॥६॥माझी करणी मजचि फळली॥शीके नेटकी लाविली॥श्रीरामाची अवज्ञा केली॥तेणें धुळी मेळविलें॥७॥मी एक भक्त अ
नुरक्त॥वरी वज्रदेही विख्यात॥ऐसा फुगारा पोटांत॥होता नांदत निजबळें॥८॥त्याची करोनि भंगाणी॥संस्थापिलें श्रीरामचरणीं॥
कृपेची ख्याती त्रिभुवनीं ॥ पावन करणी जगद्वंद्य ॥ ९ ॥ जरी हा दंड मज नहोता ॥ तरी निजकर्में रघुनाथा ॥ स्वयें जातों अधःपा
ता ॥ कोण सोडविता मज तेव्हां ॥ २१० ॥ निजकृपेची महिमा ऐसी ॥ चुकविलें अधःपातासीं ॥ श्रीरामें ख्याती केली ऐसी ॥
उणें भक्तासिं येवों नेदी ॥११॥ जरी जाला उद्धतें ॥ तरी दंडोनियां स्वहस्तें ॥ स्वचरणीं स्थापावें निश्चितें ॥ पाहों आणिकांतें
नाहीं देणें ॥१२॥ ऐसें विनवोनि आपण ॥ हनुमा घाली लोटांगण ॥ तेणें संतोषला रघुनंदन ॥ काय वचन बोलत ॥१३॥ चिं
ता नकरीं हनुमंता ॥ तुजपासोनि नघडे अन्यथा ॥ क्षेत्रमहिमेलागीं तत्वतां ॥ केलें सर्वथा विश्वेशें ॥१४॥ तुज नहोतां हे अव
स्था ॥ क्षेत्रमहिमा कोण सांगता ॥ संवाद करितां विश्वनाथा ॥ महिमा तत्वतां प्रकाशला ॥ १५ ॥ ॥ श्लोक ॥ ज्योतिर्भस्था
पितंचात्रज्योतिर्लिंगंभविष्यति ॥ शतकल्पाधिकंज्योतीरामइत्य [illegible] ॥ टीका ॥ चैतन्यज्योति विश्वनाथें ॥

॥श्रीम [illegible]
प्रतिष्ठे [illegible] येनिमः [illegible] १६ ॥ सनातन आत्मज्योति ॥ त्या
वरी कल्पकोटी होती जाती ॥ ह्मणोनि कल्पादि यातें ह्मणती ॥ नि [illegible] तिर्लिंग ॥ १७ ॥ ॥ श्लोक ॥ रामेश्वरंतुम
ह्लिंगंसेतुबंधेविराजते ॥ सेतुबंधादिकाख्यानंभक्त्यायःश्रुणुतेनरः ॥८॥ यात्राफलंसप्राप्नोतिगत्वाचपरमांगतिं ॥९॥ ॥टीका॥
ज्योतिर्मय निजनित्य ॥ ज्योतिर्लिंग शिवरामयुक्त ॥ रामेश्वर ह्मणोनि ह्मणत ॥ जाण निश्चित हनुमंता॥१८॥तें हें रामेश्वर लिंग
जाण ॥ सेतुबंधीं विराजमान ॥ तेथींची यात्रा दर्शन ॥ उद्धरी पूर्ण नवल नव्हे ॥ १९ ॥ तुह्मीं आह्मीं आणि विश्वेश्वर ॥ संवाद
केला जो साचार॥तें हें सेतुमहात्म्य चरित्र॥परिसे एकाग्र निजचित्तें ॥२२०॥ सबाह्याभ्यंतर सावधानता ॥तल्लीन होवोनियां श्रो
ता॥सेतुमहात्म्य श्रवण करितां ॥निजमुक्तता पाविजे ॥२१॥ वहावडी भरोनि मणिकर्णिकेसीं ॥ प्रीति आणोनि सेतुबंधासीं ॥ अ
भिषेकितां रामेश्वरासीं ॥ रामरूपासिं स्वयें होय॥२२॥तेंचि फळ निजनिर्धारीं॥सुचित्त चित्तें श्रवण करी ॥यात्रा कर्त्यांचे निजाशि
रीं ॥ निजगजरीं मोक्ष पावे॥२३॥ऐसें ऐकतां विश्वनाथ॥ पुढें होवोनि त्वरित॥उठिला देखोनि हनुमंत॥स्वयें वर्णित साटोपें॥२४॥
॥श्लोक ॥ रामतीर्थेनरःस्नात्वादृष्ट्वारामेश्वरंशिवं ॥ कैवल्यंपुरुपःसाक्षादवाप्नोतिनसंशयः ॥१०॥ काश्यामहंमृतस्यांतस्तारकंब्रह्म
कथ्यते॥तदेवपरमंसाक्षाद्रामइत्यक्षरद्वयं ॥११॥ ॥टीका॥ श्रीरामें बांधला पाहीं ॥ त्या सेतुसमुद्राचे ठाईं ॥ स्नान करोनि त्वरा
हीं ॥ रामेश्वर जिहीं देखिला ॥२५॥ काय सांगों त्यांचें महिमान ॥ ते स्वशरीरें कैवल्यघन ॥ अणुमात्र संदेह नाहीं जाण ॥ नि
श्चयें वचन हें माझें ॥२६॥ आनंदवनीं काशीपुरी ॥ देहांतीं जो उपदेश करी ॥ दोनचि अक्षरें जग उद्धरी ॥ ते मूर्तधारी रामेश्व
रा॥२७॥श्रीरामनामयुग्म अक्षर ॥ क्षराक्षरातीत पर ॥ वचनें करितां उच्चार ॥ ब्रह्म परात्पर स्वयें पावे ॥ २८ ॥ त्याचेनि दर्शनें
त्वरित ॥ कोण नुद्धरे यथार्थ ॥ परब्रह्म मूर्तिमंत ॥ लोकोपकारार्थ अवतरलें ॥ २९ ॥ ऐसें वर्णितां विश्वनाथा ॥ ऐकोनि आनं
द समस्तां ॥ श्रीरामनामें तत्वतां ॥ होय गर्जता दळभार ॥२३०॥ अगाध श्रीरामाचें महिमान ॥ अगाध सेतुबंध आख्यान ॥
अगाध विश्वेश्वराचें ध्यान ॥ भक्ति गहन हनुम्याची ॥ ३१ ॥ ऐसें सकळ वानरगण ॥ श्रीरामाचें करिती स्तवन ॥ तंव विश्वे

श्वर मागुतेन ॥ पुढें होवोनि बोलतु ॥३२॥ सेतुबंधा आला रघुपति ॥ त्या सेतुबंधसागराप्रति ॥स्नान करिती रामतीर्थी ॥ दर्शन घेती रामेश्वरा ॥३३॥ ते पुरुपामार्जी पंचानन॥कैवल्यपुरुप पुरातन॥माझें स्वरूप जें चिद्घन ॥ तेंचितें जाण स्वयें होतीं ॥३४॥ निष्कर्म माझें स्वरूप परम ॥ तें हें प्रत्यक्ष श्रीराम ॥ त्याचा ज्यांसीं दर्शन नेम ॥ ते परब्रह्म मूर्तिमंत ॥३५ ॥ ये अर्थी संदेहता ॥ सर्वथा नमानावी चित्ता॥त्रिसत्य सत्य माझी वार्ता॥मंनसा वाचा कर्मणा॥३६॥हनुमादि वानरगण॥सौमित्रेंसहित विभीपण ॥सकळ ऐका माझें वचन ॥ सावधान मानसें ॥३७॥ ह्मणाल बोललों पुनरुक्त॥तरी तें जाणा यथार्थ ॥ श्रीराम महिमा वर्णितां चित्त ॥ नव्हे तृप्त सर्वथा ॥३८॥ श्रीरामनामेंवीण तोंड ॥तें प्रत्यक्ष चर्मकुंड ॥ माजि जिव्हा चामखंड ॥ दुरापवादें काटली ॥३९॥ आनंदवन काशीच्या ठाईं ॥ प्रकृतित्याग करितां देही॥श्रवणीं उपदेशीं लवलाहीं॥तारकमंत्र पाहीं परब्रह्म ॥२४०॥ तें हें साक्षात् निज नित्य ॥ राम ऐसें युग्माक्षर सत्य॥जिव्हा जपमाळें निश्चित॥करोनि जपत सर्वदा ॥४१॥ त्यासिं काशि कां कैकठाच्या ठाईं ॥ अथवा कां चांडाळगेहीं ॥ देह सांडितां लवलाहीं ॥ गति पाहीं समान ॥४२॥ ॥श्लोक॥ योगीपततुवाकाश्यांचांडालस्यगृहेपिवा ॥ ज्ञानप्राप्तिःसमस्तस्यगतोसौविगताशयः ॥१२॥ ॥टीका॥ तुझोनि योगें येवढी ख्याति ॥ स्वयें प्रकाशिली रघुपति ॥ ऐसें ऐकतां च सीता सती ॥ घाली अतिप्रीति लोटांगण ॥४३॥ मी सर्वांसीं सोडवण ॥ परि जग सोडवणें संपूर्ण ॥ यालागिं श्रीरघुनंदन ॥ वना आपण स्वयें आला ॥४४॥ जड मूढ प्राण दीन जन ॥ जे व्रत तप दानहीन ॥ ज्यांसीं नाहीं तीर्थदर्शन ॥ त्याचें उद्धरण केविं होय ॥४५॥ ऐसियातें कृपा श्रीरघुनाथा॥दाटली अत्यंत चित्ता॥ह्मणोनि उद्धरावया अनाथा॥वना तळतां श्रीराम आला॥४६॥ योगी पडतां काशीच्या ठाईं॥अथवा चांडाळाच्या गृहीं॥अथवा पडतां कीकटीं ही॥रामस्मरणें पाहीं निजमोक्ष ॥४७॥ऐसें बोलतां गोरटी॥अंगीं स्वेद वाष्प कंठीं॥प्रेमाश्रु झांकली दृष्टि॥ननिघे वाक्पुटीं पैं शब्द॥४८॥एका जनार्दना शरण ॥अतिरम्य रामायण॥ उठवोनियां जनकनंदिन ॥ रामेश्वर दर्शन घेईल राम॥२४९॥स्वस्ति [illegible] पणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांरामेश्वरमहिमा कथनंन [illegible] ॥एवं॥ ॥२६१॥ ॥छ॥

[illegible] रघुनाथा ॥ हृप दाटला निजचित्ता ॥ उचलोनि तत्वतां आ
लिंगिली ॥ १ ॥ उठवोनियां जानकीसीं ॥ रामश्वरदर्श[illegible]वयासीं ॥ राम चालिला अतिप्रीतीसीं ॥ विमान भूमीसीं उतरलें
॥ २ ॥ भूमी उतरतां विमान ॥ रामदर्शनालागून ॥ आली ऋषिमंडळी धांवोन ॥ केलें नमन अतिप्रीतिं ॥३॥ अगस्ती लोपा
मुद्रा समवेत ॥ ऋषि पातले समस्त ॥ त्यातें देखोनियां रघुनाथ ॥ नमन करीत लोटांगणीं ॥४॥ भूमी उतरतां विमान ॥ श्री
रामदर्शनालागून ॥ तिहीं करोनियां उठावण ॥ रघुनंदन नमियेला ॥ ५ ॥ तेथें ऋषीचा जयजयकार ॥ वानरवीरांचा भुभु
क्कार ॥ नादें कोंदलें अंबर ॥ दिशा समग्र दुमदुमिल्या ॥ ६ ॥ रावणा निवटूनियां सकुळी ॥ सोडविली सुरमंडळी ॥ नवग्रहां
ची वेडी तुटली ॥ संस्थापिलीं ऋषिकुळें ॥ ७ ॥ श्रीरामें नमिले ऋषिगण ॥ ऋषींनीं नमिला रघुनंदन ॥ तुझेनि धर्मे जनस्था
न ॥ वसतिस्थान मुनिवरां ॥ ८ ॥ हेंचि नवल सांगों किती ॥ तुवां स्थापिली त्रिजगती ॥ सृष्टि प्रतिपाळावया रघुपति ॥ अव
तार निश्चितीं श्रीरामा ॥ ९ ॥ ऐसा ऋषीश्वरांचा भार ॥ स्तविते जाले रघुवीर ॥ तंव अगस्ती लोपामुद्रा चतुर ॥ स्तवन सत्वर
करिते जाले ॥१०॥ जयजय सकळ कल्याणा ॥ सकळ मंगल निधाना ॥ सज्जनवनचंदना ॥ सत्समाधाना कैवल्यनिधी ॥११॥
जयजयाजी दुष्टनिर्दळणा ॥ दुःखघ्ना द्वैतभंजना ॥ द्वैतीं अद्वैत देखणा ॥ देखणेंपणा श्रीरामु ॥ १२ ॥ भवजाळनिरसना ॥
मत्त भवइभभंजना ॥ भक्तजनसंरक्षणा ॥ प्रेमपरिपूर्णा अनुग्रहशीळा ॥ १३ ॥ सुरसंकटनिरसना ॥ सुरवरसंस्थापना ॥ निव
टोनियां दशानना ॥ केलें त्रिभुवना संतुष्ट ॥ १४ ॥ ऋषिवाल्मीकाचें भाष्य ॥ अनागत अतिसुरस ॥ तें आणीलें सत्यास ॥
केलें सकळांस संतुष्ट ॥ १५ ॥ पूर्वी मज श्रीशंकरें ॥ सांगीतलें अत्यादरें ॥ श्रीराम भेटेल निर्धारें ॥ जाय सत्वरें दक्षिणे
सी ॥ १६ ॥ काशीविरहें अत्यंत ॥ मी झालों अतिदुःखित ॥ तेणें काळें मज समस्त ॥ चरित्र अनागत सांगितलें ॥ १७ ॥
जें ध्येय श्रीशंकराचें ॥ निर्गुण ब्रह्म सांचें ॥ आजि दर्शन जालें त्याचें ॥ फळलें आमुचें भाग्य जें ॥ १८ ॥ निजभाग्या

१ भरला. २ आलें. ३ आकाश. ४ समाज. ५ प्रपंचरूपी हत्तीचा नाशकरणारा. ६ भविष्य. ७ सत्य.

चा परम सोहळा ॥ जो परब्रह्मा वा पुतळा ॥ तो श्रीराम घनसांवळा ॥ स्वयें निजडोळां देखिला ॥ १९ ॥ ऐसें अगस्ती चें वचन ॥ ऐकतांचि रघुनंदन ॥ स्वयें जाला हास्यवदन ॥ कृतकल्याण तुझेनि आह्मीं ॥ २० ॥ घेवोनि स्वामीचें दर्शन ॥ पुढारें करितां गमन ॥ तुझे अनुग्रहें जाण ॥ सकळ विघ्न निरसलें ॥ २१ ॥ तुझे निजकृपें करोन ॥ आपें आप दशवदनें ॥ निवटला नलागतां क्षण ॥ ससैन्य जाण स्वामीया ॥ २२ ॥ तुझेनि धर्में कृपानिधि ॥ मुखें सुटली सुरमांदी ॥ स्वयें बैसले निजपदीं ॥ निजानंदीं गर्जत ॥ २३ ॥ तुह्मीं वसविलें दंडकारण्य ॥ तेंच निमाला रावण ॥ तेंच सुटले सुरगण ॥ रघुनंदन निमित्त मात्र ॥२४॥ ऐसें अगस्तीचें स्तवन ॥ आच्छादोनि अवतारचिन्ह ॥ करिता जाला रघुनंदन ॥ तेणें ऋपिगण सुखरूप ॥ २५ ॥ रघुनाथ ह्मणे जानकीसीं ॥ लोपामुद्रा पुसेल कीर्तीसीं ॥ तरी नसांगावें सेतुबंधासीं ॥ सांगतां छळणामीं पावसील ॥ २६ ॥ पुढील कथानुसंधान ॥ रामेश्वर तीर्थविधान ॥ सारावया रघुनंदन ॥ सहित ऋपिगण चालिले ॥ २७ ॥ विध्युक्त स्नान तर्पण ॥ तीर्थविधि पिंडदान ॥ सकळीं संपादिलें संपूर्ण ॥ श्रीरघुनंदन निजनिष्ठा ॥ २८ ॥ ॥ श्लोक ॥ वैदेहिया हिकलशोद्भवधर्मपत्नीतस्याःपुरःकथयपूर्वकथाःसमस्ताः ॥ पृष्टापिमावदपयोनिधिबंधनंतत्सोवेपुनश्चुलकितोंबुनिधेःकलत्वं ॥१॥ येमज्जंतिनिमज्जयंतिचपरांस्तेप्रस्तरादुस्तरेवार्धौवीरतरंतिवानरभटाःसंतारयंतेपिच ॥ नैतेग्रावगुणानवारिधिगुणानोवानराणांगुणाःश्रीमद्दाशरथेःप्रतापमहिमासोयंसमुज्जृंभते ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ येरीकडे जानकीसीं ॥ लोपामुद्रा अतिप्रीतीसीं॥क्षेमालिंगन निजानंदेसीं ॥ महासायासीं भेटी झाली ॥२९॥ भेटोनि येरीप्रती ॥ लोपामुद्रा अतिप्रीतिं ॥ पुसती जाली श्रीरामकीर्ति ॥ रावण घातीं केली जे ॥३०॥ श्रीरामें करोनि वनाभिगमन ॥ चरित्र केलें कोण कोण ॥ हें मज अतिप्रीति करून ॥ स्वयें आपण सांगावें ॥ ३१ ॥ ऐकतां लोपामुद्रेचें वचन ॥ जानकी जाली आनंदघन ॥ भावार्थाचें निजजीवन ॥ नेणें छळण सर्वथा ॥३२॥ भावार्थें सीता सती ॥ सकळ श्रीरामाची कीर्ति ॥ सांगती जाली अतिप्रीतिं ॥ विशेष ख्याति सेतुबंधा ॥ ३३ ॥ रावण ॥ १ ॥

वधाचेनि मिषें जाण ॥ य[illegible] रघुनंदन [illegible] राज्याभिपिंचन ॥ तारिले पापाण सागरीं ॥ ३४ ॥ समरंगणीं करोनि रण ॥ ससैन्य सपुत्र प्रधान ॥ निवटोनिया दशानन ॥ केला बिभीषण लंकापति ॥ ३५ ॥ ऐकोनि जानकीचि वचनोक्ती ॥ येरी हासिन्नली चित्तीं ॥ विचार नकरितां निश्चिती ॥ वाणिसी कीर्ति रामाची ॥ ३६ ॥ स्त्रीराज्यलोभें करून ॥ वाळी निमाला आपण ॥ तुझ्या निजकोपाग्निनें जाण ॥ भस्म रावण पैं झाला ॥ ३७ ॥ एक लोभें जळाला ॥ दुसरा क्रोधाग्नि आहाळला ॥ त्याचा प्राण सहजचि गेला ॥ रामें वध केला तो काय ॥ ३८ ॥ वाणिसी सेतुबंधनाची ख्याति ॥ पापाणीं बांधिला अपांपति ॥ स्वयें कष्टला रघुपति ॥ तो केला अगस्तीनें आचमन ॥३९॥ जळेंवीण सागरा ॥ शोपितां तया ऋपीश्वरा ॥ जीवनहीन जाली धरा ॥ जळचरां आकांतु ॥ ४० ॥ स्थळींचें आटतां जीवन ॥ ब्राह्मणांचें संध्यास्नान॥ सत्कर्में राहिलीं पूर्ण ॥ क्षुधा सुरगण पीडिले ॥ ४१ ॥ मग मिळोनियां समस्तीं ॥ विनविलें ऋपिप्रति ॥ सोडोनि मूत्रद्वारें निश्चिती ॥ अपांपति क्षार केला ॥ ४२ ॥ ऐसी लोपामुद्रेची वचनोक्ती ॥ ऐकोनि हांसली सीता सती ॥ आपुल्या निजपतीची ख्याति ॥ अगाध कीर्ति सांगसी ॥ ४३ ॥ घालोनियां लोटांगणीं ॥ उपहासें बोले जनकनंदिनी ॥ अगाध ऋपीची करणी ॥ विश्वालागूनी दुःखजनक ॥ ४४ ॥ देव पीडिले क्षुधावर्ति ॥ ऋपि सांडवले धर्मस्थिति ॥ प्राणी आहारेंवीण पीडिती ॥ तळमळिती जीवनेंविण ॥ ४५ ॥ गाई हंबरडा हाणिती ॥ जळचरां प्राणांतवृत्ती ॥ प्राणिमात्रां दुःखप्राप्ति ॥ त्रिजगती हाहाभूत ॥ ४६ ॥ कष्टी प्रार्थितां सुरवर ॥ मुक्त केला तो सागर ॥ तो करोनि सांडिला क्षार ॥ जाला सर्वत्र असेव्य ॥४७॥ असतांही समुद्रतीरीं ॥ तृपा पीडितां शरीरीं ॥ घेवों नये चूळभरी ॥ करी बोहरी जीविताची ॥ ४८ ॥ ऐसी ऋपिश्वराची ख्याति ॥ अल्पासाठीं तपसंपत्ती ॥ क्षणें वेंचोनि निमिष्यगति ॥ स्वयें उरती अभिमानग्रस्त ॥ ४९ ॥ आतां श्रीरामाची कथा ॥ जे बोलतोस यथार्थता ॥ श्रीराम सर्वथा अकर्ता ॥ कर्तव्यता त्या नाहीं ॥५०॥ जैसें जैसें ज्याचें प्राचीन ॥ त्यात्या कर्मानुरूप जाण ॥ फळ

१ निमित्त. २ दग्धझाला. ३ समुद्र. ४ पृथ्वी. ५ नाश. ६ प्राक्कर्म.

रामें मागोनि आज्ञापन ॥ केलें प्रदक्षिण लिंगासी ॥८७॥ जनस्थानीं मुनिवरा ॥वसवावया रघुवीरा ॥ मानसीं कळवळा पुरा॥
करी विचारा निर्वाहो ॥ ८८ ॥ दंडकारण्यीं ऋपिगण ॥ अतिसाधु गौ ब्राह्मण ॥ मननशील ब्रह्मसंपन्न ॥ आहारेंवीण पीड
ती ॥८९॥ मागों नेणती सर्वथा ॥ अयाचितां कैंचा दाता ॥ त्यांच्या अन्नाची संस्था ॥ करावी तत्वतां आजिची ॥ ९० ॥ ह्मणो
नि निजनामें नगर ॥ रामें वसवोनि रामपुर ॥ ब्राह्मणां दिधलें अग्रहार ॥ ऋपीश्वर निर्वाहो ॥९१॥ तें श्रीरामाचें आज्ञोत्तर ॥
ब्राह्मणांचें वृत्तिक्षेत्र ॥ राजीं पाळिलें उत्तरोत्तर ॥ अवधि द्वापार पर्यंत ॥९२॥ पुढें कलियुगींचे नृपति ॥ श्रीरामआज्ञा वहातां ॥
स्वयें पाळिली यथास्थिति ॥ कोणाएकाची वृत्ति क्षोभली ॥९३॥ विकल्प धरोनियां मना ॥ राजभाग ब्राह्मणा ॥ मागों आद
रिलें जाणा ॥ नदेतां दंडणा करूं पाहे ॥९४॥ शीघ्र आणा करभार ॥ अथवा दाखवावें पत्र ॥ तुह्मांसि कोणी अग्रहार ॥ दिल्हें
सत्वर सांगावें ॥ ९५ ॥ अन्यथा करोनि दंडण ॥ पूर्वीं भक्षिलें आणवीन ॥ वचन ऐकतां ब्राह्मण ॥ जाले उद्विग्न अतिदुः
खी ॥९६॥ परंपरागत अग्रहार ॥ आह्मीं खातों उत्तरोत्तर ॥ वडिलीं कोठें ठेविलें पत्र ॥ नाहीं गोचर आह्मांसीं ॥९७॥ आह्मां
सि अन्न श्रीरामदत्त ॥ वार्ता ऐकोनि दिवस बहुत ॥ पत्राचा काय जो जाला अर्थ ॥ आह्मीं निश्चित जाणूंना ॥९८॥ ह्मणोनि जा
ले चिंतातुर ॥ तंव दूत वोढिती सत्वर ॥ तेणें आकांत झाला थोर ॥ द्विजवर अतिदुःखी ॥ ९९ ॥ श्रीरामकृत सरोवर ॥ नगरा
बाहेर सविस्तर ॥ तेथें जावोनि समग्र ॥ मरणा तत्पर वैसले ॥ १०० ॥ मागील दिवसांचा समग्र ॥ किती द्यावा करभार ॥ पु
ढें केधिं भरे दुर्भर ॥ मरणा तत्पर यालागीं ॥ १ ॥ विपप्रयोग करोनि देख ॥ प्राण सांडणें आवश्यक ॥ ह्मणोनि मिनले सकळि
क ॥ विचार आणिक असेना ॥ २ ॥ अंध पंगू मुके दीन ॥ दरिद्रदोपें आचारहीन ॥ ऐसियांतें रघुनंदन ॥ सर्वथा जाण नुपे
क्षी ॥३॥ तो आह्मांलागीं उदासभूत ॥ कां झाला रघुनाथ ॥ कां उपेक्षिलें निजव्रत ॥ ह्मणोनि अनाथ मांडिलों ॥४॥ जेणें वेदा ॥ ३ ॥
चा उद्धार केला ॥ ग्राहग्रस्त गज सोडविला ॥ अंबरीपालागीं धांवला ॥ त्याचा सोशिला जन्मभार ॥५॥ हिरण्याक्षें अवनी ॥

[illegible] दांत. ४ मोठा. ५ जमले. ६ ठ[illegible]

नेतां आणिली तो निवटोनि ॥ [illegible] देखोनि ॥ [illegible]भ फोडूनि प्रकटला ॥६॥ सहस्रार्जुन होवोनि प्रवळ ॥ गोब्रा
ह्मणादि सकळ ॥ पीडिता जाला बहुकाळ॥ तो निवटी तात्काळ फरशुधर ॥७॥ रावण होवोनि प्रवळ॥बंदीं घातले सुरें सकळ ॥
त्यांची देखोनि कळवळ ॥ रघुकुळपाळ पावला ॥ ८ ॥ वेगीं येवोनि वनांतरा ॥ संहार केला निशाचरा ॥ शिळीं बुजोनि सा
गरा ॥ केलें वानरां जगद्वंद्य ॥ ९ ॥ निवटोनि लंकानाथ ॥ सुर सोडविले समस्त ॥ संस्थापिला शरणागत ॥ कीर्ति अद्भुत ति
हीं लोकीं ॥११०॥ ऐसी अनंत चरित्रें ॥ ज्याचीं पुराणें वाखाणितें ॥ तेणें मोकलिलें रघुनाथें ॥ निजअंकितें विसरला ॥ ११॥
कैंचें आह्मीं दाऊं पत्र ॥ कोठोनि देऊं करभार ॥ दीनदयाळ रघुवीर॥तीं ब्रीदें समग्र काय जालीं ॥१२॥ धांव पाव गा रघुवीरा॥
ह्मणोनि आक्रंदती सैरा ॥ नेत्रीं अश्रूंचिया धारा ॥ दीर्घस्वरा रुदन करिती ॥१३॥ तें नसाहेचि वायुसुता ॥ श्रीराम आज्ञा उ
ल्लंघितां ॥ त्योच्या करीन मी निःपाता ॥ ह्मणोनि हनुमंत पातला ॥१४॥ लहान थोर देखतां जन ॥ आधीं पत्र देवां काढून ॥
तें नमानी तरी दंड करीन ॥ निःसंतान होय जेणें ॥ १५ ॥ ब्राह्मणांच्या वृत्तीचें हरण ॥ त्यावरी श्रीरामदत्त जाण ॥ श्रीरामाचे
कृपें करोन ॥ करीन शासनें मी त्यासीं ॥१६॥ अधर्मशील नृपवर ॥ ते केवळ पैं तस्कर ॥ मी श्रीरामाचा किंकर ॥ दंड साचा
र करीन ॥ १७ ॥ ह्मणोनि सकळां लोकां देखत ॥ क्रोधें पातला हनुमंत ॥ ब्राह्मणां आश्वासोनि तेथ ॥ उडी सरोवरांत घात
ली॥१८॥पवनपुत्र आतुर्वळी॥उडी घालोनि तत्काळीं ॥ महाशिळा बाहेर काढिली॥टाकून दिधली द्विजापुढें ॥१९॥तेणें चमत्कारि
ले सकळिक॥कैंचा वानर एकाएक ॥ येवोनि बुडी दिधली देख ॥ शिळा अलोलिक काढिली ॥१२०॥ ऐसें मिळोनि समग्र ॥अवघे
जाले आश्चर्यपर॥एक ह्मणती कायसा विचार॥शिळा सत्वर पैं शोधा ॥२१॥ ह्मणोनियां सकळीं॥शिळा धुवोनि शुद्ध केली ॥तंव ते
थें अक्षरें भलीं ॥ वरी देखिलीं नागरें ॥२२॥ तंव हरिखले सत्वर ॥ श्रीरामें पाठविला वानर ॥ काढून दिधलें शासनपत्र ॥ श्री
रघुवीर कृपाळु ॥ २३ ॥ त्याचें करोनि प्रतिलेखन ॥ करावया राजदर्शन ॥ सकळ निघाले मिळोन ॥ श्रीरघुनंदन प्रता

१ संहारी. २ देव. ३ उपजीविकेचे. ४ दंड. ५ दास. ६ पराक्रमी. ७ सुंदर. ८ आनंदले.

पें ॥२४॥ रामें वांचविलें आह्मांमीं ॥ ह्मणोनि आनंद सकळांसीं ॥ निघाले अतिआनंदेसीं ॥ वृत्त रायासीं सांगावया ॥२५॥ पत्राचेनि अतिहरिखें ॥ येवोनि राया जवळिकें ॥ पत्र दाविती कौतुकें ॥ पाहावें विवेकें करोनि ॥ २६ ॥ परंपरा श्रीरामदत्त ॥ आह्मीं सेवितों काळ बहुत ॥ तें पत्र पुसतां स्वामिनाथ ॥ वेगीं हनुमंत पातला ॥२७॥ घालोनि सरोवरीं उडी ॥ शासनपत्र तांतडीं ॥ काढोनियां लवडसवडी ॥ अतिनिर्वेडी पाठविलें ॥ २८ ॥ ऐसें द्विजांचें उत्तर ॥ ऐकतांचि नृपवर ॥ जाला अत्यंत आल्हादपर ॥ मस्तकीं पत्र वंदिलें ॥ २९ ॥ मन ठेवोनि श्रीरामभक्ती ॥ अतिनम्र अत्यंत प्रीति ॥ पत्र वाचितां नृपति ॥ सावध श्रोतीं परिसावें ॥ १३० ॥ ॥श्लोक॥ सामान्योयंधर्मसेतुर्नराणांकालेकालेपालनीयोमहद्भिः ॥ सर्वानेतान्भाविनःपार्थिवेंद्रान्भूयोभूयोयाचतेरामचंद्रः ॥ ४ ॥ ॥टीका॥ भूमंडळींचे नृपवर ॥ युगानुयुगीं उत्तरोत्तर ॥ त्यांमीं माझा नमस्कार ॥ प्रीतिपुरस्कर विनंतीसीं ॥ ३१॥ माझें नांव दाशरथी ॥ सूर्यवंशीं रघुपति ॥ सकळीं मिळोनि माझी विनंती ॥ भावें नृपतींनीं पाळावी ॥३२॥ सकळावरोधी दशशिरी ॥ पीडूं आदरिली धरत्री ॥ यासीं निवटावया झडकरी॥ सेतु सागरीं बांधला ॥३३॥ आणोनियां महापाषाण ॥ सेतु बांधिला निमिष्येंकरोन ॥ सोडवोनियां सुरगण ॥ दशानन निवटिला ॥ ३४ ॥ तेणें काळें चराचर ॥ सकळ त्रैलोक्यीं सुख निर्भरें ॥ सेतुबंधीं रामेश्वर ॥ जगदोद्धार करीतसे ॥ ३५ ॥ त्याहूनि हा पावन ॥ धर्मसेतु अतिगहन ॥ ब्राह्मणांसीं क्षेत्रदान ॥ निर्वाहार्थ जाण दिधलें ॥ ३६ ॥ तेथील भक्षोनियां अन्न ॥ द्विज करिती वेदाध्ययन ॥ वेदघोषें जन पावन ॥ श्रीनारायण संतुष्ट ॥३७॥ क्षत्रियांचा धर्म नव्हे ॥ जे याच्चा करावी स्वयें ॥ तरी द्विजकार्या लागिं पाहें ॥ याचिंताहें तुह्मांप्रती ॥३८॥ जे ब्राह्मणाचें वृत्तिहरण ॥ सर्वथा नकरावें आपण ॥ तेणें सकळ कुळा कल्याण ॥ सुख गहन पावती ॥३९॥ तचि धर्न्य नृपवर ॥ ज्यांसीं द्विजसेवा निरंतर ॥ त्यांच्या निर्वाहीं तत्पर॥ अत्यादर जयांमीं ॥१४०॥ देखतां द्विजसंकटासीं ॥ सवेंग वो[illegible]वी [illegible] समी॥पा[illegible]च्या भाग्यासीं ॥ हें निश्चियेसीं अवधारा ॥४१ ॥ हेंचि भगवंताचें व्रत॥द्विजसेवा इत्थंभूत॥ ॥ ४ ॥

[illegible] ५ अतिशय. ६ पवित्र. ७ मानतात.

त्यांचा निर्वाहो निश्चित॥स्वयें [illegible] [illegible]जांगें॥४२॥ याचिलागिं अवतारमाळा॥स्वयें धरणें घननीळा॥दुष्ट निवटोनि सकळा॥द्विजकुळा रक्षावें ॥४३॥ जो द्विजद्वेष करी ॥ तोचि भगवंताचा वैरी ॥ त्यासि निवटावया निर्धारी ॥ आयुधें धरी चक्रादि ॥४४॥ जो करी द्विजवृत्तिहरण ॥ दंडी अभिशापें करोन ॥ धूर्तवादें ठकून ॥ नागवी ब्राह्मण धनलोभें ॥ ४५ ॥ त्याचें सकुळ निर्मेनान ॥ स्वयें करिता भगवान ॥ स्वर्गस्थ जे पितर जाण ॥ त्यांसि ही पतन तत्काळ ॥४६॥ वाचा मनें धरादान॥ स्वयें दिधलें आपण॥ त्याचें करितां अभिलाषण ॥ स्वयें भगवान क्षोभेल ॥ ४७ ॥ अथवा जो कां परदत्त ॥ आपला संबंध नाहीं जेथ ॥ त्याचेनि अभिलाषें निश्चित ॥ होईल घात नवल काय ॥४८॥ याकारणें पुढत पुढती ॥ भावी जे कां भूपति॥विनवीत असें त्यं अतिप्रीति ॥ पुढील निश्चिती होतील जे ॥ ४९ ॥ तिहीं परिसोनि विनंती ॥ स्वयें मानावी निश्चिती ॥ सांडूनि लोभाची आसक्ति ॥ ब्राह्मणभक्ति करावी ॥ १५० ॥ लोभें ऐहिकीं नमानी कोणी ॥ लोभें निंद्य होईजे जनीं ॥ लोभें परलोकाची हानी ॥ निंद्य पतनीं पडे लोभें ॥५१॥ वंचोनि उत्तम लोकासीं ॥ लोभें होईजे नरकवासी ॥ ह्मणोनि निर्लोभ मानसीं ॥ द्विजसेवेसीं करावें ॥ ५२ ॥ निर्विकल्प निर्लोभ पूर्ण ॥ तोचि माझा पढियंता जाण ॥ ऐसें श्रीरामाचें वचन॥ पत्रावरून परिसिलें ॥५३॥ देखतांचि पत्राक्षरें॥ आश्चर्य परम समर्थें ॥ कृपा केली रघुवीरें ॥ राखिलें द्विजवरें आकांतीं ॥ ५४ ॥ शिरीं वंदोनियां पत्रासीं ॥ आज्ञा दिधली द्विजांसी ॥ सुखें जावें निजनगरासीं ॥ श्रीरामदत्तासीं सुखें भोगा ॥५५ ॥ कोणी करील विपरीत ॥ त्याचा मी करीन घात ॥ ऐसें बोलतां नृपनाथ ॥ ब्राह्मण हर्षयुक्त निघाले ॥ ५६ ॥ संकटीं सोडविलें आकांतासीं ॥ ह्मणोनि आनंद सकळांसीं ॥ आतां जावेंनि नगरासीं ॥ हनुमंतासि करूं पूजा ॥५७॥ सकळ वृत्त पुसों त्यासीं ॥ तुझा वास कोणे देशीं ॥ पुनरपि बोळवल्या विप्रासीं ॥ केंवि भेटसी स्वामिया ॥५८॥ ऐसा करोनि संप्रधार ॥ द्विज निघाले वेगवत्तर ॥ ठाकोन आले सरोवर ॥ हनुमा वीर नदेखती ॥५९॥ आवंले ब्राह्मण निश्चिती ॥ नभेटतांचि शीघ्रगति ॥ भुलोनि गेले विषयप्रीति ॥ नोळखिनी मज्जना ॥१६०॥ द्र

१ मारावया. २ भूमीदान. ३ आवडता. ४ ऐकिले. ५ आज्ञा. ६ विचार. ७ दुर्बळ.

व्यलोभें जो भुलला ॥ अथवा कामातुर झाला ॥ विपयविघातें पडला ॥ निमग्न जाला चिंतेसीं ॥ ६१ ॥ त्याची बुद्धि अंध जाली ॥ हिताहित न देखे वहिली ॥ विपयगर्ती बुडोन गेली ॥ कांहीं केली उपडेना ॥ ६२ ॥ स्वस्थ असावें बुद्धिसीं ॥ तरी जाणवें निजहितासीं ॥ कोण बोळखे सज्जनासीं ॥ हनुमंतासीं कोण पुसे ॥ ६३ ॥ पुत्र देखोनि तांतडी ॥ संतोपाची उभवोनि गुढी ॥ राजभेटी लवडसवडी ॥ द्विजवर पैं गेले ॥ ६४ ॥ मागें सरोवरीं हनुमंतें ॥ प्रकाशावया तीर्थमहिमेतें ॥ प्रतिष्ठिलें राममूर्तीतें ॥ त्याच्या नामातें परिसावें ॥ ६५ ॥ दान उदार रघुपति ॥ याचक देखतां निश्चितीं ॥ थोडें बहु नमने चित्तीं ॥ अद्भुत शक्ति पैं देणें ॥ ६६ ॥ ह्मणोनि नामगौरव ॥ हनुमा ह्मणे उदाराघव ॥ तेंचि अभिधानें स्वयमेव ॥ उत्तरोत्तर चिंतिती ॥ ६७ ॥ ब्राह्मणांचे ह्रदईं जाण ॥ चिंताताप अतिदारुण ॥ सबळ वाढला होता संपूर्ण ॥ त्याचें निरसन पैं जालें ॥ ६८ ॥ ह्मणोनि यासीं अभिधान ॥ सरोवर तापनाशन ॥ तीर्थ विख्यात पावन ॥ अद्यापि जाण वर्णिती ॥ ६९ ॥ तेथें करोनियां स्नान ॥ उदार रामाचें दर्शन ॥ सद्भावें करितां संपूर्ण ॥ निश्चळ मन पैं होय ॥ १७० ॥ द्वंद्वदुःख पैं त्रिशुद्धी ॥ निरसोनियां आधि व्याधि ॥ समाधान निजानंदीं ॥ कीर्ति अगाधि हनुम्याची ॥ ७१ ॥ येरीकडे रघुनंदन ॥ नमोनि सकळ ऋपिगण ॥ विमानीं करोनि आरोहण ॥ सत्वर जाण चालिला ॥ ७२ ॥ अतिप्रीति करोनि नमन ॥ श्रीराम आरूढतां विमान ॥ जयजयकार जाहला पूर्ण ॥ नादें त्रिभुवन कोंदलें ॥ ७३ ॥ पूर्वानुक्रमें रघुपति ॥ विमानीं बैसतां निश्चितीं ॥ विमान उमळलें अंतरिक्षस्थिति ॥ शीघ्रगति आकाशीं ॥ ७४ ॥ विमानासरसीं किराणें ॥ देत उड्डाली वानरगणें ॥ भार चालिले पैं गगनें ॥ लाजिजे पवनें उड्डाणासीं ॥ ७५ ॥ भुभुःकार वानरांचे ॥ माजि उच्चारण नामाचें ॥ जयजयकार सिद्धांचे ॥ चरित्र रामाचें वर्णिती ॥ ७६ ॥ गगनीं चालतां विमान ॥ मागुतेनि रघुनंदन ॥ जानकीतें हातीं धरून ॥ निजचरित्र जाण सांगतु ॥ ७७ ॥ तूं ऐकें जानकी सुंदरी ॥ तुझेनि वियोगें दुःख भारी ॥ मी हिंडलों [illegible] ॥ निजनिर्धारीं तें ऐक ॥ ७८ ॥ ॥श्लोक॥ एपार्धिंध्याभिधः

[illegible] ३ आकाश. ६ उड्या. ७ [illegible]

शैलोनदीनदसमन्वितः ॥ एपामेदृश्यते [illegible] चित्रकानना ॥ ५ ॥ सुग्रीवनगरीरम्यावालीयत्रहतोमया ॥ एतन्माल्यवतःशृंगंकिष्किंधोपरिभास्वरं ॥ ६ ॥ ॥ टीका ॥ पैल किष्किंधा[illegible]न ॥ फळीं पुष्पीं मंडित वन ॥ वाळी बळियाढा दारुण ॥ त्याचें भवनें जानकिये ॥ ७९ ॥ बंधूची हिरोनि कामिनी ॥ राज्य करी किष्किंधाभवनीं ॥ वरमदें उन्मत्त होवोनि ॥ बंधु लागोनि दवडिलें ॥ १८० ॥ विध्वंसोनियां वरदासीं ॥ बाणें निवटोनि वाळीसीं ॥ दारेसहित राज्यासीं ॥ क्षणार्धेसीं हरितलें ॥ ८१ ॥ सोडविली सुग्रीवपत्नी ॥ हरितली वाळीची राणी ॥ दोन्ही सुग्रीवासीं देवोनि ॥ राज्याभिपिंचनीं गौरविला ॥ ८२ ॥ तेणें उपकारें दाटला ॥ वानरभार घेवोनि आला ॥ सर्वस्वें निवटला ॥ वर्तो लागला ममाज्ञा ॥ ८३ ॥ व्रतें धरोनि दुर्धर्प ॥ राहिलों प्रस्रवणगिरीस ॥ स्वयें देखतां पर्वतास ॥ येथें चातुर्मास्य क्रमियेले ॥ ८४ ॥ पुढें पाहें पंपासरोवर ॥ जेथें भेटले वानरवीर ॥ पुढें शबरीस्थान पवित्र ॥ जे म्यां सत्वर उद्धरिली ॥ ८५ ॥ पैल शरभंगऋपीची पर्णकुटी ॥ जे तुवांहि देखिली दृष्टी ॥ धिकारोनि ब्रह्मसृष्टी ॥ उठाउठी उद्धरिला ॥ ८६ ॥ आमुचा आश्रम पंचवटी ॥ जेथें येवोनि रावण कपटी ॥ तुज वाहोनियां पाठीं ॥ हरण गोरटी पैं केलें ॥ ८७ ॥ ऐसें अतिप्रीति रावणारी ॥ सांगतां जानकी सुंदरी ॥ तंव विमान गगनांतरीं ॥ त्वरें करी चालिलें ॥ ८८ ॥ सांडूनि मलयाद्री शेपाद्री ॥ प्रस्रवणादी सिंहाद्री ॥ महादेवाचा ब्रह्माद्री ॥ अनंतगिरि वोलांडिला ॥ ८९ ॥ जेथें अत्रि आणि अनसूया ॥ स्वयें भेटले रघुराया ॥ अनुग्रहिली रामजाया ॥ जाणोनि यां भविप्य ॥ १९० ॥ तो सांडोनि अनंतगिरी ॥ विमान चालिलें झडकरी ॥ क्षणें वोलांडिला विंध्याद्री ॥ अतिमनोहर शोभा ज्याची ॥ ९१ ॥ ॥ श्लोक ॥ असौसुतनुशैलेंद्रश्चित्रकूटःप्रकाशते ॥ यत्रमांकैकयीपुत्रःप्रमोदयितुमागतः ॥ ७ ॥ ॥ टीका ॥ सुमध्यमे सुमंगले ॥ ऐक जानकीये वेल्हाळे ॥ आह्मां भेटावया प्रेमळे ॥ दोघेही आले कैकयीपुत्र ॥ ९२ ॥ करोनि पितृकार्य पिंडदान ॥ कष्टीं बोळविले दोघेजण ॥ तो हा चित्रकूट पर्वत जाण ॥ निवासस्थान आमुचें ॥ ९३ ॥

१ अलंकृत. २ नगर. ३ माघन. ४ सैन्य. ५ कठीण. ६ पाठविलें.

पेल मंदाकिनी पुण्यसरिता ॥ वंद्य ब्रह्मादिकां समस्तां ॥ जियेचा शिंतोडा लागतां ॥ उद्धार तत्वतां जड जीवां ॥ ९४ ॥ अंतरिक्ष असतां विमानीं ॥ तळीं दिसे सकळ अवनी ॥ देखोनियां निजधानी ॥ जानकी लागूनि सांगतु ॥९५॥ आमुचे आप्त अंतर ॥ वाल्मीक भरद्वाज मुनिवर ॥ यांचे आश्रम मनोहर ॥ पैल सुंदर देखतु ॥ ९६ ॥ गंगा यमुना अतिविख्यात ॥ माजि सरस्वती अतिगुप्त ॥ गुह्यक आमुचा निजभक्त ॥ नगर विख्यात दिसे त्याचें ॥९७॥ जेथें एकरात्र राहून ॥ बोळविला सुमंत प्रधान ॥ तें हें गुह्यक नगर जाण ॥ अतिपावन जानकिये ॥ ९८ ॥ ॥ श्लोक ॥ एपासादृश्यतेसीतेराजधानीपितुर्मम ॥ अयोध्यांकुरुवैदेहिप्रणामंपुनरागता ॥ ८ ॥ ततस्तेवानराःसर्वेराक्षसाःसविभीषणाः ॥ उत्प्लुत्योत्प्लुत्यददृशुस्तांपुरींशुभकाननां ॥९॥ ॥ टीका ॥ त्याहूनि पुढें अलोलिक ॥ राजधानी अतिरम्यक ॥ पैल दिसत असे देख ॥ आमचा जनक जेथें होता ॥९९॥ ते हे देखतां अयोध्या नगरी॥अतिमंडित माड्यागोपुरीं ॥ पताका तोरणें चौफेरीं॥अतिकुसरी शोभत ॥२००॥ पैल देख राजभवन ॥ अतिमंडित सिंहासन ॥ नित्य जेथें दशरथारोहण॥करीं नमन तयासीं ॥१॥ ऐकोनि श्रीरामवचन ॥ जानकी जाली आनंदघन ॥ केलें साष्टांगीं नमन॥करसंपुट जाण जोडोनि॥२॥तें देखोनि सौमित्र॥जाला अत्यंत आल्हादपर॥केला साष्टांग नमस्कार ॥हर्ष थोर उथळला ॥ ३ ॥ देखोनियां सिंहासन ॥ श्रीरामें घातलें लोटांगण ॥ आनंद उथळला संपूर्ण ॥ वानरगण हरिखले ॥ ४ ॥ अयोध्येचे आराम गहन ॥ वनें उपवनें विश्रामस्थान ॥ देखोनियां वानरगण ॥ करिती गर्जन रामनामें ॥५॥ देती उलटीं किंराणें ॥ नामें गर्जती दीर्घस्वनें ॥ नाचताति वानरगणें ॥ बिभीषणा समवेत ॥ ६ ॥ येरयेरां क्षेम देती ॥ येरयेरां नमस्कारिती ॥ विजयी होवोनि रघुपति ॥ अयोध्येप्रति स्वयें आला ॥ ७ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ पुढें कथा अतिगहन ॥ श्रीरामभरताचें दर्शन ॥ श्रोते अवधान देत स्वयें ॥ २०८ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांश्रीरामअयोध्यादर्शनंनामसप्तमसप्ततितमोऽध्यायः ॥७७॥ ॥ओंव्या॥ ॥२०८॥ ॥श्लोक॥ ॥९॥ ॥एवं॥ ॥२१७॥ ॥छ॥ ॥ ६ ॥

१ पृथ्वी. २ दृष्टी. ३ सनगर. ४ विचित्र. ५ आनंदकें. ६ उपवनें. ७ उड्या. ८ पाप.

॥श्रीमद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ विमानीं बैसोनि रघुनाथा ॥ अतित्वरान्वित जातां ॥ तळीं भरद्वाजें अवचिता ॥ आश्रमीं असतां देखिलें ॥१॥ आश्रमीं असतां भरद्वाजऋषि ॥ आश्चर्य देखिलें आकाशीं ॥ हेमछाया दशदिशीं ॥ चौपासीं पसरली ॥ २ ॥ रविचंद्रातें लाजवीत ॥ प्रकाश शीतोष्णातीत ॥ गगनीं काय असे जात ॥ ऋषि मनांत विचारी ॥३॥ निर्धारोनि पाहे नयनीं॥ तंव परिवारला वानरगणीं ॥ श्रीराम देखिला विमानीं ॥ जनकनंदिनी अंकावरी ॥ ४ ॥ सौमित्रसहित राम होय ॥ सर्व वानर कैंचे होय ॥ राक्षसगणही दिसती पाहे ॥ श्रीराम होय सर्वथा ॥ ५ ॥ माझ्या श्रीगुरूच्या अनागतें ॥ श्रीराम नकरी अन्यथा ॥ निवटूनियां लंकानाथा ॥ शरणागता स्थापिलें ॥ ६ ॥ होय तो शरणागत पूर्ण ॥ राक्षसामाजि बिभीषण ॥ हनुम्या सहित सुग्रीव जाण ॥ वानरगण समवेत ॥ ७ ॥ ऐसें श्रीरामाचें निजविमान ॥ निजगुरूच्या भाष्यावरून ॥ परीक्षा करोनियां पूर्ण ॥ गुणाकार पूर्ण पाहिला ॥ ८ ॥ ॥ श्लोक ॥ पूर्णेचतुर्दशेवर्षेपंचम्यांभरताग्रजः ॥ भरद्वाजाश्रमंप्राप्य ववंदेनयतोमुनिं ॥ १ ॥ गोत्रनामसमुच्चार्यराघवःसहलक्ष्मणः ॥ प्रणतंराघवंदृष्ट्वासानुजंपुनरब्रवीत् ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ माघशुद्धपंचमीपासून ॥ वर्ताळा करितां लेखन ॥ तंव चौदा वर्षे जाहलीं पूर्ण ॥ व्रत संपूर्ण पें जालें ॥ ९ ॥ ऐसा निश्चय मानोनि मनीं ॥ राम सौमित्र लक्षूनि ॥ लोटांगण घालूनि ॥ अतिप्रीति करोनि विनवित ॥ १० ॥ भरद्वाज गोत्रोत्पन्न ॥ भारद्वाज माझें अभिधानें ॥ श्रीरामा तुज अभिवंदन ॥ दीनवचन परिसावें ॥ ११ ॥ स्वस्ति क्षेम विजय यात्रा ॥ केली निवटोनि दशवक्त्रा ॥ तेणें करोनि रघुवीरा ॥ चराचरां आनंद ॥ १२ ॥ परम भाग्याचे आह्मीं पूर्ण ॥ जे पुनरागमनीं रघुनंदन ॥ नयनीं देखिला संपूर्ण ॥ सकळानुष्ठान फळा आलें ॥१३॥ तूं दीनाची माउली ॥ आर्तश्रांताची साउली ॥ निजजना कल्पवल्ली ॥ कृपा वोळावली तुझेनि ॥ १४ ॥ तूं शरणागता शरण ॥ आर्तबंधु आर्तत्राणें ॥ मी तुझें निजदीन ॥ करीं पावन आश्रम माझा ॥ १५ ॥ आश्रमा तुझें आगमन ॥ तेणें सकळ कृतकल्याण ॥ धर्मानुष्ठानाचें फळ पूर्ण ॥ तुझे श्रीचरण देखो

१ सुवर्ण. २ वेष्टिला. ३ भविष्य. ४ नाम. ५ संहारून. ६ दुखर्‍यांचें तरक्षण करणारा.

नि ॥ १६ ॥ तुझेनि पावन आश्रम ॥ तुझेनि पावन स्वधर्म ॥ तुझेनि पावनें स्वकर्म ॥ सर्वोत्तम तुझेनि आह्मीं ॥ १७ ॥ घा
लोनियां लोटांगण ॥ अत्यंत प्रीति रघुनंदन ॥ विनवितांचि स्वयें जाण ॥ आला टाकून प्रेमभावें ॥ १८ ॥ श्रीराम प्रेमाचा
पाहुणा ॥ राम प्रेमाचा अंकित जाणा ॥ प्रेमाचेनि पडिभारें पूर्णा ॥ नझणें आपणा कुळजाति ॥१९॥ हा तरी द्विजवर श्रेष्ठ ॥ऋ
षीश्वरांमाजि वरिष्ठ ॥ भजनयुक्त स्वधर्मनिष्ठ ॥ प्रेम उद्भट त्याहीवरी ॥२० ॥ ऐसियाचें उपेक्षण ॥ सर्वथा नकरी रघुनंदन ॥ त
ळीं उतरिलें विमान ॥ सेवकजन समवेत ॥२१॥ येरें घातलें लोटांगण ॥ केलें साष्टांग नमन ॥ वेगें श्रीराम उचलोन ॥ धरी आ
लिंगून हृदयेंसीं ॥२२॥ श्रीरामें देतां आलिंगन ॥उडालें शून्याचें शून्यपण ॥ देह जाला चैतन्यघन ॥ जीवशिवपण नाठवे॥२३॥
तैसेंचि श्रीरामासि पूर्ण ॥ देतां ऋषीसीं आलिंगन ॥ श्रीरामा नाठवे रामपण ॥ आनंद पूर्ण उथळला ॥२४॥ गूळ भेटे गोडिये
सीं ॥ ऋषि रामाची भेटी तैसी ॥ येरामाजि येरु परियेसी ॥ निजउल्हासीं निमग्न ॥ २५ ॥ तया सुखातें जाणते ॥ दुजेपण कें
चें पाहते ॥ टकमक जाली सकळांतें ॥ चेतवी तेथें कोण कोणा ॥ २६ ॥ तेणें काळें रघुनाथ ॥ आपण आपणा सावध करीत ॥
एकाकी नरमते सद्वितीयमैछत ॥ सत्यश्रुत्यर्थ केला रामें ॥ २७ ॥ आपल्या आपण भक्तिसुख ॥ स्वयें भोगावें सम्यक ॥
देव भक्त होवोनि एक ॥ आलिंगन देखें सोडिलें ॥ २८ ॥ सुटतां दोघांचें आलिंगन ॥ सर्वथा नाहीं दोन्हीपण ॥
तेणेंचि भावें श्रीरामगण ॥ बिभीषणादि नमियेले ॥ २९ ॥ जें सुख श्रीरामभेटीसीं ॥ इतरा आलिंगन तेणेंचि भावेंसीं ॥ सर्व
था भेद मानसीं ॥ नदिसे बुद्धीसीं एकत्वें ॥ ३० ॥ श्रीराम आणि सौमित्र जाण ॥ सुग्रीवादि बिभीषण ॥ हनुम्यासहित वानर
गण ॥ आलिंगिले श्रीरामभावें ॥ ३१ ॥ मांडिलें प्रीतिपूजाविधान ॥ विष्टरोक्त वरासन ॥ तेथें बैसवोनि रघुनंदन ॥ षोडशो
पचारीं पूजिला ॥ ३२ ॥ तैसेंचि सकळ सेवक ॥ बिभीषणादि प्रमुख ॥ भरद्वाजें एकायेक ॥ अतिसम्यक पूजिले ॥३३॥ पुसे ॥ १ ॥
भोजना आज्ञापन ॥ तें नमानीच रघुनंदन ॥ कांहीं नेदीच प्रतिवचन ॥तेणें ऋषिवर जाण सचिंत ॥३४॥ ऋषि देखोनि चिंता

१ पवित्र. २ निर्भरें. ३ झाला, उद्भवला.

क्रांत ॥ विनविता जाला रघुनाथ ॥ क्षमा करावी भोजनार्थ ॥ प्रसन्नचित्त होवोनियां ॥ ३५ ॥ भरत उपवासी मजवीण ॥ त्यजि
ला आहार जीवन ॥ व्रत अंगिकारोनि दारुण ॥ वनवास पूर्ण घेतला ॥३६॥ राजधानी मांडोनी दूरी ॥ वल्कलांबर जटाधारी ॥
भूमिशाई निरंतरी ॥ व्रतधारी पैं जाला ॥३७॥ त्यासि सांडोनि आपण ॥ चौदावर्षे पर्यंत जाण ॥ सर्वथा नाहीं घेतलें अन्न ॥
आजीच भोजन केंवि करणें ॥ ३८ ॥ तुह्मी साधु सर्वज्ञ ॥ निजचित्तीं विवंचून ॥ मज द्यावें आज्ञापन ॥ तेंचि वचन मज
वंद्य ॥ ३९ ॥ ह्मणोनि श्रीरामें आपण ॥ ऋषीस घातलें लोटांगण ॥ तेणें ऋषि विस्मयापन्न ॥ स्वयें रघुनंदन नमि
येला ॥ ४० ॥ पूर्णब्रह्म रघुनंदन ॥ स्वयें असोन आपण ॥ वाढवीत भक्तमहिमान ॥ दीनजनकृपाळू ॥ ४१ ॥ अहंभक्त
पराधीन ॥ ऐसें श्रुतिशास्त्रपुराण ॥ तें दाविलें साचें करोन ॥ भक्तमहिमान वाढविलें ॥ ४२ ॥ राम भक्ताचा अंकिला ॥ राम
भक्ताचा विकला ॥ राम भक्ताचा केला ॥ सत्यत्व या बोला आणिलें रामें ॥ ४३ ॥ ऐसी करोनियां विनंवण ॥ ऋषीनें प्रार्थिला
रघुनंदन ॥ फलआहारा आज्ञापन ॥ द्यावें आपण पैं स्वामी ॥४४॥ ह्मणवोनि विनविला रघुपति ॥ तेणें संतोषला निश्चिती ॥
स्वयें मानोनियां विनंती ॥ निजचित्तीं विवंची ॥ ४५ ॥ विरक्त ब्राह्मण तपोधन ॥ कष्टी फलआहारा लागून ॥ होऊं पाहे खेद
खिन्न ॥ याचें सूचन करावें ॥ ४६ ॥ ऐसी निजचित्तीं राघवें ॥ धरितांचि निजस्वभावें ॥ वनस्पती सर्वभावें ॥ जीवें भावें
बोळल्या ॥ ४७ ॥ सर्वऋतु सर्वकाळ ॥ एकेवेळे बोळले सकळ ॥ वनस्पती फळ मूळ ॥ रसकल्लोळ बोळला ॥ ४८ ॥ शु
ष्कें बोळलीं रसभारें ॥ अफळें दाटलीं फळसंभारें ॥ खाकरें होतीं जीं निःसारें ॥ तीं कोमळांकुरें लसलसलीं ॥ ४९ ॥
सजीव निर्जीव तरुवर ॥ अमृतरसें पैं समग्र ॥ अवघे बोळले एकत्र ॥ बाप रघुवीर कृपाळु ॥५०॥ सरसें विरसें निरसें ॥ अव
घीं बोळलीं ब्रह्मरसें ॥ लाघव केलें राघवेशें ॥ मुनिसंतोषें वसावया ॥५१॥ हा अर्थ नेणोनि मुनी ॥ राम विनविला फळभोजनीं॥
ऋषिवचना संतोषोनि ॥ मस्तकीं मानी श्रीराम ॥ ५२ ॥ ॥ श्लोक ॥ अर्घ्यंचप्रतिगृर्ण्हीष्वश्वोयोध्यायांगनिष्यासि॥तस्यतच्छि

१ जळ. २ सत्य. ३ आधीन. ४ आवडता. ५ कृपायुक्त झाल्या.

रमावाक्यंप्रत्यगृण्हीत्सराघवः ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ स्वामी श्रीरामा परियेसीं ॥ आतां गेलिया अयोध्येसीं ॥ मागुता निजप्रीति देखिजेसी ॥ ऐसें कोणासीं भाग्य आहे ॥ ५३ ॥ हातींचा श्रीराम गेलिया ॥ पुनरपि भेटेल ऐशिया ॥ संतोप मानितां वायां ॥ निजात्मघात स्वयें केला ॥ ५४ ॥ यालागीं रघुनंदना ॥ कृपा करावी दीनजना ॥ यथाशक्ति पाद्यार्घ्य जाणा ॥ केलें तें प्रीतीनें अंगिकारीं ॥ ५५ ॥ ऐसी प्रीतिपूर्वक विनवण ॥ ऐकोनियां रघुनंदन ॥ अंगिकारिली प्रीतिकरोन ॥ दीनजन कृपाळु ॥ ५६ ॥ फळें आणावया ऋपीश्वर ॥ शिष्य धाडी जंव सत्वर ॥ तंव आश्रम मनोहर॥पुष्पीं फळीं अपार लगडला ॥५७॥ सजीव निर्जीव वनस्पती ॥ अमृतरसें वर्पताती ॥ पापाण तेही द्रवती ॥ श्रीरघुपति निजकृपा ॥ ५८ ॥ तेणें अतिसंतोप मानसीं ॥ श्रीरामें कृपा केली ऐसी ॥ आश्रमींच रामपूजेसीं ॥ सकळ सिद्धीसीं वोळलो ॥ ५९ ॥ फळें तोडोनि अतिप्रीति ॥ ऋपीनें आणिलीं शीघ्रगति ॥ सहित वानरांच्या पंक्ती ॥ श्रीरघुपति सुखावले ॥ ६० ॥ विध्युक्त फळभोजन ॥ ऋपीनें संपादिलें पूर्ण ॥ तेणें संतोपे रघुनंदन ॥ माग वरदान ह्मणे द्विजा ॥ ६१ ॥ ऐकोनि वरदाचें वचन ॥ ऋपि संतोपें निमग्न ॥ घालोनियां लोटांगण ॥ काय आपण विनवित ॥ ६२ ॥ ऐकें स्वामी रघुनाथा ॥ तंवचि वासनेची वार्ता ॥ तंवचि मागणियाची कथा ॥ जंव भेटी तत्वतां नाहीं तुह्मी ॥ ६३ ॥ तंवचि आटाआटी साधनाची ॥ तंवचि खटपट तीर्थांची ॥ तंवचि उठाउठी व्रताची ॥ भेटी रामाची जंव नाहीं ॥६४॥ तंवचि वासना अनिवार ॥ तंवचि मनाचा महामार ॥ तंवचि इंद्रियें दुर्निवार ॥ जंव रघुवीर नदेखती ॥६५॥ तंवचि विपय दारुण ॥ तंवचि ऐकिजे अधःपतन ॥ तंवचि वाधा जन्म मरण ॥ जंव रघुनंदन नदेखिजे ॥६६॥ दृष्टि देखतां रघूत्तम ॥ सर्वांगीं वोळगती सकळ काम ॥ मागणें निमालें निःसीम ॥ पूर्णकाम मनोरथ ॥ ६७ ॥ असो दर्शनाची कथा ॥ श्रीरामनाम आठवितां ॥ पूर्णकाम मनोरथा ॥ श्रीरघुनाथा तुझेनि नामें॥६८॥ भक्तकामकल्पद्रुम ॥ तो भेटतां रघूत्तम ॥ आन इच्छा मनोधर्म ॥ ऐसा अधम कोण आहे ॥६९॥ सावध ऐक कृपानिधि॥ होतां तुह्मी आगमनविधी ॥ आश्रमीं वोळगती सकळ सिद्धी॥ ॥ २ ॥

१ तुझ्या. २ भयंकर. ३ प्राप्त होतील. ४ पतित.

मागणें वुद्धि विसरली ॥ ७० ॥ प्रसन्न होऊनि निश्चिती ॥ माग ह्मणतां रघुपति ॥ हेंचि मागणें पुढतपुढती ॥ जें विपय चित्तीं स्फुरों नेदीं ॥७१॥ निर्विपय निरभिमान ॥ निर्विकल्प तुझें भजन ॥ सर्वांभूतीं समसमान ॥ घ्यावें अनवच्छिन्न सर्वकाळ ॥ ७२ ॥ कृपाळुवा रघुनाथा ॥ आणीक नमागें जी सर्वथा ॥ ह्मणोनि चरणीं ठेविला माथा ॥ अतिअवस्था मुनिवरा ॥७३॥ तें देखोनि रघुनाथ ॥ उचलोनि हृदईं आलिंगित ॥ तेणें निर्विपय जालें चित्त ॥ सुख अद्भुत उथळलें ॥७४॥ आधींच तपोधन ऋपि ॥ श्रीरामीं प्रेमा अहर्निशीं ॥ वरी देतां आलिंगनासीं ॥ निर्विपयसुखासीं पावला ॥७५॥ सुख पावतां मुनिवर ॥ अवघे जाले आल्हादपर ॥ वाप कृपाळु रघुवीर ॥ नामें वानर गर्जती ॥ ७६ ॥ देवोनियां ऋपीस वरदान ॥ अस्तु ह्मणे रघुनंदन ॥ तेणें ऋपि सुखसंपन्न ॥ केलें नमन साष्टांगीं ॥ ७७ ॥ करावया अयोध्यागमन ॥ श्रीराम करी विवंचन ॥ चौदा वर्पें लोटलीं पूर्ण ॥ जालें उल्लंघन मर्यादे ॥ ७८ ॥ माझेनि वियोगें भरता ॥ होत असेल अतिचिंता ॥ मर्यादा लोटली तत्वतां ॥ सांडील सर्वथा देहासीं ॥ ७९ ॥ यालागोनि पैं पहिलें ॥ वृत्त पाहिजे पाठविलें ॥ हनुमंतासीं पाचारिलें ॥ आज्ञापिलें अतिशीघ्र ॥८०॥ ॥ श्लोक ॥ मतिमंतंहनूमंतमिदंवचनमव्रवीत् ॥ अयोध्यामद्यगत्वांगच्छतूर्णंवनेचर ॥४॥ शृंगवेरपुरंप्राप्यगुहंगहनगोचरं ॥ वृत्तंनिपादपतयेवक्तव्यंवचनान्मम ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ जो वुद्धीचा सागरु ॥ भावार्थाचा महामेरु ॥आज्ञेचा तरी किंकरु ॥ महावीरु हनुमंत ॥ ८१ ॥ तयासिं वोलावोनि रघुपति ॥ सांगता जाला अतिप्रीति ॥ तुवां जावोनि अयोध्येप्रति ॥ आगमनस्थिति सांगावी ॥ ८२ ॥ वनवासींचा समाचार ॥ रावणवधाचें चरित्र ॥ वंदिमोचन सुरवर ॥वृत्त समग्र सांगावें ॥८३॥ गुहक आमुचा निजमित्र ॥ मार्गीं त्याचें आहे नगर ॥ नामें शृंगवेर पुर ॥ त्यासिं सत्वर भेटावें ॥८४॥ सांगतां आमुचें आगमन ॥ सुखाचा होईल गहन ॥ पावोनियां समाधान ॥ तुझें पूजन करील ॥ ८५ ॥ तेथोनि पुढारें गमन ॥ अतिवेगें करोनि जाण ॥ घ्यावें भरताचें दर्शन ॥ वृत्त संपूर्ण सांगावें ॥ ८६ ॥ भरत आमुचा अनुरक्त ॥ सर्वथा संदेह नाहीं येथ ॥ तरी राजनी

१ पुनःपुनः. २ सर्वत्र, अखंड. ३ लोटलें. ४ नावमी. ५ दास.

धलें ॥ १२० ॥ वधूनि रावण कुंभकर्णे ॥ विजयी जाला रघुनंदन ॥ सुरवरांचें वंदिमोचन ॥ नलागतां क्षण पैं केलें ॥ २१ ॥ सुख देवोनि त्रिभुवना ॥ सहित जानकी लक्ष्मणा ॥ करोनि विमानीं रोहणा ॥ पैल जाण येताती ॥२२॥ शरणागत दोघेजण॥ सुग्रीव आणि बिभीषण ॥ अपरिमित वानरसैन्य ॥ नामें त्रिभुवन गर्जत ॥ २३ ॥ राक्षसांसि देवोनि मुक्ती ॥ रामें उद्धरिली त्रि जगती ॥ नामें महापातकियां गती ॥ अगाध कीर्ति रामाची ॥ २४ ॥ वानर वनचर पालेखाईर ॥ केवळ श्रीरामाचे किंकर ॥ माझें नाम हनुमावीर ॥ गुढी सत्वर घेवोनि आलों ॥ २५ ॥ तुह्मीं श्रीरामाचे निजगण ॥ ह्मणोनि श्रीरामीं आपण ॥ कळवाव या निजागमन ॥ गुढी देवोनि पाठविलें ॥२६॥ आतां स्वस्ति असो तुह्मांसीं ॥ येतो भेटावें श्रीरामासीं॥मज जाणें अयोध्येसीं॥ गुढी भरतासीं सांगावया ॥ २७ ॥ ऐकोनि हनुमंताचें वचन ॥ गुहकें घातलें लोटांगण ॥ वृत्तें नसांगतां संपूर्ण ॥ केंवि प्रयाण करा स्वामी ॥ २८ ॥ ॥श्लोक॥ एवमुक्तस्तुसगुहःसंपरिष्वज्यतंकपिं ॥ हर्षेणमहताविष्टस्तंहरिं पर्यपृच्छत ॥ १० ॥ क्वरामः क्वचवैदेहीक्वबुद्धिमाश्चक्वलक्ष्मणः ॥ ल्हादितास्मित्वयासार्द्धंजलौघेनेवमेदिनी ॥ ११ ॥ ॥ टीका ॥ घालोनियां लोटांगण ॥ विध्युक्त करोनियां पूजन ॥ करिता जाला विनवण ॥ रामलक्ष्मण कोठें स्वामी ॥ २९ ॥ काय सांगों त्यांची महती ॥ निराहारी रघुपति ॥ झडकरीं सांग मजप्रति ॥ सांडूनि निश्चिती पादत्राणें ॥ १३० ॥ कोठें आहे रघुपति ॥ त्वकरीं सांग मजप्रति ॥ सखा सौमित्र तदनुवृत्ती ॥ अनुपम्य ख्याती तयाची ॥ ३१ ॥ श्रीरामसेवेच्या आदरा ॥ वीरें त्यजिली निद्रातंद्रा ॥ तुच्छ करो नियां शरीरा ॥ निःशेप आहारा त्यजियेलें ॥ ३२ ॥ कोठें आहे ते जानकी माता ॥ श्रीरामसेवेलागां तत्वतां ॥ बाळपणीं ता पसता ॥ अतिनिष्ठुरता धरियेली॥३३॥ विमान दाविलें अंबरीं ॥ आह्मांसि नदिसे अद्यापिवरी ॥ मांग काय जालें परी ॥ दी र्घस्वरीं आक्रंदे ॥३४॥ देखोनि त्याचा प्रेमभावो ॥ हनुमंत उचंबळला पहाहो ॥ गुहका शांत होवोनि महाबाहो ॥ गमागमन सांगत ॥३५॥ मार्गी येतां विमान ॥ भरद्वाज अनन्य शरण ॥ होवोनियां रघुनंदन ॥ अतिप्रीतिकरोन प्रार्थिला ॥ ३६ ॥ तेथें

१ आरोहण. २ [illegible] ३ [illegible] ४ [illegible] ५ [illegible] ६ [illegible] आकाशीं.

क्रमोनियां आजिची राती ॥ सर्वथा आतां विमानस्थिति ॥ स[illegible]त सौमित्र सीता सती ॥ येईल रघुपति येणें मार्गे ॥३७॥ सौमित्रें अद्यापि जाण ॥ स्पर्शिलें नाहीं अन्न ॥ अस्थिमात्र जानकी जाण ॥ स्वयें आपण उरलीसे ॥ ३८ ॥ श्रीरामाची गोष्टि पाहे ॥ सर्वथा मज सांगतां नये ॥ ऐशा रीति आली पाहें ॥ त्रैलोक्यीं विजय करोनियां ॥ ३९ ॥ तुमच्या भाग्याची सीमा ॥ सर्वथा करितां नये आह्मां ॥ नित्यस्मरण रघूत्तमा ॥ तुमचा प्रेमा अनुवादे ॥१४० ॥ श्रीरामाचें करिती स्मरण ॥ ते आह्मांसि पूज्य जाण ॥ ह्मणोनि घातलें लोटांगण ॥ स्वयें उड्डाण करिता जाला ॥४१ ॥ ॥ श्लोक ॥ सगतःशीघ्रमध्वानंमहात्माकपिकुंजरः ॥ आससादद्रुमान्फुल्लान्नंदिग्रामेसमंततः ॥ १२ ॥ ॥ टीका ॥ हनुमंताचें उड्डाण ॥ गुहकें स्वयें देखोनि जाण ॥ करोनि साष्टांगें नमन ॥ आनंदमग्न पैं जाला ॥ ४२ ॥ श्रीरामागमनसुख जाण ॥ त्यापुढें तुच्छ ब्रह्मसदन ॥ येणें हरिखें अवघेजण ॥ निषादगण नाचती ॥ ४३ ॥ येरीकडे हनुमंत ॥ पवना मनातें ही लाजवित ॥ वेगें चालिला त्वरित ॥ आक्रमीत गगनातें॥४४॥ अतिबळियाढा कपिकुंजर ॥ मार्ग क्रमोनि सत्वर ॥ पातला नंदिग्राम नगर ॥ महावीर भरत जेथें ॥४५॥ श्रीरामागमन वसंत ॥ मूर्त पातला हनुमंत ॥ तेणें वनश्री शोभत ॥ अतिअद्भुत पुष्पी फळीं ॥४६॥ अफळें आलीं फळासीं ॥ निरंकुरें अंकुरासीं ॥ नीरसें आलीं रसासीं ॥ निर्जीव जीवेंसीं ऊठलीं ॥ ४७ ॥ आला जाणोनि रघुनाथ ॥ अष्टमासिद्धि धांवत ॥ सत्वर पातलिया येथ ॥ हर्पें नाचत येवोनि पुढें ॥ ४८ ॥ तेणें मंडित नगर ॥ सकळलोक भजनपर ॥ श्रीरामध्यानीं अतितत्पर ॥ इंद्रियाचार तद्रूप ॥४९॥ एक करिती हरिकीर्तन ॥ अर्थमय होवोनि पूर्ण ॥ गातां श्रीरामाचे गुण ॥ प्रेमा जाण नावरे ॥१५०॥ प्रेमें युक्त अंतःकरण ॥ पदीं गातां रघुनंदन ॥ अंतरीं ठसावे चिन्ह ॥ होती जाण तद्रूप ॥ ५१ ॥ अलोट कीर्तनाचें सुख ॥ अवघे होती तदात्मक ॥ एक होती रघुकुळटिळक ॥ एक दशमुख पैं होती ॥ ५२ ॥ छेदोनियां श्रीरामाच्या बाणीं ॥ शिरें अर्पिती श्रीरामचरणीं ॥ तंव तंव उल्हास अंतःकरणीं ॥ प्रेमें करोनि डुल्लत ॥ ५३ ॥ एका श्रोतें पैं सर्वज्ञ ॥ करिती श्री

१ सांगे. २ आनंदें. ३ भिल्ल. ४ वायूस.

रामनामश्रवण ॥ अर्थामाजि होवोनि निमग्न ॥ करिती गर्जन रामनामें ॥ ५४ ॥ पदविरपत्ती कीर्तन ॥ कळा विन्यास ठा
ण मान ॥ देखतां ठसावे ज्ञान ॥ तटस्थ पूर्ण तेणें होती ॥५५॥ ऐसे श्रीरामाचे भक्त ॥ अवघे नगर समवेत ॥ धन्य आचार्य भ
रत ॥ श्रीरघुनाथ निजभजनें ॥५६॥ तें देखोनि हनुमा जाण ॥ जाला अत्यंत सुखसंपन्न ॥ एका जनार्दना शरण ॥ अमृतपा
न रामकथा ॥ १५७ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांहनुमंतनंदिग्रामाभिगमनंनामअष्टसप्ततितमोऽध्या
यः ॥ ७८ ॥ ॥ ओंव्या ॥ ॥ १५७ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ १२ ॥ ॥एवं॥ ॥१६९॥ ॥छ॥

१ कौशल्य, ज्ञान.

॥ श्रीमद्रघुरामचंद्रायनमः ॥ ॥ श्लोक ॥ क्रोशमात्रमयोध्यायाश्चीरकृष्णाजिनांबरं ॥ ददर्शभरतंदीनमृषिभिःसहवासिनं ॥ १ ॥ जटिलंमलदिग्धांगंभ्रातृव्यसनकर्षितं ॥ २ ॥ ॥ टीका॥ अयोध्येहूनि क्रोशमात्र ॥ नंदिग्राम भरतनगर ॥ तेथें येवोनि कपिकुंजर ॥ पातला घर भरताचें ॥ १ ॥ तंव वसिष्ठादि ऋषीश्वर ॥ भरतासमीप थोर थोर ॥ व्रतस्थ जाले समग्र ॥ वल्कलांबर कृष्णाजिनीं ॥ २ ॥ तापसवेषी वनचर ॥ कंदमूळ फळाहार ॥ व्रतें धरियेलीं दुर्धर ॥ कृशोदर पैं भरत ॥ ३ ॥ अस्थिचर्म जालें एक ॥ मांस आटलें सकळिक ॥ रुधिर शोषिलें निःशेषें ॥ पंजर देख उरलासे ॥ ४ ॥ श्रीरामाचेनि स्मरणें जाण ॥ भरतदेह वांचला पूर्ण ॥ तेणें भासे देदीप्यमान ॥ जीवन आन असेना ॥५॥ श्रीराम स्वयें वना गेला ॥ विषयभोग सहज चुकला॥ विषयीं असोनि त्याग केला ॥ धैर्यार्थिला महामेरू ॥ ६ ॥ राज्यभोगें पैं समस्त ॥ असतां सर्वथा नातळे चित्त ॥ भोगीं असोनि भोगातीत ॥ अतिविरक्त देहभावा ॥ ७ ॥ सकळ भोगा देवोनि पाणी ॥ देहा तुच्छत्व मानोनि ॥ अहर्निशीं रामचिंतनीं ॥ ख्याति त्रिभुवनीं भरताची ॥८॥ सर्वथा ज्यासिं नमिळे भोग ॥ त्यासीं सहजाचि जाला त्याग ॥ भोगीं असोनियां विराग ॥ अभिनव भाग्य भरताचें ॥ ९ ॥ जेंवि चंदनाच्या संगतीं ॥ सकळ वनींच्या वनस्पती॥अवघेचि चंदन होती॥ बहुत शोभती चौफेर ॥ १० ॥ तैसें भरतें केलें पूर्ण ॥ सकळां श्रीरामभजन ॥ सांडोनियां मानाभिमान ॥ श्रीरामगुण वर्णिती ॥ ११ ॥ एक जाले ते वीतराग ॥ एकीं निःशेष केला त्याग ॥ एक ध्यानस्थ अभंग ॥ कीर्तन चांग पैं एक ॥१२॥ नगरींचे सकळ लोक ॥ श्रीरामालागिं त्यक्तोदकें ॥ भरत नमनालागिं देख ॥ आले सकळिक समकाळें ॥१३॥ तंव भरत चिंताक्रांत ॥ श्रीरामवियोगें संतप्त॥ अतिदुःखें विलाप करित ॥ श्रीरघुनाथ कां नये ॥ १४ ॥ पादुका पुजोनि अतिनिगुतीं ॥ सकळऋषिवरांप्रती ॥ भरत पुसतसे प्रीति ॥ श्रीरघुपति कां नये ॥ १५ ॥ चवदावर्षे लोटलीं पुरीं ॥ दोन दिवस अधिकवरी ॥ श्रीराम नयेचि निर्धारीं ॥ केली खरी उदासता ॥१६॥ श्रीराम पहिलेंचि विरक्त ॥ राज्यभोगा उदासभूत ॥ वरी वनवास जाला प्राप्त ॥ सुख अद्भुत तेणें त्यासीं ॥

१ अला. २ मृगचर्मधारी. ३ समग्र. ४ पूर्ण, श्रेष्ट. ५ नखशी. ६ विलक्षण, अलौकिक. ७ पाणी ही मडेळे. ८ शोक. ९ यथार्थ.

॥१७॥ आत्माराम पैं निश्चित ॥सचिंतनेनें नित्यतृप्त ॥ कायसा राज्य राज्यार्थ ॥ विषय तेथ अतिमिथ्या ॥१८॥ मिथ्या पदा
र्था रघुपति ॥ नातळे सर्वथा निश्चिती ॥ आह्मासि लागली आहे भ्रांती॥वांच्छुं चित्तीं रामभेटी ॥१९॥ काय आह्मीं केली भक्ती॥
कोण आचरलों तपस्थिति ॥ अथवा नव्हों अंतर्वृत्ति ॥ सहोदरें प्रीति रामाचे ॥ २० ॥ तिळएक भासे भेदभान ॥ तेथ सर्वथा
नमनी मन ॥ आह्मीं तरी केवळ मापन्न ॥ केंवि रघुनंदन भेटेल ॥ २१ ॥ पूर्वी विषयलोभें ठकलों ॥ मायामातुळें नागवलों ॥
श्रीरामासि अंतरलों ॥ भोगबुद्धि करोनि ॥२२॥ तेथोनि येतां पैं प्रयासीं ॥ सद्गुरुचि मातें उपहासी ॥ अंगिकारा तूं राज्यासी॥
अभिषेकार्मी करूं दे ॥२३॥ मज सन्मुख सकळ जन ॥ बोलती अभिशाप दारुण ॥ मारूं जातो रघुनंदन ॥ ह्मणोनि जग निंदि
ती ॥ २४ ॥ भेटीं गेलों वनवासीं ॥ तेथेंही जालों अपेशी ॥ सौमित्र मारूं धांवे वेगेसीं ॥ राज्याभिलाषि ह्मणवोनी ॥२५॥ श्री
राम स्वयें आपण ॥ वचन बोलिला अतिकठिण ॥ तुज करूं अभिषिंचन ॥ ह्मणोनि आपण सरसावला ॥ २६ ॥ तेचि काळें दे
हपात ॥ माझा व्हावा त्वरित ॥ कां वांचला जीवें जीतें ॥ पाषाणवत भूमिभार ॥ २७ ॥ पुढें अर्थही तैसाचि जाला ॥ विषयाभि
लाषें वहिलां ॥ राज्य घेवोनि परतला ॥ दृढत्वें कळला लोभ रामा ॥२८॥ हनुमंत ओषधीं समवेत॥गगनीं जातां मार्गस्थ ॥ त्या
सिंहीं केलें उद्वर्त ॥ बाण अवचित सोडिला ॥ २९ ॥ श्रीरामभक्तावरी संधान ॥ दृढ नविचारितां केलें साधन ॥ महापापी आन
कोण ॥ मजहूनि जाण पैं आहे ॥ ३० ॥ अगाध हनुम्याचा बडिवार ॥ विषादें नमानीच अणुमात्र ॥ समाधान वेगवत्तर ॥ म
ज सत्वर दिधलें ॥ ३१ ॥ ऐसें जाणतांही तत्वतां ॥ कोण माझी विषयासक्तता ॥ सर्वे नवचेंचि हनुमंता ॥ लोभें सर्वथा नाडिलों
॥ ३२ ॥ नाहीं वैराग्य कडाडी ॥ निजांगें घालोनियां उडी ॥ भेटी नघेचि तांतडी ॥ धरिली गोडी विषयांची ॥ ३३ ॥ महापात
कांचें फळ दारुण ॥ निश्चयेसीं हेंचि जाण ॥ विषयगोडी पुनःपुनः ॥ सर्वथा मन सांडीना ॥ ३४ ॥ महापातकी विषयीपण ॥ ॥ १ ॥
ह्मणोनियां रघुनंदन ॥ निश्चयें जाला उदासीन॥सर्वथा वदन नपाहे ॥ ३५ ॥ कशासि आहें जीवें जीत ॥ इयें पृथ्वीसीं भारभू

१ नरपशी. २ निजात्मवृत्ति. ३ बंधु. ४ जिंत. ५ श्रेष्ठ, समग्र. ६ मोकळें. ७ दुःख.

त ॥ वृथा जीवोनि काय येथ ॥ अतिनिंदित लोकिकीं ॥ ३६ ॥ उदास होवोनि श्रीराम पाहे ॥ ज्याचें हृदय सांडूनि जाये ॥ ज
ळो त्याचें जीविंत काये ॥ भार नसाहे धरित्री ॥३७॥ आह्मीं तरी अत्यंत आप्त ॥ बंधु रामाचे ह्मणवित ॥ त्यांसि नपाहे रघुना
थ ॥ गेला निश्चित सांडूनि ॥ ३८ ॥ ह्मणोनियां शोकाकुलित ॥ विलापें करी दुःखाक्रांत ॥ नेत्रीं अश्रुधारा स्रवत ॥ पडिला
मूर्च्छित धरेवरी ॥३९॥ शोकें जाळिलें अंतर ॥ प्राण जावा पाहे सत्वर ॥ तैसाचि शत्रुघ्न महावीर॥दुःखें तत्पर रामविरहें ॥४०॥
ऋषीश्वरां तेचि अवस्था ॥ श्रीरामवियोगें भरतें चित्ता ॥ नेत्रीं जलबिंदु स्रवतां ॥ रोमांचितता शरीरीं ॥४१॥ कंठीं बाष्प पैं दा
टती ॥ गात्रें चळचळां कांपती ॥ अनावर प्रेमस्थिति ॥ ऋषि लोळती गडबडां ॥ ४२ ॥ नागरीक लोक समस्त ॥ श्रीरामवि
योगें संतप्त ॥ देहभाव नसांभाळित ॥ अवघे मूर्च्छित पडियेले ॥४३॥ देखोनि भरताची अवस्था ॥ प्रेम नसांडेचि हनुमंता ॥
मूर्च्छित पडिला तत्वतां ॥ होय आंवरिता विवेकें ॥४४॥ सत्वावस्था आंवरोनि तेथ ॥ अगोचर हनुमंत॥होवोनि पाहतसे वृत्तें॥
तंव अद्भुत आणिक जालें ॥४५॥ सकळ दशरथाच्या कामिनी ॥ सवें कैकेयी सुमित्रा दोनी ॥ कौसल्या ज्येष्ठपत्नी ॥ त्वरें करो
नि पातली ॥४६॥ तंव येथें वेगवत्तर ॥ माता देखती विचित्र ॥ भरत पाहतां रघुवीर ॥ दिसे गोचर सकळांसीं ॥४७॥ तेणें जा
ल्या हाहाभूत ॥ काय जाला तो भरत ॥ कोण्या योगें रघुनाथ ॥ येथें मूर्च्छित पडियेला ॥४८॥ काय जाला तो लक्ष्मण ॥ कोठें
गेली जनकनंदिनें ॥ रामें तयांतें सांडून ॥ केलें आगमन येकलें ॥४९॥ ह्मणोनि अवघीं दुःखाक्रांत ॥ करकमळीं ललाट पिटि
त॥सकळा हंबरडा हाणित ॥ देहपात होऊं पाहे ॥५०॥ रामरूपें भरतासीं ॥ माता धरोनि पोटासीं ॥ रुदन करी आक्रोशीं ॥ ह्म
णें मोकलिसी श्रीरामा ॥५१॥ रायासवें सहगमन ॥ करितां तुझे भेटीलागन ॥ अतियुक्ति करोनि जाण ॥ सद्गुरूनें आपण रा
हविलें ॥ ५२ ॥ रामाचे भेटीपुढें ॥ सहगमन तें बापुडें ॥ ह्मणोनियां वाडेंकोडें ॥ निजनिवाडें राहविलें ॥ ५३ ॥ यालागूनि मु
खचुंबन ॥ माता करितसे जाण ॥ कां वा नदेसी प्रतिवचन ॥ कायसें मौन धरियेलें ॥५४॥ धन्य भाग्य तें भरताचें ॥ ध्यान क

१ रुदन. २ गळत. ३ अदृष्ट. ४ शांति. ५ कन्या. ६ मस्तक. ७ निर्धारें.

रितां श्रीरामाचें ॥ सबाह्य तद्रूप जालें साचें ॥ ऐसें ध्यानाचें महिमान ॥ ५५ ॥ श्रीरामरूप देखोनि माता ॥ अतिआक्रोशें वि
लाप करितां ॥ भरत सावध झाला चित्ता ॥ दुःखित माता देखिली ॥ ५६ ॥ येगे पाहें सावधान ॥ तंव राम नव्हे भरत जाण ॥
तेणें अत्यंत उद्विग्न ॥ रघुनंदन नदेखे ॥ ५७ ॥ राम आतां येथें होता ॥ तूतें देखिलें नाहीं भरता ॥ ऐसे बोल बोलतां ॥
जाली माता विव्हळ ॥ ५८ ॥ तेणें भरत अत्यंत ॥ सर्वे जाला दुःखाक्रांत ॥ कांपा नयेचि रघुनाथ ॥ काय ऋपिभांपित ल
टिकेंचि ॥ ५९ ॥ अनागतें रामायणीं ॥ वदली वाल्मीकाची वाणी ॥ ते लटकी जाली कैसेनि ॥ श्रीराम अझूनि नये
चि ॥ ६० ॥ हनुमा येवोनियां येथ ॥ स्वयें बोलिला पुरुपार्थ ॥ शीघ्र आणीन रघुनाथ ॥ तेंही भापित लटिकें काय ॥ ६१ ॥
असो हनुमंताची गोष्टी ॥ असो ऋपीची चावटी ॥ श्रीराम स्वयें वाक्‌पुटीं ॥ बोलिला गोष्टी तेही लटिकी ॥ ६२ ॥ पितृ
आज्ञा पैं नेमस्त ॥ चौदावर्पे वनवासव्रत ॥ संपादोनि इत्थंभूत ॥ येईं निश्चित नेमांतीं ॥ ६३ ॥ श्रीरामाचीं वचनें ऐसीं ॥ तीं
ही व्यर्थ जालीं कैसीं ॥ आतां ठेवोनि काय देहासीं ॥ जीवघातासीं करीन ॥ ६४ ॥ रामावांचूनि धडफुडी ॥ देहहाडाची कोरडी ॥
कोण सोशील जन्मबेडी ॥ घालूं कडाडी देहपाता ॥ ६५ ॥ तें देखोनि हनुमंत ॥ जाला अत्यंत भयाभीत ॥ कठिण भारी र
घुनाथ ॥ चिन्ह पाहवित काय याचें ॥ ६६ ॥ याही उपरी पाहतां चिन्ह ॥ याचें होईल प्राणोत्क्रमण ॥ ऐसें दिसतां निर्वाण ॥
रामागमन नायकतां ॥ ६७ ॥ ह्मणोनि हनुमा लवडसवडी ॥ आठा भावाची परवडी ॥ उभवोनि सात्विकाची गुढी ॥ हाक
फोडी रामनामें ॥ ६८ ॥ ॥ श्लोक ॥ अनुशोचतिकाकुत्स्थेहनूमान्वाक्यमब्रवीत् ॥ प्रियमाख्यामितेवीरशोकंजहिसुदारु
णं ॥३॥ अस्मिन्मुहूर्तेरामेणभ्रावात्वंसंगमिष्यसि ॥ निहत्यरावणंरामोप्रियांलब्ध्वचमैथिलीं ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ सत्वमूर्ति रा
या भरता ॥ सांडूं नको गा जीविता ॥ घेवोनि आलों रघुनाथा ॥ सौमित्र सीतासमवेत ॥ ६९ ॥ उठवोनियां लक्ष्मण ॥ क्षणें नि ॥ २ ॥
वटिला रावण ॥ वंदी सोडविले सुरगण ॥ राज्यीं बिभीपण स्थापिला ॥ ७० ॥ सोडवोनि जनकनंदिनी ॥ राया दशरथामीं

१ वाणी. २ भविष्य. ३ व्यर्थ. ४ सत्वर. ५ प्रकार. ६ संहारिला.

भेटोनि ॥ विजयी जाला राम त्रिभुवनीं ॥ येत विमानीं आरोहोनी ॥ ७१ ॥ मार्गी भरद्वाजें आपण ॥ प्रार्थोनियां रघुनंदन ॥
राहविलें फळभोजन ॥ तेथें जाण गुंतले ॥ ७२ ॥ तुज होत असेल चिंता ॥ ह्मणोनि कळवळा रघुनाथा ॥ याचिलागीं तत्वतां ॥
पुढें मज आतां पाठविलें ॥ ७३ ॥ तंव तैसेंचि देखों येथ ॥ श्रीरामवियोगें समस्त ॥ अवघेही दिसतां दुःखाक्रांत ॥ जैसीं प्रेतें
जीवहीन ॥ ७४ ॥ शोक सांडोनि निश्चितीं ॥ व्हावें सावध समस्तीं ॥ पैल आला रघुपति ॥ भाक निगुती ही माझी ॥ ७५ ॥
ऐकतांचि तो वचनार्थ ॥ अवघे जाले सावचित्त ॥ येवोनि नमिती हनुमंत ॥ आनंदभरित ते सकळी ॥ ७६ ॥ प्राणोत्क्रमण संक
टीं ॥ जेंवि होय अमृतवृष्टी ॥ तेंवि श्रीरामागमनगोष्टी ॥ कपिवाग्पुटीं ऐकिली ॥ ७७ ॥ दुकाळिया जेंवि मिष्टान्न ॥ कीं अव
र्पणीं वर्पे घन ॥ तेंवि हनुमंताचें वचन ॥ आलें जीवन घेवोनी ॥ ७८ ॥ देखोनियां हनुमंतातें ॥ मिठी घालोनियां भरतें ॥ आ
लिंगोनि ठेविला तेथें ॥ जालीं समस्तें सजीव ॥ ७९ ॥ भ्रमबुद्धि हरपे रत्न ॥ तें स्वबुद्धि पाहतां नलभे जाण ॥ दीपागमन हो
तांचि पूर्ण ॥ मांपडे क्षण नलागतां ॥ ८० ॥ तेंवि रामागमन सुखाचा ॥ हनुमा दीप हर्पाचा ॥ मोहांधकारीं बुडतां साचा ॥ जा
ला प्रकाशाचा सुकाळ ॥ ८१ ॥ निरसोनियां मोहांधकार ॥ उजळलें सकळांचें अंतर ॥ अंतरीं प्रकाशला रघुवीर ॥ दुःख सम
ग्र निरसिलें ॥ ८२ ॥ दुःख निरसोनि दुःखदाता ॥ श्रीरामासीं भेटी करितां ॥ ऐसिया सद्गुरूसीं तत्वतां ॥ उत्तीर्णता केंवि घ
डे ॥ ८३ ॥ चिंतामणि दे चिंतितार्था ॥ कल्पतरु कल्पिलें देता ॥ सद्गुरु दे निर्विकल्पता ॥ त्यासीं आतां काय यावें ॥ ८४ ॥ कामधेनूची
दभणी ॥ कामनारूप त्याची देणी ॥ अचिंत्य देणें सद्गुरुवचनीं ॥ उत्तीर्ण त्यालागुनी केंवि होय ॥ ८५ ॥ देऊं परिस धातु अ
र्थ ॥ अर्थ तितुकाही अनर्थ ॥ तेणें नघडेचि उत्तीर्णत्व ॥ अगाध दातृत्व सद्गुरूचें ॥ ८६ ॥ देह उतराई होऊं सद्गुरूसीं ॥ तरी
नश्वरता देहामीं ॥ नैश्वर्य पैं अनैश्वर्यासीं ॥ उत्तीर्ण त्यासीं घडेना ॥ ८७ ॥ आतां एकचि विवंचन ॥ तनु मन सहित धन ॥ कीं
जे सद्गुरूसी निवेदन ॥ तरी उत्तीर्ण कांहीं एक ॥ ८८ ॥ याहूनि वेगळें आणिक ॥ नदिसे पदार्थ असंख्य ॥ सर्वस्वें अर्पोनियां दे

१ सद्य, संपूर्ण. २ भेट. ३ सर्व. ४ नापूत. ५ उतराई. ६ निश्चल मन. ७ नाशिवंतपणा. ८ अर्पण.

ख ॥ चरणीं मस्तक ठेवणें ॥८९॥ ऐसा करोनि निर्धार ॥ चरणीं माथा पैं सत्वर ॥ ठेवोनि नमिला कपींद्र ॥ मौन्येंकरोनि सत्वर पैं भरतें ॥ ९० ॥ कौसल्यादि माता अशेष ॥ सुमंतादि प्रधान देख ॥ आनंदभरित होवोनि लोक ॥ कपिनायक नमिये ला ॥९१॥ दुःख निरसिलें सकाळिक ॥ आनंद जाला अलौकिक ॥ नामें गर्जती येकयेक ॥ रघुनायक निजविजयी ॥९२॥ येरयें रां क्षेम देती ॥ येरयेरां आलिंगिती ॥ खांदीं घेवोनि मारुती ॥ नाचताती आनंदें ॥ ९३ ॥ दीपावली नीरांजनें ॥ हनुमंतासीं अक्षय वाणें ॥ जीवभावाचीं वळिदानें ॥ सांडिती पवनपुत्रावरूनि ॥९४॥ घ्राहांटिली निशाण भेरी ॥ गगन गर्जे मंगलतुरीं ॥ गुढिया तोरणें घरोघरीं ॥ प्रीति थोरी उत्साहो ॥ ९५ ॥ घरोघरीं मंगलार्चनें ॥ प्रीति मांडिलीं कीर्तनें ॥ मृदंग श्रुतिमधुरगाणें ॥ टाळ चिपळया जाण समवेत ॥ ९६ ॥ उपांगें वाजती अतिगंहिर ॥ तुळसी माळा परिकर ॥ सुमनवृष्टि अतिसादरें ॥ होती अपार कीर्तनें ॥ ९७ ॥ तें देखोनि हनुमंत ॥ अत्यंत जाला आनंदभरित ॥ प्रधान बोलावोनि सुमंत ॥ स्वयें सांगत तयांसीं ॥ ९८ ॥ निवांत काय होसी मानसीं ॥ जाणें श्रीरामभेटीसीं ॥ वेगीं करावया सामग्रीसीं ॥ दळभारेंसीं संजोगा ॥९९ ॥ प्रेमें विकळ भरत ॥ शत्रुघ्न तैसाचि तेथ ॥ तुह्मीं संपादोनि समस्त ॥ चला रघुनाथ दर्शना ॥ १०० ॥ ऐकोनियां ते वाणी ॥ भरत उठिला तत्क्षणीं ॥ लागला हनुमंताच्या चरणीं ॥ भली आठवण दिधली ॥ १ ॥ नाहीं तरी आह्मीं येथ ॥ पडिलों असतों तटस्थ ॥ कोण करिता सावचित्त ॥ श्रीरघुनाथदर्शना ॥ २ ॥ ऐकोनि भरताचें वचन ॥ हनुमा घाली लोटांगण ॥ करीत अतिप्रीति विनवण ॥ सावधान परियेसीं ॥३॥ प्रेमा ह्मणजे सत्वावस्था॥राम तिहींगुणा परता ॥ गुणीं पहातां तत्वतां॥ राम सर्वथा भेटेना ॥ ४ ॥ ह्मणोनियां अतिसावधान ॥ निःशेष रज तम त्यागून ॥ सत्वावस्था उठली जाण ॥ तीही आपण जिरवावी ॥५॥ प्रेमावस्था मूर्च्छितवृत्ति ॥ येथें श्रवण कोणाप्रति ॥ कोण पावे अर्थप्राप्ति ॥ श्रोते निश्चितीं तटस्थ ॥६॥ जेथें गुणाचें आवरण ॥ तेथें कैंचें रामदर्शन ॥ ह्मणोनि साधकें आपण ॥ सर्वथा गुण जिंकावे ॥७॥ निःशेष गुणाचा निरासं तें मोक्ष

१ समग्र. २ घाबरिले. ३ वाजविली. ४ वाद्यें. [illegible] मंजुळ. ६ विचित्र. ७ आच्छादन. ८ नाश.

पुरीसीं होय वासं ॥ तुह्मीं तरी तेथिंचे क्षितीश ॥ आणि अनुज रामाचे ॥८॥ ह्मणोनि तुझी तत्वतां ॥ गिळोनियां सत्वावस्था ॥ चला भेटूं रघुनाथा ॥ अतिसत्वरता निघावें ॥९॥ पाक जरी जाल्या निर्गुती ॥ तरी वाफ जिरों देती॥बाहेर निघाल्या शीघ्रगती॥ राहे निश्चिती अपक्व ॥११०॥ तेंवि रजतमाचा निरासें ॥ सत्व वाढलें असमसाहसें ॥ तेंही जिरतां सावकाश ॥ राघवेश तें भेटे ॥११॥ विषयेंद्रिय गुणग्राम ॥ रहित स्वसुख आराम ॥ तें बोलिजे श्रीराम ॥ सिद्धांत परम उपनिषदीं ॥ १२ ॥ ऐसी श्री राम संस्थां ॥ आह्मीं ऐकों परंपरता ॥ तरी हे उफराटी वार्ता ॥ तुजप्रति कथा आह्मीं सांगों ॥ १३ ॥ तूं आमचा माता पिता ॥ स्वामी गुरु कुळदेवता ॥ जैसा राम तैसा तूं भरता ॥ अतिउद्धतां स्यां केली ॥ १४॥ ह्मणोनि घातलें लोटांगण ॥ क्षमा करावी आपण ॥ आणीक एक ऐकें चिन्ह ॥ अधिकार पूर्ण असे आह्मां ॥ १५ ॥ बाळका बोलों शिकवी माता ॥ तीपुढें तें वाचाळता ॥ करितां सुखावे माता ॥ परी सर्वथा क्षोभेना ॥१६॥ तेंवि तुमचीं बाळें आह्मीं ॥ ह्मणोनि वल्गेजों निजधर्मी ॥ नविचारितां सेवक स्वामी ॥ निजकृपा तुह्मीं संतोषा ॥ १७ ॥ ऐकोनि हनुमंताचें वचन ॥ भरत जाला सुखायमान ॥ हृदईं धरिला आलिंगून॥ तूं जिवलग पूर्ण रामाचा ॥१८॥ आह्मीं ह्मणऊं सहोदर ॥ परी राम नेणों साचार ॥ वृथा वाहों शरीरभार ॥ घेवोनि आहार नाशिवंत ॥१९॥ रामविस्मरणें आहार देख ॥ जठराग्नि त्याचा शुद्धपाक ॥ सर्वथा नकरी देख ॥ करोनि नरक पैं सांडी ॥ १२० ॥ अग्नि क्षोभलियाचें लक्षण ॥ अहर्निशीं विषयचिंतन ॥ अवस्था उन्मत्त पूर्ण ॥ नरक लक्षण या नांव ॥२१॥ उद्धतपाकाचें लक्षण ॥ सर्वेंद्रियीं सावधान ॥ अनिमेष रामस्मरण ॥ होवोनि प्रसन्न अग्नि करी ॥ २२ ॥ आपुली निजतेजदीप्ति ॥ श्रीराम भक्ताच्या हातीं ॥ अग्नि देत संतोषस्थिति ॥ तेणें शोभती देदीप्यमान ॥२३॥ हें तुझ्या ठाईं प्रत्यक्ष॥हनुमंता दिसे सावकाश ॥ श्रीरामतेजें स्वप्रकाश॥त्रैलोक्यास मंडण ॥२४॥ आतां असोत या वित्पत्ती॥असदारोपण ह्मणजे स्तुति ॥ तरी ते नघडे निश्चिती ॥ तुझी ख्याति अनिवार ॥२५॥ जितकी श्रीरामाचीकीर्ति ॥ तितकी तुझी ख्याती मारुती॥ह्मणोनि माथा चरणाप्रति ॥ ठे

१ वसती. २ धाकटे बंधु. ३ समग्र. ४ नाश. ५ अग्नेन. ६ स्थिति. ७ मूर्तता. ८ बरूं ९ मग्न, समग्र. १० विचार. ११ मिथ्यारोप.

वोनि कपिपति नमियेला ॥ २६ ॥ ॥ श्लोक ॥ प्रत्याख्यानंनमेवीरवदामिवदकिंप्रियं ॥ गवांशतमहस्त्रंवाग्रामाणांचशतंवरं
॥ ५ ॥ ॥टीका॥ प्रेमाचेनि पडिभरें ॥ योग्यायोग्य पैं नसेरे ॥ हनुमंतासीं अत्यादरें ॥ नृपवरें विनविलें ॥ २७ ॥ अतिप्रिय रा
मकथा ॥ विजययात्रा हनुमंता ॥ तूं सांगितली तत्वतां ॥ काय आतां तुज देऊं ॥ २८ ॥ प्रीतिपूर्वक परियेसीं ॥ जे अपेक्षा अ
सेल मानसीं ॥ ते सांगावी मजपासीं ॥ शंका मानसीं नधरावी ॥ २९ ॥ देऊं गांईचीं शतसहस्त्रें ॥ देश नगरें अपारें ॥ किंवा
धान्याचीं कोठारें ॥ धनभांडारें असंख्यात ॥ १३० ॥ इंद्रपद लोकपाळेसीं ॥ पाताळपन्नग अमृतेसीं ॥ सत्यलोक पैं मागसी ॥
कैलासवैकुंठासीं देईन ॥ ३१ ॥ काय अपेक्षित तुझ्या चित्ता ॥ शीघ्र आज्ञापीं पवनसुता ॥ तेणें आश्चर्य हनुमंता ॥ भरतप्र
ताप देखोनि ॥ ३२ ॥ अतिशयें सुखवोनि चित्तीं ॥ हनुमा विनवित भरताप्रति ॥ अगाध तुझी उदारशक्ती ॥ बंधु नि
श्चिती रामाचा ॥ ३३ ॥ जैसी श्रीरामाची निजख्याती ॥ तैसीच तुझी प्रतापशक्ती ॥ दानीं देतां त्रिजगतीं ॥ अटक निश्चि
तीं नाहीं तुझां ॥ ३४ ॥ आह्मीं तुमचे अनुचर ॥ केवळ श्रीरामाचे किंकर ॥ श्रीरामभजनें चराचर ॥ नाहीं दुस्तर हरिभक्ता
॥३५॥ श्रीरामाचें ध्यान करितां ॥ ब्रह्मादिकां दुस्तर चिंता ॥ आमचें पद घ्यावया तत्वतां ॥ ध्यान रघुनाथाचें करितात ॥ ३६ ॥
ह्मणोनि ब्रह्मादि अमरकोडी ॥ विघ्नें उठविती कडाडी ॥ दावोनि विषय नानागोडी ॥ पाडिती मुरकुंडी मनाच्या ॥ ३७ ॥ तथा
पि निश्चयाचे भक्त ॥ सर्वथा नव्होती ध्यानच्युत ॥ ते विपर्याचा श्लोकार्थ ॥ सावधचित्त परियेसीं ॥ ३८ ॥ ॥ श्लोक ॥ त्रिभुवनवि
भवहेतवेप्यकुंठस्मृतिरजितात्मसुरादिभिर्विमृग्यात् ॥ नचलतिभगवत्पदारविंदाल्लवनिमिषार्धमपिसवैष्णवाग्र्यः ॥६॥ ॥टीका॥
सुरासुरांचिया पंक्ती ॥ ज्यालागीं नाना साधनें करिती ॥ तरी त्यांसीं नव्हे प्राप्ति ॥ दुःप्राप्य निश्चिती त्रिलोकीं ॥ ३९ ॥
तेंवि त्रिलोकींचें राज्य सर्वही ॥ महासिद्धी समवेत पाहीं ॥ हात जोडोनि भक्ताच्या ठाईं ॥ तिष्ठती लवलाहीं दास्यत्वें
॥ १४० ॥ भगवंतचरणारविंदाहून ॥ जरी क्षण एक काढी मन ॥ तरी तितुकें हीं त्यासिं देऊन ॥ ह्मणवोनि जाण तिष्ठ

१ निर्भ. २ नाटकें. ३ अमित, विस्त[illegible]ग. ४ संकट, ५ [illegible]वेंद्र. ५ सेवक. ६ दे. ७ अनन्त, सा र. ८ स्थानभ्रष्ट.

ती ॥४१॥ परी हा निष्टंक दादुला ॥ दुस्तर धैर्यांथिला ॥ चरणध्यानें करोनि वहिला ॥ क्षणही मनाला काढीना ॥ ४२ ॥ चर
णध्यानाचा तो क्षण ॥ त्रिभुवनविभवें त्यावरून ॥ सिद्धी सहित वोंवाळून ॥ निंबलोण सांडित ॥ ४३ ॥ भक्त जिज्ञासु साध
क ज्ञानी ॥ तयांमाजि अग्रगणी ॥ लवनिमिष्यार्ध ही चरणीहूनि ॥ लोभें मन काढीना ॥ ४४ ॥ कोणते ह्मणसी चरण ॥ ऐक
त्याचेंही लक्षण ॥ आदिकरोनि त्रिनयन ॥ करिती ध्यान जयाचें ॥४५॥ ब्रह्मा जोकां सृष्टिकर्ता ॥ त्रैलोक्यासीं सर्जनें करिता॥
सत्यलोक राज्यभोक्ता ॥ वेद मूर्तिमंत तये स्थानीं ॥४६॥ जेथें सत्य मूर्तिमंत ॥ तप मूर्तिमंत तेथ ॥ महासिद्धि होवोनि मूर्त ॥
नित्य नांदत जये स्थानीं ॥ ४७ ॥ ऐसिया भोगाची विश्रांति ॥ ब्रह्मयासिं नमनेचि सर्वार्थी ॥ मग वैसोनि एकांतीं ॥ चरण चिं
ती हरीचे ॥४८॥ तरी सहसा नव्हे प्राप्ति ॥ मग लाजोनि प्रजापति ॥ पोटा आला लक्ष्मीपति ॥ चरणप्राप्ति तरी नव्हे ॥४९॥ते
साच जाण शूळपाणी ॥ त्रिनयन कैलासभुवनीं ॥ उमेसारिखी कामिनी ॥ अनुदिनीं भोगेसीं ॥ १५० ॥ नंदी भृंगी आदि म
हागण ॥ विद्यानिधी हृदयरत्न ॥ तेणें नपवेचि समाधान ॥ मग त्यागून निघाला ॥ ५१ ॥ सर्वस्वें त्यागोनि शूळपाणी ॥ हा
तीं पाईं राख लावोनि ॥ ध्यानस्थ वैसला स्मशानीं ॥ चरणचिंतनीं रामाच्या ॥५२ ॥ हृदईं ध्यान चरणाचें ॥ मुखीं नाम श्रीरा
माचें ॥ मुकुटीं भूषण निष्कर्माचें ॥ तीर्थ रामाचें परिकरं ॥५३॥ तोही ठकिला हरिमाया ॥ सांडोनि श्रीरामाच्या पायां ॥ आ
ला मोहनी पुसावया ॥ द्रवोनि वीर्या पडिला तो ॥५४॥ तेथें इंद्र वरुण कुबेर जाण ॥ यांची गणना करी कोण ॥ पावावया हरि
चरण ॥ सामर्थ्य जाण तयां नाहीं ॥५५॥ ऐसे दुःप्राप्य श्रीरामचरण ॥ ते भक्तां लाधले संपूर्ण ॥ तें सांडूनि इच्छी आन ॥ ऐ
सा अभागी कोण त्रिजगतीं ॥५६॥ तूं सूर्यवंशीं नृपति ॥ आणि अनुज रघुपति॥याचकें याचितां तुजप्रति॥स्वयें त्रिजगतीं अर्पि
शी ॥५७॥ मी किंकर तुझें साचार ॥ हेंचि मागें उत्तरोत्तर ॥ श्रीरामचरणाहूनि अन्यत्र ॥ वांच्छा कोठें नवचावी ॥ ५८ ॥ ह्मणो
नि घातलें लोटांगण ॥ तेणें भरत सुखायमान ॥ श्रीरामाचें यथार्थ ज्ञान ॥ तुजसीं जाण कळलेंसे ॥५९॥ श्रीराम मांडोनि आ

१ निश्चल. २ श्रेष्ठ. ३ ऐश्वर्य. ४ उत्पत्ति. ५ शंकर. ६ सुंदर, पवित्र. ७ प्राप्त. ८ कनिष्ठ बंधु. ९ दास.

न ॥ जो कां वांच्छी धन मान ॥ त्यासीं श्रीरामाचें ज्ञान ॥ सर्वथा जाण दुर्लभ ॥ १६० ॥ नमन करोनि कपीसीं ॥ आलिंगिला अतिप्रीतीसीं ॥ दान उद्‌घाटिलें वाचेसीं ॥ तेंतें याचकांसीं देता जाला ॥६१॥ दिधलें गाईंचें सहस्त्र ॥ धान्य कोठारें अपार ॥ अश्व गज दानाचे भार ॥ भरतें अपार वांटिले ॥६२॥ दिधलीं घनाचीं भांडारें ॥ देश पुरें नगरें ॥ भरतें वांटिलीं परिकरें ॥ लु[१]लु दानभरें निमालीं ॥ ६३ ॥ श्रीरामागमनें विशुद्ध ॥ याचकासीं जाला परमानंद ॥ पळले संतर्तीचें दोंद ॥ आनंदकंद श्रीराम ॥६४॥ भरत वांटित प्रीतिकरी ॥ याचकांचे इच्छेवरी ॥ तंव याचकांचा दुकाळ भारी ॥ रामगमनेंकरी संतृप्त यांचा ॥६५॥ ऐसीं देवोनियां दानें ॥ भरत आनंदीं निमग्न ॥ तंव विनवी वायुनंदन ॥ चला रघुनंदन दर्शना ॥६६॥ येथेंचि विलंब लागला पाहें ॥ श्रीराम येईल लवलाहें ॥ मग पुढें जावोनि काये ॥ चला लवलाहें दर्शना ॥६७॥ ऐकोनि हनुमंताचें उत्तर ॥ अवघे उठले वेगवत्तर ॥ सिद्ध होवोनि समग्र ॥ जाती रघुवीरदर्शना ॥६८॥ शरण एका जनार्दना ॥ भरत आणि रघुनंदना ॥ सप्रेम भेटी दोघांजणा ॥ त्या निरूपणा राम वदवी ॥१६९॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांभरतहनुमंतदर्शनंनामएकोनाशीतितमोऽध्यायः॥७९॥ ॥ओंव्या॥ ॥१६९॥ ॥श्लोक॥ ॥६॥ ॥एवं॥ ॥१७५॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ आलें. २ विचित्रें. ३ लुटें. ४ सत्वर.

॥श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ सुमंता आज्ञापी मारुती ॥ शीघ्र संयोगीं सैन्यसंपत्ती ॥ येरें ऐकतां अतिप्रीति॥ आनंद चित्तीं उथ ळला ॥१॥ तेणें आनंदें करोनि जाण ॥ घातलें मारुतीसीं लोटांगण ॥ सेनापतीसीं आज्ञापन ॥ केलें आपण सुमंतें ॥२॥ आ पुलाले दळभार ॥ सिद्ध करा अतिसत्वर ॥ भरत निघाला वेगवत्तर ॥ श्रीरघुवीरदर्शना ॥३ ॥ तंव भरतें करोनियां दान ॥ सु खी केले दीनजन ॥ आनंदमय प्रसन्नवदन ॥ काय गर्जोनि बोलतु ॥४॥ भवशत्रुविनाशना ॥ ऐकें सुबंधु शत्रुघ्ना ॥ सेनापति सीं करोनि आज्ञा ॥ सहितप्रधाना सिद्ध करीं ॥ ५ ॥ ॥ श्लोक ॥ श्रुत्वातस्यतदावाक्यंभरतःसत्यविक्रमः ॥ क्षिप्रमाज्ञापया मासशत्रुघ्नंपरवीरहा ॥१ ॥ दैवतानिचचैत्यानिवेश्मानिनगरस्यच ॥ विचित्रैर्गंधमाल्यैश्चाभ्यर्च्यंतामितिमर्वशः ॥ २ ॥ भरत स्यवचःश्रुत्वाशत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ तदादिश्यसहस्त्राणिचोदयामासवीर्यवान् ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ मारुतीवचनें भरत ॥ राम गमनें हर्षयुक्त ॥ तेणें आनंदें अत्यद्भुत ॥ चित्तीं अत्यंत उथळला ॥ ६ ॥ तेणें पूर्णानंदें करून ॥ आज्ञापिला शत्रुघ्न ॥ नगर शृं गारावें संपूर्ण ॥ जेणें रघुनंदन सुखावे ॥७॥ ऐकोनि भरताचें वचन ॥ अतिआल्हादें शत्रुघ्न ॥ सेनापतीस आज्ञापन ॥ करो नि सैन्य सिद्ध केलें ॥८॥ नगर शृंगारिलें प्रीति ॥ देवसदनें[२] अतिनिगुती ॥ मुक्त[३]घोष पें झळकती ॥ देखतां निश्चिती मन निं वे॥९॥ यंत्रपीठीं आवरणें जैसीं ॥ कीं ध्यानस्था सिद्धी वोळे आपैसी ॥ नक्षत्रमाळा परिधी तैसी ॥ चिद्रत्नेसीं झळकती ॥१०॥ स्वर्गभोगाची जे गोडी ॥ तेचि जाली दृढ बेडी ॥ छेदावया लवडसवडी ॥ दृढ आवडी श्रीरामीं ॥ ११॥ भेटावया श्रीरघुपति॥ धरूं भरताची संगति ॥ ह्मणोनियां शीघ्रगति ॥ नक्षत्रें प्रवेशती माळेमाजि ॥१२॥ मध्यपीठ अतिशुद्ध ॥ वरी श्रीरामपादुका विशुद्ध ॥ दर्शनमात्रें महाबोध ॥ परमानंद उपासकां ॥ १३ ॥ वर्णितां तेथिचा महिमा ॥ सरस्वती लाजे ब्रह्मा ॥ भरता चिया भजनधर्मा ॥ वेदा सीमा न करवे ॥१४॥ सभामंडपीं पटशाळा ॥ शृंगारिली कुशळ कळा ॥ सुखी व्हावया जनकबाळा॥ अतिमोहळा पें केला ॥ १५ ॥ स्त्रियांची सभा अंगनाशाळा ॥ शृंगारिल्या सुमनमाळा ॥ भांडारगृहीं चित्रशाळा ॥ शेजार शा

१ लोटला. २ देवळें. ३ मोत्यांचे घोस. ४ रम. ५ येई. ६ आवरण, सीमा.

ळा निजगृहें ॥१६॥ वनवासींचा श्रम समस्त॥ देखतांचि पैं सात्यंत॥सकळ निरसोनि जाय तेथ ॥ऐसें अद्भुत रचियेलें॥१७॥अश्व
शाळा गजशाळा ॥ कापडगृहें शस्त्रशाळा ॥ कंडणी पेषणी पाकशाळा ॥ जळशाळा मनोहर ॥ १८ ॥ नगर शृंगारिलें कोडें ॥
श्रीरामकीर्तीचे हुडे ॥ ध्वज उभारिले चहूंकडे ॥ देखतां उडे भवभय ॥ १९ ॥ पताका इतिहास अंबरीं ॥ देखतां एकवार श्रव
णांतरीं ॥ आनंद होतसे बहुता परी ॥ चिदंबरीं रहिवासु ॥२०॥ मुक्ताभिमानें शिणले ॥ ते श्रीरामभेटी आले ॥ नगरीं अनु
ष्ठान मांडिलें ॥ अधोमुख धांपेसीं ॥२१॥ श्रीरामदर्शनें त्वरित ॥ मुक्तिमी मोक्ष निश्चित ॥ येणें निश्चयें मुक्ति सतत ॥ वोळं
बत दर्शना ॥२२॥ भक्ति पल्लव परिकरें ॥ श्रीरामप्रेमें सांद्रें ॥ पालविती वेगवत्तर ॥ श्रीरघुवीर दर्शना ॥ २३ ॥ मांडिया गो
पुरांचिया परी ॥ सांगतां अनुपम्य भारी ॥ कांहीं सांगेन संकेताकारी ॥ श्रोतीं समर्थी क्षमा कीजे॥२४॥प्रथम मोक्षाची पुरी ॥
जे दुर्लभ सुरासुरीं ॥ आत्माराम राज्य करी ॥ तेथींची थोरी केंवि वर्णवे ॥ २५ ॥ मुळीं अधिष्ठान श्रीराम एक ॥ चैतन्यगारू
डी सुरेख ॥ त्यावरी नगर रचिलें देख ॥ विराजे सुरेख नगरश्रिया ॥२६॥ शुद्धाच्या ठाईं सहजस्थिति ॥ अहमात्मिक उठ स्फू
र्ती ॥ तैसा पाया गृहाप्रति ॥ बांधलीं जोतीं नेमस्त ॥ २७ ॥ जेंवि त्रिगुणाची उभवणी ॥ तेंवि जोतियां मेखा तिन्ही ॥ मुळीं
च्या चैतन्या खेवणी ॥ निश्चयें करोनि बैसविल्या ॥ २८ ॥ पाचूंचे खांबाची परिकर ॥ प्रतिगृहीं मनोहर ॥ जेंवि पंचभूत प्रका
र ॥ धरी भार चराचर ॥२९॥ उथाळीं पोळियांचीं शोभत ॥ जेंवि नेमस्त धातु सात ॥ त्याही चिद्रत्नीं जडित ॥ अतिमंडित
निजतेजें ॥ ३० ॥ दहा गवाक्षें निजनिर्वडी ॥ दाविती नानापरवडी ॥ परी ते येकाप्रकाशाची वोढी ॥ दाविती गोडी एक
त्वें ॥ ३१ ॥ सकळा प्रावरण वस्तूचें ॥ तैसें शेकार गृहाचे ॥ निवासस्थान आत्मयाचें ॥ श्रीरामाचें निजनगर ॥ ३२ ॥ चुको
नि मुळींचें एकपण ॥ द्वैत दुखणा भरलें पूर्ण ॥ त्यासि बहुसाल भासती खण ॥ नुगवे जाण सर्वथा ॥३३॥तळीं वरी येतां जातां॥ ॥ १ ॥
कोटीकोटी फेरे खातां ॥ मूळ नसांपडे सर्वथा ॥ बाह्य पाहतां भरलें तेंउतें ॥ ३४ ॥ मोक्षपुरी अयोध्याभवन ॥ अनुपम्य तेथी

१ नामुन. २ पिठाण्या. ३ कौतुके. ४ बुरुज. ५ विचित्र. ६ ओटि. ७ जडीत. ८ निडरता.

ची रचन ॥ वरी शृंगारिता शत्रुघ्न ॥ अतिविचक्षण श्रीरामभ्राता ॥३५॥ भवशत्रूचा संहार करी ॥ नित्य विराजे मोक्षपुरी ॥ म्ह
णोनियां नाम निर्धारी ॥ अतिकुसरी शत्रुघ्न ॥३६॥ तेणें नगराची रचन ॥ शृंगारिलें प्रीतिकरोन ॥ अलौकिक तेथिचें महिमान॥
श्रीरघुनंदन सुखार्थ ॥३७॥ रथ्यांतरी वोडेकोडें॥विजु पिळोनि घातले सडे॥प्रकाश पडिला निजनिवाडें ॥ मशक त्यापुढें मत्यलो
क ॥३८॥ नवल अयोध्येची परी॥चिंतामणीची चिंता हरी॥कल्पतरूची कल्पना वारी॥परिसावी निवारी जडत्व कालिमा॥३९॥द
र्शनें दैन्य दवडी॥अमृताची माल काढी॥स्वानंदाची निजगोडी॥नांदे उघडी अयोध्येमाजि ॥४०॥ नगराबाह्य प्रदेशीं ॥ आराम
नित्य जीवशिवासीं ॥ सर्वकाळीं वसंतासीं ॥ अयोध्येसीं विश्रांती ॥ ४१ ॥ प्रेमोत्फुल्लीं कमळें शुद्ध ॥ गुंजारवती रामशब्द ॥
ऐकोनि गंधर्व जाले स्तब्ध ॥ सामवेद मौनावे ॥ ४२ ॥ प्रबोध पारवे घुमघुमत ॥ तेणें शारदा चवकते ॥ देवगुरु विस्मित तेथ॥
पडे तटस्थ सुरसिद्धां ॥४३॥ डोलत द्राक्षींचे पैं घड ॥ मुक्त परिपाकें अतिगोड ॥ सकळ कामाचे पुरवीत कोडें ॥ गोडिया गोड
ते गोडी ॥४४॥ च्यूतवृक्षाचे ठाईं जाण ॥ अच्युत फळें परिपक्व पूर्ण ॥ रसें स्रवती उलोन ॥ गोडी गहन तयांची ॥४५॥ दाळिं
बें उलली मदभारें ॥ बीजें झळकती विचित्रें ॥ ज्ञान कर्म उपासनाधारें ॥ रस रघुवीरें सेवावया ॥ ४६ ॥ वनामाजि अतिप्री
ति ॥ श्रीरामाची गुण कीर्ति ॥ कोकिळा पंचमें कूजती ॥ तेणें मौनावती सामवेद ॥ ४७ ॥ शुकें बोलती सिद्धांत ॥ तेणें लाज
विला वेदांत ॥ श्रीरामागमनें वसंत ॥ पातला मूर्तिमंत होवोनि ॥४८॥ ऐकोनांचि श्रीरामागमन ॥ सिद्धि पातल्या धांवोन॥अ
योध्येच्या विंदी जाण ॥ स्वयें आपण झाडिती ॥४९॥ रिद्धि सिद्धि करिती मार्जन ॥ रमा रंगमाळालेखन ॥ स्वयें करीतसे आ
पण ॥ श्रीरामागमनसंतोषें ॥ ५० ॥ येरीकडे वीर भरत ॥ श्रीरामदर्शना उदित ॥ निघाला अतित्वरान्वित ॥ सैन्या सम
वेत गजरेसीं ॥५१॥ ॥श्लोक॥ अपरेमुक्तपुष्पैश्चसवर्णैःपंचवर्णकैः ॥ राजमार्गमसंबद्धंस्तुवीतशतशोनराः ॥४॥ राजदारास्त
थामात्याःसैन्यश्रेण्यस्तथाश्रमाः ॥ त्वरमाणाविनिर्यातारथैःसहमहारथाः ॥ ५ ॥ द्विजातिमुख्यैर्धर्मज्ञैःश्रेणीमुख्यैश्चनैग

१ अतिकुशल. २ पोरव, युक्तिपूर्वक. ३ मृत्यु भाव. ४ कौतुक. ५ आम्र. ६ टवटवली. ७ पोपट. ८ मार्ग. ९ उत्कंठित, तत्पर.

मैः ॥ मालामोदकहस्तैश्चमंत्रिभिर्भरतोवृतः ॥ ६ ॥ शंखभेरिनिनादैश्चबंदिभिश्चाभिवंदितः ॥ पा[illegible] शिरसा धर्मकोविदः ॥७॥ ॥टीका॥ सुमंतादि प्रधान ॥ सेनापति अतिदारुण॥गजरथसहितभरण॥निघालें सैन्य आ[illegible] ॥५२॥जें वि मुमुक्षु अतिप्रीति॥साधनचतुष्टय संपत्ती॥घेवोनि निघे आत्मप्राप्ति॥भरत चक्रवर्ती तैंवि निघे ॥५३॥ कौसल्या सुमित्रा दोनी॥ दशरथाच्या प्रियकामिनी ॥ श्रीरामाच्या माता उल्हासोनि॥प्रीतिकरोनि निघाल्या ॥५४॥ जिचेनि वचनमात्रें करूनि॥राज्यादि भोगा देवोनि पाणी॥पादत्राणही त्यागूनि॥जाला वनीं वनस्थ राम ॥५५॥ जिचेनि धर्में सुरमोचनें॥जिचेनि निवटिला रावण॥ त्रैलोक्यासीं आनंद पूर्ण॥विजयी रघुनंदन जिचेनि ॥५६॥ ते कैकेयी श्रीराममाता॥भेटों निघाली रघुनाथा॥आणिक कांहीं दशरथकांता ॥ आनंदभरिता निघाल्या ॥५७॥ सुमंतादि प्रधान ॥ मातांसिं करिती विनवण॥तुमचे भेटीसीं रघुनंदन ॥ ये[illegible] आपण लोटांगणीं ॥ ५८ ॥ ऐकोनि सुमंतवचन ॥ कौसल्या सुमित्रा आपण ॥ काय बोलती प्रतिवचन ॥ विदे[illegible]संपन्न प्रेमळा ॥ ५९ ॥ पहिलें विश्वासिलें तुज ॥ जे घेवोनि येसी रघुराज॥शेवीं कळली तुझी वोज ॥ रिता रथ मागें आणिला ॥६० ॥ द्वानिचा सांडोनि रघुनाथ ॥ रिता घेवोनि आलासि रथ ॥ श्रीरामवियोगें दशरथ ॥ जाला स्वर्गस्थ देहत्यागें ॥ ६१ ॥ राम वनवासी होतां वनीं ॥ रायें सांडिली राजधानी ॥ भरतें भोगा देवोनि पाणी ॥ फळभोजनीं भूमिशाई ॥६२॥ आक्रांत सकळ राज्यासीं ॥ दुःखनिमग्न अयोध्यावासी ॥ ऐकतां त्याच्या आगमनासीं ॥ केंवि मनासीं राहवेल ॥ ६३ ॥ आणिक जे असो कथा ॥ श्रीरामातें सांडोनि येतां ॥ हंतश्री तूंचि सुमंता ॥ दिससी तवतां मृतप्राय ॥ ६४ ॥ श्रीराम सकळांचें जीवन ॥ प्रेतरूप सकळ तेणेंवीण ॥ त्याचें ऐकतां आगमन ॥ सर्वथा मन नराहे ॥ ६५ ॥ श्रीरामागमन गोष्टी ॥ सकृत् ऐकतां कर्णपुटीं ॥ भेटी नये उठाउठी ॥ तो जाण सृष्टीं महापापी ॥ ६६ ॥ यालागिं गा सुमंता ॥ सर्वभावेसीं सर्वथा ॥ भेटी येऊं रघुनाथा ॥ विचार अन्यथा असेना ॥६७॥ ऐकोनि मातांचें वचन ॥ सुमंतें घातलें लोटांगण ॥ सकळ जयजयकारें जाण ॥ निघाले दर्शना रघुनाथा ॥

१ पादुका. २ दांतांची मुक्तता. ३ पण, अंतीं. ४ स्थिति, स्वभाव. ५ उदासभूत, नष्टैश्वर्य.

॥ ६८ ॥ राम ज्यांच्या वचनाधीन ॥ श्रीराम ज्यांचा अनन्य शरण ॥ ज्यांचेनि बोलें होय सगुण ॥ ते ऋषिगण निघाले ॥६९॥ श्रीराम साधुया केला ॥ श्रीराम साधुलागिं जाला ॥ त्यासीं भे[illegible]या वाहिला ॥ गजरें निघाला ऋषिसमुदाव ॥ ७० ॥ कश्यप आत्रि वामदेव ऋषी ॥ जाबाली गौतम परियेसी ॥ वशिष्ठ सद्गुरु सूर्यवंशीं ॥ शिष्यसमुदायेसीं निघाले ॥ ७१ ॥ इत्यादि सकळ ऋषी ॥ जे मनें कल्पिती ब्रह्मांडासीं ॥ ते ऋषिवर वेदघोषेसीं ॥ श्रीरामभेटीसीं निघाले ॥७२॥ श्रीरामवियोगें संतत॥ नागरीक लोक समस्त॥आला ऐकोनि रघुनाथ ॥उतावेळचित्त निघाले ॥७३॥ठाट भाटे सोनी सोनार ॥ गणिक रजक सुतार ॥ तेली माळी कुंभार ॥ अतिसत्वर निघाले ॥ ७४ ॥ तांबोळी अतिहरिखें उडविती पानें ॥ फुलारी करिती सुमनसिंचनें ॥ रंगारे सुखावले निजमनें ॥ रावळगीं रंगणें उडविती ॥ ७५ ॥ श्रीरामभेटी अतिहरिख ॥ येकापुढें धांवे एक ॥ स्त्रीपुत्रादि बाळक ॥ एकाएक निघाले ॥ ७६ ॥ आदिकरोनि दासदासी ॥ निघाले श्रीरामभेटीसीं ॥ वेश्या ज्या कां नगरवासी ॥ हरिखें भेटीसीं निघाल्या ॥ ७७ ॥ श्रीरामनगरीं अलुमाळ ॥ सर्वथा नाहीं कर्मचांडाळ ॥ नगरप्रांतीं अधिकारशीळ ॥ तेही तात्काळ निघाले ॥ ७८ ॥ सर्वस्व त्यागोनि संन्यासी ॥ जे विरक्त देहभावासीं ॥ तेही श्रीरामभेटीसीं ॥ अतित्वरेसीं निघाले ॥ ७९ ॥ श्रीरामदर्शना भरत ॥ पुढें गेला त्वरान्वित ॥ म्हणोनि लोक नगरस्थ ॥ स्वगें धांवत अतिशीघ्र ॥ ८० ॥ स्त्रीपुत्रादि सुहृद्संग ॥ श्रीरामभेटीसीं विघ्न सांग ॥ त्यांचा निःशेष होय त्याग ॥ राम अव्यंग तैं भेटे ॥८१॥ ऐसें जाणोनि निर्धारीं ॥ रामदर्शनीं प्रीति थोरी ॥ कोणी कोणाचा संग नधरी ॥ आनंद भारी रामभेटी ॥ ८२ ॥ [illegible] भरत ॥ श्रीरामभेटीसीं उदित ॥ निघाला अतित्वरान्वित ॥ समवेत दळभारें ॥८३॥ अनुभव गजांचिया हारी ॥ गुढारें घातलें तयांवरी ॥ पताका झळकती नि[illegible] ॥ द्वैत चकचुरी करिती पाहें ॥८४॥ निजबोध महावत वरी ॥ विवेकांकुश झळकती करीं ॥ मर्यादा [illegible] ॥ [illegible]नि किरकिरी येती ठायां ॥८५॥ साधनचतुष्टय संपत्ति ॥ अतिकुशळ तीक्ष्ण युक्ति ॥ [illegible] ॥ चौताळती रामभेटी

१ अंकित. २ श्रेष्ठ. ३ आनंदे. ४ क्वचित्. ५ उत्सुक. ६ सर्वसामान. ७ शब्दमात्र. संपात.

॥८६॥ तयांवरी वळंघले वाट ॥ रणशौर्य अतिउद्भट ॥ वारुवा वाजती माट ॥ त्राणें अनुट फेळवती ॥८७॥ रथ ध्वज पताकीं मं
डित ॥ चालती विमानीं जेवीं मुक्त ॥ तेथें बैसतां सुखाद्भुत ॥ लाजवित सुरवरां ॥८८॥ वोडणं खड्ग तळपोनियां पाहीं ॥ तुळवे
नाचती लवलाहीं ॥ माल झोंवती दोहीं बाहीं ॥ देखतां तो देही काळ कांपे ॥८९॥ तयामागें अस्व वारी ॥ याया दाविपेला स्वा
रीं ॥ नाचती तींच पांयावरी ॥ आली शारी कृतांतां ॥९०॥ तयामागें चालत ॥ रथा त्रारु जुंपिले हिंसत ॥ चक्रवाटातळीं पर्व
त ॥ पीठ होत कर्माचें ॥९१॥ दोहीं वाहीं कुंजर थाट ॥ गळदंडी एक वाट ॥ गर्जी गज सावसकट ॥ घडघडाट चालती॥९२॥
स्तोमी स्तोमी वाद्य विचित्र ॥ विचित्रध्वनि अतिगंभीर ॥ जेवीं अनुहताचा गजर ॥ दशधा प्रकार वाजती ॥ ९३ ॥ स्वयें श्वे
तातंपत्र ॥ कनकदंडी युग्मचामर ॥ राजचिन्हें पैं समग्र ॥ स्वयें सत्वर चालती ॥९४॥ भाट गर्जती कैवाडें॥श्रीरामाचे पैं पवा
डे ॥ तेणें वेदांत जाले वेडे ॥ लाजिले मुरडे नेतिशब्दे ॥९५॥ सर्वे ऋषिवर असंख्य॥उच्चारिती वेदघोष॥ आतां सामवेद देख ॥
भरत समवेत निघाला ॥९६॥ भेटावया रघुकुळटिळका ॥ माथां ठेवोनि पादुका ॥ आनंदमग्न होवोनि देखा ॥ शत्रुघ्न सखा स
मवेत ॥ ९७ ॥ सहितमाता ऋषिपंक्ती ॥ भरत शत्रुघ्न निश्चिती ॥ सुमंतादि प्रधानपंक्ती ॥ चरणीं चालती सकळिक ॥ ९८ ॥
श्रीराम शकुनालागीं तेथ ॥ पूर्णकुंभ हेमयुक्त ॥ दधि मधु अक्षताभरित ॥ दूर्वासहित पूर्णजळें ॥९९॥ मागें पालखियांची हारी॥
कोणी नवैस तयांवरी ॥ श्रीरामदर्शनीं प्रीति थोरी ॥ हर्षे गजरीं चालती ॥ १०० ॥ उपवासें अतिसंकटीं ॥ उदर बैसलें अति
खपाटीं ॥ माथां जटांची वीरगुंठी ॥ कृष्णाजिन गांठी प्रावरंत ॥१॥ मागें सांडोनि नगर ॥ पुढें चालिले वेगवत्तर ॥ मार्ग अव
लोकितां समग्र ॥ श्रीरघुवीर दिसेना ॥२॥ दशदिशा सहित गगन ॥ स्वबुद्धि पाहतां जाण ॥ सर्वथा नादिसे रघुनंदन॥भरत उ
द्विग्न स्वयें जाला ॥३॥ सांगितलें हनुमंतें ॥ पैल तें गा विमान येतें ॥ आणि अद्यापि नदिसे मातें॥भाग्य अद्भुतें मी करंटा ॥४॥
तरी आतां कळलें चिन्ह ॥ कोटिधा होतां पुराणश्रवण ॥ सर्व नव्हे समाधान॥वचनारूढ मन जंव नव्हे ॥५॥ जेणें काळें हनु ॥ ३ ॥

१ वस्त्रें. २ श्रेष्ठ. ३ सुखावत. ४ ढाल. ५ यमाचे. ६ हाति ७ शुभ्रछत्र. ८ कौशल्या. ९ पावरित.

मंतें ॥ सांगितलें रामागमनातें ॥ तेणें काळें दुश्चितचित्तें॥ पामर निश्चयें मी एक ॥६॥ वचनसमर्थी दुश्चितता ॥ गुंतलों लौकि
कार्थी ॥ तेणें सनाटें केली वार्ता ॥ भेटी रघुनाथा वंचलों ॥७॥ ऐसीं मज काय ॥ दळभार मज काय होय ॥ वचन द्व
या गेलें स्वयें ॥ वलगतु आहे कोरडाचि ॥८॥ स्वरूपप्राप्तीची ज्यांसि आर्ती ॥ तिहीं सांडोनि लौकिकस्थिति ॥ अनन्य शरण
रघुपति ॥ जावोनि येकांतीं पुसावें ॥९॥ तैसें नकरींच मी तत्वतां॥लौकिकी पुसिली वार्ता॥ तेणेंचि वंचलों सर्वथा ॥ भेटी रघुना
था नव्हेचि ॥१०॥ तेणें अत्यंत उद्विग्न ॥ नभेटेचि रघुनंदन ॥ मारुतीच्या चरणा लागून ॥ पुसुनेन पूसतु ॥११॥ ॥श्लोक॥
नहिपश्यामिकाकुत्स्थंराममार्यंपरंतप ॥ अथैवमुक्तेवचनेहनुमानिदमब्रवीत् ॥ ८ ॥ अथविज्ञापयन्नेवंभरतंसत्यविक्रमं ॥ सद्यः
फलान्कुसुमितापश्यवृक्षान्मधुच्युतात् ॥९॥ ॥टीका॥ अत्यंत प्रीतिपुरस्कर॥भरत होवोनियां नघ ॥हनुमंतातें पुसे उत्तर ॥
श्रीरघुवीर कां नये॥१२॥हें गा येतें विमान॥ह्मणोनि बोलिलासी वचन॥अद्यापि त्याचें नव्हे भान॥कां विलंबन लागलें॥१३॥ऐको
नियां भरतवचन॥बोलता जाला वायुनंदन ॥यथार्थ आला रघुनंदन ॥पाहें चिन्ह सावकाशीं ॥१४॥ऐक भरता सत्यमूर्ती॥साचार
आला रघुपति ॥ संदेह नाहीं ये अर्थी ॥ वोळल्यां वनस्पती सर्वभावें ॥१५॥ निर्जीवासीं जीव आले॥ निरंकुरासीं अंकुर फुटले॥
अपल्लव ते पालवले ॥ अफळ आले फळासीं ॥ १६ ॥ सजीव निर्जीव वनस्पती ॥ अमृतरस पैं स्रवती ॥ पुष्पीं फळीं पैं शो
भती ॥ मघमघिती चौफेर ॥१७॥ असो वनस्पतींचा भाव ॥ तिहीं अंतरींचा उत्साव ॥ तोचि श्रीरामाचा आविर्भाव ॥ नाहीं
संदेह या अर्थी ॥१८॥ अवस्था शिणवी मना ॥ ते निश्चयेंसी रघुनंदना ॥ भेटवोनि समाधाना ॥ पाठवी मना तात्काळ ॥१९॥
आतां येईल रघुपति ॥ संदेह नाहीं ये अर्थी ॥ मार्गी येतां शीघ्रगति ॥गुहकाप्रति सांगितलें ॥१२०॥ त्यासीं भेटोनियां जाण॥
आतां येईल रघुनंदन ॥ सर्वथा उदास नकरीं मन ॥ सत्यवचन हें माझें ॥२१॥ शनैःशनैःअभ्यास करितां ॥ अबळासही ये यो
ग्यता ॥ तेंवि श्रीरामपंथीं चालतां ॥ निश्चयें रघुनाथा भेटसी ॥२२॥ ऐसा वचनीं हनुमान ॥ भरता देवोनि समाधान ॥ स्वयें

१ स्पर्श. २ कमली. ३ हेतु. ४ सम. ५ आज्ञा.

मार्गस्थ केला आपण ॥ श्रीरघुनंदनदर्शना ॥२३ ॥ येरीकडे रघुपति ॥ भारद्वाजाश्रमीं क्रमोनि रात्री ॥ ऋषिमहित विमाना स्थिति ॥ शीघ्रगति निघा[illegible] ॥ २४ ॥ सुग्रीवोनियां ऋषींसी ॥ भरताचिया भेटीसी ॥ राम निघाला शीघ्रेंसीं ॥ जयजयका[illegible] गगन गर्जे ॥२५॥ वानरांचें उड्डाण ॥ जयजयकारें गडगर्जन ॥ तेणें नादें त्रिभुवन ॥ सहितगगन कोंदलें ॥२६ ॥ [illegible] वानर गोळांगुळ ॥ नामें गर्जोनियां सकळ ॥ आक्रमिलें नभमंडळ ॥ विमान बळ सांडोनि मार्गे ॥२७॥ निजनगरा राघवासी॥ जातां वानर उल्हासी ॥ तें देखोनि श्रीरामासीं ॥ निजमानसीं आनंदु ॥ २८ ॥ करीत नानापरी कल्लोळ ॥ विमान चालत अं तराळें ॥ गुहकें देखोनि तात्काळ ॥ गर्जला प्रबळ रामनामें ॥ २९॥ देखोनियां रघुकुळटिळक ॥ जयजयकारें गर्जोनि देख ॥ लो टांगणीं एकाएक ॥ अत्यंत हरिखें नामाचा ॥१३०॥ गुहक भाग्याचा संपूर्ण ॥ श्रीरामासि ज्याची आठवण ॥ तेणें करोनियां नमन ॥ करूं स्तवन आदरिलें ॥ ३१ ॥ जयजयाजी अव्यक्तव्यक्ता ॥ उत्पत्ति स्थिति प्रळयकर्ता ॥ स्वयें करोनि अकर्ता ॥ होसी तत्वतां स्वामियां ॥३२॥ तूं सर्वातीत सनातन ॥ सर्वसाक्षी चैतन्यघन ॥ सकळ जीवाचें जीवन॥सनातन परब्रह्म ॥३३॥ तूं सर्वदा सम ॥ कदा नव्हसी विषम ॥ तो तूं अभक्ता दुर्गम ॥ तें सदासुगम निजभक्तां ॥३४ ॥ अणुमात्र करितां भजन ॥ स र्वस्वें होसी भक्ताधीन ॥ तुज चिंतिती भक्तजन ॥ तुज चिंतन तयाचें ॥३५ ॥ नीच कुळणी अनायासें ॥ तूतें स्मरली भक्ताचेनि मिषें ॥ तिसीं निजपद दिधलें कैसें ॥ जें साधनीं असोसें नव्हे प्राप्त ॥३६॥ ब्रह्मादिकां असाध्य पूर्ण॥ तें तियेसीं दिधलें स्थान॥ विचारितां निंद्य कर्माचरण ॥ माझें गहन अतिभाग्य ॥ ३७ ॥ जातिहीन किरात देख ॥ कर्म तरी जीवघातक ॥ त्या मज भेट ला रघुकुळटिळक ॥ भाग्य अलौलिक पैं माझें ॥३८॥ ब्रह्मादिकां नपुरसी पूर्ण॥त्या तुज माझी आठवण ॥पाठविला वायुनंदन॥ समाधान गुहीसीं ॥३९॥ तेणें विजयवार्ता सांगतां ॥ अतिआल्हाद जाला चित्ता ॥ अमृतवृष्टि होय मरतां ॥ तेंवि रघुनाथा आह्मां जालें ॥ १४० ॥ राहविनां अतिप्रेमयुक्त ॥ तेथें नरा[illegible] हनुमंत ॥ भरत असेल चिंताक्रांत ॥ त्वरान्वित मग गेला

१ वानर. २ आकाशीं. [illegible]नंद. ४ विलक्षण.

॥४१॥ त्याकाळापासूनि येथ ॥ उभे असों वाट पाहत ॥ तंव विमान देखिलें जात ॥ त्वरान्वित अयोध्येसीं ॥४२॥ ऐसें गुहकें स्तवितां पूर्ण ॥ जवळी येवोनि विमान ॥ श्रीरामें उचलोनि आ[illegible] ॥ ह्रदईं जाण आलिंगिला ॥४३॥ श्रीरामीं देतां आलिंगन॥ उडालें शून्याचें शून्यपण ॥ चिद्राभासतां कोंदली पूर्ण ॥ चैतन्यघन श्रीराम ॥ ४४ ॥ नाठवे देह गेहस्फूर्ति ॥ नाठवे वर्णाश्र म जाति ॥ नाठवे कर्माकर्मगति ॥ भेटी रघुपति होतांचि ॥४५॥ अ[illegible]मया श्रीरामाचें श्रेष्ठपण ॥ नाठवे आपुलें नीचपण ॥ वो ळला श्रीराम आनंदघन ॥ समाधान जीवशिवा ॥४६॥ गुहकाचें प्रेम गहन ॥ प्रेमें भेटला रघुनंदन ॥ प्रेमें पावला समाधान॥ प्रेम गहन भक्ताचें ॥ ४७ ॥ प्रेमें सुटला गजेंद्रु ॥ प्रेमें अढळ केला धुरु ॥ उपमन्यासिं क्षिरसागरु ॥ प्रेमादरु देखोनि दिध ला ॥४८॥ प्रेम तेथें भाव पूर्ण ॥ प्रेम तेथें वैराग्य गहन ॥ प्रेमें निरसे जन्म मरण ॥प्रेमेंवीण ज्ञान वांझोटें ॥४९॥ प्रेम तेथें उपजे भक्ति ॥ प्रेम तेथें नित्य विरक्ती ॥ प्रेम तेथें अढळ शांति ॥ प्रेमळां मुक्ति वोळंगण्यो ॥ १५० ॥ यालागिं भक्त साधक सज्ञान ॥ आर्त जिज्ञासु अर्थार्थी जाण ॥ तिहीं प्रेम वाढवावें पूर्ण ॥ क्षणोक्षणा अतिआवडी ॥५१॥ प्रेमाची पुढें निजकथा ॥ भेटी भरता रघुनाथा ॥ प्रेमाचा रसाळ वक्ता ॥ सत्य सर्वथा जनार्दन ॥५२॥ एकाएकीं प्रेमपूर्ण ॥ प्रेमें वोळंगला जनार्दन ॥ एकाजनार्दना शरण ॥ प्रेम अविच्छिन्न मज द्यावें ॥१५३॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांश्रीरामगुहकदर्शनंनामअशी तितमोध्यायः ॥८०॥ ॥ओव्या॥ ॥१५३॥ ॥श्लोक॥ ॥९॥ ॥एवं॥ ॥१६२॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ चैतन्यघन, आत्मस्थिति. २ गूढ. ३ तुच्छ. ४ नाडी. ५ अंकित. ६ अखंड.

भा.रा.यु.कां.अ.८१
रा
सी
वानर
भ.
भरत लोटांगण घालित आहे.
दशरथाच्या स्त्रिया.
वसिष्ठ. जन
केकयी, कौसल्या.
सी.
रा.
व.
मा.
भ.

श्रीमद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ गुहकाचा भाव पूर्ण ॥ भावें भेटला रघुनंदन ॥ भाव तेथें तिष्ठे ज्ञान ॥ विज्ञानेसीं जाण सर्वदा ॥ १॥
॥ श्लोक ॥ नकाष्ठेविद्यतेदेवोनपाषाणेनमृन्मये ॥ भावेषुविद्यतेदेवस्तस्माद्भावोहिकारणं ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ भावार्थी प्रेम आगं
ळें ॥ भावार्थें तत्व आकळे ॥ वैकुंठींचें भावबळें ॥ सर्वकाळें भेटती ॥ २ ॥ भावावीण व्यर्थ श्रवण ॥ भावावीण व्यर्थ कीर्तन ॥
अर्थाववोध नाहीं पूर्ण ॥ चित्त वळंघे रान विषयाचें ॥३॥ भावार्थावीण व्यर्थ ज्ञान ॥ भावार्थावीण व्यर्थ ध्यान ॥ अंतरीं विकल्प
नांदतां पूर्ण ॥ ज्ञान ध्यान लटिकेंचि ॥ ४ ॥ भावार्थावीण वृथा भक्ति ॥ भावार्थावीण वृथा कीर्ति ॥ भावार्थावीण विरक्ती ॥ बा
ह्य मिरविती लटिकेंचि ॥ ५ ॥ भावावीण वृथा विचार ॥ भावावीण वृथा आचार ॥ भावावीण कर्माचार ॥ जाण समग्र लटिका
चि ॥६॥ तो भावार्थ मूर्तिमंत ॥ सत्य जाण बंधु भरत ॥श्रीरामभेटीसीं प्रेमयुक्त ॥ ऋषिसमवेत निघाला ॥७॥ हनुमंतें दिधलें स
माधान ॥ तरी भरता अवस्था पूर्ण ॥ सर्वथा स्थिर नव्हे मन ॥ विना रघुनंदन देखिलिया ॥ ८ ॥ परम अवस्था भरतासीं ॥
अंग टाकितसे भूमीसीं ॥ श्रीरामें मोकलिलें आह्मासीं ॥ गति कायसी जिण्याची ॥ ९॥ श्रीराम आठऊ आठऊनि मनीं ॥ प
दोपदीं घाली लोळणी ॥ रुदन करी आक्रंदोनि ॥ राम अझूनि दिसेना ॥१०॥ राम माझी माता पिता ॥ बंधु कुळगुरु तत्वतां॥
रामावीण सकळ वृथा ॥ जिणे सर्वथा भूमिभार ॥११॥ राम माझें निजधन ॥ राम नयनींचें अंजन ॥ राम इंद्रियांचा चाळक पू
र्ण ॥ तयावीण ते विकळ ॥ १२ ॥ पडे उठे विकळ होय ॥ गात्रकंपें चांचरी जाय ॥ तेणें आह्मां वंचिलें पाहे ॥ करूं काय हनुमं
ता ॥१३॥ माझा विषयलोभ दारुण ॥ राज्याभिलाषी निंद्य पूर्ण ॥ जाणोनियां रघुनंदन ॥येतां जाण परतला ॥१४॥ काय करूं
गा हनुमंता ॥ वेगें करूं देहपाता ॥ भेटी कैंवि रघुनाथा ॥ विचार तत्वतां मज सांगा ॥१५॥ ऐसा होतसे खेदखिन्न ॥ हनुमंता
सीं केलें नमन ॥ चरणीं मिठी घातली पूर्ण ॥ रघुनंदन भेटवीं ॥१६॥ येरें उठवोनि भरतासीं ॥ आलिंगिलें हृदयेसीं ॥ करूं न
को देहपातासीं ॥ तेणें श्रीरामासीं नव्हे भेटी ॥१७॥ देहपातें होय भेटी ॥ तरी कां साधक रिघती कपाटीं ॥ योगी चढती योग

१ उभे. २ श्रेष्ठ ३ आषाढ ४ धैर्य. ५ आयुष्याची. ६ व्यर्थ. ७ मूर्छा.

पीठीं ॥ श्रीरामभेटी लागूनि ॥ १८ ॥ मरणें भेटतां रघुपति ॥ तरी यमपुरी कामया वमती ॥ कोण पावना अधोगति ॥ ...
णें मुक्त जरी होत ॥१९॥ मांडों दुर्बुद्धि पर्नी ॥ मावध होईं निश्चिनी ॥ पेल आला रघुपति ॥ सहित कपिपति गर्जत ॥ ...
रीस वानर गोळांगुळ ॥ करीत नामाचा कल्लोळ ॥ व्यापिलें दिसे नभमंडळ ॥ आलें तत्काळ विमान ॥ २१ ॥ सवें बिभीषण ...
कापति ॥ सुग्रीव अंगद वानरपति ॥ अमित वानरांच्या पंक्ती ॥ अंकाप्रति जनकजा ॥ २२ ॥ ॥ श्लोक ॥ एतस्मिन्वानरा
वीरोवैदेह्यासहराघवो ॥ सुग्रीवश्चमहातेजाराक्षसश्चबिभीषणः ॥ २ ॥ स्त्रीबालयुववृद्धानांरामोयामितिकीर्तयन् ॥ हर्षेणमह
ताविष्टोनिःस्वनोदिवमस्पृशत् ॥ ३ ॥ तंविमानगतंदृष्ट्वासोमंनभसिवैयथा ॥ प्रांजलिर्भरतोभूत्वाप्रहृष्टोराघवोन्मुखः ॥४॥ दद
र्शब्रह्मणासृष्टेविमानेभरताग्रजः ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ सौमित्र सीतासमवेत ॥ महावीरीं विराजित ॥ विमानीं देखिला रघुनाथ ॥
नामें गर्जत वानर ॥ २३ ॥ भुभुक्कार जयजयकार ॥ नादें गर्जत अंबर ॥ विमानस्थ रघुवीर ॥ येत सत्वर देखिला ॥ २४ ॥
नक्षत्रेश रजनीपति ॥ गगनीं शोभे स्वप्रकाशस्थिति ॥ तेवीं विमानीं रघुपति ॥ वानरपंक्ती समवेत ॥२५॥ चंद्रासवें नक्षत्र प
ळें ॥ तेंवि रामासवें गोळांगुळें ॥ गर्जत नामाच्या कल्लोळें ॥ आले जवळ अयोध्या ॥ २६ ॥ अयोध्येच्या आरामवनीं ॥ वान
रीं टाकिल्या सेलाणी ॥ द्रुम आंसडिती सत्राणी ॥ फळभक्षणीं आनंदु ॥२७॥ फळें खाती गटगटां ॥ मिटक्या देती मटमटां ॥
गोष्टी सांगती संतुष्टा ॥ सुखें वरिष्ठां निंटाविती ॥२८॥ एकमेकां वांकुलिया ॥ एकमेकां गुद्गुलिया ॥ एकमेकां करिती रळियां ॥
श्रीरामरायाचेनि धर्में ॥ २९ ॥ वाळी मारिला वाणेंकरीं ॥ राजचिन्हें सुग्रीवाशिरीं ॥ शिळा तारोनियां सागरीं ॥ वानरपर
पारीं उतरले ॥ ३० ॥ पाडोनि त्रिकुटाचे कडे ॥ खंदक बुजोनि धडफुडे ॥ लंकादुर्गीं चहूंकडे ॥ सैरा माकडें गर्जती ॥ ३१ ॥
धांडोळोनि घरोघर ॥ कुंभकर्णा केला चूर ॥ इंद्रजितासीं थोर मार ॥ करोनि सत्वर निवटिला ॥ ३२ ॥ सीतेचा मृड घ्यावया
सीं ॥ अद्भुत शक्ति मारुतीसीं ॥ विध्वंसिलें रावणयागासीं ॥ ...रणासीं भेदिलें ॥ ३३ ॥ जावोनियां कुंडापासीं ॥ सुवर्पुरी

१ वानर. २ अप्सरा. ३ चंद्र. ४ नष्टी. ५ वेढावती. ६ चेष्टा. ७ विघ्न.

पें विझविलें त्यासीं ॥ पात्रें फोडोनि वेगेसीं ॥ रावणासीं गांजिलें ॥ ३४ ॥ तरी तो नव्हे सावधान ॥ अंगदें साधोनि विंदानें॥
मंदोदरीचें केशग्रहण ॥ करोनि जाण गांजिली ॥ ३५ ॥ आक्रंदतां ते सुंदरी ॥ रावण पोळला अंतरीं ॥ नेत्र उघडोनि पा
हे बाहेरी ॥ तंव बोहरी यागांची ॥ ३६ ॥ तेणें खवळला दारुण ॥ युद्धा निघाला सप्राण ॥ लक्षोनियां रघुनंदन ॥ नि
र्वाण रण करूं आला ॥३७॥ रामें एकेचि वाणेंकरीं ॥ रावण उडविला अंबरीं ॥ शिरें छेदोनि लक्षांतरीं ॥ क्षणामाझारीं निवटि
ला ॥३८॥ एकाचि वाणेंकरी कुंभकर्ण ॥ इंद्रजितासीं लक्ष्मण॥ उरले राक्षस दारुण॥ते हनुमंतें निवटिले ॥३९॥ राज्यासीं स्था
पोनि बिभीषण॥सोडविली जानकी जाण॥सुरवरांचें बंदिमोचन॥रघुनंदन निजविजयी ॥४०॥ भेटोनियां दशरथासीं॥संस्थापना
रामेश्वरासीं ॥ आनंद होवोनि त्रैलोक्यासीं ॥ राम अयोध्येसीं पातला ॥४१॥ ऐसें गर्जति अद्भुत ॥ वानर आनंदें नाचत॥तें दे
खोनि भरत ॥ सुखें अद्भुत उथळला ॥४२॥ चातका मेघाचें सिंचन॥चकोरा चंद्रामृत पान ॥मृता जेंवि अमृतप्राशन ॥घनगर्जन
मयूरा ॥ ४३ ॥ चुकल्या बाळकासीं माता ॥ पतिव्रता भेटे निजकांता ॥ निधि सांपडे तत्वतां ॥ जेंवि अवचिता भणगासी
॥४४॥ मूकिया जोडे वाक्सिद्धी ॥ अंधासिं रत्नपरीक्षेची बुद्धी ॥ श्रीराम देखतां त्रिशुद्धी ॥ हर्षानंदी होय भरत ॥४५॥ स्ववेग
उडोनि घातली कर्व ॥ आकाशावरी घेतली धांव ॥ शून्य सारोनि स्वयमेव ॥ स्वयें राघव वंदिला ॥ ४६ ॥ कोणाचें न ऐकतां
श्रवण ॥ नदेखतां कोणाचे नयन ॥ नेणतां कोणाचें महिमान ॥ रघुनंदन नमियेला ॥ ४७ ॥ सांडोनि सीतूंपणाची स्फूर्ति ॥
जागी नहोतांचित्तवृत्ति ॥ मिठी घातली रघुनाथीं ॥ अभिनवं ख्याति भरताची ॥४८ ॥ उठतां मनाची स्फूर्ति ॥ नायकतां बु
द्धीची वृत्ति ॥ निःशेष त्यागोनि अहंकृति ॥ श्रीरघुपति नमियेला ॥ ४९ ॥ भरत रामा आलिंगनीं ॥ रामीं हरपले दोन्ही ॥ त
टस्थले अवस्थानीं ॥ सुर सिद्ध मनीं विस्मित ॥५० ॥ तैसाचि शत्रुघ्नही जाण ॥ अहं कोहं सोहं विहीन ॥ भेटतांचि रघुनंदन॥
येरयेरां जाण गिळिलें ॥५१॥ गंगा सागरीं मिळणी जैसी ॥ श्रीराम भरता भेटी तैसी ॥ स्वादासीं आणि साखरेसीं ॥ भेटी जे

१ युक्ति. २ नाश. ३ संहारिला. ४ उल्हासला. ५ सर्वांग. ६ ठेवा. ७ दारिद्रियास. ८ आलिंगन. ९ विलक्षण.

सी अभेद ॥ ५२ ॥ तैसीच भेटी सौमित्रेसीं ॥ भरत आणि शत्रुघ्नेसीं ॥ भेटी जाली एकत्वासीं ॥ त्रिधा भेदासीं सांडूनि ॥ ५३ ॥ सच्चिदानंद पदें देख ॥ त्रिधा भेद वस्तु एक ॥ केंवि वेगळे देखतां त्रिअंक॥रघुकुळटिळक वस्तुता॥५४॥ द्रति मार्दव पिंवळी ॥ त्रिधा भेदें चांपेकळी ॥ तेंवि श्रीरामस्वरूपमेळीं ॥ तिघे तत्काळीं अद्वय ॥५५ ॥ मुळीं एकत्वें एक ॐकार ॥ तोचि जाला त्रिधाप्रकार ॥ अकार उकार मकार ॥ तेंवि रघुवीर बंधूंसि ॥ ५६ ॥ पन्नास आंगळ्या दोनी वरी ॥ प्रणवीं मात्रांची उभारी ॥ तेंचि शुद्धोनि श्रुतिशास्त्रीं ॥ अर्थाकारीं विराजे ॥ ५७ ॥ तेंवि श्रीरामाचें सैन्य देख ॥ नरवानरादि अशेख ॥ अयोध्येचे नागरिक॥ एक एक तद्रूप ॥ ५८ ॥ जेंवि नलक्षितां कोणासीं ॥ ऐक्यता जैसी जीवाशिवासीं ॥ तेंवि भेटी बंधुबंधुसीं ॥ अलक्ष तैसी पैं जाली॥५९॥ पुढें सकळ सैनिकासीं ॥ माता गुरु प्रधानासीं ॥ राम आळवील आलिंगनेसीं ॥ निजउल्हासी निजस्वरूपें ॥६०॥ अतिअद्भुत गुह्य ज्ञान ॥ सकळीं सकळ रघुनंदन ॥ अभेदत्वें आलिंगन ॥ देखोनि जाण निवविला ॥ ६१ ॥ अतिसखोल निरूपण ॥ बोलावया मज कैंचें वदन ॥ वक्ता एका जनार्दन ॥ निरूपण चालविता ॥६२॥ जनार्दन वदनीं वक्ता ॥ गुह्य ज्ञान रामकथा ॥ निजनिरूपण चालविता ॥ वचन वदता होवोनियां ॥६३॥ जनार्दन डोळसनयन ॥ जनार्दन निजअंजन ॥ देखणें देखणा होऊन ॥ रघुनंदन विश्वमूर्ति ॥ ६४ ॥ मनाचें जें निजमन ॥ स्वयें एक जनार्दन ॥ निरसोनि मनाचें मनपण ॥ श्रीराम कथन स्फुरवित ॥६५॥ मनीं कर्मी वचनीं पूर्ण ॥ चाळक एक जनार्दन ॥ निजकथा रामायण ॥ प्रीतिकरोन चालवित ॥६६॥ ते ग्रंथकथन अहंता ॥ मज घावया तत्वतां ॥ संबंध नाहीं सर्वथा ॥ कर्ता करविता तो एक ॥६७॥ यालागीं सकळ श्रोतेजन ॥ तयासीं माझें लोटांगण ॥ सावध करोनियां मन ॥ श्रीरामकथन परिसावें ॥ ६८ ॥ श्रोतियांसीं सावध ह्मणतां ॥ लागों पाहे उर्द्धतता ॥ त्यांसीं नित्य सावधानता ॥ बोलिलों वार्ता बाळत्वें ॥ ६९ ॥ क्षमा करोनि अपराधासीं ॥ श्रीरामें सुखाविलें सर्वांसीं ॥ भेटोनि अयोध्येच्या लोकांसीं ॥ त्या निरूपणासीं परिसावें ॥ ७० ॥ तंव कृपाळु निजमज्जन ॥ संतोपयुक्त अभयवचन ॥ बो

१ भरीर. २ समग्र. ३ न[?]न. ४ मुर्वना.

॥ २ ॥

लते जाल आपण ॥ [illegible] साचार ॥ सुचुं नको परिहार॥ कथा सत्वर चालवीं ॥ ७२ ॥ ऐकोनि संतांचें वचन ॥ उल्हासलों चागुण ॥ जेंवि ऐकतां घनगर्जन ॥ आनंदें पूर्ण मयूर उपमे ॥ ७३ ॥ आज्ञापिलें संतोपें ॥ तरी ऐका स्वामी सावकाशें ॥ सकळां भेटोनि राघवेशें ॥ सुख कैसें दिधलें ॥७४॥ भरत आणि शत्रुघ्न ॥ वसिष्ठ मुख्य ऋषिगण ॥ श्रीराममाता स्वयें घेऊन ॥ आले आपण भेटीसीं ॥ ७५ ॥ सुमंतादि प्रधान मुख्य ॥ आले सकळही सैनिक ॥ जनपद नागरिक ॥ आले असंख्य भेटीसीं ॥ ७६ ॥ चतुराश्रम चतुर्वर्ण ॥ षड्दर्शनी आले गहन ॥ अखिल जातीचे जन ॥ आले रघुनंदन भेटीसीं ॥७७॥ देखतांचि रघुवीर ॥ निःशेष विसरले संसार ॥ पुढें केंवि चाले व्यवहार॥ हाही विचार विसरले ॥७८॥ देखतांचि रघुनाथा ॥ धाकें निःशेष निमाली चिंता॥काय कारण कर्तव्यता ॥ निःशेष चित्ता नाठवे ॥ ७९ ॥ नदेखतां राघवासीं ॥ दंड लागला संन्याशासीं ॥ तेही देखतां श्रीरामासीं ॥ निजदंडासीं उगवले ॥८०॥ देखतां श्रीरामासीं ॥ वोवाळूनि सांडिलें दंडासीं ॥ निष्कर्मता बाणली कैसी ॥ देहभावासीं विसरले ॥ ८१ ॥ विसरोनि श्रीरामासीं ॥ वनस्थ वनीं जाले पिशी ॥ आश्रमाभिमानें गिळों त्यांसीं ॥ वनीं कर्मासीं आचरतां ॥८२॥ तेही देखतां रघुपति ॥ आश्रमाभिमान शीघ्रगति ॥ केव्हां गेला नेणों केउती ॥ सुखसंविती श्रीराम ॥ ८३ ॥ विसरोनियां रघूत्तम ॥ गृहस्था होता गृहधर्म ॥ शिश्नोदर व्यवसाय परम ॥ व्यवसाय कर्म सर्वदा ॥ ८४ ॥ तेहीं देखतां रघुरावो ॥ गृहधर्म जाला वावो ॥ विषयेंद्रियांचा जाला अभावो ॥ निजानंद पहाहो कोंदला ॥ ८५ ॥ नाममात्र ब्रह्मचारी ॥ ब्रह्मत्व नाहीं इंद्रियांवरी ॥ राम देखतां निर्धारीं ॥ सत्यत्वें थोरी ब्रह्मचर्या ॥ ८६ ॥ इतुकियासीं मूळ कारण ॥ मुख्यत्वें सत्संगाचि प्रमाण ॥ सत्संगें रघुनंदन ॥ वोळंगणा पूर्ण सर्वांगें ॥ ८७ ॥ सत्संगें साधन केलें ॥ सत्संगें तत्व आंकळलें ॥ सत्संगाचेनि भावबळें ॥ परब्रह्म लोळे दोंदावरी॥८८॥ सत्संगें साधन सिद्धि ॥ सत्संगें अढळ बुद्धि ॥ चालतां बोलतां समाधि ॥ जाण त्रिशुद्धि सत्संगें ॥ ८९ ॥ तो सत्संग मूर्तिमंत॥

१ सम्र. २ उपेक्षा, त्याग. ३ उल्हासे, नाचे. ४ विद्वान. ५ सर्व. ६ गेली. ७ त्रासले. ८ वानप्रस्थ. ९ स्फूर्ति. १० प्राप्त, अंकित. ११ सांपडलें.

श्रीरामभ्राता राव भरत ॥ त्याचेनि संगें यथार्थ ॥ श्रीरघुनाथ भेटला ॥ ९० ॥ रामनामाच्या दीर्घध्वनी ॥ आनंदें पूर्ण [illegible]
अवनी ॥ नाद नसमाये गगनीं ॥ सकळां मनीं उत्साहो ॥ ९१ ॥ स्त्रीशूद्रादि चांडाळ ॥ भरतसंगति तत्काळ ॥ देखोनि [illegible]
ळपाळ ॥ जाले सकळ सुखमय ॥ ९२ ॥ रंगारीं उडविलीं रावलगें ॥ पाटवीं पाटावें अनेगें ॥ सोनारीं सुवर्णसुमनें वेगें ॥ हेम
योगें उडविलीं ॥९३॥ सराळ मोत्यांच्या झालरी ॥ रत्नें उडविती जोहारी ॥ सर्व स्वरूपें कुरवंडी निर्धारी ॥ कांरती गजरीं रामाव
रीं ॥ ९४ ॥ देखोनियां रघुनाथा ॥ सर्वस्वाचा त्याग करितां ॥ उल्हास जनाचिया चित्ता ॥ लोभ सर्वथा नाहीं कोणा ॥ ९५ ॥
सकळीं सकळ संपत्ति ॥ वोवाळिली श्रीरघुपति ॥ तरी अधिक आनंद चित्तीं ॥ भेटीची स्थिति अवधारा ॥ ९६ ॥ देखोनियां ऋ
षिवरासीं ॥ विमान सांडोनि वेगेंसीं ॥ उडी घातली आवेशीं ॥ ऋषि नमनासीं श्रीरामें ॥९७॥ परमात्मा स्वयें श्रीराम ॥ तो
ऋषिनमना सकाम ॥ निष्कर्माचें निजरूप परम ॥ द्विजोत्तम रामाचे ॥ ९८ ॥ आप आपणासीं करावी प्रीति ॥ आपुली आप
णा निजभक्ति ॥ वाढविती अतिनिगुती ॥ ह्मणोनि रघुपति द्विजें नमी ॥९९॥ गुरुदास्येंवीण तत्वतां ॥ ठाव नाहीं परमार्था ॥
ऐसें जाणोनि वस्तुता ॥ ठेविला माथा गुरुचरणीं ॥ १०० ॥ गंगा निजबोधें सर्वस्वेंसीं ॥ येवोनि भेटे सागरासीं ॥ तेंवि रामें अ
तिप्रीतीसीं ॥ वसिष्ठासी नमियेलें ॥ १ ॥ हेत ठेवोनि अर्थस्वार्थीं ॥ तीर्थ व्रतादि भजन करितीं ॥ ते जाणावी अवघी रीती ॥ फ
ळप्राप्ति तया नव्हे ॥ २ ॥ चित्तें वित्तेंसीं जीविता ॥ गुरुचरणीं पैं अर्पितां ॥ अतिउल्हास ज्याच्या चित्ता ॥ तेंचि रघुनाथाचें स्व
रूप ॥३॥ येणें भावें वशिष्ठासीं ॥ रामें नमियेलें अतिप्रीतीसीं ॥ वसिष्ठें उचलोनि वेगेंसीं ॥ निजहृदयेंसीं आलिंगिला ॥४॥ श्री
रामहृदया हृदय मिनलें ॥ एकलें सुख पूर्ण जालें ॥ जेंवि दीप एक जाले ॥ भांडार उघडलें प्रकाशाचें ॥ ५ ॥ सुवर्ण आणि अलं
कारा ॥ भेटी एकलें उभारा ॥ तेंवि वसिष्ठ रघुवीरा ॥ मिठी एकाकारा पडियेली ॥६॥ जैसी प्रीति सद्गुरूसीं ॥ तेणें भावें सकळ
ऋषी ॥ रामें नमिले अतिप्रीतीसीं ॥ अद्वयेंसीं ब्रह्मत्वें ॥ ७ ॥ कैकेयी माता भरतासीं ॥ रामें आधीं नमिलें तिसीं ॥ येरी आलिं

१ पृथ्वी. २ रक्तवस्त्र. ३ पुष्पें. ४ कोंगळे. ५ [illegible] ६ समुदाय. ७ [illegible] ८ उदय.

गिला अतिप्रीतीसीं ॥ कोप मानसीं नेघे रामा ॥८॥ स्यां तुजसीं वैर केलें ॥ परी त्वां रामा मनीं नाहीं धरिलें ॥ ऐसें तुझें महिमा
न आगळें ॥ सुखी केलें मजलागीं ॥ ९ ॥ ॥ श्लोक ॥ उपकारिषुयःसाधुःसाधुत्वेतस्यकोगुणः ॥ अपकारिषुयःसाधुःससा
धुःसद्भिरुच्यते ॥ ६ ॥ ॥ टीका ॥ वनवासा धाडिलें तुज ॥ जग निंदी ह्मणोनि मज ॥ तोंड दावितां लोकलाज ॥ रघुराज द्वे
षिणी ॥ ११० ॥ अतीतें अनागतें वर्तमान ॥ सर्वज्ञ ज्ञाता तूं रघुनंदन ॥ बाह्य इंद्रियें क्रियाचरण ॥ वर्तविता आन कोणी न
से ॥११॥ प्राण्याच्या माथां निमित्त जाण ॥ वृथा ठेविती आवाळ जन॥ चाळक वर्तवी वर्तन॥ कर्में जाण तेविं होती ॥१२॥ श्रीरा
मराज्यासीं विघ्न ॥ करावया मी मशक कोण ॥ राम परमात्मा परिपूर्ण ॥ क्रिया संपूर्ण करवीत ॥१३॥ ॥ श्लोक ॥ जा
नामिधर्मंनचमेप्रवृत्तिर्जानाम्यधर्मंनचमेनिवृत्तिः ॥ केनापिदेवेनहृदिस्थितेनयथानियुक्तोस्मितथाकरोमि ॥ ७ ॥ ॥ टीका ॥
श्रीरामराज्यासिं विघ्न ॥ सर्वथा करूं नये आपण ॥ ऐसें जाणत जाणतां पूर्ण ॥ उपरती मन पैं नघे ॥१४॥ स्वधर्म जाणोनि प्रवृ
त्ति ॥ अधर्म जाणोनि निवृत्ति ॥ सर्वथा नकरवे निश्चिति ॥ याची स्थिति परियेसीं ॥ १५ ॥ अंतरवासी कोणी एक ॥ भविष्य
जाणोनियां देख ॥ प्राचीनें सूत्र अलौकिक ॥ निजलाघवें देख नाचविता ॥१६॥ त्या सूत्राचेनि बळें जाण॥ उत्तम मध्यम अध
मजन ॥ निजसत्ता नाचवी पूर्ण ॥ होय वर्तन तदनुरूप ॥१७॥ प्राचीनाची चाळकता ॥ कर्म कार्य कर्तव्यता॥ तुज आधीन र
घुनाथा ॥ कर्ता करविता तूंचितूं ॥१८॥ ब्रह्मा धरोनि मुंगीवरी ॥ राम चाळक चराचरीं ॥ तो माझे दुष्टाचारीं ॥ केविं निर्धारी
आन होईल ॥१९॥ राम चाळक इंद्रियांचा ॥ राम वाचक वाचेचा ॥ राम कल्पक मनाचा ॥ बोध बुद्धीचा श्रीराम ॥१२०॥ रा
म चित्ताचें चेतव्य ॥ राम अहंकारा अहंभाव ॥ प्राण मर्यादेची धांव ॥ स्वयें स्वयमेव श्रीराम ॥२१॥ तेथें सत्कर्म असत्कर्म ॥
कर्ता स्वयें श्रीराम ॥ जेथें निपजे जो धर्माधर्म॥ सुखदुःखादि परम परिपाकें ॥ २२ ॥ भोग्य भोग आणि भोक्ता ॥ स्वयें श्रीराम
चि तत्वतां॥ तेथें आमचे माथां कर्तव्यता॥ केंवि रघुनाथा येईल॥२३॥ कर्ता कार्य कर्माचरण ॥ स्वयें तूंचि तूं आपण ॥ वनवासाची

१ श्रेष्ठ. २ भूत. ३ भविष्य. ४ वैराग्य. ५ प्रारब्ध. ६ फळ.

जावोनियां वनवासासीं॥निर्दाळीवें
बुद्धि दारुणं ॥ तुवांचि जाणें प्रेरिली ॥२४॥ राक्षसासीं॥सोडवावें सुरवरांसीं॥नवग्रहांसीं
वावीं॥२५॥दंडकारण्य करोनि मुक्त॥द्विजवरां सुख अद्भुत॥संस्थापोनि शरणाग ॥इतुकें चरित्र
तां॥तुज करणें होतें रघुनाथा॥वृथा अपराध माझे माथां ॥जगनियंता कां हे त॥त्रैलोक्यांत निजविजयी॥२६॥ समर्थ करीतसे बरवें ॥त्यासिं काय कोणें
णावें॥अपेश कैकेयीनें भोगावें॥कीर्ति राघवें विजयाची॥२८॥ऐसें बोलतां कळली॥२७॥ घालोनि लोटांग
ण मातेसीं॥निजहृदयेसीं आलिंगिली ॥२९॥ तूं आमुची निजमाता । कैकेयीसीं ॥निजखुण पावली रामासीं॥
तत्वतां तुझेनि ॥१३०॥ आपणा वेगळें आह्मांसीं ॥ जरी नकरिसी ॥ तुझेनि कीर्ति रघुनाथा ॥ जगदोद्धाराची कथा ॥
केंची ॥ ३१ ॥ तुवां देवोनि आशीर्वचन ॥ करविलें वनप्रयाण ॥ ऐरियेसीं ॥ तरी कोण पुसतें आह्मांसीं ॥ कीर्ति रामासि तें
झेनि मुक्त दंडकारण्य ॥ तुझेनि वधिले रक्षोगण ॥ तुझेनि कि आतेणें जालें परम पावनें ॥ कीर्ति गहनें तिहीं लोकीं ॥ ३२ ॥ तु
री ॥ सापत्न भावें लोकाचारी ॥ कृपेनें धाडितां वनांतरीं ॥ क्षेवटिला रावण ॥ सुरमोचनें तुझेनि ॥३३॥ तुझी प्रीति आह्मांव
झी कृपा पूर्ण ॥ तया दोघांचा संवाद जाण ॥ निजबोध गहन ब्रह्मांडभरो कीर्ति माझी ॥ ३४ ॥ मज मानिती सकळ जन ॥ ते तु
पूर्ण ॥ यश जोडलें संपूर्ण ॥ रघुनंदन जगवंद्य ॥ ३६ ॥ कैके जगासीं ॥३५॥ रामें घालोनि लोटांगण ॥ कैकेयी आलिंगिली
निरभिमान निजबोध ॥ ३७ ॥ ऐसा वाणला वचनार्थ ॥ यी श्रीरामाचें वचन ॥ ऐकतांच तत्क्षण ॥ उडालें कर्मकर्तेपण ॥
मानें ॥३८॥ कैकेयी वचनें तत्वतां ॥ सर्वकर्मी निष्कर्मता ॥ धर्मचाळक रघुनाथ ॥ वृथाभिमान धरितां येथ ॥ नरकपात अभि
नि रघुनंदन ॥ कौसल्येसिं केलें नमन ॥ येरी आलिंगोनि पु स्वयें वाणली तत्वतां ॥ श्रीरघुनाथाचेनि धर्मे ॥ ३९ ॥ पुढें होवो
सुमित्रांचकेकेयीमभ्यवादयत् ॥ मूर्धन्याघ्रायकौसल्यात ॥ केलें अवघ्राण मस्तकां ॥ १४० ॥ ॥ श्लोक ॥ कौसल्यांच
जं ॥९॥ ॥ टीका ॥ परमप्रिय दशरथासीं ॥ जिचेनि कीर्ति वुभौरामलक्ष्मणौ ॥ ८ ॥ अंकेसीतांसमारोप्यबाष्पमानंदहर्ष
श्रीरामासीं ॥ आधीं नमूनि ते कैकेयीसीं ॥ मग कौसल्येसीं नमिये ॥ ४ ॥

१ भयंकर. २ संहारावें. ३ गमन. ४ पु... ...र. ५ उत्तम. ६ संहारिला. ७ मुक्तता.

लें ॥४१॥ तैसेंचि सुमित्रेसीं आदरें ॥ स्वयें नमियेलें रघुवीरें ॥ जानकी आणि सौमित्रें ॥ माता सत्वर नमियेल्या ॥ ४२ ॥
श्रीरामासिं देतां आलिंगन ॥ वियोगदुःख क्लेश दारुण ॥ त्रिशोप गेले हरपोनें ॥ समाधान जीवशिवा ॥ ४३ ॥ कौसल्येनें जा
नकी ॥ प्रीति बैसविली अंकीं ॥ अवघ्राण मस्तकीं ॥ केलें तिघांसीं कौसल्या ॥ ४४ ॥ सकळजन अयोध्यावासी ॥ प्रीति भे
टीं आले श्रीरामासीं ॥ श्रीरामें त्यांचिये भेटीसीं ॥ युक्ति कैसी योजिली ॥४५॥ मजलागीं आर्तभूत ॥ भरतसंगतिनिश्चित॥
सकळ जाले व्रतस्थ ॥ सुखी त्यांतें करावें ॥ ४६॥ त्यांसीं नदेतां आलिंगन ॥ सकळ होती दुःखमग्न ॥ पृथक् पृथक् देतां पूर्ण॥
अतिविलंबन लागेल ॥ ४७ ॥ एकेंचि काळें सकळांसीं ॥ आनंदवावें उल्हासीं ॥ तरीच सुख वाटेल त्यांसीं ॥ दुःखराशीअ
न्यथा ॥४८॥ यांसिं नदेतां आलिंगन ॥ व्यापकत्वा पडे खानें ॥ आर्तबंधु हें अभिधानें ॥ वृथाचि जाण होऊं पाहे ॥४९॥ श्री
राम लाघवी निर्धारीं ॥ प्रकाशोनि सकळांतरीं ॥ कैसी केली नवल परी ॥ निजनिर्धारीं परिसावें ॥ १५० ॥ अंतरीं प्रवेशोनि
आपण ॥ मनचि राम जालें पूर्ण ॥ मग जें दिसे दृश्यभान ॥ तें तें जाण श्रीराम ॥५१ ॥ सकळांतरीं प्रवेशोन ॥ सकळ रूपें जा
ला आपण ॥ जो ज्यासीं दे आलिंगन ॥ तेथेंचि जाण श्रीराम ॥५२॥ भरत शत्रुघ्न ऋषिवर ॥ नागरिकजन समग्र ॥ एकवेळें
लहान थोर ॥ स्वयें रघुवीर दिसतसे ॥५३॥ पामर जो कां चांडाळादिक ॥ सदाचार आणि श्वपाचक ॥ राम दिसे एकाएक ॥
अलोलिक लाघव ॥५४॥ अयोध्येच्या तृणचरा गाई ॥ श्रीराम दिसे त्यांच्या ठाईं ॥ व्याघ्र सर्प क्रूर पाहीं ॥ त्यांच्या ठाईं श्री
राम ॥५५॥ वृक जंबुकादि वृश्चिकें ॥ पक्षी आदि श्येनें काक ॥कृमी कीटक पतंगादिक ॥ एकएक राम जाले॥५६॥द्रुमें पर्वत पा
षाण ॥ गिरिकंदरें वन काननें ॥ स्थावर जंगम संपूर्ण ॥ रघुनंदन स्वयें दिसे ॥ ५७ ॥ दृश्यमात्रीं रघुनंदन ॥ देखतां दृश्याचें
भान ॥ सर्वथा उडालें संपूर्ण॥चैतन्यघन कोंदलें ॥५८॥ श्रीरामरूपें आलिंगन ॥ परस्परें देती आपण ॥ विश्वरूप जाहला पू
र्ण ॥ सर्वांतरीं आपण प्रकटोनि ॥ ५९ ॥ माता भेटे पुत्रासीं ॥ राम ह्मणोनि आलिंगि त्यासीं ॥ माता नदेखोनि पुत्रासीं ॥ अ

१ भयंकर. २ नासून. ३ नाश. गौणता. ४ दीनवत्सल. ५ नाम. ६ कृति. ७ विषु. ८ ससाणा. ९ वृक्ष. १० अरण्य.

तिप्रीतीसीं आलिंगित ॥ १६० ॥ बंधु देखोनि भगिनी ॥ प्रीति आलिंगी राम भाऊनि ॥ येरें बंधुपण विसरोनि ॥ रघुनंदनीं आलिंगन ॥६१॥ पिता पुत्रासीं पुत्र पित्यासीं ॥ कन्या माता पितरासीं ॥विसरोनि अहंममतेसीं॥श्रीरामासीं आलिंगित॥६२॥ स्त्रीतें आलिंगित निजभर्ता ॥ श्रीराम भासे तत्वतां॥प्रियातें आलिंगितां कांता॥श्रीरघुनाथा भेटी होय ॥६३॥ सासरा आणि जांवाई॥अतिप्रीति लवलाहीं॥रामरूपें भेटती पाहीं॥लज्जा ठाईं निमाली ॥६४॥मासू देखोनि जांवायासीं ॥राम ह्मणोनि निजावेशीं॥ प्रीति मिठी घातली तिसीं॥लाज मानसीं येवों नशके॥६५॥आदिकरोनि दास दासी ॥रामरूपें आलिंगी त्यासीं ॥रामें विसरविलें देहासीं॥स्वामि सेवकासीं श्रीराम॥६६॥पशु जे कां तृणचर॥तिर्यगादि योनिसमग्र ॥कृमि कीटकादि विचित्र ॥भेटी रघुवीर सुखा वे॥६७॥आलिंगनें परस्परीं ॥ श्रीरामरूपें निर्धारीं ॥ देते जाले अत्यादरीं ॥ प्रीति थोरी श्रीरामीं ॥ ६८॥ राम ह्मणोनि परस्परां॥ खांदां घेती अत्यादरीं ॥ नृत्य करिती हर्षें थोरी ॥ देह विसरी स्वानंदें ॥६९॥ द्विज सुखावले अवघे ॥ झलिती गोपिचंदन रवे॥ धोत्रें झेलिती घडीपालवे ॥ बंदि राघवें सोडविले ॥१७०॥ नागरीक जन समस्त ॥ त्यांसीं भेटला रघुनाथ ॥ होवोनियां आनंदभरित ॥ सकळीं नृत्य मांडिलें ॥ ७१ ॥ हर्ष दाटला सकळांसीं ॥ कोणी नोळखे कोणासीं ॥ श्रीरामें अवघीं केलीं पिसीं ॥ आपआपलीं कैसीं नाचती ॥७२॥ वानर मानव समग्र॥अवघे जाले एकत्र ॥ अवघीं केला जयजयकार ॥ श्रीरघुवीर निजविजयी॥७३॥ राम सौमित्र सीता सती ॥ तिघें भेटलीं येकस्थिति ॥ आनंदविलें सकळांप्रति ॥ श्रीरघुपति कृपाळु ॥७४॥ सुग्रीव आणि बिभीषण ॥ श्रीरामें हातीं धरोनि जाण ॥ करविलें वसिष्ठ नमन ॥ येरें आलिंगन दिधलें ॥७५॥ तैसेंचि सकळ ऋषिगण ॥ त्यांसीं करोनियां नमन ॥ मातांसि घालोनि लोटांगण ॥ भरता आलिंगन दिधलें ॥७६ ॥ नळ नीळ अंगद जांबुवंत ॥ सुषेण दधिमुखादि समस्त ॥ हातीं धरोनियां रघुनाथ ॥ भेटवीत भरतासीं ॥ ७७ ॥ भरत लागला पायांसीं ॥ तुह्मीं साह्याकारी श्रीरामासीं ॥ निवटोनियां लंकेशासीं ॥ निजविजयश्री दिधली ॥ ७८ ॥ तुमचेनि श्रीरामासीं कीर्ति ॥ तुमचेनि अमरां बं-

१ सत्वर. २ मेठी. ३ पशुपक्षी. ४ सर्व. ५ पदर. ६ भाला, झाला. ७ संहारून. ८ जो.

दिमुक्ती ॥ सोडवोनियां सीता सती ॥ श्रीरघुपति भेटविली ॥ ७९ ॥ ऐकोनि भरताचें बोलणें ॥ सकळीं घातलीं लोटांगणें ॥ त्रैलोक्य पावन रघुनंदनें ॥ विजयी होणें त्याचेनि ॥१८०॥ श्रीरामें पावन तीर्थ ॥ श्रीरामें पावन व्रत ॥ श्रीरामें याग पुनीत ॥ येरवीं पूर्णव्रत अपायी ॥८१॥ श्रीरामें क्षेत्र पावन ॥ श्रीरामें पावन ध्यान ॥ श्रीरामें पावन दान ॥येरवीं पूर्ण अपायी ॥ ८२ ॥ चुकोनियां श्रीरघुनंदन ॥ जें जें कीजे कर्माचरण ॥ तें निश्चयें अनर्थी जाण ॥ राखता कोण तयासीं ॥८३॥ श्रीरामेंवीण क्रिया घडे ॥ तेथें अपाय रोकडे ॥ चुके ठके विकळ पडे ॥ पतन गाढें तयासीं ॥८४॥ ऐसें परस्परें जाण ॥ आतुर प्रीति आलिंगन ॥ देखोनियां स्तवी रघुनंदन ॥ प्रेम गहन श्रीरामीं ॥८५॥ तेणें डोलत रघुनंदन ॥ होवोनियां सुखैकघन ॥ निजभक्ताचा प्रेमा गहन ॥ प्रेम पूर्ण प्रीति रामा ॥८६॥ पुढील कथानुसंधान ॥ श्रीरामाचें अभिषिंचन ॥ अत्यंत गोड निरूपण ॥ एका जनार्दना विनवित ॥८७॥ जनीं जनार्दन देव ॥ जनार्दनीं सकळ लोक ॥ ऐसा निश्चय जो सम्यक ॥ जाणें निःशेष आपणासीं ॥८८॥त्यासीं कथा रामामृत ॥ निश्चयें कळलें यथार्थ ॥ त्याचा भोक्ता तोचि एक ॥ जो कथामृत चवी जाणे॥१८९॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांश्रीरामभरतदर्शनंनामएकाशीतितमोऽध्यायः ॥८१॥ ॥ओव्या॥ ॥१८९॥ ॥श्लोक॥ ॥९॥ ॥एवं॥ ॥१९८॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ पवित्र. २ बंधदायक. ३ व्यंग. ४ समग्र.

भा·रा·यु·कां·अ·८२
रा·
विमान
रा·
रामांचें
सिव्हासन·

॥ श्रीमद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ भेटोनियां सकळांसीं ॥ भरत आला रामापासीं ॥ करोनि साष्टांग नमनासीं ॥ लोटांगणेसीं राम वंदिला ॥ १ ॥ बद्धांजलि विनयवृत्ति ॥ भरत सत्वें सत्वमूर्ति ॥ विनविता जाला श्रीरघुपति ॥ मधुरोक्ति नम्रत्वें ॥ २ ॥ श्रीरामा तुजवीण ॥ जालों होतों अतिदीन ॥ मृतप्राय कलाहीन ॥ जीवनेंवीण जेविं धान्य ॥ ३ ॥ भ्रतारवीण जेविं कांता ॥ उपहत जैसी सर्वथा ॥ शृंगारभोग सकळ वृथा ॥ तेविं रघुनाथा तुजवीण ॥४॥ मातृहीन पैं बाळक ॥ मृतप्राय दिसे देख ॥ नाहीं बाळसें कैंचें सुख ॥ स्तनपान निःशेष असेना ॥५॥ तुजवांचोनियां रघुनंदन ॥ तैसी आमची दशा पूर्ण॥ केवळ भूमिभार जाण ॥ मागों मरण तरी नये ॥६॥ जितां जीववेना रामेवीण ॥ काळा वांचोनि नये मरण ॥ सर्वांगीं तळमळ पूर्ण ॥ जेवितां अन्न रुचेना ॥ ७ ॥ केवळ माझीच नव्हे अवस्था ॥ आदिकरोनि तुझ्या माता ॥ अयोध्येच्या जनां समस्तां ॥ दुःखावस्था अनिवार ॥ ८ ॥ त्या दुःखाचा परिहार ॥ आजि जाला समग्र ॥ देखोनियां रघुवीर ॥ आनंदपूर लोटला ॥ ९ ॥ ॥ श्लोक ॥ अद्यमे सफलंजन्मसफलश्चमनोरथः ॥ यत्वांपश्यामिराजानमयोध्यांपुनरागतम् ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ श्रीरामदर्शनें करून ॥ वियोगदुःख गेलें पूर्ण ॥ प्रेमाश्रुपूर्णनयन ॥ बाष्पें करून दाटला कंठ ॥१०॥ त्यांतें अवरोनि तत्वतां ॥ जिरवोनियां सत्वावस्था ॥ चरणीं ठेवोनियां माथा ॥ श्रीरघुनाथा विनवित ॥११॥ अमितां जन्मांचें दुःख ॥ जननीजठरीं येवोनि देख ॥ निर्मोनि गेलें सकळिक ॥ रघुकुळटिळक देखिलिया ॥१२॥ सकळ जन्माची सार्थकता ॥ आजि जाली गा तत्वतां ॥ तुज देखोनियां रघुनाथा ॥ उत्तीर्णता जन्माची ॥१३॥ श्रीरामाचें विस्मरण ॥ तेथें प्रतिपदीं मरण ॥ तो देखतां रघुनंदन ॥ सर्वथा मरण निमालें ॥ १४ ॥ मृत्यूचा मृत्यु रघुनंदन ॥ त्यासिं देखतां निमालें मरण ॥ येणें जन्में जन्मनिवारण ॥ निजात्मा रघुनंदन देखिला ॥१५॥ रामदर्शनें जन्म सफळ ॥ रामदर्शनें सफळ कुळ ॥ रामदर्शनें पावन सकळ ॥ व्रत सुशीळ श्रीरामें ॥१६॥ श्रीरामेसीं नव्हे भेटी ॥ तंवचि व्रताची अटाअटी ॥ तंवचि पुरश्चरणें कोटी ॥ श्रीराम दृष्टि जंव नपडे ॥१७॥ विसरोनियां रघुराया ॥ जेजे केली तपश्चर्या ॥ साध

१ हातजोडून. २ अयंत नम्र. ३ उदास, तेजहीन. ४ नाश. ५ अश्रु. ६ अनंत. ७ नसून.

नाभिमानें गिळिलें माया॥श्रमचि वायां वाढविला॥१८॥अनिमेष जें रामस्मरण॥तें उग्र तप दारुण ॥स्मरणा परतें निजसाधन ॥ सर्वथा आन असेना॥१९॥स्मरणा विरहित साधन भक्ती॥ते जाणावी अवघी भ्रांति॥नटाचे परी वृथा नटती ॥ जीविकार्थेंत्ति साधनें॥२०॥जेथें वस्तूचें विस्मरण॥त्यातें साधन मानी कोण॥जप तपादि व्रतदान॥स्मरणें जाण सार्थक ॥२१॥ जें आमचीं सकळ व्रतें ॥ श्रीरामस्मरणें सनाथें ॥ प्रसन्न होवोनि समस्तें ॥ श्रीरामातें भेटविलें ॥ २२ ॥ निवटोनियां लंकानाथ ॥ त्रैलोक्यविजयी रघुनाथ ॥ आह्मीं देखिला अयोध्येआंत ॥ व्रतें समस्त आजि फळलीं ॥२३॥ स्मरण कीर्तन रघुनाथा ॥ अनिमेष तुझें ध्यान करितां ॥ जना अखंड सुखावस्था ॥ तिन्ही अवस्था नासती ॥ २४ ॥ श्रीरामकीर्ति मकरंदें ॥ [१]लोपावला कृष्ण षट्पद ॥ गुंजारव अतिआल्हाद ॥ निजानंद संवितीं ॥ २५॥ श्रीरामा तुझ्या कीर्तिपासीं ॥ संत भ्रमर दूरवासी ॥ तेही ऐकोनि वेगेंसीं ॥ उडी [२]अपेसीं घालिती ॥२६॥ स्वर्ग मृत्यु पाताळवासी ॥ साधु जेकां अतितापसी ॥ तेही सांडून तपश्चर्येसीं ॥ रामकीर्तिसीं ठाकून आले ॥ २७ ॥ ॥ श्लोक ॥ अवेक्ष्यतुभवान्कोशंगोष्टागारंतुपुष्कलं ॥ भवतस्तेजसासर्वंकृतंचद्विगुणंमया ॥ २ ॥ तथा ब्रुवाणंभरतंदृष्ट्वातंभक्तिवत्सलं ॥ मुमुचुर्वानरानादंनागराश्चजनास्तदा ॥ ३ ॥ ततःसंहृष्टंभरतमंकमारोप्यराघवः ॥ ययौ तनविमानेनससैन्योभरताश्रमं ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ श्रीरामकीर्ति अत्यद्भुत ॥ साधुसंत समवेत ॥ अयोध्या नगरीं अत्यंत ॥ [६]अपरिमित वस्ती जाली ॥ २८ ॥ पाहावें स्वामी रघुपति ॥ पहिली अयोध्या होती किती ॥ आतां किती जाहली वस्ती ॥ श्रीरामकीर्ति ख्याति केली ॥ २९ ॥ श्रीरामकीर्तीचें महिमान ॥ ऐकोनियां भरत वचन ॥ हरिखेले वानरगण ॥ भुभुःकारें पूर्ण गर्जिन्नले ॥ ३० ॥ भुभुःकार जयजयकार ॥ माजि रामनामाचा उच्चार ॥ किराणें देती अपार ॥ श्रीरघुवीर जयजयकीर्ति ॥३१॥ तें देखोनि अलोलिक ॥ अयोध्यावासी एकएक ॥ नामें गर्जिन्नले असंख्य ॥ श्रीरघुकुळटिळक विस्मित ॥३२॥ देखोनि भरताच्या प्रेमासी ॥ सुख उथंळलें श्रीरामासीं ॥ जेंवि चंद्रोदय आकाशीं॥ सागरासीं ये भरतें ॥ ३३॥ सागर एकदेशी जाण॥

१ अंवड. २ उपजिवन साधन. ३ माइन. ४ पराग. ५ ...टासमर. ६ अगणित. ७ आनंदले. ८ उड्या. ९ सोडके.

तरिया दाटती तेणें भरतेन ॥ श्रीराम स्वयें चैतन्यघन ॥ ब्रह्मांड पूर्ण सुखें धालें ॥ ३४ ॥ श्रीराम स्वयें सुखैकघन ॥ तथापि प्रेम अतिगहन ॥ हृदईं धरोनि भरता जाण ॥ श्रीरामें आपण आलिंगिला ॥३५॥ वसिष्ठादिक ऋषिसमवेत ॥ विमानीं बैसोनि रघुनाथ ॥ अंकीं बैसविला भरत ॥ प्रेम अद्भुत भक्तीचें ॥३६॥ वामांकीं जानकी सुंदरी ॥ भरत विराजे दक्षिण अंकावरी ॥ समस्त माता रघुवीरीं ॥ विमानाभीतरीं बैसविल्या ॥३७॥ सेनापति आदिप्रधान ॥ त्यांतें आज्ञापी रघुनंदन ॥ निजवहनीं आरोहण ॥ स्वयें आपण करावें ॥ ३८ ॥ ऐकोनि रामाचें वचन ॥ अवघे जाले सुखैकघन ॥ जयजयकारें गर्जोन पूर्ण ॥ केलें आरोहण निजवहनीं ॥ ३९ ॥ गज रथ वाजी वहनें ॥ आपुलालीं केलीं आरोहणें ॥ सौमित्रा सहित शत्रुघ्नें ॥ विमानीं रघुनंदनें विराजिजे ॥४०॥ सांडोनि देह त्रिकूट ॥ चौथेपणें घडघडाट ॥ मोक्षपुरी अयोध्या पीठ ॥ जाले प्रविष्ट पैं तेथें॥४१॥श्रवण मनन निजध्यासन ॥ चौथेपणें साक्षात्कार पूर्ण ॥ हींचि चारी पेणीं ग्रहण ॥ ऐका विवंचन तयांचें ॥४२॥ पहिलें पेणें रामेश्वरीं॥ दुसरें अग्राहार राम नगरीं ॥ तिसरें भारद्वाजाश्रमाभीतरीं ॥ मोक्षपुरी पैं चौथी ॥४३ ॥ आत्माराम सर्वें असतां ॥ श्रवण मनन कोण अर्था ॥ ऐसा आशंकेचा ठाव आतां ॥ परी सर्वथा नधरावा ॥४४॥ जीवा आत्मियासीं वेगळिक ॥ कल्पांतींही नाहीं देख ॥ निजभ्रमें भेद आवश्यक ॥ एकाएक पैं भासे ॥ ४५ ॥ जेंवि विसरोनि जाग्रतीसीं ॥ स्वप्नभ्रमें कासाविसी ॥ स्वयें होय अनायासी ॥ सावध त्यासीं केलिया नव्हे ॥ ४६ ॥ तेंवि जीवाआत्मियाची एकात्मता ॥ स्वतःसिद्ध स्वयें असतां ॥ श्रवण मनन नकरितां ॥ भ्रम सर्वथा निरसेना ॥ ४७ ॥ चौथें पेणें रघुनंदन ॥ स्वयें पावला निजभैवन ॥ बंधुबंधु आलिंगन ॥ जीव शिव पूर्ण जेंवि भेटे ॥ ४८ ॥ आपुलाले निजवहनीं ॥ आरूढोनि तत्क्षणीं ॥ रामनामाचे दीर्घध्वनीं ॥ करित गर्जनी चालिले ॥४९॥ आले भरत आश्रमासीं ॥ तेथें उतरिलें विमानासीं ॥ आश्रम देखतां राघवासीं ॥ प्रेम मानसीं नसंटे ॥५०॥ देखे दर्भाचीं आसनें ॥ तृणशेजा शयनस्थानें ॥ प्रावणासिं कृष्णाजिनें ॥ आणि वल्कलें बहुवस ॥५१॥ फळमूळांचे संभार ॥ देखे आ

१ लत. २ रथावर. ३ घोडे. ४ निजनगर. ५ नावें. ६ झाडाच्या साली. ७ राशी.

श्रमीं अपार ॥ उदंड मिनले ऋषीश्वर ॥ त्यांसि फळआहार करावया ॥ ५२ ॥ भरतमुखें रामकथा ॥ अत्यंत प्रेमें श्रवण करि तां ॥ धणी नपुरे ऋषि समस्तां ॥ आश्रमीं त्या अर्था मिनले ॥५३॥ देशोदेशींचे ऋषि जाण ॥ निजाश्रम त्यागूनि पूर्ण ॥ भर तापासीं आले ठाकून ॥ करावया श्रवण रामकथा ॥ ५४ ॥ भरताश्रम रघुनाथा ॥ स्वयें देखतांचि तत्वतां ॥ अतिउल्हास जा ला चित्ता ॥ प्रेमावस्था अनिवार ॥५५॥ वनवासीं जीं जीं व्रतें ॥ होतीं धरिलीं रघुनाथें॥ तीं तीं समस्तें भरतें ॥ प्रेमें अद्भुतें अं गिकारिलीं ॥५६॥ माथां दृढ जटाभार ॥ पादुकामंडित परिकर ॥ खपाटीं लागलें उदर ॥ वल्कलांबर परिधान ॥ ५७ ॥ नि जवृत्तिअलंकृत ॥ श्रीरामें देखोनियां भरत ॥ सुख जालें अत्यद्भुत ॥ निजहृदयांत आलिंगी ॥५८॥ श्रीरामाचेनि आलिंगनें॥ सुख उथळलें चौगुणें ॥ सर्वस्वें वोंवाळिलें तेणें ॥ निंबलोण कुरवंडियां ॥ ५९ ॥ भरताश्रमा येवोनि निरुतें ॥ सुखावले नि जचित्तें ॥ आज्ञापिलें श्रीरघुनाथें ॥ सावधचित्तें परिसावें ॥ ६० ॥ ॥ श्लोक ॥ अब्रवीच्चतदारामस्तद्विमानमनुत्तमं ॥ वहवै श्रवणंदिवमनुजानामिगम्यतां ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ निवटोनियां लंकानाथ ॥ सुर सोडविले समस्त ॥ निजवैभवा समेवेत ॥ जालें प्राप्त निजभवन ॥ ६१॥ कुबेराचें निजविमान ॥ कामग अतिशोभायमान ॥ रावणें आणिलें हिरोन ॥ दुःखीं निमग्न तेणें तो ॥ ६२ ॥ निवटोनियां लंकेशासीं ॥ संस्थापिलें सकळांसीं ॥ मुक्त केलें नवग्रहांसीं ॥ परी आपणासीं उपेक्षिलें ॥ ६३॥ मा झें कामग विमान ॥ मज देता रघुनंदन ॥ तरी मी जाणतों संपूर्ण ॥ कृपाळुपण रामाचें ॥ ६४॥ ज्याचा जेथें अतिशयो पूर्ण॥ तें त्यासीं न पावतां जाण ॥ स्वयें होवोनि दुःख निमग्न ॥ बोल पैं शून्य सर्वदा ॥६५॥ जेथें दृढलें लोभाची वस्ती ॥ तेथें कैंची विवे कस्थिति ॥ अंध होवोनि ठाके वृत्ति ॥ दृढ विषयार्थी लोभिष्ट ॥६६॥ लोभ तेथें कैंचें ज्ञान ॥ लोभ तेथें कैंचें ध्यान ॥ लोभ तेथें समाधान ॥ सर्वथा जाण पैं नाहीं ॥६७॥ लोभ तेथें कैंची भक्ति ॥ लोभ तेथें कैंची मुक्ति ॥ जेथें लोभ तेथें विरक्ति ॥ नाहीं निश्चि तिं सर्वथा ॥६८॥ लोभाचें ठाणें अंतरीं असतां ॥ सकळें साधन होती वृथा ॥ गुरूसि चाळी विकल्पता ॥ ज्याचेनि तत्वतां मोक्ष ॥ २ ॥

१ असंख्य. २ तृप्ती. ३ नमळे. ४ विचित्र. ... वर्णे. ६ ओंवाळले. ७ आरंभ. ८ समग्र.

लोभे ॥६९॥ माता पिता इतर जन ॥ त्यांची कथा गणी कोण ॥ हें लोभाचें स्वाभाविक चिन्ह ॥ कुबेर जाण नव्हे तैसा ॥७०॥ तथापि ज्याची वस्तु त्यासीं ॥ पाववितां श्रेय आह्मांसीं ॥ विमान अर्पावें कुबेरासीं ॥ हेंचि आह्मांसीं निजमंडण ॥ ७१ ॥ कुबे राचें निजविमान ॥ शरणागता दिधलें दान॥ आमुचें कामग सुलक्षण ॥ करावें अर्पण धनदासीं ॥७२॥ आज्ञापितां रघुनाथ ॥ भरतें वंदिला वचनार्थ॥ निर्लोभ शुद्ध शास्त्रार्थ॥ निज सिद्धार्थ श्रीरामा ॥७३॥ भरताचेनि भजनें पूर्ण ॥ दूता विलोकीं गमन ॥ त्या सिं करोनि आज्ञापन ॥ धाडिलें विमान कुबेरासीं ॥७४॥ उत्तरेचा लोकपाळ॥ अलकावती नगरीं विशाळ॥ श्रीरामभांडार सकळ ॥ राखे अविकळ कुबेर ॥७५॥ तेथें जावोनियां दूत॥ सांगितलें श्रीरामवृत्त ॥ विमान अर्पोनियां त्वरित॥ आज्ञा पुसत कुबेरा ॥७६॥ देखोनि श्रीरामगण ॥ येरें घातलें लोटांगण ॥ देखतां श्रीरामविमान ॥ आनंदमग्न पैं जाला ॥७७॥ श्रीरामरूपें रामगणासीं ॥ षोडशोपचारीं परियेसी ॥ पूजोनियां अतिप्रीतीसीं ॥ काय तयासीं बोलत ॥ ७८ ॥ श्रीराम सकळांची माउली ॥ आर्तश्रो त्यांची साउली ॥ आश्रितजनां कल्पवल्ली ॥ ख्याति केली अवतारा ॥ ७९ ॥ निवटोनियां दुष्ट रावण ॥ गौरविले सकळ सुरग ण ॥ मजलागोनि स्वविमान ॥ अर्पिलें आपण रघुनाथें ॥ ८० ॥ भक्तजनां कृपाळु ॥ ऐसा ब्रीदाचा कल्लोळु ॥ साच करोनि दा वी तात्काळु ॥ निजभक्त सकुळ गौरविले ॥८१॥ ऐसें करोनि स्तवनासीं ॥ पूजोनियां अतिप्रीतीसीं ॥ बोळविलें श्रीरामगणा सीं ॥ कुबेर मानसीं सुखमय ॥ ८२ ॥ येरीकडे रघुनंदन ॥ प्रवेशोनि स्वभवन ॥ दशरथाचें सिंहासन ॥ नमावया जाण नि घाला ॥८३॥ तुरें लागलीं घनदाट ॥ उठला नाद अचाट ॥ नादें गर्जती सुभट ॥ कीर्ति निर्दुष्ट रामाची ॥८४॥ विचित्र वाद्यां चा ध्वनि ॥ रामनामाच्या दीर्घ श्रेणी ॥ नाद कोंदला गगनीं ॥ वीरस तेथोनि चालिला ॥८५॥ निराळ वोळलें नामें करोनि ॥ वर्षों लागलें अमृतकणीं ॥ हर्षें तिंबिली अवनी ॥ सुखसमाधानी श्रीराम ॥ ८६ ॥ हर्षाचेनि गदारोळें ॥ नगरवनितांनीं मंग ल केलें ॥ दधि मधु अक्षता दूर्वा मेळें ॥ दीप प्रबळें वोंवाळिती ॥८७॥ ऐसे पातले राजभवन ॥ गजरें करोनि ससैन्य॥ करोनि यां नीरांजन ॥ सिंहासन नमियेलें ॥ ८८ ॥ श्लोक ॥ पितुर्भवनमासाद्यप्रसाद्यसुमहद्यशः ॥ कौसल्यांचसुमित्रांचकैक

यीमभ्यवादयत् ॥ ६॥ ॥ टीका ॥ प्रसन्नोन्मुख तिघी माता ॥ श्रीरामें नमिल्या तत्वतां ॥ सहित सौमित्र आणि सीता ॥ आ
नंद समस्तां उथळला ॥ ८९ ॥ श्रीराम प्रवेशतां राजभवन ॥ तुरें वाद्यें गर्जे गगन ॥ नामें कोंदलें त्रिभुवन ॥ जयजयकार पूर्ण
प्रवर्तला ॥९०॥ नागरिकजना सकळां ॥ नरनारी अबळा बाळा ॥ तृणचरादि सकळां ॥ देखोनि घननीळा आनंदु ॥ ९१ ॥
सकळजन नगरवासी ॥ आदिकरोनि दासदासी ॥ राज्याभिषेक राघवासीं ॥ पहावयासीं इच्छिती ॥ ९२ ॥ ऐसें सकळांचें
मनोगत ॥ त्याहूनि भरताचें अत्यंत ॥ राज्याभिषेकीं रघुनाथ ॥ देखों इच्छित अत्यादरें ॥ ९३ ॥ ॥ श्लोक ॥ अथाब्रवीद्राज
पुत्रोभरतंधर्मिणांवरं ॥ अर्थोपहितयावाचावचनंचेदमब्रवीत् ॥ ७ ॥ ॥ टीका ॥ सत्वाथिला अतिसात्विक ॥ परमधर्में अति
धार्मिक ॥ श्रीरामभजनें विश्वासिक ॥ निजरंक रामभजनीं ॥ ९४ ॥ सकळ संमतें हर्षनिर्भर ॥ होवोनि अत्यंत नम्र ॥ लोटां
गणीं अत्यादर ॥ भरतें रघुवीर विनविला ॥ ९५ ॥ वनवासाचीं सकळ व्रतें ॥ स्वामी विसर्जावीं समस्तें ॥ जटाबंधनें करोनि मु
क्तें ॥ मंगलस्नानातें करावें ॥ ९६ ॥ करोनि व्रत विसर्जन ॥ राज्याभिषेक घेवोनि पूर्ण ॥ अंगिकारावें सिंहासन ॥ राजचि
न्ह छत्रादि ॥९७॥ अतिसुकुमार जानकी माता ॥ उपवासें गांजिली तत्वतां ॥ मलिन अंग मलिन माथा ॥ अस्थिपंजरता उ
रलीसे ॥ ९८ ॥ मळिन वस्त्र कृशोदर ॥ तांबूलहीन म्लानवक्त्र ॥ श्रमें खोलीं गेले नेत्र ॥ बहुत सुंदर गांजिली ॥९९ ॥ दुरा
त्मा रावणाच्या घरीं ॥ अत्यंत गांजिली सुंदरी ॥ मंगलस्नानीं आज्ञा करीं ॥ दीनोद्धारी नाम तुझें ॥१००॥ तैसाच सौमित्र भ्रा
ता ॥ बहु कष्टला रघुनाथा ॥ आहार नातळे सर्वथा ॥ तुज तत्वतां सेविलें ॥१॥ त्या श्रमाचा परिहार ॥ कर्ता तूं एक रघुवीर ॥
अंगिकारोनि राज्यभार ॥ सुख सत्वर यासीं द्यावें ॥२॥ आणिक एक विज्ञापन ॥ स्वामींनीं ऐकावें सावधान ॥ तुझे आज्ञेप्रमा
णें पूर्ण ॥ राज्यशासन पैं केलें ॥३॥ पितृआज्ञा तुझें व्रत ॥ जालीं चौदा वर्षें नियत ॥ तितकियांत कीर्ति अद्भुत ॥ त्रैलोक्यांत
विस्फारिली ॥४॥ निवटोनियां रक्षोगण ॥ मुक्त करोनियां जनस्थान ॥ ब्राह्मणां दिधलें दान ॥ नलागतां क्षण श्रीरामा ॥५ ॥ ॥ ३ ॥
जो नागवे सुरासुरीं ॥ कांखे सूदला दशशिरी ॥ त्या वाळीची केली बोहरी ॥ एकें बाणेंकरीं श्रीरामा ॥ ६ ॥ मुक्त करोनि कि

ष्किंधाभवन ॥ सदा राज्याभिषिंचन ॥ सुग्रीवासीं केलें जाण ॥ऋतिमिष्यें करोनि श्रीरामा ॥७॥ सागरीं तारोनि पाषाण ॥ क्षणें
उतरिलें वानरसैन्य ॥ लंकेमाजिं घालोनि खाण ॥ सकुळ रावण निर्दाळिला ॥८॥ मुक्तकरोनि सुरमांदी ॥ संस्थापिले निजपदीं ॥
नवग्रह हर्षानंदीं ॥ स्थापिले त्रिशुद्धी ग्रहचक्रीं ॥९॥ अलौलिक लंकाभवन ॥ क्षणें हिरोनियां जाण ॥ बिभीषणा दिधलें दान ॥
संपत्ति गहन समवेत ॥११०॥ निर्लोभि कळा ऐसी ॥ आचार्यत्व दृढ जगासी ॥ संस्थापिलें निजभजनासीं ॥ कृपाळुत्वेंमीं श्री
रामा ॥११॥ त्या तुज राज्याची आस्था ॥ सर्वथा नाहीं रघुनाथा ॥आमचे कृपेलागीं तत्वतां॥ राज्यभार आतां अंगिकारीं ॥१२॥
सिंहासनीं सचिन्ह देख ॥ सालंकृत रघुकुळटिळक ॥ आमचे नेत्र अत्यंतिक ॥ देखावया देख भुकेले ॥ १३ ॥ आमच्या नेत्रांचें
पारणें ॥ स्वामी फेडावें कृपाळुपणें ॥ मी तुझें निज तान्हें ॥ लळेपाळणें पैं माझे ॥ १४ ॥ राज्यलोभ राघवासीं ॥ नाहीं सर्वथा
मानसीं ॥ निश्चयें कळलें आह्मासीं॥संदेहासीं असेना ॥१५॥ परि लळे पाळावे भक्ताचे॥हेंचिव्रत श्रीरामाचें॥तेथें काय विज्ञापन
आमुचें ॥ वृथा करील श्रीराम ॥१६॥ ह्मणोनि घातलें लोटांगण॥ सुदृढ माथां धरिले चरण॥प्रेमें चालिलें स्फुंदन॥करी रुदन अ
ट्टहासें ॥१७॥ जेंवि भरताची अवस्था॥तैसीच शत्रुघ्नाची तत्वतां॥सौमित्र सीता सहित माता॥प्रेमावस्था नावरे ॥ १८ ॥ सुग्रीव
बिभीषण वानरगण॥सुमंत सेनानी प्रधान॥ अयोध्येचे सकळजन॥ प्रेमें स्फुंदन चालिलें॥१९॥ ऋषिवरां ही दशा तैसी॥प्रेमें स्फुं
दती आवेशीं ॥ तें देखोनि हनुमंतासीं ॥ आवेश मानसीं पैं आला ॥१२०॥ करोनियां साष्टांगनमन॥मृदु मंजुळ मधुर वचन ॥ वि
नविला श्रीरघुनंदन ॥ भरतवचन मानावें ॥२१॥ तुजलागीं आर्तभूत॥तुह्मीं व्रतें जीं समस्त ॥ असोनि राज्य भोगा आंत॥स्वयें
भरत आचरला ॥ २२ ॥ तुह्मीं असतां वनांतरीं ॥ सहज भोग गेले दूरी ॥ भोगी असोनि अलिप्तपरी ॥ ख्याति थोरी भरता
ची ॥ २३ ॥ तुजलागीं आर्तभूत ॥ भोग भोगोनि त्यजी समस्त ॥ जाला वनवासी व्रतस्थ ॥ वल्कलयुक्त जटाधारी ॥२४ ॥
आहार सांडोनि निःशेष ॥ श्रीराम भेटावया देख ॥ फळभोजनीं अतिहरिख ॥ ऋषि सकळिक समवेत ॥ २५ ॥ त्रिकाळ पादु
का पूजितां ॥ क्षण अवकाश नाहीं भरता ॥ श्रीराम कीर्ति वाखाणितां ॥ नाहीं तत्वतां अवकाश ॥२६॥ श्रवण कीर्तन पूजन ॥

सत्संगती कथागहन ॥ अखंड श्रीरामाचें ध्यान ॥ समाधान तेणें त्यासीं ॥ २७ ॥ ऐसी असोनि अवस्था ॥ लोटांगणीं विनवि
तां ॥ उत्तर नदेसी रघुनाथा ॥ हें सर्वथा अनुचित ॥ २८ ॥ राज्यलोभ पैं भरतासीं ॥ सर्वथा नाहीं मानसीं ॥ कळलें निश्चयें
आह्मांसीं ॥ प्रमाणासीं तुझे चरण ॥२९॥ ऐकोनि मारुतीचें वचन ॥ संतोषला रघुनंदन ॥ भरत उठोनियां जाण ॥ हृदईं पू
र्ण आलिंगिला ॥ १३० ॥ हृदईं आलिंगोनि पूर्ण ॥ कांहीं नेदी प्रतिवचन ॥ सद्गुरूसिं कळलें चिन्ह ॥ माझें वचन पहातसे
॥३१॥ श्रीराम मर्यादेचा मेरू ॥ राम भावार्थ सागरू॥ राम आज्ञेचा किंकरू ॥ पूर्णावतारू श्रीराम ॥३२॥ राम गुणाचें मंडण॥
राम प्रेमाचें जीवन ॥ गुरूचा निजगुरु आपण ॥ देतो मान गुरुत्वा ॥ ३३ ॥ गुरुमर्यादा पाळितां ॥ विजय आला रघुनाथा ॥
हे उत्तरोत्तर होती कथा ॥ स्वधर्मता स्थापिली ॥३४॥ जें जें आचरति श्रेष्ठ ॥ आवाळां तोचि पडे पाठ ॥ राम अवतार श्रेष्ठ ॥
पुराणपाठ श्रुतिशास्त्रा ॥ ३५ ॥ पितरआज्ञाप्रतिपाळण ॥ तुझें वनवासा गमन ॥ चौदावर्षें नियत पूर्ण ॥ राज्यशासन तेंचि
भरता ॥३६॥ होता दोघांचा जो नेम ॥ सिद्धि पावला सर्वोत्तम ॥ आज्ञा पाळावी निःसीम ॥ भरतप्रेम सुखावीं ॥ ३७ ॥ अंगि
कारोनि राज्यासीं ॥ ब्राह्मणदास्य अहर्निशीं ॥ सुख द्यावें गोविप्रासीं ॥ स्वधर्मासीं संरक्षीं ॥ ३८ ॥ संरक्षावे गोब्राह्मण ॥
पितृवत् प्रजापाळण ॥ धरा आनंदवावी पूर्ण ॥ स्वधर्मे करोनि श्रीरामा ॥ ३९ ॥ अश्वमेधादि महायज्ञ ॥ तेणें गौरवीं अमर
गण॥वसुधारा दंडायमान॥हव्यवाट् जाण सुखीकरीं ॥१४०॥ ऐसें वसिष्ठ आज्ञापन॥हनुमंताचा संदेश पूर्ण॥भरताचें प्रेम गहन॥
तेणें रघुनंदन सुखमय ॥ ४१ ॥ सद्गुरूचें आज्ञापन ॥ माथां वंदोनि आपण ॥ बोलता जाला रघुनंदन ॥ आज्ञा कोण उल्लंघी
॥ ४२ ॥ ऐकोनि श्रीरामवचन ॥ भरत जाला सुखैकघन ॥ अंगद गर्जिन्नला पूर्ण ॥ रघुनंदन निजराज्य ॥४३॥ अयोध्येचे स
कळजन ॥ आणि सकळ वानरगण ॥ शरणागत बिभीषण ॥ करित गर्जन उठिले ॥४४॥ एका जनार्दना शरण ॥ श्रीरामाचे ॥ ४ ॥
राज्याभिषिंचन ॥ श्रोतीं द्यावें अवधान ॥ निजनिरूपण राम वदवी ॥ १४५ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटी
कायांश्रीरामाभिषिंचननिर्णयोनामद्व्यशीतितमोऽध्यायः ॥८२॥ ॥ओव्या॥ ॥१४५॥ ॥श्लोक॥ ॥७॥ ॥एवं॥ ॥१५२॥

॥श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ धन्य तो वाल्मीकी मुनिजन ॥ धन्य धन्य त्याचें वचन ॥ अनागत रामायण ॥ केलें निरूपण शत कोटी ॥१॥ धन्य तें अयोध्या भवनें ॥ धन्य धन्य तेथिचे जन ॥ धन्य धन्य तयांचे नयन ॥ नित्य रघुनंदन देखती ॥ २ ॥ धन्य भाग्य त्या भरताचें ॥ नित्य चिंतन श्रीरामाचें ॥ प्रेम देखोनि निष्कंपाचें ॥ जालें स्वामीचें आगमन ॥३॥ त्याच्या राज्याचा उत्साहो ॥ अभिषेकीं लवलाहो ॥ भरतें मांडिला पहाहो ॥ ऋषिसमुदावो मेळवुनि ॥ ४ ॥ श्रीराम राज्याभिषिंचन ॥ पाहूं आले सुरगण ॥ मरुद्गणेसीं पाकशासन ॥ स्वयें आपण तेथें आला ॥ ५ ॥ देवगुरु बृहस्पति ॥ तेथें आला शीघ्रगति ॥ सनकादिक मुनिपंक्ती ॥ उडी अवचिती तेथें आली ॥६॥ शुक वामदेव नारद ॥ दत्तात्रेयादि महासिद्ध ॥ ध्रुव उपमन्यु प्रल्हाद॥भक्तवृंद पातले ॥७॥ तुंबुरादिक गंधर्व ॥ तेथें पातले स्वयमेव॥ अष्टनायका घेवोनि धांव॥ नित्य गौरव मांडिलें॥८॥नित्य लोकपाळ समुदायेसीं ॥ भेटी आले उपायनेसीं ॥ यक्ष गंधर्व चारणेसीं ॥ थाट अयोध्येसीं दाटले ॥ ९ ॥ अष्टमहासिद्धीसमवेत ॥ सुस्वर सामवेद गर्जत ॥ घेवोनि ब्रह्मा आला तेथ ॥ श्रीरघुनाथ पहावया ॥१०॥ निजध्येय श्रीरघुनंदन ॥ ऐकोनि त्याचें अभिषिंचन ॥ गण समुदायेसीं धांवोन ॥ त्रिनयन तेथें आला ॥११॥ सांडोनियां शेषशयन ॥विचित्र रत्न बळिदान ॥ घालोनि आला जनार्दन ॥ श्रीरघुनंदनदर्शना ॥१२॥ जलचर स्थळचर खेचर ॥ दानव मानव वनचर ॥ त्रैलोक्यांतील चराचर ॥ पाहूं रघुवीर पातले ॥१३॥ श्रीराम तीर्था तीर्थपीठ ॥ त्यासीं होतां राज्यपट ॥ पाहूं आले तेथिंचा थाट ॥ त्यांहीं शरयूतट वसविलें ॥१४॥ वक्री अतिचारें होवोनि पूर्ण ॥ सत्वर पातले ग्रहगण ॥ श्रीराम राज्याभिषिंचन ॥ पहावया जाण आनंदें ॥१५॥ रावणाच्या पायांतळीं ॥ होते लोळत मंचका जवळीं ॥ रामें सोडविले तत्काळीं॥त्याची राज्यशेली पाहों आले॥१६॥अयोध्येच्या चौपाळीं॥ विमानें दाटलीं आकाशीं ॥ नगरीं ठाव नाहीं वस्तीसीं ॥ थाटें ऐसीं दाटलीं ॥१७॥ मंदार कल्पतरु संतान॥ घरोघरीं त्यांचेंचि वन ॥ सुरवर सुमनसिंचनें ॥ विदोविदीं जाण घालिती ॥ १८ ॥ घरोघरीं मंगलार्चनें ॥ दीपावळि नीरांजनें ॥ गुढिया मखरें

---

१ भविष्य. २ नगर. ३ अमृत. ४ इंद्र. ५ समुदाय. ६ नजराणे. ७ पद. ८ पर्यंत.

तोरणें ॥ श्रीरघुनंदन निजोत्सवा ॥ १९ ॥ हाटहटवटिया चौवारें ॥ कथाकीर्तन चौफेरें ॥ गात रामकीर्तन गजरें ॥ अंबरें झरे तुषारीं ॥२०॥ वसिल्या भक्तीच्या पेठा ॥ आनंद कीर्तन चौहटा ॥ सांदी विंदी राजवाटा ॥ सुकाळ मोठा नामाचा ॥२१॥ शेट महाजन वेव्हारे ॥ श्रीरामागमनसुखभेरें ॥ उदीम करिती अत्यादरें ॥ लाभ निर्धारें श्रीरामु ॥ २२ ॥ रामटकें खरेंनाणें ॥ एक मोहरा देणें घेणें ॥ अक्षर त्याचें निर्जेकेणें ॥ सवदा करणें निजसत्ता ॥२३॥ द्वैत दलालाची वोढी॥ नाहीं मापारियाची सांकडी ॥ आपुलाल्या निजावडी ॥ यावया गाढी निजवस्तु ॥ २४ ॥ राममुद्रा वस्तुवरी ॥ आंख घालोनि साटीकरीं ॥ देतां घेतां सुखचि वरीं ॥ उदीम भारीं चालतु ॥२५॥ येरीकडे वीर भरत ॥ श्रीरामप्रेमें अत्यद्भुत ॥ सद्गुरूसीं शरणागत ॥ होवोनि पुसत सामग्रीं ॥ २६ ॥ श्रीराम अभिषेक सामग्री ॥ स्वामी सांगावी झडकरीं ॥ कोण पदार्थ कैसियेपरीं ॥ निजनिर्धारीं आज्ञापीं ॥२७॥ देखोनि भरताच्या प्रेमासीं ॥ अत्यंत सुख वसिष्ठासीं ॥ प्रीति धरोनि पोटेसीं ॥ निजहृदयेसीं आलिंगिला ॥ २८॥ भरता तुझें भाग्य गहन ॥ भरता तुझी भक्ति धन्य ॥ भरता तुझें प्रेम धन्य ॥ भाव धन्य तुझा भरता ॥२९॥श्रीरामाचें भजन सुख ॥ तुवांचि सेविलें सम्यक ॥ भजन मर्यादा अतिनेटक ॥ आचार्यत्वें देख प्रकाशलीं ॥३०॥ भरत भक्तीचें भांडार ॥ भरत भक्तीचें निजसार ॥ भरत भक्तीचें माहेर ॥ भरतें उद्धार भक्तीचा ॥ ३१ ॥ ह्मणोनि दिधलें आलिंगन ॥ प्रीति करोनि मुखचुंबन ॥ शास्त्रविधी निजलक्षण ॥ समाधी पूर्ण अभिषेका ॥ ३२ ॥ सर्वज्ञ ज्ञाता तूं होसी ॥ विधिपाळण करूं आलासी ॥ तरी पूर्वींच रामविषेसीं ॥ तुजपासीं उपदेशिलें ॥ ३३ ॥ तेणें अनुक्रमें जाण ॥ तुवां करितां आराधन ॥ अंतर्योग सुलक्षण ॥ जेणें रघुनंदन भेटला ॥३४॥ जे केले मानसोपचार ॥ तेचि प्रत्यक्ष साचार ॥ मेळवोनि वेगवत्तर ॥ श्रीरघुवीर अभिषेकीं ॥ ३५ ॥ लाहोनि सद्गुरुआज्ञापन ॥ करोनि साष्टांगीं नमन ॥ जेथें सुग्रीव बिभीषण ॥ तेथें ठाकून पैं आला ॥३६॥ ॥श्लोक॥ तस्य तद्वचनंश्रुत्वाभरतःसत्यविक्रमः ॥ पाणौजग्राहसुग्रीवंप्रविवेशततोगृहं ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ श्रीरामाचे निजगुण ॥ सुग्रीवादि ॥ १ ॥

१ बाजार. २ आकाश. ३ उन्हाळे. ४ जिन्नस, माल.

बिभीषण ॥ श्रीराम भवना समान ॥ स्थानें नेमून तयां दिधलीं ॥ ३७ ॥ ज्याचिया निजभवनासीं ॥ सत्यकीर्ति सत्यराशी ॥ भरत रामाभिषेकासीं ॥ पुसों विचारासीं तेथें आला ॥ ३८ ॥ धरोनि सुग्रीवाचा हात ॥ प्रवेशला भवनाआंत ॥ एकासनीं आसनस्थ ॥ निजवृत्तांत सांगत ॥ ३९ ॥ पितराज्ञा अतिदुस्तर ॥ पाळावया रघुवीर ॥ व्रतें धरिलीं दुर्धर ॥ जीं दुस्तर सुरसिद्धां ॥४०॥ धरितां नधरवती मानसीं ॥ ऐकतां चळकांप चित्तासीं ॥ तीं आचरला वनवासीं ॥ जाली जगासीं सुखकारी ॥४१॥निर्वटोनियां रक्षोगण ॥ मुक्त केलें जनस्थान ॥ दुष्ट निवटोनि रावण ॥ सुरगण मोडविले ॥ ४२ ॥ कर्म आचरोनि अद्भुत ॥ संपादिला सुरकार्यार्थ ॥ वनीं श्रमला रघुनाथ ॥ व्रत समाप्त पैं करावें ॥ ४३ ॥ तुह्मी प्रियकर रामाचे ॥ तुमचें वचन मानी साचें ॥ सुमुहूर्त अभिषेकाचें ॥ तुह्मीं साचें संपादा ॥ ४४ ॥ ह्मणोनि धरिले दोनी चरण ॥ येरू घाली लोटांगण ॥ आह्मी तुझे किंकरें जाण ॥ आज्ञापन करीं आह्मां ॥ ४५ ॥ सुग्रीवादि बिभीषण ॥ अंगदादि मारुती जाण ॥ भरतें नमिले वानरगण ॥ मृदुवचनें विनवोनि ॥ ४६ ॥ सुग्रीवासीं अतिप्रीति ॥ भरत करीतसे विनंती ॥ अभिषेकावया रघुपति ॥ आज्ञा दूतीं करावी ॥ ४७ ॥ ॥ श्लोक ॥ अभिषेकंतुरामस्यदूतानाज्ञापयस्त्वयं ॥ तच्छ्रुत्वावानरेंद्रश्चसौवर्णांश्चतुरोघटान् ॥ २ ॥ चतुर्णांकपिमुख्यानां ददौरत्नविभूषितान् ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ श्रीराम अभिषेकावया सांग ॥ प्रभातें मुहूर्त अतिअव्यंग ॥ गुरु पुष्य अमृतसिद्धियोग ॥ पाहिजे अतिवेग पैं केला ॥४८॥ इतर पदार्थां नाहीं अटक ॥ पाहिजे चतुःसमुद्रींचें उदक ॥ तें तुह्मां आवश्यक ॥ पाहिजे सम्यक् आणिलें ॥ ४९ ॥ ऐकोनि भरतवचन ॥ जोडल्या करीं वानरगण ॥ सुग्रीवासि विनवण ॥ करोनि जाण पुसतु ॥ ५० ॥ कोण दिशेप्रति कोण ॥ जाणें नेमूनि आपण ॥ शीघ्र द्यावें आज्ञापन ॥ आणावया पूर्ण समुद्रजळ ॥ ५१ ॥ ऐकोनि जुत्पत्तीचें वचन ॥ सुग्रीव जाला सुखैकघन ॥ दिशा नेमूनि संपूर्ण ॥ केलें आज्ञापन सेवकां ॥ ५२ ॥ हेमकुंभ रत्नाभरणीं ॥ भरतें आणिले तत्क्षणीं ॥ सुग्रीवें अतिप्रीति करोनि ॥ दिधले वांटुनि जुत्पती ॥ ५३ ॥ उत्तर दिशा अतिदुरंत ॥ हनुमा पाठविला तेथ ॥

१ गृहांत. २ भयंकर. ३ संहारून. ४ दूत. ५ प्रातःकाळीं. ६ निर्बंध, अडचण. ६ वानरानें.

दक्षिणे ऋषभ विख्यात ॥ कुंभेंसहित निघाला ॥ ५४ ॥ नळ पश्चिमसमुद्रासीं ॥ वेगें निघाला हेमकुंभेसीं ॥ अतिउल्हासें नि श्चयेसीं ॥ पूर्वे अंगदासीं नेमिलें ॥ ५५ ॥ युवराजा अतिपवित्र ॥ अतिबळियाढा अंगद वीर ॥ लक्षून गेला पूर्व समुद्र ॥ वेगन तर हेमकुंभें ॥ ५६ ॥ चहूंदिशा चौघेजण ॥ अतिबळिपाढे वानरगण ॥ वेगें करोनि उड्डाण ॥ क्षणें गगन आक्रमिलें ॥ ५७ ॥ वेगें जावोनि सिंधुपासीं ॥ रत्नजडित हेमकुंभेसीं ॥ शुद्ध प्रक्षाळून वेगेंसीं ॥ समुद्रोदकासीं भरियेलें ॥ ५८ ॥ सूर्योदय नहो तां पूर्ण ॥ घेवोनि आले समुद्रजीवन ॥ वसिष्ठापुढें ठेवोनि जाण ॥ लोटांगण घातलें ॥ ५९ ॥ देखोनि वानरांचा प्रताप ॥ उड्डा ण किराणं साटोप ॥ वसिष्ठ सुखावला अमूर्प ॥ प्रीतिपूर्वक आलिंगी ॥ ६० ॥ श्रीरामभजनपरिपाठी ॥ वानरांची नित्य पुष्टि तुष्टी ॥ अहं सोहं सुटल्या गांठी ॥ सद्गुरु भेटी निश्चित ॥ ६१ ॥ देखोनियां समुद्रजीवन ॥ सुग्रीव आणि बिभीषण ॥ सुख उं थळलें गहन ॥ श्रीरघुनंदन अभिषेका ॥ ६२ ॥ भरत येवोनि आपण ॥ धरिलें वसिष्ठाचे चरण ॥ स्वामींनीं केलें आज्ञापन ॥ श्रीरघुनंदन अभिषेका ॥ ६३ ॥ तरी श्रीरामाभिषिंचन ॥ करावया मी मशक कोण ॥ स्वामींनीं निजहस्तें करोन ॥ अभिषिं चन करावें ॥ ६४ ॥ सद्गुरुहस्तें अभिषेक होतां ॥ अक्षयी राज्य रघुनाथा ॥ आह्मां सकळां अतिश्लाघ्यता ॥ जाण तत्वतां स्वा मिया ॥ ६५ ॥ आणि श्रीरामाचें मनोज्ञ ॥ ऐसेंचि आहे जाण ॥ जें गुरुहस्तें अभिषिंचन ॥ तें अक्षयी पूर्ण स्वामिया ॥ ६६ ॥ या लागिं तुह्मीं निजहस्तें ॥ अभिषेकावें श्रीरामातें ॥ ऐकोनि भरतवचनातें ॥ वसिष्ठ चित्तें सुखावला ॥ ६७ ॥ ॥ श्लोक ॥ अभि षेकायरामस्यशत्रुघ्नःसचिवैर्वृतः ॥ पुरोहितायश्रेष्ठायवसिष्ठायन्यवेदयत् ॥ ४ ॥ शास्त्रदृष्टेनविधिनामहद्भिर्विदितेनच ॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ भरत आणि शत्रुघ्न ॥ सुग्रीवादि बिभीषण ॥ सकळीं वसिष्ठ प्रार्थून ॥ केला प्रसन्न अभिषेका ॥ ६८ ॥ सुमंत आणि ह नुमा वीर ॥ सकळ प्रधानांचाभार ॥ रत्नकुंभ जल सागर ॥ अतिसत्वर निवेदिलें ॥ ६९ ॥ देखोनि समुद्रजीवन ॥ वरी भर ताचें आज्ञापन ॥ तेणें वसिष्ठ सुखायमान ॥ केलें नमन ऋषिवरां ॥ ७० ॥ सकळ भूमंडळीचे ऋषीश्वर ॥ सनकादि सिद्ध सम

१ स्थापिले. २ जल. ३ उड्डा. ४ अनंत. ५ लोटत. ६ आर्पिले.

ग्र ॥ नारदादि भक्तवर ॥ सकळ रघुवीर अभिषेका ॥ ७१ ॥ ब्रह्मा जो कां निजपिता ॥ तोही बोलाविला तत्वतां ॥ अभिषेका वया रघुनाथा ॥ आला धाता लोकपाळांसीं ॥ ७२ ॥ यक्ष गंधर्व चारण ॥ निजगणेंसीं त्रिनयन ॥ सिद्ध पातले धांवोन ॥ श्रीर घुनंदन अभिषेका ॥ ७३ ॥ जलचर स्थलचर खेचर ॥ दानव मानव पाताळचर ॥ अयोध्ये दाटले समग्र ॥ पहावया रघुवीर अभिषेका ॥ ७४ ॥ नभ दाटलें विमानीं ॥ पृथ्वी दाटली नृपयानीं ॥ तेणें सुखावली अवनी ॥ रामाभिषिंचनीं आनंदु ॥ ७५ ॥ वसिष्ठ सद्गुरु धर्मज्ञ ॥ केलें सकळां विज्ञापन ॥ तुह्मीं निजवैभवें करून ॥ रघुनंदनअभिषेका ॥ ७६ ॥ मंडळवर्ती आले भूपाळ ॥ त्यांसि आज्ञापिलें तात्काळ ॥ उपायनें आणा सकळ ॥ रघुकुळपाळ अभिषेका ॥ ७७ ॥ त्रैलोक्यविजयी रघुपति ॥ आ ला ऐकोनि अयोध्येप्रति ॥ राजे पातले भूपति ॥ अभिषेकार्थी सावध ॥ ७८ ॥ पूर्व पश्चिम नृपती ॥ उत्तरेचे नेणों किती ॥ दक्षिणदिशेचे भूपति ॥ आले गडपति गडपाळ ॥ ७९ ॥ पर्वतवासीचे भूपति ॥ म्लेंच्छराजे नेणों किती ॥ गौड बंगाल अ संख्य स्थिति ॥ आले रघुपति अभिषेका ॥ ८० ॥ जितुकें जयाचें सामर्थ्य ॥ तितुकेंनिसीं रघुनाथ ॥ स्वयें पूजावा य थोचित ॥ वसिष्ठें तेथें आज्ञापिलें ॥ ८१ ॥ ऐकतां वसिष्ठ वचन ॥ अवघे जाले सुखैकघन ॥ यथासामर्थ्यें करोनि जाण ॥ पूजाविधान मांडिलें ॥ ८२ ॥ मुक्त करोनि जटाबंधन ॥ सौमित्र जानकीसहित जाण ॥ श्रीरामें करोनि मंगलस्नान ॥ उपोष ण पूर्वदिवसीं ॥ ८३ ॥ श्रीरामा सहजचि उपोषण ॥ चौदावर्षे व्रत गहन ॥ राज्याभिषेकीं विधिपाळण ॥ फळभोजन नकरी चि ॥ ८४ ॥ प्रभातीं गुरुपुष्य करीं ॥ वसिष्ठ रामासिं अभिषेक करी ॥ परिसा तेथीची नवल परी ॥ संक्षेपाकारें सांगेन ॥ ८५ ॥ श्रीरामाचें अभिषिंचन ॥ सकळ आकळूं शके कोण ॥ वक्ता एक जनार्दन ॥ निजनिरूपण चालवित ॥ ८६ ॥ तेथें संकोच साक ल्यता ॥ सुचूं परिहारें केउता ॥ स्वयें श्रीराम वदनीं वक्ता ॥ कर्ता करविता तोचि तो ॥ ८७ ॥ श्रीराम आणि जनार्दन ॥ स्वरूप ए क नामें भिन्न ॥ जनां सबाह्य असोनि पूर्ण ॥ करवी चळण इंद्रियांचें ॥ ८८ ॥ जनार्दन वदता वदनीं ॥ अर्थमय शब्दश्रेणी ॥ उ

१ ब्रह्मा. २ समग्र, सगळे. ३ पृथ्वी. ४ व्यवस्था. ५ भाग.

घडितु प्रेमाची खाणी ॥ निजात्मगुणी विनवोनि ॥ ८९ ॥ नयनीं देखतां जनार्दन ॥ जनार्दन वदवी वचन ॥ रसनें रसज्ञ आ
पण ॥ घ्राणीं अवघ्राण सुवास तो ॥ ९० ॥ त्वगिंद्रिय स्पर्शनानंदु ॥ तो जनार्दन निजबोधु ॥ बुद्धीचा निश्चयो निजशुद्धु ॥ अ
तिविशुद्धु जनार्दनें ॥ ९१ ॥ चेतवोनि अहंकारू ॥ दाटोवाटी निजचरित्रु ॥ चालवीत अतिसत्वरू ॥ इतर व्यापारु सांडोनि ॥
॥९२॥ असो परिहाराचा अतिशयो ॥ कर्ता करविता रामरावो ॥ तेथें कायसा संदेहो ॥ निजनिर्वाहो श्रीरामें ॥ ९३ ॥ अभिषे
क श्रीरघुनाथा ॥ सर्वज्ञ वशिष्ठ स्वयें कर्ता ॥ अवधान घावें श्रोता ॥ साधकां तत्वतां उपयोगी ॥ ९४ ॥ सर्वदा पूर्ण मनोरथ ॥
तोचि औदुंबर सदा फळित ॥ भद्रपीठ अतिमंडित ॥ तेज अद्भुत झळके कीं ॥९५॥ दुजें पीठ देदीप्यमान ॥सूर्यमंडळा समान
पूर्ण ॥ द्वादशकळा मंडित जाण ॥ श्रीरघुनंदन अभिषेका ॥९६॥ त्यावरी पीठ तिजें ॥ षोडशोपचारीं विराजे ॥ चंद्र देखोनि त्या
तें लाजे॥दडी मारिजे आसनातळीं ॥९७॥ एवं सूर्य अग्नि चंद्रमा॥आसनातळीं दाटती रामा॥त्या श्रीरामाचा महिमा ॥ वाग्धर्मा
अनिर्वाच्य ॥९८॥ क्रोधव्याघ्राचें शोधून अंतर ॥ क्रूर चारट सांडोनि दूर ॥शांतिचर्म अतिपरिकर॥श्रीरघुवीरा वरासना ॥९९॥
हेमकुंभ शतानुशत ॥दीर्घ वोसंडे वृषभ श्वेत॥सुवर्णभिंगार क्षीरयुक्त॥अतिमंडित अभिषेका ॥१००॥ अनिर्वाच्य त्याचें महिमा
न॥जिहीं रामाभिषेकीं क्षीर जीवन ॥हृदईं धरिलें सावधान ॥भाग्य गहन तयांचें ॥१॥ वस्त्रें सपुर विरजांबरें॥आहत भावार्थे परि
करें॥वेढावया श्रीरघुवीरें॥आणिलीं पवित्र पूजेसीं ॥२॥ प्रेमजळें पूर्ण परम॥सिंधुसंगम मनोरम ॥ गंगा यमुना त्रिवेणीसंगम ॥
आणिलीं परम पवित्रजळें ॥३॥ सप्तधातूंतें शोधित देखा॥आणिले सप्तकुश सप्त मृत्तिका॥सप्तऋषि आणिले ऐका ॥रघुकुळटिळ
का अभिषेकीं ॥४॥ संकल्पविकल्पातीत॥चैतन्य प्रभव सवेगयुक्त॥मनोवेगातें जाणत ॥तैसा वारुवीं रथ जुंपिला ॥५॥असंभाव
ना विपरीत ज्ञान॥भावनाहीन पंचानन ॥ त्यातें विदारिते शार्दूल गहन ॥ रथीं जुंपोनि आणिले ॥६॥ शुद्धसत्वें अतिमंडित॥चं ॥ ३ ॥
द्रोपम छत्र श्वेत ॥ श्वेतचामरें रत्नदंडयुक्त ॥ सुवासित भक्तिव्यजनें ॥ ७ ॥ रामाभिषेकीं मंगल पूर्ण ॥ शांतिगौचें गोरोचन॥

१ पश्चाताप. २ सालंकृत. ३ अति[illegible]संतोष. ४ स्वच्छवस्त्र. ५ लांडगे.

नामें हरिद्रा सुरंग पूर्ण ॥ सौभाग्यमंडण सर्वदा ॥ ८ ॥ भक्तिप्रेमें लवलव ॥ क्षीरपल्लव पद्मपल्लव ॥ तोरणें बांधिलीं अपूर्व ॥
श्रीरघुराघव अभिषेका ॥९॥ दधिमधुघृताक्षतायुक्त ॥ पूर्णकळसेसि साळंकृत ॥ अष्टौ कन्या पैं दानार्थ ॥ उभ्या तिष्ठत अभि
षेका ॥११०॥ मुकुट कुंडलें कटिमेखळा ॥ बाहु अंगेंदें सुमनमाळा ॥ सिद्ध सामग्रीया सकळा ॥ ब्राह्मणमेळा तिष्ठतु ॥ ११ ॥
॥श्लोक॥ ततःपुरोहितोवृद्धोवसिष्ठोब्राह्मणैःसह ॥ रामंरत्नमयेपीठेससीतंसंन्यवेशयत् ॥ ६ ॥ वसिष्ठोवामदेवश्चजाबालिरथ
काश्यपः ॥ कात्यायनोभरद्वाजोविजयःसहगौतमः ॥ ७ ॥ अभ्यषिंचन्नरव्याघ्रंप्रसन्नेनसुगंधिना ॥ सलिलेनसहस्राक्षंवसवो
वासवंयथा ॥ ८ ॥ ॥ टीका ॥ षड्गुणैश्वर्य संपन्न ॥ वृद्ध कुळगुरु सनातन ॥ श्रीवसिष्ठ ज्ञानघन ॥ श्रीरघुनंदन अभिषे
का ॥१२॥आणीकही विख्यात ऋषिजन ॥ ब्रह्मादिदेवां नित्य मान्य ॥ ज्यांचेनि नामें पापमोचन ॥ जें भवतारण प्रतापें॥१३॥
ऐका त्याचें अभिधान ॥ वामदेव जाबाली कश्यप जाण ॥ कात्यायन भरद्वाज गहन ॥ नामें पावन महीतळीं ॥१४॥ आणीक
ही ऋषी बहुत ॥ जे पृथ्वीचे स्तंभमूर्त ॥ अभिषेकावया श्रीरघुनाथ ॥ आले शीघ्रवत् समकाळें ॥ १५ ॥ ॥श्लोक॥ अयोध्या
नगरेरम्येरत्नमंडपमध्यगे ॥ स्मृताकल्पतरोर्मूलेरत्नसिंव्हासनेशुभं ॥ ९ ॥ तन्मध्येष्टदलंपद्मंनानारत्नप्रवेष्टितं ॥ तत्र
रामंचऋषयोध्यायंतेऽजंपरात्परं ॥ १० ॥ ॥ टीका ॥ ऐसें ऋषिवरीं सकळिकीं ॥ श्रीरामासहित जानकी ॥ रत्नमंडपीं बैसवोनि
निकीं ॥ अभिषेकीं सुमुहूर्तें ॥ १६ ॥ पुण्यपूज्य ऋषीश्वर ॥ करिती वेदघोष उच्चार ॥ दीर्घस्वरें मंत्रोच्चार ॥ श्रीरघुवीर अभिषे
कीं ॥१७॥ सुमंगलें सुवासित ॥ पुण्यजळें अतिविख्यात ॥ आणिलीं होतीं पुण्योचित ॥ तींहीं रघुनाथ अभिषेकिला ॥१८॥ श्रु
तिस्वराचे उच्चार ॥ पुराणोक्त मंत्र अपार ॥ जयजयकारें अंबरें ॥ गर्जे सत्वर रामनामें ॥१९ ॥ सकळ सुरवर स्वर्गस्थ ॥ देवगु
रुसमवेत ॥ जेंवि इंद्रातें अभिषेकित ॥ तेंवि रघुनाथ अभिषेकिला ॥१२०॥ ज्यासिं जेथें जेयें अधिकार ॥ तेणें करोनि रघुवीर॥
अभिषेकिला अतिसत्वर ॥ निजउद्धार व्हावया ॥ २१ ॥ पदाभिमानें संतप्त ॥ हर्षविषादीं दुःखित ॥ तेथोनि व्हावया नि

१ हळद. २ अलंकार. ३ नाम ४ सुंदर. ५ आकाश.

मुक्त ॥ आतें रघुनाथ अभिषेकिती ॥ २२ ॥ तया अभिषेकाचें लक्षण ॥ यथामति निवेदन ॥ साधु श्रोते स्वामी सर्वज्ञ ॥ द्यावें अवधान कूर्मावलोकनें ॥ २३ ॥ ॥ श्लोक ॥ ऋत्विग्भिर्ब्राह्मणैःसार्द्धंकन्याभिर्मंत्रिभिस्तदा ॥ बलमुख्यैश्चसंहृष्टैःसोभिषिक्तश्चनैगमैः ॥ ११ ॥ सर्वौषधिरसैश्चैवदैवतैर्नभसिस्थितैः ॥ चतुर्भिर्लोकपालैश्चसमेतैःसर्वदैवतैः ॥१२॥ ॥टीका॥ नित्यानित्यविवेचन ॥ तेणें वेद श्रमला पूर्ण ॥ देखोनियां रघुनंदन ॥ केलें अभिषिंचन नेतिशब्दें ॥२४॥ ऋत्विज जे कां अभिषेकार्थी॥ क्रमेकलाप क्रियायुक्ती ॥ देखोनियां श्रीराममूर्ती ॥ निष्कर्मस्थिति अभिषेकु ॥ २५ ॥ अष्टनायका सौंदर्य बल ॥ तिहीं देखोनि रघुकुळपाळ ॥ निजावयवीं विटोनि सकळ ॥ लाजिल्या प्रबळ अभिषेकीं ॥२६ ॥ मंत्री प्रधान सेनानी ॥ सामर्थ्यें बुद्धिबळें करोनि ॥ तेहीं श्रीरामातें देखोनि ॥ अभिषिंचनीं लाजिले ॥ २७॥ वनस्पतीचा राजा सोम ॥ औषधीरस सर्वोत्तम ॥ अभिषिंचितां रघूत्तम ॥ सुरसोत्तम औषधी ॥२८॥ चतुर्दिशांचे दिग्पाळ ॥ देव गंधर्वादि सकळ॥ स्वर्ग मृत्यु आणि पाताळ ॥ श्रीराम तत्काळ अभिषेकिती ॥२९॥ अमर अमृत सेविती ॥ परि मरणार्णवा नचुकती ॥ अमृताभिषेकीं रघुपती ॥ अमृतप्राप्ति अमरांसीं ॥१३०॥ मानवीं सिंचन प्रेमामृतें ॥ पन्नगीं सिंचन परमामृतें ॥ गंधर्वी श्रीरामातें ॥ नादामृतें अभिषेकिला ॥३१ ॥ हरिदासीं नामामृतें ॥ अट्टाहास्यें आनंदयुक्तें ॥ अभिषेकिलें श्रीरामातें ॥ केलें त्रैलोक्यातें पावन ॥ ३२ ॥ भरतें अभिषेकिलें भावार्थें ॥ चित्तें वित्तें जीवितें ॥ अभिषेकिलें श्रीरामातें ॥ उल्हासितें निजमनें ॥ ३३ ॥ भरतें अभिषेकिलें भावार्थें ॥ श्रीराममाता पुत्रस्नेहार्थें ॥ सौमित्र शत्रुघ्न तेथें ॥ केला स्वामीतें अभिषेकु ॥३४॥ स्थावर जंगम चराचर ॥जीवमात्र लहान थोर॥ त्यांहीं राजा श्रीरामचंद्र॥सर्वस्वें साचार अभिषिंचिला ३५॥ ॥श्लोक॥ छत्रंतस्यतुजग्राहशत्रुघ्नःपांडुरंमहत् ॥ श्वेतंचवालव्यजनंसुग्रीवोवानरेश्वरः ॥ १३ ॥ अपरंचंद्रसंकाशंवालव्यजनमुत्तमं ॥ हृष्टोरामस्यजग्राहराक्षसेंद्रोविभीषणः ॥ १४ ॥ मालांज्वलंतींवपुषा कांचनींशतपुष्करां ॥ राघवायददौवायुर्वासवेनप्रचोदित. ॥ १५ ॥ रत्नाध्यक्षःसमुद्रस्तुमणिरत्नपरिष्कृतं ॥ मुक्ताहारंसमा

१ मुष्टकळम, लाटूलि. २ चंद्र. ३ देवांस.

दायप्रादाच्छक्रप्रचोदितः ॥ १६ ॥ ॥ टीका ॥ भावार्थाचे वाळें परिकरें ॥ पीतांबर अतिमनोहर ॥ भरतें आणोनि सत्वर ॥ श्रीरामचंद्र पूजिला ॥ ३६ ॥ सद्गुरु वसिष्ठें आपण ॥ चिद्रत्नाचें जडितभूषण ॥ शीघ्र आणोनियां जाण ॥ श्रीरघुनंदन अलंकारिला ॥ ३७ ॥ छत्र शुद्ध श्वेतातपत्रें ॥ चंद्रप्रभासम परिकर ॥ श्रीरामावरी प्रीतिपुरःसर ॥ शत्रुघ्नें सत्वर धरियेलें ॥ ३८ ॥ कनकदंडे रत्नाकरें ॥ शुभ्र व्यजनें परिकरें ॥ दोघाजणीं युग्मचामरें ॥ अतिसत्वरें धरियेलीं ॥३९॥ सुग्रीव आणि बिभीषण ॥ चामरधारी दोघेजण ॥ स्वयें होवोनि आपण ॥ श्रीरघुनंदन वीजिती ॥ १४० ॥ इंद्रें अतिगौरव ॥ तेणें अमरावतीचें वैभव ॥ आणोनि पूजिला राघव ॥ सुख स्वयमेव वंदिमोचनें ॥ ४१ ॥ देखोनि इंद्राची पूजनकळा ॥ आनंद सकळां लोकपाळां ॥ वायूनें येवोनि तत्काळां ॥ घनसांवळा पूजिला ॥ ४२ ॥ कांचनयुक्त रत्नमाळा ॥ विचित्रगुणी विचित्र कळा ॥ आणोनियां तत्काळा ॥ घनसांवळा पूजिला ॥ ४३ ॥ जावोनि शेषशयनीहूनि ॥ रामें निर्वाटिला दशाननी ॥ क्षीरसागरें संतोषोनि ॥ भेटी रामालागोनि आणिली ॥ ४४ ॥ स्वयें रत्नांचा निकर ॥ विचित्र रत्नें परिकर ॥ मुक्तघोपि मंडित हार ॥ गुंफोनि सत्वर आणिला ॥ ४५ ॥ श्रीराम देखोनियां दृष्टी ॥ वाणला जनकात्मजाकंठीं ॥ तेणें शोभली गोरटी ॥ श्रीराम नेहटी अंकस्थ ॥ ४६ ॥ ॥ श्लोक ॥ प्रकृत्यासीतयासार्द्धंसूर्यवत्तिग्मतेजसं ॥ चतुर्भुजंशंखचक्रगदापंकजधारिणं ॥ १७ ॥ किरीटहारकेयूररत्नकुंडलशोभितं ॥ देवैःसहमुनींद्रैश्चयोगिवृंदैश्चसेवितं ॥ १८ ॥ ॥ टीका ॥ क्षीरसिंधूची दुहिता ॥ जनकात्मजा सती सीता॥संतोषावया तिच्या चित्ता॥श्रीरामें सीता पूजिली ॥४७॥ इतरही जे लोकपाळ ॥ यथासामर्थ्यें अविकळ ॥ पूजिते जाले पैं सकळ ॥ रघुकुळपाळ निजराजा ॥ ४८ ॥ यथा सामर्थ्यें यथाचित्तें ॥ वित्तें जीवितें भावार्थें ॥ पूजिते जाले श्रीरामातें ॥ उल्हासितें मानसीं ॥ ४९ ॥ श्रीरामाचा राज्याभिषेक ॥ पाहूं आले तिन्ही लोक ॥ तिहीं यथासामर्थ्यें देख ॥ रघुकुळटिळक पूजिला ॥१५०॥ सिंहासनीं श्रीरामचंद्र ॥ शोभा शोभली विचित्र ॥ लाजवोनि रविचंद्र ॥ प्रकाश म

१ वस्त्र. २ सुंदर. ३ शुभ्रळम. ४ पंखे. ५ ढाळिती. ६ संहारिला. ७ जोरानें, आसक्त. ८ दृष्टानें.

नोहर सुखमय ॥ ५१ ॥ ते काळींच्या रूपामीं ॥ मीमा नकरवे श्रुतीसीं ॥ मौन पडलें उपनिपदामीं ॥ नेतिवादेसीं वेद पर
ते ॥५२॥ तया रूपाचें वर्णन ॥ वदावया मी अल्प दीन॥कृपाळु एका जनार्दन॥निजात्मवर्णन सांगतु ॥५३॥ श्रुतीस रिघतां जे
थें सांकडें ॥ परेसि मर्वथा नातुडे ॥ तेथें वैखरी सैरा वावडे ॥ हें सामर्थ्य घडे गुरुकृपेसीं ॥ ५४ ॥ गुरुकृपेचे निजपक्षे ॥ अलक्ष
लक्षेविण लक्षे ॥ निर्विकल्पीं सावकाशें ॥ स्वयें प्रकाशे मन बुद्धी ॥ ५५ ॥ तो जगद्गुरु जनार्दन ॥ एकापकीं बोळला पूर्ण ॥ श्री
रामस्वरूपाचें वर्णन ॥ आपल्या आपण सांगतु ॥ ५६ ॥ त्या श्रीरामाचें स्वरूप वर्णन ॥ श्रोते परिसोत सावधान ॥ एका वि
नवी जनार्दन ॥ स्वानंदघन श्रीरामु ॥ १५७ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांश्रीरामराज्याभिपेकोना
मत्र्यशीतितमोऽध्यायः ॥८३॥ ॥ओव्या॥ १५७॥ ॥श्लोक॥ ॥१८॥ ॥एवं॥ ॥१७५॥ ॥छ॥

१ संकट. २ अप्राप्त. ३ वाचा. ४ विचरे. ५ संतुष्ट झाला.

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ जयजयाजी श्रीजनार्दन ॥ एका एक परिपूर्ण ॥ जनीं असोनि अभिन्न॥अलिप्तपण जगासीं ॥१॥ जनीं आहोसि तत्वतां ॥ ह्मणोनि येथें भाव धरिता ॥ ते तुझी माया गा अच्युता ॥ तेथें सर्वथा तूं नससी ॥ २ ॥ जेंवि उदकाचा निखळ फेन ॥ तो फेन पीतां नवचे तहान॥तेवि तुज पासून जाहले जन॥ते जनीं जाण नभेटसी ॥३॥ फेन निरसोनि उदक घेणें ॥ जन निरसोनि तूतें देखणें ॥सोनटकाहूनि सोनें पहाणें ॥ अन्यथा शिणणें वायांचि ॥४॥ हे अभेददर्शन हातवटी ॥ तूंचि गुरुत्वें कृपादृष्टी॥अवलोकिसी सर्वसांठी॥तैं दिठी पैठी तुजमाजि ॥५॥ त्या तुझें स्वरूप चिद्घन ॥नामरूपें अवतारचिन्ह ॥ धरिलें त्याचें निजवर्णन॥कर्ता जाण तूं स्वामी ॥६॥ देव साक्षान्नारायण॥ऐसा सांगतांही वेदचि जाण ॥तैसें माझेनि वदनें जाण ॥ कर्ता जाण तूंचि तूं ॥७॥ निवटोनि अहंरावण॥राज्याभिषेक विराजमान॥सिंहासनीं रघुनंदन॥शोभायमान निजतेजें ॥८॥ सकळां श्रीरामीं प्रीति गहन॥निजाधिकारें देखिला जाण॥परिस तयाचें लक्षण॥एका जनार्दन वदवित॥९॥सनकादिक मुनिवृंद ॥ वसिष्ठादि मुनि प्रसिद्ध॥नारदादि महासिद्ध॥आत्मत्वें शुद्ध जाणितला ॥१०॥सृष्टीपूर्वी जें सनातन॥सृष्टिरूपें विराजमान॥तेथें सृष्टीसीं लयो जाण॥तेंही रघुनंदन स्वरूप ॥११॥ दुःख नरिघे अळुमाळ॥जेथें सुखमयाचि केवळ॥उत्पत्ति स्थिति प्रळयकाळ॥जेथें सकळ मृगजळवें ॥१२॥ जेथें दृश्य द्रष्टा दर्शन ॥ ध्येय ध्याता आणि ध्यान॥ज्ञेय ज्ञाता निजज्ञान॥अभाव पूर्ण त्रिपुटीचा ॥१३॥ जें शुद्ध चैतन्य एकवट ॥ जें अंतर्बाह्य निघोट ॥ आदि मध्य आणि शेवट ॥ नकळे स्पष्ट जयाचा ॥१४॥तें हें श्रीरामाचें रूपडें ॥ सिद्धि देखिलें वाडेंकोडें॥दृष्टि पाहतां जयाकडे॥सुखसुरवाडें बुडाली ॥१५॥ अवलोकितां रघुनंदन ॥ देखणें जाले नयन ॥ देखणें देखती देखणें होऊन ॥ देखणें नयन श्रीरामा ॥१६॥ ब्रह्मादि इंद्रप्रमुख॥ तिहीं विराटमूर्ति अशेख ॥ स्वयें देखिला रघुकुळटिळक ॥ ऐका विवेक तयांचा ॥१७॥ भूलोकादि सप्तपाताळ ॥ तें रामाचें चरणकमळ ॥ भुवर्लोक जघनयुगुळ ॥ सांग सकळ विराजे ॥ १८ ॥ स्वर्लोक तें रामजघन ॥ तेथें विराजे स्वर्गभुवन ॥ महर्लोक नाभिस्थान ॥ जाण संपूर्ण रामाचें ॥ १९ ॥ जनो

१ निराळा, संपूर्ण. २ कृपेनें. ३ सहाघन. ४ किंचित. ५ संपूर्ण. ६ अतिशयें. ७ द्वय.

लोक हृदय देश ॥ वर्णी विराजे तपोलोक ॥ श्रीरामाचा मुखमयंक॥तेथें सत्यलोक विराजे ॥२०॥ असो किती सांगों भिन्न भिन्न॥ ॐतत्सत् ऐसें वचन ॥ ते सर्वात्मक रघुनंदन ॥ अनवच्छिन्नें एकलें ॥ २१ ॥ जेंवि सूत्रीं मणिगण ॥ ओतप्रोत संपूर्ण ॥ तेंवि चराचरीं रघुनंदन ॥ विश्वंद्धि जाण देखिला ॥ २२ ॥ कौशल्यादि माता समस्तीं ॥ जन्मकाळीं चैतन्यमूर्ति ॥ पूर्वीं जेसी देखिली होती ॥ त्याच स्थिति देखिली ॥ २३ ॥ चैतन्यघन अतिलावण्य ॥ पाहोनि जाली लज्जायमान ॥ जानकी देखे मदनमोहन ॥ रघुनंदन देखती ॥ २४ ॥ भरत श्रीरामाचा भक्त ॥ विरक्त आणि अनुरक्त ॥ नित्यानुवर्ती प्रेमयुक्त ॥ केसा रघुनाथ देखिला तेणें ॥२५॥ भरत देखणा विचक्षण ॥ श्रीरामाचें देखणेपण ॥ सर्वस्वेंसिं आकळून ॥ देखणें नदेखणें श्रीराम ॥ २६ ॥ स्वप्रकाशें स्वलीला ॥ दिव्य तेजाचा उमाळा ॥ निजतेजीं अतिसोज्वळा ॥ भरतें डोळां देखिला ॥२७॥ तेणें निजतेजें विलासें ॥ मी तूंपणाचा ठाव पुसे ॥ जग आत्मलें प्रकाशे ॥ अतिउल्हासें निजानंदें ॥२८॥ ज्या तेजाचेनि निर्धारें ॥ अहं सोहं समूळ विरे ॥ ब्रह्मलें त्रैलोक्य अवतरे ॥ सर्वांगीं भरे स्वानंदकंदु ॥२९॥ ज्या तेजाचेनि निजनिष्ठे ॥ विषयांचें विषयत्व आटे ॥ बंध मोक्षाचें विरडें फिटे ॥ स्वसुखें कोंदाटे आब्रह्मभुवन ॥३०॥ ज्या तेजाचिये दीप्ति ॥ रवि चंद्र स्वयें हरपती ॥ जेणें प्रकाशें ब्रह्मस्फूर्ति ॥ निर्विषयस्थिति सुख कोंदे ॥३१ ॥ ऐसें स्वाभाविक सहज ॥ तेजाचें जें निजतेज ॥ त्याची चिन्मूर्ति पैं द्विभुज ॥ भक्तराज देखे भरत ॥३२ ॥ श्रीरामाची निजस्थिति ॥ चिन्मात्रैक चैतन्यमूर्ति ॥ अव्यक्त आला व्यक्ती ॥ भक्तभावार्थी साकार ॥ ३३ ॥ ऐसा श्रीरामस्वभावेंसीं ॥ आला साकार दशेसीं ॥ सगुण मूर्ति भासे केसी ॥ चिद्विलासी श्रीराम ॥ ३४ ॥ जन्मला कौसल्येच्या उदरीं ॥ ऐसी लोकवदंतीची परी ॥ त्या श्रीरामाच्या उदरीं ॥ भरत निर्धारीं विश्व देखे ॥ ३५ ॥ श्रीरामाचें पूर्णपण ॥ भक्त जाणती अकिंचन ॥ जे भावार्थें परिपूर्ण ॥ ते स्वरूप जाण जाणती ॥ ३६ ॥ श्रीरामाची निजमूर्ति ॥ वर्णितां मौनावल्या श्रुति ॥ शास्त्रें थोटावलीं थातीं ॥ राम शब्दार्थी अर्थवेना ॥ ३७ ॥ चाटु नाना रस मधुर वाढी ॥ तो चाटु चाखतां नलभे गोडी॥नेंवि ॥ १ ॥

१ चंद्र. २ परिच्छेद शून्य. ३ शुद्धतेने. ४ कुश . ५ जाणून. ६ प्रसाद. ७ ज्ञानी, निरंजन.

सांडोनि शब्दार्थबोढी ॥ पहावी निर्वेडी श्रीराममूर्ति ॥३८॥ आकाश बांधतां मोटेसीं ॥ चौपालवी ये बांधे त्यासीं ॥ शब्दें वर्णितां श्रीरामासीं ॥ वैखरीसीं दशा तेसी ॥ ३९ ॥ राम सगुण तोचि निर्गुण ॥ राम परमात्मा परिपूर्ण ॥ चिन्मात्रैक चैतन्यघन ॥ विश्वविश्राम जाण श्रीराम॥४०॥त्या श्रीरामाचें वर्णन॥वर्णावया मी अतिदीन॥कृपाळु एका जनार्दन ॥अर्थवी कथन यथार्थ॥४१॥ धन्य भाग्य त्या भरताचें॥स्वरूप देखत त्या रामाचें॥श्रुतिशास्त्रा गुह्य ज्याचें॥भरत त्याचें चिन्ह लक्षी ॥४२॥राम सर्वांगें निर्मळ॥तें निर्मळीं बिंबलें नभ सुनीळ॥यालागिं श्यामता सुनीळ॥भासे निर्मळ श्रीरामीं ॥४३॥राम श्यामता मेघश्याम॥त्या श्यामता गर्जवी आब्रह्म॥यालागिं राम मेघश्याम ॥बोलती परम श्रुतिशास्त्रें ॥४४॥राम निर्मळलें परापरम ॥हेंचि श्रुतिशास्त्रां नकळे वर्म ॥ अंगीं बिंबलें देखोनि व्योम ॥ मेघश्याम राम ह्मणती ॥४५॥ यापरी स्वयें श्रीराम ॥ शोभा शोभवी मेघश्याम ॥ त्याच्या पदींचा पदाक्रम ॥ त्रिविक्रम आक्रमें ॥ ४६ ॥ सहस्र जिव्हा शेषासीं ॥ तेणें बळें निजावेशीं ॥ प्रवर्तला चरणवर्णनासीं ॥ शीर्के त्यासीं लागलीं ॥४७॥ वर्णितां अचिंत्याच्या रूपासीं ॥ जिव्हा चिरली क्षणार्धेसीं ॥ लाजा दडाल्या शेजेसीं ॥ रामचरणासीं नवर्णवे ॥४८॥ त्या श्रीरामाचे श्रीचरण ॥ वर्णावया केंचें वदन ॥ साधु कृपाळु दीन जन ॥ त्याचें अवधान बोलवित ॥४९॥ चरणातळीं शोभा आरक्त ॥ बाळादित्यातें लाजवित ॥ क्षणा जगातें भुलवित ॥ते चरण निश्चित भुलवी माया॥५०॥सुरासुरां अतर्क्य माया ॥ जे श्रुतिशास्त्रीं नये आया ॥ ते रमा माया लवलाह्या॥ श्रीरामपायां भुलली ॥५१॥ लक्ष्मीचें चपळ लक्षण ॥ नित्य चित्त भोगायतन ॥ चरणीं सुख अत्यंत गहन ॥ रमेसिं मोहन नवल नव्हे ॥५२॥ सनकादिकां अतिविरक्ती ॥ देहसंगही नधरीहातीं ॥ तेहीं भुलले अत्यंत प्रीति ॥ क्षणही नविसंबती श्रीरामचरणा॥५३॥ सनकादिक महासज्जन ॥ भ्रमर होवोनियां जाण॥ चरणकमलीं आमोदसेवन ॥ अहर्निशीं जाण करिताती ॥५४॥ चरणींचिया सामुद्रिका ॥ नवर्णवे वेदा शेषा ॥ ध्वज वज्रांकुश ऊर्ध्व रेखा ॥ पद्म देखा पदांकित ॥५५॥ तया चिन्हाचें महिमान ॥ श्रोते परिसोत सावधान ॥ अलक्ष्य तयाचें लक्षण ॥

१ अंतरंग, निष्कर्ष. २ पदर. ३ आकाश. ४ शिजा ५ वाम.

कांहीं सांगेन संक्षेपें ॥ ५६ ॥ चहूंमुक्ती देवोनि लाज ॥ चरणीं शोभे भक्तीचा ध्वज ॥ वज्रें निर्दळी कर्मबीज ॥ स्मरणाच्या म
हज नित्यांकुशें ॥ ५७ ॥ शोधितसलाचेनि आक्रमें ॥ युग्मचरणीं तळपती पद्में ॥ पादतळें अनुराग प्रेमें ॥ त्या शोभे कुंकुमें
लाजिजे ॥ ५८ ॥ तळीं आरक्त श्यामता देख ॥ जेंवि नभीं इंद्रधनुष्य ॥ शोभा शोभे अलौकिक ॥ रघुकुळटिळक निजचरणीं
॥ ५९ ॥ क्षयरोगें नित्य पीडला ॥ त्या श्रीरामचरणा शरण आला ॥ नखचंद्रीं जडोनि ठेला ॥ अक्षयी जाला चंद्रमा ॥ ६० ॥
नखचंद्रीचे जे चंद्रकर ॥ सनक सनंदन सनत्कुमार ॥ भक्त होवोनि सत्वर ॥ चरणामृत सार सेविती नित्य ॥ ६१ ॥ नखीं भेदी
आवरणजीवन ॥ गंगेचें तें जन्मस्थान ॥ त्रिपथगामी हें अभिधानें ॥ विश्व पावन जियेचेनि ॥ ६२ ॥ त्रिगुण जडजाड्या
उबगले ॥ श्रीरामचरणा शरण आले ॥ त्रिकोण घोटी होवोनि ठेले ॥ चरणीं मुकले गुणभावा ॥६३॥ जैसें शुद्ध उपासना यंत्र ॥
तैसी घोटी त्रिकोण सुंदर ॥ कळाविया अतिमनोहर ॥ चित्कळा सार भामती ॥ ६४ ॥ श्रुति आणि स्मृती ॥ दोहीं बाहीं
वांकी वाजती ॥ अंदुवा जाण निश्चिती ॥ उपवेदस्थिति विभागें ॥६५॥ भक्ताची ते जीवनकळा ॥ साधकाचा निजजिव्हाळा ॥
तोडराचा नाद आगळा ॥ प्रळयघंघाळा नाम ज्याचें ॥६६॥वेदांत शुद्ध शास्त्र ॥ चरणीं गर्जती तोडर ॥ धन्य दैत्यांचें शरीर ॥
तोडरी निरंतर रुळती चरणीं ॥६७॥ तोडराची नादशैली ॥ ऐकतां कळिकाळ कांपे चळी ॥ पोटरियांची नव्हाळी ॥ अतिकोंव
ळी सुकुमार ॥६८॥ मंत्रपिटीवर्ण प्रबळ ॥ तेंवि पोटरिया सरळ ॥ अक्षररूपें त्यां मांसळ ॥ अतिनिर्मळ निजतेजें ॥ ६९ ॥ जा
नुचक्र अतिवर्तुळ ॥ जैसें अरिसे निजनिर्मळ ॥ निजात्मतेजें स्वरूप तात्काळ ॥ तेथें सकळ आभासे ॥ ७० ॥ अथवा आणिक
एक भावो ॥ मज गमताहे पहाहो ॥ ऐका तेथींचा नवलावो ॥ अभिप्रावो तो ऐसा ॥ ७१ ॥ चक्र शिणलें कंदन करितां ॥ तें श
रण आलें रघुनाथा ॥ जानुचक्रीं जडोनि जातां ॥ वंद्य तत्वतां सुरसिद्धां ॥ ७२ ॥ श्रीरामजानुचक्र देखतां ॥ काळचक्र वंदी ह ॥ २ ॥
रिभक्ता ॥ रामचरणाची सामर्थ्यता ॥ श्रुतिशास्त्रा नवर्णवे ॥ ७३ ॥ लागतां श्रीरामचरणीं ॥ शिळा उद्धरली तत्क्षणीं ॥ स

१ संगारी. २ शुद्ध. ३ स्वर्ग. ४ नाम. ५ त्रासले. ६ वाजती. ७ सौंदर्य.

द्भावें सेवितां अनुदिनीं ॥ लागती चरणीं कळिकाळा ॥ ७४ ॥ श्रीरामाचा चरणमहिमा ॥ शास्त्रां नकरवे सीमा ॥ श्रुति पाव
ल्या उपरमा ॥ त्या श्रीरामा केंवि वर्णवे ॥७५॥ ऊरु मृदु सरळ शोभ ॥ तेणें लाजले कर्दळीस्तंभ ॥ तिच्या पोटीं वक्रगर्भ ॥ अ
वक्र शोभा वामांकीं ॥ ७६ ॥ गगनाहूनि अतिसुकुमार ॥ श्रीराम मांडिया अरुवार ॥ लागलिया खुपती चंद्रकर ॥ सुकुमारा
सुकुमार श्रीरामचंद्र ॥ ७७ ॥ जगाचें गुह्य श्रीरघुनाथ ॥ पावावया तयाचा गुह्यार्थ ॥ इतरां केंचें सामर्थ्य ॥ भावार्थ सेवित जा
नकी ॥ ७८ ॥ त्यजोनि वासनावासांसीं ॥ जे निबुजले लोकलाजेसीं ॥ ते पावती श्रीरामगुह्यासीं ॥ अहर्निशीं सुखरूप ॥
॥ ७९ ॥ स्वयें अच्छिद्रत्वें मनोहर ॥ आणि पुढिलाचें आच्छादी छिद्र॥तोचि कांसे पीतांबर ॥ तेज दुर्धर देदीप्य ॥८०॥ उदय
अस्त विजु शिणली ॥ ते श्रीरामा शरण आली ॥ पीतांबरलें कांसे जडली॥ त्यजोनि वहिली उदयास्त ॥८१॥ कांस कशिली सु
रेख ॥ पालवीं मुक्तलग देख ॥ लागतां कांसे एकाएक ॥ भवभाय देख होय वाव ॥ ८२ ॥ श्रीराम सांपडे सगळा ॥ ते भक्ति
भावार्थ मेखळा ॥ मध्यें शोभे घननीळा ॥ अलौकिक कळा तेजाची ॥ ८३ ॥ किंकिणी आणि ज्वाळमाळा ॥ रिद्धि सिद्धी जा
ल्या सकळा ॥ क्षुद्रघंटिकेचा मेळा ॥ सद्विद्या तात्काळा पैं होती ॥ ८४ ॥ अतिसूक्ष्म मध्य साना ॥ होता अभिमान पंचानना॥
देखोनि राममध्यरचना ॥ लाजा राना तो गेला ॥ ८५ ॥ सावकाश श्रीरामासीं ॥ पहावया अवस्था पंचाननासीं ॥ येवोनि ज
डले रामकांसेसीं ॥ चिवळ्वेसीं मेखळे ॥ ८६ ॥ लागतां श्रीरामकांसेसीं ॥ विसरले गमनागमनासीं ॥ श्रीरामाची ख्याती ऐ
सी ॥ कांसे लागे त्यासीं उद्धारू ॥ ८७ ॥ निजभक्ताच्या अर्तिच्या ठाईं ॥ अखंड रामासीं रमणें पाहीं ॥ अर्ति वेगळें सर्वथा कां
हीं ॥ जाणें नाहीं श्रीरामा ॥ ८८ ॥ अर्ति सर्वेंद्रियांचा अर्थ ॥ भक्त श्रीरामीं अर्पित ॥ श्रीरामा एकपत्नीव्रत ॥ अर्ति रमत स्व
धर्मे ॥८९॥ म्हणोनि भक्तांसीं निश्चित ॥ प्राप्त श्रीरामगुह्यार्थ ॥ अर्तिवेगळा रघुनाथ ॥ नव्हे प्राप्त सुरसिद्धां ॥ ९० ॥ लेखणी
चुकी पडली मोठी ॥ सांडोनि श्रीरामगुह्यगोठी ॥ पीतांबरीं बैसली दृष्टी ॥ संतीं कृपादृष्टीं सहावें ॥ ९१ ॥ सखोल श्रीरामाची

१ नित्य.२ शांती. ३ केळीचे. ४ सुंदर. ५ मस्तक. ६ कंटाळले. ७ समग्र. ८ पदरीं. ९ घागऱ्या.

नाभी जाण ॥ ब्रह्मा सहस्त्रांव्द वुडतां आपण ॥ ठाव नलागे अणुप्रमाण ॥ जाला खेदखिन्न निजमनीं ॥९२॥ तेणें कृपा आली
रघुनाथा ॥ देवोनि नाभिकारता ॥ नाभिकमळीं राखिला धाता ॥ लोककर्ता करोनियां ॥९३॥ उपदेशिलें गुह्यज्ञान ॥ ऐका त
याचें लक्षण ॥ सकळ लोक स्त्रजितां पूर्ण ॥ नये कर्माभिमान सर्वथा ॥९४॥ उदर त्रैलोक्यसांटोवा ॥विश्रांति या सकळ जीवां॥
जेंवि मातृकांचा सांठोवा ॥ दिसे आघवा प्रणवोदरीं ॥९५॥ ज्ञेय ज्ञाता ज्ञान नव्हाळी ॥ हेचि उदरीं त्रिवळी ॥ सत्कर्में रंखि
ल्या रोमावळी ॥ हृदयकमळीं शोभती ॥ ९६ ॥ श्रीरामाचे हृदयावकाशीं ॥ आकाश लोपलें स्वकार्येंसीं ॥ घनानंद निरवका
शीं ॥ सज्जनासीं विश्रांती ॥ ९७ ॥ निवांत समाधीचें सुख ॥ तैसें श्रीरामहृदईं पदक ॥ संत माणकुळी सुरेख ॥ अलौकिक झ
ळकती ॥ ९८ ॥ सत्कोंदणें अलौकिकी ॥ संत चिद्रत्नें जडलीं पदकीं ॥ कौस्तुभाची शोभा निकी ॥ लोकालोकीं दुर्लभ ॥९९॥
उदय अस्तें सूर्य शिणला ॥ तो श्रीरामा शरण आला ॥ कौस्तुभ होवोनि कंठीं जडला ॥ मुक्त जाला त्रिविधतापा ॥ १०० ॥
अनन्यगतीच्या संप्रीति ॥ तेचि रामीं वैजयंती ॥ सुमनमनाच्या निजवृत्ति ॥ माळा शोभती सन्मिश्रतुळसी ॥ १ ॥ श्रीरामा
चा कंबुकंठ॥वेदाचें तें मूळपीठ॥स्वरवर्णाची ते वाहती वाट॥तेथोनि प्रकट त्रिकांडीं॥२॥ मुख्यत्वें श्रीराम अवाहू ॥ तेथिची शोभा
अजानुबाहु॥बाहूचा पराक्रम बहु॥द्वैताचा ठाऊ उरों नेदी ॥३॥ अहंरावण महाबळी ॥याची केलीया रांगोळी॥वैर नाहीं जगतीत
ळीं॥आयुधें ठेविलीं यालागीं॥४॥श्रीरामाचें शुद्ध ज्ञान॥निजहृदयीं असे संपूर्ण॥तेथें होवोनि निमग्न॥वृथा अज्ञान भ्रमताती ॥५॥
निरसोनि वाह्य सावधान॥हृदयीं घालावया समाधान॥ज्ञानमुद्रा दावी आपण ॥ दक्षिण हस्तें श्रीराम ॥६॥ आपुली माया आपु
ल्यावरी ॥ अलिप्तपणें धरी हरी ॥ राम पाहतां निर्धारीं ॥ वाधा नकरी हरिमाया ॥ ७ ॥ ऐसें कळावया निर्धारीं ॥ निजमाया
निजकरीं ॥ वामांकीं जानकी सुंदरी ॥ दक्षिणकरीं धरियेली ॥ ८ ॥ शुद्ध चैतन्याचे सुघटे॥अहं सोहं निःशेंप आटे ॥ ते श्रीरा
माचे वाहुवटे ॥ कीर्तिमुख चोखटें उपनिपदें ॥ ९ ॥ वीर्य धैर्या धैर्य जेणें ॥ श्रीरामाचीं वीरकंकणें ॥ करीं वाणलीं पूर्णपणें ॥ ले

१ वर्षें. २ आश्रय. ३ ओंकारीं. ४ सौंदर्य. ५ समग्र.

णिया लेणें श्रीराम ॥ ११० ॥ श्रीराममुद्रा वाणलिया हातीं ॥ ते वंद्य होय त्रिजगतीं ॥ कळिकाळ पायां लागती ॥ चारी मुक्ती
आंदण्या ॥ ११ ॥ ऐसें दशांगुळीं दशमुद्रा ॥ करी प्रतिपाळी दशावतारा ॥ करीं धरिली सीता सुंदरा ॥ दशशिरा निर्दाळु
नि ॥१२॥ गाळींव आनंदाची मुस देख॥कीं सोलींव सुखाचें ही सुख॥तें श्रीरामाचें श्रीमुख ॥ नित्य निर्दोंप देखती जे ॥१३॥श्री
रामाचा मुखमयंक ॥ पूर्णत्वें नित्य निष्कलंक ॥ देखोनियां शशांक ॥ लाजा अधोमुख तो जाला ॥१४॥ पक्षीं वाढे पक्षीं मोडे ॥
हें चंद्रासीं दुःख गाढें ॥ तेणें दुःखें अंगुष्टीं जडे ॥ जग पायां पडे नखचंद्रीं ॥ १५ ॥ जडतां श्रीरामअंगुष्ठीं ॥ चंद्रासीं जाली पु
ष्टि तुष्टी ॥ रामचरणीं सुखाच्या कोटी ॥ देखतां दृष्टी आल्हादु ॥ १६ ॥ करितां राममुखावलोकन ॥ निःशेप द्वंद्वदुःखा वोळव
ण ॥ परमानंद तृप्त गहन ॥ हरिखें पूर्ण कोंदाटे ॥ १७ ॥ अकार उकार मकारस्थिती ॥ ॐकारीं कर्म निष्कर्मप्राप्ति ॥ तैशा मु
खीं दोभागीं दंतपंक्ती ॥ चतुर्वेदस्थिति चौक मिरवे ॥१८॥ जगाचा आधार ते अधरें ॥ श्रीराम अधरें ते सधर ॥ परमामृतासीं
निजमाहेर ॥ निजजिव्हार सीतेसीं ॥ १९ ॥ श्रीरामाची हनुवटी ॥ देखतां सुख वोसंडे सृष्टीं ॥ धन्य देखत्याची दृष्टी ॥ ते जा
णे हनुवटी हनुमंत ॥१२०॥ देखोनि गंडस्थळाची प्रभा ॥ लाजा सूर्य लोपे उभा ॥ तेथें उदय अस्ताचिया भाभाँ ॥ उदयस्वयं
भा गंडस्थळीं ॥ २१ ॥ श्रवणीं कुंडलें मकराकार ॥ हा लौकिक ब्रह्मविचार ॥ तीं आकारीं शुद्ध निर्विकार ॥ श्रवणें विकार नि
र्दाळिती ॥ २२ ॥ नवल शोभा त्या श्रवणासीं ॥ नित्य मिळणी निजात्मअंशीं ॥ श्रवणें देखणें देखण्यासीं ॥ अंशा अंशीं समर
से ॥२३॥ निःशेप निरसोनि नास्तिक ॥ अवक्र जो कां आस्तिक ॥ निरापेक्ष शुद्ध चोख ॥ तेंचि नासिक राममुखीं ॥२४॥ अ
ल्प अपेक्षा धरितां देख ॥ साधन तितुकें निर्नासिक ॥ नकटा जाला तो साधक ॥ राम सन्मुख भेटेना ॥२५॥ चळता जितुका
वायु जाण ॥ जाण तो रामाचा मुख्य प्राण ॥ श्रीरामाच्या प्राणें जाण ॥ जगाचा प्राण जीतसे ॥२६॥ श्रीरामाचा निजप्राण ॥
तेणें वसंता समाधान ॥ सुवासासीं निजजीवन ॥ विश्वजीवन श्रीराम ॥ २७ ॥ चैतन्याचें देखणेपण ॥ श्रीरामनेत्रा आले

१ संहास्य. २ चंद्र. ३ नाश. ४ आनंदें. ५ ओष्ठ. ६ श्रवे. ७ भावा.

शरण ॥ सबाह्य देखणा होवोनि पूर्ण ॥ आपणा आपण देखनी ॥ २८ ॥ देखतां श्रीरामाची दृष्टी ॥ अक्षयानंदें जीव उठी ॥
दृश्य द्रष्टा नदिसे त्रिपुटी ॥ हेलावे सृष्टी निजानंदें ॥ २९ ॥ दीपा मागें पडसाई ॥ तैसी डोळयामागें भिंवई ॥ व्यंकटी सांडोनि
यां पाहीं ॥ श्रीरामदेहीं विनटल्या ॥१३०॥ श्रीरामाची भृकुटी ॥ रची ब्रह्मांडाच्या कोटी ॥ भ्रूविक्षेप केलिया काळ घोटी ॥ छे
दी गांठी चौदेहा ॥३१॥ जैसें अधिष्ठान निर्मळ ॥ जैसें श्रीरामाचें विशाळ भाळ ॥ सच्चिदानंद पद केवळ ॥त्रिवळी प्रबळ लला
टीं ॥३२॥ उगाळोनि अहंकठिण ॥ सोहं काढिलें शुद्ध चंदन ॥ तेंही केलें रामार्पण ॥ गंधार्चन रामभाळीं ॥ ३३ ॥ प्रेम केशर
समेळा ॥ टिळक रेखिला पिंवळा ॥ अनुरागें अक्षता रंगबहेळा ॥ श्रीरामनिडळीं शोभत ॥ ३४ ॥ मुकुट वर्धना मुकुटमणी ॥
राम शिरोरत्नराजस्थानीं ॥ श्रीरामाचा मुकुट वर्णी ॥ ऐसा त्रिभुवनीं कोणी असेना ॥ ३५ ॥ श्रीराममस्तका वरतें ॥ कांहीं रि
तें उरलें असतें ॥ तरी मुकुट वाणावया पुरतें ॥ अवकाश वाचेतें पैं होता ॥३६ ॥ श्रीरामाचें स्वरूपवर्णन ॥ करितां चौवाचा प
डिलें मौन ॥ वेद परतले नेति ह्मणोन ॥ तेथें मशक मी कोण वर्णावया ॥३७॥ ऐसा साकार तोचि निराकार ॥ निराकार तोचि
साकार ॥ रूपासीं आला रघुवीर ॥ भासे चराचर निजतेजें ॥ ३८ ॥ त्या रामाच्या स्वरूपीं देख ॥ तद्रूपाचि अलोलिक ॥ चि
द्रत्न मंडित विराजे सुरेख ॥ श्रीरामअंका आरूढोनि ॥ ३९ ॥ जैसी नाथिलीची व्योमीं ॥ भिन्न भासें नीळिमा ॥ तेंवि रामांकीं
विराजे रमा ॥ नव्होनि श्रीरामा वेगळी ॥ १४० ॥ जेंवि स्वाद आणि साकर ॥ द्युति आणि कापूर ॥ रस आणि जैसें नीर ॥ सी
ता सुंदर तेंवि रामीं ॥४१॥ जेंवि कनक आणि कांति ॥ कीं सभा आणि ज्योति॥भानु आणि दीप्ति ॥सीता सती तेंवि रामीं॥४२॥
राम आत्मा हे आत्मज्योती ॥ राम चैतन्य हे चिच्छक्ती॥रामपर हे प्रकृति॥अभिन्न स्थिती पैं दोघे ॥४३॥राम स्रष्टा हे सृष्टीस्थिति
॥राम कर्ता हे कार्यवृत्ति॥राम वक्ता हे वचनोक्ती॥अर्थप्राप्ति समवेत॥४४॥ऐसें विचारितां तत्वतां॥विचार ठाके पैं मागुता॥परा वैख
रीसीं वर्णितां॥श्रीरामीं सर्वथा बुडाला॥४५॥सीता आणि रघुनंदन॥स्वरूप एक नामें भिन्न॥तैसाचि बंधु लक्ष्मण ॥ तदात्मक पूर्ण

१ हे. २ मस्तक. ३ प्रेम. ४ अतिशय. ५ मस्तकीं. ६ आकाशीं. ७ नीळवर्ण ८ वास.

श्रीरामें॥४६॥जैसा अभिषेक रामासी॥राज्योपचार आनंदेंसीं॥तैसाचि केला सौमित्रासीं ॥व्रत विसर्जनेसीं आल्हादें ॥४७॥ श्री
रामाचे धनुष्यबाण ॥ स्वयें घेवोनि आपण॥पाठिसीं उभा लक्ष्मण॥सन्नद्ध जाण सर्वदा ॥४८॥कनकदंड छत्रचामर॥सहित जान
की सुंदर॥भद्रीं विराजित रघुवीर ॥ जोडोनि कर सन्मुख ॥४९॥राज्याभिषेकीं अतिमंडित॥भद्रीं देखोनि रघुनाथ ॥ आनंदभरि
त पैं समस्त ॥ त्रैलोक्यांत उत्साहो ॥१५०॥ ॥श्लोक॥ ऋषिसंघैस्तदाकाशेदेवैश्चसमरुद्गणैः ॥ स्तूयमानस्यरामस्यशुश्रुवेमधु
रंध्वनिः ॥ १ ॥ प्रजगुर्देवगंधर्वाननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ अभिषेकंतदर्हस्यरामस्याक्लिष्टकर्मणः ॥२॥ ॥टीका॥ वेदोक्त मंत्र
घोषण ॥ ऋषीश्वरीं मांडिलें स्तवन ॥ श्रीरामराज्य सुखैकघन ॥ करिती गर्जन जयशब्दीं ॥५१॥ स्वर्गीं आनंदले सुरगण ॥
मिळोनियां सहित मरुद्गण॥सुरदुंदुभी वाहाटिल्या पूर्ण ॥ पुष्पवृष्टि जाण तिहीं केली ॥५२॥ गंधर्व मिळोनि समग्र॥मृदु मंजुळ म
मधुर स्वर ॥ गायन मांडिलें परिकरें ॥श्रीरघुवीरनिजराज्यें ॥५३॥रंभा मेनका तिलोत्तमा जाण ॥ उर्वशीसहित अप्सरागण ॥
श्रीरामराज्यें आनंदमग्न॥येवोनि नर्तन मांडिलें ॥५४॥ श्रीरामाचें अभिषिंचन॥पहावया अतिप्रीतिकरून ॥ मंडळपति राजे जा
ण॥आले त्वरेनें समकाळें॥५५॥नानाविध उपायन ॥ आणोनि पूजिला रघुनंदन ॥ घालोनियां लोटांगण ॥ श्रीरामचरण वंदिले
॥५६॥ विजयकार जयजयकार ॥ ऋषिवरांचे मंत्रस्वर ॥ वैष्णवांचा नामोच्चार ॥ झणत्कार दुंदुभीचा ॥५७॥ वानरांचा भुभुः
कार ॥ गंधर्वांचा उच्चस्वर ॥ अप्सरांचा आलापस्वर ॥ नादें अंबरें कोंदलें ॥ ५८ ॥ नभ जालें सुखैकघन ॥ दिशा दुमदुमाति
संपूर्ण ॥ नादें कोंदलें त्रिभुवन ॥ सुख संपूर्ण सर्वांसीं ॥ ५९ ॥ शून्यत्व सांडोनि गगन ॥ जालें चिदानंदैकघन ॥ परमानंदा
चे रजःकण ॥ वृष्टि रघुनंदन निजसुखें ॥१६०॥ श्रीरामाच्या राज्यसुखें॥ आकाश बोळलें चिदाकाशें॥वसोनि सकळांचें मानसें॥
अलिप्त सर्वांसीं सर्वदा ॥ ६१ ॥ घटाकाश मठाकाश ॥ प्राणिमात्राचे दहराकाश ॥ वसोनि सर्वत्र उदास ॥ अलिप्त आ
काश श्रीरामें ॥६२॥ श्रीरामीं सुखावला पवन ॥ सर्वांतरीं प्रवेशोनि पूर्ण ॥ प्राणवृत्ति करी चळण ॥आसक्त नव्हे जाण सर्वथा

१ राग. २ देव समुदाय. ३ नगारे. ४ वानरांचा. ५ शिवित्र. ६ नगारे. ७ आकाश. ८ वायु.

था॥६३॥ परस्परें प्राणिमात्र ॥ जीवघातें करिती वैर ॥ चाळोनि तयाचें अंतर ॥ प्राणी निर्वैर सर्वदा ॥ ६४ ॥ गाई व्याघ्रा स
दां वैर ॥ गज सिंव्हा वैराकार ॥ नकुळ सर्पासीं खडतर ॥ स्वाभाविक वैर सर्व ॥ ६५ ॥ मूषकें विडाळासीं वैर ॥ श्येन बकासीं
वैराकार ॥ ऐसें सांगतां अपार ॥ सर्वत्र वैर प्राणिमात्रा ॥ ६६ ॥ जीवशिवाचा आहार ॥ येणें सकळां बद्धवैर ॥ तितुकी
चाळोनि सर्वत्र ॥ प्राणी निर्वैर सर्वदा ॥६७॥ श्रीरामराज्य वायूसीं ॥ निर्वैरता आली त्यासीं ॥ मंद शीतळ सुखस्पर्शासीं ॥
बाह्य जगासीं निववितू ॥ ६८ ॥ श्रीरामराज्यतेजासीं ॥ निर्विकारता बाणली कैसी ॥ सांडोनि अहंममतेसीं ॥ स्वप्र
काशीं देदीप्य ॥ ६९ ॥ स्नेहसूत्र अधिष्ठान ॥ गृहीं प्रयासें मेळवोन ॥ जेणें दीप उजाळिला आपण ॥ अमर्याद जाण प्रकाश
त्यासीं ॥१७०॥ हें प्रयास कांहीं न करितां ॥ चोर सुखें चोरी करितां ॥ त्यासीही प्रकाश आईता ॥ स्वभावता निजतेजें॥७१॥
स्वामी यत्न करी निजवित्ता ॥ चोर शिंतरोनि स्वयें नेतां ॥ दीपरूपें साक्षी पाहतां ॥ नह्मणें तलतां माझें तुझें ॥७२॥ आणिक
श्रीरामराज्यासीं ॥ तेजासीं कळा बाणली कैसीं ॥ जे जे भेटों येती त्यासीं ॥ करी आपणा ऐसीं तात्काळ ॥७३ ॥ सव्य येवोनि
भेटे चंदन ॥ अपसव्या धुरे ये आपण ॥ दोहींचा वास निरसोनि पूर्ण ॥ देदीप्यमान करी अग्नि ॥७४॥ श्रीरामराज्यीं जीवन॥
स्वयें जालें सुखैकघन ॥ सर्वांभूतीं रघुनंदन ॥ निजभजन करितसे ॥ ७५ ॥ भूतां परस्परें वैर ॥ वैर स्वभावता निरंतर ॥ अ
सतां आपण निर्वैर ॥ जीवन करी सर्वांतें ॥७६॥ श्रीरामराज्यीं करोनि जाणा ॥ अतिसंतोष जाला जीवना ॥ विसरोनि अधो
गमना ॥ सुख स्वादना जग निववी ॥ ७७ ॥ ॥ श्लोक ॥ भूमिःसस्यवतीचैवफलवंतश्चपादपाः ॥ गंधवंतिचमाल्यानिबभूवु
राघवोत्सवे ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ श्रीरामाचें अभिषिंचन ॥ देखतां धरा सुखैकघन ॥ ऐका त्याचें ही लक्षण ॥ निजलक्षण धरेचें
॥७८॥ येथोनि हे भोय माझी ॥ तेथोनि ते मर्यादा तुझी ॥ सीमाभेदें झुंझती झुंझीं ॥ निजपैजीं दिव्य करिती ॥७९॥ दिव्य उ
तरोनि सुखी होती ॥ एक असत्य ते दिव्या भरिती ॥ तितुके करोनि अभेदास्थिति ॥ धरा वर्तती अखंडत्वें ॥ १८०॥ विषमत्व ॥ ५ ॥

१ उंदीर. २ मांजर. ३ फसवून. ४ पृथ्वी.

सांडोनि चित्ता ॥ संपादी दोहींच्या अर्था ॥ माझी माझी ह्मणतां भूता ॥ नमोडे अखंडता धरेची ॥८१॥ हें श्रीरामराज्याचें सुख॥
धरेसीं बाणलें अत्यंतिक ॥ वनस्पति बोलल्या देख ॥ अलोलिक रसभारें ॥८२॥ सुवासित पुष्पीं सुपक फळीं ॥ वृक्ष लगड
ले तात्काळीं ॥ जीवमात्रीं सुख सकळीं ॥ रसकल्लोळीं बोळली मही ॥८३॥ श्रीरामराज्य ऐसें देख ॥ सकळ सुख अलोलिक ॥
भाट गर्जति असंख्य ॥ रघुनायक निजराजा ॥ ८४ ॥ मंत्रस्वर जयजयकार ॥ वानरांचा भुभुकार ॥ माजि नामाचा उच्चार ॥
श्रीरघुवीर निजविजयी ॥८५॥ नामें प्रायश्चित्ता धाक ॥ यमलोक वोस निःशेख ॥ श्रीरामराज्यें करोनि देख ॥ यम प्रमुख कां
पती चळीं ॥८६॥ येका जनार्दना शरण ॥ श्रीरामाचें अभिषिंचन ॥ आणि स्वरूपाचें वर्णन ॥ आपलें आपण संपविलें ॥८७॥
स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेयेकाकारटीकायांश्रीरामस्वरूपवर्णनोनामचतुरशीतितमोऽध्यायः ॥ ८४ ॥ ॥ ओंव्या ॥
॥ १८७ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥३॥ ॥ एवं ॥ ॥१९०॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ इच्छीची. २ विलक्षण. ३ फलायुक्त झाली. ४ समग्र.

भा.रा.यु.कां.अ.८५
भ
व
ल
रा
सी

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ श्रीरामाचें अभिषिंचन ॥ आनंदमय त्रिभुवन ॥ भक्तवृंद सुखैकघन ॥ आनंदें पूर्ण गर्ज
तीं ॥१॥ भद्रीं बैसला रघुनाथ ॥ ब्रह्मांड सुखें दुमदुमित ॥ विनोदें श्रीरामाचे भक्त ॥ रामसुखार्थ दाविती क्रिया ॥ २ ॥ श्रीरा
मसुखें संपन्न ॥ संतोषावया रघुनंदन ॥ अग्निक्रीडा मांडिली पूर्ण ॥ औषध भरून रज तम ॥३॥ तीव्र रजतमाचों औषधें ॥
करोनि अग्नियंत्रें सन्नद्धें ॥ श्रीरामभक्ति आनंदें ॥ क्रीडा विनोदें मांडिली ॥ ४ ॥ सुक्ष्म ममतेची हवाई ॥ पहिली आणियेली
पाहीं ॥ वैराग्य वाती लावितां ठायीं ॥ चिद्गगनीं तेही उसळली ॥५॥ गुरुवाक्यें प्रज्वाळिली ॥ सद्विवेकें आंबुथिली ॥ लाग
तां हवाई जळाली ॥ क्षणें उडाली चिद्गगनीं ॥६॥ अहंकाराचा बाण कठिण ॥ गुरुवचनें प्रज्वाळितां पूर्ण ॥ उतटलो नलागतां
क्षण ॥ आब्रह्मभुवन प्रकाशलें ॥७ सुटतां अहंकाराचा बाण ॥ सोहं जालें चिदानंदघन ॥ देखोनियां रघुनंदन ॥ सुखैक
घन स्वयें जाला ॥८॥ तंव आणिक नवल परी ॥ आशा तृष्णेच्या चिचुंदरी ॥ भरून आणिल्या झडकरी ॥ पीडिले भारी लो
क तिन्हीं ॥९॥ विसरोनि रघुकूळटिळक ॥ पाहूं लागले कौतुक ॥ त्यासीं जाळित उठल्या देख ॥ येक येक शोधु शोधूं ॥१०॥
वेगें जाळित उरीं शिरीं ॥ भडका उठला हृदयावरी ॥ खांडमिशा तोंडावरी ॥ वस्त्रामाझारीं घुसती ॥११॥ श्रीरामाविमुख वि
षयें करोनी ॥ त्याची होतसे भंगाणी ॥ सावल्या धोवा दाणादाणी ॥ उवडी पाडोनि जाळिती ॥१२॥ देखोनि तयांचें कौतुक॥
भक्त हांसती अलोलिक ॥ सात्विक उपहासिती देख ॥ रघुकूळटिळक तटस्थ ॥१३॥ विचित्र संकल्पाच्या फुलवती॥रम्य सु
मनाकार भासती ॥ निर्धार करितां निगुती ॥ रक्षा निश्चितीं प्रत्यक्ष ॥१४॥ रामप्रभेच्या तीक्ष्णयुक्ति ॥ लावोनि अनुसंधाना
च्या वाती ॥ श्रीरामदृष्टि भस्म करिती ॥ क्षणही निश्चिती नलागतां ॥१५॥ कामक्रोधाचे अतिउद्भट ॥ भुईनळे पैं घनदाट॥
माजि अग्निकाळ कर्कोट ॥ धूम निघत मदमत्सराचा ॥१६॥ व्यापीत चालिला गगन॥ आछादित जननयन ॥ अविवेक्या
पीडा गहन ॥ खोंट घाण घशा भरे ॥१७॥ देखोनियां श्रीरामभक्त ॥ खवळले अत्यद्भुत ॥ अनुभावाचा हत्ती मस्त ॥

१ भरली. २ उडाला. ३ नाश. ४ समग्र. ५ राख.

संदोळित गोडिला ॥ १८ ॥ अहंममतेचा नळा क्रूर ॥ त्यातें आच्छादोनि सत्वर ॥ स्वानंदें गर्जोनियां थोर ॥ केला चूर तयाचा ॥ १९ ॥ निजबोध चंद्रज्योति पूर्ण ॥ तेणें उजळिलें त्रिभुवन ॥ प्रकाश दाटला पूर्ण ॥ मी तूंपण असेना ॥ २० ॥ ऐसा निजभक्ताचा अद्भुत ॥ देखोनियां पुरुषार्थ ॥ संतोषला श्रीरघुनाथ ॥ आलिंगीत हृदयस्मीं ॥ २१ ॥ श्रीराम हृदया हृदय मिनलें ॥ तेणें रामल्हन सगळें ॥ निजहृदया तात्काळ आलें ॥ सुख कोंदलें अगाध ॥ २२ ॥ निजराज्यें सुखैकघन ॥ स्वयें होवोनि रघुनंदन ॥ मिनले जे ऋषिजन ॥ मांडिलें संभावन तयांचें ॥ २३ ॥ ॥ श्लोक ॥ सहस्रशतमश्वानांधेनूनांचगवांशतं ॥ ददौशतवृषानूपूर्वंद्विजेभ्योमनुजेश्वरः ॥ १ ॥ त्रिंशत्कोटीहिरण्यस्यब्राह्मणेभ्योददौपुनः ॥ नानाभरणवस्त्राणिमहार्हाणिचराघवः ॥ २ ॥ ॥टीका॥ वसिष्ठादि प्रमुख ॥ ऋषिमंडळी अलौलिक ॥ श्रीरामासि अभिषेक ॥ मंत्रोक्त देख जिहीं केला ॥ २४ ॥ वेदोक्त विधि पाळण ॥ करोनि होम प्रधान ॥ लोकपाळा संतोषवून ॥ रघुनंदन अभिषेकिला ॥२५॥ तया ऋषीश्वरांची पूजा॥ करिता जाला रघुराजा ॥ वसिष्ठ निजगुरु वोजा ॥ प्रथम पूजा तयाची ॥२६॥ कामधेनूचीं शतसहस्रें ॥ सुवर्णशृंगें रौप्यखुरें ॥ सवृषभ युग्म परिकरें ॥ द्रव्य अपार कोटिसंख्या ॥ २७॥ धान्य कोठारें असंख्य पूर्ण ॥ श्रीरामें सद्गुरु पूजिला जाण ॥ तैसेचि ऋषि इतरजन ॥ श्रीरामें आपण पूजिले ॥ २८ ॥ रोड दुर्बळ दीन याचक ॥ श्रीरामदर्शनें सकळां सुख ॥ सांगणें मागणें ठेलें निःशेष ॥ मनोवृत्ति देख नित्यतृप्ति ॥२९॥ देखतां श्रीराम श्रीमुख॥ याचकांसि जालें परम सुख ॥ तृप्तीचीं दोंदें पेललीं देख॥ हरिखें हरिखें दाटला ॥ ३० ॥ श्रीरामदानें देतां प्रबळ ॥ नगरीं मागत्यांचा दुकाळ ॥ सकळां स्वसुखाचा कल्लोळ ॥ निजानंद केवळ श्रीरामें ॥३१॥ निष्ठा देखोनि अद्भुत ॥ कृपेनें बोलला श्रीरघुनाथ ॥ समागतांचि अमर करित ॥ द्वारीं बोळंगतं महासिद्धी ॥ ३२ ॥ वस्त्रें भूषणें चंदन ॥ सुवासित माळा गहन ॥ वसिष्ठा सद्गुरु सहित जाण ॥ रामें ब्राह्मण सुखी केले ॥ ३३ ॥ जैसें ब्राह्मणाचें पूजन ॥ श्री रामें केलें आपण ॥ मंडळवर्ती राजे जाण ॥ त्यांचेंही पूजन तैसेंची ॥ ३४ वस्त्रें भूषणें टिळे माळा॥मंडळ ॥ १ ॥

१ खोजिले, हाकत. २ भरल्या. ३ मिळाले. ४ आनंद. ५ विचित्र. ६ आनंद. ७ लोळत.

वर्ती भूपाळां ॥ पूजिता जाला घनसांवळा ॥ सन्मान सकळां देवोनी ॥ ३५ ॥ ब्रह्मा इंद्र ईशान ॥ मरुद्गणेसीं अमरेंद्र जाण॥दानव मानव पन्नग पूर्ण ॥ स्वयें रघुनंदन पूजित ॥३६ ॥ सकळीं आणिलीं उपायनें॥याहूनि अधिक कोटिगुणें॥स्वयें देवोनि रघुनंदनें ॥ सकळ सुरगण गौरविले ॥ ३७ ॥ त्याहूनि अनंत अधिक॥श्रीरामें देवोनि निजसुख॥सुखी केले सकळ लोक ॥द्वंद्वदुःखें नरिघतो ॥३८॥ जेथें नारिचे मीतूंपण ॥ पावों नशके देहाभिमान ॥ दृश्य द्रष्टा आणि दर्शन॥त्रिपुटीचें भान जेथें नाहीं॥३९॥देखताश्रीरामश्रीमुख ॥ येवढें पावले निजसुख ॥ राम कृपाळु नेटका ॥ आत्मत्वें देखा निववीलें ॥४०॥ निकटवर्ती निजगण ॥ सुग्रीवादि बिभीषण ॥ त्यांची पूजा रघुनंदन ॥ स्वयें आपण करिता जाला ॥ ४१ ॥ पूजावया निजगण ॥ स्वयें बोलावी रघुनंदन ॥ तेणें काळें भरत जाण ॥ स्वयें आपण पुढें जाला ॥ ४२ ॥ बिभीषण सुग्रीव हनुमंत ॥ अंगदेसीं अतिविनीत ॥ भरतें विनविला रघुनाथ ॥ धर्मयुक्त नीतिवचनें ॥ ४३ ॥ पितराज्ञा निजनेमस्त ॥ चौदावर्षे वनवासव्रत ॥ स्वामीनीं संपादिलें यथार्थ ॥ बंधुसहित स्त्रियेसीं ॥४४॥ तैसें निजराज्याचें शासनें ॥ तुझे आज्ञेकरोनि जाण ॥ केलें राज्य परिपालन ॥ किंकर दीन मी तुझें ॥४५॥ पितराज्ञानिजनेमांतीं ॥ राज्याभिषेक जया रीति॥तुझी अंगिकारिला रघुपती ॥ सौमित्र त्या स्थिति अभिषेका ॥४६॥ सांडोनि आहार व्यवहार ॥ तुच्छ करोनियां शरीर ॥ श्रीरामसेवे नित्य तत्पर ॥ आठी प्रहर सावध ॥४७॥ श्रीरामसेवेचें महिमान ॥ ख्याति वर्णी त्रिभुवन ॥ सौमित्रें जग पावन ॥ सौमित्रवचन साच केलें ॥ ४८ ॥ देहावरी आल्या आघात ॥ श्रीरामभजनीं नव्हे च्युत ॥ ऐसें शास्त्र गर्जत ॥ तें केलें यथार्थ सौमित्रें ॥४९॥ सांडोनि क्षुधा तृषेची आस ॥ कळिकाळावरी घालोनि कास ॥ श्रीरामें सेविला सावकाश ॥ भाग्य अशेष सौमित्राचें ॥ ५०॥ यौवराज्याभिषिंचन ॥ त्यासिं करावें आपण ॥ करोनि श्रमाचें परिहरण ॥ सुखसंपन्न निजराज्यें ॥ ५१ ॥ जैसें भरताचें विनवण ॥ तैसें सुग्रीव बिभीषण ॥ अंगदासहित वानरगण ॥ हनुमा आपण विनवीतु ॥ ५२ ॥ जिंतोनियां निद्रा तंद्रा ॥ निःशेष त्यजोनियां आहारा ॥ सौमित्रें सेविलें रामभद्रा ॥ जन्मोद्धारा लागोनी ॥ ५३ ॥

१ नजराणे. २ सुंदर. ३ नम्र ४ प्रतिपाळ. ५ हस. ६ दुःख. ७ पवित्र.

श्रीरामभजनाची पदवी ॥ आचार्यत्व निजगौरवी ॥ दीक्षा दाखविली बरवी ॥ ख्याति देवीं वाणिजे ॥५४॥ त्या सौमित्राचे अभि
पिंचना ॥ युवराज्य देवोनियां जाणा ॥ संतोपवावें रघुनंदना ॥ तूंचि निजजना कृपाळु ॥ ५५ ॥ भरत आदि निजगण ॥ ऐकोनि
तयांचें वचन ॥ संतोपला रघुनंदन ॥ सौमित्र आपण बोलाविला ॥ ५६ ॥ कृपापूर्ण रामरावो ॥ सौमित्र बोलावोनि पाहो ॥
सांगता जाला अन्वयो ॥ श्लोक पर्यायो अवधारा ॥ ५७ ॥ ॥ श्लोक ॥ नित्यानुरक्तंमेधावीलक्ष्मणंवाक्यमब्रवीत् ॥ ३ ॥ अति
ठधर्मज्ञमयासहेमांगापूर्वराजाध्युपितांबलेन ॥ तुल्यंयथात्वंपितृभिःपुरस्तानैयौवराज्येधुरमुद्वहस्व ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ सौमि
त्रा सुमित्रानंदना ॥ निजमैत्रीच्या अधिष्ठाना ॥ बंधुपणाच्या संज्ञा ॥ अणुमात्र जाणा तुज नाहीं ॥ ५८ ॥ मी एक बंधु अं
तरंग ॥ ऐसा अणुमात्र नाहीं दाघें ॥ नीचसेवेसीं सर्वांग ॥ तुवां सांग वेंचिलें ॥५९॥ सांडोनि बंधुत्व अभिमान ॥ नीचदासा
चे परी जाण ॥ माझे सेवेसिं वेंचिला प्राण ॥ अंगीं बाण साहोनी ॥६०॥ सांडोनि आहार विहार ॥ श्रीरामभजनीं नित्य तत्पर॥
निद्रा नाहीं अहोरात्र ॥ निरंतर सावध ॥ ६१ ॥ मस्तकीं काष्टाचे संभारें ॥ जीवनें वाहिलें निरंतर ॥ बांधोनियां निजउदर ॥
आह्मां फळाहार पुरविला ॥ ६२ ॥ त्रिकाळीं चरणक्षाळण ॥ दोघांचें चरणसंवाहन ॥ करितां उसंतें नाहीं क्षण ॥ तत्प्रविण अ
हर्निशीं ॥ ६३ ॥ एक एक दिवसींची सेवा ॥ आठवितां बंधुदेवा ॥ कांप येतसे जीवा ॥ देहभावा उरी कैंची ॥६४॥ सीतेलागीं
होवोनि भ्रांत ॥ आपआपणा विसरत ॥ तुज मारूं धांवे लात ॥ ते तूं निवांत साहिली ॥६५॥ मी भ्रांत तें सावध करिसी ॥ मज
भागल्या श्रम परिहारिसी ॥ मज शोकाकुलिताचा फेडिसी ॥ सावकाशीं सकळ श्रम ॥ ६६ ॥ तो आठवितां पाहे ॥ हृदय फु
टोनि ठिकरिया होय ॥ बहुत बोलावें स्यां काय ॥ शिवितिलें पाहे चरण तुझे ॥६७॥ तुझिया भजनाचें अंकिलें ॥ जीवें सर्वस्व
विकिलें ॥ यावरी तें काय बोलें ॥ मौन पडिलें चहूं वाचा ॥६८॥ निजपित्याचें राज्य आहे ॥ तें दोघे चालऊं समन्वयें ॥ पितृ
राज्ञा ऐसीच आहे ॥ ते तूं स्वयें अंगिकारीं ॥६९॥ चौदा वर्पें नेमस्त ॥ पितुराज्ञा राज्यीं भरत ॥ तैसोंचि आह्मां नेमस्त ॥ वन ॥ २ ॥

१ सुंदर. २ ताप. ३ मुख्या. ४ अल. ५ विश्रांति.

वासव्रत तितुकेंचि ॥ ७० ॥ पाळोनि पितृआज्ञेसीं ॥ आह्मीं आलों निजराज्यासीं ॥ वसिष्टें अभिपेकिलें आह्मांसीं ॥ तं युव
राज्यासीं अंगिकारीं ॥७१॥ ह्मणोनि निजकृपापूर्वक ॥ आज्ञापितां रघुकुळटिळक ॥ येरू जाला पैं साशंक ॥ विघ्न अलौलिक
मज आलें ॥ ७२ ॥ युवराज्याभिपिंचन ॥ करावया रघुनंदन ॥ स्वयें करी आज्ञापन ॥ येरू उद्विग्न स्वयें जाला ॥ ७३ ॥ सौ
मित्र मर्यादेसि मंडण ॥ स्वामीसीं नदेववे प्रतिवचन ॥ अतिसंकोचित जालें मन ॥ घाली लोटांगण हरिचरणीं ॥ ७४ ॥ अ
श्रुपूर्ण जाले नयनीं ॥ कंठ दाटला बाष्पें करोनि ॥ भ्रमित जाला हृदयभुवनीं ॥ गिरावचनीं पांगुळली ॥ ७५ ॥ प्रेमें उकसांबु
कसीं रडे ॥ स्फुंदोस्फुंदोनि पायांपडे ॥ विघ्न आलें मज रोकडें ॥ कोणीकडे जाऊं आतां ॥ ७६ ॥ कां क्षोभला रघुनंदन ॥ कां
हीं अपराध घडला पूर्ण ॥ त्याचें हेंचि दिसे चिन्ह ॥ राज्याभिपिंचन सौमित्रा ॥ ७७ ॥ श्रीराम सकळां सुमित्र ॥ तेणेसीं सक
ळ कुमित्र ॥ मजसीं मांडला वैराकार ॥ राज्यभार देऊं पाहती ॥ ७८ ॥ श्रीरामराज्यें सकळां सुख ॥ तेंचि मज वोढवलें दुःख॥
पूर्ण क्षोभला रघुकुळटिळक ॥ गिळिलीं अशेख महापापें ॥ ७९ ॥ वनवासीं एकाकी असतां ॥ अपराध घडला नकळतां ॥
तेणें क्षोभ आला रघुनाथा ॥ राज्याभिपेकता मज करी ॥ ८० ॥ राज्यामाजिं परम सुख ॥ ऐसा जनवाद असे देख ॥ पुण्यफळ
अलौलिक ॥ ऐसें लोक बोलती ॥ ८१ ॥ पुण्य नव्हे तें पातक ॥ माझी प्रतीति हे निष्टंक ॥ ऐक तयाचा विवेक ॥ मतिविशेप
सांगेन ॥ ८२ ॥ राज्यमद चढल्या देहीं ॥ राम सर्वथा नाठवे पाहीं ॥ सर्वेंद्रियें अंध तींही ॥ कार्य कारण कांहीं स्मरेना ॥८३॥
अंतरीं संचरल्या भोगकाम ॥ कोणाची सेवा कैंचा राम॥सर्वथा नाठवे धर्माधर्म॥पडे भ्रमें अतिअंध ॥८४॥ सर्प लागलिया जा
णा ॥ बुद्धि पालटे तत्क्षणा ॥ कटु मधुराचिया ज्ञाना ॥ विवंचना कळेना ॥ ८५ ॥ अत्यंत कटु निंब कैसा ॥ गोड ह्मणोनि खा
य घसघसां ॥ गूळ टाकी निंब जैसा ॥ भ्रम मानसा दृढलें ॥८६॥ भ्रम चढत अंतःकरणीं ॥ तेचि इंद्रियां विपरीत करणी ॥ वि
पयसेवन अनुदिनीं ॥ आणिक सनीं नाठवे ॥ ८७ ॥ विपय ह्मणों विपा समान ॥ तंव विपयीं दिसे अधिकपण ॥ ऐका तया चें

१ सभय. २ भुवण. ३ अश्रूंनीं. ४ वाचा. ५ समग्र. ६ समग्र.

लक्षण ॥ निजचिन्ह नित्यत्वें ॥ ८८ ॥ ॥ श्लोक ॥ विषंसमानंविषयोयकाराद्विषयोधिकः ॥ विषमेकाकिनंहंतिविषयाश्चपुनः पुनः ॥५॥ ॥टीका॥ विषय ह्मणों विषा समान ॥ तरी विषयाहूनि विषय गहन ॥ विष भक्षणें एकदा मरण ॥ पुनःपुन्हा पतन विषयार्थी ॥८९॥ स्वभावें विषय दृष्टि पडतां ॥ तात्काळ मोह उपजे चित्ता ॥ ऐका त्याचीही व्यवस्था ॥ घातकता व्रताची ॥९०॥ लसुणाचे संगति जाण ॥ कस्तूरीचें आच्छादे सुवासपण ॥ दुर्गंधीचें बळ दारुण ॥ सुवास जाण गिळोनि जाय ॥९१॥ राज्यभोगविषयो पूर्ण ॥ अखंड भोगाचें अधिष्ठान ॥ स्रक् चंदनादि विषय गहन ॥ भोग दाटून पुढें येती ॥९२॥ भोग आदळल्या अंगेसीं ॥ दाटोनि प्रवेशती मानसीं ॥ क्षणें भुलविती प्राण्यासीं ॥ सावधानतेसीं ठाव कैंचा ॥९३॥ अणुमात्र विषयस्थिति ॥ हिताहित कोण चिंती ॥ विषय तो परम घाती॥ नरकप्राप्ति आकल्प ॥९४॥ तेथें कैंचा रघुनंदन॥कोण स्मरे श्रीरामभजन॥कैंचा परमार्थ कैंचें ज्ञान॥भ्रमित मन होवोनि ठाके॥९५॥ कैंचा जप कैंचें ध्यान॥कैंचा यज्ञ कैंचें ज्ञान॥कोण स्मरे रघुनंदन ॥विषयबंधन अनिवार ॥९६॥ विसरोनियां रघुनाथा ॥ नरकीं बुडिजे तळतां ॥ येवढी अंगीं वाजे अवस्था ॥ अतिबाधकता विषयाची ॥ ९७ ॥ वनवासीं असतां पूर्ण ॥ अखंडता रामानुसंधान ॥ वना जाय फळा लागुन ॥ तेथें ही ध्यान खंडेना ॥९८॥ आसनीं भोजनीं शयनीं ॥ स्नानीं दानीं गमनागमनीं ॥ जाग्रति सुषुप्ती स्वप्नीं ॥ अखंड चिंतनीं श्रीराम ॥९९ ॥ श्रवणीं राम नयनीं राम॥ वाचेसिं वदनीं नित्य राम ॥ अखंड हृदयीं चिंतनीं राम ॥ ध्यानीं राम सर्वदा ॥१००॥ करीं चरणसंवाहन॥चरणीं नित्य प्रदक्षिण॥अलोढोनियां सकळ वन ॥फळभोजना फळें आणी॥१॥ रावीं होवोनि जागरीं ॥ जागे घाली निरंतरीं॥ऐसी श्रीरामसेवा अहोरात्रीं॥सर्वोपरीं करितसे ॥ २ ॥ चरणक्षाळणा आणी जीवन ॥ त्रिकाळ करी पादक्षाळण ॥ त्रिकाळ करी नीरांजन ॥ मुखावलोकन त्रिकाळ ॥३ ॥ श्रीरामहोमा लागून ॥ नित्य माथां वाहे इंधन ॥ तेणें मज सुखैकघन ॥ आनंदमग्न सर्वदा ॥४॥ श्रीरामसेवा करितां पूर्ण ॥ जिंतोनियां मानाभिमान ॥ छेदोनियां देहबंधन ॥ स्वरूप चिद्घन पावावया ॥ ५ ॥ तेथें अंगिकारितां राज्यासीं ॥ अत्यंत होईन विषयविलासी॥ राम नाठवे मानसीं॥ अधःपातासिं जाईन तेणें ॥ ६ ॥ ह्मणाल राज्यीं श्रीरघुनाथ ॥ असतां होईल विषयासक्त ॥ तरी विषयबाधा अद्भुत ॥ तुजही निश्चित होईल ॥ ७ ॥ राम निर्विषय तुज कां विषय॥ऐसा सुचला जरी अन्वय ॥ तेही विषयींचा अभिप्राय ॥ सावधान परिसावा ॥८ ॥ राम अवतार अवतारीं ॥ राम व्यापक चराचरीं ॥ राम मिथ्या नरनारीं ॥ विषय उरी तेथें कैंची ॥९॥ पूर्णब्रह्म रघुनंदन ॥ तेथें मिथ्या विषयभान ॥ राम नित्य सावधान ॥ ऐका चिन्ह सांगेन ॥११०॥ विश्वामित्रयागाप्रति ॥ अनिद्र राहोनि सातरात्रीं ॥ राक्षसांची जातिव्यक्ती ॥ केली शांति श्रीरामें ॥११॥ सुबाहु वधिला बाणधारा ॥ मारीच उडविला अंबरा ॥ साह्य व्हावया दशवक्त्रा ॥ ठेविला पुरा तद्द्विपीं ॥ १२ ॥ देखतां ऋषिवरांचा पाळा ॥ चरणीं उद्धरली शिळा ॥ पर्णावया जनकबाळा ॥ यागा आला जनकाच्या ॥ १३ ॥ धनुष्या चढवितां गुण ॥ धुळीं मेळविला रावण ॥ तें भंगिलें नलागतां क्षण ॥ जनकनंदिनी पर्णिली ॥१४॥ वडवानळ क्षात्रकुळासीं ॥ एकवीस वेळां धरत्रीसीं॥ केली निःक्षत्री वेगेसीं ॥ त्या भार्गवासीं गांजिलें ॥ १५ ॥ सांडोनिया क्षात्रदर्पा ॥ वना धाडियेलें तपा ॥ त्याश्रीरामप्रतापा॥वाकूजल्पा केविं वर्णवे ॥१६॥ त्यागोनियां निजराज्यासीं ॥ जाला वनस्थ वनवासी ॥विषयलोभ श्रीरामासीं॥नाहीं मानसीं सर्वथा ॥१७॥स्वयें वर्जितां दशरथ॥नसांडी वनवासव्रत॥वना येवोनियां भरत॥अतिनिघात मांडिला ॥१८॥ त्याचा करोनि अंगिकार॥ बोळविला भरतवीर ॥ होवोनियां वनवासी वनचर ॥ ख्याति चरित्रें पैं केलीं ॥१९॥ ह्मणाल असेल प्रतिष्ठाकाम ॥ अथवा विषयीं असेल राम ॥ सुखें वनीं विषयाक्रम ॥ होवोनि परम सीतेसीं ॥१२०॥ दशग्रीवें नेतां सीता॥स्वयें दाविली तेचि अवस्था॥ झाडा खोडा खेंव देतां ॥ होय गर्जता सीते सीते ॥२१॥ आह्मीं ह्मणों विषयी राम॥सीतेसाठीं चढला भ्रम ॥ तंव तो सर्वथा निष्काम ॥ परब्रह्म श्रीराम ॥ २२ ॥ भ्रांत देखोनि रघुनाथा ॥ छळूं आली शिवकांता ॥ अतिसुंदर होवोनि सीता ॥ श्रीरघुनाथा पुढें ठेली ॥२३॥ राम बोभाये सीता सीता॥उमा वो दे रघुनाथा ॥ तीतें सांडोनि तळतां ॥ होय आळविता आनोतें ॥२४॥राम धांवे आणिकेकडे ॥ उमा राहे येवोनि पुढें ॥ रामें बोळखिली निवाडें ॥ आह्मीं पुढें जाणोंना ॥२५॥ मी सांगें पुढें सीता ॥राम नमानी सर्वथा ॥ करूं धांवे माझ्या घाता ॥ कैंची सीता ह्मणवोनि ॥२६॥ टक देवां दानवांसीं ॥ टक पडली सुरसिद्धांसीं ॥ पु

दें देखतां सीतेसीं॥राम तिसीं नोळखे ॥२७॥ हातीं धरितां श्रीरामासीं॥परपुरुषातें तूं कांहो छळिसी॥तुझ्या लागतों चरणासीं ॥
शंकरा शिव करोनि ॥२८॥ स्वामी सांडोनि कैलासीं ॥ मज दीनातें कांहो छळिसी ॥ एक तूं कां वो झोंबसी॥ मोडीं आज्ञांगिं ज
ननिये ॥२९॥ नाहीं कामाचा अंकुर ॥ क्रोध नाहीं अणुमात्र ॥ नित्य सावध श्रीरामचंद्र ॥ उमा सत्वर नमियेली ॥ १३० ॥ तें
णें खोंचली जिव्हाग्रें ॥ उमा श्रीरामचरण धरी ॥ वृथा भ्रमसी कामाचारी ॥कोणपरी श्रीरामा ॥३१॥ राम ह्मणे शिवापासीं ॥
पुसों जाय वो वेगेंसीं ॥ स्वमुखें पै निजकीर्तिसीं ॥ कोणासींही नये सांगूं ॥ ३२ ॥ सांडोनियां कपटछळण ॥ उमा जाली अ
नन्यशरण ॥ तिसीं देवोनि समाधान ॥ केली बोळवण कैलासा ॥ ३३ ॥ ऐसा श्रीराम निष्काम ॥ तेथें कैंचा रिघे काम ॥ एक
तां श्रीरामाचें नाम ॥ होय भस्म कामाचें ॥३४॥ श्रीरामाची सावधानता ॥ श्रीरामचि जाणे तत्वतां॥ते नये आणिकाचे हातां॥
अवतार सामर्थ्यता रामाची ॥ ३५ ॥ श्रीरामें अवतारा अवतारसत्ता ॥ श्रीराम प्रकृतिपुरुषाचा कर्ता ॥ त्या श्रीरामाची सा
मर्थ्यता ॥ नये हाता आणिकाच्या ॥ ३६ ॥ असो श्रीरामाची कथा ॥ अनुसरोनि भरतव्रता ॥ अंगिकारी युवराज्यता ॥ आ
ज्ञा रघुनाथाची पाळावी ॥३७॥ तेहि विपर्यासा वृत्तांत ॥ सावध ऐका मुनिश्चित ॥ संपादावया वनवासव्रत ॥ केलें अद्भुत श्री
रामें ॥३८॥ वधोनियां लंकानाथ ॥ संस्थापिला शरणागत ॥ वंदि सोडवोनि देव समस्त ॥ स्थापावें निश्चित स्वपदीं ॥ ३९ ॥
मुक्त करोनि,जनस्थान ॥ ब्राह्मणासीं द्यावें दान ॥ ह्मणोनियां रघुनंदन॥भरत आपण अनुग्रहिला ॥१४०॥ सी राज्यीं असोनि
निर्लोभता ॥ देहीं असोनि विदेहता ॥ भोगीं असोनि अभोक्ता ॥ श्रीरघुनाथाचेनि धर्में ॥४१॥ मिष करोनि पादुकेचें ॥ अंतरीं
प्रवेशला त्याचे ॥ तेणें सामर्थ्य भरताचें ॥वंदिती साचें त्रैलोक्य ॥४२॥ श्रीराम आणि रावण ॥ अलौकिक युद्धत्राण ॥ आणि
का गोष्टि नकरवे जाण ॥ थरकांप पूर्ण चित्तासीं ॥४३॥ तैसा राम देव भरत भक्त ॥ हें त्याचें त्यासीच साजे व्रत ॥ येरी शब्दाव
रि श्लाघ्यत ॥ परि शब्दार्थ लाभेना ॥४४॥ ह्मणोनि देवपण रघुनाथीं ॥भक्तराज साजे भरतीं ॥ येरा नमाधेचि युक्ती ॥ विषयग
ति आदळिजे ॥४५॥ स्मरतां श्रीरामनाम ॥ विषय होती भस्म॥तेथें करितां भजनधर्म॥विषय दुर्गम कोणासीं ॥४६॥ ऐसा आ

हे निश्चितार्थ ॥ श्रुतिशास्त्रें साक्षी भरित ॥ तरी राज्य मी नशिवें चित्तें॥आण निश्चित श्रीरामाची ॥४७॥ स्वामी वसिष्ठा सत्य
जाण ॥ शिवले जी तुझे चरण ॥ राज्य नशिवें आपण॥ श्रीरामचरण सांडूनि ॥ ४८ ॥ मनसा वाचा कर्मणा ॥ राज्यलाभ ना
हीं जाणा॥ संदेह नधरावा आपणा॥ सत्य प्रमाण हें माझें ॥४९॥ राज्यीं असोनि भरत ॥ तपें कष्टला अद्भुत ॥ सकळभोग वि
रक्त ॥ होवोनि रघुनाथ सेविला ॥ १५० ॥ त्यासिं करोनि अभिषिंचन ॥ भरत सुखावीं पूर्ण ॥ तेणें मज सुख गहन ॥ भरता
अभिषिंचन देखिलिया ॥ ५१ ॥ आणि राज्यभार हस्तक्रिया ॥ मज नाहीं जी गुरुवर्या ॥ भरतयुक्तिराज्याचिया ॥ निःसंदे
हा जाणत ॥५२॥ चौदावर्षें अलिप्तपणें ॥ श्रीरामाहूनि अधिकगुणें ॥ राज्यपाळण भरतें येणें ॥ सुखसंपन्नें नांदती प्रजा॥५३॥
श्रीरामें सुख सकळांसीं ॥ त्याहूनि भरतें विशेषीं ॥ वर्णितां श्रीरामगुणांसीं ॥ सुखैकराशी समस्तां ॥ ५४ ॥ देशोदेशीं
चे भूपती ॥ भरतमुखें श्रीरामकीर्ति ॥ ऐकावया अतिप्रीति ॥ भरता येती लोटांगणीं ॥ ५५ ॥ असो भूपाळांचे वृत्त ॥ महाऋ
षि जे विख्यात ॥ सदा ब्रह्मानंदें तृप्त ॥ तेही येत भरता पैं ॥५६॥ सांडोनियां निजाश्रम ॥ श्रीरामकीर्तिसीं सप्रेम ॥ येवोनि
यां ऋषिसत्तम ॥ आल्हादें परम श्रवण करिती ॥५७॥ श्रीरामकीर्तिचिया प्रीति ॥ अयोध्येसीं अद्भुत वस्ती ॥धन्य भरताची सं
गती ॥ श्रीरामकीर्ति सुख सर्वां ॥ ५८ ॥ ह्मणोनि भरतासीं आपण ॥ युवराज्यीं अभिषिंचन ॥ सुख पावे सकळ जन ॥ कीर्ति
पावन श्रीरामें ॥५९॥ ह्मणोनि सौमित्रें आपण ॥ घालोनि गुरूसिं लोटांगण ॥ धरिले श्रीरामाचे चरण ॥ करावें अभिषिंचन
भरतासीं ॥१६०॥ गुरूचे शिवोनियां चरण ॥ सौमित्रें वाहिली आण ॥ देखोनि त्याचें निर्वाण ॥ श्रीरघुनंदन तटस्थ ॥६१॥
सभा जाली तटस्थभूत ॥ सुर सिद्ध अतिविस्मित ॥ ब्रह्मादिक चाकाटत ॥ लोकपाळ तेथ वेडावले ॥ ६२ ॥ देखोनियां सौमि
त्राची विरक्ती ॥ सुमनें वर्षल्या सुरपंक्ती ॥ जयजय गर्जे त्रिजगती ॥ सभाग्य निश्चितीं सौमित्र ॥६३॥ सर्वस्वें त्यजोनि वाहि
ला ॥ श्रीराम स्वयें वना गेला ॥ सर्वभावें राम सेविला ॥ त्यजूनि दादुला आहारातें ॥ ६४ ॥ परतोनि आलिया राज्यासीं ॥
राज्यलोभ नाहीं मानसीं ॥ सौमित्राच्या भाग्यासीं ॥ सीमा वेदासिं नकरवे ॥ ६५ ॥ सौमित्र नघे अभिषेकासीं ॥ युवराजाची

स्थिति कैसी ॥ अभिषेक करावा कोणासीं ॥ श्रीवसिष्टासीं राम पुसे ॥ ६६ ॥ सौमित्राची निर्विपयता॥तेणें संतोष वसिष्ठचित्ता ॥ सौमित्र आलिंगोनि तत्वतां॥होय बोलता रामासीं ॥६७॥ तूं अंतर्यामी रघुवीर॥ज़ाणसी सकळांचें अंतर ॥ आह्मासिं पुसणें विचार॥हा वृद्धाचार राखिसी॥६८॥तुझें नाम अंतर्यामी॥अंतर जाणता तूं स्वामी॥काय विचार सांगणें आह्मीं॥तुमचें तुह्मीं विचारा ॥६९॥ ज्याची जैसी अंतर्वृत्ति ॥ जो भजे जैसिया रीति॥त्याचिया मनोरथाप्रति ॥ निजविश्रांति तूं दाता॥१७०॥ सांडोनि तुझें चरणसेवन ॥ सौमित्रासिं राज्याभिपिंचन ॥ सर्वथा नाहीं नाहीं जाण॥वाहून आण सांगतसें ॥७१॥ ज्यासीं तुझ्या चरणीं प्रीत ॥ त्यासीं वळेंचि रघुपति ॥ राज्य देणें नघडे निश्चितीं ॥ नये वृत्तिसीं खेद करूं ॥ ७२ ॥ आणि राज्यनीति विचार ॥ ज्यासिं जेथें नाहीं आदर ॥ त्यावरी करितां बलात्कार ॥ विकळ समग्र होऊं पाहे ॥७३॥ सौमित्र राज्यीं उदासीन॥तो कैंवि करी राज्यशासन ॥ तूं श्रीराम सर्वज्ञ ॥ योग्यायोग्य पूर्ण जाणसी ॥७४॥ भरत सर्वार्थीं सावधान ॥ ज्ञानें विरक्ती श्रीरामभजन॥सकळार्थीं कुशळ पूर्ण ॥ करीं अभिपिंचन भरतासीं ॥ ७५ ॥ ऐकोनि श्रीवसिष्ठवचन ॥ श्रीराम जाला सुखैकघन ॥ स्वयें उठोनि आपण ॥ सौमित्र धरोनि आलिंगिला ॥७६॥ श्रीरामहृदया हृदय मिनलें ॥ दुणें वैराग्य पूट जालें ॥ सबाह्य स्वरूप कोंदलें ॥ अहाळेंबाहाळे रामाचें ॥७७॥ चरणांवरी ठेवोनि माथा ॥ सौमित्र विनवी रघुनाथा ॥ मनोरथ पूर्ण करिता ॥ कृपावंता श्रीराम ॥७८॥तूं अनाथाची माउली॥आर्तश्रांताची साउली॥निजजना कल्पवल्ली॥श्रुतीची बोली ऐकिजे॥७९॥तें आजि आलें फळा॥प्रसन्न जालासी घननीळा ॥ सोडविलें सकळां ॥ घोर दुःखापासूनि ॥१८०॥ आजि भाग्य आलें फळासीं॥चुकोनियां राज्यभ्रमासीं॥अधिकार लाधलों सेवेसीं ॥निजर्हार खेसीं नाचत ॥८१॥ युवराज्याभिपिंचन ॥ भरता करील रघुनंदन॥शत्रुघ्ना सेनानीपण॥सकळ जन सुखमय॥८२॥ते कथा अतिगहन ॥ श्रोतीं द्यावें अवधान॥एका जनार्दना शरण॥रामायण अतिरम्य॥१८३॥स्वस्ति श्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायां सौमित्रविरक्तिकथनंनामपंचाशीतितमोऽध्यायः ॥८५॥ ॥ओव्या॥ ॥ १८३ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥५॥ ॥एवं॥ ॥१८८॥

१ व्यर्थ. २ प्रतिपाळ. ३ मिळालें. ४ अत्यंत, फार. ५ प्राप्त झाला. ६ नित्य. ७ ... ८ ...

॥ श्रीमद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ रामें प्रार्थितां बहुत रीति ॥ राज्य नघेची ऊर्मिलापति ॥ तेणें तटस्थ सुरपंक्ती ॥ वानर चित्तीं विस्मित ॥ १ ॥ ॥ श्लोक ॥ सर्वात्मनापर्यनुनीयमाणोयदानसौमित्रिरुपैतियोगं ॥ नियुज्यमानोभुवियौवराज्येततोभ्यपिंचद्भरतंमहात्मा ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ भरत शत्रुघ्न बिभीषण ॥ सुग्रीवादि वानरगण ॥ इंद्र ब्रह्मादि सुरगण ॥ प्रार्थितां लक्ष्मण राज्य नघे ॥२॥ वसिष्ठादि रघुपति ॥ तिहीं प्रार्थिला बहुत रीति ॥ राज्य नघे ऊर्मिलापति ॥ विस्मित चित्तीं सुरसिद्ध ॥३॥ तेणें काळें भरतासी ॥ सकळीं प्रार्थिलें प्रीतीसीं ॥सौमित्र नघे युवराज्यासीं॥तूं विनंतीसीं अंगिकारीं ॥४॥ ऐकोनि सकळांचें वचन॥ भरत विवंची आपण ॥ अतिकुशल सुमित्रानंदन ॥ राज्यग्रहण नकरीची ॥ ५ ॥ राज्यीं असतां निमिष्यगती ॥ अंध होवोनि ठाके वृत्ति ॥ कैंचा राम कोण भक्ति ॥ उन्मत्त स्थिति राज्यमदु ॥६॥ याचिकारणें लक्ष्मण ॥ स्वयें नघे अभिपिंचन ॥ बाप सौमित्राचें ज्ञान ॥ अनवच्छिन्न निर्लोभ ॥ ७ ॥ ऐसें विचारोनि मनांत ॥ भरत राहिला तटस्थ ॥ युक्ति खुंटल्या समस्त ॥ निश्चितार्थ योजेना ॥ ८ ॥ कांहीं नदेववे प्रत्युत्तर ॥ निवांत राहिला भरतवीर ॥ तेणें काळें रघुवीर ॥ पाहे सत्वर सद्गुरुकडे ॥ ९ ॥ जाणोनि श्रीरामाचें मनोज्ञ ॥ सद्गुरु बोलती आपण ॥ भरता ऐकें सावधान ॥ राज्यशासन कर्तव्यता ॥ १० ॥ जेणें कारणें तटस्थ ॥ तूं राहिलासि निवांत ॥ तें सकळ मनोगत ॥ आह्मां साद्यंत कळों आलें ॥ ११ ॥ अंगिकारितां राज्यस्थिति ॥ अंध होवोनि ठाके वृत्ति ॥ सर्वथा नाठवे रघुपति ॥ निमग्न वृत्ति मोहपंकीं ॥ १२ ॥ तेचि विशीं श्रीराम कृपा ॥ सावध ऐकें भरत बापा ॥ श्रीराम नामेंचि पहा पां ॥ भस्म पापाचें होय ॥ १३ ॥ मोह जघन्य पापाचें फळ ॥ सेवितां रघुकुळपाळ ॥ केंवि राहती पापमळ ॥ नामेंचि केवळ भस्म होती ॥ १४ ॥ ज्याचेनि नामें पाप पळे ॥ त्याचेनि भजनें वृत्ति मळें ॥ ऐसें नमानावें राउळें ॥ निजभजनबळें उद्धरी ॥ १५ ॥ निजभजनाचिया प्रीति ॥ भक्ता उद्धरी रघुपति ॥ तेंच श्रीरामाची वचनोक्ती ॥ सावध चित्तीं परियेसीं ॥ १६ ॥ ॥ श्लोक ॥ सर्वकर्माण्यपिसदाकुर्वाणोमद्व्यपाश्रयः ॥ मत्प्रसादादवा

१ लक्ष्मण. २ विचार करी. ३ राहे. ४ व्यापक, अमेय. ५ विचार. ६ निद्रा.

प्रीतिशाश्वतंपदमव्ययं ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ श्रीरामाचें वचन ॥ भक्ताप्रति सनातन ॥ भरता ऐक सावधान ॥ अतिगहन
निजनिष्ठा ॥ १७ ॥ माझ्या ठाईं ठेवी मन ॥ सर्वकर्मी वर्ततां जाण ॥ माझें स्वरूप सनातन ॥ नलागतां क्षण तेथें पावे ॥१८॥
स्वधर्माच्या चोखाळीं ॥ सर्वात्मक मूर्ति भली ॥ निजप्रीतीच्या कल्लोळीं ॥ सर्वकाळीं पूजितु ॥ १९ ॥ जेवढी माझी व्याप्ती ॥
तेवढी करोनि चित्तवृत्ति ॥ नित्य नवी चढती प्रीति ॥ मातें भजती मी होऊनी ॥२०॥ माझा आश्रयो मी होऊन ॥ ऐक तया
चें लक्षण ॥ सांडोनियां आपुलेंपण ॥ आश्रेवे लवण जळें जेंवी ॥ २१ ॥ कां सर्वत्र प्रभंजन ॥ गगनीं विचरे आपण ॥ भो
गोनि जेथें होय लीन ॥ गगनीं गगन होवोनियां ॥२२॥ तैसा कायें मनें वाचा ॥ माझ्या निजात्म स्वरूपाचा ॥ निश्चयो करोनि
साचा ॥ मद्भजनाचा आदरु ॥ २३ ॥ तो मज आंत बाहेरी ॥ मी तया सबाह्याभ्यंतरीं ॥ त्यासिही गत्यंतराची परी ॥ बोलतां
निर्धारीं जीभ तुटे ॥२४॥ त्यासिं बाध्य बाधकता संबंधु ॥ कैंचा विधि कैंचा निषेधु ॥ सबाह्य सच्चिदानंदकंदु ॥ स्वरूप सिद्ध स्व
यें होती ॥२५॥ ऐसें मी होवोनि मातें भजती ॥ ते देहांतीं मातें पावती ॥ इतका विलंब कोणाप्रती॥मुळींच असती मद्रूप॥२६॥
तो आमुचें देवतार्चन ॥ आह्मीं त्याचें करूं पूजन ॥ तो आमुचें ध्येय पूर्ण ॥करूं ध्यान आह्मीं त्याचें ॥२७॥ ऐसा निजभक्ता रघु
नाथ॥सर्वकर्मी संरक्षित ॥ तुज भय काय येथ ॥ आज्ञा निश्चित अंगिकारीं ॥ २८ ॥ ऐसें बोलोनि रघुनाथ ॥ आलिंगिता जा
ला भरत ॥ हर्षायमान होवोनि तेथ ॥ मस्तकीं वचनार्थ वंदिला ॥ २९ ॥ जैसा श्रीरामा अभिषेकु ॥ त्याहूनि भरता केला विशे
षु ॥ अभिषेकितां रघुकुळटिळकु ॥ अलोलिकु निजसोहळा ॥ ३० ॥ सुमनें चंदनें गंधार्चनें ॥ टिळे माळा विचित्राभरणें ॥ चि
दंबराचीं प्रावरणें ॥ अलंकार चिद्रत्नें जडित ॥ ३१ ॥ भावार्थाचें सिंहासन ॥ चैतन्य मृदोलियां सुलक्षण ॥ आनंदाचें वोटांग
ण ॥ भरता रघुनंदन अर्पितु ॥ ३२ ॥ सिंहासनीं अतिसत्वर ॥ भरता बैसवी श्रीरामचंद्र ॥ तन्मयाचें धरी छत्र ॥ व्यजन ॥ १ ॥
चामर बोधाचें ॥ ३३ ॥ चिद्रत्नाची नित्य दीप्ति ॥ भरता उदय प्रकाशस्थिति ॥ स्वयें अर्पिली रघुपति ॥ अगाध स्थिति भा

१ पवित्रतेनें. २ मिळे, विरळे. ३ आणु. ४ अलंकार. ५ वस्त्रें. ६ मृदुआसन. ७ पंखा., छत्री.

ग्याची ॥३४॥ सच्चिदानंद पदें तिन्ही ॥ भरतें सांडिलीं निंबलोणीं ॥ तेही त्रिशींची विनवणी ॥ सावधानीं अवधारा ॥ ३५ ॥
असताचें निराकरणें ॥ निजवस्तुसीं सत् ह्मणणें ॥ जडाच्या विवंचनें॥चिद् ह्मणणें वस्तूतें ॥३६॥ दुःखाची करितां व्यावृत्ति ॥
आनंदमय वस्तुसी ह्मणती ॥ एवं त्रिपदाची स्थिति ॥ अपवादभ्रांति वस्तुची ॥ ३७॥ त्रिगुण त्रिमात्रातीत पर ॥ त्रिपदें निर
सोनि साचार ॥ अभिषेकिला भरतवीर ॥ कृपा अपार भक्ताची ॥३८॥ ऐसें अभिषेकितां भरता ॥कार्य कारण कर्तव्यता ॥ जि
तुकी श्रीरामाची सत्ता॥आली हाता भरताच्या ॥३९॥ नमांगतां रघुनंदन॥राज्यभार कार्य कारण ॥ भरत संपादी संपूर्ण ॥ नि
त्य सावधान श्रीरामीं ॥ ४० ॥ ऐसा श्रीरामें अभिषेकितां ॥ मंत्रस्वर मंत्राक्षता ॥ ऋषीं अभिषेकिलें भरता ॥ विबुधीं तलतां
सुमनाभिषेकु ॥ ४१ ॥ त्राहाटिल्या सुरदुंदुभी ॥ जयजयकार जाला नभीं ॥ सिद्ध नाचती निजवल्लभी ॥ पद्मनाभीं नि
जराज्य ॥४२॥ श्रीरामदेव भरत भक्तु ॥ दोहीं अभिषेकाची मातु ॥ अतिअद्भुत चरितार्थु॥ त्रैलोक्यांत उत्सावो ॥ ४३ ॥ जय
जयकार सिद्धांचा ॥ दुंदुभीनाद विबुधांचा ॥ मंत्रोच्चार द्विजांचा ॥ धन्य भाग्याचा वीर भरतु ॥ ४४ ॥ भुभुकार वानरांचा ॥
नादस्वर गंधर्वांचा ॥ नृत्यगजर अप्सरांचा ॥ श्रीरामाच्या निजराज्यीं ॥ ४५ ॥ देवभक्ताच्या अभिषेकीं ॥ सुर सिद्ध नागलो
कीं ॥ आनंदमय त्रिलोकीं ॥ सत्यलोकीं आनंदु ॥ ४६ ॥ रामनामाच्या निजगजरीं ॥ नाद कोंदला अंबरीं ॥ कैलास सत्य
लोकवरी ॥ वैकुंठावरी नाद भरला ॥ ४७ ॥ ब्रह्मांडीं नाद भरला पूर्ण ॥ नादें भरलें आवरण ॥ चालिलें स्वानंद जीवन ॥ अ
भिषेक पूर्ण तेणें केला ॥ ४८ ॥ श्रीराम स्वानंदाची मूर्ती ॥ स्वानंदाभिषेक रघुपति ॥ स्वानंदमय त्रिजगती ॥ श्रीरघुपति नि
जराज्यें ॥४९॥ दुरात्मा अहंरावण ॥ वंदिं घातले सुरगण ॥ तो एकचि बाणें निर्दाळून ॥ सुरगण सोडविले ॥ ५० ॥ तेणें आ
नंदें पूर्णभरित ॥ श्रीराम अभिषेका त्वरित ॥ विबुध आले धांवत ॥ स्वस्थानीं रघुनाथ त्यांसिं धाडी ॥ ५१ ॥ अहंरावण वंदी
हून ॥ रामें सोडविले सुरगण ॥ स्वपदीं स्थापिले संपूर्ण ॥ ऐका लक्षण तयांचें ॥५२॥ ब्रह्मा पूर्ण वेदपीठ ॥ वेदीं स्वानंद यथे

१ मिथ्या वस्तूचें. २ त्याग, परिहार. ३ देवांनीं. ४ नगारे. ५ आकाशीं. ६ संहारून.

ठ ॥ रावणें हरोनियां स्पष्ट ॥ शांतिपाठ नित्य पढवी ॥५३॥ स्वानंद हरितला रावणें ॥ ह्मणोनि स्त्रोलंगतें जालीं ब्राह्मणें ॥ करिती नीचाचीं याजनें ॥ पोटभरणं तरि नव्हे ॥५४॥ श्रेय देतां गायत्रीचें ॥ तरी दुर्भर नभरे माचें ॥ हेंचि रावण नंदिचें ॥ लागलें पिसें द्विजांसीं ॥५५॥ बुद्धीच्या ठाईं ब्रह्मयाची वस्ती ॥ रावणें त्याची बोधकशक्ति ॥ हरूनि केली अंधवृत्ति ॥ बुद्धि आत्महितीं नाठवे ॥ ५६ ॥ मांडोनि चिदानंदस्फूर्ति ॥ ब्रह्मा उपार्जी लंकापति ॥ स्वमुखन्यागें रावणाप्रती ॥ नित्य पढती शांतिपाठ ॥५७॥ नमागतां देती आशीर्वचन॥करिती नीचाचें सेवन ॥ होता यावया उपाध्यपण॥द्वारीं संमार्जन यजमानाच्या ॥ ५८ ॥ तो निवटोनि दुर्बुद्धी॥ब्रह्मा स्थापितां निजपदीं॥नित्यानंद चिदानंदीं॥नित्य समाधी पावला॥५९॥मन चंद्रम्याची वस्ती॥नित्य असावें निर्विकल्पस्थिति॥तें हरितलें लंकापति॥चंचळवृत्ति तळमळी ॥६०॥ आपुलें निजानंद अमृत ॥चंद्र भोगूं नशके मनांत॥तुषार सेवि लंकानाथ॥फळलें व्रत क्षयरोगी ॥६१॥ नित्यानंद परिपूर्ण॥पूर्णचंद्राचें लक्षण॥तें हरितां दशानन ॥क्षयरोगें पूर्ण जन्म मृत्यु ॥६२॥ त्या निवटून लंकानाथा॥चंद्र निजपदीं स्थापितां॥मनीं वाणली उन्मनी अवस्था॥नित्यमुक्तता श्रीरामें ॥६३॥अहंकारीं रुद्राची वस्ती ॥ शिव कल्याण ज्यातें ह्मणती ॥ वचनें जड जीवां मुक्ती॥पुराणें गर्जती आनंदवनीं॥६४॥तें हरितां लंकापति॥ क्षणें जाली विपरीत वृत्ति ॥ बुडाली निजानंदस्थिति ॥ वाढली स्फूर्ती अहंदेहो ॥ ६५ ॥ निजात्मत्व विसरोनि कडे ॥ अहंदेहो हेंचि वाढे॥विषयभोगीं हांव चढे॥तंव ते उडे अहंभोगें ॥६६॥ कोटिवेळां विषयस्थिति॥विविध भोग भोगिजेती ॥कदा काळें नव्हे तृप्ती ॥ नमनीं निश्चिती हे मिथ्या ॥६७॥ मागे मृगजळप्राशना ॥ हांव बांधे गगनसुमना ॥ स्वप्नींचे पद्म जाणा ॥ मागे भोजना कांसवघृत ॥६८॥ ऐसें केलें लंकापती ॥ त्यासि निवटोनि श्रीरघुपती ॥ स्वयें स्थापिला निजस्थिती ॥ जाली प्रतीति अहं आत्मा ॥६९॥ इंद्र यमादी कुबेर ॥ रावणबंदीं समग्र ॥ तळमळिती निरंतर ॥ दुष्टदशवक्त्र निजसेवा ॥७०॥ सकळ भोग सकळ समृद्धि ॥ नित्य वोळंगती सकळ सिद्धी॥अपार वैभव इंद्रपदीं॥बोलतां शब्दीं अनिर्वाच्य ॥७१॥ कल्पतरु चिंतामणी ॥काम

१ नेला. २ सोमाविष्ट. ३ संहारून. ४ उलट. ५ प्राप्त होतें, येती.

धेनूची दुभणी ॥ ते सकळही विसरोनि ॥ करी याचनी यागाची ॥७२॥ रावणाचें परिचारकं पण ॥ वंदिपणें वोळगे जाण॥विश्रांति नाहीं अर्धक्षण ॥ नित्य वणवण शमेना ॥७३॥ तो निवटोनियां लंकापती॥रामें सोडविला अमरपती ॥ स्वपदीं स्थापितां निश्चिती ॥ पावला विश्रांति निजानंदें ॥७४॥ वायु पीडिला रावणें ॥ मंद सुशीतळ अनुदिनें ॥ भोगीं श्रम निवारणें॥पुंजे झाडणें विषयांचे ॥७५॥ गदळल्या विदीं राहतां॥रावण दंडी सुवद्धता॥तो रामें वधोनि तत्वतां ॥ निजमुक्तता वायूसी ॥ ७६ ॥ सोडविला प्रभंजन॥ तेणें जाला सुखसंपन्न ॥ सेवावया रघुनंदन ॥ आला शरण वेगिया ॥७७॥ शिवादिक सिद्ध पाहीं ॥ अखंड राम त्यांचे हृदयीं॥वायु जडोनि तये ठाईं ॥ श्रीरामपाईं विनटिलों ॥७८॥ स्वभावें प्राण अंगुळें बारा ॥ निर्गमागमें संचारा ॥ अखंड पीडे नासिकद्वारा ॥ तेणें रघुवीरा सेविलें ॥ ७९ ॥ जडोनि सिद्धाच्या हृदयीं ॥ निर्गमागम संचार पाहीं॥मांडोनियां स्वलाहीं ॥ श्रीरामपायीं सुस्थिर ॥८०॥ कुबेर संपन्न निजधनें ॥ त्यासि दंडोनियां रावणें ॥ कामग विमान नेलें तेणें ॥ राखिला प्राणें बंधुत्वें ॥८१॥ त्या निवटोनि रावणासी ॥ विमान देवोनि त्याचें त्यासी ॥ स्वपदीं स्थापिलें धनदासी ॥ ख्याति ऐसी रामाची ॥ ८२ ॥ देवगुरु बृहस्पती ॥ धरोनि आणिलें लंकापती ॥ उपन्यास नित्य करिती ॥ युक्ति प्रयुक्ती पर्यायो ॥ ८३ ॥ न विचारितां काळाकाळ ॥ युक्ति वाढवितां प्रबळ ॥ रावण त्यासीं दंडी सबळ ॥ कां युक्तिजाळ वरळसी ॥ ८४ ॥ ब्रह्मांडीं श्रेष्ठ गुरूची युक्ती ॥ ते नमानी लंकापती ॥ विषयोन्मत्त जाली वृत्ति ॥ अपमानिती गुरूसी ॥ ८५ ॥ तो निवटोनि अहंरावण ॥ स्वपदीं देवगुरु स्थापून ॥ स्वप्रकाशें देदिप्यमान ॥ मान्य वचन त्रिलोकीं ॥ ८६ ॥ सकळ सिद्धींचा दाता ॥ विघ्नहर्ता रासभें राखतां ॥ विषयाभिलाषाचिया लाता ॥ बहु सोशितां शिणला ॥ ८७ ॥ गणेशाची आत्मसिद्धी ॥ रावणें हरली त्रिशुद्धी ॥ ह्मणोनि श्रीरामें कृपानिधी ॥ निजानंदीं उद्धरिला ॥८८॥ आत्मसिद्धी हिरोनि पूर्ण ॥ जीवें जीता रावण ॥ विषय रासभें राखवी पूर्ण ॥ श्रम दारुण तेणें जाला ॥८९॥ जेजे काळीं इच्छा जैसी ॥ ततें पावतां वेगेसीं ॥ रावण त्यातें सुबद्ध धुमसी॥

१ दास्य. २ रस्ते. ३ वायु. ४ सिनगा. ५ कुबेरास. ६ गणपती. ७ गाढव.

कामाविसी वहु तेणें ॥ ९० ॥ चिंतामणी मोरेश्वरा ॥ तुज आणिलें लंकापुरा ॥ माझ्या नगरींच्या समग्रा ॥ अपेक्षित वरां सिद्धि
देई ॥ ९१ ॥ ऐसें अहंरावणवचन ॥ ऐकतांचि संकोचमन ॥ वहुत पीडिला गजानन ॥ विषयाभिलाषण करोनियां ॥ ९२ ॥
वाईल दे गा मोरया ॥ बैल शेता लागोनियां ॥ जात्यश्व पैं बैसावया ॥ लवलाह्यां दे आह्मां ॥ ९३ ॥ अंबारेंभरी असावे
कण ॥ कोट्यानुकोटी असंख्य धन ॥ पुत्रपौत्रादि संतान ॥ संतति गहन दे आह्मांसीं ॥ ९४ ॥ ऐशा विषयलाता अद्भुत ॥
तेणें पीडिला गणनाथ ॥ तो निवटोनि लंकानाथ ॥ शंकरसुत सोडविला ॥ ९५ ॥ देवोनियां निजात्मसिद्धी ॥ स्वयें स्थापिला
निजपदीं ॥ तेणें प्रकाशली आत्मवुद्धि ॥ निजानंदीं जग निववी ॥ ९६ ॥ काळ आतुडला रावणार्मी ॥ त्रिकाळ वोळंगती सम
यासीं ॥ काळांतरींच्या कर्मार्मीं ॥ अकाळेसीं करीतसे ॥ ९७ ॥ प्रत्यवायाचें भय नाहीं ॥ दोषांदंडिता यम पाहीं ॥ तराळ जा
ला त्याच्या ठाईं ॥ दंड तो काई कोणासीं ॥ ९८ ॥ काळाचा काळ तो रघुनाथ ॥काळें वधोनि लंकानाथ॥काळ सोडविला त्वरित॥
सुखें वर्तत यथाकाळें ॥ ९९ ॥ यम नियंता सकळ जगा ॥ कर्मभोगें दंडी पैं जगा ॥ त्यासिं रावण दंडी वेगा ॥ वाहवी टोण
गा जीवन ॥ १०० ॥ तुटतां विषयाचें जीवन ॥ यमासिं दंडी क्षणक्षण ॥ तो निवटोनियां रावण॥धर्मसंस्थापन निजपदीं॥१॥रा
वण बंदीं अग्नि पूर्ण ॥ स्वप्रकाश तेज आच्छादून॥मळ धूतसे आपण॥रजरागें पूर्ण कांटाळिलि जे॥२॥रावणवनिता कामें उन्मत्त॥
पक्षपक्षा रजा स्त्रवत ॥ तितुकें अग्नि शुद्ध करित ॥ डाग फेडित काटाचे ॥३॥ अल्प डाग राहतां ॥ सोटे वाजती अग्नीचें माथां॥
त्या निवटोनि लंकानाथा ॥ अग्नि तळतां सोडविला ॥४ देवोनियां निजतेज दीप्ति ॥ अग्नि स्थापिला स्वपदाप्रती ॥ वाप कृपाळु
रघुपती ॥ बंदिमुक्ति सुरवरां ॥५॥ रावण बंदीं असतां वरुण ॥ सेवा करी अनुदिन ॥ विषप्राय विषय पूर्ण ॥ सुरस करोन त्या
स पुरवी ॥६॥ वरुण रसाचा अधिष्ठाता ॥ रावण उन्मत भोगीं असतां ॥ जो जो रस आवडे चित्ता॥तो न पावतां दंडिजे॥७॥त्या
सिं निवटोनि रघुनाथें ॥ निजपदीं वरुणातें ॥ तृप्ति करोनियां परमामृतें ॥ निजनिश्चितें स्थापिलं ॥८॥ काम भूलवी चराचरां ॥

१ पार्षा लागती. २ उणेवणाच, अताग तोचे. ३ पाणी. ४ भान.

तो आतुंडला दशवक्त्रा ॥ वेगें करोनि कामारी ॥ निजसेजारा झाडवी ॥ ९ ॥ विविध भोग भोगिजेती ॥ सर्वांचि क्षणें सरोनि
जाती ॥ कदा काळें नव्हे तृप्ती ॥ वणवण चित्तीं निजवंदीं ॥११० ॥ रामें निवटोनि रावण ॥ काम निष्कामीं स्थापन ॥ स्वयें
करोनि आपण ॥ समाधान पाववीला ॥ ११ ॥ वसंत रावणकारागृहीं ॥ नित्य नूतन वन शृंगारी ॥ पुष्पें फळें कामाचारी ॥ न
पावतां भारी दंडिजे पूर्ण ॥१२ ॥ त्याचें करोनि निःसंतान ॥ निजानंदें करोनि पूर्ण ॥ निजपदीं संस्थापून ॥ केला सुखसंपन्न व
संतु ॥१३॥ तेणें हरिखें दोघेही जण ॥ सेवावया रघुनंदन ॥ काम वसंत आपण ॥ अयोध्याभवन वसविलें ॥ १४ ॥ श्रीराम
भक्त नित्य निष्काम ॥ त्यासिं अनुसरोनि काम ॥ सेवावया रघूत्तम ॥ भजनधर्म वाढवितु ॥ १५ ॥ विषयकर्मी शिणला ॥ तृ
प्ति नपवेचि वहिलों ॥ श्रीरामभक्तासीं विनटला ॥ सुख पावला श्रीरामें ॥ १६ ॥ श्रीराम नित्यानंदें निर्दोष ॥ क्रियामात्र नरि
घे देख ॥ भक्त जाले तदात्मक॥रघुकुळटिळक निजभजनें ॥१७॥ तेथें कामें नवल परी॥रिघोनि भक्ताचे अंतरीं॥भजन करित ना
नापरी ॥ निजनिर्धारो परियेसीं ॥ १८ ॥ अनावरा आवरितु ॥ अमूर्ताची मूर्ति घडितु ॥ अगोचरातें पाहतु ॥ संभावितु अ
संभाव्या ॥१९॥ अचिंत्याचें नित्य चिंतन ॥ अध्येयाचें नित्य ध्यान ॥ अनाम्याचें नाम कीर्तन ॥ गुणवर्णन अगुणाचें ॥१२०॥
अनर्च्यातें नित्य अर्चितु ॥ चिदंबरा पांघरवितु ॥ सर्वालंकारा अलंकारितु ॥ संभावितु असंभाव्या ॥ २१ ॥ चित्त ज्योतिसीं
वोंवाळूनि ॥ सर्वमंगळामंगलश्रेणी ॥ विचित्र पूजाचिया भरणी ॥ प्रीति करोनि अर्पितु ॥२२॥ संतोषावया श्रीराघव ॥ ऐसा
कामें योजिला भाव ॥ तंव वर्तलें अपूर्व ॥ निजलाघव रामाचें ॥२३॥ सेवा करितां पैं हरिखें ॥ ह्मणे उतराई कवतुकें ॥ तंव ला
जिला एकाएकें ॥ आपुलें देखे मूर्खत्व ॥२४॥ जेथें मनाची नखी नलगे ॥ चित्त चिंतितां दाटीं उर्वगे ॥ बुद्धि वोधा मागें रिघे ॥
अहं उगें थोटावे ॥ २५ ॥ रिघतां इंद्रियां सांकडें ॥ तेथें ही स्यां निजानंदमूढें ॥ अखंडाचीं करोनि खंडें ॥ पूजावंडें वाढवि
लीं ॥२६॥ ऐसी निजकर्माची खंती ॥ कामें मानोनियां चित्तीं ॥ स्वयें पावोनियां उपरंती ॥ विरे रघुपतिमाझारीं ॥२७॥ लंका

१ सांपडला. २ सेवक. ३ सहाह्यन. ४ संपूर्ण. ५ कल्याणपंक्ति. ६ आनंदें. ७ भय. ८ त्रासे. ९ संकट. १० शांति.

वंदीचा वसंतु ॥ रामें सोडविला त्वरितु ॥ सेवावया रघुनाथु ॥ आला भांवत अयोध्ये ॥ २८ ॥ तंव श्रीरामारामसूर्तु ॥ वसंत पावला तेथु ॥ एके काळें सकळ ऋतु ॥ आले त्वरितु पूर्वीच ॥ २९ ॥ नीरसें वोळलीं रसभारा ॥ उलोनि स्त्रवती रसधारा ॥ सकळ सारांचा निजसारा ॥ गोडी अपार अनिर्वाच्य ॥ १३० ॥ केवळ शुष्क निरंकुरें ॥ ते पाल्हेजती भजनांकुरें ॥ लसलसीत प्रेमभेरें ॥ मनोहरें देखतां ॥ ३१ ॥ श्रीराम आवडीचें फळ ॥ जन्मांतरीं नेणती आवाळ ॥ तींही फुलों आलीं सकळ ॥ आमोद वहळे प्रेमाचा ॥ ३२ ॥ श्रीरामभजनाचें फळ ॥ कल्पांतीं नेणती अवळें ॥ श्रीरामागमनें पैं सकळ ॥ अफळ ते सफळ होवोनि ठेले ॥ ३३ ॥ धर्म अर्थ काम सेवा प्रबळ ॥ चौथा मोक्ष फळ केवळ ॥ हे निवडोनियां सकळ ॥ आनंदफळरस रामें ॥ ३४ ॥ बंधमोक्षातीत ॥ श्रीरामफळ सेवितां भक्त ॥ चहूं फळांसी विटाविते ॥ वांकुल्या दाविते सुरसिद्धां ॥ ३५ ॥ ऐसें देखोनियां वसंता ॥ लाज आली निजव्रता ॥ तेथें मी काय सेवा करिता ॥ जडला तळतां चरणकमळीं ॥ ३६ ॥ ऐसे काम वसंतादि जाण ॥ सकळ सुरवर आपण ॥ श्रीरामराज्यसुखसंपन्न ॥ श्रीरामें पूर्ण गौरविले ॥ ३७ ॥ वस्त्रें भूषणें परिकरें ॥ देवोनियां सुंदर ॥ रामें गौरविले समग्र ॥ धाडी समग्र निजपदां ॥ ३८ ॥ तेथें मिळोनियां सुरमांदी ॥ विचार करिती निजात्मबुद्धी ॥ आम्हां गौरविलें निजपदीं ॥ परी शेष नेदी श्रीराम ॥ ३९ ॥ श्रीरामशेष नेदितां होता ॥ स्वपद नराहे सर्वथा ॥ क्षणें जाईल विकल्पता ॥ होय विचारिता पैं ब्रह्मा ॥ १४० ॥ भक्तां गौरविलें रघुपती ॥ शेष देईल तयांप्रती ॥ युक्ति साधूं त्याचिया पांती ॥ प्रजापति नेमिलें ॥ ४१ ॥ घ्यावया स्वामीचें शेष ॥ एक अंगदला नवक ॥ कां लाडिवाळ बाळक ॥ अंकस्थ देख धाकुटें ॥ ४२ ॥ या बुद्धि चतुराननें ॥ भक्तांमाजि रिघोनि जाण ॥ श्रीरामशेषा लागून ॥ स्वयें विदानें साधिलें ॥ ४३ ॥ भरत शत्रुघ्न बिभीषण ॥ सुग्रीव अंगद वायुनंदन ॥ जांबुवंतादि वानरगण ॥ गौरव पूर्ण पाहूं यांचा ॥ ४४ ॥ भरत पुढें होवोनि जाण ॥ घालोनियां लोटांगण ॥ विनविला रघुनंदन ॥ स्वामी विनवण परिसावी ॥ ४५ ॥ राउळें केलें वनाभिगमन ॥ तेंचि मज व्रतग्रहण ॥ तुमचें राज्य परिपाळण ॥ ॥ ४ ॥

१ वाग. २ पावला. ३ भरे. ४ अ त. ५ कृजन. ६ तु [illegible] ७ विचित्र. ८ पर्ता, समुदाय. ९ समय. १० युक्ति.

शत्रुघ्नें आपण स्वयें केलें ॥ ४६ ॥ निद्रालस्य सांडोनि दुरी ॥ रामभजनीं प्रीति भारी ॥ सत्संवेसीं निरंतरीं ॥ नांदणें करी जिविताचें ॥ ४७ राज्यलोभ नातळे चित्ता ॥ सत्संगति रामकथा ॥ शत्रुघ्नासि उल्हास चित्ता ॥ अतिसावधता उभयार्थी ॥ ॥ ४८ ॥ नित्य यवराज्यपालन ॥ तेणें माझें राखे मन ॥ स्वहितार्थी कुशल पूर्ण ॥ सावधान सेवेसीं ॥ ४९ ॥ श्रीरामआज्ञेनें राज्यशासनें ॥ तें श्रीरामाचें भजन ॥ ऐसा निश्चय मानोनि पूर्ण ॥ सावधान सेवेसीं ॥ १५० ॥ सर्वकाळ सर्वावस्थीं ॥ स्मरे शत्रुघ्न रघुपती ॥ कर्माकर्माच्या निश्चिती ॥ चित्तवृत्ती भेदना ॥ ५१ ॥ स्वामी आलिया निजराज्यासीं ॥ अतिउल्हास शत्रुघ्नासीं ॥ अतिकुशळ भजनासीं ॥ करावयासी सेनानी ॥ ५२ ॥ ऐसी ऐकोनि भरतवाणी ॥ राम संतोषला मनीं ॥ हृदयीं धरिला आलिंगोनि ॥ होतें मनीं तेंचि जालें ॥ ५३ ॥ श्रीरामाचें मनोगत ॥ युवराजा पैं भरत ॥ शत्रुघ्न सेनानी निश्चित ॥ आणि सुमंत प्रधान ॥ ५४ ॥ तेंचि भरतें सांगितलें ॥ सकळांचे ही मनास आलें ॥ वसिष्ठें ही मनास आलें ॥ भरत बोले वरीवें ॥ ५५ ॥ सकळांचीं मनोगतें ॥ सेनानीपण शत्रुघ्नातें ॥ प्रधानत्व सुमंतातें ॥ श्रीरघुनाथें अभिषेकिलें ॥ ५६ ॥ जैसी भरताची पूजा ॥ तैसिया रीति पूजिले बोजा ॥ बाप कृपाळु रघुराजा ॥ निजगणा बोजा पूजित ॥ ५७ ॥ सातशतें निजमाता ॥ रामें गौरविल्या समस्ता ॥ कैकयी कौसल्या सुमित्रा ॥ सन्मानता गौरविल्या ॥ ५८ ॥ सकळ सैन्य अतिप्रीतिसीं ॥ आदिकरोनि दास दासी ॥ गौरवितां निजमानसीं ॥ श्रीरामासीं आल्हाद ॥ ५९ ॥ आनंदें श्रीरघुनाथा ॥ निजदासातें पूजितां ॥ आश्चर्य सुरवरां समस्तां ॥ वर्षती माथां सुमनभार ॥ १६० ॥ भरतादि बंधु जाण ॥ सुमंतादि सकळ प्रधान ॥ दीन जे कां अकिंचन ॥ रामें संपूर्ण गौरविले ॥ ६१ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ जाली सकळांची गौरवण ॥ सुग्रीव आणि बिभीषण ॥ कपिसैन्य विसरला ॥ ॥ ६२ ॥ ऐसें नमानावें श्रोतां ॥ राम नविसरे सर्वथा ॥ निजभक्तांची पूजा करितां ॥ उल्हास चित्ता रामाच्या ॥ ६३ ॥ तें अतिगोड निरूपण ॥ सकळ तृप्तीचें कारण ॥ भोजनीं जेंवि दध्योदन ॥ तेंवि पूजन भक्तांचें ॥ ६४ ॥ भक्तांमाजि मुख्यत्वें ॥ हनुमंता

१ नरवर्षी. २ पालन. ३ सेनापता. ४ अ नं.. ५ पुढें. ६ इरिद्री. ७ द [illegible] ८ मुख्य.

ची प्रीति थोरी ॥ त्याच्या पूजनाची परी ॥ प्रीति रघुवीरीं अतिशय ॥१६५॥ अतिगोड निरूपण ॥ देवां भक्तां प्रेम पूर्ण ॥एका जनार्दना शरण ॥ जगदोद्धारण रामकथा ॥१६६॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांभरतअभिषेकोनामषडशीतितमोऽध्यायः ॥ ८६ ॥ ॥ ओंव्या ॥ ॥ १६६ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ २ ॥ ॥एवं॥ ॥१६८॥

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ ब्रह्मादि लोकपाळांसीं ॥ रामें गौरविलें सकळांसीं ॥ पुढें बिभीषणादि सुग्रीवासीं ॥ राम निजगणासीं पूजितु ॥१॥ निजगणाची प्रीति पूर्ण ॥ आवडीं त्यांचें पूजाविधान ॥ स्वयें करीत रघुनंदन ॥ ऐका विवंचन तयाचें॥२॥ देवभक्तांचें प्रेम गहन ॥ त्याचे पूजेचें विधान ॥ वदावया मज कैंचें वदन ॥ हीन दीन मतिमंद ॥ ३ ॥ तथापि श्रीराम कृपेची ख्याति ॥ वनचर मर्कट हातीं ॥ धरोनियां अपांपती ॥ बांधिला निश्चितीं पाषाणीं ॥४॥ निरायुधें माकडें ॥ तीं पाडिती लंकेचे हुडे ॥ दशमुख केलें वेडें ॥ घेतलें कैवाडें त्रिकूट क्षणें ॥५॥ सागरीं दगड तरती ॥ पाळेग्वाइरे सुरकार्यार्थी ॥ राक्षस नेले भस्मांतीं ॥ त्रिजगती उल्लासो ॥६॥ तोचि मजलागीं कळवळोन ॥ अवतरला एक जनार्दन ॥ दुर्लभ जें रामायण ॥ तें सुगम करोन दाविलें ॥७॥ अतिसूक्ष्म भावार्थ ॥ अतिगुह्य जो सिद्धांत ॥ करतळामळकवत ॥ कृपान्वित दाविलें ॥ ८ ॥ बाळकाची अति प्रीति ॥ माउली शौचाशौच नविचारिती॥प्रेमें उचलोनि खांदीं घेती ॥ मळ क्षाळिती निजकरीं ॥ ९ ॥ परी तेथेंही एक नवल ॥ जननी जनकें धुतले मळ ॥ते पुनरपि होय कश्मल ॥ सज्जनाचे करकमळ सबाह्य मळ क्षाळिती ॥१०॥ सज्जनाचा हात माथां ॥ पडतां जाली पवित्रता ॥ ब्रह्मादिक निजमाथां ॥ वंदी तत्वतां पूज्यत्वें ॥११॥ भावार्थे धरितां सत्संगती ॥ कोणे अर्थाची अप्राप्ती ॥ सर्वथा नुरे निश्चिती ॥ दृष्टि बोळंगती सकळार्थ ॥१२॥ असो आतां कवितार्थ ॥ ह्मणें कोपतील संत ॥ सांडोनियां निजकार्यार्थ ॥ स्तुतिवादार्थ काय काज ॥ १३ ॥ ऐका स्वामी सावधान ॥ तुह्मांसीं नसाहे स्तवन ॥ तरी माझें लोटांगण ॥ रामकथन अवधारा ॥ १४ ॥ सुग्रीव जो कां वानरनाथ ॥ बिभीषण लंकानाथ ॥ प्रीति बोलावोनि रघुनाथ ॥ पूजा करित निजप्रेमें ॥१५॥ वस्त्रें भूषणें अलंकार ॥ चिद्रत्नाचे मनोहर ॥ ब्रह्मदत्त माळा परिकर ॥ बाणली सत्वर बिभीषणा ॥१६॥ येरें घातलें लोटांगण ॥ श्रीरामें धरिला आलिंगन ॥ आनंद उथळला पूर्ण ॥ रघुनंदन निजकृपा ॥ १७ ॥ तैसीच सुग्रीवाची पूजा ॥ श्रीरामें केली अतिवोजा ॥ बाप कृपाळु रघुराजा ॥ निजगणफौजा गौरवितु ॥१८॥ ब्रह्मयाचा पणतु बिभीषण ॥ ब्रह्मदत्त माळा जाण॥

१. [illegible] २ गुफा. ३ समुद्र. ४ किल्ले ५ [illegible]. ६ मळाण. ७ प्रा[illegible] ८ [illegible].

त्यासीं अर्पी रघुनंदन ॥ चतुरानन सुखमय ॥ १९ ॥ सुग्रीव सूर्याचा पुत्र ॥ सूर्यदत्त विचित्र हार ॥ स्वयें अर्पितां रघुवीर ॥ तेणें दिनकरें सुखमय ॥ २० ॥ ॥ श्लोक ॥ अर्करश्मिप्रतीकाशांकांचनींमणिभूपितां ॥ सुग्रीवायस्रजंदिव्यांप्रायच्छद्रघुपुंगवः ॥ १ ॥ ॥टीका॥ सूर्यप्रकाशाची घडली ॥ विचित्र रत्नीं परिवारली ॥ हेममणीमाजें थोविली ॥ तेणें माळ शोभली अनुपम्य ॥२१॥ वस्त्रें भूपणें परिकरें ॥ चिद्रत्नें तेजालंकार ॥ रामें पूजिला सुग्रीव वीर ॥ सूर्यदत्त हार देवोनि ॥२२॥ तेणें सुग्रीव शोभला ॥ ब्रह्मादिकां परीस वहिलों ॥ श्रीरामें प्रीति आलिंगिला ॥ निमग्न जाला निजानंदीं ॥२३ ॥ तैसेच इतर वानर वीर ॥ पूजिता जाला रामचंद्र ॥ वस्त्रें भूपणें अतिपरिकर ॥ अश्वस्वार पैं केले ॥ २४ ॥ कंगळटोप राघावळी ॥ रामें लेवविले गोळांगूळीं ॥ सुर सिद्ध विस्मित सकळीं ॥ वानरदळीं अतिशोभा ॥२५॥ ते पुसाल कोण ह्मणोन ॥ तितुके सांगों शके कोण ॥ संक्षेपें नांवें सांगेन ॥ कृपा करून परिसावें ॥ २६ ॥ ॥ श्लोक ॥ ततोद्विविदनीलाभ्यांभूपणानिपरंतपः ॥ सर्वान्वानरमुख्यांश्चप्रददौवसुधाधिपः ॥ २ ॥ सर्वेवानरवृद्धाश्चयेचान्येवानरोत्तमाः ॥ वासांसिभूपणेश्चेवयथार्हंप्रतिपूजिताः ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ नळ नीळ जांबुवंत ॥ मैंद द्विविद विख्यात ॥ सुपेण दधिमुखादि तेथ ॥ वानर समस्त गौरविले ॥ २७ ॥ लहान थोर वृद्ध बाळ॥ पुरुपार्थी रणशार्दूळ ॥ सर्वस्वेसों रघुकुळपाळ ॥ निजांगें अविकळ सेविला ॥२८॥ विचित्र भूपणें विचित्रमाळा ॥ विचित्र वस्त्रें विचित्र लीला ॥ रामें पूजिला वानरपाळा ॥ सुरां सकळां देखतां ॥२९॥ सर्वस्वेंसिं भजलेति मातें ॥ तुमचा ऋणी मी निश्चितें॥ काय उत्तीर्ण होऊं मी येथें ॥ कांहीं वरातें अंगिकारा ॥३०॥ कोणें काळीं निश्चित ॥ हीन दीन नहो चित्त ॥ सदा पूर्णमनोरथ॥ नित्यतृप्त सर्वदा ॥ ३१ ॥ जेथें असती वानरवीर ॥ सुपक्क फळें निर्झरें नीर ॥ सांद्रें पल्लव कोमलांकुर ॥ सुख निर्भर सर्वदा ॥ ३२ ॥ संभाविलें पैं सकळांसीं ॥ अंगद आणि हनुमंतासीं ॥ राम विसरला मानसीं ॥ ह्मणें चित्तासीं मानाल ॥३३॥ तया दोघांचें पूजन ॥ अतिप्रेमाचें कारण ॥ सुखातीत सुख जोडलें पूर्ण ॥ समाधान जीवशिवां ॥ ३४ ॥ गौरवोनियां सकळांसीं ॥ ॥ १ ॥

१ सूर्य. २ गुंफली. ३ विचित्र. ४ श्रेष्ठ. ५ वानरीं. ६ झरे. ७ दाट ८ अतिशय.

राम पुसे अतिप्रीतिसीं ॥ कांहीं उत्कंठा मानसीं ॥ सकळांपासीं मागतसें ॥३५॥ अंगद हनुमंत दोघेजण ॥यांचें करावें पूजन ॥ यांच्या उपकारा जाण ॥ ऋणी संपूर्ण आहें मी ॥ ३६ ॥ याकारणें या दोघांसीं ॥ अंकीं बैसवावें अतिप्रीतिसीं ॥ तेणें उत्तीर्ण कांहीं यासीं ॥ निजमानसीं वाटेल ॥ ३७ ॥ तुह्मां सकळांचें आज्ञापन ॥ जरी होईल कृपेकरून ॥ तरी मी ऐसेंचि करीन ॥ सुखसंपन्न जरी तुह्मी ॥ ३८ ॥ श्रीरामाचें निजवचन॥ऐकतांच सकळ जन ॥होवोनियां सुखसंपन्न॥लोटांगण घालिती ॥ ३९ ॥ हनुमंताचेनि धर्में पूर्ण॥आह्मां स्वामी रघुनंदन॥रामें पावन वानरगण॥ख्याति पावन त्रिलोकीं॥४०॥वाळीचे भेणें पळतां ॥ कोठें नाहीं विश्रांतता॥हनुमा भेटोनि रघुनाथा॥निर्भयता केली आह्मां॥४१॥देवा वाळी दैत्या वाळी॥असुरा सुरा दानवा वाळी ॥ रावण ज्यातें कांपे चळी॥ क्षणें होळी केली त्याची॥४२॥क्षणें वधोनि वाळीसीं॥दुःख निरसोनि स्त्रीपुत्रासीं॥भेटविलें ऐक्यतेसीं ॥ निजराज्यासिं देवोनि ॥४३॥ सीताशुद्धीची दुर्घट कथा ॥ समुद्रउल्लंघनाची वार्ता ॥ लंका जाळोनि तळतां ॥ लंकानाथा गांजिलें ॥४४॥ पुत्र प्रधान समग्र ॥ मारोनियां वीरें वीर॥हनुमा अंगद झुंजार ॥ सीता सुंदर संबोखिली ॥४५॥ सीताशुद्धी पैं जाणून ॥ अंगद विजयी केला पूर्ण ॥ प्रीति मानी रघुनंदन ॥ यासिं कारण हनुमंत॥४६॥हनुमेनें अंगदाची कीर्ति ॥ हनुमेनें अंगदाची ख्याती ॥ हनुमेनें आह्मी रामीं सरतीं ॥ बहुत किती अनुवादों ॥ ४७ ॥ आह्मांसिं स्थिति गति हनुमंतें॥आह्मी जिवंत वायुसुतें ॥ पावन वनचरें समस्तें ॥ कीर्तिमंतें त्रिलोकीं ॥४८॥ आह्मां गति मति शरण ॥ स्वामी जो कां रघुनंदन॥ हनुमंताच्या धर्में जाण ॥ सद्गुरु जाण हनुमंतु ॥ ४९ ॥ ज्याचेनि पाविजे रघुपती ॥ ज्याचेनि त्रैलोक्यांत ख्याती ॥ त्याचे पूजेचें विपम चिंती ॥ तो आत्मघाती निश्चित ॥५०॥ अंगद आह्मां निजजीवन ॥ अंगद आह्मां निजप्राण ॥ अंगदें सकळीक पावन ॥ आह्मी धन्य अंगदें ॥ ५१ ॥ कुळींचा पैं भ[illegible]सा कोणी ॥ जरी विनटे रामचरणीं ॥ पतित पितर यमयातनीं ॥ ते त्याचेनि पैं सुटती ॥५२॥ अंगद आवडता श्रीरामीं ॥ त्याचेनि पावन सकळ आह्मी ॥ त्याची पूजा करितां स्वामी ॥ सुखसंगमीं संतुष्ट ॥५३॥ सुग्रीवादि सकळ जन ॥ निजहरिखें रघुनंदन ॥ विनवितांचि आनंदमग्न ॥ भक्तपूजन करी रामु ॥ ५४ ॥ हनुमंताचा परम आ

त ॥ भक्त अनुरक्त विख्यात ॥ अंगद वीर परम दैवत ॥ बैसवी रघुनाथ दक्षिणांकीं ॥५५॥ तें देखोनि जनकदुहिता ॥जाणोनि
स्वामीच्या मनोगता ॥ रामांक सांडोनि सीता ॥ तळीं तळतां उतरली ॥ ५६ ॥ बैसावया हनुमंता॥ठाव दिधला जनकदुहिता॥
तेणें आनंद रघुनाथा ॥ अंकीं तळतां बैसविला ॥ ५७ ॥ दोघे आलिंगोनि प्रीति ॥ अंकीं बैसवितां रघुपती ॥ आनंदल्या सुरपं
क्ती ॥ कपिपति आनंदु ॥ ५८ ॥ वस्त्रें भूषणें परिकर ॥ चिद्रत्नांचे अलंकार ॥ निजहस्तें रघुवीर ॥ दोघे वीर गौरविले ॥ ५९ ॥
अंगद हनुमंताचा शिष्य ॥ त्याचे पूजेचा संतोष ॥ अतिशयें हनुमंतास ॥ हें राघवेश जाणतसे ॥६०॥ कुबेरदत्त रत्नमाळा ॥ अ
तिशयेंसिं सुढाळा ॥ अतिप्रीति घननीळा ॥ घाली गळा अंगदाच्या ॥ ६१ ॥ ॥ श्लोक ॥ वैडूर्यमणिसंबद्धेवररत्नपरिष्कृते ॥
प्रायच्छद्वालिपुत्रायचांगदायांगदेविभुः ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ वैडूर्यादि विचित्र रत्नें ॥ मध्यें मध्यें मणिकांचनें ॥ प्रभा फांकतसे
गगने ॥ सविता तेणें लाजिला ॥ ६२ ॥ निजबाहूर्ची वीर कंकणें ॥ प्रीति करोनि रघुनंदनें ॥ दिधलीं अंगदा कारणें॥शोभे तेणें
अनुपम्य ॥ ६३ ॥ करीं कंकणें बाणलीं ॥ कंठीं माळा पैं घातली ॥ श्रीरामअंकावरी भली ॥ शोभा आली अंगदा ॥६४॥ तैसी
चि हनुम्याचीं पूजा ॥ रामें केली अतिवोजा ॥ बाप कृपाळु रघुराजा ॥ भक्तफौजा गौरवितु ॥६५॥ तें देखोनि जानकीसीं ॥ प्री
ति दाटली मानसीं ॥ पूजावया हनुमंतासीं ॥ अतिप्रीतीसीं विचारी ॥ ६६ ॥ रत्नमाळा वायुदत्ता ॥ रामें पूजिली जनकदुहि
ता ॥ तेणें पूजावया हनुमंता ॥ आज्ञा इच्छित रामाची ॥ ६७ ॥ ॥ श्लोक ॥ अवमुच्यात्मनःकंठाद्धारंजनकनंदिनी ॥ वानरा
न्प्रेक्ष्यतान्सर्वान्भर्तारंचपुनःपुनः ॥ ५ ॥ तामिंगितज्ञःसंप्रेक्ष्यबभाषेजनकात्मजां ॥ ददस्वसुभगेहारंयस्यतुष्टासिभामिनी
॥ ६॥ एवमुक्तातुवैदेहीराघवेणमहात्मना ॥ प्रददौवायुपुत्रायतंहारमसितेक्षणा॥ ७ ॥ ॥ टीका ॥ कंठीचा काढोनि हार ॥ हा
तीं घेवोनि वेगवत्तर ॥ चंद्रवदना मृगनेत्र ॥ पाहे वक्त्र रामाचें ॥ ६८ ॥ सीता मर्यादेची राशी ॥ उत्संकळता नाहीं तिसीं॥नर ॥ २ ॥
सुर वानर सभेसीं ॥ केंवि रामासिं पुसावें ॥ ६९ ॥ अंतरात्मा रघुनंदन ॥ चिन्ह तियेचें जाणोन ॥ निजकृपा कळवळोन ॥ का
य आपण बोलतु ॥ ७० ॥ हार काढोनियां हातीं ॥ तुवां घेतला अतिप्रीतिं ॥ कोणावरी तुझी स्नेहस्थिती ॥ त्यासिं निश्चितीं

अर्पावा ॥ ७१ ॥ शंका नधरावी मानसीं ॥ हार अर्पी आवडे त्यासीं ॥ ऐकोनि रामआज्ञेसीं ॥ निजमानसीं हरिखेली ॥ ७२ ॥
प्रीती उचलोनियां माळा ॥ घाली हनुमंताचिये गळां ॥ तैं आनंदु सुरां सकळां ॥ घनसांवळा सुखमय ॥ ७३ ॥ जानकी अति
प्रीतीसीं ॥ माळ देतां हनुमंतासीं ॥ आनंद जाला श्रीरामासीं ॥ पुष्पवृष्टिसीं सुर करिती ॥ ७४ ॥ तें जाणोनि वायुनंदन ॥
जाला अत्यंत उद्विग्न ॥ वाह्यपूजा तें मज विघ्न ॥ अभिमान जनघातकी ॥ ७५ ॥ ऐसें विचारोनि पूर्ण ॥ आदरिलें वानरचिन्ह॥
तेणें विस्मित सुरगण ॥ रघुनंदन विस्मित ॥ ७६ ॥ ऐसें साधोनि विंदान ॥ वेगें उडाला आपण ॥ वृक्षीं बैसला वळंघोन ॥
मर्कटचिन्हनिजनिष्ठा ॥७७॥ मर्कटचेष्टा वाडेंकोडें ॥ डोळे घुलकावी सीतेकडे ॥ वांकुल्या दावी सौमित्राकडे॥नाचे उडे तडतडां
॥७८॥माळ काढोनि झडकरीं॥रत्न तोडित तडकरीं॥वेगें घालोनि मुखांतरीं॥टाकी दूरी चाऊनि ॥७९॥ ते तंव लागे अतिकठिण॥
चावितां नये संपूर्ण॥आणिक पाहे तोडून॥तंव तेंही जाण तैसेंचि ॥८०॥देखोनि हनुमंताचें चिन्ह॥आवेशले वानरगण॥करूं आद
रिलें प्रयाण॥तंव अश्वगण पैं उडती ॥८१॥ डहाळें धरोनि वृक्षासीं॥झोंबु धांवती फळांसीं॥घोडीं गोंविले वानरांसीं॥हात फळांसीं
पावेना॥८२॥तेणें क्रोधें वानरांसीं॥खावों नलाहे फळांसीं॥घोडीं गोविलें आह्मांसीं॥धरोनि पुच्छासीं झुगारिती॥८३॥ करितां उल
टें किराणें॥अत्यंत आलीं अंगत्राणें॥मग तोडतोडोनि जाण॥वानरगण टाकिती॥८४॥ बरें गौरविलें रघुनंदनें ॥ गोंवोनि सांडिलें
वानरगणें॥करूं नलहाती किराणें॥फळखाणें अंतरलें ॥८५॥ या अंगत्राणा पैं हातीं ॥ हाली चाली खुंटली गती ॥ कायसा कृपा
ळु रघुपती ॥ वानरपंक्ती खिळिलिया ॥८६॥ पायीं घोडीं बेडी जोडली ॥ अंगें अंगत्राणें खिळिलीं ॥ उड्डाणाची गति खुंटली ॥
भली गौरविली रघुनाथें ॥८७॥ तेणें हांसती सुरगण ॥ वसिष्ठादि ऋपिजन ॥ सुमंतादिक प्रधान ॥ अट्टहास्यें पूर्ण हांसती ॥
॥८८॥ अंगद सुग्रीव बिभीषण ॥ हांसते जाले गदगदोन ॥ मुखीं पालव धरोन ॥ रघुनंदन हांसतु ॥ ८९ ॥ जंव जंव सकळही
हांसती ॥ तंव तंव वानर अधिकें उडती ॥ चेष्टा करित अपरमिती ॥ विटाऊं लागती सुरसिद्धां ॥ ९० ॥ तें देखोनि अनुचरि
त ॥ सौमित्र आदरें पुसत ॥ सकळ अग्रगणी हनुमा भक्त ॥ काय अद्भुत मांडिलें ॥ ९१ ॥ श्रीरामभजनप्रीतीसीं ॥ तुझी दी

क्षा सकळांसीं ॥ राम ऋणी तुझिया भजनासीं ॥ उत्तीर्णता त्यासीं दिसेना ॥९२॥ यालागीं श्रीरघुपति ॥ अंकीं [illegible]
प्रीति ॥ आदरें तुझी पूजा करिती ॥ ते तुज्या चित्तीं मानेना ॥९३॥ एक एक रत्नासीं ॥ द्वीपांतरींचें मोल परियेसीं ॥ दगापर्ने
श्रीरामासीं ॥ अतिप्रीतिसीं आणिलीं ॥९४॥ तेणेंकरी तुझें पूजन ॥ स्वयें करीत रघुनंदन ॥ तेंहि नमाने तुजलागुनं ॥ हें अं
तर गहन कळेना ॥९५॥ अंगिकारोनि वानरवृत्त ॥ स्वयें दाविसी अनुचरित ॥ रत्नें तोडतोडूं टाकित॥आणि उपमत्त द्रुमांशिव
रीं ॥ ९६ ॥ याचा काय अभिप्राय ॥ गउळें मागावा स्वयमेव ॥ पुसतसे बंधुराय ॥ महाबाहो हनुमंत ॥ ९७ ॥ ऐकोनि सौमि
त्रवचन ॥ मर्कटचेष्टा अंगिकारून ॥ विटावण दाखऊन ॥ बोले वचन तें ऐका ॥ ९८ ॥ आह्मी मर्कट वनचरें ॥ अंकीं बैसविलें
प्रेमें थोरें ॥ जेणें करोनि पोट भरे ॥ ऐसें आदरें देईल ॥ ९९ ॥ ऐसी धरोनि थोर आस ॥ अंकीं बैसलों सावकाश ॥ तंव ते जा
ली निराश ॥ अंतर राघवेश जाणेना ॥१००॥ अंतरीं तळमळ गहन ॥ बाह्य पूजेचें कार्य कोण॥अंतर तृप्त नहोतां पूर्ण॥विटंब
न बाह्यपूजा ॥ १ ॥ चुकवोनियां निजमुखासीं ॥ क्षीरलेप देतां सर्वांगासीं ॥ नव्हे क्षुधा निवारणासीं ॥ तळमळ कैसी जाईल
॥२॥ अंतरीं नविझेचि तळमळ ॥ वरी गोड गाणीं प्रबळ ॥ गात्रें जाती विकळ ॥ कृपा कळवळ ते ऐसी ॥३॥ टक पडिलें सुरसि
द्धांसीं ॥ टक नर वानरांसीं ॥ अंकीं बैसवोनि हनुम्यासीं ॥ श्रीराम त्यासीं काय देईल ॥ ४ ॥ तंव गौरविलें रघुनाथें ॥ परवरी
अलंकारीं बहुतें ॥ अंतर अवघें तैसेंचि रितें ॥ जेवि का प्रेतें कानड्याचीं ॥५॥ सादी घालोनि प्रेतातें ॥ अलंकारी प्रेमें बहुतें॥
तैसेंचि केलें रघुनाथें ॥ बाह्य आमुतें पूजोनि ॥ ६ ॥ श्रीरामाचें कृपादान ॥ दगडाहूनि अतिकठिण ॥ खातां पडतील दशन ॥
क्षुधाहरण तेथें कैचें ॥७॥ रत्नें सुढाळें दिसती ॥ खातां बहू गोड असती ॥ ह्मणोनि तोडोनियां प्रीती ॥ मुखाप्रति घातलें॥८॥
फोडोनि पाहिलें एक एक ॥ तंव तीं अवघीं तैसींच देख ॥ मग म्यां सांडिलीं निःशेष ॥ मर्कटवेशें साचार ॥ ९ ॥ ॥ श्लोक ॥
रामरत्नमहंवंदेकौसल्याकुक्षिसंभवं ॥ जानकीलक्ष्मणोपेतंजटामुकुटमंडितं ॥८॥ ॥ टीका ॥ तुमचीं अनर्घ्य रत्नें स्वामी ॥
त्यातें दगड मानूं आह्मीं ॥ हे अतिउत्संकळता दुर्गमीं ॥ क्ष[illegible]ुझी [illegible]ावी ॥११०॥ ऐकतां हनुम्याचें उत्तर॥सौमित्र भाळा वि

स्मयपर ॥ कांहीं नदेववे प्रत्युत्तर ॥ सकळ सुर तटस्थ ॥११॥ यक्ष किन्नरगंधर्व गण ॥ सिद्ध चारण मुनिजन ॥ ब्रह्मादिक सु
रगण॥आश्चर्यें पूर्ण हांसती ॥१२॥ देखोनि हनुम्याची चर्या ॥ सकळ वानरीं तेचि क्रिया ॥ अश्व झुगारिती पुच्छीं धरूनियां ॥
त्राणें तोडोनियां सांडिती ॥१३॥ माळा तोडिती तडतडां ॥ मणि फोडिती कडकडां ॥ आवेश आलासे माकडां ॥ उडती झाडां
आवेशें ॥१४॥ हातीं धरोनियां पुच्छीं ॥ झुगारिती आवेशीं ॥ भीति नाहीं कन्हीयासीं॥शिबिका सुखासनासीं त्यागिती ॥१५॥
एक वानर आनंदेतें ॥ काखे घेवोनि गजातें ॥ एक कांखे घेती कन्हीयातें ॥ एक अश्वातें घेवोनि फळें खाती ॥ १६ ॥ सकळ
सभा पैं हांसत ॥ वसिष्ठ राम आश्चर्य करित ॥ समस्त देव पाहत ॥ विपरीतार्थ वानरांचा ॥ १७ ॥ हांसतां सुरकुंडी वळती ॥
एक एकाकडे पाहती ॥ ऐसियाची सहज स्थिती ॥ बाप रघुपती कृपाळु ॥१८॥ तें देखोनि रघुनंदन ॥ जाला अतिउद्विग्न॥हनुमं
तासिं समाधान॥उपाय कोण तदर्थी॥१९॥संतोषावया वानरा॥अंकीं बैसविलें आदरा॥तें नमाने याचिया विचारा ॥रघुवीरा अति
चिंता॥१२०॥देश दुर्ग देउं यासीं॥तेंही नमाने हनुमंतासीं॥निःस्पृह सर्वथा मानसीं॥देश दुर्गासीं पैं नघे॥२१॥माझ्या अंकावरी पू
जन॥स्वयें नमानी वायुनंदन॥रत्नें टाकितसे तोडून॥माळा जाण विखुरल्या ॥२२॥ आतां यासीं उपाय एक ॥ सर्वे जेवोनि आव
श्यक॥घ्यावें हनुमंताचें शेष॥उपाय आणिक दिसेना ॥२३॥ ऐसा करोनि विचार॥कृपापूर्वक रघुवीर॥बोलावोनि हनुमा वीर॥काय
उत्तर बोलतु॥२४॥पवनात्मजा परिस विनंती॥तुझी पूजा निजनिश्चितीं॥स्वयें नेणेचि मी मूढमती॥क्षमा ये अर्थी करावी ॥ २५ ॥
क्षमा करोनि सकळीक॥जेणें तुज वाटे सुख॥ तेंचि सांगावें आवश्यक॥करणें निःशेष तें मज ॥२६॥ ह्मणोनि वंदोनियां चरण॥हृद
यीं धरिला आलिंगून ॥ हृद्गत सांगावें संपूर्ण ॥ करणें जाण तेंचि मज ॥२७॥येच विषयीं सर्वथा ॥ आन करणें नाहीं चित्ता॥मज
आन नाहीं पढियंता ॥ आण तळतां पैं तुझी ॥२८॥ तुझी आण वाहिला जाण ॥ हें परमात्म्यावरिल प्रमाण ॥ अन्यथा नमाना
वें आपण ॥ आत्मा जाण तूं माझा ॥ २९ ॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ हनुमा घाली लोटांगण ॥ श्रीरामवचन अप्रमाण ॥
मानी तो पूर्ण आत्मघाती ॥१३०॥ राम अवतारा अवतारु ॥ तोचि जगाचा जगद्गुरु ॥ त्याचे वचनीं विकल्प थोरु ॥ धरी तो न

रु आत्मघाती ॥३१॥ गुरुवचनीं विकल्पात्मक ॥ नचुकती त्याचे आकल्प नरक॥आत्मघाती तो आवश्यक ॥ सुटका देख त्या कैं
ची॥३२॥आतां एक विज्ञापन॥जरी दिधलें अभयदान॥तरी जें आह्मीं घेऊं मागोन॥कृपा करोन तें द्यावें ॥३३॥ द्वारा याचक आ
ले असतां॥नव्हावें पराङ्मुख सर्वथा॥औदार्यें तूं अगाध दाता ॥ दीन मागता मी तुझा ॥३४॥ तूं स्वामी अर्थसंपन्न ॥ मी याचक
मागता दीन॥जें मागेन प्रीति करोन॥तें आपण अर्पावें ॥३५॥ ऐकोनि हनुमंताचें वचन ॥ श्रीराम जाला सुखैकघन ॥ संकट नि
रसिलें हनुमेन॥मागेल आपण तें देऊं ॥३६॥ आह्मांसिं होती परम चिंता॥काय अर्पावें हनुमंता॥तें निरसिलें तत्वतां॥जाला माग
ता स्वयेंचि ॥३७॥ ऐसें विचारोनि निश्चयेसीं॥आज्ञा केली हनुमंतासीं॥जेजे अपेक्षा मानसीं ॥तें प्रीतीसीं मागावें ॥३८॥ ऐको
नि श्रीरामवचन॥हनुमा जाला आनंदघन॥दिधलें अभय वरदान॥तरी ऐक मागेन तें स्वामी ॥३९॥ स्वामी असतां वनांतरीं॥उ
पवासी फळाहारी॥पारणाविधीची परी॥आह्मीं डोळे भरी पहावी॥१४०॥पारणविधीचें शेष॥आह्मां पावल्या आवश्यक॥संभावना
सकळीक॥एक एक पावली॥४१॥येविषयीं शिष्टाचें॥वचन ऐकिलें साचें॥बळ धरोनियां त्याचें॥करूं यांचेतें स्वामिया॥४२॥येच वि
षईचा श्लोकार्थ॥स्वामी ऐका सावचित्त॥निजप्रेमें कृपायुक्त॥ऐका निश्चित कृपानिधी ॥४३॥श्लोक॥महाप्रसादइत्युक्ताग्राह्यमंजलि
भिर्बुधैः॥पादोदकंचनिर्माल्यंनैवेद्यंचविशेषतः॥९॥॥टीका॥ जालिया पूजाविधान॥तीर्थप्रसाद निर्माल्य जाण॥स्वामीपासीं प्रार्थून
करोनिआपण मागावें ॥४४॥ प्राप्त होय नैवेद्यशेष ॥तरि भाग्य अलौलिक॥आगमीं निर्वचन देख॥श्रुति सम्यक गर्जती ॥४५॥
निजदासाचा धर्म पूर्ण ॥ शेष मागावें प्रार्थून ॥ तें हाता आलिया जाण ॥ सकळ संभावना पावली ॥ ४६ ॥ होतें श्रीरा
माचे मनीं ॥ तेंचि मागितलें हनुमेनि ॥ एकें अन्वयें वर्तती दोनी ॥ देव भक्त होवोनि श्रीराम ॥४७॥ तें अपूर्व निरूपण ॥ नि
जभक्तासीं आपण ॥ निजशेष देवोनि पूर्ण ॥ रघुनंदन सुखावेल ॥ ४८ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ निजभक्ताचें प्रेम
पूर्ण ॥ कृपापूर्वक सावधान ॥ निजनिरूपण परिसावें ॥ १४९ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांहनुम
द्विनोदचरितंनामसप्ताशीतितमोध्यायः ॥ ८७ ॥ ॥ओव्या॥ ॥१४९ ॥श्लोक॥ ॥९॥ ॥एवं॥ ॥१५८॥

॥ श्रीमद्रामचंद्रायनमः ॥ पूर्वप्रसंगीं हनुमंतें ॥ विनविलें श्रीरामातें ॥ मागेंनि पारणाविधीतें ॥ प्रसाद आम्हांतें द्या
वा स्वामी ॥१॥ सौमित्र आणि भरत ॥ जानकी मातेसमवेत ॥ पारणें मागेंनि निश्चित ॥ करावें तृप्त सकळांसी ॥ २ ॥ ब्रह्मा
दि सुरपंक्ती ॥ प्रसादाची वाट पाहती ॥ निजसेनेचे सेनापती ॥ आकांक्षती सुमंतादिक ॥ ३॥ बिभीषणादि सुग्रीव जाण ॥
अंगद युवराजा आपण ॥ नळ निळादि कपिगण ॥ प्रसाद पूर्ण वांच्छिती ॥४॥ जांबुवंत सुषेण दधिमुख ॥ श्रीरामप्रसादा स
कळिक ॥ अवघे असती साकांक्ष ॥ त्यासी आवश्यक सुखावीं ॥ ५ ॥ ह्मणोनि घातलें लोटांगण ॥ तें देखोनि सकळ जन ॥
स्वयें जाले सुखैकघन ॥ हनुमेनें विंदानें साधिलें ॥६॥ आह्मीं ह्मणों श्रीरामचंद्र ॥ वस्त्रें भूषणें अलंकार ॥ देवोनि बोळविले स
त्वर ॥ निजशेष सार नेदेचि ॥७॥ ते आमची सकळ चिंता ॥ भली निरसिली हनुमंता ॥ प्रसन्न करोनि रघुनाथा ॥ शेष तत्व
तां मागितलें ॥८॥ ह्मणोनि हरिखेले समग्र ॥ आनंदें करोनि जयजयकार ॥ नामें गर्जिन्नले अपार ॥ चराचर दुमदुमिलें ॥९॥
देखोनि सकळांचा उत्साहो ॥ संतोषला रामरावो ॥ सकळा शेषीं आदर पहाहो ॥ सुरसमुदावो ब्रह्मादि ॥ १० ॥ वानरें
तरी आळुकी ॥ लुलु करित प्रसादाविषीं ॥ त्यांसि नकरितां पैं सुखी ॥ अत्यंत दुःखी होतील ॥११॥ लौकिक अपवाद गहन ॥
श्रीरामकार्यालागिं जाण ॥ जीवित्व तुच्छ करोनि पूर्ण ॥ निजप्राण वेंचिले ॥१२॥ त्यासि भुकें तळमळित ॥ प्रसाद नेदी रघुना
थ ॥ बोळविले निजभक्त ॥ हीनवृत्त धरोनियां ॥१३॥ ऐसे लोकांचे अपवाद ॥ माथां बैसती अगाध ॥ विचार करोनियां शुद्ध॥
भक्तवृंद सुखाऊं ॥ १४ ॥ ऐसें करोनि निश्चित ॥ माता कौसल्या त्वरित ॥ बोलावोनि रघुनाथ॥विचार करित तियेसीं ॥ १५॥
मिनले सुरवरांचे भार ॥ लोकपाळादि समग्र ॥ ब्रह्मा आणि पैं शंकर ॥ सिद्ध चारण गंधर्व ॥१६॥ चित्तें वित्तें जीवितें ॥ अनुस
रोनि निश्चितें ॥ वानरीं आह्मां केलें सरतें ॥ निजविजयातें देऊनि ॥१७॥ त्रैलोक्यांत माझी ख्याती॥ व्हावया कारण सुख्य जु
त्पत्ती ॥ त्यांसि द्यावया निजतृप्ती ॥ पाकनिष्पत्ती करावी ॥१८॥ ऐसें सांगतां रघुपति ॥ माता सुखावली निश्चिती ॥ जें स्यां

१ संपवून. २ सेन्य. ३ युक्ती. ४ पाठविले. ५ आनंदले. ६ भुकेल्ी. ७ जमले. ८ वानर.

धरिलें होतें चित्तीं ॥ तेंचि रघुपति योजिलें ॥ १९ ॥ ब्रह्मा शिव सुरगणा ॥ लोकपाळेसिं पाकशासना ॥ पाहुणेर रघुनंदना ॥
निजानंदें जाणा करावा ॥२०॥ श्रीरामाचे आवडते ॥ वानर जीवाहून पढियंते ॥ साह्य जाले श्रीरामातें ॥ आवडी त्यांतें वा
ढीन ॥ २१ ॥ भोंवत्या सुरवरांच्या पंक्ती ॥ मुनि सिद्ध ऋषि निश्चिती ॥ मध्यें माझा रघुपति ॥ जेविं उडुगणपति आकाशीं
॥२२ वृत्रवधीं इंद्रपूजा ॥ सुरवर करिती जैशा वोजा ॥ तेविं भोजनीं रघुराजा ॥ निजवोजा पूजीन ॥ २३ ॥ हेंचि माझें निजपृ
जन ॥ षड्रस निपजवीन सदन्न ॥ ऐक तयाचें लक्षण ॥ निजविवंचन सांगेन ॥२४॥ लेह्य पेय चोष्य खाद्य ॥ यांचें नांव चतु
र्विध ॥ भक्ष्य भोज्य जें विविध ॥ जाण षड्विध येणेसीं ॥२५॥ चाटूनि घेईजे पूर्ण ॥ तया नांव लेह्य जाण ॥ प्राशन कीजे घटघ
टून ॥ पेय संपूर्ण त्या नांव ॥२६॥ चोखून घेइजे रसु ॥ थुंकून सांडिजे बाकसु ॥ तया नांव बोलीजे चोष्यु ॥ खाद्यविलासु तो ऐ
का ॥२७॥ कंडण पेषणादि समस्त ॥ पाक नकरितां निश्चित ॥ जें खावयास उपयुक्त ॥ खाद्य बोलत तयासीं ॥ २८ ॥ विचि
त्र कोरकियाची परी ॥ रोटी पोळी आदि उखरी ॥ यातें बोलिजे चतुरीं ॥ निजनिर्धारीं पैं भक्ष्य ॥२९॥ क्षिप्रां आणि ओदनें ॥
भोज्य ह्मणती विचक्षण ॥ एवं षड्रसांचें चिन्ह ॥ निजविवंचन सांगितलें ॥३०॥ त्या रसांचें पाकविधान॥करिती राममाता स
र्वज्ञ ॥ ऐक तयाचें लक्षण ॥ निजविवंचन अवधारीं ॥३१॥ पंक्ती बैसल्या भूचर ॥ जळचर यक्ष किन्नर ॥ सिद्ध चारण मुनीश्व
र ॥ सुरवर आदि करोनि ॥ ३२ ॥ खेचर भूचर जळचर ॥ दानव मानव विखारें ॥ राहिले होते समग्र ॥ श्रीरामचंद्रशेषपासीं
॥ ३३ ॥ ब्रह्मा आदि ईशान ॥ लोकपाळ सकळ जन ॥ श्रीरामशेषालागून ॥ प्रीति करोन राहिले ॥ ३४ ॥ निजप्रधानांसीं बि
भीषण ॥ सुग्रीवासहित वानरगण ॥ पंक्ती बैसविल्या सावधान ॥ मध्यें रघुनंदन शोभतु ॥ ३५ ॥ नभीं तारांगणाची पंक्ती ॥
मध्यें शोभे निशापति ॥ तेविं सुर खेचर पंक्ती ॥ मध्यें रघुपति शोभतु ॥३६॥ मध्यें श्रीराम केवळ ॥ आवरणपंक्ती लोकपाळ॥
स्वप्रकाशदीप प्रबळ ॥ प्रकाश बहळ चिज्ज्योती ॥३७॥ कौसल्येचें भाग्य गहन ॥ जिचा पुत्र रघुनंदन॥जेणें त्रैलोक्य पावन॥

१ आवडते. २ चंद्र. ३ आनंदे. ४ चोथा. ५ क्षीर. ६ भात. ७ सर्प. ८ चंद्र. ९ अनंत. १० पवित्र.

निजजीवन विश्वाचें ॥ ३८ ॥ ऐका कौसल्येची परी ॥ पारणाविधी श्रीरामचंद्रीं ॥ वाढीत कौसल्या सुंदरी ॥ निजनिर्धारीं परि
येसी ॥ ३९ ॥ चैतन्य जें अतिचोखटें ॥ समभावें सुवर्ण ताटें ॥ आनंदरसें पूर्ण वाटें ॥ अपूर्व कोठें असेना ॥४०॥ प्रथम शाखा
चिये परी ॥ वाढी कौसल्या सुंदरी ॥ पंक्ती बैसल्या एकसरी ॥ निजानेर्धारी निजयुक्ती ॥ ४१ ॥ एकी शाका त्या खंडिवा ॥
एकी केवळ खुडिवा ॥ एकी सदेठी तोडिवा ॥ एकी सोलींवा सुवासा ॥ ४२ ॥ एकी कडुवटें खणवाळी ॥ एकी अ
ति तिखट तोंडळी ॥ एक सलंब पैं सरळी ॥ एक घाटोळीं गडबडिती ॥ ४३ ॥ एकी हिरवीं करकरितें ॥ एकीं जारसीं
कचकचितें ॥ एकीं बहुबीजें बुचबुचितें ॥ एकीं हसहसितें कोरडीं ॥ ४४ ॥ एकीं अत्यंत आंबटें ॥ एकीं सबाह्य ति
खट ॥ एकीं सर्वांगीं कडुवटें ॥ एक तुरटें समसमितें ॥ ४५ ॥ एक वाढोनि जारटलीं ॥ एक मुरडी मुरकुठलीं ॥
एक सुपुष्पें सारटलीं ॥ एकीं तुटलीं अनुवांयें ॥ ४६ ॥ ऐशा फळवल्ली फळभारें ॥ केलें समरसें सांबारें ॥ अवघ्या
वाघारुवाघारें ॥ निज थाथरें श्रीरामें ॥ ४७ ॥ ऐशा नानापरीच्या शाका ॥ परंवडी केल्या रघुकुळटिळका ॥ एकेचि स्वादु जे
वितु देखा ॥ अतिनेटका जेवणारा ॥ ४८ ॥ एकी परिपाकें उतटलीं ॥ एक स्नेहदेंठीहून सुटलीं ॥ वनिताहातीहून निसटलीं ॥
स्वादा आली शिखरणी ॥४९॥ झाडीं पिकलीं देंठकेणें ॥ तरी आंबे आम्लपणें ॥ शेजे मुरलीं एकांतपणें ॥ नचाखतां घ्राणीं च
वि फांके ॥ ५० ॥ रूप दृष्टीतें बुझावी ॥ वासें घ्राणातें समजावी ॥ वाचा श्रवणें बाप ह्मणवी ॥ स्पर्शें निववी त्वचेतें ॥५१॥ रस
ना सेवितां रसमात्र ॥ गोडिया निववी अंतर ॥ सेवितां श्रीरामचरित्र ॥ सबाह्यांभ्यंतर सुखरूप ॥ ५२ ॥ येकलें एक च्यूतफ
ळ ॥ निववी इंद्रियें सकळ ॥ श्रीरामपंक्ती अच्युतफळ ॥ जग जें सकळ सुखरूप ॥ ५३ ॥ वैराग्यतापें तापलिया ॥ त्याची सं
ताप काचरिया ॥ अनुतापत्तैलें तळलिया ॥ चवी आलिया श्रीरामें ॥५४॥ एक भोजनीं अविचारितें ॥ सेविती निंदेचें रायतें॥
चवी चाखतां कुसमुसितें ॥ कपाळ हातें पीटीत ॥५५॥ नाकीं तोंडीं धूर उठी ॥ तळमळोनि कपाळ पिटी ॥ श्रीराम त्यातें नपा

१ प्रकार. २ तीक्ष्ण. ३ संबंध, अन्वय . ४ प्रकार.

हे दृष्टी ॥ परवडी खोटी भोजनाची ॥ ५६ ॥ लोणचीं वाढिन्नलीं अनेगें ॥ रंगलीं भक्तिप्रेमरंगें ॥ एक सलवण सर्वांगें ॥ स्वादु श्रीरंगें सेवावा ॥ ५७ ॥ अहं कडुवट कुहिरी ॥ मोहं लोणचीं रंगलीं खारीं ॥ वैराग्य भोकरें खारलीं खारीं ॥ त्याही माजारीं मुरले मिरघोंस ॥ ५८ ॥ स्वबोधवेलसिं आंवळे ॥ जेवितां चवी अति आगळे ॥ मुळीच्या गोडी गोडिया आले ॥ स्वयें सेविले श्रारामें ॥ ५९ ॥ त्रिगुणगुणाचें निजत्रिकुट ॥ निजनिर्गुणें भरिलें बोट ॥ मघमघीत अतिउद्भट ॥ अतिस्वादिष्ठ श्रीरामें ॥ ६० ॥ ऐसीं लोणचीं नेणों किती ॥ मुख्य स्मरण आलें नेणती ॥ तो स्वाद जाणे रघुपति ॥ वैसले पंक्ती ते धन्य ॥६१॥ सूक्ष्म सेवेच्या शेवया ॥ मोडू नेदितां सगळिया ॥ क्षीरसाकरेशीं आळलिया ॥ स्वयें सेविल्या श्रीरामें ॥ ६२ ॥ पोकळें वळवटी सरळीं ॥ एक वाटोळीं त्यांबोळीं ॥ सेवमाजि अवघीं आलीं ॥ ठाईं पावलीं श्रीरामा ॥ ६३ ॥ परम स्वादाची साखर ॥ पंचरस पंचधार ॥ घृत वाढलें सर्वसार ॥ स्वादें श्रीरामचंद्र डुल्लत ॥६४॥ अनुतापें सद्यस्तप्त ॥ निजसाराचें सारांश घृत ॥ अखंड धार स्वयें वाढित ॥ श्रीरघुनाथ निजभोक्ता ॥ ६५ ॥ शास्त्र पटिपाटें पापड ॥ नानायुक्ति अतितडफड ॥ जळजळेचे आले फोड ॥ तेणें कडकड मोडती ॥ ६६ ॥ यालागीं घातले मागें ॥ ते वोढोनि भजनमार्गें ॥ विरवोनियां सर्वांगें ॥ श्रीराम भोगें स्वादिष्ठ ॥६७॥ सीतृंपणा मांडणें ठाईं ॥ त्याची शुद्ध सांडाई ॥ श्रीरामठायां येतां पाहीं ॥ सांडि मांडि नाहीं सर्वथा ॥६८॥ स्वादा गुंतली कुरवडी ॥ स्वयें नुरवेची वापुडी ॥ शांतदांतीं केली कुडकुडी ॥ आली रोकडी राममुखा ॥ ६९ ॥ विषयलालसेचे लाडु ॥ विवेकें वाढिले फोडफोडुं ॥ तेणें पडिपाडें तिळव्या जोडू ॥ स्वाद गोडू श्रीरामें ॥ ७० ॥ वैराग्य कढें कढली कढी ॥ तीमाजि माया मुगवडी ॥ विरोनि आली स्वाद गाढी ॥ तिची गोडी राम जाणें ॥ ७१ ॥ त्यामाजिं जिरें मिरें कापुरा ॥ तेणें सुवास चढे अंबरा ॥ रस सेविती फरफरा ॥ श्रीरामचंद्राचेनि धर्में ॥ ७२ ॥ भजन भावाच्या इडुरिया ॥ क्षीरसागरीं क्षीर घारिया ॥ सबाह्य गोट गुळवरिया ॥ पूर्णपुरिया परिपूर्ण ॥ ७३ ॥ भजनभेदें सफेद फेणी ॥ प्रेम शर्करा भरली भरणी ॥ अमृतफळातें लाजवोनि ॥

१ (पाट. २ भेठ. ३ दुःचित. ४ लोभ.

वाढिले आयणीं आंबवडे ॥ ७४ ॥ नुमधि गोडियेची घडली ॥ तैसी खांडवी वाढली ॥ चंद्रबिंबींची काढिली ॥ घडी मांडिली मांडियाची ॥७५॥ मांडियाची नवल परी ॥ चतुर्वेद घडिया चारी ॥ कर्म कानवटी उत्तरीं ॥ श्रीरामचंद्रीं निजस्वादु ॥७६॥ विवेक मांडणी अतिसोज्वळ ॥ उभय भागीं निजतेजाळ ॥ तांदूळ वेळिले भावबळें ॥ अतिसोज्वळे अरुवार॥ ७७॥सोहं वोगराळे सनाथ ॥ अलिप्तपणें भरिला भात ॥ ठाईं वाढिला नफुटत ॥ श्रीरघुनाथ निजभोक्ता ॥७८॥ अन्नीं वरान्न श्रेष्ठता ॥ सबाह्य कोंडा झाडिला परता ॥ चढला मध्य नायकाच्या माथा ॥ प्रिय रघुनाथा यालागीं ॥७९॥सर्वस्वादाचें कारण ॥ स्वयें श्रीराम आपण ॥ यालागीं वरी वाढिलें लवण ॥ अपूर्ण तें पूर्ण श्रीराम करी ॥८०॥ श्रीरामपंक्ती रसपीयूष ॥ ज्यासि श्रद्धेची असे भूक ॥ ग्रासोग्रासीं चढतें सुख ॥ हे परवडी पेख त्यालागीं ॥८१॥ न्यून नाहीं श्रीरामपंक्ती ॥ जेवितां जेवितें चवी जाणती ॥ रुचलेपणें जाण वाढिती ॥ अतिसुमति कौसल्या ॥८२॥ राममाता सावधान ॥ जाणें तृपिताचें लक्षण ॥ सबाह्य निववीत संपूर्ण ॥ जीवा जीवन देतसे ॥८३॥ कौसल्या स्वयें खुणाविती ॥ चारी मुक्ति तेथें रावती ॥ जें जें ज्याचे मनोगतीं ॥ तें तें देती त्या ठाईं ॥८४॥ पहिले नवजणी वाढल्या ॥ चौघीजणी पूर्णकर्त्या ॥ जे पंक्ती श्रीराम भोक्ता ॥ अतृप्तता तेथें कैंची ॥८५॥ एवं तृप्तीचे ढेंकर ॥ देती स्वानंदें उद्गार ॥ स्वादें कोंदले जेवणार ॥ श्रीरामचंद्र निजपंक्ती ॥८६॥ कौसल्या सावधान वाढी ॥ सुरवर खेचर परवडी ॥ ब्राह्मणतृप्ति जाली गाढी ॥ धोत्रें बुडीं ढिलावती ॥८७॥ ऐसी सकळां आनंदतृप्ती ॥ जाली असे श्रीरामपंक्ती ॥ ज्यालागीं योजिलें रघुपति ॥ अभिनव कीर्ति सांगणें असे ॥८८॥ अतिप्रेमाचिये प्रीति ॥ हनुमा आवडता रघुपति ॥ त्याकारणें कौसल्ये हातीं ॥ पाकनिष्पत्ति करविली ॥८९॥ ताट विस्तारोनि परिकरें ॥ हनुमंतासि अतिआदरें ॥ बोलावोनि रघुवीरें ॥ मधुर उत्तरें अनुवादे ॥९०॥ हनुमंता सर्वज्ञा ॥ तुवां पूर्वी केली आज्ञा ॥ मारूनि विधिपारणा ॥ अपेक्षा मना शेषाची ॥९१॥ तेणें अन्वयें कौसल्या जननी ॥ पड्स पाकाची मांडणी ॥ संपादिली तुजलागूनि ॥ ताटें विस्तारोनी तिष्ठत ॥९२॥ तुझीं आह्मीं झडकरी ॥ सर्वे जनकजा सुंदरी ॥ भरत शत्रुघ्न आदरी ॥ प्रीति धोरी सौमित्रा ॥९३॥ सकळ बैसो

निसांगातें ॥ संपादूं पारणाविधीतें ॥ आज्ञापितां श्रीरघुनाथें ॥ येरु निश्चितें अतिकुशल ॥९४॥ आज्ञापितां रघुनाथ मा
थां वंदोनि वचनार्थ ॥ युक्तायुक्त नविचारीत ॥ बैसे त्वरित सांगातें ॥ ९५ ॥ राम सुरवरां वर ॥ नीच आपण वनचर ॥ ऐसा क
रितां विचार ॥ शेष सत्वर नये हाता ॥९६॥ सवें बैसावया सम्यक ॥ आणिक उपाय असे एक ॥ होतां अंकस्थ बाळक ॥ श्री
रामशेष तें लाभे ॥९७॥ श्रीराम कृपाळु जननी ॥ भक्तीं प्रीति बाळाहूनि ॥ भक्तापरीं रघुनंदनीं ॥ नाहीं त्रिभुवनीं आवडतें ॥
॥९८॥ ऐसें जाणोनि निश्चित ॥ सवें बैसला हनुमंत ॥ श्रीराम सकळां वेगु ह्मणत ॥ घ्यावया निश्चित प्राणाहुति ॥९९॥ सुरनग
दि खेचर ॥ सिद्ध चारण मुनीश्वर ॥ नाग यक्ष पैं किन्नर ॥ घ्याहो समग्र प्राणाहुती ॥१००॥ दानव मानव समग्र ॥ वसिष्ठादि
ऋषीश्वर ॥ सुग्रीवादि वानरभार ॥ राक्षसभार बिभीषणादि ॥१॥ आज्ञापितां रघुनंदन ॥ रामनामें गडगजन ॥ सकळीं
जयजयकार करोन ॥ आपोपणें घेतलीं ॥२॥ अतिप्रीति रामराणा ॥ कवल उचलोनि जाणा ॥ देता जाला वायुनंदना ॥ ये
रु चरणा लागला ॥३॥ स्वामी कृपाळु रघुपति ॥ भक्तप्रीति तुझ्या चित्तीं ॥ ग्रास घालिसी मुखाप्रति ॥ निजस्फूर्ति विसरोनि
॥४॥ परंतु एक विज्ञापन ॥ कृपापूर्वक रघुनंदन ॥ स्वामी परिसावें आपण ॥ तरी मी वचन बोलेन ॥५॥ ह्मणोनि चरणीं ठेवि
ला माथा ॥ तेणें संतोष रघुनाथा ॥ स्वयें आज्ञापी हनुमंता ॥ आवडे चित्ता तें सांग ॥६॥ ऐकोनियां तें वचन ॥ हनुमा जाला
सुखैकघन ॥ विनविला रघुनंदन ॥ आधीं आपण ग्रास घेणें ॥ ७ ॥ सर्वांचे घेईल लक्ष्मण ॥ पाठीं भरत शत्रुघ्न ॥ जनकनंदि
नी ग्रास घेऊन ॥ अधिकार पूर्ण मग माझा ॥ ८ ॥ ऐसें विनवितां हनुमंता ॥ जालें आश्चर्य रघुनाथा ॥ हनुमा नाटो
पे सर्वथा ॥ विचार आतां काय करूं ॥ ९ ॥ ग्रास न घेतां आपण ॥ हनुमा सर्वथा नघे जाण ॥ शेष दुसरिया ग्रासें क
रून ॥ घेऊं छळून हनुम्याचें ॥ ११० ॥ ऐसा करोनि निर्धार ॥ ग्रास घेत रघुवीर ॥ विनविली सीता सौमित्र ॥ घेई सत्वर
कवळातें ॥११॥ श्रीरामाचे अनुमतें ॥ सीतेनें घेतलें कवळातें ॥ सौमित्रही प्रेम वहातें ॥ घेत कवळातें मर्यादा ॥ १२ ॥ भरत
शत्रुघ्न दोघेजण ॥ तिहीं कवळ घेतां पूर्ण ॥ हनुमा विनवी रघुनंदन ॥ ग्रास आपण सवें घ्यावा ॥१३॥ ऐसें सांगतां रामासी ॥

हनुमा लागोनि चरणासी ॥ श्रीरामासहित सकळांसी ॥ पुसे भोजनासी पैं आज्ञा ॥ १४ ॥ निरोप आहे जी आह्मासी ॥ क्षोभ
नयावा कोणासी ॥ कृपा असेल मानसीं ॥ तरी वेगेंसीं आज्ञापिजे ॥ १५ ॥ ऐकोनि हनुम्याचें वचन ॥ हांसिन्नले सकळ जन ॥
रामें देतां आज्ञापन ॥ विषाद कोण मानील ॥१६॥ श्रीरामआज्ञाउल्लंघन ॥ करी ऐसा पापी आहे कोण ॥ त्यासी जाण पां अ
धःपतन ॥ नरक दारुण पैं होती ॥१७॥ सवें सांगे रघुनंदन ॥ स्यां देतां आज्ञापन ॥ विषाद मानूं शके कोण ॥ग्रास आपण स
वें घ्यावा ॥ १८ ॥ सकळ तुजलागीं तटस्थ ॥ बैसले असती वाट पाहत ॥ विलंब नकरावा निश्चित ॥ घ्यावे त्वरित कवळातें ॥
॥१९॥ आज्ञापितां रघुनंदन ॥ येरें घालोनि लोटांगण ॥ ताट उचलोनियां जाण ॥ केलें उड्डाण आकाशीं ॥१२०॥ देखोनि त
याचें लाघव॥स्वयें हांसतसे राघव॥कैसा साधिला अभिप्राव ॥ धन्य गौरव हनुम्याचें ॥२१॥ आह्मीं ठकवोनि घेवों पाहों शेष ॥
तंव येणेंचि ठकविलें आह्मांस॥ऐसें विचारोनि राघवेश॥हनुमंतास पुसतु ॥२२॥ काय केलें वायुनंदना॥तीक्ष्ण बुद्धि विचक्षणा ॥
तुझ्या शेषालागीं जाणा॥आह्मीं आपणा संगातें बैसलों॥२३॥तंव त्वां विंदान साधिलें॥सकळ आमावलें मांडिलें ॥अवघें ताट उच
लोनियां नेलें ॥ वेडाविलें आह्मांसी ॥ २४ ॥ ऐसें पुसतां रामरावो ॥ येरु हांसोनि लवलाहो ॥ लोटांगण घालोनि पहाहो॥स्व
यमेव विनवित ॥२५॥ एक स्वामी रघुनंदना ॥ तूं कृपाळु दीनजना ॥ तुझ्या शेषालागीं जाणा ॥ भक्तजना अतिप्रीति ॥२६॥
नानाव्रतें यज्ञदान ॥ पुरश्चरणें अतिकठिण ॥ तुझ्या प्रसादा लागून ॥ भक्तजन करिताती ॥२७॥ योग याग पैं दारुण ॥पर्वत
पात करितां पूर्ण ॥ तुझा प्रसाद नये जाण ॥ तो मजलागून पावला ॥२८॥ ऐसें उफराटें घडे केंवि ॥जें भक्तशेष श्रीराम सेवी ॥
ऐसें नसानावें गोसावी॥ मिठी सुटावी कीं भक्ताची ॥२९॥ निजभक्ताचें निजशेष॥स्वयें सेवी रघुकुळटिळक॥तें विपरीत जालें दे
ख ॥ ऐसें निःशेष घडेना ॥१३०॥ चंद्र निजकळा विसरोन ॥ चंद्रामृतालागीं पूर्ण ॥ चकोराचे परी जाण ॥ साकांक्षण अमृ
ता ॥३१॥ सूर्य निजतेजा भुलला ॥ प्रकाशातें शोधूं गेला ॥ दरादरकूटीं रिघाला ॥ कोठडिया लपाला अंधारीं ॥ ३२ ॥ महा
सिंधु तृषित जाहला ॥ क्षुद्र नदीये मागों गेला ॥ तैसि भक्तशेषालागीं वहिला ॥ राम भुकेला काय सांगों ॥३३॥ ह्मणोनि मांडि

ल्या मर्कटचेष्टा ॥ घांस घेतसे घटघटां ॥ मिटक्या देतसे मटमटां ॥ सुरश्रेष्ठा विटावोनि ॥३४॥ वांकुल्या दावी सौमित्रासी ॥
भरता देखोनि खाजवी कुसी ॥ डोळे घुलकावी सीतेसी ॥ शत्रुघ्नासी दावी अंगुष्ठ ॥ ३५ ॥ देखोनियां बिभीषणा ॥ कावा खा
जवितु जाणा ॥ अंगद सुग्रीवा दोघांजणा ॥ पुच्छें करोनि जाणा हेळसी ॥ ३६ ॥ शेषें मानला वानर ॥ दृष्टि नाणी सुरासुर ॥
दावित मर्कटविचार ॥ आपपर नाठवे ॥ ३७ ॥ प्रेम नसरे माकडा ॥ लोळतसे गडबडां ॥ पुच्छ नाचवी रामापुढां ॥ वसिष्ठा
पुढां कोलांटे ॥ ३८ ॥ देखोनि हनुम्याचे विकार ॥ वसिष्ठादि ऋषीश्वर ॥ ब्रह्मादिक पैं सुरवर ॥ श्रीरघुवीर हांसतु ॥ ३९ ॥ सौ
मित्र भरत शत्रुघ्न ॥ हांसतसे सीता तें देखोन ॥ वसिष्ठादि ऋषिगण ॥ सिद्ध चारण हांसती ॥ १४० ॥ ब्रह्मादि सुरपंक्ती ॥ बि
भीषण लंकापति ॥ सुग्रीवादि सकळ जुत्पती ॥ हांसताती विस्मयें ॥ ४१ ॥ ऐसा करितां गदारोळ ॥ श्रीरामपंक्ती सकळ ॥
तृप्ति पावले बहळ ॥ आनंद कल्लोळ श्रीरामें ॥ ४२ ॥ सकळिकांसी जाली तृप्ती ॥ श्रीरामपंक्ती विश्रांती ॥ हनुम्याचे प्रत्युप
कारार्थी ॥ कांहीं युक्ति स्फुरेना ॥४३॥ आतां एक विचार ॥ प्रार्थूनि हनुमा वीर ॥ काय अपेक्षीत तुझें अंतर ॥ तो वर मागावा
॥४४॥ त्रैलोक्या दुर्धर पाहीं ॥ मागतां आटक जें कांहीं ॥ तें तें देईन सर्वही ॥ माग लवलाहीं मारुती ॥४५॥ हनुम्याचे भज
नें भुलला ॥ राम वरा उदित जाला ॥ कृपेचा मेघ वोळला ॥ भाग्यें आथिला हनुमंत ॥४६॥ चातकाचे आळवणा साठीं ॥ जग
तीतळीं पहा होय वृष्टी ॥ स्वसुकाळें कोंदे सृष्टी ॥ क्षुधा उठाउठीं पैं निरसे ॥ ४७ ॥ तेंवि मारुतीचेनि भजनें ॥ कृपा वोळोनि र
घुनंदनें ॥ जग निववी वरदानें ॥ हीन जन उद्धरती ॥ ४८ ॥ देखोनि वत्साचे क्षुधेतें ॥ धेनु दुभे घरा पुरतें ॥ तेंवि हनुम्याचे वर
दार्थें ॥ निववी जगातें श्रीराम ॥४९॥ ऐसा अपूर्व प्रस्तावो ॥ कृपा वोळोनि रामरावो ॥ पुढिल प्रसंगीं वदेल पहाहो ॥ अभिनव
भाव तेथींचा ॥ १५० ॥ एका जनार्दना शरण ॥ कृपा वोळला रघुनंदन ॥ हनुमंतासीं वरदान ॥ स्वयें आपण देतसे ॥५१॥ तें ॥ ४ ॥
वदावया वरदान ॥ श्रोते साधु संत सज्जन ॥ कृपापूर्वक पुसे दान ॥ प्रीति करोन मज द्यावें ॥ १५२ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामाय
णेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांश्रीरामशेषहनुमत्प्राप्तिनिरूपणंनामअष्टाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १५२ ॥

॥श्रीमद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ धन्य हनुम्याचा भावार्थ ॥ धन्य हनुम्याचा पुरुषार्थ ॥ धन्य हनुम्याचा सिद्धार्थ॥जेणें रघुनाथ बोळला ॥ १ ॥ नमागतांही निश्चयेसीं ॥ माग ह्मणे आवडीसीं ॥ निजदासीं कृपा ऐसी ॥ हर्षे त्यासीं मागणें ॥ २ ॥ ॥ श्लोक ॥ प्रसन्नोहिहनूमंतमुवाचरघुनंदनः ॥ वरंवृणीष्वचाद्यत्वंमहत्कार्यंकृतंत्वया ॥ १ ॥ ॥ टीका ॥ तुझियामहत्कार्याची कथा ॥ वाचे नबोलवे सर्वथा ॥ तुझा ऋणी मी हनुमंता ॥ जाण तत्वतां निश्चयें ॥३॥ काय अपेक्षी तुझें चित्त॥जें दुःप्राप्य त्रैलोक्यांत॥ तें तें मागावें निश्चित ॥ कृपा रघुनाथ बोळला ॥४ ॥ ॥ श्लोक ॥ एवमुक्तोब्रवीद्रामंहर्षपर्याकुलेक्षणः ॥ यावद्रामकथादेवपृथिव्यांविचरिष्यति ॥२॥ तावदेवमयिप्राणास्तिष्ठंतुवरदोसिमे ॥ यावद्रामकथालोकेचंद्रसूर्योग्रहादयः ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ देखोनि कृपेचा उत्कर्ष ॥ हनुमा जाला हर्षमानस ॥ प्रेमाश्रु चालिले नेत्रास॥ कंप गात्रास पैं आला ॥ ५ ॥ अंगीं रोमांच बाष्प कंठासीं॥ स्वेद चालिला सर्वांगासीं ॥ लोटांगण अतिप्रीतीसीं ॥ मिठी चरणासीं घातली ॥ ६ ॥ प्रेमा जिरवोनियां पोटीं ॥ गद्गद बोले वाग्पुटीं ॥ स्वामी बोललेति कृपादृष्टि ॥ सभाग्य सृष्टीं मी एक ॥ ७ ॥ कृपा बोळली रघुनाथा ॥ तरी ऐसें करावें स्वामिनाथा ॥ जंव पृथ्वीवरी रामकथा ॥ तंववरी असावे तत्वतां प्राण माझे ॥८॥ जेथें जेथें रामकथन ॥ तेथें तेथें मस्तकांजली पूर्ण ॥ असावें माझें अधिष्ठान ॥ हेंचि वरदान मज द्यावें ॥९॥ जिणयांचें फळ तत्वतां ॥ नित्य श्रवणीं रामकथा ॥ वाचेसि रामगुण वर्णितां ॥ उसंतें चित्त नसावी ॥ १० ॥ ऐसी नामाची काय प्रीति ॥ स्वामी ऐकावें तदर्थी ॥ तुझ्या नामाची निजख्याती ॥ यथा निगुतीं सांगेन ॥ ११ ॥ ॥ श्लोक ॥ आकृष्टिःकृतचेतसांसुमहतामुच्चाटणंचांहसामाचांडालममूकमात्रसुलभोवश्यश्रमोक्षश्रियः ॥ नोदीक्षांनचदक्षिणांनचपुरश्चर्यामनागीष्यतेमंत्रोयंरसनास्पृगेवफलतिश्रीरामनामात्मकः ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ वैरी उच्चाटावया पूर्ण ॥ लोभें करिती अभिचारण ॥ तें उच्चाटण गौण जाण ॥ ऐक लक्षण तयाचें ॥ १२ ॥ सांग जालें कर्माचरण ॥ तरी एका शत्रूचें होय हनन ॥ तरी वैर नखंडे जाण ॥ आणिक पूर्ण उठती शत्रु ॥ १३ ॥ काम क्रोधादि वैरी क्रूर ॥ त्या

१ कृपयुक्त छाया. २ घाम. ३ गाजिताचें. ४ विश्रांती. ५ संपूर्ण.

पून ठेले अंतर ॥ ते क्षणोक्षणा करिती मार ॥ योनि अघोर भोगविती ॥ १४ ॥ विषयलोभें करोनि पूर्ण ॥ जे करि
ती दुराचरण ॥ त्यां भोगविती अधःपतन ॥ बांधोनि जाण श्रीरामा ॥ १५ ॥ जें त्या विषयाचरणारहित ॥ तें पापाचें
खाणोनि खत ॥ कामक्रोधांचा निजघात ॥ करी निश्चित नाम तुझें ॥ १६ ॥ ह्मणसी पाहिजे अधिकार ॥ ऐक तयाचा
विचार ॥ नलगे शास्त्राचा संभार ॥ श्रुति उपचार पैं नलगे ॥ १७ ॥ नलगे काव्य नाटक विर्पत्ति ॥ पुरश्चरणाची कायसी
स्थिति ॥ तीर्थांची कायसी गति ॥ योगवृत्ति जे नव्हे ॥ १८ ॥ त्या कल्मषाचा महाकंदु ॥ खाणावया अतिअगाधु ॥
द्विअक्षर मंत्र प्रसिद्धु ॥ द्वैप द्वंद्व दाहक ॥१९॥ राम ऐसें वर्णद्वय ॥ रसनेसिं स्पर्श होतां पाहें ॥ मुक्ति वोळंगति स्वयें॥दास्यत्वें
सीं ये तलतां ॥२०॥ नलगे दीक्षा नलगे दान ॥ योग याग पुरश्चरण ॥ मंत्र तंत्र तीर्थाटण ॥ व्रतादि जाण कांहीं नलगे ॥२१॥
रामनामाक्षरद्वयासीं ॥ भेटी होतांचि रसनेसीं ॥ जाळोनि कल्मषाच्या राशी ॥ मोक्षश्रियेसीं वरी स्वयें ॥२२॥ तुझ्या नामाचें
महिमान ॥ सांगितलें अत्यंत गौण ॥ त्याहूनि रामनाम महिमान ॥ सांगतां वचन सरेना ॥२३॥ तथापि कांहीं संकेताकारें ॥
नाममहिमा प्रेमभरें ॥ सांगेन तेथें रघुवीरें ॥ अत्यादरें कृपा करणें ॥२४॥ तेचि विषयींचा श्लोकार्थ॥स्वामी परिसा सावचित्त ॥
नाममहिमा अत्यद्भुत ॥ श्रोते परिसोत अत्यादरें ॥ २५ ॥ ॥ श्लोक ॥ वेपंतेदुरितानिमोहमहिमासंमोहमालंबतेसातंकंनख
रंजनंकलयतिश्रीचित्रगुप्तःकृती ॥ स्वानंदंमधुपर्कसंभृतिविधौवध्याकरोह्युद्यमंवक्तुंनाम्नितवेश्वराभिलापितेब्रूमःकिमन्यत्परं
॥ ५ ॥ ॥ टीका ॥ तुझिया नामाची आवडी ॥ जीवीं उपजतां रोकडी ॥ कोण कोणा पडे सांकडी ॥ ऐक निर्वडी श्रीरामा
॥२६॥तुझें नामोच्चारीं आदर॥ऐक तयाचा वडिवार॥महापातकांचा संभार॥कांपे थरथर निजधाकें ॥२७॥ वाचे उच्चारावया तुझें
नाम॥जीवीं धरिलें असे प्रेम॥क्षणें आमुचें करील भस्म॥भय दुर्गम नामाचें॥२८॥नाम उच्चारिलें नाहीं येणें ॥ तंव एकस्थळ टाको
नि जाणें॥अन्यथा नुरिजे जीवें प्राणें॥निश्चय करणें महापापीं ॥२९॥ जेणें भ्रमें उपजे पातक॥तो भ्रमाचि भ्रमातें पाव देख ॥नामो

१ समुदाय. २ ज्ञान. ३ दोषांचा. ४ प्राप्त होती. ५ स्फुरत. ६ संकट. ७ सपूर्णता, स्थिति. ८ अत्यंत

च्चारीं आवडी चोख॥करी निःशेख निर्मोह॥३०॥पाप लिहिते चित्र विचित्र॥त्यासीं अलोट पडो विचार॥हाकरूं पाहे नामोच्चार॥पा
पाचार केवि लिहों॥३१॥ह्मणोनि खुंटलें लेखन॥लेखनी सर्वथा नचाले जाण॥वर्णाक्षर उच्चारण॥निश्चयें पूर्ण नाठवे ॥३२॥ असो या
क्षुद्राची गति ॥ मुख्य ब्रह्मा लोकपति ॥ त्यासिंही पडे विचार चित्तीं॥दूतांप्रति करी आज्ञा ॥३३॥ आनंदमय होवोनि पूर्ण॥दूतां
आज्ञापी चतुरानन ॥ पेल करूं पाहे नामस्मरण ॥ पूजाविधान सिद्ध करा ॥ ३४ ॥ विधिपूर्वक अभिषेक ॥ मधुपर्क विधिपूजा
देख ॥ करोनि पावावया ब्रह्मलोक ॥ चतुर्मुख तिष्ठत ॥ ३५ ॥ नामोच्चारीं आवडी धरितां ॥ ऐसी पदवी रघुनाथा ॥ तें सर्वदां
नाम जपतां ॥ कोण अर्था नपाविजे ॥३६॥ यालागीं स्वामी रघुपति ॥ जेथें जेथें तुझी नामकीर्ति ॥ अनिमिष्यें असेल होती ॥
तेथें मारुतीनें असावें ॥३७॥ जेथें श्रीरामसंकीर्तन ॥ तेथें म्यां मस्तकांजलि संपूर्ण ॥ तिष्ठत असावें अनवच्छिन्न ॥ हें वरदान
मज द्यावें ॥३८॥ श्रवणीं श्रवणाची आवडी ॥ वाचेसिं हेचि नित्य गोडी ॥ नाम गर्जतां अतिप्रौढी ॥ उद्धरी कोडी पतितांच्या
॥३९॥ तुझ्या निजनामें करून ॥ महापापाचें करोनि कंदन ॥ प्रायश्चित्ता वोळवण ॥ जगउद्धरण श्रीरामें ॥ ४० ॥ केवळ नव्हे
माझी अवस्था ॥ ज्यासिं नामीं आवड चित्ता ॥ त्याचेनि जगासिं पावनता ॥ नित्यमुक्तता श्रीरामें ॥ ४१ ॥ माझें मागणें हेंचि
परम ॥ उत्तम मध्यमादि अधम ॥ सकळीं स्मरावा श्रीराम ॥ मरणजन्मछेदक ॥ ४२ ॥ वेदशास्त्रीं अधिकारता ॥ ज्यासिं ना
हीं तत्वतां ॥ त्यासिं नाम द्यावें रघुनाथा ॥ उद्धारता श्रीरामें ॥ ४३ ॥ स्त्री शूद्रादि केवळ ॥ नीचयोनीचे चांडाळ ॥ महापतित
अमंगळ ॥ नामें सकळ उद्धरावे ॥४४॥ जे एकवार जपती नाम ॥ ते करावे नित्य निष्काम ॥ जे नाम ऐकती सप्रेम॥सर्वोत्तम क
रावे ते ॥४५॥ श्रोत्या वक्त्यातें देखोन ॥ संतोष पावे ज्यांचें मन ॥ त्यांहीं पावावें कल्याण ॥ रघुनंदन निजकृपा ॥ ४६ ॥ ना
मधारकातें निर्भर्त्सिती ॥ द्वेषिती त्रासिती उपहासती ॥ नानाअपवाद घालिती ॥ उपद्रविती दुष्टत्वें ॥४७॥ त्यांची जावोनि दु
ष्टवृत्ति ॥ शुद्ध निर्विकल्प स्थिति ॥ पावोनियां निश्चिती ॥ श्रीरघुपति उद्धरावे ॥ ४८ ॥ विकल्पाचा विकल्प तोडीं ॥ अधमा

१ ब्रह्मा. २ आवड. ३ सतत. ४ त्याग, विसर्जन.

चें दौरात्म्य मोडीं ॥ संदेहाचा संदेह फेडीं ॥ निजप्रौढी श्रीरामा ॥४९॥ सकळ जन स्वानंदमग्न ॥ सकळ संकल्प निरसोन ॥ नामें करावे सुखसंपन्न ॥ हेंचि वरदान मज द्यावें ॥५०॥ ॥श्लोक॥ सर्वेपिसुखिनःसंतुसर्वेसंतुनिरामयाः ॥ सर्वेभद्राणिपश्यंतु माकश्चिद्दुःखमाप्नुयात् ॥६॥ ॥टीका॥ जे जपहीन तपहीन ॥ व्रतपुरश्चरण दानविहीन ॥ योग याग तीर्थाटन ॥कांहीं साधन जाणतीना ॥५१॥ सत्संगाचें नेणती सुख ॥ वैराग्याचा गंध निःशेख ॥ श्रवणाचें न देखती मुख॥ते सकळिक उद्धरावे ॥५२॥ संसाररोग अतिदुर्धर ॥ पापभोगाची यातना क्रूर ॥ पीडिजेती जीवमात्र ॥ भोगिती अघोर नीच योनी ॥ ५३ ॥ त्यांसि रामनामस्मार ॥ देखोनि उपचारावें सत्वर ॥ मोडोनि भवरोगाचा थार ॥ नित्य अक्षरें करावें ॥५४॥ निरसोनियां द्वैतद्वंद्व ॥ करावे निर्विकल्प शुद्ध ॥ भोगावया परमानंद ॥सदानंद श्रीरामें ॥५५॥ विश्व अवघें सुखसंपन्न ॥ सदा असावें स्वानंदमग्न ॥ हेंचि द्यावें वरदान ॥ ह्मणोनि लोटांगण घातलें ॥५६॥ ऐकोनि हनुम्याचें वरदान ॥ सकळ जाले आनंदमग्न ॥ हनुमेनें संदेह फेडिला पूर्ण ॥ दीन जन उद्धरिले ॥५७॥ श्रीरामाची प्रसन्नता ॥ हनुमंतीं वाणली तत्वतां ॥ विश्व उद्धरिलें सर्वथा ॥ श्रीरघुनाथाचेनि धर्मे ॥५८॥ ह्मणोनियां देव दानव ॥ यक्ष किन्नर गंधर्व ॥ सिद्ध चारणादि सर्व॥ पन्नग मानवादि करोनि॥५९॥खेचर भूचर जलचर ॥ बिभीषणादि निशाचर ॥ नामें गर्जती वानर ॥ जयजयकार प्रवर्तला ॥६०॥तुझेनि नामें साचार॥स्यां उद्धरावें चराचर ॥ हनुमेनें मागतां ऐसा वर ॥ पूर्ण चराचर सुखमय॥६१॥बहुकाळ प्राण वांचणें॥स्यां मागितलें याचि कारणें ॥ऐसें मागतां वायुनंदनें ॥ श्रीरघुनंदनें अंगिकारिलें॥६२॥जग उद्धरावया साचें ॥ अचाट मागणें हनुमंताचें ॥ अचाट देणें श्रीरामाचें ॥प्रेम भक्ताचें गहन ॥६३॥ हनुम्याच्या प्रेमावेशीं ॥ राम बोलला प्रीतीसीं ॥ स्वयें देतां वरदानासी ॥ कृपा मानसीं अनिवार ॥ ६४ ॥ ॥ श्लोक ॥ ततस्तुराघवःप्रीतःपरिष्वज्यांजनीसुतं ॥ एवंभवतुभद्रंतेयावद्रामिर्धरिष्यति ॥ ७ ॥ पर्वताश्चसमुद्राश्चतावदायुरवाप्नुहि ॥ मैथिल्यपितदाचैवप्रददौवरमुत्तमं ॥ ८ ॥ उपस्थास्यंतिभोगास्त्वांस्वयमेवजिताहरे ॥ देवदानवगंधर्वास्तथैवाप्सरसां

१ पाप, दुर्बुद्धि. २ सत्वर. ३ मुक्त, नमस्कार. ४ [illegible]

गणाः ॥९॥ यत्रतिष्ठसितत्रैवसेविष्यंतितथामरं ॥ एवमस्त्वितिचोक्त्वावैप्रययौसाश्रुलोचनः ॥ १० ॥ ॥टीका ॥ चित्तस्नेहाच्या निजावेशीं ॥ राम बोलला वरदेसीं ॥ आलिंगोनि अतिप्रीतीसीं ॥ काय त्यासीं बोलतु ॥६५॥ कुरवाळोनि अमृतहस्तीं ॥ प्रेमाचिया अतिप्रीति ॥ बोलतसे रघुपति ॥ ऐक मारुती सावध ॥६६॥ तुवां मागितलें वरदान ॥ तेथें तुझें नाहीं कारण ॥ विश्वोद्धारा कळवळोन ॥ वरद संपूर्ण मागितलें ॥६७॥ हें माझें अवतारकार्य जाणा ॥ तुवां संपादिलें वायुनंदना ॥ कळवळोनि दीन जना ॥ विश्वोद्धारणा तुवां केलें ॥ ६८ ॥ जैसें मागितलें वरदासीं ॥ त्याहूनि विशेष पावसी ॥ वर देवोनि हनुम्यासीं ॥ कर मस्तकासीं ठेविला ॥ ६९ ॥ तुझेनि नामें काळ कांपे ॥ काम क्रोध उभाचि करपे ॥ तुझिया नामाचेनि दर्पें ॥ द्वंद्व निष्पापें स्वयें होती ॥७०॥ काळ काम भवभ्रम ॥ तुझेनि नामें होय भस्म ॥ प्राणी होवोनि निष्काम॥ विश्रामधामें पावती ॥७१॥ तुझेनि सनाथ रामकथा ॥ तुझेनि सनाथ अवतारता ॥ तुझेनि श्रीराम सर्वथा ॥ जाण तत्वतां मारुती ॥ ७२ ॥ तुझेनि विख्यात माझें नाम ॥ तुझेनि विख्यात माझें कर्म ॥ तुझेनि सरतां श्रीराम ॥ विश्रामधाम जगाचें ॥७३॥ अहिरावणें धरोनि नेलें ॥ दोघां बंधूंसीं विटंबिलें ॥ शिरच्छेदासिं उभें केलें ॥ सामर्थ्य हरिलें आमुचें ॥७४॥ आज्ञा करोनि कृपणें ॥ ह्मणे तुमचा वळिया कोण ॥ वेगीं करा त्याचें स्मरण ॥ शिरःपतन जाण करावया ॥७५॥ स्मरण करितांचि मारुती॥तुझी उडी आली अवचितीं ॥ येवोनि केली बंधमुक्ती ॥ केली शांति निशाचरां ॥७६॥ मज सोडवोनि रघुनाथा ॥ निर्दाटोनियां राक्षसनाथा ॥ सपरिवारें लंकानाथा ॥ शरणागता स्थापिलें ॥७७॥ सोडवोनि सीता सुंदरी ॥ विकल्प निरसोनि निर्धारीं ॥ दिव्यीं उतरोनि झडकरीं ॥ प्रीति थोरी भेटविली ॥७८॥ अयोध्ये आणोनि वेगेसीं ॥ भेटवोनियां भरतासीं ॥ अभिषेकोनि आह्मांसीं ॥ रामचरितासीं संपविलें ॥७९॥ तेथें कायसें माझें वरद ॥ तुझा प्रताप अति अगाध ॥ भक्तप्रताप निजबोध ॥ परमानंद जगासीं ॥ ८० ॥ तुझेनि सनाथ रामकथा ॥ तुझेनि श्रवणें उद्धरे श्रोता॥तुझेनि संगें नाम पढतां ॥ उद्धरे वक्ता तात्काळ ॥८१॥ श्रोतयां वक्तयाची

१ प्रसन्न. २ सुखदुःखादि द्वयें. ३ स्वच्छ. ४ श्रेष्ठ. ५ हीन. ६ संहारून.

कथा ॥ तुझेनि भजनीं आदर धरितां ॥ निष्काम होवोनि तत्वतां ॥ नित्यमुक्तता तो पावे ॥८२॥ जंव पृथ्वी वाते सकळ भूतें ॥ जीवन जीववी जगातें ॥ वायु चाळवी विश्वातें ॥ चंद्रार्क असती निश्चित गगनीं॥८३॥सुस्थिरु वैसका कुळाचळी ॥ तंववरी तुझें आयुष्य गोळांगुळी ॥ चिरंजीवियांमाजि आगळा ॥प्रताप सोज्वळा पैं तुझा॥८४॥त्रुटि लव निमिष्य पळ॥घटका मुहूर्त काळें काळ ॥ श्रीरामभजन अचंचळ ॥ लोक सकळ उद्धरती ॥८५॥ तुझेनि स्मरणें मारुती ॥ भयाभीता प्रतापशक्ती॥अविरक्तासि विरक्ती ॥ होय निश्चिती सर्वथा ॥ ८६ ॥ संदेहपणाचा संदेह ॥ तुझेनि होय निःसंदेह ॥ विकल्प निर्विकल्प भाव ॥ नामनिर्वाह करी तुझा ॥८७॥ कुतर्क्यांचे कुतर्क मारुती ॥ तुझेनि नामें भस्म होती ॥ शठ कपटियांच्या वृत्ति॥निष्कपट होती तुझेनि॥८८॥ नास्तिकांचे शून्यवाद ॥ दांभिकाचे दंभभेद ॥ तुझेनि नामें निर्द्वंद्व ॥ महाबाध पावती ॥८९॥ काम क्रोध लोभादिक ॥ महापिशाच दुर्जय देख ॥ तुझेनि नामें एकाएक॥भस्म निःशेष पैं होती ॥९०॥ इतर पिशाचाच्या कोण कथा॥भस्म होती क्षणार्धता ॥ तुझेनि नामें वायुसुता ॥ निर्मुक्तता जगासीं ॥९१॥ वरद वदतां रघुनाथा॥येरें चरणीं ठेविला माथा॥स्यां प्रार्थिलें कोण्या अर्था ॥ कोण कथा येथें जाली ॥९२ ॥ तुझेनि नामें रघुपति ॥ चराचरा व्हावि मुक्ति ॥ ऐसें मागतां स्वामीप्रती ॥ जाली वरदोक्ती विपरीत ॥९३॥ सांडोनि स्वामीचें नाम ॥ आड घालणें प्लवंगमें ॥ ऐसा नव्हे भजनधर्म ॥ लोकहीं विषम मानिती ॥९४॥ ऐसें न करावें स्वामिनाथा ॥ ह्मणोनि लोटांगण घालितां ॥ तंव हास्यवदनें तत्वतां ॥ जाला वदता श्रीराम ॥ ९५ ॥ श्रीराम आणि हनुमा जाण ॥ स्वरूप एक नामें भिन्न ॥ भेद नाहीं अणुप्रमाण ॥ ऐक विवंचन सांगेन ।९६॥ विचारितां वस्तुविचारें ॥ मज रूप नाहीं निर्धारें ॥ नाम तेथें कोठें सरे ॥ भ्रमें मोहिरें नामरूप ॥९७॥ ऐसिया नामरूपातीतासीं ॥ भक्तीं आणोनियां रूपासीं॥ स्वामित्व देवोनि प्रीतीसीं ॥ वैकुंठवासी मज केलें ॥ ९८ ॥ लक्ष्मी ऐसी अनुचरी ॥ कौस्तुभादि अलंकार ॥ भक्तीं देवोनि अपार ॥ राज्यधर मज केलें ॥ ९९ ॥ हृषीकेशादिक नांवें ॥ भक्तीं अर्पिलीं निजगौरवें ॥ नामें विश्व उद्धरावें ॥ हेंही करवें निजभ

१ पर्वत. २ वानर. ३ श्रेष्ठ ४ सुपर्दु... ५ वानर. ६ देव. ७ सवक.

क्तीं ॥१००॥ असो इतरभक्तांची हे कथा ॥ पूर्वीं मज रघुनाथा ॥ सर्वथा कोणी जाणत नव्हता ॥ वनीं फिरतां अनाथत्वें ॥१॥ सीतावियोगें दुःखातुर ॥ दोघे बंधु जैसे किंकर ॥ जालों होतों वनचर ॥ नेदी आधार पैं कोणी ॥ २ ॥ तुवां भेटोनि कपिनाथा॥ सुग्रीव सखा मज रघुनाथा ॥ तुवां करोनि दिला तत्वतां ॥ वाळि घाता करविलें ॥३॥ निर्दाळोनि राक्षसमांदी ॥ तुवां आणिली सीताशुद्धी ॥ महापापाणीं जलनिधी ॥ निमिष्यामधीं बांधिला ॥४॥ विश्वेश्वरासि भेटोनि ॥ निमिष्यार्धें लिंग आणोनि ॥ सेतुबंधमाहात्म्य गहनीं ॥ जगदोद्धारण तुझेनि॥५॥विध्वंसोनि लंकाभवन॥सकळ सैन्य प्रधान ॥ निवटिलों दशानन ॥ अर्धक्षण नलागतां ॥६॥ सुरवरांचे बंदिमोचनीं॥शरणागता संस्थापूनि ॥ सोडवोनि जनकनंदिनी ॥ समाधान जनीं दिधलें ॥७॥ गुढी आणोनि प्रीतिसीं॥भेटविलें भरतासीं॥सुरवरांच्या गडगजेंसीं॥अयोध्या नगरासीं प्रवेश ॥८॥ अद्भुत ख्याति करोनि जाण ॥ अभिषेक केला मजलागून॥जगद्वंद्य केलें पूर्ण॥तुवां एकलेनि हनुमंता ॥९॥ येवढा तुझा कृतोपकारी ॥ हेंही सांगितलें संक्षेपाकारीं ॥ याहूनि तुझी अगाध थोरी॥केंवि वैखरी बोलों शके ॥११०॥ सत्यत्व मानीं माझिया बोला॥मी श्रीराम तुझा केला॥तुझेनि जगद्वंद्य जाला ॥ प्रताप वाखाणला तुझेनि ॥११॥ तुझेनि माझी शौर्य शक्ती ॥ तुझेनि माझी प्रताप ख्याती॥नामें महापापी उद्धरती ॥ हेंही वरदोक्ती तुझेनि ॥ १२ ॥ यालागीं निजनिर्धारीं ॥ मी तुझ्या सबाह्याभ्यंतरीं ॥ तुझ्या इंद्रियांचे व्यापारीं ॥ निरंतरीं मी वर्ते ॥ १३ ॥ याचें नवल नव्हे मारुती ॥ जे तुझें नाम स्मरती ॥ त्यांपासीं मी रघुपती॥तिष्ठें निश्चिती सर्वदा ॥१४॥ मज परीस हनुमंता ॥ सर्वस्वें भजतां माझ्या भक्ता ॥ अति आल्हाद मज रघुनाथा॥तें सुख सर्वथा नबोलवे ॥१५॥ जेंवि पूजिल्या निजबाळक ॥ माता सुखावे अत्यंतिक ॥ तेंवि मद्भक्त पूजिल्या देख ॥ सुख अलौलिक मज तेणें ॥ १६ ॥ मद्भक्ताचे जालिया भक्त ॥ त्याचे सकळ मनोरथ ॥ स्यां पुरवोनियां कृतकृत्य ॥ नित्य निर्मुक्त करीं त्यांसीं ॥ १७ ॥ माझी आवडी ज्याचे चित्तीं ॥ तिहीं सांडोनि इतरसंगाप्रति ॥ करितां भगवद्भक्त संगती ॥ चारी मुक्ती बोळंगण्या ॥ १८ ॥ सांडोनि इतरसंगती ॥ महापापि

१ मोक्ष. २ लोहरू. ३ समुद्र. ४ सतुक. ५ ... ६ वाचा. ७ उत्सव. ८ दया.

या नित्यमुक्ती ॥ सनकादिकाच्या निजख्याती ॥ स्वयें गर्जती पुराणें ॥१९॥ ब्रह्मयाचीं निजांधवृत्ति ॥उत्तर नदेववे पुत्राप्रति॥ हंमगीता दावोनि युक्ति ॥ आत्मस्थिति आणिला ॥ १२० ॥ चोरटा वाल्मीक नारदवचनें ॥ जगद्वंद्य रामभजनें ॥ प्रल्हाद वंदिजे पुराणें ॥ अंगीं द्वंद्वें माहणें मी त्याचीं ॥२१॥ गर्भीं ऐकतां वचनामीं ॥ अगाध स्थिती वाणली त्यासीं ॥ तुवांचि उद्धरिलें संपातीसीं ॥ मधुर वचनेंसीं क्षणमात्रें ॥२२ अतिगूढ विवरामधीं ॥ हेमा पडली होती जथे वंदीं॥ तिसीं भेटोनि विशुद्धी ॥ निजानंदीं उद्धरिली ॥२३॥ ऐसें आणिक सांगों किती ॥ जग निर्मुक्त सत्संगती ॥ ऐसीं श्रुतिशास्त्रें गर्जती ॥ आणि प्रतीती प्रत्यक्ष ॥ २४ ॥ ऐसें सांगतां रघुनाथा ॥ प्रेम नसांवरे हनुमंता ॥ चरणीं ठेवोनियां माथा ॥ मूर्च्छावस्था पडियेला ॥२५॥ सत्संगाची निजस्तुति ॥ स्वमुखें करितां रघुपति ॥ आनंदमय त्रिजगती ॥ नित्यनिर्मुक्ती जडजीवां ॥ २६ ॥ आनंद उथळला सर्वांसीं ॥ नामें गर्जती अट्टाहासीं ॥ नित्यमुक्ति सत्संगासीं ॥ अनायासीं जडजीवां ॥ २७ ॥ योग याग तप साधन ॥ कृच्छ्र अतिकृच्छ्र चांद्रायण ॥ पर्वतपात नलगे जाण ॥ कर्वतभेदन निजमाथां ॥२८॥ ऐशा दुर्जय साधनस्थिति ॥ सकळ सांडोनि निश्चितीं ॥ भावें धरितां सत्संगती ॥ जग निर्मुक्ती सत्संगें ॥२९॥ ऐसें वरदवचनें करून ॥ रामें केलें मारुती पूजन ॥ तेणें जडजीवां उद्धरण ॥ झालें पूर्ण अनायासें ॥ १३० ॥ याच रीति विभीपण ॥ अनिवार प्रेम दारुण ॥ श्रीरामें त्याची बोळवण ॥ स्वानंदें पूर्ण पैं करील ॥ ३१ ॥ तें अतिगोड निरूपण ॥ देवभक्तांचे प्रेम पूर्ण ॥ एका जनार्दना शरण ॥ रामायण राम वदवी ॥ ३२ ॥ धन्य भक्ति विभीपणाची ॥ धन्य प्रीति श्रीरामाची ॥ बोळवण करितां भक्ताची ॥ प्रेम रामासीं अनिवार ॥ ३३ ॥ आज्ञा देवोनि समस्तांसीं ॥ रामराज्य अयोध्येसीं ॥ अंतीं अवघी नेली वैकुंठासीं ॥ सुख सर्वांसीं दिधलें ॥ ३४ ॥ शरण एकी एकनाथा ॥ जनार्दन कृपावंता ॥ रसाळ रामायणी कथा ॥ तुझा वक्ता तूं स्वामी ॥ १३५ ॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांहनुमंतप्रेमवर्णनंनामनवाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८९ ॥ ॥ ओंव्या ॥ ॥ १३५ ॥ ॥ श्लोक॥ ॥१०॥ एवं॥१४५॥

१ दुःख. २ स्पटका. ३ विसर्जन.

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ तदुपरि दुसरे दिवशीं ॥ सारोनियां नित्यकर्मासीं ॥ बैसोनि अंतरसभेमीं ॥ विभीपणासीं बोलाविलें ॥ १ ॥ सीता आणि त्रिवर्गबंधु ॥ उभे राहिले अतिस्तब्धु ॥ मग मांडिला उद्बोधु ॥ विभीपणा लागूनि ॥ २ ॥ विभीपणासि ह्मणे श्रीरघुपति ॥ मज कळली तुझी मनोवृत्ति ॥ आतां असावें अयोध्येप्रति ॥ माझ्या स्नेहा लागोनियां ॥३॥ तरी लोकिकीं माझी वार्ता ॥ लंका दिधली शरणागता ॥ ते हिरोनि सलोभता ॥ विभीपण अयोध्ये ठेविला ॥ ४ ॥ तरी हें थोर जघंन्य ॥ सूर्यवंशा येईल ऊन ॥ स्वर्गीं हरिश्चंद्रादि आपण ॥ अधःपतन पावतील ॥५॥ ह्मणोनि वचना कारणें ॥ पूर्वजीं प्राणांत करणें॥ परी अन्यथा होऊं नदेणें ॥ वचन आपुलें सर्वथा ॥ ६ ॥ यालागिं म्यां आपण ॥ सोसिले कष्ट दारुण ॥ चोदावर्षे वनप्रयाण ॥ तिघीं आह्मीं भोगिलें ॥ ७ ॥ आतांही तैसेंचि घडेल ॥ परी वचन अन्यथा नहोईल ॥ स्वयें ब्रह्मांड ही खचेल ॥ तरी अन्यथा करूं नशकें ॥८॥ याचि लागिं पें जाण ॥ स्वयें शंकरें आपण ॥ करोनियां कोपशमन ॥ त्रैलोक्य जाण रक्षिलें ॥ ९ ॥ लंकेश ह्मणे श्रीरामासीं ॥ कैसें घडलें नकळे मजसीं ॥ कृपा करोनि विस्तारेसीं ॥ मजप्रीतीसीं सांगिजे ॥ १० ॥ श्रीराम ह्मणे रावण वधांतीं ॥ माझ्या कोपें जळेल त्रिजगती ॥ तंव देव येवोनि काकुलती ॥ श्रीउमापति प्रार्थिला ॥ ११ ॥ तेणें येवोनि ते अवसरीं ॥ स्तवोनि कोपातें आंवरीं ॥ तेवेळीं लक्ष्मण चरण धरी ॥ ह्मणे आठवीं वचन आपुलें ॥ १२ ॥ स्वामीनें शरणागता ॥ लंकाराज्य दिधलें तत्वतां ॥ तें होऊं पाहे अन्यथा ॥ विश्व प्रळयीं निमालेया ॥१३॥ मग कैंची लंका कैंचा विभीपण ॥ देव रक्षील कोण ॥ कृपाब्धि हें वचन ॥ सांग कैसेंनि उरेल ॥ १४ ॥ याचि वचनासाठीं ॥ तुज निमित्तें ब्रह्मसृष्टी ॥ हें जाणोनि राक्षसकिरीटी ॥ लंकागमन करावें ॥१५॥ विभीपण ह्मणे श्रीरामासीं ॥ आज्ञा वंदोनियां शिसां ॥ मी जाईन लंकेसीं ॥ प्रयाण वचनासीं स्वामीचिया ॥ १६ ॥ ऐकोनि श्रीराम संतोपला ॥ स्नेहें करोनि उचंबळला ॥ विभीपण पोटेसीं धरिला ॥ परम भक्त ह्मणोनि ॥ १७ ॥ करोनि विश्वकर्म्याचें स्मरण ॥ येरू पातला धरी चरण ॥ श्रीराम ह्मणे लंकेशा लागून ॥ करी उपवनें पूर्विल्या

---

१ विवेक. २ निश्च. ३ संहारिल्या. ४ गमन.

ऐसीं ॥ १८ ॥ त्रैलोक्याची संपत्ति ॥ आणोनि ठेवीं लंकेप्रति ॥ सांप्रत उद्धसे जाहली होती ॥ ते करीं पुन्हा यथास्थित ॥१९॥
दुर्गा करोनि उभवणी ॥ रत्नखचित करी सुवर्णी ॥ हाटविदिया चौबारानी ॥ शोभायमानी अपूर्व ॥ २० ॥ राजमंदिरें सर्व ॥
प्रधानादि गृहें अपूर्व ॥ पूर्विल्याहूनि गौरव ॥ शोभा वैभव अतिरम्य ॥ २१ ॥ अशोकवन करीं बरवें ॥ पुष्पक विमान निर्मावें ॥
मागिल तें पुरवावें ॥ बिभीषणा लागूनी ॥२२॥ सुवेळे पुढें रणांगण ॥ रावणासहित रक्षोगण ॥ यांचें जालें पूर्ण कंदन ॥ रक्त
मांस घरेवरी ॥ २३ ॥ अस्थींचे जाले डोंगर ॥ वनें जालीं विभित्साकार ॥ तीं करावी मनोहर ॥ जैसीं पूर्वी होतीं तैसीं ॥ २४ ॥
बोलावोनि लोकपाळांसी ॥ तुह्मीं सख्य करावें बिभीषणासीं ॥ रावणाघरीं संपत्ती जैसी ॥ त्याहून विशेषीं पुरवावी ॥ २५ ॥
बोलावोनि अष्टमहासिद्धि ॥ तुह्मीं साह्य व्हावें बिभीषणा आधीं ॥ तुह्मासि मांगतों मद्बुद्धी ॥ स्वहित सिद्ध करावें ॥२६ ॥ सर्वे
चि पाचारिले ऋषिगण ॥ तुह्मां आशीर्वाद द्यावा संपूर्ण ॥ निकुंबळेसीं करील होम जाण ॥ तो सिद्धी पावावा ॥ २७ ॥ गणप
ती दुर्गा क्षेत्रपळासी ॥ श्रीराम मांगे आदरेंसीं ॥ मनोरथ पुरवावे बिभीषणासीं ॥ कल्पतरु कामधेनूसीं समृद्धी ॥ २८ ॥ प्रा
र्थोनियां ब्रह्मदेवासी ॥ तुह्मीं कल्पावें राक्षसांसी ॥ पुत्र सुहृद संबंधासीं ॥ पुर्विल्या पक्षासीं करावें ॥ २९ ॥ रथ गज वाजी अने
क ॥ चतुरंग सेना सकळिक ॥ नानावाद्यें अलोलिक ॥ लंकेशातें पुरवावीं ॥ ३० ॥ धन धान्य खिल्लारें वनें ॥ उत्तम वास परि
करें ॥ तांबूल सुगंधादि सहपरिवारें ॥ बिभीषणासीं पुरवावीं ॥ ३१ ॥ रावण गेलिया नंतर ॥ उणें न दिसावें अणुमात्र ॥
सुख द्यावें सर्वत्र ॥ लंकापुरवासियां ॥३२॥ श्रीराम ह्मणे बिभीषणासी ॥ रावणें पीडिलें त्रैलोक्यासी ॥ तैसें नकरावें निरयासी॥
करीं जगासि सुखरूप ॥३३॥ हिंसा नकरावी सर्वथा ॥ विधिप्राप्त यज्ञ करीं तत्वतां ॥ मानोनियां शास्त्रसंमता॥साचारता वर्तावें
॥३४॥करोनि श्रीशंकरार्चन॥देवींचें करावें पूजन॥स्मरोनियां नारायण॥नित्यावर्ती जाण वर्तावें॥३५॥तुज ह्मणती राक्षसजाती ॥
परी तुह्मी नव्हे तैसी मति॥जाणोनि सात्त्री प्रकृति ॥तैसी वर्तणूक करावी ॥३६॥ नकरीं अभिचारी कर्म॥नाचरावे नष्ट धर्म॥उचि

१ [illegible] २ [illegible] ३ सुर्मवर. ४ मर्कीर. ५ [illegible] ६ [illegible] ७ [illegible] ८ विचित्र.

तकाळ राजधर्म ॥ नित्यावर्ती वर्तावें ॥३७॥ राज्यीं नघडे अभिचार ॥ अल्पायुषी नव्हती नारी नर॥ धन्य होती समग्र॥मदनु
ग्रहें करोनि ॥३८॥ उदार होईं सर्वशक्ती ॥ शरण आलिया रक्षीं निश्चिती॥समरंगणीं शौर्यवृत्ती॥हेंही तुजप्रती असोंदे॥३९॥चौ
दा विद्या चौसष्टी कळा ॥ ज्ञान व्हावें राक्षसपाळा ॥ हेंही पावसी आतां स्वलीला ॥ ममाज्ञा करोनियां ॥ ४० ॥ करोनि सक
ळांसीं प्रार्थना ॥ पाठविलें स्वस्थाना ॥ देवोनि मंत्रबीज खुणा ॥ सर्वशक्ति जाणा दिधल्या ॥ ४१ ॥ मागुती ह्मणे बिभीषणा
सीं ॥ प्रतिवर्षी भरवीं यात्रेसीं ॥ करोनियां महोत्साहासीं ॥ माझें स्थान पूजावें ॥ ४२ ॥ प्रतिइंदुवारीं आपण ॥ घ्यावें रामे
श्वरदर्शन ॥ पूजा करोनि संपूर्ण ॥ माझें ध्यान करावें ॥ ४३ ॥ ऐशा नानापरीच्या युक्ति ॥ शिकवोनि लंकापति ॥ पुढति
सांगे अतिनिगुती ॥ स्वात्महितीं रघुवीर ॥ ४४ ॥ रावणाचिये घरीं ॥ तुवां राहावें निर्धारीं ॥ स्वपुत्र ठेवावा गृहाभीतरीं ॥
युवराज्य देवोनियां ॥४५॥ उर्वरित रावणाचिया अंतुरी ॥ त्या ठेवाव्या इंद्रजिताचे घरीं ॥ सर्वस्व सांभाळावें बरवे परी ॥ आ
पुल्या अपत्यासमान ॥ ४६ ॥ शुद्ध करोनि कुंभकर्णमंदिर ॥ तेथें ठेवावे माझे चाप शर ॥ त्यांची पूजा करोनि परिकर ॥ नित्य
कीर्तनगजर करावा ॥ ४७ ॥ शतकोटी रामायण ॥ करावें हें नित्य श्रवण ॥ आपण करोनि माझी मूर्तिपूजन ॥ विश्व लावावें
स्वधर्मा ॥ ४८ ॥ करावें षडाक्षर पुरश्चरण ॥ भूतशुद्धी प्राणप्रतिष्ठा करून ॥ केशवादि मातृका संपूर्ण ॥ दशविध न्यास करा
वे ॥ ४९ ॥ जें बोलिलें अगस्तीसंहितेसीं ॥ आणि अथर्वणउत्तरतापिनीसीं ॥ करोनियां यंत्रोद्धारासीं ॥ ममार्चनासीं करावें
॥५०॥ सिद्धियुक्त चातुर्मास्यादि व्रत ॥ तें बोलिलें वराहसंमत ॥ शयनी बोधनी व्रतत्रय व्रत ॥ विप्रादिक्षा प्रगटावी ॥ ५१ ॥
नकरावी निंदा कोणाची ॥ स्तुति येऊं नेदीं इच्छेची ॥ वार्ता नाणीं परांगनेची ॥ स्वप्नीं मातें नावेंसरावें ॥५२॥ श्रीरामें धरोनि
यां पोटेसीं ॥ बैसविला आपणापासीं ॥ पाचारोनि शुक्रासीं ॥ मग मुहूर्तासीं पूसिलें ॥ ५३ ॥ येरू ह्मणे सुनिश्चित ॥ उदई
क आहे सुमुहूर्त ॥ साधोनियां अभिजित ॥ भोजनयुक्त धाडावा ॥ ५४ ॥ याउपरी श्रीरामें ॥ प्रधान बोलाविले अनुक्रमें ॥ लं
के समीप द्वीपें उत्तमें ॥ बिभीषणालागीं दिधलीं ॥ ५५ ॥ शतरथ सहस्रहस्ती ॥ तुरंग उत्तम सालंकृती ॥ लंकेशासि विधियु

र्ती ॥ अतिप्रीति दिधले ॥ ५६ ॥ जानकीस पाचारोनि रघुनंदन ॥ कानीं सांगोनि वचन ॥ पूजा करोनि संपूर्ण ॥ बिभीषण
पत्नी पाठवावी ॥ ५७ ॥ आज्ञा वंदोनि शिरीं ॥ पूजा करोनि यथोपचारीं ॥ वस्त्रालंकार परिकरीं ॥ शिबिकारूढ पाठविली ॥
॥ ५८ ॥ ऐसे रीतीं रघुपती ॥ सिद्ध करोनि लंकापती ॥ सर्व देवोनि प्रधान सुमती ॥ लंकेप्रति गमन करवी ॥५९॥ येरीकडे वि
श्वकर्मा आपण ॥ करोनि लंकेसीं गमन ॥ आज्ञेप्रमाणें रचोनि पूर्ण ॥ श्रीरामचरण वंदिले ॥ ६० ॥ आज्ञेप्रमाणें आपण ॥
ब्रह्मा रची सृष्टी संपूर्ण ॥ लोक भरोनि विविधजन ॥ अष्टादशवर्ण नांदवी ॥६१॥ तैसेचि यती सकळ॥समृद्धी करोनि लंकामंड
ळ ॥ वंदोनियां भूपाळ ॥ स्वस्थानासिं निघाले ॥ ६२ ॥ पाचारोनि सकळ ऋषी ॥ अतिनम्रत्वें बोले तयांसीं ॥ तुह्मीं जावो
नि लंकेसीं ॥ बिभीषणासिं स्थापावें ॥ ६३ ॥ माझा बिभीषण आपण ॥ तें माझें निजस्थान ॥ अग्रगणी वैष्णव पूर्ण ॥ मी त
याधीन सर्वस्वें ॥६४॥ ऐसे राहविले एक मास ॥ प्रत्यहीं आदराचा विलास ॥ आनंदें करोनि समरस ॥ परस्परें स्नेहास क
रोनि ॥ ६५ ॥ प्रातःकाळीं श्रीरामचरण ॥ देखती डोळेभरी पूर्ण ॥ मध्यान्हीं करोनि शरयुस्नान ॥ पंक्तीभोजन यथारुची ॥
॥६६॥ सायंकाळीं रघुनंदन ॥ देखतां आनंदें निरांजन ॥ भाट गर्जती संपूर्ण ॥ श्रीरामगुण वाखाणिती ॥ ६७ ॥ प्राप्त जालि
या निशी ॥ यथाविधी सुमनचंदनासीं ॥ शय्याविधीची उपमा कैसी ॥ ब्रह्मसदनासीं समानत्वें ॥ ६८ ॥ तंव एके दिवशीं वन
क्रीडेसीं ॥ जाऊनि भोग सहपरिवारेसीं ॥ तैसेंचि राजगृहीं संभ्रमेसीं ॥ अतिआनंदेसीं भोगिती ॥ ६९ ॥ सर्वेचि येती गोपु
रासीं ॥ मग पाहती गजयुद्धासीं ॥ रचून सकळ सैन्यासीं ॥ निशीं अग्नियंत्रासीं दाविती ॥ ७० ॥ राजगृहीं तांबूल सन्मान ॥
मग पावती आपुलें स्थान ॥ भोग भोगितां संपूर्ण ॥ जे रघुनंदनें निर्मिले॥७१॥गंधर्व येती घरासीं॥नानापरी दाविती कर्मासीं॥
लाहोनि यथोचितासीं ॥ मग सेजेसीं पहुडती ॥७२॥ तेथें येवोनि उर्वशीचें शत॥सेवेलागीं तिष्ठत॥परी त्यांचें मन नव्हेचि कामा
सक्त ॥ जे हरिभक्त ह्मणोनी ॥७३॥ ऐसा करितां गदारोळ ॥ आनंदें भरिला भूगोळ ॥ कीर्ती स्फुटों पाहे दिङ्मंडळ ॥ रामरा
याचेनि धर्में ॥७४॥ सुरनर ते अहोरात्र ॥ काळ पळ झांकोनि नेत्र ॥ इतरांचा लेखा किंमात्र ॥ श्रीरामराज्य करितां स्वामी ॥

॥७५॥ देव येवोनि तेहतीस कोडी ॥ करीं धरोनि कुरवंडी ॥ गावोनि रामरायाची प्रौढी ॥ मग वोवाळोनि सांडिती ॥ ७६ ॥
होतां अरुणोदय प्राप्त ॥ स्तुतिवादें बोधिती श्रीरघुनाथ ॥ प्रतिपाळी विश्व समस्त ॥ प्रातर्बोध करिते जाले॥७७॥मग उठोनि
सकळांसीं ॥ शौचविधी यथान्वयेसीं ॥ घालोनियां मृद्वासनासीं ॥ मूर्ति ध्यानासिं आणिती ॥७८॥ येवोनि सकळ जन ॥ घे
ती श्रीरामदर्शन ॥ मग करोनि शरयूस्नान ॥ संध्याहोम संपादिती ॥७९॥ करोनि देवतार्चन ॥ घेवोनि वस्त्रें भूषण ॥ परस्प
रें अर्पोनि सुमन चंदन ॥ राजद्वारासिं जाण स्वयें येती ॥८०॥ काय वाणूं हाटवटिया ॥ जाणों मूर्तिमंत निधी ठेलिया॥किंवा वो
ळंगणें आलिया ॥ सकळ संपत्ती समवेत ॥८१॥ अंतरसभा विसर्जून ॥ बाहेरी आला रघुनंदन ॥ तंव वाणिती वंदिजन ॥ अ
तिपुरुषार्थ चारते ॥ ८२ ॥ ऐसा नित्यानित्य उत्साव ॥ करिता जाला रामराव ॥ तया आनंदाचा गौरव ॥ ब्रह्मादिकां दुर्लभ
॥८३॥ यापरि बिभीषण येकांतीं ॥ प्रबोधोनि बहुता युक्ती ॥ आणोनि कौसल्येप्रति ॥ चरणावरी घातला ॥८४॥ माता ह्मणे
बिभीषणासीं ॥ तूं माझ्या रामाचा सखा होसी ॥ मग देवोनि आशीर्वचनासीं ॥ सुमित्रे कैकयीसीं भेटविला ॥ ८५ ॥ सात शतें
माता समस्त ॥ डोळां पाहती सुग्रीव लंकानाथ ॥ सकळांसहित हनुमंत ॥ त्रिजगतींत असेना ॥८६॥चौघी सुना येवोनि ते वे
ळीं ॥ पाहतां बिभीषण वानरमंडळी ॥ हाडपिया करितां बोली ॥ देवोनियां धाडिले ॥ ८७ ॥ सभेसिं येती ऋषिगण ॥ देवोनि
वेदोक्त आशीर्वचन ॥ येरीं देवोनि सन्मान ॥ समीप जाण बैसविले ॥८८॥ श्रीराम पुसे तयांसीं ॥ विनंती आहे मानसीं ॥
मज सांगावें निश्चयेसीं ॥ धर्मनीतीसीं अनुकूल ॥८९॥ आह्मीं मारिला रावण ॥ तरी हें तंव देव कार्य जाण ॥ तो पावला कृतक
ल्याण ॥ परी दूषण तें आह्मां ॥९०॥ हा विधात्याचा पणतु ॥ पौलस्तीचा सुतु ॥ ब्राह्मणोत्तम निश्चितु ॥ सकळ वेदार्थु जाण
ता ॥९१॥ यासि मारिलें समरांगणीं ॥ दोष नाहीं क्षात्रधर्मा लागुनी ॥ तथापि स्वामीच्या वचनीं ॥ अतिविश्वास आमुचा
॥९२॥ तरी आतां यथार्थ ॥ वदावें जी प्रायश्चित्त ॥ तें करोनि विधियुक्त ॥ धर्मस्थापन करावें ॥९३॥ तंव बोलती ऋषीश्वर ॥
पुससी गौरवोनि विचार ॥ तूं सकळांचा ईश्वर ॥ कृपाकर आमुतें ॥९४॥ तरी आतां ऐसें कीजे ॥ स्थलमात्रीं लिंग प्रतिष्ठिजे॥

तीर्थ स्थापन करविजे ॥ संपादिजे शिवार्चा ॥ ९५ ॥ कृष्णा गोदा भागीरथी ॥ उभयतीरीं लिंगप्रतिष्ठा निश्चिती ॥ येणें ब्रह्म
हत्येची निर्मुक्ती ॥ वेदप्रयुक्ती बोलिली जे ॥ ९६ ॥ आणिक एक असे कारण ॥ ब्राह्मणासीं द्यावें अग्राहार दान॥ पत्र द्यावें व
पासन ॥ पृथ्वी शशि नारायण जंव आहे ॥९७॥ वंदोनि ऋर्षीचे चरण ॥ करोनि चरणक्षाळण ॥ भक्तियुक्त करोनि पूजन ॥
मग स्वाश्रमा जाण धाडिजे ॥९८॥ आज्ञा करोनि प्रधानांसीं ॥ एक भाग देवांसीं ॥ दुजा भाग द्विजांसीं ॥ तिजा राज्यासिं चा
लवीं ॥९९॥ आज्ञेप्रमाणें शिवालयें ॥ लिंगप्रतिष्ठा यथान्वयें ॥ संपादोनि शीघ्र मजप्रति ये ॥ सुखवार्ता सांगावया ॥१००॥
आज्ञा वंदोनि शिर्शी ॥ वंदोनियां भरतासीं ॥ मुद्रा लाहोनि पत्रासीं ॥ मग दूतासिं धाडिलें ॥ १ ॥ चमत्कारें करोनि नमन॥
आज्ञेप्रमाणें संपादून ॥ त्रिमासांत पातले गण ॥ श्रीरामचरण वंदावया ॥ २ ॥ तडीतापडी संन्यासी ॥ योगी बैसले योगा
भ्यासीं ॥ त्याची वार्ता आणोनि मानसीं ॥ यथोपचारासिं पाठविलें ॥ ३ ॥ अंध पंगू हीनअंग ॥ दरिद्रें पीडिला वातयोग ॥
गृह अन्न वस्त्रसंयोग ॥ अतिस्नेहें रक्षिले ॥४॥ भरतासिं ह्मणे श्रीराम ॥ राज्यभार चालवीं निःसीम ॥ जें असेल दुर्जय दुर्गम॥
तें मजप्रति नेमें सांगावें ॥५॥ त्यानंतर सभाविसर्जन ॥ सवें बिभीषणात्मज घेऊन ॥ मग पातला जानकीभुवन ॥ परिचारक
जन समवेत ॥६॥ अंतरगृहा नेवोनि त्यासीं ॥ भेटविलें जानकीसीं ॥ तिणें अर्पून कंठाभरणासीं ॥ स्वाश्रमासीं धाडिलें ॥७॥
भरतें येवोनि भद्रासीं ॥ विचारोनि सर्वप्रधानांसीं ॥ आज्ञा नेमी समस्तांसीं ॥ प्रतिसभेसीं शीघ्र यावें ॥ ८ ॥ उदईक स
कळांसीं प्रयाण ॥ स्वयें करवील रघुनंदन ॥ सदन्नें करोनि निर्माण ॥ सिद्ध करणें उपचारातें ॥ ९ ॥ श्रीरामसंकेतलाघवता ॥
निर्माण करावें चौपुरुपार्था ॥ जे जे अपेक्षा ज्याचे चित्ता ॥ त्या त्या पदार्था पुरवावें ॥११०॥ एका जनार्दना शरण॥जालें बिभी
षणा समाधान ॥ पावोनियां रामवरदान ॥ राजनीती जाण संपादिली ॥११॥ हें बिभीषणआख्यान ॥ कर्ता श्रीगुरु आपण ॥ ॥ ३ ॥
तेणेंचि संपवूनि निरूपण ॥ अकर्तेपणें राहिला ॥११२॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांबिभीषणप्रयाणो
नामनवतितमोऽध्यायः ॥९०॥ ॥ओव्या॥ ॥११२॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः॥तदुपरि दुसरे दिवशीं॥करोनियां प्रातःस्नानासीं ॥ वंदोनियां महेशासीं ॥ भद्रपीठासीं श्रीराम आला ॥१॥ सभा जाली घनदाट ॥ प्रत्यया नये वैकुंठ ॥ येथींचा महिमा उद्भट ॥ डोळां स्पष्ट विश्व देखे ॥२॥ अंकीं बैसवोनि जानकीसीं ॥ आपण बैसला सिंहासनासीं ॥ घेवोनि भरत प्रधानासीं ॥ बंधुत्रयेसिं नमिता जाला ॥३॥ सुमंत धरी छत्रातें ॥ शत्रुघ्न धरी व्यजनातें[२] ॥ धर्मपाळ आतपत्रातें[३] ॥ निजहस्तें नेमस्तें धरिता जाला ॥४॥ भरत चरणीं निकट॥युवराज्य लाहोनि उत्कृष्ट ॥ नम्रपणें बोले चोखट ॥ राजनीती लागुनी ॥५॥ धनुष्य खड्ग हातीं धरून ॥ सव्यभागीं लक्ष्मण ॥ उभा राहोनि विचक्षण ॥ स्वामीआज्ञापन वंदिता जाला ॥ ६ ॥ शत्रुघ्न आपण सेनानी ॥ हातीं वेत्र धरोनि अनुदिनीं ॥ रामसंकेता लागुनी ॥ नमस्कारा तिष्ठत ॥७॥ ब्रह्मादिक देवगण ॥ आरूढोनि दिव्य विमान ॥ समीप बैसले ऋषिगण ॥ जे भविष्यार्थ जाणते ॥ ८॥ ऐसी सभेची थोरी ॥ रावती अष्टमहासिद्धी द्वारीं ॥ कल्पतरू चिंतामणींच्या हारी ॥ आदिकरोनि तिष्ठती ॥९॥ गंधाक्षता सुमनमाळा ॥ अर्पिती अपूर्व परिमळा ॥ क्षणाक्षणा देती तांबूला ॥ दिव्य सोहळा काय वाणूं ॥ १० ॥ श्रीराम सालंकृत ॥ कृपादृष्टि पाहे भरत ॥ नेत्रसंकेत मनोगत ॥ जाणोनि यथोक्त आरंभिलें ॥ ११ ॥ षोडशदानें द्विजांसीं ॥ वस्त्रें दिधलीं भाटांसीं ॥ उर्वशी आदि मेनकेसीं ॥ अतिउल्हासीं पूजिलें ॥१२॥ नारद तुंबर आणि गंधर्व ॥ नागरिक लोक अपूर्व ॥ चौसष्टी कळा लाघव ॥ अतिमनोहर दाविते जाले ॥ १३ ॥ चारी वेद मूर्तिमंत ॥ सहाही शास्त्रें बोलत ॥ अष्टादश पुराणें वल्गेजत ॥ उपपुराणें गर्जत नानापरी ॥ १४ ॥ सकळ सभा आनंदेसीं ॥ देखती जाली श्रीरामासीं ॥ संकेत करोनि बिभीषणासीं ॥ मग बिभीषणासीं पुढें केलें ॥१५॥ तया उपरी राजे समस्त ॥ नमस्कारा उभे सभेआंत ॥कर जोडोनि तटस्थ ॥ विनीतवत बोलती ॥१६॥ वानर ह्मणती श्रीराघवा ॥ आनंदें भूगोल भरला अघवा ॥ जैसा उदेलिया शशी बरवा ॥ भरितें भरे समुद्रातें ॥१७॥ हा दृष्टांत एकदेशी ॥ बोलतां नये उपमेसीं ॥ तूं अंतरात्मा होसी ॥ सर्व जाणसी मनोगत ॥१८॥ ऐसें परिसोनि कपीचें उत्तर ॥ऐकोनि

१ आतभ्रष्ठ. २ चवरी, पंखा. ३ छत्र ४ सेनापति. ५ नम्र. ६ संपूर्ण. ७ चंद्र.

संतोषला श्रीरघुवीर ॥ मग बोलिला प्रत्युत्तर ॥ समस्तांसि सभेप्रती ॥१९॥ ह्मणे मी तुमचे उपकार ऋणें ॥ बांधिलों अंतरंगें येणें ॥ उत्तीर्णता पदार्थ जेणें ॥ व्हावया सर्वथा नदिसे ॥२०॥ तरी तुह्मीं स्त्रीपुत्रांची दुराशा ॥ काया वाचा मनसा ॥ सांडोनि जीवाची आशा ॥ साह्य सहसा जालेती मज ॥२१॥ ऐकोनि श्रीरामवचनासीं ॥ आनंद जाला सकळांसीं ॥ जीवें वोंवाळोनि मानसीं ॥ प्रतिवचनासीं सांडिलें ॥२२॥ बाष्प दाटलें जळ लोचनीं ॥ सद्गद बोलती वचनीं ॥ तया प्रेमा लागूनि ॥ ब्रह्मपद वोंवाळिजे ॥२३॥ तुझिया चरणा परतें ॥ नलगे आह्मां सायुज्यतें ॥ परी नभोगितां प्रारब्धातें ॥ केविं येथें राहूं शकों ॥२४॥ स्वामी वांचोनि अन्यथा ॥ तिळभरी जरी दूर होतां ॥ प्राण जाऊं पाहे तत्वतां ॥ वचन सर्वथा नमानिजे॥२५॥ आत्मा सकळां हि जाण ॥ आधिकरोनि दान पुण्य ॥ परी तुझ्या वियोगाचें दुःख दारुण ॥ सर्वथा जाण सोसवेना ॥ २६ ॥ श्रीराम ह्मणे सकळांसीं ॥ मी आहें तुह्मांपासीं ॥ तिळभरी नविसंबें अहर्निशीं ॥ वचन सकळांसीं मानलें ॥२७॥ आपण सकळांचा आत्मा ॥ ह्मणोनि मस्तकीं ठेवी हस्तपद्मा ॥ निरसोनियां आह्मां तुह्मां ॥ जाणवी निजखुणा लाघवी ॥ २८ ॥ सुग्रीव राजा आपण ॥ प्रार्थी श्रीरामा कर जोडून ॥ आज्ञा जाल्या संपूर्ण ॥ स्वराज्या आपण जाऊं स्वामी ॥ २९ ॥ आतां स्वामीनीं राज्य कीजे ॥आह्मां रंकालागीं आज्ञा दिजे ॥ ऐसें ऐकतां रघुराजें ॥ तांबूल अर्पिजे समस्तां ॥ ३० ॥ श्रीराम ह्मणे सकळांसीं ॥ दध्योदन करोनि भोजनासीं ॥ मग जावें स्वराज्यासीं ॥ अक्षय सुखासीं पाविजे ॥ ३१ ॥ आज्ञा वंदोनि माथां ॥ माध्यान्हिक सारोनि तत्वतां ॥ बिभीषण सुग्रीव वाळिसुता ॥ पंक्ति तत्वतां बैसविलें ॥ ३२ ॥ वसिष्ठादि ऋषिगण ॥ आपण बंधु सहप्रधान ॥ तिघी माता गुणसंपन्न ॥ समीप आणूनि बैसविल्या ॥ ३३ ॥ वाढिती जाली ध्वजसुता ॥ घृत वाढी सुमेधा पतिव्रता ॥ दधि वाढी सौमित्रकांता ॥ आदरें तत्वतां जानकी पाहे ॥३४॥ नानाअन्नें परवडी ॥ काय वाणूं तेथिची गोडी॥ब्रह्मादिक वर्णिती प्रौढी ॥ शंकरादिकां दुर्लभ ॥३५॥ पवित्र शरयूचें जळ ॥ माजि मिश्रित सुपरिमळ॥तें सेवितां सुख केवळ॥पावे सुकाळ स्वानंदाचा ॥३६॥ या

१ उत्तरापोष. २ आचमन. ३ ... ४ ...

उपरी श्रीरघुवीर॥बोलिला प्रीतीचें उत्तर॥ह्मणे ज्यासि जे इच्छा आदर॥तो मागणें प्रकार ममाज्ञा॥३७॥तंव बोलती मधुर वाणी॥ आजिची तृप्ति अनंतगुणी॥परि उरी असे किंचीत मनीं॥ते परिसा श्रवणीं स्वामिनाथा ॥३८॥दधिभात स्वइच्छेकरीं ॥ भोजन करावें यमुनातीरीं ॥ कां जें अवतारें द्वापारीं ॥ कृष्णावतारीं स्वामिया ॥३९॥ वचन ऐकोनि श्रवणीं॥हांसें आलें जानकीलागुनी॥ कोण भुपण गौळपणीं॥वत्सराखणी स्वामितें॥४०॥भक्ता क्षणक्षणाधीन देव॥स्वामित्वाचें हेंचि लाघव॥ऐसा जाणोनि मनोभाव ॥ श्रीरामराव हांसले॥४१॥श्रीराम ह्मणे तथास्तु॥पुरती तुमचे मनोरथु॥तुमचे पंक्तीं मी कृतार्थु॥बहुकार्यार्थु अनुवादां ॥४२॥असो ऐसीं भोजनें जाहलीं॥सकळीं उत्तरापोषणें घेतलीं ॥ उष्णोदकें सिद्ध होतीं ठेविलीं ॥ तेणें सकळीं आंचवले ॥४३॥ शुद्धाचमनें जालीं सकळांसीं ॥ शीतळोदकें देवोनि प्राशनासीं ॥ मग तुळसी देवोनि सर्वांसीं ॥ मुखशुद्धिसी दिधलें ॥४४॥ देवोनि गंध सुमनें ॥ जो उपचार परिमळें पूर्ण ॥ तांबुल देवोनि संपूर्ण ॥ सभेसि जाण बैसविले ॥ ४५ ॥ विना संकीर्तनगजरें ॥ भाट गर्जती कैवारें ॥ स्वानंदें लागलीं मंगळ तुरें ॥ उपमे नसरे सत्यलोक ॥ ४६ ॥ तदुपरि श्रीराम आपण ॥ मुगुट सुग्रीवासीं देऊन ॥ बहुत करोनि सन्मान ॥ किष्किंधेसि जाण धाडिला ॥ ४७ ॥ ते समयीं सुग्रीवें आपण ॥ दृढ धरिले श्रीरामचरण ॥ मस्तकीं लाहोनि वरदहस्त पूर्ण ॥ प्रीति करोनि अतिनम्र ॥४८॥ श्रीराम ह्मणे तुझ्या उपकारा उत्तीर्ण ॥ तुळितां मेरुमांदार तृण ॥क्षणक्षणा आठवीं तुझे गुण ॥ सखा संपूर्ण तूं माझा ॥४९॥ सव्य घालोनि सर्व सभेसीं ॥ सुग्रीव निघे वानरभारेंसीं ॥ श्रीराम ह्मणे स्मरण मानसीं ॥ असों द्यावें सर्वकाळ ॥५०॥ उपरि अंगद कर जोडूनी ॥ सन्मुख उभा राहुनी॥ बोलता झाला प्रीति करोनी॥ मधुरवचनीं अनुवादे ॥ ५१ ॥ ह्मणे स्वामी तुझे कृपेंकरून ॥ जन्ममरणा वेगळें होणें ॥ त्या तुज विसरोनि काय जिणें ॥ निंद्य होणें जगामाजी ॥५२॥ ऐसें अनुतापाचें बोलणें ॥ संतोष मानिला रघुनंदनें ॥ मग अर्पूनियां भूपणें ॥ अंगद पूर्ण शोभता जाला ॥५३॥ तुज नविसरिजे हें सुख ॥ तुज विसरे जें तें दुःख ॥ भोगावया कोण मूर्ख॥जो जन्मांध देख पृथ्वीवरी ॥५४॥ श्रीराम

१ बोली. २ भूषण. ३ आधीं. ४ अथोरा.

ह्मणे वाळिआत्मजा ॥ तूं आलासि माझिया काजा ॥ आतां जाईजे निजवोजा ॥ किष्किंधे युवराजा लागुनी ॥५५॥ ऐसी रघुराज आज्ञा देत ॥ अष्टादश क्षोणी समवेत ॥ सव्य घालोनि वैदेहीकांता॥ नामें गर्जत चालिला ॥५६॥ यानंतरें ऋक्षाधिपती॥ जांबुवंत करी विनंती ॥ ह्मणे स्वामी बहुता रीती ॥ सांभाळिलें मजलागीं ॥५७॥ आतां आज्ञा वंदोनि शिरीं ॥ प्रयाण करूं सहपरिवारीं ॥ श्रीरामें तये अवसरीं ॥ बहुसन्मान दिधला ॥ ५८ ॥ रत्नखचित कवच ॥ आणोनि अर्पिला साचें ॥ येरु ह्मणे संतोष जाला उंच ॥ मेरुपरीस सन्मानें ॥ ५९ ॥ परस्परें संकेत ॥ श्रीराम ह्मणे फळती मनोरथ ॥ स्यमंतहरणीं पावसी निश्चित ॥ द्वापार प्राप्त जालिया ॥ ६० ॥ ऐसी श्रीरामाची आज्ञा ॥ मानिली जांबुवंतें संज्ञा ॥ मग मस्तकीं वंदोनि आज्ञा ॥ कोटि ऋक्षेसीं निघाला ॥ ६१ ॥ पुढें कुमुद नामा वानरु ॥ श्रीरामासीं करी नमस्कारु ॥ येरीं हृदयीं धरोनि गौरव थोरु ॥ वोरांमाजि अतिश्रेष्ठ ॥६२॥ संतोषोनि श्रीराम ॥ जो अवाप्तपूर्णकाम ॥ उचिता येवोनि उचितोत्तम ॥ हार मुक्तलग दिधला ॥ ६३ ॥ उचित देखोनि तत्वतां ॥ नमाये गगनीं सर्वोत्कर्षता ॥ सव्य घालोनि सीताकांता॥ शतसहस्रें कोटीसीं निघाला ॥६४॥ विंध्याचळीं वास्तव्य ज्याचें ॥ रंभ ऐसें नाम जयाचें ॥ तेणें स्तुति करोनि रघुनाथाचें ॥ मन अत्यंत तोषविलें ॥६५॥ उचिता येवोनि रघुनायक ॥ दिधला रत्नखचित टिळक ॥ माथां ठेवोनि अभयहस्तक ॥ अतिसंतोषें धाडिला ॥ ६६ ॥ येरु हर्षें उचंबळला ॥ सव्य घालोनियां भूपाळा ॥ सरिसा सपरिवार चालिला ॥ त्रिदशकोटी समवेत ॥ ६७ ॥ यापरी कपी शरभु ॥ स्तविता जाला अयोध्याप्रभु ॥ उचिता येवोनि कौस्तुभु ॥ प्रीति करोनि दिधला ॥ ६८ ॥ उचितानंदाचा सोहळा ॥ सुख भरलें भूगोळा ॥ सवें नवलक्ष गोळांगुळां ॥ निघाला सव्य घालोनि ॥ ६९ ॥ विनीत वानर याउपरी ॥ श्रीरामाची स्तुति करी ॥ ह्मणे परा पश्यंती मध्यमा वैखरी ॥ बोलतां वाचा पारुषली ॥ ७० ॥ तो जी तूं अमूर्त मूर्तिमंतु ॥ भक्तजनालागीं कृपावंतु ॥ ऐसें बोलतां विनीतु ॥ स्वयें रघुनाथु तोषला ॥७१॥ बाहुभूषणें रत्नखचित ॥ विनीतासीं अर्पी सीताकांत ॥ सव्य घालोनि हर्षयुक्त॥

१ कार्यी २ निजानंदें. ३ सत्य. ४ प्राप्त. ५ वानरा. ६ तटस्थ.

साठिशतसहस्रेंसीं निघाला ॥ ७२ ॥ कुश्र कपि अगाध बळी ॥ रामासन्मुख बद्धांजुळी ॥ स्तुति परिसोनि ते काळीं ॥ आत्माराम संतोषला ॥ ७३ ॥ पदक काढोनि घातलें कंठीं ॥ येरु सव्य घालोनि उठी ॥ घेवोनि वानर तीन कोटी ॥ उठाउठी चालिला ॥ ७४ ॥ पुढें प्रमाथी नामा महामारी ॥ तेणें स्तविला श्रीराम भारी ॥ उचित दिधलें अवधारी ॥ कटिसूत्र जडिताचें ॥ ७५ ॥ तेणें उचिताचेनि हर्षें ॥ गर्जत नामाचेनि घोषें ॥ पन्नास सहस्र एकलक्ष ॥ सहपरिवार चालिला ॥ ७६ ॥ याउपरी गवय नामा ॥ स्तुति तोषविलें श्रीरामा ॥ उचिता दिधलें प्लवंगमा ॥ जडित उत्तरीं कंठिची ॥ ७७ ॥ उचितें हर्ष जाला थोरु ॥ सव्य घालोनि श्रीरघुवीरू ॥ सप्तकोटी परिवारू ॥ कपिसमवेतु चालिला ॥ ७८ ॥ यानंतरें वानर गज ॥ तेणें स्तविला रघुराज ॥ उचित दे महाराज ॥ जो आत्मज कौसल्येचा ॥ ७९ ॥ कंकण जडित हातीचें ॥ काढूनि त्वरित दिधलें साचें ॥ श्रीराम बोले निजवाचे ॥ आतां नविसरें मजलागीं ॥ ८० ॥ येरु मस्तक ठेवोनि भूमीसीं ॥तुज नविसंवें जीवेसीं ॥ सवें वानर तीनलक्षेसीं ॥ सव्य घालोनि निघाला ॥ ८१ ॥ ऋक्ष यातीचा घस नामा ॥ तेणें स्तविलें गुणग्रामा ॥ कंठीची मेखळा उत्तमोत्तमा ॥ तया दिधली संतोषें ॥ ८२ ॥ याउपरी सनातन कपी ॥ दोघे बळी दीर्घ प्रतापी ॥ तिहीं स्तविला धर्मरूपी ॥ मधुर स्तुति करोनियां ॥८३॥ स्तुति ऐकोनियां तत्वतां ॥ पाईचा तोडर दिधला उचिता ॥ येरु चालिला सत्वरता॥सव्य घालोनि श्रीरामा ॥ ८४ ॥ ऋषभनामा बळिवंत ॥ कर जोडोनि स्तवन करित ॥ उचित देवोनि सीताकांत ॥ वांकी देत चरणीची ॥ ८५ ॥ दुर्मुखनामा याउपरी ॥ स्तवोनि संतोषविला रावणारी ॥ उचित दिधलें झडकरीं ॥ जडित कमळ हातींचें ॥८६॥ सुमुख कपि यानंतर ॥ स्तुति अनुवादे जोडोनि कर ॥ ह्मणे चाड नाहीं अलंकार ॥ स्मरण देईं आपुलें ॥८७॥ विचार पडला रघुनायका ॥ मग उचित दिधल्या रत्नपादुका ॥ येरें ठेवोनि मस्तका॥सव्य घालोनि निघाला ॥८८॥ उचितें नसमाये जगीं ॥ सव्य घालोनि श्रीरामा वेगीं ॥ निघता जाला ऊर्ध्वमार्गीं ॥ सभालोकीं संतोषिजे॥८९॥ हें ऐकोनि श्रीरामा॥उचिता दे अंगुष्ट मुद्रा

१ हातजोडुन. २ वानर. ३ सर्वगुणयुक्त रामास. ४ बोले. ५ इच्छा.

उत्तमा ॥ सर्वदा देखसी मजसमा ॥ प्रपंचोन्मुख असतांही ॥ ९० ॥ मग तुकावोनि माथा ॥ कोटिदळेंसीं उत्तरपंथा ॥ सव्य घालोनि रघुनाथा ॥ त्वरान्विता चालिला ॥ ९१ ॥ याउपरी गवाक्षज जाला बोलता ॥ कृपा असों दे रघुनाथा ॥ सेवा लाहोनि पूर्णता ॥ जे ब्रह्मादिकां दुर्लभ ॥ ९२ ॥ याउपरी सर्वोत्तमें ॥ उचिता देणें श्लाघ्यधर्में ॥ जें जें आहे तें परम दुर्गमें ॥ जेणें लागे दशमुद्रे ॥९३॥ तेणें करोनि जाण ॥ पावलें श्रीरामाचें ध्यान ॥ मग करोनियां नमन ॥ पूर्वमार्गी चालिला ॥ ९४ ॥ याउपरी कपि नळ ॥ तेणें स्तविला घननीळ ॥ उचित देवोनि अंदुखळाळ ॥ स्नेहानंदें गौरविला ॥९५॥ नळें वंदोनि झडकरी ॥ मस्तक ठेविला पायांवरी ॥ अतिहर्षे निजगजरीं ॥ अग्निदिशे चालिला ॥९६॥ सवें एक पद्म दळ ॥ घेवोनि चालिला आतुर्बळ ॥ सव्य घालोनि नृपाळ ॥ जो भूपाळ अयोध्येचा ॥९७॥ यानंतरें नीळें मधुरोत्तरीं ॥ नरेंद्राची स्तुति करी ॥ येरें काढोनि भागवती करीं ॥ त्याचे हातीं दिधली ॥९८॥ सव्य घालोनि सभास्थान ॥ गर्जत चालिला त्वरेन ॥ सवें घेवोनि सर्व सैन्य ॥ श्रीरामगुण वर्णित ॥९९॥ यानंतरें सुषेण ॥ वंदोनि श्रीरामचरण ॥ होवोनियां हर्षायमान ॥ नामगर्जन करित ॥ १०० ॥ श्रीराम ह्मणे तूं प्राणदाता ॥ उचित नदिसे पदार्था ॥ कवण्या द्यावें अर्था ॥ लक्ष्या सर्वथा नयेची ॥ १ ॥ तथापि एक असे मनीं ॥ ह्मणोनि काढिला कंठींचा मणी ॥ देवोनि सुषेणा लागुनी ॥ अतिप्रीतीनें धाडिला ॥२॥ एक खर्व सेना घेऊन ॥ सुषेण चालिला आपण ॥ वंदोनियां सीतारमण ॥ अतिहर्षेनी चालिला ॥३॥ ह्मणे तुझे दृष्टीपुढें ॥ मृत्यु पळेल बापुडें ॥ रोगिया गणना केंवि घडे ॥ ऐसें वदे रोकडें श्रीरामा ॥४॥ यानंतरें मैंद कपि जाण ॥ स्तविता जाला रघुनंदन ॥ येरु ह्मणे तूं सखा पूर्ण॥येथें अनुमान असेना ॥५॥ उचिता येवोनि आपण ॥ अर्पिलें तुजलागीं सिंहासन ॥ हेंचि करी माझें पूजन ॥ सर्वही श्रेय जाण पावसी ॥ ६ ॥ एक शंख घेवोनि सेना ॥ वंदोनियां रघुनंदना ॥ सव्य घालोनियां जाणा ॥ करित गर्जना चालिला ॥७॥ हिमवंत करी स्तुति ॥सार्वभौमा मंगलमूर्ति ॥ तेणें आनंदला रघुपति ॥ देवोनि रत्नमूर्ति गौरविला ॥८॥ मग घेवोनि दहाक्षोणी सेना ॥ सव्य घालोनि

१ व्यवसाय. २ हात्पुन ३ भयंकर. ४ मत्कान

रघुनंदना ॥ त्वरें चालिला जाणा ॥ वायव्यकोणा लागुनी ॥ ९ ॥ ज्योतिर्मुख याउपरी ॥ श्रीरामाची स्तुति करी ॥ उचित तया झडकरी ॥ रत्नप्रावरण दिधलें ॥११०॥ नमस्कारोनि राघवातें ॥ सेना घेवोनि एक कोटीतें ॥ सव्य घेवोनि रघुनाथातें ॥ उल्हासीत चालिला ॥११॥ केसरी नामा कपि जाण ॥ येवोनि घाली लोटांगण ॥ त्यासीं देवोनि बाहुभूषण ॥ अतिगौरवून धाडिला ॥१२॥ सवें घेवोनियां निजसेना ॥ अक्षोहिणी गणना ॥ वंदोनियां श्रीरामचरणा ॥ करित गर्जना चालिला ॥१३॥ हेमकूट त्यानंतर ॥ स्तुति करोनि अत्यादर ॥ चुंबोनि श्रीरामचरण परिकरें ॥ निडळीं सत्वर लाविलें ॥ १४ ॥ तयेसमयीं उचित ॥ पावला कौस्तुभ झळझळित ॥ वंदोनियां सीताकांत ॥ शतकोटि कपिसहित चालिला ॥१५॥ याउपरि वानर श्वेद नाम॥ स्तुति वदे सर्वोत्तम ॥ संतोषोनि देवोत्तम ॥ दे क्षुद्रघंटिका कंठींची॥१६॥आज्ञा देतां सीतारमण॥सवें घेवोनि सातक्षोणी सैन्य॥ सव्य घालोनि रघुनंदन ॥ हास्यवदन चालिला ॥१७॥ गंधमादन आणि दधिमुख ॥ उभे राहिले श्रीरामासन्मुख ॥ जीवें वोंवाळूनि श्रीमुख ॥ मस्तक चरणीं ठेविती ॥१८॥ अभयहस्त ठेवोनि माथां ॥ देत आशीर्वाद तत्वतां ॥ विजयी तुह्मीं अक्षयता॥ श्रीरघुनाथाचेनि धर्में ॥१९॥ समस्तांसिं श्रीरघुवीर ॥ कोणा अलंकार कोणा वस्त्र ॥ गौरवोनियां वानर ॥ अति त्वरें बोळविल ॥१२०॥ ऐसे बोळवोनि वानरगण ॥ सुख पावोनि संपूर्ण ॥ एका जनार्दना शरण ॥ रम्य रामायण अतिगोड ॥२१॥ स्वस्ति श्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांवानरनिर्याणोनामएकनवतितमोऽध्यायः ॥९१॥ ॥ ओंव्या ॥ ॥ १२१ ॥

१ सुंदर. २ मस्तकीं.

भा. रा. यु. कां. अ. ९२
श्रीराम.
भ.
सी.
शत्रुघ्न.
ऋ.
मंडळी.

॥ श्रीसद्गुरुरामचंद्रायनमः ॥ यानंतरें दुसरे दिवसीं ॥ करोनियां प्रातःस्नानार्मी ॥ वंदोनियां महर्षीसी ॥ भद्रपीठासी श्रीराम आला ॥१॥ सभा वैसली घनदाट ॥ दुजे उपमेसीं वैकुंठ ॥ तेथिचा महिमा उत्कट ॥ अतिश्रेष्ठ रामसभा ॥ २ ॥ अंकीं घेवोनि जनकनंदिनी ॥ श्रीराम वैसला सिंहासनीं ॥ येवोनि भरतादि प्रधानीं ॥ लोटांगणीं वंदिला ॥ ३ ॥ छत्र धरिलें सुमंतें ॥ अकोपन धरी चामरातें ॥ राष्ट्रवर्धन धरी व्यजनातें ॥ आतपत्रातें धर्मपाळ ॥४॥ रामचरणा निकट भरत ॥ उभा राहे जोडोनि हात ॥ तो युवराजा अतिविख्यात ॥ नम्र विनीत भावार्थी ॥ ५ ॥ हातीं धरोनि धनुष्यबाण ॥ सव्यभागीं लक्ष्मण ॥ उभा राहोनि विचक्षण ॥ श्रीरामचरण लक्षित ॥ ६ ॥ शत्रुघ्न आणि सेनानी ॥ वेत्र निजहस्तें धरोनी ॥ उभे राहिले रघुनंदनीं ॥ लक्ष ठेवोनि निजचित्तें ॥ ७ ॥ सुग्रीवादि बिभीषण ॥ उभे राहिले कर जोडून ॥ सन्मुख तिष्ठे वायुनंदन ॥ जीवलग पूर्ण श्रीरामाचा ॥८॥ वेद होवोनियां भाट ॥ वर्णित श्रीरामप्रताप श्रेष्ठ ॥ साही शास्त्रें घडघडाट ॥ स्तुति उद्भट वाणिती ॥९॥ एक ह्मणती राम सगुण ॥ एक ह्मणती राम निर्गुण ॥ दुजा ह्मणे नकळे खुण ॥ राम चिद्घन एकला ॥ १० ॥ तिजा ह्मणे राम एकला॥तरी कां बहुरूपें भासला ॥ चौथा ह्मणे नकळे तुला ॥ तोचि जाला निजांगें ॥११॥ ऐसें ऐकोनियां वचन ॥ एक ह्मणे हें बहुभापण॥ राम अविकारी निर्गुण ॥ त्यासिं आन नह्मणावें ॥ १२ ॥ रामें विश्वाभास केला ॥ आह्मीं मानूं यया बोला ॥ परी रामाचि विश्व जाला ॥ यया बोला नमानूं ॥१३॥ गारुडीयुक्ति मंत्रकळा ॥ करोनि वादीचा सर्प केला ॥ कीं गारुडी सर्प जाला ॥ ह्मणतां जनाला मानेल ॥१४॥ घट कुल्लाळें निर्मिला ॥ कीं कुल्लाळचि घट जाला ॥ तैसा रामें प्रपंच रचिला ॥ कीं रामचि जाला प्रपंच ॥ ॥१५॥ माळियें देवोनि जीवन ॥ स्वयें वाढविलें उपवन ॥ कीं तो जाहला आपण॥ऐसें सांगोन मज द्यावें ॥१६॥ तुह्मांसिं नाहीं पूर्ण ज्ञान ॥ वृथा बोलाचें वलगन ॥ निर्गुणातें ह्मणा सगुण ॥ राम बहुभूपण यास होय ॥१७॥ राम अविकारी निर्मळ ॥ राम निरंजन निश्चळ ॥ राम निर्धर्म निष्कळ ॥ नलगे मळ तयासीं ॥१८॥ राम परंज्योति अमळ ॥ राम परंधाम सोज्वळ ॥ राम

१ श्रेष्ठ. २ पंखा, छत्र. ३ समीर. ४ विनयसंपन्न. ५ प्रज्ञावंत. ६ कुंभकार.

अद्वयानंद केवळ ॥ नलगे मळ तयासीं ॥१९॥ राम अरूप आद्याग्विलं ॥ राम परमानंद वहेळ ॥ राम अनाम अगोत्र अचळ ॥ नलगे मळ तयासीं ॥ २० ॥ राम अद्वयानंद गहन ॥ तोचि अंगें जाला जन ॥ ऐसें ह्मणतां अवघेजण ॥ मज हें ज्ञान मानेना ॥२१॥ ऐसी ऐकोनि वदंती ॥ गर्जोनि उठिला वेदांती ॥ ह्मणे एक डोळा जगती ॥ डोळस त्याप्रति नह्मणावें ॥ २२ ॥ निर्गुण ह्मणसी श्रीरामातें ॥ साधूनि नाना दृष्टांतांतें ॥ त्या दृष्टांतांचें कारण येथें ॥ नदिसे मातें जाणपां ॥२३॥ अणोरणीयां आदि श्रुति ॥ ऐक्य संपादु प्रवृत्ति ॥ तुझ्या दृष्टांतांची गणती ॥ कोण निश्चिती धरील ॥ २४ ॥ ह्मणसी कुल्लाळ नव्हे घट ॥ परि हे बोलचि वटवट ॥ व्यर्थ युक्तीची खटपट ॥ अंतर्निष्ठ नमानिती ॥ २५ ॥ मृत्तिका विजाती कुल्लाळा ॥ ह्मणोनि घट तियेचा केला ॥ तैसा श्रीरामा वेगळा ॥ प्रपंच जाला काशाचा ॥२६॥ ह्मणसी राम निर्विकार ॥ तैं काय होता आकार॥त्याचा केला विश्वाकार ॥ हें साचार सांगावें ॥ २७ ॥ आकाश पृथ्वी आप जीवन ॥ तेज आदि पांचैजाण ॥ केलीं काशाचीं घडून ॥ मजलागून सांगावें ॥२८॥ रामा वेगळें काय होतें ॥ मा त्याचीं केलीं पंचभूतें॥ऐसें ज्ञान नकळे तूतें॥काय दृष्टांतें सांगसी ॥२९॥ तुझे पूर्वोक्त दृष्टांत॥ ते नहोती समर्गोचित ॥ रामस्वरूप इत्थंभूत ॥ तुज साद्यंत सांगतों ॥३०॥ बीजामाजि वृक्षाकार ॥ सुवर्णीं जेंवि अलंकार॥ तेंवि श्रीरामीं संसार ॥ मज साचार भासत ॥३१॥ जेंवि बीजचि जाला तरुवर ॥ सुवर्ण जाला अलंकार ॥ तेंवि श्रीरामचि निर्विकार ॥ स्वयें साकार जाहला ॥ ३२ ॥ राम ह्मणावा निर्विकार ॥ तंव तो भासतो साकार ॥ साकार ना निराकार ॥ परात्पर श्रीराम ॥३३॥ राम ह्मणावा जरी निर्गुण ॥ तरी तो प्रत्यक्ष भासे सगुण ॥ एवं सगुण ना निर्गुण ॥ आनंदघन श्रीराम ॥३४॥ ऐसी ऐकोनियां मात ॥ वाद राहिले निवात ॥ अवघे वेदांतियासीं नमित ॥ धन्य ह्मणत तत्वज्ञ ॥ ३५ ॥ हें ऐकोनि हनुमंत ॥ अवघियांसीं नमस्कारित ॥ ह्मणे माझें ही ह्रद्गत ॥ तुह्मीं समस्त परिसावें ॥३६॥ तुह्मीं बोलिलां जो अर्थ ॥ तो तंव शुद्धत्वें परमार्थ ॥ श्रीरामाचें इत्थंभत ॥ स्वरूप निश्चित सांगितलें ॥ ३७ ॥ परंतु ऐका वेडें प्रेम ॥ सुंदर सांवळा श्रीराम ॥ हेंचि माझें

१ संपूर्ण. २ मोठा, मंपूर्ण. ३ तत्व.

अद्वय ब्रह्म ॥ नकळे वर्म आणिक ॥३८॥ हातीं घेवोनि धनुष्यबाण ॥ जेणें मर्दिला रावण॥तें हें सांवळें ब्रह्म पूर्ण॥पाहतां नयन निवती ॥३९॥ दासासाठीं अवतार धरित ॥ वानरांचा तरी अंकित ॥तो हा माझा श्रीरघुनाथ॥ब्रह्म निश्चित मज वाटे ॥४०॥राम ज्ञानाचें निजज्ञान॥राम ध्यानाचें निजध्यान॥राम समाधि समाधान॥चैतन्यघन श्रीराम ॥४१॥राम भक्तांचें माहेर॥राम ज्ञानाचें जिव्हार॥राम साराचें निजसार॥हा निर्धार पैं माझा॥४२॥रामा वांचूनि ब्रह्मज्ञान॥आह्मांसिं नलगे नलगे जाण॥ आमुचें ब्रह्म रघुनंदन॥बोले गर्जोन हनुमंत॥४३॥राम सर्वदा मुखीं गाऊं॥राम सर्वदा नित्य ध्याऊं॥राम सर्वदा नेत्रीं पाहूं॥तरोनि जाऊं भवसिंधु ॥४४॥ ऐसिया हनुमंताचे वचनीं ॥ गर्जों लागल्या संतश्रेणी ॥ भला भलारे इहीं वचनीं ॥ जाली गगनीं पुष्पवृष्टी ॥४५॥ ऋषिवरांचा जयजयकार ॥ वानरांचा भुभुःकार ॥ मंगळ वाद्यांचा गजर ॥ नादें अंबरें कोंदलें ॥ ४६ ॥ परमानंदें रघुनाथ ॥ हनुमंतासीं आलिंगित ॥ स्वयें उचलोनि आनंदभरित ॥ बैसवित निजासनीं ॥४७॥ राम बोलतां परमानंद ॥ जाला त्रैलोक्यीं आनंद ॥ एका जनार्दनीं स्वानंद ॥ नित्यानंद रामायणीं ॥ ४८ ॥ येथून संपलें युद्धकांड ॥ पुढें ऐका उत्तरकांड ॥ जनार्दनकृपा अखंड ॥ कांडे कांड अर्थवी ॥४९॥ श्रीरामें जावोनि सुवेळेसीं ॥ दुर्गीं देखोनि रावणासीं ॥ बाणें छेदोनि छत्रासीं ॥ युद्धकांडासीं संपविलें ॥५०॥ शिष्ट धाडोनि अंगदासीं ॥ सभे गांजून दशमुखासीं ॥ प्रथम करोनि महारणासीं ॥ युद्धकांडासीं संपविलें ॥ ५१ ॥ प्रहस्तादि प्रधानांसीं ॥ अतिकायादि कुमारांसीं ॥ मारोनियां रणाभिवेषीं ॥ युद्धकांडासीं संपविलें ॥ ५२ ॥ उठवोनि कुंभकर्णासीं ॥ रावण धाडी रणभूमीसीं ॥ रामें निवटोनियां त्यासीं ॥ युद्धकांडासीं संपविलें ॥५३॥ होम करितां निकुंबळेसीं ॥ तेथें धाडोनि लक्ष्मणासीं ॥ रणीं मारोनि इंद्रजितासीं ॥ युद्धकांडसीं संपविलें ॥ ५४ ॥ द्विवार आणोनि द्रोणाद्रीसीं ॥ उठविलें लक्ष्मणा वानरांसीं ॥ यश देवोनि हनुमंतासीं ॥ युद्धकांडासीं संपविलें ॥ ५५ ॥ अहिमही वीर प्रचंड ॥ होते पाताळीं वितंडे ॥ त्यांतें करोनि खंड विखंड ॥ युद्धकांड संपविलं ॥ ५६ ॥ होम करितां अतिवितंड ॥ वानर पाठवोनि प्रचं

१ पंक्ति, समुदाय. २ आकाश. ३ मकर मासा. ४ भयंकर.

ड ॥ युद्धा आणोनि दशमुंड ॥ युद्धकांड संपाविलें ॥५७॥ रावण योद्धा अतिप्रचंड ॥ शिरं प्रमवला उदंड॥रामें ठेचोनि त्याचें तों
ड ॥ युद्धकांड संपविलें ॥ ५८ ॥ बाण सोडोनि प्रचंड ॥ रावणाचा गर्वखंड ॥ क्षणें करोनि खंडविखंड ॥ युद्धकांड संपविलें
॥ ५९ ॥ रावणासीं करोनि दंड ॥ देव सोडविले उदंड ॥ बिभीषण स्थापोनि अखंड ॥ युद्धकांड संपविलें ॥ ६० ॥ मुक्ति
देवोनि रावणासीं ॥ भेटोनि दशरथासीं ॥ दिव्य घेवोनि सीतेसीं ॥ युद्धकांडासीं संपविलें ॥ ६१ ॥ विमानीं बैसोनि त्वरेसीं॥
केलें रामेश्वर नमनासीं ॥ भेटोनियां अगस्तीसीं ॥ युद्धकांडासीं संपविलें ॥६२॥ भेटोनि भरद्वाजासीं ॥ सर्वेचि भेटोनि गुह
कासीं ॥ देवोनियां समाधानासीं ॥ युद्धकांडासीं संपविलें ॥ ६३ ॥ चौदावर्षे निराहारेसीं ॥ भरत राहिला नंदिग्रामासीं॥
भेटोनियां स्वबंधूसीं ॥ युद्धकांडासीं संपाविलें ॥ ६४ ॥ रामें भेटोनि निजमातांसीं ॥ केलें व्रतविसर्जनासीं ॥ अंगिकारोनि
निजराज्यासीं ॥ युद्धकांडासीं संपविलें ॥ ६५ ॥ युवराज्य देवोनि भरतासीं ॥ सेनापण शत्रुघ्नासीं ॥ सुखी केलें केकयीसीं ॥
युद्धकांडासीं संपविलें ॥६६॥ सुखी केलें दासदासी ॥ सुखी केलें निजप्रजेसीं ॥ आनंदवोनि निजवाक्येसीं ॥युद्धकांडासीं संप
विलें ॥ ६७ ॥ संपलें युद्धकांडनिरूपण ॥ पुढें उत्तरकांडकथा गहन ॥ एका विनवी जनार्दन ॥ श्रोते सज्ञान परिसोत ॥ ६८ ॥
माझी मिरासी मूर्खपण ॥ नेणें पदबंध व्याख्यान ॥ माथां हात ठेवोनि जनार्दन ॥ वदवी रामायण निजसत्ता ॥ ६९ ॥ जनार्द
नाची कृपा ऐसी ॥ मूर्खा हातीं रामायणासीं ॥ वदविलें रामकथेसीं ॥ कृपा ऐसी संतांची ॥ ७० ॥ सद्गुरूची कृपा घडे ॥ तें पां
गुळा पर्वत चढे ॥ एकनाथें तेणें पाडें ॥ केलें रोकडें मज सरतें ॥७१॥ एका जनार्दना शरण ॥ जालें युद्धकांड निरूपण ॥ श्री
रामकथा अतिगहन ॥ करी पावन महापापी ॥७२॥ कथा शतकोटी विस्तार ॥ त्यांतील एकेक अक्षर ॥पडतां कानीं शुद्ध पापी
नर ॥ श्रीरामकथाक्षरपुण्यपावन ॥ ७३ ॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडेएकाकारटीकायांश्रीरामचरितकथनोनाम
द्विनवतितमोऽध्यायः ॥९२॥ ॥ओव्या॥ ॥७३॥ ॥पूर्वसंख्या॥ ॥१३९७९॥ ॥श्लोक॥ ॥१७११॥ ॥एकंदरसंख्या॥ ॥१५६९०॥

॥ युद्धकांडसमाप्तम् ॥

॥ इति श्रीभावार्थरामायणेयुद्धकांडं समाप्तम् ॥

॥ अथ श्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांड प्रारंभः ॥

भा·रा·उ·कां·अ·१ ला·
ऋ· मं·
वसिष्ट ऋ·
मा·
रा·
सी·
राजे·

करीतसे ॥ १८ ॥ आतां वंदूं शारदानंदिनी ॥ जीतें बोलती हंसवाहिनी ॥ वीणापुस्तकधारिणी ॥ सज्जनांलागुनी कृपाळू ॥ ॥ १९ ॥ जिचिये कृपादृष्टी होये ॥ मुक ही वाचेतें लाहे ॥ पांगूळ पर्वत लंघिताहे ॥ यदर्थी संदेह असेचिना ॥२०॥ आतां वंदिजे सद्गुरू ॥ जो कां मेघापेक्षां उदारू ॥ ज्याचेनि स्मरणें संसारू ॥ स्वप्नीं साचारु दिसेना ॥ २१ ॥ तयातें वर्णावया वाणी ॥ वेदं मुग[1]आरोगुनी ॥ शास्त्रें नेतिनेति ह्मणोनी ॥ म्लानवदनी परतलीं ॥ २२ ॥ आतां परिसा रामाचें चरित ॥ वाल्मीक वदला अनागतें ॥ तेंचि देशभाषा प्राकृत ॥ श्रोतीं चित्त पैं दीजे ॥ २३ ॥ रजनीचर समस्त ॥ प्रबळ जाले जी बहुत ॥ त्यांच्या वधालागिं तेथ ॥ विबुधें[2] विनवित विष्णूसीं ॥ २४ ॥ ऐक गाये लक्ष्मीकांता ॥ राक्षस करिती उत्पाता ॥ त्यांचिया वधाची चिंता ॥ युक्त आतां विचारिजे ॥ २५ ॥ मग बोले रमारमण ॥ मी रविकुळीं अवतरेन ॥ तुह्मीं व्हावें वानरगण ॥ राक्षसदळण करावया २६ ॥ ऐसा करोनियां विचार ॥ तंव आठवलें पूर्वउत्तर ॥ होईन कौसल्याकुमर ॥ ऐसा निर्धार पैं केला ॥ २७ ॥ मग उपजू[illegible]र्यवंशीं ॥ ख्याती केली अतिशयेसीं ॥ तें सांगेन संकळितेसीं ॥ सावकाशीं अवधारा ॥ २८ ॥ गुरुयाग सिद्धि नेला ॥ ता[illegible] सुबाहू मारिला ॥ मारीच बाणपिच्छें उडविला ॥ ब्रह्मतनयेचा केला उद्धार ॥ २९ ॥ शिवचाप भंगिलें ॥जनकाचें मन निःसंदेह केलें ॥ जानकीतें पार्णिलें ॥ मानविलें भार्गवातें ॥ ३० ॥ पुढें वनवास सेविला ॥ त्रिशिरा खर दुषण मारिला ॥ शूर्पनखे अपमान केला ॥ मावेचा वधिला मृग तेथें ॥ ३१ ॥ जगज्जननी जनकनंदिनी ॥ ते चोरिली राक्षसें येवोनी ॥ तिचे शुद्धिलागीं बंधु दोनी ॥ वनोपवना लंघिते झाले ॥ ३२ ॥ पुढें वायुपुत्र भेटला ॥ तेणें सुग्रीव मित्र केला॥ मग बाणें येकें वाळी वधिला ॥ राज्यीं स्थापिला सुग्रीव ॥ ३३ ॥ मग सीताशुद्धीलागीं वानर ॥ पाठविला वायुकुमर ॥ तेणें लंका जाळून सत्वर ॥ राक्षस मार पैं केला ॥ ३४ ॥ अरि[3]बंधु शरण आला ॥ तयाचा अंगिकार केला ॥ शिळीं सेतु बांधिला ॥ मग पावला सुवेळा गिरी ॥३५॥ ॥ १ ॥ शिष्टा[4] पाठविला वानर ॥ लंकेश नमानीच उत्तर ॥ मग कोपारूढ रघुवीर ॥ काय विचार करिता झाला ॥ ३६ ॥ समस्त प्रधान

१ मत्य. २ मुगत्वाऊन, मौनावस्था स्वीकारून. ३ भवेश्र. ४ देव. ५ संहार.

मार[5] [illegible] इंद्रजितादि सुत संहारिले ॥ कुंभकर्णासि निर्वटिलें ॥ रावणा वधिलें सकुळीं ॥ ३७ ॥ राज्य दिधलें अरि[2]बंधूसीं ॥ आपण निघाले अयोध्येसीं ॥ जानकी लक्ष्मण वानरेसीं ॥ पितृपुरीसीं पावले ॥ ३८ ॥ भेटले बंधु भरतासीं ॥ सुखी केलें समस्तांसीं ॥ अयोध्याजनमानसीं ॥ थोर उल्हासीं पावले ॥ ३९ ॥ समस्तांचे मनीं होतें ॥ वसिष्ठाचेनि अनुमतें ॥ राज्य अंगिकारिलें रघुनाथें ॥ धर्मस्थापनेतें करावया ॥ ४० ॥ मग वानरां समस्तां आज्ञा जाली ॥ बिभीषण सुग्रीवा बहुडावणी दिधली ॥ मग हनुमंताप्रति मंजुळ[3] उत्तरें पोर्गे ॥ अयोध्या [illegible] ॥४१॥ [illegible] तुझा उपकारू ॥ मज श्रीरामा जाला थोरू ॥ तो नफिटे साचारू ॥ [illegible] धरितांही ॥ ४२ ॥ तुझा आठवितां महिमा ॥ मज श्रम होतसे श्रीरामा ॥ तेथें इतराची कायसी सीमा ॥ अगा उत्तमा वायुपूत्रा ॥ ४३ ॥ वायुपुत्रा तुझी थोरी ॥ उपमे वीर नाहीं धरित्री ॥ विरंचीअंडामाझारीं[4] ॥ तुळणे सरी नपवे ॥ ४४॥ ऐसा तूं गा अगाध ॥ तुज मज नाहीं भेद ॥ याही बोलाचा विषाद ॥ वाटे सुबद्ध माझे मनीं ॥४५॥ तूं साक्षात् रुद्राचा अवतार ॥ ब्रह्मादिकां नकळे पार ॥ परी कांहीं तुज कार्य प्रकार ॥ असे साचार सांगणें ॥४६॥ तंव हनुमंत ह्मणे श्रीरामा ॥तुज सांगणें उरलें आह्मां ॥ परि एक अपेक्षा पुरुषोत्तमा ॥ असे ते महिमा सांगेन ॥ ४७ ॥ रघुनाथकथाश्रवणीं ॥ रघुनाथ नाम वदनीं ॥ रघुनाथमूर्ति ध्यानीं ॥ चित्त रघुनंदनीं असावें ॥ ४८ ॥ रघुनंदनीं असावें मन ॥ रघुनंदनीं इंद्रियप्राण ॥ रघुनाथ आत्मा होऊन ॥ परिपूर्ण जाण असावें ॥ ४९ ॥ जेथें होईल श्रीरामकीर्तन ॥ तेथें व्हावें माझें आगमन ॥ हेंचि मागणें जाण ॥ कृपा करून मज द्यावें ॥ ५० ॥ ऐसा अंजनीगर्भरत्नें ॥ राम प्रार्थिला मंजुळवचनें ॥ पुढती ह्मणे हेंचि देणें ॥ कृपा करणें कृपाळुवा[5] ॥ ५१ ॥ मग हांसोनि बोलिजे सीतारमणें ॥ हें काय घेतलें तुझेनि मनें ॥ आतां निजस्थाना जाणें॥ केलें पावणें अवश्य ॥ ५२ ॥ मग हनुमंतें ते अवसरीं॥प्रदक्षिणा करोनि जोडल्या करीं ॥ मस्तक ठेऊनि चरणावरी ॥ अतिसत्वरीं निघाला ॥ ५३ ॥ परतोनि पाहे कपिवीर ॥ तंव श्रीराम बोले उत्तर ॥ एक आठवलें कार्य थोर ॥ तें सादर अवधारीं॥५४॥

१ मारिले. २ शत्रु. ३ परवानगी. ४ ब्रह्मांडामध्यें. ५ पोरपता.

पूर्वी तया दशाननें ॥ तप केलें राज्याकारणें ॥ मग शंकर प्रसन्नपणें ॥ बोले वचनतयाप्रती ॥ ५५ ॥ माग मागरे ये समयीं ॥
जे इच्छा असेल तें देईन पाहीं ॥ ऐसें ऐकोनि ते समयीं ॥बोले लवलाहीं रावणु ॥५६॥ प्रसन्न जालासी विश्वनाथा॥तरी अक्षयी
राज्य द्यावें तत्वतां ॥ पुत्र बंधु सुहृद पूर्णता ॥ इतुकें आतां मज देईं ॥५७॥ मरण नयावें विबुधां हातीं ॥ आज्ञा वंदावी समस्तीं॥
सुवर्णाचें नगर वस्ती ॥ द्यावें कृपामूर्ति कृपाळुवा ॥ ५८ ॥ ऐसें ऐकोनि राक्षसवचन ॥ संतोषला उमारमण ॥ हें तुज दिधलें
संपूर्ण ॥ परि मरण चुकेना ॥ ५९ ॥ शिरःकमळीं पूजिला चंद्रमौळी ॥ ह्मणोनि पावला दहा सिसौळीं॥आश्चर्य नरीं भूमंडळीं ॥
दुसरा बळी असेना ॥६०॥ मुरारि पुसे जगन्नाथा ॥ माझा कोण प्राणहंता ॥ तो सांगावा जी आतां ॥ संदेह तत्वतां नधरावा
॥ ६१ ॥ शरीर असे प्रारब्धाधीन ॥ सुखदुःखभोगी प्रारब्धें करून ॥ ब्रह्मादिकां नसुटे जाण ॥ प्रारब्ध पूर्ण बळिवंत ॥ ६२ ॥
प्रारब्धें इंद्र भगांकित ॥ प्रारब्धें अहल्ये जडत्व प्राप्त ॥ प्रारब्धें शुक नग्नभूत ॥ पृथ्वी हिंडत स्वइच्छा ॥६३॥ प्रारब्धें हरिश्चं
द्र सूर्यवंशीं ॥ दान दिधलें विश्वामित्रासीं ॥ तारामतीसहित आपणासीं ॥ तेणें डोंबासीं विकिलें ॥ ६४ ॥ प्रारब्धें दमयंती न
ळा ॥ तेणें भोगिली अवकळा ॥ प्रारब्धें बळिभूपाळा ॥ नेलें पाताळा वामनें ॥६५॥ प्रारब्धें श्रीवामनासी॥खुजटपण परियेसी॥
प्रारब्धें नीचत्व त्यासीं ॥ याची भूमीसीं तीनपाउं ॥ ६६ ॥ प्रारब्धाचा थोर आघात ॥ सृष्टिकर्त्या नसोडित ॥ सरस्वतीसीं
जेतां ॥ शेषाहा सेवक नेथें क्रवणीकडे ॥ ६७ ॥ ऐकूच उमे शैलजानाथा ॥ प्रारब्ध बळिवंत समस्तां ॥ त्या प्रारब्धाची महिमा
कळे ईश्वरमहिमा ॥६९॥ नकळे शंभूचें तप॥नकळे विष्णूचा प्रत... र ॥ नकळे समुद्राचें पार ॥ नकळे आकाशाचा विस्तार ॥ न
नकळे ध्रुवाची थोरी ॥ नकळे पंडिताची चातुरी ॥ नकळे हा काम... प ॥ नकळती योगीश्वर अमूप ॥ कोण कोठें विचरती ॥७०॥
नकळे मीनांचें चळण ॥ नकळे विहंगमें उड्डाण ... वैरी ॥ कोण अवसरीं उकिलें ॥७१॥ नकळे अहींचें थोरपण ॥
... नमाना... उत्तर ॥ मग कृपाळु...
... स्थूळ सान ... णवे ॥७२॥ नकळे स्त्रियेचें मत्त ॥ नकळे कर्म बळिवंत ॥ नकळे

१ देवा. ३ शंकर. ४ शिरें. ५ दुःखावर... ६ डोंगरें. ७ माझा काळ. ८ मत्स्यांचें. ९ पक्षी.

मारिले ... लांवत ॥ होत... संहारिलोचें ॥ ७३ ॥ नकळे श्रीरामाचा महिमा ॥ नकळे हे हनुमंतप्रतापसीमा ॥ नकळे नारद को
ण्याकर्मा ॥ घेवोनि वीणा हिंडतसे ॥७४॥ नकळे श्रीगुरुआनंदसागर ॥ नकळे मेघ कृपण कीं उदार ॥ नकळे शेषें भूमीभार ॥
काय निमित्त घेतला ॥ ७५ ॥ यालागीं दयासागरा ॥ मरण सांगा जी उदारा ॥ तरीच मानेल वर निर्धारा ॥ करुणाकरा कृ
पानिधी ॥ ७६ ॥ मग हांसोनि बोले शूळपाणी ॥ रावणा ऐक सत्यवचनीं ॥ मरण पुससी मजलागुनी ॥ तरी ऐक श्रवणीं लंके
शा ॥७७॥ वाराणसीच्या उत्तर पारीं ॥ अयोध्या नामें महानगरी ॥ येथें अजाचिये उदरीं ॥ होईल क्षत्री दशरथु ॥७८॥ त्या
सिं तिघी जाया प्रसिद्धा ॥ ज्येष्ठ कौसल्या सद्विद्या ॥ दुसरी सुमित्रा साधुवृंदा॥ कैकेयी अविद्या तिसरी ॥७९॥ ते कौसल्या उ
दरीं श्रीराम ॥ अवतरेल पूर्णब्रह्म ॥ सुमित्रे उदरीं शेष परम ॥ पुरुषोत्तम जन्मेल ॥ ८० ॥ कैकेयीउदरीं भरत शत्रुघ्न ॥ दोघे
पुत्र सुलक्षण ॥ चवघे कीर्तिवंत गहन ॥ पुण्यपावन त्यांची कथा ॥८१॥ त्या रामहस्तें तुझा घात ॥ होईल जाण निश्चित ॥ हें
ऐकोनि तटस्थ ॥ चिंताक्रांत रावणु ॥ ८२ ॥ ऐसा तो राक्षस संहारिला ॥ सहपरिवारें निर्दाळिला ॥सिद्ध जालें देवकार्याला ॥
आनंदें भरिला सागरु॥८॥ तरी तुह्मीं आतां ऐकिजे॥ स्त्रीराज्यांत आपण जाईजे॥ तयांचें संगोपन कीजे ॥ सावचित्तें बरविया
परी ॥८४॥ तेथें संचार नहोऊं द्यावा पुरुषांचा ॥ राज्यधर्म रक्षावा तयांचा ॥ षण्मासाचा अतिभुभुःकाराचा ॥ गजरें पुरुषाचा
गर्भपातु ॥ ८५ ॥ ऐसें तेथें रक्षण असावें ॥ कार्य पडलिया येथें यावें ॥ येणें उत्तरें राघवें ॥ हनुमा गौरवें आज्ञापिला ॥८६॥या
लागीं गा वायुसुता ॥ कार्य असावें सादरता ॥ षण्मासाअंतीं तत्वतां ॥ भुभुःकारता तेथें द्यावी ॥८७॥ तया भुभुःकारें करून ॥
सिद्धि कार्य होईल जाण ॥ ऐसा श्रीरामें वर देऊन ॥ हनुम्या लागून बहुडाविलें ॥ ८८ ॥ ऐसी आज्ञा केली सीतारमणें ॥ ते
शिरीं वंदिली वायुनंदनें ॥ पुढें कथा वर्तली ते वचनें ॥ सावधानें परिसावीं ॥८९॥ अनागत भाष्य रामायण ॥ वदला वाल्मी
क आपण ॥ संख्या शतकोटि प्रमाण ॥ तें कथानुसंधान अवधारा ॥ ९० ॥ वाल्मीक थोर उपकारी जाला ॥ आपण तरोनि ज

१ जीवरूपा, ब्रह्मविद्या. २ अष्टधाप्रकृति. ३ संहारिला. ४ पाळन. ५ बोळाविलें. ६ भविष्य.

न तारिला ॥ रामन ... केला ॥ जन लाविला मोक्षपंथें ॥९१॥ आपण तरोनि इतर तारी ॥ तोचि धन्य संसारीं ॥ त
या वंदिजे सुरवरीं ॥ ... संनिध ॥९२॥ एका जनार्दनाचे रंकाचें रंक॥त्या बाळकाचे वाचे अच्युत देव ॥ह्मणोनि गुरुम
हिमा अधिक ॥ ते ... वाणी ॥ ९३ ॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांहनुमंतस्त्रीराज्यप्रेर
णोनामप्रथमोऽध्याय ॥ ॥ओव्या॥ ॥९३॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

॥ श्री[illegible]नमः ॥ [illegible]कुमर ॥ बैसलासे करुणाकर ॥ दक्षिणे शेषावतार ॥ वामे भरत शत्रुघ्न ॥ १ ॥
कुळगुरु वसिष्ठ सन्मुख ॥ परिवेष्टित प्रधानलोक ॥ [illegible] करिती धर्मकर्मादिक [illegible] ॥२॥ एक सांगती पुराण ॥
एक करिती रामकीर्तन ॥ एक करिती गायन ॥ होऊन लीन स्वात्मपदीं ॥३॥ एक पढती चतुर्वेद ॥ एक ह्मणती प्रबंध ॥ एक
करिती विवाद ॥ गद्य पद्य शास्त्रांचे ॥४॥ ऐसी सभा प्रसन्नवदन ॥ देखोनि वंदिती बंदिजनें ॥ एक ह्मणती हा रघुनंदन॥ब्रह्मीं
जीवन मूर्तिमंत ॥५॥ एक ह्मणती हा रघुनंदन ॥ अवतार धरावया एक कारण ॥ एक ह्मणती धराभारें पीडोन॥श्रीरामा शरण
गेली ते ॥६॥ तिचिया कैंवारा राघव ॥ सगुण होवोनि सावयव ॥ मारोनियां दशग्रीव ॥ बंदीचे देव सोडविले ॥ ७ ॥ श्रीराम
भक्तजन वत्सल ॥ नानावतारीं खेळे खेळ ॥ ब्रह्मादिकां महिमा नकळे ॥ मूर्ख केवळ नेणती ॥८॥ ऐसे नानापरीचे वाद ॥ करि
ती परस्परें विवाद ॥ नानामत्त प्रबंध ॥ छंदभेद शास्त्रांचे ॥९॥ युद्धकांड संपते अंतीं ॥ राक्षसांची जाली समाप्ती ॥ अवनिजे
सीं रघुपती ॥ अयोध्ये क्रीडती स्वानंदें ॥१०॥ राज्य करितां श्रीरामचंद्र ॥ कोणा नाहीं दुःख दरिद्र ॥ स्वप्नीं नाहीं द्वंद्वबाध ॥
सुखस्वानंद सर्वांसीं ॥११॥ रजनीचर निर्दाळिले ॥ त्रैलोक्य आनंदें भरिलें ॥ हें ऐकोनि ऋषि चालिले ॥ भेटी आले श्रीरामा
॥१२॥ अत्रि आला निजशिष्येसीं ॥ जेणें दुष्काळीं वांचविले ऋषी ॥ जयाची राणी अनुसूया ऐसी॥पतिव्रतांसीं वंद्यत्वें ॥१३॥
जे अनसूयेच्या घरीं ॥ ब्रह्मा विष्णु त्रिपुरारी ॥ बाळपणें एक संवत्सरी॥ स्तनपान करिती त्रिमूर्ति ॥१४॥ ज्या अगस्तीनें सुम
द्र शोषिला ॥ वातापी इल्वल उदरीं पचिला ॥ विंध्याचळाचा गर्व हरिला ॥ तो कुंभज आला भेटीसीं ॥ १५ ॥ तप करोनि भूमं
डळीं ॥ प्रसन्न केला चंद्रमौळी ॥ गंगा मागोनि महीतळीं ॥ ऋषिमंडळी निववि[illegible] ॥ १६ ॥ उभयतट गोदावरी ॥ पंचक्रोशी
भीतरीं ॥ जड जीव तरती तो परिवारीं॥ शिष्यामाझारीं गौतम आला ॥१७॥ कण्व भारद्वाज च्यवन ॥ अंगिरागुरु कौंडण्य ॥
घ्यावया श्रीरामदर्शन ॥ कश्यप आपण स्वयें आला ॥ १८॥ जेणें सृष्टी निर्माण केली ॥ ख्याती त्रिभुवनीं मिरवली ॥ ज्यासि

१ सभोंवार. २ समरत. ३ स्तुतीपाठक. ४ संहारिले.

जाली गोवभुली ॥ ते लाविले स्वगोत्रीं ॥ १९ ॥ दत्तावय महाऋपी ॥ असित जमदग्नि परियेसी ॥ विश्वामित्र शिष्येसीं ॥
आणिक तापसी पैं आले ॥ २०॥ गायत्रीमंत्रबळें जाण ॥ दुजी सृष्टी केली निर्माण ॥ ऐसे ऋपि तपोधन ॥ देदीप्यमान तेज
स्वी ॥ २१ ॥ श्रीराम येवोनि सामोरा ॥ सन्मान केला द्विजवरा ॥ अर्घ्य पाद्य षोडशोपचारा ॥ करूनि हाकारा भोजना केला
॥२२॥ समस्तां जालें भोजन ॥ कर्पूरमिश्रित पोगिपानें ॥ नानापरींचीं वस्त्रें भूषणें ॥ रघुनंदनें दिधलीं ॥२३॥ श्रीरामें साष्टां
ग नमन ॥ घालून दोनीकर जोडून॥मृदु मंजुळ वचनें करून॥करी प्रार्थन ऋपींचें ॥२४॥ श्रीराम ह्मणे ऋपि तुह्मीं॥नभेटां करि
तां तप आश्रमीं ॥ भाग्यें माझिये आश्रमीं ॥ अनकळत तुह्मीं आलेती ॥२५॥ कीं आजि दोषांचा हरास जाला ॥ भाग्योदय
पूर्ण विंबला ॥ कीं अकस्मात मेघु वोळला ॥ वर्षाव जाला स्वानंदें ॥२६॥ ऐसें आजि जालें स्वामी॥कृपाकरोनि आलेति तुह्मीं॥
जे नभेटाल कृतश्रमीं ॥ पावन मी आजि जालों ॥२७॥ कवणा कार्याची उत्कंठा असे ॥ ते सिद्धि जाईल अनायासें ॥ मी तुम
चा अंकित शिष्यवेषें ॥ आज्ञा संतोषें करावी ॥२८॥ तंव अगस्ती ह्मणे श्रीरामा॥नवर्णवे तुझा महिमा॥सृष्टि करिता जो ब्रह्मा॥
त्यासिही महिमा नकळे तुझी ॥२९॥ तूं परात्पर निर्गुण परम ॥ तूं साक्षात् पूर्ण ब्रह्म ॥ तुज नाहीं रूप नाम ॥ वेदा अगम्य स्व
रूप तुझें ॥३०॥ तुज वर्णितां वेदश्रुती ॥ थोंटावल्या मागें गती ॥ साही दर्शनें वेदश्रुती ॥ इतरांची युक्ति तेथें नचले ॥३१॥अ
सातूं निर्गुण निरोपम ॥ तुज ठेविती रूप नाम ॥ तुझ्या अंगीं लाविती कर्म॥ते ज्ञानाधम ह्मणावे ॥३२॥ नकळे त्याचा मनोरथ॥
नकळे चतुराचें चित्त ॥ नकळे कवितार्थ ॥ रवी नदेखे तें कवि देखे ॥ ३३ ॥ तूं अजन्मा जन्म धरिसी ॥ तूं अकर्मा कर्म करिसी॥
तूं अकर्ता सृष्टीसीं ॥ उत्पत्ती स्थिति संहारु ॥ ३४ ॥ तुझाचि आधारु तया ॥ यालागीं ज्ञानें ह्मणती वायां ॥ ऐसें असोनि
श्रीरघुराया ॥ थोर आश्चर्या ऐकिलें ॥ ३५ ॥ सापत्न मातेच्या वचनीं ॥ सांडिली अयोध्या राजधानी ॥ वास केला दंडका
रण्यीं ॥ राक्षस रणीं निर्दाळिले ॥ ३६ ॥ शूर्पनखाविटंबन ॥ मारि[illegible] खरदूषण ॥ इंद्रजित रावण कुंभकर्ण ॥ सप्रधान
[illegible]
मारिले ॥३७॥ अरिबंधु [illegible] भार्या बंधु सहि
त॥अयोध्ये आला रघुनाथ॥रामराज्य त्रिभुवनांत॥ऐसें श्रुत [illegible]ले॥३९॥ह्मणोनि घ्यावया तुझा भेटा॥यथ आलों गा जगजे
टी॥हेंचि इच्छा ऋपींचे पोटीं॥श्रीराम दृष्टि पहावा ॥४०॥ अपूर्व एक रघुनाथा॥लक्ष्मणें वधिलें इंद्रजिता॥हें आश्चर्य वाटे चित्ता॥
या समस्तां ऋपीश्वरां ॥ ४१ ॥ राम ह्मणे अगस्ती मुनी ॥ रावण कुंभकर्ण दोनी ॥ त्यां मारिले समरांगणीं ॥ द्रुमपाणी प्रह
स्तादि ॥ ४२ ॥ कुमारा अक्ष जंबुमाळी ॥ विरूपाक्ष अकंपनु बळी ॥ कुंभ निकुंभ वीर मंडळी ॥ राक्षस समुळीं मारिले ॥४३॥
आणिक असंख्य राक्षस ॥ नावाणिगे रणकर्कश ॥ जे तृणवत मानिती काळास ॥ तेही त्रास पावले ॥ ४४ ॥ इतुके निशाचर
सबळ ॥ त्याहूनि शक्रजिताचें बळ ॥ तुह्मीं वाणितसां प्रबळ ॥ मज केवळ कळेना ॥ ४५ ॥ शक्रजिताची महाथोरी ॥ तुह्मीं
वाणितसां भारी ॥ मज वाटे नवल परी ॥ तें निर्धारी सांगावें ॥४६॥ इंद्रजिताचा पराक्रम पूर्ण ॥ त्यासिं वरदेता कोण॥हें सांगा
वें कृपा करून ॥मज लागून ते कथा ॥४७॥ कुंभोद्भवें ह्मणे श्रीरामा॥ऐक त्याचा प्रताप महिमा॥तूं सकळांचा आत्मा॥कां पुरुषोत्त
मा नेणसी ॥४८॥ रावणाची उत्पत्ति स्थिती ॥ तुज सांगेन अवनिजापती॥ वरदेता तयाप्रती॥तो यथानिगुतीं अवधारीं॥४९॥पू
र्वी कृतायुगामाजिजाण ॥ प्रजापतिसुत पुलस्त्य पावन ॥ पुण्यशीळ अगाध गुण ॥ धर्मपरायण तिहीं लोकीं ॥ ५० ॥ वेदसं
पन्न शास्त्रीं निपुण ॥ सर्वभूतीं भगवद्भजन ॥ शांति दया सुशीळपण ॥ तपें दारुण तपस्वी ॥५१॥ पितियाचे धर्म करी ॥ अपे
क्षा नाहीं तिळभरी ॥ तंव कोणे एके अवसरीं ॥ मेरुपाठारीं प्रवेशला ॥५२॥ तेथें तृणबिंदूचा आश्रम॥अतिरमणीय परम ॥भो
वतीं उद्यानें गहन ॥ सरोवरीं जीवनें अक्षोभ्य ॥ ५३ ॥ नानाजातीचे वृक्ष सफळ ॥ पुष्पें सुवासित बहळ ॥मधुर शब्दें हंस को
किळ ॥ रुंजी अळिकुळें करिताती ॥५४॥ तेथें ऋपी तप करी ॥ भस्म चर्चूनी शरीरीं ॥ रुद्राक्षमाळा कंठीं शिरीं ॥ श्रीराम अं
तरीं जप करी ॥ ५५ ॥ नेमकाहार इंद्रियनिग्रहणीं ॥ वेदाध्यन अनुदिनीं ॥ तंव कोणे एके समयीं त्यावनीं ॥ आल्या मिळो

१ नामांकित. २ अगस्ती ऋपी. ३ सीतापति. ४ समग्र. ५ पृष्ठभागीं. ६ बाग. ७ जळ. ८ पुष्कळ. ९ भ्रमर समुदाय.

नि राजकन्या ॥ ५६ ॥ देखोनि ऋपिआश्रमार्मी ॥ कन्या क्रीडती आनंदेर्मी ॥ भोंवत्या पाहती तंव ऋपी ॥ तेजोराशी देखि ला ॥ ५७ ॥ पुलस्त्य ह्मणे राजकुमारी ॥ येथोनि तुह्मीं जावें झडकरी ॥ माझी वेदध्वनी पडतां कर्णद्वारीं ॥ तुह्मी गरोदरी व्हाल सर्व ॥ ५८ ॥ ऐसें ऐकोनि राजबाळा ॥ शीघ्र गेलिया त्यावेळा ॥ तंव कोणेएकेकाळीं स्वलीला ॥ तृणविंदुबाळा पाहूं आली ॥५९॥ सखिया नदिसती नयनीं ॥ ऋपीची वेदध्वनी पडली कानीं ॥ तेणें जाली श्वेतवर्णी ॥ वपु तत्क्षणीं पालटली ॥ ६० ॥ उदरीं गर्भ संभवला तियेसीं ॥ मग आली जनकभुवनासीं ॥ तृणविंदु ह्मणे कुमारीसीं ॥ शुभ्रता वपूसीं कां आली ॥ ६१ ॥ चिन्ह तुझें पालटलें ॥ आत्मजे कोठें काय जालें ॥ कोण्या स्थळा गमन केलें ॥ तें शीघ्र काळें सांगपां ॥६२॥ येरी ह्मणे अहो जी ताता ॥ मज सखिया शोधन करितां ॥ वना गेलें जी शीघ्रता ॥ तेथें ऋपि पढत होता वेदश्रुती ॥६३॥ मग कन्या धरोनि निजकरीं ॥ तृणविंदु आला त्या आश्रमा माझारीं ॥ कर जोडूनि विनंती करी ॥ ह्मणे अवधारी मुनिराया ॥६४॥ माझी कन्या या आश्रमाप्रती ॥ आली सखिया शोधनार्थी ॥ तिसीं ऐसी जाली स्थिती ॥ काय गती हे नकळे ॥६५॥ येरु ह्मणे अगा हे ऋपी ॥ हे आली गेली श्रुत नाहीं आह्मांसीं ॥ कवण जाणे या अर्थासीं ॥ हें आपणासीं नेणवे ॥६६॥ मग तो ऋपि विचारी ज्ञानीं ॥ ह्मणे पूर्वी शाप वदला होता मुनी ॥ कन्या मात्र माझ्या वेदध्वनी ॥ ते गुर्विणी होईल ॥६७॥ तंव तृणविंदु विचारी चित्तीं ॥ हे अर्पावी ऋपीप्रती ॥ ऐसी विचारोनि युक्ती ॥ ऋपिप्रति वदता झाला ॥ ६८ ॥ अहो जी पुलस्ती महामुनी ॥ विनंती करितों सलगी करोनि ॥ हे कन्या अंगीकारावी सेवे लागूनी ॥ दास्यत्व अनुदिनीं करील ॥ ६९ ॥ पुलस्ती ह्मणे ऋपिवर्या ॥ आह्मां तापसां कोण कार्या ॥ काय सेवा आचरावया ॥ इसी कासया देतोसि ॥ ७० ॥ तृणविंदु ह्मणे अकल्पित आलें ॥ त्यासिं अंगिकारिती साधु भले ॥ कल्पिलें सहसा नफळे ॥ ईतें भावबळें अंगिकारिजे ॥ ७१ ॥ पुलस्ती ह्मणे बरवें आतां ॥ नुलंघीं तुझिया वचनार्था ॥ येरें चरणीं ठेविला माथा ॥ कन्या [illegible] शुभ दिन पाहून लग्न ॥ तृणविंदें केलें कन्यादान ॥ पुढें दोघे [illegible]

[illegible]

सुखसंपन्न ॥ त्याआश्रमीं जाण विचरती ॥ ७३ ॥ भ्रताराची सेवा करी ॥ यासि मानी आत्मसाक्षात्कारी ॥ भ्रतार सांडून तिळ भरी ॥ दुरी सुंदरी ते नवच ॥७४॥ तिची देखोनि उत्कृष्ट सेवा ॥ संतोष जाला ऋपीच्या जीवा ॥ ह्मणे तुज पुत्र होईल बरवा ॥ सर्वभावा अनुकूल ॥ ७५ ॥ मजसमान होतील गुण ॥ मजसमान तपोधन ॥ मजसमान दैदीप्यमान ॥ तप अनुष्ठान करील ॥७६॥ पुलस्ती पासून जो निर्माण ॥ तया नांव पौलस्ती जाण ॥ ऐसें ऐकोनि प्रीतिवचन ॥ आनंदें मन निवालें ॥७७॥ त्या उपरी त्या अबळेसीं ॥ प्रसूति जाली सकाळेसीं ॥ [illegible] पाहे ऋपी ॥ वि[illegible] पैं केलें ॥ ७८ ॥ पूर्णजातक वर्तिलें ॥ पौलस्ती नांव ठेविलें ॥ वेद श्रवणीं पडिले ॥ विश्रवा जालें दुज नाम ॥ ७९ ॥ यालागीं पुलस्तीचा पौलस्ती ॥ विश्रवा त्यासीं ह्मणती ॥ वाल्मीकी रामायणाप्रती ॥ कथा संतीं पहावी ॥८०॥ मुळीं वाल्मीकि कवि कर्ता ॥ तयाचा आधारु कवित्वा समस्ता ॥ यालागीं रामकथा वदता ॥ संदेह सर्वथा नधरावा ॥ ८१ ॥ वाल्मीकीचें वाग्रत्न ॥ ते हे कथा रामायण ॥ सज्जनाचें अंतःकरण ॥ भावी पूर्ण भावार्थु ॥८२॥ एका जनार्दना शरण ॥ ह्मणतां गेलें एकपण ॥ अच्युत चित्तीं जनार्दन ॥ तो जन वन व्यापूनी असे ॥ ८३ ॥ अच्युत नाम जयाचे वाग्पुटीं ॥ तयासि विपयासिं पडे तुटी ॥ संसाराचें धरणें उठी ॥ परब्रह्म भेटी पैं होय ॥ ॥८४॥ अच्युतनाम जयाचे वाचे ॥ तया भय नाहीं संसाराचें ॥ यश त्याहे ताचि मार्चे ॥ कळिकाळ त्याचे तोडरीं ॥८५॥ एका जनार्दनी भेटी ॥ द्वंद्वदुःखा पडली तुटी ॥ संसाराचें धरणें उठी ॥ स्वानंद पुष्टि पूर्णत्वें ॥ ८६ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांपुलस्तीआख्यानपौलस्त्यजन्मकथनंनामद्वितीयोऽध्यायः ॥२॥ ॥ओव्या॥ ॥८६॥

भा. रा. उ. का. अ. ३
विश्रवा
भारद्वाज
पौलस्ति सुत विश्रवा विवाह
विवाह
होम
विश्रवा

॥ श्रीमच्चिदानंदायनमः ॥ मग तो पौलस्तीनंदन ॥ विश्रवा परम पावन ॥ तेजें जैसा सहस्त्रकिरण ॥ धर्मपरायण पवित्र ॥१॥ कर्माचरणीं अतिप्रसन्न ॥ चहूं वेदांचें अध्ययन ॥ शास्त्रांविषयीं महाप्रवीण ॥ भगवद्भजन अहर्निशीं ॥२॥ शांति दया सुशीळ व्रत ॥ गुरुसेवेसीं रतचित्त ॥ परोपकारीं वेंची जीवित ॥ पितृभक्त अतिशयें ॥३॥ सर्वभूतीं समता देखे ॥ साधुजनां आत्मत्वें ओळखे ॥ पराचा गुण दोष नदेखे ॥ ऐसा सुखें तो असे ॥४॥ अष्टांग योग साधुनी ॥ प्राणापान जिणोनी ॥ मुद्रा खेचरी भूचरी अगोचरी तिन्ही ॥ लंघुनी ब्रह्मस्थानापावला ॥५॥ ऐसा योगनिष्ठ तपोनिष्ठ धर्मनिष्ठ ऋषी॥आचरे आश्रमविहित कर्मासीं॥ नुलंघी मातृ पितृवचनासीं ॥ द्वेष तयासीं असेना ॥६॥ जाणोनि तयाचें तप श्रेष्ठ॥भरद्वाज आला तपोनिष्ट ॥ बोलता जाला येवोनि निकट ॥ ह्मणे अतिसंतुष्ट मी जालों ॥७॥ माझें देव वर्णनी कन्यारत्न ॥ तें मी तुज देतों दान ॥ बरवा पाहुनि सुदिन ॥ कन्यादान तेणें केलें ॥८॥ गृहाश्रमीं स्वधर्मी रक्षण ॥ स्त्रियेवांचून नव्हे जाण ॥ अग्निहोत्र यज्ञाचरण ॥ स्त्रियेवांचून चालेना॥९॥ अतीतभोजन पंचमहायज्ञ ॥ देवतार्चन पितृतर्पण ॥ कामरक्षण पुत्रसंतान ॥ स्त्रियेवांचून तें नव्हे ॥१०॥ पतिवचनीं निजरत ॥ तेचि पतिव्रता निश्चित ॥ पतिवचनीं जे उदासभूत ॥ ते जाण निश्चित समवेश्या ॥११॥ ज्या स्त्रिया पति वंचिती ॥ज्या पतीतें निखंदिती ॥ ज्या पतीतें द्वेषिती ॥ त्या निश्चितीं समवेश्या ॥१२॥ असो तो विश्रवा ऋषी ॥ संतोषला स्त्रीगुणासीं ॥वदता जाला तियेसीं ॥ अतिप्रेमेसीं सत्वर ॥१३॥ ह्मणे अवो प्रिय कांते ॥ तुज पुत्र देईन निश्चितें ॥ जयाची कीर्ति त्रिभुवनातें॥ विस्तारातें पाववी ॥ १४॥ मग ते भरद्वाजनंदिनी ॥ भ्रतारवचनें संतोषोनी ॥ सवेंचि ऋतुस्नात होऊनी ॥ गर्भे गर्भिणी ते जाली ॥१५॥ यथा काळें जाली प्रसूती ॥ महातेजें जाली तेजदीप्ती ॥ ऋषि येवोनि पुत्रमुखाप्रती ॥ आनंदस्थिति न्याहाळितु ॥१६॥ कर्म करोनि विधिकर्मेसीं ॥ नाम ठेविलें वैश्रवण त्यासीं ॥ दिवसें मासें अतित्वरेंसी ॥ पुत्र वृद्धीसीं पावला ॥ १७ ॥ विश्रवापासून वैश्रवण ॥ तयासीच ह्मणती कुबेर जाण ॥ जाला पितिया समान ॥ देदीप्यमान तेजस्वी ॥ १८॥ शांत दांत उदा

१ पवित्र. २ समीप. ३ पाहुणे, अतिथी. ४ निंदिती, अवमानिती. ५ बापाप्रमाणें.

र पूर्ण ॥ शील संपन्न उत्तम गुण ॥ चतुरानन सहितगण ॥ स्वानंदें पूर्ण तेथें आला ॥ १९ ॥ अवलोकोनि बाळकासीं ॥ स्त्र
ष्टा आनंद मानसीं ॥ धनद कुबेर नाम त्यासीं ॥ स्वइच्छेसीं ठेविलें ॥२०॥ हुताशेन आहुती बळें वाढे॥वैश्रवण तेणेंचि पाडें ॥मा
ता पित्याच्या सुरवाडें ॥ वाडेंकोडें वाढिन्नला ॥२१॥ पित्याचे वृत्तीसी अवलंबून ॥ करिता जाला अनुष्ठान ॥ शतसहस्त्र वर्षें
जाण ॥ जलपान करूनि असे ॥ २२ ॥ शतसहस्त्रवर्षें वरी ॥ निराहारी तप करी ॥ त्याचिया तपाची थोरी ॥ चराचरीं अनुप
म्य ॥२३॥ निर्वैरी समदर्शन ॥ सर्वभूतीं समता पूर्ण ॥ बाह्यांतर इंद्रियनिग्रहण॥तें तप जाण पैं श्रेष्ठ ॥२४॥ तप करोनि ताप
स ॥ शांतीचा नाहीं लवलेश ॥ वृथा दंड मुंडवेष ॥ परान्नास सोकले ॥२५॥ परान्नीं ठेवोनियां चित्त॥वैराग्य दाविती मिथ्या भू
त ॥ बाह्य शांत अंतरीं तप्त ॥ ते जाण निश्चित असाधु ॥२६॥ तैसा नव्हे वैश्रवण ऋषी॥तपचि धनकाज जयासीं॥इंद्र आला सु
रगणेंसीं ॥ चतुराननासीं त्यापासीं ॥२७॥ ह्मणती तुझें तप देखोन ॥ संतोषले देवगण ॥ वर मागसी तो आपण ॥ मी ब्रह्मा
जाण पैं देतों ॥२८॥ मग बोले वैश्रवण ॥ मज जरी जालेति प्रसन्न ॥ तरी लोकपाळत्व मागतों आपण ॥ कृपा करोन मज दीजे
॥२९॥ तदनंतर चतुरानन ॥ बोले मधुरवचन ॥ माझ्या मनीं होतें जाण ॥ तें त्वां पूर्ण मागितलें ॥३०॥ तरी यम इंद्र वरुण ॥
कुबेर तूं चौथा जाण ॥ निश्चियेंसीं दिग्पाळपण ॥ तुज संपूर्ण दिधलें ॥ ३१ ॥ क्रीडार्थ विमान पुष्पक ॥ देता जाला सत्यलोक
नायक ॥ ज्या विमानासीं प्रभा समअर्क ॥ त्रिभुवनीं अनेक असेना ॥ ३२ ॥ ऐसें देवोनि वरासीं ॥ ब्रह्मा इंद्र सुरगणेसीं ॥ जा
वोनियां निजलोकासीं ॥ आनंदेसीं क्रीडती ॥३३॥ मग तो धनेश आपण ॥ ब्रह्मया प्रति करी विनवण ॥ मज वसावया पाहि
जे भवन ॥ कोणाचें हिरोन नद्यावें ॥ ३४ ॥ परासिं नद्यावें दुःख ॥ परपीडेपरीस नाहीं पातक ॥ यालागिं साधु सज्ञान लोक ॥
प्राणांतीं दुःख नदेती ॥३५॥ याकारणें स्वामिनाथा ॥ कृपाळुवा कृपावंता ॥ मज भोगार्थ नगर तत्वतां ॥ आपण आतां पैं द्या ॥ १ ॥
वें ॥३६॥ ऐकोनि पुत्राचें वचन ॥ संतोषोनि बोले चतुरानन ॥ ह्मणे मयासुरें केलें निर्माण ॥ लंकाभवन अतिरम्य ॥३७ ॥ ते

१ ब्रह्मदेवें. २ अग्नि. ३ आनंदे, प्रीतीतें. ४ आशाभून. ५ स्थान. नगर.

थें राक्षस होते निवासीं ॥ ते विष्णुभयें त्यजून पुरीसी ॥ गेले असती पाताळासी ॥ नगररक्षणासीं कोणी नाहीं ॥३८॥ तं स्थ
ळीं जावोनि आपण ॥ करावें त्रिकुटाचें रक्षण॥जे लंकेसिं परिघ जाण ॥ समुद्र पूर्ण पैं अ ३९ ॥ तेथिंचे लंकेश्रती ॥ विच
रावें स्वानंदस्थिती ॥ मग तो कुबेर शीघ्रगती ॥ त्रिकुटीं वस्ती करिता जाला ॥ ४० ॥ लंकेसिं देऊं आणिक उपमा ॥ अमराव
ती नशके सीमा ॥ जिणें ठेंगणें केलें व्योमा ॥ उंचपणें महिमा नवर्णवे ॥४१॥ ते लंकेसिं नांदे वैश्रवण ॥ विमानीं बैसोनि आप
ण ॥ गंधर्व करिती गायन ॥ अप्सरा नर्तन करिताती ॥ ४२ ॥ वंदिजन कीर्ति वर्णिती ॥ सेवक दास्यत्व करिती ॥ कळिकाळ
त्या माथां टोले देती ॥ दुर्धर शक्ती आगळी ॥४३॥ ऐसा तो वैश्रवण ॥ पुष्पकविमानीं बैसोन ॥ मातापितृदर्शना लागून ॥ नि
त्य लंकेहून येतसे ॥ ४४ ॥ रसाळ कथा रामायण ॥ वाल्मीकमुखींचें निरोपण ॥ श्रोतीं देवोनि अवधानें ॥ कथानुसंधान परि
सावें ॥ ४५ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ जालें वैश्रवणआख्यान ॥ पुढें गोड असे कथन ॥ कृपा करून पहावें ॥ ४६ ॥ स्व
स्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांवैश्रवणाख्यानंनामतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ ओंव्या ॥ ॥ ४६ ॥

१ रहिवासी. २ आकाशास. ३ कुबेर. ४ श्रेष्ठ. ५ लक्ष.

भा.रा.उ.कां.अ.४
अगस्तीऋ·
रामः
शंकर·
पार्वती·
बाळ·
मं
द
ग
गि
री
प
र्व
त

ॐनमःसच्चिदानंदायनमः॥ ऐकोनि अगस्तीचें वचन ॥ कर जोडोनि रघुनंदन ॥ विनीतवृत्ति करोनि नमन ॥ काय आपण बोलतु ॥१॥ अगा ये अगस्ती महामुनी ॥ पूर्वीं दुर्गं लंकाभवनीं ॥ राक्षस वसती हे तुमच्या वचनीं ॥ आजि म्यां श्रवणीं ऐकिलें॥२ ॥ ब्रह्मादिकांचा नियंता ॥ चराचर वर्ते ज्याचिये सत्ता ॥ यज्ञरूप जो अयोनिजेचा भर्ता ॥ डोलवी माथा ऋपिवाक्यें ॥३॥ कुंभोद्भवाच्या वचनासीं ॥ ऐकोनि विस्मय श्रीरामासीं ॥ ह्मणे स्वामी मांसभक्षक कपटवेषी ॥ राक्षस लंकेसीं वर्तती ॥ ४ ॥ पुलस्तीवंशीं राक्षस जाले ॥ हें तुमचेनि मुखें ऐकिलें ॥ रावण कुंभकर्ण जन्मले ॥ प्रहस्तादि त्रिकटादिक ॥ ५ ॥ आणि रावणाचे सुत ॥ होते पराक्रमवंत ॥ याहूनि ते राक्षस बळिवंत ॥ किंवा अशक्त सांगावें ॥६॥ अगा स्वामी महामुनी ॥तुह्मी समुद्र प्राशिला आचमनीं ॥ तयाचें नाम तयाची करणी ॥ मजलागूनि सांगावी ॥७॥ तया पूर्वज कोण ॥ वर देता काय देखोन ॥ तया विष्णूच वधी काय कारण ॥ तें समूळ निरूपण मज सांगा ॥ ८ ॥ हे कथा ऐकावयासिं ॥ उल्हास उपजतो मानसीं॥कृपा करोनि तुह्मी ऋपी ॥ मजपासीं सांगावें ॥९॥ ऐकोनि श्रीरामवचन ॥ अगस्ती जाला विस्मयापन्न ॥ ह्मणे वेदासीं नकळे महिमा जाण॥तो तूं ब्रह्म पूर्ण श्रीरामा ॥१०॥ तूं चिदाकाशींचा चिद्घन॥तूं योगिया मानसीं चिद्रत्न ॥ तूं सुखसागरीचें सुधापान॥ तूं निजजीवन संतांचें ॥११॥ श्रीरामा तूं आदीचा अनादि ॥तूं मोक्षाची मोक्षसिद्धि ॥ तूं निधींची परम निधि॥तूं समाधि श्रीरामा॥ ॥१२॥ तूं तपाचें परम तप ॥ तूं भक्तांचा परम दीप ॥ तूं सदाशिवहृदयींचा जप॥तूं सुखस्वरूप सर्वांचें॥१३॥ध्येय ध्याता आणि ध्यान॥ तयाहून असती भिन्न ॥ सच्चिदानंद हें अरुतें जाण॥ तूं परेहून परात्परु॥ १४ ॥ निर्गुण होत्साता अवतार धरिसी ॥ तूं अकर्माची कर्मे करिसी॥ अभोक्ता भोग भोगिसी ॥ तुझे मायेसीं तूं जाणता ॥१५॥ ऐसें असोनि रघुनाथा ॥ आमुचे मुखींहून इच्छिसी कथा॥ तुझा महिमा नकळे तत्वतां ॥ पारि वचन सर्वथा नुलंघीं तुझें ॥१६॥ पूर्वीं विष्णूचे नाभिकमळीं ॥ ब्रह्मा उपजला कमळदळीं ॥ तेणें सृष्टिसर्जनाचे काळीं ॥ भूतें निर्मिलीं अनेक ॥१७॥ तयांतें ह्मणे चतुरानन ॥ तुह्मीं सृष्टीचें करा रक्षण ॥

१ नम्रवृत्ती. २ राहती. ३ अगस्तीच्या. ४ संपत्ती संचय. ५ गौण. ६ उत्पत्ती.

एक ह्मणती करूं संगोपन ॥ ते रक्षोगण पैं केले ॥ १८ ॥ ॥ श्लोक ॥ प्रजापतिस्तुतानाहसत्वानुग्रहमान्निव ॥ वभापवाचायत्न
नरक्षध्वमितिमानवाः ॥१॥ ॥टीका॥ प्रजापती भूतांसीं ॥ तुह्मी रक्षावें सृष्टीसी ॥ येर ह्मणती आज्ञा शिरसीं ॥ रक्षूं सृष्टीसी
स्वामिनाथा ॥१९॥ जे वोलिले करूं रक्षण ॥ तयाचेनि मुखें तयांसीं जाण ॥ नाम ठेविलें रक्षोगण ॥ भूतांचें रक्षण करिते जाले
॥२०॥ ॥ श्लोक ॥ रक्षामइतियैरुक्तैराक्षसास्तेभवंतिवै ॥ यक्षामइतियैरुक्तंतेयक्षाःसंभवंतुवै ॥ २ ॥ टीका ॥ सृष्टि रक्षुं
ह्मणोनि वोलिले ॥ तेणें नांवें ते राक्षस जाले ॥ तयांचे वोल तयां फळले ॥ करूं लागले निजकर्मा ॥ २१ ॥ यक्ष ह्म
णिजे जाऊन ॥ ते जाले यक्षगण ॥ चतुरानन यक्षप्रमाण ॥ यक्ष अभिधान तयां जालें ॥ २२ ॥ तेथें हेति प्रहेति राक्षस
॥ दोघे बंधु अतिकर्कश ॥ तयांचे कुळीं मधुकैटभास ॥ जन्म प्रकाश पैं झाला ॥ २३ ॥ प्रहेति अतिधार्मिक तेथ ॥ महावैरा
ग्यउदासभूत ॥ दारागृह नांगिकारित ॥ परमेश्वररत पैं जाला ॥ २४ ॥ दुसरा हेति दारागृहार्थी ॥ अत्यंत आसक्ती तया
चे चित्तीं ॥ प्रश्न करी य काकुलती ॥ ऋपिमुनीप्राति मागे कन्या ॥ २५ ॥ मग काळाची भागिनी राक्षसी ॥ भया नामें अतिकर्क
शी ॥ तिणे आपुली कन्या हेतीसीं ॥ विधिपूर्वकेसीं दिधली ॥ ॥२६॥ हेति राक्षस स्त्री समवेत ॥ कामीं होऊन आसक्त ॥ गृहा
श्रमीं असे वर्तत ॥ तंव एक सुत तयाला जाला ॥२७॥ विद्युत्केश नामें प्रख्यात ॥ अत्यंत तेजस्वी वळिवंत ॥ अग्निसारिखा उ
ग्र भासत ॥ दिवसेंदिवस तेथें वाढिन्नला ॥२८॥ दिसे अत्यंत तरुण ॥ रूप रेखा गुण लक्षण ॥ ठाण माण गुण लक्षण ॥ शो
भा संपूर्ण शोभत ॥२९॥ मग हेति देखोनि पुत्रासीं ॥ जाला अत्यंत संतोपी ॥ करावया पुत्रविवाहासीं ॥ कन्या विचारणेसीं
लागला ॥३०॥ तंव संध्या नामें राक्षसी ॥ जाऊन तिचिया गृहासीं ॥ कन्या मागे निजपुत्रासीं ॥ अवश्यतेसीं दीधली ॥ ३१ ॥
संध्येची कन्या अतिसुंदर ॥ संध्यारागासारिखें शरीर ॥ तियेसीं विद्युत्केशवर ॥ लग्न सत्वर लाविलें ॥३२॥ मग ते दोघे जणें॥ ॥ १ ॥
क्रीडा करिती वनोपवनं ॥ जैसा शचीसहित सहस्त्रनयनें ॥ नानास्थानीं विचरिजे ॥३३॥ ऐसे बहुत दिवस लोटले ॥ तंव पुढें

१ रक्षण, पाळन. २ नाम. ३ वर्णा. ४ इंद्राणीसह.

काय वर्तलें ॥ एके दिवसीं क्रीडेसीं गेले ॥ मंदरागिरि पर्वतीं ॥३४॥ तेथें ऋतुस्नात जाली ॥ भर्तारा व्यवस्था कळों आली ॥
क्रमलें दिनत्रय ते काळीं ॥ ऋतु दिधला चवथे दिवसीं ॥३५॥ उदरीं प्रवेशतां रेत ॥ गोठोनि शुक्र शोणित ॥ गर्भ संभवला त्व
रित ॥ प्रसवली सुत तत्काळ ॥ ३६ ॥ पर्जन्य वर्षे जळधारीं ॥ तोय प्रवेसे सागरीं ॥ पुनरपि मेघु मुखेंकरी ॥ पृथ्वीवरी वर्षत
॥३७॥ तैसें तियेसीं जालें ॥ विद्युत्केशवीर्यातें धरिलें ॥ पुनरपि तें त्यागिलें ॥ मंदरागिरी श्रीरामा ॥३८॥ तें बाळक शैलशि
खरीं ॥ अंगुष्ठ घालोनि मुखामाझारीं ॥ चोखी चुरचुरां रुदन करी ॥ जेंवि अंबरीं घन गर्जे ॥३९॥ तंव भवानीसहित त्रिपुरारी॥
आरूढोनि गोवाहनावरी ॥ क्रीडा करितां वनांतरीं ॥ बाळकावरी दृष्टि पडली ॥ ४० ॥ उमा विनवी महेशासीं ॥ बाळक अपूर्व
तेजोराशी ॥ कोणें त्यागिलें अवगुणेसीं ॥ कीं पुत्र मूळेसीं लागला ॥ ४१ ॥ किंवा जननीस जालें भारी ॥ ह्मणोनि त्यागिलें व
नांतरीं ॥ याच्या त्यागाची नवलपरी ॥ मज त्रिपुरारी वाटते ॥ ४२ ॥ उचलोनि उत्संगावरी घेतलें ॥ उमेनें तया चुंबन केलें ॥
स्तन पाजून करें कुरवाळिलें ॥ कृपेनें पाहिलें निजदृष्टी ॥ ४३ ॥ अमर करोनियां त्यासीं ॥ महादेवें दिधलें वरासीं ॥ वाढता
जाला अतिवेगेसीं ॥ दिवसंदिवसीं पैं अधिक ॥ ४४ ॥ मग तो त्र्यंबक त्रिपुरारी ॥ वसविता जाला गगनोदरीं ॥ गंधर्वनामें भ्र
मत नगरीं ॥ राक्षसात्मजाकारणें ॥४५॥ उमा ह्मणे राक्षसात्मजा ॥ जैसा तूं वाढलासी वोजा ॥ तैशाचि होतील तुझ्या प्रजा ॥
ऐसा शैलजां वर दीधला ॥४६॥ विद्युत्केशापासून उत्पन्न ॥ ह्मणोनि सुकेश त्याचें नामधारण ॥ शिवसेवे नित्य सावधान ॥ राक्षस
जाण पैं असे ॥४७॥ हिंडे त्रैलोक्याभीतरीं ॥ क्रीडा करी वनांतरीं ॥ मागुता ये जेथें त्रिपुरारी ॥ दर्शनगजरीं राक्षसु ॥४८॥ जैसा
अमरेश शचीसहित ॥ वनोपवनीं क्रीडा करीत ॥ तैसा तो राक्षस हिंडत ॥ मागुता येत जेथें पिनाकपाणी॥४९॥श्रीरामायणी ऋपि
निर्मित ॥ उत्तरकांड कथामृत ॥ सज्जनीं सेवावें सावचित्त ॥ श्रवणद्वारें करोनि ॥५०॥ श्रीरामकथाद्रुम केवळ ॥ त्यावरी आरूढ
वाल्मिक कवि कोकिळ ॥ टाहो करितसे रसाळ ॥ श्रीरामें कल्लोळ येणें शब्दें ॥ ५१ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ पुढें गोड आहे

१ सांचते. २ मेघ. ३ मांडीवर. ४ आनंदे. ५ पार्वतीनें.

निरूपण ॥ श्रीरामकथा परम पावन ॥ श्रोतीं अवधान पैं दीजे ॥ ५२ ॥ स्वास्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायां सेकेशजन्मकथननामचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ ओंव्या ॥ ॥ ५२ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ २ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ ५४ ॥ ॥ छ ॥

॥ श्रीरघुनंदनाथनमः ॥ रावणारी ह्मणे अगस्ती ॥ तुझेनि मुखानळें सुकेशउत्पत्ती ॥ वर लाधला शैलात्मजापती ॥ महादेवें प्रीती पाळिला ॥ १ ॥ तया कारणें वस्तीसीं ॥ गंधर्वलोक यमकपुरासीं ॥ राज्यीं स्थापोनि तयासीं ॥ पुढें काय ऋषी वर्तलें ॥ २ ॥ तें सांगावें आह्मांप्रति ॥ तूं कृपाळू कृपामूर्ती ॥ तुजसमान नाहीं त्रिजगतीं ॥ तुझी कीर्ति न वर्णवे ॥ ३ ॥ तुवां प्राशिला अपांपति ॥ तुझेनि विंध्याद्रिसीं निद्रास्थिति ॥ तुझेनि सूर्या मार्गप्राप्ती ॥ तुवां इल्वालवातापी मारिला ॥४॥ ऐसा तुझा अगाध महिमा ॥ वाचा वर्णू न शके ब्रह्मा ॥ परादिवाचा शिणल्या मज रामा ॥ वर्णिलें तुह्मां नवचे ॥५॥ यालागीं जी ऋषिवर्या ॥ मज जालें परमाश्चर्या ॥ राक्षसवश महाऔदार्या ॥ पावावया शिववरद किंनिमित्त ॥६॥ मग तो सुकेश आपण ॥ गिरिजापतीचा वर लाहोनें ॥ स्वकर्मस्वधर्मी सावधान ॥ पुढील निरूपण मज सांगा ॥७॥ अगस्ती ह्मणे कमलोद्भवजनका ॥ नीरपुरीनायकाच्या प्राणघातका ॥ आह्मां पुससी हें अपूर्व देखा ॥ वाटतसे दातारा ॥८॥ सुकेश धार्मिक जाणोन ॥ ग्रामणी नामें गंधर्व आपण ॥ तप तेजें तो दारुण ॥ दुसरा जाण विश्वावसु ॥९॥ तयाचे घरीं कन्या सुंदरी ॥ जैसी कर्पूरगौराची गौरी ॥ नातरीं लक्ष्मी विष्णूचे घरीं ॥ तैसी कुमरी तयाची ॥ १० ॥ देव वाणिती तियेचें नांव ॥ ते ब्राह्मणी गंधर्वी आपण ॥ सुकेशासिं प्रीतिं दिधली दान ॥ विधिविधान पैं केलें ॥ ११ ॥ मग ते दोघे शिववरदें करीं ॥ ऐश्वर्य भोगिती निरंतरीं ॥ स्वर्ग अप्राप्त इतरा भारी ॥ तें सुख गजरीं भोगिती ॥ १२ ॥ स्वर्गीं दोघे क्रीडा करिती ॥ गगनीं जेंवि निशापति ॥ किंवा विमानीं शचीपती ॥ तेंवि विचरतीं पैं दोघे ॥ १३ ॥ तदनंतरें देववतिसीं ॥ गर्भ संभवला तियेसीं ॥ तीन पुत्र समान त्रिनेत्रेसीं ॥ तियेचे कुसीं जन्मले ॥ ॥१४॥ त्यांचें केलें जातकर्मासीं ॥ तयांची नांवें तूं परियेसी ॥ सुमाळी माळीवंत व्रतमाळी ऐसीं ॥ तुजपासीं सांगितलें ॥१५॥ दक्षिणाग्नि गार्हपत्ती अव्हावेनी ॥ तैसे तेजें शोभती तिन्ही ॥ दिवसंदिवस थोर होवोनि ॥ पितृभजनीं सादर ॥ १६ ॥ पितृ आज्ञे तिघे जण ॥ मेरु शिखरीं तप आचरोन ॥ तपें संतुष्ट चतुरानन ॥ येवोनि आपण बोलतु ॥१७॥ तुह्मीं तप केलें निंघोर ॥

१ समुद्र. २ संपादून. ३ चंद्र. ४इंद्र. ५ लवकर.

तेणें हर्ष मज जाला थोर ॥ आतां काय मागाल तो वर ॥ तुम्हां सत्वर देईन॥१८॥हात जोडोनि तयांप्रति॥मग तिघे राक्षस विनविती ॥ आम्ही तिघे वसावें एकत्रीं ॥ अपार संपत्ति भोगित ॥१९॥ आयुष्य व्हावें अत्यंतिक ॥ वैरी व्हावे आमचे रंक ॥ आणि प्रताप अधिकाधिक ॥ इतुकें आवश्यक दे आम्हां ॥२०॥ ऐकोनि तयांचें वचन ॥ हांसोनि बोले चतुराननं ॥ जे इच्छा तें दिधलें जाण ॥ सत्य भाषण पैं माझें ॥ २१ ॥ इतुकें बोलोनि प्रजापति ॥ विमानारूढ सत्यलोकाप्रति ॥ गेलिया मागें अवनिजापति ॥ काय करिती ते राक्षस ॥ २२ ॥ शिल्पशास्त्रीं अतिप्रवीण ॥ ऐसा जो विश्वकर्मा जाण ॥ तयाच्या भवनाप्रति जावोन ॥ करिती स्तवन तयाचें ॥२३॥ सुकेश पुत्र ह्मणती विश्वकर्म्यासीं ॥ तुझा महिमा नवोलवे आम्हांसीं ॥ तूं केवळ सृष्टिकर्ता सादृशीं॥ निर्माण करिसी भवनातें ॥ २४ ॥ तुवां सुरवरां कारणें ॥ रचिलीं नानापरि भवनें ॥ नानामंदिरें नाना पट्टणें ॥ गुह्य स्थानें निर्मिलीं ॥२५॥ तरी आह्मांकारणें समर्था ॥ मंदिर पाहिजे सर्वथा ॥ मेरू मांदार अथवा हिमपर्वता ॥ यांच्या आश्रयातें करावें॥२६॥ ऐकोनि तयांची वाणी ॥ विश्वकर्मा विचरे मेदिनीं ॥ दक्षिणसमुद्रामाजी दोनी ॥ पर्वत नयनीं देखिले ॥ २७ ॥ पर्वतेंसीं पर्वत समीप जाण ॥ त्रिकुट ऐसें त्यां अभिधान ॥ उंच तीस योजनें विस्तीर्ण ॥ तोयपरिपूर्ण सरोवरीं ॥२८॥ मग तो विश्वकर्मा तेथ ॥ लंकानगरी निमार्ण करित ॥ भोंवतें दुर्ग शोभिवंत ॥ परिघ विचित्र समुद्राचा ॥ २९ ॥ नगरी शोभे हाटकवर्ण ॥ हाटवटिया शोभायमान ॥ हुँडे अटोळिया सप्तखण ॥ माजि दुखणे बहुवस ॥ ३० ॥ चहूं दिशेसीं चार दारवंटे ॥ आर्गडा सांखळ्या वज्रकपाटें ॥ परवीरांचें हृदय फुटे ॥ देखोनि नेटें तेकाळीं ॥ ३१ ॥ तोरणें मखरें बहुवस ॥ माजि शोभती मुक्तघोस ॥ वृक्षमंडपछाया मार्गस्थांस ॥ विश्रांतीस पैं देखा ॥ ३२ ॥ देखोनियां लंकेची थोरी ॥ लाजे अमरावती हातचुरी ॥ भोगावती दडाली पाताळविवरीं ॥ कैलासही सरीतें नपवे ॥३३॥ करावें लंकेचें वर्णन ॥ कथा विस्तारेल अतिगहन॥ त्याहिमाजी मी अपुरतें दान ॥ बुद्धिहीन पैं असें ॥ ३४ ॥ यालागिं जी करावी क्षमा ॥ जैसें बालक नेणें शुभाशुभकर्मा ॥ तयापरी जनकजननीचा प्रेमा॥ ॥ १ ॥

१ सीतापती. २ मग. ३ पृथ्वी. ४ नाम. ५ चतुराकार. ६ ... ७ ... ८ ...

तया मुखासि सीमा पैं नाहीं ॥ ३५ ॥ मग तो विश्वकर्मा तयांप्रति ॥ सांगता जाला श्रीरघुपती ॥ तुह्मी करावी येथें वस्ती ॥ लंकानाम नगरीसीं ॥ ३६ ॥ याउपरी रजनीचर तिघेजण ॥ वसविते जाले लंकाभवन ॥ नर्वदानावें गंधर्वी जाण ॥ तिघी कन्या तियेघरीं ॥ ३७ ॥ ऱ्ही श्री कीर्ति तिघी वहिणी ॥ नर्वदा गंधर्वी त्यांची जननी ॥ देती जाली राक्षसां लागोनी ॥ अनुक्रमें करोनि राघवा ॥ ३८ ॥ तिघे गृहस्थ होऊन ॥ तिघि स्त्रियांसीं विराजमान ॥ क्रीडती वनोपवन ॥ जेंवि मघवा अप्सरेसीं ॥ ३९ ॥ आतां तया तिघांची वंशोत्पत्ती ॥ सांगेन मी तुज जानकीपती ॥ माल्यवंताची स्त्री सुकृती॥तिसीं सहा पुत्र एक कन्या ॥४०॥ वज्रमुष्टि विरूपाक्ष दुर्मुख ॥ चवथा सप्तघ्न पांचवा यज्ञकोप देख ॥ मधुमंत ऐसे षट्क ॥ सातवी कन्या अनळ पैं ॥४१॥ आतां सुमाळीपासाव उत्पत्ती ॥ ऐकेगा ये धरणिजापती ॥ तयाची भार्या कुमुमावती ॥ चंद्रासारिखें मुख जीचें ॥ ४२ ॥ सुमाळी वीर्य जाणा ॥ तियेचे उदरीं संताना ॥ तेरा पुत्र तिघी कन्या ॥ त्यांच्या नामाभिधाना अवधारीं ॥४३॥ प्रहस्त अकंपन विकट॥कपत्र धूम्राक्ष किरवाळमुख ॥ वारू सुपार्श्व महामती देख ॥ सहादी प्रघस भापकर्ण ॥४४॥ पुष्पोत्कट बळाहक ॥ कैकेशीचिस्मित एक॥कुंभीनसा तिसरी देख ॥ त्रयोदश पुत्र तिघी कन्या ॥४५॥ आतां नामें संताना ॥ सांगतसे पद्मिणीरमणा ॥ तयाची स्त्री वसुमती नाम्ना ॥ देखोनि वदना शशि विटे ॥४६॥ माळीचेनि वीर्यें संभूत ॥ सुमतीस जाले चवघे सुत ॥ तयांचीं नामें विख्यात ॥ अनळ अनिळ हंस व संपाती ॥४७॥ हे चवघे राक्षसपुत्र ॥ बिभीषणाचे मंत्री पुण्यवंत ॥ यांसही जाले बहुसाल पुत्र॥एकेक शत एकेका ॥ ४८ ॥ यांचे भयेंकरी जाण ॥ काळ तोही कंपायमान ॥ शचीपति तेथें बापुडें दीन ॥ दुर्धर अंगवर्ण पैं यांची ॥४९॥ हे अवलोकिती ऊर्ध्वदृष्टी ॥ तंव हिमकरू धाक धरी पोटीं ॥ भेणें दिग्गज लंघिती द्वीपाच्या शेवटीं ॥ या शेवटींवीर नाहीं ॥५०॥ ययांचें भये करून ॥ मुनि ऋषी कंपायमान ॥ हे विध्वंसिती महायज्ञ ॥ जप ध्यान तेथें कैंचें ॥ ५१ ॥ ब्रह्मवरदें होवोनि उन्मत्त ॥ सुरां असुरां त्रास देत ॥ यांचे दृष्टीस जो वीर पडत ॥ तो पावत यमपुरा ॥ ५२ ॥ हे आपुले भुजबळेसीं ॥ स्वइ

१ इंद्र. २ सीतापती. ३ चंद्र. ४ इंद्र. ५ पराक्रम. ६ चंद्र.

च्छे ।हिंडती पृथ्वीसीं ॥ ययांचिये अंगवणेसीं ॥ इंद्र तुळणेसीं नपावे ॥५३॥ पुढिले अध्यायीं निरूपण ॥ समस्त सुरगण मिळो
न ॥ प्रार्थितील शैलजारमण ॥ दीनवदन होऊनि ॥ ५४ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ श्रीरामें रम्य रामायण ॥ वदनीं वदवि
ता श्रीजनार्दन ॥ पुढील निरोपण अतिरम्य ॥ ५५ ॥ स्वस्ति श्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांसुमाळीमाळिवंतज
न्मकथनंनामपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ ५५ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥.

श्रीधरणिजापतयेनमः ॥ इल्वलारी ह्मणे जामदग्निजिता ॥ कमलोद्भवजनका ऐकें पूर्वकथा ॥ वर देता तयांसीं सृष्टिकर्ता ॥ त्यामही तत्वतां नगणिती ॥१॥ वरदें उन्मत्त होवोन ॥ करिते जाले अन्योन्य ॥ ऋषींस दुःख देऊन ॥ यागविध्वंसन पैं करिती ॥२॥ ऐसें राक्षसभयेंकरीं ॥ विप्रीं कडे हातीं कारीं ॥ यज्ञपात्रें स्त्रियांचे शिरीं ॥ कैलासपुरी टाकिली ॥ ३ ॥ आले वृद्ध थोर थोर ॥ सपत्नीक अपत्नीक विधुर ॥ तपें जर्जर जालें शरीर ॥ ब्रह्मचारी थोर तेथें आले ॥ ४ ॥ आले मौनी दिगंबर ॥ माथां जटा वल्कलांबर ॥ तपोधन थोर थोर ॥ भगवी कापडी येते जाले ॥५॥ राक्षसभयें करोनि ऋषी ॥ येते जाले महेशापासीं ॥ विनविती स्वामी शरणागतासीं ॥ रक्षीं रक्षीं ह्मणोनियां ॥ ६ ॥ कपर्दिना त्रिलोचना ॥ कामारी त्रिपुरदहना ॥ गंगाधरा पंचवदना ॥ दीनजना रक्षावें ॥७॥ गजमुखजनका शैलजापति ॥ शशिशेखरा सर्वांगविभूति ॥ नंदिवाहना वासुकीशोभती ॥ भक्ताप्रति कृपाळुवा ॥८॥ हात जोडोनियां तुजप्रति ॥ करितसों विनंती ॥ ब्रह्मवरदें राक्षस मंदमती ॥ दुःख देती ब्राह्मणा ॥९॥ भक्तपती पार्वतीरमणा ॥ प्रजातें करिताती दंडणा ॥ निरपराध्यातें अपराध ठेऊन ॥ ताडणातें पैं करिती ॥ १० ॥ हिरोनि इंद्राचे अधिकार ॥ स्वर्गीं क्रीडती जैसे इंद्र ॥ ह्मणती आह्मीच ब्रह्मा विष्णु रुद्र ॥ यम कुबेर पैं आह्मीं ॥११॥ ऐसे माळि सुमाळिवंत ॥ वरदें होवोनि उन्मत्त ॥ संग्रामीं बोलती पुरुपार्थ ॥ अतिगर्वित अभिमानें ॥१२ ॥ तुजवांचोनि गंगाधरा ॥ आह्मां सोयरा नाहीं दुसरा ॥ आमच्या विपत्ती सांगतां चतुरा ॥ लज्जा अंतरा येतसे ॥१३॥ आतां आह्मां अभय द्यावें ॥ राक्षसभय निवारावें ॥ गाईब्राह्मणा स्वस्थ करावें ॥ यश मिरवावें तिहीं लोकीं ॥ १४ ॥ ऐकोनियां तयांचें वचन ॥ संतापला शैलजारमण ॥ मृदु मंजुळ शब्दें करून ॥ काय आपण बोलतु ॥१५॥ मी नमारीं तयांसीं ॥माझेनि मृत्यु नाहीं तयांसीं॥जरी मज पुसतां तुह्मी ऋषी ॥ तरी उपाय यासीं सांगेन ॥१६॥ ऐकोनि महादेवाचें वचन ॥ आनंदले तपोधन ॥ जी स्वामी कृपा करून ॥ [illegible]निजन रक्षावे ॥१७॥ शिव ह्मणे तयांसीं ॥ तुह्मीं जावें विष्णूपासीं ॥ सकळ सांगावें वृत्तांतासीं ॥ तो तुह्मांसीं रक्षील ॥१८॥ ऐसें रो

१ पाप, अन्याय. २ कुमारी. ३ थारकरी. ४ पार्वती.

गी रोगें पीडिले ॥ उपरि धन्वंतरीचें दर्शन जालें ॥ तेणें शब्दरसायनें हरिलें ॥ कुपथ्यभय देहींचें ॥१९॥ शिववचनीं संतोषोन॥
मिळोनि सकळही ऋषीजन ॥ जयजयशब्दें गर्जोन ॥ ऊर्ध्वगमन तिहीं केलें ॥२०॥ जैसा उगवोनि तमारि ॥ निशि पळे भ
येंकरी ॥ तैसें ऋषीस भय भारी ॥ तें कामारिवचनें निरसिलें ॥२१॥ आले विष्णूस शरण ॥ करिते जाले साष्टांग नमन ॥ स्त
वन आदरिलें गुणवर्णन ॥ कर जोडून तेकाळीं ॥ २२ ॥ जयजयाजी जगद्गुरु ॥ जयजयाजी निर्विकल्पतरू ॥ जयजयाजी तु
झा पारू ॥ आपरांपरू श्रुतिशास्त्रा ॥ २३ ॥ जयजयाजी गुणातीता ॥ जयजयाजी अचिंत्य वक्ता ॥ जयजयाजी सद्गुरु अच्यु
ता ॥ देश काळता तुज नाहीं ॥२४॥ तूं निर्गुण निराकार ॥ तूं निष्कर्म निरुपचार ॥ तो तूं होवोनि साकार ॥ नानाअवतार धरि
सी तूं ॥२५॥ निजसामर्थ्यें सृष्टी करी ॥ सृजी पाळी संव्हारी ॥ तो तूं सघनश्यामरूपें करी ॥ नंदाघरीं अवतरसी ॥२६॥ धरोनि
यां नानावेष ॥ खेळ खेळसी असमसाहस ॥ तूं पूर्णब्रह्म अवतारपुरुष ॥ योगिमानसमोहक ॥ २७ ॥ शंख चक्र गदा धरोनि क
रीं ॥ घेवोनि पीतांबराची उत्तरी ॥ वैजंयती रुळे वक्षस्थळावरी ॥ द्विजपादउरीं वाहसी ॥२८॥ सुंदर सरळ नासापुट ॥ शोभ
ती बाहू बाहवट ॥ चरणीं नूपुरांचा बोभाट ॥ अंदु नेटें पैं गर्जे ॥२९॥ ऐशी सांवळी सुनीळ मुर्ती ॥ देखोनि ऋषी दंडवत करिती॥
ह्मणती स्वामी लक्ष्मीपती ॥ राक्षसीं थोर गांजिलें ॥३०॥ रजनीचर ह्मणसी कोण ॥ सुकेशु सुमाळींचें संतान॥ब्रह्मवरदें उन्मत्त
होऊन ॥ अन्योन्य पैं करिती ॥ ३१ ॥ ऋषींचे आश्रम भंगिले ॥ यज्ञादिक्रिया विध्वंसूं लागले ॥ ऋषीश्वर त्रासित जाले ॥
अतिभयें करोनियां ॥ ३२ ॥ तेणें भयें करी जाण ॥ आह्मीं आलों तुज शरण ॥ शरणागता अभयदान ॥ कृपा करोनि पैं दीजे
॥३३॥ आणिक एक कमळापति ॥ राक्षसवसती लंकेप्रती ॥ दुर्गबळें त्रासदेती ॥ विबुधादिकां देवांसीं ॥३४॥ लंकादुर्ग अति
गूढ ॥ भोंवता समुद्राचा आगड ॥ बुरजोबुरजीं यंत्राचा जोड ॥ परदळां अवघड पैं लंका ॥ ३५ ॥ ऐशिये लंकेमाझारीं ॥ सु
केशपुत्र दुराचारी ॥ वरदें उन्मत्त तयांवरी ॥ कवणाचें कांहीं नचालेचि ॥३६॥ तयांच्या भेणें आह्मीं समस्त ॥ महादेवापासीं

१ सुर. २ राम. ३ पृष्ठकाळ. ४ नाक. ६ पैजणाचा. ६ खांब, पारव. ७ शत्रूंस.

गेलों त्वरित ॥ तो ह्मणे मी राक्षसां प्रतिपाळित ॥ माझेनि मृत्यु त्यां नाहीं ॥३७॥ मी सांगतों उपायासी॥तुह्मी शरण जा विष्णू
पासीं ॥ तेणें वचनें आह्मीं तुजपासीं ॥ यथार्थेंसीं पैं आलों ॥३८॥ तुजवांचोनि तारिता ॥ आणिक नाहीं जगन्नाथा ॥ तुवां अ
भय देवोनि आतां ॥ राक्षसांतें मारावें ॥ ३९ ॥ आपुलें चक्रें करोनि ॥ राक्षसांचीं शिरें छेदोनि ॥ पाठवावीं यमपुरी लागूनि ॥
रहावया अनुदिनीं पैं तेथें ॥४०॥ तुझेनि प्रतापकिरणेंकरीं ॥ राक्षसनिशी पळेल दूरी ॥ तुजवीण नदिसे कैवारी ॥ शरणागता
वरी कृपा करीं ॥४१॥ ऐकोनि ऋषींचें वचन ॥ संतोषला श्रीजनार्दन ॥ तयांप्रति काय आपण ॥ बोलता जाला ते काळीं॥४२॥
अगा ये ऋषि श्रमलेती ॥ राक्षसीं बहु गांजिलेती ॥ भय सांडोनि आश्रमाप्रती ॥ सुखें वस्ती करावी ॥ ४३ ॥ सुकेशपुत्रांतें
मी जाणें ॥ तयां वर दिधला चतुराननें ॥ तिहीं मरणदिधलें आंवतणें ॥ तपोधन दुःखी करोनि ॥ ४४ ॥ स्थानभ्रष्ट केले देवां
सी ॥ तिहीं दंडिलें प्रजांसी ॥ विध्वंसिलें यागासी ॥ मोडिलें आश्रमांसीं ब्राह्मणांच्या ॥ ४५ ॥ तयांच्या वधा कारणें ॥ मज
अजन्म्या जन्म घेणें ॥ अकर्म्यासि कर्म करणें ॥ निर्गुणासि होणें सगुण पैं ॥४६॥ तुह्मी जावें आश्रमाप्रति ॥स्वधर्म कर्म करा म
जप्रीत्यर्थीं॥सर्वभूतीं दया शांती ॥ येणें यशकीर्ति होय तुह्मां॥४७॥ऐकोनि श्रीविष्णूचें वचन ॥ऋषि शिरीं वंदोनि जाण॥जयजय
शब्दें प्रदक्षिण॥गर्जना करोनि निघाले॥४८॥तेथें गुप्त राक्षस दूत होते॥ते माल्यवंताप्रति सांगत ॥ माल्यवंतें बंधु त्वरित ॥ तयां
सि वृत्तांत जाणविला॥४९॥ऐका बंधु स्वजनहो ॥ देवऋषींचा मिळोनि समुदावो ॥ तिहीं प्रार्थिला कैलासरावो ॥त्रिनेत्र महादेवो
गिरिजापती॥५०॥ऋषि ह्मणती महादेवासीं ॥ राक्षसभयें झालों क्लेशी॥तुह्मी वधावें तयांसीं ॥ ह्मणोनि पायांसीं लागले॥५१॥
महादेव ह्मणे तयांप्रति ॥ माझे स्थापित राक्षस असती ॥ माझेनि हातें नमरती ॥ शीघ्र विष्णूप्रति तुह्मीं जावें ॥५२॥ तुह्मीं वि
ष्णूस जावें शरण ॥ तो जाणे भूत भविष्य वर्तमान ॥ हें जग तया आधीन ॥ तो स्वामी पूर्ण विश्वाचा॥५३॥समस्त मिळोनि आ
लेति येथ ॥ तैसेंचि तुह्मीं जावें तेथ ॥ तो भक्तकृपाळु अनंत ॥ अभय देता भक्तांसीं ॥५४॥ सकळही मिळोनि ऋषी॥ते गेले श्री

१ आमंत्रण.

विष्णूपासीं ॥ ह्मणती सुकेशपुत्रें आह्मांसीं ॥ अतित्रासासीं दिधलें ॥ ५५ ॥ तयांचें वचन ऐकोन ॥ विष्णु बोले हास्यवदन ॥ मज ठावें तयांचें उद्धटपण ॥ करीन निर्दळण तयांचें॥५६॥तिहीं मर्यादा सांडिली ॥ ब्रह्मवरदें भुली पडली॥मी करीन तयांची रां गोळी ॥ तुह्मी सुखें समेळीं नांदावें ॥५७॥ विष्णुआज्ञा घेवोनी ॥ देवऋषि समस्त मिळोनि ॥ प्रवेशते जाले स्वस्थानीं ॥ ऐसी करणी केली देवें ॥ ५८ ॥ यासि काय कीजे उपाव ॥ जेणें वश्य होतील देव ॥ मिळोनि राक्षससमुदाव॥ विचार स्वयमेव करिते जाले॥५९॥आह्मां भय नाहीं त्रिपुरारीचें ॥ ब्रह्मा कांहीं करूं नशके आमुचें ॥ एक भय त्या विष्णूचें।त्याप्रति कोणाचें कांहीं नचाले ॥६०॥ पडिलें समर्थासीं वैर ॥ विष्णु मायालाघवी चतुर ॥ तयातें जिंकिजेल ऐसा प्रकार ॥ अणुमात्र दिसेना ॥६१॥ हरि जयातें अंगिकारी ॥ तयाचा घाव यमशिरीं ॥ श्रीहरि जयातें अव्हेरी ॥ ते संसारीं जीत मेले ॥६२ हरिनाम प्रल्हाद [illegible]रे ॥ तयातें हिरण्यकश्यप आदरें ॥ अरिष्टें रचिलीं महाघोरें ॥ तीं नाममात्रें निरसलीं ॥ ६३ ॥ अग्नि विष पर्वतपात ॥ बुडवू[illegible]ले समुद्रांत ॥ शस्त्रें मारितां अंगातें ॥ कोठें पुसत श्रीहरि तो ॥६४॥ प्रल्हाद भक्तचूडामणी ॥ह्मणे जळीं स्थळीं काष्ठीं पाषाणीं॥ श्रीहरि व्यापक जनीं वनीं ॥ अवनीं गगनीं सदोदित ॥ ६५ ॥ असुरपुत्राकडे पाहे ॥ ये सर्गजाचे खांबीं आहे ॥ येरु ह्मणे जेथें जेथें पाहे ॥ तेथें तेथें आहे श्रीहरी ॥ ६६ ॥ दैत्यें गदा काढोन ॥ खांबा हाणी क्रोधें करून ॥ तंव प्रकटला सिंहवदन॥असुराचा प्राण घ्यावया ॥६७॥ असुर धरोनि जानुवरी ॥ रागें उदर तयाचें विदारी ॥ अंत्रमाळा कंठीं धरी ॥ भक्तकैवारी तो विष्णु ॥६८॥ ऐसें माल्यवंताचें वचन ॥ सुमाळी माळी ऐकोन ॥ करिते जाले विचारण ॥ मुख्य नारायण आह्मां वैरी ॥६९॥ येणें देव घातले पाठिसीं ॥ वैर करितसे आह्मांसीं ॥ आह्मां सन्मुख व्हावयासीं ॥ पुरुषार्थासीं नदेखों ॥ ७० ॥ बहुसाल मिळती खद्योत ॥ तरी नजिंकवे रवि एक ॥ मार्जार काय व्याघ्रा सन्मुख ॥ ठाण मांडोनि राहेल ॥७१॥ पतंग आपुलेप्रभें करून ॥ काय गिळूं शकेल हुताशन ॥ पहाहो धेनूचा नंदन ॥ मदगजेसीं भिडेल ॥ ७२ ॥ कद्रूतनय बहुतेक ॥ वैनता तनय एकाएक ॥ त्यातें

१ संहार. २ सागर. ३ सजीवअसतां. ४ पृथ्वीवर. ५ काष्ठीं.

काय ते मशक ॥ पराभवितील संग्रामीं ॥७३॥ आतां विबुधांतें पराभविजे ॥ विष्णु भेटला तरी सहजे ॥ त्यातें ही रणीं जिंकिजे ॥ हेंचि कीजे विचारण ॥७४॥ मग मेळवोनि समस्त ॥ विचार करोनि निश्चित ॥ युद्धा निघावें त्वरित ॥ दूत सांगत घरोघरीं ॥ ७५ ॥ युद्धा निघती रजनीचरें ॥ जैसे वन्हीचे स्फुलिंग अपार ॥ यावरी माधव शरतुषार ॥ अतिगंभीर वर्षेल ॥ ७६ ॥

॥ श्लोक ॥ स्यंदनैर्वारणेंद्रैश्चहयैश्चगिरिसन्निभैः ॥ खरैर्गोभिरथोष्ट्रैश्चशिशुमारैर्भुजंगमैः ॥ १ ॥ मकरैःकच्छपैर्मीनैर्विहंगैर्गरुडोपमैः ॥ सिंहैर्व्याघ्रैर्वराहैश्चचामरैःसामरैरपि ॥ २ ॥ रथांतमेरुह्यमानःशतशोथसहस्रशः ॥ प्रयाताराक्षसानूनंदेवलोकंजिगीषवः ॥ ३ ॥

॥टीका॥ तेथें राक्षस मिळोनि ॥ सेना असंख्य सज्जुनी ॥ विबुध जिंतावे रणमेदिनी ॥ यालागोनि चालिले॥ ७७ ॥ तेथें रथासिं नाहीं मिती ॥ रत्नजडित ध्वज शोभती ॥ कोट्यानुकोटी भद्रजाती ॥ मद गळती उन्मत्तपणें ॥ ७८ ॥ जैसे महापर्वत ॥ तैसे हस्ती शोभिवंत ॥ दांतीं सुवर्ण बिंदु रत्न जडित ॥ वरी आरूढ होत रजनीचर ॥७९॥ नानावर्णाचे उन्मत्त घोडे ॥ त्यांतें देखोनि श्यामकर्ण दडे ॥ पांखरा झळकती तेणें उजेडें ॥ दशदिशा गाढें तेज फाकलें॥८०॥ खेमरासि नाहीं मिती ॥ बैल कोण जाणे किती ॥ उष्ट्रीं आरूढले ते नगणवती ॥ लक्षानुलक्ष राक्षस ॥८१॥ सिंशुमारीं एक वळघोन ॥ एकासि सर्पवाहन ॥ एक मगरीं आरूढ जाण ॥ एका वाहन कच्छप ॥८२॥ एकीं मीन पालाणिले ॥ एक पक्षीयांवरी वळंघले ॥ एक सिंहीं सरसावले ॥ एक बैसले वाघावरी ॥ ८३ ॥ एकाचें वाहन सूकर ॥ एका राणबेल पुच्छीं चामर ॥ एकाचें वाहन सामर ॥ गणना विचार शतसहस्रीं ॥८४॥ देवांतें जिंकावया लागून ॥ त्यजिते जाले लंकाभवन ॥ अंगीं बळाचा अभिमान ॥ राक्षसगण निघाले ॥ ८५ ॥ रथाचेनि घडघडाटें ॥ भौममातेचें उदर फुटे ॥ नदनायक अंदोळे नेटें ॥ सरिता तडागें शोषलीं ॥८६॥ गर्वें ते रजनीचर ॥ हातीं कात्या त्रिशूळ तोमर ॥ एकीं घेतलें लहुडी चक्र॥एकाचें कारणपें करीं ॥८७॥ एका हातीं धनुष्य बाण॥ एकीं पर्वत शिळा पाषाण ॥ एकीं पादपा उपडोन ॥ एकीं गोफणा घेतल्या ॥ ८८ ॥ रणोन्मदें ते सुरारी ॥ चालिले लंकेचाहे

१ देवांनें. २ राक्षस. ३ ठिणगी. ४ हत्ती. ५ कांसव. ६ पृथ्वी.

री ॥ एक उडाले अंबरीं ॥ एक अंतराळीं चालिले ॥ ८९ ॥ लंका सांडोनि माघारी ॥ राक्षस आले नगरा बाहेरी ॥ गर्जना केली निशाचरीं ॥ नाद अंबरीं नसमाये ॥ ९० ॥ हर्ष करोनि रजनीचर ॥ चालिले पवनवेगाहूनि थोर ॥तंव पुढें अपशकुन घोर॥ वीर दुर्धर देखते जाले ॥ ९१ ॥ लंकेसारिखी दुसरी लंका ॥ माड्या गोपुरें अट्टालिका ॥ व्योममार्गी विशाळ देखा ॥ रूप भयानक देखिलें॥९२॥भूमी अंतरिक्ष व्यापिलें दिसे॥काळा सारिखी उग्र भासे॥माथां शिर तया नसे॥ हातें वेष्टिनसे भुजानें ॥९३॥ राक्षसीं उत्पात जाणून ॥ पुढें अग्नीचा पर्जन्य ॥ तप्त शोणितें करोन ॥ माथ्य दारुण पडतसे ॥९४॥ अर्णवें सांडी मर्यादेतें ॥ महेंद्र डोलविती माथे ॥ भूतळ होऊं पाहे उलथें पालथें ॥ कळिकाळ तेथें चळिकांपे ॥९५॥ औटकोटी भूतावळी ॥ मिळालिया तयाकाळीं ॥ एका आरोळी तयेवेळीं॥मेघासारिख्या पैं देती ॥९६॥ एक रण गोंधळीं नाचती॥एक विकट मुख पसरिती॥एक खावें पैं ह्मणती॥एक दाविती वांकुल्या ॥९७॥ दिवाभीतें मस्तकावरी॥फिरती चक्राचिये परी॥ज्वाळा वमिती मुखोद्वारीं॥तें निशाचरीं देखिलें ॥९८॥ राक्षस बळगर्वे करीं॥अपशकुन नलेखिती तृणावारी॥जो नपुंसक ये संसारीं ॥ तया भय भारी अपशकुनाचें॥९९॥काळपाशें करी विबुधारी॥बांधिले पशु दांवणीभीतरीं॥पतंग जैसा दीपावरी ॥ मरणोन्मत्त होवानियां ॥१००॥ माल्यवंत सुमाळी माळी ॥ मरण विसरोन तेकाळीं ॥ सेना समुदाव राक्षस बळी ॥ गर्जन करीते पैं जाले ॥१॥ राक्षसेंद्र जाला पुढें॥मागें पुढें दळ गाढें ॥ जैसें सामर्थ्य आश्रयें भ्याडें ॥ मार्ग पडिपाडें क्रमिती ॥२॥ जैसा दाता याचकें वेष्टित ॥ तैसा राक्षस परिवार सहित ॥ मृतप्राणी यमपुरा जात ॥ तदंन्यायें राक्षसा ॥ ३ ॥ ऐसे उपरा उपरी ॥ मार्गी सिंहनाद करी ॥ क्रमिला मार्ग क्षणामाझारी ॥ विश्वात्मा हरि तेथें आले ॥४॥ दूत सांगती विष्णूसीं ॥ राक्षस आले युद्धासीं ॥ ऐकोनि तोपला हृषीकेशी ॥ आनंद मानसीं बोसंडे ॥ ५ ॥ श्रीहरि त्वरित उठिला ॥ अभेद्य कवच अंगीं ल्याला ॥ तेजें दिनमणी लोपला ॥ दशदिशा पडिला उजियेड ॥६॥ अचुक घेवोनियां बाण ॥ जैसे काळाचे क्रूरगण ॥ भाता भरोनि संपूर्ण ॥ धनुष्य टणत्कारोन सज्जिलें ॥ ७ ॥ सुव

१ वाडे. २ आरशी. ३ समुद्र.

र्ण खड्ग घेवोनि हातीं ॥ अवलोकिता जाहला लक्ष्मीपती ॥ कमळासारिखे नेत्र शोभती ॥ मुखीं दंतपंक्ती हिरियाच्या ॥८॥ शंख चक्र गदाधर ॥ श्यामसुंदर राजीवनेत्र ॥ गळां वैजयंतीचे हार ॥ कांसे पीतांबर विद्युत्प्राय ॥९॥ अंगीं अहिप्रियविलेपन ॥ कस्तूरीचा मळवट पूर्ण ॥ श्यामसुंदर विराजमान ॥ मनमोहन तो विष्णू ॥ ११० ॥ जैसा कनकाचागिरी ॥ तैसा सन्मुख सर्पारी ॥ वरी आरूढोनि श्रीहरी ॥ त्वरें करी चालिला ॥११॥ गरुड पांखांचेनि वातें ॥ पीतांबर आंदोळे तेथें ॥ जैसें समुद्रीं लाटाचें भरितें ॥ उपराउपरी येतसे ॥ १२ ॥ राक्षस वधावया कारणें ॥ अवतार धरिला नारायणें ॥ देवांचें भय निवारणें ॥ सुखी करणें त्रैलोक्य ॥१३॥ स्वर्गी देव आनंदत ॥ एक पुष्पवर्षाव करित ॥ एक पवाडे गात ॥ एक नाचत स्वानंदें ॥१४॥ ऐसा तो राक्षसारी ॥ निघाला अतित्वरेंकरीं ॥ तें रूप देखोनि निशाचरीं ॥ रानभरी पैं जाले ॥१५॥ एक भयें थरथरां कांपत ॥ एक सरसें सरसावत ॥ एक धैर्य धरोनि राहत ॥ शस्त्रें वर्षत अमित ॥१६॥ राक्षस शस्त्र अतितीक्ष्ण ॥ मेदमांसें आरक्त जाण ॥ जैसे वसंतीं पलाश पुष्पें करून ॥ तैसे बाण वर्षले ॥१७॥ अगणित सोडोनि बाण ॥ श्रीहरी वेढिला जैसा पर्वत पर्जन्य ॥ लागवेग करितां दारुण ॥ वेगें गर्जन करिताती ॥१८॥ सिंहनादें देती आरोळी ॥ हात घांसिती भूतळीं ॥ ह्मणती बळिये रे बळी॥ भिडा येकाळीं अवघेही ॥१९॥ राक्षसीं श्रीहरि वेढिला ॥ एक ह्मणती पुरा जाला ॥ एक ह्मणती अझुनि याला ॥ उरी कोठें असेल॥१२०॥ पुढें कथा निरूपण परम ॥ श्रीहरीचें चरित्रनाम ॥ अगस्ती सांगे ऐके श्रीराम ॥ कथाधर्म अवधारा ॥२१॥ एका जनार्दना शरण ॥ श्रीरामें उत्तरकांड पावन ॥ वदनीं वक्ता श्रीजनार्दन ॥ कथानुसंधान अतिरम्य॥१२२॥स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांराक्षसविष्णुयुद्धोनामषष्ठोऽध्यायः ॥६॥ ॥ओंव्या॥ ॥१२२॥ ॥श्लोक॥ ॥३॥ ॥एवं॥ ॥ १२५ ॥

१ हाल.

भा.रा.उ.कां.अ.७
अ.ऋ.
रा.
राक्षस:
विष्णु:

॥ श्रीअवनिजापतयेनमः ॥ पूर्वप्रसंगीं रजनीचरीं ॥ वेढियेला तो श्रीहरी ॥ पुढें वर्तलें तें चतुरीं॥सावधान ऐकावें ॥ १ ॥ श्री
हरि पर्वता समान ॥ राक्षस तेथें मेहुडे जाण ॥ श्रीहरि सुटलिया प्रभंजन ॥ दाणादाण राक्षसमेघ ॥२॥ अवकाळींचा पर्जन्य॥
वळेंवीण करिती गर्जन ॥ तैसे राक्षस वळहीन॥ संग्रामा जाण प्रवर्तले ॥३॥ जैसे टोळ आकाशीं ॥ पसरती दशदिशीं ॥
ते टोळ वृक्ष देखोनि मानसीं ॥ उल्हासेसीं वेढिती ॥४॥ जेंवि मशक पर्वत माथां॥ असंख्य वैसती तत्वतां॥ परी तो भार पर्वत
चित्ता ॥ अणुमात्र उपजेना॥५॥जैसे मत्स्य सागरीं ॥ क्रीडताती सहपरिवारीं ॥ ते पारधी आकळी जाळियाभीतरीं ॥ तैसें श्री
हरि करूं पाहे ॥६॥ त्या राक्षसांचे अमोघ वाण ॥ वज्रा ऐसे अति कठिण ॥ जैसा प्रळयींचा प्रभंजन॥ भूतगण पें व्यापी ॥७॥
राक्षसवाणांचाशिरावा ॥ ठेविता जाला त्या माधवा ॥ पुढें जें वर्तलें श्रीराघवा ॥ सांगेन तें मी अवधारीं ॥ ८ ॥ वैष्णवी
माया अकळ ॥ घातलें भ्रांतीचें पटळ ॥ रणीं मांडिला कोल्हाळ ॥ वीरीं सकळीं परस्परें ॥ ९ ॥ रथ लोटिती रथावरी ॥ कुंजर
आदळले कुंजरीं ॥ अमिवार असिवारीं ॥ सैन्य मागरीं आवर्त ॥ १० ॥ ते राक्षस पर्वताकार ॥ हाणिते जाले शस्त्रसंभार ॥
जैसा वर्णामाजिं द्विजवर ॥ प्राणायाम वळें करी ॥११॥ शर दाटले भूमंडळीं ॥ तेणें दशदिशा अंधारीं पडली ॥ वीरां वीर तये
काळीं ॥ हाणिते जाले आपआपणियांतें ॥१२॥ आपुलें सैन्य आपण ॥ मारिते जाले राक्षसगण॥ सर्वेचि करिती गाढ गर्जन॥
आपणा आपण मानवती ॥१३॥ शस्त्रें सणसणां वाजत ॥ जैसा प्रळयकाळींचा वात॥ दोहीं दळा संघाट होत॥वीर गर्जत वा
ढिवा ॥ १४ ॥ मग निशाचरांवरी ॥ रागें क्षोभला श्रीहरी ॥ सारंग धनुष्य टणत्कारी ॥ नाद अंवरीं नसमाये ॥ १५ ॥ राक्षसां
च्या शिरांतें ॥ तोडिता जाला क्रोधें वहुतें ॥ जैसा योगेश्वर मायेतें ॥ आत्मज्ञानें निरसी ॥१६॥ सर्वांतक वाण घेऊनी करीं ॥
क्रोधें सोडिला दैत्यांवरी ॥ तेणें क्षणमात्राभीतरीं ॥ केली वोहरी राक्षसांची ॥ १७ ॥ निशाचर पाडोनि भूमंडळीं ॥ वाणभेदो
नि गेला पाताळीं ॥ शेप कांपतसे चळचळीं ॥ कर्म कळकळीं पैं धाके ॥१८॥ सवेंचि पांचजन्य त्राहाटिला ॥ नेणो नादें काळ कां
पला ॥ दिग्गजांच्या श्रवणविळा ॥ वधिरता पैं आली ॥ १९ ॥ शशि सूर्य कंपायमान ॥ नक्षत्रें पडती गळोन ॥ मेरुमस्तक

आंदोळण ॥ समुद्रजीवन उचंबळलें ॥ २० ॥ नादें राक्षसें जाली वेडीं ॥ समरांगणीं पडली उघडीं ॥ एका जाली हटवट गाठीं ॥
एक रोकडीं निमालीं ॥ २१ ॥ सैन्य मारिलें सममकट ॥ रथचक्रांचें जालें पीठ ॥ घुरघुरितसे कंठ ॥ प्राण त्यागित रणरं
गीं ॥ २२ ॥ जेसें सिंहाचें गर्जन ॥ कुंजरांचा पळे प्राण ॥ तैसें प्राणहत राक्षससैन्य ॥ पांचजन्य नादें करी ॥२३॥ रणनदी वाहे
अशुद्ध गाढी ॥ राक्षसकरवंडें यांची दरडी ॥ समरांगणीं जुंझती कडोविकडी ॥ तेचि परथडी पावले ॥ २४ ॥ रणवसंत माज
ला ॥ वीरें वीर रुधिरें न्हाला ॥ तोचि पळस फुलावला ॥ आरक्तें करोनी ॥ २५ ॥ रण पडिलें असंख्यात ॥ वीर घायाळ जा
ले बहुत ॥ तोचि कोकिळांचा रव होत ॥ आला पीत पंचम स्वरीं ॥२६॥ रवी रजनी खंडित ॥ अतिवातें समुद्र हेलावत ॥ तैसा
श्रीहरि मर्दित ॥ अरिवीरसैन्यातें ॥२७॥ ॥ श्लोक ॥ शरभेनयथासिंहःसिंहनद्विरदोयथा ॥ द्विरदेनयथाव्याघ्रोव्याघ्रेणद्विपि
नोयथा ॥ १ ॥ द्विपिनाचयथाश्वानःशुनामार्जारकायथा ॥ मार्जारेणयथासर्पःसर्पेणचयथाखुवः ॥ २ ॥ तथातेराक्षसास्स
र्वेविष्णुनाप्रभविष्णुना ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ शार्ङ्गधनुष्यापासूनि शर ॥ मनोवेगा परिस थोर ॥ सुटले तेणें निशाचर ॥ रणभू
मीस पाडिले हो ॥२८॥ शरभ जैसा सिंह विदारी ॥ सिंह गजातें विदारी ॥ गज व्याघ्र देखोनि दूरी ॥ व्याघ्रा भय चित्या
चें ॥२९॥ चित्या श्वाना वैर थोर ॥ एकमेकांचा करिती संहार ॥ श्वानास भीतसे मार्जार ॥ सर्पा मांजर पैं भक्षी ॥३०॥ उरग भे
कातें गिळी जाण ॥ तैसे श्रीहरीचे शर दारुण ॥राक्षस सैन्य करोनि भग्न ॥ वीर दारुण पाडियेले॥३१॥ वीर पाडिले रणमंडळीं ॥
जैसा प्राणी सुपुप्तिकाळीं ॥ नाकीं तोंडीं पडे धुळी ॥ त्याचें तया स्मरण नाहीं ॥ ३२ ॥ कोट्यानकोटी राक्षस ॥ मारोनि विष्णू
पावला यश ॥ उरले तिहीं घेतला त्रास ॥ लंकाप्रवेश तिहीं केला ॥३३॥ शंखराजाची ध्वनि भारी ॥ तेणें राक्षसें घायविरीं ॥
पळोनि प्रवेशलीं पुरीं ॥ एकीं मार्गी प्राण सांडिले ॥ ३४ ॥ राक्षस सैन्य भंगलें ॥ कित्येक रणीं पडिले ॥ हें सुमाळीनें देखिलें ॥
क्रोधाचें आलें भरतें तया ॥ ३५ ॥ मग तो सुमाळी रजनीचर ॥ विष्णूस येवोनि समोर॥बोलता जाला साहें माझे शर ॥ तरी मी
वीर तुज ह्मणेन॥३६॥विष्णूतें हाणित शर॥विष्णु निवारी योद्धा चतुर॥सम्रह्मणे तूं राक्षस थोर ॥ संग्रामी धीर धरीं आतां ॥३७॥

श्रीविष्णूनें चाप सज्जिलें ॥ गुणीं तुणीर शर काढिले ॥ जयाबाणावरी खळे ॥ पुटें तेजाळें अग्नीचीं ॥ ३८ ॥ विष्णूचे ये
तां अग्निमय बाण ॥ राक्षसें केलें खंडण ॥ सोडोनियां आपुले बाण ॥ रवि विष्णु आच्छादिला ॥३९॥ मांडलें रण अतिकठिण॥
राक्षसें सोडिले निर्वाण बाण ॥ रणरंगीं विष्णूस आवरून ॥ आपण गर्जन करिता जाला ॥४०॥ सुमाळियें देखोनि आरोळी ॥
जेंवि विजु तडके मेघ मंडळी॥श्रीहरीनें देखोनि तेकाळीं ॥ बाण तयावरी सोडिले॥४१॥ बाण आदळले रथेसीं॥छेदिले रथाच्या
वारुवासीं ॥ वाहटुळीमाजिं पत्रें जैसीं ॥ आकाश पोंकळीं भोंवत ॥४२॥ सुमाळी होवोनियां भ्रांत ॥ रणामाजिं परिभ्रमत ॥
जैसा अटवीं अंध फिरत ॥जाजावत प्राणी पैं॥४३॥रण सारथी भंगला॥सुमाळी वीर विरथ जाला॥श्रीविष्णु यश पावला॥देवीं के
ली पुष्पवृष्टी॥४४॥सुमाळी रणीं विन्मुख॥देखोनि माळिवंत कोपला अधिक॥बाण घेतला काळांतक॥क्रोधें सोडिता जाला ॥४५॥
तो बाण अतितेजाळ ॥ सूर्य तेजाहूनि सोज्वळ ॥ माळी संधान करी बळें ॥ तयेकाळीं अवधारा॥४६॥वैरियाचे अमित बाण॥वि
ष्णुमध्यें करी खंडण॥जैसा पंडित छेदी पाखांड कथन॥तेंवि ते बाण तोडिले॥४७॥तदनंतरं श्रीहरी ॥काय करिता जाला ते अवस
री॥संधान करी राक्षसावरी॥जेंवि अंबरीं घन वर्षे॥४८॥कीं ते काळाचेचि दूत॥प्रेरिलिया स्थळासि जात॥तैसे चालिले गर्जत ॥ रा
क्षस अंत करावया॥४९॥माळिवंता देहीं भेदले॥रुधिरातें प्राशन करिते जाले॥सर्प सुधापानीं बैसले॥चाटूं निघाले सुरासुरां॥५०॥
माळिवंत जाला मूर्च्छाभूत॥रथ सारथी अश्व तेथ॥नलागतांचि क्षणमात्र ॥हतोहत पैं जाले ॥५१॥ चाप बाण पडिले रणीं ॥ सैन्या
जाली भंगाणी॥रजनीचर मूर्च्छा सांवरोनि॥तत्क्षणीं ऊठिला॥५२॥हातीं घसवोनिया गदा॥करिता जाला महाशब्दा॥जैसा सिंह
कांपे क्रोधें गदगदा॥तेंवि गोविंदा हाणित॥५३॥ते गदा गरुडाचे ललाटीं॥वैसे जैसा दरिद्री कपाल पिटी॥रुद्र प्रळयकाळीं घोंटी ॥
मायारूप दृष्टीरूपानें ॥ ५४ ॥ राक्षसगदा अतिकठिण ॥ लागतां गरुड मूर्च्छापन्न ॥ रणीं विमुख नारायण ॥ राक्षसगण हरिख
ले ॥५५॥ देव रणीं पराभविले ॥ श्रीविष्णूस विमुख केलें ॥ गरुडा गदेनें हाणितलें ॥ राक्षसां जालें महासुख ॥ ५६ ॥ एक
आनंदें नाचती ॥ एक माळीसी वर्णिती ॥ एक भलाभला ह्मणती ॥ थोर ख्याती त्वां केली ॥ ५७ ॥ बंधूचें उसनें घेतलें ॥ वि

प्णातें विमुख केलें ॥ समरंगणीं यश आलें ॥ पराभविलें देवांतें ॥५८॥ राक्षस समस्त एकवटुनी ॥ आनंदे गर्जती मेघध्वनी ॥
हें एकोनि विष्णूनें कानीं ॥ कृपावलोकनां उठविलें गरुडा ॥५९॥ श्रीहरीची कृपा जयावरी ॥ तयाचें काण काय करी ॥ हात
उतरितां श्रीहरी ॥ बळशरीरी बाणलें ॥६०॥ गरुडावरी वळघोनि जाण ॥ हातीं सुदर्शन चक्र दारुण ॥ जयाचें तेज कोटी सूर्य
गण ॥ खद्योत होवोनि राहिले ॥६१॥ चक्राभेणें कळिकाळ ॥ चळचळां कांपे होवोनि निर्बळ ॥ चक्रातें देखोनि समुद्रजळ ॥
मर्यादेतें नुल्लंघी ॥६२॥ ऐसें चक्र अति दुर्धर ॥ राक्षसाचें छेदोनि शिर॥गगनीं भोंवे चक्राकार ॥देखोनि भास्कर कांपला ॥६३॥
पर्वणी साडोनि अवकाळीं ॥ राहू येतो आह्मां जवळीं ॥ तैसें राक्षस शिर अंतराळीं ॥ भोंवोनि खालें पडियेलें ॥६४॥ स्व
र्गीं देव आनंदले ॥ पुष्पवर्षाव करिते जाले ॥ आनंदें एक नाचूं लागले ॥ एक गाते जाले हरिनाम ॥६५॥ येरीकडे रजनीचर ॥
निमाला देखोनि माळि वीर ॥ दुःखें पिटिती करें शिर ॥ पापाणें उदर पिटिती ॥ ६६ ॥ ह्मणती अपशकुनाचें जालें फळ ॥ मारि
लें आमुचें असंख्यदळ॥वंधु निर्दळिला सबळ॥सेना सकळ पळाली ॥६७॥ आमचें कांहीं नचले येथ॥ह्मणोनि सुमाळी माल्यवंत॥
विमुख होवोनि रणाआंत॥पुरीं प्रवेशते पैं झाले॥६८॥कित्येक सैन्य पळालें॥किंचित जें कांहीं उरलें॥तें पक्षवातें गरुडें संहारिलें ॥
चक्रें तोडिलें शिरातें॥६९॥गदेनें कित्येक निमाले॥तोमरें कित्येक निवटिले॥कांहीं थोडे वहुत उरले ॥ ते मारिले शस्त्रेंकरीं ॥७०॥
कित्येक बाणें निर्दळन ॥ रणीं पाडले असंख्य जाण ॥ तेथें भूतावळी मिळोन ॥ मांस भक्षण भक्षिती ॥ ७१ ॥ आनंदें नाचती
क्षेत्रपाळ ॥ शिरांचे चवंडके करी वेताळ ॥ शंखिणी डांकिणी करिती गोंधळ ॥ मांसाचा सुकाळ पैं तेथें ॥७२॥ पात्रें भरोनि रुधिर
पीती ॥ एकएकीस प्रीतीनें देती ॥ एकमेकींस हांसती ॥ तिरस्कारिती एकमेकां ॥ ७३ ॥ ऐसा संग्राम अत्यद्भुत ॥ श्रीहरि
जाला विजयान्वित ॥ पुढें परिसावें सावचित्त ॥ वाल्मीकवाग्रत्नातें ॥७४॥ वाल्मीककृत रामायण ॥ एकेक अक्षर परम पावन॥
श्रवणें ब्रह्महत्यादि दोषदहन ॥ कलिमलनाशन रामकथा ॥७५॥ एका जनार्दना शरण ॥ ह्मणतां कैंचें दुर्जेपण ॥ श्रीरामप्रिय
रामायण ॥ नाम तारण भवदोषा॥७६॥ ॥स्वस्तिश्री० माल्यवंतवधोनामसप्तमोध्यायः ॥७॥ ॥ओंव्या॥ ॥७६॥ ॥श्लोक॥ ॥३॥

॥ श्रीकमलोद्भवजनकायनमः ॥ अवनिजापति रघुनंदन ॥ जोडले पाणी करी प्रश्न ॥ अगस्ती तुझेनिमुखें आपण ॥ माळी मरण आयकिलें ॥१॥ पुढें उरले दोघे बंधु ॥ त्यांचा कैसा जाहला वधु ॥ त्यांतें वधिता गोविंदु ॥ किंवा आणिकें पैं असे ॥ २ ॥ अगस्ती ह्मणे श्रीरघुपती ॥ तया राक्षसां मृत्यु विष्णुहातीं ॥ विष्णुहातें ते मरती ॥ आणिकाप्रती नाटोपे ॥ ३ ॥ माळी मारिला ऐकोन ॥ राक्षस मोडले देखोन ॥ माल्यवंत क्रोधायमान ॥ गिरा गर्जोन चालिला ॥ ४ ॥ अग्निकुंडासारिखे नेत्र ॥ रागें धनुष्या गुण चढवित ॥ जैसा समुद्र वेळा लंघित ॥ तैसा धांवत राक्षस ॥५॥ दूरी देखोनि विष्णूसीं ॥ रागें फोडी आरोळीसीं ॥ जैविं कां मेघ आकाशीं ॥ वर्षाकाळीं पैं गर्जे ॥ ६ ॥ अगा पद्मनाभा परियेसीं ॥ नीति सांगतों तुजपासीं॥तूं धर्मयोद्धा नव्हेसी ॥ ठकवोनि मारिसी वीरातें ॥ ७ ॥ तूं नेणसी शूरधर्म ॥ तुज नाहीं कर्माकर्म ॥ तुज कैंचा संग्रामधर्म ॥ विमुख वीर मारिसी ॥८॥ विमुख मारितां वीर ॥ तेणें तयासि पाप अपार ॥ तया दोषाचे होती डोंगर ॥ अपेश थोर तो जोडी ॥ ९ ॥ स्वर्गीं पितृगण कोपती ॥ द्विज देव विमुख होती ॥ कीर्ति होय अपकीर्ती ॥ जाण निश्चिती गोविंदा ॥ १० ॥ अपेशें नव्हे स्वर्गगमन ॥ अपेशें होय अधःपतन ॥ अपेश तेंचि पाप दारूण ॥ अपेशें कल्याण नपवेज ॥११॥ तें अपेश तुज आलें ॥ तुवां पळतां राक्षस वधिले ॥ जे रणापासोनि चेवले ॥ त्यांतें मारिलें संग्रामीं ॥१२॥ गरूड पळतां तूं पाठीं ॥ वैसला होतासि वळघोनि पृष्ठीं ॥ फिरोनि चक्र हाणिलें क्रोधदृष्टी ॥ हे कामांठा तुझी नव्हे ॥१३॥ तुज युद्धाचें असे आर्त ॥ तूं साहे माझा शरसंपात ॥ आतां धीर धरीं युद्धांत सावचित्त राहें उभा ॥१४॥ मी माल्यवंत कैसा ॥ पाहें उभा गिरी जैसा ॥ माझे दृष्टी सन्मुख सहसा ॥ काळ उभा राहेना ॥१५॥ मी ऊर्ध्व अधलोकीं व्योम ॥ तंव भयाभीत रवि सोम मज चळी कांपतसे यम ॥ माझा पराक्रम अद्भुत ॥ १६ ॥ अगा ये शेलारी अनुजा ॥ आतां पुरूपार्थ पाहें माझा॥ मी माल्यवंत भेटल्या जुंझा॥गर्व तुझा राहेना ॥१७॥ ऐसें ऐकोनियां वचन ॥ काय बोलिला नारायण ॥ स्यां अवतार धरिला याचि कारण ॥ तुमचें दमन करावें ॥१८॥ तुह्मी दुष्ट दुराचारी ॥ तुह्मीं नोळखां प

१ पावत नाहीं. २ मागे फिरले. ३ करणी ४ इच्छा. ५ आकाश. ६ चंद्र.

रनारी ॥ तुह्मी पीडिले देव भारी ॥ त्यांची उमणवारी मी घेतों ॥ १९ ॥ तुह्मी वरदें जालेति उन्मत्त॥नोळखां साधु संत महंत॥
तुह्मी पाप आचरलेति बहुत ॥ मी प्रायश्चित देतसें ॥२०॥संग्राम तेंचि सुक्षेत्र ॥ शरधारा तेंचि महातीर्थ ॥ येथें माधव मी दान
पात्र ॥ तुह्मी जीव देतां नमरावें ॥ २१ ॥ मी देवांचा आज्ञाधारी ॥ त्यांचें वचन माझे शिरीं ॥ मी त्यांचेनि बोलें राक्षस मारीं ॥
मी सुखी करी तयांतें ॥२२॥ मज नाहीं विमुखपण ॥ मज सन्मुख जग जाण ॥ मी सन्मुखा सन्मुख पूर्ण ॥ मजपासीं मी तूं पण
असेना ॥२३॥ माझ्या साधूंचा करिती द्वेष॥तयांतें मी निर्दळीं परेश॥ यालागीं तुह्मी राक्षस॥परम क्लेश पावाल ॥२४॥ऐकोनि वि
ष्णूचें वचन ॥ माल्यवंत जाला क्रोधायमान ॥ अग्निकुंडासारिखे नयन ॥ शक्ति दारुण घेतली ॥ २५ ॥ ते शक्ति अत्यंत
दारुण ॥ काढितां कडकडली कडाडून ॥ घटावळी तेंचि आभरण ॥ नादें गगन कोंदलें ॥२६॥ ते राक्षसें मंत्रोनि टाकिली ॥
ते विष्णूच्या हृदयीं भेदली ॥ जैसी पर्वतीं वीज खडतरली ॥ तैसी लागली हरिअंगीं ॥ २७ ॥ तये शक्तीचेनि घायें ॥ देव मू
र्च्छित होऊं पाहे ॥ परी आवरोनि धैर्यें ॥ उसणें पाहों आदरिलें ॥ २८ ॥ तयाउपरी श्रीहरी ॥ शक्ति अव्हानी बीजाक्षरीं ॥
जियेचे आंत बाहेरी ॥ सहस्रनामें विष्णूचीं ॥ २९ ॥ ऐसी शक्ति अतिदारुण ॥ सुटली घोष गर्जे गगन ॥ निधडे
वीर कंपायमान ॥ देवगण भयाभीत ॥ ३० ॥ ते शक्ति राक्षसांवरी ॥ टाकिली अतिक्रोधें करी ॥ राक्षसें शक्तीतें ताडून
अंबरीं ॥ धरणीवरी पाडिली ॥ ३१ ॥ कित्येक शक्तिघावें निमाले ॥ कित्येक वीरीं प्राण सांडिले ॥ कित्येक जीव घेवोनि पळा
ले ॥ लंकापुरी लक्षोनी ॥३२॥ पुनरपि माल्यवंतें ॥ काळतुल्य शूळातें ॥ हाणिता जाला विष्णूतें ॥ तो शूळ जनार्दनातें लाग
ला ॥३३॥ हरि हृदयीं शूळ भेदला ॥ तयावरी मुष्टिघाव जाला ॥ महाशब्द करूं लागला ॥ समरंगणीं राक्षस ॥ ३४ ॥ अरु
णानुजासहित शूळ ॥ राक्षस मारिताझाला तात्काळ॥तेवेळीं कोपला विनताबाळ ॥ पक्षवात प्रबळ सोडिला ॥३५॥ गरुड पक्ष
वातें करीं ॥ कित्येक गतप्राण जाले अरी ॥ कित्येक पडले रणसागरीं ॥ कित्येकां बोहरी जाली ॥३६॥ सैन्य देखोनि भंगलें॥

१ रुपणी. २ मंत्रोनी. ३ वीट. ४ गरुडाचा भ्राता. ५ नाश.

थोरथोर वीर पडिले ॥ माळिवंत सुमाळी काय करीते जाले ॥ तयेकाळीं अवधारा ॥ ३७ ॥ मागेंपुढें रण पाहती ॥ तंव नाहीं
रथ सारथी ॥ सैन्या सैन्य सांगती ॥ तेही पळती रणरंगीं ॥ ३८ ॥ माळिवंत सुमाळी रणभ्रष्ट जाले ॥ संग्राम सोडून पळो लाग
ले ॥ धाक धरोनि प्रवेशले ॥ लंकापुरी भीतरीं ॥३९॥ ऐसे ते नक्तंचर ॥ रणीं पाडिले थोर थोर ॥ जयातें धाकती सुरवर ॥ चर
णातें शरण येती ॥ ४० ॥ अगस्ती ह्मणे श्रीरामा ॥ राक्षस मारावया पुरुषोत्तमा ॥ तूं अवतरलासि आह्मां ॥ अत्यंत सुख द्या
वया ॥ ४१ ॥ विष्णुधाकें ते निशाचरीं ॥ लंका सांडोनि पाताळ विवरीं ॥ प्रवेशले सहपरिवारीं ॥ माळिवंत सुमाळी राक्षस
॥४२॥ पौलस्तीचा वंश राक्षस ॥ जाले अति रण कर्कश ॥ तेच कुळीं रावण दशशीर्ष ॥ बळनिधी जन्मला ॥४३॥ ऐसी राक्ष
सांची उत्पत्ती ॥ ऐकें स्वामी श्रीरघुपती ॥ यांच्या वधाकारणें रमापती ॥ आपण अवतार धरिता जाला ॥ ४४ ॥ पुढें कथाअ
तिरसाळ ॥ वाल्मीकमुखींचें नाम केवळ ॥ श्रोते हो तुह्मी परिसा सकळ ॥ सावधान होऊनि ॥ ४५ ॥ एका जनार्दनासी विन
वित ॥ श्रोतीं व्हावें दत्तचित्त ॥ पुढील कथा नामामृत ॥ सेविजे निर्मुक्त होवोनि ॥ ४६ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडे
एकाकारटीकायांराक्षसपाताळगमनंनाम अष्टमोध्यायः ॥८॥ ॥ ओव्या ॥ ४६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ रणांतून पळाले. २ राक्षस.

भा.रा.उ.कां.अ.९ वा.
अ.
रा.
कैकसी
कैकसी
रावण
कुंभकर्ण
कै
बि
कुं
रा.
कुबेर

॥ श्रीरमाकांतायनमः ॥ श्रीराम ह्मणे मुनिवरा ॥ माळिवंत सुमाळी पाताळविवरा ॥ प्रवेशले तयारगी चतुरा ॥ कथापुढारी
सांगावी ॥ १ ॥ अगस्ती विनवी श्रीरामा ॥ तूं अंतर्यामीं साक्षी आह्मां ॥ असें असोनि हा महिमा॥आमचा थोर वाढविसी॥२॥
पुढें ते रजनीचर ॥ पाताळीं प्रवेशले सहपरिवार ॥ लपोनि राहिले धाक थोर ॥ भय दुस्तर देवांचें ॥ ३ ॥ कोणी एके सम
यीं ॥ राक्षस विचरती मही ॥ रसाळ मृत्युलोकीं पाहीं ॥ स्वइच्छेनें हिंडती ॥४॥ अंगकांती अतिसुंदर ॥ शोभा शोभे शशि शं
क्र ॥ सुवर्ण कुंडलें मकराकार ॥ विशाल नेत्र आकर्ण ॥५॥ ऐसा सुमाळी राक्षस ॥ मही विचरत सावकाश ॥ तंव एके समयीं
कुबेरास ॥ देखता जाला दुरोनी ॥६॥ कुबेर पुष्पक विमानीं ॥ बैसोनि जातां गगनीं ॥ राक्षसीं देखिलें नयनीं ॥ भय मनीं ध
रियलें ॥७॥ पाताळा गेला पुनरपि जाण ॥ स्वगृहीं असतां सावधान ॥ तंव कन्या देखिली रूपयौवन ॥ राक्षसाचें मन कळ
वळिलें ॥८॥ सुमाळिवंत ह्मणे कन्येप्रती ॥ ऐक वो एक माझी विनंती ॥तूं रूपयौवनें गुणवती ॥ वर निश्चिती तुज पाहिजे॥९॥
जयाचे घरीं कन्यारत्न ॥ तया चिंता अतिदारुण ॥ कोणेकाळीं सुचित्त मन ॥ तयाप्राणियाचें पैं नाहीं ॥१०॥ कन्येची होतां उ
त्पत्ती ॥ माता पिता चिंता वाहती ॥ तैसी तूं नव्हेसि गुणवंती ॥ लक्ष्मीची स्थिति तुजपाशीं ॥११॥ माता पिता काय करिती ॥
कन्येसी योग्य वर पाहती ॥ विधिपूर्वक लग्न लाविती ॥ तयांच्या पुण्या मिती नाहीं ॥१२॥ तिन्हीं कुळांचें विचारण ॥ शोध क
रिती ज्ञाते जन ॥ घटित गोत्र नसतां ज्ञान ॥ लग्न तेथें नलाविती ॥ १३ ॥ तरी कन्ये तूं अवधारीं ॥ प्रजापतीचे उदरीं ॥ पुल
स्तीनामा श्रेष्ठ भारी ॥ पुत्र तयाचा पौलस्ती ॥१४॥ पुलस्तीचा नंदन ॥ पौलस्ती नामा प्रसिद्ध जाण ॥ तयासि त्वां वरावें आ
पण ॥ पुत्र संतान तुज होईल ॥१५॥ त्यापुत्राचें महिमान ॥ तेजें जैसा शोभे भान ॥ अथवा अग्निसमान ॥ प्रतापें पूर्ण वळि
वंत ॥ १६ ॥ पितृ आज्ञा वंदोनि शिर्सीं ॥ आनंदें निघाली कैकसी ॥ पौलस्ती जेथें तपोराशी॥त्या आश्रमासि पैं आली ॥१७॥
जोडोनियां दोनीकर ॥ उभी ठेली तया समोर ॥ तंव तो तपस्वी द्विजवर ॥ कांय उत्तर बोलिला ॥ १८ ॥ भयाभीत होवोनि

१ शिरी. २ चंद्र. ३ इंद्र. ४ सूर्य.

मानसीं ॥ उभी ठेली अधोदृष्टीसीं ॥ तंव तियेसि देखोनि ऋषी॥बहुत मानसीं संतोषला॥ १९॥ तो विश्रवा ब्राह्मण ॥तेजें तपें ज्ञान पूर्ण ॥ मृदु मंजुळ वचन ॥ संतोषोन बोलिला॥२०॥अवो भद्रे तूं कोणाची कोण॥ कोण पिता काय अभिधान ॥ तुज येथें याव या काय कारण ॥ समूळ कथन मज सांगें॥२१॥ऐसें ऐकोनि ऋषिवचन॥कैकसी दोनी कर जोडून ॥ह्मणे स्वामी तूं सर्वज्ञ ॥ आत्म प्रभावें गुण जाणसी ॥२२॥ वचन ऐकोनि पितियाचें॥मज येणें जालें साचें॥कैकसी नाम या देहाचें ॥ तुह्मी सर्वज्ञ जिवींचें जाणतसां ॥२३॥ ऐकोनि तियेचा शब्द॥मुनि ध्यानस्थ जाला स्तब्ध ॥जाणोनि तियेचा भाव शुद्ध ॥काय आपण बोलतसे॥२४॥अवो चंद्रानने अवधारीं ॥ तुज पुत्र पाहिजे तरी ॥ तूं आलिसे हे वेळां असुरी॥राक्षस पुत्र तुज होती ॥२५॥ ते बळियाढे दुर्वृत्ति॥देवां अत्यंत त्रास देती ॥ क्रूर रूपें उन्मत्त होती ॥ जाण निश्चिती कैकसे ॥ २६ ॥ ऐकोनि द्विजाचें वचन ॥ हात जोडोन करी विनवण ॥ स्वामी तुह्मां सारिखे नंदन ॥ माझे उदरीं जन्मावे ॥२७॥ तुह्मीं शांत दांत संपूर्ण ॥ तपें तेजें अतिदारुण ॥ सर्वभूतीं दया संपूर्ण ॥ ऐसें संतान मज देईं ॥२८॥ दुराचारी पुत्र होती ॥ तेणें पितृगण नरकीं बुडती ॥ तयातें जे पुत्र ह्मणती ॥ते निश्चिती मंदबुद्धी ॥ २९॥ ऐकोनि प्रियेचें वचन ॥ संतोषला तपोधन ॥ मज सारिखे धर्मिष्ठ जाण ॥ पुत्र निधान पावसी ॥३०॥ ऋषिवचन वंदोनि शिरीं ॥ तेथेंचि राहिली सुंदरी ॥ काया वाचा मनें करी ॥ सेवा तिळभरी नसांडी ॥३१॥ सेवा देखोनि दारुण ॥ पुत्र जन्मविता जाला आपण ॥ तयेकाळीं जालें जनन ॥ सावधान अवधारा ॥ ३२ ॥ दशशीर्ष विंशतिभुजा जाण ॥ दाढा विक्राळ विशाळ वदन ॥ ओष्ठ बीस आरक्तवर्ण ॥ काया जैसी काजळगिरी ॥३३॥ स्कंधावरी दिसती शिरें ॥ जैसीं पर्वताचीं शिखरें ॥ तीही अत्यंत भयासुरें ॥ अतिउग्र तेज पैं ॥३४॥ ऐसा जन्मतां ते क्षणीं ॥ माता देखती जाली त्या लागोनी ॥ भयानरूप गजबजोनी ॥ सावधान होऊनी पहातसे ॥ ३५ ॥ ॥ श्लोक ॥ जातमात्रेततस्तस्मिन्सज्वालकठिनःशिवः ॥ क्रव्यादाश्चापसव्यानिमंडलानिप्रचक्रिरे ॥ १ ॥ ववर्षरुधिरंमेघारटंतोभैरवान्स्वनान् ॥ नप्रकाशतिरविःसूर्योमहोल्काश्चापितेपतन् ॥ २ ॥ ॥ १ ॥

१ नाव. २ वडील. ३ गर्भ.

तेनी पूर्वजां ॥५३॥ ऐकोनि मातेचें वचन ॥ हृदयीं खोंचला रावण ॥ ह्मणे माते मी आपण ॥ कीर्ति करीन अगणित ॥५४॥ वैश्रवणाहूनि विशेषेसीं ॥ ऐश्वर्य भोगीन स्वबळेंसीं ॥ तरीच जन्मलों तुझिये कुसीं ॥ संशय मानसीं धरूं नको ॥ ५५ ॥ आपुलेनि जाण वैभवें ॥ स्वर्गींचे देव लावीन सेवे ॥ यदर्थी सत्य मानावें ॥ मनीं नह्मणावें हें मिथ्या ॥५६॥ कुबेरा सारिखा तात्काळ॥ भोगीन संपत्तीचें फळ ॥ हें माझें वाक्य अचळ अढळ॥जाण केवळ जननिये ॥५७॥ ऐसें वदोनि मातेप्रती॥दोघे निघाले शीघ्रगती ॥ गोकर्णनाम आश्रमस्थिती ॥ तया स्थळाप्रती पैं आले ॥ ५८ ॥ गोकर्ण नामें आश्रम ॥ परम पवित्र विश्राम ॥ जेथें योगीश्वर मनोरम ॥ सिद्ध चारण जेथें वसती ॥५९॥ दोघे बंधु समवेत ॥ तेथें स्वस्थ करोनि चित्त ॥ करिते जाले तो कार्यार्थ ॥ना वचित्तें अवधारा ॥६०॥ इति श्रीवाल्मीककृत ॥ रामायण उत्तम ग्रंथ ॥ तें हें उत्तरकांड कथामृत ॥ सज्जन संत रिझोतु ॥ ६१ ॥ श्रीरामकथेचा महिमा ॥ जाणे ज्याची स्त्री उमा ॥ एका जनार्दन एकनामा ॥ भिन्न भाव मुळींच नाहीं ॥६२॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांरावणकुंभकर्णशूर्पनखाविभीषणउत्पत्तिनामनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥६२॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ ३ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ ६५ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ स्मीत.

अथनामकरोत्तस्यपितामहसमःपिता ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ कैकसी ते प्रसूत जाली ॥ भयानक पुत्र प्रसवली ॥ पुढें काय कथा वर्तली ॥ सावधान अवधारा ॥३६॥ जन्म पावतांच राक्षस ॥ तेथें उत्पात जाले बहुवस ॥ भालुवा भुंकती अरण्य उद्वस ॥ तेसें नगर दिसतें जालें ॥३७॥ दशदिशा ज्वाळाकुळित ॥ गीध मंडळी अपसव्य फिरत ॥ पर्जन्य रुधिरें वर्षत ॥ मेघ गर्जत भयानक ॥३८॥ खमंडळीं अद्भुत ध्वनी ॥ सूर्य नप्रकाशे गगनीं ॥ नक्षत्रें पडती चवांनी ॥ कंप मेदिनी होतसे ॥ ३९ ॥ यानंतरें चतुरानन ॥ पहावया तेथें आला जाण ॥ देखतां दशशीर्ष वीसनयन ॥ जातक आपण वर्तिता जाला ॥४०॥ पंचद्वयशीर्ष दशद्वयनयन ॥ विंशतिभुजा तेजस्वी जाण ॥ तयाचें दशग्रीव अभिधान ॥ आतां कुंभकर्ण जनन अवधारा ॥ ४१ ॥ तदनंतरें जन्मला कुंभकर्ण ॥ जयाच्या बळा नकरवे वर्णन ॥ आणिक दृष्टांत नाहीं जाण ॥ पुढें ऐसा नव्हेईल पैं ॥४२॥ तया उपरी एक कुमरी ॥ जन्मली शूर्पनखा विक्राळ भारी ॥ जियेच्या मुखाची वर्णू थोरी ॥ तरी ते प्रथमचि भयानक ॥४३॥ तदनंतरें एक पुत्र ॥ धर्मपरायण अतिपवित्र ॥ सर्वांभूतीं हितरत ॥ नाम तयाचें बिभीषण ॥४४॥ तयाउपरी न कैकसी ॥ तिघे पुत्र एक कन्येसी ॥ वसवोनियां वनवासीं ॥ वाढविती जाली पुत्रांतें ॥ ४५ ॥ ज्येष्ठपुत्र रावण ॥ अत्यंत क्रूर कपटी जाण ॥ दुसरा तो कुंभकर्ण ॥ त्रैलोक्यीं पीडण करिता जाला ॥४६॥ याचेनि भयें ऋषी ॥ लपताति दशदिशीं ॥ मारूनि तो ब्राह्मणांसी ॥ भक्षित विचरे बनामध्यें ॥४७॥ बिभीषण धर्मात्मा जाण ॥ करिता जाला वेदपठण ॥ इंद्रिय नेमस्त सज्ञान ॥ पुण्यपावन तो जाला ॥ ४८ ॥ कोणे एके काळीं धनेश ॥ विचरत आला सावकाश ॥ पितिया पहावयाचा उद्देश ॥ तयाकाळीं तो आला ॥ ४९ ॥ आरूढोनि पुष्पकावरी ॥ कुबेर येत तया अवसरीं ॥ चालिला जैसा वज्रधारी ॥ चित्रवर्णीं क्रीडेतें ॥ ५० ॥ तया देखोनि कैकसी ॥ जाली अत्यंत उल्हासी ॥ मग ह्मणे रावणासी ॥ हा बंधु कुबेर तुझा ॥ ५१ ॥ ऐकगा ये दशग्रीवा ॥ काय सांगूं याच्या वैभवा ॥ वंशीं पुत्र ऐसा व्हावा ॥ भाग्यें ऐश्वर्यें करोनी ॥ ५२ ॥ एक वंशीं पुत्र होती ॥ ते पूर्वजातें तारिती ॥ एक लेक ह्मणविती ॥अधःपाता

१ देदीप्यमान. २ रक्त. ३ आकाशीं. ४ पृथ्वी. ५ कथा. ६ दश.

॥ श्रीगजाननायनमः ॥ ॥ तदनंतरें अयोध्यापती ॥ ऐकोनि रावण कुंभकर्ण उत्पत्ती ॥ अत्यंत सुखावोनि चित्तीं ॥ मुनीप्रती
पुसता जाला ॥ १ ॥ ऐकें स्वामी अगस्ती मुनी ॥ तुवां समुद्र प्राशिला आचमनीं ॥ दंडकारण्य वसे तुझेनी ॥ विंध्याद्री धरणी
निजविला ॥ २ ॥ वातापी इल्वल महाराक्षस ॥ मारोनि ऋषी केले संतोष ॥ ऐसे तुझे उपकार बहुवस ॥ तूं महापुरुष ईश्वरू
॥ ३ ॥ कृपा करोनि मजदीनावरी ॥ कथा सांगावी पुढारीं ॥ गोकर्णाश्रमीं रावणघटश्रोत्री ॥ काय करिते पैं जाले ॥ ४ ॥ कोण
तप तयांचें फळलें ॥ काय नेम करिते जाले ॥ कोण व्रत आचरले ॥ कैसेंनि पावले ऐश्वर्या ॥५॥ आधींच कथा रामायण ॥ त्या
वरी तुमच्या मुखें निरूपण ॥ आजि श्रवणाचें भाग्य गहन ॥ धरणीवरी पान करीन मी ॥ ६ ॥ विबुधजितजनकारीचें वचन ॥
ऐकोनि अगस्ती संतोषोन ॥ वाक्पुष्पमाळा गुंफोन ॥ रामार्पण करिता जाला ॥ ७ ॥ श्रीराघवा तूं अवधारीं ॥ जयालागीं गि
रिकंदरीं ॥ वसते जाले जटाशिरीं ॥ फळाहारी होवोनियां ॥ ८ ॥ एक जाले बोडके ॥ मागें पुढें लावोनि फडके ॥ तीर्थे हिंडती
अनेकें ॥ भिक्षान्नें खावोनियां ॥ ९ ॥ एक मुखीं लावोनि कोळसा ॥ वेष घेती अनारिसा ॥ एक नग्न पिशाचदशा ॥ हिंडती पुरें
पाटणीं ॥ १० ॥ एक आश्रम त्यागोन ॥ सेविलेंसे महावन ॥ एक पंचाग्नि धूम्रपान ॥ जळशायी गगनवासी एक ॥ ११ ॥ ए
क कान फाडोनि मुद्रा ल्याले ॥ आलेख ह्मणोनि हिंडो लागलें ॥ अलक्ष नेणती चुकले ॥ भिके लाविले प्रारब्धें ॥ १२ ॥ एक म
स्तक लुंचिती ॥ चालतां क्षितीं झाडिती ॥ झाडावरी बैसोनि देहकर्म करिती ॥ देहातें देव ह्मणोनी ॥१३॥ ऐसीं अनेक मत्तांत
रें ॥ धुंडाळिते जाले नर ॥ परंतु नकळेचि तुझा पार ॥ नपावतीते ॥१४॥ तरी अवधारी राजेंद्रा ॥ तूं इंद्राच्या आदिइंद्रा ॥क्षयो
आहे इंद्रचंद्रा ॥ तूं नरेंद्रा अक्षयी ॥१५॥ तो तूं धरणिजेचा पती ॥ अवतरलासि नानाव्यक्ती ॥ ऐसा तूं आह्मां मूढांप्रती ॥नाना
कथा पुसतोसी ॥१६॥ तिघे बंधु गोकर्णाप्रती ॥ येवोनि काय करिते जाले स्थिती ॥ ते कथा अवधारिजे श्रोतीं ॥ सावधान चि
त्त होवोनी ॥१७॥ कुंभकर्ण नित्य नेमस्त ॥ अल्पआहार एकाग्रचित्त ॥ इंद्रिया दमूनि वैराग्ययुक्त॥परियेसा तप करीतसे॥१८॥

उष्णकाळीं पंचाग्निजाण ॥ वर्षाकाळीं मस्तकीं घे पर्जन्य ॥ शीतकाळीं जळ आश्रयण ॥ तप दारुण करीतसे ॥१९॥ बाणावरी घालोनि आसन ॥ तप करीतसे दारुण ॥ ऐसीं दहासहस्र वर्षे क्रमण ॥ गेलीं जाण श्रीरामा ॥२०॥ स्वधर्मकर्मी रत ॥ सर्वभूतीं दया शुचिष्मंत ॥ ऐसा बिभीषण पुण्यपवित्र ॥ धर्म परायण परोपकारी ॥२१॥ परोपकार एवढें तप ॥ नाहीं श्रीरामा निश्चित ॥ जे परावियातें पीडा करीत ॥ पाप अद्भुत आन नाहीं ॥२२॥ ऐसा बिभीषण पुण्यमूर्ती ॥ पांच सहस्रवर्षे तपस्थिती ॥ एका पायांवरी निगुती ॥ श्रीरघुपति क्रमियेलें ॥ २३ ॥ तप देखोनि दारुण ॥ स्वर्गीं देवां भयाचें भान ॥ तेथें अप्सरा येवोन ॥ नृत्य करित्या पैं जाल्या ॥ २४ ॥ बिभीषणाची तपस्थिती॥ देखोनि देव पुष्पें वर्षती ॥ तदनंतरें सूर्य उपस्थिती॥ करी सुमती राक्षस ॥ २५ ॥ ऊर्ध्वशिर ऊर्ध्वकर ॥ नयन ऊर्ध्व अवलोकी भास्कर ॥ मुखें सूर्य सूक्त जपे वीर ॥ ऐसीं पांच सहस्रवर्षे क्रमलीं ॥२६॥ एवं दहासहस्र वरी ॥ बिभीषण तपाची अगाध थोरी ॥ तदनंतरें श्रीरामा तुझा वैरी ॥ त्याचिया तपाची थोरी तूं ऐकें ॥२७॥ दहासहस्रवर्षे पर्यंत॥निराहारी तप करीत॥एक सहस्रवर्षे होतां तेथ॥ अग्नींत होमित शिर एक॥२८॥ऐसीं नव सहस्रवर्षे क्रमिलीं॥ नवशिरें अग्नींत हविलीं ॥ एक शिर उरलें मोळीं ॥ दहावें सहस्र प्रवर्तलें ॥ २९ ॥ तेंहीं शिर छेदीन ॥ वैश्वानर तृप्त करीन ॥ ऐसें विवंची रावण ॥ तंव चतुरानन तेथें आला ॥ ३० ॥ इंद्रादि देवांसहित ॥ पितामह आला तेथ ॥ ह्मणे रावणा तुझें तप अद्भुत ॥ मज संतोष पैं जाला ॥ ३१ ॥ तुझिया तपाची थोरी ॥ नवर्णवे वाचेकरीं ॥ तुज प्रसन्न जालों झडकरी ॥ माग इच्छा तें देईन ॥ ३२ ॥ पितामहाचें ऐकोनि वचन ॥ दोन्हीं कर जोडोनि रावण ॥ करिता जाला साष्टांग नमन ॥ मधुर वचन बोलिला ॥ ३३ ॥ ॥ श्लोक ॥ भगवन्प्राणिनांनित्यंनान्यत्रमरणाद्भयं ॥ नास्तिमृत्युसमःशत्रुरमरत्वमहंवृणे ॥१॥ सुपर्णयक्षनागानांदैत्यदानवरक्षसां ॥ अवध्योहंप्रजाध्यक्षेदेवतानांचशाश्वतं ॥२॥ तृणभूताहितेमन्येप्राणिनोमानुषादयः ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ रावण ह्मणे गा प्रजापती ॥ तुह्मांप्रति करितों विनंती ॥ मरणभयाहूनि निश्चिती ॥ प्राणिया भय असेना ॥३४॥ मृ ॥ ५ ॥

१ उन. २ सुप.

त्युसारिखा दुसरा वैरी ॥ आन नाहीं ये संसारीं ॥ मृत्यु प्राणिया संहारी ॥ मृत्यूनें केलें देवांचें नचले॥३५॥बाळ तारुण्य वयसा ॥ मृत्यु करी आयुष्यहारांशा ॥ जनातें बांधे मरणफांसा ॥ मृत्यूचा सहसा नकळे महिमा ॥ ३६ ॥ जरी प्रसन्न जालेति देवा ॥ अमरत्व मज वर द्यावा ॥ सुपर्ण नाग दैत्य दानवा॥यांचेनि मृत्यु मज नहो॥३७॥निशाचरांचेनि हातें॥मज मरण नयावें निश्चितें॥ आणिकें देवदेवतें ॥ तेहीं मातें न मारोतजी ॥३८॥ देवांचेनि हातें करीं ॥ माझा मृत्यु नव्हावा अवधारीं ॥ मनुष्य मज तृणासरी॥गणना नकरीं तयांची ॥३९॥ मानवें तृणासमान ॥ तीं माझे दृष्टीसि मशकें दीन ॥ तयांचें भय नाहीं जाण ॥ अमर आपण मज कीजे ॥ ४० ॥ मनुष्यादिकरोनि भूतें ॥ माझे दृष्टिस शलभ भासतें ॥ त्या मनुष्यांची चिंता नाहीं मातें ॥ जाण निश्चितें प्रजापती ॥४१॥ जरी प्रसन्न जालासी मजवरी ॥ अमर होईं ऐसी कृपा करीं ॥ ब्रह्मा ह्मणे होईल निर्धारीं ॥चिंतिलें पावसील रावणा॥४२॥इतुकियांचे हातें तत्वतां ॥ मरण तुज नव्हे लंकानाथा ॥ सत्य मानीं ममवाक्यार्था॥ अमर तत्वतां तुज केलें॥४३॥ अगस्ती ह्मणे श्रीरघुनाथा ॥ प्रजापतीनें विंदाणें करूनि तत्वतां ॥ वर दिधला लंकानाथा ॥ भविष्यता जाणोनी ॥ ४४ ॥ पुनरपि बोले प्रजापती ॥ ऐक येगा लंकापती ॥ तुझीं शिरें हविलीं अग्नीप्रती ॥ तीं मागुतीं तुज दिधलीं ॥४५॥ पूर्विल्यापरी राक्षसास ॥ सुंदरता वाणली बहुवस ॥ तदनंतर बिभीषणास ॥ बोलता झाला चतुरानन ॥ ४६ ॥ बिभीषणा तूं धन्य सुमती ॥ बिभीषणा तुझी अगाध कीर्ती ॥ बिभीषणा तुझी शुद्ध तपस्थिति ॥ अत्यंत चित्तीं सुखावलों ॥४७॥बिभीषणा तुझें निष्काम तप ॥ बिभीषणा तुझा धन्य जप ॥ बिभीषणा तूं निर्विकल्प ॥ सुख अमूप मज झालें॥४८॥जो वर मागसी ये समयीं ॥ तो मी देईन जाण निश्चयीं॥बिभीषणें मस्तक ठेविला पायीं॥काय ते समयीं बोलत॥ ४९ ॥ सकळ गुणी संपन्न ॥ ऐसा बिभीषण धर्मज्ञ ॥ मृदु मंजुळ वाचे करून ॥ चतुरानन प्रार्थिला ॥५०॥ प्रजाध्यक्ष प्रजापती ॥ सकळ देव तुज आश्रयिती ॥ परी एक माझी विनंती ॥ सावित्रीपते ऐकिजे ॥ ५१ ॥ आजि आपण धन्य धन्य ॥ आजि फळलें सकळ पुण्य ॥ जो त्रैलोक्यगुरु चतुरानन॥ स्वयें

१ दुसरा. २ नाश. ३ टोळ ४ आहुती दि॰. ५ पुष्कळ ६ प्रत्येक पाळन करणारा.

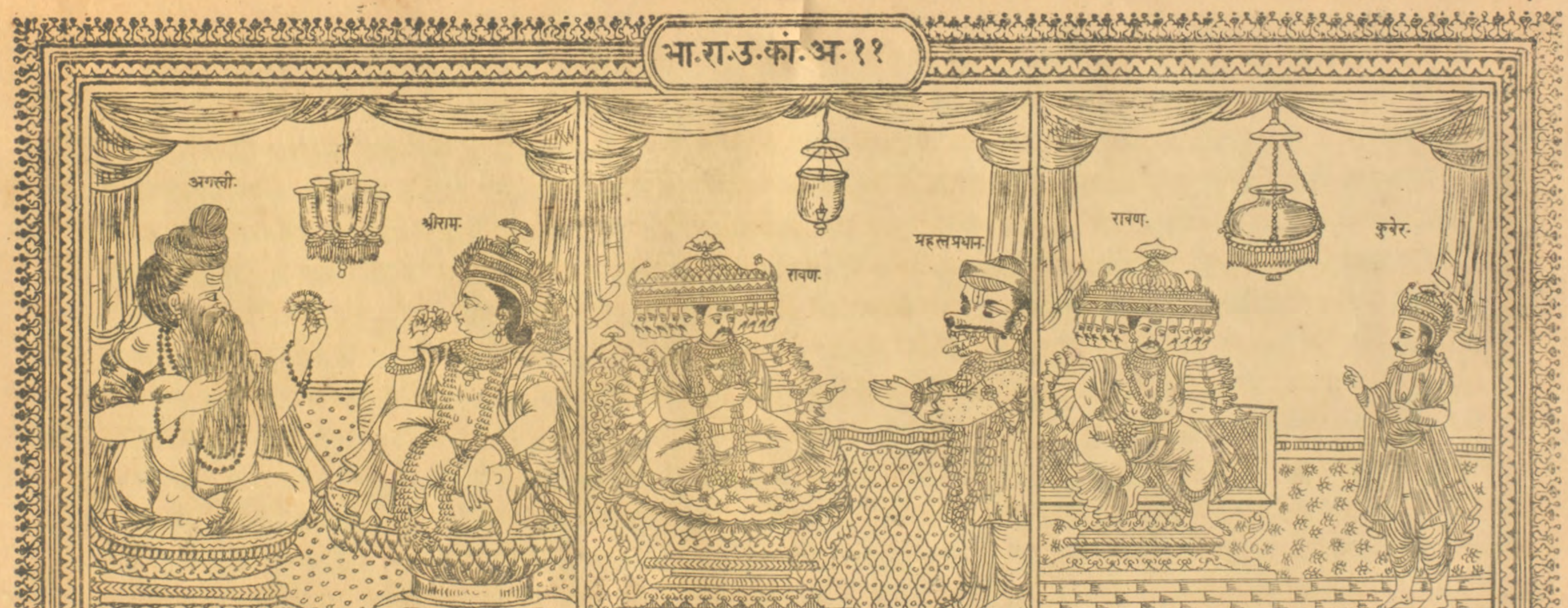
आपग वर देतो ॥५२॥ संतोषोनि प्रजापती॥जरी वर देतोसि मजप्रती॥तरी मागणें सुनिश्चितीं॥सावधान वृत्ती अवधारीं॥५३॥
मज राज्याची चाड नाहीं ॥ ऐश्वर्य मज नलगे पाहीं ॥ मज साधुसमागम देईं॥ आणीक नाहीं मज इच्छा ॥ ५४ ॥ अखं
ड माझी चित्तवृत्ति ॥ लागो संताचे संगती ॥ आणिक मजला भगवद्भक्ती॥कृपामूर्ती मज देईं ॥५५॥ जेणें होय परम पद प्राप्त॥
असें ज्ञान दीजे निश्चित ॥ यावेगळे नश्वर पदार्थ ॥ स्वामी निश्चित मज नलगे ॥ ५६ ॥ बिभीषणाचें ऐकोनि बोलणें ॥ विरं
चीं आनंदला मनें ॥ ह्मणे वत्सा धन्य मागणें ॥ अवश्य जाण तुज दिधलें ॥५७॥ बिभीषण ह्मणे स्वामीनाथा ॥ ज्या ज्या आश्र
मीं मज वर्ततां ॥ तेथें तेथें बुद्धि सर्वथा ॥ धर्मपंथा पैं लागो ॥ ५८ ॥ गुरुवेगळी ब्रह्मप्राप्ती ॥ होय ऐसी कृपा करीं नि
श्चितीं ॥ माझा गुरु तूंचि प्रजापती ॥ मी मंदमति अज्ञान ॥ ५९ ॥ परम उदारा चतुराननां ॥ माझी बुद्धी सदाप्रमना ॥ लागो
श्रीहरीच्या भजना ॥ आणिक मना नावडे ॥६०॥ पुनरपि तो प्रजापती ॥ ऐकोनि बिभीषण वचनोक्ती ॥आनंदें डोलमंडला चि
त्तीं ॥ काय मागुती बोलत ॥ ६१ ॥ अगा ये वत्सा अवधारीं ॥ जें चिंतिसील मनामाझारीं ॥ तेतें पावसील मद्वरें करीं ॥ जा
ण निर्धारीं मद्वाक्यें ॥६२॥ अमरत्व तूं पावसी ॥ वैरियातें त्रास देसी ॥ स्वधर्म कर्मी रत होसी॥प्रतिपाळिसी आश्रमधर्म॥६३॥
तदनंतरें चतुरानन ॥ मिळोनि समस्त देवगण ॥ जेथें होता कुंभकर्ण ॥ तेथें आले समस्तही ॥ ६४ ॥ प्रजापती कुंभ
कर्णालागून ॥ वर देतोसें जाणोन ॥ सकळ सुरवर कर जोडोन ॥ प्रार्थू लागले ब्रह्मयासीं ॥ ६५ ॥ अगा चतुर्वक्त्रा अष्टनेत्रा ॥
विचारिजे पात्रापात्रा ॥ तूं तरी सकळांचा अधिष्ठात्रा ॥ भूत भविष्या जाणसी ॥६६॥ हा राक्षस दुष्ट दुर्मती ॥ वर नद्यावा यया
प्रती ॥ येणें भक्षिले प्राणी नेणों किती ॥ ऋषींसहितीं असंख्य ॥६७॥ येणें तपोधन भक्षिले ॥ येणें देवांस त्रास दिधले ॥ या
चेनि देश उद्वस जाले ॥ मार्ग खुंटले मार्गस्थांचे ॥६८॥ हा अधर्मी महापातकी॥यातें वर नद्यावा हे बुद्धि निकी ॥ प्रलोभावा साव
करूनि निकी ॥ जेणें विघ्न टळे त्रैलोक्याचें ॥६९॥ ऐकोनि देवांचा विनवण ॥ चिंतातुर चतुरानन ॥ कांहीं बुद्धि नचले जाण ॥

१ ब्रह्मदेव. २ परिपूर्ण झाला. ३ माझ्या वरानें. ४ माझे वाक्य. ५ अरिपर्ना. ६ तपस्वी. ७ ओस पडले. ८ चांगला.

तंव सरस्वती आपण तेथें आली ॥७०॥ तंव जोडोनि कर ब्रह्मतनया ॥ बोले स्वामी अहो विधातया ॥ तुह्मां कोण चिंता कवण
कार्या ॥ ते मजप्रती सांगिजे ॥ ७१ ॥ तुमची मी आज्ञाधारी ॥ जें सांगाल तें वंदीन शिरीं ॥ तंव बोले विधाता ते अवसरीं ॥ अ
वो सारजे परियेसीं ॥ ७२ ॥ कुंभकर्णाचे जिव्हेवरी ॥ तुवां वसावें कुमारी ॥ देवांचे मनोरथ पूर्ण करीं ॥ जिव्हा धरी तयाची
॥ ७३ ॥ विरंचीचें शब्दरत्न ॥ शिरीं धरोनि सरस्वती आपण ॥ राक्षसजिव्हाग्रीं प्रवेशोन ॥ पुढील कथन अवधारा ॥ ७४ ॥
ब्रह्मा ह्मणे पुलस्तीकुमरा ॥ महाबाहो महाशूरा ॥ वर देतों माग चतुरा ॥ कां शरीरा पीडितोसी ॥ ७५ ॥ ब्रह्मयाचें ऐकोनि व
चन ॥ संतोषला कुंभकर्ण ॥ अनेक वर्षे निद्रा दारुण ॥ कृपा करोन मज दीजे ॥७६॥ भविष्य स्थिति वचनें येणें ॥ चतुरानन
बोलिला हांसोनि मनें ॥ सुरवर आनंदले तेणें ॥ तपोधन संतोषले ॥७७॥ राक्षसमुखांतून सरस्वती ॥ गेली आपुल्या आश्रमा
प्रती ॥ पुढें देवांसह प्रजापती ॥ गगनोदरीं प्रवेशले ॥७८॥ तदनंतरें कुंभकर्ण ॥ मनामाजि करी विचारण ॥ प्रसन्न जाला च
तुरानन ॥ काय स्यां आपण मागीतलें ॥७९॥ दीर्घ निद्रा मागितली ॥ मज ते समयीं भुली पडली ॥ किंवा देवीं मोहिनी प्रेरिली ॥
काय जाली गति न कळे ॥८०॥ वृथा तप मज जालें ॥ माझे कष्ट वायां गेले ॥ माझें पूर्व कर्म फळासि आलें ॥ तेणें जालें विपरी
त हें ॥८१॥ माझिये बुद्धीस भ्रंश जाला ॥ मज विधाता ठकोनि गेला ॥ बोल आपुल्या कपाळाला ॥ थोर तळमळा पैं देत॥८२॥
एवं बंधु तिघजण ॥ वरद पावोनि संपूर्ण ॥ तिन्ही त्रेताग्नी समान ॥ श्लेष्मांतकवना जाते जाले ॥८३॥ श्लेष्मांतकवन कैसें ॥
जेथें भोंकरी बहुवसें ॥ फळीं फुलीं क्रीडती वायसें ॥ तया प्रदेशीं राहते जाले ॥ ८४ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ तया वनीं रावण
कुंभकर्ण ॥ बिभीषणा समवेत जाण ॥ सुखसंपन्न क्रीडते जाले ॥ ८५ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीका
यांरावणादिवरप्रदानंनामदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ ओव्या ॥ ८५ ॥ ॥ श्लोक ॥ ३॥ ॥ एवं ॥ ८८ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ सरस्वती. २ ब्रह्मदेव. ३ तपस्वी. ४ कावळे.

भा.रा.उ.कां.अ.११
अगस्ती.
श्रीराम.
रावण.
प्रहस्तप्रधान.
रावण.
कुबेर.

॥ श्रीरामप्रसन्न ॥ पूर्वप्रसंगीं श्रीरघुपति ॥ रावणासीं जाली वरदोक्ती ॥ तें जाणोनि सुमाळी निश्चिती ॥ अभयचित्तीं समाधान ॥ १ ॥ उठोनि समस्त रजनीचर ॥ मारीच प्रहस्त विरूपाक्ष महोदर ॥आणिक प्रधान थोर थोर॥ येते जाले समस्तही ॥ २ ॥ सुमाळी समस्त राक्षसेंसी ॥ येता जाला रावणापासीं ॥ काय बोलिला तयासी ॥ सावधान अवधारा ॥ ३ ॥ अगा दशग्रीवा महावीरा ॥ तपोबळें करोनि चतुरा ॥ पावलासी चिंतिल्या प्रकारा ॥ परमोदारा रावणा॥ ४ ॥ तूं त्रिभुवनीं श्रेष्ठ राक्षस॥ पावलासी उत्तम वरास ॥ विष्णुभयें पावलों त्रास ॥ लंका त्यजूनि रसातळा गेलों ॥ ५ ॥ महाबाहो तेथें गेलों॥तेथें असतां विष्णूभय पावलों ॥ थोर संग्रामीं भग्न जालों ॥ सांडवलों आश्रमापासूनि ॥ ६ ॥ सुहृद सोयरे समवेत ॥ प्रवेशलों रसातळांत॥ तुज जालें वरदप्राप्त ॥ ह्मणोनि आह्मीं धांवत येथें आलों ॥ ७ ॥ आह्मांसि वसावया जाण ॥ धनेशें दिधलें लंकाभवन ॥ कुबेर तुझा ज्येष्ठ बंधु त्यानें ॥ लंकापुरी वसविली ॥ ८ ॥ आतां याही उपरी ॥ वैरियें नेलें तें झडकरी ॥ येईल जाण निर्धारी ॥ सामें दानें भेदें युद्धें ॥ ९ ॥ परावें जें हरियेलें ॥ तें पावों संग्रामबळें ॥ अथवा करोनि नानाछळें ॥ वैरी नेलें तें आणऊं ॥ १० ॥ ऐक रावणा याहीवरी ॥ तूं लंकेचें राज्य करीं ॥ तूं लंकेश्वर निर्धारी ॥ काया वाचा मानसें ॥ ११ ॥ सर्वराक्षसांच्या ईशा ॥ होईं गा तूं महापुरुषा ॥ हें सत्य मानोनि लंकेशा ॥ लंकाराज्य तूं करीं ॥ १२ ॥ रावण ह्मणे सुमाळीसीं ॥ धनेश ज्येष्ठ बंधु आह्मांसी ॥ आपण तया वांचोनि राज्यासी ॥ अंगिकारासीं नकरावे ॥१३॥ जाणोनि रावणाच्या वचनासीं ॥ सुमाळी राहिला तटस्थेसीं॥तदनंतरें श्रीरामा परियेसीं ॥ सावधान होवोनियां ॥ १४ ॥ कोणे एके काळीं रावण ॥ राक्षसांसमवेत जाण ॥ बैसला असतां विराजमान ॥ प्रहस्त प्रधान बोलता जाला ॥ १५ ॥ महाबाहो परियेसी कथेसीं ॥ देव दैत्य असुरांसीं ॥ वैर पूर्वीं पासोनि तयांसी ॥ गोत्रसंबंधासी राजेंद्रा ॥ १६ ॥ तरी बंधु कैसे ह्मणसी ॥ येविशीं ऐक इतिहासासी ॥ पूर्वीं एक कश्यप ऋषी ॥ तेरा स्त्रिया त्यासी असती ॥ १७ ॥ ॥ श्लोक ॥ अदितिश्चदितिश्चैवभगिन्यौसाहितेउभे ॥ भार्येपरमरूपिण्यौकश्यपस्यप्रजाप

१ नाश. २ कबेरानें. ३ दूर जावें.

तेः ॥१। अदितिर्जनयामासदेवांस्त्रिभुवनेश्वरा ॥ दितिस्त्वजनयद्दैत्यान् कश्यपस्यात्मसंभवान् ॥ २ ॥ दैत्यानां किल धर्मज्ञपुरी
यं वसनार्णवा ॥ सपर्वतामहीवीरतेभवान्प्रभविष्णवः ॥ ३ ॥ निहत्यतांस्तुसमरेविष्णुनाप्रभविष्णुना ॥ देवानांवशमानीतं
त्रैलोक्यमिदमव्ययं ॥ ४ ॥ ॥ टीका ॥ अदिती दिती दोघी बहिणी ॥ रूपें तरी चंद्राननी ॥ तयांच्या स्वरूपा अप्सरा त्याजो
नी ॥ स्वर्गांगना होत्या जाल्या ॥ १८ ॥ कश्यप ऋषी तपंकरी ॥ दक्ष प्रजापती जाण निर्धारें ॥ तया घरीं त्या सुंदरी ॥ भर्तृ
सेवा करीत होत्या ॥१९॥ अदिती देवांसि जन्मविती ॥ जे त्रिभुवनीं नांदती ॥ दिति उदरीं दैत्य जन्मती ॥ कश्यप संतती उ
भयतां ॥२०॥ दैत्यां कारणें श्रीरामा ॥ पर्वताग्रीं विश्वकर्मा ॥ लंका निर्माण करवी व्योमा ॥ समान जीचें उच्चत्व ॥ २१ ॥
भोंवता अंबुनिधी परिघपूर्ण ॥ लंका सुवर्णाची तेजें गगन ॥ लखलखीत दशदिशा जाण ॥ पताका तोरणें सुवर्णाचीं ॥ २२ ॥
ते राक्षसांची लंकापुरी ॥ समरांगणीं राक्षसमारी ॥ हिरोनि तो दैत्यारी ॥ देवां वश करिता जाला ॥ २३ ॥ देवीं त्रैलोक्य वश
केलें ॥ राक्षसांतें पराभविलें ॥ ह्मणोनि आह्मीं पाताळें ॥ विष्णुभयें वसविलीं ॥ २४ ॥ असो असें पूर्वील कथन ॥ देवां दैत्यां
वैर दारुण ॥ देवीं विपरीत करोन ॥ त्रैलोक्यीं वसते जाले ॥२५॥ ऐकोनि प्रहस्ताचें वचन ॥ रावणें अंतर्दृष्टि लावोन ॥ मुहू
र्त एक चिंता करून॥थोर उद्विग्न पैं जाला ॥२६॥ स्वस्थ नवाटे तयाचे चित्तीं ॥ नावडे वैभव संपत्ति ॥ सुखें कोमलीं मनोवृत्ती॥चं
चळ स्थिति जाली तयाची ॥२७॥ समस्त राक्षस मिळोन ॥ वनीं विचरतां रावण ॥ लंकेप्रति पाठवावया रण॥ प्रहस्त प्रधान
बोलाविला ॥ २८ ॥ अगा प्रहस्ता गुणनिधी ॥ तूं बुद्धिवंत जैसा क्षीराब्धी ॥ धैर्याचा मेरु त्रिशुद्धी ॥ मज एक बुद्धि आठवली
॥२९॥ तुवां शीघ्र त्रिकुटाचळासी ॥ जावोनि तया कुबेरापाशीं ॥ भेटावें माझिये वाक्येंसी ॥ तयापासीं मागावें ॥३०॥ माझें
जें कां शब्दरत्न ॥ तयासि करावें निवेदन ॥ सामोपचारें करोन ॥ वित्तेश आपण बोधावा ॥ ३१ ॥ ह्मणावें हे लंकापुरी ॥ तु ॥ १ ॥
वां वसविली राक्षस वसावया वरी ॥ तुझिया प्रतापाची थोरी ॥ सुरासुरीं वर्णिजे ॥३२॥ तुवां हें लंकाभवन ॥ मज द्यावें प्रीतीं

१ पर्वतमस्तकावर. २ श्रेष्ठ. ३ विष्णु नावा. ४ निरसेन. ५ मागी.

करून ॥ तूं ज्येष्ठ बंधु पितयासमान ॥ माझें वचन मानावें ॥३३॥ मग तो प्रहस्त झडकरी ॥ प्रवेशला जेथें वित्तेश राज्यकरी ॥
जे लंकेची वर्णू थोरी ॥ तरी अमरपुरी तुर्का नये ॥ ३४ ॥ ऐसिये लंकेप्रती जाण ॥ धनेश राज्य करी सुखसंपन्न ॥ तेथें प्रहस्त
रावण प्रधान ॥ येता जाला तेसमयीं ॥३५॥ करोनि कुबेरासि नमस्कारु ॥ काय बोले प्रहस्त चतुरु ॥ स्वामी एक विनंती आद
रु ॥ करोनि आयकिजे ॥ ३६ ॥ तुमचा कनिष्ठ बंधु रावण ॥ त्यानें मज पाठविलें जाण ॥ तुम्हांपासीं एक वचन ॥ विज्ञाप
न करूं आलों ॥ ३७ ॥ शस्त्रधरामध्यें परम श्रेष्ठा ॥ परमउदारा परमनिष्ठा ॥ दशग्रीवा एक उत्कंठा॥ह्मणोनि मजला पाठविलें
॥३८॥ धनेशा हे लंकापुरी ॥ रम्य ईसमान नाहीं दुसरी ॥ सुमाळी प्रमुख निशाचरीं॥पूर्वीं येथें पराक्रमें वसविली ॥३९॥हे लंका
पुरी भवन ॥ पूर्वीं राक्षसीं भोगिलें जाण ॥ हें नगर राक्षसां लागोन ॥ द्यावें तुह्मीं वैश्रवणा ॥ ४० ॥ तरी मी करितों विनंती ॥लं
का देई रावणाप्रती ॥ तरी वाढेल यश कीर्ती ॥ जें बंधु वचन मानितां ॥४१॥ ऐकोनि प्रहस्ताचें वचन॥मग काय उत्तर दिधलें वै
श्रवणें ॥ मज हे लंका विश्रवा पित्यानें ॥ शून्य होती ह्मणोनि दिधली ॥ ४२ ॥ राक्षसीं त्यजिली लंका ॥ विष्णुभयें गेले पाता
ळलोका ॥ ते म्यां वसविली आयका ॥ दानमानागुणें करोनि ॥४३॥ आतां प्रहस्ता झडकरीं ॥तूं जावोनि रावणा आज्ञा करीं॥
हे जे लंका महानगरी ॥ येथें राज्य करीं निष्कंटक ॥ ४४ ॥ तुज हें लंकाभवन ॥ पितयानें दिधलें जाण ॥ मज दिधलें वित्तर
क्षण ॥ तें आपण मी रक्षितों ॥४५॥ ऐसें बोलोनि वैश्रवण ॥ पुष्पकारूढ होऊन ॥ जेथें होता पिता विश्रवा जाण॥ तेथें आला
कुबेरु ॥४६॥ दोन्ही कर जोडोन ॥ पित्यासि करी साष्टांग नमन ॥ बोले मृदु मंजुळ वचन ॥ सावधान ऐकें श्रीरामा ॥ ४७ ॥
अगा ये ताता परियेसीं ॥ रावणें लंका मागावयासीं ॥ पाठविलें प्रहस्त प्रधानासीं ॥ मजपासीं शिष्टाई ॥ ४८ ॥ स्यां ऐकोनि
प्रहस्तवचन ॥ रावणा दिधलें लंकाभवन ॥ पूर्वीं राक्षस होते ह्मणोन ॥ आतां ही राक्षस वसतील ॥ ४९ ॥ मजकारणें स्वामि
नाथा ॥ अनुच्छिष्ट नगर देई आतां ॥ ऐकोनियां पुत्रकथा ॥ काय बोलिला विश्रवा ॥ ५० ॥ हात जोडोनी पुत्राप्रती ॥ विश्र

१ कुबेर. २ बरोबरी. ३ कुबेर. ४ निभरेपणें.

वा करी विनंती ॥ माझें वचन सावधवृत्ती ॥ ऐकें बारे कुबेरा ॥५१॥ मजसन्निधी येऊन ॥ दशग्रीव बोले छळवचनें ॥ मज अ
त्यंत निर्भर्त्सून ॥ दुर्मती पुनःपुना क्रोधें बोले ॥५२॥ तरी कुबेरा मी तुजप्रती॥ बोलतों स्वधर्माची युक्ती ॥ जेणें होय यश कीर्ती॥
स्वर्गीं वानिती सुरसिद्ध ॥५३॥ वरप्रदानें करून ॥ रावण नेणे मानापमान ॥ त्याही वरी शाप दारुण ॥ मूढपणें प्रकृती जा
ली ॥ ५४ ॥ ॥ श्लोक ॥ तस्माद्गच्छमहाबाहोकैलासधरणीधरं ॥ निवेशयनिवेशार्थंत्यक्त्वालंकासहानुगां ॥ ५ ॥ तत्रमंदाकि
नीरम्यानदीनामुत्तमानदी ॥ कांचनैःसूर्यसंकाशैःपंकजैःसंवृतोदका ॥ ६ ॥ कुमुदैरुत्पलैश्चैवअनेकैश्चसुगंधिभिः ॥ तत्रदेवाः
सगंधर्वाश्चाप्सरोरगकिन्नराः ॥ ७ ॥ ॥ टीका ॥ विश्रवा ह्मणे महाबाहो झडकरीं ॥ कुबेरा जाईं जेथें कैलासगिरी ॥ धर
णीतें धरिलें ज्याची थोरी ॥ त्या पर्वतावरी जाईं वेगीं ॥५५॥ समस्त सुहृदां सहित ॥ तुवां वसावें तेथ ॥ लंका त्यजनियां त्वरि
त ॥ सुखें स्वस्थ रहावें पुत्रा ॥५६॥ कैलासगिरीचे पाठारीं ॥ मंदाकिनीचे तीरीं ॥ तुवां वसवावी नगरी ॥ सपरिवारीं रहा
वें तेथें ॥५७॥ तरी तें मंदाकीनीचें वर्णन ॥ करावें ऐसी मती नाहीं जाण ॥ जिचें होतांचि स्मरण॥पाप दारुण धाकें पळे ॥५८॥
जे मंदाकिनी देखती दृष्टी ॥ तया नरांचीं पातकें गिरिकपाटीं ॥ लंघितांही सकळ सृष्टी॥वसावया ठाव पैं नाहीं ॥५९ ॥धन्य मं
दाकिनीचें जीवन ॥ जे नर करिती स्नान आचमन ॥ तयाचे पुण्याचें गणन ॥ सर्वथा जाण नकरवे ॥६०॥ मंदाकिनीस जे करि
ती स्नान ॥ तया कोण गती हे शास्त्रें मौन ॥ नबोलवे वेदासिजाण ॥ तेथें आपण काय जाणों ॥६१ ॥ मंदाकिनी स्वर्ग भूषण ॥
मंदाकिनीसी विष्णुचरणीं जननें ॥ मंदाकिनी महेशें जाण ॥ ह्मणोनि मस्तकीं धरियेली ॥ ६२ ॥ तियेमंदाकिनीचे तीरीं ॥
जो स्नान दान तर्पण करी ॥ तयाचे पूर्वज अंबरीं ॥ सुखरूप होऊनि राहती ॥६३॥ ते मंदाकिनी अतिपावन॥कांठीं सुवर्ण कम
ळें विकाशमान ॥ सूर्य तेजासम जाण ॥ कुमुदें उत्फुल्लें साजिरीं ॥ ६४ ॥ अनेक सुगंधी पुष्पजाती ॥ कोट्यानुकोटी नेणों कि
ती ॥ देव गंधर्व क्रीडा करिती ॥ उरग किन्नरादि करोनी ॥६५॥ क्रीडा करिती संतत ॥ राहोनि त्या तटाकांत ॥ आनंदें निर्भर

१ अपशब्द. २ मूर्खपणें. ३ आप्त. ४ गंगा. ५ बोलावणें. ६ जन्म. ७ कमळें. ८ फुललेली.

मनांत ॥ आश्रयोनि तेथें असती॥६६॥ आयकें कुबेरा अवधारीं॥ तुह्मीं जाणतां चराचरीं ॥ राक्षसनिष्ठुर भारी ॥ लाधले
उत्तम वरातें ॥६७॥ त्याहूनि कोण आहे श्रेष्ठ ॥ जे तप करोनि उत्कृष्ट ॥ तरी तूं जाणता धर्मिष्ठ ॥ माझें वचन करावें॥६८॥ऐसें
विश्रवा बोलतां ॥ कुबेर चित्तीं उल्हासता ॥ पितृवचन गौरवोनि माथां ॥ काय करिता जाहला ॥६९॥ स्त्रीपुत्र आणि प्रधान ॥
घेवोनि आपुलें निजसैन्य ॥ निजवहनीं आरूढोनें ॥ जाताजाला कैलासा ॥ ७० ॥ शून्य जाली लंकापुरी ॥ तीस योजनें
लांब दूरी ॥ मनुष्य नाहीं तिये भीतरी ॥ उद्वस दिसे श्रीरामा ॥७१॥ तदनंतरें जावोनि प्रहस्त ॥ रावणाप्रती सांगे वृत्तांत ॥
तुह्मी रावणा राक्षसा सहित ॥ राज्य धर्म करीं लंकेमध्यें ॥७२॥ ऐसें ऐकोनि प्रहस्त वचन ॥ बंधूसमवेत सेना प्रधान ॥ प्रवेशो
न लंकाभवन ॥ काय रावण करिता जाला ॥७३ ॥ जैसा स्वर्गीं शचीपती ॥ आरूढोनि विमानाप्रती ॥ तैसा उंच गृहीं लंकाप
ती ॥ वेंघोनि दिशा अवलोकी ॥७४॥ ॥ श्लोक ॥ सचाभिषिक्तःक्षणदाचरैस्तदानिवेशयामासपुरींदशाननः ॥ निकामपूर्णा
चवभूवसापुरीनिशाचरैर्नीलवलाहकोपमैः ॥ ८ ॥ ॥टीका॥ तेव्हांते समस्त राक्षस ॥ राज्याभिषेक सावकाश ॥ करूनि रा
वणा राज्याधीश ॥ लंकाभवनीं स्थापिला ॥७५॥ मनकामना पूर्ण जाली ॥ लंकेसारिखी नगरी आली ॥ तेथें राक्षस महात्र
ळी ॥ नानावर्णीचे राहिले ॥७६॥ जैसें आकाशीं अभ्रघन ॥ निबिड दाटे आच्छादे गगन ॥ तैसें राक्षस नीळ वर्ण ॥ वसले
जाण लंकापुरीं ॥७७॥ तदनंतरें श्रीरघुपती ॥ धनेशें पितृवाक्य उत्साह स्थिती ॥ वसते जाले अलकेप्रती ॥ ते अलकेची स्थि
ति अवधारा ॥७८॥ चंद्रासारिखी शुभ्र निर्मळा ॥ तैसी अलका शोभेगा भूपाळा ॥ सुवर्ण अलंकार विचित्रमाळा ॥ मुक्ताफळा
चीं तोरणें ॥७९॥ जैसा इंद्र अमरावती ॥ क्रीडता होय निर्भयचित्तीं ॥ तैसा कुबेर अलकेप्रती॥सुखरूप स्थिति राहिला ॥८०॥
एकाजनार्दना शरण ॥ रावणा प्राप्त लंकाभवन ॥ कुबेर अलकेप्रति जाण ॥ सुखसंपन्न राहिला ॥ ८१ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरा
मायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांरावणलंकाप्राप्तिनामएकादशोध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ ८१ ॥ ॥श्लोक॥ ॥८॥

१ चद्रा. २ बोलाड. ३ कुबेर. ४ पांढरी.

भा.रा.उ.कां.अ.१२
राम.
अ.
कुंभकर्ण
वज्रसार
स्त्री
बिभीषण.
सरमा

॥ श्रीजानकीवल्लभायनमः ॥ तिघां बंधुसमवेत ॥ दशग्रीवा लंकाराज्यप्राप्त ॥ नांदत असतां सुखस्वस्थ ॥ पुढील कथार्थ अव
धारा ॥ १ ॥ तदनंतरें शूर्पनखा भगिनी ॥ देखिली यौवनें करोनि ॥ रावणासि चिंता मनीं ॥ हे कोणास पैं द्यावी ॥२॥ ते शूर्पन
खा कैसी ॥ सुपा सारिखीं नखें जीसीं ॥ ह्मणोनि शूर्पनखा नांव तियेसी ॥ श्रीरामा ऐसें जाणिजे ॥ ३ ॥ दनु पासूनि संभव ॥
यालागीं तो दानव ॥ विद्युत्जिव्ह ऐसें नांव ॥ रावण तया भगिनी देता झाला ॥४॥ जेंवि विद्युल्लता अंबरीं ॥ तैसी जिव्हा मुखा
बाहेरी ॥ ह्मणोनि विद्युज्जिव्ह नाम करी ॥ पावला तो राक्षस ॥ ५ ॥ विधिपूर्वक कन्यादानासीं ॥ शूर्पनखा दिधली त्यासीं ॥
दशग्रीव आपण पारधीसी ॥ मृगें मारावयासिं हिंडता जाला ॥६॥ तेथें दशग्रीव विचरतां ॥ दृष्टी देखिलें दितिसुता ॥ मय ऐ
सें नाम प्रसिद्धतां ॥ सवें दुहिता[2] स्वरूपिणी ॥७॥ कन्येसहित मयासुरासी ॥ विचरतां ते वनप्रदेशीं ॥ दशग्रीवें देखोनि तया
सी ॥ थोर आश्चर्यासी पावला ॥८॥ ह्मणे हें निर्मानुपें[3] वन ॥ या वनीं नाहीं मृग पक्षी गण ॥ तूं कोण कोणाचा कोठिल किंकारण ॥
सवें कन्यारत्न किमर्थ असे ॥९॥ सांग तें हे मृगनयनी ॥ अत्यंत सुकुमार कन्या कीं भगिनी ॥ हिंडत असा ह्या वनीं ॥ कोण का
र्यालागूनि मज सांगा ॥१०॥ ऐकोन रावणाचें वचन ॥ मय बोलिला आपण॥ऐक माझें समूळ कथन॥सावधान राक्षसेंद्रा॥११॥
हेमा नामें अप्सरेतें ॥ ऐकिलें असेल पूर्वी तीतें ॥ ते देवीं दीधली होती मातें ॥ सुखसंभोगा कारणें ॥ १२ ॥ ते हेमा अत्यं
त सुंदरी ॥ मी तीस क्रीडें विपर्येंकरीं ॥ जैसा शचीसीं वृत्रारी[4] ॥ नंदनवनीं क्रीडतसे ॥१३॥ तिसीं सक्त होवोनि मन ॥ सहस्र
वर्षेंपर्यंत जाण ॥ मग ते देवकार्या लागुन ॥ मजविरहीत दीन करूनि गेली ॥१४॥ तिये कारणें दशग्रीवा जाण ॥ स्यां केलें
मायामय हें भवन ॥ सर्व नगर हेमवर्ण ॥ विचित्र रचना पैं केली ॥ १५ ॥ वज्रवैडूर्य रत्नभिंती ॥ पाचबद्ध शोभे क्षिती ॥ अव
घी मायामय स्थिती ॥ ते मी किती वर्णूं आतां ॥१६॥ हेमेवीण तेथें आपण ॥ वसतां जालों अतिदीन ॥ हेमा होती माझा प्राण॥
ते सोडोनि मज गेली ॥ १७ ॥ आह्मी तिचेनि दुःखंकरीं ॥ दोघे जालों रानभरी ॥ हे कन्या घेऊनि करीं ॥ वनाभीतरीं मी आ

१ उत्पन्न. २ कन्या. ३ मनुष्यांशिवाय. ४ इंद्र

लों ॥१८॥ हे होय माझी कुमारी ॥ हेमेच्या कुशीं जन्मली निर्धारी ॥ इसी रूपें गुणें वयें करी ॥ वराविचारणीं मज चिंता ॥१९॥ कन्येचें पितयासी बहु दुःख ॥ कन्या राखतां ही परम क्लेश ॥ उभयां कुळ पाहिजे चोख ॥ तरीच देवप्रतिष्ठा राहे ॥२०॥ याही पूर्वी माझिये घरीं ॥ होती गुणवंती नारी ॥ दोघे पुत्र तियेचे उदरीं॥मय दुंदुर्भा नामें जन्मले ॥२१॥ मायावी प्रथम पुत्र जाण ॥ दुसरियाचें दुंदुभी नामकरण॥हें प्रथम स्त्रियेचें संतान॥हेमेची हे मंदोदरी ॥२२॥ऐसा माझा वृत्तांत ॥ तुजप्रति सांगितला यथोक्त॥ तूं कोण कोणाचा यावनांत॥ किंनिमित्य आलासी ॥२३॥ कृपाकरोनि मजवरी ॥ आपुला वृत्तांत झडकरी ॥ आह्मांप्रती श्रुतकरीं ॥ ऐसें मयासूर बोलिला ॥२४॥ ऐकोनि मयासुराचें वचन ॥ मग तो राक्षसेंद्र आपण ॥ ह्मणे मी पौलस्ती नंदन ॥ दशग्रीव जाण नाम माझें ॥ २५ ॥ वैश्रवणा समवेत ॥ आह्मी चौघे पौलस्तीसुत ॥ आमचा पूर्वज ब्रह्मा निश्चित ॥ ऐक गा दानवेंद्रा ॥ २६ ॥ अगस्ती ह्मणे श्रीरामासीं ॥ ऐसें रावण बोलिला दानवेंद्रासीं ॥ तेचि कथा मी तुजपासीं ॥ सांगतसें रावणारी ॥ ॥२७॥ रावण पौलस्ती नंदन ॥ ऐसें दानवेंद्रें ऐकोन ॥ करीं धरोनि कन्यारत्न ॥ रावणासि देता जाला ॥ २८ ॥ तदनंतरें मयासुर रावणासीं ॥ बोले माझी कन्या हे परियेसीं ॥ हेमे पासोनि जन्म ईसी ॥ मंदोदरी नाम ईचें ॥२९॥प्रतिगृह्यतां वचनकरी ॥ दान देता जाला कुमारी ॥ येरें प्रतिगृण्हामि झडकरी ॥ बोलोनि हातीं सुंदरी धरियेली ॥ ३० ॥ प्रीत्यर्थ हे तुजप्रती ॥ मी देतों गा लंकापती ॥ येरें बहुबरें ह्मणोनि चित्तीं ॥ बोलता जाला रावणु ॥३१॥ तेथें अग्नी प्रज्वळून ॥ करिता जाला लज्जाहवन॥ सोमें सूर्य साक्षी करून ॥ विवाहहोम संपादिला ॥३२॥ तदनंतरेंमयासुरासीं ॥ ठाऊक नाहीं जेशाप रावणासीं ॥ पूर्वी वदला महाऋषी ॥ हें नेणेंचि मयासुर ॥३३॥ प्रजापती वंशीं उत्पत्ती ॥ ह्मणोनि मंदोदरी रावणाप्रती ॥ आणिक मयनामें शक्ती॥ देता जाला मयासुर ॥३४॥ ते शक्ति अत्यंत दारुण ॥ भणें सुरासुर कंपायमान ॥ जे शक्तीनें भेदिला लक्ष्मण ॥ जैं द्रोणाद्री आणिला हनुमंतें ॥३५॥ याप्रकारें श्रीरघुपति ॥ स्त्रियेसहित लंकापति ॥ राज्य करीत पुढील स्थिति ॥ सावधान श्रोतीं अवधा

१ स्वीकारावी. २ पेटून. ३ होम. ४ चंद्र.

रिजे ॥ ३६ ॥ कोणी एके दिवसीं लंकापती ॥ जाता जाला वनाप्रती ॥ भ्रात लग्न चिंता चित्तीं ॥ तंव दोघी कन्या देखिल्या ॥३७॥ त्या कन्येचें आख्यान ॥ सांगतसे श्रीरामा जाण ॥ एक वैरोचनकन्येचें कन्यारत्न ॥ वज्रसार नाम जीचें ॥३८॥ ते भार्या कुंभकर्णासी ॥ रावण करिता जाला समकाळेसीं ॥ दुसरी गंधर्वकन्या सरमा नामासी ॥ ते विभीषणासी नेमिली ॥ ३९ ॥ ते गंधर्वराजकन्येसी ॥ सरमा नाम जालें काशानेसी ॥ तें सांगावें मुनी मजपासीं ॥ सविस्तरेसीं कथेसीत्या ॥ ४० ॥ ऐकोनि राघवाचें वचन ॥ काय बोले अगस्ती आपण ॥ ह्मणे श्रीरामा तूं ब्रह्मपूर्ण ॥ आमचा मान वाढविसी ॥ ४१ ॥ तरी आइकेंजी श्रीरामा ॥ तियेसि नाम कां जालें सरमा ॥ ये विपयीं पृच्छा आह्मां ॥ पूससी श्रीरघुवीरा ॥ ४२ ॥ तरी मानस नाम सरोवर ॥ माजि कमळणी मनोहर ॥ तेणें तडाग अतिसुंदर ॥ सरमा मातेसहित तेथें होती ॥ ४३ ॥ तेथें पर्जन्य वर्पला ॥ तेणें सरोवरासि पूर आला ॥ सरमा भिऊन शब्द केला ॥ माते धांव बुडालें ॥४४॥ ऐकोनि कन्येचें वचन ॥ माता जाली उद्विग्न ॥ सरोवराप्रति दीनवदन ॥ बोलती जाली तेकाळीं ॥ ४५ ॥ अगा सरोवरा महाजळेसीं ॥ वाढों नको वचन परियेसीं ॥ ऐकतां लागली तटप्रदेशीं ॥ सरमा नाम तयास्तव ॥ ४६ ॥ सरमा गंधर्व नंदिनी ॥ रूपें तरी मृगनयनी ॥ ते स्त्री विभीषणा लागूनी ॥ करिता जाला रावण ॥ ४७ ॥ एवं तिघे बंधु लंकेप्रती ॥ आपुलाले भार्येसीं राज्य करिती ॥ जैसे स्वर्गीं गंधर्व क्रीडती ॥ तैसे राहती राक्षस ते ॥४८॥ तयाउपरी मंदोदरीसी ॥ पुत्र जाला मेघनाद नामेसीं ॥ शक्रजित ह्मणती ज्यासी ॥ प्रतापेंवळें आगळा ॥ ४९ ॥ श्रीराम ह्मणे अगस्ती मुनी ॥ मेघनाद ऐसें काशानी ॥ ह्मणती इंद्रजिता लागोनि॥ तें मज मुनी सांगावें ॥ ५० ॥ ऐकोनियां श्रीरामाचें वचन ॥ अगस्ती बोले सुखसंपन्न ॥ मंदोदरी प्रसूती जाली जाण ॥ बाळकें दीर्घ रुदन पैं केलें ॥ ५१ ॥ मेघासारिखें गर्जन ॥ बाळकें ते समयीं केलें जाण ॥ तेणें लंकावासी बधिर जन॥भयें करोन पैं जाले ॥ ५२ ॥ रावण येवोनि ते समई ॥ मेघनाद ऐसें नाम पाहीं ॥ ठेवोनि बाळक तें गृहीं ॥ अंतःपुरीं वाढतें जालें ॥५३॥ रावणा

१ कशासाठीं. २ प्रश्न. ३ उदास. ४ कापकारण. ५ वाढेल.

तें रंजवित ॥ मातेचें मन मोहित ॥ स्त्रियामाजी पुत्रापत्य ॥ असे वाढत महाबाहु ॥५४॥ मंदोदरीमां बहु हर्ष ॥ रावणासी परमसंतोष ॥ राक्षसांसीं परम सुख ॥ दीर्घ दुःख देवांसीं ॥५५॥ एक पुत्र गुणवंत सगुण ॥ निर्गुण संतानाचें किंप्रयोजन ॥ एक शशी जगाचा प्रकाशपूर्ण ॥ नवलक्ष तारांगणीं काय काज ॥५६॥ जैसा कां पुरिला हुताशन ॥ प्रज्वाळी देदीप्यमान॥ तैसा तो राक्षसनंदन ॥ अंतःपुरीं वाढता जाला ॥ ५७ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ राक्षसांचें पाणिग्रहण ॥ इंद्रजिताचें जन्मकथन ॥ सांग संपूर्ण पैं जालें ॥ ५८ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांरावणादिपाणिग्रहणइंद्रजीतजन्मकथनंनाम द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ ५८ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ महा ये ॥. ॥. चव.

॥श्रीरामचंद्रप्रसन्न ॥ तदनंतरें ब्रह्मलोकगुरु ॥ रावणासि देवोनि वरु ॥ केला लंकेचा ईश्वरु ॥ दोघां बंधु समवेत ॥१॥ तिघांसि पाणिग्रहण जालें ॥ रावणासीं राज्य लाधलें ॥ मेघनादाचें जननें सांगितलें ॥ पुढील कथा अवधारा ॥ २ ॥ राज्य करितां विबुधारिजनक ॥ प्रजालोक स्वस्थ सकळिक ॥ कोणी एके काळीं घटश्रोत्री देख ॥ विनविता जाला बंधूसी ॥३॥ अहो जी नृपति अवधारें ॥ तुह्मि ज्येष्ठ पूर्वजा सरीं ॥ मज निद्रा बाधी भारी ॥ काळकूटा समान ॥४॥ निद्रा बाधीतसे राजेंद्रा ॥ नावडे भोगोपचारा ॥ मजकारणें धाम करा ॥ सुखशयन करावया ॥ ५ ॥ ऐकोनि अनुजाचें वचन ॥ रावण हांसिला खदखदून ॥ विश्वकर्मा मग पाचारोन ॥ तया आज्ञा देता जाला ॥ ६ ॥ कुंभकर्णालागीं मंदिर ॥ करावें उत्तम सपरिकर ॥ तेणें आज्ञापिले शिल्पिकार ॥ ते मंदिर करिते जाले ॥ ७ ॥ लांब करोनि दीर्घ बहुत ॥ अतिरमणीय मन निवे तेथ ॥ आगबाधा तस्कर आघात ॥ नाहीं तया मंदिरीं ॥ ८ ॥ स्फटिकाचे खांब विचित्र ॥ सुवर्णे करोनि लिहिलीं चित्रें ॥ वज्रवैडूर्यादि परिकर ॥ किंकिणी ज्वाळा लाविल्या ॥९॥ मुक्ताफळांचीं तोरणें ॥ लांबलीं उंच गगन ठेंगणें ॥ मनोहर सर्व सुख भवनें ॥ देखतां मन निवे राक्षसाचें ॥१०॥ सर्व सुख जेथें पाविजे ॥ देखतां श्रमापासून सुटिजे ॥ जैसी मेरुगुहा पाविजे ॥ तैसा कुंभकर्ण पावला तेथें ॥ ११ ॥ देखोनि मनोहर स्वधाम ॥ तेथें कुंभकर्ण करी विश्राम ॥ बहुतवर्षे निद्रापरम ॥ जागृती नोव्हे कदाकाळीं ॥१२॥ कुंभकर्ण निद्राभिभूत ॥ देखोनि दशानन काय करित ॥ तें अवधारिजे सावचित्त ॥ श्रोते जनीं सादर ॥ १३ ॥ श्रोता उदार कथेसीं ॥ ते कथा होय विरसी ॥ जीवनेवीण धान्यें जैसीं ॥ सुकोनि जाती आपसेंया ॥ १४ ॥ श्रोता कथेसिं सादर ॥ तरी वक्तयासि उल्हास थोर ॥ ते कथा नव्हे क्षीरसागर ॥ स्वाद विचित्र तेथीचा ॥१५॥ देव ऋषी यक्ष गंधर्व ॥ सिद्ध चारण मानव ॥ यांसि त्रासिता जाला दशग्रीव ॥ वारिता नाहीं पैं कोणी ॥१६॥ आपुले स्वइच्छेसीं ॥ क्रीडे उद्यानादि विचित्र वनासी ॥ नंदन धर्नीं जळक्रीडेसीं ॥ करी बळेसीं रावण ॥ १७ ॥ जेंवी नदीमध्यें गजपती ॥ किंवा वायु झडपे वृक्षाप्रति ॥ कीं वज्र झगटे पर्वतीं ॥ तें

१ मिळालें. २ जन्म. ३ रावण ४ मंदीर. ५ कुंभकर्णाचें. ६ कारागीर. ७ पांढरे दगड. ८ पाण्याशिवाय. ९ आपोआप.

सा राक्षस विध्वंसितु ॥ १८ ॥ हें ऐकोनि कुबेर जाण ॥ दूत पाचारिला अति सज्ञान ॥ तयासि ह्मणे तूं जाऊन ॥ रावणालागीं सांगावें ॥ १९ ॥ स्वधर्म अनुकूळ रायासीं ॥ दूता सांगशील क्षात्रधर्मासीं ॥ जेणें पूर्वज होय संतोषी ॥ त्या प्रकारासि सांगावें ॥ २० ॥ ऐकोनि वैश्रवण वचन ॥ दूतें मस्तक खालाऊन ॥ प्रवेशला लंकाभवन ॥ प्रथम बिभीषण भेटला ॥ २१ ॥ बिभीषण ह्मणे दूतासी ॥ तूं कोठिचा कोण कोणा कार्यासी ॥ आलासि हें आह्मांसी ॥ किंनिमित्त सांगिजे ॥ २२॥ दूत ह्मणे बिभीषणा ॥ मज वैश्रवणें पाठविलें जाणा ॥ बिभीषण ह्मणे धर्मज्ञा ॥ सकळ कुशळ आहेत कीं ॥२३॥ बिभीषण ह्मणे दूतासीं ॥ पैल रावण पाहें सिंहासनासी ॥ येरें देखोनि जयजय शब्देंसीं ॥ रावणासी स्तविलें हो ॥ २४॥ राजाधिराज लंकापती ॥ यशस्वी भुजा तुझ्या होती ॥ वैरी आपधाकें पळती ॥ इतकें बोलोनि लीन राहिला ॥ २५ ॥ हेमपर्यंक रत्नजडित ॥ वरी पासोडा क्षीरोदक शोभत ॥ वरी दशग्रीव बैसला तेथ ॥ दूत बोलता जाला तेवेळीं ॥२६॥ अहो जी ऐकें लंकेश्वरा ॥ मी सांगतों सर्व समाचारा ॥ तुमचा ज्येष्ठ बंधु निर्धारा ॥ नांव कुबेर जयाचें ॥ २७ ॥ तयानें मजला पाठविलें ॥ मुखवचनें निरोपिलें ॥ तें अवधारिजे भूपाळें ॥ उभयधर्म अनुष्ठित ॥ २८ ॥ रायें स्वधर्मातें पाळावें ॥ दुष्टांतें दिगंतरा बाहेरीं घालावें ॥ साधुसज्जनांतें सेवावें ॥ भावबळें करोनि ॥ २९ ॥ पुण्याचा संग्रह कीजे ॥ पातकानें न स्पर्शिजे ॥ गाई ब्राह्मणां प्रतिपाळिजे ॥ क्षात्रधर्मा नटांळिजे प्राण गेलिया ॥३०॥ तुह्मी दोघ ऐश्वर्यसमान ॥ तुह्मां दोघां एक व्रतनेम॥तमचें कुळ पूज्य परम॥तपोनुष्ठान अधिक तुमचें ॥३१॥ कुबेरें जें ऐकिलें ॥ तें मज हातीं सांगविलें ॥ तें अवधारिजे भूपाळें ॥ सावधान होऊनि ॥३२॥ नंदनवन करोनि भग्न ॥ ऋषीश्वरांतें मारून ॥ देवांचे अधिकार हिरोन ॥ राक्षसांलागिं वांटिले त्वां ॥३३॥ सुहृद सोयरे लहान थोर ॥ बंधु आणि महावीर॥ हेतो घालोनि बाहेर ॥ बहु अपूर्व त्वां केलें ॥ ३४ ॥ परी एक असे नीती ॥ बंधू ज्येष्ठ कनिष्ठ असती ॥ तयांतें राक्षसी भूपती ॥ सुव्रतपणें राजेंद्रा ॥३५॥ मी तुझे आज्ञेकरून ॥ गेलों हिमाद्रि पर्वता जाण ॥ तेथें नित्य नेम अनुष्ठान ॥ इंद्रिय

१ ... कारण. २ स्नेह. ३ ... ४ हद्दपार. ५ सोडूंनये. ६ नाश ७ आत. ८ ...

निग्रहण स्यां केलें ॥३६॥ सदाशिवासमीप संतत ॥ आचरता जालों तयाचें व्रत ॥ करोनियां एकाग्र चित्त ॥ कित्येक दिवस क्रमियेले ॥३७॥ पुढें कर्मानुसार बुद्धी ॥ भ्रम जाला मज ते संधीं ॥पार्वतीरूपें अनुपम्य निधी॥शिवासहित क्रीडत होती ॥३८॥ रुद्राणीच्या रूपाची सीमा ॥ वर्णूं नशके स्वयें ब्रह्मा ॥ जियेतें देखोनि सुरांगना व्योमा ॥ लाजोनि ऊर्ध्वपंथें गेलिया ॥ ३९ ॥ जिच्या स्वरूपाची प्रभावी ॥ चंद्र सूर्य जाले दिवीं ॥ उमेसि वर्णी ऐसा कवी ॥ कोण कोठें असेल ॥ ४० ॥ आपण सव्य नेत्रकरीं ॥ तियेकाळीं अवलोकिली गौरी ॥ ते गौरीचे प्रभावें करीं ॥ सव्य नेत्र पडला तळीं ॥४१॥पार्वतीचें अवलोकन मात्र॥ माझा भस्म झाला सव्य नेत्र ॥ वडस वाढला पिंगळाकार ॥ काणा सत्वर मी जालों॥४२॥तया गिरीच्या पाठारीं॥मग मी जावोनि तप करीं ॥ आठशतवर्षें होतां पुरीं ॥ तंव महादेव गौरी सहित आला ॥४३॥माझें देखोन तप दारुण॥कृपाळु तो उमारमण॥ ह्मणे जालों मी सुप्रसन्न ॥ वैश्रवणा य समईं॥४४॥तुझी देखोनि तपस्थिती॥मी सुखावलों बहुत चित्तीं॥तूं माझा सखा निश्चितीं॥ तुजवरी प्रीती मजबहु॥४५॥ उमेचे क्रोधें करीं॥ तुझ्या नेत्राची जाली बोहरी ॥ दृष्टी देतों तया नेत्रीं ॥ चराचर देखावया॥४६॥ उमेसि देखिलें नेत्रें करीं॥ तें तुझें नाम एकाक्ष निर्धारीं॥ पिंगळेक्षण चराचरीं ॥ दुसरें नाम पैं तुझें॥ ४७ ॥ ऐसें शंकरासीं सख्यत्व ॥ करोनि कुबेर नगरा येत ॥ तंव मार्गीं जालें श्रुत ॥ रावण पाप आचरला॥४८॥नंदन वन करोनि भग्न ॥ मारिले ऋषी तपोधन ॥ ऋषीश्वरांतें त्रास देवोन ॥ बंधूजन दवडिले॥४९॥ तुझिया मरणाचा उपाय॥ चिंतितासि सुर समुदाय ॥ तूज येथोनिनाहीं जय॥ सत्य जाण शक्रजित जनका ॥५०॥ दूताच्या मुखांचें वचन॥ ऐकोनि रावण क्रोधायमान ॥ दांतखाय करकरून॥काय आपण बोलिला ॥ ५१ ॥ क्रोधें करोनि आरक्त नयन ॥ आंठ चावोनि रावण ॥ दूताप्रती कठिण वचन ॥ काय आपण बोलिला ॥५२॥ दूतासि ह्मणे रावण ॥तूं बोलिलासि जयाचें वचन॥तया आणिक दूत नमिळे जाण॥तुज नपुंसका पाठविलें॥५३॥तें नपुंसका हूनि हीन ॥ तुज ज्यानें पाठविलें तो अज्ञान ॥ ते तुह्मी माझें अहित लक्षोन॥आने आन वडवडितां ५४॥ ज्येष्ठबंधु वैश्रवण

१ उपेनऱ्हा. २ ... ३ का... ४ ... ५ ...

तया मारितां नलगे क्षण ॥ होईल शब्द कुळदूषण ॥ सत्य जाण पें दूता ॥५५॥ शिवासहित असुरारी ॥ मी मारीन क्षणामाझा
रीं ॥ स्वर्ग मृत्यु पाताळाभीतरीं ॥ निर्वैर सृष्टी करीन मी ॥५६॥ हें करितां मज अर्धक्षण ॥ नलगे दूता सत्य जाण ॥ तुज मी
मारीन रावण ॥ राक्षस भक्षण करिती तुझें ॥५७॥ आणि हे अष्टौ लोकपाळ ॥ करीन किंकर मी सकळ ॥ हें मज करितां नलगे
वेळ ॥ कोपें प्रबळ चालिला ॥५८॥ आठवोनि दूताचें वचन ॥ रावण अत्यंत कोपायमान ॥ करीं खड्ग घेवोनि जाण ॥ घायें दूत
मारिला ॥५९॥ राक्षसांसि ह्मणे रावण ॥ याच्या अस्थि मांस करा भक्षण ॥ तदनंतरें काय आपण ॥ [2]करिता जाला अवधारा
॥६०॥ पाचारोनि सारथ्यासी ॥ रथ संजोगी वेगेसीं ॥ जाणें आहे अलकावती नगरीसीं ॥ जेथें वैश्रवण पैं असे ॥ ६१ ॥ म
ग सज्जोनियां रथ ॥ वरी आरूढला लंकानाथ ॥ शस्त्रसामग्री घेवोनि त्वरित ॥ अलकावतीये चालिला ॥ ६२ ॥ एका विनवी
जनार्दन ॥ पुढें गोड निरूपण ॥ वाल्मिकीचीं वाग्रत्नें ॥ सावधान अवधारा ॥ ६३ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडे
एकाकारटीकायांरावणअलकावतिगमनोनामत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ ६३ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ कळास दोष लावणारा. २ ओढणे.

॥ श्रीरघुनाथायनमः ॥ पूर्वप्रसंगीं रावण ॥ रथावरीं आरूढोन ॥ सर्व सेना प्रधान ॥ जेथें वैश्रवण तेथें आला ॥ १ ॥ तदनंतरें विबुधारी ॥ चालिला अतिक्रोधें करी ॥ समवेत प्रधान साही भारी ॥ ब्रह्मांड उलथिती पैं ऐसे ॥२॥ तयांचीं नांवें कोण कोण ॥ मारीची महोदर प्रहस्त शुक सारण ॥ महावा धूम्राक्ष ऐसे जाण ॥ संग्रामीं दारुणें बळ ज्यांचें ॥३॥ तयांच्या पुरुषार्था पुढें ॥ युद्ध करितां ते नातुडे ॥ जैसे साही ऋतु गाढे ॥ आपुलेनि काळें शोभती ॥ ४ ॥ तेही साही प्रधान कैसे ॥ क्रोधें सृष्टि जाळिती ऐसे ॥ चालिले अतिआवेशें ॥ नद्या पर्वत उल्लंघिती ॥ ५ ॥ पुरें पाटणें ग्राम नगरें ॥ लंघीतें वनें उपवनें थोरें ॥ एका मुहुर्तें अति त्वरें ॥ कैलासाप्रती येते जाले ॥ ६ ॥ अतिपापिष्ठ रजनीचर ॥ पावोनि कैलास पाठार ॥ वेढिते जाले अलकानगर ॥ ते कुबेर दूतीं देखिले ॥७॥ दूत ह्मणती कुबेर बंधु ॥ रावण आला करावया युद्ध ॥ तेणें मांडोनि सुहृदसंबंधु ॥ यासीं आह्मीं झगडों नये ॥८॥ राया जाणऊं हे मात ॥ ह्मणोनि दूत निघाले त्वरित ॥ शीघ्र वैश्रवणा जाणवित ॥ लंकानाथ युद्धा आला ॥९॥ ऐकोनि दूतांचें वचन ॥ कुबेर जाला क्रोधायमान ॥ वेगीं ह्मणे सैन्या लागून ॥ करा ह्मणे संग्राम ॥१०॥ ऐकोनि धनेशाची वचनावळी ॥ वीर चालिले आतुर्बळी ॥ जैसी सागराची नव्हाळी ॥ तैसे ते काळीं चालिले ॥ ११ ॥ अश्वीं चढले एक वीर ॥ एकीं पालाणिले कुंजर ॥ एकीं सज्जिले रहंवर ॥ पायांचे मोगर धांवती ॥ १२ ॥ दोहीं सैन्या जाली मिळणी ॥ जैशा दोनी एक होती पुष्करणी ॥ वर्षती उभयतां वाणी ॥ वीरा वीर लक्षोनियां ॥१३॥ यक्षीं केला थोर मार ॥ जैसा गगनीं वर्षे जळधर ॥ रावणाचे प्रधान थोरथोर ॥ रणीं घायाळ पाडिले ॥१४॥ आणीक राक्षस पडिले रणीं ॥ हें दशमुखें देखोनि नयनीं ॥ क्रोधें नेत्र आरक्त करूनी ॥ परवीरांवरी लोटला ॥१५॥ गर्जना करोनि अत्यंत गाढी ॥ पाताळीं शेष हडबडी ॥ वराहाची दाढ तडतडी ॥ कूर्म करी गाढी पृष्ठीतें ॥१६॥ गगनीं नक्षत्रें कळकळिती ॥ शशि सूर्य चळचळां कांपती ॥ दिग्गजांच्या कर्णाप्रती ॥ बधिरत्वता पैं आली ॥१७॥ गर्जनेचा नाद थोर ॥ भेणें कांपती सुरासुर ॥ ते काळीं प्रधानवीर ॥ समस्त एकवटले ॥१८॥ पुनरपि रणीं मिसळले॥घोरांदर करिते जाले॥एकेक स

१ भयंकर. २ संपडत नाहीत. ३ ओलांडित. ४ कुबेराची. ५ पाखरी. ६ शृंगारी. ७ हती. ८ रथ. ९ नगेचौ.

हस्त्रेसिं भिडते जाले ॥ रणमंडळीं तेंकाळीं॥१९॥गदा परिघ शक्तितोमर॥घेवोनियां दशशिर॥करिता जाला विकटमार ॥परवीरांतें देखोनी ॥२०॥रावण रणीं खवळला॥कुबेर सैन्या मारिता जाला॥कित्येक वीरां निःपात केला॥कित्येक निर्जीव रणभूमीं॥२१॥जेंवि वर्षे माधवें ॥ तेवि सोडोनि शर सर्व ॥ व्यथाभूत करोनि सर्व॥वीरावीर आटिला ॥२२॥ नैर्ऋत्य नायकाचें सैन्य॥रणमंडळीं होवोनि भग्न॥जैसा वन्ही करी भस्म तृण ॥काष्टालागोनि पर्वतीं॥२३॥मारुतें वन्हीसें साहाकारी॥जालिया सृष्टीस भस्म करी॥तेंवी चि तो राघववैरी ॥ नैर्ऋत्य सैन्य मारिलें ॥२४॥ समस्त प्रधानेसीं रावण ॥ कुबेरसैन्या करूनि भग्न ॥ कित्येक भग्नांग होऊन ॥ समरंगणीं उलंडले ॥२५॥ कित्येक होंटासहित दांत ॥ पडोनि रणीं कुंथत ॥ एक भयें करोनि जीव देत ॥ एक तळमळित मस्तकघातें ॥२६॥ एकाचे तुटले कर ॥ एकाचें फुटलें शिर ॥ एकाचें घायाळ शरीर ॥ चेंदाचेंद होवोनि ठेली ॥२७॥ एकासि भय अद्भुत ॥ धांवोनि प्रेतामाजिं लपत ॥ एक ते फळफळां मूतत ॥ राक्षसमार देखोनी ॥ २८ ॥ एकाची गेली शस्त्रसंपत्ती ॥ एक मेलीं मढीं होवोनि ठार्ती ॥ ऐसी रावणें केली ख्याती ॥ सीतापती अवधारिजे ॥ २९ ॥ शेपसैन्य जें उरलें ॥ तें हळुहळु संग्राम करितें जालें ॥ त्यामध्यें कित्येक पळाले ॥ नगरामाजिं श्रीरामा ॥३०॥ यक्षसैन्या झाली भंगाणी ॥ उरले वोर रणमेदिनी॥ सांडोनि प्रवेशले पुरीं ततक्षणीं॥ कुबेरां मात जाणविली ॥ ३१ ॥ स्वसैन्य भंगलें ऐकोन ॥ कुबेर जाला क्रोधायमान ॥ संयुग कटक यक्ष बोलावून ॥ तयांतें संग्रामा पाठविलें ॥ ३२ ॥ संयुगकटक येवोनि रणभूमीसी ॥ मारीचीस भेदोनि वर्मांगासी ॥ पृथ्वीवरी उलंडला जैसीं॥ पर्वतशिखरें पडियेलीं ॥ ३३ ॥ मुरारीनें मुरु मारिला ॥ षडाननें तारकासूर वधिला ॥ शक्रें वृत्र निःपातिला ॥ तैसा यक्षें मारिला मारीची ॥३४॥ मारीची पडला रणमेदिनीं ॥ जैसा स्वर्गींहूनि पडेच येवोनि ॥ पुण्यक्षयें मृत्युलोकीं प्राणी ॥ तैसा प्रधान पाडिला ॥३५॥ मारीचीं पडिला देखोन ॥ राक्षसेंद्र कोपायमान ॥ वर्षता जाला शर दारूण॥संयुग कटका घायाळ केलें ॥३६॥ ॥ १ ॥
रक्तें डवरला यक्ष ॥ दिसे जैसा वसंतीचा पळस ॥ रण सांडोनि पुरीं प्रवेश ॥ पाठि देवोनि पळाला ॥ ३७ ॥ पाठीं लागले राक्षसगण ॥ नगरद्वारासमीप येऊन ॥ पुढें जाला रावण ॥॥तंव द्वारपाळें देखिलें ॥ ३८ ॥ श्रीरामचंद्रा अवधारीं ॥ रावण प्रवेशतां अलकापुरीं ॥ समवेत राक्षस सुरारी ॥ ते द्वारपाळानें निवारिले ॥३९॥ द्वारपाळ तो कैसा ह्मणसी॥ज्यासि यम कांपे चळचळांसी ॥ तेजें तरी सूर्य सादृशी ॥ रावणासीं भीडता जाला ॥४०॥ ते द्वारिचें तोरण तोडून ॥ सूर्यभाननामें द्वारपाळ जाण ॥ झोडिता जाला राक्षसेंद्रा लागून ॥ रावण पळोन पैं गेला ॥ ४१ ॥ सूर्यभानु द्वारपाळ ॥ रावणासि मारी तात्काळ ॥ ब्रह्मवचन होईल निर्फळ ॥ ह्मणोनि जीत सोडिला ॥४२॥ द्वारपाळ मारा भेणें ॥ राक्षस सैन्य दाणादाण ॥ पळाले जीव घेवोन ॥ पर्वतपाठारीं रिघाले ॥४३॥ एक विवरीं प्रवेशले ॥ एक गिरिकंदरीं रिघाले ॥ एक नदी उतरोन गेले॥आपुलिया स्वस्थळाप्रति ॥ ॥४४॥ एक वृक्षीं वळंघले ॥ एक वृक्षबुडांत निघाले ॥ एक पर्वतकडे बैसले ॥ धाक घेवोनि राक्षस ॥४५॥ रावणें देवोनि पाठी॥ तेथोनि पळाला उठाउठी ॥ पुढील कथा सुरस गोमटी ॥ भवबंध छेदक ॥ ४६ ॥ एका विनवी जनार्दनी ॥ जनार्दनाची एकपणीं ॥ सुरस कथा रामायणी ॥ सावधान संतीं परिसावें ॥ ४७ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांरावणसैन्यभंगोन्नामचतुर्दशोध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ ४७ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥॥छ॥

१ भयंकर. २ पर्जन्य. ३ वारा. ४ अग्नी. ५ झाडिली. ६ नाश. ७ नगरांत. ८ सैन्य. ९ भरला.

१ सारखेपणें. २ पळापळ. ३ भुयारांत. ४ चढले.

भा·रा·उ·कां·अ· १५
अ·
रा·
रावण रथ
रावण·
कुबेराचें विमान·

॥ श्रीसीतावल्लभायनमः ॥ ॥ तदनंतरें अवनिजापती ॥ प्रति सांगतसे अगस्ती ॥ ह्मणे स्वामी ब्रह्मांडाच्या पंक्ती ॥ उतर
सी रचिसी हेळामात्रें ॥१॥ तूं ईश्वराचा ईश्वरु ॥ तूं सुरवरांचा आदिइंद्रु॥तुंचि नटनाट्यलीलाअवतारु॥दावितोसी विनोदें ॥२॥
तूंचि प्रकृति आणि पुरुप ॥ तूं ब्रह्मादिकांचा ईश ॥ तूं अवतार अयोध्याधीश ॥ तूं कथा आह्मांस पुसतोसी ॥ ३ ॥ आमचा
वाढवोनि मान ॥ आह्मांप्रति करितोसिप्रश्न ॥ हेंचि आह्मां थोर भूपण ॥ तूं परब्रह्म वंदिसी ॥ ४ ॥ आतां अवधारीं धरणिजा
रमणा ॥ यक्षेसि संग्राम करितां रावणा ॥ रक्षोगण आणिले रणांगणा ॥ राक्षसेंद्र मोडला पुनरपि ॥ ५ ॥ द्वारपाळें तो रणंव
रीं ॥ झोडिला रावण पळे दूरी ॥ तदनंतरें श्रीरामा अवधारीं ॥ कथेचिया निरोपणा ॥ ६ ॥ यक्षगण मोडिले रणीं ॥ शतसह
स्त्र पाडिले मेदिनीं ॥ धनाध्यक्षें देखोनि नयनीं ॥ आपण संग्रामा निघाला ॥७॥ तेथें मणिवर नामें यक्ष॥प्रतापें अत्यंत दक्ष ॥
सांगातें वीर सहस्त्र लक्ष ॥ अतियोद्धे पराक्रमी ॥८॥ गदा मुद्गल शक्ति तोमर ॥ शूळ मुसळ लहुडी चक्र ॥ यक्ष करिते जाले मा
र ॥ रणीं राक्षस लक्षोनी ॥९॥ तेव्हां प्रहस्तें काय केलें ॥ रणीं सहस्त्रातें मारिलें ॥ गदा घेवोनि पातले ॥ महोदरें सहस्त्रातें ॥
॥१०॥ श्रीरामासावधान अवधारीं ॥ मारीच राक्षस दुराचारी ॥ निमिष्य नभरतां दोनी सहस्त्रवरी ॥ रणीं यक्ष पाडिले ॥
॥११॥ धूम्राक्षेसी बळभद्ररण ॥ करिते जाले दोघेजण ॥ धूम्राक्षें मुसळ तोलून ॥ मणिभद्र वक्षस्थळीं हाणिला ॥ १२ ॥ ला
गतां मुसळाचा घावो ॥ तेणें नुलंडेच महाबाहो ॥ तदनंतरें मणिभद्रें गदा पाहो ॥ आंवो साधोनि मारिली ॥१३॥ धूम्राक्षाच्या
मस्तकावरीं ॥ गदा बैसली जैसी वीज शिखरीं ॥ अचेतन धरणीवरी ॥ पडला रक्त वाहतसे ॥ १४ ॥ धूम्राक्ष रणीं पडिला ॥
देखोनि रावण क्रोधा चढला ॥ रणमेदिनीस धांवता जाला ॥ युगांतींचा अग्नि जैसा ॥१५॥ रणीं मारिता जाला शक्तिकरूनी ॥
मणिभद्रा लागोनी ॥ झळफळितें गदा यक्षें घेवोनी ॥ राक्षसेंद्रा हाणितली ॥१६॥ यक्षगदेच्या घाईं ॥ रावण मुगुट पडिला
भूईं ॥ मगेंचि यक्ष पाठिमीं पाहीं ॥ रावणाच्या राहिला ॥१७॥ रावण गदाघातें करी ॥ मुगुट पडलियाचें भय नधरी ॥ म

---

१ क्षणांत. २ सीतापती. ३ पृथ्वी. ४ पराक्रमी ५ संधी. ६ [illegible].

णिभद्रयक्ष पाठिसीं निर्धारीं ॥ उभा तिष्टत राहिला ॥१८॥ राक्षसीं सिंहनाद केला ॥ श्रीरामा पर्वत दुमदुमिला ॥ दुरोनि धनाधिपें देखिला ॥ मणिभद्राचा पराक्रम ॥१९॥ मणिभद्र महाशूर ॥ योध्यांमाजिं परम वीर ॥ कुबेरें देखोनि सत्वर ॥ काय बोलता पैं जाला ॥२०॥ ह्मणे ब्राह्मणाच्या शापोक्ती ॥ रावणाची यश कीर्ति ॥ आणि ऐश्वर्य संपत्ति ॥ भस्म जाली द्विजें शापें ॥२१॥ कुबेर दीर्घवचनें बोले ॥ रावणें कुळा लांछन लाविलें ॥ देवांद्विजां दुःख दिधलें ॥ तें भोगीं रे निजकर्म ॥२२॥ दुष्टा नष्टा चांडाळा ॥ तुवां भक्षिलें ऋषिकुळा ॥ देवांतें त्रास दिधला ॥ तें भोगीं रे निजकर्म ॥ २३ ॥ निरापराधें वनांतरीं॥तुवां द्विज भक्षिले यथेष्ट वरी ॥ तया पापाची सामग्री ॥ तूं अघोरीं पडसील ॥२४॥ उपजोनियां ब्रह्मवंशीं॥लाज लाविली कुळासीं॥ तुजसारिखा पापिष्ट सृष्टीसीं ॥ म्यां नाहीं रे देखिला ॥ २५ ॥ तूं नरकाचा पाहुणा ॥ तुजविण नरक नाहीं दुणा ॥ नरका जावें नलगे रावणा ॥ नरकप्राय तूंचि तूं ॥२६॥ जो आवडीनें विष प्याला ॥ तो परिपाकीं जाण निमाला ॥ तैसें रावणा जालें तुजला ॥ ब्राह्मणाचे शापें करी॥२७॥मूढ आरुढोनि वृक्षावरी ॥ बैसला ते फांदी कुठारें करी ॥ तोडितां पडे भूमीवरीं ॥ तैसें रावणा तुज जालें ॥२८॥ बाजेगिरांचें वानर जैसें ॥ ते नाचवी नाचे तैसें ॥ तुझे प्रधान जाण तैसे॥त्यांचेनि वचनें वर्तसी॥२९॥जो स्वधर्माचा त्याग करी ॥ पापियाचें व्रत अंगिकारी ॥ तयासि यमराज आपुले स्वपुरीं ॥ यमपाशीं बांधोनि ने ॥३०॥ ज्येष्ठांतें न वंदिती ॥ हेळणा करोनि निर्भर्त्सिती ॥ ते नर यमा वश होती ॥ जाण निश्चिती रावणा॥३१॥नाशिवंत शरीर ॥याचे ठाईं आदर फार ॥ नकरोनि वंचिती परोपकार ॥ यमाधीन पैं होतीं ॥३२॥ नाशिवंत हा संसार ॥ जाणोनि नकरी भजनसार ॥ मूढबुद्धि हा पामर ॥ नरक घोर तो भोगी ॥३३॥ ऐकोनि वैश्रवणाचें वचन ॥ कोपें आरक्त पूर्ण नयन ॥ कुबेराप्रती दशानन ॥ संग्रामासीं मिसळला ॥३४॥ प्रधान विमुख जाले होते ॥ तेही घेतले सांगाते ॥ भग्न जाला रावण पुनरपि तेथें ॥ संग्रामातें करिता जाला ॥३५॥ मणिभद्रें भग्न केला ॥ माथेचा मुगुट पाडिला ॥ तो रावण नाहीं श्रांतला ॥ नाहीं श्रमला संग्रामीं ॥ ३६ ॥

१ ब्राह्मणाच्या शापें. २ नकोत. ३ गारुड्याचें. ४ निंदा. ५ पराजय.

श्रीराम ह्मणे जी अगस्ती ॥ संग्राम करितां मणिभद्राप्रति ॥ शिरींचा मुकुट पाडिला क्षितीं ॥ श्रम कां चित्तीं नाहीं जाला ॥३७॥ अगस्ती ह्मणे श्रीरामा ॥ यासि वर देता ब्रह्मा ॥ वरदबळें पुरुषोत्तमा ॥ यक्ष गंधर्व न गणीच ॥ ३८ ॥ हा रावण पुढती ॥ युद्ध करी बंधूप्रति ॥ ते अवधारीं धरणिजापती ॥ आश्चर्य थोर होईल ॥३९॥ येरी कडे कुबेर जाण ॥ अग्निअस्त्र सोडिलें दारुण ॥ राक्षस जाले कंपायमान ॥ अग्नि जाळितो ऊरीं शिरीं ॥४०॥ जैसा प्रळयींचा अग्नि ॥ पसरे त्रैलोक्य व्यापूनि ॥ तैसा कुबेर अस्त्रापासूनी ॥ अग्निमय रणभूमी ॥४१॥ रावणें वरुणास्त्र घातलें ॥ क्षणामाजिं अग्नीतें शांत केलें ॥ पृथ्वी परिपूर्ण जाली जळें ॥ सरोवर नद्या भरियेल्या ॥४२॥ रावणें राक्षसी माव केली ॥ अदृश्य जाला तयेकाळीं ॥ मागून बंधूचे हृदयकमळीं ॥ येवोनि गदा हाणितली ॥४३॥ दशग्रीव कपटी क्रूर ॥ दुरात्मा महा मावकार ॥ समरंगणीं सत्वर॥अदृश्य जाला ते काळीं॥४४॥ विमुख येवोनि तयेकाळीं ॥ धनेशाचे हृदयकमळीं ॥ गदा हाणितली तेणें भूमंडळीं ॥ पाडिला जैसा पर्वत ॥४५ ॥वसंतीं पळाश आरक्त ॥ पुष्पीं फळीं वन शोभत ॥ तैसा कुबेर रुधिरांकित ॥ रणमेदिनींत उलंडला ॥४६॥ अशोक वृक्ष मूळेसी ॥ उपडोनि पडे भूमीसी ॥ तैसा कुबेर रणभूमीसी ॥ पडला तरु पैं जैसा ॥४७॥ तदनंतरें प्रधान मिळोन ॥ नंदनवनास कुबेर नेऊन॥ नवरसी उपचारून ॥ करिते जाले तेकाळीं ॥ ४८ ॥ आरोग्य व्हावया शरीरीं ॥ जैसा धन्वंतरी उपहार करी ॥ तैसें प्रधानें थोर थोरीं ॥ उपचार कुबेरीं मांडिला ॥ ४९ ॥ येरीकडे श्रीरामा ॥ रावण तो पापकर्मा ॥ मग प्रवर्तला अधर्मा ॥ पुष्पक विमान हरिता जाला ॥ ५० ॥ पुष्पक विमानाची स्थिती ॥ ऐक योगियांच्या ध्येयमूर्ती ॥ चिंतिल्या स्थळासीं शीघ्रगती ॥ मनोवेगें करोनि जाय ॥५१॥ मनोवेगातें सांडोनि मागें ॥ विमान जाय अतिवेगें ॥ ह्मणोनि कामग ऐसें निजांगें ॥ ज्ञाते पंडित बोलती ॥ ५२ ॥ तया विमानावरीं ॥ आरूढोनि श्रीरामा तुझा वैरी ॥ आनंदें गर्जे ते अवसरीं ॥ कैलासाप्रति चालिला ॥५३॥ कुबेरातें जिंतोनि राक्षस ॥ येता जाला कैलासास ॥ पुढील कथा अतिसुरस ॥ सावध श्रोतीं परिसीजे ॥ ५४ ॥ वाल्मीकाच्या ग्रंथा

१ सीतापती. २ पाठीमागून. ३ कुबेर. ४ पळस. ५ पंचाक्षरी.

धारें ॥ संताचेनि कृपाभरें ॥ कथा चालली पुढारें ॥ गोड निरूपण पैं आहे ॥ ५५ ॥ एका विनवी संतजनां ॥ तुमच्या प्रमादा
चापान्हा ॥ तेणें वदलों बोबड्यावचना ॥ बाळपणा लक्षोनि ॥ ५६ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ पुढें रम्य सुरस गहन ॥ कथा
ऐका रामायण ॥ दत्तचित्त देवोनि ॥५७॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांवैश्रवणभंगोनामपंचदशोऽध्या
यः ॥ १५ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ ५७ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

॥ श्रीसीतापतयेनमः ॥ मागिले प्रसंगीं वैश्रवण ॥ रणभूमीस जाला भग्न ॥ मागें रावणें पुष्पक हिरोन ॥ वरी आरूढोन नि घाला ॥ १ ॥ सर्व प्रधान थोर थोर ॥ मारीच प्रहस्त महावीर ॥ विमानीं आरूढोनि वनें घोर ॥ लंघिते जाले ते काळीं ॥२॥ प डाननाचें जन्मस्थान ॥ तें देखिलें शरवण वन ॥ तेथें शर होती उत्पन्न॥यालागिं शरवण बोलिजे ॥३॥ तदनंतरें पौलस्ती कुमर ॥ देखता जाला वनसुंदर ॥ तेजें जैसा भास्कर ॥ तैसें वन देखिलें ॥ ४ ॥ तेजें अत्यंत साजिरें ॥ सुवर्णमयचि साकार ॥ उपमा दे तां भास्कर ॥ किरण जाळ मोडिलें ॥५॥ तया वनप्रदेशीं कैलास गिरी ॥ असे जैसा मेरु धरत्रीं ॥ त्याच भागीं शोभा साजिरी ॥ पुष्पक तेथें येतें जालें ॥ ६ ॥ पुष्पकें देखिला कैलास ॥ पुढें नचाले राहिलें सावकाश ॥ गति खुंटली देखोनि राक्षस ॥ थोर आ श्चर्य पावला ॥७॥ अत्यंत प्रतापी रावण ॥ चिंताक्रांत म्लानें वदन ॥ प्रधानाप्रति काय वचन ॥ बोलता जाला तेसमयीं ॥८॥ हें पुष्पक विमान ॥ पुढें नचाले गतिखुंटोन ॥ येथें राहिलें कोण कारण ॥ निर्धार पूर्ण लक्षेना ॥९॥ पर्वतासारिखें पुष्पक विमान ॥ पर्वत माथां राहिलें जाण ॥ कोण कर्म वैभव कोण ॥ काय कारण राहिलें ॥१०॥ दशग्रीव ऐसें बोलिल्यावरी ॥ ऐकोनि मारीची साराश उत्तरीं ॥ बोलता जाला शब्दचातुरी ॥ अहो नृपति लंकेशा ॥ ११ ॥ हें जें पुष्पक विमान ॥ निःकारण कांपतना जाण ॥ पर्वत माथां वळंघोन ॥ कोणें कर्में राहिलें ह्मणसी ॥ १२ ॥ निश्चितेसिं राजचूडामणी ॥ पुष्पक कुबेराचें ह्मणवोनी ॥ पुढें नचाले मार्ग खुंटोनि ॥ राहिलें हें पर्वतमाथां ॥१३॥ कुबेराचें विमान ॥ येथें आरूढे वैश्रवण ॥ तयावीण नचाले जाण ॥ र हावया मूळ हेंचि स्वामी ॥१४॥ ॥ श्लोक ॥ इतिवाक्यांतरेतस्यकरालःकृष्णपिंगलः ॥ वामनोविकटोमुंडीदंडीऱ्हस्वभुजोबली ॥ १ ॥ ततःपार्श्वमुपागम्यभवस्यानुचरोब्रवीत् ॥ नंदीश्वरोवचश्चेनंराक्षसेंद्रमशंकितः ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ इतुकें मारीच बोलि ल्यावरी ॥ तंव गगनमार्गीं एकसरीं ॥ हाक फुटली तेणेंकरीं ॥ रावण थोर गजबजिला ॥१५॥ ऊर्ध्व अवलोकिती राक्षसगण ॥ तंव अक्राळ विक्राळ वदन ॥ कृष्णप्रभा पिंगळ पूर्ण ॥ स्वरूप भयानक देखिलें ॥ १६ ॥ खुजट शरीर विकट वदन ॥ मस्तक बो

१ नि न. २ प्र.नाग्रकी. ३ पसरला. ४ नर. ५ भीति.

डका हातीं दंड जाण ॥ भुजाल्हान पराक्रम गहनें ॥ ऐकोनि गर्जना तेणें केलें ॥ १७ ॥ तदनंतरें ईश्वरसेवक ॥ पार्श्वभागीं आला देख ॥ नंदिकेश्वर नामें एक ॥ बोलता जाला तेवेळां ॥१८॥ नंदिकेश्वराचें वचन ऐकोन ॥ दशग्रीव शंकित होवोन ॥ पुढें काय बोलिला ईश्वरगण ॥ श्रोतीं सावधान अवधारिजे ॥ १९ ॥ ॥ श्लोक ॥ निवर्तस्वदशग्रीवशैलेक्रीडतिशंकरः ॥ सुपर्णनागयक्षाणांदेवगंधर्वरक्षसां ॥ ३ ॥ सर्वेषामेवभूतानामगम्यःपर्वतःकृतः ॥ ४ ॥ ॥टीका॥ वर्जिता जाला नंदिकेश्वर ॥ रावणा येथोनि परता सर ॥ पर्वतीं क्रीडती श्रीशंकर ॥ सवें भवानी पैं असे ॥२०॥ उमेसहित चंद्रमौळी ॥ आनंदें क्रीडती ये शैलीं ॥ तूं येथोनि शीघ्र काळीं ॥ जाय आणिके स्थळाप्रति ॥ २१ ॥ गरुड यक्ष सर्पांसीं ॥ देव गंधर्व राक्षसांसी ॥ आणिक भूतें भूमंडळवासी ॥ त्यांसहि पर्वत हा वर्जिला ॥ २२ ॥ नंदिकेश्वराचें वचन ॥ ऐकोनि दशग्रीव कोपायमान ॥ क्रोधें मस्तक डोलवोन ॥ कानींचीं कुंडलें झळकती ॥२३॥ क्रोधें थरथरां कांपत ॥ नेत्र करोनि आरक्त ॥ पुष्पकावरोनि बोलत ॥ कोण शंकर कैंचारे ॥२४॥ कैंचा शंकर कोण उमा ॥ शैलीं कां क्रीडतसे अधमा ॥ तयाचें भय दाविसी आह्मां ॥ इये पर्वता पाठारीं ॥२५॥ दुरुक्ती रावणाचें वचन ॥ तेथें नंदिकेश्वरें ऐकोन ॥ दिव्य शूळ करीं घेवोन ॥ दुसरा शंकर प्रत्यक्ष ॥ २६ ॥ ऐशियातें रजनीचर ॥ देखोनि ह्मणती हें वानर ॥ आह्मांसि भेडसावितें थोर ॥ ह्मणोनि हेळणा करितसे ॥ २७ ॥ पहा हो कैसें आश्चर्य वाटे ॥ आह्मांसि भेंडसावितें मर्कटें ॥ याचें मुखावलोकन पांहाटे ॥ करितां प्राणी कष्टी होय ॥ २८ ॥ ऐकोनि दशग्रीवाचें वचन ॥ क्रोधें नंदिकेश्वर आपण ॥ बोलता जाला सावधान ॥ श्रवण कीजे सादरें ॥ २९ ॥ तूं माझी हेळणा करिसी ॥ नेणसी माझ्या प्रतापासी ॥ मज मारितां तुज या समयासी ॥ सामर्थ्य उचित पैं नाहीं ॥ ३० ॥ तुझ्या वधालागीं दशानना ॥ मज सारिख्या मुख्याचें जाणा ॥ बळें पालथें करिती त्रिभुवना ॥ मद्वीर्यासमान पैं होती ॥ ३१ ॥ बळरूप पराक्रम जाण ॥ वानर होती अति दारुण ॥ ते तुझिया कुळाचें नाशन ॥ निमिष्यें पूर्ण करितील ॥ ३२ ॥ नख दंष्ट्रां हतियेर ॥ संग्रामीं मदोन्मत्त थोर ॥ एकेक वानर पर्वताकार ॥ अ

१ मेंढा. २ पार्वती. ३ मूर्ती. ४ निद्रा. ५ भिवविते. ६ दाढां.

गणित वीर उपजती ॥३३॥ ते वानर बळेंकरीं ॥ तुझिया कुळाची बोहरी ॥ करितील क्षणामाझारीं ॥ राक्षसां उरी नुरेल ॥३४॥ मज मारितां तुझांसी ॥ अशक्य नाहीं निश्चयेंसीं ॥ परी येसमयीं मी नमारी तुझांसी ॥ कार्य कारण पुढें असे ॥३५॥ स्वर्गीं देव विमान पंक्ती ॥ नंदिकेश्वराच्या वचना मानवती ॥ पुष्पवर्षाव सुरवर करिती ॥ नानाशब्दें स्तवोनियां ॥ ३६ ॥ नंदी ह्मणे दशानना ॥ तुझें पूर्व कर्म जाणा ॥ मारिलें असतां मी आपणा ॥ बोल न लावीं भविष्या ॥ ३७ ॥ चिंताक्रांत रावण ॥ नंदीचें वचन ऐकोन ॥ मग केलें गर्जन ॥ नादें पर्वत दुमदुमिला ॥ ३८ ॥ मज जातां आकाशपंथें ॥ खुंटविलें माझ्या विमानातें ॥ तरी मी या पर्वतानें ॥ मुळासहित उपडीन ॥ ३९ ॥ पर्वत उपडोनि सागरीं ॥ निमग्न करीन निर्धारीं ॥ काय कारण त्रिपुरारी ॥ नृपा सारिखा क्रीडतसे ॥४०॥ राक्षसांसीं हें भयानक स्थान ॥ तें मी निर्भय करीन जाण ॥ ऐसें बोलोनियां आपण ॥ काय करिता जाहला ॥ ४१ ॥ रावण भुजबळाची थोरी ॥ विसा भुजीं कैलासगिरी ॥ वेढिला तेणें अंदोळें करीं ॥ एकवीस स्वर्गं डळमळलीं ॥ ४२ ॥ भुजाबळें करोनि दशानन ॥ कैलास हालविला पराक्रमें जाण ॥ देव जाले कंपायमान ॥ कोण विघ्न वोढवलें ॥ ४३ ॥ ऋषीश्वरां सुटला पळ ॥ ह्मणती वोढवला प्रळय काळ ॥ पालथा होऊं पाहे ब्रह्मांडगोळ ॥ भंगा भूगोळ जाऊं पाहे ॥ ४४ ॥ उमा झोंबे नीळकंठा ॥ रमा धापटी वैकुंठा ॥ कोण वोढवलें संकटा ॥ सुरश्रेष्ठा चिंतामणी ॥४५॥ तदनंतरें श्रीरघुपती ॥ काय करिता जाला कैलासपती ॥ अंगुष्ठ चेपूनि पर्वतीं ॥ सुरव्यथा निवारण करी ॥ ४६ ॥ लीलें करोनि महेश ॥ अंगुष्ठें चेपितां पर्वतास ॥ रावण झाला कासाविस ॥ भेटें वळलीं तयाचीं ॥ ४७ ॥ रावण भुजा परत्या करी ॥ तंव त्या जडल्या बळें भारी ॥ सुटका नव्हे कवणे परी ॥ दांत चावी राक्षस ॥ ४८ ॥ भुजा न सुटती तेथ ॥ सर्वशक्ती जाहली व्यर्थ ॥ दशानन अति आक्रंदत ॥ वोरडत अति दुःखें ॥ ४९ ॥ हाक फोडितां लंकापती ॥ त्रैलोक्य भयाभीत चित्तीं ॥ हाक ऐकोनि प्रधान भीती ॥ मांडला ह्मणती प्रळय आजी ॥ ५० ॥ हाक ऐकोनि दुर्धर ॥ आसन सां

१ नाश. २ शंकर. ३ प्राप्त झाले. ४ पृथ्वी. ५ दुःख. ६ भयंकर.

टोनि देवेंद्र ॥ ह्मणे फुगला समुद्र ॥ मर्यादा मांडूं पाहतसे ॥५१॥ पर्वताचें हृदय तडाडिलें ॥ वायुमंडळ स्तब्ध जालें ॥ कलि
काळ कांपे चळचळें ॥ नभीं अभ्र दाटलीं ॥ ५२ ॥ मंगळाची जननी थरारली ॥ नभींचीं नक्षत्रें च्यवलीं ॥ दिग्गजांचीं दोंदें त
डाडिलीं ॥ कांपो लागले शशि सूर्य ॥५३॥ यक्ष आणि विद्याधर ॥ सिद्ध चारण किन्नर ॥ बोलते जाले प्रळय थोर ॥ चंद्रशेख
र निवारिता ॥५४॥ समस्त करितातो स्तवन ॥ गिरिजापति तुज अनन्यशरण ॥ आह्मांसि रक्षिता तूंचि जाण ॥ काया वाचा
मनेसीं ॥५५॥ कृपाळुवा उमाकांता ॥ त्रिपुरांतका विश्वनाथा ॥ तुजवांचोनि आह्मां तारिता ॥ नाहीं दुजा भूमंडळीं ॥ ५६ ॥
प्रधान ह्मणती दशानना ॥ तूं जाय शिवासि शरणा ॥ तो हें निवारील विघ्ना ॥ अनुमाना नको करूं ॥५७॥ येरीकडे दशानन ॥
करिता जाला शिवस्तवन ॥ नाना स्तोत्रें मंत्रें जाण ॥ शिव प्रसन्न तेणें केला ॥५८॥ प्रेम सिंधु गिरिजापती ॥ कैलासीचा भो
ळा चक्रवर्ती ॥ ऐकोनि रावणाची स्तुती ॥ तत्काळ उडी घातली ॥५९॥ मस्तकीं जटाजूट साजिरा ॥ तयातळीं नेत्र तिसरा ॥
जेणें जाळिलें रतिवरा ॥ जो योगीश्वरा निजवंद्य ॥६०॥ मुकुटीं मंदाकिनी पापनाशनी ॥ जे जन्मली विष्णूच्या चरणीं ॥ जि
चें नाम घेतां वदनीं ॥ पापें दिशा लंघिती ॥६१॥ भाळीं विभूती लेपन ॥ तयावरी चंद्र विराजमान ॥ व्याघ्रांबर परिधान ॥
रुंडमाळा कंठीं रुळे ॥६२॥ अंगीं भस्म चर्चिलें ॥ वरी रुद्राक्ष मिरवले ॥ व्याघ्रांबर परिधान केलें ॥ तात्काळ आला समीप ॥
॥६३॥ रावणें देखोनि उमापती ॥ प्रणिपात करी नम्र वृत्ती ॥ ह्मणे स्वामी कृपामूर्ती ॥ त्राहि त्राहि महादेवा ॥६४॥ सहस्र वर्षं
पर्यंत ॥ रडत होता दशानन तेथ ॥ महादेव होवोनि विस्मित ॥ थोर आश्चर्य मानिलें ॥६५॥ महादेव ह्मणे तुझें स्तवन ॥ ऐ
कोनि जालों सुप्रसन्न ॥ या पर्वता पासोनि मुक्त जाण ॥ भुजा तुझ्या होतील ॥६६॥ तुवां केला शैलीं दीर्घ रव दारुण ॥ त्रैलो
क्य जालें कंपायमान ॥ तस्मात् तुझें नांव रावण ॥ देव यक्षगण ह्मणतील ॥६७॥ शीघ्र येवोनि लंकापती ॥ जाईं आपुल्या स्व
स्थळाप्रति ॥ जे वांच्छा असेल चित्तीं ॥ तें पावसी शीघ्रकाळें ॥६८॥ ऐसें महेश बोलिल्यानंतरें ॥ रावण ह्मणे जीदातारें ॥ कृपा

१ [illegible] २ [illegible] ३ [illegible] ४ [illegible] ५ [illegible] ६ [illegible] ७ [illegible]

केली तरी माझीं वचनोत्तरें ॥ सावकाश ऐकावीं ॥६९॥ प्रसन्न झालासि महादेवा ॥ तरी मज वरवा वर द्यावा ॥ पूर्वीं स्या त
पोबळें ब्रह्मदेवा ॥ अवध्यता मागितली ॥७०॥ चतुराननें वरदान ॥ मज दिधलें जें यक्षगण ॥ विद्याधर देव राक्षस दारुण ॥
यांचेनि तुज मृत्यु नाहीं ॥७१॥ दीर्घ आयुष्य मज जालें ॥ तें भोगितां चित्त उबगलें ॥ आतां किंचित् असेल उरलें ॥ तेणें मी
असे न यथासुखें ॥७२॥ ऐसें रावणाचें वचन ॥ ऐकोनियां शैलजारमण ॥ चंद्रहास्य खड्ग दारुण ॥ अतितीक्ष्ण अरिमर्दना ॥
॥७३॥ आयुष्याचें उर्वरित शेष ॥ तें ही तुज दिधलें निःशेष ॥ अंतकाळीं माझ्या समीपतेस ॥ तूं येसील लंकापती ॥७४॥ या
उपरी त्रिपुरांतकें जाण ॥ दशानन नाम रावण ॥ ठेवोनि चंद्रहास्य खड्ग देवोन ॥ आपण कैलासाप्रति गेला ॥७५॥ रावण आ
रुढोनि विमानावरी ॥ चंद्रहास्य खड्ग घेवोनि करीं ॥ विचरता जाला सवें मंत्री ॥ प्रहस्तादिक मारीची ॥ ७६ ॥ अगस्ती
ह्मणे श्रीरामा ॥ मग तो रावण पापकर्मा ॥ प्रवर्तला थोर अधर्मा ॥ क्षत्रियांतें जिंकिता जाहला ॥७७॥ क्षत्रिय राजे थोर थोर ॥
तयां बाधा करी दशशिर ॥ कोणी भयें करोनि देशांतर ॥ ठाकिते जाले रावण धाकें ॥७८॥ कोणी ह्मणती रावण ॥ आह्मी तु
ह्मा सेवका समान ॥ ऐसी सृष्टी जिंकीत रावण ॥ पुढें पुढें चालिला ॥ ७९ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ पुढें वेदवती आख्यान॥
रसाळ आणि रम्य जाण ॥ सावधान अवधारा ॥ ८० ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांरावणशिव
वरदोनामषोडशोऽध्यायः ॥१६॥ ॥ओव्या॥ ॥८०॥ ॥श्लोक॥ ॥ ४ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ ८४ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ अमरत्व. २ हर्षयुक्त झालों. ३ [illegible] ४ कापते.

भा.रा.उ.कां.अ.१७
अ.ऋ.
राम.
रा.
तापसीस्त्री
विमान.

॥ श्रीरामायनमः ॥ अगस्ती जो महामुनी ॥ कथा सांगे श्रीरामा लागुनी ॥ ते कथा सुरस भवनाशिनी ॥ सावधान श्रवणीं ए
कावी ॥१॥ रावण विचरतांमहीतळीं ॥ हिमाद्रि पाठार वनस्थळीं ॥ तेथें येतां प्रधान वळी॥समवेत न्याहळी भुमंडळ ॥२॥प्रधा
नासमवेत दशानन ॥ पुष्पकावरी आरूढोन ॥ उल्लंघितां वनोपवन ॥ हिमवंता समीप ॥ ३ ॥ पुढें देखिलें कन्यारत्न ॥ सुर
स सुकुमार कमलनयन ॥ मस्तकीं जटा कृष्णाजिन ॥ तापस वेषें शोभली ॥४॥विधिपूर्वक अनुष्ठान॥जैसें करिती ऋषि देवगण॥
तैसी ते सुंदरी पूर्ण ॥ तपें दारुण तपतसे ॥५॥ रावणें देखतां कन्यारत्न ॥ सुशील सुव्रत गुणसंपन्न॥काममोहित भ्रांत होऊन॥
हास्यवदनें पुसता झाला ॥६॥ अवो भद्रे अवधारीं ॥ तूं एकली या वनांतरीं ॥ रूप तरी देवांगना तुज सरी॥नपावती पाहतां ॥
॥७॥ कोण कोणाची काय कारण ॥ तुज योग्य तप नव्हे जाण॥तूं कां करिसी अनुष्टान ॥ यांचें कार्य कांहीं नाहीं ॥८॥ कामया का
रणें सुंदरी ॥ तूं एकली या वनांतरीं ॥ तुझा भ्रतार या विजनामाझारीं ॥ आहे कीं नाहीं हें सांगें ॥९॥ तुझें रुप यौवन ॥ जो भो
गी तो भाग्याचा गहन ॥ त्याच्या पुण्या मर्यादा जाण ॥ केली नवचे राजबाळे ॥१०॥ ऐकोनि रावणाचें वचन ॥ मग ते वेदवती
आदरें करून ॥ रावणाचें आतिथ्य जाण ॥ करोनि कथन सांगतसे ॥११॥ देवगुरू जयातें ह्मणती ॥ तयाचा सुत कुशध्वज नृ
पती ॥ बुद्धिवंत दुसरा बृहस्पती ॥ तपें तेजें आगळा ॥ १२ ॥ वेदाभ्यास शास्त्रव्याख्यान ॥ आणि अग्निहोत्र पंच महायज्ञ ॥
देवतार्चन पितृतर्पण ॥ भगवद्भजन सर्वभूतीं ॥ १३ ॥ कुशध्वज वेदाभ्यास करी ॥ तो माझा पिता निर्धारी ॥ मी वाढलें तयाचे
घरीं ॥ नाम वेदवती प्रसिद्ध ॥ १४ ॥ माझा देखोनि यौवनभर॥ पिता वर विचारणीं तत्पर ॥ तें आले यक्षविद्याधर ॥ आणि
दैत्य राक्षस ॥१५॥ आले सिद्ध ऋषीश्वर ॥ आले पृथ्वीचे नृपवर ॥ आले पाताळींचे विखारें ॥ गंधर्व किन्नर येते जाले ॥१६॥
सभा दाटली राजभवनीं ॥ माझा पिता पाहे न्याहाळुनी ॥ कोणी वर नेवेसे मनीं ॥ विष्णु वांचोनि तयातें ॥१७॥ समस्तां अ
भिप्राय कळला ॥ ह्मणती कोणा नेदी हे बाळा ॥ आतां वधूं या भूपाळा॥कन्या तत्काळा घेवोनि जावूं ॥१८॥ ऐसें एकमेक संवा

१ पर्वताचें शिखर. २ ओलांडितां. ३ तप करीतस. ४ अरण्यांत. ५ तारुण्य. ६ सिरळा. ७ सर्प.

दळे ॥ संग्रामातें प्रवर्तले ॥ युद्ध करितां परस्पर मेले ॥ सांगों काय राजेंद्रा ॥१९॥ शुंभ नामें दैत्यें काय केलें॥ माझिया पित्या
निद्रित देखिलें ॥ रात्रीं येवोनि चांडाळें ॥ रायातें भक्षिलें तेकाळीं ॥२०॥ पिता निमाला ऐकोन ॥ माझे मातेनें केलें शय्यागम
न ॥ मी उत्कंठा पित्याची जाणन॥ विष्णु चिंतन करीतसें ॥२१॥ पितियाच्या मनीं होतें ॥ जे कन्या द्यावी विष्णूतें ॥ हें जाणो
नि मी येथें ॥ अनुष्ठान करीतसें ॥२२॥ इतुकें सायास विष्णु प्रीत्यर्थी ॥ मी करीतसें अतिथीं ॥ हा देह विष्णुभाग निश्चिती ॥
त्याचें त्याम समर्पण ॥२३॥ जनक प्रतिज्ञा जाणोन ॥ मी करितें अनुष्ठान ॥ कायावाचा मनें करून ॥ श्रीरमारमण पावावया
॥२४॥ व्रत नेम उपवासी ॥ वनीं विचरतें मी ऐसी ॥ पितियाची उत्कंठा पावावयासी ॥ ये पर्णकुटीसी राहिलें ॥२५॥ हें माझें
सर्वही कथन ॥ तुजप्रति केलें निवेदन ॥ अगा पौलस्ती आत्मजा शीघ्रें गमन॥ येवोनियां तूं करीं ॥२६॥ रावण ह्मणे कन्येसी॥
स्यां जाणितलें तुझिया स्वधर्मासीं ॥ एकली तूं वनवासी ॥ रहावयासी योग्य नव्हे ॥२७॥ जयाकारणें करिसी तप ॥ तो वि
ष्णु अतिअल्प ॥ तया नाहीं नांवरूप ॥ सत्य संकल्प हा माझा ॥२८॥ विष्णु काय बापुडें दीन ॥ तयापाठीं नाहीं धन॥आणि
असे पराधीन ॥ सत्य जाण सुंदरी ॥२९॥ अवो भद्रे अवधारीं ॥ मी जाणतों तुझ्या तपाची थोरी ॥ तुजसारिखी आणिक
नारी ॥ नाहीं दुसरी कनकप्रभे ॥ ३० ॥ आतां तूं वो झडकरीं ॥ वेगीं आरूढें विमानावरी ॥ कंदर्प मज पीडितो भारी ॥ तुझें
रूप देखोनी ॥ ३१ ॥ तुझिया रूपाची पदवी ॥ तेजें लोपला चंद्र माधवी ॥ आणिक उपमा तुज द्यावी ॥ वृथा वाणी श्रम होय
॥३२॥ तुझें अंगीं तारुण्यपण ॥ तुज तप अयोग्य जाण ॥ जयांचीं इंद्रियें विकळ वार्द्धक्यपणें ॥ तिहीं अनुष्ठान करावें ॥ ३३ ॥
मी लंकेचा आहे राजा ॥ तूं माझी होय भाजा ॥ विविध भोग भोगीं माझा ॥ सुख संतोष पावूं दोघे ॥३४॥ तूं अत्यंत सुकुमार॥
अंगीं खुपती चंद्रकर ॥ तूं मृगनयना सत्वर ॥ विमानावरी आरूढें ॥ ३५ ॥ आधींच तूं राजबाळा ॥ त्याहीवरी सुकुमार वेल्हा
ळा ॥ तुझिया तपाचा हा काळ ॥ नव्हे प्रळय यौवन तुझें ॥३६॥ या त्रैलोक्या माझारीं ॥ रूप यौवन कटाक्ष करी ॥ पाहतां ना

१ सौगिरी. २ इच्छा. ३ पानांची झोपडी. ४ लौकर. ५ जाणे. ६ वेत. ७ मदन ८ गळीत. ९ ज्ञानारपण.

हीं दुसरी ॥ स्यां आपुले नयनीं देखिलीसे ॥३७॥ तुझिया रूपाचें लावण्य ॥ त्या पुढें विष्णु बापुडें दीन॥तूं करीं वो माझें वरण ॥
समपाड जाण तुज मज असे ॥ ३८ ॥ मी तंव ब्रह्मयाचा नातु ॥ पौलस्ती मुनीचा सुतु ॥ आणि लंकेचा नाथु ॥ सेवेसी रतु शि
वाचे ॥३९॥ ऐकोनि रावणाचें वचना ॥ वेदवती बोले ह्मणे या वचना ॥ बोलतां तुज उरी दशानना॥नुरे जाण शीघ्रकाळें॥४०॥
ऐसें वदोनि वेदवती ॥ ऐकोनि रावण क्रोधचित्तीं ॥ वेणी धरोनि ते सती ॥ बळें आसुडिता जाला ॥४१॥ ऐसें बोलोनि लंकाप
ती ॥ करीं धरिली वेदवती ॥ बलात्कारें पुष्पकाप्रति ॥ वाहता जाला तेसमयीं ॥४२॥ रावणें हातीं धरितां जाण ॥ वेदवती क्रो
धायमान ॥ नेत्रींहूनि निघतां हुताशन ॥ काय वचन बोलली ॥४३॥ शब्दें करूं पाहे दहन ॥ रागें रावणाकडे पाहोन ॥ बोल
ती जाली कोपायमान ॥ सावधान अवधारा ॥४४॥ अरे नष्टा चांडाळा ॥ त्वां बोल लाविला ब्रह्मकुळा॥मज धरिलें त्वां बळा ॥
मरण कुळा आणिलें ॥४५॥ मी तप करित होतें ॥ तुवां पापदृष्टी पाहिलें मातें॥ माझेनि शापें वंशातें॥नाश होईल रावणा॥४६॥
ये वनां मी तप करीत होतें ॥ तुवां विघ्न केलें मातें ॥ तरी मी भस्म करितें तपःसामर्थ्यें ॥ परी पुढें जन्म घेईन मी ॥ ४७ ॥ आ
तां मी अग्नी भीतरीं ॥ उडी घालितें निर्धारीं ॥ आपुलेनि सामर्थ्यें करीं ॥ राक्षस बोहरी करीनसी ॥४८॥ यालागीं रे रावणा ॥
तुझिया वधालागीं जाणा ॥ अवतरेन मी पुन्हा ॥ राक्षस गणा वधावया ॥४९॥ तुज वधावया झडकरी ॥ मी कां वेचूं तपाची थो
री ॥ पुढें जन्मोनि तुझी बोहरी ॥ जाण निर्धारीं करीन ॥५०॥ मी अयोनिजा कुमारी ॥ स्यां मज पापदृष्टी करीं॥धरिलें त्याचें फ
ळ पुढारीं ॥ जाणवेल लंकेशा ॥५१॥ पुढें धार्मिकाचे घरीं॥ अवतरेन जाण निर्धारीं॥तो कोण ह्मणसी जाण तरी॥मिथिलापुरीचा
नृपवर ॥५२॥ जो राज्य करोनि विदेही ॥ जो ज्ञानाचा सागर पाही॥जो प्रतिपाळी ब्राह्मण गाई॥तयाच्या गृहीं अवतरेन॥५३॥
ऐसें बोलोनि वेदवती ॥ प्रवेशली जातवेदाप्रती ॥ स्वर्गीं देवविमान पंक्ती ॥ पुष्पवर्षाव तिहीं केला ॥५४॥ ते वेदवती कुमारी॥
विदेही जनकाचे घरीं ॥ पुढती जन्मली सुंदरी ॥ जानकी नाम जियेचें ॥५५॥.ते तुझी भार्या श्रीरघुपती ॥ श्रीरामा तूं जाण

१ गरीब. २ पाणिग्रहण. ३ सारखेपणा. ४ हितकारिता. ५ अग्नी. ६ नाश. ७ योनीविरहीत.

निश्चिती ॥ ते जनकाघरीं वाढली सती ॥ जानकी ऐसें नाम जिचें ॥५६॥ ऐकोनि जानकीचें कथन ॥ श्रीरामें आश्चर्य पावोन॥ ह्मणे आपली प्रिया धन्य धन्य ॥ कष्ट दारुण देखिले॥५७॥ अगस्ती ह्मणे श्रीरामा ॥ तंचि केवळ विष्णु सर्वोत्तमा ॥ पूर्वक्रोधें राक्षसाधमा ॥ वैर भावें मारिलें ॥५८॥ पुढें ते वेदवती कुमारी ॥ दुसरा जन्म धरिला निर्धारीं ॥ सांपडेल सेताभीतरीं ॥ सीता नाम ह्मणतील ॥५९॥ कृतायुगीचें कुशध्वजावरी ॥ ते वेदवती प्रसिद्ध थोरी ॥ पुढें तेचि त्रेतायुगाभीतरीं॥ सेतामाजि सांपडेल ॥६०॥ इतुकें जालें जनकपुरीं ॥ विदेही जनकाचिये घरीं ॥ नाम पावली जानकी सुंदरी ॥ ते तुझी नारी श्रीरामा॥६१॥त्रेतायुगीं विदेहाघरीं ॥ अजन्में जन्मोनि सुंदरी ॥राक्षसा मारील पूर्व वैरकरी ॥ जाण निर्धारीं श्रीरामा ॥६२॥ हे जानकीची उत्पत्ती ॥ बोलिला वाल्मीक महामती ॥ हेचि कथा आणिके ग्रंथीं ॥ विपरीतार्थें पैं असे ॥ ६३ ॥ जयानें जैसें देखिलें ॥ तयानें तेंचि निरोपिलें ॥ आपण अवधारिजे भावबळें ॥ कल्मषां वेगळें व्हावया ॥६४॥ एका जनार्दना शरण ॥ ह्मणतां गेलें एकपण॥ एका आणि जनार्दन ॥ नामभिन्न स्वरूप एक ॥ ६५ ॥ जनार्दन तोचि एक ॥ एक तोचि होय व्यापक ॥ व्यापकत्वें पाहतां एक ॥ एकाहूनि देख दुसरें नाहीं ॥६६॥ यालागीं एका आणि जनार्दन ॥ मुळींच पाहतां अभिन्न जाण ॥ ह्मणोनियां नांवें अनन्य शरण ॥ संतसज्ञान पैं होती ॥ ६७ ॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांवेदवतीआख्यानोनामसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ ६७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥छ॥

१ जनकनगरींत. २ जनक राजाचे घरीं. ३ उलटअर्थांनें. ४ पाप.

॥श्रीजगद्गुरवेनमः ॥ वेदवती अग्नि प्रवेशोन ॥ तें देखोनि दशानन ॥ पुष्पकीं आरूढोनि पर्यटनें ॥ करिता जाला मेदिनीतें॥१॥ तदनंतरें मरुत्त भूपती ॥ यज्ञ करीत होता उसीर पर्वतीं ॥ मिळाले ऋषी देव पंक्ती ॥ मंत्राहुती घालीत होते ॥ २ ॥ देव गुरूचा बंधु जाण ॥ संवर्त नामें तो ब्राह्मण ॥ जयाचें ज्ञान बृहस्पति समान ॥ आचार्य पूर्ण यज्ञांचा ॥३॥ समस्त द्विजांसहित ॥ होम करी राजा मरुत्त ॥ तंव रावण देखिला येत ॥ वरदोन्मत्त होवोनि ॥४॥ वरदानाचेनि बळें ॥ त्रैलोक्य जिंतीत चालिला सकळें ॥ तें देखोनि द्विज देव कुळें ॥ अत्यंत भय पावलीं ॥५॥ तदनंतरें श्रीरघुपती ॥ देव आणिक योनी प्रवेशती॥तें कोण कोण जन्म धरिती ॥ ते श्लोकार्थी सांगेन ॥ ६ ॥ ॥ श्लोक ॥ इंद्रोमयूरःसंवृत्तोधर्मराजस्तुवायसः ॥ कृकलासोधनाध्यक्षोहंसोवैवरुणोभवत् ॥१॥ ॥ टीका ॥ शचीपति जाला मयूर ॥ धर्मराज वायसें शरीर ॥ कृकलास होवोनि कुबेर ॥ हंसरूप वरुण जाला ॥७॥ राक्षस भयें करून ॥ देवीं वेष पालटोन ॥ भयें करी लपोन ॥ तंव रावण काय करी ॥८॥ रावण ह्मणे रायासी ॥ तूं युद्ध करीं आह्मांसी ॥ नाहीं तरी हारविलें असें वचनासी ॥ उच्चारोनि बोलिजे ॥९॥ देखोनि रावणाची स्थिती ॥ मग तो मरुत्त भूपती ॥ तूं कोण ह्मणोनि रावणाप्रति ॥ अट्टहासें पुसता जाला ॥१०॥ तूं कोणाचा कोठील कोण ॥ येथें यावया काय कारण ॥ आह्मासीं वांच्छितोसी रण ॥ तेणें संतुष्ट मन जालें ॥११॥ अट्टहासें गंभीर वचन ॥ ऐकोनि संतोपला रावण॥ ह्मणे तुवां केलें गिरा गर्जन ॥ तेणें संतुष्ट मन जालें ॥१२॥ राया मी जालों सुप्रसन्न॥ मज कोण ह्मणसी तरी सावधान॥माझा ज्येष्ठ बंधु वैश्रवण॥ नाम रावण प्रसिद्ध माझें ॥ १३ ॥ माझेनि धाकें जाण ॥ सुरासुर कंपायमान ॥ देव दांतीं धरिती तृण ॥ मानी कोण मज पुढें ॥१४॥ आपुलेंनि सामर्थ्यें करून ॥ म्यां रणीं जिंतिला वैश्रवण ॥ घेवोनि पुष्पक हिरोन॥विराजमान विचरतसें ॥१५॥ ऐकोनि रावणाचें वचन ॥ मग तो मरुत्त इक्ष्वाकुनंदन ॥ रावणाप्रति काय वचन ॥ निर्भर्त्सून बोलतसे ॥१६॥ धन्य धन्य तूं दशानना॥ तुज सारिखा योद्धा या त्रिभुवना ॥ माजि पाहतां बंधुतें रणा ॥ आणिला ऐसा न देखिला ॥ १७ ॥ या त्रिभुवना माझारीं ॥ ज्ये

१ किरणें. २ पृथ्वी. ३ इंद्र. ४ कावळा. ५ कुबेर.

ट बंधु पितियासेरी ॥ त्यात जिंतोनि संपत्ती हरी ॥ ऐसा नाहीं देखिला ॥१८॥ बंधु बंधूनें जिंतिले ॥ ऐसें नाहीं पुराणीं ऐकिलें॥
तें तुवां साच केलें ॥ रणीं पाडिलें अग्रजातें ॥ १९ ॥ इतुका करोनि अधर्मा ॥ पुढती श्लाघ्यतोसि अधमा ॥ तुज परता पापा
त्मा ॥ आणिक आह्मां न दिसे ॥ २० ॥ पूर्वी योद्धे अनेक ॥ जाले ते ऐकिले सकळिक ॥ बंधूस जिंतिलें हें तुझेनि मुखें ॥ आ
जि आपण ऐकिलें ॥ २१ ॥ इतुकें वदोनि भूपती ॥ चाप घेतलें अतिनिगुतीं ॥ बाण लाविलासे सीतां ॥ संग्रामाप्रति निघा
ला ॥ २२ ॥ मरुत्त जातां संग्रामासी ॥ संवर्त बोले मरुत्तासी ॥ ह्मणे राया रणभूमीसी ॥ अधिकार नाहीं जावया ॥
॥ २३ ॥ धर्म कार्य अवलंबून ॥ त्यासि सांडोनि करिसी रण ॥ तरी सर्वथा नसे जयो जाण ॥ सत्य वचन हें माझें ॥ २४ ॥
घरीं माहेश्वरयज्ञ ॥ अवलंबिल्या करावा पूर्ण ॥ पूर्णाहुति न होतां निंद्य रण ॥ असें जाणोन नवजावें ॥ २५ ॥ यज्ञीं न
होतां पूर्णाहूती ॥ सांडोनि गृहस्थ विमुख होती ॥ तयांच्या वंशा होय शांती ॥ जाण नृपती मरुत्ता ॥ २६ ॥ ॥ श्लोक ॥
दीक्षितस्यकृतोयुद्धंक्रूरत्वंदीक्षितेकुतः ॥ संशयश्चरणेनित्यंराक्षसश्चैवदुर्जयः ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ दीक्षितासी युद्ध कोणीकडे ॥
दीक्षितासी क्रूरत्व कोठें घडे ॥ दीक्षितें मन होमाकडे ॥ निजनिवाडें लावावें ॥ २७ ॥ दीक्षितें उठोनि प्रातःकाळीं ॥ स्नान सं
ध्या सारोनि कुंडा जवळी ॥ बैसावें मग मंत्र मेळीं ॥ अग्नि तृप्त करावा ॥२८॥ ऐकोनि गुरूचें वचन॥ राजा सांडी धनुष्य बाण॥
अग्निपासीं येवोनि आपण ॥ सावधान बैसला ॥२९॥ तें देखोनि लंकानाथ ॥ जिंतिलें ह्मणोनि आनंदत ॥ शुक सारणादि प्र
धान समस्त ॥ अवघे ह्मणत जयो स्वामी ॥३०॥ जिंतिलें ह्मणोनि गर्जन ॥ करिते जाले राक्षस गण ॥ आपुले ठायीं श्लाघोनें ॥
उल्हास जाग पावले ॥३१॥ यज्ञीं होते ब्रह्मर्षि ब्राह्मण ॥तयांतें राक्षसीं भक्षून॥तेथें अन्योन्य करून॥तृप्त होवोन चालिले ॥३२॥
होते पोते उद्गाते ॥ आचार्य ब्रह्मा भाक्षिलें त्यांतें ॥ रक्त पित्रोन खाती मांसातें॥निशाचरें तृप्ति पावले ॥३३॥ राजियातें जिंतोन॥ ॥ १ ॥
जयो पावला दशानन ॥ मग पुष्पकीं आरूढोन ॥ अवनी पर्यटन करिता जाला ॥३४॥ रावण गेला देखोन॥इंद्रादिक देवगण ॥

१ बा. रा. २ खरें. ३ वडील [illegible] ५ स्तुती करोन. ६ राक्षस. ७ इभ्मी.

निज रूप धरिते जाले जाण ॥ सावधान अवधारा ॥३५॥ [illegible] निजरूप धरोनि॥मयूराप्रति [illegible]
सन्न॥वरदान तुज देतों॥३६॥हे माझे सहस्र नेत्र ॥ ते तुज दिधले स्वतंत्र॥तुझे पांखीं भासती निश्चित॥अगा भुजगारी विहंगमा
॥३७॥ माझे नेत्र सहस्र वरी ॥ तुझें बर्ह होती निर्धारीं ॥आणि मी वर्षेन जळधारी ॥तुज आनंद भारी होईल॥३८॥पूर्वी मयूराचे
पांख नीळ वर्ण ॥ त्यावरी इंद्राचें वरदान ॥ नीळ वर्णी विचित्र पूर्ण ॥ रंग जाण भासला ॥३९॥ तदनंतरें श्रीरघुपति ॥ वरुण व
दे हंसाप्रति॥अगा ये पक्षिराजा धर्म मूर्ति ॥ प्रसन्न जालों मी तुज येथें ॥४०॥ वरुण ह्मणे हंसासे जाण॥तुझें गंगातीरीं क्रीडण ॥
तुझें शरीर तोयासमान॥ अंगीं प्रभा पूर्ण भासेल॥ ४१ ॥ ऐकमाझे प्रसंगता॥ पत्ररथ हंस नाथा॥ तुझा वर्ण मनोहर सौम्यता ॥
शशीसारिखा निर्मळ ॥४२॥ जैसा व्योमीं समीरणें ॥ विचरतसे स्वेच्छेकरून ॥ तैसें तुझें उड्डाण गगन ॥ शोभायमान पावेल
॥४३॥ माझिया देहासमान ॥ प्रभा होईल तोयचरा पूर्ण ॥ जेजेईप्सितें तुझेंमन ॥ ते मनोरथ जाण पावसी ॥४४॥ उदका तुज
अतिप्रीती ॥ होईल विहंगमा निश्चिती ॥ प्रीतीचें लक्षण ज्ञाते जाणती ॥ प्रीतीनें प्रीती वाढतसे ॥४५॥हंसा पूर्वी श्रीरघुनाथा॥
पांढरा वर्ण सर्व नव्हता ॥ पक्षीं नीळा अग्रीं श्वेतता ॥ कटि बंध अग्र पांढरें ॥४६॥ मुनि ह्मणे घटश्रवणारी ॥ कथा ऐकाजी पु
ढारीं ॥ वैश्रवण कृकलास सरडावरी ॥ प्रत्युत्तरीं पैं वदला ॥ ४७ ॥ कुबेर ह्मणे कृकलासाप्रति ॥ मी प्रसन्न जालों जाण निश्चि
तीं ॥ तुझें शरीर सुवर्णकांती ॥ मी संतोषोन तुज देतों ॥४८॥ आणिक कृकलास ऐसें ॥ तुझे मस्तकीं शिखा देख ॥ होईल जा
ण निःशेष ॥ किंचित श्यामता शरीरीं ॥४९॥ तदनंतरें धरणिजापती ॥ यमराजहर्षानंद चित्तीं ॥ कागां प्रति वदे वरदोक्ती ॥ सु
निश्चितीं अवधारा ॥५०॥ यम ह्मणे कागासी॥तुजमी प्रसन्न निश्चयेसीं॥ प्रीतीनें ऐकमाझिया वचनासी॥सावधान होऊनि॥५१॥
दशाहाचा पिंड जाण ॥ जे नर देती तुज लागोन ॥ तयांसि होय स्वर्गगमन ॥ अन्यथा जाण पैं नव्हे ॥५२॥जे नर मरण पावती॥
त्यांचे दहा दिसांचे अंतीं ॥ बळिप्रदान तुज देती ॥ ते पावती स्वर्गासी ॥५३॥ आणिक तुज वरदान ॥ देतों मी धर्मराज आप

१ पाणी. २ कांती. ३ वारा. ४ इच्छित. ५ पांढरेपणा. ६ कावळा. ७ दहा दिवसांचा.

ण ॥ तुज होईल अमरपण ॥ अमरत्वाचें लक्षण अवधारीं ॥ ५४ ॥ शरीरीं पीडा उपजोन ॥ अनेकमरती प्राणिजन ॥ तैसें तु
ज नाहीं जाण ॥ देह आरोग्य सदा तुझें ॥५५॥ परहस्तें तुज मरण ॥ होईल हें सत्य जाण॥स्वइच्छेनें तुज मरण॥ नाहींजाण
पक्षिराजा ॥ ५६ ॥ ॥ श्लोक ॥ एवंदत्वावरांस्तेभ्यस्तस्मिन्यज्ञाश्रमेसुराः ॥ निवृत्तेयज्ञसमयेपुनःस्वविपयंगताः ॥ ३ ॥
॥ टीका ॥ ऐसा वर देवोनि तयांतें ॥ यज्ञाश्रमीं सुर जे होते ॥ यज्ञसमाप्ति करोनि स्वकार्यातें ॥ जाते जाले देवगण ॥५७॥ ते ह्म
णाल कोण कोण ॥ तयांचीं नांवें मी सांगेन ॥ इंद्र यम कुबेर वरुण ॥ हे मुख्य जाण चवघेही ॥ ५८ ॥ रावणाच्या भयें करीं ॥ रू
पें पालटलीं होतीं सुरीं ॥ ते निजरूप धरोनि निर्धारीं ॥ आपुलालिया लोका पैं गेले ॥ ५९ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ मी नेणें मु
ळींचें निरूपण ॥ नेणें श्लोक पद अन्वय जाण ॥ शास्त्र व्याख्यान मी नेणें ॥६०॥ मी नेणें कळाकुसरी ॥ नेणें साहित्याची भरोभ
री ॥ नेणें सुगंध चातुरी ॥ एका जनार्दना वांचूनि ॥६१॥ नेणें श्लोकींचा श्लोकार्थ ॥ नेणें नवरस कामिया ह्मणत ॥ नेणें प्रबंध
रचना येथ ॥ एका जनार्दना वांचूनि ॥ ६२॥ मी संताचें लळिवाडें ॥ संत माझे पुरविती कोडें ॥ संतावांचूनि भवें अवघड ॥ फो
णाचेनि न निवारे ॥ ६३॥ एका जनार्दना शरण ॥ पुढें गोड निरूपण ॥ पृथ्वीजयो पावेल दशानन ॥ श्रोतीं सावधान ऐकिजे
॥ ६४ ॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांमरुत्तयज्ञगमननामअष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ ओव्या ॥
॥ ६४ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ ३ ॥ ॥ एवं ॥ ॥ ६७ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ देवीं. २ लाडकें. ३ मनोरथ. ४ संसार

॥ श्रीआत्मारामायनमः ॥ मागील प्रसंग संपते अंतीं ॥ मरुत्तातें जिंकोन लंकापती ॥ पुढें येतां अनेक भूपती ॥ पृथ्वीचे जिंतित ॥१॥ दुष्टात्मा तो रावण ॥ जिंतित निघाला आपण ॥ इंद्रासारिखी जयाची आंगवण ॥ तया रायाप्रति येता जाला ॥ २॥ रावण क्रोधें ह्मणे तयासी ॥ मी मागतों संग्रामासी ॥ जरी बळ दळ असेल तुह्मांसी ॥ तरी युद्धासी पैं यावें ॥३॥ नाहीं तरी पराभविलें ह्मणोन ॥ ऐसें वदावें मज प्रतिवचन ॥ वृथा बोलोन वळंघोन ॥ सुटका नाहीं तुह्मांसी ॥ ४ ॥ लंकेश्वराचें ऐकोनि वचन ॥ राजीं मनांत जाणोन ॥ ह्मणती यासी सदाशिव प्रसन्न ॥ दिधलें वरदान जिंतवेना ॥५॥ ऐसा करोनि विचार ॥ मग बोलते जाले नृपवर ॥ ते कोण कोण तरी साचार ॥ श्रोतीं सादर परिसावें ॥६॥ नामें सांगतां अपार ॥ कथा वाढेल विस्तार ॥ ह्मणोनि संकळित नृपवर ॥ ऐका सादरें सांगेन ॥७॥ दुष्कृत आणि सुरथ ॥ तिसरा गांधी चवथा जय तेथ ॥ पांचवा पुरूरवा निश्चित ॥ इतुके रघुनाथा बोलते जाले ॥८॥ हे सर्वही मिळोन ॥ रावणाप्रती मधुर वचनें ॥ ह्मणती राया अशक्त दीन ॥ तुज समान नाहीं योद्धा ॥९॥ ऐकोनि तयांच्या वचनासीं ॥ रावण संतोषोनि मानसीं ॥ ह्मणे आपणा समान पृथ्वीसी ॥ योद्धा नाहीं निश्चित ॥१०॥ ऐसें जाणोनि दशानन ॥ पुष्पकीं आरूढोनि पर्यटन ॥ करिता जाला तंव अयोध्या भवन ॥ दुरोनियां देखिलें ॥११॥ सुवर्णकळसांचिया हारी ॥ तेणें शोभली अयोध्या नगरी ॥ रत्नदीप घरोघरीं ॥ उत्तम मध्यम पुरुपाचे ॥ १२ ॥ अयोध्येमाजी घरें ॥ तिखणीं पांचखणीं सप्तखणी निर्धारें ॥ दुखणें पाहतां सहस्त्रप्रकारें ॥ कोणासि रामा पैं नाहीं ॥१३॥ हाटवटिया चौवारें ॥ तोरणें नवरत्नाचीं मंदिरें ॥ दोहीं भागीं चांदवे विचित्राकारें ॥ नाना चित्रें त्यांमाजी ॥१४॥ घरोघरीं वेदपठण ॥ ब्राह्मण करिती अग्निहोत्र यज्ञ ॥ कोणासि नाहीं दुःख दैन्य ॥ स्वानंदें पूर्ण विचरती ॥१५॥ ऐसिये अयोध्येप्रति ॥ देखोनियां लंकापती ॥ वनश्री जैसी इंद्राची अमरावती ॥ त्याहूनि अधिक गती इयेची ॥१६॥ ऐसिये अयोध्ये प्रति जाण ॥ राज्यकरी पुरुषपंचानन ॥ वळें शक्र किंचित न्यून ॥ त्याहूनियां अधिक ॥१७॥ याचें नाम अवधारिजे ॥ यासि अनरण्य बोलिजे ॥ तया प्रति येवोनि विंश

१ पराक्रम. २ सैन्य. ३ अगाणित. ४ मारीरो. ५ रहाणार. ६ नभी

तिभुजें ॥ संग्रामातें मागितलें ॥१८॥ तो सूर्यवंशीं भूपती ॥ अतिउदार अगाधकीर्ती ॥ तयातें ह्मणे लंकापती ॥ संग्रामातें
मज दीजे ॥१९॥ ऐकोनि रावणाचें वचन ॥ राजा जाला क्रोधायमान ॥ ह्मणे रावणा स्थिर मजसीं रण ॥ करावया तूं अशक्य
॥२०॥ तथापि संग्रामाच्या ठाईं ॥ आह्मीं तुह्मीं भिडूं उसण्या घाईं ॥ ह्मणोनि राजा सैनिकां पाहीं ॥ आज्ञापिता पैं जाला॥२१॥
सैन्य पालाणा रे पालाणा ॥ करा वेगीं सिद्ध सेना ॥ रथ कुंजर अश्व जाणा॥क्षणा माजि साजिले॥२२॥गज दळानें नाहीं मिती ॥
घोडे कोण जाणे किती ॥ रथांची संख्या अयुतायुती ॥ केली निगुती नवजाय ॥ २३ ॥ सैन्य न माय भूमंडळीं ॥ वीर सिंहना
द करिती आरोळी ॥ ऐसे येवोनि रण भूतळीं ॥ तें रावणें देखिलें॥२४॥सैन्यातें देखिलें ॥ रावणें बाण सोडिले ॥ एक एक मारि
ले ॥ कोणी उरलें पैं नाहीं ॥२५॥ जैसे वैश्वानरमुखीं ॥ पाडिलें तें सर्वहि भक्षी ॥ तैसें अनरण्यसैन्य रावण मुखीं ॥ पडिलें तें न
निवडे ॥२६॥ जैशा नद्या समुद्रा प्रति ॥ मिळालीया समुद्र होती ॥ सैन्यें सैन्य रावणाचे हातीं ॥ सांपडलें तें भंगलें ॥२७॥ से
न्य भंगलें देखोन ॥ अनरण्य कोपायमान ॥ रागें धनुष्या वाहिला गुण ॥ शरसंधान तेणें केलें ॥ २८ ॥ रावण मस्तकावरी बा
ण ॥ पडतां नव्हेचि पैं भग्न ॥ जैसा पर्वतीं वर्षे पर्जन्य ॥ तैसें संधान पैं जालें ॥२९॥ रावणातें न रुपती शर ॥ छिन्न भिन्न नव्हे
शरीर॥देखोनि अनरण्य चिंतातूर ॥ ह्मणे वरदबळ यासी भय नाहीं ॥३०॥ तदनंतरें श्रीरघुपती ॥ सावधान करोनि वृत्ती ॥ पु
ढें काय वर्तलें तुजप्रति ॥ यथानिगुती सांगतसें ॥ ३१ ॥ मग तो राक्षस लंकापती ॥ अनरण्यातें लक्षोनि निगुती ॥ चडकणा
हाणोनियां क्षितीं ॥ वरी पाडिला लोळत ॥३२॥ अनरण्य राजा पडिला मेदिनीं ॥ विकळ अंग कंपायमान होऊनी ॥ जैसा अ
ग्नि दग्ध साळ वनीं ॥ उन्मळोनि पडे जैसा ॥३३॥ पडिला ऐकोनि अनरण्य भूपती ॥ हांसोनि लंकेश तया प्रती ॥ तापे तुज का
य जाली प्राप्ती ॥ मजसीं युद्ध करितां राया ॥३४॥ स्वर्ग मृत्यु पाताळीं ॥ युद्ध करी मजसीं बळी॥गर्वा विषयभोगें जो लुब्धली॥ ॥ १ ॥
नेणती माझा पराक्रम ॥३५॥ रावणाचें ऐकोनि वचन ॥ बोलता जाला ज्याचा निर्जिवतप्राण ॥ह्मणे राक्षसा मज कोण अशक्य

१ रावणें. २ हकुमकरिता. ३ नसार केला. ४ दुष्टी. ५ ... ६ अधीन. ७ टोणी. ८ मूळसह ९ मुळ.

पण ॥ तुजसीं संग्राम करितां ॥३६॥ परी हा काल विपरीत ॥ तुज यश मज अपेश प्राप्त ॥ मज काळें जिंतिलें येथ ॥ तूं नि
मित्त मात्र जालासी ॥३७॥ मज सारिखे राजे रणीं ॥ तुवां जिंतिले रणमेदिनी॥काळ साह्याची ऐसी करणी ॥ काळाधीन प्राणी
पैं असे ॥३८॥ काळें पाशें त्रिजगती॥बांधिली लंकेशा निश्चिती ॥हरि हर ब्रह्मा आणि सुरपती॥ते प्रारब्धें वर्तती राक्षसा ॥३९॥
हरि वृंदेच्या स्मशानीं ॥ बैसता जाला तीलागूनी ॥ सदाशिव जो शूळपाणी ॥ त्याची करणी अवधारीं ॥ ४० ॥ मो
हिनीनें मोहिला ॥ लाज सांडोनि पाठी लागला ॥ सर्वेचि वीर्यातें द्रवला ॥ निजरूप देखोनि ॥४१॥ महेशासि लिंग पतन ॥
इंद्र भगांकित होऊन ॥ चंद्रातें लांच्छन जालें जाण ॥ गुरुतल्पकाचें ॥४२॥ प्रारब्ध विधात्याचें गाढें ॥ पडिलासे तो घडमोडे॥
जन स्वजनाचे चाडे ॥ थोर कष्ट पावती ॥ ४३ ॥ जैसें कुल्लाळचक्रापरी ॥ एक मोडी एक नवें करी ॥ थापटोनि आकारीं ॥ वर
व्यापरी आणितसे ॥४४॥ यालागीं जन प्रारब्धाधीन ॥ तें प्रारब्ध बळिवंत पूर्ण ॥ तयातें घालितों लोटांगण ॥ जेणें व्यस
न पावलों ॥४५॥ आतां रावणा अवधारीं ॥ जरी म्यां आराधिला असेल हरी ॥ भगवद्भाव द्विजघरीं॥पूजोनि भोजन दिध
लें असेल ॥ ४६ ॥ वापी कूप आराम ॥ श्रीहरिप्रीत्यर्थ दान होम ॥ जरी केला असेल तरी पुरुषोत्तम ॥ माझें वाक्य सत्य करो
॥४७॥ प्रजापाळण बरव्यापरी ॥ गाई ब्राह्मणां दया भारी॥केली असेल तरी श्रीहरी ॥ माझिये वंशीं जन्मेल ॥४८॥ श्रीगुरु जो
परब्रह्म ॥ ऐसा म्यां केला असेल नेम॥ तरी माझे वंशीं पुरुषोत्तम ॥ आत्माराम अवतरेल॥४९॥ह्मणवील इक्ष्वाकुनंदन॥तो लंके
शा तुझ्या वधार्थ जाण ॥ अवतरेल श्रीजनार्दन ॥ अयोनिज पूर्ण राघव ॥५०॥ चरणीं उद्धरील शिळा॥पर्णील जनकाची बाळा॥
सोडवील देवां सकळां॥तुज वधोनि रावणा ॥५१॥ ऐसें रावणा शापिलें ॥ ऐकोनि स्वर्गीं देव आनंदले॥दुंदुभि वाद्य वाजविते जा
ले॥देव पुष्पें वर्षती ॥५२॥ तदनंतरें तो नृपती॥देह त्यागोनि स्वर्गा प्रती ॥ जाता जाला मग लंकापती ॥ तेथोनि पुढारां निघाला
॥५३॥ एका जनार्दना शरण ॥ रावणा अर्जुना युद्ध दारुण ॥ तेचि कथा परम पावन ॥ सावधान अवधारिजे ॥५४॥ स्वस्तिश्री
भावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांमनरण्यनृपस्वर्गगमनंनामएकोनविंशतितमोऽध्यायः ॥ १९ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥५४॥

॥श्रीरघुपतयेनमः ॥ तदनंतरें श्रावणारी नंदन ॥ अगस्ती प्रती कर जोडन ॥ ह्मणता जाला स्वामीनें निरूपण ॥ रावणाचें सां
गितलें ॥१॥ दशानन विचरत क्षितीं ॥ पृथ्वीचे भूपं शरण येती ॥ तयांतेंजिंकोनि लंकापती ॥ पुढारां चाले जिंतित ॥२॥ ऐसें
जिंतिलें भूमंडळ ॥ राजे जिंतिले ज्यांचा पराक्रम प्रबळ ॥ ऐसा दशानन अतिसबळ ॥ कोठें नाहीं पराभविला ॥३॥ निर्वीर हो
ती तें सृष्टी ॥ ऐसें गमतें माझे पोटीं ॥ यदर्थी आशंका थोर मोठी ॥ माझे जीवीं वाटतसे ॥४॥बलाढ्य राजे अवनीं नव्हते॥ऐसें
वाटतें माझेनि मतें ॥ तें पाशुपतादिक होतीं शस्त्रें ॥ त्यांचें कांहीं न चलेचि ॥५॥ ऐसें श्रीरामाचें वचन॥ऐकोनियां हास्यवदन॥
बोलता झाला तूं ब्रह्म पूर्ण ॥ जाणोनि प्रश्न आह्मां करिसी ॥६॥ तूं ये सृष्टीचा कर्ता ॥ तुझा कुमर हा विधाता ॥ मायेस तुझेनि
प्रबळता॥त्रैलोक्यातें मोहावया ॥७॥ तूं ईश्वराचा ईश्वरू॥तुझा योगिया नकळे पारू ॥ तूं स्वलीलेनें हा अवतारू ॥ घेतला का
र्या कारणें ॥८॥ तो तूं श्रीरामा आह्मां प्रती ॥ कथा पुससी अतिनिगुती॥हें आश्चर्य वाटे आमुचे चित्तीं॥रूपा मूर्ति कृपाळुवा॥९॥
आमुचा वाढवोनियां मान ॥ आह्मांसि देतोसि भूषण ॥ तरी तुझिये कृपेनें जाण ॥ पुढील निरूपण सांगतसें ॥ १० ॥ राव
णें अनरण्य भूपती ॥ जिंतोनि चालिला विचरत क्षितीं ॥ तदनंतरें श्रीरामा नगरी माहिष्मती ॥ अपूर्व पुढें देखिली ॥११॥ मा
हिष्मती नामें नगरी ॥ तिची सरि न पवे स्वर्गपुरी ॥ तोरणें पताका घरोघरीं ॥ अति साजिरी अनुपम्य ॥१२॥ तिये नगरी स
मीप ॥ येवोनि पौलस्ती कुळदीप ॥ सवें प्रधान ज्यांचा अगणित प्रताप॥ ऐसे तेथें येते झाले॥१३॥रावणें पृथ्वीपति जिंतिले॥
थोर थोर भूपां दुःख दिधलें ॥ ऐसें करित पुढें देखिलें ॥ नगर राया अर्जुनाचें ॥ १४ ॥ तया नगरीचा भूपती ॥ प्रतापतेज अ
द्भुत कीर्ती ॥ अग्नी सारिखी दिसे दीप्ती ॥ नामें अर्जुन विख्यात ॥१५॥ तो सहस्रार्जुन ते दिवशीं ॥ स्त्रियांसहित नर्मदेसीं ॥
गला असतां जळक्रीडेसी ॥ मागें रावण पैं आला ॥१६॥ सवें प्रधान थोर थोर ॥ ऐसा आला दशशिर ॥ अर्जुनाच्या प्रधाना
सी उत्तर ॥ बोलता जाला रावण ॥१७॥ अगा ये मंत्रि हो तुमचा नृपती ॥ कोठें आहे तो सांगा निश्चितीं॥मी आलों असें त्यासि

१ पृथ्वीवर. २ राजे. ३ पृथ्वीवर. ४ अंत. ५ ओवरी.

युद्धार्थी ॥ वेगीं भूपती पाचारा ॥१८॥ मी लंकेश दशानन ॥ आलों रायासीं युद्धालागून ॥ सांग तया प्रति त्वरें करून ॥ युद्धा रावण पाचारी ॥१९॥ ऐकोनि राक्षसाचें वचन ॥ प्रधान जाले कंपायमान ॥ ह्मणती राक्षसाधिपा जाण ॥ राजा नाहीं नगरी मध्यें ॥ २० ॥ ऐकोनि नगरवासियांची मातु ॥ पुढें चालिला लंकानाथु ॥ तंव देखिला विंध्याद्रि पर्वतु ॥ अतिउन्नतु गगनापेम ॥२१॥ सहस्र शिखरें पर्वतासीं ॥ सिंह शार्दूळे तया वनप्रदेशीं ॥ सरितों तोयं पडे अति अट्टहास्यासी ॥ तेणें नादें अंबर गर्जे ॥ २२ ॥ देव दानव गंधर्व ॥ किन्नर अप्सरा मानव ॥ आणि ऋषींचे समुदाव ॥ आनंदें स्वयमेव क्रीडा करिती ॥२३॥ जैसे देव अमरावती ॥ संतोषें क्रीडा करिती ॥ तैसे विंध्याद्रिपर्वतीं ॥ आनंदें वसती सुर सिद्ध ॥२४॥ उकावंत दरिवंत ॥ हिमवंता समान तो पर्वत ॥ देखोनियां लंकानाथ ॥ नर्मदातीरा प्रांते आला ॥२५॥ तया पर्वताचे शिरीं॥नर्मदा नांवें नदी निर्धारीं ॥ जिचेनि दर्शनें पातका उरी ॥ नुरे ऐसा जिचा महिमा ॥२६॥ तिये नर्मदेच्या दक्षिण भागीं सागर ॥ जो सकळ नदीचा ईश्वर॥ तयाप्रति ते चतुर ॥ हर्षे निर्भर मीनली ॥२७॥ तिये रेवेचिया तीरीं ॥ श्वापदें पक्षी नानापरी ॥ वसती तेणें साजिरी ॥ वनस्थळी शोभत ॥२८॥ रानगाई सिंह शार्दूळ ॥ उन्मत्त गज दीर्घ विशाळ ॥ ह्मैसे उष्ट्रव्याघ्र सायाळ ॥ प्राशावया जळ वास तीरीं॥ ॥२९॥मृग मृगिणींचे थवे ॥ चितळे सार सोळे सेवोनि रेवे ॥ आणिक श्वापदें तीरबरवें॥वनफळें सेवोनि वसताती ॥३०॥ चक्रवाकें हंस अनेक ॥ जळकुक्कुट सारस मयूरादिक ॥ कोकिळा कुंजती तेणें तटाक ॥ रमणीय शोभलें ॥३१ ॥ नाना परीच्या वृक्षयाती ॥ अनेक प्रकारच्या कुसुमजाती ॥ भ्रमर रुणझुण करिती ॥ पांथिकां विश्रांति व्हावया ॥ ३२ ॥ शनैःशनैःमलयानिळ ॥ तेणें मार्गस्था सुखकल्लोळ ॥ घालिती आनंदाचा गोंधळ ॥ [illegible]वी सकळ ह्मणोनि ॥३३॥ तदनंतरें तिये तीरीं ॥ नर्मदा अक्षोभ अमूपवारी ॥ शोभती जाली ते अवधारीं ॥ श्रीरामचंद्रा दयाळुवा ॥३४॥कुमुदद्रुम विकसित सुमनीं ॥ तेचि माथां शोभे वेणी॥ ॥ १ ॥
चक्रवाकें कुच दोनी ॥ वनिता ह्मणोनि वर्णिजे ॥ ३५ ॥ [illegible]स्तीर्ण वाळवंट सुंदर ॥ तोचि माज सुकुमार ॥ हंसावळी मेखळा सा

१ बोलवा. २ वृत्तांत. ३ वाघ. ४ नदी. ५ पा[illegible]ळाली. ७ तळें. ८ वाटसरांना. ९ कमळ.

वार ॥ लहरी तेंमुक्ताफळ शोभे नाकीं ॥३६॥ पुष्पें तीरीचीं ते चंदनउटी ॥ कुमुदें तेचि शोभे धटी ॥ जळप्रवाह त्वचा गोमटी॥ उत्फुल्लतेजें तेचि नयन ॥३७॥ तीर अत्यंत विशाळ ॥ माजि मीन मगरांचा उल्लाळ ॥ तेचि गळां मुक्तमाळ ॥ सुंदर वेल्हाळ शोभली ॥३८॥ ऐसें देखोनि नर्मदा रत्न ॥ पुष्पकींहून उतरला दशानन ॥ करावया अवगाहन ॥ तिये ठाईं ते काळीं ॥३९॥ त्या नर्मदेच्या रम्यतीरीं ॥ रम्य पुष्पवटिका साजिरी ॥ मंत्रिया सहित वैश्रवणारी. ॥ सुखें तेथें बैसला ॥ ४० ॥ उदक भरोनि हेमपात्रीं॥कर चरण प्रक्षाळी भूपती ॥ आचमन करोनि मस्तकीं गात्रीं ॥ शिंपी पुण्यतोय ह्मणोनि ॥४१॥ देखोनि नर्मदा दर्शन॥ संतोषला दशानन ॥ शुक सारणाप्रति मधुरवचन ॥ बोलता जाला ते काळीं ॥ ४२ ॥ रावण ह्मणे सुरारि हो ॥ ज्याचा अरि केतु राहो ॥ तो मध्यान्हीं आला पहा हो ॥ मद्भयें शीतळ किरणें केलीं ॥४३॥ ज्याचे सहस्र रश्मि करून ॥ जग धवळिलें दिसे कांचन ॥ तीक्ष्ण उष्णें तपतसे भानें ॥ मध्यानकाळीं जग पीडे ॥४४॥ तो सूर्य माझेनि भयेसीं ॥ शशि सारिखे शीतळतेसी॥तपता जाला आजिच्या दिवसीं ॥ त्यावरी नर्मदा सुगंधोदकें ॥४५॥ श्रमहरिता अनिळु ॥ तोही वाहतो हळुहळु ॥ विशेष हें नर्मदाजळु ॥ मद्भयें शीतळ पैं जालें ॥४६॥ जैसी योषितां रावणकरीं ॥ अवयव आच्छादी सलज्ज भारी ॥ तैसी ये नर्मदा नारी ॥ मीन लहरीनें झांकितसे ॥४७॥ रावण ह्मणे मंत्रियां प्रती ॥ वैरियाचे शस्त्रास्त्रीं ॥ रुधिरोक्षित सर्व गात्रीं ॥ रायासि युद्ध करितां हो ॥४८॥ जैसें अहिप्रिय लेपन ॥ सर्वांगीं लाविती सभाग्य जन ॥ तैसी तुमची वपू शोणितें करून ॥ अत्यंत आरक्त पैं जाली ॥४९॥ ते तुह्मी सर्व प्रधान ॥ करा नर्मदेचें स्नान ॥ तेणें व्हाल पुण्यवान ॥ दोष दारुण नासती ॥५०॥ जैसी दंडकारण्यीं गोदावरी ॥ प्राणिमात्रातें पुनीत करी ॥ तैसे इयेनर्मदेच्या स्नानानें उद्धरी॥तापत्रया पासूनि ॥५१॥ पाहतां गंगा भरतखंडीं ॥ प्राणियाच्या दोषा दंडी ॥ तैसे तुह्मी मुंडमुंडी ॥ मज्जनें पापावेगळें होइजे ॥५२॥ आणीक तुह्मी सकळ जन ॥ पुष्पें आणा हे संपूर्ण ॥ येथें पूजूं उमारमण ॥ सुख संपन्न भोगावया ॥५३॥ प्रेमसिंधु गिरिजापति ॥ पूजिलिया होय भुक्ती मुक्ती ॥ तयाचे

१ कमळें. २ दुसरी. ३ सोन्याचे भांडे. ४ किरणें. ५ सूर्य. ६ वारा. ७ स्त्री. ८ शरीर. ९ रक्त.

पूजे लागीं पुष्पयाती ॥ आणावी तुह्मी सकळिकीं ॥५४॥ ऐकोनि रावणाचें वचन ॥ समस्त प्रधान मिळोन ॥ ते कोण कोण ह्मणाल नामाभिधान ॥ सावधान अवधारीं ॥५५॥ शुक सारण महोदर ॥ धूम्राक्ष प्रहस्त अकंपनवीर ॥ आणीकही थोर थोर ॥ अनेक नामें तयांचीं ॥ ५६ ॥ उतरोनि नदी भीतरीं ॥ स्नान करितां महावीरीं ॥ उदक चढे दोहींतीरीं ॥ पूर आल्या सारिखें ॥५७॥ उन्मत्त गज रिघोनि जळीं ॥ वुडे फिरे दे आरोळी ॥ तैसे राक्षस मिळोनि सकळीं ॥ जळक्रीडा पैं केली ॥५८॥ समस्त राक्षस मिळोन ॥ करिते जाले नर्मदास्नान ॥ सर्वेचि नाना जातीचीं पुष्पें तोडून ॥ अचळ केला तयांचा ॥५९॥ पुष्पें देखोनियां दृष्टी ॥ रावणा हर्षनमाये पोटीं ॥ स्नान करोनि उठा उठी ॥ विध्युक्त संध्या सारिली ॥ ६० ॥ पितृतर्पण ब्रह्मयज्ञ ॥ जप होम अनुष्ठान॥ तदनंतरें हात जोडून ॥ प्रधाना ह्मणे गायन करा ॥ ६१ ॥ रावणाची ऐकोनि विनंती ॥ प्रधान सुस्वरें गायन करिती ॥ एक टाळ मृदंगा वाहती ॥ एक धरिती सुरातें ॥६२॥ एक नृत्य पैं करित ॥ एक थै थै कार दावित ॥ एक वीणा वाजवित ॥ एक आळवित उपराग ॥६३॥ जेथें नामाचा उच्चार ॥ तेथें सदाशिव निरंतर॥ऐसें जाणोनि राक्षसेश्वर॥पूजा करावया बैसला ॥६४॥ सुवर्णमय रत्नजडित ॥ शिवलिंगातें वागवित ॥ पृथ्वी विचरतां लंकानाथ ॥ असे सतत लिंगसवें ॥६५॥ तया नर्मदेचिया तीरीं ॥ शिवपूजेचा आरंभ करी ॥ विल्वदळांचिया राशि थोरी ॥ पूजे लागीं आणिल्या ॥ ६६ ॥ कुसुमाचा जाला पर्वत ॥ सुवर्ण पात्रीं पंचामृत ॥ मधाच्या कावडी भरोनि तेथ ॥ संख्ये रहित जळकुंभ ॥ ६७ ॥ क्षीरकुंभा नाहीं मिती ॥ धूप दीप पंचारती ॥ नाना परीच्या आरत्या नेणों किती ॥ वाद्यें वाजती विचित्र ॥६८॥ श्वेत पीत आरक्त ॥ नाना परीचीं वस्त्रें पूजार्थ ॥ नामें शिवाचीं अष्टोत्तरशत ॥ घेता जाला रावण ॥६९॥ अभिषेक पात्र धरोनि करीं ॥ स्तवन करिता जाला सुरारी ॥ पंचामृत घालोनि वरी ॥ पूर्णाभिषेक पैं केला ॥७०॥ तदनंतरें लंकापती ॥ वस्त्रें अर्पोन शीघ्रगती ॥ वाळवंटींच्या वेदिके प्रति ॥ लिंगस्थापना ॥ २ ॥ पैं केली ॥७१॥ भोळा पार्वती रमण ॥ जालासे भक्ताधीन ॥ जो मनोभावें करील पूजन ॥ त्यासि सर्वस्व देतसे ॥ ७२ ॥ जे अ

१ पर्वत. २ बाजवीती. ३ बेलपत्र. ४ फुलांचा ५. पाण्याची भाडी.६ नदीच्या किना-यावर.

र्चिती महेशातें ॥ ते पावती सकळ कल्याणातें ॥ जे अवगोणितील शिवातें॥मृत्यु त्यांतें सोडीना ॥७३॥ ज्ञानी पंडित वुध जनें॥ विधियुक्त करिती कर्माचरण ॥ रावण महा मूढधी जाण ॥ विधिविधान पैं नेणें ॥ ७४ ॥ वाळवंटीच्या वोट्या वरी ॥ तेथें स्थापिला त्रिपुरारी ॥ करीं घेवोनि सर्व सामग्री ॥ सदाशिवासीं वाहिली ॥ ७५ ॥ तदनंतर दशशिर ॥ पूजोनियां चंद्रशेखर ॥ मग साष्टांगीं नमस्कार ॥ भुजा पसरोनि घातला ॥ ७६॥ पुढील प्रसंगीं श्रीरघुपती ॥ रावणा अर्जुना युद्धख्याती ॥ होईल ते कथा सावध श्रोतीं ॥ श्रवणद्वारें ऐकिजे ॥ ७७ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ रावणा सहस्त्रार्जुना युद्धदारुण ॥ बोलिला वाल्मीक ऋषि सुजाण ॥ सावधान अवधारिजे ॥ ७८ ॥ ॥स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांरावणेंख्यातीग्गमनोनामविंशतीतमोध्यायः ॥२०॥ ॥ओव्या॥ ॥७८॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ तिरस्कार करतील. २ शहाण. ३ मार्ग. ४ शंकर

भा. रा. उ. कां. अ. २१
अग.
राम.
सहस्त्रार्जुन स्त्रिया सह जल क्रिडा करीत आहे;
लिंग
रावण. पूजा करितो.
रावण
लिंग
सहस्त्रअर्जुन
रावण.
रावण.
सहस्त्रार्जुन.

॥ श्रीवक्रतुंडायनमः॥ ॥ रम्यनर्मदेचिया तीरीं ॥ राक्षसेंद्र पूजा करी शिरीं ॥ पुष्पोपहारें अर्चितां त्रिपुरारी ॥ काय तेथें वर्त लें ॥१॥ येरीकडे सहस्त्रार्जुन भुपाळ ॥ माहिष्मतीचा नृपशार्दूळ ॥ श्रीरेवेमाजि स्त्रियां सहित केवळ ॥ क्रीडा जळीं करीत हो ता ॥ २ ॥ स्त्रियांसहित अर्जुन ॥ क्रीडतसे आनंदें पूर्ण ॥ सहस्त्रहस्तीसीं एकला जाण ॥ ऐरावती खेळे जैसा ॥ ३ ॥ जाणाव या भुजबळाची थोरी ॥ स्वभुजा पसरोनि भीतरीं ॥ अवरोधूनि रेवातीरीं ॥ स्तब्धता जाली ते काळीं ॥ ४ ॥ सहस्त्र बाहूंच्या बळीं ॥ अवरोधून नर्मदा जळीं ॥ समुद्रा सारिखी ते काळीं ॥ चढती जाली उदकेसीं ॥ ५ ॥ देखोनियां आत्मजातें ॥ उदधी सि दाटे भरितें ॥ जाणोनि अर्जुनाचे विक्रमातें ॥ नर्मदा तेथें वाढली ॥ ६ ॥ कार्तवीर्यभुजा करोन ॥ सेतू सारिखें दिसे जीवन॥ अवलोकितां दिशांचें भान ॥ अणुप्रमाण लक्षेना ॥ ७ ॥ वैश्रवणारी पूजाकरीत होता ॥ तयासि वाटली अपूर्वता ॥ ह्मणे वि बुधारी अवकाळीं सरितां ॥ मार्धव नसतां दाटली ॥ ८ ॥ होते पूजेचे संभार ॥ वाहों लागले दाटलें नीरं ॥ तेणें गजबजिला लं केश्वर ॥ ह्मणे विघ्न थोर वोढवलें ॥ ९ ॥ मीन नक्र मगर दुर्धर ॥ आणीक ही जळचरें अपार ॥ दाटलीं तेणें दशशिर ॥ कासा वीस पें झाला ॥ १० ॥ नाकीं तोंडीं भरलें पाणी ॥ प्रधान गजबजिले देखोनी ॥ ह्मणती समुद्रें मर्यादा टाकुनी ॥ आजि चे दिनीं वाढला ॥११॥ विसर्जून शिवपुजेतें ॥ नित्यनेम कैंचा तेथें ॥ हृदयीं दाटलें भयाचें भरितें ॥ कांहीं त्यातें स्मरेना ॥१२॥ जेविं रुसली योषितां पतीसी ॥ अवरोधें करी गृह कृत्यासी ॥ तैसें जालें रावणासीं ॥ चहूंकडे पाहतसे ॥१३॥ तंव देखे जैसा सा गर ॥ तैसें दाटलें नर्मदानीर ॥ रावण प्रधाना प्रति सत्वर ॥ बोलता जाला ते समयीं ॥१४॥ नर्मदेचा उगम पूर्वेहून ॥ तेथें वर्ष ला नाहीं घन ॥ पाणी चढलें पश्चिमेकडून ॥ काय कारण पहावें ॥१५॥ ऐकोनि रावणाची गोष्टी ॥ प्रधान आकाशीं उठाउठीं॥ अर्धयोजनें क्रमूनि सृष्टी ॥ पुढें आश्चर्य दृष्टी देखिलें ॥ १६ ॥ कोणी एक पुरुष पंचानन ॥ जळीं क्रीडे स्त्रियां सहवर्तमान ॥ सहस्त्र भुजांचे बळेंकरून ॥ नदी तेणें अवरोधिली ॥ १७ ॥साळईच्या वृक्षा समान ॥ अंगकांति तैसी जाण ॥ पर्वत माथां शि

१ पूजितां. २ राजा. ३ नदी. ४ आडवून. ५ मीन्य. ६ पराक्रम. ७ नदी ८ पर्जन्य. ९ पाणि. १० स्त्री. ११ अडथळा.

स्वर पूर्ण ॥ स्कंधावरी शिर तेंसें शोभे ॥ १८ ॥ नेत्र अग्नी सारिखे आरक्त ॥ मुखीं जिव्हा लळलळित ॥ उदकीं सहस्त्र परगेंनि हात ॥ बोध कोंडिला भुजबळें ॥ १९ ॥ ऐसें देखोनि शुकसारण ॥ रावणा प्रति बोले वचन ॥ ह्मणे राया अपूर्व कथन ॥ सांगतां आश्चर्य वाटतें ॥२०॥ माळईच्या वृक्षा समान ॥ कोणी एक पुरुष बळवान ॥ पिंगट केंस आरक्त नयन ॥ जिव्हा जाण विद्युल्लतेसी ॥२१॥ समवेत योषितांसि नाहीं मिती ॥ त्यांसह क्रीडतो जळा प्रती ॥ हस्तिणीं मध्यें जैसा हस्ती ॥ तैसा नृपती खेळतसे ॥२२॥ सहस्त्र भुजांचा भूपती ॥तेणें अवरोधिली नदी निश्चिती ॥ऐसें ऐकोनि मंदोदरीपती ॥क्रोधचित्तीं उद्धवला ॥२३॥ ऐकोनि प्रधानमुखींचें वचन ॥ क्रोधें खवळला रावण ॥ ह्मणे नलगतां अर्धक्षण ॥ निर्दळीन अर्जुनातें ॥ २४ ॥ इतकें बोलोनि लंकापती ॥ सर्व प्रधान शस्त्रें हातीं ॥ संग्राम उत्कंठा धरोनि चित्तीं ॥ प्रयाणें करिती त्वरोंहें ॥२५॥ ते समयीं अर्जुना सन्मुख ॥ प्रयाण करी दशमुख ॥ राक्षस देते जाले हाक ॥ जैसे मेघ गर्जत अंबरीं ॥ २६ ॥ महोदर शुक सारण ॥ महा पार्श्व धूम्राक्ष जाण ॥ परिवेष्ठित पोलस्तीनंदन ॥ जेथ अर्जुन तेथें आले ॥ २७ ॥ अतिशीघ्र तिये काळीं ॥ राक्षसेंद्र महाबळी ॥ येता जाला अर्जुना जवळी ॥ भयानक डोहीं क्रीडतसे ॥ २८ ॥ जिया डोहींचें शाश्वत जीवन ॥ शाम वर्ण माजि मगर मीन ॥ भयानक तीरीं रम्यवन ॥ फळ पुष्प पूर्ण तया ठाईं ॥२९॥ तया डोहा भीतरीं ॥ रावो क्रीडत परिवेष्ठितनारी ॥ गीत नृत्य नानापरी ॥ वीणा वेणू रुणझुणिती ॥ ३० ॥ नरेंद्र क्रीडतां ऐशिया परी ॥ तें देखोनि वैश्रवणारी ॥ आरक्त नयन तें अवसरीं ॥ बळें उन्मत दुद्धतु ॥३१॥ ऐसा तो लंकानाथ ॥ गंभीर वाणीनें गर्जत ॥ कार्तवीर्याचा प्रधान ह्मणत ॥ भय अद्भुत दावोनी ॥ ३२ ॥ प्रधान हो लंकरून ॥ राया करा जाणवण ॥ युद्धार्थी आलासे रावण ॥ शीघ्र आपण पैं यावें ॥३३ ॥ ऐकोनि दशग्रीवाचें वचन॥ अर्जुनप्रधान सन्नद्ध होऊन ॥ ह्मणती रावणा अर्ध क्षण ॥ सावधान अवधारीं ॥३४॥ दुश्चित उन्मत्त स्त्रीसीं रत ॥ अथवा मारूं नये निद्रिस्त ॥ ऐशियातें वधितां दोष अद्भुत ॥ स्वर्गीं क्षोभती पितृगण ॥ ३५ ॥ ह्मणती वंशीं जाला दूराचारी ॥ स्वधर्म सांडू

१ आडवीली. २ इच्छा. ३ जाणे. ४ आकोशी. ५ रावण. ६ एकत्र. ७ दुष्ट.

नि अधर्मकरी ॥ तयासि विमुख त्रिपुरारी ॥ नाना अघोरीं पडतील ॥ ३६ ॥ राजा होय सावधान ॥ अर्जुन जळीं क्रीडतां आपण ॥ तंववरी क्षमा धरोनि मन ॥ धैर्य करोनि रहावें ॥३७॥ सावध होईल नृपती ॥मग तुमची पुरवील मनोवृत्ती ॥ तंव परियंत लंकापती ॥ स्वस्थ चित्तीं रहावें ॥३८॥ रावण प्रधानीं काय केलें ॥ रायाच्या प्रधानासी त्रासिलें ॥ क्षुधित होते तिहीं कित्येक भक्षिले ॥ कित्येक पळाले जीव घेऊनी ॥३९॥ सिंह नाद करिती निशाचरें ॥ संग्राम करिते जाले दुर्धर ॥ बाण तोमर आणि वज्र ॥ शूळ दुर्धर टाकिती॥४०॥कित्येक रावणें मारिले संग्रामीं ॥ कित्येक पळाले सांडोनि रणभूमी॥कित्येक रायापासीं येऊनी॥ मात जाणवित जाहले ॥४१॥ समुद्र सांडोनि क्षोभे वेळ ॥ मीन मगरा प्रळयकाळ ॥ तैसे रावणाचे प्रधान सकळ॥मिळोनि दळ त्रासिलें आमुचें ॥४२॥ दूतमुखींचें ऐकोनि वचन ॥ कार्तवीर्य कोपायमान॥क्रोधें नेत्र आरक्त करून॥काय वचन बोलिला॥४३॥ कार्तवीर्य दूतांप्रती ॥ बोले तुह्मी न भिणें कोणे अर्थी ॥ जळा बाहेर निघाला हस्ती ॥ तैसा राजा चालिला ॥ ४४ ॥ क्रोधें नेत्र आरक्त करून ॥ अग्नी सारिखा दैदीप्यमान ॥ जैसा कुंडीं हुताशनें ॥ तैसा राजा भासला ॥ ४५ ॥ धडधडीत अग्नी प्रळय काळीं ॥ प्रज्वळलिया भूतसृष्टी काळीं ॥ तैसा रावो तयेवेळीं ॥ थोर आवेशा पेटला ॥४६॥ वेगीं सुवर्णमय गदा घेऊन ॥ जियेतें कांपे पिता भानें ॥ सोडिली राक्षसा निर्दळण ॥ करावया ते काळीं ॥४७॥ जैसा रवीच्या प्रकाशीं ॥ अंधकारें जाय निशी ॥ तैसें रायें राक्षसांसी ॥ गदें करोनि त्रासिलें ॥४८॥ होतां खगेश्वरांचें आगमन ॥ उरंग पळती धाकें करून ॥ तैसें नृपनाथें राक्षससैन्य ॥ रणांगणीं निवटिलें ॥४९॥ सहस्त्रार्जुनाचे गदें करोनि ॥ राक्षस त्रासिले रणमेदिनी ॥ हें प्रहस्तें देखोनि नयनीं ॥ मार्ग रोधूनं राहिला ॥५०॥ जैसा विंध्याद्रि वाढे अचळ ॥ तेणें मार्ग रोधें न चले भानुमंडळ ॥ तैसें प्रहस्तें घेवोनि मुसळ ॥ पर्वतापरी उभा ठेला ॥५१॥ तदनंतरें तो भुपती जाण ॥ गदा फिरवोनि दारुण ॥ प्रहस्ताचे मस्तकीं न लागतां क्षण॥घाव सुबद्ध हाणिला ॥५२॥ गदा घातें तत्क्षणीं ॥ प्रहस्त पडिला रणमेदिनीं ॥ हें देखोनि रावणें मनीं ॥ विचारी पुढें काय की

१ राक्षस. २ अग्नी. ३ सूर्य. ४ गरुड. ५ सर्प ६ बंदकरून. ७ सूर्य. ८ राजा. ९ मारिला.

जे ॥५३॥ प्रहस्त रणसागरीं पडिला ॥ देखोनि शुक सारणां पळ सुटला ॥ राक्षसांचा मोड जाला ॥ पुढील कथा अवधा
रा॥५४॥ रावणें धनुष्या वाहिला मेढा ॥ उभा राहिला सहस्रार्जुना पुढां॥ कार्तवीर्य वीर गाढा॥रावणासीं युद्ध मिसळला॥५५॥
एक राक्षसेंद्र एक नृपवर ॥ संग्राम करिती दुर्धर॥जैसा प्रळयीं क्षोभे सागर ॥ तैसे वीर मिसळले ॥५६॥ दोघे पर्वतासमान॥उ
न्मत्त दोघे गज जाण ॥ भीडती जयो इच्छून ॥ सावधान पुरुषार्थी ॥५७॥ जैसे दोनी सूर्य आकाशीं ॥भीडती आपले स्वशक्ती
सीं ॥ किंवा दोन अग्नी आपले तेजेसीं ॥ एकमेकासीं भस्म करिती ॥ ५८ ॥ दोघे मेघा सारिखे करिती गर्जन ॥ पराक्रमें दोघे
सिंहचि जाण ॥ दोघे उग्र व्याळासमान ॥ कार्तवीर्य रावण पैं देखा ॥ ५९ ॥ शचीसहित सुरपति ॥ शंकरें घेवोनि
पार्वती ॥ सावित्री सहित प्रजापती ॥ युद्ध पाहती दोहींचें ॥ ६० ॥ गरुडपृष्टीसीं भगवान ॥ अर्धांगीं अब्धिचें कन्यारत्न॥
आणीकही सकळ देवगण॥युद्ध पाहती दोघांचें ॥ ६१ ॥ यक्षगण आणि गंधर्व ॥ विद्याधर उरग मानव ॥ सिद्ध चारण ऋषी
सर्व ॥ युद्ध पाहती दोघांचें ॥ ६२ ॥ परस्परें गदा हाणिती॥ एकमेकां निर्वंदिती ॥ एकमेकांसी निंदिती ॥ समान शक्ति दोहीं
चीं ॥६३॥ एकमेकावरी गदा टाकित ॥ एकमेकातें हांसत ॥ एकमेकातें ह्मणत ॥ शस्त्रीं सामर्थ्य पैं नाहीं॥६४॥प्रळयमेघ करि
ती गर्जन ॥ तयापरी दोघे जण ॥ हाक देती तेणें गगन ॥ अत्यंत गर्जन गर्जत॥६५॥सिंहावरी सिंह जैसे ॥ लोटताति वळें आ
वेशें ॥ तैसा नरराक्षसाधीश ॥ करिते जाले युद्धासी ॥६६॥काळासारखे दोघे उग्रें ॥ नरपती आणि दशशिर॥परस्परें गदामार॥
करिते जाले शीघ्रवत ॥ ६७ ॥ गदा मारितां एकमेकासीं ॥ तेणें पडसाद उठे आकाशीं॥युद्ध करितां एकमेकासीं ॥ जयो
कोणासि पैं नाहीं ॥ ६८ ॥ अर्जुनाची गदा सुटली ॥ ते राक्षसा उरीं बैसली ॥ तेणें नाहीं पावला भ्रांती ॥ पराक्रमी राक्षस
॥६९॥ राक्षसाच्या गदाघातें ॥ खेद न पावे अर्जुनातें ॥ दोघे समान वीर तेथें ॥ कोणी कोणातें गणीना ॥ ७० ॥ पूर्वी वळी
आणि सुरेंद्रातें ॥ युद्ध जालें आवेशें बहुतें ॥ कोण न पवेचि जयातें ॥ विजय दोघांतें पैं नाहीं ॥७१॥ जैसे वृशभें शृंगें करी॥भी

१ दोघा. २ इंद्राणी. ३ समुद्र. ४ मारिती. ५ भरवसा ६ वैल.

डताति परस्परीं ॥ गज जैसे सदंतवरी ॥ मारिती एकमेकांतें ॥ ७२ ॥ एक राक्षस लंकेश्वर ॥ दुजा तो हैहयाधीशवीर ॥ युद्ध
करिती घोरांदर ॥ स्वर्गीं सुरवर पाहती ॥ ७३ ॥ तंव अर्जुनें काय केलें ॥ हेममय गदेतें मोकलिलें ॥ रावणाचें मस्तक भेदिलें॥
वरदवळें सुख न पवे ॥७४॥ वज्रापरीस कठिण भारी ॥ लागली रावणाचे शिरीं ॥ गदा चूर्ण होवोनि पृथ्वीवरी ॥ पडोनि शत
भग्न जाहली ॥७५॥ अर्जुनाचे गदें करून ॥ किंचित् विव्हळ जाला दशानन ॥ मागें सरला धनुष्य प्रमाण ॥ तंव नृपराजें जा
णीतलें ॥ ७६ ॥ सहस्रभुजाचे वळेंकरी ॥ अर्जुनें धरिला विबुधारी ॥ जैसा विनतातनयो आपुले वैरी ॥ निजसामर्थ्यें कवळी
तसे ॥७७॥ पंचकद्वयशत भुज॥ऐसा तो हैहयाधिपराज ॥ गळा बांधोनि पौलस्तीआत्मज ॥ जैंवि वळीनें नारायण ॥७८॥ द
शग्रीवा गळा बांधोन ॥ स्वर्गीं देखोनि सुरगण ॥ ह्मणती भला भला हा अर्जुन ॥ मंगळ शब्द बोलती ॥७९॥ मग करोनि पुष्प
वृष्टी ॥ स्वर्गीं देवां आनंद कोटी ॥ ह्मणती धन्य धन्य हा क्षेत्रियसृष्टी ॥ क्षात्रधर्में आगळा ॥८०॥ अर्जुनें रावण कैसा धरिला॥
जैसा वळीनें विष्णु द्वारपाळ केला ॥ तैसा गळा बांधोनि परतला ॥ आला आपुलिया नगरीसी ॥८१॥ गर्जना करोनि अर्जुन ॥
रावणातें गळा बांधोन ॥ जैसा पारधियानें श्वान ॥ तैसा दशानन पैं नेला ॥८२॥ प्रहस्त रणीं पडिला होता ॥ तो पावोनि स्व
स्थता ॥ चहूंकडे अवलोकी लंकानाथा ॥ तंव अर्जुनें गळा बांधिलासे ॥ ८३ ॥ देखोनि रावणा गळबंधन ॥ प्रहस्तादि राक्षस
मिळोन ॥ क्रोधें संग्राम दारुण ॥ करिते जाले रायासीं ॥ ८४ ॥ ह्मणती अर्जुना भूपती ॥ रावण गळां बांधिला हें सुख चित्तीं ॥
न धरावें जाण युद्धा प्रती ॥ धीर धरोनि रहावें ॥८५॥ राक्षस ह्मणती मुसळ साहें ॥ पळों नको उभा राहें ॥ आतां तुज कोण रा
खेल माये ॥ वेल्गोनियां गर्जती ॥८६॥ तंव अर्जुनें काय केलें ॥ रणीं राक्षसां मारिलें ॥ कित्येक ते पळोनि गेले ॥ घायवट हो
ऊनी ॥ ८७ ॥ रणीं राक्षस मोड झाला ॥ कार्तवीर्य जयो पावला ॥ देवीं पुष्पवर्षाव केला ॥ भाट गर्जती पवाडे ॥ ८८ ॥ मारू
नियां दैत्यांसी ॥ इंद्र पावे जयासीं ॥ तैसा राजा त्या समयासीं ॥ राक्षसांतें जिंतिलें ॥८९॥ अर्जुन जाला जयवंत ॥ गळा बां

१ व्याकूळ. २ रावण. ३ निंदोनियां. ४ सहस्रार्जुन. ५ जिंकिलें.

घोनि लंकानाथ ॥ सवें घेवोनि प्रधान समस्त ॥ पुरी प्रवेशला आपली ॥९०॥ बळीस जिंतोनि शचीपती ॥ नगरा प्रवेशे अम
रावती ॥ तैसा रायें आणोनि लंकापती ॥ आपले नगरीं प्रवेशला ॥ ९१ ॥ पुढिले प्रसंगीं निरूपण ॥ पौलस्ती येवोनि सोड
वील रावण ॥ श्रोतीं होवोनि सावधान ॥ श्रवण कीजे कथेतें ॥९२॥ एका जनार्दनीं विनंती ॥ पुढील कथा परिसिजे संतीं॥जि
चेनि श्रवणें अघें नासती ॥ स्वानंदस्थिती पाविजे ॥ ९३ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांरावणबंधनं
नामएकविंशतितमोऽध्यायः ॥ २१ ॥ ॥ ओंव्या ॥ ॥ ९३ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ नगरी. २ इंद्र. ३ पातकें.

॥श्रीरामप्रसन्न॥ ॥ माहि ष्मती नामें नगरी ॥ तेथें सहस्त्रार्जुन राज्य करी ॥ तयाचे वंदीं श्रीराघवारी ॥ कित्येक दिवस पडि येला ॥१॥ श्वानावाणी शूकरावाणी ॥ जाई मागें खरा वाणी ॥ दाहीं शिरीं वाहे पाणी ॥ अन्नालागोनि रावण ॥ २ ॥ ऐसा कित्येक दिवसपर्यंत ॥ माहिष्मती नगरीं भीक मागत ॥ विसा हातीं कांतीसूत ॥ उदरार्थ दशानन ॥३॥ तंव येरीकडे पौलस्तीमुनी ॥ स्वर्गी क्रीडत होता सुरगणीं ॥ सांगितलें स्वामी रावणा लागूनी ॥ सहस्त्रार्जुनें बंधन केलें॥४॥ माहिष्मती नगरा आंत ॥ रावण असे भीक मागत ॥ नगरदेवता येवों नेदित ॥ कोंडोनि तेथें राखिला ॥ ५ ॥ ऐकोनि रावणासि बंधन ॥ कोपें खवळला ब्रह्मनंदन ॥ पुत्रस्नेहें कळवळोन ॥ वायुवेगें चालिला ॥ ६ ॥ मनोवेगें सांडोनि मार्गे ॥ त्वरें चालिला बहुतरागें ॥ माहिष्मती प्रांतास वेगें ॥ येवोनि नगर देखिलें ॥७॥ दुरोनि देखिली नगरी ॥ जैसी इंद्राची अमरपुरी ॥ जेथें अर्जुन वसे महाक्षेत्री ॥ सहपरिवारीं मिळोनि ॥ ८ ॥ नगरीं नाहीं दुःख दैन्य ॥ नगरीं नाहींत दरिद्री जन ॥ लोक वसती धार्मिक संपन्न॥स्वप्नीं अधर्म पैं नाहीं ॥९॥ पौलस्ती ब्रह्मयाचा नंदन ॥ तपोतेजें देदीप्यमान ॥ जैसा गगनीं सहस्त्रकिरण ॥ पुरीं प्रवेश पैं केला ॥१०॥ आला महाद्वारा सन्मुख ॥ द्वारपाळा जाणवी मुनिटिळक ॥ ह्मणे रायासि सांगा आवश्यक ॥ पौलस्ती ऋपी आलासे ॥११ ॥ द्वाररक्षकें नृपनाथा ॥ जाणविली ते व्यवस्था ॥ ह्मणे राया पुलस्ती तत्वतां ॥ आला असे महाद्वारीं ॥१२॥ द्वारपाळ मुखें वचन॥ रायें ऐकोनि तेचि क्षण ॥ पाचारोनि पुरोहित ब्राह्मण ॥ सर्व सामोग्रीसीं निघाला ॥१३॥ सर्वे पूजेचा संभार ॥ रायें जोडोनि दोन्ही कर ॥ निघालासे ऋपीसमोर ॥ अतिनम्र होवोनि ॥१४॥ पुढें पुरोहित मागें नृपती ॥ शीघ्र आले ऋपीप्रती ॥ साष्टांगें नमूनि पुलस्ती ॥ मग पूजा पैं केली ॥१५॥ ब्राह्मणा दिधलें गोदान ॥ मंगल तुरें वाद्यें लावून ॥ पुढें पुलस्ती मुनी करून ॥ राजमंदिरीं प्रवेशला ॥१६॥ पुनरपि मंदिरीं मागुती ॥ पूजा केली अतिनिगुती ॥ स्नानें करोनि विप्रपंक्ती ॥ समस्तां भोजन पैं जालें ॥१७॥ हात जोडोनि पुलस्तीप्रति ॥ अर्जुन करीतसे विनंती ॥ ह्मणे स्वामी तुह्मी आलेती ॥ ह्मणोनि चरणा लाग

१ रावण. २ कुत्रा. ३ डुकर. ४ गाढव. ५ बोलावून. ६ ब्राह्मण मंडळी.

ला ॥१८॥ आजि माझें सफळ जन्म ॥ आजि माझें सफळ कर्म ॥ आजि माझें सुफळ धाम॥स्वामीनें आगमन पैं केलें॥१९॥आ
जि माझी सफळ नगरी ॥ आजि मी सफळ संसारीं ॥तुझी आलेति येथवरी॥जे नाना तपीं न भेटा॥२०॥राजा ह्मणे ऋषी प्रती॥
हें राज्य ऐश्वर्य पुत्र संपत्ती ॥ सर्व स्वामीचेनि निश्चिती ॥ मी आज्ञाधार किंकर ॥२१॥ ऐकोनि रायाचें धर्म वचन ॥ नगरीं दे
खे सज्जन जन ॥ काय बोलिला ब्राह्मण ॥ तें सावधान अवधारिजे ॥२२॥ मुनी ह्मणे नृपसत्तमासी ॥ राया कमळनयना परियेसी ॥ तुझ्या मुखाची कांति न पवे शशी ॥ पराक्रमियां माजि पंचाननु ॥२३॥ एक राया सावधान ॥ तुझ्या पराक्रमासि ठेंगणें
गगन ॥ यक्ष गंधर्व सिद्ध चारण ॥ आज्ञाधारक जयाचे ॥२४॥ जेणें वरदबळें सृष्टीजाण ॥ जिंनिले सकळही नृपगण ॥ जया
चे बंदी सुरगण ॥ इंद्र आदि करोनियां ॥२५॥ ऐसा पराक्रमी दशानन ॥तुवां जिंतिला नलागतां क्षण॥तुझी कीर्ति मी ऐकोन॥
तुझिये भेटीस पैं आलों ॥ २६ ॥ माझें मागणें नाहीं अर्थ ॥ माझें मागणें एक लंकानाथ ॥ तो द्यावा मजलागीं त्वरित ॥ उदा
र चित्त करोनियां ॥२७॥ ऐकोनि ऋषीचें वचन ॥ रायें आदरें सोडिला दशानन ॥ रत्नजडीत मुकुट देवोन ॥ सर्वालंकारीं शृं
गारिला ॥ २८ ॥ मैत्री करोनि रावणासीं ॥ ब्राह्मण देव अग्नि साक्षीसी ॥ करोनि रायें सोडिलें त्यासी ॥ श्रीरामा ऐसी कथा
जाली ॥२९॥ मग पौलस्ती मुनिवर ॥ आलिंगून दशशिर ॥ ह्मणे बा रे श्रमलासि थोर ॥ नगरीं विपत्ती भोगूनी ॥ ३० ॥ ऐ
कोनि पित्याचें वचन ॥ लाजिला तो दशानन ॥ ह्मणे वांचल्याचें फळ कोण ॥ याहूनि मरण पैं भलें ॥३१॥ पुलस्तीनें यया री
ती ॥ सोडवोनि लंकापती ॥ आपण गेला ब्रह्मलोकाप्रति ॥ सावध वृत्ती करोनियां ॥ ३२ ॥ दशइंद्रियें जो अतिसमर्थ ॥ त
यासि ह्मणती लंकानाथ ॥ तो पुलस्तीनें करोनि मुक्त ॥ आपण ब्रह्मलोका पैं गेला ॥ ३३ ॥ या उपरी तो लंकापती ॥ मागुते न
विचरता जाला क्षिती ॥ पुढें कथा वर्तली ते श्रोतीं ॥ सावधवृत्तीं अवधारा ॥३४॥ एका जनार्दना शरण ॥ पुढें वाळीगृहीं दशा
नन ॥ भोगील विपत्ती दारुण॥ सावधान श्रवण कीजे ॥ ३५ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडएकाकारटीकायांरावणबंधमु
क्तिर्नामद्वाविंशतितमोऽध्यायः ॥ २२ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ ३५ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ ॥छ॥ ॥छ॥

॥श्रीरामचंद्रप्रसन्नः॥ रणीं धरोनि रावण ॥ सहस्रार्जुनें केलें बंधन ॥ तेथें पौलस्ती मुनी येऊन ॥ मागोनि दशानन सोडवि
ला ॥१॥ पुलस्ती गेला स्वर्गासीं ॥ मागें रावण विचरे अवनीसी॥जे जे राजे जे जे देशीं॥त्या त्या स्थळासि आपण जाये॥२॥ त
यांतें जिंती रावण ॥ राक्षस अथवा राजे जाण॥अथवा देव सिद्ध चारण ॥ अधिक बळ ऐकोनि संग्राम करी ॥३॥ तदनंतरें लंका
नाथ ॥ हिंडत असतां प्रधाना समवेत ॥ तंव पुढें किष्किंधेचा प्रांत ॥ देखोनि त्वरित तेथें आला॥४॥ते किष्किंधा नगरी कैसी॥
दुसरी अमरावती ऐसी ॥ पुरंदरात्मज पाळी जियेसी ॥ वर्णना तिसी न करवे ॥५॥ भोंवतीं नाना परींचीं वन ॥ सरोवरें भरलीं
शीतळ जीवनें ॥ देखोनि मार्गस्थांचीं मनें ॥ थोर विश्रांति पावती ॥६॥ पंपा सरोवराचे तीरीं॥ब्रह्मयानें वसविली नगरी॥इंद्रा
दिकां अटक भारी ॥ तेथें राज्य करी शक्रसुत ॥७॥ देवां वाळी दैत्यां वाळी॥सिद्ध चारण कांपती चळीं॥इंद्रत्वरक्षमाळी जवळी॥ब
ळें वाळी अजिंक्य देवां ॥ ८ ॥ ऐशा वाळीच्या पुरासी ॥ रावण आला दशशिसी ॥ नगरद्वारीं प्रवेशतां प्रधानासी ॥ वाळीचि
या देखिलें ॥ ९ ॥ रावण ह्मणे गा मंत्रिया तारा ॥ जाणवीं आपुलिये वानरेश्वरा ॥ युद्धा कारणें दशशिरा ॥ येथें येणें पैं जालें
॥ १० ॥ जरी सामर्थ्य असेल तुह्मांसी ॥ तरी युद्ध करावें मजसीं ॥ नाहीं तरी शरण रावणासीं॥शीघ्रकाळेंसि पैं यावें ॥११॥ ऐ
सें रावणाचें वचन ॥ ताराप्रधानें ऐकोनि जाण ॥ प्रत्युत्तर छळणें करून॥ तया प्रती बोलतसे ॥१२॥ तारापति वाळीसीं रण॥
करूं इच्छितोसी रावण ॥ तरी धीर धरीं एक क्षण॥शक्रसुत येईल आतां ॥१३॥ राजा वाळी तो स्नानासीं॥गेला असे समुद्रासीं॥
संध्या मागोनि तुझांपासीं ॥ येईल युद्धा कारणें ॥१४॥ सहजस्थिती किष्किंधानाथ ॥ नित्य चतुःसमुद्रीं स्नानसंध्या करित ॥
तो ये तंवपर्यंत ॥ स्वस्थ चित्तें असावें ॥१५॥ ऐकें लंकेशा सावधान ॥ तुवां जरी केलें अमृतपान॥ तरी वाळीहस्तें तुझा प्राण॥
क्षणार्धें जाण जाईल ॥१६॥ जरी तूं जालासी वज्रशरीरी ॥ तरी वाळीपुढें तुझीनुरोचि उरी ॥ जो निमिष्यामाजि समुद्र चारी॥
स्नान करोनि जो येतो ॥१७॥ देवां दानवां मागतां रण ॥ तिहीं पाठविला वाळीपासीं जाण॥ तो दुंदुभी समरांगण ॥ वानरेंसीं

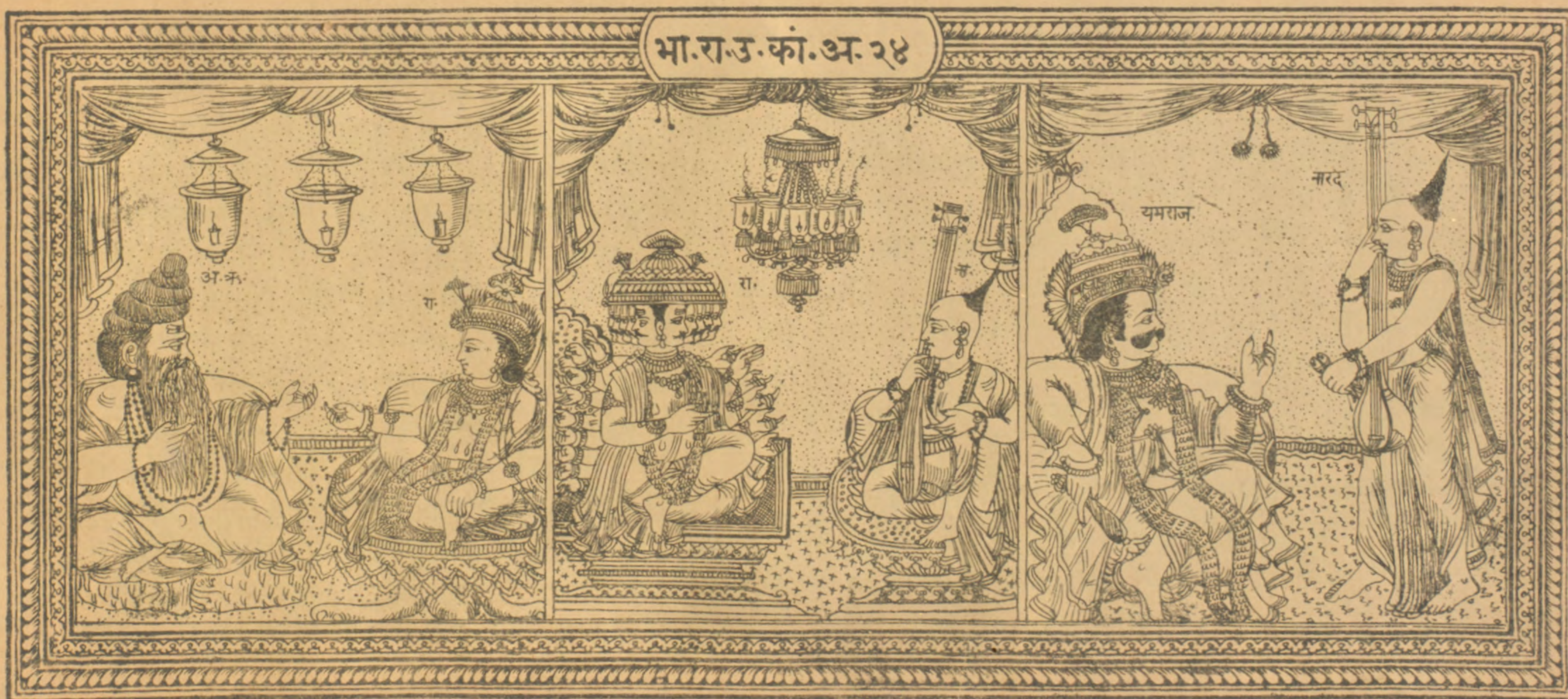
१ पुष्करावर. २ वाळी. ३ अटकाव ४ दशशिर. ५ टिकाव.

करूं पाहे ॥१८॥ ऐसा दुंदुभी समर्थ ॥ वाळीनें मारिला निमि[illegible]ष्यांत ॥ पैल पडलेंसे कळेवरपर्वत ॥ मंदराचळ दुसरा ॥ १९ ॥
जरी तुज प्रसन्न त्रिपुरारी ॥ तुवां जिंतिले राजे पृथ्वीवरी ॥ तरी वाळीदर्शनें तुझी उरी ॥ नुरे निर्धारीं जाणतां मी ॥ २० ॥
अथवा तांतडी असेल तुझे पोटीं ॥ तरी जाय दक्षिणसमुद्राचे तटीं [illegible]रायासीं तुज होईल भेटी॥संग्रामीं सुखी करील॥२१॥दक्षिण
सागरीं करोनि स्नान ॥ बैसलासे कपी दुसरा भानु॥ तेजें अत्यंत विराजमान ॥ देखोनि मन निवेल तुझें ॥२२॥ वाळी आहे स
मुद्रतीरीं ॥ ऐसें ऐकोनि सुरारी ॥ चालिला जैसा कज्जळगिरी ॥ क्रोधें व[illegible] उचंबळत ॥ २३ ॥ दुरोनि देखिला ताराकांत ॥
ध्यानस्थ बैसला जैसा पुण्य पंडित ॥ तयासी धरावया निशाचरनाथ ॥ पुष्पक[illegible]नि उतरला॥ २४ ॥ बकू जैसा गंगातीरीं ॥
हळूच पावलीं मत्स्यधरी ॥ सांचोळ नव्हतां तस्कर घरीं ॥ लक्ष्मीवंताचे पैं निघे ॥२५॥ तैसा रावण हळूच पाऊलीं ॥ चालिला
पापी धरावया वाळी ॥ तंव तो शक्रसुत नेत्रकमळीं ॥ रावणातें अवलोकी ॥२६॥ विमांही भुजां करून॥ धरूं गेला जो रावण॥
तंव वाळीनें हात उचलोन ॥ काखे तळीं दडपिला ॥ २७ ॥ दहा शिरें लंकानाथ ॥ काखे खालें झाला दडपिता ॥ पुनरपि तो
समुद्रीं तळतां ॥ स्नानाकारणें चालिला ॥२८॥ रावण असोनि काखेतळीं ॥ करितां तो समुद्रीं आंघोळी ॥ नाकीं तोंडीं क्षार ज
ळीं ॥ कासावीस रुदन करी ॥२९॥ वाळी अवलोकी नावेक ॥ तंव दहातोंडें काळें मुख ॥ दाहीं मस्तकीं मुगुट देख ॥ भुजा विं
शती लोंबती ॥ ३० ॥ शरीर दीर्घ लंबायमान ॥ काखेतून लोंबती चरण ॥ जैसे खगेश्वरें पन्नगें धरून ॥ नेतसे तैसा वाळीनें ॥
॥ ३१ ॥ ऐसा चहूंसमुद्रीं संध्यातर्पण ॥ करोनि अमरेशनंदन ॥ श्रम रहित वीर जाण ॥ नगरप्रांता पैं आला ॥३२॥ ह्मणे ज्यां
घालोनि काखेतळीं ॥ केलिया समुद्रीं आंघोळी ॥ तरी कोण दशा तया झाली ॥ विचारोनि पाहों पां ॥३३॥ ऐसें विचारून ता
राकांत ॥ मग दोन्ही उचलिले हात ॥ तंव काखेंतून लंकानाथ ॥ सुटोनि पुढें पडियेला ॥३४॥ वाळी ह्मणे तूं कोणाचा कोण ॥ ॥१॥
दक्षिणसमुद्रीं यावया काय कारण॥मज धरीत होतासि किंनिमित्त [illegible] मांग आतां॥३५॥वाळी हांसोन ते काळीं॥

१ सर्प. २ गरुड. ३ वाळी. ४ गरुड. ५ सर्प.

विस्मयो पूर्ण हृदयकमळीं ॥ तंव राक्षसेंद्र बद्धांजुळी ॥ विनविता जाला ते समयीं ॥ ३६ ॥ शक्रसुता तुझ्या बळाची थोरी॥ उ
पमा देवों तरी या त्रिभुवना माझारीं ॥ वीर देखिले परी तुझी सरी ॥ कल्पांतीं ते न पावती ॥३७॥ ज्यां आपुलेनि बळें मही ॥
जिंतिली चतुःसमुद्र पाहीं ॥ तुझ्या बळा समता नाहीं ॥ माझ्या दृष्टि पडिला वरी ॥३८॥मी आलों युद्धा कारणें॥ त्वां मज धरोनि
चतुःसमुद्रीं स्नानें ॥ केलीं आतां मज रक्षणें ॥ जीवदान देवोनी॥३९॥श्रम न पावतां वाळी ॥ तुवां मज घालोनि काखेतळीं॥के
ल्या समुद्रीं आंघोळी ॥ तूं अतुर्बळी त्रिभुवनीं ॥४०॥ आतां वानरेशा अवधारीं ॥ तुवां मजसीं करावी मैत्री॥ आह्मां तुह्मां सा
क्षी अग्नि धरत्रो ॥ आणि साक्षी द्विज देव ॥ ४१ ॥ माझे स्त्री पुत्र ऐश्वर्य ॥ आणीकही पदार्थ सर्व ॥ तुज मज वेगळीक भाव ॥
नाहीं गौरव हा मैत्रीचा ॥ ४२ ॥ तुमचें आमचें इष्टपण ॥ हें त्रैलोक्यां होय भूषण ॥ मी तुझा मैत्र हे देवगण ॥ थोर भयातें पाव
ती ॥४३॥ मिळोनियां दोघींजणीं ॥ मित्रत्व करूं साक्षी अग्नी ॥ मग प्रवेशले किष्किंधा भवनीं ॥ राक्षसेश्वर आणि हरिपुंगव
॥४४॥ अमरेंद्र सुत पौलस्तीतनयो ॥ एक होऊनी वीरबाहो ॥ किष्किंधा प्रवेशले सोमसूर्यो ॥ मंडळीं गगनाचिये ॥४५॥ कीं
सिंह प्रवेशे पर्वतदरीं ॥ कीं व्याघ्र वसे जाळी भीतरीं ॥ कीं गुहेसी वसिजे योगीश्वरीं ॥ तया परी नगरीं स्थिरावले ४६ ॥
एक मासपर्यंत राघवारी ॥ राहिला होता किष्किंधापुरीं ॥ मग प्रधाना समवेत सुरारी ॥ त्रैलोक्यीं विचरता झाला॥ ४७ ॥
ऐसे पूर्वीं थोर थोर ॥ ते रावणें केले किंकर ॥ तया रावणातें कपीश्वर ॥ काखे असोनि हिंडिनला ॥४८॥ ऐसा शक्रसुताचा परा
क्रम ॥ देवां दानवां दुर्धट परम ॥ तया निर्दळिलें तो तूं श्रीराम ॥ पूर्ण ब्रह्म अवतार ॥४९॥ पतंग जैसा दीपावरी ॥ बुडोनि म
रे स्नेहाभीतरीं ॥ तैसे तुवां आपुले वैरी ॥ रणसागरीं मारिले ॥५०॥ एका जनार्दना शरण ॥ श्रीराम कथा भवतारण ॥ पुढी
ल कथा अनुसंधान ॥ तें निरूपण अतिगोड ॥ ५१ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांरावणवालिमि
त्रत्वंनामत्रयोविंशतितमोऽध्यायः ॥२३॥ ॥ओव्या॥ ॥५१॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ हात जोडून. २ वाळी. ३ पराक्रमी. ४ अ[illegible]. ५ [illegible]ण. ६ मा[illegible].

भा.रा.उ.कां.अ.२४
यमराज
नारद

॥श्रीशंकरायनमः॥ गत कथा जाली ऐसी ॥ जे कां कळिकल्मष नाशी ॥ तदनंतरें विचरता नारदासीं ॥ राक्षसेश्वरें देखिलें॥१॥ नारद जातां गगनीं ॥ रावणें देखिलें दुरोनी ॥ ह्मणे देवऋषी कृपा करूनी ॥ नावेक येथवरी येइजे ॥ २ ॥ ह्मणोनि केलें नमन ॥ दोन्ही कर जोडोन ॥ स्वामी क्षेम कुशळ कल्याण ॥ हें तुह्मांस पुसणें नलगे ॥३॥ तुमचेनि भूतमात्र प्राणी ॥ स्वानंदें वर्तती निजस्थानीं ॥ तुह्मी विचरां परोपकारा लागोनी ॥ तुमच्या दर्शनीं मी धन्य ॥४॥ ऐकोनि विबुधारिजनकाचें वचन ॥ मग बोले नारद भगवान ॥ ह्मणे राया तुझें वैभव देखोन ॥ आनंदें पूर्ण निवालों ॥५॥ तुज पुष्पकासारिखें विमान ॥ इंद्रजिता ऐसें पुत्रनिधान ॥ जयाचे आहारा न पुरे त्रिभुवन ॥ तो बंधु कुंभकर्ण पैं तुझा ॥६॥ प्रताप सकळाहूनि आगळा ॥ जिंणिलें त्वां क्षितिपाळां ॥ तुझे ठाईं भावो भूपाळा ॥ देखोनियां निवालों ॥७॥ राक्षसाधिपा तुझी थोरी ॥ न देखों त्रिभुवनामाझारीं ॥ सदाशिव आज्ञाधारी ॥ विष्णूस तर्थे कवण पुसे ॥८॥ देव दैत्य गण गंधर्व ॥ सिद्ध चारण मुनिपुंगव ॥ आणीक पृथ्विपती सर्व॥ समरंगणीं जिंतिले ॥ ९ ॥ ऐसा पराक्रम दारुण ॥ देखोनि मी तुष्टमान ॥ परी कांहीं एक वचन ॥ हितालागोन सांगतसें ॥१०॥ राक्षसेंद्रा अवधारीं ॥ माझिया वचनाची थोरी ॥ तुवां जिंतिले ते सामान्य अरी॥जे काळचक्रीं पाडिले असती ॥११॥ जे संसारीं गांजिले ॥ जे मृत्युनें मारिले ॥ जे प्रारब्धें घातले ॥ ते मेले आपुलेनि कर्में ॥१२॥ जे संसारवांदवडीं पडिले ॥ जे मी माझें ह्मणत गेले ॥ जे विधिनिषेधीं नाडिले ॥ जे पडिले काळचक्रीं ॥१३॥ माझी स्त्री माझे पुत्र ॥माझें धन माझें गोत ॥ जयाचें भ्रांत जालें चित्त ॥ तयां ग्रासिलें कळिकाळें ॥१४॥ तुवां मारिले गांजिले हे वदती ॥ मिथ्यत्वें भासे माझे चित्तीं ॥ ऐसें ऐकोनि लंकापती ॥ नारदा प्रती बोलिला ॥१५॥ अहो जी ऐका नारदमुनी ॥ आतां रसातळा जातों दैत्यमर्दनीं ॥ आपुले करें तया जिंतोनी ॥ समरंगणीं भिडोनियां ॥ १६॥ हे समस्त जिंतिल्यावरी ॥ ज्याचे त्यास करीन अधिकारी ॥ पुढें समुद्र मथीन त्याउपरी ॥ अमृतपाना कारणें ॥१७॥ ऐसें रावण बोलिल्यावरी ॥ ऐकोनि नारदें ते अवसरीं ॥ प्रत्युत्तर शब्द चातुरीं ॥ बोलतसे रावणें

१ पाप. २ क्षणभर. ३ क्षिरम्रा. ४ रा।ग. ५ गतान. ६ समाधान. ७ शत्रु.

र्सी ॥ १८ ॥ तुज रसातळासि जातां ॥ आह्मांसि सुख नवाटे सर्वथा ॥ मी मानसों त्या मार्गें लंकानाथा ॥ रामस्तां सुख होईल
॥१९॥अतिदुर्गम कठिण ॥ ब्रह्मादिकां न कळे जाण ॥ त्या मार्गीं करावें गमन॥प्रेतराजें तेथें असे ॥२०॥ वेगीं वासूनि तूं उद्भट॥
इये मार्गीं जाय स्पष्ट ॥ यमराज बळें अचाट ॥ त्यातें रणीं जिंकिजे ॥ २१ ॥ जेया यमाचा दंड ॥ जेणें दंडिले प्राणी उदंड ॥
जया दंडा भेणें आड ॥ शरण हरीसीं पैं जाती ॥ २२ ॥ प्रेतराज तो पापी यम ॥ साधुजनातें तोचि धर्म ॥ सांगतां त्याचा परा
क्रम परम ॥ त्यासि दशानन पुरवसी ॥ २३ ॥ मुनीची ऐकोनि गोष्टी ॥ राक्षसें हाक मारिली मोठी ॥ जैसा मेघ कडकडा
टी ॥ गर्जतसे पर्जन्यकाळीं ॥ २४ ॥ कुंभकर्णानुज ह्मणे नारदमुनी ॥ माझें वचन ऐकें सावधानीं ॥ यमराज मारिला
हे सत्य वाणी ॥ तुह्मी असत्य न ह्मणावें ॥ २५ ॥ मी जातों दक्षिण दिशेसी ॥ जेथें रवि सुत करी राज्यासीं ॥ माझे हीं नारदा
मानसीं ॥ क्रोध अत्यंत उचंवळत ॥२६॥ प्रत्युत्तर माझें वचन ॥ मी तयातें मुनी दंडीन ॥ छेदीन तयाचा अभिमान॥जेणें प्रा
णिगण दंडिले ॥२७॥ऐसें बोलोनि मंदोदरीकांत॥मुनीस करोनि दंडवत॥येता जाला लंकानाथ॥प्रधाना समवेत दक्षिणे ॥२८ ॥
मग तो नारद महा ऋपी ॥ जयाच्या तेजें कळाहीन रवि शशी ॥ जयाचें वचन देवां दैत्यांसी ॥ अतिप्रीतीसीं रुचतसे ॥२९॥
ब्रह्मनिष्ठेचा जो सागरू ॥ ब्रह्मदृष्टी देखे चराचरू ॥ ब्रह्मयाचा मानस कुमरू ॥ ब्रह्मादिकां पार नकळे ॥ ३० ॥ ब्रह्मवी
णा वाजवीत ॥ ब्रह्मानंदें डुल्लत ॥ ब्रह्मपदें मुखीं गात ॥ गात नाचत ब्रह्मानंदें ॥३१॥ ऐसा तो नारद महा मुनी ॥ रावणाचें व
चन ऐकोनि ॥ क्षणेक विचारिता जाला मनीं ॥ जैसा अग्नी तैसा ऋपी ॥३२॥ माझे वचनें हा रावण ॥ यमरायासीं करील रण॥
तरी मी यमासी सांगेन ॥ येतो रावण युद्धातें ॥३३॥ प्रेतराज दंडपाणी ॥ तयातें प्रार्थवीन युद्धा लागुनी ॥ जयाचेनि धाकें प्रा
णी जनीं ॥ श्रीहरिभजनीं प्रवेशिती ॥३४॥ तरी आपला हाचि विचार ॥ ह्मणोनि उठिला ब्रह्मकुमर ॥ चालिलासे अतिसत्व
र ॥ मनोवेग टाकोनि मार्गें ॥ ३५ ॥ ऐसा तो ब्रह्मऋपी ॥ आला प्रेतराजनगरासीं ॥ नगरी देखोनि हर्पमानसीं ॥ जैसी दुस ॥ १ ॥

१ यम. २ अमित. ३ सूर्य. ४ चंद्र. ५ नारद.

री अमरावती ॥३६॥ प्रेतराज रायाचें नाम ॥ विधाता दुसराचि परम ॥ प्राणियांचे दोप धर्म ॥ जाणोनि तैसें दंडित ॥३७॥
जयासी भगवद्भजनीं नाहीं भक्ती ॥ अधर्म टोले माथां वाजती ॥ ज्यासी गृहाश्रमीं अत्यासक्ती ॥ ते दंड पावती प्रेतरायाचा
॥३८॥ ऐसा तो नारद महामुनी ॥ आला प्रेतपुरी लागूनी ॥ ह्मणे कलहो पाहोन पुरेधणी॥ह्मणोनि पाय अवनी आफळित॥३९॥
माथेची शेंडी तडाडी ॥ कलहाची थोर आवडी ॥ ह्मणोनि तो लवडसवडी ॥ प्रेतराज नगरा पैं आला ॥ ४० ॥ एका जनार्दना
शरण ॥ राक्षसायमासिं युद्ध दारुण ॥ होईल तें परिसा सावधान ॥ निज अवधान देवोनि ॥ ४१ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणे
उत्तरकांडेएकाकारटीकायांनारदप्रेतपुरीआगमनंनामचतुर्विंशतितमोऽध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ ४१ ॥ ॥छ॥

१ पृथ्वी. २ भांडण. ३ लक्ष.

भा·रा·उ·कां·अ·२५
रा·
अ·
यम·
रावण·
राम·
रावण·
ब्रह्मदेव·
सावित्रि·
शंकर
पार्वती·
विष्णु
लक्ष्मी

॥श्रीशंकरायनमः ॥ ऐसें विचारोनि ब्रह्मकुमर ॥ प्रेतपुरीस आला सत्वर ॥ जेथें प्रेतराज सहपरिवार ॥ वेष्टीत बैसलासे ॥ १ ॥ नारदें यम देखिला ॥ पुढें हुताशन प्रज्वळिला ॥ आपण मध्यें मिरवला ॥ खमंडळीं कश्यपसुतु ॥२॥ प्राणियाचें जैसें कर्म देखे ॥ तया दंडकरी कर्मा सारिखे ॥ ऐसें करितां अकस्मात देख॥पातला विरंचिसुत नारद ॥३॥ आला देखोनि नारदमुनी॥ यमराव हरिखेला मनीं ॥ षोडशोपचारें पूजूनी ॥ मधुरवाणी बोलिला ॥ ४ ॥ अहो जी मुनि चक्र चूडामणी ॥ क्षेम असे तुह्मां लागोनि ॥ स्वधर्म रक्षीतसां अनुदिनी ॥ किं प्रयोजन आगमन ॥५॥ सकळ सुर आणि सुरपती ॥ देव गंधर्व ऋषिपंक्ती ॥ आणि असुरही सेविती ॥ तो तूं कोणे अर्थी आलासी ॥६॥ कोणा कार्याचे विधी ॥ तूं आलासि कोणे बुद्धी ॥ तें मज सांगावें कृपानिधी ॥ ऐसें प्रेतराजें प्रार्थिलें ॥ ७ ॥ ऐकोनि धर्मरायाचें वचन ॥ बोलता जाला नारद आपण ॥ माझिया आगमनाचें लक्षण ॥ सावधान अवधारीं ॥ ८ ॥ वर्तलें तें आईक राया ॥ ब्रह्मवरदें उन्मत्त होवोनियां ॥ रावण ऐसें नाम जया ॥ सा चारी शिरें मस्तकीं ॥९॥ तो राक्षस पुष्पकीं आरूढोन ॥ मंत्रिया सहवर्तमान॥तो तुज जिंतावया आपण॥येतो ह्मणोन मी सांगो आलों॥१०॥ तुझे दंडाची दुर्धर शक्ती ॥ स्वर्गीं प्राणी भय वाहती ॥ तो तूं आजि कोण गती ॥ विचारिसी तें नकळे ॥ ११ ॥ ऐसें बोलतां नारद मुनी ॥ तंव अकस्मात सूर्यासारिखें गगनीं ॥ देखिलें येतां तेज नयनीं ॥ आणि दशदिशा उजळल्या ॥ १२ ॥ दिगंतरा बाहेर तें समयीं ॥ तिमिर गेलें नव्हतेंच पाहीं ॥ बोलतां देखतां समीप लवलाहीं ॥ येतें जालें विमान ॥ १३ ॥ तया विमाना वरी ॥ बैसलासे सुधापानियांचा अरी ॥ पीडित प्राणी होते ते क्षणा माझारी ॥ भुजाबळें सोडविले ॥ १४ ॥ पापी पुरुष सोडविले कैसे ॥ रौद्र रूप भयानक घोर ऐसे ॥ बांधले होते ते यम फांसे ॥ देहीं कृशत्व पावले ॥ १५ ॥ एक देती दीर्घ हाक ॥ एक आरडती पावोनि दुःख ॥ एक कृमी कीटकादिक ॥ मांस तोडोनि भक्षिती ॥१६॥ एकातें श्वान तडतडां तोडी ॥ एकातें करिती वोढावोढी ॥ एकातें ह्मणती पाडी पाडी ॥ कडो विकडी गांजि दूत ॥ १७ ॥ पुढें वैतरणी शोणितोदकें ॥ दोन्ही ती

१ यमपुरीत. २ अग्नी. ३ आकाशीं. ४ कारण. ५ इंद्र. ६ भ-कर. ७ अंधकार. ८ देवांचा. ९ रक्तानें.

रीं पाहे पूर देखें ॥ तयांत प्राणी कित्येक ॥ बुचकळ्या देती निजकर्में ॥ १८ ॥ तप्तवाळुकेंत कित्येक प्राणी ॥ उभे राहिले
निजकर्म भोगोनी ॥ कित्येक अधर्मी असिपत्रवनीं ॥ वृक्षपर्णी शयन करिती ॥ १९ ॥ शस्त्रधारा अतितीक्ष्ण ॥ तैसीं
च आहेत पर्णें जाण ॥ तेथें करविती पापिया शयन ॥ सर्वांग छिन्नभिन्न होतसे ॥ २० ॥ रौरव आणि क्षारनदी प्रति ॥
प्राणियातें लोटोनि देती ॥ खालते जाती वरते येती ॥ पाणी मागती कर दाऊनि ॥ २१ ॥ एक क्षुधित होऊन ॥ करि
ता निजकर्म भक्षण ॥ एक संसार तृपेनें पीडोन ॥ विवर्णमुख पैं जाले ॥ २२ ॥ वाल्मिकी रामायणा प्रती ॥ पातकी बो
लिले बहु असती ॥ तितुके सांगतां कथा विस्ताराप्रति ॥ जाइल निश्चिती जाणिजे ॥२३॥ न सांगतां दोष दारुण॥वाल्मीकी ग्रं
थासि विरुद्धपण ॥ येईल ह्मणोनि संकळित जाण ॥ निरूपण पैं केलें ॥ २४ ॥ यालागिं मी संताप्रती ॥ येतसें काकुलती ॥ त
या वरी नेणें शास्त्रविप्तत्ती ॥ क्षमा श्रोतीं मज कीजे ॥२५॥ अवैद्ध सुबद्ध दाशरथी कथन॥करितां तुटे संसारबंधन ॥ ते नर होती
पुण्यपावन ॥ ऐसें भगवान बोलिलासे ॥ २६ ॥ ऐसे पापी आणि गुरुद्रोही ॥ विश्वासघातकी हिंसक पाहीं ॥ ते रावणें सोड
विले लवलाहीं ॥ पळते जाले दशदिशा ॥२७॥ कित्येक गायन करित ॥ कित्येक आनंदें नाचत ॥ कित्येक स्वधर्मी रत॥नयातें
ही देखत रावण ॥२८॥ कित्येक गुरुभजनीं तत्पर ॥ कित्येक शास्त्री चतुर ॥ कित्येक दानधर्मी शूर॥याचका देहो पैं देती॥२९॥
कित्येक गोदानी पुरुष ॥ ते भोगिती स्वानंद गोरस ॥ कित्येकां अन्नदानीं हर्ष ॥ ते निजानंद परेशें सेविती॥३०॥स्वानंद भक्ति
करोन ॥ जिहीं पूजिला शैलजारमण ॥ ते नर पुण्यपावन ॥ भोग भोगून अभोक्ते ॥३१॥ ऐशिया धार्मिकांतें देखोन ॥ संतो
षला दशानन ॥ ह्मणे धन्य धन्य साधूजन ॥ ये नगरीस राहिले ॥ ३२ ॥ पापियातें करोनि मुक्त ॥ पुढें चालिला लंकानाथ ॥
हें देखोनि यमराजदूत ॥ क्रोधें रावणावरी धांवले ॥ ३३ ॥ परिघ पट्टीश मुसळ ॥ शक्ति तोमर आणि शूळ ॥ पुष्पक ॥ १ ॥
वेढोनियां सकळ ॥ घोरांदर मांडिलें ॥ ३४ ॥ आसनें तोरणें पताका ॥ पुष्पकीं होत्या वेदिका ॥ प्रासादा ताडातोडी

१ पायउतार. २ संक्षेपेंकरून. ३ वेडेवांकडे. ४ परमेश्वर. ५ महादेव. ६ कुड.

केली देखा ॥ निमिष एक न लागतां ॥ ३५ ॥ जैसे ब्रह्मगिरीसि भ्रमर ॥ शिखरीं प्रवेशतां करिती जर्जर ॥ प्रेतराज
सैनिकीं दशशिर ॥ तद्वत् वेढोनि घेतला ॥ ३६ ॥ रावणा केला अपमान ॥ प्रेतराज सैनिकीं जाण ॥ आणि रावणाचे प्र
धान ॥ तेही रणीं शक्तिहीन जाले ॥३७ ॥ कित्येक जाले घायाळ ॥ कित्येकांचें फुटलें कपाळ॥कित्येकांसि सुटला पळ ॥ कित्ये
कीं रण सांडिलें ॥३८॥ कित्येक जर्जरी भूत झाले ॥ कित्येक मूर्च्छित पडियेले ॥ कित्येक रणीं निर्वटिले ॥ महा दारुण पैं योद्धे
॥३९॥ जैसे पळस वसंतीं ॥ फुलले शोभा वना देती ॥ तैसे राक्षस रणपंथीं ॥अशुद्धें करीं डवरले॥४०॥यमसैन्यीं केली ख्याती॥
रावणाचें कवच भेदोनि क्षोती ॥ रावण केलासे विरथी ॥ भूमिवरी आणिला ॥ ४१ ॥ मग रावणें काय केलें ॥ माहेश्वरीठाण
मांडिलें ॥ कार्मुकीं बाण चढविले ॥ वोढिले आकर्णांत ॥४२॥ अरिसैनिकांतें ह्मणे राहा साहा रणीं ॥ पळों नका सोडून धरणी॥
ऐसें बोलोनि रावणें तत्क्षणीं ॥ कार्मुकीं बाण लाविला होता ॥ ४३ ॥ तो बाण पाशुपत मंत्र जपोन ॥ सोडिला क्रोधें करोन ॥
जयावरी वायुचा नंदन ॥ अग्नि असे नाम ज्याचें ॥४४॥ तो अग्निमयचि बाण ॥ निघाला गर्जत गगन ॥ तेणें दशदिशांचे श्र
वणें ॥ बधिर जाले ते समयीं वो ॥४५॥ त्या पाशुपताचें गर्जन मोठें ॥ चालिले थोर नेटें पाटें ॥ तेणें कळिकाळा शारे खटखटे ॥
दंत दाढा वाजविती ॥ ४६ ॥ खमंडळींहून नक्षत्रें च्यवती ॥ चंद्र सूर्य भयभीत चित्तीं ॥ दिग्गज थरथरां कापती ॥
अवनी पालथी होऊं पाहे ॥४७॥ अंब्धि मर्यादा सांडू पाहती ॥ कूर्म दचकलासे चित्तीं ॥ सदाशिवासि झोंबे पार्वती ॥ कंठीं
मिठी घातली ॥४८॥ सावित्री ह्मणे ब्रह्मयातें ॥ ब्रह्मांड होऊं पाहे पालथें ॥ तंव लक्ष्मीनें आपुले कांतातें ॥ थापटोनि उठविलें
॥४९॥ रमा ह्मणे जी जगन्नाथा ॥ भयवाटे माझिया चित्ता ॥ तूं प्राणियां अभयदाता ॥ भवव्यथा निवारिसी ॥५०॥ तुझे कृपे
चेनि पडिपाडें ॥ हें त्रैलोक्य नांदे सुरवाडें ॥ तुझिया जी दृष्टी पुढें ॥ हें जग राहेनासे जी ॥५१॥ तूं ब्रह्मा स्रजिता विधाता॥ तूं
प्रतिपाळिसी जी तत्वतां ॥ तूंचि शिव संव्हार करिता ॥ तुज नेणती तत्वतां मतिमंद ॥५२॥ देवा हे अचाट ध्वनी ॥पडिली मा

१ पर्वनीं. २ मारिले. ३ पृथ्वी. ४ धनुष्यों. ५ सहनकरा. ६ कान. ७ आकाशातून. ८ ढळर्ने. ९ पृथ्वी. १० समुद्र.

॥ श्रीरामचंद्रायनमः ॥ ॥ मागिले प्रसंगीं पाशुपतास्त्र ॥ रावणें सोडून भस्मीभूत ॥ यमराजसैन्या केला अंत ॥ तेणें हृप गर्जती राक्षस ॥१॥ विजयो पावला दशानन ॥ ह्मणोनि करिती गर्जन ॥ तें वैवस्वतें ऐकोन ॥ क्रोधें दारुण उचंबळत ॥२॥ नेत्र आरक्त करोन ॥ आपुलें सैन्य पडिलें जाणोन ॥ सारथियासि ह्मणे शीघ्र स्यंदनें ॥ आणी युद्धा जावया ॥३॥ सारथि याणें आणिला दिव्य रथ ॥ वरी आरूढला प्रेतराज रणपंडित ॥ त्या रथाच्या घडघडाटें श्रवणांत ॥ दिग्गजांची टाळी बैसली ॥४॥ हातीं घेतला मुद्गर ॥मृत्यु सारिखा तो उग्र ॥ काळदंड घेवोनि कठोर॥ नेणो संव्हार करील ब्रह्मांडाचा॥५॥ऐसा तो विवस्वतात्मजु ॥ रथीं आरूढला वीरराजु ॥ परिवेष्टित काळा तुल्य सहजु ॥ गणातें बैसविलें ॥६॥ मनीं थोर उल्हासु ॥ करीन राक्षसांचा विध्वंसु ॥ ऐसा यम वीरश्रियेचा संरसु ॥ भोगावया चालिला ॥ ७ ॥ यमराजाचें आगमन ॥ देखोनि राक्षस कंपायमान ॥ ह्मणती हा प्रळय दारुण ॥ आजि असे मांडला ॥८॥ रथ घडघडाटें रणक्षिती ॥ सिंह नादें गर्जना करिती ॥ आला तो राक्षस सैन्या प्रति ॥ जेथें पौलस्ती उभा असे ॥९॥ एका मुहूर्ता मध्यें जाण ॥ जया रथींचे घोडे दारुण ॥ उपमा देऊं तरी नारायण ॥ रथींचे वारू तैसे ते ॥१० ॥ राक्षस देखोनियां भारीं ॥ अश्व हिंसती नानापरी ॥पाय न ठेविती पृथ्वीवरी ॥ चंचलता मनापरीस अधिक ॥ ११ ॥ ऐसा आरक्त वारुवांचा रथ ॥ वरी आरूढला प्रेतनाथ ॥ देखोनि भयातुर रजनीचरनाथें ॥ अशक्त पळते जाहले ॥ १२ ॥ रावणाचे प्रधानगण ॥ तेही भयाभीत दारुण ॥ आणिकही स्थूळ सूक्ष्म जन ॥ द्विज ऋपिमुनि गण पळाले ॥१३॥ लोक भयातुर देखोन ॥ दोघे करूं लागले रणकंदन ॥ सोडिती शक्ति दारुण ॥ वर्म लक्षोन हाणिती ॥ १४ ॥ यम आणि तो रावण ॥ सोडिती शक्ति तोमर दारुण ॥ वीरांचें वीरवर्म लक्षोन ॥ क्रोधें उचंबळती ॥१५॥ दोघे झुंझती उसण्या घाईं॥ येरयेरांचीं वर्मे लक्षिती पाहीं ॥ तंव रावणें काय केलें ते समयीं ॥शर वर्षला दारुण ॥१६॥ जेंवि मेघाच्या धारा॥वर्षोनि लोपिती गिरिवरा ॥ रावण शरें वैवस्वत रहंवरा॥ वरी वाण टाकिले॥१७॥ त्या समयीं तोवीरराजु ॥ राया विवस्वताचा आत्मजु॥संधान

१ यम. २ रथ. ३ घोडे. ४ रावण. ५ मारिती. ६ रथ.

करोनि रिपुबाणसमाजु॥रण रंगीं तोडिले॥१८॥खमंडळीं जीमूतीचें पडळ ॥ तोडी आकाशाचा वाळ ॥ तेंवि वैरियाचे शरजाळ॥
समरंगणीं तोडिलें ॥१९॥ सप्त रात्रीपर्यंत ॥ युद्ध केलें असंख्यात ॥ दोघे समान रणपंडित ॥ श्रम न पावती पैं दोघे॥२०॥देव
गंधर्व सिद्ध ऋषी ॥ पिशाच गुह्यक तापसी ॥ आणि महंत संन्यासी॥थोर आश्चर्य पावले॥२१॥तदनंतरें दशानन ॥ रिपूचें समा
न बळ देखोन॥करिता जाला संधान॥तें सावधान अवधारा॥२२॥चौसारथी सत्तरीरथीं॥एक सहस्र यमा प्रती ॥वर्मांग लक्षोनिनि
शाचरपती॥विंधिता जाला ते समयीं॥२३॥येतां रिपूचे बाण॥ते यमराजे तोडिले न लागतां क्षण॥जैसें सुर्योदयीं तमांचें ठाणें ॥न
व्हतेंचि गगनीं हो॥२४॥यया उपरी वैवस्वत॥क्रोधाच्या उकळ्या सांडित॥भासता जाला पावकवत॥ सुरनरांच्या नेत्रांसी॥२५॥
क्रोध आलिया यमासीं॥तंव मृत्यु उभा सन्मुख करी विनंतीसी॥ह्मणे राया मज आज्ञेसीं॥दीजे युद्ध करावया॥२६॥माझी पडलिया
दृष्टी॥हे आटेल सकळ सृष्टी॥मज नलगे युद्धाची अटाटी॥माझि गोष्टी अवधारा ॥२७॥ मज सोडावें लवकरीं॥रिपु मारीन रणसा
गरीं॥नरकासुर क्षणा भीतरीं ॥ म्यां वधिला निजांगें ॥२८॥ माझें स्वरूप हें हरि हर॥माझें स्वरूप ब्रह्मा इंद्र ॥माझें स्वरूप श्री
रामचंद्र ॥ राक्षस समुद्र शोपुं पाहे ॥२९॥ हे समस्तही निमित्तधारी ॥ मी मृत्यु जगाचा संहारकारी॥ जे जन्मले प्राणी संसारीं॥
त्यांतें मारीन मारितां ॥३०॥ शंबर वृत्र आणि शंभु॥ सहस्त्रार्जुन निशंभु ॥ नमुचि विरोचन मधु कैटभु ॥ यांचे प्रतापाची बों
ब त्रिभुवनीं ॥ ३१ ॥ हे मारिले आणिक ही बहुत ॥ निर्दळिले म्यां संख्येरहित ॥ यादव कौरव हे समस्त ॥ माझेनीच निमाले
॥३२॥ मजसारिखा सेवक ॥ तुज चिंता कायसी एक ॥ मज सोडिल्या निमिषएक ॥ नलागतां रिपु मारीन ॥ ३३ ॥ माझिये
दृष्टि पडिले प्राणी ॥ ते न वांचती सत्यवाणी ॥ मज सोडितां तेच क्षणीं ॥ संहारीन ब्रह्मांड ॥३४॥ ऐसें मृत्यूचें वचन ॥ धर्म
राजें ऐकोन ॥ ह्मणे मृत्यु तूं नको मीच मारिन ॥ पुढील निरूपण ऐकावें ॥३५॥ तदनंतरें प्रेतनाथ॥करूनि नेत्र आरक्त॥काळदं ॥ १ ॥
ड घेवोनि त्वरित ॥ तोलिता जाला करतळीं॥३६॥ जयाच्या पृष्टभागीं ॥ भाते भरले बाण वज्रातुल्य जगीं ॥ पावकासमान

१ शत्रुचेंबाणजाळ. २ शत्रुने. ३ मेघ हार. ४ अग्नीसारखा. ५ [illegible]

मुद्गर और मदांगीं ॥ प्रतिष्ठिला अतिघोर ॥ ३७ ॥जयाचिये रथीं जाण ॥ चाप ठेविलें काळासमान ॥ पृट पावकाचे ते
जें गगन ॥ दशदिशा धवळल्या ॥ ३८ ॥ जयाचिये रथीं सन्मुख ॥ मुद्गर ठेविला काळांतक ॥ दर्शनें जीवामात्रादिक ॥
आपधाकें मरताती ॥३९॥ दर्शनें प्राणी संहारी ॥ तो सोडिला जीवावरी जरी ॥ तरी तयाची काय उरेल उरी ॥ देखोनि वैरी
कांपिजे ॥४०॥ तो परिघ घेतां करीं ॥ तयाची दीप्ति फांके अंबरीं ॥ ज्वाळा वेष्टित सहपरिवारीं॥ दर्शनें वैरी मद गाळिजे॥४१॥
ऐसा परिघ अतिदारुण ॥ यमराजें स्पर्शितांचि जाण ॥ सोडी तंव राक्षस सैन्य ॥ त्वरान्वित पळतें जालें ॥४२॥ सुरासुर भया
भीत ॥ पृथ्वीचे जन चळी कांपत ॥ दंडाचें प्रेरण करीत ॥ ऊर्ध्व उचलोनि हात टाकिला रावणावरी ॥४३॥ तया समयीं वैवस्व
त ॥ दंड प्रेरितां उठे अनर्थ ॥ ह्मणती हा प्रळय अकल्पित ॥ वोढवला ह्मणत जन लोक ॥४४॥ तेचि अवसरीं प्रजापती ॥ बो
लता जाला गा महामूर्ती ॥ अहो जी प्रेतराज दक्षिणपती ॥ वचन माझें ऐकावें ॥४५ ॥ ब्रह्मा ह्मणे प्रेतपती॥एक माझी वचनो
क्ती ॥ तुझेनि दंडें निशाचर पती ॥ क्षणें एकें भस्मांत ॥४६॥ पैल पाहें रणा उजु ॥ दाहा शिरें वीस भुजु ॥ तोचि जाण लंकेचा
नृपराजु ॥ ठाण मांडोनि उभा असे ॥ ४७ ॥ पूर्वी तया रावणासीं ॥ म्यां वर दिधला निश्चयेसीं॥ माझेनि वरदें सुरासुरांसी ॥
त्रासिलें येणें राक्षसें ॥४८॥ आतां यमा मुद्गरें करून ॥ नको करूं रावणाचें हनन ॥ माझें वचन अप्रमाण ॥ हा मरतां होऊं पा
हे॥४९॥आणि भविष्य वाल्मीकाचें ॥ असत्य होऊं पाहे साचें ॥ तरी आतां ये काळींचे ॥मुद्गरें करोनि न मारावें ॥५०॥ मुद्गर म
ज पासोनि जनित ॥ तो तुज दिधला युद्धार्थ ॥ तेणें करोनि लंकानाथ ॥ नमारीं ये रण मंडळीं ॥५१ ॥ ऐसें ऐकोनि ब्रह्मवचन॥
प्रति उत्तर दे धर्मराज आपण ॥ ह्मणे स्वामी न करितां हननें ॥ हा उगा कैसा राहेल ॥५२॥ यासि वधीन क्षणा भीतरीं ॥ परि
आज्ञा तुमची शिरीं ॥ ह्मणोनि मुद्गरातें सांवरी ॥ ते समयीं प्रेतराज ॥५३॥ ऐसें बोलोनि प्रजापती प्रति ॥ सवें घेवोनि रथ सार
थी ॥ नारदा सहित ऊर्ध्व गती ॥ स्वर्गासीं निघाला ॥ ५४ ॥ तंव येरीकडे दशानन ॥ यमराज गेला देखोन ॥ जिंतिलें ह्मणो

१ धातु मुद्गकाणे. २ असाचे. ३ आकाशीं. ४ यम. ५ नाश. ६ [illegible]

नि श्लाघ्य वचनें ॥ गर्जना करी आनंदें ॥५५॥ पुष्पकीं आरूढोनि लंकापती ॥ यमसदनींहूनि पुढती ॥ चालिलासे रसातळीं प्रति ॥ तें सावध श्रोतीं अवधारिजे ॥ ५६ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ ह्मणतां गेलें एक पण ॥ एका एक वांचून ॥ रामायण लिहिलेंसे ॥ ५७ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांयमविधातासंवादोनामषड्विंशतितमोऽध्यायः॥ २६ ॥ ॥ ओंव्या ॥ ॥५७॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ विमानीं. २ पाताळ.

॥श्रीगणपतयेनमः ॥ पूर्व कथानुसंधान ॥ धर्मराजा शीघ्र स्वर्ग गमन ॥ समागमें नारद भगवान ॥ देव सदन पहातसी ॥१॥
येरीकडे पुरंदरारि जनक ॥ राक्षसां माजि श्रेष्ठ नायक ॥ पुष्पकीं आरूढोनि लोका लोक ॥ क्रमूनि रसातळ येता जाला ॥ २ ॥
घाईं राक्षस जर्जर भूत ॥ मार्गी एकमेकां उपचारित ॥ देवां माजि वळी प्रेतनाथ ॥ जिंतोनि त्यातें चालिला ॥ ३ ॥ सर्व प्रधा
न शुक सारण ॥ मारीचि अकंपन प्रहस्त जाण ॥ आणिक ही वळियाढे गहन ॥ देव दर्प हरण राक्षस ॥४॥ ऐसें प्रधानां सहि
त ॥ पुष्पक मनोवेगें आलें देखत ॥ तंव पुढें रसातळ लोकातें ॥ देखते जाले राक्षस ॥५॥ तरा रसातळा माझारीं ॥ वरुण ना
ग सह परिवारीं ॥ आणिक दैत्य नानापरी ॥ वसती तया नगरीं हो ॥६॥ तया नगरीचें अभिधान ॥ भोगावती नामें गहन ॥
अतिरम्य विश्रांति स्थान ॥ ऋषि मुनि गण वसती जेथें ॥७॥ सुवर्ण भिंती आणि मंदिरें ॥ सुवर्णाच्या आटाळया गोपुरें ॥ अ
धमा नरा सुवर्णाचीं घरें ॥ तोरणें मखरें घरोघरीं ॥८॥ हाटें हटवटिया चौबारें ॥ तेथें नां दिजे धनवंतरें ॥घरोघरीं मंगळ तुरें ॥
नाना वाद्यें वाजती ॥९॥ ऐसिया नगरा प्रति ॥ येता जाला लंकापती ॥ सर्व प्रधान भद्रजाती ॥ दृष्टी नाणिती काळातें॥१०॥
तया नगरींचे वीर ॥ निवात कवच नामें दुर्धर ॥ जयांचा धाक वाहे सुरेंद्र ॥ सामान्य इतर कोणीकडे ॥ ११ ॥ ऐसिया वीरां प्र
ति ॥ समरंगणीं राक्षस भिडती ॥ उभयतां शस्त्रें वर्षती ॥ एकमेकां लक्षून ॥१२॥ एकमेकां वरी वर्षती बाण ॥ एकमेकांवरी
सांडिती पाषाण ॥ एक ते शस्त्रें नाना दारुण ॥ वैरी लक्षोन विंधिती ॥१३॥ ऐसे करिती घोरांदर ॥ राक्षस आणि ते विरवार ॥
समरंगणीं समान वीर ॥ हार जिता नयेती ॥ १४ ॥ एक संवत्सर पर्यंत वीर ॥ युद्ध करिती अतिदुर्धर ॥ शिणले नाहींत परस्प
र ॥ जयो इच्छिती आपणिया ॥१५॥ निवातकवच आणि रजनीचर ॥ युद्ध करितानि घोरांदर ॥ तें निवारावया सावित्रीवर ॥
एकोनि येता जाहला॥ १६ ॥ विमानारूढ सावित्रीरमण ॥ त्रैलोक्याचा स्वामी आपण ॥ जेथें राक्षसां विरवारा समरंगण ॥
तेथें आला प्रजापती ॥१७॥ विधाता ह्मणे तयांसी ॥ तुह्मी युद्धीं अशक्त राक्षसांसीं ॥ समरंगणीं भिडतां तुह्मांसी ॥ राक्षस मा

१ रावण. २ नाम. ३ बाजार. ४ चवाठा. ५ इंद्र. ६ मारिती. ७ सर्प.

रिती निजबळें ॥१८॥ वरद बळें हे रजनीचर ॥ उन्मत्त जाले महाथोर ॥ ईहीं जिंतोनि सुरासुर ॥ निर्धडे वीर मारिले ॥ १९ ॥ रावणेसीं मैत्रि कीजे ॥ माझिया बोला मान दीजे ॥ तरीच तुझी कल्याण पाविजे ॥ नातरीं जाईजे मरणमार्गे ॥२०॥ ऐकोनि ब्रह्मयाचें वचन ॥ निवात कवच वीर मिळोन ॥ रावणासीं मैत्री जाण ॥ नलागतां क्षण पैं केली ॥२१ ॥ साक्षी अग्नि ब्राह्मण ॥ सुर असुर देव गण ॥ राक्षस विखार एक होऊन ॥सुख संपन्न राहिले ॥२२॥ तदनंतरें पुलस्ती सुत॥पूजा तयाची घेवोनि तेथ॥ राहिला एक वर्ष पर्यंत ॥ सुखें स्वस्थ होऊनि ॥ २३ ॥ मायावी कपटी विद्या पूर्ण ॥ जारण मारण मोहन स्तंभन ॥ उच्चाटण वशीकरण अतर्क्य अदृश्य भवन ॥ एक शत मंत्र घेतले॥२४॥ मग तो राक्षस चूडामणी॥चालिला पाताळ शोधोनी॥तव पुढें देखिलें नयनीं ॥ वरुणाचें निज नगर ॥ २५ ॥ अतिरम्य महा सुंदर ॥ सुवर्णाचें तें नगर ॥ तया नाम अश्मपूर ॥ काळकेयेसी पैं तेथें ॥२६॥ काळयाचे ते जाती ॥ विखार आपुलेनि बळें नांदती ॥ तयांतें मारोनि लंकापती ॥ पुढें चालिला सत्वर ॥ २७॥ तयावरी शूर्पनखेचा भ्रतार ॥ तयासीं युद्ध करितां थोर ॥ तयातें मारोनि सत्वर ॥ मग पुढारां चालिला ॥ २८॥ तेथें खळ आणि वळवंत ॥ तिसरा विद्युजिव्ह चवथा वळोत्कट ॥ आणिकही बलाढ्य चार शत ॥ दैत्य तेथें मारिले ॥ २९ ॥ तदनंतरें पौलस्ती ॥ पुढें चालिला तंव शुभ्र दीप्ती ॥ कैलासासम श्वेत ज्योती ॥ वरुणालय देखिलें ॥३०॥ तया मंदिरासि उपमा पूर्ण ॥ द्यावयासि एक कैलास समान ॥ अति दिव्य शोभे गहन ॥ वरुण आपण नांदे तेथें ॥३१॥ तया वरुणाचे मंदिरीं ॥ काम धेनु बांधिली स्त्रवे क्षीरी ॥ तया क्षीराचा प्रवाह सागरीं ॥ ह्मणोनि क्षीर सागर बोलिजे ॥३२॥ त्या धेनूचें स्त्रवतां क्षीर॥तयाचा जाला क्षीर सागर ॥ धेनु देखोनि आनंद थोर ॥ लंकेश्वरा जाहला ॥३३॥ जया धेनूचें वाहतां क्षीर ॥ तयाचा जाला क्षीर सागर ॥ तेथें जन्मला हिमकर ॥ आर्त चकोरां निववीत ॥३४॥ तेथोनि जन्मलें अमृत ॥ तेणें सुरवर तृप्त होत ॥ह्मणोनि सुरभी ऐसें ह्मणत॥ ज्ञाते पंडित तियेसीं ॥ ३५ ॥ कामधेनु कां ह्मणती ॥ ऐसा आँक्षेपिजेल श्रोतीं ॥ तरी आयका तेचि अर्थी ॥ श्रोतीं सावध होईजे ॥३६॥ कामिकांचे पुरवी काम ॥ तियेचेनि देवा तृप्ति परम ॥ ह्मणोनि कामधेनु असें नाम ॥ तियेसीच पैं साजे ॥ ३७॥ सकळ देव जिचेनि जीतो ॥ सकाळांचें जीवन तें निश्चिती ॥ ह्मणोनि कामधेनु ऐसें बोलती ॥ याचि कारणा लागूनी॥३८॥ऐसीये धेनु देखोनि ॥ रावणें प्रदक्षिणा करोनि ॥ साष्टांग नमनें अभिवंदोनी ॥ पुच्छ नेत्रीं लाविलें ॥३९॥ पुढें तो मंदोदरीकांत ॥ चालिलासे त्वरान्वित ॥ वरुणाचें गृह सुशोभित ॥ वीर बळवंत देखीले तेथें ॥४०॥ तयांतें गांजोनि ह्मणे रावण ॥ जा रे सांगा वरुणाप्रति जाऊन ॥ अजित वीर दशानन ॥ युद्धा लागूनि आलासे ॥४१॥ तयासीं युद्ध कीजे ॥ नाहीं तरी हरविलें ह्मणिजे ॥ ऐसें सांगोनि राक्षस राजें ॥ वरुणाच्या दूता पाठविलें ॥४२॥ दूत आला वरुणपुत्रापासीं ॥ ह्मणे गांजिलें राया राक्षसीं ॥ युद्धा पाचारितो तुह्मांसि ॥ शीघ्रवत जाईजे ॥४३॥दूताचे ऐकोनि वचन॥कोपा चढला वरुण नंदन॥ह्मणता झाला पालाणारे सैन्य॥युद्धा रावण आलासे ॥४४॥ मग त्या वरुणाचे पुत्र पौत्र ॥ तिहीं पालाणिले आपुले रथ॥ एक वृषभीं आरूढ होत ॥एक चालत पैं पाईं ॥४५॥ वरुण सैन्य समस्त मिळोन ॥ करितें जालें घोर रण ॥ रावणें समस्तां त्रासून ॥ बळ क्षीण पैं केलें ॥ ४६ ॥ रावणाचे प्रधानीं तिहीं ॥ संग्राम केला तिये ठायीं ॥ वरुण सैन्य ग्रासिलें पाहीं ॥ समरंगणा माझारीं ॥ ४७ ॥ सलिलेंद्रें सैन्य विकळ पडिलें ॥ रथेंसि आकाशांत पळतें जालें ॥ तेथोनि संग्राम करूं लागलें ॥ रावणावरी अस्त्र वृष्टी ॥ ४८ ॥ रावणाच्या रथावरी ॥ शस्त्रवृष्टी जाली भारी ॥ जैशा अंबुधारा शैलावरीं॥तैसा राक्षस वेढिला ॥ ४९ ॥ जैशा बहुत मिळती पिपीलिका॥वेढिती उरग नायका ॥ तैसें तोयेंद्रें सैनिकीं दशमुखा ॥ रथें सहित वेढिला॥५०॥ देती हाका करिती गर्जन ॥ह्मणती जिंतिला दशानन॥ हें देखोनि महोदरें जाण ॥ काय केलें ते समयीं ॥ ५१ ॥ तया महोदरें ते समयीं ॥ गदा घेतली काळा तुल्य पाहीं ॥ मिसळला संग्रामाच्या ठायीं ॥ वरुण सैन्य मारित ॥ ५२ ॥ वरुण सैन्य पाडोनि रणीं ॥ सिंह नाद करी गर्जोनी ॥ वैरी विरथ पाडिले मेदिनीं ॥ अशुद्ध वाहे भडभडां ॥५३॥ असो अद्भुत संग्राम जाला ॥ वीरें वीर रणा आला ॥ सर्व संपत्तीतें मु

१ पराक्रमी. २ वरुणाचे घर. ३ पाझरणे. ४ चंद्र. ५ पीडित. ६ कामधेनु. ७ शंका घेतील.

१ विपर्यांजनाचें. २ शोभे. ३ जीवंत. ४ तयारकरा. ५ वरुणाचे. ६ पर्जन्य. ७ पर्वतावरी ८ सर्प. ९ वरुण. १० पृथ्वी.

कल्या ॥ जयो पावला महोदर ॥५४॥ मग त्या वरुणाचे पुत्र ॥ आकाशींहूनि पाहत ॥ सैन्य देखोनि हताहतें ॥ मग तयकाँ च ढलाहो ॥५५॥ अनेक शस्त्र संभार ॥ टाकित जाले लक्षोनि निशाचर ॥ मग कोपला राक्षसेंद्र ॥ शर अपार वर्षला ॥ ५६ ॥ न मानी आकाशीं पृथ्वीवरी ॥ ऐसे शर वर्षला वैश्रवणारी ॥ वर्म लक्षोनियां वेगीं ॥ भूमीवरी पाडिले ॥५७॥ कित्येक मुसळें क रून ॥ कित्येक पट्टिशें जाण ॥ कित्येक शक्ति सोडोन ॥ वरुण नंदन मारिले ॥५८॥ मारिलेनियां वरुण पुत्रातें ॥ विजयी जाला रा वण तेथें ॥ प्रधान करिती सिंह नादातें ॥ जैसा प्रळईं मेघ हो ॥५९॥ तदनंतरें दशानन ॥ वरुणालयाप्रति जाण ॥ येरोनि बोलता जाला आपण ॥ सावधान अवधारा ॥ ६० ॥ रावणें वरुण प्रधानासीं ॥ ह्मणे सांग प्रहासा वरुणापासीं॥राक्षसेंद्रें मा गिले तुझ्या पुत्रासीं ॥ आतां तुजसीं युद्ध करूं पाहे ॥६१॥ तंव तो प्रहास प्रधान ॥ ऐकोनि रावणाचें वचन ॥ह्मणता जाला येथें नाहीं वरुण ॥ ब्रह्मलोका गेलासे ॥६२॥ जळेश्वर ब्रह्मलोका प्रति ॥ गेलासे जाण निश्चिती ॥ बलिष्ट होते ते समासीमी ॥ तु झेनि हातें पावले ॥ ६३ ॥ प्रहास प्रधान मधुर वाचा ॥ बोधविला तेणें राजा लंकेचा ॥पुढील अन्वय कथेचा ॥ सावधान ऐकि जे ॥६४॥ ऐकोनि प्रहासाचें वचन ॥ मग तो पौलस्ती नंदन ॥ पुष्पकीं आरूढोनि जाण ॥ बळिभुवना जाता जाला ॥ ६५ ॥ श्री दाशरथी ह्मणे महामुनी ॥तुमचे प्रसादें पुण्य पावनी ॥ कथा ऐकिली रामायणी ॥ भव तारणी निजगंगा ॥६६॥ जैसे गोत मार्चनि प्रसादें ॥ त्रैलोक्यें भोगिजे सायुज्य पद ॥ शिवीचें पुण्य अगाध ॥ ग्रामस्थासी उत्तम गती ॥ ६७ ॥ जेंवि समर्थाचेनि लग्नीं ॥ मिष्टान्न जेविजे अकिंचनीं ॥ तेंवि तुमचे वचनीं ॥ माधुर्यता काय सांगू ॥ ६८ ॥ पुढील कथानुसंधान ॥ काय करिता जाला रावण ॥ तें मजप्रती समूळ कथन ॥सांग संपूर्ण निवेदिजे ॥ ६९ ॥ ऐसीं श्रीरामाचीं शब्द कुसुमें ॥ श्रवणीं लेवोनि द्विज सत्तमें ॥ आनंदें उल्हासे परम ॥ काय वचन बोलिला ॥७०॥ कुंभोद्भवें ह्मणे अवनिजापती ॥ तूं देवादिदेव वर्णिला श्रुतीं ॥ अष्टादश पुराणें तुज नेणती ॥ तेथें मी किती बापुडें ॥७१॥ जननी सोमंगा बाळक नाटे ॥तेणें मातेचा महिमा नेणिजे मूर्ते ॥ तैसे

१ निवग. २ आपेशा. ३ मारता. ४ गरीवलोक. ५ गं जो. ६ पुन्हे. ७ समा. ८ ... ९ ...

आह्मी ब्राह्मण वेडे ॥ तुज मानव ह्मणतसों ॥ ७२ ॥ पद्मिणी सन्निध बिढार ॥ घेवोनि राहिला दर्दुर ॥ सुवास नेणेचि पामर ॥ भोक्ता मधुकर तेथींचा ॥ ७३ ॥ अंधागृहीं लाविल्या दीप कोटी ॥ नपुंसका पद्मिणी गोमटी ॥ नारी जोडली तरी शेवटीं ॥ उपयोगासी पैं नव्हे ॥ ७४ ॥ तैसें श्रीरामा तुझें चरित्र ॥ नेणती मतिमंद अपवित्र ॥ तो तूं आह्मां पुढें विचित्र ॥ कथा पुससी राजेंद्रा ॥ ७५ ॥ तरी अवधारीं गुणसंपन्ना ॥ रावणें जिंतोनियां वरुणा ॥ प्रवेशला पाताळ भुवना ॥ प्रहस्त प्रधाना सम वेत ॥ ७६ ॥ सुतळीं रावण प्रधान सहित ॥ चालिला पुढें अपूर्व अद्भुत ॥ नगर देखोनियां विस्मित ॥ प्रधानेसीं बोलिला ॥ ७७ ॥ जेंवि देवेंद्र गुरुप्रति ॥ प्रश्न करी सेकांतीं ॥ तेंवि रावण प्रधानेसीं युक्ती ॥ बोलता जाला ते समयीं ॥ ७८ ॥ रावण ह्मणे गा प्रधाना ॥ देखोनि नगरीची रचना ॥ अपूर्व वाटलें माझिया मना ॥ येथील राजा कोण असे ॥ ७९ ॥ देखोनि नगरीची रचना ॥ उणें आणिलें शचीपति भवना ॥ सत्यलोक इपुढें ठेंगणा ॥ माझिया दृष्टीसीं कल्पत ॥ ८० ॥ अल का आणि द्वारका ॥ पाहतां इच्या नये तुका ॥ जेथें वास कैलास नायका ॥ त्याहूनि ही अपूर्व ॥८१॥ नगरी परिवेष्टित सप्तयो जन ॥ कल्पतरूचीं उद्यानें वनें ॥ सरोवर गणना करील कोण ॥ देउळातें भीती नाहीं ॥८२॥ ठाईं ठाईं आघवनें ॥ स्थळीं स्थ ळीं शिवस्थानें ॥ नाना परीच्या वाटिका सुमनें ॥ मार्गस्थांतें सुवास देती ॥८३॥ जैसी यौवन सुंदरी॥ तारुण्यपणें न माय अंब रीं ॥ तैशा वल्ली नाना परी ॥ दिव्योपधींच्या शोभती ॥ ८४ ॥ रत्न कळस विराजमान ॥ ठाईं ठाईं पताका गहन ॥ नगरीं लोक पुण्यपावन ॥ धार्मिक जन वसती तेथें ॥८५॥ हे कोणे पाळिली नगरी ॥ प्रहस्ता आंत जावोनि झडकरी ॥ अभिप्राव मना माझारीं ॥ आणोनियां मज सांगें ॥८६॥ विंवर्क जेंवि तारकारिप्रति ॥ सांगे जेंवि महत्प्रयोजनाची वदंती ॥ तेंवि तेसमयीं मं दोदरीपती ॥ आज्ञापित प्रधाना ॥८७॥ रावणाचें प्रत्युत्तर वचन ॥ ऐकोनि प्रहस्त प्रधान ॥ नगरामाजि प्रवेशतां गर्जन ॥ निजानंदें पैं केलें ॥८८॥ प्रधान प्रवेशतां नगरीं ॥ प्रथम द्वारीं ब्रह्मचारी ॥ देखिला वामन सालंकारी ॥ सुवर्ण माळा कंठीं अ

१ कमळ. २ बेडूक. ३ मासी. ४ इंद्राच्या. ५ बरोबरी. ६ बाग. ७ बाटसरू. ८ महादेव.

से ॥८९॥ श्याम सुंदर विराजमान ॥ माथां मुकुट तेज गहन ॥ तयाचे दीप्ती पाताळ भुवन ॥ प्रकाश पूर्ण भासत ॥ ९० ॥ भाळीं मृगनाभी ललाटीं ॥ मलयज चंदनाची शोभे उटी ॥ आजानुबाहू जगजेठी ॥ कुंडलें गोमटीं झळकती तेजें॥९१॥शोभे पीतांवर वसन ॥ दक्षिणांगीं द्विज चरण ॥ सकळालंकाराचें मंडण ॥ ऋषि मुनी वंदिती ज्यातें ॥९२॥ ऐसा पुरुष प्रथम द्वारीं ॥ प्रहस्त देखोनि प्रश्न करी ॥ ह्मणे हे कोणी पाळिली नगरी ॥ येथील राजा कोण असे ॥९३॥ सांगा तयाचें अभिधान ॥ ऐसें प्रहस्त मुखींचे वचन ॥ ऐकोनि बोलिला श्रीवामन॥सावधान निजवृत्ती ॥९४॥ वामन ह्मणे गा रजनीचरा ॥ऐकें सावधान चतुरा ॥ ये सुतळीं वास दैत्येश्वरा॥अभिधान राजा बळी असे ॥९५॥ येथें वसती धार्मिक जन॥येथील राजा बळी बळवान॥जयासि भीती सुरासुर गण ॥ द्वारीं भगवान जयाच्या ॥ ९६ ॥ महापुरुषाची ऐकोनि मात ॥ धांवोनियां प्रधान प्रहस्त॥ जेथें होता लंकानाथ ॥ तया वृत्तांत जाणविला ॥९७॥ अपूर्व प्रधान मुखींचीं उत्तरें ॥ परिसोनियां लंकेश्वरें ॥ हात जोडून पुढारें ॥ प्रथम द्वारा पैं आला ॥९८॥ जेंवि निधाना सन्निध विवसी ॥ मांत्रिका पुढें भूतें जैसीं॥तैसा रावण प्रधानेसीं ॥ वामना पासीं पैं आला ॥ ९९ ॥ राक्षसें देखोनि वामन ॥ न करी प्रणिपात नमन ॥ जैसा दरिद्री निधान ॥ अवलोकीना नेत्र लावी ॥ १०० ॥ जयविजय सनत्कुमारासीं ॥ नोळखतां जाले परम क्लेशी ॥ चवोनियां दैत्य योनीसीं ॥ जन्मोनि मरणासीं पावले ॥ १ ॥तैसें रावण तेसमई ॥ प्रणिपात करोनि कांहीं ॥ बोलता जाला युद्धालागीं पाहीं ॥ त्रैलोक्य जिंतोनि मी आलों ॥ २ ॥ द्वारीं उभा आहे तिष्ठत ॥ बळीस वेगीं जाणवीं मात ॥ युद्धा पाचारितों त्वरित ॥ ऐसा वृत्तांत जाणवीं ॥ ३ ॥ वामन ह्मणे रावणासीं ॥ तुह्मीच जावें बळीपासीं ॥ हे वार्ता जाणवा तयासीं ॥ निजमुखें करोनियां ॥ ४ ॥ मी असें तयाचा द्वारपाळ ॥ येथें बैसोनियां सकळ ॥ रक्षितों क्षिती मंडळ ॥ आज्ञाधारक मी त्याचा ॥ ५ ॥ वामन मुखींचें ऐकोनि वचन ॥ भीतरीं प्रवेशला दशानन ॥ सप्तद्वारें उल्लंघोन ॥ राजद्वारा पैं आला ॥ ६ ॥ भद्रासनीं बळी भूपती ॥ अर्धांगीं संध्यावळी सती ॥ परि वेष्टित से ॥ ३ ॥

१ तेजें. २ भुवन. ३ नाम. ४ हकीगत.

ना संपत्ती ॥ तंव रावणातें देखिलें ॥७॥ देखोनि रावण दशमुखाचा ॥ समस्त अवलोकोन बोलती वाचा ॥ह्मणती बहु आनना चा ॥ कोठोनि कैंचा येथें आला ॥८॥ कीं हें दशमुखाचें किडें॥कीं हें दशानन श्वापद गाढें ॥ कीं हें दशग्रीवाचे पक्षि चोखडें॥ राजभेटी आणिलें कोणी ॥९॥ ऐसा तर्क नानापरी ॥ करितां जनीं ते अवसरीं ॥ पुढें तो रावण राजसदना भीतरीं ॥ येता जाला तत्काळ॥११०॥येवोनि बळिराया समीप ॥ उभा रावण धरोनि कोप ॥ मनीं विचारी बळीचा गर्व दर्प ॥ झाडणी करीन समस्तां देखतां ॥१११॥ मज नेदीच मान्यता मान ॥ न बोले ऐसें बोले वचन ॥ याचे अंगीं बळाभिमान ॥ मजकडे नयनें न पाहे ॥१२॥ ऐसी रावण हृदईची व्यवस्था ॥ कळों सरली सुतळनाथा ॥ सरिसाच राजा बोलता ॥ जाला तया राक्षसासीं ॥ १३ ॥ बैसा अहोजी राक्षसेश्वरा ॥ तुह्मी कोण कोणाचे समाचारा ॥ येथें यावया कारण विस्तरा ॥ मजप्रति सांगावें ॥ १४ ॥ रावण ह्मणे मी पौलस्ती कुळदीपक ॥ सकळ राक्षसांचा नायक ॥ जिंतोनियां तिन्ही लोक ॥ येथें युद्धासि पैं आलों ॥ १५ ॥ मजसीं करावा संग्राम ॥ स्यां जिंतिले सुरासुर परम ॥ शचीपतीचें हिरोनि धाम ॥ राक्षसासीं दिधलें ॥ १६ ॥ बळी ह्मणे राक्षसनाथा ॥ परिस माझी राज्यकथा ॥ मजासीं युद्ध नघडे सर्वथा ॥ परीं उपाय आतां सांगतों ॥ १७ ॥ प्रथम द्वारीं पुरुष पंचानन ॥ तयासिं युद्ध करावें आपण ॥ येरु ह्मणे द्वारपाळ दीन ॥ तयासिं युद्ध काय करूं ॥ १८ ॥ जेथें पंचाननाचें गर्जन ॥ तेथें ऐरावर्ताचे फडफडती कान ॥ कोणे उपमे योग्य कोण ॥ नेमितोसि अरे राया ॥ १९ ॥ जरी गर्दभ उन्मत्त बहु साळ ॥ तरी काय युद्धीं शार्दूळ ॥ जिंतील हा विपरीत काळ ॥ कैसा घडेल राजेंद्रा ॥ १२० ॥ कमळ कोशांचा षट्पद ॥ काय उपडीळ मेरूचा कंद ॥ ऊर्णा नाभी तंत रुद्ध ॥ गज काय गुंतोनि राहील ॥२१॥ जरी जाला मशक थोर ॥ तरी काय कंरांडील वैश्वानर ॥ पिपीलिकेनें गिरिवर ॥ कवि माथां धरवेल ॥२२॥ अंधाचा महा अंध सुतु ॥ स्वयें अडखळोनि कूपीं पडतु ॥ तेणें धरोनि मार्गस्याचा हातु ॥ पंथीं लावील निज नेटें ॥२३॥ हें कंवि न घडे तें घडे ॥ मशक पांखीं मेरू उडे ॥ दानवें उभारोनि फडे॥

१ बळीस. २ इंद्राचे. ३ घर. ४ सिंह. ५ गाढव. ६ भ्रमर ७ कुंतुडणें. ८ अग्नि. ९ मुंगी. १० विहीरींत.

शेषेसीं वाद करूं आले ॥२४॥ तें द्वारपाळ वापुडें दीन ॥ मी लंकेचा राजा रावण ॥ वधलिया पराक्रम कोण ॥ माझा होईल ब
ळिराजा ॥ २५ ॥ ऐसें हें केसें घडेल राया॥मजासीं युद्ध द्वारपाळ तया ॥प्रेरितोसि हा विचार वांया॥न घडतां कैंमा घडेल॥२६॥
दशमुखींची वचनावळी ॥ ऐकोनियां राजा बळी ॥ बोलता जाला तयेकाळीं ॥ मुर्खाप्रति सद्बुद्धि जैसा ॥ २७ ॥ ऐ
क वत्सा दशानना ॥ तूं नेणसी त्याच्या महिमाना ॥ ऐकसी तरी सावध मना ॥ समूळ कथना सांगतों मी ॥ २८ ॥ तया
चिया सत्ता मात्रें ॥ सृजतीं अंडज जारजादि भूतें ॥ सृष्टीकर्ता विधाता त्यातें ॥ पुत्र केला पोटींचा ॥ २९ ॥ सकळ सृष्टी
चा जो कर्ता ॥ तो आत्मज त्याचा विधाता ॥ तो अवतार पुरुष तत्वतां ॥ सत्य लंकानाथा मानावें ॥ १३० ॥ चतुर्दश भु
वनाचा ईश्वरू ॥ कर्ता संहर्ता सर्वेश्वरू ॥ तो मानव रूपें अवतारू ॥ धरिला गा पौलस्ती ॥ ३१ ॥ धराभारें पीडोनी ॥
शरण गेलिया त्या लागोनी ॥ मग तो आपण सारंगपाणी ॥ अवतार धरिता पैं झाला ॥३२॥ वेदा निमित्त विधात्यानें ॥ प्रार्थ
ना केली दीन वदनें ॥ मग मच्छावतार धरोनि तेणें॥शंखासुर निर्दळिला ॥३३॥ दैत्यें पृथ्वी नेली पाताळा॥तें सुरीं प्रार्थिलें घ
ननीळा ॥ तिच्या कैवारा अवतरला ॥ कूर्म रूपें जनार्दनु ॥३४॥ पृथ्वी धरोनि पृष्टीवरी ॥ ह्मणोनि कूर्म ह्मणती अद्याप वरी ॥
सर्वेचि वराह रूपें श्रीहरी ॥ हिरण्याक्षा मर्दिलें ॥३५॥ दैत्यें गांजिलें पुत्रातें ॥ त्याच्या कैवारा अवतरला तेथें ॥ स्तंभ भेदोनि
हिरण्य कश्यपातें ॥ विदारिला जानुवरी ॥३६॥ माझ्या अभिमानें मज केवळ ॥ नाडिलें गा करोनि छळ ॥ दातेपणाच्या
थोरीनें प्रबळ ॥ न मायेची तिहीं लोकीं ॥३७॥ माझ्या अभिमानाचा देखोनि वीट ॥ मग हा वामनरूपें जाला खुजट ॥ छळणा
करोनि समर्यी कपट ॥ यज्ञ द्वारा पैं आला ॥३८॥ वटु वेष धरोनि जाण ॥ मज मागितली भूमी पांड तीन॥पाठीवरी देवोनि च
रण ॥ पाताळ भुवनी लोटिलें ॥ ३९ ॥ कपट त्यासि त्यास फळलें ॥ माझे घरीं द्वारपाळ जालें ॥ गळां बांधोनियां राखिलें ॥ ॥ ४ ॥
अद्याप वरी द्वारासीं ॥१४०॥ पुढील त्याचा कैसा पवाडा ॥ कामधेनु निमित्त केला झगडा ॥ सहस्रार्जुना वे बाहूचा सडा ॥

१ उत्पन्न करिती. २ पृथ्वीच्या भारें. ३ विष्णूत. ४ मांडीवरी. ५ मुलाचें रूप. ६ वृष्टी.

रणागणीं घातला तेणें ॥४१॥ तोचि पुरुष सूर्यवंशीं ॥ अवतरेल राक्षस कुळांत करावयासी ॥ पौलस्तीचे कुळ बळिमी ॥ भस्म
करावया लागून ॥ ४२ ॥ तेणें अवतरोनि गवळ्या घरीं ॥ पूतना शोषोनि काक बक मारी ॥ रिठासुरासि दाढे भीतरी ॥
चघळिलें पूगीं फळ जैसें ॥ ४३ ॥ तेणें दावाग्नी प्राशिला ॥ धेनुक वत्स उपटिला ॥ विमलार्जुन उन्मळिला ॥ रांगत रां
गत बाळरूपें ॥ ४४ ॥ जरासंध काळ यवन ॥ दंत वक्र शुशुपाळादि जाण ॥ मुष्टिक चाणूर मल्ल मर्दुन ॥ कंसा
निर्दळण मामाचें ॥ ४५ ॥ यम कुवेर वायव्य ईशान्य ॥ हे त्याचे वंदिती चरण ॥ तो हा आदि पुरुष नारायण ॥ द्वार रक्षोन
वैसलासे ॥४६ ॥ काळास जयाचा महा धाक ॥ जयाचे तेजें सूर्य शशांक ॥ अष्ट दिग्पाळ सेवक ॥ सेवन करिती तयाचें ॥४७॥
त्यासीं युद्ध जाय करीं ॥ बळीनें आज्ञापिलें ते अवसरीं ॥ हें ऐकोनि तो सुरारी ॥ काय बोलता जाहला ॥४८॥ जो हा काळ रूप
यम जाण ॥ दंडें त्रैलोक्या करी दमन ॥ त्यासीं युद्ध आपण ॥ आवश्यमेव करावें ॥ ४९ ॥ निजदंडें पातक्या दंडी ॥ तयावरीं
म्यां घातली धाडी ॥ राज्या सहित देशोधडी ॥म्यां केला बळिराया॥१५०॥ऐसी रावणाची वचनावळी॥ऐकोनियां राजा बळी॥
उपेक्षा करोनि तये काळीं॥सारिपाट आणविला॥५१॥रत्न मंचकावरी जाण ॥ विंध्यावळी राजा दोघे जण ॥ सारिपाट खेळती पा
र्श्वभागीं रावण ॥ परम कोपें खवळला ॥५२॥ बळी न मानीच तयासीं ॥ जेंवि ज्ञाता पाखांडियासी॥रवि जेंवि शार्वरीसी॥तैसें जा
लें रावणा॥५३॥राजहंस नातळे शेणा॥तापसी न पाहे स्त्री रत्ना॥निष्कामासीं धन तृष्णा॥तेंवि उपेक्षा रायें केली॥५४॥ गंगेनें त्य
जिलें पाप॥ज्ञाता सांडी हृदय कोप॥निष्पत्र जाणोनियां पादप॥पक्षिये वर्जिला पैं जैसा॥५५॥साधु जेंवि त्यजिती निंदा ॥ ब्रह्मचा
री नातळे प्रमदा॥ब्रह्मनिष्ट हर्ष विषादा॥न येतिच कल्पांतीं॥५६॥चातक नातळे आणिक जीवन॥चकोर ना सेवी अमृता वांचून॥
दुर्भिक्षें पीडिला शार्दुळ तृण॥न सेवी हो देह त्यागें॥५७॥ऐसियापरि दैत्य नाथें॥उपेक्षोनियां रावणातें ॥ खेळतां स्तब्ध झाला चि
त्तें॥देह भावार्थ विसरोनि॥५८॥सारिपाट खेळतां दोघां जणा॥फांसा निष्टला तो आणीं रावणा॥ऐसें ऐकोनि दशानना ॥कोप परम

१ कुळाचा नाश. २ वणवा. ३ संहारून. ४ शिक्षा. ५ हृदय. ६ पार्श्वभाग. ७ इच्छा. ८ वृक्ष. ९ महापातक. १० वाघ.

उद्भवला ॥५९॥ ज्यां जिंतिले सुर समस्त ॥ बाहूनें आंदोळिला कैलास पर्वत ॥ त्या मज बळी फांसा मागत ॥ अपूर्व येथें देखीलें ॥१६०॥ फांसा देईन ये काळीं ॥ मग यातें मुष्टि घाता तळीं ॥मारोनियां देईन धुळी॥ ऐसा आवांका धरियेला ॥ ६१ ॥ ऐसें भा कोनि लंकानाथें ॥ फांसा उचलितां दोहीं हातें ॥ नुचलेचि तो मग विसा भुजांतें ॥ पसरिता जाला ते समयां ॥६२॥ फांसा धरि तां विसा हातीं ॥ नुचले रावणा क्षीण शक्ती ॥ प्रयासें उचलितां तंव प्रारब्ध गती ॥ भूमीं पडिला रावण ॥६३ ॥ फांसा लोटला कपाळावरी ॥ पडोनि अशुद्ध ते अवसरीं ॥ वाहूं लागलें तंव राजनारी ॥ त्या दुरी ह्मणतसे ॥ ६४ ॥ दशमुख आणि विंशतिक र ॥ करंट कोणें आणिलें समोर ॥ याचें अशुद्ध देखोनयेसत्वर ॥ काढा काढा लवकरीं ॥ ६५ ॥ बहुता मुखाचें अपवित्र ॥ जैसें कां अवेहेचें प्रेत ॥ त्याचें देखोनये रक्त ॥ ह्मणोनि दूर घातला ॥६६॥ बाहेर येवोनि रावण ॥ चिंतातुर परम दीन ॥ ह्मणे नग राप्रति करूं गमन ॥ येथें धडगती पैं नाहीं ॥६७॥ तंव वेढिला दैत्यगणीं ॥ मुगुट हिरोनि नग्न करोनि॥करिते झाले वस्त्र हरणीं॥ नागवोनी सोडिला ॥६८॥ रावण कुंथत अतिबळेसी ॥ आलों होतों युद्धासीं ॥ पुरुषार्थी निवाडिला गती ऐसी ॥ आतां विटंबने सी अवधारा ॥ ६९ ॥ रावणा नग्न करण होत ॥ ऐसा जाला पैं वृत्तांत ॥ ह्मणे आतां लंका प्राप्त॥ कोणे काळीं होईल॥१७०॥ ऐसें विचारोनि रावण ॥ नगर द्वारा आला जाण ॥ तंव पुढें देखिला वामन ॥ दैदीप्यमान तेजस्वी ॥ ७१ ॥ रावणासीं ह्मणे वा मन ॥ बाहेर नको करूं गमन ॥ राजाज्ञा अतिदारुण ॥ मज असे रे राक्षसा ॥७२ ॥ मी रायाचा आज्ञाधारी ॥ राजाज्ञेविण न सोडीं बाहेरी ॥ रावणें ऐकोनि ते अवसरीं ॥ चिंतातुर पैं जाला ॥७३॥ क्षुधेनें पीडिला लंकानाथ ॥ घरोघरीं भीक मागत ॥ वामनें जठराग्नि चेतवोनि तेथें ॥ पोट न धांत कवणेंपरी ॥७४॥ मागे पुढें नाहीं सुडका ॥ अवदशेनें वरिलें लंकानायका ॥ दा वी लिंग नगरींच्या लोका ॥ संपत्ति देखा दावित ॥७५॥ मग काय करी लंकापती ॥ जावोनि अश्व शाळें करी विनंती ॥ मुष्टि मु ॥५॥
ष्टि चणे द्या मजप्रति ॥ क्षुधा निवृत्ती करावया ॥७६॥ अश्व वाहक ह्मणती लंकानाथा ॥ लिदीच्या पाट्या घेई माथां ॥ बाहेर

[illegible]

सांडूनये त्वरता ॥ मग चणे क्षुधार्ता देऊं तुज ॥७७॥ दाहा मुकुटीं जडित दाहा माथे॥लिदीच्या पांट्या ठेवोनितेथें ॥ पोट न भ रे विसा हातें ॥ चणे खातां रावणा ॥ ७८ ॥ नापिक नमिळे मुंडणार्थ ॥ केंस लांबले हातहात ॥ फळले वृद्धाचे मनोरथ ॥ केंस वृद्धि व्हावया ॥ ७९ ॥ वामनें पुरविली पाठी ॥ लंके जावयाची खुंटली गोष्टी ॥ उबगोनि दशाननें शेवटीं ॥ रा हता तेथें पैं जाला ॥ १८० ॥ ठकवोनियां दाशरथी ॥ हरून नेईल सीतासती ॥ येणें क्रोधें कश्यपी मूर्ती ॥ थोर विपत्ती भोगवी ॥८१॥ वामनातें ठकवोन ॥ अदृश्य गती करी गमन ॥ पळोन जातां दशानन ॥ पुढें वामन देखिला ॥८२॥ भेणें पळे लंकापती ॥ सवेंचि चाले पाताळ गती ॥ धरा धारक खुजट मूर्ती ॥ देखोनि परती करितसे ॥८३॥ रावण ह्मणे जी वामना ॥ म ज सोडोनि द्यावें जीवदाना ॥ येरु ह्मणे राजाज्ञा ॥ वीण रावरंका निर्गम नाहीं ॥८४॥ पळों जातां दशदिशीं ॥ तेथेंहि व्यापकत्व वामनासीं ॥ देखोनि रावण अतिभयेसी ॥ खेचर गतिसीं ही चालेना ॥८५॥ जैसा दरिद्रियाचा उदीम ॥ फळ नेदी क्लेश परम॥ पापिया मुखीं श्रीराम ॥ नये जैसा कल्पांतीं ॥८६॥ अशुचियां जैसा जप ॥ कुलहीना जैसें तप ॥ निंदकासि जैसें पाप ॥ फळ नेदी पुण्याचें ॥८७॥ तैसें जालें दशानना ॥ सायास वृथा गेले जाणा ॥ पुढें क्षुधेनें केलें दीनवाणा॥भीक रावणा लाविली॥८८॥ नगरवासी स्त्रियांसि करी विनंती ॥ मी सूत कांतीन बहुता हस्तीं ॥ दाहा राहाट दाहा पंक्तीं ॥ अन्ननिश्चिंतीं करावी ॥ ८९ ॥ कापूस वाटितां दशानन ॥ तोंडघसीं पडला जाण ॥ मुखीं सरक्या भरोन ॥ अति लज्जा पावला ॥१९०॥ चुकोनियां मुळींचा तं तू ॥ कांतूं बैसला लंकानाथु ॥ निजधर्माचा मोडे चातु ॥ स्त्रिया मारिती टोलेवरी ॥९१॥ पुढें खंडेरायाचा होवोनि श्वान॥ भुं कों लागला मागे अन्न ॥ परिवेष्टित लहान सहान ॥ मुलीं वेढोनि घेतला ॥९२॥ कोणी टाकिती खापरें ॥ ह्मणती कोणी मर म र ॥ एक ह्मणती मागें सर ॥ आपदा थोर पावला ॥९३॥ पोटालागिं नाचे दारोदारीं ॥ वीस हात नाचवी नाना परी ॥ जंबूकं गर्दभ स्वरें करी ॥ तुकडे घरोघरीं मागत ॥९४॥ ऐसी दशा रावणासी ॥ हाक गेली पौलस्तीपासीं ॥ तेणें येऊनि वेगेसीं ॥ पुत्र

१ न्हावी. २ धापार. ३ अपवित्रा. ४ शांती. ५ संकट. ६ कोल्हा. ७ गाढव.

शुद्धिसी करावया ॥९५॥ सोडवावया निज पुत्रासीं ॥ मुतळीं प्रवेशे पौलस्तीऋपी ॥ येवोनि बळीच्या नगरासीं ॥ पुत्र शुद्धि सी करितसे ॥९६॥ तंव देखिला दुरोनि दशानन ॥ खंडरायाचा होवोनि श्वान ॥ भिक्षा मागे पोटालागुन ॥ ऋपि लज्जा पाव ला ॥९७॥ ऋपि जातां वळी पासीं ॥ अति सन्मानें पूजोनि त्यासीं ॥ पुसता जाला कोणीकडे ऋपी ॥ आगमनासी जालें तुम चे ॥९८॥ सांभाळावया चकोरासी ॥ निज मंडळ सांडोनि शशी ॥ तैसें तुमचें आगमन ऋपी॥दीनजनांसी उद्धरावया ॥९९॥ आळसियावरी अनुग्रहार्थ ॥ उद्धरावया शिवजटेचें तीर्थ ॥ तैसें तुमचें आगमन येथ ॥ कृपायुक्त आलेती ॥ २०० ॥ को णे कार्या लागीं ऋपी ॥ तुह्मी आलेति या ठायासीं ॥ येरु ह्मणे त्वां रावणासीं ॥ कोंडोनि कां राखिलें ॥१॥ सुतळांदिपतीनें वाहि ली आण ॥ ह्मणे माझ्या नगरीं वंदिवान ॥ नाहीं रोग उपद्रव जाण ॥ दरिद्रपण असेना ॥२॥ कोणें ठाईं कोणे नगरीं ॥ कोणे राखिला दशशिरी ॥ शोधोनि आणा ये अवसरीं ॥ सन्मानें करीं सोडीन ॥ ३ ॥ पाहूं जातां पौलस्तिमुनी ॥ लिंदीच्या पाव्या माथां घेवोनि ॥ तुकडे खात चाले मेदिनी ॥ येतां दुरोनि देखिला ॥४॥ पौलस्ती देखतां पौलस्ती नंदन॥भुंकिंनला होवोनि श्वा न ॥ पुढें चाले तंव दर्शन ॥ पितया देखोन लाजला ॥५॥ ब्रह्मसुत ह्मणे निज तनया॥एवढ्या आपदां भोगावया॥ राखिलें असे काय राया ॥ जावों नेदी वळिराज ॥६॥ कोंडोनि राखिलें वामनें॥ऐसें वोलतां दशाननें॥मग काय केलें पौलस्तीनें॥सावधान म नें अवधारा ॥७॥ करीं धरोनि दशशिर ॥ पौलस्ती येवोनि वामना समोर॥आज्ञा द्यावी हा लंकेश्वर॥निज राज्यास जाईल ॥८॥ पुलस्ती देखोनि वामन ॥ घातलें साष्टांग लोटांगण॥मस्तकींवंदोनियां चरण॥धर्म वचन अनुवादे ॥९॥ वळिरायाचा मी सेवक॥ द्वारपाळ द्वार रक्षक ॥ आज्ञे वेगळे राव रंक॥एकाएक जाऊं नेदीं ॥२१०॥ राजाज्ञा घेतल्या वरी॥अवश्य न्यावा जी वाहेरी॥रोक डे सुटकेची ऐका परी॥ निर्गम न व्हावया ॥११॥ मुनि ह्मणे कैसें चिन्हा ॥ आनंदें सांगावें वामना॥पंचक द्वय शिरा वपना॥आ णि मूंडणा खांड मिशा ॥१२॥ श्यामें करोनियां वदन ॥ दशनासिकीं कवड्यावांधून ॥ मुखीं श्वेत पीत लेपन ॥ ये चिन्हें निर्ग

१ शोध. २ पाताळीं. ३ चंद्र. ४ कृपेसाठीं ५ बळीनें. ६ पृथ्वी. ७ सकट. ८ काळे. ९ पाठों.

मन मुनिराजा ॥ १३ ॥ स्वयंभू तनय ह्मणे निज पुत्रासीं ॥ तुज नेवोनि राया पासीं ॥सन्मान देईल मुद्रिकेसी॥ जावयासी राव णा ॥१४॥ येरु ह्मणे अहोजी ताता ॥ मुख न दाखवीं वळीस आतां ॥ रायासि फांसा आणून देतां ॥ दांतघसीं पडलों मी॥१५॥ युद्धा आलों अतिसत्राणें ॥ मज जालें लाजिरवाणें ॥ येथेंचि आतां प्राण देणें ॥ परी नाहीं येणें वळीपासीं ॥ १६ ॥ ऋपि ह्मणे निपिद्ध राज वपनं ॥ येरू ह्मणे कैंचें राजलक्षण ॥ मुडका लागला अतिदीन ॥ मुंडन केलिया भय काय ॥ १७ ॥ जे जे होती वं दिनिर्मुक्त ॥ त्यांसि पाहिजे प्रायश्चित ॥ मज आजीच आला सिंहस्त ॥ निपेधार्थ न वदावा ॥ १८ ॥ वामनापासीं निर्मुक्ती ॥ कदा नव्हे कल्पांतीं ॥ माझेनि भाग्यें वपनाकृति ॥ वोलिला निर्मुक्ती वामन ॥ १९ ॥ ऐसें वोलोनि दशवदन ॥ खांड मिशा मस्तक वपन ॥ काळें करोनियां वदन ॥ आला आपण अतिशीघ्र ॥२२०॥ देखोनि रावणाचें चिन्ह ॥ लाजवित सकळ जन ॥ गोमय पिंडीं अभिपेकून ॥ दिधला सोडून वामनें ॥ २१ ॥ या उपरी पौलस्तीनंदन ॥ पुष्पकाविमानीं आरूढोन ॥ आक्रमि ता जाला गगन ॥ लंके उजूं चालिला ॥ २२ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ अगस्ती सांगे वळीचें कथन ॥ आतां पुढिले प्रसंगीं जाण ॥ सांगेल आपण घटोद्भवें ॥ २३ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांप्रेतराजदशाननयुद्धवळिराज नगरींरावणवपनविटंवनंनामसप्तविंशतितमोऽध्यायः ॥ २७ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ २२३ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ आवेशाने. २ शास्त्रविरुद्ध. ३ हनामत. ४ सुटका. ५ सरळ. ६ अगस्ती.

भा.रा.उ.कां.अ.२८
अगस्तिऋषी.
राम.
वरुण रावणानें मारिला.
रावण.
वरुणाच्या स्त्रिया विमानात
व.स्त्री.
घालुन रावण नेत आहे.
रावण.
शूर्पनखा
शूर्पणखेचा पती रावणानें
मारिला ह्मणून ती रडत आ

॥श्रीदाशरथयेनमः॥ दाशरथी वीर चूडामणी ॥ कथा पुसे कुंभोद्भवा लागूनि ॥ ह्मणे वरुण पुत्रातें जिंतोनी ॥ रावणें पुढें काय केलें ॥ १ ॥ अगस्ती ह्मणे वीरशार्दूळा ॥ जनक जामाता अयोध्या भूपाळा ॥ पूर्ण ब्रह्म अवतार खेळा ॥ खेळतोसि नट नाट्य ॥२॥ निर्विकल्प ब्रह्म तूं सनातन ॥ विरिंचि हा तुझा नंदन ॥ जयानें सृष्टी केली निर्माण॥ब्रह्म सृष्टी जाण ह्मणिजे ते ॥३॥ तुझी आज्ञा वंदी कळिकाळ ॥ तुझी माया हे लोकां सबळ॥तो तूं आह्मांप्रति कुशळ ॥ कथा ऐकों इच्छिसी ॥४॥ तरी ऐकें गा श्रीरामचंद्रा ॥ निर्गुणाजी गुण समुद्रा ॥ तुझिये आज्ञेनें नरेंद्रा ॥ वाचा चारी वदती शब्द ॥५॥ पुढें तो पौलस्ती नंदन ॥ वरुण लोक जिंतोनि तेणें ॥ महा दैत्य मारोनि सेनें ॥ त्यांच्या स्त्रिया देखिल्या ॥६॥ सुंदरा आणि अतिसुकुमारा ॥ राजकन्या गंधर्व कन्या अपारा ॥ आणि ऋपिपत्न्या थोर थोरा ॥ हरिता जाला लंकेश ॥ ७ ॥ पन्नगें यक्ष सुर गण ॥ दैत्य आणि सिद्ध चारण ॥ त्या समस्तांतें मारून ॥ स्त्रिया जाण हरिता जाला ॥८ ॥ स्त्रिया वाह्योनि विमानीं ॥ रावण परतला घेवोनि ॥ मार्गं क्रमितां योपिताजेंनीं ॥ खेद करिती आक्रंदें ॥९॥ह्मणती पूर्वी काय पाप केलें ॥ राक्षसें आमच्या भ्रतारा मारिलें ॥ गण गोतां निःसंतान केलें ॥ पुढें आमुतें भक्षील हा ॥१०॥ अदृष्टें आमुचें बळिवंत ॥ ह्मणोनि रावणा जालों प्राप्त ॥ विमानीं भरोनि स्त्रिया समस्त ॥ असे नेत लंकेसीं ॥ ११ ॥ नदिया समुद्रीं जेंवि भरती ॥ तेणें पूर्ण अपांपती ॥ तैशा विमानीं स्त्रिया नेणो किती ॥ लंकेप्रति चालविल्या ॥१२॥ मार्गीं स्त्रिया शोक करिती॥एक रडती आक्रंदती ॥ एक कान केश तोडिती ॥ एका चरफडती अति दुःखें॥१३॥ अधोमुखें एकी करिती ॥ एकी भूमीवरी उदकें लिहिती ॥ जे रावण कुळा हो समाप्तीं ॥ ऐसें ह्मणती पैं एकी ॥१४॥ या स्त्रियेचें वर्णितां रूप ॥ देखोनि लाजे कंदर्प ॥ अष्टनायका ही त्यापुढें अल्प ॥ लाजे समीप येवों न शकती ॥१५॥ एकींचे केश लंबायमान ॥ एकी चंद्रवदना संपूर्ण ॥ एकीचे मृगासारिखे नयन ॥ एकी तरुण षोडश वर्षा ॥१६॥ बाला प्रौढा मुग्धा नारी ॥ शोक करिती नाना परी ॥ ह्मणती अगा ये त्रिपुरारी ॥ कोण कर्म आमुचें ॥१७॥ तया शोकें करोनि जाण ॥ काळवंडलें तें विमान ॥

१ अगस्ती. २ राम. ३ ब्रह्मदेव. ४ सर्प. ५ स्त्रियांनीं. ६ दैव. ७ समुद्र. ८ शेवट. ९ मदन. १० शंकरा.

जेंवि अग्निहोत्राच्या धुरें जाण ॥ गृह कालिमा पावत ॥१८॥ श्वासोश्वास टाकिती ॥ एकी पूर्वस्थिती आठविती ॥ आह्मांवीण
आमुचे पती ॥ कोण गती पावतील ॥१९॥ आमुचे पुत्र आह्मांविण ॥ सांडितील आपुला प्राण ॥ सासु सासरे दीर भावे जाण॥
कोण गती करितील॥२०॥आह्मी पतिव्रता पतीवीण॥येथें सांडूं पाहों प्राण॥परी हा राक्षस दुर्जन ॥ नलागतां क्षण मारील॥२१॥
रावणहातें मृत्यु होतां॥आह्मी जावें अधःपाता॥अथवा स्वबुद्धि प्राण त्यागितां ॥ नरकपाता पाविजे॥२२॥पूर्व जन्मीं कोण आच
रण॥केलें असेल दारुण॥तेणें पापें रावणें धरून॥लंकाभिगमन करवितो ॥२३॥ प्रारब्ध बळिवंत सृष्टी॥तें भोगविते दुःख कोटी॥
विधाता दुष्टें लिहिलें ललाटीं॥कर्म आपुलें देखोनि॥२४॥अदृष्टें आमुचें बळिवंत॥तेणें बंधन जालें प्राप्त॥आह्मा सोडविता नाहीं ये
थ॥एका अच्युतो वांचोनि ॥२५॥आमचें रावणें केलें ग्रहण॥दुष्ट दुरात्मा निंद्य जाण॥पुढें स्त्रियांचें करितां ग्रहण॥अवश्य मरण पा
वेल॥२६॥ऐसा शाप वदती कन्यका॥पुढें परदार धरितां दशमुखा॥मरण पावेल सकुळीं देखा॥आमचेनि दुःखें करोन॥२७॥तदनं
तरें लंकापती॥ प्रवेशला लंकेप्रती ॥ समस्त राक्षस पूजिती ॥ राजा ह्मणोनि लंकेचा॥२८॥ इतुकियावरी काय वर्तलें॥शूर्पनखेनें
काय केलें॥येवोनि रायापुढें उघडिलें॥दुःखार्णवाचें भांडार ॥२९॥रावणाच्या पायांवरीपडे॥अति आक्रंदोनि दीर्घ रडे॥अंग टाकी
चहूं कडे ॥ ललाट करें पीटित ॥३०॥ मग रावण ह्मणे तियेसीं ॥ काय जालें सांग आह्मांसी॥ कवणें तूं गांजिलीसी ॥ शोक क
रिसी कासया ॥३१॥ वक्रदृष्टीनें तूंतें ॥ कोणी पाहिलें सांग मातें ॥ कीं कोणें दाविलें हातातें ॥ त्याचा प्राण घेईन ॥३२॥ बंधु
चें ऐकोनि वचन ॥ शूर्पनखा बोले आपण ॥ ह्मणे राया माझ्या प्राणपतीचें हनन ॥ तुवां संग्रामीं केलें ॥३३॥ अगा ये बंधू अव
धारीं ॥ तुझेनि वैधव्य माझे शिरीं ॥ ऐसी तुझ्या बळाची थोरी ॥ सचराचरीं वाणिजे ॥३४॥ शालकें[१] रणीं मारून ॥ भगिनी
स वैधव्य भूपण ॥ तुझी कीर्ति जगीं पावन ॥ बंदिजन वाखाणिती ॥३५॥ तूं निलाजिरा लंकानाथा॥ शालकवधाची तुज ह ॥ १ ॥
त्या ॥ येरु ह्मणे तुझा भर्ता॥कोणे काळीं वधिला म्यां ॥३६ ॥येरी ह्मणे कालिकेय दैत्य॥तेणें मारिला माझा कांत॥ तूंचि वैरातया

१ नरकाला. २ दैव. ३ ईश्वर. ४ दु तझ्यासमुद्राचे. ५ मोड्याने. ६ मेव्हणा.

मि अन्यत्र ॥ नाहीं वधा कारणें ॥३७॥ तुवां वैर करून ॥ कालिकेय मारिले दैत्य गण ॥ तयांत माझा पति निधान ॥ तुवां त
स्करें हारिलें रे ॥३८॥ रावण ह्मणे भगिनीप्रती ॥ म्यां युद्ध केलें अगाध ख्याती ॥ रण मद चढला तेणें भ्रांती ॥ आप पर नेणेंच
॥३९॥ भद्रे मज करितां रण ॥ नाठवेचि मी तूं पण ॥ यालागिं तूं आपण ॥ दुःख दारुण न करावें ॥४०॥ अवो वत्से भय सांडीं॥
दुःखा करीं देशोधडी ॥ भोगीं निज सुख आवडी ॥ बंधूचेनि प्रसादें ॥ ४१ ॥ मी तुज देतों मान दान ॥ आणिक तुझें करावया
संरक्षण ॥ तुझे पाठीसीं ठेवितों खर दूपण ॥ बंधूचेनि प्रसादें ॥ ४२ ॥ दंडकारण्य जनस्थानीं ॥ ब्रह्मगिरी समीप जाणोनी ॥
गोदा अरुणा वरुणा त्रिवेणी ॥ बोघ पूर्ण ते ठाईं ॥४३॥ पद्मपुर नाम नगर ॥ दूपणेंसीं तुह्मीं वसावें सत्वर ॥ शाप वदला भृगु मु
निवर ॥ जे दंडकीं राक्षस वसतील ॥४४॥ मान देवोनि मुनीच्या वचना ॥ तुह्मी तेथें करावें गमना ॥ चवदा सहस्त्र राक्षस सै
न्या ॥ घेवोनि तुह्मी पैं जावें ॥४५॥ तेथें होइल तुमची कीर्ती ॥ खर दूपणादि शीघ्र गती॥जावें वेगीं पद्मपुराप्रती॥ऐसें नृपतीबो
लिला ॥४६॥ ऐकोनि रावणाचें वचन ॥ शूर्पनखा बंधूसहित सैन्य ॥ वेगीं विमानीं आरूढोन ॥ दंडकारण्य पावली ॥ ४७ ॥
खर दूपणा पद्मपुरीचें ॥ राज्य दिधलें रावणें सांचें ॥ शूर्पनखेस प्रधानत्व तेथिंचें ॥ लंकानायकें पैं केलें ॥ ४८ ॥ शूर्पनखीचे प्री
तीकरून ॥ रावण वसवी दंडकारण्य ॥ एका जनार्दना शरण ॥ रामायण अतिरम्य ॥ ४९ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तर
कांडेएकाकारटीकायांशूर्पनखाखरदूपणदंडकारण्यप्रवेशोनामअष्टाविंशतितमोऽध्यायः ॥ २८ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ ४९ ॥

१ देशापार. २ दिला. ३ खरोखर

भा.रा.उ.कां.अ.२९
राम.
मंदोदरी.
रा.
मधु.
कु.
रा.
इं.
कु.
कुंभीनसी
मधूराक्षस.
इं.
शुकाचार्य.
रा.
बि.
रा.

॥ श्रीरामचंद्रप्रसन्न ॥ राक्षसाधीश रावण ॥ खर दूषण जनस्थान ॥ जें घोर अतिदारुण ॥ शूर्पनखेलागून दिधलें ॥ १ ॥ मग पाहतांची मंदिर ॥ प्रवेशला दशशिर ॥ कनक प्रभा तेज अपार ॥ रत्न वैडूर्य खांबोखांबीं ॥ २ ॥ सुवर्ण भिंती अतिफुसरी ॥ चित्रें लिहिलीं नाना परी ॥ माजि देवांगना सारिखी मंदोदरी ॥ देखोन सुख पावला ॥३॥ देवकन्या गंधर्व कन्या जिच्या दासी ॥ अष्टनायका लाजती देखोनि रूपासी ॥ ऐसी मंदोदरी देखोनि मानसीं ॥ रावण सुखासीं पावला ॥ ४ ॥ कनकाचिया मंचकावरी ॥ सेज रचिली सुमनेंकरीं ॥ विंजणा विंजिती एकी नारी ॥ एकी विडिया पैं देती ॥५॥ एकी चरण प्रक्षाळिती ॥ एकी संवाहन करिती ॥ एकी अंगीं चंदन चर्चिती ॥ एकी दाविती दर्पण ॥६॥ ऐसें मयासुराचें दुहिता रत्न ॥ रावणाचें गृह मंडण ॥ देखोनि सुखावला दशानन ॥ नावेक तेथें क्रमियलें ॥ ७ ॥ तदनंतरें राक्षस राजू ॥ निघाला निकुंबळे उजू ॥ पहावया ज्येष्ट आत्मजु ॥ मेघनाद नाम ज्याचें ॥८॥ तंव येरीकडे इंद्रजितें ॥ मांडिलें अभिचार होमातें ॥ शुक्राचार्य गुरु तेथें ॥ यज्ञ क्रियेतें संपादी ॥९॥ समस्त यज्ञ संपूर्ण झाला ॥ पूर्णाहुतीचा समय आला ॥ तंव अकस्मात रावण प्रवेशला ॥ तया भवना माझारीं ॥१०॥ पाहत पाहत दशानन ॥ पुढें देखिला महायज्ञ ॥ तेथें बैसला इंद्रजित आपण ॥ देदीप्यमान तेजस्वी ॥ ११ ॥ चीर कृष्णाजिनांबर ॥ कमंडलु माथां जटा भार ॥ भस्म चर्चित सर्व शरीर ॥ नेत्र आरक्त जाज्वल्य ॥१२॥ ऐसें देखोनि स्व सुतातें ॥ रावण बोलता जाला त्यातें ॥ अगा ये वत्सा कोणे कर्मातें ॥ काय कारण आरंभिलें ॥ १३ ॥ कवण उत्कंठा वसे मनीं ॥ वर्ततसे मज लागोनी॥सांगावी गा येचक्षणीं ॥ काया वाचा मानसें ॥१४॥ ऐसें वचन लंकेश वदला ॥ मग शुक्राचार्य सांगता जाला ॥ ऐकें राया यज्ञ आरंभिला ॥ महत्कार्य साधावया ॥ १५ ॥ महा यज्ञ पूर्ण जाले ॥ सातव्या माहेश्वर यज्ञातें सिद्धी पावविलें ॥ संपते समर्थां आगमन केलें ॥ तुवां राक्षस चूडामणी ॥१६॥ सात यज्ञ कोण ह्मणसी ॥ तुझे पुत्रें केले त्या अभिधानासी ॥ मी सांगतसें जी परियेसी ॥ अनुक्रमें नामें त्यांचीं ॥ १७ ॥ ॥श्लोक॥ · अग्निष्टोमश्वमेधश्चयज्ञोवहुसुवर्णकः ॥ राजसूयस्तथायज्ञोगोमेधोवैष्णवस्तथा ॥ १ ॥ माहेश्वरेपवृत्तेतुयज्ञेपुंभिःसुदुर्लभे ॥ २ ॥ ॥टीका॥ अग्निष्टोम अश्वमेध ॥ वहु सुव

र्ण यज्ञ प्रसिद्ध ॥ मग त्यासि नाहीं अवरोध ॥ भूरि दक्षिण ते समयीं ॥१८॥ राजसूय चवथा जाण ॥ पांचवा गोमेध यज्ञ॥महा वा वैष्णव यज्ञ पूर्ण ॥ सातवा यज्ञ महेश्वर ॥ १९ ॥ माहेश्वराचिये समाप्ती ॥ प्राकृता नव्हे गा नृपती ॥ तुझी वाट पाहतां भूपती ॥ तंव तूं आलासि ये समयीं ॥ २० ॥ वरद पावला तुझा पुत्र ॥ यासि प्रसन्न उमाकांत ॥ दिधला महा दिव्य रथ ॥ अंतरिक्षीं विचरेसा ॥ २१ ॥ माया लाधला तामसी ॥ जिचेनि आधारें अरि दृष्टीसी ॥ राया वाळिया याचे समतेसी ॥ नाहीं ब्रह्मांड गोळकांत ॥ २२ ॥ याचें विंदान सुरां असुरां ॥ न कळे गा राक्षसेश्वरा ॥ अक्षयी भाता बाण दुर्धरा ॥ क्षय नाहीं रणांगणीं ॥२३॥ अरि मर्दनी वज्र चाप ॥ शस्त्रें वज्र प्राय अमूप ॥ अरि विध्वंसनी महा दर्प ॥ तुझा पुत्र लाधला ॥२४॥ इतकिया समस्त वरातें ॥ यज्ञीं साधिलें इंद्रजितें ॥ तुझी वाट पाहत होतें ॥ तेथें यज्ञ मंडपा माझारीं ॥२५ ॥ ऐकोनि उशनाचें वचन ॥ काय बोलिला दशानन ॥ ह्मणे पुत्रें केलें प्रमाण ॥ परि अनुचित घडलें तुज ॥२६॥ यज्ञीं वैरी तृप्त केले ॥ इंद्रादिकां तुवां पूजिलें ॥ हेंचि एक अनुचित घडलें ॥ आतां चाल उठीं मंदिरा ॥२७॥ तदनंतरें तो पौलस्ती॥पुत्र बंधु सहित मंदिरा प्रती ॥ प्रवेशला सुखानंद स्थिती ॥ यावरी काय वर्तलें ॥२८॥ देव गंधर्व सुर कन्यका ॥ विमानीं घातल्या होत्या देखा ॥ त्या उतरोनि महा दुःखा ॥ करित्या जाल्या ते समयीं ॥२९॥तयांचें देखोनि आक्रंदन॥धर्मात्मा तो बिभीषण ॥ रावणा प्रती काय वचन ॥ बोलता जाला ते काळीं ॥३०॥ अग्रजा हें कर्माचरण ॥ येणें कुळासी निःसंतान ॥ येणें पूर्वजा होय पतन ॥ वंशा दूषण हेंचि पैं ॥३१॥ तूं वरद बळें जालासी उन्मत्त ॥ शुभाशुभ नेणसी कृत्य ॥ योषिता धरोनि आणिल्या येथ॥अधर्म राज्यांत प्रवेशला ॥३२॥ तूं नसतां लंका भवनीं ॥ कुंभीनसी आमुची बहिणी ॥ ते नेली राक्षसें हरोनी॥ अपकीर्ति जनीं पैं जाली ॥३३॥ बिभीषणासीं बोले रावण ॥ कोणी नेली तें मज नाहीं ज्ञान ॥ तूं सांग गा विस्तारून ॥ समूळ विवंचन मज प्रती॥३४॥बिभीषण होवोनि कोपायमान ॥ रावणा प्रति बोले वचन ॥ ह्मणे राया पापाचें फळ टाकून ॥ आह्मा प्रति पैं आलें ॥ ३५॥ आमचा मातामह माळिवंत ॥ त्याचा ज्येष्ठ बंधु सुमाळी विख्यात॥ ऋषींमध्यें बुद्धिवंत॥तपोधन ज्ञानराशी ॥३६॥ त्याची कुंभीनसी ॥१॥

नाती ॥ ते मावस बहीण आह्मां प्रती ॥ तिची अग्नि पासूनि संभूती॥मत्य नृपती पैं जाली॥३७॥ऐकें अग्रजा मावस भगिनीतें॥ हरोनि नेलें मधूनें आपुले नगरातें ॥ मारोनि आमुच्या सैन्यातें ॥ बळवंतें पैं नेली ॥३८॥ यज्ञ करित होता इंद्रजित ॥ कुंभकर्ण निद्राभूत ॥ मी उदकीं होतों ध्यानस्त ॥ मज ही श्रुत नाहीं जालें ॥३९॥ कुंभीनसी होती अंतःपुरीं ॥ तेथें प्रवेशला तो दुराचारी ॥ धरोनि नेली करोनि मारी ॥ प्रळय नगरीं पैं जाला ॥ ४० ॥ राया लौकिकीं पैं जाणें ॥ अपकीर्तीचें भरतें आलें ॥ ऐकोनि क्रोधें उचंबळलें ॥ दशग्रीवाचें मानस ॥४१॥ क्रोधें आरक्त नयन ॥ आतां सिद्ध करा सैन्य ॥ रथ आणा शीघ्र गमन ॥ करावया अरि वध ॥४२॥ वेगीं सैन्या हाहाकार केला ॥ कुंभकर्ण इंद्रजित सवें घेतला ॥ नाना शस्त्रांचा समूह एकवटला ॥ युद्धा निघाला रावण ॥४३॥ मंदोदरीकांत मनीं विचारी ॥ आधीं मधूची करीन बोहरी ॥ मग सुरलोका जाईन निर्धारीं ॥ त्रैलोक्यींचे भोग भोगिती जेथें ॥४४॥ सर्वे सैन्य चारी सहस्र ॥ आणिक चार अधिक वीर ॥ जे पालथें करिती ब्रह्मांडोदर ॥ सप्त सागर शोषिते जे ॥४५॥ अष्ट लोकाची बांधिती मोळी ॥ स्वर्गाच्या उचलिती डिखळी ॥सुरासुर देखोनि कांपती चळीं॥ऐसे आतुर्बळी राक्षस ॥४६॥ जयांचे शस्त्राचें सामर्थ्य॥रणीं देव दानव चळचळां कांपत॥पाताळादि लोक भयाभीत॥रण रंगीं भिडतां हो॥४७॥ ऐसे राक्षस निघाले भारी॥त्यां पुढें शक्रजित रण केसरी॥पृष्ट भागीं कुंभकर्ण दीर्घ शरीरी ॥ मध्यें रावण शोभत॥४८॥लंके ठेविला बिभीषण॥जो कां धर्म परायण॥करावया त्रिकूटाचें रक्षण॥प्रजा पाळण निमित्त हो॥४९॥उरले सैन्येंसीं दशानन॥मधुपुरा प्रति करी गमन॥एक पिशाच खरीं वळघोन ॥ एक चढला उंटावरी ॥५०॥ एकीं अश्व पालाणिले ॥ एक कुंजरीं आरूढले ॥ एक तुरगीं चाढिंनले ॥ एकाचे वहन शिशुमार ॥५१॥ ऐसा दशानन सह परिवारीं ॥ चालिलासे राक्षस भारीं ॥ वीर दाटले अंबरीं ॥ दिशा चारी कोंदल्या ॥ ५२ ॥ जळीं स्थळीं रजनीचर ॥ कोंदले राक्षसांचे भार ॥ मनो वेगाहनि सत्वर ॥ मधुपुरातें पावले ॥५३॥ नगरीं पहातां वैरियातें ॥ परी तो न दिसेचि तेथें ॥ तंव देखिलें भगिनीनें ॥ राक्षस राजें ते काळीं॥५४॥मग ते कुंभीनसी हात जोडून ॥ दोनी चरणा लोटांगण ॥ रावणासी विज्ञापन ॥ दीन वाणी करोनि करी ॥५५॥ राक्षस राज चूडामणी ॥ तुम

च्या भुजा यशस्वी रणीं ॥ मी अनाथ तुमची भगिनी ॥ आणिलें धरोनि मधूनें ॥५६॥ कुंभकर्ण निजसीं बोलत ॥ अवो भगि
नी तुज भय नाहीं निश्चित ॥ आमचा वैरी त्याचे वधार्थ ॥ आह्मी येथें आलों असों॥५७॥ह्मणे राया अभय दिधलें॥तें वचन पा
हिजे सांभाळिलें ॥ प्रसन्न जालासि तरी भ्रतारा राखिलें ॥ पाहिजे माझ्या ये काळीं ॥५८॥ वाचा सत्य आपुली कीजे ॥ माझें वै
धव्य चुकविजे ॥ वैधव्यापरीस भय दुजें ॥ मज नाहीं राक्षसेंद्रा ॥५९॥ माझा प्राणपती राखोन ॥ आपुलें सत्य करा वचन ॥
ऐसें ऐकोनि रावण ॥ बोलता जाला तियेसीं ॥६०॥ अवो वत्से ऐक वचन ॥तुझा भ्रतार आहे कोण॥ तो मज सांगें नलागतां क्ष
ण ॥ नामाभिधान तयाचें ॥६१॥ सांगातें मी घेवोनि त्यासी ॥ जाईन सुरलोक जिंकावयासीं ॥ तुझी करुणा देखोनि मानसीं॥
मी त्यासीं न वधीं हो ॥ ६२ ॥ इतुकें ऐकोनि रावण वचन ॥ कुंभीनसी तात्काळ उठोन ॥ भय सांडोनि निर्भय मन ॥ भ्रतारानि
जला तेथें आली ॥ ६३ ॥ मग ह्मणे भ्रतारासीं ॥ निद्रा सांडूनि उठा वेगेसीं ॥ ऐका माझिया वचनासीं ॥ सावधतेसीं होऊनि
॥६४॥ माझा बंधु दशानन ॥ आलासे तुमच्या भेटि लागून ॥ समागमें कुंभकर्ण इंद्रजित जाण॥ आणि प्रधान सैन्येसीं॥६५॥
सुरलोकाच्या जयार्थ ॥ आलासे तुमच्या भेटीची आर्त ॥ भेटि घेवोनि तुह्मी त्वरित ॥ युद्ध साह्य त्यास व्हावें ॥ ६६ ॥ पृथ्वी ज
यो तेणें केला ॥ आपुला पुरुषार्थ मिरविला ॥ अरि वीरां धाक सुटला ॥ नाम त्याचें ऐकोनी ॥ ६७ ॥ ऐसा बळी राक्षस राज॥
तयासि तुमचे भेटीचें काज ॥ तो येथें आला असे सहज ॥ तुह्मी त्यासीं भेटावें ॥६८॥ ऐकोनि प्रियेचें वचन ॥ मधु उठिला ता
त्काळ जाण ॥ रायासि भेटोनि आलिंगन ॥ अर्घ्य पूजन पैं केलें ॥ ६९ ॥ पूजा करोनि राजोपचारें ॥ देखोनि संतोषला दशशि
र ॥ तदनंतरें अस्ता भास्कर ॥ गेला निशा प्रवर्तली ॥७०॥ सैन्यासहित दशानन ॥ पुत्र बंधु सहवर्तमान ॥ संतोषें निशा ते
थें क्रमोन ॥ पूर्वे भान उगवला ॥७१॥ उदय होतांचि सहस्त्र किरण ॥ स्नान संध्या तेथें सारून ॥ सवेंचि निघाला मधु सहवर्त
मान ॥ कैलासासि चालिला ॥ ७२ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ रम्य रामें रामायण ॥ श्रवणें भव दोषा खंडण ॥ करी निर्दळण ॥ २ ॥
काम क्रोधा॥७३॥॥स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांमधुरावणदर्शनोनामएकोनत्रिंशतितमोऽध्यायः ॥२९॥

॥श्रीरमाकांतायनमः ॥ पौलस्ती तनय चूडामणी ॥ निशी मधूपुरीम क्रमोनि ॥ तदनंतरें कैलासाचे उपवनीं ॥ अलकावती समीप आला ॥१॥ देखोनि अग्रजाचें नगर ॥ तेथें राहिला साहित निशाचर ॥ तंव अस्तमाना गेला भास्कर ॥ प्रकट झाली शर्वरी ॥२॥ क्षीराब्धि सुतें उदय केलिया वरी ॥ चांदणें प्रकटलें अंबरीं ॥ दिशा धवळिल्या तेजें करी॥कैलासगिरी शोभला ॥३॥ राक्षस वीर आतुर्बळी ॥ शस्त्रें उसा घालोनि निद्रा ममेळीं ॥ तंववरी मुरारी इकडे ते काळीं ॥ व न्याहाळीत पैं होता ॥४॥ शैल पाठारीचें उपवन ॥ आनंद वनाहूनि गहन ॥ चैत्रनंदन अशोक वन ॥ त्या समान पैं नव्हती ॥५॥ नाना तरूंच्या याती ॥ फ ण्हेर नाना वर्णाचे शोभती ॥ कदंब कुसुमें लागले असती॥नाना परीच्या कमळिणी ॥६॥रम्य मंदाकिनीचें तीर॥चंपक वृक्ष मनोहर ॥ अशोक पुन्नाग मांदार ॥ गगन चुंबित वाढले ॥७॥ अंब पाटली लोध्राचे वृक्ष ॥ केतकी अर्जुन वृक्ष असंख्य ॥ केळी नारळी फणस अनेक ॥ जांबळी राय आंवळी ॥८॥ हरीतकी आणि चंदन॥खैर धामोडे बिल्व वृक्ष गहन ॥ ताड माड सिंदी गगन॥ स्पर्धा करिती उंचपणें ॥ ९ ॥ आणिक वृक्षासि नाहीं मिती ॥ सांगितले आहेत अनेका ग्रंथीं ॥ तितके सांगतां विस्ताराप्रति ॥ कथा जाईल ज्ञाते हो ॥ १० ॥ ऐसें सुशोभित वन ॥ तेथें किन्नर करिती गायन ॥ मधुर नाना मूर्च्छन॥ सारीगमादि पैं गाती ॥११॥ जयांचें ऐकतां गायन ॥ मनासि सुख वाटे गहन ॥ तेथें विद्याधर मद्य सेवोन ॥ आरक्त लोचन करोनि दुल्लती॥१२॥योपिता तेथें नेणो किती ॥नाना परीचे शिंपणें शिंपिती ॥ हर्षें उल्हासें क्रीडती ॥ चांदणें रातीं वसती सदा ॥१३॥एकी वीणा वाजविती ॥ एकी मोहरींत आलाप करिती ॥ एकी नाना वाद्यें त्रिपत्ती ॥ दाविती त्या धनदालयीं ॥१४॥ मंद सुशीतळ पवन॥मधु माधव ऋतु जाण ॥ वसंत शरद आदिकरून ॥ तये पर्वतीं वसती सदा ॥१५॥ नाना परीच्या पुष्प याती ॥ तयांचे सुगंध वायु येती ॥ तेणें लंकेशें सुखावोनि चित्तीं ॥ मदनाकार वृत्ती पैं जाली ॥१६॥ गायन अत्यंत सुस्वर ॥आणि पुष्पांचा सुवास मधुर॥ मंद मंद आकाश कुमर ॥ स्पर्श करीत प्राणिया ॥१७॥ तेचि समयीं अब्धिनंदनें ॥ गगनीं पसरिलीं किरणें ॥ दिशा धवळल्या

१ रा वुन. २ राक्षस. ३ सुप. ४ रत्र. ५ पराक्रमी. ६ पर्वत. ७ राय. ८ चंद्र.

निर्मळ चांदणें ॥ कामिकांचीं मनें मोहती ॥ १८ ॥ ऐसिया परी तो पौलस्ती ॥ कामासि जाला वशवर्ती ॥ भ्रांत होवोनि दिशां
गना प्रती ॥ पुनः पुनः अवलोकी ॥ १९ ॥ इतके वर्तलेंसे तेथें ॥ तंव दिव्याभरण भूषित ॥ कटि मेखळा विद्युत्प्राय झळकत ॥
स्तन शोभत पैं दोन्ही ॥२०॥ सर्व अप्सरांमाजि जाण ॥ श्रेष्ठ रंभा चंद्र वदन ॥ अंगीं उटी दिव्य चंदन ॥ कुसुमें शोभती वेणी
सी ॥२१॥ अत्यंत शोभती दोनी जघेन ॥ पोटरिया जैसे मीन ॥ कटि भाग सिंह देखोन ॥ लाजोनि वन सेविलें ॥२२॥ नीळ व
स्त्र परिधान ॥ करीं शोभती जडित कांकण॥मस्तकीं मुक्ताफळाची जाळी तेणें॥तारांगणें लोपलीं ॥२३॥ चरण अत्यंत सुकुमार॥
हंस गती चाले सुंदर ॥ सैन्य डावलोनि ते मनोहर॥स्वधामाप्रति जातसे ॥२४॥ रावणें देखिलें तियेसी॥धांवोनि धरिली करें त्वरें
सी॥ह्मणे तूं कोण कोठें जासी ॥ जाली निशी यामांत॥२५॥तुझें रूप अतिसुंदर॥कोठें जातासि वो मत्वर॥कोण तुझा भ्रतार ॥मूर्ख
तुज विसंवला॥२६॥आतां तूं मजसीं अनुसर॥भोग भोगीं नाना उपचार॥मी जाण वो लंकेश्वर ॥ देवां दुर्धर धाक माझा ॥२७॥
तुझी सुंदर अत्यंत तनु॥ कोण भोगिता भाग्य गहनु॥तूं मज अनुसरतां मी त्याहुनी॥सुख देईन तुज प्रिये ॥२८॥ स्वर्गीचें करीं अ
मृत पान॥लेई वो उत्तम आभरण॥मज अनुसरतां कीर्ति गहन॥लोकीं पावन होसील ॥२९॥ मी बळियाढा लंकानाथ॥सुरासुर मा
झें आज्ञांकित॥तो मी तुज पुढें याचक ह्मणवित॥वचन त्वरित मानीं माझें॥३०॥पुरुषामाजि पंचानन॥ सृष्टीचा विधाता मी जाण॥
मी ब्रह्मकुळींचा ब्राह्मण ॥ रावण अभिधान जाण माझें ॥ ३१ ॥ ऐकोनि दशाननाची मात ॥ रंभा बोले लज्जान्वित ॥ ह्मणे
तूं आह्मा पूर्वज गुरु येथें॥निंद्य वचन बोलूं नये ॥३२॥ अन्यत्रें करितां मज बंधन ॥ तूं सोडवावया योग्य दशानन ॥ मी तुझी सू
न राया जाण ॥ धर्मता वचन बोलतसें ॥३३॥ राया तूं पूज्य आह्मांसी ॥ तूं श्वशुर पितियासम होसी॥आज्ञा देई स्वभवनासी॥
जावयासी लंकेशा ॥३४॥ रावण ह्मणे काय तूं मत्पुत्र भार्या ॥ ते ह्मणे सत्याचि जाण राया ॥ तुझे अग्रजात्मजाची जाया॥राक्षस
राया सत्य मानीं ॥३५॥ राया करितें मी विनवण ॥ मज सोडावें त्वरें करून ॥ या कारणें साष्टांग नमन ॥ चरण वंदन करितें तु

१ विषयी. २ आसक्त. ३ कुचे ४ मांड्या. ५ आपुले घरीं. ६ उ[illegible]. ७ [illegible]. ८ दुसऱ्याने. आपुल्या घरीं.

झें॥३६॥ नळकूबरेसी संकेत ॥ केला असे राया जाण निश्चित ॥ वाट पहात असेल तिष्ठत॥वेगीं मुक्त करीं मातें॥३७॥ एखादा
बलात्कार करितां मज वर्गी ॥ तेथें तूं सोडविसी सुरारी ॥ स्वधर्में भोगावी आपली नारी ॥ दुःख भारी परस्त्रियेचें ॥३८॥ ऐसें रं
भेचें विनीत वचन ॥ उपेक्षोनि तो दशानन ॥जैसें पांडितांचें शब्द रत्न॥सांडी हेळसून मूर्ख जो ॥३९॥ जैसें पापिया नावडे सत्य॥
रोगिया नावडे पथ्य ॥ तस्करां नावडे ताराकांत ॥ मूर्खा पंडित नावडे ॥४०॥ वेदबाह्य जो त्या नावडे वेदु ॥ अज्ञानिया नावडे
ज्ञान बोधु ॥ दुर्जना नावडे मित्रसंवादु ॥ कृपणा आत्मवाद नावडे ॥४१॥ मूर्खासि नावडे ज्ञान ॥ अभक्ता नावडे हरि कीर्तन ॥
आळशिया नावडे स्वधर्माचरण ॥ पाखांडिया दान धर्म नावडे ॥ ४२ ॥ ऐशिया हो लंकानाथा ॥ नावडे स्वहिताची कथा ॥
रंभेसि करून बलात्कारता ॥ जाला पीडिता भ्रमोनि ॥४३॥ रंभेसि पाडोनि शैलातळीं ॥ बळेंचि भोगिली ते काळीं ॥ भ्रष्ट
आभरणें कांचोळी ॥ माथेची जाळी तुटली ॥४४॥ रंभा विनवी कर जोडून ॥ सोडीं लंकेशा मी जाईन ॥ मग ती रावणें मुक्त क
रून ॥ निज भवना चालिली ॥ ४५ ॥ मार्गीं जातां ते सुंदरी ॥ माथेचे केश सांवरी ॥ डोईचा पालव निज करीं ॥ सरसा सुंद
रीयें पैं केला ॥४६॥ ऐसी लज्जित भीत अंगना॥निघाली पति भवना॥मार्गीं करित विवंचना॥काय कैसें होईल॥४७॥ ऐसें चिंतीत
आपण॥पावली पतीचें भवन॥दोनी चरणा करोनि नमन॥लज्जायमान होवोनि ठेली॥४८॥नळकूबर ह्मणे तियेसी ॥ काय वर्तलें
भद्रे सांग मजपासीं॥येरी ह्मणे स्वामी येतां निजभवनासीं॥रावणें मजसीं देखिलें॥४९॥ सैन्या सहित दशानन॥पर्वता पाठारीं उ
तरला जाण॥तेणें मजला बलात्कार करून॥रात्रीं मैथुन संपादिलें॥५०॥अगाध बळें लंकापती॥मी सुकुमार योषितां जाती॥ त्यां
विनविला नाना उपपत्ती॥अति काकुळती पैं आलें॥५१॥गुरु श्वशुरा पितिया समान॥ऐसीं वचनें हेळसून॥मजसीं रमला दशानन॥
पापात्मा पूर्ण जाणिजे॥५२॥रंभेचें ऐकोनि वचन॥चित्तें संतप्त नळकूबर जाण॥ अत्यंत जाला क्रोधायमान ॥ लाक्षारंगासारिखे ने
त्र केले॥५३॥क्षण एक धरोनि ध्यान स्थिती॥ध्यानीं आणिला गिरिजापती ॥ सवेंचि तोयें घेवोनि हातीं ॥ मंत्रिता जाला ते का

१ [illegible] २ घोरात. ३ चंद्र ४ [illegible] ५ [illegible] ६ [illegible] ७ [illegible] ८ उपायानीं. ९ [illegible] १० [illegible]

ळीं ॥५४॥ करीं घेवोनि उदकातें ॥ शापिता जाला रावणातें ॥ ह्मणे रंभे वेगळे जे स्त्रियेतें ॥ धरितां निश्चयें मरसील ॥५५॥ रंभे वेगळी जे नारी ॥ धरितां मृत्यु पावे सुरारी ॥ ऐसा शाप देवोनि ते अवसरीं ॥ उदक करींचें सांडिलें ॥५६॥ नळकुवेरें देतां शाप ॥ देवांसि सुख जालें अमूप ॥ आकाशीहूनि वर्षती पुष्प॥दुंदुभी वाद्यें वाजती ॥५७॥ ग्रह आदि करोनि सुर गण ॥ करिते जाले आनंदें गर्जन ॥ ह्मणती जालें आमुचें कारण ॥ ह्मणोनि टाळिया पीटिती ॥५८॥ एका जनार्दना शरण ॥ श्रीरामकथा पुण्य पावन ॥ धन्य ऐकती तयांचे श्रवण ॥ धन्य वदन वदतियांचें ॥५९॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांरावणरंभासंगमनलकूबरशापोनामत्रिंशतितमोऽध्यायः ॥ ३० ॥ ॥ ओंव्या ॥ ॥५९॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ पर्णी. २ पुष्कळ. ३ वन

॥श्रीरामकृष्णाभ्यांनमः ॥ निशी क्रमितां कैलासीं ॥ रंभा संयोगें शाप रावणासी ॥ देवोनि नळकूवरें त्यासी ॥ पुढें कथा कैसी वर्तली ॥ १ ॥ राक्षसें सांडोनि कैलास ॥ ससैन्य सपुत्र बंधु स्वर्गास ॥ चालिला मार्गीं अमरपुरास॥ठाकोनि आला ते वेळीं॥२॥ येवोनि अमरपुरा बाहेरी ॥ राक्षस गर्जना करिती थोरी ॥ घोष ऐकोनि वृत्रारी॥ कंपायमान पैं जाला ॥३॥ आला ऐकोनि रावण ॥ इंद्र जाला चलितामन ॥ बोले देवांप्रति आपण ॥ सिद्ध सैन्य करा वेगीं ॥४॥ आदित्य बारा वसु आठ ॥ अकरा रुद्र व्हावे एकवट ॥ सिद्ध विश्वेदेव मरुद्गण सगट ॥ करा उद्भट युद्धातें ॥ ५ ॥ सन्नद्ध करा सैन्य संपत्ती ॥ आजि युद्धीं जिंतों पौलस्ती॥ इंद्रवचन मानोनि समस्तीं ॥ युद्धालागीं सिद्ध जाले ॥६॥ वरद बळ न जिंके रावण ॥ जो कां प्रतापें महेंद्रासमान॥ जेणें पृथ्वीतळ अवघें जिंकोन ॥ स्वर्ग घ्यावया पैं आला ॥७॥ ऐसें इंद्रें मनीं विचारून ॥ आपणासि न पुरवे रणांगण ॥ धांवत विष्णु पासीं आला जाण ॥ सकळ वर्तमान सांगितलें ॥ ८ ॥ इंद्र ह्मणे विष्णूसीं ॥ काय करूं अमरपुरीसी ॥ वेढोनि सकळ राक्षसीं ॥ युद्धा रावण पैं आला ॥९॥ सैन्य शस्त्रें वरदें करून ॥ अति बळिष्ठ दशानन ॥ तो नजिंतवे आह्मा दुःख दारुण॥बोढवलें जी स्वामिया ॥१०॥ तूं आपलें वचन सत्य करीं ॥पूर्वीं मारिले नानावैरी॥नमुची वृत्र बळी नरकेसरी॥तुवां मारिला हिरण्यकश्यप॥११॥ हे समस्त ही तुवां वधिले ॥ तैसें पाहिजे रावणा केलें ॥ हा अन्यत्रा नमरे तुज वेगळें ॥ मरण नाहीं रावणा ॥१२॥ तुज वेगळें नारायणा ॥ मृत्यु नाहीं या रावणा ॥ तरी सत्य करा आपुलिया वचना ॥ मी तरी दीन पैं तुझें॥१३॥ऐकोनि इंद्राचें वचन॥ विष्णु जाला सुख संपन्न ॥ ह्मणे सुरपती सावधान ॥ वचन प्रमाण मानी माझें ॥ १४ ॥ वरद बळें दशशिरें ॥ जिंतिलीं देवांदेत्यांचीं पुरें ॥ यासि निघतां रणीं स्यां लवरें ॥ मारिलें पाहिजे येकाळीं ॥१५॥ हा बळियाढा लंकानाथ ॥ शिववरदें जाला उन्मत्त॥ यासि मारीन नलागतां क्षणांत ॥ समयोचित पैं नव्हे ॥१६॥ जरी नकरी मी याचें हनन ॥ तरी हा काळ नव्हे जाण ॥ ब्रह्मवचना लागे दूषण ॥ संत सज्जन अनुचित ह्मणती ॥१७॥ यथाकाळीं पौलस्तीसी ॥ मारीन इंद्रा सहसंपत्तीसी ॥ संतोषवीन

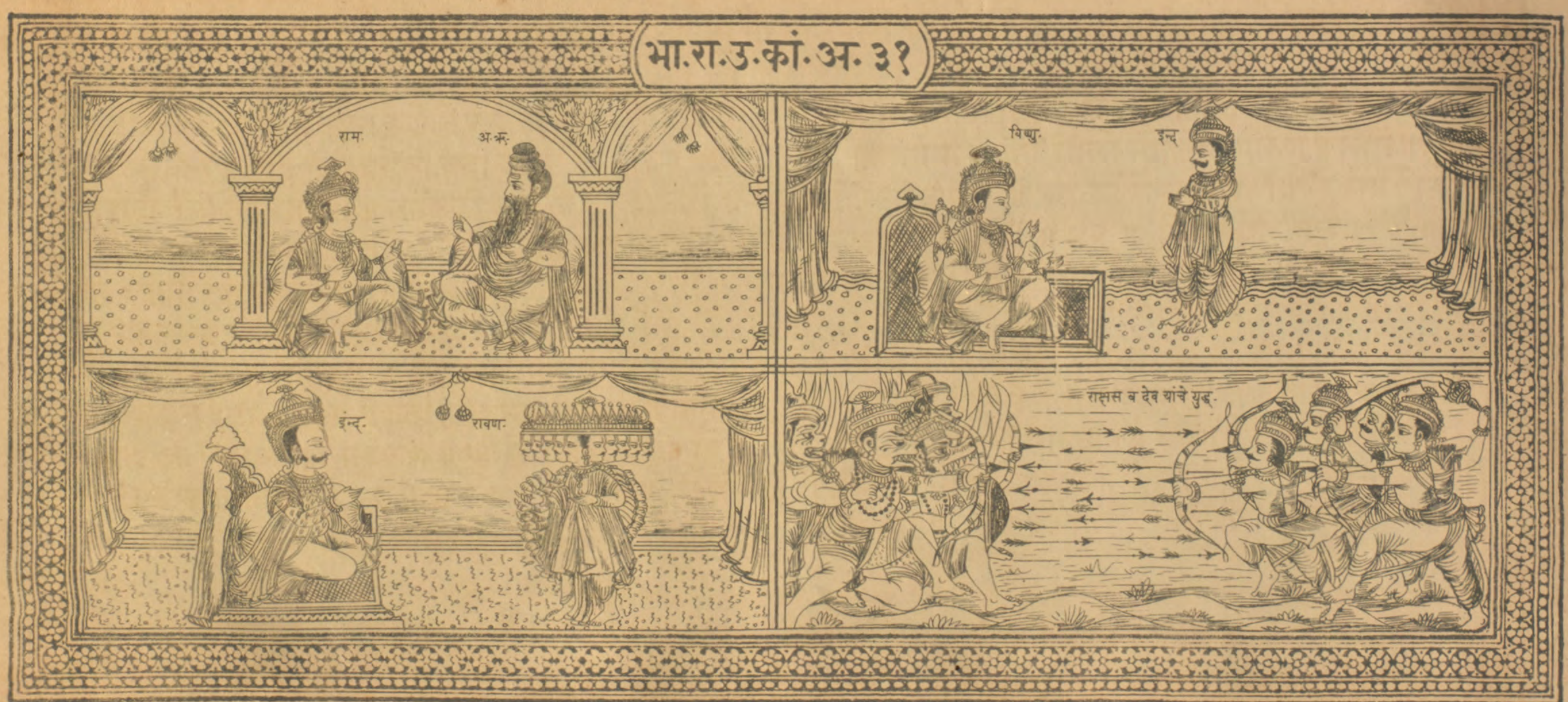
१ गाव. २ सयार्थ. ३ सत्वर. ४ मारिले. ५ दुर्धर. ६ पराक्रमी. ७ अयोग्य.

सुरवरांसी ॥ भार पृथ्वीचा फेडीन ॥१८॥ सबंधु सपुत्र दशानन ॥ मारीन पुढें यथाकाळीं जाण ॥ इतुकें विष्णु बोले तंव राक्षस
गण ॥ युद्धालागीं प्रवर्तले ॥ १९ ॥ चहूंकडे धांवती राक्षस ॥ अन्योन्य करिती बहुवस ॥ तंव अमरराज सैन्य कर्कश ॥
हाणिती शस्त्रें परस्परें ॥ २० ॥ देव आणि राक्षस गण ॥ मिसळले संग्रामा दारुण ॥ करिते जाले तेणें गगन ॥ बाणें करोन
भारयेलें ॥ २१ ॥ राक्षसां माजी बळियाढे वीर ॥ देवांमध्यें परम शूर ॥ करितेजाले घोरांदर ॥ नाना शस्त्रें प्रेरूनि
॥ २२ ॥ रावणाचे आज्ञेवरून ॥ राक्षस धावले कोण कोण ॥ ऐका तयांचीं नामाभिधानें ॥ संकळित मागें सांगत
सें ॥ २३ ॥ मारीचि प्रहस्त महोदर ॥ महापार्श्व अकंपन निकुंभ वीर ॥ शुक सारण त्रिशिरा खर ॥ सुहृद धूमकेत
नांवाचे ॥ २४ ॥ महादंष्ट्र महामुख ॥ जंबुमाळी विरूपाक्ष दख ॥ शतघ्न यज्ञकोप दुर्मुख ॥ दूषण करवीर सूर्य
शत्रु ॥ २५ ॥ महाकाय अतिकाय देवांतक ॥ सुमाळी आणि नरांतक ॥ सकळ राक्षस होवोनि एक ॥ नाना शस्त्रें प्रेरिती॥२६॥
देव दैत्य एकवटले ॥ परस्परें युद्धा प्रवर्तले ॥ शस्त्रास्त्र वर्षते जाले ॥ एकमेका लक्षोनि ॥ २७ ॥ तया उपरी सुमाळी राक्षस ॥
क्रोधा चढला बहुवस ॥ संग्राम करितां देवां त्रास ॥ अत्यंत तेणें दीधला ॥२८॥ अमर सैन्य भंगा गेलें॥ त्रासोनियां पळतें जा
लें ॥ तें अष्टवसूनें देखिलें ॥ आश्वासिलें वीरांसी ॥२९॥ पळूंनका रहा स्थिर ॥ रण भूमीस धरा धीर ॥ मज कोपलिया कोण
वीर ॥ समरंगणीं राहेल ॥३०॥ ऐसें सवित्रवसु बोलिला ॥ पळतया वीरा नाभिकार दिधला ॥ समरंगणी उभा ठेला ॥ ना
ना शस्त्रें प्रेरित ॥३१॥ शस्त्रांवरी शस्त्रें वर्षत ॥ बाणांवरी बाण सोडित ॥ वैरी सैन्य त्रासोनि तेथ ॥ पळतें जालें चहूंकडे ॥३२॥
क्षुद्रा मृगां पंचानन ॥ विभांडी आपुले पराक्रमें करून ॥ तैसें सांवतें राक्षस सैन्य ॥ समरंगणीं मारिलें॥३३॥राक्षस सैन्य पावो
नि त्रासु ॥ देखोनि सुमाळी राक्षसु ॥ पुढें जाला रुद्रावेषु ॥ दंत दाढा रगडित ॥३४॥ सुमाळी सांवत रणांगणीं ॥ बाण सोडि
ति एकमेका लक्षोनि ॥ एकमेकाचें वर्म भेदोनि ॥ हाणिताती परस्परें ॥३५॥ तदनंतर दोघेजण ॥ संग्राम करिती दारुण ॥

१ अले. २ भयंकर युद्ध ३ धीर दिला. ४ धीर. ५ भयंकर.

दोघे वीर बळ संपन्न ॥ पराक्रम गहन दोघांचा ॥३६॥ वसुवीर बळियाढा ॥ चढवोनियां धनुष्या मेढा॥बाण शतक लाविलें ते
णें धडाडा ॥ सारथी रथ भंगिला ॥३७॥ न लागतां अर्ध क्षण ॥ सारथी रथ जाला चूर्ण ॥ कित्येक राक्षस गतप्राण॥ शर जाळें
पैं जाले ॥३८॥ ऐसी वसूनें करोनि ख्याती ॥ मग सुमाळी वधावयाचे अर्थी ॥ गदा धेतली रवि निशापती ॥ काळिमा पावती
कोळसे जैसे ॥३९॥ करीं धरोनि गदा जाण ॥ कठिण काळदंडासमान॥लागतां भूगोळें झाला भग्न॥तेज दारुण पैं जिचें ॥४०॥
ते गदा तुळोनि निजकरीं ॥ टाकिली सुमाळी मस्तकावरी ॥ शिर तुटोनियां अंबरीं ॥ उसळलें तेकाळीं ॥४१॥चंद्र सूर्य चिंतातु
र मनीं ॥ ह्मणती नाहीं आजि पर्वणी ॥ राहू येतो आह्मां लागुनी ॥ भक्षावया अकाळीं ॥ ४२ ॥ शिर पडोनि धरणीवरी ॥ ग
दा बैसोनि रक्त प्राशन करी ॥ शोभती जाली जैसी अंबरीं ॥ विद्युल्लतासमप्रभे ॥ ४३ ॥ सुमाळीचा वधू जाला॥ सुर समुदाय ज
य पावला ॥ राक्षसांसी पळ सुटला ॥ धीर नधरवे ते काळीं ॥४४॥जैसें कां तडागीचें जळ ॥ फुटल्या धांवे अतिचंचळ ॥तैसें त्या
राक्षसांचें दळ ॥ भयें करोनि पळालें ॥४५॥ सुमाळी रणीं पडिला ॥ अस्थि मांसाचा ठाव पुसिला ॥ कीं भूतगणीं भक्षिला ॥
हें नकळे ते वेळीं ॥४६॥ ऐकतां हरिनामाची ध्वनी ॥ पातकें पळतीं दिशा लंघुनी॥तैसे ते राक्षस समरंगणीं ॥ धीर नधरतां पळा
ले ॥४७॥ एका जनार्दना शरण ॥ पुढें मेघनादा शक्रा युद्ध दारुण॥ होईल तें सज्जनीं सावधान॥ श्रवण केलें पाहिजे ॥ ४८ ॥
सुरस कथा रामायणी ॥ वदली वाल्मीकाची वाणी ॥ अक्षरें महा दोषां खंडणी ॥ पवित्र अवनी पैं करो ॥४९॥ ॥ स्वस्तिश्री
भावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांसुमाळिवधोनामएकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ॥३१॥ ॥ ओंव्या ॥ ॥४९॥

१ दुर्घट. २ पृथ्वी. ३ नियमाविरहित. ४ विजेसारखी. ५ तलाव. ६ पृथ्वी.

भा.रा.उ.कां.अ.३१
राम.
अ.ऋ.
विष्णु.
इन्द्र.
इन्द्र.
रावण.
राक्षस व देव यांचें युद्ध.

भा.रा.उ.कां.अ. ३२
राम.
अ.ऋ.
इन्द्रादिदेव.
युद्ध
रावण.

॥ श्रीरामचंद्राय नमः॥ ॥ सवित्रवसूनें सुमाळी ॥ मारिलासे रणकल्लोळीं ॥ अस्थिमांसाची जाहली होळी ॥ मेळविला धुळीं राक्षसांसहित ॥१॥ ऐकोनि रावणाचा ज्येष्ठ सुत ॥ क्रोधा चढलासे बहुत ॥ नेत्र करोनि आरक्त ॥ युद्धा प्रवर्तत ते समयीं ॥ ॥ २ ॥ पळत्या देवोनि नाभिकारू ॥ आपण रणांगणीं राहिला स्थिरू ॥ कनक रथीं जडित धुरू ॥ पोंवळयाचीं चाकें हो ॥ ३ ॥ रथीं जुंपिले वारू ॥ पवनातें ह्मणती स्थिरू ॥ स्वइच्छेनें चराचरू ॥ चरणातळीं दडपिती ॥४॥ आर्धीच ते शामकर्ण ॥ पांखरिले भूपणें करून ॥ सारसां झळकती गगन ॥ तेजें लोपोन जाय हो ॥५॥ऐसिया कनक दिव्य रथीं ॥ आरूढला सुलोचना पती ॥ दिव्य शस्त्रें घेवोनि हातीं ॥ गर्जना करित निघाला ॥६॥ ऐसा देखोनि रिपुकुमर ॥ पळाले दश दिशांसीं सुर ॥ समरंगणीं धरितां धीर॥ थरथरां वीर कांपती ॥७॥ शैलारीनें ऐसें देखोन ॥ सैन्यातें देतसे आश्वासन ॥ भिऊं नका या शब्दें करून ॥ पळतयातें स्थिरावलें ॥ ८ ॥ वज्रपाणी ह्मणे वीरांसी ॥ पुत्र करितो संग्रामासी ॥ तुह्मी रहावें त्याचे पाठीसी ॥ निमिष्यें रिपु पराभवील ॥ ९ ॥ तदनंतरें ते अवसरीं ॥ शक्रसुत जयंत नामें करीं ॥ बैसला कनकरथावरीं ॥ धुरेसिं सारथी अति कुशळ ॥ १० ॥ त्वरें करोनि रथ प्रेरिला ॥ जेथें मेघनाद तेथें आला ॥ राक्षस पुत्र देखोनि प्रवर्तला ॥ राजपुत्रासीं समरांगणीं ॥ ११ ॥ एकावरी एक वर्षती बाण ॥ एकावरी एक शस्त्रें सोडिती दारुण ॥ एकाचे एक निवारोनि पूर्ण ॥ पुनरपि संधान पैं करिती ॥ १२ ॥ शक्रपुत्रें बाणजाळ ॥ सोडिलें तेणें राक्षस दळ ॥ कित्येक खोंचलें बंबाळ ॥ रक्ताचे पूर चालिले ॥ १३ ॥ शत्रुसुतें काय केलें ॥ सैन्य एकवटोनि आपुलें ॥ अमोघ शस्त्रांतें सोडिलें ॥ अवकाश नाहीं अंबरीं ॥१४॥ शतघ्नी तोमर बाण॥ गदा खड्ग मुद्गल दारुण ॥ शृंगें शिखरें पादर्प पापाण ॥ मेघनादावरी टाकिले ॥ १५ ॥ देव सैन्याचा थोर मार ॥ राक्षस खोंचती वाहे रुधिर ॥ जिकडे पळती रजनीचर ॥ तिकडे अमर पुत्र मारितसे ॥ १६ ॥ मनोवेगाहुनि बहुत ॥ इंद्रपुत्र फिरवी रथ॥ राक्षससैन्य भस्म करित ॥ चौताळत हरि जैसा ॥ १७॥ सुरेंद्र पुत्रें अन्योन्य केलें ॥ शत्रु सैन्य पराभविलें ॥ तदनंतरें पुलोमा

१ रणांगणीं. २ तोबडेल्लाल. ३ धीर. ४ सुशोभित केले. ५ हंसासारले. ६ इंद्र. ७ पुष्कळ. ८ झाड. ९ रक्त. १० सिंह.

येवेळे ॥ रणीं धरिलें इंद्रपुत्रा ॥१८॥ वेगीं वाहोनि खांद्यावरी॥अकस्मात निघाला सागरीं॥हें देखोनि उभयतां वीरीं॥थोर आश्च
र्य पैं केलें ॥ १९ ॥ तो आजा होय शक्रसुतासी ॥ शचीचा पिता श्वशुर इंद्रासी ॥ तेणें नेलें जयंतासी ॥ देखोनि देव दुःखी जा
ले ॥ २० ॥ राजपुत्र धरोनि नेला ॥ सुरसैन्या पळ सुटला ॥ मेघनादें पळतिया वीरांला ॥ अति सुबद्ध गांजिलें
॥ २१ ॥ देवसैन्य पुढें पळत ॥ राक्षस मागें शस्त्रें मारित ॥ पळत पुढें हाका देत ॥ धांव धांव देवेंद्रा ॥ २२ ॥ राक्षस
विजयी जाहले ॥ स्वपुत्रातें धरोनि नेलें ॥ ऐसें देखोनि इंद्रा चढलें ॥ कोपाचें भरीतें ॥ २३ ॥ सारथियासी ह्मणे
शचीपती ॥ रथ आणी गा शीघ्रगती ॥ तंव मातलीनें तेचि समयाप्रती ॥ स्यंदन आणिला रत्न जडित ॥ २४ ॥
रथीं आरूढोनि इंद्र आपण ॥ केलें मेघासारिखें गर्जन ॥ पुढें जातां अपशकुन ॥ अमरावतीस पैं जाले ॥ २५ ॥ वैरि
या वरील पैंवन ॥ लागला दञ्ज ऐसा कठिण ॥ पुढें जातां रथाचे वारू मेंटे वळून ॥ भूमि लागीं बैसले ॥ २६ ॥
मनीं शंकला अमरपती ॥ पुढें चालिला शीघ्र गती ॥ सर्वें आदित्य रुद्र वसुगण अमितीं ॥ शस्त्रें झळकती सतेज ॥ २७ ॥ शस्त्रें
झोडीत वज्रपाणी ॥ प्रवेशला रणांगणीं ॥ तंव येरीकडे मेघनाद जनक तेचक्षणीं ॥ रथावरीं बैसला ॥ २८ ॥ जया रथा निर्मा
ण करितां ॥ विश्वकर्मा जाण तळतां ॥ तयाची वर्णितां सुंदरता ॥ तरी सुवर्णमय असे ॥२९॥ रथीं राक्षस चूडामणी ॥ परि
वेष्टित पन्नगैं सैन्यीं ॥ जयाचे गर्जनें अवनीं ॥ उसंडो पाहे तळावरी ॥३०॥ दैत्य निशाचर परिवेष्टित ॥ रथीं आरूढोनि र
णपंडित ॥ आवेशें वैरिया समोर येत ॥ जैसा भास्कर पूर्वे दिशे ॥३१॥ मेघनादाहूनि मागिले कडे ॥ स्वयें ठाण मांडोनि पुढें ॥
धनुष्य चढवोनियां मेढे ॥ अनेक बाण टाकिले ॥३२॥ देव राक्षस परस्परीं ॥ युद्ध करिती रण सागरीं ॥ शस्त्रें वर्षती जैसे अंब
रीं ॥ मेघ दाटले अकाळीचे ॥३३॥ तदनंतरें कुंभकर्ण ॥ दुरात्मा अतिदुर्जन ॥ नाना शस्त्रांचें प्रेरण ॥ करिता जाला कोणा न ॥१॥
कळतां ॥३४॥ कुंभकर्णाचें घोर संधान ॥ बाणें तोडिता जाला करचरण ॥ कित्येक सुर निर्जित प्राण ॥ रण मंडळीं पडिये

१ इंद्र. २ रथ. ३ वारा. ४ सप. ५ पूर्णा. ६ सूर्य.

ले ॥३५॥ मग ते रुद्र आदित्य निशाचर ॥ कोपा चढले परस्पर ॥ करिते जाले दुर्धर मार ॥ एकमेकांचीं वर्में लक्षोनि ॥३६॥
या उपरी सुरवरीं ॥ राक्षसां केली घेघे मारी ॥ पळतां नपळवे राक्षस वीरीं॥धाकें प्राण सांडिले॥३७॥कित्येक गतप्राण पडिले ॥
कित्येकां सर्वांगीं बाण लागले ॥ कित्येक भूमीवरी केश मोकळे॥लोळताती रणांगणीं॥३८॥ कित्येक धाकें पळत ॥ कित्येक योद्धे
नव्हे ह्मणत ॥ कित्येक बोलती आह्मी मार्गस्थ ॥ तीर्थ यात्रे हिंडतों ॥३९॥ राक्षस रणीं पडिले जाण॥सहित वारू गज गण॥श
स्त्रें पोटीं कवटाळून॥ बीभत्स वीर पडियेले ॥४०॥ बाबर झोंटी विशाळ मुख ॥ दंत दाढा विक्राळ देख ॥ हात पाय पसरोनि स
न्मुख ॥ रणांगणीं पडियेले ॥ ४१ ॥ अमरगण जय पावले ॥ निशाचर रणीं भंगले ॥ हें देखोनि दशग्रीवा भरलें ॥ कोपाचें
अति भरितें ॥४२॥ आपुले राक्षस समरांगणीं ॥ पाडिले देखे प्रेत होवोनि ॥ तयाच्या श्रोणिताचा पुर लोटोनी ॥ दोही तीरीं
वाहतसे ॥४३॥ रणीं मीनले गीध घार ॥ मांस भक्षितीं तोडिती शरीर ॥ मस्तकावरी खगेंवर ॥ चंचूनें तोडिती नेत्रांतें ॥ ४४ ॥
ऐसें रावणें देखोन ॥ उरलें सैन्येसीं युद्ध दारुण ॥ रावण करिता झाला आपण ॥ पाचारोनि देवांतें ॥४५॥ येरीकडे अमरपती॥
उत्तम धनुष्य घेवोनि हातीं ॥ वोढितां नादें त्रिजगती ॥ पालथी होऊं शके क्षणमात्रें ॥ ४६ ॥ शक्रें धनुष्यीं चढविला गुण ॥
अग्निवर्ण हेम पुंख बाण ॥ टाकिला रावणाच्या मस्तकीं जाण ॥ लागोनि भूमी पडियेला ॥ ४७ ॥ तदनंतरें लंकापती ॥ जया
च्या बळाची त्रिजगीं कीर्ति ॥ तो धनुष्यीं बाण लावी शीघ्रगती ॥ शक्र धनुष्य छेदिलें ॥ ४८ ॥ इंद्राच्या रथावरीं अमितें बा
ण ॥ सोडिता जाला दशानन ॥ तेणें अंधार पडिला जाण ॥ शक्रा कांहीं नकळेचि ॥ ४९ ॥ शक्र रावणाचें युद्ध ॥ घोरांदर हो
ईल प्रसिद्ध ॥ एका जनार्दनीं प्रबोध ॥ परमानंद प्रकटेल ॥ ५० ॥ रणीं राक्षसांसी मुक्ती ॥ अनेका करीं देतां रघुपती ॥ दीन
जन उद्धरावया काकुलती ॥ अवतार धरी श्रीराम ॥ ५१ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांइंद्ररावणयुद्ध
प्रारंभोनामद्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ ५१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ राक्षस. २ जिकडेतिकडे. ३ रक्ताचा. ४ पक्षी. ५ इंद्र ६ असंख्य.

भा.रा.उ.कां.अ. ३३
अ. ऋ.
राम.
इंद्र.
रावण.
इन्द्रजितानें इन्द्रास
बंदीमध्यें घातला.
इंद्र.

॥श्रीरामचंद्रायनमः ॥ राक्षसां देवां संग्राम घोर ॥ करितां मायेचा वडिवार ॥ राक्षस देवांच्या शरीं अंबर ॥ निबिड अंधकार दाटला ॥१॥ कोणा कोणी नदिसे स्पष्ट ॥ तमें दाटलें अति निकृष्ट ॥ वीरें वीर पावले कष्ट ॥ तयांत तिघे सावध ॥२॥ एक राक्षस दुजा राजकुमरू ॥ तिजा इंद्र धनुर्वाडा दुर्धरू ॥ परस्परें करिती रणमारू ॥ घाय दुर्धरू हाणिती ॥३॥ सारथिया ह्मणे रावण ॥ ऐकें गा तूं एक वचन ॥ माझे सकळ राक्षस गण ॥ विबुधीं रणीं पाडिले ॥४॥ आजि माझ्या क्रोधें करून ॥ करीन त्रैलोक्याचें दहन ॥ सारथिया शीघ्र स्यंदन ॥ नेईं सैन्याचे आदि अंत वरी ॥५॥ शीघ्र आजि समरांगणीं ॥ शत्रूचीं धडें लोळवीन रणीं ॥ माझिया प्रतापाची करणी ॥ अस्त पावती शत्रु नक्षत्रें ॥६॥ मी ऊर्ध्व उचलीन हात ॥तंव आकाशास भय बहुत ॥ माझेनि धाकें वायु त्वरित ॥ इकडील तिकडे नव जाय ॥७॥ तरी सारथिया चिंता न करी ॥ माझा रथ ने तेथवरी ॥ जेथें उदय होय तमारी ॥ तेथ पर्यंत चालवीं ॥ ८ ॥ ऐकोनि रावणाचें वचन ॥ तो सारथी गुण निधान ॥ मनोवेगातें मागें टाकून ॥ वारूसीं रथ मध्यें आणिला ॥ ९ ॥ ऐसें जाणोनि त्रिदश पती ॥ रथावरून देवाप्रति ॥ ह्मणता जाला तो सावधवृत्ती ॥ ऐका माझे मनींचें हो ॥१०॥ आजचि या संग्रामांत ॥ रावण दळें बळें जाला उन्मत्त ॥ यासि न मारून जीवें जीत॥धरून नगराप्रति न्यावें ॥११॥ ऐसें बोलोनि अमरचूडामणी ॥ प्रवेशला तो रणांगणीं ॥ नाना आयुधें नाना वाणीं ॥ रिपु दळणीं घेतलीं ॥१२॥ रावणाचे दक्षिण भागीं ॥ उभा दीक्षित शतक्रतु यागीं॥उभयता सेना शत योजन रणरंगीं॥शस्त्र युद्धीं सज्ज असे ॥१३॥ देवांचें सैन्य अगाध ॥ तयामाजी इंद्र प्रबुद्ध ॥ बाण सोडिले तेजोमय विविध ॥ रावण सारथि रथ भंगिला ॥१४॥ एकला रावण रण भुमीसीं ॥ सांपडला हो देवांसी ॥ भ्रांत जाला नस्मरे मानसीं ॥ हें देखोनि राक्षसीं हाक दिधली ॥१५॥ हा हा करिती निशाचर ॥ ह्मणती मेला गेला दशशिर ॥ कीं भस्म केला देवीं समग्र ॥ कीं रणसागरीं बुडविला ॥१६॥ तदनंतरें मेघ नाद ॥ ऐकोनि राक्षसांचा शब्द॥ पिता धरिला हें वचन सुबद्ध ॥ हृदय वर्मीं आदळलें ॥१७॥ क्रोधें जाला मूर्च्छापन्न ॥दोनी खात दाढा

१ मोठेपणा. २ अंधार. ३ देवांनीं. ४ सूर्य ५ इंद्र. ६ भयंकर.

दशन ॥ हात चुरी दोनी चरण ॥ पृथ्वीवरी घासितसे ॥१८॥ नेत्र जाले क्रोधें आरक्त ॥ चळचळां सर्वांग कांपत ॥ ह्मणे ब्रह्मां
डाच्या उतरंडी येथें ॥ पालथ्या करोनि सांडीन ॥१९॥ ह्मणे सोम सूर्य फुंकोनि पाडूं ॥ कीं नक्षत्रासहित गगन तोडूं ॥कीं या वि
रंचीचा खेळ मोडूं ॥ कीं ध्रुव पाडूं आकाशींचा ॥२०॥ कीं या चराचराची बांधू मोळी॥ कीं एकवीस स्वर्ग समुद्र जळीं॥कीं मेरु स
हित ।दिग्गज पायांतळीं ॥ रगडोनि रांगोळी करूं आजी ॥२१॥ कीं मंगळ मातेचें उदर चिरूं ॥ कीं सप्तसागराचा घोट भरूं ॥
कीं कूर्माची पाठी शत कूट करूं ॥ हे अवनी धरिली ह्मणोनि ॥ २२ ॥ रौद्रावेषें राजकुमर ॥ युद्धा प्रवर्तला दुर्धर ॥
शुक्रें दिधली होती माया घोर ॥ ते घातली वैरियावरी ॥ २३ ॥ ते मायेचें सांगतां विंदान ॥ अथवा करितांही वर्णन ॥
तरी ते मुळींच लटिकी जाण ॥ तिसी सत्यपण असेना ॥ २४ ॥ ऐसिया मायेतें विबुधारी ॥ प्रेरिता जाला वैरियावरी ॥
गर्जन करून ते अवसरीं ॥ नादें पाताळ दुमदुमिलें ॥ २५ ॥ मेघनादें सोडोनि सर्व सैन्य ॥ जेथें मरुद्गण सिंह होता मे
घवाहन ॥ तेथें येवोनि पिता रावण ॥ रिपुपासोनि मुक्त केला ॥ २६ ॥ अमरनाथ न गणी रिपु पुत्रासीं ॥ जेंवि पंडित
पाखांडियासी ॥ तंव मेघनादें त्या समयासीं ॥ थोर आश्चर्यासी पैं केलें ॥ २७ ॥ सुवर्ण पुंखी तीक्ष्ण शर ॥ सोडिता
जाला दशानन कुमर ॥ तेणें इंद्र रथाचे वारू चूर ॥ रथ मोडोनि पाडिला ॥२८॥ इंद्र जाला ते काळीं विरथ॥सवेंचि ऐरावती आ
रूढ होत ॥ अतिमायावी रावण सुत॥ काय सांगू रघुराजा ॥२९॥ कृपाळुवा अवनिजांपती॥तुझी अतर्क्य माया अतर्क्य स्थि
ती ॥ तुवां अवताराची घेवोनि वुंथी ॥ नाना खेळें खळसी ॥३०॥ या ब्रह्मांडातें म्रजवितां ॥ तो कुमरू तुझा तत्वतां॥जेणें हे म
ही घेतली माथां ॥ तो तुझ्या अंगा खालीं दडाला ॥३१॥ जो योगियाचा मुकुट मणी ॥ ज्यातें ह्मणती शूळ पाणी॥तो तुझे पायां
चे पायवणी ॥ वंदोनि नाम स्मरतसे ॥३२॥ कुंभोद्भव ह्मणे श्रीरघुनाथा ॥ वेद शास्त्रा नकळे तुझी कथा ॥ साही दर्शनें विवाद
तां ॥ तुझिया अंता नपावती ॥३३॥ करोनि मायेचें विंदान ॥ इंद्र भुलविला रणांगण ॥ शर वर्षे तें न दिसे जाण ॥खेदातें मन

१ चार।.शैवे हमी. २ पृथ्वी. ३ भयंकर. ४ इंद्रजीत. ५ रामा. ६ निर्माणकर्ता.

पावलें ॥३४॥ क्षतें क्षीण देखोनि देवेंद्र ॥ ते समयीं धावला राजकुमर ॥ अवचिता धरोनि अमरेंद्र ॥ गळा बंधन पैं केलें ॥३५॥
आपणा धरिलें होतें ह्मणून ॥ ते संधि रावणें साधून ॥ करिता जाला शस्त्र प्रेरण ॥ मरुद्गण लक्षोनि ॥३६॥राक्षसीं इंद्र रणीं ध
रिला ॥ भेणें सुरां पळ सूटला ॥ कित्येकांचा संहार रावणें केला ॥ उरले ते पुरीं प्रवेशले ॥३७॥ रथावरोनि शक्रजित ॥ पिति
यासि येथोनि चला ह्मणत ॥ आह्मांसि जाला जय प्राप्त ॥ कोणे कार्या येथें रहावें ॥३८॥ मेघनाद ह्मणे पितियासीं ॥ हा ज्वर
होता माझे मानसीं ॥ तो निरसला शिवभेपजेसीं ॥ इंद्र राव धरितांची ॥३९॥मी देवांचा दर्प हरण॥त्रैलोक्य माझेनि कंपायमा
न ॥ इंद्रा धरोनि मनोरथ पूर्ण ॥ आजि माझे पैं जाले ॥४०॥ आजिपासोनि त्रैलोक्य ॥ आह्मी भोगूं आवश्यक ॥ आतां युद्धा
ची उत्कंठा देख ॥ आह्मांसि नाहीं राजेंद्रा ॥४१॥ ऐसें पुत्राचें वचन ॥ ऐकोनियां दशानन ॥ पुनरपि ह्मणे पुत्रा दृढ बंधन ॥ क
रीं दक्षिणपुरीस नेतां ॥४२॥ ययासि लंकेसी पैं नेतां ॥ देव येतील सोडवावया तत्वतां ॥ हेही नघडे परि रक्षितां ॥ आळस न
कीजे मेघनादा ॥४३॥ अमरपुरीस इतुकें करून ॥ इंद्रासि गळा बांधोन ॥ विदारोनि देवसैन्य ॥ स्वसैन्येसीं निघाले ॥४४॥
वाजंत्र्यांच्या नाना ध्वनी ॥ गुढिया मखरें उभवोनि ॥ पुरी प्रवेशले स्वभवनीं ॥ राक्षसेंद्र पैं आला ॥ ४५ ॥ गृहीं प्रवेशोनि राव
ण ॥ समस्तां आज्ञा दिधली जाण ॥ श्रमलेति युद्ध करितां दारुण ॥ विश्रांति घ्यावी निज मंदिरीं ॥४६॥ ऐसें राक्षस राज घो
लिला ॥ समस्तां आज्ञा देवोनि प्रवेशला ॥ नगरजना उत्साह जाला ॥ मंगळ तुरें वाजती ॥ ४७ ॥ एका जनार्दना शरण ॥
रावण प्रवेशला लंकाभवन ॥ इंद्रातें करोनि बंधन ॥ संरक्षण करविलें ॥ ४८ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकार
टीकायांरावणइंद्रबंधनलंकाप्रवेशोनामत्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ ४८ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ नगरी. २ गर्व. ३ आपल्या नगरीत. ४ भयंकर

भा.रा.उ.कां.अ. ३४

॥श्रीपतीतपावनायनमः ॥ पूर्व प्रसंगीं दशानन पुत्रें ॥ धरोनि नेलें इंद्रातें॥तें देखोनि सुरवर दुःखातें॥पावले बहुत संग्रामीं॥१॥ समस्त सुरवर मिळोन ॥ येवोनि प्रार्थिला चतुरानन ॥ ह्मणती भ्रष्ट जालें अमर सदन ॥ इंद्र धरून नेला लंकेसी ॥२॥ तुझिये वरदें राक्षस ॥ उन्मत्त जाले बहुवस ॥ तेणें मेघनादें आह्मांसि देवोनि त्रास ॥ लंके अमरेश धरून नेला॥ ३ ॥ ऐकोनि देवांचें वचन ॥ आश्चर्य पावला चतुरानन ॥ मग समस्त देव मिळोन ॥ लंकाभवन पावले॥४॥ ब्रह्मां आला ऐकोनि वाणी ॥ राक्षसराज सामोरा येवोनि ॥ पूजा अभिवंदनें करोनि ॥ मग ब्रह्मा मंदिरासीं नेला ॥५॥ रावण ह्मणे जी स्वामिनाथा॥ कोणीकडे आलेति समर्था ॥ येरू ह्मणे तुझ्या पुत्राची प्रशंसता ॥ ऐकोनि येथें पैं आलों ॥६॥ तुझिया पुत्राचा पराक्रम ॥ ऐकोनि सुख जालें परम ॥ याचे तुळणेसी वीरा विक्रम ॥ ब्रह्मांडामाजि पैं नाहीं ॥७॥ येणें जिंतोनि त्रिभुवन॥ केलें सर्व आपणा आधीन ॥ प्रतिज्ञा येणें सत्य करून ॥ इंद्रा बांधोन आणिला ॥८॥ याच्या देखोनि पुरुषार्थातें ॥ मी प्रसन्न जालों जाण येथें ॥ जे मागसी त्या वरातें ॥ येकाळीं मी देईन ॥९॥ इंद्र आणिला जिंतोन ॥ यास्तव इंद्रजित हें अभिधान॥मग ह्मणे दशानना जाण॥ तुझा पुत्र परम भाग्याचा ॥ १० ॥ या इंद्रातें करोनि मुक्त ॥ स्थापी आपुला आज्ञांकित ॥ देवांसहित हा पंगिस्तें ॥ जाला असे समरंगणीं ॥११॥ ऐकोनि प्रपितामहाचें वचन ॥ काय बोलिला मेघनाद आपण ॥ ह्मणे स्वामी जालासी प्रसन्न ॥ तरि अमरपण मज देईं ॥ १२ ॥ जरी मज अमरत्व देसी ॥ तरी मी सोडीन इंद्रासी ॥ मी आणीक तुजपासीं ॥ मागत नाहीं पदार्थ ॥१३॥ मेघनादमुखींचें वचन ॥ ऐकोनि ब्रह्मा हास्य वदन ॥ काय बोलिला तें सावधान ॥ श्रोतेजनीं परिसावें॥१४॥ब्रह्मा ह्मणे इंद्रजिता अवधारीं ॥ जो जन्मला जननीजठरीं ॥ तयासि काळ लागला पैं मारी ॥ अमरत्व कैसेनि लाधेल ॥ १५ ॥ जो आकारातें आला ॥ तो जाण नाशातें पावला ॥ जो जननी जठरीं नाहीं आला ॥ तो अमर जाला सर्वस्वें ॥ १६ ॥ नादबिंदा होतां भेटी ॥ तो गर्भ वाढे मातेच्या पोटीं ॥ तयाचें जातक वर्तविती शेवटीं ॥ जाईल निश्चितीं जाणिजे ॥१७॥ मार्कंडेय भ्रुशुंडी रोम

१ इंद्र. २ भरोवरीस. ३ नाम. ४ पांगळा. ५ ब्रह्मदेव.

हर्पण ॥ हंस कूर्म बहु आयुष्याचे जाण ॥ परी ते काळें जर्जर करून॥मरण मार्गीं लाविले॥१८॥आणि स्थावर जंगम चराचर भू तें ॥ हे ही पावती लयातें ॥ मी सृष्टि स्त्रजितां परि मातें ॥ काळ नसोडी जाणावें ॥१९॥ मरण चुकावें ह्मणोन ॥ हिरण्यकश्यपें केला प्रयत्न ॥ परी शेवटीं तो निधन ॥ यथाकाळीं पावला ॥२०॥ या कारणें गा राजकुमरा॥प्रारब्धीं लिहिलें नचुके चतुरा॥ चतुष्पद द्विपद तेही मरणद्वारा ॥ काळाच्या घरा जातील॥२१॥ऐकोनि चतुराननाचें वचन ॥ इंद्रजित ह्मणे ऐका विज्ञापन ॥ तुमच्या बोलें इंद्रा सोडीन ॥ परी मागेन तें द्यावें ॥२२॥ वैरियासि युद्ध करितां समरंगणीं ॥ संकट मांडल्या मज रणीं ॥ होम करीन मंत्र जपोनी॥अवदानें अग्नि संतुष्ट॥२३॥होम करीन शत्रुविजयार्थ॥तेथोनि निघाले अश्वा सहित रथ ॥ त्यावरी बैसतां मज अमरत्व ॥ सहज होईल तेकाळीं॥२४॥ऐसा माझा मनोरथु ॥ सिद्धि पावावया तूं समर्थु॥ब्रह्मा ह्मणे तथास्तु॥ चिंतिलें पावसी राजपुत्रा ॥२५॥ तदनंतरें मेघनादें ॥ इंद्रा सोडिलें अति आल्हादें ॥ सकळ देवांसी सुरेंद्रें ॥ अमरावतीस गमन केलें ॥२६॥ तया उपरी श्रीरघुपती ॥ शक्र येवोनि स्वलोकांप्रति ॥ चिंतातुर होवोनि श्रमांतीं ॥ मुख अत्यंत कोमाइलें ॥२७॥ लज्जान्वित चिंतातुर मन ॥ ते समयीं चतुरानन ॥ ह्मणता जाला पूर्व दुष्कृत स्मरण ॥ आठवीं गा अमरेंद्रा ॥२८॥ म्यां विधात्यानें पुरंदरा ॥ रचिलें या चराचरा ॥ नरा सदृश केले नरा ॥ स्त्रिया सारिख्या स्त्रिया केल्या ॥२९॥ कोणी न देखेच सुंदर ॥ मग जालों चिंतातुर ॥ मग म्यां भूतें केलीं नानाकार ॥ जंगमादि स्थावर पर्यंत ॥ ३० ॥ या समस्ताचें सुंदरपण ॥ एक वटिलें नलागतां क्षण॥ तयाचें करीन कन्यारत्न ॥ ऐकोनि निश्चय पूर्ण मनीं केला ॥ ३१ ॥ विधाता ह्मणे ते अवसरीं ॥ सौंदर्याची निर्मिली कुमरी॥नाम अहल्या सुंदरी ॥ पुढें कैसी परि जाली तें ऐका ॥ ३२ ॥ अहल्येची यापरीं उत्पत्ती ॥ जालीसे गा अवनिजापती ॥ तिचा पिता विधाता ह्मणती ॥ प्रसिद्ध शास्त्रीं बोलिजे ॥३३॥ धरणीजापति ह्मणे इल्वलारी ॥ तुवां उदधि प्राशिला आचमनें करीं॥विंध्याद्रि निजविला पृथ्वीवरी ॥ अद्याप वरी देखतसों ॥ ३४ ॥ यया कारणें महामुनी ॥ अहल्येची उत्पत्ती ऐकिली कानीं ॥ पुढें नांद

१ निमार्ण कर्ता. २ मरण. ३ आनंदने ४ हात्‍चाल करणारे प्राणी. ५ ११ गा नासेन. ६ गया ७ अमरा. ८ समर.

ली कवणाचे भवनीं ॥ सुंदर ह्मणोनि पुसतसें ॥३५॥ अगस्ती ह्मणे अयोध्यापती ॥ दिवसें दिवस जाली वाढती ॥ वर मिळाले पृथ्वीपती ॥ देव गंधर्व ऋषीश्वर ॥३६॥ ऐसे समस्त मीनले ॥ चंद्र इंद्र यम सूर्य आले ॥ तपोधनही तेथें मिळाले ॥ कन्याशा मनीं धरोनि॥३७॥ ऐसें जाणोनि चतुरानन ॥ करिता जाला एकपण ॥ ह्मणे प्रथम येईल मेरु प्रदक्षिणा करून ॥ त्यासि देईन अहल्या ॥३८॥ ऐकोनि ब्रह्मयाची वचनोक्ती ॥ समस्त चालिले प्रदक्षिणार्थी ॥ इंद्र चढोनि ऐरावती ॥ लाहेंलाहे निघाला ॥३९॥ वरकड समस्त ऋषीश्वर ॥ प्रदक्षणेसीं निघाले सत्वर ॥ मागें गौतमें काय केलें चतुरें ॥ पंडितजनीं अवधारिजे॥४०॥ गौचा प्रसूतकाळ देखोन ॥ उभयतां मुखीतें प्रदक्षिणून ॥ आला चतुराननें जाणोन ॥ कन्यादान गौतमा केलें ॥४१॥ प्रदक्षिणा करोनि सकळ सुरवर ॥ तया पुढें आला इंद्र ॥ तंव अहल्येसीं सांगे गौतम भ्रतार ॥ देखोनि इंद्र कोपला ॥४२॥ इंद्र ह्मणे ब्रह्मयासीं ॥ आह्माहूनि शक्ति गौतमासीं ॥ आधीं आला ह्मणोनि अहल्येसीं ॥ कन्यादानासीं पैं केलें ॥४३॥ चतुरानन ह्मणे अमरनाथा ॥ गौ प्रसूत काळीं येणें तत्वतां ॥ प्रदक्षिणा केली ती मेरूसी समता ॥ ह्मणोनि दुहिता तया दिधली ॥४४॥ उभयतो मुखीची प्रदक्षिण ॥ ते मेरु प्रदक्षिणे समान ॥ऐसें जाणोनि कन्यारत्न॥ गौतमा लागोन दिधलें॥४५॥या परि अहल्या पाणिग्रहण ॥ गौतमासीं जालें जाण ॥ तो राग इंद्रें मनीं धरून॥कपट छळण मांडिलें ॥४६॥ अहल्येसि गौतम जाण॥सूर्य ग्रहणीं करोनि स्नान ॥अहल्या आश्रमीं असतां जाण॥ते संधीं इंद्र प्रवेशला ॥४७॥स्नान करोनि अहल्या मंदिरीं॥एकली असतां इंद्र पापाचारी॥गौतम वेष धरोनि ते अवसरीं॥काम संचारीं प्रवेशला॥४८॥रति मागोनि तियेसीं ॥ इंद्र विचरतां अधर्मासी ॥ तंव द्वारीं येवोनि उभा ऋषी॥दोहींच्या संयोगासीं देखिलें॥४९॥देखोनि दोहींचें पापाचरण॥ऋषीनें दोघां शाप दारुण ॥ देवोनि तपा निघाला जाण॥त्याचें शाप लक्षण अवधारा॥५०॥अहल्या विनवी कर जोडून ॥इंद्र तुमचे वेषें रमोन॥मज नकळेचि कपटपण ॥ क्षमा संपूर्ण मज किजे॥५१॥ऐकोनि अहल्येचें वचन ॥ तत्काळ द्रवला तो कृपाघन ॥ ह्मणे इक्ष्वाकुकुळीं रघुनंदन ॥ स्वयंवरा जातां

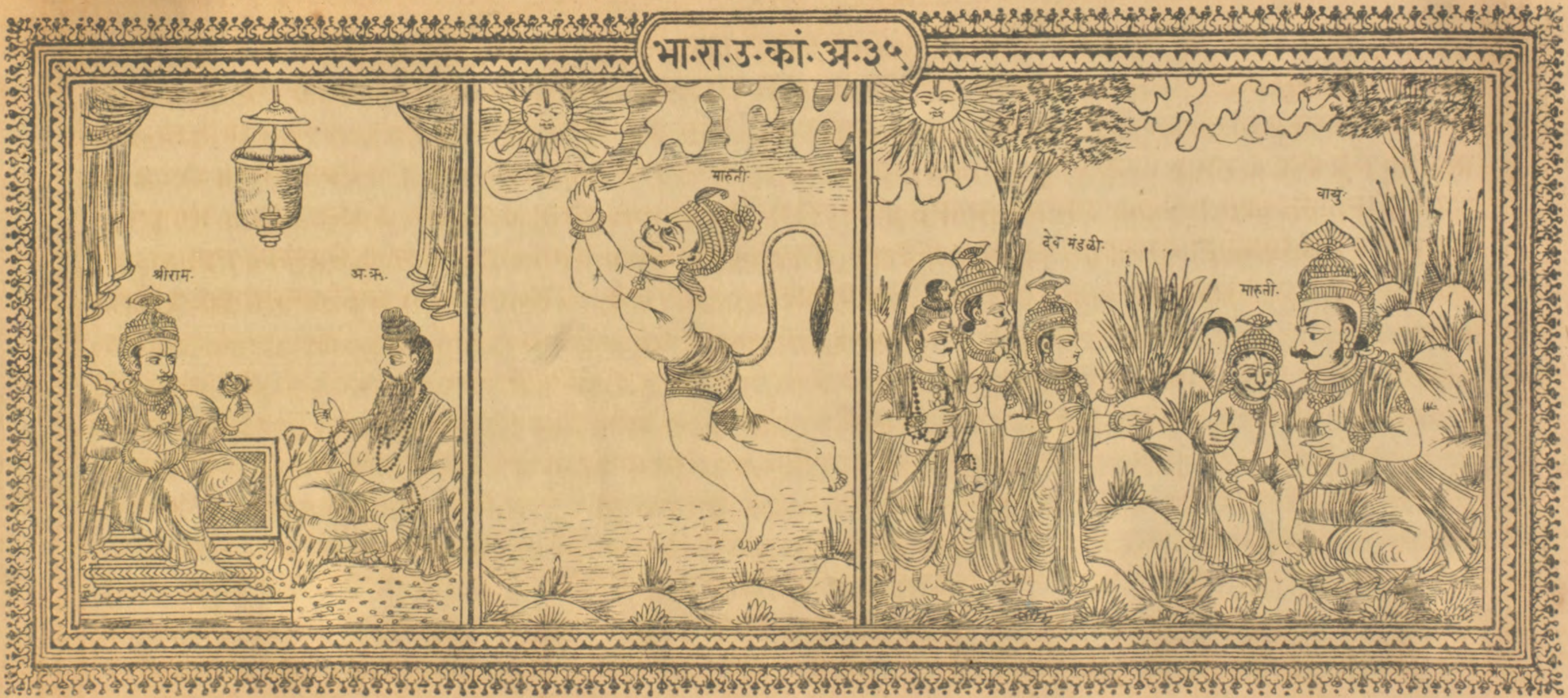
१ घरीं. २ मिळाले. ३ घाईघाईनें. ४ गाईचा. ५ मुलगी. ६ लग्न. ७ दया उत्पन्न झाली.

उद्धरील स्पर्शें॥५२॥परद्वारिणी परम नष्टे॥परपुरुषामिं रमलीम भ्रष्टे ॥ शीघ्र शिळा होई पापिष्टे ॥ या आश्रमा माझारीं ॥५३॥
अहल्या जाहली शिळा॥भगें आलीं इंद्राच्या कपाळा ॥ यालागिं कोणी कोणाचे·छळा॥न प्रवर्तावें देवेंद्रा ॥५४॥ शिळारूपें तप
स्थिती॥केली अहल्येनें नेमस्ती॥उत्कृष्ट तप जाणोनि रघुपती॥चरण स्पर्शें उद्धरिली ॥५५॥ पुनीत जाली देखोनि अंगना॥गौत
में अंगीकारिली जाणा ॥ पुढें इंद्रा तुझ्या कथना ॥ सावधाना अवधारीं ॥५६॥ ऋपि शापें गेली कळा॥हीनत्वें आलें वीर्य बळा ॥
मुकलासि ऐश्वर्या सकळा ॥ बांधोनि गळां राक्षसीं नेला ॥ ५७ ॥ तया पापाचें फळ ॥ तुज प्राप्त जालें प्रबळ ॥ जैसी देवाला
अवदसा केवळ ॥ टाकोनि ये घर पुसत ॥५८॥ जैसी निर्दैवाची संपत्ती ॥ विपय मक्ताची तप स्थिती ॥ नपूंसकाची घरवाद प्री
ती ॥ अंधाप्रति दीप जैसा ॥५९॥ परांगना स्पर्शाचेनि पापें ॥ तुझी संपत्ती यश हेरपे ॥ क्रिया अभिमान तुझा करपे ॥ दुःखें
अँमुपें भोगिसी ॥६०॥ तुझें राज्य न होईल स्थिर ॥ तूं हिंडसी देश देशांतर ॥ मनुष्य लोकीं तुज स्थिर ॥ वांस नोहे रहावया
॥६१॥ ब्रह्मा ह्मणे इंद्राप्रति ॥ तूं याग करीं विष्णुप्रीत्यर्थी ॥ तेणें तुज यश कीर्ती ॥ आणि श्रीमंती पावसी ॥६२॥ विष्णु प्री
त्यर्थ करीं यज्ञ ॥ संतृप्त होती देव ब्राह्मण ॥ तेणें तुज होय कल्याण ॥ हित वचन मी सांगतों ॥६३॥ तुझा पुत्र धरोनि नेला ॥
तो क्षीरसागरीं स्वस्थ राखिला ॥ तयाची ग्लांती वेळो वेळां ॥ निजमानसीं धरूं नको ॥६४॥ इतुकें ब्रह्मयाचें ऐकोनि वचन॥इं
द्रें याग आरंभिला प्रीत्यर्थ भगवान ॥ आचार्या अध्वर्या पाचारून ॥ दीक्षा ग्रहण पें केलें ॥ ६५ ॥ गार्हपत्य दक्षिण आहवनी॥
तिन्ही अग्नि स्थापिले तिहिं स्थानीं ॥ आचार्य ब्रह्मा मिळोनी ॥ यापरि याग साधिला ॥६६॥ इंद्रें करोनि अवभृत स्नान ॥ ब्रा
ह्मणा दिधलें कोटि गोदान ॥ सुखी केले विश्वजन ॥ श्रीभगवाना प्रीत्यर्थ ॥६७॥ या परी यज्ञ सिद्धि पावला ॥ सकळां देवां सं
तोप जाला ॥ तदनंतरें पुष्प वर्षाव केला ॥ महावाद्यें वाजविलीं ॥६८॥ येरीकडे श्रीरघुपती ॥ थोर विस्मयो जाला चित्तीं ॥ ॥ २ ॥
ह्मणे अगा ये स्वामी अगस्ती ॥ हरीची माया दुर्धर ॥६९॥ मायेनें इंद्रा छळिलें ॥ पराशराचें तप ढाळिलें ॥ शंकरा हातीं नरक

१ स्त्री. २ कर्मीपणा. ३ नाश पावे. ४ पुष्कळ. ५ ठाव ६ रात्री ७ भंग केलें.

पाळ दिधलें ॥ भिक्षा मागे घरोघरीं ॥७०॥ चंद्रासि कळंक लाविला थोर ॥ शापें भस्म केले सगर ॥ सरस्वती पाठीं लागला
पितर ॥ जो चराचराचा पें कर्ता ॥ ७१ ॥ पांडवां देशवटा भारी ॥ हिंडती दीनें वनांतरीं ॥ भृगूची पुलोमा सुंदरी ॥ मायावी
दैत्य नेत होता ॥७२॥ द्रौपदी पतिव्रता शिरोरत्न ॥ तीस ही कष्ट जाले गहन ॥ चांडाळ कौरवीं वस्त्रें हिरोन ॥ सभेमध्यें उभी के
ली ॥ ७३ ॥ ऐसें मायेचें विंदान ॥ सुरवरां नकळेचि लक्षण ॥ तेथें आह्मीं रंक दीन ॥ काय जाणों मायेतें ॥७४॥ ऐसें बोलिला
श्रीरघुपती ॥ तया उत्तर दे अगस्ती ॥ पुढिले अध्यायीं तयाची स्थिती ॥ तया प्रति सांगेल ॥ ७५ ॥ एका जनार्दना शरण ॥
इंद्र अहल्येचें आख्यान ॥ सांग जाहलें संपूर्ण ॥ जनार्दन निजकृपा ॥ ७६ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडे एकाकारटी
कायांइंद्रअहल्याख्याननंनामचतुर्स्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥ ॥ ओंव्या ॥ ॥ ७६ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ राजाचे नाव २ ब्रह्मदेव.

भा·रा·उ·कां·अ·३५
श्रीराम·
अ·ऋ·
मारुती·
देव मंडळी·
मारुती·
वायु·

श्रीदीनोद्धारणायनमः ॥ मागिले प्रसंगीं शक्रजितें ॥ मैत्री करोनि सोडिलें इंद्रातें ॥ तदनंतरें सीता कांतें ॥ अगस्तीतें विन
विलें ॥१॥ श्रीराम दोनीकर जोडून ॥ अगस्तीस विनवी नम्र होऊन ॥ ह्मणे स्वामी वाळी रावणाचे बळा समान ॥भूमंडळी आ
न असेना ॥२॥ या दोघांच्या बळाहूनि अधिक ॥ वायुपुत्र असे देख ॥ तयाचा पराक्रम सम्यक ॥ मज ठाउका असे जी ॥३॥
हनुमंताच्या प्रसादें करून ॥ प्राप्त लंका सीता लक्ष्मण ॥ येणें सुग्रीवेसिं सख्य जाण ॥ अगणित बळ पैं याचें ॥४॥ शुद्धीस जा
तां सहित वानरेसीं ॥ समुद्र देखोनि कपि चिंतातुर मानसीं ॥ तो शत योजनें येणे पराक्रमेसीं॥उतरोनि लंका पावला ॥५॥ सी
तेसी करोनि एकांत॥वन उपडोनि किंकर प्रधान पुत्र घात॥आणि लाडका जो अखया सुत ॥ त्याचा निःपात येणें केला ॥६॥ सी
ताशुद्धी येणें केली ॥ वन उपडोनि राक्षसें मारिलीं ॥ ब्रह्मशापें बांधों देवोनि बळी ॥ केली होळी लंकेची ॥७॥ इंद्रजित जनकें
शक्तिटाकिली ॥ तेणें लक्ष्मण पडिला भूतळीं ॥ येणें द्रोणागिरि आणोनि त्यावेळीं॥सौमित्रातें वांचविलें ॥८॥ याचेनि सुग्रीवा
सिं सख्य जालें ॥ अठरा पद्में वानर मेळविले ॥ याचेनि मजला रूप जालें॥ ऐसे उपकार केले हनुमंतें ॥९॥ याचे ऐसे उपकार॥
मजवरि जाले मुनी अपार ॥ परि येणें वाळी वानर ॥ किं निमित्त वधिला नाहीं ॥१०॥ ऐसें याचें बळ अद्भुत ॥ देवां दानवां अ
तुळित ॥ परि याणें नाहीं मारिला शक्रसुत ॥ काय कारण मुनिवर्या ॥११॥ ऐसी आशंका माझे चित्तीं ॥ वसत आहे गा मुनी
अगस्ती ॥ सुग्रीव कार्यासि मारुती॥कांहीं नाहीं प्रवर्तला ॥१२॥ ऐसें श्रीरामाचें उत्तर॥ऐकोनि अगस्ती चतुर ॥ काय बोलिला
तें सविस्तर ॥ श्रोतीं सादर ऐकिजे ॥१३॥ अगस्ती ह्मणे श्रीरघुपती ॥ बाळपणीं याची अद्भुत ख्याती ॥ ते मी सांगेन तुजप्र
ति ॥ अद्भुत शक्ती हनुमंता ॥१४॥ ब्रह्मचर्याची अति गोमटी ॥ हनुमंतास गर्भ कांसोटी ॥ अंजनी माता न देखे दृष्टी ॥ कां रा
म जगजेठी देखेल ॥ १५ ॥ हनुमंताचें लिंगदर्शन ॥ मुख्य माता न देखे जाण ॥ मग इतर देखों शके कवण ॥ ब्रह्मचारी पूर्ण
वायुकुमरू ॥१६॥ हनुमा पुसे बाळ भावें ॥ माते म्यां क्षुधेसी काय खावें ॥ आरक्त फळ जें देखावें ॥ तें भक्षावें ह्मणे माता॥१७॥

१ इंद्रजीतानें. २ चांगल्या. ३ शोध. ४ चांगली. ५ तांबडेलाल.

जन्मतांचि हनुमंतु ॥ अग्नितेजें देदीप्त ॥ बालार्क प्रभा सम भासतु ॥ दीप्तिमंतु मारुती ॥१८॥ सूर्योदय न होता तेथ ॥ सेजे
निजवोनि हनुमंत ॥ अंजनी गेली वनांत ॥ फळं त्वरित आणावया ॥१९॥ मातृ विहीन हनुमंतु॥रुदन करी अतिक्षुधितु ॥ देखो
नि बालार्क आरक्तु ॥ फळ भक्षावयार्थु उडाला ॥२०॥ क्षुधेनें पीडिला प्रबळ ॥ बाळ सूर्य अति वर्तुळ॥भक्षावया स्वयें तात्काळ॥
उडे चपळ स्वभावें ॥२१॥ हनुमंताची उड्डाण शक्ती ॥ ते गति नये खगेश्वराप्रति ॥ वायुसुताच्या शीघ्र गती ॥ मनोवृत्ती टण
कल्या ॥२२॥ भक्षावया बालार्कासीं ॥ दुर्धर गती हनुमंतासी ॥ देखोनि विस्मय सुरवरांसी॥देव ऋषी विस्मित॥२३॥धैर्य शौर्य
महावीर्य ॥ शीघ्र गमन गति गांभीर्य ॥ हनुमंताचें परमौदार्य॥सुरवर वाणिती ॥२४॥ हनुमंताच्या समान शक्ती ॥कोणा नाहीं
त्रिजगतीं ॥ बाळ भावें शीघ्र गती ॥ सूर्य भक्षार्थी धांवतु॥२५॥मनोगति सांडोनि मागें॥हनुमा चालिला सवेगें॥सूर्य किरणाचेनि
योगें ॥ होईल सर्वांग भस्मांत ॥२६॥ ऐसें जाणोनि वायु पिता ॥ निजपुत्रातें संरक्षिता ॥ हिमांबुकणीं निवविता ॥ होय चा
लता शिशु मागें ॥२७॥ वायु धरूं पाहे हनुमंतासी ॥ तंव तो नाटोपे वायूसी ॥ वेगें जातां सूर्यापासीं ॥ फळ भावेसीं भक्षावया
॥२८॥ हनुमंत आला बिंबापासीं ॥ रवि राहू ग्रहण तेदिवसीं ॥ राहू ग्रासितां सूर्यासी ॥ हनुमंतासी कोप आला ॥ २९ ॥ मा
झ्या गोड ग्रासा आड ॥ येथें कोण आला मूढ ॥ राहूचें फोडिलें जाभाड ॥ पुच्छें सदृढ गांजिला ॥ ३० ॥ पुच्छें हाणितां वानरा॥
घायें राहु जाला घाबरा ॥ नाकीं मुखीं रुधिर धारा ॥ थरथरां कांपतु ॥ ३१ ॥ धाकें थरथरां कांपत ॥ गगनीं गरगरां भोंवत ॥
राहू पडतां अति मूर्च्छित ॥ तरी धांवोन केतु धरी त्यासी ॥३२॥ राहू केतु अति आप्तता ॥ दोघां देहीं एकात्मता ॥ केतु येवोनि
राहु साह्यार्थी ॥ कोपें हनुमंताकडे पाहे ॥३३॥ सकोप राहू देखोनि दृष्टी ॥ रागें हनुमा हाणी मुष्टी ॥ दोघां पळतां पाय पोटीं ॥
वोंव उठी ग्रह चक्रीं ॥३४॥ ग्रह सांगती सिंहिका सुता ॥ पुच्छाकेतु आला तुह्मां भोंवता ॥ इंद्र अधिकारी नियंता॥ त्यासि तत्व
तां तुह्मी सांगा ॥३५॥ राहू जोकां सिंहिका सुत॥ वानर घायें रुधिरोक्षित॥इंद्रापासीं आला त्वरित॥शंख करीत सांगावया ॥३६॥

१ सकाळचा सूर्य. २ व... ३ गर्भ... ४ वानर ५ ... ६ ...नुक.

माझी जीविका जीवन वृत्ती ॥ चंद्र सूर्य ग्रहण स्थिति ॥ आजचें ग्रहण काळप्रांत ॥ रवि ग्रहणार्थी मी गेलों ॥ ३७ ॥ तंव म
जहूनि बळिवंत ॥ पुच्छ राहु येवोनि तेथ ॥ घायें करोनि रुधिरोक्षित ॥ धाडिलों येथें बोंबेसीं ॥३८॥ तूं नियंता देवाधिदेवो॥मा
झा नदेखतां अन्यावो ॥ तुवां धाडिला पुच्छरावो ॥ तेणें मज पहा हो गांजिलें ॥३९ ॥ शर्वी मज ही नमांगतां ॥ त्यां करणी के
ली गुप्त घाता ॥ स्यां काय करावें आतां ॥ मज तत्वतां तूं सांगें ॥४०॥ पुच्छराहू येवोनि तेथ ॥ सूर्य आकळिला समस्त॥माझा
करूं धांवे घात ॥ आलों रडत सांगावया ॥४१॥ ऐकोनि राहूचा वचनार्थ ॥ इंद्रादि देव जाले विस्मित ॥ ग्रह चक्रांत ह्मणती हें
विपरीत ॥ कर्ता येथें तो कोण ॥४२॥ कोणें केला नवा राहो ॥ त्यासि निर्दाळावया पहा हो ॥ घेवोनि सुर सेना समुदावो ॥ इंद्र
स्वयमेव पैं आला ॥४३॥ इंद्रें राहू पुढें करून ॥ नवा राहू दाखवीं ह्मणोन ॥ जेणें तुज गांजिलें संपूर्ण ॥ त्याचें निर्दळण करीन
मी ॥४४॥ दाखवितां हनुमंतासीं ॥ थरथरां कंप सुटला राहूसी ॥ दडोनि ऐरावतीचे पाठीसी ॥ दावी इंद्रासी दुरोनि ॥ ४५ ॥
येरीकडे हनुमंतु ॥ धांवला रवि ग्रासावया क्षुधितु ॥ तेणें सूर्य चळी कांपतु ॥ अति अनर्थु वोढवला ॥४६॥ दिन मान सांडोनि न
भःपंथा ॥ पळों नलाहे सविता॥निवारूं नशके हनुमंता ॥ अति आकांता पावला ॥ ४७ ॥ तोचि संधी इंद्रापासीं ॥ वानरें देखो
नि राहूसि ॥ रागें निर्दाळावया त्यासीं ॥ अति आवेशीं धांवला ॥ ४८ ॥ मज क्षुधिताच्या आहारासीं ॥ राहु घोटवला विवसी॥
धरोनि इंद्राच्या बळासीं ॥ माझ्या ग्रासासी घेऊं आला ॥४९॥ ऐसें बोलोनि हनुमंतु ॥ सूर्य ग्रासाची सांडोनि मातु ॥ राहूचा
करूं धांवे घातु ॥ येरू बोभातु इंद्रासी ॥५०॥ राहू पळे इंद्राकडे ॥ तंव हनुमंताची उडी पडे ॥ येरू अति आक्रोशें रडे ॥ इंद्रापु
ढें सांगतु ॥५१॥ राहु ह्मणे मातें मर्दितु ॥ इंद्र इंद्र नामें आक्रंदतु ॥ वानरें पुरविला अंतु ॥ अरंबळतु आक्रोशें ॥५२॥ ऐकोनि
राहूचा आकांतु ॥ इंद्र नाभिकार देतु ॥ भिवों नको धरीं पुरुषार्थु ॥ याचा घातु मी करीन ॥५३॥ ऐसें बोलोनि अमरपती॥वेगीं
प्रेरिला ऐरावती ॥ त्यावरी धांवला मारुती ॥ हस्तें हस्ती उपटावया ॥५४॥ वानरु ऐरावती आकळी॥त्यातें पुच्छें ठोकिला कुंभ
स्थळीं ॥ गज आक्रंदोनि किंकाळी ॥ चळचळीं कांपतु ॥५५॥ पुच्छ नव्हे तो वज्र घातु ॥ घायें विमुख ऐरावतु ॥इंद्र बळें आव

रितु ॥ तरी युद्धा आंतु परेतेना ॥५६॥ पुच्छ हाणितां वानरें ॥ गजें घेतलें घाय वारें ॥ शक्र शक्तीतें नावरे ॥ केलें घावरें इंद्रा
सीं॥५७॥इंद्र देवांमाजी बळी॥करितां हनुमंतासीं कळी॥वानरें मुकुट पाडिला तळीं॥झोंटी मोकळी सूटली ॥५८॥ मुकुट घ्यावया
आपणासीं॥बाळ भावें नकळे त्यासी॥इंद्र केला कासाविसी॥मरुद्गणसीं मर्दूनी॥५९॥इंद्र गांजिला कपींद्रें॥यम धांविन्नला कैवारें॥दं
डें हाणी सत्वरें॥केलें वानरें विपरीत॥६०॥यम जंव हाणी दंडासी॥हनुमा आदळला अंगासी॥थापा हाणोनियां त्यासी॥तोंडघसीं पा
डिला॥६१॥घाय हाणोनी प्रचंड॥सांडवोनि दंड वंड॥यमाचें ठेंचिलें तोंड॥बळ वितंड वानरा॥६२॥यमें गांजिलें जगासीं ॥हनुमंतें
गांजिलें तयासीं॥घायें मिळविला धुळीसी॥उठावयासी बळ नाहीं॥६३॥यम गांजिला दारुण॥भेणें पळाला वरुण॥कुबेर घाली लो
टांगण॥चरणा शरण कपिराज॥६४॥हनुमंतें अर्धक्षणीं ॥सुरवर सैन्या केली भंगाणी ॥अवघ्यां केली दाणादाणी ॥ महा पळणी दे
वांसी॥६५॥हनुमंताच्या वेगापुढें॥आह्मीं पळावें कोणीकडे॥येरा मागें येरु दडे॥जीवा सांकडें देवांसी ॥६६॥सगज उपटावया इंद्रा
सीं॥ऐरावत धरोनि पुच्छासी॥वानरें भोंवंडिला आकाशीं॥सदेवं ऋपी गजबजिले ॥६७॥हनुमंतें देखोनियां दृष्टी॥इंद्र उपडिला सृ
ष्टी॥जगीं एकची बोंब उठी॥महा हट्टी वानरू॥६८॥लघु लाघवें सुरपती॥वज्रें हाणितला मारुती॥घाव लागला हनुमंताप्रती॥पडि
ला क्षितीं मूर्च्छित ॥६९॥ मेरुशिखर पाठारांत ॥ हनुमा पडिला मूर्च्छित॥वायु पिता येवोनि त्वरित॥निज सुत उचलिला॥७०॥
क्षुधिता माझिया तान्हयासीं ॥ इंद्रें हाणोनि वज्रासीं ॥ मूर्च्छित पाडिलें भूमीसीं॥वायु मानसीं क्षोभला ॥७१॥वायु क्षोभला संपू
र्ण॥आकर्पिला जगाचा प्राण॥ब्रह्मादिकां संकट पूर्ण॥ऋपि भूत गण तळमळती॥७२॥वायु क्षोभोनि सक्रोध ॥ अंतरीं केला प्राण
रोध ॥ प्राणापान ठेले स्तब्ध ॥ अति विरुद्ध देवांसी ॥७३॥ प्राण निरोधाची स्थिती ॥ ठेली भूतांची नित्य गती ॥ कोणानाहीं
सुख प्राप्ती ॥ तळमळ करिती अति दुःखें॥७४॥यक्ष राक्षस गण गंधर्व॥सिद्ध चारणादि मानव॥मर्त्यलोका येवोनि सर्व॥पितामह
वंदिला ॥७५॥ एका जनार्दना शरण ॥ सकळ देवांचा वर लाहोन ॥ वज्रदेही होईल हनुमा पूर्ण॥सावधान अवधारा ॥ ७६ ॥
॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणे उत्तरकांडेएकाकारटीकायांहनुमंतप्रतापवर्णनंनामपंचत्रिंशोऽध्यायः ॥ ॥३५॥ ॥ ओव्या ॥ ७६॥

॥श्रीगणपतयेनमः ॥ समस्त देव ऋषि पंक्ती ॥ प्राण रोधें तळमळिती ॥ येवोनि प्रार्थला प्रजापती ॥ देव विनंती करिते जाले ॥१॥ प्राण निरोधांचे कष्ट ॥ ऋषी सांगती श्रेष्ठ श्रेष्ठ ॥ तंव ब्रह्मयाचें फुगलें पोट ॥ अति संकट देवांसी ॥२॥ गगनीं लागलें पोट ॥ बोल बोलतां होती कष्ट ॥ मळमूत्रा तेथें कैंचि वाट ॥ अति संकट देवांसी॥३॥ ब्रह्मा स्वयें सांगे समस्तां ॥ इंद्रें हाणोनि वज्रघाता ॥ मूर्च्छित पाडिलें हनुमंता ॥ वायु पुत्रार्थी क्षोभला ॥४॥ गळूचे कैवारें अमरनाथें॥ वज्र हाणिलें वायुसुतातें ॥ पुत्र पडतांचि मुर्च्छित ॥ वायु प्राणांत क्षोभला ॥५ ॥ प्राणवृत्ती चाळिता वायु ॥ तो तंव जगाचा जगदायु ॥ पुत्र लोभें क्षोभोन वहु ॥ भूतां आक्रांतु मांडिला ॥६॥ प्राणापाना नित्य सुख ॥ प्राणें प्राणां नित्य हरिख ॥ प्राण जातांचि निःशेष ॥ परम दुःख प्राणियां ॥७॥ प्राण गेलिया निघोनि ॥ काष्ठप्राय प्राणी जनीं ॥ दृष्टी पाहतांचि सचैल स्नानी ॥ विटाळ मानी जग त्याचें ॥८॥ यालागिं प्राणें पवित्रता ॥ प्राणें प्रीति प्रीतिवंता ॥ प्राण गेलिया तत्वतां ॥ प्रिया प्रिय कांता स्पर्शेना॥९॥पत्नी प्रिया परम आप्त ॥ नित्य एकांतीं भोगी जीवित ॥ प्राण गेलिया मानी प्रेत ॥ पतीस भूत ह्मणे पत्नी ॥१०॥ प्राण प्रिय समस्तां॥तो क्षोभोनि जाईल आतां ॥ यालागिं वांचवावें हनुमंता ॥ वैकुंठ नाथा सांगोनि ॥ ११ ॥ प्राणें पीडला शूळपाणी ॥ वायूची करावया वुझावणी ॥ तो ही आला तत्क्षणीं ॥ वांचवावया हनुमंता ॥ १२ ॥ शिव शक्र चतुरानन ॥ तिंहीं प्रार्थिला जनार्दन ॥ हनुमंता द्यावया जीवदान ॥ अवघे जण निघाले ॥ १३ ॥ ब्रह्मा हरि हर तिघे जण ॥ सर्व इंद्रादि देवगण ॥ ऋषी श्रेष्ठ प्रजा पूर्ण ॥ अवघेजण तेथें आले ॥१४॥ तंव तेथें घेवोनि हनुमंत ॥ वायु वैसलासे रडत ॥ प्राणरोधें क्रोध युक्त ॥ आले समस्त त्या ठायां ॥१५॥ देखोनि ब्रह्मा हरिहर ॥ वायु उठोनियां सत्वर ॥ कटिये घेवोनि कुमर ॥ केला नमस्कार सद्भावें ॥१६॥ एक पुत्रघाता कारणें ॥ अवघें जगाचि निर्दळणें ॥ ऐसें नकरावें आपणें ॥ क्षमा करणें प्राणनाथा ॥ १७॥ वायु बोले क्षोभ कर्ता ॥ माझा हनुमंत हा न उठतां ॥ करीन इंद्रियांच्या घाता ॥ जाण तत्वतां प्रजापती ॥ १८ ॥ ऐकोनि वायुचिया वचना ॥ हास्य आ

१ कासावीस. २ चळनकरणारा. ३ शंकर. ४समजूत. ५ संहारकरणें.

लें श्रीजनार्दना ॥ हनुमंताच्या भाग्ये पूर्ण ॥ जन्म मरण या नाही ॥ १९ ॥ श्रीराम भागाच्या द्विगुणित ॥ जन्म पा
वला हनुमंत ॥ त्यासीं स्वप्नीं नाहीं मृत्यु ॥ चिरंजीव मारुती ॥ २० ॥ वरद वदला जनार्दन ॥ तें ऐकोनि विनयनें ॥
वरद वदे संतोषोन ॥ सावधान अवधारा ॥ २१ ॥ माझिया तृतीय नेत्रींचा वन्ही ॥ जाळों नशके यया लागूनि ॥ त्रि
शूळ नशके आंत भेदोनि ॥ वरद वाणी शिवाची ॥ २२ ॥ विष्णु वरद वदे तत्पर ॥ गदा वाण दुर्धर चक्र ॥ तेणें न भंगे
याचें शरीर ॥ अजरामर मारुती ॥ २३ ॥ ब्रह्मा वदे निज वरदासी ॥ ब्रह्मदंड ब्रह्म शापासीं ॥ बाधूं नशके मारुतीसीं ॥
सकळ द्वंद्वासी निर्मुक्त ॥२४॥ इंद्र वदे निज वरदासीं ॥ माझें वज्र लागलें हनुमंतासीं ॥ तेणें वज्रांगी नांव ययासी ॥ होईल
सर्वांसीं विख्यात ॥२५॥ माझें वज्र न बाधी पाही ॥ हा होईल वज्रदेही ॥ सुरा असुरां नागवे पाहीं॥ ख्याति तिहीं लोकीं याची
॥२६॥ हृषीकेशी कमळ माळा ॥ सुकों नेणें कदां काळा ॥ इंद्रें उल्हासें तया वेळां ॥ घातली गळां हनुमंताचे ॥२७॥ निज वरद
वदे सविता ॥ मजहूनि शता अधिकता ॥ तेजोवृद्धि होईल वायुसुता ॥ राक्षस घात करावया ॥२८॥ हा वांच्छील सज्ञानता॥
ते सकळ वेद शास्त्रार्था ॥ मी देईन अति योग्यता ॥ होईल व्याख्याता परमार्थी ॥२९॥ वरुण वदे वरदान॥वरुण जळें निमग्न ॥
होतां हनुमंता नये मरण ॥ शाप बंधन कदां न बाधी ॥३०॥ यमु वरद वदे वितंड ॥ सुख पावसी तूं प्रचंड ॥ तुज बाधीना यम
काळदंड ॥ आरोग्य अखंड अजरत्वें ॥३१॥ धनेश वदे निज वरदसीं ॥ युद्ध करितां वर्षानुवर्षी ॥ कदाकाळीं श्रम न पावसी ॥
शस्त्र बाधेसीं बाधवेना ॥३२॥ विश्वकर्मा वदे वरदान ॥ म्यां शस्त्रें केलीं निर्माण ॥ तींहीं हनुमंतासि युद्धीं जाण॥ शस्त्र बंधन न
बाधी ॥ ३३ ॥ माझें शिल्पिशास्त्रज्ञान ॥ तें तूं पावसी संपूर्ण ॥ ऐसें बोलोनि आपण ॥ दे आलिंगन हनुमंता ॥३४॥ ब्रह्मा ज
गद्गुरू सर्वांसी ॥ संतोषोनियां वेगेंसी ॥ हनुमंत भाग्याची रासी ॥ सकळ देव त्यासी तुष्टले ॥३५॥ धीर वीर महाशूर ॥ परा ॥ १ ॥
क्रमी हा वज्र शरीर ॥ बाधूं नशके शस्त्र संभार ॥ तुझा पुत्र सभाग्य ॥३६॥ सभाग्य भाग्यें हनुमंता ॥भेटोनि सुखी करील सीता ॥

१ बोलला. २ शंकर ३ जन्ममरणरहित. ४ कांती. ५ हत्यार. ६ कुबेर. ७ आदरें.

गांजोनियां लंकानाथा ॥ सुखी श्रीरघुनाथा करील ॥ ३७ ॥ परम भाग्यें हनुमंता ॥ भेटोनि सुखी करील सीता ॥ शुद्धीआणो
नि तत्वतां ॥ श्री रघुनाथा सुखी करील ॥३८॥ तुझा पुत्र हा आतुर्बळी ॥ घेईल इंद्रजितासीं फळी ॥ करोनि राक्षसां खंदळी ॥
लंकाहोळी करील ॥ ३९ ॥ श्री रामाच्या कटकांत ॥ अदट दाटुगा हनुमंत ॥ सेवा बळें परम आप्त ॥ श्री रघुनाथ मानील या
॥ ४० ॥ भविष्य हनुमंताची ख्याती ॥ स्वयें सांगतां प्रजापती॥उल्हास वायूचे चित्तीं॥ पुत्र कीर्ती ऐकोनि ॥ ४१ ॥ वरद
लाहोनि हनुमंता ॥ वायु अति उल्हासता ॥ मुक्त केली प्राण रोधता ॥ सुख समस्तां तेणेंजालें ॥४२॥ सुखी जाले सुरवर ॥ सु
खी जाले ऋषीश्वर ॥ सुखी जाले चराचर ॥ जय जयकार तिहीं लोकीं ॥४३॥ वरद देवोनि हनुमंतासी ॥ सुर नर गेले निज धा
मासी ॥ वायूनें आणोनि हनुमंतासी ॥ अंजनीपासीं दिधलें ॥४४॥ हनुमंताची बाळ कीर्ती ॥ विस्तारली त्रिजगतीं ॥ फळा
र्थ आकळिला गभस्ती ॥ लाविली ख्याती सुरवरां ॥ ४५ ॥ मारुतीचें सामर्थ्य सिद्ध ॥ तोंचि देवीं दीधलें वरद ॥ हनुमंत कीर्ती
अति अगाध ॥ जेणें आल्हाद श्रीरामा ॥ ४६ ॥ जें सामर्थ्य श्रीरामासी ॥ तेंचि सामर्थ्य हनुमंतासी ॥ एकात्मता अहर्नि
शीं ॥ लोक क्रियेसीं देव भक्त ॥४७॥ लोक क्रिया संग्रहार्थ ॥ श्रीराम देव हनुमा भक्त ॥ तोचि श्रीरामायणी ग्रंथ ॥ भक्त साम
र्थ्य हनुमंतु ॥४८॥ डोंगरीं दावाग्नीची ख्याती ॥ घरीच्या दीप्तीची दीप्ती ॥ दोहीं एकचि दाह शक्ती ॥ तेंवि देव भक्ती सामर्थ्य
॥४९॥ हनुमा असतां मातेप्रति ॥ अंगीं अद्भुत सामर्थ्य शक्ती ॥ करिती बळातें उद्धती ॥ ऋषी हितोक्ती शापिला ॥५०॥ गंगा
तिरीं ऋषींची वस्ती ॥ अवघे आश्रम उचलोनि हातीं ॥ हनुमा ठेवी दूर पर्वतीं ॥ जळ न पावती स्नान पाना॥५१॥ऋषी आपुले
तप सामर्थ्यी ॥पुढती गंगातीरा येती ॥ हनुमा उचलोनि मागुती ॥ घाली पर्वतीं अतिदूर ॥ ५२ ॥ पुण्य पर्वती ऋषी वसतां ॥
सगळे उचलोनि पर्वता॥हनुमा घाली उखरा आंत ॥ ऋषी तळमळीत जळ फळा॥५३॥बाळ भावाच्या परवडी॥ऋषींचीं यज्ञ पात्रें
फोडी ॥ कुशासनें अजिनें फाडी ॥जानवीं तोडी वटूंचीं॥५४॥ वटु ब्रह्मचारी कळूनि पुसीं॥हनुमा उडे स्वयें आकाशीं ॥ लेंकरें क

१ पराक्रमी. २ नाश. ३ सैन्यांत. ४ सूर्य. ५ पाण्याच्या डोहांत. ६ मुलांची.

रिती कोल्हाळामी ॥ ऋपि पत्न्यासी तळमळ ॥५५॥ मारोनियां गज करवेंट ॥ ऋपीचे आश्रम मांडी भंटे ॥ काढितां शिष्य समुद्राकडे ॥ उपाव पुढें चालेना ॥५६॥ ब्रह्म वरदाची वरदोक्ती ॥ शाप न चले हनुमंतीं ॥ अवघे असे ब्रह्मयाप्रती ॥ बुद्धि पुसती विधातिया ॥५७॥ ब्रह्मा सांगे ऋपींप्रति॥शाप द्यावा अति हितोक्ती॥मारुती भेटे जंव रघुपती॥तंव तुझी शक्ती लीन राहो॥५८॥ जेंवि आलिया तारुण्यता ॥ यौवनें मुसमुसी वनिता ॥ तेविं भेटल्या रघुनाथा ॥ निज सामर्थ्यता पावसी ॥५९॥ ऐसें ऋपीश्वर शापिती ॥ जाली हनुमंता लीन शक्ती ॥ मग राहिला साधुवृत्ती ॥ ऋपींप्रति अतिनम्र ॥६०॥ द्रव्य मद तारुण्य मद॥ आंगीं वळाचा वळ मद ॥ तेणें पुरुप होय स्तब्ध ॥ करी विरुद्ध अवमानें ॥६१॥ व्यापार जालिया व्यापारी ॥ नाना अन्योविन्यें करी ॥ तोचि जालिया अनधिकारी ॥ मग विचारी पुण्य पाप ॥ ६२ ॥ कैसी संध्या कैसें स्नान ॥ केवि उपजे निज ज्ञान ॥ अधिकार जालिया क्षीण ॥ विवेक पूर्ण प्राण्यासीं ॥६३॥ तैसें जालें हनुमंता ॥ निज वळाढ्यता लीन होतां॥म्यां पावावें परमार्था॥ साधु संतां भजावें ॥ ६४ ॥ पूर्वीं सूर्याचें वरदान ॥ जेव्हां हनुमा वांच्छील ज्ञान ॥ तेव्हांचि होवोनि सुप्रसन्न ॥ ज्ञान संपन्न मी करीन ॥ ६५ ॥ ज्ञान मारुती वांच्छितां ॥ अंतरीं उगवोनि चित्सविता ॥ ज्ञान विज्ञान लीनता ॥ देहीं विदेहता श्रीरामीं ॥ ६६ ॥ ज्ञान विज्ञान संतृप्ती ॥ देहीं असोनि विदेह स्थिति ॥ श्रीरामाच्या अनन्य भक्ती ॥ जाला मारुती जगद्वंद्य ॥ ६७ ॥ वाळी सुग्रीव कलहा आंत ॥ शापें हनुमंत शक्ति गुप्त ॥ यालागिं वाळीचा न करीच घात ॥ जाण निश्चित श्रीरामा ॥ ६८ ॥ सुग्रीव हनुमंताचा आप्त ॥ परी शापें शक्ति होती गुप्त ॥ यालागिं वाळीचा न करीच घात ॥ जाण निश्चित श्रीरामा ॥ ६९ ॥ ऐसी हनुमंताची स्यातो ॥ ऐकोनि सुखावला श्रीरघुपती ॥ प्रीतीनें आलिंगिला मारुती ॥ हा प्राण सखा निश्चितीं पें माझा॥७०॥मुनीसी ह्मणे श्रीराम ॥धन्य धन्य याचा पराक्रम॥ धन्य धन्य याचा जन्म ॥ माझ्या अवतारा नाम याचेनि ॥७१॥ तदनंतरें श्रीरघुपती॥समस्तां ऋपीं सहीत अगस्ती ॥ तया प्रती करी विनंती ॥ ऐका वचनोक्ति पें माझी ॥ ७२ ॥

१ कलेवर. २ गलीत. ३ अपमानकारक. ४ इच्छाशक्ति. ५ ज्ञानसूर्य.

म्यां वधिले राक्षस थोर ॥ तेणें पातक जालें अपार ॥ तया प्रायश्चित्ता अध्वरें ॥ अयोध्या भवनीं करूं पाहतो ॥७३॥ माझिया यज्ञाचे सिद्ध्यर्थीं ॥ तुह्मी साह्य व्हावें ऋपीं समस्तीं ॥ या कारणें करितों विनंती ॥ कृपामूर्ती मुनिराजा ॥ ७४ ॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ ऋपी ह्मणती धन्य धन्य ॥ मग श्रीरामाची आज्ञा घेऊन॥निजाश्रमा ऋपी गेले ॥७५॥ तदनंतरें श्रीरघुपती॥ सभा विसर्जून मंदिराप्रति ॥ प्रवेशला जैसा गभस्ती ॥ जंबुद्वीपा आड जाये ॥ ७६ ॥ सर्वेचि प्रवर्तली शर्वरी ॥ श्रीरघुनाथ गेला भवना माझारीं ॥ गोधनें दोहती घरोघरीं ॥ नगर नारी आनंदें ॥ ७७ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ पुढें गोड निरूपण ॥ श्रीराम भक्तजनभवभंजन ॥ नाना लीळा खेळतसे ॥ ७८ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांहनुमंतवरदोनामषट्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३६ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ ७८ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ यज्ञ. २ आपल्या आश्रमांत. ३ सूर्य ४ रात्र. ५ दूधकाढिती

भा.रा.उ.कां.अ.३७
श्रीराम.
गंधर्व.
राजे.
ऋषीमंडळी.

॥श्रीरामचंद्रायनमः ॥ सुखनिद्रा भास्करवंश भूषण ॥ जेंवि शेष शयनीं नारायण ॥ तृतीय भाग निशी क्रमोनि भृगुनंदन॥ पूर्वे आगमन पैं केलें ॥१॥ सुरगुरू मावळला ॥ तृतीय भाग रात्रीचा क्रमिला ॥ पुण्य पुरुषाचे वोजाला ॥ प्रातः स्मरामी करिते जाले ॥ २॥ सकळ जनाचे इरे जालें ॥ रति सुखा पासोनि सुटले॥ मार्गस्थ मार्गी लागले॥तीर्थ यात्रा करावया ॥३॥ विप्र वेदाध्ययन करिती॥ गाई घरोघरीं दुभती ॥ येकी त्या दधि मथनीं प्रवर्तती॥सारासार निवडोनि ॥ ४ ॥ काग पक्षीचे इरे जालें ॥ तमेंसीं निशीनें प्रयाण केलें ॥ ऐसें जाणोनि गंधर्व आले ॥ श्रीरामातें उठवावया ॥ ५ ॥ करिती सुस्वरें गायन ॥ वीणा वेणू वाद्यें गहन ॥ आलाप मूर्च्छना तान मान ॥ सुरस गायन मांडिलें ॥६॥ सर्व किन्नरांची गायन ध्वनी ॥ ऐकिली श्रीराम शयन स्थानीं ॥ अति आनंदला मनीं ॥ श्रीराम कीर्तनीं तुटला ॥ ७ ॥ पर्यंकींहूनि श्रीरघुपती ॥ उठलिया वरी समस्तीं ॥ आपुलाले प्रयोजनीं सावधान चित्तीं ॥ करिते जाले ते काळीं ॥ ८ ॥ एक पादुका पुढें ठेवोन ॥ एक परिमळ मिश्रित जीवन॥ सुवर्ण पात्रीं भरोन पूर्ण॥समीप तिष्ठत राहिला ॥९॥ एकें दंत काष्ट आणिलें ॥ श्रीरामें मुख प्रक्षाळिलें ॥ सर्वेचि स्नान तर्पण सारोनि तये वेळें ॥ सेवकां सहित बाहेर आला ॥ १० ॥ आधींच तो श्रीरघुनंदन ॥ कोटि मदनाचा गाभा पूर्ण ॥ पूर्णावतार गुण निधान ॥ भक्तजीवन श्रीरामु॥११॥कौसल्या आनंद वर्धन॥नगरजना सुख वर्धन ॥ भक्त चकोरा चंद्र पूर्ण ॥ षोडश कळा शोभला ॥१२॥ पराक्रमें विष्णु समान ॥ रूप अश्वींनी देवासम जाण ॥ बुद्धी बृहस्पतीहूनि गहन ॥ श्रेष्ठपण श्रेष्ठा ऐसें ॥ १३ ॥ पृथ्वी सारिखी क्षमा पूर्ण ॥ तेजें दुसरा सूर्य जाण ॥ वेगें पाहतां मागें पवन ॥ ठाणी कोण त्यापुढें ॥१४॥ समुद्रा सारिखा गंभीरू ॥ धैर्यें जैसा पर्वत मेरू ॥ कांति चंद्राहूनि अपारू ॥ नृपती किंकर जयाचे ॥१५॥ ऐसा तो अवनिजापती ॥ सर्वे ऋषी मुनी जयांची अगाध कीर्ति ॥ भद्रासना येवोन श्रीरघुपती ॥ समस्तेसीं बैसला ॥१६॥ दोहींकडे उभे प्रधान ॥ आणि नगर नागरिक जन ॥ बैसले अमती गुण संपन्न ॥ सभा सधन घनवटली ॥ १७ ॥ इक्ष्वाकुकुळींचा भूपती ॥ क्षत्रियां मध्यें अगाध कीर्ति ॥ ऐ

१ सूर्य. २ रात्र. ३ येणे. ४ बृहस्पती. ५ जागृत. ६ अंधकार. ७ रात्र. ८ पलंगावरून. ९ राम. १० रामा.

शा श्रीरामा भावल्या ऋषी पंक्ती ॥ तपोधनाच्या बैसल्या ॥ १८ ॥ जैसे स्वर्गींचे सुरवर ॥ सुधापानियामध्यें इंद्र ॥ तैसाचि श्रीरामचंद्र ॥ शेष शत्रुघ्न भरत उभे समीप ॥१९॥ शत्रुघ्न भरत लक्ष्मण ॥ सेवा करिती सन्मुख उभे ठाकोन ॥ जैसा अध्वरीं हुताशन ॥ नाना अवदानें घेतसे ॥२०॥ किंकर सुभट सेवक ॥ सेवा करिती उत्फुल्लित मुख ॥ हात जोडोनि सन्मुख ॥ भाट ब्रीदें वर्णिती ॥२१॥ श्रीरामाचे पार्श्वभागीं ॥ बैसला महानुभाव योगी॥ वानर बळियाढे वीर ते प्रसंगीं॥सुग्रीवादि अनुसरले॥२२॥ चौघां प्रधानां सहवर्तमान ॥ सेवेसि तिष्ठत बिभीषण ॥ जैसे कुबेरासि गुह्यक जाण ॥ नाना पदार्थें सेविती ॥ २३ ॥ वेद शास्त्रें संपन्न ॥ आणि वयोवृद्ध ब्राह्मण ॥ तयांतें सज्ञान देती मान ॥ तैसा श्रीरघुनंदन सेविती॥२४॥ ऐसा तो श्रीरामचंद्र ॥ सेविताति ऋषिवृंद ॥ एक नाना करिती वाद ॥ एक प्रबंध पैं गाती ॥२५॥ एक करिती हरिकीर्तन ॥ एक मंजूळ गाती गायन॥ एक सांगती पुराण ॥ रामायणादि कथा हो ॥२६॥ ऐसा भक्तजन मनोरंजन ॥ लीला विग्रही श्रीरघुनंदन ॥ अवतार नट नाट्य जनार्दन ॥ स्वयें आपण दावीतसे ॥ २७ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणे उत्तरकांडेएकाकारटीकायांश्रीरामगुणवर्णनं नामसप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥३७॥ ॥ओव्या॥ ॥२७॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ देव २ यज्ञांत. ३ अग्नी. ४ आनंदानें ५ पाठीमागे. ६ पराक्रमी.

॥श्रीरामचंद्रायनमः ॥ ॥या प्रकारें अयोनिजारमण ॥ भरत आणि शत्रुघ्न लक्ष्मण ॥ सद्गुरू वसिष्ठाचें करोनि सेवन ॥ राज्य कार्य चालविती ॥१॥ राज्य करितां श्रीरघुनाथा ॥ कोणा नाहीं दैन्य वार्ता ॥ कोणा नाहीं दैन्य चिंता ॥ राज्यीं असतां श्रीरामु ॥२॥ राज्य कार्य प्रजा पाळण ॥ रात्रं दिवस करी रघुनंदन ॥ तंव कोणे एके काळीं विदेह पूर्ण ॥ श्रीराम दर्शना पें आला॥३॥ नाम विदेही रूप विदेही ॥ देहीं पाहतां तो विदेही ॥ विदेहासि देहचि नाहीं ॥ वैदेही पाहीं कन्या ज्याची ॥ ४ ॥ ऐसा तो विदेही जनक ॥ आला ऐकोनि वैदेही नायक॥ पुढें येवोनि नमस्कार सम्यक॥अति आदरें श्रीरामें केला॥५॥श्रीराम ह्मणे जी विदेह नृपती ॥ तुमचेनि आह्मां यश कीर्ती ॥ तुमचेनि उग्रतेजें क्षितिपती ॥ रावणादिक मारिले म्यां ॥६॥ तुमचिये कृपें करून॥ अलभ्य लाभ पावती जन ॥ मी तरी तुमचा स्थापित दीन ॥ परी एक वचन अवधारिंजे ॥७॥ मी करीन तुमची पूजा ॥ ते अंगिकारावी द्विभुजा ॥ रत्नाभरणें सुवर्ण वोजा ॥ मम प्रीती घेइजे ॥८॥ तंव जनक ह्मणे देवाधिदेवा ॥ आह्मीं करावी तुमची सेवा॥ तो तूं पूजितोसिं मूळिच्या भावा ॥ लक्षोनियां राजेंद्रा ॥९॥ तुझे दर्शनें तृप्त जालों ॥ अकल्पितं फळ पावलों ॥ येथवरी येवोनि कृतार्थ झालों ॥ सकळा लाधलों पूजेतें ॥१०॥ तुवां केली आभरणीं पूजा ॥ ते म्यां दोघी कन्येसि वोजा ॥ देतसें गा गरुडध्वजा ॥ ऐकोनि श्रीराम संतोपला ॥ ११ ॥ विदेहाचें करोनि पूजन ॥ कित्येक दिवस अयोध्येस राहवून ॥ क्रमूनि निघाला मिथिळेसि जाण ॥ आज्ञा घेवोन चालिला ॥१२॥ श्रीराम ह्मणे विदेहासी ॥ प्रयाणें करावें आपुले नगरासी ॥ सवें भरत बोळवील तुह्मांसी ॥ नगरापर्यंत दीधला ॥ १३ ॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ जनकें श्रीरामासि करोनि प्रदक्षिण ॥ चालिला आपुल्या मिथिळा भवन ॥ अति आनंदें गर्जनेंसी ॥१४॥ तंव येरीकडे कैकयीचा ज्येष्ठ बंधु ॥ केकय देशाचा प्रभू प्रसिद्ध ॥ श्रीरामासि मातुळ संबंधू ॥ श्रीराम दर्शना पें आला ॥१५॥ मातुळ आला ऐकोन ॥ श्रीराम सामोरा होऊन ॥करोनि साष्टांग नमन आलिंगन॥दीधलें क्षेम परस्परें पुसती॥१६॥श्रीराम ह्मणे अहोजी नृपती ॥ आह्मी चौघे बंधु सहिती ॥ हें राज्य आणि संपत्ती ॥ तुमचे

१ राम. २ पूर्वीचे राजे. ३ कल्पनारहित. ४ जाणे. ५ आदरानाय्ये पोचवील. ६ राजे.

निप्रसादें भोगितसों ॥ १७ ॥ इतुकें बोलोनि रघुराजें ॥ मग आरंभिलें तयाचे पुजे ॥रत्ना भरणीं उपचार जे जे ॥ ते मातुळासि समर्पिले ॥१८॥ धूप दीप चंदन॥नाना परिमळें पूजोन॥सर्वेचि ह्मणे श्रीरघुनंदन॥आपुल्या नगरा प्रयाणें कीजे॥१९॥ वृद्ध असे नगरीं पिता॥क्षोभ होईल त्याच्या चित्ता॥रत्नाभरणें लक्षणेंसि त्वरिता॥आपुले राज्या चालिला॥२०॥केकयेश्वरें करोनि प्रदक्षिणा ॥ नमस्कार करोनि सर्वांचे प्रयाणा॥ सांगातें घेवोनि लक्ष्मणा ॥ आपुले नगरा निघाला ॥२१॥ येरीकडे प्रतर्दन कासीपती ॥ दिवो दासाचा कुमर निश्चिती ॥ आला ऐकोनि सीता पती ॥ चारी पाउलें सामोरा ॥२२॥ कासीपतीस देवोनि सन्मान ॥ करोनि आलिंगन नमन ॥ नाना उपचारीं पूजोन ॥ श्रीरघुनंदन बोलतसे ॥२३॥ श्रीराम ह्मणे कासीपती ॥ तुझेनि दर्शनें आह्मां परम प्रीती ॥ तुवां येवोनि सांभाळिलें हे प्रीती ॥ मोठि आह्मां तुज वाढली ॥२४॥ आतां एक करावें ॥ रत्नाभरणें सर्वे घ्यावें ॥ तुवां आपुल्या नगरा जावें ॥ जें अमरादिकां दुर्लभ ॥ २५॥ सुवर्ण कलशाचिया हारीं ॥ महादेवें धरिली शूळावरी ॥ अतिरमणीय मणिकर्णिका तिरीं ॥ गिरीशें करी राज्य जीचें ॥ २६ ॥ ऐसी वरुणा माझारी ॥ शिवें वसविली जे पुरी ॥ ह्मणोनि वाराणसी चतुरीं ॥ तिये नांव बोलिजे ॥२७॥ ऐसी रमणीय कासी पुरी ॥ तेथें जावें नृप केसरी ॥ येरें आज्ञा वंदोनि शिरीं ॥ ससैन्येसीं निघाला ॥२८॥ मागिलीकडे श्रीरघुनंदन ॥ तीन शत राजे आले ऐकोन ॥ करोनि यथाविधी पूजन ॥ वस्त्राभरणें अर्पिलीं ॥२९॥ रायांसि ह्मणे श्रीरघुपती ॥ तुमचे कृपेनें पापमूर्ती ॥ मरण पावला लंकापती ॥ माझी कीर्ती करून ॥ ३० ॥ तुमचे कटाक्षें रावण ॥ मरण पावला सत्य वचन ॥ परी मजवरी निमित्त ठेऊन ॥ लोक ह्मणती श्रीरामें वधिला ॥३१॥ रावण मारिला रण सागरीं ॥ सह कुटुंब प्रधान पुत्रीं ॥ अराक्षसीं लंकापुरी ॥ बिभीषणा वेगळी पैं केली ॥३२॥ जानकीचें हरण केलें ॥ तिये निमित्त इतुकें करणें पडिलें ॥ ऐकोनि राजे बोलते जाले ॥ श्रीरामेसीं ते समयीं ॥३३॥ राजे ह्मणती श्रीरघुनंदना ॥ तुवां मारिलें रावणा ॥ राज्यीं स्थापिलें बिभीषणा ॥ जानकी घेवोनि आलासी ॥३४॥ तुवां देव कार्य सिद्धीस नेलें ॥ अवतार चरि

१ मार्गे. २ देवादिकां. ३ शंकर. ४ राक्षसांसहित.

त्र प्रकटिलें ॥ तुझिये कीर्तीनें भलें ॥ भूमंडळ उचंबळत ॥३५॥ विजयो हो तुझ्या भुजार्मी ॥ विजयी जाला सूर्य वंशी॥वैदेहीवरा आतां दे आज्ञेसी ॥ निज देशासी जावया ॥ ३६ ॥ इतुकें ऐकोनि रायाचें वचन ॥ बरवें ह्मणोनि श्रीरघुनंदन ॥पुनरपी नृपातें पूजोन ॥ वस्त्राभरणें दीधलीं ॥३७॥ हस्ती घोडे रथ संपत्ती ॥ पृथक् पृथक् देवोनि रायाप्रति ॥ बोळविता जाला तयांप्रति॥ अति आदरें करोनि ॥३८॥ ऐसा तो श्रीरामचंद्र ॥ पुढें काय करिता जाला नरेंद्र ॥ नृप बोलाऊन गुणसमुद्र ॥ तें सावध श्रोतीं परिसावें ॥ ३९ ॥ आधींच रम्य रामायण ॥ त्यावरी श्रीराम चरित्र गहन ॥ परिसतां भव बंधखंडण ॥ पुण्य पावन पैं करी ॥४०॥ एका जनार्दनी विनंती ॥ विनवीतसें संतांप्रति ॥ मी नेणें संस्कृत वित्पत्ति ॥ कथा संगति वांचोनि ॥४१॥ जेंवि अंध अंधारीं जाय ॥ तयासी नकळे मार्गाची सोय ॥ तैसा मी तुह्मामाजिं पाहें ॥ तुमचे सोयीं चालतों ॥४२॥ अबद्ध सुबद्ध रामायण॥ भवरोगासिं करी छेदन ॥ जेंवि पुरिला हुताशनें ॥ नाना वनें पैं जाळी ॥ ४३ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांगमनृपभेटिउत्सवोनामअष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ ४३ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ आदरातिथ्याकरितां. २ कळा. ३ वेडेवांकुडे. ४ अग्नी.

भा.रा.उ.कां.अ.३९
वानर.
राम.
राजे.
राजे.
ऋषी, राजेवगैरे.

॥श्रीरघुनाथायनमः ॥ श्रीराम सच्चिदानंद घन ॥ लीलावतार परम पावन ॥ खेळ खेळे विचित्र विंदान ॥विधात्यां महिमा नकळे ज्याचा ॥१॥ ऐसा तो श्रीरघुपती ॥ भद्रासनीं अयोध्ये प्रति ॥ बैसला जैसा नक्षत्रें भोंवतीं ॥ मध्यें चंद्र विराजे ॥२॥ भोंवते राजे तपोधन ॥ तेणें सभा प्रसन्नवदन ॥ वंदिजन करिती गुण वर्णन ॥ गंधर्व गायन करिताती ॥३॥ तदनंतरें पूर्वी भरतें॥राजे बोलाविले होते रण साह्यार्थें ॥ ते विनविते जाले श्रीरघुपतीतें ॥ स्वदेशासी जावया ॥४॥ श्रीराम ह्मणे रायांसी ॥ तुह्मांसि भरतें रण साह्यासीं ॥ पाचारिलें परी तुमच्या प्रमादेंसीं ॥ आधींच रावण मारिला ॥५॥ तरी आतां स्वदेशा जावें ॥ मज मनीं आठवावें ॥ ह्मणोनि प्रीतिपूर्वक गौरवें ॥ राजयांचि पूजा केली ॥६॥ ऐशी करोनियां पूजा ॥ नृपा श्रीराम बोले वोजा ॥ तरी आतां शीघ्र स्वदेशा जा ॥ आनंद निर्भर होऊनी ॥७॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ समस्ता राजीं मिळोन ॥ श्रीरघुपतीस करोनि नमन प्रदक्षिण ॥ स्वराष्ट्रातें निघाले ॥८॥ मार्गी करिती अनुवादातें ॥ ह्मणती व्यर्थ बोलाविलें भरतें ॥ पूर्वी काय केलें श्रीरघुनाथें ॥ मग आह्मी अयोध्येसि गेलों ॥९॥ भरत आह्मी सह परिवारी ॥ पुढें जावें लंकेवरी ॥ तंव श्रीराम लक्ष्मण मारोनि वैरी ॥ अयोध्येसी पैं आले ॥ १० ॥ आमचें आगमन वृथा झालें ॥ परी रघुनाथें आह्मा सन्मानिलें॥ऐसें ह्मणत ह्मणतां पावले॥ आपुलाल्या नगरातें॥११॥ तंव येरीकडे भरत लक्ष्मण ॥ राया बोळवोनि स्वस्थानीं जाण ॥ मग प्रवेशते जाले अयोध्या भवन ॥ बहूविधं धन आणोनि ॥ १२ ॥ रायें श्रीरामा कारणें ॥ पाठविलीं नाना परीचीं भूषणें ॥ अश्व रथ गज गोधनें ॥ नाना उंष्ट्रें पाठविलीं ॥१३॥ शेळियांचे उदंड कळप ॥ नाना व्याघ्र हरिणें सर्प ॥ नाना जातीचे पक्षी अमूप ॥ श्रीराम सुखरूप व्हावया ॥१४॥ चंदन पारिजात केंशर परिमळ ॥ नानापरीचीं परिमळें बहळ ॥ दिव्यवस्त्रें परिमळें ॥ श्रीरामासीं दीधलीं ॥ १५ ॥ ऐसें रायांचें बळिदान ॥ घेवोनि आले भरत लक्ष्मण ॥ प्रवेशले अयोध्या भवन ॥ जेथें परब्रह्म आपण असे ॥ १६ ॥ श्रीरामा जाणविली मात ॥ स्वामी आले लक्ष्मण भरत ॥ राजयांचे भेटी सहित ॥ तुमच्या दर्शना येताती ॥१७॥ इतुकें बोलतां ते सम

१ प्रकारें. २ ब्रह्मदेवास. ३ सिंहासनीं. ४ शोभे. ५ गोष्टी. ६ येणें. ७ आदरातिथ्यन करून. ८ अपार. ९ गाइ. १० उंटें. ११ पुष्कळ.

यीं ॥ रत्नाभरणेसीं ते सभा ठाईं ॥ आले दोघे बंधू पाहीं ॥ श्रीरामासीं भेटले ॥१८॥ श्रीरामें देवोनि आलिंगन॥ पुढें ठेविलें राजयांचें धन ॥ तें श्रीरामें समस्त देखोन॥ वांटिता जाला ते समयीं ॥१९॥ सुग्रीव आदि करोनि वानर ॥बिभीषणा सहित निशाचरं॥श्रीरामें केले अभरं ॥ रत्नालंकार देवोनि ॥२०॥ दीधली समस्तां ऋक्षाप्रति ॥ संतुष्ट केल्या वानर पंक्ती ॥ एकीं आभरणें बांधोनि हातीं ॥ एकीं गळां बांधिलीं ॥२१॥ एक मस्तकीं हिरे खोंविती ॥ एक करीं मुद्रा घालिती ॥ एक ते दिव्याभरणें वेढिती ॥ एक गाती नाचती श्रीरामा पुढें ॥२२॥ एक श्रीरामा पुढें पिलंगती ॥ एक श्रीरामा वांकुल्या दाविती ॥ एक ते कुसी खाजविती ॥ दांत विचकती श्रीरामा पुढें ॥२३॥ ऐसे संतुष्ट ऋक्ष वानर ॥ श्रीरामापुढें करिती गजर॥ तें देखोनि श्रीरामचंद्र॥आनंदें थोर डुल्लतसे ॥२४॥ एकें परिमळ द्रव्य घेवोनि हातीं ॥ एकमेकांतें लाविती ॥ भोक्ता श्रीराम एक ह्मणती ॥ ग्रासोग्रासीं वानर ॥२५॥ ऐसा एक मास परियंत ॥ सुखें वसते जाले अयोध्ये आंत ॥ युग घटिके समान जात॥ श्रीरघुनाथा सन्निध॥२६॥ ऐसा क्रमला प्रथम मास ॥ दुसरा मास प्रवर्तला वानरांस ॥ दिवसेंदिवस अति उल्हास ॥ श्रीराम भक्तांस जातसे ॥ २७ ॥ हृष्ट पुष्ट ऋक्ष वानर ॥ आणि बिभीषणाचे रजनीचर ॥ मागील विसरले ग्रह पुत्र दार ॥ श्रीरघुवीर सेवितां ॥२८॥ एका जनार्दना शरण ॥ वानरेशीं श्रीरघुनंदन ॥ अयोध्येसि सुख संपन्न ॥ विराजमान पैं अस ॥२९॥ पुढील कथा अति रसाळ जाण ॥ वानरां राक्षसां लागून ॥ आज्ञा देईल रघुनंदन ॥ स्वभवनां जावया ॥३०॥ ॥स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांवानरराक्षससुखसंपन्नोनामएकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ॥३९॥ ॥ओव्या॥ ॥३०॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ राक्षस. २ संतुष्ट. ३ अलंकार. ४ पीळ घेती. ५ आपल्या नगरीं.

॥श्रीराधाकृष्णायनमः ॥ तदनंतरें ऋक्ष वानर राक्षस ॥ अयोध्येसी आनंदें बहुवस ॥ क्रमिला तेथें एक मास ॥ सुख उल्हास
सर्वांसी ॥१॥ वानररावो जो भूपती ॥ तयाप्रति बोले श्रीरघुपती ॥ तुझे उपकार आठवितां चित्तीं ॥ थोर सुख होतसे ॥२॥ तु
झेनि संगें वानर ॥ मिळाले गा अपरंपार ॥ तुझेनि मज सीता सुंदर ॥ प्राप्त जाली किष्किंधेशा ॥३॥ तरी आतां आपुले नगरा
सीं ॥ वेगीं जावें किष्किंधेसीं ॥ जें कां अटकें देवा दैत्यांसी ॥ काळाचें तिसी नचले कांहीं ॥४॥ ऐसिये किष्किंधेप्रति ॥ राज्य क
रीं गा वानरपती ॥ पाळीं प्रधान सेना संपत्ती ॥ निष्कंटकें राज्य करीं ॥५॥ महा बाहो किष्किंधानाथा ॥ परम प्रीतीनें पाहें ता
रा सुता ॥ जैसा पिता तैसा चुलता ॥ पुत्रत्वें पाळी ययातें ॥६॥ अंगद वीर धीर परम शूर ॥ सज्ञान ज्ञाता विवेकी चतुर ॥ याव
री कृपा करीं अपार ॥ हा गुणसागर अंगदु ॥७॥ हनुमंतातें परम प्रीती ॥ तूं प्रधानत्वें पाळीं गा नृपती॥जयाची वाणितां गुण
कीर्ती ॥ दुसरा क्षितीं ऐसा नाहीं ॥८॥ *मारुतीची मारुतीस उपमा ॥ आन नाहीं गा वानरोत्तमा ॥ या कारणें वर्णावया आह्मां॥*
उत्कंठा होत नाहीं ॥९॥ सुषेण तुझा श्वशूर ॥ तारेचा पिता महाशूर ॥ आणीक तारा वानर ॥ परम धीर संग्रामीं ॥ १० ॥
कुमुद महा दुर्धर्ष ॥ नीळ वानर रणकर्कश ॥ शतवळी नामा दीर्घ बहुवस॥नामेंच त्रास परवीरा ॥११॥ मैंद द्विविद गंधमादन॥
गज गवाक्ष गवय शरभु जाण ॥ हेमकूट तल्लपन ध्वजवैद्य सुषेण ॥ प्रतपन केसरी तरु तराळ ॥ १२ ॥ नळ जो शिळा तारकू ॥
विश्वकर्मा जयाचा जनकू ॥ सेतुकार्या निपुण अधिकु ॥ राक्षसा धाकु बहु त्याचा ॥ १३ ॥ जांबुवंतादि ऋक्ष गण ॥ मज कारणें
कष्टले दारुण ॥ मजलागिं इहीं त्यजिला प्राण ॥ प्रिया पुत्र धन सांडोनि ॥१४॥ या समस्तांतें पाळीं प्रीति करून ॥अन्यथा न
करीं माझें वचन ॥ माझें स्वरूप सनातन॥ तेथें मन ठेवोनि ॥१५॥ माझे स्वरूपीं ठेवोनि मनासीं ॥ राज्य करीं सुख संतोषीं ॥
ऐसें आज्ञापोनि सुग्रीवासीं ॥ परम प्रीती करोनि ॥ १६ ॥ तदनंतरें श्रीरघुपती ॥ बिभीषणेसि अति युक्ती ॥ मधुराक्षरीं अक्ष
र पंक्ती ॥ बोलता जाला श्रीरामु ॥१७॥ कीं चकोराचें देखोनि आर्त ॥ हृदयीं जाणोनि अतिक्षुधित ॥ तयासि इंदु सुधा देत ॥

१ राजा. २ भीती. ३ निर्भयपणें. ४ बाप. ५ परिपूर्ण. ६ उत्सुकता. ७ भुकेनेल्या म ७.८ चंद्र. ९ अमृत.

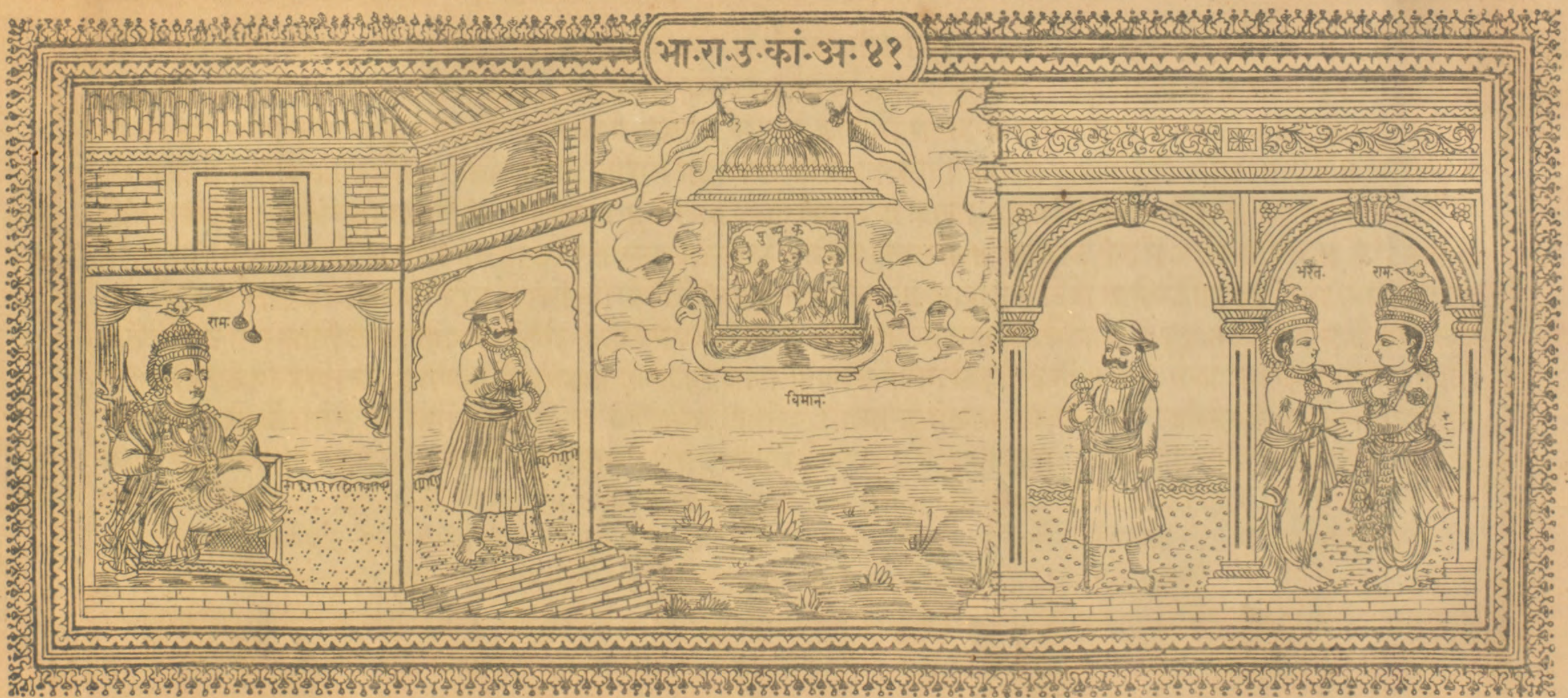
तैसा श्रीराम बोलता जाला ॥१८॥ श्रीराम ह्मणे बिभीषणा ॥ तूं आमुचा बंधू सुहृदं प्राणा ॥ तुझे उपकार वर्णावया मज रघुनंदना ॥ वाचे वळण पडतसे ॥१९॥ अगा धर्मज्ञा लंकापती ॥ राक्षस कुळीं तूं धर्ममूर्ती ॥ आतां शीघ्र स्वपुरींप्रति ॥ जाईं जीयेसि परिघ सागरू ॥ २० ॥ पूर्वी कुबेरा पासून ॥ हरिलें लंका भवन ॥ बंधूसि देवांनि अपमान ॥ अनुचित दारुण रावणें केलें ॥२१॥ जरी स्वधर्मे राज्य करितां ॥ सर्वभूतीं दया समता॥ तयाच्या राज्या क्षयो कल्पांता॥ न येतें तलतां निर्धारें ॥२२॥ जनकादीक केवळ मुक्त ॥ असोनि प्रपंचीं वर्तत ॥ जगत् ब्रह्म स्वरूप देखत ॥ मुळींचे अन्वयें करोनि ॥२३॥ तरी तूं बिभीषणा अवधारिं ॥ तूं राज्य ब्रह्मत्वें करीं ॥ अधर्माचा लेश पुरीं ॥ माजि प्रवेशों नद्यावा ॥२४॥ बंधु ज्येष्ठ तुझा कुबेर॥ तयाचा करावा आदर॥ आणीक वृद्ध थोर थोर ॥ ते ब्रह्मदृष्टी पहावे ॥२५॥ मज तुह्मी दोघे जण ॥ परम प्रीतिपात्र पढियंते पूर्ण ॥ तुमचें मी अहिर्निशीं स्मरण ॥ मनामाजि करीतसें ॥२६॥ आतां तुह्मी दोघे जण ॥ स्वसैन्येसीं करावें गमनँ ॥ सांडा हृदयींचें दुःख दारुण॥ परमानंदें पूर्ण पैं जावें ॥२७॥ ऐकोनि श्रीरघुनाथाचें वचन ॥ ऋक्ष वानर राक्षस गण ॥ ह्मणते जाले धन्य धन्य॥ सूर्य वंशा भरणं श्रीराम ॥२८॥ समस्त ह्मणती रावणारी ॥ तुझिया वचनामृताची तरी ॥ भरली आमुच्या हृदय सागरीं ॥ मर्यादे वेगळी मिसळली ॥२९॥ तुझें वचन ब्रह्मलिखित ॥ तूं विधात्याचा विधाता निश्चित ॥ तूं पूर्ण ब्रह्म सदोदित ॥ श्रुतीतें अंत नकळे तुझा॥ ॥३०॥ तदनंतरें मारुती ॥ स्वामीप्रति करी विनंती ॥ ह्मणे प्रसन्न झालेति रघुपती ॥ तरी मी एक मागतसें॥३१॥ तुझी कृपा मजवरी ॥ जरी आहे गा रावणारी ॥ तरी तुझी भक्ति मम हृदयाभीतरीं ॥ चिरकाळ राहो दातारा ॥३२॥ जंववरी तुझें चरित्र॥ भूमंडळीं राहे निश्चित ॥ तंव वरी माझ्या शरीरांत ॥ प्राण राहो दातारा ॥३३॥ तुझे कथेची आर्ति॥ अखंड राहो माझ्या चित्तीं ॥ आणीक मी न मागें रघुपती ॥ इतुकें देईं दातारा ॥३४॥ ऐकोनि हनुमंत मुखींची गोष्टी ॥ श्रीरामासि आनंद पोटीं ॥ धांवोनि खेंवा दिधली मिठी ॥ पाठी थापटी श्रीरामु ॥३५॥ श्रीराम ह्मणे गा मारुती ॥ संतोपलों तुझिये भक्ती ॥ जे जे अपेक्षा तुझे चि

१ मित्र. २ लंकापती. ३ वेष्टण. ४ अयोग्य. ५ नाश. ६ आपल्या सैन्यानीशीं. ७ जाणें. ८ भूषण. ९ इच्छा. १० आशा.

त्तीं ॥ ते ते विशुद्धी पावसी ॥३६॥ लोकां लोक जंव पर्यंत ॥ जंव परियंत माझें चरित्र ॥ जों पर्यंत जन स्वधर्मी रत ॥ तंव पर्यंत कथा असे ॥३७॥ माझी कथा हे भूमंडळीं ॥ तंव वरी तुझे हृदय स्थळीं ॥ प्राण असतील जंव अंतराळीं ॥ शशी सूर्य भ्रमण करिती ॥३८॥ दिव्य रत्नाचा हार ॥ चंद्रा सारिखा मनोहर ॥ श्रीरामें काढोनि सत्वर ॥ हनुमा कंठीं घातला ॥ ३९ ॥ हनुमा लागला पायीं ॥ सर्वेचि आलिंगिला दोहीं बाहीं॥ श्रीराम प्रदक्षिणा करोनि वज्रदेही ॥ निजस्थळासि निघाला ॥ ४० ॥ सुग्रीवें करोनि प्रदक्षिणा ॥ अंगदा सहित वंदोनि चरणा ॥ निघते जाले स्वराज्या जाणा ॥ आज्ञा घेवोन रामाची ॥४१॥ बिभीषणें हीं तैसेच परी ॥ नमस्कारिला निज बंधूचा अरी ॥ समस्तां अश्रु आले ते अवसरीं ॥ सद्गदीत कंठ पैं जाले ॥ ४२ ॥ जैसें मूर्खाचें भ्रमे चित्त ॥ भ्रांत होय न स्मरे हीत ॥ तैसें श्रीराम वियोगें अति दुःखित ॥ आपुलाले दिशे चालिले ॥४३॥ जैसा कृपणाचा जाय ठेवा ॥ आणि भ्रांति उपजे त्याच्या जिवा ॥ तैसें समस्तां जालें तेव्हां ॥ श्रीरामाच्या वियोगें ॥ ४४ ॥ श्रीराम सन्निधानें करून ॥ पावन जाले ऋक्ष वानर गण ॥ बिभीपणादी राक्षस जाण ॥ जाले पावन तिहीं लोकीं ॥४५॥ एका जनार्दना शरण ॥ वानरीं स्वदेशा केलें गमनं ॥ मार्गे श्रीरामें सभा विसर्जून ॥ केलें माध्यान्ह भोजन ॥ ४६ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडे एकाकारटीकायांसमस्तवानरादिस्वदेशगमनंनामचत्वारिंशोध्यायः ॥४०॥ ॥ओव्या॥ ॥४६॥ ७

१ पृथ्वी. २ चंद्र. ३ रावण चा शत्रु राम. ४ मुक्त. ५ जाणें

भा.रा.उ.कां.अ.४१
राम.
पुष्पक
विमान.
भरत.
राम.

॥श्रीअवनिजापतयेनमः॥ गेले ऋक्ष राक्षस वानर ॥ मागें बंधुसहित श्रीरघुवीर ॥ बैसले असती सुख अपार ॥ आनंदें निर्भर ते समर्थी॥ १ ॥ तेव्हां माध्यान्ह काळ प्रवर्तला ॥ स्नान संध्या नित्य नेम केला॥भोजन सारोनि ऋषी सकळां ॥ बंधु सहित राघवें ॥२॥ तंव अकस्मात मधुर वाणी ॥ आकाशींहूनि श्रीराम श्रवणीं ॥ पडली तये सभा स्थानीं ॥ पाहे गगनीं मज श्रीरामा ॥३॥ कृपें करोनि मज राघवा ॥ मज पाहे कृपार्णवा ॥ मी पुष्पक कैलासाहूनि देवा ॥ धनेशें मज पाठविलें ॥४॥ बोलिलें मंजूळ उत्तरें ॥ तें अवधारावें राजीवनेत्रें ॥ ह्मणे पुष्पकावरी श्रीरामचंद्रें ॥ पूर्वी आरोहण पैं केलें ॥५॥ मी तुझे आज्ञेनें रघुपती॥ गेलों होतों धनेशाप्रती ॥ तेणें मज पुनरपि नरपती ॥ तुझे सेवेसी पाठविलें ॥६॥ त्यावरी आरूढला श्रीरघुनाथ ॥ तें पूज्य मज पूजित ॥ मी त्यावरी न आरूढें निश्चित ॥ हा संकल्प कृत पैं माझा ॥७॥ अगा पुष्पका अवधारीं ॥ श्रीरामें मारिले दुराचारी ॥ रावण वधिला सहपरिवारीं ॥ जो कां करी निंद्य कर्म ॥८॥ मज जालें परम सुख ॥ त्रैलोक्यासि अति हरिख ॥ दुरात्मा वधून दशमुख ॥ प्रधानेसीं देख रणांगणीं ॥९॥ अगा पुष्पका रघुनाथातें ॥ तुवां वहावें माझे आज्ञेनें ॥ ऐसें निरोपोनि धनेशें येथें ॥ तुमचे सेवेसि पाठविलें ॥१०॥ ऐकोनि श्रीरामें त्याची मातु ॥ मनीं संतोपला जनक जामातु ॥वरवें ह्मणोनि अंगिकारितु॥ कुबेराच्या विमाना ॥११॥ तदनंतरें श्रीरघुपती ॥ पुष्पकापूजि अति निगुती ॥ धूप दीप पंचारती॥नाना सुगंधी पूजिलें॥१२॥ पुष्पका ह्मणे श्रीराम ॥ तूं अदृश्यगती विचरें व्योमें ॥ जैसे सिद्ध साधू भक्त परम ॥ अदृश्यगती विचरती ॥ १३ ॥ तैसें तुवां पुष्पकहीं ॥ स्वइच्छेनें विचरें महीं ॥ मी स्मरण करीन जे काळीं पाहीं ॥ तेव्हां त्वरित पैं यावें॥१४॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ पुष्पकें करोनि प्रदक्षिण ॥ श्रीराम माथा खालऊन ॥ सुखें गमन करितें जालें ॥१५॥ ऐसें पुष्पक विमान ॥ कोणा दुःख नेदीत गगन ॥ विचरें पुरें पाटणें आणि उद्यानें ॥ अदृश्य होवोनि ते काळीं॥१६॥तंव येरीकडे कैकयी सुत॥जामदग्नी विनवित॥ स्वामी आश्चर्य थोर येथ ॥ देखतसें राजेंद्रा ॥१७॥ श्रीरामराज्य महिमान ॥ कोणा नाहीं दुःख दैन्य ॥ कोणा नाहीं मी तूं पण॥

१ कृपासागरा. २ कुबेरानें. ३ विमानावरी. ४ समूह जाणें. ५ दैत्या. ६ वृत्तांत. ७ हिरगे. ८ आकाश. ९ पृथ्वी. १० शहरें. ११ बाग. १२ दरिद्र.

सुख संपन्न पुरवासी ॥ १८ ॥ कोणा नाहीं जरेची वार्ता ॥ कोणा नाहीं हृदयीं चिंता ॥ कोणा नाहीं देहीं कृशता ॥ स्वानंदता पुरवासी ॥१९॥ मृत्यूचें भय नाहीं कोणासीं ॥ नाहीं राज्य करितां जनासीं ॥ सुखी स्वानंदें पुरवासी ॥ अहर्निशीं राम भजन ॥२०॥राज्यीं असतां सीताकांत ॥ सर्व जन सुखी स्वस्थ ॥ राज्य करिती आनंद भरित ॥ पूर्ण मनोरथ सर्वांचे ॥२१॥ श्रीराम आज्ञें करून ॥ मृत्यू भक्तांचे वंदी चरण ॥ अयोध्यावासी स्वधर्माचरण ॥ नित्य नेम करिताती ॥२२॥ बाळत्व तारुण्य जरा ॥ न बाधी श्रीरामाच्या किंकरा ॥ सर्वां सुख देतसे वारा ॥ सर्वांतरीं राहून ॥ २३ ॥ यथा काळीं पर्जन्य ॥ वर्षाव करी श्रीराम आज्ञेकरून ॥ तेणें पिकती नाना धान्य ॥ सुकाळ पुर्ण अयोध्येसीं ॥२४ ॥जे जे काळीं जो जो ऋतु ॥तो तो यथा काळीं प्रवर्ततु॥सूर्य खडतर नाहीं तपतु ॥ श्रीराम आज्ञे करोनी ॥२५॥ समुद्र नुल्लंघीच मर्यादा॥साधू न प्रवर्तती निंद्य वादा ॥ वेद शास्त्राच्या संवादा ॥ अन्यथा भाषण न करिती ॥ २६ ॥ घरोघरीं वेदाध्ययन ॥ पुराण आणि हरि कीर्तन ॥ अखंड वाचे नाम स्मरण ॥ कोणा विस्मरण पैं नाहीं ॥२७॥ ऐसा श्रीराम सच्चिदानंद घन॥ जो कां योगीश्वराचें हृदय रत्न ॥जो कां भक्त जन निज जीवन ॥ तो स्वानंदें पूर्ण लीला दावी ॥ २८ ॥ जो चिदाकाशींचें गगन॥ जो भक्त जन वनींचा चंदन॥ जो कां आर्तचकोरा निज जीवन॥ तो स्वानंदें पूर्ण लीला दावी ॥२९॥ जो भक्त सागरींची नौका॥ जो योग्या हृदयीं चित्कळीका॥तो श्रीराम अकिंचन सखा॥ज्याचे नामें देखा पातकें हरती ॥३०॥ एकचि एक जयाचें नाम ॥ महा दोषा करी भस्म ॥कलियुगीं साधनाचे नाहीं काम ॥राम नामा वांचोनी ॥३१॥ कलियुगीं मुख्य साधन ॥ श्रीरामाचें नाम जाण ॥ पार्वती प्रति मदनारी आपण ॥ नाम महिमा सांगतसे ॥३२॥ नामें भुक्ति नामें मुक्ती ॥ नामें यश नामें कीर्ती ॥ नामें होय परम पद प्राप्ती ॥ नामें हरती महा दोष॥३३॥अवद्धं करितां वेद पठण ॥ अवश्य निषेर्ध बाधी जाण ॥ अवद्ध ह्मणतां श्रीराम नारायण ॥ अगणित पुण्य स्मर्त्यातें ॥ ३४ ॥ अवद्ध मंत्रउच्चारितां ॥ जापकं चळती नेणो किती ॥ अवद्ध नाम नित्य जपती ॥ ते पावती सायुज्य ॥३५॥ नामें कळिकाळासी सीकें ॥ ना

१ दुःखावस्था. २ वृद्धपकाळ ३ ओसाडित. ४ पीडित. ५ ज्ञानकळा. ६ महादेव. ७ अशुद्ध. ८ मनाई. ९ नरकामार्ग. १० शिक्षा.

मेंं पातका महा धाक ॥ नामें यमादिकां हाक ॥ नामें प्राप्त सायुज्य ॥३६॥ नामें उद्धरली कुंट्टिणी ॥ नामें गणिका चढली विमानीं ॥ नामें पावन हे अवनी ॥ नामें त्रिभुवनीं आनंदु ॥३७ ॥ नामें वाल्मीक चोरटा ॥ कळिकाळें घेतां झटा ॥ नामें मुक्तीच्या पिकल्या पेंठा ॥ नामें देशवटा भव दोषा ॥३८॥ ॥श्लोक॥ गोकोटिदानंग्रहणेषुकाशीप्रयागगंगायुतकल्पवासः ॥ यज्ञायुतंमेरुसुवर्णदानंगोविंदनामस्मरणेनतुल्यं ॥ १ ॥ ॥टीका॥ गोविंदनामाच्या तुळणेसीं ॥ न येती पुण्याचीया राशी ॥ ग्रहणीं काळीं कोटि धेनुसी ॥ जरी दिधलिया शृंगारून ॥३९॥ सुवर्ण शृंगीरौप्य खुरी ॥ सवत्सां आभरणेंसी कोटिवरी ॥ दिधल्या फळ नामा बरोबरी ॥ नये निर्धारीं तुळितांही ॥४०॥ अथवा दश सहस्त्र वर्षे पर्यंत ॥ त्रिवेणी तीर आश्रयोनि तेथ ॥राहिल्या पुण्य अगणित ॥ नाम तुळणेसीं पैं नये ॥४१॥ एक अयुत महा यज्ञ ॥ सांगो पांग करोनि जाण ॥ अथवा मेरु इतुकें सुवर्ण दान॥ दिधल्या नाम महिमान अधिक ॥४२॥ इतुकीं पुण्यें एकीकडे ॥ घालितां नामाच्या पारडे ॥ तुळणेसी न पावे चंद्रचूडे ॥ ह्मणोनि हृदयीं धरियेलें ॥४३ ॥ आधींच तो पिनाकपाणी ॥ सकळ देवांचा मुकुटमणी ॥ तो ही राहिला नाम संजिवनी॥उपासक होवोनि नामाचा ॥४४॥ ऐसी भरतें स्तुती करून ॥ ऐकोनि श्रीराम दे आलिंगन ॥ देवोनि दोघां समाधान ॥ वेगळेपण दिसेना ॥ ४५॥ अग्रज अनुजा खेंवा पडली मिठी॥ जेंवि गगना गगनीं होय भेटी॥ऐसी आलिंगनीं सुख संतुष्टी॥येर येरां पैं जाली॥४६॥ रविं सोमं मासा अंतीं ॥ साम्यं मंडळा जेंवि येती ॥ तेंवि मांडवीकांत आणि जानकी पती ॥ सम साम्य भेटले ॥ ४७॥ एका जनार्दना शरण ॥ चवघे बंधु जानकी रमण ॥ करिता जाला चरित्र कथन ॥ तें सावधान अवधारा ॥४८॥ मागील कथेची संगती ॥ राजे बोळवोनि श्रीरघुपती ॥ पुष्पक पूजोनि अति निगुती ॥ तें विचरावया क्षितीं पाठविलें ॥ ४९ ॥ तदुपरी भरताचें स्तवन ॥ ऐकोनि श्रीराम सुख संपन्न ॥ भरत भक्तराज ह्मणोन ॥ आलिंगन देवोनि सुखी केला ॥५०॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांभरतस्तवनंनामएकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥४१॥ ॥ओव्या॥ ॥५०॥ ॥श्लोक॥ ॥१॥ ॥एवं॥ ५१

१ पृथ्वी. २ बरोबरीसी. ३ वत्सासहित. ४ महादेव ५ सूर्य. ६ चंद्र. ७ समदृष्टी. ८ आदरातिथ्य करून.

भा॰रा॰उ॰कां॰अ॰ ४२
राम॰
सी॰

श्रीरघुवीरायनमः ॥ गत कथा जाली ऐसी ॥ जे राजे जावोनि स्वदेशासीं ॥ मागें श्रीराम बंधु सहपरिवारेसीं ॥ राज्य करित अयोध्ये ॥ १ ॥ भरतें करोनियां स्तवन ॥ तया संतोपला रघुनंदन ॥ देवोनि क्षेम आलिंगन ॥ दोघे सुख संपन्न पैं असती ॥ २ ॥ तया उपरी जनक जामात ॥ जानकी सहित सुखें वर्तत ॥ इच्छा उपजली वनवाटिकेंत ॥ सीता युक्त क्रीडा करणें ॥३॥ धरणिजे सहवर्तमान ॥ राजीव नेत्र श्रीरघुनंदन ॥ तयाचें करावया वर्णन ॥मी अपुरतें दीन काय वर्णू ॥४॥ अत्यंत सुंदर तें वन ॥ क्रीडा करावया वाटिके जाण ॥ सेवकां सहित श्रीरघुनंदन ॥ येता जाला वनातें ॥५॥ तया वनीं वृक्ष जाती ॥ नाना परीच्या अनुपम्यें असती ॥ तितुक्या सांगतां विस्तारा प्रति ॥ कथा निगुति जाईल ॥६॥ तरी सांगों संकळित॥ जे श्रोतियां संतोप होत ॥ आणि पुढारा चालेल ग्रंथ ॥ श्रीरघुनाथ गुणानें ॥७॥ चंदन अगर धूप वृक्ष ॥ देवदारू पाटल पलाशें ॥ चंपक नागकेशर लक्षानुलक्ष ॥ मधूक फणस अपार ॥८॥ पारिजातक मघमघीत ॥ भ्रमर तेथें सुवास घेत ॥ अर्जुनसा दडे अगणित ॥ सप्तपर्ण वृक्ष असंख्य ॥ ९ ॥ मांदार कर्दळींची दाटी ॥ इंगुदी कदंब कोट्यानुकोटी ॥ जांबुळी दाळिंबि याच्या थाटी ॥ मार्ग दृष्टी लक्षेना ॥१०॥ कोविदार वट पिंपळ ॥ निंबें नारिंगें नारिकेळ ॥ जंबिरीक विठवेल परिमळे ॥ औदुंबरें स्थूल गगन चुंबित ॥११॥भोंकरी करवंदी राय आवळी ॥ चौरें बोरें टेंबरें काय फळी ॥ लगडी लिंबारे नानावळी ॥ परिमळीं अत्यंत ॥१२॥ आम्रवृक्ष अति घन दाट ॥ वरी पक्षियांचे बैसले थाट ॥ हंस कोकिळा शुक सरळ पाट ॥ श्रीराम नामें आलापिती ॥१३॥ आतां सांगों पुष्प याती ॥ मालती मोगरे शेवंती ॥ जाई जुई परिमळें घुमती ॥ श्रीरघुपती सुखार्थ ॥ १४ ॥वापी कारंजी पोंखरिणी ॥ माजि भरलें निर्मळ पाणी ॥ तयाचे पायऱ्या नव रत्न मणी ॥ ठाईं ठाईं जडियेल्या ॥ १५ ॥ माजि कमळणी चतुर्विधां ॥ अंजनी आरक्त पीत सुधा ॥ भ्रमर रुणझुणिती नादा ॥ दश दिशा व्यापिलिया ॥१६॥ भ्रमर ते राम भक्त ॥ पुष्पें सुवास रूपें अच्युत ॥ तेथें लोभले होवोनि विरक्त ॥ देह भावातें नाठविती ॥१७॥ तंव येरीकडे रवि अस्तमानी ॥ होतां पुष्पें जाती मिळोनि ॥

१ बाग. २ सीता. ३ अतुल. ४ पद्म. ५ केळीचेंझाड. ६ बिहिरी. ७ चारमकारच्या. ८ मुं.

माजि भ्रमर गुंतोनी ॥ मेला ह्मणति मूर्खत्वें ॥१८॥ तया सरोवराचे तीरीं ॥ हंस बक सारसें कुक्कुट नाना परी ॥ चक्रवाकेंसहि
त नारी ॥ जळ क्रीडा करिताती ॥१९॥ तया वाटिकेसी चौफेर ॥ दुर्ग दारवंटे दुर्धर ॥ काळासही तेथें सत्वर॥ प्रवेश नाहीं जा
वया ॥२०॥ ठाईं ठाईं नवरत्नाचे ॥ बुरूज केले श्रीमंतें कनकाचे॥तयाच्या प्रभे रवि सोमाचें ॥ तेज कोणी कडे कळेना ॥२१॥
पुष्प तरूसीं झगटतां पवन ॥ तळीं पुष्पें पडती तेणें ॥ शोभायमान जेंवि नक्षत्रीं गगन ॥ अत्यंत सौजिरें पैं दिसे ॥२२॥ अम
रावतीसी नंदनवन ॥ तें सरी नपावे या समान ॥ वैश्रवणाचें चैत्रवन ॥ लज्जायमान या पुढें ॥२३॥ ऐसें वन शोभायमान ॥ तें
पाहतां जाला जानकीजीवन ॥ अशोक वृक्ष मर्यादेविण जाण ॥ त्यावनीं गगन चुंबित ॥२४॥ अशोक जेथें बहुत असती ॥ त
या अशोक वाटिका ह्मणती ॥ तेथें प्रवेशला श्रीरघुपती ॥ वन क्रीडे कारणें ॥२५॥ वना येतो श्रीरघुनंदन ॥ ह्मणोनि वनपाळीं
सौजिलें पूर्ण ॥ कुशासनें व्याघ्रांबरें कृष्णाजिनें ॥ नाना परीचीं साजिरीं ॥२६॥ जानकीचा धरोनि हात ॥ श्रीराम रस प्राशन
करवित ॥ आपणही घेवोनि त्वरित ॥ स्वानंदें डुल्लत पैं असे ॥२७॥ नवल त्या रसाचें महिमान॥इतर रस त्या पुढें तृण ॥ ऐसा
ब्रह्मानंद रस सेऊन ॥ डुल्लतीं जालीं पैं दोघें॥२८॥शची सहित सुरपती ॥ अमृत प्राशना जेंवि बैसती॥तेंवि जाण तो रघुपती॥
जानकीसहित रस प्याला ॥२९॥ नानापरीचीं मांसें बहुविध फळें ॥ सेविलीं जानकीसहित घननीळें ॥ सुख स्वानंदें तये वेळे॥
वरासन्निध दोघें बैसलीं ॥३०॥ नगरवासी पुत्रदारा सहित ॥ ते ही मद्य घेवोनि जाले उन्मत्त ॥ पुढें गंधर्व येवोनि गीत नृत्य॥
श्रीराम सुखार्थ पैं करिती ॥३१॥ जानकीसहित रघुनंदन ॥ रमत असतां सुखसंपन्न ॥ दहा सहस्त्र वर्षें क्रमिलीं जाण ॥ पु
ढील कथन अवधारा ॥ ३२ ॥ जानकी उदरीं गर्भ चिन्ह ॥ तेणें वपु जाली शुभ्र वर्ण ॥ तें देखोनि रघुनंदन॥अति उल्हास पैं
जाला ॥३३॥ पुत्र कामाची चिंता होती ॥ तंव भार्या देखिली गर्भवती ॥ शास्त्र आज्ञेनें श्रीरघुपती॥जानकीस पुसता जाहला ॥ १ ॥
॥३४॥ आधींच सुंदर वेल्हाळ ॥ गर्भ टवटवित मुख कमळ ॥ ऐसें देखोनि घननीळ ॥ जानकीसी बोलतसे ॥३५॥ चापशरपा

१ चंद्राचे. २ शोभिवंत. ३ बरोबरी. ४ सुशोभित केलें. ५ इच्छा. ६ इष्ट. ७ शरीर.

णी पुसे सीतेतें ॥ काय आवडी आवडे तूंतें ॥ तें माग वो रुचे तें ॥ आणोनि गर्भातें देईन ॥३६॥ हांसोनि ह्मणे जनकात्मजा ॥
अहो जी स्वामी गरुडध्वजा ॥ तुझिये प्रसादें श्रीरघुराजा ॥ कांहीं वासना नुरलीसे ॥३७॥ तुमचेनि प्रसादें श्रीरघुपती ॥ स्यां
भोगिली सर्व संपत्ती ॥ कांहीं इच्छा माझे चित्तीं ॥ मागावयाची पैं नाहीं॥३८॥कल्पवृक्ष जयाचे मंदिरीं ॥ कामधेनूचीं खिल्लारें
जया घरीं ॥ त्या नरा कोणे पदार्थाची उणें ॥ उरली असेल राजेंद्रा ॥३९॥ चिंतामणि अंगणींचे खडे ॥ परीस जयाचे घरीं लो
ळत पडे ॥ तया नरा कोण सांकडें ॥ मागण्याचें उरलेंसे ॥४०॥ परी वर्ते जीवीं न चुडामणी ॥ जे तपोवनें पुण्य स्थानीं ॥ पहा
वीं ऐसी इच्छा मनीं ॥वर्ततसे राजेंद्रा ॥४१॥ उभय जें गंगा तीर ॥ आश्रयोनि राहिले ऋषीश्वर ॥ तयांचे सन्निध फळ मूळ आ
हार ॥ करोनियां वसावें ॥४२॥ ऐसें थोडेच दिवस वरी ॥ वसावें जी मुनि शेजारीं ॥ हेंचि मागणें श्रीहरी ॥ कृपा करोनि सिद्धी
न्यावें ॥४३॥ ऐकोनि जानकीचें वचन ॥ खुणेसि पावला श्रीरघुनंदन ॥ ह्मणे शीघ्रकाळें मनोरथ पूर्ण ॥ आत्माराम पुरवी
ल ॥४४॥ इतुकें बोलोनि श्रीरघुपती ॥ शब्दें बुजाविली सीतासती ॥ मग गृहा येवोनि डहाळेजेप्रती॥बंधु सहित बैसला ॥४५॥
राज्य करितां श्रीरघुपती ॥ असत्य नाहीं जनाप्रती ॥ पुरवासी आपुले स्वधर्म स्थिती ॥ नगरीं वसती स्वानंदें ॥ ४६ ॥ यथा
काळीं पर्जन्य पडे ॥ घरोघरीं गोधनाचे वाडे ॥ घरोघरीं मुंजी वऱ्हाडे ॥ कुमर कुमरीचे जन करिती ॥४७॥ एकाजनार्दना शर
ण ॥ श्रीरामें गोडरामायण ॥ पुढें सीता वनाप्रतीगमन ॥ सावधान अवधारा ॥४८॥ स्वतिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएका
कारटीकायांअशोकवटिकावर्णनंनामद्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥४२॥ ॥ओव्या॥ ४८॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ राहिली नाहीं. २ कमीपणा. ३ समजाविली. ४ सीतेप्रती. ५ गाईचे.

भा.रा.उ.कां.अ. ४३
ल.
श्रीराम:
रंभा:
राजे:
सेवक.
श्रीराम:

॥श्रीदशरथात्मजायनमः ॥ ॥ श्लोक ॥ तत्रोपविष्टंराजानमुपासंतेविचक्षणाः ॥ कथयंतःकथानानाहास्यकारासमंततः ॥१॥ विजयोमधुमंतश्चकस्यपोमंगलाकुलः ॥ पुराजीत्कालियोभद्रोदंतवक्रःसुमागधः ॥ २ ॥ एतेकथाबहुविधाःपरिहाससमन्विताः ॥३॥ ॥ टीका ॥ भद्रासनीं चापशरपाणी ॥ तेथें बैसले संत चतुर ज्ञानी ॥ पंडित ऋषी महामुनी ॥ श्रीरामातें उपासिती ॥१॥ नाना परीच्या कथा पुराणें ॥ धर्म चर्चा हरि कीर्तनें ॥ विनोद हास्य गीत गायनें॥ सकळ मिळोन तेथें करिती ॥ २ ॥ कोण कोण ते सभेप्रती ॥ श्रीरामा सन्निध तेथें असती ॥ तयांचीं नामें संकळिती ॥ यथा निगुति सांगेन॥३॥विजयो दुसरा मधुमंत ॥ कश्यप मंगळ चौथा तेथें ॥ पुराजित्कालियो दंत वक्र ॥ भद्र जाण आठवा ॥४॥ नवमाचे सुमागध नाम ॥ हे नव विध सभा नायक परम ॥ यांचा विश्वास मानी श्रीराम॥ अति चतुर ह्मणोनी ॥५॥ हे इतुके श्रीरघुपती ॥ आपुलेनि प्रतापें सांगती॥ नाना परीचे विनोद करिती ॥ धरणिजापती सुखार्थ ॥६॥ ऐसें ऐकोनि तयाचें गीत गायन ॥ विनोद उपहास नृत्य जाण ॥ तयाप्रति बोले श्रीरघुनंदन ॥ सावधान अवधारा॥७॥तया मध्यें भद्र श्रेष्ट ॥ विवेकी ज्ञाता आत्मनिष्ठ ॥ तया प्रति रावणारी प्रताप तेजिष्ठ॥ बोलता जाला ते समयीं ॥८॥अगा भद्रा विचक्षणा ॥ सभेंत योग्य अति शहाणा॥ युक्ति प्रयुक्ति तूं विचक्षणा॥ तुझ्या गुणा तुळणा नाहीं ॥९॥ पुरवासी देशवासी जन ॥ वसताति आपुले घरीं जाण ॥ काय वदती श्रीरघुनंदन ॥ नवा राजा अयोध्येचा ॥१०॥ कीं आणि कांहीं निंदा करिती ॥ कीं भरता बोल ठेविती ॥ कीं शत्रुघ्न सौमित्र याची स्थिति॥निंदा करिती देखोनि ॥११॥ कैकेयी माता वनवासासी ॥ आह्मां धाडिलें दंडकारण्यासीं ॥ किंवा बोलती सीतेसीं ॥ रावणें हरिलें ह्मणोनि ॥१२॥ नगरवासियांचें वर्तमान ॥ भद्रा तुवां ऐकिलें असेल जाण ॥ तें मजप्रति निवेदन ॥ ये काळीं करावें तुवां ॥ १३ ॥ श्रीरामाचे मुखपद्में जाण ॥ ऐसें भद्रें ऐकोन ॥ पुढती श्रीरामासि मधुर वचन ॥ बोलता जाला ते समयीं ॥१४॥ ह्मणे भास्करवंश भूषणा नर चूडामणी ॥ लोक वदती पुरी पाटणीं गृहीं वनीं ॥ मार्गी चालतां वचनीं ॥ स्तवन करिती पैं तुझें ॥१५॥ श्रीरामधा

१ तेजस्वी. २ बरोबरी. ३ नगरवासी. ४ सूर्य. ५ शहरीं.

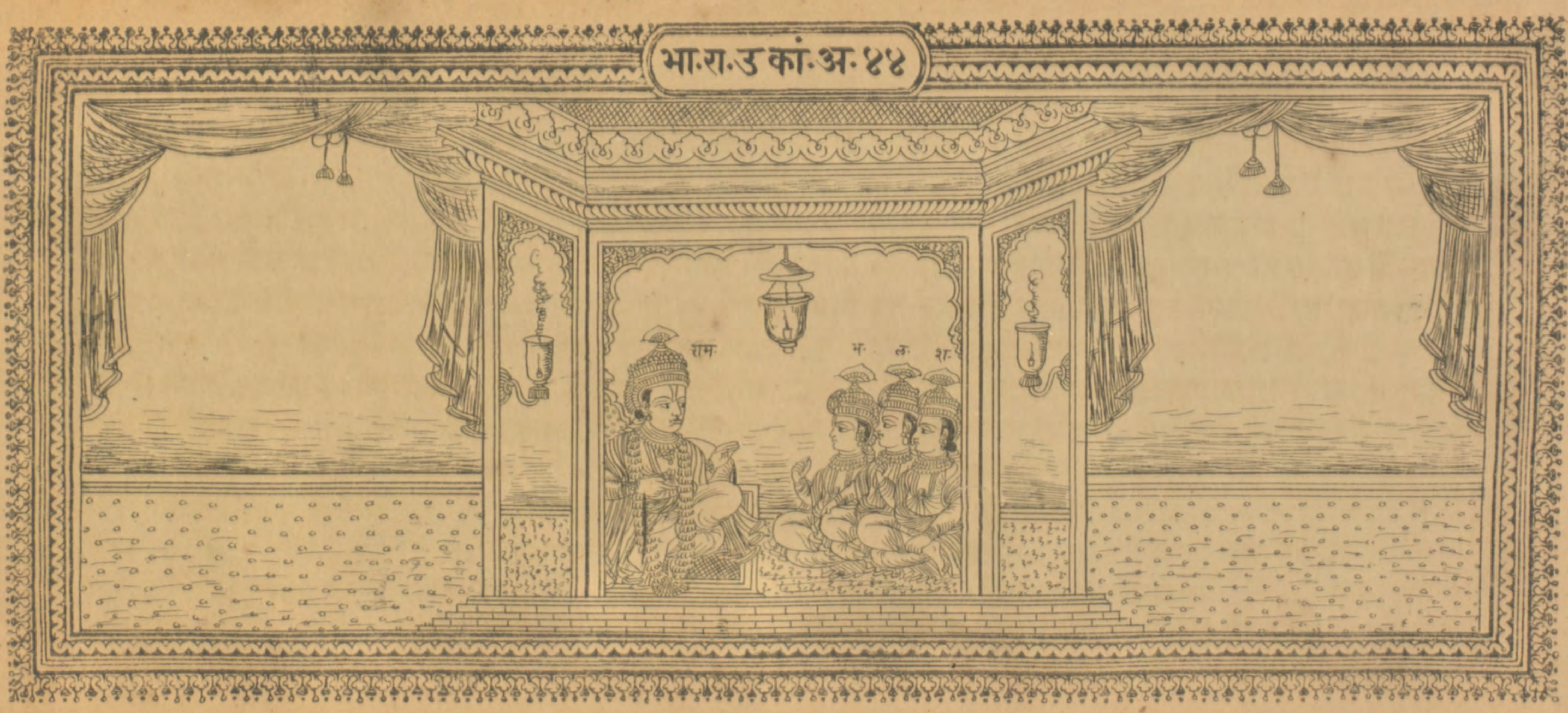
मिष्ठ राजा ॥ आणि पतिव्रता जनकात्मजा ॥ लक्ष्मण वनवासीं अग्रजा ॥ बहूत सुख दिधलें ॥१६॥ वधिले रावण कुंभकर्ण॥ सेना सैन्य पुत्र प्रधान ॥ राज्यीं स्थापोनि बिभीषण ॥ बंधु सीतेसीं येथें आला ॥१७॥ अयोध्येसि धर्म नीती ॥ नवा राजा होवोनि रघुपती ॥ प्रजा पाळक परम प्रीती ॥ विजयी व्हावा श्रीराम ॥१८॥ ऐसें भद्रें बोलिल्या वरी ॥ पुनरपि श्रीराम प्रश्न करी ॥ भद्रा बरवें वाईट या दोहीं भितरी ॥ जन ये सूत्रीं बांधले ॥१९॥ सुख दुःख पुण्य पाप ॥ ऐसे जनाचे संकल्प॥सत्य असत्य हा खटाटोप ॥ मी माझें देख सकळांसी ॥२०॥ मी श्रेष्ठ कुळवंत ॥ येर ते अवघे अकुळिवंत ॥ मी ज्ञाता महा पंडित ॥ येर अज्ञान पंडित जाणावे ॥२१॥ ऐसें त्रिगुणाचेनि पाशें ॥ सकळ हि जग बांधिलें असे ॥ त्या अशुभ शुभ वार्ता पैं असे ॥ गुणानुरूपें निघताती ॥२२॥ भद्रा नगरवासी जन ॥ जें वदत असती तें आपण ॥ यथानिगुती करी निवेदन ॥ शंका झणी धरसील ॥ २३ ॥ आपणासि शुभ कर्तव्यता ॥ हें भद्रा जाण तत्वतां ॥ अशुभ त्यागोनि उत्तमार्था ॥ स्यां श्रीरघुनाथा आचरावें ॥२४॥ ऐसा मी तापती बोलोनि सरे ॥ तदनंतरें भद्रें धीरें ॥ नगरीचा वृतात सत्वरें॥ श्रीरामासि सांगतसे ॥२५॥अहो जी दयानिधी रावणारी॥ पुरीं पाटणीं नगरीं ॥ हाटीवदीं चौहाटे घरोघरीं ॥ ठायीं ठायीं बोलती ॥२६॥ रावणें सीता बळें करून॥हरोनि लंके नेली जाण॥ भोंवती ठेविले राक्षस गण ॥ अशोक वना भीतरीं ॥ २७ ॥ जानकी सौंदर्याची खाणी ॥ अभिलाषें ठेविली अशोक वनीं ॥ तेथें राक्षस घोर दर्शनी ॥ तिये भोंवतीं ठेविले ॥२८॥ तुझी कीर्ति अद्भुत लाटी ॥ वानर मेळविले कोट्यानुकोटी ॥ शिळीं शेतु बांधोनि समुद्र तटीं ॥ लंका नेटीं उतरला ॥ २९ ॥ वधिले रावण कुंभकर्ण ॥ राज्यीं स्थापिला बिभीषण ॥ सीता सोडवोनि अयोध्ये गमन ॥ प्रतापें पूर्ण तुम्हीं केलें ॥३०॥ ऐशा तुमच्या कीर्तिसीं ॥ रावणें कळंक लाविला हरून सीतेसीं ॥ तिसी न पुसतां गृहीं कैसी ॥ एकाएकीं घातली ॥३१॥ न करितां पृच्छाशोधनें ॥ जानकीस गृहीं घालोन ॥ कैसा वर्तती रघुनंदन ॥ लोकलाज सोडोनी ॥३२॥ आमच्या स्त्रीया ऐसें करिती ॥ उचकणे सीतेचें आह्मां देती ॥ या कारणें लोक ऐसें बोलती ॥ श्रीरघुपति

१ सर्वोत्तम रु. २ अकल्याणकारक ३ शहरें. ४ चव्हाटे. ५ भोंवतीं ६ विनायुद्ध ७ ? ? म. उदाहरण.

सत्य जाण ॥३३॥ राक्षसां वश जाली सीता ॥ नाना भोग भोगी जनक दुहिता॥तिये न पुसतां श्रीरघुनाथा ॥घरा मध्यें घातली ॥३४॥ जे आचरली सीतासती ॥ तैसेंच आमच्या स्त्रिया वर्तती॥ तुझ्या आधारें आह्मा न मानिती॥ऐसी वदंती जनाची॥३५॥ राजा प्रवर्ते अधर्मासी ॥ तेथें नीती कोण कोणासीं ॥ शिकवावी जी रघुपती ऐसी ॥ या स्थितीसी देखोन ॥३६॥ यापरी बहुविध जन ॥ नगरीं करिती विवेचन ॥ हें सत्य श्रीरामा जाण ॥ नाहीं अनुमान यदर्थी ॥३७॥ ऐकोनि भद्राचें वचन ॥ परमार्थ बुद्धि श्रीरघुनंदन ॥ सर्वां सुहृदांप्रति जाण ॥ हे कथा सत्यत्वें मानते तुह्मां ॥३८॥ सभाजन ह्मणती श्रीरघुनाथा ॥ भद्र वदला जे कां कथा ॥ ते सत्य स्वामी यापदार्था ॥ आह्मी ऐसेंच ऐकिलें ॥३९॥ सर्वही प्रणिपातें करून ॥श्रीरामा प्रति बोलती जाण॥ ह्मणती राजेंद्रा असत्य पण ॥ भद्र वचना पैं नाहीं ॥४०॥ ऐसी सर्वांची वचनावळी॥ ऐकोनि कृपाळू ते काळीं ॥ सभा विसर्जून हृदय कमळीं ॥ रावणारी विचार करितसे ॥४१॥ पुढिले प्रसंगीं सौमित्र रघुपती ॥ संवाद एकांतीं बैसोनि करिती ॥ एका जनार्दनी विनंती ॥ सावध श्रोतीं परिसावें ॥ ४२ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांश्रीरामभद्रसंवादोनाम त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४३ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ ४२ ॥ ॥ श्लोक ॥ ॥ ३ ॥ ॥ ४५ ॥ ॥७॥

१ क. पा. २ याविषई. ३ नमस्कार.

भा.रा.उ.कां.अ.४४
राम
भ
ल
श

॥श्रीरामायनमः ॥ विसर्जून सभेचे जन ॥ बुद्धि निश्चित श्रीरघुनंदन ॥ समीप द्वारपाळासीं जाण ॥ आज्ञा करिता पैं जाला ॥१॥ अगा द्वारपाळा सज्ञाना ॥ लक्ष्मण भरत शत्रुघ्ना ॥ वेगिं पाचारीं मम दर्शना॥कार्या कारण पैं असे ॥२॥ येरें प्रणिपात करोनि स्वामीसीं ॥ निघाला सौमित्र भवनासीं ॥ मार्गीं नकरोनि विलंबासी ॥ अति सत्वरेसीं चालिला ॥ ३ ॥ वेगिं प्रवेशला सौमित्र मंदिरीं ॥ तंव सन्मुख लक्ष्मण ते अवसरीं ॥ देखोनियां जोडले करीं ॥ नमस्कार पैं केला ॥४ ॥ तुमचिया भेटी कारणें ॥ बोलावूं पाठविलें रघुनंदनें ॥ ऐसें ऐकतां लक्ष्मणें ॥ रथारूढ पैं जाला ॥ ५ ॥ रत्न जडित स्यंदनावरी ॥ आरूढोनि सौमित्र तेअवसरीं ॥ चालिला जेथें कनकमृगारी ॥ वैसलासे तिष्टत ॥६॥ लक्ष्मण चालिला देखोन ॥ दूत प्रवेशला भरत भवन॥ सन्मुख देखोनि कैकयी नंदन ॥ दोनी कर जोडोनि नमन केलें ॥७॥ विनंती अवधारीं राजेंद्रा ॥ तुमचे भेटीची उत्कंठा श्रीरामचंद्रा ॥ बोलावूं पाठविलें गुण समुद्रा ॥ तुह्मां कारणें मज लागीं ॥८॥ दूत मुखींचें ऐकोनि वचन ॥ वेगीं उठिला कैकयी नंदन ॥ महा पराक्रमी चरण चाली गमन ॥ अग्रज भेटी निघाला ॥९॥ भरत निघाल्या उपरी ॥ दूत प्रवेशला शत्रुघ्न मंदिरीं ॥ विनीत होवोनि जोडिल्या करीं ॥ शत्रुघ्नासीं नमस्कारिलें ॥१०॥ दूत ह्मणे जी शत्रुघ्ना ॥ तुमचे भेटीचें आर्त श्रीरघुनंदना॥भरत लक्ष्मण अग्रज भवना ॥ भेटावया पैं गेले ॥११॥ तुह्मांसि बोलावया लागुन ॥ मज पाठविलें श्रीरघुनंदन ॥ तरी आतां शीघ्र गमन॥ श्रीराम भेटी निघावें ॥१२॥ दूत मुखींची ऐकोनि गोष्टी ॥ शत्रुघ्न तेव्हां उठाउठी ॥ निघाला श्रीरामाचे भेटी ॥ चरण चाली सत्वर ॥१३॥ सवेंचि दूत पुढें येवोन ॥ श्रीरामासि करोनि नमन॥ह्मणे स्वामी आलेत शत्रुघ्न ॥ लक्ष्मण द्वारींउभे असती॥१४॥ श्रीराम चिंतातुर मानसीं ॥ दूतासि ह्मणे तिघां बंधूंसी ॥ पाचारीं मज समीपेसी ॥ त्वरें करोनि यथवरी ॥ १५ ॥ सवेंचि दूत द्वारा पैं आला ॥ ह्मणे राजपुत्र हो भीतरीं चला ॥ तुमचे भेटीस उताविळा ॥ श्रीराम वैसलासे ॥१६॥तिघे बंधु समीप येवोन ॥ तिघीं वंदिला रघुनंदन ॥ मुख कोमाइलें कळाहीन ॥ जैसा शशी ग्रहणाचा ॥१७॥ तिहीं राम देखीला कैसा ॥ संध्याका

१ सोडी. २ नमस्कार. ३ रथयात्रा. ४ राम. ५ सत्वर भाक. ६ इच्छा ७ जवळ ८ फिरे पहे ९ चंद्र.

ळींचा सूर्य जैसा ॥ अति दीन मुख चंद्र कळा षोडशा ॥उतरोनि जैसा द्वितीयेचा ॥ १८॥ हत शोभा मुख कमळीं ॥ जैसी कमळ
णी सुके जळीं ॥ हृदयीं चिंतेची काजळी ॥ तयातें जाणो भरली पैं ॥ १९ ॥ ऐसा श्रीराम कळाहीन ॥ देखोनि तिघे बंधू जाण॥
श्रीराम चरणीं मस्तक ठेवोन ॥ दीर्घ नमस्कार तिहीं केला ॥२०॥ तयाचा देखोनि अति आदरू ॥ वेगीं उटवी धरणिजावरू ॥
दोहीं बाहीं आलिंगुनि सत्वरू ॥ तिघे बंधु सुखी केले ॥२१॥ बैसवोनि तिघे बंधू ॥ तयासीं बोलिला कृपा सिंधु ॥ तुह्मी माझे स
खे सुहृदुं ॥ प्राणाहूनि पैढियंते ॥२२॥ तुमचे आज्ञे करून ॥ मी राज्य करितों श्रीरघुनंदन ॥ तुह्मी कूशल ज्ञाते शास्त्रज्ञ ॥स्व
धर्मीं निपुण पैं तुह्मी ॥२३॥ तुह्मी मजलागीं करितां स्वकर्म ॥तुह्मी मजलागीं करितां स्वधर्म॥तुह्मी मजलागीं करितां व्रत नेम॥
धर्म परायण पैं तुह्मी ॥ २४ ॥ ऐसें श्रीरामाचें वचन ॥ ऐकोनि तिघे बंधु जाण ॥ हृदयीं निवाले परि मुख देखोन ॥झाले आप
ण चिंतातूर ॥२५॥ एका जनार्दना शरण ॥ पुढें बंधुंसीं संवाद होईल जाण ॥ मग सीता वन प्रयाण ॥ लक्ष्मण जाउनी करील
॥२६॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांश्रीरामबंधुदर्शनोनामचतुःचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः॥ ॥ ४४ ॥
॥ओव्या॥ ॥२६॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ मोळा. २ राम. ३ मित्र. ४ आवडते. ५ शा।ज्ञाते. ६ आगे.

॥श्रीरामचंद्रायनमः॥ ॥ममीप करोनि तिघे बंधु ॥ तयांप्रति बोले कृपा सिंधु ॥ मुख कोमाइलें नयनीं बिंदु॥अंबकाचे पडताती ॥१॥ अंग चळचळां कांपत ॥ आकुळ व्याकुळ होय चित्त ॥ बोलतां तोंड कोरडें पडत ॥ अवस्था आकळीत राघवा ॥२॥ अंतरीं राम चैतन्यघन ॥ बाह्य चिंतातुर दीन ॥ अंतरीं राम सुख संपन्न ॥ बाह्य उद्वेगें मन व्यापिलें दिसे॥३॥अंतरीं राम नैराश्यें॥ बाह्य दाखवी आशा पाश ॥ अंतरीं श्रीराम सर्वज्ञ परेश ॥ बाह्य विचार पुसतसे ॥४॥ अंतरीं श्रीराम सुख सागरू ॥ बाह्य दिसे व्यवहारी अति चतुरु ॥ अंतरीं श्रीराम सद्गुरू ॥ बाह्य नरावतारू भासत ॥ ५ ॥ ऐसा श्रीराम लीला विग्रही ॥ नानावतार धरीं पैं देहीं ॥ देह बुद्धि तया नाहीं ॥ व्यापक पणें करोनियां ॥६॥ कनकमृंगारि रावांप्रति ॥ बोलतसे ऐका निश्चिती ॥ तुमचें कल्याण हो आणि श्रीमंती ॥ यश कीर्ति वृद्धि पावो ॥७॥ ऐका होवोनि सावधान ॥ नगरीं वृत्तांतु वर्तला अति गहन ॥ पुरी पाटणीं वसती जन ॥ त्यांचें वर्तमान अवधारा ॥८॥ माझे सीतेची निंदा करिती ॥ नाना अपवादं इसि ठेविती ॥ घरोघरीं हेंचि वदती ॥ लोक बोलती जानकीची ॥९॥ अधर्म माझे वदति जन ॥ तेणें चिंतातुर गहन ॥ या कारणें तुह्मांसि पाचारून ॥ काय म्यां आपण करावें ॥१०॥ आह्मीं इक्ष्वाकुकुळींचे भूपती ॥ आमुचे पूर्वजें केली कीर्ति ॥ जिहीं प्रार्थुन उमापती ॥ मागितली भागीरथी स्नानार्थ ॥११॥ मिथिला भवनीं विदेह जनक ॥ शास्त्रीं पुराणीं प्रसिद्ध एक ॥ धर्म परायणें पुण्य श्लोक ॥ ज्ञान सुभट जयाचें ॥१२॥ तयाची जानकी कुमारी ॥ इचें कुळ प्रसिद्ध चराचरीं ॥ उभय कुळ वंद्य सुरासुरीं ॥ प्रसिद्ध प्रौढी तैसीच॥१३॥ जाणतसां दंडकारण्यीं ॥ वसती केली आह्मीं तिघांजणीं ॥ तेथें रावण दुरात्मा येवोनी ॥ जानकीसीं हरिलें तेणें॥१४॥म्यां रावणासीं मारून ॥ जानकी सोडविली हें सत्य जाण ॥ तेव्हांच म्यां केलें अव्हेरणें॥ लोक लाजेसीं भिवोनी ॥१५॥ जानकी मज सन्मुख येवोनी ॥ ईशि मी विमुख होवोनी ॥ ते काळीं सर्वही सुरगणीं ॥थोर आश्चर्य पाविजलें ॥१६॥ मग जानकी सुंदरी॥दिव्य देती जाली ते अवसरीं॥देवां देखतां वैश्वानरीं॥प्रवेशली ते काळीं॥१७॥सीतेनें दिव्य दिधलें॥इंद्रें माझें प्रार्थन केलें ॥ तेव्हां ल

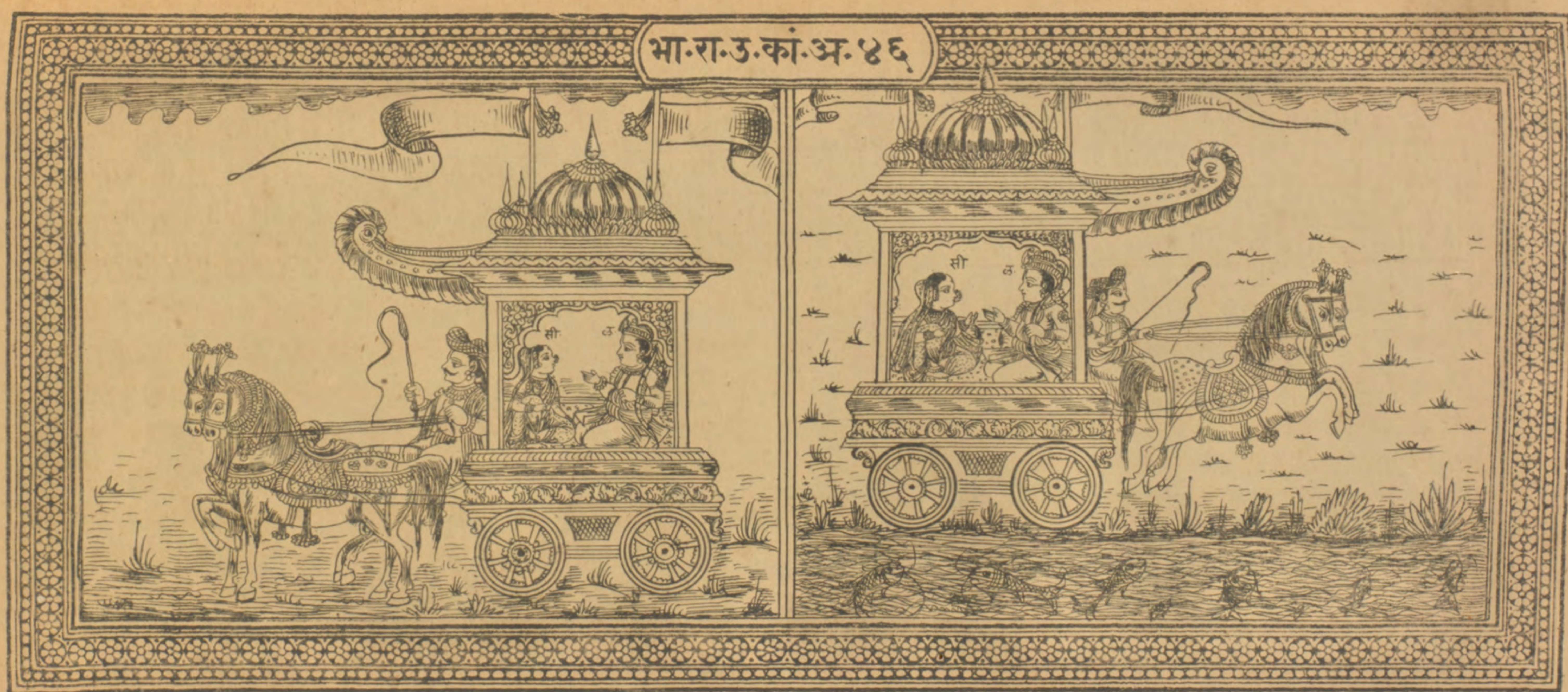
१ फिकेपडले. २ पाणी. ३ कंटाळा. ४ आशाविरहित. ५ राम ६ शहरीं. ७ दोष. ८ फार. ९ राजे. १० निपुण. ११ त्याग.

क्ष्मणें ही विनविलें ॥ जानकीतें अंगिकारा ॥ १८ ॥ मान देवोनि समस्तांच्या वचना ॥ म्यां अंगिकारिली हे शुभानना ॥ मा
झिया हृदयींची भावना ॥ निष्पाप देखोनि अंगिकारिली ॥१९॥ आकाश पंथीं पंच भूतें॥ तीं ही ह्मणती निष्पाप जानकीतें॥अं
गिकारावी समर्थें ॥ कृपा करोनि श्रीरामा ॥२०॥ शशि सूर्य महेंद्रें मज प्रति ॥ करीं वोपिली जानकी सती ॥ यासि साक्ष प्रत्यक्ष
सौमित्री॥ त्या काळीं जवळि होता ॥२१॥ ऐसा शुद्ध समाचार ॥ लंका द्वीपीं देखतां सुरवर ॥ वर्तला हा सत्य समाचार॥ तुह्मी स
कळीं जाणिजे ॥ २२ ॥ मग हे जानकी सुंदरी ॥ सहित प्रवेशलों पितृपुरीं ॥ ऐसें असतां जन घरोघरीं॥ नाना परीचे बोलती
॥२३॥ यालागीं आतां क्षण क्षण ॥ होतो माझा विकळ प्राण॥ नगर लोकांसि भिवोन॥प्राण त्याग करावा॥२४॥अपकीर्तीचें जें
जिणें ॥ लोकामध्यें लाजिरवाणें ॥ याहीपरीस भलें जीव देणें॥परी जिणें नये कामा ॥२५॥ अपकीर्ति निंदिजे जनीं॥ कीर्ति वंदि
जे वेदीं पुराणीं ॥ कीर्ति आपुली ऐकोनि ॥ सर्वांसि उत्साह होतसे ॥२६॥ कीर्ति कारणें जे जन ॥ करिताति व्रतें तपें दान॥कीर्ति
कारणें यज्ञ आचरण ॥ स्वयें जाण आचरती ॥२७॥ कीर्ति कारणें तुळा पुरुष दान ॥ कीर्ति कारणें यजन याजन ॥ कीर्ति कार
णे अन्न दान ॥ घरोघरीं जन करिताती ॥२८॥ कीर्ति कारणें शास्त्र पठण ॥ कीर्ति कारणें तर्क व्याख्यान॥ कीर्ति कारणें करिती
छळण ॥ वादीं ब्राह्मण एकमेकां ॥२९॥ कीर्ति कारणें विजनीं पाणी ॥ पाजिताति पोंही घालोनी ॥ कीर्ति कारणें पंचाग्नि सा
धनीं ॥ धूम्र पानीं प्रवर्तती ॥३०॥ ऐसें जाणा कीर्तीचें सुख ॥ अपकीर्तिचें परम दुःख ॥ तरी आतां तूं सौमित्रा आइक ॥ एक
विचार सांगतों ॥३१॥ हा मध्यरात्रीचा भरु ॥ निशी जाली अंति उगवे दिनकरू ॥ सुमंतें अधिष्ठिला जो रहंवरू॥ त्यावरी जा
नकी वैसवीं ॥३२॥ गंगेचें परपारीं आपण ॥ वाल्मीक आश्रम परम पावन ॥ गंगेतमसेचा संगम ॥ तेथें वन गहन पैं आहे
॥३३॥ तया वनीं वृक्ष दीर्घ ॥ वसताती जंबूक व्याघ्र ॥ आणि क्रूर जीव अनेगें ॥ वन आश्रयोनि राहिले॥३४॥शीघ्र करावें या ॥ १ ॥
कार्यासी ॥ विलंबु ह्मणीं येथें करिसी ॥ अथवा मनीं ही विचारिसी ॥ तरी अनर्थ होईल ॥ ३५ ॥ तेथें नेवोनि हे सुंदरी ॥ सोडा

१ सुंदरी २ चढ. ३ दिगी. ४ अयोध्येत. ५ ओसाड देशात. ६ गार. ७ आणिग. ८ रथ. ९ कोल्हे. १० पुष्कळ.

वी त्या विपिना भीतरीं ॥ हे माझी आज्ञा अवश्य करीं ॥ मज सुख व्हावया ॥३६॥ हें जानकीस कळों न द्यावें॥आणि कोणा न सां
गावें ॥ शीघ्र विलंबा नकरावें ॥ झडकरी जावें निजगृहा ॥ ३७ ॥ श्रीरामाज्ञा वंदोनि शिर्सी ॥लक्ष्मण निघाला स्वभुवनासीं॥
मार्गीं चिंतातुर अति क्लेशी ॥ सुख मानसीं पैं नाहीं ॥३८॥ येरीकडे बंधुसह रघुनंदन ॥ बाष्प कंठी करी रुदन॥नयनीं अश्रूंचे पू
र जाण ॥ मुख कोमेजून पैं गेलें ॥३९॥ अनुजा सहवर्तमान ॥ प्रवेशला निज भवन ॥ पुढील सीता वनाभिगमनें ॥ सावधा
न अवधारा ॥४०॥ एका जनार्दना शरण ॥ रामे गोड रामायण ॥श्रीराम तारक ब्रह्मपूर्ण ॥ सच्चिदानंद घन श्रीराम ॥ ४१ ॥
स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांश्रीरामसहवंधुविचारोनामपंचचत्वारिंशोऽध्यायः ॥४५॥ ॥ओव्या॥ ॥४१॥

१ माथां. २ आपुल्यामंदिरीं. ३ दुःखी. ४ वनातनाणे,

भा·रा·उ·कां·अ·४६

॥श्रीसीतापतयेनमः ॥ तदनंतरं सुमित्रात्मजु ॥ रजनी क्रमोनि गभस्ती तेजःपुंजु ॥ उदयो होतां जें वदला अग्रजु ॥ तया कार्या करीतसे ॥१॥ सुमंताप्रति बोले वचन ॥ मुख कोमाईलें दिसे विवर्ण ॥ सारथियासहित रथ उत्तम जाण॥येथें शीघ्र आणावा ॥२॥ श्रीरामाची आज्ञा ऐसी ॥ रथीं वाहोन जानकीसी ॥ सीतेचेही आवडी मानसीं ॥ ऋपि आश्रम पहावे ॥ ३ ॥ मी नेतों वैदेहीतें ॥ पहावया ऋपि आश्रम पुण्य तीर्थे ॥ तरी सुमंता शीघ्र रथातें ॥ आणावें आज्ञे करोनी॥४॥ऐकोनि लक्ष्मणाचें वचन ॥ तत्काळ सुमंतें उठोन ॥ रथ आणिला रत्नखचित सुवर्ण वर्ण ॥ दैदीप्यमान तेजस्वी ॥ ५ ॥ सुमंत ह्मणे सुमित्रात्मजा ॥ रथ आणिला महासुजा ॥ आतां करावें योजिले काजा ॥ महाराजा शक्रारिहंत्या ॥६॥ ऐसें सुमंत मुखींचें वचन ॥ ऐकोनि सुमित्रा नंदन ॥ प्रवेशला जेथें जनकाचें कन्या रत्न ॥ परम पावन पतिव्रता ॥७॥ मग तो पुरुप पंचानन ॥ जानकी प्रति अग्रजाचें वचन ॥ बोलता जाला माते तुज लागोन ॥ श्रीरामें रथ पाठविला ॥८॥ रथीं आरूढोनियां भद्रे॥तुह्मा वन पहावया श्रीरामचंद्रें ॥ पाठविलें वो गुण समुद्रे ॥ गंगेचिये पैल तिरा ॥९॥ मज बरोबरी वो शुभाननें ॥ रथीं बैसोनियां वनें उपवनें ॥ पाहे ऋपि आश्रम सिद्ध स्थानें ॥ तपोधन जेथें वसती ॥१०॥ शीघ्र चाल वो झडकरी ॥ श्रीराम आज्ञा वंदोनि शिरीं ॥ तुझे मनोरथ वना भीतरीं ॥ पाहतां पूर्ण करीन पैं ॥११॥ तुवां श्रीरघुनाथा मागितलें ॥ तें तुज श्रीरामें दिधलें ॥ आतां चालिजे शीघ्र काळें ॥ वनवासासीं जनकात्मजे ॥१२॥ ऐसें सौमित्र बोलिल्यावरी ॥ जानकी संतोपोनि ते अवसरीं ॥ वना जावयाचा उल्हास भारी ॥ हृदय मंदिरीं उचंबळला ॥१३॥ वनवासी ऋपीं कारणें ॥ सवें घेतलीं दिव्य वस्त्रें भूपणें ॥ नाना परींचीं रत्न धनें ॥ फळें मिष्टान्नें घेतलीं ॥१४॥ विजनीं मुनि पत्न्या असती॥तयां द्यावया भूपणें सीता सती॥घेती जाली होती आईती ॥नानाविधें वस्त्रें हीं॥१५॥ वैदेही ह्मणे सुमित्रा सुता ॥ मोटा बांधोनि घालिजे रथा ॥ वनीं वसती ऋपीच्या कांता ॥ त्यांसि द्यावया कारणें ॥१६॥ पुनरपि बोले मैथिली ॥ लक्ष्मणा मी तुज जवळीं ॥ विनंती करितें ये काळीं ॥ सांवध होवोनि अवधारिजे ॥१७॥ मी पाहीन ऋ

१ रात्र. २ सूर्य ३ उदास ४ लक्ष्मणा ५ बसून. ६ जानकी ७ तत्काळ.

पि आश्रमातें ॥ अशुभ चिन्ह मज का होतें ॥ वाम नेत्राचें लवतें पातें ॥ सर्वांगीं कंप होतसे ॥१८॥ शरीरीं अवस्था वाटत ॥ हृ
दयीं चिंता वर्तती बहुत ॥ धारणा माझी चंचळ होत ॥ वनवासासी जावया ॥१९॥ लक्ष्मणा आजि हे पृथ्वी॥उद्वस वाटते मा
झे जीवीं ॥ दिशा दाटल्या बहुत धुई ॥ कळाहीन सूर्य दिसतसे॥२०॥माझा भ्रतार माझे दीर ॥ मामू सुहृद आणि सहोदर॥श्री
राम भक्त श्रीराम किंकर ॥ पुरवासी जन सुखी असो ॥२१॥ ऐसें जानकी वदोन ॥ स्तुति करी देवता प्रार्थून॥अहो अंबिके हा र
घुनंदन ॥ सुहृदेसीं कल्याण असो ॥२२॥ ऐसें जानकी वदल्यावरी ॥ लक्ष्मण विनीत जोडिल्या करीं ॥ ह्मणे माते तुझ्या उत्त
रीं ॥ सर्वांसी क्षेम होईल ॥२३॥ धरणिजे तुझे आशीर्वादें ॥ माझें मन देवतेसी निघालें दोंदें ॥ तुवां चिंतिलें कल्याण शब्दें॥त
री सर्वांसि कल्याण पैं असे ॥२४॥ तदनंतरें आरूढोनि रथीं ॥ प्रयाणें करी वनाप्रति ॥ नगर सांडोनि प्रथम वस्ती ॥ गोमती
तीरीं पैं केली ॥२५॥ गोमतीचें तीर पावन ॥ तिचे उत्तरे निमिष्यारण्य ॥ जेथें सदाशिव आपण॥पार्वती सहित पैं असे ॥२६॥
तया क्षेत्रीं अद्यापि जाण ॥ वाळूच्या लिंगाचें दर्शन ॥ करिती जन पुण्य पावन॥ अभक्तां सहसा लिंग दर्शन नाहीं॥२७॥ऐसि
ये गोमती प्रती ॥ प्रथम दिवशीं केली वस्ती ॥ उदय होतांचि गभस्ती ॥ सारथ्यासि ह्मणे लक्ष्मण॥२८॥शीघ्र संजोगीं रे रथ॥
आजि भागीरथी तीरीं सुस्नात ॥ स्नान तर्पण करूं तेथ॥माध्यान्हिक कर्मातें ॥२९॥ आजि भागीरथीचें पाणी ॥ मस्तकीं धरूं
सुस्नात होवोनी ॥ जैसें ईश्वरें मौळिचिये स्थानीं ॥ विष्णू पादोदक धरियेलें ॥३०॥ शक्रारिअरीचें ऐकोनि वचन ॥ सारथि
यानें शीघ्रचि जाण ॥ रथ संजोगिला मनाहून॥वेग बहुत वारूचा ॥३१॥ आरूढोनि रथावरी ॥ सीते सहित रावणात्मजारी ॥
पावले पंचदश घटिका भीतरीं ॥ भागीरथीच्या तीरातें ॥३२॥ तेथें करोनि संध्या स्नान ॥ पितृ तर्पण ब्राह्मण पूजन ॥ मा
ध्यान्हिक क्रिया सारून ॥ उद्वेगी मन सुमित्राचें ॥३३॥ आठविली अग्रजाची मातु॥जे सीता त्यागी वना आंतु॥तो काळ समीप ॥१॥
जाणोनि सौमित्रु ॥ स्फुंदो स्फुंदोनि रडतसे ॥३४॥ लक्ष्मणाचें देखोनि रुदन ॥ धर्मज्ञ जानकी बोले वचन ॥ तुह्मी रडतां काय

१ ओसाड. २ नगरवासी. ३ बसून. ४ गमन. ५ सूर्य. ६ जोडी. ७ लक्ष्मण. ८ वडीलभावाची. ९ वृत्तांत.

कारण ॥ जान्हवी तीर पाहोनियां ॥३५॥ जान्हवी तीर पुण्यपावन ॥ इचे दर्शनें कल्मष दहनें ॥ इचा महिमा चतुरानन ॥ व
र्णू नशके स्ववाचा ॥३६॥ हा माझा हर्ष काळ ॥ ईस देखोनि सुख कल्लोळ॥तुह्मी रुदन करावया काय मूळ॥तें मज प्रति सांगिजे
॥३७॥ श्रीरामासमीप पार्श्व भागीं ॥ वस्ती लक्ष्मणा तुह्मांलागीं ॥ या वियोग दुःखें तुह्मी फुंदा आंगीं ॥ शोक सागरीं पडतां हो
॥३८॥ मज सारिखी प्रीति तुजवरी ॥ अधिक लक्ष्मणा श्रीराम करी ॥ शोक सांडोनि ये अवसरीं ॥ मज परपारीं उतरावें॥३९॥
परपारीं आह्मीं उतरोन ॥ तेथें वसती मुनि गण ॥ तयांचें करूं दर्शन पूजन॥अलंकार भूषणें देवोनी ॥४०॥ तेथें एक रात्री करूं
वस्ती ॥ प्रभातें अयोध्या पुरी प्रति ॥ गमन कीजे श्रीरघुपती ॥ जेथें राज्य करितसे ॥४१॥ शीघ्र लक्ष्मणा ये समयीं बरवी ॥
विस्तीर्ण सुंदर नाव आणवीं ॥ पैलतीरीं उतरोन गोसावी ॥ महानुभावासी भेटणें ॥४२॥ हें ऋषि रामायण ॥ उत्तर कांड कल्म
प दहन ॥ एका जनार्दनीं विनंती पूर्ण॥ संत सज्जन परिसा तुह्मीं ॥ ४३ ॥स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायां
सीतालक्ष्मणवनाभिगमनोनामषट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४६ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ ४३ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ गंगा. २ पाप. ३ नाश. ४ नदीपलीकडे. ५ प्रातःकाळीं.

भा.रा.उ.कां.अ.४७
रथ.
सीता.
लक्ष्मण

॥श्री जनकनंदिनीपतयेनमः ॥ अयोनिजेच्या मुखानळें ॥ ऐसें वदतां सुमित्रेच्या बाळें ॥ नावाडी पाचारिला कुशळें ॥ सुंदर नौका आणविली ॥ १ ॥ केवर्तें नौका सुंदर पूर्ण ॥ आणोनि ह्मणे करा जी आरोहण ॥ धरणिजे सहित उर्मिला रमण ॥ नावे वरी बैसला ॥२॥ रथ सांहित सारथी सुत ॥ ऐल तीरीं राहोन त्वरित ॥ पैल तीरीं दोघे उतरोनि तेथ ॥ स्नान संध्या सारिली ॥ ३ ॥ शोकें संतप्त लक्ष्मण ॥ बोले जानकी प्रति सद्गद वचन ॥ ह्मणे माते निमित्तधारी जाण ॥ जना सारिखें श्रीराम आचरला ॥४॥ मज जरी येथें येतें मरण ॥ तरी पावतों कृतकल्याण ॥ हें माझेंनि दुःख नदेखवे जाण ॥ काय आपण करावें ॥५॥ जरी मज मरण येतें ॥ तरी मी पावतों महा यशातें ॥ अपेश पात्र जालों सुहृदातें ॥ मुख कैसें दाखवूं ॥६॥ हें मज योग्य नव्हे काम॥ मांगता जाला आत्माराम ॥ बिभीषणा सुग्रीवा योग्य परम ॥ तें हें तत्क्षणीं करिते हो ॥७॥ पूर्वी आचरलों होतों पाप ॥ तें माझें मज फळलें सद्रूप ॥ निंद्य लोकीं तें मज करवीं भूप ॥ ऐसें प्रयोजनीं प्रेरित ॥८॥ ऐसें करितां दीर्घ रुदन॥मूर्च्छापन्न पडे लक्ष्मण ॥ सवेंचि मूर्च्छा सांवरून ॥ आक्रंदोन पैं उठे ॥९॥ ऐसें सौमित्राचें रुदन दुःख ॥ ऐकोनि जानकी कळवळली देख॥लक्ष्मणासि ह्मणे महा बाहो ऐक ॥ काय कारण रुदन करिसी ॥१०॥ या काळीं लक्ष्मणा ॥ कां करिसी तूं रुदना॥काय तुज अग्र तुल्य वाग्बाणा ॥ हाणोनि भेदलें हृदय तुझें ॥११॥ काय चुकलासि श्रीरामाचें ॥ कोण कर्म घडलें तुज साचें ॥ किंवा अपवाद श्रीरघुपतीचे ॥ तुवां केले लक्ष्मणा ॥१२॥ कीं श्रीरामें शापिलें ॥ कीं कोण दुःख तुज बाढवलें ॥ तें सत्य मज प्रति ये काळें ॥ विशद करून सांगावें ॥१३॥ माझी आज्ञा तुज सौमित्रा ॥ सांगें सकळही वृत्तांता ॥ कांहीं वंचिसी तरी आण आतां ॥ माझी तुज पैं असे ॥ १४ ॥ ऐकोनि जानकीचें वचन ॥ लक्ष्मण अधोमुख दीन होवोन॥ कंठीं बाष्प सद्गदित मन ॥ बोलता जाला ते समयीं ॥१५॥ अहो धरणिजे अवधारीं ॥ तुझी निंदा करिती जन नगरीं ॥ पाटणीं विजनीं घरोघरीं ॥ हाट चौहटा बैसोनियां ॥ १६ ॥ रावणें सीता हरिली ॥ ते नेवोनि लंकेस ठेविली ॥ अशोक वनीं राक्षस वळी ॥ तिज पासीं रक्षग ठेविले ॥१७॥ तिचा ऐसा स

१ नौकाचालविणारा. २ नावाड्यानें. ३ चढणें. ४ वंडखोरु. ५ राजा. ६ शत्री. ७ चपाठ.

माचारू ॥ पापिष्टा राक्षसा नाहीं विचारू ॥ मग त्या रावणा मारोनि श्रीरघुवीरू ॥ अयोध्येसि घेवोनि आला ॥ १८॥ एका ए
कीं नपुसत ॥ जानकी गृहीं घाली श्रीरघुनाथ ॥ ऐसें श्रीरामें अधर्म कृत्य ॥ सूर्यवंशीं पैं केलें ॥१९॥ तेणें जानकी भयाभीत ॥
श्रीराम जाला भय चकित ॥ तयाचें हृदय जालें तप्त ॥ अति दुःखित लोक लज्जे ॥२०॥ ऐसा श्रीराम मज जवळी ॥ वदलासे
सत्य ये काळीं ॥ नगर अपवाद हृदय कमळीं ॥ सकळां माजि बैसले ॥२१॥ माझी पतिव्रता जानकी ॥ परम पावन त्रैलोक्यीं॥
परी मज निंदिलें ये लोकीं ॥ पुर पाटणीं घरोघरीं ॥२२॥ तरी आतां तूं लक्ष्मणा ॥ वनासि नेईं पद्म नयना ॥ गंगा तीरीं तपो
धना ॥ आश्रमाप्रति सोडावी ॥ २३ ॥ करूं नये स्त्रियेचें हनन ॥ त्यावरी गरोदर जाण ॥ भरले षण्मास पूर्ण ॥ वधितां दारु
ण पातक ॥२४॥ ईसि रथीं बैसवोन ॥ सुमित्रा वेगें करी गमन ॥ भागीरथी परपारीं तपोधन ॥ तेथें नेवोन सोडावी ॥ २५ ॥
ऐसें जानकी वर्तमान ॥ यथार्थ वदला रघुनंदन ॥ तेणें दुःखें माझें मन ॥ खेदें क्षीण होतसे ॥ २६॥ तरी धरणिजे तीर पावन॥
येथें वसती पवित्र जन॥ या वनाचें नाम तपोवन॥ साधु सज्जन रहावया॥२७॥ तरी जानकिये अवधारीं॥ तुवां राहावें या व
ना भीतरीं॥ येथें वाल्मीक तप करी॥ तो मित्र राया दशरथाचा ॥२८॥ तयाचे चरण आश्रयून ॥ करावें फळ मूळ भक्षण॥
श्रीरामीं अखंड अनुसंधानें ॥ लावावें जाण जानकिये॥२९॥ श्रीरामीं ज्याची चित्तवृत्ती ॥ तो नर वंद्य त्रिजगतीं ॥ श्री रामीं
ज्याची अभक्ती ॥ त्या नरकीं वस्ती आकल्पवरी ॥३०॥ ऐसी करितां श्रीराम भक्ती॥ तें चारी मुक्ति पायां लागती ॥ सकळ
स्वार्थ घरीं रिघती ॥ पुरुपार्थ होती कामारे ॥३१॥ ॥स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांजानकीवनाभि
गमनोनामसप्तचत्वारिंशोध्यायः ॥४७॥ ॥ओव्या ॥३१॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ चोरटा. २ शहरी. ३ न्हस.

॥श्रीशिवरामायनमः॥ ॥लक्ष्मणाचें निष्ठुर वचन ॥ ऐकोनि जानकी खेदें खिन्न ॥ थोर विषादें पावोन ॥ मूर्च्छागत पैं जाली॥१॥
सुकुमार जैसी कर्पुर जननी ॥ अनिळें झगटे येवोनी ॥ मग ती डोले हादरोनी ॥ तैसें अवनिजेसि जाहलें ॥२॥ ते पडे धरणी
मूर्च्छागत ॥ भ्रमें व्याकुळ झालें चित्त ॥ क्षण एक होवोनि सावचित्त ॥ लक्ष्मणासि बोले दीन वचनें ॥३॥ जनकात्मजा ह्मणे सु
मित्रा सुता ॥ माझें शरीर दुःखाचें तत्वतां ॥ ऐसें जाणोनि कीं विधाता ॥ दुःखासि पात्र मज केलें ॥४॥ पूर्वी जैसें आपण केलें॥
कोणा स्त्री पुरुषा असे विघडिलें ॥ तरी च मज हें प्राप्त जालें ॥ वनवासासीं सांडिलें श्रीरामें ॥५॥ ऐसा जाणोनियां वृत्तांतु॥वनीं
मज त्यागी श्रीरघुनाथु ॥ माझें पाप मजाचि फळतु ॥ वियोग होतु श्रीरामीं ॥६॥ जन्मा पावोनियां जाणा॥हेंचि मज प्राप्त उर्मि
लारमणा ॥ तरीं अदृष्टाचि प्रमाणा ॥ कवणा बोल ठेवावा ॥७॥ पूर्वी मी श्रीराम भवनीं ॥ वसत असतां सेवा चरणीं अनुदिनीं॥
करितां मज गृहींचे जनीं ॥ दुःख थोर दिधलें ॥८॥ पुढें आतां ऋषि आश्रम स्थानीं॥ वसतां मज पुसतील मुनी ॥ काय कारण तु
ज लागोनी ॥ श्रीरामें वनीं सांडिलें ॥९॥ मज पुसतील ऋषीश्वर ॥ काय कारणें तुज रघुवीर ॥ वनीं सांडिलें हें प्रश्नोत्तर ॥ आ
ह्मां प्रति सांगिजे ॥१०॥ तुज कोण्या दुःखास्तव श्रीरामें ॥ त्यजिलें वनीं अवो रामें॥काय दुष्कर्म कोण्या अधर्में ॥ तुज वनीं सां
डिलें ॥११॥ काय सांगूं मुनी प्रती ॥ जरी मुनि पत्न्या मज पुसती ॥ तूं सुंदर सुकुमार श्रीरघुपती ॥ कांवो तुज सांडिलें ॥१२॥
निश्चय जांण लक्ष्मणा ॥ जान्हवी तीरीं आपुले प्राणा॥त्यजीन मी आतां वांचेना ॥ कांहीं कारण मज नाहीं ॥१३॥ मज सांडो
नियां सुमित्रासुता ॥ करीं रघुनाथ आज्ञेतें तत्वतां ॥ मज दुःखीं वन स्थळीं सांडोनि आतां॥ अयोध्येसि गमन करावें ॥१४॥ आ
तां लक्ष्मणा माझें वचन ॥ तुवां करावें अवश्य जाण ॥ माझिया सासवांसि विशेषें करून ॥ नमन माझें सांगावें॥१५॥ तुमचें दी
न वनवासी ॥ वास करितें तुमचे आज्ञेसीं ॥ जळा वेगळी शफरी जैसी॥ तैसी वनवासीं तुह्मां वीण ॥१६॥ दोनि कर कमळ जोडुन॥
श्रीरामा माझें साष्टांग नमन ॥ जाणसी तैसें लक्ष्मणा आपण ॥ विनंती माझी सांगावी ॥१७॥ तुझिया चरणाचा वियोग ॥

१ दुःख. २ अग्नी. ३ गंगा. ४ सासे. ५ मच्छ.

तोचि माझा प्राण भंग ॥ जैसा चातक मेघ उद्वेगें ॥ जळ असोनि पैं करी ॥१८॥ भक्त कृपाळु श्रावणारिनंदनें ॥ मज मांडिलें लोक लज्जे भेणें ॥ लौकिका सारिखें वर्तिजे जेणें ॥ तोचि एक पुरुपार्थी ॥१९॥ पिता राज्यीं स्थापितां जेणें ॥ सापत्नें मातेचेनि वचनें ॥ राज्य सांडोनि वना जाणें ॥ तोचि एक पुरुपार्थी ॥२०॥ अहं कामादिक राक्षस ॥ मारोनि पावला जो यश॥सुरवर पूजिती जयास ॥ तोचि एक पुरुपार्थी ॥२१॥ लोक लज्जेसि भिवोनी॥ममता योपितेसीं सांडिली ज्यांनीं ॥ये जनीं वनीं त्रिभुवनीं ॥ तोचि एक पुरुपार्थी॥२२॥सर्व कर्मी कुशळपण ॥ समता दया सेवी जयाची आंगवण॥जया अहं ममता नाहीं जाण ॥ तोचि एक पुरुपार्थी ॥२३॥ सद्गुरु वचनीं दृढ भाव॥गुरु ह्मणे ऐसा निःसंदेह॥ह्मणोनि भजनीं जयाचा उत्सव॥ तोचि एक पुरुपार्थी॥२४॥ गृह कृत्यीं उदास भूत ॥ तयांत असोनि जो अलिप्तें ॥ कामिनीं कामातें नातळत॥तोचि एक पुरुपार्थी ॥२५॥ ऐसिया श्रीरामासीं जाण ॥ करितें मी साष्टांग नमन ॥ हें लक्ष्मणा अवश्य सांगोन ॥ कृपा कीजे मजवरी ॥२६॥ पौरें जनाची बरवी मातं ॥ ऐकोनि मज त्यागी श्रीरघुनाथ ॥ ऐसें जाणोनियां मी येथ ॥ शोक नकरीं सर्वथा ॥२७॥ पुरवासियांचे मनोगत ॥ जाणोनि राजा तैसें वर्तत ॥ याकारणें मी शोक येथ ॥ काय कारणें पैं करूं ॥२८॥ भ्रताराच्या जे मनींचें ॥ तेंचि स्त्रियेनें किजे साचें ॥ आन करितां दोप पृथ्वीचे ॥ बैसतील मज माथां ॥२९॥ इतुकें हें माझें वचन ॥ सांगावें श्रीरामासि आपण ॥ दयासागर तूं उर्मिला रमण ॥ यदर्थी आळस नकरावा ॥३०॥ ऐसी जानकीची करुणा मातु ॥ अति पराक्रमी सुमित्रासुतु ॥ ऐकोनि प्रदक्षिणा करितु ॥ दीर्घ स्वरें रुदन करोनी ॥३१॥ क्षणेक सौमित्रें धरोनि ध्यान ॥ माते तुज पाहतां नये जाण ॥ पुर्वी तुझे देखिले चरण ॥ रूप नाहीं देखिलें ॥३२॥ श्रीराम नसतां येथें जाण॥केंवि मी पाहूं तुझें वदन॥ह्मणोनि अधोमुखें आपण॥चरण ध्यान केलेंसे ॥३३॥ ऐसा धरणिजेसी नमस्कारू ॥ नावे बैसला शक्रजितशत्रु ॥ नावाडियासी ह्मणे सत्वरू ॥ उत्तर पारीं पाववीं ॥ ३४ ॥ ॥३॥ ऐसा उतरोनि पैल पारीं ॥ शोकें संतप्त हृदया भीतरीं ॥ भ्रांत होवोनि रथावरी ॥ बैसता जाला तेकाळीं ॥३५॥ पुन्हा फिरोन पा

१ ओसाड. २ सावध. ३ स्त्री. ४ जेगता. ५ स्त्रीया. ६ नगरवासी. ७ स्वामी ८ लक्ष्मण.

हेलक्ष्मण ॥ परतीरीं सीता दीन वदन ॥ सीता ह्मो अवलोकी लक्ष्मण ॥ कळाहीन देखिला ॥३६॥ परतिरींहूनि जों पर्यंत ॥ सीता पाहे रथ दिसत ॥ रथ न देखतां मूर्च्छागत ॥ धरणिजा धरणीवरी पडली ॥३७॥ ते सीता दुःखें करून ॥ अत्यंत अरंबळे त्यजूं पाहे प्राण ॥ सवेंचि मूर्च्छा सांवरून ॥ रुदन धर्म मांडिलीं ॥३८॥ ॥श्लोक॥ सादुःखभारावनतायशस्विनीयशोधरानाथमयश्यतीसती ॥ रुरोदमावर्हिणनादितेवनेमहास्वरंदुःखपराचजानकी ॥१॥ ॥टीका॥ ते जानकी पतिव्रता यशस्विनी ॥ दुःख भारें वनीं आक्रंदोनी ॥ धरावर श्रीरामा लागुनी ॥ पाहतसे ते सती ॥३९॥ अनाथ बंधु अनाथ नाथा ॥ अनाथा जना तूं रघुनाथा ॥ कां न पावसी कृपानाथा ॥मज ये वनीं सांडोनी ॥४०॥ ह्मणोनि करितें रुदन ॥ हें भयानक अत्यंत वन ॥ मयूर गर्जना करिती गहन ॥ तेणें भय दुःख वाटतसे ॥४१॥ काय स्वामी तुमचा अपराध केला ॥ कोणें माझा अन्याय देखिला ॥ काय कारणें त्यागून गेला ॥ वनवासीं सौमित्र ॥४२॥ कां स्वामी मज सांडिलें ॥ मी काय अन्याय आचरलें॥कीं माझी अभक्ति देखोनि अव्हेरिलें ॥ वनवासी निरंजनीं ॥४३॥ कीं पंचवटिके माजीं लक्ष्मणा ॥ अति दुरुक्ती केलें छळणा ॥ तेणें रागें श्रीरघुनंदना ॥ मज वनवासीं सांडिलें ॥४४॥ ऐसा शोक अत्यद्भुत ॥ वनीं जनकात्मजा असे करित ॥ तिच्या शोकाची वर्णना येथ ॥ काय ह्मणोनि करावी ॥४५॥ मुळींच शोक मिथ्या जाण ॥ तयाचें मिथ्या करितां वर्णन ॥ जानकी अशोकें आपण॥शोक रुदन लोकिकीं ॥४६॥ एका जनार्दना शरण ॥ सीता शोकें अति दीन ॥ वनींचे पक्षी करिती रुदन ॥ धरणीजा दुःख देखोनी ॥४७॥ पुढें वाल्मीक मुनि येवोनी ॥ करील सीतेची संबोखिणी ॥ तें परिसावें संतसज्जनीं ॥ दत्त चित्त होवोनी ॥ ४८ ॥ ॥स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांसीताशोकनिरूपणनामअष्टचत्वारिंशोध्यायः ॥४८॥ ॥ओव्या॥ ॥४८॥ ॥श्लोक॥ ॥१॥ ॥एवं॥ ॥४९॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ हाकुटहोऊं. २ भयंकर. ३ साडिलें. ४ वाईटभाषणानें. ५ शोकविरहित. ६ सीतेचे. ७ समजून.

भा.रा.उ.कां.अ.४९
वाल्मीक
ऋषीपुत्र.
वा.
सी.
वाल्मीक.
सीता.
सीतेला ऋषी पत्न्या सामोऱ्या येतात.

॥श्रीसच्चिदानंदायनमः ॥ सीता वनीं हिंडतां एकली ॥ शोक करिता ऋषि पुत्रें देखिली ॥ ते समस्त येवोनि वाल्मीका जवळी ॥ नमस्कार करिते पैं जाले ॥ १ ॥ ते समस्तही मधुर वचनीं ॥ अहो जी ब्रह्मात्मज शिष्या वाल्मीक मुनी॥अपूर्व एक देखिलें नयनीं ॥ एक स्त्री रुदन करितसे ॥२॥ रूपें तरी मन्मथ जननी ॥ सुंदर सुकुमार दीर्घस्वनी ॥ रुदन करितसे वनीं ॥ अभिप्राय मुनी नकळे तिचा ॥ ३ ॥ ॥ श्लोक ॥ नैवदेवीनगंधर्वीनासुरीनचकिन्नरी ॥ एवंरूपमयानारीदृष्टापूर्वमहीतले ॥ १ ॥ ॥टीका॥ नव्हे देवाची देवता ॥ नव्हे गंधर्वांची कांता ॥ नव्हे असुराची वनिता॥किन्नर योषिता ते नव्हे ॥ ४ ॥ नव्हे जळींची जळ देवता ॥ नव्हे ऋषींची ऋषि कांता ॥ऐसिया रूपाची देखिली योषिता॥महीतळीं माझारीं ॥५॥तरी स्वामी आपुले नयनीं॥ पहावी तेथवरी कष्टोनी ॥ तिचा अभिप्राय देखतां मुनी ॥ सर्वथा कळेल तुह्मांसीं ॥ ६ ॥ गंगा तीरीं करी रुदन ॥ जैसी अनाथ कोणी नाहीं दीन ॥ तियेची काकुलती नदेखवे ह्मणोन ॥ कृपाळुवा तुह्मां श्रुत केलें ॥७॥ शोका योग्य नव्हे ते सती॥ परी बहुत दुःखें करी ग्लांती ॥ यालागीं स्वामीनीं शीघ्रगती॥ तीतें दृष्टि पहावें ॥८॥ तिचें करावें पूजन॥तरी तुह्मां योग्य अगणित पुण्य॥ त्याही वरी तुह्मी धर्म परायण ॥ मानेल तैसें करावें ॥९॥ तुमच्या निकट ना दुरी ॥ रुदन करीतसे सुंदरी ॥ मज तारिता नाहीं ह्मणोनि शरीरीं ॥ अत्यंत दुःख करीतसे ॥१०॥ तुह्मांसि आली शरणागत ॥ हें स्वामीनें जाणिजे निश्चित ॥ ऐसें ऐकोनि तयासीं वदत ॥ धर्म नीती जाणता ऋषी ॥११॥ तो जो वाल्मीक महा ऋषी ॥ तपस्तेजें तपोराशी॥जेथें मैथिली होती त्या प्रदेशीं॥ पूजा घेवोनि तेथें आला ॥१२॥ सर्वे ऋषि शिष्य परिवारित ॥ आला वाल्मीक धांवत ॥ जेथें जानकी होती तेथ ॥ शिष्यांसहित पैं आला ॥१३॥ देखिली सीता तत्क्षणीं ॥ ह्मणे होय हे राघव पत्नी ॥ कैसी जानकी देखिली नयनीं ॥ ते सावधान अवधारा ॥१४॥ जैसी वर्णव्यानें आहाळली वल्ली ॥ कीं जीवनेंवीण धान्यें करपलीं ॥कीं जळावेगळी मासोळी ॥ तैसी तळमळी पैं सीता ॥१५॥ ऐसें देखोनि सीतेसीं ॥ मधुर वाणी वाल्मिक महाऋषी ॥ ह्मणे माते तूं श्रीरामाची जाया होसी॥अजात्मजाची ज्येष्ट सृ

मदनाची. २ हेतु. ३ स्त्री. ४ पूर्व ५ पुण्य. ६ ... ७ निपुण. ८ जवळ. ९ जानकी. १० समुदायासहित. ११ अग्नीनें. १२ जळाली १३ पाण्याशिवाय १४ दशरथाची

न तूं ॥१६॥ मिथिला भुमीचा जनक राजा ॥ तयाची सत्य तूं आत्मजा ॥ या पतिव्रताहुनि तुझा॥धर्म आगळा धरणिजे॥१७॥
तूं आलीस ज्या कार्या लागुनी ॥ तें मज कळलें जाण मनीं ॥ त्रैलोक्यीं वर्ततें तें तपें करूनी ॥ मज ठाउकें असे सीते ॥१८॥ तूं
निष्पाप पतिव्रते ॥ ऐसें ठाउकें आहे मातें ॥ आतां माझिया पूजेतें ॥ दुःख सांडोनि अंगिकारीं ॥ १९ ॥ जैसें आपुले गृहीं वस
सी ॥ तैसेंचि राहें माझे आश्रम सन्निधीसी ॥ मग पूजोनियां ऋषी ॥ स्वाश्रमासीं सीता नेली ॥२०॥ मग तो वाल्मिक महा मु
नी ॥ सवें सीता असें देखोनी ॥ ऋषि पत्न्या आणि तपस्विनी ॥ सामोऱ्या येत्या पैं जाल्या ॥२१॥ ऋषि सीते सहित आला दे
खोन ॥ मुनि पत्न्याही करून नमन ॥ ह्मणती स्वामी आलेति सीता घेवोन ॥ थोर सुख आह्मां झालें ॥२२॥ हे सुंदर चांपे गोर
टी ॥ दुःख करितां श्रमली मोठी ॥ सर्वेचि वाल्मिक जगजेठी ॥ बोलतसे ऋषिपत्न्यांसीं ॥२३॥ हे सीता ह्मणाल कोण ॥ वना
यावया काय कारण ॥ भ्रतारें कां सांडिली अवगुण ॥ काय इचा देखिला ॥२४॥ तरी सावकाश करोनि चित्त॥ऐका धरणिजेचा
वृत्तांत ॥ इचा भ्रतार श्रीरघुनाथ ॥ जेणें रावणांत समुळ केला ॥२५॥ हे राया दशरथाची सून ॥ जनक विदेहाचें कन्यारत्न ॥
निष्पाप पतिव्रता जाण ॥ कांहीं कार्य लक्षोन वना आली ॥२६॥ तें कोण कार्य ह्मणाल चित्तीं ॥ तरी मी सांगतों तुह्मा प्रति ॥ पु
ढील भविष्य जाणोनि सत्यार्थी ॥ करावया हे आली ॥२७॥ इचेनि माझें वचन सत्य॥इचेनि माझें तप सफळित ॥इणें मज करो
नि अनुग्रह येथ ॥ वनवासासी पैं आली ॥२८॥ हे मिथ्या वदे लोकांप्रति ॥ हे आदिमाया चित्शक्ती ॥ इचा महिमा नेणती ॥
ब्रह्मा आदि करोनी ॥२९॥ इसीं तुह्मी स्नेह करून ॥आपल्या समीप राहवून ॥ क्षण क्षणा इचें समाधान ॥ ब्रह्मत्वें पूर्ण करावें
॥३०॥ गौरवोनि मुनि पत्न्यांसी ॥ मग तो वाल्मीक महाऋषी ॥ शिष्यां सहित निजाश्रमासीं ॥ अति संतोषीं पैं आला ॥३१॥
पुढील कथानुसंधान ॥ लक्ष्मण करितां अयोध्या गमन ॥ मार्गीं सारथी जो सज्ञान ॥ त्याप्रति विलपोन दुःख सांगे ॥३२॥ ॥१॥
एका जनार्दना शरण ॥ कथा रम्य रामायण ॥ समूळ तोडी भव बंधन ॥ करितां श्रवण एक चित्तें ॥३३॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामाय
णेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांसीतावाल्मीकदर्शनोनामनवचत्वारिंशोऽध्यायः ॥४९॥ ॥ओव्या॥॥३३॥ ॥श्लोक॥॥१॥ ॥एवं ॥३४॥

॥ श्रीपरब्रह्मणेनमः ॥ येरीकडे कथा संबंधु ॥ रावणारीचा कनिष्ठ बंधु ॥ नामें लक्ष्मण प्रतापी प्रसिध्दु ॥ राक्षसांचा कंदु छेदक ॥१॥ ऋषि आश्रमीं मैथिली ॥ प्रवेशली दुःखित ते काळीं ॥ तिचेनि शोकें आतुर्बळी॥ महा दुःखः पावला ॥२॥ हीन दीन मुख कमळ ॥ कोमाइलें जैसें कर्दळीफळ ॥ सीतेचा देखोनि शोक सबळ ॥ अति तळमळ करीतसे ॥३॥ श्रीराम सारथ्या पाहें येथ॥ श्रीरामासीं हें दुःख होईल प्राप्त ॥ सीता पतिव्रता जाण निश्चित ॥ वृथा ज्येष्ठें त्यागिली ॥४॥ श्रीराम येथें असता ॥ तयासीं सीतेचा शोक कळता ॥ राघवावीण येवढ्या अनर्था ॥ आजि म्यां दृष्टीं देखिलें ॥५॥ सुमंता प्रारब्धाचा महिमा ॥ यासीं अन्यथा करूं न शके ब्रह्मा ॥ जे सीते कारणें श्रीरामा ॥ केवढा सायास प्राप्त जाला ॥६॥ मेळवोनि लतामृगांचे भार ॥ शिळीं बांधोनि सागर ॥ रणीं दैत्य राक्षस घोर ॥ क्रोधें करोन निर्दाटिले ॥७॥ याही पुर्वीं राम रण कर्कश ॥ पितियाचे वचनींचवदा वर्षे ॥ वनीं क्रमिलीं सीते सरसें ॥ थोर क्लेश पावला ॥८॥ वधोनि समस्त राक्षस ॥ जानकी सहित पावला यश ॥ तें सकळां सुरवरां हर्ष ॥ लंका प्रांतीं पै जाला ॥९॥ सीतेचें तेथें दिर्व्य जालें ॥ पतिव्रता सर्वांसी जाणवलें ॥ जानकीतें दिधलें ॥ देवीं श्रीरामाचे पैं हातीं ॥१०॥ ते धरणिजे सहित रघुनंदन ॥ प्रवेशला अयोध्या भवन ॥ नगरींच्या लोकां हर्ष गहन ॥ श्रीराम आला ह्मणोनी ॥११॥ नगरासी येतां श्रीरघुनाथा ॥ सर्वेंचि केली पट्टाभिषेकता ॥ जानकी सहित भुवन नाथा ॥ राज्य सुखें करिता जाला ॥१२॥ सर्वेंचि पुरवासीं जनीं ॥ अपवाद ठेविला रघुनंदनीं ॥ ह्मणती राक्षसें हरिली पत्नी ॥ ते ग्रहीं कैंवी घातली ॥१३॥ लक्ष्मणाचें ऐकोनी वचन ॥ सुमंत सारथी बोले आपण ॥ ह्मणे लक्ष्मणा हें काय कारण ॥ शोकातें बहुत करितोसी ॥१४॥ शोक सांडोनि राहें स्वस्थ ॥ श्रीरामाचें अकळें चरित्र ॥ लीला विग्रही धरणिजाकांत ॥ संदेह येथें न धरावा ॥१५॥ पुर्वीं दुर्वास मुनि श्रेष्ठ ॥ तापसां माजि तपोनिष्ट ॥ तो अयोध्ये येवोनी दशरथा निकटें ॥ कथा एक वदूं पाहे मुनी ॥१६॥ राजा आणि वसिष्ठ मुनी॥ मी ही होतों तये स्थानीं ॥ कथा वदला जो मुनी ॥ ते रायें गुप्त करविली ॥१७॥ या कारणें लक्ष्मणा ॥ ते मज सांगतां नये जाणा ॥

१ सीता. २ पराक्रमी. ३ केळें. ४ वळकट. ५ वानर. ६ मारिले. ७ वाल्मिकि. ८ अग्र प्रवेश. ९ राज्याभिषेक. १० नगरवासी. ११ बहुत. १२ जवळ.

जरीं ऐकावी वाटतमेल मना ॥ तरी तुज प्रती सांगेन ॥१८॥ हे प्रगट न करावी मातु ॥ जरी पुसेल शत्रुघ्न भरतु ॥ तयांसी तुवा न सांगतु ॥ जिव्हारीं दृढ धरावी ॥१९॥ हें गुह्य अवतार चरित्र ॥ प्रगट न करावें लौकिकांत ॥ जें मी सांगेन तें हृदयांत ॥ सावधान धरावें ॥ २० ॥ पुढिले प्रसंगीं दुर्वास ऋषी ॥ संवाद करील दशरथासीं ॥ ते मी कथा सांगेन तुह्मांपासीं ॥ सविस्तरें अवधारीं ॥२१॥ एका जनार्दना शरण ॥ पुढें दुर्वास रायाचें संवाद कथन ॥ सर्वांचें सार जाण ॥ राम कथा चरित्र ॥२२॥ ॥ स्वस्तिश्री भावार्थरामायणेउत्तरकांडएकाकारटीकायांलक्ष्मणसुमंतसारथीसंवादोनामपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥५०॥ ॥ओव्या॥ ॥२२॥

१ वृत्तांत. २ अंतरीं.

॥ श्रीमहाविष्णवेनमः ॥ तदनंतरें सारथी सुत ॥ सौमित्राप्रति ऋषि भाषित ॥ मांगता जाला आनंदित ॥ जें ऐकिलें पूर्वी
होतें ॥१॥ पूर्वी दुर्वास महा ऋषी ॥ अत्रि पुत्र अनुसूयेच्या कुसी ॥ जन्म पावला तप सामर्थ्येसीं ॥ तो दशरथ भेटीसी अयो
ध्ये आला ॥२॥ राजा वसिष्ठ सामोरे गेले ॥ अति सन्मानें दुर्वासा आणिलें ॥ अर्घ्य पाद्यादि पूजन केलें ॥ भोजन जालें तयाव
री ॥३॥ वसिष्ठाचा आश्रम पुनीत ॥ तेथें ऋषि वसावयार्थ ॥ ठावं दिधला हर्ष युक्त ॥ मुनि समीप राहविला ॥४॥ जो दुर्वास
महामुनी ॥ तापसां माजी शिरोमणी ॥ जयाच्या शापें शारंगपाणी ॥ निज स्त्रियेसीं दुरावला ॥५॥ ऐसा तो दुर्वास ऋषी ॥ व
सिष्ठ आश्रमीं एक वर्षी ॥ राहिला असतां दशरथ सूर्यवंशी ॥ वसिष्ठ गृहासि पैं आला ॥६॥ श्रीगुरूसि नमस्कार केला ॥ स
वेंचि दुर्वास वंदिला ॥ दशरथ ह्मणे दयाळा ॥ कथा एकी सांगिजे ॥ ७ ॥ माझी जीं पुत्र संतानें ॥ तयांचीं सांगावीं लक्षणें ॥
तयांचें आयुष्य तेज गहन ॥ तें वर्तमान मांगावें ॥८॥ माध्यान्हीं गेला आदित्य ॥ ते समयीं कोणी नाहीं तेथ ॥ वसिष्ठ दुर्वास
दशरथ ॥ चवथा तेथें मी सारथी ॥९॥ अत्रि पुत्र महाऋषी ॥ ऐकोनी दशरथ वचनासीं ॥ होवोनियां अति संतोषी ॥ कथा ए
क मांगतसे ॥१०॥ दुर्वास ह्मणे भूपाळा ॥ प्रौढा प्रबुद्धा धर्म शीळा ॥ ऐक इतिहास तुज प्रांजळा ॥ ये काळीं मी सांगेन ॥११॥
पूर्वी देवां दैत्यां युद्ध काळीं ॥ असुरासी युद्ध करितां वनमाळी॥दैत्य पळाले भृगु आश्रमा जवळी ॥ पुलोमेनें पाठी घातले ॥१२॥
पुलोमेनें दैत्य पाठीसीं घातले ॥ हें श्रीविष्णूसि कळलें ॥ करीं चक्र घेवोनि मारिलें॥ पुलोमेसि ते काळीं॥१३॥ शिर तुटोनि पडि
लें भूमीसी ॥ सवेंचि आश्रमा आला ऋषी ॥ ह्मणे कोणे माझिया स्त्रीयेसी ॥ आश्रमासीं मारिलें ॥१४॥ ऐसें अकृत्य करून ॥
तो मनुष्य लोकीं जन्मेल जाण ॥ ऐसा शाप ऋषि देवोन ॥ मग ध्यानस्त पैं जाला ॥१५॥ ध्यानीं अव्हानूंनि मूर्ती॥तिणें सांगि
तलें तुझी सती ॥ विष्णूनें मारिली निश्चिती ॥ चक्रें करोनि ऋषिवर्या ॥ १६ ॥ हरीनें स्त्रियेसि मारिलें ॥ ऐसें ऋषि लागोनि क
ळलें ॥ पुनरपि शाप तया काळें ॥ मागुता दुसरा पैं दिधला ॥१७॥ माझे स्त्रियेतें मज विघडिलें ॥ तो ही ऐसेंच पावेल कोणें का

१ भविष्य. २ पावन. ३ जागा. ४ श्रेष्ठ. ५ सूर्य ६ राजा ७ वडील. ८ ज्ञाता. ९ सुगम १० वाईटकर्म. ११ ऐकूनी. १२ वियोगकेला.

ळें ॥ ऐसें ऋपीच्या मुखानळें ॥ वचन निघालें ते काळीं ॥१८॥ सर्वांचि ऋपि धर्मपरायण ॥ ह्मणे मी शाप वदलों तप वेंचून ॥
तरी आतां करूं विष्णु पूजन ॥ जेणें भगवान संतोपे ॥१९॥ पोडशोपचारीं करोनि पूजा ॥ ऋपि ह्मणे जी गरुडध्वजा ॥ थोर
अन्याय जाला माझा ॥ जें तुज म्यां शापिलें ॥२०॥ हरी ह्मणे भविष्य प्रमाण ॥ तें ऋपिवर्या न चुके जाण ॥ या लागिं खेदें ग्विन्न
आपण ॥ न व्हावें जी कोणे विसीं ॥२१॥ दुर्वास ह्मणे राया दशरथा ॥ ऐसी हे असे पूर्व कथा ॥तो विष्णु तुझा पुत्र होवोनि तत्व
तां ॥ श्रीराम रूपें अवतरला ॥२२॥ तोश्रीलक्ष्मी नारायण ॥ घेवोनि श्रीरामाचें नामाभिधान ॥ पाठीचा शेप तो लक्ष्मण॥
भरत शत्रुघ्न तदंश ॥२३॥ दहा सहस्त्र वर्षें वरी ॥ राज्य करील अयोध्या नगरीं ॥ तयाची भार्या रावण वैरी ॥ दंडकारण्यीं हरी
ल ॥२४॥ पुनरपि वना जाईल ॥ दोघां पुत्रां जन्मवील ॥ अयोध्येचें राज्य करील ॥ सत्य जाण राजेंद्रा ॥ २५ ॥ ऐसें तुझ्या
पुत्राचें कथन ॥ दशरथा होईल सत्य जाण ॥ कोणा न सांगावें हें वचन ॥ हृदयीं गुप्त राखावें ॥२६॥ ऐसी सौमित्रा पूर्व कथा ॥
ऋपि मुखीं ऐकिली तत्वतां ॥ ते निरोपिली तुज आतां ॥ शोक शमैना कारणें ॥२७॥ ऐसें हें पूर्व कथन ॥सारथिया मुखें ऐकोन॥
शोक सोडोनि लक्ष्मण ॥ मार्ग क्रमिता पैं जाला ॥ २८ ॥ तंव सूर्य गेला अस्तमानीं ॥ प्राप्त जालीसे रजनी ॥ केशिन्या नामें
नगरीसि येउनी ॥ वस्तीसि तेथें राहिले ॥२९॥ केशिन्येसि क्रमोनि रजनी ॥ प्रभातें होतांच दोघेंजणीं ॥ रथारूढ होवोनी॥
अयोध्या भवनीं प्रवेशले ॥३०॥ एका विनवी जनार्दन ॥ पुढील गोड निरूपण ॥ संवाद होईल श्रीराम लक्ष्मण ॥ तो सावध
श्रोतीं ऐकिजे ॥ ३१ ॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांलक्ष्मणसारथीसंवादोनामएकपंचाशत्त
मोऽध्यायः ॥५१॥ ॥ओव्या ॥३१॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ आचाअंश. २ स्त्री. ३ परणियाकरिता ४ चालता. ५ रात्र. ६ प्रातःकाळ.

॥ श्रीसीतापतयेनमः ॥ प्रभातें उठोनि सौमित्री ॥ समवेत सुमंत सारथी ॥ रथा सहित अयोध्येप्रती ॥ दीन वदन होवो
नि आले ॥१॥ भद्रासनीं जनक जामात ॥ प्रधान लोक परिवेष्टित ॥ कैसी सभा दिसे तेथ ॥ हृष्ट पुष्ट जनेसी ॥२॥ सौमित्री हो
वोनि परम दीन ॥ मुख कोमाईलें कळाहीन ॥ श्रीरामासमीप येवोन ॥ साष्टांग नमन पैं केलें ॥ ३ ॥ नेत्रीं अश्रूचिया धारा ॥
अंग कांपतसे थरथरां ॥ अधोमुख होवोनि श्रीरामचंद्रा ॥ सर्व वृत्तांत जाणवीला ॥४॥ स्वामीची आज्ञा घेऊन ॥ प्रवेशलों
तिघे जण ॥ गंगा तीरीं जानकी विसर्जन ॥ पुढील कथन अवधारा ॥५॥ गंगेच्या पैल तीरीं ॥ दुःखित सीता सांडोनी दुरी ॥
आह्मीं उतरलों ऐल तीरीं ॥ मग तेथोनी काय देखिलें ॥६॥ जानकी पतिव्रता सुंदरी ॥ रुदन करितां पैल तीरीं ॥ तिचिया शोका
ची नवल परी ॥ सांगतां नये श्रीरामा ॥ ७ ॥ तदनंतरें मुनिपुत्र ॥ तेथें येवोनि समस्त ॥ घेवोनि जानकीचा वृत्तांत ॥ वाल्मी
कासीं जाणविलें ॥ ८ ॥ वाल्मीकें आश्रमा नेली ॥ बरवेपरी तेथें ठेविली ॥ ऐसी श्रीरामा कथा वर्तली ॥ काय सांगूं राजेंद्रा
॥९॥ श्रीरामा तुह्मी लोकलज्जे भेणें ॥ केलें जानकीचें उपेक्षण ॥ परी ते परम पतिव्रता दारुण ॥ शोक बहुत वनीं केला॥१०॥ति
चें देखोनि रुदन ॥ माझा निघों पाहे प्राण ॥परि तुझी कृपा होती ह्मणोन॥तरीच हे चरण देखिले ॥११॥ सीतेचा शोक ऐकोन॥
वनींचे पक्षी श्वापदें चारा सांडून॥ तींही जालीं आर्त दीन ॥ दुःख दारुण पैं तिचें ॥१२॥ ऐसी दुःखित ते सीता ॥ वनीं सांडून श्री
रघुनाथा ॥ मी अयोध्येसी आलों तळतां ॥चरण तुझे पहावया ॥ १३ ॥ तुझिया चरणाचेनि दर्शनें ॥ उठे संसाराचें धरणें ॥
अहंममतेचें खत फाटणें ॥ वेगीं पावणें परब्रह्म ॥ १४ ॥ ऐसिया जी श्रीरघुनाथा ॥ जानकीची न करावी चिंता ॥ जें लिहून गे
ला विधाता ॥ तें सर्वथा न चुकेचि ॥१५॥ भूत भविष्य वर्तमान ॥ या तिहींचा तूं साक्षी पूर्ण ॥ ध्येय ध्याता आणि ध्यान ॥याहू
नि भिन्न तूं श्रीरामा ॥१६॥ गृह स्त्री पुत्र धन ॥ याची आसक्ति ज्ञानियासीं नाहीं जाण ॥ भोग भोगून अभोक्ता पूर्ण ॥ वैराग्य म
न दृढ ज्याचें ॥ १७ ॥ उडणीं चढे भिंतीसी ॥ चढणेंचि होय पतन तिसी ॥ संयोग तोचि वियोगासी ॥ कारण जाण श्रीरा

१ सिंहासनी. २ फिके पडले. ३ सोडुन. ४ त्याग. ५ मोठी. ६ ब्रह्मदेव. ७ निराळा. ८ ह उा

मा ॥१८॥ जो प्राणी जन्मा आला ॥ तो गर्भीच जाण मेला॥या कारणें साधु मेळा॥निःसंग होऊनि रहातसे ॥१९॥ भलतेनें आपु
लें करावें हित ॥ न करावें तें वृथा जीवि १ ॥ आयुष्य जाऊं न द्यावें व्यर्थ ॥ सावाचिन होवोनि ॥२०॥ तस्मात् श्रीरघुपती॥जा
नकीची न करावी खंती ॥ दयाळुवा दयामूर्ती ॥ भक्तपती कृपाळुवा ॥२१॥ ऐकोनि लक्ष्मणाचें वचन ॥ अति संतोपला श्रीर
घुनंदन ॥ पुढती काय आपण ॥ बोलता जाला सौमित्रासीं ॥२२॥ अगा ये महाबाहो लक्ष्मणा ॥ पुरुपामाजि पंचानना ॥
ज्ञानियांमध्यें ज्ञाननिधाना ॥ पराक्रम गहना विवेकिया ॥ २३ ॥ तूं वदलासी जें वचन ॥ तें सत्यचों असे प्रमाण ॥ परी माझि
या कार्या लागोनि जाण ॥ प्रवर्तलासी ये समयीं ॥२४॥ माझी आज्ञा नुल्लंघितां ॥ वना गेलासि घेवोनि सीता ॥ तेथें सांडून तूं
मागुता ॥ अयोध्येसी आलासी ॥ २५ ॥ तुजसारिखा नाहीं आप्त ॥ तुवां केलें माझें हित ॥ चुकविला थोर अनर्थ ॥ लोकाप
वादा एवढा ॥ २६ ॥ तुझिया भुजासीं कल्याण ॥ चिरंकाळ होईल जाण ॥ जनापवाद भया पासून ॥ मज तुवां गा सोडविलें
॥ २७ ॥ माझिये मना सारिखा ॥ तं राहटलासी महापुरुपा ॥ त्रैलोक्यीं थोर जोडिलें यशा ॥ जन अपेशा चुकवोनी ॥ २८ ॥
एकाजनार्दना शरण ॥ पुढें नृग भूपतीचें कथन ॥ समूळ सांगेल रघुनंदन ॥ इतिहास पुरातन जुनाट ॥ २९ ॥ ते कथा रसाळ
गाढी ॥ श्रोतीं द्यावी तेथें बुडी ॥ तरी पाविजे परपार थडी ॥ श्रद्धा दृढ धरोनी ॥ ३० ॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तर
कांडेएकाकारटीकायांश्रीरामलक्ष्मणदर्शनसंवादोनामद्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥५२॥ ॥ ओंव्या ॥ ॥३०॥ ॥छ॥

१ ?वधपणा. २ काळजी. ३ मोठा. ४ नेहमे. ५ वागलास. ६ राज चे.

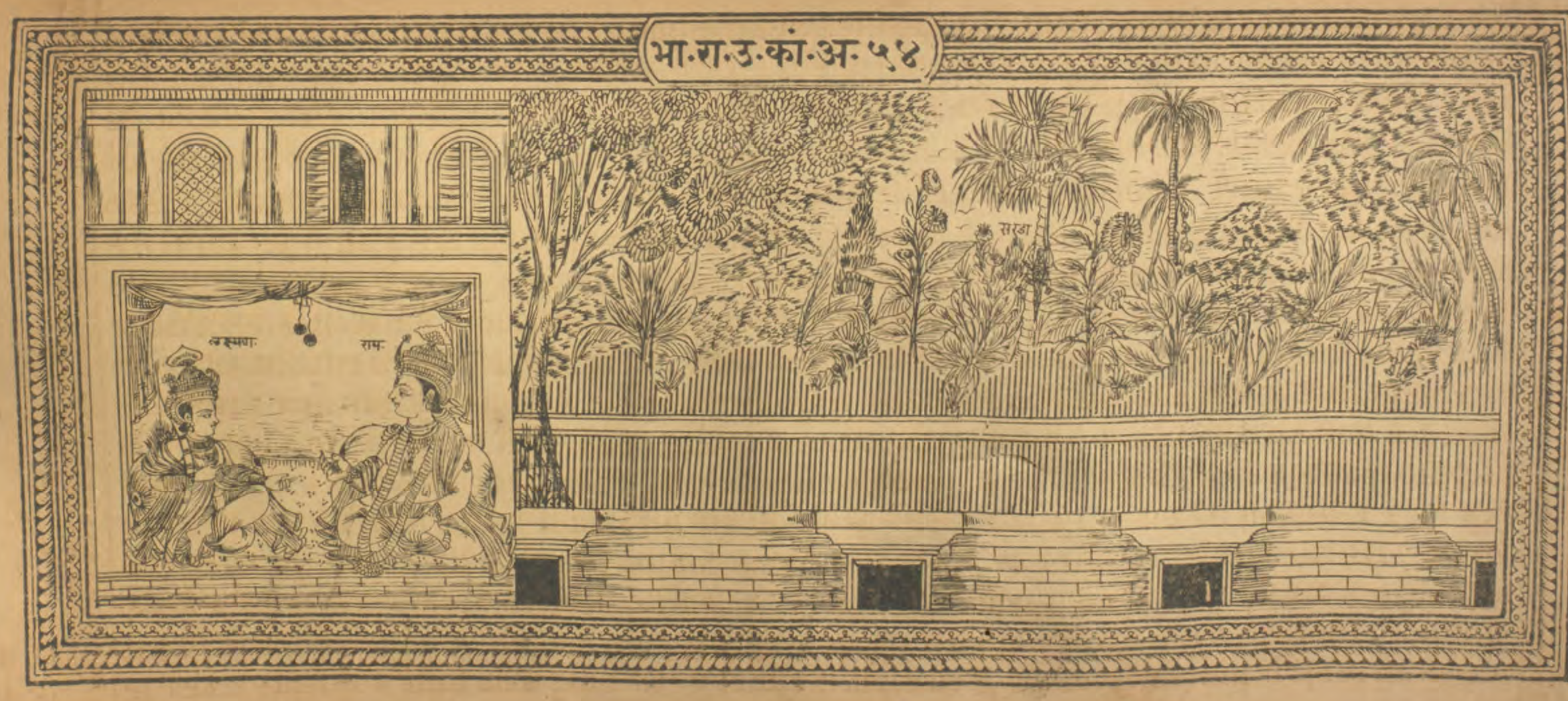

॥ श्रीमहाविष्णवेनमः ॥ ॥ श्रीराम धरणिजाकांत ॥ लक्ष्मण वचनें हर्षयुक्त ॥ होवोनि स्वानंदें डुल्लत ॥ कथा सांगत अनेका ॥१॥ श्रीराम ह्मणे लक्ष्मणा ॥ तुज गेलें असतां वना ॥ मागें चार दिवस राजकारणा ॥ मन नाहीं प्रवर्तलें ॥ २ ॥ तरी आतां नगरींचे जन ॥ बोलावीं शेटे महाजन ॥ आणि पुरोहित प्रधान ॥ राज कारणा लागुनी ॥ ३ ॥ जो देशींचा भूपती ॥ होवोनि न करी राजनीती ॥ तो जाईल अधःपातीं ॥ नृग राया सारिखें होईल ॥ ४ ॥ लक्ष्मण ह्मणे श्रीरघुनाथा ॥ नृग हा कोण कां अधःपाता ॥ गेला काय कारण सर्वथा ॥ तें मजप्रति सांगिजे ॥५॥ नृग कोण देशींचा भूपती ॥ कोणाचा पुत्र हें रघुपती ॥ काय चुकला ह्मणोनि अधःपातीं ॥ कोणे कर्मे जी गेला ॥६॥ ऐकोनि लक्ष्मणाचें वचन ॥ श्रीराम सच्चिदानंद घन ॥ नृग रायाचें समूळ कथन ॥ सांगता जाला संकळित ॥७॥ ऐकें सौमित्रा पूर्वील कथन ॥ नृगराय धर्म परायण ॥ ब्राह्मण भक्त प्रजा पाळण॥ इक्ष्वाकुनंदन नृप तो ॥ ८ ॥ नित्य गाई कोट्यानुकोटी ॥ सवत्स ब्राह्मणा दे जगजेठी ॥ सुवर्ण भूषणें शोभती पाठीं ॥ नित्य वांटी गाईतें ॥९॥ पुष्कर तीर्थींचा ब्राह्मण ॥ अत्यंत दरिद्री अकिंचनें ॥ उंछवृत्तीनें वेंची कण ॥ उदर पोषण तेणें करी ॥१०॥ त्या ब्राह्मणें घेवोनि गोदान ॥ स्वगृहीं नेतां मार्गीं जाण ॥ चुकली धेनु पुनरपि भवनें ॥ राजियाचें पें शिरली ॥११॥ दुसरे दिवसीं राजियानें ॥ सवेंचि केलीं कोटि गोदानें ॥ त्या मध्यें धेनु आणिक्या ब्राह्मणें ॥ संकल्पोनि घेतली ॥१२॥ ब्राह्मण घेवोनि धेनूसी ॥ नेली आपल्या नगरासी ॥ तंव येरी कडे पुष्करवासी ॥ स्वधेनुसी पाहतां जाला ॥ १३ ॥ ह्मणे मज रायानें धेनु दिधली ॥ ते माझ्या प्रारब्धानें नेली ॥ तरी कोण ठायीं असेल गेली ॥ ती शोधून पाहूं पां ॥१४॥ उपवासी तो द्विजवर॥हिंडता जाला नगरें नगर ॥ उपवासीं पीडिला एक संवत्सरें ॥ धेनूची शुद्धी न लभेचि ॥ १५ ॥ अत्यंत क्लेशी होऊन ॥ कनकलतीर्था आला जाण ॥ तंव ते धेनू विप्रगृहीं देखोन ॥ बोलता जाला द्विजवर ॥१६॥ न्याहाळून पाहे धेनूसी॥तंव ते वोळखिली निश्चयेसी॥ मग साद करोनि तियेसी ॥ शवळे येईं ह्मणोनियां ॥ १७ ॥ ऐकोनि ब्राह्मणाच्या वचनासीं ॥ धेनु लागली पाठीसीं ॥ तंव

१ तयार झाले. २ राजा. ३ नरकास. ४ दरिद्री. ५ गाई. ६ स्थान. ७ वर्ष. ८ ब्राह्मणाचेघरीं. ९ हाक.

तो कनकल तीर्थवासी ॥ चरित्र पाहत तियेचें ॥१८॥ विप्राचिया पाठी लागे ॥ धेनू लागली मागें मागें ॥ तंव तो येरु बोलिला
रागें ॥ कोणाची धेनू नेतोसी ॥१९॥ अगा धेनू चोर कोठील वासी ॥ माझी गाय चालवोनि नेसी ॥ तुज दंडीन राज सभेसी॥
परस्परें कलहासी पेटले ॥ २० ॥ परस्परें करिती वाद ॥ परस्परें करिती संवाद ॥ एकमेकासि वर्मांग शब्द ॥ भेदोनियां बो
लती ॥२१॥ ऐसें भांडत भांडत दोघ जण ॥ नृग रायाचे नगरा आले जाण ॥ अति श्रमले क्षुधें करून ॥ राज दर्शन नव्हे सह
सा ॥२२॥ दोन चार दिवस पर्यंत ॥ रायाचें दर्शन नव्हे प्राप्त ॥ क्षोभले विप्र शाप देत ॥ जाले नृग भूपतिसी ॥ २३ ॥ कोपें
अत्यंत तप्त होऊन ॥ शाप देते जाले ब्राह्मण ॥ ह्मणती राया तुज कृकलपण ॥ शीघ्र कालें येईल ॥२४ ॥ कार्याची उत्कंठा मो
ठी ॥ ह्मणोनि आलों तुझे भेटी ॥ तूं दर्शन नेदिसी शेवटीं ॥ अदृश्य सरड पैं होसी ॥२५॥ बहुत सहस्त्र वर्षें शत॥ तूं कृकल हो
सील निश्चित ॥ विवरामाजी होसील गुप्त ॥ दुःख फळ भोगिसील ॥२६॥ ऐकोनि विप्राचा शाप ॥ राजा जाला अति संतप्त ॥
मग ब्राह्मण बोलावोनि समीप ॥ प्रार्थिता आपण पैं जाला ॥२७॥ राजा ह्मणे ब्राह्मणासी ॥ धेनूच्या प्रतिनिधी घ्या धेनूसी ॥
ब्राह्मण ह्मणती राया परियेसीं ॥ आणिका धेनूचें कोण काम ॥२८॥ मग राजा जाला शरण ॥ स्वामी मज द्यावें उःशाप वचन॥
मग ते ब्राह्मण गतक्रोध होऊन ॥ वचन बोलते पैं जाले ॥२९॥ यदुकुळीं उत्पन्न भूत ॥ वासुदेव नामें विष्णु साक्षात ॥ जयाचें
नाम स्मरतां अंत ॥ महापातका होतसे ॥ ३० ॥ लीला विग्रही श्रीनारायण ॥ अवतरेल यदुकुळीं जाण ॥ जयाची कथा परम
पावन ॥ शापा पासून सोडवील ॥३१॥ वासुदेव परमात्मा आपण ॥ राया सोडवील शापा पासून ॥ मग ते दोघेही ब्राह्मण ॥
थोर सुख पावले ॥ ३२ ॥ ते धेनू दोघी जणीं ॥ दिधली आणिका ब्राह्मणा लागुनी ॥पुढें काय वर्तलें चापशर पाणी ॥ सावधान
अवधारिजे॥३३॥ऐसा रायासि शाप जाला॥राज नीतीसी चुकला॥या कारणें लक्ष्मणा वहिला ॥ कार्या कारणा न चुकिजे ॥३४॥ ॥ १ ॥
राजा राजनीती न करी॥एवढीं व्यसनें तयाचे शिरीं ॥बाजती सौमित्रा निर्धारीं॥यदर्थी संदेह न धरावा ॥३५॥ एकाजनार्दनाशर
ण॥पुढें गोड आहे निरोपण॥नृग रायाचें कथन॥सावधान अवधारा॥३६॥स्वस्तिश्री०नृगराजकथननामत्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः५३

श्रीभार्गवजेत्रेयनमः ॥ ऐसी पवित्र आणि परिकर ॥ रामायणी कथा सार ॥ एकेक श्रवणीं पडतां उत्तर ॥ भय दोषा वेगळें होइ्जे॥१॥ ऐसें श्रीरामाचें चरित्र ॥ धन्य गाती तयाचें वक्त्र ॥ धन्य ऐकोनि त्याचें श्रोत्र ॥ परम पवित्र तो नर ॥२॥ श्रीराम मुखींची ऐकोनि कथा ॥ बोलता जाहला शक्रारिहंता ॥ पुढें नृग रायाची समूळ कथा ॥ ते मज प्रति सांगिजे ॥ ३ ॥ श्रीराम ह्मणे लक्ष्मणा ॥ पुढें नृग रायाचें आख्याना ॥ मी सांगतों सावधाना ॥ श्रवणीं अवधारीजे सावचित्त ॥४॥ येरीकडे नृगराज भूपती ॥ जाणोनि ब्राह्मणाची शापोक्ती ॥ थोर दुःखी जाला चित्तीं ॥ ब्राह्मणाप्रति नचले कांहीं ॥५॥ मंत्री पुरोहित नगर जन ॥ थोर थोर बोलावोनि ब्राह्मण ॥ शिल्पिकारें गृहकर्ते जाण ॥ तेथें ते ही बोलाविले ॥६॥ तयांप्रति नृग भूपती ॥ सांगता जाला विप्र शापोक्ती ॥ यासि कांहीं उपाव न चलेती ॥ ऐसें निश्चिती मज कळलें ॥७॥ कोणे एके काळीं नारद पर्वत ॥मम दर्शना आले होते येथ॥ तिहीं भय दाखविलें अद्भुत ॥ अधःपात होईल ह्मणोनी ॥८॥ नारद पर्वत दोघे जण ॥ मिथ्या नव्हे त्यांचें वचन ॥ पुनरपि ते अदृश्य होऊन ॥ त्रैलोक्यीं गमन तिहीं केलें ॥९॥ तरी आतां शीघ्र काळें ॥ शिल्पिकारा हातीं विवरें प्रबळें ॥तीं न करावीं शीत उष्ण जळें ॥ पीडा नव्हे जयां मध्यें ॥ १० ॥ सीत काळीं सीत न वाटे ॥ उष्ण काळीं सीतळ गोमटें ॥ पर्जन्यामाजि जळ थेंबुटे ॥ जया माजि न पडती ॥११॥ ऐसीं विवरें तीं प्रकारचीं ॥ करावीं शीघ्र तात्काळची ॥ सुंदर शोभा बहुत उंचीं ॥रत्न वैडूर्याचीं संयुक्त ॥१२॥ तया भोंवतें उद्यानें ॥ नाना पुष्पांचे परिमळें भरे गगन ॥ नाना प्रकारचे वृक्ष गहनें ॥ तया भोंवते लावावे ॥१३॥ जंव पर्यंत शाप मोचन ॥ तंव पर्यंत सरड होवोन ॥ तयावनीं क्रीडा करीन ॥ सावकाश आनंदें ॥१४॥ तदनंतरें वसु पुत्र ॥ अत्यंत धार्मिक पवित्र ॥ तया बोलावोनि मस्तकीं छत्र ॥ धरोनि राज्य तया दिधलें ॥१५॥ अगा ये वसू परियेसी ॥प्रजा पाळीं स्वधर्मेसीं ॥ नाहीं गती माझिया ऐसी ॥ पावसील तत्काळ ॥१६॥ प्रत्यक्षासि प्रमाण ॥ मज घडलें शाप बंधन ॥ तरी तुवां सावध होवोन ॥ सावचित्त असावें ॥१७॥ मज शाप जाला ह्मणोन ॥ खेद न करावा आपण ॥ धर्म नीतीचें संरक्षण ॥ सा

१ सुंदर. २ मुख. ३ लक्ष्मण. ४ एकोजे. ५ राजा. ६ कारागीर. ७ ब्राह्मण. ८ जाणे. ९ घेई. १० [illegible]. ११ [illegible]. १२ पुष्कळ.

वधान करावें ॥१८॥ माझे विषयींची चिंता ॥ कांहीं न करावी तुवां पुत्रा ॥ सुख दुःख लाभ अलाभता ॥ काळाधीन पैं असे ॥१९॥ माझा काळ समीप आला ॥ शीघ्र तुह्मी येथोनि चला ॥ ऐसें ह्मणोनि प्रवेशला ॥ गुहा द्वारीं तात्काळ ॥२०॥ ऐसें नृग रायाचें कथन ॥ जयासि हो भक्तीनें श्रवण ॥ तो जें महा पातक दारुण ॥ तया पासून मुक्त होय ॥२१॥ एका जनार्दना शरण ॥ जालें नृग रायाचें आख्यान ॥ पुढें निमीचें आख्यान ॥ श्रीरघुनंदन सांगेल ॥२२॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडएकाकारटीकायांनृगराजशापमयोनामचतुःपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५४ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ २२ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ भयंकर. २ रा.चे नाव.

॥श्रीवेदव्यासायनमः ॥ मागिले प्रसंगीं नृग कथन ॥ श्रीरामें लक्ष्मणासि सांगोन ॥ पुढें लक्ष्मण कर जोडून ॥ अभिवंदन करिता जाला ॥१॥ स्वामीनीं कथा सांगतां ॥ तृप्ति नव्हे माझिया चित्ता ॥ आश्चर्य वाटे धरणिजाकांता ॥ पुनरपि कथा ऐकावी ॥२॥ ऐसें लक्ष्मणाचें देखोनि आर्त ॥ पुनरपि जनक जामात ॥ कथा सांगावया उपक्रम करित॥त्वरित जाला श्रीराम॥३॥ पूर्वीं राजा इक्ष्वाकु नंदन ॥ तयाचा सुत निमी जाण ॥ अति धर्मिष्ट प्रजा पाळण ॥ बरवेपरी करितसे ॥४॥ तयासिं जाले बारा पुत्र ॥ तेही पितिया सारिखे पवित्र ॥ तयांमध्यें कनिष्ठ गुणवंत ॥ पित्या आवडत बहुसाळ ॥५॥ निमी राजा धर्म परायण॥अति पराक्रमी पुरुषार्थी जाण ॥ अमरपुरी सारिखें पाटण ॥ पुत्रा कारणें करूं पाहे॥६॥पुत्र वसावया लागून ॥ गौतमाश्रमा समीप नगर जाण ॥ केलें अति शोभायमान ॥ विचित्र वनें भोंवतालीं ॥७॥ नाना सरोवरें निर्मळ पाणी ॥ माजि दोहीं तिरीं कमळिणी॥ चक्रवाकें हंस हंसिणी ॥ क्रीडताती जळ सुखें ॥८॥ नगरा नाम जयंतपूर ॥ सुशोभित मनोहर ॥ तेथें निमीचा राहिला कुमर ॥ इक्ष्वाकु कुळींचा भूपती ॥ ९ ॥ पितर संतोषा कारणें ॥ अश्वमेध मांडिला तेणें ॥ पितिया प्रति विचारून ॥ ऋषीश्वरा बोलाऊं पाठविलें ॥१०॥ तापसां माजि मुकुटमणी ॥ज्ञानियांच्या शिरोरत्नी॥ऐसा वसिष्ठ आत्मज्ञानी ॥ बोलाऊनि आणिला ॥११॥ जयाची काठी आकाशीं ॥ तपतसे तेजोराशी॥रवि वंशादि राजयामी॥गुरुत्वें पूज्य जो कां होय॥१२॥ऐसा वसिष्ठ महामुनी ॥बोलाविला यागा लागोनी ॥ आणि थोर थोर ब्राह्मण येवोनी ॥ यागा कारणें राहिले ॥१३॥ अत्रि अंगिरस भृगु गौतम ॥ आणिक तपोधन परम ॥ आले जयांचा पराक्रम ॥ तपोबळें आगळा ॥१४॥ वसिष्ठ ह्मणे निमीसीं ॥ मज आंवतिलें इंद्रें यागासी ॥ त्याचा याग न्यावया समाप्तीसी ॥ मी जातों राजेंद्रा ॥१५॥ ऐसें वसिष्ठ बोलोन ॥ गेला इंद्राच्या यागा लागून ॥ मागें निमीनें गौतमा पाचारूनं ॥ पूजा विधान मांडलें ॥१६॥ प्रयोगं देखोनि गौतमासीं ॥ चालतें केलें यागासी ॥ गौतमें बैसोनि होत्रीसी ॥ आरंभ करिता जाहला ॥१७॥ येरीकडे शचीपति याग संपवून ॥ सर्वेचि वसिष्ठ तपोधन ॥ निमीच्या यागासि येऊन ॥

१ नमस्कार. २ इच्छा. ३ चालू करणे. ४ सर्वांत लहान. ५ फार. ६ शहर. ७ राजा. ८ बोलाविलें. ९ बोलावून. १० काम ११ पवासी. १२ इंद्र.

गौतम हौत्रीं देखिला ॥१८॥ गौतमें करितां हौत्रासी ॥ वसिष्ठ क्रोधला मानसीं॥मग ह्मणे निमि रायासी॥भला जालासी सूर्य वं
शीं ॥१९॥ आह्मां करोनि अपमान ॥ आह्मी नसतां याग आरंभून ॥ गौतमासी हौत्र देऊन ॥ भला याग आरंभिला ॥२०॥
हिमवंताचे पार्श्वभागीं जाण ॥ नूतन नगरा समीप उद्यान ॥ पंच सहस्र वर्षें यज्ञ ॥ करित असतां तुह्मी वनीं ॥२१॥ मी सूर्य वं
शींचा गुरू ॥ माझा करोनि अनादरू ॥ तुह्मी करितसां अध्वरू ॥ येथें विघ्न होईल ॥ २२ ॥ ऐसा वसिष्ठ कोपेंसीं ॥ शापि
लें तेसमयीं रायासीं ॥ निमी तूं वायु रूप होसी ॥ कित्येक काळ पर्यंत ॥ २३ ॥ ऋषीचा शाप जाला जाणोन ॥ राजा बाहे
र येवोन ॥ वसिष्ठासि करोनि नमन ॥ बोलता जाला दीन वाणी ॥२४॥ अहो जी स्वामी वसिष्ठ मुनी ॥ तुह्मीं तापसामाजि
मुकुटमणी ॥ मी होतों निद्रास्थानीं ॥ वृथा शाप दिधला ॥२५॥ यमाचा जैसा दंड ॥ तैसा तुमचा शाप प्रचंड ॥ अन्याय न
सतां मजला दृढ ॥ वृथा शाप दिधला ॥ २६ ॥ निमि राजा कोपेंकरून ॥ वसिष्ठासि शापिता जाला जाण ॥ ह्मणे महा
ऋषि अचेतन ॥ देह धरिसी वसिष्ठा ॥२७॥ परस्परें शाप जाले ॥ ऋषीनें रायासि शापिलें ॥ नृपतीनें ऋषीस कठीण बोलें॥
शाप दिधला तात्काळ ॥२८॥ दोघे जाले शापाभिभूत ॥ परस्परें जाले विचारित ॥ तंव वसिष्ठें विचारोनि विधितातं जेथ॥तेथें
आला सत्वरी ॥२९॥ विधात्यासि करोनि नमन ॥ वसिष्ठ बोले दीन वदन ॥ मज निमीनें शापोन ॥ थोर दुःख दिधलें ॥३०॥
आतां या शापापासून ॥ सुटें ऐसी कृपा करून ॥ मज द्यावें जीवदान ॥ सत्य लोकनायका चतुरानना ॥३१॥ वसिष्ठाचें ऐको
नि वचन ॥ देव गुरु चतुरानन ॥ ह्मणता जाला वसिष्ठ आपण ॥ मित्रा वरुणापासी जावें ॥ ३२ ॥ तो मित्रावरुण महाऋषि ॥
तपें अत्यंत तपोराशी ॥ तेथें जावें शीघ्र काळेंसीं ॥विलंब नकरीं मानस पुत्रा ॥३३॥ तयाचे तपें करून॥तूं अयोनी जन्म धरिसी
जाण ॥ पुढती पावसी माझें स्थान ॥ सत्य जाण वसिष्ठा ॥ ३४ ॥ ऐसा वसिष्ठ महाऋषी ॥ धरोनि वायूच्या देहासी ॥ आला ॥१॥
मित्रावरुणा पासीं ॥ वरुण देहीं प्रवेशला ॥३५॥ आपें करोन वसिष्ठ मुनी ॥ वरुणा हृदयीं प्रवेशुनी ॥ तंव येरीकडे उर्वशी समुद्र

१ यज्ञा. २ [illegible] ३ पडीभाग. ४ याग. ५ यज्ञ ६ [illegible] ७ ब्रह्मदेव. ८ सुत. ९ पाणीरूपानें.

नंदिनी ॥ वरुणाश्रमा पैं आली ॥३६॥ वरुणें देखोनि उर्वशीसी ॥ अत्यंत लावण्याची राशी ॥ मदनें भ्रांत होवोनि ऋषी ॥ ति
येप्रति बोलता जाला ॥३७॥ अवो भद्रे चंद्राननें ॥ मज पीडिलें थोर मदनें ॥ तुवां मज आतां वरणें॥रति देणें ये समयीं ॥३८॥
उर्वशी ह्मणे वरुणासी ॥ मित्रें मज वरिलें परिसा ऋषी ॥ तयासि सांडोनि तुह्मांपासीं ॥ रमतां नये मज स्वामी ॥ ३९ ॥ मग
वरुणें कुंभाप्रति ॥ वीर्य निक्षेपिलें निश्चितीं ॥ तूं ये विषयीं चिंता चित्तीं ॥ धरूं नको देवांगनें ॥ ४० ॥ ऐसें ह्मणोनि ऋषी ॥
विचारिता जाला उर्वशीसी ॥ वीर्य निक्षेपोनि घटी तीसीं ॥ आज्ञा दिधली जावया ॥ ४१ ॥ वरुण वीर्य धरावयासी ॥ सामर्थ्य
नाहीं उर्वशीसी ॥ तें निक्षेपोनि मागुती घटासी ॥ मित्र धामासि चालिली ॥४२॥ अंग जालें क्षत विक्षत॥शरीर चळचळां कां
पत ॥मित्रापासी येवोनि तेथ ॥ नमस्कार करिती जाली ॥ ४३ ॥ मित्र ह्मणे उर्वशीसी ॥ म्यां वरिलें असतां वरुणा पासी ॥ गे
लीस केलें व्यभिचारासी ॥ अति निंद्य कर्मातें॥४४॥तुवां निंद्य कर्म आचरोन ॥ मग तूं मजपासीं येवोन ॥ ऐसी पापिष्ठ तूं मान
वीजनन ॥ पावसील शीघ्र काळें ॥ ४५ ॥ मानवी पुरुष तुजसी रती ॥ करील उर्वशी जाण निश्चिती॥ बुधाचा पुरूरवा नंदनें त
याप्रति ॥ त्यासिं संग करशील ॥४६॥ कित्येक काळ काशिराज घरीं ॥ गृहिणी होवोनि विचरसी सुंदरी॥ऐसी तूं मृत्यु लोका
माझारी ॥ किंचित दिवस राहसील ॥ ४७ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ वसिष्ठ उर्वशी आख्यान ॥ पुढें गोड निरोपण ॥ जनार्द
न वदविता॥४८॥स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांनिमिनृपवसिष्ठशापोक्तिनामपंचपंचाशत्तमोध्यायः ॥५५॥

१ कामानें. २ भडव्यान. ३ छिद्र पडलेलीं. ४ जन्म. ५ मुलगा. ६ राहशील.

भा.रा.उ.कां.अ.५६
ल.
रा.
ब्राम्हणांस वस्त्रे देत आहे.
राजा.
शुक्राचार्य.
ययाती राजा.
शरमिष्ठा.
देवयानी.

॥श्रीकमलापतयेनमः ॥ वसिष्ठ निमीचें कथन ॥ ऐकोनिया लक्ष्मण ॥ पुढें कैसें शाप मोचन ॥ जालें जी रघुनंदना ॥ १ ॥ श्रीराम ह्मणे गा सौमित्रा ॥ पुढील अपूर्व रसाळ कथा ॥ ते सांगेन सावधान श्रोता ॥दत्त चित्ता देईजे ॥२॥ वसिष्ठ निमीचें आख्यान ॥ इतिहास पुरातन ॥ वरुण वीर्य अतिदारुण ॥ घटा माजि निक्षेपिलें ॥ ३ ॥ दिवसें दिवस वाढोन ॥ तयाचा जाला मित्रावरुण ॥ तयासि अगस्ती ऐसें अभिधान ॥ कुंभोद्भव ह्मणती पंडित ॥ ४ ॥ आतां निमि रायाची स्थिती ॥ सावधान ऐकें उर्मिलापती ॥ शाप जाला कैसा मागुती ॥ उःशापातें पावला ॥ ५ ॥ वशिष्ठाचे शापें करून ॥ निमीनें देह न मांडितां जाण ॥ आणिक देहीं न प्रवेशोन ॥ नयनीं प्राण ठेविले ॥ ६ ॥ वंशीचें करावया हित ॥ त्यजोनि मी प्रतापवंत ॥ यज्ञ करोनि समस्त ॥ सकळ देवां पूजिलें ॥ ७ ॥ षोडशोपचारी पूजा ॥ वस्त्रें नाना परीचीं देवोनि वोजा ॥ ब्राह्मण तोषले महाराजा ॥ आशीर्वाद देते जाले ॥८॥ समस्त ब्राह्मण मिळोन ॥ रायासि जाले सुप्रसन्न॥ह्मणती मागसीतें देऊं दान॥ सत्य जाण राजेंद्रा ॥ ९ ॥ ऐसें देव द्विजोंचें वचन ॥ ऐकोन संतोषला राजा जाण ॥ ह्मणे प्रसन्न जालेति मी नेत्रीं राहीन ॥ तुह्मां समस्तां जनाचे ॥१०॥ देव ह्मणती महा बरवें ॥तुवां नेत्रीं असावें॥वायू रूप होवोनि विचरावें॥दोहीं डोळयां भीतरीं॥११॥ समस्त देवांचे नेत्रा अंतीं ॥ राहिला निमि भूपती ॥ तेणें पातिया पातीं न हालती॥होचि खूण तयांची ॥१२॥ यज्ञीचे देव स्वर्गा प्रति ॥ सुख स्वानंदें वर देवोनि जाती ॥ मागें ऋषीश्वर काय स्थिती॥करिते जाले राज देहातें ॥१३॥ निमिरायाचें देह मथन॥ करिते जाले ऋषि ब्राह्मण ॥ यज्ञींच्या अरणी आणोन ॥ आयास थोर मांडिला ॥ १४ ॥ मथितां रायाचें शरीर ॥ तें हें मिथिल नामें नगर ॥ तेथें जन्मला तो नृपवर ॥ तयासि जनक बोलिजे ॥१५॥ पूर्वीं देही नव्हता ॥ ह्मणोनि विदेही तत्वतां ॥ ऐसी लक्ष्मणा जाली कथा ॥ मिथिलेशा जनकाची ॥१६॥ ऐसें रघुनाथाचें शद्ब रत्न ॥ ऐकोनि सुमित्रा नंदन॥थोर विस्मय पावोन ॥ सुख संपन्न पैं जाला ॥ १७ ॥ लक्ष्मण ह्मणे श्रीरामासी ॥ भार्गवजेता कथा सुरसी ॥ ऐकोनि आश्चर्य वाटे मानसीं ॥ पुनरपि

१ जुनाट. २ ठेविले. ३ नांव. ४ ब्र ह्मणाचे. ५ फिरावें. ६ राजा. ७ खटाटोप. ८ रामा

श्रवण करावें ॥१८॥ राजा ऋषि दोघे अशांत ॥ परस्परें शापून पावले अंत ॥ पुनरपि तयांचे जन्म अद्भुत ॥ अति विपरीत पैं जालें ॥१९॥ पुढील कथेचें अनुसंधान ॥ तें मज सांगावें कृपा करून ॥ लक्ष्मणाचें आर्त देखोन ॥ रघुनंदन बोलता जाला ॥२०॥ पूर्वी नहुष राजा सूर्यवंशी ॥ तयाचा पुत्र ययाती नामेंसी ॥ प्रजा पाळणीं संतोष ज्यासी ॥ गो ब्राह्मणांसी कृपा करित ॥२१॥ तयासि दोघी स्त्रिया प्रसिद्धा ॥ रूपें गुणें अति प्रवुद्धा ॥ तयांचीं नामें मित्रवृंदा ॥ सावकाशीं अवधारीं ॥२२॥ शर्मिष्ठा नामें जेष्ठ पत्नी ॥ वृषपर्व्याची नंदिनी ॥ कनिष्ठ जे देवयानी ॥ दैत्य गुरूची कन्या हो ॥२३॥ जेष्ठ शर्मिष्ठेसि झाला पुत्र ॥ पुरु नामें सुंदर गुणवंत ॥ देवयानीस एक सुत ॥ यदु नामें पैं जाला ॥२४॥ दोघी असती मत्सरें ॥ ययातीस शर्मिष्ठा प्रियकर॥ तिचे दोघे आवडती कुमर॥देवयानी नावडे पुत्रेसीं ॥२५॥ ऐसें यदूनें जाणोन॥जे मातेचा केला अपमान ॥ देवयानी प्रति कर जोडून ॥ यदु पुत्र बोलता जाला ॥२६॥ ह्मणे मात अवधारीं ॥ पिता तुझा माझा अपमान करी ॥ तरी मी वांचेना संसारीं ॥ जीव देईन आपुला ॥२७॥ मी करीन विषपान ॥ अथवा अग्निकाष्ठें भक्षीन ॥ सर्वथा प्राण सांडीन ॥ दुःख माझेनि न देखवे ॥ ॥२८॥ऐकोनि पुत्राचें वचन ॥ देवयानी जाली उद्विग्न ॥ तैसीच पितृगृहा येऊन ॥ काय करिती पैं जाली ॥२९॥ ते दैत्य गुरूची नंदिनी ॥ प्रवेशली पितृ भवनीं ॥ सन्मुख पित्यासी देखोनी ॥ साष्टांग नमन पैं केलें ॥३०॥ अति दीन चिंतातुर ॥ म्लान वदन कृश शरीर ॥ ऐसें देखोनियां शुक्र ॥ कन्ये प्रति बोलिला ॥ ३१ ॥ आजि तुझें मुख कोमाइलें ॥ चिंतेचें भरितें हृदयीं दाटलें शरीर अत्यंत कृश जालें ॥ काय कारणें कन्यके ॥३२॥ कोणें केला अपमान ॥ तें सांगावें मज विस्तारोन ॥ ऐकोनि पितियाचें वचन ॥ देवयानी बोलली ॥३३॥ अहो जी ताता अवधारीं ॥ माझा अपमान भ्रतार करी ॥ मज हेळसून आणिके घरीं ॥ पुत्रा सहित दवंडिलें ॥३४॥ माझा न करीच अंगिकार ॥ सवती ही चालवी मत्सर ॥ ऐसें दुःख देवोनि अपार ॥ आह्मां वाहेर घातलें ॥३५॥ ऐकोनि कन्येचें वचन ॥ भार्गव जाला क्रोधायमान ॥ ह्मणे माझ्या कन्येचा अपमान ॥ करोनि शर्मिष्ठा भोगित

१ नाश. [illegible]

॥३६॥ तेचि क्षणीं दैत्य गुरु ॥ कोपें कोपला जैसा रुद्रु ॥ ह्मणे सृष्टीचा संहार करूं ॥ कीं समुद्र शोषूं सातही ॥३७॥ क्रोधें थर थरां कांपत ॥ जेथें होता जामात ॥ तेथें शुक्र येवोनि त्वरित ॥ शाप तत्काळ दिधला ॥३८॥ अगा ययाती महावीरा ॥ राज्य मदें उन्मत्त जालासि खरा ॥ विषय बुद्धि भ्रमलासी पुरा ॥ तारुण्यें करोनि मातलासी ॥३९॥ नेणसी तूं आप पर॥ न करसी स्वहिताचा विचार ॥ ऐसा तूं पावसी जरा शीघ्र ॥ आजिचिये ये काळीं ॥४०॥ माझ्या कन्येचा करोनि अपमान ॥ ज्येष्ठ स्त्री भोगीं आसक्त मन ॥ तुझ्या तारुण्या होईल हानि ॥ सत्य जाण ये काळीं ॥४१॥ ऐसें शापोनि जामातासी ॥शुक्र निघाला स्वभवनासी॥ आश्वासोनि दुहित्रासी ॥ तये काळीं लक्ष्मणा ॥ ४२ ॥ रावणारीचें ऐसें वचन ॥ ऐकोनि सुमित्रा नंदन ॥ ह्मणे स्वामी भार्गवें शापून ॥ निज धामां गमन केलें ॥ ४३ ॥ तदनंतरें श्रीरघुपती ॥ शाप पावोनि ययाती ॥ पुढें काय करिता जाला तें मजप्रती॥ सविस्तरें सांगावें ॥४४॥ श्रीराम ह्मणे गा लक्ष्मणा ॥ पुढील ऐक पां कथना ॥ ययातीस जरा पावोन॥ थोर क्रोध पावला॥४५॥ पाचारोनि पुत्रा यदूसी ॥ययाती ह्मणे पुत्रा परियेसी ॥ जरेनें मी होतों बहुत क्लेशी ॥ ते जरा तूं अंगिकारीं ॥ ४६ ॥ मज संतोषार्थ हे जरा ॥ तूं अंगिकारीं गा कुमरा ॥ धर्मिष्ठ सज्ञान चतुरा ॥ यया कार्या शीघ्र करावें ॥ ४७ ॥ जरे करोनि जर्जरी भूत ॥ परी माझें भोगीं आसक्त चित्त ॥ या कारणे तूं गुणवंत ॥ अवश्य जरा अंगिकारीं ॥४८॥ ययातीचें करुणा वचन ॥ ऐकोनि यदू कोपायमान ॥ काय बोलिला तें सावधान ॥ श्रोतीं सादरें श्रवण कीजे ॥४९॥ राया तुझा आवडता पुरु॥ तया देईं जरा भारु॥ तयासि यदर्थीं अधिकारु ॥ ज्येष्ठ ह्मणोनि राजेंद्रा ॥ ५० ॥ जयावीण न करिसी भोजन ॥ जयावीण न करिसी उदकपान ॥ तो जरा अंगिकारील जाण ॥ जयासि राज्याचा अधिकारु ॥ ५१ ॥ विशेषही आवडता ॥ प्राणाहूनि पढियंता ॥ तयासि जरा देईजे ताता ॥ कांहीं विचारा करूं नको ॥ ५२ ॥ मी कनिष्ठ नावडता पुत्र ॥ मज अधिकार नाहीं येथ ॥ ऐकोनि यदूचा वचनार्थ ॥ थोर क्रोध पावला ॥ ५३ ॥ मग पाचारोनि ज्येष्ठ पुत्र ॥ पुरुनामा गुणवंत ॥ तयासि राजा जाला बोलत ॥

१ महादेव. २ नाश. ३ क्षय. ४ ज्ञातारपण. ५ बोलावोन. ६ प्रीय.

सावचित्त करोनी ॥ ५४ ॥ अगा पुरे महाबाहो वीरा ॥ मज प्रीत्यर्थ अंगिकारीं जरा ॥ तिचेनि धाकें सुरवरां ॥ थोर हडबड होतसे ॥ ५५ ॥ माझें विषय भोगीं मन आसक्त ॥ वियोग होतां दुःखी होत ॥ या कारणें तुवां त्वरित ॥ जरा माझी अंगिकारावी ॥५६॥ ऐकोनि पितियाचें वचन ॥ कर जोडोन पुरु करी विनवण ॥ ह्मणे स्वामी भाग्य गहन ॥ मजवरी तुष्टलेनी ॥५७॥ ह्मणे आजि मी धन्य भाग्याचा ॥ अवश्य करीन अंगिकार जरेचा ॥ पुरु वचन ऐकोनि पुत्र नहुषाचा ॥ काय करिता पैं जाला ॥ ॥५८॥ आपुले शरीराची जरा ॥ पुत्रास दिधली ते अवसरा ॥ आपण नूतन जाला सौमित्रा ॥ विषय भोगा कारणें ॥५९॥ नूतन जाला राजा ययाती ॥ नाना परीचे याग विप्रां हातीं ॥ करवीतसे तो नृपती ॥ स्वधर्में पाळी क्षितीतें ॥६०॥ राज्य करी स्वधर्मता ॥ नगरीं नाहीं अधर्म वार्ता ॥ ऐशीं सहस्र वर्षें क्रमिलीं असतां ॥ पुढें अनुताप उपजला ॥६१॥ विषयीं उदास जालें चित्त ॥ मग पाचारोनि पुरुसुत ॥ तयासि बोले नृपनाथ ॥ माझी जरा मज देईजे ॥६२॥ अगा ये पुत्रा गुणवंता ॥ माझी जरा मज दीजे आतां ॥ ते मी अंगिकारीन हितार्था ॥ आपुलिया कारणें ॥६३॥ विषयीं उदास जालें चित्त ॥ माझी जरा मज दीजे शीघ्रवत ॥ पितृ वचन ऐकोनी पुरुसुत ॥ जरा जनकास देता जाला ॥६४॥ राजा अति संतोषला ॥ पुत्रासि राज्याभिषेक केला ॥ कनिष्ठ पुत्रा शाप दिधला ॥ देवयानीच्या आत्मजा ॥६५॥ माझें वचन आप मानोन ॥ तो तूं राक्षसी क्षत्रिय होसी दुर्जन ॥ प्रजेचें तुझेनि पाळण ॥ सर्वथा नव्हे पापिष्ठा ॥६६॥ मी तुझा पिता गुरु संमान ॥ तुवां माझा केला अपमान ॥ तुझे पोटीं राक्षस यातु धन ॥ कर्कश दारुण जन्मती ॥६७॥ ऐसा कनिष्ठ पुत्रा शाप देवोन ॥ ज्येष्ठासी राज्यीं स्थापून ॥ आपण तपश्चर्ये लागीं जाण ॥ वन प्रयाण पैं केलें ॥६८॥ वना जावोनी राजऋषी ॥ सर्वेचि त्यजोनि देहासी ॥ विमानीं आरूढोनी स्वर्गासी ॥ जाता जाला ययाती ॥६९॥ मागें पुरु धर्म नीती ॥ प्रजा पाळणीं परम प्रीती ॥ प्रतिष्ठान नामें नगराप्रती ॥ राज्य करिता पैंजाला ॥७०॥ वाराणसीचे पूर्व दिसे ॥ प्रतिष्ठान नामें नगर असे ॥ तेथील राज्य सुख संतोषें ॥ करिता जाला ययाति पुत्र ॥७१॥ पुढें कनिष्ठ

१ स[illegible]. २ जरा. ३ पुत्रा. ४ [illegible]. ५ [illegible]. ६ [illegible]. ७ [illegible].

यदूचें कथन ॥ जो भार्गवात्मजेचा नंदन ॥ पितियाचे शापें करून ॥ अति चिंतातुर पैं जाला ॥७२॥ शाप जाला दौहित्रांसी ॥ ऐसें ऋषीनें जाणोनी मानसीं ॥ शापा पासोनि नातासी ॥ क्षण मात्रें मुक्त केलें ॥७३॥ क्रौंच वनादि नाना वनीं ॥ यदू क्रीडा करी स्वइच्छें करोनी ॥ पुढें काय वर्तलें तें वाल्मीक मुनी ॥ कथा अनुपम्य सांगेल ॥७४॥ या लागीं लक्ष्मणा परम ॥ राजानें न सांडावा राज्य धर्म ॥ न करितां नृग शाप दारुण परम ॥ ऋषिशापें सरड जाला ॥७५॥ एका जनार्दना शरण ॥ ययातीस जालें स्वर्ग गमन ॥ पुरुसि देवोनि राज्यासन ॥ पुढें श्रवण करावें ॥७६॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायां ययातिकथननामषट्पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥५६॥ ॥ओव्या॥ ॥७६॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ चिंताक्रांत. २ नातु.

भा·रा·उ·कां·अ· ५७
ऋषी मंडली.
लक्ष्मणः
श्रीरामः
ऋषीः

॥ श्रीसीताकांतायनमः ॥ ॥ श्रीरामचंद्र राजीवनयनें ॥ कथा सांगता लक्ष्मणें ॥ थोर आश्चर्य पावला मनें ॥ब्रह्मानंदें डुल्ल त ॥१॥ आर्धीच कथा रामायणी ॥ जें कां वदला वाल्मीक मुनी ॥ सुरस आणी जग तारिणी ॥प्रवेशतां श्रवणीं भव दोष खंडी ॥२॥ ऐसे श्रीराम लक्ष्मण ॥ चर्चा करितां निशी क्रमानें ॥ प्रभातें होतां रवि किरण ॥सहस्त्र रश्मीं प्रगटले ॥३॥ दोघे वंधु श्री राम लक्ष्मण ॥ करोनियां संध्या स्नान ॥ भद्रासनी येवोनि जाण ॥ राजनीती करिते जाले ॥४॥ तंव सुमंत प्रधान आला॥ श्रीरामा नमस्कार केला ॥ ह्मणें स्वामी ऋपिचा मेळा ॥ द्वारीं उभा दर्शनार्थी ॥५॥ यमुना तीरीचे ऋपीश्वर॥ भार्गव चवनादि थोर थोर ॥ तुमचे भेटी लागीं द्वार ॥ धरोनि उभे असती ॥६॥ ऐकोनि प्रधानाची मात ॥काय वोलिला काकुस्थ॥वेगीं पाचारीं गा त्वरित ॥ भार्गव चवनादि ऋपींसी ॥ ७ ॥ श्रीराम आज्ञा वंदोनि शिरीं ॥ मग त्या सुमंतें झडकरी ॥ द्वारा येवोनि विनीतो त्तरीं ॥ ऋपीश्वरा प्रती प्रार्थिलें ॥ ८ ॥ सुमंत ह्मणे ऋपीश्वर हो ॥ दर्शना कारणें जानकी नाहो ॥उद्यत वैसलासे पाहा हो ॥ जैसा चंद्रा लागीं चकोर ॥९॥ तरी प्रवेशावें राज्य भवन॥भेटीस तिष्टे रघुनंदन ॥ ऐसें ऐकोनि सुमंत वचन॥ ऋपी भवनीं प्रवेशले ॥१०॥ ऋपींस देखोनि रघुनंदन ॥ करोनियां अभिवंदनें ॥ नाना परीचीं आसनें देवोन ॥सभेमध्यें वैसविले ॥ ११ ॥ श्रीराम ह्मणे जी ऋपी ॥ तुमचे दर्शनें अभीष्ट आह्मासी ॥ तरी कोण कार्याचे उद्देशीं ॥तुह्मीं आगमन पैं केलें॥१२॥ऐकोनियां श्रीराम वचन ॥ पूर्ण कलशीं तोय पूर्ण ॥ आणि फळें मुळें जाण ॥ श्रीरामासि समर्पिलीं ॥१३॥ ऋपींची देखोनि अति प्रीती ॥ सर्व अंगिकारूनी धरणिजापती ॥ पुनरपी ह्मणे कोण कार्यार्थी ॥ तुमचें आगमन पैं झालें ॥१४॥ मी तुमचा आज्ञाधर ॥ आणि सेवकाचा किंकर ॥ तुमच्या कार्या लागीं अवतार ॥ सूर्यवंशीं धरिलासे ॥१५॥ राज्य आणि सकळ जीवीत ॥ हें वेंचीन विप्र कार्यार्थ ॥ माझें वचन मानावें सत्य ॥ कांया वाचा मानसें ॥ १६ ॥ कोण उत्कंठा असे चित्तीं ॥ ते मज सांगाजी निश्चिती ॥ मी प्रवर्तेन त्या अर्थी ॥ तुमचे सेवे लागोनी ॥१७॥ श्रीरामाचें ऐकोनि वचन ॥ भला भला गा धन्य धन्य ॥ तूं सूर्यवंशी शिखा रत्न ॥

१ कमळ. २ गात्र. ३ पाऊन. ४ सकाळ. ५ वार्ता. ६ तयार. ७ नमस्कार. ८ इच्छा.

शिव हृदयींचें ध्यान तूं चि पैं ॥१८॥ तुज देखोनि श्रीरामा ॥ थोर सुख जालें आह्मां ॥ जैसा चकोरा चंद्रमा॥तैसा तूं आह्मां कृपाळू ॥१९॥ बहुत राजे पृथ्वी पती॥नाना परींचे धरिणी वरी असती॥तयांमध्यें तूं श्रीरघुपती॥अगाध कीर्ति पैं तुझी ॥२०॥ तूं त्रैलोक्याचा ईश्वरू ॥ ब्रह्मा तुझा निज कुमरु ॥ फेडावया भूमि भारु ॥ अवतरलासि श्रीरामा ॥२१॥ तूं जगाचा ईश्वरू ॥ सुरकार्या लागीं अवतारू ॥ धरोनि फेडिसी धरा भारू ॥ दशरथ कुमरू होवोनी ॥२२॥ येथें संदेह नाहीं श्रीरघुपती ॥ कार्य करिसी हे निश्चिती ॥ ऋषींचें कार्य निरसावयार्थी ॥ तुजचि असे अधिकारू ॥२३॥ ऋषि ह्मणती श्रीरामा जाण ॥ कोणे कार्या लागीं ब्राह्मण ॥ आले असती हें विचारून ॥ मग करीन ऐसें वदावें ॥२४॥ न जाणतां कार्याची स्थिती॥न ह्मणावें करीन श्रीरघुपती॥ ऐसी असे राज नीती ॥ विनंती यदर्थी आह्मी केली ॥ २५ ॥ ऋषिमध्यें भार्गव मुनी ॥ जो अत्यंत सधर्म अनुष्ठानी ॥ तो ऋषि भय श्रीरामा लागोनी ॥ सांगता जाला ते काळीं ॥ २६ ॥ पूर्वीं कृतयुगीं जाण ॥ लोळ पुत्र ज्येष्ठ मधु नामाभिधान ॥ दैत्यां मध्यें परम पावन ॥ धर्मनिष्ठ अत्यंत ॥२७॥ गाई ब्राह्मणा हितकारी ॥ परम उदार पृथ्वीवरी ॥ वीर्य संपन्न दुष्टा संहारी ॥ कृपा करी द्विज देवा ॥२८॥ ऐसा स्वधर्म निष्ठ लोळ नंदन ॥ मधु नामे प्रसिद्ध जाण ॥ तयासि रुद्र जाला प्रसन्न ॥अद्भुत वरदान पैं दिधलें ॥ २९ ॥ शुळा पासोनि उत्पन्न भूत ॥ निर्माण करी शैलजाकांत ॥ परम प्रीतीनें रुद्र तेथ ॥ शूळ तयासि दिधला ॥ ३० ॥ अगा मधु तुझी उत्तम भक्ती ॥ आणि सर्व जीवांसि प्रिय निश्चिती ॥ ऐसें जाणोनि मी उमापती ॥ प्रसाद शूळ दिधला ॥ ३१ ॥ जंव स्वधर्में पाळिसी जन ॥ तंव पर्यंत शूळ राहेल जाण ॥ जेव्हां ऋषींसीं करिसी विरुद्ध पण ॥तेव्हां शूळ जाण जाईल निज स्थानासी ॥३२॥ या शूळानें दैत्य वधार्थी ॥ तं जय पावसी निश्चिती॥जेव्हां तुझी फिरेल मती ॥ तेव्हां शूळ घाता प्रवर्तेल तुझ्या ॥३३॥ ऐसा रुद्र वर लाहोन ॥ लोळ पुत्रें प्राणिपात करून ॥ पुनरपि महादेवा प्रति वचन॥ बोलता झाला ते काळीं॥३४॥ अहो जी महेशा पार्वती पती ॥ माझ्या वंशा जाली शूळ प्राप्ती ॥ प्रेम सिंधु सर्वांगीं विभूती ॥ माथां शोभे जटाजूट ॥ ३५ ॥ चं

१ मोठा. २ [illegible]. ३ पराक्रम. ४ नाशकर्ता. ५ महादेव. ६ समर.

द्रशेखर त्रिपुरदहन ॥ कामांतक वृषभवाहन ॥ पिनाकपाणी त्रिलोचन ॥ पंचवदन परमेश्वर ॥ ३६ ॥ ऐसी तया मधूची स्तुती ॥ ऐकोनियां पशुपती ॥ पुनरपि वदे दैत्याप्रति ॥ जें जें असेल चित्तीं ॥ तें पावसील मत्प्रसादें ॥३७॥ माझिये कृपेनें मधु ॥ वेगिं सुख भोगीं तूं आनंदु ॥ तुझिया पुत्रा शूळ शुद्धु॥ प्राप्त होईल हा जाण ॥३८॥ ऐसा मधु वर लाहोन॥प्रेमें जाला सुख संपन्न ॥ पुढील श्रीरामा निरोपण ॥ भार्गव जाण सांगता जाला ॥३९॥ ऐकें श्रीरामा धरणिजापती ॥ मधूची कुंभीनसी नामें सती ॥ विश्वावसूची दुहिता निश्चिती ॥ सुंदर गुणवंत पतिव्रता ॥ ४० ॥ तियेच्या उदरीं लवणासुर ॥ जन्मला अत्यंत पराक्रमी शूर ॥ बाळपणा पासोनि कर्में घोर ॥ पापाचार करितसे ॥४१॥ पुत्र दुष्टात्मा देखोन ॥ मधूसि चिंता अति गहन ॥ ह्मणे हा पापिष्ट दारुण ॥ वेगीं निधन पावोपें ॥ ४२ ॥ पुत्रातें ह्मणे मधु दैत्य ॥ तूं विचरें वरुणालय जेथ ॥ हा शूळ घेवोनियां त्वरित॥मज पासोनि पैं जावें ॥४३॥ या शूळाचा महिमा अगाध ॥ देवां दैत्यासि करितां युद्ध ॥ जवळि शूळ असतां न पाविजे खेद ॥ परी देवां ऋषींस विरुद्ध करूं नये सर्वथा ॥ ४४ ॥ तेणें ऐकोनि पित्याचें वचन ॥ शूळ करीं घेवोनि जाण ॥ विचरतां दुःख दारुण ॥ देता जाला ऋषींतें ॥ ४५ ॥ तयाचे भयें श्रीरामा ॥ येथवरी येणें जालें आह्मां ॥ तुज वांचोनि तो दुष्टात्मा ॥ वधिला न जाय इतरांसी ॥ ४६ ॥ अनेक पृथ्वीपति असती ॥ तयांचेनि लवणासुर दुष्टमती ॥ वधिला न जाय श्रीरघुपती ॥ आमची भय निवृत्ती तुवां किजे ॥ ४७ ॥ रावणा ऐसा दुराचारी ॥ तुवां वधिला सह परिवारीं ॥ तुजपुढें लवण मशयकापरी ॥ तुझे दृष्टीनें नुरेल॥४८॥ एका जनार्दना शरण ॥ पुढें लवणासुर वधावया लागुन ॥ सह परिवारीं जाईल शत्रुघ्न ॥ सावधान अवधारा ॥४९॥ स्वस्तिश्री भावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांलवणासुरआख्याननामसप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५७॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ ४९॥

१ शंकर. २ माझ्या कृपेनें. ३ मुलगी. ४ मारी. ५ मरण. ६ फिरें. ७ निवारण. ८ टिकणार नाहीं.

भा.रा.उ.कां.अ. ७८
शत्रुघ्नास राज्याभिषेक.

॥ श्रीजानकीकांतायनमः ॥ श्रीरामह्मणेभार्गवामी ॥ मधुचा पुत्र लवणासुर नामेसीं ॥ कोण कर्म करी कोठें क्रीडेसी ॥ कोणे देशीं विचरतसे ॥१॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ आनंद युक्त समस्त जन ॥ तयांत भार्गव समूळ कथन॥ सांगता होय ते समयीं ॥२॥ लवणासुराची समूळ विवंचना ॥ ऐकें गा पद्माक्षी रमणा ॥ मधु कुळीं जन्मोनि जाणा ॥ नाना प्राणी भक्षितो ॥३॥ विशेषें करोनि तापसे ॥ लवणासुर भक्षितो सावकाश ॥ रुद्र कर्म तोचि आचार त्यास ॥ नित्य क्रीडेसि मधु वन ॥४॥ सहस्त्रें सहस्त्र मारोनि ॥ व्याघ्र मृगादिक प्राणी ॥ मानवें भक्षोनि आव्हानी ॥ कर्म क्रिया करितसे ॥५॥ जैसा प्रळय काळींचा काळ ॥ भक्षितसे जीव जाळ ॥ तैसा लवणासुर केवळ ॥ प्राणिमात्रां अंतक ॥६॥ ऐसें ऋषीचें मधुर वचन ॥ ऐकोनियां श्रीरघुनंदन ॥ ह्मणे स्वामी तपोधन ॥ बहुत दुःख पावले ॥ ७ ॥ लवणासुरासि मारीन ॥ मी तंव न लागतां क्षण॥तुमचे हृदयींचें दुःख दारूण ॥ निर्दळीन निमिष्यें एका ॥८॥ ऐसी प्रतिज्ञा रामें करून ॥ ऋषि समवेत बंधु जन ॥ बैसले असतां सावधान ॥ सीता रमण बोलता जाला ॥९॥ कोण मारील लवणासुरासी ॥ ऐसें श्रीराम बोले बंधूसी ॥ कोणाचा वांटा तें मजपासीं ॥ शीघ्रवत सांगावें ॥ ॥१०॥ भरत आणि शत्रुघ्न ॥ राम लक्ष्मण आणि तपोधन ॥ श्रीराम ऐसें बोलिल्या वरून ॥ भरत आपण विनविता जाला ॥ ॥११॥ ऐकें नरवीर चुडामणी ॥ ममांश तो दैत्य मधुवनीं ॥ जेणें भक्षिले तापस अनेक प्राणी॥तयांचे निर्दळणीं मी असें ॥१२॥ ऐसें भरताचें वचन ॥ ऐकोनि शत्रुघ्न टाकोनि आसन ॥ श्रीरामा सन्मुख उभा राहोनं ॥ विनंती करिता पैं जाला ॥१३॥ तो शत्रुघ्न ह्मणाल कैसा ॥ शत्रु निर्दळ णीं सिंह जैसा ॥ जयाचे धाकें वैरी मानसा ॥ धडका लागे दारुण॥१४॥ऐसा शत्रुघ्न वीर पंचानन ॥ बोलता जाला सभा लक्षोन ॥ ह्मणे लवणासुर माझा वांटा जाण॥तो मज स्वामी देईजे ॥१५॥ भरतें शून्य नगरीं ॥ मागें रक्षिली अयोध्यापुरी ॥ आणि तप करोनि भारी ॥ थोर श्रम पावला ॥१६॥ चीर कृष्णाजिन धर ॥ मस्तकीं वाहे जटा भार॥ करून वन फळांचा आहार ॥ भूमि शयन येणें केलें ॥१७॥ चतुर्दश वर्षे पर्यंत॰॥ नंदिग्रामीं राहिला भरत ॥ अनुभविलें दुःख

१फिरतो. २ ऋषी. ३ टाकी. ४ यम. ५ नाहींसे करीन. ६ चवदा.

बहुत ॥ याचा वांटा पावला ॥१८॥ आतां माझा वांटा लवणासुर ॥ तो मज देईजे सत्वर ॥ ऐसी कृपा करी रघुवीर ॥ मज किंकरावर ये काळीं ॥१९॥ माझा लाड पुरवावा ॥ मज लवणासुर वांटा द्यावा ॥ ऐसी कृपा करावी राघवा ॥ कृपाळुवा कृपानिधी ॥ २० ॥ मज पाठवावें मधुपुरा ॥ मी मारीन मधु कुमरा ॥ जेणें भक्षिलें मुनिवरा ॥ तयाचा सूड घेईन ॥ २१ ॥ ऐशी शत्रुघ्नाची मधुर गिरा ॥ ऐकोनि मुख श्रीरामचंद्रा ॥ ह्मणे एक भरत वीरा ॥ तुझा पराक्रम अद्भुत ॥२२॥ तूं मारिसील लवणासुरा ॥ यदर्थी निःसंदेह कैकेयी कुमारा ॥ परी पाठवावें शत्रुघ्न वीरा ॥ तयासि हें कृत्य पैं दिजे ॥२३॥ शत्रुघ्नासी लवणासुर ॥ वांटा देईजे सत्वर ॥ ऐसें बोलोनि श्रीरघुवीर ॥ पुनरपि बोलता पैं जाला ॥ २४ ॥ लवणासुराचें निर्दळण ॥ करील शत्रुघ्न निश्चय जाण ॥ तेथील शत्रुघ्ना राज्य देईन ॥ मी तोषोन निश्चयेसीं ॥२५॥ शत्रुघ्नासि राज्य मधुपुरीचें ॥ लवणांती देईन साचें ॥ ऐसें मुख कमळ श्रीरामाचें ॥ वदतें जालें ते काळीं ॥२६॥ लवणासुर वधिलिया उपरी ॥ तेथील राज्य शत्रुघ्ना करीं ॥ अति रमणीय मधुपुरी ॥ यमुनातीरीं वसलीजे ॥२७॥ जेथील जन पुण्यवंत ॥ नित्य नेमें अनुष्ठान करित ॥ जयांचें दानीं उदार चित्त ॥ जे संग्रामीं शूर पराक्रमी ॥ २८ ॥ श्रीराम ह्मणे शत्रुघ्नासी ॥ असुर वधोनि तेथील राज्यासी ॥ अंगिकारीं माझ्या वचनासी ॥ मान देवोनि ये समयीं ॥२९॥ कनिष्ठें ज्येष्ठ वचन ॥ अवश्य करावें शास्त्र प्रमाण ॥ वसिष्ठादि ऋषी पाचारून ॥ तयासि आज्ञा करिता जाला ॥ ॥३०॥ ऐसें रघुनाथ बोलिल्यावरी ॥ मग तो शत्रुघ्न दैत्यारी ॥ श्री रामाप्रति मंद उत्तरीं ॥ प्रार्थिता जाला ते वेळीं॥ ॥३१॥ ऐकें नर वीर चूडामणी ॥ राज्य ज्येष्ठ भरता वांचोनी ॥ मज करितां अधर्म जनीं ॥ यश हानी होईल ॥३२॥ सोडोनियां ज्येष्ठ बंधु ॥ कनिष्ठा राज्य पट अबद्धु ॥ ऐसें असतां कृपासिंधु ॥ राजा मज करूं नये ॥३३॥ मी लवणासुरातें वधीन ॥ राज्यीं स्थापावा मांडवीरमण ॥ राज्य मधुपुरीचें भरता आपण ॥ कृपा करोन देईजे ॥३४॥ लवणासुर घोर कर्मी ॥ तुमचे आज्ञेनें वधीन संग्रामीं ॥ भरतासि अधिकार राज्य धर्मी ॥ मज लागोनि पैं नाहीं ॥३५॥ तुमचे आज्ञे सारिखे जन ॥ वर्तताति स्वधर्में क

१ लवकर. २ सेवक. ३ मागण. ४ स[illegible]. ५ [illegible]. ६ [illegible]. ७ भरत.

रून ॥ तैसेंच मी जें न करीन ॥ तें दोष दारुण मज स्वामी ॥३६॥ शिर सांडोनि धडासि जाणा ॥ कोण पुजितसे रघुनंदना ॥ ऐसें मज करितां परलोक शून्या ॥ सत्य रामा होईल ॥३७॥ मी स्वामीचा आज्ञाधार ॥ आणि सेवेचा किंकर ॥ परी हें अधर्माचें उत्तर ॥ मज साहवेना नरव्याघ्रा ॥३८॥ ऐसें शत्रुघ्न वचनांतरें ॥ कृपाळुवें श्रीरघुवीरें ॥ संतोषोनि भरत लक्ष्मणा सामोरें॥ आणि ऋषीश्वरां ऐकतां ॥ ३९ ॥ श्रीराम ह्मणे भरतासी ॥ वेगीं आणावें सर्व सामग्रीसी ॥ राज्याभिषेक शत्रुघ्नासी ॥ लवण वधासी मग धाडूं ॥४०॥ पाचारोनि ऋत्विज ब्राह्मण ॥ ऋषि वसिष्ठादि करून ॥ आणि प्रधान सेवक जन ॥ श्रीराम आज्ञा करिते जाले ॥ ४१ ॥ जाणोनि श्रीराम आज्ञेसी ॥ करिते जाले समारंभासी ॥ जैसें देवीं इंद्रासी ॥ तैसें राम करितसे ॥ ४२ ॥ इंद्र भवना समान ॥ तैसें गृहीं प्रवेशोन॥शत्रुघ्नासि अभिषिंचन ॥ करिते जाले ते समयीं ॥ ४३ ॥ चंद्रशेखरें गंगाधर ॥ स्कंदा अभिषेकी तत्पर ॥ तैसा श्रीराम धरणीधर ॥ अभिषेक करी शत्रुघ्नासी ॥४४॥ नगरवासी प्रजा जन ॥ आणि पंडित मुनि गण ॥ तिघी माता सुख संपन्न ॥ थोर संतोष पावल्या ॥४५॥ नगर स्त्रिया आणि पुरवासी ॥ बहुत जाले अति संतोषी ॥ ह्मणती धन्य श्रीराम शत्रुघ्नासी ॥ मधुपुरीचें राज्य देतो ॥ ४६ ॥ ऐसी नगर जनाची वार्ता ऐकोन ॥ मग तो धरणिजापति आपण ॥ शत्रुघ्नासी अभिषेक करून ॥ वरद बाण देता जाला ॥ ४७ ॥ श्रीराम ह्मणे शत्रुघ्नासी ॥ या बाणाचा महिमा पैंरियेसीं ॥ हा शर धरित्या पुरुषासी ॥ सदा यश कल्याण असे ॥ ४८ ॥ या बाणें निश्चयेसिं जाण ॥ करिशील लवणासुराचें हननें ॥ पुरुष व्याघ्रा संदेह न धरून ॥ कार्य सिद्धि करी वेगीं ॥४९॥ पूर्वी विधात्यानें हा बाण ॥ निर्मिला दैत्य वधा लागून ॥ संग्राम करितां वैरियासि जाण ॥ अदृश्य बाण लक्षेना ॥५०॥ ब्रह्मदेवें क्रोधें करून ॥ करावया दुष्टाचें निर्दळण ॥ प्रतिपाळावया साधु जन ॥ हा शर निर्माण पैं केला ॥५१॥ या शराचा पराक्रम थोर ॥ येणें मारिले दैत्य दानव दुर्धर ॥ हा शर घेवोनियां सत्वर॥ मधुपुरीस शत्रुघ्ना जाईजे ॥ ५२ ॥ पूर्वी रावण वधार्थी ॥ हा शर मोकलिला नाहीं निश्चितीं ॥ अनसूट असे याची शक्ती ॥ लवणासुर वधार्थी

१ चाकर. २ भाषणाच्या शेवटीं. ३ महादेव. ४ ऐसें. ५ नाश. ६ संशय. ७ रक्षणा करितां. ८ सोडिला.

मी देतों ॥ ५३ ॥ तो शर मी तुजप्रति ॥ देतों लवणासुर वधार्थी ॥ आणिकही सांगूं युक्ती ॥ सावधवृत्ती अवधारीं ॥५४॥ त्वां जावें मधुपुरा बाहेरी ॥ प्रवेशावें ना नगरीं ॥ दूरी राहोनि तो द्विजारी ॥ युद्धा लागीं पाचारिजे ॥५५॥ तयासि शिवाचें वरदान॥ शिवें शूळ तया दिधला जाण ॥ तो शूळ बळें तापसां कंदनें ॥ घेवोनियां करीतसे ॥ ५६ ॥ तुवां जावोनि नगर द्वारीं ॥ शर धरो नि युद्धा पाचारीं ॥ अवश्य मरण पावेल वैरी ॥ सत्य जाण शत्रुघ्ना ॥५७॥ ऐसें करोनि शत्रुघ्ना ॥ जय पावसी नाहीं अनुमाना ॥ श्रीरामें करोनि प्रतिज्ञा ॥ शत्रुघ्ना प्रयाणें करविता जाला ॥ ५८ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ पुढील रसाळ निरूपण ॥श्रीरामें गोड रामायण ॥ चरित्र गहनें शत कोटी ॥ ५९ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांमधुपुरीशत्रुघ्नराज्याभिषेकोनामअष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ ५९ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ शीघ्रपणें. २ [illegible] ३ बोलवा. ४ नाश. ५ आगें. ६ मोठें.

॥ श्रीकोदंडपाणयेनमः ॥ मागिले प्रसंगीं शत्रुघ्नासी ॥ अभिषेकोनि मधु पुरीसी ॥ पाठविनसे लवणासुरासी ॥ वधावया कारणें ॥१॥ श्रीराम ह्मणे शत्रुघ्ना ॥ सवें घेईं असंख्य धना ॥ धान्याचा संग्रह करोनि जाणा ॥ मार्ग क्रमणा करावी ॥२ ॥ अश्व उत्तम अनेक ॥ सवें घेईं असंख्य ॥ रथ कुंजर सेना सेवक ॥ नृत्यकारकें तेही नेईं॥३॥जे मार्गी चालतां श्रमलियासी ॥ गीत विनोद करिती संतोषीं ॥ आप्त वर्ग सेवकासी ॥ धन बहुत पैं द्यावें ॥४॥मार्गी वैरियासि कळो न द्यावें ॥हळू हळू सैन्य पाठवावें ॥ आपण स्थिर होवोनि जावें ॥ उत्तम मार्ग पाहोनी ॥५॥ एका एकीं मधुपुरीस जाण ॥ धाडि घालोनि आपण ॥ करीं लवणासुराचें निर्दळण ॥ अन्यें हस्तें मरण त्यासी नाहीं ॥६॥ आपण जावोनि मधुपुरीसी ॥ कळों न द्यावें त्या दैत्यासी ॥ एकाएकीं पाचारीं संग्रामासी ॥ सावध मानसीं होवोनी ॥ ७ ॥ जान्हवीचे तीरीं ॥ सेना नेईं वा झडकरी ॥ एक मास मार्गी क्रमोनि वैरी ॥ दुश्चित करोनि मारावा ॥८॥ वरद बळें तो अति लाठा ॥ तया कळों नेदीं वीर सुभटा ॥ मग एकाकीं मोक्ष पुरीचा वांटा॥ रणरंगीं लावावा ॥९॥ ऐकोनियां श्रीराम वचन ॥ शत्रुघ्नें वंदोनि श्रीराम चरण ॥ रघुनाथा करोनि प्रदक्षिण ॥ माता जाण वंदिल्या ॥१०॥ सद्गुरू जो कां वसिष्ठ ॥ तयासि वंदोनियां स्पष्ट ॥ लक्ष्मण आणि भरत ज्येष्ठ ॥ तया नमन पैं केलें ॥११॥श्रीराम आज्ञा वंदोनि शिरीं ॥ शत्रुघ्नें तया अवसरीं ॥ प्रयाण करोनि पुरी बाहेरी ॥ सेना सहित उतरला ॥ १२ ॥ तो शत्रुघ्न वीर कैसा॥ वैरी तमें नाशनीं सूर्य जैसा ॥ पुढें चालिला धरोनि जयाशा ॥ लवणासुर वधाची ॥१३॥ सन्नध सेना दळ भार ॥ सवें सैनिक वीर अपार ॥ तयांपुढें करोनि शत्रुघ्न वीर ॥ मागें आपण चालिला ॥१४॥ सेना करोनि पुढारी ॥ शत्रुघ्नें क्रमोनि एक मास वरी॥ सवेंचि सत्वर दों दिवसां भीतरीं॥ मधुपुरीस येता जाला ॥१५॥तंव त्या मार्गी वाल्मिकाश्रम॥तेथें आला ज्येष्ठ बंधु जयाचा राम॥ सवें किंचित सेवक परम ॥ पराक्रम जयाचा ॥ १६ ॥ ऐसा वीर दाशरथी ॥ वाल्मीकाच्या आश्रमाप्रती ॥ येवोनि ऋषिस विनंती ॥ कर जोडून पैं केली ॥१७॥ अगा ये स्वामी वाल्मीक मुनी ॥ तुह्मी परोपकारी जना लागोनी ॥ तुमच्या दर्शनें कृतार्थ

१ हत्ती. २ नाचणार. ३ हे ३. ४ संहार. ५ दुनच्याच्या. ६ बेसावध. ७ गंगचे. ८ महिना. ९ वेढ्ठ. १० काळोख.

प्राणी ॥ जे यम नियमीं शिणतांती ॥१८॥ तुमचे आश्रमीं आजि निशीं ॥ क्रमोनि उदईक प्राचीं दिशेसी ॥ जाणें आहे कृ १ का यांसी ॥ ह्मणोनि तुमच्या दर्शनें सुखी जालों ॥१९॥ ऐकोनि शत्रुघ्नाचें वचन ॥ सुखावला ऋषि संतोषोन ॥ प्रेमें दिधलें आलें गन ॥ उल्हासे मन ऋषीचें ॥२०॥ ऋषि ह्मणे शत्रुघ्नासी ॥ जे जे नृप सूर्यवंशी ॥ तयांचिये वस्तिसी ॥ या आश्रमासी निर्मिलें ॥२१॥ वाल्मीक ह्मणे दशरथात्मजा ॥ माझी अंगिकारिजे पूजा ॥ मग अर्पिलीं फळें मूळें वोजा॥श्रीरामराजा सुखार्थ ॥२२॥ करोनि मुनीनें पूजन ॥ मग बोलता जाला शत्रुघ्न ॥ दोनी कर कमळ जोडून ॥ वाल्मीकासी ते काळीं ॥ २३ ॥ पूर्वील यज्ञीच्या विभूती ॥ वाल्मीक मुनि कोठें असती ॥ ऐकोनि वाल्मीक शत्रुघ्ना प्रती ॥ बोलता जाला ते समयीं ॥२४॥ अगा ये शत्रुघ्ना अवधारीं ॥ पूर्वी येथें याग केला त्याची नवल परी ॥ सौदास नामें राजा पृथ्वीवरी ॥ तयाचे पुत्राचें वीर्यजसहो नाम ॥ २५ ॥ वीर्यजसहो सौदाचा पुत्र ॥ अति धार्मीक गुणवंत ॥ प्रतापें पर वीरा अंत ॥ भुज बळें करी ऐसा ॥ २६ ॥ सौदासवीर्यज संपन्न ॥ निघाला पारधी लागून ॥ तंव दोघे राक्षस दारुण ॥ मृग मारितां देखिले ॥ २७ ॥ शार्दुळ रूपें राक्षस घोर ॥ देखोनि सौदासा क्रोध थोर ॥ त्यांसी युद्ध करोनि घोर ॥ राक्षस एक मारिला ॥२८॥ मुष्टि घातें करोनि जाण ॥ सौदासें असुराचा घेतला प्राण॥ तयाचे माह्या लागोन ॥ दुसरा राक्षस धांवला ॥२९॥ तो राक्षस ह्मणे सौदासासी ॥ निरापराधें माझे बंधूसी ॥ मारोनि तूं कोठें जासी ॥ तुझ्या प्राणासी मी घेईन ॥३०॥ माझे बंधूसीं करोनि रण ॥ निरापराधें घेतला प्राण ॥ त्याचा सूड मी घेईन ॥ अवकाश काळें राजेंद्रा ॥३१॥ ऐसें राक्षस बोलल्यावरी ॥ मग सौदास नृपकेसरी ॥ येवोनि माझे आश्रमा अरवरी ॥ अश्वमेध मांडिला ॥३२॥ अश्वमेध महा यज्ञ ॥ आरंभिला वसिष्ठा पाचारून ॥ रायें यज्ञ दीक्षा घेवोन ॥ बहु सहस्र वर्षें पैं जालीं ॥ ३३ ॥ यज्ञ समाप्तीचे अंतीं ॥ पूर्व वैर स्मरोनि राक्षस भद्रजाती ॥ येता जाला वसिष्ठ रूपाची बुंथी ॥ घेवोनियां ते काळीं॥३४॥वसिष्ठाचें रूप धरोन ॥ आला राक्षस कपटी जाण ॥ रायासि ह्मणता जाला आपण ॥ मांस भोजन मज दिजे ॥३५॥ यज्ञ समाप्तीचे अं

१ अस्तमान. २ गात्र. ३ पुर्वेस. ४ [illegible]. ५ [illegible]. ६ नाश. ७ वाघ.

तीं ॥ मांस भोजनें मज करीं तृप्ती ॥ ऐसें वचन ऐकोनि नृपती ॥ पाककर्त्या आज्ञा केली ॥३६॥ आजि वसिष्ठ तृप्त्यर्थी ॥ करीं मांसाची पाक निष्पत्ती ॥ येरें आज्ञा वंदोनि शीघ्र गती ॥ विचार करिता पैं जाला ॥३७॥ येरीकडे राक्षस मायावी जाण॥भाणवसा गेला नर मांस घेऊन ॥ सवेग पाक निष्पत्ती करून ॥ राया जवळीं देता जाला ॥३८॥ अहो जी राया मांस मिष्टान्न ॥ याचा स्वाद अति गहन ॥ वसिष्ठा देवोनि तृप्ती भोजन ॥ आशीर्वचन पैं घ्यावें ॥३९॥ ऐसें करोनि रजनीचर ॥ सवेंचि प्रवेशला वन घोर ॥ येरीकडे नृपें सत्वर ॥ वसिष्ठा भोजना पाचारिलें ॥ ४० ॥ वसिष्ठासि करोनि आदर॥ भोजनीं बैसवी नृपवर ॥ ऋषीनें जाणोनि नर मांस विचार ॥ रायासि शापिता पैं जाला ॥४१॥ सक्रोधें उचंबळोनी ॥ ह्मणे भला रे राया मज लागुनी ॥नर मांस देतोसी भोजनीं ॥ ह्मणोनि शाप दिधला ॥४२॥मज करविसी नर मांस भोजन॥तो तूं होसी मांस भक्षक जाण ॥ऐसा रायें शाप ऐकोन ॥स्त्रिये सहित विनविता जाला ॥४३॥ ह्मणे स्वामी वसिष्ठ मुनी ॥ तुमचे आज्ञे करोनी ॥तुह्मी मांस मागितलें ह्मणोनी॥ ब्रह्मऋषी स्यां दिधलें॥४४॥ऐकोनि रायाचें विनीत वचन ॥ क्षण एक वसिष्ठें धरोनि ध्यान ॥ कळों सरलें राक्षस मायावी येऊन॥ येवढें विंदानें पैं केलें ॥ ४५ ॥ तंव वसिष्ठ ह्मणे रायासी ॥ द्वादश वर्षें क्रमिलिया शापासी ॥ निष्कृति होईल तुझ्या देहासी ॥ आनंदानें पावसील ॥ ४६ ॥ पूर्वील शापास्तव कर्म जाण ॥ तयाची तुज न होईल आठवण ॥ शापा पासोन राया सुटोन ॥ प्रजा पाळण स्वधर्मे करिसी ॥ ४७ ॥ ऐसा वसिष्ट शापें भूपती ॥ शाप पावला शत्रुघ्ना तुज प्रती ॥ स्यां कथा सांगितली संकळितो ॥ तयाचें यज्ञ स्थळ पैं हें ॥४८॥ माझ्या आश्रमा समीपें जाण ॥ येथें करीत होता यज्ञ ॥ तंव तो राक्षस येऊन विघ्न केलें शेवटीं ॥४९॥ ऐसा वीर दाशरथी ॥ कथा ऐकोनि सुखावला चित्तीं ॥ सवेंचि अस्ता गेला गभस्ती ॥ निशा प्राप्त पैं झाली॥५०॥ पर्ण शाळेसि शत्रुघ्न ॥ केलें असतां सुखें शयन ॥ प्रहर द्वय शार्वरी क्रमिल्या जाण ॥ तंव वाल्मीक आश्रमीं नवल जालें ॥५१॥ सीता होती गर्भवती ॥ तियेसी झाली प्रसूती ॥ पुत्र द्वय उपजले रातीं ॥ बाळ चंद्रा सारिखे॥५२॥ ऋषि पुत्रें मिळोनि जाण ॥

१ स्वैंपाकशाळा. २ इच्छा. ३ बोलाविलें. ४ युक्त. ५ जवळ. ६ पूर्व. ७ गात्र. ८ दोन.

वाल्मीकाश्रमीं जाणवून ॥ तंव सत्वरें वाल्मीकें येऊन ॥ जात कर्म करिता जाला ॥ ५३ ॥ वाल्मिकें कुश घेवोन ॥ जात कर्मातें करो
न ॥ पहिल्या पुत्रा नामाभिधान ॥ कुश ऐसें ठेविलें ॥५४॥ दुसऱ्या नाम लव ऐसें ॥ ठेविलें ऋषी परम पुरुषें ॥ वर देता जाला
तुमचीं यशें ॥ भुवनत्रयीं विकासती ॥५५॥ रक्षा करोनि बाळकासी ॥ सर्वांचि जाणविलें शत्रुघ्नासी ॥ येरें येवोनि उल्हासेसीं ॥
बाळकांसी पाहिलें ॥ ५६ ॥ तेथें क्रमोनियां निशी ॥ उदय होतां गरुडाग्रजासी ॥ पूर्वाण्हिक करोनि वाल्मीकासी ॥ नम
स्कारोनि निघाला ॥५७॥ तो शत्रुघ्न यमुना तीरीं ॥ सप्त रात्री क्रमोनि मार्गीं ॥ ऋषि आश्रमीं तया प्रसंगीं ॥ हळू हळू क्रमित
से ॥५८॥ तंव देखिला च्यवनाश्रम ॥ अति रमणीय परम ॥ तेथें वसती ऋषिसत्तम ॥ तपोधन तेजस्वी ॥ ५९ ॥ च्यवनाश्रमीं
करोनि वस्ती ॥ ऋषीस नमन साष्टांगें करी विनंती ॥ लवणासुराची बळशक्ती ॥ मज प्रती सांगावी ॥६०॥ऐकोनि दाशरथीचें
वचन ॥ बोलता जाला ऋषि च्यवन ॥ ह्मणे शत्रुघ्ना सावधान ॥ लवणाख्यान अवधारीं ॥ ६१ ॥ तेणें शूळ बळें करून ॥ मारिले
ऋषी तपोधन ॥ निर्दाटिले राक्षस दारुणें ॥ प्राणी जन पीडिले ॥६२॥ पूर्वी अयोध्या नगरीचे ठायीं ॥ इक्ष्वाकु कुळीचा युवना
श्व पाहीं ॥ तयाचा मांधाता लोकत्रयीं ॥ विख्यात अति प्रसिद्ध ॥६३॥ तेणें पृथ्वी वश करून ॥ राज्य करिता जाला आपण ॥
कोणे एके काळीं स्वर्गा गमन ॥ सुर लोक घ्यावया निघाला ॥ ६४ ॥ सर्व सेना असंख्य वीर ॥ कोट्यानुकोटी कुंजर ॥ अगणि
त घेतले रहंवर ॥ इंद्र लोक अभिलाषार्थ ॥६५॥ शचीपतिचें राज्य घेईन ॥ ऐसी उत्कंठा धरोनि मनें ॥ पातला अमरावतीस
जाण ॥ इंद्रासनीं बैसावया ॥६६॥ तें पाकशासनें जाणोन ॥ बृद्धि च मांधात्याप्रति वचन ॥ बोलता जाला गुण संपन्न ॥साव
काश अवधारा॥६७॥अहो जी रविवंश नृपती ॥ तुमची मृत्यु लोकीं वस्ती॥तें वश न करितां स्वर्गाप्रती ॥काय कारणें आलाती ॥
॥६८॥आधीं मृत्यु लोक वश करून ॥ मग घ्यावें सुर सदन ॥ऐसें ऐकोनि मांधाता जाण ॥ क्रोधें संपूर्ण खवळला॥६९॥ह्मणे अगा
ये शचीपती ॥ मज कोण वश नाहीं नृपती ॥ तें मज सांगें गा शीघ्र गती॥नाहींतरी दंड करीन॥७०॥इंद्र ह्मणे लवणासुर॥जेणें ब

१ चवकर २ प्रकाशन ३ र्त ४. ५ कळविलें ६ र ७ ५ रात ६ मारिले ७ भयंकर. ८ हर्ते ९ रथ. १० प. ११ इंद्र.

ळकाविलें मधुपुर ॥ तुमच्या देशा समीप नगर ॥त्यासिं कांहीं नचले तुमचें ॥७१॥ तो नाहीं तुमच्या आधीन॥तो न जिंतितांस्व
र्ग भुवन ॥ तंव मांधाता लज्जायमान ॥ होवोनि मौनें तटस्थ ॥ ७२ ॥ लवणासुराचे शिक्षेसी ॥ मांधाता धाडी दूतासी ॥ अ
सुरें भक्षोनि तयासी ॥ ऐकोनि क्रोधासी मांधाता चढला ॥ ७३ ॥ तैसाचि उठोनि सूर्यवंशी वीर ॥ प्रवेशता जाला मधुपुर ॥ यु
द्धा पाचारोनि लवणासुर ॥ संग्राम घोरें मांडिला ॥७४॥ मान्धाता आणि लवणासुर ॥ संग्राम करिते जाले घोर॥लवणें शूळ टा
कोनि सत्वर ॥ मान्धाता जीवें मारिला ॥७५॥राजा निवटिला रणीं ॥ सैन्य पडिलें रण मेदिनीं ॥ लवणासुर विजयी होवोनी ॥
मधुपुरिसी प्रवेशला ॥७६॥ शत्रुघ्ना शूळें करून ॥ तेणें मारिले दारुण ॥ बुद्धीच युद्धा लागीं जाण ॥ मधुपुरिसी नव जावें॥७७॥
शूळ नसतां लवणा करीं ॥ ऐसें जाणोनि युद्धा पाचारी ॥ मग तया जिंतोनि विजयापरीं ॥ गुढी उभवी राजकुमरा ॥ ७८ ॥ रुद्रें
हस्ताचा शूळ कठोर ॥ मधूनें प्रसन्न करोनि कर्पूरगौर ॥ तयाचा शूळ आणि वर॥प्राप्त जाला मधूसी ॥७९॥ तो शूळ मधूनें लव
णासुरातें ॥ दिधला शत्रुघ्ना निश्चितें ॥ त्याचा मृत्यू तुझेनि हातें ॥ जाण उदईक होईल ॥८०॥ शत्रुघ्नें तेथें क्रमोनि निशी ॥ उ
दय होतां गभस्तीसी ॥ नमस्कारोनि च्यवनासी॥ प्रयाण करिता पैं जाला ॥ ८१ ॥ जें उतरोनि यमुनातीर ॥ मार्गीं चालतां श
त्रुघ्न वीर ॥ लोटले जी दोन प्रहर ॥ ते समयीं मधुपुर पावला ॥ ८२ ॥ मग येवोनि नगर द्वारीं ॥ शस्त्रेंसि शत्रुघ्न ते अवसरीं॥ति
ष्ठत राहिल्या उपरी ॥ येरीकडे काय वर्तलें ॥ ८३ ॥ मधुपुत्रें काय केलें ॥ प्रातःकाळीं उठोन वन सेविलें ॥ पारधी खेळतां मारो
नि चितळें ॥ मृग व्याघ्र असंख्यात ॥८४॥ मारोनि श्वापदाच्या थाटी ॥ वनीं भक्षी उठाउठी ॥ किल्येकांचा भारा बांधोनि पा
ठी ॥ नगरा उर्जु मुरडला ॥८५॥ रुधिरें डवरिलें असुर ॥ जैसा सेंदुराचा गिरिवर ॥ खांदीं कावडी सजीव क्रूर ॥ मारोनि मांस
घेतलेंसे ॥ ८६ ॥ जैसा काळ प्रळय काळीं ॥जीव मात्राची करी रांगोळी॥होट न लावितां सगळेंचि गिळी ॥चाटी अवाळी पुनरपी
॥८७॥ ऐसा राक्षस महाक्रूर ॥ खांदीं मांस निथळेंत रुधिर ॥ प्रवेशतां नगर द्वार॥तंव शत्रुघ्नें देखिला॥८८॥ जैसा कुठार धरोनि क

१ जिंकितां. २ येवोनि. ३ भयंकर. ४ मुराम ५ शंकर. ६ सूर्य. ७ समुदाय. ८ साठ. ९ रक्त नें. १० भरला. ११ गठन.

र्गी ॥उभ्या पादपार्ची करी कांडोरी ॥ तैसा लवण राक्षसारी ॥ देखिला ते समर्यी ॥८९॥ लवण ह्मणे तूं धनुर्धरा ॥ अनेक शस्त्रां चा करोनि भारा ॥ उभा राहिलासि तूं चतुरा ॥ आपुलें वृत्तांता सांगावें ॥९०॥ म्यां भक्षिले अनेक प्राणी ॥ न सांगतां गिळीन तुज लागोनी ॥ अगा नराधमा झडकरोनी ॥ आपला समाचार सांगावा ॥९१॥ शत्रुघ्न ऐकोनि राक्षस वचन ॥ बोलता जाला वीर पंचानन ॥ ह्मणे राक्षसा तुझा घ्यावया प्राण ॥ मी आलों जाण दशरथात्मज ॥९२॥ जेणें मारिले रावण कुंभकर्ण ॥ राज्यीं स्थापिला बिभीषण ॥ तो श्रीराम माझा अग्रजें जाण ॥ मी तुझा प्राण घेऊं आलों ॥९३॥ शत्रुघ्न नाम पैं माझें ॥ आलों असे युद्धाचे व्याजें ॥ तुवां थांबोनि युद्ध किजे ॥ आर्त पुरविजे पैं माझें ॥ ९४ ॥ शत्रुघ्नाचें कठीण वचन ॥ ऐकोनि हांसे राक्षस जाण॥ह्मणे माझा मातुळ रावण ॥ मजसिं युद्ध करूं नशके ॥९५॥ त्या रावणासि रामें मारिलें ॥ हें अपूर्व श्रवणीं ऐकिलें ॥ क्रोधाचें भरितें असे दाटलें ॥ तयाच्या वधा कारणें ॥९६॥ तरी प्रथम तुझा वध करणें ॥ मग श्रीरामासि मारणें ॥ मातुळाचा सूड घेणें ॥ दिनकरें वंश निर्दाळूनी ॥९७॥ तरी तिष्ठत राहें क्षणभरी॥मी शस्त्रें आणीन तंव वरी॥येरू ह्मणे सांपडल्या वैरी ॥हातींचा कैसा सोडावा ॥९८॥ आतां कैसा जासी मजपासून ॥ निमिष्या एका घेईन प्राण ॥ ऐसें शत्रुघ्नें बोलोन ॥ बाण गुंणीं चढविला ॥९९॥ तुवां मारिले ऋषीश्वर ॥ तापस भक्षिले अपार ॥ त्याचा सूड घ्यावया शत्रुघ्नवीर॥जाण निर्धार आलासे ॥१००॥ तुज मारोनि यां जाण ॥ सुखी करावे मुनि जन ॥ मग येथील राज्यासन ॥ रघुनंदनें मज दिधलें ॥१॥ एका जनार्दना शरण॥पुढील प्रसंगीं लवण मरण ॥ तेणें देव सुखी होतील जाण ॥ आणि तपोधनें सुखावती ॥ २ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांशत्रुघ्नपुरीप्रवेशोनामनवपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५९ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १०२॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ झाडांची. २ तुकडे. ३ वडील भाऊ. ४ इच्छा. ५ मामा. ६ सूर्य. ७ धनुष्याला. ८ त्वरा.

॥श्रीअहल्योद्धारणायनमः॥ ॥ दाशरथी युद्धा प्रवर्तलो ॥ हें देखोनि लवण क्रोधें उचंबळला ॥ दंत दाढा रगडूं लागला ॥ हात चुरी कटकटा करूनी ॥१॥ लवणासुर ह्मणे शत्रुघ्नासी ॥ आतां मज पावोनि कोठें जासी ॥ कोणें मायेचे पोटीं रिघसी ॥ कोउता पळसी मंदबुद्धी ॥२॥ द्विजारीचें ऐकोनि वचन ॥ मग तो दाशरथी वीर दारुण ॥ काय करिता जाला आपण ॥ शत्रु लक्षोनि ते काळीं ॥३॥ माझ्या भुजाचा पराक्रम गहन ॥ आणि वज्रा सारिखा बाण ॥ घायें तुझा घेईन प्राण ॥ तंव राक्षसें ताळ घेतला ॥४॥ तो टाकोनि शत्रुघ्नावरी ॥ ताळ येतां देखोनि अंबरीं ॥ दाशरथी वीर धनुर्धारी ॥ बाणें शत खंडें वृक्ष केला ॥५॥ सवेंचि दुसरा पादप घेतला ॥ शत्रुघ्नावरी टाकिता जाला ॥ अकस्मात येवोनि उरीं बैसला ॥ वीर पडला मूर्च्छित ॥ ६ ॥ बाणें खंडण जंव करी ॥ तंव वृक्ष आदळला उरीं ॥ शत्रुघ्न पडोनि धरणिवरी ॥ नावेक मूर्च्छेनें दाटला॥७॥शत्रुघ्न पडतांचि मूर्च्छित॥देव करिते जाले हाहाभूत ॥ ऋषीश्वर चळचळां कांपत ॥ ह्मणती कोण पुरुषार्थ राक्षसाचा ॥८॥ शत्रुघ्ना सारिखा वीर रणीं ॥ मूर्च्छित पाडिला रण मेदिनीं ॥ राक्षस विजयी होवोनी ॥ गर्जोनि उभा ठाकला ॥९॥ राक्षस ह्मणे शस्त्रायुधाचें ॥ प्रयोजन नाहीं येथें साचें ॥ मनुष्य मात्र आहार आमुचें ॥ तयावरी शस्त्रें कशाला ॥१०॥ शत्रुघ्न मूर्च्छित देखोन ॥ राक्षस प्रवेशे स्वभवन ॥ ऐसें निमिष्य एक क्रमिलें जाण ॥ वीर रामानुज उठिला ॥११॥ तदनंतरें दिव्य अमोघ शर ॥ करीं घेवोनि उत्तम शत्रुघ्न वीर ॥ शराचे तेजें अंबर ॥ देदीप्यमान होउनि ठेलें ॥१२॥ वज्रा सारिखें मुख जाण ॥ वज्राहूनि वेग गहन ॥ मेरू मांदारा सारिखा कठिण ॥ समरीं वैरी निर्दळीतसे ॥१३॥ शरा अंगीं अहि प्रिय लेपन ॥ शशि ऐसें शोभे वदनें ॥ वरी रावणारीचें झळकत नाम॥ तेणें व्योम लखलखित ॥१४॥ काळ दंडा समान शर ॥ तेणें शशि सूर्य भयातुर ॥गगनीं नक्षत्रें ग्रह क्रूर ॥ धाकें थरथर कांपती॥१५॥बाणाचो ध्वनी अति गाढी ॥ धरणी गेली तिरढो विरढी ॥ कूर्माची पाठी तडाडी ॥ वृक्ष पान झडी तेणें जालें ॥१६॥ देखोनियां सर्व जीव जंत ॥ धाकें हाहाकार करीत ॥ सिद्ध चारण महानुभाव संत ॥अप्सरा कांपती चळचळीं ॥ १७ ॥ ऐसे सकळही देव मिळो

१ तयारधाग्या. २ खवळल्या. ३ मोठा. ४ आकाशांत. ५ तुकडे. ६ झाड. ७ भूमीवर. ८ कारण. ९ उपयोगी. १० तोंड.

न ॥ तिहीं प्रार्थिला चतुरानन ॥ बोलते जाले भय दारुण ॥ युगांतीं सारिखें वोढवेलें ॥ १८ ॥ आजि होईल प्रळय काळ ॥ ऐसें
वोढवलें जगड्वाळ ॥ पूर्वीं ऐसें भय सबळ ॥ देखिलें नाहीं पितामहा ॥१९॥ ऐकोनि तयांचें वचन ॥ बोलता जाला चतुरानन॥
ऐका समस्तही मिळोन ॥ सावधान मानसीं ॥२०॥ लवणासुर वधा कारणें ॥ ठाण मांडोनि शत्रुघ्नें ॥ गुणीं शर चढविला तेणें ॥
सकळांचीं मनें भ्रांत झालीं ॥ २१ ॥ लवणासुर वधीं तुह्मांसिसुख॥देईल दाशरथी वीर देख ॥ यालागीं मिळोनि सकळिक॥साव
ध वृत्ति रहावें ॥२२॥ सकळां देवां सहित ॥ ब्रह्मदेव आला तेथ ॥ जेथें दाशरथी वीर चढवोनि सीतें ॥ ठाण माहेश्वर मांडलें
॥ २३ ॥ आकर्ण वोढोनि कानाडी ॥ बाण सोडिला कडाडी ॥ जावोनि लवणासुराचे हृदय परवडी ॥ भेदोनि रसातळ प्रवेश
ला ॥ २४ ॥ सर्वेचि येवोनियां बाण ॥ शत्रुघ्न भातां प्रवेशला जाण ॥ येरीकडे हृदय विदारून ॥ दैत्य भूमी पडियेला ॥२५॥ दै
त्य पडतांचि भूमीवरी ॥ स्वर्गींहूनियां सुरवरीं ॥ पुष्प वृष्टिकरोनि ते अवसरीं ॥ गंधर्वीं नृत्य आरंभिलें ॥ २६ ॥ अप्सरा नाच
ती उल्हासें थोर ॥ ऋषीचें फिटलें भय शारें ॥ त्रैलोक्यीं आनंदें गजरें ॥ जय जयकार पैं केला ॥२७॥ येरीकडे लवणाचा शूळ॥
प्रवेशता जाला गगन मंडळ ॥ क्रमोनि लोकां लोक प्रबळ ॥ कैलासासी पैं गेला ॥ २८ ॥ सकळ सुरवरां देखत ॥ शूळ प्रवेश
ला जेथें पार्वती कांत ॥ श्रीरामानुज विजयान्वित ॥ उल्हास अद्भुत सैन्या जाला ॥२९॥ हृपें वांटिती साकर ॥ आनंदें नाचती
ऋषीश्वर ॥ एक पडतां लवणासुर ॥ त्रैलोक्यीं जय जयकार पैं जाला ॥३०॥ लवणासुर रणीं पडिला॥ वीरीं देवीं कैसा देखिला॥
पर्वत कडा लोटला ॥ कीं उन्मळिला तरुवर॥३१॥माथां केश बाबर झोटी॥भयानक रूप रुधिरं वाहे सृष्टी॥देखोनि देवांच्या झांक
ल्या दृष्टी ॥ भ्यासुर मोठी तनु त्याची ॥३२॥सकळ मिळोनि सुरवर ॥ बोलते झाले शत्रुघ्ना समोर॥ह्मणे तों आश्चर्य देखिलें थोर॥
आजिचे पैं समरंगणीं ॥३३॥ भाग्यें करोनि लवणासुर ॥ तुवां निवटिला दुर्धर॥आजि आमचें पुण्य थोर ॥ राक्षस घोर मारिला तु
वां ॥३४॥ इंद्रा सहित सुरगण॥आह्मीं सकळ ही सुप्रसन्न॥तुज देतों वर दान॥महा बाहो राघवानुजा ॥३५॥विजयी होई सर्वां ठा

१ प्रळयकाळ. २ प्रगट झाले. ३ धनुष्याला. ४ बाण. ५ [illegible]. ६ उपद्रव. ७ रक्त. ८ मारिला.

यीं॥शत्रु दमनीं शक्ति थोर पाहीं॥देवांचें वचन ऐकोनि ते समयीं॥दाशरथी बोलता जाला ॥३६॥ हेचि मधुपुरी नगरी॥ अति रमणी
य यमुना तीरीं॥ दैत्यें उद्वस करोनि बहुत काळवरी॥मनुष्यें भक्षोनि राहिला॥३७॥आतां वसे हें नगर॥ऐसी कृपा करोनि सत्वर॥म
जही राहवया तुह्मी वर॥दिधला पाहिजे स्वामी हो॥३८॥राघवानुजाचें ऐकोनि वचन॥ऋषि संतोषले जाण ॥ बरवें ह्मणोनि वरदा
न॥देते जाले ते समयीं ॥३९॥ जे जे हृदयींची उत्कंठा॥ते ते पावसी नर श्रेष्ठा॥तुवां राक्षसा दिधला देशवटा ॥ उपकार मोठा तुवां
केला ॥४०॥ सर्व सेने सहवर्तमान ॥ तूं प्रवेशें राज भवन ॥ देवा द्विजांचें करीं पाळण॥सुख संपन्न होऊनी ॥४१॥ऐसें वदोनि श
त्रुघ्नासी ॥ देव निघाले स्वर्गासी ॥ मागें लवणारीनें सर्व सैन्यासी ॥ प्रवेश केला नगरीं त्या ॥ ४२ ॥ नगरीं प्रवेशला शत्रुघ्न॥
वधिला लवणासुर दारुण ॥ हें ऐकोनि देशांतरींचे जन ॥ गेले होते ते आले ॥४३॥ लोकांसि देवोनियां अभय ॥ मग तो दश
रथ तनय ॥ गृह मंदिरें उभवोनि सुवर्ण मय ॥ब्राह्मणांसि देता जाला ॥४४ ॥ लवणासुराचें जें वसति स्थान ॥तें शत्रुघ्नें केलें नूत
न ॥ हाट हटवटिया विदी जाण ॥ वाणी व्यवहारी सधन राहिले ॥४५॥ चहूं वर्णांचे लोक॥चौवेदाचे वेद पाठक॥चहूं आश्रमांचे
जन अनेक॥वस्ति सुख पावते जाले ॥४६॥ नगरा भोंवतीं उद्यानें॥नाना परीचीं पुष्पें वनें॥आम्रवनें मधुवनें॥नारि केळी वनें असं
ख्य ॥४७॥ रंभा आणि द्राक्षा मंडप ॥ जांबळी खर्जुरी चंपक॥फणस आंवळी कपित्थक॥वट अशोक अगणित॥४८॥ऐसिये रम्य
नगरीं ॥ स्वधर्में राघवानुज राज्य करी ॥ द्वादश वर्षें लागतां अंतरीं ॥ रघुनाथ भेटी इच्छिता जाला ॥४९॥ अयोध्या सोडोनि
आपणास ॥ क्रमिलीं येथें वर्षें एकादश ॥ बारावें प्रवर्तलें अग्रज भेटीस ॥ जाऊं आतां येथोनी ॥ ५० ॥ ऐसा करोनि नि
श्चय ॥ काय करी कैकयी तनय ॥ कचित्सेना घेवोनि जो कौसल्या तनय ॥ तयाचे भेटी निघाला ॥५१॥ उर्वरित जें सैन्य ॥
तें मधुपुरीस ठेवोनि रक्षण ॥ आपण निघाला भेटी लागुन ॥ श्रीरामाचे ते काळीं ॥५२॥ तदनंतरें तो लवणारी ॥ चालिला श्री
रामें पाळित पुरी ॥ बारा वर्षें प्रवर्तल्या अंतरीं ॥ थोर उत्साहें निघाला ॥ ५३ ॥ सर्वें घेवोनि अल्प सैन्य ॥ अल्प अश्व अल्प स

१ शिक्षा करण्याकरितां. २ ओसाड. ३ इच्छा. ४ दुसऱ्यादेशांतील. ५ वीर. ६ बाग. ७ वासा. ८ थोडे.

वक जन ॥ अल्प सवें घेवोनि वारणें ॥ किंचित रथ घेतले ॥५४॥ अल्प सैन्यें सहित ॥ दाशरथी मार्ग क्रमित ॥ तंव वाल्मीका
श्रम अकस्मात ॥ देखिला मार्गीं ते समयीं ॥५५॥ ऋषि आश्रम देखोन ॥ संतोषला दशरथ नंदन ॥ प्रवेशला वाल्मीक भवन॥
तयाचिया दर्शना ॥५६॥ वाल्मीका करोनि नमस्कार ॥ तद्दीनीं तेथें होवोनि स्थिर ॥ मुनीची पुजा घेवोनि नृपवर ॥स्वस्थामनीं
बैसला ॥ ५७ ॥ तया समयीं वाल्मीक मुनी ॥ कथा सांगता जाला दाशरथी लागुनी ॥ शत सहस्र अगणित वाणी ॥ श्रीरामा
चीं चरित्रें ॥ ५८ ॥ वाल्मीक ह्मणे दाशरथीसी ॥ त्वां वधिलें लवणासुरासी ॥ हें ऐकोनि संतोष मानसीं ॥ बहुसाल मज जाला
॥५९॥ मधुवनीं तो लवणासुर ॥ वसतां भक्षिले प्राणी अपार ॥ विशेषें भक्षिले ऋषीश्वर ॥ तो त्वां सहज निर्दळिला ॥६०॥ ज
गत्रयाचें भय नासिलें ॥ लवणासुरा वधोनि सुखी केलें ॥ युद्ध करितां म्यां देखिलें॥इंद्रा पासी बैसोनी ॥६१॥ संतुष्टलों तुझिया
गुणा ॥ ह्मणोनि मूर्ध्नि अवघ्राणोनि जाण ॥ इतुकें बोलोनि फळें नाना ॥ विचित्रें आणिलीं ते काळीं ॥६२॥ नाना परिचीं शत्रुघ्ना
सी ॥ फळें अर्पोनियां ऋषी ॥ मग आरंभिलें गायनासी ॥ ते समयीं गायकीं ॥६३॥ वीणा मृदंग टाळ मोहरी ॥ वाद्यें वाजतीं
नाना परी ॥ श्रीराम चरित्रें ते अवसरीं ॥ गाते जाले गंधर्व ॥६४॥ अयोध्येंहूनि केलें प्रयाण ॥ श्रीरामें वनवास सेविला जाण॥
तेथोनि वधून रावण ॥ जानकी घेवोन अयोध्ये आला ॥६५॥ ऐसें श्रीरामाचें चरित्र ॥ ऐकोनि शत्रुघ्न मुर्च्छागत ॥ क्षणेंकें होवो
नि सावचित्त ॥ पुनरपि ऐकत पैं ठेला ॥६६॥ श्रीरामाचें चरित्र पावन ॥ कोटि ब्रह्म हत्या करी दहन ॥ ऐसें ऐकते क्षणीं प्रेम ॥
शत्रुघ्नासी दाटलें ॥६७॥ सर्व सैनिक वीर होते ॥ तयांसी प्रेम आलें तेथें ॥ प्रेमें अवघे जाले नाचते ॥ श्रीराम चरित्रा ऐकोनी
॥६८॥ रावणारीचें चरित्र ऐकोन ॥ प्रेमें वीर जाले मग्न ॥ इतुकें वर्तल्या वरी कथानुसंधान ॥ सावधान अवधारिजे ॥६९ ॥ क्र
मोनियां ते शर्वरी ॥ सेना सज्जोनि ते अवसरीं ॥ नमस्कार करोनि लवणारी ॥ मुनीस पुसोनि निघाला ॥७०॥ श्रीरामदर्शना
ची उत्कंठा ॥ मार्गीं चालतां दडदडाटा ॥ इंद्रियेंनाथा हूनि वेग मोठा ॥ अयोध्येचे शेवटा येते जाले ॥ ७१ ॥ ते अयोध्या देखि

१ हतीं. २ त्या दिवशीं. ३ पुष्कळ. ४ मारिला. ५ मस्तक. ६ वास घेऊन. ७ आलें. ८ रात्र. ९ इच्छा. १० मनाहूनि.

ली कैसी ॥ अमरपुरीहूनि विशेषी ॥ कैलास जीचे उपमेसी ॥ तुळणेसी पैं नये ॥ ७२ ॥ सुवर्ण कळसाचिया हारी ॥ रत्न दीपें
घरोघरीं ॥ उत्तम मध्यमी हातक घरीं ॥ सुख संभारी असिजे हो ॥ ७३ ॥ कोणा नाहीं दुःख दैन्य ॥ घरोघरीं श्रीराम कीर्तन ॥
श्रीराम कथा श्रीराम गायन ॥ स्वानंदीं मग्न जन वसती ॥७४॥ सूर्यवंशीं नृप केसरी ॥ जयाचे स्मरणें संसार दुरी ॥ सकळ जन
सह परिवारीं ॥ रावणारि वसे जेथें ॥७५॥ ऐसिये अयोध्ये भीतरीं ॥ प्रवेशला तो लवणारी ॥ सदनीं उर्जू येवोनि ते अवसरीं ॥
श्रीरामासीं देखिलें ॥ ७६ ॥ करोनियां साष्टांग नमन ॥ चरणावरी माथा ठेवोन ॥ अग्रजें दिधलें आलिंगन ॥ समाधान येर य
रां ॥ ७७ ॥ लवणारि ह्मणे रावणारीस ॥ तुमचे आज्ञेनें मधुपुरीस ॥ प्रवेश न करितां पुर द्वारीं राक्षस ॥ पारधीहूनि तो आला
॥७८॥ तुमचे कृपें करून ॥ नगर द्वारीं देखिला लवण ॥ युद्धीं त्यासी मोक्ष देवोन ॥ पुरीस प्रवेशन पैं केलें ॥७९॥दैत्य भयें करो
नि पुरी ॥ उद्वस होती मधु नगरी ॥ ते वसवोनि द्वादश वर्षांवरी ॥ तुह्मावीण तेथें राहिलों ॥८०॥ तुजवीण रघुनाथा ॥ नावडे
मज राज्य पदार्था ॥ तुजवीण जे भोग भोगितां ॥ ते अधःपाताचें मूळ ॥८१॥ जैसें जननी वेगळें बाळक॥तैसें तेथें मी होतों रंक॥
चंद्रा वेगळें चकोर देख ॥ पडे उपवास न देखतां ॥८२॥ जैसे रवि उपासक जन ॥ न होतां सूर्याचें दर्शन॥नयांसि पडे लंघन जा
ण ॥ तैसें तुज वीण श्रीरामा ॥८३॥ तुझिये आज्ञे करून ॥ केलें प्रजेचें पाळण ॥ रात्रं दिवस तुझें ध्यान॥करितों जाण श्रीरामा
॥८४॥ नित्य अनुदिनीं सावकाश ॥ पाहें अयोध्येची वास ॥ युगा समान एक दिवस ॥ ऐशीं वर्षें द्वादश कंठिलीं॥८५॥माझा तूं
आत्मा माझा तूं प्राण ॥ माझी माता पिता रघुनंदन ॥ माझे गण गोत जानकी रमण ॥येथें संशय जाण असेना॥८६॥ऐसें शत्रु
घ्नाचें ऐकोनि वचन ॥ मग काय बोलिला धरणिजारमण ॥ माझे आज्ञेनें दुष्ट दळण ॥ करोनि यश पावलासी॥८७॥विप्र जना
सुख दिधलें ॥ सकळ सुरवरां संतुष्ट केलें ॥ पुनरपि माझें दर्शन घेतलें ॥ यश जोडिलें त्रैलोक्यीं ॥८८॥ माझें दर्शन जाल्या उ
परी ॥ अयोध्या राही सप्त रात्रीं ॥ पुनरपि तूं मधु नगरीं ॥ जावोनि राज्य करावें ॥८९॥ पद्माक्षी रमणाचें ऐकोनि वचन ॥ मग

१ दिवे. २ गरिबी. ३ घराला. ४ सरळ. ५ बहीणभावाने. ६ ओसाड. ७ नरकाचें. ८ गरीब. ९ बारा. १० पृथ्वीवरी.

शत्रुघ्नें सप्त रात्री क्रमून॥श्रीराम माता अभिवंदून ॥ वसिष्ठा नमन पैं केलें॥९०॥वंदोनि भरत लक्ष्मण॥शत्रुघ्न रथीं आरुढोन॥मधु
पुरास केलें गमन ॥ श्रीराम आज्ञा वंदोनी ॥९१॥ भरत लक्ष्मण बोळवीतगेले॥ ते पुनरपि मुरडोनि अयोध्ये आले ॥ तदनंतर
काय वर्तलें॥तें अवधारिजे श्रोते हो॥९२॥एका विनवी श्रोते जनार्दना॥मी तुमचे दासाचा दास पोसणा॥सलगी करीतसें चरणा ॥
लागोनियां तुमचिये ॥९३॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांश्रीरघुनाथशत्रुघ्नदर्शनलवणासुरवधोनाम
षष्टितमोध्यायः ॥ ६० ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ ९३ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ घालवून. २ नमस्कार करून. ३ पोंहचविण्यास. ४ ऐकावें. ५ मैत्री.

॥ श्रीरघुपतयेनमः ॥ ॥ शत्रुघ्न गेला मधुपुरीसी ॥ मागें श्रीराम भरत लक्ष्मणेसीं ॥ राज्य करितां अयोध्येसी ॥ पुढें काय वर्तलें ॥१॥ कोणी एक द्विज पुण्य पवित्र ॥ अग्नि होत्री महा पंडित ॥ चारी वेद मुखोद्गत ॥ धर्मी तत्पर स्वधर्में ॥२॥ ऐसा तो गुण संपन्न ॥ तयाचें बाळक पंच शतें वर्षांचें जाण ॥ अकाळीं पावलें मरण ॥ दुःख दारुण विप्रासी ॥ ३ ॥ तेणें द्विजें घेवोनि बाळक ॥ महाद्वारा आला करीत शोक ॥ स्नेहें रुदन करी देख ॥ नाना विलापें कपाळ पीटी ॥ ४ ॥ ह्मणे मी नाहीं आचरलों अधर्म ॥ म्यां नाहीं केलें निंद्य कर्म ॥ वादीं छळिले नाहीं ब्राह्मण ॥ स्वकर्मा जाण चुकलों नाहीं॥५॥म्यां कोणाचा न केला अपराध ॥ म्यां कोणासी न केला विवाद ॥ मी अबद्ध जपलों नाहीं वेद॥कोणाचा नाहीं अपवाद उच्चारिला॥६॥पंच शत वार्षिक माझें बाळ ॥ तारुण्य जरा न येतां केवळ ॥ साधूनियां काळ वेळ ॥ माझें तान्हें बाळ हरिलें कैसें ॥७॥ रघुनाथ राज्यीं पूर्ण आयुष्य ॥ काळाचा तेथें नाहीं प्रवेश ॥ अधर्माचा नाहीं लेश ॥ तरी मी कां क्लेश पावलों ॥८॥ माझें एकुलतें तान्हें जाण ॥ कोणें पापें पावलें मरण ॥ तया सवें आह्मीं प्राण ॥ श्रीराम द्वारीं देह सांडूं ॥९॥ ऐसें पूर्वी नाहीं ऐकिलें ॥ श्रीराम राज्यीं अपूर्व जालें ॥ या बराबर आह्मीं सकळें ॥ आपुले देह पैं त्यागूं ॥१०॥ श्रीरामाचे अधर्में करून ॥ माझें बाळक पावलें मरण ॥ यदर्थी संदेहं जाण ॥ अणु प्रमाण असेना ॥११॥ ऐसी द्विजोत्तमाची करुणा ॥ ऐकोनि जानकीरमणा ॥ बाळक दुःखें श्रीराम राणा ॥ थोर खेद पावला ॥ ॥१२॥ श्रीरामें बाळ देखोन ॥ अत्यंत करुणा उचंबळोन ॥ सभे बैसले तेही जन ॥ थोर आश्चर्य पावले ॥१३॥ मग बोलावोनि ऋषीश्वर ॥ वसिष्ठ वामदेव थोर थोर ॥ गौतमा जाबाळी अत्रि आणिक मुनिवर ॥ येवोनि सभे बैसले ॥१४॥ तयांसि करोनि नमन ॥ अभिवंदनें आणि पूजन ॥ आसनें उत्तम देवोन ॥ तपोधन बैसविले ॥१५॥ नारद ही तेथें आला ॥ श्रीरामें आलिंगून पूजिला ॥ वरासनीं बैसविला ॥ तपोधना जवळीं हो ॥१६॥ मृतें बाळकाचे वृत्तांता ॥ श्रीरामें सांगितला समस्तां ॥ तंव नारद जाला बोलता ॥ धर्म शास्त्र नीतीतें ॥१७॥ ऐकें गा श्रीरघुपती ॥ बाळक निमालें जे अर्थी ॥ पूर्वी कृत युगा प्रती ॥

१ घडलें. २ शंभर. ३ मेठें. ४ आक्रोशें. ५ अयोग्य. ६ दोष. ७ नवल. ८ यानिषयीं. ९ संशय. १०. नमस्कार. ११ मेलेलें.

ब्राह्मण तप करीत होते ॥ १८ ॥ विप्रा वेगळे तपीं तत्पर ॥ इतरासी नाहीं अधिकार ॥ त्रेतायुगाचे ठाईं राजन्या अधिकार ॥
तपीं असे राजेंद्रा ॥ १९ ॥ आणिक कृत त्रेता युगींचे जन ॥ आपुले स्वधर्मी असती जाण ॥ तेथें नाहीं अकाळ मरण ॥
दोहीं युगांचा हा महिमा ॥ २० ॥ त्रेता युगीं करोनि नेम ॥ स्थापिले चारी वर्ण उत्तम ॥ अनधिकारी तप करोनि अधर्म ॥ एक
चरणीं चालता जाला ॥२१॥ अधर्माचा प्रथम चरण ॥ श्रीरामा प्रवर्तला जाण ॥ जे राष्ट्रीं अनधिकारी साधन ॥ करिताती जाण
तें मृत्यु पावे ॥२२॥ अनधिकारी करितां तप ॥ अनधिकारी करितां जप ॥ अनधिकारी पूजा पडप ॥ घेती ते जना मृत्यु पीडा ॥
॥२३॥ त्रेता युगा भीतरीं ॥ तप करिती वैश्य शुद्र अनधिकारी ॥ तयांचे पापें पीडा भारी ॥ रायासि होय राजेंद्रा ॥२४॥ तयांचे
अधर्में अनृतें करोन ॥ प्रजा पीडी न वर्षे पर्जन्य ॥ बहु काळ पडे अवर्षण ॥ राज्य पद जाण स्थिर नव्हे ॥२५॥ द्वापारीं वैश्यें करावें तप ॥
केलें शूद्रें स्वरूप ॥ या युगाचे ठायीं अनधिकारी तप ॥ करितां पाप प्रवर्ते राजेंद्रा ॥२६॥ तयाच्या पापें करून ॥ द्विज बाळक
पावलें मरण ॥ यदर्थी संदेह नाहीं जाण ॥ पृथ्वी शोधनें करावें ॥२७॥ राजा होत्माता जाण ॥ जो न करी पाप पुण्य विवंचन ॥
तयासि होय अधःपतन ॥ संदेह जाण असेना ॥२८॥ ऐसी असे धर्म नीती ॥ हे शीघ्र विचारोनि जानकीपती ॥ पुढील कार्याची
उत्कंठा चित्तीं ॥ धरोनि राहटी करावी ॥२९॥ ऐसें नारदाचें वचन ॥ ऐकोनियां श्रीरघुनंदन ॥ वेगीं पाचारोनि लक्ष्मण ॥ का
य बोलता पैं जाला ॥३०॥ एकें सौमित्रा झडकरीं ॥ द्विजा आश्वासोनि मधुरोत्तरीं ॥ बाळकाचें शरीर स्नेहां भीतरीं ॥ तळोनि
यां राखावें ॥३१॥ बाळकाची वपू तेलीं तळून ॥ द्रोणा माजि ठेवावी करोनि यत्न ॥ नाना परीचें सुगंध पाळण ॥ संस्थापन करा
वें ॥३२॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ सौमित्रें विप्रा आश्वासून ॥ बाळकाचें शरीर तेलीं तळून ॥ द्रोणा माजि स्थापून रामाज
वळीं आला ॥३३॥ श्रीरामें क्षण एक धरोनि ध्यान ॥ केलें पुष्पकाचें आवाहन ॥ तत्काळ पुष्पक येवोनि जाण ॥ कर जोडून रा
हिलें ॥३४॥ पुष्पक ह्मणे श्रीरामा ॥ तुमचे आज्ञेनें मी पुरुषोत्तमा ॥ तूं चि माझा निजात्मा ॥ सत्य मी किंकर स्वामीचा ॥३५॥

१ त्यांच्या भाषणाने. २ पाऊस. ३ कलियुगा. ४ संशय. ५ तपात. ६ नरक. ७ बोलावून. ८ गाढभावमार्गी. ९ तेल. १० शरीर. ११ विमान.

ऐकोनि पुष्पकाचें वचन ॥ संतोषोनि रघुनंदन ॥ ऋषीस करोनियां नमन ॥ विमानारूढ पैं जाला ॥३६॥ श्रीराम चाप शर
पाणी ॥ शुद्ध पश्चिम देखोनि ॥ अधर्माचि वार्ता कानीं ॥ तिहीं दिशीं नपडली ॥३७॥ नगरीं स्थापोनि भरत लक्ष्मण ॥ आपण क
रिता जाला प्रयाण ॥ नाना वनें उल्लंघोनि जाण ॥ पश्चिम दिशे पैं आला ॥३८॥ तदनंतरें उत्तर दिशेसी ॥ श्रीराम निघाला शो
धनासी ॥ हिमाचळाचे प्रदेशीं ॥ तापसी स्वधर्में अनुष्ठान करिती ॥३९॥ तेथें नाहीं पापाचा लवलेश ॥ शुद्ध सात्विक जन बहू
वस ॥ सदा भगवद्भजनीं उल्हास ॥ आशा पाश सांडोनी ॥४०॥ तया उपरी पूर्व दिशेसी ॥ श्रीराम निघे शुद्धीसी ॥ जगन्नाथ
पर्यंत पहातां त्यासी ॥ अधर्म दृष्टीसी दिसेना ॥४१॥ नीळकंठ नेपाळ वैजनाथ ॥ पूर्व बंगाल बोडसा समस्त ॥ कैकट मागध
गया तेथ ॥ देश त्वरित शोधिले ॥४२॥ सर्वा ठायीं भगवद्भजन ॥ ब्राह्मण क्षत्रिय वैश्य शुद्र जन ॥ आपुलाले स्वधर्मी होवोनि ली
न ॥ श्रीराम कीर्तन पैं करिती ॥४३॥ तया उपरी दक्षिण दिशेसी ॥ श्रीराम निघाला शोधावयासी ॥ शेषा चळाचे उत्तर पार्श्वीं ॥
सरोवर एक देखिलें ॥४४॥ अति रमणीय तोयें पूर्ण ॥ परिवेष्ठित कमलिणी जाण ॥ तयाचे तीरीं तापस धूम्रपान ॥ अधोमुखें करीत
से ॥४५॥ अधः शिर ऊर्ध्व चरण ॥ मुखीं नळिका लावोनि जाण ॥ करीतसे धूम्रपान ॥ तया रघुनंदन देखता जाला ॥४६॥ श्रीराम
समीप येवोनी ॥ बोलता जाला मधुर वचनीं ॥ ह्मणे धन्य धन्य तूं मुनी ॥ देखोनि नयनीं सुख जालें ॥४७॥ कोण याती कोण वर्ण ॥ को
ण ग्राम कोण अभिधान ॥ तप करावया काय कारण ॥ कोण इच्छा हृदयीं असे ॥४८॥ विनोदार्थे महामुनी ॥ हें मज सांगें विस्तारोनी ॥
स्वर्ग प्राप्ति लागीं धूम्रपानीं ॥ प्रवर्तलासी तापसा ॥४९॥ येवढे करोनि सायास ॥ कोण कार्या चिंतितोस ॥ ऐसें ऐकोनि श्रीराम वचना
स ॥ उत्तर देता पैं जाला ॥५०॥ एकें गा ये शरचापपाणी ॥ मी प्रवर्तलों धूम्रपानीं ॥ त्या फळाची इच्छा तुज लागोनी ॥ आणिक स्वया
ति ही प्रगट करीन ॥५१॥ ब्राह्मण क्षत्रीय वैश्य जाण ॥ या तिन्ही याती नाहीं मज लागून ॥ केवळ शुद्र मी अनुष्ठान ॥ कार्या कार
णें करितसें ॥५२॥ येणें शरीरें देवत्व प्राप्त ॥ व्हावया तप करितों निश्चित ॥ पूज्य व्हावें लोकांत ॥ मान महत्व पावावया ॥५३॥

१ विमानाचे. २ जाणे. ३ तपासाकरितां. ४ हिमालय पर्वत. ५ पाणी. ६ खाली तोंड करून. ७ खाली. ८ वर. ९ नाम.

ऐकोनि तापसाचें वचन ॥ श्रीरामें खड्ग घेवोनि जाण ॥ मस्तकीं हाणोनि शिर छेदून ॥ धरणीवरी पाडिलें ॥ ५४ ॥ शीर पडतां धरणीवरी ॥ स्वर्गीं देव जय जयकारीं ॥ इंद्रादिक सामोरे येवोनी ते अवसरीं ॥ श्रीरामासि स्तविते जाले ॥५५॥ भला भला गा धरणिजापती ॥ ह्मणोनि पुष्प वर्षाव करिती ॥ देव कार्या लागोनि रघुपती ॥ अवतरलासी रवि वंशीं ॥५६॥ हा दुरात्मा भला मारिला ॥ त्रैलोक्यासी आनंद जाला ॥ देव ह्मणती वर माग वहिला ॥ प्रसन्न जालों तुज लागीं ॥ ५७ ॥ जें मागसी तें ये समर्यीं ॥ श्रीरामा सत्य देऊं पाहीं ॥ ऐसें बोलोनि ते सर्वही ॥ थोर आनंद पावले ॥ ५८ ॥ सुरांचे मुखानळींचें वचन ॥ ऐकोनियां श्रीरघुनंदन ॥ ह्मणे स्वामी जालेति प्रसन्न ॥ तरी मृत बाळका उठवावें ॥५९॥ अयोध्येमाजीं वृद्ध द्विजाचें बाळ ॥ मृत्यु पावलें अकाळें ॥ तें उठवोनि तुह्मी प्रबळें ॥ यश मज पैं द्यावें ॥ ६० ॥ देव ह्मणती श्रीरामा ॥ हा वधिला दुष्टात्मा ॥ तेव्हांच त्या बाळकाचा आत्मा ॥ कुडी माजी प्रवेशला ॥६१॥ जे काळीं शिर छेदिलें ॥ तेव्हांच तयाचे प्राण आले ॥ त्याच्या माता पित्यासि सुख जालें ॥ सुहृद स्वजन गोत्रासी ॥६२॥ देव ऋषि ह्मणती श्रीरामा ॥ आह्मी जातों अगस्त्याश्रमा ॥ दीक्षा घेतलीसे पुरुषोत्तमा ॥ जळीं वास अगस्तीनें केला ॥ ६३ ॥ द्वादश वर्ष पर्यंत ॥ जळीं शय्या करोनि अगस्ती तेथ ॥ तयाचें व्रत परिपूर्णार्थ ॥ जाऊं तेथें श्रीरामा ॥ ६४ ॥ तुह्मी ही तेथवरी यावें ॥ अगस्तीचें दर्शन घ्यावें ॥ तयाचें व्रत श्रीराघवें ॥ परिपूर्ण करावें ॥ ॥६५॥ ऐकोनि देवांचें वचन ॥ पुष्पकीं आरूढोनि रघुनंदन ॥ देवां सहित आला जाण ॥ अगस्ती आश्रमां ते काळीं ॥६६॥ देव भेटले अगस्तीसी ॥ घेवोनि पूजा षोडशोपचारेसीं ॥ श्रीरामें वृत्तांत अगस्तीसी ॥ सविस्तरें सांगितला ॥६७॥ नमन करोनि अगस्तिसी ॥ देव निघाले निजाश्रमासीं ॥ तया उपरी श्रीरामें कुंभोद्भवांसी ॥ नमन साष्टांगेसी पैं केलें ॥६८॥ ऋषीस केला नमस्कार ॥ अगस्तीनें केला आदर ॥ फळ मूळ घेवोनि रघुवीर ॥ सुख अपार पावला ॥६९॥ अगस्ती ह्मणे श्रीरामासी ॥ थोर भाग्यें आश्रमा आलासी ॥ तुझिये प्राप्ति लागीं ऋषी ॥ नाना सायास करिताती ॥७०॥ तुझिये प्राप्ती लागुन ॥

१ वेळीं. २ मेलेल्या. ३ समर्थ. ४ मित्रांस. ५ निद्रा. ६ विमानात ७ अगस्तीसीं.

एकीं सेविलें सेवन ॥ एक करिती धूम्रपान ॥ एक पंचाग्नि साधिती ॥ ७१ ॥ एक झाले निराहारी ॥ एक जाले चीर कृष्णाजिन जटाधारी ॥ एक ते जाले फळाहारी ॥ निराहारी पैं एक ॥७२॥ ऐसे तुझे प्राप्ती कारणें ॥ करिताती नाना साधनें ॥ तो तूं स्वभावें दर्शन ॥ आह्मां लागून देतोसी ॥ ७३ ॥ श्रीरामा माझ्या प्रीति लागीं ॥ हें उत्तम आभरणें लेईं अंगीं ॥ जयांचें तेज त्रिजगीं ॥ बाणलिया प्रकाशे ॥७४॥ हीं उत्तम आभरणें जाण ॥ विश्वकर्म्यानें केलीं निर्माण ॥ तीं अंगिकारोनि आपण ॥ विराजमान पैं व्हावें ॥७५॥ ऋषीची देखोनि परम प्रीती ॥ संतोषोनियां श्रीरघुपती ॥ आभरणें लेतां गगनीं दीप्ती ॥ तया तेजाची फांकली ॥ ७६ ॥ श्रीराम ह्मणे कुंभोद्भवा ॥ हीं आभरणें कोणाची कोणीं दिधलीं केव्हां ॥ सविस्तर सांगें मुनी पुंगवा ॥ थोर आनंद करोनी॥७७॥ऐकोनि दाशरथीचें वचन ॥ बोलता जाला अगस्ती जाण॥पूर्वी त्रेतायुगीचें कथन ॥ ऐक सावधान श्रीरामा॥७८॥एका जनार्दना शरण ॥ अगस्ती श्रीराम संवाद कथन ॥ श्रोते होवोनि सावधान ॥ रामायण अवधारा ॥७९॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांश्रीरामअगस्तीआश्रमगमननामएकषष्ठितमोऽध्यायः॥ ॥६१॥ओव्या॥॥७९॥

१ अलंकार. २ घाल. ३ उत्पन्न. ४ प्रकाश. ५ पसरला. ६ अगस्ती.

भा·रा·उ·कां·अ·६२
रा·
अ·
सरोवर
काळपुरुष·प्रेत खात आहे·
काळपुरुष
दंडकराजा·

॥ श्रीमहाविष्णवेनमः ॥ कुंभोद्भव ह्मणे जामदग्न्यजेत्यासी ॥ पुर्वी त्रेतायुगाची कथा ऐसी ॥ जे वर्तली ते तुजपासीं ॥ सवि
स्तरेसीं सांगेन ॥ १ ॥ पूर्वी त्रेतायुगा माझारीं ॥ शत योजनें वन विस्तारीं ॥ पशु पक्षी नाहीं त्या वनांतरीं ॥ त्यजोनि दुर्ग गेले
मानव ॥२॥ तया वना भीतरीं॥एक तापस उत्तम करी ॥मी ही रामा हिंडत तेथवरी ॥ तया वना प्रवेशलों ॥३॥ फळें मुळें सुस्वा
दिष्ट ॥ भक्षितां प्राणी होय संतुष्ट ॥ मार्गी श्रमलियाचे कष्ट ॥ तया वनीं निवारती ॥४॥ अनेक वृक्ष बहुत जातींचे जाण ॥तयां
चें कोण करी वर्णन ॥ तयां मध्यें एक सरोवर विस्तीर्ण ॥ एक योजन पर्यंत ॥५॥ तया सरोवरा भीतरीं ॥ नाना परीच्या कमळि
णी भ्रमरी ॥ रुण झुण करिती नाना स्वरीं ॥ मंजुळ शब्दें करोनी ॥६॥ हंस सारस चक्रवाक ॥ मयुर साळया आणिक शुक॥ति
त्तिर लावे कुक्कुट बक ॥ कारंडक अनेक हो ॥७॥ तये वनींचें फळ ॥ अत्यंत स्वादिष्ट रसाळ ॥ आणि तेथील निर्मळ जळ ॥ से
विल्या कल्लोळ सुख होय ॥८॥ ते समयीं सरोवरा भीतरीं ॥ शव एक देखिलें तनु साजिरी ॥ सरोवरा तीरीं आश्रम रावणारीं ॥ उ
त्तम सुंदर देखिला ॥ ९ ॥ शव देखोनि आश्चर्य वाटलें ॥ मग तेथें क्षण एक मन स्थिर केलें ॥ तंव तत्क्षणीं अद्भुत वर्तलें ॥ तें
अवधारीं श्रीरामा ॥१०॥ तंव एक स्वर्गीहून ॥ उतरतां देखिलें विमान ॥ घंटावाळि रत्न खचित जाण ॥ तेजें संपूर्ण लखलखि
त ॥११॥ तया विमाना भीतरीं ॥ गंधर्व गायन सुस्वरीं ॥ अप्सरा नृत्य ताल यथाकारी ॥ माजि सुंदर पुरुष बैसलासे ॥ १२ ॥
तया पुरुषें तेथें उतरोन ॥ करोनि कर चरण प्रक्षाळण ॥ शव भक्षिता जाला आपण ॥ तें म्यां दृष्टी देखिलें ॥१३॥ सवेंचि पुरुष
विमानीं ॥ आरूढ होतां तेच क्षणीं ॥ म्यां पुसिलें तूं कोण ह्मणोनी॥शव कां भक्षिलें विमानस्था ॥१४॥ अति निंद्य शव भक्षण ॥
तुवां करावया काय कारण ॥ तें मज सांगें विस्तारून ॥ कृपा करोनि ये समयीं ॥१५॥ तूं अत्यंत सुंदर पुरुष॥आणि भक्षिलें तुवां
मांस ॥ हें आश्चर्य देखिलिया मनास ॥ पुसों इच्छितों तुजलागीं ॥१६॥ ऐकोनियां माझें वचन ॥ विमानस्थ पुरुष बोलिला जा
ण ॥ ह्मणे मुनि होवोनि सावधान ॥ सविस्तर कथन अवधारीं ॥१७॥ पूर्वी विदर्भ देशींचा भूपती ॥ वसुदेव नामें महा ख्याती ॥
तयासि दोघी स्त्रिया निश्चिती ॥ दोघी पुत्रवंती पैं जाल्या ॥१८॥ तो आमुचा पिता जाण ॥ आह्मीं दोघे बंधु धर्म परायण ॥ मा

ळें श्वेत नामाभिधान ॥ सुरथ कनिष्ठ बंधु माझा ॥१९॥ राज्य करितां वसुदेवाग्र ॥ बहुत काळ लोटला मुनि परियेस ॥ मज ग
र्व्यां स्थापोनि राजा स्वर्गास ॥ मरण पावोनि पैं गेला ॥२०॥ पित्या मागें म्यां श्वेतें ॥ राज्य केलें वर्षे बहुत ॥ मग उबगलों विष
य भोगातें ॥ उदास चित्तें होवोनी ॥२१॥ राज्यीं स्थापूनि कनिष्ट बंधूसी ॥ मी आलों या वनासी ॥ तप केलें तीन वर्षे ऋषी ॥म
ग मी स्वर्गासीं विमानारूढ होवोनि गेलों ॥२२॥ जावोनियां ब्रह्म लोकातें॥क्षुधे तृषेनें बाधिलें तेथें॥मग म्यां विनवोनि ब्रह्मयातें॥
पुसता जालों ते काळीं ॥ २३ ॥ मग ब्रह्मा ह्मणे महा पुरुषा ॥ तप करोनि अति सायासा ॥ परी दान धर्म दया सहसा ॥ घडला
नाहीं तुज लागीं ॥ २४ ॥ तुवां तप केलें अद्भुत ॥ परी पूजिले नाहीं अतीत ॥ या लागीं क्षुधा तृषा बाधित ॥ ये लोकीं जाण ताप
सा ॥२५॥ दान धर्म दयावीण ॥ मम लोका आलिया होय विघ्न ॥ या लागीं भले साधुजन ॥ अन्न दान करिताती ॥२६॥ ता
पसी ह्मणे ब्रह्मयासी ॥ मज भक्षावया काय देतोसि ॥ येरू ह्मणे तुझें शरीर पडलें भूमिसीं॥तें भक्षावें स्वादिष्ठ ॥२७॥ मग वि
मानीं आरूढोन ॥ या सरोवरा आलों जाण॥स्व शरीर केलें भक्षण॥तुज देखतां अगस्ती मुनी ॥२८॥ आपुलें शरीर केलें भ
क्षण ॥ येथें तृप्ति पावलों जाण ॥ यावरी तुमचें जालें दर्शन॥तपेंसि बोळवण पैं जाली ॥२९॥ आतां अहोजी अगस्ती मुनी ॥
मज कृपा करावी दीना लागुनी॥ह्मणोनि माथा ठेविला चरणीं॥काय विनवणी करिता जाला॥३०॥ अहो कुंभोद्भवा इल्वलारी॥
हीं हेमाभरणें अंगिकारीं ॥ कृपा करोनि मजवरी ॥ दीन ह्मणोनि उद्धरावें ॥ ३१ ॥ हेमाभरणें अंगिकारून ॥ तया दिधलें
आशीर्वचन ॥ ह्मणे तूं स्वर्गा करीं गमन॥क्षुधा तृषा जाण बाधेना ॥३२॥ मग माझे आशीर्वादें करी ॥प्रवेशता जाला स्वर्ग पु
री ॥ त्याचीं आभरणें हीं रावणारी ॥ तुज म्यां दिधलीं येकाळीं ॥३३॥ तो पुरुष स्वर्गासी ॥ पूर्व देह सांडोनि वन प्रदेशीं ॥ दि
व्य देहें ब्रह्म लोकासी ॥ विमानारूढ होवोनि गेला ॥३४॥ ऐकोनि अगस्तीचें वचन ॥ संतोषला श्रीरघुनंदन ॥ ह्मणे स्वामी
कृपा करून ॥ तयाचें सविस्तरी सांगावें ॥३५॥ श्रीराम ह्मणे अगस्तीसी ॥ श्वेतराज वन प्रदेशीं ॥ तप करितां मृग मांसी॥व ॥ १ ॥
स्ती मनुष्यासि नव्हती तेथें ॥३६॥ ऐसें उद्वस वन ॥ मृग पक्षि विवर्जित जन ॥ महा विक्राळ दारुण॥तेथें तप कैसें केलें॥३७॥

भार्गव जे त्याचें ऐसें वचन ॥ ऐकोनि अगस्ती आनंदोन ॥ पूर्वील इतिहास पुरातन ॥ संतोषोन सांगता जाला ॥ ३८ ॥ पूर्वी
कृतयुगा माझारीं ॥ मनु नामें प्रसिद्ध निर्धारी ॥ तया पुत्र इक्ष्वाकु नृप केसरी ॥ पितियाचे आज्ञे आधीन असे ॥३९॥ मनु धर्मा
त्मा धर्म परायण ॥ पुत्रासि राज्यीं स्थापून ॥ ह्मणता जाला स्वधर्मे करून ॥ राज्य पाळण करावें ॥४०॥ अदंड्या दंड न करावा
॥ न करीं अधर्माचा ठवा ॥ गोब्राह्मण आणि जीवा ॥ प्रतीपाळण करावें ॥ ४१ ॥ ऐसें बोलोनि मनूनें जाण ॥ केलें स्वर्गा
प्रति गमन ॥ मागें इक्ष्वाकू प्रतापें करून ॥ राज्य करिता पैं जाला ॥४२॥ पृथ्वीचे राजे जिंतिले ॥ आपुले करोनि स्थापिले॥पु
ढें चिंतातुर मानस जालें॥पुत्र संतती कारणें॥४३॥ह्मणे म्यां पृथ्वी जिंतिली॥स्वधर्में करोनि प्रतिपाळिली॥परी आपणासि संतति
पाहिजे जाली॥यदर्थी विचार करितसे॥४४॥स्वधर्म कर्में करी जाण॥पुत्राचें करिता जाला जनन॥तंव एक शत पुत्र जाले निर्माण॥
धर्म परायण तेजश्वी ॥४५॥ सर्वांहूनि धाकटा पुत्र ॥ दंडक नामें अति विख्यात ॥ मुढ जाला अपंडित ॥ अनर्थ अद्भुत करितां
जाला ॥४६॥ दुर्बुद्धी पुत्र देखोन ॥ इक्ष्वाकूनें शाप दिधला दारुण ॥ दंडक जाला अति उद्विग्न॥सांडोनि उद्धटपण शांतितें पाव
ला ॥४७॥ करी पित्याचे सेवेसी ॥ संतोष मानसीं अहर्निशीं ॥ तंव पिता संतोषोनि एके दिवसीं ॥ काय करिता पैं जाला॥४८॥
विंध्याद्रि शैला भीतरीं जाण ॥ इक्ष्वाकुनें दंडका राज्य देऊन ॥ येरें शुक्राचार्य गुरू करोन ॥ राज्य भार चालविला ॥ ४९ ॥ त
या पर्वताचे पाठारीं ॥ दंडकें वसविली मधुमंत पुरी ॥ जियेची रचना त्रिभुवना माझारीं ॥ उपमेसी नाहीं आणिक ॥ ५० ॥ त
या नगरींचे ठायीं ॥ वास करिता जाला पाहीं ॥ पुढील कथेची नवाई ॥ सावध होवोनि अवधारिजे ॥ ५१ ॥ कोणे एके काळीं दं
डक जाण ॥ पारधी निघाला मृग लक्षोन ॥ तंव भार्गव कन्या देखिली जाण ॥ वन विहरण करीतसे ॥ ५२ ॥ ती लावण्याची पु
तळी ॥ कीं स्वर्गींची देवांगना सजली ॥ उपमे लागीं भूमंडळीं ॥ दुसरी नाहीं तिज सारिखी ॥५३॥ ऐसी सुंदर सकुमार ॥ अ
नंत गुण गंभीर ॥ हंस गती चालतां चरणीं भ्रमर ॥ परीवेष्टित भोंवती ॥ ५४ ॥ ऐसें ते गुरू दैत्याचें कन्या रत्न ॥ देखोनि दं
डका चेतला मदन ॥ ह्मणे तीस तूं कोणाची कोण ॥ काय कारणें वनीं हिंडसी ॥५५॥ माझा मदनें जातो प्राण ॥ अवो माझें क

रीं वरण ॥ येरी ह्मणे राया मी पितिया आधीन ॥ स्वतंत्रपण मज नाहीं ॥५६॥ या वनाचे प्रदेशीं राया ॥ माझा पिता शुक्रा
चार्या ॥ अनुष्ठान करितो त्याची तनया ॥ अरजा ऐसें नाम माझें ॥५७॥ तो माझा पिता तुझा गुरु जाण ॥ तें तया मागें कन्या
दान ॥ न मागतां करिसी माझें ग्रहण ॥ तैं अनर्थ दारुण भोगिसी ॥५८॥ ऐकोनि तियेचें वचन ॥ मंद बुद्धि दंडक जाण ॥ बळें
देवोनि आलिंगन ॥ संभोगून सोडिली ॥ ५९ ॥ संभोगून तियेसी ॥ दंडक आला निज नगरीसी ॥ येरी मार्गी उकसांबुकसीं ॥
रुदन वन वासीं करिती झाली ॥६०॥ तंव झाला माध्यान्ह काळ ॥ शुक्रें शिष्यांचा घेवोनि मेळ॥क्षुधार्ती होवोनि वन फळें प्रबळ
॥ भक्षावया येता जाला ॥६१॥ मार्गीं रुदन करितां कन्येसीं॥ देखता जाला देवऋषी ॥ ह्मणे तूं कोणे गांजिलिसी ॥ कां शो
क करिसी सांग मज ॥ ६२ ॥ येरीनें सांगतां वृत्तांत ॥ शुक्रें ऐकोनि क्रोधें उचंबळत॥ह्मणे दुष्टात्म्यानें करोनि अकृत॥निज क
न्येसी गांजिलें ॥६३॥ शुक्र शाप ते काळीं दारुण ॥ देता जाला दंडका जाण ॥ सप्त दिवसा सह राज्य आपण ॥ निज सैन्येसी
भस्मेल ॥६४॥ हें जें दंडकारण्य ॥ धूड दाटोन होईल दहनें ॥ पर्जन्य येथें न पडे जाण ॥ बहु काळ अवर्षणें जन पीडती ॥६५॥
ये वनीं कोणी न करावी वस्ती ॥ जाणोनि रहावें देशीच्या प्रांतीं ॥ ऐसें ऐकोनि जनीं समस्तीं ॥ त्या स्थळाचा त्याग केला ॥
॥६६॥ कवीनें संबोखोनि कन्येसी ॥ दंडकारण्यीं स्थापून तिसीं ॥ देता जाला वरदानासी ॥ आत्मजेसी ते काळीं ॥ ६७ ॥ अ
वो आत्मजे ये वना भीतरीं ॥ तुझ्या आश्रमा शाप न बाधी निर्धारीं ॥ तूं येथें राहें आनंदें निर्भरें ॥ वन फळें सेवोनियां ॥६८॥
शुक्रें वनीं स्थापोन कन्या रत्न ॥ आपण निजाश्रमा करी गमन ॥ ऐसें अगस्ती मुखीं श्रीरामें ऐकोन ॥तंव सायंकाळ प्रवर्तला
॥६९॥ श्रीरामा सहित अगस्ती मुनी ॥ प्रवर्तले संध्या वंदनीं ॥ निज कर्मे करितां रजनी॥तियेकाळीं पें जाली ॥७०॥ एका ज
नार्दना शरण ॥ श्रीरामें करोनि संध्या वंदन ॥ मग करिते जाले भोजन ॥ ते कथा अवधारा ॥७१॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरा
मायणेउत्तरकांडएकाकारटीकायांअगस्तीश्रीरामसंवादोनामद्विषष्टितमोध्यायः॥ ॥ ६२ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ ७१ ॥ ॥ २ ॥

१ कन्या. २ त्रास दिला. ३ वाईट कर्म. ४ भस्म. ५ समजावून. ६ तयार झाले ७ रात्र.

॥श्रीपरमात्मनेनमः ॥ ॥ऋषीची मंज्ञा जाणोन ॥ श्रीरामें स्नान संध्या सारून ॥ भीतर्गी करावया भोजन ॥ ऋषि राम प्रवर्तले
॥१॥ श्रीराम भोजना कारणें ॥ नाना परीचीं फळें तेणें ॥ उत्तम शाखा अगस्तीनें ॥ श्रीरामा लागीं आणिल्या ॥२॥ उत्तम फळें
रुचिकर ॥ भोजनीं प्रवर्तला राजेश्वर ॥ भोजन करोनि श्रीरघुवीर ॥ निजासनीं वैसला ॥ ३ ॥ तृण पर्णकुटिके माझारीं ॥
श्रीरामें निद्रा करोनि तमारी ॥ उदय होतां नृप केसरी ॥ स्नान संध्या संपादिली ॥ ४ ॥ ऋषीस करोनि नमस्कार ॥ हात जोडो
नि श्रीरघुवीर ॥ ह्मणता जाला आजि भाग्य अपार ॥ चरण तुमचे देखिले ॥५॥ आजि धन्य माझें कुळ॥ धन्य माझें भाग्य सफ
ळ॥ जन्मोजन्मींचे तपाचें फळ ॥ चरणयुगुल देखिलें ॥६॥ आतां निज नगरा जावयासी ॥आज्ञा दिधली पाहिजे ऋषी॥ऐसें श्री
राम मधुर वचनासी ॥ ऐकोनि कुंभोद्भव बोलिला ॥ ७ ॥ आचमनीं प्राशिला अपांपती ॥ विंध्याद्रि निजविला क्षितीं ॥ ऐसा
कुंभोद्भव रामाप्रती ॥ काय बोलता जाहला ॥ ८ ॥ अगस्ती ह्मणे श्रीरामा ॥ तुवां वधोनि दुष्टात्मा ॥ सुख संतोष दिधला आ
ह्मां ॥ पावन अवनी तुवां केली ॥९॥ सर्व भूतांचा दुःख कंदु ॥ जयाचे वंदीं सुर पावोनि बाधु ॥ ऐसा रावण कुंभकर्ण कुळासह व
धु ॥ करोनि अमरें सोडविले ॥ १० ॥ तुझा उपकार महा पुरुषा ॥ सहसा वर्णवेना शेषा ॥ साही दर्शनें विवाद आपैसा ॥ अ
द्यापि तुटला पैं नाहीं ॥११॥ ऐकोनि अगस्तीचें स्तवन॥संतोषला धरणिजा रमण ॥ ऋषीस करोनि नमन ॥ विमानारूढ पैं
जाला ॥ १२ ॥ हेममय पुष्पक विमानीं ॥ आरूढोनि श्रीराम गगनीं ॥ आज्ञा करितां पुष्पक अवनीं ॥ अयोध्येचे उतरलें ॥
॥ १३ ॥ ज्ञानकर्मेंद्रियांचानाथ ॥ तयाचा वेग राहिला तेथ ॥ अंजनीभ्रतारें लज्जान्वित ॥ पुष्पका पुढें होवोनि ठेला ॥१४॥ श्री
राम आरूढोनि विमानीं ॥ माध्यान्ह होतां अयोध्या भुवनीं ॥ प्रवेशतां पुष्पका आज्ञापीनी ॥ निज स्थाना पाठविलें ॥ १५ ॥
श्रीराम येवोनि सदना उर्जुं ॥ वैसोनि पाचारिले अनुर्जुं ॥ भरत लक्ष्मण आनंद भोजु ॥ अग्रजासी भेटले ॥ १६ ॥ अग्रज अ
नुजा जाली भेटी ॥ स्वानंदें हेलावली सृष्टी ॥ मग श्रीरामें वंधुप्रती गोष्टी ॥ सांगत स्वकृत्यातें ॥१७॥ शुद्र जातीचा तापस ॥

१तयार झ.ले. २ सूर्य ३ दोनीपाय. ४ समुद्र. ५ पृथ्वीवर. ६ देव. ७ मन. ८ वायु. ९ नगरीं. १० सरळ. ११ धाकटभाऊ.

दक्षिण दिशे करी धूम्रपानास ॥ तयातें वधोनि ब्राह्मण संतोष॥ बाळ वांचवोनि दिधला ॥१८॥ आतां पुढील कर्तव्यता॥ ते तु
ह्मी ऐका एकाग्र चित्ता ॥ आह्मीं केलें राक्षसांच्या घाता ॥ हत्या बहुत घडल्या आह्मां ॥१९॥ करावया पातकाचें निर्दळण ॥क
रूं धर्माचें संरक्षण॥ आतां करूं अश्वमेध यज्ञ ॥ राज्य रक्षण करावया॥२०॥ऋपि जन मुख संतोषार्थ ॥ मी अश्वमेध यज्ञ करी
न येथ ॥ ऐसें श्रीरामाचें मनोगत ॥ जाणोनि भरत बोलता जाला ॥ २१ ॥ भरत ह्मणे श्रीरामासीं ॥ पूर्वी कोणें केलें यज्ञासी॥
तें मज प्रति सांगिजे विस्तारेसीं ॥ फल श्रुतिसी रघुवीरा ॥२२॥ ऐकोनि कनिष्ठ बंधूचें वचन ॥ बोलता जाला श्रीरघुनंदन ॥पू
र्वी मित्रें राजसूय यज्ञ करून ॥ वरुण लोक पावला ॥२३॥चंद्रें करोनि राजसूय यज्ञ ॥ त्रैलोक्यींचें उत्तम स्थान॥तें पावला शाश्व
त स्थान ॥ या लागीं धर्म पालन करावें ॥२४॥ ऐकोनि श्रीरामाचें वचन ॥ भरतें उपक्रमें करून॥ बोलता जाला स्वयें आपण॥
स्वधर्म लक्षण धर्माचें ॥ २५ ॥ भरत बोले श्रीरामासी ॥ तूं त्रैलोक्याचा ईश होसी ॥ स्वधर्मा प्रतिपाळ करावयासी ॥ तुज
हून आनें पें नाहीं ॥ २६ ॥ ब्रह्मा तुझे पोटिचें बाळ ॥ इंद्रादि किंकरें प्रबळ ॥ तुझी आज्ञा वंदी काळ ॥ तूं दीन दयाळ श्रीरामा॥
॥२७॥ करितोसि अश्वमेध यज्ञ ॥ यदर्थी अशक्य नाहीं जाण ॥ परी विचारिजे कार्या कारण ॥ जीवा पीडणें होय बहुत॥२८॥
पृथ्वी तळींचे नृपवर ॥ तयांसी संग्राम करितां घोर ॥ जीव मात्राची हिंसा अपार ॥ यज्ञ करितां होईल ॥२९॥ अमृतोपमें भर
ताचें वचन ॥ ऐकोनियां धरणिजारमण ॥ हांसोनि बोलता जाला आपण ॥ स्वधर्म पाळण उत्तम जें ॥ ३० ॥भला भला राया
भरता ॥ तुजहूनि आन न देखें ज्ञाता ॥ अश्वमेध करणें सर्वथा ॥ माझ्या चित्ता गमेंतसे ॥ ३१॥ दंडकारण्यीं लंका भवनीं ॥ अ
गणित राक्षस पडिले रणीं ॥ तया पापाची करावया खंडणी ॥ राजसूय यज्ञीं प्रवर्तावें ॥३२ ॥ पूर्वी देवेंद्रें वृत्रासुर मारिला ॥ ब्र
ह्म हत्येचा डाग बैसला ॥ राजसूय यज्ञ करिता जाला ॥ पवित्र इंद्र तिहीं लोकीं ॥३३॥ श्रीराम भरताचें वचन ॥ ऐकोनियां ल ॥ १ ॥
क्ष्मण ॥ बोलता जाला सुख संपन्न ॥ वृत्राख्यान सविस्तर ॥ ३४ ॥ लक्ष्मण ह्मणे बंधूसी ॥ पूर्वील इतिहास तुह्मांपासीं ॥ सां

१ नाश. २ सर्वांतर्ज्ञान. ३ आरंभ ४ दुसरा. ५ चाकर. ६ अमृतासारखें. ७ [illegible]

गतसें सविस्तरेसीं ॥ निज धर्मासीं संरक्षण ॥३५॥ वृत्रासुर यातीचा ब्राह्मण ॥ तीन शत योजनें शरीर उंच जाण ॥ आडवें श
त योजन प्रमाण ॥ लंबायमान दीर्घ जें ॥३६॥ ऐसा वृत्रासुर दीर्घ शरीरी ॥परी स्वधर्में प्रजा पाळण करी ॥ अधर्म नाहीं राज्या
भीतरीं ॥ दीना कैवारी कृपाळू ॥ ३७ ॥ यथाकाळीं वर्षे पर्जन्य ॥ पृथ्वी धन धान्यें परिपूर्ण ॥ उदक सरोवरीं निर्मळ जाण ॥ न
आटे कदा कल्पांतीं ॥ ३८ ॥ राज्य करितां वृत्रासुरासी ॥ कोणी एके काळीं अनुताप त्यासीं ॥ उपजोनियां निज राज्यासी ॥ पु
त्र अधिकारी पें केला ॥ ३९ ॥ तया पुत्राचें नाम मधुरेश्वर ॥ अत्यंत तपी सज्ञान धर्मिष्ठ चतुर ॥ राज्यीं स्थापोनि निजकुमर ॥
आपण तपा निघाला ॥ ४० ॥ उत्तम तप करून ॥ जिंतीन मी देवसदन ॥ ऐसें कल्पोनियां वना प्रयाण ॥ करिता जाला वृ
त्रासुर ॥ ४१ ॥ वनीं करोनि उग्र तपासीं ॥ हा हा भूत इंद्र अमर गणेसीं ॥ चिंतातुर होवोनि मानसीं ॥ काय करिता पैं जाला
॥ ४२ ॥ सकळ सुरांसहित ॥ इंद्र आला विष्णु जेथ ॥ तयासि करोनि दंडवत ॥ हात जोडोनि उभा ठेला ॥ ४३ ॥ इंद्र ह्म
णे विष्णुसीं ॥ कृपाळुवा वाक्य परियेसीं ॥ वृत्रासुर दैत्य वंशीं ॥ उग्र तप करितसे ॥ ४४ ॥ तयाचे तपें करून ॥ हा हा भूत
अमर गण ॥ तेणें वश केलें भूमंडळींचे जन ॥ स्वर्गलोक घेऊं पाहतो ॥ ४५ ॥ तप करोनि उत्कृष्ट ॥ प्राणिजना होतातीं
कष्ट ॥ मज ही पडलें भय संकट ॥ निवारिता श्रेष्ट आहेसि तूं ॥ ४६ ॥ संसार भय गजापासून ॥ सोडविता तूं ज
नार्दन ॥ आणि उच्चारितां नाम स्मरण ॥ पातक भग्न होतसे ॥ ४७ ॥ तुझ्या भ्रुकुटीचेनि प्रभावें ॥ उत्पत्ती
स्थिती होय स्वभावें ॥ त्रैलोक्य उदरीं धरिलें देवें ॥ थोर उदर करोनी ॥४८॥ तूं निर्गुण निराकार ॥ निष्कर्म निरोपचार ॥ अ
जं अव्यय अक्षर क्षर ॥ श्रुतिसी पार न कळे तुझा ॥४९॥ या भूत सृष्टीची चिंता ॥ तुजचि असे गा जगन्नाथा॥आह्मां देवां तूंचि
स्थापिता ॥ उच्छेदिता तूंचि पें ॥५०॥ वृत्रवधाचिया कारणें ॥ तुवां साह्य व्हावें जनार्दनें ॥ ऐसीं करुणेचीं ऐकोनि वचनें ॥ करु
णाघनें पाहिलें ॥ ५१ ॥ सकळ देवां महवर्तमान ॥ इंद्राप्रति श्रीनारायण॥ बोलता जाला मधुर वचन ॥ सावधान अवधा

१ पाणी. २ वैराग्य. ३ शहाणा. ४ आपला पुत्र. ५ स्वर्गलोक. ६ नाश. ७ भिवया. ८ पराक्रम. ९ जन्मरहित. १० संहार करणारा.

रा ॥५२॥ विष्णु ह्मणे देवांसीं ॥ माझा भक्त वृत्रासुर निश्चयेसीं ॥ माझे हस्तें मृत्यु नाहीं जाण त्यासीं ॥ परी उपायासीं सांगेन
॥५३॥ इंद्र हस्तें होय मृत्यु ॥ ऐसा उपाय करीन सत्य ॥ माझें सामर्थ्य जें गुणातीत ॥ त्याचा त्रिधा भाग करीन ॥५४॥ एक अं
श नगरीं शरीरीं ॥ दुसरा अंश वज्राभीतरीं ॥ तिसरा अंश पृथ्वीवरी॥ ये प्रकारीं विभागीन शक्ती ॥ ५५ ॥ वृत्र वधा लागुन ॥
मी त्रिधा होतों जाण ॥ परी इंद्राचे हातें पावेल मरण ॥ मी न मारींच तयातें ॥५६॥ ऐसें ऐकोनि विष्णूचें वचन॥वृत्र वधा लागीं
सुरगण ॥ सकळां सहित इंद्र आपण ॥ युद्धालागीं प्रवर्तला ॥५७॥ पर्वतारीनें वज्र घेवोनि करीं ॥ जेथें वृत्र तप करी तेथ वरी ॥
येवोनि युद्धा पाचारिला वैरी ॥ येरु गजरीं निघाला ॥५८॥ इंद्र आणि वृत्रासुर ॥ युद्ध करिती घोरांदर ॥ स्वर्गी सकळ सुरवर ॥
कौतुक पाहती दोघांचें ॥ ५९ ॥ दोघे झुंजती उमण्या घाईं ॥ एकमेकांसी न लोटे पाहीं ॥ इंद्रें वज्र घेवोनि ते समयीं ॥ शिर दे
त्याचें तोडिलें ॥ ६० ॥ दैत्य पडोनि धरणीवरी ॥ जैसा स्वर्गींचा कोसळला गिरी ॥ रुधिरें वाहे प्रवाह भारी ॥ नदी सारिखा
लोटला ॥६१॥ ऐसा वृत्रासुर वध ॥ जाला सकळांसी आनंद ॥ परी इंद्रासि ब्रह्महत्येचा बाध ॥ अतिविरुद्ध लागला ॥ ६२ ॥
हीन दीन गेली कळा ॥ सुकला वीर्य शौर्य महाबळा ॥ ह्मणे ब्रह्महत्या आली माझिये कपाळा ॥ थोर अवकळा इंद्रासी ॥ ६३ ॥
देशींचा गेला पर्जन्य ॥ बहु काळ पडिलें अवर्षण ॥ भूत गणांसी न मिळे अन्न॥प्राणिगण मरते जाले ॥६४॥ इंद्र चंद्र पदा पासू
न ॥ च्यवोनि झाले अति दीन ॥ सकळ ही सुरवर मिळोन ॥ श्रीजनार्दन प्रार्थिला ॥६५॥ देव ह्मणती पुरुषोत्तमा ॥ तुझेनि वर
दें वधिलें अधमा ॥ परी ब्रह्महत्या लागली न सोडी कर्मा ॥ इंद्रालागीं स्वामिया ॥ ६६ ॥ इंद्र तंव निमित्त धारी ॥ सृष्टीचा प्रति
पाळ तुझा तूंचि करीं ॥ तूंचि एक चराचरीं ॥ त्रैलोक्यासी आधार॥६७॥इंद्र ब्रह्महत्ये पासून ॥ सोडवावा कृपा करून ॥ ऐसें दे
वांचें ऐकोनि वचन ॥ काय करिता जाहला विष्णू ॥ ६८ ॥ विष्णु ह्मणे देवांसी ॥ ब्रह्महत्या नासे त्या उपायासी ॥ इंद्रें करावें अ
श्वमेधासी ॥ मज प्रीत्यर्थ जाणपां ॥ ६९ ॥ मज प्रीत्यर्थ करील यज्ञ ॥ तरी पावेल निज स्थान ॥ ब्रह्महत्येचें होईल दहन ॥ पु
॥ २ ॥

१ तयार झाल्या. २ इद्राने. ३ वइने. ४ भयंकर. ५ पवन. ६ रक्त. ७ फजिती ८ ष्ट होऊन. ९ दुष्ट्याला

ण्य पावन तिहीं लोकीं ॥ ७० ॥ ऐकोनियां विष्णूचें वचन ॥ सकळ सुरवर मिळोन॥जेथें इंद्र होता आपण ॥ तया वना पातले
॥७१॥ देवीं शचीपती देखिला कैसा ॥ हीन दीन पिशाच्य जैसा ॥ इंद्रा करोनि सहसा ॥ अमरावतीये आणिला ॥ ७२ ॥ इंद्र
आणोनि अमरावतीसीं ॥ देवीं करोनि अश्वमेधासी ॥ यज्ञ संपविलिया सामर्थ्यासी ॥ ब्रह्महत्या पुढें उभी राहिली ॥ ७३ ॥ ब्र
ह्महत्या ह्मणे देव हो ॥ मज कोठें वस्तीसी नेमिला ठावो ॥ मी इंद्रा सोडूनि कोठें राहों ॥ कोण कोणत्या स्थळाप्रती ॥ ७४ ॥ दे
व ह्मणती ब्रह्म हत्येसी ॥ तुवां व्हावें चतुर्भागेसी ॥ मग विभागिते जाले देव ऋषी ॥ तें सर्वही अवधारीं ॥७५॥ चतुर्मासीं पडे
पर्जन्य ॥ तेणें नदी उचंबळे पूर्ण ॥ तें जाण तुझें राहतें स्थान ॥ दुसरें स्थळ अवधारीं ॥७६॥ तारुण्य यौवनें मुसमुसी कांता ॥
तेथें त्वां रहावें दिनें तयें सर्वथा ॥ रजोदर्शनीं ब्रह्महत्या ॥ दुसरा ठाव हा तुझा ॥ ७७ ॥ तिसरे वस्तीचें स्थान ॥ भूमिवरी उखं
रडीं राहून ॥ सर्व काळीं सर्व देशीं जाण ॥ भूमि सोडून नव जावें ॥७८॥ चवथी वस्ती पापिष्ठाचे ठायीं ॥ जे कां विमुख नामीं पा
हीं ॥ नर देहा येवोनि भुलले विषयीं ॥ सर्व काळ वस्ती तेथें तुझी ॥७९॥ ऐसी ब्रह्महत्या चहूं प्रकारीं ॥ वांटोनियां सुरवरीं ॥ इं
द्रासि करोनि राज्याधिकारी ॥ अमरावतीसी स्थापिला ॥ ८० ॥ शैलारी अमर पदीं विराजमान ॥ राज्य करी सुख संपन्न ॥
पुढें वर्तलें तें कथानुसंधान ॥ श्रोते जन अवधारा ॥८१॥ एका जनार्दना शरण ॥ इंद्रासि देवोनि इंद्रासन ॥ देव जाले स्वानंदें
पूर्ण ॥ पुढील चरित्र गोड असे ॥ ८२ ॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांवृत्रासुरवधोनामत्रिषष्ठित्त
मोऽध्यायः ॥ ६३ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ ८२ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ इंद्र. २ चारप्रकारचां. ३ ऐका. ४ दिवस. ५ तान. ६ डोंगरी जमीन. ७ नाम उच्चारित नाहींत. ८ इंद्र.

भा·रा·उ·कां·अ·६४
राम·
ल·
पा·
शंकर
ऐलराजा
स्त्री
झाला·
बुधमुनी·
स्त्री
स्त्री·
बुधमुनी·
पु·

॥श्रीकमलाकांतायनमः ॥ ऐसी शक्रारि हत्याची कथा ॥ अति आश्चर्य अपूर्वता ॥ ऐकोनियां श्रीरघुनाथा ॥ जाला बोलता श्रीराम ॥१॥ श्रीराम होवोनि आनंद भरित ॥ बोलावयाचा उपक्रम करित ॥ पूर्वी कर्दम प्रजापतीचा सुत ॥ ऐल नामें प्रसिद्ध ॥२॥ तेणें भुजबळें करून ॥ पृथ्वीचे नृपें जिंतोन ॥ स्वधर्में राज्य करी जाण ॥ प्रजा पाळण पुत्रापरी ॥३॥आंगवणें सुरेशाहूनि आगळी ॥ उदार तीन तुळे कर्ण बळी ॥ दैत्य दानवें भेणें पाताळीं ॥ लंघोनि गेली तळा तळा॥४॥ नाना गंधर्व असुर॥भेणें पूजिती नृपेश्वर ॥ रायाचा पराक्रम देखोनि थोर ॥ चरणा शरण अरि येती ॥५॥ तो कोणे एके काळीं पारधी लागुन ॥ ससैन्ये अटवीं प्रवेशोन ॥ मृगा मारोनि लक्षावधी जाण ॥ आणि श्वापदें नेणो किती ॥६॥ जिकडे जाय सेना सैन्य ॥ तिकडे होय रणकंदन॥ पारधी खेळतां उमारमणें ॥ त्या स्थळा प्रतिआले ॥ ७ ॥ तया वनाचे प्रदेशीं ॥ कर्पूरगौर पार्वतीसी ॥ विचारितां देखोनि राज सैन्यासी ॥ शाप महेशें दिधला ॥८॥ या वनाचे ठायीं जाण ॥ पार्वती महेशा वेगळें करून ॥ वनीं विचरती प्राणी भूत गण॥ पुरुष स्त्रीदेहीं पैं होती ॥९॥ ऐसा शाप त्या वनासी ॥ कर्दम पुत्र ससैन्येसी ॥ स्त्रीरूप जाले पालट अवयवासी ॥ निश्चयेंसि देखत जाले ॥१०॥ स्त्रीरूप सकळ सैन्य ॥ देखोनि राजा दुःखित जाण ॥ जेथें पार्वती सहित त्रिनयन ॥ तेथें कर्दम पुत्र स्वयें आला ॥११॥ करोनि कामांतकाची स्तुति ॥ अति नम्र विनीत वृत्ती ॥ प्रसन्न जाला उमापती ॥ बोलतसे ते समयीं ॥१२॥ अगा ये कर्दम सुता तुज लागोन ॥ मी प्रसन्न जालों माग वरदान ॥ तंव येरें पार्वतीचें स्तवन ॥ साष्टांग नमन पैं केलें ॥१३॥ दोघे होवोनि प्रसन्नभूत ॥ तंव राजा जाला बोलत ॥ तुमचें हें वन होय सत्य ॥ मज पुरुषत्व प्राप्त होवो ॥१४॥ एक मास स्त्री एक मास पुरुष जाण ॥ ऐसा वर द्यावा कृपा करून ॥ मग महेश ह्मणे धन्य धन्य ॥ उत्तम वरदान मागितलें ॥१५॥ अर्ध वरद महेशाचें ॥ अर्ध वरदान पार्वतीचें ॥ हें तुज दिधलें सत्य साचें ॥ अनुमानातें धरूं नको ॥ १६ ॥ ऐसें देवोनि वरदान ॥ पुन्हां बोले उमा वचन ॥ मागील नव्हे आठवण ॥ सत्य जाण राजेंद्रा ॥ १७ ॥ कर्दम पुत्रा मास पर्यंत ॥ पुरुषत्व जालें त्या प्राप्त॥दुसरे मासीं योषितां अ

१ आरंभ. २ राजे. ३ पराक्रम. ४ मोठी. ५ शत्रु. ६ अरण्य. ७ शंकर. ८ सैन्यातें. ९ स्त्री.

द्रुत ॥ लावण्यें महा मोजिरी ॥१८॥ श्रीराम ह्मणे लक्ष्मण भरतासी ॥ कर्दम पुत्राची कथा ऐसी ॥ वनीं विचरतां शाप त्यासी ॥
महेशाचा पैं जाला ॥ १९ ॥ ऐसें हें दिव्य व्याख्यान ॥ ऐकोनि बुद्धी विस्मय पावोन ॥ श्रीरामाप्रति कर जोडून ॥ विनं
ती करिते झाले दोघे ॥ २० ॥ पुढें कर्दम सुताचें वर्तमान ॥ पुढील श्रीराम सविस्तरोन ॥ सांगावें जी कृपा करोन ॥ पुढती
नमन करिते जाले ॥ २१ ॥ ऐल राजा स्त्री देह पावोन ॥ वर्तत कैसा वनोवन ॥ ऐसें हें उत्तम कथन ॥ सविस्तरें श्री
रामा सांगावें ॥ २२ ॥ ऐकोनि भरत लक्ष्मणाचा प्रश्न ॥ सांगता झाला ऐलाख्यान ॥ श्रोते होवोनि सावधान ॥ रम्य
रामायण अवधारा ॥ २३ ॥ ऐल राजा प्रथम मासीं ॥ पावोनियां स्त्री देहासी ॥ सवें सेना स्त्री रूपेसी ॥ विचरतसे
वनोवन ॥ २४ ॥ तया अरण्याभीतरीं ॥ राजा होवोनि सुंदरी ॥ तिच्या लावण्याची परी ॥ श्रोते सावध ऐका
वें ॥ २५ ॥ मुख कमळ अति सुंदर ॥ कमळ दळा सारिखे नेत्र ॥ कुच अवयव देखोनि ऋपीश्वर ॥ मदनें मुरकंड्या
पडिल्या॥२६॥ सेना स्त्रीरूपेंसी समस्त ॥ हस्ती वरी आरूढोनि तेथ ॥ ऐल विचरतां विपिना आंत ॥ तंव सोम सुत बुध तेथें
असे ॥२७॥ चंद्र सुत बुध अनुष्टान ॥ तये वनीं करी जाण ॥ तयाचे आश्रमा समीप येतां पूर्ण ॥ ऐसें सरोवर देखिलें॥२८॥ से
ने सहित सरोवरीं ॥ ऐल प्रवेशली उदका भीतरीं ॥ क्रीडा करोनि बाहेरी ॥ किंचित्सेवकेसीं निघाला ॥ २९ ॥ करीं शोभे धनु
ष्य बाण ॥ सवें सेवक चवघे जण ॥ ऐसें बुधें देखोनि आपण ॥ मदनें विव्हळ पैं झाला ॥३०॥ बुध ह्मणे तियेच्या सखियासीं॥
तुह्मांस सुंदर कोण रूप योवनेसी ॥ लावण्य पाहतां पृथ्वीसी ॥ ही समान दुजी नाहीं ॥३१॥ हिचें देखोनि लावण्य॥सुर नर कि
न्नरा काम गहन ॥ इचा भ्रतार आहे कोण ॥ काय कारण विसंबला ॥३२॥ ऐसें ऐकोनि बुधाचें वचन ॥ ऐल रायाच्या दूतीं जा
ण ॥ सांगों आदरिलें समूळ कथन ॥ सावधान अवधारा ॥३३॥ अहो आमुचा प्रभु निश्चिती ॥ याचे सेना सेवक संपत्ती ॥ शा
पें पावला स्त्रीत्व प्राप्ती ॥ हें नवल मुनि येथें जालें ॥३४॥ अहो जी मुनी या वनाभीतरीं ॥ पुरुप आहेत कीं नाहींत निर्धारीं ॥आ

१ सुंदर. २ फिरता. ३ ऐका. ४ सौंदर्याची. ५ वसून. ६ वनांत. ७ अरळ ८ आणा. ९ पी[illegible] १० मागा ११ [illegible]

मचे प्रारब्धाची नवल परी ॥ स्त्री रूप होवोनियां ठेलों ॥३५॥ या पर्वताच्या माथां जाण ॥ बहुसाल पुरुप असती जन ॥ परी आ
मचें प्रारब्ध असे हीन ॥ योपितां करोन ठेविलें ॥ ३६ ॥ मुनि ह्मणे तयासी ॥ तुह्मी विचरौ या वन प्रदेशीं ॥ कीं पुरुप त्याचे सेवे
सी ॥ करोनि सावकाशीं वसावें ॥३७॥ ऐसें सोम सुतें बोलोन ॥ तंव समीप ऐला आली जाण ॥ बुधासि साष्टांगें करोनि नमन॥
कर जोडोन उभी असे ॥ ३८ ॥ इंदु सुत ह्मणे कमलनयने ॥ सुभग सुंदरे चंद्रानने ॥ तुज देखिल्या भूक तहाने ॥ सर्व विसरिजे
राजबाळे ॥३९॥ मी चंद्राचा सुत जाण ॥ मज वरावें स्वइच्छें करून ॥ ऐसें ऐकोनि बुधाचें वचन ॥ ऐला काय बोलली ॥४०॥ च
हूंकडे पाहे सखी जनासी ॥ तंव कोणी न दिसे निर्भयेसी ॥ निःशंक निर्लज्ज होवोनि मानसीं ॥ वचन त्या बुधासी बोलती जा
ली ॥४१॥ अगा ये सुंदरा सोम सुता ॥ अत्यंत सज्ञाना गुणवंता ॥ मज अभय देईं आतां ॥ मी तुझी कांता होतसें ॥४२॥ ऐ
कोनि तियेचें वचन ॥ संतोपला सोम नंदन ॥ तये वनीं किंचिद्दिन॥उभयतां क्रीडा करित होतीं॥४३॥तंव कोणे एके समयीं माध
व मास ॥ घेवोनि सुंदर ऐलेस ॥ बुध क्रीडतां होवोनि संतोप ॥ आनंदा दोघें पावलीं ॥ ४४ ॥ ऐला ही त्या मासांतीं ॥ पुरुपत्व
पावोनि भूपती ॥ बुधासि ह्मणता जाला सेना संपत्ती ॥ कोठें गेली माझी मुनी ॥४५॥ तंव इंदु सुत ह्मणे रायासी ॥ ऐकें सावध प
रियेसी ॥ तुह्मी निद्रित असतां सेजेसीं ॥ शिळाचा पर्जन्य वर्पला ॥४६॥ मेघ वर्पला शिळा वारी॥सैन्या जाली चकचुरी ॥ तुज
असतां मम आश्रमा भीतरीं ॥ प्राण वांचला राजेंद्रा ॥ ४७ ॥ राजा ह्मणे बुधासी ॥ माझा पुत्र शशि बिंदु नामेसीं ॥ राज्य करि
तो आपुले देशीं ॥ मी सैन्येसी भ्रष्टलों ॥४८॥ आतां त्यजीन आपुला प्राण ॥ एकला वांचल्या फळ कोण ॥ राज्यासि जातां से
न्येवीण ॥ दुःख दारुण होतसे ॥ ४९ ॥ येरु ह्मणे तुवां रहावें स्वस्थ चित्तें ॥ सांडोनि सैन्य चिंता येथें॥ फळ मूळ भक्षोनि दिवस
किंचितें ॥ पुढें हित करीन तुझें ॥५०॥ ऐकोनि सोम सुताचें वचन॥राजा ऐल आश्रमीं राहोन ॥ पूर्ण मास भरतां जाण॥ स्त्री रू
प धरिता जाहला ॥ ५१ ॥ धरोनियां स्त्री रूपासी ॥ बुध ऐल क्रीडतां वनासीं ॥ पुत्र जाला पुरुरवा नामेसीं ॥ अति प्रसिद्ध धर्मा

१ राहिले. २ स्त्रिया. ३ फिरा. ४ धीर. ५ पाऊस. ६ मोठे.

त्मा ॥ ५२ ॥ सोमसुता पासोनि संभूत ॥ ऐलेंगि पुरूरवा जाला सुत ॥ पुढील कथा मुनिश्चित ॥ सावचित्त ऐकावी ॥ ५३ ॥
एका जनार्दना शरण ॥ पुढील कथा अति गोड निरूपण ॥ श्रोता वक्ता श्रीजनार्दन॥ श्रीराम रामायण जाण तेथें ॥ ५४ ॥
स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणे उत्तरकांडेएकाकारटीकायांऐलाख्यानेचतुःषष्ठितमोऽध्यायः ॥६४॥ ॥ओव्या॥ ॥५४॥ ॥छ॥

॥श्रीमहाविष्णवेनमः॥ ॥ श्रीराम ह्मणे लक्ष्मण भरतासीं ॥ कर्दम पुत्र कथा ऐसी ॥ पुढें वर्तलें तें सावकाशीं ॥ सावधानेसीं अवधारा ॥ १ ॥ ऐला बुधा पासून ॥ पुरुरवा पुत्र जाला जननें ॥ तदनंतरें बुध सज्ञान ॥ काय करिता पैं जाला ॥२॥ पाचारोनि सर्व मुनी ॥ चवन भृगु तपोधनी ॥ पुलस्त्यादि श्रेष्ठ ब्राह्मणीं ॥ ॐकार वषट्कार पैं आले ॥३॥ सोम सुत ह्मणे ऋषीसीं ॥ कर्दम ऋषीच्या पुत्रासीं ॥ ऐल नामे स्वधर्मसी ॥ राज्य करित पराक्रमें ॥४॥ तो आला या वना पारधीसी ॥ सैन्ये सहित महादेवें शापिलें त्यासी ॥ दिधला असतां त्याच्या हितासी ॥ तुह्मी समस्तीं विचारा ॥५॥ ऐकोनि सोम सुताचें वचन ॥ ऋषीश्वरां संतोष अति गहन ॥ समस्त एकवट मिळोन ॥ बोलावया उपक्रमें करिते जाले ॥ ६ ॥ ऋषि ह्मणती बुधासीं ॥ पार्थिवाचे उःशापासीं ॥ करावें अश्वमेध यज्ञासी ॥ तृप्त सुरवरांसी करून ॥ ७ ॥ हेचि एक कर्तव्यता ॥ अवश्य करावें चंद्रसुता ॥ या पुण्यासी नाहीं समता ॥ विचारितां त्रैलोक्यीं ॥ ८ ॥ ऐसें ऋषीश्वराचें मधुर भाषण ॥ ऐकोनि समस्तीं संतोषोन । महादेवा प्रीत्यर्थ यज्ञ ॥ करिते जाले ते काळीं ॥९॥ सावंत मनु मुनि श्रेष्ठ ॥ अति सज्ञान कर्मनिष्ठ ॥ तयानें शिष्य पाचारोनि स्पष्ट॥यज्ञ वरिष्ट आरंभिला ॥ १० ॥ यज्ञ समाप्तीचे अंतीं ॥ येवोनियां गिरिजापती ॥ ह्मणता जाला सोम सुताप्रति ॥ धन्य धन्य हिमकरात्मजां ॥११॥ धन्य येथिचे ब्राह्मण ॥ धन्य बुधाश्रमा समीप यज्ञ स्थान ॥ धन्य तुमचा भावार्थ देखोन ॥ प्रीति प्रसन्न मी जालों॥१२॥ प्रसन्न जाला पार्वती परमेश्वर ॥ सोमसुत मागता जाला वर ॥ कर्दम प्रजापतीचा होळ कुमर ॥ शापा वेगळा करावा ॥ १३ ॥ पैल हा कर्दम सुत ॥ शापा पासोनि करावा मुक्त ॥ महादेव ह्मणे सत्य सत्य ॥ शाप निर्मुक्त नृपें केला ॥ १४ ॥ शापा वेगळा जाला पृथ्वीपती ॥ आपुलिया निज स्थाना जाती ॥ समस्त ऋषी आणि पार्वतीपती ॥ मागें बुधें काय केलें ॥ १५ ॥ प्रतिष्ठान नामें नगर ॥ कर्दम सुतासी वस्तीसी थोर ॥ वसवानियां राजेश्वर ॥ राज्यीं ऐल स्थापिला ॥१६॥ ऐसें कर्दमसुताचें आख्यान॥ श्रीरामें बंधूसीं सांगोन ॥ लक्ष्मणाप्रति पुनरपि वचन ॥ बोलता जाला रावणारी ॥ १७ ॥ वसिष्ठ वामदेव जाबाली ॥ कश्यपा

१ ऐला. २ जन्म. ३ बोल रत. ४ ५ र. ६ आरंभ. ६ देवा र. ७ चंद्रसुता. ८ मोकळा. ९ राजा. १० राम.

दि करोनि ऋपि मंडळी ॥ पाचारीं वा शीघ्र काळीं ॥ आणि नृपवरें पृथ्वीचे ॥१८॥ घोडा आणावा सुंदर वदन॥सर्वांग शुभ्र श्या
मकर्ण ॥ सुलक्षणी विराजमान ॥ देखतां मन निवेजना ॥ १९ ॥ ऐसें राघवें बोलिल्यावरी ॥ शिघ्र लक्ष्मणें ते अवसरीं ॥
दूत पाठवोनि त्वरें करी ॥ समस्त ऋपि पाचारिले ॥ २० ॥ आले कोण कोण ऋपीश्वर ॥ तयांचीं नामें सविस्तर ॥ श्रो
ते होवोनि सादर ॥ सावधान परिसावीं ॥ २१ ॥ ज्याची आज्ञा परम लाठी ॥ रवि मंडळीं तपे काठी ॥ धाकें कृतांतें न
उघडी दृष्टी ॥ तो वसिष्ठ जगजेठी स्वयें आला ॥२२॥ तदनंतरें वामदेव ॥ आला जयाचा सर्व भूतीं भगवद्भाव ॥ आत्मत्व सृष्टी
न्याहळी सर्व ॥ चराचरीं देखे हरी रूप ॥२३॥ जाबालि महा तपोधन ॥ वेद शास्त्रीं महा निपुण॥तो ही श्रीराम दर्शना लागुन ॥
शिष्यां सहित पैं आला ॥२४॥ कश्यपें नवी सृष्टी केली ॥अत्रीनें दुष्काळीं प्राणी रक्षिली॥ अगस्तीची ख्याती आगळी ॥ अनां
गत भाष्य वदला जो ॥ २५ ॥ विश्वामित्रासि गायत्री प्रसन्न ॥ तपोबळें सृष्टी करी निर्माण ॥ नारद ही तेथें आला जाण ॥ब्रह्म
विणा घेवोनि तो आला ॥२६॥ आणिक अगणित ऋपीश्वर ॥ आले ॐकार वपट्कार ॥ आणि पृथ्वीचे राजे थोर ॥ श्रीराम द
र्शना पैं आले ॥२७॥ तदनंतरें हरि वाहिनी ॥ शीघ्र आले आज्ञे करोनी ॥ तयांचीं नामें परिसावीं कानीं ॥ ऐसें श्रोते जना वा
टतसे ॥२८॥ सुग्रीव अंगद नळ नीळ ॥ पनस केसरी तरस तरळ ॥ हेमकूट गज गवाक्ष प्रबळ ॥ अरि दळणीं समर्थ जे॥२९॥
आला हनुमंत वायु सुत ॥ बिभीपण राक्षस पंडित ॥ सनातन जांबुवंत ॥निज दळेसीं तो आला ॥३०॥ आला सुकेन वैद्य राजु॥
जो कां चतुराननाचा आत्मजू ॥ अयोध्येसि राघवानुजु॥आला निज चमूंसीं ॥ ३१ ॥ आले भट्ट पुराणिक॥शास्त्रज्ञ पंडित ज्योति
पी गणक ॥ आले नट नाटक ॥ मंत्रधारक वोंकार ॥३२॥ आले भाट नागरी ॥ आले देशमुख चौधरी॥जे ब्राह्मण राष्ट्राभीतरीं॥
ते ही आले अश्वमेधा ॥३३॥ श्रीरामें समस्तां देवोनि मान ॥ केलें अर्घ्य पाद्यादि पजा विधान ॥ वस्त्रें भूपणें नाना देऊन॥निजा ॥ १ ॥
सनीं बैसविले ॥ ३४ ॥ तदनंतरें श्यामकर्ण वारू ॥ पृथ्वीवरी नव्हे स्थिरू ॥ मनोवेगाचा लंघोनि पारू ॥ सगुण सुंदरू आणि

१ राजे. २ रेकार्डी. ३ मारा. ४ वस. ५ पडीर. ६ सैन्य. ७ आडा. ८ मोल दुन.

ला॥३५॥ तया अश्वाचें करितां वर्णन॥चतुराननाना पडे मौन॥तेथें मी बापुडें अपुरतें दीन॥केंवि मज वर्णन करवेल ॥३६॥ करोनियां
दीक्षा स्नान॥वारूसीं पूजी रघुनंदन ॥ तया वारूचा पुढें पर्वन ॥ लज्जायमान शंकित ॥३७॥ रत्न मेखळा वारूचे कंठीं ॥ कस्तुरी
चंदन लल्लाटीं॥केशराची शोभे उटी॥देखतां दृष्टी मन निवे॥३८॥ कंठीं नव रत्नाचें भूपण॥पीतांबर पांघरूण॥चरणीं नूपुरें करिती
गर्जन॥देखतां मन पैं निवे॥३९॥क्षराक्षर अक्षरीं॥पत्रिका लिहिली साजिरी॥जो क्षत्रिय होईल तेणें निर्धारीं॥वारू धरोनि युद्ध कीजे
॥४०॥दिसे वारू वोतिंव ॥ मानकळाविया कांतिव ॥ रोमें मृदु अति अपूर्व ॥ देहीं विंबें उमटती॥४१॥पाठी सूक्ष्म स्थूळ वरी॥दां
डी पुच्छाची साजिरी॥ चंद्र बिंबा समान खुरी ॥ तेज फांकलें लखलखित ॥४२॥ इंद्र नीळाहूनि आगळें ॥ दिसती अंबकांचीं बुबु
ळें ॥ आणिक रंगावरी सोज्वळें ॥ ऐसीं रत्नें जडियेलीं ॥ ४३ ॥ ऐसे तयाचे नयन ॥ सप्त विंशति भोंवरे पूर्ण ॥ अश्वाचा वर्ण
कोण॥सावधान अवधारा॥४४॥सर्वांग वर्ण माणिकाचा॥अंजनें वर्ण श्रवणाचा॥इंदु श्वेत लल्लाटींचा ॥ तेजें दशदिशा उजळल्या
॥४५॥आननीं श्रीजांबुनदाची ॥ परी वेष्टित प्रभावळी हिऱ्याची॥आंदुवावरी नव रत्नाची॥चरणीं घागऱ्या वाजती॥४६॥ चरणीं
पंधरयाचीं नूपुरें॥डोलतां वाजती अति गजरें ॥ हंग आपुलें नटकारें ॥ आकाश पुच्छ स्थिर करी॥४७॥ आपुली भापा वदे वारू ॥
हिंसे तेणें नाद थोरू ॥ गर्जू लागती सातही समुद्र ॥ ऐसा अश्व रावणारीचा ॥४८॥ पालाणिला अपूर्व भारी ॥ रत्नें जडलीं हारो
हारीं ॥ गळां नवरत्नाची सरी ॥ मुगुटीं बांधिली पत्रिका ॥४९॥ पत्रिके ऐसें लिहिलें ऐका ॥ जो धनुर्धर असेल निकों ॥ तेणें वा
चोनियां पत्रिका ॥ मग वारू धरावा ॥५०॥ अश्व धरावा बळियाढें ॥ संग्राम करोनि सोडूं पुढें ॥ ऐसा वारू देखोनि तपोधन गा
ढे ॥ बहुत सुख पावले ॥५१॥ सवें धनाचिया मांदुसीं ॥ तिळ जवाचे पर्वता ऐसा ॥ घृताच्या कावडी अगणित सहसा ॥ वस्त्रें
अनुपम्य आणिलीं ॥५२॥ कोट्यानुकोटी गोधनें ॥ तेल उडीद परिमळ द्रव्य रत्नें ॥ पूगी फळें दिव्य पानें ॥ आणिक
सामग्री नेणों किती ॥५३॥ सामग्री देखोनि श्रीरघुवीर ॥ भरत लक्ष्मणा आनंद थोर ॥ यज्ञ करावया स्थळ विचार ॥ करिते

१ वारा. २ मस्तकी. ३ घाग ग. ४ सुंदर. ५ केस ६ मऊ. ७ डोळे. ८ काळा. ९ घोडा. १० तयार केया. ११ लग. १२ पेट्या.

जाले ते काळीं ॥५४॥ सुवर्णाची करोनि जानकी ॥ दीक्षे कारणें केली निकी ॥ तें देखोनि आठवली पद्माक्षी ॥ श्रीरामासी ते का
ळीं ॥५५॥ मोहें कळवळलें मन ॥ सद्गदीत जाला रघुनंदन ॥ तंव ऋषीश्वरा जाणवली खुण ॥ आशीर्वाद देते जाले ॥ ५६ ॥
जानकी आणि पुत्रासहित ॥ अयोध्येसि राज्य कराल सत्य ॥ हें ऐकोनि ऋषि भाषित ॥ संतोष युक्त श्रीराम ॥५७॥ यज्ञ भूमी पा
हावया रघुनंदन ॥ निघाला सर्वे तपोधन॥आणि सेनासहित बंधुजन॥नट नाटक निघाले॥५८॥ भाट नगरीं नृत्य कारी॥ वीणा
वेणु वाद्यें नानापरी ॥ प्रवेशले निमिष्यारण्य क्षेत्रीं ॥ गोमती तीरीं स्थळ नेमिलें ॥ ५९ ॥ सांगातें तिघीजणी माता ॥ अंतःपुर
स्त्रिया समस्ता ॥ आणिक नगर योषिता ॥ निमिष्यारण्या आणिल्या ॥६० ॥ श्रीराम ह्मणे भरतासीं ॥ याचकांचे इच्छेनिसी ॥
जें जें पाहिजे जयासी ॥ या समयासी तें दिजे ॥६१॥ याचकाची इच्छा पूर्ण ॥ तितकें आपण द्यावें धन॥ मग काय करिता जाला
रघुनंदन ॥ तें सावधान परियेसा ॥६२॥ तंव राष्ट्रींचे भूपाळ ॥ घेवोनि आले आपुलालें दळ ॥ निमिष्यारण्या आले सकळ ॥ अ
श्वमेध पहावया ॥ ६३ ॥ श्रीरामें पूजोनि ब्राह्मण भूपाळ ॥ वस्त्रें भूषणें देवोनि सकळ ॥ सुखी केले त्रैलोक्य प्रबळ ॥ स्वानंदें
ऋषी बोलते जाले ॥६४॥ ऋषि ह्मणती पूर्वी यज्ञ ॥ ऐसा कोणी न केला जाण ॥ देवोनियां बहुत धन ॥ बंदिजन सुखी केले ॥
॥६५॥लक्ष्मणाचे सांभाळीं करूनि वारू ॥ भरताचे स्वाधीन राजोपचारू ॥ आणि दातव्य धन वस्त्रें अलंकारू ॥ याचें आधिपत्य
पैं केलें॥६६॥शत्रुघ्नासि सांगितलें कार्य थोर ॥ राजे ऋषि ब्राह्मण यांचा आदर ॥ गंधाक्षता तांबूल इतर उपचार ॥अन्न पान पैं दि
जे॥६७॥ऐसा निमिष्यारण्यीं सोहळा ॥ करी श्रीराम घनसांवळा॥सुखें असतां त्रैलोक्य सकळां॥पुढें काय वर्तलें ॥६८॥निमिष्या
रण्यींचा क्षेत्री॥श्रीराम ऋषि सहित आनंद स्थिती॥यज्ञ करितो ऐसें वाल्मीकाप्रती॥जाणवलें ते काळीं ॥६९॥ सवें घेवोनि दोघे
कुमर ॥ सुलक्षणीक सुंदर नागर॥येता जाला वाल्मीक ऋषीश्वर ॥ फळ संभार घेवोनी ॥७०॥ येतां दुरोनि देखिला यज्ञ ॥ अद्भु
त जयाचें पुण्य गहन॥करितां ब्रह्महत्या होय दहन॥दर्शनें जन उद्धरती॥७१॥तया निमिष्यारण्याचे एकांत स्थळीं ॥ वाल्मीक रा

१ तरी. २ भिक्षुक. ३ ऐका. ४ राजे. ५ अधिकार. ६ सुंदर.

हिला गुप्त ऋषि जवळी॥तया बाळकाप्रति ते काळीं॥संवाद करिता पैं जाला॥७२॥तुह्मीं दोघे मिळोन॥जावें जेथें होतो यज्ञ॥तेथें ऋ
षि प्रति शत कोटि गहन॥रामायण वाचावें॥७३॥गावें ऋषींचे आश्रम स्थळीं॥गावें जेथें तेथें भूपा जवळी ॥ गावें जेथें ब्राह्मण मंड
ळी ॥ऋत्विजांसमीप पैं गावें॥७४॥गावें श्रीरामाचे भवनीं॥गावें राया भरताचे सदनीं॥गावें जेथें बहुत मिळणी ॥ योषितांची असेल
॥७५॥सवें फळें मुळें घेऊन॥भक्षण करोनि करा गायन॥कोणाचें द्रव्य न घ्यावें आपण ॥वनवासी प्रयोजन नाहीं त्यासी ॥७६॥ द्र
व्य लोभ न करून ॥ निर्लोभें दोघे करा कीर्तन ॥ श्रीराम पुसेल तुह्मी कोण ॥ सांगा शिष्य वाल्मीकाचे ॥७७ ॥ स्वर युक्त करा
कीर्तन ॥ मूर्च्छना मंजूळ कंपित गायन ॥ आलाप भार्या सहवर्तमान ॥ तालनृत्य सहित पैं ॥७८॥ इतुकें करावें प्रातःकाळीं ॥
येरीं आज्ञा वंदोनि निटेंळीं ॥ वाल्मीक ह्मणे तया जवळी ॥ श्रीराम जनक जगाचा ॥७९॥ उत्पत्ती स्थिती प्रळय जाण ॥ हें जग
श्रीरामापासून ॥ लय पावतां श्रीरामीं मग्न ॥ सत्य स्वयें मी जाणें ॥ ८० ॥ ऐकोनि वाल्मीकाचें वचन ॥ संतोषले दोघे जण ॥
हर्षयुक्त जालें मन ॥ आज्ञा वंदोन गुरूची ॥ ८१ ॥ निमिष्यारण्या समीपतेसीं ॥ वाल्मीकासहित क्रमिली निशी ॥ प्रभातें उ
ठोन स्नान संध्येसीं ॥ दोघे वीर करिते जाले ॥८२॥ करोनियां संध्या स्नान ॥ वाल्मीका करोनि प्रदक्षिण ॥ दोघे कैसे शोभले
जाण ॥ चंद्र सूर्या सारिखे ॥ ८३ ॥ चंद्रगिरी द्रोणागिरी ॥ जैसे शोभती दुग्धार्णव तिरीं ॥ तैसी शोभा दोघां कुमरीं ॥ धगध
गीत हुताश जैसे ॥८४॥ आधींच सूर्य वंशी वीर ॥ दोघे प्रतापाचे सागर ॥ दोघे दिनकर वंशीचे कुमर ॥ वीर शृंगार करिते जा
ले ॥८५॥ आंग्या ल्याले दोघे अंगीं ॥ विजारा शोभती दोघां लागीं ॥ कुसंबी पागोटीं ते प्रसंगीं॥डोई बांधिलीं कुसरीनें ॥ ८६ ॥
हेमें कटिबंध तयावरी ॥ बाहू भूषणें उरीं शिरीं ॥ रत्न जडीत कांकणें करीं ॥ तेज भरीं फांकत ॥८७॥ रत्न जडित चरणीं पादु
का ॥ तयावरी नुपुरें शोभती देखा ॥ कटि भागीं क्षुद्र घंटिका ॥ कांसे पितांबर कसिलासे ॥ ८८ ॥ ल्लाटीं कस्तुरीचा टिळा ॥
तयावरी अक्षता अति सोज्वळा ॥ नव रत्न जडित गळां माळा ॥बोप गंडस्थळां फांकत ॥८९॥ श्रवणीं रत्न जडित कुंडलें सुरेख॥

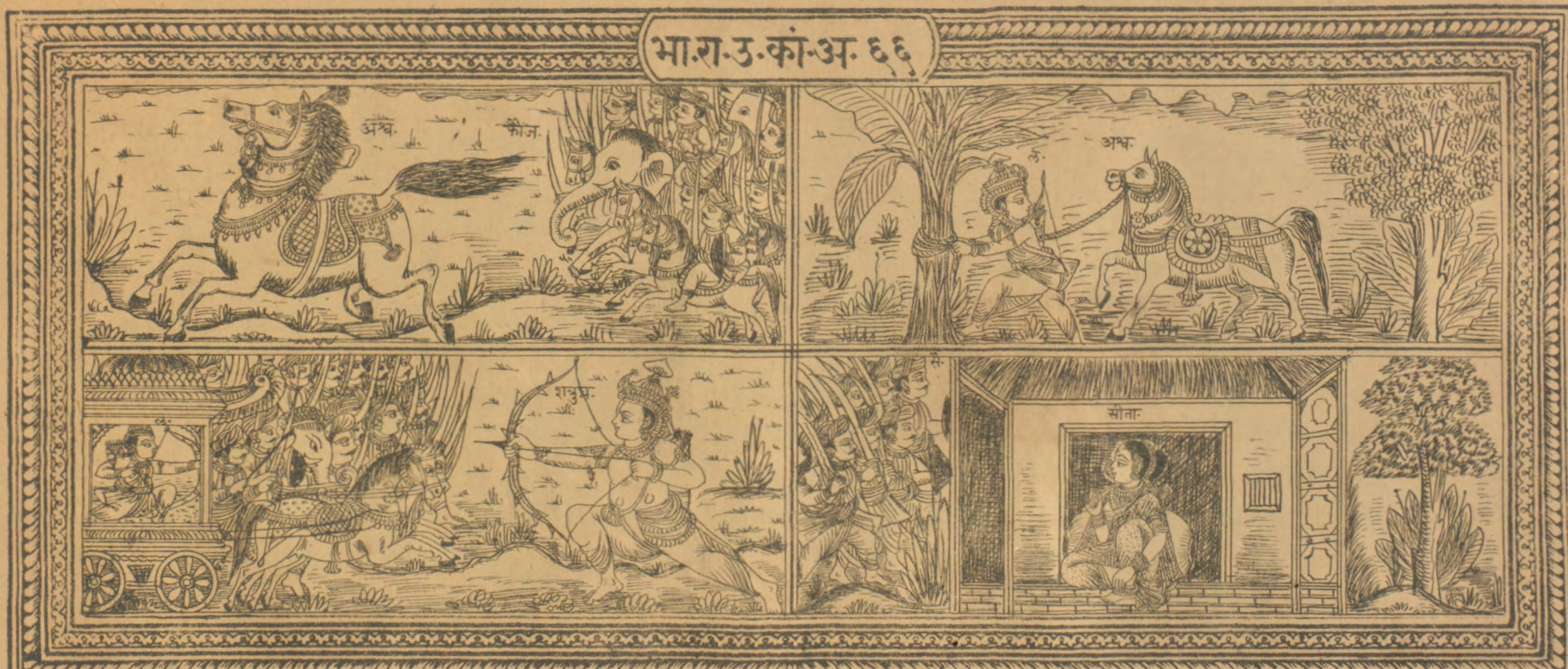
१ मोठे. २ रामाजवळ. ३ पुरोहित. ४ घरीं. ५ स्त्रीयांची. ६ कारण. ७ मस्तकीं. ८ सकाळीं. ९ दुधाचा समुद्र. १० चातुर्यानें. ११ सोनें. १२ मस्तकीं.

तयावरी नागोत्रे ल्याले देख ॥ करांगुळीं मुद्रिका लखलख ॥ तेणें दश दिशा शोभती ॥ ९० ॥ खांदीं वाहोनि रुद्र वीणा ॥ गु
रूसि करोनि प्रदक्षिणा ॥ निघाले पहावया लीला रचना ॥ श्रीरामाच्या यज्ञाची ॥ ९१ ॥ येवोनि श्रीरामाच्या भवनामी ॥
सभा देखिली सहित ऋपी ॥ पुराणिक वैदिक ज्योतिषी ॥ नट नाटकी वैसले ॥९२॥ वैसले पृथ्वीचे भूपाळ ॥ वैसले पंडित शा
स्त्रज्ञ प्रवळ ॥ वैसले विद्वांस ज्ञान कुशळ ॥ अध्यात्मक चर्चा करिताती ॥९३॥ वैस[illegible]देशींचे नागरीक जन॥वैसले अग्निहोत्री ब्रा
ह्मण ॥ वैसले हरिदास कीर्तन ॥ श्रीराम गुण वर्णित ॥९४॥ ऐसी सभा प्रसन्न वदन ॥ श्रीराम करितसे संध्या तर्पण ॥ समी
प उभे भरत लक्ष्मण ॥ शत्रुघ्न देखोन गायन मांडिले कुमारीं ॥९५॥ सप्त स्वर मूर्च्छना युक्त ॥ आलाप भार्या सहित कंपित॥ता
र मंद्र घोर आहत प्रत्याहत ॥ हीं लक्षणें संगतीं बोलली ॥९६॥ ऐसे लक्षणें युक्त रुद्र वीणा॥ करिती सुस्वर गायना ॥ ध्रुव पाठा
ची प्रबंध रचना ॥ सप्त तालीं गाती दोघे ॥ ९७ ॥ हाव भाव कटाक्ष प्रदेशीं ॥ नृत्य करिती देखोनि श्रीरामासीं ॥ अनागत[1] भा
प्य वदला ऋपी ॥ त्या रामायणासी पैं गाती ॥ ९८ ॥ अनागत भाप्य रामायण ॥ श्रीरामाचें जन्म कथन ॥ आणि रावणा
ची उत्पत्ती निधन ॥ जानकी वन प्रयाण गाईलें ॥ ९९ ॥ वनीं दोघे पुत्र जाले ॥ तेही तेथें संपूर्ण गाईले ॥ ऐकोनि स
भा लोक आनंदले ॥ श्रीराम चरित्र ऐकतां ॥ १०० ॥ श्रीरामें नित्य नेम सारून ॥ ऋपि सभा प्रसन्न वदन ॥ कु
माराचें ऐकोनि गायन ॥ उल्हासे मन रामाचें ॥ १ ॥ तंव खांदीं घेवोनि ब्रह्म वीणा ॥ नारद आला राम दर्शना ॥ रामें देखो
नि ब्रह्मनंदना ॥ पूजा विधानें पूजिलें ॥ २ ॥ आश्चर्य जालें समस्तांसी ॥ आश्चर्य करिती महाऋपी ॥ आश्चर्य देशिका नगर
वासी ॥ श्रीरामासी आश्चर्य ॥ ३ ॥ मधुर गायन कुमारांचें ॥ ऐकोनि मन तोपलें श्रीरामाचें ॥ ह्मणे हे अल्प वयाचे ॥ धन्य
यांचे जननी जनक ॥ ४ ॥ श्रीराम ह्मणे भरतासीं ॥ सुवर्ण बहुमाल[2] द्यावें यांसी॥मग भरतें तात्काळ दूतांसी ॥ भांडार गृहासी ॥ ३ ॥
पाठविलें ॥ ५ ॥ आणिलें बहुमाल धन ॥ कुमारासि जवळ पाचारून[5] ॥ ह्मणे हें अल्प[4] सुवर्ण ॥ अंगिकार पूर्ण करावा ॥ ६ ॥

१ [illegible]. २ रास. ३ पुड़ाळ. ४ पुष्कळ ५ बोलावून ६ थोडे.

तंव ते ह्मणती दोघे जण ॥ नाहीं सुवर्णीं प्रयोजनें ॥ आह्मीं वनवासी तापस पूर्ण ॥ वनफळें भक्षून वसतसों॥७॥॥न घेऊं सुवर्ण
श्रीरघुनाथा ॥ आह्मां वनवासियां सुवर्ण कथा ॥ धन होय हें मूळ अनर्था ॥ त्या पंथा आह्मीं न वचों ॥ ८ ॥ देह गेह दारा आस
क्ती ॥ यासि होय पुनरावृत्ती ॥ ऐसे अनर्थ द्रव्याप्रती ॥ सत्य श्रीरघुपती सर्वज्ञा ॥ ९ ॥ ऐसें वैराग्य युक्त बोलणें ॥ कुमारांचें
ऐकोनि रघुनंदनें ॥ आनंदलीं पुर जनाचीं मनें ॥ बाळक वचनें सुखावलीं ॥ ११० ॥ श्रीराम ह्मणे यांचें गायन ॥ ऐकोनि सुख
जालें गहन ॥ परी हे कोणाचे कोण ॥ समूळ कथन पुसों इच्छी ॥११॥ तयांतें ह्मणे श्रीरघुपती ॥ तुह्मीं कोणाचे कोठील तुमची
वस्ती ॥ काव्य कर्ता कोणे देशाप्रती ॥ वसे तें निगुती सांगा आह्मां ॥१२॥ कुमार ह्मणती अहो भूपाळा ॥ वाल्मीक मुनीनें हे का
व्य कळा ॥ केली कोटि शत स्वर्ग माळा ॥ अनागत भाप्य रामायण ॥१३॥ हें केलें परोपकारार्थ ॥ श्रवण मात्रें जग होय पुनी
त ॥ कामिकाचे पुरती आर्त[3] ॥ श्रीराम चरित ऐकोनी ॥ १४ ॥ ऐसें बोलोनियां बाळक ॥ आज्ञा घेवोनि जेथें वाल्मीक ॥ तेथें
आले क्षणामाजि देख ॥ ऋपि सन्मुख उभे ठेले ॥१५॥ सांगितला सर्व वृत्तांतु ॥ वर्तला जो चरितार्थु ॥तें ऐकोनि ऋपि विस्मि
तु ॥ उल्हास बहुत पैं जाला ॥ १६ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ पुढें गोड निरोपण ॥ होईल श्रीरामाचें आगमन ॥ ऋपि दर्शन
घ्यावया ॥ १७ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणउत्तरकांडएकाकारटीकायांअश्वमेधप्रकरणनामपंचषष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥

१ कारण. २ वर. ३ वयको. ४ इच्छा.

भा.रा.उ.कां.अ. ६६
अश्व.
फौज.
अश्व.
शत्रुघ्न.
सीता.

॥ श्रीरविवंशभूपणायनमः ॥ ॥ येरीकडे श्रीरामाचा वारू ॥ निघाला भूमीवरी नव्हे स्थिरू ॥ चालतां हेलांवे सागरू ॥
तेजें दिनकरू लोपला ॥ १ ॥ तेजें हीन दिशेचा प्रांत ॥ वारु तेजें लखलखित ॥ अंग भारें गजगति चालत ॥ जेंवि आदित्यें
पूर्वेसी ॥ २ ॥ मागें दळभारू अगणित ॥ सांगातें वीर अपरिमितें ॥ शत्रुघ्न आणि भरत ॥ समवेत निघाले ॥ ३ ॥ मार्गी
राखतां ठाईंठाईं ॥ उल्लंघिले देश नाना पाहीं ॥ असे क्रमोनि धनें घोरहा ॥ वाल्मीकाश्रमा वारू आला ॥ ४ ॥ तेथें जाला
चमत्कारू ॥ वना गेला होता अंकुश कुमरू ॥ आश्रमीं लहू परम शूरू ॥ माते जवळी खेळत असे ॥ ५ ॥ तेथें जाहली नवल प
री ॥ लहू खेळतां निघाला बाहेरी ॥ तंव वारू आश्रमाचे परिसरीं ॥ येतां देखिला तयानें ॥ ६ ॥ घोड्या भोंवतालें पाहे ॥ खा
लतें वरतें देखत आहे ॥ हास्य करोनि ह्मणे सुंदर हें ॥ घोडें कोणाचें येथें आलें ॥ ७ ॥ शिरींची सोडिली पत्रिका ॥ कुंकुम मंडि
त सुरेखा ॥ वाचितां तया बाळका ॥ अर्थ तेथिचा अवधारा ॥ ८ ॥ सूर्यवंशीं श्रीरघुनाथ ॥ जयाचा पिता श्रीदशरथ ॥ चवघे
बंधू समवेत ॥ करित राज्य अयोध्येचें ॥९॥ तयाचा हा जाणा वारू ॥ पृथ्वीवरी सोडिला अति सुंदरू ॥ जो असेल वीर शूरू॥
तयानें हा राखावा ॥ १० ॥ याच्या सोडवण्या कारणें ॥ सवें असे अमित सैन्य ॥ तें जिंतून मग श्रीरघुनंदन ॥ तदनंतरें सोड
वील ॥११॥ वाचून लहूनें पत्रिका ॥ हांसोनियां फाडिली देखा ॥ त्या उपरी तया बाळका ॥ काय बुद्धी आठवली ॥ १२ ॥ वारू
चे कंठींची रत्नमाळा ॥ घालोनियां आपुले गळां ॥ आनंदला तये वेळां ॥ वारु शेंडिये धरोनी ॥१३॥ गळां घालोनि अंगोस्तर॥
अश्व कर्दळीवना ने कुमर ॥ तेथें बांधोनि सुकुमार ॥ युद्धा लागीं सिद्ध जाला ॥ १४ ॥ तंव आले रक्षक गण ॥ ह्मणती वारू ह
रिला कवणें ॥ विचारिते जाले बळवान ॥ लहुरा पुढें देखिला ॥१५॥ ह्मणती हे दाहा वर्षांचें बाळक ॥ श्रीसीते सारिखें रूप सुरे
ख ॥ ठाण माण अलौलिक ॥ पाहती कौतुक तयाचें ॥१६॥ मुनीनीं जाणविला सीते वृत्तांत ॥ माते तुझ्या लहूनें केला अनर्थ॥
घोडा चोरोनि कर्दळी वनांत ॥ ठेवोनि तेथं उभा असे ॥१७॥ तया वारूचे सोडवणें ॥ आलें वीरांचें धांवणें ॥ अश्व गज अगणि

१ हाले. २ सूर्य. ३ असंख्य. ४ ओलांडले. ५ जवळ. ६ केळीच्या वनांत. ७ नेला.

त सैन्यें ॥ तिहीं आश्रम वेढिला ॥ १८ ॥ आह्मीं मागितलें लक्ष्मी ॥ अश्व सोडीं ह्मणतिलें त्यासी ॥ नायके आमुचिया बोला सी ॥ ह्मणोनि तुजपासीं निरोपिलें ॥ १९ ॥ येणें अन्याय मोठा केला ॥ वारू कैंचा येणें धरिला ॥आतां दळभार चालिला ॥ नेणों कैसें होईल ॥२०॥ कुश गेला वना फळासी ॥ आतां सीते कैसें करिसी ॥ अवधि पुरली आमुच्या जिण्यासी॥ पुढें कांहीं सु चेना ॥ २१ ॥ याचा अन्याय परम मोठा ॥ वारू चोरोनि बांधिला ख्यांवटा ॥ पत्रिका फाडोनि हार कंठा ॥ आपुलिये घातला ॥२२॥ बाळ बुद्धी आपण होऊन ॥ येणें शत्रु केला श्रीरघुनंदन ॥ आश्रम सोडोनि कोण वन ॥ सेऊं आह्मी जानकिये ॥२३॥ श्रीरामचंद्राचिये कटकीं ॥ धरितो युद्धाचा आवांकी ॥ उभी राहोनि नावेक ॥ आपुले नयनीं पाहावें ॥ २४ ॥ जवो सीते जव धारीं ॥ ह्मणती वारू धरिला ऋषीश्वरीं ॥ युद्ध मांडिलें महामारी ॥ तापसा भोंवतें वेढवलें ॥ २५ ॥ तापसांचीं स्त्रिया बाळें ॥ धरोनि नेतील वो सकळें ॥ ऐसीं गजबजिलीं द्विजकुळें ॥ हडबड थोर मांडली ॥२६॥ एक ह्मणती उठा पळा ॥ भोंवतें देखती उ दंड दळा ॥ तंव पोरें करिती कोल्हाळा ॥ ऋषि पत्न्या आक्रंदती ॥२७॥ एक ऐसें ह्मणती ऋषी ॥ हीं तिघें द्यावीं तया पासीं॥ एक ह्मणती भीड कायसी ॥ यांची तुह्मां पडलीसे ॥२८॥ मग ह्मणे जनक दुहिता ॥ तुह्मी किती काय बोलतां वृथा ॥ मातें देवो नि तयांच्या हाता ॥ आपण निसुर राहिजे ॥२९॥ मज द्यावें तयांसी॥ आपण स्वस्थ व्हावें ऋषी ॥ आह्मी भोगूं निज कर्मासी॥ आनंदेसीं रहावें तुह्मी ॥३०॥ निवारेल तुमचें अरिष्ट ॥ सकळां होईल सुख संतुष्ट ॥ विचार न दिसे दुसरा स्पष्ट ॥ दोघां कुमरां सगट मज द्यावें ॥३१॥ ऐसी श्रीरामाची अंतुरी ॥ पडली चिंतेचे सागरीं ॥ रुदन करी नाना परी ॥ तें लहूनें देखिलें॥३२॥ मा तेसि देवोनि आश्वासन ॥ ह्मणे नको करूं वो रुदन ॥ या मशकाचा पाड कोण ॥ दळ विभांडीन क्षण मात्रें॥३३॥ इतुकें बोला नि ते अवसरीं ॥ सैनिक आले आश्रमा भीतरीं ॥हडबड जाली ऋषीश्वरीं ॥ आसनें चंचळ पैं केलीं ॥३४॥ लहू ह्मणे ऋषिरा जा ॥ जरी होसी श्रीगुरु माझा ॥ तरी एक माझी पैजा॥मी जिंकीन नरवीर ॥३५॥ मी जाणें या सैन्यातें॥तुह्मी शंका न मानावी

१ सांगतले. २ सैन्य ... [illegible]

चित्तें ॥ ऐसें बोलतां वाद्य ध्वनीतें ॥ ऋषीश्वरीं आयकिलें ॥३६॥ तया वाजंत्र्यांची ध्वनी॥दिशा दुमदुमिल्या तये क्षणी ॥ ढोल टिमक्या निशाणी ॥ नादें मेदिनी थरारिली ॥ ३७ ॥ एका पुढें एक वीर ॥ सैन्य दाटलें अपार ॥ भारापुढें चालिले भार ॥ जैसे मेघ अंबरीं ॥३८॥ जैसे विद्युल्लतेचे थाट ॥ अंबरीं दाटती कडकडाट ॥ राघव सैन्य तें अचाट ॥ आश्रमा भोंवतें पसरलें ॥३९॥ असिवार नेणो किती ॥ संख्या नाहीं भद्रजाती ॥ कोट्यानुकोटी रथ घडघडती ॥ वीर पदाती अगणित ॥ ४० ॥ घोडिया वाण ली सोहाळी ॥ कंगर टोपा राघावळी ॥ आरसे बांधिले तयातळीं ॥ पांखरां तेजाळी अनुपम्य ॥४१॥ विरां बाणलीं कवचें पूर्ण॥ सिलें संजोगूनि निशाणें॥आवांका धरोनि चौदा भुवनें॥पाटा वाटूनि सांडूं ह्मणती ॥४२॥ ऐसी राघव सैन्य संपत्ती ॥वीर भुभुःकारें गर्जती ॥ धाकें रसातळा क्षिती ॥ जाऊं पाहे ते समयीं ॥ ४३ ॥ दाशरथी वीर निधडे ॥ एक निघती एका पुढें ॥ शत्रुघ्न राखे च हूंकडे ॥ मागें पुढें सांभाळून ॥ ४४ ॥ पराक्रमें अतिगहन ॥ सेनापति जाला शत्रुघ्न ॥ वाल्मीक ऋषीनें देखोन ॥ मग लहुवा सि बोलाविलें ॥४५॥ आरता येईं राघव कुमरा ॥अरे लहुवा परम शूरा ॥ उठावल्या महा वीरा ॥ युद्ध करीं समरंगणीं ॥ ४६ ॥ नाहीं तरी वारू तयांचा ॥ सोडून दे करीं माझी वाचा॥आला लाग पर वीरांचा॥तो साहिला पाहिजे ॥४७॥ ऐकोनि वाल्मीकाचें वचन ॥ आवेशें बोले लहुवा जाण ॥ ह्मणे रविवंशाचा सत्य मी नंदन ॥ तरीहें सैन्य मारीन ॥ ४८ ॥ आमुचा जन्म सूर्य वंशीं ॥ आणि सामर्थ्य तुमच्या विषेसी ॥ जरी यांचें भय धरीन मानसीं ॥ तरी स्वर्गीं देव निर्भर्त्सिती ॥४९॥ मी जी तुमचा सेवक॥या लागीं बोलतसां अनेक ॥ अश्व सोडितां विबुधादिक ॥ तुह्मासि काय ह्मणतील ॥५०॥ देखोनि आमचा दळभारू ॥ भेणें ऋषी नें सोडिला वारू ॥ ऐसी अपकीर्तिची लाज थोरू ॥ होईल तुह्मां जी मुनी ॥ ५१ ॥ पुरुषार्थें धरिला श्यामकर्ण ॥ पूर्वींच स्यां जी वीं विचारून ॥ आतां समरंगणीं मांडोनि ठाण ॥ युद्ध करीन सत्राणें ॥ ५२॥ ऋषि ह्मणे येणें धरिला धीर ॥ पितियासारिखा प रम शूर ॥ परी एक भय उपजे उत्तर ॥ बाळकाप्रति बोलिला ॥५३॥ अरे लहुवा सैन्य दुर्धर ॥ तूं तरी बाळक सुकुमार ॥ सोडीं अश्व परते समग्र ॥ समरंगणीं धीर नधरवे तुज ॥५४॥ सैन्य पेटलें महामारी ॥ तुज कोणी नाहीं साहाकारी ॥ कुश गेला वना

तो झडकरी ॥ ये अवसरीं नयेची ॥५५॥ लहु ह्मणे ऋषि ताता ॥ तुमची कृपा मज असतां ॥ सैन्य विभांडीन पळ न भरतां॥मा
झ्या पुरुपार्था पहावें ॥ ५६ ॥ दुजियाची जो इच्छा करी ॥ जळो जळो तो संसारीं ॥तयाच्या जननीस लज्जा भारी॥पूर्वजा उणें
येईल ॥ ५७ ॥ धिग्धिग् तयाचा पुरुपार्थ ॥ धिग्धिग् जिणें तयाचें व्यर्थ ॥ धिग्धिग् तयाचें गोत ॥ युद्धीं परते तो निंद्य ॥
॥ ५८ ॥ धिग्धिग् ता मातेच्या कुससी ॥ विवोनि वंध्या ह्मणती तिसी ॥ लाज तयाचे वंशासीं ॥ वोझें पृथ्वीसी त्या नराचें
॥५९॥ तो मनुष्य रूपें केवळ श्वान ॥ रासभाहूनि तो नर हीन ॥ जयाचे वाटिवें भेड पण ॥ वृथा वचन तयाचें ॥६०॥ बोला मा
रिखे जो न करी ॥ पुरुपार्थ सिरवी शब्दें करी ॥ तया नराचा जन्म संसारीं ॥ पापाणापरी जाणावा ॥६१॥ स्वयें न बोले वाटिवे
सी ॥ शत्रु निर्दळणीं उल्हास मानसीं ॥ आप पर नेणें रणभूमीसी ॥ तोचि एक पुरुपार्थी ॥६२॥ क्षात्र धर्मी निधडा पूर्ण ॥ तृ
णप्राय देखे निज जीवन ॥ रिपु निर्दळी थोर मान ॥ न ह्मणे तोचि पुरुपार्थी ॥ ६३ ॥ सर्व भूतां दया पूर्ण॥स्वकर्मी विपयीं साव
धान ॥ गुरु भजनीं उदित मन ॥ तोचि एक पुरुपार्थी ॥६४॥ जो न सांडी निज धर्मासी ॥ स्वामि काजीं नव्हे आळसी ॥ मातृ
पितृ भक्ति जयासी ॥ तोचि एक पुरुपार्थी ॥६५॥ ऐसिया पुरुपाचें जिणें ॥ तोचि धन्य लहुवा ह्मणे ॥ स्यां जरीं वारू सोडोनि दे
णें ॥ लाजिरवाणें मम कुळा ॥ ६६ ॥ जे जे आले वीर उद्भट ॥ तयांचें करीन मम मकट ॥ भरत लक्ष्मणादिक योद्धे श्रेष्ठ ॥ गळां
बांधोनि आणीन ॥ ६७ ॥ ऐकोनि बाळकाच्या बोला ॥ ऋपीश्वरा आनंद जाला ॥ जैसा समुद्र उचंबळला ॥ पूर्ण चंद्रासि देखो
नी ॥६८॥ शिष्य देखोनि स्वरूप ज्ञानी ॥ तेणें सुखावे श्रीगुरु जननी ॥ तैसें ऋपीश्वराचे मनीं ॥आनंद भरितें दाटलें॥६९॥
ऋपि ह्मणे रावणारिसुता ॥ विजयी होई युद्ध करितां ॥ येरें चरणीं ठेविला माथा॥मग पुढारां निघाला ॥७०॥ आधींच धरणि
जचा बाळ॥चालिला जैसा पर्वत विशाळ॥यावा देखोनि सैन्या पळ॥राघवाचे सुटला॥ ७१॥उदय होतां तमारी॥अंधःकार लंघी
दिशा चारी ॥ नानरी देखोनि सर्पारी ॥ कद्रूसुता आकांतु॥७२॥हाक दिधली वीराजे॥तेणें नादें अंबर गर्जे॥ऐकोनि सैन्य कांपि
जे ॥ दाशरथीवीर हो ॥७३॥ ऐसा सासोरा चालिला॥तो शत्रुघ्नें पटस्वलिल॥ह्मणे धीर धरीं लहु बाळा॥रणीं उतावळा होऊं न

को॥७४॥अरे तूं कोणाचा कोण ॥ कोण जननी पिता कवण ॥ वय तरी दिसतें सामान्य ॥ पुरुपार्थ कठीण दिसताहे ॥ ७५ ॥
मग ह्मणे जानकीचा बाळ ॥ सूक्ष्म कैसा वडवानळ ॥ हनुमंतें वेढिला द्रोणाचळ ॥ तो वानर काय ह्मणावा॥७६॥ परिसा काय
पापाण पण ॥ खुजट ह्मणो नये वामन ॥ तारकारी पित्याचें वहन ॥ तया काय चतुष्पद ह्मणावें ॥७७ ॥ चिंतामणीस ह्मणोन
ये पापाण खडा ॥ कल्पतरूच्या पडिपाडा ॥ सुधारसासी कांजी जोडा ॥ ज्ञाते पंडित न करिती ॥ ७८ ॥ इल्वलारीसि द्विज
साधारण ॥ कामधेनूस पशु समान ॥ सद्गुरु जो चैतन्यघन ॥ तया मानणें मानव ऐसें ॥ ७९ ॥ हे चतुराची नव्हे युक्ती ॥ ज्ञा
ते पंडित मिथ्या मानिती ॥ मज बाळ ऐसें संग्रामाप्रती ॥ न ह्मणे सुमती वीर राजा ॥८०॥ ऐकोनि लहुवाचें वचन ॥ संतोपला
कैकयी नंदन ॥ ह्मणे बाळकाचा अभिमान ॥ वारू येणें एकलेनि नेला ॥ ८१ ॥ आणि सुरा सारिखी दाखवी प्रौढी ॥ पुढील पा
य मागें न पाडी ॥ पाहा हो याची धिठीव केवढी ॥ शद्धीं अपरवडी येऊं नेदी ॥८२॥ यासीं मज युद्ध करितां ॥ लौकिकीं येईल
लघुत्वता ॥ ह्मणती शत्रुघ्नें बाळका वरता ॥ रणीं सेंढा चढविला ॥८३॥ मरों नये याच्या घायीं ॥ आपण विंधो नये पाहीं ॥या
तें जिंकिलियाही ॥ कीर्ति नाहीं पैं माझी ॥८४॥ ऐसा विचारीं पडे लवणारी ॥ तंव बोले लहुवा ते अवसरीं ॥ह्मणे तूं झुंझार हो
सी जरी ॥ तरी माझा बाण सहावा ॥ ८५ ॥ धनुष्यीं चढविला बाण ॥ वोढी काढोनि आकर्ण ॥ शरीं बीजाक्षरें आव्हाणून ॥
श्रीराम जयराम ऐसेंहो ॥८६॥ ठाण मांडोनि देव्हडे ॥ शत्रुघ्ना सांभाळी आतां पुढें ॥ बाण निघाला कडाडें ॥ वीरा झोंपडें प
डियेलें ॥८७॥ बाण भरतांचि गगनीं॥ बाणमय दश दिशा मेदिनी ॥ जैसा मेघ दणाणी ॥ गडगडाट जेंवि हस्तीचा ॥८८॥जें
वि पर्जन्याच्या धारा ॥ तेंवि बाण खिळिलें अंबरा ॥ हें देखोनि कैकयी कुमरा ॥ हडबड गाढी पैं जाली ॥ ८९ ॥ हा सामान्य न
व्हे वीरराजु ॥ ऐसें बोलिला कैकयी आत्मजु ॥ याचा गुरु निधडा सहजु ॥ ऐसी विद्या दाविनसे ॥९०॥ यासि प्रसन्न शस्त्र देव
ता ॥ याचा गुरु असे पुरता ॥ ह्मणोनि जाला विंधित॥शत्रुघ्न वीर ते काळीं ॥ ९१ ॥ दाशरथी वीरें सोडोनि बाण ॥ एकें वि
स्तारिलें गगन ॥ लक्ष कोडी प्रसवान॥शरीं अंबर खिळियेलें ॥ ९२ ॥ एक एकातें निवारी ॥ एक बाण पडती पृथ्वीवरी ॥ प

रस्परें गगनोदरीं ॥ उभयतां युद्धीं मिसळती ॥ ९३ ॥ मग दोघे वीर सावध ॥ परस्परें हाणिती म्हणती शद्ध ॥ तंव शत्रुघ्न
वीरें त्रिशतें बाण खरे ॥ लहुवा वरी मोकलिले ॥९४॥ शत्रुघ्न म्हणे लहुवा वीरा ॥ जरी तुझा गुरु असेल पुरा ॥ तरी समरंगणा
धरिजे धीरा॥माझीं शस्त्रें सांभाळीं॥ ९५ ॥ येरु साधकु वीर राघो ॥ अंगा लागूं न देतां घावो ॥ पराक्रमी महा बाहो ॥ गर्जे वं
शीं चामर गळा ॥ ९६ ॥ कैकयी कुमरें स्मरलें मार्तंडास्त्र ॥ कोटि प्रगटले दिनकर ॥ लहुवा स्मरे वरुणास्त्र ॥ अभ्रें दिनकर लो
पले ॥९७॥ अवघें अंतराळ व्यापिलें ॥ कोटि सूर्य झाकोळले ॥ शत्रुघ्न स्मरे ते वेळें ॥ मोहनास्त्र परियेसा ॥ ९८ ॥ मोहनास्त्र येतां
गगनोदरीं ॥ तें नलगे श्रीराम पुत्रीं ॥ राम नाम जपे बीजाक्षरीं ॥ अवघेंसी उरी केंची तेथें ॥९९॥ राम नामाचा कटक दाट ॥
तेथें मोह ममते वारा वाट ॥ शत्रुघ्न विचारी स्पष्ट ॥ मोहनास्त्र वृथा गेलें ॥१००॥ हा वीर केंसानि आतुटे॥मोहनास्त्र नचले या पुढें ॥
हा यश घेईल गाढें ॥ ऐसें मज वाटतें ॥१॥तंव शत्रुघ्न म्हणे भरता॥मोकलीं आतां निर्वाण अस्त्रा॥येरें शक्ति मंत्र आव्हानूनि शरा॥
लहूवा लक्षोनि टाकिलें ॥ २ ॥ शत्रुघ्न म्हणे अगा वीरा ॥ जरी तुझा गुरु असेल पुरा ॥ तरी सांभाळीं माझिया शरा ॥ धरीं धीर
समरंगणीं ॥३॥ शर निघाला गर्जत गगनीं ॥ तें लहू वीरें देखोनी ॥ मध्येंचि तोडिला टाकोनी ॥ क्षात्रत्वें करून लाघवें ॥ ४ ॥
द्वादश त्रय विद्यांचा साधकु ॥ परस्परें नाटोपे एकमेकु ॥ घाय हाणिती तेणें पाताळ लोकु ॥ दणाणीत ते समयीं ॥ ५ ॥ मग मि
सळले मल्ल युद्धीं ॥ झोंबती हाणिती घायीं सुबुद्धीं ॥ मारीं सांपडविती उरीं खांदीं ॥ एकमेकां लक्षोनी ॥६॥ तंव शत्रुघ्नें चमत्कार
केला ॥ मागूनि लहुवा आकळिला ॥ सवेंचि रथावरी बांधिला ॥ मग सांडिली रणभूमी ॥ ७ ॥ दोघे अयोध्ये निघाले ॥ रथीं
बाळकासि बांधिलें ॥ मनीं थोर उल्हासले ॥ पुरुषार्थ देखोनि लहूवाचा ॥ ८ ॥ म्हणती सिंह सिंह धरिला ॥ शार्दूळें शार्दूळ
बांधिला ॥ पुरुषार्थी याणें पुरुषार्थ केला ॥ पुरुषार्थी जिंकिला रण मंडळीं ॥९॥ एका जनार्दना शरण ॥ लहूवा पावला बंधन ॥
संतोषोनि भरत शत्रुघ्न ॥ निज नगरासि निघाले ॥ ११० ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांलहूवाबंध
नोनामषट्षष्ठितमोऽध्यायः ॥६६॥ ॥ओव्या॥ ॥११०॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

॥श्रीरामचंद्रायनमः ॥ शत्रुघ्न घेवोनि गेला लहुया ॥ बांधोनि जानकीच्या कनिष्ठ तनया ॥ ऐसें ऐकोनि जनक तनया ॥ शोकार्णवीं बुडाली ॥१॥ ऋषि कुमर सांगती सोतें ॥ लहुवें युद्ध केलें पुरुषार्थें ॥ संतोषविलें पितृव्यातें ॥आपुलेनि भुज बळें ॥ २ ॥ शेवटीं बंधन पाऊनी ॥ आह्मां देखतां रथीं वाहुनी ॥ पुत्र नेला वो सुलक्षणी ॥ ऐकोनि विकळ सुंदरी ॥ ३ ॥ मूर्च्छा सांवरोनि ते अवसरीं ॥ जानकी शोकातें आदरी ॥ कपाळ पिटी निज करीं ॥ धावें त्रिपुरारी आकांतिये ॥४॥ धरणिजा ह्मणे ऋषि ताता ॥ मी काय करूं जी आतां ॥ वेगीं सोडवा माझ्या सुता ॥ पुत्र दानता करावी ॥५॥ माझा वनवासींचा सांगाती॥याचेनि होतें वना प्रती ॥ काय कोपला शैलजापती ॥ आतां सांगूं कवणातें ॥६॥ येरे माझ्या लहूवा बाळा ॥ गोजिरिया रे वेल्हाळा ॥ सुंदरा डोळसा कुशळा ॥ परदर्शीचिया सांगात्या ॥७॥ सहोदरें सोडोनि आपुला ॥ खेळावया लहु कोठें गेला ॥ अथवा संग्राम करितां एकला ॥ तुज वैरियें साधिलें ॥ ८ ॥ पाठिसी न देखतां सहोदर ॥ तुज कोप आला थोर ॥ तेणें वैरियासी मारितां मार ॥ भागलासी पुत्रराया ॥ ९ ॥ आतां मेळवा माझें वासरूं ॥ तयावीण न धरवे धीरू ॥ ऐकोनि वाल्मीकासी गहिंवरू ॥ ऋषि भार्या गलवजिल्या ॥१०॥ इतुकें बोलतां रावणारिची पत्नी ॥ तेणें दुःखें फुटूं पाहे अंवनी ॥ ऐसें ऐकोनि ऋषि मुनी ॥ थोर दुःखा पावले ॥११॥ मुनी ह्मणे रघुराज कांते ॥ सर्वथा भय नाहीं त्यातें ॥ कुश येवोनि त्या सैन्यातें ॥ जिंकोनि बंधु सोडवील ॥१२ ॥ पितृव्यातें बांधोन ॥ तुझे लहु कुश येतील जाण ॥ आणि समस्त राया गळबंधन ॥ करितील जाण पुत्र तुझे ॥१३॥ पूर्वीं मी वदलों भविष्य ॥ मानीं माझ्या शब्दाचा विश्वास ॥ हे निधंडे जाण पुरुष ॥ बाळक यातें ह्मणों नये ॥१४ ॥ सत्य जाण दूषणारिप्रिये ॥ सूर्यवंशींचे निधडे वीर हे ॥ याचिये पुरुपार्थाची उपमा नये ॥ आणिकांसी देतां हा ॥१५॥ इतुकें बोलतां वाल्मीकी ॥ तंव कुश आला आश्रमाचे तटाकीं ॥ त्यातें देखोनियां जानकी ॥ दुर्घट दुःख सांगते ॥१६॥ अरे कुशा लहुवातें ॥ बांधोनि नेलें शत्रुघ्न भरतें ॥ रथीं वाहोनियां अयोध्या पंथें ॥ गमन केलें दोघीं जणीं ॥१७॥ कुशा आतां काय करूं ॥ कोण सोडवील माझें वा

१ शोक सागरांत. २ चुलता. ३ मुर्छित. ४ शंकर. ५ भाऊ. ६ भूमा. ७ पराक्रमी. ८ तळ.

भा.रा. सरूं ॥ केव्हां देखेन निज कुमरू ॥ रणरंगधीरू संग्रामींचा ॥१८॥ ऐकोनि लहुवाचें हरण ॥ तेव्हां माझे त्या सर्व प्राण ॥ गे उ.कां.
॥ १ ॥ ले कुशा सत्य जाण ॥ नाहीं अनुमान ये विषयीं ॥ १९ ॥ करुणा ऐकोनि मातेची ॥ कुशें गुढी उभविली प्रतापाची ॥ ह्मणे माते ॥६७॥
चिंता लहुवाची ॥ तुज कारणें पें नलगे ॥२०॥ पाताळा नेला असेल बाळ ॥ तरी सोडवीन शेषाची मर्दोनि टाळू ॥ नाहीं तरी हा अवघा भूगोळ ॥ पालथा करीन जननीये ॥२१॥ शोषीन अब्धीचें पाणी ॥ आकाश पाडीन खोंचोनी ॥ नातरी प्रळय काळींचा वन्हीं ॥ सीतळ करीन क्षणार्धें ॥२२॥ मेरू उपडीन भुजबळें ॥ शोधीन सप्त द्वीप कुळाचळें ॥ घर धांडोळीन घेवोनि पाताळें ॥ नाग कुळें मारीन ॥२३॥ वैकुंठ कैलास सत्य लोक ॥ भूमंडळीं शोधीन सम्यक ॥ दिक्पालादि स्वर्ग लोक ॥ दर्भीनें त्रैलोक्य निमिष्यार्धें ॥ २४ ॥ घेवोनि येईन तुझा कुमरू ॥ तरीच मी सूर्यवंशींचा वीरू ॥ सत्य असेल श्रीगुरु ॥ माझिया मस्तकावरी ॥२५॥ तेथें कायसें रावणारीचें सैन्य ॥ एके बाणें सर्व खीळीन ॥ जीत बांधोनि भरत शत्रुघ्न ॥ सह लक्ष्मण हनुमंतेसीं ॥२६॥ ह्मणोनि वंदिले मातेचे चरण ॥ श्रीगुरुसी करोनी साष्टांग नमन ॥ मग प्रदक्षिणा दोघां करून ॥ आज्ञा मातेसि पुसतसे ॥२७॥ जनकजा ह्मणे कुशासी ॥ जीवें न मारावे राम सैन्याचे वीरांसी ॥ धरून आणावे थोरथोरांसी ॥ वाल्मीकापासी बांधावें ॥ २८ ॥ आशीर्वाद घेवोनि निघाला ॥ सिंह नादें गर्जिन्नला ॥ बाण धनुर्ष्यीं चढविला ॥ आंगीं वाणला पुरुषार्थु ॥ २९ ॥ चालतां पुढारां पाउलीं ॥ शीघ्र रण भूमी टाकिली ॥ तंव एके रथीं बंधुची जाळी ॥ भरत शत्रुघ्नेसीं देखिलें ॥३०॥ तेचि रथीं लहु वीर ॥ कुशास देखोनि आनंद थोर ॥ ह्मणे सोडऊं आला दादोजी सत्वर ॥ हर्ष न माये पृथ्वीवरी ॥३१॥ कुशें लहुवा बंधनेसीं ॥ देखियला पितृव्यांचे रथासी ॥ क्रोधें भडका उठला मानसीं ॥ सृष्टि निर्दळीन ह्मणे आतांची ॥३२॥ क्रोध कुशाचा देखोन ॥ भेणें कांपे त्रिनयन ॥ भयाभीत श्रीजनार्दन ॥ ब्रह्मादि देव गण चळ कांप ॥३३॥ कीं गजावरी केसरी ॥ कीं तमावरी जैसा तमारी ॥ कीं स्तंभी ॥ १ ॥
प्रगटे हिरण्य कश्यपारी ॥ तये परि कुश शोभे ॥३४॥ कीं आकाश सुत मेघ पटला ॥ कीं दिति सुतावरी मेघ सांवळा ॥ कीं कद्रू सु

१ लढाईचतुर. २ पृथ्वी ३ समु. ४ अर्ध. ५ महागिरि. ६ [illegible]

तावरी प्रताप आगळा ॥ सिरवी जैसा विनता बाळ ॥३५॥ कीं प्रळय काळीं दक्ष जामात ॥ सृष्टीचा संहार करीत ॥ तैसा शक्रारि अग्रजाचा सुत ॥ वेगवंत रणमंडळीं ॥३६॥ हातीं घेवोनि धनुष्य बाण ॥ जैसा चाले पंचानन ॥ हृदयीं श्रीगुरु स्मरोन ॥ मग शत्रुघ्न पाचारिला ॥ ३७ ॥ अरे कैकयीच्या लघु बाळा ॥ प्रताप दावोनि आगळा ॥ संतापविलें अग्रजा आणि दळा ॥ आतां मजसीं कुशळ युद्ध करीं ॥ ३८ ॥ बांधोनि माझा सहोदरू ॥ तुज जाला जैत बडिवारू ॥ तुमचा पूर्वापर विचारू ॥ तुम्ही नाहीं आयकिला ॥३९॥ श्रीरामा कारणें जालेति योगी ॥ श्रीरामा लागीं जालेती वीतरागी ॥ आतां आलेती युद्धालागीं ॥ हें अपूर्व वाटतें ॥ ४० ॥ तुह्मी करावें अनुष्ठान ॥ तुह्मी करावें तप साधन ॥ आतां धरोनि आंगवणें ॥ युद्ध दारुण करूं आलेती ॥ ४१ ॥ श्रीरामा कारणें सोडूनि राज्य भोग ॥ तुह्मी नंदिग्रामीं साधिला योग ॥ मस्तकीं जटा धरोनि ऋषि मार्ग ॥ आश्रयोनि होतेती ॥ ४२ ॥ आतां संग्रामाच्या चाडा ॥ युद्ध करूं आलेति पुढां ॥ श्रीराम कटकीं दुकळ गाढा ॥ महावीरांचा पडिला हो ॥४३॥ कोणी न दिसे वीर झुंजारू ॥ तुह्मीं नांवानिगे परम शूरू ॥ ह्मणोनि धाडी श्रीरामचंद्रु ॥ युद्धाकारणें तुह्मांतें ॥४४॥ जानकीचा ज्येष्ठ कुमरू ॥ शत्रुघ्नेसि होवोनि सामोरू ॥ काय बोलतसे उत्तरू ॥ तें सावधान अवधारा ॥४५॥ उणें आलें तुझिया नामासीं ॥ तुवां संग्राम केला कोणासीं ॥ आतां साहे माझ्या बाणासी ॥ ह्मणोनि शरासी सोडिलें ॥ ४६ ॥ नारायणास्त्र जानकी कुमरें ॥ बीजाक्षरें जपोनि सोडिलें त्वरें ॥ सर्व सैन्यीं नारायण अवतरे ॥ दश दिशा भरे चतुर्भुज ॥४७॥ नारायण धरत्रीं पाताळीं ॥ नारायण आकाशीं अंतराळीं ॥ नारायण नभोमंडळीं ॥ कुळाचळीं नारायण ॥ ४८ ॥ सैन्य अवघें नारायणें ॥ व्यापिलें देखोनि शत्रुघ्नें ॥ गजब जोनियां मनें ॥ संग्राम करूं विसरला ॥४९॥ जैसा एकादा प्राणी ॥ स्वप्नीं तस्करें देखे नयनीं ॥ जागृत जंव होय उठोनि ॥ तंव घर भरी तस्कर देखिजे ॥५०॥ तैसें जालें शत्रुघ्ना ॥ नारायण रूप देखोनि मना ॥ विस्मयो जाला अंतःकरणा ॥ संग्राम करूं विसरला ॥ ५१ ॥ सर्वेचि कुशें परम सत्वर ॥ बाणीं विंधोनि पाडिला कैकेयी कुमर ॥ चरणीं धरोनि बांधिला वीर ॥ रथातळीं उ

१ शंकर. २ राम ३ बोलाविला. ४ डौल. ५ पराक्रम. ६ सैन्यांत. ७ नावाचे. ८ ऐका ९ चोर.

तरविला ॥५२॥ रथ मोडिला चपेट घातें ॥ लहुवा सोडोनि घेतला तेथें ॥ सर्वांचि पाचारिलें भरतानें॥ तुह्मी यावें संग्रामा॥५३॥
कुश ह्मणे भरतानें ॥ तुह्मी पादुका पूजाव्या घरातें ॥ अथवा परभारें नंदीग्रामातें ॥ अनुष्ठाना लागीं जावें ॥ ५४ ॥ वचन ऐ
कोनि भरतें तेच क्षणीं ॥ क्रोधें प्रज्वळिला जैसा वन्ही ॥ ह्मणे बाळक समरंगणीं ॥माझा शर साहें रे ॥५५॥ तूं तरी बाळकाकार॥
माथेचा वाळला नाहीं जार ॥ आतां साहें माझा शर ॥ नाहीं तरी ऋषीस शरण जावें ॥ ५६ ॥ मग टाकिला काळदंड ॥ एकचि
बाण परि जाले उदंड ॥ रावणारि कुमर साधक वितंड ॥ वरच्या वरी तोडिले ॥ ५७ ॥ लहुवा अग्रजें वीरें कुशें ॥ घातले शराचे
फांसे ॥ रामानुज कासाविसें ॥ संग्राम करूं विसरला ॥५८॥ भरत भुलला रणीं ॥ मागें पुढें पाठिराखा न दिसे कोणी ॥ तंव अ
वचितें कुशें बांधोनि ॥ रथातळीं पाडिला ॥५९॥ दोघे बांधोनियां रणीं ॥ परतला निजाश्रमा लागोनी ॥ भरत शत्रुघ्न एकत्र दो
न्ही ॥ ऐसे आणिले ऋषि आश्रमा ॥ ६० ॥ बांधोनि खर दूषणारिचे अनुज ॥ मातेची सत्य करोनि पैज ॥ दोघे संतोषें रामात्म
ज ॥ आश्रमा उजूपैं आले ॥६१॥ सवें दोघे भरत शत्रुघ्न ॥ एके रथीं बांधिले जाण ॥ सीतेनें दुरोन देखोन ॥ऋषिप्रति बोलली
॥६२॥धरणिजा ह्मणे अहो ऋषी ॥ दोघे नाणावे माझ्या दृष्टीसी ॥ मज देखोनि लाजे प्राणासीं ॥ त्याग करितील निश्चयें॥६३॥
मग ऋषीनें शिष्यां खुणाविलें ॥ कर्दळी वनासी पाठविले ॥ जेथें असे अश्व बांधलें ॥ तेथें दोघ राखावे ॥ ६४ ॥ जानकी कुमर
विजयी रणीं ॥ दोघे आले गुरु दर्शनीं ॥ साष्टांगें नमस्कारूनि मुनी ॥ मग मातेसीं वंदिलें ॥६५॥ मातेनें करोनि निंबलोण ॥
धन धान्य वोंवाळून ॥ दोघां हृदयीं आलिंगून ॥ समाधान पावली ॥६६॥ पुढील कथा अति रसाळ ॥ श्रवण करितां सुखा येत
से लाळ ॥ मनाची जिव्हा करी तळमळ ॥ युद्ध तुंबळ करूं इच्छी ॥६७॥ पुढें पित्या पुत्रा होईल रण ॥ असंभाव्य अति दारुण॥
तेथें श्रोते होवोनि सावधान ॥ रामायण अतिगोड ॥ ६८ ॥ वाल्मीकाची वाग्रत्नें ॥ ते प्राप्त केली जनार्दनें ॥ एका जनार्दना ॥२॥
चें तान्हें ॥ संताचें पोसणें ह्मणोनी ॥ ६९ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांभरतशत्रुघ्नबंधनोनामसप्तषष्टि
तमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ ६९ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

॥श्रीरघुपतयेनमः॥ ॥ गत प्रसंगीं अनुसंधान ॥ ऐसें असे निरूपण ॥ भरत शत्रुघ्नासीं बांधोन ॥ कुशें जाण युद्ध केलें ॥१॥
उरल्या सैन्या करोनि मारू ॥ विजयी दोघे राजकुमरू ॥ भरत शत्रुघ्न बांधोनि वीरू ॥ अश्वापासीं राखिले ॥२॥ येरीकडे रणीं
पडिले ॥ ते सावध होवोनि बैसले ॥ मागें पुढें पाहत ठेले ॥ तंव कोणी नाहीं युद्ध करित ॥३॥ऐसें देखोनि घायाळ वीरीं॥कन्हत
कुंथत साकेत पुरीं ॥ प्रवेशतां मार्गीं एक पुरीं ॥ करिती गजरीं महाशब्द॥४॥एकाचें फुटलें शिर ॥ एकाचे उखळले कर ॥ एक
सर्वांगें जर्जर ॥ एक अशुद्धें डवरिले ॥५॥ एक रडत पडत ॥ एक कटि भंगें येती लोळत ॥ एकाचीं लोंबतीं अंतें ॥ घायीं कोयते
अडकले ॥ ६ ॥ एकाचें धाकें फुटलें पोट ॥ एकाचा घरघरां वाजे कंठ ॥ एकाचे कान नाक सपाट ॥ एक चटपटें दुःख करिती ॥
॥७॥ एक हृदयीं भेदले ॥ एकाचे कंठ भंगले ॥ एक भयें वोसणले ॥ ह्मणती मारूं नको कुशा वीरा ॥८॥ ऐसिया परी घायाळ वी
रीं ॥ प्रवेशते जाले अयोध्या पुरीं ॥ तंव भद्रासनीं दृपणारी ॥ तया समोर पैं आले ॥ ९ ॥ सिंहासनीं जनक जामात ॥ बैस
ला जैसा नामें अब्धिसुत ॥ सभोंवते तारांगणें तैसे प्रधान समस्त ॥ अनुज सौमित्र बैसला ॥१०॥ राजवर्ग सभानायक ॥ भोंव
ते राजे मांडलिक ॥ वसिष्ठ विश्वामित्रादि ऋषि सम्यक ॥ सेना सैनिक शोभत ॥११॥ तंव घायाळ पुढें देखिले ॥ तयांसि लक्ष्म
णें पुसों आदरिलें ॥ कोण कोठें युद्ध जालें ॥ कोणें गांजिलें तुह्मांसी ॥१२॥ तंव घायाळ ह्मणती शक्रारि अरी॥दोघे कुमर वनांत
रीं॥द्वादश वर्षांचिये वीरीं ॥ सेना सैनिक मारिले ॥१३॥ तिहीं दोघीं पराक्रम ॥ करोनि आवेशें संग्राम ॥ तयां मधील कनिष्ठ पर
म ॥ तेणें युद्ध पूर्वी केलें ॥१४॥ शत्रुघ्नें तयासीं जिंतिलें ॥ धरोनि रथीं बांधिलें ॥ तयाचे सोडवणें ज्येष्ठें युद्ध केलें॥ तें राजेंद्रा अ
भिनव ॥१५॥ वाल्मीकाचिया आश्रमीं ॥ दोघे कुमर पराक्रमी॥ गौर श्याम सादृश्यं श्रीरामीं॥जानकी सारिखा एक असे ॥१६॥
दोघे दोघां सारिखे ॥ करीं शर चाप आणि काखे ॥ धनुर्विद्येचे अति नेटके ॥ युद्ध न ठाके तयांसीं ॥ १७ ॥ एकें तुमचा वा
रू धरिला ॥ सैन्ये शत्रुघ्नेंसीं झगटलां ॥ पराक्रम थोर केला ॥ तो धरोनि आणिला भरतानुजें ॥ १८ ॥ तयाचे सोडवण्याकार

१ अयोध्या. २ तुटले. ३ रक्त ने. ४ भरले. ५ सिंहासनी. ६ राम ७ चंद्र. ८ नवल. ९ सारखेपणा. १० लढला.

णें ॥ ज्येष्ठा जालें युद्धा येणें ॥ युद्धीं वीरां केलें ठेंगणें ॥ आकाश वाणीं व्यापिलें ॥ १९ ॥ तेणें घालोनि मोंनास्त्र ॥ धरोनि नेले
दोघे राजकुमर ॥ आह्मां वाटतें ते वीर ॥ अयोध्येचें राज्य घेती ॥२०॥ भरत शत्रुघ्न पाडाऊं जाले ॥ दोघे रथामीं बांधिले ॥ आ
ह्मांमी मारोनि निघाले ॥ वाल्मीकाच्या आश्रमा ॥ २१ ॥ करोनियां श्रीराम स्मरण ॥ तेणें आमुचे वांचले प्राण ॥ सांगतां ल
ज्जा दारुण ॥ वाटतसे हो राजेंद्रा ॥ २२ ॥ सैनिकाचें ऐकोनि वचन ॥ हांसोनि बोले रघुनंदन ॥ आश्चर्य करी उर्मिला रमण ॥
ह्मणती नवल वर्तलें ॥ २३ ॥ विनोदें बोले रघुनंदन ॥ ते धाकुटे वय सामान्य ॥ तिहीं कैसें मारिलें सैन्य ॥ मुख्य नायक धरिले
कैसे ॥२४॥ तंव श्रीगुरु ह्मणे रावणारी ॥ युद्धीं सामान्य न ह्मणावे अरी ॥ त्यांचा पुरुषार्थ नृप केसरी ॥ आह्मां विदित पैं आहे
॥२५॥ कोणी एका क्षत्रियाचे कुमर ॥ विद्या शिकवी वाल्मीक ऋषीश्वर ॥ ते महा बळियांढे वीर॥अपूर्व कांहीं न मानावें ॥२६॥
यावरी बोले उर्मिला रमण ॥ मज आज्ञा दीजे कृपा करून ॥ जीत दोघे आणीन धरून ॥ निज बंधू सोडऊन श्रीरामा॥२७॥
श्रीरामें पैंजचा देवोनि विडा ॥ मग तो लक्ष्मण धनुर्वाडा ॥ निज पुरुषार्थाचा पवाडा ॥ अग्रजा समोर बोलतसे ॥ २८ ॥ दोघे
बंधू सोडवीन ॥ ते दोघे बंधू जीत धरीन ॥ तरीच तुमचा सेवक जाण॥विजयी होईन तिहीं लोकीं॥२९॥ह्मणे रथ पालाणारे पा
लाणा ॥ सन्नद्ध करा चतुरंग सेना ॥ घाव घातला निशाणा ॥ केली गर्जना महावीरें ॥३०॥ वीर चढले अश्वावरी ॥ एक बैस
ले रथावरी ॥ एक आरूढले कुंजरीं ॥ एक पायीं निघाले ॥३१॥ सर्वे जुत्पती निघाले ॥ नळ नीळ जांबुवंत पातले ॥गंध मादन
अंगद आले ॥ वायुसुत येता जाला ॥३२॥ संवत्सर लक्ष नृपवर ॥ पुराण संख्या पद्म वानर॥सप्त दशका वरी दोनी कोटी वी
र ॥ गोळांगुळें चाललीं॥३३॥साकेत पुरी बाहेरी ॥ निघाले आपुलाले भारीं ॥ पल्लव छत्रें शृंगारीं ॥ मयूर पत्रें झळकती
॥३४॥ रामानुज वीर राणा ॥ रिपु दळणीं महाबाहो ॥ फुटों पाहे ब्रह्म कटाहो ॥ सेना अगणित चालली ॥३५॥ लागलीं वाजें ॥ १ ॥
त्यांचीं एक घाई ॥ कानीं पडलें नायकवे कांहीं ॥ मुक्त माळा वारूं पाहीं ॥ टके पताका नीळ वर्ण ॥३६॥ निशाणावरी श्रीराम

१ पराभव. २ पराक्रमी. ३ वडील भाऊ. ४ तयार करा. ५ बैसले. ६ हत्तीवर. ७ वानर. ८ पने. ९ रथ. १० घोडे.

नाम ॥ ढाला पताका नामांकित परम ॥ देखतां रिपुचा पराक्रम ॥ ठेंगणा होय संग्रामीं ॥३७॥ ऐसे मार्गीं चालले ॥ तंव अप
शकुन जाले ॥ काग पक्षी डावे गेले ॥ आपुलिये भारेसीं ॥३८॥ सर्वेचि पुढें निर्नासीक ॥ केंस सुटले उघडा मस्तक ॥ समोर
द्विज आला एक ॥ तेणें वीर थरारिले ॥३९॥ ह्मणती जाला अपशकुन ॥ मागें फिरतां हांसती जन ॥ पुढें होतां जिवदान ॥ न
उरती निश्चयेसीं ॥ ४० ॥ एक ह्मणती सरा मागें ॥ एक ह्मणती राहा उगे ॥ धैर्य धरोनि लक्ष्मणें वेगें ॥ पुढें सेना चालविली
॥४१॥ ऐसे चालिले महावीर ॥ सनीं धाक परम थोर ॥ ह्मणती काय करील श्रीशंकर ॥ तें न चुके कल्पांतीं ॥४२॥ ऐसें न मानि
तां चालिले ॥ ऋषि आश्रमासि पातले ॥ भार रचोनि राहिले ॥ ह्मणती कुमर पैं दोघे ॥ ४३॥ उभयतां वीरांच्या युद्धा कारणें॥
स्वर्गीं देवां उत्साह मनें ॥ पहावया दाटलीं विमानें॥विबुधें वरोनि पाहती॥४४॥ नारद स्वांदीं घेवोनि वीणा॥पाहूं आला युद्ध रच
ना ॥ उल्हासें करितसे गर्जना ॥ श्रीराम नारायणा ह्मणोनी ॥ ४५ ॥ हांसे नाचे नारद ॥ पाहोनि सूर्यवंशींच्या वीरांचें युद्ध ॥
शेंडी तडतडी राम गोविंद ॥ मुखें नाम उच्चारी ॥ ४६ ॥ येरीकडे लहु कुश वीरें ॥ सेना देखिली उल्हासें थोरें ॥ ह्मणती कृपा के
ली सारंगधरें ॥ मातेसि आज्ञा पुसतरे ॥४७॥ कर जोडोनि दोघे वीर ॥ उभे राहिले जानकी समोर ॥ ह्मणती माते आज्ञा स
त्वर ॥ अनुग्रह करोनि पैं द्यावो ॥४८॥ जनकजा पाहे दुरोन ॥ तंव देखे सुमित्रा नंदन ॥ह्मणे आलें रावणारि सैन्य॥आतां काय
करूं माये ॥४९॥ जानकी ह्मणे आज दिवसवरी ॥ पडलें दुःखाच्या सागरीं ॥दोघीं बाळकें वनीचीं सोयरीं॥यांसि संकट मांडलें
॥५०॥ आतां काय करावें॥किंवा धरणी मध्यें जावें॥किंवा कुमर पळवावे॥आणखिया वनांतरा॥५१॥तंव कुमर ह्मणती अवो माये॥
चिंता करूं नको जननिये ॥ सेना अवघी मारीन पाहें ॥ सैनिक राजे जीत धरीन ॥५२॥ रणीं नाचवीन रण धेंडा ॥ वोंवाळणी
वीरांच्या मुंडा ॥ तृप्त करोनि चामुंडा ॥ रुधिरें सडा घालीन ॥५३॥ तृप्त करोनि भूतगण ॥ मारीन राघवाचें सैन्य ॥ तरीच तु
झे कुशींचा जाण ॥ तरीच शिष्य वाल्मीकाचा ॥५४॥ त्रिसत्य सत्य मम भाषण ॥ हा माझा गुरूसि अभिमान ॥ हें मम पूर्वजा

१ शत्रुचा. २ कापूं लागले. ३ देव. ४ सीता. ५ रामा. ६ रक्ताने. ७ सडा.

निज भूषण ॥ नाहीं तरी पाषाण जन्मलों दोघे ॥५५॥ ऐसें ऐकोनि पुत्राचें वचन ॥ जानकीचें निवालें मन ॥हृदयें दिधलें चुंबन॥
धन धान्य वोंवाळोनि सांडी ॥५६॥ दशरथ स्नुषा बोले वचन ॥ अवघे आणावे धरून ॥ कोणाचा न घ्यावा जीव प्राण ॥ बंध
न करून राखावे ॥५७॥ करोनि मातेसि नमन ॥ दोघीं केल्या प्रदक्षिण ॥ नमस्कारोनि गुरु चरण ॥धनुष्य बाण घेतलें॥५८॥
दोघे जैसे दोनी पर्वत ॥ चालिले पुढें सैन्य लक्षित ॥ माथां तुकावोनि धनुष्यीं सीतें ॥ चढवीते जाले ते समर्थी॥५९॥ऐसे चालि
ले रणमेदिनीं ॥ पुढें अंगद देखिला नयनीं ॥ तया कुशें हटकोनी ॥ युद्धालागीं पाचारिलें ॥६०॥ अरे मर्कटा सुता महा वीरा॥
धांऊं नको सैरावैरा ॥ राघवारिचे मंडपाचे वारा ॥ खांब आणिले तैसें नव्हे ॥६१॥ लहुवा राहें साहें ह्मणतु ॥ तव अंगदें टाकि
ला पर्वतु ॥ येरू शर धारें तोडितु ॥ मग ह्मणतु तारा तनयातें ॥६२॥ तें येथें नचले आह्मांसीं ॥ आतां साहें माझ्या बाणासीं॥
ह्मणोनि विंधिलें अंगदासीं ॥ रणीं मूर्च्छेसी पाडिला ॥६३॥ मग सावध करोनि वालीसुत ॥ लहुवा तयासि बांधित ॥ जेथें होते
शत्रुघ्न भरत ॥ तेथें नेवोनि घातला ॥६४॥ अंगदा ऐसी दशा देखोन ॥ मग बोलिला भास्कर नंदन॥यासीं युद्ध करितां दारुण॥
अनर्थ दिसे वानर हो ॥६५॥ इहीं वालिसुत नेला धरोन ॥ आमचा जाला मुळींच अपमान ॥ आतां काय काज वांचोन॥स्वर्गीं
देव हांसती ॥६६॥ ह्मणोनि कपिपति चालिला ॥ ह्मणे राहें साहें बाळा ॥ तुझे माथेचा जार नाहीं वाळला॥ काय युद्ध करसील
॥६७॥ सुग्रीव ह्मणे तुमची जननी ॥ विसंचली कैसी तुह्मां लागुनी ॥ तुह्मी मातेचे लाडके दोनी ॥ कैसे युद्धा आलेती॥६८॥ ऐ
कोनि कुशा आलें हासें ॥ ह्मणे तूं पाले खाइरें पिसें ॥ उडावें वृक्षावरी जैसें तैसें ॥ फळें खावया लागुनी॥६९॥ तुजसी संग्राम क
रूं काय ॥ ह्मणती वानर मारिले पाहें ॥ तेणें माझी कीर्ति न होय ॥ वाखाणिजे वीर मुखीं ॥७०॥ ऐसें बोलोनि कुशें जाण ॥ पु
न्हा बोलता जाला वचन ॥ ह्मणे तूं नपुंसक दारुण ॥ श्रीरामा शरण गेलासी ॥ ७१ ॥ ज्येष्ट बंधुनें हरिली कांता ॥ तियेचे ॥ २ ॥
दुःखें वनीं वसतां ॥ भाग्यें भेटलासि रघुनाथा ॥ दोघे सारिखे मिळालेती ॥ ७२ ॥ कपटें करोनि वालि वध ॥ तुज

१ गुन. २ पडात. ३ बाण ४ रणभूमीवर. ५ सुग्रीव. ६ बापको.

ही दिधलें राज्यपद ॥ तो तूं करूं आलासि युद्ध ॥ हें मज अपूर्व वाटतसें ॥ ७३ ॥ आतां करीं मजसीं रण ॥ ह्मणो
नि कुशें श्रीगुरु स्मरोन ॥ सीतीं बाण चढवोन ॥ बीजाक्षरें जपता जाला ॥ ७४ ॥ जपोनियां बीजाक्षर ॥ शक्ति टाकिली
महाघोर ॥ तेणें कडकडाटे अंबरें ॥ पडों पाहे अवनीवरी ॥ ७५ ॥ महा धुंधाट सुटला ॥ वानरां प्रळय आरंभला ॥ ह्मणती
रघुनाथ कोपला ॥ संहारजाला सकळांचा ॥ ७६ ॥ शर लागती झणझणा ॥ कपि सोडूं पाहती प्राणा ॥ ह्मणती रक्षीं रक्षीं सु
मित्रा नंदना ॥ ह्मणोनि पाठीं रिघती ॥ ७७ ॥ नभीं भोंवती पिसारें ॥ आवर्तीं पडलीं वनचरें ॥ निघती आंते तयांचे भारें ॥
हाहाकार प्रवर्तला ॥ ७८ ॥ सुधोपानी भयातुर गगनीं ॥ विमानें पडती खचोनी ॥ देव पळाले तेथुनी ॥ बाण लागती ह्मणोनि
यां ॥७९॥ एक शाखा मृग ह्मणती ॥ कोपिंनला श्रीरघुपती ॥ सादृश्य पुढा देखती ॥ जाणो दुसरा श्रीराम ॥ ८० ॥ एक श्या
म राजीव लोचन ॥ दुसरा शोभे गौरवर्ण ॥ ह्मणती हाचि रघुनंदन॥तटस्थ होवोनि पडियेले ॥८१॥ पाडिले अष्टादश जुत्पती ॥
मूर्छित पडिले नाहीं शक्ती ॥ मग लहुवें बांधोनि निगुती ॥तयांचीं नामें अवधारा ॥८२॥ नळ नील जांबुवंत॥सुग्रीव सुषेण दधि
मुख वीर्यवंत ॥ द्विविद कुमुद तारासुत ॥ गंधमादन दाहावा ॥ ८३ ॥ तार तराळ हेमकूट ॥ पनस केसरी सुभट ॥ गज गवाक्ष
गवय धीट ॥ अठरा जुत्पती ऐसे हे ॥८४॥ जेथें होते रामानुज ॥ तेथें नेला कपि समाज ॥ बांधोनि पुन्हा वीर राज॥सावध असे
रणभूमी ॥ ८५ ॥ येरीकडे शक्रारिहंता ॥ ह्मणे काय करावें वायुसुता ॥ अपकीर्ति बैसली माथां ॥ उपाय पुढां न दिसेची
॥ ८६ ॥ आमचे महा कपीवीर ॥ संग्रामीं जिहीं जिंकिले निशाचर ॥ तयांतें बांधोनि हे कुमर ॥ नेती द्वादश वर्षांचे बळाढ्य
॥८७॥ काय हें स्त्रष्ट्यानें रचिलें ॥ किंवा अवनी पासाव जाले ॥ कीं अकरा रुद्र एकवटले ॥ द्वैत रूप धरोनि ॥८८॥ किंवा दोन
रूप हे कळिकाळ ॥ किंवा दोघे हे कुळाचळ ॥ कीं दोघे ही श्रीराम प्रबळ ॥गर्व हरणार्थ निर्मिले ॥८९॥ कीं ग्रहांत केतु राहो॥किं
वा विष्णु महादेवो ॥ किंवा शशि सूर्य पहाहो ॥ रिपुं रूप अवतरले ॥ ९० ॥ किंवा रावणारिच्या हत्या ॥ एक भूत होवोनि सम

१ धनुर्गीं. २ आकाश. ३ पृथ्वीवरी. ४ मोठ्यांत. ५ देव. ६ ऐका. ७ लक्ष्मण. ८ मारुती. ९ राक्षस. १० शत्रु.

स्ता ॥ द्वैत रूपें अंजनी सुता॥आह्मांवरी चालिल्या ॥९१ कीं जानकी हृदयींचा कोपाग्नी ॥प्रगटला धरोनि रूपें दोनी ॥पुढारला शोषावया लागुनी॥तैसे दोघे दिसताती ॥९२॥ किंवा अवनिजा म्यां सांडिली वनीं॥ते होती गा ते मास त्रय गुर्विणी॥तिचे हे आत्मज दोनी ॥ असितें गौर दिसती ॥९३॥ लहु रावणारी सारिखा ॥ कुश धरणिजे सादृश्य देखा ॥ हनुमंत तुज असे ठाउका ॥ हा वृत्तांत गुप्त करीं ॥९४॥ जरी हे धाकुटे ह्मणावे कुमर ॥ तरी शक्ती सुरेशाहूनि थोर ॥ धरोनि आमुचे वीरें वीर ॥ लाज थोर लाविली इहीं ॥९५॥ पुढें काय युद्ध करावें ॥ युद्ध करितां घेतील जीवें ॥ फिरोनि जातां हांसिल राघवें ॥ नपुंसक ह्मणोनी ॥९६॥ इतुकें ऐकोनी वायुसुत ॥ सौमित्राप्रती जाला बोलत ॥ जैसा श्रीराम तैसा तुह्मी आह्मां येथ ॥ माझा पुरुषार्थ पहावा ॥ ९७ ॥ रुद्रावेषें रुद्र जाणा ॥ पुच्छ वाहोनियां गगना ॥ आरक्त करोनियां नयना ॥ केली गर्जना विटंक ॥ ९८ ॥ हनुमा ह्मणे अरे वीरा ॥ मागें सरूं नको धरीं धीरा ॥ तुज ह्मणो जरी एक सरा ॥ तरी सावध पैं व्हावें ॥ ९९ ॥ कुश बोले ते समयीं ॥ अरे मर्कटा मुख आपुलें दर्पणीं पाहीं ॥ काळें जालें ये समयीं ॥ काय दाविसी पामरा ॥ १०० ॥ लंका जाळिली तये वेळें ॥ मुख तुझें जालें काळें ॥ सिंतरोनि राक्षसें निर्वळें ॥ रणरंगीं मारिलीं ॥१॥ कुश ह्मणे अंजनी सुता ॥ ऐक तुझ्या स्वामीची कथा ॥ जेणें घरची दवडिली कांता ॥ तयाची कीर्ति कायसी ॥२॥ नांदती स्त्री दवडिली ॥ तयाची वीरश्री काय चांगली ॥ आतां तुह्मां भुली पडली ॥ युद्ध करूं आलेती ॥३॥ ऐसें वर्तलें तुमचे घरीं ॥ ज्याची शक्ती जाली रानभरी॥ तो पुरुष यशवंत या संसारीं ॥ कोण समयीं होईल ॥४॥ उणें स्वामीचें ऐकोन ॥ खवळला अंजनीसुत ॥ जया शैलावरी बहु वन ॥ तो घेवोनि गगनीं उडाला॥५॥सवेंचि आणिक पर्वत चारी ॥ घेता जाला अशोकवनारी ॥ एक उरीं एक शिरीं ॥कीं दोनि दो कांखे ॥ ६ ॥ पंच पर्वतेंसीं वायुसुत ॥ येतां जयाचा पिता रघुनाथ ॥ मग तेणें वीरें वज्रास्त्र ॥ जपोनि गुणीं लाविलें ॥ ७ ॥ पुरती कानाडी वोढून ॥ अभिमंत्रोनि सोडिला बाण ॥ वरिचे वरी शैलें खंडण ॥ हृदयीं बाण भेदला ॥ ८ ॥ पंचक द्वय अयुतें दुरी ॥ ह

१ जानकी. २ पांढरा. ३ सारखेपणा. ४ इंद्राहून. ५ लाज. ६ सेर्ई. ७ माकडी. ८ बाणावर. ९ दोरी. १० पर्वत.

नुमा पिटिला ते अवसरीं ॥ सप्त समुद्राच्या पारीं ॥ अवनीवरी आफळला ॥ ९ ॥ देहाची वळली मुरकुंडी ॥ मान जालीसे वांकडी ॥ अशुद्ध वाहों सरलें तोंडीं ॥ गत प्राणा ऐसें जालें ॥११०॥ मग सावध होवोनि हनुमंत ॥ तटस्थ राहिला निवांत ॥ तंव वायु आलासे धांवत ॥ बुझावीतें निज पुत्रा ॥११॥ वायु ह्मणे गा हनुमंता ॥तूं नेणसी त्याच्या वृत्तांता॥ते राघवाचे पुत्र तत्वतां॥ पितिया सारिखे पुरुषार्थी ॥१२॥ लहु कुश दोघे कुमर ॥ बळाचे दोघ गिरिवर ॥ तयांत कनिष्ठ हे थोर ॥ युद्धीं प्रौढी दाखविली ॥१३॥ हें वचन प्रकट न करावें ॥ हृदयीं गुप्त असों द्यावें ॥ पुढील कर्तव्य लक्षावें ॥ वेगीं जावें रामकार्या ॥१४॥ ऐकोनि पितियाचें वचन ॥ हनुमा खालती घाली मान ॥ हृदयीं स्मरोनि श्रीराम चरण ॥ माझें स्मरण असों द्यावें ॥१५॥ येरीकडे हनुमंत ॥ हृदयीं स्मरोनि श्रीरघुनाथ ॥ हळू हळू निज कटकांत ॥ येता जाला लाजेनें ॥ १६ ॥ वज्रदेहीं निज गडा ॥ एवढें भोगिलें दुर्वाडा ॥ तेथें कायसें इतरांच्या पाडा ॥ वानरां मुढां कोण पुसे ॥१७॥ ऐसियापरी श्रीराम स्मरणें ॥ देखतां हनुमा आपुलें सैन्य ॥ लाजाप्राण जाय तंव लक्ष्मणें ॥ दुरोनि येतां देखिला ॥ १८ ॥ सौमित्र ह्मणे गा कपिवीरा ॥ थोर कष्टलासि परम शूरा ॥ आतां स्थिर राहें मी या कुमरा॥सीकें लावीन रणमारें ॥१९॥ मग चालिला रामानुज ॥ जयाचा रथ दिव्य तेजःपुंज॥वारुवा सांटं देवोनि वोज ॥ निज भारेंसीं लोटला ॥१२०॥ धनुष्यीं चढवोनियां गुणें ॥ बोलता जाला लक्ष्मण ॥अरे वीर हो श्रीरामा शरण॥येतां प्राण राखीन तुमचे ॥ २१ ॥ ऐसें न मानें तुमच्या चित्ता ॥ तरी प्राण घेईन आतां ॥ पळूनका धीर धरा पुरता ॥संग्रामाचा साटोप॥ ॥२२॥ तुह्मीं वारू आमुचा धरिला ॥ हाचि अन्याय मोठा केला ॥ दुसरा अपराध वीरें वीर धरिला ॥ शत्रुघ्न भरतादि करोनी ॥२३॥ तयांचा सूड मी घेईन ॥ तुह्मां दोघां धरून नेईन ॥ वारू आपुला सोडवीन॥निजवीरां समवेत ॥२४॥ ऐसें शक्रारिहंत्याचें वचन ॥ ऐकोनि कुश बोलिला आपण ॥ तुमचा ठाउका अभिमान ॥पूर्वींच आह्मीं आथिला ॥२५॥ तुमची कीर्ति तुह्मांप्रती॥ सांगतों ऐका एकाग्र चित्तीं ॥ जें रावणें घातली शक्ती ॥ तें भूमि शयन तुह्मीं केलें ॥२६॥ तेथें निवडला पुरुषार्थ ॥ दैवें होता हनु

१ आदळला. २ रक्त. ३ समसमांत. ४ सैन्यांत. ५ शिक्षा. ६ बाण. ७ चेरा.

मंत ॥ घेवोनि आला वह्नीचा पर्वत ॥ उपचारार्थ योजिला ॥२७॥ तूं पूर्वीच रावण भगिनी ॥ शूर्पनखा नामें जनस्थानीं ॥ ति
येचे नासिक कानीं ॥ पुरुषार्थ तुह्मीं मिरविला ॥ २८ ॥ विटंबोनि तियेतें ॥ थोर मिरविलें पुरुषार्थातें ॥ काहाणी मांगतां मातें॥
तें अनुभवा येईल ॥२९॥ स्त्रियेतें जे विटंबिती ॥ तयांची थोर उपतिष्ठे कीर्ती ॥ तेचि तुह्मीं येथें मुख्य पुरुषार्थी ॥युद्धालागीं आ
ले असा ॥१३०॥ ब्रह्मचर्य धरोनि व्रत ॥ वधिला रणीं इंद्रजित ॥ तें कांहीं न चले येथ ॥ आतां आपणा सांभाळीं ॥३१॥या ल
तांमृगांचे[१] बळें ॥ बंधु मोडऊं आलेति सबळें ॥ भरत शत्रुघ्न वानर पाळें ॥कोण दशा भोगिताती॥३२॥ आतां तुह्मां तेचि गती॥
विमुख जाला श्रीरघुपती ॥ अवघी तुमची गेली शक्ती ॥ हें निश्चिती जाणा पां ॥३३॥ ऐसीं कुशाचीं ऐकोनि वचनें ॥ रथ प्रेरिला
लक्ष्मणें ॥ दृढ कार्मुकें[२] सत्राणे ॥ कर्णा पर्यंत वोढिलें ॥ ३४ ॥ सौमित्र करींचा बाण ॥ सुटला करित गर्जन ॥ तयाचे पोटीं लक्ष
कोटि बाण ॥ बाण बाणा प्रसवले[३] ॥३५॥ जैशीं मुखांतुनि अक्षरें ॥ निघती नाना वर्ण उच्चारें ॥ तैसें सौमित्राचेनि शरें॥शरांतें प्र
सवत ॥३६॥ जैशा पर्जन्याच्या धारा ॥ आच्छादिती गिरिवरा ॥ तैशा सौमित्राच्या शरधारा ॥ गगन बाणीं व्यापिलें ॥३७॥
संधान[४] सौमित्राचें अद्भुत ॥ देखोनि काय करी जानकी सुत ॥ नव मुख बाण घेवोनि त्वरित ॥ पर दळावरी मोकलिला ॥ ३८ ॥
शरें शरा खंडणा जाली ॥ जैशी पंडितें मूर्ख पृच्छा खंडिली ॥ हें देखोनि ह्मणे ज्याची माउली ॥ सुमित्रा देवी ॥ ३९ ॥ लक्ष्मण
ह्मणे अरे वीरा ॥ धन्य धन्य तुह्मा गुरू पुरा ॥ कोणे जननीचे उदरा॥येवोनि वंशीं कीर्ति केली॥१४०॥धन्य तुझे जननी जनक॥
वंशीं जन्मलासि कुळटिळक ॥ संधान करितां अचुकें ॥ हें अपूर्व देखिलें ॥ ४१ ॥ माझें जें शर संधान ॥ वरिच्यावरी केलें खं
डण[५] ॥ कायसें आतां रणकंदन ॥ आश्चर्य लक्ष्मण करिता जाला ॥४२॥ पुनरपि सौमित्रे चा बाळ॥मोडिता जाला शर कल्लोळ ॥
वरिचेवरी[६] छेदि कुश कुशळ ॥ परम कोपा चढलासे॥४३॥ कुश पेटला महामारी ॥ गज अश्वा वरीच्यावरी ॥ गजें गजा मारि क ॥ ४ ॥
री ॥ अश्वें अश्व ठोकित ॥४४॥ एक सौमित्रासि भिडतु॥ एक सैन्यासि मार देतु ॥ दोघीं केला प्रळय अंतु ॥ देव कौतुक पाह

१ वानरांचें. २ धनुष्य. ३ उत्पन्न झाले. ४ नेम. ५ तोडिला. ६ वरचेवर.

ती ॥ ४५ ॥ कुश वीरें तये वेळें ॥ भैरवास्त्र मोकलिलें ॥ अष्ट भैरव पातले ॥ तें अपूर्व परियेसा ॥ ४६ ॥ अष्ट भुज करीं डौ
र ॥ अवनीं लागती जटाभार ॥ हातीं त्रिशूळ करीं तोमर ॥ गज कुंजरें पळताती ॥ ४७ ॥ अद्भुत देखोनि संधाना ॥
त्रिशूळ लागती लक्ष्मणा ॥ न निवारे देखोनि वायुनंदना ॥ स्फुरण आलें ते समयीं ॥ ४८ ॥ आवेशें करित गर्जना॥
धाकें भैरव घेवोनि प्राणा ॥ पळाले लंघोनि दिशा नाना ॥ दिग्गजा आड लपाले ॥ ४९ ॥ ऐसें देखोनि कुश वीरें ॥
मोनास्त्र जपोनि बीजाक्षरें ॥ प्रेरिलें तेणें प्रताप करें ॥ पडे अंधारें लक्ष्मणासी ॥ १५० ॥ धूर्मी दाटली समस्त वीरां ॥
हातिचीं गळालीं[१] शस्त्रें शरा ॥ चाकाटले पाहती अंबरा ॥ एक नेत्र झांकिती ॥५१॥ एकीं दीर्घ शयन केलें॥ एक विस्मयातें पाव
ले ॥ संग्राम करूं विसरले ॥ मौन पडलें समस्तां ॥५२॥ ऐसें वर्तलें रण मंडळीं ॥ मग दोघे बंधू तये वेळीं ॥ काय करिते जाले
ते सकळीं ॥ सुरवरी पाहूं आदरिलें ॥ ५३ ॥ पुच्छीं धरोनि हनुमंत ॥ कुश फरफरां वोढोनि नेत ॥ लहुनें धरोनि सुमित्रा सुत ॥
विनोदें वनांत आणिला ॥५४॥ तयांसि बंधन पैं केलें ॥ हनुमंतासी पुच्छीं बांधिलें ॥मग दोघे निघते जाले ॥ गुरु दर्शना लागो
नी ॥५५॥ सद्गुरूसी करोनि नमन ॥ सांगितला वृत्तांत संपूर्ण ॥ ऐकोनि हांसे मुनी जाण ॥ ऋषिजन सुखावले ॥ ५६ ॥ सी
तेसि करोनि नमस्कार ॥ आनंदें दोघे जाले निर्भर ॥ टाळिया पिटिती द्विजवर ॥ ह्मणती अपूर्व वर्तलें ॥५७ ॥ पुढें पित्या पुत्रा
सी ॥ युद्ध होईल परमावेषी ॥ ऐक्य होवोनि समरसीं ॥ चवघे जण मिळतील ॥५८॥ एका जनार्दना शरण ॥ पुढील रसाळ
निरोपण ॥ श्रोते होवोनि सावधान ॥ रामायण अतिगोड ॥५९॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांलक्ष्मण
हनुमंतजत्पतीबंधननामअष्टषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६८ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥ १५९ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ तोडिलें. २ जमीनीला. ३ हत्ती. ४ दचकले. ५ मोठ्या आवेशानें. ६ गोड.

भा.रा.उ.कां.अ. ६९
वीर:
राम:
विमान

॥श्रीजगद्गुरवेनमः॥ ॥ दूपणारि पुत्रीं दोघीं जणीं ॥ नर वानर समरंगणीं ॥ जीत बांधोनि कित्येक मेदिनीं ॥ गतप्राण होवोनि ठेले ॥ १ ॥ अश्व गज वना आले ॥ ते ही गतप्राण होवोनि ठेले ॥ किंचित घायाळ उरले ॥ ते प्रवेशले अयोध्यापुरीं ॥ २ ॥ भद्रासनीं जनक जामात ॥ जैसा नभीं शोभे भास्वत ॥ भोंवते ऋपि परम ज्ञानवंत ॥ सुमंतादिक प्रधान ॥ ३ ॥ वैसले सभानायक ॥ नगर पंडित पुराणिक ॥ चहूं वेदांचे वेद पाठक ॥ ज्योतिपी गायक गंधर्व ॥ ४ ॥ ऐसि सभा प्रसन्न वदन ॥ एक करिती गायन ॥ एक करिती शास्त्र व्याख्यान ॥ एक जन रंजविती ॥ ५ ॥ येरीकडे रणीचे वीर ॥ अशुद्धें डंवरिले जैसे गिरिवर ॥ येवोनि श्रीरामा समोर ॥ वृत्तांत सविस्तर सांगते जाले ॥ ६ ॥ ह्मणती जी स्वामिनाथा ॥ संग्रामाची परिसा कथा ॥ शत्रुघ्न लक्ष्मण भरता ॥ दो कुमरीं बांधोनि नेलें ॥७॥ कपि वीर थोर थोर ॥ ते ही बंधन पावले समग्र ॥ कित्येक घायीं जाले जर्जर ॥ तिहीं रण सेविलें ॥८॥ वज्रदेही वायुकुमरा ॥ बाणें उडविलें अंबरा ॥ मूर्च्छित पडतांचि फरफरां ॥ पुच्छीं महावीरां वोढित नेलें ॥९॥ उरले ते कण्हत कुथंत ॥ कित्येक मार्गीं जाले प्रेत ॥ किंचित उरले ते येथ॥भाग्यें करोनि पावलों ॥१०॥ वयें तरी संख्या रविकळा॥ रूप तरी मदन पुतळा ॥ प्रतापें तरी या ब्रह्म गोळा ॥ पालथे करिती स्वभावें ॥ ११ ॥ ऐसे दोघे वीर राणे ॥ नेणो निर्माण केले कोणें ॥ दातारा त्याचेनि स्मरणें ॥ जीवें प्राणें न उरिजे ॥ १२ ॥ धन्य त्याची माता पिता ॥ धन्य धन्य त्याचां प्रौढता ॥ धन्य तयासीं विद्या दाता ॥ कोण तलता कळेना ॥१३॥ वय तरी दिसे ल्हान ॥ करीं शोभती धनुष्य बाण॥गौर श्याम सुंदर सगुण ॥ श्रीराम जानकी सारिखे ॥ १४ ॥ घायाळ मुखींची ऐकोनि कथा ॥ हर्ष जाला श्रीरामाचे चित्ता ॥ खुणावोनि सद्गुरूसी बोलतां ॥ ह्मणे सैन्य समर्था मारिलें ॥ १५ ॥ दाशरथी ह्मणे सद्गुरूसीं ॥ आट केला जी सैन्यासीं ॥ आतां चालावें वेगेसीं ॥ ह्मणोनि सभा विसर्जिली ॥ १६ ॥ प्रधाना केला हाकारा ॥ ह्मणे पालाणा रथ कुंजरां ॥ आणि देशोदेशींचे नृपवरां ॥ ऋषीश्वरां सवें घ्यावें ॥१७॥ रथीं आरूढोनि श्रीरघुपती ॥ समीप वसिष्ठ दुसरे रथीं ॥ शस्त्र सामग्रीसी नाहीं मिती ॥ वेगें भूपती निघाला ॥१८॥ र

१ आकाशांत. २ सूर्य. ३ रक्तानें. ४ भरले. ५ ऐका. ६ थोरपणा. ७ तयारकरा. ८ हत्ती. ९ बसून. १० राजा.

थारूढ घनसांवळा ॥ शरणागत दुसरे रथीं जवळा ॥ विश्वामित्र तो ही भूपाळा ॥ समीप पृथक रथीं वैसे ॥१९॥ आधींच राम घनसांवळा ॥ कोटि लावण्याचा पुतळा ॥ कांसे पितांबर पिंवळा ॥ कौस्तुभ माळा वैजयंती ॥२०॥ अंगीं अहिप्रियाची उटी ॥ तिलक मृगनाभीचा ललाटीं ॥ कर्णी कुंडलें अतिगोमटीं ॥ रवि कोटी प्रकाशले ॥ २१ ॥ शुद्ध राजीव लोचन ॥ मुगुटीं शोभे रत्न कीरण ॥ हिरे माणिकें तेजें पूर्ण ॥ ठाईं ठाईं शोभती ॥२२॥ ऐसा रथीं कौसल्या नंदन ॥ करीं घेतलें धनुष्य बाण ॥ मस्तकीं छत्र नीळ वर्ण ॥ कनक दंडें ढाळिती ॥२३॥ पुढें करी वेत्रपाणी ॥ मद गज पुढारले आभरणीं ॥ सैन्य निघालें कोदंडपाणी ॥ तयामध्यें शोभत ॥ २४ ॥ रथ चालिले घडघडाट ॥ नादें तडाडिलें अवनीचें पोट ॥ गिरि पर्वत होती एकवट ॥ ऐसे नगरा बाहेर आले ॥२५॥ शकुन जाले ते अवसरीं ॥ बाळकें घेवोनि कडेवरी ॥ वनिता येती नानालंकारीं ॥ पुढें येत्या देखिल्या ॥ २६ ॥ काग पक्षी दक्षिणे गेले ॥ नकुळ भारद्वाजीं डावलिले ॥ तांम वैंमभागीं गेले ॥ उजवे जाले मृगगण ॥२७॥ अपसव्यें गेल्या कुरंगिणी ॥ दोघे गुरु संतोषल मनीं ॥ ह्मणती स्तोत्र मंत्र ध्वनीं ॥ शब्द गगनीं नसमाती ॥ २८ ॥ कनकमृगारि ह्मणे स्वामी ॥ नेत्र स्रवती उल्हासें दोनि ॥ दक्षिण बाहू स्फुरत मनीं ॥ आनंद थोर होतसे ॥ २९ ॥ तरी कवण लाभ होईल ॥ कोण सखा भेटेल ॥ कीं युद्धीं जय येईल ॥ हें मजप्रति सांगावें ॥३०॥ तंव सद्गुरु ह्मणे अवनिजापती ॥ महिमा नकळे श्रुति नेति नेति ह्मणती ॥ तो तूं सर्वात्मा मंगळमूर्ती ॥ आनंद चित्तीं अखंड तुझ्या ॥३१॥ ऐसे पथीं चालत ॥ मार्ग क्रमोनियां त्वरित ॥ आश्रम पावले वाल्मीक जेथ ॥ तया स्थळासि पावले ॥३२॥ येरीकडे कथानुसंधान ॥ लहु कुश दोघे जण ॥ मातेप्रति प्रताप वचन ॥ काय बोलते पैं जाले ॥ ३३ ॥ मातेसी ह्मणती दोघे कुमर ॥ युद्धा आला श्रीरघुवीर ॥ सैन्य सजोनि अपार ॥ बंधू सोडवण्या कारणें ॥३४॥ आतां यासी युद्ध करूं ॥ श्रीरामातें जीत धरूं ॥ वरकड सैन्य जीवें मारूं ॥ हाचि आमुचा निश्चय ॥३५॥ ऐसी प्रतिज्ञा करून ॥ शृंगारले दोघे जण ॥ करीं घेवोनि धनुष्य बाण ॥ जानकीस प्रदक्षिणा पैं केली ॥३६॥ वंदोनियां श्रीगुरूसीं ॥ आज्ञा

१ चंदन. २ कस्तुरीचा. ३ मस्तकीं. ४ छत्र. ५ अलंकार. ६ पृथ्वीचें. ७ मुंगूस. ८ ओलांडिले. ९ एक जातीचा पक्षी. १० डावेकडे. ११ उजवेकडे.

पुसोनि मातेसीं ॥ वाल्मीक ह्मणे तयांसी ॥ निर्वाणें येथें करावें ॥ ३७ ॥ शंभू ह्मणे दाक्षायणीसीं ॥ अपूर्व कथा परियेसीं ॥ जें वर्तलें नाहीं सृष्टीसीं ॥ देखिलें ना ऐकिलें ॥३८॥ युद्ध पित्या पुत्रासि जाण ॥ सूर्यवंशीं होईल दारुण ॥ तें पाहूं चला हो विंदानें ॥ वाल्मीकाचे आश्रमीं ॥ ३९ ॥ पुढें श्रीरामा पुत्रा होईल भेटी ॥ ऐसी हे कथा सुरस मोठी ॥ तंव पार्वती ह्मणे जी धूर्जटी ॥ कोणे समयीं स्वामिया ॥४०॥ श्रीराम कोण कैंचा पुत्र ॥ कोण वंश कोण गोत्र ॥ तुह्मी जपतसां जो श्रीराम मंत्र ॥ तोचि कीं काय स्वामियां ॥४१॥ त्रिपुरारि ह्मणे तोचि जाण ॥ जयाचें आह्मां अखंड ध्यान ॥ तोचि श्रीराम ब्रह्म पूर्ण ॥ कार्या कारणें अवतरला ॥ ॥४२॥ याहूनि सार दुसरें ॥ नाहीं ह्मणोनी स्यां धरिलें हरें ॥ तंव गिरिजा ह्मणे दातारें ॥ पुढें कथा सांगावी ॥४३॥ पार्वती ह्मणे महादेवो ॥ चला विमानीं वैसों पाहों ॥ मग तो योगियाचा रावो ॥ चरित्र पाहूं तेथें आला ॥४४॥ श्रीराम पुत्रा कैसी भेटी ॥ पुत्रासहित सीता गोष्टी ॥ श्रीरामीं ऐक्य ते कथा कसवटी ॥ मजप्रति सांगावी ॥४५॥ तंव येरीकडे लहु कुश चालिले ॥ सिंह नादें गर्जिन्नले ॥ शर कार्मुकें टणत्कारिलें ॥ तंव दोघे देखिले श्रीरामें ॥ ४६ ॥ अवलोकोनि दोघां जणां ॥ विस्मित जाला राम राणा ॥ कैसें धरिलें इतुकिया सैन्या ॥ हे तरी दोघे बाळक ॥४७॥ सुंदर अति राजसे ॥ यांचे बाण रुतले कैसे ॥ बंधू धरिले एका सरसें ॥ हें आश्चर्य वाटतसे ॥४८॥ यांसि युद्ध आपण करणें ॥ तें होय लौकिकीं लाजिरवाणें ॥ युद्धीं आपण विमुख होणें ॥ तरी सुटका नव्हे बंधूसी ॥४९॥ मग रथ प्रेरिला सामोरा ॥ वेगळें केलें येरां वीरां ॥ कोप आला श्रीरामचंद्रा ॥ भेणें वसुंधरा थरारिली ॥५०॥ वरोनि सुधापानी पाहती ॥ एकमेकां परस्परें बोलती ॥ कोपलिया अवनिजापती ॥ कैसे वांचती दोघे कुमर ॥५१॥ तंव गुरु बृहस्पति बोलत ॥ दोघां भय नाहीं निभ्रांत ॥ राया राघवाचे सुत ॥ अति महा बळियाढे ॥५२॥ घट श्रोत्रारिनें धनुष्य वाहिलें ॥ ह्मणे सावध व्हा रे वाहिलें ॥ तुह्मी पुरुषार्थ थोर दाखविले ॥ ते आतां कळले रणरंगीं ॥५३॥ कपटी वाल्मीक ऋषीश्वर ॥ येणेंचि महा चालविलें वैर ॥ येरवीं कैंचे कोठील वीर ॥ ययासि कोण गणिताहे ॥५४॥ सहोदर माझे धरोनी जाण ॥ आणि वानरां केलें बंधन ॥ यांसि मूळ

१ मोठे युद्ध. २ पार्वतीसी. ३ कौशल्य. ४ शंकर. ५ धनुष्य. ६ पृथ्वी. ७ देव. ८ राम. ९ निःसंशय. १० पराक्रमी. ११ माऊ.

वाल्मीक ब्राह्मण ॥ आतां आश्रम याचा लुटीन ॥५५॥ वाल्मीकिनें हे संग्रहिले ॥ शस्त्रास्त्र विद्ये निपुण केले ॥ धेष्टवोनि बंधू
धरविले ॥ या बाळका करोनी ॥५६॥ आतां बंधूचें उसणें घेईन ॥ तुझ्मां दोघां धरून नेईन ॥ ऋषी आश्रम भंगीन ॥ अवघे क
रीन निःकंटक ॥५७॥ चापशरपाणीचें ऐकोनि वचन ॥ कुश बोलता जाला जाण ॥ तुमचा प्रताप दारुण ॥ आह्मां श्रुत जाला
से ॥५८॥ तो ऐकावा रघुराजें ॥ घरच्या सांडोनियां भाजें ॥ त्याहुनि लोकीं यश मिरविजे ॥ हेंचि आश्चर्य वाटतें ॥ ५९ ॥ बापु
डी ताटिका मारिली ॥ रावण भगिनी विटंबिली ॥ ऐसी तुमची कीर्ति ऐकिली ॥ जगामध्यें प्रसिद्ध ॥६०॥ ऐसे तुम्ही वडील दा
रुण ॥ आह्मां दिसतसां पित्या समान ॥ या लागीं राखितों महिमान ॥ आतां वाल्मीका शरण तुह्मी यावें ॥ ६१ ॥ सद्गुरूसी न
रिघतां शरण ॥ कदा न तुटे देह बंधन ॥ तया नरा अधःपतन ॥ पापिया पूर्ण तो सृष्टी ॥६२॥ माझा सद्गुरु प्रसिद्ध ॥ जो कां वि
बुधादिकां वंद्य ॥ तयाचा प्राप्त प्रसाद ॥ त्याचेनि युद्ध करितों आह्मी ॥६३॥ मग बोलिला दूषणारी ॥ आतां माझा यावा सांव
रां ॥ नाहीं तरी पळसी ऋषि भीतरीं ॥ सांडोनियां धनुष्य बाण ॥ ६४ ॥ ऐसें बोले श्रीरघुपती ॥ धनुष्य चढवोनियां सीतीं ॥
बाण सोडिले अमितें क्षितीं ॥ शर शरातें प्रसवले ॥ ६५ ॥ बाणमय जालें भूमंडळ ॥ अष्ट दिशा कुळाचळ ॥ आणि जेवढा ब्र
ह्मांडगोळ ॥ बाणें जळस्थळ कोंदलें ॥ ६६ ॥ ऐसे अद्भुत येतां बाण ॥ वरचेवरी तोडिले कुशें जाण ॥ उदय होतां रवि किरण ॥
उडुगणें लोपती आपसयां ॥६७॥ बाण तोडिले देखोनि श्रीरामें ॥ विष्णू शस्त्र घेतलें नेमें ॥ जपोनियां बीजें उत्तमें॥कुश।वरी मो
कलिलें ॥६८॥ पृथ्वी जाली विष्णुमय ॥ विष्णूमय जालें भुवनत्रय॥ शंख चक्र गदा अभय॥चतुर्भुज प्रगटले ॥६९॥विष्णूमय दे
खोनि अवनी ॥ कुशवीरें तयेक्षणीं ॥ लक्ष्मी अस्त्र लाविलें गुणीं ॥ रमामय मेदिनी पैं केली ॥ ७० ॥ कमलामय अवघी सृष्टी ॥
कमलामय नभाचे पोटीं ॥ कमलामय पर्वताच्या पृष्टीं ॥ कनक तार्टीं आरतिया ॥७१॥ त्या ओंवाळितीं विष्णूसी॥शंभूसि पार्व
ती जैसी ॥ कीं शची वोंवाळी वृत्रारिसी ॥ ऐसें तेथें वर्तलें ॥७२॥ वोंवाळोनियां विष्णूसी ॥ रमेसहित वैकुंठासीं ॥ गेले विष्णू

१ आपल्या जवळ ठेविले. २ हुशार. ३ स्त्रिया. ४ देवांना. ५ बाण. ६ असंख्य. ७ आपोआप. ८ सोडिले. ९ इंद्राणी.

देखोनि रामासी ॥ अति आश्चर्य वाटलें ॥ ७३ ॥ मग बोले श्रीरामराणा ॥ धन्य धन्य तुझा पुरुषार्थ पणा ॥ जेणें विद्या शिक
विली तो हि धन्या ॥ या भूगोळा माझारीं ॥ ७४ ॥ श्रीराम ह्मणे कुशासीं ॥मज निर्वाविलें करोनि युद्धासी ॥नमस्कार तुझिया
गुरुसी ॥ तूं ब्रह्म बीज नव्हेसी निर्धारें ॥७५॥ कोण तुझा जनक जननी ॥ हें मज सांगें त्वरें करोनी॥ तूं क्षत्रियाचा नि [illegible]येनी॥
मज मानसीं गमताहे ॥ ७६ ॥ तंव कुश बोले तयेवेळीं ॥ आह्मीं काय जाणों कुळवळी ॥ आणि सांगों नये ये काळीं ॥ युद्धा
माजि विचरतां ॥७७॥ जाति कुळीं काय चाड तुह्मां ॥ युद्ध करावें जी श्रीरामा॥ आतां पहा आमच्या पराक्रमा ॥ आणि विद्या
वाल्मीकाची ॥७८॥ तुमचा पराक्रम अति प्रसिद्ध ॥ ठकोनि वाळिचा केला वध ॥ सुग्रीवा देवोनि राजपद ॥ अपकीर्तीतें जोडि
लें ॥७९॥ सिद्धी नेला गुरूचा याग ॥ तुमचा सहोदरें निसुग ॥ क्षणें क्षेत्रीं क्षणें जोग ॥ क्षणें तापसी जटाधारी ॥८०॥ तुमचा
होता भरंवसा ॥ त्या वीरीं धरिली होती आशा ॥ युद्ध करितां जाली निराशा ॥ श्रीराम सोडवीना ह्मणोनी ॥८१॥ आह्मीं ह्मण
तों क्षत्री श्रीराम ॥ तंव्हा फिटला अवघा भ्रमें ॥ मागील यशाचा वीर धर्म ॥ याच परी कळला जी ॥ ८२ ॥ ऐसें कुश बोलतां॥
हांसें आलें श्रीरघुनाथा ॥ निकों क्षेत्री होसील आतां ॥ तरी हा बाण सांभाळीं ॥ ८३ ॥ बीजाक्षर जपोनि राजीवनयनें ॥ व्या
घ्रास्त्र सोडिलें कोपें दारुणें ॥ येरें सिंहास्त्र सोडोनि ततक्षण ॥ व्याघ्रास्त्र अवघें निवारिलें ॥८४॥ सर्वेचि कोपोनि श्रीरघुपती ॥
शर सोडिले नेणों किती ॥ कुशा आलिंगोनि रघुनाथ भातीं ॥ प्रवेशती ते काळीं ॥८५॥ कुशाचे करींचे सुटती बाण ॥ श्रीरामा
सि करिती नमन ॥ सर्वेचि येती परतोन ॥ कुशाचे भातीं रिघती ॥८६॥ शर सोडी रामचंद्र ॥ तयाचे कुशास अलंकार ॥ पु
त्राचे शर श्रीरघुवीर ॥ वोंवाळोनि नमस्कारिती ॥८७॥ ऐसें देखोनि सकळ ऋषी ॥ आश्चर्य करिती मानसीं ॥ ते समयीं विश्वा
मित्र रायासी ॥ बोलता जाला कांहीं एक ॥ ८८॥ ऋषी ह्मणे श्रीरघुनाथा॥ संग्राम नको करूं आतां ॥ येरू ह्मणे जी ताता ॥बं
धू कैसेनि सुटतील ॥ ८९ ॥ बंधू आणि अश्व वानर ॥ त्याचे सुटकेचा कोण प्रकार ॥ तंव ह्मणे वसिष्ठ ऋषीश्वर॥हास्यवदनें बो

१ संतुष्ट केले. २ फिरतां. ३ भ . ४ संशय. ५ त्वरा. ६ भयंकर. ७ हांसून.

लिला ॥९०॥ वसिष्ठ ह्मणे वाल्मीकासी ॥ बोलावोनि आणा या ठायासी ॥ तो सांगेल निश्चयेसीं ॥ त्या कार्यासी करावें ॥९१॥ ऐकोनि श्रीगुरुचें वचन ॥ श्रीरामें ठेविलें धनुष्य बाण ॥ वाल्मीक ऋषि पाचारून ॥ सभास्थानीं बैसविला ॥ ९२ ॥ वाल्मीकें खुणाविलें कुमरां ॥ सोडविलें भरत शत्रुघ्नादि वीरां ॥ अश्व सोडोनियां वनचरां ॥ समस्तांतें मुक्त केलें ॥ ९३ ॥ वाल्मीक ऋषी ह्मणे श्रीरामासीं ॥ हे तुझे दोघे पुत्र परियेसीं ॥ येरू ह्मणे [illegible] भार्येसी ॥ नाहीं पुत्र कोणाचे ॥ ९४ ॥ अर्धी असलिया स्त्री रत्न ॥ तंव देखावें पुत्र निधान ॥ ते समयीं ब्रह्मनंदन ॥ नारद जाण तेथें आला ॥९५॥ हांसोनियां नारद मुनी ॥ लटिकें वैराग्य चापशरपाणी ॥ ह्मणे श्रीरामा लागुनी ॥ आह्मां मूढांसी दाविसी ॥९६॥ तंव कुंभोद्भवें ह्मणे श्रीरामा॥ पुराण पुरुषा मेघश्यामा॥ पुत्र तुझे हे पुरुषोत्तमा ॥ हें सौमित्रा पुसावें ॥ ९७ ॥ राजिवनेत्रें सौमित्रातें ॥पुसों आदरिलें भावार्थें॥तंव येरू गहिंवरोनि चित्तें॥ सद्गद कंठ दाटला ॥ ९८ ॥ सौमित्र होवोनि सावधान ॥ बोलता जाला पूर्व कथन ॥ स्वामीनें आज्ञा देवोन ॥ सीता वना पाठविली ॥ ९९ ॥ ते नेवोनियां वनवासीं ॥ सोडितां जान[illegible] मजसीं ॥ बोलिली गर्भिणी तीन मासी ॥ सौमित्रा तुह्मीं जाणावें ॥१००॥ अवनिजेचें ऐकोनि वचन ॥ मग राखिले तिचे प्राण ॥ हृदयीं थोर दुःख पावोन ॥ स्वामि चरणा जवळीं आलों ॥१॥ या उपरी वाल्मीकें बोलिलें ॥ माझे शिष्य वन फळा नेले ॥ तिहीं सीतेसी देखिलें ॥ आक्रंदतां वन वासीं ॥ २ ॥ तदुपरि आश्रमा आणिली ॥ आह्मीं जानकी ओळखीली ॥ सर्वेचि मजसी बोलिली ॥ह्मणे मुनी मी गर्भवती ॥३॥ माझे आश्रमीं पूर्ण दिवस॥ क्रमोनि भरले नवमास ॥ प्रसूति काळीं लहु अंकुश ॥ पुत्र दोघे जन्मले ॥४॥ पुत्र जाले सुलक्षण ॥ दिवसें दिवस थोर होवोन॥ धनुर्विद्या अभ्यासून ॥ सितेसहित होते येथें ॥५॥ तुमचे पुत्र निपूण केले ॥ आतां सांभाळिजे आपुले ॥ ह्मणोनि दोघां भेटविलें ॥ श्रीरामासी ते समयीं ॥६॥ श्रीराघवें दिधलें आलिंगन ॥ सजळ दोनी जाले नयन ॥ क्षण एक तटस्थ होवोन ॥ मग मांडिये बैसविले ॥७॥ आनंद झाला श्रीरामासीं ॥ देखोनिया लहु कुशासीं ॥ पुनरपि चुंबन देवोनि त्यासीं ॥ करें कुरवाळी म

१ बोलवून. २ वानरां. ३ अगस्ती. ४ जानकीने [illegible]

स्तक ॥ ८ ॥ भरत शत्रुघ्न लक्ष्मण ॥ आणि सकळ वानर सैन्य ॥ लंकाधिपती बिभीषण ॥ समस्त तयांसी भेटले ॥९॥ हनुमंत सुग्रीव जांबुवंत ॥ आनंदें लहु कुशा भेटत ॥ आणि ऋषि वसिष्ठादि महंत ॥ तयां नमस्कार केला पुर्वी॥१०॥नारद ह्मणे वाल्मीकासीं ॥ वेगीं आणवी जानकीसीं ॥ मोतियांचा चौक वसिष्ठ ऋषी ॥ घालिता जाला तेवेळीं॥११॥आणविली जनक बाळा॥ आसवें आलीं तिच्या डोळां ॥ येरी लागली चरण कमळा ॥ वसिष्ठादि ऋषींचे ॥ १२ ॥ मग नमस्कारोनि श्रीरघुपती ॥ वामांगीं बैसली सीता सती ॥ ऋषि जय जयकारें गर्जती ॥ विजयी रघुपती तिहीं लोकीं ॥ १३ ॥ जैसा कैलासीं त्रिपुरारी ॥ अर्धांगीं घेवोनियां बैसे गौरी ॥ गणेश आणि तारकारी॥दक्षिणांगीं शोभत॥१४॥ऐसा जाला महोत्साव॥भार्या पुत्रा सहित देवाधिदेव॥ विजयी जाला ऋषि समुदाव ॥ जय जयकारें गर्जिन्नले॥१५॥देव करिताती स्तुती॥नाना परीचीं वाद्यें वाजती॥विमानीं होत्या सुरांच्या पंक्ती ॥ पुष्प वर्षाव तिहीं केला ॥ १६ ॥ मग लक्ष्मण भरत शत्रुघ्नासीं ॥ गहिंवर न धरवे मानसीं ॥ सत्वर उठोनि जानकीसीं ॥ साष्टांगेंसीं नमस्कारिलें ॥ १७ ॥ मग पाहोनियां सुमुहूर्त ॥ रथ पालाणिले त्वरित ॥ रथीं बैसोनि ऋषि समस्त ॥ अयोध्या पंथें निघाले ॥१८॥ समस्त परिवारेंसी जाण ॥ रथीं आरूढला जनार्दन ॥ एके दिवशीं अयोध्या भवन ॥ निज सैन्येसीं प्रवेशले ॥ १९ ॥ भवनीं प्रवेशली सीता ॥ कौसल्यादि करोनि समस्ता ॥ जानकीस आलिंगन जाल्या देत्या ॥ ह्मणती कष्टली सीता वनवासी ॥१२०॥ कौसल्या आरती घेवोनि करीं ॥ तिघां जणातें लोण उतरी ॥ हर्ष नसमाये अंबरीं ॥ लहु कुशातें देखोनी ॥२१॥ येरीकडे श्रीराम राणा ॥ आज्ञा देवोनि समस्तां जनां ॥ पाठविले निजस्थाना ॥ ऋषि राजे सकळिक ॥२२॥ आज्ञा देवोनि कपि गणातें ॥ पाठविले निज स्थानातें ॥ बिभीषणें नमस्कारोनि राघवातें ॥ निज नगरातें निघाला ॥ २३ ॥ बंधू भार्या पुत्रा सहित ॥ अयोध्येसि श्रीरघुनाथ ॥ राज्य करितां सुखें स्वस्थ॥पुढील चरित्र अवधारा॥२४॥एका जनार्दना शरण॥ पुढील कथा अति पावन ॥ जिचें करितां स्मरण ॥ भव बंधन स्वप्नीं नाहीं ॥ २५ ॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणे उत्तरकांडे एकाकारटीकायांश्रीरामजानकीपुत्रदर्शननामएकोनसप्ततितमोऽध्यायः ॥६९॥ ओव्या ॥ ॥१२५॥ ॥छ॥ ॥छ॥

भा.रा.उ.कां.अ. ७०
रा.
भ.
मंथरा.
कैकयी.
बीभीषण.
मंथरा.
कैकयी.
कुंभकर्णाची स्त्री.

॥श्रीमच्चिदानंदायनमः॥ ॥ जानकीसहित श्रीरघुपती ॥ सुख स्वानंदें अयोध्येप्रती ॥ राज्य करितां स्वधर्म स्थिती ॥ पाप वर्तता राज्यीं नाहीं ॥ १ ॥ देशींचे लोक पुण्यशील ॥ स्वधर्मी रत द्विज सकळ ॥ अग्निहोत्रें करोनियां काळ ॥ श्रीराम नामीं कं ठिती ॥ २ ॥ घरोघरीं तुळसी वृंदावनें ॥ नित्य करिती हरिकीर्तनें ॥ ठांई ठांई होती पुराणें ॥ शास्त्र व्याख्यानें घरोघरीं ॥ ३ ॥ आणिक जे इतर लोक ॥ तेही नगरीं स्वधर्म रक्षक ॥ भूतदया दीनपाळक ॥ उपकारीं अत्यंत पुढिलांसीं ॥ ४॥ भरत शत्रुघ्न कै केयीनंदन ॥ सुमित्रेचा लक्ष्मण ॥ अवघे श्रीराम सेवे अनुदिन ॥ अहर्निशीं जाण मन त्यांचें ॥ ५ ॥ प्रधान वर्ग सकळिक ॥ न गरींचे नगर लोक ॥ वंदीजन सर्व सेवक ॥ श्रीराम उपासक अनुदिनीं ॥६॥ अष्टदळ कमळिके माझारीं ॥ जानकी समवेत कन कमृगारी ॥ नीळ वर्ण छत्र शोभे शिरीं ॥ बंधू परिवारीं उभे तेथें ॥ ७ ॥ ऐसा सुंदर राजीवलोचन ॥ श्याम सुंदर धनुष्य बाण ॥ ठाण मांडोनि विराजमानें ॥ ऐसें ध्यान करिताती ॥ ८ ॥ योगी दिगंबर तापसी ॥ सिद्ध साधक महंत ऋषी ॥ आश्रयोनि श्रीरा मासीं ॥ अयोध्येसी राहिले ॥ ९ ॥ ऐसिये अयोध्या भवनीं ॥ दुःख दारिद्य न देखिजे स्वप्नीं ॥ पाप कैसें तें नेणती मनीं ॥ समा धानी चित्सुखें ॥१०॥ कित्येक काळ पर्यंत ॥ राज्य करी श्रीरघुनाथ॥पुढें कथा वर्तली अद्भुत ॥ सावधान चित्तें अवधारा ॥११॥ कैकेयी ह्मणे श्रीरामासीं ॥ रावणाची लंका आहे कैसी ॥ ते मज सांगावी परियेसी ॥ समुद्राचा जिसी परिघ ॥ १२ ॥ लंका कै सी सुवर्णाची ॥ कैसा त्रिकूट किती उंची ॥ लांब रुंद गृहें राक्षसांचीं ॥ कोणे परीचीं आहेत कैसीं ॥१३॥ निकुंबळ विराजमान ॥ जेथें वसे रावण नंदन ॥ जेणें विबुध केले दीन ॥ शचीपती इंद्र पदाहूनी उतरला ॥१४॥ सुवेळेची कैसी रचना ॥ जेथें होतासि रघुनंदना ॥ जेथोनि पहातां लंकाभवना ॥ सर्व रचना दिसे स्पष्ट ॥१५॥ कैसें तें संग्राम स्थळ ॥ जेथें रावणादि राक्षस प्रबळ ॥ दीर्घ विकट मुखाचे विशाळ ॥ कुंभकर्णादि थोर थोर ॥ १६ ॥ अशोकवनाची रचना ॥ जेथें होती पद्मनयना ॥ परिवारितें राक्ष स सेना ॥ त्रिजटा आदि करोनि ॥१७॥ ते लंका पाहों निजदृष्टी ॥ असी कैकेयीस उत्कंठा मोठी ॥ हें श्रीरामें जाणोनियां पोटीं॥

१. नेहमीं. २ शोभिवंत. ३ चमत्कारिक. ४ ऐका. ५ वेढा. ६ देव. ७ वेढलेली. ८ इच्छा.

माते प्रति बोलता जाला ॥१८॥ अवो जननिये अवधारीं ॥ लंका पहावया उत्कंठा थोरी ॥ वर्ततसे तुमचे जिव्हारीं ॥ तरीं प्रधाना समवेत जाइजे ॥१९॥ पाहोनियां लंकाभवन ॥ शीघ्रवत यावें आपण ॥ ऐसें श्रीरामें आज्ञापून ॥ पुष्पकावरी बैसविली ॥२०॥ सवें देवोनि नाना मंत्री ॥ लंके निघाली कैकेय पुत्री ॥ घेतली मंथरा अपवित्री ॥ कलह कारिणी पुनरपी ॥ २१ ॥ माय सर्व पूर्ण अविद्या ॥ तेंवि कैकेयीपासीं मंथरा कुविद्या ॥ जेंवि अधर्मा आवडे अविद्या ॥ परापवादा लागुनी ॥ २२ ॥ तेंवि कैकेयी निज विमानीं ॥ पाहों चालली लंकाभवनीं ॥ मार्गी आकाशा पाहे नयनीं ॥ दश दिशा अवलोकित ॥ २३ ॥ ऐसें चालत विमान ॥ नाना देश दुर्गे लंघून ॥ पुढें देखिलें लंका भवन ॥ कनक कळसीं विराजित ॥ २४ ॥ देखोनियां लंकाभवना ॥ पारणें जालें कैकयी नयना ॥ ह्मणे धन्य धन्य दशानना ॥ नांदणूक ये ठाईं ॥ २५ ॥ प्रसन्न करोनी उमापती ॥ शिरीं पूजिला कैलासपती ॥ धन्य धन्य रावणाची भक्ती ॥ उपमा त्रिजगतीं असेना ॥ २६ ॥ धन्य पौलस्तीचें तप ॥ धन्य पौलस्तीचा जप ॥ धन्य पौलस्तीचा प्रताप ॥ बंदीं सुरवर जयाचे ॥ २७ ॥ धन्य रावणाची संपत्ती ॥ धन्य रावणाची संतती ॥ जेणें समरंगणीं शचीपती ॥ जिंतोनि कामारा पैं केला ॥ २८ ॥ ऐसें आश्चर्य करी श्रीराम माता ॥ संज्ञेनें पाठविलें दूता ॥ मार्त जाणविली लंकानाथा ॥ दशरथ वनिता आलीसे ॥ २९ ॥ भूलता संज्ञेनें सेवक ॥ प्रवेशले जेथें लंकानायक ॥ भोंवते राक्षसांचें कटक ॥ रत्न सिंहासनीं बिभीषण ॥ ३० ॥ दूतीं बिभीषण कैसा देखिला ॥ जैसा अंशी गगनीं मिरवला ॥ कीं उत्तान चरणाचा तान्हुला ॥ अढळपदीं शोभतसे ॥ ३१ ॥ कीं पातलिया वसंतु ॥ वनश्री माजि विराजतु ॥ श्रीरामाचा शरणागतु ॥ सिंहासनीं शोभतसे ॥ ३२ ॥ कीं गगनामध्यें दिनकरू ॥ कीं कुळाचळामध्यें मेरू ॥ कीं पक्षियांमाजी खगेश्वरू ॥ तैसा लंकेश्वरू राक्षसा मध्यें ॥३३॥ कीं तारांगणामाजि धुरू ॥ अंब्धीमाजि क्षीरसागरू ॥ कीं दैत्यामाजि कश्यपकुमरू ॥ तैसा नैर्ऋतेश्वरू तयामाजी ॥३४॥ ऐसा बिभीषण धर्म मूर्ती ॥ दूतीं देखोनि प्रणिपात विनंती ॥ करें जोडोनि आदरें स्तुती ॥ करिता

१ मनात. २ लवकर. ३ चांडाळ. ४ दुष्टाला. ५ ओलांडून. ६ सोनें. ७ इंद्र. ८ वार्ता. ९ स्त्री. १० सैन्य. ११ चंद्र. १२ शोभतो. १३ गरुड. १४ समुद्र.

जाला मुख कमळें ॥३५॥ ह्मणे राजाधिराजा लंकापती ॥ अतिश्रेष्ठ धर्म मूर्ती ॥ कैकेयीनें पाठविलें तुह्माप्रति ॥ आशीर्वाद देवोनी ॥३६॥ कैकेयी ह्मणाल आहे कोणस्थळीं ॥ तरी प्रधाना सहित नगराचे पाळी ॥ तिणें पाठविलें तुह्मांजवळी ॥ बोलावया तुह्मांतें ॥३७॥ दूतमुखींचें ऐकोनि वचन ॥ बिभीषणाचें उल्हासे मन ॥ सेना सेवक राक्षस जन ॥ कैकेयी भेटी निघाला ॥३८॥ सहपरिवारें शरणागत ॥ भरत मातेच्या भेटी उल्हासत ॥ चालिला जैसा आनंदभरित ॥ चकोर चंद्राचिये प्रीती ॥३९॥ ऐसिये परी बिभीषण ॥ श्रीराम मातेस भेटोन ॥ करोनियां साष्टांग नमन ॥ आनंदें पूर्ण निवाला ॥ ४० ॥ बिभीषण जोडल्या करीं ॥ कैकेयीस प्रणिपात करी ॥ ह्मणे स्वामिणी मज दीनावरी ॥ येवोनि कृपा थोर केली ॥४१॥ आतां चलावें मंदिरा॥मज दीनावरी कृपा करा ॥ ऐसी प्रार्थोनि नृपसुंदरा ॥ परिवारेसीं गृहा नेली ॥४२॥ दीर्घ उपचार करोनी ॥ पूजिली ते भरत जननी ॥ समस्तें भोजन सारोनी ॥ विडे दिधले सकर्पूरें ॥ ४३ ॥ कैकेयीस देवोनि दिव्यांबरें ॥ मग प्रार्थिली मधुरोत्तरें ॥ ह्मणे माते कोण कार्यार्थ श्रीरघुवीरें ॥ तुह्मां येथें पाठविलें ॥४४॥ किंनिमित्त आगमन ॥ तें मज प्रति कृपा करोन॥विदित करावें स्वामिणीनें॥ शरणागत ह्मणोनी ॥ ४५ ॥ ऐकोनि बिभीषणाची विनंती ॥ कैकेयी बोले तयाप्रती ॥ ह्मणे समस्त लंका पहावयार्थी ॥ येथें येणें राजेंद्रा ॥ ४६ ॥ मारोनि रावण कुंभकर्ण ॥ लंकातुज दिधली दान ॥ ऐसें ऐकोनि उत्कंठित मन ॥ पाहावया आलें लंकेतें ॥ ४७ ॥ कैकेयीची ऐकोनि वचनावळी ॥ बिभीषण सांगे प्रधानाजवळी ॥ भरतमातेतें लंका समुळीं ॥ दाखवा सकळ ही भवनादिक ॥४८॥ निकुंबळा सुवेळा पडलंका ॥ त्रिकूटादि करोनि दावा लंका ॥ जेथें मारिले रावणादि सैनिका ॥ तींही स्थळें दावावीं ॥ ४९ ॥ समस्त प्रधानांचीं भवनें ॥ आणि निद्रा केली कुंभकर्णें ॥ आणि स्थळादि नाना उपवनें ॥ अशोक वनें दावावीं ॥ ५० ॥ बिभीषण आज्ञा वंदोनि शिरीं ॥बैसे विमानीं जिचा पुत्र लवणारी॥लंकादि स्थळें पाहावया ते अवसरीं ॥ निघती जाली तेकाळीं ॥५१॥ प्रधान ह्मणती राजमाते ॥ पडलंका पाहें जाण निरुतें ॥ प्रथम क्रौंच्या हनुमंतें ॥ ये

१ संतोषला. २ नमस्कार. ३ मौल्यवान वस्त्रें. ४ गोड भाषणानें. ५ कशाकरितां. ६ येणें. ७ सांगावें. ८ शिपाई. ९ बाग.

स्थळीं मारिली ॥५२॥ तेथोनि प्रवेशला लंकापुरीं ॥ वळंघलों गृहावरी ॥ तें हें राजभवन निर्धारीं ॥ राघवारी वसे येथें ॥५३॥ हें रावणाचें होमस्थान ॥ येथें करीत होता शयन ॥ हें सभास्थळ हें सिंहासन ॥ विराजमानें राक्षसेंसीं ॥ ५४ ॥ हीं प्रहस्तादि प्रधानांचीं मंदिरें॥येथें नाना जोसी भट वेव्हारें ॥ हीं अग्नि [illegible]त्र्यांचीं होम स्थळें अपारें ॥हे हटवाजारें लंकेचे ॥ ५५ ॥ दाखविली शक्रजिताचो पुरी ॥ जेथें होम करित होता सुरारी ॥ सौमित्रें साधोनि रणचत्वरीं ॥ मारीला पशु सारिखा ॥ ५६ ॥ तेथोन पुढें चालिलें विमान ॥ देखिलें सुवेळेचें वन ॥ कैकेयी ह्मणे शिखर मनोरमण ॥ याचें नाम काय असे॥५७॥प्रधान ह्मणती राजमाते॥ वानरांसहित श्रीराम येथें ॥ राहोनियां राक्षसांतें ॥ निर्दळीलें समरंगणीं ॥५८॥ पैल रुद्रकूट पर्वत ॥येथोनि उडाला वायुसुत ॥ लंका जाळोनि अशोक वनांत ॥ पादपँ उपडोनि पैं केला ॥ ५९ ॥ ऐसीं पाहोनि स्थळांतरें ॥ मागुती प्रवेशली लंकापुर ॥ तंव देखिलें मंदिर ॥ कुंभकर्ण वीराचें ॥ ६० ॥ प्रधान ह्मणती राजबाळे ॥ येथें शयन केलें कुंभकर्णें विशाळें ॥ हें तयाचें अंतःपुर स्त्रिया बाळें ॥ ये भवनीं वसती माते ॥६१॥ मग ते दशरथ सुंदरी ॥ प्रवेशली कुंभकर्ण मंदिरीं ॥ तंव त्या कुंभकर्णाची अंतुरी ॥ कैकेयी दर्शना पैं आली ॥६२॥ भेटोनियां कैकेयीतें ॥ अति सन्मानिलें आदरें बहुतें ॥ भरत माता ह्मणे वज्रमारेतें॥ कैसा काळ प्रवर्तला ॥ ६३ ॥ विपरीत समयो पातला ॥ तें जंबुकीं सिंह साधिला ॥ पिपीलिकीं मिळोनि वेढिला॥कद्रू तनया ॥ ६४ ॥ तैसें जालें लंकेआंत ॥ श्रीरामें वधिला तुझा कांत ॥ इतकिया समूळ शरणागत ॥ राक्षसां अंत त्याचेनी ॥६५॥ श्रीरामा भेदोनि बिभीषण ॥ मारविले राक्षस दारुण ॥ बंधु पुत्रांसहित दशानन ॥ समरंगणीं पाडिला ॥ ६६ ॥ आपण झाला राज्याधिकारी ॥ निराक्षसी केली पुरी ॥ तंव बोलतां ते अवसरीं ॥ अष्टशत वर्षी कुमार आला ॥ ६७ ॥ तयासीं देखोनि कैकेयी ॥ वज्रमारेसि पुसे पाहीं ॥ हा कुमर कोणाचा यसमयीं ॥ अतिसुंदर दिसताहे ॥६८॥ रूपें ठाणें अतिसुंदर गुण ॥ पराक्रमें दिसे पंचानन॥ ॥ २ ॥ याची जननी जनक कोण ॥ मजप्रति संपूर्ण सांगावें ॥ ६९ ॥ ऐकोनि कैकेयीच्या वचनासीं ॥ वज्रसारा सांगे सव वृत्तांतासीं

१ आल्या. २ शोभायमान. ३ चवाठा. ४ इंद्रजित. ५ युद्ध च तुर्थ. ६ मारिले. ७ झाडे. ८ घरीं. ९ स्त्री. १० कोल्ह्यानें. ११ मुंगी.

सांगों आदरिलें परियेसीं ॥ सावकाशीं अवधारिजे ॥ ७० ॥ वज्रमारा ह्मणे कैकेयी माते ॥ ऐकें याचिया कथनातें ॥ मूळकासुर नामा यातें ॥ प्रसिद्ध सर्वांतें विदितसे ॥७१॥ हा पितियाचे मुळीं लागला॥ह्मणोनि याचा त्याग केला॥परी बाहेर वाढिन्नला ॥ येरा पोरांचिये घरीं ॥७२॥ मुळीं लागोनि पितियातें ॥ मरण जालें राघव हस्तें ॥ क्षयो जाला सर्व राज्यातें ॥ रावणादि करोनी ॥७३॥ मूळ नक्षत्रें शांति केली ॥ राक्षस सेना निर्दाळिली ॥ रावणाची कुळवल्ली ॥ आहोळली राघवाग्नीनें ॥७४॥ इतुकियासी कारण हा मूळकासूर॥हा जाणिजे माझा कुमर॥यासि देखतां तप्त शरीर॥होत आहे साजणी ॥७५॥ वंश जाली सर्व शांती॥मूळ नक्षत्राची ऐसी गती॥हें होणार अनादि निश्चिती ॥ भविष्य वाल्मीकी वदलासे ॥७६॥ भरत माता ह्मणे कुंभकर्ण प्रिये॥यासि तपा पाठवावें सये॥तप केलिया फळ प्राप्त होये॥लंकेचिया राज्याचें ॥७७॥ प्रसन्न करोनि कैलासपती॥लंका राज्य ऐश्वर्य संपत्ति ॥ बिभीषणाचीयाप्रती ॥ देईल निश्चिती साजणी ॥७८॥ नाहीं तरी संतोषोनि विश्वनाथ ॥ सामर्थ्य देईल अद्भुत ॥ आपुले बळें लंका प्राप्त ॥ होईल निश्चित साजणी ॥ ७९ ॥ ऐसें संवादोनि कैकेयी ॥ निघाली बिभीषण मंदिरा पाहीं ॥ बिभीषणें भेटोनि ते समयीं ॥ अतिआदरें पूजिली ॥ ८० ॥ पूजोनियां श्रीराममाते ॥ समर्पिलीं नाना वस्त्रें ॥ कैकेयी ह्मणे बिभीषणातें ॥ अशोक वन पाहूं पां ॥८१॥ बिभीषणा समवेत कैकेयी ॥ प्रवेशली अशोकवनाचे ठाईं ॥ पाहती जाली तेसमयीं ॥ नाना परीच्या वृक्षांतें ॥ ८२ ॥ कैलासींच्या संपत्तीतें ॥ रावणें मागोन आणिले येथें ॥ इंद्र गांजोनि नंदन वनींच्या वृक्षांतें ॥ बळें लंकानाथें आणिलें ॥८३॥ नाना परीच्या वापी पोखरणी ॥ जेथील अमुप नाटोपे पाणी ॥ देवालयें गोपुरें ऊर्ध्व गगनीं ॥ उंच ऐसीं रत्न कळसीं ॥८४॥ बिभीषण ह्मणे रावणारिमाते ॥ या वृक्षातळीं रावणें सीतेतें ॥ भोंवत्या राक्षसी ठेविल्या होत्या येथें ॥ एक वस्त्रें सीं पण्मास ॥८५॥ भोंवत्या राक्षसी दारुण ॥ सीतेसि करिती रक्षण ॥ हनुमंत या वृक्षावरून ॥ जानकीस भेटला ॥ ८६ ॥ ऐसी विवंचना लंकानाथें ॥ सांगितली कैकेयीतें ॥ सुखावोनि निर्भरचित्तें ॥ परमानंद पावली ॥८७॥ कैकेयी ह्मणे बिभीषणा ॥

१ ऐकावें. २ ठाऊक आहे. ३ वंश. ४ जाळिली. ५ विहीरी. ६ पुष्कळ. ७ उंच. ८ सहामहिने. ९ भयंकर.

मी जाईन अयोध्या भुवना ॥ तुह्मी क्षेम कल्याण लंकाभवना ॥ राज्य करावें स्वस्थानीं ॥ ८८ ॥ आज्ञा घेवोनि बिभीषणाची ॥
अयोध्ये निघाली जननी भरताची ॥ पुढील कथा सुरस रुची ॥ वाढवीं मनाची करून सेवा ॥८९॥ एका जनार्दना शरण ॥ अ
वलोकुनि लंकाभवन ॥ कैकेयी प्रवेशली अयोध्ये जाण॥ श्रीरघुनंदन जेथें वसे ॥९०॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएका
कारटीकायांकैकेयीलंकाअवलोकनअयोध्यागमननामसप्ततितमोऽध्यायः ॥७०॥ ॥ ओव्या ॥ ॥९०॥ ॥छ॥

१ शहरी. २ आई. ३ गोडी. ४ पाहून.

॥ श्रीशिवायगुरवेनमः ॥ येरीकडे अनुसंधान ॥ रम्य रामायण पावन ॥ श्रवणें भवदोषां खंडण ॥ श्रवणमात्र केलिया ॥ १ ॥ केकेयीनें प्रबोधोनि कुंभकर्ण पत्नीतें ॥ आपण गेली अयोध्येतें ॥ मागें वर्तलें तें सावचित्तें ॥ श्रोतेजनी अवधारिजे ॥ २ ॥ वज्रसारा नामें कुंभकर्णजाया ॥ निर्वंदोनि बोले निज तनया ॥ ह्मणे पुत्रा तुझा जन्म वायां ॥ भूमिभार जालासी ॥ ३ ॥ मुळीं लागोनि सर्वशांती ॥ केली आपुल्या पित्याची संपत्ती ॥ अभाग्यें उरलासि क्षिती ॥ आह्मां दुःख दावावया ॥ ४ ॥ जरी जन्मतामि पापाण ॥ तरी सार्थक होतें जाण ॥ तुज विवोनि वंध्यापण ॥ माजें न चुके पापिष्टा ॥५॥ जाय शिरीं घालीं पर्वत ॥ नातरीं करीं पर्वत पातें ॥ विप भक्षोनि प्राण निश्चित ॥ सोडोनि देई पापिष्टा ॥६॥ तुझिया पितृव्याचि राज्य संपत्ती ॥ तुज जन्मतां गेलि भस्मांतीं ॥ ऐसा अधम वंशाप्रति ॥ जन्मलासि पापिष्टा ॥ ७ ॥ राज्य हिरोनि विभीपणें ॥ करी सुखें स्वानंद मनें ॥ तुझें जन्म उवगवाणें ॥ जालें असे पापिष्टा ॥८॥ मातेचें ऐकोनि वचन ॥ पुत्र करिता जाला प्रश्न ॥ ह्मणे माते पूर्व कथन ॥ सांग संपूर्ण मजलागीं ॥ ९ ॥ वज्रसारा ह्मणे मूळकासुरासीं ॥ पूर्वी श्रीराम पंचवटिकेसी ॥ वनवासि असतां कपटासी ॥ शूर्पनखेनें मांडिलें ॥ १० ॥ पाप तिचें तीस फळलें ॥ तिच्या कैवारें रावणें जानकीस हरिलें ॥ रावणाचें राज्य बुडालें ॥ श्रीरामाच्या कोपें करून ॥११॥ रावण कुंभकर्ण निर्दाळिले ॥ शक्रजितादि पुत्र मारिले ॥ राज्यीं विभीपणा स्थापिलें॥घर घेतलें श्रीरामें ॥१२॥ विभीपणें भेद सांगितला ॥ राक्षसांसी संहार जाला ॥ तुझ्यानिमूळें आट केला ॥ लंकेचिया राज्यासीं ॥ १३ ॥ मूळकासुरें ऐकोनि वचन ॥ अत्यंत अनुताप जाला पूर्ण ॥ पुढें माते उपाव कोण ॥ कार्या कारणें सांगावा ॥ १४ ॥ माता ह्मणे निजात्मजासीं ॥ तं जाईरे वनांतरासीं ॥ प्रसन्न करोनि सदाशिवासीं ॥ राज्य मागें लंकेचें ॥ १५ ॥ प्रसन्न करोनि चंद्रचूड ॥ वर मागें सुदृढ ॥ जेणें पुरे माझें कोडें ॥ महिमा वाढे तेणें तुझा ॥१६॥ आज्ञा लाहोनि मातेची जाण ॥ मूळकासुर निघाला तपा लागुन ॥ जेंवि विनता आज्ञेनें सुपर्ण ॥ अमृत हरणा निघाला ॥१७॥ तैसा तो कुंभकर्ण कुमर ॥ सेविता जाला अटव्यं थोर ॥ लंघोनि प

१ उपदेशंकरून. २ ऐकावें. ३ स्त्री. ४ दोषदिला. ५ पडगे. ६ चुलता. ७ व्यर्थ. ८ शंकर ९ इच्छा. १० रान.

र्वताचें शिखर ॥ हिमाद्रीस पावला ॥ १८ ॥ आश्रयोनि हिमवंतगिरी ॥ तप करिता जाला जनकात्मजारी ॥ तयाचे अनुष्ठाना
ची थोरी ॥ सविस्तरीं अवधारा ॥ १९ ॥ निरन्नें निरुदक होऊन ॥ भूमि शयन वस्त्रविहीनें ॥ तप करिता जाला दारुण ॥ एक
सहस्त्र वर्षेंवरी ॥ २० ॥ तदनंतरें जातवेदासी ॥ प्रज्वाळूनँ घृतादि अवदानेंसी ॥ मग हविता जाला निजमांसासी ॥ कुंभकर्णा
चा नंदन ॥ २१ ॥ तप आचरोनि घोर ॥ मांसें तृप्त केला वैश्वानरें ॥ तेणें गंधें निज अंवर ॥ दाटलेंसें बहुमाल ॥ २२ ॥
खौंट घाण उठिली गगनीं ॥ तेणें तटस्थ जाले सुधापानी ॥ धूम्रें व्यापिली अवनी ॥ हाहाकार करिते जाले ॥ २३ ॥ भयाभीत
जाला शचीपती ॥ तेणें विघ्न केलें अतियुक्ती ॥ उर्वशी पाठवोनि राक्षसाप्रति ॥ छळणेनें छळावया ॥ २४ ॥ उर्वशी येवोनि
आपण ॥ कटाक्ष दावोनि बोले वचन ॥ ह्मणे तापसिया तुजलागुन ॥ तप दुर्धर त्वां केलें ॥ २५ ॥ तुज ऐसा पावावया
पती ॥ तप केलें निजात्मशक्ती ॥ येरू ह्मणे तुझे उदराप्रति ॥ कुमर होवोनि जन्मावें ॥ २६ ॥ ऐकोनि मूळकासुराचें वचन ॥
उर्वशी निघाली जेथें शचीरमण ॥ वृत्तांत तया जाणऊन ॥ स्वस्थानीं ते राहिली ॥ २७ ॥ छळण नचले राक्षसाप्रति ॥ देवेंद्रें
जाणोनि निगुती ॥ तया उपरी कैलासपती ॥ चतुराननेसीं येता जाला ॥ २८ ॥ जेथें तप करी दशग्रीवानुजकुमर ॥ तेथें येवो
नि गंगाधर ॥ ह्मणे जालें तुझें तप दुर्धर ॥ देखोनियां तोपलों ॥२९॥ माग तुज जालों प्रसन्न ॥ जें देवां दुर्धर न देववे जाण॥तें
मी कृपेनें देईन दान ॥ संतोष मान वाळका ॥३०॥ ऐसें वदला धुर्जटी ॥ ऐकोनि मूळकें करसंपुटीं ॥ विनविला ह्मणे कृपादृष्टी ॥
मजकडे स्वामी पाहावें ॥३१॥ मज अमर करावें ॥ देव दैत्यांच्या हातें न मरावें ॥ यक्ष राक्षस गंधर्वें ॥ तिहीं न वधावें मजलागीं
॥३२॥ पिशाच चारण असुर ॥ मानवादि करोनि नर ॥ आणि वनींचीं श्वापदें दुर्धर ॥ तयांचेनि मज मृत्यु न येवो ॥ ३३ ॥ ऐ
कोनि राक्षसाचें वचन ॥ हांसोनियां त्रिनयन ॥ ह्मणता जाला मूळका जाण ॥ जें वोलिलासी तें सत्यरें ॥ ३४ ॥ इतुकियाचेनि
मृत्यु ॥ तुज न होईल जाण निश्चितु ॥ हें ऐकोनि राक्षससुतु ॥ सानंद चित्त पैं जाला ॥३५॥ ह्मणे स्वामी दुर्धर शक्ती ॥ यावी

१ हिमालय. २ ऐका. ३ अन्नाशिवाय. ४ पाण्याशिवाय. ५ वस्त्राशिवाय. ६ अग्नी. ७ पेटवून. ८ तूप. ९ देता. १० अग्नी. ११ देव. १२ पृथ्वी. १३ हात जोडून.

मजला युद्धार्थीं ॥ वैरी सन्मुख मजप्रति ॥ सहसा धीर न धरिती ॥ ३६ ॥ वाळकाची ऐकोनि वचनावळी ॥ संतोपला चंद्रमौ
ळी ॥ पाशुपत देवोनि तेकाळीं ॥ कर मस्तकीं ठेविला ॥३७॥ ब्रह्मा ह्मणे राजकुमरा ॥ माझें ब्रह्मास्त्र घे युद्धीं चतुरा ॥ निवटा
वें रिपु संभारा ॥ आतां निज नगरा जाय वेगीं ॥३८॥ जे योनि द्वारें जन्मती ॥ तयाचेनि नव्हे मृत्यु प्राप्ती ॥हें ऐकोनि राक्षस चि
त्तीं ॥ सुख प्राप्ती पावला ॥३९॥ वर देवोनि राक्षस पुत्रासी ॥ ब्रह्मा महेश कैलासासो ॥ निघाले मार्गें ब्रह्मऋषी ॥ वीणा वा
जवीत पैं आला ॥४०॥ नारदाचें ऐकोनि गायन ॥ राक्षस पुत्रीं करोनि नमन ॥ ह्मणता जाला माझें मरण ॥ कोणाचेनि हातें हो
य मुनी ॥४१॥ मुनी तुह्मां त्रैलोक्यीं गमन ॥ जाणतसां भूत भविष्य वर्तमान ॥ सांगावें माझें कोणाचेनि मरण ॥ विदितें संपूर्ण
करावें ॥४२॥ मूळकासुराचें ऐकोनि वचन ॥ नारद हांसे खदखदोन ॥ ह्मणता जाला महेशें वर देवोन ॥ अमर पूर्ण तुज केलें
॥४३॥ कैंचा मृत्यु राक्षसपुत्रा ॥ तुज काळत्रयीं भय नाहीं सर्वथा ॥ जन्मला प्राणी अमर हें वृथा ॥ निज श्लाघ्यतो भोगिती रे ॥
॥४४॥ जननी जठरा जे आले ॥ ते काळाचे खाजें जाले ॥ प्रळयानळाचे तोंडीं पडिले ॥ जाण वहिलें कुमारा ॥ ४५ ॥ हिरण्य
कश्यपादि थोर थोर ॥ रावणादि रजनीचरें ॥ तेही अमरत्वाचा वडिवार ॥ सत्य साचार मानित होते ॥ ४६ ॥ तेही गेले
मरण मार्गें ॥ काळ सुत्रीं पडिले निजांगें ॥ अमरत्व ह्मणती हें वाउगें ॥ पडले प्रसंगें जाणवेल ॥४७॥ विवुधादिक सुधापानी ॥
दैत्य अमर समस्त मिळोनी ॥ वैसले अमृत भोजनीं ॥ मरणें तयोनी मारिलें ॥ ४८ ॥ सुधापान करितां राहो ॥ त्याचे मस्त
कीं मृत्यूचा घावो ॥ प्रथम वाजिन्नला पाहा हो ॥ शरीर भाग द्वय जालें॥४९॥ऐसी मृत्यूची निज कथा॥ सत्य जाण घटश्रोत्रपुत्रा ॥
तुझ्या पित्यानें पूर्वीं तत्वतां ॥ तुज सारिखें पुसिलें ॥ ५० ॥ तेंचि तूं जरी पुससी ॥ तरी सत्य मानीं माझ्या वचनासी ॥ जें
सांगें तें भावार्थेंसीं ॥ निज मानसीं धरावें ॥५१॥ जो राज्य करोनी विदेही ॥ देह असतां देह वुद्धी नाहीं ॥ जया शुकादि वंदिती
पाहीं ॥ दृष्टांतीं कवि ज्यातें स्मरती ॥ ५२ ॥ तया विदेह नृपा घरीं ॥ जन्मली अयोनिजा कुमारी ॥ नामें जाण सीता सुंदरी ॥

१ शंकर. २ सांगावें ३ स्तुती. ४ मृत्यु. ५ राक्षस. ६ डौल. ७ देव. ८ राजा.

तुझ्या पित्रारिची निज भार्या ॥५३॥ तिचेनि हस्तें तुज मृत्यु ॥ राक्षस पुत्रा जाण निश्चितु ॥ ऐसें नारद मुखें भाषितु ॥ सविस्त
र वृत्तांतु आयकिला ॥ ५४ ॥ आज्ञा घेवोनि ब्रह्मरूपी ॥ जाता जाला केलासामी ॥ मागें मूळक निज मानसीं ॥ विवंचना क
रिता पैं जाला ॥५५॥ ह्मणे नारदें काय कथिलें ॥ असंभाव्य श्रुत केलें ॥ न घडे तें केंवि घडे वहिलें ॥ मिथ्या येणें बोलें दिसताहे
॥५६॥ कमळ मृणाळांचेनि तंतें ॥ केंवि बांधवेल मतंगातें ॥ कटिभंग अळिकेंचेनि सत्रें ॥ केंवि मेरू वेंघवेल ॥ ५७ ॥ धेनूचें
वत्स निज सृंगें करी ॥ जे हिमालयाचें हृदय विदारी ॥ मशक सागरा प्राशन करी ॥ हें कैसेंनि घडों शके ॥५८॥ महा अंधाचे
नि निज पुत्रें ॥ भेदिजे पिपीलिकेंचे नेत्र ॥ चरण विहीन पर्वत ॥ मस्तका केंवि वळंघेल ॥५९॥ हें अघटित घडे एखादे ठाईं ॥
परी मज मारूं न शके वैदेही ॥ जें नारद वदला तें सर्व ही ॥ मानसीं सत्य न वाटे ॥६०॥ शुक्तिके माजील किडा॥केंवि जिंकूं शके
ल गरुडा ॥ ऐसें जाणोनि नारद वेडा ॥ मजसीं मिथ्या बोलिला ॥ ६१ ॥ सीतेचेनि हातें मज मृत्यु ॥ हें काळत्रयीं नव्हे सत्यु ॥
जें वदला उमाकांतु ॥ तें कैसें मिथ्या होईल ॥६२॥ ऐसें मनीं भावोन ॥ निज प्रतापें कुंभकर्ण नंदन ॥ निज नगराचे प्रांतीं येवो
न ॥ राक्षसां मात जाणविली ॥ ६३ ॥ राक्षसांप्रति ह्मणे मूळकासुर ॥ तुह्मी बिभीषणा जाणवा उत्तर ॥ कुंभकर्णाचा निज कुम
र ॥ युद्धालागीं बोलावितो ॥ ६४ ॥ जरी सामर्थ्य असेल तुह्मांसी ॥ तरी युद्ध करावें तयासीं ॥ नाहीं तरी निज राज्यासी ॥ सो
डोनि वनासी पैं जावें ॥६५॥ मार्गस्थ ऐकती त्याची वचनावळी ॥ उपहास करोनि हांसिजे सकळीं ॥ ह्मणती हें पितियाच्या मु
ळीं ॥ पूर्वी जन्म पावलें ॥६६॥ मुळिचेनि नक्षत्रें लंकेची होळी ॥ जाली लंकानाथाची सकुळीं ॥ आतां फिरोनि आपुले मुळीं ॥
नेणतां हें लागलें ॥६७॥ जेंवि वंशापासोनि संभूत ॥ तो अग्नि वना दाहो करित ॥ वंश दाहो नव्हे शांत ॥ तेंवि हा पुत्र राक्षस मु
ळीं॥६८॥कोणी न मानिती तयाचें वचन ॥ सर्वही करिती उपेक्षण ॥ जेंवि मूर्खाचें वल्गन ॥ ज्ञाता खंडी शब्देंनि एकें॥६९॥नव
लक्ष तारावरी ॥ उदयल्या रवि तेज हरी ॥ तेंवि तयाच्या वचनाची उपेक्षा करी ॥ मार्गीं जे कां भेटती ॥७०॥ मार्गस्थ ह्मणती रा

१ न घडणारें. २ कमळ ३ ध्यापणें. ४ मुंगी. ५ मैता. ६ फुत्कारहित. ७ उगवल्यावर. ८ बडबड.

जकुमरा ॥ नको प्रवर्तूं बिभीषणासीं वैरा ॥ मंद बुद्धी सांडोनि चतुरा ॥ आत्महिता विचारावें ॥७१॥ पुरुषें स्वहित विचारावें ॥
बळाबळ शोधोनि पहावें ॥ अविवेकातें सांडावें ॥ जेणें संभवे आत्मघातु ॥ ७२ ॥ ऐकोनि मार्गस्थांची वचनावळी ॥
क्रोधें राजपुत्र खवळला बळी ॥ ह्मणे बिभीषणासहित पाताळीं ॥ लंका पालथी करीन ॥ ७३ ॥ राक्षस सेना निर्दाळीन ॥
काळमुखीं सामावीन ॥ सात ही समुद्र लोटीन ॥ आपुलेनी भुजबळें ॥ ७४ ॥ मेरुमांदार उलथीन ॥ ब्रह्म गोळ पालथा
करीन ॥ देव दानवां संहारीन ॥ ऐसा क्रोध धरियेला ॥ ७५ ॥ इतुकें भावोनि ते समयीं ॥ जवळि होते त्या निजघातें पा
हीं ॥ मारोनि लोळविले भुई ॥ नव्हते ऐसे केले ते ॥७६॥ दुरोनि देखोनि कंदना ॥ उर्वरितें धांवोन बिभीषणा ॥ वार्ता जाणवि
ती एकें बाळकें रणा ॥ मारोनि लोकां सांडिलें ॥ ७७ ॥ वयें तरी दिसे धाकुटा ॥ परी पराक्रम सुरेशापरीस मोठा ॥ राक्षस मारो
नि नगरींच्या वाटा ॥ राजद्वारीं उभा असे ॥ ७८ ॥ ह्मणतसे राया जाणवा मातु॥मी कुंभकर्णाचा निज सुतु ॥ प्रसन्न करोनि वि
श्वनाथु ॥ निजराज्य घ्यावया पैं आलों ॥७९॥ लंका राज्य मज दिजे ॥ नातरी मजसीं युद्ध किजे ॥ वहुत बोलतसे पैंजे ॥ परा
क्रम आपुला ॥ ८० ॥ नगरवासियांचें ऐकोनि वचन ॥ कोपा चढला बिभीषण ॥ ह्मणे हें कालचें बालक लहान ॥ केवढें विंदानें
येणें केलें ॥८१॥ आतां त्यासि युद्ध करूं ॥ हाचि निर्धारींचा विचारू॥ऐसें बोलोनि प्रधान वीरू॥सेना सन्नद्ध करिता जाला॥८२॥
मंत्री पाचारोनि आणिला संपाती ॥ जो कां प्रतापें मही पालथी ॥ करित असे तया प्रति ॥ निजहित सांगता जाला ॥ ८३ ॥ यु
द्धालागीं तुह्मीं जावें ॥ कुंभकर्णपुत्रासि जीत धरावें ॥ न मारोनि येथें आणावें ॥ सभा मंडपा माझारीं ॥ ८४ ॥ बिभीषणाचें ऐ
कोनि वचन ॥ युद्धालागीं निघाले प्रधान ॥ सन्नद्ध करोनियां सैन्य ॥ घाव निशाणीं घातला ॥८५॥ लागली वाजंत्र्यांची ध्वनी॥
दिग्गजां टाळी वैसली कर्णीं ॥ आंदोळली भौमांचीजननी ॥ नाना दशदिशा दाटल्या ॥ ८६ ॥ कुंजरें निघाले अगणित ॥
जैसे चौं चरणाचे पर्वत ॥ असिवारें अपरिमित ॥ सेना वेष्टित चालिले ॥ ८७ ॥ रहंवरांचेनि घडघडाटें ॥ पृथ्वीचें हृदय फुटे॥

१ उत्पन्नहोई. २ घालीन. ३ युद्ध. ४ राहिलेले. ५ इंद्र. ६ कौशल्य. ७ तयार. ८ बोलावून. ९ भूमी. १० हाल्ची. ११ पृथ्वी. १२ हत्ती. १३ स्वार. १४ रथ.

थरारिलें कूर्मपृष्ठ ॥ शेपें माथा डोलविला ॥८८॥ पायदळाची गणना करितां ॥ मोजूं न शके विधाता ॥ विरंचीअंड हा पालथा ॥
घालितील सुभटपणें ॥८९॥ पताका मंडिता राम नामें करी ॥ देखोनि शनीचा अग्रज पळे दुरी॥शरणागताची सेना ऐसिये परी॥
पूर्वद्वारें निघाली ॥ ९० ॥ राम नामें गर्जती वीर ॥ जैसे वर्षाकाळींचे मयूर ॥ मूळकें देखोनि वमनोद्गार ॥ . अग्निज्वाळा मुखीं
सांडी ॥ ९१ ॥ नेत्र करोनि आरक्त ॥ क्रोधें थरथरां कांपत ॥ हृदयीं भडका सुटत ॥ दंतें चावित अधरोष्ट ॥९२॥ देखोनि लंके
श सैन्यातें ॥ गर्जना केली वज्रसारसुतें ॥ ह्मणे हे वृथा मरणातें ॥ कां बापुडीं येथें आलीं ॥९३॥ मृत्युसमीप पिपीलिकां कुळा ॥
पक्ष फुटती दाविती बळा ॥ तैसे रजनीचर मजजवळा ॥ युद्धा उतावेळा घालिती झडा ॥ ९४ ॥ आतां या सैन्या युद्धप्रसंगें ॥
लावीन यमपुरीचे मार्गें ॥ ऐसें बोलोनि शरयोगें ॥ कार्मुकीं योजिता जाला ॥ ९५ ॥ धनुष्य टणत्कारिलें तेवेळे ॥ बाण घेतला
तेजाळें ॥ बीजाक्षरें जपोनि आदरिलें ॥ वरी टाकिला त समयीं ॥९६॥ तया बाणाचेनि घोपें ॥ भ्रमित जालीं दिग्गजाचीं मान
सें ॥ प्रळय सुटला रवि शशि आकाशें ॥ सांडोनि दिशा लंघिती ॥९७॥ तो बाण आला अरिदळांवरी॥पडते क्षणीं संपाती मंत्र
री ॥ निजशरें तोडोनि वरचेवरी ॥ सेने परता सांडिला ॥९८॥ अचतुराचें जैसें वचन ॥ पंडित विवेकें करी खंडण ॥ तैसा मूळ
कासुराचा बाण ॥ निजशरें छेदिला ॥ ९९ ॥ संपाती प्रधानामाजी बळी ॥ संधान आरंभिलें तेकाळीं ॥ शर सोडिला मंत्रावळी॥
जपोनि राम नामाच्या ॥ १०० ॥ रामनामें मंडित शर ॥ सुटले गर्जत घोप अंबर ॥ देखोनि मूळकें सत्वर ॥ शिव वरद बाण
सोडिला ॥ १ ॥ परस्परें बाणा पडली मिठी ॥ जैसे व्यांळ व्याळा कंठीं ॥ झगटोनि एकएकाचे पोटीं ॥ सामावोनि पैं गेले ॥२॥
उपरी मूळकें अधिक दाविलें ॥ एकें बाणें त्रैलोक्य व्यापिलें ॥ शरमय गगन जालें ॥ रवि लोपला ते काळीं ॥ ३ ॥ सायंकाळ प्र
वर्तला ॥ पक्षियांसि प्रळय जाला ॥ पशु परतले दीप लागला ॥ गृहीं गृहीं राक्षसांचे ॥४॥ माव केली मूळकें तेसमयीं ॥ प्रधा ॥ ३ ॥
नादि राक्षस ठाईंचे ठाईं ॥ बांधोनि वस्त्राभरणें पाहीं॥हिरोनि नग्न पैं केले ॥ ५ ॥ तयावरी काय केलें ॥ राक्षसां एकवट बांधिलें ॥

१ बडबड. २ नागपाशयोद्धा. ३ मोर. ४ आठ ५ मुंगी. ६ चतुराई. ७ त्वर. ८ सोडिल्या. ९ शत्रुचे सैन्य. १० सर.

मग विभीषणाकडे पाठविले ॥ मार्गस्थांस तेकाळीं ॥६॥ राया जाणविला वृत्तांतु ॥ कित्येका सैना केला अंतु ॥ प्रधानादि कि
त्येक जिवंतु॥ धरोनियां राखिले ॥७॥ वार्तिक सांगती वार्ता ॥ अहो जी एका लंकानाथा ॥ मूळकासुरें प्रधानादि समस्तां ॥ र
णीं व्यथाभूत केलें ॥८॥ वार्तिकांची ऐकोनि वचनावळी ॥ क्रोधें विभीषण तेकाळीं ॥ किंचित उर्वरित राक्षसबळी ॥ समवेत
युद्धा निघाला ॥ ९ ॥ मार्गीं जाले अपशकुन ॥ डावे वायस करिती गमन ॥ दक्षिणे भारद्वाज हरिण ॥ चापमयूरें पैं गेलीं ॥
॥११०॥ पुढें घायाळ भेटले ॥ तिहीं राया जाणविलें ॥ सैनिक बांधोनि राखिले ॥ नावानिगे प्रधान ॥ ११ ॥ ऐकोनियां तयां
ची मार्ते ॥ विभीषण श्रीरामनामें गर्जतु ॥ निर्भय होवोनि निजदळा सहितु ॥ रणभूमीस पैं आले ॥ १२ ॥ रामनामें करोनि भु
भुःकार ॥ नामें गर्जत चालिले वीर ॥ मोहनी पळोनि सत्वर ॥ नामा समोर न राहे ॥ १३ ॥ एकच एक श्रीरामनाम ॥ सकळ
पातकां करी भस्म ॥ नामें तुटे भवबंध श्रम ॥ तैसे बांधिले वीर सुटले ॥१४॥ सोडवोनि निजप्रधाना ॥ पुढें आरंभिलें रणा ॥
विभीषणें सोडोनि अमित बाणा ॥ पृथ्वी गगना व्यापिलें ॥१५॥ मूळकासुरें देखोनि पितृव्य शर ॥ तयावरी योजिला काळदं
डाहूनि कठोर ॥ जो लागतां भेदी जिव्हारें ॥ हिमालय पर्वताचें ॥ १६ ॥ तो शर येतां गगनीं ॥ लंकेश बाणा जाली खंडणी ॥
मग तो राक्षस गर्जोनी ॥ विभिषणासि बोलिला ॥ १७ ॥ अगा ये विभीषणा ख्याती थोर ॥ राक्षसकुळीं केली अपार ॥ जाला
सि श्रीरामाचा किंकर ॥ मर्कटेसीं सख्य करोनी ॥१८॥ शाखामृग जे पर्ण भक्षक ॥ ते रामाचे दळीं मुख्य नायक ॥ तयामाजि
तूं ही रंक ॥ प्रधानत्व मिरविसी ॥ १९ ॥ तुज आणि त्या रामातें ॥ पाठवीन यमपुरीतें ॥ तरीच वज्रसारेच्या हृदयातें ॥ जन्म
लों मी हें जाणपां ॥१२०॥ जरी पुत्र होईन कुंभकर्णाचा ॥ तरी सूड घेईन पितृव्याचा ॥ नाहीं तरी पाषाण मी साचा ॥ तुज मारि
खा जन्मलों ॥ २१ ॥ ऐसें बोलोनि पंचबाण ॥ सोडिले अति दिव्य दारुण ॥ ते विभीषणें वरचेवरी खंडून ॥ भूमीवरी पाडिले
॥२२॥ विवेक संपन्न वैरागी ॥ पंचविषया दमवी निजांगीं ॥ तैसे विभीषणें शर मार्गीं ॥ कूट करोनि पाडिले ॥ २३ ॥ विभीष

१ नाश. २ राहिलेले. ३ कावळे. ४ बातमी. ५ अंतःकरण. ६ वानर ७ चुलत्याचा. ८ सेवक.

णाचें संधान ठेव ॥ देखोनि मूळकें बाण नव ॥ सोडिले ज्यांचें भय अपूर्व ॥ अवनी नवखंड होऊं पाहे ॥२४॥ नव बाण येतां लंके शावरी ॥ नवखंडी शर ते अवसरीं ॥ खंडोनि पाडिले पृथ्वीवरी ॥ नव गिरींचीं शिखरें जैसीं ॥ २५ ॥ तदनंतरें कुंभकर्णसुतें ॥ कार्मुकीं योजिलें एकादश बाणांतें ॥ पुंखा पासोनि शर गगनातें ॥ पक्षिया ऐसे सुटले ॥२६॥ ते एकादश नव्हती शर ॥ केवळ ईश्वराचे अवतार ॥ पृथ्वी व्यापोनि अंबर ॥ दशदिशा प्रगटले ॥ २७ ॥ करीं त्रिशूळ डमर ॥ पिंगट जटा भयंकर ॥ रुंड माळा भस्मधर ॥ ऐसीं रूपें प्रगटलीं ॥ २८ ॥ आश्चर्य देखोनि गदापाणी ॥ भस्मासुर आव्हांणिला बाणीं ॥ देखोनि रुद्र रूपें तत्क्षणीं ॥ नेणों कोणीकडे गेलीं ॥२९॥ रुद्राक्षेपें मूळकासुरें ॥ कोपोनियां अतिगजरें ॥ कार्मुक घेवोनि ईश्वरें ॥ दिधले तेबाण सोडिले ॥१३०॥ ते येतां द्वादशशर ॥ देखोनि स्वर्गीं भयातुर ॥ इंद्रादि देव ह्मणती घोर॥कर्म येणें आरंभिलें ॥३१॥ या द्वादश शरांच्या घाईं ॥ द्वादश सूर्य पडती ठाईं ॥ बापुडें बिभीषण निवारेल कांहीं ॥ शिवाचे हे वरद बाण ॥ ३२ ॥ बिभीपण गदेनें खंडण करी ॥ तंव अकस्मात पडिले वरी ॥ साहा बाणीं रथा चकचुरी ॥ चारी आंग्वा लागले ॥ ३३ ॥ उर्वरितें दोनी शर ॥ ते बिभीपणाचें जिव्हारें ॥ भेदोनि पलीकडे सत्वर ॥ पाताळ भुवनीं प्रवेशले ॥३४॥ बिभीपणाचें हृदय भेदोनी ॥ निचेष्टित रण मेदिनी ॥ पडला पादपँ जैसा वायुनीं ॥ उलंडला शाखेसहित ॥ ३५ ॥ घटिका द्वादश पर्यंत ॥ रणीं बिभीपण मूर्च्छित ॥ ऐसें देखोनि कुंभकर्णसुत ॥ नगरामाजि प्रवेशला ॥ ३६ ॥ बोलावोनि सेना सैनिक ॥ आपणासि केला पट्टाभिषेक ॥ मस्तकीं छत्र शशांक ॥ राज्य धरूं बैसला ॥ ३७ ॥ मूळकें माते पासीं येऊन ॥ साष्टांगेंसिं केलें नमन ॥ जोडिले हस्तीं संपूर्ण ॥ सर्व वृत्तांत जाणविला ॥ ३८ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ जालें मूळकासुर कथन ॥ पुढिले प्रसंगीं बिभीपण ॥ श्रीरामा शरण जाईल ॥ ३९ ॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांबिभीषणपराभवमूळकासुरलंकाराज्यपटप्राप्तिनामएकसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७१ ॥ ॥ओव्या॥ ॥ १३९ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ पृथ्वी. २ प्रखर. ३ धनुर्वी. ४ मारिला. ५ राहिलेले. ६ अंतःकरण. ७ वृत्त. ८ कळविला.

॥श्रीसांवसदाशिवायनमः ॥ रणीं विभीषण पडिला ॥ तो प्रधानें सावध केला ॥ जैसा नदीस बुडतां काढिला ॥ थडीचिया जनीं हो ॥ १ ॥ रावणानुंज होवोनि सावधान ॥ प्रधानाप्रती बोले वचन ॥ आतां कर्तव्य काय आपण ॥ इये समयीं करावें ॥ २ ॥ प्रधान ह्मणती राजाधिराजा ॥ शरण जावें श्रीरघुराजा ॥ सिंहाचे प्रसादें अजा ॥ गज मस्तकीं आरूढली ॥३॥ गदापाणी ह्मणे धन्य जिणें ॥ आजि राघवासि भेटणें ॥ हाचि निश्चय करोनी मनें ॥ प्रधानासीं निघाला ॥ ४ ॥ चवघां सचिवां समवेत ॥ बिभीषण मार्गी जात ॥ ह्मणे आजि भेटेल जानकीकांत ॥ दीनानाथ कृपाळू ॥ ५ ॥ आजि भेटेल गरुडध्वज ॥ क्षेम देईन उचलोनि भुज ॥ सांगेन जीवींचें निज गुज ॥ अधोक्षजें देखिलिया ॥६॥ नेत्रां होईल पारणें ॥ धरणीवरी सुख घेईन मनें ॥ पौर्णिमा देखोनि चकोर वदनें ॥ चंद्राकारणें पसरी जैसें ॥७॥ ऐसा मार्ग क्रमित मेदिनी ॥ उल्हास न माये अंतःकरणीं ॥ तंव पुढें देखिली राजधानी ॥ रघूत्तम रायाची ॥८॥ सुवर्ण कळस रत्न जडित ॥ पताका अंबरीं राम नामांकित ॥ काळ धाकें न राहे तेथ ॥ पुरी साकेत शोभे ऐसी ॥ ९ ॥ अयोध्या नगरींचे जन ॥ करिती श्रीराम कीर्तन ॥ घरोघरीं वेदाध्ययन ॥ पुराण व्याख्यान ठायीं ठायीं ॥१०॥ जनीं अयोध्येसि वसतां ॥ नेणती जन्म मरण वार्ता ॥ नाहीं दरिद्राची कथा ॥ नित्य स्मरतां राम नाम ॥११॥ शरयू तीर अति पावन ॥ सेवितां राहिले मुनिजन ॥ पायवाट स्वर्गा गमन ॥ करावया लागुनी ॥ १२ ॥ अयोध्येचे स्मरण मात्रें ॥ मोक्ष वोळंगे प्राणियातें ॥ इतर ईजसमान नव्हेत तीर्थें ॥ काशी आदि करोनी ॥१३॥ काशी हृदयीं परम कृपण ॥ मरणांतीं मुक्ति दे दान ॥ अयोध्या ईहूनि उदार गहन ॥ स्मरणें पावन मोक्ष दे ॥ १४ ॥ यालागीं वाल्मीकादि कवीश्वरीं ॥ वर्णिली अयोध्या प्रथम पुरी ॥ मोक्ष दानीं अति उदारीं ॥ निज थोरी जियेची ॥१५॥ ऐसिये अयोध्येमाजि रघुनाथ ॥ राज्य करी बंधू समवेत ॥ तेथें विभीषण शरणागत ॥ राजसदना उजू आला ॥ १६ ॥ भद्रासनीं रविवंशभूपंणे ॥ दक्षिणें वसिष्ठ ब्रह्म पूर्ण ॥ परिवेष्ठित बंधू आदि लक्ष्मण ॥ सेवे सावधान तिष्ठती ॥ १७ ॥ दुरोनी देखिला श्रीरघुनाथ ॥ बिभीषणें घात

१ बिभीषण. २ शेळी. ३ बैसली. ४ राम. ५ जमीन. ६ अयोध्या. ७ राम

ला दंडवत ॥ जोडले करीं प्रणिपात ॥ श्रीरामासि पैं केला ॥ १८ ॥ श्रीरामें उठोनि ते समयीं ॥ शरणागता धरोनि हृदयीं ॥ आलिंगिला दोहीं बाहीं ॥ जेंवि माता बाळका ॥ १९॥ वैसकेस दे रत्नजडित पाट ॥ देवोनि वैसविला निकट ॥ ह्मणे शरणागता बहुत कष्ट ॥ जाले ऐसें दिसतसे ॥२०॥ चंद्राच्या तुटती जेंवि कळा ॥ तेंवि तुझे देखोनि मुख कमळा ॥ बोहटं पडिला हर्ष कळा ॥ आनंद जिव्हाळा न देखों ॥२१॥ जीवनेवीण जेंवि वल्ली ॥ सुकोन शुष्क जाहली ॥ तैसी हृदयींची काजळी ॥ दिसतसे मुखावरी ॥२२॥ कोण हृदयींची चिंता ॥ ते मज निवेदा पौलस्ती सुता ॥ श्रीरामाची देखोनि आदरता ॥ मुख जालें बिभीषणा ॥ २३ ॥ पौलस्ती ह्मणे कमलोद्भवजनका ॥ स्वर्ग गमन पुरीच्या नायका ॥ दिनमणि कुळदीपका ॥ अपूर्व एक देखिलें ॥२४॥ वारिज मृणालाचा तंतु ॥ माजि गुंतोनि ऐरावतु ॥ मश्यकें भूगोळ मुखांतु ॥ दंत दाढा रगडिल्या ॥ २५ ॥ मर्कटें समुद्र शोपिला ॥ मृगजळीं वंध्या पुत्र बुडाला ॥ जंवुकें सिंह विदारिला ॥ सशानें भेडविला शार्दूळ ॥ २६ ॥ छायेनें पुरुप गिळोन ॥ उरगें गरुडावरी केलें आरोहण ॥ पिपीलिकेचा जो नंदन ॥ तेणें मेरू उपटिला ॥ २७ ॥ ऐसें वर्तलें नृप चूडामणी ॥ जंवुकें सिंहाचा कवळ हिरोनी ॥ ऐसें जालें मज लागुनी ॥ देवाधिदेवा विधि जनका ॥ २८ ॥ ऐसियासि ऐका वृत्तांतु ॥ कुंभकर्णाचा जो मूळक सुतु ॥ तेणें प्रसन्न करोनी उमाकांतु ॥ अद्भुत वर पावला ॥२९॥ वरदवळें करून ॥ युद्ध केलें अति दारुण ॥ समस्त मारोनी राक्षस सैन्य ॥ माझें राज्य हरितलें ॥३०॥ श्रीराम ह्मणे गा गदापाणी ॥ केली रावण कुळा खंडणी॥पुत्रा सहित रणीं ॥ निद्रा प्रिय मारिला ॥३१॥ हा तें काय नव्हता ॥ किंवा अन्यत्रें स्थळीं गेला होता ॥ याची सांगे समूळ कथा॥जें ऐकतां सुख होय ॥३२॥ ऐसें बोलिलें नलिनीदळें नेत्रें ॥ तें परिसोनि बिभीषणें पवित्रें ॥ सांगों आदरिलें चरित्रें ॥ निजाग्रज सुताचें ॥३३॥ गदापाणी ह्मणे कनक मृगारी ॥ याचे मातेचिया उदरीं ॥ पूर्वी पुत्र द्वय जन्मले मुरारी ॥ माजि रण पंडित ॥३४॥ कुंभ निकुंभ नामें प्रसिद्ध ॥ काळावरी जयाचें विरुद ॥ तया मागें हा मतिमंद ॥ पित्याचे मुळीं लागला ॥ ३५ ॥ जन्मतां सांडिला बाहेरी ॥ ॥ १ ॥

१ जवळ. २ दुःखित. ३ साग. ४ कमळ. ५ पृथ्वी. ६ कोल्हा. ७ साप. ८ सर्प. ९ मुंगी. १० दुसरा. ११ कमलनयनराम ते.

निशा राक्षसीनें वाढविला घरीं ॥ याचे मुळें सर्वां बोहरी ॥ देवाधिदेवें श्रीरामें केली ॥३६॥ सर्व कुळाचा जाला नाश ॥ मग कुंभकर्ण स्त्रियेनें नगरास ॥ आणोनि वाढविला कोणास ॥ कळों नाहीं दिधलें ॥ ३७ ॥ जेंवि पुरिला अग्निहोत्रींचा वन्ही ॥ प्रगट परी न देखे कोणी ॥ ऐसा वाढला लंकाभवनीं ॥ पुढें तपा निघाला ॥३८॥ प्रसन्न करोनि चंद्रमौळी ॥ वर मागितला तये वेळीं ॥ अमर करी भूमंडळीं ॥ देवीं दैत्यीं न मारावें ॥ ३९ ॥ मानवादि गंधर्व विद्याधर ॥ किं पुरुषाचा चारण असुर॥ पक्षी श्वापदें जीव क्रूर ॥ मज वधां तत्पर न व्हावे ॥४०॥ होय ह्मणोनि अंधक रिपु ॥ ह्मणे मनींचा सिद्ध संकल्पु ॥ या इतुकियाचे हातें वपू ॥ मरण न पवे संग्रामीं ॥ ४१ ॥ मग उपदेशून मंत्रावळी ॥ कैलासा गेला इंदुमौळी ॥ मागें मूळकासुरें भूमंडळीं ॥ आह्मां दुःख दिधलें ॥ ४२ ॥ शरणागत ऐसें बोलिल्यावरी ॥ स्वामीची मनो देवता आश्चर्य करी ॥ क्षण एक निवांत दृपणारी ॥ निजासनीं वैसला ॥४३॥ क्षणेक ध्यानस्थ गौतम श्वशुर ॥ मग बोलता झाला उत्तर ॥ याचे वधाचा प्रकार ॥ समस्तांप्रति पुसतसे ॥४४॥ तंव वसिष्ठ ह्मणे श्रीरघुनाथा ॥ याची ऐसी मरणाची कथा ॥ यासि वधिल जनक दुहिता ॥ नारदें मज सांगितलें ॥ ४५ ॥ सद्गुरू मुखींचें ऐकोनि वचन ॥ श्रीरामचंद्रें परिसोन ॥ प्रधान पाचारिले सज्ञानें ॥ सुमंतादि थोर थोर ॥ ४६ ॥ आज्ञा केली श्रीरघुवीरें ॥ सुग्रीवादि येवोनि वानरें ॥ सेना सज्जोनि वाद्यें तुरें ॥ नानापरींचीं वाजिन्नलीं ॥ ४७ ॥ जानकीस पुरुष वेष दिधला ॥ अलंकार भूषणीं मिरविला ॥ तंव बिभीषण बोलता जाला ॥ पारणें किजे राजेंद्रा ॥ ४८ ॥ आजि कार्तिकी द्वादशी ॥ पारणें सारोनि प्रयाणासीं ॥ मग करावें लंकेसी ॥ राक्षस वधा कारणें ॥ ४९ ॥ तंव बोलिला श्रीरघुनंदन ॥ आधीं मूळकासुर मारून ॥ मग करूं भोजन ॥ हे प्रतिज्ञा निश्चित ॥ ५० ॥ तुज राज्य दिधल्यावीण शरणागता ॥ आह्मां भोजनीं नाहीं अहंता ॥ ऐसें वदोनि श्रीरघुनाथा ॥ स्फुरणें बाहु वाढत ॥ ५१ ॥ पुरुष वेष सालंकारी ॥ शृंगारिली जानकी सुंदरी ॥ निज धनुष्य घेवोनि करीं ॥ अश्वावरी वैसविली ॥५२॥ प्रधान सेना सैनिक ॥ परिवेष्ठित कपि कटकें ॥ मध्यें शोभे रघुनायक ॥

१ नाग. २ उगी ३ अंहता. ४ स्तु. ५ नीः. ६ नीमाविरे. ७ इहाणे. ८ नाग. ९ पोसतां. १० सिंप

जानकी सम्यक पृष्ठभागीं ॥ ५३ ॥ मग श्रीरामें काय केलें ॥ पुष्पकासि पाचारिलें ॥ त्यावरी बैसोनि महदळें ॥ लंकापुर पावले ॥ ५४ ॥ ऐसे चालतां निजभारीं ॥ पंच घटिका भरतां पुरी ॥ प्रवेशला जैसा पुष्पावरी ॥ षट्पद बहुमाल ॥ ५५ ॥ तडागाचे निकट पाळीं ॥ पक्षी जैसे पावती सकुळीं ॥ तैसा निज सैन्येसीं आतुर्बळी ॥ लंका प्रदेशीं पावला ॥ ५६ ॥ देखोनियां निज लंका ॥ लतामृगें चढले तवकां ॥ शिळा पाषाण तरु अनेका ॥ करीं घेवोनि चालिले ॥ ५७ ॥ त्रिकुट वेढिलें वानरीं ॥ देखोनियां सुरारी ॥ वार्ता जाणोनि ते अवसरीं ॥ दडोनि राहिला निजगृहीं ॥५८॥ वार्ता ऐकोनि मूळकासुर ॥ किंचित सेना सज्जोनि सत्वर ॥ पश्चिम द्वारें चालिला थोर ॥ अपशकुन पैं जाले ॥ ५९ ॥ निजरथाच्या ध्वजावरी ॥ वायस येवोनि शब्दकरी ॥ पुढें एक द्विज मोकळे शिरीं ॥ मार्गी येतां देखिला ॥ ६० ॥ अशुद्धाचा शिरवा पडे ॥ रथींचे वारू चालतां अडे ॥ आंख मोडोनि दुखंडें ॥ धुरेचे पैं होती ॥ ६१ ॥ सारथी उलंडला धरणी ॥ मूळकासुरें उडी टाकोनी ॥ दुसरे रथीं आरूढोनी ॥ संग्रामासी निघाला ॥६२॥ अपशकुनें भयाभीत सैन्य ॥ तयासि अभय देवोन ॥ करिते जाले तुंबळ रण ॥ वानरांसीं भिडोनियां ॥ ६३ ॥ वानर टाकिते जाले शिळा ॥ राक्षस तोडिती शरजाळा ॥ अद्भुत संग्राम मांडला ॥ वीरें वीर पैंडखळिले ॥ ६४ ॥ तंव हनुमंतें रुद्रावेषें ॥ सोडिलीं पर्वताचीं शिसें ॥ देखोनि तोडिलें रजनीचरेशें ॥ उपरि काय आरंभिलें ॥ ६५ ॥ ईशान दत्त वरद बाण ॥ कार्मुकीं योजिले मंत्र जपून ॥ ते वानर सेनेवरी येतां रघुनंदन ॥ देखोनि धनुष्य घेतलें ॥ ६६ ॥ कार्मुकीं बाण रघुराजें ॥ योजिला जपोनि मंत्र बीजें ॥ जयाचेनि निज दिव्य तेजें ॥ माजि दशदिशा विंवती ॥६७॥ ऐसे श्रीरामाचे शर ॥ यम दंडाहूनि कठोर ॥ सुटले तेणें अंबर ॥ व्यापिलें दिसे ते समयां ॥ ६८ ॥ बाणें बाणां निवारिले ॥ आकाश निर्मळ जाहलें ॥ वर्षाकाळ गेलिया आगमन केलें ॥ शरद ऋतु पैं जैसा ॥ ६९॥ देखोनि श्रीराघवाचें संधान ॥ राक्षसें आश्चर्य मानोन ॥ काय बोलता जाला वचन ॥ बिभीषणासीं परियेसा ॥ ७० ॥ अगा ये पूर्वजा बिभीषणा ॥ तुवां साह्य आणिलें श्रीरघुनंदना ॥ तरी मज याची नाहीं गणना॥ ॥ २ ॥

१ टोलाविलें. २ मधमाशी. ३ तळें. ४ पराक्रमी. ५ वानर. ६ अनिष्ट. ७ कावळे. ८ ब्राह्मण. ९ रक्ताचा. १० मारिले. ११ धनुष्याला.

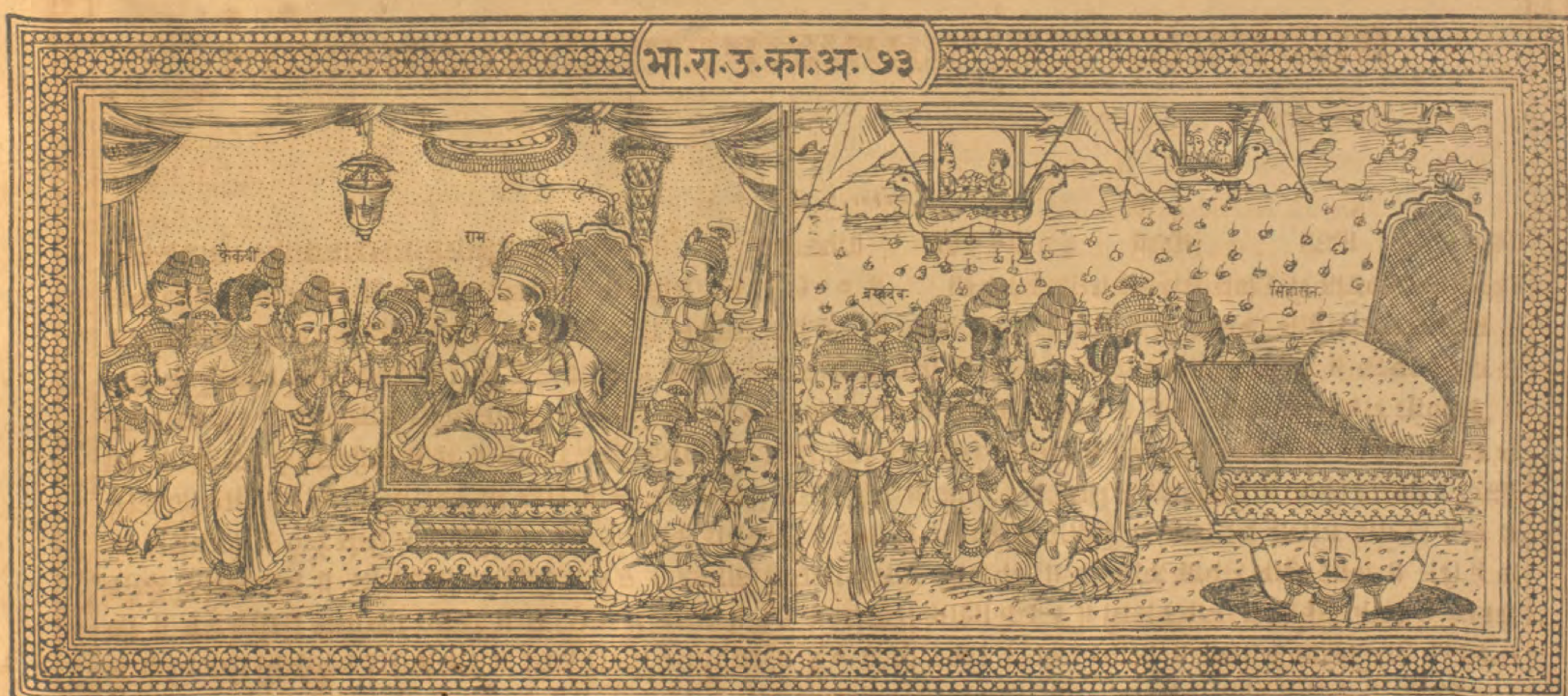
शिव प्रसादें करोनी ॥ ७१ ॥ माझा मृत्यु याचेनि हस्तें ॥ नाहीं जाण तूं निभ्रांतें ॥ साटोपें धरोनि युद्धातें ॥ वृथा मरावया आलेती ॥७२॥ पूर्वी श्रीरामें कपट केलें ॥ छळोनि वालीसी वधिलें ॥ तें मत येथें कांहीं न चाले ॥ मज मूळका समोर ॥७३॥ ऐसें राक्षसांचे वचनीं ॥ श्रीरघुराजें विचारोनि मनीं ॥ धनुष्यीं बाण लावोनी ॥ पुढारला पैं होय ॥ ७४ ॥ मूळकासुरा हटकोन ॥ श्रीराम करिता जाला संधान ॥ मागें जानकी सरसावोन ॥ पाठिसी उभी राहिली ॥ ७५॥ श्रीराम मूळकासुर परस्परें ॥ युद्धीं भिडती आवेशें थोरें ॥ मागोनी जानकीनें त्वरें ॥ धनुष्या हात घातला ॥७६॥ शिर्ती लावोनि श्रीराम दत्त बाण ॥ ओढि काढोनि आकर्ण ॥ मनीं स्मरोनि श्रीराम चरण ॥ काय आठविती पैं जाली ॥७७॥ ह्मणे अहो जी सदाशिवा ॥ म्यां जरी एकाग्र चित्तें सदा ॥ करोनी भजलें असेन राघवा ॥ तरी हा बाण मूळका वधो ॥७८॥ माझा पिता विदेही जनक ॥ राज्य राष्ट्र पाळक॥ सत्य असेल तरी हा अचुक ॥ राक्षसा बाण भेदील ॥७९॥ श्रीराम एकपत्नी व्रतधारी ॥ हें सत्य असेल जरी ॥ तरी या माझ्या निज शरीं ॥ कुंभकर्ण पुत्र मरेल ॥८०॥ अनुसूया जे पतिव्रता ॥ तिणें मज अनुग्रहिलें वनीं वसतां ॥ तियेच्या प्रसादें राक्षस सुता ॥ मरण होय या शरें ॥८१॥ वसिष्ठ सद्गुरु ब्रह्म परा ॥ जरी एक बुद्धि केलें असेल भजन ॥ लक्ष्मण शेषावतार सत्य जाण ॥ तरी येणें बाणें मरण राक्षस पावो ॥८२॥ ऐसें भावोनियां मानसीं ॥ शर सोडिला घोरपी आकाशीं ॥ प्रळय जाला दिग्गजांसीं ॥ चंद्र सूर्यें भूमी सेविली ॥८३॥ नक्षत्रें खचलीं पृथ्वीवरी ॥ पर्वत उलंडले सागरीं ॥ मर्यादा सांडूं पाहती भारी ॥ संकट येवोनि पडलें वीरां ॥ ८४ ॥ वानर दळीं केला गजर ॥ राक्षस सैन्यीं हाहाकार ॥ नभ मार्गे उतरोनि शर ॥ मूळकासुरावरी येवों सरला ॥८५॥ राक्षस पुत्र करी निवारण ॥ तंव अकस्मात येवोनि बाण ॥ शिर छेदोनि रणीं जाण ॥ सीतेच्या भातां निघाला ॥८६॥ मूळकासुर पडिला रणीं ॥ जैसि पर्वत खचे मेदिनीं ॥ उरलें सैन्य वानरगणीं ॥ शिळावारीं कूट केलें ॥८७॥ जैवि तडागीं तुंबळ॥ फुटतां पसरे चहूंकडे जळ ॥ तेंवि कुंभकर्ण पुत्राचें दळ ॥ दश दिशा लंघितें जालें ॥ ८८ ॥ जानकीचेनि हस्तें जाण ॥ मूळका

१ अहंकार. २ हटावून. ३ बरोबर. ४ उगेदाखवे. ५ सैन्यानें. ६ आकाश. ७ नक्षत्र. ८ वध. ९ पसरले.

सुर पावला मरण ॥ ऐसें देखोनि सुरगण ॥ पुष्प वर्षाव तिहीं केला ॥८९॥ विजयी जाला श्रीरघुनाथ॥विजयी कपी आनंद भरि त ॥ विजयी बिभीषण शरणागत ॥ निज राज्यीं स्थापिला ॥ ९० ॥ या उपरी पुष्पक विमानीं ॥ बैसोनि जानकीसह कोदंडपाणी ॥ बंधू वर्गेसी अयोध्या भवनीं ॥ प्रवेशता पैं जाला ॥ ९१ ॥ वानरां आज्ञा देऊन ॥ निज स्थाना पाठविलें जाण ॥ यावरी वर्तलें तें सावधान ॥ श्रोतेजनीं परिसावें ॥ ९२ ॥ ह्मणाल हें मुळीचें नव्हे निरूपण ॥ वाल्मीकें कथिलें नाहीं जाण ॥ तरी हे कथा अप्रमाणे ॥ ऐसें संतीं न ह्मणावें ॥९३॥ वाल्मीकें शतकोटी केलें ॥ तें एक महेशें पाहिलें ॥ भागत्रय करोनि वांटिले ॥ हें प्रसिद्ध जाणतां ॥९४॥ मृत्युलोकीं जो भाग ॥ तो युगानुयुगीं जाला भंग ॥ कांहीं एक उर्वरित कथा मार्ग ॥ लोकोद्धारणा राहिला ॥९५॥ याकारणें वाल्मीक ऋषी ॥ वदला नाहीं कथा ऐसी ॥ ह्मणतां कुट लागे वाचेसी ॥ ऐसें पंडित जाणती ॥९६॥ अबद्ध सुबद्ध रामायण ॥ श्रीरामाचें चरित्र गहन ॥ श्रवणें भव दोष खंडण ॥ सादरें जरी ऐकिजे ॥ ९७ ॥ पक्षियाचे उच्चारें गणिका ॥ विमानीं बैसोनि वैकुंठलोका ॥ गेली हें तुह्मांसि ठाउका ॥ नाम महिमा रामाचा ॥ ९८ ॥ श्री राम कथा सागर ॥ याचा कोणा केलेल पार ॥ भोक्ता एक श्रीशंकर ॥ जेणें शतकोटी विभागिलें ॥ ९९ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ जानकी सहित श्रीरघुनंदन ॥ अयोध्येसि सुख संपन्न ॥ येवोनि राज्यभार चालवीत ॥ १०० ॥ ॥स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांमूळकासुरवधोनामद्विसप्ततितमोऽध्याय. ॥७२॥ ॥ओव्या॥ ॥१००॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

१ खोटी. २ तीन भाग. ३ राहिलेला. ४ मोठे.

॥ श्रीसीतावल्लभायनमः ॥ ॥ वानरसेनेसीं श्रीरघुनाथ ॥ विजयी जाला आनंद भरित ॥ अयोध्ये येवोनि कार्यार्थ ॥ पुढें काय वर्तला ॥१॥ मारोनियां कुंभकर्णपुत्र ॥ विजयी जाला श्रीराम जानकी सहित ॥ ऐसें ऐकोनि महंत ॥ थोर थोर येत जाले ॥२॥ आले विबुध सुधापानी ॥ आला शिष्येसीं वाल्मीक मुनी ॥ आला अगस्ती ज्याची जननी ॥ उर्वसी नामें प्रसिद्ध ॥३॥ ऐसिये शरयू तीर पुराभीतरीं ॥ सभा सदनीं पौलस्त्यारी ॥ बंधू पुत्र वेष्टिन ऋषीश्वरीं ॥ बैसिजेल निजस्थानीं ॥ ४ ॥ कौसल्यादि माता जाण ॥ पुरवासी नागरीक प्रधान ॥ श्रीगुरु वसिष्ठ पावन ॥ याहीं विराजमान शोभत ॥५॥ जेंवि इंदु मंडळा पुढें मागें ॥ परिवेष्टित तारांगणें अनेगें ॥ तैसें समस्तांसहित श्रीरंगें ॥ सभा सदनीं शोभिजे ॥ ६ ॥ जेंवि मानस सरोवरीं ॥ पक्षिये मुक्ताफळा हारी ॥ जेंवि सुधापानियां शैलारी ॥ तैसा राजेश्वरी शोभे श्रीराम ॥७॥ कुळाचळामध्यें हिमगिरी ॥ कीं समुद्रामध्यें पयधारी ॥ समस्त धातूंच्या शिरीं ॥ शोभे सुवर्ण पैं जैसें ॥ ८ ॥ कीं श्वापदांमाजि शार्दूळ ॥ कीं लतामृगांमाजि अंजनी बाळ ॥ कीं अवतारांमध्यें विशाळ ॥ त्रिविक्रम पैं जसा ॥ ९ ॥ कीं तापसियांमाजी धूर्जटी ॥ कीं ऋपिमाजि तपे ज्याची काठी ॥ कीं जापकामाजि दुजा सृष्टी ॥ कर्ता हरि विश्वामित्र ॥ १० ॥ कीं मुनीमाजी नारद ॥ कीं पांडवामाजि धर्म अगाध ॥ कीं मुक्तिमाजि सायुज्य पद ॥ तैसा अगाध शोभे श्रीराम ॥ ११ ॥ ऐसिये सभामंडळीं ॥ मध्यें कैकयी बोलली तत्काळीं ॥ तें अवधारावें सकळीं ॥ आश्चर्य एक वाटतसे ॥१२॥ जानकीचे रूप यौवनें ॥ भुलली कनकोंचीं हरणें ॥ राज्य त्यागून रावणें ॥ भिक्षुक होवोनि हरूं आला ॥१३॥ एवढें इचें सौंदर्य साजिरें ॥ पक्षी भुलले कटाक्षशरें ॥ तया जानकीनें वल्कलांबरें ॥ वेढोनि अशोकीं कैसी होती ॥ १४ ॥ परिवेष्टित विशाळ क्रूरें ॥ रक्षणें ठेविली दशकंदरें ॥ तेथें इणें निजसामर्थ्य द्वारें ॥ निज सत्व राखिलें कैसें ॥१५॥ जें तारुण्य मुसमुसी वनिता ॥ परदर्शी दुष्ट संगें असतां ॥ तिचा पतिव्रता धर्म राहतां ॥ हें थोर आश्चर्य होतसे ॥१६॥ ऐसें कैकयीचें कुरस वचन ॥ ऐकोनियां समस्त जन ॥ विस्मय पावोनि अधोवदन ॥ जानकी पैं बैसली ॥१७॥ सापत्न सासूचे वाग्बाणीं ॥ हृदयीं

१ देव. २ शोभायमान. ३ चंद्र. ४ पुष्कळ. ५ इंद्र. ६ हिमालय. ७ क्षीरसागर. ८ वाघ. ९ वानरांमध्ये. १० [illegible]. ११ [illegible]. १२ [illegible]. १३ [illegible]

खोंचली जनकनंदिनी ॥ जेंवि अनिळें कर्पूर जननी ॥ थरारूं लागे निजांगें ॥१८॥ जेंवि कुवायूचेनि प्रसंगें ॥ समुद्रीं नौका बुडूं लागे ॥ नातरी दुर्जनवचनें भंगे ॥ चित्तवृत्ती साधूची ॥१९॥ हरिकथेचा मांडिला रंग ॥ तेथें कुवार्ता येतां रस भंग ॥ तैसा कैकेयी वाग्बाणें जग ॥ जानकी सहित भेदिलें ॥ २० ॥ कीं तापसियावरी कामबाण ॥ कीं पंडितापुढें दुर्जन ॥ तैसें कैकेयी शब्दें जन ॥ जानकी सहित दुखावले ॥२१॥ उरगें माथां कांटा नेहटे ॥ कीं पालीचें पुच्छ तुटे ॥ कीं पतिवियोग फुटे ॥ वनितेचें हृदय जैसें ॥२२॥ यापरीच ती राजबाळा ॥ अधोवदन मुख कमळा ॥ वोहटे पडला सुख कल्लोळा ॥ अमांतीं चंद्र जैसा ॥ २३ ॥ सरोवरीं शोपलिया जीवन ॥ कमळिणी जाय सुकोन ॥ तैसें जानकीचें हृदय गहन ॥ चिंता सर्पिणीनें चाटिलें ॥२४॥ ह्मणे आतां काय करणें ॥ किती वेळां दिव्य देणें ॥ मी जरी शुद्ध अंतःकरणें ॥ तरी या लोकां विपरित वाटतसे ॥२५॥ सत्यवादी जे जन ॥ उपहास मिथ्या ह्मणोन ॥ असंभाव्य देवोनि मान ॥ सत्य भापण ह्मणती त्यातें ॥२६॥ तैसिया लोकांची वर्तती स्थिती ॥ त्यांसि निंदणें हेचि अयुक्ती ॥ आपलें प्रारब्ध भोग गती ॥ अवश्य भावें भोगावी ॥ २७ ॥ प्रारब्धें दमयंती नळा ॥ प्रारब्धें हरिश्चंद्र भूपाळा ॥ प्रारब्धें पंडुपुत्रा सकळां ॥ विवरद्वारें पें नेलें ॥ २८ ॥ बंधु जियेचा श्रीहरी ॥ ऐसी ते द्रौपदी सुंदरी ॥ वस्त्रें हरोनि दुराचारी ॥ सभेमाजि नग्न करिते जाले ॥२९॥ तरी आतां प्रारब्ध प्रमाण ॥ अवश्य भोगणें पडिलें जाण ॥ कैकेयी बापुडें तें कोण ॥ मजसि कठिण बोलावया ॥३०॥ ऐसें विचारोनि सीता देवी ॥ मनातें विवेक मार्गी लावी ॥पुढील कथा ते परिसावी॥ चतुर पंडितादिकीं ॥३१॥ जानकी ह्मणे अवो धरणी माये ॥ पुढें म्यां आतां काय करावें ॥ तुवां मज होवोनि साह्य ॥ ठाव द्यावा निज हृदयीं ॥३२॥ जन्मलें मी तुझ्या उदरीं ॥ वाढलें विदेहाचे घरीं ॥नांदलें निज भाग्यें करी ॥ श्रीरामाची सेवा करून॥३३॥ काया वाचा निजमानसें जाण ॥ आराधिला असेल श्रीरघुनंदन ॥ तरी मज देई वस्तिसी स्थान ॥ आपुलिये हृदय कमळीं ॥३४॥ पूर्वी म्यां लंकेच्या प्रदेशीं ॥ दिव्य दिधलें देखतां जगासी ॥ तें मिळालें होते महाऋपी ॥ आणि इंद्रादि देवगण ॥३५॥

१ सीता. २ अग्नी. ३ सर्प. ४ हतण. ५ आटणी. ६ अभ्रानेयुक्त ७ मांठे

ब्रह्मा शिव आणि सुधापानी ॥ आणि मिळाली होती कपि वाहिनी ॥ या समस्तां देखतां प्रवेशोनि अग्नी ॥ दिव्य दिधलें श्रीरामा ॥ ३६ ॥ तरी आतां तेचि असती समस्त ॥ तयांसि कळेल माझें मनोगत ॥ परी न मोडी प्रारब्ध बळिवंत ॥ ठाकोनियां पुढें आलें ॥३७॥ जैसा दरिद्री आयास करी ॥ उद्यम न करी श्रमचि उरी ॥ उरें जैसी मी निःपाप जरी ॥ तरी प्रारब्ध भोग पुढें पावे ॥ ३८ ॥ निर्दैवें साधितां निधान ॥ पुढें ठाके एखादें विघ्न ॥ तैसें माझें दिव्य दारुण ॥ मिथ्या गेलें जन वाणी ॥३९॥ करांडितां नारिकेळासी ॥ चंचु चिरोनी जाली कैसी ॥ तो शुक पुन्हा त्या वृक्षासी ॥ कल्पांतीं ही न शिवे ॥ ४० ॥ तरी या समस्तां देखतां जाण ॥ धरणीचें हृदय प्रवेशून ॥ साहिला नवचे निंदापमान ॥ मिथ्यापवाद जनाचा ॥ ४१ ॥ ऐसें विचारोनि राघवसुंदरी ॥ करुणा वचनीं प्रार्थना करी ॥ ह्मणे माये अवनिये उदरीं ॥ ठाव देई मजलागीं॥४२॥मी वो तुझें अपत्य तान्हें ॥ कृपा करीं मज उदार मनें ॥ तुवां धरलीं चतुर्दश भुवनें ॥ अगाधपणें निज हृदयीं ॥४३॥ तुवां हृदयींची परम वाडी॥उदरीं धरिला विरंचीअंड ॥ सप्तसागर गिरी प्रचंड ॥ तुझिये कुक्षिमाजी वसती ॥ ४४ ॥ अठरा भार वनस्पती ॥ आणि विरंचीची प्रपंच स्थिती ॥ या सकळां तूं जीववितीं॥ ऐसी तुझी थोरीव॥४५॥ऐसें तुझें अगाधपण॥परी तुझे ठायीं शांती दया पूर्ण॥नाहीं मान्यता मानापमान ॥ हें थोरपण तुज साजे ॥४६॥तुजलागीं जाळिती पोळिती॥चिरोनियां विदारिती॥तयांतें तूं मिष्टान्न दाती॥ होतेसी उदारपणें ॥४७॥ तुजवरी एकीं स्वधर्माचरण ॥ केलें त्याचा नाहीं अभिमान ॥ दुजियानें करोनि अन्योन्य ॥ तयाचा खेद न वाहसी ॥४८॥ एक तुजलागीं आर्तें पूजिती ॥ दुजे लातावरी तुडविती॥त्याचा न मनीं विषम भाव चित्तीं॥न धरिसी गंगे सारिखा ॥४९॥ तरी मी तुझें हृदयींचें बाळ ॥ तूं माता परम दयाळ ॥ मज हृदयीं राख येवेळ ॥ अपत्य दीन ह्मणोनी ॥५०॥ जरी म्यां निर्मळ मनें श्रीरघुनाथ ॥ आराधिला असेल सत्य ॥ तरी तूं ठाव देई कृपायुक्त ॥ निज अपत्य ह्मणोनी ॥५१॥ लक्ष्मण ब्रह्मचारी ॥ शेपावतार निर्धारी ॥ हें सत्य असेल निश्चयें तरी॥ निजोदरीं मज सांठवीं ॥५२॥पांचाळी जे द्रुपद तनया॥जे कां पां

१ देव. २ समुदाय. ३ साल काढणे ४ नारळाची. ५ पोपट. ६ धरणी. ७ बालक. ८ थोर ९ परस्पर. १० इच्छेनें. ११ आपल्या पोटांत. १२ द्रौपदी.

चा पांडवांची जायां ॥ सत्य पतिव्रता ह्मणती तिया ॥ प्रातःस्मरणीं योगीश्वर ॥५३॥ पतिव्रता अनुसूया निर्धारें ॥ पति चरण प्रक्षाळोनि उरलेंनि नीरें ॥ ब्रह्मा विष्णू महेश लेंकुरें ॥ पायांवरी न्हाणिले ॥५४॥ ते अनुसूया आदिशक्ती ॥तिचे पुण्यें मज धरवी ॥ ठाव देईल काकुळती ॥ ग्लांति देखोनि पें माझी ॥५५॥ नैष्ठिक वटु अंजनी तनुज ॥ कपि वाहिनीचा दक्षिण भुज ॥ सत्य रुद्र तरी तूं मज ॥ निज हृदयीं राखावें ॥५६॥ ब्रह्म तनया अहल्या जाण ॥ जें कां गौतम गृहींचें मंडण ॥ इंद्रें भोगिली करोनि छळण ॥ ऋषि शापें पाषाण पें जाली ॥५७॥ ते पतिव्रता ह्मणती पुराणीं ॥ वदतसे व्यासादिकांची वाणी ॥ तियेचे पुण्यें हे धरणी ॥ निज हृदयीं सांठवो मातें ॥५८॥ सद्गुरु वसिष्ट ब्रह्म पूर्ण ॥ ऐसें बोले वेद पुराण ॥ जरी म्यां केलें असेल भजन ॥ तरी मार्ग दान मज दिजे ॥५९॥ गुरु माता गुरु पिता ॥सद्गुरु वांचोनि नाहीं दुजा तारिता॥ऐसी सत्य वाचा असेल तरी आतां॥पृथ्वी मार्ग देईल ॥६०॥ ऐसें जानकी मुखींचें वचन ॥ ऐकोनि धरा उल्हासोन ॥ भागद्वय जाली कारण ॥ देखोनियां सीतेचें ॥६१॥ जेंवि स्वातीचे जळ तुपारें ॥ भागद्वय शिंपला अति आदरें ॥ होवोनियां उदरीं नीरें ॥ समावित वर्षाकाळीं ॥६२॥ जेंवि गौतम भगीरथँ सामर्थ्यें ॥ भागद्वय गंगा आणिली येथें ॥ पुढें पूर्व समुद्रातें ॥ मिश्रित होवोनि मिनलिया ॥ ६३ ॥ तैसी दोठायीं जाली धरणी ॥ ऐसें देखोनि श्रीराम पत्नी ॥ नमस्कार करोनि सभासदनीं ॥ श्रीगुरु मनीं चिंतिला ॥६४॥ हृदयीं धरोनि श्रीराम ध्यान ॥ नमस्कारोनि सिंहासन ॥ धरणिये करोनि नमन ॥ पुढें काय देखती जाली ॥ ६५ ॥ अवलोकोनि पृथ्वींत पाहे ॥ तों रत्नजडित सिंहासन माथां आहे ॥ ऐसा एक पुरुष गमताहे ॥ जानकीस तेसमयीं ॥ ६६ ॥ माथां घेवोनि सिंहासन ॥ तिष्ठत उभा राहोन ॥ जेंवि स्वामि कार्यार्थ लक्षोन ॥ सेवेसि भृत्य राहे जैसा ॥ ६७ ॥ पूजावया कैलासपती ॥ पूजा संभार सेवका हातीं ॥ घेवोनि निघे सहित पार्वती ॥ पाताळ भुवनातें ॥ ६८ ॥ पाताळीं वसे हाटकेश्वर ॥ तयाचे पजेलागीं विद्याधर ॥ सेवक माथां नाना उपचार ॥ देवोनियां जात जैसे ॥६९॥ किंवा शेष घेवोनि पृथ्वीभार ॥ कीं कूर्में पृष्ठि करोनि कठोर ॥ तैसें माथां

१ स्त्री. २ धुवून. ३ पाण्यानें. ४ मुलगा. ५ समुदाय. ६ भूषण. ७ मोठें ८ चाकर.

सिंहासन सुंदर ॥ पुरुष एक उभाअसे ॥ ७० ॥ ऐसा अवनीच्या जठरीं ॥ रत्न सिंहासन घेवोनि शिरीं ॥ उभा तिष्ठत प्रतिक्षा करी ॥ तें जानकीनें देखिलें ॥७१॥ संतोष जाला अतिमनीं ॥ ह्मणे मज हे तुष्टली अवनी ॥ शेष माथां सिंहासन देउनी ॥ मज मूळ पाठविलें ॥ ७२ ॥ ऐसें भावोनि तेसमयीं ॥ जानकी सिंहासनीं बैसली पाहीं ॥ मग प्रवेशती जाली हृदयीं ॥ पृथ्वीचिये तेकाळीं ॥७३॥ भागद्वय अवनी एक जाली ॥ जैसी स्वातीजळें शिंपी मुखें मिळालीं ॥ या उपरी कथा वर्तली ॥ ते श्रोतीं सादरें ऐकिजे ॥७४॥ समस्तां जालें आश्चर्य ॥ तटस्थ ठेले ऋषिवर्य ॥ स्वर्गवासि देव सर्व ॥ पुष्प वर्षाव करिते जाले ॥७५॥ वानरां जाले परम क्लेश ॥ हनुमंता उल्हास बहुवस ॥ दुःखें दाटला जगदीश ॥ जानकीच्या गमनें हो ॥७६॥ चिंतातुर समस्त माता ॥ सुख पावली कैकेय दुहिता ॥ देव ह्मणती चतुर सीता ॥ किती अपवाद सोसिल ॥७७॥ ऐसें वर्तलें तेसमयीं ॥ देखोनि श्रीराम शोकार्णवांत पाही ॥ शोक करिता जाला वैदेही ॥ हानिची गेली ह्मणोनी ॥ ७८ ॥ अवो प्रिये तुजकारणें ॥ धुरंधर सेविलें अरण्य ॥ पादपां पाषाणा आलिंगन ॥ भ्रमोनियां देत होतों ॥ ७९ ॥ श्वापदां पुसे सीता कोठें ॥ उल्लंघी खेटे कर्वटें ॥ पायीं मोडती दीर्घ कांटे ॥ पडे उठे मूर्च्छितु ॥८०॥ सीता सीता आक्रंदोनी ॥ दश दिशा हिंडे मेदिनीं॥मार्गीं भेटे तयालागोनी॥ जानकी कोणीं देखिली ॥ ८१ ॥ तुजलागीं वानरांसी सख्य केलें ॥ तुजलागीं समुद्र शिळीं बुजिले ॥ तुजलागीं अराक्षसी केलें ॥ रावण वधोनि लंकेसी ॥ ८२ ॥ विराधें हरिलें जेकाळीं ॥ तैं अवेक्षितां वनस्थळीं ॥ राक्षस वधोनियां धुळी ॥ क्षणा माजि मेळविला ॥८३॥ चित्रकूटीं काकें क्षत विक्षत केलें ॥ तयावरी म्यां ईषिकेतें मोकलिलें ॥ पुढें काग मागें ईषिका पाताळें ॥ हिंडोनियां स्वर्गा गेली ॥८४॥ नारद वचनें तुज शरण ॥ काग ह्मणे ईषिका निवारीं दारुण ॥ ग्लांति देखोनि माझें स्तवन॥तयालागीं त्वां केलें ॥८५॥ तुझेनि वचनें तया न मारून ॥ वाम नेत्रास त्याच्या केलें छेदन ॥ ऐसी आज्ञा प्रमाण ॥ म्यां नाहीं उल्लंघिली ॥८६॥ ते तूं आजि कां वो रुसलीस॥मज सांडोनि पाताळा गेलीस॥तरी तुज काय पातलें यश॥पति वचनास उल्लंघुनी॥८७॥

१ पृथ्वी. २ दोन भाग. ३ मुलगी. ४ शोक समुद्रांत. ५ झाड. ६ भूमी. ७ शोधितां. ८ कावळ्यानें. ९ सोडिलें.

मी काय तुझें चुकलों ॥ कोणे अन्याया आचरलों ॥ पूर्वीं लोक लाजे भ्यालों ॥ वना पाठविलें ह्मणोनी ॥ ८८ ॥ अयो अवनि ये अवधारीं ॥ माझी सीता तुझे उदरीं ॥ जन्मली तूं माझी सासू खरी ॥ जानकी पाठवीं मजपासीं ॥८९॥ तुझे उदरीं उत्पन्न ॥ जाली सीता निश्चयें जाण ॥ तरी आतां पुनरपि दान ॥ देईं वो तूं मजलागीं ॥ ९० ॥ ऐसी करुणा करितां राजीवनयनें॥दुखाव लीं समस्तांचीं मनें ॥ गाई दांतीं न धरिती तृणें ॥ न पीती जीवनें सीता विरहें ॥९१॥ क्रोधा चढला कार्मुकपाणी ॥ अग्निबाण लावोनि गुणीं ॥ ह्मणे पूर्वीं सांडिली दाहोनी ॥ पुनरपि दग्ध करीन ॥ ९२ ॥ माझी प्रिया हरिली इणें ॥ न बोले मजसीं धरोनि मौनें ॥ नवखंड करीन एक्या बाणें ॥ रुद्रावेशें कोपला ॥ ९३ ॥ कोपला देखोनि चापशरपाणी ॥ देव चिंतातुर मनीं ॥ तंव विधाता पुढें होवोनि ॥ बोलता जाला श्रीरामासी ॥ ९४ ॥ ब्रह्मा ह्मणे श्रीरामचंद्रा ॥ अरिदळैणीं प्रतापरुद्रा ॥ कल्याणवं ता भुजंग शयना राजेंद्रा ॥ वचन गुणसमुद्रा अवधारीं ॥ ९५ ॥ अनंत ब्रह्मांडाचा नायक ॥ भास्कर कुळीं कुळदीपक ॥ पुण्यश्लोक त्र्यंबक ॥ तुज ध्यात हृदयकमळीं ॥९६॥ तूं या चराचर भूतांप्रति पाळिता ॥ तूं या सकळां भूतां स्रजविता ॥ प्रळ यांतीं संहार करिता ॥ कळिकाळा माथां आज्ञा तुझी ॥ ९७ ॥ तो तूं लीला सूत्रधारी ॥ अवतार धरिसी नानापरी ॥ वि रंचीअंडांचो माळ तुझ्या उदरीं ॥ एक रोमैरंध्रीं भासत ॥ ९८ ॥ ऐसा तूं त्रैलोक्य नायक ॥ अवतरोनि माया कौतुक ॥ खेळ खेळसी वाल्मीक ॥ वदला होता पूर्वीं जें ॥ ९९ ॥ अनागत भाष्य ऋपीश्वरें ॥ वाल्मीकें कथिलें ब्रह्मवरें ॥ शोधोनि पाहिलें वि भाग द्वारें ॥ तीन अंश पैं केले ॥१००॥ ती हे कथा येथपर्यंत ॥ वाल्मीक मुखींची जाली सत्य ॥ पुढें आतां उरली किंचित ॥ ते अनुपम्य पैं असे ॥१॥ ते श्रवण करावया अधिकारी ॥ नाहींत जीव पृथ्वीवरी ॥ श्रीराम कथा अमृत लहरी ॥ ऐकावया पुण्य पाहिजे ॥२॥ ऐसे शब्द चतुराननें ॥ वदत असतां मार्ग गगनें ॥ वाणी जाली ती रघुनंदनें ॥ परिसिली विधात्यासहित ॥३॥ ॥ ३ ॥
ते वाणीचें रूप कैसें ॥ तीस देह शिर वाचा नसे ॥ अव्यक्त परि व्यक्त जैसे ॥ वदे येखादा आगळा ॥४॥ आप्त येखादे अवस

१ पृथ्वी. २ राम. ३ शत्रुचा संहार करण्यात. ४ सूर्य. ५ उत्पन्न करणारा. ६ ब्रह्मांड. ७ केसांतील छिद्रें, ८ पुढील.

रीं ॥ संकटीं हितोपदेश करी ॥ तैसी ते समर्थी वाचा अशरीरी ॥ काय ह्मणती पैं जाली ॥५॥ वाणी नव्हे ती गंधर्व नगरींची दे वता ॥ दुःखित देखोनी जामदग्निजेता ॥ संबोखूं आली आप्तता ॥ निज दुहितेच्या पतीतें ॥६॥ वाणी नव्हे ती कुळस्वामि णी ॥ दुःखित श्रीरघुनाथ देखोनी ॥ संबोखोनी हितवचनीं ॥ काय बोलती पैं जाली ॥७॥ वाणी नव्हे हे कालरात्री ॥ संबो खावया श्रीरघुपती ॥ आश्वासनातें जाली देती ॥ हितोपवचनें करोनी॥८॥वाणी ह्मणे श्रीरघुनंदना ॥ पूर्ण ब्रह्म सनातना ॥ योगि याच्या विश्राम स्थाना ॥ कैलास रमणा प्रियकरा ॥९॥ भक्त जन भयभंगा ॥ महेशाच्या प्राणलिंगा ॥ भरतादी बंधूवर्गा ॥ प्रिय करा तूं श्रीरामा ॥११०॥ मदनारिचिया तूं जनका॥वैदेहीच्या प्राणनायका॥मिथ्या सांडी या शोका॥उरगें त्वचा पैं जैसी॥११॥वा ल्मीक मुखींचें हें निरोपण ॥ संपूर्ण कथिलें रामायण ॥ तें हें जालें सत्य जाण ॥ किंचित शेप उरलेंसे ॥१२॥ तें आकर्णिजे रवि कुळभूपणा ॥ अनागत भाष्य रामायणा ॥ अधिकार नाहीं इतर जना ॥ श्रवण करावया तेथिचें ॥ १३ ॥ उर्वरितें कथेचे अधि कारी ॥ ऐकावया नाहीं ये चराचरीं ॥ पुत्रासमवेत रावणारी ॥ एकांत श्रवण कीजे ॥१४॥ जानकीच्या वियोगें गहन ॥ दी र्घ दुःख करणें मिथ्या जाण ॥ तूं परमात्मा श्रीनारायण ॥ लीला दाविसी नानापरी ॥१५॥ लक्ष्मीलागीं ये लोकीं ॥ पुरश्चरण साधकीं ॥ करिजेताती ते लक्ष्मी निकी ॥ वैकुंठीं पैं वसताहे ॥१६॥ घेवोनी मायेची बुंथी ॥ बहुरूपीं सोंगें संपादिती ॥ तैसी तुझी अवतार स्थिती ॥ नाना चरित्रें दाविसी ॥१७॥ तुझी भार्या हरिली रावणें ॥ हें मिथ्या बोलावया कारणें ॥ लटकें जगीं मिरवणें॥ ऐसा खेळ खेळसी ॥१८॥ वृक्षा पासोनियां छाया ॥ हरिली हे बोलणें वायां ॥ तैसी रावणें हरिली जाया ॥ हें लौ किकीं उरलेंसे ॥१९॥ अमृता पासोनि गोडी ॥ कोण चतुर बाहेर दवडी ॥ सुवर्णाची कीळ काढी ॥ ऐसें काय घडेल ॥१२०॥ मक्षिका सर्व रस चाखे ॥ अग्नि भक्षितां मरण ठाके ॥ उन्मत्त जाले जंबुकें ॥ सिंहा काय जिंतवेल ॥ २१॥ ऐसी लंकेशें तुझी भा र्या ॥ हरिली मिथ्या रघुराया ॥ आपुलें पूर्णत्व शोधोनियां ॥ निजस्थिति राहे उगा ॥२२॥ आकाश वाणीचीं ऐसीं उत्तरें ॥

१ शरीरावांचून. २ समजावून. ३ सर्प. ४ पुढील. ५ राहिलेलें. ६ मोठा. ७ खरी. ८ खी. ९ कांती. १० कोल्हा.

परिसोनियां श्रीरघुवीरें ॥ सभा विसर्जून दोनि पुत्र करें ॥ धरोनी देवगृहीं प्रवेशला ॥२३॥ सद्गुरू वसिष्ठा समवेत ॥ देवता गृहीं प्रवेशला श्रीरघुनाथ ॥ एका जनार्दना विनवित ॥ सावचितें परिमावें ॥२४॥ ॥स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडे एकाकारटीकायांजानकीपाताळगमनोनामत्रिसप्ततितमोध्यायः ॥७३॥ ॥ओव्या॥ ॥१२४॥ ॥छ॥ ॥छ॥

॥ श्रीआत्मारामाय नमः ॥ आकाशवाणीचें उत्तर ॥ ऐकोनियां श्रीरघुवीर ॥ करीं धरोनियां कुमरें ॥ यज्ञशाळे प्रवेशला
॥१॥ क्रमोनियां तेथें शार्वरी ॥ प्रातःकाळीं दूपणारी ॥ संध्या स्नान करोनि ते अवसरीं ॥ ऋपिंसहित बैसला ॥ २ ॥ सभा
मंडळी थोर थोर ॥ मिळाले राक्षस वानर ॥ प्रधान सेना ऋपीश्वर ॥ नगरींचे नागरिक लोक ॥३॥ आज्ञा देवोनि लहू कुशातें॥
श्रीरामें आरंभिलें रामकथेतें ॥ ऐकतां सुख न वाटे चित्तें ॥ परम व्याकुळ पैं झाला ॥ ४ ॥ पाहूं लागला चहूंकडे ॥ न देखे जान
कीचें रूपडें ॥ ह्मणे दिशा दृष्टी उद्वसें पडे ॥ अंधकारें दाटलिया ॥५॥ माझिये जानकीवीण ॥ उद्वस अवघें विरंची भुवन ॥
मज राज्याची चाड कोण ॥ सभा विसर्जून उठिला ॥६॥ नावडे राज्यभोगोपचार ॥ नावडे छत्र चामर ॥ नावडे गायन सुस्व
र ॥ अवस्था थोर सीतेची ॥७॥ नावडे शास्त्र व्याख्यान ॥ नावडे ध्रुवपद श्रवण ॥ नावडे हरिकथा कीर्तन ॥ चिंता गहन सीते
ची ॥८॥ नावडे पारधी वनविहारें ॥ नावडे राज्यपदींचा दळभार ॥ नावडे इष्ट बंधू सहोदर ॥ नावडे प्रकार वाद्यांचे ॥ ९ ॥
सीतेची गौरवर्ण तनूं ॥ निंबलोणा वोंवाळिजे कोटी मदनु ॥ जितें देखोनि कनकहरिणु ॥ पक्षि गण भुलले ॥ १० ॥ जानकीचे
नि सुंदरपणें ॥ उदरा येवोनियां मदनें ॥ तें रूप श्रीरघुनंदनें ॥ ध्यान मुद्रेस आणिलें ॥११॥ ध्यानीं आलिंगोनि सीता ॥ हृद
यीं धरोनि जाला ध्याता ॥ पुढें काय वर्तली कथा ॥ ते सावधान श्रोते अवधारा ॥ १२ ॥ ॥ श्लोक ॥ यज्ञेयज्ञेप्रकुर्वन्तेर्सी
तायत्रहिरण्मयी ॥ दशवर्ष सहस्राणिवाजपेयमुपागमत ॥१॥ वाजपेयादशशतावहुसौवर्णदक्षिणाः ॥ अग्निष्टोमातिरात्राभ्यांगो
सवैश्चमहासवैः ॥२॥ ईजेक्रतुशतैरन्यैःसश्रीरामःसदक्षिणैः ॥ एवंसकालःसुमहान्राघवस्यमहात्मनः ॥ ३ ॥ ॥टीका॥ यज्ञ
करी श्री रघुनाथ॥दहा सहस्र वर्षे पर्यंत॥सीता सुवर्णाची केली होती तीसहित॥यागादि कर्मे संपादी॥१३॥दहा सहस्र वर्षे वरी॥
याग करितां पौलस्त्यारी ॥ सुवर्ण दक्षिणा अमुर्प भारी ॥ ऋपिलागीं देतसे ॥१४॥ तरी ते याग कोण कोण ॥ सांगेन तयांचीं
नामाभिधानें ॥ यज्ञा मागें जो जो यज्ञ ॥ अनुक्रमें परियेसा ॥१५॥ वाजपेय ज्योतिष्टोम ॥ निर्जा अतिरात्र उत्तम ॥ गोसव

१ मुलगा. २ रात्र. ३ ओसाड. ४ वनक्रिडा. ५ शरीर. ६ ऐका. ७ पुन्हा. ८ निघाला.

ऐसा चतुर्थ परम ॥ ग्रहासव पंचम अवधारा ॥१६॥ अश्वमेध षष्ठमाचे ॥ चैत्य सप्तम जाणा साचें ॥ आणिकही नानापरीचे ॥ साचे याग बहुविध केले ॥१७॥ ऐसिये प्रकारें सकळ यज्ञ ॥ करी श्रीराम रविकुळभूषण ॥ द्विजां देवोनि बहु सुवर्ण ॥ काळ क्रमी यापरी ॥१८॥ राज्य करितां श्रीरघुनाथा ॥ त्रैलोक्यांचे भूपें वंदिती माथां॥ऋक्षां आणि कपि समस्तां॥श्रीराम आज्ञा प्रमाण ॥ १९॥ ॥श्लोक॥कालेवर्षतुपर्जन्यःसुभिक्षंविमलादिशः ॥ हृष्टपुष्टजनाकीर्णपुरंदरपदंयथा ॥ ४ ॥ नबालोम्रियतेकश्चिद्रामे राज्यंप्रशासति ॥ नाधर्मोविद्यतेकश्चिन्नव्याधिःप्राणिनांक्वचित् ॥५॥ ॥टीका॥ श्रीराम आज्ञा काळाचे शिरीं ॥ यथाकाळीं मेघ वृष्टी करी ॥ तेणें नाना धान्यें महर्वरी ॥ उत्पन्न होती बहुसाल ॥२०॥ सदा काळ सुभिक्षें ॥ पातकाचें परम दुर्भिक्षें ॥ चंद्र आणि दीनेश ॥ सौम्यतेजें तपताती ॥२१॥ दिशा विमलां प्रकाशकरा ॥ नाहीं अभ्र धुई वारा ॥ धष्ट पुष्ट जन नगरा ॥ माजि वास करितातीं ॥२२॥ जैसी पुरंदराची नगरी ॥ तीहूनि विशेष साकेतपुरी ॥ मृत्यूचें भय स्वप्न जागरीं ॥ बाळकातें नाहीं कल्पांतीं ॥२३॥ श्रीरामाचे आज्ञ करून ॥ काळ वंदी श्रीरामचरण ॥ श्रीराम राज्याचा धाक गंहन॥दूत लोटांगण यमाचे करिती ॥ २४ ॥ अधर्माची नाहीं वार्ता ॥ घरोघरीं श्रीरामकथा ॥ व्याधि रोग जरा व्यथा ॥ राम राज्यीं पैं नाहीं ॥ २५ ॥ ऐसें बहु काळवरी श्रीरामें ॥ पुत्र पौत्रासहित नेमें ॥ राज्य केलें परम धर्मे ॥ बंधू सुहृदांसहित ॥२६॥ पुढील कथा कौतुक लहरी ॥ वाल्मीक मुखींची वागेश्वरी ॥ कविल तारूं भवसागरीं ॥ उतरावया जना घातलें ॥२७॥ या तारुवाचें जो स्मरण करी ॥ तया भय नाहीं संसारीं ॥ याचें जो श्रवण करी ॥ तया श्रीहरी सन्निधें ॥२८॥ या तारुवाचा जो भोक्ता ॥ कैलासनाथचि तत्वतां ॥ पार्वती सहित एकांता ॥ माजि कथा श्रीरामाच्या ॥२९॥ कथेसि जाली आड कथा ॥ पेस न ह्मणावें श्रोता ॥ रंगीं नृत्य करित करितां ॥ त्याग येवोनियां पडे ॥३०॥ अध्ययनाचेनि प्रसंगें ॥ अनध्याय तो पडे मार्गे ॥ तैसें कथेचेनि रंगें ॥ दृष्टांत पुढें येऊं ठाके ॥३१॥ तंव श्रोते ह्मणती वक्तया पुढील कथा सांगावया ॥ सद्गुरू स्मरोनि लवलाह्यां ॥ कथा मार्ग चालवी ॥ ३२ ॥ ॥ १ ॥

१ नानापकारचे. २ रांज. ३ पृथ्वीवर. ४ स्वस्तता. ५ महागाई. ६ सुर्य. ७ निर्मळ. ८ ११. ९ अयोध्या. १० मोठा. ११ मित्र. १२ तयार.

ऐकोनि श्रोतियांचें वचन ॥ आनंदें निवाला एका जनार्दन ॥ ह्मणे स्वामी तुमचे मनोदेवतेचें प्रसन्नपण॥मजलागीं पैं व्हावें ॥३३॥ तुमचे कृपाकटाक्ष नदी ॥ तेथें मी तरेन पदोपदीं ॥ आतां पुढील निरोपण सिद्धी ॥ सावकाशीं अवधारा ॥३४॥ रामें राज्य करितां अयोध्येसी ॥ बहुकाळ क्रमिले स्वधर्मेसीं ॥ पुढें माता वार्धिक्यतेसी ॥ देहांत समयो पावल्या ॥ ३५ ॥ जैसें घटींचें जीवन आटतां ॥ प्रतिबिंबीं न भासे सविता ॥ तेंवि वार्धिक्यें तिघी माता ॥ देहांता पावल्या ॥ ३६ ॥ चवघे बंधु समवेत ॥ उत्तर क्रिया विधा नोक्त ॥ दानेंदेवोनि द्विज तृप्त ॥ द्वादश विधी पैं केली ॥३७॥ चवघे जणीं पिंडदाना ॥ करोनियां गया वर्जना ॥ माता उद्धरोनि स्वर्ग भुवना ॥ दशरथापासीं पाठविल्या ॥ ३८ ॥ स्वर्गीं स्थापोनियां माता ॥ स्वधर्मे असतां श्रीरघुनाथा ॥ तंव भरत मातुळिच्या पुरोहिता ॥ आगमन अयोध्ये पैं जालें ॥ ३९ ॥ राजंहेरीं श्रीरामासीं ॥ वार्ता जाणविली स्वामी परियेसीं ॥ पुरोहित भरत मातुळीचा गर्गऋषी ॥ तुमचे भेटीस पैं आला ॥ ४० ॥ अनुजासीहित रघुनंदन ॥ सामोरा येवोनि स्वयें जाण ॥ मातामह पुरोहिता देवोनि मान ॥ राजसदना आणिला ॥ ४१ ॥ दीर्घ उपचारें करोनि पूजन ॥ स्वपंक्तीसीं सारोनि भोजन ॥ दिव्य वस्त्रें अलंकार भूषणें ॥ गर्गऋषीसीं अर्पिलीं ॥ ४२ ॥ श्रीराम ह्मणे जी गर्गऋषी ॥ वृद्ध परंपरा राज्य कैकेय भूपासीं ॥ जैसा वसिष्ठ सूर्यवंशीं ॥ तैसा तयासी निजपूज्य ॥ ४३ ॥ ऐसे तुह्मी पूज्य थोर ॥ विवेक वैराग्यें चतुर ॥ करावया आमचा उद्धार ॥ कृपेनें आलेति येथवरी ॥ ४४ ॥ भाग्य थोर आजि आमुचें ॥ ह्मणोनि येणें जालें तुमचें ॥ कुशळत्व यजमान स्वामीचें ॥ परिवारें क्षेम असती ॥ ४५ ॥ गर्ग ह्मणे श्रीरघुराजा ॥ क्षेमवंत तुझिया भुजा ॥ प्रतापाची उभवोनि ध्वजा ॥ दशदिशा तेजें झळकत ॥ ४६ ॥ अरिराया तोडरीं ॥ काळ आज्ञा वंदी शिरीं ॥ जयाचीं कोटी तपें अंबरीं ॥ तो सद्गुरू गृहामाजी ॥ ४७ ॥ कल्पवृक्ष गृहीं ज्याचे ॥ चिंतामणि पाषाण यापरीचे ॥ नित्य दुभतें कामधेनूचें ॥ त्या पुरुषाचें भाग्य काय वाणूं ॥ ४८ ॥ चारी वेद बंदिजन ॥ सहा ही शास्त्रें गुण वर्णन ॥ अठरा

१ ज्ञातारपण. २ भांडवांतील. ३ सूर्य. ४ राजदूत. ५ धाकटा भाऊ. ६ निशाण. ७ आकाशीं.

पुराणें करिती स्तवन ॥ निरंतर जयाचें ॥ ४९ ॥ तो पूर्ण ब्रह्म श्रीरघुनाथ ॥ द्विजांचें वाढविसी महत्व॥देवा अकळे तुझें चरित्र॥ महापुरुषा श्रीरामा ॥५०॥ परी कांहीं एक किंचित तुझ्या कारणें ॥ केकेयाधिपें पाठविलें तें अंगिकारणें ॥ जेसें कल्पतरूसी पूगा फल ठेवणें ॥ आपुलीया यथानुशक्ती ॥५१॥ ह्मणोनि भेटीस उत्तम वारू ॥ जो शामकर्णाहूनि सुंदरू ॥ हा हा ह्मणतांच सत्व रू ॥ पूर्वेचे पश्चिमे येती ॥ ५२ ॥ अकारांतील हकार ॥ वाचे करितां उच्चार ॥ तंव पूर्वीच अक्षरांतर ॥ चिंतिलें ठायासी जातसे ॥५३॥ अकारा हकारा होतां भेटी ॥ तंव पूर्वीच दिशांचे शेवटीं ॥ मनोवेगा चपळ न उठी ॥ उणीव होय वारू पुढें ॥५४॥ ऐसे वा रू दहा सहस्र ॥ पृथ्वीस न लाविती खुर ॥ रत्नाभरणी सालंकार ॥ श्रीरामापुढें उभे केले ॥५५॥ तदुपरी कुंजर भार ॥ जे से चौचरणींचे गिरीवर ॥ चोदंत मंडित अलंकार॥शुंडा सुंदर जयांची ॥ ५६ ॥ दोहीं कर्णीं भूषणें विचित्र ॥ जैसे शोभती रंभा पत्र ॥ तयावरी श्वेत चामरें ॥ दोहीं कर्णीं बांधिलीं ॥५७॥ गुडारिले नाना अंबेरीं ॥ जैसे मेघ डंबर गिरींवरी ॥ तैसेचि रथ अ युतवरी ॥ शृंगारोनि आणिले ॥ ५८ ॥ अनेक वस्त्रें दिव्यांबरें ॥ नाना रंगांचीं रुचिरें ॥ मुक्ताफळें पाचा वैडूर्य हिरे ॥ श्रीरामा सीं समर्पिले ॥५९॥ दिव्य रत्नांचिया माळा ॥ समर्पिल्या घननीळा ॥ अनेक जातींचिया पक्षिकुळा ॥ भेटी श्रीरामासी दिध ली ॥६०॥ हे भेटी समर्पोनि श्रीरामासी ॥ आसनीं बैसलासे ऋषी ॥ श्रीराम ह्मणे गर्गासी ॥ अपूर्व आह्मांसी पाठविलें॥६१॥ आह्मीं पूर्वीं नाहीं आयकिलें ॥ तें मातुळें प्रीतीनें पाठविलें ॥ विशेष तुमचीं पाउलें ॥ दृष्टि देखिलीं गर्गमुनी॥६२॥ ॥श्लोक॥ रामस्यभाषितंश्रुत्वामहर्षिकार्यविस्तरं ॥ वक्तुमद्भुतांतरात्माराघवायोपचक्रमे ॥ ६ ॥ युधाजित्प्रीतिसंयुक्तःश्रूयतांयदिरोच ते ॥ अथगंधर्वरचितःफलमूलोपशोभितः ॥ ७ ॥ सिंधोरुभयतःपार्श्वेदेशःपरमशोभनः ॥ तंतुरक्षंतिगंधर्वाःसायुधायुद्धकांक्षिणः ॥ ८ ॥ शैलूषस्यसुतावीरास्तिस्रःकोट्योमहाबलाः ॥ तान्सर्वान्निर्जित्यकाकुत्स्थगंधर्वनगरंशुभं ॥ ९ ॥ निवेशयमहाराजपुरेद्वेसुस माहितः ॥ अन्यस्यनगतिस्तत्रदेशश्चायंसुशोभनः ॥१०॥ रोचतांतेमहाबाहोनहिवःसद्धंशंभवेत ॥११॥ ॥टीका॥ दाशरथीने ए ॥ २ ॥

१ ब्राह्मण. २ नसणेपणारे. ३ घोडा. ४ हत्ती. ५ वळ्याने. ६ आलेपोचाने. ७ मांड.

कोनि वचन॥हृदयीं निवाला ब्राह्मण॥जैसें वसंतीं कोकिळा आलापनें॥निवे मन पांथिकाचें॥६३॥ऐसियापरी गर्गऋषी ॥ सविस्तर सांगे श्रीरामासी॥ह्मणे तुमच्या मातुळें महत्कार्यासी ॥ पाठविलें राजेंद्रा ॥६४॥ तें कोण कार्य की लक्ष्मणा॥युधाजित कैकेय नंदन॥ जो कां तुह्मां मातुळ जाण॥प्रिय बहु भरतासी॥६५॥तुमच्या ठायीं त्याची प्रीती॥बहुत आर्त जी रघुपती ॥ जैसें धेनु वत्सा चिंती॥ चकोर चिंती चंद्रातें॥६६॥युधाजितें तुह्मां लागुन॥ रुचे ऐसें माझ्या मुखें कथन ॥करविलें तें सावधान॥बंधूसमवेत अवधारा॥६७॥ सिंधुनदीचे उभयपारीं ॥ पुष्पीं फळीं अति साजिरीं ॥ गंधर्वीं वसविली नगरी ॥ जे सुरासुरी अतर्क्य ॥ ६८ ॥ तेथील राजे गंध र्व जाण ॥ सिंधु देशाचें करिती पाळण ॥ तयांचें तीन कोटी सैन्य ॥ युद्धीं आंगवणें बहुसाल तया ॥ ६९ ॥ श्रीरामा जिंतोनि त्या तें ॥ नगरें दोन वसवावीं तेथें ॥ ऐसें आक्षेपोनि युधाजितें ॥ मजलागीं पाठविलें ॥७०॥ काळासी प्रवेश नाहीं तेथ ॥ अन्यत्र साधारणाची कोणमात ॥ तूं काळाचा काळात्मा श्री रघुनाथा ॥ युद्धीं गंधर्व विभांडीं ॥ ७१ ॥ जरी येईल तुझिया मना ॥ न रीं विलंब न करीं श्रीरघुनंदना ॥ जैसें वृद्ध विवाही लग्ना ॥ अति त्वरा करावी ॥७२॥ ॥ श्लोक ॥ नचक्रुत्वाराघवःप्रीतोमहर्षेर तुलंवच ॥ उवाचवाढमित्येवभरतंचान्ववैक्षत ॥१२॥ सोब्रवीत्राघवोहृष्टःप्रांजलिप्रग्रहोद्विजां ॥ वीमौकुमारौपिप्रदेशंविज यिष्यतः ॥ १३ ॥ भरतस्यात्मजौवीरौतक्षःपुष्करएवच ॥ मातुलेनचगुप्तौवैधर्मेणसुसमाहितौ ॥ १४ ॥ भरतस्याग्रतःकृ त्वाकुमारौचपदानुगौ ॥ निहत्यगंधर्वसुतान्पुरेद्वेतुकरिष्यति ॥ १५ ॥ निवेश्यतेपुरेरम्येस्वात्मजौविनिवेश्यच ॥ आगमि ष्यतिमेब्रह्मन्समीपमतिधार्मिकः ॥ १६ ॥ एवमुक्त्वातुब्रह्मर्षिंभरतंसबलानुगं ॥ आज्ञापयामासततःकुमारौचाभ्यषिंचयत् ॥ १७ ॥ नक्षत्रेणचसौम्येनपुरस्कृत्यांगिरस्तुतं ॥ भरतःसहसैन्याभ्यांकुमाराभ्यांचविनिर्जितौ ॥ १८ ॥ ॥टीका॥ युधाजित पुरो हिताचें वचन ॥ ऐकोनियां श्रीरघुनंदन ॥ संतोष न माय गगन ॥ ऐसा उल्हास पैं जाला॥७३॥तें वचन नरी विचारिलें कैसें ॥ वैराग्य सिंधूचें भरितें जैसें ॥ कीं आनंद वनींचे हंस ॥ कीं मानसें योगियाचीं ॥ ७४॥ कीं चिदाकाशींचा बोध दिनकरू ॥ कीं धैर्य

१ अर्थ. २ इच्छा. ३ पुरोहित. ४ सामर्थ्य. ५ भावना.

गगनींचा अढळ धुरू ॥ कीं नवविध भक्तीचा शृंगारू ॥ शब्दरूपें प्रगटला ॥ ७५ ॥ ऐसें वचन गर्गमुनीचें ॥ परिसोनि हृदय
श्रीरामाचें ॥ निवालें मग सुखाचें ॥ बरवें वदलेति ऋषिराजा ॥७६॥ आजि संताप माझिया चित्ता ॥ जाला जी मातुळ पुरोहि
ता ॥ हे भरतात्मज दोघे तत्वतां ॥ गंधर्वदेशीं राज्य करो ॥७७॥ हे दोघे भरत नंदन ॥ तक्ष पुष्कर यांचें अभिधान ॥ माताम
हाचे प्रिय पूर्ण ॥ पढियंते जाण मातुळेसी ॥७८॥ यां दोघां पुत्रां सहित ॥ पुढें करोनियां भरत ॥ पायदळ सेना अमित ॥ युद्धा
लागीं देईजे ॥७९॥ सेनेसहित राजा भरत ॥ युद्धीं जिंतील गंधर्व समस्त ॥ पुरें दोनि वसवोनि तेथ ॥ पुत्रां राज्य देईल ॥८०॥
नूतन वसवोनि पुरद्वयासी ॥ राज्यीं स्थापील निजपुत्रासी ॥ विजयी होवोनि वेगेंसी ॥ माझिये येईल मुनिराया ॥ ८१ ॥ ऐसें
बोलोनि पुरोहिताप्रती ॥ भरतासि आज्ञा देवोनि श्रीरघुपती ॥ हाणे मंत्रिग्रांसहित निजपुत्रांचीं ॥ पट्टाभिषेक करावा ॥ ८२ ॥
माझिये दृष्टीपुढें ॥ राज्याभिषेक करीं वाडें कोडें ॥ निवेल हृदय सुख गाढें ॥ मजलागीं होईल ॥ ८३ ॥ ऐसी आज्ञा श्रीरघुपती
ची ॥ होतांच माता कैकेयी ज्याची ॥ तेणें भरतें सामग्री पट्टाभिषेकाची ॥ तात्काळ जाण आणविली ॥ ८४ ॥ अभिषेकोनि दो
घां पुत्रांतें ॥ श्रीरामें दिधलीं दोनी छत्रें ॥ चामरें शिबिका सुमित्रें ॥ दोघां तेथें दिधलीं ॥ ८५ ॥ श्रीराम आज्ञा लाहूनं ॥ त
जपुत्रेंसि कैकेयी नंदन ॥ सेना समवेत बळवाहन ॥ नगरा बाहेर निघाला ॥ ८६ ॥ पालाणिले भद्रजाती ॥ वारु कोट्यानुको
टी गणों किती ॥ रथ घडघडाटें हे क्षिती ॥ उलथूं पाहे ते समयीं ॥८७॥ पायदळ अलंगाइत ॥ सोळी सांबळी बाणाइत ॥ तु
बक तिरताज अगणित ॥ श्रीराम नामें गर्जती ॥८८॥ छपन्न कोटी चामुंडा ॥ पात्रें घेवोनि धांवती पुढां ॥ गंधर्वांच्या अशुद्धें स
डा ॥ भरत गाढा घालील ॥ ८९ ॥ श्रीरामबळें वीरगाढे ॥ एक गर्जती एकापुढें ॥ भूतें प्रेतें राक्षसें मुंडें ॥ मांस भक्षणा निघा
लीं ॥९०॥ भूतगणेंसीं वेताळ ॥ करी आनंदाचा गोंधळ ॥ टाकोनि मागें भरतदळ ॥ नवदुर्गाही निघाल्या ॥ ९१ ॥ जैसें सम
र्थाचे विवाहीं ॥ वऱ्हाडी वऱ्हाडिणी लवलाहीं ॥ तैसे भूतगणे पाहीं ॥ अवघिया पुढें निघाले ॥ ९२ ॥ ऐसिया प्रकारें श्रीरा ॥ ३ ॥

१ समाधान झाले. २ नाम. ३ आवडते. ४ पुष्कळ. ५ दोन डोळे. [illegible]

मानुजु ॥ चालिला गंधर्व नगरा उजू ॥ मार्ग क्रमोनि सेना समाजु ॥ मातामहदेशा पैं आला ॥ ९३ ॥ तांहीं तेथें करोनि व
स्ती ॥ सैन्यासहित दाशरथी ॥ कैकेयाधिपें पूजोनि प्रीति ॥ पुत्रास संगें दिधलें ॥९४॥ मातुळासहित भरत ॥ प्रतापें प्रयाण
करित ॥ प्रहर दोनि न भरतां तेथ ॥ सिंधु देशा पावला ॥९५॥ सिंधुनदीच्या उभय तीरीं ॥ गंधर्वीं वसविली नगरी ॥ शोभा
तिची अति साजिरी ॥ अमर पुरीहूनि अधिक ॥९६॥ तेथें वसती गंधर्व जाण ॥ तिहीं ऐकिली सेना दारुण ॥ घेवोनि आला कै
केयी नंदन ॥ युद्धालागीं करावया ॥९७॥ ॥श्लोक॥ श्रुत्वातुभरतंप्राप्तंगंधर्वास्तेसमागताः ॥ योद्धुकामास्ततःसर्वेगर्जंति
स्मसमंततः ॥ १९ ॥ तेषांसमभवद्युद्धंतुमुलंलोमहर्षणं ॥ सप्तरात्रंतदासीद्विनचप्राप्तस्तयोर्जयः ॥ २० ॥ ततोरामानुजःक्रु
द्धःकालशस्त्रःसुदारुणं ॥ संवर्तनामतच्छस्त्रंगंधर्वेप्रयुक्तवान ॥ २१ ॥ तेविध्वाकाळचक्रेणसंवर्तेनविदारिताः ॥ क्षणमा
त्रेणहितास्तिस्त्रःकोट्योमहाबलाः ॥ २२ ॥ हतेषुतेषुवीरेषुभरतोकैकयीसुतः ॥ निवेशयामासततःसमृद्धेद्वेपुरेतदा ॥२३॥ पुष्क
रंपुष्करावत्यांतक्षंतक्षसिलांप्रति ॥ स्थापयामासतौपुत्रौभरतस्यमहात्मनः ॥ २४ ॥ ॥टीका॥ आला ऐकोनि भरत ॥ गंध
र्व होवोनि एकभूत ॥ विचार करोनि समस्त ॥ समरंगणा पैं आले ॥ ९८ ॥ युद्ध इच्छा धरोनि मनीं ॥ गर्जते जाले रणमेदिनीं॥
तेणें नादें फुटे अवनी ॥ दिग्गजा कर्णीं बधिरत्व आलें ॥ ९९ ॥ समस्त एकवट मिळोन ॥ उल्हासें वीरां येतसे स्फुरण ॥ युद्धीं
जयाशा धरोनि मनें ॥ रणमंडळा पातले ॥ १०० ॥ कवचें खड्गें गदापाणी ॥ परिघ मुसळ तरु पाषाणीं ॥ परस्परें भिडते जा
ले रणीं ॥ उभय दळींचे वीरनायक ॥ १ ॥ एक वर्षते जाले शर ॥ एकीं टाकिले गिरिवर ॥ एकीं गदा घातें मार ॥
शस्त्र संभार वर्षती ॥ २ ॥ दोहीं दळीं वीर निधडे ॥ कृतांताहूनि बळ गाढे ॥ कोणी कोणाचेनि पुढें ॥. न लोटती माघा
रे ॥ ३ ॥ वर्षाकाळीं जिमूत धारा ॥ तैसे वर्षती पाषाण तरुवरा ॥ झोंट धरणी होय वीरां ॥ दोन्ही दळें एक जालीं ॥ ४ ॥
जैसीं दोनी एकवटती सरोवरें ॥ तैसे दोन्हीं दळींचे भेसळले वीर ॥ परस्परें करिते जाले मार ॥ हार जीत पैं नाहीं॥५॥ ऐसें गंध
र्वीं देखिलें ॥ मग गंधर्व जाळ प्रेरिते जाले ॥ आकाश अवनी मध्यें भरिलें ॥ चहूंकडे गंधर्व ॥ ६ ॥ भुली पडली भरत दळाचे वी

रां ॥ भयाभीत जाले सैरावैरां ॥ तंव गंधर्व एकसरां ॥ युद्धां लाग बहु केला ॥७॥ सोडोनियां अमित बाण ॥ एकीं टाकिले पाषाण ॥ एकीं गदा मुद्गलीं जाण॥असंख्य सैन्य मारिलें॥८॥भरत दळींचे थोर थोर वीर॥कित्येक जाले रणीं चूर॥कित्येक घायवटे भग्नशिर॥अशुद्धें डवरिले पैं असती॥९॥एक ह्मणती राया भरता॥गंधर्वीं दाविली अधिकता॥तंव कोप आला कैकयी सुता ॥ जाला ताडिता गंधर्वां॥१०॥रामानुज वीरबळी॥गंधर्वांची फोडोनि फळी॥सीत चढवोनि ते काळीं॥धनुष्य धरी वाम करें ॥११॥तूणीरांतून काढोनि शर तेजाळे ॥ सुवर्ण पुंखाचीं सरळें॥जयाचे भाळामाजि विंबलें॥हें सगळें ब्रह्मांड॥१२॥गुणीं चढवोनियां बाण ॥ काळदंडाहूनि कठिण॥वोढी काढोनि आकर्ण॥पर वीरांवरी सोडिला॥१३॥बाण जातांचि सत्वरें॥कित्येकांचीं छेदिलीं शिरें॥सप्तरात्र युद्ध वीरें ॥ रामानुजें पैं केलें॥१४॥सात दिवसवरी॥युद्ध राजा भरत करी॥परी नये जयहारी॥क्रोध भारी पैं चढला॥१५॥काळ शस्त्र सुदारुण॥बीजाक्षरीं जपोनि पूर्ण॥गंधर्व संवर्त लक्षोन॥भरत वीरें सोडिलें॥१६॥संवर्त गंधर्वामाजि श्रेष्ठ ॥तयाचा काळ शस्त्रें छेदोनि कंठ॥उडविला आकाशा उजू स्पष्ट॥कविटफळ जैसें॥१७॥तदनंतरें कैकेयीसुतें॥तीसकोटी गंधर्वांतें॥मारोनि टाकिलीं प्रेतें॥रणसागरामाझारीं॥१८॥तंव मिळालिया वनदेवता॥मांस भक्षोनि पिती शोणिता॥आनंदें नाचती भरता॥विजयी होय पुत्रासहित॥१९॥तदनंतरें राया भरतें ॥ पुरें दोनि वसविलीं तेथें॥तया नाम ऐका श्रोते॥सावधान होउनी॥२०॥पुष्करावती नाम एकाचें॥तक्ष शिळा दुसरियाचें ॥ दोघां पुत्रां दों नगरांचें॥राज्य दिधलें तेकाळीं॥२१॥तक्षकातें तक्षकावती॥पुष्करा पुष्कर नगराप्रती॥स्थापोनियां भरत सुमती ॥ निज सैन्येंसि ठेविलें ॥ २२ ॥ राज्यीं स्थापोनि दोघे कुमर ॥ गंधर्वाचे पद पदार्थ अपार ॥ रत्नमणी मुक्ताफळें मनोहर ॥ निज पुत्रासि दिधलीं ॥२३॥ रथ अश्व भद्रजाती ॥ रहंवरासि नाहीं मिती ॥ आणिकही राज्य संपत्ती ॥ पुत्रालागीं दिधली ॥२४॥ ते देशींचे जे लोक ॥ ते केले आपुले आज्ञाधारक ॥ पुढें भरत रघुनायक ॥ भेटी निघाला तेकाळीं ॥२५॥ एका जनार्दना शरण ॥ भरतें गंधर्व देश जिंतोन ॥ श्रीराम भेटीस आगमन ॥ करिता जाला तेकाळीं ॥ २६ ॥ स्वस्ति श्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांभरतगंधर्वविजयोनामचतुःसप्ततितमोऽध्याय ॥ ॥७४॥ ॥ओव्या॥ ॥१२६॥ ॥श्लोक॥ ॥२४॥

॥श्रीविश्वात्मनेनमः॥ ॥ निज पुत्रांसि स्थापोनि सिंधु प्रदेशीं ॥ भरत निघाला श्रीराम भेटीसी ॥ येवोनियां अयोध्येसी ॥ अग्रजासी वंदिलें ॥ १ ॥ सांगितला सविस्तर वृत्तांत ॥ ऐकोनि मंतोपला श्रीरघुनाथ ॥ चंद्रा देखोनि उचंबळत ॥ क्षीरार्णव जैसा हो ॥२॥ उदय होतां दिनकर ॥ कुमुदिनी उल्हासे थोर ॥ भरत भेटलिया श्रीरघुवीर ॥ आनंदातें पावला ॥ ३ ॥ अरुणानुज अमरावतिये ॥ अमृत हरणी पावला जय ॥ तेणें वंदिली विनता माय ॥ तैसा भरत भेटला ॥४॥ याउपरी काय वर्तलें ॥ तें श्रोतीं पाहिजे परिसिलें ॥ तेंचि आतां वक्तिया वहिलें ॥ सांगे श्रीराम कथा ॥ ५ ॥ ॥श्लोक॥ उभौकुमारौसौमित्रतवधर्मविशारदौ ॥ अंगदश्चंद्रकेतुश्चसमर्थौदृढधन्विनौ ॥ १ ॥ इमौराज्येभिषेक्ष्यामिदेशःसाधुविधियतां ॥ रमणीयोह्यसंबाधोरमेतांयत्रधन्विनौ ॥२॥ नराज्ञांयत्रपीडास्यान्नचैवाश्रमवासिनं ॥ सदेशोदृश्यतांसौम्यनापराध्यामहेयथा ॥ ३ ॥ ॥ टीका ॥ श्रीराम ह्मणे ते काळीं॥ हे सुमित्रात्मज आतुर्बळी ॥ धार्मिक सुशीळता आगळी ॥ धनुर्विद्या पैं याची ॥६॥ नामें अंगद चंद्रकेत ॥ पितियासारिखा पुरुषार्थ ॥ अति समर्थ बळिवंत ॥ दोघे अश्विनीकुमार जैसे ॥७॥ यातें उत्तम देश पाहूनी ॥ दोघे स्थापावे दो स्थानीं ॥ माझे दृष्टीपुढें अभिषिंचून ॥ राज्य दोघां पैं द्यावें ॥ ८ ॥ उत्तम देश उत्तम स्थानीं ॥ भरतलक्ष्मण ही स्थापा दोनी ॥ जेथें सुभिक्ष सुकाळ अनुदिनीं ॥ ज्या प्रांतीं मुनी सिद्ध असती ॥९॥ ऐसें उत्तम राष्ट्र पाहोन ॥ तेथें स्थापावे सौमित्र नंदन ॥ऐसें बोलिला श्रीरघुनंदन ॥ तें भरतें परिसिलें हो ॥१०॥ हो जी ह्मणोनि दयाळा ॥ कैकयी कुमर तयेवेळां ॥ बोलता जाला तया काळा ॥ तें परिसावें सावधानें ॥११॥ ॥ श्लोक॥ तथोक्तवतिरामेतुभरतःप्रत्युवाचह ॥ अयंकारुपथोदेशोरमणीयोनिरामयः ॥४॥ निवेश्यतांतत्रपुरमंगदस्यमहात्मनः ॥ चंद्रकेतोश्चसुचिरंचंद्रकांतंनिरामयं ॥५॥ तद्वाक्यंभरतेनोक्तंप्रतिजग्राहराघवः ॥ तंचकृत्वावशेदेशमंगदस्यन्यवेशयत् ॥ ६ ॥ अंगदीयापुरीरम्याह्यंगदस्यनिवेशिता ॥ रमणीयासुगुप्ताचरामेणाक्लिष्टकर्मणा ॥ ७ ॥ चंद्रकेतोश्चमल्लस्यमल्लभूम्यांनिवेशिता ॥ चंद्रकांतेतिविख्यातादिव्यास्वर्गपुरीयथा ॥८॥ ॥ टीका ॥ ऐसें श्रीराम बो

१ वडील भाऊ. २ क्षीरसागर. ३ कागळ. ४ पराक्रमी. ५ स्वस्थ. ६ नेहमीं.

लिल्यावरी ॥ भरत ह्मणे ते अवसरीं ॥ उत्तम देश उत्तरेच्या पारीं ॥ विचारिलासे राजेंद्रा ॥१२॥ उत्तरदेशाचे ठायीं ॥ पुण्यस्थ
ळें बहुविध पाहीं ॥ हरिद्वारा कुरुक्षेत्र इतरही ॥ तीर्थें वसती श्रीरामा ॥ १३ ॥ ज्वालामुखी नगरकोट ॥ चीन महाचीन भोट॥
आणि मानस सरोवराचे तट ॥ समीप असे राजेंद्रा ॥१४॥ तया देशाचे ठायीं ॥ उत्तम नदी गंगादि आणिकही ॥ शरयू मंदा
किनीही ॥ तेचि प्रांतीं आहेत जी ॥ १५ ॥ तेथें स्थापावा अंगद कुमर ॥ त्याचेनि नामें वसवूं नगर ॥ हें ऐकोनि श्रीरघुवीर ॥
भलें विचारिलें भरता तुवां ॥१६॥ जें भरता तुवां विचारिलें चित्तीं ॥ तेंचि करीं मांडवीपती ॥ अंगद पुत्रातें अंगदपुरीप्रति ॥ अ
भिषिंचुन स्थापावें ॥ १७ ॥ चंद्रकेत उर्मिलाकुमर ॥ जो कां बलाढ्य महा वीर ॥ चंद्रावती नामें नगर ॥ वसवोनि त्यातें राज्य
द्यावें ॥१८॥ चंद्रावती नामें नगरी ॥ वसवी जैसी अमरपुरी ॥ ऐसी आज्ञा भरतें शिरीं ॥ सौमित्रासहित वंदिली ॥१९॥ दोघां
पुत्रां अभिषिंचून ॥ सवें घेवोनि अनेक सैन्य ॥ अंगद पुढारां करून ॥ लक्ष्मण वीर निघाला ॥२०॥ चंद्रकेतुसि घरोनि करीं ॥
भरत निघे ते अवसरीं ॥ चंद्रावती नामें पुरी ॥ उत्तरदिशे वसविली ॥२१॥ तेथें स्थापोनि चंद्रकेतु ॥ वर्षपर्यंत राहिला भरतु ॥
राजे करोनि आज्ञांकितु ॥ मुनिश्चित राज्य केलें ॥ २२ ॥ सबळ देखोनि चंद्रकेतु ॥ श्रीराम भेटी निघाला भरतु ॥ पश्चिमेसि
जो सुमित्रासुतु ॥ निजपुत्रासि स्थापिता जाला ॥२३॥ अंगद नामें वसवोनि पूर ॥ तेथें स्थापिला अंगद वीर ॥ लक्ष्मण राहो
नि एक संवत्सरें ॥ पुत्राचिये पैं राज्यीं ॥२४॥ अंगद देखोनि प्रतापें पुरा ॥ संतोष जाला लक्ष्मणवीरा ॥ तेथोनि चालिला श्री
रघुवीरा ॥ भेटावया कारणें ॥ २५ ॥ लक्ष्मण भेटला श्रीरामासीं ॥ निरोपिलें सर्व वृत्तांतासी ॥ सवेंचि भरतें अग्रजासी ॥ ये
वोनियां नमस्कारिलें ॥ २६ ॥ जाणविला सर्व वृत्तांत ॥ ऐकोनि तोषला श्रीरघुनाथ ॥ दोघां बंधुंसी आलिंगित ॥ उल्हास चि
त्तीं नसमाये ॥२७॥ भरत आणि लक्ष्मण ॥ श्रीराम सेवे सुख संपन्न ॥ असतां कित्येक वर्षें क्रमोनं ॥ बहुकाळ लोटला ॥२८॥ ॥ १ ॥
चौघे बंधु अतिप्रीति ॥ स्वधर्में करिती राजनीती ॥ अधर्म द्वंद्व देशाप्रति ॥ जन नेणती स्वप्नींही ॥२९॥ घरोघरीं नित्य नवा सो

१ पलीकडे. २ जवळ. ३ वेळीं. ४ शहर. ५ धर. ६ वडील भाऊ. ७ पासून.

हळा ॥ दरिद्र नेणती कोणे काळा ॥ सुख स्वानंद लोकां सकळां ॥ राज्यीं असतां श्रीराम ॥ ३० ॥ ॥ श्लोक ॥ ततःकालेतुक
स्मिंश्चित्रामेधर्मपरेस्थिते ॥ कालस्तपसरूपेणरामंद्रष्टुमुपागमत् ॥ ९ ॥ सोब्रवित्लक्ष्मणंवाक्यंधृतिमंतंमनस्विनं ॥ नि
वेदयस्वरामायसंप्राप्तंकार्यगौरवात् ॥ १० ॥ दूतोह्यतिबलस्याहंमहर्षेरमितौजसः ॥ दिदृक्षुरागतोरामंत्वरितंमांनिवेदय
॥ ११ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वासौमित्रिस्त्वरयान्वितः ॥ आचचक्षेसरामायतंसंप्राप्तंतपोधनं ॥ १२ ॥ ॥टीका ॥ श्रीराम स्वध
र्मं स्थिती ॥ रतं असतां द्वारीं लक्ष्मणाप्रति ॥ दूत येवोनि निजस्थिती ॥ सांगता जाला तेसमयीं ॥३१॥ श्रीराम दर्शना लागु
न ॥ येथें जालें माझें आगमन ॥ आणिक असे कार्या कारण ॥ मी बळवान पैं आलों ॥३२॥ मी तापसी बुद्धिवंत ॥ श्रीरामा भे
टीचें परम आर्त ॥ लक्ष्मणा जाणवावी मात ॥ श्रीरघूत्तम रायासीं ॥३३॥ मी आलों असें कार्यार्थी ॥ लक्ष्मणा जाण निश्चिती॥
मात जाणवीं श्रीरघुपती ॥ जेथें असेल तेथें जायीं ॥३४॥ ऐसें मुनीचेनि मुखानळें ॥ वचन परिसोनि सुमित्राबाळें ॥ शीघ्रवत
चालिला जेथें भूपाळ ॥ श्रीरामचंद्रें असिजे ॥३५॥ प्रणिपात करोनि श्रीरघुपतिसीं ॥ जाणविलें सर्व वृत्तांतासीं ॥ द्वारीं दूत तु
मचे भेटीसी ॥ तिष्ठतसे राजेंद्रा ॥३६॥ धरोनियां मुनीचा वेष ॥ द्वारीं तिष्ठतसे तापस ॥ तुमच्या दर्शनाची आस ॥ पहातसे
श्रीरामा ॥ ३७ ॥ सौमित्र ऐसें बोलिल्यावरी ॥ ऐकोनि श्रीराम आज्ञाकरी ॥ ह्मणे जावोनि झडकरी ॥ दूत पाचारीं भे
टीसी ॥३८॥ अग्रज मुखींचें होतां वचन ॥ परिसोनि सुमित्रानंदन॥वेगीं द्वारासि येऊन॥भीतरीं दूतासि पैं नेलें ॥३९॥ ॥श्लोक॥
तेजसातपसाचैवज्वलंतमिवपावकं॥सोभिराम्यनरश्रेष्ठंदीप्यमानंस्वतेजसा ॥१३॥ ॥टीका॥ तो दूत ह्मणाल कैसा॥कीं तेजाचा
सूर्य जैसा ॥ कीं तापसामाजि सहसा ॥ अग्निसारिखा भासतसे ॥ ४० ॥ आपुलिया प्रभें करून ॥ पुढें न्यून जाला मदन ॥ ऐ
सा श्रीरामा सन्मुख येऊन ॥ श्रीरामें देखिलें तयातें ॥ ४१ ॥ परस्परें देवोनि आलिंगन ॥ कुशळ उभयतां पुसोन ॥ श्रीराम क
रिता जाला प्रश्न ॥ कोठोनि येणें मुनिराजा ॥ ४२ ॥ कोणे कार्यालागुनि मुनीं ॥ आलेति मज कृपा करोनी ॥ जीवीचें सांगावें व

१ चित्त लागणें. २ इच्छा. ३ बातमी. ४ ऐकोन. ५ लवकर. ६ राजानें ७ नमस्कार. ८ कमी.

चर्नी ॥ आलेति कोठोनि द्विजवर्या ॥४३॥ मृदु मंजूळ श्रीरामवाणी ॥ परिसोनि बोलता जाला मुनी ॥ ह्मणे राया ज्या कार्या
लागुनी ॥ आलों असें महापुरुष ॥४४॥ तें गुह्य आहे कथन ॥एकांतीं करावें श्रवण ॥ ऐसें ऐकोनि रघुनंदन ॥ सुमित्रा आ
ज्ञापिता जाला ॥ ४५ ॥ ॥श्लोक॥ द्वारितिष्ठमहाबाहोप्रतिहारंविमर्जय ॥ समेवध्यःखलुभवेद्वाच्यंवांश्रुणुयाच्चयः ॥ १४ ॥
॥टीका॥ द्वारीं बैसोनि लक्ष्मणा ॥ पुरुषामाजि पंचानना ॥ द्वारपाळां आज्ञापोनि सुजाणा ॥ आपण तेथें बैसावें ॥४६॥ भीतरीं
नयेवें द्यावें कोणी ॥ आपण सावध बैसोनी ॥ जंवपर्यंत हा मुनी ॥ मजसीं संवाद करितसे ॥४७॥ मुनीची आज्ञा संवाद कथा॥
एकांतीं बैसोनि करूं वार्ता ॥ तंवपर्यंत सुमित्रासुता ॥ कोणा भीतरीं येवों नेदी ॥४८॥ द्वारीं बैसवोनि लक्ष्मण ॥ मुनी आणि
श्रीरघुनंदन ॥ कथिते जाले पूर्व कथन ॥ सावधानें करोनी ॥ ४९ ॥ ॥श्लोक॥ श्रृणुराजन्यथासत्यंयदर्थमहमागतः ॥ पि
तामहेनदेवेनप्रेपितोस्मितवांतिकं ॥ १५ ॥ अहंहिपूर्वकेभावेपुत्रस्तवपरंतप ॥ मायासंभावितोवीरःकालःसर्वहरःपरः ॥ १६ ॥
पितामहस्त्वांभगवानाहलोकपतिःप्रभुः ॥ समयस्तेमहाराजलोकान्संपरिरक्षितुं ॥ १७ ॥ ॥ टीका ॥ सौमित्र बैसोनि
महाद्वारीं ॥ श्रीराम आणि मुनी भीतरीं ॥ विचार करिते जाले ते अवसरीं ॥ शौरी गुरुसी जैसा ॥५०॥ काळपुरुष ह्मणे राज
चुडामणी ॥ मी आलों ज्या कार्या लागुनी ॥ तें सत्य जाणा आपुले मनीं ॥ विचारोनि विवेकें ॥५१॥ त्रैलोक्यपिता चतुरानन॥
मज पाठविलें तेणें जाण ॥ तुजपासीं तद्वचन ॥ निवेदीन राजेंद्रा ॥५२॥ पूर्वी मी तुझा पुत्र ॥ महाराजा जाण सत्य ॥ माझा
पराक्रम अद्भुत ॥ सावचित अवधारीं ॥५३॥ काळ ऐसें माझें अभिधान ॥ तूं काळात्मा जाण सनातन ॥ काळानुसारें जें प्राणी
जन ॥ तयांचा संहार कर्ता मी असें ॥ ५४ ॥ मी सूर्याचा निज कुमर ॥ तूं सूर्यवंशींचा नृपवर ॥ आणि सकळ सृष्टीचा ईश्वर ॥ स
र्जन पाळण संहार तूं कर्ता ॥५५॥ पितामह जो विधाता ॥ तुज पूजितो श्रीरघुनाथा ॥ आणि देवगुरुजी समर्था ॥ ध्येय तूं ह्मणो
नियां ॥५६॥ ब्रह्मादिकांचा जो ईश ॥ तो तूं श्रीराम परमपुरुष ॥ तुझिये मायेचा विलास ॥ अनंत ब्रह्मांडें घडी मोडी ॥ ५७ ॥ ॥ २ ॥

१ सिंह. २ बेडी. ३ इंद्र. ४ सांगेन. ५ विलक्षण. ६ ऐकावें. ७ नाम ८ उत्पन्न.

जैसा ऊर्णाचा सूक्ष्मतंतु ॥ तया क्रीडे स्वेच्छाभूतु ॥ खेळ सरलिया ग्रासितु॥ तंतूतें पैं जैसा ॥५८॥ तैसी तुझी मायेची अपर्वता॥
ब्रह्मांडादि रची भूता ॥ संहार काळीं समर्था ॥ तुजमाजि समावे जग ॥५९॥ जैसा रवि जिमूतद्वारें ॥ वार्षिकीं अपार वर्षे नीरें॥
ग्रीष्मीं शोषे किरणें थोरें ॥ पसरोनियां पृथ्वीवरी ॥ ६० ॥ तैसा अनंत ब्रह्मांडाचा ईश्वर ॥ लीलेनें धरिला रामावतार ॥ फे
डोनियां पृथ्वीचा भार ॥ रावणादिक वधोनी ॥ ६१ ॥ यापूर्वी मधुकैटभासुर ॥ शुंभ निशुंभ कोल्हासुर ॥ लवणासुरादि थोर
थोर ॥ मारोनि सुरें सुखी केले ॥ ६२ ॥ अकरा सहस्र वर्षेपर्यंत ॥ राज्य केलें स्वस्थ चित्त ॥ आतां समयो वाट पाहत ॥ स्वर्गी
देव असतीजी ॥६३॥ तुमच्या दर्शनाची उत्कंठा ॥ थोर लागली नीळकंठा ॥ चतुर्मुख जो स्रष्टा ॥ तोही वाट पाहतसे ॥ ६४ ॥
इंद्रादि देव सुरगण ॥ सिद्ध गंधर्व विद्याधर चारण ॥ समस्त सुर मिळोन ॥ विवंचना करिती भेटीची ॥ ६५ ॥ जरी राज्याची इ
च्छा असेल मनीं ॥ तरी सुखें रहावें दंडपाणी ॥ स्वर्गींचे देव तुजवांचुनी ॥ शोभत नाहींत महाराजा ॥६६॥ हा काळपर्यंत राजे
श्वरा ॥ हे प्रतिपाळिली वसुंधरा ॥ आतां स्वर्गीं येवोनि किंकरा ॥ निजदासातें तारावें ॥ ६७ ॥ सुरवरांच्या कार्यालागुन ॥
तुझें येथें जालें आगमन ॥ ऐसें बोलोनि चतुरानन ॥ विवंचन करीतसे ॥ ६८ ॥ ऐसें काळमुखींचें उत्तर ॥ परिसोनियां श्रीर
घुवीर ॥ हास्य करोनियां स्थिर ॥ दूतासि बोलता जाला ॥ ६९ ॥ श्रीराम ह्मणे गा रविसुता ॥ पराक्रमिया गुणवंता ॥ तुवां
जावोनियां विधाता ॥ बरवे परी बोधावा ॥ ७० ॥ त्वरित जावें ब्रह्मलोकासीं ॥ ऐसें वसे माझे मानसीं ॥ किंचित कार्य कर्तव्या
सी ॥ करणें आहे मजलागीं ॥ ७१ ॥ तें कार्य संपादोनि जाण ॥ अवश्य स्वर्गासि येईन ॥ मी देवांचा आज्ञाधारक पूर्ण ॥ प
री चित्तासारिखा वर्ते ॥७२॥ तंव येरीकडे दुर्वासमुनी ॥ महाद्वारा जवळी येउनी ॥ जेथें लक्ष्मण होता त्याप्रति वचनीं ॥ बोल
ता जाला तेसमयीं ॥७३॥ श्रीराम दर्शनालागुन ॥ सौमित्रा मी आलों जाण ॥ वेगीं जाणीव जावोन ॥ रघुनंदन जे स्थानीं
॥७४॥ दुर्वास ऐसें बोलिलेवरी ॥ लक्ष्मण ह्मणे स्वामी क्षणभरी ॥ स्थिर होवोनि रावणारी ॥ भेटी येईल तुमचिये ॥ ७५ ॥ अ

१ मिळोनी. २ मेघ. ३ सूर्य. ४ उ[illegible]. ५ देव ६ विचार. ७ परी. ८ जवळ.

वमर्ू नाहीं श्रीरघुवीरा ॥ एकांतीं करिती विचारा ॥ तुह्मी बैसोनि क्षणेक धीर धरा ॥ कृपा करा मजवरी ॥ ७६ ॥ एकांतीं श्री राम आणि ऋषी ॥ संवाद करिती परस्परेसीं ॥ तेथें मज जातां कोप रामासी ॥ क्षणामाजी येईल ॥ ७७ ॥ तुह्मी नावेकं स्वस्थ चित्त कीजे ॥ उपरि भेटी देइजेल रघुराजें ॥ ऐसें ऐकोनि अत्रितनुजें ॥ लक्ष्मणासी क्रोधें वदे ॥ ७८ ॥ ॥ श्लोक ॥ तंश्रुत्वामुनिशार्दुलःक्रोधनकलुषीकृतः ॥ उवाचलक्ष्मणंवाक्यंनिर्दहन्निवचक्षुषा ॥ १८ ॥ अस्मिन्क्षणेतुसौमित्रेरामंमांदर्शयिष्यसि ॥ विषयंचपुरंचैतत्दाहिष्येराघवंतथा ॥१९॥ भरतंवाचसौमित्रेयुष्माकंचैवसंततिं ॥२०॥ ॥टीका॥ लक्ष्मणाची कथा परिसोनी ॥ उद्विग्न जाला दुर्वास मुनी ॥ क्रोधें थरथरां कांपे मेदिनी ॥ भरितें आलें तमाचें ॥७९॥ नेत्र करोनि आरक्त ॥ हातें हात असे घांसित ॥ दंतें वोंठ चावित ॥ गात्रें कांपत सक्रोधें ॥८०॥ ऐकें सुमित्रानंदना ॥ येचक्षणीं भेटवीं श्रीरघुनंदना॥नाहींतरी अयोध्याभवना ॥ क्षणामाजि जाळीन ॥८१॥ तदनंतरें श्रीरघुनाथ ॥ जाळीन तुजही समवेत ॥आणिकही शत्रुघ्न भरत॥हही दोहीन निमिषार्धें ॥८२॥ करीन ब्रह्मांडाची होळी ॥ सूर्यवंश मळवीन धुळी ॥ पुत्र पौत्रांसहित येकाळीं ॥भस्म करितों श्रीरामा॥८३॥ऐसें दुर्वास बोलिलेवरी ॥ लक्ष्मण दीर्घ चिंता करी ॥ ह्मणे मरण दोन्हीं परी ॥ मजलागीं वोढवलें ॥ ८४ ॥ येरीकडे अग्नि महाप्रळय ॥ उभा एकीकडे शार्दूळ ॥ तैसें मज जालें केवळ ॥ ऋषी कोपें उभा असे ॥८५॥ श्रीरामा न जाणवितां मात ॥ ऋषी करील भस्मीभूत ॥ सूर्यवंश होईल शांत ॥ ऐसा अनर्थ वोढवला ॥ ८६ ॥ गेलिया श्रीरामाजवळी ॥ क्रोधें श्रीराम करील होळी ॥ तरी मी एकलाचि महीतळीं ॥ त्यागोनि स्वर्गा जाईन ॥ ८७ ॥ चुकलें सर्वांचें महाविघ्न ॥ मीं एकाएकीं पावेन मरण॥ऐसा निश्चय करोनि नंदन ॥ सुमित्रेचा निघाला ॥ ८८ ॥ येवोनियां श्रीरामाजवळी ॥ प्राणिपातें करोने बद्धांजेली ॥ जोडोनि कर ते काळीं ॥ श्रीरामासि विनविता जाला ॥८९॥ लक्ष्मण ह्मणेजी भूपाळा ॥ द्वारीं दुर्वास तिष्ठतें याकाळा ॥ तुमचे भेटीलागीं दयाळा ॥ येवोनियां उभा असे ॥ ९० ॥ अत्रिपुत्र दुर्वास मुनी ॥ तिष्ठत तुमच्या दर्शनालागुनी ॥ मज पाठविलें त्वरें करोनि ॥ तु

१ क्षणभर. २ दुर्वस. ३ विप्र. ४ भूमी. ५ ओंठ. ६ राख. ७ अज्ञान. ८ धाव. ९ नमस्कार. १० हात जोडून. ११ उभा आहे.

ह्मां श्रुत करावया ॥९१॥ लक्ष्मण ऐसें बोलिल्यानंतरें ॥ काळासि विसर्जोनि रघुवीरें ॥ अर्घ्य पात्र घेवोनि करें ॥ द्वाराजवळी पैं आला ॥९२॥ ऋषीस श्रीरामा जाली भेटी ॥ आनंद न समाये सृष्टीं ॥ मग पूजा करोनि जगजेठी ॥ ऋषी भवनासी आणिले ॥९३॥ देवोनियां वरासन ॥ श्रीराम करिता जाला विनवण ॥ ह्मणे स्वामी कृपा करून ॥ कोणीकडे आलेती ॥ ९४ ॥ काय अपूर्व वाटलें चित्ता ॥ ह्मणोनि आलेति ऋषि समर्था ॥ तें आज्ञापिजे मज रघुनाथा ॥ कृपा करोनि मुनिराया ॥९५॥ दाशरथीचें ऐसें उत्तर ॥ अमृताहुनि मोल्य मधुर ॥ ऐकोनि दुर्वास ऋषीश्वर ॥ संतोष थोर पावला ॥ ९६ ॥ ह्मणे श्रीरघुनंदना ॥ धन्य रविवंशीं कुळभूषणा ॥ मी मागों आलों भोजना ॥ क्षुधातुर होवोनी ॥९७॥ क्षुधा बाधीत मज भारी ॥ ऐसें जाण तूं नृपकेसरी ॥ तंव श्रीराम ह्मणेस्नान झडकरी ॥ सारोनि भोजन करावें ॥९८॥ जालासे माध्यान समयो ॥ मग स्नान करोनि महाबाहो ॥ संध्या करोनि वैश्वदेवो ॥ देवपूजा संपादिली ॥ ९९ ॥ पंक्ति दुर्वास बैसवोनी ॥ भोजन सारिलें चौघेजणीं ॥ तांबूल देवोनि नाना आभरणीं ॥ ऋषीश्वर पूजिला ॥१००॥ ऋषीश्वराचें जालें भोजन ॥ वस्त्रें अलंकार भूषण ॥ समर्पोनि श्रीरघुनंदन ॥ सुखासनीं बैसविला ॥ १ ॥ अवतार समाप्तीचें कथन चरित्र ॥ आठवोनि श्रीरघुनाथ ॥ मुनी आज्ञापोनि त्वरित ॥ चिंतातुर पैं जाला ॥२॥ हीन दीन गेली कळा ॥ हृदयीं बंधूवियोग आगळा ॥ कांहीं न स्मरे तयावेळां ॥ तेणें संतप्त मानस ॥३॥ जेंवि अमावास्येचे दिनीं ॥ कळा तुटे चंद्र गगनीं ॥ तैसा राम शरासनपाणी ॥ निवांतें राहिला तेसमयीं ॥४॥ जेंवि ग्रीष्मऋतूच्या आगमनीं ॥ सरितां शोषे आटेपाणी ॥ तैसा श्रीराम चिंतातुर मनीं ॥ अधोदृष्टी राहिला ॥ ५ ॥ ऐसा देखोनि श्रीरघुनाथ ॥ पुढें उभा ठाकला सुमित्रासुत ॥ बोलता जाला स्वामीकार्यार्थ ॥ चिंतातुर तुह्मी असा ॥ ६ ॥ किमर्थ चिंतातुर तुह्मीं ॥ तेणें उद्विग्न होतों आह्मीं ॥ जो जो अवतार जे जे कामीं ॥ तें तें कार्य संपादित ॥७॥ जेंवि बहुरूपी सोंग संपादी ॥हाव भाव नाना विनोदीं॥ रंजवोनि जनाचीं मांदी ॥ आपण वेगळा पैं असे ॥८॥ तैसा तूं योगियांचा ईश्वरु ॥ त्रैलोक्याचा आदि गुरू ॥ कर्ता कार्य लीला

१ पाठवून. २ भुकेनें व्याकुळ ३ पानसुपारी. ४ निगाळा. ५ स्तब्ध. ६ नदी. ७ खालीं पाहत. ८ समुदाय.

वतारू ॥ सुरकार्यालागीं वरिसी ॥ ९ ॥ घेवोनि मायेचें पांघरूण ॥ दाविसी या लोकां लागुन ॥ परी तूं सत्य श्रीरघुनंदन ॥ माया खेद करितोसी ॥११०॥ सत्य प्रतिज्ञ ह्मणविना ॥ अंतर पडलें या वचनार्था ॥ ऐसें जाणोनि श्रीरघुनाथा ॥ शंका चित्ता स्पर्शो नेदी ॥११॥ प्रारब्धाधीन वर्ते प्राणी ॥ तयाचें कर्तृत्व मिथ्या मानी ॥ आणि जें वदला वाल्मीक मुनी ॥ तया वचना नुल्लंघीं ॥१२॥ जननीचिया जठरीं ॥ जो जन्मला देहधारी ॥ तो काळाधीन वर्ते उपरी ॥ काय कर्तृत्व त्या मायेचें ॥ १३ ॥ यालागीं श्रीरामा ॥ अवतार पुरुषा गुणधामा ॥ आज्ञा दिजे कांहीं आह्मां ॥ निवेदन करावें ॥१४॥ मज स्वामी आज्ञा दिजे ॥ प्रतिज्ञा आपुली सत्य कीजे ॥ आपुलें पूर्णपण प्रगटिजे ॥ उद्वेग रहित होवोनी ॥ १५ ॥ ॥श्लोक॥ लक्ष्मणेनैवमुक्तस्तुरामःप्रचलितेंद्रियः ॥ मंत्रिणःसमुपानीयवसिष्ठंचपुरोहितं ॥ २१ ॥ ॥ टीका ॥ ऐसें लक्ष्मण बोलिल्यावरी ॥ ऐकोनि श्रीराम ते अवसरीं ॥ चिंतातुर व्याकुळ भारी ॥ अंग कांपे थरथरां ॥ १६ ॥ नेत्रीं अश्रू लोटत ॥ अंगीं बाष्प कंठ सद्गदित ॥ बोलतां वाचा वळत ॥ प्रधानासि आज्ञा देता जाला ॥१७॥ अगा सुमंत प्रधाना ॥ जावोनि श्रीगुरुच्या भवना ॥ निवेदावें माझिया वचना ॥ श्रीरामचंद्रें बोलाविलें ॥१८॥ राघव आज्ञा वंदोनि शिरीं॥सुमंतें जावोनि झडकरी ॥ वसिष्ठासि नमस्कारोनि राजेश्वरीं ॥ भेटीलागीं पाचारिलें ॥ १९ ॥ प्रधान ऐसें बोलिल्यानंतरें ॥ खुणे पावोनि ऋषीश्वरें ॥ तात्काळ येवोनियां चतुरें ॥ श्रीरामासि देखिलें ॥१२०॥ दाशरथी देखिला कैसा ॥ दुःखाचा वोतीव मरू जैसा ॥ कां चिंतेचा चितारिला ठसा तैसा ॥ नयनीं भासला ऋषिवर्या ॥ २१ ॥ बाह्य देखिला ऐसिये दृष्टी ॥ अंतरींची ऐसी देखणी परिपाठी ॥ श्रीरामें पूर्ण कोंदली सृष्टी ॥ तेजें जगजेठी हेलावत ॥२२॥ बाह्य नेत्रीं अश्रूचा पूर ॥ अंतरीं आनंदाचा निर्भर ॥ बाह्य बुद्धी वियोग शर ॥ भेदले दिसती सर्वांगीं ॥२३॥ अंतरीं राम दिसे कर्ता ॥ बाह्य दाखवी चरित्रा ॥ ऐसें देखोनि वसिष्ठ चित्ता ॥ आश्चर्यता वाटली॥२४॥वसिष्ठ ह्मणे श्रीरघुनंदना॥ ॥ ४ ॥ आठवीं आपुली पूर्व प्रतिज्ञा ॥ अवताराचे आधीची संज्ञा ॥ विसरलासी दिसतसे ॥२५॥ संसार ह्मणजे गंधर्व जाळ ॥ विचा

१ ओलांडूं नको. २ पोटांत. ३ वेळीं. ४ सांगावें. ५ बोलाविलें. ६ ढारत. ७ नाव.

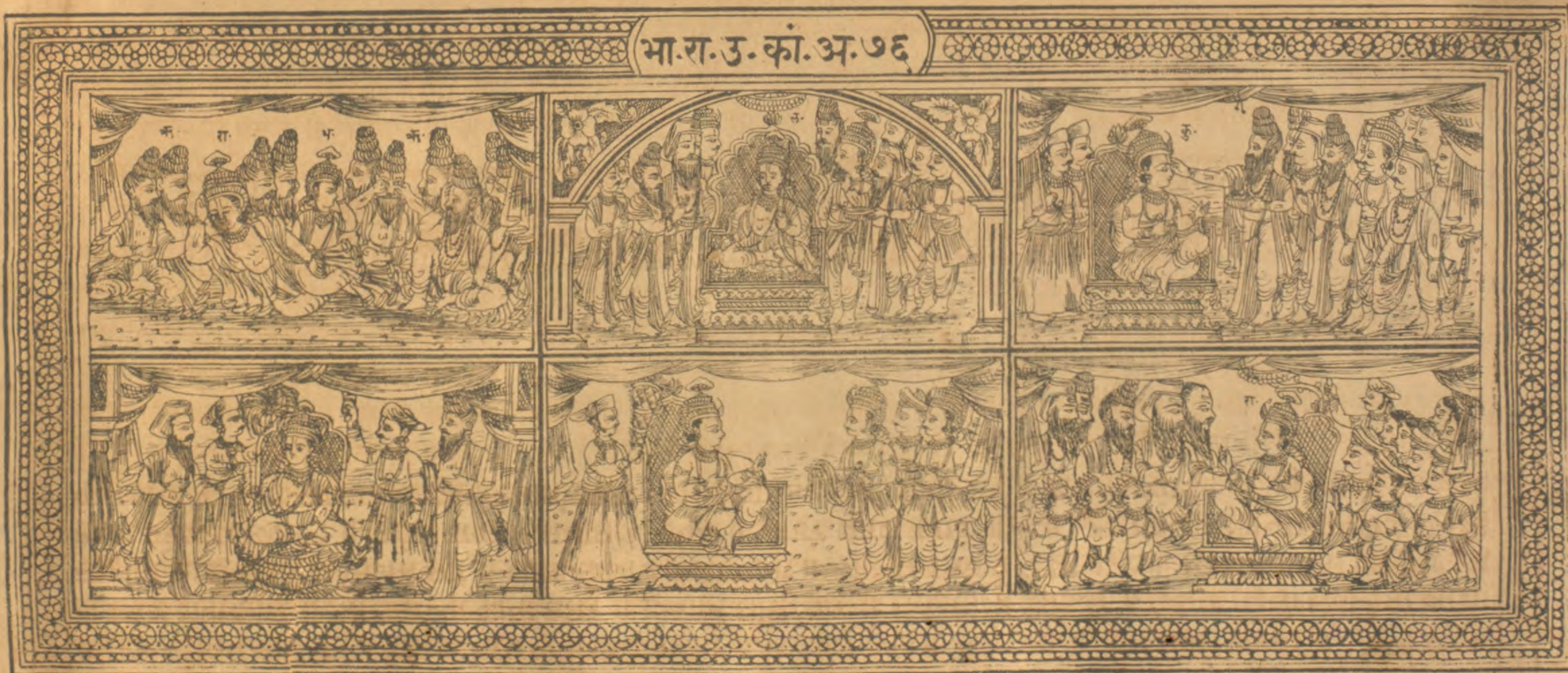
रितां दिसे मृगजळ ॥ जैसें हें का वंध्येचें बाळ ॥ काय कोठें भेटलें ॥२६॥ यदर्थीं एक ऐक कथा ॥ सांगतों या संसार दृष्टांता॥वागूल गृहीं गर्भिणी पोसितां ॥ वंध्या नामें पें होती ॥ २७ ॥ तियेचे उदरीं जन्मला पुत्र ॥ अति लक्षणीक गुणवंत ॥ पितिया सारिखा पराक्रमी बहुत ॥ दिवसें दिवस वाढला ॥ २८ ॥ शृंकीच्या रजताचीं भूषणें ॥ गगनींची कमळ माळा तेणें ॥ घालोनि गळां अति सत्राणें ॥ जननीतें श्रमविलें ॥ २९ ॥ घेवोनि मातेच्या आज्ञेतें ॥ पारधी निघाला वनातें ॥ तंव सशाचें शिंग तयातें ॥ प्राप्त जाले श्रीरामा ॥ १३० ॥ तेंचि शस्त्र घेवोनि करीं ॥ पुढें येतां ते अवसरीं ॥ मृगजळाचे सरोवरीं ॥ पारधी लागून गुंतला ॥ ३१ ॥ ऊर्ण तंतूचें जाळें घेवोनि करीं ॥ रिघाला तया सरोवरीं ॥ मीनें धरोनि नानापरी ॥ बाहेर येत पैं होता ॥ ३२ ॥ तंव तेथें जालें विपरित ॥ सुसरीनें गिळिला वांझेचा सुत ॥ तयाचे जे पुत्र पौत्र ॥ शुद्धीलागीं निघाले ॥ ३३ ॥ आले तया सरोवरासी ॥ पुढें देखिले दिगंबर आश्रमासी ॥ शुद्धी पुसते जाले त्यासी ॥ ऐकोनि मुनी कोपला ॥ ३४ ॥ परस्परें जाला संग्राम ॥ भिडते जाले क्रोधें परम ॥ घायीं पडले पावोनि श्रम ॥ गतप्राण पें जाले ॥ ३५ ॥ तयाचें वांझेसि जालें दुःख ॥ रुदना करी दीर्घ शोक ॥ तैसाहा संसार माईक ॥ काय सत्य मानिजे ॥३६॥ यालागीं जी रघुनाथा ॥ बंधू वियोगाची न करीं चिंता ॥ सत्य प्रतिज्ञ या वचनार्था ॥ मान दीजे राजेंद्रा ॥३७॥ ऐकोनि श्रीगुरुची गोष्टी ॥ श्रीरामा सुख जालें पोटीं ॥ भुक्षता संकेत धूर्जटी ॥ लक्ष्मणासि आज्ञा देता जाला ॥३८॥ श्रीराम ह्मणे लक्ष्मणा ॥ वधा योग्य देखिली अवगुणा ॥ तरी वधूं नये बंधू जना ॥ धर्मशास्त्र पें असे ॥३९॥ माझी अवज्ञा करून ॥ भीतरीं आलासि दुर्वास आला ह्मणोन ॥ ऐसिया अपराधातें जी प्राण ॥ मुख मज न दाखवीं ॥ १४० ॥ भुक्षता संज्ञेची जाणोनि खूण ॥ काय करिता जाला लक्ष्मण ॥ श्रीरामासि नमस्कारून ॥ प्रदक्षिणा पैं केली ॥ ४१ ॥ नमन करोनि श्रीगुरूसी ॥ आज्ञा पुसोनि समस्तांसी ॥ येवोनि शरयूचे तीरासीं ॥ स्नान संध्या सारिली ॥ ४२ ॥ घालोनियां पद्मासन ॥ हृदयीं धरोनी श्रीरघुनंदन ॥ आकर्षोनि पंच प्राण ॥ नि

१ शिंपी. २ रुप्याचीं. ३ आईला. ४ ससा. ५ शोधास ६ मेले. ७ रडे. ८ आसन. ९ नाव.

ज देह विसर्जिला ॥४३॥ जैसें कवच सांडी भुजंग॥कीं हंस त्यजी तडाग ॥ तैसा सुमित्रेचा गर्भ लिंग ॥ देह त्यागिता पैं जाला ॥४४॥ सौमित्र त्यजी निज देहो ॥ गेला पातळासी पहाहो ॥ जेथें कद्रू सुतांचा समुदावो ॥ तया लोका पावला ॥ ४५ ॥ लक्ष्मण केवळ शेषावतार ॥ श्रीरामाच्या कार्या तत्पर ॥ होवोनि लीळा थोर ॥ समस्तांसी दाविली ॥ ४६ ॥ जैसी स्वामिची आज्ञा लाहोनि ॥ भृत्य प्रवेशे निजभवनीं ॥ तैसा सौमित्र निजस्थानीं ॥ श्रीराम वचनें पैं गेला ॥४७॥ एका जनार्दना शरण ॥ पाताळीं प्रवेशला लक्ष्मण ॥ पुढील अवतार समाप्तीचें कथन ॥ सादरें श्रवण करावें ॥४८॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडे एकाकारटीकायांलक्ष्मणपाताळगमनोनामपंचसप्ततितमोऽध्यायः ॥७५॥ ॥ओव्या॥ ॥१४८॥ ॥श्लोक॥ ॥२१॥ ॥एवं॥ ॥१६९॥

१ मांडिला. २ तळें. ३ चाकर.

॥श्रीविश्वजीवनाय नमः॥ ॥श्लोक॥ विमृज्यलक्ष्मणंरामस्तीव्रशोकसमन्वितः ॥ वसिष्ठंमंत्रिणंचैवनैगमांश्चेदमब्रवीत् ॥ १ ॥
अद्यराज्येभिषेक्ष्यामिभरतंभ्रातृवत्सलं ॥ अयोध्यायाःपतिंवीरंततोयास्याम्यहंवनं ॥ २ ॥ ॥ टीका ॥ लक्ष्मणें मांडो
नि इहलोक ॥ पाताळ सेविना जाला देख ॥ तें देखोनि रघुनायक ॥ शोकार्णवीं बुडाला ॥ १ ॥ श्रीराम ह्मणे लक्ष्मणा ॥ मज
मांडोनि गेलासि गुणनिधाना ॥ काय अपराध देखोनि मना ॥ माजि निष्ठुर जालासी ॥ २ ॥ लक्ष्मणा काय मी चुकलों ॥ कोण
अपराध आचरलों ॥ किंवा निष्ठुर बोलिलों ॥ ह्मणोनि रुसलासी सौमित्रा ॥ ३ ॥ मज बरोबरी वनांतरीं ॥ हिंडतां श्रमलासि
बा भारी ॥ द्वादश वर्षें निराहारी ॥ अन्न उदक त्यजियेलें ॥ ४ ॥ ह्मणोनि कोपलासि वेल्हाळा ॥ सुमित्रेच्या लघु बाळा ॥ आ
तां मुख दाखवीं एक वेळां ॥ मज दुःखिता देखोनी ॥ ५ ॥ जें शक्ति घातली रावणें ॥ तें दुखावलासि निजप्राणें ॥ तो राग धरोनि
यां मनें ॥ मज त्यागून गेलासी ॥६॥ आतां काय करूं बंधुराया ॥ माझ्या जीवींच्या विसांव्या ॥ मज एकलें सांडोनियां ॥ के
उंता गेलासी वनवासा ॥ ७ ॥ जानकीनें पंचवटिकेसी ॥ छळिलें ह्मणोनि कोपलासी ॥ यालागीं निष्ठुर जालासी ॥ मजवरी
बंधुराया ॥८॥ तुवां इंद्रजित मारिला ॥ त्रैलोक्यासि आनंद जाला ॥ तेणें रागें सांडोनि मजला ॥ देह त्यागून गेलासी ॥ ९ ॥
ऐसी श्रीरामाची करुणा वाणी ॥ तेणें दुःखें फुटे अवनी ॥ पक्षी चारा नघेती नयनीं ॥ अश्रूंचे पूर लोटले ॥ १० ॥ स्तब्ध अयो
ध्येचे जन ॥ स्तब्ध सेना सैनिक प्रधान ॥ कोणा कांहीं नस्मरे जाण ॥ लक्ष्मण वियोगास्तव ॥ ११ ॥ श्रीराम ह्मणे गुरूसीं ॥
आणि मंत्रियां समस्तांसी ॥ आजि अभिषेक भरतासीं ॥ अयोध्येचा पैं कीजे ॥ १२ ॥ भरत राज्यीं बैसवोन ॥ मी ही करीन ये
थून गमन ॥ जेणें मार्गें लक्ष्मण ॥ गेला असेल तेठाईं ॥ १३ ॥ लक्ष्मणावांचोनि माझे प्राण ॥ सर्वथा नराहती निश्चयें जा
ण ॥ ऐसें ऐकोनि सभाजन ॥ भरतेंसीं मूर्च्छागत जाले ॥१४॥ मूर्च्छित जाले सभा लोक ॥ मूर्च्छित भरत जाला देख॥त्या उप
री सावधान नावेकें ॥ होवोनि ठेला ते समयीं ॥१५॥ भरत ह्मणे श्रीरामा ॥ राज्यीं चाड नाहीं आह्मां ॥ तुजमागें संसार धर्मा॥

१ भूलोक. २ शोक समुद्रांत. ३ उपवासी. ४ कैसा. ५ भूमी. ६ प्रधानमंडळ. ७ जाणे. ८ व्याकुळ. ९ क्षणभर. १० आवड.

पडे तो जाण आत्मघाती ॥ १६ ॥ तुजवीण विषय भोग ॥ तोचि प्राणियासि क्षयरोग ॥ जे तुजसि विमुख करिती भोग ॥ तो
चि रोग तयांसी ॥ १७ ॥ तुज त्यागोनि राज्य करणें ॥ हेंचि मूळ नरका जाणें ॥ तुज वेगळें मागें राहणें ॥ उदरवाणें संसारीं
॥१८॥ तुझिये चरणाची प्राप्ती ॥ कारणें योगी योग साधिती ॥ त्या तुज त्यागून श्रीरघुपती ॥ कोण अभाग्य राहील ॥ १९ ॥
लक्ष्मणामागें तूं जासी ॥ आह्मीं त्यागूं निज प्राणासी ॥ नाहीं तरी आपुले कांससी॥लावोनियां सवें न्यावें ॥२०॥ तूं लक्ष्मण वि
योगें जालासि दीन ॥ उभयतांच वियोगें आमुचे प्राण ॥ न राहती श्रीरामा सत्य जाण ॥ न सोडूं जाण तुजलागीं ॥२१॥ जिक
डे तूं करिसी गमन ॥ तिकडे आह्मी येऊं जाण ॥ आह्मां राज्याची चाड कोण ॥ तुजवेगळें ऐश्वर्य ॥ २२ ॥ ऐसा भरताचा नि
श्चय ॥ जाणोनि जानकीप्रिय ॥ आणि नगर जनाचें हृदय ॥ कळों सरलें राजेंद्रा ॥ २३ ॥ भरत ह्मणे श्रीरामा जाण ॥
तूं जरी स्वर्गा करिसी गमन ॥ तरी आह्मी तेथें करूं प्रयाण ॥ निश्चय पूर्ण जाणावा ॥२४॥ हे लहु कुश दोघे कुमर॥अभिषिंचो
नि करावे राज्यधर ॥ कोशल नामें रमवोनि नगर ॥ तेथें कुश स्थापावा ॥२५॥ उत्तरे स्थापावा लहु कुमर ॥ जो युद्धीं परम शूर॥
अरि रायावरी तोडर ॥ जेणें बांधिला वीर देशीं ॥२६॥ ऐसें भरत बोलल्यावरी॥दूत पाचारिला रामें ते अवसरीं ॥ ह्मणे तूं जाय
मधुपुरीं ॥ शत्रुघ्नासि भेटावें ॥२७॥ आमुचें महा प्रस्थान ॥ करितो स्वर्गाप्रती गमन॥तरी ऐसें समस्त निवेदोन॥आणी शत्रुघ्न
भेटीसी ॥२८॥ ऐसें श्रीरामें निवेदिल्यावरी ॥ दूत आज्ञा वंदोनि शिरीं ॥ नमस्कारोनि दूपणारी ॥ शीघ्रवंत निघाला ॥२९॥
मनीं धरोनि श्रीराम वचन ॥ दूत मधूपुरा करितां गमन ॥ मागें काय वर्तलें तें सावधान ॥ श्रवण कीजे श्रोते हो॥३०॥श्रीरामा
चें गमन कार्य ॥ हें ऐकोनि जन समुदाय ॥ मूर्छित जाले राजे आणि ऋषिवर्य ॥ थोर दुःख पावले॥३१॥प्रधान ह्मणती श्रीरघु
नाथा ॥ ऐकें नगरींच्या जनांची कथा ॥ ह्मणती श्रीराम स्वर्गा जातां ॥ आमुचें राहून कोण कार्य ॥३२॥ श्रीरामामागें अयो
ध्यापुरीं ॥ माजि वसेलें तो दुराचारी ॥ ऐसा निश्चय रावणारी ॥ थोर थोरीं केला असे ॥३३॥ तुवां येथें प्रतिपाळिले ॥ प्रतापें

१ व्यर्थ. २ दुःखी. ३ गरीब. ४ जाग ५ आनंद. ६ बलिष्ठ. ७ वेठा. ८ समुद्र. ९ आहा. १० राहील.

करोनि रक्षिले ॥ कृपा दृष्टीनें अवलोकिले ॥ अयोध्यावासी जन सर्व ॥३४॥ ते अयोध्येसी रामेवीण ॥ सर्वथा आह्मीं न राहूं जा
ण ॥ ऐसें समस्त नगरींचे जन ॥ निश्चय करोनि राहिले ॥३५॥ ऐसी श्रीरामें प्रधान मुखींची गोष्टी ॥ ऐकोनियां सुख संतुष्टी ॥
निश्चय जाणोनियां पोटीं ॥ भरतासि बोलता जाला ॥ ३६ ॥ श्रीराम ह्मणे राया भरता ॥ धर्मवंता उदारचित्ता ॥ कुश लहु अ
भिषिंचोनि शीघ्रता ॥ विलंब सर्वथा करूं नको ॥ ३७ ॥ यज्ञ शेष करितां भोजन ॥ कैकयी मातेसि जालें विघ्न ॥ तैसा समय
वोढवला जाण ॥ व्यवधान न साहे ॥३८॥ ऐसें श्रीराम मुखींचें वचन ॥ भरतें माथां वंदोनि जाण ॥तत्काळ पुत्रा अभिषिंचुन ॥
राज्य देता पैं जाला ॥ ३९ ॥ कुश उत्तरें कोशलेप्रती ॥ जे का विंध्य शैलाचिये प्रांतीं ॥ कुशवती नामें त्रिजगतीं ॥ विख्यात
असे प्रसिद्ध ॥ ४० ॥ लहुवा कारणें रम्य जाण ॥ श्रीवती नामें प्रसिद्ध पूर्ण ॥ तेथें स्थापिला देवोनि सैन्य ॥ अगणित धन
दिधलें ॥ ४१ ॥ ऐसे दोघे कुमर ॥ श्रीरामें केले राज्यधर ॥ सैन्य सेना परिवार ॥ प्रधान चतुर सवें देऊनी ॥ ४२ ॥ येरी
कडे तो निघाला दूत ॥ मार्गीं क्रमोनि त्रिरात्र ॥ पुढें प्रवेशला शत्रुघ्न जेथ ॥ राज्य करी मधुपुरीचें ॥ ४३ ॥ दूत मधूपुरी प्रवेश
ला ॥ शत्रुघ्न रायासि भेटला ॥ वृत्तांत अवघा जाणविला ॥ श्रीरामाचा परियेसा ॥ ४४ ॥ ऐकोनि शत्रुघ्न ते समयीं ॥ परम
दुःखित जाला पाहीं ॥ ह्मणे विधातिया तुवां कांहीं ॥ निर्माण केलें चरित्र ॥ ४५ ॥ ह्मणे कुळक्षयो आरंभिला ॥ सूर्यवंशा अंत
जाला ॥ रामावतार संपला ॥ मज ऐसें वाटतें ॥ ४६ ॥ कीं अवधी पुरली अयोध्येची ॥ कीं ध्यान सिद्धी संपली शिवाची ॥
कीं कुळवल्ली रविवंशाची ॥ निदान फळा पैं आली ॥ ४७ ॥ कीं जनाचें अभाग्य जाणोन ॥ श्रीराम करिता जाला गमन ॥ कीं
स्वर्गींच्या देवां उत्कंठा दारुण ॥ श्रीराम दर्शना लागुनी ॥ ४८ ॥ कीं लक्ष्मण जानकी वियोगें ॥ श्रीराम श्रमला दुःख
मार्गें ॥ ह्मणोनि स्वर्गा जाणे प्रसंगें ॥ वोढवलें श्रीरामा ॥ ४९ ॥ कीं अभक्ति बंधूची देखिली ॥ ह्मणोनि श्रीरामें अयोध्या त्या
गिली ॥ कीं अयोध्येचे जनीं अभिशापिली ॥ जानकीतें निदानें ॥ ५० ॥ ऐसें जाणोनि श्रीरघुनाथ ॥ स्वर्गाप्रति असे जात ॥

१ लवकर. २ पूर्ण झाला. ३ प्रसिद्ध. ४ पासून. ५ वेठ. ६ दुर्दैव ७ मोठी.

तरी आपुला निश्चय हेत ॥ श्रीराम दर्शना पैं जावें ॥ ५१ ॥ ऐसें शत्रुघ्नें भावोनि मानसीं ॥ वांटा केला निजराज्यासी ॥ दोंठा
यीं दों पुत्रांसी ॥ राज्य देता पैं जाला ॥५२॥ सुबाहू नामें ज्येष्ठ सुत ॥ तया मधुपुराचें राज्य देत ॥ वैदेसीं कनिष्ठ सुत॥शत्रुहं
ति स्थापिला ॥५३॥ शत्रुहंति आणि सुबाहू ॥ दोठायीं स्थापिले दोघे भाऊ ॥ धन धान्य परिवार देवोनि बहू ॥ प्रजा पाळणीं
ठेविले ॥५४॥ आपण आरूढोनि दिव्य रथीं ॥ रथ प्रेरिला शीघ्रगती॥येवोनियां तीन रात्रीं ॥ अयोध्येप्रति प्रवेशला ॥ ५५ ॥
आला श्रीराम भवना उजु ॥ पुढें देखिला रघुराजु ॥ अतिदिव्य तेजःपुंजु ॥ पीतांबरधारी वेसला ॥ ५६ ॥ घालोनियां प
द्मासन ॥ परिवेष्टित मुनिगण ॥ ऐसा देखोनि रघुनंदन ॥ साष्टांग नमन पैं केलें ॥ ५७ ॥ कर जोडोनि शत्रुघ्न ॥ करिता जाला
निजराज्य कथन ॥ ह्मणे स्वामी दोघे नंदन ॥ राज्य देवोन स्थापिले ॥५८॥ तुमचा महाप्रयाण समय ॥ ऐकोनि वाटलें आश्च
र्य ॥ माझा ऐसा असे निश्चय ॥ तुह्मांबरोबरी सवेंसि यावें ॥५९॥ सेवा करीन निशिदिनं ॥ न विसंबावे तुझे चरण ॥ अखंड
वाचे नाम स्मरण ॥ करीत कीर्तन असावें ॥६०॥ ऐसें बोलतां लवणारी ॥ तंव वानर ऋक्ष ते अवसरीं ॥ येते जाले त्रिशिरारी॥
प्रयाण काळ देखोनी ॥ ६१ ॥ आले लंकावासी निशाचर ॥ आले देशोदेशींचे वानर ॥ देव गंधर्व विद्याधर॥सुर किन्नर पैं आले ॥
॥६२॥ श्रीरामाचें महा प्रयाण ॥ जाणोनियां राष्ट्रींचे जन ॥ येते जाले परिवारून ॥ सकुटुंबेंसी तेकाळीं ॥ ६३ ॥ वानर ह्मण
ती श्रीरघुराजा ॥ प्रयाण समयो तुझा ॥ होतो ह्मणोनि वानर फौजा ॥ निजदर्शना पैं आल्या ॥६४॥ तुमचें स्वर्गाप्रति गमन॥
ऐसें वानरीं ऐकोन ॥ आणि राक्षसेंसीं बिभीषण ॥ भेटी घ्यावया आलासे ॥ ६५ ॥ ऐकोनि वानरांची वाणी ॥ बोलता जाला
कोदंडपाणी ॥ ह्मणे बिभीषणा तुज लागोनी ॥ एक कारण मांगतों ॥६६॥ प्रजा पाळण करावें ॥ श्रीराम स्मरण असों द्यावें ॥
चिरंजीव होवोनि रहावें ॥ चंद्र सूर्य परियंत ॥६७॥ रवि शशि जंववरी गगनीं ॥ विचरंति मेरु प्रदक्षिणे लागुनी ॥ तंव पर्यंत रा
जधानी ॥ लंकराज्य करावें ॥ ६८ ॥ बिभीषणासि देवोनि वर ॥ मस्तकीं ठेविला अभयकर ॥ मग पाचारिला कुमर ॥ अंज ॥ २ ॥

१ इच्छा. २ मुलगा. ३ बैसला. ४ चालिला. ५ नेहमीं. ६ जाणे. ७ राम ८ चंद्र. ९ फिरती.

नीचा परियेसा ॥ ६९ ॥ श्रीराम ह्मणे गा हनुमंता ॥ तूं आमचा प्राणदाता ॥ उपकार तुझे आठवितां ॥ न गणवती असंख्य
॥ ७० ॥ तुवां रहावें या लोकीं जाण ॥ जंव परियंत जीव धरिती प्राण ॥ तंव करीं कथा श्रवण ॥ रामायण अनुपम्यं ॥७१॥ तूं
वज्रदेही चिरंजीवी ॥ राहें स्वरूपीं अनुभवीं ॥ काळ क्रमणा ऐसी करावी ॥ मम आज्ञे करोनी ॥ ७२ ॥ ऐसा मारुतीस देवोनि
वर ॥ मग पाचारिला मैंद वानर ॥ तया अमृत पाजोनि अपार ॥ अमर केला रघुराजें ॥ ७३ ॥ अमर होवोनि मैंदें रहावें ॥
स्वेच्छा पृथ्वी विचरावें ॥ माझ्या पुत्रांप्रति पाळावें ॥ कृपा करोनि वानरा ॥ ७४ ॥ जांबुवंतासि ह्मणे श्रीरघुपती ॥ तुमची पुढें
पुरवीन आर्ती ॥ मग पाचारिला कपिपती ॥ वानरांचा निजस्वामी ॥७५॥ सुग्रीवासि ह्मणे रघुराज ॥ तुझा अंगद जो कां आ
त्मज ॥ तयासहित करीं राज्य ॥ किष्किंधेचें निजबळें ॥ ७६ ॥ ऊर्वरित वानर बोळाविले ॥ आज्ञा देवोनि पाठविले ॥ मग व
सिष्ठासी विनविलें ॥ अग्निहोत्र सिद्ध कीजे ॥ ७७ ॥ वसिष्ठें करोनि अग्निहोत्र सिद्ध ॥ प्रज्वाळिला जातवेद ॥ यज्ञपात्रां सहि
त शुद्ध ॥ पुढें केला श्रीराम आज्ञेनें ॥७८॥ श्रीरामें करोनि संध्या स्नान ॥ ब्रह्मचर्य व्रत अवलंबून ॥ हातीं कुश विभूती लावोन॥
दिव्य वस्त्रें नेसला ॥ ७९ ॥ यज्ञोपवीत कंठीं उत्तरी ॥ बैसोनियां उत्तमासनावरी ॥ नाहीं मोह माया शरीरीं ॥ पुत्रपौत्रें राज्या
ची ॥८०॥ नाहीं ममता राज्याचा मान ॥ नाहीं कर्मठता अभिमान॥ जैसा शरत्काळींचा चंद्र जाण ॥ निजतेजें शोभतसे ॥८१॥
ऐसा निष्कर्म तो रघुपती ॥ आसन घालोनि स्वर्ग गमनार्थी ॥ दक्षिणांगीं बैसवोनि शक्ती ॥ कनकमय योषितो ॥ ८२ ॥
जवळीं ठेवोनि शस्त्रसंभार ॥ धनुष्यें रत्नजडित अपारें ॥ पुढें करोनि ॐकार वषट्कार ॥ आणि थोर थोर ऋषि मंडळी ॥ ८३ ॥
द्वारीं उभे द्विजवर ॥ सर्वे स्त्रिया कन्या कुमर ॥ वृद्ध तापसी दिगंबर ॥ गमनालागीं उद्यत ॥ ८४ ॥ पंडित जोशी वेव्हारें ॥ वेद
पाठक अग्निहोत्री सहपरिवारें ॥ चाटे सोवर्णी शिंपी रंगारें ॥ सोनार सुतार रंजक पैं ॥ ८५ ॥ नापिक कुल्लाळ साळी ॥ भुसारी
वाणी तांबोळी ॥ मणियार रथकार तेली ॥ आणि गौळी निघाले ॥ ८६ ॥ माहार डोहर चर्मक ॥ कोळी भिल्ल नाळिक ॥ इतर

१ अतुल्य. २ बोलाविले. ३ फिरावें ४ राहिलेले. ५ पेटविला. ६ अभि ७ पाळून. ८ नातु. ९ स्त्री. १० असंख्य. ११ तयार. १२ धोबी.

जातीचेही लोक ॥ श्रीरामसंगें निघाले ॥ ८७ ॥ कांसार लोहार धनुर्धर ॥ योगी तापसी मुनीश्वर ॥ सपत्नीकें अपत्नीकें विधुं र ॥ लहान थोर निघाले ॥ ८८॥ कोणा नाहीं मागिला मोहो ॥ कोणी कोणाचा न धरी स्नेहो ॥ कोणी कोणा न पुसती पहाहो॥ श्रीरामासंगें निघाले ॥ ८९ ॥ कोणा नाहीं कुटुंबाची चिंता ॥ कोणा नाहीं दरिद्रता ॥ कोणा नाहीं कामकामता ॥ श्रीरामाचे ग मनीं हो ॥९०॥ हृष्ट पुष्ट नगरीचे जन ॥ कोणा नाहीं दुःख दैन्य ॥ ऐसें देखोनि भरत शत्रुघ्न ॥ श्रीरामा मात जाणविली ॥९१॥ भ रत ह्मणे श्रीरामचंद्रा ॥ योगी मानस मोहन गुणसमुद्रा ॥ पुत्र स्त्रियांसहित नरेंद्रा ॥ अयोध्या जन द्वारीं आले ॥ ९२ ॥ तुह्मां सवें करावया गमन ॥ ह्मणोनि उभे द्वारीं जन ॥ आनंदें निर्भर होवोन ॥ तुमचा संग इच्छिती ॥ ९३ ॥ स्वर्ग गमनाकरणें ॥ श्रीरामा लोक बैसले धरणें ॥ तरी कृपा करोनि राजीवनयनें ॥ या समस्तांसि पैं न्यावें ॥९४॥ हे चराचर जीव अवघे ॥ कृपाळु वें सवें न्यावे ॥ ऐसें ऐकोनि श्रीराघवें ॥ नगरासहित निघता जाला ॥९५॥ अयोध्या सांडोनि अर्ध योजन ॥ शरयूतीरीं केलें प्रस्थान ॥ एका विनवीजनार्दन ॥ सावधान अवधारा ॥९६॥ पुढिले प्रसंगीं चतुरानन ॥ श्रीरामास सामोरा येईल जाण ॥ परिवारेंसीं श्रीरघुनंदन ॥ न्यावया लागीं स्वर्गातें ॥९७॥ पुढील पुण्य पावन कथा ॥ अलभ्य लाभ होईल श्रोता ॥ श्रीरामाचें प्रयाण ऐकतां ॥ कलि कल्मष नासती ॥९८॥ ॥स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांश्रीरामाशरयूतीरप्रस्थानो नामषट्सप्ततितमोध्यायः ॥७६ ॥ ॥ ओव्या ॥ ॥९८॥ ॥श्लोक॥ ॥२॥ ॥एवं॥ ॥१००॥

१ लग्न झालेला. २ लग्न न झालेला. ३ ज्याची स्त्री मेलेली आहे तो. ४ आम्ही. ५ दुर्मिळ. ६ पाप.

॥ श्रीसीतापतयेनमः ॥ ॥ अयोध्या सांडोनि अर्धयोजन ॥ पुढें निघाला श्रीरघुनंदन ॥ देखोनि तीर शरयूचें पावन ॥ तेथें वस्तीसी राहिला ॥ १ ॥ त्या शरयूचा महिमा कैसा ॥ जो देवांसि अगम्य महिमा ॥ जिनें वर्णितां महेशा ॥ पार नकळे निर्धारीं ॥ २ ॥ मानस सरोवरीं जन्मली ॥ उत्तरेची दक्षिणे चालली ॥ भागीरथीसी मिळती जाली ॥ आपुलेनि पूर्व पुण्यें ॥३॥ ऐसें शरयू तीर मनोहर ॥ स्नानें निःपाप होती नर ॥ तयातिरीं श्रीरघुवीर ॥ प्रस्थानासी उतरला ॥ ४ ॥ तंव येरीकडे चतुरानन ॥ समस्त देवांसी परिवारेंसीं ॥ दिव्य विमानीं सुरगण ॥ आपुलाले बैसले ॥५॥ जैसे हंस आपुलाले मेळीं ॥उडोनि बैसती तडागाचे पाळीं ॥ तैसे देव तयेकाळीं ॥ परिवारेंसी मिरवले ॥ ६ ॥ गगनीं विमानांची दाटी ॥ ऋषि मिळाले कोट्यानुकोटी ॥ पाहती अंतरीं लक्षोनि जगजेठी ॥ श्रीरामातें तेकाळीं ॥ ७ ॥ विमानाचे ज्योतीचेनि प्रभावें ॥ दश दिशा तेज हेलावे ॥ तयामाजि ब्रह्मदेवें ॥ पुष्पवृष्टि कर्विजली ॥ ८ ॥ अंजुळी भरोनि कुसुमें करीं ॥ टाकिते जाले श्रीरामावरी ॥ तयाचे सुवासें पवन अंबरीं ॥ पांगुळला सुगंधें हो ॥९॥ अप्सरा नृत्य करिती गगनीं ॥ गंधर्व सुस्वरें गाती गाणीं ॥ तंव ब्रह्मा तयेक्षणीं ॥ श्रीरामासी बोलता जाला ॥ १० ॥ [illegible]धाता ह्मणे श्रीरामचंद्रा ॥ भाग्यें देखिलासी गुणसमुद्रा ॥ परिवारेंसी या नरेंद्रा ॥ भक्तजनां सुख द्यावें ॥ ११ ॥ तूं वैकुं[illegible]चा नायक ॥ तुज नेणती मतिमंद लोक ॥ तूं यज्ञभोक्ता पुण्यश्लोक ॥ अचिंत्य अव्यक्त स्वरूप तुझें ॥१२॥ तूं गुणातीत निर्वि[illegible]ार ॥ तूं निष्कर्म निरोपचार ॥ श्रुति शास्त्रांसि नकळे पार ॥ तूं अगोचर निजवेदा ॥१३॥ तुज नाहीं जन्म मरण वार्ता ॥ तूं स[illegible] साक्षी सर्वभूतां ॥ तुझें ध्यान कैलासनाथा ॥ रात्रंदिवस हेंचि पैं ॥१४॥ स्वस्वरूपीं समाधान ॥ निजदेह होय मिथ्या जा[illegible] ॥ ऐसे परिचे ये साधुजन ॥ आत्मनिष्ठे राहती ॥१५॥ जैसा बहुरूपिया नाना सोंगें धरी ॥ त्यागितां नाहीं देहधारी ॥ तैस[illegible] रामा हे ही करी ॥ आत्मसाक्षात्कारीं राहून ॥१६॥ भुजंग सांडी त्वचेतें ॥ काय हानी होय देहातें ॥ तैसें श्रीरामा मानी नि[illegible]स्वरूपातें ॥ ठायीं ठेवी देवादिदेवा ॥ १७॥ ऐसें ब्रह्मा बोलिल्यावरी ॥ मग श्रीराम रणकेसरी ॥ स्नानें करोनि

१ दुख. २ सुंदर. ३ अमरें. ४ मलिन. ५ रख. ६ कारें. ७ पुष्प. ८ वास.

दिव्य शरीरीं ॥ बंधुसहित पैं झाला ॥१८॥ शरयूचें करोनि स्नान ॥ बंधु समवेत श्रीरघुनंदन ॥ दिव्य देह शोभायमान ॥ ध
रिला जाण श्रीरामें ॥१९॥ तें शरीर धरिलें कैसें ॥ जया देहीं देहत्व नसे ॥ जाणोनिरां देवीं ऐसें ॥ पूजा विधान पैं केलें ॥२०॥
दिव्य देह श्रीरामाचा ॥ देखोनि सकळ बोलती वाचा ॥ ह्मणती आजि दीन देवांचा ॥ उदय जाला बहु दिवसां ॥२१॥ सिद्ध गं
धर्व किन्नर ॥ ऋषि तापस विद्याधर ॥ पन्नग देव राक्षस वानर ॥ उल्हास थोर पावले ॥ २२ ॥ सर्वांचे जाले पूर्ण मनोरथ ॥ दि
व्य देहीं देखिला श्रीरघुनाथ ॥ भला भला ह्मणों लागले तेथ ॥ श्रीरामासी ते काळीं ॥२३॥ तदनंतरें श्रीरघुनंदन ॥ विधात्या
प्रति बोले वचन ॥ ह्मणे सत्य लोकनायका हे जन ॥ मज समागमें स्वर्गा येताती॥२४॥यांसि तुह्मीं उद्धरावें॥मनोरथ पूर्ण करावे॥
सामोपचारें स्वर्गा न्यावें ॥ भोग भोगावया तेथिचे ॥२५॥ हे मजबरोबर श्रमले वनवासीं ॥ अन्न उदकें वीण जाले क्लेशी ॥ आ
तां सुख होय जेणें प्रकारेसीं ॥ तेंचि यांसी करावें ॥२६॥ ब्रह्मा ह्मणे पौलस्त्यारी॥हे युक्ति विचारिली बरी॥तूं भक्तकाज कैवारी॥ ऐ
शी श्रुति पुराणें गर्जती॥२७॥ऐसें श्रेष्ठाचें वचन॥सुधारसा परिस गोड गहन॥समस्तां जनीं ऐकोन॥शरयू स्नानें पैं केलीं ॥२८॥
पूर्व देह त्यागितां ॥कोणा नाहीं दैन्य चिंता ॥ उल्हासोनि श्रीरघुनाथा ॥ अंतकाळीं स्मरती हो॥२९॥दिव्य देह धरोनि समस्तीं॥
विमानीं बैसोनि जाले शोभती ॥ चतुष्पदादि पक्षि याती॥स्वर्गाप्रति निघाले ॥३०॥ पर्वत वृक्ष अयोध्येचे जाण॥सर्व ही विमानां
आरूढोन ॥ श्रीरामासवें करिती गमन॥जाते जाले तेससयीं ॥३१॥ श्रीरामासवें बैसोनि विमानीं॥जाते जाले स्वर्गा लागुनी ॥पु
ढें जयां जे लोक नेमिले तेथोनी ॥ आपुलाले स्थळा पावले ॥३२॥ जेंवि विहंगम एक होऊन॥उडाले आकाशीं करिती गमन॥पुढें
पसरले दशादिशा जाण॥ तैसे वानर गण निजलोका गेले ॥ ३३॥ जनोलोक तपोलोक॥ आणि वैकुंठ कैलास सत्यलोक॥ याच
अधिकारी जे जे देख॥ त्या त्या स्थळा पैं गेले ॥३४॥ श्रीराम वैकुंठासि गेला॥ सर्व अयोध्येचा लोक नेला॥ नगरीं कोणी नाहीं
राखिला॥पक्षि आदि करोनी ॥३५॥ रविसुत रविलोकीं ॥ जावोनि राहिला सुखी॥ इतर तापस राक्षस ऋषी॥सत्यलोकीं राहिले
॥३६॥ करितां श्रीराम स्मरण ॥ स्वर्गीं राहिले लोकगण ॥ वाल्मीकें इतकें कथिलें जाण ॥ रामायण माजिरें ॥ ३७ ॥ श्रीरा
म वैकुंठा करितां गमन ॥ मार्गीं भेटले पुरंदरादि देवगण ॥ तयांची पूजा घेवोन ॥ निजधामा चालिला ॥३८॥ वैकुंठा जातां श्री
रामासीं ॥ मार्गीं उद्धारिले देवऋषी ॥ जयांची इच्छा होती जैसी ॥ मनोरथ पूर्ण केले त्यांचे ॥ ३९ ॥ ऐसा लिला विग्रही श्रीरघु
नाथ ॥ खेळ खेळे उद्धरी भक्त ॥ नाम मात्रें मोक्ष देत ॥ एकवेळ आठविलिया ॥४०॥ ब्रह्मचर्य धरोनि व्रत ॥ वैकुंठा गेला जान
कीकांत ॥ ऐसें ऐकोनि श्रोते आक्षेपित ॥ ह्मणते जाले वक्तया ॥ ४१ ॥ ब्रह्मचर्य व्रत धरोन ॥ निजधामा गेला श्रीरघुनंदन ॥
हा नेम धरावया काय कारण ॥ काय असे सांगिजे ॥४२॥ व्रत धरावया श्रीरघुपती ॥ काय कारण वाटे चित्तीं ॥ तें सांगिजे आ
ह्मांप्रती ॥ संदेह निवृत्ती कारणें ॥ ४३ ॥ ऐसें ऐकोनि श्रोतियांचें वचन ॥ अंगें निवाला एका जनार्दन ॥ ह्मणे तुमच्या प्रश्नाचें
खंडण ॥ मधुरा वाणी करितसें ॥ ४४ ॥ ब्रह्मचर्य धरावया व्रत ॥ काय कारण श्रीरघुनाथ ॥ सावध होवोनि तुह्मी संत ॥ अन
न्य भावें ऐकावें ॥४५॥ पुढिले श्रीकृष्ण अवतारीं ॥पूर्ण ब्रह्म प्रगटावया श्रीहरी ॥ भोगोनि सोळा सहस्र नारी ॥ ब्रह्मचारी ह्मण
वणें ॥४६॥ भोगोनि भोग अभोक्ता ॥ ऐसी प्रगट करावया कथा ॥ उल्हास थोर अच्युता ॥ निज महिमा दाखवितां ॥ ४७ ॥
याकारणें ब्रह्मचर्य व्रत ॥ धरिता जाला श्रीरघुनाथ ॥ पुढील रसाळ चरित्र ॥ प्रगट करावया लागुनी ॥ ४८ ॥ तव श्रोते ह्मणती
कवीश्वरा ॥ रामावतारीं स्त्रिया अपारा ॥ दान दिधल्या काय कारण चतुरा॥सुवर्णाच्या अग्निहोत्रीं॥४९॥होम करितां प्रतिदीनीं ॥
सुवर्ण स्त्री देतसे दानीं ॥ तयाचें फळ आह्मां लागुनी ॥ काय असे तें सांगावें॥५०॥वक्ता ह्मणे अहो जी स्वामी॥तुमचे प्रश्न नदीचे
संगमीं ॥ राम कथा सिंधू मिळालों मी ॥ ऐसें भावितसें मानसीं ॥५१॥तुमचे प्रश्न कथेची वृद्धी॥तुमचे वचन लाभे समाधी॥तुमचे
कृपेनें कैवल्यपदीं ॥पाविजे हो दातारा॥५२॥तुमचेनि प्रश्नें श्रीराम स्मरण॥ होतसे अधिकाधिक जाण ॥ तुमचे प्रश्नें भवदोष दह
न॥ब्रह्म पूर्ण होइजे॥५३॥ तुमचे प्रश्नाचें उत्तर ॥ द्यावया मी कोण किंकर॥परि सलगी करोनि सादर॥तुह्मांप्रति सांगतसें ॥५४॥
रामअवतारीं स्त्रिया दान ॥ केल्या ह्मणोनि पावला श्रीकृष्ण ॥ पूर्व संचित अवश्य जाण ॥ भोगणें पड देवादिकां ॥५५॥ पूर्वी
स्त्रिया देवोनि दान॥त्या कृष्णावतारीं पावला जाण॥यालागीं श्रुति प्रमाण॥दिधल्या वांचोन न पाविजे ॥५६॥ नादत्तमुपतिष्ठतु॥

याचा ऐसा असे अर्थु॥स्वमुखें बोलिला श्रीअच्युतु ॥ पूर्व दत्त पाविजे ॥५७॥यापरी श्रोतियांचें आक्षेप उत्तर॥कवीनें देवोनि त्याचें प्रत्युत्तर ॥ पुढें कथा समाप्तीचा विचार ॥ आरंभिला जाणावा ॥५८॥ सर्वेचि आठवलें माझिया चित्ता॥तें परिसावें जी श्रोता ॥ जानकी वियोग श्रीरघुनाथा ॥ कष्ट अपार पैं जाले ॥५९॥ एक पत्नी व्रताचे नेमें ॥ क्लेश भोगिले श्रीरामें ॥ आणि वनफळें भक्षिलीं उत्तमें ॥ तेणें करोनी श्रम जाला ॥६०॥ ऐसीं दोनीं व्रतें अति दुस्तरें ॥ धरिलीं होतीं श्रीरघुवीरें ॥ तीं श्रमरूप जाणोनी चतुरें ॥ कृष्णावतारीं त्यागिलीं ॥ ६१ ॥ व्रता नेमाचा धरोनि वीट ॥ अवतार धरिला अति श्रेष्ठ ॥ करावया पूर्णत्व प्रगट ॥ ऐसी लिला धरियेली ॥ ६२ ॥ घेवोनि कृष्ण रूपाची बुंथी ॥ लीला विग्रही श्रीपती ॥ आसक्त होवोनि वनितीं ॥ चोरावया हिंडतसे ॥६३॥ भोगी गौळियांच्या नारी ॥ दहीं चोरी घरोघरीं ॥ दावीं बांधितां सुंदरी ॥ यशोदा आश्चर्य पावली ॥ ६४ ॥ ऐसा लीला विग्रही जनार्दन ॥ तोचि दाशरथी रघुनंदन ॥ प्रगट करोनि पूर्णपण ॥ खेळ खेळे नानापरी ॥ ६५ ॥ रामायणींचा एक श्लोक ॥ भवबंध छेदक समर्थ देख ॥ कथून गेला वाल्मीक ॥ शतकोटी संख्या हो ॥ ६६ ॥ श्लोकार्ध अथवा एक चरण ॥ जो नर सादरें करी श्रवण ॥ तो पढियंता श्रीरामा पूर्ण ॥ मुमुक्षुंमाजि आगळा ॥ ६७ ॥ श्रीराम उच्चारें गणिका ॥ तत्काळ गेली वैकुंठ लोका ॥ हा निश्चय होता कैलासनायका ॥ ध्येयमूर्ति ह्मणोनी ॥ ६८ ॥ उत्तरकांड संपतें अंतीं ॥ वैकुंठा गेला लक्ष्मीपती ॥ ऐसें चरित्र ठेवोनि त्रिजगतीं ॥ उद्धरावया कारणें ॥ ६९ ॥ एका जनार्दना शरण ॥ जालें उत्तरकांड संपूर्ण ॥ पुढें श्रोतीं करावें श्रीराम स्मरण ॥ राम राम ह्मणावें ॥ ७० ॥ आदि पासोनि अंतींवरी ॥ श्रीराम कथा अमृत लहरी ॥ सादरें जो श्रवण करी ॥ तोचि संसारीं धन्य होय ॥ ७१ ॥ ॥ स्वस्तिश्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडेएकाकारटीकायांश्रीरामअयोध्याजनसमवेतवैकुंठप्रवेशोनामसप्तसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७७ ॥ ॥ओव्या॥ ॥७१॥ ॥एकंदर संख्या ओव्या॥ ॥ ५३२६ ॥ ॥श्लोक॥ ॥८४॥ ॥एवं॥ ॥५४१०॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

॥ समाप्तंउत्तरकांडं ॥

हा ग्रंथ
मुंबईत-सुबोधप्रकाश छापखान्यांत लक्ष्मण दादशेट वाळके आणि आत्माराम प्रभाकर यांणीं छापविला शके १८१० सर्वधारीनामसंवत्सरे.
किंमत रु० २५.

॥ इति श्रीभावार्थरामायणेउत्तरकांडं समाप्तम् ॥